FLOREMUNDI RÆMUNDI

V. CL. OLIM CONSILIARII REGIS GALLIARUM
Ex Calviniano Catholici

SYNOPSIS

Omnium hujus temporis Controversiarum tam inter Lutheranos, Calvinistas quam alios plurimos.

SIVE

HISTORIA MEMORABILIS

DE ORTU, PROGRESSU, AC RUINIS HÆRESUM VI. SECULI.

Aucta & illustrata ex Scriptis

R. D. CASPARI ULENBERGII LIPPIENSIS
Ex Lutherano Catholici
Coloniæ ad Sanctam COLUMBAM Pastoris.

Accessit nunc

PARS III. SIVE CONTINUATIO DE ORTU ET PROGRESSU SCHISMATUM AC HÆRESUM hujus Saculi, ex ipsorum Schismaticorum Scriptis collecta.

...nno M. ... DC. LV.

COLONIAE AGRIPPINAE,
...umptibus IOANNIS ANTONII KINCHII.
Cum Privilegio S. C. Majest. Generali.

SANCTISSIMO DOMINO, PAPÆ *Universalis Ecclesiæ*,

INNOCENTIO X.

EMINENTISSIMIS DOMINIS CARDINALIBVS *Purpuratis S. Romanæ Ecclesiæ Patribus.*

VRbs vestra à se ac Latinis ROMA vocata, in aliis Linguis omen faustum habet, siquidem apud Græcos eadem vox Robur germanica quadam dialecto Laudem seu Gloriam, in Hebræo verò idiomate multo dilicatiora etiam encomia sonat: nam *Ecclesiam sublimemque* notat quo Virgilius domesticus eius Poeta ingeniose allusisse visus est, cum eam ita descripsit vrbem,

Quæ tantum alias inter caput extulit Vrbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Fatetur hæc Onomasticum Theologicum in inimica Romæ Vrbe Witeberga Anno 1564. opera Davidis Chytræi acatholici editum, ut alios silentio obvolvam, veluti Brunum in urbium Theatro. & sane praclara illa & innumera alia etiam inimici de vera *Dei Civitate* enarrant, cum in ea non solum *Turris fortissima* nomen Domini sit erectum, sed Ecclesia orthodoxa *in petra exædificata* omnibus gentibus objiciatur videnda. Nihil ad hanc fortitudinem Tyros, nihil Trojanæ arces ac pergama, nihil muri, vel Babylonis palatia, Cyro Regi vix superata, nihil Persarum Regia Persepolis, ab Alexandro non vi, sed ignibus domita: nihil nostri temporis fortissimæ munitiones, Petra Sisimithræ in Bactriana, Camienitium in Moldavia, Iaurinum in Hungaria ac alibi omnes fortissimæ arces, atque propugnacula, utpote quæ humana manus, ac natura construxit, eadem etiam humana industria, ac potestas evertit, aut cum lubet evertere potest. Hanc verò Romanæ Ecclesiæ arcem

 supra

ſupra *Petram*, nempè *Petrum* conſtructam nulla vis humana, nulla machinatio diabolica evertere unquam poterit; quia non ſolum à *Viro ſapienti* (prout Mathęi 7. cap. dicitur) ſed ab ipſa DEI *Sapientia* ſic ædificata, ſic corroborata, ſic firmiter ſtabilita eſt, *ut ſi deſcendat pluvia, ſi adveniant flumina, ſi venti flaverint, & in domum illam irruerint, minimè ſit caſura.* Imo ſi *portæ inferi* robur omne ſuum conferant, machinas ſuas omnes admoveant, furorem ſuũ omnẽ effundant, *contra eam* tamen *non prævalebunt.* Nec eſt *Capitis* ſolius ea ſoliditas, ſed eſt etiam PURPURATORUM PATRUM in Eccleſiæ bonum vigilantisſimorum, eſt magnorum in ea, Doctorum ſcripturæ ſenſa in omnibus Fidei articulis ſequentium, atque propugnantium, *Collum Sponſæ* Eccleſiæ DEI egregiè repræſentantium, quod fortisſimæ *Turri David*, in Canticis Canticorum, non invenuſtè aſſimilatur. *Turris* ea omnino eſt validisſima, *quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura Fortium.* Ejuſcemodi propugnacula ſunt Articuli Fidei, ſunt Traditiones ſacræ, ſunt Ritus Eccleſiæ venerandi, à Chriſto, & Apoſtolis accepti, hoc in libro Floremundi Ræmundi inſigniter propoſiti, ac defenſi. *Mille Clypei*, ſunt primi Catholicæ Eccleſiæ Magiſtri, atque Informatores poſt Apoſtolos ſanctisſimi, Clemens, Dionyſius Areopagita, Ignatius, Polycarpus: ſunt magni Doctores Græci, Athanaſius, Gregorius Nyſſenus, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, Ioannes Chryſoſtomus. Inter Latinos eminentiores S. Ambroſius. S. Auguſtinus, S. Hieronymus, & S. Gregorius Magnus: ſunt omnis Linguæ, ac ſermonis mille alii. imò millia plura eruditisſimorum Virorum, qui doctrinæ ſuæ clypeis, hoc in Opere non rarò productis, orthodoxam Fidem fortisſimè propugnaverunt, contra vim omnem hoſtilem egregiè firmaverunt, ſuiſque ſanctisſimis lucubrationibus mirificè exornarunt. Quid dicam de Tuis SAN^me PATER, clypeis quibus arcẽ Fidei orthodoxæ propugnas? Quid dicam de veſtris EMINENTISSIMI CARDINALES, parmis & umbonibus, quibus ſummo PONTIFICI in defendenda veritatis arce, Eccleſia nimirum Catholica, non conſilium minus, quam auxilium affertis. Certè clypeus fuit, Ajacis clypeo impenetrabilior, *Conſtitutio* illa, ſive *Bulla* duplex toti Eccleſiæ utilisſima, Anno hoc(quo Tuæ Sanctitatis inſigne in lapide veteri ſculptum è ſubterraneis locis emerſit Romæ, & proximo, in quo Cometa ad Noæ columbam in cœlo natus adverſus ſeptentrionem eſt progreſſus) longè latéque per terrarum orbem promulgata, qua, SANCTISSIME PATER, ſub nomine Auguſtini latentes hæreſum autem veneno turgentes Doctrinæ gravisſima cenſura ſunt notati & ab omni Catholicorum uſu exterminatæ, atque condemnatæ. Auſus fuerat Author ille de ſchola Gomariſta-

mariſtarum aſſerere, *Aliqua* DEI *præcepta Hominibus juſtis, volentibus & conantibus, ſecundum præſentes quas habent vires, eſſe impoſſibilia, illisque deeſſe gratiam, qua poſſibilia fiant.* Quid ad hæc Arx Romana, cui Paſtorum & Epiſcoporum apex præſidet? Mille clypei prætenſi ſunt veritati. in illa tam grandi & gravi ætate, manibus adeo feſſis, immaculatum agnum ſæpiſſime DEO Patri ſanctiſſime, obtuliſti acuminibus Theologorum maximis & difficillimis intendiſti, ad ſtuporem prolixas defendentibus partibuſque aures patentes dediſti, animaſti, invitaſti: ſed exhauſta abyſſo illa cum ipſi patroni malæ cauſæ ante ſententiam tuam ſe ſubducerent, & latere volendo ſe ante tuam æquiſſimam ſententiam damnarent, tum demum, non in Homines, quos uti DEUS amas, ſed in opera Hominum fulmina Cenſurarum evibraſti? *Propoſitionem, Temerariam, impiam, blaſphemam, Anathemate damnatam, & Hæreticam declaraſti, & ut talem damnaſti* Auſus fuit inimicus ſub nomine Viri alias pii ex eadem ſchola Gomari effutire, quod interiori gratiæ *in ſtatu naturæ lapſæ nunquam reſiſtatur,* Quid contra hæc? En clypeos, & tela Romana! *Sententia iſta hæretica declarata eſt & uti talis damnata.* Non erubuit idem falſus Auguſtinus pro vera doctrina obtrudere: *Semipelagianum eſt dicere, Chriſtum pro omnibus omnino hominibus mortuum eſſe, aut ſanguinem fudiſſe.* Quid ad hæc Romanæ Arcis Sapientia? *Falſam, temerariam, ſcandaloſam, & eo ſenſu intellectam, ut Chriſtus pro ſalute duntaxat Prædeſtinatorum mortuus ſit, impiam, blaſphemam, contumelioſam, divinæ pietati derogantem, & Hæreticam declarat, & uti talem damnat.* Et quorſum hæc omnia? ſatis id in aperto ponis SANCTISSIME PATER, cum in eadem Bulla dicis: *Inter multiplices curas quæ animum noſtrum aſſiduè pulſant, illa imprimis cordi eſt, ut Eccleſia* DEI *nobis ex alto commiſſa, purgatis pravarum opinionum erroribus, tutò militare, & tanquam navis in tranquillo mari, ſedatis omnium tempeſtatum fluctibus ſecurè navigare, & ad optatum ſalutis portum pervenire poſſit.* Ecce finis tantorum laborum, ſalus eſt omnium populorum, quam, cum PURPURATIS PATRIBUS, in probanda vera Eccleſiæ doctrina ſtudioſè intendis, quam in Chriſtiana virtute promovenda negotioſe perquiris. Ob hanc tantam curam, atque vigilantiam, *Dignus es* (ut cum S. Auguſtino, ſerm. 28. de Sanctis, loquar) *dignus es, qui ædificandis in viſibili domo Populis, lapis eſſes ad fundamentum, columna ad ſuſtentaculum, clavis ad Regnum* cælorum. Quos officii tui titulos, ut *Aſſiſtentes Tibi magnæ Intelligentiæ* facilius, atque perfectius explere poſſint, Ecce ad laudatam Romanæ Eccleſiæ Arcem, cuſtodiæ Tuæ concreditam, affero & ego minimus novam ex Germania panopliam, Hiſtoriam nimirum Ortus, Progreſſus, & Interitus Hæreſum ſæculi nuperi, ab e-

erudito atque prudenti viro, Floremundo Ræmundo conscriptam, ab aliis post mortem Authoris consummatam, nunc verò etiam à Religioso viro auctam, & egregiè locupletatam. Panoplia hæc planè est insignis, est controversiaru m omnium temporis solidissima Synopsis, quâ multi in sua Fide orthodoxa conservari, quâ multorum pertinacia expugnari, quâ utrorumque pietas, atque religio confirmari poterit, atque stabiliri. Hanc SANCTISSIME PATER, ad pedes tuos (quos absens demississimè exosculor, cū præsenti, in tanta locorū distantia, nō liceat) humillimè depono, consecroque. Hanc etiā vobis firmissimis Ecclesiæ Rom. Cardinibus vobis etiam Illustrissimi Apostolicæ Sedis NUNTII ac LEGATI toto orbe dispersi, in manus, imo in tutelam, patrocinium que trado atque consigno. Admittite quæso ad exquisitissimæ virtutis atq; doctrinæ vestræ gazophilacium hanc opellam continentem in se

Non Telamoniadæ clypei septemplicis Orbes;

Sed multos clypeos æternarum veritatum hoc in Opere contentarum, omnemque armaturam Fortium Ecclesiæ Propugnatorum, & egregium sacræ encyclopædiæ magnis in vestris mentibus ornamentum. Id si gratiosé facitis, me etiam tam salutaris Operis, typo Coloniensi promotorem, inter minimos Clientes vestros benevolentissime succenturiatis largâque benedictione vestra mactum locupletatis. Ita spero, ita expecto, Coloniæ Agrippinæ, Anno Salutis partæ M. DC. LV. die

SANCTISSIME PATER

Tuus &

VESTRARUM EMINENTIARUM

Respectivè Filius, & Servus humillimus,

IOANNES ANTHONIVS KINCHIUS.
Bibliopola Coloniensis

AVTHOR EDITIONIS PRIMÆ
AD LECTOREM CATHOLICVM & Acatholicum.

CHRISTIANE, & CATHOLICE LECTOR, flagras desiderio cognoscendi, tam Veritatem dogmatum circa Ecclesiam Matrem tuam, quam falsitatem adversantium illi Hæresum; Tu igitur es, ad quem hoc opus fuerat destinatum: certè pro te illud fuit conceptum. Infelix partus, qui necdū maturus, ut in Mundo appareret editus, sensit se fasciolis miseriarum involutum, in quibus etiam lachrymæ illi non defuerunt, quibus mors Autoris nimiū præcipitata deplorabatur. Eheu! Partus certè tā miserabilis quam nobilis, qui coactus est videre Patrem suum sepulchro inferri, antequam ipse in lucem publicam vitamque inferretur. Hic pupillus tibi dedicatur. Et verò quod donum tibi vel utilius, vel acceptius offerri potuisset? *Vtilissimum* est, ob argumentum quod tractat, quia in eo nihil præter salutem animæ tuæ quæritur; quia in eo siparium, quod sectas in media nocte Hæreseos occultabat, revelatur, oculisque tuis detracta larva monstrum illud detestabile, suo in antro, cui feliciter est inhumatum, objicitur. *Acceptissimum* verò idem opus existet, quia per liliorum candorem in Ecclesiæ doctrina emicantem sentire poteris innumerabilium dulcissimorum florum suavitatem, quorum diversitas non parum te recreabit. Etiam rarissimarum rerum varietas, qua Opus hoc efflorescit, summâ te voluptate perfundet; multa enim pulchra studiosè perquisita, (quorum perfectio hominis animum non simplici gaudio titillat) multæ nobiles inventiones, quæ te in admirationem rapient, facile animi tui gaudium explebunt. Scis quæ encomia Historiæ adscribantur. nimirum

Magistra docta temporum,
Est vita Mortuorum.
Est lumen ignorantiæ,
Humanæ imago vitæ.
Eventuum fert nuntia,
Quæ sæcla dant caduca.
Theatra pandit omnium,
Scenasque veritatum.

Sed & illud nosti scio, quod ea quæ Vniversalem tangit Ecclesiam, quæque ejus describit amplitudinem, quæ miranda ejus laudat facinora, quæ decantat insignes ejusdem victorias, longè omni profanæ Historiæ præstet magisque exoptabilis videatur, Iupiter ille Olympius (quem famosus sculptor Phidias sic sua arte expressit, ut immobilis, fixusque hærens alio nusquam oculos suos convertebat, quam quo Magister suus direxerat) Ille tamen tali manu fabrifactus nunquam ob aurum, eburque suum tanti æstimatus fuit, quam ille, quem Humerus sub diversis formis exhibuit, dum finxit eum totius Mundi finem utrumque oculis percurrere. Imitatus est hunc Iovem Homericum utcunque in hoc Opere Autor non contentus oculos irretortos conjicere in solam Franciam, ejusque miserias atque calamitates describere, sed proponit etiam statum summorum Christianitatis Capitum cognoscendum. Quos cum ames Liber pla-

erudito atque prudenti viro, Floremundo Ræmundo conscriptam, ab aliis post mortem Authoris consummatam, nunc verò etiam à Religioso viro auctam, & egregiè locupletatam. Panoplia hæc planè est insignis, est controversiarum omnium temporis solidissima Synopsis, quâ multi in sua Fide orthodoxa conservari, quâ multorum pertinacia expugnari, quâ utrorumque pietas, atque religio confirmari poterit, atque stabiliri. Hanc SANCTISSIME PATER, ad pedes tuos (quos absens demississimè exosculor, cũ præsenti, in tanta locorũ distantia, nõ liceat) humillimè depono, consecroque. Hanc etiã vobis firmissimis Ecclesiæ Rom. Cardinibus vobis etiam Illustrissimi Apostolicæ Sedis NUNTII ac LEGATI toto orbe dispersi, in manus, imo in tutelam, patrociniumque trado atque consigno. Admittite quæso ad exquisitissimæ virtutis atq; doctrinæ vestræ garophilacium hanc opellam continentem in se

Non Telamoniadæ clypei septemplicis Orbes;

Sed multos clypeos æternarum veritatum hoc in Opere contentarum, omnemque armaturam Fortium Ecclesiæ Propugnatorum, & egregium sacræ encyclopædiæ magnis in vestris mentibus ornamentum. Id si gratiosé facitis, me etiam tam salutaris Operis, typo Coloniensi promotorem, inter minimos Clientes vestros benevolentissime succenturiatis largâque benedictione vestra mactum locupletatis, Ita spero, ita expecto, Coloniæ Agrippinæ, Anno Salutis partæ M. DC. LV. die

SANCTISSIME PATER

Tuus &

VESTRARUM EMINENTIARUM

Respectivè Filius, & Servus humillimus,

IOANNES ANTHONIVS KINCHIUS.
Bibliopola Coloniensis

AVTHOR EDITIONIS PRIMÆ
AD LECTOREM CATHOLICVM & Acatholicum.

CHristiane, & Catholice Lector, flagras desiderio cognoscendi, tam Veritatem dogmatum circa Ecclesiam Matrem tuam, quam falsitatem adversantium illi Hæresum; Tu igitur es, ad quem hoc opus fuerat destinatum: certè pro te illud fuit conceptum. Infelix partus, qui necdū maturus, ut in Mundo appareret editus, sensit se fasciolis miseriarum involutum, in quibus etiam lachrymæ illi non defuerunt, quibus mors Autoris nimiū præcipitata deplorabatur. Eheu! Partus certè tā miserabilis quam nobilis, qui coactus est videre Patrem suum sepulchro inferri, antequam ipse in lucem publicam vitamque inferretur. Hic pupillus tibi dedicatur. Et verò quod donum tibi vel utilius, vel acceptius offerri potuisset? *Vtilissimum* est, ob argumentum quod tractat, quia in eo nihil præter salutem animæ tuæ quæritur; quia in eo siparium, quod sectas in media nocte Hæreseos occultabat, revelatur, oculisque tuis detracta larva monstrum illud detestabile, suo in antro, cui feliciter est inhumatum, objicitur. *Acceptissimum* verò idem opus existet, quia per liliorum candorem in Ecclesiæ doctrina emicantem sentire poteris innumerabilium dulcissimorum florum suavitatem, quorum diversitas non parum te recreabit. Etiam rarissimarum rerum varietas, qua Opus hoc efflorescit, summâ te voluptate perfundet; multa enim pulchra studiosè perquisita, (quorum perfectio hominis animum non simplici gaudio titillat) multæ nobiles inventiones, quæ te in admirationem rapient, facile animi tui gaudium explebunt. Scis quæ encomia Historiæ adscribantur. nimirum

Magistra docta temporum,
Est vita Mortuorum.
Est lumen ignorantiæ,
Humanæ imago vitæ.
Eventuum fert nuntia,
Quæ sæcla dant caduca.
Theatra pandit omnium,
Scenasque veritatum.

Sed & illud nosti scio, quod ea quæ Vniversalem tangit Ecclesiam, quæque ejus describit amplitudinem, quæ miranda ejus laudat facinora, quæ decantat insignes ejusdem victorias, longè omni profanæ Historiæ præstet magisque exoptabilis videatur, Iupiter ille Olympius (quem famosus sculptor Phidias sic sua arte expressit, ut immobilis, fixusque hærens alio nusquam oculos suos convertebat, quam quo Magister suus direxerat) Ille tamen tali manu fabrifactus nunquam ob aurum, eburque suum tanti æstimatus fuit, quam ille, quem Humerus sub diversis formis exhibuit, dum finxit eum totius Mundi finem utrumque oculis percurrere. Imitatus est hunc Iovem Homericum utcunque in hoc Opere Autor non contentus oculos irretortos conjicere in solam Franciam, ejusque miserias atque calamitates describere, sed proponit etiam statum summorum Christianitatis Capitum cognoscendum. Quos cum ames Liber pla-

ber placebit. Displicuit autem prima editione pluribus, quod hoc Opus non Latinâ lingua, ut omnibus Nationibus usui esse posset, sed nativa gallica prodierit: at ecce nunc etiam Romana cyclade indutum, ut omnibus faciat satis, & thesaurum quem Gallia proprium sibi vindicavit, communem facit Populis universis. Fatendum est enim:

Gallica magna Tuis luci mysteria donas;
Plus tamen omnigenis lingua Latina viris.

Sed quæ mysteria, inquis? videbunt hic omnes *Veritatem*, *Fidelitati*, & utrique *Doctrinam* tã dextrè, intimèq; permixtã, ut in quamcunq; minutulam partem benignos suos oculos conjecerint, tres eas proprietates sua in perfectione possint recognoscere; non minus quam Fusores illi, qui auri, argenti, ærisque massas aliquas commiscentes curant, ut se partes invicem pervadant intimè, bene uniant, & æqualiter exornent, ita ut metalla hæc sub minima etiam portione, in justa sese proportione mixta, deprehendant.

At tu LECTOR, qui Majorum tuorum Fidem deseruisti; qui alios quæris perdere, dum te ipsum præcipitem agis; qui ingratiis superbum cogitas exstruere ædificium, dum ruinis tuis accumulas ruinas à pertinaci judicio tuo contra DEI Ecclesiam excitatas; cerne hanc tuam pulchriorem atque meliorem fabricam, verissimumque existima, id omne, quod construis, aliud nihil esse, quam ruinosas macerias aut parietinas, quæ tandem tibi pro sepulchro deservient:

Namque Evangelium proprio tractando cerebro,
Protea perpetuo vis agitare modo.
Ordo nullus inest: nulla est constantia: qualis
Te rotat affectus, talis & error agit.

Et quamvis in tam multiplicia avia te ingerere, & per tortuosas Labyrinthi vias incedere videaris, invenies tamen hic veritatis filum, quo securè deduci possis, Tu illud ne dimittas, quod per omnes flexuosas vias ad veram Cæli semitam te ducet. Verum sicut Philosophus ille, qui fingebat animas hunc mundum relinquentes introire in rotunditatem Lunæ, dicebatque has terrestre Cœlum conscendentes, non posse Cælestium corporum Harmoniam audire, quam diu in umbra terræ existerent, sic Tu quisquis es, non Lunam conscensurus, sed Ecclesiam veram ingressurus expedi te umbris terrenis, apparentes opiniones non obiter attende, sed penetrare labora ante omnia vero passiones animi tui moderare, maximè judicii proprii obstinationem, quæ te morti æternæ involvet, hac quam diu languebis, non poteris ullo modo frui optima hac harmonia, quam *Veritas* cum *Fidelitate* & *Doctrina* Ecclesiæ cum utraq; tanquam Chorus Gratiarum nudarum & lætantium, in quo nihil possit reprehendi, efficiunt:

O Homo te nubes prægnans erroribus atris
Decipit; Ixion captus ut ante fuit.
Sponte, volensque tua lumen rationis obumbras,
Teque bonis privat sensibus umbra Stygis.

Si mihi reponis, *Video non erro*, ego te obtestor, ut tecum habites, & noris quam sit tibi curta ingenii judiciique supellex, quoties non errasti? Ex Adam cæcutimus, Cacodæmon accedit & veræ Fdei lumen innumeris opinionibus contrariis obtenebrat, idemque te, in perniciem tuam securitatis obscuritatibus involvit. Hic verò Liber econtrario te irradiat, obscurasque nebulas dissipat, eâque ratione à ruina, interituque te præservat. Accedit Cœlum quod

quod in pertinacis superbiæ tuæ montes superciliosos, totos torrentes, & maria gratiarum effundit; sed in iis hærere non valentes mox diffluunt, nihilque post se præter lutum, & infectionem relinquunt. Age, ab his superciliosis collibus descende, in abyssum te utilitatis tuæ immerge, judicium tuum illi Hominum multitudini qui ab Apostolis in unum sensum collecti in uno sensu hucusque per successionem claram propagati toto orbe invocant nomen Domini, & offerunt in cunctis gentibus hostiam mundam Domino, uti in Malachia prędixit. Huic te multitudini, in qua SS. Cyprianus, Augustinus, Hieronymus &c, salvi facti sunt adjunge. Ecclesiæ dico, extra quam nulla salus reperiri potest, submitte; Eam tuto sequere, quæ Firmamentum est, & columna veritatis, uti Apostolus nominat in prima ad Timotheum Epistola c. 3. v. 15.

Interim, *Catholice Lector*, dole quod eodem authore intentum huius operis finem non videas executioni mandatum, sed manu subsidiaria solum utcunque consummatum vidisses, si author ultimam manum addere potuisset, faciem longè venustiorem, qui moriens plures defectus, & & eclipses accusavit, quibus lucem affundendam Mors sæculo huic invidit, atque ipsi consepelivit. Reliquerat solum titulum Libri 6. quo schisma Anglicanum erat explanandum, septimū tamen & octavum, quos magis ad se pertinere existimabat, prosequutus, quia iis statum Franciæ exponebat hinc vides in quo anno mihi fuerit desudandum fructu eorum citissimè fruereris. Styli mei diversitas, meæ tenuitatis (me non invito) puplicam faciet professionem: & modicum, quod adjeci etiam sub sua deformitate serviet, ad reliquam Operis pulchritudinē, perfectionemque commendandam. Porro notum facio, quod in ea parte quam de Anglicano Schismate omissam ab Authore supplevi secutus sum relationem DD. in Anglia Legatorum, Domini de Nouailles, Dominique de la Mothe-Fenelon: secutus sum item Memoriale Domini Secretarii Reginæ Scotiæ, qui in hujus servitio fidelis usque ad mortem permansit. Quod si hic labor meus tibi mi Lector probatus fuerit, cum tempore proferam reliqua, quæ circa Franciam contigerunt: ut sic manifestum faciam Hæresin in hoc regno, sicut in pluribus aliis, ultimum dominii sui fulgetrum ostentasse. Coronidis loco manifestabo, quomodo non pauci fluctuantes in Religionum tam parum confirmatarum incertitudine, retulerint se ad Arcam Ecclesiæ Catholicæ, quæ nos securè semper deducet ad portum salutis æternæ, cum nec errarè valeat, nec perire. Vale.

VOTUM AUCTORIS.

ECce, Deus ter Optime Maxime, confertas hic turmas hostium tuorum, ex antiqui illius Serpentis, in Ecclesiæ tuæ agro disseminatis, dentibus enatorum; Ecce me eidem arenæ inclusum, & ad defendendum contra rugientes hos Leones, Dracones monstrosos, & mordentes viperas, strenue arma capessentem. Victoriam ego mihi facilem video, Domine; si modo cœlestis tui lactis guttam tam linguæ quam pennæ meæ instillaveris, ut illa tamquam tonitru adversam aciem percellam, hac vero crimen illud læsæ divinæ & humanæ Majestatis, infinita mala & enormes impietates, à portentosis Hæreticis ac juratis ecclesiæ tuæ hostibus commissas, chartis his, ad æternam posteritatis memoriam, insculpam ac consignem. Et quemadmodum olim, ô præpotens rerum omnium Deus, turrim illam Babylonicam, cœlo minantem, immissa linguarum confusione, nullo negotio dejecisti: sic largire, quæso, ut nova hæc Cadmea progenies, inter se commissa, mutuis armis & vulneribus contrariarum opinionum conficiatur. Siste hæreticorum ambitionem, furorem eorum compesce, & pro meritis eis retribue. Diffla spiritu tuo illas vanitatis ampullas. Vt penitus perdantur, satis erit producere illos tales quales sunt: & ilices non erunt. Errorem commonstrare, confutare erit. Ruunt illi in malum: nec instantem à tergo Nemesin vident. Soli novas has aquilas obtuendo objiciamus, spurium fetum esse facile apparebit. Tu modo ô Deus, mihi per densissimam hanc tot tamque diversarum Hæreseon caliginem ambulanti, earumque mysteria excutienti, cœlestem illam tuam facem accende, ut tam tætros errores in lucem producere, atque universo Mundo ostendere possim. Fave huic meo ad nominis tui unius gloriam suscepto conatui, daque ut is omnibus sit salutaris.

APPRO-

APPROBATIO ET CENSVRA Ordinarij.

Liber, *cui Titulus est* Florimundi Raemundi Historia de ortu & progressu hæresum sui sæculi, auctus ex Caspari Vlenbergij scriptis, *cum appendice, quia nihil Catholicæ Romanæ Fidei, vel moribus à Sancta Matre Ecclesia Catholica approbatis contrarium, sed plurima eiusdem Ecclesiæ filijs utilia, veluti* Synopsin *omnium Controuersiarum continet, singulari cum fructu in lucem edi potest. Coloniæ die* 10 *Septembris* 1654.

Georgius Paulus Strauius Epus. Ioppensis Suffraganeus Coloni. & librorum censor ordinarius.

AVCTOR EDITIONIS AVCTÆ

CVM HISTORIA MAXIME QVATVOR REBVS INNITATVR, NEMPE CHRONOLOGIAE Topographiæ, Genealogiæ, (id est Temporis, locorum, & successionis inter homines, maxime Principes ac Dominos terrarum, notitiæ) denique Authorum, quibus historica fides inniti securè possit, authenthesia, seu fida assignatione, aliqua ex parte te, Amice Lector, sublevo in legendo præclaro opere Historico Raemondi, ac primo Chronologiam brevem ex Philippo Bebio S. Iesu scriptore attexo, quæ omne tempus in hoc opere descriptum declarabit.

Anni Christi	Pontifices Rom.	Impp. occid.	Impp. Orient.
1341			Ioannes Palæologus cum Ioanne Cantacuzeno.
1342	Clemens VI.		
1346		Carolus IV.	
1352	Innocentius VI.		
1362	Vrbanus V.		
1370	Gregorius XI.		
1378	Vrbanus VI.		
1379		VVenceslaus piger	
1384			Manuel II. Palæologus
1389	Bonifacius IX.		
1400		Robertus Bavarus	
1404	Innocentius VII.		
1406	Gregorius XII.		
1409	Alexander V.		
1410	Ioannes XXII. al. XXIII.		
1411		Sigismundus	
1417	Martinus III. al, V.		
1418			Ioannes Palæologus
1431	Eugenius IV.		
1439		Albertus Austriacus	
1444		Fridericus III. annis 54.	
1445			Constantinus XII. Palæologus ult. Imp. Turcæ Constantinopolim occupant. An. 1453. incipit Mahomet II.
1447	Nicolaus V.		
1452			
1455	Calixtus II.	—	
1458	Pius II.		
1464	Paulus II.		
1471	Sixtus IV.		
1484	Innocentius VIII.	—	1481. Bajazeth II.
1492	Alexander VI.		
1493		Maximilianus I.	

Anno Christi	Pontifices Romani	Impp. Christiani.	Impp. Turc.
1503	Pius III.		
	Iulius II.		
1513	Leo X.		1514. Selymus.
1519	———	Carolus V.	1520. Solimannus.
1522	Adrianus VI.		
1523	Clemens VII.		
1534	Paulus III.		
1550	Iulius III.		
1555	Marcellus II.		
	Paulus IV.		
1558	———	Ferdinandus I.	
1560	Pius IV.		
1564	———	Maximilianus II.	
1566	Pius V.		1566. Selymus II.
1572	Gregorius XIII.		1574. Amurathes III.
1576	———	Rudolfus II.	
1585	Sixtus V.		
1590	Vrbanus VII. dies 12.		
	Gregorius XIV.		
1591	Innocentius IX.		
1592	Clemens VIII.		1595. Mahometes III.
1605	Leo XI.		1604. Achmath. F. ejus.
	Paulus V.		
1612	———	Matthias I.	
1619	———	Ferdinandus II.	1620. Mustapha frater Achmathi.
1621	Gregorius XV.		1621 Osman frater Achmathis.
1633	Vrbanus VIII.		1622. 19. Maii Strangulatus. Mustapha iterum.
1636	———	Ferdinandus III.	
1644	Innocentius X.		1623. Amurathes frater Osmanis.
1653	———	Ferdin. IV. Rex Rom. vivente patre assumptus seq. Anno obiit.	1626. Hasson Begler.
1654			

Atque ista quidem est Chronologia maxime necessaria ad hanc Historiam; Topographia vero assumenda est ex Tabulis Europæ passim extantibus, Genealogias, cum perobscura sint, & raro notæ, quantum opus esse judicavi, attexã XII. Authores passim in decursu capitum & librorum nominati sunt. Exordior autem à Bohemiæ Regum Genealogia utpote sub quibus prima in Imperio Germanice hæresis nata erupit in Europam, deinde ad Austriacam sub qua, altera hæresis Lutherana emersit, & obscuravit solem. & aerem fumo Apocalyptico, ut ibidem cap. 9. prædicitur, & in hac historia expletum ostenditur.

Premislaus III. vulgo Othogarus Rex Bohemiæ è Sclavica Zechi stirpe descendens, patris sui oppugnator & à morte successor Anno 1245. uxorem habuit Margaretam sororem Friderici bellicosi Austriæ Ducis, ex ea familia postremi, & ea in monasterium ob sterilitatem detrusa Cunigundem Roscislai Bulgarorum Regis Filiam. oppugnavit Rudolfum Habspurgium, à quo occisus in bello Anno 1278.

Wenceslaus Senior Rex Bohemiæ uxor ejus Iudith F. Rudolfi Habspurgii Cæsaris. Coronatus cum ea Anno 1297 Pragæ, in dotem accepta Egra & aliis locis aliquot Misniæ ac Lusatiæ. secundis nuptiis duxit Elisabetham, seu Richsam Polonam, aspernatus Imperium post Rudolfum Cæs. nominavit Adolphum Nassovium, ipse Rex Poloniæ creatur Anno 1300. Hungariæ quoque regnum aspernatus, filio concessit, postea Othoni Bavaro. obiit. Anno 1305.

Agnes nupta Rudolpho Habspurgico Duci Sueviæ Anno 1273. 28. Septembris creato Francofurti Imper. Roman. obiit Anno 1291 idibus Iulii ex Anna Comitissa Hohenburgensi.

Beatrix nupta Ottoni Pio Marchioni Brandeburg. Item Catzelina nupta Ottoni Longo Marchioni Brandeburgic.

Ex Iudith Austriaca.

Wenceslaus Iunior. ob Luxuriam & gulam Olomucii occisus Anno 1306. sine prole.

Iuditha nupta Roberto Nassovio F. Cæsaris Adolphi,

Ex Elisabeth Polona.

Elisabeth nupta Ioanni Comiti Lucëburgico (Henr. VII. Imp. filio) qui Regnum occupavit Anno 1311 Pragæ à Mog. Archiepisc. Coronatus. ex Elisabetha Bohema.

Anna nupta Henrico Tiroliorum & carinorũ Tetrarchę. certavit de Bohemiæ regno cum Ioanne Lucemburgio. obiit sine prole.

Albertus I. &c. Imp. contra Adolphum Nassovium factus 1298. occisus Anno 308. ex Elisabeth Carinthiæ Ducissa nati XXI. in his.

Albertus II. Archi-Austr minimus fratrum, item sapiens dictus, ex Canonico hæres ditionum. obiit Anno 1358

& alii vide eos pag. 79. partis Reusneri.

Carolus IV. Imp. & Rex Bohemiæ fũdator Academiæ Prag. Anno 1360 & Bullæ aureæ conditor An. 1356 obiit An. 1378 de quo l. 4 c. 3. ex Elisabetha Stetini & Pomeraniæ Ducissa.

Henricus Comes Luxemb. & March. Moraviæ ac Dux Lusatiæ uxor Margareta Mauleesch. in.

ex Beatrice Borbonia

Wenceslaus I. Dux Lucemburgi creatus à fratre Carolo IV. uxor ejus Ioanna, Ioannis III. Brabant. Ducis Filia

A

VVenceslaus Ignavus Imp. Roman. & Rex Bohemiæ, amotus ab imperio Anno 1400

Sigismundus Imp. Rom. Rex Pannoniç ac postea Bohemiæ obiit Anno 1437. ejus uxor Maria Regina Vngariæ. 2. Barbara Herman. Comitis Cilleiæ filia.

Elisabeth heres Regnorum Bohemiæ & Pannon. nupta Alberto Austriaco V. Vide Genealogiam Austriacam.

B

Lodocus Marchio Moraniæ

Procopius Marchio Moraniæ.

II. Genealogia Austriaca serviens primis IV. Libris.

Albertus II. Archidux Austriæ Comes Habspurgius, Sapiens d. item contractus, sacris ordinibus à Pontif. Roman. absolutus, fratribus extinctis successit obiit Anno 1358. 20. Iulii uxor Ioanna F. Vlrici Comitis Phyretarum.

Rudolphus Magnanimus obiit Anno 1365 ux. ejus Catharina Caroli IV. Imp. filia, quæ ei Tarvisanam Marchiam attulit. 2. uxor Margareta Henrici Tirolensis Bohemiæ Proregis F. quæ ei comitatum Tirolensem attulit, nulla proles, Hæredes fratres.

Albertus III. dictus cum Trica, Austriæ Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchiæ, VVandalicæ & Tarvisanæ Exarchus Bello Bohemico apud Snoymam mense Augusto. decessit Anno 1395 uxor 1. Elisabetha Caroli IV. Imp. Filia sine prole. 2 Beatrix Burggravii Norimb. F.

Albertus IV. Patiens è terra S. rediit Anno 1492 elapsus ex Francorum insidiis obiit Anno 1404 uxor Ioanna Alberti Bavari.

Leopoldus II. d. Probus & Militiæ decus cum fratre partitus Tirolem, Turgoviam, Sueviam, Helvetiam, Sundgoviam, Brisgaviam, Alsatiam & Phyretarum comitatum tenuit, & plura adjecit bellis, obiit Anno 1386. contra Helvetios pugnans.

Fridericus Tirolios Helvetios & Sueviam tenuit, Ioannem XXII. persequens omnibus exutus est, obiit 1440

Ernestus Ferreus obtinuit Stiriam, Carniolam & Marchiam Vandalicam seu Vinidorū bellum in Italia pro Ruperto Cæs. gessit, obiit Anno 1435 Ziemburga Mazoniæ Ducis F. uxor eius.

C C D.

C

Albertus V Austriacus Anno 1410 juvenis principatum aggressus 17 Iulii fortuna faventissima brevi usus, nam uxor ejus Elisabetha F Sigismundi Imp. ipsi in dotem attulit, unica hæres, Regnum Bohemiæ, & Hungariæ & Lutzenburgi Ducatum defuncto patre ejus Anno 1437

Anna nupta Guilhelmo III Duci Saxoniæ. Item Elisabeth nupta Casimiro Poloniæ R.

Ladislaus posthumus Rex Bohemiæ & Hungariæ obiit in nuptiis 1457

D

Fridericus III. Romam profectus Leonoram Eduardi Portugalliæ Regis F. duxit Anno 1452 XVI. Cal. April. Pacis amantissimus obiit An. 1493

Albertus VI. Brisgoviam Sundgoviam &c. gubernavit, obiit Anno 1463 sine prole.

Maximilianus I. Imp. Roman. natus Neapoli Anno 1459 à Friderico patre in Regni consortium assumptus Anno 1486 Maximarum virtutum, & rerum gestarum gloria inclytus. Is Luthero dæmonium insidere conspexit in comitiis, obiit Anno 1519 uxor ejus I. Maria F. Caroli Ducis Burgundiæ hæres Burgundic. & Belgic. provinciarum.

Cunigunda nata 1465 nupta Alberto III. Bavariæ Duci

Philippus I. Dux Burgundiæ & Belgicarum Provinciarum ducta Ioanna F. Ferdinandi Catholici Regis secundo genita Hispaniæ, (nam primogenita Catharina nupta est Henrico VIII. Angliæ Regi) Siciliæ, & Neapolis regna &c. acquisivit dote unicæ hæredis, obiit ante patrem Anno 1506 in Hispania

Margarita connubiis satis infelix postea Belgium rexit, sub qua Geusii inchoarunt rebellionem.

Carolus V. Imp. Rom. & Rex Hispaniæ celeberrimus post Carolum Magnum, abdicavit se Imperio & Regnis Anno 1555 obiit in Hispania. uxor Isabella F. Emanuelis Regis Lusitaniæ

Ferdinandus I. Rex Hũgariæ & Bohemiæ & Rex Rom. Anno 1531 Anno 1556 Imp. post Carolum V. fratrem obiit Anno 1564. VIII Cal. Augusti IIX. Anna Ludovici Hungar. Regis filia.

Eleonora nupta I. Emmanueli Reg. Lusit. 2. Francisco R. Galliæ. itẽ Isabella nupta Christierno II. Regi Daniæ

Maria nupta Ludovico Hungar. Regi posteà rexit Belgium, item Catharina desponsata Frider. III. Sax. Duci, mutata autem religione data Ioanni III. Lusitaniæ Regi

Philippus II Rex Hisp. Siciliæ, Neapolis, Portugaliæ & Indiarum obiit Anno 1622 uxores 4. successive habuit.

E

Elisabeth nupta Sigismundo Augusto R. Polon.

Anna nupta Alberto Duci Bavariæ.

Maximilianus II Rex Hungariæ Bohemiæ & Imp. Rom. uxor Maria F. Caroli V. XVI. proles

F

Carolus &c. XV. Archidux Austriæ natus 1540 obiit 1590 uxor Maria F. Alberti Ducis Bavariæ

G

Ex Maria Lusitana Carolus- Dentatus Anno 1568 obiit ex Maria F. Henrici VIII. Angl. Regis nulla proles

Ex Isabella Valesia. 1. Isabella Cl. Eugenia nupta Alberto Duci Austriaco 2. Catharina nupta Emanueli Duci Sabaudiæ

Ex Anna Austriaca Philippus 3. Rex Hispaniarum & Indiarum uxor Margareta F. Caroli Archiduc. Austriæ

Philippus IV. Rex

Rudolphus 2 Imp. obiit 1612 itē Matthias 1. Imp. post fratrem obiit 1619

Fernandus 2. Rex Hungariæ Boh. & Imp. ux. Anna Bavara

Ferdinandus III Rex Hung. Boh. & Imp.

III. Genealogia Regum Hungariæ assumptorum ex Familia Comitum Andium Cenomanorum, Siciliæ & Neapolis Regum, serviens Lib. 5. Cap. 6 &c.

Charolobertus Rex

Ludovicus Rex Hungariæ XXVIII. Anno 1342 Coronatus est post fratris necem Apuliam &c. Neapolitani Regni loca occupavit, Rex Ierosolymæ & Siciliæ proclamatus & Anno 1348 in Hungariam reversus, magnus inter Reges Europæ sua ætate, obiit Anno 1382
uxor Elisabeth F. Stephani Bosniæ Regis

Andreas Rex Neapolitanus occisus Anno 1345

Catharina Cælebs.

Maria Regina Hungariæ cum Matre regnavit Albæ usque ad Anno 1384 quo Carolus parvus ex regno Neapolitano ab Vngaris inductus, occisus est, ipsa captiva, postea liberata nupsit Sigismundo Regi Bohemiæ, & ei regnum attulit Hungariæ, is ex ea nulla prole suscepta duxit 2 loco Barbaram Ciliæ Comitissam

Helvvigis nupta Iagelloni Poloniæ Regnum ei in dotem attulit

Elisabeth nupta Stephano Fibulato Duci Bavariæ.

Elisabeth Hæres regnorum paternorum nupsit Alberto Austriaco II. qui cum ea coronatus est Rex Anno 1439 obiit cum anno 1. & menses 9 dies 17 regnasset gravida relicta uxore

Elisabeth nupta Casimiro R. Poloniæ qui obiit Anno 1492

Anna Maria Wilhelmo Duci Saxoniæ

Ladislaus Posthumus Rex Hungariæ XXXIII. natus Anno 1440 VIII. Cal. Mart. in cunis coronatus Rex Prorex ei datus Ioannes Corvinus Huniades factus etiam Bohemiæ Rex Pragæ moritur in apparatu nuptiarum An. 1457 Succedit ei in Hungaria Matthias Corvinus 1. Huniadis Filius ab Vngaris electus qui obiit Anno 1490 & ad Polonum Regnum delatum est

Vladis-

Vladislaus II Rex Bohemiæ & Hungariæ obiit Anno 1517 uxor Anna Comitissa Candales.

Elisabeth nupta Ferdinando I. Cæsari.

Ludovicus II. à Solymano Turca victus Anno 1526 in fuga periit 28 Augusti.

Ita regnum Hungariæ ad Austriacos devenit, contra Ferdinandum tamen electus est ab Hungaris *Joannes de Zapolia Comes Sepusiensis*, inter quem & Ferdinandum I. demum ita conventum est ut iste ad vitam maneret Rex, eo mortuo Ferdinandus succederet. Sed Ioannes cum Isabella Polona Regina reliquit filiolum XI dierum Stephanum, quem Turcæ implorati à Vidua in regno stabilierunt cum Regina, appellantes eum à patre suo Ioannem, datus eidem est tutor Georgius Martinusius Monachus Benedictinus Catholicæ Fidei magnus conservator & Cardinalis factus, quo occiso per Ferdin. successit in tutela Petrovicius pessundator Relig. Catholicæ, primo Lutheranus, postea Arianus, per quem Hungariæ regnum inter contentiones de Regno ad extremam infelicitatem pervenit, Turca potissimam partem, reliquam Austriacis utcunque servantibus Christianitati.

IV. Genealogia Regum Poloniæ serviens Lib. 4. Cap. 8. & 9.

Ludovvicus Rex Poloniæ simul & Hungariæ, obiit 1382 ultimus masculorum ex Familia Piasteorum uxor Elisabeth F. Stephani Regis Bosniæ.

Hedvvigis nupta — Iagelloni — Wladislao Lithuaniæ Duci, ad Christianam fidem cum populo suo, converso. Is Lithuaniam perpetuo Coronæ Polonicæ univit, obiit Anno 1434 31. Maii quatuor successive uxores habuit, ex quibus nati sunt.

Ex 1. Hedvvige. — Elisabeth Bonifacia cito mortua.

Ex 2. Anna Comitissa Ciliæ — Hedvvigis veneno à noverca sublata.

Ex Elisabetha Pelicia — nulli

Ex Sconza Russa Kiovensium Ducissa Coronata Anno 1434 quæ privignam Hedvvigem putatur sustulisse

Vladislaus Iunior Rex Poloniæ post patrem 8. Cal. Aug. factus, cū An. 1437 mortuo Alberto V. Austriaco Vngari in Regē postularunt, mox defecerūt. Turcæ formidandus, ita ut pacē rogaretur, cū pacē datam rupisset ad Varnā cæsus est 1444

Casimirus natus 1426 cito obiit item Elisabeth nupta Erico Stolpensium Duci

Casimirus natus 1427 primo creatus Magnus Dux Lithuaniæ, cōtra Moschos feliciter bellavit, cæso fratre ad Varnā ad Regnum Poloniæ vocatus ægre venit, gloriosus Rex fuit, obiitq; An. 1492 uxor Elisabeth F. Alberti V. Archid. & Imp.

Vladis-

Vladislaus natus 1456 adversus Matthiam Corvinum Rex Bohemiæ electus postea etiam Hungariæ, uxor Anna Gandalana

Hedvvigis nupta Georgio Diviti D. Bavar. itē Casimirus Dux Lithuaniæ. item Ioannes Albertus Rex Polon. post patrē. obiit Anno 1401

Alexander Magnus Dux Lithuaniæ, ab Hussitis in Regem Boh. postulatus frustra. fratri successit in regno, obiit An. 1506

Sigismundus natus Anno 1464 Rex Poloniæ factus est An. 1507 obiit Anno 1548

Elisabeth nupta Ferdinando I. Regi Rom.

Ludovicus Rex Hungariæ & Bohemiæ.

Vxor Bona Sfortia

Sigismundus Augustus, natus anno 1520 regnavit cum patre 20 annos, & post eundem, obiit Anno 1571. habuit uxores tres successive sine prole.

Isabella nupta Ioanni de Zapolia Regi Hungariæ ejecto, item Goptiva nupta Henrico Iun. Duci Brunsvvic.

Catharina nupta Ioanni III. Succiæ Regi ex quibus natus est.

Anna nupta Stephano Bathorio Palatino Transilvaniæ, qui per eam Rex Poloniæ creatus est post Sigismundum Augustum & Henricum Valesium brevem Regem.

Sigismundus Rex Succiæ & Poloniæ Vpsaliæ coronatus Anno 1594. 19. Febr. dum in Polonia agit, regnum Sueciæ præreptum amittit. Vnde bella intereum & Regnum extitere, obiit Anno 1632 ex uxoribus binis successivè nempe,

1. Anna F. Caroli Archiducis Austriæ. —— —— Ex Constantia Maria F. ejusdem Caroli.

Catharina nata 1592. 24 Ian. item Maria n. 1600 item Christophorus n. 1598

Ladislaus. Sigismundus natus An. 1595. Rex Poloniæ obiit Anno 1648

Vxores

1. Renata Cæcilia Ferdinandi II. Rom. Imp. filia. —— 2. Maria Ducissa de Neverſ,

Ioannes Casimirus natus 1609 Rex Poloniæ duxit fratris viduam relictam Mariam.

Ioannes Albertus natus 1612 item Carolus Ferdinand. 1713 natus Episcopus Vratislaviæ.

Alexander Carolus natus 1614 item Anna Catharina nata 1619

V. Genealogia Regum Daniæ Norvvegiæ ac Sueciæ, videnda in fine libri 4. sive 2. partis expressa.

VI. Genealogia Regum Angliæ serviens lib. 6.

Henricus V. Rex Angliæ xxxIV. coronatus 1413. cum Gallis bella gessit acria, obiit Anno 1422. Vxor Catharina F. Caroli VI. Reg. Gall

I

Ex Henrico V. & Catharina F. Caroli VI. R. Gall.

Henricus VI. Angliæ Rex natus Anno 1422. is infans cœpit regnare passus gravissima cum matre bella & exilia diversa Anno 1471. in Carcere Londinensi ab Eduardo IV. regni invasore necatur.

Vxor Margarita F. Renati Siciliæ Regis & Andium Ducis

Eduardus Princeps VValliæ natus Anno 1453. trucidatus in pugna Anno 1471.

Ex Catharina eadem & Ovveno Tyderio secundo Marito.

Edmundus Tyderius Comes Richemondiç ux. Margarita F. & hæres Somersetti Ducis.

Iaspar de Hadfeld Comes Penbrochii & Dux Bedfordiæ.

Henricus VII. natus 1455 Comes Richmondiæ, in Gallia exul revocatus contra Richardum III. regni detentorem, Rex Angliæ coronatur Anno 1486 obiit Anno 1509. uxor ejus Elisabeth Eduardi IV. Filia.

N nupta Polo

Richardus Polus ux. Margarita Ducissa.

Reginaldus Polus natus 1500. Cardinalis Rom. Eccl. factus à Paulo 3.

Arthurus Princeps VValliæ natus 1487. obiit ante patrem An. 1501. uxor Catharina Ferdinandi Catholici Hispan. Regis filia Matertera Caroli V. Imp. Roman & Hisp. Regis quæ mox vidua facta sine prole nupsit Henrico VIII

Henricus VIII. natus An. 1491. Rex coronatus An. 1509. initio zelosus defensor Fidei Catholicæ, uxor 1. fuit Catharina vidua fratris intacta accedente dispensatione Iulii III. PP. post repudiata.

ex hac nata est Maria Regina Angliæ facta post Eduardum VI. fratrem suum, natũ post Catharinam injuste repudiatam.

Margarita nupta Iacobo IV. Scot. Regi vide seq. Genealogiam. postea Arcibaldo Duglassio, ex quo conjugio est Margarita Mater Henrici Stuarti qui fuit Mariæ Stuartæ Maritus de quo in seq Genealogia.

Maria nupta 1. Ludovico XII. R. Francorum. 2. Carolo Brandonio, Duci Suffolciæ creato per Henricum 8.

Catharina innupta mansit.

Francisca nupta Henrico Grajo Marchioni Dorcestriæ, & postea Duci Suffolciæ, occisus ob affectatum pro filia regnũ An. 1554.

Eleonora nupta Henrico Cliffordio Comiti.

Ioanna Graja ab Eduardo VI. Rege hæres scripta machinatione patris sui. occisa Anno 1554.

Maria nupta N.

Catharina Graja nupta Eduardo Seymero.

Appendix de Henrici VIII. uxoribus

1. Catharina illicite repudiata. — Maria Reg.

2. Anna Bolenia ducta An. 1533. — Elisabeth Reg.

3. Iana Semeria mortua in partis — Eduardus 6. Rex Ang. obiit 1553.

4. Anna F. Ioannis 3. Clivensium Ducis repudiata.

5. Catharina Havarda Capite plexa.

6. Catharina Parra supervixit Marito.

7. Elisabeth Blontia Concubina.

VII. Genealogia Regum Scotiæ.

Iacobus II. Stuartus Rex Scotorum electus Anno 1449. VI. Cal. April. litem multam habuit cum Duglassiis, & demum occubuit in bello contra Anglos Anno 1460 circa æquinoctium autumni, ei ex uxore Maria filia Arnoldi Egmondani Gelriæ Ducis nati sunt præcipuè

Iacobus III. Stuartus qui patri in castris occiso successit Anno 1460 primis annis quieto regno usus, deinde ob mores corruptos valde inquieto, tum à fratribus, tum ab aliis proceribus Prope Sterlinum cum Annandianis pugnans, in mola aquaria occisus est mense Iunio Anno 1588 judicatusque est in ordinum conventu jure esse cæsus, ex Margareta filia Christiani I. Daniæ R. nati sunt ei.

Alexander Dux Albaniæ, cum fratre Rege simultates habens, captus, & fuga elapsus terrore belli ab Anglis inferendi restitutus est; iterumque gratia excidens in Angliam fugit, bello illato Scotiæ, ope Iacobi Duglassii, infelix exul in Gallia obiit An. 1583. Huic ex binis successive ductis uxoribus nati sunt hi filii nimirū

Ioannes Comes Marriæ occisus Anno 1480 mense Decembri, quod insidias fratri Regi struxisset.

Maria - Catharina - Helena nupta est Iacobo Hamiltonio Comiti Araniæ.

Iacobus IV. Scotiæ Rex factus An. 1487. Astrologicis nugis valde implicatus ex eisdem infeliciter gubernavit, occisus ad Fluidonem ab Anglis in prælio ubi nobilitas præcipua cecidit. Huic ex binis nati sunt filii, ex Margarita F. Henrici VII. Angliæ Regis uxore.

Alexander Stuartus Archiepiscopus S. Andreæ obiit in bello cum fratre ad Fluidonem Anno 1513. VI. Id Octobris occisis ibi 5000. Scotorum.

Ioannes Comes Marrensis.

Ex N. Orcadum Regis filia.

Ioannes Stuartus Albaniæ Dux, post nepotum ex patruo suo ortorum mortem Anno 1513. Pro rex in Ordinum Regni Comitiis constitutus est donec Iacobus V. Maturesceret, quod munus fideliter administravit. Anno 1524 ab Hamiltoniis occisus, Cui in tutorio Regni munere successit filius ejus.

Ex Anna Bononiæ Comitissa N. quæ nupsit N. Hamiltonio, ex quibus est natus

Patritius Hamiltonius qui Marpurgi studens hæresi Luthərana infectus, reversus in Scotiam, Anno 1528. 28 Febr crematus est.

Iacobus V. Stuartus Anno 1526. VI. Cal. Martii Rex constitutus est Scotiæ mox ab Arcibaldo Duglassio hæresi inquinato captus & An. 1527. elapsus à Schismatis Anglici, consortibus subditis afflictus Anno 1542. obiit. K

Ex N. Concubina.

Guilhelmus Iacobus Ioannes: Robertus invidia in Reginā viduam & ejus filium Iacobum V. concitati, regnum Scotiæ in extrema mala & Calvinismū conjecerunt, distinctum tamen à Calvinismo Galliarum, itē Anglicano. Gesta eorum exhibet Henninges in 4. Tomo Genealogici operis parte 2. pag. 171.

L

K

Maria postuma A.1542.18.nata Catholicè in Galliis educata. Anno 1558. 19. April. nupsit Francisco II. Valesio Galliæ Delphino, & post matris obitum Anno 1563. 20 Iun. in Scotiæ Reginã coronatur, sed exagitata ab hæreticis & æmulis regni post multas calumnias mendacia, & captivitatem multam, Anno 1587. VI. Id. Feb. victima facta est Calvinianis securi Elisabethæ Reginæ Anglorum occisa.

Maritus secundus illi fuit Henricus Stuartus ex quo conjugio natus est

ei

Iacobus Stuartus VI. Rex Angliæ Scotiæ & Hiberniæ, veneno sublatus ab Hæreticis, Vxor Anna F. Frid. II. Regis Daniæ.

L

Matthæus Stuartus Hamiltoniorũ ob patrẽ cædẽ, ab iisdẽ ut hostis, Scotia depulsus est Anno 1541 & in Angliã secessit, ubi damnatus est absens & bona ejus confiscata sunt per Hamiltonios, Anno vero 1563. restitutus est patriæ & bonis per Mariam Reginam, qua periclitante iterum in Angliam rediit Anno vero 1571 Interrex ac mox Prorex factus est ei ex binis successive uxoribus filii nati sunt

Ex 1. ux. Margarita Hamiltonia.

Ioannes Leviniæ Comes.

Ex 2. ux. Margarita Arcibaldi Duglassii & Viduæ Iacobi IV. nata

Henricus Stuartus Comes Lenossiæ & Durlæus, assumptus in maritum à Maria posthuma Regina dolis Calvinistarum & insidiantiũ regno occisus subjecto pulvere tormẽtario, crimine in innoxiam Reginam rejecto Anno 1567 10. Febr.

Carolus Leviniæ Comes.

Henricus Princeps Walliæ obiit 1612	Carolus Stuartus natus 1600. Rex Ang. Scot. Hibern. decollatus à Calvinistis 1649 30. Ian. uxor Henrica Maria F. Henr. IV. Reg. Franc.	Elisabetha nata 1604 nupta Friderico V. Electori Palatino, fugata de Regno Bohemiæ occupato ejus suasu	Margarita nata 1598	Maria nata 1602

VIII. *Genealogia Regum Galliæ, serviens lib. 1. 3. 7. 8.*

Ludovicus XII. ex Aurelianensibus Valesiis Galliarum factus est An. 1497. 27. Maii bella multa gessit in Italia, obiit Anno 1515. 1. Ian. Vxor ejus 2. Anna Britannica Vidua Caroli VIII. Regis Franciæ.

Carolus Valesius Comes Engolismæ obiit Anno 1494 Vxor Aloysia seu Ludovisia F. Philippi Ducis Sabaudiæ quæ obiit Anno 1531

Renata nupta Herculi Estensi Duci Ferrariæ.	Claudia nata An 1499. nupta Francisco I Valesio ex Engolismæ comitibus.	Franciscus I. Gall. Rex natus An. 1594. per Claudiam Ludovici XII. filiam Rex factus An. 1514 bella acria cũ Carolo V. gessit, captus An. 1525 dimissusq; obiit An. 1547	Margareta Literata & Mnemosynedicta seducta à Lutheranis Magistellis nupta Henrico Regi Navarræ	Henricus Albretanus Rex Navarræus, & Bearnii Comes

M Ex his conjugibus

§§§ 2 N

Ex Francisco I. & Claudia Valesia						Ex Henr. R. Navar. & Margar. Valesia	
Franciscus Delphinus natus 1517 obiit 1536 Venevo	Ludovica & Carola immature obierunt.	Henricus II. natus An. 1519 Hæreticis infensus Varia bella fortiter gessit, Tullum, Virdunum & Metas occupavit, famosam Cladem ad S. Quintin. accepit, pacem tandem cum Philippo Hisp. faciens casu periit Anno 1559	Carolus Dux Aurel. immature obiit.	Magdalena nupta Iacobo V. R. Scotiæ Anno 1537	Margareta nupta Emanueli Philiberto Duci Sabaudiæ.	Ioanna Venica & hæres nupta Antonio Borbonio Duci Vendoniæ.	Antonius Borbonius Dux Vendomæ.

Franciscus II. Rex Galliæ cito obiit Anno 1560 Nov. Decem. uxor Maria Stuarta.	Isabella nupta Philippo R. Hisp. Anno 1547 obiit 1568	Claudia nupta Carolo Duci Lotharing.	Ludovicus Dux Aurelian. cito obiit.	Carolus Maximilianus dict⁹ IX Rex Galliæ natus An. 1550 coronat⁹ 1561 sub eo Reformati omnia miscuerunt. obiit An. 1574 uxor Elisabeth Austriaca.	Henricus III. Dux Andinus & Engolismensis Comes, electus in Regē Poloniæ Anno 1573. mortuo fratre Carolo IX. Rege revolavit in Galliā, occissus cultello Anno 1589	Ioanna / Victoria gemellæ	Hercules Andegavensis	Margareta nata Anno 1553 prid. Id. Maii nupta Hērico IV. An. 1572. xv Calend. Septemb. sine prole obiit.	Henricus IV Borbonius Rex Navarræ Princeps Bearnii. Dux Vendomæ, Galliæ Rex factus per Testam. Henrici III. Socerū suū A. 1589 — 2. uxor Mariæ Medicæa ex hac	Catharina nupta Henrico Duci Lotharingiæ.

Ludovicus XIII. Gall. Rex natus 1601. obiit 1643 Vxor Anna-Maria-Mauricia Filia Philippi III. Hisp. Regis	Gaston Ioannes Baptista Dux Aurelian. natus 1608 Vxores 1. Filia Henrici Ducis Monponserii 2. Maria Margareta F. Francisci Vadomontii.	Isabella nata 1602. obiit 1644. uxor Philippi IV Hispaniarum & Indiarum Regis.	Christina nata 1606. uxor Victoris Amadæi Ducis Sabaudiæ	Henrica-Maria nata 1609 uxor Caroli Stuarti Regis Angl. Scotiæ & Hiberniæ à suis occisi.

IX. Genealogia Comitum Palatinorum Electorum ad Lib. 5. Cap. 9. & Lib. 3.

Rupertus Rom. Imperator obiit Anno 1410. uxor ejus Elisabeth Burggravia Norimb.

Ludovicus II. Barbatus, Item Cæcus d Præfectus Imp. apud Concilium Constantiense Anno 1415 obiit Anno 1429. uxor ejus Mechtildis Pedemontana.	Stephanus natu minimus obiit Anno 1444. uxor Anna Veldentia & Sponhemia.
O	P

Lodovicus III. Mitis obiit Anno 1451 uxor Margareta Sabauda.

Fridericus Victoriosus natus 1425. defuncto fratre suo tutor fuit Philippi F. ejus

Fridericus Dux Simmerensis & Spanhemii. uxor Margareta F. Arnoldi Ducis Gelriæ.

Ludovicus Niger ex hoc descendunt, Bipontini & Veldentii.

Philippus Posthumus Ingenuus d. Bello Bavariæ proscriptus obiit Anno 1508. uxor ejus Margarita Bavara.

Ludovicus Comes de Levvenstein V. Comites Werthemenses.

Joannes I. heros non tam militiæ quam pietatis amans obiit 1509 ux. Ioannetta Sarepontana.

Ludovicus IV. Pacificus d. Lutheranus factus obiit Anno 1544. uxor Sibylla Bavara. nulla proles.

Rupertus Virtuosus obiit An. 1504. uxor. N.

Fridericus II. Comes Palatinus Elector Anno 1544 post fratrem suum. Anno 1546. hic religionem Catholicam palam abrogavit obiit Anno 1556. uxor Dorothea Christiani II. Dan. Regis F. nulla proles.

Ioannes II. Pacificus, literatus & literatorum fautor. Imperiali Camerę aliquot annos summa laude justitiæ tanquam Iudex præfuit, & demum obiit Anno 1557 uxor Maria Iacoba Comes Oetingensis.

Otto Henricus Anno 1556 Elector factus est post patruum Fridericum II. sub quo Calviniani Doctores in Academiam Heidelb. irrepserunt Boquinus & Clebitius obiit 1559 Vxor Susanna Brandeburgia. nulla proles

Philippus Bellicosus improlis.

Fridericus III. post emortuã lineam priorem Elector An. 1559. Calvinismũ sancivit. obiit An. 1576. uxor Maria F. Casimiri Marchionis Brand.

Ludovicus Palatin. Elector natus An. 1539 Acatholicus sed Lutheranus, expulit Calvinianos Doctores obiit 1583. uxor ejus Elisabetha F. Philippi Landgravii

Elisabeth nupta Friderico Duci Saxoniæ. item Herm. Ludovicus xv. an. obiit

Ioannes Casimirus natus 1543. bellicos' tutor & curator septemviratus fuit pro fratuele Calvinismum restituit. uxor Elisabeth F. Augst. Saxoniæ Ducis.

Susanna Dorothea nupta Ioanni Wilhelmo Duci Saxoniæ. & Anna Elisabeth nupta Philippo II. Landgrav. Hassiæ.

Cunegunda Iacoba nupta Ioanni Com. Nass. Dillenburg. item Christophorus obiit in bello apud Hollandos.

Anna nupta Carolo prin Somerlandiæ

Fridericus IV. Elector, natus An. 1574. 3. Non. Martii obiit —— ux. Ludovica Iuliana princ. Vraniæ.

cæteræ proles cito obierunt.

Proles cito defunctæ.

Fridericus V. Elector Anno 1596. natus Anno 1619 Rex Bohemiæ factus obiit Anno 1632 uxor Elisabeth F. Iacobi Stuarti Regis Anglorum.

Ludovicus Wilhelmus natus 1600. obiit eodem. item Mauritius Christianus natus 1601. obiit 1605

Ludovicus Philippus natus 1602 item Ludovica Iuliana nata 1564 uxor Ioan. Casimiri Palatini Bipontini.

Catharina Sophia nata 1597. item Anna Eleonora nata 1598 obiit 1600

X. *Genealogia Electorum Saxoniæ ad lib.1.2.3.5.*

Fridericus Strenuus Dux Sax.militavit Carolo IV Imp. obiit Anno 1380 per Catharinam F.Henrici Com.Hennenbergii Coburgum & adjunctas arces suæ familiæ adjunxit dote.

Fridericus I. Bellicosus Elector militavit in Francia contra Stellares: in Borussia contra infideles ; in Bohemia contra Hussitas, meruit Electoratum suæ familiæ An. 1409 Ex Catharina Brunsvvic.& Luneburgica.

Guilhelmus II. Dives obiit Anno 1425 sine prole.

Georgius obiit Anno 1411. Coburgi.

Fridericus II Elector mortuus Anno 1464. vii.Id Sept.Vxor Margareta Friderici III. Cæsaris Soror.

Sigismundus Episc.Herbipolensis. item Anna nupta Ludovico Pacifico Hassiæ Landgrav.

Catharina nupta Friderico II. Electori Brandeburg.

Guilhelmus III. ex Anna Alberti II. Cæsaris filia fæmellas 2. suscepit.

Ernestus Elector obiit An.1486.vii. Cal.Sept. Vx. Elisabeth Bavara.

Albertus Animosus Bellis adversus Gallos,Belgas & Frisios gestis inclytus, mortuus apud Embdam Anno 1500.uxor Zedena Georgii Boh Regis filia.

Fridericus III.natus 1463.Elector,fundator VVitteb. Academiæ & Lutheri fautor ob.1525.improlis Christina nupta Ioanni Regi Daniæ vide Daniæ Genealog.

Albertus Archiepisc.Mogunt.obiit 1484 Cal.Maii.item Ernestus Archiepisc.Magdeb. item Margareta nupta Henrico Duci Brunsvvic.

Ioannes successit fratri in Electoratu & hæresi obiit 1532

Item, frater præmissorum, Ioannes qui successit Friderico III. Improli Anno 1625 in Electoratu,& hæresis ac Lutheri favore obiit Anno 1532 Vxor Sophia Megapolitana.

Georgius Dux Catholicus religiosissimus.obiit Anno 1539. sine prole.

Henricus defecit à fide Catholica obiit An.1541. uxor Catharina Megapolitana.

Ioan.Frider I. Lutheranus Bellum contra Brunsvvicensem Catholic. & Cæsarem gessit captus Anno 1547. x.Cal.Maii & abdicatus obiit A.1554 Vxor Sibylla Iuliacensis

Maria nupta Philippo Duci Pomeranorum.Cæteræ proles sine prole fuerunt.

Mauritus Dux Sax.fit Elector An. 1547 pro abdicato cogna. to.obiit 1553 ux. Agnes Landg.

Augustus militavit in Gallia cōtra Franc.R. Carolo V. post fratrē Elect.factus obiit 1586.

Sidonia nupta Erico Duci Brunvv. item Sibylla nupta Franc Duci Sax. itē Æmilia nupta Georgio Brandeburg.

Ioan.Fridericus II. captivus capta Gotha ad Maximil. II. Imp.missus A.1567 obiit 1595. Lutheranus.ux Elisabeth Friderici Palat.F.

Ioannes VVilhelmus Lutheranus militavit in Gallia obiit An. 1573 uxor Dorothea Susanna Palatina.

Ioan.Frideric.III. Cælebs obiit An. 1565.Ienæ Prid.Cal. Mov.

Anna nupta est VVilhelmo Nassav. Auraniæ Princ.1561

Christianus I. Elector Sax.n.1560 obiit 1591 ux.Sophia Brandeburg F Ioannis Georgii

Ioannes Ernestus Ioannes Casimir Fridericus obiit Anno 1572.16 an. Ioannes Fridericus IV obiit 1560 infans

Fridericus Wilhelmus natus 1562 obiit 1602 ux. 1.Sophia VVirtenberg.

Ioannes Dux Sax. n.An.157 ux.ejus DorotheaMaria Anhaltina Mater plurium liberorum

Christianus II. Elector Sax.n.1583 obiit 1611 ux. Hedvvigis F.Friderici II.Regis Dan.

Augustus n. 1589 ob.1616 uxor Sophia Hedvv, Brunsf.

Sophia ux.Fråcisc.D. Pomer.

XI. *Genealogia Electorum Brandeburgicorum lib. 1. 2. 4.*

Ioachimus I. Elector natus Anno 1484 Literatus, condidit Academiam Francofurti ad Oderam Anno 1506 obiit Anno 1535 uxor Elisabeth Ioannis Daniæ Reg. s

Ioachimus II. natus 1505 approbavit Interimisticã religionem, Lutheranam tamen servavit. obiit demũ Anno 1571 tactus apoplexia uxores 1 Magdalena Ducissa Saxoniæ — 2 Hedvvigis F. Sigismundi I. Polon. R.	Anna nupta Alberto III. Duci Megapolensi & Catharina nupta Friderico Onolsbachio, & Elisabeth nupta Ioach. Friderico Administ. Magdeburgio	Elisabeth nupta 1 Erico seniori Duci Brunsvvici 2 Popponi Hennebergio	Margareta nupta 1 Georgio Duci Pomeraniæ 2 Ioanni Principi Anhaltino	Ioannes d. Prudens & Severus Lutheranus

Ioannes Georgius Elector natus 1525 obiit Anno 1598. Vx. 1. Sophia F. Friderici Ducis Lignicensis — 2. Vxor Elisabeth Filia Ioachimi Ernesti Anhaltini Princ.	Barbara nupta Georgio Duci Bregano & Lignicio.	Sigismundus Administrator Magdeb. & Halberstadensis, item Elisabeth Magdalena nupta Francisco Ottoni Duci Luneburgio	Hedvvigis nupta Iulio Duci Brunsvvicensi, & Sophia nupta Guilhelmo Baroni Rosenbergio

Ioachimus Fridericus natus 1546 Administrator Havelberg. Lebusiensis, & Magdeburg. uxor Catharina March. Brandeburgia.	Erthmudis nupta Friderico Duci Pomerano. item Anna Maria nupta Barnimo x. Duci Pomerano.	Christianus	Ioachimus Ernestus

Ioannes-Sigismundus Elector, natus 1572 Vxor Anna Brandeburgica	Anna-Catharina nata 1575 obiit 1612 nupta Christiano iv. Daniæ Regi	Ioannes Georgius nata 1577 obiit 1624	&c

Georgius VVilhelmus Elector Vxor Elisabetha Calotta Frid. iv. Elector Palatini F.	Anna Sophia nupta Vlrico Duci Brunsvvigio	Maria Eleonora nupta Gustavo Adolpho Regi Sueciæ.	&c

XII. *Genealogia Landgraviorum Hassiæ.*

VVilhelmus Hassiæ Landg. dictus Medius; divisam Hassiam emortuis fratre & patruelibus totam possidere cæpit. obiit Anno 1509. tabe. Vxor Anna Ducissa Megapolitana.

Philippus Landgr. Hassiæ natus 1504 ad Lutheranismum defecit, fœderis Smalcaldici Dux factus & devergens ad Zvvinglianismum Anno 1546 à Carolo V. captus supplex ei, quem ludibrio habuerat, factus punitusque Anno 1567 obiit. Xprolium pater ex Christina Georgii Barbati Ducis Sax. Filia. Q	Elisabeth ux. Ioan. Ducis Saxoniæ.

VVilhelmus IV. natus 1532 Cassellensis uxor Sabina F. Christophori Duci VVirtenbergici

Ludovicus natus 1537 Marpurgensis sine prole

Philippus natus 1541 Rheinfelsensis sine prole

Georgius natus 1547 Darmstadinus. I. Vxor Magdalena F. Bern. Com. Lippiensis.

Mauritius natus 1572 ex binis quas successive habuit uxoribus habuit proles plures nempe

Anna Maria nupta Ludov. Com. Nassovio

Christianus natus 1575 defunctus 1578

Ludovicus natus Anno 1577 Darmstadinus Vxor Magdalena Marchionissa Brandeburg. XII. Prolium Mater

Christina Vxor Friderici Com. Erpael.

Anna Vxor Albert. Com. Solmensis.

Fridericus natus Anno 1585 Homburgius. Vxor ejus N.

Ex I. Agnete C. Solms —— Ex 2. Iulia C. Nassovia.

VVilhelmus, Constans natus —— obiit 1737 Vxor Amalia Elisabeth Comes Hanoviensis.

VVilhelmus Hassiæ Lãdg. Cassellensis.

Mauritius natus 1600 obiit 1620 & Elisabeth Vx. Ioan. Alberti Magni & Otto Administrator Hirschfeld. sine prole.

Agnes Vx. Casimiri Princ. Anhalt: Philippus natus 1604 obiit 1616

Hermannus &c. Vxores I. Sophia Iuliana Com. de Waldech 2. Cunigunda Iuliana F. Ioanne Georgii Anhaltini

Ernestus natus 1627 Catholicus Vxor Maria Eleonora Catholica Comitissa Solmensis

VVilhelmus — Carolus.

Georgius natus Anno . . . Vxor Sophia Eleonora Ducissa Saxoniæ.

Ludovicus. — Georgius.

Fridericus

Henricus

Ioannes

Fridericus

Georgius Christianus

VVilhelmus Christophorus

Georgius

Ludovicus Philippus

INDEX ARGUMENTORUM LIBRI I.

† *Argu-*

INDEX ARGVMENTORVM LIBRI II.

INDEX ARGVMENTO. LIBRI III.

Argumen-

INDEX ARGVMENTORVM LIBRI V.

INDEX ARGVMENTO. LIBRI VI.

INDEX ARGVMENTORVM LIBRI VII.

Argumen-

INDEX ARGVMENTORVM LIBRI VIII

cia

INDEX
ARGUMENTORUM
PARTIS III. SIVE CONTINUATIO
DE ORTU ET PROGRESSU SCHISMAtum ac Hæresum hujus sæculi ex ipsorum Schismaticorum scriptis Collecta.

LIBER NONUS
ARGUMENTUM fol. 355.

IN hoc libro continuator explicat Schisma Calvinianum Ortum in Hollandia, inter Prædicantes & Doctores Reformatos quorum ex una parte fuit Iacobus Arminius Doctor Leydensis, ex altera vero parte Franciscus Gomarus ibidem Doctor, quorum Controversia principaliter quidem erat circa Prædestinationem Dei, consequenter tamen etiam circa alios articulos, à prædestinatione illa dependentes, aut cum ea connexionem habentes, nimirum 2. de Universitate Redemptionis Christi, an nimirum omnes homines redemerit, eisque meruerit, an aliquibus solum. 3. De Gratiæ divinæ auxiliis & concursu cum Homine. 4. De conversione vel Iustificatione Hominis. 5. De perseverantia Fidelium in Fide. De his enim prædicti Doctores & eorum adhærentes Sectarii contradictoria asseruerunt, scissi in *Remonstrantes* qui Arminium sequebantur, & *Contra-Remonstrantes* qui Gomarum secuti sunt. Quid hi senserint, & quomodo se invicem oppresserint doctrina & vi sæculari etiam, exponetur isto libro.

INDEX

CAPUT XI.

CAPUT XII.

CAPUT XIII.

CAPUT XIV.

CAPUT XV.

IX. Lutheri & Zuinglii in eodem instituto æmulatio.

X. Lutherus pro lubitu suo SS. scripturas tractat, aufert, addit.

XI. Ecclesiæ in dijudicandis S. scripturæ libris, qui Canonici sint, qui non, auctoritas.

CAPUT XVI.

I. Ex quibus velut cæmento & lapidibus Lutherus novam suam Ecclesiam ædificarit.

II. Hæresis Lutherana monstrosa.

III. Ex omnibus præteritorum temporum hæresibus consarcinata.

IV. Lutherus Græcæ Ecclesiæ multa suffuratus.

V. Conciliorum auctoritatem reprobat & spernit.

VI. Notabile Erasmi Roterodami dictum sive de Lutheranis judicium.

INDEX CAPITVM
Libri Primi.

bus quam mirabilibus, ob Religionem passim excita-tis, dictum sive judicium.

CAPUT V.

I. *MArtini Lutheri, qui primus tam perniciosi Schismatis auctor fuit, prima incunabula & nativitas.*
II. *Schema ejus genethliacum.*
III. *Mars & Iupiter in Luthero insolentiam & contumaciam demonstrant.*
IV. *Diversa de hominum quorundam Nativitatibus judicia.*
V. *Lutherus monasticam vitam amplectitur.*
VI. *Dotes ejus & vitia.*

CAPUT VI.

I. *LEo X. Papa Crucem contra Selimum Turcarum tyrannum jubet prædicari.*
II. *Principum Christianorum erga Papam obedientia.*
III. *Crucis prædicatio terror Othomanicæ familiæ.*
IV. *Pecunia ex Crucis prædicatione collecta, Christianæ Reipublicæ defensioni applicanda.*
V. *Æmulatio inter monachos Augustinianos & Dominicanos, prima hujus mali radix.*
VI. *Ei schismati Dux Saxoniæ favet.*

CAPUT VII.

I. *DIaboli, primi mendaciorum architecti & parentis, in assiliendâ & turbandâ Christi Ecclesia consuetudo & versutia.*
II. *Quomodo idem animas hominum à divina abstrahat devotione.*
III. *Solus Dei amor omnem ad diversandum nobis datum locum jucundum reddit.*
IV. *E Monachorum claustris & jam olim, & nostro etiam tempore complures hæretici prodierunt.*
V. *Insidiæ & machinationes quibus diabolus in supplantandis animabus utitur.*
VI. *Lutherus à vita Monastica desilit.*

CAPUT VIII.

I. *COntroversia sive contentio inter Augustinianos & Dominicanos de Indulgentiis orta.*
II. *Staupicius Luthero concionandi dat negocium.*
III. *Lutherus in oppugnandis Indulgentiis mirifice desudat.*
IV. *Ad Episcopos de suo concionandi instituto & materia scribit.*
V. *Indulgentiarum insignes abusus, à Fr. quodam Thoma enarrantur ac deplorantur.*
VI. *Iusta Dei adversus ejusmodi abusus judicia.*

CAPUT IX.

I. *QVid Leo X. Pontifex in his turbarum initiis fecerit.*
II. *Dominicani Lutherum undique oppugnant, qui non minus acriter sese defendere conatur.*
III. *Non in hoc tantum, sed aliis etiam articulis Lutherus erroris accusatur, & aliarum rerum insimulatur.*
IV. *Lutherus Romam citatus, coram Pontificis in Germania Legato se sistit.*
V. *Recantat simul & perjurium committit.*
VI. *Obsequio & conniventiâ perditur.*

CAPUT X.

I. *QVæ nova, hominibus grata: & quomodo Lutherus mundum deceperit atque infecarit.*
II. *Lutherus, nomen suum ubique celebrari animadvertens, cristas multo altius tollit, & incredibili arrogantiâ inflatur.*

III. *Inter*

INDEX CAPITUM

LIBRI NONI. fol. 357.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
Consiliarii olim Regis Galliæ
MEMORABILIS HISTORIA
De Ortu & Progressu ac ruinis Hæreseon Sæculi XVI.

LIBER PRIMUS
Tractans de Ortu Hæresis in Imperio, & in quo statu erat Christiana Fides Anno 1500. nostræ salutis.

ARGUMENTUM.

Cum in pace esset Ecclesia, multis præsagijs tempestas religionis prænuntiatur, & demum à Luthero infelix tragædia inchoatur, qui tanquam stella de cælo lapsa secum in miseram eandem ruinam, traxit suo tumore, quasi tertiam partem Stellarum, adiuuantibus eum dæmone vitijs & fauore hominum, ex dissimulatione & eloquenti dicacitate eius acquisito.

PRÆFATIO OPERIS
CAPUT PRIMUM.
ARGUMENTUM.

I. *Ecclesia hostium suorum victrix, altissima fruitur pace.*
II. *Ecclesiæ multi Antistites in vtramq; aurem dormientes, nouo eoque improuiso bello opprimuntur.*
III. *Diaboli tempori & occasionibus insidiantis sagacitas & industria.*
IV. *Sleidani, quem Lutherani veluti pro altero T. Liuio habent, in schismate hoc eiusq; caussis describendis vanitas, & contra eum meliores Authores producti.*
V. *Scopus operis huius vniuersi.*
VI. *Auctoris excusatio.*

I. ALlabente sæculo post Christum Salvatorem natum decimo-sexto, Ecclesiæ post tam multa prœlia, victorias & triumphos, nulli iam, quà latè patet eius gremium, qui cristas contra ipsam tollere auderent, hostes nisi extranei, Turcæ scilicet, Iudæi. & Gentiles supererant: omnia collum ultrò iugo eius submittebant, omnia potentiam eius agnoscebant, & imperium reverebantur. Jam duces ejus velut confecto bello victricia arma ad tholos suspenderant, jam ex hostiũ spoliis trophæa pulcherrima in sacris illis Palatiis erecta passim cernebantur; milites verò victores complicatis crucis in formam atque in sinum compositis manibus, sub umbra ejus tutò requiescebant, exspectantes dum illi ve-

velut fugitiui aut ad signa Ecclesiæ redirent, aut pessimo letho interirent Inter ea dum hi Canticis suis & hymnis cœlum feriunt, Deo pro tot victorijs gratias agentes; illi terram matrem suam mordent, in eam mox descensuri, cernere erat velut cumulos, è tot hæresibus & hæreticis profligatis structos, nimirum Hætensium, Valdensium, Petrobusianorum, Arnoldistarum, Albigensium, Vicleuistarum, Picardorum, Hussitarum, & aliorum qui proximis retro quadringentis annis arma Ecclesiæ inferre ausi fuerant. Verum post dulcissimam tam longi temporis pacem & quietem, ecce tibi nouum ac domesticum bellum, quo post nefariam Arrij perfidiam, nullum vmquam asperius aut crudelius Ecclesia sensit Hoc nimirum illud est quo omnes superiorum temporum controuersiç toties iam dijudicatæ, & infinitis propemodum tractationibus finitæ, è sepulcro rursum erutæ & renouatæ, in quibus ipsis tamen sæpe diuinæ benignitatis & misericordiæ radij etiam clarissimè interfulserunt. Vt enim Deus facilem manum dat, & ad se trahit eos qui verâ pœnitentiâ ducti, sese humiliant, & errores suos agnoscunt ac retractant; ita eorum qui pertinaciter ipsius se insignibus & Ecclesiæ opponunt, capiti grauissima mala, velut extento ad ictum brachio, minatur. Hinc est quod Propheta dicit, inferos ad Dei vocem contremiscere & diabolos ad sonitum vocis eius fremere.

II. Quemadmodum longa malacia propinquam tempestatem nauigantibus plerumque minatur; ita diuturna hæc pax Ecclesiæ nouarum turbarum fuit index, quæ non multo post exortæ sunt. Dum enim Catholicorum ducum & militum nonnulli longa prosperitate quasi ebrij genio indulgent, & immensarum diuitiarum delicijs immersi, sub septentrionali frigore, in vtramque aurem dormiunt; vetus ille hostis diabolus e latebris suis tanquam ex equo Troiano immanem gigantum & terræ filiorum numerum eduxit; qui cœlo bellum inferre ausi, muros Ecclesiæ quasi apertos, & plurimis locis male custoditos, inuadunt domos expugnatas diripiunt, ac velut obscura in nocte, incendio ac cædibus in oppressos vndique grassantur; adeo vt vix ad flammæ lucem Leopardi pellem ex Antenoris ædibus suspensam potuerint agnoscere? & parum abfuerit, quin Raab quoque meretricis ædes (quamuis rubro fune, vt in direptione Hierichuntis, manus ab ea abstinerentur, insignitas) expugnarint O infelicem felicitatem! O prosperitatem insidiosam, quæ miseris mortalibus dulci felle inescatis, tam amarum poculum misces? Tu sanè non minus, quam charissimi nobis Affectus, oculos nostros excæcas, animosque ita excantas, ut etiam ipsum felicitatis datorem agnoscere nequeamus. Non sic adversa fortuna, oculos illas nobis aperit, & animum ab omnibus vitiosis humoribus & imaginationibus purgat, ut homo tantò melius se ipsum cognoscere possit: quam cognitionem prô dolor! non raro felicitas infelix obscurat, aut etiam planè aufert.

Casus iniustros, dixeris rectè quidem
Homini molestos sed timendos prosperos.

Et hæc illa est, ut optime Seneca inquit, quæ à se & super se caussas ruinæ suæ attraxit.

III Adhæc suomet ductu Malignus ille Spiritus à Deo maledictus & æterno supplicio destinatus, Ecclesiæ sine ulla intermissione insidians, terribilem hunc & penè lethalem ictum etiam ei infligere voluit, ut damni olim accepti quodammodo ulcisceretur; & per Hæreses non minus quam per Idola quondam Ecclesiam oppugnaret, ut Tertullianus in simili casu dicit. Quare tempus hoc valdè sibi opportunum existimavit, quo non quidem pristinam puritatem & innocentiam Ecclesia amisisset, & relicto verbo Dei, sibi ipsi relicta tamquam res suas sibi habere jussa esset, ut adversarii ajunt, nequaquam: hoc enim esset, Dei, perpetuam Spiritus S. assistentiam Ecclesiæ polliciti promissa certa & infallibilia evacuare, de quibus quicunque dubitat, potest idem de eo dubitare, an Deus qui uniuersa condidit, satis virium ad explenda promissa habeat, sed quum animadverteret multos Ecclesiæ Antistites profundo ocio & delicijs, quibus jam diuturna pax, & per eam congestæ divitiæ, materiam suppeditabant, sepultos; de conatibus suis benè sperare cœpit, non aliter quam carnivoræ aves præpinguia animantia, quæ semianima jacere vidēt, ad escam sibi obliquis oculis designant; iis vero quæ per pascua vegeta exsultant ac currūt, appropinquare non audent. Et quemadmodum olim Attali Pergami regis, congestæ Romam, opes, Urbi illi invecto luxu, plus nocuerunt quam profuerunt: ita Ecclesia non parvaē divitiis, vel earum abusu potius, incommmoda excepit, quippe quum aurea in ea vasa, sed lignei essent sacerdotes; pro eo quod olim ligea vasa, sed aurei sacerdotes fuissent, eo tempore damna accepit, cum antegresso tempore hostis eam, utpote vegetam, & hostes etiam vltro prouocantem, minimè aggrediendam sibi putārit: Nouerat enim quamdiu prisca illa disciplina

ciplina

ciplina in ea perdurauerit, facile ei fore omnes astus eludere, omnemq; vim elidere; at ea remissa, facilem sibi aditum futurum. Inde est quod ad primum impetum, antequam murum grauissimus aries percusserat, nonnullos quibus Ecclesiæ ex parte, custodia commissa erat, subito terrore perculsos vidimus in aduersam partem, traditis clauibus, vltro transfugisse; alios incerta spe se aliquamdiu defendentes, sacrorum quibus custodiendis appositi erant, locorum ruina oppressos fuisse. Et quidem qui inopinato opprimuntur, à victis parū absunt; at qui vigilant, non facile hosti præda fiunt. De illis Ezechiel Propheta loquitur, inquiens; O Infelices! non in arenam vos descendistis; non murum ad defendendam domum Israel opposuistis, tam molles in aduersis, quam ebrij & feroces in secundis rebus. Ac profecto hactenus & sortem & vsuram tam immoderatarum nimiumque expetitarum voluptatum exsoluistis, vt pote in quas præcipuus huius furoris impetus sese effudit. Nempe quum Deus punire mundum constituit, *à sua domo incipere solet*, vt Apostolus inquit. *Ego*, inquit alibi, *Dominus, respicio ad Pastores, & oues meas de manibus illorum requiram, faciam eos cessare à pascendo & pastores non amplius seipsos pascent, sed oues meas ex ore ipsorum liberabo.* En inter miserias deprehensi. quid ergo facies miser ista videns sentiensq; Ecclesiastice? Fatere & agnosce, virgas illas quibus humeri tui lacerantur, à diuina manu esse. Si conqueri vis de nemine alio conquerere nisi de teipso: neque aliam caussam tuis miserijs assigna, quam iustam Dei, non tuis tantum, sed totius quoque populi, cuius animarum cura tibi commissa est, peccatis offensi indignationem. Hic ille est malleus qui portas cœli percussit; hæc fomenta quibus diuinæ iræ accensus ignis, tanta violentia in ipsam quoq; Dei domum grassatus est & adhuc grassatur.

IV. Porro nemini hac nostra ætate (quam recte Noctem Mundi appellare possis) viuenti, ea incognita sunt, quæ ex hac rebellione sunt consequuta, nimirum Deo omnipotenti suam gloriam, Ecclesiæ decus suum & honorem, & tandem omnibus Monarchis & Principibus imperium extorquere atq; eripere. Malum quidē hoc omnes sentiunt; at mali caussam pleriq; non æque cognitam habent, idcirco vt eam, quæ malis nostris, queis etiamnum obruimur, initium dedit exactè cognoscamus, ab eius explicatione huic meo operi initiū facio. Neq; enim harum rerum historia adeo peruulgata est, vt nemo sit, qui eam nesciat, quin imo sunt, qui eam ad captum suum & lubitum accommodent, vt scilicet, tāquam pij filij, patris sui, hæreseos vino, vel veneno potius ebrij, pudenda velent, & originis suæ turpitudinem ac spurcitiem occultent. Velamen hoc seu pallium contexuit Sleidanus ad cuius conscientiam & libros plerumque recurritur posthabitis ijs quç eadē de re Henricus VIII. Rex Angliæ Georgius Dux Saxoniæ, Henricus Dux Brunsuicensis, Thomas Morus, Erasmus, Eccius, Lindanus, Hosius, Cochlæus, Gropperus, Fontanus, Roncerus, Surius, & alij tam boni viri quā fide digni Auctores scripta nobis reliquerunt. maximeq; illa, quæ Casparus Vlenbergius, ex ipsiusmet schismatū Authoris scriptis & dictis collecta, fidelissimè tractauit postquā ex Lutheranis castris ad Catholicos recurrit. Ex his vti etiā ex Cardillo, & Historia Latomi & Gasparis Gennepij Coloniæ edita Sleidani refutatione perspicuum fit, quid de Sleidano sit Christiano homini censendum, nimirum tam pulchris tamq; astute quæsitis coloribus Hæresim ab eo pictam ac fucatam, vt ipsa immaculata Iesu Christi sponsa simplicioribus videri possit? Tantus hic in lupo ouilla pelle regendo est artifex, tam multis Historiam suam inserserit mendacijs, vt eorum ab vno homine vndecim millia notata sint Hinc factum est, vt quemadmodum Cyprianus Tertulliani scripta lecturus, *Cedo mihi Magistrum meum*, aiebat, ita Carolus V. inclytæ memoriæ Imperator teste Surio in Chr & Opmero Sleidani Historiā inspecturus, *Pseusten* suum siue *Mendacem* porrigi sibi iubebat, in quem merito illud Homeri detorquetur. Mos garrire tibi multa est.

Eamq; ob causam ipse Sleidanus, vt Cromerus testatur, *Lutheri* potius *ac Lutheranæ religionis Encomiastes*, quā Historicus à viris cordatis harūq; rerū peritis appellatus fuit. Olim pictor quidā vt capitis deformitatem in Pericle celaret, cassidē illud tectū pinxit. Et alius Antigoni altero oculo capti formā delineaturus, dimidiam tantum faciei partem repræsentauit, eodem planè modo Sleidanus ea, quæ iustam in Luthero reprehensionem merentur, miro quodam artificio occultās, alium nescio quem, nobis depingit ac proponit, & quidquid potest in laudem eius venatur; non tamen ita, quin multa eiusdem vitia, fastus in primis & arrogantiam, feritatem, oscitantiam, polypragmosynem, & imprimis carnales & immoderati animi affectus omni-

bus passim locis prodat & ostendat. Interim nihilominus Lutheranorum hic alter, si dijs placet, Titus Livius, omnium fere manibus teritur, & in varias linguas transfusus, nescio qua dulcedine legentium animos allicit ac detinet. Ut enim aurum artificiosa cœlatum manu ac pictum gemmis quantumuis per se lucidis maius decus addit: sic mira quædam non inconcinne contexta varietas Sleidani scripta ita commendat, ut legentis animum non modo non expleat, verum etiam magno reliqua cognoscendi desiderio accendat. Quoniam vero scriptor hic non sine multorum pernicie, dum Statum Religionis & Reipublicæ exponit, nocentissimum Hæreseos virus legentibus propinat: operæ precium facturum me putavi, si Antidotum hoc contra pararem, & pro absynthio & felle hæreticorum, sincerum mel Christianæ & Veritatis degustandum omnibus proponerem.

V. Quandoquidem verò plerique omnes qui Christianæ Reipublicæ quietem sive spiritualibus sive temporalibus armis perturbarunt, caussas & defensionem suæ rebellionis non vulgari tantùm, sed Latina quoque lingua, ut quæ omnibus ubique nationibus communis sit, evulgarunt: nobis quoque faciendum putavimus, quo nempe à pluribus, atque adeo ab omnibus apud quos Latinæ linguæ usus viget (apud quos vero non viget?) cognosci possent. Nimirum *sic Ars deluditur arte* Fine interim longè diverso, ut scilicet scripta nostra legentes Catholici, antiquitate, magnitudine & veritate Religionis suæ perspecta, gaudeant sibique gratulentur; Lutherani verò, Zuingliani & Calvinistæ novitatem, vilitatem, angustias & imposturas suorum dogmatum agnoscere incipiant & detestari. Equidem futurum non dubito quin hic Catholici continuam Pastorum suorum, ab Apostolis tamquam hereditario jure, tot jam sæculis acceptam successionem, meridiana luce clarius videntes, magna lætitia incessuri sint: hæretici contra præ pudore, ut qui sæculo suo antiquius allegare, nec tertiam generationem majorum, ipsi etiam tam jure quam facto ab Ecclesia tamquam ingrati filii, atque adeo hostes, exhæredari, ætatem producere possint, demissis manibus & tecto vultu diffugituri. Et hoc quidem modo illi in antiqua fide sua confirmabuntur, hos vero, spero & opto, tandem novorum dogmatum sive opinionum pigebit ac pudebit.

VI. Ad vos jam, ô Lutherani, Calvinistæ & Zuingliani, mea se convertit oratio: Adeste; arrigite, si vultis, aures ad ea quæ dicturus sum, convertite oculos ad tot Ecclesiarum sacratumque ædium in pulvere iacentium ruinas, aspicite tot regna & regiones cladibus ac stragibus funestas: ecquid aliud, miseri, videbitis nisi tristia patrum ac majorum vestrorum imo & vestri furoris signa ac vestigia? Habebitis hic vitæ ipsorum quasi compendium, & tanquam vivam schismatis hujus Luthero Calvinistici imaginem. Grande profecto opus aggressum me sentio, cujus pondus vel sola cogitatione me quasi attonitum reddit. In quo quidem conscribendo non tam temporis quā ipsarum rerum & subjecti rationem habebo, nullibi bella aut dissidia Principum merè civilia aut ad Reipublicæ solius statum pertinentia intermissurus, ut pleriquealii hactenus fecerunt, ne lectoris animus aliis rebus occupatus, ab eo de quo agitur avocetur, aut intricatus passim obhæreicat. Hanc certè historiam toti quotidiè Mundo antè oculos ponendam censeo, ut quisque intelligat in quo statu Christiana religio decimo sexto salutis nostræ reparatæ sæculo fuerit, eo nimirum tempore quo Hæresis ex inferno progressa, cœlo denuo bellum inferre, & terrā suo subjugare imperio conata est: in quam multiplicē formam, velut Proteus aliquis, sese eadem converterit & qui primi schismatis hujus fuerint auctores: quæque & quam multa non minùs admiranda quam deploranda grassante passim hæresiarcharū furore, consequuta sint: verbo, quis ortus vel monstrosus potiùs abortus, qui progressus Hæresios fuerit, ut denique quis ejusdem exitus futurus sit, non dubiis argumentis lector colligere possit. Verè enim D. Hieronymus, dixit *Hæresin refutat, qui, quis originem eius demonstrat*: ego verò velut in theatro quodam sub diversis Scenis in diversos Actus distinctis lamentabilem Tragœdiam producturus sum. Primam personam seu protasin aget Germania: quam velut pedissequæ aliæ ad Septentrionem regiones quæ Hæresi & erroribus decipiendas se præbuerunt, sequentur. Epitasin Anglia & Scotia, siue magna Britannia ut à reliquo orbe, ita ab Ecclesiā quoque jam divisa, ac tandem Francia Tragœdiæ huius Catastrophen constituet. In hoc theatrum spectanda veniet Hæresis, pasfis capillis, oculis igne ardentibus, anguibus ex ore erumpentibus terribilis, à Sathana tamquam Hercule furioso conducta atque incitata, qui cœlo iratus ac terræ exitio imminens, magnam post se manum pertinacium Hæresiarcharum ac hæreticorum trahit. Et hi

qui-

quidem partes præcipuas hic agent in varias vultus sese transformantes personam modo simulantes modo occultantes, subinde morientes, subinde velut Hydræ capita renascentes. Apparebit hic tum singulare artificium & ordo quo in tanta rerum omnium confusione ad destruendam domum Dei vsi illi tum industria & modi quibus Catholici iam grassanti malo obuiam ire conati sunt. Et quemadmodum ex vna parte elucebit iustitia eius, qui semper bene facit quodcunque etiam facit, quando alij malefaciunt, ac præcipuè dum eiusmodi turbas ac rebelliones in regno suo excitari permittit, vt tanto maiori ac certiori pace ac quiete postea fruatur: ita ab altera quoque parte misericordia eiusdem & promissorum veritas apertissimè sese ostendent, ut qui mediis in turbis ac hostium furore Ecclesiam suam, quam agitari, non submergi voluit, tam clementer defendit; ac iam potenter omnibus periculis liberavit. Interim illud quoque Lector animadvertet, paucissimos esse qui Catholicæ Fidei veritati aures occludant, è contra gentes natione antea barbaras, locis infinitas, numero innumerabiles obviis ulnis eandem accipere atque amplecti. Urbem aliquam aut civitatem hic à Catholica religione abdicatam vides, alibi integram provinciam eidem de novo adjunctam videbis, provincia aliqua à Catholica Fide abscedit? at integrum alibi Regnum eidem accedit. O miram Dei providentiam! Vix Septemtrionali frigore rigere cœpit Religio, quum ecce Austrino calore eadem liquefacta, ad ultimos etiam terrarum fines diffundi & propagari cœpit, uti ex Annuis Soc. JESU literis, & Indiarum Historijs constat.

QUOMODO MOTUS OB RELIGIONIS dissidia exorti, variis cœlorum præsagiis & ostentis fuerint præsignificati.

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

I. *Sub principium sæculi XVI. variis Religionum mutationibus totus terrarum orbis perturbatur.*

II. *Ipsum quoque Cœlum multa futurorum malorum præsagia & indicia edit.*

III. *Imperiorum & rerumpublicarum ruina.*

IV. *Religionis mutationes.*

V. *Varia Prodigia in aëre siue cœlo conspecta, instantis Schismatis indicia.*

VI. *Potentia qua Astris tribuitur, in laudem DEI cedit.*

I. PRofunda vt dixi pace, summaque Religionis concordia vniuersus Christianus Orbis fruebatur, in Maiorum fide vnusquisque acquiescebat, nec vlla inter eiusdem religionis socios nisi forte de finibus imperij proferendis erat contentio: quum ecce sub initium decimi sexti sæculi (quod præcipuam nostræ huic historiæ materiam præbebit) omnes Mundi partes schismate & Hæresibus distractæ, infinitis calamitatibus & miserijs inundari cœperunt. In Asia, Africa, Europa, & nouo Mundo turbis & confusionibus pullulantibus: dum alij impia Mahumetis commenta & mendacia expolire, alij Euangelicæ Veritatis intellectum nouum quærere student. Itaque videre erat eo tempore Musulmannos cum Turcis; Iezelbas; cum Cazelbis; Seriphios cum Africanis; Christianos denique cum Christianis digladiationes inchoando infestis animis ac tanto furore depugnare, vt ne vltimæ quidem sanguinis guttæ parceretur: dum illi veterem & à maioribus acceptam Religionem summo studio tuentur, hi nouam introducere ac stabilire conantur, vt IV libri huius Capite fusius à nobis dicetur. Ita vno eodemque tempore Quatuor Mundi partes Religionum cōtrouersiæ perturbarunt, atque omnia ita miscuerunt, vt ruptis fœderum vinculis populi antea inter se amicissimi, capitalibus odijs dissidere cœperint; & in mutuam perniciem armari. Ex quo apparet quam vere à Gregorio Nazianzeno in I. de Pace Oratione dictum sit, vti ad firmandam ac tuendam hominum concordiam nihil efficacius sit, quam Religionis consensus, ita nihil esse quo eorundem animi magis distrahantur atque alienentur quam eiusdem diuersitatem.

II. Sane ipsum cœlum quasi iratum tam his quam illis varijs signis ac prodigijs demonstrauit, propediem fore vt suis ipsi manibus alter ab altero debitas pœnas exposceret. Quemadmodum enim fulmen primum in nubibus scintillas & fulgur quoddam longe lateque explicat, vt aër ipse ardere videatur, mox horribili cum murmure ipsa terræ fundamenta concutit, antequam rupes & cœlo minātia cacumina diffindat ac dissipet: aut quemadmodum antequam terra ad emittendos visceribus suis inclusos spiritus, & quæ dorso portat de-

gluciendа dehiscat, solet mugitus quidam audiri, & tremor sentiri, multaq; alia instantis mali signa præcedere, vt quod aues circumuolitantes clamoribus & frequenti alarum concussu accolas ad fugam hortantur, atque ipsi etiam serpentes & venenata animantia e cauernis suis prorepentia, ad tutiora loca se recipiunt: ita Deus Optimus Maximus, qui ex paruarum rerum casu, magnarum nobis ruinam ostendit, cuique omnia etiam antequam eueniunt, sunt præsentia, non statim iræ suæ gladium in eos à quibus offensus est, distringit ac vibrat, sed varijs prodigijs nisi à peccatis desistant, scelerum pœnas hominibus denunciat, quarum initium est, vt Eusebius Lib. 9. de Demonst Euang. ait, conceptus inde pauor & consternatio. Stellæ & astra tanquam Feciales sunt aut rubiciones magni illius Imperatoris, ad commonefaciendos homines missi, quanta rerum mutatio in cœli præparetur.

Natura quandoq; Deus: perfringere leges
Non dubitat, terra hac queis est adstricta polusque:
Naturam vt contra si qua forte ire videmus,
Accipiamus, vt instantis prænunciat cladis.

Ab eodem immortali Deo cœlestia lumina nobis proposita sunt tamquam tabulæ aut Aduersaria, vt in ijs sancta ipsius decreta legeremus, & tum horribiles diuinæ iræ effectus, tum suauissimos clementiæ & benignitatis fructus ob oculos positos semper haberemus. Nec profecto cuiquam dubium esse debet, quin magnum hoc & tot astris insignitum corpus vires suas inferioribus hisce continuo imprimat, sic vt omnia etiam inanima ad Dei omnipotentis nutum componere se & accommodare inducantur. Omnes Mundi huius partes felici illo matrimonio, quod Deus ab initio, velut Paranymphus, sanxit, inter se coniunctæ sunt, & mirabili quodam ordine velut concatenatæ: sic vt actiones & passiones reciproce communicent, & sempiterno quodam fœdere perstent.

III. Per mutos hos interpretes, qui non nisi per signa quædam loquuntur, quique præcipua diuinæ potentiæ instrumenta sunt, Deus sæpe Rerum publicarum ortus, mutationes ac ruinas, prœlia clades, Regum ac Principum obitus significat ac prænunciat: vti in magna illa persequutione accidit, qua Antiochus Israeliticum populum grauissime afflixit. (*a*) Quæ signa & prodigia Ægyptus non vidit(*b*) tum quum eundem suum populum Deus inde educere vellet? Hæc in sacris exstant historijs: quorum similia non pauca apud alios leguntur, quæ scilicet Xerxis illam, plusquam decies centena hominum millia ad excidium Græciæ secum trahentis expeditionem (*c*) quæ, Romanæ magnitudinis æmulæ, Carthaginis euersionem (*d*) quæ bellum Ciuile inter Cæsarem & Pompeium (*e*) quæ necem eiusdem Cæsaris præcesserunt. (*f*). Et vt ad nostra veniam, quis nescit tum quum Brunehildis, & Fredegundis sceleratissimæ fœminæ, in regno hoc omnia permiscuerunt; (*g*) vt & tum quum Ludouicus & Fridericus ciuilibus armis de Imperio contenderunt (*h*) multis prodigijs publicas has calamitates fuisse præsignificatas? Sed & morbos febresque continuas & funesta illa bella quibus Franciæ regnum sub Philippo Valesio misere vexatum fuit; nec non multorum Regum ac Principum mortes crebra ostenta præcessisse historiæ testantur. Infinita alia exempla omitto, quæ exstant apud eos qui temporum & rerum gestarum memoriam litteris prodiderunt.

IV. Verum enimuero illud longe est admirabilius, quod per eadem astra Religionis mutationes sæpenumero Deus ostendit; &, siue ad puniendos malos, siue ad bonos exercendos ac probandos, Sathanæ in homines grassandi licentiam permisit. Sic idem admirabilem religionis & sacrorum mutationem, quæ Christo D. & Seruatore nostro nato accidit, per magnam illam Iouis & Saturni coniunctionem, quæ Natiuitatem ipsius præcessit; ipsam vero Natiuitatem per nouam & inusitatam stellam præsignificauit: vt & Paganismi abolitionem per Virginis imaginem in cœlesti iride, vt quidam scripserunt, ab Augusto conspectam: (*i*) itemque miserabile Hierosolymitanæ vrbis excidium, per varia prodigia & portenta. (*k*) Sic Hermes & Ascalius, vt Albumazar testatur (*l*) è signo Virginis semper virginem illam Dei filij matrem nutricem quodammodo agnouerunt quam modo dictus Arabs tamquam penicillo depingit, nec tamen tanto tempore exspectatum Messiam agnoscere potuit. Sic Iudaicæ religionis abolitio a minaci & prodigioso Cometa fuit prænunciata, vrbi illi quam Deus omni terrarum nationi

a 2. *Machab.* 5. b. *Sap.* 17. *Exod.* 7. 8. 9. c. *Herodotus. lib.* 7. *cap.* 37. d *D. Liv Florus.* e. *Cæsaris Com.* f. *Seruius in Virgil.* g. *Annales Franciæ.* h. *Bzonij Annales.* i. *Baron. Tom.* 1. *Annal.* k. *Iosephus l.* 1. *de bello.* l. *lib.* 10. *Introduct.*

tioni diripiendam dare constituerat, tamdiu infestis suis radijs quasi incumbente (a). Sic Christianæ religionis incrementum victoriosum Crucis signum. (b) quod Constantino Imperatori apparuit, sic frequentes & celeberrimæ Christianorum sub Theodosio victoriæ à stella insolita gladij formam præferente fuerunt significatæ. Sic exsecrabilem Arij, in Trinitatem ac diuinam essentiam contumeliosi, hæresin multa cœlorum prodigia præcesserũt: & pessimi impostoris Mahumetis aduentum magna Planetarum in scorpionis signo facta coniunctio: quo tempore Arabes excitata contra Imperatores rebellione, in Elnabi sui, tot gentium postea facti domini, Lege modis omnibus stabilienda, tanta contentione elaborarunt. Sic Carolo magno Imperatore inusitatæ magnitudinis eclipses multarum nationum ad Christianam religionem conuersionem prænunciarunt (c) vt & præclaras Ecclesiæ contra Henricum V. Imperatorem victorias (d) Sic paulo ante insignem illam Christianorum ad Echinadas de Turcis Anno M.D LXXI. partam victoriam, Crucis insignia super Constantinopolitana vrbe apparuisse dicuntur (e) Sic Anno M.D LV. medio die lucentes flammæ super sancto illo sacello, in quo Saluator noster verbum caro fieri voluit, è Syria in Marcam Anconitanam transportato, è cœlo delapsæ & conspectæ, ad celebrandam & amplificandam Deiparæ Virginis gloriam è toto terrarum orbe homines exciuerunt & conuocarunt (f) Sic ignea illa pyramis seu columna, in aere super Mexicana vrbe diu suspensa (g) Euangelij in nouo Mundo propagationem: & Crucis signum Anno M.D.X. in Orientali India conspectum (h) & à Prorege Albuquercio & Lusitanis magna veneratione adoratum eiusdem salutaris signi in medio Sathanæ regno exaltationem, & tot præclarissimas eorundem victorias præsignificauit: quod idem signum Anno M.D LX. quoque apparuisse scribitur (i) Sic crudeles illas teneræ adhuc & adolescentis in Iaponibus Ecclesiæ persecutiones, inauditi antea & horrendi terræ motus, tamquam conflictus quidam infernalis potentiæ (k) præcesserunt. Si plus quam sexcenta idola euersa, & præalta illa apud Iaponenses diabolica statua fulmine percussa, certam nobis spem faciunt, idololatriam istis in regionibus funditus excisam, veramque Christianam ac Catholicam religionem longe lateque propagatum iri: vt multa alia circa religionem præsaga prodigia & prodigiosa præsagia, ac tam ostenta quam euenta præteream, in cœlo notata quæ in vniuersa Mundi nascentis, adolescentis & senescentis historia curiosus lector facile deprehendet & obseruabit.

V. Porro quemadmodum prima Mundi nascentis incunabula quæque circa illa acciderunt, à stellis & astris præsignificata fuerunt (vt prætereitorum sæculorum percurrenti memoriam facile apparebit) sic etiam eiusdem quasi decrepita ætas & finis, quando scilicet homo ille peccati solenni & perpetuo sacrificio abolito, nouam religionem introducturus, Antichristianismum stabiliturus, seque ipsum tanquam Deum, vt Apostolus loquitur, adorandum exhibiturus est, multis signis ac prodigijs famosus erit. Tunc quidem monstri illius detestabilis, ad humani generis exitium nati, aduentus specioso noctis velo tegetur atque inuoluetur. Omnes planetæ, omnia elementa, vt ipsa S. Scriptura testatur, extremam illam rerum in toto Christiano orbe mutationem, tamquam diuini iudicij interpretes annuntiabunt: adeoque ipsæ *cœlorum virtutes commouebuntur*, summaque infimis miscebuntur, ac susque deque omnia ferentur. (l) Vnicus ille Mundi oculus, Dei imago, ac fecundus terræ parens, tam de splendore quam viribus suis multum amittet, ac lumen suum Lunæ ma igne communicabit: & quemadmodum stellæ D.N Iesu Christi natiuitatem indicarunt, ita eædem Antichristi aduentum & prodigiosam Christianæ legis mutationem prænunciabunt *Faciam*, inquit Creator, *vt omnes cœlorum stellæ, ô homo, super te plorent ac lamententur* Siste hic superbe, siste curiositatem tuam, nec quidquam vlterius inuestiga; sed illud potius considera, schisma hoc quo fœde iam dilaceratam adeoque ab hæreticis viam Antichristo præparantibus, ad extrema fere redactam Ecclesiam cernimus, ab ipso vniuersi huius opifice per easdẽ cœli, toties turbato rerũ ordine fractas ac mutatas virtutes, esse prædictum. Considerare cœlum ineunte decimo sexto sæculo, nequaquam fuisse mutum, sed veluti clara voce & quasi intento digito magni illius Aduersarij præcursores indicasse. Sol, luna & reliqua luminaria quæ Deus in vasto cœlorum fornice, miro inter se ordine disposuit,

a *Iosephus 7. Belli 12.* b *Euseb. in Vita Constantin.* c *Annales Francorum.* d *Natal Com. lib. 11.* e *Idem.* f *Historia Lauretana. l. 3. c. 14.* g *Acosta* h *Maffeius l. 5. Hist. Ind.* i *Gaspar in Epist* k *Historia Martyr. Iapon.* l *Luc. 21. S. Hieron, Hom. 34. in cap. 4 Isaia.*

posuit quasi rubæ fuerunt & indicia earum miseriarum & calamitatum quas plena ipse manu in nos effudit; & insperatorum motuum nuncij, ob antiquæ & à maioribus acceptæ religionis innouationem toto passim orbe exortorum. Et quemadmodum Dionysium Areopagitam horribili illa, quæ Christo D.N. in cruce moriente accidit, ac totum hoc hemisphærium per tres horas tenebris inuoluit, conspecta eclipsi, exclamasse fertur; ***Aut Deus Natura patitur aut vniuersa hæc machina dissoluetur:*** sic Astrologi tot tristibus Planetarum aspectibus, tam varijs atque inusitatis eorundem coniunctionibus, tot superiorum concursibus, tot inferiorum inter se, aut cum superioribus, vel etiam cum stellis fixis coniunctionibus, tot denique cœlestis illius exercitus signis ac velut tesseris exciti atque attoniti, (*a*) magnum aliquod & inusitatum malum præ foribus esse facile ipsi præuiderunt, & vna voce omnibus annunciarunt. Et certè, si verum fateri volumus, nullum a condito Mundo sæculum tot ac tantis mutationibus fuit exagitatū quam hoc decimum sextum, cuius cursum aperire mox incipiemus. Mirabiles tum contigêre Planetarum dispositiones ac habitudines, frequentes conspectæ sunt & inusitatæ magnitudinis eclipses, multi item terribiles Cometæ apparuerunt, qui non sunt, vt quidam opinantur, exhalationes quædam calidæ & siccæ, in supremam aëris regionem eleuatæ, & à sole excoctæ; sed noua potius corpora à Deo creata, & ad hominum terrorem in cœlo collocata & accensa. Conspecti quoque sunt tres soles, tres Lunæ, & noua quædam neque vnquam antea visa stella. Quid de coniunctionibus dicemus? quarum viginti vno mense, & quidem ex ijs sexdecim in signo Aqueo contigerunt (*b*) quod magnam non regnorum solum & ciuilis status, verum etiam Religionis mutationem portendit. præsertim Planetis omnibus cum sole in bicorporeo signo concurrentibus. Sic enim videmus quatuor anni tempora seu partes bicorporeo aliquo signo definiri, Geminis scilicet, Virgine, Sagittario & Piscibus. Sic etiam Planetarum combustio, quæ fit quando illi sub radijs solaribus concurrunt ea quæ circa religionem euentura sint designat, ac præcipue quando vis armorum admiscetur, quod ille tum in Martis triplicitate reperiatur. Omnes, inquam Astrologi in Asia, Africa & Europa, iudicia & sententias suas in suspenso ac dubio habuerunt, ob tantam euentorum diuersitatem & mirabiles Astrorum positiones diuersis opinionum fluctibus agitati: quæ singula in Historiæ nostræ serie ad annum quæque suum indicabimus. Sed nihil magis admiratione dignum visum est quam magna illa Saturni, Iouis & Martis in Piscium signo coniunctio: quæ itidem primorum nostrorum parentum temporibus acciderat, tum quum apertis cœlorum cataractis, diluuio omnia perierunt, exceptis qui cum Noa in Arca seruati erant. Dici non potest quanto metu astrologi quorundam mentes perterruerint, adeo vt quidam aquarum eluuionibus terram inundatum iri constanter affirmarent. Verum non aquarum illud: sed sanguinis fuit diluuium, qui in omnibus terræ partibus ob nouas in Religione concertationes, à malè feriatis hominibus, qui quasi toti antiquitati & consentienti tot sæculorum iudicio bellum indixerant, & stolidi vulgi conscientias vexandas sibi sumpserant, innectas, copiosè fuit effusus. Perspicuè hoc sanguinis diluuium portendit crux punicei coloris Vinariæ in Saxonia Festo Natalis Domini visa in cœlo hoc ipso anno quo Lutherus primas theses edidit contra Indulgentias (*c*). Quantopere, Deus bone, abditarum illi rerum inuestigatores in explicandis his cœlestium corporum prædictionibus desudarunt, quam misere sese torseruor. (*d*) dum quid tantas cœlorum minas sequuturum sit, aperire nobis conantur! Quamvis enim cœlestium corporum vires & effectus ob incomprehensibilem diuersitatem humano ingenio vix ac ne vix quidem peruestigari possint, ac nostri oculi in rimandis diuinæ maiestatis secretis ac futuris rebus dijudicandis plusquam cæcutiant; nec credendum sit omnia & singularum publicarum quam priuatarum rerum euenta & velut fata stellis tamquam diuinæ legis tabulis inscripta, atque inde actiones nostras & consilia dirigenda esse; multo minus Deum ipsum (quæ stulta fuit Chaldæorum & Stoicorum opinio) Naturæ & Fati legibus, vt Iouem fabulæ ferunt Adrastiæ decretis teneri: nihilominus tamen, vt cæteræ artes longo usu & experientia constitutæ sunt, ita diligenti quoque cœlestium corporum & Planetarum, ejusque quam singuli habent vigoris ac potestatis observatione, & cum iis quæ euenerunt

a *Iulius Obseq. histor.* b *Stoflerus in sphæram &c Conr. Lycost. de prodig. Lauatherus de Cometis. Maiolus in diebus Canicul. Tract de Comet. & prodig. Ortvvin Gratius.* c *Lycosthenes* d *Ioannes Lichtenbergius in suo præsag. Ioachimus Abbas Calaber.*

runt collatione deprehensum est stellas divina provisione vim quandam & jurisdictionem in hominem & habere & exercere.

Credite mortales: quæ cœlo affixa videtis
Plurima divinum lumina numen habent.

Et profectò negari non potest, cœlestium corporum non tantum in hæc quæ videmus elementa & in omne animantium genus, sed etiam in ipsos homines vim magnam, minimeque obscuram esse. Eadem ut claritate & splendore inter se differunt; ita diversas quoque operationes & effectus habent. *Insigna vobis erunt*, inquit Verbum ista creans. Eoque *Si quando rerum mutari fortè vidimus*

Ordinem, & omnia misceri sursum atq; deorsum,

Certo atq; infallibili signo colligimus, Deum hominum peccatis offensum irasci. Nec sanè unquam quidquam præter aut contra Naturæ ordinem factum legimus, quin magnum aliquid & insolitum sit consequutum. Nunquam illa vel vis superiorũ in inferiora vel Solis aut Lunę eclipsis contigit, quæ nõ insignis alicujus mutationis aut calamitatis fuerit prænuncia: nunquam Cometa conspectus est cujus cauda non longam miseriarum seriem secum traxerit: nunquam Saturnus & Mars, præsertim in vigore uterque constitutus, ceteris Planetis languentibus, congressi sunt, quin generalis quædã calamitas in illos populos qui horum Planetarũ virtuti subjecti sunt, incubuerit. Longũ sit atq; adeo alienum hoc loco tum Planetarum inter se concursus, oppositiones, conspirationem & consensum, tum, quam in quoque signo seu domicilio vim habeant ac potestatem, aliaque hujus generis, longo usu observata explicare.

VI. Tantum vero abest ut virium, quas corpora cœlestia in hæc inferiora habent, indagatio quidquam de divinæ Majestatis magnitudine detrahat, ut eidem multum gloriæ addat. Præterquam enim quod illa testãtur Deum res hominum providentia sua regere & gubernare (quod impii quidã negare non dubitant) ejusdem etiam omnipotentia tanto magis apparet, cœlestes has faces tamquã decretorum ter Optimi Maximi nuncios non sine reverentia quadam adspicientibus, quibus ille etiã in maximis rebus utitur, ut in imperiorum mutationibus gentiumque eversionibus. Nec vero ille jam quoque magnis atque horrendis signis ac prodigiis omnium rerum tandem futurum exitium ac finem ostendit, sed in dies quoque præcipua rerum humanarum eventa tamquam in speculo intuenda atque animo præcipienda nobis proponit. Injuriã Deo profectò faciunt qui existimant tantum stellarum & astrorum numerum à Deo creatum, ac tam mirabili ordine in cœlestibus orbibus summa constantia in se redeuntibus ad ornatum tantum esse dispositum.

Fornice quisquis in hoc lucenteis aspicis igneis,
Et terræ atq; maris longè superantia molem
Corpora, ne vanas jaculari credite flammas.

Mihi quidem illi rectè ac dignè divina opera considerare videntur, qui futurarum rerum & cœlestium decretorum præsagia & quasi vaticinia ex iis quæ quotidiè fieri videntur, quodammodo cognoscunt. (a) Neque vero cœlo aut stellis innocentibus, quæ in voluntatem nostram nihil potestatis habent, primam caussam efficientem aut fatalem quandam & irrefragabilem necessitatem, qualem Stoici & Astrologi quidam commenti sunt, qualemque in illis D. Augustinus, (b) in his Picus Mirandula, (prædictionibus eorum qui tricesimo tertio ætatis anno eum certo moriturum prodiderant, offensus) exagitavit. Absit à nobis hæc impietas, ut præpotentem omnium rerum Deum duræ illi Necessitatis Catenæ adstringamus. Impia hæc delitia Democrito, Empedocli, Heraclito & aliis tam Philosophis quam Poëtis paganis relinquamus, qui omnia Fato quodam inevitabili, (c) id est, ordine quodam naturali, ceu indissolubili rerum inter se colligatarum nexu, teneri prodiderunt. Hinc apud Homerum Deos videmus iratos & lamentantes quod Fatum rumpere aut transgredi nequeant. Sed qui in vera pietatis ac sapientiæ schola edocti sunt, ab hac Stoicorum & fatalium hominum ignava & stulta disciplina longissimè absunt, ac Deum non modo omni necessitate liberum fatentur, verum etiam Rerumpublicarum ortus atque interitus, ut & Religionis mutationes nequaquam à secundarum caussarum dispositione ita pendere credunt, quin à prima illa mutari possint: quamvis nonnulli existiment in magno hujus Universi libro rerum humanarum historiam atque eventa etiam antequam concepta, nata atque producta fuerint, descripta esse. Nos dicimus, astrorum minas averti, atque ictum vitari posse, secundum illud; *Sapiens dominabitur astris.*

Sic videmus Deum sæpè conceptam ibi superius in nos sententiam, hic inferius mutare, quando scilicet vera pœnitentia & lachrymis peccata nostra deflemus ac delemus. Hoc illud est quo fato-

B rum

a *S. Basilius. S. Chrysost.* b *Lib.* 4. *cap.* 11. *De Civit.* c *Cic De Fato.*

rum ordo rumpitur, quo Dei iudicia mutātur, sententiæ reuocantur, & reis destinata supplicia declinantur. Audi quid per Ezechielem Prophetam Deus loquatur. *Si*, inquit, *populum hunc peccatorum suorum pœnituerit, me quoque pœna quam infligere eis constitui, pœnitebit.* Tanta scilicet est Dei infirmitati nostræ sese accommodantis benignitas. Idem misericors Deus, iam pronunciata in miserum hominem sententia, gratiam suam de nouo iterum obsignat, & vitam ei qui mortis erat mancipium largitur. Abraham Aben Esra magni nominis inter Judaicæ disciplinæ Rabinos Doctor, de Israelitici populi seruitute loquens, affirmare non dubitat, (etsi satis quoad partem stolidè) Deum postquam ex astrorum influentia tamquam rerum futurarum Indice & Protocollo, vt vocant, populum adhuc diu in captiuitate futurum vidisset, commiseratione & charitate motum, signorum adspectus & constellationes diuina sua virtute commutasse, exsilijque tempus abbreuiasse. Quare æternam illam Sapientiam, & primam, infinitam & incomprehensibilem rerum omnium caussam agnoscamus, quæ secundarum caussarum ordinem & consequutionem regit & moderatur, tollit, firmat, mutat, quando & quomodo ipsi visum fuerit: incertim vero futura in præsentis temporis speculo velut ad intuendum, vel certè coniectura eliciendum, nobis proponit.

QUOMODO DEUS IMMINENnentes Mundo calamitates varijs modis annunciet & prædicat.

Caput III.

ARGUMENTUM.

I. *Vulgi voces & mala omnia initio seculi prædicti passim audita.*
II. *Deus quibus modis nonnunquam nos de imminentibus malis & calamitatibus commonefaciat.*
III. *Religionis mutationes à quibusdam prædicta.*
IV. *Frater quidam Franciscanus de futuro Religionis Schismate ante Lutheri aduentum concionatur.*
V. *Mira eiusdem historia.*
VI. *Cacodæmones idololatris populis abominandorum cultuum abolitionem prædicunt.*

I. AD recensita hactenus multaque alia futurorum malorum præsagia, quibus vniuersus quasi Mundus vehementer fuit attonitus, accessit quoque communis vox hominum, in qua sæpe mirabiles prædictiones apparent. Et quemadmodum aruspices olim ex auium volatu, garritu & eiusmodi, auguria sumebant, quorum tamen ipsi ignorabant rationem: ita in hominibus occulta quædam vis tam boni quam mali imminentis quodammodo præsentiendi esse videtur. *Vox populi* (inquit non minus verum quam antiquum prouerbium) *vox Dei*; id est, ipsa est Veritas. Quotiescunque vna & eadem de re omnes etiam locis & linguis discrepātes populi idem conformiter loquuntur & sentiunt, non illud iam pro hominum testimonio, in quorum animis vt plurimum altissimi sunt recessus, in verbis magna inconstantia, in judicio non minus varia, quam in vultu diuersitas; sed pro diuino oraculo seu clarissima Dei voce habendum est, occultâ quadam vi, vetas rerum imagines (vt Democritus ait) in aere imprimentis; & insensibili seu transpiratione seu inspiratione hominum animis insinuantis. Hinc est quod communis vulgi vox & vniuersalis consensus, quem ὁμοφωνίαν Græci appellant, de rebus futuris multo certius quam de præsentibus pronunciat, quum in his sæpe (vt Æschines contra Timarchum inquit) in alijs raro multitudo fallatur. Quid quod communis hæc hominum vox tanto verior plerumque deprehenditur, quanto incertior eius est auctor: quasi ex altiori quodam ac diuiniori fonte manantis. Et sicut aliquando Panicus terror, nulla apparente caussa, subito timore exercitum ita percellit, vt sanguine quasi congelato, & corde ad pedes delapso, ipsi etiam, vt cum Pindaro loquamur,

Dijs geniti fugiant, terroribus externati; ita etiam rumor aliquis sæpe sine certo auctore ortus, inconstantis multitudinis ora constanter peruagatur, ac tandem verus esse deprehenditur. Populo Romano ludis Circensibus & spectaculis intento, repēte rumor percrebuit teste Plutarcho, Perseum regē à P. Æmilio victū, & Macedoniā in prouinciæ formam redactam: cuius quidem rumoris auctor, vt idem testatur, numquam resciscì potuit; fama hæc nihilominus velut momento quodam, ita se diffudit, vt omnes incredibili lætitia exsultantes læto carmine victoriam nondum cognitam celebrarint (a). Quemadmodum vero læta sæpe animo, antequam euenerint, præcipimus; sic animus noster quandoque infortunium etiam, quum longe adhuc abest, nescio quo instinctu sentit, & timidus ictum, quem in se parat·m videt, exspectat, quamuis nulla metus caussa appareat: id quod nostro

a *Pausan. in Phoc.*

ſtro magno malo, durante hoc ſchiſmate, & ex eo conflato ciuili bello, nō ſemel ipſi experti ſumus. *a*

II. Poſtquam Deus vrbem illam tantopere ſibi amatam exſcindere conſtituit primum miſerabili illi populo (omnium gentium deprædationi & odijs poſtea expoſito) extremam miſeriam & exitium per ipſorum conſcientiam denunciauit, quæ præter continuos morſus & tormenta, inſtantis exitij vaticinium ex ipſorum ore expreſſit, quum miſeros ſe & propediem perdendos eſſe clamitarent. Solet enim Deus fatorum noſtrorum curſum, libertimæ ſuæ voluntati alligatum, diuerſis rationibus nobis oſtendere. Longo tempore priuſquam Chriſtiani ad Indias penetraſſent, & Euangelij lucem opulentis illis & vaſtiſſimis, ſed incognitis antea terris intuliſſent, omnium fere ſermonibus apud populos illos iactatum ferunt, venturam aliquando gentem brabaram, quæ nouum Deum nouamque religionem ſit annunciatura. Similiter in Europa antequam ſchiſmatis illa ſcintilla in Saxonia gliſcere cœpiſſet, dici vix poteſt quanto in metu totus fere Chriſtianus verſatus ſit orbis. Nondum conſpecta flamma, iam pleriſque incendium; & tranquillo adhuc mari, naufragium ante oculos obuerſabatur. Cis vltraque Rhenum habitantes populi Chriſtianæ Reipublicæ magna mala, & atrocem Eccleſiæ afflictionem impendere ominabantur. Eſt hæc diuinæ iuſtitiæ pars quædam, quod ex æquo doctis atque indoctis ſeſe manifeſtat. Neque enim ſatis illud Deo viſum eſt, decreta ſua velut ad tabulas cœleſtium ſignorum affixa publicare, vt quæ hac ratione non niſi profunda aſtrorum ſcientia inſtructis, & ſumma mentis agilitate ac contemplatione cœleſtia ſecreta rimantibus patent; indoctis vero, qui ea quæ ſupra ſe, nihil ad ſe pertinere exiſtimant, quique tamquam terræ filij, oculos continuo in terram defixos habent, vel potius ipſi tamquam animantia ad perpetuas tenebras condemnata, intra terræ viſcera ſine oculis degunt, abſtruſa ſunt & incognita: eoque non tantum in ijs quæ ſunt extra homines, verum etiam in ipſis hominibus & per ipſos homines iudicia ſua manifeſtat, vt ignorantiam nemo prætendere, aut contra Deum pœnaſque ab ipſo inflictas murmurare poſſit. Nihil omnino accidit, quod non populari hac & communi voce multo ante fuerit denunciatum. Deus (inquit Ioſephus) hominum ſpectat vtilitates, deque ijs, quæ ſcire ad ipſorum ſalutem intereſt, in tempore ipſos certiores facit: at mala ſuo ipſi ſibi iumento, vt eſt in prouerbio, accerſunt, dicente Propheta. (*b*) *Perditio tua ex te eſt ô Iſrael & Poëta quiſpiam. Multos impendens terret ceruicibus enſis: Nec quiſquam vitare tamen ſtudet improbus ictum.*

III. Nec vero communis tantum populi vox tempeſtatem hanc, qua S. Petri nauicula breui agitanda erat, prædixit; verum etiam ſingulares quædam perſonæ, diuino incitante ſpiritu, quaſi Iliadem quandam noſtrorum malorum nobis contexuerunt. In Germania virgo Hildegardis, diuini interpres Numinis vaſtitatem illam & deſolationem quæ ſuperiori & noſtra ætate Chriſtianam religionem tantopere afflixit, quaſi digito præmonſtrauit (*c*) dicens: *Ah miſera Eccleſia! quid ages quo te vertes: Mille hæreſes in te orientur, quibus reſiſtere vix poteris. Ædes tuæ ſacræ, atque adeo ipſa etiam ſacra profanabuntur; Principes contra te inſurgent, populi contra te arma capient, omniaque in ruinam tuam conſpirabunt. Quum primi illi homines luxui & voluptatibus ſeſe dediſſent (d) Deus aquarum eluuionibus vniuerſam terram ſubmerſit: at quia vltimi ſæculi homines incredulitate & quouis opinionum vento abripi ſe patientur, Deus Eccleſiam ab eis auferet.* Omnia eius ſcripta eiuſmodi minis plena ſunt, nec fere aliud quam pœnas, vindictam, ſtragem & vt vno verbo dicam, Catholicæ Eccleſiæ ruinam repræſentant: *quæ tandem recollectis viribus*, (inquit eadem virgo) *eos quos diabolus ad ipſam perſequendam vinculis exſoluit, catena rurſus conſtringet.* Poſt hanc Hieronymus Sauonarola Dominicanæ familiæ monachus, cōſimilibus vocibus Chriſtianum orbem implere non deſtitit (*e*) eadem prædicens, & vniuerſum Eccleſiaſticum ordinem metu & ſtupore defigens. Sic apud Mauros quoque in Granatæ regno Alfaquis quidam Moſquearum (*e*) ſeu fanorum Mahumetanorum ruinam & Euangelij propagationem prædixit. (*f*) Et apud Perſas Techellis è ſpelunca ſua progreſſus tam imperij quam religionis futuram Muſulmanis vaticinatus eſt. (*g*) Ante vltimam Romanæ vrbis direptionem, in qua Carolus Burbonius occiſus fuit, homo quidam ignotus, indutus cilicio, diſcurrens paſſim ciuibus inſtantē ruinam & perniciem prædixit, vt ſuo loco latius à nobis explicabitur. (*h*) Sic in Anglia virgo quædam

a *Sand. li.* 1. b *Oſee c.* 13. 9. c *lib. Reuelation.* d *Gen.* 7. 2. *Pet.* 2. 5. e *vide Bzouij Annales A.* 1494. *num.* 37. & *Anno* 1496. & *ſeqq.* f *Vide P. Cominaeum in hiſtor. Gall. Bzouium in Annal. Anno* 1492 g *extat liber prædict. eius Techellis.* h *Franck in Chron. part.* 2. *ætat* 6 *fol.* 692. & *libellus de direptione vrbis Romæ ſub Carolo V.*

Elisabetha nomine, insignis, quæ paullo post sequuta est, mutationis, dicam, an euersionis? vates fuit non vana; quum ea nostra ætas viderit (vt Sanderus ait(a)) quæ vnquam futura tum nemo ne per somnium quidem poterat cogitare. Thomas Morus vir omni virtutum genere præstantissimus, nõ solum imminentem tempestatem (vt idem Sanderus inquit) in spiritu præuidit, verum etiam pleraque omnia vti postea acciderunt, prædixit. Paullo ante Lutheri aduentũ in Gallia Franciscanus quidam vicatim circumijt, populum docens, ac de diuina ira pœnisque acerbissimis, quæ ipsorum capiti iam paratæ essent, commonefaciens. De quo homine dicere aliquid operæpretium mihi videtur, quod scripta eius nulla exstent, quamuis ipse vera malorum nostrorum fatidica Cassandra fuerit.

IV. Religiosus hic, nomine Frater Thomas, à vitæ verò morumque sanctitate, *le sainct homme*, id est, vir sanctus vulgo appellatus fuit. Per mundum discurrens, iram Dei annunciabat, & ad pœnitentiam omnes cohortabatur. Is quam primum in oppido aliquo pedem posuerat, statim lusus omnes, luxum & voluptates velut publico inde proscriptas edicto vidisses. Omnia meram pietatem & deuotionem spirabant. E proximis atq; remotis etiã locis populus cateruatim accurrebat, vt tã sanctũ hominem videret, ac audiret eius sermones, qui tanta auditorum frequentia celebrabantur, vt ijs habendis loca publica aperire necesse esset, quod etiam amplissima templa tantam hominum multitudinem non caperent. Vltimum ille sermonem Burdigalæ in magna illa area Conuentus, qui magnæ Obseruantiæ dicitur, habuit, quo Aquitaniæ non sine lachrymis, his inter alia verbis valedixit: O pulchra & plena deliciarum prouincia Mundi paradisus! Heu quantis lachrymis exuberabis! Videbis ignes passim per campos tuos crudeliter grassantes & superbas has ædes, auitæ pietatis, & deuotionis testes, Ecclesiæ hostium, qui in te nascentur, iniurijs & prædæ expositas. Videbis diuinæ iustitiæ exequutores & carnifices qui flagellorum ictibus negociatores de templis eijcient, Lupi in ouile irrumpent, & tam pastores quam oues dilacerabũt. O Burdigala! Tu e mœnibus tuis subiectorum templorum incendia adspicies, quin etiam ea, quæ muris tuis inclusa sunt, hostium Ecclesiæ furorem & rabiem vix effugient. Et hoc quidem modo populi impietatem & Præsidum hypocrisim Deus iuste puniet. Sed quẽadmodũ sancta illa corpora quæ apud Tolosam requiescũt, eius vrbis protectores & si ita dicere licet, Dij tutelares sunt: sic ô Burdigalenses, S. Martialis vester protector erit. Hæc quidem tum à plerisque velut inania terriculamenta audita & accepta sunt. Quis enim credere potuisset quæ a maioribus tanto labore & sũptu exædificata fuerunt, tanta posterorum rabie & furore destructum iri? Memini bonas quasdam & ætate decrepitas feminas, quũ ANNO M D LXX. Romegontius tẽplo Lormontano, spectãtibus è muro Burdigalæ ciuibus, ignem subiecisset, in hæc verba erumpẽtes me audiuisse. Ecce nũc sancti illius viri Fratris Thomæ adimpletum vaticinium. Viuunt etiamnum vtriusque sexus homines, qui ex ijs quæ a patribus suis audiuerunt vere testari possunt, sanctũ hunc hominem verũ fuisse Prophetam, vt qui ea quæ quinquaginta annis post acciderunt, iam tum non minus ac si iam euenissent, præuiderit ac prædixerit. Neque vero mala propterea eueniunt, quod prædicta sint; sed propterea prædicuntur, quod euentura sint, nisi eorum caussa præcidatur: quemadmodum Ezechiæ regis & Niniuitarum exempla in SS. literis nos docent. Scripta huius hominis (quorũ copiã mihi bona fortuna fecit) admirabilẽ quandam libertatem & parrhesiam præ se ferũt, quais in corruptos omnium ordinũ ac præsertim Ecclesiasticarũ personarum mores, vnico diuinæ iræ fomites, passim inuehitur, apertè inquiens, in ouili plures hœdos esse, quam agnos. *O indigni Prælati & Pastores!* (exclamat ille in libello quodam, cui titulus est, CONDITIONES VERI PRAELATI) *vobis cura est ventrem cibo & potu, arcam auro & argento implere concubinã habere in lecto, mulũ pinguem in stabulo: & hæc omnia ex Crucifixi sumptibus pro quibus vix quidquam aliud facitis, quam* DOMINVS VOBISCVM *decantatis: tum scilicet probe munere perfuncti. Interim parum illud curatis, oues vestræ damnentur, an saluentur.* Et hic quidem Religiosus ijsdem fere quibus Lutherus hac in re vocibus vsus est, vt suo loco, in caussa scilicet seu subiecto Schismatis explicando, commodius ostendetur. Illud vero interest, quod hic ministrorum tantum & Prælatorum Ecclesiæ vitia perstrinxit? doctrinã illæsam reliquit: at Lutherus apostata ipsam doctrinam, ab Apostolorum vsque temporibus huc vsque integram conseruatam, exagitandam, atque adeo si fieri posset, eradicandam vnà cum professoribus eius sibi sumpsit. Antequam vero ad alia progrediar, facere nõ possum, quin notabilia quædam hominis antedicti facta posteritatis memoriæ prodam & commendem: idque tanto magis, quod à Bezã dẽ scurriliter irrideatur.

a *De schism. Angl. fol. 104. 105.*

V. Hic

V. Hic ergo noster per Mundum passim circumiens, cilicio indutus, vili asello insidens, & in summa paupertate atque austeritate vitam agens, tandem in Aquitaniam peruenit, & loca maxime solitaria quærens, tandem circa maris litus in loco quodam Arcaixon apellato (inde scilicet quod quasi centrũ sit ejus Arcus quem duo promõtoria, Oissinum scilicet & Finis terræ faciunt) oberrans, mare vidit fluctibus tumidum, & tempestate quasi imis à sedibus euersum. Est verò litus hoc nauibus iam periculosum & formidabile, ut subitanea tempestate deprehensis vix vlla spes sit euadendi. Eo tempore duæ ibi naues ad exitium iam iam ferebantur: quibus conspectis, Sanctus ille homo in genua procidens, & Crucis signũ, (quod S. Hieronymus alias quoque fecisse dicitur) in arena describens, ardentissime Deum pro eorũ qui in naui erant, & à præsentissimo exitio parum aberant, salute deprecari cœpit. Nec mora: statim venti remittere, fluctus subsidere, aeri serenitas, ac mari tranquillitas reddi, multis hominibus non sine admiratione adspectantibus: sic vt naues hæ (quod vmquam antea factum nemo quisquam meminerat) naufragium euaserint. Eodem tempore, seu forte fortuna ex fractæ nauis reliquijs, seu, miraculo quodã diuinitus eo delatam B. Virginis imaginem idem in litore inuenit, & in monte collocauit. ibique sacellum, quod etiamnum in montibus illis inter frequentes pinos conspicitur, loco ad modum aspero & syluestri sibi construxit, & aliquamdiu summa in austeritate vixit. Sacellum vero ideo è ligno esse voluit, vt de loco in locum trãsportari posset. Est enim ibi ea loci natura vt tempestatibus & ventis sæpe arenarum cumuli disijciantur, montes complanentur, & valles in montes eleuentur. Ex eo tempore locus ille in magna habitus fuit veneratione, vt etiam nautæ vela facturi vota ibi sua & preces prius persoluant; neque vmquam impias piratarum ibi prædas agentiũ manus sensit, nisi quod post aliquot annos Angli quidam myoparone eo delati, & in terram egressi, opulentã sacræ huius ædiculæ paupertatem diripere ausi sunt. Sed ecce tibi iusta Dei iudicia, peccata sæpe in ipso vestigio punientis. Vix illi cum sacra supellectile & ornamentis, quæ inuenerant, ad nauẽ reuersi, vela in altum fecerant, quum ecce cœlo sereno & mari tranquillo, in scopulos deferuntur, & ad eos fracta naui, in ipso quẽ impio sacrilegio violauerant loci cõspectu ab aquis absorbẽtur. Multa alia quæ ex aliorũ narrationibus de sancto hoc homine cõperta mihi sunt, silẽtio prætereo: quod eiusmodi nõ temere fidẽ habere soleam, nec quidquam temere sine bona cautela litteris & posteritati commendandum existimem. Sed hæc de isto satis.

VI. Idem Deus qui vaticinia non in sapientum tantum, verum etiam insipientum ore ponit, quique diabolos sæpe, atque adeo ipsos mendacij parentes adigit vt Veritatis sint interpretes, idem, inquam, Deus voluit vt ipsi dæmones in suo ipsorum regno idololatriæ ruinam, & Euangelij de IESV CHRISTO propagationem prædicerent. Mexicanam rum Ferdinandus Cortesius adornabat expeditionem: eaque feliciter succedente, Crucis tropæa illis in regionibus primus statuebat. Volẽtibus ibi paganis idolis suis sacrificare, vox è terra audita fuit, dicentis: *Non est voluntas eius qui omnia creauit hoc vt amplius fiat. Iam iam ruina vestra tempus adest.* Vox hæc aures sacrificare volentium continuo pulsauit: non minus quam illa quæ, T. Liuio teste, cladem Romæ à Gallis acceptam; aut quæ magni Panis mortẽ teste Plutarcho vel Hierosolymæ excidium apud Iosephum de bello Iudaico, denunciauit. Mexicanis quidem Quetzocoal (id nomen est quod colunt idololatræ) voce lamentabili barbaræ & Crucis signo armatæ gentis aduentum prædixit. Motezuma, qui Rex regum ijs in locis fuit appellatus, quum intellexisset Christianorum classem appulisse (quod factum est eodem anno quo Lutherus è S. Petri nauicula exsilijt) *Ecce, aiebat, barbaros illos, nouam religionem in mea regna inuehentes, vt Deus meus mihi fore prædixit. Sed fatis cedendum est.* Idem Texuco Regi prædictum fuit: in cuius regnum appulsis Christianis, maligni spiritus tamquam mox de sede sua deijciendi, ingemuerunt (a) Sane ad Brasiliã prouinciam Lusitani duce Petro Aluaro diuinitus, per maximas etiam tempestates & pericula incolumes delati barbaris Christum annunciarunt, erectoque salutificæ crucis signo sacratissimum Missæ sacrificium sub dio magna veneratione peregerunt, adeo equidem, vt ipsis vastæ prouinciæ intuentibus incolis clarissima miracula sese coram exhibuerint, Dæmonibus, quibus sacrificijs barbari litabant, vel eiectis prorsus, vel præpotentis Dei præsentiam attestantibus; qui quidem ipsi velut paranymphi aut vates ruinæ suæ fuerunt, vt etiam Apollo ille Pythius Augusto importune oraculum sciscitanti respondit:

> *Me Puer Hebræus, Deus, & mortalis ab alma*
> *Virgine natus Homo, terra istu pellit ab oru.*

(a Sur. comm. rerũ gestarũ an. 1500 fol. 7. & 8.

Ad tenebras. Mœsti ergo meis discedite ab aris.

Et hoc quidem modo tam boni quam mali Angeli, astra, Planetæ, vox communis tam Christianorum quam idololattarum varias rerum mutationes, & nouarum sectarum ac religionum introductiones præuidere ac prædicere visa sunt. Et hæ sanè prædictiones nequaquā vanæ fuerunt; vtpote quas ipsæ calamitates, per totum terrarum orbem, ipso effectu consequutæ sunt, dum apud omnes vbique gentes (ô rem prodigiosam & admiratione dignissimam!) sub prætextu religionis arma arripiuntur, & tumultibus ac turbis omnia miscentur. Sic est momento mala exsurgunt & sese expandunt. Neque in Religionis negocio res stetit; sed varias etiam imperiorum ac Rerumpublicarum mutationes vidimus, dum ad vicinæ alterasque sese statum accommodare cogitur, & altera alterius fortunam secum veluti trahit.

Audite famosi illius & nostra ætate celeberrimi Necromantæ dæmonem, de ortu, progressu & decremento eius factæ quæ è Geneuensi lacu religionis suæ flumina deriuat (de qua suo loco) ita vaticinantem:

Quæ tanto studio expetitur modo grata Lemani
Vnda lacus pariet iam mox fastidia summa.
Quiq; sonant iam cottidie plaudente popello
Sermones, primum hebdomadis, tum mensibus, inde
Vix etiam totis semel annis, accipientur
Auribus: ac tandem obmutescet dira cathedra,
Doctrinam & mores prauos damnante senatu.

Et quid mirum de isto, cum Caluinus ipse, vel ingenij sagacitate, vel spiritus sui reuelatione regni sui ruinam & dissipationem, post pauxilli temporis defluxum futuram præuiderit & prædixerit. *De posteritate*, ait, *ego sic sum anxius, vt tamen vix cogitare audeam: nisi enim mirabiliter Deus è cœlo succurrerit, videre mihi videor extremam barbariem impendere orbi, atque vtinam non paulo post sentiant filij nostri fuisse hoc verum potius vaticinium, quam coniecturam.* Vide Petri Cutsem. Desp. Cal. causa. n. Caluin. præfat. Catech. Geneu. ad Ministr. Frisiæ orientalis.

CAPUT IV.

ARGVMENTVM.

I. *Religionis in Perside commutatio, sub initium sæculi XVI.*
II. *Sectariorum qui ante Lutherum in arenam prodiderunt, imago siue descriptio.*
III. *In Africa eodem tempore Religio mutatur.*
IV. *Itemque in Indiis.*
V. *Ac tandem etiam in orbe Christiano.*
VI. *Pauli Iouii de turbis non minus miserabilibus quam mirabilibus, ob Religionem passim excitatis, dictum siue iudicium.*

QVEMADMODVM, versutissimus ille Arabs, gentisque suæ seductor, filius Sathanæ primogenitus, qui occidendo Alcoranum suum plantauit, vt filius Dei moriendo Euangelium suum stabiliuit, omnia quæ acquisierat quamdiu vixit pacifice possedit: ita eiusdem successores, sine vllis turbis aut dissidijs altissima pace diu vsi sūt, hominibus illis vanissima pessimi pseudo prophetæ superstitione misere deceptis & inlaqueatis. Et quāuis nec ullum ille antiquæ vocis testimonium pro se haberet, nec missionem suam vllo vero miraculo confirmasset; ab ingenti tamen hominum multitudine, Mecham ad ipsius reliquias properantium, adorabatur, lege ipsius detestabili tamquam diuina passim recepta: donec tandem Anno reparatæ salutis millesimo quingentesimo, (a) nongentis circiter post impij Mahumetis ad inferos descensum annis, magnum vulnus secta hæc accepit, noua hæresi exorta, quæ innumeris turbis, seditionibus & conspirationibus ansam dedit, dum nouum Persarum imperiū ex ipso & in ipso Othomanico imperio efflorescit. Hoc est illud Eridis pomum, quod Turcas religione, animis & viribus hactenus coniunctissimos, inter se commisit. Etsi enim magna Asiæ pars sub Arabum, Tartarorum, ac præcipue formidabilis illius Tamberlanis, quē Orientis fulmen merito quis appellare posit, imperijs dominum mutarat; Mahumetana tamen secta integra adhuc perstabat, nec vllā senserat mutationem. Idem cultus Taurisij qui Mechæ, eadem religio Trapezūte quæ Persepoli vigebat. Extitit tandem Ismael quidam ex Vsum Cassanis prognatus sanguine, (b) qui circa Annum M.D. imperium inuasit, & mutato dominio, religionem quoque mutauit, nouam superstitionem inuehens, qua à monacho quodam Mahumetano, Techelli dicto, imbutus fuerat; tanta sectæ confidentia, vt Sophi quoque nomen vsurpare non dubitarit, quæ vox Dei interpretē significat: idque etiam ad posteros tanquam hæreditarium transmiserit. Postquam igitur hic Persidem ingressus, plerisque persuasit, se veram afferre Mahumetis religionem, quam ha-

a. *Vid. Bisar. lib. 10. & Iou. lib. 13.* b. *Laur. Sur. Commentar. rerum gestarum fol. 10. 11. 12. & seqq.*

hactenus aiebat male fuisse intellectam; maiora animo voluens, auctis mirum in modum viribus, multas prouincias occupauit, sibique subiectis imperauit, ut relicta Turcarum religione, Halis, quẽ verum Mahumetis discipulum dicebat, doctrinam & dogmata, ita vti ea à Techelli tradita erant, sequerentur; atque intra triginta dies quique animũ suum aperirent: qui vero sectæ huic nomen dare recusarent, gladio ferirentur: ex quo seuero & sanguinario Edicto mirum est quanta breui rerum mutatio consequuta sit. Idem vt sectæ suæ addictos à Turcis discerneret, voluit vt Persæ rubris pileis vterentur, quum Turcæ albos, Tartari virides gestent: hoc tamen in vniuerso Turcarum imperio nemini nisi è Mahumetis prosapia ortis, vti licet. Hæc vero religionis mutatio nihil aliud fuit quam prætextus quidam quo nouus hic deorum Interpres ad inuadendũ imperium vsus fuit. Quin etiam ferunt eundem de Mahumetana profliganda ac Christiana amplectenda religione consilia agitasse, (vt qui nihil aliud spectaret quam quomodo imperio potiri posset) & fortasse perfecisset, si Christiani Principes naturè auxiliares ei manus præbuissent. Christianis certe amicum se semper, Turcis vero & Iudæis hostem acerrimum ostendit; ac sæpenumero Maximiliano Imperatori, Regi Ludouico XII & Venetis fœderis ad exstirpandum funditus Othomanicum imperium, feriendi auctor fuit. Eiusdem vestigijs insistens Mahometus Persarum Imperator, Anno M.D.CI. Clemente VIII. Pontificiam sedem obtinente, legatos suos Romam misit, vt cum Christianis fœdus contra Turcas tractarent, vt suo loco latius explicabitur.

II. Porro Techellis postquam è latebris suis & speluncis, vbi solitariam vitam in summa austeritate egerat, prorepsisset, ad Ismaelem Sophi sese applicuit, ac breui ex monacho strenuus Imperator euasit, ferro & igne Hali vetusti prophetæ, quem solum aiebat verum Mahumetanæ legis intellectum tradidisse, dogmata propugnans & propagans; adeoque Armeniam & Asiam Maiorem breui tempore in partes suas pertraxit, Turcas qui Omaris interpretationem amplectuntur, infestissime vbique persequens. Baiazethes etenim tot suorum cladibus, è contra vero prosperrimis hostium successibus maximopere contristatus aperto Marte Techello tantæ æstimationis Prophetæ, vt supra centum quinquaginta hominum millia eius & sectam & castra sequerentur, congredi non ausus, summa velut desperatione adductus, arma contra Techellum sumpta in subditos conuertit. (a) Quippe Constantinopolim profectus diuersis incendia locis excitari, ac supra ducentas domos vna cum habitatoribus flammis absumi iussit. Vnde graui inter ipsum & subditos orta diffidentia, post breue tempus iusto Dei iudicio ab omnibus desertus, qui nec suis nec Metonensium Episcopo in ipsis sacris constituto, pepercerat; à proprio filio Iudæi cuiusdã opera ad id vtentis veneno sublatus fuit. Ismael interim tantũ sibi nomen & dignitatem compararat, vt velut Deus aliquis nuper cœlo delapsus a suis adoraretur; ipseq; Saich Ismael (ea vox Persarum lingua deum significat) appellari se pateretur Super nouæ huius religionis fundamentis magnum illud Persarum imperium tum exstructũ fuit; quo Babylonij, Medi, Assyrij, aliiq; populi ad extremos vsq; Indiæ fines comprehenduntur. Hoc illud est imperium quod Othomanis multum hactenus negocij facessiuit, ac quominus fines latius proferrent obstitit. (b) Eodem tempore quo Ismael Sophus armorũ metu & vi vniversum Orientem concussit, ingens terræmotus Constãtinopolitanam vrbem afflixit, adeo, vt Baiazethes ipse ruinis pæne fuerit oppressus: Sinus maris inter Constantinopolim & Peram tanta vi concitatus fuit, vt spumãtes fluctus ipsa mœnia fere supergrederentur. Non multo post, anno scilicet M.D.X. alius quidam Mahumetanus Cadi nomine (ut ad perfectam nostrorum temporum tot sectis distractorum similitudinem nihil deesset) Ismaelis exẽplo non minus propitiam sibi spetans fortunam, nouam & ipse sectam commentus est, dicens, nec Halim, nec Omarem, Oclam, Culbã, Abocherim, Azebarem, Zeibem, Ietribem, aut quemquam aliũ veram Mahumetanæ legis intelligentiã habuisse, sed à se solo eam modo productam. Et quemadmodum in religionis schismatibus & turbis nullũ dogma vnquam tam absurdum fuit, est, aut erit, quod non astipulatores inueniat, & varios prætextus & modos sese diffundendi apporret: ita huic quoque nouo doctori fautores ac sequaces non defuerunt, quorum ille viribus adiutus, oppida quædam adeoque integras prouincias occupauit, & varia fortuna, modo victor, modo victus, aliquot prælia commisit. Tandem vero, vna cum viginti quatuor mille hominibus in prælio interfectus, & vna cum ipso secta eius extincta ac sepulta fuit.

a *Georg. Fabrit in Chron. Turccio VVolfgangi Drecksaleri fol.* 12. *&* 13. b. *Bisar. lib.* 10. *Pers.*

fuit. Turbæ hæ Baiazethis Turcarum Imperatoris rebus percommodæ fuerunt, quæ tot cladibus fractæ ac prostratæ, pessimo loco sitæ fuerant, adeo ut Trapezuntino imperio Persis cedere, & vicies centenis scutatorũ millibus pacem ab Ismaele redimere constitutum habuerit. Sed Ismael è medio victoriarum cursu domum revocatus & retractus, turbis à novo hoc propheta excitatis occurrere fuit coactus (a) Ex quibus omnibus temporum illorum facies apparet, quando scilicet totus Oriẽs, ac præcipuè duo maximi & potẽtissimi Turcarum & Persarum populi ob diversas Mahumetanæ legis interpretationes infestissimis animis atque armis concurrerunt ac digladiati sunt, tanta odiorum pertinacia ut non nisi mutua pernicie elui aut expiari possint. Hanc enim sententiam decretoriam Turcarum Muphthi id est summus Pontifex pronunciavit: Eum qui Persam hæreticum, licet Mahumetanum, occiderit, multo gratiorem rem Deo facere quam si septuaginta Christianos interficiat. (b) Nunc rerum in Australi plaga statum itidem perspiciamus.

III. Africa vetusta Mahumetis dogmata, & antiquam Alcorani interpretationem hactenus amplexa fuit, donec Anno MDXIV. Monachus quidam Amether nomine, nescio quo œstro percitus, è cellula sua pervolavit, & oppidatim circumiens, populumque ad pœnitentiam cohortans, novam Elfurcani expositionem, è sola, ut ajebat, S. Scriptura haustam, novarum rerum cupidis obtrusit. Inter alia hic docuit, Halis, Omaris & aliorum interpretationes humani ingenii esse commenta: ad rectè vero interpretandum Elfurcanum, nudam & puram ipsius scripturam sufficere, ut qui optimus ipse sui ipsius sit interpres. Novus hic Monacho-minister & Ministro monachus non miro tantum verborum artificio, sed vitæ etiam exteriori quadã simplicitate & innocentia incredibilem hominum multitudinem, ac præcipuè in Fessano ac Marocano regno, ad suas partes perduxit, & novæ religionis prætextu subditos passim contra Principes armavit. Inde ad vicina regna progressus, usque ad intimam Libyam penetravit, ac plus quam centum discipulos tamquam religionis suæ Episcopos & Mahumetanæ legis præcones, constituit; ipse vero sexaginta hominum millia ferè semper circa se habebat. (c) Tafileti rex, inter Africæ Principes non postremus, hominis fama motus, eum ad se accersivit, eo fine ut novo huic Prophetæ, de quo tam mira ubique jactabantur, conscientiam suam denudaret, magno errore, ut postea patuit: ut qui hac ratione ambitioso homini fenestram ad imperium invadendum aperuerit, ac suam etiam vitam præsentissimo periculo exposuerit. Statim enim ubi ille pedem in regno posuerat, subditos ad rebellionem excitavit, & cœlestium revelationum prætextu, Regem ipsum vita privavit, assumtoque Seriphii, id est, supremi Pontificis nomine, re ipsa regiam potestatem usurpavit. Prioris deindè simplicitatis quasi oblitus, nuspiam nisi magna armatorum manu & pompa regia stipatus conspiciebatur, conciones interim nihilominus, non tamen in Mahumetanorum Mosqueis, nec in Christianorum à quibus non alieno planè erat animo, templis, sed patenti in campo sub dio habebat. Idque unum agere videri volebat ut Mahumetana religio reformaretur. Quia vero Christianis Turcarum Mosqueas ingredi capitale est, nisi ejurata religione sua Mahumetanas superstitiones amplecti velint; Regius hic Pontifex ex æquo omnes, tam Christianos & Judæos quam Mahumetistas ad conciones, sacra & ceremonias suæ religionis admisit: & felici rerum omnium successu elatus, magnum ac prævalidum confecit exercitum, atque eo quinque reges subegit. Longum esset omnia ab ipso commissa prœlia recensere, è quibus unum maximè est memorabile, in quo supra centum hominum millia periisse dicuntur. Quid multis? ipsum etiam Mahumetem bellica gloria Seriphius hic superavit, ac totius ferè Africæ imperium quadraginta annis tenuit, Turcis tam formidabilis ut apertè lacessere eum non auderent, sed occulto tantum magnitudini ejus obstruere atque obicem ponere satis haberent. Unum restabat iis in locis Algerianũ regnum, reliquis Fessæ scilicet, Maroci, Tremissæ, Tafileti, Arcæ & Susæ regnis adjungendum: cujus rex viribus suis diffusus, corrupto satellite, hominem insidiis circumventum una cum præcipuis ducibus & Consiliariis interfici curavit. Successit ei nihilominus Abdalæ filius, cujus progenies etiãnum exstat. Sed hæc mitto, breviter turbas illis in partibus eodem tempore quo apud nos veterum sacrorum fundamenta fuere subruta, ob religionem exortas indicasse contentus. *Eodem tempore* inquit Thevetus in Cosmographia sua, (d) *quo Lutherus Christianam religionem in Europa turbas & exagitat,*

a *Surius histor. fol.* 16. & 17. b *Leuncla. in supplem. Ann. Turca. pag.* 138. c *Iov. de vir. illust. lib.* 3. & 7. *Genebr in Chron.* d *lib* 1. *cap.* 5.

tat. & Reges ac Principes facem hanc funestam exstinguere vel conantur vel dissimulant Seriphius nouis pariter in Africa rebus studet, eiusdem fere cum Luthero farinæ homo, vt qui non minus quam hic pauper & vilis fuerit monachus, qui tamẽ seditiosis suis concionibus complures Reges ac Principes sede & dignitate deiecit. (a) Hæ scilicet diaboli sunt artes, omnia versantis, & subiectos sibi ad mutuas cædes nouis sectarum & opinionum facibus accidentis.

IV. Dum ita Mahumetistæ & Halistæ de stultis & vanis suis superstitionibus inter se digladiantur, & Serephius sectam suam stabilire allaborat, à Christianis ex alia parte in propagando Iesu Christi Euangelio, eiusque cognitione remotissimis à nostro orbe & incognitis antea populis illustrandis, vehementer fuit desudatum, Deo tam pios conatus mirum in modum fortunante, vt Mnudi huius princeps magna, posessionis tot sæculis iam vsurpatæ, parte intra breue tempus fuerit exturbatus. Idem Deus Christianorum ad ea loca aduentum diuersis prodigijs iam ante præsignificauerat, (b) vt ignea illa pyramide, quæ toto anno supra Mexicanam vrbem conspecta fuit: vt igne illo cælitus super primatium eorum locorum templum delapso: vt Cometa illo tricipiti, in medio die apparente, & ab Ortu ad Occasum tendente: & alijs stupendis prodigijs, in India passim, ac præsertim in magni illius Principis Motezumæ regno circa Annum M.D.XVII. conspectis, quo tempore Christiani primum ibi locorum innotescere cœperunt, sic vt illo ipso tempore quo Lutherus Christianam Ecclesiam inter Christianos conuellere ac demoliri aggressus est, Christiani inter idololatras prima Christianæ fidei fundamenta iecerint, longe lateque postea per ingentia illa terrarum spatia expansæ: sic vt pro exigua terræ particula, eaque niuibus & frigoribus infami, integri velut Mundi ad Christianam rempublicam sint adiuncti. Vt enim torrens obstructo alueo, limites suos egressus alio erumpit, multoque latiorem viam & canalem sibi facit: sic Ecclesia apud nos oppressa ac quasi deiecta, alibi pulcrior ac validior surrexit: sic vt fidem è nostro orbe profugientem alter ille obuijs vlnis excepisse videatur. Confluebant vndique eò Christiani, apertoque Christophori Columbi primum, deinde Americi Vespucij, immortali memoria dignissimorum opera & industria ad ignotos populos aditu, tam Hispaniæ quam Lusitaniæ reges cœptum opus summa contentione, ac magnis sumptibus vrgebant, commodum eo ipso tempore infideli Maurorum gente è Granatensi regno, quod illi vltra octingentos annos insederant, profligata. Horum iussu & sumptibus instructæ & eo missæ fuerunt aliquot classes, tanta nauium agilitate, vt cum ventis ipsis de leuitate certare viderentur. Hæ tam ad Orientalem quam Occidentalem Indiam plenis velis conuolabant, & in medio tot periculorum & difficultatum mare tranquillari, breuia aperiri, voragines impleri videbantur, cœlo ipso per alteram quandã viam lacteam nouos populos monstrante, vt ad eos qui Sathanæ hactenus mancipia fuerant, salutare Iesu Christi Euangelium deferreretur. Mox videre ibi fuit Crucis tropæa in celsissimis montium iugis passim erecta: perpetuum illud & solenne Christianorum sacrificium sub arborum vmbris passim celebrabatur, dum noua quotidie sacrarum ædium fundamenta iaciuntur. Et quamuis barbari reges quibus poterant viribus nostrorum conatibus resisterent, Deus tamen ipsorum animis incredibile atque invictum robur inspirauit, ac multis etiam miraculis editis auxilio suo vbique præsto fuit (c) Tales fuerunt fortissimi illi Christiani Equites, Alphonsus & Franciscus Alboquercij, Eduardus Pachecus, Ferdinandus Cortesius, Franciscus Pizarrus, & alij, qui frustra frendentibus ac frementibus Sathana eiusque ministris, salutare Redemptoris signum in terris illis erexerunt, dum idem interea apud Christianos passim deiectum fuit & sublatum: dumq; alij sumi Pontificis auctoritati & obedientiæ subducere se conantur, ecce tibi ex vltima vsque India Principes, qui Dei in Terris Vicario eandem promittunt ac præstant. Visi sunt sæpenumero plusquam mille idololatræ à paucis Christianis in fugam acti aut concisi, non aliter ac si ardente illo gladio, quo ingens quondam Sennacherib regis exercitus fugatus fuit ac deletus, ipsorum humeri fuissent percussi. Hoc modo Christiani tam armorum quam solius etiam nominis terrore non vrbes modo, sed integra etiam regna occuparunt, construxerunt templa, erexerunt altaria, & paganorum Pagodas, Guacas, & Pachicamas. Sathanæ antea deuotas ædes & idola, veri Dei Opt. Max cultui consecrarunt Regibus Cananotis, Cochini, Calecuti, Mexici, Cusci & alijs quidem contranitentibus, & arma etiam opponentibus, sed Dei gratia & nostrorum virtute semper victis. Quamuis autem Sophus Persarum rex, prophetæ sui no-

C men

a. *Vide Prateolum fol 701. b. Acosta lib. 7. Hist. Ind. cap. 23. c. V. Maffeium in Histor, Indica,*

men & doctrinam propagare cupiens, ad Cambaiæ regem legatos miserit, qui vt Persicam legem susciperet, ei persuaderent: omnes tamen ipsius conatus Christianorum industria disturbati sunt, ac populis illis verus Mundi Saluator D. N. Iesus Christus fuit annunciatus, & Mahumetis atque Halis impostura & impietas detecta. (a) Sicut vero Christianorum Principum dissidia hæresibus sæpe tam aditum, quam crescendi copiam præbuerunt; sic Indorum quoque intestina odia & distractiones Christianæ religionis plantationem atque incrementa faciliora reddiderunt. Quæ post Gnanacapæ patris mortem inter Attabalipam & Gascam exstitit contentio, Francisco Pizarro in Peruanum regnum aditum aperuit. Mutuis Tlascallensium & Mexicanorum odijs prudenter vsus Ferdinandus Cortesius, tam hos quam vicinos populos facilius subegit, ab Indis Solis filius appellatus. Hic scilicet rerum mundanarum cursus est: *Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est. quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est.* ait sapiens (b) Miracula quæ in conuersione Indorum infidelium Deus operatus est, suo loco à nobis explicabuntur; quæ vero hoc loco breuiter attigimus, eo tantum pertinent vt intelligatur vniuersum Mundum sub initium decimi sexti sæculi religionum dissidijs agitatum fuisse, dum inter Christianos, paganos, idololatras, Musulmanos, Halistas quidam noua dogmata comminiscuntur; alij pro maiorum religione, & verè, quod dicitur, pro aris & focis depugnant. In quo diuinam admirari libet prouidentiam, hæc ipsa dissidia ad Christianorum salutem conuertentem. Sophi enim secta Othomanici imperij incrementum valde remorata est, sic vt Mahumetanorum factionibus Christianorum concordia multum adiuta & salus conseruata fuerit. Sic sacerdotes nostri in nouum illum Mundum missi, Christianam religionem longe lateque propagarunt: quæ quidem antequam supremus ille iudicij dies veniat, ad extremos vsque terrarum fines percrebescere debet. Et hæc certissima sunt diuinæ Sapientiæ vestigia, quæ in omnibus eius operibus merito sunt obseruanda.

V Dum omnes orbis partes varijs, vti diximus, iactantur tempestatibus, ecce decumanus quasi fluctus superueniens, Ecclesiæ apud nos nauiculam pene oppressit, ac plane apparuit non vanas fuisse cœlestium influentiarum & constellationum aliorumque prodigiorum minas. Eo enim ipso tempore quo Dei Ecclesia in medio Sathanæ plantatur regno, dum Asiæ, Africæ & Indiarum populi mutuis ob religionem cædibus in se grassantur, pestilens hæresis in Europa gliscere ac caput efferre cœpit: quam mox atrocia dissidia & turbæ consequutæ sunt, adeoque infortunato schismate omnia exarserunt, infelici Monacho primam facem subijciente. Rem miram vide, quæso! Totum scilicet Mundum eodem tempore in diuersis terræ partibus à quinque Monachis varie commotum. Vnus Martinus Monachus furiosus tonat, fulgurat, ignem & flammas vomit, hoc denique omnibus modis agit vt Ecclesiam in Europa subuertat: alter Martinus Franciscani Ordinis Monachus, & primus Vniversalis Vicarij apud Indos Vicarius, Euangelium in nouo orbe disseminat, & nouam quasi maximo cum labore ædificat Ecclesiam. Vnus Monachus, Techellis nomine, in Asia noua sua superstitione cælum terræ miscet: alter Tecelius in Europa primus antiquæ religionis defensionem suscipit & contra Lutherum in arenam prodit. Seriphius denique vel fortunatior illis vel audentior, religionem mutando cucullum cum regio diademate, & librum cum sceptro mutat. Et nihilominus hæc omnia iusto & admirabili Dei iudicio euenerunt.

Qui, quamuis sit simplex solus & vnus,
Edit diuersos semper nihilominus actus,
Et tamen ex vno manantes fonte & eodem
Iustitia, qua cuncta regit, dat, mutat & aufert,

VI Sed Pauli Iouij illustris Historici de temporibus his & religionum sectis iudicium audiamus. *Non multo post,* inquit (postquam Ismael Persarum imperium inuasit, nouamque Mahumetanæ superstitionis opinionem promulgauit) *exarsit in Germania auctore Luthero dira hæresis, qua populus, vt in Perside acciderat ad insaniam versi, Christiani dogmatis placita & veteres sacrorum ritus vehementissime conturbauit Ita vt facile crediderim ab occulta cæli potestate malignoque siderum concursu prouenisse, vt religiones toto terrarum orbe enatis factionibus vno tempore scinderentur, quando non Mahumetani modo Christianique, sed & remotissimæ gentes idololatræ aut sidera aut portenta pro dijs venerantes, quum in India quæ ad Orientem vergit tum in Nouo Orbe ad Occiduam plagam reperto, nouas sacrorum opiniones induerint.* Hic tacere non possum quin insignem eius fraudem & falsitatem, qui eiusdem Iouij historiam Gallica lingua interpretatus est, ostendam, omnia

illa

a Osor. lib. 10. b *Ecclesiastes cap.* 1. 9.

illa quæ à Iouio de religionum mutationibus, & de dira Lutheranorum hæresi dicta sunt, alto silentio prætereuntis. Hoc scilicet illud fuit quod reformatam ipsius conscientiam vssit, quodque religiosus ipsius stomachus concoquere non potuit. Quod si tanta illi impudentia profanas mutilant historias, vt paucula verba ad Lutherum Hæresiarcham pertinentia premantur; qua fide sacros ab illis libros tractari existimabimus? Sed quoniam infelix illud schisma, cuius Lutherus primus auctor fuit, & natas inde cum summo Christianæ Reipublicæ periculo & damno Hæreses explicare constitutum habeo; tempus est, vt prima Lutheri incunabula & natiuitatem describam. Nec vero in hoc eius imitabor exemplum, qui Iunonis autem pingere iussus odio eiusdem nihil nisi pedes pinxit: sed potius, vt pictor fidelis, vultum & animum ita vti est, ac viuum repræsentabo, & in propatulo spectandum omnibus proponam; nec committam vt vel odium vel adulatio vnius aut alterius partis à veritate, quam ex bonorum & fide dignorum Auctorum libris, & eorum qui tum vixerunt commentarijs & narrationibus magno labore collegi, abduxisse me & transuersum egisse videatur.

LVTHERI HÆRESIARCHÆ Natiuitas: Et quomdo is religiosam, seu Monasticam vitam ingressus & professus sit.

CAPUT V.

ARGUMENTUM.

I. *Martini Lutheri, qui primus tam perniciosi Schismatis auctor fuit, prima incunabula & natiuitas, cum dæmone familiaritas, nominis potestas.*
II. *Thema eius genethliacum.*
III. *Mars & Iupiter in Luthero insolentiam & contumaciam demonstrant.*
IV. *Diuersa de hominum quorundam Natiuitatibus iudicia.*
V. *Lutherus monasticam vitam amplectitur.*
VI. *Dotes eius & vitia.*

I. MONACHVS hic qui Christianæ Reipublicæ non minus mali conflauit, nec pauciora suspiria & lachrymas expressit, quam Turcis, Persis, Arabibus & Africanis duo illi alteri præced. cap. nominati Monachi, Islebij natus est (a) in Mansfeldensi Comitatu (quem locum discipuli ipsius idololatræ nouam Bethlehem appellarunt) Anno M. CCCC. LXXXIII. die XXII. Octobris, hora XI. & XXXVI. minutis. O infelicem & infamem diem, dignum qui non tantum è Catholico Calendario, sed ex omni hominum memoria, si fieri possit, eradatur! Alij aiunt eum X. Nouembris, in D. Martini vigilia natum; eòque nomen hoc à parentibus ipsi fuisse inditum. Sed credibile est Cardanum & Iunctinum qui tam curiose genethliacum eius thema descripserunt, veram eiusdem Natiuitatem summo studio peruestigasse ac prodidisse. Cardanus certe XXII. Octobris natum eum scribit (b) Hanc, inquiens, veram esse Lutheri natiuitatem. Idem dicit Iunctinus. Et quamuis inter duos hos Astrologos, quod ad horoscopum Lutheri attinet, quædam sit diuersitas; illa tamen tanti non est quæ cuiusquam iudicium remoretur. Apud vtrumque enim Planetæ in eisdem constituti sunt domicilijs. Luna in duodecimo, Iupiter, Venus & Mars in tertio, Sol, Saturnus & Mercurius in quarto. Iudicium vero quod inde illi faciunt, postea videbis. Hoc vero loco digna consideratione mihi diuina videtur prouidentia. Vt enim olim eodem quo acerrimus Catholicæ Ecclesiæ hostis Pelagius, eiusdem acerrimus defensor S. Augustinus, hic quidem in Africa, ille in Europa, natus esse fertur; ita eodem anno, mense & die, quo in plaga Septemtrionali infans in lucem prodijt, Ecclesiæ postea confirmata ætate bellum illaturus, in plaga Australi alius in Mundum prognatus fuit, qui tamquam strenuus sub Iesu Christi signis dux, Ecclesiæ fines longe lateque ad populos incognitos prolaturus erat. *Lutherus in mundum natus est*, scribit Consaluus de Illescas, *vt totum Mundū perturbaret & infinitos Christianos sub diaboli signa cogeret. Eodem tempore Ferdinandus Cortesius, Vallis Marchio, Medelini in Hispania natus fuit, vt infinitam barbararū nationū multitudinē tot seculis in miserrima*

a *Osiand. centur. 16. Magdeb. Histor. Ecclesiast. Cochla. in Act Luth. fol. 1. Melanch. fol. 1. in vita Lutheri. alias 10. Nouemb. Ministro-mach. fol 15. Lutherus ipse in declar. sermonis de Eucharistia. qui addit secum esse in Episcopatu Halberstadiensi, & Principatu Saxoniæ, Mansfeldiæ vero sese esse educatum; Magdeburgi & Isenaci studuisse &c.* b *Card. de cent. genit.*

Sathanæ ſervitute detentam, ſub Ieſu Chriſti ſigna colligeret. Et, quemadmodum ab Aquilone (ut divinum teſtatur verbum) malum ſeſe expanſurum erat: ita eiuſdem remedium ab Auſtro venire decuit. In Saxonia Monachus ad Eccleſiæ ruinam; & eodem tempore in Biſcaia ad eiuſdem defenſionem Chriſtianus Eques natus fuit. (Jgnatius Lojola, fundator Societatis JESU, ut in Gallicana editione Flor. Ræmundi.) O fortem Jeſu Chriſti militem! quem poſtea caput & auctorem vidimus ejus Ordinis, qui flagellum & carnifex omnis hæreſeos futurus erat. Eodem anno quo natus eſt ille Monachus qui ſtatuta legeſque Eccleſiæ everſurus erat, Sancta etiam Jnquiſitio, Hæreſeos terror, obex & peſtis, fuit inſtituta. Ut vero illud de Corteſii & Lutheri nativitate notabile eſt, ita in iis quæ ab utroque geſta ſunt, multa admiratione digna deprehenduntur. Lutherus Anno M. D. XVII. ut infra dicetur, Eccleſiam aſſilire & oppugnare cœpit. Eodem anno Corteſius in Novo orbe a Columbo detecto idololatriæ bellum intulit, & ducto ad Mexicum exercitu, Crucis ſignum, quod tum maxime in Europa cœpit deijci, in Jndia erexit.(*a*) Porro, ut ad Lutherum redeamus, pater ejus fuit Joannes Lůder vel Luder, mater Margarita, quam nonnulli ajunt fricandis in publicis balneis hominibus operā locare conſueviſſe. Cōmemorantur alia mirabilia de hac muliere, quomodo ſcilicet dæmon mangonis habitu à marito hoſpitio ſuſceptus, cū ea congreſſus ſit, è quo partum illa hunc conceperit. Sed quæ hac de re ab aliis jactata & in ſcripta relata ſunt, lubens omitto. Quamvis enim privata illa communicatio & familiaritas, quam Lutherus, (ut diverſis ipſe locis fatetur(*b*) cum diabolo habuit, ut & ill d, quod Maximilianus Jmperator in humeris ejus conſpexit,(*c*) tum corvi circa funus ejus crocitantes (*d*) & dæmoniaci eo die quo ſepultus ipſe fuit, a dæmonibus animam ejus ad inferorum comitantibus liberati, (de quibus omnibus alio loco) faciunt ut ſuperius illud veriſimile videatur; ego tamen matrem Lutheri cum dæmone rem habuiſſe pro vero affirmare nolo, Eraſmus in quadam epiſtola,(*e*) ſed obſcuris verbis, id innuere videtur. Vvierus vero idē ut rem fabuloſam,(*f*) Cochlæus(*g*) & Simon Fontanus(*h*) ut rem veram, recenſent, (*i*) Fides ſit penes auctores: ad quos hanc contentionem remitto. Plures ſcriptores affirmant, Lutherum ſæpè dicere ſolitum, *dæmonem ſibi benè notum*(*k*) *& familiarem eſſe;* ut cum quo plus quam modium ſalis comederit. Jmo vero, *ſe generalem ac communem Dæmonem* (*l*) *à Deo excitatū* non obſcuris ſanè, ſed apertis verbis ipſe declarat. Addit inſuper *inſignia ſibi nonnunquam ab illo veritatis hoſte argumenta ſuppeditari,* (*m*) *qui propius etiam ſibi quam Catharina ſua cubet,* (*n*) *& à quo quam à Cæſare interfici malit. Hunc dilectum & Sanctum ſuum vocat, hunc adorat* ſanctiſſimā & individuæ Trinitatis majeſtate contempta, hunc invocat. *Dilecte inquit; Dæmon te oro apud Deum intercedere pro me dignare. Sancte ſathan ora pro me. Beate Diabole intercede pro nobis &c.* (*n*) Ajunt etiam, quum aliquādo, dum Miſſæ celebratur ſacrificium, Evangelium illud legeretur, cujus initium eſt: *Erat Ieſus eijciens dæmonium.* Lutherum inter alios Monachos adſtātem, in terram ſeſe projeciſſe, magnaque voce exclamaſſe, *Non ſum ego, non ſum ego* (*o*) Sed ſive vera ſive falſa iſta ſint (certè multorum aſſeverantium teſtimonia non deſunt.) certè Margarita Lutheri mater juſtiores ob cauſas ſomniare ac certo credere potuit, ardentem ſeſe facem peperiſſe, quam Hecuba olim Paridis mater; qui tam benignè & hoſpitaliter à Menelao ſuſceptus, tam malam eidem gratiam perſolvit, patriamque ſuam exitio dedit. At Lutherus tamquam ſulphure & pice fumans ardenſque titio, non patriam tantum, ſed magnam univerſæ Chriſtianæ Reipublicæ partem incendit, & in cinerem ac favillas penè redegit. Hic ille eſt qui Gordium nodum, quo hactenus univerſæ Eccleſiæ pax & unitas conſtricta fuerat, uno ictu diſſecuit & diſſolvit. Et quemadmodum Trojæ excidium illi præcipuè imputatur qui Durateum illum & doli plenum equum fabricavit; ita ab hoc uno homine omnem illam malorum noſtrorum Jliadē in Religionis diſſidio promanaſſe, verè dicere poſſumus

a *Acoſta lib. 7. c. 24.* b *Vlenberg c. 7. num. 3.* c *Tomo 6. operum Lutheri in tract. de Miſſa Angulari. Nicol. Serarius in Tract. de Lutheri magiſtro &c.* d *Vlenberg. vita Luth. cap. 34 num. 4.* e

f *Eraſmus purgatione ad epiſtolam Lutheri non ſobriam.* g *VVier. lib. 3. cap. 15.* h *in præfat. Actorum Lutheri.* i *Hiſt. Cat. de S. Font.* k *Vide Roſtium de pſeudo Iubileo Lutheranorum.* l *Luth lib. de Miſſa Angulari.* m *Tomo 6. Ienenſi fol. 360. & Colloq. menſalibus.* n *lib. de miſſa Ang. &c.* o *Colloq. menſal. fol 216. 281. & 259.* p *Colloq menſ. fol. 202. 286. 288. & tomo 2. Vvitteb. fol. 251. a. Colloq. menſal. fol. 259. ibid. 280. ibid 262. ibid. 288. Vide Cunrad. Andreæ in Angelico Luthero.*

sumus(a) Martinus nomen ei fuit; Lotter vero cognomen, hoc enim Ipse in prima ad Eckium epistola ponit. Alij Lauther appellant. Verùm quia primum illud in Germanica lingua mali est ominis, ut quod Scurram atque adeo nihili hominem significat; alterum vero numerum Antichristi, in Apocalypsi designatum, includit: Monachus hic noster, & turpitudinem & malum hujus & illius omen aversatus, Luther dici voluit, quod eadem lingua Purum sonat. Idem Manichæos fecisse, ex Augustino discimus, (b) qui non ab antesignano suo Mane, Manichæi (ne scilicet Μανία, id est, insania, nomē ei dedisse videretur (sed Mannichæi appellari voluerunt, quasi facta voce è Manna & χέω Fundo, quod scilicet doctrina ipsorum, quasi cœlestis ille cibus, è cœlo esset defusa. Sed nomen Lutherus mutare potuit; colorem tamen & suum quasi fatum mutare non potuit. Non enim modo Latinum ipsius nomen (ut non sine mysterio cap. XXIII. lib. mei de Antichristo à me annotatum est) sed idem etiam Hebraicis, ut etiam Sectæ, & gentis è qua illa prodiit, Græcis litteris concepta nomina (c) truculentæ illius bestiæ sub finem Mundi Dei filio sese oppositurae numerum repræsentant, ut ex sequenti tabella apparet.

										Summa
ר	ת	ו	ל	ל						
200	400	6	30	30.						666
λ	ο	υ	θ	ε	ρ	α	ν	α.		
30.	70.	400.	9.	5.	100.	1.	50.	1.		666
σ	α	ξ	ο	ν	ε	ι	ο	ς		
200.	1.	60.	70.	50.	5.	10.	70.	200.		666.
M	a	r	t	i	n.	L	a	u	t	e	r.
30.	1.	80.	100.	9.	40.	20.	1.	200.	100.	5.	80.	666

Nec vero illud ratione caret, quod nonnulli Mahometem & Lutherum in eundem ordinem retulerunt, non minus hunc quam illum Antichristi præcursorem esse existimantes, Uterque enim infamem illum numerum, à cœlestium rerū Secretario in Apocalypsi (d) expressum, portat. Moscovitas vero ajunt Lutheranis & Picardis exprobrare solitos, Luther sua ipsorum lingua significare hominem ferum & crudelem: quæ quasi propria est Antichristi nota.

II. Junctinus magni nominis Astrologus, genethliacum schema hominis hujus, libro III. describens, Martem & Jovem in tertia domo constitutos, defectionē à fide significare ait. Qui enim duos hos Planetas in tertia natiuitatis suæ domo habēt, (vt Albupater & Homar antiqui admodum & Iudiciariæ periti Astrologi testantur) apostasiam à fide plerumque patiuntur. Verum vt curioso Lectori satis fiat, ecce tibi thema eius genethliacum, vti à Iunctino est descriptum.

 Fernet:

a *Cochlaus Act. Lutheri anno 17. Sur. com. hist. anno 17* b *Vide Cosal. Ilesc. hist. Pont. 21.* c *Lib. de har. cap. 42. & lib. 18. contra Faust. c. 22.* d *Genebr. lib. 4. Chron. fol. 713.* e *Apoc. 13.*

Sathanæ servitute detentam, sub Iesu Christi signa colligeret. Et, quemadmodum ab Aquilone (ut divinum testatur verbum) malum sese expansurum erat: ita eiusdem remedium ab Austro venire decuit. In Saxonia Monachus ad Ecclesiæ ruinam; & eodem tempore in Biscaia ad eiusdem defensionem Christianus Eques natus fuit. (Ignatius Lojola, fundator Societatis Jesu, ut in Gallicana editione Flor. Ræmundi.) O fortem Jesu Christi militem! quem postea caput & auctorem vidimus ejus Ordinis, qui flagellum & carnifex omnis hæreseos futurus erat. Eodem anno quo natus est ille Monachus qui statuta legesque Ecclesiæ eversurus erat, Sancta etiam Inquisitio, Hæreseos terror, obex & pestis, fuit instituta. Ut vero illud de Cortesii & Lutheri nativitate notabile est, ita in iis quæ ab utroque gesta sunt, multa admiratione digna deprehenduntur. Lutherus Anno M.D.XVII. ut infra dicetur, Ecclesiam assilire & oppugnare cœpit. Eodem anno Cortesius in Novo orbe a Columbo detecto idololatriæ bellum intulit, & ducto ad Mexicum exercitu, Crucis signum, quod tum maximè in Europa cæpit deijci, in Jndia erexit. *(a)* Porro, ut ad Lutherum redeamus, pater ejus fuit Joannes Lůder vel Luder, mater Margarita, quam nonnulli ajunt fricandis in publicis balneis hominibus operā locare consuevisse. Cōmemorantur alia mirabilia de hac muliere, quomodo scilicet dæmon mangonis habitu à marito hospitio susceptus, cū ea congressus sit, è quo partum illa hunc conceperit. Sed quæ hac de re ab aliis jactata & in scripta relata sunt, lubens omitto. Quamvis enim privata illa communicatio & familiaritas, quam Lutherus, (ut diversis ipse locis fatetur *(b)*) cum diabolo habuit, ut & illud, quod Maximilianus Jmperator in humeris ejus conspexit, *(c)* tum corvi circa funus ejus crocitantes *(d)* & dæmoniaci eo die quo sepultus ipse fuit, à dæmonibus animam ejus ad infernum comitantibus liberati, (de quibus omnibus alio loco) faciunt ut superius illud verisimile videatur; ego tamen matrem Lutheri cum dæmone rem habuisse pro vero affirmare nolo, Erasmus in quadam epistola, *(e)* sed obscuris verbis, id innuere videtur. Vvierus vero idē ut rem fabulosam, *(f)* Cochlæus *(g)* & Simon Fontanus *(h)* ut rem veram, recensent, *(i)* Fides sit penes auctores: ad quos hanc contentionem remitto. Plures scriptores affirmant, Lutherum sæpè dicere solitum, *dæmonem sibi benè notum (k) & familiarem esse*; ut cum quo plus quam modium salis comederit. Jmo vero, *se generalem ac communem Dæmonem (l) à Deo excitatū* non obscuris sanè, sed apertis verbis ipse declarat. Addit insuper *insignia sibi nonnunquam ab illo veritatis hoste argumenta suppeditari, (m) qui propius etiam sibi quam Catharina sua cubet, (n) & à quo quam à Cæsare interfici malit. Hunc dilectum & Sanctum suum vocat, hunc adorat* sanctissimâ & individuæ Trinitatis majestate contempta, hunc invocat. *Dilecte inquit; Dæmon te oro apud Deum intercedere pro me dignare. Sancte Sathan ora pro me. Beate Diabole intercede pro nobis &c. (n)* Ajunt etiam, quum aliquādo, dum Missæ celebratur sacrificium, Evangelium illud legeretur, cujus initium est: *Erat Iesus ejiciens dæmonium.* Lutherum inter alios Monachos adstātem, in terram sese projecisse, magnaque voce exclamasse, *Non sum ego, non sum ego (o)* Sed sive vera sive falsa ista sint (certè multorum asseverantium testimonia non desunt.) certè Margarita Lutheri mater justiores ob causas somniare ac certo credere potuit, ardentem sese facem peperisse, quam Hecuba olim Paridis mater; qui tam benignè & hospitaliter à Menelao susceptus, tam malam eidem gratiam persolvit, patriamque suam exitio dedit. At Lutherus tamquam sulphure & pice fumans ardensque titio, non patriam tantum, sed magnam universæ Christianæ Reipublicæ partem incendit, & in cinerem ac favillas penè redegit. Hic ille est qui Gordium nodum, quo hactenus universæ Ecclesiæ pax & unitas constricta fuerat, uno ictu dissecuit & dissolvit. Et quemadmodum Trojæ excidium illi præcipuè imputatur qui Durateum illum & doli plenum equum fabricavit; ita ab hoc uno homine omnem illam malorum nostrorum Jliadē in Religionis dissidio promanasse, verè dicere possumus

a *Acosta lib. 7. c. 24.* b *Vlenberg c. 7. num. 3.* c *Tomo 6. operum Lutheri in tract. de Missa Angulari. Nicol. Serarius in Tract. de Lutheri magistro &c.* d *Vlenberg. vita Luth. cap. 34 num. 4.* c

f *Erasmus purgatione ad epistolam Lutheri non sobriam.* g *VVier. lib. 3. cap. 15.* h *in præfat. Actorum Lutheri.* i *Hist. Cat. de S. Font.* k *Vide Rostium de pseudo Iubileo Lutheranorum.* l *Luth lib. de Missa Angulari.* m *Tomo 6. Ienensi fol. 360. & Colloq. mensalibus.* n *lib. de missa Ang. &c.* o *Colloq. mensal fol. 216. 281. & 259.* p *Colloq mens. fol. 202. 286. 288. & tomo 2. Vvitteb. fol. 251. a. Colloq. mensal. fol. 259. ibid. 286. ibid. 262. ibid. 288. Vide Cunrad. Andrea in Angelico Luthero.*

ſumus (*a*) Martinus nomen ei fuit; **Lotter** vero cognomen, hoc enim ipſe in prima ad Eckium epiſtola ponit. Alij **Lauther** appellant. Verùm quia primum illud in Germanica lingua mali eſt ominis, ut quod Scurram, atque adeo nihili hominem ſignificat; alterum vero numerum Antichriſti, in Apocalypſi deſignatum, includit: Monachus hic noſter, & turpitudinem & malum hujus & illius omen averſatus, Luther dici voluit, quod eadem lingua Purum ſonat. Idem Manichæos feciſſe, ex Auguſtino diſcimus, (*b*) qui non ab anteſignano ſuo Mane, Manichæi (ne ſcilicet Μανία, id eſt, inſania, nomē ei dediſſe videretur (ſed Mannichæi appellati voluerunt, quaſi facta voce è Manna & χέω Fundo, quod ſcilicet doctrina ipſorum, quaſi cœleſtis ille cibus, è cœlo eſſet defuſa. Sed nomen Lutherus mutare potuit; colorem tamen & ſuum quaſi fatum mutare non potuit. Non enim modo Latinum ipſius nomen (ut non ſine myſterio cap. XXIII. lib. mei de Antichriſto à me annotatum eſt) ſed idem etiam Hebraicis, ut etiam Sectæ, & gentis è qua illa prodiit, Græcis litteris concepta nomina (*c*) truculentæ illius beſtiæ ſub finem Mundi Dei filio ſeſe oppoſituræ numerum repræſentant, ut ex ſequenti tabella apparet.

												Summa
ר	ת	ו	ל	ל								
200	400	6	30	30.								666
λ	ο	υ	θ	ε	ρ	α	ν	α.				
30.	70.	400.	9.	5.	100.	1.	50.	1.				666
σ	α	ξ	ο	ν	ε	ι	ο	ς				
200.	1.	60.	70.	50.	5.	10.	70.	200.				666
M	a	r	t	i	n.	L	a	u	t	e	r.	
30.	1.	80.	100.	9.	40.	20.	1.	200.	100.	5.	80.	666

Nec vero illud ratione caret, quod nonnulli Mahometem & Lutherum in eundem ordinem retulerunt, non minus hunc quam illum Antichriſti præcurſorem eſſe exiſtimantes, Uterque enim infamem illum numerum, à cœleſtium rerū Secretario in Apocalypſi (*d*) expreſſum, portat. Moſcovitas vero ajunt Lutheranis & Picardis exprobrare ſolitos, Luther ſua ipſorum lingua ſignificare hominem ferum & crudelem: quæ quaſi propria eſt Antichriſti nota.

II. Junctinus magni nominis Aſtrologus, genethliacum ſchema hominis hujus, libro III. deſcribens, Martem & Jovem in tertia domo conſtitutos; defectionē à fide ſignificare ait. Qui enim duos hos Planetas in tertia natiuitatis ſuæ domo habēt, (vt Albupater & Homar antiqui admodum & Iudiciariæ periti Aſtrologi teſtantur) apoſtaſiam à fide plerumque patiuntur. Verum vt curioſo Lectori ſatis fiat, ecce tibi thema eius genethliacum, vti à Iunctino eſt deſcriptum.

a *Cochlaus Act. Lutheri anno 17. Sur. com. hiſt. anno* 17 b *Vide Coſal. Ileſ. hiſt. Pont.* 21. c *Lib. de hær. cap.* 42. *& lib.* 18. *contra Fauſt. c.* 22. d *Genebr. lib.* 4. *Chron. fol.* 713. e *Apoc.* 13.

Fernet mundus (ait Lunctinus *Lib.3.*) *huius ſchiſmate, quod quia Martem admixtum habet, & Caudam ſoluitur in ſeipſo infinitaque reddit capita.* (nota hic tot hæreſes ex vna Lutherana exortas) *vt ſi nihil aliud errorem conuincat multitudo ipſa opinionum oſtendere tamen poſſit, cum veritas vna tantum ſit, plurimos neceſſario aberrare.* Cardanus vero Lib. de cent. Genit. vbi de Lutheri natiuitate agit, Martem, inquit, Venerem & Iouem circa ſpicam Virginis in alterius hemiſphærij Meridiano coniungi, eique coniunctioni vim aliquam eſſe decretam, ſed ſine ſceptro quod omnes Planetæ in altero hemiſphærio exſiſtant, & ſpica Virginis ſemper propoſitu ſuo Religioni velut moderetur. De cetero Solem & Saturnum cum ſtella Libræ Auſtralis in loco futuræ magnæ coniunctionis, hæreſis huius robur demonſtrare, quum triplicitas illa iamdiu dominata ſit: verum Saturnum ſoli coniunctum per tantos motus, nullam ei promittere dignitatem.

III. Habes duorum de Lutheri natiuitate Aſtrologorum iudicium, de qua alij eadem fere ſenſerunt,

ferunt & prodiderunt, illud imprimis quod Mars & Iupiter in tertia domo sibi occurrentes, defectionem ipsius significarint. Saturnus quidem & Iupiter magna producunt ingenia, sed vaga atque errabunda. Mercurius & Venus eloquentes faciunt & disertos, sed eosdem mendaces, Mars & Mercurius in Scorpionis signo occurrentes, homines ad decipiendum aptos, & in defendendis erroribus insignes sophistas. Mars, Mercurius & Luna, nullo alio interposito, promptos, acutos & subtiles, sed vafros & versipelles. Et sicut Mars & Venus libidinem mirifice incendunt, etiam quando ijdem in Capricorni signo. Mercurio ibidem exsistente, congrediuntur: sic Mars & Iupiter in Scorpione sibi occurrentes, conscientiam vehementer perturbant & irrequietam faciunt, vti Luthero accidit, quem fidem abnegaturum, & nefarium veræ religioni bellum illaturum, ijdem Planetæ d monstiarunt Quod si duo hi Planetæ, Iupiter & Mars, in Libra aut Aquario constituti, & Luna in Geminis aut Libra fuissent oppositis cœlestium is siderum positus ingenium producturus fuerat omnibus dotibus perfectum, & ad omnium rerum capiendam notitiam habile & accommodatum. Hic verò è contrario omnia significant animum dubiosum, vagabundum, & schismaticum: quod idem in Philippi Melanchthonis qui Lutheri quidem fuit discipulus sed nouam postea sectam cudit, genesi fuit obseruatum.

IV. Nec verò inania hæc sunt ociosorum hominum figmenta; sed experientia optima rerum magistra, & vera judicij norma, ab astris quæ natiuitati nostræ præsunt, non solum qualis vitæ nostræ futurus sit exitus, verùm etiam nascentium tam virtutes quam vitia significari, demonstrauit. Hanc confessionem vel ab inuitis ipse euentus extorquet: nec rationes quæ forte contra allegari possent, experientiam falsitatis conuincere possunt. Sic Astrologi, Ciceronis c.xxv. annis ante natū Saluatorem, v. sextilis vii. hora, lvi. minutis ante meridiem nati schema describentes, in horoscopo eius Mercurium & Venerem in secunda Virginis facie annotarunt: vnde de admirabili summi huius Oratoris eloquentia Astrologi coniecturam fecerunt: quam similis Erasmi hominis sua ætate disertissimi natiuitas comprobauit, quæ incidit in annum M CCCC LXVII diem Octo. XVII. VI. horam & XXXI. minuta post meridiē. Idem in Bēbo sub simili constellatione nato fuit obseruatum. In Sauonarola ambitiosa superbia, qua is Prophetam se postea ferre non erubuit, ab ijsdem Astrologis è genituræ eius themate notata & prædicta fuit, natus n. fuit Anno M.CCCC.LII. die Sept. XX. hora V, & XLIV. minutis à meridie, Venere & Saturno cōiunctis & Luna in hemisphærij Meridiano constituta: eamq; ob caussam tanto ille Astrologiā prosequutus est odio, vt Pico Mirandulæ Comiti contra eam calamū stringendi auctor fuisse credatur. Insignis doctrina & eruditio Hermolai Barbari, Anno M.CCCC.LIII. die XXI. Maij, V. hora & X minutis nati, in eiusdem genethliaco themate promissa fuit. Habuit enim Mercurium soli in cauda draconis coniunctū, in tertia domo, & in domicilio suo Lunæ opposito: quæ positura, secundū Prolomæi doctrinam, raram & exquisitam eruditionem designat. Silentio hic disertum & eruditissimum virum Panigarollam, Asteusem Episcopum, præterire nec debeo nec volo. Is lucem hanc primum aspexit Anno M D.XXVIII. die XXVI. Ianuarij, hora XIV. & XXXV. minutis post meridiem; Lunam habens in horoscopo, & Mercurium in tertia domo Aquarij. Et quia in eius natiuitate Mercurius Lunam respiciebat, & Mars in sextili erat aspectu, facile inde colligi potuit Oratorem fore eloquentissimum, summo iudicio & memoria præditum. Sed ne verba mea & sententiam quis calumnietur, aliterque quam par est, accipiat, iterum dico, Deum primam & supremam rerum omnium caussam esse. Solus ipse caussarum tam necessariarum quam contingentium videt ordinem & dependentiam. Et licet tam diuersi casus ac tam varij rerum humanarum euentus solius Omnipotentis cognitioni ac voluntati reseruati, aut certe ab ipso cœlestibus illis faculis inscripti, & ad cognoscendum quodammodo propositi sint (neque enim hanc quæstionem tot disputationibus vexatam, neque vmquam decisam, vlterius persequi mihi est animus, vnice illud operam danti, vt intra Catholicæ Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ septa me contineam) nihil tamen inconueniens est Deum per secundas & subalternas caussas agere, sic inter se aptatas & colligatas, vt volūtatem eius omnia respiciant, eique obediant, ac sæpe nobis tam bona quā mala, quæ in vita nobis euentura sunt in ipso limine prædicant Sed, vt dixi, curiosius in ista inquirere mihi non est animus, ad præcipuum scriptionis meæ scopum & materiam properanti. Noui ego virium mearum imbecillitatem: ac simul in quod theatrum prodierim sentio. Illud tantum cum Poeta disciplinarum osoribus occino:

Quicquid

Quisquis posse negat fieri quæ sæpe videntur,
Hic fieri, hunc vestris adytis excludite Musæ,
Noscere nec dignum cœli secreta putate.

V. Lutherus exactis primis adolescentiæ annis, & positis in Magdeburgensi & Isenacensi collegijs humaniorum litterarum fundamentis, Erfordiæ Anno 1501. Philosophiam aggressus, An. 1503. (a) ad Iurisprudentiæ studium sese applicuit, quod ad explicandos olim difficiles legum nodos aptus sibi videretur, & ex forensi facundia (erat enim naturâ dicendi quadam facilitate præditus) laudem speraret. Sed propositum hoc, adeoque Mundum ipsum non multo post reliquit. Vix enim à limine salutatis Iuris principijs, cum studiorum socio in campum animi caussa progressus, (b) repentina superueniente tempestate, socium ante pedes suos fulmine exstinctum vidit, fumo ipse afflatus, ceteroqui sanus & illæsus. B. Annæ, vt incolumis cælestis gratiâ Numinis euaderet, in tantis angustijs voto nuncupato, post quod iteratâ in tempestate & iterum præsenti periculo vehementer consternatus, quasi lauretum aliquod quærens, vbi tutus lateret, terrore magis quam animi deuotione inductus (c) Eremitarum Augustinianorum sodalitati nomen dedit, cœnobium Erfurdense, Anno M.D IV. quum iam XXI. ætatis annum attigisset, ingressus. Historiam hanc ipse recenset in libello quodam quem De Votis Monasticis scripsit, & patri suo, quamuis illiterato, nuncupauit. Tam subitam hominis mutationem amici & familiares ipsius magnopere sunt admirati, vt qui hactenus in iuuenili hoc pectore numquam vllam pietatis aut religionis scintillam, sed potius aperta omnium vitiorum ad quæ ætas illa propendere solet, semina & indicia perspexerant. (d) Sed naturam ille ita abscondere non potuit, quin statim initio animi morbum proderet, applicatus officijs humilioribus & mendicationi religiosæ, vniuersitatem veluti Magister Artium interpellauit, & sese ijs exemit. (e) Vix etiam exacto probationis suæ anno, doctrinæ opinione inflatus, primus haberi, ceterisque omnibus imperare volebat: sed breui sacerdotio post alios ordines initiatus Anno 1507. in quadragesima. 2. Maii Dom. 4. post Pascha primitias magno terrore obtulit, (f) demum tamquam fera & indomita bestia, translatus inde. & VVitebergam Anno M.D.VIII. missus fuit, vt ib forte cicuraretur. Eo tempore perniciosum admodum dissidium inter Augustinianos Ordinis Religiosos exarserat, adeo vt septem Monasteria seu Conuentus contra Ordinis Vicarium per Germaniã Generalẽ conspirarint (g) quorum defensione suscepta, Lutherus rebellionis Aduocatus, ad eorum caussam agendam, Romam ablegatus fuit Anno 1510. Nouerant enim ingenium eius astutum, versipelle, & intricatum & ad res eiusmodi, ac præcipue ad alendas dissensiones à Natura quasi factum. Alia quæ de prima ipsius iuventute & religiosæ vitæ ingressu ab alijs narrantur, (h) omitto vt & illud, quod dum illud Euangelium legeretur, *Erat Iesus eijciens dæmonium, & illud erat mutum,* ceu attonitus concidisse, & terribili voce exclamasse dicitur: *Ha! non sum ego, non sum ego:* ex quo tamen facile colligi potuit, qualis ille futurus fuerit, tantoque facilius multis persuasum fuit, à maligno ipsum spiritu fuisse infessum. Sed nihil ego nisi sub bona cautione scribere volo: quin etiam multa vltro tacitus prætetibo, ea præsertim quæ ab instituto meo quodammodo videbuntur aliena. Sed age dotes & vitia, quæque alia tam bona quam mala in Luthero fuerint, propius inspiciamus.

VI. Multis tam corporis quam animi dotibus præditum fuisse Lutherum, negari non potest. Nam præ multis Germanis, gente alioquin crasso cælo nata, (i, & quod inde pronum est consequi quandoque hebetiore, ingenio promto fuit & viuo, felici memoria, singula i & facili vernaculæ linguæ eloquentia nemini suæ ætatis concedens. E suggestu declamans, velut œstro percitus, accommodata verbis actione, auditorum animos mirifice percellebat, & velut torrens, quocumque vellet abripiebat. (k) Quæ dicendi gratia & vis paucis

a *Cochlæus in Actis Lutheri fol.* 3. *Surius Comment. hist. Anno* 17. *Mathesius in vita Lutheri Conc.* 1. 4. 6. *Luth. praf. in lib. de votis.* b *Mathesius in Vita Luth. fol.* 6. *Selnecc. in vita Lutheri fol.* 2 *n.* 2. *Cochl. fol.* 2. *Melanchto. in vita Lutheri fol* 6 c *Paulus Seidelius in hist. Luth. l.* 1. d 3. *Chytræus in Chron. Saxon. fol.* 213. *ait Anno* 1504. *factum id, quod alij mense Iulio Anno.* 505. *gestum aiunt.* d *Cythr lib.* 7. *Chron. Sax. fol.* 124 e *Mathesius Conc.* 1. *in vita Lutheri.* f *Bucholzerus sub Anno* 1507. *Selnecc. ibid. fol.* 2. *Matthis. fol.* 5. *a* 1. *Conc.* 4. *Lutherus ipse Colloq. Lat. Tom.* 2. *pag.* 13. 14 6. 5. *fugiturum se fuisse ab altari nisi se Prior retinuisset.* g *Cochlæus in Actis Luth. fol* 3. *Matthis. fol* 6. *conc.* 1. *de Luthero. Selnecc. fol* 3 *Surius.* h *Cochlæus, Lindanus, Surius, Font* i *Tacitus de morib. Germ.* k *Cythr. li.* 7. *Chron sax fol.* 213. 1. 4.

paucis apud Septemtrionales populos concessa est, vtpote natura tardos & crassos, vbi plerosque sermonem ad populum habentes, clausis ac mutis, vt ita dicam, manibus, sine vllo gestu velut è libro aliquid recitantes, & tamquam immobiles statuas cathedris affixos videas. Fuit idem omnis laboris patientissimus, quo etiam quasi pro quiete vtebatur: in legendo & scribendo assiduus nisi quantum ei temporis Monialis suæ amplexus eripiebat, quæ magnum ipsi onus & impedimentum fuit, quo minus maiores in studijs faceret progressus) magno & vasto animo, ad audendum prompto, & ad id quo odium vel alius animi impetus ipsum rapiebat, impigro: in conuersatione quotidiana comis & affabilis, ita tamen vt inter Principes etiam & magnæ dignitatis viros, præsertim Propheticum scrutans spiritum, supra ceteros grande quid spiraret. Fuit idem multæ lectionis, vt qui quatuordecim illis annis quibus Monasticam egit vitam, bonos libros sedulo euoluerit. Nullus vel in Philosophia vel Theologia cum ipso Sophista congressus est, (*a*) quem non Labyrintheis nexibus inuoluerit, adeo vt plerique totius Ordinis primas ipsi inter Scholasticos disputatores detulerint (*Fieri enim vix potest*, quemadmodum D. Hieronymus inquit, *vt hæreseos auctor plane indoctus sit.*) Quamuis scripta eius nihil exquisitum aut singulare spirent. Sed hoc sæculi magis quam hominis fuit vitium. Etsi non desunt qui scripta Lutheri à Philippo Melanchthone, discipulo ipsius (sed qui magistro, persuasit) castigata & rudem ipsius & asperum stilum limatum ac politum fuisse, aiunt. Et hæc fortasse caussa fuit cur Amsdorfius in Præfatione super primum Tomum Operum Lutheri conqueratur, ea corrupta passim à quibusdam & deprauata esse. Quidquid sit structura eorum monstrat auctorem è numero eorum fuisse, *quibus cura magis est cito quam bene scribere*, (*b*) illius pictoris exemplo qui vix manu ad tabulam posita, iã perfectum sibi opus gloriabatur; quum è contra Zeuxis suam in pingendo vel tarditatem vel morositatem non modo non celaret, sed palam etiam præ se ferret atque iactaret. *Festinans canis cæcos parit catulos*, vetus dicit prouerbium. Luthero nihilominus dicendi illa facilitas, & scribendi promtitudo, tum singularis, quo inter dicendum aut disputandum vtebatur ardor & vehementia, primũ apud discipulos, quibus Aristotelis libros explicabat, deinde etiam apud vulgus, postquam è suggestu publice declamare cœpisset, magnam existimationem & fauorem conciliabant. Sed hæc tam corporis quam animi bona ingentia vitia æquabant ac contaminabant, inprimis fera quædam insolens & intolerabilis arrogantia. Dissimulari non potest, inquit Gesnerus Lutheranus. (*c*) Lutherum ingenio fuisse vehementi, & qui neminem qui cum ipso non sentiret, ferre posset. Adeo impatientis hominis animum ambitio transuersum rapiebat. Merum virus lingua eius fundebat: adeo vt aculeos eius & morsus vix quisquam etiam amicorum potuerit effugere. Quin etiam ne sanctissimorum quidem hominum cineri pepercit: quod etiam tã à Bucero, quam Erasmo non semel fuit exprobratum. *Lutherus*, inquit Erasmus, *animum suum iniurijs & conuiciis pascit, nec ijs satiatur vmquam furioso Oresti similis.* Nec minus moribus intemperans, quam in doctrina inconstans ad extremam vsque fuit senectutem: quam repetitis fere cum Solis cursu vicibus mutatam subinde rursus mutauit. Ex hac ipsius inconstantia infinitæ propemodum & inter se pugnantes hæreses exortæ sunt: quemadmodum inter medios fluctus insulæ nonnumquam exsistunt & emergunt. Fuit præterea omnis subiectionis, austeritatis & pœnitentiæ, qua Dei ita placatur, capitalis hostis: ieiunium vero, abstinentiam & castitatem cane peius & angue oderat (*d*) adeo vt non dicere solum, verum etiam publice scribere non erubesceret, naturam sibi non è ligno sed carne & ossibus factam, nec magis se sine feminarum quam vini vsu viuere posse, nec minus renes purgare, quam ventrem exonerare sibi necesse esse. Sed hæc atque alia fœde & nequiter ab ipso dicta & scripta ad nuptias ipsius reseruamus, vt ex ijs Hymenæum atque Epithalamium ei concinnemus. Quid de ambitione eius dicam? quæ vt S. Augustinus (*e*) alibi dicit, vera omnis hæresis mater est. Tantum certe sibi tribuebat, vt tanquam alter Iupiter Mineruam capite inclusam tenere, aut tam-

D quam

a *Cochlæus in Actis, Disputatorem acerrimum & vanæ gloriæ cupidum vocat Melerstadius, profundos oculos habentem, & qui Doctoribus negotium esset facturus, & turbas daturus.* b *Vide Epist. Erasmi ad Coclen.* c *In Biblioth lit. M. Vide Sadolet. ad Sturm. Eras in Hyperaspiste dialog. aduersus Melanth. contra Epist. non sobriam.* d *Ederus Inquis. Euang. Lutherus Tom. 2 fol. 2. Tom. 5. f. 119. clarissime Andreas de Cornu sine P. Vetter in Luthero, sobrio, casto, mundo & c.* e *Lib. de peccato, cap.* VIII.

quam Hippias alter omnia præterita & futura, scire se arbitraretur. Magnum virum Lutherum futurum fuisse Beza in imaginibus suis dicit, si tantum prudentiæ & moderationis quantum Zeli attulisset. Quod in eo reliquum erat pudoris, immoderata libido; quod timoris, a dac a; quod rationis, insania exstinxit. Verum quæ in Luthero præ ceteris insignes fuerunt tam dotes quam vitia, ex ijs quæ postea in vita ipsius describenda dicturi sumus, melius intelligentur. Et certe alius esse non potuit qui vitijs & licentiæ latissimam fenestram aperturus, obedientiam ac virtutem profligaturus, sectæ denique ex omnibus superiorum hæreticorum erroribus consarcinatæ fundamenta iacturus erat. Quam vero in consuendis variarum hæreseon centonibus egregius ille fuerit artifex, ipsa historiæ nostræ series ostendet. Habes, lector, Lutheri natiuitatem, educationem, & primum in Ecclesiam ingressum: videamus porro eius egressum & defectionem, eiusque caussam & occasionem. Sed vt legentibus omnia apertiora sint, rem ab ouo, quod dicitur, repetere, operæ precium videtur.

QUOMODO SACRA EXPEDITIO contra infideles à Leone X. PP. promulgata dissidio inter Dominicanos & Augustinianos ansam præbuerit; quo postea schisma est exortum.

Caput VI.

ARGUMENTUM.

I. *Leo X Papa Crucem contra Selimum Turcarum tyrannum iubet prædicari.*
II. *Principum Christianorum erga Papam obedientia.*
III. *Crucis prædicatio terror Othomanicæ familiæ.*
IV. *Pecunia ex Crucis prædicatione collecta Christianæ Reipublicæ defensioni applicanda.*
V. *Æmulatio inter monachos Augustinianos & Dominicanos prima huius mali radix.*
VI. *Ei schismati Dux Saxoniæ fauet.*
VII. *Staupitij discessio à Luthero & Saxoniæ Duce.*

I. Dic non potest quanto terrore Selimus Turcarum Imperator vniuersum mundum circa huius sæculi initium impleuerit: adeo vt tam Oriens quam Occidens vel ad famam continuatum eius victoriarum contremisceret. Hic enim populorum domitor & crudelis parricida, postquam debellatis Persarum, Ægyptiorum & Mamaluchorum regibus tot regna & ditiones imperio suo adiecit, nihil aliud nisi vniuersalem Monarchiam sominabat ac cogitabat. Iam ille in opulentissimas Italiæ & Hungariæ regiones oculos defixerat. iam ille Romanum Imperium ad prædam, iam Christianorum templa ad impiæ suæ superstitionis receptacula designabat. Exstimulabat ipsum animus vastus: quem frequens rerum ab Alexandro Magno & Iulio Cæsare gestarum lectio & accendebat & alebat. (a) Horum enim Commentarios in patriam linguam traductos nũquam fere è manibus deponebat: adeoque hos in exempla in omnibus ad imitandum sibi habebat proposita. Iam ille catenas & compedes miseris Christianis vinciendis præparatur, non aliter quam Germani olim, qui multos currus funibus & catenis onustos secum adduxerant, vt ijs Romanos ad cædem & captiuitatem opinionis errore & falsa spe sibi designatos, vincirent. Hoc omnium Christianorum periculo expergefactus Leo X Pontifex Maximus Deique in magno hoc animarum imperio Vicarius, precibus & ieiunijs publicis Dei misericordiam implorari iussit adeoque ipse vna cum sacro Cardinalium collegio nudis pedibus septem Romæ maiores Ecclesias visitauit: tum etiam per legatos & Nuncios ad fœdus & bellum contra tam formidabilem hostem Christianos Reges, Principes & Respublicas excitauit circummissis Breuibus seu Bullis Apostolicis, quibus omnes ad assumendum Crucis signum & tam sacram hanc expeditionem commonebantur. Ad Imperatorem missus fuit S. Sixti Cardinalis; ad Galliæ Regem, Cardinalis S. Mariæ; ad Regem Hispaniæ Cardinalis Ægidius, & ad Regem Angliæ Cardinalis Campegius. (b) Quia vero Christiana Respublica factionibus tum distracta erat (quamuis vna vbique omnium esset religio) idem communis omnium parens sub pœna Excommunicationis seriò edixit vt pacem omnes colerent, & in quinque annos generales inducias facerent.

II. Huic Edicto morem gerentes Christiani Principes vno consensu arma contra commune m hostem vertere instituebant. Maximilianus Imperator & Franciscus I. Galliæ Rex ita toti huic bello interesse ipsi decreuerant; ille quidem quum zelo

a *Vide Ionium tom 1 lib 14 & 17. Vid. Tiletan & Guicciard lib. 13. Genebr. lib 4. Chronol fol. 716*
b *Nic. Sand in schis. Angl. fol. 28. & 29*

zelo tum proprio periculo stimulatus, vt cuius ad latus hostis tam potens & acer sedebat, hic vero tamquam præcipuus tacii huius federis auctor. Postquam igitur iam dictus Rex cum Pontifice Bononiæ congressus esset, multi passim Principes exstiterunt, qui suscepto voto & Crucis signo, militiæ huic nomen dederunt, eum in finem vt bellum ab Europa in Asiam transferrent, & qui barbaris hactenus quasi pro incude fuerant, iam porro pro malleo essent, Sistite hic, inuidi & calumniatores, qui omne malitiæ virus contra Pontifices euomere, omnesque etiam sanctas ipsorum actiones calumniari soletis. Sistite, inquam, ab vna parte notare admirabilem illius humilitatem, qui à nobis, vt vos dicitis, pro Deo habetur, nudis pedibus Ecclesias obeuntis, in pane & aqua ieiunantis, & tam calidis suspirijs & precibus pacem & misericordiam Ecclesiæ, cuius directio a Deo ipsi commissa est, poscentis; ab altera vero parte obstupescite tantam Christianorum Regum ac Principum obedientiam priuatas iniurias tam facile Reipublicæ condonantium, & vnius imperio tanto consensu acquiescentium. Ita quidem conuenerat vt Romanus Imperator, cum Hungaris, Polonis & Germanis Constantinopolim aggrederetur; Galliæ Rex cum Heluetijs, Venetis & alijs Italiæ Principibus Græciam inuaderet; Hispaniæ, Angliæ & Lusitaniæ Reges cum ducentis nauibus bellicis, & centum triremibus à Pontifice instructis Constantinopolim eodem tempore quo Imperator terra, mari oppugnarent. Vides ingentes ad bellum apparatus, & omnes Christianas nationes Crucis signo signatas, ad sacram expeditionem accinctas.

III. Porro sacræ hæ expeditiones, quas Cruciatas vulgo vocant Othomanico imperio semper formidabiles fuerunt, postquam prima hæc verba signis inscripta præfulit: DEVS VVLT. Hac vna Mahumetes II. aliquandiu quasi fræno constrictus, nihil contra Christianos tentare ausus fuit. *Ego* (ait idem in quadam ad PP. Pium II. Epistola) *mortis Iesu Christi culpam nullam habeo, quin etiam Iudæos à quibus ille Crucifixus est, exsecror & detestor. Cur ergo tu tuos contra me armas? Cur remissionem peccatorum ijs promittis qui bellum mihi intulerint?* Tum quidem Christiani & vno nomine & vna religione coniuncti, sub vno & eodem sacræ Crucis vexillo militabant. Saxo & Italus, Hispanus & Anglus eidem cohorti erant adscripti. Vna & eadem fides, vna eademque lex omnium animos stimulabat, voluntates coniungebat, & ad tam periculosam & vltramarinam expeditionem Principis Christianorum suasu & mandato non solum contra infideles, verum etiam hæreticos suscipiendam animabat. Recte enim ab Epiphanio dictum est, *prauam fidem ipsa infidelitate peiorem esse. Hos enim non credendo credere; illos vero credendo non credere.* Quod si eiusmodi expeditionum exitus non semper votis respondit, eæque animose magis susceptæ, quam feliciter perfectæ sunt, Dei judicia super nos agnoscamus. *Bonum enim Consilium, sæpe,* vt Solon aiebat, *infeliciter cadit:* nec valde Mundi judicium curare oportet, omnia ex euentu judicantis. Illud certum est, eiusmodi conatibus hostium sæpe consilia elusa atque elisa fuisse. Negari non potest, si magni illi duo Principes Carolus V. Imperator & Franciscus I. Galliæ Rex vires suas non ad mutuam perniciem & ruinam, sed Turcarum oppugnationem conuertissent, Solimanum de Rhodo & Hungaria nunquam triumphaturum fuisse. Atque, ô, vtinam tot duces peritissimi, tot fortissimi milites tam Germani quam Galli, qui mutua lanienа absumti, in medijs patriæ cineribus sepulti iacent, vim suam & arma contra Turcas coniunxissent! Quis non putet immanissimum tyrannum de sua magis salute defendenda, quam aliorum oppugnanda cogitaturum fuisse? Tantum abest vt arma ille vltra Sigethum, quemadmodum, proh dolor, fieri vidimus, prolaturus fuerit. Quin certum est tantum imperium è manibus eius extorqueri, & à Gallica Nobilitate præcipue, cuius pristinam virtutem in Sidonis, Tyri & Hierosolymæ muri testantur, gloriosum salutis nostræ tropæum ex Constantinopolitanæ vrbis turribus ac pinnis efferri, illudque pulcerrimum S. Sophiæ à Iustiniano Imperatore ædificatum templum, ad veræ religionis vsum repurgari potuisse.

IV. Ceterum quandoquidem pecunia belli neruus est, sine qua nihil non dico præclare, sed ne geri quidem aliquid potest (id quod Græci optime intellexisse videntur, dum in eodem templo quod Marti consecratum erat in Delo Insula, thesauros suos asseruari voluerunt) necesse sane tum erat de modis eius colligendæ, & iam arduum opus perficiendi cogitare. Et ad hunc quidem finem, Imperatoris aliorumque Principum rogatu Iubileum per omnes Christianas prouincias fuit annunciatum, vt deuoti homines qui ipsi ad sacrum hoc bellum ire non poterant, ad

 eleemo-

eleemosynas & quasi contributionem quandam excitarentur: exemplo magnanimi illius è Græcia ducis, qui cum ad oppugnandam Trojam proficisci ipse non posset, jumentum suum Agamemnoni dedit. Quod ex devotis hisce contributionibus colligitur argentum, non eo destinatum erat, ut S. Sedis calumniatores dicunt, ut in Vaticani seu Capitolii ærarium inferretur; sed ut in stipendia militum, ad instruendam classem, & reliquos tanti belli apparatus erogaretur: parte etiam ejus aliqua magnum illud & superbum S. Petri Ecclesiæ à Julio II. PP. cœptum ædificium absolveretur. Antiqua jam olim fuit consuetudo, ut in ejusmodi necessitatibus Jndulgentiarum thesauros recludat Ecclesia, quo ad opem ferendam Christiano nomini, Christianorum auxilia evocentur, iisque ad Paradisum via præparetur, quæ pœnitentia, precibus & eleemosynis planior fit & facilior. Jpsi SS. Patres quotiescunque Christianus aliquis Princeps Ecclesiæ bona involare conatus est, iisdem ad defensionem usi sunt: quemadmodum tempore Ladislai regis Neapolitani factum legimus. Et hodie etiam sacra hæc contributio quam *Croisadam* seu *Cruciatam* appellant, in Hispania, adeoque in Jndiis etiam durat, sic ut ab unoquoque capite ad minimum bini Regales, uti vocant, exigantur, à ditioribus vero aut honoratoribus octoni solvantur: è qua pecunia præsidiis, quæ Hispaniarum rex contra Mauros & Turcas continuo alere cogitur, stipendia solvuntur: cujus summa ad vicies centena aureorum millia singulis annis ascendere fertur. Nostro tempore idem à Papa Lusitaniæ regi permittitur, ubi illud nondum fuit usitatum, à primo sacro Christianorum bello, tunc quando infortunatus Rex Sebastianus majori animo, quam viribus, expeditionem contra Maroci & Fessæ regem suscepit, sed in ipsa cum magna Nobilitatis parte periit. Eadem pecuniæ colligendæ ratio in Hispania & Jtalia nonnunquam adhuc iis, qui bonam Christianæ Reipublicæ operam navant aut navaturi sunt, à Pontifice conceditur: quo minus enim in Gallia & Germania idem hodie usitatum videmus, indevotio vel despectus ejusmodi rerum ab Hæresi invectus, obstat, sic ut ejusce rei caussa fores eorum nemo pulsandas censeat. Vidi ego in hac urbe (Bidigala) Alexandrum Nicolo Paronichū, Sangiaci seu præfecti Scutarensis fratrem, & Sinai supremo Bassæ proxima cognatione junctum: qui a Papa Sixto V. Breve impetrarat quo Jndulgentia iis qui eleemosyna ipsum adjuvarent, concedebatur. Hic deserta Mahumetana religione, multos Christianos è miserrima servitute liberarat, & eorum opera, edito prius atroci cum Turcis conflictu, duas triremes abduxerat; in quo quum oculos sagittæ ictu amisisset, a Pontifice beneficio aliquo affectus, per Breve illud, à Cruciata in Hispania Consilio approbatum, plus quā viginti aureorum millia collegit.

V. Jn Germania Albertus Brandeburgicus, Elector & Archiepiscopus Moguntinus, Primas Germaniæ, cui ea potestas à S. sede tributa fuerat (a) hanc Cruciatam prædicandi populumque ad contributionem exhortandi provinciam Joanni Tecelio (b) Dominicano seu Jacobino monacho, Francofurti tum commoranti, demandavit: eo potissimum quod hominem hunc ei rei maxime idoneum cognovisset, ut qui jam ante missas in Livoniam & circumjacentes regiones à Pontifice Jndulgentias, quo Teutonicis Equitibus Moscovitico bello vexatis succurreretur, prædicasset. Jd Joannes Staupitius nobili genere natus, Generalis Augustiniani Ordinis Vicarius, non ad sui tantum, verum etiam totius Ordinis contemptum & injuriam pertinere interpretatus est, ut qui longo jam tempore id muneris in Germania obire consueverat. Et sic hos quidem lucri spes inter se commisit. O ambitiosa avaritia, quam care nobis constas! Non sine caussa Philosophus dixit, nullam capitaliorē Rerumpublicarum esse pestem quam avaritiam: quamvis ambitionem multo magis noxiam esse velit is, qui nulla alia re quam humani generis odio celebratur. O *miseri homines* (exclamabat ille) (c) *omnium malorum vestrorum fons & origo est ambitio.* Vera & meliori auctore digna sententia! sed ad rem. Staupitius hac, ut ipse interpretabatur, injuria irritatus, aperte protestatus est eam se minimè laturum. Tecelius econtra, circummissis undique Ordinis sui Fratribus, non viva tantum voce, sed scriptis etiam Jndulgentias annunciavit & defendit, ac primus sese iis qui S. Sedem sub Jndulgentiarum abusus prætextu oppugnare instituerant, opposuit. Vidisti su-

a *Cochlæus in Actis Luth. Surius in Comment. Anno* 1517. *Sedelius in Vita Lutheri initio. Mathesius. Selnecc. Melanthon in Vita ejusdem.* b *Cochlæus in Act. Luth. Selnecc. fol.* 5. c *Timon.*

suprà Techellim Persam monachum patriæ religionis ritus mutantem; ecce tibi alium consimili nomine in Europa monachum, eodem tempore antiquam religionem magno animo propugnantem.

> *Ac veluti si quando leo sitibundus, & osse*
> *Fulmineo metuendus aper, de monte ruentes*
> *Fonticulum ad tenuem properant, dum cedere neuter*
> *Sustinet, in magnas exsurgunt protinus iras,*
> *Exacuuntq; feros dentes, tum plurima dantq;*
> *Vulnera & accipiunt, donec qui robore victum*
> *Se sentit, fugit, & victoris subtrahit iræ:*

Sic duo hi monachi, productis quasi etiam nigro & albo colore distinctis fratrum suorum cohortibus, concurrere & digladiari cœperunt (a) tanta vtrumque pertinacia, vt velut ex duorum attritu lapidum scintillæ excutiuntur, ita ex horum concursu ignis exortus sit quo vniuersa Christiana Respublica fere conflagrauit. Et Augustinianus inprimis, odio & inuidia, quæ non minus in monachorum claustris quam regum palatijs sæpe regnant, inductus, opimum sibi bolum è faucibus ereptum ægerrime ferens, vlcisci se, & Dominicanis quæcumque posset impedimenta obijcere constituit: id quod facile effecturum se putabat, si modum hunc Indulgentias prædicandi tamquā nouum & commentitium salutis subsidium criminaretur, & deuotam Germanorum liberalitatem frigefaceret, auaritiam ac latrocinia quæstorum seu concionatorum exaggerando, & vti mos est maleuolis, vera quædam plurimis falsis ac mendacijs miscendo (b). Quis enim credat, tam procul illorum Prædicatorum D. Dominici filiorum animas ab omni pietate ac Dei timore abfuisse, vt tam exsecrabiles blasphemias, quarum ab aduersarijs accusantur, proferre ausi fuerint. At ex contentione hac (c) tamquam scintilla initio neglecta, tantum quantum videmus incendium natum est, quod momento longe lateque omnia amplexum, incomparabile damnum Ecclesiæ inuexit, & totum terrarum miscuit orbem.

VI. Primis his motibus statim potentissimus Germaniæ Princeps Fridericus Dux Saxoniæ sese immiscuit, eo quod Moguntino in Archiepiscopatus Magdeburgici petitione fuisset posthabitus, tum etiam quod Ecclesiasticorum magnitudini & opibus inuideret. Tanto ergo faciliores aures Staupitio præbuit, à stationarijs illis seu quæstoribus Germaniam expilari, & paucorum auaritiam vix totius populi opibus expleri conquerenti: eundemque vt acriter sese opponeret, promisso suo fauore & auxilio, est cohortatus. Staupitius à Duce, vti dicere cœpimus, animatus, cœptam telam pertexere summa quidem diligentia allaborauit: nihilominus tamen vt Alexander olim primus Arianismi auctor, hæresi suæ nomen non dedit, (Arrio hunc ei honorem præripiente) ita Staupitius quoque quamuis primus lapidem, validiori postea brachio vibrandum, contra Ecclesiam conjecisset, sectæ tamen, cujus si non auctor, certè promotor fuerat, nomen dare non potuit, sed honorem hunc, vel potius turpitudinem alteri reliquit. E simili ferè contentione Bohemicum schisma, quod etiamnum durat, extitisse legitur. Quum enim Wencesiao regnante Academiæ Pragensis à Carolo IV. fundatæ Rectura Germanis commissa esset; Bohemi hac ici sive injuria sive injuriæ opinione, omnem vindicandi se de Germanis occasionem quæsiverunt. Nec multo post homo quidam de schola Wiclevi ex Anglia hæretici libros apportavit; è quibus Joannes Huss, bonus & subtilis Dialecticus disputandi materiam desumit, atque ita portas divisioni seu schismati aperuit. Hic ille est, qui primus haustum è VViclevi libris venenum, per scholas passim disseminavit. Nec segnius Germani ad disputandum & contendendum incubuerunt; præcipua tamen de regimine & præeminentia erat contentio: qua tandem Germani Bohemis cesserunt, qui Joanne Hussio duce novam sibi Ecclesiam formarunt, Rege interea, homine ad serviendum quam ad imperandum aptiori, connivente, nec quidquam contra faciente. De hoc schismate prolixius hic agere supersedeo, ut de quo alibi, quando scilicet Bohemiæ statum indicaturus sum, quæcumque eò pertinent explicare constitutum habeo. Nunc duorum istorum

a *Theses Lutheri contra Indulgentias Anno 1517. pridie omnium SS. edita, cum Epist. ad Alb. Archi-Episcopum Mog Vid. Tom. 9. Op Luth. German. Anno 1569. fol 8. & seq. Tom. 1 Ien. fol 12. Tom. 1. Epist. pag. 37.* b *Selnecc de Orat. Aug. conf. & vita Lutheri pag 5. 6. contra Pontificis potestatem dicta insinuat.* c *Cochl. in Actis Luth. Vlenbergius in vita eiusdem referunt quomodo Tetzelius Prædic. Ord. Francofurti ad Oderam statim visis Lutheri Thesibus alias Theses opposuerit. Item Ioannes Major Eckius Ingolstad Theologus Annotationes in Theses Lutheri, ex quibus ad Disputationem Lipsiensem gradus factus est.*

monachorum de Ecclesiæ, ut illi de scholæ cathedra inter se contendentium pugnam videamus, & quomodo spiritus discordiæ tertium quoque è suo claustro extraxerit, ostendamus.

QUOMODO DIABOLUS ECclesiam vexaturus, Conventus Fratrum spirituales & Oratoria obeat, atque etiam ineat; quibusque artibus ad seducendos homines utatur.

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

I. *Diaboli primi mendaciorum architecti & parentis, in assiliendа & turbanda Christi ecclesia consuetudo & versutia.*

II. *Quomodo idem animas hominum à divina abstrahat devotione.*

III. *Solus Dei amor omnem ad diversandum nobis datum locum iucundum reddit.*

IV. *E Monachorum claustris & jam olim, & nostro etiam tempore complures hæretici prodierunt.*

V. *Insidiæ & machinationes quibus diabolus in supplantandis animabus utitur.*

VI. *Contra Angelorum Sanctorum studium in iis servan. is.*

VII. *Lutherus à vita Monastica desilit.*

1. ILle, ille, inquam, qui vix creato è Nihili visceribus hoc Universo, nefarium in ipso cœlo bellum Deo inferre ausus est (quique postea hic in terra jam ultra pluries mille & sexcentos annos bellum contra hominem à se per serpentem in terrestri Paradiso victum (a) non minus strenue quam continuo gessit) non tam vi quam versutia (b) omnibus in rebus utitur, ut qua omnes hujus Mundi homines vincit: quumque Creatori nocere nihil possit, in Creaturam iram suam effundere studet, non aliter quam latrunculi, qui hostium acie prætereita, sarcinas non tam victoriæ quam prædæ spe invadunt. Solet idem ut S. Hieronymus quodam loco notat, bellum homini illaturus, non aperto Marte pugnare, sed insidias locis opportunis collocare, aut excubitores corrumpere. Idem tamquam explorator astutissimus, alieno assumpto habitu, adversariorum suorum qui Deo serviunt, quorumque curæ & custodiæ Dei domus commissa est, fossas, valla & propugnacula transcendit, ibiq; curioso oculo omnia notat, illud inprimis, quomodo vigiliæ habeantur, id est, qualis vita ab Ecclesiæ Prælatis ducatur. Novit enim Religiosorū Deóq; dicatorum hominū domicilia Christianæ Reipublicæ esse propugnacula, secessum pietatis, fugam vitiorum, & latebras innocentiæ tutas. Ibi inclusi vivunt, qui ut in spiritus libertate dignius ac melius Deo servire, & tentationes quibus homines in hoc Mundo vexari solēt, effugere possint, carnem domant & castigant: eoq; tam vita quam nomine Religiosorum, ab iis qui in Mundo vivunt, discernuntur. (c) Hic ille omnes angulos, omnes recessus & latebras excutit, an fortè animam aliquam ægram ejusq; vitæ tædentem invenire, ac nancisci aliquem possit (d) quem carceris, flagellorum, cilicii, jejunii pertæsum caro titillet, cui sanguis bulliat, quemque venter ad helluationem vocet: qui denique tamquam Psyllus aliquis, veneno suo aërem & terram postea inficiat. Ubi jam quasi ex venæ tactu animadvertit illum renium febri teneri, alium aliquo alio malè affecti animi morbo vexari, ut qui luxuriam præferat continentiæ, crapulam jejunio, libertatem obediētiæ, humilitati gloriā, opes paupertati: Deus bone quāta solertia magnus ille Venator plagas suas explicat, Vulcania retia tendit! immo ut prædam tanto certius assequatur, nassis suis aquam, plagis terrā, & retibus aërem undique impedit. Diabolus superbissimus spiritus, (ait Religiosus quidam (e) ejus tentationibus sæpè vexatus) eodem modo quo domino suo servire sibi vult. nec hoc contentus, etiam quos potest servitio ejus subtrahit, ut quasi de ipso Deo triumphet. Tunc enim plenam sibi adeptus victoriam videtur. Mavult ille sibi serviri à Christiano quam à Judæo, à Catholico quam ab hæretico, à Religioso quam à sæculari. (f) His (Religiosis scilicet) multo lautius stipendium solvere paratus est, propterea quod Deo sacrati fuerunt. Ejusmodi vasa si fortè profanaverit, summam Deo contumeliam fecisse se putat; non aliter quam si quis, ut de hoste acerbius se vindicet, lectum ejus nuptialem polluat. Et quamvis ipse Monasteriorū, hic in montium & rupium cacuminibus, ibi in profunda & obscura valle, alibi inter saltus avios, alibi in vastis solitudinibus sitorum positus à proposito eum deterrere quodammodo debere videatur: videmus tamen nec claustris, nec habi-

a *Gen. 3.* b *1. Cor. 11. 2. &c.* c *Vide Platum de bono Status Religiosi* d *1. Petri. 5.* e *Albajpin. in Flagel.* f *Iob. 40. 8, &c. Habacuc 1. 16.*

habitus duritie, nec lectorum asperitate vultus & morum assultus ejus virari aut impediri posse. Nullus est locus tam munitus, quem non invadat, nullus tam altus murus, quem non transcendat, nullum tam profundum flumen, quod non trajiciat; nullæ tam sollicitæ excubiæ, quas non in soporem det; nullum claustrum, quod non perfringat; nullus tam vigilans canis, quem non incantet; nulla tam valida porta, quam non aperiat, non quidem arietis aut tormentorum ictibus; sed astutia & mille eiusmodi artibus. Hi sunt illi arietes, hæc tormenta & machinæ, quorum vim & impetum sæpenumero sensisse se bonus ille Monachus mihi dixit.

II. Omnem diaboli laborem S. Chrysostomus in eo versari inquit, vt ingressum reperiat: id si consequutus sit, iam rem quasi pro confecta habet, numquam ille vacuis abscedit manibus, vt qui ad perdendos homines semper vigilat, quos inobedientiæ suæ socios sibi esse cupit, vt Deo contumeliam faciat. Nam sicut Deus est auctor Naturæ, ita Sathanas eiusdem est destructor. Ille est vitæ fons, hic mortis principium: ille Veritas est, hic mendacium: ille origo & pater luminis, hic tenebrarum: ille auctor gratiæ, hic peccati. Diabolus serpentis pellem induit vt hominem sub iugum suum mitteret; Deus vero hominis naturam assumsit, vt ex infernalis serpentis eum potestate liberaret. Ille vt facilius & felicius pugnet, omnibus armis stat instructus, plurimos ac diuersos quasi harpagones manibus tenens, quibus homines ad se attrahat: ille vigilat quādo homines dormiunt; laborat quando illi quiescunt. Adest ille mane (vt idem inquit hoc ipsum expertus Monachus) vt sacrum totius diei pensum nobis interuertat; meridie, vt disconrinuet; vesperi, vt corrumpat. Non illi nocte lucerna aut face opus est, vt nos inueniat: est enim ei nox pro die, & tenebræ pro luce. Omnes nostras ille obseruat actiones. Edentes ad intemperantiam; ieiunantes ad arrogantiam irritat. Arma ille ad defensionē nostri apprehensa in ferulas, quibus nos percutiat, remedia in venenum, libertatem in carcerem, vertit. Et sicut in S. Scriptura pluribus ille nominibus insignitur (dicitur enim Tentator, Calumniator seu Diabolus, quod proprium ipsi nomen est, Serpens, Leo, Aduersarius, Sathan, Princeps Mundi & tenebrarum, qui gloriosissimus ipsius est titulus) ita idem diuersa quoq; retia & decipulas habet, tam locis & temporibus quam personis accommodata. Et quemadmodum piscatores non diuersa tantum instrumenta, sed diuersas etiam escas habent, quas, prout vnumquodque piscium genus ijs capi norunt, eis obijciunt; ita magnus hic piscator varijs quoque ad inescandos homines vtitur irritamentis, nempe varijs Mundi illecebris carnisque voluptatibus, & delicijs, opibus, ac præcipue dulci illa & tantopere amata hominibus libertate seu licentia, qua tot infelices animæ perduntur. Et quemadmodum mare quantumuis vastum ac profundum nihil sordidum aut morticinum patitur, sed è ventre suo quæcumque talia in litus ejicit; sic, Ecclesia quamprimum animam aliquam intra sua viscera veneno infectam incurabilem esse senserit, eam a se segregat, & ei, qui illam iam possidet, tradit.

III. Locus non potest quietem animo afferre. Solus Dei amor quemuis commorandi locum gratum facit; cum scilicet, quando abiectis priuatis affectibus, semetipsum quis abnegauerit, crucemque suam in collum sustulerit. Nam velut oculus (vt S. Basilij vtar similitudine) qui in continuo est motu, & modo huc modo illuc, iam sursum iam deorsum respicit, nihil recte peruidere potest, sed ad exactè videndum necesse est vt vno obtutu defigatur: ita hominis ingenium mille curis & sollicitudinibus distractum, veritatis cognitionem assequi non potest, nisi omnibus desiderijs & cogitationibus leuetur & euacuetur, quæ à cœlestium rerum contemplatione auocant, & (vt cum Poëta loquar) *diuinæ particulam auræ* humi affligunt. Sic etiam impossibile est vt anima Dei amori immersa naufragium faciat. Neque enim Deus vmquam hominem deserit, vt Cyprianus testatur, nisi prius homo Deum deseruerit. Talis vero Dei ac Domini desertor continuo etiam in solitudine, vbi Deus plerumque frequens est, commorandi desiderium amittit. Pulcerrimos Ecclesiæ flores, ait S. Hieronymus ad Marcel. in solitudinibus succreuisse. Sed vt rosa ad solis radios sese expandit, vespere vero marcescit, ac tanto magis pulchritudinem suam perdit, quanto magis sol claritatem suam retrahit: eodem modo qui etiam minima ex parte ad Mundi tenebras & noctem redit, statim frigescere animam, & ad spiritualia exercitia segniorem se fieri sentit. Et quemadmodum ignis exstinguatur necesse est, cui materia fuerit subtracta: ita amor Dei statim expectoratur quamprimum terrestrium rerum cura animum tetigerit, & quasi è domi-

domicilio suo transtulerit. Et vt venenum quam primum ad cor peruenerit, corpus enecat; sic vbi affectus animi & cupiditates rationem expugnauerint, ilicet anima ab ijsdem morti est tradita.

IV. Locorum illa solitudo iam olim diabolum non prohibuit quominus in illis Iouinianum, Theodorum, Pelagium, Eurychetem, Timotheum, Henricum, aliosque monachos & Religiosos inuenerit; qui velut sub diuersis signis, sub vnius tamen ductu & auspicijs, nefario Ecclesiæ indicto bello, domum Dei oppugnarunt, & partim etiam diripuerunt, discordiæ zizaniam inter bona pacis grana seminarunt; & mortem vbi viuifica fides vigebat, plantarunt. Numquam hostis ille Ecclesiam acrius aut periculosius quam per eiusmodi apostatas oppugnauit. Ex his locis Sergium ille produxit, à quo detestabilis Mahumetana secta cusa est. Ex his locis idem nostro tempore tot stultos iuuenes ad Mundi delicias & voluptates retraxit. Nulla domus aut familia est Religiosorum quæ impias eius manus & rapinam euaserit. Augustinianis ille abstulit Martinum Lutherum; Dominicanis Bucerum; Franciscanis Conradum Pelicanum; Carmelitis Viretum & Petrum Richerium; ex S. Brigitæ ordine abduxit Ioannem Oecolampadium; è D. Bernardi ordine Thomam de Thielr; è Capucinorum cellulis detestabilem illum hominem Bernardum Ochinum; ex Carthusianorum solitudine Petrum Martyrem protraxit: vt multos alios eiusdem notæ taceam, vt Pomeranum Bugenhagium, Musculum, Munsterum, Matloratum, Virellum, Solon, Parroceli, Lespine, Beraut, &c. qui exoriente Lutheranismo & Caluinismo hinc inde per varias Europæ regiones, ad colligendos sibi stultæ impietatis socios, discurrerunt. Et hi quidem excerebrati & excucullati Monachi tamquam immundæ sues in stercoribus & sordibus huius Mundi sese volutarunt, & cilicio, cucullo & pera abiectis, ad pallium & puellam conuolarunt, non iam latus rosario, sed gladio cinctum ostentantes.

V. Diabolus, vt testatur D. Gregorius, insidias alicui homini structurus, primum dispositionem eius & affectus explorat, atque exinde laqueos suos nectit ac tendit: hac in re aucupes imitans, qui non vno sed multis modis volucres captant. Aliter ille superbos venatur, quorum ambitio vltra cœlum ascendit; aliter auaros, qui ceu talpæ terræ visceribus inclusi viuunt: aliter luxuriosos, qui velut hirci nihil nisi vbi libidinem expleant, quærunt; aliter timidos, qui suam, instar ceruorum, vmbram ipsi metuunt. Hinc versutissimus ille piscator escam illam hamo imponit, quam à pisciculis maximè scit expeti, nihil omnino admiscens quod gustum ipsorum posset corrumpere. Inscitia esset auarum luxuria, luxuriosum auaritia, hominem ab omni ambitione alienum superbia tentare. Nouit Panurgus ille, quem nihil istarum rerum latet, quibus muneribus singuli captari debeant. Hinc auaris iumenta mittit auro onusta, quibus arcem eorum facile se scit expugnaturum: Samsones ille in Dalilæ ponit gremium, quæ abrasis capillis, omne eis rumpendi vincula robur adimit: Superbis alas addit, quibus quanto illi altius ad cœlum euolant, tanto miserabiliori ruina decidant, & ad infernum vsque deprimantur. Sic alijs alia, & quidem vnicuique id ad quod naturâ maxime propendet, suggerit & subministrat: tantoque magis quemque impellit, quanto faciliori sponte duci se quisque patitur, vt in omnibus apostatis videre est. Sic ille cum eremita aut Religioso cuiuscunque ordinis homine agit, sic ad cor loquitur; Miser homo! quid tibi opus est carnem affligere, ieiunare, vigilare, cilicium portare, monasterio te includere, ac totam vitam in solitudine exigere? Miser Capucine! Cur tu corpori vilissimum pannum inijcis? cur cilicio pro lintea subucula vteris? cur nudis incedis pedibus? cur somnum capturus, stoream pro lecto tibi substernis? vni vnicæ vesti ita inclusus veluti & affixus, vt mutare eam numquam, immo ne in extrema quidē hora, frigido & lethali sudore ex omnibus membris dimanante, indusium tibi sumere liceat. Cur tu, miser Flagellator, à carnium esu abstines, & tanta austeritate vitam traducis? Et tu Carthusiane, ecquid est quod præter tot tamque acerbas carnis macerationes, charissimorum societate te priuas? ne verbum quidem cum vllo homine sine venia loqui audens, & ad vmbrosam illam solitudinem tamquam perpetuam carcerem damnatus. Quin tu meum audis consilium. Perfringe hunc carcerem, erumpe è custodia, & ea vtere libertate quam Deus tibi dedit. Liber natus es, non seruus. Quid attinet vt in tam exiguo vitæ curriculo tibi ipsi dulcem huius luminis vsum eripias? Non tam rigidus aut immisericors est Deus vt hoc à te exigat. Christus sua passione & morte pro te satisfecit. Vbi quæso in SS. litteris mandatur homini, vt sibiipsi compedes velut inijciat, tantaque perferat & patiatur quò cœli compos fiat? Mera hæc est super-

stitio

ſtitio. Potes tu ſine Dei offenſione voluptates ac delicias hujus Mundi guſtare, genus tuum pulcrorum hæ eorum procreatione ad poſteros propagare, *& cum formoſa conjuge dulce ævum exigere: quo nihil homini optabilius aut beatius contingere poteſt (a)* Quin tu ætatulam hanc primamque lanuginem Veneri & voluptatibus, canos vero demum Deo conſecras, hæc illi pars debetur. Et tu, quem Deus tantis ornavit donis: an te ipſum vis abſcondere? an tuis ipſe luminibus vis obſtruere? Potes in tanta religionum diverſitate quibus Deus in hac terra colitur, aut doctrinam tuam aut eloquentiam tuam oſtendere, aut eas conſequi dignitates in quibus & patriæ & Deo ſimul ſervias; potes divitias acquirere, neque in tam miſerabili paupertate perire. An cœlum eremitis tantum & monachis eſt conditum? Nuptiæ aut opes non Abrahamum, non Davidem, non alios illo excluſerunt. Temerè votum feciſti. Non tam juſtitiam ſuam, quam tuam infirmitatem Deus reſpiciet. Paullulum deguſta ea quæ ſunt in Mundo. Ubi voles, reverti poteris. An tu ſanctior es Davide, ſapientior Salomone, Samſone fortior, qui optimam vitæ partem inter mulierum amplexus exegerunt? Quin tu miſer compedes hos abiicis, & tam aſperæ vitæ incommoda cum Mundi deliciis commutas? Quid tu extremam illam vitæ horam metuis? Crede mihi tunc unum *Miſereri*, aut *Mea culpa*, omnibus miſeriis & culpis te liberabit & ad cœleſtem vitam perducet non minus quam infamem illum cum Chriſto Cruci affixum latronem. Hoc ferè modo diabolus cantilenam ſuam agit, hujuſmodi perſuaſionibus ad ſeducendos homines utitur: ut latius apud eum videre eſt, qui Flagello ſuo apoſtatas uſque ad ſanguinem caſtigavit. Et quoties putamus, etiam in duro ſtrato & cilicio jacentibus ab impudentiſſimo hoſte jam feminarum pulchritudinem, jam divitiarum commoda, jam carnis voluptates, atque alia libidinum fomenta ſubjici? Harũ tentationum aculeos D. Hieronymus quoque ſolitariæ vitæ decus, ſenſiſſe ſe ipſe fatetur. (b) inquies: *Sedebam ſolus, quia amaritudine repletus eram, horrebant ſacco membra deformia; & ſqualida cutis ſitum æthiopicæ carnis obduxerat, quotidie lachrymæ, quotidie gemitus: & ſi quando repugnantem ſomnus imminens oppreſſiſſet, nuda humo vix oſſa hærentia colliderã, de cibis vero & potu taceo, quum etiam languentes monachi aqua frigida utantur, & coctum aliquod accepiſſe luxuria ſit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipſe damnaveram, ſcorpionum tantùm ſocius & ferarum, ſæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora jejuniis & mens deſideriis æſtuabat in frigido corpore; & ante hominem ſua jam carne præmortuum, ſola libidinum incendia bulliebant* Ecce quibus quantumque virum diabolus tentare non dubitavit. Iiſdem artibus ille S. Antonium in ſolitudine oppugnavit. Ut namque aurum & argentum a monetariis jam ſectione, jam Lydii lapidis contactu, jam malleo, jam igne probatur: ita illi quoque quos Deus totos ſibi vindicare conſtituit, variis ab eo modis tentantur.

VI. Verumenimverò quemadmodum ab una parte malus angelus eos quos è matris Eccleſiæ gremio abducere vult, aſſiduis vocibus & tentationibus fatigat: ita ex altera parte bonus Angelus eos ad quos non ſolum in vita, ſed divina quoque gratia & cœleſtis beatitudinis fruitione cuſtodiendos, a Deo eſt appoſitus, confirmat & confortat. (c) Et profectò in hac ipſa eremitica vita boni Angeli etiam malos multo frequentius aggrediuntur, & hoc fere modo compellant: *Agite, amici noſtri & ſocii, reddite Deo creatori veſtro votum quod feciſtis. Ut nihil temerè promittendum; ita promiſſa religiosè ſervanda ſunt. Exigua eſt pœna hac temporalis æternæ remunerationis, quam expectatis reſpectu. Pulchrè & benè negotiatur, qui parum perdit ut plurimùm lucretur. Iſtis ubi vos jam degitis locis multò ſimpliciùs ac candidiùs vivitur. (d) Rariùs hic homo labitur, rariùs peccati laqueis implicatur, ſi quando cadat faciliùs erigitur. Major hic cautio adhibetur in vita gubernanda; major ſecuritas ſentitur in quiete capienda. Dona Dei largiùs hic diffuſa ſunt; & quod acquirire hic quiſque poteſt, omni ſpe & voto majus eſt. Solitudo omnes ſedat perturbationes, & rationi tẽpus ac facultatẽ largitur ex animo eas evellendi. Ut enim fera beſtia tantò faciliùs cicuratur quantò manſuetius tractantur: ſic animi cupiditates, ira, pavor, triſtitia, quæ validæ animi ſunt compedes, faciliùs ſubiguntur ut rationi pareant, quando ſubſidere jam incipiunt, neque continua agitatione irritantur atque efferantur. Hic fugiẽdo pugnatur. Nè vos, nè cogitate clauſtra & ſepta veſtra carcerem*

E

a *Lutherus ad cap. 30. Proverbiorum in gloſſa marginali Bibliorum Germanicorum doctus ab hoſpita ſua Vidua Iſenaci.* b *Epiſt. 22. ad Euſtochium* c *S. Ignatius Lojola in libello Exercitiorum Spir. de motibus quos diverſi Spiritus excitant in anima.* d *S. Bernardus & alii Aſcetæ, præcipuè Hieronymus Platus de bono ſtatus Religioſi.*

carcerē esse. Mundus est quē reliquistis: Mundus, inquā, qui nihil aliud est quam fetida omnium malorum cloaca; quibus, è Mundo egressi, liberati estis. An solitudinis vestra & cellularum umbras densiores esse putatis plusquā Cimmeriis Mundi tenebris? An catena, quibus mundanorum hominum anima vincta sunt, graviores vobis videntur quam funes quibus renes vestri cinguntur? O quantò plus immunditiei & fatoris est in Mundi carcere quam in vestro: si modo carcer dicendus est. Non, non hic carcer est, ut Diabolus vobis persuadere conatur, ubi captivi teneamini; sed arx potius, in qua præsidium agitis, nè diaboli laqueis irretiamini, & in æternam incidatis captivitatem. Qui voluntariè huc ingrediuntur, non minus liberi hic sunt quam in quacumque alia domo. Quid agrè fertis intra terram includi, quum cœlum vobis sit apertum? An recludi timetis vos qui odor estis suavitatis? Non curare oportet quo loco in Mundo sitis, modo extra Mundum sitis. Qui in Deo morantur, non sine domo sunt. An vos primi estis qui à Mundo se segregarunt? Nequaquam: sed instituti vestri laudare potestis auctores Heliam, Helisæum, Ioannem Baptistam, Antonium, Paullum, Macarium, Hieronymum, Bernardum, & alios vita sanctitate & miraculorum claritate admirabiles. Per deserta & solitudines Deus populum Israeliticum ex Ægypto in Terram promissionis duxit: in deserto eidem populo Lex data est, in deserto Manna pluit, in deserto serpens ille salutifer fuit erectus. Quid? ipse D.N & servator Iesus Christus nonnè deserta loca maximè frequentavit? In deserto transfiguratus, in deserto baptizatus est, in deserto magna idem fecit miracula. Quod si per voluntariā paupertatem, Mundi divitiis privati, in solitudine degitis, cogitate regnorum & opum Mundi oblatione Salvatorem vestrum à Sathana tentatum fuisse. Omnibus bonis dives est qui cupiditatibus pauper est. An aliud quam pauperes esse cupitis, quos Deus pauperes in hunc Mundum misit, & eosdem pauperes rursus est revocaturus? Quin ipse vester Dominus & Servator pauper factus est, adeò ut quò caput reclinaret non habuerit. Vt eum sequeretur, S. Petrus naviculam suam & retia reliquit, S. Matthæus teloneum, & omnes omnia. non ignari eis qui nulla re impediti, alacriter ipsum sequūtur, nihil deesse posse. In magno periculo miles est, qui propinquo hoste sarcinis onustus incedit. Eiicite, eiicite hanc terrestrium rerum cupiditatē ardenti cœlestium desiderio; hujus terra vilitati inæstimabile cœli precium opponite. Agnoscite mundanarū rerū incertitudinem & fragilitatem; qua tamquam nubes ex uno climate in aliud, ex uno hemisphærio in aliud transvolant, ut tandem in nihilum abeant. Quis bona hac dicat? nisi per antiphrasin fortè, ut qua omnium malorum caussa sunt & radix. Epulonem illum ad infernum opulentia; Lazarum ad cœlum paupertas deduxit. Sed quid? An Mundi dignitatibus animum vinci patiemini? Dicite mihi, stulti: quam Dictaturam, quem magistratum Salvator vester gessit aut exercuit? Annon ille eorum qui Regem ipsum facere volebant, oculis sese subduxit? Primus apud homines gradus, ultimus est apud Deum. Falsus hic splendor, quem diaboli instinctu tanta contentione sequimini ut spiritus prius quam voluntas sequendi vos deficiat, est instar facularum illarum terrestrium qua noctu circa flumina aut paludosa loca aberrare videntur. Vt enim ha non nisi in tenebris lucent, & sequenteis se in aquas præcipitant; ita sæculares pompa & dignitates nullam claritatem habent, nec videntur aut expetuntur nisi ab iis qui in mediis huius Mundi tenebris oberrant. Quod si oculos à cœlesti illo lumine averteris, fateor, insolito fulgore eosdem præstinguent; at sequentem te ad voragines & scopulos naufragiis infames deducent & impingent. Incessit carnis edenda cupiditas? Recordare, Israelitis eo quod cœlesti Manna non contenti, ad ollas & carnes Ægyptiorum respexerint, coturnices quidem à Deo datas fuisse, sed carnem hanc carè ipsis constitisse. Non nisi sero homines carne vesci cœperunt, ac tum demum quum iam à priori statu & perfectione humanū genus plurimum degenerasset: cuius salus ut ingluvie fuit deperdita, ita ieiunio reparari debuit. Sic Ninivita ieiunij beneficio divina ira furorem evitarunt. Moses, Helias, & ipse D. N. Iesus Christus ieiunarunt. Perstringunt oculos tuos vestes serica & preciosa? At quid tu bestia mortua exuviis te iactas? quem honorem speras ex eo quod ob confusionem & turpitudinem gestas? In statu innocentia nudus incessit homo; nec prius vestitus fuit quam detracta ei fuit innocentia. Non illi ad ostentationem, sed ad tegendam turpitudinem vestis fuit induta. O quantò in oculis Dei formosior fuit Ninivitarum saccus, aut D. Ioannis Baptista tunica è pilis camelorum contexta! Sub sordido pallio sæpè latet sapientia, immò vilis & contemtus vestitus nonnunquam pulcherrimi & ditissimi animi index est. Lectorum mollitiem desideras? An Regum & Principum milites exigui spe præmii non sub pellibus tantum, sed sub dio etiam, pruina & nivibus cooperti, adeoque gelu penè enecti noctes exigunt: & tu Iesu Christi Regis Regum miles, certus cœlestis & æterna mercedis, in duriori aliquātū strato quietem capere non sustineas? Rex noster pro nostra salute Patrem deprecans, in monte oliveti in terram se prostravit; ipse pro nostra salute in duro Crucis ligno expandi se passus est: & tantum amor ipsius apud te efficere non potest, ut le-

lecto aut aut strato meliori tibi ipse interdicas? Iacobus Patriarcha non in lecto, sed in terra dormiens, nec pulvinar capiti, sed lapidem substratum habens, scalam illam cœlestem, illam S. Crucis figuram, & Angelos per eam ascendentes vidit: atque evigilans illum ipsum locum ubi tam duriter cubueras, sanctum esse pronunciavit. Serpens hic est, qui prohibitum tibi offert pomum, ut in æternam te pertrahat damnationem. Dalila est. quæ sinum suum tibi offert, ut in suis illecebris obdormiscas. Bersabea est, nudam se oculis tuis ingerens, ut post commissum contra Deum adulterium, homicidio quoque animam tuam perdas. Concubinæ Ægyptiæ sunt, quæ conjugii specie te ad fornicationem & idololatriam allicere student. Quis Apostolorum, ut caput & magistrum suum sequeretur, uxorem suam non reliquit? Sciebant illi, non esse militis in bellum proficisci, uxori lateri adhærente. Qui cœlibes vivunt, nihil curant, quam quomodo Deo placeant. Quid miseri? an regula vestri ordinis dura vobis videtur? Quomodo capitis spinis coronati membra fieri potestis, nisi per castigationes & carnis mortificationem? Sed esto: duræ sint ejus quam vos sequemini militiæ leges & disciplina. An propterea desertores fieri, & cum ignominia ad hostes transfugere vultis? Militaris virtus in laborum toleranria præcipuè consistit. Pagani athletæ ex ipso labore vigorem sumebant. Non pugnanti corona non datur. Non nisi victori laurea imponitur. Quin ergo in claustrorum vestrorum circo fortiter contra diabolum Antagonistam vestrum pugnatis: ubi Agonotheta vester est Jesus Christus dux Spiritus S. spectatores Angeli & homines, præmium corona cœlestis.

VI. Hoc ferè modo existimemus custodes illos fideles, hominem contra diaboli insidias ac tẽtationes excitare atque animare; sic illi Sathanæ sese opponunt assultibus; sic alas expandunt super pullos suos, ne infernali aquilæ circumcirca volitanti præda fiant: sic denique boni & mali spiritus de animarum salute vel tuenda vel perdenda concertant. Quod si inter tam multos aliquis reperiatur, qui carnalis quum sit, carni adhæreat, & mundanus, à mundo abripiatur, relictoque custode sese lupi faucibus objiciat, ei illud occini potest: *Perditio tua ex te Israel, dicit Dominus.* Et illud Salvatoris nostri: *Quoties volui te congregare, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti.* Ex horum numero Lutherus fuit, Seductoris præda factus, dum declinat discipulus esse Salvatoris.

Ad hunc in Conventu Erfurdensi Augustinianorum degentem primam ille machinam admovit cum vilia quædam & abjecta negotia illi sunt demandata, scilicet ut scopis purgaret loca sordida, ut custodis officio fungeretur, ut Ecclesiæ fores aperiret clauderetque, ut horologium dirigeret, exiretque subindè mendicatum sacco cervicibus imposito, & quæ sunt hujus generis quibus ad sui ipsius contemptum & veram humilitatem manu duceretur: nam persuasit illi vaferrimus Spiritus indignum esse, hominem Magisterii laurea decoratum adeò contemptum haberi, suggessitque ut Universitatem interpellaret, cujus interventu ab hujusmodi molestioribus exercitiis liberatus fuit. (a) Idem versutiarum artifex eidem discipulo suo, jam in minoribus doctrinæ suæ assueto, persuasit, ut cum jam Doctor Theologiæ esset promotus (b) contra juramentum, quo obstrictus erat Erphordiensi Academiæ, sui fiducia elatus D. Thomam aliosque Scholæ Doctores inter docendũ cæperit carpere & sugillare, quasi paulatim sibi sterneret ad explodendos Theologos & evertendam Ecclesiæ Catholicæ doctrinam, quam Scholastici à majoribus suis acceptam adhibita methodo diligenter, explicatam posteris tradiderunt. Ad horum autem opprimendam authoritatem, usus est duplici stratagemate, nempè primò asserebat Evangelii sinceram doctrinam obscuratam esse Philosophiæ quadam eluvione, per Scholasticorum Theologorum culpam, qui loco Christi & Apostolorum Aristotelem & gentiles induxerint in Ecclesiam. Secundò Literatores seu Humaniorum studiorum cultores in suam partem adversus Scholasticos tãquam barbaros attraxit, in quorum numero fuit etiam Erasmus Roterodamus, sub initium hujus dissidij, donec is in rem profundius inspexit, & pedem serò retraxit (c) Ad hoc ꝓpositũ Luthero affulsit occasio opportuna, dũ Staupitiusè Saxonia in Inferiorem Germaniã ad SS Reliquias colligẽdas missus à Friderico Electore Saxoniæ, Luthero vicem suam demandauit, qua ille non ignaue usus fuit. adeo vt ad Ioannem Langum ipsemet Lutherus glo-

E 2

a *Caspar Vlenbergius in vita Luth. cap. 1. num. 3. ex AA.* b *Selnec. 18. Octob. An. 1512. per Andream Carolstadium promotum docet Bucholzer. 19. Octob.* (c) *Vlenbergius in vita Lutheri cap. 1. num. 5.*

eleemosynas & quasi contributionem quandam excitarentur: exemplo magnanimi illius è Græcia ducis, qui cum ad oppugnandam Trojam proficisci ipse non posset, jumentum suum Agamemnoni dedit. Quod ex devotis hisce contributionibus colligitur argentum, non eo destinatum erat, ut S. Sedis calumniatores dicunt, ut in Vaticani seu Capitolii ærarium inferretur; sed ut in stipendia militum, ad instruendam classem, & reliquos tanti belli apparatus erogaretur: parte etiam ejus aliqua magnum illud & superbum S. Petri Ecclesiæ à Julio II. PP. cœptum ædificium absolveretur. Antiqua jam olim fuit consuetudo, ut in ejusmodi necessitatibus Indulgentiarum thesauros recludat Ecclesia, quo ad opem ferendam Christiano nomini, Christianorum auxilia evocentur, usque ad Paradisum via præparetur, quæ pœnitentia, precibus & eleemosynis planior fit & facilior. Ipsi SS. Patres quotiescunque Christianus aliquis Princeps Ecclesiæ bona involare conatus est, iisdem ad defensionem usi sunt: quemadmodum tempore Ladislai regis Neapolitani factum legimus. Et hodie etiam sacra hæc contributio quam *Croisadam* seu *Cruciatam* appellant, in Hispania, adeoque in Indiis etiam durat, sic ut ab unoquoque capite ad minimum bini Regales, uti vocant, exigantur, à ditioribus vero aut honoratoribus octoni solvantur: è qua pecunia præsidiis, quæ Hispaniarum rex contra Mauros & Turcas continuo alere cogitur, stipendia solvuntur: cujus summa ad vicies centena aureorum millia singulis annis ascendere fertur. Nostro tempore idem à Papa Lusitaniæ regi permittitur, ubi illud nondum fuit usitatum, à primo sacro Christianorum bello, tunc quando infortunatus Rex Sebastianus majori animo, quam viribus, expeditionem contra Maroci & Fessæ regem suscepit, sed in ipsa cum magna Nobilitatis parte periit. Eadem pecuniæ colligendæ ratio in Hispania & Italia nonnunquam adhuc iis, qui bonam Christianæ Reipublicæ operam navant aut navaturi sunt, à Pontifice conceditur: quo minus enim in Gallia & Germania idem hodie usitatum videmus, indevotio vel despectus ejusmodi rerum ab Hæresi invectus, obstat, sic ut ejusce rei caussa fores eorum nemo pulsandas censeat. Vidi ego in hac urbe (Burdigala) Alexandrum Nicolo Paronichũ, Sangiaci seu præfecti Scutarensis fratrem, & Sinai supremo Bassæ proxima cognatione junctum: qui a Papa Sixto V. Breve impetrarat quo Indulgentia iis qui eleemosyna ipsum adjuvarent, concedebatur. Hic deserta Mahumetana religione, multos Christianos è miserrima servitute liberarat, & eorum opera, edito prius atroci cum Turcis conflictu, duas triremes abduxerat: in quo quum oculos sagittæ ictu amisisset, à Pontifice beneficio aliquo affectus, per Breve illud, à Cruciata in Hispania Consilio approbatum, plus quã viginti aureorum millia collegit.

V. In Germania Albertus Brandeburgicus, Elector & Archiepiscopus Moguntinus, Primas Germaniæ, cui ea potestas à S. sede tributa fuerat (a) hanc Cruciatam prædicandi populumque ad contributionem exhortandi provinciam Joanni Tecelio (b) Dominicano seu Jacobino monacho, Francofurti tum commoranti, demandavit: eo potissimum quod hominem hunc ei rei maxime idoneum cognovisset, ut qui jam ante missas in Livoniam & circumjacentes regiones à Pontifice Indulgentias, quo Teutonicis Equitibus Moscovitico bello vexatis succurreretur, prædicasset. Id Joannes Staupitius nobili genere natus, Generalis Augustiniani Ordinis Vicarius, non ad sui tantum, verum etiam totius Ordinis contemptum & injuriam pertinere interpretatus est, ut qui longo jam tempore id muneris in Germania obire consueverat. Et sic hos quidem lucri spes inter se commisit. O ambitiosa avaritia, quam care nobis constas! Non sine caussa Philosophus dixit, nullam capitaliorẽ Rerumpublicarum esse pestem quam avaritiam: quamvis ambitionem multo magis noxiam esse velit is, qui nulla alia re quam humani generis odio celebratur. O *miseri homines* (exclamabat ille) (c) *omnium malorum vestrorum fons & origo est ambitio.* Vera & meliori auctore digna sententia! sed ad rem. Staupitius hac, ut ipse interpretabatur, injuria irritatus, aperte protestatus est eam se minimè laturum. Tecelius econtra, circummissis undique Ordinis sui Fratribus, non viva tantum voce, sed scriptis etiam Indulgentias annunciavit & defendit, ac primus sese iis qui S. Sedem sub Indulgentiarum abusus prætextu oppugnare instituerant, opposuit. Vidisti su-

a *Cochlæus in Actis Luth. Surius in Comment. Anno 1517. Sedelius in Vita Lutheri initio. Mathesius. Selnecc. Melanthon in Vita eiusdem.* b *Cochlæus in Act. Luth. Selnecc. fol. 5.* c *Timon.*

suprà Techellim Persam monachum patriæ religionis ritus mutantem: ecce tibi alium consimili nomine in Europa monachum, eodem tempore antiquam religionem magno animo propugnantem.

> *Ac veluti si quando leo sitibundus, & osse*
> *Fulmineo metuendus aper, de monte ruentes*
> *Fonticulum ad tenuem properant, dum cedere neuter*
> *Sustinet, in magnas exsurgunt protinus iras,*
> *Exacuuntq; feros dentes, tum plurima dantq;*
> *Vulnera & accipiunt, donec qui robore victum*
> *Se sentit, fugit, & victoris subtrahit iras.*

Sic duo hi monachi, productis quasi etiam nigro & albo colore distinctis fratrum suorum cohortibus, concurrere & digladiari cœperunt (a) tanta vtrumque pertinacia, vt velut ex duorum attritu lapidum scintillæ excutiuntur, ita ex horum concursu ignis exortus sit quo vniuersa Christiana Respublica fere conflagrauit. Et Augustinianus inprimis, odio & inuidia, quæ non minus in monachorum claustris quam regum palatijs sæpe regnant, inductus, opimum sibi bolum è faucibus ereptum ægerrime ferens, vlcisci se, & Dominicanis quæcumque posset impedimenta obijcere constituit: id quod facile effecturum se putabat, si modum hunc Indulgentias prædicandi tamquã nouum & commentitium salutis subsidium criminaretur, & deuotam Germanorum liberalitatem frigefaceret, auaritiam ac latrocinia quæstorum seu concionatorum exaggerando, & vti mos est maleuolis, vera quædam plurimis falsis ac mendacijs miscendo (b). Quis enim credat, tam procul illorum Prædicatorum D. Dominici filiorum animas ab omni pietate ac Dei timore abfuisse, vt tam exsecrabiles blasphemias, quarum ab aduersarijs accusantur, proferre ausi fuerint. At ex contentione hac (c) tamquam scintilla initio neglecta, tantum quantum videmus incendium natum est, quod momento longe lateque omnia amplexum, incomparabile damnum Ecclesiæ inuexit, & totum terrarum miscuit orbem.

VI. Primis his motibus statim potentissimus Germaniæ Princeps Fridericus Dux Saxoniæ sese immiscuit, eo quod Moguntino in Archiepiscopatus Magdeburgici petitione fuisset posthabitus, tum etiam quod Ecclesiasticorum magnitudini & opibus inuideret. Tanto ergo faciliores aures Staupitio præbuit, à stationarijs illis seu quæstoribus Germaniam expilari, & paucorum auaritiam vix totius populi opibus expleri conquerenti: eundemque vt acriter sese opponeret, promisso suo fauore & auxilio, est cohortatus. Staupitius à Duce, vti dicere cœpimus, animatus, cœptam telam pertexere summa quidem diligentia allaborauit: nihilominus tamen vt Alexander olim primus Arianismi auctor, hæresi suæ nomen non dedit. (Arrio hunc ei honorem præripiente) ita Staupitius quoque quamuis primus lapidem, validiori postea brachio vibrandum, contra Ecclesiam conjecisset, sectæ tamen, cujus si non auctor, certè promotor fuerat, nomen dare non potuit, sed honorem hunc, vel potius turpitudinem alteri reliquit. E simili ferè contentione Bohemicum schisma, quod etiamnum durat, extitisse legitur. Quum enim Wenceslao regnante Academiæ Pragensis à Carolo IV. fundatæ Rectura Germanis commissa esset; Bohemi hac icti siue injuria siue injuriæ opinione, omnem vindicandi se de Germanis occasionem quæsiverunt. Nec multo post homo quidam de schola Wiclevi ex Anglia hæretici libros apportavit; è quibus Joannes Huss, bonus & subtilis Dialecticus disputandi materiam desumit, atque ita portas divisioni seu schismati aperuit. Hic ille est, qui primus haustum è VViclevi libris venenum, per scholas passim disseminavit. Nec segnius Germani ad disputandum & contendendum incubuerunt; præcipua tamen de regimine & præeminentia erat contentio; qua tandem Germani Bohemis cesserunt, qui Joanne Hussio duce novam sibi Ecclesiam formarunt, Rege interea, homine ad serviendum quam ad imperandum aptiori, conniuente, nec quidquam contra faciente. De hoc schismate prolixius hic agere supersedeo, ut de quo alibi, quando scilicet Bohemiæ statum indicaturus sum, quæcumque eò pertinent explicare constitutum habeo. Nunc duorum istorum mo-

a *Theses Lutheri contra Indulgentias Anno 1517. pridie omnium SS. editæ, cum Epist. ad Alb. Archi-Episcopum Mog. Vid. Tom. 9. Op. Luth. German. Anno 1569. fol. 8. & seq. Tom. 1 Ien. fol. 12. Tom. 1. Epist. pag. 37.* b *Selnecc. de Orat. Aug. conf. & vita Lutheri pag. 5. 6. contra Pontificis potestatem dicta insinuat.* c *Cochl. in Actis Luth. Vlenbergius in vita eiusdem referunt quomodo Tetzelius Prædic. Ord. Francofurti ad Oderam statim visis Lutheri Thesibus alias Theses opposuerit. Item Ioannes Major Eckius Ingolstad. Theologus Annotationes in Theses Lutheri, ex quibus ad Disputationem Lipsiensem gradus factus est.*

monachorum de Ecclesiæ, ut illi de scholæ cathedra inter se contendentium pugnam videamus; & quomodo spiritus discordiæ tertium quoque è suo claustro extraxerit, ostendamus.

QUOMODO DIABOLUS ECclesiam vexaturus, Conventus Fratrum spirituales & Oratoria obeat, atque etiam ineat; quibusque artibus ad seducendos homines utatur.

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

I. *Diaboli, primi mendaciorum architecti & parentis, in assiliendo & turbanda Christi ecclesia consuetudo & versutia.*

II. *Quomodo idem animas hominum à divina abstrahat devotione.*

III. *Solus Dei amor omnem ad diversandum nobis datum locum iucundum reddit.*

IV. *E Monachorum claustris & jam olim, & nostro etiam tempore complures haretici prodierunt.*

V. *Insidia & machinationes quibus diabolus in supplantandis animabus utitur.*

VI. *Contra Angelorum Sanctorum studium in iis servan. is.*

VII. *Lutherus à vita Monastica desilit.*

1. ILle, ille, inquam, qui vix creato è Nihili visceribus hoc Universo, nefarium in ipso cœlo bellum Deo inferre ausus est (quique postea hic in terra jam ultra pluries mille & sexcentos annos bellum contra hominem à se per serpentem in terrestri Paradiso victum (*a*) non minùs strenuè quam continuo gessit, non tam vi quam versutia (*b*) omnibus in rebus utitur, ut qua omnes hujus Mundi homines vincit: quumque Creatori nocere nihil possit, in Creaturam iram suam effundere studet, non aliter quam latrunculi, qui hostium acie prætetita, sarcinas non tam victoriæ quam prædæ spe invadunt. Solet idem ut S. Hieronymus quodam loco notat, bellum homini illaturus, non aperto Marte pugnare, sed insidias locis opportunis collocare, aut excubitores corrumpere. Idem tam quam explorator astutissimus, alieno assumpto habitu, adversariorum suorum qui Deo serviunt, quorumque curæ & custodiæ Dei domus commissa est, fossas, valla & propugnacula transcendit, ibiq; curioso oculo omnia notat, illud inprimis, quomodo vigiliæ habeantur, id est, qualis vita ab Ecclesiæ Prælatis ducatur. Novit enim Religiosorū Deo q; dicatorum hominū domicilia Christianæ Reipublicæ esse propugnacula, secessum pietatis, fugam vitiorum, & latebras innocentiæ tutas. Ibi inclusi vivunt, qui ut in spiritus libertate dignius ac melius Deo servire, & tentationes quibus homines in hoc Mundo vexari solēt, effugere possint, carnem domant & castigant: eoq; tam vita quam nomine Religiosorum, ab iis qui in Mundo vivunt, discernuntur. (*c*) Hic ille omnes angulos, omnes recessus & latebras excutit, an fortè animam aliquam ægram ejusq; vitæ tædentem invenire, ac nancisci aliquem possit (*d*) quem carceris, flagellorum, cilicii, jejunii pertæsum caro titillet, cui sanguis bulliat, quemque venter ad helluationem vocet: qui denique tamquam Psyllus aliquis, veneno suo aërem & terram postea inficiat. Vbi jam quasi ex venæ tactu animadvertit illum renium febri teneri, alium aliquo alio malè affecti animi morbo vexari, ut qui luxuriam præferat continentiæ, crapulam jejunio, libertatem obediētiæ, humilitati gloriā, opes paupertati: Deus bone quāta solertia magnus ille Venator plagas suas explicat, Vulcania retia tendit, summo ut prædam tanto certius assequatur, nassis suis aquam, plagis terrā, & retibus aërem undique impedit. Diabolus superbissimus spiritus, (ait Religiosius quidam (*e*) ejus tentationibus sæpè vexatus) eodem modo quo domino suo servire sibi vult. nec hoc contentus, etiam quos potest servitio ejus subtrahit, ut quasi de ipso Deo triumphet. Tunc enim plenam sibi adeptus victoriam videtur. Mavult ille sibi serviri à Christiano quam à Judæo, à Catholico quam ab hæretico, à Religioso quam à sæculari. (*f*) His (Religiosis scilicet) multo lautius stipendium solvere paratus est, propterea quod Deo sacrati fuerunt. Eiusmodi vasa si fortè profanaverit, summam Deo contumeliam fecisse se putat; non aliter quam si quis, ut de hoste acerbius se vindicet, lectum ejus nuptialem polluat. Et quamvis ipse Monasteriorū, hic in montium & rupium cacuminibus, ibi in profunda & obscura valle, alibi inter saltus avios, alibi in vastis solitudinibus sitorum positus à proposito eum deterrere quodammodo debere videatur: videmus tamen nec claustris, nec habi-

a *Gen.* 3. b 1. *Cor.* 11. 2. *&c.* c *Vide Platum de bono Status Religiosi* d 1. *Petri.* 5. e *Albaspin. in Flagel.* f *Iob.* 40. 8. *&c. Habacuc.* 1. 16.

habitus duritie, nec lectorum asperitate vultus & morum assultus ejus vitari aut impediri posse. Nullus est locus tam munitus, quem non invadat, nullus tam altus murus, quem non transcendat, nullum tam profundum flumen, quod non traijciat; nullæ tam sollicitæ excubiæ, quas non in soporem dent: nullum claustrum, quod non perfringat; nullus tam vigilans canis, quem non incantet; nulla tam valida porta, quam non aperiat, non quidem arietis aut tormentorum ictibus: sed astutia & mille eiusmodi artibus. Hi sunt illi arietes, hæc tormenta & machinæ, quorum vim & impetum sæpenumero sensisse se bonus ille Monachus mihi dixit.

II. Omnem diaboli laborem S. Chrysostomus in eo versari inquit, vt ingressum reperiat: id si consequutus sit, iam rem quasi pro confecta habet. numquam ille vacuis abscedit manibus, vt qui ad perdendos homines semper vigilat, quos inobedientiæ suæ socios sibi esse cupit, vt Deo contumeliam faciat. Nam sicut Deus est auctor Naturæ, ita Sathanas eiusdem est destructor. Ille est vitæ fons, hic mortis principium: ille Veritas est, hic mendacium: ille origo & pater luminis, hic tenebrarum: ille auctor gratiæ, hic peccati. Diabolus serpentis pellem induit vt hominem sub iugum suum mitteret; Deus vero hominis naturam assumsit, vt ex infernalis serpentis eum potestate liberaret. Ille vt facilius & felicius pugnet, omnibus armis stat instructus, plurimos ac diuersos quasi harpagones manibus tenens, quibus homines ad se attrahat ille vigilat quādo homines dormiunt; laborat quando illi quiescunt. Adest ille mane (vt idem inquit hoc ipsum expertus Monachus) vt sacrum totius diei pensum nobis interuertat; meridie, vt discontinuet; vesperi, vt corrumpat. Non illi noctu laterna aut face opus est, vt nos inueniat: est enim ei nox pro die, & tenebræ pro luce. Omnes nostras ille obseruat actiones. Edentes ad intemperantiam; ieiunantes ad arrogantiam irritat. Arma ille ad defensionē nostri apprehensa in ferulas, quibus nos percutiat, remedia in venenum, libertatem in carcerem, vertit. Et sicut in S. Scriptura pluribus ille nominibus insignitur (dicitur enim Tentator, Calumniator seu Diabolus, quod proprium ipsi nomen est, Serpens, Leo, Aduersarius, Sathan, Princeps Mundi & tenebrarum, qui gloriosissimus ipsius est titulus) ita idem diuersa quoq; retia & decipulas habet, tam locis & temporibus quam personis accommodata. Et quemadmodum piscatores non diuersa tantum instrumenta, sed diuersas etiam escas habent, quas, pro ut vnumquodque piscium genus ijs capi norunt, eis obijciunt; ita magnus hic piscator varijs quoque ad inescandos homines vtitur irritamentis, nempe varijs Mundi illecebris carnisque voluptatibus, & delicijs, opibus, ac præcipue dulci illa & tantopere amata hominibus libertate seu licentia, qua tot infelices animæ perduntur. Et quemadmodum mare quantumuis vastum ac profundum nihil sordidum aut morticinum patitur, sed è ventre suo quæcumque talia in litus eijcit; sic, Ecclesia quamprimum animam aliquam intra sua viscera veneno infectam incurabilem esse sentit, eam a se segregat, & ei, qui illam iam possidet, tradit.

III. Locus non potest quietem animo afferre. Solus Dei amor quemuis commorandi locum gratum facit; cum scilicet, quando ab ectis priuatis affectibus, semetipsum quis abnegauerit, crucemque suam in collum sustulerit. Nam velut oculus (vt S. Basilij vtar similitudine) qui in continuo est motu, & modo huc modo illuc, iam sursum iam deorsum respicit, nihil recte peruidere potest, sed ad exactè videndum necesse est vt vno obtutu defigatur: ita hominis ingenium mille curis & sollicitudinibus distractum, veritatis cognitionem assequi non potest, nisi omnibus desiderijs & cogitationibus leuetur & euacuetur, quæ à cœlestium rerum contemplatione auocant, & (vt cum Poëta loquar) *diuinæ particulam auræ* humi affligunt. Sic etiam impossibile est vt anima Dei amori immersa naufragium faciat. Neque enim Deus vmquam hominem deserit, vt Cyprianus testatur, nisi prius homo Deum deseruerit. Talis vero Dei ac Domini desertor continuo etiam in solitudine, vbi Deus plerumque frequens est, commorandi desiderium amittit. Pulcerrimos Ecclesiæ flores ait S. Hieronymus ad Marcel. in solitudinibus succreuisse. Sed vt rosa ad solis radios sese expandit, vespere vero marcescit, ac tanto magis pulchritudinem suam perdit, quanto magis sol claritatem suam retrahit: eodem modo qui etiam minima ex parte ad Mundi tenebras & noctem redit, statim frigescere animam, & ad spiritualia exercitia segniorem se fieri sentit. Et quemadmodum ignis exstinguatur necesse est, cui materia fuerit subtracta: ita amor Dei statim expectorratur quamprimum terrestrium rerum cura animum tetigerit, & quasi è domi-

domicilio suo transtulerit. Et vt venenum quam primum ad cor peruenerit, corpus enecat; sic vbi affectus animi & cupiditates rationem expugnauerint, ilicet anima ab ijsdem morti est tradita.

IV. Locorum illa solitudo iam olim diabolum non prohibuit quominus in illis Iouinianum, Theodorum, Pelagium, Eutychetem, Timotheum, Henricum, aliosque monachos & Religiosos inuenerit; qui velut sub diuersis signis, sub vnius tamen ductu & auspicijs, nefario Ecclesiæ indicto bello, domum Dei oppugnarunt, & partim etiam diripuerunt, discordiæ zizaniam inter bona pacis grana seminarunt; & mortem vbi viuifica fides vigebat, plantarunt. Numquam hostis ille Ecclesiam acrius aut periculosius quam per eiusmodi apostatas oppugnauit. Ex his locis Sergium ille produxit, à quo detestabilis Mahumetana secta cusa est. Ex his locis idem nostro tempore tot stultos iuuenes ad Mundi delicias & voluptates retraxit. Nulla domus aut familia est Religiosorum quæ impias eius manus & rapinam euaserit. Augustinianis ille abstulit Martinum Lutherum; Dominicanis Bucerum; Franciscanis Conradum Pelicanum; Carmelitis Viretum & Petrum Richerium; ex S. Brigitæ ordine abduxit Ioannem Oecolampadium; è D. Bernardi ordine Thomam de Thielt; è Capucinorum cellulis detestabilem illum hominem Bernardum Ochinum; ex Carthusianorum solitudine Petrum Martyrem protraxit: vt multos alios eiusdem notæ taceam, vt Pomeranum Bugenhagium, Musculum, Munsterum, Marloratum, Virellum, Solon, Parroceli, Lespine, Beraut, &c. qui exoriente Lutheranismo & Caluinismo hinc inde per varias Europæ regiones, ad colligendos sibi stultæ impietatis socios, discurrerunt. Et hi quidem excerebrati & excucullati Monachi tamquam immundæ sues in stercoribus & sordibus huius Mundi sese volutarunt, & cilicio, cucullo & pera abiectis, ad pallium & puellam conuolarunt, non iam latus rosario, sed gladio cinctum ostentantes.

V. Diabolus, vt restatur D. Gregorius, insidias alicui homini structurus, primum dispositionem eius & affectus explorat, atque exinde laqueos suos nectit ac tendit: hac in re aucupes imitans, qui non vno sed multis modis volucres captant. Aliter ille superbos venatur, quorum ambitio vltra cœlum ascendit; aliter auaros, qui ceu talpæ terræ visceribus inclusi viuunt: aliter luxuriosos, qui velut hirci nihil nisi vbi libidinem expleant, quærunt; aliter timidos, qui suam, instar ceruorum, vmbram ipsi metuunt. Hinc versutissimus ille piscator escam illam hamo imponit, quam à pisciculis maximè scit expeti, nihil omnino admiscens quod gustum ipsorum posset corrumpere. Inscitia esset auarum luxuria, luxuriosum auaritia, hominem ab omni ambitione alienum superbia tentare. Nouit Panurgus ille, quem nihil istarum rerum latet, quibus muneribus singuli captari debeant. Hinc auaris iumenta mittit auro onusta, quibus arcem eorum facile se scit expugnaturum: Samsones ille in Dalilæ ponit gremium, quæ abrasis capillis, omne eis rumpendi vincula robur adimit: Superbis alas addit, quibus quanto illi altius ad cœlum euolant, tanto miserabiliori ruina decidant, & ad infernum vsque deprimantur. Sic alijs alia, & quidem vnicuique id ad quod naturâ maxime propendet, suggerit & subministrat: tantoque magis quemque impellit, quanto faciliori sponte duci se quisque patitur, vt in omnibus apostatis videre est. Sic ille cum eremita aut Religioso cuiuscunque ordinis homine agit, sic ad cor loquitur: Miser homo! quid tibi opus est carnem affligere, ieiunare, vigilare, cilicium portare, monasterio te includere, ac totam vitam in solitudine exigere? Miser Capucine! Cur tu corpori vilissimum pannum inijcis? cur cilicio pro lintea subucula vteris? cur nudis incedis pedibus? cur somnum capturus, stoream pro lecto tibi substernis? vni vnicæ vesti ita inclusus veluti & affixus, vt mutare eam numquam, immo ne in extrema quidē hora, frigido & lethali sudore ex omnibus membris dimanante, indusium tibi sumere liceat. Cur tu, miser Flagellator, à carnium esu abstines, & tanta austeritate vitam traducis? Et tu Carthusiane, ecquid est quod præter tot tamque acerbas carnis macerationes, charissimorum societate te priuas? ne verbum quidem cum vllo homine sine venia loqui audens, & ad vmbrosam illam solitudinem tamquam perpetuam carcerem damnatus. Quin tu meum audis consilium. Perfringe hunc carcerem, erumpe è custodia, & ea vtere libertate quam Deus tibi dedit. Liber natus es, non seruus. Quid attinet vt in tam exiguo vitæ curriculo tibi ipsi dulcem huius luminis vsum eripias? Non tam rigidus aut immisericors est Deus vt hoc à te exigat. Christus sua passione & morte pro te satisfecit. Vbi quæso in SS. litteris mandatur homini, vt sibi ipsi compedes velut inijciat, tantaque perferat & patiatur quò cœli compos fiat? Mera hæc est super-

stitio

ftitio. Potes tu sine Dei offensione voluptates ac delicias hujus Mundi gustare, genus tuum pulcrorum liberorum procreatione ad posteros propagare, *& cum formosa conjuge dulce avum exigere: quo nihil homini optabilius aut beatius contingere potest?* (a) Quin tu ætatulam hanc primamque lanuginem Veneri & voluptatibus, canos vero demum Deo consecras, hæc illi pars debetur. Et tu, quem Deus tantis ornavit donis: an te ipsum vis abscondere? an tuis ipse luminibus vis obstruere? Potes in tanta religionum diversitate quibus Deus in hac terra colitur, aut doctrinam tuam aut eloquentiam tuam ostendere, aut eas consequi dignitates in quibus & patriæ & Deo simul servias; potes divitias acquirere, neque in tam miserabili paupertate perire. An cœlum eremitis tantum & monachis est conditum? Nuptiæ aut opes non Abrahamum, non Davidem, non alios illo excluserunt. Temerè votum fecisti. Non tam justitiam suam, quam tuam infirmitatem Deus respiciet. Paullulum degusta ea quæ sunt in Mundo. Ubi voles, reverti poteris. An tu sanctior es Davide, sapientior Salomone, Samsone fortior, qui optimam vitæ partem inter mulierum amplexus exegerunt? Quin tu miser compedes hos abiicis, & tam asperæ vitæ incommoda cum Mundi deliciis commutas? Quid tu extremam illam vitæ horam metuis? Crede mihi tunc unum *Miserere*, aut *Mea culpa*, omnibus miseriis & culpis te liberabit & ad cœlestem vitam perducet non minus quam infamem illum cum Christo Cruci affixum latronem. Hoc ferè modo diabolus caudam suam agit, hujusmodi persuasionibus ad seducendos homines utitur: ut latius apud eum videre est, qui Flagello suo apostatas usque ad sanguinem castigavit. Et quoties putamus, etiam in duro strato & cilicio jacentibus ab impudentissimo hoste jam feminarum pulchritudinem, jam divitiarum commoda, jam carnis voluptates, atque alia libidinum fomenta subjici? Hanc tentationum aculeos D. Hieronymus quoque solitariæ vitæ decus, sensisse se ipse fatetur. (b) inquies: *Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram, horrebant sacco membra deformia; & squallida cutis situm æthiopicæ carnis obduxerat, quotidie lachrymæ, quotidie gemitus: & si quando repugnantem somnus imminens oppressisset, nuda humo vix ossa hærentia collidebam, de cibis vero & potu taceo, quum etiam languentes monachi aqua frigida utantur, & coctum aliquod accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnaveram, scorpionum tantùm socius & ferarum, sæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora jejuniis, & mens desideriis æstuabat in frigido corpore; & ante hominem sua jam carne præmortuum, sola libidinum incendia bulliebant.* Ecce qualem quantumque virum diabolus tentare non dubitârit. Iisdem artibus ille S. Antonium in solitudine oppugnavit. Ut namque aurum & argentum a monetariis jam sectione, jam Lydii lapidis contactu, jam malleo, jam igne probatur: ita illi quoque quos Deus totos sibi vindicare constituit, variis ab eo modis tentantur.

VI. Verumenimverò quemadmodum ab una parte malus angelus eos quos è matris Ecclesiæ gremio abducere vult, assiduis vocibus & tentationibus fatigat: ita ex altera parte bonus Angelus eos ad quos non solùm in vita, sed divina quoque gratia & cœlestis beatitudinis fruitione custodiendos, à Deo est appositus, confirmat & confortat. (c) Et profectò in hac ipsa eremitica vita boni Angeli etiam malos multo frequentius aggrediuntur, & hoc fere modo compellant: *Agite, amici nostri & socii, reddite Deo creatori vestro votum quod fecistis. Ut nihil temerè promittendum; ita promissa religiose servanda sunt. Exigua est pœna hæc temporalis æternæ remunerationis, quam expectatis respectu. Pulchrè & benè negotiatur, qui parum perdit ut plurimùm lucretur. Istis ubi vos jam degitis locis multò simplicius ac candidius vivitur. (d) Rarius hic homo labitur, rarius peccati laqueis implicatur, si quando cadat facilius erigitur. Major hic cautio adhibetur in vita gubernanda; major securitas sentitur in quiete capienda. Dona Dei largiùs hic diffusa sunt; & quod acquirere hic quisq; potest, omni spe & voto majus est. Solitudo omnes fœdas perturbationes, & rationi tēpus ac facultatē largitur ex animo eas evellendi. Ut enim feræ bestiæ tantò faciliùs cicurantur quantò mansuetius tractantur: sic animi cupiditates, ira, pavor, tristitia, quæ validæ animi sunt compedes, faciliùs subiguntur ut rationi pareant, quando subsidere jam incipiunt, neq; continua agitatione irritantur atq; efferantur. Hic fugiēdo pugnatur. Nè vos, nè cogitate claustra & septa vestra*

 carcerem

a *Lutherus ad cap. 30. Proverbiorum in glossa marginali Bibliorum Germanicorum doctus ab hospita sua Vidua Isenaci.* b *Epist. 22. ad Eustochium* c *S. Ignatius Lojola in libello Exercitiorum Spir. de motibus quos diversi Spiritus excitant in anima.* d *S. Bernardus & alii Ascetæ, præcipuè Hieronymus Platus de bono status Religiosi.*

lecto aut aut strato meliori tibi ipse interdicas? Iacobus Patriarcha non in lecto, sed in terra dormiens, nec pulvinar capiti, sed lapidem substratum habens, scalam illam cœlestem, illam S. Crucis figuram, & Angelos per eam ascendentes vidit: atque evigilans illum ipsum locum ubi tam duriter cubuerat, sanctum esse pronunciavit. Serpens hic est, qui prohibitum tibi offert pomum, ut in æternam re pertrahat damnationem. Dalila est, quæ sinum suum tibi offert, ut in suis illecebris obdormiscas. Bersabea est, nudam se oculis tuis ingerens, ut post commissum contra Deum adulterium, homicidio quoque animam tuam perdas. Concubinæ Ægyptiæ sunt, quæ conjugii specie te ad fornicationem & idololatriam allicere student. Quis Apostolorum, ut caput & magistrum suum sequeretur, uxorem suam non reliquit? Sciebant illi, non esse militis in bellum proficisci, uxori lateri adhærente. Qui cœlibes vivunt, nihil curant, quam quomodo Deo placeant. Quid miseri? an regula vestri ordinis dura vobis videtur? Quomodo capitis spinis coronati membra fieri potestis, nisi per castigationes & carnis mortificationem? Sed esto: duræ sint ejus quam vos sequemini militiæ leges & disciplina. An propterea desertores fieri, & cum ignominia ad hostes transfugere vultis? Militaris virtus in laborum tolerantia præcipuè consistit. Pagani athletæ ex ipso labore vigorem sumebant. Non pugnanti corona non datur. Non nisi victori laurea imponitur. Quin ergo in claustrorum vestrorum circo fortiter contra diabolum Antagonistam vestrum puggnatis: ubi Agonotheta vester est Jesus Christus dux Spiritus S. spectatores Angeli & homines, præmium corona cœlestis.

VI. Hoc ferè modo existimemus custodes illos fideles, hominem contra diaboli insidias ac tẽtationes excitare atque animare; sic illi Sathanæ sese opponunt assultibus; sic alas expandunt super pullos suos, ne infernali aquilæ circumcirca volitanti præda fiant: sic denique boni & mali spiritus de animarum salute vel tuenda vel perdenda concertant. Quod si inter tam multos aliquis reperiatur, qui carnalis quum sit, carni adhæreat, & mundanus, à mundo abripiatur, relictoque custode sese lupi faucibus objiciat, ei illud occini potest: *Perditio tua ex te Israel, dicit Dominus.* Et illud Salvatoris nostri: *Quoties volui te congregare, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti.* Ex horum numero Lutherus fuit, Seductoris præda factus, dum declinat discipulus esse Salvatoris.

Ad hunc in Conventu Erfurdensi Augustinianorum degentem primam ille machinam admovit cum vilia quædam & abjecta negotia illi sunt demandata, scilicet ut scopis purgaret loca sordida, ut custodis officio fungeretur, ut Ecclesiæ fores aperiret clauderetque, ut horologium dirigeret, exiretque subindè mendicatum sacco cervicibus imposito, & quæ sunt hujus generis quibus ad sui ipsius contemptum & veram humilitatem manu duceretur: nam persuasit illi vaferrimus Spiritus indignum esse, hominem Magisterii laurea decoratum adeò contemptum haberi, suggessitque ut Universitatem interpellaret, cujus interventu ab hujusmodi molestiis ibus exercitiis liberatus fuit. (a) Idem versutiarum artifex eidem discipulo suo, jam in minoribus doctrinæ suæ assueto, persuasit, ut cum jam Doctor Theologiæ esset promotus (b) contra juramentum, quo obstrictus erat Erphordiensi Academiæ, sui fiducia elatus D. Thomam aliosque Scholæ Doctores inter docendũ cœperit carpere & sugillare, quasi paulatim sibi sterneret ad explodendos Theologos & evertendam Ecclesiæ Catholicæ doctrinam, quam Scholastici à majoribus suis acceptam adhibita methodo diligenter, explicatam posteris tradiderunt. Ad horum autem opprimendam authoritatem, usus est duplici stratagemate, nempè primò asserebat Evangelii sinceram doctrinam obscuratam esse Philosophiæ quadam eluvione, per Scholasticorum Theologorum culpam, qui loco Christi & Apostolorum Aristotelem & gentiles induxerint in Ecclesiam. Secundò Literatores seu Humaniorum studiorum cultores in suam partem adversus Scholasticos tãquam barbaros attraxit, in quorum numero fuit etiam Erasmus Roterodamus, sub initium hujus dissidij, donec is in rem profundius inspexit, & pedem serò retraxit (c) Ad hoc ꝓpositũ Luthero affulsit occasio opportuna, dũ Staupitius è Saxonia in Inferiorem Germaniã ad SS Reliquias colligẽdas missus à Friderico Electore Saxoniæ, Luthero vicem suam demandauit, qua ille non ignaue usus fuit, adeo vt ad Ioannem Langum ipsemet Lutherus glo-

a *Caspar Vlenbergius in vita Luth. cap. 1. num. 3. ex AA.* b *Selnec. 18. Octob. An. 1512. per Andream Carolstadium promotum doces Bucholzer 19. Octob.* (c) *Vlenbergius in vita Lutheri cap. 1. num. 5.*

gloriose scriberet: *Theologia nostra & S. Augustinus prospere procedunt & regnant in nostra Vniuersitate Deo operante, Aristoteles* (nempe Philosophia) *descendit paulatim, inclinatus ad ruinam prope futuram sempiternam. Mire fastidiuntur Lectiones sententiaria* (*nempe Theologia Scholastica*) *&c.* (a) maxime vero tunc Diaboli versutia ingenio huius hominis abuti cœpit, quum infelix illa inter Dominicanos & Augustinianos de Indulgentiarum prædicatione contentio exarsisset. Quam ille fouere cupiens, iuuenem hunc monachum rebus suis valde commodum fore videbat, vtpote audacia & confidentia plenum, sophistam præterea, non indoctum volubilis Sermonis, & ex hoc ipso superbum & ambitiosum: & qui quum fræno opus haberet, gloriæ calcaribus quum à se ipso tum ab alijs (b) incitaretur. Et hæc quidem ambitio præcipuus fuit vncus quo diabolus eum in rete suum pertraxit: vt qui magnifice se circumspiceret, ac nihil non sibi tribuendum existimaret, videns vnum se è tam multis ad hanc quæstionem agitandam electum. Singulare hoc diaboli est artificium, & quasi duplicatus ictus quo ille ad extremum fere contra eos vtitur qui reliquos eius ictus fortiter exceperunt. *Superbia*, teste Augustino, (c) *communis omnium hæreticorum mater est*. Et alius ait, *in Hæreseos regno Ambitionem & superbiam primas tenere sedes.* Quatuordecim annis Lutherus in Monasterio vixit, ad rebellandum semper pronus, inconstans, & quotiescunque turba aliqua aut dissidium inter Fratres extitisset, dux magis partium quam assecla. Hoc scilicet hominum genus diabolus quærit. Placidis & quietis amantibus ingenijs non vtitur, sed feris, impetuosis, & vana gloria ac superbia inflatis. Talis Lutherus fuit, instrumentum scilicet diaboli rebus promouendis aptissimum, vt ex tristis huius historiæ serie patebit.

QUOMODO LVTHERVS PVBLICÈ È SUGGESTU DOCERE CŒPERIT: & quam ob causam.

CAPUT VIII.

ARGVMENTVM.

I. *Controuersia siue contentio inter Augustinianos & Dominicanos de Indulgentijs orta.*
II. *Staupitius Luthero concionandi dat negotium.*
III. *Lutherus in oppugnandis Indulgentijs mirifice desudat.*
IV. *Ad Episcopos de suo concionandi instituto & materia scribit.*
V. *Indulgentiarum insignes abusus, à Fr. quodam Thoma enarrantur ac deplorantur.*
VI. *Iusta Dei aduersus eiusmodi abusus iudicia.*

I. QVEMADMODVM Martis olim sacerdotes inter duos exercitus consistentes, faces accensas conijciebant, vt eo signo dato impetus fieret, ac hostili acie concurreretur, sic diabolus vbi duas velut Augustinianorum & Dominicanorum legiones in mutuam perniciem armatas & in procinctu stantes vidit, oleum igni modis omnibus suffundere allaborauit, ac præcipue partium duces, quorum plerisque de sua magis quam Dei gloria, ac de olla potius quam animorum salute, certamen erat, inuidia, odio, auaritia & ambitione accendit. In quo certamine boni quidem sancto diuinæ gloriæ zelo impellebantur, veruntamen cæcum malorum impetum sistere aut cohibere non potuerunt. Sic ergo duo hi Monachorum ordines velut collato pede & infestis signis congredi cœperunt, Luthero vnius, Tecelio alterius partis duce & antesignano. Agnoscamus hic iustum Dei iudicium, qui domum suam purgaturus, dissidium hoc inter duos ordines existere permisit; nec strictum semel terribilis iræ suæ gladium prius recondidit, aut plagas sanauit, quam iustitiæ suæ satisfactum, & castigationis tempus sit elapsum. Sed ad rem ipsam accedamus.

II. Staupitius Generalis Augustinianorum Vicarius, ingenium & mores Lutheri optime perspectos habens, ei mandauit, vt contra indulgentias prædicaret, eorumque quibus illas publicandi munus demandatum erat, vitia & abusus populo ostenderet. Et hoc quidem munus lubenter ille suscepit, tum vt iniuriam Ordinis sui fratribus, vt putabant, illatam, vindicaret, tum vt gloriam & lucrum ex Indulgentijs speratum Dominicanis è faucibus eriperet. Sic illi per inuidiam & auaritiam in suggestum producto, propria Ambitio arma contra communem Dominicanis cum Ecclesia causam, ipsamque Ecclesiam subministrauit. Excitatæ huius turbæ Staupicium non semel pœnituit. Sed sero quid ageret? iacta erat alea: telum ex arcu excussum reuocare non licebat. Idem ei accidit quod

a *Selnec. pag. 5 Epist. Lutheri.* b *Staupitius Vic. Generalis Augustin per Germaniam & a 11 seq. cap nominandi hi fuerunt.* c *Lib. de offi past cap. 8.*

quod Erasmo: qui quum liberius aliquanto de monachis, quos male ipse tractarat, & a quibus male ipse parumque honorifice tractatus fuerat, scripsisset, sæpe postea dixit & scripsit, si quæ sequuta sunt tempora nouisset, & Lutheri furorem præuidisset, numquam se facturum fuisse, vt eiusmodi filiorum parens, aut eiusmodi discipulorum doctor fuisse videretur: vt ex eius ad Albertum Carporum Principem epistola apparet. Verum sapientis non est dicere, *Non putaram*. Multorum est opinio, ab Erasmo primùm portam hanc apertam, quam Lutherus demum totam effregit. De vtroque certè Germani illud in ore habent: *Erasmus*, aiunt *innuit; Lutherus irruit. Erasmus parit oua; Lutherus excludit pullos. Erasmus dubitat; Lutherus asseuerat.* Sic tum quoque scholastici homines de vtroque Græcum illud vsurpabant Ἠ Ἐράσμος λουθερίζει, ἢ λούθερος ἐρασμίζει, *Aut Erasmus Lutherizat, aut Lutherus Erasmizat.* Ego certe hunc grauem Lutheranæ sectæ aduersarium fuisse persuasum habeo, vt sequentia ostendent: quamuis Ecclesiæ hostes quidquid possunt è scriptis eius colligant & corradant, quò ostendant Lutheranum eum fuisse; interim multa prætereunt è quibus contrarium euinci possit inter quæ excellit illud in versione Noui Testamenti Act. XIII. *Illis autem Sacrificantibus & ieiunantibus &c.* Vnde Missa Sacrificium euidenter aduersum Lutheranos euincitur. Ipse certe Erasmus ad Pontificem & Theologicam Facultatem Parisiensem humiliter scripsit; & libros suos censuræ subiecit. Quidquid hac de re sit, sic sentio, scripta Erasmi sano iudicio lecta & accepta (prout in Indice Expurgatorio librorum proponuntur) pietatem & timorem Dei legentium animis imprimere.

III. Accepto igitur à Vicario sui Ordinis mandato, Lutherus ambitione tumidus quod tantum munus iam dudum expetitum sibi demandatum esset, suggestum ascendit, nunc huc nunc illuc discurrens, abusus Indulgentiarum, Prædicatorum fraudes & expilationes quam odiosissime perstringere & exagitare nusquam cessans, inter alia dicens, *pulcram hanc esse fraudem ab Ecclesia adinuentam ad homines prouocandos ad pietatem & deuotionem. Et licet malum non sit, decipiendum ita se præbere, ad maiorem deuotionem, non tamen nimiam his rebus ad eam deceptionem piam adhibendam credulitatem aut fiduciam admouendã esse &c.* Ridicula etiam, vt erat ingenio festiuo & mordaci, nonnunquam intermiscebat, ita tamen vt non raro verba aliqua ipsi exciderent, quibus non solum S. Romanæ Sedis dignitas violabatur, verum etiam capitis Ecclesiæ potestas in dubium vocabatur. His suis ille declamationibus tantum effecit, vt complures Indulgentiarum præcones pro argento iniurias & conuicia domum retulerint. Accessit, quod non multo post de Selimi morte allatum nuntium omnem fere prioris deuotionis calorem restinxit. Exstincto enim tanto tyranno, cuius vastis cupiditatibus ne totus quidem Mundus sufficere videbatur, quemque perpet[ua] quædam felicitas ad sepulcrum vsque comitata fuerat plerique, Germani præsertim, omni se metu liberatos credebant.

IV. Lutherus sermone & voce Indulgentiarum abusus perstringere non contentus, scripta insuper ad Albertum Archiepiscopum Moguntinum & Hieronymum Brandenburgensem epistola, acerrime in earum præcones inuectus est, inter alia exprobrans, quod ad populum proferri non erubescerent, *eodem momento, quo argenti in peluim contecti sonus audiretur, animas è purgatorio euolare; atque Indulgentias saluum esse conductum, quo animæ ad cœlum certò ac tutò perducerentur. Hunc se abusum silentio præterire non potuisse, quum nemo de salute sua, neque etiam per gratiam Dei nobis infusam certus esse possit: quum iustus etiam, vt D. Petrus testatur, vix saluetur.* Sed ab hac doctrina non multo post Lutherus deflexit. Neque epistolam eius vterque valde morabatur, vtpote hominis obscuri, & qui scribendi hanc prouinciam si vero zelo duceretur, ei cui ea ex Ordinis Ecclesiastici regula & præscripto incumbebat, relinquere debuisset. Neque hic eius stetit audacia: sed epistolæ insuper propositiones quasdam adiunxit, è quibus omnis illa disputatio postea nata est. Quin & maiora audens Theses suas publice affixit, & in scholis disputandas proposuit. *Indulgentiarum præcones passim auaritiæ & fœdi quæstus, vniuersum vero Ecclesiasticum Ordinem negligentiæ, desidiæ & ignorantiæ insimulans.* Ex aduerso Tecelius non minus impiger ad se munusque suum defendendum, quam Lutherus audax fuerat ad criminandum, suas & ipse Theses publicauit, quibus *Luthero respondet, Hæreticum eum appellans.* Lutherum Saxoniæ Ducis Electoris; Tecelium Pontificij Legati sustentabat auctoritas, qui quod id muneris Tecelio demandasset, desertum eum pati, aut Lutheri insolentiam ferre salua auctoritate, non poterat. Præter communem vtilitatem, etiam de priuato honore angebatur. Fateamur libere

(enim vero, velimus nolimus, fatendum est) non sine caussa vitia eorum qui animarum curam agere debebant, à Luthero fuisse reprehensa. Multi enim non oues, sed lanam; non gregem, sed adipem gregis quærebant. Paucis cura erat ea illa reficiendæ, & contra luporum insidias & impetus obstruendæ. Ventris curam plerique agebant, & popelli simplicitate abutentes, in vendendis Indulgentijs, & carnis diebus vetitis comedendæ licentia quæstum magis quam animarum purgationem spectabant; quum populum docere potius ista debuissent: *Clauibus quæ à Deo S. Petro & successoribus eius datæ sunt, vere pœnitentibus cœlum recludi, obstinatis peccatoribus occludi: à Papa Dei in terris Vicario, Indulgentias ex inexhausto Ecclesiæ thesauro, qui ex infinitis Saluatoris, tum postea etiam Deiparæ Virginis & Sanctorum meritis congestus est, proferri:* Tum, *quomodo pœna æterna in temporalem commutetur: Quomodo mille, duo millia, &c. annorum in Indulgentijs intelligenda sint: Quæ & quam antiqua huius rei in Ecclesia fuerit consuetudo, ad salutem eius filiorum instituta & semper hactenus vsurpata, &c.* Ista verò *Animas audito argenti in peluim coniecti sono, in Purgatorio præ gaudio exsilire, ac continuo euolare, tumque statim etiam maxima peccata remissa esse: qui argento numerato Magnas has Indulgentias* (sic enim nominabant) *sibi acquisierit, ei magnas Cœli portas stare apertas: & pœnam & culpam deleri, immo etiam futura peccata Indulgentiarum beneficio remitti:* Ista, inquam, sine scandalo dici non poterant. Hæc tamen posteriora Indulgentiarum præcones dixisse ac docuisse, Lutherus in epistola ad Henricum Brunsuicensem Ducem scribit: idemque Tecelium alijs horribilibus blasphemijs, quas vix diaboli ipsi utpote vafri ingenij spiritus, proferre ausint, onerat. Et hoc est quod tam hoc, quam alia istius accusationis capita, suspecta reddit. De eadem re Guicciardinum audiamus, (nisi is ex fide aduersæ partis ea scribat, nempe.) *Argentum hoc,* inquit) (a) *à Commissarijs ad hanc exactionem deputatis impudenter petebatur: quorum plerique à Papa Officiarijs potestatem hanc emerant. Plures eius ministri potestatem animas è Purgatorio liberandi vili precio vendebant, aut in tabernis consumebant.*

V. Audiamus etiam quid bonus ille Eremita, cuius supra cap. IV. mentionem fecimus, Fr. Thomas eadem de re senserit ac dixerit: qui non minori asperitate quam Lutherus, sed longe alia conscientia & diuerso prorsus fine in impudentes hosce exactores inuehitur. Sed operæprecium est è libro, quem penes me habeo, qui etiam Anno M D XXII. typis est editus, verba quædam eius exscribere *Vide quaeso,* inquit, *Christiane Lector, quomodo Bullistæ, vel potius nebulones illi Christianum populum decipiant. Discurrunt illi per montes & valles, & miseros idiotas facultatibus suis exspoliant. Vtque tanto melius ac facilius deglubere eos possint, cum Parochis rem & consilia conferunt, dicentes: Domine Parochie, apportamus Indulgentias plenarias. Quod si vestro mandato populus conuenerit, & Processiones factæ fuerint, nos tertiam eius quod inde collegerimus vobis dabimus, & de bonorum hominum fortunis vnà læti conuiuabimur. Ibi Parochus concubinarius, indoctus, mercenarius & non Pastor, quò ventrem suum replere & scortum alere possit, cum istis Bullarum portatoribus transigit: qui pecunia inde per fas & nefas collecta, conviuantur, saltant, genioque indulgent: interim simplicitatem illorum rident qui opinione peccatorum veniam consequendi, aut captiuos redimendi, pecuniam profundere non dubitarunt. O bone Deus! quis recensere posset ea flagitia, quæ sub Indulgentiarum prætextu ab infamibus istis quæstoribus atque etiam redemtoribus committuntur? Sunt enim quidam adeo stulti, vt profligata omni conscientia, Epicureorum more dicant: Agite, latos agamus dies, voluptatibus indulgeamus: exiguo precio redemta Bulla noxas nostras omnes quantumvis graves & enormes, delebit.* Multa alia ab eodem in eandem sententiam scripta omitto: non sine summa animi acerbitate hæc ipsa à veritate scribere coactus. Consimilis querela bonorum fuit tempore PP. Ioannis XXIII. (b) tum quum ille Indulgentias contra Regem Neapoleos promulgauit; quæ Bohemorum animis iam ante à Ioanne Hussio accensis, multo ardentiores faces subiecerunt, vt libro IV. à nobis dicetur. Debuit tamen Sleidanus in libri sui vestibulo, vbi de Bulla Leonis X. agit quæ velut pomum Eridis fuit, maiori vti integritate & fide. Scribit enim *Papam remissionem omnium peccatorum & regnum cœlorum promisisse, ijs scilicet qui argentum pro Indulgentijs numerassent.* Sed cur, quæso, idem *Pœnitentiam, Confessionem, Restitutionem ablatorum, quæ in eadem Bulla iniunguntur, vt cœlestium clauium potestate, contritione, oratione & eleemosyna mediantibus Indulgentiam pœnæ peccatorum in ea promissam consequamur,* omisit? Verum relinquamus ista, quæ à quibusdam nequiter & flagitiose perpetrata Ecclesiæ tamen iudicio, ut patet, nunquam probata, iram Dei in omnes prouocarunt.

a *Guicciard. lib. 3. Peucer. in Chron. Carionis.*
b *AEne. Syl. cap. 35. Hist. Bohem.*

V. Hic

VI. Hic vero expendamus an jam cuiquam mirum videri debeat, si magnus ille Iudex (semper bonus, semper iustus, qui in pondere & statera omnia mensurat) brachium suum exseruerit, & manum fulminibus impleuerit, ad deijciendum & proterendum eos qui ipsius bonitate, eaque potestate, quam ille certis hominibus in terra commisit, abusi sunt? an & mirum? Si Germaniæ Episcopos & Prælatos in seruitutem dederit? quum antea diuitijs, potentia & maiestate etiam maximis Europæ Principibus non cederent, iam multis in locis tenui aliqua & miserabili pensione, à suis hostibus pene dicam emendicata, vel ex inæquali cum ipsis diuisione sibi relicta portione fruuntur, imo prorsus plurimis locis exterminati sunt de terra? quamuis reliquijs hoc tempore melior fortuna affulgere incipiat. Annon Deus ipsis per Malachiam Prophetam prædixerat? *Propter quod & ego dabo vos contemtibiles & humiles omnibus populis: quia non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege mea.* Negari non potest Lutherum aliquam caussam habuisse clamandi, & sanctum nostrum Eremitam, suspirandi & votis poscendi Reformationem. Sed vt S. Bernardus Ecclesiasticorum vitia itidem asperrime reprehendens, intra professionis tamen & officij cancellos se continuit, & Monachos curæ suæ commissos tanto diligentius rexit: sic Lutherum decebat, si Spiritu Sancto agebatur, in caritate Ecclesiæ succurrere. At longe aliam ingressus est viam, qui abiecto cucullo, è Monasterio profugus, non aquam incendio, sed oleum & sulphureum puluerem affudit, quo domus, quam purgandam scilicet sibi sumserat, plane conflagraret, & in fauillam & cinerem redigeretur. Non est sanus iste modus purgandi, cum ex eo quod lauandum est, incendium aut pyram construis. Auaros igitur nonnullos quæstores & Indulgentiarum præcones excusare nolo, qui vulgi simplicitate abusi, magnam vim pecuniæ turpiter compararunt, ac turpius profuderunt. O turpis & infamis *auaritia, radix omnium malorum*; vt recte Apostolus te appellat! Tu primam Hæresi portam aperuisti. Tu illam tam longam miseriarum nostrarum telam exorsa es: quemadmodum tu quoque innocentissimum Dei filium tradidisti. Auaritia, auaritia, inquam, horum sacrilegiorum primam Luthero ansam dedit: tum auaritia etiam quorundam Augustinianorum, qui ægrius forte ferebant quod & ipsi in partem non admissi essent cum ipso Luthero: quem, vt apparet, initio nihil aliud in hanc arenam protraxit quam gloriæ desiderium; eoque multo acrius aduersariorum vitia postea insectatus est. Quid, quod tum temporis Christiana charitas pluribus in locis exstincta, & humilitas proscripta videbatur? In omnibus pene per septentrionem Religiosorum familijs dissolutio & superbia regnabant: vulgus erat longæ & crassæ ignorantiæ immersum. Sic nimirum cessante agricola.—— *Infelix lolium & steriles dominantur auenæ.*

Ecclesiæ certe ager Borealis Prælatorum negligentia & pigritia totus quasi sentibus & spinis obductus squallebat; totusque ob morum dissolutionem & vitia, degenerarat in myricas. Quod enim ad doctrinam vniuersæ Ecclesiæ Sanctitatemque eius attinet, ea integra semper manet & manebit, neque illius erroris poterit conuinci ob æternam assistentiam Spiritus Sancti, & promissam Ecclesiæ indefectibilitatem. Sed quemadmodum senectus deformitatem subinde affert, neque vllum tam bene compositum est corpus, aut ædificium tam bene coagmentatum, quod non vetustate in aliqua parte corrumpatur; sic nulla est disciplina, etiam in Dei domo, quæ in longinquitate temporis situm aliquem non contrahat, & à pristina degeneret integritate, in hac vel illa regione terrarum. Ita enim comparatum est, naturæ lapsæ casu, ut quanto leges fiunt antiquiores, tanto vitiata natura subtilius rimas aduersus leges quærendo, vitia multiplicando magis inualescat: omniaque sic quotidie fiant deteriora. In quo Natura aliter operatur quam ars quæ opera sua indies poliriora producit. Hinc Horatius de isto degenere cursu Naturæ sua concinit lyra:

Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum peior auis, tulit
Nos nequiores: mox datura
Progeniem vitiosiorem.

PROGRESSUS CONTROVERSIÆ de Indulgentijs, Dominicani Luthero sese opponunt: qui Romam citatus, demum cautè S. Sedis Legato se sistit Augustæ, & quæ postea euenerint.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *Quid Leo X. Pontifex in his turbarum initiis fecerit.*

II, *Domi-*

II. *Dominicani Lutherum undique oppugnant, qui non minus acriter, se defendere conatur.*

III. *Non in hoc tantum, sed alijs etiam articulis Lutherus erroris accusatur, & aliarum rerum insimulatur.*

IV. *Lutherus Romam citatus, coram Pontificis in Germania Legato se sistit.*

V. *Recantat simul & periurium committit.*

VI. *Obsequio & conniuentiâ perditur.*

I. NON sine caussa Gordianus iunior Imperator dicere solebat, Infelices esse, qui Imperij sceptrum tenerent, eo potissimum *quod verum raro audirent.* Et certe ita est. Sed meo iudicio, id multo magis de ijs dici potest, quibus claues S. Petri & animarum imperium est concreditum; nisi eis assistentia Spiritus Sancti præberet aliud robur, nam o locorum per orbem totum distantiam a Româ, eis veritas posset occultari commodius, quam Imperatoribus minus late regnantibus, ac sæpe aliter quam sese habent res narrari. Et quid mirum? quum vtrique alienis oculis & auribus videre & audire cogantur: pluresque circa eosdem sint, qui ob priuatam vtilitatem, publicam prodere nihil pensi habent. Id certe omni tempore experientia docuit in facti quæstione posse errari, etiam apud S. Sedem & forte etiam talis error Facti tempore Leonis X. PP. accidit, tuncque cum Christiana Respublica vitium facere ac diffindi, vt ita dicam, cœpit. Is enim vt mitis ingenij erat Princeps, ita facilis erat ad credendum, graue illud quod sustinebat onus pro aliqua parte de suis humeris in alienos sæpe transferens. Et vt natura erat quietis amans; ita lubenter omnia quæ molestiam aliquam parere possent a se in alios reijciebat. Ex quo factum esse potuit, vt de tantis quæ in Germania exortæ erant turbis quoad omnes circumstantias parum ex fide edoctus, vni fortasse parti aures præberet: quæ quotidiæ seditiosis Lutheri propositionib sferiebantur, tacita interim vera huius funestæ contentionis origine, quæ erat infamis illorum sacrilegorum auaritia, qui & Ecclesiæ thesaurum, & honorem Dei in terris Vicarij, cui ille distribuendus commissus est, tam turpiter prostituebant. Fama quoque erat, falsa fortassis, Magdalenam Mediceam Pontificis sororem, partem habuisse pecuniæ, quæ Indulgentiarum forficibus cum de Iesu Christi ouium velleribus detondebatur: cuius colligendæ cura, vt nonnulli scribunt historici, Episcopo Aremboldeano, ad eiusmodi munus apto homini, fuit demandata quod ille auare nimis execuit, tanto maiori omnium indignatione, quod ad explendas feminæ cupiditates sacram pecuniam intercuerti viderent. Verum de tali errore, non Iuris sed Facti ego sententiam ferre non ausim, cum probare eum non possim. Suspiciones ipsas refero quæ sæpe ipsæmet falluntur. Sed & id quod Lutherus initio promiserat, suppressum fuit, nimirum se Ecclesiæ capitis, id est Pontificis, quem pro Dei in terris Vicario agnoscat, iudicio acquiescere paratum. Nisi fortasse hæc ipsa Lutheri humilitas merum fuerit figmentum & tergiuersatio, uti Caspar Vlenbergius (*a*) ex ipsiusmet Lutheri Vertumni verbis & actis ostendit, nam cum Siluester Prierias, dialogo quodam suo initio Anno 1518. oppugnasset Theses Lutheri, Lutherus abrogata authoritate D. Thomæ, & Scholasticorum authoritate ad solas sacras scripturas prouocauit, & pontificia Decreta se astrinxit, in qua re gradum primum Apostasiæ manifestum fixit. paulo post ipsa etiam Pontificum Decreta conuulsurus, ut videbimus. Cum etiam publica fama Lutherum crimine hæresios notaret passim, metu adactus Analysim Thesium suarum scripsit prolixam (*b*) ad abluendam maculam suam, quam Episcopo loci. Hieronymi Brandeburgensis scilicet, censuræ submisit (*c*), Eandemque ad Staupitium Generalem Vicarium Ordinis sui misit cũ Epistola rogans ut ad detergendam suspicionem hæresios a se, eam Leoni X. Papæ transmitteret, ad quem in Præfatione ait. *Beatissime pater, prostratum me pedibus B. T. Offero, cũ omnibus quæ sum & habeo. Viuifica, occide, voca, reuoca, approba, reproba, ut placuerit. Vocem tuam vocem Christi in te præsidentis & loquentis agnoscam. Si mortem merui, mori non recusabo.* Et ibid. *Protestor, ait, me prorsus nihil dicere aut tenere velle, nisi quod In & Ex Sac. Literis, deinde Ecclesiasticis Patribus, ac Decretalibus Pontificijs habetur & haberi potest.* (*d*) Et in alia epistola quæ itidem in I. eius Operum Tomo reperitur, sic scribit: Coram Deo & omnibus creaturis protestor, me nec velle nec voluisse vmquam Ecclesiæ Romanæ ejusque Pastoris auctoritatem conuellere. Confiteor hanc Ecclesiam esse supra omnia quæ sunt in cœlo & in terra, vno IESV CHRISTO excepto. Sed

a *In vita Lutheri cap. 2. & 3.* b *Tom. 1. operum Luth. Ienensium fol. 52. & Tomo 9. VVittebergens. fol. 19.* c *Ibid seqq paginis.* d *Vide Tom. 9. pag. 21. & Tom. 1. Ienens. pag. 56. Cochlæum fol. 12.*

Sed vt Pammachius, testante Hieronymo, ad Damasum Papam dicebat: *Fac me Pontificem Romanum, & Christianus ero:* sic Lutherus illud lubenter, credo, dixisset: *Facite me Cardinalem, & ero Papista.* Idem quippe Lutherus eodem plane Anno & mense fere scribere ausus fuit Tom. 9. VVit. fol. 23. & Tom. 1. Ien. pag 58. & 60. longe aliter: nimirum sic: *Si Roma sic sentitur & docetur,* nempe aliter quam Lutherus, *Scientibus Pontifice & Cardinalibus, quod non spero, libere pronuntio his scriptis, Antichristum illum verum sedere in templo Dei & regnare in Babylone illa purpurata Roma; & curiam Romanam esse Synagogam Sathanæ:* & paulo post, *si sic Roma credit, beata Græcia, beata Bohemia, beati omnes qui sese ab illa separarunt, & de medio illius Babylonis exierunt: Damnati vero omnes, qui ei communicauerint,* &c. & post pauca; *Nunc vale infelix, perdita & blasphema Roma* &c. Extant hæc etiam Tom. 1. Latin. operum Lutheri. pag. 170. qui in altera Epistola tunc data multo apertius classicum Martis canit aduersus Romanos, ista scribens: *Mihi videtur, si sic pergat furor Romanistarum, nullum reliquum esse remedium, quam vt Imp. Reges & Principes vi & armis accincti aggrediantur has pestes orbis terrarum; remque iam non verbis, sed ferro decernant.* Et paulo post; *si fures furca, si latrones gladio, si hæreticos igne plectimus, cur non magis hos Magistros perditionis hos Cardinales, hos Papas, & totam istam Romanæ Sodomæ Colluuiem, quæ Ecclesiam Dei sine fine corrumpit omnibus armis impetimus & MANVS NOSTRAS IN SANGVINE ISTORVM LAVAMVS?* Hæc omnia, iste ad pedes B. Leonis Papæ X. prostratus humilis monachus: ut mirum non sit, multos ignaros omnium eius scriptorum & actorum, inspecta solum particula aliqua, mirifice condolere Luthero, tanquam non bene intellecto, vel non audito. Nouerat ille tempori & loco seruire, ut patet vel ex dictis his paucis. Porro ex Augustanis Comitijs Imp. Maximilianus Leonem Pontificem monuit de turbis per Lutherum excitatis, uti prouideret. Ille 7 Augusti literas citationis Lutheri intra 60. dies Romã edidit, quæ VVittebergam perlatæ trepidationem causarunt ad tempus, Luthero omnia circumspiciente, qui demum id Consilij inijt, ut per vniuersitatis VVittebergensis Professores effugium reperiret, quod & inuenit. Itaque & hi & Fredericus Elector Saxoniæ, intercesserunt literis Romam datis, laudando doctrinam excusandoque innocentiam Lutheri, ut is non Romæ, sed in Germania audiretur, (a) quod Pontifex gratiam faciens Electori indulsit, & Cardinali Caietano Thomæ de Vio, tunc apud Cæsarem Maximilianum Legato sedis Apostolicæ commisit, ut is Lutherum Augustam euocatum sine strepitu judicij in viam reuocaret, quod idem serio & diligenter egit, etsi spe sua sit frustratus, Luthero & suis Cardinalem eludentibus.

II. Ea ludificatio ut clarius perspiciatur ab initio repetendum est, quod quidam Dominicanus seu Iacobita, Syluester Prieras nomine, (celebris Theologus, qui Summam illam ab se Syluestrianam denominatam composuit; ac tum Papalis Palatij Magisterio fungebatur) Luthero sese opposuit: cumque abusus à Luthero notatos nec celare nec excusare posset, multa de Pontificis auctoritate disputauit, quam supra Concilia, adeoque omnem in terris potestatem eleuabat. Quemadmodum vero hic S. Sedem ad cælum vsque scriptis suis extulerat; ita Lutherus eandem contrarijs assertionibus ad infernum vsque deprimere studebat, dicens inter alia: *Si vera sint quæ à Siluestro asseuerarentur, Romam non S. Petri, sed Antichristi esse sedem,* &c. Mox alius Dominicanus prodijt, Iacobus Hochstratanus nomine, ad dira supplicia Lutherum deposcens. Nec Tecelius interim quiescebat, à quo primum cum Luthero certamen erat susceptum: sic vt Dominicani gloriam profligati ac deuicti Lutheri vindicare sibi voluisse, videantur, forte Pontificij Legati, qui Dominicanus fuerat, auctoritate & fauore præcipuo confisi: illaque etiam Indulgentias prædicandi inuidia atque æmulatio nondum plane esset exstincta. E contra à Luthero plerique ex Augustinianorum ordine stabant: quorum multi postea desertis Monasterijs, Luthero sese associantes, sibi ipsis exitium, & religioni multa damna procurarũt. Nõ multo post alij quoque Theologi huic se certamini immiscuerũt: inter quos Eccius fuit, vir magni nominis & exquisitæ doctrinæ uti & Emserus & Cochlæus. Lutherus vbi se a tot tantisque viris pressum vndique vidit, tamquam fera bestia è latebris protracta, faciem opposuit, vt missum se facerent clamans. Id si minus impetraret, cum Iunone apud Virgilium protestabatur: *Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.* Ego, aiebat, si persequi me non cessabitis, egregie me vlciscar. Sed insania profecto est ita vindictam de alio sumere vt & ipse pereas potius quam

a *Idem fol. 15. Act. Luth.*

quam iniuriam feras. Et sicut aper à canibus cinctus, vbi euadere non potest, clunibus insidens pilosque surrigens nudos ostentat dentes, ac inter venatores in eum potissimum quem venabulum intentare sibi videt, irruit: sic Lutherus vndique lacessitus & oppugnatus, & ipse quidem nemini pepercit, præcipuum tamen impetum in Eccium & Syluestrum Prieratem conuertit, & Caietanum elusit.

III Verum vt ijs qui de leuissimis etiam rebus inter se contendunt, noua contentionis materia quasi sub manu nascitur, sic vt sæpe de verbis ad verbera veniatur: sic hæc de Indulgentiarum abusu, per earum præcones commisso, disputatio mox alias secum traxit, adeoque disquiri à nonnullis cœptum est: Vtrum Papa Indulgentias viuis & mortuis dispensandi potestatem habeat? Vtrum bona opera meritoria sint & satisfactoria? Quæ differentia inter peccata mortalia & venialia sit constituenda: & complures eiusmodi quæstiones, quas Lutherus initio attingere aut in disquisitionem vocare noluit. Quamuis enim Indulgentiarum præcones à Moguntino Archiepiscopo delegatos magna vehementia inuasisset atque increpuisset, nec sanctam tamen Indulgentiarum institutionem, neque absolutam Pontificis eas distribuendi potestatem in dubium pro eo tēpore vocauerat: quin etiam aperte summam hanc potestatem in Pontificis manu esse fatebatur, vt in I. eius Operum Tomo legere est. Quod idem Lutheri prædecessor Ioannes Hussius fassus fuit, qui contra Ecclesiæ limina impingens, ab igne deuoratus est, ex decreto Spiritus Sancti in Constantiensi Concilio: vt nihil ex eo reliquum manserit præter cineres, leuibus ludibrium ventis datos. Ille enim accusatus quod hanc Romani Pontificis potestatem in dubium reuocaret. *Concedo*, inquit dicto loco, *Papam qui est immediatus Iesu Christi Vicarius, potestatem habere largiendi Indulgentias & alia quæ pertinent ad Clauium potestatem: quas qui receperit, tanto magis Deo appropinquabit.* Fuit id opportunè hoc loco monendum, vt eorum error ostenderetur, qui Lutheri religionem, vt scilicet vetustatis aliquam opinionem ipsi concilient, cum Hussij religione copulant, & eandem fuisse aiunt, ipso Luthero inuito, qui Hussitam se appellari, aut quod eius hæresi faueret insimulari, ægerrime tulit. *Numquam* (inquit ad Eccium, in disputatione Lipsiensi) *Bohemorum schisma ego approbauero, quamuis diuinum ius pro se habuerint: quum propria & priuata auctoritate se ab Ecclesia separarint, & vnitatem eius ruperint. Hussio,* (inquit Lutherus alibi) *mecum non conuenit: qui si hæreticus fuit, ego decies plus fui. Ille enim tantum parum quid dixit, & Veritatis lumen afferre cœpit.* Sed hominis huius inconstantiam & fraudulentam linguam in stabilienda sua hæresi libro IV. apertius in propatulo omnibus videndā proponemus. Verū est vti Hussius magis infami & cruciabili morte perijt, ita ex eius cineribus Lutherus deterior est enatus. Ea pro re vt Lectori satisfaciam, Ioannis Hussij historiam suo loco aliquot Capitibus descriptam dabo: quæ licet à seculo quod describendum sumsimus, aliquanto sit remotior, non tamen à subiecto nostro abhorret. Et quemadmodum Hussius VVicleum, ita Lutherus Hussij deliramenta ex parte est imitatus.

IV. Itaque Lutherus cum Aduersarijs scripto ac voce confligens ad dicendam coram Asculano Episcopo & Syluestro Prierate caussam nuper Romam citatus (hos enim Pontifex delegarat, vt rationes ipsius audirent, & si persisteret, tamquam contumacem & rebellem condemnarent) vociferari, Dei hominumque fidem implorare, ne Romam ire, & coram Syluestro, quem apertum sibi inimicum dicebat, caussam dicere cogeretur, deprecans. Vt enim crimen nihil magis quam Iudicis frontem & tribunal reformidat; sic Lutherus vel ad nomen Romæ trepidabat. Vel vultus Inquisitoris metum ei mortis iamdudum incusserat. *Nec S. Petrus*, aiebat, *nec S. Paulus ego sum. Neronem illum valde metuo.* Et vt desperatio necessitati remedia submininistrat, sic Lutherus nullum omnium auxilia implorandi finem faciebat. (a) Inter alios ut dixi, caussam eius suscepit Fridericus Saxoniæ Dux, scriptisque ad Pontificem litteris pro eo intercessit, Pontificis etiam Legatum coram appellauit, spem faciens se Lutherum in viam reducturum: tantumque effecit, vt caussa eius Legato ventilanda commissa fuerit. Ad quem Lutherus his verbis scripsit: *Fateor & alias fassus sum, me temerarium fuisse, nec supremi Pontificis nomen qua par erat reuerentia vsurpasse, quamuis instigatus fuerim. Agnosco maiori modestia vti me, hancque materiam maiori charitate tractare, nec stulto ita respondere debuisse, vt stultitiæ eius particeps fierem. Huius facti sane me pœnitet: omnesque vt mihi ignoscant oro.* Non multo post Lutherus, sub die octauo Octob Anno 15.8.

a *Selnec fol. 7.6.3.*

no 1518 Augustam adueniens in sui ordinis monasterium diuertit, adducto secum VVenceslao Linck Noribergensi apud Augustinianos Ecclesiaste, vitæ & Apostasiæ socio. Nec abfuit Staupitius. 9. Octob. Cardinali aduentum suum per VVEceslaum indicans, ipse nisi saluo Cæsaris conductu impetrato accedere recusauit. Itaque tandem saluo, accepto conductu, ad Legatum Pontificis comitante VVenceslao, Staupitio qui primus hūc serum ca ea emiserat, inter carecta latente. Legatus benignissime accepto, nomine Pontificis Luthero trià proposuit 1. *ut reuocaret, quæ de Indulgentijs contra receptum Ecclesiæ doctrinam in Thesibus & Sermone de Indulgentijs asseruisset.* 2. *Vt deinceps ab ijs docendis abstinere se velle fidem faceret.* 3. *Vt nec in posterum, à probatis in Ecclesia dogmatibus, aliena diuulgaret, ne publica pax Ecclesiæ perturbaretur.* Ibi commendatitijs Saxoniæ Electoris litteris, & verbis modestia plenis, vultuque ad grauem quandam & vere Religioso dignam humilitatem composito, longa oratione innocentiam suam demonstrare conatus est Lutherus, *protestans numquam se ab Ecclesiæ vnitate seu communione discessurum. Quod si ab Indulgentiarum præconibus, re sacra turpiter abutentibus, incitatus dixerit aut scripserit aliquid quod sinistre quis interpretari possit, id sibi vehementer dolere: neque tamen vmquam sibi animum fuisse Dei in terris Vicarium offendere; sed omnia sua dogmata Theologorū Basileensium, Louaniensium, Friburgensium, & inprimis Facultatis Parisiensis, Christianissimæ SS. Theologiæ scholæ* (sic enim appellabat) *iudicio & censuræ submittere, Cardinalis hominem* multo quam ipse sperauerat humanius acceptum & auditum grauissimis verbis monuit, *& quam grauiter peccasset contra Ecclesiam vniuersalem insurgendo, ostendit; vt errorem fateretur ac retractaret, vrgens.* At bonus hic monachus respondit: *Nullius rei male à se dictæ aut scriptæ sibi conscium esse, nec posse errorem reuocare cuius nondum sit conuictus.* Caietanus vt erat homo singulari prudentia & doctrina præditus, breuiter errores aliquot Propositionibus Lutheri insertos, & iam olim à Concilijs damnatos, ei ostendit: nimirum quod neget, virtutem Indulgentiarum ex thesauro meritorum Christi promanare. Deinde in usu Sacramentorum nouam quandam fidem exigat, qua scilicet homo certo statuat, peccata sibi remissa esse, non habita ratione dispositionis suæ, quodque hanc persuasionem appellet Fidem, eaque sola dicat hominem iustificari. Prius illud Clementis VI. Decreto Extra. de Indulgentijs; alterum multis Sacr. Lit. testimonijs aduersari, breuiter Cardinalis demonstrauit. Lutherus utrumque assertionem tueri volens principio Clementis Decretum cum sua opinione conciliare nitebatur, sed cum id non posse fieri, Cardinalis ostenderet, Lutherum iterum hortatus est, *vt scripta sua reuocaret, errorem fateretur, & veniam peteret.* Lutherus vacillans & dubius (quod infallibile signum est, eum à Dei spiritu neq; aquam ductum aut incitatum fuisse) spacium de re tanta cogitandi ac deliberandi dari sibi petijt; interim vero Indulgentiariorum vitia & abusus iterum tam voce quam stilo acerbissime perstrinxit. Etsi vero Cardinalem oportebat in hæc diligenter inquirere, nec ad eorum flagitia conniuere qui sub pietatis prætextu populi simplicitate & Cardinalis, vel Dei potius & Ecclesiæ auctoritate abutebantur; ac præcipue ijs os occludere qui tam ipsum quam Magdalenam Pontificis sororem pecuniæ ex Indulgentijs collectæ participes esse iactabant: Lutherus tamen suam causam non valuit probare. Debebat sane agnoscere Cardinalis, monachi huius querelas à ratione alienas non esse: debebat ille quæstores Indulgentiarum meritis pœnis coercere; tum curare vt populus melius instrueretur, omnisque ignorantia & auaritia procul à domo Dei arceretur. Sed omissa quæ Lutherum in arenam protraxit, quæque vitia & dissolutionem ministrorum aluit, occasione, reliqua persequamur. Verumtamen nec Lutheri omnis doctrina querelis adiuncta à veritate probatur. Sed ad Lutherum deliberantem reuertamur. Is altera die, re deliberata ad Legatum cum Staupitio redijt, & Notario ac quatuor Imperatoris Consiliarijs præsentibus sequentia verba, eodem fere modo quo honor alteri ablatus publice restitui solet, è scedula legit: quæ huc inferre visum est, quod ea Sleidanus in Lutherana sua Historia omiserit, inque ijs quæ ad hanc Lutheri palinodiam pertinent describendis parum integre sit versatus. Sic vero se habent. *Ego frater Martinus Lutherus, Ordinis Sancti Augustini, protestor quod reuereor & sequor Sanctam Romanam Ecclesiam*

a *Eadem omnia fuse Vlenbergius in vita Lutheri ex Tom. Lutheri 1. Latino. & Seineccert oratione de Luthero. p. 8.*

in omnibus meis factis & dictis, præsentibus, præteritis & futuris. Quod si quid mihi excidit, aut si quid contrarium dixi, volo & rogo id pro non dicto haberi. Vide, quæso, Lector, quomodo Ecclesia sine ulla vi aut metu ex ipso hostium suorum ore honorificam sibi confessionem exprimere soleat, non aliter quam herba illa, cujus Plinius facit mentionem, reum ad suum ipsius detegendum scelus cogit. At Confessio hæc nihil aliud erat quam falsus quidam prætextus, sub innocentiæ habitu insolentem tegens malitiam. Idemque de Luthero dici poterat quod de Antipatro Alexander dixit, eum foris candido uti vestitu, sed intus totum rubrum esse & cruentum. Et quemadmodum cygnus plumas habet candidiores reliquo omni volucrum genere, sed cutem magis nigram quam aliæ omnes: sic monachus hic in confessione sua mirum candorem & simplicitatem præ se ferebat, ut qui in omnibus tam præsentibus quam futuris Ecclesiæ iudicio & censuræ se submittebat; interim verò deterrimum virus, quod postea evomuit, animo occultabat. Ut vero Lutherus ambiguis verbis utebatur; ita Cardinalis Lutherum nihilominus urgebat, ut missis ambagibus errorem liberè fateretur & revocaret. id si facere recusaret, usurum se ea potestate quam ab Ecclesia accepisset. Ille contra protestabatur nihil à se dictum, quod sacris literis Ecclesiæ Patribus, aut rectæ rationi adversaretur, verum quia se tamen hominem agnoscat, qui errare possit & falli, paratum se scripto respondere ad ea quæ proposita sint capita. Quod Cardinalis permisit alteroque die Lutherus prolixo allato scripto præstare conatus est, ita illud concludens ut eum dare verba Legato appareret & habere mentem in erroribus obstinatam. Ad quod visum Cardinalis benè respondit Congeriem esse verborum, rogavitque ne sui oblitus fiducia sui elatus plus saperet quam par est, rigidam cervicem in gremium Ecclesiæ reclinaret &c. se, nisi aliam viam teneat, posse à suo conspectu abstinere.

V. Sic Lutherus indignatione & vindictæ studio protractus, confusionis metu nolens regredi, velut ille apud Homerum, *Destruit ædificat mutat quadrata rotundis*, ac sententiam mutavit; & prioris suæ Confessionis ac protestationis, quod sub Romanæ Ecclesiæ legibus vivere & mori vellet, oblitus, Cardinali Ecclesiasticam censuram intetminante, veritus fortasse ne posthabitis salvi-conductus literis, captivus detineretur, atque eodem modo quo Joannes Hussius olim & Savonarola, tractaretur, clanculum abiit: id quod etiam Staupitius biduo ante fecerat. Et quidem manus ei injici Pontifex jusserat, ut qui sciret ea, quæ privatim ac secretò ageret cũ ijs, quæ publicè promitteret è diametro pugnare. Discendens Lutherus epistolam ad Legatum scripserat, qua promittebat de Indulgentiis nihil porrò se disputaturum: interim verò scripto publicis in locis Augustanæ urbis affixo, ab eo provocavit ad Pontificem melius informandum, ultimaque Octobris die eques Wittebergam reversus est. Ex quibus omnibus animus ejus & intima sensa facilè perspici poterant. Juramenti enim, quod supra fecisse eum diximus, verbis adhuc intra labia ejus natantibus, jam ille perjurium animo conceperat, certus nihil eorum quæ pollicitus erat præstiturum. Vix enim indè digressus, ad amicos ita scripsit, *Ne crederent, quæ fecisset aut dixisset Legato, ita fecisse aut dixisse quasi de doctrina sua dubitaret, aut quod sententiam mutasset, aut umquam mutaturus esset: sed eo tantum omnia spectasse, quod ei qui Papæ Legatus esset, reverentiam & honorem deferendum existimasset.* Ecce tibi hominis duplicem ac tectum animum! ecce fidem & candorem Christianum! Sic igitur Lutherus Ducis Saxoniæ & Academiæ Wittebergensis favore subnixus, in arenam rursus prodiit, discipulorum & amicorum qui certatim caussam ejus susceperant, & tamquam muli mutuo se scabebant, laudibus non mediocriter inflatus. Indigne tulit ejusmodi discessum Cardinalis, & 25. Octobris per literas Friderico Electori Saxoniæ rem cum Luthero gestam exposuit; hortans ut Lutherum vel Romam ire compellat, citatum nuper ad causam dicendam, vel è ditioribus suis eijciat, nec se illius labe aspergat. Has literas Elector 9. Novembris VVittebergam misit, ad Lutherum, qui statim respondit, prolixis literis, in quibus suo more Acta Augustæ exponit, spondetque ne periculum Electori accersatur, se alio migraturum, actisque gratiis eidem Vale dicit. Sciensque processum contra se Romæ cæptum persecutum iri 28. *Novembris Novam appellationem interposuit à Pontifice ad Concilium, utpote ab homine erroribus obnoxio, protestatus interim se nihil de Pontificis authoritate velle esse detractum.* His gestis alij latebras Luthero suadebant,

bant, alii migrationem in Franciam, ubi opinio esset quorundam ipsi favens de Concilio supra Papam &c. sed Electori id displicuit, qui eum securum esse iussit, donec aliud quid statueretur à se.

Jndè Romam iterum ut coram ipso Ecclesiæ capite caussam diceret, citatus, ad futurum Concilium provocavit; protestatus nihilominus, nihil se Pontificis auctoritati detractum velle, modò is (sic enim loquebatur) sanæ esset opinionis. Jnterea verò ad Papam Leonem scripsit, culpam omnem in Cardinalem Caietanum reijciens. *Nôsti*, inquit, *quomodo Legatus tuus insidus, infelix & imprudens, se erga me gesserit, cuius potestati ob reverentiam quam erga te habeo, me submiseram. Et quidem pacem illam aversatus est, quam uno verbo stabilire potuisses: quandoquidem silentium ego promiseram, modo adversariis meis os quoque occluderetur. Ille verò caussa eorum suscepta multo acrius eos contra me incitavit, adeoque ad retractationem seu palinodiam cogere me voluit. Importuna ipsius tyrannis in caussa est quod id, quod tam in eo erat ut feliciter terminaretur, iam deterius multo evasit, sine ulla spe compositionis. Culpa igitur non mihi, sed Caietano imputetur, qui ut silerem ferre non potuit.* Hoc ille sensu quum ad Leonem PP. scripsisset; paullo post alias ad eundem litteras, ijsdem ferè, quibus S. Bernardus ad PP. Eugenium, verbis conceptas, in quibus *Romanæ quasi animam agenti Ecclesiæ ultima suspiria & lachrimas persolvit, tum etiam Leonis X. conditionem & fortunam deplorat, quod, tantæ bonitatis Principi inter pessimos, & in tanta omnium vitiorum sentina viuendum sit, simulque librum De libertate Christiana nuper à se conscriptum misit.* Tum, licet sero iudicarū est vel animadversum, duplicem errorem à Legato commissum, & quod quæstorum Jndulgentiariorum abusus non coërcuerit, & Lutherum evadere permiserit. *Certè*, inquit Consalvus de Jllescas, *Cardinalis nimis lente ac frigide cum Luthero egit: quem si capi, quod facile poterat, & ignis suppli cio tradi curasset, tot mala quæ videmus, non evenissent. Sed sic in fatis fuit.* Accessit deinde aliud, quod rem multo magis exulceravit, allato novo Româ diplomate, quo Jndulgentiarum præconibus suum in colligenda sacra pecunia munus confirmabatur, quantumvis ex ea te ante biennium tantis turbis occasio nata fuisset. Hoc excitatus Huldericus Zuinglius, non minus Helveticas, quam Lutherus ante Saxonicas, Ecclesias turbavit, ut III. libro c. 3. dicetur. Lutherus interea Romam citabatur, & Persatum more flagellis absens cædebatur, præfixo LX. dierum salvo conductu, ut intra id spatium conscientiæ suæ consuleret, & errores revocaret. At ille risui & ludibrio omnia habens, nihilominus humillimum & obedientem Romanæ Ecclesiæ filium in omnibus se ferebat: deprecans inter alia, ne quisquam ipsius exemplo, parum reverenter eam tractare præsumat; quum aliorum stultitia & avaritia ei imputari nequaquam debeant aut possint. His & aliis fucatis verbis Lutherus universum Mundum decepit: quem Erasmus, à Lutheri caussa initio non abhorrens, in epistola quadam monuit, *non contra Pontifices, sed contra eos qui Pontificum auctoritate abutuntur, clamandum ac fulminandum; ubique vero modestiam magis quam insolentiam & impetuositatem adhibendam esse.* Quemadmodum vero Lutherus obedientem Romanæ Ecclesiæ filium se simulabat, ita Fridericus Saxoniæ Dux sensus suos dissimulabat, missis Romam litteris, *quibus si Lutherus ab Ecclesia Romana unione discederet nihil sibi cum illo rei fore promittebat. Iritatum, eum quasi invitum in hanc arenam protractum: modestia nihilominus limites non transgressurum* Neuter promissis stetit: Lutherus doctrinæ opinione & gloriæ studio inflatus; Dux verò sinistro rerum suarum, quas Romæ ministri eius agebant, successu offensus. Nec mora Prodeunt Theologi Lovanienses & Colonienses; & tam voce quam scripto Lutherum strenue oppugnant. Nascuntur quotidie novæ disputationes, novæ controversiæ de Communione sub utraque specie, de Libero arbitrio, de Cœlibatu; ex qua quæstione, complures Ecclesiastici perprurirscere cœperunt. Plerisque respondit Lutherus: sed in omnibus eius scriptis ne unum quidem verbum reperias quod modestiam & charitatem Christianam spiret. Libri eius non libri sunt, sed plaustra infamibus conviciis & injuriis onusta, quas ille inde plena manu spargit, ut in iis passim videre est, ac præsertim in libro De Captivitate Babylonica, quem Latine à se scriptum, in varias linguas transferri curavit: ut Judæis, Turcis ac Paganis omnem Christianam religionem, tantis quantas ille describit, abominationibus plenam amplectendi animum & voluntatem adimere voluisse videatur: quemamodum Tartarorum rex iam olim Eccle-

sic Christianæ nuncium remisit, offensus mala eorum vita quorum doctrina tam splendidis laudibus ornabatur. Lutheri interim absentis nomen Romæ forensibus præconijs citabatur. In Italia oppugnabatur, qui in Germania interim suauiter & quiete fere viuebat: præpostero sane consilio, quum Saxoniæ Dux interposita Imperatoris auctoritate, sollicitari debuisset, vt hominis defensione abiecta, Sanctæ Sedis mandata exsequeretur.

VI. Inscitia profecto erat, existimare processibus eiusmodi malum hoc sisti posse. Aut prudenti quadam lenitate hominis huius, tum quum silentium promitteret, ferocitas demulcenda, minime vero crebro hic in suo ipsius nido irritandus erat; aut extrema ferro & igne adhibenda erant remedia. Dura, inquis, & aspera medicina. *Sed aspera dici non potest cuius effectus est salutaris: & ipsa sanatione excusari debet, etiam quæ cum dolore & cruciatu sanat; futura vtilitate præsens incommodum compensante*, vt Tertullianus ait. Vbi legibus non potest, vi agendum est, & quidem mature. Non ignoro dici vulgo solere, a legibus id exigendum esse quod possunt, quando non possunt, quod volunt. Atqui Maximiliano Imperatori tum satis superque erat virium: Germania quid rebellio esset ignorabat: Caietanus plus satis habebat auctoritatis. Quid ergo fuit quod tanto malo grassandi licentiam dedit? Illud nimirum, quod obscurum hominem Imperator contemsit, Cardinalis vero dulcibus ipsius verbis, & suis ipsius, quas Lutherus frequenter in ore habebat, laudibus consopitus fuit. Nullum enim Caietani humanitatem ac benignitatem deprædicandi finem Lutherus initio faciebat. Illud sane imprudenter vel negligenter potius à Caietano factum videtur, quod hominem nullo saluo conductu ab Imperatore munitum, tum Augustæ tum alibi tamdiu oberrare permisit, cui sine vlla perfidiæ exprobratione, quod in mandatis habebat, manus injicere potuisset. Sed & optimo iure securitatis litteras Imperator Luthero denegare poterat, vt qui imprudenter in plagas ipse se Augustam & aliò ventitando coniecisset. Sed vterque lenitate vtendum sibi existimauit: quod remedium invalescentibus malis admodum est periculosum. Testatur enim experientia, morbos pecudum magis magisque ingrauescere, & dispalari.

Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora deos sedet omina poscens.

Et quemadmodum vrtica leui & suspensa manu contacta vrit, at rudi manu compressa obtunditur ac vim suam perdit. sic nascens quæcumque hæresis facile opprimi potest, si auctori os claudatur, & irrisa eius stultitia & temeritate, vox plane adimatur. Hoc modo multorum fatuitas sanata fuit. Contra obstinatos vero non verbis sed factis, non lenibus sed asperis rememedijs vtendum, primisque principijs obstandum est. Dilatio enim seu mora nouas malo vires addit: tantoque illud fit incurabilius quanto magis inueterascit. Hinc Synesius ad Imperatorem Arcadium sic scribit: Malum nascens facile auertitur & sanatur: at vbi inueterauerit, omnē medicinam respuit. Nimirum

——sero medicina paratur,
Quum mala per longas inualuere moras.

Et sapienter monet Aristoteles, ad præcauendas imperiorum ruinas, turbarum quamuis tenuissimis initijs esse occurrendum. Nam quemadmodum in fluminibus videmus si quid inciderit aut aquarum impetu eò delatum sit quod cursum remoretur, paullatim molem accrescere, ac sæpe integras insulas exsistere. sic in mundi huius, ac præcipue religionis negocijs ex paruis initijs magnæ rerum mutationes sequuntur. An non exigua Arianismi Alexandriæ accensa scintilla totum fere terrarum Orbem fœdo incendio inuoluit, eo quod primo sui ortu non fuerat estincta? Sic Lutherana quoque hæresis ex obscuro Germaniæ angulo progressa, magnam Christianæ Reipublicæ partem sua contagione infecit, eam ob caussam quod initia eius essent neglecta. Sed hæc diuinæ voluntatis erant permissiones: hanc pœnam, adeoque multo maiorem peccata nostra merebantur. Et quamuis veræ caussæ nos lateant, sic tamen iudicare oportet eas plane esse iustissimas, vt quæ à iusto omnium caussarum motore, qui in numero & mensura omnia disposuit, procedunt.

Quo loco cum Doctoribus nonnullis obseruo admirabilem diuinæ sapientiæ curam, ex qua mecum inspecta quilibet Christianus perspicuè animadvertet, non temerè, sed summa sapientia permissiones hæresum ordinari, ab ipso qui permittit, nam pro sus simili ferè decursu Hæreses permissæ sunt nasci in Ecclesia & invalescere ad tempus, quo ordine sana doctrina ab Apostolis in Symbolo Fidei est comprehensa & proposita. Siquidem vix exortus erat Christianismus, cum Magi, se pro Deo venditātes populo, exorti, primum articulum dæmone adiuuante oppugnare cœperunt.

in quorum vestigia Ebion. Cerinthus & Manes ingressi aliquod de divinitate attributum evertere conati sunt. his deinde Marcion successit, qui verã incarnationem Filii Dei negauit, & quantumuis reciperet S. Lucæ Euangelium, omnia tamen loca verum corpus astruentia in Christo, per Galuinianum interpretamentum, *id est, figura Corporis* corrumpere molitus fuit, uti ex Refutatore eiusdem Tertulliano legenti constabit. Successit deinde Arius, qui verum Hominem confessus diuinæ essentiæ naturam in Christo negauit, nempe homœusion volens inducere pro Catholico homousio. Successit illi Eutyches, qui utramque naturam in Christo confessus, utramque confudit, & mixtum effecit, sed cum Ecclesia hosce hostes iam vinceret proprietates naturæ vtriusque in Christo aggressi sunt oppugnare increduli tunc & vna voluntas Christi, & eius operatio, & passio, & mors multis modis in disquisitionem vulgi protracta sunt, donec ad ipsum quoque Spiritum S. deuoluta est procella opinantium, & illius vel diuinitas vel à patre filioque processio cæpit in dubium vocari per Græcos. Post hanc quoque sectam succumbentem, de Ecclesia articulus cæpit conuelli, nempe caput Oecumenicum Papa Romanus & pars opt. Ecclesiæ Sācti & cultus Sanctorum & his dicatarum imaginum usus, de quibus cum acriter esset concertatum. Sanctorum communio, & quidem Augustissima illa cum Christo per Eucharistiam à Berengario in Gallia cæpit euerti, & contra à recte credentibus firmari, donec Lutherus sequentem articulum, nimirum Remissionem peccatorũ aggressus eumq in nihilũ redigere laborauit, suoq; errore omnes veteres in theatrum reduxit, tanquam immediatus Anti-Christi præcursor homo peccati quæ enim alia pars de Symbolo restat oppugnanda, bestiæ illi deterrimæ vltimæ, quã *carnis resurrectio*. quam tamen aduersus ipsã Enoch. & Elias, non solum verbis sed & experimento resurrectionis suæ probabunt & verissimè & sanctissime ab Ecclesia semper creditam fuisse.

DE PRIMA DISPUTATIONE In negocio religionis habita, deque eiusdem exitu.

CAPUT X.

ARGVMENTVM.

I *Qua noua, hominibus grata: & quomodo Lutherus mundum deceperit atque inescarit.*

II. *Lutherus, nomen suum vbique celebrari animaduertens, cristas multo altius tollit, & incredibili arrogantiâ inflatur.*

III. *Inter Eccium & Carolstadium, Georgii Saxoniæ Ducis operâ, disputatio instituitur.*

IV. *Carolstadio Lutherus se adiungit, & disputandi prouinciam in se recipit.*

V. *Incipit à S. Sedis auctoritate.*

VI. *Lutheri in hac disputatione inconstantia.*

QVæ noua, grata sunt & accepta vulgo præsertim, in quo non est consilium non ratio, non discrimen, non diligentia. Faciles omnibus noui aliquid afferentibus aures præbet, noua sectatur, noua amplectitur; nec quidquam nisi præsentia respicit. Id in Lutheri hæresi apparuit, quam plures præcipiti quodam iudicio, aut potius temerariâ credulitate amplexi sunt, Lutherum videre, audire gestientes. Ex quo factum est, vt paullatim Dei in terris Vicarius, eiusque statuta & leges in contemtum apud ipsos venerint. Lutherus interea scriptis ad Imperatorem, Reges, Principes, non Germaniæ tantum, sed vniuersæ Christianæ Reipublicæ litteris, variè eorum animos versabat, his adulando (vt in litteris ad Sabaudiæ Ducem apparet) illis tamquam Propheta & Dei legatus, diuinam iram interminando. Pronis auribus accipiebatur, quod nihil nisi Reformationem spectare aut poscere se dicebat, protestans cetera integra & illæsa sibi fore: vt quitum monasterio adhuc se contineret, ac diuinum Officium frequenter celebraret. Atque ô vtinam his ille se limitibus continuisset, non autem domum Dei (quam sordibus ministrorum negligentia fortè infectam, purgandam susceperat) tamquam alter Herostratus succendisset. Hoc tamen ne faceret, multa adhibita sunt etiam Anno sequenti 1519. remedia. Sed & ipsi Luthero etiam indies suggerebantur occasiones maiori & noua proteruia tendendi in ruinam grauiorem. Occasiones profundius decidendi fuere, primo in Heluetia exurgens motus duce Zvvinglio qui primo Ian. primam cõcionem seditiosam habuit, quo die Tiguri monstrum Hermaphroditi natum est, aptum omen hæresis nasciturae 2. Maximiliani Imp mors 12. Ian. 3. Importunus concursus profectionis indictæ Luthero confluentiam Rheni in Archiepiscopatu Treuirensi, & disputatio ab eo habenda Lipsiæ, & his similia, nam superiore anno Ioannes Eckius & Lutherus Augustæ Octobri mense

mense congressi, ad tollenda scriptionum polemicarum scandala, disputationem, publicam in huius anni Iunium Lipsiæ habendam condixerant, & Carolus Militius Roma in Saxoniam profectus hoc Anno cum Luthero contulerat, conuenerantque, Altebürgi, vt Lutherus datis humilibus ad Papam litteris causam censuræ eius subijceret (quod & 3 Maij fecit magnificè commendata Romana Ecclesia) & dum causa ab aliquo Germaniæ Episcopo, veluti Treuirensi, cognosceretur, silentium partes tenerent. Cum igitur improuide Militius Confluentiam professus, Lutherum eodem ad Treuirensem Episc. euocat, improuide disputatio imminens euocari profectionem, & omnem deinceps Militij actionem & spem abrupit.

II. Ad Lutherum interea scholastica iuuentus certatim accurrebat, & versibus alijsque encomijs tamquam alterum Herculem ad cœlum vsque efferebat: sic vt breui nomen eius per totum terrarum orbem celebraretur. Præsertim cum Erasmus Roterodamus hoc ipso tempore pro Luthero dedisset epistolam ad Fridericum Elect. Saxoniæ declamatoriam tanquam cui lis mouentur ob Latinitatem & linguarum peritiam, confessus libros Lutheri ab optimis legi, etsi à se non sint adhuc lecti. Iam Fama tantæ rei omnium animos mira exspectatione suspensos tenebat:

Fama, malum quo non aliud velocius vllum.
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo;
Tam ficti prauique tenax, quam nuncia veri
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens; & pariter facta atque infecta canebat.

Ecquid animi Luthero fuisse putaris, vbi vidit se tamquam Demosthenem olim. —— *digito passim monstrari, & dicier, Hic est:* —— vbi Romam non aliter quam cœlum Iouis nutu, nominis sui fama quasi sedibus emotam, nec minus ipsius metu quā si Hannibal ad portas esset, consternatam animaduertit? Habet hoc virium natura nostra, vt adulationem amet, suisque laudibus turgescat, & maiora quam capere possit præsumat. Sic Lutherus superbia, certissima animarum peste, elatus, tantos spiritus sibi sumpserat, vt se pro diuino vate, & verba sua pro oraculis habenda esse existimaret. *Nomen meum*, ait in epistola ad Ducem Brunsuicensem, *tum celebrari cœpit, adeo vt nullus opponere se auderet. Quæ licet exigua gloria valde mihi placebat.* Quinetiam paucis ad se aditum dabat: sic vt Carolo Miltitio Papæ Nuncio ægre, & quidem ipsius Ducis intercessione, bis videndi ipsius atque alloquendi potestas facta sit: de quo ipse Lutherus postea sæpe est gloriatus. Tum ille Apostolus, tū Euangelista audire, & cum Spiritu S. de reformanda Ecclesia, ac tota Christiana Republica firmioribus tibicinibus stabilienda consultare videri voluit. *Oculos tuos*, aiebat, *ô Germania, ad me conuerte: ad quam saluandam ego missus sum. Accede ad me, charissima mea patria, & aperi aures Euangelio, quod hactenus numquam audiuisti* Sic quintus hic Euangelista loquebatur, superbia & ambitione inflatus. Sed cedo Martine, vbi sunt diuina missionis tuæ testimonia? vbi Prophetiæ? Vis dicam? Illæ sunt, quæ *Attendere*, nos iubent (a) *à falsis Prophetis, qui ad nos venturi sint in vestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces. Hæretici*, vt recte Bernardus ait, (b) *specie oues sunt, feritate lupi, astutia vulpes.* Porro disputationis Lipsiensis hæc fere series fuisse reperitur.

III. Dum Lutherus noui Apostoli personam indutus Wittebergæ omnia miscet; Archidiaconus quidam eiusdem ciuitatis, Carolstadius nomine, eandem religionem publice profiteri cœpit. Hic ex Ecclesiasticorum ordine primus desertis Ecclesiæ vexillis, ad Lutheri castra transfugit. Sed de furioso hoc homine, & noua Secta, ab eo multum indignitate Luthero, ad magistri sui ruinam procusa, libro II. fusius dicetur. Hic quum in scripta quædam Ioannis Eccij Ingolstadiensis Canonici contra Lutherum incidisset, refutanda ea, ac Lutheri sui, quem Doctorem SS. Theologiæ creauerat, existimationem defendendam sibi sumpsit ediditque aduersus Eckium libellum atro maledicentiæ felle scriptum. cui cum Eckius modestam responsionem opposuisset, ad Iudicium sedis Apostolicæ, vel alterius Vniuersitatis prouocando, Carolstadius non minus amarum obiecit. Itaque re tandem eo deducta, vt Colloquio dies & locus, Lipsia nimirum, sit designatus. Erat tum ciuitas hæc sub ditione Georgij Saxoniæ Ducis, cuius frater Fridericus, vti ex superioribus intelligi potest, Lutheri patrocinium susceperat. Colloquio huic acriter sese opposuit Lipsiensis Episcopus, non ignarus eiusmodi concertationibus hæreses non modo non retundi, verum etiam exacui & nouis opinionibus viam aperiri. Quemadmodum enim

a *Matth.* 7, b *Ser.* 66. *in Cant.*

enim è nubium collisione non fulgura tantum & tonitrua exsistunt, verum etiam fulmina obvia quæque proterentia exsiliunt: sic è disputationibus cum Luthero eiusque complicibus habitis contentionis ignis multo magis exarsit, adeoque Ecclesiam multo fœdius est depopulatus. Sic igitur repudiato prudenti Episcopi consilio, Georgio Duce assentiente, locus & dies ad disputandū fuit condictus. Ego sic sentio: quando hæresis alicubi invaluit, aut ab ipso Principe toleratur aut etiam asseritur, disputationes eiusmodi valdè esse utiles, uti sæpè in Gallia nostra vidimus, ut quibus hæreticorum fraus detegi commodè, ipsiusque hæreseos impetus seu cursus quodammodo sisti potest. At pati ut modo ex inferis emergens hæresis in publicam lucem producatur, & coram iis, præsertim quibus his de rebus iudicandi munus à Deo non est demandatum, caussam suam agere & tueri ausit, id sanè perquam periculosum mihi videtur.

VI. Fama hujus disputationis institutæ pervulgata, magna omnium animos exspectatione accendit, Luthero tum Carolstadii sui doctrinam ad cœlos usque efferente, quem postea ad inferos usque depressit, ac nihil non sibi arrogante, de cuius stultitia & nugis tantos viros inter se depugnantes videbat. Ad diem compromissum Eckius solus adfuit; ut & Carolstadius, sed hic magnum comitatum, & plaustra libris onusta secum trahens. Adduxerat inter alios Lutherus, cuius causa præcipue agebatur, Philippum Melanchtonem Philosophum & Grammaticum, qui tum Græcas litteras VVitebergæ profitebatur; eumque velut triarium in subsidio collocârat. Idem Lutherus Carolstadium obsecrabat, ut provinciam hanc disputandi sibi relinqueret, indignum esse aiens, ut tantæ dignitatis (erat enim Archidiaconus) & doctrinæ vir cum vili & obscuro homine congrederetur. Econtra Carolstadius rogabat, ut omnium qui toto terrarum orbe essent doctissimi ac primarii viri Propositiones defendendi honos sibi deferretur. Sic duo illi ardeliones tamquam muli mutuò scatebant; & miserum Eckium risui & ludibrio habebant. *Leo hic*, scribit Lutherus ante congressum, *iam mortuus & in arena prostratus iacet*: epinicion ante victoriam canens. Disputationem hanc in sua arce Dux haberi voluit: cui ipse una cum Consiliariis suis & Academicis quotidie interfuit. Ab initio uterque Agonistarum protestatus fuerat, à fide & religione Catholica non discessuros, & præcipuarum Universitatum iudicio sese submissuros. Utrimque constituti sunt Notarij, qui argumenta & responsiones exciperent, & fideliter omnia in scripta redigerent. Primum disputationis caput fuit de Libero Arbitrio: inde alia quædam per decem dies ventilata sunt. Lutherus primo statim die animadvertit Leoni huic nequaquam mortuo, sed acutissimis dentibus & unguibus instructo, barbam vellere non ita facilè esse. Quare anxius valde, & sudore æstuans quod Carolstadium suum tam male acceptum & tractatum videret, certamini continuando sese obtulit. Nec detrectabat Eckius Consiliarii Ducis è colore, vultu aliisque gestibus quibus ille cucullo caput nudans, audientiam petierat, interioribus hominis motibus cognitis, eum rogarunt ut modestia in disputando uteretur. Sed vicit hominem iracundia, eique verba illa toties postea ipsi exprobrata expressit: *Neque in nomine Dei cœptam esse eam disputationem, neque in Dei nomine finitum iri.* Testantur hoc quotquot ei Colloquio interfuerunt, eiusque Acta conscripserunt. Lutherus ad se paullum rediens, idem quod Carolstadius protestatus est, itidem de dogmatibus suis iudicio Theologis Erfordensibus & Parisiensibus delato; illorum benevolentia confisus, ut à quibus prima ipsius adolescentia litteris erat imbuta; hos vero, quanto à S. Sede ob suppressam Pragmaticam Sanctionem alieniori erant animo, tanto æquiores sibi fore confidens.

Quemadmodum vero iij, qui quocumque tempore ab Ecclesiæ unitate discesserunt, rebellionem suam ab oppugnatione supremi Episcopi & Pontificis Romani auspicati sunt, ut I. Cap. libri mei De Antichristo demonstravi (à Mercurio quippe, credo, didicerant, centoculum illum & vigilantem Argum occidendum esse, (*a*) ut Io abduci possit: vel potius è S. Scriptura, ubi dicitur, (*b*) Pastore percusso, oves dispergi) sic eandem viam ingressus Lutherus, ad hunc fundamētalem lapidem convellendum, primum arietem admovit, ut eo secundum apparentem in vulgi opinione speciem è moto (quia re ipsa emoveri non potest) universum Ecclesiæ ædificium dissolveret ac prosterneret. Sed frustra corvus aquilæ obstrepit. Nôrat ille capite hoc decusso, reliquum

 cor-

a *lib. 1. metamorphos.* b *Zachar. 13. 7. Matth. 26. 31. &c.*

corpus, tamquã ingentem colossum subruto fundamento, vnà repente corruiturum. Hæc rebellionis Lutheranæ fuére rudimenta. Schisma D. Thomas sic definit: (a) *Esse scilicet singularem & contumacem separationem ab vnitate Ecclesiæ, eo quod quis Caput eius, qui est Papa Romanus, agnoscere nolit.* Ad huius igitur potestatem, quam toties antea confessus fuerat, oppugnandam Lutherus plerasque argumenta sua direxit, nihil dubitans hoc modo ordinem quo Ecclesia mirabiliter & pulcerrime inter se aptata est & colligata, perturbatum adeoque sublatum iri: ordinem, inquam, qui sine capite hoc subsistere non potest. Caput hoc tolle, ordinem quoque sustuleris; tolle ordinem, animam vnà Ecclesiæ, vires & essentiam quoque tolles. Sic Nestorius, Manes, Dioscorus & alij fecerunt. Hinc recte S. Cyprianus. (b) *Neque enim aliunde,* inquit, *hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur. Cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersum Sacerdotum collegium quicquam moueret: nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post coëpiscoporum consensum iudicem se iam non episcopi, sed Dei faceret; nemo dissidio vnitatis Christi Ecclesiam scinderet; nemo sibi placens ac tumens, seorsum foris nouam hæresim conderet.* Sed quemadmodum fluctus scopulis illisi franguntur potius quam frangunt: sic quotquot petram hanc fundamentalem oppugnarunt, inuicta eius duritie fracti, & quasi in spumam versi euanuerunt.

VI. Quamuis autem Lutherus caput hoc de summi Pontificis potestate magna contentione & vehementia discuteret, ita tamen ambigua vtebatur interpretatione, vt vna manu destruere, altera ædificare videretur. Atque hoc eo, quod auctor schismatis, vt ipse dictitabat, esse nollet. Ab Eccio vero Bohemorum fautor & protector appellatus, vt quorum errores iam olim à Constantiensi Concilio damnatos sequeretur & defenderet: *Mentiris,* inquit, pro solita sua modestia, *Hussita numquam fui: quos tamquam hæreticos damno, vt qui propria auctoritate se ab Ecclesia separarunt.* Verum enimuero constat ex omnium eorum qui Colloquij huius Acta conscripserunt testimonijs Lutherum supremam Romanæ Sedis auctoritatem agnouisse tandem, aperteque professum esse, *hanc tamquam omnium Ecclesiarum matrem agnoscendam esse.* Quin idem narrat Georgium Principem, apprehenso vna manu Eccio, & Luthero altera, vt finem ipsorum De Pontificis primatu concertationi imponeret, sic vtrumque compellasse: *Quid illud tanta contentione disquiritis, vtrum Papa diuino aut humano iure supremum sit Ecclesiæ in terris caput, quum ipse sit supremus Christianorum Pontifex, semperque sit futurus? Hic solus est, in quem Deus omnem potestatem contulit, vt ea deinde in plurium dominationem diffunderetur. Sine hoc enim velut sacemate nullus Episcoporum alteri cederet, & confusione ac turbu omnia miscerentur: adeoque in Ecclesia non ordo, qui in ea pulcerrimus & conuenientissimus esse debet, sed mera anarchia futura esset.* Hic Lutherus obmutuit, non sine magna assistentium admiratione, quod illum non solum in hoc articulo, etsi nondum, vt debebat, discusso, sed alijs etiam, ac præsertim illo qui est de Purgatorio, quem ille *Papalem ollam seu culinam* prius appellarat, contra primas suas Propositiones multa remittere viderent & audirent. *Credo,* inquit, *atque adeo dicere audeo Purgatorium esse; & cum S. Gregorio dico, eius mentionem fieri XII. capite Euangelij S. Matthæi, & lib. II. Machab. cap XII.* Sic vt sæpe intra Ecclesiæ septa se recepisse videretur; quæ tamen mox iterum tamquam erratica & ferox bestia perfregit; ruptisque repagulis, quacumque carnales eum trahebant cupiditates, ferebatur tantopere desiderata libertate seu viuendi licentia tandem potitus.

QVOMODO LVTHERVS EXcommunicatus fuerit: & quò desperatio eum adegerit.

Caput XI.

ARGUMENTUM.

I. *Georgius Saxoniæ Dux iam dicta disputatione in Catholica Religione valde confirmatur.*

II. *Lutherus ad Papam scribit. Leonis in reprimenda hæresi conatus. & Pontificij Legati error.*

III. *Consuetudo & ceremonia Ecclesiastica excommunicationis.*

IV. *Lutherus excommunicatus, ad desperationem redigitur.*

V. *Lu-*

a 2.2. q.39. art.1. b ep.55.

V. *Lutherus iuris Canonici libros publice concremat; & alia extrema audacia consilia capit.*

VI. *Turpes Lutheri Prophetastri pictura, scripta & verba.*

I. OPERAM profectò perderem, ac Lectoris abuterer patientia, si omnia quæ in isto Colloquio acta aut disputata sunt, persequi hoc loco vellem: præsertim quum nullam fere attulerit vtilitatem. Sleidanus primam hanc Goliathæ suæ pugnam leui percurrit brachio; & quamuis Eccius & Carolstadius præcipuas partes sustinuerint, ac diu inter se concertârint, solum tamen Lutherum in scenam producit, Romanæ primatum Ecclesiæ oppugnantem. Illud boni ex hac disputatione consequutum est, quod Saxoniæ Dux Georgius non mediocriter inde confirmatus, ad extremum vsque vitæ diem in Catholica religione constanter perseuerauit, ac Lutheri acerrimus hostis fuit. Ego, inquit, in epistola ad Angliæ regem, (a) *cognoui tum quò euasura esset hominis huius audacia, si non fibula ei fuisset posita. Facile videre fuit, sub ouilla pelle astutam vulpem latere.* Finito, vel abrupto potius colloquio, noui pseudo-Apostoli VVitebergam reuersi sunt; & quamuis tam S. scripturæ quam SS. Patrum testimonijs & auctoritate victi essent, pro victoribus tamen se ferebant, diuersis scriptis Carolstadium excusantes, quasi is sine charta & libris disputare coactus fuisset, quum tamen plaustra libris & chartis onusta adduxisset. Isthoc quidem Lutherus in epistola ad Spalatinum affirmat. Iidem contra quam decretum ac promissum fuerat, Disputationis articulos ad ipsorum incudem reuocatos diuulgarunt. Quin etiam ipse Lutherus ad Pontificem scribere, & Eccium arrogantiæ & temeritatis accusare ausus est: vt qui suæ gloriæ studio, Curiæ Romanæ turpitudinem detexerit, & compositionem quam eius Nuncius Miltitius tractabat, impedierit *Ipsius exemplo*, inquit inter alia, *cognitum est, nullum perniciosiorem esse hostem quam adulatorem.* Econtra Hieronymus Emserus, qui disputationi quoque interfuerat, in Catholicorum fauorem veram totius rei historiam typis publicauit, non sine magna Lutheri ignominia, cuius ille furorem non minus scite quam vere descripsit, & plusquam centum testimonijs confirmauit. Duo tamen commoda populus Catholicus ex disp. Lipsiensi nactus est, vnum quod *sui cordis secretum furioso clamore Lutherus aperuit, coram multis professus eam rem nec in Dei nomine cœptam esse nec terminandam.* Alterum quod post eam disputationem passim traductus est Lutherus suismet ex dictis & chartis, quod dogmata tueretur quædam aliena a communi sensu Fidelium. quorum prius ita manifestum erat, ut redarguere ipse licet essions non potuerit, alterum verò cònatus est obuelare, edito libello professionis Fidei suæ, quoad articulos eos, circa quos erat suspectus, in quo profitebatur SS. *esse inuocandos honorandosque: defunctorum fidelium cruciatus esse caritate viuentium mitigandos: & Dei ac Ecclesia mandata esse obseruanda: Opera per gratiam Dei facta esse bona. Ecclesiam Romanam etsi defectus quosdam habeat, esse tamen à semper futuram talem, ut sit causa recedendi ab ea. Pontificum Romanorum decretis esse obtemperandum.* (b) Sed hæc ipsa metu solo vel spe purgandi sui apud homines, non autem seriò dicta sequens tempus edocuit. aut certe si serio ista professus est, *arundo fuit ventis*, contrarijs ad stuporem *agitata*, verbo *Proteus aut Vertumnus Saxonicus*.

II. Dum Lutherus in hac arena vehementius quam antea desudat, & iam hunc iam illum Fidei articulum conuellit Coloniensis Vniuersitas libellis à Luthero editis oculos iudiciumque adhibuit, & scatentes erroribus Christique fidelibus noxios declarauit, publicato damnationis decreto 30. die Aug quorum exemplum secuti sunt Doctores Louanienses, 7 Nouemb. in quos proinde more suo Lutherus dentes & bilem exacuit, quos viri grauissimi flocci fecere; Iacobus tamen Latomus Louanij Doctor rationibus è SS. PP. petitis istam damnationem Lutheri typis vulgauit (c) Et quia Philipp Melanchton data 21 Iulij epistola falso contraque fidem & pacta vulgarat de Lipsiensi disp sibi placita capita quædam, Eckiusque eum refutarat, acerbissimè calamum strinxit in Eckium & poetastrorum chorum in eum armauit, quo genere pugnæ nihil territus Eckius Romam perfectus est ad informandum Pontificem de periculo, quod Germaniæ infelici incumbebat: (d) Leo PP. scriptis ad Saxoniæ Ducem vnicum Lutheri fulcimentum, litteris, priores querelas repetit, & quam gra-

G 2 uem

a *Data 5. April. 1519* b *Vlenbergius in Vita Luth. cap. 4 num. 5.* c *Vlenbergius cap. 5. Vita Luth.* d *Idem cap. 5.*

nem tam suæipsius existimationi quam vniversæ Ecclesiæ injuriam faceret demonstrat, qui sinu suo tam venenatam aleret viperam, quæ lethali morsu mox ipsum esset confectura. *Qui*, ait quodam loco Papa Vrbanus, *alterius defendit errorem, detestabilior est eo ipso qui errat: vt qui malitiam eius fouet, & plagas tradit quibus alij caviantur.* Lutherus ijs, quas ad Pontificem dederat litteris, plurima verba honorifica immiscuerat; tandem vero ita concludit: *Pater sancte*, inquiens, *Quantum ad reuocationem eius quod dixi aut scripsi, ne quaeso, quisquam cogere me præsumat, nisi Ecclesia caussam multo maioribus quam antea turbis inuoluere, ac rem plane exulcerare velit. neque enim ad interpretandum Dei verbum vllam ego legem vel auctoritatem recipere decreui.* Suum scilicet vnius caput ac cerebrum pro Delphico oraculo & veritatis norma habebat. Vide, quæso, extremam hominis superbiam & vanitatem, qua superbiæ parens eum inflauerat! Saxoniæ Dux acceptis à Pontifice litteris, se excusauit, dicens, *Sanctitatis suæ Nuncio minime è re visum fuisse vt Lutherus Saxonia excederet, ne alibi, vti aiebat, multo plus mali daret, idque quod vno tam loco includeretur, vbique disseminaret.* Sed hoc profecto imprudens fuit & perniciosum Miltitij consilium. Quis enim Lutherum a Saxoniæ Duce eiectum recipere ausus fuisset? Credibile sane est, eum paullatim in eas angustias redigi potuisse, vt relicta Germania ad Bohemos fuerit transfugiturus. Et hoc quidem ille asylum seu receptum sibi ipse destinarat, vti non semel postea ex eo, primam hanc suam fortunam comemorante, auditum fuit. Sed quem fauorem ab Hussitis exspectare poterat, quos ille hæreticos appellando, non mediocriter offenderat? Et quemadmodum Caroli V. Imperatoris metus Germania; sic Ferdinandi, Bohemia eum fuerat expulsurus: nec quidquam aliud reliquum futurum erat, quam vt nullibi reperta secura statione, in Turciam profugeret. Fridericus Dux quamuis Pontifici obtemperaturum se simularet, Lutherum tamen tanto plus animabat ac sustentabat, quanto magis alios in exitium eius consentire animaduertebat. Ex quo factum est, vt Papa ad extremum descendere remedium, eoque gladio vti coactus sit, cuius virtus reliqua arma temporalia & humanarum virium instrumenta tanto plus superat, quanto vis supernaturalis inferioribus his rebus dignitate antecellit: Gladio, inquam, quem ille ab omnipotenti Dei manu accepit; vel Fulmine potius spirituali, vt Cyprianus appellat, quo Ecclesia non minus, quam naturali fulgure aer, purgatur. (*a*) atque hæc fere Anno 1519. gesta fuerunt. seq. vero An. 1520. 4 Ian. Ioannes Episc. Misnensis Lutheri libros damnauit, & Lutherus passim hominum fauores minis, dolis blanditijsque captauit.

III. Vetus est Christianæ Ecclesiæ consuetudo, vt contra omnes hæreticos, schismaticos & alios rebelles formidabilis Excommunicationis sententia pronuncietur. Id quod singulis annis feria quarta sacræ hebdomadæ fieri solet; qua Pontifex, peracto sacro, Pōtificali habitu indutus, comitante vniuerso clericorum ordine, in sublimem quendam Ecclesiæ S Petri locum ascendit, vnde in amplissimam subiectam aream, in qua innumerabilis tum hominum cuiuscumque nationis multitudo conuenit, est prospectus Ibi duo vtrimque ad Pontificis stantes latera, Bullam quæ *In Cæna Domini* appellatur, vnus Latina, alter Italica lingua conceptam prælegunt; cui inserta sunt nomina omnium hæreticorum, schismaticorū, & aliorum qui ab Ecclesia recisi sunt, quos certis verbis & cæremonijs Papa de nouo excommunicat & anathematizat Quo facto, idem flammam ardentem proijcit, in signum maledictionis. Anathema (*b*) vero q..o Ecclesia rebelles ab obedientibus separat (quæ est maxima omnium in Monarchia Ecclesiastica pœna, & mors animæ, vt S. Aug. (*c*) loquitur figura est eius separationis quæ in extremo Iudicio futura est. Quod enim corpori vetus, idem noua Lex animæ statuit supplicium, vt idem inquit. Tum etiam candelæ extinguuntur; quo tenebræ damnatis præparatæ significatur. Igne enim animarū, quæ in cælis viuunt, significatur immortalitas: quod is naturaliter sursum ad cœlos tamquam centrum suum feratur: & corporibus etiam abreptis, animæ nihilominus in magno illo & æterno igne, omnis lucis inexhausto fonte, felices viuant. Per ignem quoque fides nostra viua & feruens figuratur. Atque hanc ob caussam apud primos Christianos etiam medio die Episcopis flammæ ardentes præferebantur (vt Nicephorus (*d*) & Suidas in vita Fulgentij Africani Episcopi testantur) vt olim quoque Imperatoribus

a *Vide Glycam parte 4. Annal. de punitione excommunicati. Nau. c. 17.* b *Tertullianus in Apolog.* c *Augustin. in Deuter. q. 59.* d *Vlenberg. in Vita Cap. 5. p Lib. 10.*

bus Romanis Cuius rei caussam aut originem doctissimus Lipsius in Commentarijs suis ad IV. librum Annal. Taciti nullam aliam se reperire posse ait, quam id quod ab Herodiano post Antoninorum sæculum notatur. Et eandem forte ob caussam Ducibus Venetorum per vrbem euntibus tæda ardens olim fuit prælata. Lumina ergo, vti diximus, in hoc Actu exstingui solent, quum vt fides hæreticorum mortua, tum tristitia quam inde concipit Ecclesia, significetur: sicut econtra in publicis gaudijs & festiuitatibus eadem accendi solent, vt S. Chrysostomus ait (a) Hinc etiam apud nos in ijsdem ignes publice excitari solent. Licet autem Lutheri hoc eodem modo in maledictorum numerum relati candela exstincta fuerit; hæresis tamen eius passim accensa indies magis magisque gliscebat: quod ille tam extrema desperatione, quam vindictæ contra Papam studio adactus, Deo, cœlo & terræ bellum inferre constituisset.

IV. Videns ergo Lutherus nullam spem salutis sibi esse reliquam, neque vllum ad gratiam aut veniam receptum, nisi collum laqueo ipse præberet, omnem iram cum fæcibus euomere, ac tamquam rabiosus canis obuios quosque impetere cœpit, clamitans: *Vbi estis, ô Imperator & Principes? An tantam violentiam ferre potestis? Non veremini, ô Romani Antichristi, ne lapides & ligna præ vestrarum blasphemiarum horrore sanguinem sudent? Ego si peream, exitium meum vestrâ ruinâ nobilitabo Idem omnes potentias cœlestes & terrestres ad sui defensionem contra Papæ, vt appellabat, tyrannidem, euocabat; quem Christi olim Vicarium, iam Antichristum appellans; cui sua manu lethalem ictum se inflicturum minabatur. Mea, inquit, doctrina dominabitur; Papa vero cadet. Pacem recusauit: bellum ergo habeat. Videbimus vter prior lassus sit futurus, Papa an Lutherus. Fatum ineuitabile Papam ad ruinam trahit, nec quisquam, vt Daniel dicit, in auxilium eius veniet.* Sic pseudopropheies hic vaticinabatur palam; clam vero angustijs animi exitum non videntis, luctabatur ita vt Wittebergæ insidias sibi paratus sciens, & gratiæ suæ in Aula Saxonis, ob læsos petulante lingua nobiles viros, diffidens, & præsagio fulminis Roma imminentis, de Transfugio ad Hussitas consilium cæperit. à quo tamen consilio eum superuenientes è Franconia Nobilium aliquot literæ, reuocarunt, omnem opem spondentes fortunarum & corporum suorum obiectu. Complures existimabant, quemadmodum serpens virga facilius quam fuste occiditur; sic hæresin hanc leui potius quam tam graui & seuera, quamuis iusta censura potuisse exstingui. Et quemadmodum qui à Tarantulis icti sunt, (b) tibiarum cantu sanantur; sic hæresi infectos mansuetudine potius & lenitate ducendos, ac vincendos esse. Sed tam in hoc quam alijs ex euentu potius quam veritate iudicium fieri solet, Emunctæ naris scriptor Guicciardinus, *Melius forte futurum* ait, *si hominis huius fatuitas dissimulata initio & contemta fuisset. vt quæ propria sponte in ventum & fumum fuerit abitura; quum econtra tot tantisque conatibus nihil aliud effectum sit quam quod malum longius latiusque proserpsit Quanto enim plures quantoque acerbius Lutherum persequebantur, tanto illius caussa maior apud populum accedebat auctoritas & fauor, existimantem tantas ipsum persequutiones ob vitæ innocentiam & sanam doctrinæ reformationem sustinere. Et certe consultius fuerat ei ignoscere*: quemadmodum coruos crocitare non moleste ferimus, quod hanc à Natura habeant vocẽ, recte Vespasianus aiebat, Non ægre ferendum esse, si homines quæ corde concepta habent, aliquando effundant, ne retenta aut repressa, cum maiori deinde periculo & damno erumpant; vel saltem vt quis quisque sit innotescat. Verum vniuersa consilia hominum incerta sunt & timida.

V. Cum igitur 14. Iunij Romæ publico decreto, foribus S. Petri affixo damnati essent Lutheri 41 errores accusante Eckio, & damnationis sententia per eundem & Hieron. Aleandrum missos in Germaniam Commissarios publicaretur (c) Lutherus incredibili Papæ æstuans odio, quod ab eo Sathanæ esset traditus, multo quam vnquam antea acrius insanire & furere cœpit; certus iam extrema omnia moliri. Quod ipsum in libello ad comitia Ratisbonensia misso præ se fert; omnium turbarum caussam in sanctissimum Patrem (sic per ludibrium eum appellat) à quo excommunicatus & diabolo esset traditus, conferendo; seipsum vero excusando, vt cui omnium, vndiquaque stilis & calamis impetito, extrema se defendendi imposita fuerit necessitas. Vbi vero accepit libros suos publice crematos (quasi ijs abolitis, omnis Lutheranæ hæreseos memoria vna foret intermtta) ipse quoque Iuris Canonici libros, vt & Leonis X. Bullam, inaudita tam vilis monachi audacia, conuocatis ad hoc

G 3

a *Hom. 20 ad pop. Antioch.* b P. *Athan. Kircher In Magnete*, c *Vlenberg. cum AA. Jun. cap. 5. Bzonius An. 1520.*

hoc sacrificium scholasticis suisque auditoribus, Witebergæ publice combussit pronunciatis inter alia his verbis: *Quoniam tu conturbasti Sanctum Domini, ideo te conturbet ignis æternus.* Facti huius decretum v. Operum ipsius Tomo insertum legitur. Neque vnquam postea vllam animus ipsius quietem habuit. *Inuadamus* (exclamabat homo ille omnis humanitatis expers, (a) *Inuadamus omnibus quibus possumus armis filium perditionis, Pontifices, Cardinales, ac totam hanc sentinam Romanam: lauemus in sanguine ipsorum manus nostras.* Ecce quomodo Sathanas iam lingua eius quam penna ad summam crudelitatem abusus sit. Hæc enim ipsa verba gladiatorijs suis libellis non vna lingua editis ac circummissis, inserere non dubitauit. Sed quid dicis, Luthere? An S. Apostolus Paulus hoc modo gentiles tractauit? An sic ille cum ijs quos ad Iesu Christi cognitionem adducere cupiebat, loquutus est? *Quæ desursum est sapientia,* inquit D. Iacobus, (b) *pudica est, pacifica, modesta*: at scientia filiorum superbiæ turgida est, arrogans, minax. Non igitur diuinæ domus zelo, sed Papæ odio impulsus fuit Lutherus, vt ipse in epistolis suis testatur, vbi dicit, *se non* IESV CHRISTI *amore, sed Pontificis odio, cui igne & sanguine bellum denunciauimus velit, certamen hoc suscepisse: valdeque sibi molestum esse quod multo plus mali facere iam ipsi non posset.* Qui Lipsiensi disputationi interfuerunt multa incredibilis insolentiæ adeoque furoris plena verba ex ore eius profecta annotarunt. Admonitus enim vt modestius ageret, siquidem Dei verbum non nisi cum modestia & spiritus lenitate tractandum esset: *Ego, aiebat, longe alia scribam, si Romanæ Sedi hæc displicere intellexero.* Et in præfatione libri De captiuitate Babylonica, *Dum illi, inquit, de mea aliqua hæresi triumphabunt, ego aliam nouam procudam.* Nihil tum ille frequentius quam Antichristum in ore habebat (c) & vt simplices deciperet, primitiuæ Ecclesiæ simplicitatem demonstrabat: quæ opulenta tum paupertate & sublimi humilitate felix, ad eam, vti ab Esaia vate prædictum fuerat, magnitudinem postea peruenire debuit, quam post redditam ei pacem & Imperatores Regesque ad fidem conuersos, ei obtigisse videmus & admiramur. Et sicut ab vna parte Lutherus nascentis Ecclesiæ paupertatem: ita ab altera morientis (sic enim aiebat) pompam & maiestatem graphice describebat: *eam exemplo Pelagianorum* (d) *pestilentiæ cathedram appellans; item Babylonem, cuius in Apocalypsi fit mentio, Sanctorum interfectricem, & Sathanæ sedem* quasi eadem esset Roma quæ tempore Neronis & Diocletiani olim fuit. Atqui inter Romam paganam & Christianam, vel potius inter Romam & Ecclesiam, vt facit Hieronymus, diligenter distinguendum est. Illa cum merito adultera & meretrix audijt; postea vero a SS. Patribus Ciuitas sancta, Sedes pietatis, & omnium Ecclesiarum totius Mundi mater fuit appellata. Tempora scilicet distinguenda sunt, nec quod de primis sæculis dictum est, ad posteriora est trahendum. Roma gentilis domicilium fuit Sathanæ, & thronus eorum qui tam Apostolos quam multa martyrum millia morti tradiderunt: at eadem iam est Ecclesiæ Dei Sedes, in qua Apostolorum sedet successor. Qui sedem hanc occupat, non cum Ioue imperium partitus est, nec velut alter Briareus, deiecto Ioue, seipsum intrusit. Qua vos fronte, ô perditi mendaciorum parentis filij, eiusmodi sententiam contra eum pronunciare audebis, qui Sedem suam numquam tam alte verius cœlos eleuatam esse cogitat, vt obliuiscatur terram a se pedibus contingi? qui licet Dei in terris sit Vicarius, hominem tamen & quidem è terra & luto formatum in Dei conspectu se esse meminit; nec tam D. Petri quam peccatoris successorem, adeoque seipsum peccatorem esse nouit.

VI. Non sine caussa reprehensione dignus fore mihi videor, si huius monachi fatuitates vel furias potius hoc loco recenseam, quas ipse Sleidanus celare non potuit: quæ si ipso forte dignæ sunt, dignæ tamen non sunt quæ a me describantur. Quoniam tamen noui hi Deucaliones, meliores Mundi, si dijs placet, restauratores, & Ecclesiæ repurgatores, ipsi a nouo hoc Apostolo doctrinam suam (quamuis ea iam immane quantum ab ea quæ olim fuit distet) accepisse se gloriantur; non abs re fuerit nostri huius Euangelistæ ingenium & mores cum primis Christianæ fidei architectis & fundatoribus conferre. Sicut vero Simonidis calcei distortos ipsius pedes arguebant: sic hominis huius scripta animum eius nobis indicant & depingunt. E sacco frustra tu aliud depromere teotes, quam quod in eo reconditum est. Et quemadmodum in priscis illis Doctoribus humilitas, mansuetudo, benignitas, continentia & pietas

a *Epist. contra Siluest.* b *epist. cap. 3.* c *Vide epist. ad Argent. Cochla. Lindan. Emser.* d *Aug. lib. 2. cap. 5. cont. Petit.*

tas mirabiliter eluxerunt: Ita in hoc homine nihil nisi superbia, furor, crudelitas, incontinentia, maledicentia & impietas notari potest. Vt vero Apellis manum vna linea prodidit: ita ex vno & altero dicterio ingenium & mores huius hominis, & ex vnguibus, quod dicitur, leonem facile agnoscemus. In libello quem ille pro strena ad sacrum Cardinalium miserat collegium, à minis contra sanctissimam Sedem exorsus, post multas effutitas ineptias sic tandem concludit, vt dicat, *se Papæ minas & Bullam ne pili quidem facere; eosque qui ob minas moriantur, ventris crepitibus esse sepeliendos.* O rarum Lutheranæ modestiæ exemplum ac testimonium? Quam longe ab hac scurrilitate etiam ipsi Ethnici abfuerunt, qui nec ambiguis verbis opinionem aliquam turpitudinis habentibus vti voluerunt! Monitus vero a discipulis, & inprimis à Philippo Melanchthone, vt maiori veterum modestia ac ratione, respondit: *Velle se pro tali haberi, velle maledicentia, conuicijs & opprobrijs contra Papistas refertum videri. Immo pulcrum sibi & gloriosum ducere, si vsque ad vitæ finem exsecrationibus & iniurijs contra furciferos istos sese exercere possit: & citius eos aquam ex pumice quam vel vnum bonum verbum ex ore ipsius expressuros* O inpudentem audaciam! omnis ô mali, Lernam atque abyssum! inquit Euripides. Porcus hic in Aristippi Augia saginatus nihil fere nisi sordidum ac stercoreum aut in ore habebat aut chartis illinebat, tanta fœditate vt vel sola auditione aures, & lectione oculi conscelerentur: vt inde *Propheta stercoreus* passim appellatus sit. In eum est Andreæ Deliciani hoc Epigramma:

Stercora dum præ se ducit quæcumque Lutherus,
Oreq; spurciloquo nil nisi stercus habet;
Num, rogo, Stercoreũ dices hunc esse Prophetam?
Qualia verba viri, talis & ipse vir est.

Hoc encomium Luthero verissime competere luce meridiana clarius perspiciet qui eius operum Tomos perlegeret, quorum tamen, hanc ob caussam legendorum, operam lucri fecit præclare M. Conradus Andreæ, seu P. Conradus Vetter è Soc. Iesu, qui ex vniuersis operibus Lutheri collegit flosculos dictorum eius, redegitque in locos communes seu Titulos istos: 1. Innocens 2. Humilis. 3 Verax. 4. Christianus. 5 Deuotus. 6. Fidelis. 7. Angelicus. 8. Biblicus. 9 Grauis. 10. Castus. 11. Sobrius. 12. Cygnæus, vel porcinus 14. Vtraquista 13. Pacificus 15. Mundus. 16. Mansuetus. 17. Iurista. sub quibus titulis ipsa Lutheri verba ex eius operibus ita digesta sunt, ut sub solo 15. titulo, 311. loca impurissime olentium & scurrilium verborum exscripta sit reperire.

Nec contentus tam scurrilibus conuitijs & atrocibus iniurijs scripta sua infercire, etiam scalprum & penicillum adhibuit. Sicut enim Leopardus omnium animalium homini infestissimus vbi ipsum hominem nancisci non potest, imaginem eius sibi obiectam inuadit, & articulatim dilaniat; sic Lutherus furijs & intemperijs actus, Leonis PP. imaginem centum modis à se depictam misere habuit & depexuit. Iam *ad instar cornuti diaboli*, iam *sub forma asini Midæ habentis auriculas*, iam *serpentis aperta ingluuie & faucibus minantis* figura. Magno numero passim eiusmodi tabulæ Papæ figura pictæ & sculptæ visebantur, non solum ineptæ & ridiculæ, verum etiam ignominiosæ, adeoque profligatissimi hominis Chirophanis picturis turpiores; scommatis & dicterijs adiectis non tam Theologo quam effronti nebulone dignis. Has ille plerumque librorum suorum frontispicijs præfigere solebat, vt Sleidanus non sine voluptate quadam recitat: qui Scrophæ & Asini picturam à Luthero editam repræsentat, eaque occasione Prophetam illum appellat, addita tabulæ eiusmodi inscriptione: *Lutherus Prophetico spiritu donatus.* Nec dissimulat tamen eundem propterea à multis fuisse reprehensum. Nec vero libri tantum & Musæa eiusmodi emblematis depicta passim videre erat, verum etiam maius Torgauiensis arcis, vbi Saxoniæ Duces commorari fere solent, cœnaculum miram è Lutheri cerebro effictam ac depictam Iesu Christi & Papæ Antithesin ostendebat. *De picturis eiusmodi*, loquens Sleidanus, *ait eas à multis fuisse reprehensas, quasi parum ipso dignas. Sed illum suas habuisse rationes; ac longius prospicere eum vulgo existimatum. Et in libris eius multa de magnis rebus exstare vaticinia, quorum nonnulla iam impleta, alia adhuc in Dei sint manu.* Idem hoc loco Sleidano accidit quod remigantibus accidere solet, quò nauis agatur nihil prospicientibus. Excusando enim pseudoprophetam suum, non modo ipsum, verum se quoque reum, & ipsius stultitiæ participem facit, chirurgi illius apud Iuuenalem exemplo, fœdum & putidum vlcus serico emplastro tegere ac celare conantis. Sed vbi vaticinia illa vel prophetiæ sunt, quas hic Lutheri paranymphus nos celat? Restat ergo vt dicamus Milesiam aliquam fabulam illum narrare & depingere nobis voluisse?

QVO-

QUOMODO LVTHERVS REprehensis initio Indulgentiarum tantum abusibus, totam deinde veterem religionem euertere constituerit.

CAPVT XII.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherus constituit, fabricari religionem plenam Libertatis etiam ad peccandum.*
II. *Omnibus quæ quis vult credendi potestatem permittit.*
III. *Ex Lutheri sententia omnes homines sunt Sacerdotes sine subordinatione.*
IV. *In religionis negocio etiam parua magni sunt momenti.*
V. *Montani dictum de primo Lutheri ingressu.*
VI. *Centuriatorum Magdeburgensium iudicium.*

I. POSTEAQVAM animaduertit Lutherus iniuriis suis, probis & conuicijs parum admodum se profecisse, vt quæ nihil aliud essent quam vani & inualidi cōtra adamantinum murum emissi, & sine noxa fere repulsi ictus: rem alia ratione aggredienda n sibi statuit, à Papa in Ecclesiam; & à moribus seu vita in doctrinam conuerso impetu, sperauit conatum hunc aliquanto felicius sibi successurum, quam alijs qui idem antea cum suo ipsorum exitio attentarant. Nam & iam ante multa sibi præter spem euenisse videbat. Inprimis nomen suum obscuro ante inclusum monasterio, iam per totum orbem celebrari: Nihilque adeo ad summum gloriæ fastigium sibi deesse, quam si nouæ religionis auctor haberetur. Et quemadmodum crocodilus durissimis squamis vndique munitus non facile nisi ventre nudo & aperto lædi potest; sic Lutherus corpus Ecclesiæ munitum quasi Clypeis, per Carnalem in ea partem, tanquam ventrem potissimum impugnare voluit, obijciendo voluptates ad quas omnem suam doctrinam & dogmata direxit: non ignarus natura hominem ferè à cœlibatu, ieiunio, pœnitentia, abnegatione sui, baiulatione crucis ac cæteris austeræ vitæ exercitijs abhorrere. Et certè sicuti Christi, Ecclesia est ædificata super petram duram, laboriosam &c. Ita Lutheri Ecclesia omnis eiusque doctrina ventri quasi est inædificata: vt in qua gulosi nec Vigilias, nec Quadragesimam, nec vllos dies esuriales repertturi sunt, nec judicium suum ulli subijcere seu captiuare, nec voluntatem suam resignare coguntur. Quocirca vt suam religionem carnalibus hominibus acceptiorem faceret, ieiunia in conuiuia, cilicia in teneras subuculas, seruitutum in libertatem commutandum, & Monachorum Deoque dicatarum virginum claustra perfringenda sibi putauit: summa suo cuique modo viuendi genioque indulgendi licentia proposita. Licentia, inquam, pessima & infami omnium hæreseon lena & conciliatrice. Hæc enim illa est, quæ hæresibus portam aperit, viam sternit, & planum facilemque cursum reddit, non viuendi tantum vt velis, sed credendi etiam quæ velis, Libertas. Et certe magna illecebra peccandi est impunitatis spes, vt Cicero ait.

II. *Non iam amplius tempus est*, clamabat Lutherus, *torquendi conscientias.* Par est vt vnusquisque quod vult credat. Hoc eodem scuto Donatistæ olim vsi sunt, dicentes: Mi frater, quidquid lubitum fuerit, idem licebit: & quidquid voluptati vobis erit, per nos sanctificabitur. *Libera res fides est, nec imperari potest.* Sed *ò felicem metum*, inquit Augustinus, *qui vt melior fias cogit!* Econtra Lutherus, (a) *Si quis fide, aiebat, male vtitur, satis pœnarum ille in inferno dabit: & si ex numero sumus electorum, quid attinet vitam hanc acerbam nobis facere? Cum fata rumpere non possimus. Prædestinati enim sumus aut ad bonum aut ad malum. Præscientia Dei nos præordinauit antequam nati essemus; facitque vt aut boni simus aut mali. Credamus modo, satis est, & quanto es improbior, tanto es Deo propinquior.* O detestabilem doctrinam! quæ omnem reuerentiam & cultum Dei conuellit & tollit. *Cur enim*, inquit aliquis, *vitam ego meam in tantis laboribus & sudoribus traducam, vt possideam id quod sine vllo meo labore iam est acquisitum! Cur carnem meam ego macerem, quum nihilominus aut æternis destinatus sim supplicijs, aut sine vllis meis laboribus de salute mea certus.* Et alibi ait, (b) *Sicut Dei solius sit nostra bona opera remunerari, ita peccatorum nostrorum pœnas eidem soli nos persoluere debere: atque ita stulte agere qui ob secus facta pœnas à seipsis exigant. O nouam libertatem Euangelicam*, exclamabat Erasmus, Lutheri eiusque doctrinæ mentionem audiens, *sentire & facere quod cuique bonum videatur: siquidem iam saluationis & damnationis decretum à diuina prædestinatione latum est.* Quid Augustinus hac de re? *Absit.*

a *Luth. Tom. 4. fol. 319. Tom. 2. de Mini. Eccles.*
b *Serm. de Piscat. Pet.*

Absit, inquit, vt dicamus vobis: Viuite quomodo vultis, quiescite securi. Deus neminem perdit. Fidem tantum Christianam custodite. Non ille perdet quod redemit. Non perire sinet eos pro quibus sanguinem suum effudit. Si ita loqueremur, cœtus quidem nostros valde augeri, sed homines in infernum præcipitaturi eramus. O quantum doctrina magni huius Ecclesiæ luminis Augustini ab impia Lutheri Augustiniani doctrina abest, cui diuina illa Ciceronis sententia mirifice placuit: *O miserum, cui peccare non licebat!* Econtra illam magni Episcopi ridebat, dicentis: *Qui te fecit sine te, non te saluabit sine te. Væ,* inquit Propheta Ezechiel, *(a) qui consuunt puluillos sub omni cubito manus; & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis. ad capiendas animas,* id est, qui viam salutis planam & facilem esse ipsis persuadent. Hi quidem tanto periculosius & grauius errabunt, quanto facilius sibi salutis negocium imaginabantur.

III. *Omnis Christianus,* aiebat nouus hic Christianus, *Sacerdos est. Omnes annunciare possunt verbum Dei,* etiam ipse diabolus & eius mater. *Omnibus quippe dictum est: Hoc facite in mei commemorationem.* Sed quid ais, bone vir? An D. Petrus Apostolus omnes Christianos, sacerdotes appellat? *Vos,* ait Lutherus ex illo: *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta populus acquisitionis. (b)* Sed audi Luthere. Loquiturne hic Apostolus de sacrificio altaris? an alio spirituali? quo Deo offerimus preces nostras & bona opera; de illo non de priore quo solemne illud D. N. & Seruatoris sacrificium Deo offertur loqui, colligitur ex verbis præcedentibus, vbi inquit: *Offerentes spiritales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum.* Et quoad hoc, omnes sane sacerdotes sumus, quia scilicet viuas Deo hostias, ut D. Paullus loquitur, offerre debemus. Nec vero sacerdotes tantum, sed & Reges esse dicimur. Reges quidem vt animi nostri affectus & cupiditates regamus; Sacerdotes vero, vt corpus & animam nostram viuam Deo hostiam offeramus. *(c)* Martinus Chemnitius in Examine Concilij Tridentini magistrum suum ab hoc errore vindicare volens, numquam eum ita sensisse scribit. At si animi interpres vox est, Lutheri certe verba aliter intelligi non possunt. Sic enim loquitur in libro De Captiuitate Babylonica: *(d) Esto itaque certus, & sese agnoscat, quicumque se Christianum esse cognouerit, omnes nos æqualiter esse sacerdotes, hoc est, eandem in verbo & Sacramento quocumque habere potestatem.* Idem sic argumentatur. *(e) Primo docendi munus omnibus est permissum: siquidem Esaias Propheta & ipse Saluator dicit: Omnes erunt à Deo docti. Secundum munus sacerdotale est Baptizare. Atqui hoc ipsum omnibus, immò & feminis vsurpare licet. Tertium est consecrare panem & vinum: quod itidem omnibus cum sacerdotibus commune est, quum Dominus tam ad præsentes quam futuros dixerit: Hoc facite in mei commemorationem. (f) Ad officium Clauium quod attinet, illud itidem tam fratrum minimo quam summo Apostolorum fuit demandatum. Claues ad vniuersam spectant Ecclesiam: & sic tam ad minimum eius membrum quam ipsum Papam.* Quam glossam his verbis Chemnitius allinet? quę alium in sensum ea detorquebit? Idem Lutherus, *Vtinam, inquit, maiores nostri voce hac, Clerici, numquam vsi essent!* Idem votum iisdem vere verbis cōceptum fuit eius qui peioris hæreseos caput & auctorem se fecit *(g)*. Sed cur, quæso, ab hac voce tantum abhorretis? quum Nicenum Concilium, Origines, Epiphanius & alij eandem differentiam quam nos inter Laicos & Clericos constituerint. Est vero vox hæc deriuata à κλῆρος, quod significat Hereditatem seu sortem: quod Clerici sint sors seu pars Domini, peculiaris ut Leuitæ in vet. Lege, etsi enim omnis Israel erat hæreditas Domini specialiter tamen Leui.

IV. Verum enimuero quemadmodum apertâ leui murorum ruinâ, hostes turmatim irrumpunt; aut rupto alicubi aggere, aqua longe lateque omnia inundat, nec vllo obice coërceri potest: sic conuulsa per Lutherum prima Ecclesiæ porta, & emotis humilitatis & obedientiæ cardinibus, superbia & arrogantia ita inualuit, vt nemo iam ab Ecclesia, sed à seipso credendi legem ac metam accipere debeat aut velit, si Luthero obedit. Quæ vero inde consequuta sint, libro II. videbis. Et hunc quidem hæreticorum morem Lutherus ipse notarat, *(h) quos ait, ab vno aliquo articulo initium facere, deinde omnes conuellere aut negare.* Idem articulos Fidei annulo comparat, qui fractus, digito amplius accommodari non potest: itemque campanæ, quæ vel leuissima accepta fissura, sonum omnem perdit. Quocirca mirum non est quod vniuersa Christiana Respublica commoueri sit solita quam primum vel vnus Religionis articulus in dubium reuocari cœpit: quum Fides

H my-

a *Cap.* 13. b 1. *Pet.* 2. c *Vid. Bellar lib* 2. *de Sacr. cap.* 15. d *Fol.* 326. e *De abrog Miss cap.* 5. f *Matth.* 18. g *Calu. de Monagom.* h *Tom.* 2. *fol.* 261. *Bren. Confess. de Cœna.*

mystici Ecclesiæ ædificij basis sit & fundamentum, sic vt vno conuulso aut mutato articulo, reliqui omnes eandem fortunam subeant, vt Illustriss. Cardinalis Bellarminus in Præfatione primi Tomi erudite ostendit.

V. Audi quid hanc in sententiam Gallus (a) quidam elegantis ingenij & doctrinæ homo dixerit. *Quando noua Lutheri dogmata, ait, magni fieri passim cœperunt, vidimus veterem nostram Fidem disputationibus & argumentorum collationibus valde concussam: & facile apparebat huius morbi principium mox in exsecrabilem Atheismũ declinaturum. Sunt enim homines eius natura, vt quum res suis ipsorum ponderibus & ratione dijudicare nequeant, specie earum & communi quodam errore facile abripiantur. Quamprimum certe quis inducitur, vt opiniones seu dogmata, quæ in magna prius habuit veneratione, qualia sunt quæ ad salutem spectant, contemnere quodammodo ac dijcutere ausit, adeoq́; Fidei suæ articulos in dubium & ad trutinam reuocet; idem statim de cæteris quoq; Religionis capitibus nec plus auctoritatis nec fundamenti habentibus, dubitare incipiet; omnesq́; persuasiones vel à legum auctoritate, vel antiqui moris reuerentia animo impressas, tamquam tyrannicum iugum abjiciet, cum proposito nihil posthac se recepturum aut crediturum, nisi quod prius ipse ad sui iudicii normam exegerit, eiq́; conueniens iudicarit. Sic ille veritatem turbans, medius mendacij turbis sese immiscet.* Nec minus docte atque apposite eadem de re Clemens Alexandrinus inquit, *Veritatem rem arduam, ac difficilem esse eius inuestigationem, vnde facile hæreses nascantur. præsertim in hominibus ambitiosis, & sui ipsorum amore ægris, qui sibi aliisq́; persuadent se intelligere illud quod tamen numquam didicerunt; nec scientiam, sed falsam scientiæ habent persuasionem.*

VI. Hoc loco facere non possum quin in hostium castra paullulum concedam, non vt transfuga, sed vt explorator, & vnius Centuriatorum Magdeburgensium notabile dictum, tamquam rosam è spinis, decerpam. Ait ille, *malas artes & fraudes quæ contra veram religionem adhibentur, similes esse cuneo: cuius acies tenuis admodum est, ligno q́; infixus, haud ita magnam fissuram facere videtur: at vbi in rimam adigitur, paullatim hiatum ampliorem facit, donec tandem vel maximam trabem omnino diffindat.* Primam cunei huius Lutherani fissuram ait Cardinalis Hosii usfuisse de Indulgentijs disputationem. Secunda latior multo fuit & profundior, Communicatio scilicet laicorum sub vtraque specie, & clericorum matrimonia. At Augustana Confessio quæ postea sequuta sunt, tantam dederunt fissuram ac hiatum, vt nisi Deus propitius nos respexisset, numquam tam grandis hæc scissura rursus coalescere, & ad pristinam integritatem redire posse videatur. Sed quemadmodum Milo athleta, quum nimia virium fiducia arborẽ in media parte hiantem diducere vellet, brachijs, redeunte ad se arbore, hinc inde coustrictis, & deficiente conatu retentus, lupis esca fuit: sic quamuis hæreticus hic gladiator, alijque non minus validam quam antiquam Ecclesiæ arborem discindere annexi sint, numquam tamen totam eam conuellent; sed spes est potius eam pristina vnitate rursus coalituram, cum perpetua ignominia & ruina eorum qui diducere eam ac diuidere sunt conati.

CAROLVS V. IMPERATOR in Germaniam proficiscitur: videt, audit & damnat Lutherum.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

I. *Imperator ad compescendam Lutheri insaniam in Germaniam proficiscitur.*
II. *Ad eum Lutherus se confert.*
III. *Quid præsente Imperatore actum.*
IV. *Imperator Lutherum damnat*
V. *Lutheranos inuadit Spiritus rebellionis.*
VI. *Lutheri cum Treuirensi Archiepiscopo colloquium.*

I. QUATUOR iam circiter labebantur anni, ex quo Lutherus Ecclesiam turbare cæperat, cum iam Nobilitatem Germanicam in arma concitauerat, edito scripto de grauaminibus Nobilitatis plane sedioso ac furioso, Item libro de libertate Christiana ad 6. Septemb cum ei suppetias tulit etiam scribendo Vlricus Hütrenius Nob. Franco, qui acerbum scriptum contra Romanistas euulgauit, vt contra Tyrannos pro Luthero. & mox Rithmum (Tit. Clag vnd Vermanung) seditiosissimum & furiosissimũ. Coronabatur sub id tempus nempe 10 Nou. Carolus V. Aquisgrani, & aderat Imperatori Fridericus Elector Saxoniæ, cum damnationis Romanæ sententia Wittebergã aduenit, qui monitus 18 Nou. ad Academiam VVittebergensem rescripsit perplexus, magis tamen Luthero fauens; quem ei fauorem instillauerat Erasmus Louanio a Friderico euocatus, & consultus de Luthero, qui ita patrocinatus est Luthero, ut deinceps Elector Apostolicos Nuntios aduersus Lutherum.

a Montanus.

therum noluerit audire. Cum igitur coronatus in Imp. Romanum Carolus Hispaniarum Rex, iuuenis non minus generosus quam Christianus & Catholicus, ex inferiore Germania, vbi tunc erat, in Germaniam superiorem proficisci, nouum hunc Prophetam audire, eiusque insaniam, quæ magnum malum Christianæ Reipublicæ minabatur, compescere statuisset, a Pontifice, qui in hunc finem Hieronymum Aleandrum ad eum ablegarat, præcipuè incitatus Comitia VVormatiam indicta fuerunt ad seq. Anni initium futura. Circa id tempus Lutherus librum suum De Ecclesiæ Reformatione, eidem Imperatori dedicarat, in quo valde se humiliat, & S. Athanasij exemplo, ad pedes ipsius tamquam ad aram & asylum se prosternit, *per omnia sacra obsecrans, vt vim inimicorum, qui persequi ipsum non cessarent, omnesque conatus ad exstinguendū vna cum ipso Euangelium dirigerent, à se depellat.* Sic ille loquebatur, sic scribebat: tum omnes contentiones quæ inter Pontifices & Imperatores olim intercesserant, ac præcipue de Neapolis & Siciliæ regno, velut è sepulchro rursus protrahebat: iuuenem hunc Principem vehementer exhortatus, *vt ne auctoritatem suam eripi sibi ac pedibus conculcari pateretur, vt qui non minus iuris & imperij in clericos quam reliquos haberet, quos illi male Laicos appellarent: quum per Baptismum consecrati omnes & sacerdotes facti sumus.* Hoc modo Lutherus in bonam Caroli gratiam & fauorem insinuare se studebat: vtque ijs quæ scripserat, pietatis, deuotionis & sanctitatis opinionem conciliaret, omnium paginarum frontispicijs IESV nomen præfigebat; interim vnice illud spectans vt Imperatorem cum Papa committeret, quod effecturum se non semel iactârat, eo præcipue confisus, quod Imperatorem alieniori esse à Leone animo speraret, vt qui eius electioni quantum poterat obstitisset. Quæ tamen spes valde illum fefellit: quod Religiosus hic Princeps suas iniurias insuper haberet, vt quo Deo illatas vindicaret. Luthero iā ante non leuē terrorem incusserat, quod Imperator in omni ditione sua Belgica libros ipsius cremari iusserat: quod etiam in quibusdam ciuitatibus Imperialibus, vt Coloniæ ac Moguntiæ, factum fuit. Porro Fridericus Saxoniæ Dux vbi accepit Imperatorem VVormatiam proficisci, magnis itineribus & ipse eodem contendit, vt primus Imperatorem salutaret, ac in meliorem de Luthero sententiam adduceret, quē sanctæ vitæ atque doctrinæ hominem esse asseuerabat. Econtra Hieronymus Aleander Pontificis Legatus, XL. articulos è Lutheri libris excerptos, & hæreseos iam olim à Concilijs damnatos, in frequentissimo Principum ac Statuum Imperij consessu, recitauit: atque hoc effecit vt alter alterum intueri, & contra Lutherum eiusque fautores murmurare inciperent. Quod vbi sensit Dux Fridericus, declinandæ inuidiæ caussa dixit, *Eos articulos non esse Lutheri, sed in eius odium ab aduersarijs confictos; neque librum illum De captiuitate Babylonica ex Lutheri officina prodiisse, sed supposititium esse.* Ex aduerso Aleandro ipsissimos hos Lutheri esse fetus asserente, ac re ad alterationem delapsa, visum fuit Imperatori ac Principibus, Lutherum ipsum accersendum esse, ne inauditum se damnatum esse quæri posset. Lutherus accepto celeriter eius rei nuncio pelli suæ ante omnia consultum voluit, eoque saluum conductum non Imperatoris tantum, sed Imperij quoque Principum manu signatum petiit. Annon vero digna hæc cœlitus ad perditam restaurandam Christianam fidem, misso Prophetā videtur constantia? Illi olim priscæ religionis Antistites, tyrannos adituri & in ipso quasi Sathanæ sterquilinio Euangeliū prædicaturi, an vllam vitæ suæ securitatem expetebant? Certe tantum abest, vt honestam eius perdendæ quæsierint occasionem. Sic igitur pro vnius Monachi saluo conductu publicæ expeditæ sunt & signatæ litteræ; adiecta ista conditione, *vt Lutherus in itinere neque concionaretur vsquam nec scriberet:* missusque est VVittebergam Imperialis caduceator, qui eum VVormatiam deduxit, comitantibus Iona Ecclesiæ VVittebergensis Præposito, D. Schurffio Iurisconsulto, & Amsdorffio, quem post^a Lutherus primum & vltimum sua manu Episcopum consecrauit, vt suo loco infra dicetur.

II. Ad hanc famam vix passim & compita quacumque iter faciebat Lutherus ingenti hominum multitudine Monachi huius (cucullo enim tunc adhuc indutus erat, quem Anno MDXXIII. demum abiecit.) videndi desiderio accurrentium, complebantur. Ipse Lutherus curru in modum lecticæ facto & vmbroso vehebatur, non iam vti olim quando ad Legatū proficiscebatur, pedibus suis incedens. Indies sonijs multa propinatio, læta compotatio, Musices quoque gaudia, adeo vt Lutherus alicubi sonora testitudine ludens, omnium in se oculos conuerteret, velut Orpheus quidam aut Amphion, sed rasus adhuc & cucullatus, eoque mirabilior. Non hoc

H 2 omn

a Bzouius in Annal. An. 1521.

ornatu Fr. Thomas, de quo supra, vitia reprehendendo & rebellionem Lutheri prædicendo, varias regiones obiens, incessit vili asino, vestitu duro & aspero, pera denique, in qua omnis eius erat supellex, contentus. Quamuis autem ea lege saluum conductum Cæsar ei dedisset, vt in itinere nullibi concionaretur aut scriberet: Erfordiæ tamen Dominica in Albis, contra Peregrinationes religionis ergò, Vota, & alios Catholicæ Ecclesiæ ritus publice prædicauit: Gaspare Sturmio caduceatore conniuente, & sedulo omnia quibus Lutherum oblectare posset, prouidente. Certe Luthero tum data fides iure quam optimo reuocari potuisset, vt qui prior legem sibi præscriptam violasset. Qui enim contra legem delinquit, eius beneficio indignus est. Sed cum caduceator ille fidem & Ecclesiam proderet, Deus suæ sponsæ deesse monendo noluit, nam templum, in quo Lutherus concionabatur ruinam minari visum fuit, cum terribili cõsternatione erumpere conantium, ut Dresserus, eiusdem cum Luthero opinionis, testatur testis oculatus.

III. Venit ergo Wormatiam, hoc modo & hoc comitatu quem diximus Lutherus, die XVI. Aprilis Anno MDXXI. cum pridie nempe 15. Aprilis Parisijs Lutheri libri fuissent damnati (a) Et ad Imperatorem introductus, ac humaniter, ne terrorem caussari posset, receptus 17. April. monitus is tunc fuit vt omissis ambagibus, ad quæsita tantum responderet. Tum Eccius vir tam Theologiæ quam Iurisprudentiæ peritissimus, Treuirensis Archiepiscopi Officialis, Cæsaris nomine Lutherum primo Latine, deinde vt ab omnibus intelligi posset, Germanice rogauit, vtrum libros hactenus sub ipsius nomine vulgatos pro suis haberet, & quod in iis continetur defendere vellet. Tum Lutherus simulans se Imperialis illius Maiestatis intuitu perculsum, vel potius sua ipsius conscientia perturbatus aliquantulum obmutuit: deinde paullum recollecto animo, libros suos titulo tenus recitatos agnouit & nunquam abnegaturum dixit: verum quum defensio eorum vel reuocatio, quæ ijs continentur res sit tanti momenti, spacium deliberandi petere. Ad hæc Eccius: *Etsi tu Martine, ex mandato Cæsaris satis intelligere potuisti ad quid accersitus sis, eaque de caussa indignus cui longior cogitandi mora detur: Cæsarea tamen Maiestas ex innata sibi clementia, diem vnum indulget meditationi tuæ, vt cras ad eandem horam hic compareas, ea conditione ne scripto sententiam tuam proponas, sed ore exsequaris.* Obseruet hic Lector Luthero fuisse catalogum librorum suorum exhibitum, inter quos & ille fuit De captiuitate Babylonica agnitus. quem Dux Lutheri esse negarat, ut vel hinc appareat inordinatus & cæcus Friderici Electoris affectus in caussa Lutheri. Postero die 18. Aprilis ad constitutam horam reductus Lutherus, videns se in tam illustri cœtu stantem qui antehac in monasterio educatus fuerat, quasi pudore suffusus (qui tamen in eius fronte numquam, sed potius summa temeritas & audacia domicilium habuit) rogauit Imperatorem ac Principes, vt si vel verbis vel moribus tam illustri consessu parum dignis vteretur, id sibi ac vitæ generi in quo meliorem ætatis partem consumpsisset, condonarent. Deinde longam ac prolixam orationem Latina linguâ exorsus est, vndique ad Auditorum fauorem sibi conciliandum conquisitis Rhetoricis coloribus distinctam; iam blandiens Principibus, iam terrens scripturarum exemplis, de Regibus Ægypti, Babylonis & Israel, longè admodum petitis. Producto hoc modo, & quidem extra lineam, vt dicitur, in duas fere horas sermone, Eccius qui è vultu Imperatoris & Principum molestiam quam è tam longa hau irent oratione perceperat, interpellans: *satis*, inquit, *Luthere, verborum est. Nihil attinet Cæsaris ac Principum animos tam prolixa oratione fatigare. Ad hoc tantum quod heri ex te quæsitum fuit, simpliciter responde.* Tum Lutherus: *Nisi conuictus fuero testimoniis scripturarum aut ratione euidenti* (nam neque Papæ neque Conciliis solis credo, quum constet ea errasse sæpius, & sibi ipsis contradixisse) *reuocare neque possum neque volo quidquam.* Deinde distinctionem librorum à se conscriptorum fecit, seque veritatem vti eam è S. scriptura hauserat, docuisse præfracte contendit, obiecto omnibus hæreticis qui ante fuerunt, vsitato clypeo: protestans, se minime contumacem futurum, sed errores suos ipsum damnaturum, si quid cum verbo Dei pugnans docuisse foret conuictus. Et quemadmodum Oracula dæmoniorum ambiguis olim verbis concepta erant, vt varia ac multiplici explicatione ad quemcumque euentum trahi possent: sic Lutherus ad quæstiones sibi ab Eccio propositas aperte numquam respondere voluit, vt scilicet vndique effugium haberet. Hoc quippe in Arrii schola didicerat, qui quanto magis vrgebatur, tanto magis animi sensus ambiguitate velabat.

a *Authores apud Vlenbergium citati in vita Lutheri.*

velabat, Socrate teste. (a) Fatetur quidem Lutherus in Papam & Ordinem Ecclesiasticum se vehementiorem quam deceat, fuisse; nec tamen in hoc quoque quidquam retractare velle, ne hoc ipso multorum insolentiæ fenestram patefaciat. Ad caussæ suæ defensionem se illud Servatoris nostri dictum sibi sumere: *Si male sum loquutus, testimonium perhibe de malo.* Et velut Imperator Theodosius olim ex hæreticis eandem ob caussam conuocatis, initio statim rogauit, *Annon prisci Patres & maiores Fidei vnitatem & veram doctrinam seruassent*; vt scilicet sua ipsorum confessione eos iugularet: sic Lutherus eodem gladio ab Imperatore tum petitus fuit. Sed quemadmodum illi (vt iidem testantur Historici) ambiguis & contrarijs etiam responsis Theodosij interrogationem eluserunt, ne si veros illos & irreprehensibiles Pastores fuisse faterentur, eorundem doctrinam probare necesse haberent: ita Lutherus quoque Patres illos & totam antiquitatem plurimum se venerari dixit, ita tamen vt errare eos posse, atque errasse non semel agnoscat. Instanti deinde Eccio, & vniuersalem Ecclesiæ, cui Spiritus S. semper assistat, consensum ac infallibiles Dei promissiones vrgenti, Lutherumque reprehendenti quod pars & iudex esse vellet, spreta omni tam Pontificum quam Conciliorum auctoritate Lutherus respondit, Iudicem se alium non recepturum quam solam S. Scripturam. Tum Eccius conuersa ad Imperatorem oratione, idem dixit quod S. Hilarius ad Constantium Imperatorem olim dixisse fertur, (b) *Nullum scilicet vmquam fuisse hæreticum, qui non hæresin & blasphemias suas pro S. scriptura verbis vendit arit. Solent quippe hæretici*, vt idem S. Doctor alibi dicit, *verborum cœlestium simplicitatem ad sensum voluntatis suæ, non vero ad Decretam Veritatis accommodare. Hæresis ex sensu, non ex scriptura nascitur & sensus est: non verbum, quod in crimen vertitur.* Et profecto res omnibus qui aderant nimis quam mira visa fuit, vnum Monachum tantæ reperiri confidentiæ ac præsumtionis, vt omnibus Concilijs adeoque ipsi Ecclesiæ figmenta cerebri sui præferre auderet, ac solus sapere videri vellet, nec vultu ille fero alijsque gestibus animi calorem atque elationem celare poterat. Quidni vt in hoc quoque omnium qui ipsum antecesserunt; hæreticorum vestigia sequeretur: qui quando inexplicabilibus laqueis irretitos se senserunt, hac potissimum ratione sese extricare atque euadere conati sunt. Tantus quidem Antiquitatis consensus, tanta tot sanctissimorum virorum & Doctorum Ecclesiæ auctoritas cor & conscientiam eius assiduis morsibus rodebat. *Difficilis sane*, inquit alibi, (c) *res est, tot sæculorum auctoritatem conuellere, tot ac tantorum hominum iudicijs se opponere.* Ait sæpe sibi cor tremulum palpitasse, & reprehendens obiecisse: *Tu solus sapis? Anne hactenus errarunt & errant vniversi? Tot ne sæcula in tenebris & ignorantia iacuerunt?* Sed audi dignam homine conclusionem. *Protestor*, inquit, *contra eos qui tamquam fatui insensati contra me vociferantur quod contra Ecclesiæ consuetudinem & omnes Patres doceam, me nihili omnia ista facere.* Et hoc quidem modo ferus hic homo & arrogans ab Eccio coram Imperatore & Principibus in summas angustias redactus, euadere tentabat: suo exemplo verissimum illud Sapientis dictum esse ostendens, *Maximam stultitiam esse sapientiæ persuasionem.* Totus vero hic congressus nihil aliud fuit quam quædam Eccii & Lutheri altercatio, qui in sua opinione pertinaciter persistebat, nec vlla vel ratione vel auctoritate vel traditione dimoueri se patiebatur. *Quin idem gaudere se dicebat*, (Sleidano ipso testante) *quod videret Euangelium suum tot turbis occasionem dedisse: quum Christus ipse prædixerit hanc Euangelij esse conditionem, vt etiam inter cognatos & consanguineos pacis ac concordiæ vinculum soluat.* Imperator Carolus Lutheri contumacia offensus, postridie ad Principum & Procerum conuentum sententiam suam propria manu scriptam misit: quam integram hoc loco inserere visum est, à Sleidano pari fide, qua Edictum eiusdem Imperatoris, quo Lutherus & doctrina eius damnantur, omissam. Sic vero habet.

IV. *Vobis constat, genus me ducere à Christianissimis Imperatoribus, à Nobili natione Germanica, à Catholicis Hispaniæ Regibus, ab Archiducibus Austriæ, à Ducibus Burgundiæ; qui omnes Ecclesiæ Romanæ filii ad mortem vsque fideles persistêre; semperque Catholicæ fidei, sacrarum Ceremoniarum, Decretorum, Ordinationum, sanctorum morum, pro honore Dei, pro fidei augmentatione, pro animarum salute, defensores fuere. Qui quidem fato functi, Nobis ex instituto Naturæ iureque ipso hereditario, sanctas quas diximus Catholicas obseruationes quasi per manus traditas reliquerunt, vt eorum exempla sequuti viueremus, & in iis etiam moreremur. Atque ita Nos, vtpote qui Maiorum nostrorum veri imitatores sumus, diuina fauente gratia, tenore eo-*

a *Hist Tripar. lib. 4 cap 10.* b *Lib. 2. ad Constant. lib. 2. ad Trin.* c *Libro de abg. Miss. in Præf.*

dem ad hunc vsque diem viximus. Ego itaque hac de caussa tueri decreui quidquid ipsi Prædecessores mei & quidquid ego adpræsens vsque obseruaui: id vero præsertim & ante omnia, quod per ipsos Prædecessores meos tam in Concilio Constantiensi quam etiam in alijs decretum sancitumque est. Quoniam vero constat Fratrem vnum tantum sua quadam opinione deceptum, hallucinari, quæ contra totius Christianismi sententiam est, tam eorum qui anteacto tempore Nos supra mille annos præcesserunt, quam eorum qui nunc viuunt; ex cuius quidem opinionis ostentatione vniuersum Christianum orbem in errore semper versatum esse videretur: eapropter decreui omnino regna omnia mea, Imperium, Potentatus, amicos meos, corpus & sanguinem, vitamque & animam meam exponere, ne prauum hoc inceptum proserpat vlterius, propterea quod Mihi magno dedecori cederet, atque etiam Vobis, qui nobilis & maxime celebris estis Germania Natio: quibus id ad honorem, auctoritatem & prærogatiuam accessit ex priuilegio, vt præcipui iustitiæ obseruatores Catholicæque fidei defensores & protectores habeamur. Quod si qua nostris temporibus non solum hæresis, verum etiam hæreseos suspicio, aut vlla Christianæ religionis imminutio in cordibus hominum relinqueretur, id successoribus nostris perpetuæ vituperationi foret. Audito itaque pertinaci responso, quod hesterna die in nostro omnium conspectu Lutherus dedit, meam ego vobis sententiam testatam facio, pœnitere me moræ, qua contra ipsum Lutherum & falsam eius doctrinam procedere distuli; eoque hominem quidquid dicturus sit, non amplius audire decreui: Mando ergo vt quam primum ex Mandati præscripto reducatur, caueatque ipse ex conditionibus in saluo conductu præscriptis, ne publicas conciones habeat, ne populum falsam doctrinam suam vlterius doceat, ne denique operam vllam det vt noui quidquam vllibi excitetur, aut motus fiat. Et sicut præfatus sum, constitui me accingere ad procedendum contra eum, vt aduersus notorium hæreticum æquum est procedi: simulque à Vobis exigo vt in hac caussa tamquam boni Christiani decernatis quod debetis, & vt mihi facere promisistis. Scripta hæc manu mea die XIX. *Aprilis* MDXXI.

V. Cæsaris hæc contra Lutherum hæreseos damnatum sententia, vt à bonis & Catholicæ religionis amantibus summo applausu excepta fuit; ita Lutheranâ scabie infectis murmurandi in occulto & criminandi caussam dedit; ita vt noctu passim valuis illud inscriberetur: *Væ terræ cuius Rex puer est.* Tum etiam scedula affixa fuit, in qua fingebantur CD Equites Germani Cardinali & Archiepiscopo Moguntino, qui per Germaniam inter Imperii Principes Decanus est, bellum indicere: in cuius scedulæ fine apposita legebatur vox ipsa seditiosa Germanica Bundtschuch/ quæ significat fedus populare, seu potius coniurationem contra superiores. Eodem tempore quo Imperator VVormatiæ contra Lutherum sententiam tulit, Sorbona Parisiensis Lutheri articulos Lipsiæ disputatos condemnauit, vt Cochlæus testatur, qui comitiis his VVormatiensibus interfuit: Huius vero sententia sic se habet. *Sollicite*, inquiunt, *per nos examinata, & maturius considerata vniuersa doctrina Lutherano adscripta nomini, & ad plenum discussa exsecrandam illam erroribus scatere certo deprehendimus & iudicauimus, fidem potissimum contingentibus & mores: quodque simplicis populi seductiua sit, omnibus Doctoribus iniuria, potestati Ecclesiæ & Ordini Hierarchico impie derogatiua atque in Spiritum sanctum blasphema. Et ideo veluti Reipublicæ Christianæ perniciosam censemus omnino exterminandam, ac palam vltricibus flammis committendam: auctorem vero ad publicam abiurationem modis omnibus legitimis compellendum, &c.* Hoc modo Academia Parisiensis Lutheri doctrinam post Colon. & Louaniensem diris deuouit, quas vniuersitates oportebat in Consilium adhiberi cum de Luthero agebatur, ad has enim miser ille appellauerat, Itaque in eo à nonnullis peccasse notatur Imperator, quod tam celebrium Academiarum sententias non prius exquisiuerit quam Lutherum ad se vocaret, vt tanto iustiores condemnandi eum, qui ad illas ipsas antea prouocauerat, caussas haberet: tum etiam quod aliunde doctos Theologos ad conuincendos Lutheri errores non accersiuerit. Sententia hæc Sorbonæ Parisiensis Lutherum fere ad insaniam redegit: quam publico scripto deinde testatus est. Tum etiam in Saxonia prodigiosus fetus natus fuit, Vitulus Monachi cucullo intorti species quem alij Saxoniæ Minotaurum appellarunt, alij Vitulo Monachum, quo sine dubio nouum hoc Monstrum ac tot Monstrorum parens fuit portentus.

IV. Treuirensis Archiepiscopus, incendium hoc restinguere cupiens, Lutherum priuatim ad se euocatum quam humanissime admonuit, vt ab errore desisteret, ac Conciliorum decretis sententiam suam submitteret. Ille vero tergiuersatus, Constantiensis inprimis Concilij decreta reiiciebat, quod Ioannem Hussium condemnasset, eo quod Ecclesiam definisset cœtum Prædestinatorum. Tum Treuirensis, omnibus remotis, priuatim

statim quomodo huic morbo tam graui medendum sit, ab eo exquirit. Ille quod Gamaliel quondam suasisset Pharisæis atque Scribis, optimum esse consilium, neque Deo repugnandum esse dicit: *Si enim*, inquit, *a Deo hoc est quod cœpi, frustra repugnabunt homines; si ab hominibus, facile dissipabitur.* Verum sane Vaticinium: quum videamus iam Lutheri fidem ad tam paucos redactam, sic vt Sectores eius nomen eius erubescant, Euangelicorum, Reformatorum, & similibus nominibus sese insignientes: imo rami seu stolones ex hac arbore enati iam multo amplius se diffundunt, quam ipse truncus. Nam quemadmodum malus Cydonia in altum se erigere ac ramos dilatare non quod pomorum grauitate deprimatur ad terram: sic infausta Lutheranæ Hæreseos arbor excrescere non potuit, tot malis fructibus & aliis Hæresibus cito ex ea enatis. Sed ad historiæ filum redeamus. Luthero ob erroris pertinaciam complices sui mirifice congratulati sunt. Et verissime ille postea scripsit, *Nullum Hæresiarcham vnquam exstitisse qui sententiam mutarit, & ad Ecclesiam redierit.* (a) *Esse enim hoc peccatum in Spiritum sanctum: ac Dei permissu fieri vt obstinatè illi in hæresi sua moriantur, secundum illud Esaie: Oculos habent, & non vident; aures habent & non audiunt.* A Christo nullum Pontificum aut Scribarum, sed discipulos tantum; nec ab vllo Propheta Pseudoprophetam fuisse conuersum. Hoc modo Lutherus ira & indignatione plenus è Conuentu VVormatiensi digressus est, quem ille postea magnum Agonem, circum, pulueremque, gloriæ denique triumphum appellauit; sibi ipsi iratus, quod tam stulta humilitate (sic enim aiebat) vsus esset. Suaserant nonnulli vt captiuus detineretur: sed Imperator fidem ei datam seruare voluit. Quamuis vero mandasset ei Cæsar, ne in itinere concionaretur aut scriberet; Lutherus tamen huius mandati immemor aut contemtor, & publice Isenaci in Thuringia concionatus est 3. May. ac retro ad Principes Friburgo scripsit. Remisit etiam Caduceatorem seu Fecialem Imperatoris, ne ipsius actionum esset arbiter. Fama quoque tum sparsa fuit, Lutherum fuisse captum, violata fide publica & saluo conductu: vt scilicet populi animus & tentaretur simul & commoueretur. Delituit deinde in arce Alstatensi satis munita, dicta VVartteberga in quam à duobus nobilibus viris laruatis & eorum binis ministris, in Silva inter Isenacum & VVittebergam ex condicto quasi captus sub mediam noctem iussu Friderici Electoris Saxoniæ inductus fuit accepto à Duce Saxoniæ mandato ne inde digrederetur, quod nihil ei tutum videretur, per publicum Cæsaris Edictum proscripto: quod edictum hoc loco, vtpote res multas ad historiam hanc pertinentes particulatim explicans, adscribendum putaui.

CAROLI V. IMPERATORIS contra Lutherum eiusque nouam doctrinam Edictum propositum Anno 1521. 8. Maij.

CAPVT XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Quod munus sit vel esse debeat Imperatoris.*
II. *Lutherus nouæ hæreseos auctor.*
III *Lutherus antiquarum hæreseon renouator.*
IV. *Varia Imperatoris antequam sententiam contra Lutherum pronunciaret, considerationes.*
V. *Imperatoris contra Lutherum Resolutio.*
VI *Imperatoris de non legendis vel imprimendis Lutheri libris Edictum.*

I. CAROLVS V. *diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, vtriusque Siciliæ, Hierusalem, Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ: Comes Habspurgi, Flandriæ, & Tyrolis &c. Vniuersis & singulis sacri Romani Imperij Electoribus, alijsque Principibus tam Ecclesiasticis quam secularibus: Archiepiscopis, Episcopis, Prælatis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Militibus, Clientibus, Præfectis, Præsidibus, Iudicibus, Sculteris, Burgimagistris, Consulibus, Scabinis Ciuitatum, Oppidorum, Villarum, Terrarum, & quorumuis aliorum locorum Communitatibus: necnon Vniuersitatum Studiorum Gymnasiorum Rectoribus, & locorum tenentibus, seu Officialibus eorundem, ac Ceteris quibuscumque nobis, tam iure sacri Imperij quam hæreditario, aut alio quocunque modo subiectis: & fidelibus dilectis, cuiuscunq; status, gradus, aut conditionis sint, & ad quos præsentes, vel earundem exemplū, nostro, vel alicuius Prælati Ecclesiastici sigillo, siue etiam publici Notarij manus subscriptione, communicatum peruenerit, gratiam Cæsaream, & omne bonum. Ad veri Romanorum Imperatoris officium pertinet, non solum fines huius sacri Imperij: quod præde-*

a Lib. 1. contra Oecolamp. & Zuvingl.

affini

ceſſores noſtri, Germaniæ Principes, ob defenſionem S. Romanæ & vniuerſalis Eccleſiæ ſuo ſuorumque ſæpius effuſo ſanguine, per diuinam gratiam ſibi quæſierunt, ad Orthodoxam viam adductis vel expulſis infidelibus, propagare. Verum etiam, ne qua hæreſeos labes aut ſuſpicio, in iam ſibi ſubditis Nationibus ſacroſanctam Religionem noſtram commaculet, ſummo ſtudio prouidere: At ſi qua iam oriri cœperit, eam omni ope, omnique cura, iuxta normam, à Sancta Romana Eccleſia hactenus obſeruatam, delere penitus & extinguere. Quod ſi quis alius è Maioribus noſtris, tanto Nos magis præſtare debemus, quanto Dei Opt. Maximi immenſa benignitas Nobis plura Regna & Dominia, pluresque & magis bellicoſos populos, maioresque vires, quam iam multis ſæculis alicui Principi, qui hiſce titulis ſit potitus, ad ſuæ S. fidei tutelam & incrementum, elargiri dignata eſt. Accedit, quod quum ex paterno genere, è Chriſtianiſſimis Imperatoribus & Archiducibus Auſtriæ, Ducibuſque Burgundiæ: Ex materno vero, Catholicis, Hiſpaniarum, Siciliæ & Hieruſalem Regibus, ſimus orti: quorum omnium, pro fide Chriſtiana, res præclare geſtas, nulla vnquam delebit obliuio: Non ſine graui conſcientiæ noſtræ onere, & perpetua nominis nota, quadamque veluti nebula, fœlicibus ineuntis Principatus noſtri auſpicijs offuſa, factum crederetur, ſi, quæ iam abhinc trienniumpullulare in Germania cœperunt, nouas quaſdam hæreſes, immo veriùs iam ſæpe olim per Concilia, & ſummorum Pontificum decreta, approbante Eccleſia, damnatas, & nunc denuo, veluti ab Inferis erutas, altiores iacere radices, vlla noſtra negligentia paſſi eſſe videamur.

II. *Sane, veſtrum neminem ignorare exiſtimamus, quibus erroribus & hæreſibus, ab Orthodoxa fide longe alienis quidam frater Martinus Lutherus, Ordinis Sancti Auguſtini, Religionem Chriſtianam, in hac præſertim Inclyta Germanica Natione, omnis infidelitatis & hæreſum perpetua oppugnatrice ita inficere conatur, vt niſi maturè occurratur, tota hac Natio, & deinde ſerpente contagione vniuerſa Chriſtiana Reſpublica, in abominandum ſchiſma, & bonorum morum paciſque, ac tandem deteſtandam ſui pernitiem, prolapſura videatur. Quapropter, non immerito commotus Sanctiſſimus in Chriſto Pater Dominus Leo X. Sacroſanctæ Romanæ & Vniuerſalis Eccleſiæ Summus Pontifex: ad quem fidem Catholicam, & Eccleſiæ Sacramenta curare ſpectat, prædictum Martinum à principio clementer & paterne monuit, & hortatus eſt, vt à nefandis huiuſmodi inceptis deſiſteret, & iam ſparſos errores reuocaret. Quod cum ille neglexiſſet, & peiora ſemper prioribus adderet: idem Beatiſſimus Pater, ad opportuna, neque tamen inſueta remedia procedere ſtatuit. Itaque conuocatis ſæpius Reuerendiſſimis Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, Epiſcopis, ac alijs Prælatis, nec non Regularium ordinum Prioribus ſeu Miniſtris generalibus, accerſitiſque pluribus ſcientia & probitate præſtantibus viris, & in omni doctrinarum & linguarum genere eruditis, ac diuerſarum Chriſtianarum Nationum Doctoribus & Magiſtris. Prædicto tamen Martino prius vocato ac citato, ac in contumacia perſiſtente, ipſius ſcripta, tam Alemanico quam Latino ſermone edita & edenda, vt perniſſioſa, & fidei vnitatique Eccleſiæ contraria, Authoritate ſua Apoſtolica præfatorumque ad hoc accedente Cardinalium conſilio & aſſenſu, ac Epiſcoporum & prælatorum, Doctorumque & Magiſtrorum matura deliberatione, damnauit, & vbique locorum comburenda, prorſuſque abolenda cenſuit & decreuit. Martinum vero ipſum, niſi infra certum expreſſum terminum, à publicatione Decreti ſanctitatis ſuæ, mutata ſententia, ſe errores ſuos reuocaſſe, & ad pœnitentiam rediſſe, docuiſſet: vt in obedientiæ & iniquitatis filium, vt ſchiſmaticum & hæreticum ab omnibus euitandum, & prout iura poſtulant, puniendum declarauit, ſub pœnis & cenſuris, quæ in Apoſtolicis literis, Bulla plumbea communitis, & ſuper hac re editis, latius continentur. Quas ad nos, vtpote Chriſtinæ fidei verum & ſupremum propugnatorem, & Sedis Apoſtolicæ, ſanctæque Romanæ & Vniuerſalis Eccleſiæ Primarium filium, & Aduocatum, per ſuum, & dictæ Sedis ſpiritualem Nuncium & Oratorem, honorabilem virum nobis dilectum, Hieronymum Alexandrum, eiuſdem Sedis Protonotarium, & Apoſtolicæ Bibliothecæ Præfectum, dedita ad hoc opera, miſit: petens atque requirens, vt pro officio ac debito Imperialis dignitatis, in vniuerſo primum Romanorum Imperio, deinde (quod Catholicum Regem & Chriſtianum Principem decet) in cæteris etiam Regnis, Dominijs & Prouincijs noſtris, & præſertim in Germania, præſtito in auxilium fidei Catholicæ brachio ſæculari, omnia & ſingula in iam dictis literis Apoſtolicis contenta, immobiliter obſeruari, & executioni mandari iuberemus. Poſt quas quidem prædicto Martino factas à Summo Pontifice, Monitionem, Vocationem, Citationem, & ipſius tandem Condemnationem, nec non præſentatas Nobis eiuſdem Beatiſſimi Patris literas, Bullamque Apoſtolicam, per varia & diuerſa loca Germaniæ publicatam, & noſtro iuſſu & mandato, non ſolum Louanij in Inferioribus Dominijs noſtris: verum & Coloniæ, Treueris, Moguntiæ, Leodij, executioni demandatam, tantum abfuit, vt idem Martinus reſipiſceret, errataque ſua reuocaret, & petita abſolutionis venia, in gratiam cum Summo Pontifice & ſancta Eccleſia redire procuraret, vt etiam deteſtabiliores peruerſi ingenij ſui fructus indies ederet, & perinde, ac in manifeſtam*

Eccle-

Ecclesiæ perniciem, furens rueret, complures aceruatim libros, non modo nouarum, sed etiam à sacris Conciliis olim condemnatarum hæresum plenos: nec solum Latino, verum etiam, vt facilius vulgus perverteret, Alemanico sermone à se compositos, vel saltem suo nomine editos, fere quotidie diuulgaret.

III. In quibus (bone Deus) obseruatum ab Ecclesia iam tot sæculis, septem Sacramentorum numerum, ordinem, vsum dissipat, confundit, deturpat: inuiolatas Matrimonij leges miris modis fœdissime inficit: Extremam Vnctionem cum VViclepho fictionem dicit: Communicandæ sacratissimæ Eucharistiæ ritum, ad damnata Bohemorum reuocat instituta. At, saluberrimam cõtaminatis peccato mentibus confessionem primum ita inuoluit, vt confusionem eam è confessione fecerit, mox etiam magna in parte conuellit, postremo adhuc peiora se de ea scripturum minatur. Vnde nonnulli iam (vt accepimus, quod vel auditu est intolerabile) sumpta hinc occasione, de confessionis instituto & modo cœperint subdubitare. Alij mutilatam & truncam fecerint: Alij vero (proh scelus, & confiteri ipsi desiterint, & nequaquam esse confitendum publice asserere sint ausi. Porro sacerdotalem ordinem, & per quod sacrosanctum Christi corpus sanguisque conficitur, diuinum illud munus clauiumque cœlestium potestatem non solum vilissimi pendit Lutherus, & Laicis puerisque, atque adeo fœminis ipsis, communia facit: sed & eosdem Laicos, ad lauandas sibi in sacerdotum sanguine manus, incitat. Ipsum verò summum nostræ Religionis Sacerdotem, diui Petri successorem, & verum in terris Christi Vicarium, non nisi infamibus & probrosis nominat verbis, & frequentissimis atque inauditis Inuectiuis contumelijs, & blasphemijs insectatur. Liberum arbitrium prorsus nullum esse, sed omnia certa lege stare, ex Manichæi quidem & VViclephi penu depromit, & tanquam irrefragabili argumento Ethnicorum Poetarum carminibus confirmat. Missæ venerabile Sacramentum neque defunctis, neque viuis alijs, quam soli celebranti suffragari scribit. Ieiuniorum & Orationum institutionem, & consuetudinem, ab Ecclesia obseruatam, inuertit & corrumpit. De purgatorio, & Animarum, quæ in eo expiantur statu, deque diuini sacrificij & veniarum suffragijs, quæ à nobis fideles defuncti expectant, cum VValdensibus & VViclephistis contra Ecclesiam sentit: De Ecclesia vero ipsa militante, cum Pelagianis & Hussitis. At Sanctorum Patrum authoritates & scripta, ab Ecclesia recepta, pro nihilo habet. Est vbi etiam sæpe deridet, debitumque illis cultum & deuotionem deterit & diminuit. Obedientiam, & Regimen omne prorsus tollit. Vnde populi ad defectionem & rebellionem à suis, tam spiritualibus quam temporalibus Dominis faciendam, ad rapinas, cædes, incendia, cum magno ac manifesto Christianæ Reipublicæ discrimine, prouocentur. Quinimmo, quum vitam quandam solutam, licentiosam, atque ab omni lege explicitam, & vere ferinam inducere conetur, ita exlex homo, leges ipsas omnes damnat & contemnit, vt Decreta sanctorum Patrum, & sacros Canones publico igni comburere non formidauerit: facturus peiora Ciuili iuri, si non magis sæculi gladium, quam Pontificis excommunicationes & censuras metuisset.

Iam verò sacrosancti Concilij palam contradicere, & pro suo arbitratu detrahere, non erubescit. E quibus potissimum Constantiense illud, quod cum perpetua Inclytæ Germanicæ Nationis gloria, pacem & tranquillitatem dissidenti Ecclesiæ dedit: ita vbique mordet, & impuro sceleratoque ore lacerat, vt in magnum vniuersalis Ecclesiæ dedecus & offendiculum, sed Germanicæ præsertim Nationis opprobrium & ignominiam, Concilium ipsum nunc pessime omnium errasse scribat, nunc Synagogam Sathanæ quique in eo conuenerant, & Ioannem Hussitam hæresiarcham comburi iusserant. Sigismundum vtique felicis recordationis Imperatorem, & Sacri Imperij Principes, Antichristum, & suos Apostolos, homicidasque & Pharisæos vocet. Quid, quod damnata in eodẽ Concilio omnia Ioannis Hussitica errata, Euangelica & Christiana esse, & se recipere, probaturumque profitetur: Approbatos vero eiusdem Hussitæ articulos, nequaquam admittit. In tantamque prorupit mentis vesaniam, vt si semel Ioannes Hussita fuerit hæreticus, se plus decies hæreticum Martinus glorietur: homo vsque adeo nouarum rerum ac potius perditionis humanæ cupidus: vt nihil fere scripserit, vel saltem suo nomine diuulgauerit, cui non aliqua pestis, aliquis lethalis insit aculeus: præter illos libros, ne nominandos quidem, ob execrandam eorum materiam, ipsius tamen titulo editos, & ab eo cum reliquis vt suos agnitos, quorum singula verba, singula venena merito quis dicat. Et ne omnia, quæ innumerabilia sunt Lutheri errata, singulatim percenseantur, tanquam si hic vnus, non homo, sed Diabolus ipse, sub hominis specie, ad perniciem humani generis, assumpta Monachi cuculla, quamplurimorum hæreticorum damnatissimas hæreses, iamdiu sepultas, in vnam sentinam congesserit, & aliquas etiam nouissime de suo excogitauerit, sub simulata prædicatione fidei, quam ad prætexendos suos dolos, tam sæpe, tantoque opere obijcit: Fidem veram prorsus destruit, sub libertatis, quam promittit, specie: Diaboli iugum & seruitutem inducit, & sub Euangelicæ professionis nomine, omnem Euangelicam

gelicam pacem & Charitatem, omnemque rerum ordinem, & pulcherrimam denique totius Ecclesiæ faciem inuertere, labefactare, & penitus pessundare molitur.

IV. Quibus omnibus per Nos, & consilia nostra omnium Nationum nobis subditarum, sæpius & diligenter attentis & consideratis, & præsertim in hac parte ab eodem Beatissimo Patre requisiti: absque insigni macula nostra, atque Orthodoxæ Religionis iniuria & detrimento, rem tanti ponderis negligere nequaquam potuimus, vt etiam non debuimus neque voluimus: Sed potius prædecessorum nostrorum, Romanorum Imperatorum, vestigijs insistentes, eorumque pro libertate Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ perpetuo laudabilia facta, ac pias & sanctas, super puniendis & exterminandis hæreticis, constitutiones obseruantes, conuocatis sæpius ad præsentiam nostram propter hoc præcipue, Electoribus: nec non vniuersis sacri Romani Imperij Ordinibus & Statibus, in hoc VVormaciensi conuentu congregatis, de eorum omnium & singulorum vnanimi consilio, maturæ deliberatione & consensu, in hanc tandem deuenimus sententiam & conclusionem, vt quamuis hominem, ita à Summo Pontifice & sede Apostolica condemnatum, & in sua obstinata peruersitate obduratum, atque ab vsu Catholicæ Ecclesiæ alienum, & Notorium hæreticum audire, omni iure exceptum esset: tamen ad tollendam omnem cauillandi ansam (idque, quia nonnulli plerosque libros Martino ascriptos, ipsius esse apertissime inficiabantur) complures audiendum à Nobis prius hominem, quam in eum ad executionem Pontificij Decreti vlterius procederemus, asseuerabant, Martinum sæpe dictum, misso ad ipsum, dedita opera, vno è Caduceatoribus seu Præconibus & Heraldis nostris, sub libero huc veniendi & hinc recedendi saluo conductu, accersiri iuberemus: Quod & factum fuit: Non vt nos de hoc negotio iudicaremus, aut cognosceremus (quum id dubio procul ad Romanum Pontificem, & Sedem Apostolicam pertineat.) neque vt res sacrosanctæ fidei nostra, nunc tandem, post tot sæcula, per nouas altercationes, cum magno fidelium scandalo & perturbatione, ac infidelium derisione, in controuersiam reuocari pateremur: Sed vt cum vulgi & plurimorum ita petentium satisfactione, hominis animum percontantes, eum bonis monitionibus & suasionibus, ad rectam semitam (si fieri posset) reduceremus. Itaq; Lutherum in nostra & sacri Imperij Electorum, Principum, Prælatorum, & Statuum præsentia constitutum, iuxta formam Imperialis mandati, super hac re nuper editi interrogari iussimus. Primum, Nunquid ipse multos libros sibi ob oculos adductos, & titulatim nominatos, & alios item, qui sub suo nomine circumferuntur, composuisset. Deinde an ea, quæ in ipsis libris contra sacra Concilia, Decreta Patrum ritus & consuetudines, à nostris maioribus ad hunc vsque præsentem diem obseruatas, scripserit, reuocare vellet, & ad sinum & vnitatem vniuersalis Ecclesiæ redire, adhibitis ad hoc nostro & Imperij nomine admonitionibus & adhortationibus, quæ obstinatissimum hominem (etiam lapide duriorem) emollire, & conuertere potuissent. Qui sane statim libros ipsos antedictos vt suos agnouit, & confessus est. & nunquam se id negaturum protestatus: Immo & adhuc alios se composuisse dixit, quorum copia cum nobis non fuisset facta, idcirco in medium non fuerunt allati. Quantum vero ad reuocationem attinet, terminum sibi ad respondendum dari petijt, qui quamuis merito negari potuisset, tum quia nouitates & errores in fide nulla sunt dilatione tractandi. sed statim penitus resecandi: Tum quia ex mandato nostro sibi legitime insinuato, nec non etiam literis, quas ad eum dederamus, optime admonitus, quam ob causam vocaretur, non nisi statim respondere paratus, ad tantum Imperialis Conuentus Consessum venire debuisset: Tamen ex nostra Clementia & benignitate, vnius adhuc diei terminum ad respondendum sibi dedimus. Quo elapso, rursus coram Nobis, & prædictis Ordinibus Imperij Comparens, & similibus adhortationibus sæpius, vt ad cor rediret, efflagitatus, pollicentibus etiam nobis, si resipisceret, erroresque suos agnosceret, & quæ in suis libris damnata & mala essent, reuocaret: facile nos impetraturos, vt à Beatitudine Pontificis in gratiam benigne reciperetur, & adhibito fideli, æquo, & diligenti examine ex ipsius libris, quæ mala scripserat, secernerentur. quæ vero bona, Authoritate Apostolica approbarentur: Sed ne verbum quidem in suis libris mutaturum, imprudentibus simul & impudentibus verbis, orisque & Corporis gestu, quoduis potius, quam religiosum aut sanum hominem præ se ferente, apertissime negauit. Quinimmo, in nostram & sacri Imperij faciem, Summorum Decreta Pontificum, & Concilia ipsa sacrosancta, errasse sæpius, & sibi ipsis contradixisse. & tandem nullius apud se momenti fore, asseuerauit: seque nihil ex his, quæ scripserat, reuocaturum, nisi, euidenti sibi ratione, & sacræ Scripturæ authoritatibus ad suæ conscientiæ animique satisfactionem & assensum fuerit conuictus: Illud subinde repetens & inculcans (quo fraudum suarum virus, iam multis detegi cœptum, occultaret) conscientia sibi illæsa & integra neque velle se, nec posse verbum Dei immutare: Mala mens, malus animus. Quasi vero Nos id ab eo peteremus, vt verbum Dei immutaret, ac non potius, vt iuxta verbum Dei verum, ad gremium sanctæ matris Ecclesiæ, à qua tam impie quam turpi-

turpiter defecerat, rediret. Cuius Authoritatem, quum tantam voluerit esse Dominus, idemque Deus noster Iesus Christus: Vt qui Ecclesiam non audierit, tanquam Ethnicus & Publicanus sit habendus Idcirco non immerito vele am solam omnibus inuentionibus, & vaframentis hæreticorum longe anteferendam nemo unquam, nisi perditissimus & vere hæreticus, vt Lutherus iudicauit, qui vt tandem egregia sua hic acta condigno fine clauderet, & quod pessime inceperat, peius terminaret. & quid animi habeat, & quam fidelium clade exultet, vel in nostro & sacri Imperij conspectu dissimulare non potuit. Nam detorta (vt hæreticis mos est) à vero sensu ad suam impietatem Euangelica illa sententia: Non veni mittere pacem, sed gladium Omnium sibi, dixit, iucundissimam stam in rebus faciem videri, ob verbum Dei, studia, & dissensiones fieri: Id est (quod vtinam ne experientia videremus ob dissidentes ab Ecclesiasticis Lutheri opiniones, quas verbi Dei falso titulo prætexit vere studia contraria, & dissensiones, & diffidia & schismata, & bella, & cædes, & rapinas, inter Christianos concitari. Tali igitur, & tam subdola, atque hæreticis omnibus peculiari, responsione, Nobis, & sacro Imperio à Luthero data, etsi decreueramus ipso statim remisso, ad vlteriora progredi (id quod ex sententia nostra, manu nostro scripta, & postera die publicata nemini non constare potest.) Tamen ad preces omnium Imperij Ordinum inclinati, adhuc ipsi triduum ad resipiscendum concessimus Quo tempore duo Electores, duo Episcopi, duo Principes seculares, duoque Ciuitatum nomine, Vniuersos Ordines, & status sacri Romani Imperij repræsentantes, & ad hoc communi omnium iussu, & nomine deputati, vocato ad se Martino prædicto, nullum non admonendi & adhortandi eum, vt tandem resipisceret, & nisi id faceret, quæ ipsum à Nobis, & sacro Imperio, legumque constitutionibus pœnæ manerent, declarandi officium frustra insumpserunt. Vnus etiam eiusdem sacri Imperij Elector, adhibitis secum duobus Doctoribus, pietate & scientia præclaris; non solum adhortationibus: sed etiam multorum errorum euidentibus redargutionibus, ad ipsius vsque obmutescentiam factis, mox seorsim ipsum prudenter & humane commonefecit, vt ad summi Pontificis, & Sedis Apostolicæ, Nostrumque & sacri Imperij Statuum & cæterarum fidelium Nationum, sanam sententiam, iuxta continuatum tot sæculis Ecclesiæ ritum. potius, quam ad suam vnius opinionem respiceret A qua si recedens, in ordinem redire vellet, id se primum nonnullorum sanctorum patrum, qui & ipsi aliquando errauerunt, laudabili exemplo, deinde salutis, animæ, corpore & honore facturum cognosceret. Ad quæ Martinus antedictus, etsi varia pleraque & diuersa, cumque eis, quæ scripserat, pugnantia: nihilo tamen meliora, aut saniora, priuatim respondit, quam publice, coram nobis, & sacro Imperio fecerat. Atque adeo se, non omnes modo supra memoratos, sed & Concilium ipsum generale (si quod fieret) suspectum habere protestatus est. Et (vt certissime, & omni exceptione maiori, testimonio nobis constat) pollutissimo & sceleratissimo ore profari non est veritus, res Euangelij & Catholicæ fidei, nunquam fuisse in Conciliis generalibus bene tractatas. Vnde non iniuria plurimum nobis mirari subiret (cur nam à summi Pontificis sententia: ad generale Concilium nuper prouocarit, quum tam impie de conciliis ipsis loquatur & scribat) nisi manifestè sciremus, vt nihil est hæreticis æquè formidabile, atque œcumenicum Concilium: ita nihi illis ijsdem magis proprium esse, quàm vt dictis factisque & scriptis, secum ipsi dissideant. Quod si vsquam alibi præcipue in Lutheri libris (diuina prouidentia sic operante, quo ipsius vana ædificia per seruant) passim legere & videre est.

His omnibus & singulis, sic omnino vt præmittitur, se habentibus, quum prædictus Martinus, tam peruersè & obstinatè, in suis adeo manifeste hæreticis opinionibus persisteret, vt ab omnibus iis qui sapiunt, partim demens, partim etiam malo aliquo obsessus Spiritu iudicaretur. Nos iuxta tenorem salui conductus, ipsum statim à conspectu nostro missum fecimus, datoque sibi in comitatu vno ex Heraldis nostris, & præscripto termino, à die vicesima quinta mensis Aprilis, qua ex VVormacia discessit, ad viginti deinde proxime futuros dies, quibus peractis, vnà saluus conductus peractus & extinctus censeretur. Nunc tandem ad reliquas opportunas medelas, huic pestilentissimo morbo necessarias, in hunc qui sequitur modum procedere decreuimus.

Primum omnium ad honorem Dei omnipotentis, Romanique Pontificis, & sanctæ Sedis Apostolicæ debitam reuerentiam, pro Imperialis dignitatis officio ac debito, nec non zelo & studio, quo nostrorum maiorum more & ingenita etiam Nobis vi ad defensionem Catholicæ fidei, sanctæque Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ honorem, tutelam & protectionem, omnes nostras vires & facultates, Imperium, Regna, Dominia, amicos vitam denique & animam ipsam nostram, exponere sumus parati Ex Imperiali & Regia authoritate, nec non consilio & assensu Electorum, & omnium sacri Ro. Imp. Principum, Ordinum, & Statuum, in hac celeberrima & frequentissima Imperiali Dieta VVormatiæ congregatorũ, ad perpetuam rei memoriam exequendo sanctissimi domi-

domini nostri Papæ, veri in hac parte iudicis sententiam, decretum & condemnationem, in litteris Apostolicis (vt supra dictum est) ad nos directis, contentam, Martinum Lutherum, vt membrum ab Ecclesia Dei abalienatum, vt obstinatum schismaticum & Notorium hæreticum à Nobis haberi declaramus, & vt talem à vobis omnibus & singulis habendum decernimus & edicimus: Mandantes de eorundem Statuum consilio & consensu, sub criminis læsæ Maiestatis, Nostraque & sacri Imperij grauissimæ indignationis, ac etiam amissionis feudorum, Dominiorum & bonorum omnium, gratiarum quoque & omnium Priuilegiorum à Nobis & sacro Imperio dependentium, quæ obtinuistis hactenus, aut prædecessores vestri quomodolibet obtinuerunt: necnon proscriptionis ac Banni, & interdicti Imperialis pœnis: ne quis vestrum præfatum Martinum Lutherum, receptare, defendere, sustentare, fouere, dicto, facto, aut scripto præsumat. Quinimo post elapsum supradictum viginti dierum terminum contra eum, vbicunque deprehensus fuerit, & in manu aut facultate vestra erit, iuxta formam Imperialis Banni procedatis, vel saltem personaliter captum tam diu custodiatis, donec Nos, à vobis de hac re certiores facti, de legitima in eum prosecutione facienda vobis significemus: & vos tam sancti operis & laboris debita præmia, & mercedem etiam vberem, cum impensis ob hanc causam factis reportetis.

Et nihilominus eiusdem Martini complices, adhærentes, receptatores, & quomodolibet fautores & sectatores (nisi se iniquitatis semitam deseruisse, & Authoritate Apostolica absolutionis remedium consecutos esse, fidem condignam fecerint) iuxta sacras constitutiones, ac interdicti & Banni Imperialis legem & ordinem, libere & absque vlla contradictione prosequamini, illosque & illa capiatis, & in vsus vestros, optimo & pleno iure conuertatis. Mandamus insuper vobis omnibus & singulis præfatis, sub eisdem prænominatis pœnis, ne quis Martini Lutheri scripta, à summo Pontifice Authoritate sua Apostolica (vt præmittitur) damnata, aut alia quæcunque, tam Latino quam Alemanico, seu alio quouis Idiomate, ab eo hactenus composita, vel in posterum componenda vtpote mala, suspecta, & à notorio & perniciosissimo hæretico prouenientia, emere, vendere, tenere, legere, describere, imprimere, aut describi vel imprimi facere, asserere, sustentare, prædicare, defendere præsumat: non obstante, quod in illis etiam aliqua bona (ad fallendas simplicium mentes) immixta essent. In quo præter iustam Sedis Apostolicæ sententiam, etiam laudatissimam veterum patrum institutionem & consuetudinem omnino exequendam duximus: qui Arrianorum, Priscillianistarum, Nestorianorum, Eutychianorum, & aliorum hæreticorum libros & in illis contenta omnia, tam bona, quam mala, promiscue exusserunt, & adnihilarunt. Neque id immerito. Nam si optimi quique cibi, vnius tantum guttæ veneni (quo humanum corpus læderetur) infusione suspecti penitus sunt abyciendi: quanto magis ea scripta, quibus tanta & tam noxia animabus venena passim inserta sunt, non solum nobis cauenda sunt, sed etiam (ne alijs noceant) prorsus destruenda & corrumpenda, atque ab omni hominum memoria veniunt obliteranda. Accedit ad id, quod quicquid boni in Martini libris reperitur, id antea à sanctis patribus, quos Ecclesia recepit & approbauit, sæpe dictum & sæpius repetitum, absque vllius periculi aut mali suspicione, legi, & haberi potest.

VI. Eapropter, sub eisdem pœnis omnibus & singulis supradictis, vos omnes, vt quilibet vestrum, tam Principes quam alij, ad quos iustitiam quomodolibet pertinet ministrare, & alij quicumque in vniuerso Imperio, Regnis & Dominijs nostris constituti, huiusmodi pestiferos Martini libros, tam Alemanicos quam Latinos impressos & imprimendos, aut etiam manu scriptos, vbicunque reperiantur (vtpote magnæ seditionis, schismatis, hæreseos, in Ecclesia Dei fomites) diripiendos, & publico igni consumendos, penitusque abolendos cum effectu curetis, Apostolicisque Nunciis, seu eorum Commissarijs, si operam vestram ad hanc rem requisiuerint fideliter & diligenter assistatis: Et nihilominus in eorum absentia, per vos ipsos hæc fieri, nostro nomine & iussu, omnino & re ipsa faciatis. In quo omnibus fidelibus, dilectis, subditis nostris, vt vobis ac Nobismetipsis assistant, & pareant, tenore præsentium sub eisdem pœnis iniungimus & mandamus. Verum quia maxime cauendum est, ne Martini libri, aut ex illis excerpta mala, suppresso aut etiam mutato authoris nomine, publicentur: quia etiam non sine magna animi nostri offensa, multos quotidie videmus & audimus, cum alibi tum maxime in Germania, componi & imprimi libros pluribus malis traditionibus & exemplis refertos: & ne non omni astu & dolo humanæ naturæ hostis Christianis laqueos tendat multos, passim diuulgari picturas & imagines, non in opprobrium modo priuatarum personarum, sed & ipsius Summi Pontificis & Sedis Apostolicæ contumeliam excogitatas, ex quibus omnibus libris & picturis, Christi fideles in maximos, tam in fide quam in vita & moribus, prolabuntur errores, & non solum priuata odia, scandala & simultates (prout experientia docet) multis in locis exorta fuerunt: verumetiam seditiones, tumultus, rebelliones, schismata, in Regnis, Prouincijs, & populis,

atque

atque vniuersa Dei Ecclesia (nisi prouideatur) iamiam excitanda formidantur. Idcirco ad hanc perniciosissimam pestem extinguendam, ex supradictorum Electorum & Statuum concordi animo & sententia, omnibus & singulis supradictu, tam Imperiali quam hareditario iure nobis subditis, sub iam sapedictis omnibus pœnis pracipimus & mandamus ne quis huiusmodi famosos & pestilentes libros, seu quascunque alias schedas, scripturas, imagines, picturas, contra Orthodoxam fidem bonos mores, & id quod sancta Romana Ecclesia hactenus obseruauit. Atque etiam inuectiuas, criminationes & ignominias, contra Summum Pontificem, Sedem Apostolicam, Pralatos, Principes, Vniuersitates Studiorum, & eorum facultates honestasque personas, componere, scribere, imprimere, depingere, vendere, emere, tenere habere: aut imprimi, describi, depingi, vel vendi facere, quauis arte aut dolo audeat, aut attentet. Quinimo sub eisdem pœnis iubemus omnibus & singulis supradictis & praesertim iis, qui iustitia ministerio praesunt, vt eiusmodi libros quoscunque ante hac impressos vel posthac imprimendos necnon etiam manuscriptos cuiuscunque sint authoris, aut vbicunque locorum per sacrum Imperium, atque etiam nostra hareditaria Regna & Dominia, inueniantur: similiter etiam picturas huiusmodi & imagines, nostro iussu & nomine occupent, diripiant, & publice igni comburant. Et nihilominus huiusmodi detestabilium librorum, codicum, schedarum, scripturarum, & picturarum, authores, & venditores, qui contra iussa nostra facere prasumpserint, (si modo vt legitime constiterit) nec non eorum iura & bona omnia & singula capiant, apprehendant, & detineant, ac iure bono quicquid sibi licitum fuerit de illis disponant: ita, quod de hoc nulli hominum, tam in iudicio quam extra, respondere sint obligati.

At vt omnis eiuscemodi & aliorum errorum occasio tollatur, & ne tanta scribentium venena longe lateque diffundantur, sed praeclarum imprimendi libros artificium in bonos tantum, & laudabiles vsus exerceatur: ex certa nostra scientia, animoque deliberato, ac Imperiali Regiaque autoritate, de maturo supradictorum Electorum, & aliorum sacri Ro. Imp. Statuum, consilio, deliberatione, & vnanimi consensu volumus & sub Banni & Interdicti Imperialis, ac aliis antedictis pœnis pracipimus & iubemus, tenore praesentis Edicti, quod vim inuiolabilis legis habere decernimus. Ne quis de caetero Chalcographus, & librorum impressor aut alius quiuis vbilibet per sacrum Imperium, atque nostra pradicta Regna & Dominia constitutus, libros vllos, seu aliam quamcunque scripturam, in quibus de sacris litteris, aut fide Catholica aliquid vel minimum tractatur, non habito prius consensu & voluntate Ordinarii loci, aut eius ad hoc substituti & deputati, cum Authoritate etiam facultatis Theologica alicuius propinqua Vniuersitatis, pro prima videlicet impressione: Alios vero cuiuscunque rei & facultatis libros, schedas & picturas, de consensu saltem ordinarii, aut eius ad hoc substituti, vllo pacto imprimere vel vendere aut imprimi, vel vendi facere, directe vel indirecte, quoquo modo prasumat aut attentet. Quod si quis cuiuscunque sit dignitatis, gradus, aut conditionis, hanc nostram mentem, decretum, statutum, legem & ordinationem, in omnibus & singulis supradictis, tam Lutheranam, quam impressorium materiam concernentibus, inuiolabiliter obseruandam, vllo pacto, aut quouis quasito colore vel ingenio, contra facere, aut venire, ausu temerario prasumpserit: praterquam quod illud irritum decernimus & inane, etiam in lasa Maiestatis crimen, ac nostram & Sacri Imperii grauissimam indignationem, proscriptionisque & Banni, ac Interdicti Imperialis, necnon alias sapedictas pœnas, se ipso facto, incurrisse cognoscat harum testimonio literarum, Sigilli nostri munimine roboratarum.

Datum in Ciuitate nostra Imperiali VVormatia, die octaua Mensis Maij. Anno Domini Millesimo Quingentesimo vicesimo Primo, Regnorum nostrorum, Romani secundo: caeterorum vero omnium sexto.

Quis vero negare possit, in eo à tot tantisque viris, qui in Lutheri ruinam coniurauerant, grauiter peccatum fuisse quod hoc Imperatoris edictum exequutioni non demandarint? Digna enim erat monachi huius obstinata contumacia, quæ viribus frangeretur, aut qui tamquam fera bestia ex Imperij finibus procul profligaretur. Idque tanto erat facilius, quod qui eum occultabat, in aula & Imperatoris conspectu præsens erat, qui vt eum indicaret, non difficillime poterat cogi: sic vt ad monstrum hoc conficiendum nullo novo Hercule opus fuisset. Sed incendium exigua aqua initio, vbi vero invaluit, nullo mari restingui potest. Iam tempus monet vt cum Luthero in Pathmon ipsius secedamus. Obseruatum est à quibusdam (a) hoc loco quod eo ipso die atque anno, quo ad hunc modum Cæsar Lutherum proscripsit natus sit Petrus Canisius Neomagensis, is qui deinde Coloniæ studens primus omnium ex Germanis sese Societati Jesu addixit cum quâ ipse inter primos cum Hæreticis ad finem vitæ suæ pugnando,

a *Vita Canisij.*

do, toto orbe celebrem (a) catechumenum inter alia opera sua pręclara acatholicis catechismis opposuit prouidente Deo Opt. Max. vt cum ad exequendum Cæsaris edictum non satis animi esset futurum primoribus Germaniæ, paruus lapis iste de monte avulsus in statuam Babylonicam (Lutheri scilicet opus) incurrendo pedes eiusdem commoleret, & reliquum corpus disponeret ad ruinam.

LVTHERVS EXCOMMVNICATVS in cœpto pergit. Biblia in Teutonicam linguam vertere præsumit, multis additis, recisis, deprauatis, cum diabolo consortium habet, vt ipse testatur.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus in Pathmo sua, vt ipse vocat, latet.*
II. *Nouam cudere Religionem instituit.*
III. *Diaboli cum Luthero Colloquium.*
IV. *Lutherus Pathmo sua egressus, Carolstadium iritat.*
V. *Quomodo Lutherus Academias abolere, & bonarum litterarum studia extinguere conatus sit.*
VI. *Lutherus Bibliis transferendis atq; interpretandis operam dat.*

I. LVtherus Alsterensi solitudine nouē fere menses per Nobiles Prelopsium & Steinbergium Iussu Electoris reclusus, ac delicatissime habitus, per ephebum conscium cibos ei apportantem, nihilominus includi se fremens frendensque, scriptis, quum aliter non posset, tam Germanica quam Latina lingua editis, vlcisci se omniaque miscere constituit: quæ à discipulis ipsius tamquam diuina excepta oracula, incredibili studio, fauore & celeritate per omnes regiones mox spargebantur. Et Chalcographos quidem vt strenuam ijs imprimendis præstarent operam, facile lucri impulit cupiditas; legendi vero cupiditatem interdictum tanto magis accendit. Nec minus ille interim suis partibus addictos litteris suis excitabat, inter alia scribens: *Quare vestrum aliquis ad reliqua non respondet? vel Ionas, vel Andreas Carolstadius? Ecquid cessat Amsdorfius? An non vobis omnibus pariter Euangelij gloria vindicanda est? Caput ergo contriui serpentis; corpus cur non queatis calcare?* Sed nihil peius ipsum habuit quam vbi Parisiensium Theologorum sententia se suosque libros condemnatos vidit; coque quam ille Facultatem antea primam totius Orbis, & scientiarum Matrem appellauerat, tum inauditis conuitijs onerauit. *Academia*, inquit, *Parisiensis in parte suprema quæ Facultas Theologica nuncupatur, est à vertice vsque ad plantam mera & vt nix alba lepra vera nouissima Antichristianaque & capitalis hæreseos; Mater omnium errorum in Christianitate, maxima meretrix spiritualis quam sol vmquam vidit, & vera postica inferni Prophetatum est, temporibus Antichristi omnes hæreses, quæ vmquam fuerunt, in vnam Camerinam confluxuras mundumque perdituras. Ideo*, inquit, *ostendere intendo de Parisiis, Papæ veri Antichristi maximo fornicationis cubiculo; atque probare eos esse peiores Montanis, Ebionitis, & omnibus qui vmquam fuerunt hæreticis.* Hæc ille tum contra Vniuersitatem Parisiensem, quam non multo ante omnibus scholis prætulerat, cuique censuram ac iudicium de se detulerat, plenis buccis ad populum Germanicè, deinde etiam scriptis vndiquaque effundebat. neque solum ipse scurrilibus iocis, mordacibus sannis, risuq; Sardonio in eam Vniuersitatem incurrit: sed etiam hyperaspistes eius factus est petulcus Melanchton iuuenis vix 24 annos natus, impudenter ausus garrire aduersus Doctores tantæ doctrinæ & ætatis (b) Scripsit in eodem delicato latibulo Lutherus *Enarrationem in aliquot psalmos; & canticum D. Virginis. Tractatum de Confessione Francisco à Sickingen patrono suo singulari 1. Iunij dedicatum.* Item *librum contra Catharinum de Antichristo. Postillam in Epistolas & Euangelia Dominicarum. Responsionem ad Bartholomæi Latomi librum. Bullam Cœnæ Domini* quam Vespertinam ingiuriem appellat Germanicam in linguam scurrili translatione transtulit. (c) interea Caroli V. Imp. Fidei professio Romæ 10 Maij ex autographo lecta & eiusdem zelus fuit in Consistorio Pontificio præclarè laudatus. Accidit tunc si quid aliud vnquam rebus Lutheri opportunum, Ecclesiæ vero Catholicæ triste, quod Robertus Marcanus, frater Leod. Episcopi, fretus Francisci Galliarum Regis, ope, hinc, & ex alia parte idem Franciscus Carolo V. bellum in Nauarræo Regno commouit (d) quo executio Decreti Cæsarei aduersus Lutherum editi suspensa fuit,

a *eum Catechismum & Ferdinandus I. & Philippus II. Hisp. Rex & Clemens VIII. sanciuerunt Edictis & decretis suis* b *Cochlæus in Act.* *Vlenberg cap 7. ad finem.* c *Vlenberg cap 8. vita Luth n 1.* d *Bzouius in annal. An. 1521 num. 27.*

fuit, & penitus infirmata apud homines, apud Deum autem, contra quem non est consilium, aliud Ecclesiæ suæ remedium est destinatum, nempe vt per id ipsum bellum, quo cacodæmon ad suummet & Lutheri propositum abutebatur, exitium eorundem causaretur, dum 21. Iunij (eodem planè tempore, quo Lutherus dæmoni in abrogandæ Missæ Sacrificio consensit) Ignatius Loiola Eques Hispanus, in arce Pampilonensi Nauarræi regni Gallorum ictibus læsus, per morbum & curam excitatus à Deo Spiritu tantum ex deteriore genere hominum, nempe è militaris licentiæ forma, profecit in sanctitatem Ecclesiæ Dei seruituram, quantum Lutherus ex optimo genere hominum, nempe Religiosorum ordine, in peius Spiritu Sathanæ communicando degenerauit (a) Ita vt ex eo die oppositis plane gradibus ille profecerit, hic defecisse ex Actis collatis notetur, nempe iste lectione ad SS. imitationem & cultum affici, hic abire longius & abrogare: iste durum castumque genus vitæ amplecti, ille illud excutere &c.

II. Vnde facile intelligit cordatus lector, quam arroganti exemplo nimiumque superba imitatione imo blasphemè, Lutherus solitudinem suam & delicatam & impiam in Thuringia vocauerit. *Pathmon suam*, velut alter Euangelista Ioannes in insulam olim à Cæsare Domitiano relegatus, vbi etiam, quemadmodum D. Ioannes suam Apocalipsin, plurimos libros conscripserit: itemq; *Eremum & locum exily sui, vbi Deus se ipsi reuelarit, & secreta sua manifestarit.* Qualis vero hic Deus aut Angelus fuerit, postea apparebit. Hic Lutherus nouæ religionis ex veteris ruinis exædificandæ consilium cum suo Angelo inijt, eo artificio, vt ianuæ ac fenestræ omnes voluptatibus ac carnis desiderijs apertæ, pudori vero & bonis operibus clausæ essent, gnarus scilicet nulla re facilius homines allici ac tenacius irretiri posse. Neque tamen statim scopum sibi propositum attingere potuit, ob summam consiliorum & opinionum, quibus cerebrum ipsi æstuabat, inconstantiam. Dum vero omnes se vindicandi & quod proposuerat efficiendi rationes circumspicit. Idem Spiritus quasi libere amemiss.s. in mortales passim furiose inuasit sibi opportunos. nam eodem mense Iunio ingens seditio exarsit Erfurti in Thuringia aduersus Ecclesiasticos Ordines, Flabello Lutheri excitata (b). & Solymannus Imp. Turcarum Belgradum initio Iulij cæpit oppugnare, quod 29. Aug. Christianis ademit, (c) VVittebergæ Fratres Augustiniani, Lutheri Collegæ Missam, abrogare cæperunt mense Octobri (d) aliaque tristia fieri per eos qui Luthero communicabant postquam Dæmoni disputando victus (in Iunio) se ipso teste triumphum concessit (e). Colloquium hoc suum cum dæmone tunc quidem subticuit, aliqua retentus verecundia Lutherus postea tamen successu audacior factus, palam Mundo professus prolixe in libro De Missa angulari describit, vbi inter alia Missam, puram esse idololatriam, ipsius diaboli testimonio probat. Solet malignus hic spiritus, decipere aliquem volens, in angelum lucis se transformare: neque tamen ita se abscondere potest quin aliqua parte aut nota se ostendat. Vt S. Martinum deciperet, in Iesu Christi forma apparuit. sed ex superbia agnitus ab eodem & confusus fuit, relicto magno post se fœtore (f). Vt S. Antonium in nassam pertraheret, mulieris speciem assumpsit; sed vir sanctus è carnis quam patiebatur tentatione facile quis esset intellexit. (g) Quali tamen, monstrosáne & terribili, vt Berengario, an alia forma ipsi diabolus apparuerit, à Luthero, quod memini, proditum non est; neque integram ille historiam nobis recensere voluit. Discipulorum ipsius quidam aiunt, Monachi specie & habitu ad ipsum venire solitum, sed ex vnguibus ab eo agnitum fuisse. Nam plerisq; persuasum est, diabolum numquam maris aut feminæ speciem ita induere posse quin defectum aliquem monstrosum ostendat, cornua interdum, caudam, aut vngues, aut tale aliquid. hoc tamen vtcunque sit, Lutherus certe sæpius profitetur se exacte eum nouisse (h) quam confessionem cur mendacij suspectam habere oporteat non video. Quoniam vero huc delapsa est oratio, intermittere non possum quin pulcri illius & magnifici Colloquij verba quædam recenseam, vt tanto facilius Lector intelligat, quibus saxis noui huius Euan-

a *Vita Ignatij per diuersos scripta, & Tomus I. Hist. Societ. Iesu.* b *Vlenberg. Vita Luth. cap. 6. num. 2.* c *Bzouius Anno 1521. num. 30.* d *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 8. num. 3.* e *Vlenbergius cap. 8. num. 2.*

f *Vita S. Martini per Sulp. Seuerum.* g *Vita S. Antonij per S. Athanasium.* h *Lutherus in Concione de Turb. sedandis.*

Euangelij fundamentum substratum sit, & quis aut qualis Deus Luthero in Pathmo sua secreta reuelarit.

III. Primus vero diabolus Lutherum sic aggreditur. (a) *Audi Doctor Martine Luthere eruditissime. Scin tu quindecim iam elapsos annos quibus tu quotidie fere priuatas Missas peregisti? Quid si Missæ illæ sint abominabilis idololatria? Quid si non adfuisset ibi corpus & sanguis Iesu Christi, sed teipsum nihil nisi panem & vinum adorasse, & alijs adorandum obtulisse? Cui ego,* inquit Lutherus, *sic respondi: Sacerdos consecratus ab Episcopo & vnctus sum, & sic quicquid feci, ex mandato superiorum feci. Et cur non consecrassem ego, quum Iesu Christi verba protulerim & Missam bona intentione celebrarim? Hæc omnia,* replicabat diabolus, *vera sunt Sed & Turca & Pagani ex superiorum suorum præcepto omnia faciunt, & sacrificia etiam sua serio & bona intentione peragunt. Sic & Sacerdotes Hieroboami omnia ex zelo & deuotione agebant, contra sacerdotes Hierosolymitanos. Et quid tu dices, si Ordinatio & consecratio tua falsa sit, sicut & Samaritanorum & Turcarum sacerdotes falsi sunt, eorumq; doctrina falsa & impia.*

Sudat mihi frons, ac cor palpitat, (inquit idem Lutherus) *quoties talem ingredior disputationem: in qua diabolus contra me exsurgit, argumenta sua disponit, & robusta ac terribili voce vrget. In eiusmodi disputatione non multum temporis, nec ferè vlla deliberatio interponitur, sed in instanti vna responsio sequitur aliam. Quantum ad me, bene ego expertus sum qui fiat quod homines nonnunquam in lecto mortui mane inueniuntur* (Nota hic Lutheri Prophetiam de suaipsius morte.) *Corpus quidem tantum ille occidere potest; nihilominus tamen idem in eas angustias animam quoq; redigere potest, vt momento temporis è corpore discedat: quò ille me sæpe perduxit. Et verum dicam, in hac ille disputatione me vicerat. Et quamuis innocentiam meam allegarem, tamen tam innumerabilium blasphemiarum cumulo non poteram non terreri. Quas igitur contra sacerdotium & ordinationem seu consecrationem meam afferebat rationes, diligenter auscultabam. Primo dicebat: An nescis te tunc nullam cognitionem Iesu Christi nec vllã veram fidem habuisse? Ad fidem quod attinet, nihilo melior es quam Turca Nam & Turca, atque adeo ego etiam & omnes diaboli credimus ea quæ de Iesu Christo scripta sunt. &c.* Habes lector partem aliquam Dialogismi inter magistrum & discipulum habiti, dicet merito Christianus. O magnam cæcitatem! Quid fidei quæso tribuendum sit eiusmodi disputationi in qua diabolus ipse Actuarius fuit & scriba? Recte quidam è Religiosorum D. Bernardi familia ad Lutherum tunc scripsit: *Si Missa abominatio esset, vti tu blasphemas, an putas diabolum contra eam disputaturum, & ad eam abolendam argumenta subministraturum, ac non potius modis omnibus eam stabiliturum magisque confirmaturum esse.*

Idem Lutherus in libro de Missa priuata ait, (b) *se diabolum studiorũ habere socium, ac se plusquam medium salis cum ipso comedisse. Crede mihi*, inquit, *me diabolum bene, immo quam optime nôsse.* Nihil verius sponte confitentis de se elogio. Et is erat spiritus qui ipsum agitabat. *Nec scribere nec legere possum* (inquit in quadam ad Saxoniæ Ducem epistola) *sic diabolus caput mihi turbat.* Sed hæc fortasse phantasticæ fuerunt imaginationes, certè non illæ, *quando*, vt ipse scribit, *diabolus per cubiculum eum ipso incedebat, & maligni spiritus torve ipsum intuebantur.* Philippus Melanchthon & VVierus alium recitant dialogum inter eosdem habitum tum quum diabolus Monachi specie ad ipsum venisset. Et hi quidem Lutheri cum diabolo congressus & colloquia valde confirmant id quod Bredenbachius libro VIII. cap XLI. scriptum reliquit, hoc modo. *Quum*, inquit, *Imperator Maximilianus, felicis memoria, Augusta esset in Comitiis Imperij, ac more consueto, apertis foribus pranderet, Martinus Lutherus cum alijs quibusdam idem cœnaculum fuerat ingressus. Quem Imperator fixis oculis intuens, Baronem qui pincernæ munere fungebatur, ex Erpachiorum familia, ad se vocauit, eique dixit: Intuere hunc monachum à calce ad verticem, ac quid videas mihi refer Tum ille, Video*, inquit, *cucullum in eius capite sed præterea nihil. Ibi Imperator propius accedere, ac melius contemplari hominem iussit, verbo illo quod fere semper in ore habebat, vtens: Per amorem Dei, fac quod iubeo. Baro quum ad Lutherum propius accessisset, ad Imperatorem reuersus, nihil se vidisse dicit. Tum Imperator, Atqui ego*, inquit, *diabolum creatura specie monachi huius humeris insidentem video Videbis tu quas hic tragœdias & miserias post mortem meam daturus sit. Hæc ex Germania quodam Principe qui tum cum Imperatore fuerat, audita, filius eiusdem, qui adhuc in viuis est, me præsente* (inquit Bredenbachius) *duobus Electoribus narrauit, ac mihi scripto consignata tradidit.* Sed & quæ momento Luthero & in ipsius funere deducendo acciderint, infra videbis. Illud fere constat, plerosque Hæresiarchas sua ipsorum confessione cum diabolo priuatum habere & secretum consortium, vt præter alia etiam Oecolampadij, Zuinglij, Carolstadij, Bro-

a *Tom.7.VVitteb. An 1557. Serarius de Luth. Magistro.* b *Tom.2. Colloq. Mens.*

Brocardi, & nostro etiam æuo Guilielmi Postelli exempla testantur: quorum hic in omnibus artibus, linguis & scientijs ad miraculum vsque doctus fuerat; quamuis non diabolum sed Angelum Razielem fuisse contendat. Sed tam magnum virum Deus vt alios perire noluit, sed paullo antequam vita excederet, oculos ipsi aperuit, vt alibi dicetur.

IV. Dum Lutherus in Pathmo sua desidet, inaudita eum insania inuasit omnem scientiam, cuius cupiditas à natura nobis innata est, perdendæ. Et quemadmodum Hadrianus vt Homeri opera aboleret, quantum poterat studium adhibuit; ita Lutherus in perdendis Philosophorum principis aliorumque scriptis totus fuit; nec concedere voluit vt in scholis Aristotelis aut Platonis scripta prælegerentur. Sola, inquiens, Biblia ab vniuerso Mundo legi debere. Exstat adhuc epistola eius ad Nobilitatem Germaniæ Anno M D XX. eum in finem scripta. *Vix*, inquit, *contineo me quin dicam, bonum mihi videri vt Vniuersitates reformentur; quidquid alij contra dicant. Omne illud quod Papatus (id est tota antiquitas) statuit & decreuit, non alio pertinet quam ad tegendos ipsius errores & vitia. Sancta scriptura derelicta est; & solus cæcus & paganus Aristoteles supra Iesum Christum est collocatus. Meum est consilium, vt libri illi Physici, Ethici. De anima, &c. vna cum omnibus illis qui de rebus scripti sunt Naturalibus, aboleantur. In his enim adolescentes & ingenium consumunt & tempus perdunt. Ego non dubito quin vilis aliquis figulus maiorem & exactiorem Naturæ habeat cognitionem: quam quidem ex libris illis frustra speret.* Et contra Ambrosium Catharinum quodam loco inquit, *diabolum ad destruendam funditus Ecclesiam, astutiorem modum excogitare non potuisse quam Academiarum institutionem.* Hæc Melanchthon & Carolstadius ex sacro ore Lutheri excepta, alijs pōstea instillarunt, incredibili stultitia dicam an furore: sic vt multis in locis Germaniæ tam Vniuersitatibus quam celebribus olim scholis magna fuerit tam Doctorum quam Auditorum infrequentia & solitudo, in Silesia præcipue. Multi scholarium Wittembergensium spiritu hoc vertiginis icti, libros suos Vlcano consecrarunt. Tum nouæ scilicet scholæ, & noui sanctificati Christiani exstiterunt. Testatur Staphylus (a) sua ætate multos adhuc vixisse confusionis huius oculatos testes Lutherus tamen ad se reuersus, de restaurandis Scholis librum Anno M D XXIV. publicauit; & Carolstadium à stiua, Melanchthonem vero è pistrino retraxit: quorum vterque ex Sanctæ scripturæ præcepto, *in sudore vultus pane suo vesci, & Philosophiæ (b)* valedicere volebat, ob metum *ne ea*, vt eadem Scriptura per D. Paulum monet, *seducerentur.* Quem locum Lutherus insigni falsitate deprauârat. Loco enim eius quod scriptum est, *secundum elementa Mundi, (c)* reposuit, *secundum leges Mundi. (d)* Nec vero stulta hæc persuasio aliquorum hominum animis euelli potuit, quos *Biblistas* vulgo appellarunt, qui omnibus alijs libris neglectis, sola Biblia diurna ac nocturna manu versant, vt Turcæ quoque Alcoranum suum assiduo legunt ac relegunt, existimantes quanto sæpius quis eum legerit, tanto maiorem splendorem in cælis eum consequuturum.

V. Porro Lutherus nouo afflatus Spiritu, eo ita intumuit, ut & ipse & asseclæ eius id manifeste deprehendere potuerint. Testantur hoc Acta eius post secessum, imo ante eundem finitum, & epistolæ quædam & libelli post reditum scripsit (e) tum conciones octiduo post eundem reditum habitæ. Certe Tractatus duo, tum qui *contra falso nominatum ordinem Ecclesiasticum*, tum qui *in Henricum VIII. Angliæ Regem de Sacramentis est scriptus*, talem in eo mentis tumorem, tam apertum furoris incrementum produnt, ut ex hoc tempore Luthero adhærentes, eum vt *Virum Dei, & Prophetam, imo Tertium Eliam* admirentur & scribendo *(f)* profiteantur. Itaque qui hactenus auxilio & fauore Friderici Electoris Saxoniæ eluserat potestatem Papæ, & Cæsaris, ex eo tempore ad subiugandum sibi ipsum Fridericum animum assumpsit. Id paulatim sic gestum fuisse proditur. VVitteberga nuncium afferebatur, octobri fere mense, quod ipso absente Missa fuerit abrogata ab Augustinianis, quam ipse abrogare suo statuto hactenus supersederat, Item cum tumultu SS. Imagines confractas, & è templis aliquot esse eiectas, ea res occasionem dedit Luthero scribendi *Librum de abroganda Missa*, quem Kal. Nouemb. ad suos Augustinenses cum litteris transmisit

K (g) nec

a *Vid. Staph. de Ger. Bibl. versi. & lib. de Luth. concord.* b *ad Coloss. 2. 8.* c *ibid.* g *Luth. in Pref. super Comment. Melanch. in Paullum. Eras. Alb. contra Carolstadium cui huius rei culpam Lutherani affricant.* e *Tom. 1. Ienensi fol. 119. 141. 145. 161.* f *glossima Tomo 1. Ienensi fol. 58. 89. ad epistolas Lutheri datas post reditum suum ad Fridericum Elect. & ad Harmutum Cronebergium.*

(a) nec multo post, eodem mense Wittebergam clam ipse veniens ex Eremo suâ, suos in spiritu fratres conuenit, octiduo VVittebergæ apud Nicol. Amsdorffium commoratus est mentito habitu & VVattbergam demum reuertit, anxius ne quis se absente mutatæ religionis lauream sibi præriperet. Cum igitur An. 1522 ineunte Carolstadius & alij hæreses nouas *Cælestium Prophetarum* procuderent Ian. & Februario Lutheri patientia dirupta, vti dicere cœpimus, monitus Carolstadium noua dogmata proponere, & suaipsius auctoritate nuper statuas confregisse è templis eiecisse; nunc nullum inter Christianos mendicum tolerandum edito de ea re libello, ad Comitem Passauiæ docere (b) & Cælestium Prophetarum authorem factum esse. (c) ergo 5. Martij die è latibulo suo VVitebergam reuertit, magnas iras & vindictam animo coquens cum ex itinere audaces ad Fridericum Electorem literas dedisset de suo reditu inuito principe, terrendo eum cœlestibus suis visis dicendoque magis Deo quam Imperatori obediendum esse, se vt Ecclesiæ & populi suæ fidei specialiter commissi saluti prospiceret, rediisse. Reuersus, discipulum suum quod tale quid ipso absente & inconsulto facere ausus esset, acerrime exagitauit: vt qui hactenus imaginum vsum numquam reprobarat. Sic enim inquit quodam loco: *Ego dico Mosaica lege nullam aliam imaginem quam Dei prohiberi: neque interdictum Christianis esse, Saluatoris Crucifixi aut alicuius Sancti imaginem habere.* Quæ de his duobus & exorta inter eos contentione dicenda restant, Secundo libro sum explicaturus. Lutherus interim antiquum obtinens, totus in id incumbebat vt Ecclesiam destrueret, quamuis suam ille nulla adhuc certa forma ordinasset contentus in præsenti antiqua conuellere. Missa tum in ea ijsdem fere cæremonijs quibus apud Catholicos celebrabatur: & licet non deessent quidam mutationis cupidi, Dux tamen nullam admittere, nec vmquam Luthero pro suo lubitu grassandi licentiam dare voluit, vti postea à fratre prædicti Ducis factum fuit: immo quoties à Luthero, sententiam indies mutante, de his aut illis admoneretur, tantum sperare eum bene, interim vero quiescere iubebat. Lutherus interim scriptis, voce, precibus, minis omnes exhortabatur, vt oculos aperirent, & seruitutis iugum abijcerent.

VI. Interea Lutherus transferendis in Germanicam linguam Biblijs laborem impendebat, facile intelligens ad serendam in Ecclesia discordiam nihil fore efficacius quam insipienti vulgo arma hæc (quæ hæreticorum ipse postea appellauit) in manus dare quibus & cum clero imprudenter confligere, & inter se in mortem diffidere valerent, ipso quiescente inter tot turbas, quot capita de vulgo scripturam lectitarent, nullo Iudice, nullo audito Magistro. Vsus est ad translationem suam à Doctore Medicinæ apud VVittebergenses Casparo Crucigero, qui deinde relicta professione Medica, spiritu Lutheri afflatus professus est nouam in templis doctrinam. Ac tum quidem Lutherus tanquam primitias Translationis suæ edidit solum Nouum Testamentum, (d) vetus autem postea non modico tempore interiecto vtpote grandis operæ & curæ opus. Absolutum opus magna omnium exspectatione statim publicatum, & Germaniæ patriæ suæ tamquam cœleste donum nuncupatum & obtrusum fuit. *Iam alter Moyses in Mundum venisse credebatur.* Et quidem aperte ille gloriabatur, (e) *totam Christianitatem Bibliorum rectam ac veram translationem nunquam habuisse quam quæ ab ipsius manu profecta esset. Septuaginta Interpretes sensum Prophetarum & Euangelistarum numquam tam genuine expressisse.* Eius discipulus Mathesius alibi exclamabat, *Maximum diuinorum miraculorum nostro tempore factorum hoc esse, quod Deus ante finem Mundi à D. Martino Luthero Biblia in Germanicam conuerti linguam curarit.* Hinc illa *de Biblijs ex subter scamna locis & ex puluere eductis* fabula, & innumera huiusmodi partim falsa partim delira encomia. quæ vt Christianus lector, quam solida sint intelligat, aduertere placeat, oculos in Bibliothecas non dico Franciæ, Italiæ &c regionum sed in ipsam Germaniam solam, in qua tam grandia mendacia pueri Lutheri fingendo sparserunt. Quid igitur ibi videbimus? 1. Biblia sacra multis sæculis ante Lutheri ortum in Germanicam & quidem Saxonicam linguam versa fuisse, ita diserte Ioannes Lampadius Caluinianus prædicans Bremæ, testatur in 3. parte Mellificij Historici cap. 8. inter Ludouici, Pij, qui Caroli Magni filius & suc-

ces-

a *Vlenbergius, cap. 8.* b *extat libellus ille Carolstadij.* c *Vlenberg. in vita Philippi Melanth cap. 3.* d *ad Coloss. 2.8.* e *Luth in Post. Coll Mensa. Hessus in Proœm. lib. de Eccles.*

cessor fuit, rebus gestis, de quo ad An. Christi, 818. scribit,(a) hæc: *Ludouicus scripturam sacram in Saxonicam linguam conuerti curauit, quemadmodum postea Carolus sapiens in Gallicam & Anglicam dialectos.* Extant hodieque in Bibliothecis Germaniæ pluribus Coloniæ, Moguntiæ, Herbipoli &c. Biblia Germanica, in quorum fine typis exaratum fertur ab ijs qui viderunt hoc: *Excusa per Antonium Koburger in laudabili ciuitate Imperij Norimberga An. post natum Christum MCCCC LXXXIII. die Luna post Inuocauit* nempe aliquot menses ante ortum Lutheri: aut igitur cæci fuerunt Germani, aut intoxicati, aut vehementer imperiti, qui aliter sibi aduersus oculorum suorum testimonia persuaderi siuerunt de Luthero tanquam primo translatore. 2. Nec Lutherus quidem Biblia Veteris Testamenti transtulit, sed ex Iudæorum antiqua in Germanicum idioma translatione Hebræis litteris scripta suffuratus est, id ex collatione Bibliorum Lutheri ac Iudæorum deprehensum est non semel, adeoque ex ipso Initio Genesis fit manifestum, vbi Iudaica Translatio, (pro verbis vulgatæ *In principio creauit Deus &c.*) prorsus eadem verba habet, quæ Lutherus exhibet nempe: Im anfang schuff Gott Himmel vnnd Erde. Habent igitur Lutherani Biblia Germanica veteris quidem Testamenti prout a Iudæis translata ac corrupta erant, & per Lutherum corruptiora facta, Novum vero corruptissimè per ipsum & Crucigerum editum. Sed hoc quam primum prodierat, omnium Catholicorum calculis & sententijs fuit condemnatum; & etiam Ferdinandi, Imperatoris fratris, iussu flammis publice exustum; cuius exemplum statim Georgius Saxoniæ Dux, quo præsente inter Eccium & Carolstadium habita fuerat disputatio, (vt supra diximus) multique alij Principes imitati sunt: tanto quidem illius zelo (ex dicta disputatione vehementer aucto) vt omnes libros à librarijs coëmi, & in ignem conijci mandarit. Ne vero calumniæ locus esset, ex eo quod princeps optimus plebi inuideret scientiam sanctorum librorum, per Emserum continuo Novum Testamentum Translatum edidit, (b) Lutherus interim ad Germaniæ populos libellum scripsit, quo exhortatur eos ne magistratuum edictis parerent. *Qui enim libros suos magistratui cremandos traderet, ab eo Iesum Christum* in manus Herodis tradi. Nihilominus tamen exsequutioni edictum hoc multis in locis fuit demandatum.

Non mirabitur deinceps Lector, cur Lutherus & eius nepotes, tanto zelo vrgeant librorum Biblicorum numerum & Canone Iudaicô, cum in ipsa sua Translatione Iudaizent. In solis Noui Testamenti libris vltra mille & quadringenta loca ab ipso corrupta & deprauata sunt, vt quidam notarunt. (c) Ipse Buzerus etiam quum iam Lutheri ineptias & peruersa dogmata sequi inciperet, hoc ipsum in Dialogo contra Melanchthonem ei exprobrat, dicens, *Si Lutherus id postulet vt nemo ei contradicat, id quoque postulat, vt Deus sit. Multa in versione crassa ab ipso commissa errata.* His tamen non obstantibus, vt Iudæi olim in memoriam promulgatæ à Moyse legis solemne festum in insula Pharo instituerunt. sic aliquis Ministrorum Pomeranus nomine, vt ostenderet hanc versionem Sp. Sancti opus esse, VVitebergæ in honorem eius Festum instituit, *quod Translationem Bibliorum nominauit.* Quod quidem primum Lutheranum est festum. Et alius quidam scripsit, versionem illam Luthero sine dubio à Spiritu sancto esse dictatam. At si Spiritus Sanctus primæ versionis auctor sit, etiam sequentium auctor erit: vtpote quam Lutherus ter ac quater, ac sæpe in deterius mutauit. In solo S. Matthæi Euangelio triginta quatuor loca aliqui notarunt, à Luthero in secunda editione mutata. Quid? ergo *Lutherum in prima à Spiritu sancto deceptum dicemus?* Idem monitus à quodam amico, minus recte ab eo factum quod per vim alibi integra verba in S. scripturam intruserit, eaque ratione Papistis iustam calumniandi ansam dederit, respondit: *Si Papista aliquis obmurmuret, dic tu Doctorem Martinum Lutherum sic habere velle: eundemque dicere, Esse Papistam & esse Asinum vnam eandemque rem esse.*

VIII. Lutheri hic in transferendis Biblijs conatus Zuinglium postea ad idem præstandum excitauit (d) Eius operis exemplar à Tigurino Typographo, vt Lauaterus scribit, donò Luthero missum, idem non sine conuitio remisit. *Ego,* aiebat Lutherus, *istorum hominum libros, & scripta legere nolo, quum sint extra Ecclesiam,*

a pag mihi 108 b *Vlenberg. Vit Luth cap.* 10. *num.* 1. c *Vide Staphylum Apolog. pag.* 2. *Emserum in præfat. Noui Testamenti Rescriptum Georgij Ducis.* d *Sclusselb, lib.* 2. d *Theol. Calv. art.* 12.

& non solum ipsi sint damnati, verum etiam secum ad Infernum multas miseras animas abducant. Quos ego quam diu vixero, precibus & scripto oppugnare non cessabo. Idem Lutherus Zuinglij opus statim damnauit, infelicibus flammis abolendum esse dictitans, quum nihil aliud sit quam merarum corruptionum farrago. Et profectò sic est. Noui hi Bibliorum interpretes vix quidquam aliud omni suo studio perfecerunt, quam quod falsitates falsitatibus cumularunt; dum vnaquæque secta suo modo versionem instituit, & tam sensum quam verba ad suas opiniones accommodat. Certè ab Oecolampadio (a) *sexaginta septem Versiones* notatæ sunt. Sed vt Lutherus, ita Zuinglius nullam aliam quam suam in Ecclesia sua tolerare voluit. Eodem quasi iure Anabaptistæ, itemque Waldenses vtuntur, qui Biblia in Gallicam linguam conuerti; & in oppido Nouocastellano imprimi curarunt. Eadem Budneus in Polonicam linguam tradùxit, impudenter asseuerans, *solam suam Versionem veram esse:* eoque audaciæ progressus, vt Euangelistarum ordinem mutare ausus sit. Idem in Poëmate suo fatetur; *ex omnibus librum nullum magis deprauatum in quacumque lingua reperiri, quam Biblia:* Tigurini tandem omnibus quacumque vellent Versione vtendi licentiam permiserunt, quod Ecclesia, vt ipsi in Latina aiunt Præfatione, nulli Translationi adstricta esse debeat, sed vnicuique liceat Biblia pro suo iudicio transferre. E contra Lutherani Lipsienses in synodo Anno M.D.XXVIII. hoc decretum ediderunt. *Quum omnes Bibliorum versiones, excepta ea quam vir Dei Martinus Lutherus fecit; corrupta sint & deprauata; velle se ac iubere ne vlla nisi eiusdem in Ecclesia legatur aut vsurpetur:* Lutherus ergo accepta Zuinglij versione, eum *impudentem & diuini verbi corruptorem* appellabat. Ex aduerso non minus Zuinglius contra Lutherum detonabat, *impostorem eum vocans, & qui diuinum verbum pro libitu suo mutet iterumque mutet:* Eodem modo Castalion & Beza in versionibus suis magnas contentiones susceperunt: quarum hic strenuus fuit Caluinianorum dogmatum assertor, hancque ipsam *Lutheri versionem tamquam nouam, insolitam & corruptam* traducere non dubitauit: cui tamen Germani ita illuserunt, vt dicerent. Pulchrum esse spectaculum quod Gallus Circulator Germanos Germanicam linguam cuius vix verbum intelligat, docere velit. Sed de Luthero & Zuinglio tum illud Lucani vsurpare licebat: —— *nec poterat Cæsar iam ferre priorem, Pompeiusve parem.*

Lutherus enim tamquam alter Pythagoras αὐτὸς ἔφα, *ipse dixit*, deberi sibi putabat, nec quemquam tam in intelligentia quam versione S. scripturæ sibi parem, nedum superiorem iudicabat. Quinetiam tantum sibi sumebat, vt non solum verba & loca ad ipsius gustum parum facientia immutaret (b) quorum magnum numerum Lindanus Ruræmundensis Episcopus, & Staphylus collegerunt) verum etiam ipsis Prophetis & Euangelistis vim quasi inferre, & alios pro suo lubitu substituere auderet. Melanchthon quidem magistrum contra Staphylum defendere conatus, quum vero nulla aut debilia admodum reperisset tela ad defendendum, manus tandem dare coactus fuit. Sed prætereà quam quod Lutherus integres S. Scripturæ libros aggredi & loco quasi mouere seu proscribere non dubitauit (& ne te longe per scriptura circumducam) ecce tibi singulare effrontis cuiusdam impudentiæ specimen. Tota Christianitas vna voce & lingua hactenus in symbolo Apostolico cantare solebat. CREDO SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM. Posterius hoc verbum quum non satis ei placeret, proscriptum ab ipso, ac vox CHRISTIANAM substituta fuit: (c). Et sic quidem habent omnia prima Symbola, tam Latina quam Germanica: vt & libelli Elementarij in puerorum vsum, etiam Antuerpiæ, atque in Polonia à Ioanne Lasco excusi. Vtrum Lutherus adiuncti illius articuli, qui in Lutheranorum templis decantatur (quo plena omnium peccatorum remissio annunciatur) auctor fuerit, nescio: certe de ipsius genio fluxit.

In tota orbis totius Christianitate,
Tenetur in vnius sensus æqualitate,
Quod omnia omnium remissa sint peccata.

Quæ verba Rescius in suis Atheismis è vulgari Germanica lingua, qua illa à Lutheranis decantantur, in Latinum vertit.

IX. Porro vbi animaduertit Lutherus, doctrinam quam è suo cerebro tamquam alteram Iouis Mineruam parturiebat, sustineri ac defendi non posse, si certis quibusdam Sanctæ scripturæ libris eadem quæ hactenus constaret auctoritas; illos audaci manu fugillare ac conuellere aggressus est, Iudæos in hoc imitatus. Quam ob caussam Iustinus Martyr in Dialog. contra Tryphonem hæreticos sui temporis Iudæorum

a *Oecolamp. de verb. Dom.* b *Vid. Elench. Prateoli. Staph. de Germ. Bib. vers.* c *Luth. contra Ambros. Catharin.*

rum pedissequos appellauit, quod vtrique Scripturas truncare soleant. Quemadmodum vero lignator syluam ingressus, hic abietem, illic fraxinum sibi designat, ex vna arbore ramos tantum desecat, alteram vnà cum trunco deijcit, donec tandem ex harum omnium strage struem sibi qualem vult concinnet: sic Lutherus tamquam alter Marcion, per Sanctam scripturam grassatus, plures eiusdem libros, eos præsertim qui dogmatibus ipsius colorem aliquem præbituri videbantur, sibi elegit, è quibus ascia ipsius dedolatis, & ad propositum Lesbiâ regulâ accommodatis, hæresin suam quæ hominibus placeret, exædificaret.(*a*) Et quemadmodum malus architectus regulam materiæ, & non materiam regulæ applicat: ita malignus hic artifex non dogmata sua scripturæ accommodabat, sed scripturam, ad dogmata sua detorquebat. Et hoc omnibus hæreticis, vt Cyprianus (*b*) & alij omnes qui post eum scripserunt, testantur, vsitatum est, vt postquam ab Ecclesia recisi sunt, ipsi quoque libros ab Ecclesia receptos recidant, & quæ ei soli debetur, hos reijciendi, illos approbandi auctoritatem sibi vsurpent. Hinc Augustinus contra Faustum ait, *Hæreticos sacrorum librorum testimonijs & auctoritate conuictos falsitatis eos insimulare, & sic ad sententiam toties confutatam reuerti.*

Hanc ob caussam Marcion olim *Mus Ponticus* fuit appellatus,(*c*) quod nonnulla Sanctæ scripturæ loca arrosisset, & plurima alia falsificasset. Quod si ij, Solone teste, *qui humanas leges corrumpunt, peiores sunt quam qui monetam adulterant*, quandoquidem plurimæ ciuitates numis ex ære, cupro, aut alia materia admista, vtuntur sine vllo suo detrimento;(*d*) legum vero corruptio ac transgressio plerisque Rebuspublicis exitium attulit: qua pœna eos dignos iudicabimus qui Dei verbum adulterant, legesque ab eo præscriptas conuellunt? Primum impetum Lutherus fecit in Libros Machabæorum, quos reijcit tamquam Apocryphos: quamuis eos ipsos Vertumnus ille in Lipsiensi disputatione approbasset. Quin etiam optabat, Aurifabro attestante, vt ijdem plane iamdudum fuissent aboliti: Sed cuiusnam ille Concilij decretum, cuius Ecclesiastici Doctoris testimonium producit? In Hebræo, inquit, Canone non reperiuntur: quasi scilicet ex hoc solo Canonicos libros dignoscere, & plus Iudæorum quam Christianorum iudicio tribuere debeamus. Vides lector ut Lutherus Iudæorum discipulus factus, dum Ecclesiam matrem suam & magistram negat. Reuerso è captiuitate Babylonica populo Iudaico, ne libri supposititij reciperentur, catalogus seu Index librorum Canonicorum qui in Arca repositi erant, factus, & secundum numerum Hebraicarum litterarum conscriptus atque insignitus fuit, sic vt viginti duo tantum libri Canonici fuerint, inque isto numero nec Machabæorum, nec Ecclesiastici, nec Esdræ, nec Sapientiæ libri inueniantur. Id quidem verum est. Atqui quomodo in eum numerum referri potuerunt qui tum nondum scripti fuerant? An futurarum rerum Indicem quis conficere potest? An indiculo isti addidit Deus nullum post hac librum à Spiritu S. dictandum esse? quomodo ergo, Luthere, Nouum Testamentum recipis? Iamdictis tamen libris Hebræos vsos, ex Iosephi & aliorum Rabinorum testimonijs constat: vt qui pro defunctis orarint. Et S. Hieroynimus quoque contra Iouinianum dictorum librorum testimonio vtitur. In magno illo Carthaginiensi Concilio cui S. Augustinus (*e*) interfuit, dubium illud ab Ecclesia sublatum, ijdemque libri pro Canonicis agniti sunt & iudicati. Et longo tempore antea Tertullianus & Cyprianus ijsdem contra Iudæos, atque etiam ad Christianos in Martyrio confirmandos vsi sunt: vti & Origenes, S. Ambrosius, & Isidorus. *Iudæi*, inquit S. Augustinus, *libros Machabæorum pro Canonicis non habent; quos tamen Ecclesia pro talibus habet.* Sed & Dn. & Seruatoris nostri sigillo ijdem confirmari sunt. Nam apud Sanct. Ioannem Euangelistam cap. x. dicitur, quod festo Dedicationis templi à Iuda Machabæo instituto interfuerit: cuius mentio alibi non repetitur. Quin omnium totius Christianitatis Ecclesiarum consensu ijdem in Oecumenico Florentino Concilio pro Canonicis recepti sunt: & solus hic Monachus Apocryphos eos esse pronunciare ausit? Nec ibi Latinarum tantum Ecclesiarum, sed Patriarchæ quoque Constantinopolitani, præsentis, & trium absentium Legatorum, itemque Armeniæ, ac totius quasi Græciæ consensus interuenit. Lutheri in hac re iudicium omnes ipsius successores & disci-

K 3 puli

a *Irenæus l.1. cap. 29.* b *De vnit. Eccles. Euseb. cap. 5. lib 5. Epiph. Hær. 24. Concil. diuersis locis.* c *Tertull. lib. 4. contra Marcionem.* d *Demosth. orat. contra Timocre.* e *Lib. 3. ad Quiri. ep. 56. 63. ad Fort. Lib. ad Iud. lib. 2. de Sac. & vi bea. cap. 10. lib. 7. cap. 48. De cur. pro mort. & lib. 18. de ciuit. cap. 36.*

puli sequuti sunt, eo potissimum vt Purgatorium & Orationes pro mortuis exsibilarent. Econtra clarissimum illud Ecclesiæ lumen Sanctus Augustinus sanctos eos & Canonicos esse declarat, dum ait,(a) in Machabæorum libris legi sacrificium pro mortuis offerri solitũ. Quamuis autẽ inter vetustos S. scripturæ libros seu Hebræos, seu Catalogo Esdræ insertos non reperiantur: tamen totius Ecclesiæ auctoritas clare demonstrat, Canonicos esse habendos, quum videamus *inter Precationes quæ à sacerdotibus iuxta altaria fiunt, eam quæ fit pro mortuis memoria, suum quoque habere locum.* Et Epistolam aliaque ex Machabæorum libris desumpta in diuinis Ecclesiæ officijs ab antiquis temporibus Apostolorum publicè legi. Nec melius alios libros, vt Iudith, Tobiæ, Hester, & Ecclesiastici, Lutherus tractat: quos in sermonibus suis Conuiualibus *Iudæorum figmenta, & nescio quas Tragœdias & Comœdias appellat.* Idem ait, quæ de Iob scribuntur credere se non posse ita euenisse sed fabulæ argumentum esse. *Librum Ecclesiastici,* idem scorra inquit, *similem esse equiti sine calcaribus & ocreis equo insidenti, nec quidquam præ se ferre quam calopodia quadam qualibus ipse in Conuentu Fratum vsus fuerit.* Quum Iustus Ionas eius discipulus, Tobiæ versionem à se curatam exhibuisset: *Apage,* inquit, *isthæc,* mi Iona *In hoc enim libello multa stulta & ridicula inueniuntur.* Sed & D. Iacobi epistola morsum eius effugere non potuit, *stramineam* eam appellavit: immo hanc præcipue insectatus est, tamquam in fauorem Pontificum & Pontificiorum cusam, nec à falso abstinuit, reponendo *eum* pro *sine.* Etiam S. Pauli ad Hebræos, S. Iudæ, tertiæ S. Ioannis, & secundæ S. Petri fidem derogabat, aiens, nolle se eiusmodi Epistolas in suis Biblijs habere, sed permittere vt excludantur inde, & reiiciantur. Nec S. Ioannis Apocalypsin pluris quam Esdræ libros facere dicebat: immo vtrosque in profluentem se lubenter abiecturum. Quæ hæc est priuati hominis impudens confidentia & audacia, id unum velle damnare quod adeo constanti totius antiquitatis iudicio & consensu receptum fuit & approbatum!

X. Quinam libri Canonici sint, qui non, Ecclesia supremam semper & absolutam habuit diiudicandi auctoritatem ac potestatem: vtpote in qua Spiritus sanctus præsidem agit. Hanc potestatem S. Irenæus, Athanasius, Augustinus in scriptis suis passim inculcant & laudant. Et Ecclesia quidem iamdudum iudicauit quinam libri ad Bibliorum corpus pertineant, qui minus. Vide S. Clementem, Anacletum, Hieronymum, Augustinum, Isidorum, Damascenum, & ante omnes S. Dionysium. Hos communis SS. Patrum consensus probat, solus Lutherus improbat; vtri credemus? Erasmus homo sæculi sui primarius, arrogantiam hanc Lutheri ferre nequiens, *Demonstra nobis,* inquit, *Luthere, te nouum esse Christum, qui talem in libros sacros habeas potestatem.* Non minus libera grassandi in sacros libros vsus est Lutherus in versione Psalmorum, quos in modulos, sed liberrima, ac sæpe repugnante vero textus sensui, paraphrasi redactos, exemplo priscorum hæreticorum vulgo psallendos dedit: omissa etiam pulcerrima illa clausula, quam Ecclesia vnicuique Psalmo, in memoriam victoriæ contra Arium, adiunxerat, nimirum, *GLORIA PATRI ET FILIO ET SPIRITVI SANCTO;* quod forte ea Antitrinitarijs displicebat, quos in Germania & alibi latere, ac tempus tãtum & occasionem sese ipsi adiungendi captare non ignorabat. Sic enim rationes suas instituerat, vt quisquis hostis Ecclesiæ, amicus suus esset Hinc ad Bohemos scripsit, quod olim aduersarium se eorum professus sit, id inde factum quod Papam Antichristum esse nondũ persuasum haberet: eoq; eos quos initio damnauerat, postea pro amicis & fratribus se palam habere atque agnoscere, postquam nimirum certus iam sit, Papam Antichristũ esse. Quid non audeat hic homo (vt ad vsurpatam ab ipso nefarie super sacris libris auctoritatem vel libidinem potius redeamus) quid non audeat qui nec à Dominica Oratione malam manũ abstinuit, verborum ordinem antiquo Ecclesiæ instituto receptum perturbando? Pro enim eo quod hactenus precari homines solebant: *Pater noster qui es in cœlis,* Lutherus dici voluit, *Noster Pater in cœlo, Nomen tuum sit sanctum.* Tum etiam ad vltimam petitionem, Sed libera nos a malo, hanc clausulam adiungendo: *Quia tuum est regnum, & virtus, & gloria, in sæcula, Amen.* Pari impudentia & improbitate Angelicam peruertit salutationem. Loco enim, *Aue gratia plena,* posuit, *Aue gratiosa,* & in Germanica lingua, Gegrüsset seystu holdseelige, id est, *Aue digna amari.* Sic Lutherus diuinum verbum & S. Scripturam ludificabatur, vt ei nouam suam Ecclesiam quodammodo inædificare videretur. Cæremonias vero quibus illa vsa & partim etiamnum vtitur, quinto libro descriptas dabo. Neque enim vna tabula tam multiceps ac multiformis diuersitas describi

a *Lib. de cur. pro mort.*

describi potest. Eoque singulari capite eas spectādas proponam: eam etiam ob caussam, quod qui eorum etiam Sleidanum vel alios consimiles scriptores perlegerit, Lutheranæ tamen Ecclesiæ faciem perspicere totam nullo modo possit.

QVOMODO LVTHERVS EX omnibus veteribus hæresibus suam consarcinarit.

Capvt XVI.

ARGUMENTUM.

I. *Ex quibus velut cæmento & lapidibus Lutherus nouam suam Ecclesiam ædificarit.*
II. *Hæresis Lutherana monstrosa.*
III. *Ex omnibus præteritorum temporum hæresibus consarcinata.*
IV. *Lutherus Græcæ Ecclesiæ multa suffuratus.*
V. *Conciliorum auctoritatem reprobat & spernit.*
VI. *Notabile Erasmi Roterodami dictum siue de Luthero iudicium.*

I. LVTHERO homini vel multæ lectionis ac labor sponte, vel spiritu malo agitato per suggestionem vel in naturæ lapsæ miseris impressionibus hærenti, casu quodam facile admodum fuit omnium tam veterum quam recentiorum hæreticorum inuenire vestigia ac persequi, eorum artes condiscere, exsculpere versutias, & argumenta, quamuis sæpe a SS Patribus validissime profligata & deiecta, rursus erigere & nouo quasi cultu adornare. Prius fieri fuit possibile ex eo quod, licet ex tot librorum millibus quibus Mundum olim hæretici refeserunt, non vna pagina auctorum ruinæ superstes manserit, nec illæ reliquiæ vltrices flammas effugerint: multo tamen plura, eorum fragmenta & tabulæ velut huius naufragij apud S. Epiphanium, Hieronymum, Augustinum, Hilarium, Ambrosium & alios qui Arrianorum, Donatistarum, Pelagianorum, Marcionistarum, Manichæorum, aliorumque hæreticorum tam memoriam quam scripta condemnarunt, adhuc exstant & leguntur: quod fere aliter vis argumentorum, quæ contra ipsos adferunt, intelligi nequeat. Alterum fieri potuit facilius, ut pote Luthero se auidum præstante discipulum genio malo, vti ipse non semel est de se testatus, Tertius quoque modus non est incongruus, nam sicuti ciuitas obsidione ad extremas famis angustias redacta, omnes cibos tam malos quam bonos absumit: sic Lutheri animus, odij contra Ecclesiæ caput veneno suffusus, omnia quæcunque ad propositam sibi vltionem quocumque modo spectare videbantur, ab antiquis Ecclesiæ eiusdemque capitis hostibus sine vllo fere delectu, hinc inde arripuit & mutuatus est, quæ iam olim alij, Naturæ lapsæ ductum sine gratia secuti excogitarunt. Ita vt nihil aliud reliquum esset operæ, quam vt tot modis dissoluta fragmenta rursus coagmentaret, & è veteribus illis centonibus bene defricatis atque interpolatis nouam consueret vestem, ac tamquam astutus veteramentarius, pro noua venditaret: qua similitudine eleganter in hac eadem re Gallicus Poeta Ronsardus vtitur, quam nos Latinis versibus vt potuimus, expressimus. Is igitur ita canit.

> *Ac veluti pauper Corydon, valde obsitus annis*
> *Pannisq., ad ripam fluuij, aut post mœnia, fœda*
> *Siue Cloacinæ quocunq. in fornice, mille*
> *Colligit articulos frustillaq. stercore plena,*
> *Asportatq. domum, disponitq. ordine, deinde*
> *Eluta, defricta & depexa reconsuit; & sic*
> *Centonem mira tandem consarcinat arte:*
> *Sic similis sunt eusa Lutheri dogmata Marte.*

Porro ad Ecclesiæ suæ constructionem Lutherus pleramque materiam ab antiquis hæreticis, vti diximus, mutuatus est, iam olim infamibus læsæ diuinæ & humanæ Maiestatis inustam, & à Concilijs reprobatam. Tantum vero abest vt hæreseos nominis eum puduerit, vt etiam in libro De Captiuitate Babylonica (vt quidem libri Anno MDLI. VVitebergæ impressi habent) protestari non dubitarit, *quamprimum Monachus aut alius quicumque nouas ipsius hæreses refutare aggressus fuerit, se nouam interea procusurū.* Hoc modo Lutherus in fœtido hæreticorū luto tamquā sus immunda se volutauit; & tamquā animalia quædam aliorum excrementis viuentia, ab vno hoc ab alio aliud desumsit Et quemadmodum olim pictor nescio quis qui Trigridis corpori caput ouillū, dētes lupi, auriculas vulpis, oculos basilisci, cerui collū, vngues Leonis, alas struthionis, & scorpionis caudā appinxit, moleste ferens, quod eidem monstro Sirenum vocem addere non posset: sic Lutherus multis antiquis ac iam intermortuis hæresibus è sepulcro rursus excitatis atque in vnum conflatis, nouum monstrum è plusquam mille diuersis formis compositum,

positum, Orbi Christiano ostendit vt multi è scriptoribus Ecclesiasticis demonstrarunt, veluti Bellarminus & alij, sed exactissimè Liber ille qui dicitur Anatomia Ecclesiæ Catholicæ Romanæ, in cuius prima parte recensentur, omissis plurimis, ducentæ quatuor nominatæ hæresum sectæ exortæ ex Lutheri schismate, in Tertia vero parte per singula sæcula Hæreticorum dogmata recensentur quæ in Lutheri sectatorum phantastica capita ita influxisse ostenduntur perspicuè, vt negari, nisi à fatuo, non possit, ex illis corpus hæresios Lutheranæ ad sui confusionem esse coagmentatum. Eodem vero modo Ebionem fecisse Epiphanius testatur, qui ex ijs, quæ in diuersis Sectis erant deterrima, nouæ hæreseos corpus constituit; ab his dogma aliquod, ab ijs nescio quam cæremoniam mutuatus, omnium vero malitiam & peruersitatem imitatus. Interim quamuis nec fide nec vita Catholicus esset, Catholicus tamen audire & videri volebat. Et uti Mahometem ex Christianorum, Iudæorum ac gentilium disciplina centonem confecisse euidens est. Sic Lutherus ex scriptis VVicleui, Hussij, & cuiusdam Monachi excucullati, Henrici nomine, (a) qui S. Bernardi tempore errores suos disseminare cœperat, plerasque suas hæreticas & schismaticas opiniones, reliquas vero ex turbido illo primatum hæreseon mari hausit.

III. Nam cum Simone omnium hæreticorum antesignano, *liberum negat arbitrium*. Hunc enim Libero arbitrio nihil, fato omnia tribuisse Clemens testatur. Cum Donato, ait *Ecclesiam ex bonis tantum compositam esse, nec malos in ea vllam habere partem*. Cum Iebusianis Montani discipulis, *omnium ordinum & graduum in Ecclesia distinctionem reiicit*. Cum Constantino, qui eam ob caussam à S. Athanasio Antichristus fuit appellatus, *terrenum Principem in sua ditione caput Ecclesiæ esse dicit*. Cum Iunonio, qui id ex Arrianorum fontibus hauserat, affirmat *hominem sola fide iustificari, bonaque opera, tamquam liberi Arbitrii fetus, nihil ad salutem prodesse*. Ad quam doctrinam specie aliqua veritatis confirmandam, in III. cap. Epistolæ D. Pauli ad Romanos verbis Apostoli in Germanica versione vocem Allein id est, *Sola*, adiunxit: rogantibus vero qua auctoritate id faceret, multo impudentius respondit, *sibi ita placere, quod Christianus diues sit, qui ob peccatum quodcumque animam suam perdere non possit, modo credat: quum nullum peccatum damnet hominem nisi sola incredulitas*. Hoc idem dogma Simonis fuit, Irenæo & Theodoreto testibus. Et hoc ipsum quidam nouorum Euangelistarum præco simul & historiographus, inter Simoniacas hæreses recenset. Hunc certe articulum Lutherus quo melius eorum animis, qui pro sua conditione & ingenio, picturis erudiuntur, in tabula quadam in qua Extremum & vniuersale Iudicium depictum erat, Augustæ Vindelicorum ita adscribi curarat: *In hoc die vnusquisque secundum Fidem suam mercedem accipiet*. Deum immortalem, quam multi putridi ac pestilentes fructus hæc vna radix tulit! uti sunt hi quod hoc modo Virtus Sacramentorum est inutilis: Pœnitentia, Eleemosyna, Ieiunium & Oratio efficaciam suam amittunt. Quia vero non ignorabat Omnes SS. Ecclesiæ Doctores & Patres vno ore ac consensu asseuerare, sola fide, quamuis ea in tenebris huius vitæ fax nostra sit, hominem non iustificari. Papistas eos & Regni Papalis Iustitiarios seu Sanctos operarios appellare non erubuit. S. *Hieronymum*, idem impie ait, *Infernum magis quam cælum promeruisse, eo tantum quod Operum Iustitiam contra Fidem asserat*. Sed ô felix nimium sæculum, mi Luthere, quando linguæ tacebunt & sola opera loquentur! Sed videamus alias quasdam veterum hæreticorum exuuias, quibus hæretica nostra Cornicula sese exornauit.

Cum Petro Abailardo Gallo, qui tempore S. Bernardi vixit, idem asserit, *omnia fato & absoluta quadam necessitate fieri, nec posse aliter fieri*: faciens hoc modo Deum auctorem peccati, quamuis ad malum nihil nos alliciat aut trahat, quam propria nostra voluntas. Cum Luccone Iouiniano ait, *Ieiunium nullius esse meriti, nec ciborum vllam esse differentiam faciendam. Monialium coniugium tam Deo placere quam Virginitatem. Peccata omnia esse æqualia*. Cum Vigilantio *Sanctorum intercessionem exsibilat*. Cum Arrio *Oblationes pro mortuis excludit*: itemque cum eodem asserit *inter sacerdotes & Episcopos nihil interesse*. Cum Eutychianis, *Peregrinationes religionis ergò susceptas*; cum VValdensibus *Indulgentias despicit*. Cum Manichæis affirmat, *Aquam Baptismi ad salutem nihil prodesse*. Cum Pelagianis *Infantes sine Baptismo saluari posse*. Cum VVicleuistis idem *Missæ sacrificium ex parte abolere* voluit. Cum Armenis *negat Matrimonium esse Sacramentum*; à quibus etiam hoc didicit, *in Eucharistia vinum aqua miscendum non esse*. Cum Donatistis dicit, *Ecclesiam multis sæculis fuisse inuisibilem*; quamuis

a *Vita S. Bern. cap. 5. Masso. in Phil. an. 5.*

nis huncille articulum postea retractarit, vt in 11. Operum ipsius Tomo legere est. Cum VValdensibus & Pauperibus Lugdunensibus vult, *Pastoribus & Prælatis Ecclesiasticis non licere bona temporalia possidere.* Cum illis hæreticis qui Berengarium sequuti sunt, *admirabilem & supernaturalem Transsubstantiationem in Eucharistia negat*: cum Nestorio, teste Cyrillo negat *corpus Iesu Christi esse in Eucharistia, extra vsum Sacramenti.* Cum Græcis hæreticis & Schismaticis *affirmat, necessariam esse in Eucharistia vtriusque speciei (Panis & vini) sumptionem.* Quid tamen de S. Eucharistia seu Cœna Domini senserit, plenius libro 11. exponam. Cum VVicleuo *effectum & potestatem Excommunicationis reijcit*: cum laicis VValdensibus, *potestatem seu auctoritatem Ecclesiasticam*: cum Nouato, *potestatem remittendi peccata.* Cum Arrio *omnem Traditionum Ecclesiæ memoriam aboütam cupit, pedibus manibusque soli scripto Verbo affixus.* Vt paucis multa concludam, ab omnibus hæreticis aliquid mutuatus, tanto formosius hæreseos corpus esse iam naturum se putabat, quanto è pluribus atque inter se diuersis membris ac partibus esset compositum. In quo sane non leuiter peccasse mihi videtur, qui non præuiderit si quisque suum ab ipso repetierit, se tamquam Æsopicam illam corniculam in medio nudum relictum iri. Sed & Iudæorum synagogam, imitare & aliquid ab eis discere non dedignatus est. Quemadmodum enim illi docent, Postello teste, *peccatori quamprimum pœnituerit, remissum esse peccatum*: sic Lutherus explosa Pœnitentia quæ iram Dei sedat & prædestinationem rumpit, nullum salutare remedium animabus applicandum ducit: sed *vel vnum*, ait, (a) *suspirium ad Deum emitte, & iam tibi obsignata erit gratia; immo quanto eris sceleratior, tanto citius Deus in te gratiam infundet.* Illa vero Contritio quæ fit per discussionem, recollectionem & detestationem peccatorum, quando scilicet homo præteritos annos & offensas in memoriam reuocat, grauitatem, multitudinem, fœditatem & magnitudinem peccatorum, ac vitæ æternæ iacturam expendit: *talis*, inquit Lutherus, *Contritio hypocritas, adeoque maiores quam antea peccatores facit. Istæ*, ait, *satisfactiones nihil aliud sunt quam tormenta & carnificina conscientiarum. Homines nati sunt liberi. Ipsi Angeli nullam homini imponere legem possunt. Nemo hominum super Christiano vel vnam syllabam statuendi ius habet. Restituendum est Euangelium, & abijcienda hominum seruitus, &c.* His & alijs emblematis splendet totus ipsius liber De Captiuitate Babylonica: quibus latissimam in omni licentia viuendi fenestram aperiebat, & tamquam classico vniuersum Mundum ad vitiorum castra conuocabat. Omitto hic ea quæ idem ex Alcorano desumsit, de quibus post.

III. Porro desiderium bonæ apud Græcos Patriarchas ineundæ gratiæ (vt scilicet cum iis velut coniunctis communis odii erga Romanum Pontificem castris, tanto magis Romanæ nocere posset Ecclesiæ) in caussa fuit vt in multis tam ad Fidem quam ad Cæremonias spectantibus, cum Græcanica Ecclesia similitudinem aliquam affectarit, ac præsertim in Liturgia Lutherana; vt V. libro ostendetur. De Græcorum verò Fide & Cæremoniis, quod eæ à nostris auctoribus obscurius aliquanto descriptæ sint, multa ego non sine labore cum pluribus circumstantiis non scriptis, aliunde collegi: quæ Lectori non poterunt esse non grata. Græci igitur, vt hinc potissimum exordiar, Missas seu Liturgias suas iisdem fere verbis & precationibus peragunt quibus Latini. Exemplar nos in manibus habemus, eadem forma, qua S. Basilij & S. Chrysostomi opera, impressum. Ipsa Missa longior est aliquanto quam nostra, sic vt ei celebrandæ tres aut quatuor horæ impendendæ sint, si adhibeatur cantus Symphoniacus. Vnam tantum quotidie in Patriarchalibus Ecclesijs recitant: sed in Monasterijs pro deuotione Religiosorum plures celebrantur. Idem à Lutheranis fieri postea animaduertes. Horas Canonicas & Officia quotidie cantant, sed non Missam. Feria enim secunda, tertia & sexta non celebratur Missæ Officium. Ordinis Ecclesiastici homines eodem fere vestitu vtuntur quo Episcopi nostri aut sacerdotes: quemadmodum etiam multis in locis Lutherani. Sacerdos celebraturus, ad Altare accedens, pedes imaginis Saluatoris nostri in plana tabula depicti, deinde S. Virginis, S. Ioannis, & eius Sancti qui Ecclesiæ est patronus, deosculatur. Neque enim ab imaginibus plane abhorrent, vt nec Lutherani. Recitatis consuetis precationibus, panis modicus ad Altare portatur, in quo Crucis signum superna parte est expressum, & circumscriptum his verbis: (b) ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, id est, *Rex Iudæorum.* Inde sacerdos celebrans hastulam sumit vtrimque acutam, eam qua Saluatoris nostri pectus confixum fuit, repræsentantem: eamque partem vbi Crucis signum est, exsecat, iisdemque verbis quibus nostri

L sacer

a *In Assert. art. 5. & 9.* b *Panis Græcorum.*

sacerdotes consecrat. Reliquum panis populo diuiditur, vt apud nos panis benedictus. Postea vino in Calicem infuso, aquam admiscet, è vase sartagini prunis ardentibus plenæ imposito haustam, & aliquantum calefactam: ad repræsentandum, meo quidem iudicio, pro nobis effusum sanguinem, qui natura calidus est, quamuis alij existiment eo Spiritus sancti descentionem figurari. Sic igitur Calicem & particulam illam panis rotundam accipiens, templum cum odoramentis & incensis obit, populum ita inclamans: *Ecce Deum vestrum. Adorate eum.* Cui mox omnes acclamant: *Credimus, Credimus*: in Crucis formam complicatis manibus, & capite ad terram inclinato. Reuersus deinde ad altare sacerdos, preces continuat, tum quidquid panis sub crusta cui Crux impressa fuerat, remansit, in vasculum mittit; eumque populo communicanti distribuit. Neque enim sine communicantibus vlla ab eis Missa celebratur.

Ab his non valde discedunt Lutherani, qui hostias quoque, quæ apud ipsos ijs, qui Sacramenti recipiendi gratia altare accedunt, exhibentur, seruarunt. Græci sacerdotes communicantibus exiguam panis reseruati micam lentis magnitudine, cum guttula vini consecrati, in cochleari inaurato, & sic duobus speciebus, pane, vino & aqua commistis, porrigunt. Idem etiam Lutherani faciunt, vno hoc a Græcis differentes, quod vna gutta contenti non sunt. Panem consecratum Græci ad ægrotos ferunt. Idem faciunt Lutherani: illi quidem cum lumine & face: hi vero sine vllis Ceremonijs, adeo vt Minister seu Prædicans hostias suas sub pallio aut in pera portet, ac demum apud ægrotum consecret. Græci in Confessione Sacerdotibus conscientiam suam denudant: aut altari innitentes, aut recti stantes; idem à Lutheranis, ac præsertim Augustæ, Lubecæ, Bremæ vsitatum: alijs enim in locis in genua procumbunt aut adsident excipienti confessionem. Græci voluerunt vt sacerdotes mariti esse sinantur: quod vnum Lutherus plusquam cetera omnia Ecclesiæ suæ dogmata mordicus arripuit & defendit, vt infra in eiusdem Nuptijs quas descripturus sum, plenius cognosces.

Sed vt totam Græcanicæ Ecclesiæ faciem videas & quibus in rebus cum Lutherana conueniat, quibus discrepet, pauca addam. Patriarcha Græcorum semper è Monachorum ordine, qui S. Basilij dicitur, quique vnus in vniuersa est Græcia, adsciscitur, nec nuptias contrahere potest. Nam apud Græcos quoque Monachi, qui votum castitatis fecerunt, in cœlibatu perpetuo viuere tenentur; vt etiam Episcopi, qui nec vxores habent, nec carnibus vescuntur, non minus quam ipsorum Patriarcha. Suasit aliquando Philippus Melanchton ne ad Ecclesiasticas dignitates vxorati vocarentur, quod verendum scilicet esset ne hoc modo Ecclesiastica bona dissiparentur aut alienarentur: sed consilium hoc quod Luthero minus placeret, facile fuit repudiatum.

Apud Græcos si Diaconus velit fieri sacerdos, necesse est vt antequam ordinem suscipiat, vxorem ducat: alias eo suscepto, à nuptijs postea abstinere cogitur. Vxore vero mortua, idem fit Monachus. Sic etiam marito mortuo, vxor alteri nubendi potestatem non habet, sed & ipsa Religiosarum monasterio includitur. Luthero id valde rude & inhumanum visum est: qui vt Monachatus seu Religiosæ vitæ capitalis fuit inimicus, ita omne castitatis votum cane peius & angue oderat. Pro eo enim quod Græci sacerdotem, vnam tantum & vnicam vxorem habere volunt, Lutherus quot quisque velit ducendi ac permutandi potestatem suis permittit, vt libro III. ex ipso Lutherani Euangelij textu a nobis probabitur.

Vides opinor, quomodo ex veterum hæreseon ac schismaticæ Ecclesiæ ruderibus & parietinis Lutherus suam Ecclesiam ædificarit: in qua si materies vitiosa est, ipsa certe symmetria & structura multo est vitiosior. Quin veterum facerct quam ab omni ordine abhorreret, & confusionem amaret, pronunciauit, *Summo Pontifice in Ecclesia nihil opus esse: eandem visibile caput habere non posse: immo contra Dei verbum esse, vt in supremo Hierarchiæ gradu vnus solus collocetur.*

Quoniam vero non ignorabat dogmata sua & opiniones ex aliorum hæreticorum & schismaticorum fontibus haustas iam olim ab omnibus Concilijs damnatas esse; atque inprimis Christianæ Fidei structuram *quatuor illis generalibus Concilijs tamquam solidissimo cubo inniti*, vt Gregorius ait (a) inter cetera asserere non dubitauit, *Concilijs illis seu SS. Patrum Conuentibus Spiritum sanctum non ita præfuisse, vt tam in moribus quam in fide errare non potuerint* (b) Et quamuis Spiritus S. Ecclesiam deserere non posset, nec Ecclesia, vere

a *Lib. 1. ep. 4. in Regist.* b *Luth. de Capt. Babylon.*

vere Ecclesia sit vllibi magis quam in Concilio generali si tam ipsum audire velimus (*a*) *credendum propterea non est Concilium errare, aut falsam doctrinam promulgare non posse.* Ergo S. Irenæus mentitus est quum dixit (*b*) *Vbi Ecclesia sit, ibi S. esse Spiritum, & vbi S spiritus sit ibi esse Ecclesiam & omnem diuinam gratiam.* Quam bene huic conuenit quod Lutherus dicit (*c*) *Christum Episcopis, Doctoribus & Concilijs iudicandi de doctrina potestatem ademisse, & omnibus Christianis in genere dedisse. Papam, Doctores & Pastores potestatem habere docendi; sed oues iudicare debere an vox illorum sit vox Christi. Statuant illi,* inquit *& decernant quidquid volunt: nostrum erit iudicare. Papa*, ait alibi, *tu cum Concilijs tuis conclusisti: at ego iam iudex esse volo an illa recipere debeam, & an potuerint errare.* O audacissimum omnium qui vnquam fuerunt diuinæ sapientiæ & scientiæ arbitrum atque exactorem! Sed nihil hoc mirum, quum & eodem fere modo Arrius de Concilio Niceno, Macedonius de Constantinopolitano, de Mileuitano in Africa Pelagius, Nestorius de Ephesino, de Chalcedonensi Eutyches, Hussius de Constantiensi senserint & loquuti sint. At non ita S Gregorius, qui *profitetur se omnia reprobare quæ à Concilijs sint reprobata, & recipere quæ ab illis sint recepta* (*d*). Quin etiam Petrus Martyr apostata (*e*) & Vrbanus Regius Lutheri discipulus (*f*) scribere ausi sunt, *quamdiu ad Patres & Concilia confugerimus doctrinamque nostram retulerimus, errandi finem nullum fore : quod luce clarius sit non vnum tantum aut duo, sed omnia turpiter errasse.* Sed nihil mirum quod Conciliorum auctoritatem illi conuellere ausi sint, qui affirmare non erubescunt Apostolos quoque, etiam post missionem Spiritus sancti, in errores impegisse. Lutherus certe ait (*g*) *etiamsi quid ab omnibus Concilijs decretum sit, se tamen illud per scripturam examinaturum, nec vt humanis Traditionibus decipiatur, passurum.* Sic enim appellat ille Apostolorum Traditiones, & Conciliorum, supremarum Ecclesiæ Curiarum, decreta, quæ vere sunt Verbum Dei iuxta illud: *Vbi duo vel tres in nomine meo &c.* per Scripturam vero intelligit suam ipsius scripturæ literam suamque sub ea interpretationem, more omnibus hæreticis vsitatissimo, quippe hominibus qui ab Ecclesia seu communi consensu apostatarunt. Talem vero ab Ecclesia Catholica apostatam non solum reipsa sed professum & confitentem esse Lutherû, luce meridiana clarius est ex ipsius autographo, nempe Libello suo de Captiuitate Babylonica, ibi, *Si forte*, inquit, *Concilium decreuerit sub duabus speciebus sumendam esse Eucharistiam, ego in contemtum ipsius vnam tantum recipere aut omnino abstinere velim.* Qui fieri potuit, vt tam profligatæ ac desperatæ audaciæ homo tot insaniæ suæ complices ac socios inuenire potuerit, qui vt Concilijs aut Ecclesiæ capiti contumeliam faciat, etiam, suo ipsius testimonio res bonas & pias reprobat? Idem alibi hoc consilium Christiano dat, (*h*) *ne in Quadragesima confiteatur, ne in Paschate ad Eucharistiam accedat. Vtque ita intra se dicat: Quia Papa, qui homo est, hæc ita statuit, eapropter nihil eorum volo facere; si non mandasset, vltro facturus. Faciam ergo alio tempore, quo ab ipso mandatum non sit, tunc quum mihi placuerit, & deuotio animum subierit.* Eadem sententia in alijs alijs in locis ab ipso inculcatur, tantum vt statuta & auctoritatem Ecclesiæ labefactet.

VI. Hinc Erasmus postea melius sapiens non minus scite quam vere de Lutherinis quodam loco scripsit, *Eos iugum humanarum constitutionum abiecisse, sed hominum eidem suasu inductos. Nomen tantum mutatum esse Appellari Verbum Dei, quod nihil sit nisi mera Libertas Pro iugo hominum, eos iugum subijsse diaboli.* Et profecto non sine causa omnes Hæreticorum Synagogæ Concilijs tanta diligentia fores & fenestras omnes occludunt: quorum lumine non nesciunt; si vel tenues aliquot radij eò penetrauerint, omnes statim tenebras dispulsum iri. Sed multa alia ex eadem officina à Luthero deprompta in sequentibus hinc inde sparsa occurrent ipsius iudicia & decreta, quibus ille, tam impudens Ecclesiæ & Conciliorum contemtor, non minus fidei haberi volebat quam si cœlitus delapsa essent. Et quemadmodum Saluator noster dixit: *Doctrina mea, mea non est, sed patris mei qui me misit*; sic Lutherus aiebat (*i*) *Doctrina mea, mea non est sed Iesu Christi. Certus ego sum, me errare non posse.* Sic ille de se: at quomodo de S. Concilijs, SS. Patribus & vniuersa Ecclesia? *Omnes* ait, *immo vniuersam Ecclesiam errasse.* Sed loqui profecto aliter non potuit, qui SS.

a *Luth. de abroganda Miss. & in Vision. Daniel.* b *Lib. 3 cap 40.* c *Tom 2. lib 2 Rat. Iud. Eccles In Serm. Attendite à fals Proph. In 500. Art art. 115.* d *Loco citato.* e *De Votis pag. 476.* f *lib. de Eccles.* g *Ita sæpe Luth. præcipue VVormatia An. 1521 in Aprili Respondit Cæsari ac Principibus.* h *Luth. de Confess part 3. cap. 14.* i *Lib. contra fals. Proph.*

SS. illos Patres tamquam ſcopulum fugiendos, ſibi exiſtimauit: non ignarus, quamdiu pagina ex ipſorum ſcriptis, diuinitus per tot ſæcula in tanta rerum omnium & imperiorum deuaſtatione conſeruatis, ſuperſit, non defuturas quoque fidiculas, quibus veritas ex ipſius ore extorqueatur. Quam reuerenter vero de diuinis illis & cœleſtibus animabus, quas priora ſæcula tamquam æterna antiquitatis ornamenta ſemper coluerunt; ſentiat ac loquatur, III. liber explicabit. Iam tempus videtur, vt in Theatrum noſtrum nouos hæreticos prodeuntes ſpectemus: qui non minus, quam Choragus ipſorum Lutherus (tamquam ἀπὸ μηχανῆς ſcilicet) è cœlo veniſſe videri volunt. Lutherum interim in noui ſui Euangelij baliſtario varias machinas tam nouo quam cœpto bello patrando fabricantem relinquamus.

Finis libri Primi.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HERESEON SVPERIORIS SAECVLI
HISTORIÆ

LIBER II.

ARGVMENTVM SECVNDI LIBRI.

Libro hoc II. comprehenduntur omnes Sectæ & Hæreſes, quæ turmatim poſt Lutherum in omnibus Germaniæ angulis eruperunt: ſed potiſſimum Anabaptiſtarum Sectam. Cuius originem, ortum & progreſſum; tum doctrinam, vitam & mortem præcipuorum Hæreſiarcham Auctor deſcribit: eorumque errores indicat, ac breuibus refutat.

INDEX CAPITVM
LIBRI SECVNDI.

LIBRI SECVNDI ARGUMENTUM.

CAPVT I.

I. *Quæ hoc II. libro continentur, vix fore ut à posteris vmquam facta fuisse credantur.*
II. *Vnitas Ecclesiæ post Lutheri aduentum in varias partes scissa.*
III. *Origo Anabaptistarum.*
IV. *Muncerus eorum Apostolus prodit.*
V. *Saxoniæ Dux ne Muncerum eijceret à Luthero impeditur.*
VI. *Miracula Munceri eiusque discipulorum.*

I. HIc egote appello, chara posteritas. Quid tibi animi erit ista legenti? An cum Democrito incredibilem maiorum tuorũ ridebis stultitiam; an vero cum Heraclito tot ex vna Hæresi in vniuersum Mundum, adeoque super te quoque effusas miserías deplorabis? Inuenientne fidem apud te quæ in hac tamquam tabula ad viuum repræsentata ad species? Credesne vnum sæculum tot peperisse monstra; vnum Monachum tot apostatas? *Ad cuius tubam aperta abysso,* (a)*tot maligni ac furiosi spiritus exsilierunt, qui pestilenti suo afflatu vniuersam Christianam rempublicam miserrimum in modum infecerunt, omniaque depopulati sunt.* Mihi quidem funestam hanc turmam intuenti,

——*stant horrore comæ, & vox faucibus hæret.*

Nam quis Apelles aut Protogenes tot monstra ad viuum depingat? Conabor nihilominus: pictorem illum imitans, qui ingentem hominum turbã vel exercitum depicturus, antesignanos tantum & præcipuos duces cum omnibus lineamentis, armis & insignibus, reliquam vero multitudinem confusa quadam vmbra, hic capite, illic pede, ibi aliquo alio membro exstante, expressit. Sic ego quoque præcipuos hæreticorum manipulorum, sub Luthero summo exercitus duce, præfectos, ad viuũ, quoad potero, tibi repræsentabo, cum eorum armis, insignibus & impedimentis; calonum, lixarum & reliquam mediastinam turbam digito tantum velut indicare contentus. Sed quemadmodum peritus belli dux hostiles copias è tumulo contemplans, non primæ tantum sed & postremæ aciei intentionem, iter consilia obseruat; sic prudens Lector exercitum hunc Ecclesiæ hostium aspiciens, non solum qui qualesq; fuerint qui primos ducunt ordines, sed etiam qui agmen claudunt, facile obseruabit. Sed vt dixi, pleramq; eorũ partem confusa tantum vmbra repræsentabo. Nam quis in tanta, hominũ dicam an mõstrorum colluuie, quã etiam summus ipsorum dux detestatur, vllum ordinem seruare? Quis tam multiformem diuersitatem certis lineamentis & coloribus exprimere possit?

Ac velut annosa erumpens ex arbore densum
Vesparum(b)*examen, magno cum murmure circum*
Hinc atq; inde volat, redit hæc, abit illa, volando
Seseq; impediunt, subtus supraq; feruntur,
Et capita inter se quassant stridentibus alis.

Sic infra videbis confusam hanc & vagabundam diuersissimorum hæreticorum turmam sine ordine, tumultuario inter se prœlio confligentẽ (c)

II. Eo tempore quo turbæ & confusiones in Germania nasci cœperunt, quod fuit circa annum MDXVII. vniuersa Christianitas vna fide & religione erat vnita, non nisi vnum Deum agnoscebat, eius Vicario obediebat, eius statuta & decreta amplectebatur; sic vt vna omnium anima, sensus, vox, lingua esset; omnesque in vnius capitis nutu ac sapienti gubernatione acquiescerent. Vna tum erat Ecclesia, Catholica vere appellata, vt quæ sua Vniuersalitate tam omnium dogmatum reuelatorũ, quam hominum tum præsentis, tum præteritorum sæculorum Christianitatem amplectebatur. Ac postquam Lutherus indiuisibilem hanc vnitatem dissoluit; pars illa auulsa momẽto temporis rursus in infinitas alias diuisa fuit: (d) vnde primus huius diuisionis auctor ita fuit attonitus, vt facti pœnitere, ac remedium velle quærere videretur. Sed facile intelligebat, operam & oleum se perditurum. Sic enim inquit: (e) *Quid hoc esse dicam? Vix vnum os diaboli obturo: & ecce decem ille alia aperit.* Tum enim quisq; inter primos esse volebat. Vnus clamabat: *Ecce hic Christus,* (f) alius contra: *Non ibi est, Sed ecce apud me.* Omnes a Deo excitatos, à Deo missos se dicebant: non aliter quam si Spiritus Sanctj assistentia non minus infallibiliter vnicuique singulatim, quam Ecclesiæ generatim esset promissa. (g) Licebat vnicuique de Deo sentire, scribere, & loqui quid & quomodo vellet, nullo antiquæ

a *Apocal. 9 prolixe Lutherus cum sequacibus describitur* b *Apocal. 9. Locustis assimilantur Lutheri sequaces.* c *idcirco S. Ioan. loco cit. Vocat Locustas armatas in prælium* d *Selnec. histor. Aug. conf. fol 15. & 16.* e *colloq. mens. fol. 158 b fol 273. b. & in præfat. in 1. Tom. Germ. Ien.* f *Matth. 14.* g *Eder inquisit. Euang part. 1 fol. 40*

quæ Fidei respectu. (*a*) Hic vnum, alius alium articulum conuellebat. Hic doctrinam, ille mores Ecclesiasticorum exagitabat: omnes vero nouis rebus studebant, (*b*) nec tamen quid agerent sciebant. (*c*) Numquam inter Babylonicæ turris ædificatores maior fuit confusio & discordia quam inter nouos hos Euangelistas: qui nulla in re congruebant quam in perdendo, si fieri posset, summo Ecclesiæ capite. Synagoga denique diabolorum quædam vbertima extitit: quemadmodum D. Paulus multis locis fore prædixerat (*d*) Et quemadmodum Simonis magi omnium hæreticorum primi parentis & antesignani hæresis diuisa fuit in Menandrianos, Basilidianos & Saturninianos, vt Irenæus testatur; Marcionis in Lucianistas, Apellianos, Seuerianos, (*e*) Montani in Pepuzianos, Artotyritas, & Phrygastas; Arii in Acacianos, Macedonianos & Eunomianos, vt Ruffinus scribit: sic Lutheri hæresis in tres velut præcipuos ramos statim se diffudit, nimirum *Anabaptistas, Sacramentarios* & *Confessionistas*, (*f*) quos particulatim explicabo: è quibus deinde infinitæ aliæ hæreses velut stolones, enatæ sunt, vt ex sequentibus non sine admiratione videbis. Et has quidem tres sectas non inepte quis tribus Iudæorum sectis, (*g*) Pharisæis, Sadducæis, & Essæis comparauerit. Horum primi, qui sublato libero arbitrio, ab ineuitabili necessitate dependere omnia asserebant, Confessionistis sunt similes; secundi Sacramentarijs; tertij Anabaptistis, quorum fides, vt ex Iosepho colligi potest, ab Essæorum fide non longe abscedit. Sed ab Anabaptistis exordiamur.

III. Qui superioris sæculi hæreticorum mores, & vitas, & quidem sæpe non sine oscitantia, descripserunt, in eo parum consentiunt quisnam primus maledictæ & infernalis sectæ Anabaptistarum fuerit auctor. Hosius Cardinalis æternum Poloniæ decus, (*h*) Eccius & Lindanus nescio quem Balthasarem. Hubnerum Pacimontanum siue Fridbergensem auctorem faciunt, qui doctrinam hanc è Lutheri fontibus, vt infra videbitur, hausit. Hic enim postquam ab antiqua Ecclesia defecisset vt nouam sequeretur: iamque eum etiam Lutheranæ modo natæ, tamquam nimis antiquæ, scilicet, religionis pœniteret, nouam inuenit. Quippe, *Quæ noua, grata nimis sunt omnibus.*

Lutheranos ergo reliquit, vt Anabaptistarum sectam conderet, quos Germani **Widerteuffer** appellant, eo quod ante plenam seu discretionis ætatem baptizatos, rebaptizent. Hic idem scripta aliquot sectæ suæ stabiliendæ euulgauit: & quamuis Tiguri, vbi in vincula coniectus fuerat, errorem reuocasset, mox tamen ad vomitum rediit, & in Morauia doctrinam suam disseminauit, ac sanguine etiam suo (nam flammis exustus fuit) obsignauit, primum inter sanctissimos, si dijs placet, Anabaptistarum martyres locum sortitus. Bullingerus in libro quem contra Anabaptistas scripsit, (*i*) Nicolaum Storckium primum huius sectæ auctorem fuisse dicit, vt & Melanchthon: qui tamen alibi, vti & Erasmus Alberus, Carolstadio: Zuinglio verò Anthonius Coruinus hæresin hanc imputant. Omnes tamen tam Lutheri quam Zuinglij partibus addicti, quo magistros suos (vtrerque enim, si non vt auctores, saltim vt qui ansam dedissent, hæresis huius laborarunt infamia (*k*) excusent, Thomæ Muncero sacerdoti apostatæ Carolstadij discipulo, præcipuas partes adscribunt. Muncero, inquam, homini cœlitus maledicto inferis benedicto, & infausto terræ portento: qui postquam Lutheri libros *De Libertate Christiana seu Euangelica, & de Captiuitate Babylonica legisset,* primus Germaniæ solum seductorum à se sanguine rigauit. Et hic quidem eodem fere tempore, quo Lutherus Euangelicorum, factus fuit Anabaptistarum antesignanus.

a *Luth tom. 4. Germ fol. 319. b. Tom 1. Germ. fol. 537. colloq. mens. fol 4 a. tom. 2. Germ. fol. 119. b. & 225. a.* b *Vide bellum S. Euangel. Andr. Iurgica. Schlusselb. catal. hæretic. Admonit Ioh Lengenbrunner quid de Luth. eius doctr. & Prædicantibus reliquis sentiendum.* c *Vlenberg. causa. 13. c. 13. & ca. 16.* d *Phil. 3. 7. & 2. Petri. 1.* e *Prateolus lit. 5.* f *Vlenberg. causa 9. c. 9. Anatomia Ecclesiæ Catholicæ.* g *Iosephus l. 2. cap. 2. de Bello* h *lib. 1. de Hæres. nostri temp. fol. 431.* i *de Orig. Anab. l. 1, cap 1 fol. 1: & cap. 6. fol 12. Lamb. Hortens. lib de Anab. fol 1. Arnold. Meshouius in Histor Anabapt. Franck. Chron. part. 3. liter. VV. Cassand. & alij. Mycon. in vita Zuingl. Bucching. Chron. à nat. Chr. fol 340. Herm Moded. histor. de prim. Anab. auctor fol. 63. Sacrament. præfat. in Protocoll. Franckendalense. Vlenb. caus. 9 cap. 9. fol. 107. Bismarc. in vita Carlstadij. Seidel. fol. 54. histor. Luth. Crusius par. 3. hist. Sueu. An. 22. Luc. Osiand. cent 16. lib. 1. histor. cap. 36. fol. 98 Seidel histor. Luth fol. 16. Pomar. histor. Sax. fol 593. Selnec. hist. Aug. conf. fol. 31. Moded. de auct. Anab fol 67. cap. 111. Sleid. lib. 4. & 5. fol 99 & seq. Cochl. in Act. Luth. fol. 130 L. Sur com. hist fol. 140. Spang. Chron. Sax & Mansfeld fol. 605. ad fol. 618.* k *Eras. Alber. libr. contr. Carlstad.*

nus. Sleidanus ait, Muncerum Lutheranæ doctrinæ odio, quam tamen initio professus fuerat, suam publicasse, vt gloriosum Euangelistæ nomen acquireret. Quotquot tamen vitam & mortem hominis huius descripserunt, vt Lindanus, Melanchthon, Hortensius. (a) & alij, quos mihi videre contigit, inter Muncerianæ doctrinæ articulos, eum qui est de Anabaptismo non ponunt; nec ille vnquam eos qui in Ecclesia Catholica baptizati fuerant, rebaptizasse legitur. Illud tamen verum est, hunc primum eam doctrinam proposuisse, quam Anabaptistæ postea quibusdam in locis sequuti sunt. (b) Qua verò ratione & quo tempore Lutherus fundamenta Anabaptistici erroris posuerit, Vlenbergius in vita (c) Lutheri hunc in Modum ostendit. Fratres VValdenses, qui in Morauia & Bohemia degebant, comperto quod VVitteberge noua Religio cuderetur, quosdam discipulorum suorum ablegauerant VVittebergam exploratum an cum noua Ecclesia in communionem venire possent. Cum his Lutherus de varijs rebus egerat, imprimis vero de baptismate & S. Eucharistiæ Sacramento. Legati hi asseuerabant puerorum seu infantum baptismum retineri à suis, ea ratione, ut quia in ista ætate nondum crederent, ea conditione tamen baptizarentur ut postmodum per ætatem informarentur de fide. Id Lutherus improbauerat, asserens præstare, vt baptismus plane omitteretur, quam vt puer sine fide propria baptizaretur. De Sacramento Eucharistico professi erant, ijdem quod ea contineretur corpus Christi. Sed quia ancipites animaduertit, Lutherus, rogauit eos, vt edito libello dilucide suam de hoc Sacramento sententiam explicarent, quod paulo post fecerunt, edito libello Bohemicè ac Germanicè scripto, in quo Christum nec esse in Eucharistiæ, nec adorandum censuerunt, facta sunt hæc ante Annũ 1522. nam ipso hoc anno Lutherus librũ edidit de Eucharistia, in quo & VValdensium rationes diluit, & quod Legatis eorum asseuerat, repetit: *Satius esse baptismum omitti quam infantes sine propria fide baptizari.* Id plane est fundamentum Anabaptismi à Luthero infeliciter positi. Vtraque certe tam Lutherana quam Anabaptistica secta in Saxonia originem sumsit, (ipso Bucero teste.) Hic Storckius Munceri magister tyrocinium suum fecit: hic ibidem Muncerus postea dogmata sua spargere cœpit. Illud vero notatu dignum est, quod eodem loco Muncerus cathedram primum conscendit, vbi Lutherus antea latuerat, & primos suos libros, inprimis illum de Captiuitate Babylonica conscripserat, nimirum in Alstadensi oppido, ad Thuringiæ fines, quod Lutherus, vt supra dixi, Pathmon suam appellare solebat. De Storckio Melanchthon sic scribit. *Vidi Nicolaum Storckium, qui primus Anabaptisticæ sectæ venenum per Germaniam disseminauit, ac magnas turbas excitauit Hic aiebat, à Deo quæ scire cuperet, in somno sibi reuelari, & Angelum secum colloqui; atque Deum velle, vt Electi, ipsius ductu, terræ imperium accipiant, atque Ecclesiam purgent. Idem Sacramenta despiciebat: atque etiamnum infelix erro circumcursitat, & populum seducit.* Hæc de Storckio Melanchthon, qui vt Sergius Mahumeti, ita ipse in propaganda superstitione Muncero fuit socius. Maubius idem fere scribit, (f) quod nimirum suis persuaserit sibi cum Gabriele Archangelo esse colloquium, atque reformandæ Ecclesiæ & manus imponendi negocium demandatum. Tandem miser hic Monachij in Xenodochio fuit exstinctus. (g)

IV. Muncerus postquam se tamquam nouum Apostolum Mundo ostendisset, tam in sermonibus quam scriptis præ se tulit: *diuinitus sibi inspiratum vt tam Pontificem quam Lutherum oppugnaret,* (h) *quod vtriusque doctrina esset vitiosa & impura. Pontificem nimium duris legibus atque vinculis alligasse hominum mentes: Lutherum soluisse quidem ea vincula, sed in contrariam partem peccare, nimiumque indulgere. Suam vero doctrinam medium tenere. Non plus tribuendum esse Pontificijs Constitutionibus quam Lutheri statutis.* (i) Interim externa quadam sanctitatis specie, vitia detestabatur, etiam quæ leuia videntur, ac docebat castigandum esse corpus ac ieiunijs macerandum: quæ à Luthero nimia sagina distenta sint. *Doctrina Lutheri,* inquit Anabaptistarum Apostolus Menno, (k) *carnalis & dissoluta, populum carnalem & dissolutum in tantam deduxit impietatem, vt inter Turcas & Tartaros maior reperiri non possit;*

M Mun-

a *Libr. de Anab. a. iiij. Mel in histor. Munceri*
b *Luth. libr. de Missa angul. tom. 7. VVit. latin. fol.* 133. c *cap* 10. *num.* 5. d *Tom.* 2. *Ien. pag* 220. *Cochlæus in Actis fol.* 102. & 3. e *Tom.* 3. f *Ioach. Curæus in Chron. Siles. pag* 138. *Henr. Rotteln. ibid. Manbius in loc. com. tit. de Eccl. fol.* 481. *Vlenb. caus.* 11. *cap.* 21 *pag.* 760. g *Sleid. lib.* 5 *fol.* 99. h *Eras. Alb. libr. contra. Carlstad. n* 2. 3. & *seq.* i *Libr. de Christ. fide pag.* 234. k *Bucholtzer in Chronic. Sleid. lib.* 5. *Osiand. lib* 1 *cap.* 36 *fol.* 98. *histor. Eccles.* l *Moded de auctor. Anab fol.* 67.

Muncerus porro non solum sermonibus suis, sed habitu etiam ac tota vita mirabilem simplicitatem præ se ferebat, eaque ratione magnam sibi apud vulgus a ctoritatem comparabat. (*a*) Somnia item, ecstasin, reuelationes diuinas, & colloquia cum Deo fingebat. (*b*) Atque eâ ob causam à seipsis serio & libenter, at a *Luthero* contemptim & per probrum Prophetæ cælestes & nominati sunt & exagitati. Precationem tam ipse quam discipuli, eleuatis ad cœlum oculis, in hæc verba fundebant: *Pater infunde animo meo perfectum desiderium iustitia tua. Quod nisi feceris, te tuosque Apostolos ad vnum omnes abnegabo.* Ecce tibi miram precationem, quæ & Dei abnegationem habet adiunctam. (*c*) Quid? putas, non statim momento Spiritum sanctum ad has preces descensurum? O simplices, inquies, qui hoc modo decipi se patiuntur! Id vero mirum videri nemini debet: quum & ante & post Muncerum multi fuerint, qui his artibus populis imposuerunt. Florentinis nihil est acutius, nihil callidius: & tamen his persuasit Sauanarola, se cum Deo colloquia habere, (*d*) vt Macchiauellus testatur, qui addit: *Vtrum hoc verum sit, nec ne, non satis scio. Sed & de tali homine non nisi honorifice loqui volo. Illud tamen dico, decem hominum millia illud credidisse, quamuis tanta miracula non viderint, vt persuadere sibi hoc deberent. Sola ipsius vita, doctrina, & cathedra veritatis in qua stabat, hanc illis opinionem impresserunt. Quamobrem*, ait idem, *nemo debet eius perficiendi spem abijcere, quod ab alijs perfectum videt.* Hæc Machiauellus. Enimverò, nonne isti suorum temporum Mosiculi, seu Noui Moyses & Prophetastri, in huius Schola educati videri debent, cuius lectionem adeo graphice didicerant? qui familiarem in modum, quasi facie ad faciem cum Deo sermocinantur? Sic Muncerus, suo ipsius delirio, somnijs & reuelationibus deceptus, alios deinde decepit. Quia tamen intelligebat ad stabiliendam doctrinam suam alio fundamento quam somnijs & visionibus opus esse; rerum inter omnes ex Sc. sacra communitatem esse voluit, (*e*) Agrariæ illos olim legis aut sisachthiæ suasores imitatus. *Fratres*, inquit, *omnes sumus, & filij Adami. Quare æquum non est vt alij intereant fame, dum alij in summis diuitijs ac rerum abundantia delitiantur. Apostolis nihil proprium habuerunt, (f) sed omnia erant communia.* Hoc quidem dogma mirum quantam hominum multitudinem breui allexerit, quantas etiam discordias & seditiones peperetit, quæ à Sleidano & alijs describuntur.

V, Saxoniæ Dux vbi de nouo vate Muncero audijsset, Lutherum quid faciendum esset in consilium adhibuit: qui suasit, vt eum toleraret. Quemadmodum enim insignis luxuriæ Imperator Gordianus ex omnibus puellis formosissimas ac maximè deformes in balneas ad se adduci voluit, quod harum comparatione illarum pulcritudo magis appareret; sic Lutherus quotidie noua, præsertim tam deformia monstra enasci non ægre ferebat, sperans hoc modo doctrinam suam multo plausibiliorem redditum iri. (*g*) Postquam autem vidit tantam ad Munceri partes accessionem fieri, suamque gloriam quodammodo obscurari, vt qui non minus contra ipsum quam Pontificem Romanum passim inveheretur: calamum in eum strinxit, (*h*) *diabolum incarnatum appellans*; ac ciuibus vbi concionabatur Muncerus & socij, consilium dedit, vt eos eijcerent, nisi doctrinam miraculis confirmarent. Sic enim scribit ad Senatum & magistratum Mulhusinum, *sapienter eos facturos si Muncerum interrogarent à quo prædicandi acceperit potestatem. Si dicat à Deo, id ei probandum, & vocationem suam miraculo aliquo confirmandam. Id si facere non possit, extrudendum. Illud enim Deo proprium esse, vt voluntatem suam per miracula declaret, quoties vsitatum ordinem mutari velit.* Sic Lutherus ab alijs exigi iubet quod præstare ipse numquam potuit. Probe tamen norat Lutherus, has veræ & legitimæ, ac non falsæ aut adulterinæ Ecclesiæ esse notas. Bullingerus quoque (*i*) cum Anabaptistis de Pastorum vocatione disputans, ab eis extraordinaria signa & miracula exigere non dubitauit. E. Lutherus legem hic eam præscribit, quæ sane omnibus nouam doctrinam afferentibus os occludere debet, nisi vni ipsi, qui tamquam alter Mahumetes priuilegium hoc cœlitus sibi concessum iactat, vt sit *Elnabi*, id est, Dei interpres, etiamsi nulla faciat miracula. *Si quis forte*, inquit, (k) *ad vos venit, & concionandi potestatem petit, quærite an habeat missionis seu vocationis suæ testimo-*

a *Bucholtzer. in Chronic. Sleid lib. 5. Osiand. lib. 1. cap. 36. fol. 98. histor. Eccles.* b *Moded de auctor. Anab fol 67.* c *Luth libr. de calest. proph Bulling. lib. 1 de orig. Anab. cap. 2 fol. 3.* d *Iou in elog. vir Commina. libr. 8 cap. 2. & c 19. Besold. diss. 1. fol. 27.* e *Lamb. Hortens. hist. Anab. libr. fol 12. b. 2. Bulling. de orig. Anab. lib. 1. cap. 3. fol. 5.* f *Actor. Sleid. lib. 4. & 5.* g *Coll. Mens fol 153. Sleid. lib. 5. Luth. Tom. 2 fol. 4. 55.* h *Melanchton in hist. Munc. Luth tom. 2. Ien. fol 455. 456. ad Senat. Mulhusin. Sleid. lib. 5. fol. 99. & 104.* i *Lib. 3. c 4. & seq. ad Anabapt.* k *Tom. 5 fol. 491.*

ſtimonium. *Si à Deo ſe miſſum dicat, quærite vbi ipſius ſint miracula.* Gaſtius qui edito Baſileæ An. MDLIV. libro multa notatu digna de Anabaptiſtis prodidit, inter alia dicit, (a) *rogatos quoſdam de vocatione ſua & miraculis, noctu in lacum quendam caſtello vicinum, ingentem vim piſcium comportari curaſſe: quum deinde ipſos quacumque incederent ad Pœnitentiam vitæq; emendationem magno clamore cohortantes,* (b) *& extremum Iudicis aduentum annunciantes, ingẽs hominum multitudo ſequeretur, ac multi ex iis fame premerentur: vnum iſtorum præconum in genua prouolutum precari cœpiſſe, vt Deus populo eſurienti proſpicere ac bona ſua largiri vellet. Deinde, retia & naſſas afferri iuſſiſſe, ac cum ſociis in lacum ingreſſum, incredibilem piſcium copiam extraxiſſe, eoſque aſſiſtentibus diſtribuiſſe, magno cum omnium, qui hoc adſpexerant, ſtupore, quod antehac vix vllus in eo lacu piſcis viſus fuiſſet. Miraculum hoc ſtatim vndiquaque fuit diuulgatum, & piſces etiam ad diuerſa loca miſſi; multis ad hanc famam vndique confluentibus, & ad nouos hos Apoſtolos quos diuinos homines, & ad perditi Mundi ſalutem cœlitus miſſos dicebant, ſeſe aggregantibus.*

Similis fere miraculorũ artifex Mahumetes fuit: qui quum Arabum miraculum aliquod ab ipſo flagitantium petitionem diu eluſiſſet, in montis cuiuſdam vertice vrnas aliquam multas lacte plenas profunde defodit, populo deinde ſupra modum famelico, proſtratus Deum inuocauit, vt doctrinam ipſius teſtimonio aliquo corroboraret. Peracta precatione, terram effodi, & cœleſte illud donum ſcilicet, præter omnium ſpem inuentum, diſtribui iuſſit, barbaris illis magno ſtupore defixis. Menno Anabaptiſtarum Doctor præcipuus, in libro quem de libero ſcripſit arbitrio, ait, multos Lutheranos qui doctrinæ ipſius illuſiſſent, ſubitanea morte periiſſe: tum Vincentium neſcio quem, Anabaptiſmum refutare aggreſſum, ſubito loquendi vſum amiſiſſe. Ecce quomodo impoſtor hic Mundi ſimplicitate abutatur. Lindanus Ruremundenſis Epiſcopus rem plane admirabilem narrat, cui tamen tanti viri auctoritas facile fidem addit. Dicit vero, nouiſſe ſe quoſdam idiotas & ſimplices homines, qui quum ante nec vel litteram legere ac ſcribere poſſent, factos Anabaptiſtas, non ſolum S. Scripturam expedite legerint, verum etiam explicare præſumſerint. Eoſdem dein quum ad Catholicæ Eccleſiæ gremium rediiſſent (ô inauditam diaboli aſtutiam!) non minus quam ante omnium litterarum imperitos rurſus fuiſſe. *Ego,* inquit, *diu exiſtimaui fabulas eſſe quæ hac de re dicerentur, donec à Catholico quodam mihi noto monitus, vxorem ſuam ad Anabaptiſtarum concionem abiiſſe, eodem me contuli. Eo quum veniſſem, inueni ipſam in Bibliis legentem, iamque accinctam vt baptiſmum reciperet. Quum vero eam inde abduxiſſem, ac librum, vt illum legeret, exhibuiſſem, illa ne litteram quidem in eo ſe noſcere confeſſa eſt.* Petrus Tyræus in libris ſuis De Dæmoniacis teſtatur Anno MDLX. ſe quoque Coloniæ ſutorem veteramentarium, & alterum ruſticanum, vtrumque Anabaptiſtam vidiſſe atque audiiſſe Biblia expedite legentes, quamuis eam artem nunquam didiciſſent. O periculoſam ac metuendam maligni ſpiritus ſubtilitatem, quum prodeſſe videtur, maxime nocentis! Sed ad Muncerum redeamus.

VI. Omnia miracula quibus vocationem ſuam Muncerus probauit, eiuſdem ſunt farinæ cuius illa quæ primus ipſius magiſter Lutherus per Chriſtianum orbem diuulgauit. Quanta vero ô hæc & qualia? *O miſeros Euangelicos* (inquit quodam loco Eraſmus) (c) *qui precibus ſuis nec claudicantem vllum equum ſanare potuerunt! Miracula ipſorum ſunt, ignis, ſanguis, cædes & carnificina. Nec ipſorum Deus. Deus pacis eſt, ſed diſſenſionis.* Hæc certe de Muncero vere dici potuerunt: qui vocationem ſuam nulla alia re probauit, quam quod omnibus in locis quæcumq; adiit, miſerias & calamitates plena manu diſſeminauit, quibus tandem & ipſe fuit abſorptus, à Principum exercitu vnà cum copiis ſuis, profligatus & captus. *Quum impetus factus eſſet,* inquit Sleidanus, (d) *miſeros homines velut attonitos ac mente captos neque ſe defendiſſe, neque fuga ſalutem quæſiiſſe, ſed carmen populare, quo ſancti Spiritus petitur auxilium, cantaſſe: quod plerique Munceri pollicitationibus confiſi (non minus fruſtra quam olim Baalitici ſacerdotes) cœleſtem opem exſpectarent.* Muncerus è prœlio in oppidum Francuſium profugerat, ſed captus ibi, pœnas luit. Interrogatus à Georgio Saxoniæ Duce, quid ita miſeros homines in fraudem pertraxiſſet, *Ego,* inquit, *feci quod cœlitus mihi fuit iniunctum. Hoc modo omnes magiſtratus qui doctrinam Euangelii recipere nolunt, coërcendi ac tractandi ſunt.* Nebulo hic dum ſupplicium apparatur, vultu ac omnibus rebus tamquam Prophetam ſe ferebat. Quæſtioni ſubiectus, inter ipſa tormenta, po-

a *Vide etiam Nicol. Bleeſdick. de ſect. Anab.* b *Boland. in hiſtor. monaſt.* c *In ſua Diatriba.* d *Sleid lib. 5. pag. 103. Cyriac. Spang. Chron. Mansfeld. Pomar Chron. Sax. ſupra cit. loc.*

puli à se seducti simplicitatem risit: atque intrepido animo tam Iudices quam ipsam mortem, cuius apparatum videbat, vltro prouocabat. Ad supplicij locum quum peruenisset, Principes hortatus est, *vt Biblia præsertim libros Regum diligenter legerent, ac verbum Dei discerent.* Hæc vltima ipsius fuerunt verba. Affirmant quidam, eum pœnitentiam egisse, in Catholica religione mortuum. Et Petrus Rebstock Lutheri commensalis, (*a*) ait magistrum suum post mortem Munceri, pro ipso preces ad Deum fundere solitum. E Munceri, Storckij & Hubingeri cineribus variæ Anabaptistarum sectæ enatæ sunt: è quibus deinde infinitæ aliæ rursus pullularunt. Post Munceri enim mortem ij qui supplicium euaserant, alijque in eius schola educati, Sectam suam & religionem ad eam formam quam hodie in plerisque Christiani Orbis prouincijs videmus redegerunt, adiunctis ad illius somnia & visiones multis alijs delirijs. Iidem vt Religioni suæ aliquanto plus gratiæ apud vulgus nouitatis auidum conciliarent, formam baptismi mutarunt, ab omni Christianitate ad illud vsque sæculum obseruatam; & ad nouarum suarum Ecclesiarum defensionem, noua regna erexerunt, vt sequenti capite ostendam.

QVOMODO ANABAPTISTÆ è Lutheranis prodierint. Et sectarum quæ inter eos, comparatio.

CAPVT II.

ARGVMENTVM.

- I. *E Lutheranorum schola Anabaptistas prodijsse.*
- II. *Primi Anabaptistarum Ministri seu Prædicantes.*
- III. *Lutheranismi & Anabaptistarum sectæ* Collatio.
- IV. *Lutherani Zuinglianis turbas Anabaptisticas imputant.*
- V. *De Ioanne Matthæo primo Anabaptistarum Propheta.*
- VI. *De Ioanne Leidensi primo ipsorum rege.*
- VII. *De eius & aliorum qui ab ipso exitu.*

I. ADESTE, ô miseri errones, & paulisper mecum considerate quot scholas Sathanas erexerit, postquam vester ille Lutherus ab Ecclesia discessit; Sed bene habet. Ipsi sæculi illius infelicitatem dissimulare non potestis. Sic enim in prima vestra Centuria exclamatis: *O infelix sæculum in quo tot ac tanti errores nasci ac renasci visi sunt!* Sed quæ caussa est huius infelicitatis, ô Lutherani? Tundite vos vestra pectora, rigate lachrymis ora, induite cilicium, & conspergite vos cinere, ac patrum vestrorum culpam deplorate. hi enim sunt tantorum malorum auctores. At nisi propius accesseritis, eosque diligenter contemplati fueritis, vix erit vt recte eos cognoscatis; quum hypocrysin miris artibus occultent, & falsa alterius religionis arma præ se ferant. Sed laruam ipsis detrahite: sanguinem in facie, ignem in oculis, audaciam in fronte, & rabiosam spumam in ore ipsorum deprehendetis. Omnis hæc fæx & colluuies, quæ tanto furore ad arma concurrit, apud vos & è vobis nata est. (*b*) Verum quidem est, quemadmodum flumina non eundem habent saporem quem fontes; sic horum doctrinam ab illa quam Lutherus initio proposuit, aliquantum distare, atque alium velut gustum habere, ab illo tamen principium sortita est. Ad hoc probandum nullis mihi alijs testimonijs opus est, quam quæ ex vestrarum partium scriptoribus, Sleidano, (*c*) Bullingero, (*d*) Coruino, Gastio, Henrico Dorpio, (*e*) & Lamberto Hortensio, (*f*) citaturus sum: quandoquidem non nescio Hosij, Lindani, Cochlæi, Staphyli, Surij, Pratensis seu Du preau, aliorumque auctorum Catholicorum testimonia non multum apud vos valitura.

II. Omnes in eo consentiunt, Anno MDXXXII. Bernardum Rotmannum Oecolampadij discipulum a Hassiæ Landgrauio in Germaniam inferiorem, vt Lutheri ibi Euangelium annunciaret, missum, à ciuibus quibusdam Monasterij (quæ est primaria Vvestphaliæ vrbs) in suburbio receptum. Is quum se solum tanto oneri imparem putaret, aliquos adiungi sibi petit quorum opera adiuuaretur. Additi ergo ei collegæ Hermannus Stapreda & Gotofridus Strabenius. Stapreda quamuis Lutheranum se ferret, præceptorem habuerat Henricum Rossium, de quo paullo ante Traiectenses ob Anabaptismum supplicium sumseraut. Quemadmodum vero extraneæ hirundines, in triremi Antoniana eas quæ iam ibi nidificarant ac quasi

ius

a Tom. 1. Coll. pag. 49. b *Vide inquisit. Euang. Ederi fol. 52. & seq. & Bellum 5. Euang c. 10.* c *histor. com. libr.* 10. d *Libris* 6. *de orig. Anab. & lib* 2. *cap.* 8. e *In histor. Monast. An.* 1536. *excusa* f *Libr. de orig. Anab. fol.* 7. *a*, 4. *Sebast. in Chron. par.* 3. *tit. de Anab.*

ius ciuitatis acquisierant, expulerunt, & expulsarum nidos insederunt: atque vti erinaceus gelu & pluuia contractus in cuniculi latibulum receptus contra pacta hospitem suum aculeis recalescens expulit, sic noui hi homines nescio quibus artibus Catholicis ciuibus profligatis, vrbem in suam potestatem redegerunt. (a) Introducti à dementato populo noui præcones, in priuatorum ædibus conciones habere iubentur, quod templorum fores à Catholicis essent occlusæ, sed ad ipsa sibi vi & ferro aditum recluserunt. Eodem tempore Monasterium venit sarcinator quispiam Hollandus, Leidensis, homo vilis conditionis, sed postea toti Germaniæ formidabilis (b) *Is Catholicorum & Lutheranorum* discordia & contentionibus allectus, occasionem hanc suas opiniones disseminandi valde opportunam sibi non negligendam putabat. Erat vero Anabaptista vehemens, astutus, eloquens, & mediocris lectionis: audax insuper & ad omnia proiectus. Is contracta cum Lutheranis ministris familiaritate, cum ijs initio de paruulorum baptismo contulit, tantumque effecit, vt sicut antea è Catholicis Luthrani, sic è Lutheranis mox Anabaptistæ facti sint: quæ res non Monasteriensem tantum vrbem, verum etiam totam VVestphaliam ac vicinas regiones grauissime afflixit, ac pænè perdidit. Bullingerus (c) Rotmannum hunc *sacerdotem* vocat; sed addere debebat, *apostatam*, ob summam hominis leuitatem: quamuis Melanchthon in epistola Anno MDXXXII. (d) in Vigilia Natiuitatis ad ipsum scripta, honesto eum ornet elogio vti mulus mulum monens præcipuè ne ingenij sui acrimoniam miseris Zuinglianorum quæstionibus implicari aut fatigari sinat, Vtrum Christus cœlo inclusus & affixus sit, &c. Hic ille fuit Rotmannus, cuius opera templa deiecta, atque omnia sacra contaminata sunt. Vt enim diabolus semper est diabolus, sic hæretici semper sunt hæretici, ac tam ductori & doctori suo quam sibi inter se similes. Historia Cœnæ Augustanæ huius Rotmanni mentionem facit, vt qui è Lutheriano Sacramentarius, & è Sacramentario Anabaptista sit factus nempe iuxta Philosophum: *vnius corruptio, alterius generatio.* Impius hic homo quum aliquando cœnam suo more populo ministraret, in totius cœtus conspectu acceptam hostiam fregit, (e) exclamans: *vbinam ô fratres, est caro & sanguis ille?* Deinde in terram proiecit, ac per illusionem *si* inquit *hoc sit Iesu Christi corpus, annon putas in altare quam primum se recepturum, & misso cœlitus igne iniuriam hanc vindicaturum?* Hoc eodem argumento hodieque Sacramentarij, Zuingliani & Caluinistæ vtuntur. Sed nihil propterea de fidei constantia & firmitate remittere, sed potius Dei patientiam admirari oportet. Dei prouidentiam quodammodo negare videntur, qui existimant Dei manum ad blasphemos vel cœlesti fulmine percutiendos vel hiatu terræ absorbendos semper armatam esse debere aut miracula patrare, quæ sibi adlibuerint. More eorum qui ipsi Domino dictabant: *Si filius Dei es dic vt lapides isti &c. Et si filius Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus* Exspecta ait S Bernardus, nunc patientiam hebet Dominus, postea te confutabit. Sic pagani quoque Filij Dei incarnationem negabant, parum eius Maiestati conuenire arbitrantes vt ad vilioris naturæ conditionem se dimittat; ac multo magis passionem eius & mortem, vtpote ignominiam & infamiam plenam. Iniuriæ illæ quas Iesus Christus in proculcata aut confixa hostia accepit (quamuis has nostro (f) quoque non minus quam S. Augustini tempore vltus sit (g) non solum non ad eius diuinitatem, sed neque ad corpus eius pertingunt, quod immortale est & impassibile; neque vlla hic res malitiam illam hominum patitur quam species exteriores. Sed ad Monasterienses reuertamur. Postquam noui hi Apostoli Rotmanni potissimum ductu, ciuitatem expulsis Catholicis & Lutheranis, suæ potestati subiecerunt, populus vniuersus rebaptizatus fuit, partim vi & metu, partim simplicitate quadam, quod, iram Dei metuerent, quam isti tantopere minabantur, per vrbem discursantes, & alta voce exclamantes: *Pœnitentiam agite, & rebaptizamini, &c.* (h) Quatuor igitur hi Ministri seu Prædicantes, in Lutheri schola primum instituti, memo-

a *Sur. cum hist. an 33. fol 230. Cochl in Act. Luth. fol. 287. M. Kersebrab. hist. furoris Anab. Monast. Meshonius in Hist. Anabap. Dorp. hist. monast. b. 1. & c. 11. a. Bulling de orig. Anab lib. 2 cap. 8 fol. 46 & 47.* b *Modestus de auth Anab. fol 87 Hortens. lib 2. de Anab. fol. 25 & seq Sleidanus lib. 10.* c *lib. 2. cap. 8.* d *Eam epist. ad Rot. recitat Selnec. fol.* e *Vide Dorp. an. 33. b 1. & 2.* f *Leuchtius spec Exempl. catechis. Historialis &c* g *Opt. lib. 6. Chrys. ep. 1. ad Inn.* h *Boland. in hist. monast. lib. 3. Bulling. lib. 2. cap. 8. pag. 47 Hortens. fol 61. Ederus in inquisit. Euang. fol. 52. Prateol. catalog. hæretic. tit. de Anab. Meshouius in hist. Anabapt.*

res è magiſtro ſæpè ſe audiuiſſe, Sacramenta ſine fide recipi non poſſe (a) coque nomine VValdenſes ab ipſo reprenenſos quod infantes baptizarent in eam finem quam adulti eſſent habituri (valde enim errant qui Waldenſes cum Anabaptiſtis ſentire exiſtimant, quorum illi etiam in apologia ſua aperte deteſtantur) atque adeo profeſſum eſſe, melius eſſe vt infantes ſine baptiſmo relinquantur quam ſine fide baptizentur. hanc Propoſitionem, vt Hoſius (b) & Staphylus ſcribunt, doctrinæ ſuæ fundamentum conſtituerunt. Hinc Balthaſar ille Hubingerus, de quo ſupra, gloriatus eſt ſe habere Lutherum opinionis ſuæ auctorem atque aſſertorem: de quo ille poſtea conqueſtus, & numquam infantium baptiſmum à ſe reprobatum profeſſus eſt fruſtra, nam qui aſſeruerat ſatius eſſe infantium baptiſmum omitti, quam ſine propria fide baptizari, certe pædobaptiſmum improbauerat, cum euidens ſit infantes propriam fidem ante baptiſmũ habere non poſſe. Atqui etiam antequam Balthaſar Anabaptiſticæ Sectæ vexillum extuliſſet, iam Roffenſis Epiſcopus & Cochlæus Luthero errorẽ de pædobaptiſmo publicis ſcriptis exprobrarant. (c) Et Lampertus Hortenſius, qui integrum librum De Anabaptiſtis ſcripſit, quamuis Lutherum à calumnia hac, vt ipſe dicit, purgare ſatagat, fatetur nihilominus eius librum De libertate Chriſtiana in Germanicam linguam conuerſum, nonnullam turbis illis occaſionem dediſſe. Eoque Cochlæus ad Saxoniæ Ducem recte ſcripſit, (d) *Si Hubingerus iuſto ignis ſupplicio ſit affectus, cur Luthero vita permittetur, qui infœlicis illius ſectæ primus eſſet auctor?*

III. Quod ſi quis duas has Sectas inter ſe conferat, multis in rebus ſimiles eſſe deprehendet vt ex vna radice pullulaſſe non poſſit negari. Anabaptiſtæ manuum ſuarum labore viuunt, nec cuiquam in ipſorum cœtibus ocioſo viuere licet. Ideò Prædicans è cathedra in officinam ſuam ſe confert, aut etiam in agro ſtiuam rurſus apprehendit, vt infra oſtendam. Aiunt enim hoc à Deo ita mandatum eſſe, dicente: *In ſudore vultus tui veſcêris pane tuo.* Eadem imaginatio Lutheri ac Melanchthonis animum initio ſubierat, adeo vt dicerent, omnes Artes liberales tamquam inutiles, & quibus adoleſcentum ingenia fruſtrà detineantur ac deterantur, è Republica proſcribendas, ac ſolam agriculturam aliaſque ad vitam ſuſtentandam neceſſarias artes exercendas eſſe. Atque hanc ob cauſſam Staphylus ait, multos agris colendis & pecori paſcendo operam dediſſe. (e) Quin ipſe Melanchthon piſtori operam ſuam addixit, vt victum ſibi compararet: (f) & Carolſtadius, vnus ex primis Lutheri diſcipulis, ſuæ manum admouit, ac ligna vænalia VVitebergam conuexit. (g) Sed Lutherus è Pathmo ſua reuerſus, ab hoc inſtituto eos diuertit, vt ſupra dictum eſt. 2. Anabaptiſtæ nullum alium librum quam ſacra Biblia legere volunt, eoque omnes reliquos libros in ignem conieceerunt. Annon eadem fuit Lutheri opinio, Anno MDXX ad Germaniæ Nobilitatem ſcribentis? quod nimirum Ariſtoteles, Plato, & alij eiuſmodi libri ex Vniuerſitatibus eijciendi ſint; & etiam figulus maiorem habeat rerum naturalium intelligentiam quam omnes illi Philoſophi. (h) Ex quo factum eſt, vt multi libros omnes combuſſerint, ſolo Bibliorum codice excepto: in quo aiebant omnes artes, omnes ſcientias contineri. Immò quibuſdam in locis publicæ ſcholæ clauſæ fuerunt, vt ſupra dixi. Anabaptiſtæ, inquit Gaſtius, bonas litteras & Philoſophiam contemnunt. Id quod etiam Vadianus ad Bullingerum teſtatur. Quam quidem illi opinionem etiam S. ſcripturæ auctoritate tuentur. Idem facit Lutherus, (i) allegans illud D. Paulli ad Coloſſenſes cap. II. *Videte ne quis vos decipiat per Philoſophiam, & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa Mundi, & non ſecundum Chriſtum.* quem ille locum, vt ſupra, inſigniter in Germanica verſione corrupit. Ab illa vero ſententia Lutherus non multo poſt diſceſſit, vt ex libro eius *De Scholis inſtituendis* videre eſt: vti & Melanchthon, edito *De legibus* libro, & alij plerique Lutherani: in qua tamen Anabaptiſtæ pertinaciter adhuc manent. Quamuis de Lutheranis etiam Vadianus & Gaſtius [k] ſcribant, Multos adhuc reperiri Paſtores Euangelicos, qui indiſcreto quodam zelo abrepti, in ea ſint hæreſi, Paſtoribus ad paſcendum gregem Domini, nullis alijs ſcripturis aut de Philoſophia ſcriptis libris, ſed Sancta tantum ſcriptura vel Biblijs opus eſſe. 3. Anabaptiſtæ Magiſtratum ferre recuſant, vſi ad hoc ſcripturæ teſtimonijs male detortis. Lutheri libri *De ſeculari*

a *Supra cap. 2. ex Vlenberg.* b *Lib. 1. de hæreſ noſtri tẽp. p. 431. col. 2.* c *Hoſ. ib fol. 432. Cochl. in Act. p. 101. & 103. Hortenſ. in princ fol 8. a. 4.* d *Cochl. ep. ad Georg. D. Sax.* e *L. Oſiãd. cẽt. 16. lib. 1 c. 23 p. 85. Cochl. in Act. p. 72. & 126. a. 25. Sur. cõm. hiſt a. 1522. p. 115. Selnec. hiſt. Conf Aug. fol. 26. Sleid. lib 3 fol. 60 & ſeq Pom. Chron. Sax. a 22. Cythr. Fabr & aly. Hiſt. cõf. Aug. a 24. p 38* f *Vid. ipſ. Praf. ſup Annot & Alb. cõt. Car* g *Biſmarc in Vita Carl.* h *Vid. Staph. de Ger Bibl. verſ. & de Luth. cõcor.* i *Luth. lib. 2. ad Nob. Germ de libert. Chriſt.* k *De Lut.*

lari Potestate, De Captiuitate Babylonica. & Epistolæ contra Caroli V. Cæsaris Edictum, quid aliud loquuntur? Anabaptistæ suos ab armis & eorum vsu abstinere volunt. Annô hæc eadem vna fuit ex primis Lutheri opinionibus? qui etiam ne côtra Turcam quidem pro Iesu Christi nomine pugnandum esse scripsit, vt suo loco dicam. [a] An non Zuinglius Tigurinos impediuit, quominus cum Galliæ rege, vt alij Heluetiorum pagi, fœdus inirent, Equibus patet Anabapistarum doctrinam in multis Lutheranæ esse conformem.

IV. Coruinus in Dialogis suis ait, Anabaptistarum doctrinam è Zuinglij schola prodijsse, qui in libro *De baptismo*, XVIII. Conclusione asserit, paruulos instituendos esse priusquam baptizentur, & vbi discretionis annos attigerint, tum demum esse baptizandos. Et Hubingerus quoque, vt Eccius scribit, Zuinglium opinionis suæ adstipulatorem citauit, adeoque litteras ab ipso huius rei testes, habere se dixit [b] Et hanc fortasse ob caussam apud Gallium Anabaptista quidam Zuinglio exprobrat quod ab ipsis defecerit. Idem ex Bullingeri libro contra Anabaptistas colligi potest, vbi initio statim Disputationis cuiusdam Tiguri inter Hubingerum & Euangelicos Ministros habitæ, mentionem facit: in qua ait Anabaptistarum quêdam Zuinglium ita aggressum: *Adiuro te, Zuingli, per Deum viuum, vt veritatem dicas. Sperabat enim*, inquit Bullinger, *se hanc ab eo confessionem expressurum, paruulorum baptismum diaboli esse inuentum. Zuinglius tum quidem quantum potuit, verbis sese purgare, ac postea Hubingerum scripto refutare conatus est: Anabaptistæ nihilominus in Apologia sua multos tam ex Zuinglij quam Lutheri libris ad errorum suorum confirmationem textus allegant. Quin ipse Zuinglius Lib de Baptis. fatetur se aliquando in eo errore fuisse, vt crediderit, melius esse vt paruulorum baptismus vsque ad annos discretionis differatur. Paullo post vero ibidem inquit, Infantium baptismum tanti non esse momenti, vt propterea tantæ Tragœdiæ excitandæ sint. Ab Ecclesia vel admitti vel tolli posse, prout illa necessarium aut vtile iudicauerit.* Annon hoc est reipsa Anabaptismû introducere ac stabilire? An calumniatores dicêdi sût qui affirmât Lutherum & Zuingliû primos hanc Camarinâ mouisse?

V. Stabilito Monasterij & in alijs quibusdâ vicinis oppidis Anabaptismo, nouoq; creato magistratu, magna Anabaptistarû multitudo vndiq; eo côfluxit. Eodem fere tempore VVormatiæ ex eorum numero quidam Iacobus Kautzius nomine, incredibili audacia Electorem Palatinû in publicis concionibus prouocare ac traducere nô dubitauit, inquiens inter alia: *Non me expelles, nec permittam me à te expelli, nisi prius regio hæc tota, ac regna insuper aliquot propterea deuastentur. Neque enim à te huc missus aut vocatus sum, sed à Domino destinatus ad docendum.* Sed de hoc monstro qui plura cognoscere cupit, Cochlæum legat (c) inter eos qui Monasteriû concesserant pistor quidam fuit ex Hollandia, Petrus Matthæus nomine, (d primarij Prophetæ nomine insignis Hic quam primum eò venisset, diuinitus mandatum sibi esse dicebat, vt omnes libri, solis exceptis Biblijs, in vnam struem congesti, exurantur: vtque omne aurum & argentum in publicum locum comportatum, æqualiter distribuatur. Difficile erat quidpiam abscondere: quod duarum sagarum seu diuinatricû operâ Propheta hic etiamsi secretissimum esset non erueret (e) Post huius mortem (vltrò enim ad Episcopi qui vrbem obsidione cinxerat, castra procurrerat, a milite exceptus & confossus) ipsius locum occupauit Ioannes Leidensis, de quo supra: quo nequiorem vix vlla sæcula tulerunt. Hic rerum potitus, Edictum proponit de polygamia, cuius summa erat, *virum non esse vni deuinctum vxori, sed licere quantumuis multas ducere.* Mox vt suo exemplo alios incitaret, ternas ducit vxores, quibus deinde adhuc XI. superinduxit non aliter quam emissarius equus ex vno iumento in aliud insiliens, quamuis fronte non nisi castitatem præse ferret. Omnis ipsius comitatus breui tempore nihil aliud erat quam canum & olidorum hircorum grex, vt cum Saluiano loquar: qui in tanto scortorum numero, tot feminis commiscebantur, ad quot libido sufficiebat. Exemplum Prophetæ (quoti reliqui quoque alij tres, alij quatuor, alij plures ducunt. Legerat nempe Propheta hic quæ Lutherus, è cuius libris doctrinæ suæ plerosque articulos hauserat, in Genesin scribit, vbi (f) quæstionem illam discutit, An Abraham recte fecerit, tot vxoribus superinductis? Ac tandem ita concludit: *Ego, inquiens, consuetudinem hanc introducere nolim.* Sed

a Luth. tom. 2. Ien fol. 58. b & 435. tô. 6 VVit fol. 577. b & 779. a. tô 1. Ien. p 419 a. Tô. 7. VVit. fol 15 0. & tô. 2. VVit. p 539, Cochl in Act a. 29 p. 200. Sur ib. Cunr. Andrea in Christ Luth. vid. bell. 5. Euang. c. 10 b Myco. in Vita Zuingl Bull lib. 1 c. 4. 5. 6. & 7. c In Act fol 190. b 191 a. d Nicol Bleesdick lib. de Dav Georg. Boland lib. 3. hist. Monast. e P. Heuter. histor. Belg lib 10. p 476. an. 34. Hortens lib. de Anab p 16 b. 4. Kersenbr hist. Anab. Monast. f Dorp. hist. Monast. f. ij. a. Sleid lib. 10. fol. 230. & seq. Her. à Mêg. in relat. hist g Expl. In Gen. A. 1525. ed.

Sed nec reprobare ausim, quum sanctorum Patriarcharum exempla habeamus. Quod si gentiles olim crediderunt, Iouem qui tamen ipsemet erat adulter, abstrusas etiam nemorum cauernas, luxuria contaminatas, fulmine petere: quanto magis verus noster Deus infamem hanc & publicam luxuriam sulphure & igne puniet? Interim hircus hic olidissimus eos, qui se ijs quæ à Deo, vt iactabat, ipsi reuelata essent, opponere auderent, gladio & alijs modis necabat. Et quemadmodum olim magnus ille tyrannus Attila Hunnorum Rex, vt crudelitatis suæ odium in Deum quodammodo deriuaret, Dei flagellum se dixit; sic impius hic, vt scelestissimis suis dogmatis & factis colorem aliquem quæreret, Nuncium se Dei, & mandatorum eius Exsecutorem ferre non erubuit.

V. Ex Propheta demum Rex factus, publice coronam sumit, in foro solium sibi panno vestitum aureo fieri curat, pro regum consuetudine deligit sibi proceres aulicumque comitatum, ex ornamentis ecclesiasticis preciose amictum. Quoties in publicum prodibat, Catonianam quandam grauitatem vultu præseferebat. Ante eum equitabant adolescentuli bini; quorum dexter Biblia aureis laminis cooperta, alter euaginatum ensem gestabat. Ibi omnes, nisi se satis vixisse arbitrarentur, in genua & ad pedes eius se prosternebant. Ipse manu aureum orbiculum ferebat, his in scriptum litteris: REX IVSTITIÆ IN TERRA. *(a)* In omnibus verò tanta grauitate atque adeo maiestate vtebatur, ac si rex natus, atque ad regnum educatus fuisset. Habeo eius effigiem corona capite, & collo crassam auream catenam gestantis, cui appensus est orbiculus duobus gladijs transfixus, qui pectus attingit. Lateri eius adiuncta est primaria eius regina, Anna Delphonca nomine, insigni forma mulier, pallio preciosissimis pellibus subducto amicta, & ingenti fibula connexo, cui addita est aurea lamina, in qua orbiculus itidem visitur, duobus gladijs transfixus. Sicut olim Romanorum Imperatores, Reges Assyriorum, Mauritanorum Seriphij regiam Maiestatem cum Pontificali dignitate coniunxerunt; sic nouus hic rex quoque cœnam celebrans, sacerdotis munus obibat, & panem ipse singulis, Regina vero poculum porrigebat, ijsdem quibus Sacramentarij verbis; *Accipite, comedite, annunciate mortem Domini. (b)* Et hoc quidem modo Cœnam ille durante obsidione instituerat, in qua simul (vt etiam apud Belgas & Scotos fit) omnes, circa quatuor millia discubuerunt Ait Lutherus, *non hanc fuisse exercitati alicuius, sed rudis adhuc cacodæmonis technam; vel si sit exercitatus, certè à Deo catenis ita reuinctum fuisse, vt subtilius insidiari non potuerit.* Ita Lutherus de pullo sui Magistri, à quo ipsemet fuerat altius artes edoctus Alsteti, & alibi, ut libro primo inspeximus, decebat enim, si tamen in Sathanæ regno decentia vel ordo tenetur, ne discipulus esset supra magistrum. Cauit igitur gloriæ suæ his verbis Lutherus, ne alterius hæretici spiritus suo spiritu gloriosior videretur, pariter de se Cacodæmonem confessus, cū alienum dæmonē suo, in excellentiæ certamine succumbentem, inducit. Porro inter cænandum rex idem Anabaptistarum surrexit, & quendam, quem proditionis tamquam alterum Iudam insimulabat, sua manu decollauit, nescio quem Christum imitatus nisi forte alium illum, qui antichristus dicitur & abinitio homicida fuit. In illa vero cæremonia seu actione cænali coronā eximiam capite, multos vero preciosos annulos digitis gestabat, aureo pallio amictus. Mira res! mira puritas Euangelij à Luthero in orbem ex sub scamno reproducti! In quā multo ampliorem & veriorem antithesin, Luthere, habebas, quam in Christo & Papa Romano, quam in aula Torgauiensi pinxisti. Sed pompam hanc si vis, latius vide apud Lutherum descriptam *(c)*. In omnibus vero scriptis & libris ad hoc se missum ferebat, vt Iesu Christi regnum instituerer, & scripturæ mysteria recte interpretaretur. Ad quam doctrinam denunciandam è suorum numero delegit XXVIII, qui, velut Pandora illa fabulosa, vna manu salutem, altera maledictionem Mundo ferant; *(d)* Hos ille secum cœnatos emittit, & quò cuique proficiscendum sit demonstrat, dato cuique præter viaticum numo aureo, quem ijs in locis quæ doctrinam ipsorum non admitterent, relinquere iubentnt, testimonium scilicet futuri interitus & exitij sempiterni. Hi quum egressi ad suum quisque locum venissent, horribili voce per oppida passim illud *Pænitentiam agite*, ingeminabant; seque à Deo & Propheta eius, nouæ Hierosolymæ rege, ad hoc missos dicebant vt Euangelium hactenus numquam

recte

a *Vide Hortens. libr. de Anab. fol. 33. c. 1. Bulling. lib. 2. c. 9. p. 50. L Osiand. lib 2. cap. 33 cent. ibid. fol.* 240. b *Pont Heuter. lib. 10. fol. 477. & lib 11. fol. 490 Dorp. & Hortens ibid. Alber lib contra Carlstad.* c *Tom. 2. VVitteb. pag. 414.* d *Sleid lib 10 fol. 231. Boland lib. 4 hist. Monast. Daniel Susat. in confess. prad. sus.*

recte intellectum interpretarentur, eosque rebaptizarent: vt qui aliter regnum cælorum adipisci non possent. Multis iam sæculis vniuersum Mundum à Papa fuisse seductum. Sed & Lutherum dum omnia interpolare velit, omnia corrupisse.(*a*) Vnus eorum, Knipperdolingus nomine, nihil scilicet nisi sapientiam vt sibi videbatur exhalans, (ego stultitiam dicam aut impietatem) obuijs in os insufflauit, dicens, *Accipite Spiritum Sanctum.* Mira quidem, inquies, res. Sed tamen talis, quam eandem veterem hæreticum Marcum fecisse, Irenæus lib. 1. testatur. Missi isti, noui Apostoli, plerique capite diuersis in locis mulctati sunt, ac vnus tantum ad regem est reuersus. Idem in Hollandiam postea alios ablegauit, nimirum Iacobum Campesium, & Ioannem Matthiam, quorum opera Anabaptismus ibi valde fuit propagatus, vt & in Frisia, quo Ioannes Galleus missus fuerat. Quocunque illi venerunt, magnæ animorum mutationes ac turbæ exortæ sunt, præsertim Amsterodami, vbi tres de nouis illis Euangelistis, tamquam Spiritu S. correpti, per plateas discurrerunt, primus clamans, *Ciuitas noua est Dei infantium*: secundus, *Pœnitentiam agite, emendate vitam*: tertius, *Maledictio super omnes malos.*(*b*) Quæ præterea sub nouo huius regis ac Prophetæ regno contigerunt omitto: vt quæ ab Henrico Dorpio, Lamberto Hortensio, Kersenbrochio, Bolando, & Arnoldo Messhouio accurate ac prolixe sunt descripta.

VI. Occupato, vt diximus, ab Anabaptistis Monasterio, Germaniæ Principes, vicini præsertim Episcopo Monasteriensi Francisco Waldeccio, ciuibusque exulantibus auxilia decernunt, ac post inauditam fere famem (nam & infantes à parentibus comestos Coruinus scribit) vrbem in potestatem redigunt, capto inter alios ipso quoq; rege, & augendi supplicij ac terroris cæteris Anabaptistis incutiendi caussa per diuersa loca circumducto.(*c*) Per hanc occasionem, Landgrauij concionatores cum eo sermonem contulerunt ac disputarunt, de regno Christi, de Magistratu, de Iustificatione de Baptismo, de Cæna, de Incarnatione, de Coniugio; eoque illum tandem redegerunt, si Sleidano credimus, vt in plerisque assentiretur, & quidni assentiretur? quippe ex eodem ouo Luthero prognatis. Aliàs ex domesticis Monasteriensium historijs constat, peruicacem alienumque à Catholica fide Spiritum retinuisse, nam ad Episcopum adductus & rogatus, qua fretus auctoritate regnum sibi in ciuitatem ac populum arrogasset, respondit, se diuinitus eò vocatum, hancque voluntatem vni ex Prophetis suis Deum manifestasse. Merito igitur Coruinus (& ipse Lutheranus æque ac Sleidanus) qui huic disputationi interfuit, Sleidanum imposturæ arguit, scribens eum in plerisque suis erroribus perseuerasse. Sic enim scribit: *Bone Deus, quas nugas ille nobis de regno Christi temporali afferebat, vsus ad hoc testimonijs quibusdam ex Apocalypsi petitis! Quanta obstinatione in errore de paruulorum baptismo persistebat! quem à Papa institutum aiebat. Neque ab hoc errore dimoueri potuit. Et quemadmodum pertinacia vltimum est ignorantium refugium; sic ille mille potius mortes subiturum se dicebat, quam ab hac opinione discedere. De Cæna Domini rogatus, confessus est, initio se cum Zuinglio & Zuinglianis sensisse; sed diuinitus postea sibi reuelatum, Lutheri opinionem esse meliorem. Iudam vero Iesu Christi corpus recepisse ac comedisse, aut quemquam impium id recipere, præfracte negabat.*(d) *Instantibus, Sacramentorum virtutem non à nostris meritis sed verbo Iesu Christi dependere, nihil aliud respondere potuit, quam, quum ipsi crederent quod vellent, permitterent sibi quoque credere quod maxime verum videretur. Vnum quemque suo sensu abundare.* (e) *Credere in Sacramento hoc esse Corpus Christi, atqui non in vsum impiorum, sed piorum. Ad humanā Christi naturam quod attinet, eum ex Maria Virgine natum fatebatur, sed eo modo quo Sol per vitrum traducet. Vbi vero scripturæ testimonijs victum se sensit: Lutherani, ait, valde cæci sunt atque imprudentes, qui si meam velint amplecti sententiam, omnium argumentorum quibus Zuinglius in disputatione de Cœna vtitur vim euanescere videbunt. De Polygamia fassus est, eam rem esse noui exempli nunc.* (f) *Quum vero Deus eam in veteri Lege SS. Patriarchis pro peccato non imputaris, se quoque Electis eam pro peccato non imputaturum. Si tamen à magistratu prohibeatur, ei obediendum esse. In eo enim quod magistratus auctoritatem ac potestatem, siue boni siue mali, in dubium reuocasset, errorem suum fassus est* (g) *hocque vnum caput retractauit, nisi quod de Iustificatione idem fere cum Lutheranis se sentire declarauit, hominem scilicet sola fide iustificari.* Reli-

a Sur. in *hist. com. an.* 34. *fol* 235 & *seq* Cochl. *in Act. pag.* 287. *Kersebr. histor. Monast.* b *Hortens. fol.* 61. *b* 3. *Dorp.* & *Kersebr. hist. Monast.* c *P. Heut. lib.* 11. *hist. Belg. p.* 491 *Sleid. lib.* 10. *fol.* 237. d *cent.* 16. *Osiand. cap.* 31 *lib.* 2. *fol.* 235. & *seq* d *Id. docet Caluinus.* e *Hortens. fol* 7. & *Boland lib.* 3. & 4. f *Osiand. cent.* 16. *cap.* 32. *lib.* 2. *fol.* 2. 9. g *Eder. inquisit. Euang. pag.* 52. *Bucchinger in Chron. Eccles. fol.* 340.

qui enim Anabaptiſtæ, vt in Oecolampadij diſputatione & apud Galſtium(*a*) videre eſt, docent nec Chriſti meritis nec Fidei omnia, ſed aliquid etiam bonis Operibus tribuendum eſſe. Maior vero fuit ſociorum ipſius Knipperdolingi, & Krechtingi obſtinatio, vt qui nec vllum delictum faterentur, & ſua ad extremum pertinaciter defenderent.

Quum ſupplicio conſtitutus dies veniſſet(*Anno* 1536 *menſe Ianuario.*) admonitus Rex vt peccata ſua fateretur, ſeque ad mortem pararet, oblato ad id ſacerdotis miniſterio, non recuſauit. (*b*) Longum vero cum eo ſermonem habuit Ioannes Siberus, a quo Coruinus illa de Regis in erroribus, ac potiſſimũ de baptiſmo & humana natura Chriſti, perſeuerantia, accepiſſe ſe ſcribit. Sed nec Knipperdolingus, nec Krechtingus vllam admonitionem admittere voluerunt; mirabili nihilominus conſtantia, vel rabioſa potius contumacia in medijs tormentis, ob Chriſti amorem ſe mortem oppetere gloriantes. Sic igitur ignitis forcipibus, quæ ad perpetuam ſcelerum deteſtationem vncis & plumbo ad columnas Curiæ Monaſterienſis ciuitatis affixæ viſuntur, lacerati atque excarnificati, infelices tandem animas efflarunt(*c*) ad altiſſimæ iuxta forum, in quo multoties peccauerant, turris periboluin exaltati & ferreis caueis ſeu clatris ternis incluſi, tanquam feræ intra caueas computruerunt. Hunc progreſſum & exitũ habuit, Monaſterio Weſtphaliæ ſubmiſſum à Landgrauio Haſſiæ Nouum de ſub ſcamno & puluere erutum Euangelium. poſt cuius experimentum Vrbs eadem altius ſapere cœpit, facta domicilium inſigne reducis in eam Catholicæ religionis. Sed non cum iſtorum vita, ſecta quoque extincta fuit, vt quam alijs in locis iam altas radices egerat. Rotmannus maximus in ea vrbe hæreſis author deſperatis rebus, in mediam hoſtium aciem cum vrbs caperetur incurrens, voluntaria morte ſupplicium præuenerat alias paria cum Rege ſupplicia luiturus. Poſt hæc multi alij quoque è plebe varijs ſupplicijs abſumti ſunt, tanta plerumque peruicacia, vt vix credibile fieret eos qui tam alacriter mortem pro ſua fide ſubibant, tantorum criminũ, quæ ipſis imputabantur, reos eſſe. Sed habent etiã peccatores, cum in profundum venerint, duritiẽ, conſtantiæ ſimulatricem, vt ille latro, cuius oſſa cum frangerentur ſecuri, ad carnificem conuerſus vultu erecto, aiebat; parum abeſt vt ea ratione pedes inidoneos reddas. Lutherus (*d*) vero apud Principes & iudices publico ſcripto pro ijs vepote filijs ſuis interceſſit, *valde hanc miſerorum carnificinam ſibi diſplicere inquiens: quum vnicuique qua velit credere liberum eſſe debeat. Quod ſi quis non credat quæ debet, eum ſatis ſuperque in ſempiternis illis flammis ſupplicij daturum. Fruſtra ergo temporales pœnas infligi.* Sic Petilianus quoque apud S. Auguſtinum dicit: *Abſit à nobis tanta conſcientiæ obliuio, vt quemquam ad noſtram religionem velimus cogere.* Et apud eundem Gaudentius idem hæreticus: *Nos, inquit, vt quemquam apud nos retinere nolumus, vt qui didicerimus neminem ad fidem Dei noſtri cogendum eſſe.* Conſilium hoc Lutheri de Anabaptiſtis non vexandis ſequuti ſunt Bruſſelius in ſuis Pandectis, Vrbanus Regius in Locis communibus, & Brentius in prologo qui ex profeſſo ea de re editis libris aſſeruerunt, eis vitam non modo non adimendam, ſed conſcientiæ quoque libertatem permittendam eſſe. Atqui non hæc Lutheri mens fuit, quum amici & patroni ſui factum, quo is Iudæum artificioſe vt putat, homicidio iniquiſſimo ad cœlum demiſerat, tamquam heroicum & vere Chriſtianum laudauit, qui in impijſſimos homines Dei & hominum perduelles reos & euidenter conuictos per magiſtratũ iure procedi reprehendit. tantus fuit ille vertumnus. & qui jam ante manus voluit & iuſſit in ſanguine innoxio Papæ & Cardinalium lauare Imperatores & Reges, is ignibus & rotis dignos iubet liberos dimitti. O pudendũ Euangeliſtam! res vero cum Iudæo geſta & à Luthero laudata eo modo perſcribitur.

Franciſcus à Sickingen, Landſtalli toparcha, Lutheri, vt Sleidanus ipſe teſtatur, valde ſtudioſus miles, dũ per Mœnum fluuiũ Francofurto Moguntiam deſcendit Iudæum in eadem naui nactus, de religione diſputare cœpit. Quum Iudæo verba quædam liberiora quam vtriuſq; conditioni conueniret, excidiſſent, Franciſcus, vt erat magnis viribus, hominem medium arreptum de naui in flumen proturbat, manu tamen ſuſpenſum tenens, eum inclamabat vt Ieſum Chriſtum pro Deo & ſeruatore ſuo agnoſceret, ac baptizari ſe pateretur, niſi aquis vellet ſuffocari. Iudæus mortẽ præſentem ob oculos videns, miſericordiam implorans, Ieſu Chriſti nomen profitetur, ac baptizari petit. Ibi Franciſcus hauſtam caua manu è flumine aquam ter capiti eius inſpergit, addita ſolenni for-

a *Lib.* 1. *fol.* 148. b *Henter.lib.* 11. *fol.*491. c *Sleid. lib.*10.*fol.*238.*Hortenſ lib.de Anab.fol.* 81. *l.* 1. *Bulling. lib.*2.*de orig. Anab.cap.* 11. d *Luth.Tom.*4. *Germ.fol.* 319.*b.*

formula, *Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Baptizatum inde extracturum simulans, miserum hominem in imum detrudit & submergit, aiens: *se hominem hodie Deo lucrifecisse, & ad cælum misisse, qui si euasisset inde, ac spacium colligendi se habuisset, proculdubio olim ad* Diabolum rectà iturus fuisset. Factum hoc tanquã crudele pleriq; detestati sunt, Lutherus tamen laudauit. Erat enim hic vnus ex ijs qui VVormatiam ipsum deduxerant, & caussæ eius imprimis fauebat (*a*). Sed iam ad III. caput transeamus, in quo ordinem & politiam Sathanicæ huius Synagogæ, & singulares quosdam Anabaptisticæ Fidei, è Lutherana & Zuingliana doctrina compositos articulos sum descripturus.

DE SYNAGOGA ANABAPTISTArum, & præcipuis ipsorum fidei articulis.

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

I. *Anabaptistæ S. scriptura vtuntur more omnium hæreticorum.*
II. *Ordo qui in ipsorum cætibus & Pastoribus obseruatur*
III. *Fides Anabaptistarum in plerisque nouorum Euangelicorum fidei est conformis.*
IV. *Forma quam in Cæna sua obseruant.*
V. *De ipsorum Baptismo & Matrimonijs*
VI. *Lutheranos & Zuinglianos Anabaptistas solis scripturis vincere non posse.*

I. OMNES hæretici pro fundamento suarum opinionum hoc axiomate vtuntur, *Nihil credendum necessario aut faciendum esse, quod non sit scripto Dei verbo expressum.* Hoc enim speciosissimo pallio diabolus illusiones suas semper velare consueuit, vt Cyrillus iam suo tempore notauit. Et vero nulla vnquam tam absurda fuit religio, quæ S. Scripturam pro se non allegarit? Certe omnes æquè Noui sæculi istius Euangelistæ nihil nisi scriptum Dei Verbum admittunt. Hoc verbũ clamant & tonant, sed plebem incautam illo pulchro prætextu mirificè deludunt, (*b*) litterarum tantum corticem lambentes, ac suaipsorum commenta ad id interpretandum afferentes, neglecta interim Ecclesiæ interpretatione, *quam* illi *cælum* miantur *esse hominum erroribus obnoxiorum congeriem & consequenter eandem non esse Spiritus S. organum, aut Veritatis sedem, sed in doctrina quoque errare posse: Traditiones vero & Cæremonias hominum esse inuenta, primitiuæ Ecclesiæ incognita.* Et hoc vnum quidem axioma pes est & caput totius Anabapsticæ religionis. Atquamuis pleríque omnes indocti sint & plusquam Arcadica pecora stupidi, tertio tamẽ quoque verbo sententiolam aliquam è scriptura adspergunt; sic vt nonnulli D. Pauli epistolas aut alios S. Scripturæ libros ad vnguem tenere videantur: è quibus formam sui Baptismi, communionem bonorum, & puritatem suæ Ecclesiæ probare contendunt, more cæterorum hæreticorum. Itaque vafricie istâ, qua litteras Sacrarum Scripturarum mirificè laudant & in cælum extollant, sensum verum genuinum a Deo intentum, & Ecclesiæ suæ successiue reuelatum deserunt, eius in locum substituentes sua, quæ ipsi elegerunt sensa & affectus, eo res iam apud ipsos deuenit. Eón' rem redijsse, vt nullum vlcus tam putidum ac purulentũ sit, cui non è S. scriptura emplastrum quæratur! Vide mihi Lutheranum istum, qui ebrietatem Deo placere è S. scriptura probare voluit, edito Lipsiæ libro cui titulum fecit Regentenbuch/ & Mansfeldiæ Comitibus dedicauit (*b*)

Vt vero Anabaptistæ S. scripturæ libros in manibus, ita nomen Christi in ore frequenter habent; eodem modo quo illi de quibus S. Ignatius dicit, quod licet Christiani non essent, Christi tamen nomen vbique etiam in popina prædicent; aut illi de quibus D. Paulus ad Philippenses I. capite loquitur. In Lauffensi Colloquio Anabaptista quidam Lutherano Ministro eum obiurganti quòd vix legere S Biblia peritus, ea interpretari præsumeret, respondit: *ab eodem Deo qui rudem piscatorem S. Petrum erudiuit, mihi reuelata sunt, quæ spectant ad salutem. Quæcumque lego, Spiritu S. interprete intelligo; nec vllus in animo meo scrupulus restat. An falli possem, si textum sequar à Deo nobis traditi Euangelij? Proximo iniuriam non facio, non blasphemo, non iuro, non fero arma; cœnã Domini ad eum modum quo à Christo instituta est celebro; Fidem ante baptisma esse debere credo. Annon hoc est vere Apostolos imitari?* Quam multos homines credulos his

a *Selnec. histor. Aug. Con. pag.* 17. b *V. Mysterium Fraudu pradicantica Colon. excusum authore Hieron. Mulmanno.* c *Lege Forn. lib. 1. cap.* 10. *de ebriet. Mathenes. &c.* d *Vide I. Munch in colloq. Alber. contra Carolstad. Luth. lib. de calest. proph.*

his & similibus verbis deceptos fuisse & adhuc decipi putas? Legimus in Anabaptistarum libris, Zuinglianos cum feminis Anabaptisticæ religionis, scriptura armatis, disputare ingressos, non sine pudore repulsam passos: econtra ipsos quoque Prædicantes hac occasione ad Anabaptismum transijsse, vt de Iacobo Kautzio VVormatiensi Bullingerus scribit: (a) Vide apud Resciuм in quātis angustijs Caluinistæ Poloni versati sint, quū A. MDLXXXI. cum Anabaptistis disputationē suscepissent, qui certe publice pro victoribus se tunc tulerunt. Idem Caluinistæ in Frankendaliensi colloquio experti sunt, qui omnibus viribus annisi, vt Anabaptistas è sacris literis erroris cōfutarent, sed eo euentu, vt Anabaptistæ sacris literis æquè robustè armati, inuictè persisterent. Itaque Caluinistæ exarmati, vel suis armis implicati, demum Ecclesiæ Catholicæ arma corripuerunt, & Ecclesiæ iudicio uniuersali in explicādis scripturis consensum Anabaptistarum sensui opponendo, eos hæreticos pertinaces declarare voluerunt, ridicule sane, vt qui illos damnando, se ipsos eadem sententia inuoluerunt. Sed multa nimis hoc de axiomate, quo tam illi quam plerique hæretici sinistre vtuntur. Transeo ad præcipuos ipsorum fidei articulos, quos partim è Catholicis & Lutheranis scriptoribus, partim ex ipsorum libris, quibus tituli sunt, *Restitutio vera Fidei. Mysteria Scripturæ. Exhortatio ad fidem, & apologia*, quos Bullingerus scripto suo contra eos subiunxit, excerpsi (b)

II. Principio aiunt 1. *Nec Catholicorum, multo minus eorum qui Euangelicos se appellant, Ecclesias, vere esse Ecclesias, sed Sathanæ synagogas, ac præcipue ob grauissima peccata & vitia eorum qui eis præsunt. Solam suam Ecclesiam vere esse Ecclesiam, Apostolicæ conformem, & eadem simplicitate qua prima illius ortum tantopere commendauit insignem. Pompam illam Papisticam ab hac simplicitate, & artes quæ hodie in nouellis Ecclesijs vsitentur, à pristino illo candore & integritate longe abesse. Has enim serere discordias, accersere clades, accendere bella, magisque ad explicanda vexilla quam S. scripturam, & ad relegandam potius quam reducendam ac postliminio restituendam pietatem esse idoneas.* 2. *Porro in eligendis Ministris hac vtuntur ratione, ab Apostolis, vti ipsi credi volunt, petita. Postquam seniorum aliquis ostendit quam necessaria sit noui Ministri electio, tota multitudo coit, ac suffragia confert. Pluribus suffragijs electus promittit se gregem fidei suæ commissum bene, ac fideliter recturum. Nec vllum ille ex hac dignitate nouum consequitur titulum aut gradum, sed eodem habitu, quo ante vtitur, cum omnibus scilicet communi. Sed nec vllum eis salarium penditur, sed quisque manuum suarum labore victum sibi quærit: & è cathedra descendens, ad pensum redit, ac vel stiuam, vel malleum aut dolabram (sunt enim plerique ad hoc munus delecti opifices) rursus in manus sumit. Hoc vero Apostolorum exemplo se facere dicunt.* 3. *Templa aut ædes sacro cultui destinatas vt Catholici & Lutherani non habent, sed in priuatis tantum ædibus conueniunt, ac fere clanculum, nisi vbi tuto eis & secure habitare licet. Dantisci, & in plerisque Hollandiæ, Selandiæ & Frisiæ vrbibus & oppidis.* In nulla Catholici Regis ditione, vt nec in superiori Germania tolerantur. Sed in Frisia Orientali, in VVestphalia, Prussia, Silesia, Morauia, Bohemia, ac regionib⁹ ad Poloniæ regnum pertinentibus aliqua libertate gaudent: quamuis Catholici & Lutherani vbique eis præualeant. (c) Franciæ regnum hoc hominum genus vix nouit: nisi quod in Burdigalensem & alios portus non pauci, ac plerique nautæ eò appellant, ac libere negociantur. Memini me nonnumquam medium inter decem aut duodecim horum mortificatorum (sic enim videri volunt) varia de ipsorum religione cum ipsis disputasse, illosque quamuis nautæ essent ac despicabiles homines, ad omnia quæcumque inciderant, Scripturæ aliquem locum in numerato habuisse.

Narrauit mihi Ioannes Spondanus, quum in Germania esset eò à Nauarræ tūc, postea Franciæ, Rege ad excolendum literis, tot donis à natura iam ante ornatum ingenium, missus, cupidinem se incessisse vnius ex Anabaptistarum primarijs, qui vulgo magni fieret, videndi atque alloquendi. Incidisse ergo in eum ex agro suo ab opere reuertentem, tunica cinericij coloris indutum, ac reliquo vestitu à rustico nihil differentem. Latinis verbis à se honorifice, vti mos habet, salutatum, caperata fronte respondisse, non aliter ac quemdam è Veteri stoa resuscitatum Catonem; *Castalio vocor. quos mihi tribuis titulos, nec mihi nec cuiquam vere Christiano conueniunt. Vanitatibus huius mundi iamdudum ego valedixi.* Dicente Spondano; *se fama ipsius excitum, visendi eius gratia venisse: Ergo, inquit, mecum*

a *Lib. 1. de orig. Anab. cap. 7.* b *Resciu⁹ fol. 119. Nicol. Blosdiek. libr. de secta. Dauid Georg. Bulling. lib. 1. cap 8. Et Apolog. Anab fol. 215 & seq.* c *Vide success. Anab. Modest de auctor. Anab. fol 82. & 181. Curæus Chron. Siles par. 2. fol 158. Sebast Franck, Chron part 3.*

eum prandebus: ac simul cum dicto intra cubiculum eum abducit. Strata mensa, uxor lancem infert cibo elixo plenam. Lotis manibus, quinque aderant pueri, duo patris familias filij; tres, eius commensales. Finita precatione, bonus ille paterfamilias cibum aequaliter in tot quot conuiuae erant, portiones diuisum distribuit: quam tamen aequalitatem in potu non seruabat. Ipse enim bonum vinum Rhenanum, (fortasse ad tractandum hospitem) *ceteri cereuisiam bibebant. Post tenue hoc prandium (quod tamen Anabaptista ille laudabat, & sumtuosum nostrorum luxum ridebat.) Spondanus de articulis quibusdam religionis disputare incepit, & inter alia de Baptismo: de quo ille satis prolixe ita disseruit vt in sua religione bene versatus non iniuria videretur. Papistae,* aiebat inter alia, *Confirmationem pueris dant quando baptismum dare oportebat, qui pueris nihil prodest fidem non habentibus. Nec Confirmatio, vt ipsa Decreta volunt, nisi ijs qui ad discretionis annos peruenerunt dari debet, vt scilicet infans in memoriam suscepti à se Christianismi reducatur. Atque hic est Baptismus,* inquit, ille. Spondano antiquam Ecclesiae consuetudinem opponente, Ille, *si,* inquit, *antiquitatem volumus, age ad quatuor Euangelistas abeamus. Quod si vos Papistarum more antiquitatem allegare volueritis, Confessio vestra Geneuensis (erat enim tum Spondanus Caluinista) mox in fumum abibit. Prolatis deinde Biblijs (erat vero Serueti versio) loca quaedam ex S. Matthaei Euangelio & Actis Apostolorum fuere lecta.* Spondano dicente, *Annon Christus dicit: Sinite paruulos ad me venire. Sic,* ait Anabaptista: *nimirum vt instruantur.* Replicante Spondano: *Qui fieri potest vt in tanta à Christo baptizatorum multitudine, nullus infans fuerit?* Anabaptista, *Annon,* inquit, *fieri potuit, vt nulli ibi infantes fuerint? Vobis incumbit probatio. Neque enim inuenimus à Christo aut Apostolis infantes huius mysterij incapaces, fuisse baptizatos. Inde ad alia digressus, omnes vitae suae ac familiae rationes explicabat: quomodo scilicet ipse manus labora ad victum parandum, & animum SS. scripturarum lectione, ad discenda Dei mandata exerceret,* aiens, *hoc modo Apostolos & primitiuos illos Christianos vixisse, manibus victum sibi quaerentes, & in honesta sua paupertate Deum glorificantes.* Latine expedite atque eleganter loquebatur, Graecae etiam linguae non ignarus, quas linguas Spondanus exacte callebat, Graecam praesertim, vt qui vicesimo aetatis anno in Homerum & Hesiodum Commentarios dederat. Spondanus mihi ipse fassus est, ex hominis sermone, moribus frugalitate, & tam honesta totius quamuis exiguae familiae specie ingenti admiratione se fuisse perculsum. Sed quid mirum Caluinistam, tunc cum adhuc veram sanctitatem ignoraret, admiratione Anabaptisticae hypocriseos esse delusum, quam postea Catholicus penetrauit & risit!

III. Ad alia igitur religionis Anabaptisticae capita transeamus. Ea vero pleraque (de Baptismo & paucis alijs exceptis) Lipsiensi & Geneuensi Confessionibus sunt conformia. Ciuis quidam noster, Reformatae, quam vocant, religionis, quo ego interprete cum illis disputans vtebar (omnem enim eorum doctrinam, eiusque fundamenta pernouerat) quum videret nouos hos Doctores, quos ille tamquam pessimos haereticos apud me traduxerat, in plerisque Geneuensem Catechismum sequi, eademque docere, vehementi correptus fuit admiratione. (a) 1. *Nam & Missam tamquam Sathanae inuentum detestantur. Aiunt eam in nouo D. N. Testamento non reperiri: nec ea opus esse, sed ad diuinum cultum preces & Sermonem satis esse.* 2. *Delirorum esse, Purgatorium credere: eoque nec illi pro defunctis orant.* 3. *Qui sanctos inuocent, Deo facere iniuriam* 4. *Imagines itidem detestantur, à Cruce abhorrent.* 5. *Nomini* IESV *aut Deipara Virginis nullam reuerentiam deferunt.* 6. *Ad fidem neminem cogendum esse aiunt, vt quae donum Dei sit. Nec Christum nec Apostolos vlla vi vsos, aut contra haereticos & infideles saeculare brachium implorasse.* Hoc idem Lutherus docuit tunc quum Edictum de conscientiarum libertate promulgauit. (b) Hae eaedem sunt Propositiones, quibus primarius quidam in Francia Minister Caroli Martelli, Frisios, missis prius Doctoribus, ad Christianam fidem compellentis, factum reprehendit magis quam laudat. *Zelus hic,* inquit, (c) *hominis bellatori condonari potest. Sed reuera animi armis vinci non possunt, nec religio imperari, sed rationibus & argumentis in corda induci debet. Sic Anabaptistae, nemini religionis caussa vim, multo minus quamcunque ob caussam Christiano mortem inferendam esse docent; sed si opus sit, excommunicatione vtendum* 7. *Papam eodem quo Lutherani, Caluinistae, & reliqui haeretici titulo insigniunt, Antichristum appellantes:* 8. *Cum eisdem, solenne sacrificium & sacerdotium tollunt.* 9. *Cum Zuinglianis, realem Iesu Christi in Sacramento praesentiam negant,* (d) *ac Coenam (sic enim cum alijs Sacramentarijs appellant)*

a *Bulling. lib. 1. cap. 8. Alber. contra Carlstad.* b *Franck. p. rt. 3 tit. M Cochl in Act. & alij.* c *Serres in Inuent.* d *Gasti. fol 230. Bullin. lib. 6. cap. 8.*

lant) non aliam ob caussam celebrandam dicunt, quam ad mutuam inter Christianos charitatem confirmandam, & memoriam passionis Dominicæ recolendam. Forma eius celebrandæ tam in Ceremonijs quam fide aut doctrina similis fere est ei quæ apud nouos Euangelicos, quos nonnulli Reformatos, nos Caluinistas appellamus, obseruatur. Hoc ipsum Prædicantes Lutherani Anno MDLXI. Caluinistis à Senatu, quum septennium iam ibi commorati essent, eiectis, exprobarunt, quod scilicet eundem quem Anabaptistæ errorem fouerent. Communione enim corporis & sanguinis Iesu Christi, quam Caluinistæ statuunt, fideles quotidie etiam extra Cœnam Domini frui, exceptis tantum signis externis, quæ sunt panis & vinum sanctificatum.

IV. Anabaptistæ Cœnam celebraturi, superintendentes quosdam seu inspectores habent, qui tempus indicunt. Cœtu congregato, vnus Euangelium legit, lingua vulgari. Interim Pastor suggestum conscendit, & Bibliorum codicem ante se pluteo imponit. Psalmos non decantant, vt plerique omnes alij Euangelici. (a) Aiunt enim, id ab Apostolis nuspiam mandatum; nec permissum vt mares & feminæ permistis vocibus ac sonitu templa impleant. Factis precibus, Pastor locum aliquem scripturæ explicat. Sermone finito, de pane & vino exiguam particulam ad singulos fratres circumfert, qui omnes suis quisque locis stantes, & capitibus nudi conticent. Panis hanc particulam singuli manibus tantisper tenent, dum Pastor ad locum suum reuersus, pro se quoque particulam accipit. Tum ille longa oratione mysterium hoc explicat, ac tandem, Mei fratres, inquit, Accipite, manducate, & annunciate mortem Domini. Sic igitur singuli buccellam deglutiunt, & suum Christum fide accipiunt. Deinde eodem modo vinum circumfert, inquiens, Bibite in nomine Christi ad commemorationem effusi sui sanguinis. Fit sæpenumero vt hac ratione integrum diem absoluant, Deo gratias agendo, precando, meditando, ac lachrymas precibus miscendo, vt Anabaptistæ ipsi mihi narrarunt. Licet autem cum Zuinglio credant, Nihil in hoc Sacramento esse præter solum panem, nec corpus Christi aliter quam per fidem recipi; in eo tamen differunt, quod Zuingliani Cœnam non nisi in publicis cœtibus celebrant & accipiunt, quam Anabaptistæ etiam ad ægrotos deferunt, vt & Lutherani. Illi transeuntes panem & vinum accipiunt; hi vero suo in loco quiescentes, dum ad se deferatur exspectant.

V. Præcipuus eorum error, quo à reliquis hæreticis discerni solent, circa baptismum versatur, porro apud ipsos baptizandus cœtui se sistit, & in genua procumbens, fidei suæ rationem reddit, & si quo ... aut magistratu functus sit, eo se abdicat. Scribit Budneus, Nobilem quendam, turmæ ductorem, sibi notum, qui hoc modo baptizari petierit, ac si voto potiretur, officium illud numquã amplius se accepturum sit pollicitus. Si mores, & in concionibus frequentandis assiduitas probentur, omnes acclamant, Fiat, Fiat: quod si quis se opponat, & baptizando vitium aliquod aut ignorantiam fidei exprobret, Pastor tantisper abstinet, dum omnia discutiantur. Si accusator crimen non probauerit, cœtu excommunicatur. Sin nemo contradicat, Pastor sumtam manu aquam capiti baptizandi inspergit, his verbis: Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, sine vlla alia cæremonia aut benedictione. Ad erroris vero sui defensionem, aiunt, Pædobaptismum in Ecclesia hactenus vsitatum, (b) expresso Dei verbo repugnare, neque ab Apostolis vsurpatum: sed commentum esse Nicolai, alij dicunt, Eugenij Papæ; ad salutem necessarium esse rebaptizari, quod hoc modõ ad nouam vitam regeneremur. Baptismum in infantia acceptum nullius esse virtutis. Secundum Dei verbum, prius credere aliquem debere quam baptizetur: neq; vmquam baptismi mentionem fieri, vbi non etiam fidei mentio fiat. Eunuchum Candaces cubicularium, & Cornelium antequam baptizarentur, in Christiana fide fuisse instructos. (c) Christum dicere: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Necesse ergo esse vt fides & Baptismus mutuo se comitentur: nec à Seruatore nec ab Apostolis infantes vmquam baptizátos. Hæc ille fere scriptis prodideruut; quæ profecto notatu digna sunt, vt in quibus cardo nostræ salutis versatur. His non absimilia Anno MCCXXX. in Francia disputauit Petrus quidam Bruiius, qui ad fanum S. Ægidij postea fuit crematus. (d) Quod si hoc fundamentum firmum est & inconcussum, omnes controuersias quæ in Ecclesia Dei incidunt, é solo Dei verbo scripto dijudicari posse & debere; sic existimo, quemadmodum Arriani olim, ita iam hac ratione Anabaptistas superiores futuros. Id Lutherus ipse fatetur (e) Concedimus, inquit, in S. scriptura nullum textum expressum esse ad refutandum Anabaptistarum errorem, vbi scilicet dictum sit, Bapti-

a Hortens. libr. de Anab. Cassand. Bulling. Dorp. &c. Bull c. 10. lib. 6. b Bulling lib. 5. c. 1. & seq. fol. 285. b. & cap. 9. fol. 191. bb. iij. c Act. 8 & 10. d Sur. com. hist. fol. 402. a. b. e Serm. cont Anabap. & Melanch. in loc. comm. titul. de Baptismo pu-

Baptizandos esse infantes, quia credant. Si quis ipsorum vrgere nos velit vt hæc verba ipsi ostendamus, cedimus Contumacium est Anabaptistarum, non verorum Christianorum, tam angustis nos terminis circumscribere. Illud satis cuique esse debet, quod institutionem Apostolorum sequimur, omni tempore in Ecclesia Dei obseruatam, etiamsi scriptura id non præcipiat. Nouus Gallorum Apostolus idem dicit, ac confitetur,(a) impossibile esse Pædobaptismum per scripturam probare. *Quare hic*, vt Tertullianus in simili re inquit, *ad Traditionem recurrendum est.* Quam regulam si tam hi quam illi obseruassent, Christianitas ad tam miserabilem statum numquam fuisset redacta. Sed videamus quibus artibus ac modis Euāgelistæ illi è retibus in quæ illos Anabaptistæ non semel adegerant, se explicarint.

VI. Oecolampadius magni nominis inter Zuinglianos Theologus, cum nouem Anabaptistarum doctoribus coram Basileensi Senatu disputationem ingressus, suis suorumque vtpote plumbeis in hoc pugnæ genere, armis repudiatis, alia ex S. Ecclesiæ armamentario petenda sibi iudicauit,(b) *Eia, inquit, in nomine Domini ostendite nobis, quando hæc noua baptizandi forma in Ecclesia recepta sit, neque enim eam ex vestro vobis capite introducere licet. Nos in hoc totius Ecclesiæ consensum & consuetudinem monstrabimus. S. Cyprianus in epistola ad Fidum ait, paruulorum Baptismi in Carthaginensi Concilio mentionem fuisse factam, non tamen tamquam in dubium vocati, sed quod nonnulli imitatione Iudæorum, ante diem octauum eos non esse baptizandos dicerent: quæ opinio ab Ecclesia fuit damnata. Origenes Commentarijs in epistolam ad Romanos asserit, consuetudinem hanc infantes baptizandi ab Apostolis descendisse. An fieri potest* (inquit noster Prædicans iam Catholicissans) *vt qui Apostolorum temporibus tam propinquus fuit, fabulas Christianis narrare voluerit, cum quum Ecclesiæ traditione mendacij conuinci posset? S. Augustinus quoque affirmat, morem infantes baptizandi in Ecclesia semper viguisse Eodem modo Concilium Mileuitanum de Pædobaptismo loquitur non tamquam de re controuersa sed ad confutandum Pelagianorum de peccato Originali errorem: ceteri qui doctorum hominū, qui tamen infantium baptismū reprobare non ausi sunt.*(c) Hic Anabaptistæ, Lutheranorū more loquentes, (d) *Adquid, inquiunt, nobis tot Patres Doctores, Concilia allegas? Homines fuerant, quorum dictis & decretis stare non tenemur, nisi quatenus Se sacra scripturæ* (ecce tibi clypeum omni hæresi vsitatum) *sunt conformia. Atqui ex hac infantium baptismum probare non potestis: (e) neque nos in eo acquiescere possumus quod fieri consueuit, nisi fieri debere ex Scriptura doceamur. Quod si vsque ad hæc tempora in eo erratum est, certe tempus est vt error emendetur, postquam Deus veritatem nobis reuelauit; vtque purum & simplex Christi verbum amplectamur, qui vult vt fides præcedat baptismum Necesse est vt qui baptizat & qui baptizatur, integram & perfectam habeant fidem; quod si non sit baptismus est potius Sathanæ, à Papa inuentus. Quid ergò ò miseri!* excepit Oecolampadius, Catholice loquens. *An tot animarum millia, quæ in Ecclesia hoc modo baptizata sunt, & quæ talem baptismum rectum esse crediderunt, æternis flammis adiudicata arbitramini? An credibile est à Deo eos Sathanæ tamquam prædæ relictos? An vos propterea à tam doctis & sanctis hominibus per schismata discedere oportet?* (f) Illis vero vnicam scripturam obijcientibus, & ex ea Pædobaptismum sibi probari flagitantibus, quum iam Oecolampadio aqua hæreret, alius Prædicans Zuinglianus Thomas nomine subiecit: *Vultis vos vt expresso Dei verbo vobis probetur, Mulieres esse baptizandas* Sed ipsum hoc argumentum æque premebat authorem eius quam aduersarium ideoque erat inualidum in ipsius manu. Qui primam Disputationem Basileæ Anno MDXXVI. habitam scriptis consignauit, ait, Anabaptistis locum aliquem Scripturæ ad probandum aliquod ipsorum Fidei caput allegantibus Oecolampadium respondisse, *Illa scripturæ loca longe alium habere sensum quam quo ipsi acciperent; idque se testimonio omnium Doctorum qui huc vsque vixerunt, & vniuersali Ecclesiæ consensu probaturum. Verum & genuinum Scripturæ sensum eos nequaquam intelligere, vt quam illotis manibus tractent; nec velle sapientissimis illis Patribus credere, quos omnis admirata sit antiquitas. Nos habemus,* inquit Anabaptista *verbū Dei, quod omnino illis debet præferri. Sacra scriptura pura est, & minime fucata. Eam nos custodiemus, eam sequemur, quamdiu nobis vita supererit: nec alicui, quod in ea scriptum sit, fidem derogabimus. S. Spiritus dux noster est, & per os nostrum loquitur. Ille insidias nobis aperit eorum*

qui

a lib. de præscript. b Bulling. lib. 1. de orig Anab. cap. 7. fol. 14. d. ij c Petr. Canis. in loc. com Patrum. Tit. de baptismo. Cocc. thesaur. Cath de baptism. paruus. Bellarm. &c d Vlenb caus. 7 pag. 175. e Oecol lib. 2. Epist. f Oecol. disp. Basil. an 52. Luth. ep ad Anab. an. 57. Tom. 2. VVit. a. 48 fol 279. & ep. ad duos pleban. contr. Anab. Tom. 2. fol. 229 Vlenb. caus. 13. cap. 13. fol. 429. Hæretici de sensu scripturæ dissentiunt.

qui humanis traditionibus simplices conantur seducere Deo laus, aiebat qui inter eos præcipuus, *Ego in mea noui conscientia me non peccare: & scio innocentiam quoque nostram & veritatem religionis nostræ animis vestris esse exploratam*. Omitto alia in eandem sententiam, vti & rationes nostrorum Theologorum, ob quas illi teterrimam hanc hæresin condemnarunt. Oecolampadij vero sermones quos cum Anabaptistis habuit, ideo hic recensui, vt ostenderem, nec Zuinglianos nec Lutheranos, filiorum suorum hæreticorum à se progressorum, errores sola scriptura refutare posse, sed necesse eis esse ad Traditiones & Ecclesiæ consensum confugere: quod in ipsomet Bullingero, qui contra eos scripsit, perspicuè cuiuis licet obseruare. Et tamen illi ipsi Anabaptistarum per Traditiones & consensum Ecclesiæ refutatores, non cessant ijsdē armis quibus vinci vident Anabaptistas, pugnare contra Catholicos, & qui indignantur Anabaptistis vt pertinacibus, dum Traditioni & consensui Ecclesiæ cedere nolunt, sibi ipsis non indignantur, quod Catholicis, eadem præferentibus arma, cedere recusent. Cæci: cæci: qui æque ac Anabaptistæ, cum traditione vincuntur, se tamen victos fateri recusant, sed Scriptura, quam pro suo lubitu tractant, tamquam vallo inclusi, omnem impetum excipiunt, ita, vt prostrati & victi pro victoribus se gerant. Sed videamus Geneuenses quoque contra eosdem antagonistas in arenam prodeuntes, & quibus illi armis pugnent. *Si vos*, inquiunt, *Dei estis Ecclesia, sequitur Deum sine Ecclesia fuisse vsq; ad annum MDXXII quo Nicolaus Storkius & Thomas Muncerus primæ ecclesiæ vestræ fundamenta iecerunt. Excutite omnes Mundi angulos, neminem qui vobiscum vllo tempore senserit, inuenietis. Quum vero Deus sine populo & Ecclesia, & Christus sine regno non sit, sequitur vos non magū populū eius quā Ecclesiam esse posse*(a) O miseri refutatores Anabaptistarum! mutato nomine de Vobis, O Geneuenses, O Heidelbergenses & c Reformati omnes; ista fabula narratur. Cur vobis ista eadem non dicitis & occinitis, cum à Catholicis sic impugnamini? nisi quia vincere vultis Anabaptistas, & à Catholica veritate vinci recusatis! & vos vestro gladio insipienter iugulatis!

Ad Matrimonium quod attinet, Anabaptistæ illud in eodem habent honore quo noui Euangelici. Contractum enim ciuilem esse aiunt; at Sacramentorum esse negant. Singuli vnam tantum habent vxorem, cui in publico suorum cœtu fidem dant. Qui Catholicam, Lutheranam, aut cuicumque alij religioni addictam habet, si ad suam sectam pertrahere eam non possit, eam abdicat; quod si cum ea nihilominus cohabitet, excommunicatur. Neque enim cuiquam Anabaptistarum vxorem habere, quæ alteri, quam ipsorum religioni sit addicta fas est: perinde atque Christiano Iudæam aut Paganam ducere nefas. De ijs vero qui supellectilem hanc mira caritate communem inter se habent, deque alijs eiusdem religionis capitibus, infra dicetur.

DE APOSTOLIS ET PROPHETIS Anabaptistarum.

CAPVT IV.

ARGVMENTVM.

I. *Ficta Anabaptistarum pietas.*
II. *Quomodo Muncerus & Leidensis plebem seduxerint.*
III. *Anabaptistæ tam Catholicorum quam hæreticorum vitia detestantur.*
IV. *In morte constantes sunt, & de salute sua certi sibi esse videntur.*
V. *Vanitate Prophetarum sæpius deprehensa, in viam tamen redire nolunt.*
VI. *Faceta de Anabaptistica muliere Narratio.*

I. EST hæc diabolo velut innata versutia, vt impietatem pietatis fuco occultet, & vitia virtutis specie tegat. Idem per satellites suos tamquam in vase inaurato, lethale hominibus venenum propinat: id quod in plerisque apparet, qui nouam hanc Anabaptismi doctrinam promulgarunt. Sane vsque hodie secta hæc per Germaniam Superiorem atq; Inferiorem hinc inde sparsa, singularis integritatis & innocentiæ speciem præ se fert. Sed ô Deus! quot perizomatis opus illis est ad pudenda eorum tegenda? Ea cum quantum potuerunt, texere tunc & simplicem populum, & tam praui quam boni tenacem seducunt; interim ipsi in profundam & exsecrabilem vitiorum sentinam demersi exerrabit: *Anabaptista*, inquit Nicolaus

a *Vlenberg. causa 10. cap. 10. fol. 345. y. 5. Heidelberg. in Colloq. Franckenthal. in præfat. b. 1. a. 6.*

laus Amsdorffius Lutheranus, (a) *vita sanctitate modo Germaniam decipere incipiunt, quemadmodum Monachi olim totam Christianitatem deceperunt. Lutherani & Zuingliani*, ait Hosius, (b) *zelo religionis Anabaptistis multum cedunt.* Quum Burdigalam nostram variæ nationes è plaga Septemtrionali negociandi caussa confluere soleant; volupe mihi nonnunquam fuit diversarum religionum homines convenire, ac sermonem cum eis conferre, ac præsertim cum Anabaptistis, ut mysteria ejus religionis perdiscerem. Hic fateor me non semel ingenti perculsum admiratione, quum viderem eos in mediis negociorum turbis eundem vultum atque eundem animi statum semper servare, nec ulla injuria, ira, aut quocunque alio affectu ab eo dimoveri; eundemque vivendi morem atque institutum inter tot nationum colluviem retinere. Quum Anno MDXCVIII. in horum aliquot incidissem, eo tempore quo tota nostra Aquitania extrema fame laborabat, post multa ultrò citroque verba, unus ex ijs liberrimo vultu & sermone ita infit: *An vos Catholici, Christiani dici vultis, qui delicijs immersi ante fores fratres vestros iacere finitis. En plateas vestras languentibus & semimortuis plenas, interea dum mensæ vestræ ciborum & vini delicijs redundant. En laceros illos & cutem nudam ostendentes; dum vos bysso & serico vestiti, superbitis. Non hoc apud nos fieri solet. Nemo nostræ religionis panem suum emendicat. Si cui quid desit, id reliquorum fratrum liberalitate ultro suppletur. Nemo apud nos eleemosynam petit; sed nec quisquam ociosam vitam ducit. Omnes laboramus. Quod si quis naufragium aut iacturam faciat, ex communi omnium contributione ex parte resarcitur.* Replicanti mihi, à Salvatore nobis prædictum, fore ut *semper pauperes nobiscum habeamus* (c) respondit ille: *Sic est, id vero eo fit, ut monstretur imperfectio eorum qui inter Fideles esse volunt, & tamē candidam illam vestem, Charitatem scilicet non habent.* Hæc ille mecum. At miseri isti, qui litteris scripturæ mordicus adhærent, non considerāt. Christum Dominum nostrum nequaquam hanc legem suæ Reipublicæ imponere voluisse, *ut nullus in ea pauper inveniatur.* Est id non Christi sed Andreæ Carolstadij inventum, qui An. 1522. 27. Jan Wittebergæ edidit Tractatum *de abdicatione imaginum, &, Quod nemo in Christianismo debeat esse pauper.* Sed quid hæc cruciata quæ fierit dæmon per os Carolstadij secutæ grassationes rusticorum documento fuerunt. Si omnes eam perfectionem amplecti & capere possent, quæ Apostolorū tempore in primitiva fuit Ecclesia, (d) res foret non omnino difficilis. Sed Christus Servator noster, amplitudinem Ecclesiæ & difficultatem eiusmodi perfectionis prævidēs, consilium hoc tātum, non præceptū nobis dare, interim vero pauperes inter nos esse voluit, ut spiritualem eleemosynarum negociationem, cujus fructus & in hac & futura vita percipitur, exercendi Christianis non deesset occasio.

II. Hac igitur ficta morum sanctitate primi Anabaptistarum Apostoli, à Muncero, Leidensi & alijs huc illuc per Germaniam missi, infinitā quasi hominum multitudinem in sua retia attraxerunt. Regionem aliquam peragrantes, ex arboribus, more Druidū (qui Græco nomine à quercubus ipso Melanchtone approbante sunt dicti eo quod in lucis & sub quercubus sacra peragerent teste Sal. Cæsare, Cicerone, Plinioque (e) olim apud Gallos, & concionabantur, & verbis partim dulcibus, tertio quoque verbo Christum & Salvatorē ingeminantes; partim asperis, iram Dei sævissime comminātes, populum suarum partium faciebant. Inde ubi ad rivum, fluvium aut fontē pervenissent, eos qui vellent baptizabant, magna sæpe velut oviū multitudine unum aliquem, qui primus id petebat, tāquam gregis ducem sequente. Et quia Salvator Apostolis mandavit, *ut quod velut in secreto audissent, in tectis annunciarent*; fatui hi homines in villis & pagis domos, in sylvis & solitudine rupes & præcipitia conscendebant, (f) atq; inde quam possent altissima voce exclamantes, oculis in cœlum sæpe retortis, omnes ut Pœnitentiam agerent, vitam emendarent, fortunas relinquerent aut in commune conferrent, ac baptizati, se sequerentur, hortabantur. Hanc enim esse Dei voluntatem: quam nisi fecerint, iram ejus & pœnas gravissimas experturos. Quidam Philippus Sartelanus nomine, Basileæ per omnes plateas discursans clamabat: *Pœnitentiam agite, desistite à peccatis, rebaptizari vos sinite. Ego enim adhoc à Deo missus sum, qui Michaele Archāgelo interprete, populo Pœnitentiam me prædicari iussit. Hi Anabaptistæ,* ut Erasmus in epistola quadam attestatur (g) *non minus Oecolampadianos seu Novos Evangelicos, quos animarum interfectores appellabant, quam Canonicorum vitia detestabantur.* Addi, tq; , Se-

O   Etiam

a *Libro. Recta fides de Cana.* b *Lib 1. de Hæres. nostri sæc.* c *Matth.* 26. 11. d *Act.* 2. e *Heuter fol.* 490. *lib* 11. *de rebus Belg.* f *Cæsar.* 6. *Belli Gal. Cic. l.* 1. *de divin. Plin. l.* 30. *c.* 1. g *lib.* 23.

etiam hanc Principibus & Magnatibus valde esse odiosam, non solum quia magistratus tollat, sed etiam bonorum communionem inter omnes esse velit sanciatque. Ceteroqui nec templa habere, nec armis se defendere nec deesse inter eos qui sanctiorem si sola externa facies expendatur ceteris plerisque Sectarijs vitam ducant. Tandem subjungit: *Terreri nos corvi alicuius crocitatione aut sinistro volatu, atq; inde malũ capere augurium res nostras ex cauta futurorũ præsensione adeo fragili ordinare. Attamen in tot tantisque, quæ contingere videmus, morum dogmatũq; torneamentis, ita nos gerere, ac si sensibus essemus omnino capti.* Ita Erasmus stuporem nostrum in religionis malis præcavendis, & in alijs miram cautelam attentionemque taxat. videns rudem populum Novorum horum Apostolorum ac pœnitentiæ præconum doctrinam, tanquam manna cœlitus delapsum, cupidissimis animis excipere sine examine, sine metu seductionis. quo loco duo Lectori suggero, quæ animo occurrunt, unum est, quod Erasmus in eo, quod rectè arguit, impegit, cũ nec ipse eruditus adeo, Lutheri initia, pessimos exitus habitura præsensit, sed fovit: alterum quod illud ipsum dogma Anabaptistarum, de armis ne quidem ad sui defensionem sumendis, merum sit ipsorum figmentum, cum ex Historijs certissimis Monasterij, Amsterodami alijsque in locis patratorum (a) longè aliud sentire de Anabaptistis omninò compellamur, nisi forte ex infelici armorum subinde tractatorum eventu, ad tempus aliquod, eorum nausea: laborarint.

III. Habeo penes me non ita multarum paginarum Colloquium, Anno M D XXX inter Catholicum, Lutheranum, & Anabaptistam habitum: in quo Anabaptista utrique gravissime & impune exprobrat enormia crimina quibus ipsorum Ecclesiæ sint pollutæ, plane ea libertate ac si uterque attonitus hæsisset. Scripsit etiam Germanus quidam contra Anabaptistas libellum, in quo errores eorum & superstitiosam simplicitatẽ notat. atque inter alia narrat. Ex eorum numero aliquẽ in prato concionantem, quum forte mulierem conspexisset, cincinnis calamistratis, auro & gemmis fulgentem, ad eam conversa oratione, sic loquutum: *Nostræ sorores non ita ornatæ sunt. An tu nihil aliud habes quo hominibus placeas, quam superbas has ineptias & mundum immundum? Deme has gemmas, monile ac reliquum ornatum, vende ea, & precium da pauperibus. Mutes has & sericas vestes in cilicium mutæ. Audi quid S. Apostolus Petrus de ornatu mulierum dicat. Simulq; aperto Novo Testamenti libro, locum illum prælegit ex capite III epistolæ I. Quarum nõ sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, &c.* Hoc eõ recensere volui, ut intelligatur quantopere priscã illi simplicitatẽ cuius imago in nostris passim libris occurrit, in omni cultu affectent, & libertate aliter viventes castigent. Itaq; vestitus eorum omnis ex panno est; &, non aliter, quã Eustathiani olim, omnes eos qui sericis vestimentis utuntur, *diaboli filios* appellant.

IV De eorundem contra omnem vim & tormenta admirabili constantia, vel rabie potius, quid dicam? qua errores suos in medijs flammis & cruciatibus ad extremum usque spiritũ & ultimam sanguinis guttam defendunt; ut suo loco ostendam. Habet nimirum & semper habuit diabolus suos quoq; martyres, ad suam scilicet gloriam propagãdam. Hosius (b) dicit, ex omnibus sectis *nullam præ istâ, ferro & igne vexatam fuisse*, atq; intra ducentos annos nullam maiori constãtia vel pertinacia potius, tormẽta omnia ipsamq; mortẽ sustinuisse, adeo ut in hoc Lutheranos & Zuinglianos multis parasãgis antecedant. Erasmus commiseratione dignos esse ait, ut qui magnã partẽ errore potius quã malitia peccent: quãvis interim de salute sua certissimos se esse glorientur. Hãc lectionẽ eos docuit primũ quidẽ Lutherus cõsũmate vero Menno (c) unus ex primarijs ipsorũ doctoribus, sic scribens: *Falli non possum. Credidi, ô pater cœlestis, Verbo tuo, & per Spiritum S. illud tanquam Verbum veritatis suscepi, Certus sum, me hac mea doctrina, quæ Dei Verbum est, in extremi iudicij die non Mundum solum, sed angelos etiam iudicaturum.* Atque his ijsdem ferè verbis Lutherus initiõ doctrinæ usus fuit, quæ Anabaptistæ expoliuerũnt.

V. Sed, Deum immortalem! quam sæpe illi ab hoc spiritu decepti, numquam tamen suo ipsorum malo sapientiores facti sunt? (d) Muncerus suis auxiliatrices Angelorum legiones, ac victoriam sine armis pollicitus, se ac quotquot ipsum sequuti fuerant perdidit. Leidensi imperium totius orbis terrarum promissum fuerat; idemq: carnifici exuvias suas reliquit. Melchior Hofmannus, qui ab Helia missum se videri volebat, ac revelatũ sibi dicebat, fore ut magna cũ gloria centũ quadraginta qua-

a *Arnold. Meshovius in Histor. Anabaptistica libri*
b *Lib. 1 de hæres. nostri sæc. fol. 436 libr. de Vera fide Hos.* c *lib. 1. de hæres. fol. 432.* d *Alber. contra Carolstad Sleidan. lib. 5. Spangenberg. Chron. Saxon. Pomarius &c.*

quatuor millibus discipulis comitatus Argentorato discederet, in pædore & squallore carceris fuit exstinctus. (a) Complures alij ab eodem spiritu promissiones acceperant, vltimum supplicium effugituros; qui tamen ferro & igne passim sunt absumti. Feminæ cuidam Basileæ captiuæ idem spiritus persuaserat, sine cibo & potu miraculosè victuram: sed post nouem dierum inediam, decimo mortua est. Millies Anabaptistæ extremi iudicij diem prædixerunt, ac Christi velut iam aperto cœlorum fornice egressum parantis, aduentum maxima deuotione exspectarunt; Solem tamen consueto cursu abeuntem & redeuntem hactenus viderunt. Ex ijs Propheta aliquis suorum auditorum animis hanc persuasionem ita impressit, vt vni tantum linteamini incubantes, totam noctem in rupium cauernis exegerint, Christique aduentum exspectarint, albo illo colore innocentiam suam testantes, ac miserabili voce & suspirijs Dei misericordiam implorantes: verum vbi deceptos se viderunt, non sine pudore ad suos quique lares reuersi sunt (b) Sed age, facetam de eodem spiritu narrationem adiungam, vt lectori fastidium è continua historia paullulum detergatur.

VI. Mulier quædam Anabaptistica, excucullati monachi, eandem religionem profitentis vxor, cum marito in summa paupertate viuebat, sic vt ad victum sæpe panis etiam deesset. Nocte quadam Spiritus ei reuelat, ac iubet vt vicinas ac socias epulo excipiat, policitus nihil rerum necessariarum defuturum. Illa dicto audiens, mane omnes quotquot nouerat, inuitat. Huius conuiuij fama quum percrebuisset, plerique quibus fæminæ paupertas nota erat, mirati, vnde illi ad eam rem sumtus; neque tamen quisquam quidquam suspicati, quod bonæ illa hactenus existimationis fuisset, vt quæ in cœtibus eorum Biblia nonnunquã ipsis prælegeret. Accurrente magna hominum multitudine, vt & conuiuij apparatum & exitum viderent, iubet illa mensas sterni, & conviuarum suo quemque pro dignitate aut ætate loco considere: interim vero in tota domo nec fumus nec flamma conspiciebatur. Omnibus iam prima fercula exspectantibus, ac quum nihil adferretur, mutuo se respicientibus, illa constanti vultu circumiens rogat, vt paulisper adhuc exspectare sustineant. Breui Angelos adfuturos, & omnium ciborum admirabilem copiam allaturos. Hoc enim miraculum præterita nocte a S. spiritu, qui mentiri non possit, sibi reuelatum esse. Moram vero hanc interponi, ad tentandam ipsorum patientiam & fidem. Interim illa oculis ac manibus ad cœlum eleuatis, multis editis suspirijs & gemitibus, vt olim Baalitici illi sacerdotes, Deum obsecrare non cessabat, dicens: Mitte nobis, Pater, de cœlo panẽ, quibus multo maiora, nempe vitam promisisti: Sed hoc mortuo erat næniam cantare. Appetente ergo iam nocte, fames conuiuas domum suam quemque discedere, & ibi latranti stomacho præsentius remedium quærere coegit, multo turpius deceptos, quam illi quos Heliogabalus inuitauit, eisque præter panes, fructus, ac cibos pictos nihil apposuit, quibus si non stomachus, oculi tamen aliquo modo fuere recreati. Sic ergo bona illa à S. spiritu omnium risui exposita, vt stultitiæ, ita ludibrij quoq; vicinas suas socias sibi asciuit.

DE INEPTIS QVIBVSDAM ANAbaptistarum consuetudinibus, in S. Scriptura, vt ipsi aiunt, fundatis.

CAPVT V.

ARGVMENTVM.

I. *De Melchiore Hofmanno, magni inter Anabaptistas nominis & auctoritatis.*
II. *De alio Propheta ipsius successore: & de Anabaptistarum simplicitate.*
III. *Anabaptistæ arma non ferunt.*
IV. *Iusiurandum illicitum esse contendunt, & imagines detestantur.*

I. INTER eos qui Anabaptisticam sectam longe lateque propagarunt, non postremum locum obtinet Melchior quidam Hofmannus, qui & propriæ seu speciali inter eos, & vt ita dicam subalternæ sectæ nomen dedit. Hic Embdam profectus, propalam, Comite qui Lutheranus erat, conniuente, Anabaptismum plantauit, & quamplurimos rebaptizauit. Fuit vero, (vt Vbbo Philippi scribit. (d) qui eiusdẽ sectæ doctor fuit, & postea respuit) homo vehemens, & exprompta facundia prædictus. Contra Lutherũ & Zuinglium multa

 acerbe

a *Bleesdich. lib. de secta Dauid. Georg.* b *Gast. fol. 130 Crus p. 3 Chron. Sueu an. 30.* c *lib. Retog. fol. 3. Modest. de auct. Anab. fol. 78.. f. 1.*

acerbe scripsit. Edidit etiam Commentarios in Apocalypsin, quibus multa mirabilia atque ab omni ratione aliena continentur; nec non figuras Mosaici Tabernaculi, & Mysteria Incarnationis Idem Ubbo Deum testatur, quamvis Lutherus vehemens & tumultuosus fuerit, Hofmannum tamen hac in re longe illo superiorem fuisse; ejusq; exemplum se aliosque collegas sequutos, contra Lutheranos, Zuinglianos & Papistas, non minus quam contra omnes diabolos, detonare ac fulminare solitos. Eidem Hofmanno in Frisia Orientali doctrinam suam spargenti, senex quidam apparuisse dicitur, Heliæ Prophetæ specie, ut discipuli ejus narrant, (a) eumque ita esse alloquutus: *Melchior, ab eo qui creavit cœlum ac terram, ad te missus, tibique mandare iussus sum, ut Argentoratum, quæ nova est instar Hierosolymæ, proficiscaris, ibique Verbum Dei annuncies, & populum rebaptizes. In vincula quidem ibi conijcieris verum sexto post mense cum triumpho inde liberatus discedes, centum & quadraginta quatuor discipulorum millibus comitatus.* Melchior vaticinio huic ceu oraculo fidens, itineri se dat, & Anno M D XXXII. Argentoratum profectus, contra Lutheranos Prædicantes publicam disputationem suscipit, inprimis de Pædopaptismo, quem Sathanæ inventum appellabat. (b) Quum non multo post magistratus jussu custodiæ daretur, nihil territus, sed lætus potius: *Hic*, inquit, *dies ad triumphum mihi à Deo promissum, viam mihi sternet:* Ex carcere discipulos quos in Frisia habebat, frequẽter est consolatus, (c) & per litteras in suum locum substituit quendam Joannem Tripenmacher nomine, qui Amsterodami sectam suam valde amplificavit (ubi etiamnum illa maxime viget) ac tandem Hagam Comitis abductus sanguine eandem obsignavit, igni exustus. Melchior vero frustra exspectata Heliæ ope, in carceris squallore obijt.

III. Dum in carcere attinetur Hofmannus, in eadem urbe novus quidam propheta exstitit, Leonardus nomine, qui suas visiones editis libris publicavit. Usus hic fuit ope d[illegible]arum sagarum seu divinatricum, quarum una Ursula dicta, uxor erat ejusdem Leonardi prophetastri; (d) altera Barbara nominabatur. Hæ sæpenumero mirabiles prophetias visionesque socijs detegebant, eoque humanas mentes vanis futurarum rerum præsagijs rapiebant, ut ipsum Melchiorem sumpta à cygno parabola, Verum Eliam, alium utpote Cornelium Poltermannum Enoch esse miro quodam astu permultis à Dæmone seductæ persuaserint. Quos demum ceu luminaria duo magna post medium annum Argentorato cum centum & quadraginta quatuor millibus Prædicantium, Apostolorum & nunciorum Dei in signis virtutibus ac miraculis multis prodituros prædicabant. (e) Deplorat hoc loco supradictus Ubbo simplicitatem ac cæcitatem nostram, qui eiusmodi artibus circumveniri nos patiamur: atque se quosdam ex hypocritis illis, Hofmanni discipulis diu apud se habuisse, qui doctrinam illius, scientiam & pietatem ad cœlum usque laudibus extulerint, atque Anabaptistarum religionem, ob summam quæ ibi ferveat, Charitatem summopere commendarint. *Docent enim, omnes iniurias sine murmure perferendas, nec defensionem licitam esse. sed secundum Evangelium omnia propter Dei honorem sustinenda, bonum pro malo reddendum, inimicis benefaciendum, et qui nos in dexteram maxillam percusserit, prabendam & alteram, &c.* (f) At non animadvertunt, Salvatorem duplicem protulisse doctrinam, unam præcipientem alteram consulentem solum, & locis in Matthæi 5. 6. ac 7 capite allegatis, utramque misceri, iudicio Ecclesiæ discernendam, siquidem ea omnia ibi ad Apostolos loquitur & alios, qui Christianam perfectionem ut illi amplexuri erant, & quorum arma, verba, & præsidium humilitas futura erant. Quæsivi ego aliquando ex horum aliquo, An iniuria affecti, nullam plane animi sentirent perturbationem? Tum ille, *Immò*, inquit *(nam & nos caro & ossa sumus sicut vos) sed Spiritus Dei statim adest, ac patientiam animis nostris inspirat. Nec dici potest, post motum illum Monasteriensem, quo tempore illi in nostra religione nondum perfectè erant instructi, quemquam fratrem Christianum ab ullo nostrum percussum, læsum aut occisum esse. Et hinc docent illi, non licere Christianis uti gladio, Christus*, inquiunt, *S. Petrum propterea reprehendit, ac divinam hanc sententiam pronunciavit: Qui acceperit gladium, gladio peribit.* Et hæc quidem etiam una fuit ex Lutheri propositionibus etsi is more & privilegio suo usus eam sæpe mutarit, verbo, calidum frigidumque pro tempore spirans. Facit huc sequens historiola. Quum anno M DXLIII Anabaptista quidam in iudicio accusaretur, qui inter alia illicitũ esse armorum usum, nec

a *Bleesdick de secta David Georg. in princ.* b *Bulling. lib. 2. cap 13. fol. 57.* c *Ubbo lib Receg. fol. 4.* d *Ubbo ibid. fol. 7 & 8.* e *Modest fol 79. fol. 11. Bleesdick ibid in princip.* f *Matthæi 5 &c.*

nec gladio percutiendum aiebat, roganti Iudici, si nocturnus fur fores ipsi effregerit, aut latro in sylua ipsum inuaserit, an illi argentum, huic iugulum quasi vltro esset præbiturus, ac non potius pro vtroque quantum possit pugnaturus? respondit ille: *ad sui defensionem vix ac ne vix quidem arma accepturum, vt qui sciret in Dei se suaque omnia tute la esse, qui omnes capitis sui capillos numeratos habeat, & cuius Voluntatem fieri assiduo precetur.* In Colloquio Lauffensi Anabaptista à Catholico rogatus, *An non cum alijs Christianis ad patriæ defensionem contra Turcas arma sumere velit,* idem quod Lutherus initio sui Euangelij, vt postea dicam, respondit: *Turcam precibus & oratione, non armis profligandum esse. Hunc enim esse Dei flagellum, quo Papistas & nouos Euangelicos castiget.*

III. Flissingæ, & in alijs Hollandiæ & Selandiæ ciuitatibus, Anabaptistæ ad vigilias vocati, comparent quidem, sed sine armis: ijdemque in excubitorum stationibus tantum locantur, vt scilicet animaduerso hoste clamore eum prodant. Id enim ex religionis suæ decretis facere ipsis licet, at manum armis admouere, ac hostem depellere non licet. Nonnulli quidem arma portant, pulverem, fomitem, alia tormenta etiam instruunt & onerant; at ignem subijcere, aut gladium educere, religioni habent. Naues eorum (multi enim rei nauticæ, ac præsertim in Belgio, student) facile dignoscuntur; vtpote nullis tormentis aut alio quocumque armorum genere instructæ. Si in piratas inciderint, velis remisque effugere laborant. Si effugere non possunt, complicatis manibus sese dedunt, ac Deum tum quoque laudant, dicentes: *Benedictus sit Iesus Christus.* Hoc illi nomen frequenter in ore habent, tam certi salutis suæ, vt damnari se non posse, dicant. Nec vero tantum ab omni vi & iniuriæ repulsa abstinent, sed malefactori quoque manus inijcere nefas ducunt. Anabaptista quidam quæ huius opinionis argumenta haberet rogatus, *Quem,* inquit, *furem aut latronem Christus D. N. & Apostoli ceperunt? cui malefico manus iniecerunt? Atqui eorum vitam & facta nos pro virili imitari decet.* In iudicio quoque contendere, aut magistratum gerere Christianis prohibitum esse aiunt (a). Ex ipsorum enim sententia *non opus est vllo alio magistratu quam Pastore ac cæteris Parastatis;* nec alia sententia quam quæ ab vniuerso cœtu seu ecclesia fertur. *Quid, opus habemus,* inquiunt, *magistratu si Christiani sumus?* Rogari à me, si cui ipsorum facta esset iniuria, quam eius vindicandæ rationem esset ingressurus? Si aiebant, *is nostræ religionis non sit, coram ipsius iudice conueniendus; sin eorundem sacrorum sit socius, monendus erit, vt iniuriam agnoscat, ac pro ea satisfacturum se promittat. Quod si promissis non steterit, indicandus est Ecclesiæ, quæ vtroque audito sententiam ferre consueuit.* Ex quibus omnibus manifestum est quam mordicus imperità pietate vti dementati hi homines, litteræ S. scripturæ & non spiritui inhæreant, quamque parum ad eiusdem intelligentiam penetrare queant, quæ non è priuatorum hominum sensibus, sed communi Ecclesiæ, tamquam veritatis magistræ & directricis, consensu verissime est haurienda.

IV. Ante omnia Iusiurandum omne, etiam quamcumque ob caussam, illicitum esse contendunt, vsi ad hoc S. scripturæ testimonio, vbi dicitur, *Sit sermo vester, Est, est, Non, non* adeo vt multi acerbissima potius tormenta sustinere, quam iusiurandum, etiam coram Iudice, præstare maluerint (b) Apud Gastium Anabaptista quidam sic inquit: *Iusiurandum nullum facimus, quia Deus id in suo Euangelio prohibuit.* Etiam hodie vbi illi sunt, in iudicio nullum ab eis iuramentum aut manus eleuatio exigitur, sed simpliciter verum dicere iubentur.

Omnes ab imaginibus abhorrent, nec solum in templis, sed domi etiam: quinetiam easdem ex Biblijs ac libris suis exscindunt aut eradunt. Testatur idem Gastius, vidisse se fœminam Anabaptisticam è domo emigrare, quod S. Virginis imago in vitro ibi depictam conspexisset *Et ego,* inquit, *si quando ad me venissent, rogabam eos an tabulis quæ frequentes in cœnaculo meo pendebant, offenderentur. Tum illi, Tibi,* inquiunt, *tamquam patrisfamilias domi tuæ tuo more viuere licet, sicut etiam nos arbitratu nostro domi nostræ viuimus. Veruntamen nosti, credimus, à Deo picturas &c. interdictas: statimque illud, Non facias tibi sculptile, decantabant.* Quod ad sepulturam, sine vlla pompa aut cæremonijs efferuntur, & communi cum reliquis sectarijs loco sepeliuntur, qui hanc eis societatem post mortem non negant, vt faciunt Catholici. Vult enim nostra religio, vt quos viuos error à nostra separauit Ecclesia, ijdem mortui à membris eius sint separati.

a *Vide Bulling. lib. 1. cap. 8. & lib. 5. cap. 9. & 10. &c.*
b *Bulling. ibid cap. 12.*

DE COMPLVRIBVS ANABAPtistarum factionibus seu diuisionibus, earumque auctoribus.

CAPVT VI.

ARGVMENTVM.

I. *Anabaptistarum secta in plures factiones diuisa.*
II. *De ijs qui seminu promiscue vtuntur.*
III. *Munceriani & diuersi heretici ex eadem schola.*
IV. *De Odys Anabaptistarum inter se.*
V. *De alijs eorum Regibus post Ioannem Leidensem.*
VI. *D. Ioanne VVilhelmi vltimo Anabaptistarum rege, & eius morte.*

I. QVEMADMODVM reliquæ omnes hæreses ita hæc quoque vix exorta, in plures factiones diuisa fuit. Neque enim in regno diaboli ulla est concordia, uti nequam spiritibus uno solū modo decepisse nō satis est, indies noui aliquid comminiscitur, indies noua discipulis suis secreta reuelat. Tanta vero est inter Anabaptistas diuersitas, vt è Sueuia aut Morauia in Hollandiam profecti, non recipiantur, nisi rebaptizati. Sic ergo multi qui infantes in Ecclesia Catholica baptizati sunt, ter baptizantur, vt testatur Schlusselburgius libro XII. Verum age præcipuas sectas seu factiones enarremus; omnes enim difficile, aut nobis certe, impossibile est. Sebastianus Francus in Chronicis suis LXX. ponit.(*a*) Quidam *Apostolicos* se appellant, quasi veros Apostolorum imitatores. Hi nudis incedunt pedibus, eosque mutuo sibi lauant, & bona sua relinquunt, seu in commune conferunt. Hanc enim illi veram Christianorum notam esse aiunt. Hoc charitatis esse præceptum, ab ipso Christo & Apostolis vsitatum. Non posse quem diuitem & Christianum esse simul. Etsi autem lex hæc seu consuetudo inter ipsos postea mutata est, tamen hodie etiam in Morauia communem habent dispensatorem seu Oeconomum, qui æqualiter omnibus necessaria distribuit.(*b*) Verum age, vniuersam huius Oeconomiæ rationem & admirabilem ordinem inspiciamus.

Iam diu est quum in sola Morauia circiter septuaginta Anabaptistarum millia numerata fuerūt. Omnes enim in vnam matriculam relati sunt, cuius numerus vel crescit vel minuitur, prout plures vel pauciores nascuntur aut moriūtur. Nullas proprias, aut certe exiguas habent possessiones, sed mercede alienos agros colunt. In certas velut præfecturas diuisi sunt, & per diuersorum dominorum ditiones dispersi. Numero suo neminem adscribi patiuntur, qui manuum suarum labore victum sibi non quærat, aut non opificium aliquod faciret: eoque rari inter eos sunt Nobiles. Si qui vero societati eorū nomina dēt, pro gladio statim malleū aut tale aliquod instrumentum sumunt, vt eo sibi suisque more ceterorum victum quærant: qui plerisque honestus & liberalis, quum multam mercedem mereant, sumtum vero faciant perparce. In vnaquaque præfectura omnes in communi viuūt; habentque singulæ Præfectum seu Regentem, cui seniores quidam ceu parastatæ adiuncti sunt. Hi diligentia quadam & industria admirabili singulis necessaria procurant. Præter hos Patrem habent, seu spiritualium rerum præfectum, qui qua publice qua priuatim eos in religione instruit & informat. Hic idem antequam ad opus exeant, quotidie orationem eis præit, quam alta voce pronunciat, ceteri iunctis manibus ac frequentibus suspirijs silentio subsequuntur. Post precationem quisque ad suum opus ac pensum vadit. Alijs concionibus quam precibus his publicis non vtuntur. Habēt generalem præfectum seu caput suæ Ecclesiæ, sed tam secreto, vt nemini nisi ipsis tantum notū sit, & alijs non reuelaturos, promittere cogantur. Cœnam celebrant bis quotannis, tumque mares & feminæ promiscue assident, alter alterum inuitantes, sed magna cum modestia: quam non in hac solum, verum alijs omnibus actionibus adeoque tota vita mirum in modum obseruant. Eos si videas cœnaculum reficiendi sui causa intrantes, mensisque assidentes, Religiosorum potius bene ordinatorum quam hominum plebeiorum & mechanicorum Conuentum dixeris. Vbi mensæ assederunt, quadrantem fere horæ taciti sedent vtraque manu ori admota; tumque meditari ac corde precari, adeoque sæpe in ecstasin rapi dicuntur. Idem ab eis fit, sublatis mensis. Inter cœnandum aut prandendum adstat Archimandrita, (voce à Thebaidis Mo-

a *Franc. 3. part. tit. de Anab. Eder. inquisit. Euang. fol. 52. Vlenb. caus. 9. cap. 9. pag. 306.* b *Cura. Chron Siles part. 2. pag. 140. Munch. in colloq Euang. Reform. fol. 4. Christoph. Erardus in histor. de Anab. in Morauia.*

Monachis olim vsurpata, appellatus) singulorum mores obseruans, & castigans. Cibo sumto singuli discedunt, nec salutantes alter alterum, nec salutati. Duo tamen aut tres sæpe vnà spaciantur, nec interim cum alijs sermonem miscent. Opus miro silentio faciunt. Sæpe triginta aut quadraginta rure simul vnà laborant, alij triturantes, alij vanno frumenta purgantes, alij aliud facientes (eiusmodi enim operas dominis in quorum ditionibus habitant, exhibere coguntur) tanto silentio vt vix toto die verbum ex eis audias, & in Pythagoreorum schola educatos credas. Et in oppidis passim in vna officina triginta aut circiter laborant, tanta diligentia, vt vix oculos ad ingredientes aspiciendos deflectant; ipsi certe vltro neminem salutent aut compellent. Quando noctu laborandum est, omnes in spaciosa quædam conclauia se conferunt, mares à feminis seorsim, multo pensilium lychnorum lumine illustrata, quorum fumus per fistulas quasdam superimpendentes foras exit. Tanta illis munditiei, & præcipue silentij cura. Si loquendum sit, voce vtuntur humili & submissa. Eadem est mulierum quamuis naturâ sexus loquacium, disciplina, quæ supellectilem & cibos curant. Vix credat quisquam, quadringentos aut quingentos pueros ac puellas tanto silentio assidere, vt statuas esse pures. Ii à feminis reguntur, vno & eodem vestitu, eoque simplici admodum atque inornato, omnes amicti. Tecta pleraque sunt è stramine: in domibus tamen mira vbique apparet mundities.

Quando surgendi tempus est, vnus per dormitorium circumiens, clara, modesta tamen voce clamat, Auff Brüder / Auff / id est, Surgite fratres, eaque verba aliquoties repetit. Sacerdotes & Religiosos Catholicos non vt ceteri noui Euangelici odio & horrori habent: immo officinas eorum ingressos, nonnumquam munusculo aliquo onustos dimittunt. Sed & erga peregrinos quanta possunt maxima humanitate vtuntur. Diebus Dominicis bini per pagos & villas incedunt, ac facile agnoscuntur, dicentibus passim qui eis occurrunt, Es seind die Brüder / id est, Fratres sunt. Eo enim nomine quum licet eum alibi indigitantur. (*a*) Nigro ijs diebus vtuntur è lana vestitu, baculosque manibus ferunt, in primo quod occurrit diuersorio mensis assident viatorum; initio magis muti quam pisces. Vbi vero vnà assidentes diligenter adspexerunt, eorumque ingenia & mores paullulum cognouerunt, disserere incipiunt de extremo iudicio, de pœnis æternis, de Inferno, de diabolis & eorum crudelitate in excarnificandis damnatorum animabus & corporibus; idque vnice operam dant vt audientibus timorem incutiant (neque enim alios facile quam simplices & indoctos aggrediuntur) Quod vbi animaduertunt, aliò deflexa oratione eos consolantur, ac pollicentur viam se commonstraturos, qua, vitatis omnibus istis cruciatibus & miserijs, ad æterna gaudia perueniatur. Eam vero vnicam esse, vt quisque à malo posthæc abstineat, ac se rebaptizari sinat. Et hoc quidem astu illi ad illiciendam rudem & indoctam plebem vtuntur, dum velut gustum aliquem suæ religionis illi propinant, vt Lutherus iam suo tempore notauit. (*b*) Festos dies nullos obseruant, ac sine vllo intermissione laborant. Ex omnibus hæreticis nulli difficilius conuertuntur, non minus, immo multo minus quam Iudæi. Caussa est, quod doctrinæ S. scripturam; moribus, externam quandam innocentiam prætexunt. Ebrios, rixosos, blasphemos, & alijs eiusmodi vitijs contaminatos non ferunt, sed excommunicant ac suis cœtibus excludunt (quod illi appellant in Mundum remittere) nec eos postea recipiunt. Biblijs vtuntur epitomatis, vel truncatis potius, in quibus quæ visa sunt retinuerunt, quodque de suo admistum est (cuius respectu reliquum omne fere nihil est) non minus tenaciter quam ipsum Dei verbum amplectuntur. A disputationibus abhorrent: Quod si qui prouocati certamen detrectare non possint, ita intra septa & cancellos suos se continent, vt assiliri vix possint. Hæc fere est disciplina, qua Anabaptistæ in Morauia Communitates suas regunt, in qua certe nec ordo nec quidquam quod ad religiosam aliquam domum moderandam pertinet, desiderari potest. Sed inprimis fortunarum & conditionis æqualitas multos pellicere solet. (*c*)

Sunt etiam inter Anabaptistas qui *Puri* dicuntur quod ab omni peccato immunes se putent: eoque in oratione Dominica verba illa omittunt, *Et remitte nobis debita nostra.* Aiunt enim hominem post acceptum in ipsorum Ecclesia baptismum, peccare amplius non posse. (*d*) Quia enim in- quiunt.

a Munch. in Euang. Reformato b *In præfat. Tom. 1.* c *Vide Cura. in Chron. Siles. pars. 2.* d *Eder. fol. 51. Hosius. lib. 1. pag. 436. Gast. libr. 2. fol. 23.*

quiunt, *Sanctum Spiritum nobiscum habemus, quidquid faciamus, peccatum esse non potest. Nos sumus electi ac prædestinati ad salutem. Omnes unum tantum corpus, quemadmodum & unum Spiritum habemus.* Hoc eodem modo Valentiniani loquuti sunt, vt Epiphanius testatur. Est præterea alia secta quæ *Tacentium* dicitur, qui rogati de religione sua, nihil respondent, sed oculis tantum cœlum obtuentur. Alij *Separati* appellantur, qui in locis tantum solitarijs viuunt, nec vllo alio religionis exercitio quam meditatione vtuntur; vitia sua, & in primis ignauiam & stuporem solitudine tegentes. Quæ *Precantium* vocatur secta, plena est hypocryseos. Vix finita precatione, incipiunt aliam; cum hominibus numquam loquuntur, nunquam comedunt, nunquam denique quidquam faciunt, nisi prius Deum comprecati. Credo dormientes quoque orare. *Rapti* quidam appellantur, qui ab ecstasi ad se reuersi, mirabilia narrant quæ in Paradiso aut Inferno viderint; tumque ea quæ à Deo iniuncta sibi esse dicunt, sine vlla mora aut metu exsequuntur: vt is qui Anno MDXXXVI. præsente patre atque matre fratri caput abscidit, hoc à Deo mandatum sibi aiens. (a)

II. Sunt etiam qui *Liberos* se nominant, quod vt sibi persuadent, nec tributum nec obedientiam cuiquam Principi aut magistratui debeant (b) Hi matrimonium rem Spiritualem esse affirmãt, eoq; feminis promiscue vtũtur, existimantes (quod de brutis vix quisquam credat) commistionem illam sine peccato esse; & sic quasi Platonicæ reipublicæ formam sequuti: ex quo facile verum videtur quod à Tertulliano dictum est, E Platonis schola multas hæreses prodijsse. His similes olim fuerunt Gnostici, & qui falso nomine Nicolaitæ dicti sunt, à Nicalao quodam, qui cum S. Stephano vnus fuit è primis Diaconis; vtque Deo liberius seruire posset, vxorem iuuenculam, forma & alijs dotibus insignem, præsentibus Apostolis abdicauit, eoque petulantibus quibusdam iuuenibus calumniandi occasionem præbuit, qui Nicolaitas se appellarunt, ad introducendam fæminarum communionem. Hi apud Germanos appellantur Freygeister id est Libertini Spiritus, docentque quamcumque feminam, à quocumque viro suæ religionis rogatam, sui copiam facere debere, vt si ille dicat: *Spiritus meus concupiscit carnem tuam,* statim illa respondeat: *Veni ergo, & faciamus mirabilia.* Felix Capito historiam recenset de quodam eiusmodi Inspirato, qui amici domum ingressus ex templo in hæc verbo prorupit: *Spiritus sanctus mandauit mihi vt cum vxore tua cubem. Bene habet,* inquit maritus: & vxori mandat vt morem ei gerat. Interea dum lectus paratur, forte adspicit filiam & ætate & forma magis integram: statimque ad matrem, *Non hoc,* ait, *vult Spiritus vt tecum, sed cum filia tua cubem.* Quid fit? Vtraque Spiritui obedit, & carnem subijcit. Reuersus mane maritus (lecti enim parte nequissimo illi hirco cesserat) hominem inter filiæ amplexus deprehendit: & iratus, *Quid?* ait, *Ergo Spiritus Sanctus mentitus est? Iussit ille te cum meo vxore concumbere, & ecce tu filiam!* (c) *Idem Spiritus mandat mihi vt à te pœnas exigam.* Demersoque in intestina eius cultello, hominem occidit. Sic alius quidam ab eodem Spiritu inspiratus, filium tamquam Isaacum immolauit. Hæc tragica sane & cruenta sunt exempla: quod sequitur plus habet leporis. Vetula quædam ad formosum iuuenem venerat, *à Spiritu mandatum sibi dicens vt cum eo cubaret.* At ille, *idem,* inquit, *Spiritus mihi mandauit, vt nonnisi cum bellis & iuuenculis rem habeam.* Contuli ego sermonem cum Anabaptistis quibusdam, qui opiniones suas non minus mordicus quam Lutherani aut Caluinistæ tuebantur. Rogati à me, communionem hanc feminarum inter suos esse pernegabant. Etsi non desunt, qui ante annos non ita multos tales Synagogas in Morauia fuisse asseuerant. (d) Locus vbi monstra ista conueniebant, asseribus vndique constratus erat, quatuor digitos crassis, & tres pedes longis. Post preces peractas, diligenter respiciebant an quis ipsorum sectæ non particeps, cœtui interesset. Mox exstinctis luminibus, quisque quam vellet arripiebat, cumque ea libidinem explebat: vbi sæpe quæ forma ceteris erant præstantiores, in magnis erant angustijs, procis tamquam de Helena inter se contendentibus: & in tanta obscuritate & tenebris congressus fiebant nefarij & incestuosi. Audiui ego è Belga, (qui quum XX ætatis annum sine vlla religionis cura attigisset, tandem me assistente, sancto baptismi lauacro in Catholica Ecclesia ablutus est) in Hollandia paucos ante annos cœtus eiusmodi fuisse. Addebat idem, Cauponem quendam vni ex suis amicis elegantis vir,

a *Alber. contra Carlstad. m. 5. Sur. com. histor.* 160. *a.* b *Vide Prateol. catal. hæret. de Anab. Eder. in Inquis. Euang. &c.* c *Simile huius vide apud Alber. contra Carolstadium. m. F. & 7.* d *Cura Chron. Sil. part. 2. Horrens. hist. Anab. Mon. Refor. Euangel.*

virgunculæ neptis suæ copiam obtulisse, si ei cœtui se immisceret. *(a)* Tota tamen hæc societas, Fraterculorum dicta, iam perijsse creditur. Superest tamen etiamnum secta eorum qui ab ipsis Anabaptistis *Impuri* dicuntur, eò quod præter alia, polygamiam permittunt. Certe Ludouicum Hersetum celebrem Anabaptistam tredecim vxores eodem tempore simul viuentes habuisse Lindanus auctor est. *(b)* Et Lutherus de alio quodam scribit, qui XXIV. habuerit, nec tamen in ijs omnibus libidinem potuerit explere. Multi quidem ab ipsis editi libri doctrinam hanc de polygamia probare videntur; improbe illud interpretantes: *Erunt duo in carne vna* Et illud Apostoli: *Vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque maritum suum*: quibus dictis tamen tamquam tonitru omnis hæc turpis opinio collabascit. Fuerunt etiam qui *Deificatos* se dixerunt. Amsterodami liber excusus est, hoc titulo: *Homo Deificatus.*

III. In superiori Germania reperiuntur Munceriani, a fatuo illo burdone Muncero sic dicti, *qui gladium Gedeonis datum sibi aiebat, ad nouum instituendum Christi regnum. (c)* Ex hac secta aliqui cum Valentinianis dicunt, *Christum ex Maria Virgine non conceptum, sed per eius vterum tamquam per canalem transijsse.* Vnde vero hæc? nimirum pater Anabaptistarum Lutherus quoque idem dixisse censetur siquidem ait. *(d) Christum corporaliter & spiritualiter à S. Virgine Maria natum fuisse:* quæ sententia à Caluinistis ei exprobratur. Iidem Anabaptistæ *peccatum originale pro inani commento habent*: quam opinionem à Zuinglio se accepisse fatentur, *(e)* quod nimirum peccatum mortale sit de remissione peccatorum dubitare. *Tum, vniuersos homines, immo & diabolos, postquam satis pœnarum dederint, saluatum iri: (f)* qui error fuit Origenis in Concilio IV. Constantinopolitano à quingentis fere Patribus condemnatus. Ex ipsorum Doctoribus quidam credunt. *Tria esse tempora seu potius, Tres Mundos. Primum ab Adamo vsque ad Noah, qui purgatus sit per aquam. Secundum in quo nos sumus, per ignem purgatum iri. In tertio Iustitiam regnaturam, & ante generalem mortuorum resurrectionem, Iesum Christum duo annorum millia cum Electis suis in hoc Mundo cum gaudio & voluptate victurum, eorumque labores & miserias remuneraturum. Ad illum vero vsque diem, Animas vnà cum corporibus dormire (g)* Quam illi stultitiam a Chiliastis hæreticis, qui tempore Sixti I. vixere, didicerunt. Inter has vero sectas nonnulli sunt, *qui veteri Testamento non aliam quam historicam fidem deberi asserunt, vt quod per Nouum omnino sit abrogatum.* Hæc Manichæorum fuit doctrina, vt S. Augustinus scribit. *(h)* Aiunt illi, Mosen cum Christo non esse commiscendum. Sed respondet idem S. Doctor, *Eadem in veteri & nouo Testamento contineri. In illo vmbras esse & figuras; in hoc corpus & res ipsas. Ibi res figuratas, hic manifestatas.*

IV. Quamuis autem hæ & aliæ omnes Anabaptistarum factiones mutuo sese oderint ac detestentur; exemplo tamen omnium hæreticorum, miro consensu in perniciem Ecclesiæ conspirant, mutuasque operas tradunt. Qui Ioannis Gulielmi vltimi Anabaptistarum regis vitam descripsit, testatur, Antuerpiæ duos è se visos Anabaptistas ad mortem damnatos. Quum more vsitato ante supplicium ad cibum capiendum considere iussi essent, eorum alterum facere id recusasse, *Nihil hic in terris cum eo sibi rei fore,* inquiens, *cum quo partem in cœlo habiturus non esset.* Vtrumque tamen Anabaptismum prædicasse & Mennonis se discipulos tulisse. Et hæc quidem diuisio, omnis hæreseos ordinaria comes, etiam olim inter Monasterienses gliscere cœpit. Sic enim eorum quidam ipse scribit, *(i) Tot fere opiniones ac sectas inter ipsos fuisse quot Doctores; quod quisque Prophetam se iactaret, & hic cum Deo, ille cum Angelis colloquutum se habuisse simularet.* Hæc Vbbo ille, qui ab Anabaptismo ad Catholicam Ecclesiam rediit, librumque *Recognitionis* edidit. Hic idem ille est, qui Theodoro Philippi Amsterodami, Dauidi Georgio monstro hominis Delphis, Simoni Mennoni Groningæ, tribus famosis Anabaptistarum doctoribus, ac diuersarum hæreseon auctoribus, manus imposuit. quorum historia me vocat, vbi prius Anabaptisticorum regum catalogum, atque eorundem exitum vobis exhibuero, de quibus sane Satyricum illud potius quam, vti ille de bonis, dici possit, *Omnes vni annulo inscribi posse.*

V. De primo eorum rege Ioanne Leidensi,

P eius-

a *Similia de Caluinistis & Puritanis habet Simon Tit in Britannomachia pag 276. lib. 3 cap. 3.* b *Colloq. mens. Germ. fol 415. b.* c *Eras. Alber. contra Carolstad.* d *Luth Tom. 7.* *Bullinger lib 2. cap 13. pag. 58.* e *Idem lib. 1. cap 11 fol 16.* f *Franck Chron part. 3. tit de Anab. Ioannis Denck. Bulling lib. 2. cap. 15.* g *Idem libr. 4. cap 10. & cap 4 5 6 7. & seq.* h *Quæst. 43. in Num.* i *Modest de auil Anab. fol. 89 f. 6. Vbbo in præfat. a. b & fol. 26.*

eiusque exitu supra diximus. Post hunc alius quidam Ioannes itidem nomine, relliquias regni colligere, eiusque sedem in Belgio constituere aggressus, (a) Bruxellis & coronam & caput perdidit. Ei successit Cornelius quidam, sed eadem fortuna Vltraiecti capite plexus. Post hæc interregnum fuit duodecim aut quindecim annis, nemine tam funestũ diadema suscipere auso, donec diabolus tandẽ spurium quendam suscitauit, Rutæmundani sacerdotis filium, qui Monasteriensis regni ruinam restaurare conaretur. Hic primo Louanium, deinde Vesaliam venit; & sub prætextu controuersia quædam religionis capita discutiendi, cum variarum sectarum doctoribus, quarum mira ibi est copia & summa libertas, sermonem contulit, ac non multo post libellum de impuro eorum qui falso Euangelici dicuntur, matrimonio publicauit: *in quo polygamiam defendit, & cum prægnantibus, ac cum iis qui per ætatem parere nondum possunt, concumbere, peccatum esse asserit; idque bestiarum more & exemplo probare contendit. Scriptura quoque, tamquam Delphico gladio, euincere conabatur, licere id quod vnus plus nimio habet, possidenti eripere, eoque alterius paupertatem supplere & subleuare. Biblia vero non vt alij, litterali (hoc hominum ambitiosorum & mundanæ sapientium esse dictitans) sed mystico quodam sensu, quem scilicet Spiritus S. ipsi suggessit, interpretabatur.*

VI. Hac ille ratione breui tempore multos sectatores attraxit; qui magistri doctrina, inopiæ suæ subuenire cupientes, Nobilium aliquot domos diripuerunt; ac per totam Cliuiam magna incrementa sumserunt, Rege, interim latente, ac nemini nisi suis noto. Erat homo proceræ staturæ, grauitatem admirabilem, comitate tamen quadam temperatam præseferens. Gladium ferebat, quem Gedeonis appellabat. Plures habebat reginas, regali ornatu conspicuas. Cetera quæ nequissimus hic homo docuit & fecit, lubens prætereo. Captus fuit in Ducatu Cliuensi An. M D LXXIV. vnà cum Elisabetha, primaria vxore, quam Reginam matrem appellabant, & viginti concubinis, è quibus duæ tantum supplicio affectæ sunt, reliquis ob simplicitatem vitæ gratia facta. Non sine admiratione legi potest illa disputatio, quam Elisabetha (quæ vna ex damnatis fuit) cum Haneb ergio Prædicante Vesaliensi habuit: in qua tot scripturæ loca & sententias citat, vt aduersarium pænè obruisse videatur. Stolidas illas persuasiones tam de religione quam de marito suo, ad extremum vsque pertinacissimè retinuit, ac sanguine suo obsignauit.

Post sumtum de duabus reginis & proceribus aliquot supplicium, rex quoque ferreis compedibus onustus, in iudicium producitur. Licet vero quintum iam annum captiuus, in carcere totus esset emaciatus, vt vix incedere posset, magna tamẽ & truculenta voce iudices inclamabat. *Facite de me,* inquiens, *quidquid volueritis. Qui me creauit, quique me fecit vt sim quod sum, miracula sua ostendet vbi opus fuerit, meque è vestris manibus liberabit. Bonus enim est, & in promissis suis verax.* At vanum hoc fuit vaticinium. Postquam enim miser hic homo aliquot annos inter mille miserias ipsa morte crudeliores, in carcere exegisset, tandem ad palum alligatus, & lento igne exustus fuit. Nullum delictum fateri omnino voluit: sed durante supplicio, Deum inuocare, ac promissorum admonere non desistebat. Ecce cineres vltimi Anabaptistarum regis: è quibus nullus adhuc nouus phœnix prodijt. An vero futura secula aliquem productura sint, experientia docebit. Ipsa certe secta ve è Lutherana velut naufragio enata est, ita in quibusdam tantum Germaniæ, Belgij, & Poloniæ angulis delitescens, & ipsa non naufragium sed communem cum omnibus hæresibus interitum exspectat.

DE ANDREA CAROLSTADIO, nostri temporis Sacramentariorum antesignano.

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

I. *Per Sacramentarios diabolus Christo primum bellum intulit.*

II. *Andreas Carolstadius primus nostri temporis Sacramentarius.*

III. *Vnde suam doctrinam, se ipso teste, hauserit.*

IV. *Andreas Carolstadius quis & qualis fuerit.*

V. *Ex amico intimo Lutheri acerrimus eidem fit inimicus.*

VI. *Carolstadius primus ex sacerdotum ordine, vxorem ducit.*

NON minus absurda quam furiosa Anabaptistarum secta plures mihi paginas fecit quã initio

a *Hortens. libr. de Anab. fol 84 in fine. Nicol. Bleesdick. nar. de secta D. Georg. lit. c. 7.*

initio constituetam. Quia tamen inter hæreses nostri temporis ipsa quoque singularem tenet locum;ac,quod sciam, nemo vnus omnia eius, quæ quidem inuestigari possunt, descripsit:ipsam quoque cum omnibus armis,insignibus,manipulis, & impedimentis in hunc in campum producendam mihi existimaui. Iam ad alias duas eiusdem Lutheri,communis omnium parentis, filias accedo. ortum earum, vel abortum potius, lenocinia, & quidquid ad eas pertinet,descripturus; facto initio ab ea quæ licet pessima sit, & maxime deformis, cerussâ tamen suâ & fuco plures quam reliquæ procos inuenit. Sacramentariorum sectam intelligo.

Quemadmodum vero magnorum exercituum imperatores, ad regnum aliquod occupandum proficiscentes, quacumque iter faciunt obuia quæque quà vi quà fraude occupant quidem, prosternunt,& ne hostibus vsui sint,ferro & igne corrumpunt:interim tamen suas omnes cogitationes & curas eò conuertunt, vt ipsa regni sede aut eo in quo victoriæ ac rerum summa posita est, potiãtur: sic vetus ille bellator,& bellicosus veterator, varijs strategematis ac multiplici vi ciuitatem Dei oppugnat,statuas confringendo, deijciendo altaria, leges omnes à Vicario Dei in Ecclesia ad eius conseruationem latas contemnendo ac proculcando. Verum hæ leues tantum sunt quædam procursationes & velitationes. Plena acies ad oppugnandam præcipue ac destruendam Sacrosanctam Eucharistiam, præcipuum Christianæ religionis mysterium ac firmissimum fidei fundamentum, directa est. Vix Testamentum suum promiserat Saluator, quum ecce Capharnaitæ mussare incipiunt: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Vbi Cyrillus ait, *verbum illud Quomodo in Dei operibus vsurpare, Iudaicæ infidelitatis esse proprium: eosque qui id faciant, omnibus pœnis & tormentis dignos esse.* Hinc S Augustinus,(a) diabolum domui Dei oppugnandæ primum velut arietem per Sacramentarios admouere testatur. Sic quod per Capharnaitas cœperat, per Simonem & Menandrum idem fuit prosequutus, qui diuinitatem atque immortalitatem Christi negabant. Ex horum schola prodierunt. (b) Cataphrygæ,Pepusiani, Manichæi, & Ophitæ Horum alij venerabili huic Sacramento infantium sanguinem,alij semen virile (ô nefariũ atque exsecrabile scelus!) admiscebant. Nec minus strenue postea idem augustum & sacrosanctum Altaris Sacramentum oppugnatũ fuit per eos, qui pro ridiculo spectaculo ac ludo habebant atq; etiamnũ habent, sacerdotem cum ministris adstare ad aram, & super frustillo panis verbis aliquot recitatis,in momento non lunã,sed Dei filium,incantationibus suis, cœlo deducere. Sic enim impij isti de sacerdote loquuntur, *ad cuius preces,* vt S. Hieronymus ait, *corpus & sanguis Iesu Christi in instanti conficiuntur; & panis,* vt eadem de re S. Gregorius Nissen scribit, *in corpus Iesu Christi mutatur.* O impios,qui incantationes, verba ex ipso Saluatoris ore prolata, nominare audent? Post Simoniacorum & Menandrianorum assultum diabolus aliquãdiu quieuit, sed magis vt vires interea colligeret, quam pugnam omitteret; donec Anno DCCL. circiter Iconomachos excitauit, qui dicebant, in Ecclesia nullam aliam ferendam esse imaginem quam solã Eucharistiam. Ad quam blasphemiam tota contremuit Ecclesia; & animaduersa istorum hominum fraude, definijt ac decreuit, (d) SS. Eucharistiam non imaginem Iesu Christi, sed ipsum Iesum Christum esse. Quinquaginta annis post Scotus eandẽ quæstionem mouere voluit, cui tamen mox à Concilio Vercellensi os fuit obturatum. Post ducentos ab eo tempore annos Berengarius Archidiaconus Andegauensis, diaboli instinctu maxima vi firmissimam hanc Ecclesiæ arcem inuasit.(e) Ac meo iudicio non errant, qui primum hunc Sacramentariorum auctorẽ & patrem faciũt: cuius error postea à Zuinglio, realem præsentiam negante, & à Luthero quoque, impanationẽ tantũ concedente, fuit renouatus. At Berengarij vox in Francia tantum fuit exaudita, neq; vlterius potuit penetrare. Operæprecium est audire, quid de eodẽ Noui nostri Euangelici in Francia sentiant. Fatentur enim (f) Berengarium odio potius aduersus Lanfrancum & Rogerium, & victoriæ ac gloriæ spe, quam veritatis reuelandæ aut defendendæ studio, certamen hoc de Eucharistia suscepisse: immò eundem de Matrimonio & Pædobaptismo minus recte sensisse. Sic ipsi pudenda patris sui reuelant. Leo IX. PP. vt nascenti malo occurre-

P 2 ret,

a *In Psal.* 54. *S. Ignat. epist. ad Iren. Theodor. in Dial. Impa. Sept. Synod. Act* 6. b *August. hær.* 64. *de consecr. dist.* 2. c *Epist.* 5. *ad Euang.* d 2. *Syn. Nice Act.* 6 *Damas lib.* 4. *c* 14 *Lanfranc. lib. de ver. corp Christi Genebr. in Chron Abbas Vrsperg.* e *Petr. Opeemer. in Chron. an.* 1099 *fol* 368. *b. Malmesbur. in Chron. Angl. fol.* 113. *k iij. Vrsperg. Cario. & alij.* f *Libro de statu Ecclesiæ.*

ret, Berengarium statim ab Ecclesia abscidit; tum etiam hæresin eius per Concilium Romæ celebratum condemnauit. Eius successor Victor Concilium in Turonibus indixit, in quo Berengarius errorem suum abiurauit; deinde relapsus, Romam citatus fuit, præsentibus centum & tredecim Episcopis cu pam suam falsus, sua manu eam in rem à se scriptam cremauit, vt è Canone cuius initium, *Ego Berengarius, &c.* videre est. Id vero factum fuit Nicolao II. Pontificatum gerente, quem eam ob caussam Sacramentarij tantopere oderunt & detestantur: quamuis Lutherus (a) optet vt omnes Pontifices tam Christiane se gerant vt hic erga Berengarium se gessit, ad hanc confessionem eum reducens. Sed tertium relapsus Berengarius, & Gregorio VII Pontifice erroris conuictus, Archidiaconatu abdicato, ac bonis inter pauperes distributis, in monasterium Cluniacense secessit, vt eius loci Chronicon testatur (b) Morti iam propinquus in lectulo decumbens, exclamasse dicitur, Letho mille mortibus peiori se emori, ob erroris & peccati sui recordationem. (c) *Mi Deus*, inquiens (vt Guilielmus Bibliothecarius, qui illo tempore vixit, testatur) *tu hodie mihi, vt spero, apparebis ad meam salutem. Ah! quantopere Inferni metus animam meam affligit, ob prauam meam doctrinam; eo potissimum quod eos, quos se luxeram, ad veram Sacramenti tui cognitionem reducere non potui.* Nec tamen hominis huius pœnitentia culpam ita deleuit, quin memoria eiusdem hodieque sit detestabilis, vt qui primus omnium Sacramentarijs viam strauerit, qui postea infames huius hæresis reliquias recollegerunt. Scribunt quidam, (d) S. Hubertum al. Fulbertum morti proximum, quum monachum hunc in cubiculum suum intro euntem vidisset, exclamásse: *O Deus, quis iste est! Ecce diabolum video auribus eius ne, cio quid in, usurrare.* Lambertus Danæus, Sacramentarius Sedanensis, contra eorum, qui præsentes Berengarium morientem aspexerunt, eiusque pœnitentiam & confessionem audierunt testimonia, ait, (e) eum doctrinam suam constanter ad extremum vsque defendisse, & in ea animam Deo reddidisse. Chemnitius Lutheranus econtra eum tamquam maledictum hæreticum detestatur. (f) Illud quidem negari non potest, nec conuersione nec morte huius hominis, hæresin eius fuisse exstinctam, *qua, vt Guitmundus scribit,* (g) in tres sectas, vt fere hodie etiam Sacramentariorum, fuit diu sa. Quidam enim Eucharistiam veram figuram tantum percipiebant: Alij præsentiam corporis fatebantur quidem, sed ita vt dicerent panis & vini substantiam manere. Alij vero panem & vinum in verum corpus & sanguinem mutari, sed non nisi à pijs ac tanto mysterio dignis percipi, in indignis vero ad priorem panis & vini naturam redire asserebant, hoc modo plus creaturæ quam creatori tribuentes, & verbo Dei vim suam adimentes.

II. Post Berengarium nemo contra augustum & venerabile Altaris Sacramentum os palam aperire, & Iesu Christi in eo præsentiam negare ausus est. Petrobusiani enim, Abailardi, Albigenses, VValdenses, VVicleuistæ & Hussitæ balbutiebant tantum, corporis præsentiam sub & in pane concedentes: donec tandem anno M. D. XXIV. quidam Lutheri discipulus, & primus quem ille ex sacerdotum ordine Ecclesiæ subtraxit, (h) Andreas Carolstadius nomine (de quo primo libro aliquid diximus) Omnipotentis omnipotentiam denuo oppugnare non dubitauit, quod imaginari sibi non posset quomodo idem vno & eodem tempore in altari simul & in cœlo esse, & panis caro fieri possit: non memor eius quod Eusebius Emissenus admonet, (i) *Non hic anxie inuestigandum quomodo id fieri possit. Res diuinas non esse scrutandas, sed credendas. Creatoris omnipotentiam, & diuini verbi auctoritatem pro lumine & ratione habendam, neque enim in rebus diuinis quidquam pretiosum & admirabile futurum, si scientia nostra comprehensi posset.* Hic igitur magistri gloriæ inuidens, seque præ illo contemni ægre ferens, postquam duos fere annos Lutheri doctrinam professus fuisset, nouam de S. Sacramento doctrinam comminisci atque proponere statuit, (k) quam à viro humana statura maiori, qui sibi apparuerat, accepisse se aiebat. Hunc quidem ille cœlestem Patrem fuisse, Lutherus vero diabolum in Angeli specie fuisse contendit (l) Docuit vero, panem in Eucharistia nihil aliud esse quam signum & symbolum fraternæ Chri-

a In *magna conf.* b *Bergom. supple. Chron. Gerson* c *Lanfr. de Euchar. Guil. Biblioth. lib. 3. cap. 58. de gest. Angl. Sabell. in Ennead. Vincent. part. 2. spec. lib. 25. cap. 30.* d *Malmesbur. in Chron. Angl. loc. cit. fol. 113.* e *Lib. cont. Selnec. pag. 31.* f *Lib. de Cœn. pag. 325* g *Lib. cont. Bereng.* h *Bismarc in Vita Carlstadij. Sur. Cochl. Genebr. in Chron* i *De Symb. hom. 1.* k *Alber. contr. Carlstad. Hunnius lib. de Cœna. Dni. cap. 14.* l *Tom. 3. Ien. pag. 68. Zuing. in epist. ad quendam.*

Christianæ charitatis: & Salvatorem verba hæc, *Hoc est corpus meum*, pronunciantem, non panem corpus suum appellasse, sed corpus suum quod mēsæ assidebat, commonstrasse, quasi commiserationis in discipulis excitandæ gratia dixisset: Ecce corpus meum in medio vestrûm, quod in cruce pro vobis immolabitur; quod tamen (ut alius hæreticus (*a*) eadem verba interpretatur) mox resuscitatum & ad cœlos sublatum videbitis. Sed quid? an quum Salvator ait, *Hic calix est sanguis meus*, an venas suas ostendit, & non id quod in calice erat? Christus, ipsius opinione, sedet ad dexteram Dei ita affixus, ut inde discedere non possit, nisi ad id demum temporis quando ad iudicium universale mortuos è sepulcris est evocaturus. *At si in Sacramento sit altaris (b) ait Carolstadius, ut Papistæ & Lutherani dicunt, necesse est, ut è cœlo descendat, ut sit in Sacramento, & è Sacramento rursus in cœlum ascendat, ut sit in cœlo.* Sic ineptus hic & demens Christi corpus Naturæ legibus, veluti Promethea olim Jupiter caucasiæ rupi, alligat vel inter cœlū & terram instar Mercurij volitare debere fatuè persuadet. Idem porro alibi inquit, *Sibi tam persuasum esse Christum in pluribus locis esse corporaliter, quam persuasum sit, Sanctam Annam quinque habuisse capita, & innocentem infantem habuisse barbam duodecim cubitos prolixam.* Idemque dictum hoc, *Hoc est corpus meum, ait, plenam ac perfectam esse periodum, qua etiam Christus alibi nulla Sacramenti facta mentione, usus sit: eoque à littera capitali H incipere, quod genus litterarum novæ periodi initium designet. Sic igitur verba ista per parenthesin, ut Grammatici vocant, inserta esse, sententiâ nihilominus integrâ. Melius facturos fuisse interpretes, si Græcam illam vocem, τοῦτο, Latinis immistam reliquissent, atque ita legissent, τοῦτο Hoc est corpus meum. Tum enim facile cognosci potuisse, quid vox ista τοῦτο significet, quæ scilicet neutrius sit generis, atque vocem Panis masculini esse generis, eoq; cum illo τοῦτο non coniungi, nec inde eorum opinionem confirmari posse qui dicunt panē esse corpus Christi. Tam Græcam enim quam Latinam Linguam non permittere ut sic dicatur, τοῦτο ἄρτος, aut, Istud panis est corpus meum. Neque dem in ea semper fuisse sententia, Christum corpus suum monstrantem dixisse, Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Neq; enim ibi panem monstrare, neque dicere, Panis hic est corpus meum: sed qui dicunt, Panem esse Christi corpus, mentiri, ac sua figmenta proferre. Verba hæc, Hoc est corpus meum, utrinq; punctis inclusa, eoq; sensum eorum neque à præcedentibus neque subsequentibus pendere; sed ea distincta à reliquis esse & separata. Quocirca omnino fatendum esse, Christum dicentem, Hoc est corpus meum, non panem, sed corpus suum monstrasse (c).* Quid tandem homo hic plane delirare tibi videtur? qui ut quæstionem hanc tanti momenti decidat, nihil nisi cerebri sui figmenta, absurda plane & ab omni recto iudicio aliena affert.

III. Credo equidem (nec vana fides) Spiritum hunc à quo ille tam rarum, tam altum ac tam excellens mysterium didicit, spiritum aliquem fuisse familiarem, qui hæc ei commenta in aures atque animum insufflarit, eundem forte quo olim Numa Pompilius sub Ægeriæ Nymphæ nomine familiariter usus est: quemadmodum post Lutherum Cōrardus Kizius scribit, ea occasione Carolstadium diabolum incarnatum appellans. Sed & ipsa veritas hanc confessionem ex ore eius expressit (*d*). Fatetur enim ipse, sibi verborum istorum, *Hoc est corpus meum*, intelligentiam rimanti, quendam apparuisse, ac revelasse, omnes qui credunt Christi corpus in altari esse, idololatriam committere; & universam Eucharistiam nihil esse quam mortis Jesu Christi commemorationem, eoque tam Papistas quam Lutheranos qui aliter credant, esse idololatras. (*e*) Initio quidem Carolstadius Lutheri velut alter erat Alexis, & deliciæ domini: quem etiam cæteris omnibus præferebat, adeo ut in Lipsiensi disputatione contra Eccium primas ipsi dederit, vel potius sese ipsi succenturiarit. at nunc, ut superbos inter semper evenit, odia & iurgia inter eosdem. Novam hanc Carolstadij interpretationē & sententiā complures statim eodē ingenio præditi, amplexi; alij vero tamquam insani hominis deliramentum, aspernati sunt. Eius auctorem seu suggestorem alij Sanctum, alij malignum spiritum esse dicebant: interim vero Carolstadius in sententia persistebat. (*f*) Porro Luthero absente seu latitante adhuc in Allterensi secessu An. 1521. exeunte (*g*) idem VVitebergæ, ubi Archidiaconus erat, cōgregata temerariorum adolescentium manu, e templis statuas confractas eiecit, & sacrā Eucharistiā profanis manibus contingendam exhibuit, experiri iubens, an ibi quidquam aliud esset præter pa-

P 3 nem

a *Oecolam. in expos. verb. Hoc est.* b *Carolstad. in dial. de Cœn. cont. Conf. Luth. Lib. de ver. & fal. relig.* c *Vide Bismarcum in vita* [illegible] *Carolstadij & Albertum R. 7.* d *Vid. Lang. in vit. Carolstad.* e *Rid. Schlusselburg de Cœn. dō.* f *Selnec. orat. histor. conf. Aug. pag. 20. Cochl. fol. 126.* g *Vlenbergius in vita Lutheri cap. 9. num. 2.*

nem & vinum; altaria demolitus est, & Christianam Libertatem pleno ore prædicavit, ac præcipue in indifferenti ciborum vsu [a]: neq; quisquã magistratuum tam cordatus erat, vt nefarij hominis conatibus obuiam iret. Id Lutherus è Pathmo sua reuersus An. 1522. 6 Martij ægerrime tulit, eoque nomine in publicis ad populum concionibus ac scriptis etiam valde eum reprehendit, [b] non tam ipsa rei indignitate motus, quam quod talia se vtpote Euangelista & propheta inscio & inconsulto ausus fuisset. Sed audi quid Euangelici in Palatinatu præcones de hac ipsa re scribant & iudicent. Aiunt [c] *postquam Lutherus ad euitanda pericula, VVittebergã digressus fuerit, Carolstadium noua dogmata quæ ad Christianam pertinent libertatem, proponere ac docere cœpisse; de licito omnium ciborum vsu, de Missæ abolitione, de mutatione cæremoniarum, & Cœnæ Dominicæ restauratione: atque interim imagines omnes è templis eiecisse. Quamuis autem horum nihil malum fuerit, se tamen male cœptas Carolstadij actiones non probare, non solum quod rerum quarundam veritatem falsis & ineptis rationibus obscurarit, verum etiam suo ipsius consilio ac propria auctoritate, cum periculo & scandalo Ecclesiæ tum adhuc nascentis, quædam facere ausus sit, neque Luthero, quem Deus ad hoc peculariter elegisset, earum rerum auctoritatem detulerit.* Ecce quomodo hi in falsa Ecclesia caput agnoscant, in vera reprobent. Lutherum aiunt a Deo fuisse electũ? Sed cur, quæso, hunc potius quã Carolstadium. Erat Lutherus persona Regularis ordinis D. Augustini, nullam habens ordinariam Iurisdictionem Ecclesiasticam, nisi quam ei indulserat suus superior à Pontifice Romano acceptam, cum ea limitatione, qua eam & Generali Ordinis limitauerat Pontifex, & Generalis Prouinciali, & Prouincialis Luthero ipsi. & quam præterea adhuc Episcopus loci vel approbare vel ratam habere debuerat. Adeo Lutherus in foro cæli dependebat à superiore potestate. At Carolstadius erat ab Ordinario suo Episcopo creatus Archidiaconus & Episcopus à Romano Pontifice acceperat ius pascendi animas, proinde hic multo propinquius Ius habebat, quam Lutherus. Siquidẽ Archidiaconi sunt Episcoporum oculi, & dextra manus. O portebat sane Caluinistas huius potius, vtpote melius fundatum ius habentis, & ipsorum sententiæ magis fauentis, quam Lutheri partes suscipere. Hic enim cum ipsis *Imaginum cultum idololatriam appellat*: non sic Lutherus. Carolstadius cum ipsis *sacerdotum cælibatum spernit*: Lutherus vero quã uis amore Nonnæ seu Religiosæ à se conspectæ pene insaniret, votum tamen prius violare ausus non est, quam Carolstadius ei exemplo præiuisset. Ille cum Caluinistis *Missam abominationem appellat*; hic vero partem eius integram & illæsam reliquit. Ille *corpus Christi non in Eucharistia, sed in cælo esse asseuerat*; Lutherus econtra sub panis & vini speciebus per omnipotentiam esse dicit. Ergo semi-Caluinistæ Carolstadio potius, missi à Deo legati honorem, quam Luthero Caluinistæ deferre debebant: quorum tamen vtrumque eodem illi ore & quidem ordine peruerso aliquoties, condemnant. Nam, ecce, alia tibia aiunt. *Carolstadium reprehendendum quidem esse, sed multo magis Lutherum. Hunc enim VVittebergam reuersum, ea quam ante probauerat improbasse, & quæ improbauerat approbasse, ex ira quadam & indignatione contra eum à quo se contemtum existimabat. Tanto vero plus reprehensionis mereri, quod hominis huius ætate & ingenio ferocis ac limites transgressi, ardorẽ & feruorem non lenitate & mansuetudine restinxerit; sed voce ac scripto magis inflammarit, (d) eum ad certamen prouocans, dato aureo floreno tamquam arrhabone. Quod enim ad Imagines & panis eleuationem attinet, confiteri Lutherum illas se abolere voluisse, postea tamen retinuisse, ne à diabolo quidquam didicisse videretur.* Sic quidem Caluinistici Euangelij in Palatinatu præcones de Luthero & Carolstadio loquuntur. Ex quibus omnibus apparet, Carolstadij furorem Lutheri insaniæ velut frænũ quoddam aut remotam iniecisse; vt qui Imagines è templis eijcere, aut Missam abolere noluerit, tantum eo ne discipulum, cui illum honorem forte inuidebat, imitari videretur. Sed & credibile est hoc eum patroni sui Friderici Saxoniæ Ducis voluntati dedisse, qui vt Missã plane aboleret, numquam consentire voluit: (e) nam cum An. superiore circa Octobrem Augustiniani Monachi Wittebergæ, Lutheri spiritu imbuti, ipso absente, abrogassent Missam in suo Conuentu, & Lutherus id datis ad eos literis Kal. Nou. probasset, & authores animasset, (f) Elector autem Fridericus, aman-

a Vlenbergius in Vit. Lutheri cap. 9 num. 2 Opcomer. in Chron. pag. 458. b. Seidel in histor. Luth fol 15. Sur com. histor. pag. 114. Card Hos lib. 1. de heres. pag. 427. Sleidan. lib 3 fol. 60. 61. b Chytræus lib. 10 Chron. Sax. pag. 297. Luth. Tom. 7. VVitteb. edit. Vlenb loc cit, exhib excerptum istiusmodi concionũ c Hist. de Cœn. Aug. lib. de auct. Luth. d Peucer narras histor de Melanch. pag 9. e Vlenb. Vit. Luth cap. 9. num. 2. Hos. lib. 1. de her. loc. cit. Vlenb. caus. 21. c. 21 Alber. contra Carlst. v. 5. 6. Osiand. cẽt. 16 lib. 1. c. 33. pag. 89. m. f Selnec. p. 25. Cochl p. 72. Matthis. p. 32. Tõ. 7. oper. Luth. VVitt.

das-

dasset Doctorem Iuris Georgium Pontanum, ad Vniuersitatem vt sibi rationes insolentis facti perscriberent, & ad id delecti fuissent Ionas, Dolzius, Carolstadius, Schurfius, Ambsdorffius & Melanchton. Hi auditis Augustinensium rationibus, quas illi è Lutheri libro de Abroganda Missa, & Lutherus a diabolo se ipso teste, didicerant, eas comprobarunt suo calculo, & Electori rescripserunt, qui tamen rem altius perpendens, istos calculatores grauiter per Doctorem Iuris Christianũ Beyer denuo admonuit, vt in re tanti momenti nihil innovarent pauci, aduersus totam Ecclesiã. Et cum ea ratione in disputationem incidisset cũ hisce Apostatis ipse Elector, & se, vtpote Theologiæ imperitus, nec Theologos alios adhibens, expedire non posset, Mandauit nihilominus, Traditione veteri victus, vt Canonici Collegiatæ Ecclesiæ suæ omnium SS. VVittebergæ, omnino Missæ Sacrificium retinerent, quod & fecerunt, donec Lutherus sensim perfregit, quod Carolstadius & socij eius cum impetu factum voluerunt. (a) Ita factum fuit, vt Lutherus frigidam affundens feruori dixerit: *se sacrificiũ illud, eleuationem, & alia è diuersis rebus pijs & sanctis composita, tollere plane nolle, quãuis multa eis friuola & inepta sint admista; Fridericus verò*, quoad vixit, Lutheri ferociã cohibuerit; cui cũ Ioannes Fridericus filius, Anno M DXXIII. patri successisset, omnia permisit, sicvt ille tamquam nouus Pontifex, immò cœlitus missus Legatus abiecto monachali cucullo, quo hactenus vsus fuerat, Laici habitũ sumeret, ac libitu suo omnia in sacris rebus disponeret. Reuersus ergo, vti diximus, VVittebergam Lutherus, ira æstuans, non voce modo & scriptis, verum etiam anathemate Carolstadium ac reliquos iconoclastas insectabatur. Imaginibus tum tam non iniquus, vt etiam Tomo III Ienensi aperte scripserit, à Mosaica lege nullam aliam q̃ Dei imaginẽ prohiberi, Crucifixi verò Saluatoris aut alterius Sancti imaginẽ, citra vllã impietatẽ, immò cũ fructu aliquo haberi posse. Et sane etiamnũ Lutheranorũ templa varijs imaginibus tam pictis quam sculptis ornata videmus: vt eas propterea Beza *Saxeos prædicatores* appellet.

Verum ne quis calumniari nos aut sinistre interpretari Lutheri verba existimet, adscribere ea placet. (b) Ait ergo: *Primum dico, secundum legem Moysis, nullam aliam prohibitam esse imaginem Dei: Crucifixi autem vel alterius Sancti imaginem habere prohibitum non est Sicut Gallia non curat ius Saxonicum, sic nec ingeratur nobis Moyses. Nos in nouo Testamento Moysen nec videre nec audire volumus*, Idem alibi (b) præcepta de Imaginibus & Sabbatho inter cæremonialia refert, a Christo abolita. Et hoc quidem initium fuit & occasio æmulationis inter Lutherum & Carolstadium, quæ mox in apertas inimicitias erupit. *Scopus diaboli*, inquit Lutherus, (d) *non est Imagines demoliri, sed hoc modo viam sibi ad humanum effundendum sanguinem aperire*. Et post pauca: *Etiamsi verum esset, & me credere oporteret, Doctorẽ Carolstadiũ non amare neq; cædes neq; seditiones: attamen dicere me oportet, eum habere spiritũ seditiosũ atq; auidũ cædis, quamdiu in violenta Imaginum demolitione perseuerat, temerariumq; vulgus ad se allicit. At dixeris, Nõ erit sic obstinatus, sinet se doceri, & ab huiusmodi cœptis desistet. Quis? Doctor Carolstadius. Verba quidẽ pulcre scit dare, & scriptis euulgare quod velit doceri, ac melioribus acquiescere. Quando vero audiuit, aut cessit vlli? Quoties monuit eũ Philippus VVittebergæ, ne sic tumultuaretur contra Mosen, contra Imagines, contra Missam & Confessionem? Quumque ego reuersus contra iconomachiam & Missam eius prædicarem, cur non destitit, cur non auscultauit?* Hæc de Carolstadio tum Lutherus. Illum quidem Pseudoprophetarum quorundam, apparitiones & colloquia cum Deo simulantium familiaritate vsum ac seductum fuisse constat. (e) Pelargi imprimis seu Storkij, Stubneri & Cellarij, è quibus Stubnerus cum Luthero disputaturus, quum Spiritum Dei se habere dixisset, *Ergo*, Lutherus inquit, *non faciam vt cum Deo contendisse videar*: sicque hominem elusit.

Nullam vero ob rem acerbius reprehendit Carolstadium Lutherus, quam quod S. Eucharistiam profanis manibus tangendam ac tractandam exhibuisset. *Cauete vobis*, inquit (f). *Deus non potest ferre iocum, sicut sancti ferunt*. En miram Latini sermonis elegantiam; sed multo magis miserabilem in tali homine zelum Carolstadius quamuis ad quotidiana Lutheri conuicia non taceret videns se contemptum præ Luthero tempori cedendum existimans, VVitteberga discessit Orlamundam, a ciuibus eius oppidi vocatus, vt istic Pastoris, verius Lupi, officio fungeretur (g) qui opiniones suas ibi disseminauit, magistri vero sui *Impanationem* impugnauit. *Inter superbos semper iurgia sunt*, inquit Sapiens. (h) Id certe si vnquam, in his

a *Vlenb. in Vit. Luth. cap. 9. num. 2* b *Tom Ien 3. in 1. part. cont. cœlest Proph.* c *Colloq. mensal. Germ pag 152. 153. Vlenb cauf. 18 cap. 18.* d *Luth. lib 1. de cœlest. Proph. Hos lib. 1. de hæres. fol. 427.* e *Selnec. fol. 28. Bismarc. in Vita Carolst.* f *Serm. Dom. 1. Quadra. Cochl. Act Luth. f. 45. Alb. contra Carlst. R. 3. 4* g *Prou. 13.*

in his hominibus verum fuit. Lutherus Carolstadium, quam diu cum ipso senserat, *magnum virum & Dei Spiritu incitatum* esse prædicabat; atquum is novam sectam sibi cudisset, *hominem à diabolo possessum, immo diabolum incarnatum* appellauit. Sed operæ precium est audire, qua illi ratione in mutuas contentiones exarserint. Rem Lauaterus, (a) Zuinglius & Wolfius (b) sic narrant. *Anno* MDXXIV. *die* XXII. *Augusti Lutherum & Carolstadium Ienæ in diuersorio publico, cui pro insigni erat niger Vrsus, è familiari sermone in disputationem de S. Eucharistia delapsos, multis præsentibus inter alios Imperatoris ijs in locis negotiorum gestore, & Marchione Brandeburgensi: quumque Carolstadius realem corporis & sanguinis Iesu Christi præsentiam tamquam impossibilem, pernegaret, grauiter à Luthero propterea fuisse reprehensum. At Carolstadio suam opinionē mordicus defendente, ac dicente, etiam publico scripto eam defendere se paratum: Lutherum aperta crumena, aureum florenum protulisse, cum his verbis: Accipe, sis, nummū hunc, & fac quod dixisti. Tum Carolstadium accepto nummo, eo velut auctoramento ad prœlium hoc Sacramentarium sese obstrinxisse.* Sic Lutherus sua propria pecunia aduersarios tam sibi, quam posteritati suæ emit, à quibus postea vehementer eius doctrina fuit oppugnata, & adhuc *sine vlla spe (c) reconciliationis,* oppugnatur. Pignerationis huius Schlusselburgius quoque mentionem facit, vbi Melanchthonis de Cœna Domini sententiam explicat. Neque Lutherani factum negant, sed alijs quibusdam coloribus velant. *Ad florenum aureum quod attinet,* inquiunt, *de quo aduersarij tantopere se iactent, non eū à Luthero propterea Carolstadio datum fuisse (quemadmodum VVolfius diabolum magistrum suum imitans, scribit) ut eo malam caussam sibi emeret; sed quum Carolstadius metuere se diceret, ne libri quem sub prælo habebat, editio à Luthero impediretur; Lutherum, ut ostenderet non modo editionem se non impediturum, verumetiam sua ope qua posset promoturum, de suo aliquid contribuere voluisse. Neq; propterea dissentiones amasse Lutherum existimandum; sed quum intelligeret hominem illum in suo animo aliquid monstri alere, maluisse illud quidquid esset, hoc modo in lucem protrahi, quam in secreto apud alios diffundi. Aureo hoc nummo vulpem illam è latebris suis fuisse extractam; & Carolstadio Lutherum insimulanti quod libri ab ipso conscripti editionem impedire vellet, os occlusum.* Porro ipsum Colloquium coram Gerardo VVestenbergio Coloniensi Doctore & alijs plurimis habitum Tom. 2. Ienensi fol. 462. ad 466. & Tomo 9. VVitteb. fol. 290. ad 312 expressum, exhibet. Latine Vlenbergius Vit. Lutheri cap. c. 13. num 3. quod quisquis legerit, admirabitur. Post illud vero Ienæ habitum 23. Aug. ad 24. Aug. Orlamundam inuitatus à senatu venit Lutherus curru vectus, quem pedites Consul & Senatores deducebant, ibidemque Carolstadium persequi cæpit (d) sed primum à Senatoribus impugnatus Lutherus erroris & mendacij conuictus est, tum denique à Sutore in turba etiā idololatriæ assertæ, idque ex scriptura, magno vtrimque clamore & zelo, donec in os vti conuictus ita condemnatus, ad currum suum festinauit, quamuis ad differendum de Eucharistia & Pædobaptismo reuocaretur. Sed ille ad libros suos remittens, excessit, euasit, erupit. nec multum absuit quin lapidibus & luto obrueretur. Acclamatum ita fugienti est: *Abi in nomine mille dæmonum. Vtinam præceps corruas fractis ceruicibus, antequam ciuitatem egrediaris.* (e) Et sic ille à suis Absalonibus tractatus VVittebergam redijt, & Carolstadium apud Electorem grauissime accusans, scriptis exagitans, è Saxonia expulit fugauitque, qui Argentoratum tandem exul peruenit, & pactum ex Lutheri aureo dato, impleuit Germanico edito libro, in quo interloquentibus Emsero, Luthero, & Petro Laico, *de Horrendo & Idololatrico abusu Venerabilis Sacramenti* disceptatur. nec multo post idem alios fanaticos libros emisit *de diuina reuelatione, De raptu seu ecstasi spirituali, De abolitione artium,* &c, Basileamq; imprimendos misit, ipse deinde Tigurum, vt Zuinglium videret atque alloqueretur, profectus est; Luthero interim per litteras persuadere voluit, quæ de præsentia corporis Christi alijsque eò pertinentibus quæstionibus scripsisset magis inuestigandæ veritatis studio quam quidquam definiendi proposito à se scripta esse. At Lutherus omnes monuit, vt à Nouitio hoc Diabolo sibi cauerent, qui Christi omnipotentiam & in Sacramento altaris præsentiam in dubium vocaret (f) edito libro de cælestibus prophetis; extat

a *Lauath. histor. Sacram. an. 24. pag. 2. a. 2.* b *VVolf. histor. Aug. Confes. Vlenberg. Vit. Luth. cap. 13. Peucerus Narrat. hist. de Philip pag 9.* c *Liber intitulatus, Irreconciliabilis cum Lutheranismo Caluinismus.* d *Tom 9. VVitteb. p. 214. Tom 1. Ienensi pag: 466 & 2. pag 266.* e *Vlenberg. Vit. Luth. cap 14. fuse Cochlæus. Melanchthon Mathisius. Alb. lib. de Carolstadio. Sleidanus l. 5.* f *Luth. lib. de celest. prophet. Lauather. histor. Sacram. pag. 5. an. 25.*

stat adhuc eius epistola, eam in rem ad Argentoratenses scripta. Certum tamen est ab ipso Luthero Carolstadio ansam & materiam hæreseos fuisse datam. Quemadmodum enim ab extremo ad extremum sine medio aliquo transiri non potest; sic Carolstadius de Lutheri doctrina ad extremum Sacramentariæ hæreseos est delapsus. Hic Carolstadio fumum ad has tenebras à dæmone ipsius oculis circumfusas, prætulit. Legerat enim quod ab ipso scriptum erat, *Solam fidem, non Sacramenta iustificare.* Eoque Lutherus Transsubstantiationem oppugnans, Sacramentariæ hæresi fenestram aperuisse, Carolstadius vero primus se ingessisse, putatur. Quin affirmant Sacramentarij, Lutherum ante hanc æmulationem, in eadem fuisse cum Carolstadio sententia. (a) Sed pergamus, & quis ac qualis Carolstadius hic fuerit, indicemus.

IV. Andreas Carolstadius in Franconia natus, eo tempore quo Lutherus VVittebergæ publicè docere, atque Ecclesiæ istius regimen affectare cœperat, in Archidiaconum fuit electus: homo præceps, inflatus, inquietus, & turbulentus: quos ille affectus scintillantibus oculis prodebat. Quod si nemo esset, qui cum litigaret, secum ipse litigabat, Prometheo infelicior, cuius iecur aquila tantisper rodere cessabat, dum illud renasceretur. Vt initio Lutherus Carolstadium ad audendum aliquid pro illustrando Euangelio; ita Carolstadius Lutherũ ad cœptũ opus perficiendum animabat. Quũ vero Lutherũ in formanda sua Ecclesia valde occupatũ & anxium videret; auctor ei fuit vt nouam potius institueret, quam veterem restauraret. Corpus Christi in pane esse nec ipse credidit, & Luthero vt ne rem tam horribilem, vt ipse dicebat, crederet, persuadere modis omnibus allaborauit, dicens: *Christum in cælo relinquendum nec in terris Anthropophagorum more à nobis deuorandum esse.* (b) Ad quæ Lutherus, Facile se in eam sententiam concessurum, & Christi corporis in Eucharistia præsentiam negaturum aiebat, vt qui hac ratione tam Papam quam vniuersam eius curiam grauissime perculsum, atque adeo ad insaniam redactum iri sciret; (c) sed quo minus id faciat euidentem rei veritatem obstare, quæ de ea vel cogitanti, frænum inijciat. In epistola ad Senatum Spirensem sic loquitur: *Negare nec volo nec possum, si ante quinquennium Carolstadius vel quisquam alius persuadere mihi potuisset, in Eucharistia Sacramento nihil nisi panem esse & vinum, me non parum ei debiturum fuisse. Tum enim in articulo hoc discutiendo valde sudabam, non nescius me Papismo ingens vulnus hoc modo inflicturum. Sed Euangelici textus verba nimis clara sunt & expressa, quam vt aliam interpretationem admittant.* En tibi integram noui Apostoli conscientiam.

V. Contentio hæc inter Lutherum & Carolstadium in tantum vt diximus exarsit, vt hic contra magistrum suum eiusque discipulos, quos *Luthero-Papistas* appellabat, cornua erigere non dubitarit: in quibus sane iam olim fœnum gerebat. De eo Melanchthon in epistola quadam hoc iudicium fert, *hominem esse barbarum, spiritu, doctrina, atque adeo sensu communi orbatum; in quo nulla S. spiritus aut diuinæ inspirationis indicia, vel vlla humanitatis officia, sed econtra plures impietates deprehendantur. In tota eum doctrina Ἰουδαΐζειν καὶ στασιάζειν id est merum Iudaismum & seditiones spirare. Omnes ciuiles Ethnicorum leges contemnere ac preculcare. Principio Anabaptistarum errores à Nicolao Storckio in Germania disseminatos amplexum: deinde Lutheri odio, non vero vllo zelo aut pietate quæstionem de Cœna Domini mouisse. A Luthero enim ob iconoclasiam reprehensum, hanc se vindicandi rationem quæsijsse. Id se quum alijs testibus, tum libris ipsius abunde probare posse: in quibus ille sine vllo iudicio aut ratione in obuium quemque incurrat & immanibus conuicijs debacchetur. Hac vero eo à se scribi, vt vicini à tali monstro sibi caueant. Esse quidem astutum valde & versipellem in captanda hominũ beneuolentia, ingenium tamen celare diu non posse, quod naturâ ipsi sit vehemens & inquietum, eoque propter ambitionem & iracundiam facile excandescere.* His coloribus Melanchthon Carolstadium, primum Zuinglianorum & Caluinistarum patrem nobis depingit, quem illi tamen ad cœlum vsque efferre non verentur. Lutherus testante Sleidano (d) Carolstadium accusabat, quod clandestinis illis doctoribus, qui visiones & colloquia cum Deo simulabant, valde esset familiaris; Anabaptistas intelligens, qui eo tempore quo Carolstadius itidem reuelationes & nescio quæ alia iactabat, in Saxonia nati vel in eam aduenerant. Quin Melanchthon (e) & Erasmus Alberus (f) eundem Anabaptisticæ sectæ primum auctorem fuisse aiunt. Et eiusmodi quidem Lu-

Q theri

a VVolf. in hist. August. b Hos. lib. 1. de hæres. fol. 425. 426. c Luth. lib. de capt. bab. & lib. contr. Reg. Angl. in epist. ad Argent. Vid. Conr. Andreæ in Constanti Luther. Cochl. & Sur. Eder. in inquisit. Euang. tab. 5. de Sacramẽtarijs pag. 55. 56. Melanchthon in epist. ad Frid. Miconi ũ. Hesius fol. 427. Lib. 5. pag. 117. Melan. in epist. ad Col. Historia August.

theri, Melanchthonis, Sleidani, ac multorum aliorum de Carolstadio fuere testimonia: qui tamen (ô stupendam cœcitatem) tantæ amentiæ ac vecordiæ homo, plures quam magister discipulos & sententiæ de Eucharistia socios etiam hodie habet. Bellum vero & pulchrum in primis est quod Lutherus alibi dicit: *Retinebam* inquiens, *elevationem Witteberga, ut ægre facerem diabolo Carolstadio, ad quam tamen omittendam inclinabam propter Papistas.* (a) Ut merito, Calvinistæ objiciant: *An non hoc est plus affectibus suis quam Dei gloria tribuere.*

Porro Lutherus cœlum ac terram contra Carolstadium armare non cessabat, veritus ne palma sibi præriperetur. Tam grata erat plerisque Carolstadii doctrina, qui in manducatione, corporis Christi nullum percipere gustum nec modum, quo illa fieret, perscrutari poterant. O miseram hominũ mentem cum sibi se permittit, sine lumine à Deo & Ecclesia ejus affulgente, Quam acutis & continuis stimulis fodicantur ea pectora quæ semel occupasti, O præsumptio incredula! Tu scrupulum unum super alium iniicis! Ut vero Lutherus & Melanchthon Papæ, ita Carolstadius Lutheri odio in hanc arenam descendit, novamque sectam instituit, Dei omnipotentiam circumscribere atque intellectus sui decempeda metiri volens, infallibili hoc, ut ajebat, axiomate usus, *Quod unum corpus duobus locis simul esse non possit.* Non sic Chrysostomus (b) qui ait: *O miraculum! ô Dei bonitatem! Ille qui in alto cum Patre sedet, eodem instanti manibus nostris tractatur! Corpus idem suum in cœ ũ extulit, & in terra ut à nobis mendicaretur, reliquit* Et Augustinus (c) *Panem hunc carnem Domini appellat, qui in unitate personæ semper, & quantum & quomodo illi placet, in cœlo simul sit & in terra.* Sed Archidiacono Wittebergensi illud occinamus quod Cantabrigiensis Archidiaconus Archidiacono Turonensi occinuisse fertur, inquiens: *Si qua tu de Christi corpore dicis, vera sunt, falsum est quod universa per totum terrarum orbem credit Ecclesia. Omnes enim Christiani gloriantur & lætantur, se in Sacramento verã Iesu Christi carnem percipere Interroga Latinos, Græcos, Armenianos, & omnes tibi idem dicent.* Quod si Ecclesia Catholica falsa est, aut decepta sequitur aut Ecclesiam universalem numquam fuisse, aut interijsse. Sed non ob hanc tantum caussam Carolstadius Luthero bellum fecit, verum etiam eundem & quotquot eum sequebantur, publicis scriptis tamquam Papatus adulatores, & nec de Missa, nec de peccatorũ Confessione, nec de Imaginibus, aliisque compluribus articulis recte sentiẽtes, traduxit. (d)

VI. Sicut vero Carolstadius *primus* fuit nostri temporis, qui realem corporis Christi in Eucharistiæ Sacramento (quod ille cum Judæis *Sakerment*, id est, falsum signum appellabat) præsentiam negavit; sic idem *primus* Missæ solemnia mutavit, *primus* statuas confregit, & *primus* Catechesin conscripsit, ad cuius modulum & formam Calvinus postea suam direxit. Ut vero in omnibus primas obtineret, primus post Bernardum Feldkirchium, (e) Kembergensis Ecclesiæ concionatorem, Velcurionis physici fratrem (qui omnium primus, omnibus Evangelicis Sacerdotibus Apostatis velut paranymphus, connubium non multo ante, Luthero subscribente) publicâ solẽnitate è sacerdotũ ordine matrimonium contraxit, & nuptias incredibili omnium apostaticorum sacerdotum gaudio & publica acclamatione celebravit, viam, ad id quod tantopere iam diu desiderarant, apertam sibi gratulantium. Quam impotenter vero ac perdite ipse sponsam suam amarit, ipse fatetur. Quin etiam Wittebergenses sacrilegas has nuptias singulari & ad eas accommodata Missa celebrarunt, (f) cuius Epitome hæc est. MISSA NUPTIALIS CAROLSTADII. INTROITUS.

Dixit Dominus Deus, non est bonum hominem esse solum. Faciamus ei adiutorium simile sui. Versus. *Adhærebit homo uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Gloria.

Oratio seu Collecta.

Deus qui post tam longam & impiam sacerdotum tuorũ cæcitatem, Beatum Andream Carolstadium ea gratia donare dignatus es, ut primus nulla habita Papistici iuris ratione, uxorem ducere ausus fuerit: Da quæsumus, ut omnes sacerdotes, recepta sana mente, eius vestigia sequẽtes, eiectis concubinis aut eisdem ductis, ad legitimũ consortium thori convertantur. Per Dominum nostrum, &c. Prosa seu sequentia sic:

Deus in tua virtute Andreas Carolstadius gaudet & lætatur, thalamo copulatus.

Piscanti Episcopo ip, e primũ factus piscator est uxorũ
Sacerdotes Pornolatras diu, ad normam reduxit matrimonij.
Is legibus tuis Romanum tuũ, Deus victor, strenuus subiugauit.
Consilium Pauli tui sequens, & iam bonum se ostendens coniugem. Mi-

a Eras. Alber. contra Carolstad Y. 6 b *Lib. 3. de Sacerd*, c *Tract. 68 Ioan* d *Colloq. mens. 526. & 400.* d. *Cythr in Chron. Sax pag 253. an. 21. Bismarc. lib. 1. in vita Bugenhagij.* e *Cochl. in Act. fol. 126. 127. & sequ.* *Becan. in titulis Calv. tit. 6. quæst 2.*

Mirantibus inuitisq; Papistis, uxorem quaesitam adibus nuper suis intulit.
Atq; magno decore Sacerdos inscripsit titulos coniugatus Domine
Illum sacerdotem vere tuum credimus, Christi filij tui atque fraterculum.
Nos ergo Cõcubinis nostris grauati, te, Deus, poscimus.
Vt illius, qui Patres nostros antiquos sectatus, tibi placet,
Nos imitatione gaudeamus in aeternum.

Secreta.

Sacrificium nostrum, quaesumus, Domine, benignus suscipias, vt quod tua Maiestati in Andreae Carolstadij nuptialibus primitiis deuote offerimus, eius efficacia a cunctis scortationis defendamur periculis. Per D.N.

Postremo complenda sic:

Sint nobis, Domine, auxilio sancti Sacramenti mysteria. Et sicut Andreae Carolstadij connubiali celebritate laetamur: ita fac, quaesumus, sacerdotum coniugia toto orbe feliciter auspicentur, feliciter succedant, & quam felicissime finiantur. Per D N Iesum Christum, &c.

Vides, Lector, quomodo noui isti Luciani, Deũ, sacra & homines ludibrio habeant. (*a*) Hoc vno Carolstadius maiorem à Luthero gratiam iniuit quam ceteris omnibus quae fecit, dixit, aut scripsit nec Lutheri auribus quidquam auditu iucundius accidit. Ex eo enim tẽpore bene sperare coepit, fore vt aliquando Catharinae Borae suae, quã deperibat, amore, quem litteris & libellis vltro citroque missiculatis hactenus fouerat, potiretur; ac quorum voluntates coniunctae erant, corpora quoque coniungerentur. (*b*) Carolstadius quamplurimos statim amoris socios habuit, cuius nuptias fraterculorum aliquis laudans, ait, *In multis quidem illum antehac lumen ingenij sui ostendisse, sed nihil praeclarius ad aeternam nominis gloriam ab eo factum, quam quod primus ex eo ordine publica solennitate coniugem ducere ausus fuerit.* O spectabilem & gloriosum triumphũ, foeminam à sacerdote subactam! Ex hoc coniugio pruritus totum fere illis in locis Ecclesiastiorũ ordinem inuasit: nec quidquam propius fuit quã Lutherus sibi ipsi Epithalamium caneret, & in Catharinae suae amplexus se daret; sed retinuit ipsum Friderici Ducis reuerentia, qui monachum & monacham sacrilegis nuptijs copulatos numquam videre sustinuisset. Iam sacerdotes cum Luthero consultabant, non vtrum coniugẽ, sed vtrum viduã, & vtrum prima mortua, secundã vxorẽ ducere liceret, quod apud D. Paullũ legissent, (*c*) Episcopum *vnius vxoris virũ* esse debere. Quod Lutherus interpretabatur, (*d*) non intelligendũ esse de ijs qui successiue, sed qui simul plures vxores superinduxerint. Immò requirere Paullum, vt Episcopus sit maritus. *Hac interpretatio si vera sit,* (vt Hieronymus contra Iouinianum eadem de re asserit) *nec ipse Apostolus, nec Diuus Ioannes Episcopi esse potuerunt, quũ neuter fuerit maritus.* Quod ergo Apostolus dicit, Episcopũ vnius vxoris virũ esse debere, hoc vult dicere, eos qui secundas nuptias contraxerint ad sacros Ordines non esse admittendos: quemadmodum Epiphanius quoque testatur. (*e*) *Qui secundum maritus factus sit, sacerdotem fieri non posse aut debere.* Ecclesia quippe bigamos à suis ministerijs ob caussas semper exclusit, sic vt ne vidua quidem quae plures maritos habuerit, in sacris quae aliàs foeminis committi fas est, ministrare possit nempe altariũ velamentis & lotioni &c. eiusmodi quae res in primitiua Ecclesia semper fuit obseruata. Quia vero olim necessitas cogebat Apostolos ad Ecclesiasticas functiones prouectae aetatis homines vocare, *eis vxores quidem retinere, non tamen vt cum vxoribus, sed cum sororibus cohabitare licebat,* quam Paulus Apostolus diserte (*b*) γυναῖκα ἀδελφὴν mulierẽ sororem vocatam suis temporibus testatur. *Ex carnali enim matrimonio, vt S. Leo dicit, fit spirituale connubium.* Et secundum Hieronymum (*f*) *is Episcopus esse non potest, qui durante suo ministerio liberos genuit. Immò talem* idem ait, *non pro marito habendum, sed vt adulterũ puniendũ esse.* Et Origines ait, *ab illo solo iugẽ illud sacrificiũ offerri posse, qui iugẽ castitatẽ seruarit.* (*g*) At Carolstadius vt turpitudinẽ suam tegeret, Diui Pauli prophetiã in Ecclesia Romana completam aiebat, dicentis, *venturos extremis diebus seductores, qui matrimonium sint prohibituri.* At, mi Carolstadi, quibus? idoneisne matrimonio? an in idoneis? Si dixeris Apostolũ vẽturos nouissimis diebus qui prohibeãt matrimoniũ, matrimonij incapacibus, vt Eunuchis, pueris, voto Deo obstrictis & huiusmodi Apostolum mẽdacio manifesto oneras; si dicas, venturos ex eius sententia, qui capacibus matrimonio interdicant, verum dicis de Apostolo, sed audacter mentitis subsumendo te tuique similes Deo denuptos per votum castitatis matrimonij absque dispensatione Dei, vel Vicarij illius, esse capaces, praeuidens enim Apostolus Te tuique similes errorum magistros dixit

a *In Col. Mens. fol.* 6. 8. 526. & 400. b *Fricius Modriminius lib. 2. de Eccles. Tract. 7. in praef. ad Paullũ Orich.* c 1. *Tim.* 3. d *In propos. de bigamia.* e *In compend. doctri.* f 1. *corinth.* 9. g *Lib.* 1. *cont. Iouin* *Vide Cocciũ thes. Cath. de calib. Sacerd. & Iacob. Keller. contra Heilbrun. &c.*

non de Romana Ecclesia, quæ matrimonium indebito honore atque pro Sacramento habet, sed de Simone, Marcione, Tatiano, itemque de Encratitis, Heraclitis, Adamianis, Eustathianis & Apostolicis, qui omnes matrimonium tamquam rem pollutam & impuram condemnarunt, Apostolus ibi loquitur.

Postquam vero Sacerdos hic apostaticus & vxoratus doctrinam suam de Sacramento publicasset, nec Lutherum, qui frænum Ecclesiæ confringere eum iam ante docuerat, amplius exaudiret, magna laborans inuidia, VVittebergâ Orlamundam abijt, quod est eiusdem Saxoniæ ad Salam oppidum, quo etiam complices eius concesserunt, (a) ibique nouæ Ecclesiæ fundamenta iecerunt. Iudaizabat præterea idem Carolstadius, vt qui diem Sabbathi potius quam Dominicum diuino cultu celebrandum diceret, quod hic ab hominibus, ille à Deo esset institutus. Lutherus aduersarium quasi riualem sibi ob oculos ductum ægre ferens, Orlamundam cum fastu profectus, vt eius conatibus obuiam iret, à plebe, cui nouus propheta in delicijs erat, nequaquam amice exceptus fuit, vt ipse in Epistola ad Argentoratenses testatur, (b) inquiens: *At vbi venissem Orlamundam ad Christianos eius* (Carolstadij) *bene expertus sum vim seminis quod ibi ille seminarat, vt gauderem me non lapidibus & stercoribus impetitum & electum fuisse: Vbi nonnulli tali me omine ac benedictione prose quebantur: Abi in maximam malam crucem, in mille diabolorum nomine. Atque vtinam collum prius frangas quam oppido exeas.* Reuersus ergo VVittebergam Lutherus, multo magis tam voce quam scriptis in Carolstadium & socios debacchatus est, edito *Cõtra cælestes Prophetas lib.* Narratq; inter alia pro eo, quod vere a Sutore Orlamundano fuerat conuictus ex Scriptura, aliam fabellam, veritati substitutam nempe: quum in eo itinere in sutorem quendam Orlamundanum, de Euangelio multa blaterantem incidisset, atque ex eo quæsijsset, quid de statuarum confractione ipsi videretur, & vnde recte id factum esse, probare possent: (c) veteramentarium respondisse, Saluatorem in Euangelio (locum se nescire, at fratres suos scire) præcipere, vt femina cum viro concubitura, albam & mundam induat subuculam; eademque ratione è templis statuas esse eijciendas, vt purificentur, & à creatura liberentur. Ita Lutherus de victoria Sutoris, à se Orlamundæ reportata, scurriles iocos facere conatus est; & qui cum risu vrbis fugit, fingit se audita tam profunda & subtili Theologia, cum risu hominem dimisisse. O veracem Prophetam & vere Nouum Euangelistam!

Idem per Ioannem Fridericum iuniorem Principem effecit, vt omnibus Saxoniæ ducum oppidis & finibus Carolstadio fuerit interdictum. (d) Daniel Tossanus diaboli instinctu factum scribit, vt Lutherus quæstionem hanc de Sacramento sine caussa Carolstadio intenderit: quod idem Ambrosius VVolfius scribit. (e) In his Angustijs positus Carolstadius, Tigurum se contulit, vbi è Catholicæ olim Ecclesiæ Archidiacono, Zuinglianæ Synagogæ Diaconus factus fuit. Sed quum ne hic quidem ad votum quidquam succederet, cum Anabaptistis clam colludens, Lutherum interim humiliter deprecabatur, (f) vt sua eum gratia subleuaret potius quam deprimeret immerentem. Hunc in finem Carolstadius 2. Tractatus ad Lutherum misit. 1 demonstrat se cum seditiosis rusticis &c non communicasse. 2. se de Sacramento Euch. inquirendæ veritatis caussa scripsisse. His placatus Lutherus vtcunque, eum in Saxoniam redire permisit, præscriptis conditionibus, qui vna cum vxore sua, nobili femina Kembergam concessit in villam quandam vno milliari VVittebergâ distantem, vbi aliquamdiu tamquam pauper rusticus, vitam misere sustentauit, lignum in oppidum conuehendo & alia rustica opera faciendo; indutus crassa & squalida tunica, ac rustico gladio in lacera vagina condito accinctus. Nec alio titulo, nisi Nachbar Andres: id est vicinus noster Andreas appellari volebat: eo sanctæ cuiusdam simplicitatis opinionem affectans. Talem nobis Carolstadium Lutherani ipsi in Augustana historia describunt: (g) qui tamen iterum A. 1528. insidijs Lutheri retractus in arenam disceptandi de Sacramento, rursus ad silentium vel exilij sententiã tolerandam à Luthero redactus est, hoc vnicè agente Luthero, vt in Carolstadio posset detriumphare non veritatis sed gloriæ studio Sacramentarios filios vteri sui hæretici (h) sed contrarium ei euenit. Carolstadius autem non multo post miserijs & squallore confectus, & ab omnibus, etiã suæ religionis socijs, desertus obijt. Ferunt quidã eum paullo ante obitum à Basileensibus ad parochiam quan-

a *Alber. contr. Carlstad.* B 3. *Laing. in Vita Carlstad. Cochl. in Act. fol.* 127. b *Tom* 2. *Ien. Ger. f.* 447. c *Tom. Ien. fol.* 44. d *Cochl. Act. pag.* 128. e *in hist. Conf. August.* f *Vlenb. cap.* 16. *num.* 4. g *fol.* 38. *an.* 24. h *Vlenb. Vest. Luth. cap.* 19. *num.* 6.

quandā Alstetensem vocatū, non sine omine quodā, vt Lutherani dicunt, quod Muncerus in loco eiusdem nominis concionatus fuerat. Atqui ijdē recordari debebant, Lutherum quoque prima Ecclesiæ suæ lineamenta Alsteti duxisse. Basileam inde euocatus, concionatoris munere aliquādiu ibi functus est: quumq; die quodam concionē haberet, vidit magnæ staturæ hominem templum intrantem, & ad latus Consulis considentem (a) Finita concione Carolstadius quærit ex Consule quisnam vir ille esset insolitæ staturæ, qui iuxta ipsū consedisset. Consule vero respondente, neminem à se visum; totus consternatus vna cum Consule domū contēdit. Aduenienti domesti narrant, magnæ staturæ hominem ædes ingressum, filium ipsius mediū arripuisse, & in altum eleuatum, sine vlla læsione in terram decidere permisisse, additis his verbis; Patri suo multam salutem diceret, quē intra triduum esset visurus (b). Accedente ad reliquas animi & corporis miserias hac quoque consternatione, Carolstadius post triduum extremum vitæ diem clausit. Hunc quidem dæmonem fuisse, à quo, vt Brutus olim à malo suo genio, tamquam vadimonio ad mortem euocatus fuerit, dubiū non est. Et fortasse idem fuit à quo doctrinam illam accepisse se scribit (Luthero idem attestante) Christum verbis his, *Hoc est corpus meum*, non panem sed corpus suum quod mensæ assistebat, denotasse. Tigurini tamē Theologi, vt honori eius consulerēt, qui primus oculos ipsis aperuit ad cognoscendam veram de Cœna Domini doctrinam, honorifico cum testimonio ornatunt, Confessioni ipsorū inserto, quo aiunt, *quamdiu apud ipsos fuerit Archidiaconi munere functus, honeste se, & vt Christianum decet, gessisse; ac bona cum gratia & venia Basileam inde se contulisse: toto vero eo tempore nihil ipsorum Fidei cōtrarium docuisse. Hoc vero testimonium se ipsius persona non autem libris, qui sibi visi non sint, impertire: credere etiam Basileenses idem de ipso testificaturos.* Vides, opinor, quomodo Sacramentariorū schola multo ante Geneuensem fundata, suo eum absoluat calculo qui ab omnibus tamquam à maligno spiritu infessus, fuit condemnatus. Lutherani à diabolo eum strangulatum, neque hoc ipsos Caluinistas negare posse asseuerant, tot testium confessionibus, tot bonæ fidei scriptorum testimonijs, adeoq; ipsorū Basileensium Pastorum litteris confirmatum Hic exitus fuit Carolstadij, qui omnibus formidabilem Lutherū primus lacessiuit & aperto bello oppugnauit, qui altissimum Christianæ religionis mysterium conuellere ac proculcare aggressus est, qui statuas confregit, qui sacerdotalis cœlibatus vinculum soluit: neque aliam nominis sui memoriam reliquit, quam quod plerisque nimis diu vixisse visus est. Superstitem habuit filium, Ioannē nomine, qui deserta patris hæresi, ad Catholicam Ecclesiā redijt, & quo tempore Concilium celebrabatur, Tridēti fuit. Sed iam ad alterū, eumq; multo deteriorē eiusdem sectæ conditorem transeo.

DE HULDERICO ZUINGLIO, Et Ioanne Oecolampadio, Heluetici schismatis auctoribus.

CAPUT VIII.

ARGUMENTUM.

I. *Huldericus Zuinglius nouus Euangelista apud Tigurinos.*
II. *Eius de Cœna Domini doctrina, à Spiritu S. vt aiebat, accepta.*
III. *Zuinglij fallacia.*
IV. *De Spiritu qui Zuinglio apparuit.*
V. *Lutheri, Zuinglij & aliorum Contentiones Sacramentaria.*
VI. *Zuinglius à Luthero tamquam frater recipi petens, repulsam patitur.*
VII. *Zuinglius Pelagianorum errorem renouat.*
VIII. *Initium Zuingliani schismatis in Heluetia.*
IX. *De Ioanne Oecolampadio Zuinglij symmysta.*
X. *De eius morte: & quid de vtroque senserit Lutherus.*

I. DUM Lutherus & Carolstadius in Saxonia tumultuantur ac deliria sua spargūt, Huldricus Zuinglius, è milite Canonicus Constantiensis, in Heluetia somnia sua quoque cæpit proponere. Et initio quidem ab Indulgentijs orsus est, vti Lutherus, sed mox ad peiora cum Carolstadio prolapsus est; à quo tamē in Sacramentaria re quoad modum explicandi Verba Christi *Hoc est corpus meum* dissentiebat, etsi in eo conueniebat, quod (c) contra vnanimem totius Christianæ antiquitatis consensum realem corporis Iesu Christi in Cœna præsentiam negaret: ac postea cum eo colloquutus, perlectis eius libris, à sententia Lutherā

 quam

a *Alber. contra Carlstad. f. 1. b. f. 2. a.* b *Thom. Bozius tom. 2. de signis Ecclesiæ lib 13. cap 3. Lutherani in hist. conf. Aug. pag. 40. Bismarc in Vita Carlstad. Vid. Eras. Alb. cont. Carolst. Tom. 3. Ien pag 88.* c *Hist. Conf. Aug. f. 41 Albet. loc. citato.* d *Grammatic m vita [illegible] Ioan. Sapidus in Epitaph. 8. distich. lit. x. 8 a.*

quam hactenus amplexus fuerat, discessit, suamque ad Carolstadij opinionem proprius aliquanto accommodauit, vti in libro suo De Eucharist. a ipse fatetur. Annum hunc qui fuit M D XXV. (*a*) tamquam infortunatum ipsi Lutherani detestantur, vt in quo Sacramentariorum secta ita prodijt, in apertum ut professionis suæ tutum locum & sedem cœperit obtinere, quem in Carolstadio vago non potuerat habere. Iuuerunt ad rem eam Anabaptistarum tumultus, seditiosa rusticorum plebs cæsa, & Iubilæum à Papa promulgatum. Porro Zuinglius ne aliorum sectator potius quam nouæ sectæ conditor videretur, (*b*) Tigurinis persuasit, nec Lutherum nec Carolstadium veram articuli de Cœna Domini intelligentiam habere, hunc tamen ab ea propius aliquanto abesse: à se autem vno huius tanti mysterij veritatem erutam esse & patefactam. Idem de Carolstadij doctrina sententiam rogatus, auctor fuit vt librorum eius lectione nemini interdiceretur, *vt cui nec animus nec arma, sed dexteritas tantum ijs vtendi defuerit.* (*c*) *Aliquem veritatis gustum habuisse, sed figuram qua Corporis sui perceptionem Christus inuoluerit, accommodare nesciuisse.* A Luthero idem initio suorum Operum protestatur nihil se didicisse, sed Euangelium prius etiam quam Lutheri nomen audijsset, prædicasse: hoc modo magistri auctoritatem defugiens, à quo honorifico *Fortis Athletæ Iesu Christi* titulo fuerat ornatus. Tantum ei placebant omnes, qui cum Catholica Ecclesia diuortium fecissent.

Fuit vero Zuinglius, (*e*) quo tempore contra Ecclesiam rebellare cœpit, Canonicus Constantiensis; sed carnis libidine de qua explenda vnicè, vt ipse fatetur, cogitabat, victus, venditis Ecclesiasticis beneficijs vxorem duxit. Cum aliquot annis diu in fœdissimo concubinatu vixisset. (*f*) Initio quidem ab omni disputatione contra articulum de Cœna Domini abstinebat, ac figuram illam, (*g*) pro qua postea tamquam pro aris & focis pugnauit, occultabat: cœlibatum tantum sacerdotum & Indulgentias oppugnabat, Lutheri exemplo, quãuis Heidelbergenses Zuinglium nondum audito Lutheri nomine, tam voce quam stilo Indulgentias oppugnasse affirment, (*h*) vt scilicet demonstrent ab eodem spiritu quo in Saxonia Lutherum, Zuinglium in Heluetia fuisse incitatum, cauendo, ut solent Filij superbiæ, ne ab alio didicisse, sed suo ingenio quicquid id demum sit attigisse videantur. Sed siue id ita sit, ut Heidelbergenses asserunt, siue secus, parum refert, opinioni aduersæ certe non deerunt argumenta, vti illud: quod credibile non sit, quæ tum toti Orbi nota fuere de Lutheri Indulgentiaria lite, solum Zuinglium ignorasse.

II. Zuinglius igitur tam realis, quæ in Catholica docetur Ecclesia, Præsentiæ, per Transubstantiationem id est conuersionem panis & vini; quam Lutheranæ Impanationis & Inuinationis, vt ita dicam, oblitus, idem fere quod Carolstadius docere cœpit, nimirum Corpus Christi nec sub speciebus panis, nec cum pane esse posse, (*i*) sed panem signum esse absentis corporis, nec distribui aliud quam verum panem & naturale vinum. Hæc tota substantia doctrinæ Zvvinglianæ de cœna, de qua merito exclames. O profundam & supernaturalem plenam inauditi mysterij doctrinam! *Panem esse & manere panem; & vinum esse & manere vinum. Panem manducari & vinum bibi* &c. idque cum phantasia quadam, vel memoria, quod Christus Dominus in ultima cœna etiã manducarit ipse dederitq; manducandum panem ac bibendum vinum, ac postea sit mortuus pro hominũ salute. Qua suppositione in suo cerebro facta, sine omni authoritate ab Apostolis acceptâ, pergit & Sacramentum Eucharistiæ &c. definit, *nihil aliud esse quam sanctam & diuinam quandam populi in Ecclesia Dei gratiarum actionem pro passione & morte Iesu Christi,* quæ audientes si interrogent, quomodo Christus id quod tradebat discipulis suis, tradendo panem ac vinum asseuerare potuerit Hæc esse corpus suum, respõdet Zvvinglius; *Panẽ ideo vocari corpus Domini, quod illum manducãdo in memoriam reducatur passio eius & mors,* perinde ac si manducando pisa, & cogitando de ouis, dicamur mãducare pullos gallinarum. Itaque plurimam in hoc Sacramento, Homo ille effinxit figuram, nescio cuius Rhetoricæ, *panem ideo appellari Corpus Domini, quod passio eius & mors tum in memoriam nobis reducatur.* Hinc vero figuram ille non minus, quam ceteri, fluctuans, quinque aut sex

a *Hist. Confess. Augustana.* b *Zuingl. Tom. 2. fol. 243. in subsidio. de Eucharist. & fol 153. b.* c *Peucer. in Var. histor. de Melancht. fol. 11.* d *Tom. 1. art. 18.* e *Pantaleon. in prosop. Vir Illustr. in Zuingl.* f *Mycon in Vita Zuingl.* g *Zuingl. in subsid. Euch. art. 25.* h *Adm. Christ. fol. 217* i *Bis. in Vita Carlstad. Lau[illegible]er. in princ. [illegible] Sacramentario.*

sex diuersis modis velut iterum transfigurat & explicat. Corpus enim aliquando sumit pro *Natura humana*, dicens. (a) Saluatorem corpus suum verum appellare cibum, non tamen carnem, sed naturam humanam intelligere quæ carnem assumsit. Sed aliam ex eodem libro eiusdem interpretationem accipe. Ait in hac actione *Saluatorem Carnis voce vti, sed Spiritum intelligere, suam nempe diuinitatem*: hoc modo in Apollinaristarum errorem incidens, humanam animam seu spiritum in Christo negantium, eiusque diuinitatem substituentium in animæ locum. Postea Sacramentalia hæc verba alium in sensum detorquet, *Corpus pro morte & passione Saluatoris interpretans*: quam interpretationem ait sequentibus verbis confirmari, *Quod pro vobis tradetur*. Itaque ad Lutherum quoque scripsit, omnem hunc actum nihil aliud sibi videri quam mortis Saluatoris nostri commemorationẽ. Quasi si quis alicuius rei memoriã edere possit, id quod animæ & non corporis, cuius est accipere & edere, sit actio (b) Explosa ergo corporali manducatione, dicit *Panem & Carnem*, de quibus Saluator loquitur, *nihil aliud esse quam fidem, nec corpus ore, sed spiritu percipi*; vero interim Iesu Christi corpore ad dexteram Dei Patris in cœlis manente, seque animæ tantum per fidem insinuante. Sic Zuinglius cum figura sua vel potius plurimis in unam rem conuolutis figuris & tropis Rhetoricis, quales nulli hactenus oratores agnouerunt, sed subtilitas Sacramentariorum mundo induxit, ita ut qui induxerãt se quid dicant, ipsi non intelligant. Verbo uno Zvvinglius suo & nouo perceptionis modo delirabat, nõ memor eius quod à Cypriano multo meliori auctore dicitur, (b) *Panem quem Dominus discipulis porrexerit, non figurâ, sed naturâ, diuini verbi omnipotentia mutatum, carnem factum esse*. Theophylactus hæresin hanc præuidisse videtur, dicens: *Dominus non dixit, Panis quem dabo figura mea carnis est, sed, Caro mea est. Eoque rectè credimus Panem ad prolationem verborum, mystica quadam benedictione & virtute Spiritus Sancti, in carnem Christi transmutari*. Si figura tantum sit; nihilo plus habemus quam Iudæi; sicque ad vmbrarum seu figurarum sæculum relabemur. Deus ergo nos decepit, Corpus suum dare se nobis dicens, & tamen nihil dans nisi figuram. Figuras ergo tantum Sacramentarij, quasi Chimæras aut vmbras, manducant. Ideo hæc sententia Luthero quoque tam detestabilis visa est, vt ad Francofurtenses scribat. Vitam potius periculo exponendam, quã sacramentum hoc è Zuingliani cuiusquam manibus accipiendum esse. Audiens vero tot ineptas verborum illorum, *Hoc est corpus meum*, interpretationes, sine bile, quod mirum est, eas ita refutauit: *Illud rogamus Sacramentarios*, inquiens, *vt ne verborum illorum vllam probationem à nobis postulent. Quod si velint, postulent eam ab infantibus, qui septimum ætatis annum attigerunt, & iam legere hæc verba in scholis didicerunt. Extant Biblia Hebraica, Græca & Latina. Monstrent ergo nobis in quibus scriptũ sit, Hoc est signum mei corporis. Id si non possunt, taceant igitur, & à scribendo tantisper cessent dum Biblia eiusmodi producantur, aut certis ac solidis rationibus probetur suam illam, veram esse interpretationem: ne toties illud vsurpandum sit, Vbi est scriptura? si verba illa scripturæ, Hoc est corpus meum, ipsis reclamare nolunt*. Sic tũ Lutherus loquebatur (eamque ob causam fortasse Zuinglius tam insigni falsimonia scripturã deprauare non dubitauit.) Verumtamen Lutherus principia cum suis discipulis posuit, unde Sacramẽtarij sua dogmata hauserũt & confirmarũt, nam A. 1525. Pomeranus & Melãchthõ Theses suas blasphemas cõtra missam edidere & Lutherus 1 Dominica aduentus, quæ fuit 3. Decemb. orationem habuit de summa blasphemia, id est canone Missæ, quæ typis confestim est evulgata. Si igitur ex Lutheri sententia; per consecrationem non fiat conversio panis in Christi corpus, vtiq; panis qui erat subsistit, & is manducatur, si sumitur, non vero corpus Christi, quod ipsum est dogma Sacramentariorum, dicamus igitur Lutherum posuisse antecedens, vnde Sacramentarij deduxerunt consequens.

III. Quis vero credat, in quenquam hominem tantam audaciam cadere atque impudentiam, vt testamentum Saluatoris nostri eo modo quo Zuinglius, corrumpere ausit! Mihi ipsi Lutheranus quidam, in Ducis Mainij comitatu, dum Castellonij muri quatiuntur, Testamentum nouum Germanica linguæ in forma octaua Tiguri An. MDXXV. à Christophoro Froschouero impressum monstrauit, in quo textus omnium Euangelistarum vbi de Cœna Dominicæ institutione scribunt, (d) & verba hæc, *Hoc est corpus meum*. *Hic est sanguis meus*, ita Germanicè reddita erant, Das bedeut mein

a *In expos. de Euchar.* b *Lib. 2. Inst. de Cœn.* c *Lib. de Cœna Domini & prima Instit.* d *In 6. cap. Ioan & super Matth.* e *In Defens. de Cœn. Vide Selnec. contra Peuc. de Verb. s. Cœnæ. & in Pædag. Schlusselbi. lib. 4. contra Caluinist. Theolog. Alber. l. 4. histor. Carlstad.* f *Becã. Tit. 6. de Sacram. 4. 6. fol 344.*

mein Leib/ Daß bedeut mein Blut/ id est, *Hoc significat corpus, Hic significat sanguinem meum* Quam tu, quæso, audaciam, quam falsitatem huic parem inuenies? Cardinalis Hosius in Tractatu de Hæresibus sui temporis, *(a)* testatur fuisse quosdam qui pro verbis, *Hoc est corpus meum*, substituerint. *Hic est Panis meus*: itemque alios, qui vinum & panem nihil prodesse dixerint; eoque sufficere vt Eucharistia interiore animi motu percipiatur. Lascus Polonus ita interpretatur, *Hoc*, id est, *Hic actus Cœna est meum corpus.* Non minus vero audacter, quem Lutherus, Rotmannus, Menno & Carolstadius, asseuerat Zuinglius, hanc doctrinam à Spiritu Sancto se accepisse. *Certus*, inquit, *(b) sum, Doctrinam meam à Deo venisse, quam Dominus reuelante S. Spiritu à me Mundo voluit annunciari.* At si hoc verum est, Zuingli, vnde fluctuatio illa tua, quæ passim in libris tuis apparet, & quam ipse etiam in libro *De Vera & falsa Religione* fateris? Alium quoque tum Zuinglius librum edidit, *Subsidium de Eucharistia* inscriptum: Scriptaque sua omnia vernaculâ linguâ publicauit, vt nempe omnes Sacramentariam Theologiam addiscere possent. Quia vero non ignorabat opinionem suam à Luthero reprobari, in Præfatione eius libri ait, *(c)* esse quosdam ita inuidos, obstinatos & malignos, vt si videant veritatem ab alijs, quam ab ipsis annunciari, maledicere, calumniari, & tamquam furiosi insectari non cessent. Sed puteum inspiciamus, vnde nouus hic Democritus veritatem suæ doctrinæ hausit.

IV. Narrat ipse, sibi verborum illorum, *Hoc est corpus meum*, sensum expendenti spiritum apparuisse (ater an albus fuerit, nescire) qui nodum hunc ipsi soluerit, ac verum intellectum monstrarit. Hoc loco Ioachimus VVestphalus Lutheranus Sacramentariorum doctrinæ valde illudit, *(d)* vtpote tali Monitore seu spiritu innixæ, de quo albus an ater fuerit, nescitur. Schlusselburgius vero, *(e)* Euentum monstrare ait, doctorem hunc Zuinglij, quem cognoscere non potuerit, cacodæmonem fuisse. Ex hac igitur Zuinglij & maligni spiritus familiaritate ac velut coniugio Caluinismus fuit progeneratus. Et hanc ob caussam fortè Lutherus Zuinglio dæmonis familiaritatem exprobrat, vt Tigurini ipsi non diffitentur. Sed ad confutandam eorum impudentiam qui hoc à Catholicis & Lutheranis in odium Zuinglij confictum esse aiunt, placet ipsius verba adscribere.

Quum vero, inquit, tredecima Aprilis lux appeteret (vera narro, adeoque vera, vt celare volentem conscientia cogat effundere quod Dominus impertijt, non ignorans quantu me contumelijs risibusque exponam) cum, inquã, tredecima lux Aprilis mensis appeteret, visus sum mihi in somno multo cum tædio denuo contendere cum aduersario scriba, sicque obmutuisse, *vt quod verum scirem, negante lingua beneficium suum, proloqui non possem: qui me angores, vt solent nonnunquam fallaci illudere nocte (nihil enim altius quam somnium narramus, quod ad nos attinet; tametsi leue non sit quod* per somnium di- dicimus *gratiâ Dei, in cuius solius gloriã ista prodimus) vehementer turbare videbatur. Ibi ἀπὸ τῆς μηχανῆς visus est monitor adesse* (Ater fuerit an albus, nihil memini, *somnium enim narro) qui diceret: Quin, ignaue respondes ei q̃ Exodi* XII. *scribitur:* Est enim Phase, *hoc est*, Transitus Domini. *Protinus vt hoc phantasma visum est, simul expergefio, & è lecto exsilio, locum apud septuaginta vndique primum circumspicio, ac de eo coram tota concione pro virili edissero.* Vide figuratiuam corporis Christi receptionem, incertum ab angelo an diabolo reuelatam. *Quam bene putas* (inquit VVestphalus in Apologia contra Caluinum) *fundamento hoc fides nostra nitetur? Animarum nostrarum saluti nunquid bene prospectum erit, si somniatori credamus, cui Monitor apparuerit, quem ater an albus fuerit, ipse nescit? Eia vero, fidamus ei, & credamus, verbum Est in S. scriptura accipiendum esse pro significat, & corpus pro symbolo corporis. Abite, abite cum somnijs vestris, & nigris Monitoribus: nos Dei filio auscultamus & credimus, de quo Pater ipse è cœlo clamat, Hunc audite.* *(f)* Memini me aliquando in horreo quodam vbi Caluinistæ conciones suas habebant, vidisse forte fortuna Zuinglij Opera mensæ imposita: quibus ego apertis, hunc ipsum locum Prædicanti ostendi, vbi diabolus Zuinglio apparuisse, & Corpus Christi in cœna nihil quam signum esse corporis, reuelasse dicitur: vnde ille ira & pudore vehementer fuit affectus. Ille bonum, ego malum fuisse angelum contendebam. Vbicumque enim & quotiescumque in S. litteris angeli Patriarchis, Prophetis & fidelibus apparuisse dicuntur, ea forma semper apparuerunt, vt angelos Domini fuisse facile cognosci posset, neque de ipsis aut ipsorum man-

a *Hos lib. 1. de hæres. ad Reg. Polon fol. 428. lit. n.n. 4.* b *Tom. 2. in Act. disp. Tigur.* c *Contra Luth. in præfat.* d *Apol. contra Caluin.* e *De Spiritu Zuingl. in præfat. Vlenberg. causs. 5. cap. 5. & causs. 21. cap. 21. pag. 756. Zuing libr. Subsid. Eucharistic. d. ij b. D. iij. a.* f *Vide Schlusselb. lib. 4. Append. Theol. Caluinist.*

mandatis vllus scrupulus, in piorum animis, vt in Zuinglio, relinqueretur: vt in Genesi, Exodo, Esaia, S. Matthæo, & Actis Apostolorum videre est. Cœlestes illi nuncij numquam nigro aut tristi ac lugubri vestitu apparuerunt. Habitus hic tenebrarum spiritui conuenit, quem Zuinglius procul dubio vidit. Beza vt Zuinglium, qui seipsum hoc somnio denigrauit, excuset, ait eum hoc scripsisse, somniumque repræsentasse, magis animi quam veritatis defendendæ caussa. Ergone per ludum & iocum res tam seria tractari debet? Ergo cœlestes visiones per iocum & ludibrium fingere oportet? Ipse quidem Zuinglius satis monstrat quid tam Beza quam alij de ista re senserint, quum scribit propria conscientia victum celare hoc se non potuisse, tametsi non ignoret quantis se contumelijs risibusque sit expositurus. (a) Serpebat nihilominus late hæresis Sacramentaria, quantumuis sese Lutherus illi æque ac Catholicis omni conatu opponeret, vocaretque *pernitiosos, & noxios filiolos suos tenerrimos, suaues fraterculos & aureos amiculos, seditiosos spiritus & tales, qui nihil scirent nisi à se didicissent, quique sic à tergo se adorirentur uti Catholici à fronte, porcos & canes, qui se lacerent, dum Sanctum & Margaritas illis proijcit* &c. Opposuerunt etiam sese Sacramentarijs: Anno 1526. Lutherani prædicantes per Sueuiam, edito scripto, quod *Syngramma Suevicum* appellarunt, in quo verba Christi: *Hoc est corpus meum* ex Lutheri sensu intelligenda ostendebant, (b) & Sacramentarij Heluetici duce Zvvinglio illi *Anti Syngramma* Helueticum opposuerunt, (c) ei successit Liber Lutheri acerbus de verbis Christi *Hoc est corpus meum*, A. 1527 ineunte, (e) Hoc edito in castris Sacramentariorum ad arma conclamatum est libro alio amarulento in Lutherum edito, qui breui in agoniam morbumque incidit, ex quo recreatus Anno 1528. *Confessionem de Cœna Christi* typis emisit in Sacramentarios, (e) pugnatur acerbe.

V. Porro Landgrauius, qui Lutheri doctrinæ ut cœlesti fauebat, veritusne ea per nouam hanc dissensionem detrimentum, aut certe impedimentum acciperet mense Iun. A. 1528. tam Lutherum quam Melanchthonem per litteras rogauit, vt cũ Zuinglio sententiam communicare, ac coram conferre non grauarentur, (f) sed vterque valde dubie respondit. Melanchthon quidem *colloquium cum Oecolampadio sese non detrectare* aiebat; *cum Zuinglio vero vt conferat, operæ precium sibi non videri. Rem hanc non ita leuem esse, quum sententia hac valde placeat ijs qui diuina mysteria manu tangere, quod aiunt, & in tam altas res curiose inquirere volunt.* Lutherus quoque datis XXIII. Iunij ad Landgrauium litteris, ait, *Se Lipsiensis disputationis exitu monitum, facile videre, Colloquium id sine vllo fructu abiturum, ad quod tam hi quam illi præconceptas opiniones ac præiudicia allaturi sint, cum firmo nemini cedendi proposito. Zuinglium errare, se certo scire; Diaboli has artes esse, quibus ille malum multo deterius faciat.* Non tamen prius destitit Landgravius quam ad Colloquium Marpurgi esset conuentum (g) Lutherum comitati sunt Melanchthon & Iustus Ionas; Zuinglium Oecolampadius, Bucerus & Hedio; quos duos ille per Argentoratum facto itinere ibique concione habita secum inde duxit. Venit quoque eo Osiander Norinbergâ, Brentius Hala Sueuorum, Stephanus Agricola Augusta Vindelicorum. Catholicorum nemo accitus fuit; quanquam Melanchthō id suaderet, sed apud Landgrauium Lutheri auctoritas valuit, qui vocari eos nolebat. Disputatio habita fuit inter Lutherum & Oecolampadium, Zuinglium & Melanchthonem An. 1528 Octobri quod metus esset, ne è duorum illorum æque ferocium collisione tonitru aliquod exsiliret. Mira omnium inter se fuit in mensa & inter pocula humanitas, quamuis ambitione dogmatis sui tuendi neutra pars alteri cederet Zuinglio & socijs Lutherus exprobrabat quod Naturas in Christo ita separarent, vt ex vna persona duas facerent; quodque fratres Argentoratenses Iudaizarent. Pelagianismi quoque eos accusabat, vt qui de Peccato Originali, de Baptismo, de Iustificatione, de Ministerio, & alijs Fidei articulis minus recte sentirent ac docerent. Sic VVirtembergenses quoque Theologi Lutherani in scripto quodam ad Protestantes Principes aiunt, *à diabolo hominem illum Zuinglium excitatum, vt non vnum solum,* sed

R

a Rhenec in libr. de Ortu & prog Calu. b Tom. 3. Ien. pag. 284 6. Vlenberg Vit. Luth. cap 18 num. 1. c Lauather. Hist. Sacrament. pag. 6. d Tom. 3. Ien. p. 336 b. Selnec. p. 34. Cochlaus. p. 188. Lauath. p. 12. Seidel p. 55. Vlenberg. Vit. Luth. cap 18. num. 3. e Vlenberg. Vit. Luth. cap. 19. num. 4. & Auth. ibi. f Vlenberg. ibid. cap. 20 num. 2 g Selnec. histor. August. Confess. fol. 35. h Sur. com. histor. an. 29. fol. 170. lit. l. 5. Tom. 4. Ien. f 466. Cochl. in Act. Luth. fol. 218. b. 1. Cythr. Chron. Sax Pantal. in vita Zuing. Miræus Chron. Ecclesiastico polit. fol. 1037. Vlenbergius vit. Luth. cap. 20 num. 2. 3. 4.

fed complures Fidei articulos labefactaret. At Zuinglius & Oecolampadius aiebant, ideo se venisse vt solam illam de Cœna Domini controuersiam disceptarent; quod & factum est. Quibus vero argumentis Sacramentarij realem Corporis Christi præsentiam, quam Lutherus defendebat, oppugnarint, ex Actis apparet. (*a*) Primum vero sumptum est è vers. 64. VI. cap Euangelij S. Ioannis, *spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam* vbi Christus dicit, manducationem Corporis sui esse spiritualem. Ergo, inferebant Sacramentarij, non nisi spiritualiter recipi posse. Secundo: Vnum corpus pluribus in locis simul esse non posse. Quum ergo Christi corpus in cœlo sit, ex symbolo Apostolico &c. scripturis, in altari esse non posse. Tertio ab Oecolampadio aliquam multa loca ex S. Augustini scriptis adducta sunt, quibus ille dicit, *Sacramenta signa esse*, vt serpentem illum æneum in deserto, &c. cum igitur Cœna sit Sacramentum Corporis Dominici, signum Corporis Christi sit, oportere. Ad hæc respondit Lutherus, quamuis apud S. Ioannem vers. 64. spiritualis manducationis fiat mentio, non tamen id obstare quo minus S. Cœnæ institutio de corporali intelligi possit aut debeat, quæ spirituali nihil deroget, immo ad Cœnam quoque necessaria sit. Sacramentarij in Saluatoris illo dicto, *Caro non prodest quidquam*, magnum victoriæ momentum ponebant: at Lutherus de Carne Christi id intelligendum esse negabat, (*b*) vt de qua ipse dicat, vers. 52 &c. *Caro mea viuificat:* immo magnam blasphemiam esse aiebat, dicere, Carnem Christi non prodesse quidquam, utpote qua data pro mundi vitâ, genus humanum redemptum est. Apud eundem Ioannem I. capite dici: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Versum 64 de nostræ tantum naturæ imperfectione, qua caro Christi apprehenditur a Capharnaitis &c. incredulis manducanda frustillatim, uti carnes taurorum & Vitulorum, esse intelligendum, eo enim modo sumptam carnem Christi, non prodesse ad quicquam eximium, a Christo intentum, sed solum ad farciendum ventrem. Si tamen de Christi quoque carne viua totaque simul sumenda etiam aliquo modo intelligendus sit versus ille 64 dicendum esse, Christi carnem Christianis nihil prodesse si absque fide percipiatur: tum enim esse ac si caro sine anima, & quasi mortua fuciatur. Nec tamen etiam hoc modo Zuinglij opinioni inde vllum præsidium peti posse, vt qui Corpus Christi in Sacramento esse neget quod in dicto casu nihilominus adsit, sed non prosit. Melanchthon vero ad amicum scribit, *Zuinglianos nihil aliud habere in ore quam hoc, Caro non prodest quidquam. Se vero mortuum esse malle quam hoc vel dicere, quod illi tanta pertinacia asseuerent & defendant.* Ad secundum argumentum Lutherus paucis respondit, non esse è sensibus nostris de diuina omnipotentia iudicandum. Sed inter Zuinglium & Lutherum hac de re acris fuit contentio. Quomodo, aiebat Zuinglius, Deus ea credenda præscripserit quæ comprehendi nullo modo aut ratione possunt? Ingens profecto miraculum fuerit, solo verbo panem carnem fieri. Quis credat impium sacerdotem tantum posse? Lutherus econtra Dei omnipotentiam & Christianam humilitatem his & similibus argumentis opponebat, nostrum esse dicens etiam quæ magis videntur incredibilia credere, vt quod Deus factus sit homo, & quod Deus & verus homo, mortem passus sit. Mirabile hoc mysterium non à sacerdotis dignitate, sed diuini verbi omnipotentia dependere. Donatistarum hunc esse errorem Sacramentorum vim in sacerdotum bonitate fundare. Sane ad hoc responsum obmutuisse Zuinglium, Acta testantur. 3 Ad loca ex Augustini scriptis producta quod attinet, Lutherus respondit, Sacramenta quidem esse signa earum rerum quas significant, verbi gratia, Cœnam Domini (potius Missam dixisset, si Catholicus fuisset Lutherus) significare, D. N. Iesum Christum per mortem suam pro peccatis nostris satisfecisse; simulque peccatorum remissionem nobis *promittere & obsignare*, (procurare & efficere, Catholicè) non tamen inde sequi Corpus Christi in Cœna non esse. Hoc illi modo Scripturam & SS. Patrum auctoritatem pro sua quisque opinione allegabant; & quamuis longissime inter se dissiderent, in neganda tamen atque explodenda supernaturali illa Transsubstantiatione mirificè congruebant. Sampsonicæ vulpes, quod ea vox in SS. literis non exstaret. Sic Arrius vocem illam ὁμοούσιος, siue, Consubstantialis

a *Vide Disput: ipsam an eod editam. & Synopsin apud Vlenberg. Vit Luth cap. 20. Luc. Osiand. cent. 16. histor. Eccles. cap. 10. libr 2. fol. 134. fol. 135. & seq.* b *Luc. Osiand. loc citato. Selnec. loc. cit. supra. Peucer. tractatu. histor. de P. Melanch. fol. 14.*

tialis admittere noluit, tamquam S. Scripturæ & primævæ Ecclesiæ ignotam. Quem S. Athanasius Catholicorum causam agens, ita refutat, inquiens: *In quo te vocabulum hoc offendit? An res, aut vox ipsa? Si res significata antiqua est, vocabuli nouitate offendi non debes. Ecclesia enim nouis rebus vsa est, nec tamen res ipsas mutauit.* Idem nos dicere possumus incredulis illis, qui nomē hoc Transsubstantiationis, ab Ecclesia, vt eo Sacramētariorum error conuinceretur, & antiqua fides retineretur, vsu receptum, in SS. litteris monstrari sibi petunt. at quo animo? discendine? non certè, nam in Conuentu VVormatiensi quum *Lutherus* negaret Transsubstantiationem hanc primitiuæ Ecclesiæ notam aut creditam fuisse, Cochlæus ei ita occurrit: (a) *Quid ais, Luthere? An tu, iv. S. Ambrosij librum De Sacramentis legisti?* Tum Lutherus, *Legi*, inquit, *Verum Ambrosius non dicit Panem mutari, sed conuerti.* Ecce animum nolentem discere, sed vincere; ecce effugium non minus ineptum & ridiculum quam falsum! Ambrosius enim verbo *Mutari* etiam vtitur. *Mutat*, inquiens, *quando vult, instituta Naturæ*, & quid est Trāssubstātiatio apud Catholicos aliud quam *mutatio vel conuersio* substantiæ panis & vini in corpus & sanguinem Christi, per habentem ad id potestatem? Ita enim definiunt Catholici, profitentes se aliud eo verbo &c. nolle intelligi, nec intelligere solere. Nec Ambrosius tantum, sed Cyrillus quoque, S. Augustinus, Eusebius Emissenus, Gregorius Nyssenus Transsubstantiationem hanc confirmant; quam vocem Lutherus a Thomistis confictam impudenter asseuerabat. Cui mox Cochlæus os obturauit, producto Lateranensi Concilio, sub Innocentio IV. ante D. Thomæ tempora celebrato. Nouorum nihilominus in Francia Euangelicorum Achilles (b) scribere non erubuit, Transsubstantiationem non antiquorum à primis quingentis annis, sed nouorum, atque adeo eorum, quos quotidie videmus, Patrū esse fictam, extremis his temporibus, tam doctrina quam moribus in Ecclesia plane corruptis natam. O miram cæcitatem, vel obstinatam potius hæreticorum malitiam! qui si oculos aperirent, hanc eandem Transsubstantiationem in Iustino Martyre, (c) Irenæo, (d) Tertulliano, (e) Origene (f) Basilio, (g) Cyrillo, (h) Chrysostomo (i) & Augustino, (k) facile essent visuri. Sed ad Lutherum redeamus, Transsubstantiationem quidem negantem, sed ita vt realem præsentiam defendat. Sed Zuingliani illud Luthero recte obijcere poterant: *Si Corpus Christi realiter est in Sacramento, necesse est vt id fiat aut per motum localem seu loci mutationem, aut per nouam creationem, aut per conuersionem seu mutationē rei vnius in aliam. At per motum localem id non fit, siquidem Saluator corpus suum discipulis porrigens, locum non mutauit, sed corpus suum suis ipse manibus portauit: iamq. etiam idem in cœlis est, ad dexteram Dei Patris. Sed nec noua creatio hic locum habet. Toties enim quoties ad altare fit consecratio, noua fieret creatio, & sic nullum eorum corporum in altari Crucis fuisset sacrificatum. Ergo necessario poterat dicere Zuinglianus, ad Papisticam Transsubstantiationem est confugiendum, quam tu, Luthere, ipse negas, vnde tibi nulla relinquitur ratio exhibendi præsentem in cœna Christum.* Post multam disceptationem, animosumque exulcerationem, Luthero vndiq; magnifice se inferente, & quod Zuinglius multis annis ædificasset vno momēto destructurū se mināte, discessum fuit ab hac disputatione, in qua sola Discordia & Ambitio præsidebant. (l)

VII. Zuinglius lachrymis etiam sed forte Crocodili, præsente Landgrauio, vt Schlusselburgius & Brentius testantur, Lutherum & socios obtestatus est, vt tamquam *frater* ab ipsis agnosceretur ac reciperetur, quod cum nemine in hac terra pacem ac concordiam quam cum VVitebergensibus esse sibi mallet. (m) At Lutherus elata frōte ac verbis asperis, *Maledicta*, inquit, *sit talis concordia, qua Dei caussæ præiudicium aut damnū affert. Item, Vos habetis aliū spiritū quam nos.* Quæ verba mirum est quam acerba Zuinglianis visa sint, quibus *Lutherus* aduersarios vehementer à se exasperatos ipse gloriatur. Et sanè non nisi mera hypocrisis poterat in Sacramentarijs fraternitatem à *Lutheranis* exigere, cū eorundem in substantiali articulo doctrinā uti impiam damnarent. (n) Hinc *Zuinglius* postea sæpè conquestus fuit, *Lutherum* tam noxij schismatis esse causam. *Diabolus*, ait, *per homines obstinatos nos tentat: qui veritatem Cœnæ Dominicæ ab alijs quam à se productam indignantes, tam-*

a *In Luthero Sept. cipite.* b *Philip. Morn. de Pless. cap. 7 lib. 4. Instit.* * *libr de cap. babyl.* c *Apol. 2.* d *Lib 4. c. 24.* e *Lib. in Marc.* f *Lib. 8 cont Celsum.* g *In Liturg.* h *Catech. 3 & 4.* i *Homil. 83 in Matth.* k *Serm 28. de verb Dom. Lib 3. de Trin. &c Vide Opus Catechisticum Canisij. Tabulam Chronolog. Gualthery &c.* l *Sleidan. lib 6. fol. 143. Lauather. histor. Sacr. fol. 15. 16. d. 3 Selnec. fol. 36. Schlusselb. lib. 4. App. Theol. Calu. fol. 268. Osiand ibid.* m *In præf. lib de ve. & fal relig.* n *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 20. num. 4.*

quam furiosi multo magis quam ipsi Papistæ vociferantur, & asperius in nos inuehuntur: sed verè uterque æque nocens fuit, tumido animo in arenam prouecti. Et quamuis ad eos conciliandos Landgrauius nihil intermitteret, frustra tamen id fuit, Deo iuste Conuentum hunc & Colloquium, quod ex utraque parte erat *aduersus Dominũ & Christum eius,* (a) dissipante. Quum enim nouum morbi genus, quod sudor Anglicus vulgo dicebatur eo tempore Germaniam inuasisset, atque eo tempore in oppido glisceret cœpisset, Noui illi Apostoli mortis metu quamprimum inde discesserunt. Consignatum tamen est prius scriptum, quoddam XIV Articulorum, in quos consenserant, utriusque partis subscriptione & nominibus 13. Octob. firmatum & obsignatum, &c. (*b*) vt Charitas vtrinque exerceretur, & à conuicijs abstineretur, donec verus verborum Saluatoris de S. Cœnæ mysterio sensus a Spiritu S. reuelaretur. Lutherus nihilominus aperte protestatus est, non *fratrum* sed hæreticorum loco eos se habiturum. Et quamuis Landgrauio promisisset, nihil se contra eos moliturum; quamprimum tamen VVitebergam rediit, contra Zuinglianos aliosque Sacramentarios calamum strinxit, ijs quæ de Colloquio illo falsò circumferebantur, offensus. (*c*) Peucerus Lutherum in sententia sua obstinate perstitisse ait, ne doctrinam suam erroris suspectam redderet. Ioannes à Lasco Polonus ad Regem suum scribens, affirmat, Lutherum palmam Zuinglio dare coactum. Sed Lutherus *istorum hominum consuetudinem esse,* ait, *calumniari & mentiri: neque hoc mirum sibi in eis videri, vt qui diabolum habeant ductorem ac doctorem.* Imo ipse Anno sequenti 1529. Coburgi agens literis ad Præpositum Bremensem datis Disputationis Marpurgensis seriem suo modo recenset. (*d*) Nec Lutherus tantum, cuius fides suspecta esse poterat, sed Melanchthon quoque de eo colloquio sparsa a Sacramentarijs scripta inficiatur. Vide summam totius huius Colloquij paucis verbis conceptam, &, IV. Operum Lutheri Tomo insertam, præfationem, vbi dicit: *Lutherum in sententia permansisse, verum Corpus & sanguinem Iesu Christi esse in Cœna; nec aduersarios de sua cedere voluisse. Lutherum rogatum vt pro fratribus eos agnoscere vellet, respondisse, Pro fratribus eos se habere non posse: quorum damnet doctrinam.* (*e*) Sed & in epistola ad Martinum Gerlicium idem Melanchthon scribit, (*f*) *Zuinglianorum siue Sacramentariorum doctrinam in Colloquio Marpurgensi Anno* M D XXIX. *sibi satis cognitam, vt qui eam à Christo non habeant. Puerili more eos Philosophari: nec doctrinam istam diu subsistere posse.* Sed ad magnum nostrum Sacramentariorum Atlantem redeamus.

VII. Zuinglius ille præter alios errores Nestorianismi quoque insimulatur. Voluit enim apud Ioannem, non *Verbum caro factum est,* sed *Verbum caro facta est:* legendum esse; eo quod Deus in corpus mutari non possit; vt notat atque exprobrat ei Lutherus in libro De Concilijs. (*f*) Verumtamen ipse in Nestorij errorem incidit, (quum docuit, *Humanam Iesu Christi naturam non esse omnipotentem, neque omnia sciuisse aut cognouisse.* (g) Zuinglius postea Anno M.D XXXV. monitus, errorem agnouit; ignorasse se prætexens, quod id dogma Nestorium habuisset assertorem. Sed & Ephesini Concilij eam in rem decreta ab eodem aut ignorata, aut minus recte perspecta fuisse, inde apparet. Pelagianorum quoque hæresin Zuinglius sequutus est, (*h*) dicens; *hominem sola virtute æternam sibi vitam impetrare posse; eaque Catonem & Scipionem cœlum adeptos.* Aiebat idem, *si sui arbitrij res esset, malle se esse in eo loco & statu in quo sunt Socrates & Seneca, quam in eo quo sunt Pontifices Romani, Imperatores, & alij Principes Papistæ. Licet enim boni hi Philosophi neque ex Verbo neque ex Sacramentis Deum cognouerint; omnibus tamen Dominicanis & Franciscanis sanctius ac religiosius vixisse.* Quin idem Franciscum regem Francorum alloquens, ait, *Eum in vita illa æterna Herculem, Theseum, Socratem, Aristidem, Numam, Camillum, Catones, Scipiones, & alias eiusmodi illustres animas visurum,* Hinc magnus eius temporis vir exclamabat, vix contineri se quin dicat, *Sancte Socrates, Ora pro nobis.* (i) Zuinglij hunc Atheismum Lutherus acerbe perstrinxit, Ethnicum eum & Paganum appellans; at Gualtherus eius gener, & discipuli, nec non tota Tigurina Ecclesia,

a *Psal.2. Act.4.26.* b *Vlenb. loc.cit Hosius lib.1 de Hæres.f.429 Pomar.Chron.Sax an.29 Opmerus ibid.Spangenberg.Chron. Mansfeld.* c *Schlusselb. lib.2.f.*109.*Hos.loc.cit fol:*431.co. 2 d *Selnec.li.Recit. fol.*241.242. *& Vlenberg.Vit.Lut c.*2 *num* 4. *litteras exhibens.* e *Peucer Tract.histor.de Melã. fol.*53. f *Lauater.histor.Sacr.fol.*16.*l.*4. g *Lauather fol* 32 h *Comment.in epist.ad Hebr.* i *Eras. Alber.libr. contra Carlstad.Zuingl.in epist.fol:*29 *a. & seq.fol* 30. *a. Basiliæ apud Sebast Henric.Petri. & Exposit.fidei Cath ad Reg. Galliæ* k *Lauat in hist.Sacram.fol.*26.*an.*30.*Bullin.in orthod.Conf.*

clesia, ac Minister quoque Geneuensis, Daniel Tossanus(a) nomine, qui contra Marbachium Lutheranum scripsit, eius defensionem suscepe-runt. è quibus postremus ille affirmare non erubuit, *Platonem, Numam, Scipionem & alios Paganorũ virtute excellenti praditos, in numero esse electorum.* (b) Hanc Zuinglij tamen sententiam ipse Oecolampadius reprobauit. Lutheranus vero quidam *à Zuinglij calo vt nobis caueamus,* facete monet, *vt in quo Hercules quoque hospitium habeat; terribili sua claua metuendus.*

VIII Hoc modo Zuinglius, æque ac Lutherus olim Wormatiæ apud Comitia & alibi, confessus, vti putabat, confessionẽ bonam, fundauit gloriosè sectam suam, apud Heluetios, Tigurinos præsertim, exorsam & fortius ex hoc tempore introduxit & stabiliuit, accepta eadem, qua Lutherus occasione, indulgentias scilicet quas Franciscanus quidam Mediolanensis prædicabat, ac deinde sacerdotum cœlibatum oppugnandos idemque ei quod Luthero accidit, vt scilicet vno (c) articulo conuulso, paullatim ceteros quoque labefactare inciperet; ac tandem non minus quam Lutherum sapere se existimans, nouam suo arbitratu sibi religionem comminisceretur Ad quam hæresin Bertrami veteris hæretici scripta magnam ei dederunt occasionẽ eorũq; missâ copiâ Albertũ Brandeburgicũ ad suas partes adiungere studebat: (d) sed maluit hic Lutherũ q̃ Zuingliũ sequi. Zuinglio opposuit sese sed cũ primis Ioannes Eckius, is enim An. 1516. viperam quasi incunabulis aggressus 5. Maij Ingolstadij edidit ψευδολογίαν Zuinglij Germanicè inscriptam Falsche ohnwarhafftige vnd verführische lehr Vlrich Zwingel außgezogen auß des Vlrichs Schrifften/ eamque obtulit quatuor Episcopis Badenæ 16. die conuenturis in Comitium. exstat libellus is in bibliothecis. Eidem Zuinglio non minus quam Luthero fortiter Dominicani primi se opposuerunt. Episcopus Constantiensis vbi de Zuinglij conatibus accepit, misso Vicario suo Ioanne Fabro, Senatum Tigurinum monuit, vt ne in religionis negocio quidquam temere decideret, sed totius caussæ cognitionem Concilio quod instabat, permitteret (e) Zuinglius nihilominus somnia sua de Sacramento aliaque commenta Tigurinis & alijs ita persuasit, vt, quamuis informis tum adhuc, Nouæ Religionis hic fetus pro legitimo fuerit susceptus, & huc vsque non sine maximis turbis & seditionibus fotus quamobrem Lutherani Zuinglium & Oecolampadium, vt contumaciter veritati resistentes, censent biennio post horrendo Dei Iudicio è medio sublatos esse. siquidem ipse Zuinglius, (f) vt cordatum decet Ministrum, hasta inter medias cohortes strenue pugnans, quadragesimo quarto ætatis anno occubuit, vt infra dicetur; & Oecolampadius mærore animum ob repentinum exitium Zuinglij extinctus cum Core & Dathan, censetur, sed de hoc fusius infra dicetur. Atque hic ille Zuinglius est quem Beza *magnum Iesu Christi Apostolum,* at Lutherus (g) *Sathana discipulum* appellat; quorum hic præterea ait, quum *tamquam latro & seditiosus alios cogere vellet vt errorem ipsius sequerentur, iusto Dei iudicio occisum ac damnatum esse.* (h) Lutherum tamen pro eo precari solitum, commensalis eius scribit. *Vtinam,* dicebat, *Deus ei* ignoscat, *eumque in æterna gaudia suscipiat!* Danæus, *verum Iesu Christi Martyrem, vocat, qui tamquam alter Iudas Machabaus* (Iscariotes dicere debebas, aiunt Lutherani) *mortem pro patria oppetierit.*

IX. Zuinglio Ioannem Oecolampadium, excucullatum Ordinis S. Brigitæ monachum, recte succenturiamus. Hic erudiendis Comitis Palatini liberis primo fuerat præpositus (i): deinde parentibus & amicis vehementer vrgentibus, vt monachus fieret, protestatus est (vt discipulus ipsius Capito scribit) etiamsi sexcenta vota fecerit, se nullum eorum seruaturum, nisi bonum sibi videatur. Ingressum huius monachi videmus, quid exitum miramur? Postquam enim annos aliquot in Conuentu degisset, abiecto cucullo, vxorem duxit, è qua filium *Eusebium,* & duas filias *Irenen & Alethean* (nota Apostolicam progeniem) suscepit. Ait idem (k) se, quum maxime monasterium relinquere cunctaretur, *à Spiritu S. maxime incitari, atque vt exiret moneri solitum.* Deserta religione, ad Zuinglium transijt; & vt ille Tiguri, ita hic Basileæ velut Episcopalem sedem sibi constituit, & veteris Ecclesiæ instituta ac ritus partim abrogauit, partim mutauit. Eam ob caussam Erasmus nouationem hanc ægre ferens, vrbe

a *Tossa. pag.* 380. b *Conr. Schlusselb. lib.* 4. *App: Cal. Theol.* c *Oecol. in Iob. cap.* 16. *pag.* 68 *Beza lib. de puni. haret.* d *Schlusselb. lib.* 2. *Lauat. fol.* 32. e *Sebast. Franck. in Chron. part.* 2. *fol.* 702. 703. *anno* 28. f *Vid. Osual. Mycon.* g *Tom.* 1. *Coll. pag.* 64. h *Sur. Cochl. an* 31. i *Pantaleon & Capito in vita Oecolamp.* k *Epist. ad Melancht.*

discessit.(a) quiquid de Oecolampadii libro, quo Eucharistiam explicavat, sentiret à Senatu rogatus, breviter respondit, *Doctum sibi videri, disertum, & bene elaboratum. Pium quoque dictarum fuisse si quidquam pium esse posset, quod Ecclesiæ consensui repugnat, à quo discedere, valde sibi periculosum videri.* sic tum Erasmus; qui tamen non semper ita locutus est. Rogatus ut contra Oecolampadium scriberet(b) se le excusavit; & ad invidiam declinandam, urbem aliquamdiu reliquit. Porro quoad sententias, idem fere cum Zuinglio sensit Oecolampadius: & ut ille somniis, ita hic conjecturis pro opinionis suæ fundamentis utebatur. Sic enim ad Zuinglium scribit, (c) *quantum ex veterum scriptis conjectura assequi possit*, verba illa: *Hoc est corpus meum, per figuram seu tropum intelligenda: simulque Deum comprecari iubet, vtrique vt oculos aperiat, ne cum tot hominum periculo incidant in errorem.* Ite iam, si placet, & salutis vestræ anchoram & spem tam incertis opinionum fluctibus credite. Hæccine certitudo est eius doctrinæ quam illi cœlitus habere se ajunt? En tibi Zuinglium ab una, en Oecolampadium ab altera parte, utrumque novi Evangelii præconem & utrumque doctrinæ suæ incertum, illum, hic expressis verbis; alterum supra fassum, se nescire Spiritus suus Doctor, albus an ater fuisset. Sed & ubi eorum Missio? quis mittens? ubi missionis testimonia? ubi miracula quibus suā illi missionem confirment? (d) Et tamen primus hic Basileensis Episcopus, vel potius, vt à multis Zuinglianis appellatus fuit, tyrannus, (e) ipse docuit (f) eos *qui à Deo missos se dicunt, non recipiendos nisi missionem suam miraculis probent & confirment.* Præcipuus ex Lutheranis Oecolampadio adversarius fuit Melanchton, qui sententiam eius De Cœna Domini valde impugnavit, (g) missis è conventu Spirensi litteris. Et quamvis Oecolampadius multum deprecaretur, ut inter ipsos privatim controversia hæc disceptaretur, res tamen tota emanavit, sic ut varia doctorum tam de hoc quam de illo iudicia circumferrentur. (h) Narrant ipsi quum non vulgari doctrina præditus vir, Lutheri partibus addictus, Birckheimerus nomine, Oecolampadij de Cœna Domini sententiam impugnandam suscepisset, celeberrimi nominis pictorem Albertum Durerum plurimis contra eūdem argumentis usum, abirato tandem monitum, *ne ultra colores judicium sibi sumeret. Res has ejusmodi esse ut pingi non possint* Tum Durerum: *Rectè hoc inquit, Sed & quod tu affirmas, nec dici debet, nec comprehendi potest.* Huius disputationis Melanchthonē sæpèin familiari sermone mentionem fecisse narrat Peucerus. Vere, vere Lutherus Angelus Apocalypticus, vel stella de cœlo decidua aperuit puteū abyssi, quo aperto tam late miræ hominum ineptiæ apparuerunt non minus SS. litteris quam penicillo abutentium! Sed ad Oecolampadium revertamur, qui relicto ad stivā primæ suæ opinionis auctore Carolstadio, ambiguum (i) præsertim in sententia de Cœna Domini, se ferebat, in disputatione Bernensi ad asseclarum uno propterea desertus, quod eum ita precantē exaudisset: *Mi Deus, si opinio nostra de Cœna Domini vera est, eam defende ac tu propugna* Hic quidē Cellarius fuit, qui particula Si salutem suam periclitari noluit. Sed & in Colloquio Marpurgensi non minus fluctuabat, inter alia Melanchthonem interrogans; Annon in his verbis *Hoc est corpus meum*, figura esse possit, ut in illis, *Ioannes est Helias: Petra erat Christus, Ego sum vitis &c.?* Ex qua hominis inconstantia factum, ut Christiani aliqui ceteroqui non mali ad Christum in Eucharistia his cogitationibus & verbis uterētur: *O Christe Iesu, si corpus tuū illic est, ego adoro illud.* Quamvis autem horum duorum, Zuinglii & Oecolampadii Confessio cū Genevensi in multis non conveniat; Calvini tamen successor (k) utrumque ait Dei omnipotentis manu è faucibus Antichristi (scilicet sua opinione Papæ Rom.) ereptos, ut gladio Evangelii filium perditionis posthac consaucirent & conficerent. En miserum Romanū Pontificem, duorum Helvetiorum gladio confossum & prostratum! Quam suaves hi homines, cū somniis suis & stultis imaginationibus sibi placent! Scilicet is cuius potestas cœlitus accepta ad quatuor Mundi cardines sese extendit, iam prostratus iacet, quando multo plures per infinita terrarum spacia diffusæ gentes indies noviter auctoritatem eius reverentur & potestatē agnoscunt, ita ut post Lutherum centies latius regnet quam ante rebellionem eius, ille tamen, in phantasia fatuorum prostratus est, confossus est, nimium quod in aliqua valle Helvetiorum contemnitur, id ubique sperni autumatur. X. Tan-

a *Oecol. ep. ad Farell 11. Maij an 28.* b *Opmeer in Chron an. 28. 29. & seq.* c *Lib 3 ep. ad Zuing* d *Cur. ca. hist fol 214 an. 3..* e *Er s. ad Goclen.* f *Oecol. in Esai. cap 13.* g *Schlusselburg. l. 1. Theol Calv fol 140.* h *Luc. Osiand hist. Eccl. cent. 16. lib. 2. Peucer. hist de Melanc. pag. 13. & seq.* i *Schlusselb. lib. 2. Theol Calv. fol 68.* k *In Iconibus.*

X Tandem post multas inter bellicosos illos Alpium accolas excitatas seditiones ac cædes, Oecolampadius ex hac vita abijt, coram iusto illo iudice eorum quæ docuit ac fecit rationem redditurus. Valde illum Zuinglij cui vnicum tantum mensem superstes fuit, mors afflixisse putatur(a) quam sæpè deplorabat; quem etiam, quamuis pro patria sanguinem effudisset, longe feliciori morte dignum fuisse aiebat. Paullo ante mortem, *Ego*, aiebat, (b) *totus incertus in fide & fluctuans, abeo, coram Dei tribunali rationem redditurus atque experturus vtrum doctrina mea vera an falsa fuerit.* Heus tu Oecolampadi, non opus est tam procul iudicium veri petere. Habebas Ecclesiam columnam veritatis &c cur non audisti eam? Amicitiæ certè, quæ inter ipsum & Zuinglium artissima fuit, plusquam conscientiæ dedisse liquet. Lutherani aiunt, eum Landgrauio aliquando in sermone familiari dixisse *velle se manum sibi abscissam fuisse, prius quam quidquam de hac controuersia esset à se scriptum*(c) quod à Petro Plateano, qui sermoni huic interfuerat, Luthero postea relatum affirmant. De morte eius diuersa sunt iudicia.(d) Lutherus a diabolo noctu eum in lecto strangulatum ait Beza peste mortuum scribit. Capito, longo & graui morbo confectum obijsse dicit. quumque amicum quendam ad lectum accedentem vidisset, rogasse: Ecquid nouarum rerum afferret? Illo nihil scire se negante, dixisse: Atqui ego scio. Mox enim in Paradisum ego abibo. Alij e contra aiunt, eum exclamasse, iam iam in inferno se futurum. Lindanus in desperatione mortuum auctor est: & alij eiusdem temporis violentas sibi manus inferre conatum esse affirmant.

Ecce tibi tres Sacramentariorum hæreseos, quæ magnam Christianæ Reipublicæ partem infecit, primos Auctores. En tres diuinæ si fas est dicere Veritatis præcones En tres eius doctrinæ columnas, quæ non toto biennio in octo diuersas Sectas fuit diuisa, vt ipse Lutherus in quodam Sermone notat. (e) Westphalus nullam doctrinam citius fuisse propagatam, nec maiori conatu & hypocrisi defensam scribit, quam Sacramentariorum, non si Catholicis modo, sed & Lutheranis tam exsecrabilem, vt reconciliationis ne minima quidem spes sit Et Sacramentarij quidem in Germania, Principum in Comitijs decretis, eadem conditione & loco haberi iubentur, quo Anabaptistæ, vt è Sleidano passim videre est. Lutherus ipse dicit. (f) *Tres illos doctrinam suam à diabolo accepisse: seque qui alterum pedem iam in sepulchro habeat, hanc ad Dei tribunal gloriam allaturum, quod Carolstadium Zuinglium & Oecolam, adiumvtam, quam Sacramenti inimicos condemnarij, neque vllam sibi vel verbis, vel litteris vel quacumque alia re cum eis amicitiam futuram, vti Deus iubet.* At Zuingliani, *Caueat*, inquiunt, *Lutherus, ne cum isthoc iam atroci & implacabili animo omnium se hæreticorum caput & ducem constituerit, vt qui nihil commune cum eis habere velit qui solum Iesum Christum profitentur.* Porro Zuinglius Carolstadij nomen quodammodo obliterauit, & Oecolampadij opera adiutus, è ruinis ipsius suam sectam ædificauit, quæ Zuinglianorum est appellata. Et Lutherus, Peucero teste, (g) relicto Carolstadio, abdomine magis & fastu quam doctrinâ inflato, omnes suas vires contra Zuinglium & Oecolampadium, multo validiores antagonistas, conuertit Zuingliani vero, vt Bullingerus notat, in octo factiones fuerunt diuisi: nimirum in Significatiuos, Tropistas, Energicos, Arrhabonarios, Adessenarios, Metamorphistas, Iscariotistas, & Neutrales. Mortuum Oecolampadium primum eius Ciuitatis episcopum (sic enim ipsi appellant) Senatus Basileensis magnis honoribus est prosequutus. (h) erecto, quod adhuc in choro templi primarij conspicitur, Epitaphio his verbis conscripto: *D. IOAN. Oecolampadius, professione Theologus, trium linguarum peritissimus, Auctor Euangelica Doctrina in hac vrbe primus, & templi huius verus Episcopus, vt Doctrina sic vita sanctimonia colendissimus, sub breue saxum hoc reconditus iacet.* Ridiculum sane in multis epitaphion. quid enim? Basilea primũ ex Oecolampadio Euangelium audijt & non à B. Pantalo &c. Apostolorum vicinis? & quid illud Templi verus Episcopus? Nugæ, & faniæ.

Lutherus accepto de Oecolampadij morte nũcio, exclamasse dicitur: *Ah te miserum & infortunatũ Oecolampadiũ! Tu ipse infelicitatis tuæ vates fuisti, quum* Deum

a Sim. Gryn. de Oecolamp. Mycon. Capito. Pantaleon in prosopograph. b Luth tom. 8. fol 84. c Selnec fol. 36. Forscheimerus in malleo Caluinist. q 2. 3. Schlusselb. Theo. Cal lib. 2. fol. 69 Luth. de miss. priu. Et in defen. de Cœn Dom Eras epist. ad Cochl Lauat. fol. 2 v. Fran. Cor. lib. 2. d Serm. sup. Sacram habito anno 1527. Hagenoæ. e Luther ep ad Brem. Schlusfel. lib. 4. Append Brem. adu. VVestphal. Beuml. in analy. disp. lat. And. f Histor. de Melanch. fol 9 seq. g Laur Sur com. histor fol. 214. an. 31 Lauath. hist Sacr. fol. 21. f. 1 Hist. de Cœn. Aug

Deum ultorem tibi imprecatus es, si doctrina tua falsa esset. Deus tibi ignoscat, si in tali statu es, ut ignoscere tibi possit. Lutherani etiam aiunt, (a) Martinum suum in Marpurgensi Colloquio tam Zuinglio quam Oecolampadio infelicem hunc exitum prædixisse, his fere verbis: *Cavete vobis, domini. Metuendum enim est ne priusquam triennium abeat, res in eum statum deducatur, ut vestram fortunam sitis deploraturi.* Sicque evenisse, Zuinglio & Oecolampadio ante illud tempus horribili morte sublatis. Sed hæc satis. Ad Confessionistas iam pergamus. Novum nihilominus Sacramentariorum magistrum libro VI. producemus, qui tamquam peritior artifex superiorum illorum laboribus sua fornace recoctis, aliam formam induxit.

DE PHILIPPO MELANCHTHONE Confessionistarum Patre & auctore.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *De Philippo Melanchthone, eiusque horoscopo: & inventute.*
II. *Melanchthon Augustana Confessionis auctor.*
III. *Quantum Melanchthoni Lutherus tribuerit.*
IV. *Melanchthon è Scepticorum numero.*
V. *Post Lutheri mortem sententiam mutat.*
VI. *Insimulatur quod Lutheri opera depravârit.*
VII. *Confessionistarum Fides, cuius Melanchthon fuit auctor.*
VIII. *Eorundem inconstantia.*
IX. *Vltima Melanchthonis verba, & obitus.*

PHILIPPUS Melanchthon, tertiæ in hæreticorum exercitu aciei, Confessionistarum videlicet, dux (ut qui Augustanam Confessionem conscripserit) fidus Lutheri Achates & quasi Mercurius Germanorum fuit: ingenio vivido & acri, placidiore paulo & modestiore præditus, & qui valde caveret, ne excessus in ipso notari posset (b) Lutherani Melanchthonem Luthero socium à Deo adiunctum scribunt (c) sed diversis omnino virtutibus ornatum. Non ille tanta quanta Lutherus pugnabat aut disputabat vehementia, sed dulci quadam lenitate tam concertationum eiusmodi asperitatem mitigabat quam Principum dissidia componebat. Nec quisquam ex omnibus qui contra Ecclesiam cornua sustulerant, minus ambitiosus habebatur; eoque discipulos suos nequaquam Melanchthonianos appellari voluit, quanquam nomine hoc post mortem eius non pauci se iactarint, qui exsecrabiles postea errores pepererunt. (d) Vultu virtutis quandam speciem & innatam bonitatem præ se ferebat; tanto maiori cum bonorum ac recte sentientium periculo (e). Quemadmodum enim auro & pulcherrimis coloribus cariosum sæpe & putridum lignum tegitur; ita hic externa pietatis specie hæreseos suæ sordes velabat, ut etiam ij testantur, qui eum Germaniæ *secundum Prophetam* faciunt & appellãt. Philosophiæ & bonarum litterarum valde peritus existimabatur. (e) ut & Græcæ linguæ, ad cuius professionem è Thuringia, ubi Anno MDXVIII. docebat, à Friderico Saxoniæ Electore VVitebergam fuit evocatus, eo tempore quo Lutherus contra Indulgentias tonare incipiebat, quamvis ille vix adhuc viginti annos natus esset. Tum indissolubili duo hi amicitiæ nodo, quem neque mors neque opinionum diversitas dissolvit constricti sunt, sic ut nulla sine Philippo Martini statua videretur. Duo hi gemini celebrabantur, tamquam *felix illud* S. Petri & S. Pauli par, *scilicet* Germanorum Apostoli; atque ut, quos sibi ipsi tribuunt, titulos eis relinquamus (*si unus* Lutherus scilicet, *Esaias, alter Hieremias* Sic enim Lutherus scribit: *Ego Esaias sum, Melanchthon Hieremias.* Hunc enim solũ, ut ipsius Lutheri discipuli fatentur, opinionũ suarum moderatorem & arbitrum Lutherus ferre poterat, ut ex horribili illa contra Erasmũ de Libero arbitrio disputatione apparet. Quũ enim Lutherus cũ ipsa recta ratione bellũ suscepisse videretur (g) à Melanchthone corrigi se & ad meliorem sensum reduci passus est. Illud non immerito alicui mirũ videatur, quomodo animũ humanitatẽ vtcunq; & litterarũ ac Philosophiæ cognitione imbutum, illa opinio subire potuerit, ut *de ijs abdicandis & è Christiana republica proscribendis cogitarit.* Quum enim, vt alibi quoque dictum est, Lutherum magistrum de illo S. Pauli Apostoli, 1. ad Colossenses loco, *Cavete ne à Philosophia decipiamini, &c.* disserentem audivisset, statim Aristoteli ac omnibus bonis litteris

a Selnecc. histor de prog. Aug. Con. fol. 35. a. 3. b Besold. dissert. 1. Alberus &c. c Schlusselb theo. Calu. lib. 2. fol. 1001. d Bez. in Icon: e Sur. hist com. an. 1560. fol 540. Ioach. Camerar. in vita Mel. Adamus Sib. Silesius ibid Vlenb causs. 7. c. 7. pag 180. 181. m. 2. Tom. 2. f. 488 f in libell. Germ. vita Lutheri pag. 13. Vlenb caus. 15. pag. 510.

teris nuncium remisit, nec in gratiam cum eis redijt prius, quã ab illo ipso qui diuortio huic caussam dederat, paranympho persuasus, resumpsisset.

Porro (*a*) natus est Philippus Melanchthon Brettæ, Electoralis Palatinatus oppido, XVI. Februarij Anno MCDXCVII. hora VII. & VI. minutis post meridiem patre Armamentarij Palatini custode, matre Barbara Reutera. Illudque à Iudiciarijs Astrologis in Natiuitate eius obseruatum fuit, (*b*) quum Martem eodem fere gradu in tertia domo, quæ ab Arabibus Religioni tribuitur, cum Ioue coniunctum habuerit, hæreticum & antiquæ Fidei aduersarium fore. Sed vt curioso *Lectori* satisfiat, ecce thema eius genethliacum.

II. Sed iam ad res ab eo gestas transeamus. Melanchthon igitur usus diuersis Magistris & fautoribus imprimis Ioanne Reuchlino, ad Græcarum literarum studium excitante Pfortzemij, Vnde Heidelbergam veniens Anno 1509. Philosophiam, absoluit A. 1511. quo loco cum dubitaretur an ea ætate per leges in Magistrum promoueri posset,

S offensus

a *VVitteberg. in Vit. Melancht. b. 1. Bulcholtzer. in Chron. ad. A. 1597. Henr Pantaleon. profess. p. 3. fol. 191. in Melancht. Vlenberg. in Vit. Melancht. c. 1. num. 2.*

b *Vid Iac. Heerbran. in Orat. Funebri.*

offensus Tubingam profectus, ibi A. 1514. 25. Ian. ætatis 16. anno laurea magistrali donatus est, & ibidem Poesios ac Historiarū professionem susce pit. *(a)* Excudebatur tunc Tubingæ Chronicon Ioannis Naucleri, cui edendo operam adhibuit Melanchton, eaque occasione illud cum Sacris litteris conferre necessitatem habens, affici cæpit ad Theologiæ studia, ad quæ fælicius prof quen da antea memoratus Reuchlinus ei author fuit, vt ad Græcæ Latinæque linguæ studium, Hæbrææ cognitionem adiungeret, addiditque instru menta libros, methodumque imo suum de verbo mirifico librum ei dedit excudendum, quod occupationis genus maxime acuit ad culturam ingenij. Dum vero ea geruntur Electot Saxoniæ Fridericus Reuchlinum consulit de Græcæ linguæ professione, pro sua nuper Anno 1502. instituta Academia Wittebergensi. Ad hanc igitur capessendam idem Melanchtonem indu xit An. 1517. ipso quo Lutherus triste bellum Ecclesiæ Catholicæ movere cæpit de Indulgentijs. Offerebatur quidem tunc Melanchtoni Tubingæ ab Vlrico VVirrebergensium Duce Beneficium Ecclesiasticum, sed ille illud alteri generi vitæ posthabuit & in exitium suum fascinandus à Luthero VVittebergam elegit quo adueniens 25. Augusti in ipsam Ecclesiastici belli flammam excunte Anno incidit. & quod miserabilius Luthero comes & socius errorum, imo Hyperaspistes effectus, pro eo calamum stringere cæpit An 519. 15. Iulij cum annum 22 ætatis explesset Siquidem in Disputation Lipsiensi præsens eo die epistolam in fauorem Lutheri scripsit multis falsis aspersam, quam D. Eckius Lipsiæ nactus, edito scripto erroneam ostendit, imo imprudentem, vtpote hominis & iuvenis, & rem de qua agebatur non intelligentis; Grammaticæ magis quam Theologiæ idonei Ex quo tempore suam imprudentiam volens velare apologeticis operimentis, is grauiores error[illegible] ibendo deuenit, SS.PP eriasse turpiter professus, eosque sibi, quam Eckio Aristoteles [illegible] notiores [illegible] magnā sane & honorifica de se pers[illegible] in [illegible] contra tam senem & [illegible] Doct[illegible] ætate Sed Philippus pro se ha[illegible] gregem quem in Eckium concitauit, vt [illegible] petulanter sannis & ronchis [illegible] exagitarent. atque ita passiones [illegible] veritate abacta. Anno deinde [illegible] Nov. nuptias celebrauit cum Cos. VVit[illegible] filia & sequenti aduersus Parisiensium Theologorum censuram de libris Lutheri Aprili mense editā scribens, scripto suo audacem titulum præfixit, nempe, *Aduersus Parisiensem Theologastrorum decretum Apologia pro Luthero* Tantum iam sub Luthero homo 25. annorum profecerat nulla audita Theologia solum ex libris & ore Lutheri spiritu accepto. Vt tamen Theologi nomen assequeretur priuatim quibusdā discipulis Epistolam ad Romanos explicuit, ante cuius explicationem quosdam *Locos Theologicos* dictauit vsui ad Apostolica scripta intelligenda, vti asserebat, futuros, quos ipso anno quidam typis vulgauit, ipse seq. anno 1521. castigatiores & eloquentia maiore donatos iterum emisit. in quibus vti Lutheranam Theologiam complectebatur, ita stili humanitate multos seduxit, alias alienos à Lutheri doctrina & furore. quod intelligens Lutherus, Melanchtonē tam opportunū suis rebus, supra D Thomam S. Hieronymū & Originē extulit, ipsumq. librū inter Canonicos Sacræ Scripturæ libros recensendū, eadem cū Propheticis & Apostolicis authoritate habendū iudicauit; cū tamen ipse Melanchton postea eundem librū coquens ac recoquens, augens & mutans, eū deinde loco suo [illegible], vt quæ prioribus editionibus fuerant sanctissima, visa, ipsemet demum asserta hæret ca iudicauit, & damnauit. Idem Melanchton vnus fuit ex ijs, qui Missam ab Augustinianis abolitam esse, iure factum, asserere ausus est & dum se abripi finit à vento Lutheri, etiam a Carolstadiano in Enthusiastarum sententiam deijci passus est: nempe studia litterarum esse abolenda &c. quæ fanatici asserebant siquidem pistoriæ arti se dedit, vt præceptū diurnum, *de labore manuum suarum viuendo* impleret Sed ex ea dementia per Lutherum reuocatus, cum illo inter errores ambiguus [illegible] & vacillare in reliquæ vita sibi solenne fecit. Miser duabus maxime rebus nempe quod adeo iuuenis VVittebergam vidit, & sui laudibus intumuit *(b)* Itaque quæ Lutheri sunt acta, eadem & Philippi fuerunt, eo vno excepto, quod discordiam, quæ in Noua, quam primū nata fuit Lutheri ecclesia, statim glitcere cæpit, ægerrime ferens, diuersas Lutheri Zuinglij & aliorum, opiniones omnes conciliare modis omnibus satagebat, quamuis de pace Ecclesiarum desperare nonnumquam se diceret,

a *Vlenberg. in Vita Philip. ex AA à se citatis. cap. 1. n. 1.* b *premissa ex Vlenbergio in Vita Melanchtonis ex AA. ab eo citatis sunt excerpta. cap. 1. 2. & 3.*

ret, ac valde metuere, ne aduersarijs cristas tollentibus, plane tandẽ dissiparentur. Quoties cum Catholicis ei sermo erat, nihil aliud spectare se, nihil aliud optare aiebat, quã vt emendatis abusibus, & cõciliatis opinionibus, (a) Ecclesia in pristinã concordiã & integritatẽ rediret. Cochlæus tamẽ VII. Philippica dixit, eum specie quidem aquã, sed reuera interim oleũ incendio affudisse. Fronti quippe nulla fides, & inane est virtutis nomen & ostentatio sine re. Hic ille est, qui rogatu quorundam Germaniæ Principũ, qui, vt Sturmius scribit, Lutherum ab ea manũ abstinere volebant, Augustanã Confessionẽ conscripsit. (b) q̃ Protestantes in Saxonia, vt Lascus & Osiander aiunt, ipsis libris Canonicis præferunt. Id vero opus, ECCLESIÆ CORPVS postea fuit appellatum. Ijdem testantur, Melanchtonis vocem apud Confessionistas plus valere quã Dei Verbũ; vt qui in verba eius, Confessionem scilicet, iurare, ac Christum negare cogantur. (c) Hunc librũ Philippus sua manu scriptum Imperatori in comitijs Augustanis exhibuit, vt libro III. dicetur: quæ tamen vrbs diu Zuinglij magis Confessionẽ quam eam quæ ipsius nomen præfert, amplexa est. Hic Quinti Euangelij auctor; quem honorẽ Lutherani Luthero suo præreptum ægre ferentes, Melanchtonẽ scribam tantũ, ipsam autem doctrinã Pontificali quadam prærogatiua, à Luthero dictatã fuisse aiunt. Qui vt è sua auctoritate & decreto omnia pendere ostenderet, manu sua verba illa, DAMNAMVS SECVS DOCENTES, Confessioni subiunxit, quæ tamen postea ab illis ipsis qui singula eius verba pro oraculis habent, fuere expuncta (d) In multis enim duorum horum apostolorum & sequacium doctrina discrepat: sic vt ipsi Lutherani dicant, tantum interesse inter Lutheri & Melanchtonis doctrinam, quantum inter calidissimam æstatem & glacialem hyemem; eamq; ob caussam Flaccius Illyricus Melanchthonem publico scripto tamquã Lutheri apostatam & desertorem traducit. Ad huius Confessionis defensionem inter Protestantes in Germania icta postea fuerunt fœdera, vt III. libro explicabitur (e).

III Non obstante vero opinionum diuersitate, Lutherus Melanchtonem omnibus in toto Mundo hominibus præferebat, illud in ore frequenter habens: *Contemptibilis est anima quæ contemnit Philippum.* Huic vni secreta sua reuelabat: hunc à Deo missum dicebat, vt labores ipsius in propagando Christi regno adiuuaret. Librum eius *Loci Communes* inscriptum, assiduo legebat atque relegebat (f) hoc addito elogio, eo vno cælestem doctrinam ad sæculi vsq; consummationem conseruari posse. Immo testantur Heidelbergenses, Lutherum optare solitum, (g) vt ceteris omnibus libris abolitis, solus hic superstes maneret. Sed quid Lutherum dicturum fuisse putamus, si pleraque ea quæ à Melanchthone Anno MDXXX. scripta & edita sunt, postea Anno MDLV penitus mutata vidisset? si eundem Commentarios in S. Pauli epistolas, quos Lutherus ad cœlum vsque efferebat, & quorum comparatione Hieronymi & Origenis scripta mera deliramenta esse aiebat, suos esse negantem audiuisset? Sed vt Lutherus Philippum honorabat, ita Philippus Lutherum reuerebatur ac tantum non adorabat, Patrem eum suum appellans, & vix vmquam à latere eius discedens. Cum eodem, antequam Monialem lecti sociam adsciuisset, magnam noctis partem transigebat, iam de hoc iam de illo disputans articulo, ac tamquam nouæ Fidei lineamenta designans (h). Patrem vero (si Lutheranis credimus) merito Lutherum vocabat, vt qui vnà cum Miconio grauissimè ægrotans & in vltima vitæ linea hærens, precibus Lutheri in vitam reuocatus fuisse a Luthero ipso gloriosè iactatur. Tam artæ amicitiæ respectus Melanchthoni obstitit quominus viuo eo sententiam suam de Cœna Domini aperte proferre auderet (i) Et hanc seruitutẽ ipsum deplorasse, Caluinista quidam auctor est, Lutheri, nemini cedere, nec à quoquam reprehendi sustinentis, contumaciam ac furorem vehementer detestans. P. Gelius tamen Melanchthoni perfamiliaris nequaquam ita timidum fuisse asserit; nec tamen Lutherum quamuis diuersum ab eo de Cœna Domini sentiret, propterea amicitiæ vinculũ rumpere, aut contentionem cum eo suscipere voluisse. (k) Quemadmodum vero Lutherus Melanchthonis hac in re libertatẽ ferebat, sic Melanchton rationes

a *Camer. in Vita Mel. & VVitteb.* b *Cythraus & Greg. Calest. in histor. Confess. Aug* c *Sur. hist. tom. fol. 442. an. 48. Calest. fol 92 94. tom. 4. de Aug. confess.* d *Schlusselb lib. 2. Theol. Calu. Staph. de Luth. concor. Colloq. Altemb fol. 463* e *Sur. loc. citat.* f *Vlenb. caus. 7. cap. 7. fol. 180* g *Vide Peuc. & adm Christ. de lib. Concor. fol. 205. Schlusselb. lib. 2. Theol. Calu.*

omnes ſuas ita inſtituebat, ne magiſtri auctoritatem labefactaret. Et ſane valde metuebant hæretici, ne ſi duo hi reſtituendæ ac reformandæ (ſic enim loquuntur) Eccleſiæ principes inter ſe digladiarentur, tandem illa diſſiparetur. Calvinus (a) Melanchthonem magnum Eccleſiarum in Germania or[n]am[e]ntum; Petrus Martyr (b) virum incomparabilem appellat, ac Luthero etiam præfert, utpote omni ſcientiarum genere excultum. Mothnus vero tanta charitate præditum fuiſſe ſcribit, ut ſi poſſibile fuiſſet, totum Mundum humeris ſuis portare voluerit.

IV. Sed qualis qualis Melanchthon fuerit, in Pyrrhonis certe ſchola educatus videtur. Adeo continua dubitatio animo ejus inſidebat; unice id metuentis, ut ipſe dicebat ne erraret. In ſcriptis ejus vix quidquam certi apparet. Atque hanc ob cauſſam Lutherani in Synodo quadam (c) Melanchthonis tergiverſationem inquiunt multis de fundamentis veritatis dubitandi occaſionem dediſſe, atque alios quo minus Auguſtanæ Confeſſioni nomina ſua dederint, avertiſſe: eoque a Papiſtis Doctoris hujus inconſtantiam Evangelicis non ſine cauſſa objici, quum is ſcripta ſua toties mutârit. Quotieſcumque à diſputatione aliqua cum Catholicis habita rediiſſet, vultu triſtitiam & animo conſternationem quandam oſtendebat. Dicere ſæpe ſolebat, *Vecordes ſibi admodum videri qui opiniones ſuas ſine ullo antiquæ Eccleſiæ teſtimonio proponere auderent*: eoque plures ille Catholicæ Eccleſiæ ritus atque alia retinebat. Quemadmodum enim beſtiæ cicuratæ ad innatam ferociam non ita facile redeunt; ita hic antiquæ pietatis Catholicæ, quam cum lacte ſuxerat, tam cito non potuit oblivisci, (d) ut inprimis è conſilio ipſius quod Francisco I. Gallorum Regi dedit, apparet. Omnes ejus cogitationes, curæ & ſtudia in componendis religionum diſſidiis conſumebantur, adeo ut Lutherum quoque ſecreto carperet, tamquam ipſa Eccleſiæ fundamenta emoventem, ac præcipuè Papam nimiopere oppugnantem, quem ipſe pro omnium Chriſtianorum capite & Dei Vicario agnoſcere non abnuebat. (e) Ajunt Heidelbergenſes, in familiari ſermone aliquando Lutherum à Philippo monitum ut remiſſius aliquanto ageret, neve cauſſam vehementia ſua deteriorem faceret; eoque conſultum ſibi videri ut leni aliquo & placido ſcripto ſententiam ſuam teſtetur; illum reſpondiſſe: *tam quidem hac eadem de re ſe cogitaſſe; at ſi deſiceret, vereri ne doctrina ſua pleriſque ſuſpecta reddatur. Eoque hanc ſe cauſſam Deo commendare, ac rogare ut ſe mortuo, aliquid in eam rem ipſe tentet.* (f) Hæc ultima fuerunt utriuſque inter ſe verba, ut infra quando Lutheri mortem expoſiturus ſum, dicam. Lutheri verba Alexander Aleſius Scotus Calviniſta, ſed in Germania ipſa educatus, Germanicâ linguâ citat, addens, iis ad Eccleſiam Bremenſem per Echardum Alingen delatis, miſſum ad Philippum Joannem Schlonggiabium, veritatis exquirendæ cauſſa. Tum Philippum, *Non ſe hoc poſſe negare, reſpondiſſe: & ſcripto quoque libenter publicaturũ, ſi ſine Eccleſiæ ſcan[d]alo & turbatione fieri poſſet. Id tamẽ teſtaẽnto ſuo inſerturũ, promiſiſſe*, ac ſine dubio factum fuiſſe, niſi morte eſſet præventus. Alii rem aliter narrant, (g) nimirum quum aliquando ſententiam ſuam de Cœna Domini Melanchthon apertius, quam hactenus conſueverat, protuliſſet, Lutherumque rogaſſet, ut ea in re ſcripta ſua aliquantum moderaretur, is vero valde excanduiſſet, Philippum abeundi VVitebergâ conſilium cepiſſe, idque Gaſpari Crucigero aperuiſſe. Id quum Lutherus reſciviſſet, ad Philippum his verbis uſum. *Controverſia illa, Philippe, de Cœna Domini, mea eſt, quam hactenus defendi & poſthac defendam vel ſine te. Tu, ſi ita videbitur, in contraria ſententia perſevera. Mihi quidem tuo auxilio & opera nihil ad hoc opus eſt.* An & quid Melanchthon ad hoc reſponderit, nec Peucerus nec quiſquam alius mentionem facit. Id conſtat, inter eos conveniſſe, ut poſthac ab ea diſceptatione abſtinerent Lutherus enim diſſenſionem hanc, ac de reali corporis Chriſti in Cœna præſentia dubitationem innoteſcere nolebat. (h) Hinc idem in epiſtola quadam Anno MDXLIV. ſic ſcribit *Si quem forte dicentem audias, Philippum & Lutherum Sacramentariorum inſaniæ adſtipulatos eſſe, ne tu hoc credas.* Sed hac de re plura vide inferius.

Idem Melanchthon in omnibus ſuis ſcriptis ante annum MDXLVII. editis, Zuinglii & aliorum Sacramentariorum doctrinam deteſtatur, nul-

a *In 3. adm. ad VVeſtph.* b *Cont. Cardin. de Euchariſtia.* c *Colloq. Altemb. f. 103. 520. & Schluſſelb. libro 4. App. Th. Calv. & VVigand. ibidem pag. 287. Melan. de Cœn. Dom. cont. Anab.* d *Vide epiſt. lib. à Peuc. editum.* e *Mel. in epiſt. ad Carlovitium. Schluſſ. lib. 4 fol. 288.* f *Colloq. Maulbrun. & Peucer. nar. hiſtor. pag. 4. & contra Nic. Selnecc.* g *Peuc. pag. 26.* h *Crellius Tract. de re Sacramentaria.*

nullam satis firmam rationem se reperire, dicens,(*a*) *qua ab antiqua ea in re dimouere nos debeat. Fieri quidem posse vt ociosis ingenijs altera illa sententia magis arrideat, vt humanæ rationi magis congruens: non tamen propterea ab Ecclesiæ sententia discedendum esse. Verba illa, Hoc est corpus meum, esse instar tonitru* (b). *Quid ergo perculsum ijs animum contra ea dicturum, aut quod dictum è scriptura ad metaphoricam assumendam interpretationem allaturum? sibi parum peritos eos videri qui nouas hoc modo doctrinas spargunt, plus à se confictis rationibus quam S. Scripturæ verbis tribuentes.* Quumque idem Anno M D X L. in grauissimum morbum incidisset, testamento à se condito hæc verba inseruit: (*c*) *Quantum ad Cœnam Domini attinet, in eo quod cum Bucero Anno D X X X. VVittebergæ conuenit, acquiesco, & in hac confessione mori volo.* Quid vero de alijs religionis articulis senserit, morbi grauitate impeditus tum latius explicare non poterat. De Colloquio vero illo VVittebergensi infra in vita Buceri agam.

V. Mortuo Luthero, Philippus plerisque sententiam mutasse, & ad Sacramentarios inclinare videbatur,(*d*) sic tamen vt magistri memoriam & auctoritatem non læderet. Crispinum certè librarium Geneuensem ad imprimenda Oecolampadij scripta hortatus est: ac literis vltro citroque missis cum Caluino & Bullingero amicitiam coluit. (*e*) Lutheranus quidam Caloander nomine narrat, Melanchthonem aliquando à se obsecratum, vt suam de Cœna Domini sententiā scripto consignatam proferret, quo intelligeretur vtrum cum Luthero an cum Sacramentarijs sentiret. Tum illum indignabundum respondisse, *satis superque ea de re à se scriptum; at si eam controuersiam attingere rursus cogatur, facturum vt totus mundus obstupescat.* Rogante dein Caloandro, vt quod eum rogasset bonam in partem acciperet, ac tam piæ ac honestæ petitioni locum daret: se quidem nomen eius defendere paratum contra omnes qui Melanchthonem credere negant panem in Cœna Domini verum esse & naturale Christi corpus: illum multo magis indignantem, scedulam forte repertam in terram proiecisse, additis his verbis: *Heus tu Caloander, si verum & naturale Christi corpus est in pane consecrato Cœnæ Dominicæ, quid prohibet quominus idem sit in hac scedula?* Hac blasphemia, ei, quod idem in Confessione Augustana scripserat, plane contraria, è Philippi ore audita, Caloander non minori tristitia quam admiratione correptum, ab eo se discessisse scribit.

Alij cuidam Superintendenti, Mordisio nomine, eadem de re Philippum vrgenti, ille respondit: (*f*) Facite vt hinc abire mihi liceat, nec dubitate me tum sententiam meam de hac controuersia libere perscripturum. Stanislaus Rescius(*g*) se præsente à Polonis quibusdam de communione sub duabus speciebus rogatum, respondisse ait: *Nihil interesse, tam vnam quam alteram speciem sufficere.* Sic ergo Melanchthon omnes æque quid de Sacramento altaris sentiret, incertos relinquebat (*h*). Eam ob caussam Caluinus ei exprobrasse dicitur: *Quid tu, Philippe, non atramento obsignare audes quod alij sanguine suo obsignant?* Nihilominus tamen magna erat apud omnes nationes Philippi fama & existimatio: adeo vt etiam Franciscus I. Galliæ rex eum ad se euocarit. Similiter Henricus VIII. Angliæ rex, postquam ab Ecclesia desciuit, a Germaniæ Principibus Melanchthonem ad se mitti petijt, qui nouæ Ecclesiæ iaceret fundamenta. (*i*) Sed illi, Francofurti tum Anno M D. XXXIX. congregati, molli & timido Philippi animo parum fidentes, huic Regis petitioni nequaquam annuendum censuerunt, vt Caluinus scribit. Idem post eius mortem hanc in eo timiditatem notat, inquiens: *O Philippe Melanchthon, ad te prouoco, qui in æternum Deo viuis, ibique nos expectas* (*k*). *Centies atque iterum centies tu tot laboribus defatigatus, optasti vt in sinu meo quiescere atque animam reddere tibi liceret: & ego quoque nihil ardentius quam præsentiam tuam desideraui. Quo voto si vterque potitus fuisset, tu quidem fortiorem te tam in congressibus quam in contemnenda inuidia & odio exhibuisses, malitia certe eorum repressa fuisset, quorum audacia per tuam mollitiam creuit.*

VI. Hic idem Melanchthon Lutheri opera post mortem eius castigauit, non solum stili ruditatem & scabritiem expoliendo, verum etiam res ipsas mutando, addendo, detrahendo. (*l*) Eoq; ab Illyrico & Gallo accusatur, quod veram magistri sui doctrinam corruperit ac deprauarit. Idem ei in Colloquio Altemburgensi, cui Gulielmus Saxo-

S 3 niæ

a *Mel. epist. ad Rotman. Monast. Ioach. VVestph. de Mel.* b *Lib. de Ver. corp. Christi* c *Hist. de Cæn. f. 357. Paucer. habet contrar. fol. 43. vsq; ad fol. 49.* d *Schlusselburg. lib. 4. fol. 274.* e *Lauat. histor. Sacr. fol. 32. Selnec. in recit.* f *Peuc. ibid. fol. 28.* g *Lib. 5.* h *Luc. Osiand. Centur. 16. lib. 3. c. 40. fol. 703.* i *Camerar. in vita Mel. & Pantaleon. in Prosop. Vir. Illust. Nigr. in Chron.* k *Peuc. nar. histor. de Vita Melanchth.*

Philippizate. Et Martinus Philippum suum sæpe reprehendit, sæpe rogauit vt manum de tabula, quod dicitur, tolleret, & a Confessione toties recudenda abstineret: nonnumquam exclamans: *Quis tibi hoc mandauit Philippe?* Ipsi Confessionistæ in Synodo quadam cui Gulielmus Saxoniæ Dux, nouus è *Lateranum ordine tum Pontifex*, præsedit, conqueruntur, tam frequenti huius Confessionis mutatione multos offensos, & ne nomen ei darent fuisse absterritos. Omnino teor turpius non posse confundi confessionem illam quam si collatis editionibus diuersis sibi ipsi typo opponeretur. Tunc appareret confusio Babylonica ad pudorem prædicantium & Protestantium & quomodo ne quidem unius sæculi sit Fides Confessionistaru[illegible] sed a[illegible] di quales adferant excusationes. Aiunt primis illis Euangelij temporibus, nimirum Anno M D XXX *Spiritum S. secreta sua nondum omnino reuelasse.* Credo si Spiritus S tum adhuc in Dei Patris schola ac disciplina lectionem suam didicerit *Conuentum non ita magnum fuisse.* Atqui hoc præcipuum est duorum istorum Apostolorum Martini & Philippi vel Eliæ & Enochi opus. *Factam esse & oblatam tempore belli* At nullum bellum tum, sed pax erat in vni[illegible] ersa Germania. *Conscriptam esse festinanter* Scilicet quam iamdiu an[illegible]is coctam elaboratam & perfectam Melanchthon eò apportauit *Præsentiam Imperatoris & Principum reuerитos, multa velinuitos concessisse.* O miseras conscientias, quæ ad humanissimi & benignissimi Imperatoris conspectum ac præsentiam pauent! Sic quidem illi Confessionis suæ metamorphosin excusant Sunt vero tres Confessionistarum factiones, vt Staphylus notat, (a) quibus nos infra inter reliquas diuersorum hæreticorum cohortes suum tribuemus locum & stationem. Omnes tamen Augustanam iactant Confessionem. Et quemadmodum apud Athenienses olim nauis illa qua Theseus celebrem illam expeditionem, quæ vellus aureum reportauit confecit, refectis antennis, foris, carina, alijsque partibus temporis longinquitate corruptis, idem semper nomen retinuit: sic etiam Augustana Confessio, quamuis multoties mutata, nomen tamen non mutauit. Melanchthon tamen rogatu Prædicantium Anno M D L. VVitebergæ congregatorum, vt ad Tridentinum Concilium mitteretur, di[illegible]e. sam aliquantum formam ei concinnauit, aliumque titulum indidit, nimirum, *Doctrina Ecclesiarum Saxoniæ*; & alibi, *Repetitio Augustana Confessione.* Sed qualisqualis sit, Lutheranorum certe est Euangelium; ad quam illi velut ad religionis suæ fundamentum prouocant Non imprudenter Clebitius monet, de correctione Confessionis Augustanæ nihil ad populum loquendum esse, ne eius doctrina reddatur suspecta. Horum vero Confessionistarum inconstantiam ab Vlenbergio notatā, (b) apud eundem vide, non tantum in cæremonijs, verum etiam in articulis de Iustificatione, de bonis operibus, de libero Arbitrio, & alijs. (c) Neque enim in hoc postremo articulo Lutherus & Melanchthon vmquam consenserunt, quidquid Sturmius in Antipappo suo dicat. Ipse Melanchthon ad amicum scribit, *Erasmum falli quod existimet sua eum opera, in hac controuersia vti. Sibi eiusmodi altercationes non placere.* Nota etiam hic splendidum VVitaceri mendacium, dicentis, inter Augustanæ Confessioni addictos summum esse de omnibus Fidei articulis consensum.

VIII. Videamus paucis, ac primum de numero Sacramentorum, quam sæpè illi sententiam mutarint; adeo vt quid sentiant plane nescias, vel potius ipsi quoque non sciant Principio duo, deinde tria, ac tandem quatuor admiserunt. Lutherus diu initio septem cum Ecclesia Catholica Sacramenta agnouit, postea vnum tantum, deinde duo, vt ex locis Communibus Melanchthonis apparet; demum tria, vt epistola ipsius ad VValdenses testatur, nimirum, Baptismum, Pœnitentiam, & Cœnam Domini. Melanchthonis inconstantiam & fluctuationem discipuli eius ipsi detestati sunt, adeo vt dicerent. A Deo ratione & iudicio eum ita orbatum, vt quid sequeretur tandem & in quo acquiesceret, inuenire non potuerit. (d) In libro cui titulus, *Sententia de Cœna Domini*, inquit, Electoris illam sententiam aliquo modo sibi placere, qua silentium ijs qui coram ipso de hac materia disputare vellent, imposuit, ne errores & turbæ in modo nascente Ecclesia spargerentur. Licet vero Melanchthon Lutheri (e) de vera Corporis Christi præsentia opinionem initio amplexus fuerit; postea tamen ad Zuinglij opinionem magis accessit. Pro eo enim quod Zuinglius verba institutionis ita exponit, *Hoc significat*

a *Staph. de Luth. Concor.* b *Causs* a. c *Vid. Epist. Camerarij* d *Vid. Præf. Tigur. ad Eccl. Germ. Theol Cal lib. 2.* e *De Capt. Bab cap. De Eucha. c In assert. cont. Louani.*

ſignificat corpus meum, Melanchthon ait, *Hæc eſt communio mei corporis.* (a) Hinc Lutherani & VVigandini dicunt, quemadmodum Aaron olim vitulum aureum Iſraelitis, ita Philippum nouam idololatriam Germanis propoſuiſſe, multiſque perſuaſiſſe. Quin plures qui antea nomen ipſius tantum non adorabant; doctrinam poſtea ipſius multis in articulis vellicare non dubitarunt. Accuſatur ab Heshuſio, ab Ebero defenditur. Prodeunt multæ paſſim Philippicæ, partim in honorem eius, partim in vituperium. Eundem Zanchius in Miſcellaneis reprehendit, & doctrinam in quibuſdam articulis refutat: vt & Simlerus in vita Petri Martyris; nec non VVigandus & Galles, qui Aaroni Philippum comparant, Hieroſolymæ VViteberga, dicentes: Inde tenebras ortas & diffuſas eſſe, vnde primum lux emicuerat. Prophetas quidem Hieroſolymis progreſſos: ſed & ex eodem loco impoſtores. Neque hoc ita de VViteberga mirum videri debere, quum Philippo idem ibi euenerit, quod Aaroni Hieroſolymis. Sic illi de altero hoc Propheta loquuntur. Beza poſtquam Melanchthonem ad cœlum laudibus extuliſſet, ait, hoc vnum ipſius deeſſe laudibus, quod à quibus viuens cultus ac pæne adoratus ſit, ab eis iam mortui nomen per ſummam ingratitudinem laceretur atque conculcetur. Idem Phœnicem alibi appellat, qui poſtquam ad cœlum euolarit, omnem concordiæ in Dei Eccleſia ſpem ſecum abſtulerit. Quamuis hic idem Beza cum Vitero in Germaniam, petendi inde rebus & diſſidijs ſuis auxilij cauſſa, profectus, in VVormatienſi Colloquio Melanchthonis inconſtantiam & puſillanimitatem vehementer eſt admiratus.

IX. Scribunt nonnulli Melanchthoni iam animam agenti matrem grandæuam aſtitiſſe, hiſque ad eum verbis vſam: (b) *Mi fili, extremum iam me fortaſſe tu vides, vtpote iam iam, vt videtur, è mundo diſceſſurus, & coram magno illo judice eorum quæ feciſti rationem redditurus. Tu ſcis Catholicam me fuiſſe, meque à te vt religionem mutauerim, & diuerſam ab ea quam maiores mei ſequuti fuerunt, amplexa ſim, inductam. Nunc te ego per Deum viuum adiuro, vt quænam melior ſit, mihi dicas, neque quid hac in re me celes.* Tum Melanchthonem clara voce, vt ab omnibus intelligi poſſet, dixiſſe: *Hæc plauſibilior, illa ſecurior.* Sic Melanchthon vt in omni ſua vita, ſic in morte quoque dubitauit. Peucerus narrat, quum paulo ante mortem teſtamentum conderet, ſibi eum dixiſſe, ſi vires ſibi ſuppetituræ ſint, ſuam ſe de Sacramento Euchariſtiæ ſententiam in vltima ſua voluntate ſcripto conſignatam relicturum. Quod ſi fiat vt ſupremam manum imponere non poſſit, è ſcriptis ſuis ac præſertim duabus epiſtolis ad Electorem Palatinum & Ioannem Cratonem Imperatoris Medicum, ſatis eam intelligi poſſe. Deinde velut alterum Paulum, ſuos monuiſſe, vt earum traditionum memores ſint, quas viua voce ipſis tam priuatim quam publice reliquiſſet. Sed de hoc homine ſatis: de quo etiam nonnulla quando de Franciæ ſchiſmate agetur, attingam. Erat ille quidem in eo vnice elaborauit, vt immoderatos animi in Luthero affectus cohiberet; (c) eoque mortem illius minus ægre tuliſſe putatur, vt qui tyrannide eius, cui, vt ipſe fatetur, tamquam mancipium & adulator ſeruilem in modum ſeruiebat, liberatum ſe eſſe, etiam ſibi gratularetur. Cochlæus ad Imperatorem Carolum V. ſcribens, ait, Lutheri nomen quidem præualuiſſe, at Melanchthonis non minus ad ſtabiliendam hæreſin, cuius alter auctor fuerat, momentum attuliſſe. Nam quum eſſet ingenio vafro & acuto, atque in Grammaticæ Dialecticæ ac Rhetoricæ rudimentis compto ri ſtilo exercitatus, magnam vbique per Germaniam in ſcholis aſſequutus eſt gratiam & fauorem. (d) Vnde etiam factũ eſt vt iuuentutem præſertim ætate incautam, & natura ad malum quam ad bonum propenſiorem, immo multos doctos ſophiſmatum ſuorum ſubtilitate ad partes ſuas adiunxerit. Sed quid Melanchthonis inconſtantem & dubiam mentem admiramur? quum Lutherus ipſe, Carolſtadio & Zuinglio rem Sacramentariam turbare ac miſcere incipientibus, non minus hæſitarit, vt ſequenti capite oſtendam.

QVAM IN MVLTIS LVTHERVS ſibi ipſe aduerſetur: & quam ille ſententiam contra Sacramentarios pronunciarit.

CAPVT X.

ARGVMENTVM.

I. *Inter erroneas opiniones perpetuæ ſunt digladiationes & contentiones.*

II. Lutheri

a *In aſſert. cont. Louani.* b *Morus lib. 2. de Miſſ. Franc. Montan. in Ver. def.* c *Bez. in Greophag. Thom. Neogergum. ſup. Pſal. 26, Melanch. in ep. ad Cerlonit.* d *Cochl. Phil. 7.*

I. CHAMÆLEONTEM omnes aiunt colores assumere solitum, præterquam album: sic hæresis quoque omnes amplectitur opiniones, præterquam veram. Obliqua hic omnia, nihil rectum. Quid ergo mirum tantam inter hæreticos opinionum esse diuersitatem, eosque tanquam cæcos in tenebris hinc inde errare, & in sese mutuo incursare? Schola quippe hæreseos schola est confusionis & discordiæ, præfigurata in confusione linguarum apud Babylonem. In hac qui sunt, omnibus opinionum ventis circumaguntur, & quauis occasione sententiam mutant. Et quanto quisque diutius à recta via deflectit, tanto difficilius ad eandem redit. Lutherum & discipulos eius videamus. Deum immortalem, quam illi toto cœlo inter se dissident? (a) *Lutherus ait Aquam Baptismi necessariam esse ad salutem*: Bucerus (b) negat. *Lutherus scribit exorcismos & abrenunciationes in baptismo meras esse superstitiones*: Brentius è contra (c) eosdem super creaturis vsurpandos tradit. *Lutherus* (d) *Liberum arbitrium omnino tollit*: Melanchthon vero (e) docet, horribilis mendacij & Manichæorum insaniæ illos se participes facere, qui aiunt hominem omni plane libera voluntate destitutum. *Lutherus* (f) *affirmat bona opera mereri præmium tam in hac quam in futura vita*: at Apologia Augustanæ Confessionis & Bucerus, (g) contrarium docent. *Lutherus* (h) *matrimonium Virginitati*, Melanchthon (i) Virginitatem matrimonio præfert. *Lutherus* (k) *Papam Antichristum esse asserit*; Bucerus econtra (l) scribit, eas notas quæ Antichristo tribuuntur Papæ non conuenire. Sed quid hoc mirum in diuersis hominibus, & ijs quorum quisque nihil præclarius putat quam nouellas opiniones comminisci, quas post permissam sibi quidquid velit credendi ac dicendi licentiam, tanquam simia catulos suos tenerrime foueat ac tenacissime amplectatur. At quod vnus idemque homo, (m) quouis Proteo mutabilior, mille diuersas & inter se pugnantes opiniones confingat & promulget, id vero quis non prodigiosam inconstantiam, & certissimum fanaticæ ac diabolicæ doctrinæ testimonium esse dicat?

Lutherum solum in aspectum producamus, & è libris eius quasdam (omnes enim vix possibile est) repugnantes inter se opiniones colligamus, vt postea articulum illum de Cœna Domini, quem ille contra totius antiquitatis fidem interpretatus est, & Carolstadio ac Zuinglio sese ipsi opponendi ansam dedit, tanto melius enucleare possimus. Omitto hic octingenta septuaginta & quatuor mendacia ab vno (n) tantum ex vno eius De Votis libro collecta. Et tamen veridicus hic vates gloriatur, à nemine vnquam se in mendacio deprehensum. Murnerus certe non sine multo sale Lutheri hanc iactantiam retundit, eumque in illo ipso libello quinquaginta mendaciorum conuincit. Verum aliquam multas eius contradictiones inspiciamus.

II. Magnus hic Propheta in Confessione Fidei ad Anabaptistas scripsit, *sub Papatu veram fuisse Ecclesiam, veram scripturam Sacr. verum Baptismum, vera Sacramenta, veras Claues Ecclesiæ*: idem vero postea è Papâ Antichristum faciens, omnia corrupte, nihil sani fuisse ad rauim vsque in scriptis suis inculcauit. Vt initio Ecclesiam suam tanto facilius plantaret, *affirmabat eam hactenus nescio quibus in angulis hac illac dispersam, inuisibilem latuisse* (quod etiam Quinto Euangelio, Confessioni scilicet Augustanæ, insertum fuit.) Deinde vero suo se iugulans gladio, (o) fatetur, Ecclesiam semper visibi-

a *In Visit. Saxonica & alibi.* b *Comment. super Matth.* c *In statutis Eccles. Ducatus VVirtenbergici.* d *In Assertionibus suis & lib. de captiu. Babyl.* e *Loc. commun. Anno 1552. editis.* f *In suis Declarationibus.* g *Scripto ad Conc. Tridens.* h *In Ep. ad Alb B.* i *In Apol.* k *Plurimis locis. & picturis.* l *In Paulum ad Philipp.* m *Vide Staphyl. Luth concord & Conradum Vetter, siue de Cornis. Euangelischer VVetterhan. Catechismum Luthero-Catholicum.* n *Dietemb. lib. De votis Conr Andrea in veraci Luthero.* o *Tom. 2. Germ. fol. 467. in Ed. 1551 & alibi.*

lem, & Sacramenta semper visibilia fuisse; quod etiam Melanchthō in postremis Locorum Cōmū editionibus affirmat. Idem Lutherus (a) *Missam pro sacrificio agnoscit*, eamque in libro De Visitatione, vulgari lingua vbi Latina non intelligitur, dici ac recitari iubet. At in Sermone de Nouo Testamento & alibi passim Diaboli appellat inuentum, quamuis formam eius aliquam in sua Ecclesia reseruarit, vt postea dicam. *Lutherus*, (b) *iam Latina, iam vulgari, iam alta, iam summissa voce eam vult decantari:* idem iam Canonem solum pro Missa, iam pro abominatione habet. Modo ei Missa est Euangelij compendium, mox idololatria Iudaicâ detestabilior. Iam pluribus ea, etiam defunctis prodest: iam nemini nisi celebranti, ac tandem nulli omnino. Coniugium Sacramentum esse Tomo V. scribit. at II. id negat.

III. In Sermone de Lazaro ait è Scriptura probari non posse, pro mortuis orandum esse: at è contrario in sermone de Natiuitate Ioannis Baptistæ, & in Resolutionibus, conclusione xix. dicit, sanctum desiderium quo animæ torquentur, Ecclesiæ precibus leniri, quum Deus velit vt eis subueniatur. Et in sermone de Indulgentijs ait, nihil dubitare se quin Missa pro defunctis celebrata, multo maiorem eis afferat vtilitatem quam Indulgentiæ. Deinde in libro *De abroganda Missa* omnia illa quæ ante dixerat eludit, quamuis diuersis in locis Purgatorium esse fateatur, immo pro certo atq; indubitato asseueret. Idem tamen ad VValdenses, vt Purgatorium quis esse credat, neminem teneri scribit, quum nihil de eo in scriptura habeatur. Conclusione x. contra Eccium Lutherus ait, Christi merita thesaurum esse Ecclesiæ, ac certum esse nos Sanctorum quoque meritis adiuuari. Idem alibi, se cū tota Christiana Ecclesia statuere dicit, Sanctos honorandos esse & inuocādos. *Quid enim*, inquit, *opponere quis possit ijs miraculis quæ hodie etiam Deus per Sanctorum Reliquias operatur?* Sed audiamus eum alibi loquentem. *Ego*, ait, *pro omnibus S. Petri meritis ne obolum quidem interduim, vt qui seipsum iuuare non potuerit.* In libro de Præparatione ad mortem dicit, Sanctos in auxilium esse vocandos, è contra vero id in Capite de Fide, editionis de Anno M D XLIV. nec rogandos nec inuocandos esse affirmat. Et hanc quidem opinionem Lutheranæ Missæ fabri amplexi sunt; ac propterea ex ea omnem Sanctorum memoriam sustulerunt, contra totius Ecclesiæ consuetudinem. Omnes enim qui in toto Mundo sunt Christiani, Latini, Græci, Moscouitæ, Armenij, Abyssini, & alij in Missis & Liturgijs suis Sanctorum commemorationem celebrant, Apostolorum in eo traditionem sequentes, cuius S. Dionysius & S. Clemens faciunt mentionem. *Quando sacrificium celebramus*, (id est Missam,) inquit Cyrillus, *Sanctorum commemorationem facimus, vt Deus ipsorum precibus & intercessione supplicationes nostras exaudiat.* An putamus eum qui à Theodoreto strenuus Apostolicæ Fidei Defensor appellatur, Christianis falsam doctrinam tradere, aut de vlitatis in prisca Ecclesia ritibus falsum testimonium dare voluisse? Equidem Sanctos nequaquam nos adorare animum vmquam induxerimus, nisi eos inuocando & honorando, Deus etiam simul inuocaretur & honoraretur. Illos nos inuocamus, vt Deum nobiscum inuocent, laudent ac celebrent. *Quod si illi quum in Mundo adhuc essent* (vt Hieronymus contra Vigilantium argumentatur) *pro nobis orare potuerunt; quanto melius idem iam facere poterunt gloriose in cœlis triumphantes? quorum virtus ad ipsas mortuorum corporum tumbas semper rediuiua ac recens apparet.* Idem S. Augustinus & S. Chrysostomus dicunt. Quis vero tam est perfrictæ frontis, vt à tantum horum sententia prouocare ausit? nisi fortassis malignus aliquis spiritus ex Inferno progressus. *Existimandum non est*, vt inquit S. Gregorius, *quidquam in Mundo ijs ignotum esse exterius, qui interius diuinæ charitatis sunt participes. In Dei lumine*, ait S. Bernardus, *discit quis quod nesciit, neque tamen quod scit obliuiscitur.* Verum vt hominis huius inconstantiam tanto melius cognoscamus, alijsque ostendamus, non pigebit nos scripta eius, licet præter gustum ac voluntatem, euoluere, atque ex ijs loca quædam producere è quibus tanto Propheta & Doctore nequaquam dignæ contradictiones elucescant, quas tamen ipse in se agnouit. In Præfatione enim libris suis præfixa lectorem ante omnia *rogat & per Iesum Christum obsecrat, vti scripta ipsius cum iudicio & quadam commiseratione legat, ac meminerit ipsum olim Monachum fuisse.* Dicamus primo de Eucharistia.

IV. Certum est Lutherum initio de Sacramento altaris idem cum Catholica sensisse Ecclesia. Hinc ad Albertum Marchionem Brandeburgicum scribit, *quum opinio de S. Sacramento in Ecclesia semper fuerit vniformis, eam in dubium reuocare, nihil aliud esse quam dubitare, vtrum Deus Ecclesiam in terra habeat.* Et alibi ait, *Verba Christi nuda esse atque ape-tas*

a *Exposit psal.109. & in Resolut. 26.* b *Cochl. in Septicipiti Luthero.*

aperta, neque vlla interpretatione eò deflecti posse, vt panis corpus Christi pro nobis traditum, & calix sanguis pro nobis effusus esse negetur. At postea ab hac sententia ita desciuit, vt quid senserit, vix quisquam certo scire potuerit. Nam in hoc vno de S. Eucharistia articulo, triginta sex Lutheri contrariæ inter se opiniones notantur. Iam enim illud *Hoc* exponebat *In*, iam *Cum hoc*: immo verba hæc centum alijs modis transformabat. Varietatem hanc Gaspar Querhamerus ciuis Hallensis notauit, quam etiam Tigurini Theologi Orthodoxæ suæ Confessioni subiunxerunt. Peucerus vero apud Schlusselburgium (*a*) affirmat, esse penes se epistolam Lutheri manu scriptam, in qua ille Tigurinam approbet Confessionem. Tot tantasque contradictiones omnes attingere hoc loco piget me ac tædet. Id sane constat, Lutherum mille phantasijs cerebrum suum hoc vno articulo, quid de realitate Corporis Christi in Sacramento sentiendum sit, defatigasse. Carolstadij opinio inepta ipsi videbatur, vti sane erat ineptissima. Quid enim ineptius, quam dicere, Christum dicentem: *Hoc est corpus meum*, Corpus suum & non Panem demonstrasse? Zuinglij opinionem prauam iudicabat & fraudulentam, vt qui pro vero Corpore & Sanguine Iesu Christi nihil aliud quam ventum & fumum, id est, mera signa Christianis in Sacramento reliquerit, quamuis Christus non de vlla figura aut signo loquatur. Quod Zuinglius ægre ferens, *Lutherum dicebat adeo sibi non constare, vt tertia aut quarta quæque linea diuersum, & modo hoc, modo illud, nihil vero certi vllibi affirmet, ac Dei verbo effronti quadam impudentia abutatur.*

V. Transsubstantiationem Catholicorum, qui post verba consecrationis panis & vini substantiam in verum corpus & sanguinem Iesu Christi côuerti, ac nihil præter species seu panis & vini accidentia remanere credũt, idem tamquam impossibilem explodit. Sed quid? *An qui ex nihilo id quod nondum erat facere potuit, non verbo suo res quæ sunt in id quod non sunt transmutare possit?* vt B. Ambrosius loquitur. (*d*) *Post verba Consecrationis* Augustinus *non panem sed Corpus Christi in Sacramento esse dicit.* (*e*) Et Ambrosius ait, *benedictionem illam maiores habere vires quam Naturam, quum hæc illâ mutetur.* Cyrillus inquit, (*f*) *panem Eucharisticum in propriam Christi carnem conuerti. Quemadmodum enim supernaturaliter carnem assumtam deificauit, vt ita loqui liceat; sic eundem res hasin corpus suum ineffabili quodam modo transmutare. Et sicut in hoc Sacramento,* vt B. Bernardus loquitur, *species videntur, quarum res vel substantia ibi esse non creduntur, sic vere & substantialiter res hic est, cuius species non videtur.* Ibi enim species seu accidentia panis & vini videntur, at ipsa panis & vini substantia, vt quæ in oculos non incurrat, esse ibi non creditur: hic vero contraria plane ratione substantia corporis & sanguinis Iesu Christi esse creditur, quamuis vtriusque species non videantur. Vt enim cera in ignem imposita, in ignem à quo consumitur, propter amissa substantia, vertitur: sic proposita in hoc Sacramento elementa diuina virtute in aliam naturam, ipsumque corpus & sanguinem Domini nostri mutantur. Lutherus antequam Transsubstantiationem impugnaret, præter ea quæ à SS. Patribus eam in rem scripta sunt, obseruare debuit, iam olim ante filij Dei incarnationem à Fidei nostræ hostibus prodita in eorum archiuis testimonia extare.

Sic vero Rabi Cahana scribit. (*g*) *Sacrificium quod de vino fiet, non solum in substantiam sanguinis Messiæ commutabitur, verum etiam in substantiam corporis conuertetur. Et in sacrificio quod pane fiet, quamuis ille candidus sit vt lac, eius tamen substantia in substantiam corporis Messiæ conuertetur. Et in sacrificio vini erunt sanguis & caro Messiæ, eademque erunt in pane, quum corpus Messiæ diuidi non possit.* Audiamus & alterum Rabi huius socium, qui ante Saluatoris Natiuitatem vixit, Iudam nomine (*h*) *Panis hic panis Facierum dicitur, eo quod quando sacrificabitur, de panis substantia in substantiam corporis Messiæ, quod de cœlo descendit, transmutabitur.* En tibi Transsubstantiationem ab ipsis infensissimis Christianæ religionis hostibus vi veritatis extortam. Sed ne vlterius in Theologiæ abdita penetremus, noui huius Apostoli inconstantiam ostendere nobis sat erit, qui libro II. contra Zuinglium ait, (*i*) *Disputationem hanc, vtrum panis maneat aut mutetur, friuolam sibi & inanem semper visam: quamuis cum VVicleuo credat, panem manere; & contra Sophistas omnesque Logicæ regulas & axiomata, Christi corpus ibi esse. De illo se contendere nolle, vtrum vinum maneat vel non; sed sufficere sibi quod sanguis ibi sit, è vino quo Deus voluerit modo*

a *Lib. 2. Theol. Calu. fol. 107.* b *Tom. 2 resp. ad Conf. Luth. fol. 454. & 458.* c *Lib. 4. de Sacram.* d *Hom 8 de ver. Dom* e *Epist ad Col.* f *In Demonstratione de Euchr.* g *Sup. 28. cap. Num.* h *2. Tom. in Conf. de Cœn. Dom.*

factus: sique potius cum Papistis purum sanguinem, quam cum Zuinglianis purum vinum malle. At econtra idem plusquam ducentis locis dicit panem manere panem, & vinum manere vinum. In libello de Eucharistiæ adoratione, & alibi quoque, docet Christum in Eucharistia esse adorandum. *Non panem tantum,* inquit cælestes seu fanaticos Prophetas, *sed Corpus Christi in pane hab:mus.* At ab hac ille sententia post discessit, vt ex Locis Communibus Philippi Melanchthonis, & Confessione VVitebergensi apparet, vbi dicit, *Corpus ibi extra manducationem esse non posse, Eoque se nullum diem festum magis odisse, quam eum qui Corporis Domini appellatur.* Quod si panis in Eucharistia maneat, idololatriam committere eos qui adorant. Eadem ratione idololatræ & illi censendi fuerint, qui ad pedes Saluatoris nostri in his terris ad salutis nostræ opus peragendum commorantis sese abiecerunt, vt qui vestem qua humanitas eius amicta erat, adorarint. Hic vero horribilem illam Sebastiani cuiusdam Lutherani nota blasphemiam, dicentis, *qui Christum in Eucharistia adoret, diabolum adorare.*

VI. Odiosa illa de duabus speciebus à Bohemis primùm mota disputatio & contentio Luthero mirum in modum initio displicebat. Ait enim, *Communicationem sub duabus speciebus probati quidem esse exempli, si per Concilij decreta aliter statutum non sit; quia tamen Christus hac in re nihil tamquam necessarium ordinauerit, pacis magis esse habendam rationem vtpote à Deo nobis mandata, quam de speciebus contentionem suscipiendam. Neque probare se posse, vt Sacramentum Laicis sub vna aut altera specie porrigatur, nisi id fiat ex Concilij decreto.* In libro De Captiuitate Babylonica ait, *eos qui Sacramentum sub vna tantum specie percipiant, non peccare:* licet in Sermonibus suis & scriptis quibusdam, ac præcipue in Epistola Consolatoria ad Hallenses contrarium affirmet, scilicet, *sub vna specie Sacramentum hoc bona conscientia percipi non posse, hacque occasione magnam hominum multitudinem in infernum præcipitatam. Immo quum Papa id prohibuerit, in eius contemtum sub duabus speciebus omnino esse communicandum.* Vide nihilominus quomodo idem in libro cui titulus est *Declaratio Eucharistiæ,* & c. loquatur, ac conscientiam suam denudet, vbi dicit, *Numquam hanc suam fuisse sententiam aut intentionem, quod scilicet Episcopi propriâ auctoritate Communionem sub duabus speciebus distribuere possint, nisi id à Concilio generali ita sit decretum.* Postea vero longe aliam, verè Christianam scilicet, & Antichristi præcursore dignam sententiam amplexus, non iam pacem Ecclesiæ, vt supra præ se ferebat, desiderans, sed meram discordiam & contentiones spirans, scribere non dubitauit, *Si forte Concilium statuerit Eucharistiam sub duabus speciebus accipiendam, non esse quidquam in hoc mūdo ob quod id facere, aut vt à suis fiat permittere velit; sed econtrario in Concilij despectum, vna specie contentos fore; immo potius, quam duabus speciebus vtantur, tam vnam quam alteram dimissuros, & eis qui duabus ex Concilij auctoritate, vsi fuerint, anathema dicturos.* Sic homo ille in Captiuitate sua Babylonica desperabundus loquitur, qui tamen postea in Ecclesia sua Communionem sub vtraque specie instituit Laicis, vt aiebat, non minus quam sacerdotibus necessariam; quamvis antea sæpe Hussitarum & Calixtinorum in eo errorem reprehenderit. Sed non ei in mentem venit quod contra Emserum & alibi scripserat, *Qui in materia religionis sibi ipsi aduersetur, & vel in vno tantum articulo mentiatur, à Deo eum non esse.* De coniugio sacerdotum similia fere sensit ac scripsit. Quum enim ferre non posset articuli huius seu controuersiæ decisionem ad Concilium remitti, in epistola ad Nobilitatem Germanicam impudentissime ait, *si de Sacerdotum coniugio Concilium aliquid statuere atque indulgere voluerit, se sacerdotibus permissurum vt potius tria scorta habeant quam vnam vxorem ducant.*

VII Lutherani vero vt Magistri sui inconstantiam colore aliquo velent, aiunt *ecclesiam ab eo non simul & semel, sed sensim ac pedetentim ædificatam; neque Deum ab initio statim ei omnia reuelasse Et ipse Lutherus alibi orat, vt si quando erret, sibi ignoscatur, vt qui solus sit, ac tanto oneri ferendo impar.* Quasi Spiritus S. ei cui gratiam suam præstare vult, ex dimidia tantum parte veritatem & dimidia falsitatem reuelet. Atqui, vt Ambrosius dicit, (a) *momenta gratiæ Spiritus S. nequaquam tarda sunt: Dei opera perfecta sunt: & vt, inquit scriptura, Deus numquam è dimidio conuertit* (b) Sed occurrunt, mirum videri non debere quod Lutherus paullatim à Spiritu S. illustratus sit, quum etiam Christus Saluator noster indies profecerit, nec omnia cæle-

a *In Lucam.* b *Deut.* 23.

cœlestia secreta ei simul sint revelata. Hic est unus ex Lutheri atheismis,(a) quem etiam in discipulos suos transfudit, quemque etiam Zuinglius (b) Buccerus & Calvinus (c) amplexi sunt, qui omnes affirmant, *Christum non statim initio omnem scientia ac sapientia perfectionem, ut Papista somniant, habuisse, sed paullatim & per gradus quosdam accepisse.* Atrox hæc blasphemia est, quæ ignorantiam Deo attribuit, contra S. Scripturæ & omnium SS. Paterum qui umquam scripserunt, auctoritatem. Sed quia Lutherus dicit se solum esse, ac tot tantasque res assequi sufficienter non posse; cur non eandem excusationem admisit, misero Carolstadio spiritus sui imbecillitatem allegante, ut qui eum in veritate nondum plene fuerit instructus? *Carolstadius,* inquit Lutherus.(d) *eo se excusat, quod initio spiritum non satis fortem habuerit. At Dei spiritus hac excusatione non utitur. O dæmon, iam scio quis sis. D. Paulo post conversionem cœlestis scientia statim fuit infusa: & postquam Spiritus S. descendit super Apostolos, omnis error ab eis fugatus fuit & exclusus.* Sed agite, Numquid Lutherus postquam ab Ecclesia defecit, iam magna hominum multitudine ad se attracta, diu incertis opinionum ventis fuit agitatus, dum iam hoc iam illo modo tam doctrinā quā Ecclesiam suam format ac reformat? At quid miseris illis animabus factum est? quò illæ pervenerunt, quæ ipsum sequutæ, interea dum ille credit quod postea negavit, & dum improbat quod postea probavit, decesserunt? Hæc Lutheri inconstantia Sacramentarijs occasionem & animum dedit, Impanationem quam ille tanto labore sectæ suæ persuaserat, ex ipsis Lutheri scriptis impugnandi ac refutandi. Etsi vero Beza fatetur (e) Lutherum sæpius errasse; eius tamen auctoritate Calvinismum passim defendit. Sed quid de hoc Schlusselburgius? (f) Bezam ait more omnium Sacramentariorum, veritatem corrumpere. Meridiano enim sole clarius esse, post Renatam Evangelij doctrinam, Sacramentariorum opinionem à nemine maiori zelo, ardore & vehementia quam à Luthero fuisse impugnatam. Verum audiamus ipsius contra Sacramentarios tam varijs modis in sanctissimum Sacramentum grassantes, sententiam, & quomodo ille in libro De Verbis Cœnæ Domini loquatur id unice permoleste ferens, quod, ut alij, præsentiam Christi in Sacramento negare, etsi velit, non possit.

VIII. *Doctor Carolstadius*, inquit Lutherus, *in verbis illis Hoc est corpus meum, pronomen Hoc misere detorquet Zuinglius verbum substantivum Est. Oecolampadius nomen Corpus. Alij totum textum pervertunt, & pronomen Hoc omnino delent, sic interpretantes: Accipite, manducate corpus quod pro vobis traditum est, quod hoc est: Alij alteram textus partem interpositis verbis, misere crucifigunt dicentes: Accipite, manducate quod pro vobis traditum est, Hoc est corpus meum, in mei commemorationem, id est. Corpus meum non hic est realiter, sed tantum commemoratio mei corporis, ut textus intelligatur. Accipite, manducate, hæc est commemoratio mei corporis, quod pro vobis traditum est. Præter hos alij sunt (ut septenarius numerus compleatur) qui dicunt, non agi hic de articulo aliquo Fidei, eoque non tanta vehementia hic disputandum esse aut pugnandum, sed liberum esse cuique credere quod videatur. Hi quidem omnia destruunt ac proculcant; & tamen eorum quilibet Spiritum S. habet, scilicet, neque in tam diversis & contrarijs probationibus ac textus allegationibus quisquam erroris vult insimulari; quamvis necessario veritas tantum una sit. Vide quæso, quam aperte diabolus nobis illudat.* Hactenus Lutherus, qui septicipitem illam Sacramentariorum hydram repræsentans, in se ipsum capitalem sententiam pronunciat. *Ad quid,* inquit in Sermone de Eucharistia, *ego verba illa, Hoc est corpus meum, lubens volens obscurem, & nescio quas subtilitates confingendo, errorum labyrintho me involvam? An in tam simplicibus & claris verbis ulla potest esse ambiguitas aut obscuritas? Accipere panem, gratias agere, dare ad manducandum & bibendum. Hoc est corpus meum, Hic est calix sanguinis mei. Et miseri Sacramentarij ad sudorem usque, verba hæc eò detorquere laborant, ut significent id quod eorum aliquis somniavit aut deliravit. Quid hoc est?* inquit in eodem libro. *Quis umquam legit in scriptura Corpus idem dici aut esse quod signum corporis? Et verbum hoc est, esse idem quod significat? Quæ umquam lingua tali phrasi aut modo loquendi usa est? Ego certe nihil aliud persuadere mihi possum quam hunc ipsum esse diabolum, qui per superbam suam malitiam in re tanta nobis illudat. Est alius,* ait alio in loco (g) *S. Spiritus, (nimirum diabolus) qui opinionem hanc auribus quorundam insusurrat & cerebro imprimit, disputationem hanc non esse de re magni momenti non tanta vehementia disputandum esse de eo, ubi*

a Luth. in Conc. de Natal. Dom b Ad cap. 2. Luc. c ad ca. 24. Luc d in Harm. Evang. ad c. 3. Matt & in Ioan. 6. 18. 21. Coloss. 1. & S e Tom. 2. f. 35. cont scelest. Prophet. Lib. cons. Salz. f Lib. 2. Theol. Calvin. g Tom. 2. Germ f. 371.

quisque credere possit quod voluerit Sic P. *Martyr*, ut Josias Simlerus in eius Vita testatur, *Saxones quã vis diversum de Cœna Domini sentientes, pro fratribus suscipere non recusabat, quod hac de Sacramento quæstio* (vide, quæso, quanti homines hi altissimum nostræ religionis mysterium faciant) *tanti momenti non sit, ut propterea communio & Charitas Christiana inter fideles rumpi debeat* Et Musculus aperte dicit, *Ca se lubenter pro fratribus habiturum quamcumque quis in controversia de Sacramento, modo non Papistarum, opinionem sequatur.*

IX Nolo bonas horas male perdere, alias Sacramentariorum tam diversas quam ineptas & detestabiles de hoc uno articulo opiniones colligendo: breviter tamen quasdam attingam. Alij *corpus D. N. in Cœna assistere*, alij *exsistere*, alij *subsistere* dicunt; item *In, Cum, Sub, Supra, Infra, Subter, Per, et panem esse: panem tantum manducari Vere, sed corpus opinione seu fide: vinum non esse sanguinem Christi, qui*, si Thomæ Erasto Calvinistæ credimus, (b) *ante mille & quingentos annos effusus, computruit, nec amplius est in rerum natura.* Multas alias absurdas phantasticorum hominum opiniones omitto. Ab ipso Luthero in ultima sua Confessione, octo Zuinglianorum contrariæ opiniones notantur. E contra Melanchthon magistro se opponens, quinque Lutheranorum de eodem articulo diversas atque inter se repugnantes sententias producit. Quã pulchre vero Lascus, qui primus Zuinglianũ Evangelium in Polonia annunciavit, in hoc articulo sibi constet, Lutherani è scriptis ipsius docent. (c) Aliquando enim verba illa sic interpretatur; *Hoc est corpus meum*, id est, *hic est usus in corpore & sanguine meo*. Aut: *Hoc est meritum & gloria Passionis, Mortis & Resurrectionis Corporis mei:* Vel: *Hoc est qualitas propria mei corporis*: Vel: *In hoc Sacramento mysterium mei corporis designatur.* Vel. *Hæc est forma, ceremonia & actio externa mea Cœnæ.* Vel: *Est panis & poculi impetrata participatio.* Vel: *Hæc est communio, ius & societas mei corporis.* Vel: *Hæc est extrema voluntatis mea contestatio.* Quis unquam quidquam audivit insulsius aut ineptius? His non dissimilis est Campani Prædicantis interpretatio, dicentis, *Hoc est corpus meum*, id est, *Hic panis est corpus, quod ego creavi.* Sic nempe ijs solet evenire qui à Catholica desciscunt Ecclesia, ut nihil tam ridiculum atque absurdum à magistris suis proficiscatur, quod non tamquam Palladium amplectantur. Porro dici non potest quantopere Lutherus hoc suo iudicio & sententia universam Sacramentariorum cohortem exacerbarit, adeo ut nomen eius certatim lacerare ac infamare contenderint, hæreticum Antichristum, diabolum appellantes. *Deus*, inquit, Conradus Rescius Sacramentarius, (d) *ad castigandam Lutheri, quæ in omnibus eius scriptis elucet ambitionem & superbiam. Spiritum suum ab eo abstulit, eumque spiritui erroris & mendacij tradidit, qui etiam opiniones eius sequentes semper possidebit, donec ab eis discesserint.* Hinc Luthero quasi condolens Erasmus, *Antea*, inquit, *Lutherus ipsis tantum non Deus erat: idem vero iam delirat, iam insanit, eo quod novo illi de Eucharistia dogmati assentiri nolit. Sed non edentulus est Lutherus*, (e) *iniurias & convicia plena manu refundens, & Zuinglianos ad omnes diabolos & in maximam malam crucem ablegans.*

Quem vero fructum Christianitati concertationes eæ attulerint, è Bullingero disce, (f) qui dicit, *implacabili hoc Lutheranorum & Zuinglianorum dissidio Mundum ita turbatum, ut plurimi quid aut quẽ sequi debeant ignari, aperte præseferant nihil se credituros quam quod ipsis videatur.* Quis non videt latissimam ad omnem impietatem hoc modo fenestrã patefactã? Et tamen famosus vel fumosus potius ille Vulcanus seu Faberculus, aquã igni & lumen tenebris conciliare aggressus, inter Lutheranismũ & Zuinglianam sectã nihil aut parũ interesse scribit. Lavater Zuinglianus in Præfatione quadã ait, *utrumque, tam Lutherum quam Zuinglium electos à Deo fuisse, ut multis cũ laboribus vitaque periculis multos ad Iesu Christi servitium adducerent; sed dissidium inter hos duos maxime esse deplorandum ut quod obstiterit quominus coniunctis viribus Antichristum prostraverint & confecerint* Sed quid ais mi homo? An Deus diversarum religionum auctor est? Quid restat nisi ut dicatis ab hoc æque Mahumetem ac Jesum Christum missum fuisse? Atqui nihil in Deo contrarium sibi est, ut qui unus & solus ipsa sit Veritas.

X. Quoniam vero complures Sacramentarij Lutheri auctoritate suas partes munire conati sunt; & Ambrosius VVolfius asseverat, Lutherum quod tanto impetu libros quosdam protrusisset, pœnitentia ductum, in Conventu quodam in gratiam cum

a *In Loc.* 350. b *Vid. Ioan. Iesrel.* c *Vide VVestphal. Farrag confus. & inter se dissid. Sclusselb. lib.* 3. d *Cont. Hesshus: de Cœna Lib. de Pseudoevangel.* e *Tom* 7 *de verb. Cœn. f.* 381. *& epist. ad Albert. Brandeburg.* f *In fund fir con. Brent. cap.* 1.

eum Zuinglianis se rediturum promisisse: vltimam eius non quidem de omnibus Fidei articulis, sed de Eucharistia, tamquam de præcipuo Christianismi fundamento, Confessionem, quantum ad Corporis Christi in ea præsentiam, hoc loco allegare volui. *Animaduertens*, inquit Lutherus, *hæresin vnam super aliam pullulare, & diabolum nullum grassandi ac furendi modum facere, vt post mortem meam scriptis meis ad suorum errorum defensionem vtatur, quemadmodum iam quoque ab insanis nonnullis Cœnæ Dominicæ & Baptismi corruptoribus factum est: coram Deo & hominibus Confessionem meam edere volui, in qua etiam, diuina auxiliante gratia, vsque ad finem vitæ perseuerare, & cum ea coram Iesu Christi tribunali comparere constitui: nimirum, siquis dixerit, Lutherum si adhuc viueret, de hoc vel illo articulo aliter sensurum, vt quem non penitus excusserit ac perpenderit, valde illum errare, quum eadem tum futura sit, mea sententia quæ iam est aut olim fuit. Ego articulos omnes diligenter expendi, & per scripturam iterum atque iterum examinaui: eosque non minus acriter omnes defendere paratus sum quam illum de Cœna Domini. Ebrius non sum, neque inconsiderate hæc tracto. Scio quid dicam, scio etiam quod mihi iudicium in aduentu Domini subeundum sit. Nemo ergo putet me in re tam seria ludere. Noui ego per Dei gratiam Sathanam, quis sit. Et quid ille in scriptis meis facere non audebit, qui diuinam scripturam corrumpere audet?* Explicata inde de quibusdam Fidei articulis sententia, *Idem*, inquit, *dico de Cœna Domini, nimirum quod verum Corpus & sanguis in pane & vino manducetur & bibatur, etiamsi ij qui vel administrant vel percipiunt hoc Sacramentum, fide destituantur aut eo abutantur. Hæc mea fides est. Hoc omnes veri Christiani credunt, & hoc etiam sacra docet Scriptura. Quod hoc loco minus clare expositum, in alijs meis libris intra quatuor aut quinque annos publicatis perspicue explicatur. Rogo ergo bonos & pios, vt huius meæ Confessionis testes sint, ac Deum pro me orent vt in ea perseuerandi & vitam finiendi gratiam mihi largiatur. Quod si in extremo illo agone tentatio forte verbum aliquod huic Confessioni contrarium mihi expresserit, tam illud reuocatum volo & per hanc Confessionem protestor, id aliunde quam à Sathana procedere non posse. Sic me Deus adiuuet Amen.* Idem alibi duobus circiter ante obitum annis (a) sic scripsit: *Quicunque non vult credere panem in Cœna esse verum & naturale Corpus Christi, quod Iudas & mali omnes non minus quam S. Petrus & alij pij perceperint; à me procul abeat, & nec per litteras aliane scripta aut sermonem mecum communicet, nec vnquam speret se partem aliquam mecum habiturum. Hunc enim laborem frustra sumet. Nec quidquam ad rem attinet quod hi phrenetici de spirituali communione tam multa blaterant, quodque in Patrem, Filium & Spiritum Sanctum credere se dicunt, quum blasphemo ore hunc Fidei articulum nobis ex ipsius Dei Filij ore his verbis, Hoc est Corpus meum quod pro vobis tradetur, prolatum negent.* Quid iam, Sacramentarij? An quidquam hac de re clarius adferri vobis vultis quam hanc Lutheri Confessionem? itaque caput hoc concludam, sequenti Martini Buceri de quo non semel supra facta est mentio, ingenium, vitam & doctrinam persequuturus.

DE MARTINO BVCERO, NON vulgari hæreseos Aristarcho.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *De Martino Bucero.*
II. *Bucerus concordiam inter Lutherum & Zuinglium tentat, sed frustra.*
III. *Quomodo Sacramentarij Bucerum retinere voluerint.*
IV. *Conuentus VVittebergæ habitus de concordia inter Lutherum & Bucerum.*
V. *Buceri fluctuatio, etiam postquam Lutheri partes professus est.*
VI. *Bucerus tertium maritus, in Angliam proficiscitur, ibique moritur.*

I. MARTINVS Bucerus natus fuit Argentorati, patre Iudæo: quo mortuo, Dominicanorum cœnobio admodum adolescens inclusus, magnos in studijs breui progressus fecit: sed cum Ecclesiæ detrimento qui enim infideli patre natus in clerum cooptari, & ad sacros Ordines promoueri, iuxta Canones non debuerat, virus, quod in eiusmodi hominibus Ecclesia semper reformidauit, luculenter aduersus eam euomuit factis, verbis & scriptis. Siquidem è Dominicana familia profugit, & non solum ipse, sed & Virginem Deo dicatam, è Monasterio profugam, sibi coniunxit, & Lutherum æmu-

a In Lib. quod verb. Chr. stent.

æmulatus incestu Apostasium cumulavit (*a*) benignissimæque matri suæ Ecclesiæ a qua è Judaismo extractus nutritus & educatus fuerat, cum cæteris Apostatis, nefarium bellum indixit. Ac primo quidem sub Lutheri signis militans, non longe post ab eo unà cum Musculo ad Sacramentariorum castra profugit: Sic tamen ut utrique sectæ sese medium interponeret, unam ex utraque conflaturus si posset.

II. Patuit hoc eius studium in diversis colloquijs Lutheranorum ac Zvvinglianorum, quibus tamen nihil est effectum eorum quæ Bucerus intendit, etiamsi unus esset ex præcipuis hæresum fautoribus & propugnatoribus, propter linguarum plurium peritiam, & singularem, tam in Lutheranæ, quam Zvvinglianæ religionis mysterijs explicandis, sollertiam, quæ tamen tota Catholicæ doctrinæ opposita, ita evanescebat, ut candor margaritarum ex oriente allaturum sub radio solis disparet. Idem Anno .528. adfuit colloquio, quod Bernates in Helvetijs de Religione indixerāt (*b*) suasu eius & aliorū apostatarū Monachorū inter Catholicos & Zvvinglianos habendo, specie quidem veritatis indagandæ, sed intento pervertendi Catholicos, Itaque nullus Catholicus Doctor ei adesse voluit, præter unum Conradum Trigarium Provincialem Augustinianorum. Itaque quod intenderant Apostatæ perinde egerunt, ac si victoriam de comparere nolentibus reportassent, Sacra Catholica abrogarunt, fecerunt fœda (*c*) Cum igitur eodem Anno in Comitijs Spiræ ad Februarium indicta haberentur, deprehensumque esset in ijs, quam graviter ipsi Status Novi Evangelij titulo amicti inter se dissiderent, sectis maxime Lutheranismo hinc, inde Zvvinglianismo, & hoc dissidium Philippus Landgravius Hassiæ sopitum vellet concordiæ quadam lege, effecit is, quanquā ægre, hoc ipso Anno 1528. tam colloquijs, tum litteris (*d*) ut ad finem Septembris colloquium de Concordia inter Zvvinglianam & Lutheranam factionem haberetur, quo potentius contra Catholicos uniti grassarentur. Accesserunt igitur Marpurgum cum Luthero, Melanchton, Jonas, Osiander, Brentius, Agricola, & cum Zuinglio, Oecolampadius, Bucerus, Hedio. Sed hi neque privatim, neque publica disputatione conciliari potuerunt, & uti Lutherus prædixerat fœdior discordia evasit, cum utraque pars de altera spargeret, & mentiretur esse convictam erroris (*e*) & sese mutuo scriptis acerbe idcirco impeterent. Ab eo tempore Martinus Bucerus vafro ingenio præditus sese medium utrique parti litiganti ingessit, ut utriusque imperium occuparet, quæ tamen etiam illum spes demum fefellit. aliquot tamen annis proposito suo institit. Nam comitijs Augustæ Vindelicorum Anno M D XXX. sed quibus Confessio Augustana Imperatori fuit exhibita, interfuit, subscribere eidem noluit, Principibus interim & Theologis persuadere conatus, controversias, quæ inter illos agitabantur, meram esse logomachiam, à quibus tamen si non desistant, brevi fore ut a regia via plane deflectant, & in inexplicabilem errorum incidant labyrinthum. His ille verbis plerumque utebatur, de concordia tam inter Lutheranos & Zuinglianos, quam ipsos Zuinglianos inter se dissidenteis tractans. In ijsdem Comitijs acriter Bucerus, Capito & alij Sacramentarij institerunt, ut à Lutheranis in Societatē offerendæ Confessionis admitterentur, idemque vehementer urgebat Philippus Landgravius, sed neccilli, ne hi quicquam omni opera & collationibus effecerūt; adeo ut Landgravius offensus eā discordia è Comitijs discesserit, & ex eo tempore in Sacramentariorum partes inclinarit, cum hi Lutheranos pro Fratribus agnoscerentur, Lutherani vero fraternitatem aspernarentur. E comitijs ijsdem Augustanis Bucerus, Principes novam Confessionem amplexos alloquutus, sententiam suam de ea scripto consignatam ad Lutherum misit, cuius Melanchthon in epistolis facit mentionem. (*f*) *Bucerum nempe confiteri Corpus Christi esse cum pane.* At Lutherus Bucero rescribere dignatus non est, Sacramentariorum astutiam ac malitiam satis superque sibi perspectam dicens (*g*) quibuscum nihil commune sibi esse velit.

Neminem tamen æque ac Bucerum Lutherus reformidabat, præsertim post Colloquium Marpurgense. Neque ille Luthero errores, ac potissimum quos in Bibliorum versione commiserat, ostendere dubitabat: ac Luthero id ægre ferente. *Quid? inquit, An Lutherus sibi contradici non vult? Probet ergo se Deum esse.* Neque quidquam Luth.ri indaga-

a Vlenberg in Vit. Melancht, c.16. b Surius in Commentario An.1528. c Idem Surius ibidem d Vlenberg. vita Lutheri cap.20. num.1. ex Tom. 4. seu pag. 465 & Tomo 9. VVitteb p. 288. e Vlenberg vit. Luth. cap 20. num 3 & 4. ex Authoribus ibi citatis suf. f Vlenberg. vit. Luth. cap.25 22.23. ex Auth. ibi cit. g Tom 1. ep fol. 24. incip. Per Cyriacū. h Luth. Epist. Vtinam vos brevi.

indignationem moratus, Ducis, Saxoniæ & Argentoratensium rogatu Augustâ Coburgum, vbi Lutherus iussu Ducis Saxoniæ tempore Augustani Comitij, veluti proscriptus nuper hærebat (*a*) ad eum profectus est. Qua de re Lutherani in sua de Cœna Domini Apologia (*b*) pulcram & notabilem historiam recitant.

Paulo ante Buceri aduentum, inquiunt, *Lutherus vespertilionem in cubiculo suo captum, muro affigi iussit, sumtoque animi gratia arcu, sagitta medium confixit, sic vt cor sagittam extractam sequeretur. Inde ad Vitum quitam memorabili, (venatore potius quam Propheta) digna actioni interfuerat, conuersus, Ne tu, inquit, hoc sine omine & læto præsagio factum puta. Mihi crede, breue videbis vespertilionis alicuius cor à me tactum & confossum. Quum vero eodem die Bucerus aduenisset, Lutherus conspecto homine, subridens ad Vitum ait: Ecce vespertilionem, cui ego mox cor tangam.* Quod & factum esse, idem historicus dicit; nec tamen formidabilem illum Achillis & Hectoris congressum eiusque euentum exponit. quare verò? quoniam longo Colloquio Lutherus Bucerum & hic illum circumvenire studuerun, simulando, fallendoque. Perstitit tamen Bucerus in spe concordiæ sanciendæ, quæ eius spes in hoc Lutheri congressu mi ifice aucta fuisse videtur. Siquidem à Luthero ad Zuinglium & Oecolampadium confestim profectus fuit (*c*) & sex secutis annis vehementer telam suam pertexere laborauit.

III. Aiunt quidam, Lutherum cognita Buceri ad Zuinglianismum inclinantis opinione, ne aduersario suo optionem, seu auxiliatorem non minori, quam se laterum ac renum vi præditum, sua pertinacia adiungeret, Buceri opinioni initio non multum contradixisse. Hoc quidem testatur Ambrosius Wolfius. Quamuis autem in hoc congressu, interea dum Augustana Confessio sub incude est, concordia aliqua inter Lutherum & Bucerum facta sit, Bucerus tamen eam miro studio celabat: deinde ad Zuinglium in Heluetiam profectus, eum non minus quam Lutherum ab omni conciliatione alienum offendit, dicentem: *Notum sibi esse quam magno corde sit iste monachus, qui à prima sua opinione numquam sit discessurus. In hac tentanda concordia oleum atque operam perdi.* Idem egit Bucerus cum Oecolampadio, quorum in Epistolarum lib. is responsa exstant. Interea Annus 1531. inchoatus est, quo decurrente xi. Octobris Huldricus Zuinglius in prælio Tigurinorum cum 5. cantonibus percussus interijt, quem breui dolore confectus Oecolampadius assecla suus insecutus est, magno Lutheri gaudio & pene triumpho qui Oecolampadium igneis diaboli sagittis confossum dixit. Post quorum mortem cum anxij essent Sacramentarij, ne a Bucero desererentur, eo quod is ad Bullingerum & Leonem Iudam Zuinglij in Tigurina Ecclesia successores scripsisset, *Lutheri opinionem magis esse probabilem.* Hinc vterque eum obsecrabat, ne hanc quoque ad reliquas Ecclesiæ è Zuinglij & Oecolampadij morte acceptas calamitates accedere pateretur, vt caussam eorum deseruisse videretur. Tentabant interim Sacramentarij maiorum quoque vt Alberti Brandeburgici Borussiæ Ducis animum, vt eum, qui iam à Teutonico ordine, & fide Catholica defecerat, suæ opinioni adiungerent, sed is a Luthero admonitus est, per litteras, vt sibi caueret, argumento ab Vniuersali Ecclesiæ consensu petito, quæ semper crediderit verè præsentem esse Christum in Eucharistia, ita Vertumnus ille Saxonicus armis Catholicorum contra aduersarias sibi hæreses, & armis hæreticorum contra Catholicos grassari perinde habebat, modo vinceret ex animi sui proposito. hac ratione insidijs mutuis hæretici confligentes in annũ 1534 deuenere, quo An. mense Decembri Constantiæ ad Lacum Brigantinum Conciliabulum conflauerunt Zuingliani, & Buceriani ad rationem aliquam inter Lutheranos & Sacramentarios concordiæ tentandam, in dogmate de Cœna, cui Bucerus omnem operam impendebat (*c*) Itaq; Bucero perplexis verbis nitente, & sperante quod eorum ambiguitate partes in vnam sectam contraheret, An. sequenti 1535. vehementer per Germaniam scribendo & cursitando de concordia actum est sub patrocinio Landgrauij Philippi, qui iam fœdus pepigerat cũ Tigurinis & alijs, aliquot Heluetijs Sacramentariæ sectæ addictis. Hoc igitur euocante Melanchtonem in Hassiam, item Bucerum ex ipso Constantiensi conciliabulo ad se accersente protinus vterque accurrit, & initio Anni vnius 1535. laboratum est in Sampsonicarum vulpecularum vnione. Dederat autem Lutherus in ma datis Melanchtoni abeunti in Hassiam, vt Buceri mentem & num Zuinglia-

V ni

a *Fol.* 175. *Vlenberg. Vit. Luth. cap.* 33. *num.* 2.
b *Vlenberg. Vit. Luth. cap* 33. *num.* 2 c *Ezou. An. Christi* 1534. *num* xi. *Tom. xx. & Vlenberg. Vit. Melancht. cap.* XI. *num.* 1.

ni ab opinione sua discessuri forent, certissime exploraret. Fecitque id Melanchthon, ut e ut ad Urbanū Regium Symmystam Lutheranum testatur, quibus indicat Bucerum cum socijs suis paratum esse ad Augustanæ Confessionis normam de Eucharistia docere & profiteri publice, nempe quod Christi Corpus substantialiter vereque sit præsens ac porrigatur sumentibus, cum in Cæna Domini panis ac Vinum accipiuntur. (a) Accessit eodē studiū Augustanæ civitatis, quæ cū consiliū mutandæ religionis coqueret legatos miserat ad Lutherum duos, nempe Gereonem & Hubertinū, iussos concordiæ studium quantum possent promovere. Jtaque Lutherus datis ad Senatum August. literis mense Julio admodum benigne respondit se cum suis allaboraturum deinceps, ut animi diffidentium sincero nexu conjungantur, & non modo pax sanciretur, sed & suspicionum causæ tollerentur. (b) Senatus Augustanus acceptas literas & consilium alijs civitatibus communicavit, conventumque est ut Jenaci Thuringiæ in civitate Anno sequenti 1536. ad 14 Maij Synodus Luthero-Zvvingliana celebraretur, non Saxonis, nec aliorum sed Lutheri authoritate indicta, quæ tamen ob Lutheri invalitudinem postea VVittebergam est translata (c) Venerunt ex Helvetijs missi Bucerus & Capito, qui 21 Maij VVittebergam sponte venerunt, una cum Myconio Gothano prædicante, ubi aliquot dierum tractatu, demum, in simulatam concordiam Conventum est, à mutuo fallentibus & falsis. Prolixe hæc Acta exhibet Ulenbergius (d) Sed partes singulæ aliter & aliter pro suo libitu narrant Sacramentarij aiunt, Bucerum ad Lutherum reversum ab eo impetrasse ut Confessioni cuidam subscripserit, ad ipsorum Confessionem proxime accedenti, adeoque ut Bucero & Capitoni sub animæ salute promiserit, eam inviolabiliter se servaturum: ac tum eundem variꝭ inatum, nisi pax ab una & altera parte tam corde quam ore conservetur, res omnes in deterius prolapsuras. Hoc idem in epistola ad Helvetios minatur. Sed hæc omnia Anno MDXLIV a Luthero revocata & infracta ijdem Sacramentarij testantur.

VI Porro Bucerum cum formula concordiæ VVittebergæ intra Tigurini, maxime Bullingerus & Leo Juda rogarunt, ut ad Ecclesiæ utilitatem Tigurum veniret. Eo profectus Bucerus invenit nec illos nec alios suæ VVittebergensi Concordiæ assentientes, Jtaque homo vafer inter incudem & malleum vehens, inter Tigurinos obsecrat ne Lutherum irritarent, ipse pollicitus in eorum Confessione se permansurum Deinde Declarationem quandam conscribit aliter verbis aliter sensu forma atam cui Basileenses, Schafusiani, & Sangallenses subscripserunt; a Bernatibus vero ut eam approbarent impetrare non potuit. Sic homo ille serpentem imitatus fraude dolisque utramque partem sub iugum suum mittere conabatur, ea arte grassatus, ut aliud verbis præ se ferant, aliud sensu absconditum gerant, quam Buceri artem deinde Calviniani avide amplexi, in præsens tempus studiose conservant. Bucerus igitur VVittebergæ Lutheranus, in Helvetia palam se Zvvinglianum esse, ferebat, imo, quod Pellicanus in epistola quadam exprobrat, Lutherum eiusdem secum esse sententiæ asserebat. Hunc exitum habuit, VVittebergæ indicta Synodus à Luthero in qua ipse ridiculus Papa præsedit, & magis ridicule Bucerus. Capito, Bugenhugius, seu Pomeranus, Jonas, Cruciger, Melanchthon, Menius Miconius Ex-monachi & miserabiles apostatæ, tanquam Patres, universæ Ecclesiæ corpus repræsentantes, consederunt, & hæreticorum more se mutuo fefellerunt. imo sibi fidem nullatenus adhibuerunt. (e) Porro Summa Conciliabuli illius VVittebergici hæc fere est. (f) *Lutherus cum Bucero quod quibusdam Zuinglii & Oecolampadij opusculis epistolam præfixisset, acerrime expostulavit, verum ille rejecta in typographum culpa, se excusavit. Aliquot ibi sessionibus de Cœna Domini magna contentione disputatum fuit Tandem omnes in Lutheri concesserunt sententiam, nempe vere, realiter & reipsa verum corpus & sanguinem Iesu Christi in Cœna esse sine ulla specierum mutatione.* (Sed quomodo hæc cum Wittebergensis Ecclesiæ confessione omnium Lutheranarum ecclesiarum matris conveniunt? ubi folio 144. ita dicitur: *Credimus tantam esse Dei potentiam, ut panis & vini in Eucharistia substantiam annihilare, aut in corpus & sanguinem suum mutare possit.*) Jbidem conclusum fuit, *corpus & sanguinem Christi tam à malis quam à bonis recipi, nec mysterij huius veritatem à personarum dependere meritis sed à bonis sumi ad salutem, à malis vero ad iudicium.* At quo-

a Vlenberg Vit Melanch. cap 11 num 1. b *Vlenberg Vit. Lutheri cap.* 27. *num.* 1. c *Vlenberg. locis citatis.* d *Vita Luth cap cap.* 17. e *Vlenberg. loc. citatis.* f *Vlenberg. loc. citatis.*

quomodo hoc iterum cohæret cum alibi asserit? *modo* [illegible] *fidem habeant Turcam enim, Iudæum aut paganum, etiamsi panem accipiat corpus tamen Christi non accipere, non magis quam mus aut aliquod aliud animal quod panem illum devorarit.* Bucerus autem & Capito Argentoratum reversi Acta Conventus Saxonici Basileam miserunt, a quibus Carolstadius & Simon Grynæus Argentoratum ablegati, Bucerum Basileam adduxerunt.

Verum acutissimi hi Theologi turpiter hallucinantur. Corpus enim Christi loco substantiæ panis, est sub panis accidentibus, ac propterea integrũ ibi manet quam diu substantia panis ibi permaneret! At panis substantia eousque permaneret quoad accidentia & dispositiones ad conservationem dictæ substantiæ necessariæ, alteratæ sunt & destructæ per accidentia & dispositiones contrarias panis substantiæ: quemadmodum chili in stomoacho qualitates paullatim in materiam panis introductæ, ac panis qualitates aliaque accidentia destruentes, tandem panem omnino corrumpunt & ex eo chilum faciunt. Vel sicut qualitates ignis lignum amplexæ: paullatim ligni qualitates destruunt, quibus destructis, iam non amplius lignum est, sed lignum in ignem est mutatum. Sic corpus Jesu Christi sub panis accidentibus aut speciebus integrum permanet quamdiu accidentia illa non alterãtur, & sufficientia sunt ad panis, si is adesset, conservandam substantiam; sed quamprimum accidentia à contrarijs, paullatim in hostiæ quantitatem *quæ pro subiecto est*, introductis, v. g. a calore stomachi aut alio naturali agente, ita alterata sunt, ut nec apta nec sufficientia sint ad conservandam panis naturam, corpus Christi ibi esse desinit, eiusque loco natura quædam novis illis accidentibus conveniens producitur. Sed non minus veram quam profundam hanc Theologicam contemplationem, in quam me novorum Evangelicorum error deduxit, omitto, illud hic docuisse contentus ad receptionẽ corporis Christi nihil interesse utrũ fidẽ quis habeat vel non, [illegible] idem tã a Turca pagano, imo à quocumque animali, quam ab homine Christia recipi.

Idem hic Bucerus diu se vehementer torsit, dicens, *Siquidem non negare corpus Christi in Eucharistia præsens esse; at ab impijs recipi, sed vero horribile dictu sibi videri.* quid igitur Bucerum dictuturum putamus si Christi Corpus a diabolo tractatum & portatum legat apud Matthæum & Lucam! & venisse in manus peccatorum &c. utique ista horribiliora videbuntur Bucero, & credi proinde non poterunt à pijssimo illius animo. Tandem nihilominus Luthero facte assensus est. Scribit Miconius in epistola quadam ad Vitum Norimbergensem Prædicantem, *Bucerum & Capitonem ubertim tum flevisse, se vero omnes oculis ad cœlum elevatis, gratias Deo egisse, ac post fraternos complexus & gratulationes, ad ecclesias suas unumquemque reversos, ut unanimi voce doctrinam illam prædicarent. Ante discessum vero ipsorum Lutherum vespertinam concionem habuisse, ex illo S. Marci: Euntes in Mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Addit sibi quidem Lutherum sæpius auditum; sed tum vocem eius quasi tonitru è cœlo veniens sibi visam* (a) Vide quomodo illi Martinum suum, tamquam novum Christum deificent, Apostolos suos ad annunciandum Evangelium per universum terrarum orbem dimittentem. Sed horum Apostolorum concordia non diu duravit, quo uno mittentis stultitia & vanitas convincitur: & sane Mundus ille in quem Lutherus eos misit, pauca nimis terræ iugera complectitur. Hoc in conventu, uti supra dictum est, Bucerus Lutheri partibus se palam adiunxit, atque etiam velut ad culpam eluendam, in Annotationibus ad VI. caput Joannis, peccatum suum aperte fassus, ac veniam tam sibi quam alijs precatus est cum Bucerus apud Helvetios luctatur, & subscriptionem in formam Concordiæ VVitteberga allatæ, impetrare nequit, eo quod tam leviter in Lutheri gratiam dissentiret à Confessione, quam Helvetij veram se habere gloriabantur, ad subdola consilia sæpe converso accidit aliquid opportunum, quo subscriptionem aliquam expressit, nempe hæc. dicebat ille concordiæ formulam ita esse conceptam ut ipsi verbis concordiæ a sua sententia discedere non compellarentur, posse ergo suum sensum de cæna tenere, & nihilominus subscribere, eo quod Lutherani Smalcaldicæ conventum agentes, Helveticas civitates non essent fœderi ascripturi, nisi qui concordiæ de cæna subscripsissent. Hoc demum stratagema Bucero successit, & Anno 1537. literas ab Helvetijs impetravit quibus ad Lutherum datis significarent,

a *Vid. Ludov. Rab. Vlmens. Superintend. Hist. de Heresibus. Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 2. & Vit. Melanch. cap. 11. Steph. Vinton.*

rēt, sibi placere ut annorū superiorum offensiones oblivione aboleantur & pax inter eos vigeat &c. (a) Atque id est, quod Lavaterus ait, *Bucerum postquam se diu multumque torsisset, nec tamen id quod cupiebat posset assequi, ad Lutheri quidem partes se adiunxisse, sed non aliam ob caussam quam ut Argentoratum, ubi Pastoris munere fungebatur, in fœdus Smalcaldicū posset recipi, à quo ij qui cum Luthero & Lutheranis non sentiebant, erant exclusi.* missus fuit hâc secunda expeditione iterum Bucerus ad Lutherum, at non cum Capitone sed Lycosthene socio, à quibus acceptis literis Helveticis, Lutherus Calendis Decembris benigne respondit Placere sibi studium concordiæ, sed dominati non duraturum nisi compes. ant turbulentos &c. ita larvata concordia, irreconciliabiles animos tunc obtexit. (b) Bucerus deinde Argentoratum reversus est.

V. Quâvis autē Bucerus cum Saxonicis Ecclesiis, se sentire palā profiteretur, suas tamen quasdā opiniones habebat medias, modo causā agens Lutheri quem nequaquam irritandum esse semper dictabat, modo Zuinglij favens opinioni, quæ meditatio Buceriana in hoc posita erat, quod diceret Lutheri & Zvvinglij opiniones verbis tantum inter se dissidere. Ad hunc quum Petrus Martyr insignis Calvinista Argentoratum venisset, ac concionem ad populum esset habiturus, vehementer à Bucero rogatus fuit, ut de Cœna Domini controversiam non attingeret, aut saltim obscuris verbis de tanto mysterio loqueretur, nec certi quidquam pro vel contra hanc aut illam sententiam pronunciaret: Cui tamen Martyr dicto audiens non fuit, sed aperte & palam ut Simlerus testatur, Zuinglij sententiam defendit. Bucerus certe nihil minus ferre poterat quam controversiam hanc coram populo disceptari eoque conscientijs hac in re quod vellent credendi libertatem permittendam aiebat. Bullingerum vero in Commentarijs super Matthæum (c) scribere non puduit, *se quidem semper suasisse, & etiamnum optare, ut quæstiones hæ de reali corporis Christi in Cœna Domini præsentia in extrema abysso fuissent sepultæ, atque omnibus pro arbitratu suo quod vellet quisque credendi facta potestas.* Et hæc ipsa fere verba, hoc idem votum memini è Verbi quodam in Francia nostra Ministro à me auditum. Bucerus porro summum conciliandarum partium studium semper præ se tulit, eoque in nova Ecclesia exorta quæstione, statim se interponere solebat, inter partes ambiguus, & iam huic iam illi favens Sic postquam Ulricus Dux VVirtembergicus Hassiæ Landgravij opibus & armis ditionem suam recuperasset, & religionem mutare vellet, Snepfiusque à Luthero cōmissus Lutheranismum, Blaurerus vero Constantiá veniens Zuinglianismum introducere studeret; ad rem coram Principe disceptandam vocatus Bucerus se tamquam mediatorem interposuit, dicens: *Corpus Christi in Cœna vere dari seu porrigi nimirum in substantia, & essentialiter, non vero in quantitate aut qualitate totaliter id est, ita, ut locum occuparet* quo dicto, quisquis tandem eius sensus fuerit utrique parti aliquid dare conatus simul Lutheranismum ac Zuinglianismum inducere tentavit tanto peior singulis quanto duo mali iuncti peiores sunt unoquoque seorsim. Dux nihilominus pro Augustana Confessione pronunciavit, utque eam subditi sui sequerentur imperavit. Lutherum hominis hujus inconstantia pæne ad insaniam redegit, quē summo & feroci ingenio præditum noverat, eoque nihil magis metuebat, quam ne sua auctoritate, quam quantopere ipse hactenus defenderat opinionem convelleret, aut certe magis dubiā redderet & suspectam. Veruntamē non adeo diu Lutherus se tenere potuit, quin contra Sacramentarios caute agentes, excandescere & furere iterum inciperet, nam cum Anno 1543. Tigurini Biblia in Germanicam linguam transtulissent Froschoverus bibliopola exemplar eorum VVittebergam velut munus amico Luthero misit, qui irritatus eo munere rescripsit ne sibi eiusmodi dona deinceps mitteret, nolle se participem esse Zvvinglianorum conatuum, utpote damnatorum hominum, & alios in damnationem præcipitantium. Tigurini igitur etiam versionem Lutheri aspernantes, opera Zvvinglij in Tomos redacta ediderunt, idcirco Lutherus efferatus bellum cum Sacramentarijs, adeo per Bucerum conciliatis, instauravit Anno 1544. edens ultimam suam contra eos Confessionem de Cœna, qua omnes Sacramentarios Carolstadium, Zvvingliū, Oecolampadium &c. Et pariter damnavit, Zvvingliani facti vehementer exacerbati sunt. Bucerus eos volens iterum componere nihil effecit, sed illi seq. Anno 1545. Apologiam contra Lutherum ediderunt.

Cer-

a *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 4.* b *Vlenberg. Vit. Luth ibid. & cap. 28. num. 3.* c *pag. 135.*

Certum est, inquit Historia Cœnæ, (*a*) *Lutherum tum* (loquitur de Anno MDXLIII.) *in magnis difficultatibus esse versatum, ut qui cinctum undique se inimicis & ab ijs quibus fidebat desertum se videret. De Buceri præcipue inconstantia & instabilitate querebatur.* is enim Anno 1542. deficiente a fide Catholica Hermanno de VVeda Archiepiscopo Coloniensi, evocatus Bonnam, reformationem illius diœcesios conscripserat ediderat que, quæ extat, sed quod in ea *de vera & reali corporis Christi in Cœna præsentia doctrinam non palam proposuisset, sed quodam modo celasset id alte senserat Lutherus & querebatur.* Ad hanc reformationem Philippus initio vocatus fuerat, sed sin Bucerum onus hoc reiecit. Eoque ad amicum scribens Lutherus, ait, *Bucerum nihil aliud agere, quam reconciliationes tractare: experturum tamen has artes nihil apud se valere. Se quidem ipsum nihil scripturũ sed per Philippũ, ut quam ipsi ratus sit intelligat, effecturum.* Advolatunt tunc Bonnam undique Apostatæ Monachi, ut vultures ad prædam, etiam ipse Melanchthon Anno 1543. sed Cleri ac Coloniensis Senatus & Civium zelo hi fugitivi ex claustris & ab Ecclesia apostatæ brevi tota diœcesi fugere cum deposito Archiepiscopo coacti sunt. refutavit enim clerus & universitas Coloniensis turpem illam Buceri & sociorum Reformationem, scripto quo incestus crimen Bucero typis est exprobatum; quod inani opera Melanchthon matrimonij falso nomine conatus est obvelare. Sed uti dictum est, tenebriones sole Catholicæ doctrinæ & zelo se exerente fugerunt primum doctrina deinde a morũ ostẽtatione perstricti. (*b*)

VI. Bucerus, more, tum excucullatis monachis usitato, Capitonis Symmystæ olim sui viduam in matrimonium duxit; qua mortua, ad secundas, dein ad tertias nuptias convolavit, illustri monachalis continentiæ exemplo: De matrimonio facile magistro suo assensum præbuit, ut scilicet à morosa uxore se expedire posset. *Quia Iudæis*, aiebat, *permissum fuit, facto cum prioribus divortio, alias ducere, ob cordis duritiem: idem Christianis licitum esse debere si pacifice inter se coniuges vivere non possint.* (*c*) Porro videns Lutherum in Germania Zuinglianos & Bullingerum in Helvetia; & Calvinum a se aliqua ex parte Argentorati nutritum atque educatum in Francia novo Evangelio propagando esse occupatos, valde florere, se pene, ob inconstantiam & conatum conciliandi, quæ conciliari non possunt, contemptum, in Angliam abijt, metu etiam ne ab Imperatore devictis Protestantibus victorioso, manus sibi inijcerentur. Duxit secum Paullum Fagium, eodem metu correptum, & Hebraicæ linguæ peritum: qui vix appulsus, Cantabrigiam petens diem obijt XII Novembris Anno MDXLIV. Sic Bucerus deserto suo grege, Angliam sibi turbandam suscepit in qua post multa damna Catholicæ religioni illata, exacto triennio mortuus est Anno MDLI. ætatis anno LXI In extremo constitutus agone acerrimos conscientiæ morsus sensit, nec minus ut in tota vita, de ijs in quibus cardo salutis nostræ vertitur, immo de adventu Christi dubitare visus est, ut Angli scribunt, & Lindanus Episcopus Ruræmundanus. (*d*) Liberinus ait, paullo ante mortem Sacramentariorum eum doctrinã professum, nec mirum ut qui eam semper cum Lutheranismo coniunxit, & velut Eutyches Christi naturas, inter se confudit. Nicolaus Sanderus lib. II. de Anglicano schismate narrat, Bucerum aliquando à Duce Northũbriæ (Barone Pagero reginæ Consiliario interprete) rogatum quid de præsentia Corporis Christi in Eucharistia crederet, respondisse: de ea se dubitare non posse, nisi de Evangelistarum Fide dubitare velit, *Sibi tamen non omnia quæ in N T de Iesu Christo scripta sunt, certa atque indubitata videri, quamvis hactenus id aperte dicere noluerit.* Et hac quidem dicendi libertate homo hic utebatur, quod Ducem illum parum religiosum esse sciret. At Apologia de Cœna Augustana ait, iam libere eum quid de hoc articulo sentiret, scribere cœpisse, *sed morte præventũ, absolvere opus non potuisse.* Sic ut vivum, ita mortuum Bucerum pars utraque sibi vindicabat.

DE MIRACULIS ALIQUOT PER Eucharistiæ Sacramentum à Deo factis eodem tempore quo à Sacramentarijs maxime impugnabatur.

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

I. *In omni antiquitate exstare multa circa SS. Eucharistiam miracula.*

V 3 II. *Mira-*

a *fol.* 379 b *Vlenberg. Vita Melanchton cap* 16. *num.* 1. *Arnold. Mesbovius lib. de schismate Hermanni VVedani. Surius &c.* b *In Matth. cap.* 10. d *In Syntag. pag.* 33.

II. *Miraculum quod Erasmus narrat suo tempore factum esse, diuinitus quibusdam qui SS. Sacramentum blasphemauerant punitis.*

III. *Magnum & celeberrimum miraculum quod Laoduni in Veromanduis contigit.*

IV. *Hæreticorum argumenta contra SS. Eucharistiam.*

V. *Sacramentarij negant Dei omnipotentiam.*

VI. *Quomodo corpus Iesu Christi sit in Sacramento.*

I. EODEM tempore quo noui Heluetiorum Apostoli, Zuinglius & Oecolampadius Christianorum animis hunc de Eucharistia scrupulum inijciunt, & à filijs Lutheri in dubium vocata est cœlestis omnipotentia, contra ipsius Lutheri sententiam, loco corporis Christi, panem supponendo, Deus Sacramenti huius veritatem per miracula testatus est, quæ tamen ipsa apud incredulos parum valuerunt, vt qui pœnis à Deo, ijs qui impuro suo ore sanctissimam hanc communionem, tamquam alteri Iudæ, profanauerant, inflictis, nec ad fidem nec ad pœnitentiam moueri se passi sint. Nihilominus veluti Iudas Sacramento hoc indigne accepto, à dæmone statim fuit infessus, *& abiens laqueo suspendit se*: sic etiam omni tempore multi qui panem hunc Carnem factum aut irreuerenter aut sine recta fide sumpserunt, miserabili morte perierunt. Exemplo sit hæreticus ille Macedonianus apud Sozomenum (a) & Nicephorum, (b) qui communionem è S. Chrysostomi manibus indigne accepit. Sed & dum hæc ipsa scribo, ille ipse locus (in quo, peste Burdigalam Aquitaniæ nostræ metropolim infestante, iam versor) recens diuinæ vltionis in eiusmodi contemptores exemplum, infinita spectante hominum multitudine editum, mihi suppeditauit.

Iuueni cuidam, Paschatis tempore communicantium turbæ immisto, Sacerdos hostiam ore accipiendam porrigebat: quod tamen ille, etiam manu admota aperire non poterat. Sacerdos attonitus interrogat hominem verum peccata sua prius confessus esset? Tum ille vbertim lachrymari incipiens, id à se factum negauit, eoque mirabili Dei vltione à sacra hac communione merito arceri. Exemplum hoc simile est ei quod à Gregorio Turonensi de q[uod]dam, qui peccata sua Confessarium celauerat, refertur. (c) S. Cyprianus, (d) Optatus Mileuitanus (e) & alij (f) infinita eiusmodi producunt exempla, quibus realis Corporis Christi in Eucharistia præsentia, contra Sacramentarios confirmatur. Sed omissis alijs, vnum vel alterum eius temporis quo primum infelix hoc schisma exortum est, recenseamus.

II. Erasmus, testis hac in re minime dubiæ fidei, libro XX Epistolarum (g) narrat quid Anno M D XXVIII post, quindecim fere sæculis, de vera corporis Iesu Christi in Sacramento altaris præsentia, receptum & approbatum dogma, tanta tum contentione discussum & a Sacramentarijs conuulsum fuit, acciderit. Æditum ait, pixidem quamdam secum gestasse in qua erant hostiæ aliquot quarum in S. communione vsus est. Cauponam cum socio, qui itidem æditus olim fuerat, ingressum, ab eo rogatum fuisse vt aliquam earum hostiarum expromeret. Quo recusante, ipsum suis manibus aperta pixide vnam sumpsisse, & per ludibrium sacerdotes imitatum, consecrasse. Altero eam reprehendente, & vt verba illa quibus panis in corpus & sanguinem Iesu Christi transsinuetur, non ita profanaret monente, impium hominem dixisse: *Sine me. Abi tu quo vis, quid ad te attinet?* Ac simul hospitam inclamasse, vt vinum ferret. Verum statim ibi diuinam adfuisse vltionem. Vix enim miserum illum cantharum ori admouisse, & E... tremendum concidisse, & exspirasse. Fabulam hanc non esse, ait Erasmus, testes multos adfuisse, nec locum, cui vetus ciuitas, seu vulgo Altenstatt nomen, ignotum esse. Quin etiam plura eadem de re circumferri; se vero explorata tantum scribere voluisse.

Non absimilis huic ea est historia quæ in Geldriensi ditione Anno M D LXI. accidisse dicitur. Vbi duo iuuenes, Nouiomagensis vnus, alter Vltraiectensis, Paschatis tempore deposito pignore inter se certabant vter sua oua citius exsorbuisset. Interea sacerdos Antonius Vorstilius nomine Sacramentum ad ægram fœminam deportans, ædes in quibus illi erant, forte præteribat. Tum Vltraiectensis audito nolæ sonitu, ouum manu arripuit, &, *Ego, ouum hoc citius*, inquit, *deglutiam, quam æger ille quisquis est, Deum suum triticeum* (ein Zottel Gödtgen.) Sed re longe aliter cecidit. Vix enim ouum ori iniimi ferat, quum ecce misero fauces il-

mel

a *Lib. 8 cap 5.* b *Lib 13. cap 7.* c *Lib 1 de glor. Mart. cap 39* d *Sermon de Laps* e *Lib 4. cont Donat.* f *August de Ciuit. lib 22. cap 8 Prosper Aquit. lib 6. de Sacerd. Gul in vit Ber lib 1. cap. 10 Greg. Mag lib 4. dial cap 57. Bed. lib. 4. cap 27 Aug. Hist.* g *Epist. ad Episc. Leodiens.* h *Bredenbach. Collat sacr. lib. 7. cap. 90.*

mul & spiritus præclusus fuit. In his illis angustijs eandem iam fere videt ex vno pendentem, eaque arrepta, volumen in faucibus hærentem detrudere conatur: sed concidens, totum & in cœlum fixis oculis, præsente qui interea accurrerat, illo ipso sacerdote, & multis hominibus inspectantibus, fuit præfocatus, omnibus diuinæ huic iustitiæ exemplum admirantibus, & cantu quoque passim celebrantibus. En eadem Dei manus impiam & sacrilegam manum, quæ diabolica quadam imitatione (est enim diabolus Dei simia) diuinam illam, quæ in altari fit oblationem, repræsentare ausa fuit, punivit.

Aliud exemplum ponit Bredembachius lib. VIII. cap. LX. his verbis: Contigit prope ciuitatem Harderuicum Catholicum quendam in die Cinerum agere in diuersorio inter hæreticos: qui quum ientaculum sumerent, & Catholicum inuitarent, vt cum ipsis ientaret, isque antiqua ieiunij religione ductus renueret; illi hominem dicterijs & contumelijs exceperunt, dictitantes, si acrum audijsset, iam faciliorem fore ad ientandum & his similia. Dictum factū: Vestigio quidam ex illis prosiliens: *Ego, inquit, operam hanc illi facile præstitero: arreptumque mensarium orbem, eleuauit in conspectum tremendi sacrificij SS Eucharistiæ. Sed mox in altum eleuata brachia obriguere vt ad se reducere non posset, paullo que post in eodem loco exspirauit.* Hæc à viris integerrimis & fide dignissimis, inquit Bredenbachius, ad nos perlata sunt. Idem aliud diuinæ vltionis Anno MDLXXVIII in alium qui SS. Sacramentum itidem blasphemauerat, in Brabantia editum exemplum ponit. Sed & in Polonia & alibi passim eadem sacrilega impietas varijs pœnis à Deo vindicata fuit, vt infra dicetur. Neque enim vnius loci duntaxat Deus est, aut vno loco impij egent correctione.

III Quoniam vero Sacramentariorum erroris confutandi studium etiam ad ea miracula quæ nostro tēpore acciderunt, nos deduxit; hoc loco non possum nō illud ponere quod meis ipse oculis vidi, & cuius beneficio à profundo hæreseos luto fui extractus. Et licet illud meo de Antichristo libro inseruerim, nihil tamen prohibet quo minus idem quoque hoc loco alia veluti inducta forma, proponam. Miraculum hoc inter pauca celeberrimum, factum est Laoduni Anno MDLXVI. in iuuencula quadam, Veruini non procul Laoduno nata, Nicolaa Obry nomine. Quamuis autē initio illa à pluribus diabolis obsessa fuerit, omnes tamen ante meum & sociorum qui comitari me luctant, aduentum ab ea expulsi fuerant, præter eorum Principem Beelzebub. Misera hæc & inaudita cernens, inhonesta spectante hominum multitudine in templum deducta, tam miseris modis a diabolo habita ac torta fuit, vt ossium fragor ac dentium stridor audiretur, totumque eius corpus nullam fere humanam speciem præ se ferret. Inflatorum ei venter ad instar dolij, ingluuiem ita aperiebat vt stomachi fundus a prope adstantibus posset inspici, linguam pedis longitudine exserebat, oculisque crassis & rutilantibus ita scintillabat vt eius aspectum vix quisquam ferre posset: cumque illa se in aerem efferebat, vt a duodecim aut quindecim hominibus non posset retineri Laodunensi Episcopo super caput eius hostiam tenente, & ijsdem quibus S. Bernardus (a) olim in simili casu vsus legitur, armis malignum spiritum oppugnante, ac dicente: *Ecce, o infelix spiritus, iudicem tuum: ecce cœlorum virtutem; resiste si potes, ei qui dixit: Nunc Princeps huius Mundi eijcietur foras. Hoc corpus est, natum ex Maria Virgine, quod in arbore Crucis expansum fuit quod in sepulcro quieuit, & resuscitatum, in cœlos ascendit. Adiuro te in virtute cœlestis huius maiestatis, vt ex eius ancillæ corpore egrediaris.* His, inquam, & similibus exorcismis Episcopo malignū spiritum oppugnante, dæmoniaca illa in modum in modum se eleuabat, & auersis a S. hostia oculis, mille blasphemias euomebat. Deinde defixis in templi fornicem truculentis & minacibus oculis, ventum tamquā fumū ex ore & naribus emittebat. Tū tremens ac pauens, cōcidebat, & magna totius corporis deformitate, velut erinaceus in se cōuoluebatur. Quū rogaretur vero, cur ad S. hostiæ aspectū tanto horrore corriperetur, diabolus respōdit, ob illud, *Hoc est. Hoc est*; vim Sacramentalium horum verborum, *Hoc est corpus meum*, eo innuens.

Omitto multa stuporis plena verba, per diabolū ex ore huius dæmoniacæ prolata. Tandem victus præsentia sacratissimi Iesu Christi corporis Beelzebub ex hospitio suo discessit, edito prius velut ingenti fumo, quē horribiles fragores seu tonitrua insequuta sunt, adeo vt totum templum vnà cum adiunctis turribus insonuerit, cum magno omnium adstantium stupore. Est sane miraculum hoc maximis ac celeberrimis quæ vnquam visa sunt. annumerandum, quod nec ipsi diaboli supprimere aut obscurare potuerunt; de quo etiam pro rei dignitate numquam satis dici potest. Sed ne longius

a Vita S. Bern.

gius à proposito digrediar, finem hic facio. Quid in Polonia factum sit, alio loco videbis. Pagani Philosophi ex miraculis communem Naturæ ordinem supergressis, Naturæ rectorem omnium rerum effectorem cognouerunt quodammodo & admirati sunt: at illi qui à Deo omnipotenti se missos gloriantur, interim vero nihil, nisi quod vident, credere volunt, Dei in his verbis, ex Dei ipsius ore prolatis, *Hoc est corpus meum*, omnipotentiam agnoscere non possunt aut non volunt, atque ita Deũ non pro creatore & domino, sed pro ministro Naturæ habent: quum tamen illis, teste S. Hilario, Saluator noster Iesus Christus omnem de veritate corporis & sanguinis sui dubitandi occasionem nobis eripere voluerit.

IV. Verum enimuero, vt in tam graui re, in qua omnis præsentium controuersiarum cardo vertitur, Lectorem antidoto quodam contra hæreticorum virus muniam, paucis præcipua eorum argumenta confutabo. Aiunt, *Annon Christus apud Ioannem sæpius dicit, se Mundum relinquere, neq; discipulos eum amplius ante extremi diem iudicij visuros? Et in Actis, Angelus discipulis testatur, sic venturum in terrã quemadmodum eum viderint euntem in cœlum. Et S. Petrus dicit, Cœlis eum contineri, donec venturus inde sit ad restaurationem omnium rerũ quæ prædicta sunt.* Addunt: *Annon sedet ille iam ad dexteram Dei patris in cœlis, vnde venturus est iudicare viuos & mortuos? Quomodo ergo eodem tempore in Eucharistia, & quidem tam diuersis locis esse possit? Id quidem nulla ratione fieri potest*, inquiunt Sacramentarij. Sed cæci non animaduertunt, hoc modo Christum ab ijs cœlo affigi non aliter quam à Iudæis olim cruci fuit affixus: quasi eius in paradiso quies, vtpote certa sede & loco cõclusi, pœna potius sit, quam gloria. Sed facile potest intelligi, quanta sit differentia inter hanc eius corporalem & inuisibilem sub speciebus visibilibus præsentiam, & vltimam illam ac visibilem quæ plena erit cœlestis gloriæ ac maiestatis, quando scilicet ab ipsa morte rationem reposcet, & totum Mundum ad tribunal suum euocabit. Ascendit ad cœlos, id est, parem cum Patre potestatem accepit. Dextera vero Dei, vt S. Augustinus inquit, suprema est eius beatitudo. Mundum reliquit, non tamẽ venus[illegible] relinqueret. Quin econtrario alibi dicit, *E[illegible] sum vsq; ad consummationem sæculi* (a) Alio modo hic in terris est, alio in cœlis. Quin ipse Sacramentariorum Patriarcha (b) ait: *non esse in cœlo locum aliquem certum fingendum aut imaginandum, in quem humana Christi natura ascenderit aut recepta sit*

Aiunt præterea, *Corpus nullum sine dimensionibus, neque etiam eodem tempore pluribus in locis esse posse.* O subtiles Philosophos, qui infinitam Dei maiestatem & potentiam Physicis axiomatis, id est, Naturæ alligant & subijciunt! Atqui, inquiunt, *Aristotelicum hoc principium plane est immotum & irrefragabile: πᾶν σῶμα ἐν τόπῳ, Omne corpus in loco est.* Quin illi Lutherum potius audiunt, rectius de hac ipsa re iudicantem, & dicentem, (c) Aristotelem eiusmodi mysteria, quæ nequaquam ad Naturæ leges examinanda sunt, nullo modo percipere aut intelligere potuisse: & loquente Theologia, Philosophiæ tacendum esse. Contra ac præter omnem Naturæ ordinem ac Physica aximomata ab admirabili illo architecto omnia ex nihilo facta sunt; contra eadem axiomata tres personæ eâdem comprehenduntur substantia; contra Naturam Virgo peperit; contra Naturam humanum corpus saxum & ianuis clausis pertransijt, & cœlo exceptum, nullum tamẽ certum occupat locum. Subsiste hic tu, miser Philosophe, & perpetuo silentio doctam tuam ignorantiam testare, quando de Dei operibus sermo est: tu vero quisquis es qui diuinam potentiam Naturæ cãcellis audes includere, æternam gehennam tuæ huic audaci curiositati præparatam esse scito. Recte Cyrillus Alexandrinus *maxima quæuis supplicia & tormenta eos manere*, dicit, *qui Dei causillaute[illegible] opera, illud quærunt, cur & quomodo hoc vel illud fieri possit:* (d) quum Dei voluntas, vt Clemens Alexandrinus testatur, *ad omnia operanda sufficiat.* Est hæc infallibilis consequentia: Potest Deus quidquid vult. At hoc vult, siquidem apertis verbis id dixit is qui ipsa est veritas. Quare nec de voluntate nec de potentia eius vllo modo est dubitandum, quamuis impossibilitatis quædam species animo nostro & oculis sese obijciat. Quin illa certa apud Christianos Maxima, siue Regula esse debet, eo ipso, quòd parum credibile aliquid sit, credendum esse, si authoritas diuina accedat.

V. Qui Sacramentariorum hac de re editos libros perlegerit, animaduertet nihil magis ab ipsis oppugnari quam Dei omnipotentiam, & quidem eiusmodi verbis, quæ vix ipsi diaboli ausint pronunciare: (e) eorumque fidei fundamentum in eo vno

a *Matth. 28* b *Calu in Mar cap 16 & 19.* c *Bened. Talman in assect pag 97.* d *Vid. S. August. lib. 21. de Ciuit* e *Martyr. in dial. contra Brent. Danæus in Elench. Hæret pag. 167 Beza passum.*

vno consistere, quod Luthero teste, *non credunt id Deum posse facere quod Iesus Christus dixit.* Mirum ergo non est Catholicam doctrinam ab eis comprehendi non posse, quæ docet panem Corpus Christi fieri eo quod ipse Christus id dixerit, verum quidem corpus, non tamen vllis Mathematicis dimensionibus, longitudini, latitudini aut profunditati subiectum. Potest enim Deus qualitatem & quantitatem, potest idem quando voluerit, accidentia omnia à substantia separare, quemadmodum idem calorem & vim vrendi aliquando igni adimit (quamuis illa inhærens sit qualitas, & à subiecto suo naturaliter inseparabilis) tum scilicet quum tres adolescentes in medio igneæ fornacis illæsos conseruauit. *Corpus hoc*, dicit S. Chrysostomus, *(a) eodem tempore in excelsis ad Patris sedere dexteram, & hic infra manibus nostris tractari.* Et quemadmodum corpus Iesu Christi, quamuis verum & naturale, spiritualiter tamen & miraculose fuit conceptum: sic idem non diuisum sed totum, non mortuum, sed viuum Sacramentaliter & miraculose à nobis manducatur. Quod autem sub speciebus panis & vini Christus id manducandum dedit, in eo se infirmitati nostræ se accommodauit. Theophylactus quidem *(b) Panem videri, sed reuera carnem esse affirmat,* de quo Ecclesia ita canit:

> *A sumente non concisus, non confractus non diuisus, integer accipitur.*
> *Sumit vnus, sumunt mille, quantum isti tantum ille; nec sumptus consumitur.*
> *Fracto demum Sacramento, ne vacilles sed memento, tantum esse sub fragmento; quantum toto tegitur.*
> *Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, nec status nec statura, signati minuitur.*
> *Ecce panis Angelorum, factus cibus viatorũ, vere panis filiorum, non mittendus canibus, &c.*

VI. Sed quærunt, quomodo sub tam exiguo pane seu hostia corpus viri comprehendi possit? Respondemus. 1. Quis à te, O Christiane, exigit scientiam modi, quo Deus aliquid facit aut fecit? rem tibi reuelauit, cum panem haberet in manibus, dicendo *Hoc est corpus meum.* Hoc crede & sufficit. Vt tamen nemo suspicetur grandem hic latere contradictionem, Respondemus 2. Curiosis: Corpus Christi in Eucharistia non esse modo cæterorum passibilium corporum, quæ partem vnam in vno loco, alteram in altero habent commensuratam & coextensam, sed eo modo quo Angeli & animæ hominum sunt in loco aliquo, nempe *toti in toto & toti in qualibet parte.* Manifeste hoc experiuntur & vident Sacramentarij indies in homine, cuius anima vna eademque numero manens sine augmento & decremento sui, modo est in infantili corpusculo, postea in grandi staturâ viri. Et hoc est quod Saluator innuere voluit, tunc cum apud S. Ioannem. Quomodo iis primis apud Capharnaum respondit pro Catholicis: *Verba quæ ego loquor vobis spiritus & vita sunt.* Nimirum, non dabo vobis carnem meam, ad sex pedes extensam in longum & vnum amplius pedem in latum, vt eam sic deglutiatis, hoc enim modo ora vestra & guttur carnem meam non caperent, sed existentem sub speciebus panis, ad modum spirituum siue Angelorum, *qui toti sunt in toto & toti in qualibet parte:* Sed neque dabo mortuam, vt piscium & vitulorum & arietum caro datur manducanda de macello & culina; sed *viuam*, siue *vitam ipsam*, eroque in vobis ita vt possitis pariter dicere *Spiritus oris nostri Christus*, & *Vita nostra Christus.* Sed pergunt argutari, dicentes, Christum alibi quoque dicere, *Ego sum vitis, ego sum ostium, ego sum petra*, &c. neque tamẽ vere ac realiter horum aliquid eum esse. Sic quoque panem non esse ipsum corpus Christi, sed figuram tantum. Sed an nescitis improbi quæ ibi à Christo dicuntur, per parabolam tantum & similitudinem dici? Cum nullam ibi aliam adiunxerit actionem, unde aliter quam hominum mos est talia, quam tropice accipi debere, constaret, dicimus enim hodieque de stupidis; *Truncus est: Asinus est* &c. de gratiosis verò *flos est*, est *anima mea* &c, quæ dicentes cum neque hunc truncum, neque istum Asinum & cæterorum aliquod monstremus, tropo nos vti manifeste indicamus. An tu Sacramentarie ostendere potes quod Saluator vitem, ostium aut petram manu tenebat, & se hoc monstrando esse dicebat? quid igitur ista de Vite &c. affers incongrua ad rem alienam? non dixit ille: Hæc vitis, hæc petra meum est corpus, quemadmodum in Cœnæ suæ institutione fecit, benedicendo panem gratias agendo &c. adhibendo apparatum, sed vos, ô pleni dolo, qui non cessatis subuertere vias Domini rectas. An vobis Christus non est *vera vitis? Ostium verum? vera petra* &c. quæ se esse dixit? certe est teste S. Augustino & alijs Catholicis Doctoribus qui aiunt, *Quid ergo*

est

a *Lib. de Sacerd.* b *In 26. cap. Matth.*

ni ab opinione sua discessuri forent, certissime exploraret. Fecitque id Melanchthon, ut ejus ad Urbanū Regium Symmystam Lutheranum testatur, quibus indicat Bucerum cum socijs suis paratum esse ad Augustanæ Confessionis normam de Eucharistia docere & profiteri publice, nempe quod Christi Corpus substantialiter vereque sit præsens ac porrigatur sumentibus, cum in Cæna Domini panis ac Vinum accipiuntur. (*a*) Accessit eodē studiū Augustanæ civitatis, quæ cū consiliū mutandæ religionis coqueret legatos miserat ad Lutherum duos, nempe Geteonem & Huberinū, iussos concordiæ studium quantum possent promovere. Jtaque Lutherus datis ad Senatum August. literis mense Julio admodum benigne respondit se cum suis allaboraturum deinceps, ut animi dissidentium sincero nexu conjungantur, & non modo pax sanciretur, sed & suspicionum causæ tollerentur. (*b*) Senatus Augustanus acceptas literas & consilium alijs civitatibus communicavit, conventumque est ut Jenaci Thuringjæ in civitate Anno sequenti 1536. ad 14 Maij Synodus Luthero-Zvvingliana celebraretur, non Saxonis, nec aliorum sed Lutheri authoritate indicta, quæ tamen ob Lutheri invalitudinem postea VVittebergam est translata (*c*) Venerunt ex Helvetijs missi Bucerus & Capito, qui 21 Maij VVittebergam sponte venerunt, una cum Myconio Gothano prædicante, ubi aliquot dierum tractatu, demum in simulatam concordiam Conventum est, à mutuo fallentibus & fallis. Prolixe hæc Acta exhibet Ulenbergius (*d*) Sed partes singulæ aliter & aliter pro suo libitu narrant. Sacramentarij aiunt, Bucerum ad Lutherum reversum ab eo impetrasse ut Confessioni cuidam subscripserit, ad ipsorum Confessionem proxime accedenti, adeoque ut Bucero & Capitoni sub animæ salute promiserit, eam inviolabiliter se servaturum: ac tum eundem vaticinatum, nisi pax ab una & altera parte tam corde quam ore conservetur, res omnes in deterius prolapsuras. Hoc idem in epistola ad Helvetios minatur. Sed hæc omnia Anno MDXLIV à Luthero revocata & infracta ijdem Sacramentarij testantur.

VI. Porro Bucerum cum formula concordiæ VVittebergæ initæ Tigurini, maxime Bullingerus & Leo Juda rogatunt, ut ad Ecclesiæ utilitatem Tigurum veniret. Eo profectus Bucerus invenit nec illos nec alios suæ VVittebergensi Concordiæ assentientes, Jtaque homo vafer inter incudem & malleum vehementer Tigurinos obsecrat ne Lutherum irritarent, ipse pollicitus in eorum Confessione se permansurum. Deinde Declarationem quandam conscribit aliter verbis aliter sensu formatam cui Basileenses, Schafusiani, & Sangallenses subscripserunt; a Bernatibus vero ut eam approbarent impetrare non potuit. Sic homo ille serpentem imitatus fraude dolisque utramque partem sub iugum suum mittere conabatur, ea arte grassatus, ut aliud verbis præ se ferant, aliud sensu absconditum gerant, quam Buceri artem deinde Calviniani avide amplexi, in præsens tempus studiose conservant. Bucerus igitur VVittebergæ Lutheranus, in Helvetia palam se Zvvinglianum esse, ferebat, imo, quod Pellicanus in epistola quadam exprobrat, Lutherum eiusdem secum esse sententiæ asserebat. Hunc exitum habuit, VVittebergæ indicta Synodus à Luthero in qua ipse ridiculus Papa præsedit, & magis ridicule Bucerus. Capito, Bugenhagius, seu Pomeranus, Jonas, Cruciger, Melanchthon, Menius Miconius Ex-monachi & miserabiles apostatæ, tanquam Patres, universæ Ecclesiæ corpus repræsentantes, consederunt. & hæreticorum more se mutuo fefellerunt. imo sibi fidem nullatenus adhibuerunt. (*e*) Porro Summa Conciliabuli illius VVittebergici hæc fere est. (*f*) *Lutherus cum Bucero quod quibusdam Zuinglij & Oecolampadij opusculis epistolam præfixisset, acerrime expostulavit; verum ille resecta in typographum culpa, se excusavit. Aliquot ibi sessionibus de Cæna Domini magna contentione disputatum fuit. Tandem omnes in Lutheri concesserunt sententiam, nempe vere, realiter & re ipsa verum corpus & sanguinem Iesu Christi in Cœna esse sine ulla specierum mutatione.* (Sed quomodo hæc cum Wittebergensis Ecclesiæ confessione omnium Lutheranarum ecclesiarum matris conveniunt? ubi folio 144. ita dicitur: *Credimus tantam esse Dei potentiam, ut panis & vini in Eucharistia substantiam annihilare, aut in corpus & sanguinem suum mutare possit.*) Jbidem conclusum fuit, *corpus & sanguinem Christi tam à malis quam à bonis recipi, nec mysterij huius veritatem à personarum dependere meritis sed à bonis sumi ad salutem, à malis vero ad iudicium.* At quo-

a Vlenberg. Vit. Melanch. cap. 11 num 1. b *Vlenberg. Vit. Lutheri cap. 27. num. 1.* c *Vlenberg. locis citatis.* d *Vita Luth cap. cap. 27.* e *Vlenberg. loc. citatis.* f *Vlenberg. loc. citatis.*

quomodo hoc iterum cohæret cum alibi asſertis? *mod... si tam habeant Turcam enim, Iudæum aut paganum, etiamsi panem accipiat corpus tamen Christi non accipere, non magis quam mus aut aliquod aliud animal quod panem illum devorarit.* Bucerus autem & Capito Argentoratum reversi Acta Conventus Saxonici Basileam miserunt, a quibus Carolstadius & Simon Grynæus Argentoratum ablegati, Bucerum Basileam adduxerunt.

Verum acutissimi hi Theologi turpiter hallucinantur. Corpus enim Christi loco substantiæ panis, est sub panis accidentibus, ac proprerea integrum ibi manet quam diu substantia panis ibi permaneret! At panis substantia eousque permaneret quoad accidentia & dispositiones ad conservationem dictæ substantiæ necessariæ, alteratæ sunt & destructæ per accidentia & dispositiones contrarias panis substantiæ: quemadmodum chili in stomoacho qualitates paullatim in materiam panis introductæ, ac panis qualitates aliaque accidentia destruentes, tandem panem omnino corrumpunt & ex eo chilum faciunt. Vel sicut qualitates ignis lignum amplexæ: paullatim ligni qualitates destruunt, quibus destructis, iam non amplius lignum est, sed lignum in ignem est mutatum. Sic corpus Jesu Christi sub panis accidentibus aut speciebus integrum permanet quamdiu accidentia illa non alterantur, & sufficientia sunt ad panis, si is adesset, conservandam substantiam; sed quamprimum accidentia à contrarijs, paullatim in hostiæ quantitatem *quæ pro subiecto est*, introductis, v. g. a calore stomachi aut alio naturali agente, ita alterata sunt, ut nec apta nec sufficientia sint ad conservandam panis naturam, corpus Christi ibi esse desinit, eiusque loco natura quædam novis illis accidentibus conveniens producitur. Sed non minus veram quam profundam hanc Theologicam contemplationem, in quam me novorum Evangelicorum error deduxit, omitto, illud hic docuisse contentus ad receptionē corporis Christi nihil interesse utrū fidē quis habeat vel non, ... idem tā a Turca pagano, imo à quocumque animali, quam ab homine Christiano recipi.

Idem hic Bucerus diu se vehementer torsit, dicens, *Se quidem non negare corpus Christi in Eucharistia præsens esse; at ab impijs recipi, id vero horribile dictu sibi videri*, quid igitur Bucerum dicturum putamus si Christi Corpus à diabolo tractatum & protatum legat apud Matthæum & Lucam & venisse in manus peccatorum &c. utique ista horribiliora videbuntur Bucero, & credi proinde non poterunt à pijssimo illius animo. Tandem nihilominus Luthero ficte assensus est. Scribit Miconius in epistola quadam ad Vitum Norimbergensem Prædicantem, *Bucerum & Capitonem ubertim tum flevisse, se vero omnes oculis ad cœlum elevatis gratias Deo egisse, ac post fraternos complexus & gratulationes, ad ecclesias suas unumquemque reversos, ut unanimi voce doctrinam illam prædicarent. Ante discessum vero ipsorum Lutherum vespertinam concionem habuisse, ex illo S. Marci: Euntes in Mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Addit sibi quidem Lutherum sæpius auditum: sed tum vocem eius quasi tonitru è cœlo veniens sibi visam* (a) Vide quomodo illi Martinum suum, tamquam novum Christum deificent, Apostolos suos ad annunciandum Evangelium per universum terrarum orbem dimittentem. Sed horum Apostolorum concordia non diu duravit, quo uno mittentis stultitia & vanitas convincitur: & sane Mundus ille in quem Lutherus eos misit, pauca nimis terræ iugera complectitur. Hoc in conventu, uti supra dictum est, Bucerus Lutheri partibus se palam adiunxit, atque etiam velut ad culpam eluendam, in Annotationibus ad VI. caput Joannis, peccatum suum aperte fassus, ac veniam tam sibi quam alijs precatus est cum Bucerus apud Helvetios luctatur, & subscriptionem in formam Concordiæ VVitteberga allatæ, impetrare nequit, eo quod tam leviter in Lutheri gratiam discessisset à Confessione, quam Helvetij veram se habere gloriabantur, ad subdola consilia sæpe converso accidit aliquid opportunum, quo subscriptionem aliquam expressit, nempe hæc dicebat ille concordiæ formulam ita esse conceptam ut ipsi verbis concordia a sua sententia discedere non compellarentur, posse ergo suum sensum de cæna tenere, & nihilominus subscribere, eo quod Lutherani Smalcaldicæ conventum agentes, Helveticas civitates non essent fœderi ascripturi, nisi qui concordiæ de cæna subscripsissent. Hoc demum stratagema Bucero successit, & Anno 1537. literas ab Helvetijs impetravit quibus ad Lutherum datis significarent,

V 2

a *Vid. Ludou. Rab. Vlmens. Superintend. Hist. de Heresibus. Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 2. & Vit. Melanch. cap. 11. Steph. Vinton.*

rer, sibi placere ut annorũ superiorum offensiones oblivione aboleantur & pax inter eos vigeat &c. (a) Atque id est, quod Lavaterus ait, *Bucerum postquam se diu multumque torsisset, nec tamen id quod cupiebat posset assequi, ad Lutheri quidem partes se adiunxisse sed non aliam ob caussam quam ut Argentoratum, ubi Pastoris munere fungebatur, in fœdus Smalcaldicũ posset recipi, à quo ij qui cum Luthero & Lutheranis non sentiebant, erant exclusi.* missus fuit hâc secunda expeditione iterum Bucerus ad Lutherum, at non cum Capitone sed Lycosthene socio, à quibus, acceptis literis Helveticis, Lutherus Calendis Decembris benigne respondit Placere sibi studium concordiæ, sed dominari non duraturum nisi compesc aut turbulentos &c. ita larvata concordia, irreconciliabiles animos tunc obtexit. (b) Bucerus deinde Argentoratum reversus est.

V. Quãvis autẽ Bucerus cum Saxonicis Ecclesiis, se sentire palã profiteretur, suas tamen quasdã opiniones habebat medias, modo causã agens Lutheri quem nequaquam irritandum esse semper dictabat, modo Zuinglij favens opinioni, quæ meditatio Buceriana in hoc posita erat, quod diceret Lutheri & Zvvinglij opiniones verbis tantum inter se dissidere. Ad hunc quum Petrus Martyr insignis Calvinista Argentoratum venisset, ac concionem ad populum esset habiturus, vehementer à Bucero rogatus fuit, ut de Cœna Domini controversiam non attingeret, aut saltim obscuris verbis de tanto mysterio loqueretur, nec certi quidquam pro vel contra hanc aut illam sententiam pronunciaret. Cui tamen Martyr dicto audiens non fuit, sed aperte & palam ut Simlerus testatur, Zuinglij sententiam defendit. Bucerus certe nihil minus ferre poterat quam controversiam hanc coram populo disceptari eoque conscientijs hac in re quod vellent credendi libertatem permittendam aiebat. Bullingerum vero in Commentarijs super Matthæum (c) scribere non puduit, *se quidem semper suasisse, & etiamnum optare, ut quæstiones hæ de reali corporis Christi in Cœna Domini præsentia in extrema abysso fuissent sepultæ, atque omnibus pro arbitratu suo quod vellet quisque credendi facta potestas.* Et hæc ipsa fere verba, hoc idem votum memini è Verbi quodam in Francia nostra Ministro à me auditum. Bucerus porro summum conciliandarum partium studium semper præ se tulit, eoque in nova Ecclesia exorta quæstione, statim se interponere solebat, inter partes ambiguus, & iam huic iam illi favens. Sic postquam Ulricus Dux VVirtembergicus Hassiæ Landgravij opibus & armis ditionem suam recuperasset, & religionem mutare vellet, Snepsiusque à Luthero cõmissus Lutheranismum, Blaurerus vero Constantiá veniens Zuinglianismum introducere studeret; ad rem coram Principe disceptandam vocatus Bucerus se tamquam mediatorem interposuit, dicens: *Corpus Christi in Cœna vere dari seu porrigi nimirum in substantia, & essentia iter, non vero in quantitate aut qualitate tota iter, id est, ita, ut secum occupet* quo dicto, quisquis tandem eius sensus fuerit utrique parti, aliquid dare conatus simul Lutheranismum ac Zuinglianismum inducere tentavit tanto peior singulis quanto duo mali iuncti peiores sunt unoquoque seorsim. Dux nihilominus pro Augustana Confessione pronunciavit, utque eam subditi sui sequerentur imperavit. Lutherum hominis hujus inconstantia pæne ad insaniam redegit, quẽ summo & feroci ingenio præditum noverat, eoque nihil magis metuebat, quam ne sua auctoritate, quam quanropere ipse hactenus defenderat opinionem convelleret, aut certe magis dubiã redderet & suspectam. Veruntamẽ non adeo diu Lutherus se tenere potuit, quin contra Sacramentarios caute agentes, excandescere & furere iterum inciperet, nam cum Anno 1543. Tigurini Biblia in Germanicam linguam transtulissent Froschoverus bibliopola exemplar eorum VVittebergam, velut munus amico Luthero misit, qui irritatus eo munere rescripsit ne sibi eiusmodi dona deinceps mitteret, nolle se participem esse Zvvinglianorum conatuum, utpote damnatorum hominum, & alios in damnationem præcipitantium. Tigurini igitur etiam versionem Lutheri aspernantes, opera Zvvinglij in Tomos redacta ediderunt, idcirco Lutherus efferatus bellũm cum Sacramentarijs, adeo per Bucerum conciliatis, instauravit Anno 1544. edens ultimam suam contra eos Confessionem de Cœna, qua omnes Sacramentarios Carolstadium, Zvvinglũ, Oecolampadium &c. Et pariter damnavit, Zvvingliani tacti vehementer exacerbari sunt. Bucerus eos volens iterum componere nihil effecit, sed illi seq. Anno 1545. Apologiam contra Lutherum ediderunt,

Cer-

a *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 4.* b *Vlenberg. Vit. Luth ibid. & cap. 28. num. 3.* c *pag 135.*

Certum est, inquit Historia Cœnæ, (a) *Lutherum tum* (loquitur de Anno MDXLIII.) *in magnis difficultatibus esse versatum, ut qui cinctum undique se inimicis & ab ijs quibus fidebat desertum se videret De Buceri præcipue inconstantia & instabilitate querebatur.* is enim Anno 1542. deficiente a fide Catholica Hermanno de VVeda Archiepiscopo Coloniensi, evocatus Bonnam, reformationem illius diœcesios conscripserat edideratque, quæ extat, sed quod in ea *de vera & reali corporis Christi in Cœna præsentia doctrinam non palam proposuisset, sed quodam modo celasset id alte senserat Lutherus & querebatur.* Ad hanc reformationem Philippus initio vocatus fuerat, sed is in Bucerum onus hoc reiecit. Eoque ad amicum scribens Lutherus, ait, *Bucerum nihil aliud agere, quam reconciliationes tractare: expertum tamen has artes nihil apud se valere. Se quidem ipsum nihil scripturū sed per Philippū, ut quam ipsi iratus sit intelligat, effecturum.* Advolarunt tunc Bonnam undiq; ie Apostatæ Monachi, ut vultures ad prædam, etiam ipse Melanchthon Anno 1543 sed Cleri ac Coloniensis Senatus & Civium zelo hi fugitivi ex claustris & ab Ecclesia apostatæ brevi tota diœcesi fugere cum deposito Archiepiscopo coacti sunt. refutavit enim clerus & universitas Coloniensis turpem illam Buceri & sociorum Reformationem, scripto quo incestus crimen Bucero typis est exprobatum; quod inani opera Melanchthon matrimonij falso nomine tectus est obvelare. Sed uti dictum est tenebriones sole Catholicæ doctrinæ & zelo se exerente fugerunt primum doctrina deinde armorū ostētatione perstricti. (b)

VI. Bucerus, more, tum excucullatis monachis usitato, Capitonis Symmystæ olim sui viduam in matrimonium duxit; qua mortua, ad secundas, deinde ad tertias nuptias convolavit, illustri monachalis continentiæ exemplo: De matrimonio facile magistro suo assensum præbuit, ut scilicet à morosa uxore se expedire posset. *Quia Iudæis*, aiebat, *permissum fuit, facto cum prioribus divortio, alias ducere, ob cordis duritiem: idem Christianis licitum esse debere si pacifice inter se coniuges vivere non possint.* (c) Porro videns Lutherum in Germania Zuinglianos & Bullingerum in Helvetia; & Calvinum a se aliqua ex parte Argentorati nutritum atque educatum in Francia novo Evangelio propagando esse occupatos, valde florere, se pene, ob inconstantiam & conatum conciliandi, quæ conciliari non possunt, contemptum, in Angliam abijt, metu etiam ne ab Imperatore devictis Protestantibus victorioso, manus sibi inijcerentur. Duxit secum Paullum Fagium, eodem metu correptum, & Hebraicæ linguæ peritum: qui vix appulsus, Cantabrigiam petens diem obijt XII. Novembris Anno MDXLIV. Sic Bucerus deserto suo grege, Angliam sibi turbandam suscepit. in qua post multa damna Catholicæ religioni illata, exacto triennio mortuus est Anno MDLI. ætatis anno LXI In extremo constiturus agone acerrimos conscientiæ morsus sensit, nec minus ut in tota vita, de ijs in quibus cardo salutis nostræ vertitur, immo de adventu Christi dubitare visus est, ut Angli scribunt, & Lindanus Episcopus Ruræmundanus. (d) Liberinus ait, paullo ante mortem Sacramentariorum eum doctrinā professum, nec mirum ut qui eam semper cum Lutheranismo coniunxit, & velut Eutyches Christi naturas inter se confudit. Nicolaus Sanderus lib. II. de Anglicano schismate narrat, Bucerum aliquando à Duce Northūbriæ (Barone Pageto reginæ Consiliario interprete) rogatum quid de præsentia Corporis Christi in Eucharistia crederet, respondisse: de ea se dubitare non posse, nisi de Evangelistarum Fide dubitare velit, *Sibi tamen non omnia quæ in N T de Iesu Christo scripta sunt, certa atque indubitata videri, quamvis hactenus id aperte dicere noluerit.* Et hac quidem dicendi libertate homo hic utebatur, quod Ducem illum parum religiosum esse sciret. At Apologia de Cœna Augustana ait, iam libere eum quid de hoc articulo sentiret, scribere cœpisse, *sed morte præventū, absolvere opus non potuisse.* Sic ut vivum, ita mortuum Bucerum pars utraque sibi vindicabat.

DE MIRACULIS ALIQUOT PER Eucharistiæ Sacramentum à Deo factis eodem tempore quo à Sacramentarijs maxime impugnabatur.

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

I. *In omni antiquitate exstare multa circa SS. Eucharistiam miracula*

V 3 II. *Mira-*

a *fol.* 379 b *Vlenberg. Vita Melanchton cap.* 16 *annot. Arnold. Mesbovius lib. de schismate Hermanni V Vedani. Surius &c.* b *In Matth. cap.* 10. d *In Synag. pag.* 53.

II. *Miraculum quod Erasmus narrat suo tempore factum esse, diuinitus quibusdam qui SS. Sacramentum blasphemauerant punitis.*

III. *Magnum & celeberrimum miraculum quod Laodunii in Veromanduis contigit.*

IV. *Hæreticorum argumenta contra SS. Eucharistiam.*

V. *Sacramentarij negant Dei omnipotentiam.*

VI. *Quomodo corpus Iesu Christi sit in Sacramento.*

I. EODEM tempore quo noui Heluetiorum Apostoli, Zuinglius & Oecolampadius Christianorum animis hunc de Eucharistia scrupulum inijciunt, & à filijs Lutheri in dubium vocata est cœlestis omnipotentia, contra ipsius Lutheri sententiam, loco corporis Christi, panem supponendo, Deus Sacramenti huius veritatem per miracula testatus est, quæ tamen ipsa apud incredulos parum valuerunt, vt qui pœnis a Deo, ijs qui impuro suo ore sanctissimam hanc communionem, tamquam alteri Iudæ, profanauerant, inflictis, nec ad fidem nec ad pœnitentiam moueri se passi sint. Nihilominus veluti Iudas Sacramento hoc indigne accepto, à dæmone statim fuit insessus, & *abiens laqueo se suspendit*: sic etiam omni tempore multi qui panem hunc Carne infactum aut irreuerenter aut sine recta fide sumpserunt, miserabili morte perierunt. Exemplo sit hæreticus ille Macedonianus apud Sozomenum (a) & Nicephorum, (b) qui communionem è S. Chrysostomi manibus indigne accepit. Sed & dum hæc ipsa scribo, ille ipse locus (in quo, peste Burdigalam Aquitaniæ nostræ metropolim infestante, iam versor) recens diuinæ vltionis in eiusmodi contemptores exemplum, infinita spectante hominum multitudine editum, mihi suppeditauit.

Iuueni cuidam, Paschatis tempore communicantium turbæ immisto, Sacerdos hostiam ore accipiendam porrigebat: quod tamen ille, etiam manu admota aperire non poterat. Sacerdos attonitus interrogat hominem verum peccata sua prius confessus esset? Tum ille vbertim lachrymari incipiens, id ab se factum negauit, eoque mirabili Dei vltione à sacra hac communione merito arceri. Exemplum hoc simile est ei quod a Gregorio Turonensi d[illegible] q[illegible]odam, qui peccata sua Confessarium celauerat, re[illegible]eitur (c) S. Cyprianus, (d) Optatus Mileuitanus (e) & alij (f) infinita eiusmodi producunt exempla, quibus realis Corporis Christi in Eucharistia præsentia, contra Sacramentarios confirmatur. Sed omissis alijs, vnum vel alterum eius temporis quo primum infelix hoc schisma exortum est, recenseamus.

II. Erasmus [illegible] testis hac in re minime dubiæ fidei, libro XX Epistolarum (g) narrat quid Anno MDXXVIII [illegible]st, quindecim fere sæculis, de vera corporis Iesu Christi in Sacramento altaris præsentia, receptum & approbatum dogma, tanta tūc contentione discussum & à Sacramentarijs conuulsum fuit, acciderit. Æditum [illegible] ait, pixidem quandam secum gestasse, in qua erant hostiæ aliquot quarum in S. communione vsus est. [illegible] cum socio, qui itidem æditu[illegible] [illegible] [illegible], ab eo rogatum fuisse vt aliquam e numero hostiarum expromeret. Quo recusante, ipsum suis manibus aperta pixide vnam sumpsisse, & per ludibrium sacerdotes imitatum, consecrasse. Altero eam reprehendente, & vt verba illa quibus panis in corpus & sanguinem Iesu Christi transmutentur, non ita profanaret monente, impium hominem dixisse: *Sine me. Abi tu quo vis, quid ad te attinet?* Ac simul hospitam inclamasse, vt vinum ferret. Verum statim ibi diuinam adfuisse vltionem. Vix enim miserum illum cantharum ori admouisse, & [illegible] ce[illegible] [illegible]ementem concidisse, & exspirasse. Fabulam hanc non esse, ait Erasmus, testes multos adfuisse, nec locum, cui vetus ciuitas, seu vulgo Altenstatt nomen, ignotum esse. Quin etiam plura eadem de re circumferri; se vero explorata tantum scribere voluisse.

Non absimilis huic ea est historia quæ in Geldriensi ditione Anno MDLXI. accidisse dicitur. Vbi duo iuuenes Nouiomagensis vnus, alter Vltraiectensis, Paschatis tempore deposito pignore inter se certabant vter sua oua citius exsorbuisset. Interea Sacerdos Antonius Vorstilius nomine Sacramentum ad ægram fœminam deportans, ædes in quibus illi erant, forte præteribat. Tum Vltraiectensis audito nolæ sonitu, ouum manu arripuit, &, *Ego, ouum hoc citius* inquit, *deglutiam, quam æger ille quisquis est, Deum suum triticeum* (sein [illegible] [illegible] Göttgen.) Sed res longe aliter cecidit. Vix enim ouum ori immiserat, quum ecce misero fauces [illegible]-

[illegible]

a *Lib. 8 cap. 5.* b *Lib 13 cap 7.* c *Lib 1. de glor. Mart. cap 89* d *Sermon de Laps.* e *Lib 4. cont Donat.* f *August de Ciuit. lib 22. cap. 8 Prosper Aquit. lib 6. de Sacerd. Gul. in vit Ber lib 1 cap. 10 Greg. Mag lib 4. dial. cap. 57. Bel. lib 4 cap 27 Aug. Hist.* g *Epist. ad Episc. Leodiens.* h *Bredenbach. Collat sacr. lib. 7. cap. 90.*

mul & spiritus præclusus fuit. In his ille angustijs candelam torte videt ex vnco pendentem: eaque arrepta, bolum in faucibus hærentem detrudere conatur: sed concidens, totus in cœlum fixis oculis, præsente qui interea accurrerat, illo ipso sacerdote, & multis hominibus inspectantibus, fuit præfocatus, omnibus diuinæ hoc iustitiæ exemplum admirantibus, & cantu quoque passim celebrantibus. En eadem Dei manus impiam & sacrilegam manum, quæ diabolica quadam imitatione (est enim diabolus Dei simia) diuinam illam, quæ in altari fit oblationem, repræsentare ausa fuit, punit.

Aliud exemplum ponit Bredembachius lib. VIII. cap. LX. his verbis: Contigit prope ciuitatem Harderuicum Catholicum quendam in die Cinerum agere in diuersorio inter hæreticos: qui quum ientaculum sumerent, & Catholicum inuitarent, vt cum ipsis ientaret, isque antiqua ieiunij religione ductus teneretur; illi hominem dicterijs & contumelijs exceperunt, dictitantes, si sacrum audijsset, iam faciliorem fore ad ientandum & his similia. Dict in factũ: Vestigio quidam ex illis prosiliens: *Ego, inquit, operam hanc illi facile præstitero: arreptumque mensarium orbem, eleuauit in conspectum tremendi sacrificij SS Eucharistiæ. Sed mox in altum eleuata brachia obriguere vt ad se reducere non posset, paulloque post in eodem loco exspirauit.* Hæc à viris integerrimis & fide dignissimis, inquit Bredenbachius, ad nos perlata sunt. Idem aliud diuinæ vltionis Anno M D LXXVIII in alium qui SS. Sacramentum itidem blasphemauerat, in Brabantia editum exemplum ponit. Sed & in Polonia & alibi passim eadem sacrilega impietas varijs pœnis à Deo vindicata fuit, vt infra dicetur. Neque enim vnius loci duntaxat Deus est, aut vno loco impij egent correctione.

III Quoniam vero Sacramentariorum erroris confutandi studium etiam ad ea miracula quã nostro tẽpore acciderunt, nos deduxit; hoc loco non possum nõ illud ponere quod meis ipse oculis vidi, & cuius beneficio à profundo hæreseos luto fui extractus. Et licet illud meo de Antichristo libro inseruerim, nihil tamen prohibet quo minus idem quoque hoc loco alia veluti inducta forma, proponam. Miraculum hoc inter pauca celeberrimum, factum est *Laoduni* Anno M D LXVI. in iuuencula quadam, Veruini non procul *Laoduno* nata, Nicolaa Obry nomine. Quamuis autẽ initio illa à pluribus diabolis obsessa fuerit, omnes tamen ante meum & sociorum qui comitari me solebant, aduentum ab ea expulsi fuerant, præter eorum Principem Beelzebub. Misera hæc & infortunata fœmina, infinita spectante hominum multitudine in templum deducta, tam miseris modis a diabolo habita ac torta fuit, vt ossium fragor ac dentium stridor audiretur, totumque eius corpus nullam fere humanam speciem præ se ferret. Inflabatur ei venter ad instar dolij, ingluuiem ita aperiebat vt stomachi fundus a prope adstantibus posset inspici, linguam pedis longitudine exserebat, oculisque crassis & rutilantibus ita scintillabat vt eius adspectum vix quisquam ferre posset: cumque ita se in aerem efferebat, vt a duodecim aut quindecim hominibus non posset teneri. Laodunensi Episcopo super caput eius hostiam tenente, & ijsdem quibus S. Bernardus(a) olim in simili casu vsus legitur, armis malignum spiritum oppugnante, ac dicente: *Ecce, ô infelix spiritus, iudicem tuum: ecce cœlorum virtutem; resiste si potes, ei qui dixit: Nunc Princeps huius Mundi eijcietur foras. Hoc corpus est, natum ex Maria Virgine, quod in arbore Crucis expansum fuit, quod in sepulcro quieuit, & resuscitatum, in cœlos ascendit. Adiuro te in virtute cœlestis huius maiestatis, vt ex eius ancillæ corpore egrediaris.* His, inquam, & similibus exorcismis Episcopo malignũ spiritum oppugnante, dæmoniaca illa horrendum in modum se eleuabat & auersis à S. host. a oculis, mille blasphemias euomebat. Deinde defixis in templi fornicem truculentis & minacibus oculis, ventum tamquã fumũ ex ore & naribus emittebat. Tũ tremens ac pauens, cõcidebat, & magna totius corporis deformitate, velut erinaceus in se cõuoluebatur. Quũ rogaretur vero, cur ad S. hostiæ cõspectũ tanto horrore corriperetur, diabolus respõdit, ob illud, *Hoc est, Hoc est*; vim Sacramentaliũ horum verborum, *Hoc est corpus meum*, co innuens.

Omitto multa stuporis plena verba, per diabolũ ex ore huius dæmoniacæ prolata. Tandem victus præsentia sacratissimi Iesu Christi corporis Beelzebub ex hospitio suo discessit, edito prius velut ingenti fumo, quẽ horribiles fragores seu tonitrua insequuta sunt, adeo vt totum templum vna cum adiunctis turribus insonuerit, cum magno omniũ adstantium stupore. Est sane miraculum hoc maximis ac celeberrimis quæ vnquam visa sunt, annumerandum, quod nec ipsi diaboli supprimere aut obscurare potuerunt; de quo etiam pro rei dignitate numquam satis dici potest. Sed ne longius

a Vita S. Bern.

gius à proposito digrediar, finem hic facio. Quid in Polonia factum sit, alio loco videbis. Pagani Philosophi ex miraculis communem Naturæ ordinem supergressis, Naturæ rectorem omnium rerum effectorem cognouerunt quodammodo & admirati sunt: at illi qui à Deo omnipotenti se missos glorientur, interim vero nihil, nisi quod vident, credere volunt, Dei in his verbis, ex Dei ipsius ore prolatis, *Hoc est corpus meum*, omnipotentiam agnoscere non possunt aut non volunt, atque ita Deũ non pro creatore & domino, sed pro ministro Naturæ habent: quum tamen illis, teste S. Hilario, Saluator noster Iesus Christus omnem de veritate corporis & sanguinis sui dubitandi occasionem nobis eripere voluerit.

IV. Verum enimuero, vt in tam graui re, in qua omnis præsentium controuersiarum cardo vertitur, Lectorem antidoto quodam contra hæreticorum virus muniam, paucis præcipua eorum argumenta confutabo. Aiunt, *Annon Christus apud Ioannem sæpius dicit, se Mundum relinquere, neq; discipulos eum amplius ante extremi diem iudicij visuros? Et in Actis, Angelus discipulis testatur, sic venturum in terrã quemadmodum eum viderint euntem in cœlum.* Et S. Petrus dicit, *Cœlo eum contineri, donec venturus inde sit ad restaurationem omnium verũ quæ prædicta sunt.* Addunt: *Annon sedet ille iam ad dexteram Dei patris in cœlis, vnde venturus est iudicare viuos & mortuos? Quomodo ergo eodem tempore in Eucharistia, & quidem tam diuersis locis esse possit? Id quidem nulla ratione fieri potest*, inquiunt Sacramentarij. Sed cœci non animaduertunt, hoc modo Christum ab ijs cœlo affigi non aliter quam à Iudæis olim cruci fuit affixus: quasi eius in paradiso quies, vtpote certa sede & loco cõclusi, pœna potius sit, quam gloria. Sed facile potest intelligi, quanta sit differentia inter hanc eius corporalem & inuisibilem sub speciebus visibilibus præsentiam, & vltimam illam ac visibilem quæ plena erit cœlestis gloriæ ac maiestatis, quando scilicet ab ipsa morte rationem reposcet, & totum Mundum ad tribunal suum euocabit. Ascendit ad cœlos, id est, parem cum Patre potestatem accepit: Dextera vero Dei, vt S. Augustinus inquit, suprema est eius beatitudo. Mundum reliquit, non tamẽ vt nos relinqueret. Quin econtrario alibi dicit, *Et ecce vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi* (a) Alio modo hic in terris est, alio in cœlis. Quin ipse Sacramentariorum Patriarcha (b) ait: *non esse in cœlo locum aliquem certum fingendum aut imaginandum, in quem humana Christi natura ascenderit aut recepta sit.*

Aiunt prætera, *Corpus nullum sine dimensionibus, neque etiam eodem tempore pluribus in locis esse posse.* O subtiles Philosophos, qui infinitam Dei maiestatem & potentiam Physicis axiomatis, id est, Naturæ alligant & subijciunt! Atqui, inquiunt, *Aristotelicum hoc principium plane est immotum & irrefragabile: πᾶν σῶμα ἐν τόπῳ, Omne corpus in loco est.* Quin illi Lutherum potius audiunt, rectius de hac ipsa re iudicantem, & dicentem, (c) Aristotelem eiusmodi mysteria, quæ nequaquam ad Naturæ leges examinanda sunt, nullo modo percipere aut intelligere potuisse: & loquente Theologia, Philosophiæ tacendum esse. Contra ac præter omnem Naturæ ordinem ac Physica aximomata ab admirabili illo architecto omnia ex nihilo facta sunt; contra eadem axiomata tres personæ eadem comprehenduntur substantia; contra Naturam Virgo peperit; contra Naturam humanum corpus saxum & ianuis clausis penetransijt, & cœlo receptum, nullum tamẽ certum occupat locum. Subsiste hic tu, miser Philosophe, & perpetuo silentio doctam tuam ignorantiam testare, quando de Dei operibus sermo est: tu vero quisquis es qui diuinam potentiam Naturæ cãcellis audes includere, æternam gehennam tuæ huic audaci curiositati præparatam esse scito. Recte Cyrillus Alexandrinus *maxima quæuis supplicia & tormenta eos manere*, dicit, *qui Dei cauillantes opera, illud quærunt, an & quomodo hoc vel illud fieri possit*: (d) quum *Dei voluntas*, vt Clemens Alexandrinus testatur, *ad omnia operanda sufficiat.* Est hæc infallibilis consequentia: Potest Deus quidquid vult. At hoc vult, siquidem apertis verbis id dixit is qui ipsa est veritas. Quare nec de voluntate nec de potentia eius vllo modo est dubitandum, quamuis impossibilitatis quædam species animo nostro & oculis sese obijciat. Quin illa certa apud Christianos Maxima, siue Regula esse debet, eo ipso, quò parum credibile aliquid sit, credendum esse, si authoritas diuina accedat.

V. Qui Sacramentariorum hac de re editos libros perlegerit, animaduertet nihil magis ab ipsis oppugnari quam Dei omnipotentiam, & quidem eiusmodi verbis, quæ vix ipsi diaboli ausint pronunciare: (e) eorumque fidei fundamentum in eo vno

a *Matth. 28* b *Calu in Mar cap. 16 & 19.* c *Bened. Talman in assect. pag 97.* d *Vid. S. August. lib. 21. de Ciuit* e *Martyr. in dial. contra Brent. Danæus in Elench. Hæret pag. 167 Beza passim.*

vno consistere, quod Luthero teste, *non credunt id Deum posse facere quod Iesus Christus dixit.* Mirum ergo non est Catholicam doctrinam ab eis comprehendi non posse, quæ docet panem Corpus Christi fieri eo quod ipse Christus id dixerit. verum quidem corpus, non tamen vllis Mathematicis dimensionibus, longitudini, latitudini aut profunditati subiectum. Potest enim Deus qualitatem & quantitatem, potest idem quando voluerit, accidentia omnia à substantia separare, quemadmodum idem calorem & vim vrendi aliquando igni adimit (quamuis illa inhærens sit qualitas, & à subiecto suo naturaliter inseparabilis) tum scilicet quum tres adolescentes in medio igneæ fornacis illæsos conseruauit. *Corpus hoc*, dicit S. Chrysostomus, (a) *eodem tempore in excelsis ad Patris sedere dexteram, & hic infra manibus nostris tractari.* Et quemadmodum corpus Iesu Christi, quamuis verum & naturale, spiritualiter tamen & miraculose fuit conceptum: sic idem non diuisum sed totum, non mortuum, sed viuum Sacramentaliter & miraculose à nobis manducatur. Quod autem sub speciebus panis & vini Christus id manducandum dedit, in eo se infirmitati nostræ se accommodauit. Theophylactus quidem (b) *Panem videri, sed reuera carnem esse affirmat*, de quo Ecclesia ita canit:

> *A sumente non concisus, non confractus non diuisus, integer accipitur.*
>
> *Sumit vnus, sumunt mille, quantum isti tantum ille; nec sumptus consumitur.*
>
> *Fracto demum Sacramento, ne vacilles sed memento, tantum esse sub fragmento; quantum toto tegitur.*
>
> *Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, nec status nec statura, signati minuitur.*
>
> *Ecce panis Angelorum, factus cibus viatorũ, vere panis filiorum, non mittendus canibus, &c.*

VI. Sed quærunt, quomodo sub tam exiguo pane seu hostia corpus viri comprehendi possit? Respondemus. 1. Quis à te, O Christiane, exigit scientiam modi, quo Deus aliquid facit aut fecit? rem tibi reuelauit, cum panem haberet in manibus, dicendo *Hoc est corpus meum.* Hoc crede & sufficit. Vt tamen nemo suspicetur grandem hic latere contradictionem, Respondemus 2. Curiosis: Corpus Christi in Eucharistia non esse modo cæterorum passibilium corporum, quæ partem vnam in vno loco, alteram in altero habent commensuratam & coextensam, sed eo modo quo Angeli & animæ hominum sunt in loco aliquo, nempe *toti in toto & toti in qualibet parte.* Manifeste hoc experiuntur & vident Sacramentarij indies in homine, cuius anima vna eademque numero manens sine augmento & decremento sui, modo est in infantili corpusculo, postea in grandi staturâ viri. Et hoc est quod Saluator innuere voluit, tunc cum apud S. Ioannem. Quomodo iis primis apud Capharnaum respondit pro Catholicis: *Verba quæ ego loquor vobis spiritus & vita sunt.* Nimirum, non dabo vobis carnem meam, ad sex pedes extensam in longum & vnum amplius pedem in latum, vt eam sic deglutiatis, hoc enim modo ora vestra & guttur carnem meam non caperent, sed existentem sub speciebus panis, ad modum spirituum siue Angelorum, *qui toti sunt in toto & toti in qualibet parte:* Sed neque dabo mortuam, vt piscium & vitulorum & arietum caro datur manducanda de macello & culina; sed *viuam*, siue *vitam ipsam*, eoque in vobis ita vt possitis pariter dicere *Spiritus oris nostri Christus*, & *Vita nostra Christus.* Sed pergunt argutari, dicentes, Christum alibi quoque dicere, *Ego sum vitis, ego sum ostium, ego sum petra*, &c. neque tamẽ vere ac realiter horum aliquid eum esse. Sic quoque panem non esse ipsum corpus Christi, sed figuram tantum. Sed an nescitis improbi quæ ibi à Christo dicuntur, per parabolam tantum & similitudinem dici? Cum nullam ibi aliam adiunxerit actionem, unde aliter quam hominum mos est talia, quam tropice accipi debere, constaret, dicimus enim hodieque de stupidis; *Truncus est*: *Asinus est* &c. de gratiosis verò *flos est*, est *anima mea* &c, quæ dicentes cum neque hunc truncum, neque istum Asinum & cæterorum aliquod monstremus, tropo nos vti manifeste indicamus. An tu Sacramentarie ostendere potes quod Saluator vitem, ostium aut petram manu tenebat, & se hoc monstrando esse dicebat? quid igitur ista de Vite &c. affers incongrua ad rem alienam? non dixit ille: Hæc vitis, hæc petra meum est corpus, quemadmodum in Cœnæ suæ institutione fecit, benedicendo panem gratias agendo &c. adhibendo apparatum, sed vos, ô pleni dolo, qui non cessatis subuertere vias Domini rectas. An vobis Christus non est *vera vitis? Ostium verum? vera petra* &c. quæ se esse dixit? certe est teste S. Augustino & alijs Catholicis Doctoribus qui aiunt, *Quid ergo est*

X

a *Lib. de Sacerd.* b *In 26. cap. Matth.*

quomodo hoc iterum cohæret cum alibi allertis? *modo [illegible] fidem habeant Turcam enim, Iudæum aut paganum, etiamsi panem accipiat corpus tamen Christi non accipere, non magis quam [illegible] aut aliquod aliud animal quod panem illum devorarit.* Bucerus autem & Capito Argentoratum reversi Acta Conventus Saxonici Basileam miserunt, à quibus Carolstadius & Simon Grynæus Argentoratum ablegati, Bucerum Basileam adduxerunt.

Verum acutissimi hi Theologi turpiter hallucinantur. Corpus enim Christi loco substantiæ panis, est sub panis accidentibus, ac propterea integrum ibi manet quamdiu substantia panis ibi permaneret! At panis substantia eousque permaneret quoad accidentia & dispositiones ad conservationem dictæ substantiæ necessariæ, alteratæ sunt & destructæ per accidentia & dispositiones contrarias panis substantiæ: quemadmodum chili in stomoacho qualitates paullatim in materiam panis introductæ, ac panis qualitates aliaque accidentia destruentes, tandem panem omnino corrumpunt & ex eo chilum faciunt. Vel sicut qualitates ignis lignum amplexæ: paullatim ligni qualitates destruunt, quibus destructis, iam non amplius lignum est, sed lignum in ignem est mutatum. Sic corpus Jesu Christi sub panis accidentibus aut speciebus integrum permanet quamdiu accidentia illa non alterantur, & sufficientia sunt ad panis, si is adesset, conservandam substantiam; sed quamprimum accidentia a contrarijs, paullatim in hostiæ quantitatem *quæ pro subiecto est*, introductis, v. g. a calore stomachi aut alio naturali agente, ita alterata sunt, ut nec apta nec sufficientia sint ad conservandam panis naturam, corpus Christi ibi esse desinit, eiusque loco natura quædam novis illis accidentibus conveniens producitur. Sed non minus veram quam profundam hanc Theologicam contemplationem, in quam [illegible] novorum Evangelicorum error deduxit, omitto, illud hic docuisse contentus ad receptionē corporis Christi nihil interesse utrū fidē quis habeat vel non [illegible] idem tā a Turca pagano, imo à quocumque animali, quam ab homine Christiano recipi.

Idem hic Bucerus diu se vehementer torsit, dicens, *Siquidem non negare corpus Christi in Eucharistia præsens esse; at ab impijs recipi, id vero horribile dictu sibi videri.* quid igitur Bucerum dicturum putamus si Christi Corpus a diabolo tractatum & portatum legat apud Matthæum & Lucam! & venisse in manus peccatorum &c. utique ista horribiliora videbuntur Bucero, & credi proinde non poterunt à pijssimo illius animo. Tandem nihilominus Luthero ficte assensus est. Scribit Miconius in epistola quadam ad Vit[...]m Normbergensem Prædicantem, *Bucerum & Capitonem ubertim tum flevisse, se vero omnes oculis ad cœlum elevatis gratias Deo egisse, ac post fraternos complexus & gratulationes, ad ecclesias suas unumquemque reversos, ut unanimi voce doctrinam illam prædicarent. Ante discessum vero ipsorum Lutherum vespertinam concionem habuisse, ex illo S. Marci: Euntes in Mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Addit sibi quidem Lutherum sæpius auditum; sed tum vocem eius quasi tonitru è cœlo veniens sibi visam* (a) Vide quomodo illi Martinum suum, tamquam novum Christum deificent, Apostolos suos ad annunciandum Evangelium per universum terrarum orbem dimittentem. Sed horum Apostolorum concordia non diu duravit, quo uno mittentis stultitia & vanitas convincitur: & sane Mundus ille in quem Lutherus eos misit, pauca nimis terræ iugera complectitur. Hoc in conventu, uti supra dictum est, Bucerus Lutheri partibus se palam adiunxit, atque etiam velut ad culpam eluendam, in Annotationibus ad VI. caput Joannis, peccatum suum aperte fassus, ac veniam tam sibi quam alijs precatus est cum Bucerus apud Helvetios luctatur, & subscriptionem in formam Concordiæ VVitteberga allatæ, impetrare nequit, eo quod tam leviter in Lutheri gratiam discessisset à Confessione, quam Helvetij veram se habere gloriabantur, ad subdola consilia sæpe converso accidit aliquid opportunum, quo subscriptionem aliquam expressit, nempe hæc. dicebat ille concordiæ formulam ita esse conceptam ut ipsi verbis concordiæ a sua sententia discedere non compellantur, posse ergo suum sensum de cæna tenere, & nihilominus subscribere, eo quod Lutherani Smalcaldicæ conventum agentes, Helveticas civitates non essent fœderi ascripturi, nisi qui concordiæ de cæna subscripsissent. Hoc demum strategema Bucero successit, & Anno 1537. literas ab Helvetijs impetravit quibus ad Lutherum datis significa-

V 2 rent,

a *Vid. Ludou. Rab. Vlmens. Superintend. Hist. de Heretibus. Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 2. & Vit. Melanch. cap. 11. Steph. Vinton.*

xit, sibi placere ut annorũ superiorum offensiones oblivione aboleantur & pax inter eos vigeat &c. (a) Atque id est, quod Lavaterus ait, *Bucerum postquam se diu multumque torsisset, nec tamen id quod cupiebat posset assequi, ad Lutheri quidem partes se adiunxisse, sed non aliam ob caussam quam ut Argentoratum, ubi Pastoris munere fungebatur, in fœdus Smalcaldicũ posset recipi, à quo ij qui cum Luthero & Lutheranis non sentiebant, erant exclusi.* missus fuit hac secunda expeditione iterum Bucerus ad Lutherum, at non cum Capitone sed Lycosthene socio, à quibus, acceptis literis Helveticis, Lutherus Calendis Decembris benigne respondit Placere sibi studium concordiæ, sed dominari non duraturum nisi compesse aut turbulentos &c. ita larvata concordia, irreconciliabiles animos tunc obtexit. (b) Bucerus deinde Argentoratum reversus est.

V. Quãvis autẽ Bucerus cum Saxonicis Ecclesiis, se sentire palã profiteretur, suas tamen quasdã opiniones habebat medias, modo causã agens Lutheri quem nequaquam irritandum esse semper dictabat, modo Zuinglij favens opinioni, quæ meditatio Buceriana in hoc posita erat, quod diceret Lutheri & Zvvinglij opiniones verbis tantum inter se dissidere. Ad hunc quum Petrus Martyr insignis Calvinista Argentoratum venisset, ac concionem ad populum esset habiturus, vehementer à Bucero rogatus fuit, ut de Cœna Domini controversiam non attingeret, aut saltim obscuris verbis de tanto mysterio loqueretur, nec certi quidquam pro vel contra hanc aut illam sententiam pronunciaret: Cui tamen Martyr dicto audiens non fuit, sed aperte & palam ut Simlerus testatur, Zuinglij sententiam defendit. Bucerus certe nihil minus ferre poterat quam controversiam hanc coram populo disceptari, eoque conscientijs hac in re quod vellent credendi libertatem permittendam aiebat. Bullingerum vero in Commentarijs super Matthæum (c) scribere non puduit, *se quidem semper suasisse, & etiamnum optare, ut quæstiones hæ de reali corporis Christi in Cœna Domini præsentia in extrema abysso fuissent sepultæ, atque omnibus pro arbitratu suo quod vellet quisque credendi facta potestas.* Et hæc ipsa fere verba, hoc idem votum memini è Verbi quodam in Francia nostra Ministro à me auditum. Bucerus porro summum conciliandarum partium studium semper præ se tulit, eoque in nova Ecclesia exorta quæstione, statim se interponere solebat, inter partes ambiguus, & iam huic iam illi favens Sic postquam Ulricus Dux VVirtembergicus Hassiæ Landgravij opibus & armis ditionem suam recuperasset, & religionem mutare vellet, Snepfiusque à Luthero cõmissus Lutheranismum, Blaurerus vero Constantiã veniens Zuinglianismum introducere studeret; ad rem coram Principe disceptandam vocatus Bucerus se tamquam mediatorem interposuit, dicens: *Corpus Christi in Cœna vere dari seu porrigi nimirum in substantia, & essentia iter, non vero in quantitate aut qualitate tota iter id est, ita, ut locum occupet* quo dicto, quisquis tandem eius sensus fuerit utrique parti, aliquid dare conatus sim [illegible] Lutheranismum ac Zuinglianismum inducere tentavit tanto peior singulis quanto duo mali iuncti peiores sunt unoquoque seorsim. Dux nihilominus pro Augustana Confessione pronunciavit, utque eam subditi sui sequerentur imperavit. Lutherum hominis hujus inconstantia pæne ad insaniam redegit, quẽ summo & feroci ingenio præditum noverat, eoque nihil magis metuebat, quam ne sua auctoritate, quam quantopere ipse hactenus defenderat opinionem convelleret, aut certe magis dubiã redderet & suspectam. Veruntamẽ non adeo diu Lutherus se tenere potuit, quin contra Sacramentarios caute agentes, excandescere & furere iterum inciperet, nam cum Anno 1543. Tigurini Biblia in Germanicam linguam transtulissent Froschoverus bibliopola exemplar eorum VVittebergam velut munus amico Luthero misit, qui irritatus eo munere rescripsit ne sibi eiusmodi dona deinceps mitteret, nolle se participem esse Zvvinglianorum conatuum, utpote damnatorum hominum, & alios in damnationem præcipitantium. Tigurini igitur etiam versionem Lutheri aspernantes, opera Zvvinglij in Tomos redacta ediderunt, idcirco Lutherus efferatus bellum cum Sacramentarijs, adeo per Bucerum conciliatis, instauravit Anno 1544. edens ultimam suam contra eos Confessionem de Cœna, qua omnes Sacramentarios Carolstadium, Zvvingliũ, Oecolampadium &c. Et pariter damnavit, Zvvingliani tacti vehementer exacerbati sunt. Bucerus eos volens iterum componere nihil effecit, sed illi seq. Anno 1545. Apologiam contra Lutherum ediderunt.

Cer-

a *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 27. num. 4.* b *Vlenberg. Vit. Luth ibid. & cap. 28. num. 3.* c *pag 235.*

Certum est, inquit Historia Cœnæ. (a) *Lutherum* cum (loquitur de Anno MDXLIII.) *in magnis difficultatibus esse versatum, ut qui cinctum undique se inimicis & ab ijs quibus solebat desertum se videret. De Buceri præcipue inconstantia & instabilitate querebatur.* is enim Anno 1542. deficiente a fide Catholica Hermanno de VVeda Archiepiscopo Coloniensi, evocatus Bonnam, reformationem illius diæcesios conscripserat ediderat que, quæ extat, sed quod in ea *de vera & reali corporis Christi in Cœna præsentia doctrinam non palam proposuisset, sed quodam modo celasset id alte senserat Lutherus & querebatur.* Ad hanc reformationem Philippus initio vocatus fuerat, sed is in Bucerum onus hoc reiecit. Eoque ad amicum scribens Lutherus, ait, *Bucerum nihil aliud agere, quam reconciliationes tractare: expertu rum tamen has artes nihil apud se valere. Se quidem ipsum nihil scripturũ sed per Philippũ, ut quam ipsi iratus sit intelligat, effecturum.* Advolatunt tunc Bonnam undique Apostatæ Monachi, ut vultures ad prædam, etiam ipse Melanchthon Anno 1543 sed Cleri ac Coloniensis Senatus & Civium zelo hi fugitivi ex claustris & ab Ecclesia apostatæ brevi tota diæcesi fugere cum deposito Archiepiscopo coacti sunt. refutavit enim clerus & universitas Coloniensis turpem illam Buceri & sociorum Reformationem, scripto quo incestus crimen Bucero typis est exprobatum; quod inani opera Melanchthon matrimonij falso nomine conatus est obvelare. Sed uti dictum est, genebriones sole Catholicæ doctrinæ & zelo se exerente fugerunt primum doctrina deinde armorũ ostẽtatione perstricti. (b)

VI. Bucerus, more, tum excucullatis monachis usitato, Capitonis Symmystæ olim sui viduam in matrimonium duxit; qua mortua, ad secundas, dein ad tertias nuptias convolavit, illustri monachalis continentiæ exemplo: De matrimonio facile magistro suo assensum præbuit, ut scilicet à morosa uxore se expedire posset. *Quia Iudæis*, aiebat, *permissum fuit, facto cum prioribus divortio, alias ducere, ob cordis duritiem: idem Christianis licitum esse debere si pacifice inter se coniuges vivere non possint.* (c) Porro videns Lutherum in Germania Zuinglianos & Bullingerum in Helvetia, & Calvinum a se aliqua ex parte Argentorati nutritum atque educatum in Francia novo Evangelio propagando esse occupatos, valde florere, se pene, ob inconstantiam & conatum conciliandi, quæ conciliari non possunt, contemptum, in Angliam abijt, metu etiam ne ab Imperatore devictis Protestantibus victorioso, manus sibi iniicerentur. Duxit secum Paullum Fagium, eodem metu correptum & Hebraicæ linguæ peritum; qui vix appulsus, Cantabrigiam petens diem obijt XII Novembris Anno MDXLIV. Sic Bucerus deserto suo grege, Angliam sibi turbandam suscepit in qua post multa damna Catholicæ religioni illata, exacto triennio mortuus est Anno MDLI. ætatis anno LXI In extremo constitutus agone acerrimos conscientiæ morsus sensit, nec minus ut in tota vita, de ijs in quibus cardo salutis nostræ vertitur, immo de adventu Christi dubitare visus est, ut Angli scribunt, & Lindanus Episcopus Ruræmundanus. (d) Libertinus ait, paullo ante mortem Sacramentariorum cum doctrinã professum, nec mirum ut qui eam semper cum Lutheranismo coniunxit, & velut Eutyches Christi naturas inter se confudit. Nicolaus Sanderus lib. II. de Anglicano schismate narrat, Bucerum aliquando à Duce Northũbriæ (Barone Pagero reginæ Consiliario interprete) rogatum quid de præsentia Corporis Christi in Eucharistia crederet, respondisse: de ea se dubitare non posse, nisi de Evangelistarum Fide dubitare velit, *Sibi tamen non omnia quæ in N T de Iesu Christo scripta sunt, certa atque indubitata videri, quamvis hactenus id aperte dicere noluerit.* Et hac quidem dicendi libertate homo hic utebatur, quod Ducem illum parum religiosum esse sciret. At Apologia de Cœna Augustana ait, iam libere eum quid de hoc articulo sentiret, scribere cœpisse, *sed morte preventũ, absolvere opus non potuisse.* Sic ut vivum, ita mortuum Bucerum pars utraque sibi vindicabat.

DE MIRACULIS ALIQUOT PER Eucharistiæ Sacramentum à Deo factis eodem tempore quo à Sacramentarijs maxime impugnabatur.

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

I. *In omni antiquitate exstare multa circa SS. Eucharistiam miracula.*

V 3 II. *Mira-*

a fol 379 b Vlenberg. Vita Melanchton cap 16. *num.* Arnold. Meshovius lib. de schismate Hermanni VVedani: Surius &c. b In Matth. cap. 10. d In Syntag pag. 53.

II. *Miraculum quod Erasmus narrat suo tempore factum esse, diuinitus quibusdam qui SS. Sacramentum blasphemauerant punitis.*
III. *Magnum & celeberrimum miraculum quod Laoduni in Veromanduis contigit.*
IV. *Hæreticorum argumenta contra SS. Eucharistiam.*
V. *Sacramentary negant Dei omnipotentiam.*
VI. *Quomodo corpus Iesu Christi sit in Sacramento.*

I. Eodem tempore quo noui Heluetiorum Apostoli, Zuinglius & Oecolampadius Christianorum animis hunc de Eucharistia scrupulum inijciunt, & à filijs Lutheri in dubium vocata est cœlestis omnipotentia, contra ipsius Lutheri sententiam, loco corporis Christi, panem supponendo, Deus Sacramenti huius veritatem per miracula testatus est, quæ tamen ipsa apud incredulos parum valuerunt, vt qui pœnis à Deo, ijs qui impuro suo ore sanctissimam hanc communionem, tamquam alteri Iudæ, profanauerant, inflictis, nec ad fidem nec ad pœnitentiam moueri se passi sint. Nihilominus veluti Iudas Sacramento hoc indigne accepto, à dæmone statim fuit infessus, *& abiens laqueo se suspendit se*: sic etiam omni tempore multi qui panem hunc Carnem factum aut irreuerenter aut sine recta fide sumpserunt, miserabili morte perierunt. Exemplo sit hæreticus ille Macedonianus apud Sozomenum (a) & Nicephorum, (b) qui communionem è S. Chrysostomi manibus indigne accepit. Sed & dum hæc ipsa scribo, ille ipse locus (in quo, peste Burdigalam Aquitaniæ nostræ metropolim infestante, iam versor) recens diuinæ vltionis in eiusmodi contemptores exemplum, infinita spectante hominum multitudine editum, mihi suppeditauit.

Iuueni cuidam, Paschatis tempore communicantium turbæ immisto, Sacerdos hostiam ore accipiendam porrigebat: quod tamen ille, etiam manu admota aperire non poterat. Sacerdos attonitus interrogat hominem vtrum peccata sua prius confessus esset? Tum ille vberrim lachrymari incipiens, id ab se factum negauit, eoque mirabili Dei vltione à sacra hac communione merito arceri. Exemplum hoc simile est ei quod à Gregorio Turonensi de quodam, qui peccata sua Confessarium celauerat, refertur. (c) S. Cyprianus, (d) Optatus Mileuitanus (e) & alij (f) infinita eiusmodi producunt exempla quibus realis Corporis Christi in Eucharistia præsentia, contra Sacramentarios confirmatur. Sed omissis alijs, vnum vel alterum eius temporis quo primum infelix hoc schisma exortum est, recenseam us.

II. Erasmus testis hac in re minime dubiæ fidei, libro XX Epistolarum (g) narrat quid Anno M D XXVIII acciderit, quindecim fere sæculis, de vera corporis Iesu Christi in Sacramento altaris præsentia, receptum & approbatum dogma, tanta tūc contentione discussum & à Sacramentarijs conuulsum fuit, accidetit. Æditum ait, pixidem quādam secum gestasse in qua erant hostiæ aliquot quarum in S. communione vsus est. Cum quodam cum socio, qui itidem æditus olim fuerat, in [illegible] sum, ab eo rogatum fuisse vt aliquam earum hostiarum expromeret. Quo recusante, ipsum [illegible] manibus aperta pixide vnam sumpsisse, & per ludibrium sacerdotes imitatum, consecrasse. Altero eam reprehendente, & vt verba illa quibus panis in corpus & sanguinem Iesu Christi transmutetur, non ita profanaret monente, impium hominem dixisse: *Sine me. Abi tu quo vis, qui tad te attinet.* Ac simul hospitam inclamasse, vt vinum ferret. Verum statim ibi diuinam adfuisse vltionem. Vix enim miserum illum cantharum ori admouisse, & Ecce trementem concidisse, & exspirasse. Fabulam hanc non esse, ait Erasmus, testes multos adfuisse, nec locum, cui vetus ciuitas, seu vulgo Altenstatt nomen, ignotum esse. Quin etiam plura eadem de re circumferri; se vero [illegible] tantum scribere voluisse.

Non absimilis huic ea est historia quæ in Geldriensi ditione Anno M D LXI. accidisse dicitur. Vbi duo iuuenes Nouiomagensis vnus, alter Vltraiectensis, Paschatis tempore deposito pignore inter se certabant vter sua oua citius exsorbuisset. Interea sacerdos Antonius Vorstius nomine Sacramentum ad ægram fœminam deportans, ædes in quibus illi erant, forte præteribat. Tum Vltraiectensis audito nolæ sonitu, ouum manu arripuit, &, *Ego ouum hoc citius* inquit, *deglutiam, quam æger ille quisquis est, Deum suum triticeum* (tein [illegible] Gôttgen.) Sed re longe aliter cecidit. Vix enim ouum ori inmiserat, quum ecce misero fauces i-[illegible]

a *Lib. 8 cap. 5.* b *Lib 13. cap 7.* c *Lib 1 de glor. Mart. cap 89* d *Sermon de Laps* e *Lib. 4. cont. Donat.* f *August de Ciuit. lib 22. cap. 8* *Prosper Aquit. lib 6. de Sacerd. Gul. in vit Ber lib 1 cap. 10 Greg. Mag lib 4. dial. cap 57. Bed lib. 4. cap 27 Aug. Hist.* g *Epist. ad E-pisc. Leodiens.* h *Bredenbach. Collat sacr. lib. 7. cap. 90.*

mul & spiritus præclusus fuit. In his ille angustijs candelam forte videt ex vngue pendentem: eaque arrepta, bolum in fauces suas figere item & trudere conatur: sed concidens, torus & in cœlum fixis oculis, præsente qui interea accurrerat, illo ipso sacerdote, & multis hominibus inspectantibus, fuit præfocatus, omnibus diuinæ hoc iustitiæ exemplum admirantibus, & cantu quoque passim celebrantibus. En eadem Dei manus impiam & sacrilegam manum, quæ diabolica quadam imitatione (est enim diabolus Dei simia) diuinam illam, quæ in altari fit oblationem, repræsentare ausa fuit, puniuit.

Aliud exemplum ponit Bredembachius lib. VIII. cap. LX. his verbis. Contigit prope ciuitatem Harderuicum Catholicum quemdam in die Cinerum agere in diuersorio inter hæreticos: qui quum ientaculum sumerent, & Catholicum inuitarent, vt cum ipsis ientaret, isque antiqua ieiunij religione ductus renueret; illi hominem dicterijs & contumelijs exceperunt, dictitantes, si acrum audijsset, iam faciliorem fore ad ientandum & his similia. Dictū factū: Vestigio quidam ex illis prosiliens: *Ego, inquit, operam hanc illi facile præstitero: arreptumque mensarium orbem, eleuauit in conspectum tremendi sacrificij SS. Eucharistiæ. Sed mox in altum eleuata brachia obriguere vt ad se reducere non posset, paulloque post in eodem loco exspirauit.* Hæc à viris integerrimis & fide dignissimis, inquit Bredenbachius, ad nos perlata sunt. Idem aliud diuinæ vltionis Anno M D LXXVIII in alium qui SS. Sacramentum itidem blasphemauerat, in Brabantia editum exemplum ponit. Sed & in Polonia & alibi passim eadem sacrilega impietas varijs pœnis à Deo vindicata fuit, vt infra dicetur. Neque enim vnius loci duntaxat Deus est, aut vno loco impij egent correctione.

III Quoniam vero Sacramentariorum erroris confutandi studium etiam ad ea miracula quæ nostro tēpore acciderunt, nos deduxit; hoc loco non possum nō illud ponere quod meis ipse oculis vidi, & cuius beneficio à profundo hæreseos luto fui extractus. Et licet illud meo de Antichristo libro inseruerim, nihil tamen prohibet quo minus idem quoque hoc loco alia veluti inducta forma, proponam. Miraculum hoc inter pauca celeberrimum, factum est *Laoduni* Anno M D LXVI. in iuuencula quadam, Veruini non procul *Laoduno* nata, Nicolaa Obry nomine. Quamuis autē initio illa à pluribus diabolis obsessa fuerit, omnes tamen ante meum & sociorum qui comitati me fuerant, aduentum ab ea expulsi fuerant, præter vnum Principem Beelzebub. Misera hæc & [illegible] reducta, tandem horrida spectante hominum multitudine in templum deducta, tam miseris modis a diabolo habita ac tortata fuit, vt ossium fragor ac dentium stridor audiretur, totumque eius corpus nullam fere humanam speciem præ se ferret. Inflabatur ei venter ad instar dolij, ingluuiem ita aperiebat vt stomachi fundus a prope adstantibus posset inspici, linguam pedis longitudine exserebat, oculisque crassis & rutilantibus ita scintillabat vt eius adspectum vix quisquam ferre posset: tumque ita se in aerem efferebat, vt a duodecim aut quindecim hominibus non posset retineri. Laodunensi Episcopo super caput eius hostiam tenente, & ijsdem quibus S. Bernardus (a) olim in simili casu vsus legitur, armis malignum spiritum oppugnante, ac dicente: *Ecce, ô infelix spiritus, iudicem tuum: ecce cælorum virtutem; resiste si potes, [illegible] xii: Nunc Princeps huius Mundi eijcietur foras. Hoc corpus est, natum ex Maria Virgine, quod in arbore Crucis expansum fuit: quod in sepulcro quieuit, & resuscitatum, in cœlos ascendit. Adiuro te in virtute cælestis huius manifestatus, vt ex eius ancilla corpore egrediaris.* His, inquam, & similibus exorcismis Episcopo malignū spiritum oppugnante, dæmoniaca illa horrendum in modum se eleuabat. & auersis à S. hostia oculis, mille blasphemias euomebat. Deinde defixis in templi fornicem truculentis & minacibus oculis, ventum tamquā fumū ex ore & naribus emittebat. Tū tremens ac pauens, cōcidebat, & magna totius corporis deformitate, velut erinaceus in se cōuoluebatur. Quū rogaretur vero, cur ad S. hostiæ cōspectū tanto horrore corriperetur, diabolus respōdit, ob illud, *Hoc est, Hoc est*; vim Sacramentaliū horum verborum, *Hoc est corpus meum*, eo innuens.

Omitto multa stuporis plena verba, per diabolū ex ore huius dæmoniacæ prolata. Tandem victus præsentia sacratissimi Iesu Christi corporis Beelzebub ex hospitio suo discessit, edito prius velut ingenti fumo, quē horribiles fragores seu tonitrua insequuta sunt, adeo vt totum templum vna cum adiunctis turribus insonuerit, cum magno omniū adstantium stupore. Est sane miraculum hoc maximis ac celeberrimis quæ vnquam visa sunt, annumerandum, quod nec ipsi diaboli supprimere aut obscurare potuerunt; de quo etiam pro rei dignitate numquam satis dici potest. Sed ne longius

a *Vita S. Bern.*

vno consistere, quod Luthero teste, *non credunt id Deum posse facere quod Iesus Christus dixit.* Mirum ergo non est Catholicam doctrinam ab eis comprehendi non posse, quæ docet panem Corpus Christi fieri eo quod ipse Christus id dixerit, verum quidem corpus, non tamen vllis Mathematicis dimensionibus, longitudini, latitudini aut profunditati subiectum. Potest enim Deus qualitatem & quantitatem, potest idem quando voluerit, accidentia omnia à substantia separare, quemadmodum idem calorem & vim vrendi aliquando igni adimit (quamuis illa inhærens sit qualitas, & à subiecto suo naturaliter inseparabilis) tum scilicet quum tres adolescentes in medio igneæ fornacis illæsos conseruauit. *Corpus hoc,* dicit S. Chrysostomus, *(a) eodem tempore in excelsis ad Patris sedere dexteram, & hic infra manibus nostris tractari.* Et quemadmodum corpus Iesu Christi, quamuis verum & naturale, spiritualiter tamen & miraculose fuit conceptum: sic idem non diuisum sed totum, non mortuum, sed viuum Sacramentaliter & miraculose à nobis manducatur. Quod autem sub speciebus panis & vini Christus id manducandum dedit, in eo se infirmitati nostræ se accommodauit. Theophylactus quidem *(b) Panem videri, sed reuera carnem esse affirmat,* de quo Ecclesia ita canit:

> *A sumente non concisus, non confractus non diuisus, integer accipitur.*
> *Sumit vnus, sumunt mille, quantum isti tantum ille; nec sumptus consumitur.*
> *Fracto demum* Sacramento, *ne vacilles sed memento, tantum esse sub fragmento; quantum toto tegitur.*
> *Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, nec status nec statura, signati minuitur.*
> *Ecce panis Angelorum, factus cibus viatorũ, vere panis filiorum, non mittendus canibus, &c.*

VI. Sed quærunt, quomodo sub tam exiguo pane seu hostia corpus viri comprehendi possit? Respondemus. 1. Quis à te, O Christiane, exigit scientiam modi, quo Deus aliquid facit aut fecit? rem tibi reuelauit, cum panem haberet in manibus, dicendo *Hoc est corpus meum.* Hoc crede & sufficit. Vt tamen nemo suspicetur grandem hic latere contradictionem, Respondemus 2. Curiosis: Corpus Christi in Eucharistia non esse modo cæterorum passibilium corporum, quæ partem vnam in vno loco, alteram in altero habent commensuratam & coextensam, sed eo modo quo Angeli & animæ hominum sunt in loco aliquo, nempe *toti in toto & toti in qualibet parte.* Manifeste hoc experiuntur & vident Sacramentarij indies in homine, cuius anima vna eademque numero manens sine augmento & decremento sui, modo est in infantili corpusculo, postea in grandi statura viri. Et hoc est quod Saluator innuere voluit, tunc cum apud S. Ioannem. Quomodo iis primis apud Capharnaum respondit pro Catholicis: *Verba quæ ego loquor vobis spiritus & vita sunt.* Nimirum, non dabo vobis carnem meam, ad sex pedes extensam in longum & vnum amplius pedem in latum, vt eam sic deglutiatis, hoc enim modo ora vestra & guttur carnem meam non caperent, sed existentem sub speciebus panis, ad modum spirituum siue Angelorum, *qui toti sunt in toto & toti in qualibet parte:* Sed neque dabo mortuam, vt piscium & vitulorum & arietum caro datur manducanda de macello & culina; sed *viuam,* siue *vitam ipsam,* eroque in vobis ita vt possitis pariter dicere *Spiritus oris nostri Christus,* & *Vita nostra Christus.* Sed pergunt argutari, dicentes, Christum alibi quoque dicere, *Ego sum vitis, ego sum ostium, ego sum petra,* &c. neque tamẽ vere ac realiter horum aliquid eum esse. Sic quoque panem non esse ipsum corpus Christi, sed figuram tantum. Sed an nescitis improbi quæ ibi à Christo dicuntur, per parabolam tantum & similitudinem dici? Cum nullam ibi aliam adiunxerit actionem, vnde aliter quam hominum mos est talia, quam tropice accipi debere, constaret, dicimus enim hodieque de stupidis; *Truncus est: Asinus est* &c. de gratiosis verò *flos est,* est *anima mea* &c. quæ dicentes cum neque hunc truncum, neque istum Asinum & cæterorum aliquod monstremus, tropo nos vti manifeste indicamus. An tu Sacramentarie ostendere potes quod Saluator vitem, ostium aut petram manu tenebat, & se hoc monstrando esse dicebat? quid igitur ista de Vite &c. affers incongrua ad rem alienam? non dixit ille: Hæc vitis, hæc petra meum est corpus, quemadmodum in Cœnæ suæ institutione fecit, benedicendo panem gratias agendo &c. adhibendo apparatum, sed vos, ô pleni dolo, qui non cessatis subuertere vias Domini rectas. An vobis Christus non est *vera vitis? Ostium verum? vera petra* &c. quæ se esse dixit? certe est teste S. Augustino & alijs Catholicis Doctoribus qui aiunt, *Quid ergo*

a *Lib. de Sacerd.* b *In 26. cap. Matth.*

est vitis vera? nunquid addent vera hoc ad eam retulit vitem, unde ista similitudo translata est? nequaquam: sic enim vitis dicitur per similitudinem, non per proprietatem sed cum dicit vitis vera, ab illa utique se discernit, quæ expectata ut faceret uvas, fecit labruscas. Si igitur vim discretionis attendimus Christus & vitis vera est, & per similitudinem est. Si Dominum cum vite quæ est in vinea Engaddi comparas, utique non est ista vitis & sic nec Christus est panis pistoris ex farina & aqua permixtis coalitus, nec ostium ex lignis & cardinibus coagmentatum, quæ in foro emuntur & venduntur &c. Vere ista Christus non est, & tamen vere est panis, quia ingressu suo reali in hominem, ut panis, eum confortat & vivificat in anima sua, ut panis pistorius in corpore confortat corpus. quid ad hæc habetis Sacramentarij stupidi?

Verum replicant illi: Annon Christus discipulis mysterium illud de manducanda ipsius carne non capientibus, dixit: *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt, Spiritus est qui vivificat caro non prodest quidquam?* Vere ita dicit, neque tamen inde efficitur panem non esse corpus Christi. Sicuti enim ex eo quod Christum dicimus Deum, Catholicus non debet negare esse & hominem; & dicendo esse carnem factum non negat semper fuisse Deum: ita simul vere est caro & est spiritus. Deus enim spiritus est. & anima eius spiritus est, & caro eius in loco existendo spiritum imitari potest, & in Sacramento semper imitatur. sicuti & tunc imitatus est cum ianuis clausis ad discipulos intravit. Hoc igitur Christus voluit dicere: *Cogitatis vos, carnem quam ego vobis manducandam daturus sum, carnem esse sine anima, sine spiritu. carnem denique mortuam & mere humanam, id est, à divino spiritu & divinitate separatam. Erratis. Non ita ut vos cogitatis dabo carnem meam. Ego carnem meam daturus sum, cum anima mea humana & divinitate coniunctam, quibus illa destituta. parum & quasi nihil prodesset, & æternam vobis dare vitam non posset. Et sic spiritus ero in ore vestro stomacho vestro: eroque ipsa vita, & secunda Trinitatis persona, quæ vitam per hoc carnis suæ instrumentum præsens vobis largietur. in qua carne illa, tamquam in ara, vestram salutem operata est suamque vobis gratiam communicavit. Et vitam ijs infundit & largitur qui nec vitam nec spiritum antea habuerant. Hoc opus est Sancti Spiritus & Dei vitæ auctoris. Spiritus Sanctus accedit ad Elementa, eisque vitam seu gratiam suam inspirat ut quæ antea sine anima & vita fuerant, iam viva sint & animata. Caro, id est, merus homo seu sola virtus & operatio hominis, utpote nimis ad tantum capiendum vel efficiendum mysterium infirma. non prodest quidquam: mea vero caro utpote divinitati unita mundi pretium est, datque vitam mundo, &c.* Et sane vox hæc *Caro*, quoties in S. Scriptura sola ponitur, (a) significat, subinde partem illam hominis irrationalem, subinde purum hominem. Quasi dicere voluerit Salvator: Sensus carnalis in tam altis & sublimibus cogitationibus nihil valet, nihil potest, nisi Spiritus S. gratiâ adiuvetur. Quando vero Salvator de sua carne loquitur, statim subiungit, *Caro mea, Corpus meum, Corpus Filij hominis.* Sic ergo hoc loco carnem absolute nominans, non de sua Carne, sed de nostra in tanto mysterio sine Spiritus S. gratia perscrutando imbecillitate loqui clare intelligitur. Sed hæc nimis alta sunt, Sacramentariorum subtilium ingenijs. quæ Catholici vel simpliciter credunt, vel docte intelligunt. Itaque descendamus paululum de monte ad turbam, neque arcana Dei ulterius cum indoctis inquiramus; (b) *credamusque Iesum Christum in sancta esse hostia, non solum fidei nostræ auxilio ut Sacramentarij, verum etiam ut Catholica semper credidit Ecclesia, Spiritus S. operatione* qui id quod aberat Christi Corpus ad vocem sacerdotum rite ordinatorum, Sacramentaliter, realiter, corporaliter, & spiritualiter præsens facit. Et hæc de Sacramentariorum contra Deum & Ecclesiam super venerabili SS. Eucharistiæ mysterio, tam imperite, quam impie excogitatis ineptijs & blasphemijs dicta sunto. Utinam vero recte vivendi potius quam disputandi nobis esset desiderium! & loco istorum verborum, *Hoc est* (quæ tanto constiterunt sanguine, nec minores turbas quam illud ὁμοούσιον olim contra Arrianos, & θεοτόκος contra Eutychianos excitarunt) Concionatores nihil aliud quam amorem Dei & proximi in ore haberent, & auditores ad peccatum detestandum ac virtutum ardenti studio colendam atque exercendam voce adhortarentur. ac tam illius pœnam quam huius gloriam & cœleste præmium inculcarent. Hæc enim duo veluti momenta sunt & pondera, quibus actionum nostrarum horologium facile in quamcumque partem movetur.

DB

a *Matth. 16. Ad Rom. 3 & 8. Ad Gal. 1. Aug. in Psal. 98. Hesych in 22. cap. Levitici* b *Vide per singula sæcula id ostendentem Gualterij Tabulam Chronologicam, & Garetium, & Canisij opus Catechisticum & Coturium, &c.*

DE VNITATE ECCLESIÆ ET Aduersariorum discordia.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

I. *Vnitas, infallibilis est Veritatis nota.*
II. *Discordia Lutheranorum magnum ipsorum doctrinæ præiudicium affert.*
III. *Vnitas Ecclesiæ est eius conseruatio.*
IV. *Quomodo Lutherani & Sacramentarij sese mutuo conficiant.*
V. *Inter Aduersarios discordes nulla est concordia nisi in oppugnanda Ecclesiæ vnitate.*
VI. *Comparatio quædam, illi quâ Aretius Clericos porcis comparat, opposita, & Acatholicis aptissime applicata.*

I. QVEMADMODVM Vnitas & concordia secundum Gregorium Nazianzenum, Veritatis, vtpote indiuisa eius comes; sic diuersitas ac discordia est mendacij nota infallibilis. *Mendacij natura est*, teste Lactantio, *(a) vt in nullo sibi constet, nihil certum habeat; veritas econtra semper est vniformis.* Eadem instar palmæ, quanto magis premitur, tanto magis contra malignitatem obnititur. Veritas Dei est filia & cœlorum ciuis; at mendacium diaboli & inferni. Illa quidem in Catholica semper reperitur Ecclesia, læto & sereno vultu cœlum suspiciens, & vnam vocem ac linguam habens. Et *vero euidens est veritatis in doctrina signum*, vt Athanasius ait, *(b) si omnes idem sentiant, credant & loquantur.* Mendacium vero triste ac morosum, depressis in terram oculis, luto affixum hæret, centum linguas ac centum voces habet, Hydra multorum capitum, Chimæra diuersarum naturarũ, vtriusq; sexus Hyæna, inferni denique ostiaria, non triceps vt Cerberus, sed innumeris capitibus, nec minus vario ac dissono latratu terribilis. Veritas pacem, mendacium bellum perpetuum in se habet & adfert. Illa in Ecclesia Catholica domicilium sibi elegit; hoc in Nouorum Euangelicorum fornicibus & synagogis stabulatur, quibus nulla est concordia, nisi ad male faciendum aut male dicendum. *Non est pax impijs*, inquit Esaias vates, *(c) Diabolus*, vt ipse Lutherus fatetur, *pater est dissensionis*; Deus vero est Deus vnionis & concordiæ, *(d)* in eodem fine suos conseruans. Ac velut fluctus mutuo sese excipiunt ac frangunt; ita hæreses inuicem se perimunt, vt Hilarius inquit. *(e)* Neque vnquam vlla fuit secta quæ non eam à qua originem ipsa suam habuerat, condemnarit.

II. Videamus quomodo Lutheranorum cohortes, postquam à Catholicæ discesserunt signis Ecclesiæ, mutuis lanienis, diffamationibus & iniurijs in se grassatæ sint. Vt enim recens conglutinata facile statim dissoluuntur, at difficillime quæ multis iam annis velut callum & duritiem obduxerũt: sic vincula illa, si quæ inter Nouos illos Christianos, facile rumpũtur, certo Dei consilio & permissu, vt sic diuisi, propositum sibi finem de exstirpanda penitus Ecclesia non assequantur, *(f)* nõ magis quam audaces illi incredibilis operis inceptores, qui montes montibus imponere conati sunt, vt immensæ altitudinis turrim exædificarent. *Quæ mala, quæ miseriæ, quam horribilia scandala*, inquiunt Tigurini, *(g) ex miserabili illa Ecclesiarum, quæ relictis superstitionibus Papisticis, puram Euangelij doctrinam amplexa fuerant, exstiterunt!* Et Bodinus tum Caluinista ait, *(h) si Germani in religionis mutatione constantiam aliquam præstitissent, multo maiorem hominum ad ipsos futurum fuisse concursum. Neq; enim Hussitas aut Martinistas tantum, sed mox Anabaptistas, Leidenses, Zuinglianos, Carolstadianos, Osiandristas, VVestphalistas, Dauidistas, VValdenses, interimistas, & alias sectas innumerabiles erupisse constat.* Sed paucæ hæ sunt. Lector; tu si paululũ patienter exspectaueris, sub fine libri multo plures in conspectum à nobis productas videbis. Ipse quidem Lutherus sectæ suæ interitum ab hac caussa fore hariolatur; *(i) non ignarus nulla re facilius hæreticos quam suis ipsorum dissensionibus victos fuisse: nec Deum alijs contra eos armis vti, quam spiritu dissensionis, vti contra Babylonicæ olim turris machinatores. Hoc modo Arrianos, Donatistas, Pelagianos fuisse destructos; immo ipsos Iudæos non nisi sua ipsorum discordia perijsse. Vt recte Sanctus Hilarius glorietur, (k) hæreticorum dissidia, pacem*

a *Lib. 9. cap. 3. 3. Esdr. 4.* b *In Apologia* c *Lib. 2 cont. Zuing. & Oecolamp.* d *S. Cyprianus de simplicitate* e *Lib 7. de Trinit.* f *Hier. in 8 Ezech.* g *In Præf. Apol ad refor. Eccl. Germ.* h *Meth. cap. 2.* i k *Lib. 7. De Trinit.*

pacem esse Ecclesiæ. Hæc ipse Lutherus, tam multiplices sectæ suæ diuisiones seu factiones ante mortem suam videns. quamuis ipse Lutherus in quo alios castigat, multo magis sit reprehendendus vti ostendit Cochlæus & Conradus de Cornu. (*a*) Et Lauaterus (*b*) valde illud deplorat, quod multi Papistæ, Euangelium iam amplexi, tot tantisque animaduersis dissidijs & dissensionibus, ad priores suas superstitiones redierint; alij vero adiungere prius ipsis noluerint, quam dissidia illa viderent sublata. Initio quidem Zuingliani, veriti ne auctoritate Lutheri plerique abriperentur, de Conciliationis modis deliberarunt, ac præcipue in Conuentu Bernensi Anno M D XXXV. vbi Tigurinorum nomine adfuerunt Leo Iuda, Conradus Pellicanus, & Theodorus Bibliander, Basileensium vero Osualdus Myconius & Simon Grynæus. Sed æque parum inter hos, quam inter ipsos & Lutherum concordia iniri potuit: eumque illis accidit quod *furibus*, vt Hilarius scribit, *accidere sæpe solet, vt nimirum seipsi mutuis accusationibus prodant* Idem de illis hæreticis dici potest qui Poloniam & vicinas regiones teterrimis opinionibus infecerunt. Farnouius enim Arrianus Samosatenianos Lituaniæ appellat Antichristos & Mahumetis satellites. Ebionistæ qui sunt in Lithuania, quorum antesignanus Budneus est, Arrianos Lubliuenses vnà cum Checovicio eorum apostolo, Inferno addicunt (*c*)

III. Hæc sectariorum discordia mirum est quantopere Ecclesiæ concordiam & vnionem stabiliat: qua Ecclesia seipsam in seipsa continet ac constringit, non aliter quam vniuersi huius amicitia & concordia iusta contrariorum inter se Elementorum attemperatione conseruatur. Hac vnione & fidei ac doctrinæ conformitate Ecclesiæ structura ad hunc vsque diem integra stetit, & inuiolata Hoc regius Propheta Dauid significare voluit, dicens: *Custodies eam à contradictione linguæ.* (*d*) Ad quem locum Augustinus monet, *hanc linguæ vnitatem in sola reperiri Catholica Ecclesia, in qua sub diuersis carnis linguis vna tantum sit lingua fidei & cordis.* Et hanc ob caussam in Christianis Ecclesijs populus vnius tantum & quidem maioris campanæ sonitu ad audiendum Dei verbum & Christianæ fidei discendæ mysteria conuocatur, quamuis alias sæpe alijs temporibus, quando alia sacra fiunt ministeria; seu mane seu vesperi plures simul pulsentur.

Fides Catholicæ Ecclesiæ vniformis est; at hæreticorum synagoga sedes est diuisionis. Eadem fides in Iapone est, eadem doctrina, quæ Romæ. Nemini ab eo quod Catholica Ecclesia statuerit, prouocare fas est. Frustra vero aduersarij diuersas Thomistarum, Scotistarum & aliorum factiones scholasticas nobis obijciunt: siquidem scholasticorum eiusmodi concertationes de ijs tantum rebus sunt de quibus ab Ecclesia nihil certi decretum est; qui tamen omnes arma ad Ecclesiæ pedes deponere, & eius arbitrio in omnibus stare parati sunt. In his non de articulis fidei disceptatur, vt inter Lutheranos, Carolstadianos, & Zuinglij discipulos; sed ingenia tantum varijs quæstionibus ad decreta fidei certa iam & promulgata, per disputationes suas nihil dirimentes exercentur atque acuuntur Catholici omnes fratres se post eas mutuo agnoscunt. eisdē vtuntur Sacramentis, vnà diuinis rebus & sacris intersunt, vnius Ecclesiæ membra se ferunt, & sub vno capite nimirum Pontifice Romano, omnes militant. At vos Zuingliani in Saxoniam ire, vos Lutherani Tigurum concedite; videbitis, credo, quæ inter vos sit fraternitas, & sanctæ illius vnionis quæ inter vos, *scilicet*, est, fructus reipsa percipietis. An non illis ipsis in locis vbi vel rebellionis vel fortunæ vos societas coniunxit, vt Antuerpiæ superioribus annis, templa tamen vestra & sacra disiuncta vidimus? adeo vt alij aliorum templa vix sine horrore aspicere possint, vt Stapletonus testatur (*e*) & ipse Flaccius Illyricus in Confessione Antuerpiensi, atque optime nôrunt omnes qui eas regiones perlustrarunt.

Quidam nostri sæculi scriptor (*f*) ad Catholicorum ostendendas dissensiones inter alia ait, *Papistas inter se controuertere vtrum monachus cum cucullo sepeliri debeat: vtrum Franciscanis liceat pecuniam tractare: vtrum Diaconus præsente Episcopo alta voce Epistolam legere debeat: quin etiam de locorum ac sedis prærogatiua inter se contendere.* Ex quo facete infert, inter Papistas graues esse de religione controuersias. Et Schmidelinus scribit, inter Papistas monachos alios album, alios nigrum ferre habitum; alios carnibus, alios piscibus vesci; alios pecuniam tractare, alios ab ea penitus

a *Cochlæus in Septicipite Luthero Conradus in Luthero constante item* Euangelischer wetterhan. b *in Historia.* c *Vide VVilkessiana Conuersionis caussa* d *Psal.* 30. e *Lib de Calu. pag.* 13. f *Domi. Michale. in resp. ad Ministromach.*

tus abstinere. Ecce, ait, *quomodo Papistæ consentiant!* Sed o ineptissimum hominem! An hoc est de Baptismo, de Sacramentis, de Iustificatione, de Libero arbitrio, de Eucharistia, &c. & quidem iniuriosis verbis digladiari, vt vos hæretici facitis? pudeat obsecro vos huiusmodi effugiorum.

IV. Audiamus saltim quid Tresuiri illi Euangelici de quibus in præcedentibus loquuti sumus, de se inuicem sentiant & loquantur, & tum Quinti illius Euangelij charitas facile elucebit. Deum immortalem! quibus non conuicijs in sola quatuor illorum verborum Christi explicatione se mutuo conscindunt? Alias enim ipsorum concertationes recensere, infinitum sit. Lutherus inquit? (a) *infelicem & pessimum Zuinglium constituisse noua sua interpretatione Christianam Rempublicam pessumdare*: monetque omnes, vt Sacramentarios, *veluti diabolos sub humana specie fugiant*. Idem *Carolstadium furiosum & insanum* appellat: *Omnes vero Sacramentarios ipso diabolo peiores esse* dicit. Econtra Zuinglius (b) *Lutherum falsum Prophetam vocat, scurram, sue fœdiorem, pessimum hæreticum, impostorem, Marcione peiorem.* De eodem Zuinglio Brentij iudicium audiamus. Ait, *Zuinglij Maximas siue regulas, diaboli esse regulas: quæ si locum habeant, breui non Nestorij tantum hæresim, sed Iudaismum quoque ac tandem Mahumetismum introductum iri.* Econtra Campanius Zuinglium defendens, *Quam certum est*, inquit, *Deum esse Deum, tam certum est Lutherum doctorem esse à diabolo obsessum.* Schutzius Lutheranus, *Sacramentarios* ait *corporum atque animarum esse homicidas, pacis osores ac perturbatores.* Sed pulcre inprimis Germaniæ Propheta Regij illius Prophetæ cantum suis affectibus accommodat, dum ad Iacobum Brentij Doctorem ita scribit. *Senex, decrepitus, piger, fractus, ac semimortuus quietem meam expecto. Intelligo enim ex litteris tuis Heluetios me detestari atque exsecrari. Certe id mihi perplacet. Vis tu scire, in quo iam ego hominum miserrimus, beatum me putem? Beatus vir qui non abijt in consilio Sacramentariorum, & in via Zuinglianorum non stetit, & in cathedra Tigurina non sedit. Habes mei animi sensum. Ora Deum pro me, vt ego pro te. Et si prior abiero, quod opto, traham te post me; si tu prior abieris, trahes me post te.* (c) Sexcenta alia hic mihi occurrunt in iisdem officinis cusa elogia, dum alter alterum hæreticum, Antichristum, diabolum, archidiabolum appellat. Sed si quis plura hanc in sententiam scripta legere cupit, libellum videat à nostri temporis scriptore confectum, in quo ille multis argumentis probat, doctrina nouorum istorum Euangelistarum è diaboli schola profectam esse: idque ipsorum confessione confirmat. Quid ergo de Geneuensibus Ministris dicemus? qui in Apologia sua asseuerare non dubitauit. *Eos qui Lutherani & Zuingliani appellantur, vere Christianos esse & fratres. Nullam nisi de vna, & quidem non magni momenti re inter eos esse contentionem.* Ex quo intelligi potest quanti grauissimam illam de Cœna Domini controuersiam faciant. Sic Caluinus (e) venerabilis Geneuensium Apostolus suis persuadere conatur, sanctos illos Tresviros, (quamuis alterum ab altero hæreticum appellari non ignoret) in propagando Christi regno sancta quadã coniuratione conspirasse. *Quamdiu*, inquit, *hic Lutherus, illic Oecolampadius, ab alia parte Zuinglius in restituendo Christi regno laborabant, consensus eorum fuit admirabilis. Vno ore omnes verum* Dei cultum *docebant.* Idem dicit auctor Historiæ Ecclesiasticæ. (f) Et in libro Harmoniæ impudentissime scribitur, *Tigurinam Confessionẽ Anno MDXXXVI. editam, à Bucero in conuentu Smalcaldico Anno MD XXXVII. fuisse exhibitam & à Principibus ac Theologis præsentibus, atque etiam ipso Luthero approbatam.* (g) Apage cum his mendacijs ad extremos Garamantas, vbi periculum non est ne nostri homines ea expiscentur. Quid vero frustra vestræ tam discordi doctrinæ concordiæ laruam inducitis? Quasi ignota nobis sit Lutheri sententia, (h) præsente Zuinglio, *maledictam eiusmodi concordiam esse pronunciantis*: itemque eiusdem paulo ante mortem protestatio: *Nihil sibi cum Sacramentarijs in æternum fore.* Annon Conradus Schlusselburgius Superintendens Lutheranus *tot esse Sacramentariorũ hæreses* testatur *quot sint articuli Fidei?* concludens, inter vtrosque πόλεμον esse ἄσπονδον. Et Gallus Superintendens Ratisponensis, qui Lutheri tempore vixit, *non de leui aliqua re, sed de præcipuis Fidei articulis controuersiam esse dicit, nec eius componendæ spem vllam esse.* En tibi Nouorum Euangelistarum harmoniam & consensum. Sed quos magis idoneos

a *Lib. de Cœn. Christ. Lib. cont. Sacrã. ad Alb. Pruss. Ducem Tom. 4.* b *Tom. 2. Epist. ad Esling. in Recog. proph. & Apost. in fine* c *In serdent. antiq. cap. 33. Quinque lapides Puteani Basile. Vid. lib. de Ministromachi. Calu. resp. ad Pigh. de lib. arb. lib. 1. & lib. de Scandal. pag. 134.* e *Gaspar Hedi.* f *V. de supra cap. 11. hoc libro Bucer. acta.* g *Vid. Selneccerum in Psal. 152. Tom. 1. Vlemberg in Vita Lutheri Melanchton, &c.*

Euangelicæ concordiæ testes queamus producere quam ipsos Germaniæ Typographos, quorum prælia sub libellis polemicis, acerbissimorum conuiciorum plenis gemere nunquam cessant: vt è Francofurtensium Nundinarum Catalogis videre est. Obseruarunt nonnulli inter proximos aliquot annos ex ipsorum officinis plura scripta Euangelicorum contra Euangelicos (tales enim haberi omnes volunt) quam contra Catholicos prodijsse (a). Cui enim ignota sunt Lutheri & Zwinglij discipulorum, Caluini & Westphali, Bezæ & Helhusij, Brentij & Bullingeri, Flaccianorum & Melanchthonianorum, Heidelbergensium & Tubingensium certamina? Sed de hoc Lutheranorum & Caluinistarum dissidio infra vbi de Franciæ schismate agetur, opportunior erit dicendi locus.

V. Nullum est aduersarijs nostris nec magis commune nec magis noxium bellum quam quod ipsi inter se gerunt. In omnibus ipsorum conuentibus Eridis illud pomum iactum videmus. Quemadmodum enim venenũ aliud venenum ferre non potest sed vnum alterum pellit: sic *hæresis nullibi quam in propria sua domo minus quietis habet.* Ac veluti vectores ad diuersa loca tendentes, & diuersas ob causas & negoria eandem nauim ingressi, nunquam idem spectant, aut societatem inter se contrahunt; at ventis increbrescẽtibus, & mari fluctibus tumente, omnes ad commune periculum propulsandum, consociatis animis & viribus occurrunt: Sic ij qui relicta S. Petri nauicula diuersarũ hæreseon se fluctibus commiserunt, nullam inter se societatem aut amicitiam colunt, nisi quando ab excommunicationibus aut censuris Ecclesiasticis commune sibi periculum imminere animaduerrunt. Tunc enim discordes in concordiam coeunt, vt licet disiuncti opinionibus, coniunctis tamen viribus, Ecclesiæ vnioni tanto melius possint resistere: tunc castra coniungunt, tunc eadem symbola accipiunt, & sub ijsdem signis in aciem prodeunt, nulla in re concordes, nisi in edendo, bibendo, crescendo & genus humanum multiplicando, Papæ denique bellum faciendo.

VI. Quemadmodum sues, (fœdum & morosum animal) nullum inter se societatem colunt, sed peculci rostris & morsibus se mutuo impetunt; nihilominus tamen quamprimum grunnientem aliquam audiunt, turmatim surrectis pilis, laboranti auxilio accurrunt: sic qui ab Ecclesia desciuerunt, quamuis non minus se inuicem quam ipsam Ecclesiam capitali odio persequantur, quamprimum tamen vel Ecclesiæ arma contra se, vnius criminis reos, expedita, aut occasionem assiliendi Ecclesiæ valliũ, seu Pontificẽ oppugnandi vident, positis in speciẽ inimicitijs, auxilia coniungunt, & mire cõspirant. Hic mihi in mentem venit quod Plinius scribit. Quamuis inter Coruum & vulpem nulla sit amicitia vel familiaritas, quoties tamen ille vulpem videt ab accipitre imperi, statim aduolat, & pedibus, rostro & alis insidentem hostem percutit, donec prædam dimittat: sic quoque Corui illi & Vulpes (hæreticos intelligo) quamuis parum inter se conueniant, contra Ecclesiam tamen arctissima faciunt fœdera: quæ deinde discusso periculo, mox soluunt. Sic Aristides & Themistocles ad bellum contra hostem proficiscentes, inimicitias deponere, sed ex eodem reuersi, rursus sumere solebant. Ac veluti, vt est apud Plinium, in Nili ostio ingens agger ex hirundinum nidis inter se mira arte constructis conspicitur, res quidẽ per se fragilis, structura tamen & coagmentatione tam firma vt Nili inundationem facile sustineat: sic hominum istorum illuminatorum cohortes, per se infirmæ, vbi mutuis federibus in vnum coierunt, vim omnem eludere conantur. Hanc ad rẽ Brissonius appolite, *Mihi*, inquit, *iniuria & conuicia non placent. Venenum non habeo Et quamuis è continua librorum ab Ecclesia aduersarijs scriptorum lectione fellis aliquid fortasse hauserim, conuicijs tamen non certabo.* (b) Sic nec ego. Quia tamẽ Euangelistæ illi nos porcorum gregi comparant (id facit Aretius Bernensis Ecclesiæ minister) nemo, spero, mihi vitio vertet, quod eâdem, melioris tamen notæ, moneta, hoc eis debitum persoluerim. Sed iam velites lustremus, qui leuibus armis suis procursantes, dum Lutheranorum, Sacramentariorum & Confessionistarum acies in procinctu stat, Ecclesiam lacessunt.

DE INFINITA HÆRESEON INfelicis huius nostri sæculi multitudine.

Capvt XIV.

ARGVMENTVM.

I. *Hæresis vna aliam atque aliam parit.*

II. *Plus*

a *Vid. Bellum Quinti Euangelij Hulsemanni Caluinismum irreconciliabilem Acta in Hassia inter Lutheranos & Caluinianos.* b *Comment. in Apocal.*

II. *Plusquam ducentas nostro tempore esse haereses.*
III. *De Adiaphoristis, quibus omnia sunt indifferentia.*
IV. *De Interimistis & Vquitarys.*
V. *De Maioristis.*
VI. *De Osiandrinis.*

I. QVEMADMODVM in magnis calamitatibus malum fere malo addi, & primum secundo aggrauari solet; sic in Schismate Ecclesiae ex vna haeresi alia, atque ex hac rursum aliae pullulant; eo quod erroris cursus nullis finibus sit circumscriptus. Ac veluti ab vno vitio ad alia transitur; sic ab haeresi vna in aliā deuenitur. Similiter *vt haereses cito nascuntur, ita quoq; citò pereunt*, vt in signis haereseomastix S. Augustinus scribit (a). Et quemadmodum Arrius ille prius se ad calcem peruenit, quam è carceribus fuit egressus: sic nostri quoque temporis complures haeresiarchas prius curriculū suū absoluisse, quam coepisse vidimus. Alius enim alium sequitur, caudis inter se vt Samsonis vulpeculae, colligati: capitibus vero quā maxime disiuncti: similes illis auibus quae ex vna regione in aliam auolant, prout haec vel illa est calidior. Vt denique res omnes Naturae gremio comprehensae oriūtur atq; aboriuntur quotidie, sic haereses in corde Ecclesiae vt fidelibus remedio surguntq; cadūtq;. Sic enim Diuus Paullus scribit: *oportere esse haereses vt electi cognoscantur*. Et bonus ille Lutherus Comment. in Psalmum xv. idem testatur, inquiens: *quamuis haereses & sectae multa apportent damna, id tamen boni afferre quod S. scripturae cognitionem nobis aperiunt*. Hoc igitur viperarum, matrem suam necare conantium, genimine nullum saeculum a nato & passo nostro Saluatore ad haec vsque tempora immune fuit (b). Primo saeculo extiterunt Simon & Cerinthus. Secundo Gnostici, Marcionistae, tertio Nouatiani & Samosateniani. Quarto Arriani, Donatistae, Eustathiani, Eunomiani, Aerdeani, Luciferiani, Seleuciani, Iouiniani, Heluidiani. Quinto Manichaei, Pelagiani, Nestoriani & Eutychiani. Sexto Iacobitae, Septimo Armeniani & Mahumetani. Octauo Iconomachi. Nono Paulitiani. Decimo Graeci. Vndecimo nescio quae quisquiliae, sub quodam Bogomillo, & altero nescio quo Taudemo. Duodecimo Abeillardi & VValdenses. Decimotertio Albigenses. Decimoquarto Fraticelli, Beguardi, Lollardi, Flagellantes, & VVicleuistae. Decimo quinto Hussitae. Decimosexto Lutherani, Anabaptistae, Sacramentarij: & qui non? de quibus postea dicemus. Quamuis autem totum curriculū haereseos, quacumque oculos flectas, nihil nisi tam auctorum quam sequacium stragē & exitia ostendat, (c) vt qui plerique omnes e curru tanquā temerarij Phaethontes seu solis rectores (d) praecipitatis ceruicē fregerunt? nihilo tamen segnior ille mendacij pater, hoc ipso plures ad idē decurrendum stadiū allicere studuit, simulans, hanc colluuiē esse Ecclesiam Militantē; suos milites, Dei esse milites; suosque martyres, Dei esse martyres. Sed qui viderit ex vna parte exercitum veteranorum bene instructum, praeeunte supremo duce, galeā caput tecto, manibus hastam gestante; sequentibus deinde grauis & leuis armaturae ferentarijs, & hastatis, in quorum medio vexillū explicatum volat, sonantibus vndique tympanis, postremo denique agmine clausum: ex altera vero imbellem puerorum turbam, in arundine per plateas equitantium, ligneis gladijs praecinctorum, fustes pro hasta humeris gestantium, sudariū perticae alligatum pro vexillo praeferentium, & ollam pro tympano pulsantium, nullo certo ordine, omnibus imperantibus, nemine parente, hinc inde inter se circumcursantium & conclamantium: is viuam veluti imaginem verae & adulterinae Ecclesiae cernet. Sed non duces tantum, vti superioribus capitibus factum est, videamus, verumetiam ipsas vulgarium militum copias lustremus.

Triceps illa haeresis, siue tres illae factiones, de quibus in praecedentibus capitibus egimus nempe Anabaptistarū, Confessionistarum seu Lutheranorū, ac deniq; Sacramentariorū in multas alias immo infinitas fere discissę sunt, dum hi illum, alij alium antesignanum noui alicuius dogmatis inuentorē sequuntur; & singuli nouam tam suae quam aliorū infelicitatis telam exordiuntur. Et quis omnes recensere possit? quum soli Eustathiani olim teste Nicephoro, (e) in duodecim factiones fuerint diuisi. Vix hoc proximum credere poterit saeculum, quādo haeresis videbit interitū illudq; Lactantij (f) verū esse deprehendet, *Multitudinē religionū irreligionē producere*. Omnes illi qui ab antiqua discessērūt Ecclesia, in Theatro Christiānitatis sese ostērarūt, verba sua pro Dei verbis vēditātes, (g) & vt plus quam

a *Tom 9. ser. de Cataclysmo* b *Tabula chronologica Galteri item Anatomia Ecclesiae Catholicae* c *Vide Reusnerum in opere Genealogico, vbi familia illustres haeresis introducta authores extincta cernuntur plurima* d *Ouid. lib. 2 metamorph. initio.* e *Lib. 18 cap. 45.* f *Lact. lib. 1.* g *Vide fuse in Mysterio fraudis praedicanticae auth. Hieron. Mulmanno.*

quam alij sapere videntur, singuli novam aliquam opinionem comminiscentes. Hæc enim vis est vocis *αἵρεσις*, quæ Latina lingua idem significat quod *electio*: sic ut hæreticus is dicatur, *qui novum aliquod & singulare doctrinæ genus, communi Ecclesiæ sententiæ seu consensui contrarium, eligit, idque deinde tanta defendit pertinacia, ut totam Christianitatem cæcitatis condemnare quam errorem suum agnoscere malit.* Hoc quidem fecerunt ac faciunt omnes nostri temporis hæretici, prædecessorum suorum vestigia sequentes. Quod si horum aliquot enumeravero, cũ omnes non possim, id eo fit, ut quemadmodum ab Heliogabalo olim octo calvi, octo gibbosi, octo claudi, octo podagrici, octo surdi, octo crassi, octo macilenti, octo breves, octo longi convivio fuerunt adhibiti, ut tam male inter se convenientium hominum diversitate ac dissimilitudine risum spectantibus moveret; sic hic quoque lectores tantam hæreseon licet à se invicem enatarum difformitatem ac monstrosam discrepantiam videant, quæ tanta est, ut diabolus ipse Mundi stultitiam ridere ac ludibrio habere, vel potius Germania in tot sectas divisa, in prædam ei data videatur.

II. In quovis fere angulo novam nasci videmus ecclesiam, quæ tamen ipsa etiam cum Luna subinde & cito quidem suam faciem mutat: ut Georgius Saxoniæ Dux non minus vere, quam facetè dixerit: (a) *Quamvis forte VVitebergenses vicini sui sciant quid hodie credant; se tamen certò scire, nescire illos quid cras sint credituri.* Et eorum quidem qui Lutherani dici & haberi volunt, quique Lutherum doctrinæ suæ auctorem & patronum faciunt, triginta quatuor sectæ à quibusdam notatæ sunt. Neque hoc à Catholicis solum, sed ipsis quoque Novis Evangelicis factum est: *qui plusquam ducentas una serie factiones recensent*, ut è Pantaleonis, Funcij, Lavateri, Lindani & aliorum scriptis apparet. (b) Mihi quidem sentinam hanc vel potius cloacam diaboli fœdissimam aggredienti, religio quædam objicitur, tot exectabiles blasphemias, quas tangere me oportet, exhorrescenti: eoque breviter tantum hæreses ceteris magis notabiles recensebo. Et velut in parvo annulo ingentis colossi imago sculpi potest; sic tribus aut quatuor capitibus ingentem eorum repræsentabo multitudinem, quæ cœlo bellum inferre ausa fuit; non tamen gigantibus illis, sed Pygmæis magis similes, sagittis armati, & in decutiendis segetum aristis non minus quã alij in celsissimis arboribus deijciendis laboris sumentes. Veniam mihi dabitis, spero, Christiani Catholici, tot tantasque blasphemias coacervanti. Videbitis quemadmodum cicadæ ijsdem locis nascuntur, vivunt & occidunt; sic magnam istarum sectarum partem ibi sepulchrum, ubi prima earum fuêre cunabula, invenisse. Harum ego singulas nullo certo ordine, sed prout quæque sub manum venerit, recensebo: nec ortum cuiusque in tanta confusione anxiè investigabo. Quis enim in tanta confusione ordo à me posci queat? Tanto vero magis nullum mihi hic servandum ordinem puto, quod fidus hæreticorum Advocatus & malus historicus Sleidanus plerisque velum obducit, pudore, credo, suffusus, Prophetam suum tam multiplicis, difformis ac monstrosæ prolis parentem evasisse videns; atque alij etiam, qui tam in Gallia quam Anglia de restauratione Ecclesiæ scripserunt, plerasque ne nomine quidem sibi notas esse simulant.

III. Vix Lutherus cucullum abjecerat, vix primum in Ecclesiam assultum fecerat; quum ecce ingens rerum perturbatio per totum Christianum Orbem sequuta est, plerisque horribili illa voce Lutheri intoxicatis: *Maledicti omnes qui aures suas doctrinæ meæ non aperiunt* vel potius fumo putei Apocalyptici, quem Lutherus clavi Doctorali sua aperuerat, dum omnes homines Sacræ paginæ creavit Doctores, interpretes & Pastores &c. Nec mora. Plurimi gustata Evangelicæ libertatis dulcedine carni grata, & ipsi tentare aliquid voluerunt, aientes, tam sibi quam Luthero licitum esse veritatem investigare, & scripturæ secreta aperire. Honorem ex tunc quisque & gloriam ambiebat, quisque primus esse cupiebat. Unde rectè à S. Augustino dictum est, *Mundanæ gloriæ cupiditatem omnium hæreseon esse matrem. Quisque Spiritum sanctum sibi datum dicebat.* Christum hic, alius alibi monstrabat; plane ut Salvator noster eventurum prædixit. (c) Novam sibi quisque religionem formabat; omnes tamen interea nullam habebant. Rectè Hieronymus, (d) *Hæreticos suum quemque Deum habere*, ait, talem scilicet qualem ipsi sibi formarint. Nihil antea tam certum in Fide atque immotum fuerat, de quo non dubitabatur. (e) Nulla iam pax erat

a *In Edicto suo.* b *Omnes has ad 212. nominatas Vide in Anatomia Eccl. Catholicæ Francof. 1653. cusa in 4.* c *Matth. 24.* d *In c. 13. Osee.* e *Vid. And. Fabr. in Hermo. Evang.*

erat conscientijs, nulla animis tranquillitas, qui antea in gremio Ecclesiæ securè & suauiter quiescebant diabolo omnem Fidem & religionem ex hominum cordibus passim eripiente, & diuersarum opinionum turbis omnia miscente. *Quot capita tot sensus, quot cerebra tot religiones, quot Doctores tot erant fides.* Atque vt omittam sat multum (a) commemoratos *Anabaptistas*, qui sunt prima fætura Lutheri. & in Rotmannistas, Münzerianos. Adamitas, Stebleros, Sabbatarios, Clanculatios, Manifestarios, Dæmoni saluos, communia omnia habentes, Condormientes. Eiulantes, Georgio-Dauidicos. Mennonistas Polygamistas 41. sectas (b) diuisi sunt: Vtque etiam omittiam *Sacramentarios* de quibus etiam supra (c) actum est, & minimũ in 35. sectas diuisi sunt (d) ipsi Lutherani seu confessionistæ statim exordio suo in tria genera discissi sunt, nempe MOLLES RIGIDOS & MISTOS (e). *Rigidi* seu Stoici, qui adhuc in plerisque Saxonia, Magdeburgi, Brunsuici, Lubecæ. Hamburgi, Luneburgi, & alibi primas tenent Horum præcipui erant Matthias Flaccius Illyricus, Nicolaus Gallus. Merlinus, Amsdorffius, aliiq;. At MOLLES, per Misniam. Franconiam, Norimbergæ, Vlmæ, & in parte aliqua Sueuiæ, vt & per VVittembergiam Horum deinde medij siue Misti in Semitiaros-substantiatores, Extrauagantes, & Confessionistas recalcitrantes diuisi sunt sub quibus Osiandrini Stancariani, Antistancariani & Schvvenckfeldenses comprehenduntur (f) Adiaphoristæ inter Molles reputati a Melanchthone & Ebero ADIAPHORISTæ progressi sunt (sic enim eos appellat capitalis ipsorum hostis Flaccius Illyricus) quorum etiamnum hic illic in Germania magnus est numerus, neque etiam Wittebergæ primaria Lutheri sede, & in alijs Saxoniæ oppidis ad Electoris ditionem spectantibus desunt. Contra Melanchthonem certe modo dictus Flaccius hanc pronunciat sententiam. (g) *Quandoquidem*, inquit. *Philippus & eius complices in suis opinionibus contumaciter persistũt, suadeo ego vt pro Ethnicis & Paganis habeantur, nec quisquam benè cum eis communicet. Qui secus fecerit, ei ego iam iram Dei denuncio. Vult enim Deus vt vel calidi vel frigidi simus Tepidos idem ex ore suo euomit; neque vera Ecclesia eos ferre potest, qui noua quadam & numquam visa coniunctione, calidum cum frigido confundunt.* Et illi quidem, vt veros & genuinos Lutheri decet discipulos, ne vnius quidem litteræ gratiam, aut vel latum vnguem cedere sustinent *seueri & crudeles homines*, vt inquit Sturmius, *quibus omnia perdendi est libido.* At reliqui faciliores aliquãto. concedunt, non ita pertinaciter in omnibus tuendam esse Lutheri sententiam, vt qui interdum affectibus suis plus æquo indulserit.

Quod ad Adiaphoristas attinet, ij Constitutiones & Ceremonias Catholicæ Ecclesiæ indifferẽtes existimant, quibus pro arbitrio quisq; vti possit vel minus, sine vllo scrupulo, aut disquisitione. His illi vel addunt vel detrahunt, eã denique formã inducunt, quæ Theologis videtur: vt ex Theologorum VVitebergensium & Lipsiensium Anno MDXLIV & MDXLV editis decretis constat. Ipse quoque Zuinglius ait, (h) *in rebus externis, quæ expresso Dei verbo non continentur, licere cuique facere atque vsurpare id quod visum fuerit.* Sed hoc nihil aliud fuit quam emplastrum seu cerussa, regendis interioribus animi vlceribus accomodata. *Omnia in peius eunt*, inquit Amsdorfius, *Omnes clamant Euangelium inter nos perire, non alim ob caussam quam quod quisque suum sensum sequitur. Brentius & Adiaphoristæ in Colloquio VVormatiensi Zuinglium & Osiandrum damnare noluerunt: nostri vero in congressũ venire recusarunt, nisi illi excluderentur. Adiaphoristæ dicunt & fingunt quidquid volunt Imperatoris voluntati sese suamque doctrinam accommodantes & quamuis Papisticam Missam probent & amplectantur, pro Lutheranis tamen haberi volunt* Habes Lutherani Prædicantis de Adiaphoristis iudicium.

IV. Recensui Lutheranorum tria genera, præter hæc ex eodem patre orti sunt Semi-Lutherani, quorũ alij sua propria dogmata Lutheri doctrinæ attexerunt, & horum sunt minimum 8 sectæ, (i) inter quos reperiuntur *Interimistæ*, quorum religio duobus ante Lutheri mortẽ annis cusa fuit, vt suo loco ostendam. Horum ipsum in duas aut tres classes distinguuntur. Alij enim *Interim* (k Imperatoriũ sequuntur, nec multum à Catholica Ecclesia absunt, exceptis articulis de Communione sub vtraque specie, & Coniugio Sacerdotum in ceteris omnibus Catholicæ Ecclesiæ consentientes dicuntur q; *Interimistæ Cæsarij*, At *Lipsienses Interimistæ* Y quæ-

a Supra capitibus primis. b *Anatomia Eccl. Catholica initio.* c cap. 7. & c. d *Anatomia Eccl. Catholica* e *ibidem & Genealogia Lutheri quinti Euangelist.* f *Anatomia citata initio* g *Hosius in Actis Elbingen & Vlenberg in Vita Flaccij & Melanchthonis* h. *Zuing. De Eccles fol. 85. & 89. Amsdorff. pub. Conf pur. doctri* i *Vlenberg. in Vita Flaccij.* k *Anatomia ex Vlenberg. loc. cit.*

quædam ex Lutheri doctrina admiscent, (*a*) cum Catholicis tamen opera ad iustificationem necessaria esse docent. Concedunt etiam septem esse Sacramenta: & Episcopis suis obediunt. denique alij sunt Interimistæ Francici, qui interim Lipsiense aliquantum mutarunt. Breuiter, mistura hæc quædam est antiquæ & nouæ religionis. Omnia eorum dogmata perstringere, nimis longum esset & fastidiosum: quare summatim hic attigisse sat est. Ex eodem genere semiLutheranorum sunt (*b*) Vbiquitarij magno numero, Hi credunt tam humanitatem quam diuinitatem Christi vbique esse, tam in Baptismo, quam in Cœna Domini, imo in ipso quoque Inferno. Hic idem error fuit Eutychis, vt ex Theodoreto discimus (*c*). Sectæ huius auctor Brentius putatur, qui Homilia III. in Acta Apostolorum, inquit, *ex S. scriptura haberi Christum ad cælos ascendisse, non tamen ita, vt certum in visibili cœlo locum occupauerit, quo contineatur; sed ipsum cœlos penetrasse, vt epistola ad Hebræos loquitur & eleuatum esse supra omne id quod in cælo est & in terra*, siue vt adimpleret omnia. Idem in Colloquio Wormatiensi cum Ioanne Lasco, (*d*) præsente Duce VVirtembergico, sermonem conferens, libere dixit, *Christum non vere & naturaliter fuisse hominē, sed spiritum duntaxat; neque vere mortuum, aut passum esse, sed humanam naturam totam à diuina esse absorptam.* Huic non dissimilis fuit Seleucianorum Eutychianorum, Acephalorum, Monophysitarum & Monothelitarum doctrina, qui omnes diuinæ & humanæ Naturæ in Christo, & vtriusque proprietatum distinctionem, tam perspicuè à SS. Patribus explicatam, comprehendere vel intelligere nequiuerunt. (*e*) *Docent ergo Vbiquitarij Christum vbique præsentem esse, non in homine tantum, sed etiam omnibus alijs in rebus. Esse eum in Sacramento, esse etiā vbiq;.* Sed quomodo homines ab Ecclesia refugi in eam opinionem inciderunt? non sane alio duce quam Luthero quicum Christum Dominum nollet fieri præsentē in Sacramento alia ratione per transubstantiationem cum Catholicos, & tamen vellet esse præsentem, contra Zuinglianos alia ratio quam per Vbiquitatem eum sistendi non occurrit. Verum enimuero Christi corpus non ideo vbique est, vt sit in Sacramento, quemadmodū nec ipsum Sacramentum vbique est. Modus enim essendi quem Sacramentalem cum scholasticis Doctoribus appellamus, nec diffinitiuus est, nec conscriptiuus, nec repletiuus, sed singularis & specialis, talis subiecti quo corpus Christi in Sacramento est præsens. Doctrinam hanc à Luthero quoque suo assertam hausisse Brentius existimatur, dicenti, *Vbi Deus sit, ibi quoque Christi esse carnem* (*f*) Atqui Deus est vbique. Ergo & Christi caro. Verum consequentiæ huiusmodi crassam sapiunt ignorantiam; vtpote ex Antecedentibus tam falsis, quam male intellectis extructæ, vt dixi, ipse Lutherus ad probandā realem Christi in Cœna præsentiam, Christum vbique esse asserit, vt qui ad dexteram Patris sedeat, quæ sane vbiq; est. *Christus vbique modo*, inquit Illyricus Vbiquitarius, *non est in cælo tamquam in loco; sed cœlum potius est in Christo quum Christus vbique sit.* At, si caro Christi vbique est, ergo in supremi illius Iudicij die è cœlo non descendet, vt qui iam in terra sit; neque in cœlos ascendisse dici poterit quum ibi fuerit. Resuscitatum eundem nemo recte dicere poterit, vt qui intra atque extra sepulcrum fuerit; neque ad inferos descenderit, quum semper ibi fuerit. Ex quibus apparet quomodo Vbiquitarij omnes pene Fidei articulos hoc suo dogmate penitus conuellant. Neq; enim Christus vbiq; esse dici potest, quū ipse dicat, *se non adfuisse quum Lazarus moreretur.* (*g*) Et Angelus fæminis testetur, *ipsum in sepulcro non esse* (*h*) S. Lucas ait, (*i*) quod *nubes eum susceperit ab oculis Apostolorum, in cœlum eum ascendere videntium.* Deus qui semper vbique est, de loco in locum non transit, vt dicit S. Ambrosius: (*k*) sed in quantum homo, iam abit, iam venit, ac dicit: *Surgite, eamus* (*l*) Recte S. Augustinus *non necesse*, inquit (*m*) *esse vt quod in Deo est, etiam vbique sit.* quum S. Scriptura, quæ verissima est, *nos in ipso viuere, moueri & esse* dicat, (*n*) nequaquam tamē, vt ipse, vbiq; simus; sed alio modo homo in Deo est, siquidem Deus alio modo in homine est, nimirum modo quodam proprio & singulari: Melanchthon qui viuo Luthero Vbiquitatis patrocinium quodammodo susce-

a *Vid. Amsdorfium. Egidium,* b *Anatom in loc. cit. Myconius resp. ad VVestphal Beza resp. ad quæst Dan. Hofman.* c *Vid. ep. Flauij ad Leonem. Bellar. lib. 3. cap. 4. Aug. hær. 59* d *Schlusselb. Tom. 1. Theol. Calu fol 3.* e *Leo 1. epist. 9 10. 52. 79. Theodor. lib 4. Suid. de Eutyche. Euagr lib. 3 c. 34 & lib 4 c. 4 Damas de hæres Niceph. lib. 18. c 45. Ioan 1 Mar. 19 Luc 2 & 24. Clem. lib. 7. Apost Const. c. 37 Ign epist. ad Episc. Dionys. Areopag. de diuin nomin Iustinus Martyr in Expos. fidei. Mar. vlt.* f *Luth. Tom 3 lib. de assumt. Dom len. pag. 283.* g *Ioan. 11. 21* h *Mar 16. 6.* i *Act. 1.* k *Lib. 2 de fide cap. 4.* l *Epist 57 ad Dardanum.* m *Act. 17. 28.*

susceperat, (a) eo mortuo eandem irrisit. *Corpus* Christi inquit, alibi, *in cœlo est; sed cum divina eius Natura ubiq; est.* Et in Synodo Dresdensi Anno MDLXXI. unanimi Superintendentium Saxoniæ, & VVitebergensium ac Lipsiensium consensu *Vbiquitas hæc condemnata fuit, tamquam Sathanæ inventum.* ac multo atrocius a Zuinglianis & Calvinistis.

V Georgius Maior natus Normbergæ Anno 1502. 25. Aprilis, positis primis literarum fundamentis VVittebergam profectus, factus est Lutheri discipulus; & ipso adhuc vivente professor Theologiæ Novæ, ad Philippum deflexit in quibus ille Lutheri rusticam austeritatem castigabat. Idem Anno 1545. ad Colloquium Ratisbonense suasu Lutheri missus est, detecto domi Philippo, adeo ille fidebat Maiori, quāvis nec ipsi plene fideret, ob sacramenta iæ hæresis favores. Cū autem Maior 2. Januarij Ratisbonam Anno 1546. ingressus, ut cæteri Lutherani tricando de religione tergiversaretur, accidit Lutherum 18 Februarij Jslebij mori, quo sublato oppressæ hactenus metu linguæ Luthericolarum in plurimas hæreses decessere, (a) inter quos etiam Maior in Ecclesia VVitebergensi successor, ab eodem nutritus & educatus. post mortem magistri, novum & ipse signum sustulit, & exercitum conscripsit eorum qui *Maioristæ* dicti sunt. VVitebergæ potissimum ac Lipsiæ sese iactantes, quamvis è diametro Luthero repugnantes, ut enim Lutherus docuit, Fidem solam (quam ille vocem magistrali sua auctoritate sacr. literi adiunxit) *ad salutem sufficere*, sic è contrario Maior scripturis convictus asseruit, *neminem sine bonis operibus, (immo ne ipsos quidem infantes) salvari posse (b)* ut Staphylus scribit (c) Quin etiam *omnibus qui aliter docerent, etiamsi Angelus fuerit è cœlo, anathema dicit* quo anathemate præcipuè suū Magistrum Lutherum fulminavit. Nec vero alijs pepercit. Flaccius Jllyricus illi est *diaboli organum*, alij aliud visi esse contra Flaccius cum suis Maiorem eiusque adhærentes idētidem *Luthero-papistas* vocitabat, quod ceremonias Ecclesiæ Catholicæ plurimas, bonaque opera nec non Spem, Caritatem præter Fidem necessaria esse docerent, Jmo *Vertiginosos* eosdē vocitabant, quod dicerent se Lutherum per omnia sequi & tamē bona opera requirerent Adhæserunt autē Maiori illi schismatico Ebetus, Menius, Matthesius, Ferinacius, Cruciger Junior, Crellius alijque. Sed profecto æque omnes hæreticam suam pravitatem ostendunt. Lutherus in eo, quod S. Scripturæ verbis, quibus bonis operibus merces promittitur, ijsque destituta fides mortua dicitur, vim infert; Maior vero, quod infantibus bona opera attribuit, ut qui ob organorū indispositionem & humoris in tenellis membris abundantiam, nec ratione uti possunt. Porro Maioristas quidem (d) Mollibus Lutheranis adnumerant, qui etiam in alijs quibusdam articulis à veris Lutheranis dissentiunt. VVigandus rigidus Lutheranus, ait, *inter suos & Maioristas non esse de re, vel contentionem, sed de ipsis Fidei articulis. Ac veluti diabolus, Mahumetes, omnesq; hostes Ecclesiæ nonnunquam S. scripturæ auctoritatem impietati & erroribus suis obtendunt; sic multos hæreticos ad novas suas stabiliendas opiniones, Lutheri auctoritate abuti* Certe Georgius Maior suæ huic de Justificatione sententiæ ex Lutheri libro, de bonis operibus, præsidium quærit: Jllyricus vero ex eiusdem in epistolam ad Galatas Commentarijs contrariam plane sententiam defēdit. Jdem scribūt Gallus, VVigandus, Merlinus, & alij, qui contra Maioristas stilum strinxerunt. Sic horum ipsorum confessione, Lutherus ut carbonarius ille Satyri in antro, ex eodem ore calidum & frigidum efflavit: (e) nec eius spiritus alius fuit quam spiritus contradictionis, qui nihil verū ferre poterat quod non proculcaret aut depravaret, nihil falsum, cui non centum induceret colores. Rationes autem Maioristicæ sectæ Fundamentales erant hæ: (f) 1 Ut Antinomorum sectam opprimerent, Bona opera esse asserenda. 2 quod populus Luthericus sola fide nitens ad Epicuræismum devolveretur. 3. quod spes & caritas à Lutheranis multis ludibrio haberentur, easque virtutes vocarent mortem in olla, versalzen Muß. 4. Mandatum Cæsareum Interim. Maiori primum Antagonistam sese obtulit publico scripto edito Amsdorffius, primus ille & ultimus a Luthero creatus Episcopus, tunc Magdeburgi exulans, depulsus per Cæsarē Naumburgensi Episcopatu. secūdi adversarij Flacciani cū A. 1552.

a In cap. 3. ad Coloss. Matt. 1. lib. de corp. Christi loc. citat. Bulling. de tract. mans. patr. b Vlenberg. prolixe in vita Maioris, Philippi, Lutheri. c Serm. de convers. Pauli; & lib. contra Amsdorff. & Item Anatomia Eccl. Cathol. Vlenb. in vita Maioris c. 1. n. 3 ex Actis synodi & Schlusselburg. de Maioristis pag. 28. d Illyr. cont. Maior f. 130. in lib. de err. Maior Item Genealogia Lutheri & Anatomia Eccl. Catholicæ. f Æsopus in Fabulis. f Vlenberg. Vita Maioris cap. 1, num. 3.

Comitatus Mansfeldici Superintendens constitueretur Maior, hi enim ægrè ferentès contrariæ sectæ hominem sibi proponi, protestati sunt, & eum ad purgandum sese contra Amsdorfij librum compulerunt ille eam purgationem adhibuit ut iniuriam factā ostenderet ab Amsdorfio sibi, quippe docenti, id quod Lutherus de bonis operibus docuisset. Amsdorffius econtra cum Flaccianis contra Maiorē responsum edidit tale: *Dico ego Nic. Amsdorffius: Quisquis docet quod bona opera sint necessaria ad salutem is Pelagianus est, & apostata & abnegator Christi &c. Itaque Compater meus Doctor Georg. Maior, Spiritum habet papisticum, sensum & animum &c.* (a Nihilominus Maior imperterritus Bonorum operum necessitatem porrexit urgere, & irritatus adversarios bonorum operum in Concionibus appellavit *Indoctos, imperitos, indignos ministerio ecclesiastico* dignos vero agazonum officio *& qui stabulis asinorum mulorumque Romani Pontificis expurgandis destinarentur.* Monitus hanc ob bilem mansuete respondit se revocaturum, sed ab Illustribus personis confirmatus in proposito, nihil præstitit, quin librum de Conversione Pauli scribens in eum omnia præsidia sui dogmatis congessit, qui mox Lipsiæ excusus est invitissimis Flaccianis Anno 1552. exeunte, & sequente ineunte, quo cum Albertus Mansfeldensis exul restituere tur, is Maiorem in exilium factione Flaccianorum eiecit, qui VVittebergam confugit, & Erasmus Sarcerius ei in officio Islebij successit, sub quo An. 1554. Synodus coacta, in quo Maioristæ oppressi sunt, inter quos Stephanus Agricola vir eruditus cum esset, videns iniquitatem Lutherici spiritus, caput turbatum in Ecclesiæ Catholicæ sinum humilior factus reclinavit, opera Michaelis Sidonij & Julij Pflugij Episcopi Naumburgensis. At inter Apostatas eos viros bellum magis magisque recrudui famosis scriptis adversum se confligentibus, donec Maior An. 1558 aliquantum cedens importunitati verbalem palinodiam conscripsit, qua animum de bonorum operum necessitate & iustificatione Catholicis fere parem retinuit. Verum ille Adiaphoristis & Melanchthonicis mollibusque Lutheranis satisfecit quidem illa sua palinodia, Flacciani vero, qui eum hypocriseos crimine suspectum habebant, non satisfecit quod cum Maior adverteret: rel quum bilis contentæ hactenus in eos effudit, tanta vehementia, ut Mancelius, eum instar rabidi canis irruere & mordere dicat. Sane Flaccium vocat *Maior Facem, tubam, Ducem caputque horribilis distractionis inter Lutheranos, Sinonē Græcarum fraudum artificem, hominem sceleratum, ambitiosum &c. similes vero ei esse, qui eum sequantur* Hoc vero persiaci Flacciani in bilum iterum consurrexerunt An. 1566. quod neque cum morte Maioris extingui potuit. Maioris causam tuebantur VVittebergenses, & Lipsienses, & Augusti Ducis subditi prædicantes; Flaccianos vero Saxonis Vinariensis subditi & Civitates multæ per Germaniam; qui omnes lanceis & telis, e scriptura & Lutheri scriptis assumptis confligebant, & se configebant, & stercoribus se impetebant ex fimeto Lutheri copiose arrepto. Demum etiam Ducum Saxoniæ Consilio ad Colloquium aliquod publicum, lis relata fuit. Id Altenburgum Misniæ Urbem indictū est. Istic Juris Consulti ex utraque parte tres, & sex utrimque Theologi evocati adfuerūt, qui præsidente instar Pontificis Joanne Guilielmo Duce Saxoniæ 21. Octobris Colloquium id orsi sunt, & per menses aliquot in seq. annum 1569 protraxerunt, eo successu, quo solent hæreticorum acephalæ Synodi devenire, nempe ut pro futura peior fieret scissura. Itaque Maior senio laboribus, & calumnijs fatiscens An. 1570 titulo Testamenti librum emittens, suam de Justificatione sententiam expressit & non multo post Anno 1574 VVittebergæ decessit vivus mortuusq; a Flaccianis vexatus. *(a)*

VI. Andreas Osiander Lutheri itidem discipulus Gunz. nhusij non procul Norimberga patre fabro ferrario natus An. *1498* *(b)* novam & ipse sectam è Lutherana, suam sub incudem revocatam procudit, quæ ab eo *Osiandriana* appellata fuit. Hic alter Enoch videri ac haberi voluit, ut Lindanus scribit: & in suggestu ense lateri accincto Thrasonice se ostentabat. Tribus A A A pro symbolo ferre utebatur, quibus ille triplicium hæreticorum, Lutheranorum Zwinglianorum & Anabaptistarū oppugnationem designabat. Primum A. Deum designabat, qui Germanica lingua Allmächtiger dicitur. Secundum, famosum illum Ducem Albertum, de quo sequenti libro. Tertium, Carnificem eius Adamum nomine. Nonnulli, teste Schlusselburgio, *(c)* Judæum fuisse dicunt. Homo fuit vultu distorto & truculento ingenio tamen valido. Latinè Græcè & Hebraicè doctus, ad famam aliquā. Corruptus est Lutheri hæresibus VVittebergæ inter primos Norimbergæ An. 1522 mense Febr. ad D. Laurentij eloquentiam Lutheranam iussus profi-

teri

a Vlenberg in Vita Maioris &c. b Vlenberg. in Vita Osiandri. c Lib. de hæres.

teri concionibus Dominica Sexagesimæ zizania prima 2. Februarij cæpit seminare pro tritico quo & seq. Anno ibidem Albertum Brandeburgicum Ordinis Teutonici per Borussiam Magistrum, oo comitia præsentem Norimbergæ corrupit denique & Anno 1524 Urbem ad mutandam religionem veterem impulit.(a) In eo exquirendo omnes ingenij nervos intendit, *utrum Corpus Christi, quod in communione accipitur, ut corruptibile sumatur Aiebat enim victimam ibi esse sacrificio oblatam Necesse ergo esse ut patiatur, & corpus illud quod passurum erat manducetur* Sed quum mors Christi corpus non am lius attingat, quid, quæso, attinet disputare utrum sit corruptibile? Cui quum in Cruce nullum os fractum aut comminutum sit, ut Mosaico illi simile esset Paschali agno; quanto magis in sacrificio altaris idem maneoit integrum, quippe quod Eucharistia est eu grattarum actio, in memoriam mortis eius, suo speciebus non cruentis. Corpus Christi in Eucharistia tale omnino est quale extra eam, excepto loco eiusque circumstantijs Quod ut ante passionem fuit impassibile, ita quoque in Eucharistia tunc fuit impassibile &c Si tribus illis diebus quibus anima Christi ad inferorum descendit, sacerdos aliquis consecrasset, corpus examine sub speciebus panis fuisse repertum, quale erat à Judæis male habitum & laceratum, atque etiam exsangue, supposito quod eo se pultum corpus denudatum fuit: & eadem stante suppositione, sub vini speciebus solus fuisset sanguis, sine ulla corporis concomitantia At post gloriosam corporis resurrectionem, tale idem corpus est in sacra Eucharistia, plenum suo sanguine, ab anima vivificatum, & divinitate sustentatum: quemadmodum etiam sanguis in calice talis est, preciosus scilicet, corpore & sanguine consociatis, impassibilis, incorruptibilis omnino talis, nec in hoc sacrificio victima illa quidquam patitur, ut impius ille homo delirat. Cum igitur eatenus esset & ille Sacramentarius novus, im ... ico An. 1529. ad Colloquium Marpurgense a Landgravio Philippo fuit evocatus (b) & seq. Anno Comitijs Augustanis adfuit, uti & Anno Smalcaldiæ Lutheranorum Synodo, tum Colloquijs Hagenoæ Anno 1539. & seq. Anno VVormatiæ, ac 1541 Ratisbonæ celebratis, in quibus omnibus aliud est professus in hominum gratiam, quam mens & conscientia ei dictabat in articulo de Justificatione nec tamen ita se palliare valuit, quin sensa proderet, quæ ipse Lutherus Marpurgi ex fastu eius notavit. (c) Itaque (d) præcipua ei de hominis Justificatione fuit controversia, qua vix ulla inter omnes maioris est ponderis quam ille a Luthero discussam, ab Augustana tamen Confessione non satis clare explicatam aiebat quindecim diversas opiniones sibi invicem repugnantes, à Lutheri tamen ac Melanchthonis discipulis defensas adducens: quas si explicare omnes velim, rem plenam fastidij sim aggressurus, ac vix disputationi exitum reperturus. Verbo Lutheri scripta velut Pandoræ fuerunt pyxis, è qua tot tamque diversæ & contrariæ inter se sententiæ evolarunt. Ex iisdem Joachimus VVestphalus & Joannes VVigandus inter alios hunc errorem suxerunt, *Non posse nos justificari sanguine Christi qui in Cruce effusus & in terra corruptus fuit* In quo illi quum stoliditatem tum impietatem suam produnt, ac verissime à sapiente dictū ostendunt, *Spiritum ignorantem se ipsum decipere, & in cogitationibus suis perire*. Neque enim illud considerant, precium redemptionis esse preciosum sanguinem Filij Dei, qui certe alius esse non potest quā is quem in passione ex omnibus membris sui corporis pro nobis effudit ipso Domino attestante in cœna; *Calix sanguinis mei qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (e) Sed ô te impium, qui dicis, preciosum illum sanguinem in cruce effusum, in terra computruisse! An ignoras, sanguinem hunc cum Verbo hypostaticè fuisse unitum, & omnis utpote *sanctum* per excellentiam (f) *corruptionis expertem? Unio enim ista*, ut S. Cyrillus dicit, *nihil aliud est quam quod Filius Dei nobiscum communicavit in carne & sanguine; & quia sanguis ille divinitati hypostaticè fuit unitus. Christus una cum corpore & sanguine resuscitatus fuit nec ullam sensit corruptionem*(g) Hinc sanguis ille in S. Scriptura passim vocatur *Sanguis Filij Dei, caro Dei* &c quæ integra unà cum suis ossibus, nervis & sanguine, est resuscitata. At si sanguis in terra computruit, sequitur profecto carnem ipsius non fuisse integram & perfectam resuscitatam. Et hoc illud est quod S. Athanasius dicit, (h) *Iesum Christum in suo proprio sanguine, quem pro nobis in cruce effudit, in cœlo: portatum fuisse* Idem dicunt S. Hieronymus(h). & Angelicus Catholicæ Ecclesiæ Doctor, (i) S. Thomas

a *Vlenberg. in Vit Osiandri cap* 1. b *Vlenberg ibid.* c *Vlenberg in Vit Osiandri cap. 1. num* 1 *Schlusselburg. de Heres. Osiand pag.* 243. d *Vid. lib. de Inductio Osiandrismo, an.* 1580 *Et Func. de reb. Osiand.* e *Matth.* 26. *Marc.* 14. *Luc* 22 *Ioan* 6. *Cor.* 11. *Act* 20.28 f *Act* 2. v. 1. & *psal.* 15. 10. g *S Thom* 5. q 2. *art.* 5. *In cap* 9 *ad Hebr.* h *Ad Pammach.* i *Tho. in* 3. *part. Sum. q.* 54. *art.* 2. *Innoc.* 3 *l.* 4 *de myst. Miss cap.* 20.

Aquinas Contra irrationalem ergo & teterrimam hanc hæresin, (cuius tamen defensionem vnus ex primarijs huius vrbis Caluinistis suscipere voluit) sic docet Catholica Ecclesia: *Christum D. N. & Saluatorem in resurrectione rursus assumpsisse omnem illum sanguinem, quem pro nobis à primo agone quo in horto sanguinem sudauit, vsque ad vltimum illum quo latus eius in cruce perforatum fuit, effuderat: quo quidem sanguine Iesus Christus verus Deus & homo, nos redemit, lauit, iustificauit & saluauit.*

Docebat Osiander, *hominem iustificari non sola fide, vt Lutherus vult, multo minus per fidem cum bonis operibus coniunctam,* vt ex Catholicis furatus Maior; *sed per iustitiam essentialem Iesu Christi, in nobis habitantis,* (a) quam ille doctrinam, Sleidano teste, à Luthero habere se dicebat. Et à quibusdam sic exponitur, nempe: *Deum ipsum vel Christum, iuxta diuinam naturam essentialiter in nobis habitantem & impellentem ad bene operandum, esse iustitiam nostram. Et, errare eos, qui tantum in Christo quærunt Iustitiam, cū ea nihil aliud sit quam vnius æterniq; Dei, Patris & Filij & Spiritus S. essentia, habitantis quidem in nobis & ad bonum impellentis: verum ita tamē ut essentialis Dei Iustitia nobis propter Christum imputetur, doneturq; quasi nostra ipsorum esset, & ex nobis orta.* (b) Itaque Christum incarnatum, obedientem & passum facit merè causam meritoriam imputationis illius a se confictæ, quâ Iustitia Dei æterna nos iusti esse censemur, perinde ac si ipsi Deus essemus. Hanc summam Iustitiæ Osiandrianæ putant esse, qui Osiandri mentem conati sunt penetrare. Mihi verò dogma hoc, Callimachi somnio videtur esse obscurius. Quid enim quæso hæreticus hic intelligit per essentialē Christi iustitiam in nobis habitantis? Sed profectò facile credo, ipsum ne seipsum quidem intelligere. Quomodo enim essentialis Iesu Christi iustitia in nobis habitare potest, nisi illa vel à Iesu Christo separata sit & in nos transmigrauerit, aut nisi ipse Iesus Christus in habitum quendam quo animus noster informetur, sit commutatus? quo utroque nihil est absurdius. Proprium est illud hæreticorum, vt suis se ipsi induant laqueis. At Catholici, Spiritus Sancti, qui Ecclesiam suam numquam deserit, adiuti gratia, illud firmiter tenent, *iustificari nos non per stultas eiusmodi imaginationes, sed per gratiam inhærentem, quæ abundanter nobis infusa à Deo, cooperatione nostra secundum eiusdem voluntatem interueniente, sola nos Deo gratos facere potest.*

Idem hic nouus Enoch, si dijs placet, Lutherum & Melanchthonem accusabat quod ipsi Mundanæ cuiusdam seu Aristotelicæ doctrinæ essent auctores, carnem & non spiritum sapientes quem in finem ille quædam, quasi secreta cunctisque abscondita, sensa profitebatur inter quæ etiam illud fuit; *Verbum Dei esse duplex Externum seu prædicatum & hoc in scriptura contineri, aliud Internum, nempe ipsum Dei Filium, & hoc in mentibus nostris seminari,* nempe vt supra dictum est, esse nostram Veritatem iustitiam & cætera, quæ in nob s apparent bona. *Externum verò verbum Dei, parui esse momenti, & simile, vetustis calceis in angulum proiectis,* (c) *Homines cæteros præter Christum existentes esse imagines vel similitudines Christi Dei & Hominis, Christum autem solum esse imaginem Dei sine quo nemo potuisset esse vel fieri imago Dei: homines quosdam esse conditos ad imaginem Christi, qui nempe ipsius iustitia essentiali informantur, alios ad similitudinem eiusdem, qui nempe eius essentiali iustitia carent, sed ad laruam seu meram Christi figuram quæ ante incarnationem Dominicam Patriarchis apparuit, effigiati sunt.* Hæc sua secreta dogmata eruebat ille ex Hebræo textu, *Zelem*, imago, & *Demuth* similitudo. Et hanc doctrinam a tempore Apostolorum asserebat rectè à nemine esse explicatam, Lutherum vidisse quidem aliquid, sed animum non intendisse verò, aliaque huiusmodi fanda atque infanda spiritu arrogantiæ congesta, in quibus potissimum nouam inauditamque iustificationem effinxit. Ob quæ Lutheranis & Augustanæ Confessionis professoribus factus est inuisissimus, & ipse vicissim eos exagitauit, *Augustanam Confessionem vocando carnalem, phantasticam philosophicam, idololatricam, quæ Christum pictum & fictum doceat in regno diaboli &c.* (d) Ita Osiander lutum Lutheri quod in Catholicos sæpe proiecerat, vicissim in ora Lutheri sectatorum, Dei iusto iudicio, regessit. Fecit tamen mutuus metus Osiandri ac Lutheri, vt viuo Luthero & Osiander se ab illo, & hic ab Osiandro publice carpendo abstineret, etsi causas sibi graues dedissent. Mortuo verò Luthero, prædicantes cæteros vti vulpes & lepores Osiander contempsit, & suum virus peruicaciter effudit, qua propter cum is Anno 1548 *Interim Cæsarium*

a *Vid. Gasp. Vlenberg. caus. 9. & Vita Osiandri cap. 1. num. 3.* b *Ita exponit Vlenberg loc. cit.* c *Vid. Stapo. fol. 864.* d *Schlusselburg in hæresi Osiander. psal. 46. Vlenberg. Vita Osiandri cap. 1. n. 4.* e *Schlusselburg. pag. 94. l. cit. Kemnitius pag. 101. Vlenberg. ... Vita cap. 1. n. 4.*

Cæsarium in Comitijs Augustanis approbatum aspernaretur Norimberga fugatus in Borussiam ad Ducem Albertum, cui iam ante virus Luthericum Norimbergæ afflarat, confugit, & Regiomonte Professor Theologiæ ac pastor constitutus est, vbi inter alios Ioannem Funcium Chronologum eruditum & alios in suas partes, demum per hos & principem traduxit; ac Fridericum Staphylum tunc Lutheranum & principis Consiliarium, ad uersarium nactus, ei occasionem dedit ad Catholicæ Ecclesiæ sinum reuertendi. Hic enim se Osiandro cum alijs aliquot Viris opposuit. *(a)* Atque hunc in modum infelix Noui huius Prophetæ doctrinam Albertus Prussiæ Dux approbauit, a deoque omnes qui ei contradicerent, finibus eiecit. Initio quidem concordia tentata fuit, sed frustra, quod priuatam quisque sententiam afferret, nec in Iustitiæ diffinitione conuenirent. Melanchthonem & cæt. VVittebergenses cum Osiandro in arenam quidem traxit Staphylus, sed Melanchthon languide & veluti declinans congressus est, Osiander ferociter. Vnde Zelotis Lutheranis non parum displicuit, & quidam etiam ad Osiandrum defecerunt. Nam Brentius &c. Sententiam eius de Iustificatione quodam modo probare videbatur, *(b)* dicens, *non sine caussa ab Obsiandro statui, essentialem iustitiam Dei habitantis in nobis, & nos ad bonum excitantis, nostram esse iustificationem.* Nec ab hac sententia Schmidelinus abhorrere visus est, quamuis VVitebergenses Theologi pronunciassent: *Nihil in S. scriptura à se reperiri quod cum Osiandri doctrina conueniat.* Magnas sane turbas in Lutherana Ecclesia excitauit Osiander; quem etiam nonnulli ferunt sermonis cum diabolo habuisse commercium, adeo vero ab initio propalatæ hæresis suæ timidos euasit, aut ferocire visus est, vt nunquam in publicum prodiret, quin sub veste arma gestaret, tam in Scholæ quam Ecclesiæ Cathedra. Cæterum in medio cursu, dum cum aduersarijs luctatur, & recens natam hæresin stabilit ac propagat Anno 1552. mense Octobri tactus apoplexia repente concidit, & post durum agonem 17. Octobris animam luctantem exhalauit, sine vllo pœnitentiæ signo natus annos 55. sepultus in alieno Sepulchro, ex quo tamen rursus extractus obscuro loco & qui ex memoria hominũ abijt, est defossus. *(c)* Palladius miserabiliter mortuum scribit, & à Deo loquendi facultate ante mortem priuatum. Sed reliquos nunc persequamur, breuiter tamen, ac leui, quod dicitur, brachio, nisi forte adeo insignis alicuius vel stultitia vel prauitas occurrat, vt longiorem aliquanto explicationem requirere videatur. Vt enim in virtute laudis & honoris, sic infamiæ in vitijs certi sunt gradus.

DE PLVRIBVS NEFANDIS HÆRETICIS, qui regiones Septemtrionales multiplici veneno infecerunt.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

I. *De Augustinianis Stancarianis, & Musculanis.*
II. *De Adamitis & Orebitis.*
III. *De Sabbatharijs & Clancularijs.*
IV. *De Danidistis, seu Danidis Georgij sectatoribus.*
V. *De Mennonistis, Deistis & Antitrinitarijs.*
VI. *De Michaele Serueto Hispano.*
VII. *Dictum Erasmi, & quid Trinitarij de ipso dicant.*
VIII. *Lutherani & Caluinistæ mutuo se accusant.*

I. INTEREA dum pleræque regiones Septemtrionibus obiectæ, religionum diuersitate fluctuant, & plerique noua audaciá, quasi Ecclesia sub ferulam ad ipsos alphabetarios remissa, nouas interpretationes ac nouas doctrinæ formulas comminiscuntur, & non minus Prophetam, non minus Spiritus Sancti, quam Lutherum, Melanchthonem, &c. quisque participem, & ad Mundum noua Euangelij luce collustrandum missum se iactat; complures aliæ hæreses non minus nouæ, sed multo magis ineptæ ac ridiculæ passim emerserunt. Inter alias, *Augustinianorum secta* in Bohemia exorta, vel potius renouata fuit; quæ ab Augustino Boemo dicta. *(d)* præterquam quod cum veteribus Hussitis & recentibus Anabaptistis dogmata quædam communia habet, *asserit cœlum & infernum* ad

a *Act. 13.* b *Vid. Epist. Bren. anno 1551. VVitebergæ impressam. Smidel. in lib. cont. long. Catal. Vid. Hosium fol. 537. & Maron. Chemnitij iudicium de Osiandro.* c *Vlenberg in fine Vitæ eius.* d *Anatomia Eccl. Cathol. in Catal. Sectarum. Lindanus Rescius.*

ad extremi vsque iudicij diem clausa esse: animas interea magnum illud iudicium exspectantes, omnis doloris experses dormire: Christum quantum ad humanam naturam, nondum in cœlo esse: eoque frustra pro animabus in loco quieto existentibus preces fundi. Ecce paucis verbis quatuor adfuit dogmata. Primus est, *cœlum & infernum clausa esse, ad extremum vsque iudicium:* quod S. scriptura è diametro repugnat, Heb. 4. & multis locis inculcant, (a) Deum post mortem vnicuique secundum opera sua redditurum; tum paradisum eis qui bene vixerint, à morte statim præparatam. Quid ergo Saluator bono latroni promisit, dicens, *Hodie mecum eris in Paradiso,* si ante extremum iudicium eò peruenire non possit? Quid in cœlum triumphator ascendens secum duxit, si non animas illas beatas? Non ita Gregorius Nyssenus loquitur, quum ait, (b) *Anima ipsius requiescit in cœlestibus tabernaculis, vbi sunt ordines Angelorum, vbi sunt populi Patriarcharum, vbi chori Prophetarum, vbi sedes Apostolorum, vbi gaudia Martyrum, vbi deliciæ sunt Bonorum, vbi splendor est Doctorum.* Secunda hæresis est, quod dicunt, Animas iudicium exspectantes dormire. Non fidem tantum, verum mentem quoque omnem isti amisisse videntur, dum ex animabus glires faciunt, qui tota dormiant hyeme. Quorum opinio si vera est, certe Sanctus Stephanus valde errauit, sub lapidum ictibus inuocans atque exclamans, *Domine Iesu, suscipe spiritum meum.* (c) Et Sanctus Ioannes delirauit, quando illos *albis stolis indutos Dei throno vidit adstantes.* (d) Et fabulæ sunt quæ *de Lazaro & diuite* epulone in Euangelio Saluator dixit. (e) *Beatam animam exclamat* Sanctus Augustinus (f) *quæ ex corpore hoc terrestri in cœlum euolat; quæ nec hostem timet, nec mortem, eo quod oculis suis eum videt cui ipsa seruijt, & quem amauit.* Tertia hæresis est, quod Christum aiunt, quantum ad humanam naturam, nondum etiam in cœlo esse. Quid vero contra Apostolicum symbolum, contraque omne id quod vel SS. Patres scriptum nobis reliquerũt, vel credidit hactenus antiquitas, magis hæreticum aut absurdum confingi possit? Quartam omitto, nimirum precationes defunctis nihil prodesse; de qua alibi disputamus. Atque hæc Hæresis etiam ex Lutheri sinu emanauit, vti patet ex 4. Tomo operum eius edit. Ienens. fol. 43. cuius etiam vltimis verbis obsignata sint, ex Enarratione super Genesin cap. 29. omnium eius operum postremo, quod Melanchthon *Cygneam cantionem* appellat. Ibi enim inter alia docet, tam animas quam corpora in sepulcris quiescere & dormire vsque ad consummationem sæculi: *qua doctrina,* si Sleidano credimus, (g) *Lutherus Papisticum Purgatorium plane exstinxit,* è S. scriptura probans, animas vsque ad extremum iudicium in pace quiescere. Opinionem in hanc scribit Polonus quidam Episcopus (h) se a magnate quodam audijsse, sicut à Prædicante suo edocto, eo potissimum argumento, quod mors in sacra scriptura, *somnus* appelletur. Quin eundem Prædicantem iactasse hanc doctrinam diuinitus sibi reuelatam, vt homines eo terrore liberaret, quem Papistæ ipsis incutiunt, dum docent, animas resurrectionem exspectantes, pro delictorum grauitate puniri atque purgari. Exclames merito: O præclaros terroris domitores, imo Liberatores! qui furibus & latronibus audent mentiri, furcas & gladios esse abolitos. Vere vos estis de numero pro[ph]etarum, qui dicebant *pax* & non erat pax, conluentes pulu[il]los &c.

Porro inter Nouos Euangelicos numerandi quoque sunt Stancariani, (i) à Francisco Stancaro Mantuano sic dicti, qui relicta Italia, tamquam terra hæresibus serendis minus idonea, in Germaniam venit, ibique doctrinam suam sparsit. Hic, vti Feuardentibus scribit in Lib. Irenæi, cap. 7. primum in Germania, mox Polonia, æque ac Seruetus Geneuæ & Illyricus in Germania, Gnosticorum virus sparsit æternam Filij Dei personam obscurare aggressus, dicens non esse patris personæ coæternam. & per metaphoram quandam dici Verbum Dei, quod tamen non subsistat, siue, vt Staphylus & Schlusselburgius scribunt, Nestorij errores renouauit. Si quidem duas Christum substitere personas docebat, vnam Mediatoris, & aliam collargitoris; vnum à Trinitate hominem missum, alterum mittentem &c aduersus Paulum Clamantem 1 Tim. 2 *Vnus est hominum mediator Dei & Hominum homo, Christus Iesus.* Et Conc. Ephesinum ac Constantinopolit. Idem contra Osiandrum

a 2. *Cor* 5 *Luc* 23. *Eph.* 4. b *Orat in* 1. *Ephes* c *Act.* 7. d *Apoc.* 7. & 14. e *Luc* 16 f *Lib. Medit. cap.* 22 *Gregorius, & alij PP. quos refert Ioannes de Neapoli quæst. disput.* 41. *de Visione beata animarum, Benedictus XI & Concil. Florentinum* g *Lib.* 9. h *Martin. Bialobrzescius Episcopus Camenecensis.* i *Vide Oricouium Roxolan in Chimera: & Collatis n. Nestorij cum Stancaro. & Anatomiam. Eccles. Cathol. parte* 1.

dtum docuit. Christum secundum humanam naturam tantum, nostrum esse Iustificatorem seu Mediatorem, non minus, quam ille, pernicioso & manifesto errore, docuerat eum esse Iustitiam nostram secundum naturam solum Diuinam, uti cap. præcedente ostensum. Nostri enim redemptio opus est Iesu Christi, tamquam vnius Personæ, non vnius Naturæ. Et insania est, dicere vel existimare, Iesum Christum esse solum personam diuinam, aut solum humanam naturam: quum vna sit persona ex diuina & humana natura. Idem porro Stancarus in Cœna non Corpus Christi, cum panis substantia, vt Lutherus, nec sine Corpore Christi signa eius percipi cum Zvvinglianis voluit, sed memoriam quandam Christi solum in sumendis pane & vino debere fieri, & id esse cænam Christi genuinam & eius sensum. Porro Stancarus, cum infamaretur, quod obedientiam Regibus derogaret, nisi ad libitum plebis imperaret, aduersus S. Petri & Pauli essata (a) nuper è Germania in Poloniam progressus inde in Russiam perueniens contra Lutheranos acerbe scripsit. (b) *indoctos eos appellans, vt qui præter Theologiam VVitebergensem nihil didicerint, suamque opinionem tam contra Saxones quam Tigurinos multis S. scripturæ testimonijs confirmans. Melanchthonem Antichristum nominat, ac dicit, vnum de sua schola Doctorem pluris esse quam centum Lutheros, ducentos Melanchthonas, trecentos Bulingeros, & quadringentos Martyres: quos omnes si quis in mortario contuderit, vix vnam veræ Theologiæ vnciam sit expressurus. Lutheranorum Christum impanatum monstrum vocat: Transsubstantiationem Papisticam, meram ait esse stultitiam; figuram Zuinglij, somnium: suam vero Cœnam, quæ memoria sit mortis Iesu Christi, veram esse cœnam: vsus ad hoc nescio quibus Grammaticationibus. Cœna Papistica mala; Lutherana multo peior: Caluini omnium pessima. Cœna Stancari diuina.*

Tam huic, quam Osiandro, quod ad doctrinam de Iustificatione attinet, opposuit se Andreas Musculus, à quo Musculani denominati sunt. *Hi docent, humanam & diuinam naturam in Christo simul opus redemptionis nostræ peregisse, & eo quidem modo, vt ipsa diuina natura in cruce passa sit: quum sola humana natura opus redemtionis nostræ peragere non potuerit.* Sed ô crassam ignorantiam! quæ persuadere nobis conatur Deum ex carne esse, qui pati possit; quasi diuina essentia non ipsa sit essentialiter diuina impassibilitas, aut Deus patiens à sua essentia separari possit. Rectè Athanasius aduersus hos Theopaschitas, ne diutius lectorem moret, *rem*, ait, *esse mirabilem, quod idem fuerit patiens & non patiens; patiens corpore, in quantum homo; non patiens, in quantum Deus, natura impassibilis.*

II. Sed aliam vide diaboli astutiam. Dum passim, in Germania præsertim ac Bohemia (de qua libro sequenti) male feriati homines diuersas hæreses comminiscuntur; rudis quidam homo Adamus nomine, cognomento Pastor, circa Annum 1535. Adamitarum sectam instituit, hominum, vt ipse dicebat, sanctificatorum, sed reuera non pudore tantum, verum etiam omni mente ac ratione destitutorum. *Hi ad primorum parentum imitationem, in synagogis suis plane nudi conueniunt, & hyeme quidem in hypocaustis calefactis.* Sed quid quæso, alio calore ad libidinem accendendam opus, quam nudorum illo corporum adspectu? O peruersos homines! Demophontis illius Alexandrini similes, qui sub vmbra calebat, & ad solem frigebat. (d) Turpem horum nuditatem illi imitari videntur, qui Christianam religionem omnibus ceremonijs spoliarunt. Neque enim minus deformis mihi videtur religio sine ceremonijs, quam corpus sine veste. Et ista quidem hæresis etiam S. Athanasij tempore gliscere cœpit; sed pluribus sæculis sepulta, tandem primo sub Zisca, deinde Anno MDXXXV. in Hollandia, Amsterodami præcipue, Vltraiecti & Emdæ, rursus emersit. Chemnitius ait conuenticula eorum se vidisse Antuerpiæ Anno MDLXXXI. quo tempore regiones illæ Catholico regi rebellabant. Neminem vero admittunt, nisi nudum, (quis credere possit, tantam diabolum in eos, qui Christiani esse volunt, habere potestatem) quique integram horam tam viris quam feminis sic spectandum se præbere possit. Is si digrediens affirmet nullam carnalis concupiscentiæ titillationem se sensisse, pro fratre recipitur, vt qui donum perfectionis iam habeat; si vero pruritum libidinis & motum aliquem spiritui repugnantem sensisse se dicat, reijcitur, donec omni pudore cum vestibus exuto, aspectum illum ferre discat. Alanus dialogo VI. scribit, Amsterodami pulcram admodum iuuenculam, ministerij officio in eorum synagoga fungentem, sic nudam in publicum prodijsse: quumque pallium ei ali-

a *In Apolog cont. VVitebergenses, & Tigurin.*
b *1. Pet 3. Rom. 13.* c *Epist. ad Epictet* d *Vid Theo. Fab. lib. 1. Epiph. lib 2. Hæres. 52. Anatomia Eccles. Cathol. part. 1. Catal Sectarum.*

quis iniicere vellet, eo reiecto, dixisse, *Nulla se alia veste opus habere quam ea quæ à Christo sponso suo sibi data sit.* Rescius nuptias celebratas refert in quibus sponsus & sponsa nullo alio vestitu vsi sint quam arborum folijs, ipsos vero ne ad veram Paradisi effigiem nihil, scilicet, deesset, ita nudos ad arborem quæ in medio erat synagogæ, serpente circumdata, astitisse. Cassander in Commentarijs suis de duabus naturis in Christo, testatur, *Adamitas præter alios errores, docuisse, in Christo vnam tantum fuisse naturam, vt personam.* O stolidos homines, qui in tanta rerum omnium ignorantia, tam profunda religionis mysteria perscrutari, & cæci de coloribus iudicare audent!

Gemini fere his sunt *Orebitæ*, qui videntur esse montanorum & pastoritiam hominum genus, indoctum & rerum humanarum inexpertum, *hi æternam Iesu Christi Filiationem negant, ac Scripturam vniuersam reijciunt,* vniuersum legis suæ thesaurum libello quodam inclusum ostentantes, cui titulus est, Die Hutte Mosis, quo tamen nihil nisi ænigmata quædam Sibyllæ folijs obscuriora continentur: quæ vt ipsi non intelligunt, ita interpretari quoque eas nefas esse dicunt, vt quæ ipsa Cœli sint secreta. *Iidem Mosis reditum expectant, quem aiunt cœleste illud Manna denuo appariturum; quod illi Thesaurum Patris per manum Angeli sui distributum appellant. Ab omnibus etiam ceremonijs, ac potissimum sacrarum imaginum vsu adhorrent, & precantes nulla verba fundunt, sed oculis tantum eleuatis cœlum obstipi intuentur, atque vbi aliquamdiu in isto obtutu defixi hæserint, terram osculantur, sacris suis hoc modo rite operati.*

III. His *Sabbatharios* subiungemus (a) quorum secta Anno M D XXXIX. nata est, inde dicti, quod *spreto die Dominico quo Christus resurrexit, Sabbathum obseruant. Iidem Deum Patrem solum inuocant,* vt legitur in libello Lutheri contra eos scripto. Sed quid? An tu sine causa & ratione insanire hos putas Luthere? Quod si omnes leges, regulæ & decreta nostræ religionis e sola S. Scriptura seu scripto Dei verbo petenda sunt vt tu vis, nec quidquam credendum aut amplectendum sit, quod eo non contineatur, cur, quæso, diem Dominicum potius quam Sabbathum obseruemus, quum non illum, sed hunc sanctificare nos Deus iusserit? Hunc Christus ipse obseruauit; hunc Dei populus tam sacrum habuit, vt eo ne vitæ quidem necessaria procurare fas fuerit. An ergo dies hic ab ipso Deo quieti destinatus, ab hominibus mutari potuit, sine expresso Dei verbo? Recte ergo Carolstadius contra te discipulis suis & auditoribus consuluit, vt Sabbathum potius quam diem Dominicum obseruarent, quod ille a Deo, hic ab hominibus sit institutus. Quid vos, noui Euangelici, Sabbatharijs his respondebitis, nisi a Scriptura ad Traditiones velitis nobiscum confugere? Quis vos docuit, Ecclesiam in honorem Resurrectionis Saluatoris nostri pro Sabbatho diem Dominicum celebrandum ac sanctificandum instituisse? Quid ergo mirum, sectam quamuis absurdam, complures tamen sectatores inuenisse; inter quos, vt Rescius testatur, femina quoque fuit inter Polonos primaria, quæ desecta priori sua religione, Sabbathariorum opinioni accessit.

Eodem fere tempore *Clancularij* extiterunt, quorum Staphylus facit mentionem. *Hi religionem suam ore non profitentur, sed satis esse putant, si eam in corde habeant:* similes aliqua ex parte ijs qui in Frãcia Anno M D XLV. fuerunt a Caluinistica historia *Nicodemitæ* appellati, (b) *existimantes posse aliquem illæsa conscientia Missam audire, dummodo cor non consentiat:* quemadmodum etiam multos videmus Catholicos persuasum habere, non esse peccatum hæreticorum sermonibus & precibus interesse, dummodo animus longe absit: parum memores, neminem duobus seruire posse dominis. *Iidem Clancularij lucem & templa fugientes, domi tantum orant, ac sacra sua peragunt.* Cubiculum illis pro templo, mensa pro altari est: Ecclesiam in suarum ædium vmbra quærentibus. Ah misera Francia! quam multos tu hodieque alis & educas, qui sine Missa, sine Concione, sine sacris vitam transigunt, ad focum Deo sacrificantes non aliter ac si via ad cœlum per camini pateret fauces. Eadem viuendi ratione veteres illi hæretici vtebantur, de quibus Basilius loquitur, (c) conquerens templa & altaria cultu diuino esse vacua, quod Clancularij illi, quorum dux erat Eustathius, domi priuatim communicarent. Surdas vero has & clancularias preces etiam Persius Satyricus irridet: ac publice potius omnibus audientibus faciendas esse censet. S. Chrysostomus ait, (d) *quamuis domi orare permissum sit, impossibile tamen esse, vt quis eo ardore ac deuotione id faciat qua in Ecclesia, vbi voces nostræ & gemitus*

a *Lindanus Dial. 2. cap 9 Anatomia Eccl. Cathol. parte.1.* b *Tom. 1. hist. Eccles. Geneu.* c *Epist.73.* d *Tomo 3. Edit. Paris. p.523. A. B.*

mitus cum alijs consociati, ad Dei thronum tanto citius atque efficacius perferuntur. Et Tertullianus(*a*) eum *in finem publicos illos cœtus fieri scribit, ut veluti coniunctis armis & viribus precum nostrarum exauditionem Deo extorqueamus: quæ vis Deo gratissima.* Videntur horum Clanculariorum & [illegible] antistitariorum Anabaptistarum memores fuisse HORTENSES qui in hortis conuenire soliti fuerunt (*b*).

IV. Ad *Dauidistas*, siue & Dauid Georgianos iam transeo, quorum secta Anno M D XLIV. in Frisia cœpit, auctore Dauide Georgio, Fabro Vitriario Gandauensi, dicto alias Ioes Brück (*c*) is siue origine siue incolatu Hollandus, fuit homo plus quam furiosus, filius histrionis cuiusdam, Georgij ab Amersfoort nomine, & Gandaui artem vitra pingendi aliquam diu exercitauit; vultu admodum rubicundo, è [illegible] [illegible] cedo, carbonum sufflatione. Eo insaniæ potidissimus hic Propheta progressus fuit, *ut Messiam se diceret, à S. Spiritu productum ac missum ad restaurationem domus Israel non per mortem sed per gratiam Mosis, Prophetarum adeoque Iesu Christi & Apostolorum doctrinam imperfectam esse aiebat* hoc argumento. *Si,* inquit, *Apostolorum doctrina fuisset perfecta, Ecclesia nunquam periysset, ut de qua dictum est, quod portæ inferi aduersus eam non præualebunt. At sub Antichristo Romano Ecclesia periyt. Ergo Apostolorum doctrina non fuit perfecta.* Hæc aliaque non minus absurda leguntur in eius historia, Antuerpiæ Anno M D LX. impressa: vbi inter alia iactat, *se Spiritum super se effusum, ut veram Mundo legem & doctrinam afferret: se charum esse Dei filium, quem ille resuscitaturus sit ad iudicandam vniuersam Adami posteritatem.* 2. *Matrimonium damnauit, & mulieres voluit esse communes* aduersus Veteris & Noui Test. doctrinam (*d*) Lindanus Ruræmundensis Episcopus testatur, Delphis Hollandiæ oppido sibi oblata quædam ipsius manu scripta, quibus oracula cœlitus [illegible] lata [illegible] iactabat, consignata fuerint. Inter dogmata eius hoc fuit: *Animam omnis peccati esse expertem, solam vero carnem in vitio esse & culpa, eoque omnia corpora damnatum, animas vero saluatum iri.* An vero, miser, nesciebas scribi Ezechielem 18 cap. & cap. 16. aduertas? Nesciebas ex naturæ lumine animam cum corpore a Deo tam arctè esse colligatam, vt difficile iudicatu sit, vtrum anima corpori, an corpus animæ obediat? quamuis magis verisimile est, penes animam imperium esse, vt quæ diuinæ naturæ sit propior; ita tamen vt anima pulcritudinem & perfectionem aliquam accipiat à communione quam habet cum carne. *Caro lauatur, vt anima emaculetur, Caro vngitur, vt anima sanctificetur. Caro cruce signatur, vt anima muniatur. Caro per manus impositionem obumbratur, vt anima per Spir. S. illuminetur. Caro corpore & sanguine Iesu Christi pascitur, vt anima in Deo saginetur.* Quomodo ergo in remuneratione separabuntur quæ in operatione tam sunt coniuncta? Fieri certe hoc nullo modo potest, nisi Deum iniustum facere velimus. Anima est quæ incitat, mouet & impellit corpus, vt corpori nihil nisi obedientia relictum esse videatur. Et quemadmodum Deus iniustus foret, si corpus animæ, in faciendis bonis operibus socium, eorum meritis ac mercede priuaret; sic quoque non minus futurus esset iniustus, si animam quæ corpori in peccatis & malis operibus fuit socia, à pœna vel eximeret. Sed ad refellendam hominis huius vel monstri potius, non stultitiam sed insaniam Tertulliani mihi Philosophia & doctrina opus esset. Porro, vt Anabaptistæ mille potius mortes subeundas quam vel latum vnguem ab vllo religionis articulo discedendum esse docent, sic è contrario hic aduersum S. Pauli doctrinam (*e*) imo ipsius Christi Domini assertionem (*f*) aiebat 4. *peccatum non esse, aliquando Christum coram hominibus negare, modo in corde quis eum coram Deo confiteatur. Immo Apostolos stultitia insimulat, quod eam ob caussam crucifigi se atque excarnificari passi sint. Præterea hominis libertate indignum esse dicit, vt vni soli femina sit alligatus; eoque plures feminas vni viro licere ducere, vt cito Mundus hic quam Paradisus repleatur.* Et sicut Lutherus libros quosdam Biblijs subtraxit, sic pari audacia Dauid omnes libros Mosis è S. Scriptura extermiandos censuit, quod forte apud Lutherum legisset, *si quis Christiano Mosen eiusque præcepta obiecerit, ei dicendum esse: Apage ad Iudæos cum tuo Mose, Ego Iudæus non sum: nec quidquam mihi rei est cum Mose.* Itaque Lutherus etiam huic dementiæ facem prætulisse dici potest.

Metuens vero Dauid Georgius, ne in Imperio deprehensus, meritas lueret pœnas, cum familia sua & quibusdam discipulis Basileam commigrauit

a *In Apol. ad Gentes.* b *Anatom. Eccl. Cathol. par.* 1. c *Vid. Schlusselburg. lib.* 12. *& Reje. de Atheis. fol.* 16. *rat.* 8. *Anatomia Eccl. Catholica part.* 1. d *Gen.* 2 *Eph.* 5. e *Rom.* 10. f *Marc.* 8.

grauit, ibique sub nomine Ioannis à Bruel aliquã-diu latens An. 1556. moriturus prædixit, *se post triennium resurrecturum, suisque sectatoribus amplissima munera largiturum.* Quod dictum mirabile, non euenit quidem resurgendo; sed alio modo quam ipse præsciuit. Siquidem post mortem eius agniti ossa sepulcro extracta, & à carnifice vna cum ipsius libris cremata sunt, & discipuli eius aliquot publice errorem abiurare sunt coacti. Nec tamen vnà cum ipso impia hæc hæresis fuit exstincta, quum etiamnum in Belgio & Trans-Isalania Dauidistæ reperiantur, tantæ cæcitatis, vt magistri sui aduentum etiamnum præstolentur. Vanus tam in vno quam in altero propheta nec resurrexit, nec suis mirabilia manifestauit. Apoplexia enim correptus, vsu linguæ amisso, obijt, ossibus & reliquijs, vti diximus, combustis.

V Circa idem tempus nempe An. 1545. *Mennonistarum secta* prodijt, auctore quodam Mennone Simonis Frisio (a) qui Anabaptistarum deliria in methodum redegit. Hi ô summam blasphemiam (b) *negant Iesum Christum esse Dei Filium, è Maria Virginis substantia natum, sed dicunt eum substantiam suam è cœlo attulisse.* Hominem hunc notum sibi fuisse Lindanus scribit (c) qui per Frisiam, Hollandiam & Selandiam magnam animarum stragem dedit. Initio Lutherani Prædicantis officio in Ditmarsia fungebatur. A discipulis eius etiam armis res tentata fuit, direptis nonnullis oppidis, sed magna ex parte cæsi fuerunt; quamuis hodieque multi in Hollandia & vtraque Frisia reperiantur. Et sicut Lutherus seipsum Angelorum iudicem constituit: sic Menno & Angelorum & omnium terræ Principum iudicem se fore dicebat, vt Hosius scribit. Iidem alio nomine *Malsapi*, & in Frisia *Tibbæ* à Tibba quodam Mennonis coniurato vocari consueuerunt.

Ex alia parte in Polonia circa An. 1564. *Deistæ alias Trinitarij & Tritheistæ dicti*, exorti sunt à Georgio Paulo Cracouiensi prædicante Pauli Valentini Gentilis discipulo (d) qui & librum de controuersijs nostri temporis edidit & dicto anno Schema huiusmodi proposuit, quo se suamque hæresin luculenter depinxit. Templum repræsentabat, in cuius tecto Lutherus sedens tegulas deijciebat, Caluinus ad parietes collocatus eos concutiebat vi & machinis, ipse ad fundamenta consistens ea subruebat, dicens, *non omnia Luthero Deum dedisse, sed & Caluino sibi vero & suis maiora esse reuelata*, illi quippe in Ecclesia & sacris eius conuellendis reformando occupati fuerunt, hic in fundamento ipso Deo reformando laborauit. Hic & sui sectatores *tres Deos diuersis gradibus statuunt: Deum Patrem verum Deum; Filium Dei, non vnicum, Patre minorem; Spiritum S. & ipsum Deum, sed Filio minorem.* Iidem per summam contumeliam Symbolum S. Athanasij vocant *Symbolum Satanasij*. Stanislaus Baro Polonus, & Matthias Staduitius scribunt, Deistas opinionem suam Caluini, Martyris, Musculi & Bullingeri auctoritate defendere. (e) Certe Testamenti Noui exstat liber Anno M D XXX VIII. Tiguri impressus, in quo pro verbis illis, *Et hi tres vnum sunt*, legitur, *Et hi tres seruiunt in vnum.* Quo loco etiam consimiles heretici in Colloquio Franckenthalensi vsi sunt. Ex quo patet, quam de religione Christiana Lutherus bene sit meritus aperiendo puteum abyssi, & scriptis suis arma furiosis ac desperatis hominibus subministrando, de quibus illi omnia subuertant, & tandem ad omnium hæreseon culmen & fastigium, nempe ad Atheismum, & ipsi perueniant, & alios perducant. Inter hos quidam tanta fuerunt stultitia, vt Mundi tempora singulis Trinitatis personis attribuerint. *Deum Patrem aiebant Veteri præsedisse Testamento; sed postea sub Nouo omnem suam potestatem in Filij manus consignasse, qui legem suam siue Euangelium promulgârit, & Sacramenta instituerit; eaque ad tertium vsque Spiritus S. regnum duratura, in quo nullius quam tertiæ personæ futura sit notitia.* Habeo librum scriptum manu Ioannis Brocardi, celebris illius è Geneuensi schola progressi nugatoris, & Angliæ Reginæ dedicatum, hoc titulo, *De Secundo Iesu Christi Aduentu*, in quo pleraque similem fatuitatem vel insaniam potius redolent. Et tamen hominem hunc quem nos vidimus, & de quo etiam aliquid in libris nostris De Antichristo diximus, multi tamquam eximium Prophetam, sunt venerati. Historia nouæ in Francia Ecclesiæ, (f) Deistarum sectæ auctorem facit Gulielmum Postellum sed sine vlla auctoritate, probatione aut testimonio, idem nobis persuadere conatur. Sed quia magno huic, immo maximo omnium quos sæculum nostrum produxit viro iniuriam fieri, & Atheismi crimen falso impingi certo sci

a *Anatomia Eccl. Cathol. part. 1. Prateol. Rescr. Cudsem. Gaule. Genebrard. An. 1554.* b *Symb. Apost. Matth. 1. Rom. 1.* c *in dubit. & Tabul. Analyt.* d *Anatomia Eccl. Catholica part. 1. Vid. Epist. Polonorũ ad Senatum Geneuensem Canis. de corrupt. Verbi Dei. Epist. Deistarum ad Tigurinos.* f *Lib. 2. Hist. Eccles.*

ſcimus famam eius hoc loco à calumnijs vindicare, remque omnem vti ſe habet, vere enarrare conſtituimus.

Natus eſt Gulielmus Poſtellus in Normaniæ præfectura Barentonienſi, miſſuſque ad litterariũ ſtudia Lutetiam, breui perfectam Latinæ, Græcæ & Hæbraicæ linguarum cognitionem eſt adeptus; tanta diſcendi celeritate, vt libros non legere, ſed deuorare videretur, & vno die tantum proficeret quantum alij vix toto menſe. Mundum deinde luſtrandi & multorum hominum tam vrbes, quam mores videndi deſiderio, in Italiam profectus, Venetijs in fœminæ cuiuſdam notitiã (nonnulli Monialem fuiſſe aiunt, frequentia per domus hoſpitalitet pauperibus miniſteria exhibere ſolitam) peruenit, & ab eius liberalitate neceſſaria ad abſoluendum ſtudiorum curſum, vt & inſtitutã peregrinationem ſubſidia accepit. Hanc ille ſemper poſtea in ſumma habuit veneratione, nunquam aliter quam matrem ſuam appellans. Cæpe at tum ſumma illa omnium religionum confuſio, quæ hominis arrogãs ſua ſponte, vt verum fateamur, & curioſum ingenium ita perturbauit, vt diu quid crederet, aut q̃ potiſſimum ſequeretur religionẽ, incertus hæreret. Quare omnia Turcarũ, Iudæorum, & Chriſtianorum tam in Græcia quam in Germania & alibi habitantium myſteria excutiebat, ac libros quibus ea continentur, ſumma cura & attentione legebat. Tandem Romam reuerſus, in eam Societatem, quæ tum primum coibat (de qua in ſequentibus libris) fuit admiſſus. Sed quẽadmodum admirabilis ingenij magnitudo, & omnium fere linguarum, & ſcientiarum cognitio facile ei aditum aperuerunt; ſic nimia etiam, quæ longe ſupra nos ſunt peruestigandi, adeoque cœlũ penetrandi audacia fecit, vt breui inde ſit dimiſſus. Neq; enim vlla alia coercitio aut animaduerſio in hac Societate vſurpatur. Certe ſi in vllo alio, in hoc homine verum eſſe apparuit illud Ariſtotelis, *nullum ingenium magnum eſſe quod non ambitionis aliquid & arrogantia in ſe habeat*. Ex hac Societate egreſſus dum Venetias redit, capitur, & Romam mittitur, vbi ab Inquiſitione ad perpetuum carcerem fuit damnatus. Sed quia Deus perire illum nolebat in quem plena manu dona ſua effuderat, factum eſt, vt in quodam tumultu prorumpentis carceris cuſtodibus ac lictoribus elaſerit. Hinc relicta Italia, vbi, loquendi quod vellet, licentia ei ademta erat, Geneuam primum, deinde Baſileam conceſſit, tandem vero diligenter excuſſis Zuin-glianorum & Caluiniſtarum tum dogmatis tum moribus, in Franciam reuerſus eſt, à Franciſco Rege, ſummo litteratorum Patrono inter Regios Profeſſores receptus: quod ille munus magna cũ auditorum admiratione atque vtilitate adminiſtrauit. Non multo poſt libellus ab ipſo editus, matris ipſius Ioannæ, & Italica lingua Venetæ Virginis (*La Vergine Venetia*) nomen præferens, famæ occaſionem dedit vel ſuſpicioſis vel timidis aliterue affectis, *vti Daniđ Georgium ſe nouum Christum ad redemptionem humani generis miſſum iactabat, ſic Poſtellum ſibi imaginari feminas per matrem ſuam redimendas*. Sed quis credat in tantum tamq; exactum ingenium tam inſignem cadere potuiſſe fatuitatem, vel potius inſaniam? Scripta certe eius omnia quæ videre nobis contigit, nihil tale præferunt; & a perſonis honeſtis & fide dignis, qui familiariter illo vtebantur, accepimus, ipſum Poſtellum Mundi ſtultitiam ridere ſolitum, tam abſurdam opinionem de matre ipſius Ioanna concipientis, quum tamen totus ille libellus Venetæ illius feminæ, quam velut alteram matrem colebat, laudibus eſſet dedicatus, vt hæc quaſi nutritia ipſi perſolueret, nomenque eius immortalitati conſecraret. Neq; enim minus ei debere quam matri ſuæ Ioannæ exiſtimabat, quod huius quidem lacte eſſet enutritus, illius vero ope & ſubſidio tot tantaſq; peregrinationes confeciſſet, & ad eã doctrinam perueniſſet, qua Mundum veluti reſtaurare potuiſſet, ſi conſilio illius voluiſſet vti. Senem hunc multi Principes & docti viri, ad S. Martinum in Campo tunc habitantem, inuiſere ſolebant: vbi ſenex canus & barba ad vmbilicum vſque promiſſa venerabilis, tum omnibus tam ſanctis quam doctis admirabilem quandã maieſtatem præferens è cathedra tot tamq; graues ſententias fundebat, vt nunquã ab vllo viſus atq; auditus ſit, qui non ſummo illius rurſus videndi atque audiẽdi, & continuo ab ore eius pendendi deſiderio teneretur. Aiunt ſi quando, ita poſcente rei materia, vehementius diſſertare inciperet, oculorũ eius veluti igne ſcintillantium ardorem neminem ferre potuiſſe. Eius certe ſermonibus Carolus IX. Rex vnice fuit delectatus, eoque Philoſophum ſuum appellabat. Hoc interprete idem vſus eſt quum à Rege Ormuſio Legati (quorum princeps erat pecunioſus ille Aluarus Mendeſius) litteræ & munera, Bezoardici nempe lapides, veniſſent. Ferunt tum Poſtellum ad Regem dixiſſe poſſe ſe è Galliarum regno ad vltimos vſque Sinas ſine vllo inter-

 prete

prete ꝑficiscique quod omniū interjectorū tanto terrarum spacio populorū linguas calleret. Porro multis ante obitum suum annis Catholicam religionem unicè fuit amplexus abjectis omnibus quas admirabilis ingenij magnitudo cerebro eius olim fortè impresserat, opinionibus totū se Ecclesiæ permittens iudicio. Missæ sacrificium singulari devotione peragebat: sicut in vigilijs Nativitatis Christi media nocte, intenso admodum frigore sacrificanti, caput fumare videretur. Quoties vero ad verba Consecrationis pervenisset, extra se positus quodammodo videbatur. Ex hæreticis nullos magis oderat quam Sacramentarios Calvinistas: qui etiā eam ob caussam famam tanti hominis turpiter traducere ac denegare ausi sunt. (a) De ijs audi quid sentiat, quid loquatur. *Vos, inquit, qui mille contra Deum blasphemias effunditis, qui omnem Ecclesiæ contemnitis auctoritatem, qui velut bestiæ sine ullo sacrificio, sine ullis Christianæ religionis mysterijs vivitis; qui modum hunc loquendi Trinitas unus solus Deus, barbarum esse existimatis; qui denique præter formam nihil hominis habetis &c.* Eius sunt libri *De Orbis Concordia* quibus omnes hæretici, Judæi, Mahumetani, Pagani, facile refutari possunt, è quibus etiam auctor libri *De Veritate religionis Christianæ*, tum etiam è Lud. Vivis, Savonarolæ & Snecani scriptis, quidquid fere in eo probum est & laudabile, hausit. Singulari vero Dei benignitate ei contigit, ut in Catholica Ecclesia extrema sua vota redderet, animamque Deo consignaret, XC. fere annos natus, ultimis verbis testatum faciens quantū ab omnibus hæresibus pravisque opinionibus sui sæculi, abhorreret. Sed hæc de Postello satis. Jam ad alias sectas transeamus, nempe Novorum Ebionitarum (b) qui per Adamum quendam pastorem Anabaptistam in Lithuania suscitati sunt circa An. 1568. Hi Christum non Deum, sed merum hominem professi adversus scripturas, (c) & symbolū ipsum Apostolicum, legalia cum Evangelio servanda esse opinabantur.

VI. Inter has maximè detestabilis est eorū secta qui *Antitrinitarij* dicuntur, in Polonia, Lithuania, Moravia & Transilvania admodum frequens: cuius auctor fuit Michael Servetus Hispanus, qui è Lutherano Calvinista Antitrinitarius factus est, [illegible] adiunctis sibi Georgio Paullo, & [illegible] Prædicante in Moravia. Ex [illegible] prodierunt infelices illi & exsecrabiles hæretici, Blandratus, Alciatus, Socinus, Gentilis, Gribaldus, Lilmannus, Paulus Niger, Budneus, Glinanus, Silniscus, & alij, qui pestilentis suæ contagione Sarmaticos præcipue populos infecerunt. Sed quid horum originem longius quærimus? Lutherus hos omnes excitavit, scribens, (d) *Trinitatis nomen in Scriptura non exstare, sed ab hominibus esse [illegible]* Circa idem vero tempus quo Confessio Augustana sub incude erat, nimirum Anno MDXXX Servetus hæresis suæ fundamenta iecit, ex Arrij & Samosateni stercoribus exstructæ. E Mahumetismo etiam aliquid admiscuit; quod Hispanus Mahumetanorum in Africa consuetudine familiariter esset usus. Lutetiam deinde ad capiendum ingenij cultum profectus, Lutheranæ doctrinæ, cuius sequaces in Academia illa [illegible] delitescebant, venenum hausit: quod [illegible] gere & ipse cœpisset, in Delphinatum [illegible] cens comprehensus est, sed mox [illegible] partim eiurata Lutherana hæresi dimissus. [illegible] dunt postea operam suam typographo in corrigendis vel corrumpendis potius Biblijs locavit, inde in Germaniam profectus, libros suos de Trinitate, & Dialogos de Regeneratione, nec non Epistolas & Apologias quasdam publicavit: qui quidem omnes quamvis detestabili hæresi [illegible] in Comitijs Ratisbonensibus Anno MDXXXV. publice væni erunt. Inter discipulos seu asseclas eius Bernardus Ochinus quoque numeratur, ut Schlusselburgius libro XI. testatur. Genevam tandem abijt, ut cum Calvino sententiam conferret, minus sibi iniquum fore sperans; quod ab eo scriptum legisset, verba illa *Sancta Trinitas Unus Deus*, tamquam barbariem spirantia, minime sibi placere, (e) Sed & intellexerat Calvinum Lausannæ tribus illis symbolis subscribere noluisse, ideo præcipue quod in Niceno Filius *Deus* appellatur, ut Galenus in Farelli defensione scribit: eundemque negare ex verbis illis *Ioannis* 10. *Ego & Pater unum sumus*, vinci posse, Filium esse eiusdem cum Patre Substantiæ, valdeque errasse antiquos illos Patres qui [illegible] hoc ad probandam personarum Trinitatis [illegible] substantialitatem abusi sint. Sed Servetum [illegible] multum fefellit. Neque enim Geneuæ [illegible] ber-

a Vide Iordan in Resp. ad Danæum. b Anat. in in Eccl Cath Coccius &c. c Ioan. 1. Act. 15 Gal. 5 In serm. Evang. Dom. Trin. e in Epist. Calvini ad Calvin. f. 63. & Tigu. da Genau. inter Calv. epist. 119.

bertatem inuenit quā in Polonia reliquerat, sibique se suum duce & inclemenzi ... intellexit, a quo vt paucis ... addictus Anno MDLV ... miser hominis supplicio ... ceptam in animis multorum suspicionem ... (a) ... legatus post mortem Serueti ... Trinitatem oppugnabant, & ... quod ... Ecclesia ... O *veneranda Trinitas* ... volu... O *veneranda Bonitas*. Sed & voci illi ὁμοούσιος siue *Consubstantialis*, primā ab Atrio motam ... post duodecim fere sæcula rursus intentarent quod in Sacra Scriptura non exstiteret. Iidem Iesum Christum pro Propheta tantum habent ... aiunt tunc quum in Iordane baptizatus ... e cœlo vox illa audita esset (b) *Hic est filius meus dilectus*, in filium a Deo adoptatum fuisse Annon hi ... idem Cerinthi & Ebionis fuit error, Hieronimo teste? (c) Et quia Trinitatis mysterium hi homines comprehendere non possunt, vnum tantum Deum sine vlla personarum distinctione esse volunt. E contrario Deistæ de quibus supra dictum est *Deos tres faciunt* in qua secta antesignanus nostro tempore fuit quidam Petrus Gonesius & ... quidam Farnouius nomine Ex illis & ... Steinbergerus Melanchthonis discipulus qui Anno M D ... X religionem in Polonia vehementer turbauit *malle se ait ad monasteriū suum redire quam in Spiritum S. credere, quum Spiritus S. diuinitas neque ex nouo Testamento, vti nec ipsa Trinitas probari possit. Se quidem ad ... non posse, vt quidquam credat quod non in Verbo Dei expressis verbis contineatur. Quoties Trinitatis nomen audiat: nomen id femina cuiusdam sibi videri quæ tres habuerit maritos.* Non opus est ... ad eiusmodi blasphemiarum perstigandam originem longius abeamus. (d) Lutheri ... Durateus ille equus fuit, e quo omnes isti Sinones ad veterem illam Troiam vt sic loquamur, nempe Ecclesiam euastandam prodierunt. Budneus vnus ex Serueti discipulis, è S. Scriptura xx. loca seu auctoritates collegit, quibus probare nititur Spiritum S. Deum non esse. Resitius vero narrat, Lithuanum quendam Equitem morti iam vicinum quum symbolum recitaret Apostolicum, & verba illa, *Credo in Spiritum S.* iam protulisset statim subiecisse, male à se dictum. neque enim in Spiritum S se credere ac mox infelicem animam efflasse.

VII. Erasmus tantam sectarum ac diuersarum opinionum ... quotidie pullulare videns atque audiens, Atheismum quam mox me ... facile conijcit, iuxta illud quod in Apocalypsi S. Ioannis ... Lutheri ... stellæ de cœlo cadentis tempore esse præfiguratum ... prædicationes ex eo ex ... seu locustis dicitur præesse Angelus dictus *Exterminans*. Hinc in epistola ... ad Belgas suos scribit, *Nouos illos ... nihilo meli res esse Iudæis & Turcis, vt qui licet Christum Prophetam quidem, aut etiam Deum aliquando appellent, eiusmodi tamen Deum qui Mose & Prophetis maior non sit.* (e) Et tamen Antitrinitarij hunc eundem erroris sui patronum facere non dubitant. (f) Aiunt enim, *à Luthero & Melanchthone tamquam Mose & Aarone crassiores errores esse detectos ... profligatos Post hos Zuinglium, Caluinum & Martyrem, velut Esaiam, Hieremiam & Ezechielem, subtiliores in lucem protraxisse ac confutasse. Tandem vero Seruetum & Erasmum, destructo in primis Trinitatis ac Deitatis Christi & Spiritus Sancti commento, velut Christum & Sanctum Ioannem, Euangelica legis perfectionem attigisse.* A Lutheranis ijdem aiunt Papatus tectum deiectum, à Caluinistis muros subrutos, a se vero ipsa fundamenta esse euersa Sed de his ... erit dicendi campus quando de Polonia ... erit. In Erasmi quidem libris nihil ... ac ... quod ad Arianorum erroris patrocinium faciat, nisi forte quum ait in Præfatione S. Hilarij Operibus præfixa, *A nobis Spiritum Sanctum Deum appellari, quod antiqui numquam facere ausi sint*. In quo valde errat Erasmus. Iustinus enim Martyr ait, *Spiritum S. eiusdem esse cum Patre & Filio natura atque essentia* (g) Clemens Alexandrinus dicit, (h) *Spiritum S veritate esse omnia, ad quem & per quem sint res omnes.* Eusebius Alexandrinus *Patri & Filio consubstantialem appellat.* (i) S Athanasius dicit, *Spir. S. Patris esse substantiam, eandem cum Patre & Filio Deitatem.* Idem S. Basilius aduersus Eunomium (l) S. Chrysostomus (k) & S. Augustinus ... testantur. Sed de Erasmo, & quomodo is initio diuersarum opinionum quæ tum inundauerant, torrente abreptus, ad Catholicæ Ecclesiæ senten-
tiam

a Vid. Pisan. in Concil. Nicen. b Luc. 3. 22. c In Cath. Test Script. Eccles. d Vid. Stapl. de Luth ... e In Præf. lib. ... Basil de Spir. S. f lib. de ver. & fals ... Dei Pat & fil cap 1 g In Expos. fid. h Lib 5 Pæd. c. 12. i In Nic. Conc. disp. cont. Arria k De Spir S. lib. 3.

tiam tandem se totum conformaric, alibi dicam. Ex Antitrinitarijs illis vix quisquam maiori contentione pestiferam hanc doctrinam propagauit, quam Georgius Paulus, de quo supra aliqua mentio fuit facta, *homo ambitiosus, impudens, impius, blasphemus*, vti à Schlusselburgio Lutherano appellatur, eam ob causam præcipue, quod scribere ausus est Lutherum scintillam tantum aliquam veritatis habuisse, sibi vero ac socijs plenam victoriam & triumphum deberi.

VIII. Sed & Petrus Stator & Georgius Blandratus in eodem stadio vehementer desudarunt. (*a*) Et hic quidem Albæ cum Lutheranis disputans, aperte fassus est à Luthero sibi primùm ad pervidēdam veritatem, quam coram Senatu Genevensi confessus, & quam etiam ad extremum usque spiritum defendere paratus sit, oculos esse apertos. Id vero illis negantibus, Commentarios Lutheri in primum Caput Geneseos protulit: Sane Lutherum ad Arrianismum sensim delapsum, quum alia tum illud suspicionem facit, quod non multo ante mortem è Litania verba illa tolli iussit. Sancta Trinitas, vnus Deus miserere nobis. (*b*) Deinde etiam Lutherani per Austriam Prædicantes, ex Colloquij seu Conuentus inter ipsos habiti decreto, solēnem illam omnium precationum, quæ in Ecclesia fiunt clausulam, *per Christũ Dominum nostrũ*, immutarunt, substituētes illa verba, *Per Christũ seruum tuum fidelem* Sed Lutherani culpam blasphemiæ huius doctrinæ non magistro suo, sed Zuinglio & Caluino imputandam esse cōtendunt. Illa certè ad SS. Trinitatem directa precatio Caluino nunquam placuit, quod barbariem saperet. Idem aperte scribit, *Filium non esse è substantia Patris genitum. Personas Trinitatis nihil aliud esse quam proprietates*. Quin etiam voces illas, *Persona, substantia*, plane abolitas atque oblitteratas cupiebat. Deum immortalem! in quas tenebras incidunt qui clarum intueri solem non dignantur! Sed, meo iudicio non errauerit quis, si vtrique tam Luthero quam Caluino blasphemam hanc doctrinam acceptam ferendam putet. Blandratus certe cum Lutheranis disputans, Lutherum; cum Caluinianis, Caluinum auctorem producebat. Cum Prædicante quodam Caluiniano aliquādo colloquens, eum rogavit ut quæ à Calvino *cap.* III. *&* XV *Institutionum* de Iesu Christo scripta essent, inspiceret: quod ille facere plane recusabat. Stancarus, (*c*) *Tua*, inquit, *ô Caluine, de Filio Dei doctrina, tota Arriana est*. Sed & in omnibus Catechismis nullũ de Trinitate verbum; & in omnibus Precationũ formulis nullā ad Dei Filium aut Spiritum Sanctum videas, legas audias. Hinc Schlusselbergius Lutheranus, *Negare* inquit, *non potestis, vestras omnes Ecclesias quas Reformatas dicitis, Arrianismum sapere. Magister noster Lutherus hanc pronunciauit sententiam, omnes Sacramentarios Arrianos esse*. Sed & operæ precium est audire quomodo de nouis his Arrianis in Catalogo suo hæreseon loquatur. *Doctrina Caluini*, inquit, *pessimam Arrianorum hæresin produxit, vt ipsi fatentur*. Sed & quantum à doctrina illa absint, exemplis demonstrari potest: quorum vnum hoc loco allegare sufficiet, nimirum Adami Neuseri, Prædicantis olim Heidelbergensis primarij; qui è Zuinglano Arrianus, ex Arriano denique Mahumetista factus. Constantinopoli cum multis alijs Caluinistis circumcisus fuit. (*d*) Idem non multo post, An. scilicet MDXXIV. die 11. Iulij. ad Stephanum Gerlachium sua manu scriptam epistolam misit, qua testatur, *nullum sibi Arrianum notum esse qui non Caluinista fuerit. Tales fuisse Seruetum, Blandratum, Paulum, Alciatum, Dauidem, Gentilem, Gribaldum, Siluanum, & alios eoque qui Arrianismum vitare velit, ei Caluinismum fugiendum esse*. Has noui huius Musulmani litteras idem Gerlachius Tubingæ honesto ac mihi noto viro inspiciendas dedit, qui suis oculis eas vidisse ac legisse se mihi testatus est. Ite Geneuenses, si placeat, & inspicite quæ Ioannes Matthæus in libro suo *De cauendo Caluinistarũ fermento* de vobis scribat. Negari certe non potest, & quidem ipse Beza in vita Caluini fatetur, omnes illas hæreseon sordes quas Italia euomuit, Geneuæ fuisse collectas. Initio more in scholis vsitato quæstiones eiusmodi proponebantur: tandem vero aperte in Senatu quoq; cui Caluinus interetat, asserebantur. Sed cum Caluino Dictatore cuncta ibidem gererentur, ipsius Confessioni Fidei plerique quidem subscribere coacti sunt; sed penna sola persæpe, cor vero procul erat ab eâ. Nec mora, vbi apostatæ illi vident merces has eo loco, vnde primum eiusmodi hæreticas merces pangendi exemplum luculentum erat acceptum, parum gratas esse, alius aliò dilabi cœperunt, vt venales eas alibi proponerent ita factum est

a Vid. Symler in præf. lib. de ætern. Dei filio. b Staph. in epist. ad Episc. Agriensem. Crom. lib 8. Hosi. in epist. ad Ducem Prussiæ Caluin. cont. Val. Gentil & 1. epist ad Polonos. Inst. lib. 1. cap 13. sect. 19. & 23 ibi. sect. 25 c cons Geneu. f. 118. d Georg. Eder. in 2 part. loq. Euang.

est vt Geneua fieret sentina, in quam Italia Galliaque sordes vniuersas apostatantium sineret immanare, sed eiusmodi sentina ex qua tanquam saturigine collectitia rursus peiore admistione Caluinianoi Spiritus emanarent in reliquum orbem, maximè septentrionem. sæpius quidem . Caluinus eiusque sectatij cum huius farinæ hominibus congressi ac colloquuti sunt, sed nullo cum fructu, vt Sendomiriensis An. 1568. cum Trideitis (a) & ibid. An. 1570. cum Ministris quarumlibet sectarum (b) & Cracouiensis An. 1573. iterum cum Ministris cuiusuis sectæ (c) & Vilnensis An 1577. (d) & alterius cuiusdam Anno MDLXXXI. celebratæ Synodi exitus testantur. Vos enim, siue Lutherani siue Caluinistæ, vel inuiti fateamini necesse est, si ex vna scriptura res agatur, Nouis his Arrianis &c. cedere vos coactum iri, non minus quam Patres olim Veteribus Arianis, nisi ad vnanimem Ecclesiæ consensum & Traditionem, illorum exemplo, confugiatis. Hæc enim illos docuit, *tres personas consubstantiales esse, seu eiusdem naturæ & essentiæ, quas nos adoramus vnum Deum in plenitudine Trinitatis, & æqualitate Trinitatis, in vna sola Deitate: sic vt substantiæ singularitas non confundat personarum pluralitatem, & Trinitatis distinctio Deitatem non separet, quæ Vna tantum est; sed maneat vna Trinitas, & trina Vnitas. Itemque in Iesu Christo duas quidem & perfectas esse substantias, sed vnam tantum esse Personam; vt nec naturarum distinctio personæ vnitatem separet, nec substantiarũ distinctionẽ confundat vna persona. In Deo vnam tantũ esse substantiã, sed tres personas: in Iesu Christo, duas substantias, sed vnam personam.* Dic sodes quisquis es, qui nihil nisi S. Scripturam, nihil nisi expressum Dei Verbum audire vel recipere vis, quibus armis contra hos pugnabis? qua ratione te ab infinitis quæ ab ipsis afferuntur argumentis extricabis, nisi Traditionem & Ecclesiæ consensum velut pro sacra habeas anchora? Sed infelices hos relinquamus; & ad alios eorum socios ac similium hæreseon Architectos transeamus, at præcipuos tantum. Omnes enim quis recenseat? De illis quidem vbi de rerum, in Polonia & vicinis locis mutatione agetur, nouus dicendi campus aperietur.

De Georgio Blandrato Italo illud hoc loco tantum addam, ab eo in Transiluaniam transgressо, Ioannem Secusium, Principis medicum imo principem ipsum Lutheranum, inde Caluinianum, ac tandem Arrianum factum. Principis huius casus multos alios quoque impulit secumque traxit. Biblia vero tum misere admodum corrupta sunt, quæ Blandratus à Iacobo Palæologo in Græcam, & à Polono quodam Matthæo nomine vtroque Antitrinitario, in Hebraicam linguam verti curauit, vt nouis substitutis vocibus & phrasibus, sensum euerterent, suisque opinionibus accommodarent. Porro Blandradistar. m hæresis fuit, præter alia infanda, ab Apostolis solum Deum Patrem & vnum hominem Iesum Christum fuisse prædicatum, sed postea à Catholicis esse excogitatam Trinitatem, & duos in mundum inuectos Christos. Ab Apostolis fuisse prædicatum, illico post Ascensionem Domini adfuturum Antichristum & Ecclesiam aboliturum, idque iam pridem factum esse, ac Christi regnum interijsse funditus. Iidem coniunctis sibi Caluinianis & Bezanis Ministris in Polonia & Transiluania, asserebant tres personas esse tres Deos & huius doctrinæ testes Caluinum, Bezam &c. Caluinianos primores citabant. (d) Hinc B. za Statorium Blandratæ sociũ acriter suis epistolis perstrinxit. (e) Porro Blandrato aiunt à nepote pecuniæ eius inhiante vel alia causa mortem acceleratam præfocatione: de quo vide plura infra in Hungariæ & Transyluaniæ historiâ.

DE MVLTIS SECTIS TAM ABsurdis quam impijs.

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

I. *De AntiMarianis, & alijs Deiparæ Virginis hostibus.*
II. *De stirpe B Virginis.*
III. *De Antinomis, Boquinianis, Hutistis, & Inuisibilibus.*
IV. *De Libertinis.*
V. *De horribili Effrontium secta, & Valentinianis.*
VI. *De nouis Flaccianis, Manichæis, & Samosatenis.*
VII. *Misera imperitæ plebis stultitia.*

a *Anatomia Eccles. Cathol. Tract. 2. pag. 113. Bzouius in M.S. Tomo xxi. Annalium.* b *ibid. pag. 115. Anatom.* c *ibid. ead. pag. Anatomia.* d *pag. 116. Anatomia cit.* e *Anatomia Eccl. Cathol. Tract. 1. ex AA. ibi citatis pag. 21 & 22.* f *Epist 16.*

VIII. *De Suuenckfeldio novæ hæreseos auctore.*
IX. *De Spiritualibus.*

1. SEd nec tu, ô Sancta Dei Genitrix, hæreticorum nostri sæculi morsus effugere potuisti: nec quisquam fere Ecclesiam oppugnavit, qui te simul oppugnarit. O scelus! Etiam Antimarianorum nomine quidam gloriantur; & ut Antitrinitarij illi filio tuo nostro Redemptori divinitatem, sic illi Virginitatis laudem tibi ereptum eunt. Tam in te quam in illum iniurij, dum Θεοτόκον te, id est, *Deiparam*, appellari non ferunt. Aiunt infernales linguæ, serpentis illius, cuius caput illa contrivit, progenies Mariam alios quoque liberos habuisse, quod ipsum olim Cerinthus dixit, teste Irenæo (*a*) nempe, Mariam non solius Jesu Christi fuisse matrem. Idque Sacram Scripturam celare non potuisse, dum fratrum Christi mentionem facit. (*b*) Sed errant, ad litteram non ad rem attendentes. Si enim hæc sit vis eius vocis ut *Frater* solum notet eos qui ex eodem patre vel matre corporaliter prognati sunt dicendum quoq; erit ex Gen. 14.14 Loth Abrahæ fuisse *fratrem*, qui tamen ex Gen. 14.12. manifeste fuit *filius fratris* Abrahæ. Et Laban eadem ratione *frater* fuerit *Iacobi*, qui tamen avunculus fuit. Gen. 29. Nec hac iniuria contenti, *ceteris feminis similem vel æqualem eam faciunt*, (*c*) *sexus illius vitijs obnoxiam, & in peccatis conceptam.* Sed quodnam vitium, quod peccatum esse potuit vel in corpore vel in anima eius quæ sacrarium fuit divinitatis? (*d*) An divina maiestate dignum erat, è corpore sordibus infecto nasci? Sed hanc nobis doctrinam novorum Evangelicorum schola peperit; illa vetus Nestorij fuit hæresis ab infelici homine Steinbergero, Prædicante in Moravia, renovata. Melanchthon *Mariam non pluris quam quamvis aliam feminam peccatricem sibi esse dixit* (*e*) Alius *non minus eam peccato & damnationi quam Adamum & quemvis alium hominem obnoxiam fuisse contendit* (*f*) *Peccatum æterno supplicio dignum ab ea commissum* scribit Spangenbergius. (*g*) *Æternam meruisse damnationem* prodidit Brentius (*h*) *Ambitionis & vanæ gloriæ accusat Oecolampadius.* Audi quid Centuriatores dicant. (*i*) Aiunt, *omnes Patres errasse in eo, quod dicunt, Mariam Virginem singulari privilegio à peccato fuisse exemptam, nec quidquam vitiosum aut inquinatum in anima eius fuisse. Relicto enim Iesu in templo, non minus peccasse, quam ipsam Evam, humanum genus perdendo. Unum & solum Iesum Christum à peccato esse immunem.* Sed quis Catholicorum hoc negat, inepti? Solus Christus sine peccato est per naturam, tam ratione hypostaticæ unionis, quam quod divina voluntas suppositum regebat: at B. Virgo per gratiam: *Maculam in ea non esse*, dicit Sapientia *Virgine hac nihil post Deum integrius, purius, ac mundius cogitari posse*, testatur S. Athanasius. Diabolus ipse per Mahumetis os fateri coactus est, *in hanc unam Virginem nihil sibi iuris aut potestatis fuisse.* Virgo ante partum, & post partum Verbi increati, quod creavit cælum & terram. Et vos qui veri Christiani videri vultis, nō solum in dubium ista revocatis, verum etiam in dubio habetis. Scribit Calvinus, (*k*) *eam si virginitatis servandæ votum fecerit, Deo illusisse.* Et alibi ait, *ex malitia quadam potentiam Dei ab ipsa circumscribi ac contrahi; uti antea à Zacharia quoque.* additque *operam ludere, qui ab omnibus eam vitijs eximere velint.* Petrus Martyr (*l*) *Non oportet credere inquit, eam perpetuo fuisse virginem.* Et Beza in Colloquio Possiaceusi, (*m*) *Quid hoc refert?* ait. *Cur hoc credam, quū S. Scriptura nihil de hoc certi asserat?* Quod ille responsum in suis ad Condæum Principem literis reperit probatque. Sic quoque Copronymus Iconomachus loquutus est, *Christum scilicet natum esse ex matre sua.* O indignum facinus! Hascene eam quæ salutem mundo peperit, contumelias pati? de qua pessimi non aliter loqui norunt quam de vilissimo Mundi reiectamento, ut Lutheri, (*n*) & Brentij (*o*) scripta testantur. *Incertis prognatam parentibus*, Centuriatores (*p*) scribunt, quamvis Scriptura aperte dicat eam de tribu Juda, & è regia stirpe Dauidis fuisse ortam.

Sed quid horum improbitatem miramur? quū & olim Manichæi sic locuti sint, Augustino teste.

(q) &

a Iren. l. b. 1 cap. 25 b De Antimarianis Vid lib. Hieron. ad Hamgelle ad Carol. Duc. Borbo. Cassand. de duab. natur in Christo. Coccius lib. 8. Thes. Cath. 14 & 19 c Calvin in Har. d Matth. 29. e An. in cap. 12. Ioan *[illegible]* expos. Evan. de conception. Christi. g Postill in Dom. post Epiphan Ann in cap. 2. Ioan. i Cent. 11. cap 4. Cent. 9. 1. lib 1. Cent. 2 & 4. De Concept. Virg. c. 18. Gregor. de Valent. lib. 2. de Euchar. cap. 2. Marlor. in cap 1. Luc k Cal. Harm. in cap. 1. Luc. ver 34. In cap. 4. ad Rom m Bez. in praef N. T. Conft. Mag. Ann pag. 14. n Luth Postil. Evang. de Ann. o Brent. in Evang. p Centuria 1. cap 10.

(q) & Celsus Apostata, vt Origenes (r) ait, ignobilem eam & rusticam appellarit. Sic nuper vnus, Evangelicorũ in Francia numero, S. cœlorũ Reginæ genealogiã carpere ac vellicare aggressus est, contra diuina S. Matthæi & S. Lucæ testimonia: quorum ille ab Abraham vsque descendendo, alter ad primum parentem Adamum ascendendo, Iosephi putatitij Saluatoris nostri parentis genealogiam deducit. An vero vlla certior aut vetustior genealogia, quam illa Matthæi ac Lucæ Euangelistarum dari possit? non credo. Voluit enim Deus vt omnium tribuum & familiarum registra à Synagoga, in qua Dei erat Spiritus, qui est *Spiritus veritatis* infallibilis, diligenter asseruarentur, eum in finem præcipue, vt veritas promissionum ipsius de Messia Abrahamo factarum, qui è tribu Iuda & familia Dauidis nasci debebat, liquido cognosceretur. Sic etiam æterna Sapientia omnia quæ ad Messiam seu Vnctum Domini pertinent, certis quibusdam signis notauit, ne quis deciperetur. Hinc videmus tempus & locum Natiuitatis a Prophetis prædicta. tum circumstantias vitæ, passionis & mortis ipsius: nec non qualitates eius quæ fructum hunc benedictum in ventre suo portatura erat expressas. Et quanquam ex Græcis ac Latinis Patribus possem ostendere à B. Luca Genealogiam B. V. recenseri vti à S. Matthæo genus Iosephi, tamen si quis hoc vellet negare, illum ego Beati Hieronymi ratiocinatione conuenirem dicendo, quod quamuis Sanctus Iosephus Saluatoris nostri pater non fuerit; quia tamen eum ab infantia educauit, Virginemque Mariam antea sibi desponsauerat, ob eam causam ipsius Iosephi Genealogiam esse ab Euangelista contextam, vt ex ea B. M. V. genealogia intelligeretur. (s) Illa enim lex in lib. Numer. cap. 36. & vlt. expressa legitur, *ne feminæ alijs viris quam qui de ipsarum tribu, nubant, itemque vt omnes viri ducant vxores de tribu & cognatione sua, quo hæreditas permaneret in familijs, nec sibi miscerentur tribus.* Et hoc quidem petentibus Iosephi posteris, ita fuit decretum. Sic igitur Spiritus S. Iosephi genealogiam describens, & ab Adamo, per Abraham, Iudam & Dauid deducens, satis indicat Mariam Virginem Iosepho desponsatam, ex eadem fuisse stirpe. Huic rationi si Antimarianus se opponat, dicendo ex Tribu Leui licuisse ducere & duci de alia familia, & sic Mariam posse ex Leui tribu assumptam videri, huic respondebitur illud: licet tribui Leui, cui nulla certi fundi erant assignati, cum alijs tribus, vt cum tribu Iuda &c. contrahere nuptias liceret, ac præsertim cum filiabus quæ hæredes non essent: Mariæ tamen Virgini tamquam vnicæ familiæ suæ & hæredi nulli nisi qui de tribu sua esset, nubere licebat. Sed & ad præcidendam omnem dubitationem, Euangelistæ, dictante Spiritu Sancto, veram Saluatoris nostri genealogiam ex linea masculina Abrahæ, Iudæ, Dauidis, &c. describere intendunt, è qua Saluator secundum promissiones Patriarchis illis factas, nasci debebat. Quod sane fieri non potuit, nisi Sancta Maria Virgo, è qua sola Christus carnem assumpsit, ex eadem tribu, & familia, nimirum, Abrahæ, Iudæ & Dauidis fuerit, ex qua eius sponsus. Hæc ad os impuris illis hominibus occludendum sufficiunt, ac præsertim exsecrabili illi *Simoni Budnæo*, qui doctrinam hanc Antimarianorum præter alios Ebionitarum Nouorum de Christo in Lithuania disseminauit. Nos cum Sancto Ambrosio dicamus (t) *Claudat os calumnia, taceat hæresis, nec vllum contra Dei matrem contumeliosum verbum proloquatur.* Bredembachius in Historia Liuonica narrat, feminam quandam huius sectæ in Festo Assumptionis Diuæ Virginis ancillæ mandasse vt balneum calefaceret; excusantem se vero, & diei illius atque ipsius D. Virginis reuerentiam obtendentem, his verbis increpuisse: Abi superstitiosa, & fac quod te iussi. Maria femina fuit vt ego, & nihilo plus. Quid fit? Inijciuntur in fornacem ligna, subijcitur ignis, nec tamen illa ignem concipiunt: mox vero delapsus è cœlo ignis vniuersam domum corripit, & in cineres redigit.

III. Ad alios iam venio. Ac primum ad *Antinomos*, id est, Legis aduersarios: quorum auctor fertur Ioannes Islebius Agricola & Iacobus Schenkius Lutherani Anno 1538. (u) Aiunt quidem hunc à Luthero persuasum, errorem agnouisse ac reuocasse: sed Luthero mortuo ad vomitũ redijsse, testatur Theologi Islebienses. Hi noua sua Theologia, quã Schlusselburgius in LXV. redigit articu-

a *Lib. 13. contra Faust. cap. 9.* b *lib. 1. & 2. contra Celsum.* c *in cap. 15. Matthæi.* d *Epist. 7.* e *Vlenberg. Vita Melancht. cap. 12. num. 3. & Vit. Luth. c. 29. Anatomia Eccl. Cathol. Trac. 1.* f *Lib. 40.*

culos, (*a*) latissimam omnibus vitijs & flagitijs fenestram patefaciunt, uti Lutherus quoque in libro de Concilijs. *Quamvis scortator sis, latro fur, &c. crede & salvaberis. Quisquis Evangelij promissis crediderit, salvus erit. Quicquid libet, licet, modo in Christū credas.* (*b*) Annon hæc eadem initio fuit Lutheri doctrina? Nullum iustitiæ Antinomi, sed misericordiæ tantum locum concedunt. Nullos esse diabolos credunt; ut Athei, nullum Deum.

Ex his prodierunt qui *Infernales* ac *Inferiales* dicuntur, (*c*) qui Infernum nihil aliud esse dicunt quam sepulcrum, ut ita descensus Christi ad Inferos, de sepulchro eius tantum sit intelligendus. Hunc intellectum articulo huic Lutherus primus affinxit, quem Bucerus, Beza & alij sequuti sunt. Et hic id in bonus Doctor, ut Inferni metu Mundum liberaret quæ de eo dicuntur risui habet, & fabulas esse dicit: quum etiam ipsi diaboli nondum sint in inferno (vide Commentarios in II. caput Jonæ) neque animæ in Paradiso, quæ extremum illud Judicium exspectantes, tum demum ad suum quæque locum profecturæ sint. Sunt alij qui *Boquiniani* vocantur, (*d*) à Boquino totum magistro, qui docuit, Christum non pro malis & improbis, sed pro fidelibus tantum esse mortuum; eoque frustra malos ad mensam Domini accedere. Post hos exstiterunt *Hutistæ* al *Hutitæ* (*e*) qui ad certum & præfixum tempus extremi Judicij diem continuo exspectant; & quamvis toties hactenus deceptos se viderint, illum tamen non minus pertinaciter quam Judæi Messiæ sui adventum, exspectant. Filiorum Israel nomen sibi vindicant.

Porro Hutistæ à Joanne quodam Hut appellati, qui in carcere mori quam ab errore discedere maluit. *Invisibiles.* (*f*) ut Staphylus scribit, docebant Ecclesiam visibilem esse non posse, ut quæ in cordibus Electorum sita, soli Deo nota sit. Hunc errorem Calvinistæ quoque amplexi sunt, qui quum Ecclesiæ suæ originem demonstrare non possint, invisibilitatis ei sepatium seu velum obduxerunt. Sed frustra. Si enim invisibilis esset Ecclesia, is qui prima eius fundamenta iecit, frustra nobis mandasset *ut fratrem incorrigibilem Ecclesiæ indicaremus.* (*g*) Quomodo ergo verba faciemus ad eum qui à nobis videri non potest? Annon vanum hoc & ridiculum fuerit fratrem corrigendi remedium? Et S. Paulus Apostolus Episcopis & Presbyteris Ephesinis mandans, *ut attendant sibi & universo gregi, in quos Spiritus S. ipsos posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine suo,* (*h*) annon, inquam, rem impossibil in illis mandat, si Ecclesia videri non potest? Annon pulchrum sit spectaculum videre Pastorē cum pedo per campos hinc inde errantem, & voce ac fistula oves, quæ tamen nullæ usquam apparent, vocantem ac ducentem? Quomodo vero illud intelligendum est quod *S. Paulus & Barnabas Antiochiæ Ecclesiam congregasse dicuntur* (*i*) si Ecclesia est invisibilis? Quid ergo congregarunt? an phantasmata; aut Democriti atomos? Idem S. Paulus in Actis *Ecclesiam non semel salutat.* (*k*) Quamergo? an Chimæram, quam nunquam quisquam vidit? Non ita est: sed *Ecclesia ab Oriente usque ad Occidentem splendoris sui radios iacit* ut Origines ait. (*l*) Chrysostomus dicit *facilius esse obscurare solem quam Ecclesiam* (*m*) Et Cyprianus, *Ecclesiam lumine Salvatoris circumdatam, radios suos undique spargere ait* (*n*) Augustinus vero *cæcos esse eos affirmat qui magnum & excelsum hunc montem, Ecclesiam nempe, videre nequeunt.* his atque innumeris argumentis territi Invisibiles eo se, duce Molinæo & alijs mendaciorum fabris, convertunt, ut duplicem faciant Ecclesiam Christi, unam Visibilē comprehendentem & malos & bonos & reprobos & electos, aliam Invisibilem solos bonos, solos electos & salvandos complexam. Sed, ô iterum cæci, frustra vobis talia consuitis perizomata filij Adæ. *Una est Christi Ecclesia* ut & vir unius uxoris caput, non duarum. Itaque scyllam fugientes incidistis in charybdim & declinantes malleum, impingitis in incudem, revertimini ad metam potius, & nolite diligere vanitatem & quærere mendacium.

V. De *Quintinistis* porro agamus qui à Quintino sartore natione Picardo etiam *Picarditæ sunt* nominati, orti Anno MDXXV. tum quum quisque novam sibi fabricaret hæresin, in Brabantia alij A. 1528. assignant. Iste Quintinus una cum Copino Insulano (*o*) Caput horum fuit & dux magnæ illius *Libertinorum* cohortis, omnes religiones amplecten

a *Lib* 40. b *Tom.* 1 *Coll Mensal. Alber. in præfat. de lib. in Carolstad. Chytræus. Schlusselburg. Tom.* 7. c *Vide Staphil. Confess. Mansfel T. de Antinom. fol.* 89 *Luth. tō.* 4. *Jen fol.* 43. *Luth de Conc. In cap.* 27. *Matth Beza in c.* 2. *Act* d *Anato. Eccl Cathol* e *Anatomia Ecl Cath Tr.* 1 f *Anato loc cit.* g *Matth* 18 h *Act* 20. i *Act* 14 & 15. k *Act.* 18 l *Orig. hom* 30. *in Matth* m *Chrys hom* 4 *in cap.* 6. *Isa.* n *lib.* 5. *cont Parm.* o *Anatom. Eccl. Cathol.*

plectentis, nec ullam tamen habentis *Deo aiunt perinde esse quomodo quisque ipsi serviat. Nullum esse peccatum nisi eorum opinionem, qui se peccare putant: Infernus illis est Timor Dei: Paradisus conscientia divini iudicij timorē contemnens. Ex his, si qui Deum esse credunt, eum tamen in throno suo minime fatigandum censent. Quid enim, inquiunt, istiac minutia ad ipsum?* Hæc illi a Luthero didicerunt, qui in Captivitate sua Babylonica ait, *Deum nihil curare quid nos faciamus.* Ij enim dicunt, *quemadmodum homines diversis ferculis & cibis, sic Deum diverso cultu delectari.* Hæc eadem Themistij Philosophi fuit sententia, dicentis, Divinæ essentiæ eam esse magnitudinem & sublimitatem, ut tamen diversis modis, ad eius cognitionem pervenire queamus. Jacobus Curio in Chronologia sua testatur, (a) in Palatinatu Anno MDLVI miram eiusmodi hominum fuisse frequentiam. quodque ibidem *Lucianistæ* dicti sint, eo quod omnes religiones irrideant, sacrosque, & in primis magni illius legislatoris Mosis libros pro nugis & fabulis habeant. Prævit etiam his Lutherus Tomo 3. fol. 40. 41. relatis, quæ hic appono: *Moysen neque audire volumus, neque videre, nam Moyses Iudaico populo datus est, neque quicquam ad nos pertinet; qui ex gentibus facti sunt Christiani. Sit igitur Iudæis sicut Speculum Saxonicum, neque nos gentes inquietat, quemadmodum Gallia Speculum Saxonum non curat &c.* Et infra: *Cum quisquā Moysen tibi proponit cum suis præceptis, teque cogere vult ut ea observes tum dic. Abi ad Iudæos cum tuo Moyse Ego Iudæus non sum. Ne me cum Moyse involvas. Ille Magister est omnium carnificum, nec quisquam cum terrendo, minando, angustiando tyranni lem exercendo, increpando & fulminando superat. Moysen cum sua lege ego nolo habere, est enim Christi Domini hostis &c.* Ad hanc tibiam saltitare cœperunt Libertini & Lucianistæ illi, ex quorum officina prodijt nefandus iste libellus, in Germania, quamvis alibi excusus; invalescente passim hæresi, non infrequens, horribili titulo; *De tribus impostoribus &c.* inscriptus, quo tres præcipue religiones, quæ unum & verum Deum, qui creavit cœlum & terram, quamvis diversa ratione agnoscunt, Christiana nimirum, Judaica & Mahumetana, irridentur. Sed ex ipsis Inferni faucibus libellum hunc eructatum, non argumentum solum, sed vel solus titulus ostendit. In summa, libellus est sæculo isto dignus. Hunc ego infamem partum lubens æterno suppressissem silentio, nisi ante me Hosius & Genebrardus eius fecissent mentionem. Memini me puerum in Collegio Presleano exemplar vidisse apud Petrum Ramum, hominem excellenti doctrina præditum; nisi in pervestigandis religionis secretis multum operæ ac studij ponens, ea ad Philosophiæ leges expendisset. Dici non potest quam interim cupide libellus ille nefandus fuerit exceptus, & per multorum manus vagatus. O cæca curiositas, quot tu animas *in puteum illum infernalem* (b) per Lutherum reseratum præcipitâsti! Sed quid? Annon superioribus annis, nimirum Anno M D LXVIII Theses Cracoviæ impressas vidimus, quibus hæc inter alias fuit inserta. *Dicimus nos, post mortem animam non superesse. Figmenta hæc sunt Antichristi, ac potissimum Purgatorium & sanctorum invocatio ad quæstum excogitata: quibus animæ immortalitatem Mundo persuadere voluit.* Alius huic non absimilis, immo multo perniciosior libellus Cracoviæ Anno MDLXXXVIII. excusus fuit, hoc titulo, *Religio Simonis.* qui Cœlum patrem, ac Terram matrem nostram facit. alius Deus ibi nullus. Staphilus testatur, Anno MDLVI. (c) in Bohemia sectam esse exortam eorum, *qui omnia quæ de Deo aut divino cultu dicantur, pro nugis & fabulis habuerint, statuerintque animas unà cum corporibus interire.* Sunt hi ipsi illi Picarditæ Genveæ Italus quidam in publica concione confirmavit eandem impietatem ut Verus scribit. (e) Eandem opinionem infelix quidam nostri sæculi Episcopus, homo multæ lectionis; feminæ amore postea perditus, tam doctrina quam exemplo suo subditis iam ante ab antiqua religione demotis, impressit, nimirum, Religiones omnes, modo in Deum ferantur, & Naturæ legibus consentaneæ sint, bonas esse. Quinetiam in conventibus aliquot bonorum istorum hominum deliberatum fuit, de una ex Judaica, Turcica & Christiana religione conflanda.

Sed quid? Quam amabilis tibi videtur eorum hæreticorum societas, quæ *Amoris familia* appellatur? Item *Fratres Amoris:* Auctor Cypriæ huius familiæ

a *Pag* 151. b *Apoc.* 9. c *In epist ad Episc. Agr. Vid. Lib. Tiguri impressum An* 1587. *B. Ioh. fides & confessio de resurrectione mortuorum.*

miliæ fuit Henricus Nicolai, Hollandus, Sandero attestante (a) in Anglia potissimũ frequens est; hominũ est perditorum, qui *sine Baptismo ac ceteris Sacramentis viuunt ac moriuntur: neque liberos vlla Dei aut sacrorum cognitione, sed ciuiliter tantum quibusdam viuendi præceptis instruunt. In precationibus quotidianis tres tantum priores orationis Dominicæ petitiones recitant, neque peccatorum remissionem flagitant, vt qui ex Deo natos se ferunt, & patrem cælestem scire quod contentis in 4. postremis partibus orationis indigeant filij eius. Hoc sufficere. Aiunt præterea Iesum Christum imaginem tantum esse essentiæ dextræ Patris. Patrem secum ipsis secundum hominem inferiorem humanificare; & secundum hominem interiorem in vno cum ipso spiritu ipsos ædificare. Inde concludunt. Animam creaturam non esse, sed increatam Deiparticulam* (b) *Secta sua conditorem diuinum appellabant hominem, in Dei essentiam (sic enim de seipso supradictus* Nicolaus *loquitur) transformatum.* Ex hac hominum colluuie tamen Caluinistæ hominem flammis devoverunt Anno 1588. eo quod Christum negaret vnquam in rerum natura fuisse.

V. Sed quid, putas, dicet posteritas, si *Effrontium* nomen audierit? (sic enim vel *Frontones* ab Erasmo (c) vocantur.) *qui frontem sibi eousque radunt dum sanguis effluat, ac dein oleo inungunt; sicque pro Christianis, nullo alio baptismo vsi, haberi volunt.* Hos idem testatur Anno M D XXXIV. vnà cum Prædicantibus Transsiluaniæ doctrinam suam sparsisse. Dicunt præterea, *Spiritum Sanctum esse tantum mentis quandam eleuationem, & animi motum à Deo inspiratum. Spiritus S. adorationem, idololatriam esse: quum Spiritum S. adorandum esse in scriptura nusquam habeatur.* Sed ô inepti! Annon Sacra scriptura Spiritum Sanctum Deum esse docet? Si Deus, ergo adorandus est. *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro*, inquit Apostolus. (d) Quem Deum? (inquit, S. Augustinus) nisi Spiritum S. cuius templum corpus nostrum esse dixerat.

Fuerunt etiam eodem fere tempore *Valentinistæ*, à Valentino Gentili Consentino Pædagogo orti & dicti qui Serueti errorem tam in Germania quam Polonia ausus fuit renouare, asserentes, *non tres esse personas in eadem essentia, sed essentiam esse solius Patris, qui solus verus sit Deus: Filium vero Patri consubstantialem, quasi gratis aut ex mutuo; eundem solummodo à Patre substantialiter differre.* Impurus hic homo ex Italia profugus, Tiguri primum, deinde Geneuæ virus suum sparsit; lenius tamen tractatus quam Seruetus. *Eiuratis* enim erroribus, in vrbe manere iussus fuit; sed metuens ne Serueto secundus adderetur, in Sabaudiam clam aufugit: vnde a Blandrato & Alciato similiter Geneua profugis euocatus, in Poloniam cum eisdem concessit. Ex horum inter se confusis opinionibus nouum doctrinæ genus natum est, quod non exiguam Europeæ Sarmatiæ partem infecit. Huius opera Georgius Paulus è Caluinista Arrianus factus, & ipse venenum suum multis in locis disseminauit. Lutherani & Caluinistæ quum ad hos oppugnandos alia arma non haberent, vim verbo Dei fieri dicentes, Concilia, Symbola Nicenum & S. Athanasij antiquitatem denique eis obijciebant. & de ijs quæ superbe antea contemnere & fastidire solebant, honorifice tum loquebantur, antiquitatis auctoritate velut veteribus vtentes vestimentis. Contra hos Sigismundo Augusto rege iubente, Anno M D LXVI. insignis Cõuentus in Polonia celebratus fuit, vt alibi dicam. Porro inter nouos hos Apostolos dissensione orta (Blandratus enim ex toto Arrianum se ferebat Alciatus ad Mahumetismum propendebat) Gentilis à Rege proscriptus ac ditione sua excedere iussus fuit. Ante abitum Regi librum exhiberi curauit, in cuius Præfatione, folio sexto, vehementer conqueritur, quod voces illæ monstrosæ & absurdæ (sic enim loquitur) *Persona, Essentia, Vnitas, Trinitas,* ab Ecclesia receptæ sint. Quis verò inde non extremam hominis malitiam animaduertat? Quum enim Ecclesiam penitus euertere constituisset, fundamenta eius primum suffodienda, & voces istas quæ veluti speculæ sunt, vnde hostilis assultus prospiciatur, emouendas sibi putauit. At Catholici qui Iudaizare nesciunt, vocibus istis *Persona* & *Trinitate*, vtuntur, & infelices Tritheistas detestãtur. Iidem à vocibus *Essentia* & *Vnitate* quas noui Arriani deletas cuperent, nequaquam abhorrent. Sed ad Gentilem redeamus: qui Polonia eiectus in Morauiam, inde in Austriam, ac tandem Bernam Heluetiorum concessit, vbi eodem A. M D LXVI. vti Seruetus antea Geneuæ, fato functus est in igne eo quod Caluini nomen lacerasset, in ipso protestatus supplicio, se mortem hanc ob diuini nominis

a *Vide Resciumfol. 343. Anatomia Eccles. Cathol. Tr. 1.* b *Acosta de orig. hæres.* c *Epist.* d 1. *Cor. 6.*

nominis & gloriæ defensionem subire. Hic finis fuit Valentini Gentilis, à quo tot animæ seductæ & in exitium præcipitatæ sunt: qui vti in propaganda sua doctrina quamdiu vixit, audacissimus; ita in eadem defendenda ad mortem vsque fuit pertinax desinens blasphemare, cum desijt spirare.

Sed & aliud sectariorum genus in illis locis, per quæ noui Apostoli Geneua egressi, vagati sunt, reperitur, eorum scilicet qui *Hofmannistæ*. Vel Melchioritæ dicuntur. Iste enim Hofmannus Anno 1535. exortus in publicum Argentinæ concionatores ad disputandum prouocauit super articulis suis. Nempe Deum ex se, non Virgine carnem factum, vnam habere naturam: & hominem in gratiam receptum, & sua culpa in peccatum relapsum, saluari non posse. Cogitet quisque quomodo ille ad hanc sententiam defendendam Scriptura vsus sit, quæ frequentissime illud inculcat. *Deum peccatorem quotiescumque pœnitentiam egerit, recipere paratum esse*: & quam bene ille S. Ioannis Baptistæ, Apostolorum, & ipsius Dei Filij & Saluatoris nostri, ad pœnitentiam nos inuitantium, & salutem promittentium, verba intellexerit.

VI. *Manichæorum* similiter *Nouorum* hæresin eodem tempore à Flaccianis renouatam circa Anno 1544. vidimus, denominatis: quamuis pro Lutheranis haberi velint. Certe Schlusselburgius in libro De noua Manichæorum secta primas dedit. Matthiæ Flaccio Illyrico quos ille è Lutheranis & sacramentarijs quasi conflatos, Manis errores sequi scribit. Id hominum genus in Austriam quoque penetrauit. Post Flaccium vero præcipui fuerunt eius hæresis asseclæ Cyriacus Spangenbergius, Christophorus Irenæus Saxoniæ Ducis Concionator, Martinus VVolfius Prædicans Orlamundanus, Matthæus Schneiderus Prædicans in Thuringia, & alij. Quemadmodum vero Flaccius Manichæos errores resuscitauit: sic alij Samosatenicos, vt Staphylus scribit. Qui horum libros, & inprimis Socini Samosateniani contra Lutheranum Volanum legerit, deprehendet vix hunc alijs quam a Catholicorum armis atque argumentis vti, vtpote traditionibus & Patrum atque antiquitatis auctoritate eleuatis: hacque vna ratione illorum ictus declinare. *Patres sunt*, inquit Socinus. *Sed quid? Et ipsi homines sunt. Num quid Deus non minus nos quam ipsos illuminare potest? In terra quidem iudex nullus est penes quem sit religionis controuersias decidendi potestas, quam solum Dei verbum.* Hæc diuerticula atque effugia sunt omnium hæreticorum. Miraris, Lector, tantam hæreticorum ac tam diuersorum colorum, tantam in schola Sathanæ classium, tantam Euangelicorum, scilicet, multitudinem: qui omnes se se Christi filios dicunt, qui omnes etiam cum vitæ periculo opiniones in suo cerebro natas mordicus tuentur, tam de salute quam de morte sua certi.

Sed nondum ad tragœdiæ huius catastrophen peruentum est. In scena adhuc versatur diabolus, & tamquam choragus, alias subinde atque alias nouas personas producit: vt sunt *Vnili*, (c) *Puritani*, (d) & alij de quibus agemus infra vbi de Anglia sermo erit. Sed & alios hic omitto, *Hussitas*, *Taboritas*, *Vtraquistas*, *Calixtinos*, in iv. librum ad Bohemiæ historiam reiectos; itemque, *Veteres VValdenses* in Gallia (de quibus etiam alibi) & infinitos alios, nulla re quam ignorantia & pertinacia inter se conuenientes, vt qui veluti fluctus maris reciproco quodam opinionum æstu inter se colliduntur, erroresque fouent incompatibiles. Hos velut in stadio cum dæmonibus decurrere, ac de brabeo cum ipsis contendere, merito dixeris. Iidem nihilominus cum primitiua Ecclesia nati videri volunt. Mirum quod non ante eam, quemadmodum Arcades ante Lunam, natos se dicunt. Imo vero inventus est eiusmodi qui pro Lutheranis triumpharet hoc versu: *Constans nostra Fides annorum millia quinque, vltra sexcentos inuariata lucet.* Cum Catholicus religioni sanctæ accinuisset, *Mille & sexcentis micat inuariabilis annis.*

Sunt quoque *Fratricelli*, qui Iesu Christi infantes se iactant. Infames hæretici, qui brutorum more in synagogis suis, exstinctis candelis, promiscue concumbunt. Horum secta quantum ad fidem, ex Lutheranorum & Picardorum confusis inter se opinionibus est composita. Auctor eorum fuit quidam Hertzog nomine præter recensitos, hactenus sunt quoque Semilutherani, Antilutherani, Luther-Osiandriani, Luthero Zuingliani, Luthero Caluiniani, Luthero-Papistæ: & in vniuersum tam fertilis est tamque multiplex Lutheranorum secta, vt vndecim eorum factionis Anno M D LIX. Principum iudicio hæreseos fuerint condemnatæ; vt Stapletonus scribit (e) Silentio etiam præ-

a *Anatomia Eccl. Cathol. Tr. 1.* b *Socin. lib. de Christi Natu* c *Anatomia Eccl. Cathol.* d *ibidem* e *Lib. 4. Controu. 1. cap. 13.*

prætereo *Mansfeldianos, Heshusianos, Lopsenses, Macedonianos*, de quibus Hosius in AntiBrentio, & alij: qui omnes ad reformandam Ecclesiã se natos dicunt. Quamuis autem plerique harum sectarum, quas in præcedentibus capitibus enumerauimus, Auctores in suo, vt ita dicam, fumario suffocati sint, non paucos tamen successores reliquerunt, qui populis Septemtrionalibus opinionum suarum fumos vendiderunt: quorum memoria æterna potius obliuione oblitteranda, quam nostris scripris posteris tradenda est. Quamuis horum quoque memoriam non aliter, quam Perilli taurum conseruari operæ precium videtur, vt quoties eorum nomen vsurpatur, toties maledictiones & exsecrationes in auctorum capita iaciantur.

VII. Ab his miseri & vecordes homines excantati, iam hunc iam alium nouorum istorum vatum sectabantur. Vidistis supra eos qui montes Apocellanos, ductu Prophetæ sui, conscenderunt, vt inde ad cœlum ascenderẽt: hic nouum audi prophetam, Lutheri discipulum, certum diem extremo iudicio & cœlorum apertioni constituentem; de quo Hanardus Ganerius scribit. (a) Hic Michael Stifelius Arithmeticæ aliquantum gnarus fuit: qui vidente fere atque audiente Luthero in pago VVitebergæ vicino, Holtzdorff dicto, auditoribus suis, ad quos docendos à Luthero fuerat appositus, persuasit, III. die Octob. A. MDXXXIII. Mundi fore finem. Hac fama diuulgata, plerique in Saxonia & Misnia relicta agricultura, & omni negociorum cura abiecta, totos se orationibus dediderunt. Forte illo ipso die post horam decimam, quã ille vltimam cõstituerat, atrox tẽpestas exorta, vaticinio fidem pæne fecit: cuius tamẽ vanitatẽ cœlum non multo post rursus serenatum & multo magis quam antea sudum, prætefecit. Tũ Stifelius vates captiuus VVitebergam abductus, sed Lutheri opera liberatus, & ad Ecclesiam suam fuit remissus. Hac de re elegantes exstant Poetæ cuiusdam versus, quos hoc loco apponere visum est.

Eheu; Fauste (precor) nunc, quod me perdidit audi.
Est in Saxonia, quæ me nutriuit alumnum,
Patria, de lignis Holtzdorffia dicta vocatur.
Hæc cùm susciperet falsis de vatibus vnum,
Se simul & miseros nos perdidit ipsa colonos
Funditus: & miserè stricto velut ense peremit.
Namque Michaelem quendam pro vate recepit
Nomine Stifelium, socium comitemq; Lutheri,
Cùm coleret monachos, & cùm turbaret eosdem.
Is se sacra putans mysteria scire deorum,
Quadrati numeri secum ratione putata,
Dixit in hoc ipso, quem nos memorauimus anno,
Quòd foret Octobris decimam lux circiter horam
Tertia supremi perituri terminus æui.
Credita sub tanto res tanquam vera magistro,
Agricolas ruri, sed & intra mœnia ciues
Luminibus claris obducta nube fefellit.
Quem non deciperet? credebat idipse Lutherus
Vaticinaturo, subscribebatq; Melanchthon.
Hi qui Misniacam subigebant vomere terram,
Et qui Saxonici cultores ruris eramus:
Incultos agros, incultaq; tecta domorum,
Et patiebamur sine frugibus arua perire,
Hoc satis esse rati, si tantum venter haberet,
Quantum sufficeret dictas ad temporis horas.
Nos igitur socij, summis pro viribus omnes
Pergræcabamur sic, vt nihil esset in ære,
Nil itidem pecoris, cùm tempora dicta venirent.
Cùm tamen ille dies Octobris tertius esset,
Conueniunt omnes, quorum stultissimus ipse
Consistit medius faustumq; precatur; & orat:
Agricolis etiam frustra metuentibus, inquit
Stifelius clamans: surgendi tempus adesse,
Supremumque diem nostræ venisse salutis.
Nam quo quisque modo vestitus staret ibidem,
Hoc debere statim cœlo super æthera ferri.
At cùm iudicij iamdudum tempus abisset
Vt dubitans secum præsagia falsa putaret,
Fortuita quidam veniens ab origine ventus,
Eludit subito mendacem turbine vatem,
Qui simul ac perijt, nos penè perimimus vnà,
Quòd non adfuerit iudex cum turbine Christus.
Nam propter pecudes propter bona perdita, mœstis
Grata dies nobis toties promissa fuisset.
Ergo Stifelium manibus post terga reuinctis
Atq; manus pedibus per mutua vincula nexis,
In curru positum nunc huc raptamus, & illuc,
Donec ad eximiam fessi deuenimus vrbem,
Candida quæ niuei sortitur nomina montis,
Hic nos iudicio damnandum sistimus æquo,
Parua petituri magni solatia damni.
Sed frustra petimus frustra culpamus iniquum,
Frustra carceribus clausum detrudimus hostem:
Quo duce communis fortis fortuna perisset:
Nam (quia de corio fuit ipse Lutherus eodem,
E quo Stifelio factum dedit ocrea nomen)
De manibus nostris & certa morte redemptum
Excellens magica turpissimus arte Lutherus

Stifelium

Stifelium nota præfectum reddidit adi.
Nos vero miseros, miseros nos ille reliquit
Elusos misere, quorum pars ... reperiunt:
Pars sua crudeli confodit pectora ferro.
Pars quorum numerum fugiens mæstissimus auxi,
Diuersas adijt patrijs à sedibus oras.
O vtinam vero contingeret infimus ordo,
In quo seruitij mihi pondera ferre liceret.

Alius quidam recordiâ Stifelio nihil cedens, è nostra schola egressus, (a) Ioannes Campanus nomine, in ...liuiensi ditione populo similibus deliramentis illusit. Omnes vero hi, quos in hæresis hoc theatro diuerso habitu à nobis productos vidisti, quamuis ipse Orcus nihil euomere potuisset exsecrabilius, impijs suis erroribus *Sacram Scripturam prætexebant, hanc cynosuram suam & regulam esse iactabant; nec quidquam in ore ipsorum erat frequentius quam Euangelium:* à quo etiam, more omnium hæreticorum superbum sibi, ad Catholicis insultandum sumentes titulum, EVANGELICI appellari voluerunt. Et hunc quidem titulum non Lutherani tantum, sed & Zuingliani, Caluinistæ, Anabaptistæ, & alij omnes ex æquo sibi vendicant.

VIII. Horum vnus equestris ordinis, solus facere tentauit quod ipse diabolus tentare vix ausit. Contra enim quam alij fecerant, Sacram Scripturam penitus abolere conatus est, Lycurgi credo, exemplo, qui leges suas scripto consignari noluit. Hanc enim omnium controuersiarum, & litium aiebat esse subiectum. Gaspar Schvvenckfeld ei nomen fuit, quem *Lutherus* per ludibrium Stinckfeld appellare solebat. Licet vero doctrina huius hominis omnium fere reliquorum dogmatis aduersaretur, non paucos tamen nacta fuit sectatores. Fuit vero Schwenckfeld natione Silesius, nobili loco natus, disertus admodum, qui sectam quandam inter Romanum Antichristum & *Lutherum* hæresiarcham, vt VVigandus scribit, & ipse in libro *De triplice vita* fatetur, intermediam cudere instituit; petitis ex Apocalypsi præcipue argumentis vel deliramentis potius, & in omnibus non litterali, sed mystico seu spirituali quæsito sensu. Inter alios ipsius sectatores quos eloquentia & doctrina sibi adiunxerat, fuit Sigismundus quidam Pastor Lignicensis, qui vnà cum Schuuenckeldio Silesiæ populos multis erroribus implicauit. A Friderico Palatino Comite electus Schuuenckfeldius in Saxoniam abijt, vbi cum Luthero de aliquot Fidei articulis disputauit, persuaderi tamen non potuit, vt ad *Lutheranam* Ecclesiam, cum qua diuortium fecerat, rediret. E Saxonia Augustam Vindelicorum, atque inde Vlmam & Argentoratum peruenit, nouam suam religionem, totam spiritualem, & nihil carnale, vt dicebat, redolentem, vbique disseminans, ac plures passim tam eloquētia quam externa vitæ sanctitate siquidem in se ipsum valde fuit rigidus, & hominum iudicio agebat vitam valde alienam a vitijs, quæ apud *Lutheranos* vigebant, à quibus suos strenue auocabat, & priuatim in domibus habens conciones ad se alliciebat. Suos sectatores *Confessores gloriæ Christi* appellari voluit. Lutherus vero hunc hominem acerbe oderat & quamuis, ex *Lutheri* scriptis dogma de Deificatione Christi hominis hausisse se profiteretur, nihilominus tam ipse quam omnes cum ipso sentientes in Conuentu Anno MDXXXVII. Smalcaldiæ habito, hæreseos fuerunt condemnati. Eius de Cœna Domini sententiæ siue Explicationi VVolfgangus Capito magni nominis Prædicans applaudit, præfatione libris eius præfixa.

Præcipua erratici huius Equitis dogmata fuerunt: (b) Ad salutem consequendam nec lege nec scriptura opus esse: oportere hominem diuina inspiratione doceri. & Dei opera in magno huius Vniuersi libro proposita contemplari, atque ex eis Dei cognitionem haurire. Scripturam S. meram esse creaturam & occidentem literam: Iesum Christum non contineri sub littera; sed diuino spiritu, qui se hominibus communicet, cognoscendum esse. Ad hæc probanda, S. Scripturæ vtebatur testimonijs (c) Ac primo, *annon*, inquit, *apud S. Matthaeum ipse Saluator dicit. Nos vnum tantum magistrum in cœlis habere, neque alium esse qui docere nos possit aut debeat? Et apud S. Ioannem, solus Christus Verbum esse dicitur. Et D. Paulus, Littera*, inquit, *occidit: spiritus autem viuificat* &c. Hic vero mi Lector vide quæso, quam turpiter homines S. Scriptura abutantur, & insignem hominis improbitatem. Scripturam ipsa Scriptura impugnare atque euertere conantis, vt legere est in libris ab ipso editis. *De abusu Euangelij*, & *De Verbo Dei.* Simili ratione Ambrosius,

a *Lindanus lib. 1. cap. 9 de fug. Ido.* b *Vid. Confess. Mansfeld. & Lauren. Hartenr Illyr. in Præf. super Epistola Postells. Vlenberg. Vit. Luth cap 32. n. 2 Schusselb. in Catal. Heret de Schvvenck. Curæus in Chron. Silesiæ Anatom. Eccl Catholica Tract. 1.* c *Esa. 18. Iere. 29. 1. Thessal. 2. 2. Pet. 1. &c.*

fius, nescio quis, vtrumque Testamentum reijcere non dubitauit, vt Eccius in Refutatione Zuinglianæ Confessionis restatur, & alius nostri temporis scriptor, Otho Braunfelsius nomine, Euangelia ab Apostolis scripta esse negauit: adeoque hos sæpius errasse, & vt Magistrum suum ornarent pluribus fictis narrationibus historiam suam refersisse, summa cum impietate asseuerauit. Schvvenckfeldius præterea renouatis veterum Manichæorum & Valentinianorum erroribus, docuit, Iesum Christum non in vtero Mariæ virginis virtute Spiritus Sancti fuisse conceptum, sed, quod hominem à Deo ad nos redimendos expresse creatum, sibi coniunxerit: huncq; ipsum hominem post ipsius ascensum ad cœlos Deum, factum esse. (*a*) Personam Filij esse quoque personam Patris. Non à Deo Patre verba hæc è cœlo prolata, *Hic est filius meus dilectus*; sed vocem tantum fuisse è nubibus expressam. Fidem nihil aliud esse quam essentiam & naturam Dei. Omnes Christianos naturales esse Dei filios, ex natura & essentia diuina ab ipso procreatos; Christum vero omnium esse sanctissimũ, primogenitum & hæredem. O horribiles blasphemias! Recte ergo Hosius ait, Sathanæ Euangeliũ à Luthero initium cepisse: idemq; per Schuuenckfeldium fuisse consummatum, tanta discipulorum & sectariorũ frequentia, vt multis in locis Germaniæ & Heluetiæ plures Schuuenckfeldiani quam Lutherani reperti fuerint. Georgius quidem Hásfeldius Caluinista Schuuenckfeldium vitæ probitate atq; integritate Luthero superiorem fuisse testatur, sed Melanchthon longe aliter sentiebat, dicens, Schuuenckfeldium centum habere manus, & armatas vndique circa se copias, quibus nefaria passim scripta spargat, & turbas atque seditiones excitet. Viginti octo annis quibus hincinde vagatus est, quinquaginta libri ab ipso scripti feruntur, a Schlusselburgio libro X. recensiti: quos ille plerosque vixdum natos ad Lutherum mittere solebat, vt eum tanto magis vreret. Vide hic etiam Lector amice, qua ratione Lutherum Deus per suos punierit, & quamuis Lutherus implicitus fuerit malis ex suo abyssi puteo aperto: siquidem missis ad Luth. cum libris suis, cum nuncius Schvvenckfeldij censuram urgeret; in hunc modum Lutherus nuncio eius rescripsit. *Mi nunie. Domino tuo Casparo Schvvenckfeldio renuntiabis, quod à te litteras ipsius acceperim & libellos. Atq; Vtinam ille cessaret. Nam ignem accendit in Silesia de Sacramento qui nondum extinctus est, sed ardebit in ipsum perpetuo. Præterea nunc progreditur Eutychianismum renouans & Ecclesiam perturbat cuius rei mandatum non accepit, nec vocatus est. Insanus morio per dæmonem obsessus nihil intelligit nec scit, quid garriat. Quod si non vult quiescere, nō est quod me post hac ... (Omitto spurcissimum verbum à Luthero positum) libellis mittendis, quos diabolus ex ipso eu... & per posteriora emittit. Atq; hoc extremum à me iudicium habeat & responsum: increpet Dominus in te Satan, sit spiritus tuus, qui te vocauit & cursus tuus, quo curris & omnes qui participant tibi Sacramentarij & Eutychiani tecum in perditionem, quia scriptum est: currebant & ego non mittebam &c. Anno 1545.* Ita Lutherus sub finem vitæ valde munde.

Docuit idem Schuuenckfeldius, *stultum esse cogitare, Christi corpus in Sacramento præsens esse. Hominem sine Sacramentorum mysterijs saluari posse, neque ea ad salutem esse necessaria. Corpus Christi e cœlo assumtum, modo quodam aereo panis circumfundi. Ex quo sequitur, corpus Christi iam glorificatum omnia replere.* Vides Vbiquistarum originem, atqui Saluator corpus suũ ante glorificationẽ discipulis manducandũ dedit; & corpus post glorificationem demum, vt dicit Schvvenckfeldius deificauit. Non minus ergo inepta quam impia est Schuuenckfeldij opinio, quæ olim etiam fuit Appollinaris, Marcionis, & Valentini existimantium, Christum corpus suũ è cœlo attulisse. Qui plures Schuuenckfeldij errores cognoscere cupit, Confessionem Mansfeldensem legat. Lutherus summus nouorum Euangelicorum Pontifex Schuuenckfeldium reprehendit quod docendi munus vsurparet, nec tamen vocationem suam probare posset. Sed festucam in oculo alterius vidit, qui trabem in suo videre non poterat.

Furiosi huius hæretici non minus furiosus hæreticus Lutherus (*b*) passim mentionem facit, ac præsertim vbi diuersas de Cœna Domini opiniones recenset. Schuuenckfeldius enim dicebat, verba hæc, *Hoc est corpus meum*, plane esse oblitterāda vt quæ spirituali intellectu, obstet. Sic verba intelligenda: *Hoc est corpus meum* id est, *Corpus meum est hoc*, nimirum spirituale quiddam. Zuinglius, vt scribit VVolfgangus Capito, *Est*, interpretatur pro *significat*: Oecolampadius *Corpus* pro *figura Corporis*. Schuuenckfeldius, *Hoc*, pro signo quodam spirituali, quo animus ad panem illum cœlestem

a *Cochl. cap. 3 & 4. de scrip. & Eccle. autoritate.* b *Tom. 12. VVitt. p. 210. Tom. 8 p. 172 Schlusselburg de Schvv. p. 42.* c *Luth. Tom 2. Germ. fol. 259 & in 17. cap. Ioan & in Breui Conf. Tom 8.*

stem, qui ipse est Christus, eleuetur. Nolo confutandis his ineptijs immorari: non possum tamen non mirari extremam eorum amentiam qui tam absurdis, non dicam SS litterarum Doctore, sed ne homine quidem dignis, opinionibus assentiuntur. O cœcas hominum mentes, ô pectora cœca! O miram diaboli astutiam, & quiduis suis persuadendi artem! Contra nobilem hunc Doctorem, cuius secta post mortem Lutheri præcipue inualuit, circa Annum M D LIV. Lutherani quamuis diuersarum factionum Naumburgi synodum celebrarunt, cui interfuerunt Amsdorffius, Ionas, Pomeranus, Cruciger, Melanchthon, Coruinus, Bucerus, & alij: ac post multam disceptationem ac dissensionem, Schuuenckfeldianorum sectam cōcondemnarunt, ac præcipue errores duobus libris Schuuenckfeldij *De duplici statu Christi*, & *De vero Euangelij vsu*, comprehensos.

IX Schuuenckfeldianorum sectæ affinis est illa quæ *Spiritualium* dicitur, qui & ipsi Scripturam nihili ferè faciunt. Vt enim Schuuenckfeldius passim, ac præcipue in libello *Valete* inscripto, docet, scripturam duos habere sensus, vnum literalem, qui sit inutilis; alterum mysticum & spiritualem, ad quem sola a Deo rapta anima penetrare possit: sic Spirituales solis sibi veram rerum ad religionē pertinentium cognitionem datam esse asserūt nec opus esse Sacramentis aut vllis alijs subsidijs quam deuota meditatione. Saluatorem in Cruce verbis illis *Consummatum est*, pronunciatis, satis ostendisse; omnia ad salutē peracta, nec vllo amplius opus esse sacrificio, lege, aut Sacramento. Sed & ex his eisdem vltimis Saluatoris nostri verbis, omnes noui isti Euangelici omnium ceremoniarum & sacrificiorum abolitionem euincere ac probare conantur, non considerantes, Dominum & Saluatorem nostrum illis verbis tantum ostendere voluisse, opus Redemtionis nostræ iam à se esse perfectum ac consummatum; & veteri Legi finem impositum; ac vetus illud sacerdotale officium in longe excellentius esse commutatum vt Sanctus Paulus in Epistola ad Hebræos testatur.

Omitto plures minorum gentium, vt ita dicam, hæreticos: quorum memoriam & stultam doctrinam silentio obrui quam posteris tradi satius est. Quotquot vero extiterunt, à Luthero omnes progressi sunt: qui primus enses gigantibus his ad cœlum oppugnandum, vel potius, tamquam alter Epeus Troianum illum equum, è quo tot armatorū cohortes ad euertendam Ecclesiam prodierunt, fabricauit. O cœli opprobrium, ac terræ odium, hæretici! qui omnes nulla in re nisi in pessumdanda Ecclesia conspiratis. Sed agite prout lubet, omnes vestras vires contra eam conuertite: stabit illa nihilominus, & tamquam firmissima incus, vestros omnes ictus respuet atque eludet. Cyclopas hos & gigantes infernalis Vulcani ministros, (quorum omnem vim Ecclesia non minus fortiter quam rupes fluctuum impetum excipit ac frangit) merito dixerimus videamus tamen an *ijdem locustæ illæ sint, quarum in Apocalypsi ex ore infernalis putei egressarum fit mentio.*

HAERESEON QVAEDAM FIGVRÆ, ex Apocalypsi petitæ.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

I *Quæ sit stella illa in Apocalypsi è cœlo delapsa.*
II. *Ante Lutheri aduentum Fides fuit vniformis.*
III. *Quid significet fumus qui aerem obscurauit.*
IV. *Quæ sit turma illa locustarum.*
V. *Modus quo locustæ progressæ sunt.*
VI. *Regem non habent visibilem hæretici vt Locustæ sed inuisibilem.*

I. MIhi innumerabilem illam hactenus confuso quodam ordine à nobis repræsentatam sectarum multitudinem non sine stupore intuenti, illud D. Ioannis de locustis ex abyssi puteo egressis vaticinium (*a*) itemque alia nonnulla ibidem prodita, impleta videntur Per stellam illam è cœlo delapsam quid aliud intelligas quam Lutherum Monachum, hominem è terra quasi ad cœlum eleuatum, puritate & splendore quodam Ecclesiastici ordinis coruscantem primò, deinde vero Mundi huius cœno immersum, incestuosis inne xum nuptijs, & in carnis & sanguinis voluptatibus sese volutantem, (*b*) qui vt prius Dei amore parentes, & fortunarum ac dignitatum spem omnem à se abdicarat: sic earundem rerum spe ac dignitate, omnem rursus pietatem ac religionem abiecit ac proculcauit Et sicut à Saluatore nostro D. Petro Apostolo cœlorum claues datæ sunt: sic ei qui per stellam hanc designatur, à Sathana clauis infernalis putei tradita a S Ioanne scribitur: è quo aperto, fumus tamquam ex magna fornace exierit, a olemque obscurarit.

a *Vide Bellar in Resp. ad contra Chytraum: & P. Cotton. in Apologia.* b *Apocal. 9.*

II. Ante stellæ huius casum omnes ad Occidentem regiones, adeoque vniuersa Latina Ecclesia vnam religionem colebat. Eadem erat vbique fides, eadem Sacramenta, eadem iejunia, ijdem dies festi, eædem cæremoniæ, idem cultus. Nondum erat vllum contra prisca illa altare erectum. Vnum ab omnibus sacrificium quotidie frequentabatur, vnus Pastor, summus Pontifex, vnum ouile eiusdem matris lacte educatum agnoscebatur. vt libro primo cap prioribus ostendi. Postquam vero stellæ illius de cælo Lutheri ex Ecclesia Catholica casus accidit, & puteus inferni per eum apertus fuit, siue per *clauem Gradus Doctoralis* In Theologia Luthero per Academiam Wittebergensem concessam, & à Carolstadio promotore eius ipsi traditā; siue per Staupitium Prouincialem Augustiniani ordinis concessam contra Indulgentias à Dominicanis promulgatas An. 1517. prædicandi & scribendi *licentiam*, siue per *suggestionem* ambitionis & inuidiæ à dæmonio inspiratæ, seu quouis alio modo inordinato datam facultatem ab authore non habente legitimam authoritatem tam densus hæreseon, schismatum & sectarum fumus omnia ita obscurauit, vt non dicam vna in prouincia aut vna vrbe, sed in eadem domo vicini, amici ac cognati sese internoscere non potuerint vt libro 2. satis demonstraui. Vide hic, quæso, quam mirabiliter Deus amicos, & Israelitas ab Ægyptijs separarit. Nos enim qui Dei gratia fumum istum infernalem euasimus. Catholicos omnes non in Hispania tantum, Italia, Anglia, Gallia, verum etiam alio sub sole iacentibus & obuersis climati nostro regionibus pro fratribus agnoscimus & habemus: at miseri illi Septemtrionales populi, quorum terras plusquam Ægyptiæ tenebræ occuparunt, in eadem domo, vti diximus, vix sese internoscunt.

III Tam solem quam aërem è fumo hoc obscuratum Apocalypsis loc citato testatur. Per solem Christum D N. intelligitam Catholici quam hæretici autor interpretes, vt qui de se ipso dicat: *Ego sum lux mundi* (a). Per aerem vero verbum diuinum intelligendum est, per quod viuimus & spiramus. An vero vmquam sol hic iustitiæ magis fuit obtenebratus, quam quum nigri illi & palpabiles errores ingruerunt? nimirum doceri cœpit per Lutheri progeniem, *Christum Iesum Deum non esse non esse adorandum, de salute eum sua desperasse, pœnam damnatorum tulisse, &c.* Quam multis vero tenebris ijdem Verbum Dei inuoluerunt! primò Traditione acceptum Verbum Dei abrogarunt, & sola Scriptura propagatum reliquerunt: deinde sacram Scripturam relictam quā horribilibus non tenebris inuoluerunt? quā multis contrarijs expositionibus eandem obscurarunt? Omni enim verbo non scripto, ab hæreticis reiecto ac proculcato, Deus bone, quot interpretationes contrarias, quot Commentarios sibi inuicem repugnantes, quot toto cœlo distantes sententias natas vidimus! & quidem ijs de rebus quæ olim quum Ecclesiæ adhuc omnes starent iudicio, nihil omnino habebant dubitationis. Vel sola illa quatuor verba, *Hoc est Corpus meum*, quibus olim nihil erat lucidius, iam Sibyllæ folijs & quouis ænigmate obscuriora videntur, vt ad ea explicanda Delio natatore, vt Socrates apud Platonem loquitur, opus sit.

IV. *Locustas illas ex infernalis putei ore egressas quas* S. Ioannes Commemorat, perspicue videmus indicari Prædicantes Lutheranos, & qui ab his docti manum & cerebrum apposuerunt ad Biblia sine authoritate legitima, nam Locusta est animal ventricosum adeo, vt præter ventrem vix quidquam habeat: & quamuis alas habeat, volare tamen vix potest, sed vbi parum sese in altum dedit, statim ad terram, ventris pondere depressum, relabitur. Similes plane his sunt hæretici nostri ventri toti addicti, ieiunij omnisque continentiæ hostes *His venter Deus est*, vt Tertullianus ait, *focus altare, cocus sacerdos; quorum fides in culina calet, charitas in lebete bullit, & spes omnis in catino & disco posita est:* quibus illi rebus impediti, per viam mandatorum Domini gradi, aut contemplationis alis animum eleuare nequeunt, sed quamprimum erigere aliquantulum se conantur, statim locustarum more, in terram vel potius è cœlo ad infernum, Fidei omnia, bonis operibus nihil tribuentes, relabuntur. Locustæ etiam ducem nullum habent, sed turmatim huc illuc circumuolitant, vt sapientissimus quoque Rex notauit. Sic hæretici ducem nullum aut caput cui obediant, agnoscunt. Superbiores enim sunt quam vt cuiusquam ferant imperium: nec quidquam in Catholicis magis reprehendunt quam quod omnes vni obedire sustinent. Locustæ quoque mirum in modum fæcundæ sunt ac breui longe lateque omnia obsident. Eodem modo hæretici

eiot

a Ioan. 8.

cito admodum crescunt ac multiplicantur, sicut paucis annis ingentem hæreticorū, ad instar fungorum vna nocte enatorum, productam copiam vidimus.

V. *Locustæ hæ dicuntur à S. Ioanne exiisse in terram & datam illis esse potestatem sicuti potestatem habent Scorpiones terræ.* Quid verò est aliud exiisse, quam prædicantes sponte sua non vocatos a Deo, vt Aaron, nec missos, vt Apostoli officium docendi, & populum seducendi, in suas partes, occepisse? ideo enim & Iudas exiuisse narratur, qui ad sui arbitrij placita se conferebat; & falsi Prophetæ sic exierunt, qui *currebant* Deo conquerente, *& ego non mittebam eos, loquebantur & non mandaui.* Hic exitus prædicantium ex arbitrio suo, sine legitimæ vocatione Dei vel sedis Apostolicæ, est adeo perspicuus character locustarum, vt nemo hactenus prædicantium repertus sit, qui eius rationem dare pro se potuerit, sed omnino ibi *Conticuere omnes.* Porro potestas scorpionum non est obscura, nempe cauda venenum infligere. Hoc qui ignorat à Nouis Euangelicis, maximis illis Consolatoribus, & Paracletis, ingeri, legat peruideatque singulorum Hæresiarcharum Vitam ac Historiam, maxime Lutheri, & potestatem Scorpionum in eo clare tenebit. Hinc *Vultus humanus* quem S. Ioannes locustis tribuit, initium denotat hæreticarum concionum, quæ blandæ sunt & singularem pietatis ac sanctitatis speciem præ se ferunt, nihil hic audias nisi Christum, nisi æternum Deum, nisi Dominum & Saluatorem nostrum. At, at Scorpionis cauda fructus hæreseos significat venenatos & pestiferos, tristemque exitum: vt quæ Dei verbum falsis interpretationibus corrumpit, & ad varios defendendos errores detorquet, adeoque cauda sua venenata ictos auditorum animos, lethali inficit veneno sic ut ad odia, rebelliones, bella & crudelitates infandas perducantur.

Per coronas in locustarum capitibus arrogantia & superbia hæreseos designatur. Similes auro sunt: quia hæretici splendidos sibi sumunt titulos vt qui Euangelistæ, Prophetæ, secundi Eliæ, Enochi, Mundi denique Reformatores & nescio quomodo non à complicibus suis vocantur. Ferrea lorica obstinationem eorum & pertinaciam significat, vt qui victi etiam pro victoribus se gerant. Hæresis enim proprium est rumpere potius omnia quam flecti. Similitudo equorum paratorum in prœlium, audaciam eorum & temeritatem denotat quæ nec Goliatho nec viris terræ filijs cedunt. Per curſus equorum volantium celeritas significatur, qua hæreses in diuersis ad Septemtriones regionibus propagatæ sunt. Omitto plures ac potiores que singulorum symbolorum in locustis expressorum expositionem, quam Interpretibus scripturæ vel alteri loco reseruo, inter quæ est fœnum terræ & viride & arbores quæ Locustæ illæ lædere non potuerunt. Adhæc menses quinque, quibus cruciabunt eos quos subigere non potuerunt, & similitudo equorum & capillorum muliebrium, & dentium Leoninorum.

VI. Solum id adhuc addam quod *Locustæ illæ habent super se Regem inuisibilem, nempe angelum abyssi,* cui etiam inuiti parere coguntur. Hic idem est quem Iobus Regem appellat filiorum superbiæ & qui Luthero apparuit in arce Wartbergensi Exterminator Sacrificij & Sacerdotij in Lege Noua. Et bene ei Nomen est, *exterminans:* eo quod vnà cum locustis nihil magis quam exterminare Ecclesiam omniaque perdere conetur. Ascende in cœlum, obi terrarum orbem, descende in Infernum, lustra Purgatorium, nihil omnino occurret quod non hæresis inuaserit. Hæc Trinitatem oppugnauit; hæc Christum tam humana, quam diuina natura spoliare, hæc eundem cælo includere, hæc Sanctis beatitudinem, angelis omnem venerationem, Ecclesiæ Sacramenta auferre: hæc eadem sacerdotium, sacrificia, Vota, Ieiunia, dies Festos, Altaria, Cruces, Reliquias, omnia denique pietatis ac religionis signa atque ornamenta auferre & abolere aggressa est. Sic igitur multo meliori ratione vaticinium hoc Apocalypticum B. Ioannis, de stella è Cœlo lapsa, & aperiente puteum abyssi &c. Luthero eiusque complicibus accommodari potest, quam B. Gregorio Papæ tam requam cognomento Magno, ad quem illud ipsimet hæretici detorquere conati sunt, veluti Chytræus, qui insipide nullam habens vel ex tempore vel ex conditione hominis, vel alia re analogiam, inculcare contendit, *Stellam illam è cælo delapsam. Papam esse Gregorium, qui pro Paradisi, quas habebat clauibus, abyssi, id est, Inferni claues arripuerit. Fumum putei, doctrina Papistica esse contradictiones, locustas Monachos esse & sacerdotes, quorum sint*

 gua-

singularis ille fuerit protector. Sed hæc ego pluribus hoc loco ventilare nolo, utpote in Antichristo meo satis superque discussa qui si quibusdam forte ignotus sit, is vel ex his paucis Chytræi delirantis nænias animadvertet 1. quod Beatus Gregorius de nullo statu Ecclesiastico deciderit, sed per minora Ecclesiæ officia & Gradus evectus ad supremum apicem in eo permanens constantissimè obierit: Lutherus econtra ascriptus in ordinem & Doctorem Theologiæ & ab ordine suo in sæcularem vitam & à Theologia Veteri desciverit in novam à se excogitatam. Secundo quod Beatus Gregorius claves habuerit, ipso adversario confitente, nempe Scientiæ, & Jurisdictionis Lutherus autem clavem Solius Scientiæ, sine omni Jurisdictione. Tertio quod Beatus Gregorius claves quas semel acceperat, non mutaverit, Lutherus vero quod acceperat traditum mutaverit, ut ex utriusque vita & actis collatis elucet. 4. Quod Fumus nullus ex S Gregorij doctrina vel actus secutus sit, quo obscuratus sit splendor gloriæ Christi vel Ecclesiæ, quia per illum feriam Anglia ad Fidem Christi accessit. At per Lutherum ut ex 100. hæresibus ex eo natis supra liquet & gloria Christi per septentrionem imminuta est & Ecclesia excisa. Locustas vero esse monachos & sacerdotes, id pro ea parte, qua illi uti Lutherus, Calvinusque, Zvvingliusque defecerunt ab ordine suo verum dicit Chytræus, qua vero parte Monachi & sacerdotes propositum Fidei & professionis suæ tenuerunt non Locustæ sane fuerunt sed messores in agro Domini, è quo manipulos Gentium, ex Anglia, Scotia, Judæaque tota in horreum Domini, ad stuporem comportarunt. Quod vero hunc, omnium qui post Apostolos fuerunt maximum & sanctissimum Pontificem hæretici venenatis calumniarum telis potissimum impetant, caussa est quod ordo & ceremoniæ Ecclesiasticæ, quæ Italia à Gothis & VVandalis vastata, non nihil labefactatæ fuerant, ab eo sint restauratæ. Ea enim tempestate nostris temporibus simillima, omnes libri Ecclesiastici quos nanciscilli poterant, ab hæreticis combusti & altaria destructa erant & in pulverem redacta quæ omnia optimus & sanctissimus ille Pontifex restauravit, atque Ecclesiam in pristino nitori restituit, fidemque longe in Insulas propagavit, gentes convertit: Ipsi Centuriatores (a fatentur, *ab hoc divini Verbi doctrinam, adeoque ijsam Christianitatem, quæ hæresi jam jam manus datura videbatur, fuisse conservatam.* Tanta scilicet tamque admirabilis veritatis vis est, ut vel ab invitis, quam cupit, confessionem extorqueat.

QUOMODO QUISQUE NOVAM sibi religionem fabricare instituerit: & quam miseris modis Catholici oppressi sint & decepti.

CAPUT XVIII.

ARGUMENTUM,

I. *Lutherus tantam novorum Doctorum multitudinem è schola sua progressam videns, stupore defixus.*
II. *Vnusquisque novæ sectæ vult haberi auctor.*
III. *Laici Concilia indicunt.*
IV. *Querela Centuriatorum de magistratu populari.*
V. *Quomodo primi Lutherani Catholicos aggressi sint.*
VI. *Maior pars Catholicorum tum male instructa ad refutandos aduersarios.*

I. LVTHERVS tot nouas quotidie emergentes opiniones, tot nouas sectas nascentes, & Sacramentariorum præsertim sectam mirum in modum auctam, ac quotidie è sua schola Nouum Nouæ Doctrinæ Auctorem prodeuntem videns, valde animo angebatur, immo de rebus suis pæne desperare incipiebat. Præter enim eas sectas quas veluti digito supra indicauimus, vna ipsius propriissima secta triginta quatuor diuersis opinionibus erat distracta & velut *Triginta capitum fœtus enixa iacebat*, vt Brembachius scribit vel vt alij multo plures, nempe ducentæ, quæ singulæ suos habuerunt assertores atque asseclas. Siquidem *Nonaginta solum hæreses* reperit D. Augustinus à Christi tempore ad suam ætatem, annis 400, & Nicolaus

a Cent. 6. cap. 10 pag. 979. & 680.

laus Sanderus (a) ab ætate Augustini *centum octoginta & vnam*. at a Lutheri apostasia An. 1517. cæpta ad Annum 1595 Stanislaus Rescius (b) & alij (b) cc. impleruntq; est iterum exactissime quod scripsit Epiphanius (c) *Sicuti poetæ olim centimanum Briareum, aut Argum centum oculos habentem confinxerunt; sic omnes huius temporis hæretici in corpus centum capita habens se ipsos efformarunt, & qualibet horum cupiens sibi ipsi principatum constituere, caput nominauit se ipsum, aliam ac furiosam introducens doctrinam, præter Præceptorum suorum vanum laborem.* qui omnes tamen, vti de Gnosticis scripsit Irenæus (d) *suam doctrinam Veritatis vocitant Euangelium. Neque enim*, Plinio teste, *vllum tam impudens est mendacium, quod non assertorem aliquem; neque tam absurdum deliramentum*, vt apud Varronem est, *quod non defensorem inueniat.* Totus igitur non in stuporem tantum, sed furorem quoque versus, quod vix à se cœpti ædificij ruinas iam & rudera videret Lutherus apud intimos amicos hanc suam infelicitatem non semel deplorauit. Ad Normbergenses scribens, (e) *Rem* ait, *mirandam esse ac lachrymis dignam, quod multæ vrbes tantum Euangelij desiderium præseferant, vt deuoraturæ illud videantur, eidem tamen portas atque aditus omnes occludant.* Quantopere vero nouarum indies nascentium opinionum multitudo animum eius perturbauerit, scripta eius passim testantur. *Sathanas*, inquit quodam loco, (f) *hanc prærogatiuam habet, vt tam inepta vel absurda doctrina excogitari non possit, quæ non statim à multis arripiatur ac mordicus defendatur nec vllus tam crassus est error, quin nugatoris aut excerebrati alicuius calculo comprobetur; immo quanto quidque ineptius est atque absurdius, tanto facilius tantoque à pluribus recipitur atque approbatur. Hoc nobis Germanis vitium innatum est, vt nouis rebus semper inhiemus: quibus si quis interdicere nobis velit, ad insaniam nos & furorem redigat; at eadem si libere nobis permittantur, mox fastidijs prioribus, magis aliquid nouum optabimus. Ego etiamsi centum annos vixero, nullam tamen quietis in Christiana Republica constituendæ spem video. Adeo diabolus vinculis solutus vbique tumultuatur. Nihil aliud cupio, quam ex sæculo quamprimum exire.* nimirum videns sua culpa puteum abyssi apertum exhalare tam tetros fumos, vt ipsi authori oculi dolerent. Inde dignum hoc, eius qui tantorum omnium malorum auctor fuit, votum, quidni verò ita voveret conscientia vulnerata traditione tam copiosi Sanguinis in perditionem deiecti? aut tum enim Lutherus Euangelij sui ruinam facile prospiciebat. Hanc ipse sibi prædixit vt in Commentarijs super Genesin postremo ipsius, Anno M D XLIV. edito fœtu, legere est, vbi vaticinatur, *postquam decesserit, doctrina sua eam fore conditionem, vt ad eam conseruandam vix vlla satis futura sint auxilia.* Caluinus sane gloriatur, (f) se plusquam ter centum animarum millia à Luthero abstraxisse. quid non alij, si per singulos ineatur ratio, sectarum principes, Lutherum secuti, sed supplantatores patris sui! Idem Lutherus Commentarijs super Epistolam ad Galatas (quæ verba tamquam oraculum discipuli eius notarunt) inquit, *Multos ambitionis studio esse eleuaturos, ac sub pietatis prætextu peruersam doctrinam allaturos, & intra breue tempus omne id quod tam longo tempore ac tantis laboribus ab ipso ædificatum sit, euersuros.* O vatem tam non vanum, & suæ ipsius ruinæ verum prophetam! Veruntamen idem propheta non videtur fuisse magnæ memoriæ, vtpote qui Tom. II. editionis Anno M D XLVIII. antea scripserat: *Quod doceo & quod scribo, in æternum manebit, etiamsi tota Mundi dissoluatur ac dissipetur machina.* Sed nihil peius eum habuit quam quod se qui initio tamquam Germaniæ Apostolus primum inter omnes locum habuit, postea multis alijs posthabitum & ad infima fere subsellia redactum vidit. *Zuinglius, Oecolampadius, Caluinus, Bucerus, Melanchthon, & Martyr,* (aiunt illi qui contra Lutheranam Concordiam scripserunt) *multo meliores Theologi fuerunt quam Lutherus.* Centuriatores quidem Lutherum strenue defendant; sed is ab alijs multo acrius oppugnatur. Xylander Prædicans, eiurato Lutheranismo, *Non dubium esse*, inquit, *quin si Gamalielis consilio, ad quod Lutherus iam olim cum doctrina sua prouocauerat, obtemperetur, breui appariturum sit, Lutheri doctri-*

a lib. de Visibili monarchia. b in Centurijs c Anatomia Eccl. Cathol. Tr. 1. d lib. 1 Hæres. 36. e libr 3. contra Hæres. cap 11. f Super Psalm. or. g Lib. quod hæc verba Christi. & lib. de Cœna aduersus Zuinglium h Calu. in vlt admon. ad VVestph. pag. 194. & 233. Hist. de Cœn. Aug. fol. 380, 1 Fol. 69. Xylander à Lutheranismo conuersus.

doctrinam non è Dei spiritu sed ex hominibus esse. Ex quo sperandum, doctrinam hanc ex hominum natam tenebris brevi rursus interituram, præsertim quum intestinis schismate & dissensionibus vires huius sectæ adeo debilitatæ sint, ut nihil quam propinqua eius ruina expectari possit. Et hunc quidem metum etiam Centuriatores omnibus fere paginis ostendunt: nec mirum, ita enim B. Joannes Apostolus in Apocalypsi sua cap. 9 in Prophetia de Locustis prædixit, quod nempe eos in quos potestatem non acceperunt seducendo & inficiendo, cruciabunt mensibus quinque, quos menses si ad Lunares referamus cursus aut solares, iam pridem absolutos videmus, cum vero adhuc dum crucient fideles, tempus id utique Maiora spatia nempe Saturnia erit referendum, ut singuli de mensibus quinis 30. ferre annorum spatium concernant, quo posito cum quinies 30. periodi Saturnij sideris sint CL. annorum decursus, & Lutherus Anno 1517. exeunte occupent Catholicos cruciare, opinari licebit non absque aliqua ratione adiectis ad eum anni numerum annis prædictis, CL interitum Luthericæ sectæ ad Annum 1667 instare.

II. Nec mirũ sane est, singulos novorũ istorum Evangelistarũ suis veluti classicum cecinisse. Post primarij enim ipsorum Magistri apostasiam unusquisque è Saturniano & melancholico suo ingenio sectam sibi formabat; quisque in sua officina ad suum modulum Deum sibi fingebat, ut merito exclamare possimus: vel cum Scriptura (a) *secundũ numerum civitatum tuarum,* O Septentrio, *erant Dij tui.* Et *unaquæque gens fabricata est Deum suum.* vel cum poëta; *Heu mihi quot Fidibus luditur una fides.* vel. *Hei mihi, quam varia dæmon mortalibus arte*
Illudit, cæco mentes agit atq; furore!
Nullus ut in toto tam detestabilis error
Orbe fiet, quẽ non hominũ pars magna sequatur.

Rationem huius calamitatis bene Lutherus ipse vidit, inquiens. (b) *Violata Ecclesiæ concordia atque unitate, dissensionum nullus est finis. Sacramentarij primum à nobis exierunt, deinde Anabaptistæ, qui tamen longe inter se dissident. Sic una secta provocat alteram, & una alteram condemnat. Cessante unitate, in infinitũ progredi numerum Mathematici dicunt; sic disturbata Ecclesiæ unitate, erroribus aditum præcludere impossibile est.* O quovis alio quam hæretico, & quidem hæresiarcha Luthero dignam sententiam! An quis quam putet hanc in eodem pectore in quo tot absurdæ opiniones natam; & ab eodem ore quo tot blasphemiæ, prolatam? Circumferuntur versus aliquot, Lutheri fortunam suam lamentantis prosopopœiam repræsentantes; quos ut lectu dignos & intellectu faciles adscribo. Sic vero in eis loquitur Lutherus:

Si qua mihi iustas expressit causa querelas,
Heu nunc præ cunctis digna querela venit.
Ille ego qui quondam famâ super æthera notus,
Nunc mihi vix aliquâ gloria parte manet.
Omnia Calvinus rapuit, totumque per orbem
Illita vipereo dogmata felle serit
Tu quoque dilectos inter pars prima Melanchthon,
Qui mihi præ cunctis fidus amicus eras,
Diceris extremâ liquisse in morte Lutherum,
In nova Calvini dogmata falsa ruens:
Hic ubi pallentes pervenit rumor ad umbras,
Heu mea concussit quàm gravis ossa dolor:
Hinc Anabaptistæ, Smidelinus, Brentius, & qui
Musculus exigui nomina muris habet,
Gallus, & Illyricus, nuper quoque missus ad Orcum
Zuinglius, & reliqui sub a profana vigent
Ast ego, qui quondam doctor, primusque magister,
Quique his discipulis semina prima dedi:
Heu miser ignotas profugus compellor ad oras,
Vixque aliquâ nomen parte Lutherus habet.
Quamq; ego venabar laudem, famamq; decusq;,
Hei modo discipuli cuncta tulére mei.
Quos genui, quos hæc peperit mihi lingua, manusque,
Quorum præcipuus fautor, & author eram.
Hæc promissa fides? pietas hæc debita patri;
Heu mihi! quam pretium triste magister habet.
Degeneres animi! gens execrabile mundo,
Tempore percipies præmia digna tuo.
Hæc ego vaticinor. Vates quoque vanus habebor,
Nate, perfida gens, pœna parata manet

III. Alia & prædictæ causæ proxima in infinitum multiplicandi hæreses fuit immanis licentia interpretandi scripturas sacras, à Luthero inchoata pro arbitrio, & alijs omnibus communicata. Et hoc potissimum videtur indicari *per apertionem putei abyssalis* in Apocalypsi. Siquidem sacra scriptura vere est abyssus, in qua a diebus Moysis usque modo quatuor annorũ millibus ingenium humanum eminentissimorũ ingeniorum laborat, fodit & mendicat, & nondum fundum pervidere potest. Placuit valde rudi populo, quod ipsi sine scholarũ impensa & labore à Luthero crearentur Doctores Sacro Sanctæ Theologiæ ac Scripturarum & usus est potestate docendi accepta a Luthero, & interpre-

a *Ierem.* 2. & 4; *Reg.* 17. b *Luth. Tom* 5. *cap.* 5. *ad Cal*

pretandi, & iudicandi, & hæc scripturam interpretandi & ad quemvis sensum detorquendi licentia multis civitatibus ansam dedit Conventus agendi, religioni quam vellent formam inducendi, & qui placerent Pastores vocandi, falsa illa divini verbi moneta turpiter deceptis. Neque enim lupos à canibus discernere sciebant; quum utrique eosdem fere pilos, eandem magnitudinem, multaque alia similia, sed diversas admodum naturas habeant & mores. Hinc scite Epictetus *multos ait, rapacibus lupis aditum ad se dare, eo quod fidis canibus similes videantur.* In conventibus vero illis nemo postremus esse volebat, (a) sed suam quisque prænunciabat sententiam: ut recte Lutherus dixerit, *eò rem rediisse ut Prædicantibus nihil amplius opus sit.* (b) *Vnumquemque enim sibi ipsi legem præscribere. Ac licet porci sint, vivant ut porci, & ut porci moriantur; omnes tamen magis quam ipse Christus Evangelicos videri velle.* Sic ille de suæ sectæ hominibus loquitur. Et Centuriatores, *ô miseros,* exclamant (c) *qui quam hodie pro vera receperunt doctrinam, cras tamquam falsam reprobant; & hæresin appellant quod paulo ante tamquam ipsam Veritatem fuerant amplexi.* Sed, quæso te, Luthere: annon in mentem tibi venit quod tuos auditores ac discipulos ipse docuisti, inquiens, (d) *Magistratum impedire non debere quominus unusquisquisque credat & doceat quod bonum ipsi videtur, & vel veritatem vel mendacium amplectatur. Christum Episcopis, Doctoribus & Concilijs de religione iudicandi potestatem abstulisse, & omnibus dedisse Christianis, nempe Ioannis X. capite.* Hanc eandem Lutheri doctrinam discipuli quoque eius professi sunt. Ex horum numero quidam non postremus, (e) *Concilium,* ait, *ad decidendas religionis controversias exspectandum non esse. Posse unumquemque de doctrina iudicare, falsam damnare, & veram amplecti. Potestatem hanc omnibus sive doctis sive indoctis, sive laicis sive Sacerdotibus, sive Theologis sive politicis, ab ipso Deo esse concessam, ita tamen ut id fiat iuxta infallibilem divini Verbi normam.* Sed dic mihi, mi homo, quis illud dijudicabit & tibi indicabit, ô homo natura cæce, utrum norma illa recte adhibeatur? & utrum ad perpendiculum exacte directa sit, vel minus? imo unde scies hoc quod adhibes uti normã, verè esse normam illam sive verbum Dei genuinum? & deinde, te eius germanum sensum tenere? Si cum Luthero dixeris: *certus sum, clarum est*: dic etiam cum eodem, *Ego iudicium Dei super doctrina mea portare nolo; spero quod sit bona.* Et quid facies in Judicio Dei si non sit bona, tute enim Judicem te fecisti? & Doctorem cõstituisti, Ducem cæcorum, ad quos ducendos non es missus legatus.

VI. Huius porro novitiæ Ecclesiæ Prælati (paucis exceptis apostatis) fuerunt aut equites, aut mercatores, aut opifices, aut alterius è plebe conditionis: qui tamen certis distincti gradibus & titulis, ad Synodos vocantur. Mos enim hæreticis semper fuit, inãibus dignitatis & gloriæ cuiusdam titulis eos qui se ipsis adiunxerint, ornare, ut ceteros ambitione alliciant, quos veritate ad se pertrahere nõ possunt: Recte Tertullianus, *In rebellium castris esse, idem est,* inquit, *ac merere.* In his vero Lutheranorũ conventibus ipsi Principes aliquãdo præsederunt, quorum plures summorum Pontificum in sua ditione auctoritatem vindicabant sibi atque usurpabant. Saxoniæ Dux tot tamque diversas religiones in regionibus suis pullulare videns, quatuor Visitatores constituit, qui Ecclesias passim inspicerẽt, & religionem ordinarent. Ex his duo erant ex equestri ordine, tertius Legum erat Doctor, Hieronymus Schurffius, & quartus artium Magister, Philippus Melanchthon, qui tum in Theologiæ studio parum adhuc profecerat. Facta enim hæc est visitatio An. MDXXVI. Hi oppidatim ac villatim circumeuntes, ridicule satis Pastores aliosque ecclesiarum ministros examinabant, novam doctrinam & formam quam ipsi nesciebant præscribebant: & novi passim ab ipsis Doctores constituti novas quoque doctrinas proponebant. Et quemadmodum primi Mahumetismi auctores (quæ hæresis apud Christianos nata est) religionem quandam comminisci voluerunt quæ inter Judaicam & Christianam esset intermedia? sic etiam Visitatores hi novam quandam Dei colendi ac credendi formam Saxonibus proscripserunt, retẽtis quibusdam Catholicæ religionis dogmatis, & ceremonijs, & quibusdam è Lutherana admistis. Tum etiam Catholici qui in maiorum suorum religione perstabant, expulsi: Lutherani vero ceteroqui admodum pertinaces, formam hanc religionis intermediam sequi coactĩ sunt. De Visitatione hac Melanchthon librum publicavit, & Christianæ

Cc Fidei

a *Vide Historias Colloquiorum, Synodorum, Conventuum &c. in Vlenbergio Vita Lutheri, Melancht Maioris, Osiandri. Anatomiam Ecl. Cathol. Tract. 2.* b *In Enarr. in cap. 15 Corinth. Tom. 5. in Matth. cap. 8.* c *Cent. 9. in Præfat.* d *Tom. 3. fol. 115.* e *Schiffelb. de Synod. cog. lib. 2. art. 15.*

Fidei articulos xx præscripsit, addito mandato ut populus in ijs instrueretur. His postea Lutherus quoque manum admovit, pro lubitu suo addens, detrahens, mutans quod visum fuerat, ut legere est apud Cochlæum. Hic tum quidem in Germania religionis erat status, quum Novi isti homines magistratus aūctoritate abusi, & conscientias suis regulis astringebant, & novam passim Ecclesiarum formam introducebant, Catechismis Lutheri præscriptis. Id quod Centuriatores (a) & Zuinglius (b) multis in locis testantur. *Magistratus*, inquiunt, *politici, aut etiam eorum ministri censorio quodam supercilio novam religionis formam præscribunt, & non minus imperiose quam Romanus Pontifex obtrudunt.* Exstant multorum hac de re querelæ, ac præcipue Melanchthonis, qui in Præfatione quæ Corpori doctrinæ præfixa est, *Nos*, inquit, *Romani iugum Pontificis, quod de ligno fuit, abiecimus; econtra vero istorum hominum iugo quod de ferro est, collum subdidimus. Vt vero politici magistratus sua auctoritate Prædicantes passim constituebant; ita eosdem quoque pro lubitu exauctorabant.* Sic non ita pridem Christophorus Budnerus à senatu Ratisbonensi res suas habere iussus fuit, quod de usuris aliter quam ipsis placebat, sentiret, ac doceret. Et Concionatores Magdeburgenses & Augustani, quamvis alias ob caussas, simili modo tractati sunt. Omnia Episcopis & Theologis è laicorum ordine plena erant: qui absoluta quadam auctoritate de religionis controversijs pronunciabant. Vulgus interea Biblia in vernaculam linguam versa circumferebat: omnibus abacis ac mensis imposita ea videre erat. Biblia opifices in officinis suis, Biblia feminæ genibus suis imposita. Totus Mundus Bibliorum lectione detinebatur. Lutherani, *Zuingliani*, Anabaptistæ, Antitrinitarij non magis sine *Biblijs* quam sine indusio erant. Ex indoctissimis repente eruditi ac quasi *θεοδίδακτοι* fiebant: si pro eruditione illud habendum est, quod quis plurima S. scripturæ ac loca memoriâ comprehensa allegare potest: Eius, inquam, Scripturæ, quæ Lycophronis Cassandrâ intellectu est difficilior; in cuius vero sensu investigando quilibet fuit occupatus, adeo ut coci quoque hoc sibi muneris sumerent, immo fures & latrones: ut fuit Joannes quidam Stolzius qui An. MDLIV. Argentorati furti convictus, (c) & abscissis auriculis relegatus, non procul à Spira deinde Lutheranam religionem docuit, ex mutilatis auriculis tandem quis esset agnitus. didicerat enim in catasta Lutherice concionari, nempe sine bonis operibus sola fide hominem iustificari.

D. Hieronymus, non minus exquisita eruditione quam vitæ sanctitate præstantissimus, Persij Satyrici Poetæ scripta non intelligere se fatetur: & hi nostri homines, ut plurimum in vitijs toti deditι, tamq; crassæ ignorātiæ & involuti, ut ne minimæ quidem ex profano auctore petitæ rei, possint rationem reddere, omni linguarū cognitione destituti, ac ne suam quidem recte intelligentes, secretorum divino verbo revelatorum cognitionem sibi arrogant, & de gravissimis quæstionibus (quas divina sapientia interdum altis & magnificis, interdum simplicibus & quasi frigidis verbis, quorū intellectus tamen arduus est, & à vulgaribus ingenijs non minus quā cœlum à terra remotus est, in scriptura nobis proponit) iudicandi partes sibi sumant? Digni scilicet hi sunt divini verbi præcones atq; interpretes, digni SS. Theologiæ Doctores, omnium scientiarum maxime admirabilis, supernaturalis, & nemini nisi cuius animus omnibus cupiditatibus & affectibus purgatus ac totus contēplationi deditus sit, comprehensibilis. Sic igitur singuli ex novis Evāgelistis cum Biblijs quod quisque vellet, credendi licentiam circumferebat. Omnia miscere ac confundere ludus illis erat ac iocus. *Fuerunt*, Erasmo teste, *& quidem è primarijs, qui Paschatis tempore de Christi nativitate, & vicissim die Natali Domini de Resurrectione ad populum verba facerent.* Omnes Spiritu sancto seu paracleto gloriabantur, omnes, etiam opifices ad ipsa Theologiæ adyta penetrare, omniaque eius mysteria expiscari se posse credebant. Quasi vero luscitiosi vel cæci potius vulgi oculi, divini splendoris radios ferre possint, qui etiam aquilas talpa cæciores reddit.

V His libris armati sectarij, si quando in sacerdotem aut Ecclesiastici ordinis hominem incidissent, statim cum eis expostulabant: alius Missam in sacra Scriptura, alius Purgatorium, alius Pædobaptismum, alius Trinitatem sibi monstrari, omnes deniq; religionis articulos expressis verbis probari volebat, posthabitis Verbo Dei non scripto, & Apostolicis Traditionibus per tot sæcula à maioribꝰ ad nos derivatis, & cōmuni Christianorū consensu receptis hactenus atque approbatis. Hæresiarcha enim Lutherus docuerat, *solam scripturam* cuius

a *Cent. 7. in Præfa.* b *Zuingl. in Ecclesi.* c *Rescius de Atheis. Sac. erat.*

cuius explicationem omnibus permittebat, omnium controuersiarum religionis esse iudicem. quod axioma, reuera Eridis pomum, ab omnibus hæreticis qui vnquam fuerunt, assertum fuit ac propugnatum. Sed errorem suum Lutherus postea agnouit, ac sero, sed sero cũ Phrygibus deplorauit, adeo vt S. Scripturæ auctoritatem ab omnibus certatim stolidis & rusticis vsurpari atque inculcari videns, sæpe dixerit, eo rem rediisse, vt Euangelium seu S. Scriptura *Hæreticorum Liber* merito appellari debeat. *Quid hoc?* inquit sexennio postquam sectam suam condiderat. *Agricolæ qui olim in simplicitate viuere solebant, iam scripturam ipsi legere præsumunt, adeoque concionatoribus nihil opus se habere dicunt: quippe qui scripturam suo marte sine interprete facile possint intelligere.* Idem Waldenses olim fecisse proditum est, inter quos etiam feminæ scripturas tractabant, immo suggestu conscenso, docendi ac publicas theses disputandi munus vsurpabant. A scriptoribus nonnullis Vrsulæ cuiusdam è Lutheri schola progressæ nomen celebrabatur, quæ eò temeritatis ac dementiæ peruenit, vt pauperibus rusticanis hominibus non concionaretur tantum, verum etiam Sacramenta administraret vt Manlius in Locis communibus testatur. Et alia quædam femina Zellin nomine, Argentoratensis, contra Vlmensem Prædicantem librum scripsit, in quo Lutherum, Philippum & Capitonem *Antiquos Patres* appellat. Sed quidni fœminæ ita agerent, cum ipse Lutherus (u) qui sexui huic tantopere à se amato vbicumque potuit semper gratificatus fuerat, nec cucullum tantum, sed animam quoque immolauerat, posthabita D. Paulli auctoritate, feminis hanc potestatem concedit, inquiens quodam loco, *In locis vbi feminæ tantum habitent, vt in Monacharum seu Deo dicatarum Virginum Conuentibus, vnam eligi posse quæ ceteris concionetur; & per consequens etiã, vt idem alibi dicit, quæ baptizet, Confessiones audiat, & absoluat,* &c. Ecce Nouas vobis, ô Christiani, sacerdotes cum Nouo Euangelio. Hic non dubito quin lectori in mentem veniat illud quod Tertullianus sui (t) sæculi hæreticis exprobrat, inquiens: *In vera religione non esse permissum feminis loqui in Ecclesia, vt nec offerre, aut vllũ sibi virile, nedum sacerdotale munus vindicare.* Etenim quidem, ac semper etiam postea noui isti Euangelici in omni quæstione simplicium aures istis verbis obuerberabant: *vbi hoc scriptum est? vbi expressum Dei hac de re exstat mandatum?* ne minimum quidem verbo Dei non scripto, antiquorum Ecclesiæ Doctorum interpretationibus comprehenso & conseruato, tribuentes quod si Catholicus in scripturis non adeo exercitatus, his Nouis Euangelistis, & *Vbi scriptum*, quærentibus occurrere non audebat, Videbas illico leonum instar se ocire Biblistas, & lacerare papam, Episcopos, sacerdotes, & vsque in abyssum omnes præcipitare; si vero cordatus & in Lege exercitatus apparebat, qui, *Vbi scriptum sit*, norat & ostendebat, ex. gr. de Missa Apostolorum tempore vsurpata ex Act. 13. citaretque pro ea Græcum textum λειτουργούντων δὲ αὐτῶν καὶ νηστευόντων, & omissa versione vulgata & Patrum, apponeret versionem amicissimi ipsorum Erasmi Roterodami talem: *Cum autem illi sacrificarent Domino ieiunarentque*, & ex Luthero Germaniam adijceret translationem **Da sie dem Herrn dieneten vnd fasteten** (siquidem apud Germanos hodie dum *Liturgia*, Græc. est *Missa* Latinorum ipsis nominatur **Der Gottesdienst**) tum confusio operiebat Nouos Euangelistas, si nondum satis in schola impudentiæ erant exercitati, aiebantque, se sophisticen auersarij, velle se cum simplicibus conuersari &c. Aut si effrontes erant, alium sensum illis verbis subesse fingebant, dicentes *illud Ministrare, sacrificare, Liturgiamque esse orare, concionari* insigni iterum fraude, doloque, nisi Catholicus hic iterum esset cautus, aduersus dolos, sciretque replicare, dicendo: *Vtique Apostolorum illud sacrificare erat orare & concionari: bene dicis, Noue Euangelista, nam Missam facere omnino est præstantissima oratio, vti altissimi montes sunt montes Dei, & erat vtique etiam concionari, nam Missa est annuntiatio exhibitioque totius vitæ & passionis Domini, in publico fidelium Conuentu. Hoc vere dixisti. Sed in hoc fallaciter egisti, quod me ostendente speciem orationis & concionis summa, me voluisti vocare ad genus quasi asserta specie, non asseruissem genus; In hoc malum genium egisti Simili modo in cæteris controuersijs procedendo fieri contingebat, maiore minoreve strage animarum, prout in peritum aut imperitum Catholicum Noui Doctores incidissent, in quibus vniuersim perpendendum: omnes hæreses inde ortas, quod quisque Scripturæ*

t *De abrog. Miss. Tom.* 5. *in* 1. *Pet. fol.* 445.
u *Nas. cent.* 2. *Ref. de Atheij. Luth. de inst. mini. Eccles. fol.* 369.

literam excutiendi licentiam sibi sumebat, veri interim sensus, inuestigatione neglecta, qui non nisi in Ecclesia reperiri potest, quique ab ijs peti debet quibus diuinitus datum est religiosa mysteria interpretari. Hinc Rabbini dicunt, tabulas illas in quibus Deus legem Mosi dedit, vno contextu ita fuisse perscriptas vt nulla distinctio, nulla syllabarum separatio appareret; forte etiã ita transparentes, vt ab vnoquoque à dexteris, à sinistris, superne, inferne, recto atque inuerso ordine legi potuerint: quarum tamen intellectum Deus soli Mosi tamquam fideli suo interpreti & Secretario reseruauit atque reuelauit.

VI. Dum ita Noui Christiani, Nouam fidem modicus amplexi, Scripturam legunt ac relegunt, & ad suum sensum interpretantur Catholici multi Deum prisco ritu colentes & in primitiua illa viuentes simplicitate, importunis illis Nouatoribus antiquam fidem in dubium vocantibus, vix quod responderent habebant, nisi quod eos ad Pastores & Sacerdotes suos ablegabant, vt quibus docendi munus diuinitus esset commissum (x) cum mandato vt fideles ipsos tamquam diuinorum oraculorum interpretes audiant ac reuereantur, eorumque præceptis obediant. Hoc vero perincommode Catholicæ religioni accidebat, quod ex hoc ipso ordine Ecclesiastico, in Germania præsertim plerique Christianæ fidei articulos obiter tantum scire contenti, ingenia sua spinosis & extra hæresum tempora, non necessarijs quæstionibus haud fatigabant: *vt quomodo in Trinitate alius esset atque alius & non aliud atque aliud; in Iesu Christi vero aliud atque aliud, & non alius atque alius. (Alia enim res est essentia diuinitatis, & alia humanitatis; ipsa tamen deitas atque humanitas alius atque alius non est, sed vnus solus idemque Iesus Christus, seu vna sola eademque persona) Item, quomodo Spiritus Sanctus procedens à Patre & Filio, Filius non sit, vt qui Patris vnum substantia & natura procedat, & quem ille aque ac filius repræsentat. Quomodo corpus Iesu Christi vbique non sit, quum tamen diuina natura, qua vbique est inseparabiliter coniunctum sit. Quomodo solus Filius incarnari potuerit, qui tamen inseparabiliter cum Patre vnitus est, & cum eo vnus idemque est Deus. Quomodo realis communicatio idiomatum respectu duarum Naturarum in Christo, non sit origo vnionis hypostatica. Quomodo vnio hypostatica non consistat tantum in communicatione diuinarum proprietatum cum humanitate, si Natura diuina humanam non assumpsisset, sua subsistentia nudatum. Quomodo Prædestinatio cum libero Arbitrio possit conciliari. Quomodo in Eucharistia accidentia esse possint sine subiecto, materia panis & vini in nihilum redacta, aut in Christi corpus per conuersionem mutata. Vtrum corpus Christi in substantiam eius qui id recipit mutetur; aut vtrum species illæ vim habeant corpus nostrum sustentandi & alendi.* Hæc inquam, & similia tum inter scholasticos disceptabantur sed ad importunas Arrianorum, Antitrinitariorum, Samosatenianorum, Lutheranorum & Zuinglianorum, omnia hinc inde tentantium, quæstiones pauci expedite & sufficienter poterant respondere. Quin plerique etiam opibus quas longa pax Ecclesiæ attulerat, quasi indormiebant, suisque officijs segniter fungebantur. Tum vaticinium illud Prophetæ Amos impletũ fuit, *Famem non panis & vini, sed diuini verbi Mundo minantis* Imo tempus illud erat de quo Esaias dicit, *Sacerdotes aque ac simplicem populum rudes fore atque ignorantes.* Eadem tum quæ antiquæ illi Sion, apud Ieremiam Prophetam ruina Ecclesiæ impendebat. Plerique in Germania Christiani & Catholici erant tant in imitatione quadam, non scientia aut humilitate. Et quemadmodum ij qui ducentis aut trecentis annis sine impetitione Titulorum à maioribus acceptorum tranquilla possessione vsi sunt, tam longi temporis præscriptionem ad ius suum probandum satis esse putant, nec prisca & rubiginosa monumenta excutere quidquam pensi habent; sic magna pars Prælatorum & Ecclesiæ præsulum, antiqua sua possessione contenti, suam vitam ducebant, parum interim de legendis sacris libris solliciti, donec improuiso super eos venit Tempestas & turbo vti in diebus Noæ diluuium. O infortunati Archimedes, qui interea dum ciuitas vestra diripitur, figuris in puluere describendis occupamini. O canes culinæ potius quam custodiendo gregi intenti, qui dum muti estis, ac mille & quadringentorum annorum possessioni ac præscriptioni nimium fiditis, & oues lupo & vestram ipsorum caussam hostibus ferme prodidistis! Quid enim de ignorantia, luxu & vitijs temporum illorum dicam? quibus plerique immersi nihil aliud quam ocium spectabant, & cuticulam suam tantum curabant. Nam quemadmodum corpora pulueri ac soli exposita multisque laboribus exercitata omnes aëris iniurias facilius ferunt; delicate vero habita & molliter educata etiam leuibus rebus;

quo...

x Matth. 28. Heb. 13. Luc. 10.

quum facile, tum grauiter, offenduntur: sic longa illa quies & felicitas in Ecclesiæ corpore multos prauos ac vitiosos humores peperit, è quibus deinde grauissimi morbi, symptomata, Febres & cõuulsiones exstiterunt, à quibus etiamnum Ecclesia nondum conualuit, quamuis à cælesti illo medico diuersis remedijs aliqua ex parte subleuata sit, & paullatim pristinæ sanitati restituta & restituenda speretur elapsis ſ illis à Ioanne prædictis mensibus. Tantum tamen abest, vt populus nouo illo Euangelio melior fuerit redditus, ut etiam indies magis magisque frænum vitiis permiserit. Audi ipsius Lutheri testimonium. *Mundus*, inquit, (y) *quotidie peior fit ac deterior. Homines hodie magis auari, minus misericordes, minus modesti, magis incorrigibiles, in summa multo peiores quam olim in Papatu fuerunt.* Eundem dicere solitum Aurifaber testatur, *reuelato Euangelio virtutem fuisse exstinctam, oppressam iustitiam, profligatam temperantiam, veritatem à canibus quasi dilaceratam, fidem concussam, omnemque religionem ac dei timorem ex hominum animis eiectam.* Quis fructus huius reformationis melius scire ac depingere nobis potuisset, quàm hic ipse Mund', si dijs placet, Reformator? Sine caussæ quam hoc loco tracto præiudicio, illud silentio præterire non possum quod hac ipsa de re ab Erasmo scriptum est (z) graphice nobis Noui Euangelij fructus depingente. *Multos*, inquit, *Lutheranos video; paucos Euangelicos. Aspice, quæso, hos homines, & tecum perpende; annon luxus, auaritia, & scortatio magis inter illos vigeant quam apud eos quos illi detestantur. Vnum mihi commonstra qui Euangelio hoc melior factus sit. Atqui plures ego tibi monstrabo qui facti sint deteriores. Illud fortasse singulari quodam meo malo factum est, vt nullos ego viderim qui non per Euangelium hoc peiores euaserint.* Audi etiam quid Iacobus Andreæ Smidelinus illæ Concordiæ (de qua libro V. dicam) Lutheranæ faber, eandem in sententiam scribat. (a) *Nostri*, ait, *homines, ne pro Papistis habeantur, omnia bona opera contemnunt. Loco jejunij, dies noctesque pergræcantur. Pauperes non vestiunt, sed spoliant. Precationes in blasphemias vertunt. Nec inter Turcas quidem tanta reperitur impietas. Superbia humilitatis locum obtinet, nihil nisi ambitionem & fastum videre est. Quod si quis eos reprehendat, Euangelij statim reformationem obijciunt.*

Librum hunc prodigiosa Lutheranæ cuiusdam feminæ Lipsiensis historia concludam, quam Manlius in Locis communibus, & Resciuss xxxiv. Miscellanea recensent. Hæc in Lutheri schola ac doctrina educata, clam cum filio incestus consuetudinem habuit, adeoque filiam ex ipso concepit, & clam ipso educari curauit: quam grandiusculam, filius amore eius perditus, vxorem accepit, atque ita eiusdem pater, frater & maritus factus est. Mater quæ sola id sciebat, iam morti vicina Luthero rem omnem aperit; Lutherus ad Theologos suos Wittebergenses refert: à quibus conclusum fuit, matrimonium hoc disturbandum non esse, nec vllam peccatrici illi pœnam imponendam, sed fidem tantum, cuius alis in cœlum euolare possit, inculcandam esse. Vides, opinor, beneuole Lector, quum ex hoc tum ex alijs, quæ istorum, qui Euangelicos se iactant, vita sit, vtpote ex doctrina propria æstimanda. Sed operæ precium videtur, vt ad communem omnium quos hoc secundo libro recensuimus, hæreticorum patentem redeamus, atque ostendamus quibus ille modis, ferro nimirum atque igne, Euangelium suum introduxerit atq; propagarit.

y In Postil. sup. 1 Dom. Aduent. Aurifaber. fol. 523.
z Eras. in spongia ad Huttenum. & Epist. ad Vulturium Anno 1529. a Concord. 4. in cap. 22. Lucæ.

FINIS LIBRI SECVNDI.

singularis ille fuerit protector. Sed hæc ego plu ribus hoc loco ventilare nolo, utpote in Antichristo meo satis superque discussa qui si quibusdam forte ignotus sit, is vel ex his paucis Chytræi delirantis nænias animadvertet 1. quod Beatus Gregorius de nullo statu Ecclesiastico deciderit, sed per minora Ecclesiæ officia & Gradus evectus ad supremum apicem in eo permanens constantissimè, obierit: Lutherus econtra ascriptus in ordinem & Doctorem Theologiæ & ab ordine suo in sæcularem vitam & à Theologia Veteri desciverit in novam à se excogitatam. Secundo quod Beatus Gregorius claves habuerit, ipso adversario confitente, nempe Scientiæ, & Jurisdictionis Lutherus autem clavem Solius Scientiæ, sine omni Jurisdictione. Tertio quod Beatus Gregorius claves quas semel acceperat, non mutaverit, Lutherus vero quod acceperat traditum mutaverit, ut ex utriusque vita & actis collatis elucet. 4. Quod Fumus nullus ex S Gregorij doctrina vel actus secutus sit, quo obscuratus sit splendor gloriæ Christi vel Ecclesiæ, quia per illum etiam Anglia ad Fidem Christi accessit. At per Lutherum ut ex 100 hæresibus exortis satis supra liquet & gloria Christi per septentrionem imminuta est & Ecclesia excisa. Locustas vero esse monachos & sacerdotes, id pro ea parte, qua illi uti Lutherus, Calvinusque, Zvvingliusque defecerunt ab ordine suo verum dicit Chytræus, qua vero parte Monachi & sacerdotes propositum Fidei & professionis suæ tenuerunt non Locustæ sane fuerunt sed messores in agro Domini, à quo manipulos Gentium, ex Anglia, Scotia, Jndiaque tota in horreum Domini, ad stuporem comportarunt. Quod vero hunc, omnium qui post Apostolos fuerunt maximum & sanctissimum Pontificem hæretici venenatis calumniarum telis potissimum impetant, caussa est quod ordo & ceremoniæ Ecclesiasticæ, quæ Jtalia à Gothis & VVandalis vastata, nonnihil labefactatæ fuerant, ab eo sint restauratæ. Ea enim tempestate nostris temporibus simillima, omnes libri Ecclesiastici quos nancisci illi poterant, ab hæreticis combusti, & altaria destructa erant & in pulverem redacta: quæ omnia optimus & sanctissimus ille Pontifex restauravit, atque Ecclesiam in pristinum nitorem restituit, fidemque longe in Jnsulas propagavit, gentiles convertit: Ipsi Centuriatores (a fatentur, *ab hoc divini Verbi doctrinam, adeoque ipsam Christianitatem, quæ hæresi iam iam manus datura videbatur, fuisse conservatam.* Tanta scilicet tamque admirabilis veritatis vis est, ut vel ab invitis, quam cupit, confessionem extorqueat.

QUOMODO QUISQUE NOVAM sibi religionem fabricare instituerit: & quam miseris modis Catholici oppressi sint & decepti.

CAPUT XVIII.

ARGUMENTUM,

I. *Lutherus tantam novorum Doctorum multitudinem è schola sua progressam videns, stupore defixus.*
II. *Vnusquisque novæ sectæ vult haberi auctor.*
III. *Laici Concilia indicunt.*
IV. *Querela Centuriatorum de magistratu populari.*
V. *Quomodo primi Lutherani Catholicos aggressi sint.*
VI. *Maior pars Catholicorum tum male instructa ad refutandos aduersarios.*

I. LVTHERVS tot nouas quotidie emergentes opiniones, tot nouas sectas nascentes, & Sacramentariorum præsertim sectam mirum in modum auctam, ac quotidie è sua schola Nouum Nouæ Doctrinæ Auctorem prodeuntem videns, valde animo angebatur, immo de rebus suis pæne desperare incipiebat. Præter enim eas sectas quas veluti digito supra indicauimus, vna ipsius propriissima secta triginta quatuor diuersis opinionibus erat distracta & velut *Triginta capitum fœtus enixa iacebat*, vt Bredembachius scribit vel vt alij multo plures, nempe ducentæ, quæ singulæ suos habuerunt assectores atque asseclas. Siquidem *Nonaginta solum hæreses* repetit D. Augustinus à Christi tempore ad suam ætatem, annis 400, & Nicolaus

a *Cent. 6. cap. 10. pag. 979. & 680.*

laus Sanderus (a) ab ætate Augustini *centum octoginta & unam*. at a Lutheri apostasia An. 1517. cæpta ad Annum 1595 Stanislaus Rescius (b) & alij (b) cc. impleturumq; est iterum exactissime quod scripsit Epiphanius (c) *Sicuti poetæ olim centimanum Briareum, aut Argum centum oculos habentem confinxerunt; sic omnes huius temporis hæretici in corpus centum capita habens se ipsos efformarunt, & qualibet horum cupiens sibi ipsi principatum constituere, caput nominauit se ipsum, aliam ac suorum ani introducens doctrinam, præter Præceptorum suorum vanum laborem.* qui omnes tamen, vti de Gnosticis scripsit Irenæus (d) *suam doctrinam Veritatis vocitans Euangelium. Neque enim*, Plinio teste, *vllum tam impudens est mendacium, quod non assertorem aliquem; neque tam absurdum deliramentum*, vt apud Varronem est, *quod non defensorem inueniat.* Totus igitur non in stuporem tantum, sed furorem quoque versus, quod vix à se cœpti ædificij ruinas iam & rudera videret Lutherus apud intimos amicos hanc suam infelicitatem non semel deplorauit. Ad Norimbergenses scribens, (e) *Rem* ait, *mirandam esse ac lachrymis dignam, quod multæ vrbes tantum Euangelij desiderium præsferant, vt deuoratura illud videantur, eidem tamen portas atque aditus omnes occludant.* Quantopere vero nouarum indies nascentium opinionum multitudo animum eius perturbauerit, scripta eius passim testantur. *Sathanas*, inquit quodam loco, (f) *hanc prærogatiuam habet, vt tam inepta vel absurda doctrina excogitari non possit, quæ non statim à multis arripiatur ac mordicus defendatur nec vllus tam crassus est error, quin nugatoris aut excerebrati alicuius calculo comprobetur; immo quanto quidque ineptius est atque absurdius, tanto facilius tantoque à pluribus recipitur atque approbatur. Hoc nobis Germanis vitium innatum est, vt nouis rebus semper inhiemus; quibus si quis interdicere nobis velit, ad insaniam nos & furorem redigat; at eadem si libere nobis permittantur, mox fastiditis prioribus, magis aliquid nouum optabimus. Ego etiamsi centum annos vixero, nullum tamen quietis in Christiana Republica constituendæ spem video. Adeo diabolus vinculis solutus vbique tumultuatur. Nihil aliud cupio, quam ex sæculo quamprimum exire.* nimirum videns sua culpa puteum abyssi apertum exhalare tam teteros fumos, vt ipsi authori oculi dolerent. Inde dignum hoc, eius qui tantorum omnium malorum auctor fuit, votum, quidni verò ita voueret conscientia vulnerata traditione tam copiosi Sanguinis in perditionem deiecti? tum enim Lutherus Euangelij sui ruinam facile prospiciebat. Hanc ipse sibi prædixit, vt in Commentarijs super Genesin postremo ipsius, Anno M D XLIV. edito fœtu, legere est, vbi vaticinatur, *postquam decesserit, doctrinæ suæ eam fore conditionem, vt ad eam conseruandam vix vlla satis futura sint auxilia.* Caluinus sane gloriatur, (f) se plusquam ter centum animarum millia à Luthero abstraxisse. quid non alij, si per singulos ineatur ratio, sectarum principes, Lutherum secuti, sed supplantatores patris sui! Idem Lutherus Commentarijs super Epistolam ad Galatas (quæ verba tamquam oraculum discipuli eius notarunt) inquit, *Multos ambitionis studio se eleuaturos, ac sub pietatis prætextu peruersam doctrinam allaturos, & intra breue tempus omne id quod tam longo tempore ac tantis laboribus ab ipso ædificatum sit, euersuros.* O vatem iam non vanum, & suæ ipsius ruinæ verum prophetam! Veruntamen idem propheta non videtur fuisse magnæ memoriæ, vtpote qui Tom. II. editionis Anno M D XLVIII. anteà scripserat: *Quod doceo & quod scribo, in æternum manebit, etiamsi tota Mundi dissoluatur ac dissipetur machina.* Sed nihil peius eum habuit quam quod se qui initio tamquam Germaniæ Apostolus primum inter omnes locum habuit, postea multis alijs posthabitum & ad infima fere subsellia redactum vidit. *Zuinglius, Oecolampadius, Caluinus,, Bucerus, Melanchthon, & Martyr,* (aiunt illi qui contra Lutheranam Concordiam scripserunt) *multo meliores Theologi fuerunt quam Lutherus.* Centuriatores quidem Lutherum strenue defendunt; sed is ab alijs multo acrius oppugnatur. Xylander Prædicans, eiurato Lutheranismo. *Non dubium esse*, inquit, *quin si Gamalielis consilio, ad quod Lutherus iam olim cum doctrina sua prouocauerat, obtemperetur, breui appariturum sit, Lutheri* doctri-

a *lib. de Visibili monarchia.* b *in Centurijs* c *Anatomia Eccl. Cathol. Tr.* 1. d *lib.* 1. *Hæresi* 36. e *libe* 3. *contra Hæres. cap.* 11. f *Super Psalm.* [illegible] g *Lib. quod hæc verba Christi, & lib. de Cœna aduersus Zuinglium* h *Calu. in vlt admon ad Westph. pag.* 194. & 233. *Hist. de Cœn Aug. fol.* 380. i *Fol.* 69. *Xylander à Lutheranismo conuersus.*

doctrinam non è Dei spiritu sed ex homin bu... esse Eo que sperandum, doctrinam hanc in hominum natam ce rebris breviter rursus interituram, præsertim quum iam schismate & dissensionibus vires huius sectæ adeo debilitata int, ut nihil quam propinqua eius ruina expectari possit. Et hunc quid m metum etiam Centuriatores omnibus fere paginis ostendunt: nec mirum, ita enim B. Joannes Apostolus in Apocalypsi sua cap. 9 in Prophetia de Locustis prædixit, quod nempe eos in quos potestatem non acceperunt seducendo & inficiendo, cruciabunt mensibus quinque, quos menses si ad Lunares referamus cursus aut solares, iam pridem absolutos videmus, cum vero adhuc dum crucient fideles, tempus id utique Maiora spatia nempe Saturnia erit referendum, ut singuli de mensibus quinis 30. ferre annorum spatium concernant, quo posito cum quinies 30. periodi Saturnij sideris sint CL. annorum decursus, & Lutherus Anno 1517. exeunte occupent Catholicos cruciare, opinari licebit non absque aliqua ratione adiectis ad eum anni numerum annis prædictis, CL interitum Luthericæ sectæ ad Annum 1667 instare.

II. Nec mirū sane est, singulos novorū istorum Evangelistarū suis veluti classicum cecinisse Post primarij enim ipsorum Magistri apostasiam unusquisque è Saturniano & melancholico suo ingenio sectam sibi formabat; quisque in sua officina ad suum modulum Deum sibi fingebat, ut merito exclamare possimus: vel cum Scriptura (a) *secundū numerum civitatum tuarum*, O Septentrio, *erant Dij tui.* Et *unaquaque gens fabricata est Deum suum.* vel cum poëta; *Heu mihi quot Fidibus, luditur una fides.* vel. *Heu mihi, quam varia dæmon mortalibus arte*
Illudit, cæco mentes agit atq; furore!
Nullus ut in toto tam detestabilis error
Orbe siet, quē non hominū pars magna sequatur.

Rationem huius calamitatis bene Lutherus ipse vidit, inquiens. (b) *Violata Ecclesiæ concordia atque unitate, dissensionum nullus est finis. Sacramentarij primum à nobis exierunt, deinde Anabaptistæ, qui tamen longe inter se dissident. Sic una secta provocat alteram, & una alteram condemnat. Cessante unitate, in infinitū progredi numerum Mathematici dicunt; sic disturbata Ecclesiæ unitate, erroribus aditum præcludere impossibile est.* O quovis alio quam hæretico, & quidem hæresiarcha Luth... io dignam sententiam! An quis quam puret hanc in eodem pectore in quo tot absurdæ opiniones, natam; & ab eodem ore quo tot blasphemiæ, prolatam? Circumferuntur versus aliquo... Lutheri fortunam suam lamentantis pretonam ... resonantes; quos ut lectu dignos & intellectu facil s adscribo. Sic vero in eis loquitur Lutherus:

Si qua mihi iustas expressit causa querelas,
Heu nunc præ cunctis digna querela venit.
Ille ego qui quondam famā super æthera notus,
Nunc me vix aliquā gloria parte manet.
Omnia Calvinus rapuit, totumque per orbem
Illita vipereo dogmata felle serit
Tu quoque dilectos inter pars prima Melanchthon,
Qui mihi præ cunctis fidus amicus eras,
Diceris extremā liquisse in morte Lutherum,
In nova Calvini dogmata falsa ruens:
Hic ubi pallentes pervenit rumor ad umbras,
Heu mea concussit quàm gravis ossa dolor:
Hinc Anabaptistæ, Smidelinus, Brentius, & qui
Musculus exigui nomina muris habet,
Gallus, & Illyricus, nuper quoque missus ad Orcum
Zuinglius, & reliqui tuba profana vigent
Ast ego, qui quondam doctor, primusque magister,
Quique his discipulis semina prima dedi.
Heu miser ignotas profugus compellor ad oras,
Vixque aliquā nomen parte Lutherus habet.
Quamq; ego venabar laudem, famamq; decusq;,
Hei modo discipuli cuncta tulēre mei.
Quos genui, quos hæc peperit mihi lingua, manusque,
Quorum præcipuus fautor, & author eram.
Hæc promissa fides? pietas hæc debita patri?
Heu mihi! quam pretium triste magister habet.
Degeneres animi! genus execrabile mundo,
Tempore percipies præmia digna tuo.
Hæc ego vaticinor: Vates quoque vanus habebor,
Ni te, perfida gens, pœna parata manet

III. Alia & prædictæ causæ proxima in infinitum multiplicandi hæreses fuit immanis licentia interpretandi scripturas sacras, à Luthero inchoata pro arbitrio, & alijs omnibus communicata. Et hoc potissimum videtur indicari *per apertionem putei abyssalis* in Apocalypsi. Siquidem sacra scriptura vere est abyssus, in qua à diebus Moysis usque modo quatuor annorū millibus ingenium humanum eminentissimorū ingeniorum laborat, fodit & mendicat, & nondum fundum pervidere potest. Placuit valde rudi populo, quod ipsi sine schola, ū impensa & labore à Luthero crearentur Doctores Sacro Sanctæ Theologiæ ac Scripturarum, & usus est potestate docendi accepta a Luthero, & interpre-

a *Ierem. 2. & 4; Reg. 17.* b *Luth. Tom 5. cap. 5. ad Gal.*

pretandi, & iudicandi. & hæc scripturam interpretandi & ad quemvis sensum detorquendi licentia multis civitatibus ansam dedit Conventus agendi, religioni quam vellent formam inducendi, & qui placerent Pastores vocandi, falsa illa divini verbi moneta turpiter deceptis. Neque enim lupos à canibus discernere sciebant; quum utrique eosdem ferè pilos, eandem magnitudinem, multaque alia similia, sed diversas admodum naturas habeant & mores. Hinc scitè Epictetus *multos* ait, *rapacibus lupis aditum ad se dare, eo quod fidis canibus similes videantur.* In conventibus vero illis nemo postremus esse volebat, (a) sed suam quisque prænunciabat sententiam: ut rectè Lutherus dixerit, *eò rem rediisse ut Prædicantibus nihil amplius opus sit.* (b) *Vnumquemque enim sibi ipsi legem præscribere. Ac licet porci sint, vivant ut porci, & ut porci moriantur; omnes tamen magis quam ipse Christus Evangelicos videri velle.* Sic ille de suæ sectæ hominibus loquitur. Et Centuriatores, *ô miseros,* exclamant (c) *qui quam hodie pro vera receperunt doctrinam, cras tamquam falsam reprobant; & hæresin appellant quod paulo ante tamquam ipsam Veritatem fuerant amplexi.* Sed, quæso te, Luthere: annon in mentem tibi venit quod tuos auditores ac discipulos ipse docuisti, inquiens, (d) *Magistratum impedire non debere quominus unusquisquisque credat & doceat quod bonum ipsi videtur, & vel veritatem vel mendacium amplectatur. Christum Episcopis, Doctoribus & Concilijs de religione iudicandi potestatem abstulisse, & omnibus dedisse Christianis, nempe Ioannis X. capite.* Hanc eandem Lutheri doctrinam discipuli quoque eius professi sunt. Ex horum numero quidam non postremus, (e) *Concilium,* ait, *ad decidendas religionis controversias exspectandum non esse. Posse unumquemque de doctrina iudicare, falsam damnare, & veram amplecti. Potestatem hanc omnibus sive doctis sive indoctis, sive laicis sive Sacerdotibus, sive Theologis sive politicis, ab ipso Deo esse concessam, ita tamen ut id fiat iuxta infallibilem divini Verbi normam.* Sed dic mihi, mi homo, quis illud dijudicabit & tibi indicabit, ô homo natura cæce, utrum norma illa rectè adhibeatur? & utrum ad perpendiculum exactè directa sit, vel minus? imo unde scies hoc quod adhibes uti normâ, verè esse normam illam sive verbum Dei genuinum? & deinde, te eius germanum sensum tenere? Si cum Luthero dixeris: *Ego certus sum, clarum est:* dic etiam cum eodem, *Ego iudicium Dei super doctrina mea portare nolo; spero quod sit bona.* Et quid facies in Judicio Dei si non sit bona, tunc enim Judicem te fecisti & Doctorem constituisti, Ducem cæcorum, ad quos ducendos non es missus legatus.

VI. Huius porro novitiæ Ecclesiæ Prælati (paucis exceptis apostatis) fuerunt aut equites, aut mercatores, aut opifices, aut alterius è plebe conditionis: qui tamen certis distincti gradibus & titulis, ad Synodos vocantur. Mos enim hæreticis semper fuit, inanibus dignitatis & gloriæ cuiusdam titulis eos qui se ipsis adiunxerint, ornare, ut ceteros ambitione alliciant, quos veritate ad se pertrahere nõ possunt: Rectè Tertullianus, *In rebellium castris esse, idem est,* inquit, *ac merere.* In his vero Lutheranorũ conventibus ipsi Principes aliquãdo præsederunt, quorum plures summorum Pontificum in sua ditione auctoritatem vindicabant sibi atque usurpabant. Saxoniæ Dux tot tamque diversas religiones in regionibus suis pullulare videns, quatuor Visitatores constituit, qui Ecclesias passim inspicerẽt, & religionem ordinarent. Ex his duo erant ex equestri ordine, tertius Legum erat Doctor, Hieronymus Schurffius, & quartus artium Magister, Philippus Melanchthon, qui tum in Theologiæ studio parum adhuc profecerat. Facta enim hæc est visitatio An. MDXXVI. Hi oppidatim ac villatim circumeuntes, ridiculè satis Pastores aliosque ecclesiarum ministros examinabant, novam doctrinam & formam quam ipsi nesciebant præscribebant: & novi passim ab ipsis Doctores constituti novas quoque doctrinas proponebant. Et quemadmodum primi Mahumetismi auctores (quæ hæresis apud Christianos nata est) religionem quandam comminisci voluerunt quæ inter Judaicam & Christianam esset intermedia; sic etiam Visitatores hi novam quandam Dei colendi ac credendi formam Saxonibus proscripserunt, retẽtis quibusdam Catholicæ religionis dogmatis, & ceremonijs, & quibusdam è Lutherana admistis. Tum etiam Catholici qui in maiorum suorum religione perstabant, expulsi: Lutherani vero ceteroqui admodum pertinaces, formam hanc religionis intermediam sequi coacti sunt. De Visitatione hac Melanchthon librum publicavit, & Christianæ

Cc Fidei

a *Vide Historias Colloquiorum, Synodorum, Conventuum &c. in Vlenbergio Vita Lutheri, Melancht. Maioris, Osiandri. Anatomiam Ecl. Cathol. Tract. 2.* b *In Enarr. in cap. 15. Corinth. Tom. 5. in Matth. cap. 8.* c *Cent. 9. in Præfat.* d *Tom. 3. fol. 115.* e *Schusselb. de Synod. cog. lib. 2. art. 15.*

Fidei articulos xx præscripsit, addito mandato ut populus in ijs instrueretur. His postea Lutherus quoque manum admovit, pro lubitu suo addens, detrahens, mutans quod visum fuerat, ut legere est apud Cochlæum. Hic tum quidem in Germania religionis erat status, quum Novi isti homines magistratus auctoritate abusi, & conscientias suis regulis astringebant, & novam passim Ecclesiarum formam introducebant, Catechismis Lutheri præscriptis. Id quod Centuriatores (a) & Zuinglius (b) multis in locis testantur. *Magistratus*, inquiunt, *politici, aut etiam eorum ministri censorio quodam supercilio novam religionis formam præscribunt, & non minus imperiose quam Romanus Pontifex obtrudunt.* Extant multorum hac de re querelæ, ac præcipue Melanchthonis, qui in Præfatione quæ Corpori doctrinæ præfixa est, *Nos*, inquit, *Romani iugum Pontificis, quod de ligno fuit, abiecimus; econtra vero istorum hominum iugo quod de ferro est, collum subdidimus. Vt vero politici magistratus sua auctoritate Prædicantes passim constituebant; ita eosdem quoque pro lubitu exauctorabant.* Sic non ita pridem Christophorus Budnerus à senatu Ratisbonensi res suas habere iussus fuit, quod de usuris aliter quam ipsis placebat, sentiret, ac doceret. Et Concionatores Magdeburgenses & Augustani, quamvis alias ob caussas, simili modo tractati sunt. Omnia Episcopis & Theologis è laicorum ordine plena erant: qui absoluta quadam auctoritate de religionis controversijs pronunciabant. Vulgus interea Biblia in vernaculam linguam versa circumferebat: omnibus abacis ac mensis imposita ea videre erat. Biblia opifices in officinis suis, Biblia feminæ genibus suis imposita. Totus Mundus Bibliorum lectione detinebatur, Lutherani, Zuingliani, Anabaptistæ, Antitrinitarij non magis sine Biblijs quam sine indusio erant. Ex indoctissimis repête eruditi ac quasi Θεοδίδακτοι fiebant: si pro eruditione illud habendum est, quod quis plurima S. scripturæ ac loca memoriâ comprehensa allegare potest: Eius, inquam, Scripturæ, quæ Lycophronis Cassandrâ intellectu est difficilior; in cuius vero sensu investigando quilibet fuit occupatus, adeo ut coci quoque hoc sibi muneris sumerent, immo fures & latrones: ut fuit Joannes quidam Stolzius qui An. MDLIV. Argentorati furti convictus, (c) & abscissis auriculis relegatus, non procul à Spira deinde Lutheranam religionem docuit, ex mutilatis auriculis tandem quis esset agnitus. didicerat enim in catasta Lutherice concionari, nempe sine bonis operibus sola fide hominem iustificari.

D. Hieronymus, non minus exquisita eruditione quam vitæ sanctitate præstantissimus, Persij Satyrici Poetæ scripta non intelligere se fatetur: & hi nostri homines, ut plurimum vitijs toti dediti, tamq; crassæ ignorâtiæ & involuti, ut ne minimæ quidem ex profano auctore petitæ rei, possint rationem reddere, omni linguarũ cognitione destituti, ac ne suam quidem recte intelligentes, secretorum divino verbo revelatorum cognitionem sibi arrogant, & de gravissimis quæstionibus (quas divina sapientia interdum altis & magnificis, interdum simplicibus & quasi frigidis verbis, quorũ intellectus tamen arduus est, & à vulgaribus ingenijs non minus quã cœlum à terra remotus est, in scriptura nobis proponit) iudicandi partes sibi sumant? Digni scilicet hi sunt divini verbi præcones atq; interpretes, digni SS. Theologiæ Doctores, omnium scientiarum maxime admirabilis, supernaturalis, & nemini nisi cuius animus omnibus cupiditatibus & affectibus purgatus ac totus contẽplationi deditus sit, comprehensibilis. Sic igitur singuli ex novis Evãgelistis cum Biblijs quod quisque vellet ei dedi licentiam circumferebat. Omnia miscere ac confundere ludus illis erat ac iocus. *Fuerunt*, Erasmo teste, *& quidem è primarijs, qui Paschatis tempore de Christi nativitate, & vicissim die Natali Domini de Resurrectione ad populum verba facerent.* Omnes Spiritu sancto seu paracleto gloriabantur, omnes, etiam opifices ad ipsa Theologiæ adyta penetrare, omniaque eius mysteria expiscari se posse credebant. Quasi vero luscitiosi vel cæci potius vulgi oculi, divini splendoris radios ferre possint, qui etiam aquilas talpa cæciores reddit.

V His libris armati sectarij, si quando in sacerdotem aut Ecclesiastici ordinis hominem incidissent, statim cum eis expostulabant: alius Missam in sacra Scriptura, alius Purgatorium, alius Pædobaptismum, alius Trinitatem sibi monstrari, omnes deniq; religionis articulos expressis verbis probari volebat, posthabitis Verbo Dei non scripto, & Apostolicis Traditionibus per tot sæcula à maiorib⁹ ad nos derivatis, & cõmuni Christianorũ consensu receptis hactenus atque approbatis. Hæresiarcha enim Lutherus docuerat, *solam scripturam* cuius

a *Cent. 7. in Præfa.* b *Zuingl. in Ecclesi.* c *Refsius de Atheis. Sac. orat.*

cuius explicationem omnibus permiscebat, omnium controuersiarum religionis esse [illegible]: quod axioma, reuera Eridis pomum, ab omnibus hæreticis qui vnquam fuerunt, allatum fuit ac propugnatum. Sed errorem suum Lutherus postea agnouit, ac sero, sed sero cũ Phrygibus deplorauit; adeo vt S. Scripturæ auctoritatem ab omnibus etiam stolidis & fungis vsurpari atque [illegible] videns, sæpe dixerit, eo rem rediisse, vt Euangelium seu S. Scriptura *Hæreticorum Liber* merito [illegible] debeat. *Quid hoc?* inquit sexennio postquam [illegible] suam condiderat. *Agricolæ qui olim in simplicitate viuere solebant, iam scripturam ipsi legere præsumunt, adeoque concionatoribus nihil opus se habere aiunt: quippe qui scripturam suo marte sine interprete facile possint intelligere.* Idem Waldenses olim fecisse proditum est, inter quos etiam feminæ scripturas tractabant, immo suggestu conscenso, docendi ac publicas theses disputandi munus vsurpabant. A scriptoribus nonnullis Vrsulæ cuiusdam è Lutheri schola progressæ nomen celebrabatur, quæ eò temeritatis ac dementiæ peruenit, vt pauperibus rusticanis hominibus non concionaretur tantum, verum etiam Sacramenta administraret vt Manlius in Locis communibus testatur. Et alia quædam femina Zellin nomine, Argentoratensis, contra Vlmensem Prædicantem librum scripsit, in quo Lutherum, Philippum & Capitonem *Antiquos Patres* appellat. Sed quidni fœminæ ita agerent, cum ipse Lutherus (u) qui sexui huic tantopere à se amato vbicumque potuit semper gratificatus fuerat, nec cucullum tantum, sed animam quoque immolauerat, posthabita D. Pauli auctoritate, feminis hanc potestatem concedit, inquiens quodam loco, *In locis vbi feminæ tantum habitant, vt in Monacharum seu Deo dicatarum Virginum Conuentibus, vnam eligi posse quæ ceteris concionetur; & per consequens etiã*, vt diem alibi dicit, *quæ baptizet, Confessiones audiat, & absoluat*, &c. Ecce Nouas vobis, ô Christiani, sacerdotes cum Nouo Euangelio. Hic non dubito quin lectori in mentem veniat illud quod Tertullianus sui seculi hæreticis exprobrat, inquiens: *In vera religione non esse permissum feminis loqui in Ecclesia, vt nec offerre, aut vllũ sibi virile, nedum sacerdotale munus vindicare.* Etenim quidem, ac semper etiam postea noui isti Euangelici in omni quæstione simplicium aures istis verbis obuerberabant: *vbi hoc scriptum est? vbi expressum Dei hac de re exstat mandatum?* ne minimum quidem verbo Dei non scripto, antiquorum Ecclesiæ Doctorum interpretationibus comprehenso & conseruato, tribuentes quod si Catholicus in scripturis non adeo exercitatus, his Nouis Euangelistis, & *Vbi scriptum*, quærentibus occurrere non audebat, Videbas illico leonum instar te... [illegible] Biblistas, & lacerare papam, Episcopos, sacerdotes, & vsque in abyssum omnes præcipitare, si vero cordatus & in Lege exercitatus apparebat, qui, *Vbi scriptum sit*, notat & ostendebat, ex. gr. de Missa Apostolorum tempore vsurpata ex Act. 13. citaretque pro ea Græcum textum λειτουργούντων δὲ αὐτῶν καὶ νηστευόντων, & omissa versione vulgata, & Patrum, apponeret versionem amicissimi ipsorum Erasmi Roterodami talem: *Cum autem illi sacrificarent Domino ieiunarentque*, & ex Luthero Germaniam adijceret translationem Da sie dem Herrn dieneten vnd fasteten (siquidem apud Germanos hodie dum *Liturgia*, Græc. est *Missa* Latinorum ipsis nominatur Der Gottesdienst) tum confusio operiebat Nouos Euangelistas, si nondum satis in schola impudentiæ erant exercitati, aiebantque, se sophisticen auersarij, velle se cum simplicibus conuersari &c. Aut si effrontes erant, alium sensum illis verbis subesse fingebant, dicentes *illud Ministrare, sacrificare, Liturgiamque esse orare, concionari* insigni iterum fraude, doloque, nisi Catholicus hic iterum esset cautus, aduersus dolos, sciretque replicare, dicendo: *Vtique Apostolorum illud sacrificare erat orare & concionari: bene dicis, Nove Euangelista, nam Missam facere omnino est præstantissima oratio, vti altissimi montes sunt montes Dei, & erat vtique etiam concionari, nam Missa est annuntiatio exhibitioque totius vitæ & passionis Domini, in publico fidelium Conuentu. Hoc vere dixisti. Sed in hoc fallaciter egisti, quod me ostendente speciem orationis & concionis summæ, me voluisti vocare ad genus quasi asserta specie, non asseruissem genus; In hoc malum genium egisti. Simili modo in cæteris controuersijs procedendo fieri contingebat, maiore minoreve strage animarum, prout in peritum aut imperitum Catholicum Noui Doctores incidissent, in quibus vniuersim perpendendum: omnes hæreses inde ortas, quod quisque Scripturæ*

t De abrog. Miss. Tom. 5. in 1. Pet. fol. 445.
u Nas. cent. 2. Ref. de Athei. Luth. de inst. mini. Eccles. fol. 369.

quum facile, tum grauiter, offenduntur: sic longa illa quies & felicitas in Ecclesiæ corpore multos prauos ac vitiosos humores peperit, è quibus deinde grauissimi morbi, symptomata, Febres & cõuulsiones exstiterunt, à quibus etiamnum Ecclesia nondum conualuit, quamuis à cælesti illo medico diuersis remedijs aliqua ex parte subleuata sit, & paullatim pristinæ sanitati restituta & restituenda speretur elapsis 5. illis à Ioanne prædictis mensibus. Tantum tamen abest, vt populus nouo illo Euangelio melior fuerit redditus, ut etiam indies magis magisque frænum vitiis permiserit. Audi ipsius Lutheri testimonium: *Mundus*, inquit, (y) *quotidie peior fit ac deterior. Homines hodie magis auari, minus misericordes, minus modesti, magis incorrigibiles, in summa multo peiores quam olim in Papatu fuerunt.* Eundem dicere solitum Aurifaber testatur, *reuelato Euangelio virtutem fuisse exstinctam, oppressam iustitiam, profligatam temperantiam, veritatem à canibus quasi dilaceratam fidem concussam, omnemque religionem ac deuotionem ex hominum animis eiectam.* Quis fructus huius reformationis melius scire ac depingere nobis potuisset, quàm hic ipse Mundi, si dijs placet, Reformator? sine caussæ quam hoc loco tracto præiudicio, illud silentio præterire non possum quod hac ipsa de re ab Erasmo scriptum est (z) graphice nobis Noui Euangelij fructus depingente. *Multos*, inquit, *Lutheranos video, paucos Euangelicos. Aspice, quæso, hos homines, & tecum perpende; annon luxus, auaritia, & scortatio magis inter illos vigeant quam apud eos quos illi detestantur. Vnum mihi commonstra qui Euangelio hoc melior factus sit. Atqui plures ego tibi monstrabo qui facti sint deteriores. Illud fortasse singulari quodam meo malo factum est, vt nullos ego viderim qui non per Euangelium hoc peiores euaserint.* Audi etiam quid Iacobus Andreæ Smidelinus illæ Concordiæ (de qua libro V. dicam) Lutheranæ faber, eandem in sententiam scribat. (a) *Nostri*, ait, *homines, ne pro Papistis habeantur, omnia bona opera contemnunt. Loco ieiunij, dies noctesque pergræcantur. Pauperes non vestiunt, sed spoliant. Precationes in blasphemias vertunt. Nec inter Turcas quidem tanta reperitur impietas. Superbia humilitatis locum obtinet, nihil nisi ambitionem & fastum videre est. Quod si quis eos reprehendat, Euangelij statim reformationem obijciunt.*

Librum hunc prodigiosa Lutheranæ cuiusdam feminæ Lipsiensis historia concludam, quam Manlius in Locis communibus, & Resciusxxxiv. Miscellanea recensent. Hæc in Lutheri schola ac doctrina educata, clam cum filio incestus consuetudinem habuit, adeoque filiam ex ipso concepit, & clam ipso educari curauit: quam grandiusculam filius amore eius perditus, vxorem accepit, atque ita eiusdem pater, frater & maritus factus est. Mater quæ sola id sciebat, iam morti vicina Luthero rem omnem aperit; Lutherus ad Theologos suos Wittebergenses refert: à quibus conclusum fuit, matrimonium hoc disturbandum non esse, nec vllam peccatrici illi pœnam imponendam, sed fidem tantum, cuius alis in cœlum euolare possit, inculcandam esse. Vides, opinor, beneuole Lector, quum ex hoc tum ex alijs, quæ istorum, qui Euangelicos se iactant, vita sit, vtpote ex doctrina propria æstimanda. Sed operæ precium videtur, vt ad communem omnium quos hoc secundo libro recensuimus, hæreticorum patentem redeamus, atque ostendamus quibus ille modis, ferro nimirum atque igne, Euangelium suum introduxerit atq; propagarit.

y In Postil. sup. 1 Dom. Aduent. Aurifaber. fol. 523.
z Eras. in spongia ad Huttenum. & Epist. ad Vulturiũnum Anno 1529. a Concord. 4. in cap. 21. Lucæ

FINIS LIBRI SECVNDI.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ.

LIBER III.

ARGVMENTVM TERTII LIBRI.

Hoc tertio libro motus & turbæ in Germania & Heluetia à Lutheri insania, Munceri furore & Zuinglij somnijs exortæ, explicantur: tum Protestantium confæderationes: Lutheri cum Monacha nuptiæ, illo ipso tempore quo innumeræ cædes ipsius caussa perpetrabantur, celebratæ, eiusdem mors: aduersum protestantium prælium: victoriæ Imperatoris; Mauritij Saxonis & Alberti Brandeburgici defectio, clades, mors; cum multis alijs rebus particulariter enarratis.

INDEX CAPITVM LIBRI TERTII.

VI. Pro

LIBRI TERTII

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

I. *Quomodo Lutherus primis septem annis iniurijs & contumelijs tam Ecclesiam quam optimum quemque vexarit.*
II. *Lutherani Principes in bona Ecclesiastica inuolant.*
III. *Adriani & Clementis summorum Pontificum in exstinguendo schismate cura.*
IV. *Lutherus bellis intestinis & turbis Christianæ Reipublicæ ad suos conatus abutitur.*
V. *Principes contumeliose tractat, populumque ad seditiones instigat.*
VI. *Primi Christiani quibus modis populos ac homines ad Christianam fidem adduxerint.*

I. PRIMAM rabiei suæ spumam Lutherus in Leonem X Pontificem euomuit, à quo tamquam putridum membrum ab Ecclesia abscissus fuerat: adeoque primis illis septem aut octo annis vix quidquam aliud egit, quam quod continuo quodam furore, inauditis conuicijs, insolitis calumnijs, picturis abominandis, & blasphemijs contra Romanam Sedem est debacchatus. Recte Augustinus, (a) *Hæreticorum*, inquit, *artes & machinas esse conuicia & maledictiones, vbi se perfidia conuictos senserint.* Et quidem laudi sibi ducebat singulari Lutherus bilem suam in eminentissima & maxima quæque euomere; inferiora vero minime ira sua digna iudicabat. Hinc dicere solebat, etiam post mortem cineres suos bellum Papali turbæ irreconciliabile facturos. Siue ut alij referunt: *Pestis eram vivens, moriens ero mors tua Papa.* Quamuis autem primos impetus in Pontifices tantum & Cardinales, tamquam Cæsaris ira dignos, fecisset: postea tamen a capite ad membra minora descendit nulli religiosorum, ac ne simplicibus quidē & minimis pepercit, *adeo vt præsentiam eorum*, vt etiam Donatistæ olim, Augustino teste, (b) *ferre non posset, quorum adspectus pristinum statum ei in memoriam reuocabat.* Antiquum semper obtinent hæretici; qui nullum hominum genus semper magis oderunt ac persequuti sunt quam Religiosos ac Monachos: quod scirent, vt Sozomenus (c) & Ruffinus dicunt, religionem facilius subuerti non posse quam per ruinam religiosorum. Omnes quidem Christianos, vt sanctus quidam vir ait, diabolus, sed præcipuo odio Monachos persequitur. Hos Lutherus appellat *Sathanæ ministros, porcos infernales, Molochi adoratores:* sed eosdem S. Augustinus & S. Chrysostomus *Dei milites, & Iesu Christi exercitum nominant.* Idem scurra Monachos *diaboli perdices* vocat atque *inferni palatia rasis eiusmodi capitibus pauimentata esse; ipsos inferos animabus eorum è corpore excedentibus, præ gaudio exsilire.* Centuriatores vero, *Quis*, inquiunt (d) *ab eiusmodi monstris, humanæ societatis hostibus non abhorreat?* Sic ille sanctos homines, solitudinis decora, Ecclesiæ ornamenta & miracula fortissimos contra inferni rabiem athletas, qui nullo quam diuino adiuti auxilio Sathanæ caput contriuerunt, & Mundum ac carnem, contemtis omnibus, quas ad insaniam pler que omnes mortales concupiscunt, voluptatibus & delicijs, subiugarunt, appellat. *Absit*, inquit S Hieronymus, (e) *vt male de illis loquar qui sacro suo ore Iesu Christi corpus faciunt.* Quid Lutherus? *Absit*, inquit, *vt cum furciferis istis vmquam pacem vel induciasfaciam. Ego ipsorum flagellum ero & carnifex. In sanguine illorum manus nos lauare oportet.* Nolo alijs fœdis ac turpioribus eiusdem Stercorei Prophetæ & V. Euangelista verbis scripta mea conspurcare. Illud certe constat, tanta Lutherum maledicentia, tanta verborum obscœnitate, tanta calumniandi impudentia vti solitum, vt vix quidquam tale ab vllo alio dictum aut scriptum reperiatur. (f) Et quemadmodum numquam ei contra eosdem omnesque Ecclesiasticos odij occasio, ita quoque numquam calumniandi, & vulgi odio exponendi defuit materia. Nec difficile sane est canem percutere volenti, fustem reperire: Quippe vt est apud Virgilium: *Furor arma ministrat.*

Sic quoque *hæreticorum proprium est*, vt S. Athanasius dicit, *calumniari & mentiri.* Neque enim alias habent machinas quibus eorum existimationem oppugnent, qui vt Deo propinquiores sint, Mundo sese subducunt. Sic Arrius eiusque satellites Monachos & Religiosos Catholicos sicarijs cædendos obiecit; (h) quorum tum tanta fuit multitudo,

a *Apol. 3 ad Ruff.* b *In Psal. 132.* c *Lib. 6. cap 10.* d *Lib. 11 cap. 3.* e *Cent. 10 cap 4* f *Epist. 1 ad Heliod.* g *Videatur Conradus Vetter in Porco Luthero, Item mundo ac miti.* h *Niceph. lib. 11 cap. 8.*

Fidei articulos xx præscripsit, addito mandato ut populus in ijs instrueretur. His postea Lutherus quoque manum admovit, pro lubitu suo addens, detrahens, mutans quod visum fuerat, ut legere est apud Cochlæum. Hic tum quidem in Germania religionis erat status, quum Novi isti homines magistratus auctoritate abusi, & conscientias suis regulis astringebant, & novam passim Ecclesiarum formam introducebant, Catechismis Lutheri præscriptis. Id quod Centuriatores (a) & Zuinglius (b) multis in locis testantur. *Magistratus*, inquiunt, *politici, aut etiam eorum ministri censorio quodam supercilio novam religionis formam præscribunt, & non minus imperiose quam Romanus Pontifex obtrudunt.* Extant multorum hac de re querelæ, ac præcipue Melanchthonis, qui in Præfatione quæ Corpori doctrinæ præfixa est, *Nos*, inquit, *Romani iugum Pontificis, quod de ligno fuit, abiecimus; econtra vero istorum hominum iugo quod de ferro est, collum subdidimus. Vt vero politici magistratus sua auctoritate Prædicantes passim constituebant; ita eosdem quoque pro lubitu exauctorabant.* Sic non ita pridem Christophorus Budnerus à senatu Ratisbonensi res suas habere iussus fuit, quod de usuris aliter quam ipsis placebat, sentiret, ac doceret. Et Concionatores Magdeburgenses & Augustani, quamvis alias ob caussas, simili modo tractati sunt. Omnia Episcopis & Theologis è laicorum ordine plena erant: qui absoluta quadam auctoritate de religionis controversijs pronunciabant. Vulgus interea Biblia in vernaculam linguam versa circumferebat: omnibus abacis ac mensis imposita ea videre erat. Biblia opifices in officinis suis, Biblia feminæ genibus suis imposita. Totus Mundus Bibliorum lectione detinebatur. Lutherani, Zuingliani, Anabaptistæ, Antitrinitarij non magis sine Biblijs quam sine indusio erant. Ex indoctissimis repente eruditi ac quasi θεοδίδακτοι fiebant: si pro eruditione illud habendum est, quod quis plurima S. scripturæ ac loca memoriâ comprehensa allegare potest: Eius, inquam, Scripturæ, quæ Lycophronis Cassandrâ intellectu est difficilior; in cuius vero sensu investigando quilibet fuit occupatus, adeo ut coci quoque hoc sibi muneris sumerent, immo fures & latrones: ut fuit Joannes quidam Stolzius qui An. MDLIV. Argentorati furti convictus, (c) & abscissis auriculis relegatus, non procul à Spira deinde Lutheranam religionem docuit, ex mutilatis auriculis tandem quis esset agnitus. didicerat enim in catasta Lutherice concionari, nempe sine bonis operibus sola fide hominem iustificari.

D. Hieronymus, non minus exquisita eruditione quam vitæ sanctitate præstantissimus, Persij Satyrici Poetæ scripta non intelligere se fatetur: & hi nostri homines, ut plurimum vitijs toti dediti, tamq; crassæ ignorantiæ & involuti, ut ne minimæ quidem ex profano auctore petitæ rei, possint rationem reddere, omni linguarū cognitione destituti, ac ne suam quidem recte intelligentes, secretorum divino verbo revelatorum cognitionem sibi arrogant, & de gravissimis quæstionibus (quas divina sapientia interdum altis & magnificis, interdum simplicibus & quasi frigidis verbis, quorū intellectus tamen arduus est, & à vulgaribus ingenijs non minus quā cœlum à terra remotus est, in scriptura nobis proponit) iudicandi partes sibi sumant? Digni scilicet hi sunt divini verbi præcones atq; interpretes, digni SS. Theologiæ Doctores, omnium scientiarum maxime admirabilis, supernaturalis, & nemini nisi cuius animus omnibus cupiditatibus & affectibus purgatus ac totus contēplationi deditus sit, comprehensibilis. Sic igitur singuli ex novis Evāgelistis cum Biblijs quod quisque vellet credēdi licentiam circumferebat. Omnia miscere ac confundere ludus illis erat ac iocus. *Fuerunt*, Erasmo teste, *& quidem è primarijs, qui Paschatis tempore de Christi nativitate, & vicissim die Natali Domini de Resurrectione ad populum verba facerent.* Omnes Spiritu sancto seu paraclero gloriabantur, omnes, etiam opifices ad ipsa Theologiæ adyta penetrare, omniaque eius mysteria expiscari se posse credebant. Quasi vero lusciosi vel cæci potius vulgi oculi, divini splendoris radios ferre possint, qui etiam aquilas talpa cæciores reddit.

His libris armati sectarij, si quando in sacerdotem aut Ecclesiastici ordinis hominem incidissent, statim cum eis expostulabant: alius Missam in sacra Scriptura, alius Purgatorium, alius Pædobaptismum, alius Trinitatem sibi monstrari, omnes deniq; religionis articulos expressis verbis probari volebat, posthabitis Verbo Dei non scripto, & Apostolicis Traditionibus per tot sæcula à maioribus ad nos derivatis, & comuni Christianorū consensu receptis hactenus atque approbatis. Hæresiarcha enim Lutherus docuerat, *solam scripturam* cuius

a *Cent. 7. in Præfa.* b *Zuingl. in Ecclesi.* c *Rescius de Atheis. Sac. erat.*

cuius explicationem omnibus permittebat, omnium controuersiarum religionis esse iudicem, quod axioma, reuera Eridis pomum, ab omnibus hæreticis qui vnquam fuerunt, assertum fuit ac propugnatum. Sed errorem suum Lutherus postea agnouit, ac sero, sed sero cū Phrygibus deplorauit: adeo vt S. Scripturæ auctoritatem ab omnibus etiam stolidis & fungis vsurpari atque conculcari videns, sæpe dixerit, eo rem rediisse, vt Euangelium seu S. Scriptura *Hæreticorum Liber* merito appellari debeat. *Quid hoc?* inquit sexennio postquam sectam suam condiderat. *Agricolæ qui olim in simplicitate viuere solebant, iam scripturam ipsi legere præsumunt, adeoque concionatoribus nihil opus se habere aiunt: quippe qui scripturam suo marte sine interprete facile possint intelligere.* Idem Waldenses olim fecisse proditum est, inter quos etiam feminæ scripturas tractabant, immo suggestu conscenso, docendi ac publicas theses disputandi munus vsurpabant. A scriptoribus nonnullis Vrsulæ cuiusdam è Lutheri schola progressæ nomen celebrabatur, quæ eò temeritatis ac dementiæ peruenit, vt pauperibus rusticanis hominibus non concionaretur tantum, verum etiam Sacramenta administraret vt Manlius in Locis communibus testatur. Et alia quædam femina Zellin nomine, Argentoratensis, contra Vlmensem Prædicantem librum scripsit, in quo Lutherum, Philippum & Capitonem *Antiquos Patres* appellat. Sed quidni fœminæ ita agerent, cum ipse Lutherus (u) qui sexui huic tantopere à se amato vbicumque potuit semper gratificatus fuerat, nec cucullum tantum, sed animam quoque immolauerat, posthabita D. Paulli auctoritate, feminis hanc potestatem concedit, inquiens quodam loco, *In locis vbi feminæ tantum habitent, vt in Monacharum seu Deo dicatarum Virginum Conuentibus, vnam eligi posse quæ ceteris concionetur; & per consequens etiā,* vt idem alibi dicit, *quæ baptizet, Confessiones audiat, & absoluat,* &c. Ecce Nouas vobis, ô Christiani, sacerdotes cum Nouo Evangelio. Hic non dubito quin lectori in mentem veniat illud quod Tertullianus sui sæculi hæreticis exprobrat, inquiens: *In vera religione non esse permissum feminis loqui in Ecclesia, vt nec offerre, aut vllū sibi virile, nedum sacerdotale munus vindicare.* Et cum quidem, ac semper etiam postea noui isti Euangelici in omni quæstione simplicium aures istis verbis obuerberabant: *vbi hoc scriptum est? vbi expressum Dei hac de re extstat mandatum?* ne minimum quidem verbo Dei non scripto, antiquorum Ecclesiæ Doctorum interpretationibus comprehenso & conseruato, tribuentes quod si Catholicus in scripturis non adeo exercitatus, his Nouis Euangelistis, & *Vbi scriptum,* quærentibus occurrere non audebat, Videbas illico leonum instar ferocire Biblistas, & lacerare papam, Episcopos, sacerdotes, & vsque in abyssum omnes præcipitare; si vero cordatus & in Lege exercitatus apparebat, qui, *Vbi scriptum sit,* norat & ostendebat, ex. gr. de Missa Apostolorum tempore vsurpata ex Act. 13. citaretque pro ea Græcum textum λειτουργούντων δὲ αὐτῶν καὶ νηστευόντων, & omissa versione vulgata, & Patrum, apponeret versionem amicissimi ipsorum Erasmi Roterodami talem: *Cum autem illi sacrificarent Domino ieiunarentque,* & ex Luthero Germaniam adijceret translationem Da sie dem Herrn dieneten vnd fasteten (siquidem apud Germanos hodie dum *Liturgia,* Græc. est *Missa* Latinorum ipsis nominatur Der Gottesdienst) tum confusio operiebat Nouos Euangelistas, si nondum satis in schola impudentiæ erant exercitati, aiebantque, se sophisticen auersarij, velle se cum simplicibus conuersari &c. Aut si effrontes erant, alium sensum illis verbis subesse fingebant, dicentes *illud Ministrare, sacrificare, Liturgiamque esse orare, concionari* insigni iterum fraude, doloque, nisi Catholicus hic iterum esset cautus, aduersus dolos, sciretque replicare, dicendo: *Vtique Apostolorum illud sacrificare erat orare & concionari: bene dicis, Noue Euangelista, nam Missam facere omnino est præstantissima oratio, vti altissimi montes sunt montes Dei, & erat vtique etiam concionari, nam Missa est annuntiatio exhibitioque totius vitæ & passionis Domini, in publico fidelium Conuentu. Hoc vere dixisti. Sed in hoc fallaciter egisti, quod me ostendente speciem orationis & concionis summæ, me voluisti vocare ad genus quasi asserta specie, non asseruissem genus; In hoc malum genium egisti. Simili modo in cæteris controuersijs procedendo fieri contingebat, maiore minoreve strage animarum, prout in peritum aut imperitum Catholicum Noui Doctores incidissent, in quibus vniuersim perpendendum: omnes hæreses inde ortas, quod quisque Scripturæ*

t De abrog. Miss. Tom. 5. in 1. Pet. fol. 445.
u Nas. cent. 2. Ref. de Athei; Luth. de inst. mini. Eccles. fol. 369.

quum facile, tum grauiter, offenduntur: sic longa illa quies & felicitas in Ecclesiæ corpore multos prauos ac vitiosos humores peperit, è quibus deinde grauissimi morbi, symptomata, Febres & cõuulsiones exstiterunt, à quibus etiamnum Ecclesia nondum conualuit, quamuis à cælesti illo medico diuersis remedijs aliqua ex parte subleuata sit, & paullatim pristinæ sanitati restituta & restituenda speretur elapsis 5. illis à Ioanne prædictis mensibus. Tantum tamen abest, vt populus nouo illo Euangelio melior fuerit redditus, ut etiam indies magis magisque frænum vitiis permiserit. Audi ipsius Lutheri testimonium. *Mundus*, inquit, (y) *quotidie peior fit ac deterior. Homines hodie magis auari, minus misericordes, minus modesti, magis incorrigibiles, in summa multo peiores quam olim in Papatu fuerunt.* Eundem dicere solitum Aurifaber testatur, *reuelato Euangelio virtutem fuisse exstinctam, oppressam iustitiam, profligatam temperantiam, veritatem à canibus quasi dilaceratam fidem concussam, omnemque religionem ac deuotionem ex hominum animis eiectam.* Quis fructus huius reformationis melius scire ac depingere nobis potuisset, quàm hic ipse Mundi, si dijs placet, Reformator? sine caussæ quam hoc loco tracto præiudicio, illud silentio præterire non possum quod hac ipsa de re ab Erasmo scriptum est (z) graphice nobis Noui Euangelij fructus depingente. *Multos*, inquit, *Lutheranos video, paucos Euangelicos. Aspice, quæso, hos homines, & tecum perpende, annon luxus, auaritia, & scortatio magis inter illos vigeant quam apud eos quos illi detestantur. Vnum mihi commonstra qui Euangelio hoc melior factus sit. Atqui plures ego tibi monstrabo qui facti sint deteriores. Illud fortasse singulari quodam meo malo factum est, vt nullos ego viderim qui non per Euangelium hoc peiores euaserint.* Audi etiam quid Iacobus Andreæ Smidelinus illæ Concordiæ (de qua libro V. dicam) Lutheranæ faber, eandem in sententiam scribat. (a) *Nostri*, ait, *homines, ne pro Papistis habeantur, omnia bona opera contemnunt. Loco iejunij, dies noctesque pergræcantur. Pauperes non vestiunt, sed spoliant. Precationes in blasphemias vertunt. Nec inter Turcas quidem tanta reperitur impietas. Superbia humilitatis locum obtinet, nihil nisi ambitionem & fastum videre est. Quod si quis eos reprehendat, Euangelij statim reformationem obijciunt.*

Librum hunc prodigiosa Lutheranæ cuiusdam feminæ Lipsiensis historia concludam, quam Manlius in Locis communibus, & Resciux xxxiv. Miscellanea recensent. Hæc in Lutheri schola ac doctrina educata, clam cum filio incestus consuetudinem habuit, adeoque filiam ex ipso concepit, & clam ipso educari curauit: quam grandiusculam filius amore eius perditus, vxorem accepit, atque ita eiusdem pater, frater & maritus factus est. Mater quæ sola id sciebat, iam morti vicina Luthero rem omnem aperit; Lutherus ad Theologos suos Wittebergenses refert, à quibus conclusum fuit, matrimonium hoc disturbandum non esse, nec vllam peccatrici illi pænam imponendam, sed fidem tantum, cuius alis in cœlum euolare possit, inculcandam esse. Vides, opinor, beneuole Lector, quum ex hoc tum ex alijs, quæ istorum, qui Euangelicos se iactant, vita sit, vtpote ex doctrina propria æstimanda. Sed operæ precium videtur, vt ad communem omnium quos hoc secundo libro recensuimus, hæreticorum patentem redeamus, atque ostendamus quibus ille modis, ferro nimirum atque igne, Euangelium suum introduxerit atq; propagarit.

y In Postil. sup. 1 Dom. Aduent. Aurifaber. fol. 523.
z Eras. in spongia ad Huttenum. & Epist. ad Vulturianum Anno 1529. a Concord. 4. in cap. 22. Lucæ

FINIS LIBRI SECVNDI.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ.

LIBER III.

ARGUMENTVM TERTII LIBRI.

Hoc tertio libro motus & turbæ in Germania & Heluetia à Lutheri insania, Munceri furore & Zuinglij somnijs exortæ, explicantur: tum Protestantium confæderationes: Lutheri cum Monacha nuptiæ, illo ipso tempore quo innumeræ cædes ipsius caussa perpetrabantur, celebratæ, eiusdem mors: aduersum protestantium prælium: victoriæ Imperatoris; Mauritij Saxonis & Alberti Brandeburgici defectio, clades, mors; cum multis alijs rebus particulariter enarratis.

INDEX CAPITVM LIBRI TERTII.

CAP.

LIBRI TERTII

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

I. *Quomodo Lutherus primis septem annis iniurijs & contumelijs tam Ecclesiam quam optimum quemque vexarit.*
II. *Lutherani Principes in bona Ecclesiastica inuolant.*
III. *Adriani & Clementis summorum Pontificum in exstinguendo schismate cura.*
IV. *Lutherus bellis intestinis & turbis Christianæ Reipublicæ ad suos conatus abutitur.*
V. *Principes contumeliose tractat, populumque ad seditiones instigat.*
VI. *Primi Christiani quibus modis populos ac homines ad Christianam fidem adduxerint.*

I. PRIMAM rabiei suæ spumam Lutherus in Leonem X Pontificem euomuit, à quo tamquam putridum membrum ab Ecclesia abscissus fuerat: adeoque primis illis septem aut octo annis vix quidquam aliud egit, quam quod continuo quodam furore, inauditis conuicijs, insolitis calumnijs, picturis abominandis, & blasphemijs contra Romanam Sedem est debacchatus. Recte Augustinus, (a) *Hæreticorum*, inquit, *artes & machinas esse conuicia & maledictiones, vbi se perfidia conuictos senserint.* Et quidem laudi sibi ducebat singulari Lutherus bilem suam in eminentissima & maxima quæque euomere; inferiora vero minime ira sua digna iudicabat. Hinc dicere solebat, etiam post mortem cineres suos bellum Papali turbæ irreconciliabile facturos. Siue ut alij referunt: *Pestis eram viuens, moriens ero mors tua Papa.* Quamuis autem primos impetus in Pontifices tantum & Cardinales, tamquam Cæsaris ira dignos, fecisset: postea tamen a capite ad membra minora descendit nulli religiosorum, atque simplicibus quidē & minimis pepercit, *adeo vt præsentiam eorum*, vt etiam Donatistæ olim, Augustino teste, (b) *ferre non posset, quorum adspectus pristinum statum ei in memoriam reuocabat.* Antiquum semper obtinent hæretici; qui nullum hominum genus semper magis oderunt ac persequuti sunt quam Religiosos ac Monachos: quod scirent, vt Sozomenus (c) & Ruffinus dicunt, religionem facilius subuerti non posse quam per ruinam religiosorum. Omnes quidem Christianos, vt sanctus quidam vir ait, diabolus, sed præcipuo odio Monachos persequitur. Hos Lutherus appellat *Sathanæ ministros, porcos infernales, Molochi adoratores:* sed eosdem S. Augustinus & S. Chrysostomus *Dei milites, & Iesu Christi exercitum nominant.* Idem scurra Monachos *diaboli perdices* vocat, aitque; *inferni palatia rasis eiusmodi capitibus pauimentata esse; ipsos inferos animabus eorum è corpore excedentibus, præ gaudio exsilire.* Centuriatores vero, *Quis*, inquiunt (d) *ab eiusmodi monstris, humanæ societatis hostibus non abhorreat?* Sic ille sanctos homines, solitudinis decora, Ecclesiæ ornamenta & miracula fortissimos contra inferni rabiem athletas, qui nullo quam diuino adiuti auxilio Sathanæ caput contriuerunt, & Mundum ac carnem, contemtis omnibus, quas ad insaniam plerique omnes mortales concupiscunt, voluptatibus & delicijs, subiugarunt, appellat. *Absit*, inquit S. Hieronymus, (e) *vt male de illis loquar qui sacro suo ore Christi corpus faciunt.* Quid Lutherus? *Absit*, inquit, *vt cum furciferis istis vmquam pacem vel indicias faciam. Ego ipsorum flagellum ero & carnifex. In sanguine illorum manus nos lauare oportet.* Nolo alijs fœdis ac turpioribus eiusdem Stercorei Prophetæ & V. Euangelista verbis scripta mea conspurcare. Illud certe constat, tanta Lutherum maledicentia, tanta verborum obscœnitate, tanta calumniandi impudentia vti solitum, vt vix quidquam tale ab vllo alio dictum aut scriptum reperiatur. (f) Et quemadmodum numquam ei contra eosdem omnesque Ecclesiasticos odij occasio, ita quoque numquam calumniandi, & vulgi odio exponendi defuit materia. Nec difficile sane est canem percutere volenti, fustem reperire: Quippe vt est apud Virgilium: *Furor arma ministrat.*

Sic quoque *hæreticorum proprium est*, vt S. Athanasius dicit, *calumniari & mentiri.* Neque enim alias habent machinas quibus eorum existimationem oppugnent, qui vt Deo propinquiores sint, Mundo sese subducunt. Sic Arrius eiusque satellites Monachos & Religiosos Catholicos sicarijs cædendos obiecit; (h) quorum cum tanta fuit multitudo,

a *Apol. 3 ad Ruff.* b *In Psal. 132.* c *Lib. 6. cap 10.* d *Lib. 11 cap. 3.* e *Cent. 10. cap 4* f *Epist. 1 ad Heliod.* g *Videatur Conradus Vetter in Porco Luthero, Item mundo ac mitt.* h *Niceph. lib. 11 cap. 8.*

tam debilibus instrumentis solum sustentari possent. Ad manus veniendum erat, & gladius lateri accingendus, vt nouum ipsius fulciretur Euangelium, & inprimis Euangelica illa Libertate animos Principum alliciendos sibi atque inescandos putabat. Lutherus igitur omnia turbare intentus, tantum effecit vt Principes ad religionis mutationem propendentes, Norimbergæ conuentum egerint, vel Senatum Imperij istic à Cæsare absente constitutum corruperint potius, vt de religionis caussa aliquid sine Cæsare cognosceretur, & VVormatiense decretum quo *Lutherus* eiusque caussa condemnata fuerat, aboleretur. Imperator tamen qui tum in Hispania erat, hæc ad auctoritatis suæ præiudiciū pertinere interpretatus, postea Edicto vetuit, ne in religione quidquā mutaretur, sed re integra ad Concilium vsque, de quo multus erat sermo, dilata, VVormatiense interea decretum obseruaretur.

IV. Is tum erat rerum in Christiana Republica status, qui *Lutheri* promouendis conatibus maxime inseruiebat. Plerique enim Principes contentioni ac bello, quod tum inter Hispaniæ & Galliæ reges gerebatur, illigati erant. Franciscus Galliæ rex, capto Mediolano, toti Italiæ metū incusserat. Solimanus profligato Hungarorum exercitu, eorumque rege cæso, Germaniæ finibus imminebat. His tot tantisque difficultatibus impediti, & prius longinquis & transmarinis expeditionibus sæpe distenti, Imperator & frater Ferdinādus foris Turcis assilientibus, intus Gallis vim facientibus, ac Lutheranis minantibus, vix vllas consilia sua explicādi rationes inueniebant. O quanti constas mundana dignitas! Ecce tibi supremus Ecclesiæ præsul, qui nec vtrisque æquum & neutrum quasi se exhibere, nec auctoritate sua diffidētes in concordiam redigere poterat, momento & se & vrbem rerum dominam & caput Imperij captam, & exteræ gentis potestati ac libidini subiectam vidit, ductu Caroli Borbonij, qui in ipsa oppugnatione bombardæ ictu percussus, nullum aliud ex capta vrbe trophæum retulit, quam æternum dedecus, quod & Ecclesiæ simul & Regi suo arma inferre sit ausus. Tam ante, quam post hanc vrbis cladem plura acciderūt memoratu digna. Paullo ante homo quidam ignotus, prouectæ ætatis, ex agro Senensi, squalida lacerna indutus per vrbis plateas cursitans, magna voce omnes hortatus fuerat, vt vitam emendarent, pœnitentiamque agerent: alioqui enim fore vt grauissimas propediem pœnas luant. Nec vnquam ille, quamuis à multis increpatus, clamare eademque verba ingeminare cessabat; ad exemplum Cassandræ, aut eius qui Hierosolymitanis simili clamore exitium prædixisse fertur: immo quanto magis prohibebatur, tāto magis clamabat, vt intra quatuor muros eum concludi necesse fuerit, è qua custodia ab illis ipsis quorum aduentum prædixerat, fuit liberatus. Quibus ille dixisse fertur. Vos virga estis & flagellum quo Deus populum hunc impœnitentem castigat, & ad voluntatem suam implendam vtitur: at vbi virga hac satis vsus fuerit, eam in ignem cōijciet, & ipsos castigatores castigabit. Cui vaticinio in vtrisque exitus fidem fecit. Omnes enim sacrilegi paullo post miserabili morte periērūt, magna parte morbo contagioso absumti, reliqui vero ab ijs quos vicerant, ac deprædati fuerant, sublati. (l) Lutheranus quidam, historiam hanc captæ vrbis, in qua nullum nō sceleris, flagitij ac sacrilegij genus perpetratum fuit, describens, affirmat, militem quemdam generosum dixisse, voto se Luthero Prophetæ suo obstrictum, frustum de corpore Papæ sese deuoraturum; & quidem nihil se magis cupere quam votum hoc implere. Ait idem, milites è Pontificio sacello stabulū equorum fecisse; tum Lutherum, quem Ecclesiasticis vestibus atq; ornamentis indutus, miles quidam gregarius (ein Landtsknecht) repræsentabat, per ludibrium Papam creasse, omnibus manus in altum tollentibus atq; acclamantibus: *Lutherus Papa, Lutherus Papa.* Sed ad hunc ipsum nouum Pontificem absentem coronatum redeamus. Quemadmodum araneæ non sereno sed pluuioso atque obscuro cœlo telas suas contexunt atque explicant: sic Lutherus in tantis turbis ac nouis dissensionibus consilia sua ita moderabatur, vt Euangelicæ illius Libertatis, quam velut venalem proposuerat, cassibus multos Principes irretiret, & ad fœdus cum Saxoniæ Duce de Lutherana propugnanda doctrina feriendum, permoueret. Ex his præcipui erant Georgius Marchio Brandeburgicus, Ernestus Dux Luneburgensis, Princeps Anhaldinus, & Philippus Hassiæ Langrauius: quorum hic magnas patriæ suæ attulit calamitates. Est vero Landgrauius apud Germanos dignitatis nomen significans Prouincialem Comitem. Horum quatuor sunt in Imperio, nempe Thuringiæ, Alsatiæ, Leuchtembergæ, & Hassiæ: quorū huius magna est potentia, imperiū Franconiæ finitimū. Erat vero is tū magni animi

l *Vid. Cochl. de Act. Luth. Pont. lib. 2. rer. mem.*

animi homo ad audendum quidvis promptus: eo-
que Lutherum ad suas eum partes adiungere modis
omnibus studuit, tam felici successu, ut benevo-
lentiorem quam ipsum Saxoniæ Ducem eum sem-
per deinde sit expertus. Duo hi præcipua fue-
runt Lutheranæ conspirationis firmamenta. A
nobilitate idem factionum studium in vulgus pro-
serpsit, qui & ipsi, ad Evangelij, ut aiebant, defen-
sionem, fraternitates & confœderationes institue-
runt, & ad arma se præpararunt. Erat vero tum ea
vulgi de Lutheri doctrina opinio, ut multi quoti-
die, a prisca fide paullatim deficientes, ad novam
sine iudicio, arbitratu suo transirent. Quamvis
autem Imperator iam pridem VVormatiensi An.
1521. 8. Maij edicto interdicto id vetuisset. Infelici
tamen sorte evenit, ut illud edictum Cæsaris ratũ
ac sanctum quodammodo fuerit obolitum. Nam
cum Cæsar abesset a Germania ad sedandos mo-
tus in Hispania & alibi exortos constituissetque
Vicarium Imperij Electorem Palatinum Frideri-
cum & quendam ei veluti senatum Norimbergæ
collectos addidisset Hi Anno 1522. bono zelo in-
cipientes tractare negotium religionis, proditio-
ne Georgij Spalatini Secretarij in aula Electoris
Palatini, & VVolfgangi Capitonis in aula Archi-
Episcopi Moguntini qui Lutheri & Saxonis e-
rant exploratores, (a) a proposito delapsi sunt non
quidem statim ad pessima sed gradatim ad inferiorē
eo quem iuxta Cæsaris edictum VVormati obse re-
nere debuissent Siquidem Anno 1523. conventu
illo Norimbergensi soluto mense Martio decre-
tum in caussa Religionis promulgarunt Senatores
Imperij cum Vicario Cæsareo: *Vt Evangelium po-
pulo proponatur iuxta S.S. Patrũ interpretationes ab Ec-
clesia probatas, ut Archiepiscopi & Episcopi quosdam
constituant scientia divinarum literarum sufficienter
instructos, qui curam habeant huius rei, & exorbitantes
benigne moneant, in Refractarios vero pœnis inflictis a-
nimadvertant: ut cum Imperatore agatur, quo quam-
primum Concilium in Germania, non extra eam cele-
bretur: Interea temporis dum Concilium convocatur,*
nulli *Libri typis expressi distrahantur, nisi probati cal-
culo virorum prudentium, quibus curam illius rei Ma-
gistratus demandabit Vt sacerdotes & monachi aposta-
ta, qui sub matrimonij nomine sibi mulieres copularint
iuxta præscriptum Iuris Canonici puniantur* (a) Fuit
inter Senatores hosce Albertus Brandeburgicus
Borussiæ Dux. Mag. Ord. Teutonici, qui hoc Vi-
cariatus Imperialis tempore Norimbergæ præsens
seductus est per Andream Osiandrum apostatam
Norimbergæ concionantem. (c) Hoc decretum,
post favorem nimium Friderici Saxonis in Luthe-
rum, alter fuit gradus Germaniæ infelici ad multi-
tudinem Novarum Religionum. quo Lutherus
proscriptionem sui censuit esse suspensam. (d) Et
nova secta Iureimistarum cæpit enasci.

Accessit deinde tertius Gradus Anno 1524. cum
iterum Norimbergæ conventus Imperij habitus
est, Cæsaris absentis Vicarium agente Ferdinando
Austriaco fratre, decretumq; est post maturam de-
liberationem 18 Aprilis *Agendum cum Pontifice* (tunc
Clemens VII. erat Anno superiore creatus) *Cæsaris
& Ordinum communi nomine ut, quamprimum fieri
possit, in Germania liberum & Generale Concilium in-
dicat, cuius authoritate definiantur orta de Religione
controversia, & motus sopiantur Interim vero Novum
Spira habendum esse Conventum, ad XI. Novembris in
quo mature deliberandum sit & constituendum quomo-
do se quilibet in hac distractione debeat, interea temporis,
dum res per Concilium definiantur, habere* (e) *Repetita
sunt etiam superioris Anni conventus sancita, prohibitis-
que libelli Famosi & pictura contumeliosa Iussumque
ut viri Docti & prudentes in Vniversitatibus consti-
tuerentur per Principes & Ordines Imperij, qui Lutheri
libros expenderēt, & quæ retineri aut aboleri deberẽt di-
iudicarẽt* Gravamina quoq; *Nationis Germanicæ ex-
penderēt & moderarentur Deniq; VVormatiense decre-
tum in suis quique provincijs, quantum quidem posset
fieri pro temporum conditione fideliter exequerentur* (f)
quibus decretis etsi revera conscientiarum liber-
tas permittebatur, Lutherus tamen acquiescere
detrectavit, sed acerbissime scripsit in Cæsarem &
Principes (g) quæ pudor est referre, & pudor fuis-
se a Principibus in Ardelione Sacrilego tolerata
Videns igitur Legatus Pontificis Cardinalis Cã-
pegius ruinam Germaniæ & Septentrionis immi-
nentem, ut eam sustentaret quomodocunque,
collatis cum Ferdinando Austriaco Consilijs sub
finem Iunij alium conventum ex solis Catholi-
cis instituerunt Ratisbonæ, nempe Archiepisco-
po Salisburgensi, Ducibus Bavariæ, & Episcopis
Ratisbonensi ac Tridentino nec non legatis E-
piscoporum Bambergæ, Spiræ, Argentinæ, Augu-
stæ,

a *Vlenberg. Vit. Luth. cap.* 10 *num* 4. b *Vlenberg. Vit Lutheri cap.* 10 *num* 5. c *Vlenberg Vita Osiandri cap.* 1. *num.* 2 d *Vlenberg Vit. Luth cap.* 11. e *Vlenbergius Vit Lutheri cap.* 12 f *ibid. Vide Vlenbergium Vit Luth cap.* 12. *num.* 1.

stæ. Constantiæ, Basileæ, Frisingæ, Passaviæ, & Brixiniæ, convocatis, in quo Decretum VVormaciense in Lutherum eiusq; hæresin confirmatum fuit & alia iuxta Ecclesiæ *Catholicæ decreta* (a) Id ægre ferentes Lutherani Principes & Civitates Spiræ rursus convenerunt, fœderis & religionis tuendæ caussa; ad quod magna ambitione pleræque per Germaniam urbes fuerunt sollicitatæ, quæ mense Julio Spiræ decreverunt, ut Civitates Viros bonos & peritos constituerent, qui capita religionis controversa expenderent, & de ijs Senatui suarum urbium referrent. Ingens tunc scriptutientiū vis, instar locustarum exijt. Sed irrito, nam Cæsar accepto decreto Norimbergæ facto illud Brugis in Hispania 15. Julij rescidit, & conventum Spiræ ad Novemb indictum fieri vetuit. expostulās cum Jmperij Principibus de deserta Religionis sacræ defensione. (b) His dissensionum iactis undique seminibus, arma tandem moveri cœpta sunt; quibus Lutheri propagandi opiniones plerosque libido incesserat.

V. Quemadmodum ergo Lutherus non paucos populos, obedientiæ Pastorum, continuæ successionis, post adductam ad Christianismum Germaniam, iure nitentium, subtraxit, ita idem ut civilis quoque magistratus contemneretur auctoritas, modis omnibus efficiendum sibi statuit. Post Papam ergo Jmperatorem, & post sacrum Romæ Consistorium, Jmperij Cameram oppugnandam sibi sumpsit, tanta insania ac rabie, ut etiam quæ sacrosancta hominibus esse debent, atrocissimis convicijs insectaretur: Principes appellans (c) *Carnifices. Iesu Christi interfectores, Herodes impios, intolerabiles tyrannos. Turcis multo peiores. Turca hic baptizatus* (inquit quodam loco, de Jmperatore loquēs) *peior est Turca isto non baptizato.* (d) Elogijs eiusmodi Principum omnia eius scripta scatent, ut etiam epistolæ, quas ad ipsos Principes, Georgium Saxoniæ, & Henricum Brunsuicensem Duces misit, quorum illum Sathanæ Apostolum appellat. Angliæ Regem quo modo tractarit, postea videbimus. *Principes* (ait alibi (e) *de Mundo sunt; Mundus vero Dei hostis est. Rarum est videre Principem qui sapiens sit, sed multo rarius, qui sit vir bonus. Aut fatui sunt plerique aut mali. Non iam Mundus talis est qualis olim fuit. Principum malitia & tyrannis ferri amplius non possunt. Actum cum ipsis est, si aque potentes ac Turca evaserint.* Unus ipsius liber de Libertate Christiana, qui manibus omnium tum terebatur, universalis potuit esse fomes rebellionis. Jn eo ille dicit, die Fürsten seyen Wildprat im Himmel, id est, *Principem rem rarā esse in cœlo. Deus* inquit, *magnus est Dominus; eoq; necesse est ut carnifices habeat, qui nobiles sint & illustres magnates.* Quin Mundum quasi novum facturus, in libro suo de Captivitate Babylonica dicere non veretur, *non ullam esse spem restaurandæ Evangelicæ libertatis, nisi humanæ leges penitus aboleantur ut nos, ait, de omnibus iudicare atq; omnia regere possimus. Addit, non posse ullum magistratum, immo ne Angelum quidem de cœlo Christianis ullam legem præscribere, nisi quam ipsi voluerint, ut qui omni ex parte sint liberi.* Deinde quasi ab ipso Sathana incitatus, *se effecturum,* inquit, *ut nec Ecclesia Christiana neq; Evangeliū ullum agnoscat magistratum, immo ut nesciat quid magistratus sit. Hæc enim hominum esse inventa, & meram tyrannidem, ad miseros Christianos vexandos ac servitute premendos.* Rursus in eodem de Babylonica Captivitate libro ait, *Id sibi compertum esse nullā Rempublicam legibus bene ac feliciter posse administrari. Si prudens sit magistratus, felicius ab eo ex naturalis legis ductu* Rempublicam, *quam ex civilium legum præscripto gubernatum iri, ut ex quibus nihil nisi malū proveniat.* (f) Ad hanc vero suam opinionem, tam prompte ab Anabaptistis receptam & approbatam, confirmandam, loca S. Scripturæ allegabat, ut illa quæ scripsit *D Paulus ad Philippenses 3 S Petrus Epistola sua cap. 5. Lucas Evangelista cap. 14* ubi humilitas Christianis præcipitur. Vides opinor, quæ fuerit Lutheri de magistratu doctrina: qui ut primus ignē hunc seditionis in Germaniā, ita discipuli eius eundē in vicinas Christiani orbis regiōes intulerūt. Sed operæ precium est paucis indicare, quam reverenter ille Angliæ Regem tractarit: quem appellat *stultum, rabiosum, Cyclopem furiosum, porcum immundum, excerebratum, viperarum progeniem*: ac tandem post sexcenta eiusmodi convicia, velut è plaustro sparsa, *Ius mihi erit,* inquit, *Maiestatem Angelicam luto & stercore conspergere, & coronam istam pedibus conculcare.* Sic ille de Regibus, Principibus & magistratibus sentiebat, sic scribebat, sic loquebatur. Nec melius magistrum imitati discipuli, eosdem tractabant: ut videre est è Melanchthonis libro ad Bohemos & Silesios: Georgij Maioris, De præscriptione cœlesti contra Jmperatorem Carolum V. Justi Menij epistola ad Magdeburgenses, & aliorum (g) Quis

a *Vlenberg Vit Luth. cap* b *Vlenberg Vit Luth c* 12.
c *Lib de sac potest.* d *Dont Ambro Cath.* e *Con duo Casmand. In sermone cum venerit.* f *Vid Eder in 2 part. Evang. Inquis* g *Vid. Gasp Crucig in Psal* 10.

ergo neget, Lutherum tamquam novum gigantē ac terræ filium caput suum non cælo, sed medio inferno intulisse, ad terrestres deos oppugnandos.

VI. Atqui ô Evangelici, Mundi, si dijs placet, Restauratores, non hanc semitam ingressi, non his rationibus olim usi sunt Apostoli, qui populos omnes ad unius Jesu Christi cognitionē adduxerunt. Non ita olim fecit Bonifacius, quādo prima Christianæ religionis semina in Germania sparsit. (a) Non ita primi illi Christiani, fortissimi illi Jesu Christi athletæ, loquuti sunt. *Colimus*, inquit Tertullianus, (b) *Imperatorem, ut hominem à Deo secundū, & quidquid est à Deo consequentum, solo Deo minorem. Sic enim omnibus maior est, dum solo vero Deo minor est.* Legati illi Jesu Christi non ignem, ferrum & sanguinem spirabant, uti Lutherus (c) *Principes*, divinum illud oraculum S. Paulus Apostolus, ait *à Deo missos, à Deo constitutos, ac Dei proreges esse.* Jn epistolæ ad Romanos capite XIII. eisdē verbis illud nō semel repetit. *Non esse potestatem nisi à Deo.* Sed quēadmodū idē nihil auditoribus suis magis inculcavit quam erga magistratus obedientiam, sic econtra Lutherus plusquam Stentorea voce contra eosdem conclamavit, ac naturalem illam Principibus obediendi ac debitum honorem præstandi inclinationem modis omnibus è subditorum animis evellere conatus est; ut scilicet populi rebus novis semper studentis, favorem ac studia sibi conciliaret. Jd ergo unum reliquum erat, ut inverso, vel in chlamydem potius mutato cucullo monachus nudum gladium manu tenens, velut alter Zisca aut Zuinglius, exercitum antecederet, & pugnæ signū daret. Multorum sermonibus celebratur vox illa Zuinglij dicentis, *incendium hoc religionis sangvine exstinguendum esse* sed non minus Lutheri illud apophthegma memorabile est, qui, ut Erasmus in epistola ad Belgas fratres scribit, dicere solebat. *Evangelij naturam esse. turbas & seditiones excitare* nempe Lutherani. Jdem in libello contra Ducem Brunsuicensem, inquit, A risu se abstinere non posse, populos ita inter se commissos ac digladiantes intuentem: Quam diversa est vox illa Salvatoris, dicentis (d) *Beati pacifici, quoniam Filij Dei vocabuntur.* Jdem apud Evangelistam Marcum (e) discipulos alloquens ait: *Pacem habete inter vos.* Et apud S. Joannem: *Pacem meam relinquo vobis.* (f) Quid Lutherus? *Ego inquit, scio doctrinam meam bellum parituram Papa* [illegible] *mancipia omni armorum genere oppugnanda sunt.* Et certe Salius hic sive Martis sacerdos, quod scripserat ac dixerat, VVormatiæ præsente Jmperatore verum esse demonstravit, in hæc verba erumpens: *Non veni ut pacem adferrem sed gladiū.* Quæ verba ei, quæ Christianitatis spolia cum Luthero postea divisit, tantopere placuerunt, ut eis pro symbolo usus sit. Cuius socius & assecla ad æternam rei memoriam scribere non erubuit. (g) *Evangelij sui sementem in cruento illo ad Druydarum urbem prælio primum iactam fuisse.* Sed quæso, domini Evangelici in quo Evangelio repetistis, gladium a Salvatore ordinatum esse, ut eo Ecclesia plantetur ac propagetur? Nulla profecto alia ille instrumenta ædificandæ Ecclesiæ Apostolis dedit, nulla illi alia successoribus reliquerunt: quam doctrinam & disciplinam: quin etiam eosdem monuit, ut persequutiones æquo animo perferrent, atque animas suas in patientia possiderent Sic moriendo, non occidendo, per usquam trecentis annis primi Christiani Ecclesiam propagaverunt: hacque una ratione populos vicerunt, reges domuerunt, & tyrannos captivos adduxerunt.

DE BELLO RUSTICORUM LUTHERANI Evangelij defendendi causa excitato: deque miserabili eorundem strage.

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

I. *Initium turbarum usi hæresios in Germania.*
II. *Rusticani duce Lutherano quodam, tumultuantur.*
III *Idq; sub prætextu Evangelij.*
IV. *Lutherus ignem à se accensum exstinguere conatur.*
V. *Nobilitas Rusticanos cædit.*
VI. *Prodigia quædam, ac miseriæ inde orta.*

I. *Vsquando in spacium sese effudere quadrigæ, Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.*

Sic ubi vulgi animis semel licentia permissa fuerit, illicet quocumque quis impulerit, præcipites feruntur, avideque quamcunque res novandi omniaque miscendi arripiunt occasionem. Germani locustarum Apocalypticarum veneno tam ebrij, olim & tuma hactenus observātia Principes & Ma-

a *Vita eius in Moguntia Serarij, Surio, Sideribus Brovveri &c. Epistola eiusdem.* b *V. Conradi Andreæ seu Vetteri Lutherum Pacificum* c *Matth. 5.* d *Marc. 9.* f *Joan 14* g *Bez ad Ang'ia Reginam.*

& Magistratus suos prosequi soliti lecto illo furiosi Lutheri libello, quem Captiuitatis Babylonicæ Prodromum inscripserat, statim cristas erigere, obedientiamque detrectare cœperunt. In eo quippe nouus hic Propheta (cuius doctrinæ fundamenta iam ante in libro de sæculari potestate iecerat) docebat: *inter Christianos nullam esse, vt ita dicam, superioritatem, nullam potestatem, nullum magistratum.* Huius & illa sunt: *Nullam spem esse iam vtri quam diu secundum leges humanas seu ciuiles respublica administretur. Rogandum esse Deum ne subditi magistratibus obediant, &c.* Huius tubæ sonitu exciti subditi contra Principes, clientes contra patronos, ciues contra magistratus, serui contra dominos per omnem fere Germaniam armare se cœperunt; ac dulcissima pax in lugubre bellum subito fuit commutatum incendiumque hoc inde a Thuringiæ & Saxoniæ finibus, Lutheri laribus, progressum, ad Alpes vsque penetrauit, *ac magnam deinde Germaniæ partem,* vt Meidanus fatetur, *peruasit* adeo vt An. 1525. in sola Bambergensi & Herbipolensi diœcesibus Franconiæ, CXXXIII nominatæ Arces Nobilium & Illustrium euersæ in Catalogo meo recensentur. Taceo de alijs & de innumerabilibus cœnobijs. Et quidem diuina prouidentia Nobilitas Franconiæ iensit prophetæ sui falsi fructuum primitias, quæ eius audaciam oblatis armis antea confirmauerat. Nihil tum audiebatur præter coniurationes, seditiones, direptiones vrbium prouinciarum deuastationes, Iliadem denique omnium malorum & miseriarum, recteque de illo tempore Virgilianum illud vsurpari poterat: *Pallor vbique, pauor, & plurima mortis imago.*

Harum vero turbarum complices, quandoquidem de Euangelica Libertate agebatur, sibi persuaserant eam esse caussæ suæ bonitatem ac iustitiam, vt nihil omnino illicitum putarent quod ad eam defendendam pertineret. Nec mora. Vix pauci obedientiæ iugum abiecerant, quum ecce omnis fere multitudo passim sese commouit, ac contra Principes ac Magistratus consurrexit. Equidem malo exemplo nulla perniciosior est doctrina, præsertim apud vulgus indefessum, quod quæ ab alijs fieri & tolerari videt, quantumcumque mala sint & turpia licita tamen atque etiam honesta putat; eoque fit, vt alter alterum ad idem audendum animet atque accendat. Est enim nefariorum eiusmodi consiliorum ea natura, vt qui semel assenserint, peiora ac flagitiosiora indies aggrediantur, nec prius conquiescant quam ad extremam malitiæ & crudelitatis lineam sit peruentum. Reformationem quidem seditiosi hi rustici verbo flagitabant, interim vero nihil nisi turbas & horribilem confusionem machinabantur. Sed eû magis ab hac hominû colluuione boni aliquid, quam a terra ex eluuione aquarum concreta vlla fertilitas aut frugum copia exspectari possit.

II. Eorum qui primi arma contra magistratus arripuerunt, dux fuit Lutheranus quidam, Christophorus Schapleius nomine: qui breui è simplici illa, & quæ velut mobile lignum alienis neruis ducitur, plebe magnum satis confecit exercitum, non armis tantum, verum machinis etiam ac tormentis instructum. Prodeunt in aciem infelices, ponunt castra, obuia quæque, monasteria, arces, domos diripiunt atque incendunt, cædibusque grassantur. Et quemadmodum in rebus malis nullus modus aut mensura est, sic pessima hæc fæx hominum tanto furore ac rabie vsa est, vt in sola Franconia vltra trecenta monasteria & arces incenderit ac deuastarit, vt Claudius Conradus Vimpina (a) scribit. Multi sane Comites, Barones ac Nobiles inauditam horum rabiem & crudelitatem effugere non potuerunt: inter quos Comes quidam Maximiliani Imp. gener, crudelissimo supplicij genere interemptus, & protentis hastis ab ipsis confossus fuit; coniuge ad ipsorum pedes proiecta, & marito multis cum lachrymis vitam deprecante, summa cum iniuria reiecta. Nec mirum hoc in iis hominibus, qui nobilitati, virtuti, honestati & religioni bellum induxerant, & in quibus illorum quidquam esset, suspendio omnes dignos existimabant.

III. His vero omnibus, vti dicere cœperamus, caussa obducebatur, quasi & Euangelij tueri doctrinam, & seruitutem à se profligare vellent. In literis ad Principes, inquiunt, *Nos congregati sumus, vt Iesu Christi nomen libere profiteamur, eiusque diuinam iustitiam conseruemus.* Eandem illi vocem, idem votum, quod auribus nostris toties postea insonuit, ingeminabant, nempe: *Viuat Euangelium.* Imo Lutherum scripturiendo & edendo libellos imitati sunt, & primo omnium XII. articulos edidere, ad imitationem Symboli Apostolorum, qui erant postulata talia quæ nisi sibi concederentur ostendebant media sibi non defutura

a *Claud. Conr. Vimpina & Erasm. Alb. contra Zuingl.*

ta. *b Expostulatis erat, vt ipsis liceret ministros Ecclesiæ eligere, qui verbum Dei pure doceant, nullo admistu hominum decretu*(vnicum Lutheri scutum) 2. *Nolle se posthac vllas dare decumas, nisi quæ in Pastores & egenos distribuerentur. 3. rem indignam esse, quod huc vsque velut conditione serui sint habiti: quum tamen Christi sanguine omnes in libertatem sint asserti. Seruitutem illam deinceps se nolle ferre, nisi Scriptura sacra testimonio demonstretur, æquū esse, vt ferant.* Vt paucis dicam, omnes pares esse, vel potius, conscientiam soli sacræ Scripturæ, quam assidue in ore ac manu ferebant, si dijs placet, accommodando, ijs à quibus hactenus acceperant, leges præscribere volebant. Interea Lutherus omnium ferè sententijs, vt qui nihil hactenus ad populum maiori contentione quam Euangelicam libertatem iactauerat, velut harum turbarum auctor atque incentor designabatur. Nec abnuet, quisquam qui libros eius legerit, aut quintam essentiam eorum in Conradi Andreæ libro de pacifico & miti Luthero. quinimo Lutherus hos XII. Art. Rebelliū cū Auctario in Saxonia recudi curauit. In quo Auctario ait culpam esse in Magistratibus Ecclesiasticis, & Deum per rusticos desæuire, quod contra suam doctrinam insaniant, & quod orbis stupere posset, iubet principes ab his rebellibus rusticis veniā peteres & asserit Magistratū nec posse nec debere impedire, quo minus vnusquisque doceat, credatque quod collibitum sit? siue Euangelium sit siue mendacium (*c*) Sed etsi id nesciretur de Luthero, aliunde constat eius Sanguinarius animus.

Si quis te cogere velit(inquit in quingentis à se promulgatis Articulis (*d*) *vt Papa in decretis suis fecit, ne tempore Aduentus aut Quadragesimæ carnem edas, ne patere eam libertatem tibi eripi. Qua te Deus donauit; sed potius in contemptum ipsius, fac contrarium, dicens Quandoquidem carnis esu mihi interdicis, & ex oppressione mea libertatis legem facere vis, vel inuito te carnem manducabo* Neque hoc in ventris tantum cibis. sed etiam alijs in rebus quæ liberæ esse debent. facere iubet (*e*) *Quis est inquiens. Papa? quis est ille dominus qui te voluntatis suæ & imperij mancipium reddere possit? Natura te libertate donauit, quam vel cum vitæ periculo tueri ac conseruare debes.* Etquidem si Guicciardino credimus, Lutheri rebus mu rum ill id obstitit, quod subditis rebellionem contra Principes excitandi viam monstrauit, similis illius apud Homerum,

Cui iocus & ludus fuerat miscere supremis
Imis, nec quoquis dare; deijcere omnia, cœli
Denique, aquæ, & terræ compagem soluere totam.

IV. Vbi vero animaduertit ita incensam plebis insaniam, vt ad summas miserias nulla fieri posset accessio; omniaque iam sanguine redundarent, voce & stilo contra rusticos conuersis, incendium à se excitatum exstinguere quodammodo conatus fuit, cuius tamen auctorem non minus impudenter se negabat, quam audacter antea seditiosas voces & scripta sparserat. Sed quid tu verbis frustra id negas quod actiones tuæ omnes loquuntur? Hanc præposteram Lutheri diligentiam, vel malitiam potius, Erasmus libellos populari lingua contra Rusticos ab eo scriptos videns, salse ridet, (*f*) eumque suis illis prioribus de Euangelica contra humanam tyrannidem Libertate scriptis rebellioni ac tumultibus illis occasionem dedisse, aperte testatur. O summam hominis malitiam! Lutherus bello iam cui fomitem ipse subiecerat, flagrante, pacem seruandam esse clamat: interim Principes hortatur, vt miseros in frustra secent. Quinetiam Principem quendam libro II. contra Rusticos appellans, ait *eorum cæde facilius ac melius cœlum, quam alios precibus, promeriturum.*

Dum ita Lutherus receptui canit, & turbas illas iam lenitate iam rebellium sanguine sedari suadet; Muncerus oleum igni affundit. & seditiosorū animos multo magis inflammat, doctrinam suam pulcre itidem, è S. Scriptura demonstrans, nec minus Spiritu sancto quam Lutherus præditum se iactans. Docebat vero, Euangelij libertatem armis esse propugnandam. Non vno Scripturæ loco *Deum promittere, adfuturum se miseris, & oppressurum esse impios. Eam promissionem proprie ad se pertinere, vt qui regnum Dei vnice propagare studeant. Principes quidem illos vocari, sed reuera tyrannos esse. Deum olim Regibus mandasse, vt volumen legum quas ipse tulisset diligenter inspicerent; quod quidem illi minime faciant. Sicut ergo è templo quondam Christus eiecerit emtores ac venditores; ita nunc etiam sacrificulos eorumque patronos ac socios eliminaturum. Moriendum ergo potius quam Euangelij doctrinam sibi eripi patiendum. A Deo vel vitam sibi certo certius promissam. Notum esse quid Gedeon, quid Ionathas, quid Dauid, uno subnixi auxilio se erint Idem se facturum, &c.* Hæc quidem tum Noui huius Prophetæ;(de quo libro II.

b *Vlenberg. Vita Luthe i cap 15 num. 1.* c *Vlenberg. ful Vita Luth cap 15* d *Art. 39.* e *In serm. fer 4 post Inuocau. 1.* f *Er vs in H, peraſp.*

II. plura diximus) fuit oratio, ex aliorum scriptis à nobis excerpta. Sic vero credulum vulgus Muncerus dementaverat, ut quo vellet, eos facile inclinaret, ut qui ab ipsis pro vate cœlitus ad depellendam ab ipsorum cervicibus servitutem misso, à plerisque haberetur.

V Dum ita Muncerus cum suis secure agit, Nobilitas arma capit, & seditiosos passim invadit, vario rerum successu, qui iam plerique tandem victi ac profligati, aut in prœlio occubuerunt, aut carnificis manu interempti sunt. Horribilis tum admodum primo Muncerianorum, deinde reliquorum passim tumultuantiũ strages fuit edita. Quidam ad ducenta fere istorum hominum, nec pedibus ad fugiendum, nec manibus ad pugnandum instructorum, millia varijs cladibus absumpta prodiderunt, victorum tandem quoque ira in misericordiam vertente. Et profecto excors sit qui aut de vulgo constantiam, aut ab effeminatis & imbellibus victoriam sibi promittat. Seditionis huius scintillæ ad Franciæ usque limites evolarunt, sed à Lotharingiæ Duce non sine multorum cæde nempe 18000. rusticorum mature exstinctæ sunt. Ecce tibi primos Lutheranæ doctrinæ fructus, à Petro Godalio quinque libris prolixe descriptos: Ecce Apocalypticas Locustas similes equis paratis in prœlium, & super capita earum coronas libertatis & independentiæ &c. quæ breviter tantum attingere volui, instituti mei memor. Neque, opinor, ægre feret Lector, in alium locum eadem à me differri. His enim si hoc loco recensendis diutius immorari velim, neque citra horrorem illud facturus, & libri prolixitate Lectori fastidium sim allaturus. Quare ad ea quæ plurima mihi dicenda restant, me accingo; quanto plus, & quidem difficilis admodum itineris, reliquum est, tanto incitatiori passu progressurus.

VI Ad horum malorum cumulum complures deinde aliæ miseriæ & calamitates accesserunt. O quanta Dei est potentia! quam gravis ipsius est manus! Felix ille, qui sub divinæ & æternæ providentiæ alas se recipiens, spei suæ anchoram ibi iacit quò nulla rerũ mundanarum tempestas aut calamitas pertingere potest! Misera quidem Germania, quam primum schismati favere cœpit, præsentem statim divini numinis ultionem sensit. Primo enim totis septem annis acerbissima eam fames afflixit: deinde novum morbi hactenus incogniti genus eam invasit, & brevissimo temporis spacio incredibilem hominum multitudinem ab sumpsit. Vulgo, nescio quam ob caussam, sudor Anglicus morbus hic dicebatur, eò fortassis quod primus schismatis auctor ex Anglia prodierit, quod deinde scriptis eius in Bohemiam illatis valde fuit auctum; ac tandem a Luthero per universam Germaniam propagatum, qui Saxonum auxilio Ecclesiã oppugnare tanto facilius sibi putabat, quod ab Hussitis & viribus & numero inferioribus iam oppugnata esset, ac contagio, quæ pene quod reliquum erat mortalium depasta fuit. Itaque omnia elementa in hominum perniciem coniurasse videbantur. Cœlum enim multa ac crebra lugubria signa ac prodigia ostenderat: & Mare limites à Natura sibi positos egressum, & vicina longe lateque inundans, ingentem hominum dederat stragem. Illud à nonullis observatum, & à sancto quodam homine dictum est, nullam umquam eluvionem aut terræ motum exstitisse quin singulare aliquid portenderint. Illo vero tempore quo prima coniurationis ac seditionis, quæque eas consequuta sunt malorum semina spargi cœperunt, quod fuit Anno M.D.XXIV. & sequenti, admirabiles plane atque inusitati à Mathematicis notati sunt Planetarum positus atque aspectus, & impendentes miseriæ ac calamitates prædictæ. Viginti illæ coniunctiones, de quibus dixi capite secundo mense Februario factæ sunt: de quibus sedecim in signo Aqueo contigerunt, omnibus Planetis cum Sole in signo bicorporeo coniunctis: ex quibus proculdubio (si modo quidquam Astrologorum prædictionibus tribuendum est) religionis mutatio, ut post omnes Astrologos ego quoque supra notavi, fuit præsignificata. Tanto vero coniunctiones illæ viginti magis sunt admirabiles, quod numquam eodem mense contigisse reperiantur. Planetarum enim periodi tam inter se diversæ sunt, (quum unus triginta, alius duodecim, alius uno anno, alius etiam viginti octo diebus cursum suum absolvat,) ut tam multæ unum in mensem coincidentes coniunctiones summa admiratione dignæ merito videantur, quas quidem Luthero & reliquis schismaticis cœlum terræ miscentibus, contigisse iam diximus. Sed & alia non minus mira prodigia, certissimi divinæ iræ contra nos præcones ac nuncij, in cœlis passim conspecti sunt: quibus Lutherus quoque in libello contra duodecim articulos rusticorum Principes terret, & quamvis pacis studium præ se ferat, crudelissimũ eis bellum comminatur. *Is, inquit, est hodie rerum*

Ec *sta-*

statns, ut tyrannidem vestram amplius ferre homines nec veunt, nec possint. Transformari vos oportet, & verbo Dei (suo scilicet) cedere: quod si plebs [illegible] tem, ore non perficiat, alij succedent, à Deo ad hoc excitati. Quod si inter tot cædes, latrocinia & strages infelix fuit Germania, ut certe fuit, eo quod Lutheri doctrinæ aures præbuit, non sane infelicior fuit Helvetia, a Zuinglio qui doctrinam suam ut ipse narrat, stertens in somno, à bono vel malo genio incertum, acceperat, misere discissa & omni calamitatum genere vexata: de quo in sequentibus. Luthero interim nuptialem sibi cum Vestalis sacrilegum thorũ apparante, & diem illum ex omnibus quos umquã in vita vidit (sic enim in famis saribus dicere solebat) iucundissimum summo cum desiderio exspectante, aliquid dicemus.

DE SCHISMATIS JNTER HELvetios origine: deque ijs quæ postea acciderunt.

CAPUT III.

ARGUMENTUM.

I. *Zuinglius somniator Helvetiam turbat.*
II. *Eius conatibus Episcopus Constantiensis sese opponit.*
III. *Tigurini novam Zuinglij doctrinam recipiunt.*
IV. *Celebris conventus Basileæ habitus, cui Zuinglius interesse recusat.*
V. *Zuinglij doctrina condemnatur.*
VI. *Conventus Zuinglianorum Bernæ habitus, in quo Zuinglij doctrina recepta fuit & approbata.*

I. HELVETIORUM gens, non minus corporis robore quam imperterriti animi magnitudine præstans, concorditer hactenus in pagis suis, quamvis separatas iurisdictiones habentibus, a Christiano tamen inter se fœdere connexis vixerat, & quamvis exteris & adversis interdum se partibus militaret, pacem tamen domi colebat. Tandem vero mala quadam Erynnis o[illegible] ... [illegible], civili excitato bello, Rempublicam [illegible] quæ nulla externi hostis vis [illegible], vehementer concussit, populo [illegible] ut [illegible] [illegible] & ex [illegible] cadaveribus pinguefacta fuerit. idque ob u-nius tantum, & quidem obscuri hominis somniatoris Hulderici scilicet Zuinglij, de quo libro secundo aliquid diximus. qui ad [illegible] vel altro [illegible] [illegible] enim ipse [illegible] potest [illegible] ctus atque inductus, Lutheri æmulatione populis illis Novum annunciavit Evangelium, [illegible] versum illud quidem ab eo quod vel Divus Beatus vel (a) alij Ss. ac Gallus primi apud Helvetios Christianæ fidei doctores & Apostolici viri [illegible] ribus ipsorũ tradiderãt. Fuit vero Zuinglius [illegible] cus Constantiensis, homo tum vehementis & [illegible] vadi animi, tum indomitæ libidinis, [illegible] pruritum carnis, cœlibatum, ut ipse fatetur, nullo modo ferre posset. Cœperat tum per Saxoniam & vicinas regiones spargi Lutheri doctrina, [illegible] veritatem scilicet, Zuinglius inter collegas primum, deinde palam iactabat, adiutus ad [illegible] scriptis quibusdam quæ ad eas Regiones iam pervenerant. Per id tempus in Helvetiam venerat Indulgentiarum a Leone X. publicatarum præcones, ad pecuniam ex ijs colligendam [illegible] in Turcas Bello, nec non Sancti Petri Basilica perficienda, ut alibi. Eadem igitur occasione Zuinglius qua Lutherus ante triennium usus, esse se audacter opposuit, multa contra Indulgentiarum abusus & præconum malitiam debacchatus, & Junioribus ex Ecclesiastico ordine, quorum [illegible] es suis congruere noverat, iugi illius quod Papam [illegible] ro castitatis ipsis imposuisse dicebat excutiendi, & amplectendæ libertatis auctor fuit supponens turpi[illegible] tantu id iugi suavis, quod Papa ab Apostolorum temporibus acceptum conservatum ibat, ab ipsomet Papa esse fabrefactum. nam cum Apostolus Paulus mulieres in ecclesia voluerit esse velatas, propter Angelos (b) nempe clericos castitatis Angelicæ legi addictos, ne ex earum intuitu concupiscentia veneris inficerentur. Non tamen [illegible] quisquam deserta Ecclesia & cœlibatu [illegible] ve coniugio se mancipare ausus fuit, quam Carolstadius sacrilegis suis nuptijs, glaciem, [illegible], fregisset, & viam quasi reliquis appar[illegible]. Zuinglius vero quum aliquamdiu Glaronæ & in Eremo D. Virginis [illegible] [illegible] hæreseos virus, quoad potest [illegible]. Tigurum [illegible] concessit, quorum aures iam ante ipsius [illegible] Indulgentiarum abusus, [illegible] doctrina de Cœna Domini [illegible] a [illegible]

a Helvetia Sancta . . . . Rerum Alemannicarum Tom. b 1. Corinth. 11. 10. &c.

docuit. Vt enim [illegible] *nescio quam Impanationem*, id est corporis Christi in pane [illegible] ita *Zuinglius figuram & tropum commentus est, quem sibi nec vigilanti nec dormienti, ab angelo candidi an atri coloris incertum, per somnium reuelatum, ipse narrat*, vt supra vidimus. Zuinglij hoc commentum posteriores Sacramentarij varijs coloribus exornarunt; suo quisque modo illud explicantes, omnes tamen eò tendentes, vt diuinæ in Eucharistiæ Sacramento omnipotentiæ compedes quasi iniiciant ac leges ponant.

II De Zuinglij indies magis magisque quod animo hactenus occultauerat, effundentis conatibus edoctus Hugo Constātiensis Episcopus, apud Senatum Tigurinum ex minori hominum atque artificum genere conscriptum, grauiter conquestus fuit, quod *homo ille non legitime missus aut vocatus, ad Nouam doctrinam, eam tamen quibus sue cura commissis annunciaret*. Ad hos vocatus Zuinglius, causam suam facile defendit, & hominibus de agrorū bonitate & annonæ vsu, quam iudicandū de Theologicis rebus magis idoneis persuasit, vt secundum se pronunciaretur, quod cum Doctor Ioannes Faber, istuc ab Episcopo missus animaduerteret plebeios iudices eosque iam seductos male iudicaturos, disputationē quam cum Zuinglio, coram Senatu instituturus fuerat iure deseruit, contentus ostendisse, esse argumenta aduersus Zuinglium, si iudices æqui nō deessent(e). Quis vero non eiusmodi consilium [illegible] in quo, vt ille de Atheniensium dixit comitijs, *Sapientes ac docti proponant, indocti vero & stulti iudicent & decernant*? Sic ergo à rudi hoc populo sententia lata fuit, *quæ Zuinglius doceat, Verbo Dei consentire*. Hoc similique astu antiquus ille serpens vtitur, vt nimirum pestiferæ cuicumque doctrinæ pietatis velū prætexat, & dogmata amarissimi fellis plena aut verbi diuini aut frequenti Domini Dei ac Christi Saluatoris mentione, tamquā sesamo & papauere, condiat atque incrustet. Non pauci tamen in antiqua persistiterunt religione, & impostorē, quamuis sub Catholicæ religionis specie adhuc latitantē, in lucem protractum, clamore ac conuicijs insectati: & ipsum Zuingliū & Leonē Iudā, cuius operâ Zuinglius plurimum vsus est, vt qui pleraque ex ore ipsius exceperit, ac propterea Euangelistes ipsius dictus fuerit. Hic ille est qui de nouo Biblia in Teutonicam linguā transfudit; quā versionem Lutherani postea, vtpote ab ipsorum magistro & Doctore passim dissidentem falsitatis condemnarunt.

III Porro ad has controuersias decidendas Senatus Tigurinus supremâ quadam auctoritate Ecclesiasticorum conuentū indixit, & Constantiensem quoque Episcopū per litteras inuitauit. Et hic quidē misso Vicario suo grauiter eius monuit, certamē hoc nō esse eius loci, neque in re tanti momēti sic procedendū, verum ad Concilij tamquā supremi iudicis notionē pertinere. At Zuinglius eiusque complices regerebant in re quæ ad omnium & singulorum salutē pertineat, omnibus quoque & singulis disquisitionem esse permittendā. Itaque plerique de plebe clamitabant *tandem aliquando vincula perrumpenda & Romanæ Ecclesiæ tyrannidem coercendam esse* ijsdem plane verbis quibus Propheta Dauid, prænunciauit (d) impios aduers⁹ Dominū & Christum eius vsuros, quæ ipsum quoque, in Lutheri asseclis permisit Deus, quorum princeps Vlricus initio schismatis Lutherici librum emisit cui præfixit quasi verbum Dei, idem, quod Zuingliani iactabant nempe. *Dirumpamus Vincula eorum* (Papæ & Episcoporum) *& proyciamus à nobis iugum ipsorum.* (e) Idque cum Tiguri quidem ita factum, vlterius proserpsit. Siquidem Anno 1523. dimisso conuentu, publico senatus Edicto Zuinglij doctrina LXVII. articulis comprehensa, recepta fuit, sic tamen vt templis atque altaribus adhuc inuiolatis, Catholicis in pace viuere liceret. Mox vero Zuinglius, qui priuatim cū primo nostri temporis iconoclasta, vti & Sacramentario Carolstadio conspirabat, Senatum modis omnibus sollicitare atque vrgere cœpit, vt tam sanctum, scilicet, opus tandem aliquando perficeret, & tam statuas è templis amoueret, quam Missam abrogaret.

Harum rerum fama ad ceteros Heluetiorum pagos perlatâ, Lucernæ An. 1524. habitus fuit conuentus. (f) de retinenda Catholica fide & missi ad Tigurinos legati, qui demonstrarent *quam male in eo agerent, quod à temerarijs aliquot hominibus pulcherrimum ocium & quietem tum Ecclesiæ tum Reipublicæ turbari, & discordiæ semina spargi paterentur*. Ad ea vero Senatus Tigurinus respondit 21. Martij: *Eam nunc lucē esse in multorū animis excitatam, vt plerique omnes in sua ciuitate Biblia scripta diligenter euoluant; nec verendū esse ne Ministri Scripturam det[illegible] queant, quæ sic in manibus omnium versetur.* Se nolle porro hominū placitis, sed Dei verbo stare, id

Ee 2

c *Anatom. Eccl. Cathol. Tr. 2 Disput. Tigur.* d *psal. 2.* e *ibidem. Extat authenticus is liber Hutteni.* f *Anatom. Eccl. Cathol. Tr. 2 Conuentus Lucernensis.*

id quod ex eo discant, credere &c.(g) Non multo post vero idem Senatus statuas omnes quam late ipsorum patet ditio aufferri iussit; sicut iam ante Carolstadius Wittebergæ, inuito ac repugnante Luthero eas aboleuerat.

IV. Circa idem tempus Oecolampadius quoque Apostata Monachus Basileæ, Catholicæ Ecclesiæ repugnantia docere cœpit vti Zuinglius Tiguri. Et hic quidem tantum effecit vt Tiguri Missa tandem fuerit abrogata. ille vero paullatim Iacobi Maieri Consulis opera adiutus, eo vsque progressus est, vt Episcopalem sibi auctoritatem arrogauerit. Eodem œstro perciti Schafusani & quidam alij pagi, religionem & ipsi mutauere. Ea de re ij pagi qui Catholicã adhuc sequebantur religionem, tam per legatos quam per litteras grauiter cum eis expostularunt. Tandem vero ex communi omnium decreto multum quoque sollicitantibus Constantiensi, Basileensi, Curiensi & Lausannensi Episcopis, Badenæ instituta fuit An. 1526 disputatio, quo a Catholicis primi nominis venerunt Theologi, Iacobus Faber Ferdinandi Consiliarius, Thomas Murnerus, & Ioannes Eckius ille tot iam ante cum Luthero habitis congressibus notus. Hugo Constantiensis Episcopus eo Vicarium suum siue suffraganeum miserat Melchiorem, celebrem Theologum, Othmarum Lucinum disertum hominem, & Antonium Concionatorem suum aulicum, cum alijs nonnullis Ecclesiastici ordinis: Christophorus Basileensis Episcopus, Augustinum Maierum, Iacobum Lempium, & alios exquisita doctrina præstantes viros: Sebastianus Lausannensis Episcopus, Conradum Tregerum Augustiniani ordinis Prouincialem, & Ludouicum Lubly Bernensem. A Curiensi adfuerunt Petrus Spelterus, & quidam eius Ecclesiæ Canonici: quorum omnium doctrina, tam ad hoc quam ad quoduis aliud sufficiens, iam ante multis experimentis erat perspecta. Multis ad tam celebrem conuentum affluentibus, Zuinglius tamen aberat & quamuis velut præcipuus diuortij illius cum Ecclesia auctor multorum litteris & sermonibus inuitatus, numquam tamen induci potuit vt eo veniret: quantumuis ei publica fide saluus conductus esset oblatus sed vt Lutherus Pontificali quadam auctoritate oracula consulentibus e Musæo suo seu cubiculo tamquam è tripode reddebat, ita Zuinglius non sine fastu Badenã venire recusauit periculum excusans, vt qui Lucernatibus, Vranis, Suitijs, Vnteruald ijs & Tugianis, qui summo ipsum persequerentur odio, vitam suam credere non posset. Quamuis autem non saluoconductu modo, verũ etiam obsidibus oblatis, conuicijs pæne ad certamen euocaretur, in sententia tamen persistebat: lepus seu cuniculus, & Tigurum, quasi ex ipsius arbitrio res agenda esset, vel Bernam vel Sangallum corrupta a se loca disputationi designabat vt ibi populi multitudine quasi iudicibus vinceret, qui eruditis illis se parem esse intus diffidebat. O mirabilem noui huius Heluetiorum Apostoli zelum, capiti suo tantopere timentis! Non ita primi illi fecerunt Christiani, qui vbi maximum ingruebat periculum, ibi potissimum ad dimicationem sese offerebant, & Christi nomen intrepide vbique professi, per medios ignes & flamas ad martyrij coronam erumpebant. Sed terruit illum sacerdotis cuiusdam apostatæ, Constantiensis Episcopi postulatione nõ multo ante cremati exemplum. Sic ergo Zuinglius viribus suis diffusus, & intra Tigurinæ ciuitatis muros post principia latens, ne à tot tamque strenuis Catholicæ Fidei militibus, quos Badenam venisse non ignorabat, male acceptus existimationem suã perderet, Oecolampadium tamen eo ablegauit, additis velut optionibus Huldrico Studero & Brechtholdo Hallero, Canonico Bernensi apostata, vt scilicet ijs victis, nihilominus sibi res integra maneret.

V. Non obstitit tamen Zuinglij absentia quominus ad disputationem fuerit peruentum. Ac primo Catholici Theologi themata quædam quibus Catholicæ doctrinæ veritas adstruebatur, & Zuinglianæ demonstrabatur falsitas, proposuerunt: inprimis vero Eckius continuis aliquot diebus excellentis suæ eruditionis mirifica dedit specimina. *Felix, sancta & immortalis est & erit viri huius memoria, qui in primis semper stans ordinibus, multiceps hæreseon monstrum & immanes illos ac feroces Goliathes fortissime assilijt ac comminus oppugnauit.* Penes quos vero victoria fuerit, exitus disputationis à Notarijs ad hoc deputatis scriptus monstrat. Communi enim decreto septem illa themata, de quibus inter Eckium & Oecolampadium disputatum fuerat, tamquã S. scripturæ consentientia recepta fuere atque approbata, quamuis multum reclamante Oecolampadio; nimirum Hæc primum: *Verum Christi corpus atque sanguinem vere adesse in cœna Domini (contra Zuinglij opinionem qui id verissime asseruerit nullis scripturæ testimonijs probari posse) ideoque Corpus Christi in Cœna Domini realiter &*

corr

poraliter percipi. Secundo, Christi corpus atque sanguinem in Missæ sacrificio pro viuis atque mortuis offerri. Tertio, virginem Mariam & reliquos sanctos pro intercessoribus esse inuocandos. Quarto de Sacramentorum numero, &c. vera hactenus docuisse Ecclesiam & adhuc docere. Quinto, post hanc vitam locum esse, in quo animæ nonnullæ omni contagione liberæ antequam cælestis gaudij fiant participes, purgentur. Sexto, infantes fidelium in peccato mortali nasci. Septimo, non S. Ioannis, sed Iesu Christi baptismo peccatum originale deleri. Hoc modo tam Lutheri quam Zuinglij doctrina in hoc conuentu præclarè damnata fuit, ac statutum vt nihil tam in doctrina quam cultu diuino hactenus vsitatu innouaretur: pœna etiam decreta sunt in eos qui contra fecissent, ac lectis iudices, promissa inuicem fatio, quod ab vno pagu statutum fuerit, id à reliquis ratum habitum iri. Hactenus hoc illi sanciuere illa quidem, sed & oportebat decreto huic insistere, & Tigurinos, qui soli viribus erant impares, ad decreta facienda cogere. Sane Zuinglius ictu hoc attonitus, quo se reciperet habiturus non erat, qui soluto eneruí in exequendo Conuentu, resumtis viribus suos postea rursus excitare, & tam voce quam scriptis animare non cessabat. Faber qui Zuinglium prouocauerat, vbi eum in latibulo suo continere se vidit, scriptionem egit, quæ adhuc extant, in quibus enormes Zuinglij contradictiones, & Oecolampadij in solo articulo de Sacramento altaris, centum & quinquaginta falsitates seu mendacia demonstrat. Huius exemplo Roffensis quoque in Anglia Episcopus, cuius memoriam nulla vnquam delebit obliuio, vtriusque errores duobus doctissimis libris editis, refutauit.

VII. Promulgato hoc apud Heluetios decreto, quod factum fuit Anno M. D XXVI. Zuingliani priuatim rebus insistentes, publice nihil ausi sunt, donec Anno M. D XXVII. Bernates, quorum præcipua est in Heluetijs potentia, eo proculcato, aliam sua in vrbe disputationem decreuerunt, (g) Zuinglio potissimum instigante, qui velut e longo animi deliquio recollectis viribus, ad pristinam ferociam redierat. Causam apud reliquos pagos prætexebant Bernates, *quod religionis dissidia indies augescerent, nec eadem esset etiam eorum qui Zuinglio adhærebant doctrina, & noua secta passim gliscerent. Per id enim tempus sacerdos quidam eo progressus est insania, vt publicis in concionibus diceret, iam id tempus adesse quo Iesu Christi Euangelium finem habiturum, & noua lex sit introducenda. Nam vt Mosaica lex mille tantum & quingentis annis durauerit; sic Christi quoque legem non diutius duraturam, sed iam periodum suam absoluisse Anabaptistæ præterea & alij hæretici è Morauia & aliunde irrepentes, simplicem plebem seducere, & mirum in modum ludificari cœperant; sic vt trecenti circiter (quemadmodum eius temporis historici testantur) à phreneticis eiusmodi doctoribus persuasi & à diabolo excæcati, in montis cuiusdam iugum conscenderint, exspectantes ibi dum vnà cum anima & corpore in apertum cœlum susciperentur.* Sed ad Bernates redeo, qui, vti dicere cœpimus, edito scripto futuræ in sua vrbe disputationi diem constituerunt, ad eamque finitimos conuocarunt Episcopos, monitos, vt si venire ipsi nollent, suos mitterent Theologos. *Deinde leges etiam perscribunt, & vt in decidendis controuersijs sola S. scriptura pondus & auctoritatem habeat, edicunt, & omnibus vndecumque eò venturis, publica fide cauent, simulque themata, de quibus disputandum esset promulgant.* Acceptis litteris, Lucernates, Vrani, Suicij Vnderualdij, Tugiani, Glareani, Friburgenses, Soloturij, *prolixo scripto grauissimisque verbis hortantur vt ab instituto desistant, vt quod decreto Badensi maxime aduersetur, & ad initi fœderis ac pacti violationem pertineat. Addunt, non licere vlli populo aut prouinciæ formam religionis aut doctrinæ mutare, & quæ ab Ecclesia recepta sunt, in dubium vocare, sed hoc ad totius orbis pertinere Concilium. Quod si turbulentus aliquis nouum afferat doctrinæ genus, eum statim comprehendendum & secundum leges puniendum esse, &c.* Nihil his omnibus commoti Bernates, pergunt, & actionem ad constitutū diem inchoant. Eo Basileenses, Schafusiani, Tigurini, Abbecellenses, Sangallani suos miserunt. E Germania quoque nonnulli ab eiusdem religionis socijs, velut auxilij ferendi causa summissi sunt. Fuerunt ibi Zuinglius, Oecolāpadius, VVolfgangus Musculus, Capito, Blaurerus & Hallerus: Episcoporū vero nemo venit, vt qui eiusmodi profanorum & à Deo derelictorum hominum conciliabulis præsentia sua auctoritatē aliquam addere nollent. In quo tamen perniciose ab eis peccatum fuisse, postea deprehensū est, eo fere modo quo à Iudæis olim, qui ne Sabbatū violarent, Romanis, quorum dux Pompeius erat, prędæ potius fieri, quā arma ad sui defensionem expedire maluerunt. Theologorū enim, quos doctissimos habebant, operâ facile Zuinglianis quā sibi sumpserant, prærogatiuā extorquere, & hæreseos cursū, quæ magnas inde vires accepit, sistere potuissent. Vnus Religio-

Ee 3

g *Anatomia Eccl. Cathol. Tr. 2. Disp. Bern. ꝑ 93.*

giosus Augustinianus in aciem prodijt: cui perpetuum Catholicæ religionis à sæculo in sæculum sine vlla interruptione consensum alleganti ac demonstranti, Iudices seu præfecti disputationis, quod lege cautum dicerent, ne quidquam præter S. Scripturam adferretur, silentium imposuerunt: *quasi Scriptura sui ipsius interpres, & eorum quæ ipsa parit dubiorum iudex esse possit; quum sciamus omnes in religione controuersias è diuerso S. Scripturæ intellectu seu interpretatione esse exortas, ipsam verò sine anima quasi esse nec ex se ipsa ostendere posse quænam pars verum sub verborum corticibus latentem pro se habeat intellectum, vt alioloco quando de Francus noster Euangelicus sermo erit amplius dicebo.* Et Catholicus quidem ille Monachus, *Quandoquidem*, aiebat, *antiquos Patres & Ecclesiæ Doctores harum controuersiarum iudices admittere recusatis, & e priuato vestro quem Scripturæ adfingitis, sensu omnia diiudicari vultis, arena non inuitus excedo, & in pace vos relinquo, si modo pax vlla inter vos esse potest.* Sic igitur noui illi Prædicantes sine vllo antagonista, sine vllo nereac puluere triumpharunt. Quod si Iudæis Christi Saluatoris nostri verbis offensi fuerunt, quod ijs ibes affirmasse videbatur, se templum illud Hierosolymitarum, in quo ædificando tot anni fuerant consumti, ab ipsis destructurum, & triduo reædificaturum: quid ijs facere debemus, qui non totis viginti diebus Catholicam religionem, mille & quingentorum annorum spacio ab infinitis quasi operarijs exædificatam, penitus abolеuerunt, eiusque loco nouam quandam ex sui cerebri modulo adstruxerunt? Sic ergo Bernates, Tigurinorum exemplo, Catholicæ Ecclesiæ valedixerunt, & Missis aris atque statuis vbique sublatis, Pontifici eius capiti, obedientiam renunciarunt. In hac ciuitate sedem postea sibi delegit VVolfgangus Musculus, Lotharingus natione: qui relicta monastica professione, textrinam aliquamdiu fecerat, sed ad litterarum studia reuersus, & apud Bucerum educatus, quum conscientiæ metu Argentina profugisset, Bernam commigrauit, & diu ibi Superintendentis munere functus: quod munus primum Bertholdus Hallerus Canonicus apostata, deinde Franciscus Colcus excucullatus monachus viui parant. Quo vero tantæ rei conseruaretur memoria, Senatus Bernensis rei gestæ historiam [illegible] inscribi iussit. Bernatum vestigia [illegible] Geneuenses; de quibus [illegible] origine, dicendi locus erit. Constat certe, Bernatum Confessionem à Geneuensi multum ratio discrepasse quod inte-

alia impressa quædam folia, Simonis Colud[illegible] nomine inscripta, sed reuera Caroli Molinæi opus, qui paucis ante obitum annis Caluinismum detestaretur testantur: *Caluinum nempe Bernam venisse, vt hæreseos crimen, cuius à ministris quibusdam insimulatus fuerat, à se amoliretur: quinetiam Senatus decreto prohibitum fuisse, ne quis Caluini Institutionum [illegible] venalem haberet.* Porro illud Acatholicum Decretum Bernatum Eckius scripto oppugnauit, non tamen eo successu qui sperari poterat, [illegible] Zuinglianis ante factum illud decretum fuisset [illegible] fus. Lutherus vero contra eosdem [illegible] Sacramentarios non minus acriter [illegible] nabat, vt libro II. diximus. Eodem tempore Ambrosius Blaurerus monasticæ vitæ desertor, Thomæ Blaureri fratris, cuius vtpote consulis magna erat in vrbe auctoritas, fauore Zuinglij, Euangelium Lutheri Constantiam intexit [illegible] cum fratre non multo post eiectus fuit vt [illegible] ne de [illegible], ista versificando scribens:

O nimis inconstans Constantia [illegible],
Membra sacri vt cætus detruncesipsa [illegible]
Seruitio collum subdas! Vane versificator, qua Constantia in Fide 1500 annorum est Constans, tibi Homini religionis nouæ, a spiritu ignoto excitatæ, professori est Inconstans! & Schismaticos sacrilegosque eijciendo, tibi [illegible] fecit. Et libertatem veram tecum nondum in Christo tuo vili iugo se nolens subdere, debet videri seruitium induisse, Agape profane.

DE CIVILI HELVETIORVM bello & mutua laniena: ac de Zuinglij morte.

Capvt IV.

ARGVMENTVM.

I. *Zuingliani res Basileæ turbant.*
II. *Heluetiæ populorum natura bellicosa.*
III. *Basilienses & Tigurini se armant.*
IV. *Zuingliani victi ac profligati.*
V. *Zuinglij mors in bello interfecti.*
VI. *Catholicorum victoria.*
VII. *Heluetij postremus Catholici [illegible] pace viuunt.*
VIII. *De Rhætorum qui Grisones [illegible] religione.*

I. Fier

I. FIERI certe non potuit, quin post tot fulgura ac tonitrua, Zuinglianæ doctrinæ fulmen procellam aliquam ar[illegible]: id quod non multo post Basileæ factum fuit, e qua litterator ille Erasmus arrogantem Nouorum illorum Zuinglizantium Christianorum ignorantiam ferre non sustinens, Friburgum se receperat. Ciues enim Zuinglij somnia sequentes, die constituto arreptis armis, [illegible] portas, ac præcipua vrbis loca a se occupata præsidijs firmarant, & excubias agebant non secus atque si hostis vicinus esset. Catholici econtra a conciuibus suis præuorsi atque oppressi, leges ab ijs accipere cogebantur, quibus hactenus dare consueuerant ijsque cedere quorum violentiæ resistere non poterant. Primum vero illi furoris impetum in templa effuderunt, conuulsis ac deiectis statuis, Martyrum aliorumque sanctorum virorum conseruandæ memoriæ & honori, ante tot sæcula positis. Posthæc Senatum nouum ex [illegible] creaunt arbitrio promulgato tamen decreto, ne Senatui quidquam in ijs, quæ vel ad Rempublicam vel religionem pertineat, agendi potestas esset, nisi ex ducento[rum] quos ipsi elegerant, virorum consultu. Tum Tigurini, Bernates, Solodurij, hac de re certiores facti, cum Basileensibus [illegible] reliqui vero pagi Catholicæ religioni addicti, cum Ferdinando Austriaco, mutui auxilij caussa, fedus inierunt.

II. Quia vero Heluetij natura bellicosi sunt, non multo post ad arma fuit deuentum. Nec mirū in ea natione, in qua ipsi quoque pueri vix è cunabulis prorepentes iam arma circumspicere; paullo vero adultiores, tractare atque exercere solent. Quin apud eosdem vetus dudum consuetudine atq; etiam lege receptum est, vt bubulci gladium ad latus non minus quam vomerem ad aratrum præsto habeant, nec sine eo vel ad opus accedat quisquam, vel ab opere discedat. Hinc qui primum tympanū ab extera aliqua plaga sonuerit, statim ad arma prosiliunt, vitamque suam stipendio oppignorant; adeo vt natio hæc integros exercitus vna fere nocte quasi paret, & [illegible] producat. Quamobrem etiam pacis tempore ab exteris Regibus ac Principibus stipendia accipere consueuerunt. *Ludouicus* quidem X[illegible]. Franciæ rex [illegible] annua pensione, tamquam perpetuo militari auctoramento, Gallicæ coronæ astrinxit & obnoxios fecit. Zuinglius ergo quum animaduertisset religionis mutationem quam meditabatur, non sine vulneribus & sanguine (hæreseos enim symbolum est Bibliorum codex in vna, & gladius in altera manu) abituram, Heluetijs [illegible] persuadere conatus est, ne vllos a peregrinis delectus haberi paterentur; indignum atque adeo impium esse dictitans, sanguinem vitamque suam vænalem habere, ac pluris licitantibus prostituere, atque ita pro aliorum contentionibus, quæ ad ipsos nihil attinerent, mactandos sese præbere. Quin multo melius esse agriculturam ac rem pecuariam, maiorum exemplo tractare, vitesque contra eos qui domesticam ipsorum quietem interrumpere vellent, integras conseruare. Et Tigurinis Zuinglius persuasit, ne Franciæ regi suis in finibus militem conscribere permitterent, in speciem quidem vt sua defenderent, reuera autem vt vicinos inuaderent, atque oppugnarent.

III. Post Basileensem tumultum rebus potius aliquantum sopitis, quam compositis. Tigurini & Bernates animati etiam copias educunt contra Catholicos pagos, scriptoque edito, caussam cur ita faciant, exponunt, inter alia recensentes, quod illi ciuitatum suarum insignia ad patibulum suspēderint, & fedus cum Ferdinando capitali ipsorum hoste fecerint. Nec minus impigre Catholici suas producunt copias, ac castra ponunt, acceptis à Ferdinando auxilijs. Quum omnia ad prælium spectarent, interuentu finitimorum, & Argentinæ ciuitatis cum Tigurinis paullo añte confederatæ, composita res fuit, hoc inter alia pacto, *vt religio cuiq; libera esset, quum omnes pagi supremum in suis finibus imperium habeant; ne eius causa cuiquam vis fieret, Factum hoc Anno 1529.* Hoc modo inter Catholicos & Zuinglianos bellum tum fuit compositū, non item inter Zuinglianos & Lutheranos; qui scriptis & libris, vt illi armis, mutuo sese oppugnare ac lacerare nō cessabant. Et Lutherus quidem ac Zuinglius vtriusque partis antesignani toto triennio acerrime inter se digladiati sunt, sic vt neque pax neque induciæ, quamuis plurimum annitente *Landgrauio*, qui Marpurgum vtrumque ad colloquium euocarat fieri potuerint, vt libro I. est demonstratum. Quin etiam bellum hoc immortale illi posteris suis successoribus tradidisse videntur. Etsi enim Zuingliani Heluetiorum pagi vehementer instarent vt in Smalcaldicum fedus reciperentur, à Saxoniæ tamen Duce impetrare id non potuerunt. Adeo Protestantes a Zuinglianorum secta abhorrebant. Landgrauius econtra summo Imperatoris odio cum Heluetijs Euangelizantibus priuatum fedus percussit.

IV. Ve-

IV. Verum tamen pace vt dictum est inita; plusquam Vatinianum Zuinglianorum erga Catholicos odium animis contineri non potuit, quin tandem erumperet, & pacem quamuis iuramento vtrimque firmatam turbaret ac dissolueret. Et sane Spiritus ille, qui per os Zuinglij, nihil quam ignem & flammas, vomebat, sanguinem ac carnem humanam pro suauissimo cibo ac delicijs habet. Tigurini ergo ac Bernates, quum contra pacta & promissa Catholicorum subiectos seducere instituissent, vt ad imperata facienda eos cogerent, locis idoneis ac claustris viarum occupatis, ne quid ad illos deueheretur alimoniæ, prohibebant. Sed quemadmodum fames, vt est in prouerbio, lupum sylua expellit, & cibum vndecumque quærere cogit: sic Catholici rerum necessariarum inopia pressi, contractis magna celeritate copijs, signa protulerunt, & opinione citius ad Tigurinorum fines peruenerunt, bello tamen his verbis prius indicto, quæ vti à Simone Fontano in Historia Catholica descripta sunt, appono.

Quandoquidem iam sæpe omnes & singuli ex æquo & bono satisfacturos vobis obtulimus: vos vero contra fœdera & pacta iuramento confirmata, contra pacem publicam, contra disciplinam & concordiam Christianam, contra fidem, charitatem, & quæ inter confederatos esse debet amicitiam, atque adeo contra ius naturale, & contra omnem æquitatem, subditos nostros ad rebellionem excitatis, sic vt iam dudum fidem nobis datam violauerint, periuriumque commiserint, dum Capitaneatus Sangallensis, & præfectura Vallis Rhenanæ, & aliorum locorum subditi, imperium nostrum detrectant, à vobis instigati, vestrisque artibus & dolis ad inimicitias nobiscum exercendas inducti, eum in finem, vt hac ratione nos ab antiqua nostra & certa Fide Catholica dimoueatis, quos vos dicitis nolle Dei verbum audire, nec permittere vt subditi nostræ ditionis, Veteris ac Noui Testamenti libros legant, immo velut homines omnis religionis expertes, malignos, proditores & pacis perturbatores traducitis: tum etiam, cum tantum ob caussam quod erroneam vestram & laruatam religionem amplecti noluimus, annonam nobis interclusistis vt non nos tantum, verum etiam liberos nostros, qui adhuc in vtero matris sunt, fame enecetis ac perdatis: quoniam denique ius omne nobis denegatum videmus, nec vllius ope ad iustitiam & rationem vos adigere possumus; ac iam tanto tempore tot tantasque vestras iniurias, vim & insolentiam pertulimus, quarum nec adhuc vllum facitis finem, coacti sumus coram Deo omnipotente, S. Virgine Deipara, tota curia cælesti, atque omnibus ijs qui iustitiæ & iuris aliquam curam habent, de his rebus conqueri; simulque eo consilia nostra & vires conferre, vt diuina adiuuante gratia, iniurias nobis illatas vlciscamur. Quod præsentibus literis vobis vestrisque adiutoribus & adhærentibus significare, & honori nostro consulere voluimus. In quorum fidem & testimonium, confederatorum nostrorum Tugianorum sigillum, nostro omnium nomine his appendimus, Datis Anno M. D XXXI. die VI. Octobris.

His acceptis literis, Tigurini quoque copias vnà cum tormentis quibusdam educunt, vna cum Zuinglio tamquam altero Gedeone, cuius præsentiam hoc modo excusat vafer ille auctor aliorum falsorum, Sleidanus: *Tigurinorum*, inquit, *ita fert consuetudo, quum in hostem exitur, vt Ecclesiæ minister primarius vnà prodeat. Zuinglius etiam vir fortis alioquin & animosus, quum secum reputaret, quod si domi resideret, ac prælium forte fieret aduersum, futurum magnam ipse sustineret inuidiam, quasi concionibus quidem accenderet hominum animos, in ipso autem discrimine remollesceret, voluit omnino communem subire martem.* Nec iniuria profecto aliorum reprehensiones metuebat, si tam cruentæ tragœdiæ actor in ipsa actione velut è scena se subduceret, aut post siparium se absconderet, nulla omnino persona repræsentata, aut sine suo periculo instar tubæ, *ære ciere viros martemque accendere cantu*, pergeret, & sic homines ad mutuam lanienam excitare, ipse interim post principia loco tuto sibi cauere videretur. Zuinglius ergo vna in hostem exiens, non seduli tantum Prædicantis, verum etiam boni militis, atque adeo ducis officium implere voluit, in prima acie consistens, & suos ad fortiter pugnandum cohortans. *Deum exercituum*, inquiens, *numquam tam pia ac iusta caussa defuturum, contra eos qui ad tuendam Papistarum idololatriam arma cepissent.* Sed mox & ipse graui vulnere accepto prostratus, & vniuersus Zuinglianorum exercitus aut cæsus fuit, aut in hostium potestatem venit.

V. Zuinglium pseudoprophetam quidam semianimem iacentem conspicatus, rogauit, vtrum sacerdotis copiam sibi fieri vellet cui peccata confiteretur. Nihil vero respondentem, sed terram mordentem, alter hasta transfixit. Sleidanus patronus impietatis huic quoque prælio non defuit calamo pictorio, suo. Nam ait, *in corpus Zuinglij exanime valde sæuitum esse, & vix etiam illius morte potuisse odij acerbitatem exsaturari. Certe cadauer eius carnifici traditum & igne crematum fuit.* Chronicon Basileense testatur, *antequam crematum fuerit, in*

quinitor

quatuor partes fuisse dissectum? quin euiscerato etiam adipem detractum (erat enim Zuinglius corpulentus admodum & obesus) eoque ocreas militum inunctas Lutherani aiunt. (*a*) *Tragicum hoc quidem & horribile esse facinus, in eo tamen admirabilia Dei iudicia notare vnumquemque, ac merito cum Dauide dicere posse: Iustus es Domine, & iustum iudicium tuum.* Aut cum Domino & Saluatore nostro: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis.* Zuinglius certe homo fuit præferuidus, nihil nisi ignem spirans, & inter omnes qui contra Ecclesiam insurrexerunt, vno Caluino excepto, maxime metuendus; adeo vt *tuba seditionis ac fomes rebellionis* merito dici possit, vt etiam ex ipsius scriptis, & inprimis libro IV. Epistolarum liquet, qui igitur viuus vt apostata & sacrilegus exuri promeruit, ei in morte vltio Dei non defuit de quo contribulis sui, Theodori Bezæ suspiria & lacrymas, ita canentis. vt nos è Gallico vertimus, habe nempe muli de mulo elogium.

> *Vir bonus & fortis, supremi incensus amore*
> *Numinis & patriæ, hosti'i se Zuinglius ensi*
> *Obijcit, & cæsus post in cineresq; redactus,*
> *Præstitit officium extremum patriæq; Deoq;.*

Et hoc illud est quod vulgari versu a discipulis ipsius iactatum fuit:

> *Occubuit patrio bellator Zuinglius ense,*
> *Et pressa est armis gens populosa suis.*

Cum eo vnà occubuerunt quatuor sacerdotes apostatæ, quum prius fortiter pro sua religione, aut multo potius, pro vxoribus ac liberis, pugnassent. Horum vnus fuit Abbas Eremi excucullatus, necnon eiusdem Conuentus Prior, tum Antonius Valderius Canonicus Tigurinus & Henricus Vtingerus eiusdem Ecclesiæ Thesaurarius & Canonicus. Qui verò è prœlio euaserunt, Tigurum se receperunt, amissis viginti sex machinis tormētarijs, quas secum eduxerant. Accepto huius cladis nuncio, Bernates iubent Tigurinos bono esse animo, & auxilia ad caussam hanc communem pollicentur. Idem faciunt Basileenses, Schafusani, Sangallenses & Mulhusini. Sic igitur exercitu, in quo triginta armatorum fuisse millia nonnulli prodiderunt, coacto, Tigurini rursus egrediuntur. Nec moram faciunt pagi Catholici, quorum tamen vniuersæ copiæ vix octodecim armatorum millibus constabant. Qui domi interim remanserant totos se orationi & precibus dediderunt. Ex viduarum numero octodecim lectæ fuerunt, è quibus senæ alternatim in Eremi sacello Deum ac Deiparam Virginem Mariam pro suorum victoria deprecarentur.

IV. Sleidanus, erubescens, credo, tot tantisque Zuinglianorum suorum clades describere, quatuor aut quinque prœlia totidem ferè verbis absoluit: quorum ego hoc loco è Catholicis scriptoribus petitam, aut ex eorum qui interfuerunt ore acceptam historiam subiungam. *Quum bipartitus esset Zuinglianorum exercitus, nec Bernates adhuc copias cum Tigurinis coniunxissent, Catholici celeriter promotis copijs, Bernates inopinantes oppresserunt, & in fugam coniecerunt, octingentis circiter occisis, & totidem fere in proximo flumine submersis. Sed multo maior fuit ea clades quam non multo post, nimirum XXIV. Octobris M. D. LII. Zuingliani acceperunt. Noctem enim conatibus suis magis commodam ac propitiam fore existimantes; quum diem bis aduersum atque infelicem experti essent, copias producunt, vt hostibus somno oppressis, somnum cum nocte continuarent. At subodorati id Catholici, in armis parati stabant, lineis interulis, vt mutuo se per tenebras cognoscerent, super arma inductis. Magna hic cædes fuit, vtrisque aut mori aut vincere cupientibus: tandem vero,*

> *Post pugnam ancipitem, dubiaq; momenta Gradiui,*

victoria penes Catholicos fuit, sex millibus circiter Zuinglianorum in prælio occisis. Nec sic tamen fracti Zuingliani rursus contractis tam profligati exercitus reliquijs quam nouis copijs, vigilia Omnium Sanctorum fortunam rursus tentarunt, eodem quo prius euentu, quinque millibus iterum desideratis. Solebant vero Catholici pro victoria non vota tantum facere, verum etiam gratias Deo agere in sacello quodam, quod D. Virginis in Eremo dicitur, loco non religione tantum, verum etiam multis miraculis claro. Id ægrè ferentes Zuingliani, miro insuper tam frequentes suorum clades vlciscendi studio incensi, contractis quantas poterant copijs, dictum sacellum funditus euertere statuerunt. Ea re cognita, Catholici in armis parati sic eos exceperunt vt circiter quinque millia rursus ceciderint, multis Tigurinorum, Basileensium, Schafusiorum & Mulhusinorum signis captis. Hæc quinta fuit clades Heluetiorum In diuersis his conflictibus sedecim Ministri, seu Prædicantes bellatores, gladijs & hastis ad extremum vsque spiritum fortiter pugnantes, simili quo antecessor ipsorum & Apostolus Zuinglius fato functi sunt. Tot tantisque cladibus fracti Zuingliani, post hac mœnibus se se continuerunt, & Imperialium, quarundem vrbium intercessione, tandem

a Hist. August fol. 198. Psal. 118. Luc. 13.

dem pacem à Catholicis impetrarunt. Pleraque enim per Germaniam ciuitates ægre ferebant, bellicosam hanc nationem mutuis cladibus sic atteri, ac suis viribus ad intestinam perniciem armari. O plusquam belluinam hominum crudelitatem. Quis vnquam audiuit, lupum à lupo, aut leonem à leone, quantumuis extrema fame agitatis, deuoratum? At solus homo hominem occidere nihil pensi habet.

Tantum relligio potuit suadere malorum
Diuersa, & se ipsum studia in contraria vulgus.

O aureum illud sæculum! quo non dico hominem, sed innoxium quodcumque animal occidere piaculare habebatur. Ferreum vero nostrum hoc merito dici potest, quo homines tamquam Eumenidum seu Furiarum ministri, nihil aliud quam aliorum perniciem quærunt & moliuntur. Postquam ergo tantum Christiani sanguinis effusum fuit, tandem pax inter vtriusque religionis pagos facta est, hac conditione, quam nos è Gallicis verbis sic Latinè expressimus: *Nos Tigurini & Bernates, debemus velle & volumus vt fideles nostri confœderati quinque pagorum, & ipsorum ciues, vnà cum Valensibus & omnibus ipsorum socijs & adhærentibus, tam Ecclesiasticis quam laicis, in ipsorum ciuitatibus, territorijs, præfecturis & dominijs, pace fruantur; idque sine vlla reprehensione, disputatione aut quacumque alia maligna adiunctione, exceptione, & circumuentione, exclusa omni fraude. Similiter nos Quinque pagi volumus, vt Tigurini & Bernates ipsorumque adhærentes, in pace viuant neque eis ob eam quam sequuntur religionem vlla eis molestia aut turbatio inferatur.* Porro inter pacis huius conditiones & illa fuit, vt vtrique, Catholici scilicet cum Ferdinando rege, & Zuingliani cum Langrauio & Argentinensibus factum fedus rescindant.

VII. Secundum hæc Heluetiæ populi pacem inter se sancte coluerunt Zuinglianis tanta cladiū frequentia & magnitudine attonitis. Porro Heluetiorum pagi dicti Lucernates, Vrij, Suitij, Vnderualdij, Claronenses, Tugiani, Friburgenses, Solodurij, Abbatiscellenses in Catholicæ Ecclesiæ obedientia constanter permanserunt: quamuis duo postremi ex his pagi vtramque tolerent religionem. At alij præter hos pagi, nimirum Tigurini, Basileenses, Bernates, Scafusiani, Zuinglij opinionem pertinacissime hactenus defenderunt, quamquam nonnihil iam ad Caluinismum deflexerint. Attamen nunc Heluetica Confessio seu religio a Geneuensi, & quantum ad ipsam fidem, & quantum ad ceremonias seu sacrorum ritus, aliquantulum dissentiebat: verum intra proximos retro viginti annos aliqua concordiæ ratio fuit inita. Hodieque tamen disciplina Ecclesiastica non tam stricte apud Heluetios quam Geneuenses obseruatur. Heluetij etiam in Cœna sua hostijs Catholicorum more paratis. Geneuenses vero panis forma modoque parata qua in mensa vulgari communi seu vulgari plebs vtitur. Altaria etiam illi fixa habent & Basileæ quidem marmoreum hodieque integrum visitur, quod olim in Ecclesia Cathedrali diuino officio inseruiit. Cumque cœna apud Heluetiorum nobiles celebratur, duo Prædicantes (sic enim Ministros appellant) ad altare consistunt, quorum vnus panem, alter vinum communicantibus porrigit. At in vicis & villis, Prædicans panem, laicus vero seu rusticus quispiam vinum dat. Apud Heluetios in sepulturis defunctorum funebris habitus solet ornatus. Geneuæ nequaquam. Basileæ quidem, Schafusiæ & alibi multa Epitaphia & alia funebria ornamenta adhuc extant; non vero Tiguri aut Bernæ. Basileæ Erasmi Epitaphium in Cathedrali Ecclesia, Oecolampadij vero in cœmiterio videtur. Geneuæ mortuis nihil, præter terram, datur. Quin idololatriam esse, aiunt honores illos qui defunctis habentur. Existimant quippe, satis esse cœlum pro vrna habere. Basileenses quidem & Schafusiani post Oecolampadij mortem diu Lutheranam religionem sequuti sunt, a Sulcero quodam Lutherano Prædicante persuasi; quo defuncto, Grynæus illius (de quo in Bezæ Iconibus extat elogium, filius) primum a Lutheri, deinde a Zuinglij opinionibus paulatim eos ad Caluinismum abduxit, miro astu ad hoc vsus. Primo enim Lutheranum se simulabat; postea vero amicis quos plurimos singulari morum tam grauitate quam comitate sibi compararat, consilius, Geneuensem Confessionem populo aperte laudauit vtque eam amplecterentur auctor fuit: quamuis Lutheranismi etiamnum fauillæ quædam veluti sub cineribus vtrobique lateant. Ita religio pro hominum arbitrio tota gubernatur apud eos, qui nihil nisi diuino verbo expressum in Religione tolerandum susceperunt. quidlibet enim sub verbo diuino ingenium humanum inuenire potest, si a Regula Ecclesiæ dictantis veritatem recedit.

VIII. Eadem discordia ab Heluetijs ad Rhætos finitimos, quos Grisones vulgo vocant, propagata est: qui & ipsi, Heluetiorum exemplo, Legitimi domini, Episcopi nempe Curiensis imperio sese sub-

sub-

ſubduxerunt. Apud hos vero religio vtraque in viuit. Quidam enim etiam nunc in antiqua perſiſtunt religione, alij vero Zuinglij dein amplexi ſunt, partim a miniſtris quos Tigurini ipſis ſubmiſerunt, partim a ſuæ nationis hominibus, ad Lutheranas, aut Caluinianas Academias ablegatis, ac domum cum noua doctrina reuerſis, perſuaſi. Quamuis autem eandem, quam Tigurini fidei formulam profiteantur, non tamen diſciplinam Eccleſiaſticam obſeruant. In eo vero illis prudentiores aliquo modo videntur, quod quendam veluti ſummum habent Pontificem. Sic enim merito appellari poteſt is penes quem ceteros Prædicantes eligendi atque abdicandi ſeu deponendi, officia diſtribuendi, & vitia ſeu crimina ſuo arbitratu puniendi ac corrigendi eſt poteſtas. Et hoc quidem officio ille quoad viuit fungitur, mortuo vero ſtatim alius ſurrogatur. Vulgo Miniſter Synodalis nominatur. Ad Rhætos pertinet vallis Bartholina, qua vix in Europa reperitur altera amœnior fertiliorve eo tantum nomine infelix quod hæreſi etiam ſit infecta, quamuis paucis ab hinc annis magnum illa ibi ac ferè lethale vulnus acceperit, ſex viris è nobili Parauicinorum familia ſimul ad Catholicam fidem conuerſis, quorum exemplum non parua populi multitudo ſequuta fuit. Audiui ego quendam noui Euangelij in Gallia (quamuis Gallus non eſſet) Miniſtrum, Franciſcanæ poſtea familiæ adſcriptum, narrantem, ſe quum anno M. D XC IX ad Rhætos perueniſſet, à Pontifice ipſorum ſeu ſynodali Miniſtro, Marco nomine, in valle Angdina domicilium habente veniam conciones publice ad populum habendi petijſſe, ac facile impetraſſe. Repeiiſſe vero ſe ibi complures Italos è religioſorum Conuentibus profugos, Prædicantium munere fungentes, qui omnes cum vxoribus, liberis ac tota familia nihil habuerint, vnde viuerent, quam tenue quo vel ad conciones habendas, vel ſcholas regendas conducti erant, ſtipendium. Hic vero de quo loquor, conſcientiæ aculeis, eo quod ſchiſmate irretitum ſe animaduerteret, agitatus, vt quietem reperiret, omnes fere Chriſtiani orbis prouincias peragrauit, cum doctiſſimis cuiuſcumque religionis viris colloquutus. Quanto vero plures conuenit, tanto magis in errore ſe ac damnationis via ſe eſſe cognouit. Ad Rhætos ergo tandem profectus, ad miniſterium, eo quod Italicæ linguæ peritus eſſet, receptus fuit. Ibi dum eſſet, paullatim collegis quibuſdam animi ſui dubia, ſed obſcure, proponere cœpit. Deprehendit vero pleroſque omnes eiſdem ſcrupulis vrgeri; ſed vel pœnæ metu, vel vxorum ac liberorum amore, ne ſcilicet ipſis ad monaſteria remiſſis, illis tanquam illegitime vel nuptis vel natis infamia inureretur, detineri. Miſeros! apud quos plus Mundi quam Dei poteſt amor, & quibus maior corporis eſt, quam animæ cura. Eouſque vero hæc res proceſſit, vt ſeptem miniſtri chirographis & ſigillis ſuis promiſerint, ſe hæreſin relicturos, modo ille a ſummo Pontifice veniam, & in Gallia vitæ ſuſtentandæ (in Italiam enim commiſſi criminis pudor redire eos vetabat) præſidia impetraret. Et hic quidem anno Iubilæo M.DC. Romam profectus, Clementem VIII. Pontificem, & Cardinalem Borromæum, ſancti illius & venerabilis Mediolanenſis quondam Archiepiſcopi nepotem, ſatis fauentes habuit; verum Cardinales inquiſitionis præſides cenſuerunt, nequaquam prius abſolutionem eis impertiendam, quam Romæ ad cauſam dicendam comparuiſſent. Vt enim Eccleſia portas nemini occludit, ita eadem in ijs aperiendis fatua feſtinatione non vult vti. Ex quo factum eſt, vt moræ ille pertæſus, in Galliam conceſſerit, ac Franciſcani ordinis monaſterio ſeſe incluſerit. O quam multi paſſim reperiuntur, qui iuuentæ calore ex monaſterijs profugientes, vbi deinde ad ſeſe redierint, nihil magis in votis habent quam cum Eccleſia reconciliari, modo ne ſecundum legum rigorem in eos ageretur. Atque tales arundines ſunt fulcra & columnæ Eccleſiarum Reformatarum, & quidem potiſſima, per Regiones haſce. nam qui à pueris hæreſin docti ſunt & minus fere ſcientiæ habent, & multo minus in dicendo vigoris, ſi cum his componantur, qui fugitiuorum more Catholicæ Eccleſiæ caſtra deſeruerunt, vti hodieque in Hollandia apparet.

DE PETRI MARTYRIS ET BERNARDI Ochini apoſtaſia, vita, & morte.

CAPVT V.

ARGVMENTVM.

I. *De Henrico Bullingero Zuinglij ſucceſſore.*
II. *De Petro Vermilio, qui Martyr poſtea dici voluit.*
III. *De Neapolitana Eccleſia inuiſibili.*
IV. *De Bernardo Ochino.*

V. *P. Martyr in Angliam proficiscitur.*

VI. *Mortua uxore, quæ Monacha fuerat, aliam ducit, & moritur.*

I. AD novitiam Tigurinorũ Ecclesiam, Zuinglij morte pastore viduatam, vocatus fuit, per Laicos homines Henricus Bullingerus, qui à Zuinglio quasi missus, sex aut septem annis iam per vicos passim & pagos novum Evangelium prædicaverat, tanta cum existimatione, ut inter omnes eius sectæ concionatores præstantissimus haberetur. Is vero quadraginta tribus annis, quibus Tigurinæ ecclesiæ præfuit, usus fuit inprimis opera hominis omnium qui nostro tempore Catholicæ Ecclesiæ sese subduxerunt, subtilissimi atque ingeniosissimi, qui nemini quam ipsi Calvino, etiam aliorum iudicio, cedebat; *Martyr* vel arroganti, vel despicabili titulo insigniri voluit. Apud Germanos enim alterutro modo usurpatur, ut & SS. Testium Christi, maxime qui sanguinem suum in confessione fuderunt, denoret nomen Deorum, & eorum qui ægre suis in negotijs eluctantur, & cum miserijs conflictantur, quam ego notionem ei viro competere & competisse, nihil dubito, qui enim Apostatæ melius esse queat? Porro Bullingerus vivere desijt an. M.D.LXXV. ætatis septuagesimo primo: quem Beza poetica adulatione, non vera descriptione, ita depingit, ut etiam suæ religioni & universæ Bonitati irroget probrum, ut Epithaphium ipsius testatur quo ait *scientiam, pietatem, innocentiam & candorem eodem, quo Bullingerum, sepulchro condi.* nihil igitur sibi ipsi vel reliquo mundo scientiæ, pietatisve aut alterius virtutis reliquit, qui ea bona cum Bullingero sepelivit. Nihil minus hic dixero, veruntamen levius merito. Si dicam muli mutuum scabunt. Quia vero Bullingerum à Petro Martyre, omni scientiarum genere nullum æqualem inter collegas ac socios habente, plurimum adiutum fuisse diximus, non abs re erit eiusdem ac Bernardi Ochini vitam (uterque enim eodem tempore cum summo scandalo, à Deo & Ecclesia defecit) describere ut tanto melius appareat posteris, à quibus hæresis concepta, in lucem producta, educata & fota sit; simul ut eorum vanitas ostendatur, qui in hisce schismatis auctoribus ac propagatoribus, si quid laudabile forte deprehendant, laudandi nec finem nec modum faciunt, interim vero vitia quæ plurima & maxime insignia in ijsdem occurrunt, alto silentio tegunt.

II. Petrus Vermilius (hoc enim verum & genuinum hominis nomen fuit; Martyris vero sibi ipse inani quadam ambitione tribuit) Florentiæ natus fuit honesta familia. Puer cum lacte Latinæ linguæ notitiam imbibit, sola matre, eius peritissima, ad hanc discendam magistra usus. Ubi annum decimum sextum ætatis attigisset, Fe[illegible] est; ad Conventum Regularium Sancti Augustini alij Carthusiensium familiæ adscriptum fuisse dicunt. Inde non multo post, singularis ingenij indicijs sese prodentibus, & fructum non vulgarem promittentibus, à Conventus eius Priore Patavium ac Bononiam ad Græcas & Hebraicas discendas litteras ablegatus, brevi mirum in modum profecit. Nondum viginti natus annos, concionandi suscepit munus, ac per multas celeberrimas Italiæ urbes obijt, magno hominum concursu ac sua cum laude. Quæ res statim animum eius mira quadam arrogantia inflare cœpit. Tandem in Neapolin Joannem Valdesium Hispanum hominem incidit, qui nuper è Germania redierat, multis secum tam Lutheranorum & Zuinglianorum quam Anabaptistarum quoque, allatis scriptis ac libris. Eos quum Martyr, fidei nondum certus, inspexisset, primò de Purgatorio dubitare, & locum illum D. Pauli in I. Epistola ad Corinthios [a] ubi dicit, *Uniuscuiusque opus quale sit ignis probabit* quod inter alia argumenta purgatorius ignis probat, aliter explicare cœpit, quam Catholici Doctores, qui omnes hactenus de igne illio quo animæ antequam ad æterna gaudia perveniant, sordibus expurgandæ veniunt, intelligendum esse censuerunt. Grassante dein ulterius hac de re receptis ab Ecclesia articulis dubitandi licentia, post hunc alios, atque rursus alios, convellere, & tandem quidquid hactenus Antiquitas firmiter credendum esse statuit, in dubium revocare cœpit.

Nam quem peccandi faciat finemve modumve
Qui semel excussit de fronte & mente pudorem?

Hoc igitur modo Vermelius paullatim ad sui exitium progressus, primo ea quæ à Luthero, deinde quæ à Zuinglio de religione scripta sunt degustavit atque evolvit. Hæc scala fuit Hominis [illegible] Peccatoris.

III. Sed audiamus, quæso, quidnã Beza, Apostatarum eiusmodi paranymphus, Martyri testimonium præbeat. Ait vero, *postquam etiam in medio Inferni* (conventus religiosorum intelligit) *singularem* [illegible]

a Cap. 3.

animi pietatem semper in omnibus ostendisset, tandem cum Valdesio unanimis consensit (Nova amplum & magnificum duorum apostatarum concilium!) *Deo Ecclesiam Neapoli colligere decrevisse. cui complures, nobilitate tam viri quam feminæ nomen dederint.* Sed quæso te, Beza, ubi est Neapolitana illa Domini Ecclesia? Quæ si unquam fuit, invisibilis certe, aut prius fere denata, quam nata fuit. Hæccine firma illa sunt & solida & perpetua veræ Ecclesiæ monumenta? Super arena quidem illam ædificatam fuisse, præpropera eius ruina demonstrat. Si enim petram illam pro fundamento habuisset, certe ne infero rum quidem portæ unquam contra eam erant prævaliturae. Nihil vero magis metuebat Martyr quam ne Romam ad dicendam caussam mitteretur, ut qui nô fere quam turpiter mitissimæ matris Ecclesiæ lenitate iam ante esset abusus; à qua ob eandē caussam evocatus, quum non tam innocentiā suam probasset quam melioris frugis imposterum spem fecisset, absolutus, & *Lucam remissus fuerat, ubi prima, si Bezæ credimus, Christianismi fundamenta iecit*, cum iam Luca 1400. antea annis Christianam Fidem esset amplexa. Hic ego satis mirari non possum scriptorculorum eiusmodi inscitiam atq; stultitiā, qui ex *Apostatis Invisibilium ecclesiarum Apostolos* faciunt. Quales & cuius isti sint apostoli, vel ex eo in Martyre videre est, quod Religiosis quibusdam Neapoli degentibus auctor fuisse dicitur, ut è monasteriis exsilerunt, ac foris sibi maritos quærerent. In hac enim una vere regia urbe, vitia quatuor & viginti Deo dicatarū virginum, ut quidā supputant, sunt Conventus. Qua quidem in re Martyr boni illius & casti, scilicet (a) Lutheri exemplum sequutus est, qui non secus ac famelicus aper vineā aliquam vuis gravidam sic ipse monasteria devastare atque evertere conatus fuerat. Idem sane facturus erat Martyr, si aditum reperire potuisset, ut cuius omnia vota & desideria ad Moniales eiusmodi tendebant, cucullo ceterim aliis, qui aspera delectarentur vita, relicto. Quid multis? nullas magis suspirabat, nullas magis ardebat puellas Martyr, quam inclusas illas virgines, quæ sub velo illo sacro nativum colorem ac formæ gratiā multo facilius, quam nec tra, conservant. Ergo etiā ex his primā sibi uxorē duxit, eaq; defuncta, alterā. Nihil enim inspirāte diabolo, magis cupiunt Apostatæ, q̄ ut quamplurimos perfidiæ suæ socios sibi adsciscant, quin etiā iisdē persuadet, eiusmodi feminarū consuetudinē plus q̄ā ceterarū delectationis habere: eo nempe, quia plus habēt peccati, dum sacrum Deo domicilium violatur.

IV. Martyr ergo noster (nomine non re, ut qui nihil minus quam verus esse Martyr cuperet) iam dudum ignem quod dicitur, in calcibus sentiens, è monasterio aufugit; perq; Florentiā iter faciens, Bernardinum Ochinum Capuciniani ordinis monachum alloquutus esse dicitur, qui Romam paullo ante citatus fuerat, quod pro concione quædā secus dicta effudisset. Tantus enim tunc paupertatis amator erat Ochinus, ut publicè dicere nō vereretur, divitias partem esse diaboli, nec licere Christiano quidquā habere propriū: quæ opinio speciæ pietatis velata iam dudū ab Anabaptistis alibi iactata fuerat. In tanta vero tū erat existimatione, ut unus optimus totius Italiæ cōcionator haberetur; ut qui admirabili quadam quū actione tum linguæ facundia auditorum animos quocumque vellet raperet: ac tanto magis, quod vita doctrinæ consonaret. Duo igitur hi monachi, in eadē navi versari se animadvertentes, ne Romam perlati naufragium ibi facerent, in quemcumque alium portum apellere statuerunt. Tutissimum vero visum fuit in Helvetiam vel Genevam, omnium eiusmodi hominū asylum, vel ut sentinam Italicam, se recipere. Intellexi è Monacho eiusdem ordinis, à Ferrariæ Ducissa Ochini fugam adiutam, eique vestes & alia necessaria suppeditata. Tigurini quidē & Basileenses eorum adventum initio suspectum habuerunt. Ut qui satis mirari non possent, quod concionatores totius Italiæ celeberrimi tam vili statu, in exilio veluti, apud se viderentur: eoq; suspicabantur eos tamquam Sinones summissos: qui proditionem aliquam machinarentur, aut animas quas in viam ipsi (scilicet) reduxissent, clam seducerent. De Ochino tamen omnem tollebat suspicionem quod puellæ iuvenculæ, quam spe matrimonii inescatam secum abduxerat, comitatus venisset, tum quod militarem vestitum, quem cum Capucinianis illis centonibus commutarat, assumpsisset. Hic igitur ut indissolubilem cum hæresi cōtractum faceret, cum puella illa matrimonium cōtraxit, quo viso nihil de Ochino dubii, quin sincere Apostatam ageret remansit. Hic enim est Gordius ille nodus, quo ii, quos superbiæ & libidinis fervor monasteriis evomit quasi atque expellit, hæresi quam arctissime devinciuntur.

IV. Ochinus cum uxore aliquamdiu Genevæ commoratus ad tantam paupertatem fuit redactus, ut servilibus illa & abiectis ministeriis vitam mi-

a *Vide Conradi Andreæ Lutherum castum, per proprios colores suamet manu depictum.*

chini apostasiam miremur, quum post Tertullianum Origenes quoque tam miserabiliter lapsus sit [illegible] sapientiam, temperantiam, vitæ sanctitatem [illegible] & [illegible] & præterita & præsentia a [illegible] unquam potuerunt, [illegible] Origenem lapsus & ar[illegible] de quibus loquor, Martyrem & O[illegible] perdidit.

Porro apud Calvinistas Ochini scripta etiam non in pretio habentur. Novi ego nobilem in Aquitania nostra [illegible] minam, quæ ex Ministri sui seu Prædicantis consilio nullos fere alios libros in sinu & manibus gestabat quam qui ab Ochino scripti essent. Eadem vero vehementer obstupuit, quum quod de illo Calvini primi Genevensis Pontificis, tum etiam eius in eodem munere successoris fuisset iudicium ad oculum ipsi demonstrassem. Ille enim in Præfatione eius libri qui de perfidia Gentilis vulgaris est, Ochinum aperte dicit Arrianum fuisse & Antitrinitarium. Et alibi de Martyre loquens ait *f*, *Ex Italia defendens fortuna comitem habuit Bernardinum Ochinum Monachum inter Italos vulde celebrem, & ordinis Capucinorum auctorem, qui tandem pessimus [illegible] deprehensus.* Beza vero ad Dudithium [illegible] *sceleratum se rtatorem, fautorē Arrianorum Jesu Christi & Ecclesiæ irrisorem nominat.* Nimirum hic ulcisci se Beza voluit, existimans se ab Ochino in Dialogo contra [illegible] doctorum terrestrium, designatum ubi ait: *Est quoddam hominum genus, qui quidquid ex ipsorum cerebro natum sit, pro Fidei articulo haberi velint: eos vero qui sequi [illegible] nolint, hæreticos statim condemnent. Quod per somnium ipsis in mentem venerit* (de Zuinglio loquitur) *[illegible] imprimis, & pro oraculo teneri. Neque [illegible] ut à sententia unquam illi discedant Tantumque abesse ut Ecclesiæ obedire velint, ut ab Ecclesia potius ipsis obedire cogatur. Hoc quid aliud sit quam Papam, quam Deum in terris se profiteri, quam hominum conscientias tyrannicè opprimere?* Sic Ochinus de Genevensibus & Tigurinis loquitur. Quo vero ex hominis huius ad suas partes accessione tanto illustrius ac magnificentius statuerent triumphant, cum Capucinorum ordinis per universum Christi [illegible] orbem hodieque longe celeberrimi, auctorem fuisse prodiderunt. Sed falluntur. Capucinorum, qui sunt Religiosi seu monachi, secundum primam S. Patris Francisci institutionem reformati, Congregatio initium cepit anno M D XXV. Ochinus vero demum anno M D XXXIV cum ordinem est ingressus, & octennium in eo commoratus anno M D XLII eundem reliquit. Verius est F. Matthæum Bascium, Clemente VII Pontificatum administrante, primo huic ordini auspicia dedisse: qui vitæ secundum primam S. Francisci regulam quam exemplum instituendæ cupidus, lacernam ex multis centonibus consutam & cucullum acuminatum sumsit, & à Pontifice petijt, ut hoc vestitus genere, ad S. Francisci exemplum, vivi sibi liceret *g*) Impetrata a Pontifice venia, duodecim primo socios sibi adsciuit, sed eius instituti secta[torum] numerus mox mirum in modum fuit multiplicatus, Deo sic disponente, ut hæreseos audacia & impuritas, sancti huius ordinis probitate ac simplicitate retunderetur. Sed ut ad Ochinum redeam, est penes me libellus Italica lingua scriptus, cuius titulus hunc se sumptum præfert: *Narratio, in qua fideliter exponitur quomodo reformatio Fratrum Capucinorum ordinis S. Francisci initium ceperit. Conscripta à Reverendo admodum P. F. Mario de Mercato.* In hac inter alia narratur, non multo post Ochini apostasiam sancto cuidam homini Patri Ioanni, Hispano natione, Conventus in Calabria Religioso, Deum in sylva Bellimontensi deprecanti, atque inter alia Ochini peccatum & apostasiam deploranti, fervore orationis extra se rapto, [illegible] Christum per vocem in aere apparuisse, sic dicentem: *Dic Generali tuo ut bono sit animo, neque enim me unquam congregationem hanc deserturum quantisper illa se intra regulas ad servitium meum ordinatas continebit. Casum vero Senensis illius à me ideo permissum, ne reliquum gregem inficeret.* Eadem visio eidem in sylva ad Fossam Semproni sese obtulit, ut idem ille sanctus homo narrat, qui in hoc mundo martyrij coronam adeptus iam æterna illa & summa cœlestis æterni gaudij corona à Deo est coronatus. Post hanc enim visionem, incredibili dominum & magistrum ipsum inviseudi dignati incensus amore, ex Generalis sui consensu in Indiam navigavit, ubi prædicans Iesu Christi Evangelium, ad ipsius exemplum, una cum socio cruci fuit affixus.

V. Porro Martyr ille falsus [illegible] si re[illegible] malæ martyrem velis intelligere Tigurinorum pertæsus, Argentoratum abijt, ut Bucerum videret: ibique prius ias contraxit nuptias cum pulcerrima quadam moniali Catharina nomine. Iuvenculæ huius amo-

f *Cat. ad Polonos.* g *Vid. Moris. Hist. Relig. cap. 53.*

misere sustentarit, vulgo *Madame d'Ochina la lingere*, id est, nutrix vel lotrix, dicta. Parum quippe rei ex Italia secum asportarat ille tam paupertatis amans, ut proprium quid habere Christiano nefas putaret, nisi mulierem. Porro Ochinus cum Calvino, a quo unicè amabatur & magni fiebat, sæpius colloquutus, ac Serveti secreta de Trinitate expiscatus, quum animum suum contrariis opinionibus distrahi sentiret, Tigurum se recepit, non multo post inde ejectus, ut etiam Basilea. De quo Dudithius Quinqueecclesiensis ille Pseudoepiscopus in epistola ad Bezam dolenter conqueritur, ac summam illis exprobat crudelitatem, qui asperrima hyeme, viis omnibus nive & glacie impeditis miserum hominem, non cognita prius caussa, unà cũ uxore & liberis expulerint, nequaquã Christianis hæc digna esse aiens. Cui respondit, sibi quoq; permolestum fuisse quod Ochini uxor fuerit expulsa: quæ tum paullo ante, horribili Dei judicio, misera collum sibi fregerat, apostatarum non insolito post Judam exemplo, vel pœna.

Ochinus Basilea discedens quũ accepisset magnum illum Franciæ Prælatum Carolum Cardinalẽ Lotharingum, Roma redeuntem, illac iter facere, eum accessit, & ad pedes ipsius abiectus, ut pro se ac sui reconciliatione apud S. Sedem intercederet, supplex rogavit, pollicitus se plusquam centum damnabilis hæreticorum, quos longa apud ipsos conversatione cognoverat, errores demonstraturum. Sic Beza ipse scribit. (a) At optimus ille Princeps monstrum hoc sine errore aspicere non potuit, nec prius verbis illius aut promissis auscultandum censuit, quam dignam malefactis suis pœnitentiam egisset. Repulsam ergo his passus, in Germaniam abijt, inde in Poloniam, ex Calvinista paullo post Arrianus factus, ut libro quarto quando de hæresibus populorum Septentrionalium nobis sermo erit, latius ostendam. Inter alia vero scripta librum ibi composuit *De Poligamia*, Sigismundo II Poloniæ regi dedicatum, in quo Veteris Testamenti auctoritate demonstrare nititur, licere Christianis plures habere uxores. Idem dogma ab eodem Cracoviæ pro concione publice actatum. Rescius scribit (b) Quid quæris? Non minor feminarum ibi sexum pavor ac consternatio invasit, atque Romanas olim matronas, à Papyrio Prætextato deceptas: sicut miser Ochinus, cui feminæ exprobrabant, quod uxorem Genevæ reliquisset, etsi casu illa perierat: urbe non multo post cedere & in Transylvaniam aufugere sit coactus. Ibi Dialogos quosdam scripsit, qui postea in varias linguas, a Castalione vero in Latinũ translati sunt: in quibus purum putum Diagoræ se discipulum demonstrat. Ait vero diabolicus hic apostata, (c) *Dialogos de materia tam sublimi ideo à se compositos, quod intelligat diversas in Reformatis ecclesijs de Trinitate ac divina Christi natura esse opiniones.* Idem infelix homo ait, *nullibi se reperire vel Spiritum sanctum vel Servatorem nostrum, Deum appellari, se, ne ad monasterium redire, quam istorum sententiam comprobare malle.* Quarto vero dialogo Philosophum introducit contra Spiritum S. disputantem, ubi inter alia dicit, *Christum Deum non esse, sed tantum Filium Dei: quia vero idem supra cæteros homines à Deo amatus & honoratus sit, humana quadam adulatione & Monachorum inventione Deum appellatũ. Vt enim Maria ab eisdem cœlorum Regina, Maris stella, Angelorum domina per adulationem vocetur; ita Christum ab illis Patri coæternum, æqualem, consubstantialem, &c.* Talibus insulsis atheismis infamis ipsius Cathechismus, anno MDXCI recusus scatet. Vide quò miser hic redactus fuerit qui quamdiu in Ecclesiæ obedientia mansit, instar lucidissimæ stellæ ordini suo præluxit; sed quamprimum in lacum Genevensem præcipitavit, lucem amisit, æternis tenebris iam damnatus. Et quemadmodum lampas quamdiu ardet, gratum de se lumen spargit, extincta vero teterrimum fœtorem emittit; sic Ochinus quamdiu sanctas ordinis sui leges ac regulas custodivit, fidem integram animo conservavit; ea vero hæresibus obscurata atque exstincta, factus est horribilium impietatum atque atheismorum cloaca, quibus ille Ecclesiam Dei non mediocriter afflixit. Est enim ita comparatum, ut nemo plus mali facere possit, quam qui plus boni facere potuisset. Sed quid horum duorum casum miramur, quum primitiva Ecclesia magni illius Tertulliani lapsum viderit? qui & ipse universam Ecclesiam graviter perculit atque afflixit. Quis hoc fuit doctior? quis magis in divinis ac humanis rebus versatus? Ille, inquam, qui nihil unquam aggressus est quod vel ingenij vigore vel auctoritatis suæ pondere (ut Lirinensis noster testatur) non perfecerit: quippe scriptis suis omnes Marcionis, Praxeæ, Judæorũ ac Gentilium errores in abyssum depressit. Hic tamen tam doctus, tam sapiens, tam gravis Afer, a Catholica religione ad Montani hæresin transijt. Cur ego, iterum dico, Martyris & Ochini

a *Epist. 1.* b *In Atheis. Martyru.* c *In Præfat. Dial. 2.*

chini apostasiam meminerunt, quam post Tertullianum Origenes quoque tam miserabiliter lapsus fit, cuius nobilitatem, sapientiam, temperantiam, vitæ sanctitatem, eloquentiam & scientiam [illegible] & præterita & præsentia [illegible] perpetuunt, [illegible] Sed [illegible] Tertullianus [illegible] Origenes falsus & at [illegible] de quibus loquor, Martyr & O[illegible] [illegible].

[illegible] apud [illegible] O[illegible] scripta etiam [illegible] inspiret [illegible]. Noui ego nobilem in Aquitania nostra [illegible] quæ ex Ministri sui seu Prædicantis co[illegible] nullos fere alios libros in [illegible] & [illegible] stabat quam qui ab Ochino scripti essent. Eadem vero [illegible] obstupuit, quum quod de illo Caluin[illegible] Geneuensis Pontificis, tum etiam eius in eodem m[illegible]nere successoris fuisset iudicium ad oculum ipsi demonstrassem. Ille enim in Præfatione eius libri qui de perfidia Gentilis [illegible] est, Ochinum aperte dicit Arrianum fuisse & Antitrinitarium. Et alibi de Martyre loquens ait [f], *Ex Italia descendens fortuna comitem habuit Bernardinum Ochinum, Monachum inter Italos [illegible] celebrem, & ordinis Capucinorum auctorem, qui tandem pessimus hypocrita fuit deprehensus.* Beza vero ad Dudithium [illegible] *sceleratum se[illegible] fautorem Arrianorum [illegible] Iesu Christi & Ecclesiæ [illegible] nominat.* Nimirum hic vlcisci se Beza voluit, [illegible] se ab Ochino in Dialogo contra sectam [illegible] terrestrium, designatum vbi ait: *Est quoddam hominum genus, qui quidquid ex ipsorum cerebro [illegible] Fidei articulo haberi velint: eos vero qui [illegible] hæreticos statim condemnent. Quod per somnium ipsis in mentem venerit* (de Zuinglio loquitur) *[illegible] imprimi, & pro oraculo teneri. Neque [illegible] ut à sententia vnquam illi discedant Tantumque abesse vt Ecclesiæ obedire velint, vt ab Ecclesia potius ipsis obedire cogatur. Hoc quid aliud [illegible] Papam quam Deum in terris se profiteri, quam hominum conscientias tyrannicè opprimere?* Sic Ochinus de Geneuensibus & Tigurinis loquitur. Quo vero [illegible] hominis huius ad suas partes accessione [illegible] illustrius ac magnificentius statuerent [illegible] Capucinorum ordinis per vniuersum Christi [illegible] orbem hodieque longe celebratissimi [illegible] fuisse prodiderunt. Sed falluntur. Capucinorum, qui sunt Religiosi seu monachi, [illegible] primam S. Patris Francisci institutionem reformati, Congregatio initium cepit anno MDXXV. Ochinus vero demum anno MDXXXIV eum ordinem est ingressus, & octennium in eo commoratus anno MDXLII eundem reliquit. Verius est F. Matthæum Bascium, Clemente VII Pontificatum administrante, prima huic ordini auspicia dedisse: qui vitæ secundum primam S. Francisci [illegible] regulam quam exemplum instituendæ cupidus, lacernam ex multis centonibus consutam & cucullum acuminatum sumsit, & à Pontifice petijt, vt hoc vestitus genere, ad S. Francisci exemplum, vti sibi liceret [g]; impetrata a Pont[ifice] venia, duodecim primo socios sibi adsciuit [illegible] eius instituti sectatorum numerus mox mirum in modum fuit multiplicatus, Deo sic disponente, vt hæresiarcharum audacia & impuritas, sanctæ huius ordinis probitate ac simplicitate retunderetur. Sed vt ad Ochinum redeam, est penes me libellus Italica lingua scriptus, cuius titulus hunc [illegible] præfert: *Narratio, in qua fideliter exponitur quomodo reformatio Fratrum Capucinorum ordinis S. Francisci initium ceperit Composita à Reuerendo admodum P. F. Mario de Mercato.* In hac inter alia narratur, non multo post Ochini apostasiam sancto cuidam homini Patri Ioanni, Hispano natione, Conuentus in Calabria Religioso, Deum in sylua Bellimontensi deprecanti, atque inter alia Ochini peccatum & apostasiam deploranti, feruore orationis extra se rapto, I[esum] Christum per vocem in aere apparuisse, sic dicentem: *Dic Generali tuo vt bono sit animo, neque enim me vnquam congregationem hanc deserturum quantisper illa se intra regulas ad seruitium meum ordinatas continebit. Casum vero Senensis illius à me ideo permissum, ne reliquum gregem inficeret.* Eadem visio eidem in sylua ad Fossam Sempronij sese obtulit, vt idem ille sanctus homo narrat, qui in hoc mundo martyrij coronam adeptus iam æterna illa & summa cœlibis æterni gaudij corona à Deo est coronatus. Post hanc enim visionem, incredibili dominum [illegible] magis [illegible] ipsum inuisere dignati incensus amore, ex Generalis sui consensu in Indiam nauigauit, vbi prædicans Iesu Christi Euangelium, ad ipsius exemplum, vna cum socio cruci fuit affixus.

V. Porro Martyr ille falsus [illegible] martyrem velis intelligere Tigurinorum [illegible] Argentoratum abijt, vt Bucerum videret: ibique priores contraxit nuptias cum pulcerrima quadam monali Catharina nomine. Iuuenculæ huius amo-

[f] Cat. ad Polonos. [g] Vid. Moris. Hist. Relig. cap. 53.

amore captæ irretitus, integros sex menses ibi substitit, Buceri permissu, interim quod ab amoribus vacuum dabatur temporis, lectionibus ac concionibus publicè habendis transigens, donec Henrico rege defuncto, in Angliam vocatus fuit, ad exsequendum id sub puero rege de quo ne cogitationem quidem Henricus suscipere ausus fuisset, nimirum ad mutandam religionem. Commoda hæc vocatio non Martyri tantum, verum etiam Bucero & Paullo Fagio accidit, victricia Caroli Imperatoris, qui præcipuos Protestantium duces captiuos habebat, arma atque vltionem metuentibus. Hinc Beza dicit, *ijsdem fluctibus quibus penè submersa sit in Germania ecclesia, eos in Angliam vsque expulsos.* Sanderus ait *Ochinum Martyri in hoc itinere fuisse comitem.* vt & is qui Augustanæ Confessionis scripsit Historiam, dicens: *Bernardinum Ochinum Italum, qui Geneuæ aliquamdiu commoratus fuerat, & Augustæ conciones aliquot habuerat, è monacho Zuinglianum factum, postea ad Anabaptistas transijsse, tandem vero Arrianum & capitalem Christianæ religionis hostem euasisse, multorum aliorum Sacramentariorum exemplo, qui etiam Mahumetanas superstitiones amplexi sint.* Et sane fieri potest, vt inde Ochinus in Poloniam abierit, vbi Antrinitariorum sectam vigere sciebat.

Martyr in Anglia quum esset, in quæstione de S. Sacramento summam inconstantiam animique perplexitatem ostendebat, sicque se inuoluebat, vt Lutheranus & Zuinglianus ac Caluinista simul videretur. Qui vel sermones eius vel lectiones audiuerunt, aiunt eum hac de re materia quidquam dicere ingressum, quum perorasset, auditores æque incertos ac initio fuerant, quid credendum sit, reliquisse. Exspectabat nimirum cuiusnam tandem infelix ille Cantuariensis Archiepiscopus & Eduardus Seimerus Anglici regni Protector, Lutherine, Zuinglij, an Caluini sententiam, iam diu in Anglia tractatam amplexuri essent. Sic enim de eo Sanderus:

Petrus Martyr magis molliter & seruiliter in secta & doctrina sua accommodatione se gessit. Nam Lutheri hæresin quam in Germania imbiberat, & illinc secum in Angliam aduexerat, non aliter nec diutius defendendam vel retinendam statuit, quam id Cantuariensi & Protectori visum esset nosque ipsi qui hæc scribimus eum docentem audiuimus, quum impium quendam de Eucharistia ac corporis Christi præsentia Tractatum ex Historia Cœnæ Dominicæ, & maxime ex 1. capite ad Corinthios adorsaturus, in eam tractationem ita est ingressus, vt anxius ac pendulus prorsus hæreret, vtrumne Protestantium an nouorum Sacramentariorum sibi esset dogma defendendum.

VI. Duxerat vero Martyr secum monialem suam, non tantum vt iucundam vitæ comitem, verum etiam vigiliarum ac laborum oblectatricem. Neque enim Ochini exemplum sequi voluit, qui lotricis suæ pertæsus, ab ea sese liberauit. Nam etsi Beza dicat, eam collum sibi [illegible] fregisse, & ad hanc grauissimo scilicet, vtatur teste, Alciaro nempe illo Antitrinitario, qui totam imatum in Polonia stragem dedit, suspicantur tamen non pauci exitium hoc ab ipso Ochino vxori fuisse structum, sed ab accuratiori inquisitione cessatum, quod ille nondum Arrianum se professus, bonum in Christo fratrem se adhuc simularet. Obijt vero in Anglia Martyris socia in S Fridisinuis, cuius celebris & sancta in eo regno est memoria, sepulcrum illata, sed Maria regnante rursus inde tamquam indigna tam sacro loco, extracta; tandem vero Elisabetha rerum potiente, Anno MDLXI. multo cum honore in eundem locum reposita vt v dere est ex historia quæ de excucullata hac moniali scripta exstat, in qua illa non aliter, tamquam sancta aliqua virgo laudatur, eiusque pud citia posteris, ad imitandum velut in speculo proponitur, Sic olim in templo Apollinis Delphici Phryn æ meretrici ex auro statua inter deas collocata fuit. Et quemadmodum Crates Philosophus illam Græcorum luxuriæ trophæum nominauit: sic nos iure dicere possumus, omnibus illis scriptis & monumentis æternam Petri Martyris incontinentiæ & sacrilegij memoriam esse impressam. Exstant litteræ desolati huius & calamitosi mariti XXII. Aprilis Anno MDLII. ad Conradum Hubertum Argentoratensis ecclesiæ ministrum scriptæ, quibus æternum suum luctum ob amissam vxorem testatur, dicens inter alia, se ea ætate tam inopinatam iacturam perferre non posse; ac quanto magis ætate proueheatur, tanto maiorem, atque adeo intolerabilem dolorem sentire. Miser tamen homo paullo post sibi ipse remedium quæsiuit & inuenit. Vt enim pruna prunam accendit; sic in Martyris animo amor amorem inflammauit, eiusdem quasi ligni, & eiusdem nominis. Tantum moniales & Catharinas Martyr supra ceteras amabat! Post obitum vero Eduardi, Martyr statim de traijciendo mari cogitauit, metuens ne Maria rerum potita, hæreticorum Martyrum catalogum

face-

faceret auctiorem, & tantam animarum, quam dederat stragem suo supplicio lueret. Quocirca navi conscensa, Antvverpiam traiecit: inde Argentinam profectus, non leves turbas statim inter Prædicantes collegas conscivit, quod de Sacramento altaris aliter doceret, quam antequam in Angliam abijsset. Petebant Prædicantes Theologi a Senatu ut eum nova sua doctrina facessere iuberetur; Philosophi, ut retineretur. Præterea urgebatur, ut Concordiæ VVitebergæ paulo ante factæ subscriberet. Quod quum facere recusasset tandem relicta Argentina, Tigurum migrare fuit coactus, accepto de Conradi Pellicani obitu nuncio, quem Beza dicit è fœtida Basileensium Franciscanorum cloaca fuisse extractum. (a) Quanquam autem ætate iam gravis esset, quum tamen nec tum quidem carnem domare posset, Genevam profectus, ut monialem quandam Catharinam Merandam nomine, ob eandem caussam è Conventu profugam, matrimonio sibi copularet. Neque enim alijs quam Monasteriorum exuvijs ornare se volebat Martyr noster. Tiguri vero in statione sua mansit, quoad in Franciam ad Colloquium Possiacense evocatus fuit: in quo summo stupore defixum ait, qum Bezam audiret de SS. altaris Sacramento inaudito, Brentiano scilicet seu Ubiquitariorum modo perorantem. Hinc arrepta occasione, Tigurum reversus, Dialogum illum de duabus Naturis in Christo composuit: qui mox valde acerbo responso à Brentio fuit exceptus. Dum vero Martyr Brentij à quo parum humaniter tractatus fuerat, audacia provocatus, defensionem meditatur, ecce tot cum novella, credo, uxore congressib is exhaustus in morbum incidit, eoque vitam finit Tiguri Anno MDLXII. Novembris XII. Bullingerum relinquens superstitem, qui ex illo tempore usque ad Annum M. D. LXXV perniciosam suam doctrinam ijs in locis dilseminavit. Habes, Lector, qui & quales Martyr & Ochinus fuerint, quibus historici & hæreseos paranymphi tantum passim tribuunt. Quia vero mihi de Helvetijs eorumque novis Apostolis aliquid dicenti Lutheri historia [illegible] fuit, iam ad eum revertar, [illegible] Religiosarum numero, & qui- [illegible] eiusdem quo duæ Martyris illæ Catharinæ nominis sponsam daturus.

❧(o)❧

QUOMODO LUTHERUS IN Magna rerum omnium perturbatione à se excitata uxorem duxerit: & quam fœde de omnire carnali excucullatus ille Monachus senserit.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

I. *In medijs Germaniæ turbis & miserijs Lutherus nuptias celebrat.*
II. *Epistola regis Angliæ ad Lutherum.*
III. *Lutherus Monachos & monachas ut ipsius imitentur exemplum, invitat.*
IV. *Lutheri proles*
V. *Lutherus ieiunij osor.*
VI. *Ridicula Lutheri comparatio.*

1. DUM sic fatali quadam rabie an. 1525. ex una parte Germani, ex altera Helvetij mutuis, & quidem gratuitis cædibus in se grassantur, dum ferro atque igne pagi atque oppida evastantur, dum campi cæsorum cadaveribus turgidi, teterrimum odorem exhalant, dum denique omnia in luctu & squalore iacent; solus Lutherus animo suo indulgebat, velut alter Nero è thalamo, quem tum sibi maxime apparabat, patriæ incendium ac ruinam prospectans, citharamque pulsans. (a) Postquam enim Catharinam de Born, quam una cum octo alijs nobili familia natis puellis è Monasterio Nimicensi rapi curaverat, diu multum solicitasset, ac tandem effecisset, ut quemadmodum ipse cucullum iam ante ad sepem suspenderat, sic ipsa sacrum velum veneris ad ultima terrarum asportandum dederit; non contentus tanto scelere, etiam venerabili hoc exemplo doctrinam suam obsignare voluit, ut Monachus cum Moniali publice copulari cerneretur. Celebrantur nuptiæ, accinuntur epithalamia, ignem, quo ita urebatur ut ad insaniam pæne se redactum ipse in Colloquijs suis Mensalibus (b) fateatur, mox extinctus. Quia vero Lutherum discipuli Davidi comparaverunt, non inscitè quispiam hanc similitudinem sequenti disticho expressit.

Quam Luther est similis Davidi! hic carmina lusit
In cithara, in Nonna lusit at ille sua.

Toti

a Vid. Eras. in Epist. lib. Fol. 522.

Toti mundo tam novæ atque inusitatæ antea copulæ spectaculum ruborem incutiebat. Ipse etiam Carolstadius è Monasterio uxorem ducere ausus non fuerat. At Lutherus hoc suo facto gloriari, & impudenter iactare non verebatur, virginem hanc è medijs Sarbanæ faucibus à se ereptam. Sic ergo hoc Hominũ pati per tam sanctam, scilicet, copulam inter se composito, Lutherus intra sacrilegos Monialis suæ complexus, voluptati indulgebat, dũ miseri Germani furore ac rabie perciti, mutuis vulneribus concidunt, & oppida ac pagi civibus exhauriuntur. Qui genethliacum Lutheri thema prodiderunt (quod cap. IV. libri I. prolixè descripsimus) notarunt, Venerem & Jovem in domo tertia sibi occurrentes, iuxta Astrologiæ regulas illud significare, futurum ut is Religiosam monialem uxorem ducat. Sic enim Julius Firmicus libro III. scribit, illum qui Venerem cum Jove coniunctam aut bono aliquo aspectu oppositam habeat, è Templo feminam, quæ vel sacerdos sit, vel sacerdotis filia, ducturum. De quo etsi latiorẽ campum dicendi mihi aperiri video: quia tamen tota hæc disputatio à Catholica Fide aliena quodammodo est, ad alia transeo.

Celebre hoc matrimonium, quod mille postea tam corpore quam animo apostatas nobis peperit, Friderico demum Saxoniæ Duce defuncto confectum fuit: quo vivo Lutherus, quamvis libidinis flammis, ut ipse de se scribit, medullas ei excedebat, nec leviter Carolstadij exemplum eum incitabat, nihil tale molitus, vel certe operi iam ante forsan a se designato, extremam manum imponere numquam ausus fuisset. Quanquam enim in ceteris Principem haberet nimis dicto audientem, quoties tamen de matrimonio suo sermonem iniiceret, consilium hoc neque aequam Principi probari facile animadvertebat, uti nec illud, quod monialium illius raptoris, itemque Florentinæ cuiusdam Virginis, quæ ad Lutherum tamquam castitatis patronum confugerat, quamquam obvijs illis ulnis exceperat e Conventu Islebiensi profugæ publicis scriptis defensionem suscepisset. Quid multis? Toti Christiano orbi mirum hoc atque inusitatum in facinus visum fuit, quod nec ipse Sleidanus dissimulat & monstruosi cuiusdam eventus præsagium Lutherus sane non futere modo, verũ etiam data opera contumeliam Jesu Christo facere voluisse videatur, dum sacram sibi virginem despondit: quod qui facit, Jesu Christi thorum (ut S. Basilius de persona simili huic Monialis loquitur) contaminat. Ad eiusmodi quidem incestuosas flamas exstinguẽdas, alius SS. Patrũ, inferni glaciẽ præparatã esse scribit. Cyprian^9 vero digna eiusmodi scelere tormenta excogitari posse negat.

II. Sed videamus etiam quomodo de his nuptijs rex Angliæ in quadam epistola loquatur: quam ita uti Latina lingua edita est hoc loco inseruimus. *Ego* (inquit Rex ᶜ) *non paullo magis admiror, quod te non pudet serio levare palpebras, vel in Deum vel in hominem quemquam probum oculos intendere qui te passus sis instigante diabolo, en eam ingenij levitatem cadere, ut ob carnis ineptas & obscœnas libidines, quum frater Augustinianus esses, monachã Deo dicatam scelerato compressu violaris. Quid, quod non compressisti solum (quale flagitium si designasses olim apud Romanos Ethnicos, & illa terram viva subysset, & tu ad morẽ usq; verberibus esses mulctatus) verum etiam (quod nimio est exsecrabilius) publice pro uxore incestissimis nuptijs traduxisti, atque palam summo cum totius Mundi stupore, summo per orbem totum opprobrio vestro, summo cum sacrosancti coniugij contemptu, summa cum sanctissimorum votorũ contumelia per nefas abuteris in quotidianum prostibulum. Denique, quod omnium maxime detestandum, te quũ deberent tam execrandi facinoris pudor & dolor obruere, pœnitentia loco præ te fers miser impudentẽ gloriã, tã longo fugiẽs implorationẽ veniæ, ut etiã reiceris tui exemplũ passim pseudo religiosos alios literis ac libris provoces.*

III. Hoc tum iudicium de Lutheri nuptijs Angliæ rex tulit, is qui Defensor Fidei appellari meruit, quem tamẽ titulũ diu conservare non potuit, dum Pontificiã potestatẽ involat, & Anglicanæ Ecclesiæ Caput vult dici, ut libri IV. cõtextus ostẽdet. Nihilomin^9 tamẽ Lutherũ semper oderat, nec Episcopis matrimoniũ permittere volebat, ægre id admodũ ferente Crannero Cantuariensi Archiepiscopo, qui concubinã clã apud se habebat, ac discedens, cista artificiosè facta inclusam efferri secũ curabat, metu regis.

Consummata Lutheri & Catharinæ copula, undique statim Cupidinis classicum insonuit. Tunc scalæ monasteriorum muris sunt admotæ, tunc eorundem fundamenta fuere subruta. Complures monachi iuvenes saltu monasteriorum septa transilientes, summo fervore feminas persequebantur, præsertim eas, qui eodem Lutheri classico excitæ, abiecto velo, in eadem castra aufugerãt, solis vetulis quasi pro habitatione præ... relictis. Hoc enim consilium bonus noster Lutherus in libro suo de Votis monasticis ipse dat: ut nonnisi quæ sexagesimum ætatis annũ attigerint moniales

ᶜ *Epistola Regis Angliæ ad Lutherum.*

les in monasterijs maneant, vt & monachi iam LXXX. aetatis annum egressi. His ille limitibus vtriusque sexus concupiscentiam circumscribit. Erasmus nouum huius Euangelij praecones irridens, ait, eos ex instinctione scilicet S. Sancti, duas tantum res expetere, argentum & foeminas. Caetera enim ipsum Euangelium abunde suppeditare. Et licet in varias sectas distraherentur, omnes tamen Bacchum & Venerem ex aequo colere, & ieiunijs ac castitati bellum indixisse. Idem dicit, vidisse se monachum apostatam, qui tres feminas habuerit. Itemque Sacerdotem apostatam, qui matrimonium cum alterius vxore contraxerit. Plura idem ait huiusmodi Monachorum & Monialium passim exstare exempla, quae quam facile nubunt, tam facile repudientur. Videre sane est, quam cupide totum hoc excucullatorum hominum genus ad matrimonium conuolet tantum tum incestus suos sub huius Sacramenti (Sacramentum enim esse etsi non omnes compellares tamen ex ipsis credunt) velo latere posse, non secus atque Elisa illa apud Virgilium, quae amores suos illicitos cum Aenea similis consilio ingenioq; *Coniugium vocat. Hoc praetexit nomine culpam*. (e) Sicut enim qui Officium aliquod maius in Ecclesia desiderant, consequi aliter id non possunt, quam si per continentiae portam ingrediantur, & perpetuae castitatis voto sese obstringant, sic plerique qui a Catholica defecerunt Ecclesia, per carnalis concupiscentiae, velut posticum sese ex eadem proripuerunt. nō aliter quam si Incontinentia sit porta lata Haereseos & perditionis, sicuti continentia est via & porta arcta ad Ecclesiam & Fidem Christi. O perditos homines! qui virginea illa pudicitia ac honestate proculcata tamquam sues in immundo libidinum coeno volutantur, vitamque tam puram, tam gloriosam atque adeo penè Angelicam infamibus ac turpissimis voluptatibus postponunt; & nutriti in croceis amplexati sunt stercora. Ex omnibus ijs qui vllus monasticae vitae desertor repertus qui non vel ante vel statim postea feminarum fuerit implicitus amoribus patris & magistri sui Lutheri exemplum in hoc imitatus, apud quem castitas nullo in loco fuit, qui Nympham inter impudicos Satyros & Silenos. Sed quam impudentiam, quam miseris acerbissima non multo post eam cura grauiterque afflixit! pari eius Lutheri ... a ... ac pressura. quam ... per diabolum Iona & Pomerano ... qui oculati testes angoris eius fue-

runt. Incessit semel eum terror ille A. 1527. sabbato post Visitat. B. Virg. Festum mane, adeo vt ipse ad extrema se venire arbitratus, Pomerano confessionem fecerit peccatorum & absolutionē rogauerit &c. quae in eius Tomis (f) reperiuntur descripta. Quemadmodum enim gulones delicato alicui cibo auidissime inhiant, saturi vero eundem fastidiunt: sic vbi ardor ille iuuentutis a pueritia fere monasteriorum claustris cohibitus, deferbuit, illi vero indissolubili matrimonij nodo illigatos se, atque in eo plures spinas quam rosas reperire se vident, Deum immortalem, quae tum non suspiria, quae prioris vitae desideria ac praesentis detestationes non audiuntur! vtpote à quibus non sanctum modo illud vinculum votorum, verum etiam ipsaemet, de coniugio & affinitate ab Ecclesia latae leges perinde vti Iudaeorum renouatae leges, insuper habeantur ac sine vlla verecundia violentur. Vt enim olim Iudaei ob adulterium facta diuortia & noua ab innocēti parte contracta coniugia tamquam licita approbarunt; sic Lutherani quoque eadem permittunt, contra expressam S. Scripturae auctoritatem, quae vult. *vt quod Deus coniunxit, homo non separet* quarum rerum conscientia non potest non grauissime hominem affligere. Quae vero hac de re Lutheranorum sit sententia, vide apud Melanchthonem in Locis communibus, & passim in libris Lutheri.

IV. Porro ex monstroso Monachi & Monialis matrimonio tres fetus masculi sunt procreati quorum natu maior Ioannes nomine, Medicinam professus est atque exercuit, anno M D XCIV. etiamnū superstes Intellexi ego ex viris honestis & fide dignis, qui aiebant vidisse se Hamburgi hominem hunc tantis honoribus à tota fere ciuitate exceptum quanti vix Principi haberi solent ac quia tum forte nuptiae locupletioris alicuius celebrabantur, ei primum locum, vt scilicet sponsae assideret, fuisse datum. In tanto honore populi isti nomen, memoriam ac posteritatem seu sobolem Prophetae sui habent. Secundum nos vidimus, patri cognominē, inter equitum turmas quae primo postremo domestico bello Franciam depopulatum è Germania veniebant, militantem, ad quem tamquam Germanici Prophetae filium, multi curiosi-

 tate

e *Ad frat. inf Germ. e Virgil. Aen. 4.* f *Tom. 3. Ien. f. 401 Mathes conc. de Luth. fol. 50. & 69. & To. 2. Luth. epist pag. 325. & Tom 9 VVitteb. p. 238 239. Selnec. ad A. 1520 fol. 32 &c Vlenberg Vit. Luth. cap. 19. num. 1. compendio extraxit.*

tate quadam concurrebant, nulla fere alia re quam strenua perpotatione ac luxu insignem. Quod illi paternum sanè fuit (g) Quam enim dissolutus ac mundanus homo pater fuerit, non vita tantum, verum etiam scripta ipsius testantur. Qui ipsum Lutherum viderunt, aiunt, ad ipsum iter facientem, etiam tum quum ad Imperatorem Wormatiam proficisceretur, magnos hominum concursus fieri solitos, in monachali habitu quo tunc vtebatur, non solum genio largiter indulgentem, verum etiam tanquam nouum quendam Orphea fidibus suauiter canentem admirantium. Narrauit mihi vir honestus, in aula Saxonica tum versatus, Lutherum die quodam Sibyllam Ducis coniugem salutandi caussa in gynæceum ingressum, quum præ ceteris eleganti forma virginem conspexisset, leuiter permulso eius mento, velut alludentem, ad Ducissam conuersum dixisse: O pulchrum diabolum! Equidem si tales in inferno essent diaboli, eò venire non recusem. Hisque verbis Ducissam vehementer fuisse offensam, Ducem vero Prophetæ sui amore fascinatum, dixisse, Lutheri corpus carne & ossibus constare, vt ceterorum hominum: sed animam eius plane diuinam esse ac cælestem. Tertius Lutheri filius fuit Paullus nomine, de quo nihil fere nobis constat.

V. Porro Lutherum quum ieiunij tum castitatis iuratum ac capitalem fuisse hostem, scripta ipsius demonstrant. Atque hinc est quod idem *nihil magis se odisse dicit quam S. Hieronymum: eo quod nihil fere ille quam abstinentiam & castitatem inculcet.* O D. Hieronyme. Huic quidem si dicto simus audientes, te vna cum aspero tuo habitu, cum deserto, cũ Bethlehem tua, tamquam insanum, ad Anticyras relegemus. Scribit quidam Lutheri discipulus. (h) *Ex omnibus SS. Patribus Hieronymum maximè Luthero magistro suo non odio tantum, verum etiam ludibrio fuisse habitum, vt in cuius libris nihil fere aliud nisi de seruandis ieiunijs, de castitate custodienda, de carne maceranda legere sit.* Quid, quod idem diuinum hunc virum, cuius sanctitatem & eruditionem, tam præterita quam futura sæcula admirata sunt & admirabuntur, diaboli viridem ipsius ætatem tentantis assultus, & remedia contra eosdem à se adhibita narrantem scurriliter irridet? Sic vero sanctus ille vir loquitur, sic carnem suam domat. *Vah pessime asine! corpus intelligit multis verberibus pane excorriatum. Ego te vt meritus es, accipiam sicque tractabo ne lasciuias: Sic fame, siti, laboribus te excarnificabo, vt turpium amorum facile obliuiscaris.* Sed quid opus è discipulorum libris petere testimonia, quum ipsius magistri auctoritas ad hoc probandum nobis sufficiat? Audi quæso, quomodo ille paucis verbis sanctos illos viros omnes, qui per vitæ austeritatem & carnis mortificationem animas suas ad cælesti a eleuare, & endo cælo, vt Ennius loquitur, locare studuerunt, irrideat. (i) *Omnis horum sanctitas (inquit excucullatus hic) in eo posita est, quod multum ieiunarunt, multum orarunt, duriter cubuerunt, multa denique sacco & lacerna induti, passi sunt: quam sanctitatem etiam canes aut sues quotidie exercere possunt.* O verba talis libertatis patrono & patriarchio Monacho digna! De Epiphanio item adeoque tota Ecclesia quæ olim Arrianorum hæreticorum in sanctâ hebdomadâ Catholicis carnem macerantibus, genio tum potissimum indulgentium peruersitatem atque ingluuiem grauissimis verbis perstrinxit, non melius loquuntur Centuriatores Magdeburgenses (k) Quin aiunt, *magis hæreticum esse ac S. scripturæ contrarium superstitiones illas obseruare, quam Christiana libertate vti.* Audiuimus eundem illum prophetam, de Niceno Concilio, in quo lex cœlibatus renouata fuit, loquentem. *Quasi vero, inquit, S. Spiritus nihil aliud agendũ habuerit quam vt ministros ad res periculosas, easdemq; non necessarias, immo impossibiles obligaret.* Addit, *feminæ vsum homini non minus quam ipsum cibi necessarium esse.* Ne quis vero à Luthero hæc scripta esse negare possit, ipsius verba adscribam. Sed prius veniam ore a Catholico & casto, imo quouis honesto animo, vt pace eius & salua castitate mihi scurram loquentem liceat introducere, vt ipsemet audiatur. (l) *Quam non est in meis viribus situm inquit, vt vir sim, tam non est mei iuris vt absque muliere sim. Rursus vt in tua manu non est vt femina non sis, sic nec in te est vt absque viro degas. non enim libera est electio, aut consilium, sed res est necessaria vt marem femina, feminam mari sociari oporteat. Verbum enim hoc quod Deus ait,* Crescite & multiplicamini, *est praeceptum diuinum, puta opus quod non est nostrarum virium. vel vt impediatur vel omittatur, sed tam est necessarium quam edere, bibere purgare aluũ, mucum emungere, dormire & vigilare. Est implantata natura, haud secus ac membra ad eam rem pertinentia.* Ecce aurea noui Patriarchæ verba

g *Simon Fontã. in Historia.* h *Comment. Genes. c. 2 ca. Aurifaber fol* 377. i *Luth. de seruo arbit.* k *Cent.* 4 *c.* 5. *pag.* 401 *Tom* 5. *fol.* 19 *Tom* 2 *ad fals. Epis. vitat fol* 326. l *Serm. de matrimonio.*

verba, digni primæuo illo sæculo, quo hominum genus nondum ad eam quam iam videmus infinitatem quasi erat multiplicatum. At nostro quis nisi impudens negare ausit, id potius optandum vt multi ad alteram illam vitam Deo lucrifiant, quam in hanc generentur? Hanc tamen diuinam scilicet magistri sententiam discipuli non magno tantum applausu exceperunt, verum etiam populo tradiderunt, nimirum, (m) *Tam esse necessarium Venerem quam est necesse vt mares simus & magis necessarium quam edere bibere purgare aluum.* Hanc doctrinam Lutherus Epicuri de grege porcus, Ecclesiæ suæ tam verbo quam scriptis inculcauit, *vnicuique uxorem non minus assiduè quam Heluetij enses lateri accinctos gestare solent, circumducendam.* (n) *Iam homines ait ad nihil aliud natos esse, quam vt genus suum multiplicent ac terram repleant.* Hoc ille etiam [illegible] sacerdotem quendam Lunæburgensem, vt vxore ducta Euangelium Lutheranum amplecteretur, impulit, iubens eum suauiter vxoris complexibus frui, nec stultum illud castitatis votum tanti facere, vt propterea hac se voluptate priuare velit, qua nihil in hac vita iucundius homini contingere possit. In quam sententiam (diuinus si fas est) eiusdem vernacula lingua circumfertur versiculus: Nichts Liebers ist auff erden Als Frawen Lieb dem sie mag werden. quem ipse in ore sæpe habere auditus est, & ne quis dubitare posset de Lenone, sua manu ad cap 30 prou. in biblia Germ. retulit, & sanciuit. quem versiculum Latine reddiderunt sic: *Nil quantus quantus sit, habet, me iudice, Mundus Dulcius igniculis, diue Cupido tuis.*

Et in hoc quidem dicendi genere nouæ isti libertatis præcones facundiam suam plurimum exercuerunt. Asserit VVigandus, audisse se pro concione Prædicantem quendam quamplurimos versiculos ex Ouidij libello *De arte amandi* allegantem (o) Idem *duorum corporum in matrimonio coniunctionem appellat spiritualem, diuinam, & cœlestem copulam:* ex quo illud facile potest intelligi magistrum ipsum Lutherum huic spirituali, cœlesti ac diuinæ meditationi velut trabali clauo fuisse affixum, vt qui ab vxoris complexibus adhuc calens, ad aram processerit, multo minus religiosus quam illi *qui sicus olim colligentes, à feminis abstinebant,* (p) *quod illud de[illegible] sacrificijs adhiberetur.* Nec tantum *viris ille auctor fuit, vt vxori renuenti ancillam subjicerent;* verum etiam *vxoribus suasit* (id quod Georgius Saxoniæ Dux in epistola quadam ipsi exprobrat) *vt viris pensum non persoluentibus famulos succenturiarent.* Audiamus ipsa nouissimi Euangelistæ verba. *Reperiuntur interdum uxores adeo pertinaces, ut si decies in libidinem prolaberetur maritus, pro sua duritia non curarent. Hic opportunum est, ut maritus dicat: si tu nolueris, alia volet. Si non vult uxor, veniat ancilla, ita tamen, ut antea iterū & tertio uxorem admoneat maritus, & coram alijs pertinaciam eius detegat, & ante conspectum Ecclesiæ duritia eius agnoscatur & reprehendatur; si tum renuat, repudiet eam.* Ex quo ita argumentari videtur. Uxorem potestatem corporis sui non habere, sed maritum. Quando ergo alter alteri corporis sui potestatem negat, matrimonij vinculum dissolvi.

Quid? an non digna tibi hæc verba videntur eo qui *Prophetam se atque Evangelij* (sed pro Evangelio turpem libertatem Mundo annunciantis) *præconem se ferre ausit*; Jacobus Andreæ Smidelinus his de verbis cum Staphylo decertans, (q) ad extremum ad hoc pactum descendit. *Demonstra*, inquit, *nobis Lutherum verba hæc Latina lingua protulisse*, Si non velit uxor, ancillam venire debere ac oportere, *Nos D. Lutheri nomen diris devovebimus.* At Staphylus facete rogat: Ecquodnam, inquiens, hoc effugium est ad tegendam magistri tui spurcitiem? siue ille dixerit, *Ancilla veniat*, siue *Ancillam venire debere.* Quorum utrumque sane idem ac geminum est. Annon ille scripsit: *Si non vult uxor, veniat ancilla?* Sed si cui minus hæc sufficiunt, audiamus quod alio loco in eandē sententiam dixerit ac scripserit. *Hæc vis genitalis,* ait, *& feruentis naturæ inclinatio in mulierē, in corpore masculo sic creatur & conseruatur, vt nullis votis tradi possit; ideo qui sine muliere manere statuit nomē hominis à se deponat, planū faciens se esse angelū aut spiritum.* Quā doctrinam sequuti Lutheri discipuli, in Polonia passim, vt Vitoniensis scribit, ad exsatiandā ex eiusdē præscripto libidinē plures vxores duxerunt. Quin ipse Lutherus in Cōmentarijs super Genesin anno MDXXV. impressis, polygamiæ consuetudinē introducere se quidē nolle ait, nec tamē eandē, primorū illorū Patriarcharū respectu, dānare posse. Eodē auctore, aiunt illū celeberrimi nominis Iureconsultū Oldendorpium priori coniugi adhuc viventi alterā superinduxisse. Quia vero mihi iā rem esse video cum eiusmodi homine, qui vt libidines suas explēdi haberet prætextū primo vota Deo fa-

m *Arcibal. Hamilton Demonst. Calu. Confu. l. 2. c. 24. f. 230* n *In Colloq. Mensal. fol. 40.* o *In lib. de bon. & mal. Ger.* p *Plin. lib. 15. c. 14.* q *Staph. de Bib. translat.*

fregit sacrilege, prætextu matrimonij, & illo nondum satiatus, etiam ipsam matrimonij legem proculcare, & latissimam impudicitiæ fenestram aperire ausus fuit, facere non possum quin præclara aliquot eiusdem in eandem sententiam dicta subiungam; ac præcipue illud quod ait in sermone quodam anno MDXXII. habito, qui VI. Tomo Operum ipsius Witebergæ Anno MDLIII. excusorum inseritur (r) ne quis suppositicium hunc fetum existimet. *Si femina* (inquit sanctus hic castitatis auctor) *marito impotenti nupserit, nequit tamen cum alio aperte matrimonium contrahere, aut quid* [illegible] *admittere velit* quandoquidem in eius [illegible] nullis Pontifex plures testes [illegible] *ego auctor sum ut marito* [illegible] *: Vides, mi marite, te mihi debitum reddere non posse* [illegible] *tam ætati quam corpori meo* [illegible] *honoris tantum, verum* [illegible] *discrimen me* [illegible] *. Quia ergo vides* [illegible] *matrimonium inter nos constare non posse* [illegible] *fratri tuo aut uni ex proximis agnatis* [illegible] *. Sic enim & tu tam mariti nomen* [illegible] *bona mea alio aut in extraneorum* [illegible] *. Quemadmodum ergo* [illegible] *decepta* [illegible] *; sic permitte mihi ut hac in re consulam* [illegible] *. Atque hic ego dico, maritum* [illegible] *debere, ac procurare, ut uxor matrimonij* [illegible] *, & ex ipsius genere liberos acquirat. Quod si ille facere hoc recuset, uxori suadeo ut ab illo in aliam regionem fugiat, ibique alij nubat.* Quin ulterius homo impudentissimus progreditur, nec iam excusationem, sed audem etiam tam turpi divortio quærit, inquiens: *Olim Consilium tantum dederam, quod tum adhuc essem timidiusculus, at iam longe aliter sentio: ac talem maritum qui uxorem, aut uxorem quæ maritum (licet hoc rarius evenire soleat) hoc modo deceperit, durius tractari volo. Neque enim parum est in re tanti momenti & quæ non corpus tantum & fortunas, sed animæ etiam salutem concernit, per fraudem aliquem circumvenire* [illegible] *quæ ab illo exigenda compensatio est.* Quod quid aliud est, quam dicere: Talis femina aut maritus egregie [illegible] scortari debet?

O divinam Novi Evangelistæ, non carne modo & ossibus constantis, verum etiam in libidinis cœno [illegible] usque dementis sententiam! Quod si hanc legem recipimus, Deum immortalem, quam multa adulteria, quam multa divortia, & falsæ accusationes novas ambientium nuptias veluti inundatione exundabunt? Quæ inter viros & uxores querelæ non nascentur? Doctrinæ huius incommoda demonstrantibus, ac remedium ea præcidendi rogantibus, bonus ille Apostolus respondisse dicitur: (s) *Quid faciam? Perpetrato adulterio, uter coniugum innocens fuerit, matrimonium rursus ineundi potestatem habet. At si me roges ubi altera illa pars quæ in culpa est, manebit, si forte continere se nequeat? Respondeo, eum qui culpam commiserit, à magistratu morte afficiendum, aut certe in aliam regionem abeundum, ac si donum continentiæ non habeat, aliam uxorem ducendam. Si quis dicat, me iam viris quam feminis in longinquas regiones emigrandi, & ut alibi contrahere liceat, dissolvendi matrimonium fenestram aperire: respondeo: Quidnam ego hac in re possim statuere? Ex duobus malis minus eligendum est & ne in longinquis locis* [illegible] *tur matrimonij potius contrahendi ipsis permittenda est potestas.* Sed non ob commissum tantum durante matrimonio adulterium, verum *etiam ob anteæ* [illegible] *, (t) nondum contracto coniugio, scortationem, ob fugam aut longam separationem alterius coniugum, ob mariti asperitatem, amborum pertinaciam* [illegible] *debiti maritalis recusationem, morbum denique contagiosum. Novus hic Apostolus* [illegible] *divortij potestatem facit, non minus quam ob easdem caussas servos & ancillas dimittere,* [illegible] *conducere solemus* (u)

Testatur Rescius, qui iussu Poloniæ Regis ad Papam Sixtum V. Romam proficiscebatur, se Augustæ Vindelicorum, qua iter faciebat, Lutheranum vidisse Prædicantem, qui alterius Prædicantis, Francofurti tum adhuc viventis consentientis, uxorem in matrimonium duxerit. Idem ille Prædicans, ad religionem Catholicam postea conversus, ait, collegas uxorum permutationem secum voluisse instituere: quodque genus mercandi inter id hominum genus sæpe ipse viderit. Ecce tibi Libertatis edictum! ecce castitatis votis, quæ tam multi ac sancti homines fecerunt, non medium ostensum digitum tantum, verum etiam nigrum theta appositum, ab eo qui illud frequentissime in ore habebat. *Impossibilem esse continentiam. Vota vero illa Virginitatis diabolo, & contra morum ac vitæ honestatem fieri,* Melanchthon in Apologia Augustanæ Confessionis auctor est. At non mirum nihil hic quod Zacharias Papa octingentis ante Lutherum

r *Tom 1 Ger. fol. 121. Refert. Cochlæus de caussis matrimonij.* s *Serm de matrim fol 121* t *In cap. 7. Epist. ad Corinthios impr* [illegible] *anno* [illegible]*523 & eodem loco eius modi plurima loca e Lutheri operibus collecta Vide in Conradi Andreæ Luthero Casto, mundoq. pag 231. &c.*

therum annis ad Bonifacium Germaniæ Apostolum scripserat: *Sacerdotes [illegible] Sacros ordines acceperint, ab uxorum consortio [illegible] abstinere, & vitæ [illegible] abdicare debere.* Quod [illegible] est de maritis, qui in nouellas [illegible] Ecclesia diuinis seruitijs sese mancipabant. Sed quam [illegible] pulchra similitudine Lutherus [illegible] impossibilitatem probet atque ostendat, audire operæ precium mihi videtur.

VI *Quemadmodum,* ait, *mater puero signum manu dat, vt ad se veniat, aut etiam voce eundem ad se vocat, quamuis certa sit eum ire non posse: sic Deus quædam nobis præcepit, quamuis certo sciat nos facere ea non posse.* Sed quæso te, qui sic loquitur, annon Deo illudit, vel potius illud dicit, Deum nobis illudere? dum [illegible] facere nos ea vult quæ plane sunt impossibilia. Deus, inquit S. Augustinus, (u) *nihil præcepit quod factu sit impossibile, sed præcipiens admonet te vt facias quod potes, ac cupias etiam quod non potes.* Sic quamuis votum castitatis, omnium maximum & nobilissimum, valde sit difficile, vtpote quod a fortissimis hostibus tam sæpe oppugnatur, impossibile tamen non est. Notum est illud ex ipsis Gentilibus: *Difficilia quæ pulcra.*

Et illud ——— serpens sitis, ardor arenæ,
Dulcia virtuti; gaudet patientia duris.
Quin mihi nec placeat virtus, nisi parta labore.

Et ex sacris literis tantopere iactatis apud Euangelicos quid non legimus & audimus fortius?

At quanto plus in tam arduo opere est laboris ac difficultatis, tanto maiorem etiam laudem & gloriam apud Deum meretur. Nondum vitijs totus ita occupatus est mundus, vt non quotidie in sanctis quibusdam hominibus admirabiles diuinæ gratiæ radios lucere videamus, quibus illustrati, [illegible] in voluptatum sordibus mundos [illegible] & terrenis his rebus planè se [illegible] nihil obstante communi contraria illa Lutheri [illegible] Apostolus enim aduersus carnem ait: (x) *Fructus Spiritus est caritas & modestia, continentia, castitas.* Et *Razias ille Machabaicus* (y) *multo tempore continentiæ propositum tenuit in Iudaismo,* &c. Et si enim spiritus præcepta atque exercitia [illegible] prima facie grauia [illegible] & incolerabilia videntur, non plus tamen [illegible] oneris, quam quale in nauigatione [illegible] huius Mundi opus est. et [illegible] aliquantum nobis necessarium est, [illegible] necessaria est saburra, vt tanto contra omnem tempestatem tutiores in hoc mundi pelago inter medios tentationum fluctus enauigemus.

His qui cum Luthero per diuina præcepta ambulantibus viam spinis ac vepribus obstratam constratam muricibus, & præcipitijs vndique obsessam imaginantur, bene & apposite respondit S. Ambrosius, inquiens: *Si quia periculum abstrerret, sese sinat, et ab omni quoque labore cessandum esse, ne opprimatur; ab omni pugna desistendum, ne vincatur: ei qui concupiscentiam metuunt, oculos claudendos: qui ambulare formidet, consedendum.* Et D. Gregorius: *In flagellorum,* inquit, *ictibus, & in vitiorum pugnis non solum nos infirmitatem nostram, sed etiam in virtutibus progressum cognoscere.* Nemo enim virium suarum in pace facit periculum. Nemo scire potest quantum profecerit, nisi in rebus dubijs & aduersis. *Omnia in eo possum,* inquit S. Apostolus, *qui me confortat.* Velle hic, posse est. *Quæ à necessitate experiunt,* vt recte ait Seneca, *faciliter exeunt.* Et sicut homines vino dediti quanto plus eius inuergunt, tanto calorem corporis magis incendunt, nec prius cessant quam ad ebrietatem peruenerint: sic casta & sancta anima, vbi semel futuræ vitæ cogitationibus & curis occupata fuerit, cœlestia illa bona sitire ac desiderare numquam cessat, & impleturquidem illa numquam tamen satiatur. Immo quanto vberiori rerum spiritualium fuerit cibus, tanto magis eatundem crescit fames. *Nullum est in mundo bonum, nulla omnino virtus tam heroica & ardua, quam non vel ab ipsa natura insitam habeamus, vel consuetudine, vel necessitate acquirere possimus,* vt Tertullianus docet. Hæc vero necessitas ita comparata est, vt etiam voluntaria esse queat. Et quamuis in duabus his vocibus oppositio quædam seu contrarietas esse videatur: hanc tamen voluntariam necessitatem Cassianus vnus ex illis eremi cultoribus verbis quibusdam regalis explicat, quum ait. *Nihil omnium rerum tam durum esse atque asperum, quod non anima in Deum abrepta molle fiat ac lene.* Omnis illa asperitas ijs qui eiusmodi eleuationes, omnem fere sensum eo potius auferentes, sentiunt, in summam dulcedinem commutatur. Tantæ enim ecstasis, corporis functiones ac sensus ita interficit, vt omnibus alijs rebus exclusis, omnes cogitationes ac sensus in vnum Deum ferantur, atque in eo toti quantiquanti sunt, occupentur.

Falsa ergo est Lutheri Theologia, & illis Alexi apud Plutarchum potius, quam Christianæ Fidei dogmata.

u *Lib. de natu. & gratia.* x *Gal. 5. 23.* y *2. Machab. 14. 38.*

dogmatibus conformis. Etenim, *vt bene paganus quidam dixit, (z) *neque ad virtutem neque ad vitium necessitate trahimur, sed voluntate inducimur.* Hoc vero animi pusilli est vitium, vt etiam non tentata formidet. Votum seruare Luthero fuit impossibile, at idem non modo tantæ Religiosorum atque eremitarum, solo pane & aqua vitam sustentantium multitudini, sed & Venetarum Duci (cuius mentionem facit Volaterranus) (a Boleslao Regi Poloniæ, Henrico Imperatori & Kunigundi ipsius vxori, non possibile modo, sed facile etiam fuit. Felix hoc pariam nuptijs copulatum, pari mano cte vnanimi consensu perpetuam castitatem Deo vouerat, quam etiam ad finem vsque vitæ illibatam seruauit. Et hoc quidem votum in regali lecto factum, omnes illorum temporum scriptores laudant atque admirantur: quamuis id Luthero omnis continentiæ hosti nequaquam placeat, vt qui in Epithalamio suo scriptum reliquit, *eos qui castitatem Deo voueant, Moloch idolo sacrificare* (b) At longe aliter S Aug stinus, inquiens, (c) *eum qui voluntatem faciendi votum dederit perficiendi quoque facultatem largiturum.* Et S. Bernardus, *Velle modo nos, iubet, ac posse statim præsto fore*

Sed quorsum me impudicus ille Monachi & Monialis concubitus abripuit? Ad propositum ergo redeo monstraturus deinceps, quomodo Lutherus post horrendam rusticorum, quibus ille antea classicum ad seditionem contra Principes & magistratus cecinerat, stragem, postea ipsos quoque Principes contra Imperatorem, supremum ipsorum magistratum, armarit. Licet vero tanti bellici apparatus, & quæ inde enatæ sunt infinitæ miseriæ & calamitates, vix multis voluminibus comprehendi possint; ego tamen summam istorum omnium paucis capitibus includam, hoc ordine, vt si non temporis vbique, rerum tam nip sarum seriem ac connexionem sequar. in quo sane nihil aut parum interesse puto. Vt tamen etiam curiosis aliquo modo satisfaciam, res maxime memorabiles, vt & annorum tempus, breuiter adscribam, vt plena horum omnium cognitio ex Historiarum & Annalium libris, vbi prolixè illa descripta exstant, ad nostrum vero Hæreseon nostri sæculi historiam modo persequendum institutum, non valde faciunt, repeti possit.

DE FEDERE PROTESTANTIUM, & Augustana Confessione Carolo V. Imperatori exhibita.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherani conspirare incipiunt.*
II. *Vnde protestantium nomen ortum.*
III. *Imperator Augusta comitia celebrat: eò inuitatus Lutherus ire recusat*
IV. *Saxoniæ Dux Missæ interest.*
V. *Protestantium Confessio Imperatori exhibita.*
VI. *Zuingliani Lutheranorum societatem seu fraternitatem ambiunt.*
VII. *E Catholicis & Lutheranis quidam ad Colloquium deputantur.*
VIII. *Lutherus durantibus Augustanis comitijs, suis rebus prospicit.*

I. VT Lector limpidius peruideat Rebellionum in Germanica authorem esse Lutherum eiusque doctrinam breuiter repeto ex ipsis Lutheri Actis quæ *Protestantium nomen vel Natalem* præcesserunt, tanquam dispositiones quædam, vti Philosophi loqui solent, ad introducendam formam. 1. igitur Lutherum ipsum non permouit alia res ad Schisma suum quam inimicus animus Augustinensium aduersus Dominicanos vt lib. 1. cap. 8 (a) enarratum fuit Cui inimicitiæ accessit deinde eiusdem Lutheri acerbum odium aduersus omnes illos expressum verbis & factis, qui Dominicanis, etiam ubi iustissime Ecclesiæ Catholicæ causa propugnabatur, accesserunt, vt Papa, Cardinales & Episcopi, Academiæ & Doctores Catholici, (b) imo ipsi libri Iuris Canonici, in quibus exurendis (c palam Anno 1520 mense Decembri ostendit, quid facturus fuerit de cæteris, si illi in suam potestatem venire potuissent. Huc pertinet odium ab eodem excitatum Anno 1521 Ephordiæ in Canonicos linguæ suæ flabello, quo vna nocte

z *Arist in Ethicis.* a *Lib 4 Crantz. lib 3. cap.32. Bauaria Sancta Raderi, &c* b *Luth in cap. 7.1 ad Cor.* c *Augustinus in Ps.57.* a *Vlenb Vit. Luth. cap.2.* b *Vlenber ibid cap 1. diuersis, & supra hic lib.1.* c *Vlenb. cap.15 n.16.*

nocte 50. Canonicorum ædes à plebe direptæ sunt & 7. funditus exustæ (d) 3. ab Ecclesiasticarum personarum, veritatem propugnantium, odio progressus est ad sæculares Principes ac Dominos terrarum Imperatorem, Regem Angliæ, Georgium Ducem Saxoniæ &c. in quos conturmeliosa eius scripta typis vulgata hodieque supersunt, vti malevolentiæ ipsius quædam Tropæa constituta in Bibliothecis & publicis Actis. Itaque eodem Anno 1521. in Comitijs imperij profitendo *Cedo nemini; nec Papæ nec Concilio nisi per scripturam sacram edoctus acquiesco*, puteum abyssi aperuit miseris mortalibus, quo statim Nobilitas, Franconiæ potissimum, ei spe bonorum Ecclesiasticorum, & reformandi status publici ad suum votum adhæsit, quæ etiam noctu valuis prætorij in comitijs ijsdem affixit minacem Schedam, qua 400 equites bellum Moguntino Archiep. indicebant. Ex quorum numero fuit Vlricus Huttenus vel ab Hutten dictus, qui librum edidit, cui oraculum præfixit tale, vt nisi cæci fuissent Germani, ex ipsa fronte agnoscere potuissent, ex cuius spiritus officina liber ille prodiret: nempe illud psalmi 2 *Dirumpamus vincula eorum* (nempe primo Episcoporum, postea cæterorum) *& proijciamus à nobis iugum ipsorum.* Et miser scripturista non aduertens quid subiungat melior spiritus dicens: *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos, Tunc loquetur*, &c. Ita turpiter se sequentib. sæculis denundatum risui obiecit. Veruntamen ex scriptura à Luthero aperta 4. Idem Lutherus absente in Hispania Imperatore Carolo V. qui eum proscripserat toto Imperio, per suos emissarios Plavvinterum, Spalatinum &c. Fautores maximos medioximos Imperatoris proscriptionem quodammodo irritam fecit in Norimbergensi Conventu Cæsarei Senatus, qui Anno 1522. & 3. contraria Proscriptioni Sacræ fauerunt; quibus visis Lutherus & proscriptionem Cæsariam & Senatus Cæsarei in absentia eius factam typis vulgauit, & scurriliter vtrosque comm[...] & alluſit. Ita vt apud subditos authoritatem eorum omnem subneruauerit. Nam in exordio scripti sui de potestate sæculari, ait *Germaniæ principes eam insaniam à Deo redactos esse esse hypocritas, qui ... se Cæsaris mandata exequi vt Christianos, & hoc non ... sed ita sutate vt eorum nequitiam nem... ... Olim id genus hominum dictos fuisse Nebulones nunc vero Christianos & obedientes. Atque ... Principes quos Cæsar ad Imperij clauum in Germania collocarit. Cum igitur insania morionum istorum ad exterminium fidei Christianæ desæuiat, sibi committendum non fuisse, quin saltem verbo eis resisteret, quamuis illus seu bullis, vtpote qui iam Rom. anū idolum papam ipsum non reformidaret* Deinde pergit, dicere simili tono, & sono: *Christi gregem non egere gladij ciuilis aut Iuris ministerio, vel politico magistratu, neminem in eius populo esse superiorem, præter Christum ipsum & solum quidem: Quicunque litiget in iudicio siue de bonis siue de honore, non esse Christianum, sed sub Christi nomine gentilem vel infidelem.* Denique *Deus*, inquit, *dedit eos* (principes nempe de quibus illi sermo est eo loco) *in sensum reprobum, & ad finem cum illis festinat, sicuti cum Ecclesiasticis illis Magnatibus. Itaque præpostere agunt, vt Deo omniumque hominum odio grauati pereant cum Episcopis cum Sacerdotibus, cum Monachis*, VNVS NEBVLO CVM ALIO *Ab initio mundi rara fuit avis in terris princeps prudens, multo rarior probus princeps. Vt plurimum maximi sunt Moriones, vel Nebulones omnium qui sub sole viuunt pessimi. Lictores Dei sunt, & carnifices Nimirum Deus noster magnus est. Dominus, itaque necesse est vt tales, adeoque nobiles, Illustres & diuites habeat. Estque hoc ipsius beneplacitum vt hos carnifices, Clementissimos Dominos appellemus &c* quæ turpiora eo libro continentur (e) aliaq; infanda. quæ secuta sunt in conciliabulis cogendis & coniurando. Nam eiusmodi concionibus & scriptis, è Lutheri pectore, tanquam scrinio diuini verbi depromptis defixi Germani, Anno 1524. ineunte Norimbergæ absente Cæsare conventum celebrarunt, in quo inter Decretum Cæsaris Pontificisque, ac Luthericolarum sententias media sententia lata est, ad 18 Aprilis, *vt quamprimum in Germaniam liberum & Generale Concilium indicat Cæsar, cuius authoritate controversia religionis sopiatur Et interim Nouus Conventus spiræ celebretur ad XI Novemb. ad discernendum quomodo se se tantisper quisque gerat, dum Concilium celebretur.* Quasi Lutherus & asseclæ eius essent Concilij sententia quieturi, qui iam palam professi erant se nulli concilio credere nisi scripturæ. Cæterum tamen hæc acta sunt, sed mox Catholici videntes se deludi eodem Anno 1524. mense Iunio soli Ratisbonæ Conventum habuere legitimum, de Decreto Cæsaris & proscriptione Lutheri retinendis Hoc audientes Acatholici atque eorum patroni mox mense Iulio Vrbium Imperij conciliabulum Spiram contraxerunt, vbi decretum factum est de Lutheri libris examinandis, & Magi-

Hh stratum

d *Idem cap. 6, n. 2.* e *Vlenberg. cap. 10. n. 4.*

les in monasterijs maneant, vt & monachi iam LXXX. ætatis annum egressi. His ille similibus vtriusque sexus concupiscentiam circumscribit. Erasmus noui huius Euangelij præcones irridens, ait, (d) eos ex infusione scilicet S. Sancti, duas tantum res expetere argentum & feminas. Cetera enim ipsum Euangelium abunde suppeditare Et licet in varias sectis distrahantur, omnes tamen Bacchum & Venerem ex æquo colere, & ieiunijs ac castitati bellum indixisse. Idem dicit, vidisse se monachum apostatam, qui tres feminas habuerit. Itemque Sacerdotem apostatam, qui matrimonium cum alterius vxore contraxerit. Plura idem ait eiusmodi Monachorum & Monialium passim exstare exempla, quæ quam facile nubunt, tam facile repudientur. Videre sane est, quam cupide totum hoc excucullatum hominum genus ad matrimoniumconuolet ratinum tum incestus suos sub huius Sacramenti (Sacramentum enim esse etsi non omnes complures tamen ex ipsis credunt) velo latere posse, non secus atque Elisa illa apud Virgilium, quæ amores suos illicitos cum Aenea simili consilio ingenioq., *Coniugium vocat. Hoc prætexit nomine culpam*, (e) Sicut enim qui Officium aliquod maius in Ecclesia desiderant, consequi autem id non possunt, quam si per continentiæ portam ingrediantur, & perpetuæ castitatis voto sese obstringent; sic plerique quia Catholica deferunt Ecclesia, per carnalis concupiscentiæ, velut posticum sese ex eadem proripiunt. nō aliter quam si Incontinentia sit porta lata Hæreseos & perditionis, sicuti continentia est via & porta arcta ad Ecclesia & Fidem Christi O perditos homines! qui virginea illa pudicitia ac honestate proculcata tamquam sues in immundo sibi dissolutorum cœno volutantur, vitamque iam puram, tam gloriosam atque adeo penè Angelicam infamibus ac turpissimis voluptatibus postponunt; & nutriti in croceis amplexati sunt stercora Ex omnibus [illegible] vix vllus monasticæ vitæ desertor reperitur, qui non vel ante vel statim postea feminarum fuerit [illegible] patris & magistri sui Lutheri exemplum in hoc imitatus, apud quem [illegible] fuit, quo Nymphas [illegible] m pudi[illegible] Satyros & Silenos. Sed quā [illegible] animos [illegible] ssima non multo post [illegible] g [illegible] vterque afflixit! pari [illegible] Lutheri [illegible] angoribus [illegible] pressura. quam illi illatam per diabolum Ionas & Pomeranus [illegible] qui oculati testes angoris eius fuerunt. Incessit semel eum terror ille A. 1527. sabbato post Visitat. B Virg. Festum mane, adeo vt ipse ad extrema se venire arbitratus, Pomerano confessionem fecerit peccatorum & absolutionē rogauerit &c. quæ in eius Tomis (f) reperiuntur descripta Quemadmodum enim gulones delicato alicui cibo auidissime inhiant, saturi vero eundem fastidiunt; sic vbi ardor ille iuuentutis a pueritia fere monasteriorum claustris cohibitus, deferbuit, illi vero indissolubili matrimonij nodo illigatos se, atque in eo plures spinas quam rosas reperire se vident, Deum immortalem, quæ tum non suspiria, quæ prioris vitæ desideria ac præsentis detestationes non audiuntur! vtpote a quibus non sanctum modo illud vinculum votorum, verum etiam ipsæmet, de coniugio & affinitate ab Ecclesia latæ leges perinde vti Iudæorum renouatæ leges, insuper habeantur ac sine vlla verecundia violentur. Vt enim olim Iudæi ob adulterium facta diuortia & noua ab innocēti parte contracta coniugia tamquam licita approbarunt; sic Lutherani quoque eadem permittunt, contra expressam S. Scripturæ auctoritatem, quæ vult. *vt quod Deus coniunxit, homo non separet.* quarum rerum conscientia non potest non grauissime hominem affligere. Quæ vero hac de re Lutheranorum sit sententia, vide apud Melanchthonem in Locis communibus, & passim in libris Lutheri.

IV. Porro ex monstroso Monachi & Monialis matrimonio tres fetus masculi sunt procreati; quorum natu maior Ioannes nomine, Medicinam professus est atque exercuit, anno M D XCIV. etiamnū superstes Intellexi ego ex viris honestis & fide dignis qui aiebant vidisse se Hamburgi hominem hunc tantis honoribus à tota fere ciuitate exceptum quanti vix Principi haberi solent ac quia tum forte nuptiæ locupletioris alicuius celebrabantur, ei primum locum, vt scilicet sponsæ assideret, fuisse datum. In tanto honore populi isti nomen, memoriam ac posteritatem sui [illegible] sobolem Prophetæ sui habent Secundum nos vidimus, patri cognominē, inter equitum turmas quæ primo [illegible] domestico bello Franciam depopulatum è Germania veniebant, militantem, ad quem tamquam Germanici *Prophetæ* filium, multi curiositate

d *Ad frat inf Germ.* e *Virgil Aen* 3. f *Tom* 3. *Ien f.* 401 *Matth. conc de Luth fol* 50. *&* 69 *&* *Tō.* 2. *Luth. germ pag.* 325. *&* *Tom* 9 *Witteb. p.* 238. 239. *Selnec. ad A* 1526 *fol* 31 *&c. Vlenberg Vit. Luth. cap.* 19. *num.* 5. *compendio extraxit.*

tate quadam concurrebant, nulla fere alia re quam strenua perpotatione ac luxu insignem. Quod illi paternum sanè fuit.(g) Quam enim dissolutus ac mundanus homo pater fuerit, non vita tantum, verum etiam scripta ipsius testantur. Qui ipsum Lutherum viderunt, aiunt, ad ipsum iter facientem etiam tum quum ad Imperatorem Wormatiam proficisceretur, magnos hominum concursus fieri solitos, in monachali habitu quo tunc vtebatur, non solum genio largiter indulgentem, verum etiam tanquam nouum quendam Orphea fidibus suauiter canentem admirantium. Narrauit mihi vir honestus, in aula Saxonica tum versatus, Lutherum die quodam Sibyllam Ducis coniugem salutandi caussa in gynæceum ingressum quum præ ceteris eleganti forma virginem conspexisset, leuiter pertactis eius mento, velut alludentem, ad Ducissam conuersum dixisse: O pulchrum diabolum! Equidem si tales in inferno essent diaboli, eò venire non recusem. Hisque verbis Ducissam vehementer fuisse offensam, Ducem vero Prophetæ sui amore fascinatum, dixisse, Lutheri corpus carne & ossibus constare, vt ceterorum hominum: sed animam eius plane diuinam esse ac cælestem. Tertius Lutheri filius fuit Paullus nomine, de quo nihil fere nobis constat.

V. Porro Lutherum quum ieiunij tum castitatis iuratum ac capitalem fuisse hostem, scripta ipsius demonstrant. Atque hinc est quod idem *nihil magis se odisse dicit quam S. Hieronymum, eo quod nihil fere ille quam abstinentiam & castitatem inculcet.* O D. Hieronyme. Huic quidem si dicto simus audientes, te vna cum aspero tuo habitu, cum deserto, cū Bethlehem tua, tamquam insanum, ad Anticyras relegemus. Scribit quidam Lutheri discipulus. (h) *Ex omnibus SS. Patribus Hieronymum maximè Luthero magistro suo non odio tantum, verum etiam ludibrio fuisse habitum, vt in cuius libris nihil fere aliud nisi de seruandis ieiunijs, de castitate custodienda, de carne maceranda legere sit.* Quid, quod idem diuinum hunc virum, cuius sanctitatem & eruditionem, tam præterita quam futura sæcula admirata sunt & admirabuntur, diaboli viridem ipsius ætatem tentantis assultus, & remedia contra eosdem à se adhibita narrantem scurriliter irridet? Sic vero sanctus ille vir loquitur, sic carnem suam domat. *Vah pessime asine! (corpus intelligit) multis verberibus pane extremam. Ego te vt meritus es, accipiam sicque tractabo nt la ciuiat. Sic fame, siti, laboribus te excarnificabo, vt turpium amorum facile obliuiscaris.* Sed quid opus è discipulorum libris petere testimonia, quum ipsius magistri auctoritas ad hoc probandum nobis sufficiat? Audi quæso, quomodo ille paucis verbis sanctos illos viros omnes, qui per vitæ austeritatem & carnis mortificationem animas suas ad cælestia eleuare, & endo cælo, vt Ennius loquitur, locare studuerunt, irrideat. (i) *Omnis horum sanctitas* (inquit excucullatus hic) *in eo posita est, quod multum se vnarunt, multum orarunt, duriter cubuerunt, multa denique, sacco & lacerna induti, passi sunt: quam sanctitatem etiam canes aut sues quotidie exercere possunt.* O verba talis libertatis patrono & patriarchio Monacho digna! De Epiphanio item adeoque tota Ecclesia quæ olim Arrianorum hæreticorum in sanctâ hebdomadâ Catholicis carnem macerantibus, genio tum potissimum indulgentium peruersitatem atque ingluuiem grauissimis verbis perstrinxit, non melius loquuntur Centuriatores Magdeburgenses (k) Quin aiunt, *magis hæreticum esse ac S. scripturæ contrarium superstitiones illas obseruare, quam Christiana libertate vti.* Audiuimus eundem illum prophetam, de Niceno Concilio, in quo lex cœlibatus renouata fuit, loquentem *Quasi vero*, inquit, *S. Spiritus nihil aliud agendū habuerit quam vt ministros ad res periculosas, easdemq; non necessarias, immo impossibiles obligaret.* Addit, *femina vsum homini non minus quam ipsius cibi necessarium esse.* Ne quis vero a Luthero hæc scripta esse negare possit, ipsius verba adscribam. Sed prius veniam ore a Catholico & casto, imo quouis honesto animo, vt pace eius & salua castitate mihi scurram loquentem liceat introducere, vt ipsemet audiatur. (l) *Quam non est in meis viribus situm* (inquit) *vt vir sim, tam non est mei iuris vt absque muliere sim. Rursus vt in tua manu non est vt femina non sis, sic nec in te est vt absque viro degas. non enim libera est electio, aut consilium, sed res est necessaria vt marem femina, feminam mari sociari oporteat. Verbum enim hoc quod Deus ait,* Crescite & multiplicamini, *est praeceptum diuinum, puta opus quod non est nostrarum virium, vel vt impediatur vel omittatur, sed tam est necessarium quam edere, bibere purgare aluū, mucum emungere, dormire & vigilare. Est implantata natura, haud secus ac membra ad eam rem pertinentia.* Ecce aurea noui Patriarchæ verba

g Simon Fontā. in Historia. h Comment. Genes. 2 ca. Aurifaber fol 377. i Luth. de seruo arbit. k Cent. 4. c. 5. pag. 401 Tom 5. fol. 19 Tom 2 ad fal. Epist. .... fol 326. l Serm de matrimonio

verba, digni primæuo illo sæculo, quo hominum genus nondum ad eam quam iam videmus infinitatem quasi erat multiplicatum. At nostro quis nisi impudens negare audet, id potius optandum vt multi ad alteram illum vitam Deo lucrifiant, quam in hanc generentur? Hanc tamen diuinæ scilicet magistri sententiam discipuli non magno tantum applausu exceperunt, verum etiam populo tradiderunt, nimirum. (m) *Tam esse necessarium Veneris vsum quam est necesse vt mares simus, & magis necessarium quam edere, bibere, purgare aluum.* Hanc doctrinam Lutherus Epicuri de grege porcus, Ecclesiæ suæ tam verbo quam scriptis inculcauit, *vnicuique vxorem non minus assiduè quam Heluetij enses lateri accinctos gestare solent, circumducendam.* (n) *Homines ait ad nihil aliud natos esse, quam vt genus suum multiplicent ac terram repleant.* Hoc illectum sacerdotem quendam Lunæburgensem, vt vxore ducta Euangelium Lutheranum amplecteretur, impulit, iubens eum suauiter vxoris complexibus frui; nec stultum illud castitatis votum tanti facere, vt propterea hac se voluptate priuare velit, qua nihil in hac vita iucundius homini contingere possit. In quam sententiam (diuinus si fas est) eiusdem vernacula lingua circumfertur versiculus: Nichts Liebers ist auff erden Als Frawen Lieb dem sie mag werden. quem ipse in ore sæpe habere auditus est, & ne quis dubitare posset de Lenone, sua manu ad cap. 30 prou. in Biblia Germ. retulit, & sanciuit. quem versiculum Latine reddiderunt sic: *Nil quantus quantus sit, habet, me iudice, Mundus Dulcius igniculis, diue Cupido tuis.*

Et in hoc quidem dicendi genere nouæ isti libertatis præcones facundiam suam plurimum exercuerunt. Asserit VVigandus, audisse se pro concione Prædicantem quendam quamplurimos versus ex Ouidij libello *De arte amandi* allegantem (o) Idem *duorum corporum in matrimonio coniunctionem appellat spiritualem, diuinam, & cœlestem copulam:* ex quo illud facile potest intelligi magistrum ipsius Lutherum huic spirituali, cœlesti ac diuinæ meditationi velut trabali clauo fuisse affixum, vt qui ab vxoris complexibus adhuc calens ad aram processerit multo minus religiosus quam illi *qui ethnicis olim collegenses, à feminis abstinebant,* (p) *quid illud deorum sacrificijs adhiberetur.* Nec tantum *iste auctor fuit, vt vxori renuenti ancillam substitueret,* verum etiam *vxoribus suasit,* id quod Georgius Saxoniæ Dux in epistola quadam ipsi exprobrat) *vt viris pensum non persoluentibus famulos succenturiarent.* Audiamus ipsa nouissimi Euangelistæ verba. *Reperiuntur interdum uxores adeo pertinaces, ut si decies in libidinem prolaberetur maritus, pia, ea duritia non curarent. Hic opportunum est, ut maritus dicat: si tu nolueris, alia volet. Si non vult uxor, veniat ancilla, ita tamen, ut antea iterū & tertio uxorem admoneat maritus, & coram alijs pertinaciam eius detegat, & ante conspectum Ecclesiæ duritia eius agnoscatur & reprehendatur; si tum renuat, repudiet eam.* Ex quo ita argumentari videtur. Uxorem potestatem corporis sui non habere, sed maritum. Quando ergo alter alteri corporis sui potestatem negat, matrimonij vinculum dissolui.

Quid? an non digna tibi hæc verba videntur eo qui *Prophetam se atque Euangelij* (sed pro Euangelio turpem libertatem Mundo annunciantis) *præconem se ferre ausit?* Jacobus Andreæ Smidelinus his de verbis cum Staphylo decertans, (q) ad extremum ad hoc pactum descendit. *Demonstra,* inquit, *nobis Lutherum verba hæc Latina lingua protulisse,* Si non velit uxor, ancillam venire debere ac oportere, *Nos D. Lutheri nomen diris devovebimus.* At Staphylus facete rogat: Ecquodnam, inquiens, hoc effugium est ad tegendam magistri tui spurcitiem? siue ille dixerit, *Ancilla veniat,* siue *Ancillam venire debere.* Quorum utrumque sane idem ac geminum est. Annon ille scripsit: *Si non vult uxor, veniat ancilla?* Sed si cui minus hæc sufficiunt, audiamus quod alio loco in eandē sententiam dixerit ac scripserit. *Hæc vis genitalis* ait, *& feruentis natura inclinatio in mulierē, in corpore masculo sic creatur & conseruatur, vt nullis votis tradi possit; ideo qui sine muliere manere statuit nomē hominis à se deponat, planū faciens se esse angelū aut spiritum.* Quā doctrinam sequuti Lutheri discipuli, in Polonia passim, vt Vitoniensis scribit, ad exsatiandā ex eiusdē præscripto libidinē plures vxores duxerunt. Quin ipse Lutherus in Cōmentarijs super Genesin anno MDXXV. impressis, polygamiæ consuetudinē introducere se quidē nolle ait, nec tamē eandē, primorū illorū Patriarcharū respectu, dānare posse. Eodē auctore, aiunt illū celeberrimi nominis Iureconsultū Oldendorpium priori coniugi adhuc viventi alterā superinduxisse. Quia vero mihi iā rem esse video cum eiusmodi homine, qui vt libidines suas explēat haberet prætextū primo vota Deo fa-

m *Arcibal. Hamilton Demonst. Calu. Confu. l. 2. c. 26. f. 130* n *In Colloq. Mensal. fol. 40.* o *In lib. de bon. & mal. Ger.* p *Plin. lib. 13. c. 14.* q *Staph. de Bib. translat.*

fregit sacrilegè, prætextu matrimonij, & illo nondum satiatus, etiam ipsam matrimonij legem proculcare, & latissimam impudicitiæ fenestram aperire ausus fuit, facere non possum quin præclara aliquot eiusdem in eandem sententiam dicta subiungam; ac præcipue illud quod ait in sermone quodam anno M D XX I I. habito, qui VI. Tomo Operum ipsius VVitebergæ Anno M D L I I I. excusorum insertus legitur (r) ne quis suppotitium hunc tetrum existimet. *Si femina,* (inquit sanctus hic castitatis auctor) *marito impotenti nupserit, neque tamen cum alio aperte matrimonium contrahere, aut quid honestati contrarium admittere velit* quandoquidem in eiusmodi caussis Pontifex plures testes, atque alia multa requirit: *ei ego auctor sum vt maritum ita alloquatur: Vides, mi marite, te mihi debitum reddere non posse, teque et tam ætati quam corpori meo illusisse, atque non in honores tantum, verum etiam salutis meæ discrimen me coniecisse. Quia ergo vides hanc ob caussam matrimonium inter nos constare non posse, permitte mihi vt fratri tuo aut vni ex proximis agnatis nubere in hoc tecum vicentem & tu tam mariti nomen obtineas, quam ea ne bona mea alio aut in extraneorum manus devoluantur. Quemadmodum ergo a te inuita decepta sum, sic permitte mihi vt hac in re consilium meum & voluntatem sequar. Atque hic ego dico, maritum consentire debere, ac procurare, vt vxor matrimonij fructu non careat, & ex ipsius genere liberos acquirat. Quod si ille facere hoc recuset, vxori suadeo vt ab illo in aliam regionem fugiat, ibique alij nubat.* Quin vlterius homo impudentissimus progreditur, nec iam excusationem, sed audem etiam tam turpi diuortio quærit, inquiens: *Olim Consilium tantum dederam, quod tum adhuc essem timidiusculus, at iam longe aliter sentio, ac talem maritum qui vxorem, aut vxorem quæ maritum (licet hoc rarius euenire soleat) hoc modo deceperit, durius tractari volo. Neque enim parum est in re tanti momenti & quæ non corpus tantum & fortunas sed animæ etiam salutem concernit, per fraudem aliquem circumuenire & quæ ab illo exigenda compensatio est.* Quod quid aliud est, quam dicere: Talis femina aut maritus egregiè itidem scortari debet?

O diuinam Noui Euangelistæ, non carne modo & ossibus constantis verum etiam in libidinis cœno ad aures vsque demersi sententiam! Quod si hanc legem ceu diuinam immortalem, quam multa adulteria quam multa diuortia, & falsæ accusationes nouas ambientium nuptias veluti momento exundarunt? Quæ inter viros & vxores querelæ non nascentur? Doctrinæ huius incommoda demonstrantibus, ac remedium ea præcidendi rogantibus, bonus ille Apostolus respondisse dicitur: (s) *Quid faciam? Perpetrato adulterio, vter coniugum innocens fuerit, matrimonium rursus ineundi potestatem habet. At si me roges vbi altera illa pars quæ in culpa est, manebit, si forte continere se nequeat: Respondeo, eum qui culpam commiserit, a magistratu morte afficiendum, aut etiam in aliam regionem abeundum, ac si donum continentiæ non habeat, aliam vxorem ducendam. Si quis dicat: me tam vtrumque quam feminis in longinquas regiones emigrandi, & vt alibi contrahere liceat dissoluendi*[*] *matrimonium fenestram aperire: respondeo: Quidnam ego hac in re possim statuere? Ex duobus malis minus eligendum est & ne in longinquo coniunctio mentiatur matrimonij potius contrahendi ipsis permittenda est potestas.* Sed non ob commissum tantum durante matrimonio adulterium, verum *etiam ob antecessam, (et nondum contracto coniugio, scortationem,) ob fugam aut longam separationem alterius coniugum, ob mariti asperitatem, amborum pertinaciam in re, debiti maritalis recusationem, morbum denique contagiosum. Nouus hic Apostolus iuris diuortij potestatem facit, non minus quam ob eandem caussam seruos & ancillas dimittere, nouosque conducere solemus.* (u)

Testatur Rescius, quum iussu Poloniæ Regis ad Papam Sixtum V. Romam proficisceretur, se Augustæ Vindelicorum quam iter faciebat, Lutheranum vidisse Prædicantem, qui alterius Prædicantis, Francofurti tum adhuc viuentis acconsentientis, vxorem in matrimonium duxerit. Idem ille Prædicans, ad religionem Catholicam postea conuersus, ait, collegas vxorum permutationem secum voluisse instituere: quodque genus mercandi inter id hominum genus sæpe ipse viderit. Ecce tibi Libertatis edictum! ecce castitatis votis, quæ tam multi ac sancti homines fecerunt, non medium ostensum digitum tantum, verum etiam nigrum theta appositum, ab eo qui illud frequentissime in ore habebat, *Impossibilem esse continentiam. Vota vero illa Virginitatis diabolo, & contra morum ac vitæ honestatem fieri,* Melanchthon in Apologia Augustanæ Confessionis auctor est. Attamen meminit hic quod Zacharias Papa octingentis ante Lutherum.

r *Tom. 6. Ger. fol. 121. Refert. Cochlæus de caussis matrimoni.* s *Serm. de matrim. fol. 121.* t *In cap. 7. Epist. ad Corinth. simp. ess. anno 523 & compendio eius modi plurima loca e Lutheri operibus collecta. Vide in Conradi Andreæ Luthero Casto. mundo q. 5. pag. 231. &c.*

therum annis ad Bonifacium Germaniæ Apostolum [illegible] plerat *Sacerdotes postquam Sacros ordi. eis acceperint, ab vxorum consuetudine abstinere, & vitæ [illegible] abdicare debere.* Quid [illegible] pleu[illegible] est de mali[illegible]s, qui in nouellas[illegible] adhuc Ecclesia diuinis [illegible] sese mancipabant. Sed quam [illegible] similitudine Lutherus hanc impossibilitatem pro[illegible] atque ostendat, audire operæ precium mihi videtur.

VI. *Quemadmodum,* ait, *mater puero signum manu dat, vt ad se veniat, aut etiam voce eundem ad se vocat, quamuis certa sit eum ire non posse: sic Deus quedam nobis præcepit, quamuis certò sciat nos facere ea non posse.* Sed quæso te, qui sic loquimus, annon Deo illudit, vel potius illud dicit, Deum nobis illudere? dum scilicet facere nos ea vult quæ plane sunt impossibilia. Deus, inquit S. Augustinus, (u) *nihil præcipit quod factu sit impossibile, sed præcipiens admonet te vt facias quod potes, ac cupias etiam quod non potes.* Sic quamuis votum castitatis, omnium maximum & nobilissimum, valde sit difficile, vtpote quod a furiosis hostibus tam sæpe oppugnatur, impossibile tamen non est. Notum est illud ex ipsis Gentilibus *Difficilia quæ pulcra.*

Et illud —— serpens sitis, ardor arenæ,
Dulcia virtuti gaudet patientia duris.
Quia mihi nec placeat virtus, nisi parta labore.

Et ex sacris literis tantopere iactatis apud Euangelicos quid non legimus & audimus fortius?

At quanto plus in tam arduo opere est laboris ac difficultatis, tanto maiorem etiam laudem & gratiam apud Deum meretur. Nondum vitijs totus [illegible] est mundus, vt non quotidie in sanctis quibusdam hominibus admirabiles diuinæ gratiæ radios elucere videamus, quibus illustrati, ab omnibus turpium voluptatum sordibus mundos se [illegible] conseruant, & terrenis his rebus planè se [illegible], nihil obstante commentitia illa Lutheri impossibilitate. Apostolus enim aduersus [illegible] (x) *Fructus Spiritus est caritas &c modestia, continentia, castitas.* Et Razias ille Machabaicus (y) *multis temporibus continentis propositũ tenuit in Iudaismo, &c.* Et si enim Spiritus præcepta atque exerci[illegible] semper reluctatur, prima facie grauia admodum & intolerabilia videntur, non plus tamen [illegible] oneris, quam quale in nauigatione [illegible] fluctus Mundi opus est. [illegible] onus aliquod [illegible] nobis necessarium est, [illegible] tanto contra [illegible] tempestatem tutiores in hoc mundi pelago inter medios tentationum fluctus enauigemus.

His qui cum Luthero per diuina præcepta ambulant, quibus viam spinis ac vepribus obsitam constratam muricibus, & præcipitijs vndique obsessam imaginantur, bene & apposite respondit S. Ambrosius, inquiens: *Si quis periculis absterreri se sinat, ei ab omni quoque labore cessandum esse, ne opprimatur; ab omni pugna desistendum, ne vincatur: ei qui concupiscentiam metuat, oculos claudendos, qui ambulare formidet, considendum.* Et D. Gregorius: *In flagellorum,* inquit, *ictibus, & in vitiorum pugnis non solum nos infirmitatem nostram, sed etiam in virtutibus progressum cognoscere.* Nemo enim virium suarum in pace facit periculum. Nemo scire potest quantum profecerit, nisi in rebus dubijs & aduersis. *Omnia in eo possum,* inquit S. Apostolus, *qui me confortat.* Velle hic, posse est. *Quæ à necessitate cœperunt,* vt recte ait Seneca, *faciliter exeunt.* Et sicut homines vino dediti quanto plus eius inuergunt, tanto calorem corporis magis incendunt, nec prius cessant quam ad ebrietatem peruenerint: sic casta & sancta anima, vbi semel futuræ vitæ cogitationibus & curis occupata fuerit, cœlestia illa bona sitire ac desiderare numquam cessat, & impletur quidem illa nũquam tamen satiatur. Immo quanto vberior [illegible] rum spiritualium [illegible] erit cibus, tanto magis eorundem crescit fames. *Nullum est in Mundo bonum, nulla omnino virtus tam heroica & [illegible], quam non vel ab ipsa natura insitam habeamus, vel consuetudine, vel necessitate acquirire possimus,* vt Tertullianus docet. Hæc vero necessitas ita comparata est, vt etiam voluntaria esse queat. Et quamuis in diabus his vocibus oppositio quædam seu contrarietas esse videatur: hanc tamen voluntariam necessitatem Cassianus vnus ex illis eremi cultoribus vtilibus quibusdam regulis explicat, quum ait: *Nihil omnium rerum tam durum esse atque asperum, quod non anima in Deum abrepta molle fiat ac leue.* Omnis illa asperitas ijs qui eiusmodi eleuationes omnem fere sensuum corporis auferentes, sentiunt, in summam dulcedinem commutatur. Tantus animæ ecstasis, corporis functiones ac sensus ita interficit, vt omnibus alijs rebus exclusis, omnes cogitationes ac sensus in vnum Deum [illegible], atque in eo tot[illegible] quanti quanti sunt, occupentur.

Falsa ergo est Lutheri Theologia, & illis Alcæi apud Plutarchum potius, quam Christianæ Fidei dogmata.

u *Lib. de natu. & gratia.* x *Gal. 5. 23.* y *2. Machab. 14. 38.*

dogmatibus conformis. Etenim, *vt bene paganus quidam dixit, (z) *neque ad virtutem neque ad vitium necessitate trahimur, sed voluntate inducimur.* Hoc vero animi pusilli est vitium, vt etiam non tentata formidet. Votum seruare Luthero fuit impossibile, at idem non modo tantæ Religiosorum atque eremitarum, solo pane & aqua vitam sustentantium multitudini, sed & Venetiarum Duci, (cuius mentionem facit Volaterranus) (a Boleslao Regi Poloniæ, Henrico Imperatori & Kunigundi ipsius vxori, non possibile modo, sed facile etiam fuit. Felix hoc par iam nuptijs copulatum, prima nocte vnanimi consensu perpetuam castitatem Deo vouerat, quam etiam ad finem vsque vitæ illibatam seruauit. Et hoc quidem votum in regali lecto factum, omnes illorum temporum scriptores laudant atque admirantur: quamuis id Luthero omnis continentiæ hosti nequaquam placeat, vt qui in Epithalamio suo scriptum reliquit, *eos qui castitatem Deo voueant, Molocho idolo sacrificare* (b) At longe aliter S. Augustinus inquiens, (c) *eum qui voluntatem faciendi votum dederit, perficiendi quoque facultatem largiturum.* Et S. Bernardus, *Velle modo nos, iubet, ac posse statim præsto fore*

Sed quorsum me impudicus ille Monachi & Monialis concubinus abripuit? Ad propositum ergo redeo monstraturus deinceps, quomodo Lutherus post horrendam rusticorum, quibus ille antea classicum ad seditionem contra Principes & magistratus cecinerat, stragem, postea ipsos quoque Principes contra Imperatorem, supremum ipsorum magistratum, armarit. Licet vero tanti belli apparatus, & quæ inde enatæ sunt infinitæ miseriæ & calamitates, vix multis voluminibus comprehendi possint; ego tamen summam illorum omnium paucis capitibus includam, hoc ordine, vt si non temporis vbique, rerum tamen ipsarum seriem ac connexionem sequar. In quo sane nihil aut parum interesse puto. Vt tamen etiam curiosis aliquo modo satisfaciam, res maxime memorabiles, vt & annorum tempus, breuiter adscribam, vt plena horum omnium cognitio ex Historiarum & Annalium libris, vbi prolixè illa descripta exstant, ad nostrum vero Hæreseon nostri sæculi historiam modo perlequendum institutum, non valde faciunt, repeti possit.

DE FEDERE PROTESTANTIUM, & Augustana Confessione Carolo V. Imperatori exhibita.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherani conspirare incipiunt.*
II. *Vnde protestantium nomen ortum.*
III. *Imperator Augustæ comitia celebrat: eò inuitatus Lutherus ire recusat*
IV. *Saxoniæ Dux Missæ interest.*
V. *Protestantium Confessio Imperatori exhibita.*
VI. *Zuingliani Lutheranorum societatem seu fraternitatem ambiunt.*
VII. *E Catholicis & Lutheranis quidam ad Colloquium deputantur.*
VIII. *Lutherus durantibus Augustanis comitijs, suis rebus prospicit.*

I. VT Lector limpidius peruideat Rebellionum in Germanica authorem esse Lutherum eiusque doctrinam breuiter repeto ex ipsis Lutheri Actis quæ *Protestantium nomen vel Natalem* præcesserunt, tanquam dispositiones quasdam, vti Philosophi loqui solent, ad introducendam formam. 1. igitur Lutherum ipsum non permouit alia res ad Schisma suum quam inimicus animus Augustinensium aduersus Dominicanos vt lib. 1. cap. 8 (a) enarratum fuit. Cui inimicitiæ accessit deinde eiusdem Lutheri acerbum odium aduersus omnes illos expressum verbis & factis, qui Dominicanis, etiam ubi iustissime Ecclesiæ Catholicæ causa propugnabatur, accesserunt, vt Papa, Cardinales & Episcopi, Academiæ & Doctores Catholici, (b) imo ipsi libri Iuris Canonici, in quibus exurendis (c palam Anno 1520 mense Decemb. ostendit, quid facturus fuerit de cæteris, si illi in suam potestatem venire potuissent. Huc pertinet odium ab eodem excitatum Anno 1521 Ephorodiæ in Canonicos linguæ suæ flabello, quo vna nocte

z *Arist. in Ethicis.* a *Lib. 4. Crantz. lib. 3. cap. 32. Bauaria Sancta Raderi, &c* b *Luth. in cap. 7. 1 ad Cor.* c *Augustinus in Ps. 57.* a *Vlenb Vit. Luth. cap. 2.* b *Vlenber ibid cap 1. diuersis, & supra hic lib. 1.* c *Vlenb. cap. 15 n. 16.*

nocte 50. Canonicorum ædes à plebe direptæ sunt & 7. funditus exustæ (d) 3. an Ecclesiasticarum personarum, veritatem propugnantium, odio progressus est ad sæculares Principes ac Dominos terrarum Imperatorem, Regem Angliæ, Georgium Ducem Saxoniæ &c. in quos contumeliosa eius scripta typis vulgata hodieque supersunt, vti malevolentiæ ipsius quædam Tropæa constituta in Bibliothecis & publicis Actis. Itaque eodem Anno 1521. in Comitijs imperij profitendo *Cedo nemini; nec Papa nec Concilio nisi per scripturam sacram edoctus acquiesco*, puteum abyssi aperuit miseris mortalibus, quo statim Nobilitas, Franconiæ potissimum, ei spe bonorum Ecclesiasticorum, & reformandi status publici ad suum votum adhæsit, quæ etiam noctu valuis prætorij in comitijs iisdem affixit minacem Schedam, qua 400 equites bellum Moguntino Archiep. iudicebant. Ex quorum numero fuit Vlricus Huttenus vel ab Hutten dictus, qui librum edidit, cui oraculum præfixit tale, vt nisi cæci fuissent Germani, ex ipsa fronte agnoscere potuissent, ex cuius spiritus officina liber ille prodiret, nempe illud psalm. 2 *Dirumpamus vincula eorum* (nempe primo Episcoporum postea cæterorum) *& proyciamus à nobis iugum ipsorum*. Et mirer scripturista non aduertens quid subiungat melior spiritus dicens: *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos, Tunc loquetur*, &c. Ita turpiter se sequentibus sæculis denundatum risui obiecit. Veruntamen ex scriptura à Luthero aperta. 4. Idem Lutherus absente in Hispania Imperatore Carolo V. qui eum proscripserat toto Imperio, per suos emissarios Plavvinterum, Spalatinum &c. Fautores maximos medioximos Imperatoris proscriptionem quodammodo irritam fecit in Norimbergensi Conventu Cæsarei Senatus, qui Anno 1522. & 3. contraria Proscriptioni Sacræ sanciuit; quibus visis Lutherus & proscriptionem Cæsariam & Senatus Cæsarei in absentia eius factam typis vulgauit, & scurriliter vtrosque com[illegible] & illusit. Ita vt apud subditos authoritatem eorum omnem subuertuauerit. nam in exordio [illegible] de potestate sæculari, ait *Germaniæ principes ad infamiam à Deo redactos esse esse hypocritas, qui aiant se Cæsari mandata exequi vt Christianos, & hoc [illegible] rio sed ita fucate vt eorum nequitiam nemo non deprehendat. Olim id genus hominum dictos fuisse Nebulones, nunc vero Christianos & obedientes. Atque hos esse principes quos Cæsar ad Imperij clauum in Germania collocarit. Cum igitur insania morionum istorum ad exterminium fidei Christianæ desæuiat, sibi committendum non fuisse, quin saltem verbo eis resisteret, squamis illis seu bullis, vtpote qui iam Romanū idolum papam ipsum non reformidaret* Deinde pergit, dicere simili tono, & sono: *Christi gregem non egere gladij ciuilis aut Iuris ministerio, vel politico magistratu, neminem in eius populo esse superiorem, prater Christum ipsum & solum quidem: Quicquid litiget in iudicio siue de bonis siue de honore, non esse Christianum, sed sub Christi nomine gentilem vel infidelem.* Denique *Deus*, inquit, *dedit eos* (principes nempe de quibus illi sermo est eo loco) *in sensum reprobum, & ad finem cum illis festinat, sicuti cum Ecclesiasticis illis Magnatibus. Itaque praepostere agunt, vt Dei omniumque hominum odio grauati pereant cum Episcopis cum Sacerdotibus, cum Monachis,* VNVS NEBVLO CVM ALIO *Ab initio mundi rara fuit avis interris princeps prudens, multo rarior probus princeps. Vt plurimum maximi sunt Moriones, vel Nebulones omnium qui sub sole viuunt pessimi. Lictores Dei sunt, & carnifices. Nimirum Deus noster magnus est, Dominus, itaque necesse est vt tales, adeoque nobiles, Illustres & diuites habeat, Estque hoc ipsius beneplacitum vt hos carnifices, Clementissimos Dominos appellemus &c* quæ turpiora eo libro continentur (e) aliaq; infanda. quæ secuta sunt in conciliabulis cogendis & conuitando. Nam eiusmodi concionibus & scriptis, è Lutheri pectore, tanquam scrinio diuini verbi depromptis defixi Germani, Anno 1624. ineunte Norimbergæ absente Cæsare conventum celebrarunt, in quo inter Decretum Cæsaris Pontificisque, ac Luthericolarum sententias media sententia lata est, ad 18 Aprilis, *vt quamprimum in Germaniam liberum & Generale Concilium indicat Cæsar, cuius authoritate controuersiæ religionis sopiantur Et interim Nouus Conventus spiræ celebretur ad* XI *Novemb. ad discernendum quomodo se, e tantisper quisque gerat, dum Concilium celebretur.* Quasi Lutherus & asseclæ eius essent Concilij sententia quieturi, qui iam palam professi erant se nulli concilio credere nisi scripturæ. Cæce tamen hæc acta sunt, sed mox Catholici videntes se deludi eodem Anno 1524. mense Iunio soli Ratisbonæ Conuentum habuere legitimum, de Decreto Cæsaris & proscriptione Lutheri tenendis Hoc audientes Acatholici atque eorum patroni mox mense Iulio Vrbium Imperij conciliabulum Spiram contraxerunt, vbi decretum factum est de Lutheri libris examinandis, & Magi-

Hh   stratum

d Idem cap. 6, n. 2. e Vlenberg. cap. 10. n. 4.

stratum vrbium per probos viros ad id constitutos, debere informari de controversiarum in Religione statu. Cæsar vero auditis Norimbergæ decretis ea protinus abrogauit 15. Iulij Brugis in Hispania datis ad Principes literis, vetuitque Spiræ indictum conuentum celebrari. Hoc tempus fuit in quo Rusticorum seditio per Germaniam spiritu Lutheri concitata exoriens ad 100. fere millia hominum in sequentem annum absumpsit, nuptias celebrante Luthero Monacho cum Moniali. Celebrata sunt post eam Tempestatem Comitia Spiræ Anno 1525 1. Maij, vbi de VVormatiensis Decreti executione litigatum fuit. Rursus Anno 1528 vbi Decretum factum authoritate Ferdinandi Regis, Vicarij Imperatoris, vt Decretum VVormatiense Cæsaris, vbi seruatum esset, porro seruaretur & alia quædam, contra quæ Saxo Elector & Landgrauius Protestati, in Aprili, *Protestantium.* nomini initium dederunt, post quod tempus in Germania magis magisque iudicia & voluntates sunt, divulsæ. *f*) Omitto cætera, vtpote prædictæ radicis germina, & ad annos quibus publica rebellio Principum apparuit pergo. Ea vero ita se habet. Catholici Principes & Episcopi, quibus constitutum erat intra veteris Ecclesiæ cancellos sese continere, quum animaduerterent Lutheranos tam aperte quam clanculum multa contra se indies moliri, ac Treuirensem inprimis Archiepiscopum contra leges & Constitutiones Imperij armis in[...]adiratque oppugnari, adeoque Lutheranismum longè lateque propagari; Imperatori rem omnem scripto exponunt, & non solum Maiestatem ipsius proculcari, verum etiam merum esse ne[...] ecclesiis inualescens, totum tandem Imperium opprimat, demonstrant. Quamuis autem Imperator tum abesset, & bellis in Gallia atque Italia distineretur; statim tamen Legatos in Germaniam misit & scriptis ad plerosque Principes litteris, grauissimè omnes ad pacem est exhortatus. Interim in deterius omnia labebantur, augescente mirum in modum Lutheranismo, & Catholicorum numero decrescente. Tum Lutherani *coire, fœdera inire protestari iurare se pro Euangelio, id est, pro Lutheri opinionibus, mortem oppetituros.* Quin etiam [illegible] fallo quodam indicio & rumore [illegible] quem de fœdere in ipsorum exitium [illegible] nonnulli & vani homines diuulgarant Anno 15[...]. Quo sane commento præcipitanter [illegible] ad idem fœdus pertraxerunt, Argentoratum scilicet, Norimbergam, Constantiam, Vlmam, Magdeburgum, & alias, viginti quatuor numero: quarum exemplum deinde multæ aliæ quoque sequutæ sunt. Sed parum abfuit quin fœdus hoc in ipso sui ortu rescissū fuerit. Quum enim eius causa Norimbergæ conuenissent, vt sicut ante in protestatione, sic iam in religione quoque concordiam aliquam & vnionem inirent, statim ingens inter ipsos dissidium glisce- re cœpit, dum alius hanc, alius illam Confessionem amplecti se dicit, nec vllus dissensionum exitus apparet. Tandem prudentioribus hoc vnum commodissimum remedium visum est, *ne quidquam boni vel mali de Deo assereretur: Christi Corporis in Eucharistia præsentiam qui vellet, crederet, qui non vellet, non crederet. Parum enim interesse credat quis hoc, vel non, modò federi contra Ecclesiam & Imperatorem nomen daret.* Hæc Landgrauij fuit sententia, quam tamen Saxoniæ Dux euertit, effecitque vt Sacramentarij ab eo fœdere tum fuerint exclusi.

II. Ab hac protestatione & confederatione, quæ Spiræ primum nata Anno 1528. deinde Anno 1530. Augustæ per Exhibitionem Confessionis educata, denique Smalcaldiæ honeste vestita fuerat, nomen sortiti sunt Protestantes. In Spirensi quidem conuentu ijdem quinque has litteras V. D. M. I Æ id est *Verbum Domini manet in æternum*, Phrygio opere etiam pedissequorum & Stabulariorum manicis intextas ostentabant. Petierant ijdem a Ferdinando, vt publicas ipsis in templis conciones habere liceret, quod cum obtinere non possent, apertis ædium vbi diuersabantur foribus, magna hominum accurrente multitudine, conciones habebant, quæ magnam partem conuicijs & calumnijs omnium Ecclesiæ Ordinum consumebantur: dum interim etiam sexta & septima ferijs vetua stridente, & grauium lurconibus carnium nidorem culina spirant. Hoc ipso tempore Lutherus librum suum de Hierosolymitanæ vrbis excidio emisit.

Post multos passim habitos conuentus, protestantes vt Imperatori, quem iratum sibi non ignorabant, fucum facerent: (g) *magnificam ad eum decernunt legationem, & verbis humilitatis & obsequij plenis petunt, vt quod ad religionem attinet, res integrà relinqueretur, & vsque ad generale in Germania futurum Concilium conscientiæ libertas sibi permitteretur.*

Hanc

f *Vlenberg fuse prædicta in Vita Lutheri recenset ex AA* g *Natalis Comes lib.* 2.

Hanc rem ad salutem animæ spectare: cuius rationem soli Deo qui eam creauit, omnes & singuli reddituri sint. Horum Legatorum vnus Michael Cadenus ad faciem eunti Cæsari libellum porrexerat, eleganter adornatum, quo summa doctrinæ Protestantium continebatur. (h) At Cæsar 12. Septemb. Placentiæ auditis post deliberationem multam 13. Octobris respondit, *vt qui n[o]sset m[o]ram hanc & dilationem eo tantum spectare, vt parte illi interea suas magis magisque confirmarent, omninoque voluit vt factum VVormatiæ superioribus annis decretum, seruaretur; eum vero qui librum illum attulerat, captiuum iussit detinere;* sed is clam conscenso equo euasit. Hanc repulsam passi Protestantes, alium rursus Conuentum indicunt, Smalcaldiæ ad finem Nouembris, Anno 1528. futurum ac mox Anno sequenti sub initium Ianuarij alium, (i) & de Lutheri caussa ac religione defendenda, ac modis belli gerendi deliberant, nec cessabat eos hortari Lutherus, *vt in commune fœdus coirent, & quæ bello gerendo necessaria præpararent:* cuius Consilium non Principes modo, sed complures etiam Imperij vrbes amplexæ sunt, Argentinensium exemplo, qui contra expressas Imperij leges, cum Tigurinis, Bernatibus & Basileensibus fœdus contraxerunt. Vidisses tum Vulcanias officinas passim armis fabricandis calere, molettrinas conficiendo puluere feruere, ex armamentarijs machinas ad vsum instrui, omnia denique ad Lutheri votum ferri, qui iamdiu nihil magis quam insignem aliquam stragem optarat.

III. Imperator sperans omnes hos motus præsentia sua se discussurum, indictis Augustam comitijs in Annum 1530. ad 8. Aprilis Bononia, vbi a M. Clemente VII. V. Cal. mart. coronatus est, serius in Germaniam proficiscitur, (quo etiam nonnulli Protestantes Principes, hoc enim nomen sibi iam sumserant venerunt.) Saxoniæ Elector quamprimum domi de Cæsaris instituto cognouit, Torgam euocauit Lutherum, Melanchthonem, Pomeranum & Iustum Ionam admonuit, quid fieri vellet, (k) communi opera & studio centunculum consuerunt, & non multo post Saxo Torga, Coburgum & porro Augustam proficiscitur, cum Ioanne Friderico filio. Venerunt etiam eò Ernestus & Franciscus Duces Lunæburgici, & VVolfgangus Princeps Anhaldinus. Saxonem aliquo vsque comitatus fuerat Lutherus: & ille quidem apud Cæsarem & Ferdinandum egerat, vt in vrbe aliqua Imperiali Luthero interim commorandi fieret facultas; verum nihil impetrare potuit, quod Cæsar, hoc ad existimationem suam pertinere arbitratus, proscriptionis contra eundem sententiam reuocare nollet. Nihilominus interim in Saxonis ditione Coburgi (l) (nescire se simulans quod omnes sciebant) commorari eum patiebatur. In quo quam perniciose erratum fuerit res ipsa docuit. Sed & quæ tua hæc fuit timiditas, ó Luthere, qui quum Apostolum & os Dei te iactares, in publico tamen apparere, atque elata fronte, etiam cum vitæ periculo, vt veri illi Apostoli, religionis tuæ veritatem defendere non es ausus? (m) Huic ergo timido Prophetæ Coburgi tuto subsistenti, Saxo Melanchthonem & alios quosdam vilioris monetæ Theologos succenturiauit: qui vnà cum reliquis omnibus qui ad Conuentum illum venerant eiusdem religionis Theologis communicata sententia, Confessionis quandam formulam adornarunt Torgæ. Licet vero Saxo ad Lutherum omnia referret, vt is suo suffragio singula vel approbaret vel improbaret, (n) bonus tamen ille homo decretum suum interponere noluit, sed ad Saxonem 15. Maij, in hanc rescripsit sententiam: (o) *Legisse se Confessionem sed ad eam adiungere aut quidquam adimere non posse. Sed & corrigere eam non facile sibi futurum, vt qui tanta lenitate tractare ista nequaquam posset.* Articulo tamen decimo hæc verba ob Sacramentarios adiecit *Damnamus secus sentientes.* Multis vndique ad comitia confluentibus, vrbs intra paucos dies plena fuit concionatorum omnis generis, Lutheranorum, Zuinglianorum, Carolstadianorum &c. ad quorum, *veluti Nouorum Christianorum*, sermones audiendos, vti fieri solet in nouarum rerum occursu, magna accurrebat hominum frequentia, quum interim circa eos, qui veterem religionem docebant solitudo fere esset. Verum post Imperatoris aduentum edictum fuit vt vtriusque partis concionatores desisterent, donec de religione decidatur.

IV. Initio horum comitiorum accidit quiddam notatu dignum. Imperator sacrum aditurus Saxonem adesse iusserat, ac sibi præferre gladium

Hh 1 (quod

h *Vlenberg. in Vita Lutheri cap. 20. num 5.* i *Vlenbergius Vit. Luth. cap. 20. n 5* k *Vlenberg. ibid. cap. 21.* l *Vlenberg. ibid.* m *Vid. Confess. Suep. fij, Anno 1555.* n *Vlenberg. Vita Luth. cap. 21 num. 1* o *Hist. de Cœn. fol. 137. & Vlenberg. Vit. Luth. cap. 21. num. 1.*

quod Saxonicæ domus in eiusmodi pompis est officium. Ille re deliberata, quum theologi dicerent *licere adesse, quod ad eum non ut officium esset evocatus, non ad Missam velut ad cultum divinum, accessit.* Quod Sleidanus ridicule insigni cuidam Saxonis pietati tribuit. Dignum profecto talibus auctoribus consilium! Quasi vero ante Baal (sic enim Missæ sacrificium appellare non dubitant) genua quis flectere possit, nec tamen idolatriæ participem se facere. Atqui scitum hoc est sive decretum omnium recte sentientium Theologorum, eum qui voluntarie Missæ assistat, Missam interim pro idololatria habeat, externam saltim idololatriam committere. Ea propter peccat etiam, non in eo quod Missæ assistit (quæ bona & sancta est actio) sed quod contra conscientiam facit id, quod Deo displicere credit: quum certum sit, quidquid contra conscientiam quis facit, peccatum esse, quamvis per se peccatum non sit. Sed cæci tunc cæcos ductabant.

V. Cœptis comitiis (quibus etiam Pontificis Legatus, & complures Catholici Principes ac status intersuerunt) primo ingentia illa pericula & necessitates, quæ toti Christianæ Reipublicæ, Germaniæ præsertim imminebant; deinde religionis negotium fuit propositum. Protestantes audiri se postulabant; sed Imperator iussit, *ut sententiam suam, scripto comprehensam proponerent.* Quod quidem illi, licet inviti quodammodo fecerunt, ac Confessionem fidei dei suæ Cæsari exhibuerunt: quæ deinde a loco ubi fuit exhibita, *Augustana Confessio* semper fuit appellata: de qua plura libro secundo ubi de Philippo Melanchthone nobis sermo fuit, dicta sunt. Hic enim sua manu scriptam eam Imperatori exhibuit, *per omnia sacra adeoque spem æternæ vitæ quam haberet, deierans, eam Catholicæ Ecclesiæ fidei esse conformem.* (p) Erat vero illa à Luthero his verbis subsignata: *Damnamus secus docentes:* quod Schlusselburgius in odium Zuinglianorum ab eo additum fuisse asserit. Melanchthon certe, quum illa post mortem Lutheri recuderetur, verba illa omisit: credo, quo Lutheri testimonio atque auctoritate se non indigere iudicaret, vel quod Zuinglianis iam esset amicior. Mirum vero est quod Lutherani non primigeniam hanc veluti, sed alias post hanc cusas ac recusas Confessiones, Evangelio quodam Luthero hauserant, multis in locis contrarias, tam facile sint amplexi. Jam ille librum suum, scilicet posthabitum illud cum diabolo colloquium *de Missa abolenda* in publicum emiserat: & tamen Protestantes nostri Confessionistæ in articulo quodam eiusdem Confessionis protestantur, *Iniuriam sibi fieri in eo, quod in Ecclesiis suis Missam dicantur abolevisse, quæ adhuc in eis quotidie magna veneratione, omnibus antiquis adhibitis ceremoniis celebretur, nisi quod Latinis precationibus quædam vulgari lingua conceptæ intermiscentur.* Idem in Saxonicarum ecclesiarum Confessione, anno MDLIII. ut in Tridentino exhiberetur Concilio scripta, habetur. Et Melanchthon in Apologia (q) quam pro Augustana scripsit Cõfessione, aperte testatur, *Missam non modo à se ac suis non aboleri, sed religiose etiam defendi, ut quæ singulis Dominicis aliisque festis diebus celebretur in quibus etiam Sacramentum Eucharistiæ communicare volentibus exhibeatur. Tum usitatas ceremonias, lectionum & precationum ordinem, vestes sacras, & quidquid eius sit generis, apud se adhuc in usu esse* verum hæc alio sensu, quam verba ferunt illi adherebant. Hinc Germani Confessionem hanc sua lingua probro iusto Bundschuch, id est, *calceum omnibus pedibus aptum* (qualis olim Theramenis fuit cothurnus) nominant: ut qua omnes pro suo arbitratu & alio atque alio sensu ac modo, utrumque placet utuntur. Hinc illæ Saxoniæ Electoris Augusti, Wolfgangi Anhaldini Principis, Ducum Luneburgicorum Henrici & Gulielmi protestationes, quæ eiusdem Confessionis Apologiæ insertæ leguntur. Porro in hoc conventu Argentinenses etiam, Constantienses, Memingani & Lindavii doctrinæ suæ confessionem per Gasparum Hedionem, & ipsi scriptam Cæsari tradiderunt: sed ea plerisque parvi momenti visa est, & neglecta.

VI. Magna spes tenuerat Zuinglianos, impetraturos sese in hoc conventu; ut à Lutheranis in societatem & commune fœdus reciperentur, quod putarent Melanchthonem & Brentium minus hac in re quam Lutherum difficiles futuros: (r) quorũ tamen uterque scriptis XI. Iunii Anno MDXXX. ad Landgravium litteris (quæ etiamnum exstant) spem omnem tantopere desideratæ Fraternitatis præciderunt. hi enim *post dogmatum, quæ illi docerent confutationem, Landgravium vehementer se occupantem in connectendis duabus contradictoriè dissidentibus hæresibus, vehementer orant ne ab eis seduci se patiatur.*

p *Lib. 2. art. 2 pag. 114.* q *Fol. 550.* r *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 23.*

itatur. Eos qui Augustæ sint, nempe Zuinglianos, aperte iactare, vires, argentum, & exterorum auxilia se in promptu habere, seque Episcopatus pro lubitu suo distributuros. Addunt: *satis se mirari non posse, quomodo illis qui Christianam charitatem tantopere iactant, minas eiusmodi iacere, & ad Christianam perturbandam rempubl. cam consilia & conatus suos . . . irigere ausint. Tam mala principia non posse nisi in pessimo exitu terminari. Diabolum horum . . . Ecclesia tragœdiam machinari.* Sic Melanchthon . . . tum, sic Brentius a . . . iolabatur in quorum utroque plus quam in Luthero semper fuit moderationis, sed tamen hæresi semper inquinatæ, & contra Ecclesiam cuniculos fodientis.

Landgravius econtra in responsione sua (quam totam huc lubenter apposuissem, nisi lectori prolixitate fastidium parituram existimassem) *de Lutheranis vehementer queritur, qui Sacramentarios tam rigide atque acerbe tractent: simulque intercedit, ut liberam illis fidei sua, qua cogi nec possit nec debeat, confessionem relinquant, interim vero pro fratribus eos recipiant. Sed nec precibus, nec omnibus alijs, quas adhibuerat, Landgravius . . . ac in re artibus quidquam potuit impetrare* (s) Quin Melanchthon ipse aperte protestatus est, *Catholicorum se potius quam Sacramentariorum partibus accessurum.* Idem ad Ægidium Imperatoris concionatorem scribens, Deum de . . . statur, *se nullam aliam ob causam cum Catholicis reconciliari cupivisse, quam quod vereretur ne alij Sacramentarijs sese coniungerent. Quod si evenerit, de religione actum esse.* Non tamen interim cessabat Zuinglius, sed & ipse fidei suæ confessionem ad Principum conventum misit, non minus liberum sibi quam Melanchthoni aut cuivis alij aditum debere aiens, ea re comperta, Melanchthon ad Lutherum (ut minutas quasdam circumstantias ab alijs omissas notem) in hanc sententiam scripsit: *Zuinglius Confessionem suam impressam huc misit. Uno verbo dico, hominem phreneticum esse. De peccato originis & Sacramentariorum usu antiquos errores renovat; de ceremonijs Ecclesiasticis Helvetico (id est barbaro) more loquitur, quas plane vult abolitas. Opinionem suam de Cœna Domini strenue defendit: Episcopos vero omnes exterminare cupit. Mittam tibi exemplum: quod enim habui, in magnatum iam manibus versatur.* Bucerus tunc intermedium se gerens, iam hos, iam illos Principes alloquebatur, *conquerens simultatem illam inter Lutheranos & Zuinglianos, quæ tamen mera sit logomachia omnia posse . . . da . . . tum iri.* (t) At Pomeranus Saxoniæ Ducis Cancellarius ei demonstrabat, *tam longe Lutheri sententiam à Zuinglij opinione distare quam cœlum à terra.*

Hac de caussa Bucerus, qui Zuinglij opinionem hactenus propugnarat, paullulum de pertinacia remisit, scripta ad Lutherum epistola, ad quam veluti hominis contemptibilis Lutherus ne verbo respondit. Itaque ipse mer assumpta humilis personæ larva Coburgū profectus, vti vespertilio est tractatus contemptim, veruntamen à Luthero non desperans de pace reuersus est ad Zuinglium (u) quæ omnia Apologiæ Augustanæ Confessionis inserta sunt. Porro omnes istæ Augustam apportatæ Cōfessiones duobus eruditissimis Theologis, Eccio & Fabro examinandæ datæ sunt, qui præcipuos earum articulos, de Iustificatione, de Satisfactione, de Intercessione Sanctorum &c solide refutarunt, vti extant in Archiuo Electoris Moguntini manuscripta. Quantum enim ad Corporis Christi in Eucharistia præsentiam attinet, Lutherani sententiam suam his verbis erant complexi: *De Cœna Domini docent, quod Corpus & Sanguis Christi vere adsint, & distribuantur vescentibus in Cœna Domini: & improbant secus docentes.* (x) Sic vt Melanchthoniana hæc Confessio, quæ Augustana postea dicta est, Helueticam, & vicissim hæc illam; Catholici vero tam hanc quam illiam erroris & hæreseos damnent. Quod de Augustana Confessione Ioannis Casimiri Palatini theologi iudicium fecerint, apparet ex libro ab ipsis edito. Quid vero Geneuenses de eadem senserint, ex his manifestum est quæ publice scribere ausi sunt, nimirum *Eam initio non ex omnium Germaniæ Principum consensu fuisse conscriptam; sed à septem tantum Principibus & duabus ciuitatibus subsignatam. Ac propterea nequaquam pro regula & norma fidei Ecclesijs obtrudendam, sed potius vniuersalis Ecclesia iudicio subijciendam, & ex diuini verbi præscripto examinandam esse ac iudicandam.* Sed ô suaues homines! Vbi ista est vestra vniuersalis Ecclesia? In quo Mundi angulo supremus ille omnium inter cœlum & infernum controuersiarum Iudex latet? præsertim cum vera Christi Ecclesia euanuerit ex oculis vt Gyges ille annulo suæ inuisibilitatis, Caluinus tamen in epistolis ad VVestphalum & Ioannem Las-

s *Vid. Responsum fol.* 145. *De Cœn. Aug. t supra libro* 2 *cap.* 11. u *ibid.* x *Vid. Dan. Hofman. in quæst. & responsi fol* 8 *cap.* 4. *adv. Com. Berg. Ulenberg. Vita Luth. cap.* 23.

fregit sacrilege, prætextu matrimonij, & illo nondum saturatus, etiam ipsam matrimonij legem proculcare, & latissimam impudicitiæ fenestram aperire ausus fuit, facere non possum quin præclara aliquot eiusdem in eandem sententiam dicta subiungam; ac præcipue illud quod ait in sermone quodam anno M D XX I. habito, qui VI. Tomo Operum ipsius VVitebergæ Anno M D LIII. excusorum insertus legitur (r) ne quis suppositicium hunc fetum existimet. *Si femina*, inquit sanctus hic castitatis auctor, *marito impotenti nupserit, nequit tamen cum alio aperte matrimonium contrahere, aut quid honestati contrarium admittere* velit quandoquidem in eiusmodi causis Pontifex plures testes atque alia multa requirit: *et ego auctor sum ut marito suo ita alloquatur: Vides, mi marite, te mihi debitum reddere non posse, teque et iam tam ætati quam corpori meo illusisse, aliisque non in honoris iactum, verum etiam animæ meæ discrimen me coniecisse. Quia ergo vides haud ob causam matrimonium inter nos constare non posse, permitte mihi ut fratri tuo aut uni ex proximis agnatis nubere in occulto. Sic enim & tu tam mariti nomen obtinebis, quam ne bona mea alio aut in extraneorum hæredum manus deuoluantur. Quemadmodum ergo a te sic ita decepta sum, sic permitte mihi ut hac in re consulam te, & volentem fallam. Atque hic ego dico, maritum consentire debere, ac procurare, ut uxor matrimonij fructu non careat, & ex ipsius genere liberos acquirat. Quod si ille facere hoc recusat, uxori suadeo ut ab illo in aliam regionem fugiat, ibique alij nubat.* Quin vlterius homo impudentissimus progreditur, nec iam excusationem, sed laudem etiam tam turpi diuortio quærit, inquiens: *Olim Consilium tantum dederam, quoniam tum adhuc essem timidiusculus, at iam longe aliter sentio, ac talem maritum qui uxorem, aut uxorem quæ maritum (licet hoc rarius euenire soleat) hoc modo deceperit, durius tractari volo. Neque enim parum est in re tanti momenti & quæ non corpus tantum & fortunas sed animæ etiam salutem concernit, per fraudem aliquem circumuenire, & quæ ab illo exigenda compensatio est.* Quod quid aliud est, quam dicere: Talis femina aut maritus egregie itidem scortari debet?

O diuinam Noui Euangelistæ, non carne modo & sanguine constantis, verum etiam in libidinis cœno ad aures vsque demersi sententiam! Quod si hanc legem recipiamus, Deum immortalem, quam multa adulteria quam multa diuortia, & falsæ accusationes noua ambientium nuptias veluti momento exundabunt? Quæ inter viros & vxores querelæ non nascentur? Doctrinæ huius incommoda demonstrantibus, ac remedium ea præcidendi rogantibus, bonus ille Apostolus respondisse dicitur: (s) *Quid faciam? Perpetrato adulterio, uter coniugum innocens fuerit, matrimonium rursus ineundi potestatem habet. At si me roges ubi altera illa pars quæ in culpa est, manebit, si forte continere se nequeat: Respondeo, eum qui culpam commiserit, à magistratu morte afficiendum, aut etiam in aliam regionem abeundum, ac si donum continentiæ non habeat, aliam uxorem ducendam. Si quis dicat: sic tam viris quam feminis in longinquas regiones emigrandi, & ut alibi contrahere liceat dissoluendi matrimonium fenestram aperire: respondeo: Quidnam ego hac in re possim statuere? Ex duobus malis minus eligendum est & ne in longinquis locis scortentur, matrimonij potius contrahendi ipsis permittenda est potestas.* Sed non ob commissum tantum durante matrimonio adulterium, verum *etiam ob ante commissam, (t) non tamen contracto coniugio scortationem, ob fugam aut longam separationem alterius coniugum, ob mariti asperitatem, uxorum pertinaciam, hæresim, debiti maritalis recusationem, morbum denique contagiosum, Nouus hic Apostolus suis diuortij potestatem facit,* non minus quam ob easdem caussas seruos & ancillas dimittere, nouosque conducere solemus. (u)

Testatur Reicius, quum iussu Poloniæ Regis ad Papam Sixtum V. Romam proficisceretur, se Augustæ Vindelicorum, qua iter faciebat, Lutheranum vidisse Prædicantem, qui alterius Prædicantis, Francofurti cum adhuc viuentis, acconsentientis, vxorem in matrimonium duxerit. Idem ille Prædicans, ad religionem Catholicam postea conuersus, ait, collegas vxorum permutationem suorum voluisse instituere: quodque genus mercandi inter id hominum genus sæpe ipse viderit. Ecce tibi Libertatis edictum! ecce castitatis votis, quæ tam multi ac sancti homines fecerunt, non medium ostensum digitum tantum, verum etiam nigrum theta appositum, ab eo qui illud frequentissime in ore habebat. *Impossibilem esse continentiam. Vota vero illa Virginitatis diabolo, & contra morum ac vitæ honestatem fieri,* Melanchthon in Apologia Augustanæ Confessionis auctor est. At non mediocre est id quod Zacharias Papa octingentis ante Lutherum

r *Tom 1 Ger. fol. 121. Refert. Cochlæus de causis matrimonij.* s *Serm. de matrim. fol. 121.* t *In cap. 7. Epist. ad Corinthios imp. eff. anno 1523. & compendio eius modi plurima loca e Lutheri operibus collecta Vide in Conradi Andreæ Luthero Casto mundaq. pag. 231. &c.*

therum annis a l Bonifacium Germaniæ Apostolum scriptetat *Sacerdotes, postquam Sacros ordi es acceperint, ab vxorum cosuetudine abstinere, & vita socius abdicare debere*. Quod accipiendum est de maritis, qui in nouellas adhuc Ecclesia diuinis seruitijs sese mancipabant. Sed quam apta sit qua hic simi litudine Lutherus hanc impossibilitatem probet atque ostendat, audire operæ precium mihi videtur.

VI. *Quemadmodum*, ait, *mater puero signum manu dat, vt ad se veniat, aut etiam voce eundem adjc vocat, quamuis certa sit eum ire non posse: sic Deus quedam nobis praecepit, quamuis certo sciat nos facere ea non posse*. Sed quæso te, qui sic loqueris, annon Deo illudit, vel potius illud dicit, Deum nobis illudere? dum scilicet facere nos ea vult quæ plane sunt impossibilia *Deus*, inquit S. Augustinus, (u) *nihil præcipit quod factu sit impossibile: sed præcipiens admonet te vt facias quod potes, ac cupias etiam, quod non potes*. Sic quamuis votum castitatis, omnium maximum & nobilissimum, valde sit difficile, vtpote quod a fortioribus hostibus tam sæpe oppugnatur, impossibile tamen non est. Notum est illud ex ipsis Gentilibus *Difficilia quæ pulcra*.

Et illud —— serpens sitis, ardor arena,
Dulcia virtuti gaudes patientia duris.
Quin mihi nec placeat virtus, nisi parta labore.

Et ex sacris literis tantopere iactatis apud Euangelicos quid non legimus & audimus fortius?

At quanto plus in tam arduo opere est laboris ac difficultatis, tanto maiorem etiam laudem & gratiam apud Deum meretur. Nondum vitijs totus ita occupatus est mundus, vt non quotidie in sanctis quibusdam hominibus admirabiles diuinæ gratiæ radios e lucere videamus, quibus illustrati, a sordibus turpium voluptatum sordibus mundos sese conseruant. & terrenis his rebus plane se subducunt, nihil obstante commenticia illa Lutheri impossibilitate. Apostolus enim aduersus carnales, (x) *Fructus Spiritus est caritas &c. modestia, continentia, castitas*. Et Razias ille Machabaicus (y) *multo tempore in continentiæ proposito tenuit in Iudaismo*, &c. Et si enim spiritus præcepta atque exercitia cui carnis semper relectantur, prima facie grauia admodum & intolerabilia videntur, non plus tamen habent oneris, quam quale in nauigatione contra ventos ac fluctus huius Mundi opus est. et enim minus aliquid tam nobis necessarium est, quam nauis necessaria est laborantia, vt tanto contra aduersam tempestatem tutiores in hoc mundi pelago inter medios tentationum fluctus enauigemus.

His qui cum Luthero per diuina præcepta ambulant, bus viam spinis ac vepribus obsitam constratam muricibus, & præcipitijs vndique obsessam imaginantur, bene & apposite respondit S. Ambrosius, inquiens: *Si qui periculis absterreri se sinunt, et ab omni quoque labore cessandum esse, ne opprimatur; ab omni pugna desistendum, ne vincatur: ei qui concupiscentiam metuat, oculos claudendos: qui ambulare formidet, considendum*. Et D. Gregorius: *In flagellorum*, inquit, *ictibus, & in vitiorum pugnis non solum nos infirmitatem nostram, sed etiam in virtutibus progressum cognoscere*. Nemo enim virium suarum in pace facit periculum. Nemo scire potest quantum profecerit, nisi in rebus dubijs & aduersis. *Omnia in eo possum*, inquit S. Apostolus, *qui me confortat*. Velle hic, posse est. *Quæ à necessitate ceperunt*, vt recte ait Seneca, *faciliter exeunt*. Et sicut homines vino deditis quanto plus eius inuergunt, tanto calorem corporis magis incendunt, nec prius cessant quam ab ebrietatem peruenerint: sic casta & sancta anima, vbi semel futuræ vitæ cogitationibus & curis occupata fuerit, cœlestia illa bona sitire ac desiderare numquam cessat, & impletur quidem illa nunquam tamen satiatur. Immo quanto vberior rerum spiritualium fuerit cibus, tanto magis earundem crescit fames. *Nullum est in Mundo bonum, nulla omnino virtus tam heroica & iucunda, quam non vel ab ipsa natura insitam habeamus, vel consuetudine, vel necessitate acquirire possimus*, vt Tertullianus docet. Hæc vero necessitas ita comparata est, vt etiam voluntaria esse queat. Et quamuis in duabus his vocibus oppositio quædam seu contrarietas esse videatur: hanc tamen voluntariam necessitatem Cassianus vnus ex illis eremi cultoribus vtilibus quibusdam regulis explicat, quum ait. *Nihil omnium rerum tam durum esse atque asperum, quod non anima in Deum abrepta molle fiat ac leue*. Omnis illa asperitas is qui eiusmodi eleuationes, omnem fere sensum corpori auferentes, sentiunt, in summam dulcedinem commutatur. Tanta enim est ecstasis, corporis functiones ac sensus ita interficit, vt omnibus alijs rebus exclusis omnes cogitationes ac sensus in vnum Deum ferantur, atque in eo tota quanti quanti sunt, occupentur.

Fallax igo est Lutheri Theologia, & illis Alcæi apud Plutarchum potius, quam Christianæ Fidei dogma-

u *Lib. de natu & gratia*. x *Gal. 5. 23*. y *2. Machab. 14. 38*.

dogmatibus conformis. Etenim, vt bene paganus quidam dixit, (z) *neque ad virtutem neque ad vitium necessitate trahimur, sed voluntate inducimur.* Hoc vero animi pusilli est vitium, vt etiam non tentata formidet. Votum seruare Luthero fuit impossibile, at idem non modo tantæ Religiosorum atque eremita.um, solo pane & aqua vitam sustentantium multitudini, sed & Venetiarum Duci, (cuius mentionem facit Volaterranus) (a Boleslao Regi Poloniæ, Henrico Imperatori & Kunigundi ipsius vxori, non possibile modo, sed facile etiam fuit. Felix hoc par iam nuptijs copulatum, prima nocte vnanimi consensu perpetuam castitatem Deo vouerat, quam etiam ad finem vsque vitæ illibatam seruauit. Et hoc quidem votum in regali lecto factum, omnes illorum temporum scriptores laudant atque admirantur: quamuis id Luthero omnis continentiæ hosti nequaquam placeat, vt qui in Epithalamio suo scriptum reliquit, *eos qui castitatem Deo voueant, Moloch idolo sacrificare* (b) At longe aliter S. Augustinus inquiens, (c) *eum qui voluntatem faciendi votum dederit perficiendi quoque facultatem largiturum.* Et S. Bernardus, *Velle modo nos, iubet, ac posse statim præsto fore*

Sed quorsum me impudicus ille Monachi & Monialis concubitus abripuit? Ad propositum ergo redeo monstraturus deinceps, quomodo Lutherus post horrendam rusticorum, quibus ille antea classicum ad seditionem contra Principes & magistratus cecinerat, stragem, postea ipsos quoque Principes contra Imperatorem, supremum ipsorum magistratum, armarit. Licet vero tanti belli appararus, & quæ inde enatæ sunt infinitæ miseriæ & calamitates, vix multis voluminibus comprehendi possint; ego tamen summam istorum omnium paucis capitibus includam, hoc ordine, vt si non temporis vbique, rerum tamen ipsarum seriem ac connexionem sequar. in quo sane nihil aut parum interesse puto. Vt tamen etiam curiosis aliquo modo satisfaciam, res maxime memorabiles, vi & annorum tempus, breuiter adscribam, vt plena horum omnium cognitio ex Historiarum & Annalium libris, vbi prolixè illa descripta exstant, ad nostrum vero Hæreseon nostri sæculi historiam modo persequendum institutum, non valde faciunt, repeti possit.

DE FEDERE PROTESTANtium, & Augustana Confessione Carolo V. Imperatori exhibita.

Capvt VII.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherani conspirare incipiunt.*
II. *Vnde protestantium nomen ortum.*
III. *Imperator Augusta comitia celebrat: eò inuitatus Lutherus ire recusat*
IV. *Saxoniæ Dux Missa interest.*
V. *Protestantium Confessio Imperatori exhibita.*
VI. *Zuingliani Lutheranorum societatem seu fraternitatem ambiunt.*
VII. *E Catholicis & Lutheranis quidam ad Colloquium deputantur.*
VIII. *Lutherus durantibus Augustanis comitijs, suis rebus prospicit.*

I. VT Lector limpidius peruideat Rebellionum in Germanica authorem esse Lutherum eiusque doctrinam breuiter repeto ex ipsis Lutheri Actis quæ *Protestantium nomen vel Natalem* præcesserunt, tanquam dispositiones quædam, vti Philosophi loqui solent, ad introducendam formam. Igitur Lutherum ipsum non permouit alia res ad Schisma suum quam inimicus animus Augustinensium aduersus Dominicanos vt lib 1. cap 8 (a) enarratum fuit. Cui inimicitiæ accessit deinde eiusdem Lutheri acerbum odium aduersus omnes illos expressum verbis & factis, qui Dominicanis, etiam ubi iustissime Ecclesiæ Catholicæ causa propugnabatur, accesserunt, vt Papa, Cardinales & Episcopi, Academiæ & Doctores Catholici, (b) imo ipsi libri Iuris Canonici, in quibus exurendis (c) palam Anno 1520 mense Decembri ostendit, quid facturus fuerit de cæteris, si illi in suam potestatem venire potuissent. Huc pertinet odium ab eodem excitatum Anno 1521 Ephorodiæ in Canonicos linguæ suæ flabello, quo vna nocte

z *Arist in Ethicis.* a *Lib 4 Crantz. lib 3. cap.32. Bauaria Sancta Raderi. &c* b *Luth in cap. 7.1 ad Cor.* c *Augustinus in Ps.57.* a *Vlenb Vit. Luth. cap.2.* b *Vlenber ibid cap 1. diuersis, & supra hoc lib.1.* c *Vlenb. cap.15 n.16.*

nocte 50. Canonicorum ædes à plebe direptæ sunt & 7. funditus exustæ (d) 3. ad Ecclesiasticarum personarum, veritatem propugnantium, odio progressus est ad sæculares Principes ac Dominos terrarum Imperatorem, Regem Angliæ, Georgium Ducem Saxoniæ &c. in quos centum elosa eius scripta typis vulgata hodieque supersunt, vti malevolentiæ ipsius quædam Tropæa constituta in Bibliothecis & publicis Actis. Itaque eodem Anno 1521. in Comitijs imperij profitendo *Cedo nemini, nec Papæ nec Concilio nisi per scripturam sacram edoctus acquiesco*, puteum abyssi aperuit miseris mortalibus, quo statim Nobilitas, Franconiæ potissimum, et spe bonorum Ecclesiasticorum, & reformandi status publici ad suum votum adhæsit, quæ etiam noctu valuis prætorij in comitijs ijsdem affixit minacem Schedam, qua 400 equites bellum Moguntino Archiepiscopo indicebant. Ex quorum numero fuit Vlricus Huttenus vel ab Hutten dictus, qui librum edidit, cui oraculum præfixit tale, vt nisi cæci fuissent Germani, ex ipsa fronte agnoscere potuissent, ex cuius spiritus officina liber ille prodiret: nempe illud psalm. 2 *Dirumpamus vincula eorum* (nempe primo Episcoporum, postea cæterorum) *& proyciamus à nobis iugum ipsorum.* Et miser scripturista non aduertens quid subiungat melior spiritus dicens: *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos, Tunc loquetur,* &c. Ita turpiter se sequentibus sæculis denudatum risui obiecit. Verumtamen ex scriptura à Luthero aperta. 4. Idem Lutherus absente in Hispania Imperatore Carolo V. qui eum proscripserat toto Imperio, per suos emissarios Plawinterum, Spalatinum &c. Fautores maximos medioximos Imperatoris proscriptionem quodammodo irritam fecit in Norimbergensi Conventu Cæsarei Senatus, qui Anno 1522. & 3 contraria Proscriptioni Sacræ sanciuit; quibus visis Lutherus & proscriptionem Cæsariam & Senatus Cæsarei in absentia eius facta typis vulgauit, & scurriliter vtrosque commisit & illusit. Ita vt apud subditos authoritatem eorum omnem subneruauerit. nam in exordio scripti sui de potestate sæculari, ait *Germaniæ principes ad insaniam à Deo redactos esse esse hypocritas, qui aiant se Cæsaris mandata exequi vt Christianos, & hoc non agant serio sed ita furate vt eorum nequitiam nemo non deprehendat. Olim id genus hominum dictos fuisse Nebulones, nunc vero Christianos & obedientes. Atque hos esse principes quos Cæsar ad Imperij clauum in Germania collocaris. Cum igitur insania morionum istorum ad exterminium fidei Christianæ desæuiat, sibi committendum non fuisse, quin saltem verbo eis resisteret, squamis illis seu bullis, vtpote qui iam Rom. anũ idolum papam ipsum non reformidaret* Deinde pergit, dicere simili tono & sono: *Christi gregem non egere gladij ciuilis aut Iuris ministerio, vel politico magistratu, neminem in eius populo esse superiorem, præter Christum ipsum & solum quidem: Quisquis litiget in iudicio siue de bonis siue de honore, non esse Christianum, sed sub Christi nomine gentilem vel infidelem.* Denique *Deus,* inquit, *dedit eos* (principes nempe de quibus illi sermo est eo loco) *in sensum reprobum, & ad finem cum illis festinat, sicuti cum Ecclesiasticis illis Magnatibus. Itaque præpostere agunt, vt Dei omniumque hominum odio grauati pereant cum Episcopis cum Sacerdotibus, cum Monachis,* VNVS NEBVLO CVM ALIO *Ab initio mundi rara fuit avis in terris princeps prudens, multo rarior probus princeps. Vt plurimum maximi sunt Moriones, vel Nebulones omnium qui sub sole viuunt pessimi. Lictores Dei sunt, & carnifices Nimirum Deus noster magnus est, Dominus, itaque necesse est vt tales, adeoque nobiles, Illustres & diuites habeat. Estque hoc ipsius beneplacitum vt hos carnifices, Clementissimos Dominos appellemus &c* quæ turpiora eo libro continentur (e) aliaq; infanda. quæ secuta sunt in conciliabulis cogendis & coniurando. Nam eiusmodi concionibus & scriptis, è *Lutheri* pectore, tanquam scrinio diuini verbi depromptis defixi Germani, Anno 1624. ineunte Norimbergæ absente Cæsare conventum celebrarunt, in quo inter Decretum Cæsaris Pontificisque, ac Luthericolarum sententias media sententia lata est, ad 18 Aprilis, *vt quamprimum in Germaniam liberum & Generale Concilium indicat Cæsar. cuius authoritate controversiæ religionis sopiantur Et interim Nouus Conventus Spiræ celebretur* ad XI *Novemb. ad discernendum quomodo se tantisper quisque gerat, dum Concilium celebretur.* Quasi Lutherus & asseclæ eius essent Concilij sententia quieturi, qui iam palam professi erant se nulli concilio credere nisi scripturæ. Cæce tamen hæc acta sunt, sed mox Catholici videntes se deludi eodem Anno 1524. mense Iunio soli Ratisbonæ Conuentum habuere legitimum, de Decreto Cæsaris & proscriptione *Lutheri* retinendis Hoc audientes Acatholici atque eorum patroni mox mense Iulio Vrbium Imperij conciliabulum Spiram contraxerunt, vbi decretum factum est de Lutheri libris examinandis, & Magi-

d *Idem cap. 6, n. 2.* e *Vlenberg. cap. 10. n. 4.*

stratum vrbium per probos viros ad id constitutos, deberet informari de controversiarum in Religione statu. Cæsar vero auditis Norimbergæ decretis ea protinus abrogauit 15. Iulij Brugis in Hispania datis ad Principes literis, vetuitque Spiræ indictum conuentum celebrari. Hoc tempus fuit in quo Rusticorum seditio per Germaniam spiritu Lutheri concitata exoriens ad 300. fere millia hominum in sequentem annum absumpsit, nuptias celebrante Luthero Monacho cum Moniali. Celebrata sunt post eam Tempestatem Comitia Spiræ Anno 1525 1. Maij, vbi de VVormatiensis Decreti executione litigatum fuit. Rursus Anno 1528 vbi Decretum factum authoritate Ferdinand Regis, Vicarij Imperatoris, vt Decretum VVormatiense Cæsaris, vbi seruatum esset, porro seruaretur & alia quædam, contra quæ Saxo Elector & Landgrauius Protestati in Aprili, *Protestantium* nomini initium dederunt, post quod tempus in Germania magis magisque iudicia & voluntates sunt diuulsæ. (f) Omitto cætera, vtpote prædictæ radicis germina, & ad annos quibus publica rebellio Principum apparuit pergo. Ea vero ita se habet. Catholici Principes & Episcopi, quibus constitutum erat intra veteris Ecclesiæ cancellos sese continere, quum animaduerterent Lutheranos tam aperte quam clanculum multa contra se indies moliri, ac Treuirensem inprimis Archiepiscopum contra leges & Constitutiones Imperij armis inuadi atque oppugnari, adeoque Lutheranismum longè lateque propagari, Imperatori rem omnem scripto exponunt, & non solum Maiestatem ipsius proculcari, verum etiam metum esse ne [illegible] invalescens, totum tandem Imperium opprimat, demonstrant. Quamuis autem Imperator tum abesset, & bellis in Gallia atque Italia distineretur; statim tamen Legatos in Germaniam misit & scriptis ad plerosque Principes litteris, grauissimè omnes ad pacem est exhortatus. Interim in deterius omnia [illegible]bantur, augescente mirum in modum Lutheranismo, & Catholicorum numero decrescente. Tum Lutherani *coire, fœdera inire, protestari, iurare se pro Euangelio, id est, pro Lutheri opinionibus mortem oppetituros.* Quin etiam [illegible], falso quodam indicio & rumore [illegible], quem de fœdere in ipsorum exitium [illegible] nonnulli & vani homines diuulgarant Anno 1529. Quo sane commento præcipuas fere [illegible] ciuitates ad idem fedus perpraxerunt, Argentoratum scilicet, Norimbergam, Constantiam, Vlmam, Magdeburgum, & alias, viginti quatuor numero: quarum exemplum deinde multæ aliæ quoque sequutæ sunt. Sed parum abfuit quin fedus hoc in ipso sui ortu rescissũ fuerit. Quum enim eius caussa Norimbergæ conuenissent, vt sicut ante in protestatione, sic iam in religione quoque concordiam aliquam & vnionem inirent; statim ingens inter ipsos dissidium gliscere cœpit, dum alius hanc, alius illam Confessionem amplecti se dicit, nec vllus dissensionum exitus apparet. Tandem prudentioribus hoc vnum commodissimum remedium visum est, *ne quidquam boni vel mali de Deo assereretur: Christi Corporis in Eucharistia præsentiam qui vellet, crederet; qui non vellet, non crederet. Parum enim interesse credat quis hoc, vel non, modò fœderi contra Ecclesiam & Imperatorem nomen daret.* Hæc Landgrauij fuit sententia, quam tamen Saxoniæ Dux euertit, effecitque vt Sacramentarij ab eo fœdere tum fuerint exclusi.

II. Ab hac protestatione & confederatione, quæ Spiræ primum nata Anno 1528. deinde Anno 1530. Augustæ per Exhibitionem Confessionis educata, denique Smalcaldiæ honeste vestita fuerat, nomen sortiti sunt Protestantes. In Spirensi quidem conuentu ijdem quinque has litteras V. D. M. I. Æ. id est *Verbum Domini manet in æternum,* Phrygio opere etiam pedissequorum & Stabulariorum manicis intextas ostentabant. Petierant ijdem à Ferdinando, vt publicas ipsis in templis conciones habere liceret: quod cum obtinere non potuissent, apertis ædium vbi diuersabantur foribus, magna hominum accurrente multitudine conciones habebant, quæ magnam partem conuicijs & calumnijs omnium Ecclesiæ Ordinum consumebantur: dum interim etiam sexta & septima ferijs vetita student, & gratum lurconibus carnium nidorem culinæ spirant. Hoc ipso tempore Lutherus librum suum de Hierosolymitanæ vrbis excidio emisit.

Post multos passim habitos conuentus, protestantes vt Imperatori, quem iratum sibi non ignorabant, fucum facerent: (g) *magnificam ad eum decernunt legationem, & verbis humilitatis & obsequij plenis petunt, vt quod ad religionem attinet, res integrâ relinqueretur, & vsque ad generale in Germania futurum Concilium conscientiæ libertas sibi permitteretur.*

Hanc

f *Vlenberg fuse prædicta in Vita Lutheri recenset ex AA.* g *Natalis Comes lib. 2.*

Hanc rem ad salutem animæ spectare: cuius rationem soli Deo qui eam creauit, omnes & singuli reddituri sint. Horum Legatorum vnus Michael Cadenus ad sacrum euntî Cæsari libellum porrexerat, eleganter adornatum, quo summa doctrinæ Protestantium continebatur. (h) At Cæsar 12. Septemb. Placentiæ auditis post deliberationem multam 13. Octobris respondit, *vt quem. ssent moram hanc & dilationem eo tantum spectare, vt parte illa interea suas magis magis, quæ confirmarent, omninoque voluit vt factum VVormatiæ superioribus annis decretum, seruaretur; eum vero qui librum illum attulerat, captiuum iussit detineri;* sed is clam conscenso equo euasit. Hanc repulsam passi Protestantes, alium rursus Conuentum indicunt, Smalcaldiæ ad finem Nouembris, Anno 1528. futurum ac mox Anno sequenti sub initium Ianuarij alium, (i) & de Lutheri caussa ac religione defendenda, ac modis belli gerendi deliberant, nec cessabat eos hortari Lutherus, *vt in commune suis coirent, & quæ bello gerendo necessaria præpararent:* cuius Consilium non Principes modo, sed complures etiam Imperij vrbes amplexæ sunt, Argentinensium exemplo. qui contra expressas Imperij leges, cum Tigurinis, Bernatibus & Basileensibus fœdus contraxerunt. Vidisses tum Vulcanias officinas passim armis fabricandis calere, molectrinas conficiendo puluere feruere, ex armamentarijs machinas ad vsum instrui, omnia denique ad Lutheri votum ferri, qui iam diu nihil magis quam insignem aliquam stragem optarat.

III. Imperator spretos omnes hos motus præsentia sua se disc. ssurum, indictis Augustam comitijs in Annum 1530. ad 8 Aprilis Bononia, vbi a M. Clemente VII. V. Cal mart. coronatus est, serius in Germaniam proficiscitur, (quo etiam nonnulli Protestantes Principes, hoc enim nomen sibi iam sumserant venerunt.) Saxoniæ Elector quamprimum domi de Cæsaris instituto cognouit, Torgam euocauit Lutherum, Melanchthonem, Pomeranum & Iustum Ionam admonuit, quid fieri vellet, (k) communi opera & studio centunculum consuerunt, & non multo post Saxo Torga, Coburgum & porro Augustam proficiscitur, cum Ioanne Friderico filio. Venerunt etiam eò Ernestus & Franciscus Duces Lunæburgici, & VVolfgangus Princeps Anhaldinus. Saxonem aliquo vsque comitatus fuerat Lutherus: & ille quidem apud Cæsarem & Ferdinandum egerat, vt in vrbe aliqua Imperiali Luthero interim commorandi fieret facultas; verum nihil impetrare potuit, quod Cæsar, hoc ad existimationem suam pertinere arbitratus, proscriptionis contra eundem sententiam reuocare nollet. Nihil minus interim in Saxonis ditione Coburgi (l) (nescire se simulans quod omnes sciebant) commorari eum patiebatur. In quo quam perniciose erratum fuerit res ipsa docuit. Sed & quæ tua hæc fuit timiditas, ô Luthere, qui quondam Apostolum & os Dei te iactares, in publico tamen apparere, atque elata fronte, etiam cum vitæ periculo, vt veri illi Apostoli, religionis tuæ veritatem defendere non es ausus? (m) Huic ergo timido Prophetæ Coburgi tuto subsistenti, Saxo Melanchthonem & alios quosdam vilioris monetæ Theologos succenturiauit: qui vnà cum reliquis omnibus qui ad Conuentum illum venerant eiusdem religionis Theologis communicata sententia, Confessionis quandam formulam adornarant Torgæ. Licet vero Saxo ad Lutherum omnia referret, vt is suo suffragio singula vel approbaret vel improbaret, (n) bonus tamen ille homo decretum suum interponere noluit, sed ad Saxonem 15. Maij, in hanc rescripsit sententiam: (o) *Legisse se Confessionem sed ad eam adiungere aut quidquam adimere non posse. Sed & corrigere eam non facile sibi futurum, vt qui tanta lenitate tractare ista nequaquam posset.* Articulo tamen decimo hæc verba ob Sacramentarios adiecit *Damnamus secus sentientes.* Multis vndique ad comitia confluentibus, vrbs intra paucos dies plena fuit concionatorum omnis generis, Lutheranorum, Zuinglianorum, Carolstadianorum &c. ad quorum, *veluti Nouorum Christianorum*, sermones audiendos, vti fieri solet in nouarum rerum occursu, magna accurrebat hominum frequentia, quum interim circa eos, qui veterem religionem docebant solitudo fere esset. Verum post Imperatoris aduentum edictum fuit vt vtriusque partis concionatores desisterent, donec de religione decidatur.

IV. Initio horum comitiorum accidit quiddam notatu dignum. Imperator sacrum aditurus Saxonem adesse iusserat, ac sibi præferre gladium

Hh 2 (quod

h *Vlenberg. in Vita Lutheri cap. 20. num 5.* i *Vlenbergius Vit Luth. cap. 20. n 5* k *Vlenberg. ibid. cap. 21.* l *Vlenberg. ibid.* m *Vid. Confess. Snepfij, Anno 1555.* n *Vlenberg. Vita Luth cap. 21 num. 1.* o *Hist. de Cœn. fol. 137. & Vlenberg. Vit. Luth. cap. 21. num. 1.*

iratur. Eos qui *Augustæ sint*, nempe Zuinglianos, *aperte iactare, vires, argentum, & exterorum auxilia se in promptu habere; seque Episcopatus pro lubitu suo distributuros*. Addunt. *satis se mirari non posse, qui modo illi qui Christianam charitatem tantopere iactant, minas eiusmodi iacere, & ad Christianam perturbandam rempublicam consilia & conatus suos dirigere ausint. Tam mala prim ipsa non posse nisi in pessimo exitu terminari ... Diabolum horribilem in Ecclesia tragœdiam machinari*. Sic Melanchthon tum, sic Brentius anolabatur in quorum utroque plus quam in Luthero semper fuit moderationis, sed tamen hæresi semper inquinatæ, & contra Ecclesiam cuniculos fodientis.

Landgravius econtra in responsione sua (quam totam huc lubenter app. fuissem, nisi lectori prolixitate fastidium pariturum existimassem) *de Lutheranis vehementer queritur qui Sacramentarios tam rigide atque acerbe tractent: simul que intercedit, ut liberam illis fidei sua, qua cogi nec possit nec debeat, confessionem relinquant, interim vero pro fratribus eos recipiant. Sed nec precibus, nec omnibus alijs, quas adhibuerat, Landgravius tac in re artibus quidquam potuit impetrare* (s) Quin Melanchthon ipse aperte protestus est, *Catholicorum sepetius quam Sacramentariorum partibus accessurum*. Idem ad Ægidium Imperatoris concionatorem scribens, Deum destatur, *se nullam aliam ob causam cum Catholicis reconciliari cupivisse, quam quod vereretur ne alij Sacramentarijs sese coniungerent. Quod si evenerit, de religione actum esse.* Non tamen interim cessabat Zuinglius, sed & ipse fidei suæ confessionem ad Principum conventum misit, non minus liberum sibi quam Melanchthoni aut cuivis alij aditum debere aiens, ea re comperta, Melanchthon ad Lutherum (ut minutas quasdam circumstantias ab alijs omissas notem) in hanc sententiam scripsit: *Zuinglius Confessionem suam impressam huc misit. Uno verbo dico, hominem phreneticum esse. De peccato originis & Sacramentariorum usu antiquos errores renovat, de ceremonijs Ecclesiasticis Helvetico (id est barbaro) more loquitur, quas plane vult abolitas. Opinionem suam de Cœna Domini strenue defendit: Episcopos vero omnes exterminare cupit. Mittam tibi exemplum: quod enim habui, in magnatum iam manibus versatur*. Bucerus tunc intermedium se gerens, iam hos, iam illos Principes alloquebatur, *conquerens simultates illa inter Lutheranos & Zuinglianos, quæ tamen mera sit logomachia omnia pessundatum iri*. (t) At Pomeranus Saxoniæ Ducis Cancellarius ei demonstrabat, *tam longe Lutheri sententiam à Zuinglij opinione distare quam cœlum à terra.*

Hac de caussa Bucerus, qui Zuinglij opinionem hactenus propugnarat, paullulum de pertinacia remisit, scripta ad Lutherum epistola, ad quam veluti hominis contemptibilis Lutherus ne verbum respondit. Itaque ipse inter assumpta humilis personæ larva Coburgū profectus, vti vespertilio est tractatus contemptim, veruntamen à Luthero non desperans de pace reuersus est ad Zuinglium (u) quæ omnia Apologiæ Augustanæ Confessionis inserta sunt. Porro omnes istæ Augustam apportatæ Cōfessiones duobus eruditissimis Theologis, Eccio & Fabro examinandæ datæ sunt, qui præcipuos earum articulos, de Iustificatione, de Satisfactione, de Intercessione Sanctorum &c solide refutarunt, vti exstant in Archiuo Electoris Mogunt ... manuscripta. Quantum enim ad Corporis Christi in Eucharistia præsentiam attinet, Lutherani sententiam suam his verbis erant complexi: *De Cœna Domini docent, quod Corpus & Sanguis Christi vere adsint, & distribuantur vescentibus in Cœna Domini: & improbant secus docentes*. (x) Sic vt Melanchthoniana hæc Confessio, quæ Augustana postea dicta est, Helueticam, & vicissim hæc illam; Catholici vero tam hanc quam illam erroris & hæreseos damnent. Quod de Augustana Confessione Ioannis Casimiri Palatini theologi iudici ... fecerint, apparet ex libro ab ipsis edito. Quid vero Geneuenses de eadem senserint, ex his manifestum est quæ publice scribere ausi sunt, nimirum *Eam initio non ex omnium Germaniæ Principum consensu fuisse conscriptam, sed à septem tantum Principibus & duabus ciuitatibus subsignatam. Ac propterea nequaquam pro regula & norma fidei Ecclesijs obtrudendam, sed potius vniuersalis Ecclesiæ iudicio subijciendam, & ex diuini verbi præscripto examinandam esse ac iudicandam.* Sed ô suaues homines! Vbi ista est vestra vniuersalis Ecclesia? In quo Mundi angulo supremus ille omnium inter cœlum & infernum controuersiarum Iudex latet? præsertim cum vera Christi Ecclesia evanuerit ex oculis vt Gyges ille annulo suæ inuisibilitatis, Caluinus tamen in epistolis ad VVestphalum & Ioannem Las-

s *Vid. Responsum fol. 145. De Cœn. Aug.* t *supra libro 2. cap. 11.* u *ibid.* x *Vid. Dan. Hofman. in quæst. & responsio fol 8 cap. 4. adu. Com. Berg. Vlenberg. Vita Luth. cap. 23.*

At Brentius & Snepffius indignabundi magna voce exclamarunt, *Non ideo venisse ut Lutheri, ripta, sed ut Fidei sua Confessione m defenderent*. Vides quomodo Lutherus etiam vivus a discipulis suis fuerit desertus. Tantum vero abfuit ut colloquio illo sancita sit concordia, ut schisma etiam multo magis invaluerit. In quo scandalo Imperator nullum boni ac religiosi & pacis inter Christianos amantissimi Principis officium omisit, primores Protestantium iam privatim iam publicè alloquens, & ab exitio, ad quod proni ferebantur, revocans.

> *At cui non habitat tranquillo in pectore dulcis*
> *Pacis amans, placida mens & composta quiete,*
> *Hic facile in bellum ruet ingentemq; procellam*
> *Mox dabit Hunc frustrane tu constringere tenta.*
> *Viribus Effervescet enim magis, & sese efferet ira.*
> *Multa dies variusq; labor mutabilis ævi*
> *Retulit in melius.*

Finis demum Comitiorum illorum fuit miserabilis, nempe post oblatam Confessionem, & eiusdem refutationem, Apologiam, plicas & replicas. Tractationem de concordia, animorum fucata quæ iam fieret compositio, revera exulceratio, Protestantibus, cuncta ex arbitrio prædicantium & Lutheri poscentibus, Catholicis dare cuncta non valentibus, utpote contra Fidem & Deum postulata (c)

Illi in postulando *libero Germaniæ Concilio, & interea dum per illud certi aliquid statueretur, conscientiarum libertate*, persistebant. Hi iterum atque iterum dogmata eorum damnabant, uti & rationes allatas. Tandem de Principum assensu ab Imperatore factum est *decretum quo Protestantibus tempus ad deliberandum de quibusdam controversijs ad religionem pertinentibus articulis concessum fuit, diligenter prius monitis, ne ab ea fide quæ universali consensu ab Ecclesia iam olim recepta esset, & tot sæculis in ea perdurasset, recederent. Prohibitum insuper fuit, ne subiectos vi ad ipsorum cogerent religionem: tum ne quidquam mutarent, neve quidquam imprimi & in vulgus spargi sinerent quod Romanæ Ecclesiæ adversaretur. mandatum insuper ut Ecclesiasticis bona restituerentur: omniaque ad futuri usque Concilij decreta, in integro relinquerentur.* Neque hoc decretum Protestantibus placuit, sed protestando quotidie Protestantes protestabantur; donec tandem quod precibus non poterant, vi & armis impetrare decreverunt.

Dum Augustæ habentur comitia, Lutherus in Franconia veluti in specula in omnes occasiones erat intentus, hoc unicè voluptati habens quod sui caussa tantos tumultos ubique videret excitates. Neque interim tamen otiabatur, sed commentarium in Psalmum secundum *Quare fremuerunt gentes?* procudebat, quasi conventus ille contra Deum & Ecclesiam esset institutus. Non multo post idem librum emisit, Episcopis Augustæ Vindelicorum congregatis dedicatum, multis verbis eos ad suum recipiendum Evangelium exhortans. Sed & ad Principes Protestantes idem scripsit, & mirifice eos ad Evangelij sui defensionem quam ab ipso acceperant, defendendam animavit. Sed audi, quæso, ipsius de bonorum Ecclesiasticorum restitutione consilium *Flagitatur*, inquit, *à vobis ut bona Ecclesiastica restituatis, & Monachos è cum culis suis extractos reducatis* (Hoc sane articulo nihil tũ [illegible] illis molestius; *Vos vicissim ab eis ut tot animas perditas tot innocentes morte affectas, tot bona male usurpata restituant efflagitate.* Id si fecerint, tum demum disceptabimus ad quem bona illa pertineant.

Quamvis autem à comitijs abesset Lutherus, quotidie tamen de omnibus quæ agebantur per veredarios ultro citroque missos edocebatur. Quia autem nihil magis metuebat quam pacem Ecclesiæ, eoque Melanchthonis, quæ interea mœrori, suspirijs atque lachrimis, ut Sleidanus loquitur, se totum dabat, facilitatem suspectam haberet, ne scilicet cum Catholicis aliquam concordiæ rationem iniret, à quorum religione Confessio illa prima ab ipso scripta in multis non longissime aberat, certe non tantum quantum Lutherus vellet, discrepabat: crebris illũ litteris erigere & consolari non cessavit inter alia his verbis uti à Sleidano recitantur: *mihi quidem omnis hæc actio de doctrina Concordia displicet, nam frustra labor hic sumitur, nisi regnum suum Pontifex aboleri totum velit* Exspectavit nempe *ira hic fiinus*, ut Pontifex ad pedes ipsius abiectus, veniam peteret & misericordiam imploraret; ratus firmã illam & inconcussam petram, super qua supremi Pontificis auctoritas fundata est iam à se deiectam atque subversam. At aliter sentiebat Melanchthon, nimirum ad confusionem vitandã necessarium esse, ut supremũ aliquod Ecclesiæ caput agnoscatur. Hæc cum ita à Luthero scripta & facta sunt, decennio post quam ab Ec-

c *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 22. & in Vit. Melanchthon. cap. 6.*

ab Ecclesia defecit: quo ipso tempore ad Leonem X. Pontificem scribens, *vitam ac mortem suam in ipsius manu esse aiebat, Vicarium Dei appellans quem postea Vicarium diaboli dicere non dubitauit.* tantum à se ipso iam tum abierat Lutherus: qui quanto diutius vixit, tãto plus à se ipso defecit, euidentis signo vecordiæ, vbi tanta erat indies mutatio mentis.

DE CONVENTU PROTESTANtium Smalcaldiæ habito, & federe ibi percusso: & Concilio à Clemente VII. indicto.

CAPUT VIII.

ARGUMENTUM.

I. *Finitis Augustanis comitijs, Protestantes Smalcaldiæ conuentus agunt.*
II. *Imperator Carolus fratrem Ferdinandum in Romanorum Regem eligi curat.*
III. *Clemens Papa legatos ad Protestantes mittit.*
IV. *Paulus Papa Concilium indicit & promulgat.*
V. *Inter Imperatorem & Galliæ Regem pacem facit.*
VI. *Lutheri scurrilitas.*

I. QVVM hoc modo Augustana Comitia sine vllo fructu, quam quod vna pars alterius voluntatem explorasset, dolente admodum Cæsare, Luthero econtra, vt qui nihil æque quam schismatis à se facti extinctionem metueret, exsultante ac triumphante, exitum habuissent, Cæsar alium Conventum pro Romanorum Rege eligendo indixit Electoribus Coloniam in 29. Decembris *At Protestantes alium conuentum Smalcaldiæ indixerunt* ad 22. Decemb eod. An. 1330 vt sese ex mente Lutheri contra Cæsarem & Ecclesiam armarent, ac forte de Electione futura deliberarent. (a) Sed antequam quid ibi actum sit, explicemus, audiamus quod Lutheri de comitijs illis fuerit iudicium. O *infamem*, inquit, *conuentum! An vnquam vllus infelicior fuit celebratus? An infelicior posthac celebrari possit? An non Germaniam totam erubescere par est? Quid Turca dicet si audierit nostrum Imperium hoc modo administrari? Quid Tartari, quid Moscouitæ dicent? Quis porro nos metuat, aut nostri rationem habendam putet, si intelligat Germanos tamquam stultos, infantes & truncos ita à Papa circumduci & tractari?* *Satis ego iam vixi, iam Dominum meum Iesum Christum de Papa vlcisci incipio. Quod si in Papali hoc bello interfectus fuero, longam Episcoporum, Sacerdotum & Monachorum turbam post me traham, vt sic cum processione quadam ad sepulchrum ferar. Et ipsi quidem cum omnibus diabolis in abyssum inferni descendent, ego vero, in brachia Saluatoris mei me abdam.* Quis hic tibi Pericles? Annon tonare & fulgurare; non Germaniam tantum, sed & totum terrarum orbem, permiscere verbis suis, videtur? Sed ad rem.

Principes igitur Protestantes, quos diximus, non Reformationis, sed à Luthero prædicatæ Euangelicæ libertatis cupidi, Smalcaldiæ conuentum indixerunt, (vbi iam antea non ipsi modo, sed theologi etiam, Lutherus, Melanchthon, Bucerus, Osiander, & alij non semel conuenerant) non vt de religione conciliãda, aut pace stabilienda, sed de libello gerendo clanculum deliberaretur. Lutherus vt & ipse aliquid conferret, *librũ tum edidit, in quo omnes hortatur, ne sub Cæsaris si forte is bellum religioni faciat, signis militent, addita æterni exitij, si id fecerint, comminatione.* Neque hoc solum contenti fuerunt protestantes, sed videntes Cæsarem in suo Coloniam indicto conuentu Electorali progressum, Saxone solo absente & nequicquam per filium suum Ioannem Fridericum, contra Electionem protestante nihilo secius Ferdinandum Caroli V. fratrem Regem Romanorum esse creatum 5. Ianuarij An. 1531. & Aquisgrani inauguratum, sub finem Martij iterum conuentum Smalcaldiæ celebrarunt. & plures vt se illi fœderi iungerent sollicitarunt, (b) Ibidem Protestantes formulam quandam religionis conceperunt, quamuis Sleidanus tacitus prætereat. Id quod ex ea Præfatione quam Ioannes Gulielmus Saxoniæ Dux Corpori doctrinæ à Thuringiæ theologis editæ præfixit, vbi sic loquitur: *Protestamur, quod post Prophetarum & Apostolorum scripta amplectimur & in magna veneratione habemus Articulos Smalcaldicos, à Luthero compositos, quos pater noster, felicis memoriæ, Ioannes Fridericus tanti fecit, vt in maximis suis afflictionibus, vix vllo libro quam illo vsus sit. &c.* Ex hoc eodem conuentu literæ ad plerosque Europæ Principes missæ sunt, quibus illi apud alios se purgant, apud alios vero ad tuendam hanc Dei causam

a *Vlenberg. Vita Luth. cap. 24. n. 1. ex A A. ibi citatis.*
b *Vlenbergius Vit. Luth. cap. 24. num. 1.*

ſam & reformandam Eccleſiam auxilium implorant. Huic federi igitur Chriſtianus, qui armis Daniæ regnum occupaverat, ſubſcripſit. Jn idem receptus fuit Dux Wirtembergicus, contra Norimbergenſis conventus decretum. Jlli quidem, ut regnũ ſuum ſtabiliret, nulla expeditior ratio viſa eſt, quam ſi religionem mutaret: quod & fecit Lutherani Prædicantis ſeu Miniſtri manibus coronatus. Huic verò ob ditiones litigioſas res erat: ſed mutatio hæc Religionis in Dania integrũ ſibi caput poſtulat. Henricus Angliæ Rex quamvis à Proteſtantiũ federe diu alienus eſſet; ad multa tamen Pontificis & Cæſaris odio, poſthabitâ, quam Deo debebat obedientiâ, conſenſit, & res eorum non parum promovit ac tandem federi ſe iunxit. A federe tamen excluſi ſunt Sacramentarij Zuingliani & Helvetij: de quibus Joannes Fridericus ad patrem, qui tum ægrotus decumbebat, relaturum ſe dicebat. Lutherus poſtea tam acriter ſe oppoſuit, ut aditus eis omnino fuerit præcluſus.

II. Cæſar ut dictum eſt quamvis tum in flore ætatis adhuc eſſet conſtitutus, metuẽs ne ex morte ſua novæ de ſucceſſione turbæ naſcerentur, de fratre Ferdinando in Romanorum Regem eligendo & Jmperij ſucceſſore deſignando cogitationẽ ſuſceperat. Aiunt quidam Carolum V. videntem molem Regnorum diſſitorum, & quod dum uni præſens rebellionem componit, alteri occaſio detur inſurgendi, & pacem peſſundandi, in eam mentem deveniſſe; quidam vero aliter interpretantur, in hoc magis illud ſpectaſſe quomodo Jmperij ſucceſſionem in ſuæ familiæ linea continuaret & velut hæreditariam redderet, quam quomodo religionem reſtauraret, eoque poſtea in Concilio Tridentino Bullam auream corrigere, & in præiudicium Maximiliani II. Philippum filium in regem Romanorum eligi voluiſſe: ut videre eſt ex epiſtola quadam Jacobi Amioti ad Morvillerium Gallorum Regis Conſiliarium. Sed hoc poſterius quantam fidem mereatur non ſatis apparet. Veruntamen Proteſtantes ægre tuliſſe electionem illam perſpicue per Saxonẽ proteſtando declaratũr. Non multo poſt Cæſar, componendi diſſidij religionis cauſſa, conventum indicit Spiræ. Eo Saxo evocatus, ita ſe excuſavit, ut diceret *non modo ad profectiones inhabilem ſe eſſe, verum etiam ubicumque ſit futurus, non ſe poſſe verbi divini doctrina & prædicatione carere; & rem omnino poſtulare, ut Lutherum eò ſecum adducat, &c.* His tergiverſationibus eff. ctum eſt, ut conventus ille Ratiſbonam, fuerit remiſſus ad ſequentis Anni 1532 initium. Jnterea menſe Junio Anni 1513. Proteſtantes Francofurti conventum indixerunt, abſente licet Saxone & ægro, eam occaſionem nactus Albertus Moguntinus ac Ludouicus Palatinus Cæſaris nomine, quem urgebat fama Turcicæ irruptionis, pacis actionem Proteſtantibus obtulere, ad 20. Auguſti diem, ſed ea actio in ſequentem annum eſt protracta, donec tandem poſt conventus Ratiſbonæ à Cæſarianis & Schweinitij a Proteſtantibus habitos, tertia Junij Proteſtantes Norimbergæ convenientes, & de pace ob Turcas componenda Convenit, non niſi conſulto Luthero tandem 23. Julij Anni 1532. pacem civilem Religionis uſque ad Generale Concilium ſanxere, cum Cæſarianis, quam ſecunda Auguſti Cæſar ratam habuit. (c) Jnterea rumore de ingenti bellico apparatu (quo Solimannus de Lutheri conatibus certior factus, & Chriſtianorũ diſſidijs fretus, immo, ut nonnulli aiunt, ab ipſis Proteſtantibus ſollicitatus, Hungariam invadere parabat, ob quem Jmperator, tantam Chriſtianæ reipublicæ tempeſtatem imminere, & à Proteſtãtibus nulla alia ratione auxilia impetrari poſſe videns, pacem publicam totius Germaniæ *nec cuiquã ulla religionis cauſſa, moleſtia aut vis fiat, donec per Conciliũ, cuius tum magna erat exſpectatio, certi aliquid eſſet decretum* ſanciverat, non vanum fuiſſe docuit eventus irrumpentibus in Auſtriam Turcis. Jtaque Jmperator tandem Proteſtantium metu liberatus, in Auſtriam proficiſcitur, & poſitis ad Viennam, quam Solimannus obſederat, caſtris, effuſam Turcarum populationem non ſolum coercet, ſed & ditionibus Chriſtianis, cæſis multis millibus fugavit, quibus domum reverſis, Jmperator quoque exercitum dimittit, non multo poſt in Jtaliam profectus, ut cum Pontifice de ſanandis tam Religionis quam Reipublicæ vulneribus, conſilia conferret. vix pacem illam civilem Religionis Cæſar coactus extremis Reipublicæ periculis ſecunda Auguſti die confirmaverat, cum Joannes Saxoniæ Elector, illius Friderici (qui Lutherum primus contra Eccleſiam fovit) frater authorque Proteſtantium ad extrema vocatus, duriſſimo agone (d) 16. Auguſti eſt ad Dei Tribunal evocatus, cui filius eius Joannes-Fridericus tam in ditionibus, quam Proteſtantium directione ſucceſſit.

Ii III. Cle-

c Vlenberg. Vit. Luth. cap. 24. n. 1. Bzovius in *Annalibus &c.* d *Vlenberg. Vit. Luth. c. 24. n. 4. ex Authoribus Lutheranis & Surio.*

III. Clemens VII. in celsissima illa totius Christianæ Reipublicæ specula sedens, ubi tam atras seditionis nubes, plenas grandine & fulgure Germaniæ, imminentes, magis indies magisque se expandere, & iam iam in miseram Germaniam in fœdã effusuras procellam vidit; tum etiam ab Imperatore corã de statu Germaniæ, ex 23. Dec. Bononiæ congressu, edoctus: ad Joannem Fridericum Saxoniæ Ducem, qui patri nuper successerat, & inter Protestantes primas tenebat, legatum misit Hugonem Rangonum Regiensem Episcopum qui certam Concilij, ut in eo controversiæ religionis disceptentur ac decidantur, spem faceret; loco ad id Bononiæ, Placentiæ aut Mantuæ designato. Sed hunc Pontificis conatum primo Protestantium tergiversatio impedivit, qui Anno eodem ad 24. Junij Smalcaldiæ conventum habuere, in causa responsi dandi Legato Pontificio, deinde post Annum VII. Kalend. Octob. secuta mors ipsius Clementis, interpellavit. Qui ei successit Paullus III. ad eandem rem Mantuam urbem Imperialem delegit, non solum fide publica, sed etiam obsidibus oblatis demonstrans simul urbem hanc ut vicinam Germaniæ, commodissimam esse, quum reliquis nationibus in Germaniam, tot sectis pullulantem & seditionibus æstuantem, parum tutum sit proficisci.

At Lutherani, qui leges dare non accipere volebant, primo dictitabant in Germania cogendum esse Concilium; secundo eidem præsidendi, aut supremam de Concilij decretis iudicandi, potestatem non solum non penes Pontificem Rom. esse, sed nec penes quenquam esse debere, sed liberum. Quam illi doctrinam ab Apostolo suo Luthero hauserant. Quamvis enim is non ignoraret, nullum unquam inter Christianos fuisse celebratum, cui non Romanus Pontifex vel ipse vel per Legatos præsederit & ad confirmanda Conciliorum decreta eiusdem auctoritatem semper fuisse requisitam: tamen homo qui nihil nisi turbas molitetur, facile videbat hac una ratione summã confusionem in Ecclesiam invectum iri. *Numquid enim primum illud Nicenum Concilium à Sylvestro Papa confirmatum fuit, cui eiusdem nomine Osius præsederat? Constantinopolitanum à Damaso? Ephesinum à Cœlestino, cuius nomine præsens fuerat Cyrillus? Chalcedonense à Leone? cuius Legati, testante Evagrio, eius fuerant præsides. Duo Constantinopolitana à Vigilio & Leone? Nicenum ab Adriano? tertiumque Constantinopolitanum ab Adriano II.? Numquid primi Lateranensis Concilij Calistus Papa fuit præses? Innocentius III. secundi? Lugdunensis Innocentius IV. Clemens V. Viennensis? Florentini Eugenius Quartus? Leo Lateranensis quarti? Et hæc quidem septèdecim illa sunt Oecumenica seu generalia Concilia, quorũ tam indicendorũ quã confirmandorũ auctoritatẽ ac prærogativam totus Christianus orbis Romanis Põtificibus semper detulit, quam homines isti postremissime eisdem eripere conantur.* Prô pudor! sed ut Deus nihilominus in ipsis, quas assumpserant tenebris, lumen aspergeret Protestantibus, fructus uberrimos, Falsorum Prophetarum indices, ijsdem in oculos, & ora ingessit. Siquidem mense Majo hoc ipso tempore, quo Legatus Apostolicus in Saxoniam veniebat, acturus de Concilio cum Saxone, Michael Stifelius Apostata Monachus, Lutheri Apostolus Tragi-Comædiam illã de die Judicij in seq. festo S. Lucæ adfuturo exorsus est in publico prope Wittebergam mundi Theatro, quam libro secundo capite 16. numero 6 descriptam exhibui & eodem prorsus Anno in lucem dedit, Lutherus librum suum de Missa angulari, in quo, Deo haud dubie ad salutem nisi e seductorum impellente, apostatarum princeps Lutherus ipse sua manu mundo confessus est suam doctrinam à Diabolo ipso esse acceptam, seque in eius sententiam concessisse (e) sed & ipse Lutherus eadẽ æstate huius anni frequenter nocturnis terriculamẽtis infestatus & horrendis somnijs inquietatus describitur in Colloquijs suis mensalibus, Tomo primo Latin. pag. 48. 49. 50. maxime Judicij extremi terroribus, quibus fanatico Stifelio videtur ianua fuisse aperta ad eam quam retuli impostura (f) Sed & alia eodem tempore portenta terribilia evenêre quæ Lutherana dogmata Germanis non solum suspecta sed & damnabilia declarabant, inter quæ est illud quod Anno 1543 pridie Natalis Domini Stasfurti in Saxonia Doncium Prædicantem Lutheranum dæmon specie confessuri hominis aggressus est, & per eum universam Christi Religionem evertere est conatus; & Anabaptistæ Monasterij cunctis sæculis infanda, ex Lutheri principijs aggressi sunt. (g)

VI Si Sleidani cornicationi & nugis fidem quis habeat, Paullũ III. Pontificẽ nihil magis quã Conciliũ metuisse: dicet: qui tamẽ in tãta occupationũ qui-

e *Vide Vlenberg. Vit. Luth. cap. 25. num. 2 Serarium de Lutheri magistro &c.* f *Vlenberg. ibidem num. 2.* g. *Bzovius, Mosbovius & alij.*

quibus obrutus erat, mole, eius cogendi præcipuam curam habebat. Siquidem ea caula statim ac pontifex erat creatus 16 Jan. An. 1535. Romæ Comitia habuit, misitque legatos ad Reges & Principes ob locum, de quo summa lis erat. Omnes certè qui vitam eius descripserunt, fatenturque quamuis senio multisque laboribus fractum, eò omni studio incubuisse, vt ad exstirpandas quæ ipso Pontifice incredibili copia & fecunditate exstiterant hæreses, & Christianæ Reipublicæ res ordinandas sanctum & legitimum Concilium celebraretur. Neque vnquam sui præcipue temporis infelicitatem deplorare cessabat. Quum ergo quod Mantuæ indixerat Concilium multas ob caussas fuisset impeditum, Vicentiam, Venetorum ditionis oppidum, ad id delegit, missis eò Legatis suis, vt ipsius exemplo ceteri Principes suos quoque eò mitterent: verum nonnullorum cunctatio effecit vt lentè omnia procederent, vt hic quoque conatus frustra fuerit. Quia vero animaduertebat hæresis contagionem (quæ tum Galliæ regnum quoq; inuaserat, ac pæne afflixerat, vt VII. libro ostendam) mirabili celeritate indies longius latiusque proserpere; per Legatos Protestanteis admonere atque vrgere non cessabat: quos illi incredibili contemptu & fastu, tanquam soli essent rerum domini non modò reiecerunt, verum etiam ludibrio habuerunt.

V. Nihilominus tamen vt tam sanctum opus facilius procederet, idem venerabilis & ætate fractus senex Niceam profectus, inter Cæsarem & Galliæ regem pacem confecit: eosdem multis precibus atque etiam lacrymis obtestatus, vt Vicentiam ipsi venirent ad Concilium, quo sic tandem Ecclesiæ pax redderetur. Ac licet vterque ab hoc non alienus esset, obstabat tamen vtriusque regni, quæ nondum à bello respirauerant, negociorum multitudo. Bonus hic Pontifex in Cardinalium consessu nullius rei quam morum in Ecclesiasticis emendationis frequentiorem mentionem facere solebat, & inprimis Curiæ Romanæ, vbi propter omnium nationum concursum, fieri non potest quin morum dissolutio & luxus subingrediantur: è quibus, vt idē dicere solebat, omnes hæreses nasci solent. Ex Cardinalium ergo numero quatuor, & ex Episcopis aliquot delegit, iisque grauiter mandauit, vt Ecclesiasticorum morbos circumspicerent, & formulam emendationis conciperent. Quod diligenter quidem illi fecerunt: verum exitus monstrauit, ad morbos tam inueteratos, & vniversalem contagionem, quæ non Ecclesiasticos tantum, verum etiam omnes ordines inuaserat, diuersis ac ingentibus opus esse remedijs; neque vnius diei aut anni hoc esse negotium, aut eiusmodi, quod simul & semel ad pristinam illam puritatem atque integritatem reduci possit. Puritatem dico morum, non doctrinæ. Falluntenim aut falluntur, qui doctrinæ emendationem Pontifici propositam fuisse aiunt, quum hæc, iuxta infallibile Dei promissum, pura & integra semper in Ecclesia conseruata sit, neq; a bonis aut vitiosis hominum moribus dependeat.

VI. At Lutherus pro ea qua omnibus in rebus perpetuo vsus est, scurrilitate tam sanctum Pontificis desiderium non modo irrisit, sed contra hanc emendationem librum quoque publicauit, cui præfixa est *pictura; in qua Pontificem in sublimi solio sedentem circumsistunt aliquot Cardinales, qui caudis vulpinis ad longurios alligatis, veluti scopis, omnia sursum deorsum repurgant.* O hominem ab ipsa natura; vt ita dicam, ad scurrilitatem factum! Itane nihil omnino fuit, quod hic velut alter Lucianus non roderet aut subsannaret? Sed & tunc & etiamnum Deus, derisoribus parauit iudicia. Erga Pontificis Legatum Saxoniæ Dux modeste & reuerenter se gessit, & ad ipsum quoque Pontificem humiliter scripsit. At Landgrauius, Lutheri deliciæ, nullam omnino eius habuit rationem, vt qui nulli alij quam ea quæ Smalcaldiæ constituta fuerat, auctoritati deferret: & quodam die quum Legatus, vt in mandatis habebat, Landgrauij colloquium expetiuisset, ille tanquam Sacramentariorum genio propinquior, *sibi non vacare*, dixit; & eodem fere momento Lutherum inuisit, grauiter ex calculo decumbentem. Quod quidem Legatus è suo diuersorio videre poterat. Nihil tamen tot tantisque impedimentis & repulsis absterritus Pontifex, in proposito suo conuocandi Concilij perseuerabat, sperans sua tandem Christiana patientia infidelium istorum duritiem superatum iri.

Cum igitur Optimum Pontificem humana quidem media destituerent affligerentque, Deus ei grande solatium & manum ad sancta proposita sua implenda præparauit. Siquidem ante quam ex viuis excederet, vidit, & laudauit adiutorem *Digitum Dei* (1) quo Ecclesia in cunctas dæmonis machinas per Lutherū erectas erat pugnatura & vero triumphatura.

1 *Historia Soc. Iesu Tomus 1. Vita S. Ignatij Scriptores.*

Enimvero sub ipso Societas Iesu, eo tempore quo ipse iniquissime a Protestantibus contemnitur, & Turca insurgit & morum reformatio in Ecclesia difficillima ei redditur, Parisijs coalita, ad eius pedes supplex humilisque, suis exercitibus & gratis & sponte per orbem Sedi Apostolicæ & ipsi Servitura advenit, & Tribus religionis Votis per Lutherum, quantum is potuit, destructis, quartum obedientiæ Specialis erga Papam Romanum, quo ad missiones inter infideles adiecit. Quam eandem Societatem multo examine præmisso, consilioque adhibito tandem primus ipse 27. Septembris Anni 1640 laudavit & diplomate sacro in Ecclesia Catholica, ut sanctum institutum approbavit, in cuius ille manibus, calamis, ore ingenio & factis vivens etiamnum Hæreticos cunctos oppugnat, & oppugnare, dum vicerit, non cessabit.

DE DIVERSIS OB TOLLENDUM schisma celebratis Conventibus: & quis eorum fuerit exitus.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *Colloquium inter Catholicos & Protestantes Hagenoæ abruptum ob morbum Melanchthonis & alias tergiversationes.*

II. *Wormatiæ rursus cœptum, iterum sine fructu, ob morbum Eccij: item Ratisbonæ Catholicum.*

III. *Hungari Germanorum opem contra Turcas implorant.*

IV. *Dux Saxoniæ & Hassi, Landgravius Henricum Ducem Brunsuicensem Catholicum bello persequuntur. Archiepiscopus Coloniensis ad novationem spectat.*

V. *Comitia Spiræ habita Lutherus personam Pontificis sumit, & Episcopos consecrat.*

VI. *Novus conventus Ratisbonæ habitus iterum sine fructu: multaque prodigia in cœlo visa.*

I. IN tanta rerum omnium perturbatione, ac tot molestissimarum negotiorum undis, Carolus Cæsar pacis studio nihil antiquius habuit. Turca enim magnis viribus imminente, perfacile videbat frustra se in finium defensionem incubiturum, nisi pacem antea domi constituisset. Equidem Remedium quod Religioni à Concilio Generali pie à Papa apparabatur legationibus & alijs difficultatibus intercurrentibus plurimum retardaretur, & Protestantes omni modo ne successum sortiretur optabant & aperte impediebant, adeo ut Lutherus moras videns A. 1539. exultans librum de Concilijs emitteret, in quo Conciliorum vim astute subneruavit (a). Quocirca assentiente Pontifice, Lutheranis Colloquij de religione potestatem fecit, & priorum Edictorum executionem in quinque proximos menses suspendi iussit. Primus igitur conventus An. 1540 mense Ianuario celebratus est, in quo ex Cæsaris literis 25. Nou. Toleto datis XV. mensium induciæ ad colloquendum de religione promulgatæ sunt, ut Theologi Catholici ac Protestantes Augusto mense adesse iussi sunt ad Collationem placidam. Id tamen negotij in sequentem annum 1540 dilatum fuit, quo eius rei caussa indictus erat Hagenoam conuentus, ad quem rex Ferdinandus, ut & ex Episcopis multi venerunt. Aderant etiam è Protestantibus nempe Theologi ipsorum magno numero, Bucerus, Brentius, Osiander, & alij, Lutherus ipse non venit; in hoc, si dijs placet, Pontifices Romanos, Saxoniæ Pontifex imitatus, qui ut tanto liberius omnes sententiam dicerent & suffragia ferrent Concilijs præsentes interesse aliquando noluerunt. Interim dum ceteri litem ipsius persequuntur, & alij turbis ab eo excitatis remedia quærunt, pinguis hic monachus cum monacha sua Witebergæ deliciabatur. In hoc conuentu tria præcipua ad deliberandum proposita fuerunt, nimirum dogmata, Concilij celebratio, & bonorum Ecclesiasticorum restitutio.

Posterius hoc, illud ipsum erat quod Protestantibus ægerrimè faciebat, ut quibus nihil grauius posset accidere, quam si ea quæ tanta auiditate ingluttierant, reuomere quasi & reddere cogerentur. Quare Lutheri sequentes consilium suis Theologis modum agendi talem præscripserant, ut vel collationem refugere, vel concordiæ nullo desiderio teneri perspicuè appareret: nam cum Catholici Augustanam Actionem resumere vellent, & ijs quæ ibi conciliata fuissent, omissis ad cætera nondum conciliata dogmata transire, Protestantes ibi facta infecta reddidere, eo quod nunc accessione plurimum ad fœdus Smalcaldicum

a *Vide Vlenberg. Vit. Luth. cap. 36 n. 2. & 6. ex AA. ibi citatis.*

cum animosiores essent effecti, & quædam dogmata Augustanæ Confessionis iam tum immutassent. (b) prius aiunt doctrinæ seu dogmatum controversiam esse definiendam, quam de bonorum particularium restitutione ageretur. Ferdinandus econtra instabat vt saltim ad definitioné vsque litis bona ea sequestrarentur. Sed neque hoc illi permittere volebant. Sic ergo & hic conatus, quo in tantis tenebris lux aliqua quæsita, tamque lenia à Catholicis proposita fuerant remedia, ne pax Norimbergæ iuramento vtrimque sancita violaretur, in fumum abijt. Cuius tamen rei inter alias etiā hæc fuit prætensa caussa quod Melanchthon graui valetudine detentus, in itinere substiterat quasi pars vtraque hominis huius opera & præsentia egeret ad colloquij bonum exitum inueniendum. Sed & rem multum impediuit Saxonis & Landgrauij absentia, qui extra omnem modum Lutheri caussæ fauebant. Ferdinandus Rex videns tergiversationes & protestantes ab Actis Augustanis resilire, ideoque nihil modo effici posse, in alium Conuentum rem eandem reiecit. Itaque ad 28 Octob. (c) proximo conuentui locus designatus fuit VVormatia, quo (veluti pro beneficio) Pontifex quoque Legatos suos, si vellet, mittere posset; cuius tamen primatum nequaquam agnoscerent.

II. Ad constitutum diem VVormatiæ Cæsaris Legatus Cardinalis Granuellanus adfuit. Venit quoque cō à Pontifice missus Cardinalis Campegius, Episcopus Feltriensis. E Protestantium theologis præcipui adfuerunt Melanchthon, Bucerus, Brentius, Osiander, quibus se admiscuit Ioannes Caluinus, qui tum maxime Lutheri exemplo, & ipse magnum aliquod facinus animo volvebat, &, vt ille Germaniam, ita hic Galliam permiscere cogitabat. Quis vero & qualis fuerit ille Caluinus, Lutheri simia, septimo libro à nobis describetur, vna cum compendio vitæ ipsius. Dum præliminaria collationis illic discutiuntur annus ille exijt & primum An. 1541. Ianuario collatio de dogmatibus est cœpta (d) In hoc Colloquio Eccius & Melanchthon, vterque sane non ignobilis athleta inter se commissi, disputandi partes sustinuerunt. De peccato originali primam disceptationem placuit constitui, de quo cum tertium congrederentur 1[illegible]. Ianuarij litteræ Cæsaris superuenerunt, quibus omnis actio suspendi, & in proximum conuentum Ratisbonensem differri mandatum erat, ad quem & ipse venit mense Martio & Pontifex Legatum Gasparem Contarenum Cardinalem submisit.

Conuentus hic inter paucos illustris fuit, quum Principum tum theologorum, quos præstantissimos pars vtraque adduxerat, frequentiā, vt de controuersis fidei articulis disceptarent (e) vbi vtrisque collocutoribus exhibitus fuit liber per Granuellanum, Cæsari nuper exhibitus, qui putabatur Concordiæ semitam aperire, vt eum pariter euoluerent atque expenderent: in quo mensis est consumptus & de communi consensu solum quædam 4 capita recepta per colloquium fuerunt, de quibusdam vero, & quidem præcipuis capitibus eius libri conuenire non potuit. Eccius vero in Febrim incidit, vt disputationi interesse non posset; nihilominus tamen sententiam suam scripto exhibuit. His actis confestim ad Lutherum Protestantes mittunt suo more Acta vt is ea probaret aut reprobaret, veluti nouus Papa, qui de Cathedra VVittebergica fundata super se ipso pronuntiauit voce & scripto, ad 12. Iunij. *Fieri non posse, vt ipsi in eandem sententiam coalescant; nec Cæsarem id posse efficere, qui etsi bono animo in hac re versaretur, Pontificios tamen subdolo animi agere, nec rem eis cordi esse.* Quin etiam confestim suasit Saxoniæ Electori, vt statim collocutores suos reuocaret. (e) Augustanam Confessionem vna cum Apologia pro collocutoribus submitteret, eique insistendum decerneret (f) Cæsar cum animaduertisset ad summam conciliationis parum hoc modo profici, quod neutra pars vellet cedere & Protestantes tergiversarentur; de Pontificij Legati & Principum consilio rem omnem ad futurum Concilium reiecit, seipsum in Italiam profecturum, de eius conuocandi modis cum Pontifice consilia communicaturum pollicitus (g) At Protestantes omnino vt id in Germania haberetur postulabant, dicentes, ad singulas prouincias pertinere instituere verum Dei cultum atq; religionem, nec rem tanti momenti ad Generale vsque Concilium differendam esse: quod aliarum Nationum parum intersit quomodo Germani negotia sua conficiant. Numquam vlla ex re Lutherus maiorem voluptatem cepisse dicitur, quam quod conuentū hunc rebus infectis videret solutū, cu-

b *Vlenberg Vit. Luth. cap 30. num. 6* c *Vlenb. Vit. Luth. cap 30 n. 6.* d *Vlenb. Vit. Luth. cap 30 n 6* e *Sleidanus lib 14 & 15 Vlenb loc. cit.* f *Vlenberg Vit. Luth. cap. 30. n. 6* g *Vlenb loc. cit.*

ius exitum summopere reformidabat. Aiunt Sacramentarij, illud volentes ostendere nec Lutherum a sua sententia fuisse alienum, cum ter ac quater exclamasse: *Age, age, mi pie & fortis Philippe! tibi haec gloria debetur quod Papistis Sacramentum hoc eripuisti, quod ego conuellere numquam ausus fui.*

Mortuus est hoc tempore Episcopus Naumburgensis Philippus, itaque Lutherani Episcopatum illum subito ad se raptum tradidere Amsdorffio Electore Saxone consentiente, contra Electum Catholicum Iul. Pflugium cui Mauritius Dux iure fauebat. Hinc lis inter vtrosque Duces Lutheranos & bellum in Parasceue 31 Martij, & Paschate ortu est quod tamen Hassiae Landgrauius composuit qui & praemiũ pacis huius à Luthero retulit tale. Landgrauius, Tigurinos & alios Smalcaldico foederi coniungere, eorumque Confessionem cum VVitebergensi conciliare percupiens, Lutherum vehementer rogauit, vt in celebratione coenae Dominicae, quum verborum Sacramentalium pronũciationem, tum hostiae eleuationem omittere vellet. (Hactenus enim Lutherani quoque dum hostia eleuatur, signo dato in genua se prosternere, & pectus percutere itidem vti Catholici, solebant.) Eoque hominem adegit, vt ne posthac id fieret, edixerit.(i) Vnde passim in fama increbuit, Lutherum Sacramentariorum partibus accessisse: qua tamen ille nihil motus, intercedente Landgrauio, calamum quem acerbè saepius contra eosdem strinxerat, aliquamdiu suspendit, donec à medico quodam Stephano VVildo, qui apud ipsum diuersabatur, inter largiora pocula libere admodum reprehensus, quod abolita hostiae eleuatione, plerisque suspicionem iniecisset quasi in eo cum Sacramentarijs sentiret, & nec ipse veram Corporis Christi praesentiam crederet, iurauit se calumniam istam propediem sat superque refutaturum, & Sacramentarios dignis modis accepturum, (k) Melanchthone interim vehementer sollicito, & Lutheri impetum quantum poterat, retardante. Ex eo tempore Lutherus atrocissimum cum Sacramentarijs bellum gerere, scriptisque virulentissimis iterum insectari eos numquam cessauit. Cui bello occasionem dederunt biblia Tigurina nouiter excusa ad eum transmissa (l).

III. Dum ita varijs disputationibus, contestationibus & protestationibus Anno 1541. conuentus hic extrahitur, Legati ex Hungaria veniunt, rebus pene perditis auxilia petentes. Turca enim religionis inter Germanos dissidio vsus, interea dum illi Ratisbonae pro Lutheri delirijs tamquam pro aris & focis pugnant, & Pestum & Budam regni metropolim, vna cum alijs quibusdam locis, suae ditionis fecit, ac valido praesidio muniuit, Ferdinandi exercitu cedere coacto, vt sequenti libro dicam. Ferdinando vero ordinum suorum conuentus Pragae, Bohemorum vrbe praecipua, agenti, proceres quidam Austriae & vicinarum regionum, supplicem libellum tradiderunt, quo Lutheranismi, variarum linguarum scriptis iam vndique propagati, exercitium permitti sibi postulabant: vt sic scilicet prisca abolita aut mutata saltim Ecclesia, è Catholica, Lutherana & Hussitica, nouam quandam aedificarent. Sed eos Ferdinandus ad proxime futurum Concilium reiecit, rogans vt interim nihil noui tentarent. Ecce quomodo Lutheri caussa populis istis arma contra Turcas ex manibus quasi excusserit, & miserrimis calamitatibus aditum aperuerit. Soluto conuentu Ratisbonensi, Imperator in Italiam profectus, cum Pontifice de Concilio habendo transegit. Inde relicto apud Pontificem Cardinali Granuellano, cuius opera in omnibus maximi momenti negocijs, ob hominis prudentiam & singularem industriam, vti solebat, quicum ipso & de forma Concilij, & de auxilijs contra Turcam consilia communicaret; cum classe, ad distrahendas Turcarum vires, in Africam traiecit: sed nulla re memorabili perfecta, tempestate magis, quam hostium afflictus viribus, non multo post in Hispaniam reuersus est. Post haec alium conuentum Spiram indixit, ad quem misso Legato Pontifex, & magna contra Turcam auxilia & vt Concilium in Germania habeatur, curaturum se promisit; designatis ad id ciuitatibus Mantua, Ferraria, Bononia, aut Placentia: quarum quum nulla Protestantibus satis placeret, Tridentum XI. Kal. Iun Anno Pontif. sui VIII. Anno 1542 nominauit, ad Germaniae fines oppidum, & recipiendis vndique eò conuenientibus Episcopis & Legatis opportunum (m). Quemadmodum vero ij qui male conscij sibi sunt, ipsum quoque iudicij locum formidant, vt in quo paratam sceleribus suis crucem quasi videant: sic Reformatores isti non minus Tridentum quam Mantuam venire recusarunt. Quem vero in finem: Concilium

h *Vlenb. Vit. Luth. cap. 31 num. 3 & 4.* i *Vlenberg. loc citat.* k *Schlusselb l. 2. fol. 109. Theol Caluin.* l *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 32. num. 1.* m *Bzouius in Annal. &c*

cilium illi flagitarint. Lutherus in eo libello quem contra Henricum Ducem Brunsuicensem, Catholicæ religionis tenacissimum Principem, hoc tempore scripsit non dissimulat, inquiens: *Concilium a se postulari, non vt doctrina sua reformetur, sed vt publice audiatur, & aboleatur Papatus.*

IV. Non multo post initium Anni 1543. æstate inimicitiarum inter Catholicos & Protestantes, quæ subcinericibus hactenus quodammodo latuerant, scintillæ in apertum incendium erupperunt. Ac primum Saxoniæ Dux & Landgrauius Henricum Ducem Brunsuicensem omni ipsius ditione expulerunt. (n) Circa idem fere tempus Hermannus Archiepiscopus & Elector Coloniensis, cuius erat inter Germanos Principes magna potentia & auctoritas, Ecclesiæ rebellare conatus fuit, vocatis ad se Bucero & alijs Lutheranis theologis, & docendi muneri admotis (o) His Archiepiscopi conatibus ciuitas Coloniensis &c. Ecclesiastici fortiter sese opposuerunt; quumque admonitionibus nihil proficerent, contra Archiepiscopi temeritatem & furorem Pontificis ac Cæsaris opem implorant. Ab vtroque citatus Hermannus, quum aliquantulum fluctuaret, a Protestantibus vt in instituto persisteret, inductus fuit, promissis contra eos, qui ipsum oppugnaturi essent, auxilijs. Fuit vero Archiepiscopus hic homo admodum rudis, adeoque omnis fere doctrinæ imperitus: vt ex Cæsaris, ad Landgrauium pro ipso intercedentem, responsione patet. Mutationis huius præcipua caussa Bucerus fuisse creditur, cui vni ille plus fere quam toti Ecclesiæ tribuebat. Quasi vero vnius hominis doctrina aut scientia vniuersalis Ecclesiæ (quæ thronus est cui Spiritus S. insidet, tribunal in quo sententiam fert, & suggestus e quo docet) consensui præferri debeat. Digna est Christiano Principe Imperatoris Marciani vox, sub finem Concilij Chalcedonensis dicentis: *Impium esse qui post latam ab Ecclesia & tanto Episcoporum numero sententiam, singularem aliquam opinionem animo retinent.*

Sleidanus culpam quamuis verecunde in Gropperum reijcit, qui Archiepiscopo, apud quem, ob eximiam eruditionem, qua Cardinalitiam purpuram postea adeptus est, in magna erat auctoritate, Bucerum commendarat (p). Sed Gropperus in publicum edito scripto calumniam hanc à se amolitus est: in quo fatetur se cum Bucero quidem aliquando tamquam cum viro litterato egisse: & ab eo missam sibi Confessionem a Catholica religione nihil aut parum discrepantem; vt ita in Archiepiscopi gratiam se insinuaret. Narrat Roverius, Gropperum à Bucero aliquando rogatum vt mutationi quam tum instituebat assentiretur, ex zelo vere Christiano respondisse, *Malle se, si fieri posset, mille subire mortes quam tam iustam caussam prodere.* Hinc Beza (q) *Hermannum ab vno familiarium non aliter, quam Christum à Iuda proditum* exclamat: addens, *ipsum proditorem dignam sui facti iusti mercedem accepisse. Cardinalitij galeri fune strangulatum.* Nec prosa tantum, sed Gallicis rythmis idem argumentum lusit Beza, quos sic vtcumque Latinos reddidimus.

At parte ex alia Gropperus imagine falsa
Decepto insultat domino: dum perfidus auctor
Consilij, in medio subsistit, fune ligatus
Purpurei pilei, qui infelices interclusit
Vocis iter. Nec sic tamen ardua cœpta relinquens,
Hermannus, solo perstabat numine fretus,
Diuini exemplum memorabile valde fauoris:
Diuina vt fuerat Gropperus perfidus ira.

Ex quibus verbis fatuus quidam persuadere mihi voluit, Gropperum sibi ipsi violentas manus attulisse: quum Beza id tantum dicere velit, Groppero Cardinalitiæ dignitatis, in cuius spem erectus fuerat, cupiditatem obstitisse quo minus pro Lutherana religione sententiam libere diceret. Vir hic doctissimus, honorum & vitæ satur, Deo animam reddidit Anno MDLIX. ad pedes Adriani VI. Pontificis Romæ sepultus: inter alia ab historicis superioris temporis lumen & ornamentum Coloniensis Ecclesiæ appellatus. Bucerum quidem Archiepiscopus initio ad se vocauerat, non vt in religione ab ipso aliquid disceret, sed vt paullatim eum ad suas partes traduceret: interim parum considerans quemadmodum, si quis natare imperitus alteri a fluctibus abrepto succurrere velit, plerumque fit, vt ambo submergantur; sic periculum esse ne ab eo quem ad Ecclesiam retrahere cupiebat, ab eodem abstraheretur. Metiri atque expendere suas vires debebat Hermannus, vt qui sciret, non ob eruditionem, sed familiæ splendorem, ad summam hanc dignitatem se peruenisse.

n *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 31 num. 1.* o *Meshouius de Depositione Herman. Colon. Agrippinis.* p *Sleid. mendacia Vide apud Roverum lib. 3. Rer. memorab.* q *In iconibus.*

nisse. Triennium fere tenuit hæc controuersia; post quod Hermanno abdicato, Adolphus Comes Schauemburgius, quem ille superioribus annis coadiutorem sibi delegerat, fuit suffectus; cuius mandatu statim per totam regionem quicquid Bucerus instituerat fuit abolitum, & qui antea eiecti fuerant, in dignitates & officia sua restituti. Hoc modo hæresis è Coloniensi Archiepiscopatu, vbi iam aliquo modo sedem sibi fixerat, rursus exterminata est; miser vero Hermannus in exiguum VVedensis Comitatus oppidulum migrare, & errorem ibi suum deplorare coactus, Anno M D LII. extremum diem conclusit.

V. Non multo post videlicet Anno 1544. Imperator in pace Germaniæ procuranda omnem mouens lapidem, alium conuentum Spiram indixit, 15. Iunij in sequentem Decembrem. (r) quò Ferdinandus frater quem suo loco præsidere iusserat, cum plerisque Principibus venit. In eo vix quidquam in commune consultatum fuit, tempore mutuis querelis & accusationibus transacto. Protestantes à Catholicis insimulabantur quod cum Turcis colluderent; Catholici ab illis, quod libertati ipsorum insidiarentur. Ibi quoque de Henrici Brunsuicensis cum Saxone & Landgrauio controuersia actum fuit, sed res omnis ad Cæsaris iudicium reiecta. Verum is moræ impatiens, & recuperandæ ditionis suæ cupidus Galliæ regis instructus auxiliis, exercitum conduxit, & suam in prouinciam ingressus, captis aliquot arcibus & oppidis, tandem ipse in hostium manus incidit. Lutherus accepto eius rei nuncio, non vehementer modo lætatus, sed & Landgrauium & socios hortatus est, vt vulpem (sic ille Principem nominabat, quem cane peius & angue oderat) diligenter asseruarent. (s) Quinetiam librum ea de re scriptum ad Saxonem & Landgrauium misit, in quo ex musca elephantum faciens, victoriam hanc mirifice deprædicat. Inter alia etiam ait, *qui arma non arripiat quando possit. Dei beneficio vti nolle, ac se ipsum frustrari, imo Deum tentare: nec mirum esse si ipse postea ceruices præbere ictumque excipere cogatur.* Eodem libello multum se dolere dicit, *quod pro Duce & filio non Galliæ & Angliæ reges captiuos habeant. Equidem hoc spectaculo,* inquit, *nihil mihi posset accidere iucundius. Interim vero hunc vobis elabi ne patiamini. Id enim nihil aliud sit quam Deum tentare.* Equidem his ei verbis pœnitentiæ quandam formulam præscribendam censeo, vt dicat: *Mi Deus, tot tantaque ego commisi flagitia; & tu tam leui pœna me castigas: quam ad extremum vsque vitæ meæ libenter perferam, abdicato omni dominio quod habui. quo indignum me, eoque iuste spoliatum fateor. Iustus es, Domine. & iuste quidem, valde tamen leniter me puniuisti.* Sic Principis illius infelicitati illudebat Lutherus, quem nullam ob rem oderat quam quod summo studio & zelo Catholicam religionem propugnaret.

Prophetæ dein personam induens, ait: *Si hunc dimiseritis, Papistæ qui pro salute ipsius vota faciunt, statim dicent, Deum à suis stare partibus, vt à quo preces ipsorum sint exauditæ. Sed preces ipsorum & vota non magis nobis timenda sunt, quam Eliæ Baalticorum Sacerdotum clamores. Tam preces Papistarum quam Deus ipsorum à nobis rideri debent.* Sed quorsum abripior? quam Camerinam moueo? Pudet plura eiusdem exsecrabilis impudentiæ plena verba hoc loco adscribere quæ ille in Catholicum hunc Principem euomit: qui tamen hoc à Deo beneficij consequutus fuit, vt hostes suos à quibus captus fuerat, postea ad Cæsaris pedes prostratos & supplices viderit, vt suo loco dicetur. Interea vero Saxo & Landgrauius, prophetæ sui Consilium sequuti, Henricum Ducem omnibus repudiatis, quas pro libertate sua offerebat conditionibus, vsque ad suam ipsorum captiuitatem, captiuum tenuerunt.

Ad conuentum Spirensem Hungariæ ordines legatos miserant, qui regni calamitates & pericula exponerent, & matura auxilia postularent, quod & illi sedulo fecerunt, ostiatim velut circum euntes, & singulos principes viritim prensantes; interim non sine Lutheri & Lutherani schismatis exsecratione, quod tantas turbas in Germania & tota fere Europa dedisset. Eis à Catholicis benigne & liberaliter responsum fuit, & auxiliorum spes facta, vti & à Protestantibus, non tamen sine vsitata ipsis protestatione. Religionis disceptationem Imperator vsque ad proximum Concilium, quod omnes vna voce flagitabant, differre, & interea pacem omnes inter se colere iussit. At Lutherus eos qui Concilium peterent, aperte irridebat, tamquam inconsiderato abreptos zelo, & quid peterent nescientes. *Concilia,* aiebat, *Sathanæ esse comitia & Antichristi conuentus.* Librum etiam edidit lingua populari scriptum, *cui more suo picturam*

r *Vlenberg. Vit. Luth. cap* 33. *n.*1. s *Sleidanus. lib* 16.

picturam præfixit, in qua Pontifex in sublimi sedet cathedra, circa vero plurimi sunt cacodæmones. Nullum sane vmquam librum publicauit Lutherus, qui non temeritatis atque insaniæ singularis cuiusdam notas præferat; sed inter omnes hic præcipue, quem scripsit de Pontificatu Romano. Id autem vnum spectabat, vt Germanos a Tridentino auerteret Concilio, efficeretque ne eius se submitterent decretis. Quomodo vero ei Tridentinum possit placere Concilium, qui *Nicæni decreta tamquam è palea & fœno facta, & nulli rei nisi discordijs serendis vtilia,* impie calumniatur? (t) Quid, quod nec Concilio ab Apostolis celebrato parcit? Cuius decretis obediendum negat. Alioquin enim a leporum, cuniculorum, farciminum, & multorum delicatorum ciborum, quibus, *anima, sum sanguis,* admisceri solet, esu esse abstinendum (u) Interea dum hoc modo Lutherus cum Concilijs Andabatarum more pugnat, idem summi quasi Pontificis sumta persona, Ecclesiastica beneficia confert, adeoque Episcopos etiam consecrat. Quum enim eo tempore mortem obijsset Episcopus Naumburgensis, in eiusque locum Catholicus Iulius Pflugius à collegio esset cooptatus; Dux Saxoniæ a Luthero instigatus, Anno 1542. electionem hanc irritam habuit, & reiecto illo, vnū ex Vitebergicis theologis instituit, a Luthero impositis manibus inauguratum. (x) O monstrosam impudentiam! vt scilicet monachus sacerdos, & quidem apostata, qui nec ipsius sacerdotij ordinem conferre potest, & diabolo suadente sacerdotium omne negauerat, Episcopum ordinare & consecrare ausit! *Impossibile est,* (y) inquit Athanasius, *vt ordinationes ab Secundo Arriano Episcopo factas Ecclesia Catholica probet.* Quid ille de monacho & quidem apostata, Episcopum consecrare præsumente, dicturus fuisset? Manuum namque impositio ad solius Episcopi officium pertinet, vt ex diuersis Actorum & scriptorum Apostolicorum locis videre est. (z) Sed hanc lectionem Lutherus in Arrij schola didicerat, qui *Sacerdotum & Episcoporum munera confundebant,* vt Epiphanius scribit, (a) qui ait, *Ordinem sacerdotalem per baptismum infantes Ecclesiæ parere; sed Episcopalem, Patres.* At hac occasione declinati à Protestantibus Concilij & libri de Concilijs contra Concilium a Luthero editi Nunc ad Acta reliqua Protestantium ab Anno 1544. reuertatur oratio. Equidem prædicto Anno mense Iunij Spiræ celebrata sunt Comitia, in quibus auxilia & adversus Regem Galliarum Turcæ iam confœderatum, ac Sabaudiæ Duci infestum, & aduersus Turcas Cæsar poposcit: Protestantes vero, remedium aduersus dissidia Religionis. Et auxilia quidem adiudicata sunt aduersus hostes, dissidiorum autem Tractatio in sequentem Decembrem vrgente bello Gallico dilata fuit, (b) à Cæsare tum occupato belli vrgentis cura, tum quod Protestantes extorquerent à se disceptationem de religionis negotio, & sine hæc addictā, operam suam ad bellum conferre recusarent. Atque id fuit ob quod Paulus III. Pontifex Max. datis ad Cæsarem literis hoc anno eundem reprehendit, de nimia in Hæreticos facilitate cedendo exhibita. (c) Cui enim nuper is Ratisbonæ & alijs conventibus tergiuersati erant, & colloquia abruperant fuga, nunc videntes seriò Generale Concilium, olim a se adeo postulatum adeo, apparatum instare, Colloquia mente peruersa rursus vrgere cœperunt. Effecit tamen Papa ijs literis ne Spirensis Cōuentus in sequent. Decembrem indictus in Religionis negotijs effectum sortiretur, eo quod non Cæsaris, sed Papæ sit causas Religionis tractare. Itaque Lutherus ira æstuans scurrilissimo stilo suo aduersus Papatum Rom. librum emisit initio Anni sequentis nempe 1545. dicens eum à Diabolo fundatum. Ex quo quis fuerit animus & os ac manus huius scurræ vel nebulonis ad finem vitæ propinquantis perspicue agnoscitur, &, vt posteritas, cum libri eius aboliti erunt agnoscat, paucissimas porcorum Margaritas salua Lectorum reuerentia & honore de hoc sterquilinio Lutheri excerpo. ait enim de Pontificis ore, *per quod,* vti Act. 15. v. 7. in Concilio Ierosolymit. dicitur, *Deus ab antiquis diebus elegit gentes audire verbum Euangelij & credere* (vti etiamnum per Indias fieri sentimus) ista nefanda *quodnā est os illud? an illud ex quo ventris crepitus prorumpit? quod ex eo egreditur tute (Papa) serua tibi An vero illud os dicis, in quod vinum Corsicum influit? id canis impleat excrementis suis.* Tum ad Cardinales & Episcopos & Catholicos omnes se effundens addit; *Vah scelerati desperatique nebulones & crassi Asini! itane cum Cæsare & Imperio loquimini? propter vestri ventris crepitus & Decretales,* &c. *Si Concilium* (ita vocat Laicorum colloquia de Religione toties irrito tentata) *habere nolunt per nos iane licet, vt qui Concilio non indigemus.*

t *Luth. lib de Concilijs.* u *Ibid Luth* x *Vlenb. Vit. Luth. cap 31. num 3.* y *Athan Apol 2* z *Act. 5. 13. 14. 1 Tim. 4.* a *Epiph har. 78.* b *Vlenb. Vit. Luth cap. 33. n.* c *Vlenb. ibid.*

digemus. Quodsi iracundia mouentur, impleant braccam excrementis; eamque è collo suspendant, id suffimentum esse, velosculum pro sanctus istis tenerrimus &c. Ita in fine vitæ Cygnus ille Saxonicus, acute à Cõrado Andreæ, *Schvvainischer Luther*, appellatus, quem legẽs nullo modo dubitare potest, quin dæmonium habuerit eximie & vehementer immundum. Iste tamen est *Propheta, & Euangelista & Elias,* & nescio, quid non? *Septentrionis.* O cæcitas plusquam Cimmeria, vel ebria! (d)

VI. Sic igitur & à tali porco docti Protestantes non satis liberum Concilij accessum sibi fore causati, amicabile vrgebant doctorum hominum colloquium, vel suæ nationis Concilium: Catholici econtra quamcumque vellent securitatis cautionem offerentes, vt ab eiusmodi incœpto desisterent, vehementer eos rogabant. *Docuisse enim experientiam, colloquijs eiusmodi dissidia & contentiones incendi magis quam restingui: neque vnam prouinciam ceteris omnibus leges posse præscribere.* At illi in sententia persistentes, rursus protestando protestabantur, nisi petitioni huic suæ locus daretur, nulla se contra Turcam auxilia collaturos. Itaque Ferdinãdus Rex Anno 1545 ad 24. Martij Cæsare moram faciente in concedendo colloquio, initium fecit VVormatiensis Comitij. (e) vbi ad Augustum vsque mensem inter Catholicos & Protestantes iterum disceptatum est. Interea mense Augusto Merseburgensem Episcopatum occupant Protestantes, & Cæsar videns eos tergiversando compositionem non solum eludere, sed occupando bona Catholicæ Ecclesiæ grassari, terminauit VVormatiense colloquium, & prodente se indies magis magisque malo Protestantium animo, legatum, misit ad Turcam de inducijs, veritus ne si foris cũ hoste potentissimo bellum gereret, domi à suis circumueniretur, atque ita vniuersam rem Christianam in præsentissimum conijceret periculum. Ne quid tamen quod paci aliquo modo seruire videretur, omitteret, consensit vt Ratisbonæ doctorum hominum colloquium institueretur sequ. Decembri quaternis designatis colloquutoribus nempe a parte Catholicorum, Maluenda, Billichio, Hofmeistero & Cochlæo; à parte Protestantium, Bucero, Brentio, Maiore, Snepfio (Melanchthon enim rursum ægrotabat.) & præter hos quaternis auditoribus, & duobus præsidibus (f) Bucerus anteq̃ am ad colloquium proficisceretur, scriptis ad Landgrauiũ die XXIV. Decembris M.D.XLV. litteris, Lutheranis magnum scrupulum iniecerat. Landgrauius his acceptis litteris Saxonem statim monuit, qui porro rem ad Melanchthonem retulit. Et quia ex Buceri litteris non obscurum erat, eum in reformationis negotio medium quoddam inter Catholicos & Lutheranos iter ingredi, Melanchthon aperte protestatus est, *sibi confusionem illam vel conciliationem opinionum, quam nonnullos moliri videret nequaquam placere. vt quæ nouum statim schisma paritura, adeoque Augustana confessionis Ecclesiis exitium allatura sit. Cogitent* inquit, *qui modo parum sapiunt, quid tandem futurum sit, si vnusquisque propriam sibi ex suo cerebro comminisci religionem velit.*

Quum ad dictum locum & tempus omnes conuenissent, Anno demum 1546. Maluenda & Bucerus illud doctrinæ caput quod est de iustificatione hominis, duabus integris sessionibus non sine vehementia inter se disceptarunt: in quo quidem omnes hæretici semper incredibili vsi sunt pertinacia. Catholica enim docet Ecclesia, *nos verè iustos nostraq; bona opera esse meritoria, quamdiu iustitia gratiam tenemus, eoque pro alijs precando, siue in hac siue in altera illa vita nos apud Deum mereri* (è quo sanctorum dependet inuocatio) *& bona nostra opera in statu gratiæ facta, mereri remissionem pœnarum pro peccatis præteritis, interueniente etiam thesauri Indulgentiarum dispensatione.* Quæ doctrina si vera non sit, nihil sane nostris ieiunijs, precationibus, cilicijs, alijsque corporis macerationibus merebimur. Econtra novi Euangelici *Fidei omnia tribuentes, bona opera euertunt ac reijciunt, vt & sanctorum inuocationem, & Pœnitentiam, quæ externa corporis castigatione, & alijs bonis operibus demonstratur.* Atque hinc tantopere caput hoc de Iustificatione hominis illi oppugnarunt, docentes, *solam fidem in Christum Iustificare: cetera omnia opera inutilia esse & quasi nihili, nisi in quantum Fidei signa sunt.* De qua tamen diuersæ admodum inter ipsos Lutheranos, Osiandristas & Maioristas sunt opiniones. Quamuis autem Bucerus eruditione ceteros suos collegas longe excelleret, nihilominus tamen vi veritatis eò adactus fuit, vt non absurdas modo, verum etiam impias opiniones, modo sibi constare vellet, asserere potius quam

d *Vlenberg. loco. cit.* e *Vlenberg. cap. 33. num. 3. Vit Luth.* f *Vid. Epist. Eber. Billichij ad Colon. lib. 2. Rer. memorab. Vlenberg. Vita Luth. cap. 33. num. 7.*

quam victum se fateri maluerit; vti qui præsentes disputationi interfuerunt, testantur. Hocmodo in dies aliquot protracto colloquio, dum modo voce, modo scriptis, iam hoc iam illo modo disceptatur; ecce Catholicis nihil minus quam de Colloquij abruptione cogitantibus, duo e Protestantibus sese subducunt, & noctu discedunt. Tulerunt hoc impatienter admodum Præsides, & reliquos qui remanserant, grauissimis verbis vt continuent colloquium hortantur, dum illi qui iam profecti fuerant, reuocentur. At illi Saxoniæ Ducis mandatum caussabantur. Qui tu peteraut quum animi caussa extra vrbem deambulaturos se finxissent equis quos paratos ibi offenderant, conscensis, domum & ipsi properarunt, vti & Bucerus, Argentorato missus. Catholici bi commorati de colloquij huius abruptione contra Protestantes vehementer protestati sunt: quorum hac de re scriptum libro Rerum memorabilium Coloniæ Anno M D L X impresso, insertum legitur. g) Acciderunt hoc tempore memorabilia quædam quæ cap XI. nu. 2. recensebo.

Interea Campegius Cardinalis Pontificis ad Ratisbonensem conventum Legatus, vt Lutheranorum calumnijs occurreret, & abusibus ac vitijs quæ in Prælatis Ecclesiæ passim videbantur (vnde ille hæreses omnes nasci atque augeri recte iudicabat) quodammodo mederetur, Principes rogauit *vt idoneos homines ad se mitterent, è quibus singula recte atq; ordine cognosceret, & de cõuenientibus remedijs cũ ijsdem deliberaret.* Sed satis se iam reformatos arbitrabantur Protestantes, vtpote qui ex obedientia mandatorum tum Dei, tum Ecclesiæ sese, ductu Martini Lutheri Apostatæ, sentiebant emersisse in Libertatem & licentiam vitæ qualem caro & sanguis poterant optare, & quidem honestissimo sub nomine Christianæ libertatis omnia ad libitum possidere. Catholicis autem malis & domi & foris pressis magis de gemitu, quam reformatione cogitare libebat, videntes eam in sua non esse potestate. Atque is fuit exitus vltimi ante Bellum Protestanticum Colloquij, quo tempore se iam satis virium nactos arbitrabantur aduersus Cæsarem, vt palam rebellare liceret.

Vt autem magis dilucide ob oculos ponatur quomodo ad arma publicè ventum sit, paulo altius repeto huius Anni 1546. gesta, nimirum Protestantes initio huius anni, missis ad colloquium Ratisbonense Maiore & Zochio, Francofurti interim inter se conuenisse tum vt Tridentino concilio quod iam captum erat se opponerent, tum vt Hermānum Coloniensem Archiepiscopum Apostatam adiuuarent, atque Cæsarem interpellarent de Cameræ Spirensis Iudicio ex suo arbitrio & dictamine ordinando, aut si ista impetrare non possent de Bello Cæsari indicendo. Erat tunc Cæsar Traiecti, vbi eum legati Protestantium de dictis acturi conuenere. Ille hos Ratisbonam ad Comitia, ad quæ ipse iam tenderet, inuitauit vt communi Consilio res ageretur. Se si quieti sint nemini molestiam parare. Atque ita itineri se dedit Cæsar, qui vbi Spiram peruenit, & Romæ sententiam de exauthorando Hermanno Coloniensi, & de colloquio Ratisbonæ per Protestantes abrupto cognouit.(m)

Landgrauius etiam acceptis fidei publicæ à Cæsare litteris, ad eum Spiram venit, vt Catholicos præuerteret, & Protestantium nomine *de Consilijs quæ in ipsorum perniciem suscepta, & de copijs quæ ad eorum exsequutionem clam conscribi dicerentur, quereretur, quem in finem etiam à Pontifice Concilium indictum esset atque inchoatum.* Sermonem hunc inter Cæsarem & Landgrauium Sleidanus more suo ad longum recenset, & Landgrauium oratorio more loquentem, & non Lutheri tantum causam strenue defendentem, sed & mordacibus verbis Cæsari quædam exprobrantem facit quod sane Cæsarem patienter tulisse non est verisimile, vt qui tam Landgrauij arrogantiam, quam Smalcaldici fœderis, cuius præcipuus erat promotor Landgrauius, secreta penitus perspecta haberet & cognita. Ex altera parte Cæsar apud Landgrauium *de abrupto à Protestantibus colloquio querebatur: quod tamen omnino rursus institui ac continuari velit* (n) Post paucos dies Cæsar Ratisbonam rectà contendit, & mense Maio peruenit, quo Principes tam Catholicos, quam protestantes erant euocati. Adfuerunt è Catholicis Tridentinus, Augustanus, Bambergensis, Herbipol. Pataviensis & Hildeshemensis Episcopi, & ex sæcularibus Mauritius Dux Saxoniæ nondum Elector, Ericus Brunsvvicensis, Ioannes & Albertus Brandeburgici. Protestantes vero alij varia causati, solum Oratores suos miserunt cum multis querelis, varia causantes cur ipsi venire non possent, quoniam nolebant, (o) iam enim certis indicijs & pacem cum Galliarum rege, & cum Turca indu-

g *Vid. Natal. Com lib.* 1. n *Cochla. cont. Marchio* m *Bzouius Annal. Tom.* 20. *Anno* 1546. *num.* 16. o *Brouij. Annal. loc. cit.*

inducias à Cæsare factas esse acceperant, unde dici non potest quanto metu consternati fuerint: eoque quantas omnino poterant, copias conscripserunt, ut primi in armis possent apparere.

Ratisbonæ XV. Cal. Julij in Comitium itum est, peracto SS Missæ officio, consensu magno decretum ut Cæsar Tridentino Concilio assisteret, illudque tuaretur, Protestantes eodem, quo toties provocassent, adigeret. Cæsar Nonis Julij Civitatibus Imperij perscripsit se in rebelles moturum, & quibus caussis ad id moveretur. Saxo & Landgravius Idibus Julij se arma pro Religione sumere edito scripto publicarunt. Atque ita ad arma de inceps fortiter itum est (p)

Ad Ratisbonensem conventum Angliæ quoque rex Henricus VIII Legatos miserat, Stephanum Gardinerum Episcopum Vintoniensem, & Cnevetum equestris ordinis virum, eum potissimum in finem, ut Principibus apud Pontificem, cui rebellaverat, intercessoribus ad reconciliationem uteretur, aperte præseferens, non aliam quam Romanam pro vera se agnoscere Ecclesia. At infelix hic Princeps apud utriusque religionis homines erat in detestatione ea, ut vix quisquam audire eos dignaretur, ob evidenter iniuste ab eo tentatum divortium ex quo ingens illa multorum malorum Angliæ series est exorta. Et hæc caussa fuit & occasio, ut Cochlæus scribit, quæ dictum regem à Lutherana hæresi averrit, offensum scilicet eo quod nec Protestantes divortium ipsius, primam omnium quæ sequutæ sunt in illo regno, miseriarum originem, probarent.

Sed omissa Anglia, Germaniæ res modo persequamur: cui ipsum cœlum non obscuris signis imminentia mala præsignificabat. Nam ut combustio Planetarum in triplicitate Martis, quæ Anno MD XXIV contigit, religionis mutationem portenderat; sic quatuor eclipses, quas eo tempore, quo Lutheri deliria totum fere Mundum inter se bello commiserant utrumq; cœli luminare passum fuit, vehementer omnium animos terrendo obstupefecerunt. In primis vero terribile erat solis deliquium, 24 Jan. Anno 1544. ut qui totus pene obscuratus, vix malignā aliquam lucē Mundo reddebat, tectus inferiore in parte ad X. digitos (q) Magnam hanc eclipsin Solis, tres Lunæ defectiones exceperunt nempe 9. Jan. 4. Jul & 28 Dec uti Gauricus refert, quod iam inde ab eo Caroli Magni tēpore, quo is Saxonū gentē à paganismo ad Christianam religionē traduxerat, numquam evenit.

Flebile est hic meminisse quomodo Hungari, quamque suppliciter, expositis suæ patriæ calamitatibus & periculis, à Germaniæ Principibus auxilia petierint, quæ vero Lutheranorum erga eosdem fuerit charitas, quod Christianæ Reipublicæ studium, sequenti capite ostendam: Neque hoc ab Historiæ meæ serie alienum erit. Interea Cæsarem & Protestantes bellico apparatu occupatos paullulum relinquamus.

QUOMODO LUTHERANI TURcicum optârint dominatum, & caussa fuerint quod pars aliqua Christianitatis ei subiecta sit.

Caput X.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherus Turcam Christianis Principibus prafert.*
II. *A faciendo ei bello dehortatur.*
III. *Vt etiam alij heretici.*
IV. *Solimannus Lutherum videre expetit.*
V. *Lutheri culpâ Hungaria & Transylvania amissa.*
VI. *Protestantes Christianis laborantibus sæpe auxilium denegarunt.*

1. O Quam magna est corruptæ hominum naturæ malitia! quæ quum in alijs affectibus tum in ira præcipue & odio apparet. Ubi namque semel alicuius rei odium animum subierit, nisi protinus obsistas, indies ita augescit, ut nullis neque rationis frænis regi, neque ullo honoris respectu cohiberi, neq; vel Dei saltem reverentia & metu retundi, nedum exstingi possit. Lutherum videamus: in quo contra Pontificem conceptum odium ita crevit, ut publice profiteri non sit veritus, (a) *Turca dominatum multo quam Papa esse tolerabiliorem. In Romana Ecclesia multo plus & turpioris committi idolelatria atque impietatis, quam in Mahumetana.* Comparationem deinde instituit: *& quemadmodum,* inquit, *Turca Evangelij doctrinam per Alcoranum suum exstinguit, sic Papa per suus Decre-*

p Idem q Gemma, Frisius in Radio Astronom. Lovany vidit h 8 53. post merid Crusius Vlmæ h. 9 a merid. Keplerus in paralip. Vitell p 2 46 & Funcius XI digit. & cepisse noctescerenti crepusculo vespertino.

cretales. Pergit: *Quid mali facit Turca? Occupat provincias, & temporaliter gubernat. Idem Papa facit; & animas nostras & corpora simul deglutit: quod Turca non facit. Hic suam cuique liberam permittit religionem. Id Papa non facit.* In epistola vero ad Germaniæ Nobilitatē, *Turcarum dominatu ait nihil esse gratius aut acceptius, ut in quo nec Canonicū nec Civile ius locum habeat. Eoque servitutem potius spiritualem unius* (Pontificis scilicet) *excutiendā, quā temporalibus armis alterius* (Turcæ nempe) *resistendum.* In summa. *Solimanno potius obediendū quā Carolo.* Erasmus ad fratres inferioris Germaniæ scribens, hunc sermonē & hoc votū ait frequens esse in ore Lutheranorum, *malle se scilicet sub imperio Turcæ non baptizati, quam sub imperio Turcæ baptizati vivere* (sic Carolum V. Imperatorem illi appellabant) Hinc adeo factum est, vt plures etiam antesignani huius sectæ, non solum Alcorani porticum, verum etiam ipsa Turcicarum Moschearum adyta ingressi sint, vt infra dicam, quando nobis de Polonia sermo erit.

II. *Turcarum Imperatorem* Lutherus in quodam contra Caroli Cæsaris Edicta libello, dicit *multo prudentiorem esse & iustiorem Christianis Principibus, eoque populum monet, ne vel arma contra eum sumat vel quidquam in belli sumptus contribuat. Quid enim boni: inquit evenire ijs potest qui Deum tentant & blasphemant! An non vides, saccum illum vermiū, Imperatorem, iactare se pro vero & supremo Ecclesiæ Catholicæ defensore?* Et alibi, (b) *Malè*, inquit, *faciunt, qui contra Turcam arma sumunt. Quod quid aliud est* (ô sceleratam stropham & sophisticationem!) *quam Deo repugnare? qui nos eo tamquam flagello verberat.* At non tam religiosus fuit Lutherus, quum Saxonem & Landgravium contra Carolum V. Imperatorem; aut cum subditos & rusticos contra Principes & Dominos armavit. Quia vero videbat hoc suum thema à plerisque damnari, purgare se volens, scripto edito demonstrat, *cum Turca belligerandum esse, non quidem eo fine, ut nè religionem nostræ contrariam ab ipso accipere cogamur, sed ut à vi & iniuria nos defendamus.* Sic etiam sentiunt, sic loquuntur, qui in schola ipsius educati sunt. Huldericum Huttenum audiamus, cuius tam honorificum in Bezæ Iconibus exstat elogium. *Me quidem non invito*, inquit, *fiet, ut Turcis obediamus, qui fortes sunt & iustitiæ studiosi, & vires suas non religioni propugnandæ, sed imperio amplificando impendunt.* Sic alibi optat, *vt Deus Turcam Papæ loco nostris capitibus dominium imponat.* Ferox huius hominis ingenium. Beza ait, *quum ad cœlum antea ipsum extulisset, gloriæ eius multum obstitisse*; quæ tamen ad summum peruentura fuerit, nisi in ipso ætatis flore, anno nimirum XXX insignis ille animi ardor antequam maturuerat, subitanea morte fuisset extinctus. Nec vero Lutherus tantum & Huttenus, verum etiam Oecolampadius & alij huius eiusdem voti rei fuerunt, vti passim scripta eorum testantur.

III. In quo illi Arrianorum sequuti sunt exemplum, *qui teste Athanasio, cum paganis contra Catholicos Principes fœdera inierunt.* Sic etiam Albigenses cum Miramolino Maroci rege, Mahumetano, de Castiliæ rege Catholico communibus armis oppugnando egerunt: quorum insolentia eo vsq; etiam progressa est, vt Innocentio Papæ nunciari iusserint, *propediem se templa quæ Romæ sunt, in equorum stabula conuersuros.* Possem ego quæ nouis istis Euangelicis cum Solimanno & Amurathe Turcarum Imperatoribus intercesserint consilia, quæ item Anglorum Reginæ Acatholicæ Legatus molitus sit, è documentis à fide digno viro acceptis ostendere, tum etiam quomodo Protestantes de Hieremia Patriarcha in exsilium pellendo cum Turca egerint: sed quia hæc ad politicam magis administrationem pertinent, omitto. Sed & hac de re amplior erit dicendi locus, quando nostrorum Euangelicorum vexilla, pulcerrimum illud symbolum, TURCICI POTIUS QUAM PAPISTÆ, &c. præferentia, in conspectu omnium posita videbis. Omitto quæ Launaius in Republica sua Christiana scripsit: (c) quē sane incredibile est aliquid nesciuisse, vt qui Consistoriis illis & Synodis militaribus non semel interfuerit. Sed & vel inuitis miseræ Franciæ calamitates infra nobis exposituris, harum rerum mentio objicietur. Tacere tamen hoc loco non possum, quin memorabilem hanc historiam, & à Veneto quodam Nobili Relationibus suis insertam, & a Manlio quoque in Locis communibus allegatam, recenseam; quam uis eadem in Commentarijs ad Coronam Tertulliani, leniter & velut extremo digito delibârim.

IV. Anno M D XXXIII, quum Solimannus accepisset, quantas turbas unus monachus in toto Christianorum imperio dedisset, & quod is inter alia

b Luth. Tom. 2. fol. 49. c lib. 2 cap. 135

alia Christianis ne contra Turcas arma ferrent auctor esset; sperans, novum hunc esse Prophetam, a Deo Mahumetis precibus & intercessione in id summissum, ut viam ipsi ad reliqua Christiani orbis occupanda sterneret: Germanum hominem civem Hagiensem, qui au la in ipsius sequebatur (hunc Episcopus Rurzmundensis, idem narrans, ad Solimannum ab ipso Luthero missum, velle videtur) ad se vocavit, & quis ac qualis esset ille Lutherus de quo tam multa dicerentur percontatus est: quot annos esset natus, quæ ipsius esset doctrina, &c. inprimis vero mirum ipsi videbatur, immo miraculi loco habebat, quod non iam dudum a Pontifice & Jmperatore è vivis esset sublatus. De quibus singulis cum ille respondisset, hominem scilicet esse tum temporis ferè quinquagenarium; ac simul ingens illud atque atrox inter Christianos ab hoc monacho protemi-natum dissidium exposuisset: Solimannus exclamans: *O magnum*, inquit, *virum! qui Christianam Rempublicam brevi, opinor, ad ruinam impellet. Atque utinam ille aliquanto esset iunior! Si mea quidem velit uti opera, bonum me & liberalem dominum experietur.* Ajunt, quum hæc Solimanni verba Luthero narrata essent, eum signo crucis manu facto, exclamasse: (d) *Ah! à tali & tam liberali domino custodiat me Deus!* Unam tantum rem in Lutherana religione Turcæ displicuisse Erasmus ait, quod nimirum velut individuas comites rebelliones & seditiones haberet annexas, quæ tandem victos & victores simul perdant,

uno totamq; sepulcro
Contumulent patriam.

Hinc etiam Solimannus sapiens ceteroqui Princeps, ut Hungarica testatur historia. (e) quum accepisset Lutheranos in Transylvaniam, à se nuper occupatam, irrepere, Jsabellam reginam, cuius protectionem contra Ferdinandum regem susceperat, monuit, *ut si unà cum filio Ioanne bona sua uti velit gratia, istos Novæ religionis homines ex omni ditione sua quamprimum expelleret.* Nolebat enim perniciosam sementem alibi quam in hostium suorum arvo fieri ac succrescere; quamvis utraque religio nimirum sua & Lutherica affinitatẽ aliquã inter se habeat, ut alibi ostendam.

V. Jllud sane citra mendacium negari non potest, dissidia à Luthero excitata Turcarum res multum promovisse, qui eiusmodi occasionibus uti non neglexerunt. Et quemadmodum Romanum Jmperium nulla res magis ad summum illam supra omnes ceteras gentes magnitudinem evexit, quam domesticæ aliarum Gentium seditiones & discordiæ, quæ exteræ potentiæ fores aperiunt, sic Othomannicum Jmperium ad eam quam nunc videmus & timemus potentiam, per schisma hoc & dissidium religionis præcipue gradum sibi fecit. Nam post Rhodum Christianis eo tempore quo Lutherus totum mundum perturbare incipiebat, (f) ereptam, hoc vel ei Christianitatis mar timo everso propugnaculo, alterum quoque terrestre, florentissimum nempe Hungariæ regnum, periclitari statim cœpit, adeoque brevi hostis omnium immanissimi prædæ & libidini fuit relictum. Qui miserabile Hungariæ excidium literis consignarunt, Luthero magnam eius culpæ partem imputant: siquidem Christianis Principibus inter se de nova Lutheri doctrina dimicantibus, Turcæ non solum ultra centum quinquaginta Christianorum millia partim ferro trucidarunt, partim in morte peiorem servitutem adduxerunt, verum etiam Budam, Belgradum, Albam Iuliam, & alias opulentissimas quondam urbes in suam redegerunt potestatem (g).

VI Notum satis est, nec Sleidanus dissimulat, in omnibus illis primis Imperij conventibus, Protestantes semper protestando protestatos esse, *nisi liberum sibi suæ religionis perm tteretur exercitium, nulla se contra Turcam, quamvis ipsorum capitibus proxime imminentem, auxilia collaturos* Hæc ipsorum Anno M D X X X in comitijs Augustanis vox fuit & protestatio, quam etiam in omnibus qui deinde celebrati sunt conventibus repetierunt. Jmmo tum quoque, quando Vienna à trecentenis Turcarum millibus obsessa, non Germania tantum sed & universa Europa in extremo versabatur periculo, Protestantes ociosi tantarum calamitatum Germaniæ, velut extremam aleam tum iacientis, spectatores fuere. Quod si ea urbs à Turcis expugnata fuisset, nihil sane erat quod illis obstabat, quominus ad Rhenum usque fines suos proterrent, & ferro flammaque omnia popularentur. Transylvaniæ quoque amissionem Lutheranorum seu Protestãtium bello acceptã ferendã esse, ijdẽ Hungaricarum

d *Man. lin Loc. communiæ Bellefor Cosmograph. ol. 179. Tomo 2.* f *Vide Staph. de Lutu. inter se concord.* f *folio 419* g *Sleidan. libro 18.*

rum rerum scriptores testantur. Et nostro tempore Protestantes Maximiliano Imperatori contra Turcam ferre auxilia, & commune cum ceteris Christianis Principibus fedus contra Selimum inire recusarunt, vt idem rerum Hungaticarum auctor scribit, & nos sequenti libro latius ostendemus. Quam multi inter Lutheranos vnà cum infelici illo Hulderico Hutteno Turcicæ dominationi subesse optarunt, vt tantum omnem Papæ potestatem viderent abolitam! Sanctum nempe hunc zelum discipulus à magistro suo Luthero suxerat: à quo Turcica etiam in Polonia & vicinis regionibus superstitio longe lateque fuit propagata. Sed iam tempus est, vt sandapilam ac funestas tedas ei apparemus, cuius doctrina tot homines morti dedit, totque animas æterno, tot regna ac regiones temporali exitio inuoluit.

DE LVTHERI MORTE: DEQVE summo eiusdem fastu & arrogantia, ac ceteris moribus.

CAPUT XI.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherus Concilium impedire tentat.*
II. *In patriam proficiscitur, & subitanea morte opprimitur.*
III. *Eius sepultura.*
IV. *Eius fastus.*
V. *Lutherus nullum vnquam fecit miraculum; facere vero conantem quomodo diabolus tractarit.*
VI. *Eius contumelia in SS. Patres seu Doctores.*
VII. *Quomodo veteres scriptores ab ipso corrupti.*
VIII. *Laudes Luthero à discipulis ipsius adscripta.*

I. DVM ex vna parte Carolus Imperator & Ferdinandus Romanorum rex vna cum ceteris Catholicis Principibus vires suas contra Turcam expediunt, ac simul Protestantium conatibus obuiam ire conantur; ex altera parte summus Pontifex Dei in terris Vicarius, ex omnibus Christiani orbis regionibus & angulis ecclesiarum Patriarchas, Episcopos & Antistites Tridentum ad Concilium euocat, vt certum aliquod & irrefragabile contra tot hæreses in Germania & alibi pullulantes decretum fieret ac promulgaretur; iamque adeo apertis Concilij foribus An. 1546. totus Mundus eò properat: Lutherus omnium non modo hæreticorum, sed & hæresiarcharum antesignanus, præsentiens Spiritum S. qui eiusmodi cœtibus semper præsidere solet, diffinitiuam contra ipsum sententiam pronuntiaturum; vt id impediret, omnem lapidem mouit. Quibus vero ad hoc artibus vsus sit, ex ijs quæ paulo ante dicta sunt, aliquo modo patet, è sequentibus vero manifestius intelligetur. Vt vero & ipse turbis & dissentionibus, quæ inter discipulos suos ortæ fuerant, remedium aliquod adferret, & in tanta confusione ordinem aliquem statueret, Synodos aliquot celebrari curauit, in quibus Sacramentariorum præcipua causa ventilata, sed frustra fuit omnis illa quauis arte, dolo & vi tentata concordia, Deo nunquam permittente, vt extra sacrosanctum suum tabernaculum vnitas reperiatur, sed magis scissuræ factiones & confusio: *Vbi vmbra mortis, & nullus ordo sed sempiternus horror inhabitans.* (a) Et verissimum est:

Subiectum est Sathanæ quidquid non numine plenum est

Sed Deum immortalem! quas non artes Lutherus & socij adhibuerunt, vt ne sanctum illud Concilium Tridenti indiceretur? quid non conati sunt, vt indictum impediretur aut disturbaretur? in quam non faciem se verterunt, vt efficerent ne quid certi ibi diffiniretur? quoties Protestantes protestati sunt, *nulla huius concilij decreta pro validis habituros*? Cur, quæso? quia a Pontifice Ecclesiæ capite indictum fuerat. Vnde factum est, vt quamuis anno MD XLV. 13. Dec. cœperit, ante tamen annum MDLXIV. Pio IV. Pontifice, decreta eius conclusa non sint & promulgata: in quo nemo Lutheranorum, quamuis non tantum sub fide publica vocati, verum etiam obsides eis oblati essent, comparere ausus fuit. Tantum vero abfuit vt reorum personam sustinere ac culpam deprecari cogitarent, vt etiam inter Doctores, immo inter Iudices sedere vellent. Sed de his in illo libro quo Franciæ schisma expositurus sum amplior erit dicendi locus: vbi ordinem, sessiones, cæremonias & alia huius omnium fere quæ in Europa celebrata sunt, illustrissimi & celeberrimi Concilij explicabo: cuius finis in ipsum, quas tot tantasque hactenus misera Francia passa est calamitatum incidit, initium.

II. Mira

a Iob. 10.

II. Mira quædam circa hoc tempus inchoari Concilij euenerunt Luthero nam & portentosus è Belgio nummus ei allatus est portendens captiuitatem protestantium(*b*) & confusio maxima ex dæmoniaca puella infra recitanda, & impietas suæ doctrinæ adhærentium(*c*) & insolens Tempestas fulgurum & turbinum Dominica post Natalem Domini ad Albim cuncta sternens (*d*) Lutherus igitur & suis malis & futuri Concilij, à quo nihil nisi condemnationem & diras sibi suæque hæresi exspectandum sciebat, metu suspensus, & melancholiam ob rerum minime ex suo voto succedentium odium, sui tædium, nactus, profugium. clam etiam sua dilecta Sacrilega Catharina occepit, in ea fuga Merseburgum ad Georgium Anhaldinum Principem secessit, eum à quo vno Beza ait subditos in hoc Mundo gubernatos. & ex eo ad cœlum conductos nempe Prædicantis vili officio assumpto. Sua enim propria authoritate Princeps hic concionandi munus vsurpabat. Inde datis ad monialem suam literis, Melanchthonem & Pomeranum rogari iussit vt ipsius nomine vltimum ecclesiæ valedicerent, quod præsentem rerum statum diutius, ferre non posset: simulque monuit, vt conualatis omnibus, ad se venirent *Satis scio*, inquiens, *mea charissima vxor. post mortem meam omnibus te odio futuram*. Hunc eius discessum ægre ferens Academia, ad Ducem qui Torgæ tum erat, scripsit. & vt ipsius intercessione & authoritate Lutherus remitteretur, petijt. Exstant adhuc eæ litteræ, Calendis Augusti anno MDXLV. scriptæ. Nec multo post tam a Duce quam Vniuersitate Legati adfuerunt, qui Luthero vt VVittebergam reuerteretur, persuaserunt, vbi ille non multo post Troiano suo labori (totum enim decennium in eo desudauerat) Commentarijs nempe in Genesin, supremam imposuit manum, quam tempestas illa horribilis antedicta & Tridentini concilij inchoatio excepit.

Eum VVittebergam reuersum Mansfeldij Comites ad se vocarunt, dissidiorum quæ multa inter ipsos exstiterant componendorum caussa. Defunctis enim ex ea familia ijs, qui Catholicam sequuti fuerant religionem, inter hæredes non solum de finibus & hæreditate, sed & de forma religionis & cultus diuini contentiones statim gliscere cœperunt. Paullo ante id tempus missi quidam VVittebergam fuerant, qui Lutheri sententiam exquirerent. *An post communicationem corpus Jesu Christi in hostiæ reseruatis maneret*, Luthero absente (erat enim tum apud Anhaldinum Principem) Melanchthon, nihil nisi panem reliquum esse respondit: sed Lutherus reuersus, quamuis in hoc sibi ipse aduersaretur, *Corpus ibi esse asseruit: eoque consuluit, vt si sex aut quinque tantum hostiæ consecratæ essent reliquæ, omnes vltimo communicanti porrigerentur, vti & vinum in calice reliquum*. Melius sane hac de re Hieronymus Pragensis olim prodromus malæ causæ respondit. nam rogatus, *quid ex pane post consecrationem fieret?* Panem apud pistorem manere respondit. nimirum nulla immutatione sanctificatum, cum iuxta doctrinam diaboli seu Lutheri in suo de Missa Angulari libro, nullum sit sacerdotium, nec sacerdos qui panem sanctificet Illud certum est. multis locis apud Lutheranos illas suæ cœnæ cibi & potus reliquias parui fieri; adeo vt multa ridicule circa eas apud eos legantur patrata. inter quæ est & illud quod cuidam crimini datum sit, quod eas per fenestram pullis obiecerit. vt Nasus in centurijs suis scribit.

Hæc opinionum diuersitas magna inter bonos illos Symmystas dissidia & summam confusionem inuexit. dum hic de reali corporis Christi in Eucharistia præsentia illo, alius alio modo docet. Quare veritus Lutherus, ne Sacramentariorum tandem præualeret opinio, à Comitibus dissidii quod inter ipsos erat, componendi caussa euocatus, tanto lubentius iter suscepit. & cum Moniali & liberis, dignoque magnitudine sua apparatu, in viam se dedit. Neque enim vti antea, velut Monachus, sed velut insignis aliquis Doctor & magnatum vnus, patriam ingredi ac suos visitare, atque inde non minore cum pompa ad Saxones suos reuerti volebat Sed hoc à Morte, cum qua eius rei caussa nullum pactum habebat, impeditus facere non potuit Aiunt quidam quum discedens Melanchthoni valediceret, quasi vltimum illum congressum fore præsagientem, sic ad eum loquutum: *Mi Philippe fateor in articulo de cœna Domini nimio vsque nos progressos*. Tum Philippus: *Ergo asperitatem hanc, mi magister, leni aliquo scripto mitigemus, & sententiam nostram clare explicemus Equidem hac de re diu multumque cogitaui*, aiebat Lutherus; *sed vereor ne hac ratione doctrinam meam suspectam reddam. Quare totam hanc caussam Deo permitto. Vos post mortem meam quod poteritis facite*. Hæc aiunt Lutheri currum conscendentis fuisse verba: qui tamen pri

b Vlenberg. *Vit. Luth*, *cap*. 33. *n*.3. c *idem*. d *idem num*. 6. *cap*. 33.

die eius diei publice pro concione inter alia dixerat, *diabolum suis per Sacramentarios horribilem stragem machinari.* Advenienti Comites ad ditionis suæ fines magnam armatorum equitum manum CXIII. obviam miserunt, qui *Prophetam hunc patrium solum revisentem* magnifice & cum pompa deducerent. Quum ab Jslebio oppido non procul abesset, ingens tam malorum quam minorum tormentorum auditum fuit tonitru, ex quo Lutherus in animi deliquium incidit: quod plerique pro malo omine interpretabantur; sed mox haustu vini recreatus, animum recepit. At *hanc infirmitatem animi*, quidam Jslebiensis in epistola quadam Cochlæi scripto inserta, *nequaquam ieiuno Lutheri stomacho adscribendam esse dicit, ut qui Halæ in prandio pro more suo large se invitarit* ubi & versum illum de *vitro* coctis vel arte vel naturâ, aquis entheatus, panxit *Das vitrum vitro Iona, vitrum ipse Lutherus.* Sic Lutherus Jslebij magna cum stulti populi acclamatione & gaudio fuit exceptus. Sequenti die suggestum in templo D. Andreæ sacro conscendens, more solito acerbissima in Papam & universam Hierarchiã Ecclesiæ convitia evomuit. Exceptus dein eodem die magnifico epulo, vehementer perculsus fuit incendij timore, quod in vicinia, ex culinæ in ipsius gratiam & honorem plus nimio ferventis, ardore extiterat: quod tamen ab accurrente undique multitudine mox fuit exstinctum. Quum ad mensam sedenti temere mors Pauli IV Papæ nunciata esset, nihil ulterius, veriusne an fictus is rumor esset explicatus, *iam quatuor Pontificum morti, quibuscum omnibus bellum gesserit, superstitem se gloriatus est*, fati sui tam propinqui ipse nescius, quam falsus alienæ triumphator.

Civis quidam Jslebiensis, Lutheri mortem describens, ait, ipsum quotidie Halæ, Mansfeldij, & quacumque iter faceret, ut & Jslebij, genio indulsisse, non prandio modo, sed etiam cœnæ largiori semper assuetum. (e) Idem testatur quidam Lutheri discipulus in epistola vernacula, quã Joannes Guirerius Latine vertit. Quid ergo mirũ si iam continuis commessationibus, qui iam ante ætate languida, debilitato stomacho in morbum tandẽ incidit? Hic ego te pie lector compello oro, ut advertas ad crassum Melanchthonis mendacium, qui, in Præfatione Secundi Tomi Operum Lutheri, *magistro suo abstinentiæ laudem tribuit, ac posteritati persuadere nititur, plurimum eum ieiunio usum fuisse*, immemor conviciorum, quæ contra magnũ illum quum ieiunij tum omnis abstinentiæ præconem, S. Hieronymum tam ipse quam alij in mẽsa Lutherum evomentem audiverant, & ab eodem scripta legerant, nisi forte Melanchthon ironice & antiphrastice voluerit eo loco loqui. An enim abstemium & sobrium appellabimus, cui in omni vita nihil acceptius erat quam dapsilis cibus & potus? an abstemiũ, Philippe, dices qui Halæ Saxonum grande vitrum propinans Jonæ suo se & illum una, vas cervisiarium aut vini fassus est, hoc versu *Das vitrum vitro Iona, vitrum ipse Lutherus* ultimo vitæ suæ mense? qui sibi largiores haustus adversus tentationes omnes unicum remedium esse fassus est? (f) Quam abstemius vero fuerit, (g) vulgaris illa apud Germanos Cantilena, Trinck vnd iß; Gottes nicht vergiß; quam ad ipsum auctorem plerique referunt, satis loquitur. Sed ad historiam redeamus. Lutherus igitur quum die XXVIII. Februarij, quo diem suum obijt, (h) cum eis quos mensæ adhibuerat (ut qui solitudinem conscientiæ malæ tã medicinam si audias, quam tormentum si resistas, tamquam voluptati inimicam unicè fugeret) largiter pransus ac cœnatus esset, aliquantulum quievit, facetam interim narrans historiam de quodam, qui fame pressus, diabolo se devoverat, modo cibum sibi suppeditaret. Quo saturatum, diabolus de anima pro cibi pretio sibi reddenda interpellavit. At ille, *Tibi, inquit exspectandum erit usque dum mortuus fuero. Nequaquam animam, cuius culpa hic nulla est, sed corpus, quod famem perferre non potuit, tibi addixi.* Ibi diabolus, *Numquid, ait, qui equum emit, etiam frenum & ephippium unà emisse censetur? simulque cum dicto hominem cum anima & corpore asportavit.*

Quum hac narratiuncula eos qui aderant, aliquã diu ipse hilari vultu detinuisset, in lectum sese composuit: in quo quum paululum quievisset, tãto subito dolore correptus fuit, ut priusquam advenissent medici, exspirarit. A quibusdam proditũ invenio, eodẽ modo illũ, quũ è lectulo ventris exonerãdi caussa surrexisset, quo Arriũ, intestina effudisse. At Sleidanus & Iustus Jonas, pectoris dolore correptũ, post cœnã & pauxilli tẽporis quietẽ, animam reddidisse dicunt, quũ iam climactericum ætatis annum attigisset. Inter alia quæ ille Iustus de Lutheri obitu scribit, ait; eum morti iam vicinum, circumstantes amicos his verbis monuisse: *Orate pro Domino Deo nostro & Evangelio eius, ut ei* cum

e *Vid. libellum Cochlæi script. de Act. Luth. adiunctum sub finem.* f *Luth moritur* 18 *Febr* 1546 g *Resc. ad Eq. Polon* h *Sleid. lib.* 17. *Vlenberg Vit. Luth. c. ult.*

cum Ecclesia sua caussa bene succedat. O novam & inauditam precationis formulam! Addidisse deinde: *Quia et Pontifex & Concilium Tridentinum vehementer adversantur.* Ecce tibi Testamentum! Ecce convicia & imprecationes, quas iam moriens impurus hic homo contra supremum Ecclesiæ caput effudit! Ecce extrema eius vota! Alius Lutheri discipulus scribit eum aliquot annis ante, quam Smalcaldiæ ex calculi doloribus gravissime decumberet, & à morte parum abesset, sublatis in cœlum oculis & levatis manibus, ad circumstantes amicos & discipulos seu valedicturum, his usum fuisse verbis: *Deus vos, fratres, omni benedictione impleat, & Papam maledictione!* Quibus non minus insatiabile suum contra S. Sedem odium testatus est. Quin etiam sanctus hic homo è tā gravi morbo recreatus, publicum scriptum de resurrectione sua promulgavit, cuius initium est: *Postquam resurrexi à mortuis.* Thomas Bozius non incelebris sæculi nostri scriptor, in II parte II tomi quæ est de Notis Ecclesiæ, scribit visum à se hominem, qui cum inter Lutheri domesticos seu famulos fuerit, & asseverarit, herum suum in ultimo agone illo, manus sibi ipsi violentas afferre conatum esse, sed à familiaribus propere accurrentibus fuisse prohibitum: qui ut hoc prophetæ sui infelicissimi probrum tegerent, omnes domesticos iureiurando super sancta Evangelia, obstrinxerint; ne quisquam eius rei vel minimum quid propalaret. Quod fortasse tum factum fuit, qu[um] in extremis oppressus calculi doloribus, mortem vehementer optavit.

Petrus Thyræus in libro quem scripsit de Dæmoniacis, (*k*) notabilem narrat, quæ eo die contigerit quo Lutherus è vivis migravit, historiā, dignam quæ hoc loco apponatur. *Quo die*, inquit, *Martinus Lutherus ex hac vita discessit, Dæmoniaci qui Gheelæ (Brabantiæ oppidum est) plurimi erant, & patrocinio S. Dympnæ (quod iam multi multis annis experti erant) liberationem expectabant, omnes à dæmonibus liberati sunt; & non ita multo post ab iisdem rursus occupati. Res hæc obscura non est. siquidem postera die quum miseros homines rursus crudeles spiritus torquerent, interrogati; Vbi pridie latuissent: responderunt, Se mandato Principis sui ad novi prophetæ & fidelis cooperarii Lutheri, funus evocatos fuisse, eidēq; interfuisse.*

Addit deinde: *Confirmavit hanc rem Lutheri famulus, qui misere morienti adfuit: & quum per fenestrā auræ captandæ gratia, prospiceret, non sine magno terrore vidit non semel plurimos teterrimos spiritus haud procul inde saltantes, & choreas agentes. Confirmarunt corvi, qui Luthericorpus, quum Islebio VVitebergam deferretur, magno clamore comitati sunt.* Hæc Thyræus. Similia fere de alijs hæreticis apud Cæsarium & alios leguntur. (*l*)

Quod si quis huic narrationi fidem derogare velit, cogitet quæ Lutherus ipse de suo cum diabolo congressu & disputatione, ut & discipuli ipsius, scripta reliquerint: quæ sane facient, quo minus hæc incredibilia videantur. Et certe ut hæretici fideles semper fuerunt & sunt dæmonum cooperarij, sic eidem hæreticorum fideles quasi sunt Achatæ, socij & parastatæ: ut Egesippus & Cyrillus (*n*) de Simone, Theodoretus (*o*) de Basilide, de Marcione Innocentius, de Menandro Epiphanius, Eusebius de Theodoro, de Eutyche Theodoretus, Polydorus Virgilius de Berengario, ipse Lutherus de Carolstadio & Oecolāpadio, de Georgio Davide Basileenses, de Osiandro & Zuinglio Erasmus Albertus, testantur. (*p*)

Hic finis vitæ fuit Martino Luthero: cui illud boni (si tamen tali homini quidquam boni contingere potest) contigit, q[uod] spiritum in eodem oppido ubi primū eum hausit & Catholico ritu baptizat[us] fuerat hæreticorū maximus reddidit, ac Jona quærente per agoniam *An in doctrina quam hactenus professus erat perseveraret, & constanter vellet mori* fertur respondisse; *Ita*, & hoc ultimum eius fuisse verborum in hac vita (*q*) Cum anno mortem eius ante gresso aurigæ manum porrigens interpotandum, ipse dixisset: *Vbi Veneris ad socios tuos dices, Te dextram tenuisse Doctoru Lutheri, Hæreticorum omnium Antesignani deterrimi.* (*r*) Natus vero fuit tenui & obscuro loco in prima educatione neglectus; vita & moribus dissolutus. Et quamvis nihil in eo rarum aut excellens esset, pro Germaniæ tamen propheta & Apostolo à suis stupidis sequacibus fuit habitus. Admirabili audacia sacra & profana, diuina & humana, adeoque cœlum & terram permiscuit, & miserabili tam politicam quam Ecclesiasticam administrationem clade affecit. Iustus Ionas ad lectulum in quo mortuus iacebat, assistens, Mansfeldiis Comitibus, ve extremum

i *Vitus Theodor. 4. Oper. Luth. præf. in Ioel.* k *part. 1. disp. 8. sect. 11.* l *Bredemb. Coll. 7 cap. 39. Cæsar lib 12. cap. 10.* m *Lib. 3. de excidio.* n *Catech. 6. lib. 1 fab o lib. 3. c. 3.* p *har. 22. lib. 5. c. 16. lib. de ans. Cath. 6. l. 5 cap. 33. lib. 4. fab ibid. libro 9. hist. Ang. l. 6. cent. Carolstad lib. de Miss angul.* q *Vlenberg. Vit. Luth. cap ult. num. 3.* r *Vlenb. loc. cit. ex Lutherano Matthesio pag. 208, 209. 210. 211.*

mûm hominem aſpicerent venientibus, multis cum lachrymis eum commonſtrauit, inquiens. *Ecce magnum illum virum! Ecce dormientem iam, qui Dei ecclesiam hactenus rexit & erexit. O Deus, excita, quæsumus, alium, ad nominis tui honorem, & Euangelij promotionem.* Aſsidente vero pictore qui mortui lineamenta in tabula repreſentaret, Idem Ionas ad circumſtantes conuerſus. *Diligenter hunc* inquit. *etiam atque etiam contemplemini Hic enim est. qui multa animarum millia ab inferno liberauit.* Talia homo ille contra ipſius Lutheri de ſe ipſo confeſsionem.

Mortui dein cadauer, vltra modum fœtens, adeo vt nemo accedere propius poſſet. ſandapilæ plumbeæ impoſitum & in templum oppidi primarium, D Andreæ ſacrum, deportatum fuit, campanis interim toto oppido ſonantibus. & cruce funeri prælata: quod & ipſi Comites & magna hominum multitudo comitabantur. In templo idem Ionas funebrem orationem habuiſſe dicitur. Sed quomodo hoc cum Bezæ verbis conueniat, neſcio. qui in Iconibus ſuis Ionam hunc in Lutheri complexu exſpiraſſe dicit. *Nihil*, inquit, *omnium fere rerum egit, cui non Ionas, cuius consilio plurimum vtebatur, interfuerit: cui etiam vicinarum ecclesiarum, & Halensis inprimis curam demandarat, in qua etiam intra Lutheri complexum Deo animam reddidit, mortuus Eisfeldiæ Anno M D XLV.* Adeo ſemper errant impij, vt ne quidem naturæ lumine nota rite attingant.

III. Accepto de Lutheri morte nuncio, Saxoniæ, Elector corpus a Mansfeldijs Comitibus, vt VVitebergam ad ſepulturam mitteretur perijt. Quo impetrato, funus currui impoſitum multis cum cæremonijs & pompa deducitur, panno atri coloris, albi coloris cruce decuſſato, obtectum; proxime in alio curru ſequentibus Moniali vidua. plena lachrymarum, & tribus filijs, quos illa tamquam *Æternũ incestus monumentum & pignus amorũ,* & venerabiles tanti prophetæ reliquias, populo paſsim oſtentabat. Sed dolorem ex mariti morte conceptum non parum lenieruntà Mansfeldijs Comitibus duo, & Saxoniæ Electore tria florenorum ipſis donata millia. Funus præterea comitati ſunt equites circiter quadraginta. Quum non procul à VVitteberga abeſſent, præſto fuerat alius currus multo ampliori cum ornatu ſed ob intolerabilem fœtorem quem cadauer ſpirabat, loco id mouere nemo fuit auſus.

Sepulcrum ei factum eſt à regione ſummi altaris, additusque è candido marmore cippus. Ibi quoque non multo poſt mortui Melanchthonis corpus fuit reconditum. Circumcirca duodecim Apoſtolorum; à manu dextra, Saxonis, à ſiniſtra Brandeburgici Electoris ſtatuæ viſuntur. VVitebergę Lutheri funus iterum Latina oratione a Melanchthone, & Germanica à Iuſto Iona celebratum fuit. Nec omiſſus fuit lepidus ille verſiculus, quo viuens Lutherus res à ſe geſtas deprædicarat, nempe:

Pestis eram viuens, moriens ero mors tua Papa.

Hanc quidem ob cauſam illuſtris quidam Hiſtoricus hunc ei titulum tribuit, Matt L. *auctor ſchiſmatis contra Papam*: quod tamen parum eſt quin ſepticeps potius Lerna dicendus fuerat; quod ſeptem præcipue hæreſeon ſiue ſectarum Auctor fuerit etſi ipſe ſe viuentem Confeſſus fuerit vltra 30 ſectas peperiſſe. Reuera autem innumerabiles, quarum CCXII. diſtincta nomina obtinuerunt. (s) Sed quam verax ille fuit propheta, cuius vaticinium de morte Papæ nondum poſt C annos, quod a morte implendum erat, veriſimilitudinem ſinit ſperare. Mirum eſt quantum laboris pictoribus & ſculptoribus iam mortuus exhibuerit Lutherus, pictus, fictus, ſculptus, & quibus non modis expreſſus? Viſitur multis adhuc locis etiam in templis eius imago cum hac inſcriptione: DIVVS ET SANCTVS DOCTOR MARTINVS LVTHERVS PROPHETA GERMANIÆ Et in pluribus locis Germaniæ, etiam in pomis, oſtentantur Ducis Saxoniæ & coniugis ipſius ante crucifixi imaginem genibus innitentium, effigies, & penes hos Lutherus velut alter S. Ioannes. Quin etiam multi Germanorum ſi quando Lutheri nomen vſurpari audiunt, caput aperiunt, & in collegijs ipſius imaginem eodem modo quo nos Saluatoris noſtri crucifixi, venerantur. In pari fere apud eoſdem honore eſt Melanchthon: quorum vtriuſque effigies, tamquam mariti & vxoris fere coniungi ſolent. Et quemadmodum primi Chriſtiani in frontiſpicio altaris itemque in templorum porticibus Crucis ſignum inſculpere, & in vitris & feneſtris Ieſu nomen depingere ſolebant. (Hinc Reformatorũ noſtrorum illud Quodlibeticũ: *Illo tempore quo Iesus & Maria feneſtris inſerebantur*) ſic noui Euãgelici ſimilibus locis Lutheri & Melãchthonis

s *Anatomia Eccleſ. Cathol.*

thonis imagines ostentant. Hamburgi certe, Bremæ, Lubecæ, & alibi, omnes fere portæ, ianuæ, fenestræ quæ publicas plateas spectant, tale aliquid præferunt. Sed enormem mihi & belluinam vide idololatriā stultissimorū hominū; qui ad consecrādā æternitati Magistri sui memoriam, persuadere nobis volunt, de ipsius adventu Sanctum Ambrosium & Sanctum Augustinum esse vaticinatos. Samuel apud Reginaldum Polum testatur in tabula depictam vidisse se Lutheri imaginem. Latina inscriptione adiuncta: *Divinum atque admirabile vaticinium Divi Ambrosij & Augustini, de tempore & adventu Sancti Lutheri, qui contra Antichristum Romanum scribere cœpit, ut litteris huius versiculi, numerum anni repræsentantibus, continetur; quod est apud Christi fideles admiratione & notatu dignum.* Tibi Cherubin & Seraphin incessabili voce proclamant.

Ex numeralibus his litteris, aiunt suaves isti mulsores & eruditi homines *efficitur numerus MDXVII. qui idem numerus est anni quo contra Romanum Pontificem primum calamum strinxit Lutherus.* Sed quæso vos an quidquam ineptius etiam per somnum potuissetis fingere, quam quod admirabili illo Seraphicorum & Cherubinorum Angelorum concentu, Lutheri tamquam alterius Messiæ adventum denotari dicitis? Itane miserè cæci & hebetes estis, ut duo L L. quæ tamen & ipsæ numerabiles sunt litteræ & quinquagenarij notæ sunt non videatis? Sed omnia illi susque deque habent errare & mentiri dummodo Prophetam suum ad cœlum usque extollant. Quin etiam non gantur, Lutherum stellam illam esse de qua Sanctus Apostolus Joannes in Apocalypsi loquitur (t). Jllyricus, *Nos*, inquit, *non dubitamus, Lutherum illum principalem esse Angelum, qui per medium cœli volans Evangelium habebat æternum.* Et alibi, *Eliam esse dicit, qui secundam Christi adventum præcesserit.* Sed & tu Jllyrice multum delitas ista garriendo ex cap. 14 Apoc. cum Sodalibus gregum tuorū. Ad cap. 9 Apoc. oportuerat oculos te tuosq; convertere, illic Lutherū tuū Quinto Angelo tuba canente vidisses sub forma *stellæ de cœlo decidua, & aperientis puteum abyssi*, & te ipsum sub forma *Locustæ* delineatum. nam Angelus ille capite 14 Apocalypsios volans nimium adhuc à tuis meisque temporibus est remotus, in futuris sæculis revelandus, quando eorum, qui nomen JESU & PATRIS eius portaturi sunt, & Virgines erunt & agnum in vitæ suæ exemplo sequuntur, numerus ad C.XL.IV. millia excreverit. Cum his enim virginibus Commercium erit illi Angelo Apocalyptico, qui volans portabit *Evangelium æternum, ut Euangelizet sedentibus super terram, & super omnem tribum & linguam & populum*, quorum nihil omnino competit Luthero tuo. is enim Virgines traxit ad propudium, & de sacris fecit sacrilegas, & de Christo nuptis fecit scorta Apostatarum. nostri Illyrice, quæ tibi ex Luthero tuo annumerata sunt verba & facta, de eius continentia & amore Virginitatis, hoc ipso libro cap. VI. potes etiam discere eius animum castum ex Condradi Andreæ *Luthero casto* per L. articulos digestum & denique ex ipso Lutheri decreto contra scorta Wittebergæ An. 1545 13. Maij valuis Ecclesiæ affixo, quo adolescentes magis irritavit concludendo in hunc modum: *Summa rei est, caue tibi à scortis*, (antea vocarat mulieres scabiosas & infectas morbo Gallico) *Deumque roga ut bonam tibi puellam adiungat* (u). Vxorem honeste dixisset Lutherus si honestam animum a puero coluisset, iste enim modus vovendi apud Germanos est lenonum. Nihil itaque Luthero & Angelo illi Euangelium portanti commune est, nisi merus Euangelij prætextus & nudum Euangelici sine re nomen. Sed neque isto Angelo potest designari Lutherus, quippe qui non volavit per medium cæli sed diligentissime se intra munitionem VVittebergæ continuit nisi cum vel Melancholia, vel fatuus conductus Principum Sæcularium inde efferret. Nec super omnem gentem & tribū & linguam & populum euangelizavit, sed super solam Germaniam, & illius exilem particulam. Notum enim est quomodo Orlamundæ lapidum & fimi iactus declinarit, ascensu currus uti novus Elias (x).

Sed videamus iam, quomodo vaticinia Lutheri impleta fuerint. usi adhoc cuiusdam Lutheri amantissimi discipuli testimonio, qui libellum edidit hoc titulo: *Verax narratio beneficiorum per Diuum Martinum Lutherum Germaniæ diuinitus præstitorum.* In hoc inter alia dicit, Lutherum prædixisse *post annunciatum à se Euangelium, & Papatum abolitum, homines eousque progressuros ut Deum non amplius cognituri, sed recto gradu ad Sathanam pergentes, ex sua phantasia modulo vitam & doctrinam instituturi sint. Idque iam euenisse. Papatu enim destructo,*

t *Apoc. cap. 14. Myr. cap. 10. Spangeberg. u Vlenberg. Vit. Luth. cap. 31. num. 4. x Vlenb. Vit. Luth cap 14. num. 1. & 2.*

sto, & populo à Romana seruitute liberato, eosdem Euangelij quoque seruitutem detrectare, nec quidquam credere velle quam quod ipsis videatur. Loquitur vero de Vitebergensibus & Lipsiensibus, qui magistri sui Lutheri nomen & memoriam non multo post ipsius mortem detestari cœperunt, appellantes eum, *Philautum, Philoneicon, Eristicum, Hyperbolicum, Polypragmona, Stoicum, aurum, cauillorum animarum & conscientiarum tyrannum.* Sed titulos hos & elogia Luthero, & ridicula Lutheri vaticinia quæ ipse Satan indies edit & optat, alijs relinquamus: & quæ de Luthero dicenda restant persequamur.

IV Quanta in hoc homine arrogantia fuerit, vix, scio, credet posteritas, nisi tot ab æternis consignata essent monumentis. Maiorem certe in nemine vnquam fuisse, certum est. Nam proculcata omni Christianæ religionis antiquitate, cuius ille perpetuus fuit Aristarchus & censor, nihil frequentius in ore habebat, (y) quam *se ad hoc diuinitus missum, vt veram Legem Mundo daret. Doctrinam suam ipsum esse Euangelium, de quo Christus ipse in extremo iudicio daturus sibi sit testimonium, quod è cœlo illud acceperit. Iudicium suum Dei esse iudicium. Qui suis dictis sese opposuerit, in eum æternas flammas Deum vindicaturum esse. A Deo se electum, qui Pontificem Romanum è throno suo deturbet. Interea dum dormiat aut cum Melanchthone & Amsdorffio VVitebergæ ceruisiam bibat, magis se Papatui incommodasse quam omnes Principes & reges qui vmquam fuerint. Se super Leone ambulaturum, & pedibus suis serpentes conculcaturum. Quod à se vino cœptum sit, post mortem completum iri. De se S. illum Ioannem Hussium, quum in vinculis esset Constantiæ, ita vaticinatum: A Papistis iam anserem assari,* Hus enim Bohemica lingua anserem significat: *at post centum annos Cygni cantionem audituros* (z) Sic ardelio in libello quem contra Augustanum fecit Decretum, paratragœdiatur: cui si credimus, huic vni soli monacho Spiritus S. ea mysteria quæ Ecclesiam & tot tantosque Orientis & Occidentis Doctores celauit, aperuit & reuelauit. Sed hoc idem dixerat Muncerus, idem dixerat Dauid Georgius, & alij eius temporis hæretici & hæresiarchæ. Et sicut olim nescio quis Grammaticus gloriatus est, *litteras secum natas, & secum quoque interituras*; sic Lutherus sibi vni doctrinam, eruditionem & scientiam arrogabat: adeoq; titulum hunc à diabolo sibi tributum ait, (a) Ad suam vsq; ætatem omnia plena fuisse ignorantiæ. Credas huic quasi alteri Moysi, ineffabile illud Adonai nomen reuelatum, neque ad tertium vsque cœlum tantum hunc Paulum eleuatum, sed in intima cælorum sacraria & adyta perductum, vt abditissima illic diuinitatis mysteria rimaretur; & velut alter Prometheus, cœlestem illum ignem vulgo in terram ad homines deferret. Audi quibus verbis Germaniam inclamet (b) *Aperi oculos, inquit, misera Germania. Ego, ego sum, qui cœleste lumen ad te adfero. Euangelium meum clarius est & euidentius, quam in Apostolorum tempore vnquam fuit. Misera Germania! Antequam vos ego docui, quid veritas esset nesciuistis.* In libro vero quem de Pontificis & Episcoporum scripsit statu, aperte ait, *Euangelistam se ipso à Deo missum ad Mundi salutem. Quicumque sibi non obtemperauerit, Iesum Christum contemnere.* In more etiam habuit, vel cæteris quas mediocris conditionis hominibus scribebat, nomen suum hoc modo subsignare, *M. Lutherus Euangelista VVitebergensis*; vnde etiam discipuli ipsius Euangelici appellari volunt, nonnunquam vero: *Propheta Germaniæ*. Simonis magi exemplo qui seipsum in ei altissimi Virtutem appellauit. Sic Manes huic sui frontispicio titulū hunc præfixit, *Epistola Fundamenti*, superbis illis titulis vsus, *Manes Iesu Christi Apostolus, Patris prouidentia.* Sic Montanus seipsum *Paracletum* nominauit. Sic Valentiniani *Gnostici, id est scientes* dici voluerunt, vt Clemens Alexandrinus testatur. Luthero idem mihi accidisse videtur, quod Vincentius noster Lerinensis (nostrum appello, quia Gallus fuit) Origeni accidisse dicit: *quem arrogantia sic dedit præcipitem, vt numquam postea resurgere potuerit. Dū enim magnus ille vir Dei gratia insolenter abutitur, dum plus sibi tribuit quam humana patitur imbecillitas, dum Catholicæ religionis simplicitatem contemnit, dum plus se scire quam cæteros omnes existimat, dum posthabitis Ecclesiasticis traditionibus, loca quædam S. Scripturæ nouo modo interpretatur, seipsum perdidit, & Ecclesiæ magnum scandalum conciliauit.*

V. Sed ô mirabiliorem in Luthero cæcitatem! Quis credat hominem hunc, *omni Dei & Ecclesiæ destitutum testimonio*, titulum hunc acquirere potuisse, vt *Germaniæ Apostolus* diceretur & crederetur? qui nec viuus nec mortuus vllum fecit miraculum, quo doctrinæ suæ veritatem confirmaret?

 Hoc

y in 500 art. 3. z Ad falsi dict. stat. Eccles. in reiecl. Teuton cont. R. p. Angl. In serm. ter. 2. post Inuocauit. Luth. contra Imperiale Edictum a Lib. de Missa Angulari. b In 500. art. art. 355. Tom. 6. fol. 165. Lib. de schol. erigend.

Hoc Caluinistæ Heidelbergenses eidem in libro quem contra concordiæ Formulam ediderunt, exprobrant. Quum enim Anno M D XLV paulo ante eius obitum è Misnia quædam puella dæmoniaca ei curanda adduceretur vt immundus spiritus ab ipso audiore eijceretur, importune compulsus demum, in sacrario Ecclesiæ aggressus est primum ultimumque signorum suorum, siquidem alijs verbis alijsq e exorcismis, quam qui a Sancta præscripti sunt Ecclesia vsu; à diabolo arreptus atque ita tractatus fuit, vt nisi quidam propere auxilio accurrissent, de vita ipsius actum foret. cum igitur per fores mirabilis hic exorcista erumpere tentaret, eæque ita a Dæmone constrictæ tenerentur, vt nec foris clauem, nec intus ostium à limine suo auelli posset, & per fenestras exitum clatri ferrei negarent, demum securi per fenestram iniecta, Staphylus, præsens & ad fidem Catholicā postea reversus ostium confregit, & exorcizato Luthero viam patefecit. Ita tum discipulus, qui præsens huic Mimo interfuit, ad longum hanc historiam recenset, graphicè quum magistri tum suum ipsius pauorem describens. Et sane mirum erat imperitum hunc dæmonomastiga videre circumcursitantem, tantoque pauore consternatum, vt parturiret, quæ toties ore & calamo in alios liberaliter iactarat. Hinc illa melancholia, quæ eum adegit, vt in indignatione spiritus sui VVitteberga, vultus declinans, abiret. Sed putidam hanc historiam omittamus: quam qui volet, integram legere poterit apud Staphylum, (Lindanum (c) Bredembachium, (d) Thyræum, (e) & alios.

Quantum vero Lutherus sibi tribuerit, quam superbe ceteros omnes contempserit, inde etiam patet, quod dicere non erubuit: *Quæ hactenus credidisset Ecclesia à Sathana profecta esse; quæ vero ipse doceat, Spiritum Sanctum habere auctorem. Omnes cæcutijsse, vno se excepto. Sibi datum esse Dei spiritum, quo omnes iudicare possit; at se à nemine iudicari posse.* Quid multis, *Nolo*, inquit, *Iudicium, sed volo obsequium.* Sic Propheta hic loquitur. Sed qualis Propheta? Propheta quidem *sine miraculis, sine quorum testimonio*, Irenæo teste, *nullius vmquam missionem Ecclesia acceptauit.* Quod si olim Prophetæ illi nullum ma iud testimonium habuissent quo probare potuissent se a Deo missos fuisse, quam suam ipsorum vocem, nemo sane credere ipsis fuisset obligatus. Immo si Saluator noster fluctus maris solo verbo non compescuisset, non sedasset tempestates, cæcis visum, surdis auditum, mutis loquelam, adeoque mortuis etiam vitam non restituisset, Iudæorum credere ipsi nolentium pertinacia Christo attestante peccatum non fuisset. O nimium creduli Lutherani! Lutherus vester ait, *à Deo se missum vt Euangelium prædicaret, ipseque sibi titulum sumit: vos statim sine vlteriori disquisitione illud creditis, immo Germaniæ Prophetam & Apostolum appellatis. Muncerus similia & multo maiora de se iactauit: nimirum se cum Deo quasi familiariter loqui, cur non ipsi fidem habuistis? Quia*, inquit Lutherus, *doctrinam suam nullo miraculo corroborauit.* Cur non idem Luthero respondistis, quod Episcopus quidam ante mille & ducentos annos Nouatiano cuidam? *Habetne donum linguarum quas non didicit? An futura prædixit quæ euentus probarit? An vere mortuos resuscitauit?* Horum enim aliquid habere oportet eum qui Nouum Euangelium prædicat. *Quamprimum nouus aliquis Doctor Nouam doctrinam spargere cœperit, miracula ab eo exigenda esse ipse Lutherus asserit.* Sed quomodo quæso ictum argumenti petiti ex miraculis, Lutherus declinarit videamus. *Illuditur mihi passim* inquit, *& miracula à me exiguntur. Quasi vero doctrina mea cæcis visum, & surdis auditum non restituerit.* Ecce tibi mirifica & bene certa miracula! ipse ea solus vidit, quando omnes cæci erant ipse solus videbat. Idem Menno Anabaptistis, idem Zuinglius Heluetijs, idem Seruetus Polonis, idem, pessimus ille nebulo Dauid Transyluanis eodem iure persuasit. D. Augustinus, *auctoritate cœpta per miracula, per spem nutrita, per charitatem aucta, per antiquitatem confirmata, in Ecclesia Catholica retineri se scribit.* Et Lactantius *illam veram esse religionem* dicit, *quæ diabolos terreat & se libus suis exturbet* (f). Quod quidem in Catholica Ecclesia fieri videmus In hac dæmonum sunt flagella & mallei, quibus *capita ipsorum conquassantur*, non vero in nouitia illa & hesterna hodie nata Ecclesia Miracula sigilla sunt, & quasi tropæa contra eorum incredulitatem & obstinationem erecta, qui per summam stultitiam Catholicæ Ecclesiæ gremio se subduxerunt Cupis videre a Catholicis effecta? Lege historiam Nouæ in Oriente, & Occidente, dum septentrionalis ab hæreticis inuaditur & de-

c *Dial.* 3. *cap.* 1. d *Coll. ad lib* 7. *cap* 40. *Thyreus de dæmoniac. parte* 3. *Vlenberg. Vit Lut. cap* 33. *num.* 5. e *De fals. ordin. Eccles* f *Lib.* 4. *Instit. c* 21.

& destruitur, plantatæ Ecclesiæ (g). Videbis ibi *vna cruce infinitam hominum multitudinem obstupefactam atque attonitam, & diabolos fugatos ac profligatos. Videbis ibi sanctissimam Virginem Dei matrem pro Christianorum salute excubantem, & flammas multis hominum millibus inspicientibus exstinguentem, adeoque mortuos etiam resuscitantem.* Sed de his non est hic dicendi locus. Iam alias Prophetæ Lutheri dotes ac virtutes excutiamus.

VI. Tam iniquus & acerbus omnium Aristarchus & censor fuit Lutherus, vt ex omnibus S. Ecclesiæ Doctoribus nemo sit, cui non ille dentem mordacem infixerit. Quantas, Deum immortalem! quamque atroces iniurias & calumnias *os hoc diaboli* (sic Irenæus hominem Lutheri plane similem appellat) in sanctissimos simul & doctissimos illos viros euomit? Nec sane mirum hoc cuiquam videri debet, quum teste Athanasio, *hæreticorum mos sit nec viuis nec mortuis parcere.* Idem fecerunt Nestorius, Nouatus, Samosatenus, vt Socrates, Eusebius & Nicephorus testantur (h). Et quemadmodum Aristarchus, Cicerone teste, pro Homeri versibus non habuit, nisi eos qui suis auribus placuissent; sic Lutherus in omnibus SS. Patrum libris ne vnum quidem bonum verbum aut sibi probatam sententiam (quamuis in plerisque tot fere sint sententiæ quot verba) reperire potuit. Nec mirum, quærebat enim tantum quæ suis opinionibus patrocinarentur. Omnes ille cæcos & sacrarum litterarum ignaros vocat. Eodem fere modo Pelagiani apud S. Augustinum loquuntur. Lutherus (i) *Patres ait pennam quidem in manu, sed mentem interim alijs cogitationibus habuisse distractam. Et nisi ante mortem in quibusdam sententiam mutarint, Sanctorum, quod illis tribuitur, nomine non esse dignos. Omnes,* inquit, *nesciuisse quid spiritus sit, quid littera, & quantum inter vtrumque intersit. Scripta ipsorum dubia esse & tenebricosa. Non curare se mille Augustinos, non mille Cyprianos, non mille Ecclesias. Indignos illos esse qui calcei sui corrigiam soluant* in Epistola ad Angliæ Regem profiteri non erubescit. Idem nouam quandam, veteri abolita, Missæ formam comminiscens, *Scio,* inquit, *Papistas ad rauim vsque mihi Ecclesiam & Patres occlamare: sed in tanta re hominum iudicia ego nihil moror. Vbique vero in scriptis suis Patres delirasse, aut cæcutijsse* ait. Sic ille generatim de omnibus sensit, sic loquutus; nunc speciatim quo hunc vel illum modo tractet, breuiter videamus (k).

Tertullianum *Carolstadij dicit esse similem*; id est, stultum esse & delirum; S. Irenæum *Dei blasphematorem*; S. Chrysostomum *nugacem & ieiunum; eiusque opera confusanea esse, & sine vllo ordine, sine iudicio sine fructu incompositam verborum struem.* S. Hieronymum è SS Patrum catalogo expungendum esse: *vt qui hæreticus fuerit impius, & nullo iudicio præditus, qui nihil nisi ieiunia & Virginitatem crepet, & in omnibus libris nihil veræ religionis doceat ac tradat: immo nisi in extremo agone Deus ipsum respexerit, infernum magis quam cœlum meruisse.* In Præfatione super Epistolam ad Philippenses terræ hic vel potius, vt cum S. scriptura loquamur, iræ filius, Commentarios Hieronymi & Origenis cum suis comparatos, *meras esse ineptias & nugas,* ait. S. *Ambrosium ait, nihil nisi de ieiunio & precibus loqui.* Lutheri discipulus qui facetias ipsius vel scurriles potius iocos qui comessanti exciderunt, tam operose vnum in librum collegit, quodam loco sic eum loquentem facit: *Si quis mihi numeraret ac donaret decem millia aureorum, nollem in eo periculo atque extremo salutis discrimine versari, in quo Hieronymus est constitutus.* Quid si quis viginti millia tibi dedisset, Luthere, an conditionem accepisses? Vide quomodo impurum hoc os de summo viro ac fidelissimo Dei seruo loquutum sit: quem Augustinus ex Africa, Osius ex Hispania, Epiphanius ex Cypro, Theophilus ex Alexandria, & alij, tamquam diuinum oraculum in rebus dubijs consuluerunt. Sed & quomodo eiusdem vitæ solitariæ, cilicio, & carnis macerationibus illudit? Vt vero Sanctos illos Patres Lutherus tantum non inferno addicit; sic *Vigilantium,* primum illud Franciæ portentum, *in cœlo locat, & librorum quos scripserat, interitum deplorat, sanctum hominem appellans.* Idem de Vigilantio Centuriatorum Magdeburgensium est iudicium, qui eum *diuorum catalogo adscribere non verentur.* Est hic mos hæreticorum, vt ijs benedicant, qui ab Ecclesia maledicti sunt, & maledicant illis qui ab Ecclesia sunt glorificati. Hæreticum hunc (Vigilantium intelligo) suarum faciunt partium: ideoque ipse Lutherus

g *Maffei Hist. Ind. & Acosta l. ult. Vita Francisci Xau. Iosephi Anchietæ. Iarrici Historia, Annuas Soc. Iesu Indicas. Athan lib. 1. cap. 29 Epist. ad solit. vit. agen.*
h *Lib. 7 cap. 23. lib. 6 cap. 36 lib 5. cont. Iulian.*
i *Tom. 7. lib. de Miss. priu. fol. 231.*
k *Fol. 7. Luth. Mens. Coll. Vid. Pet. Rebstock. Colloq. pag. 50. Rest cap 8. Luth. Tom. 2. fol 476. Io. Ami. in Coll. Luth fol. 377. Luth. Tom 5. ad Galat cap 3. Tom. 5. de ser. arb.*

therus magis *Christianè quam S. Hieronymum, eum mortuum esse* scribit: *qui, inquit, si in illa de Sanctorum inuocatione errore mortuus est, æternæ damnationi est obnoxius.* Sic impij isti & diabolici homines sentiunt & loquuntur, eodem scilicet modo quo olim Nestoriani, Nouatiani, Samosateniani, & alij de seruis Dei & Catholicis Christianis loquuti sunt, vt apud Socratem, Eusebium, Nicephorum & Theodoretum legere est. Sed porro videamus quod Lutheri de ceteris sit iudicium.

Basilium sic contemnit, *vt ne pili quidem faciendum* censeat, *vt qui merus sit monachus.* Origenem ait *ne verbum quidem de Christo habere. In omnibus Athanasij scriptis nihil esse singulare.* Quod ergo quidam obijciant sibi Luthero, doctrinam ipsius non esse Patrum doctrinæ conformem, *ne huius quidem se facere, & ad eiusmodi voces aures sibi plane esse obturatas.* Alio loco contra Rustic[os] scribens, ait: *etiam si totius Mundi machina dissoluenda sit, velle se vt omnia quæ ipse doceat, pro bonis & veris habeantur. Sculponeis vel pugno obturandum, atque cruentandum esse os illis qui ipsius doctrinam vellicare ausint.* Quid? an tibi hæc sobrij hominis verba esse videntur? Staphylus qui Lutheri fuit discipulus, narrat *à magistro sæpius se fuisse monitum vt SS Patrum libros caute legeret atque ita ne ab ipsis caperetur; tum eatenus eorum sententiam probaret, quatenus S. Scripturæ, id est suis deliriis, esset conformis.* Eadem vox fuit eorum qui post Lutherum non magis sectis suis, quam opinionibus certum aliquem modum præscripserunt: quorum vnus ait: *Priscorum Patrum testimonia tam sollicite conquirere, nihil aliud esse quam fœtentis cœni struem congerere, & turbidas aquas in vnam cloacam deriuare.* Et huius quidem tam grauis erroris caussa est particularis singulorum Ambitio, & præsumtio, qua omnes velut decumano aliquo fluctu, in pelagus illud errorum abripiuntur. Inspice, Lector, *mendaces illas Centurias Magdeburgensium Concionatorum, qui post Lutherum nouam Ecclesiæ formam introducere aggressi sunt.* Nulla fere pagina occurret, quæ non insignem aliquam iniuria & contra tam sanctos homines, terræ olim lumina, at cœli nunc inquilinos, calumnia sit perlita. Aiunt, *Patrum scripta cisternas esse arenosas & pertusas immo fœtidas cloacas: quibus non plus fidei tribuendum sit quam iis qui lilia humeris ferunt.* Irenæum *qualis fartoso esse similem.* Clementem *nihil habere nisi sortes & nugas.* Cypriano *nullum esse Deum.* Euolue omnia Caluini scripta, videbis omnes paginas similibus SS Patrum conuicijs refertas & quasi illustratas. Ignatij Epistolas *pro fabulis habet,* Iustini Martyris *Consecrationem pro incantamento.* Gregorium Magnum, inquit, *à spiritu Dæmonum fuisse ductum.* Beza aperte coram Deo & Angelis protestatur, *S. Hieronymum in torquenda S. Scriptura audaciam esse intolerabilem. Atque neminem id negaturum qui scripta eius contra Iouinianum & Vigilantium legerit. Sanctus hic vir eidem Bezæ est idololatra, blasphemus, pessimus, & omnis iniquitatis plenus.* Origenes vero *diaboli organum seu instrumentum,* S. Cyprianus *homo impurus, corruptus, amens, diuino spiritu & verbo destitutus.* Sed leuia hæc sunt, si cum eis quæ Serrerius Minister in Antiiesuita suo de Patribus S. Niceni Concilij scribere ausus est: *quorum consessum inquit similem sibi ebriorum hominum conuiuio videri; immo nullum tam phreneticum conuiuium cogitari posse, si ve ipse Bacchus pampinis coronatus, dolio insidens, & trullam in manibus tenens, Lapitharum & Menadum cinctus corona, cum tintinnabulis, sistris & thyrsis, alijsque instrumentis tali deo dignis pingatur, quam fuerit hic amentium & Dei & Ecclesiæ nomine abutentium hominum consessus.* Zuinglius vero, *Quid mihi, inquit, rei est cum Patribus potius, quam cum Matribus?* O sancti & admirabiles homines. Vos ego, vos apello, Ecclesiæ quondam columina, & lumina fidei qui cum Deo iam æuum agitis sempiternum. Quis credat hominem Christianæ religioni vel initiatum, immo Diabolum potius ex impuri hominis ore tanta in vos contumelias & conuicia effundere potuisse? Adeone cæci & velut in tenebris palpantes in hoc Mundo oberrastis, vt ipsi aliis viam non cognosceretis, nedum alijs commonstrare potueritis; & tam vos quam alios quos ad cœlum educere debebatis, in abyssum inferni detruseritis?

VII. Sed his iniurijs non contenti homines pessimi, etiam scripta SS Patrum truncare, mutilare, & corrumpere non dubitarunt, vt cum suis eos conciliarent opinionibus. Pessimum hoc sane artificium vel maleficium potius est, & insignis malitiæ, qua tamen plerique schismatici vsi sunt. Videas plerosque, vbi aliquo mulierum halitu afflati, aut lasciuo aspectu capti, libertatis sub nixi alis è Monasteriorum septis, vbi nescio quid Græcissare aut Hebraizare cœperunt, eo audaciores, statim Græcorum Patrum aut alijs S. Scripturæ libris vertendis, vel potius peruertendis manum admoliri. Sic *Oecolampadius Homelias S. Ioannis Chrysostomi & super*

super Genesin Commentarios, vt & Theophylacti opera vertenda suscepit. VVolfgangus Musculus libros aliquot S. Basilij, & Ioannes Langlæus Iustinum. Lambertus Humfredus Cyrillum Alexandrinum, Iacobus Faber Ioannem Damascenum. Bi... Birckhaimerus Gregorium Nazianzenum. Laurentius Humfredus quædam Origenis Opuscula, Ioannes Leunclauius Gregorium Nissenum & historiam Michaelis Glycæ & Constantini Manassis, Ioannes Langlæus historiam Ecclesiasticam Nicephori, Hieronymus VVolfius historiam Zonaræ, interpretari conati sunt. Alios omitto, ac præsertim *Basileenses* theologos, *qui Anno M D LXIV. S. Athanasij opera imprimi curarunt, in quibus quæstio XXIV. Ad Antiochum, velut Papistica, omissa est,* q... amnis eadem in antiquis, vt & a Gryphio An. M D XXX. excusis exemplaribus habeatur. Eadem fide & integritate jidem in Lactantio imprimendo vsi sunt. Quot falsitates in Bibliorum a Vatablo curata versione commissæ sunt (cuius impressori Roberto Stephano a... ...ctor grandem dicam impegit, eò quod se inscio, suo nomine essent ...ab...sus, & sub eo tam multa falsa & corrupta promulgasset *(l)* Verum ille forum declinans, Geneuam se recepit, omnis impietatis asylum.

Quod si minutatim ista omnia, ac præsertim quæ in Magdeburgensibus Centurijs passim occurrunt, persequi mihi esset consilium Deum immortalem, quot quantasque falsitates, corruptiones & deprauationes demonstrare possem! Quam multa truncata, mutilata, omissa, addita, inuersa, peruersa, ... fœdum erro...ibus suis patrocinium quærût, aut Ecclesiæ lumina suis interpretationibus obstruere conantur. *Rumpunt illi & corrumpunt omnia, vertunt, inuertunt peruertunt; præsertim si quid opinionibus suis contrarium occurrat.* Ceteris enim acceptis, id tantum relinquunt, quod minus ipsis repugnare videtur, & cui color aliquis induci potest. Hinc fit vt verbis SS Patrum tamquam alienæ arboris suos inserant, veluti palmites: qui tamquam syluestres & adulterini nullum alium fructum ferunt, quam quod varijs modis illorum hominum fraudem & malitiam produnt. Tam multis locis adeo fœde scriptores illi à nouis his Marcionibus corrupti, deprauati ac mutilati sunt, vt non minus quam Hippolytus olim ab equis discerptus, omnem pristinam formam amiserint, adeoque non ij qui sunt videantur. Periodos ad suum placitum formant, verba sine lance exigunt, syllabas vt volunt examinant. Addunt, demunt quod videtur. O importunos homines, quibus velut continua febri laborantibus, nullos bonus & salutaris cibus placet, sed veluti prægnantes feminæ ea tantum expetunt quæ & fœda sunt & noxia. Sed tuum est, ô sancta multisque nominibus illustris Societas IESV, & scientiæ promtuarium, domicilium eruditionis, & præstantissimorum ingeniorum veluti recessus merito quidem haberis, (cuius initium & progressum libro V. describemus) tuum inquam est, spongiam tot inductis coloribus adhibere, & natiuum illum & pristinum splendorem diurnis illis operibus restituere, & errores & fucos quos pessimi illi homines illeuerunt, expurgare.

VIII. Quemadmodum vero in libra, si lancium vna deprimatur, altera sursum vergit & eleuatur; sic Lutherus per SS. Patrum contemtum, inter suos ad summam gloriæ opinionem gradum sibi construxit. Nam & ipse *Euangelista & Apostoli* titulum sibi vendicare non dubitauit; & hæc eadem multaque alia encomia discipuli ipsius (de rigidis loquor, non mollibus, quales VVitebergenses & Lipsienses appellati sunt) in omnibus quos publicarunt libris ipsi tribuunt: quorum sane tanta est multitudo, vt nullos vmquam hæreticos *scribacitores* fuisse facile mihi persuadeam. In his Magistrum suum *(m)* non honorant modo, sed tamquam *cœlo delapsum Palladium adorant: alterum Paullum Apostolum, alterum Eliam Prophetam* (& hoc nomen sibi ipse etiam tribuit) *Tubam cœlestem, Os Dei, S. Spiritus organum, alterum S. Ioannem Baptistam Christi præcursorum, appellantes* Lutherum Funcius historic satis, *velut alterum Ioannem Baptistam, agnum Dei qui tollit peccata mundi, commonstrasse: eiusque aduentum multis vaticinijs & visionibus longè ante fuisse prædictum:* quæ quidem ego VVitebergæ forte adhuc in Democriti puteo latere puto. Hoc loco mihi in mentem venit Psaphon ille impostor, qui picas quasdam verba illa, *Psaphon est Deus,* sonare edocuit, vt hominibus persuaderet se Deum esse. At ...ni, *Psaphonem aiebant a... conuicio Deum, sed hominum veraci sermone impost... rem perhiberi.* Sic quamuis Lutheranæ istæ picæ & psittaci *(n)* hanc cantilenam semper fere in ore habeant, & eandem omnibus paginis

Mm

l *Possevinus, Bellarminus & alij.* m *Saxon. Theologi in supplicatoriys libellis ad Naumburg fol 63 Luth. tom fol. 488. Fox in Act pag. 404.* n *Sarcerius Neander in lib. orb ter. 3 part Amsdorf. in præf. op Luth. Vibrand. l. de bon. & mal. Germ.*

nis illinant, *Lutherum esse alterum Eliam, alterum Ioannem Baptistam, esse Dei Apostolum*: sapientes tamen eis occantant, *Lutherum monachum esse apostatam, scortatorem, sacrilegum, impostorem, hæreticorum Patriarcham*, quo nomine æque se ipsum nominavit (o) *& Antichristi præcursorem.* Aiunt illi, *Post Apostolos non fuisse maiorem inter homines quam Lutherum: qui tantum priscos illos Doctores antecellat quantum Sol Lunam. Huic sine dubio antiquos illos Patres, Hilarium, Augustinum & alios (si eadem vixissent ætate) primas delaturos, & velut lixas & calones tam magnum ducem sequuturos fuisse.* Albertus contra Carolstadium aperte inquit, *Lutherum plus scire quam omnes Ecclesiæ Doctores; adeo vt si S. Augustinus adhuc viueret, honori illud sibi ducturus sit, si discipulus ipsius dicatur. Quinetiam D. Paulo Apostolo æqualem faciunt.* Quid dico Paulo Apostolo? *immo ipsi Christo.* Si placet, inspice vnum ex præcipuis quæ habuerunt Colloquijs (p), vbi plus quam quadraginta locis vtuntur his verbis: *Hoc congruis verbis Christi & Lutheri: iuxta Lutheri Euangelium: teste scriptura & Luthero non acquieuerunt S. Spiritui & Luthero*: Quo loco eundem habeant satis his versiculis declarant (q).

Christus habet primas, habeas tibi Paulle secundas:
At sl loca post illos proxima Luther habet.

Hoc, aiunt alibi *repugnat S. Paulli & Lutheri doctrinæ. In Actis Apostolorum, & Catechismo Lutheri, &c.* Vides quomodo semper ipsi S. scripturæ Lutheri scripta coniungant. Omnes, si ipsis credimus, *qui ante Lutherum fuerunt, homines fuerunt*; ipsi vero Lutheri se discipulos profitentur, dijs paullo minores: qui ex medio Cherubinorum choro descenderint. *Reliquos omnes talpis fuisse magis cæcos*, se ad stuporem vsque lynceos, cæteros Papæ Asinos; se quid? nisi Lutheri equos, vel certe mulos. Sic miseri isti homines loquuntur: qui quum velut noctuæ in plano meridie cæcutiant, *aquila tamen clarius se videre putantur.* Sed iuuat audire quibus titulis pristinos [illegible] Ecclesiæ Doctores & lumina cohonestent, quibus iam hi Lutheranos, iam illi Caluinianos faciunt. *S. Augustinum* ait Pappus in Lutheri schola educatum, *Lutheranum fuisse.* At Wistakius contra Calpinianum negat, & *Caluinistam fuisse* dicit. At VVolamus tam hunc quam illum mentiri ait: neque enim illum Lutheranum nec Caluinistam, sed *idololatram* fuisse. Vides quam misere tanquam alterum Hippolytum discerpant? vel novo miraculo post mortem ante 1000. annos obitam reforment. Quin etiam quasi conspiratione facta, id vnum agere videntur, *vt omnem sanctissimorum virorum qui Christi doctrinam sanguine suo obsignarunt, memoriam deleant & tollant. vt quorum nomina è Calendario expunxerunt,* & in eorum locum omnium fœtidissima & turpissima substituerunt. Nam *Martino Papa, martyrij corona illustri, Martinum Lutherum succenturiarunt, cuius natalem impij homines aiunt, alteram Christi fuisse natiuitatem*; quasi Christus in Luthero renasci voluerit. Literarum primarium augurio ducti, S. Hilarij stationem Hussio assignarunt; Saturnini Seruero, Gennadij, Gen[illegible] Vix quisquam est ex infima istorum hominum fæce, ad Ziscam etiam vsque, illam funestam Bohemiæ facem, qui non in isto Sanctorum catalogo locum aliquem inuenerit, qui tamen mille potius supplicijs & cruciatibus digni sunt. Qui de his plura scire cupit, supradictum Funcium legat, & Martyrologium Tomis aliquot concinnatum. Sed quomodo illi in creaturas & seruos non fuerint ca[illegible], quum ne ipsi quidem creatori & Deo pepercerint? Videre passim fuit in noui Testamenti libris & alibi, Tabulas siue imagines, Cœnam illam D. N. Iesu Christi repræsentantes, ita factas & pictas vt in eis Lutherus cum inflatis suis buccis in medio sedens *Christum* referret, Philippus Melanchthon *S. Petrum*, Georgius Maior, Lutheri sinui incumbens *Ioannem*, Eberus *Andream*, Feslingerus *Philippum*, Por[...]eranus *Iacobum*, Alesius *Thomam*, & Iustus Ionas Lutheri pedissequus, *Iudam Thadæum*, cur tamen tamquam Lutheri delicijs S. Ioannis locus potius tribuendus fuisse videtur? Reliqua autem omnes erant mera Iudæ Iscariothæ canterio insigniti, is enim solus intinctum panem, Symbolum Vtraquistarum seu sub vtraque communicare per fas & nefas volentium, accepit. Tu quid tibi, Lector, de eiusmodi hominum collegio videatur vide. Sic: nimirum *eos qui semel verecundiæ limites transgressi fuerint, gnauiter oportet esse impudentes.* Sed numquid eadem modestia qua se in hunc locum ingesserunt, deturbandi inde rursus videntur? Ignosce Lector, si quamprimum me hinc proripio, bufones illos teterrimos & ranas coaxantes audiens, atque ita se inflantes videns, vt magnis illis viris, quorum m[...] mo-

o *Vlenberg Vit Luth cap 33 num 2. Vide etiam Conrad. Andreæ Lutherum Innoxium.* p *Cyriacus Spangenb. contra Steph.* q *Schlusselb. inpræ. lib. 7. Hære.*

memoriam Ecclesia numquam sine honoris præfatione vsurpauit, qui cum cœlis commercium habuerunt, quique decies mille mortes subire, quam vnam Fidei syllabam corrumpere maluissent; ijs, inquam, quorum gloria in omnia futura sæcula perdurabit, audeant æquipatare.

Quid? an Soles illos, quorum claritas mille Mundis illustrandis satis esse posset, a Luthero lumen mutuaturos credimus? An purissimas illas animas, quæ ab omni imperfectione & labe actiones, immo & cogitationes suas defæcare studuerunt, impuro illo monacho, ex sanctimonialis complexibus calenti in disciplinam se tradituros fuisse existimamus? O Luthere miserrime! Potuisses tu quidem ab illis lumen mutuari, potuisses veram doctrinæ & morum regulam ab eis discere; sed tu, velut talpa in tenebricosis illis tuis cauernis sepultus latere, quam salutaribus illis Veritatis radijs illuminati & ex cæco & amfractuoso illo errorum tuorum labyrintho educi prælegisti. At vos, ô Lutherani, Numquid Midæ illius similes estis, qui inconditam & stridulam Satyri fistulam suauissimis tot Apollonium fidibus præferre non dubitatis? Apagite igitur ad rudes illos & Barbaros Schytas, qui hinnitu equi aut asini tugitu magis, quam Musico concentu delectantur. Miseros vos facio in hoc Mundo, qui vos procul dubio in altero illo alio oculo quam nunc intuebimini, dicentes: *Nos insensati vitam illorum* (Catholicorum, Papistarum, Monachorum &c.) *æstimabamus insaniam & finem illorum sine honore Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est. Ergo errauimus, & Iustitia lumen non affulsit nobis &c.*

DE DIVERSIS MALORVM QVÆ sequuta sunt prodigijs.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus Antichristi præcursor, cum totius Mundi stupore*
II. *De prodigijs quæ tunc apparuerunt.*
III. *Tres Soles in cœlo visi sunt.*
IV. *Itemq; tres Lunæ.*
V. *Plurima Eclipses Lutheri tempore conspecta.*
VI. *Astrologorum de ijs iudicia.*

I. POSTEAQVAM tam Orientalis quam Occidentalis Ecclesia monachum illum, qui primum claustris monasterij sui perruptis, omni proculcata subiectione & obedientia, ad pileum quasi omnes vocarat; qui Catholicæ Ecclesiæ antiquitati superbissime illuserat, qui tot seditiones, tot bella excitauerat & aluerat, nouam denique religionem, & nouum quasi Deum Mundo inuexerat, tandem sine vllo missionis suæ testimonio, mortuum vidit; non sine causa profecto hunc ipsum & si non Antichristus ipse fuerit, præcursorem tamen eius fuisse, plerique vera pietate & doctrina præstantes viri arbitrati sunt. Præterquam enim quod Lutheri nomen, sicut alibi à nobis dictum est, (a) numerum illum Antichristi nempe 666. præfert: ipse etiam, quantum in se fuit, *iuge illud Missæ sacrificium aboleuit, sacrosanctæ Eucharistiæ eleuationem atque adorationem prohibuit,* quod Antichristum facturum S. Hippolytus prædixit; ab ipso denique conflata religio in multis illi similis est quam ab Antichristo imperatum iri prædictiones testantur. præter hæc omnia, inquam, multa signa & prodigia, quæ aduentum vltimi illius Christi aduersarij, qui in sacra Scriptura etiam *homo peccati* dicitur præcessura sunt, Luthero in Ecclesiam grassante, apparuerunt. De signis vero illis & prodigijs quum cœlestium ille rerum secretarius in sua Apocalypsi, tum ipse Dominus noster Iesus Christus in Euangelio testatur, ex quibus præcipua sunt quod *Sol lugubri vultu terrebit, Luna obscurabitur, planetæ omnes alterationem quandam sentient, mare fremens terminos à natura positos egredietur, bello, peste, fame homines ad desperationem vsque affligentur.*

II. Hæc vero omnia Lutheri sæculum vidit; quo admirabiles fuerunt Planetarum combustiones, & tot tamq; stupendæ Eclipses, stellarum vero præcipue errantium terribiles formæ apparuerūt; Sol ferrugineo, mox sanguineo vultu conspiciendum se præbuit: & crux nigra, itemque aquila & leo mutuo se complexi, toti quasi flammis lucentes visi sunt. *Recens ante confœderationem Principum Germaniæ,* inquit Peucerus Lutheranus, *cum Galliæ rege, Anno MDLI circa tertiam à Solis exortu horam, XXI. Martij conspeximus Parelia, quæ nitore propemodum Solem antecellebant Erant arcu connexa Iridis variato coloribus, & in Occasum vergente, quē consequebantur duo alij, corniculata specie, minores multo & angustiores ijsdem insignes coloribus, seq; exteriore contingētes ambitu Eorum alter conuersis in Solē cornibus, auer*

a *Lib. 1. cap. 5. n. 2.*

a ter atq; in Occasum porrectis, diutius unius horæ spacio cernebatur. Quæ vero portenderint, eventus ostendit.

Aliud deinde prodigium apparuit, in quo tres Soles conspecti sunt, & inter hos duo parelia tanta claritate, ut Solem ipsum illum astrorum regẽ, obscurasse pene viderentur: & quidem eo ipso tempore quo contra Jmperatorem occultæ fiebãt conspirationes Peucerum ipsum audiamus. *Anno MDXLI. aliam vidimus pareliorum faciem. Sol velut in centro consistebat: eum duo cingebant circuli lucidi, in ambitu interioris utrimque nitebat parelius, ceu ad extremum terminum diametri per centrum solis traiecti, constitutum; exteriorum arcus, iridis colore varius, effigie falcis, cornibus in Septemtrionem versis incindebat. Quæ coniunctiones Regum & Principum, qui motus sint sequuti, notum est.*

II. Tres illi Soles, qui & tum & postea apparuerunt, tumultus & seditiones contra omnes fere Reges & Principes, quos eligionis prætextu suoditi imperio spoliare conati sunt, excitatas præsignificarunt Si Astrologis credimus, in ista apparitione sol Regem seu Principem repræsentat: parelij vero eos qui Regi vel Principi rebellant. Nam sicut parelij soli lumen suum quasi suffurantur, aut certe splendorem eius imitari conantur, sic rebellium unicum votum & scopus est, *regibus coronas è capite decutere sibiq; imponere, legitimis hæredibus & successoribus exclusis uti* Apoc 9 S. Joannis prævidit futurum in locustis. Circuli diversi colores qui novos eiusmodi soles cingunt, varias artes ac fraudes denotant, quibus rebelles pessimo suos conatus palliant & occultant. Testantur historiæ, (b) sub Octavij M. Antonij, & Lepidi triumviratu, quo Roma in suo sanguine pæne natare visa est, tres itidem Soles in cœlo apparuisse. Quemadmodum vero duo falsi soles ex his non multo post evanuerũt, uno Sole relicto qui vero & nativo lumine luceret, sic ex Triumviris illis, duobus Antonio & Lepido sublatis, totius Mũdi imperium penes unum solum Augustum remansit. Ab Astrologis & alijs, qui naturam & cursus astrorum curiosius observarunt, proditum invenio, parelios hos, velut indices fuisse occultorum consiliorum, atque in perniciem regnorum clam initarum societatum, in cœlo eminentes omnibusque obvij nitentes. Quemadmodum vero species illæ, quamvis expressam referãt faciẽ, fulgeantq; Solis instar, adeo clarè ac nitidè, ut Solem illum splendore nonnunquam obfuscent, durentque quantumvis diu, tamen dissipantur tandem & dispereunt: *ita fere coniunctiones confœderationesque opprimendorum eorum caussa, qui rerum potiuntur, initæ, in nervum erumpunt ac dissiliunt, ipsisque exitiosunt auctoribus, quantumvis arctis devinciantur ac muniantur vinculis, feliciterque initio procedant.* (c) Paganis olim solenne fuit, si quando parelij eiusmodi conspecti essent ad deos suos placandos supplicationes indicere & sacrificia offerre. Magni nominis historici referunt, eo die quo ille quem universi non capit Mundi machina, parvulus stabulo includi voluit, tres in Oriente Soles apparuisse; qui in unum dein coierint, quo sanctissimæ Trinitatis, Patris & Filij & Spiritus sancti, unius mysterium significatum fuit.

VI. Non equidem ignoro naturales eiusmodi pareliorum caussas à Meteorologis assignari, qui dicunt esse quasdam imagine, nubi roscidæ & fulgenti impressas, subtili aliquo humore inter visum nostrum & Solem in nube rotunda & æquali, Solique opposita, sese obijciente Tunc enim Solis radios in nubem eiusmodi incidentes, in nostris oculis ex reflexione tamquam in speculo, similem plane Solis figuram repræsentare. Et sane minus hoc mirum videri potuisset meteorum, si Sole oriente vel occidente contigisset, quando nimirum eius radij imbecilliores sunt quam ut nubes, in quibus illa fit reflexio, discutere possint quas tempore meridiano facile discutere possunt. Ut vero parelia eiusmodi pleno & medio die conspiciantur vix sine miraculo contingere potest, neque umquam evenisse legitur quam circa Bosphorum aliquando cuius rei Aristoteles & Plinius (d) faciunt mentionem. Hoc vero ipso longè mirabilius est, tres Lunas eodem videri tempore, sicut Anno M D L I contigit. Vix enim tam debile Lunæ lumen sine miraculo eiusmodi reflexionem caussare potest Hinc Cardanus de Subtilitate ait, minus mirum esse si tres Soles, quam si duæ Lunæ simul videantur. Et Plinius (e) tamquam rem prodigiosam notat, quod Cn eo Domitio & C. Flaminio Consulibus tres Lunæ in cœlo apparuerunt. Ac Germania Anno MCCC XIV. tres vidit non sine stupore, ingentium malorum, quæ paullo post sequuta sunt, prænuncios, Ludovico Bavaro & Friderico Austriaco de Jmperio, Electorum dissensionibus miserabiliter distracto, cum magna hominum strage & regionum

b *Vid Dion l. 45. & 47. Plin lib. 2. c. 31 Euseb in Chron. Cocci in Thesau Cathol lib 2 fol. 160 c Vid. eũd. Peucer. de Divin* d *Lib. 2. cap 3.* e *Lib 2 cap. 3.*

num clade, inter se dimicantibus. Similem proh dolor ac peiorem eiusdem Imperij cladem, à Luthero eiusque discipulis illatam nostra ætas vidit.

Hic silentio præterire non possum tot tamque admirabiles Eclipses, quæ prodigioso isto sæculo contigerunt. Fateor equidem ex constanti motuum cælestium lege ista portenta fieri, si quis tamen causam cur ea Lex ab authore naturæ sancita sit, requirat, & exempla a multis congesta & longo vsu obseruata diligenter inspiciat, non inficiari poterit nullam vnquam fuisse eclipsin quæ non suos habuerit effectus. Quum enim hoc munus luminaribus tribuisset Deus, *vt praeessent diei ac nocti:* Sol tum fugatis abactisque tenebris, gratia ac diuinis operibus necessaria luce terras perfunderet, tum interdiu vegetaret & afficeret terrena cuncta lumine & calore & viuifico; Luna tum caliginem noctis nimiam discuteret, tum rigaret diurno calore plusculum desiccata corpora: si quid functionem hanc impediret, extincto vel obumbrato lumine alterutrius, id signi loco accipi voluit ac considerari, non vero contemni ac ridere, sicut ipse dicit, *Erunt vobis in signa.* Certe priscos non sine horrore Eclipses aspexisse, & ad placandam numinis iram, solennes supplicationes sacrificia & Processiones decreuisse legimus. Quamdiu vero Sol Mundo huic illuxit, nullo sæculo plures ac teterriores eclipses contigerunt quam isto de quo loquimur. Dum enim tota Germania hinc ad exstirpandam, illinc ad defendendam hæresin arma sumit, Luna tota fœdum in modum teterrima caligine inuoluta fuit; Sol vero plus deunce sui orbis obfuscatus, adeo vt quibusdam locis interdiu stellæ illuxerint ac conspectæ sint. Sequenti vero anno MDL. tota Luna terræ vmbra obscurata fuit, Sole piscium sedem obtinente, & ibidem Venere ac Mercurio concurrentibus, Marte vero ex Cancro triquetro radio omnes ferientes.

VI. Quos autem (inquiunt Astrologi) concitauerint tumultus, quas attulerint mutationes, quos portenderint religioni opinionum motus ac dissensiones, effectus istius satis notum est: solis præsertim defectus, quem a cœli culmine inclinatum deductumque in ἐν καταφοράν (f) sub Virginis sidere, è vestigio consequebatur Libra, in cœli loco vocato Θεός, vehens Martem, ab vna parte quadratis Iouis, ab altera trigonis Saturni expositum radijs: qui vterque locus religioni præficitur, & cæli & Zodiaci: sed libram Astrologi specialiter Christianæ religioni præsidere volunt; quæ postea ita exagitata fuit, vt magna pars vix quidquam ex ea retinere videretur. Infinita prodigia, visa horrenda, terribiles cœli aspectus, & ostenta, quæ miseræ Germaniæ, nostrarum in Gallia miseriarum fonti, ingentem metum primum, deinde calamitatem inflixerunt, omitto, a Peucero libro XV. collecta: vt & illud, quod ad Bockelheim Hildesiæ oppidum è terra copiosi sanguinis riuus profluxit; & non procul a Meisburgo magna palus in cruorem versa adeo rubuit, vt immersa quæuis tingeret: itemque quod aristæ sanguinē guttatim exstillarunt, & paulo ante Mauritij Saxonis cum Alberto Brandeburgico conflictum, cœlū sanguine pluit. Quid multis? Sanguine tum omnia plena erant; sanguinem omnia spirabant. Peucerus ait, existimare se eiusmodi prodigia & ostenta vel Dei manu vel Angelorum ministerio formari, ac hominum generi spectanda proponi, vt ex his quæ ventura sint discamus, nisi cum Epicuro sentire quis velit, Mundum fortuito gubernari. Illud certum est, religionis schisma quamplurima ostenta & prodigia semper præcessisse. *Antequam VVandali in Africam irruissent, & florentissimas ibi Ecclesias misere afflixissent, templum S. Fausti,* vt Victor Vticensis scribit, (g) *densissimis, & quidem fœdum odorem ex alentibus tenebris obtectum fuit, nulla plane apparente caussa quam diuini ira numinis.* Quo tempore Henricus IV. Imperator contra Gregorium VII. Pontificem rebellauit, visa sunt non procul à Tornaco in patenti campo duo velut serpentum agmina inter se concurrere & dimicare. *Henrico V. contra Paschalem & Gelasium schisma facientes generalis terræ motus extitisse legitur, quo plurima templa & ædificia fuere prostrata.* Etsi vero mihi consilium non est, seditiones, bella, vrbium occupationes, direptiones, instructas acies, commissa prœlia, infinitorum hominum cædes, regionum & regnorum euastationes prolixe persequi, quod hæc omnia ab alijs descripta exstent (h) integram tamen historiam eorum quæ in Germania acciderunt, quam potero paucis comprehensam lectori ob oculos ponere operæ precium vide-

f *id est pars cæli in Signifero quæ totidem partibus in demersum occiduum punctum signiferi præcessit, quot partibus in emersu anaphora ab horoscopo relinquitur teste Bul. de Asse.* g *Lib. 1.* Sig. b. *Anno 1559.* h Sigon *Lib.* 6. *de Reg. Italiæ.*

videtur; quod in ijs velut imago quæ jam videatur funestissimarum turbarum, quæ non multo post in Francia exortæ, florentissimum regnū gravissimè afflixerunt. *Est enim hominis quum uo ocio tū aliorum patientia abutentis, lectorem longa rerum jam ante notarum narratione detinere.*

DE JNITIO BELLI JNTER CArolum V. Jmperatorem & Protestantes.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

- I. *Tota Germania ad bellum se parat.*
- II. *Franciscus I. Galliarum Rex Protestantium conatus Carolo Imperatori aperit.*
- III. *Sleidani mendacium & in Regem Galliæ calumnia.*
- IV. *Imperator & Protestantes exercitus conscribunt.*
- V. *Protestantes Imperatori titulum Imperialem denegant.*
- VI. *Bellum etiam indicunt.*

I CUM Luthero hæresis Lutherana nequaquā fuit mortua, ut quæ iam nimis altas radices egerat, & per Principum dissidia, odia & factiones, vulgata hæc sese fulcita & sustentacula, longe lateque fuerat propagata: alijs, Protestantium factioni in dies augescenti, sese adiungentibus, ut de hostibus sese vindicarent; alijs ut in prædæ, quam ex bonis Ecclesiasticorum sperabant, societatem venirent. Nec tamen deerant, qui in tanta rerum omnium perturbatione quum veterem religionem & maiorum sacra, tum obediētiam erga Jmperatorem conservare annitere[n]tur. Multi etiā tam vindicandi se quam crescendi studio, (ut in civilibus dissensionibus fieri solet) ab una parte repulsi, ad alteram sese adiungebant, adeo ut vix quisquam esset qui non alterutri, vel Catholicorum vel Protestantium federi esset adscriptus. Validior tamē Protestantiū erat factio. Melior Catholicorū. nonnulli occasioni vel tēpori velificabantur, quos à maleficio Jmperatoris cohibebat præsentia: è quorum numero fuit Fridericus Palatinus Elector, qui licet Argētorato Paulum Fagium ad novas in ditione sua ordināṅdas Ecclesias evocasset, rem tamen distulit, & ab armis quamdiu bellum duravit, abstinuit. Aliqui etiam quamvis religionis Catholicæ observantissimi, non tamen quo par erat, ad eam defendendā zelo incumbebant: cui hominum generi Solonis leges infamiam iurē iam statuunt, ijs scilicet qui in bello civili, neutri se parti adiungunt. De Bavariæ Duce sic loquitur in historia sua magnus Alcantaræ Commendator: *Bavariæ Dux quamvis esset Catholicus, ita tamen frigide, ut dicam timide agebat, ut diu in suspenso omnes teneret. ex quo Imperatoris conatus plurimum fuerunt retardati.* E contra Protestantium numero quidam aperte Cæsarianarum partium se ferebant. ut Albertus & Joannes Brandeburgici, Mauritius & Augustus fratres Duces Saxoniæ, & alij, qui Augustanæ quidem erant Cōfessionis, sed a Smalcaldici federe alieni. Etsi vero Jmperator tamquam benignissimus Princeps initio nihil interim ceteret, ut eorum quos alieniores a se esse animadvertebat, animos sibi reconciliaret, interim tamen, ceu prudens militiæ dux, ad bellum omnia diligenter præparabat, ut qui pacem ferre non possent, bello eos persequeretur & ad obedientiam reduceret, non ignorans *præcipitibus morbis præcipitia adhibenda esse remedia.* Sed & facile intelligebat, Germanos natura feroces, nova insuper iam Lutheri religione imbutos, sine vi domari non posse. Jam ante omnia illorum consilia & conatus exploraverat, inprimis ex colloquio quod per Galliam iter faciens, cum rege habuit. Hoc loco si paullulum digrediar, & aliquid a proposito nostro non alienum, quodque apud neminē scriptorum, quod sciam, extet, indicem, Lectori rem me non ingratam facturum puto.

II Jacobus Matignonus, Franciæ Mareschallus, qui Henrico III. & IV. regnantibus Aquitaniæ summa cum laude præfuit, mihi narravit, Annæ Momorantio Franciæ Conestabili post prœlium San Laurentianum captivo, se in eadem custodia asservato, audiente, à quibusdam Protestantibus fuisse exprobratum: quod omnia quæ cum Rege secreto egerant, Jmperatori prodidisset: idque Granvellanum postea non dissimulasse, & Regem ipsum ista se inscio per Conestabilem Jmperatori ennunciata, per Langæum Legatum suum, ad Smalcaldici federis Principes sese excusasse. Tum Conestabilem omnem rei seriem exposuisse, nimirum. quum forte Jmperator in sermone quem cum rege habebat, magnatis cuiusdam Hispani fecisset mentionem, qui rogatus ut Carolum Borbonium hospitio suo exciperet, his verbis respondetit:

Iuro

Iuro á Dios, sacra Maiestad, que antes pongo el fuego en my casa: id est. *Iuro per Deum ô Imperator, me potius aedes meas ipsum incensurum:* Regem candore huius sermonis illectum, subiecisse. Dignam hanc esse nobilissimo viro & fideli cliente vocem: ac Principes, etiamsi proditionem ament, proditores tamen odisse debere. Deinde vlterius prouectum, Imperatori omnia quæ de Protestantium consilijs & coniuratione comperta habebat, aperuisse, prolatis in medium litteris, in quibus & de armatorum numero, & de re pecuniaria, & de promissis Regi, si federi nomen daret, factis, perscriptum erat: omnia denique ita Imperatoris oculis exposuisse, vt hoc non minimũ ad victoriam momentũ attulisse censeatur. Inde enim consilia sua moderatum, Mauritium Ioannẽ Saxonem, Brandeburgicum, & alios ad suas traduxisse partes, Palatinum in officio retinuisse, cum Daniæ etiam rege, qui federis erat socius, ne auxilia Protestantibus mitteret, egisse. Immo tum Regem Imperatori ad Ecclesiæ defensionem, omnes suas opes obtulisse; sed hunc consilia sua, quæ aliò spectabant, diligenter celasse.

III. Addebat magnus ille vir, Sleidanum contra veritatem scripsisse, à Rege ducenta aureorum millia ad Saxonem & Landgrauium missa, quibus auxilia contra Imperatorem sibi compararent. Nam etsi tum Rex admodum sibi fuerit infensus, vt qui Imperatoris de restituenda Insubria, iuramento etiam confirmatis promissis nimium fidens, regi quoque vt fidem haberet persuasisset, sibi tamen rem aliter se habere, certo constare. Quinimmo Henricum Brunsuicensem Principem Catholicum quem Protestantes omni sua ditione expulerant, pecunia a Rege fuisse adiutum. Quod vero Petrus Strozz regis hortatu trecenta aureorum millia Protestantibus mutuo daturum se promiserit, meram fuisse ludificationem, sicut euentus ipse docuit, quum laboriosus Sturmius à Protestantibus ad numerandum & accipiendum illud argentum, pro quo Argentinenses fideiussérant, missus frustra fuisset. Et argentum hoc tum quidem Protestantibus negatum, verum est: fieri tamen potest, vt bonus ille Eques ne honori Regis sui deesset, ducenta illa scutatorum millia, quæ Rex persolui refecurarat, mutuo dare Saxoni recusarit. Grauiter enim tum Carolo Rex succensebat, Insubriam & Neapolim, quæ antiquitus ad Gallicam spectasse coronam contendebat, retinenti. Et si vero tum valde exacerbati vtriusque partis in se inuicem fuerint animi, vt non solum scripta vtrimque edita, sed etiam bellum tam diu ac tanta contentione, atrociter admodum & magna cum hominum strage & regionum mutua deuastatione gestum abunde testatur, neuter tamen á Catholicæ religionis obseruantia dimoueri potuit: in quo singularis Dei misericordia & prouidentia est agnoscenda: vt ipsa quoque a nobis dicetur. Idem Conestabilis tum aliam historiam præsentibus narrauit, non minus scitu dignam: quam vt pote ab hoc loco non omninò alienam, subtexere, operæ precium videtur. Accidit forte vt Regi cum Stamparum Ducissa, quã efflictim amabat, sermonem in cubiculo miscenti, Carolus Imperator superueniret. Cui Rex, facta salutatione, dixit: Vin tu scire, Domine frater, quid consilij mihi pulcra hæc femina dederit? Annuente Imperatore, Suadet illa mihi, inquit, vt captivum te detineam, donec Insubriam & Neapolim mihi restitueris. Tum Imperator, Certe, inquit, Domine frater, si bene illa tibi consulit consilio eius obtemperare debes. Tum vtrimque risu oborto, sermo de alijs haberi cœpit. Hoc liberiore aliquanto, sed Gallis familiari ioco dictum Imperatoris animo scrupulum aliquem iniecisse visum fuit. Quum enim sequenti die in secretius Regis cubiculum, ad cibum cum eo capiendum venisset, manus lotuus ingentis precij adamantem, ab Indiæ prorege sibi missum, digito detractum ori inseruit, & inter lauandum ante pedes dictæ supra Ducissæ, quæ mappam tenebat, cadere permisit: quem illa humo sublatum quum Imperatori vellet reddere, Nimis bella, inquit, ista manus est: decus hoc ei nequaquam detrahendum censeo. Sit hoc monumentum amoris erga te mei. Sed vt ad Protestantes redeamus, instituti ordo postulat.

IV. Imperator postquam longo iam tempore malum Protestantium erga se animum & longe pessimos auctoritati suæ derogantium, Ecclesiæ bona passim inuolantium, Sanctam Sedem Apostolicam, & Concilium quod Tridenti congregari cœperat, contemnentium, federa etiam sua & conspirationes agitantium, copias & pecuniam ad bellum faciendum occulté colligentium, conatus, totam denique Germaniam ad Lutheranismum propendere animaduertit; quum legibus non posset, vi agendum sibi, & Imperatoriam digni-

dignitatem à contemtu vindicandum statuit. Præter alias vero copias quas in parato tum habebat, Hispanos in Hungaria militantes, duce Aluaro Sandæo, euocauit, à Turcis in Christianos, à quibus aliter tutus esse non poterat, arma transferre coactus, itemque Neapolitanas & quas in Insubria habebat legiones, nouo insuper exercitu, variis ductoribus conscripto. Nec segnius ad bellū sese Protestantes parabant, rati, facile se Cæsarem è Germania profligaturos: interim vero de Cæsaris bellum in se parantis conatibus grauiter conquesti, omnem obedientiam palam promittebant, clam vero nihil nisi rebellionem spirabant. Federi Protestantium tota fere Germania nomen dedit, exceptis Bauariæ & Cliuiæ Ducibus, nec non iis regionibus quæ Ferdinando Romanorum Regi parebant, vt & paucis quibusdam Imperij ciuitatibus. Sic igitur dum illi ad suum ipsorum properant exitium, hi veluti post carecta latentes, tam dubij belli exitum sollicitis animis exspectabant, consilia inde moderaturi.

Etsi vero Angliæ Rex eidem federi nomen dederat, tamen ab Imperatore persuasus, fedus rescidit, & promissa auxilia negauit. Cromuelus nihilominus, qui vnus omnia tum fere poterat, etiam Rege non assentiente, eius nomine federi subscripsit. Qua de re Imperator apud regem questus, effecit vt publice de Cromuelo sumtum sit supplicium, non sine manifesto diuinæ vltionis exemplo, quod hic potissimus omnium malorum, quæ miserum illud regnum pessumdederunt, auctor fuerit.

Sleidanus belli huius caussam malitiose in Imperatorem confert: quum tamen Protestantes antequam Imperator ad arma venisset, & fedus cum Pontifice conclusisset, in superiori Germania omnia ferrent, agerent, & raperent. Fedus enim hoc inter Pontificem & Imperatorē, de tuenda contra Protestantium vim Concilij auctoritate, XXVI. Iunij demum Romæ conclusum fuit, quum Dux VVirtembergicus & superioris Germaniæ ciuitates XXI. iam in armis essent, exercitu ad Vlmam conuenire iusso. *Vniuersa copia in Ioannis Friderici Saxoniæ Ducis & Philippi Hassiæ Landgrauij, & sociis ad id munus electorum, fidem adstricta sunt, Pontifici Sathanæ Vicario & diaboli mancipio, & Imperatori suo bellum factura.* His enim, Christiano scilicet dignis verbis eum qui exercitum Principum nomine alloquutus est, vsum, Sleidanus testatur. Nec mora. Ad Galliæ & Angliæ reges, vt & Ducem ac Senatum Venetum scribunt, & auxilia petunt. Heluetios quoque pars vtraque suarum partium facere studebat, è quibus (in factiones enim scissos supra docuimus) Catholici Imperatori auxilia promiserunt; Zuingliani vero, etsi ex federe quod cum domo Austriaca eis intercedit auxilia debebant, responsum tamen distulerunt. Quamuis autem ob religionem præcipue bellum hoc susceptum fuerit, Imperator tamen ne quosdam alieniores à se, atque eorum accessione hostes suos firmiores redderet, nullam aliam caussam quam conspirationem & rebellionem præ se ferebat, vt sic ex ipsis Lutheranis quosdam in officio retineret. Quo sane artificio illos mutuis dissensionibus distractos, suis partibus tanto facilius adiunxit. Deinde ad præcipuas Germaniæ ciuitates datis litteris eas monuit, vt sibi reipublicæ perturbatores & rebelles ad officium reducere cupienti, debitam operam ferrent; quamuis plerasque federi Protestantium nomen dedisse non ignoraret. Interim Palatinus Elector qui à Catholica quidem iam defecerat Ecclesia, vti supra attigimus, in fide tamen & obedientia erga Cæsarem perstiterat, Protestantes Cæsari reconciliare nitebatur. Idem studium erat Mauritij Saxonis & Ioannis Brandeburgi ci. Palatinus inprimis princeps pacis cupidus, confederatos obtestabatur, vt ab armis discederent, & Cæsari se submitterent, offensionemque sibi peterent condonari. At illi, quibus omnino constitutum erat belligerari, magno studio copias conducunt, & innocentiam (cuius prætextus nulli vnquam rebellioni defuit) publico libello testati, *omnem culpam in Carolum conjiciunt, qui Romani Antichristi, & nefarij Tridentini Concilij impulsu bellum hoc & ad Euangelij doctrinam & ad Germaniæ libertatem opprimendam susceperit.* Sic ergo Hæresis Lutherana tunc primo post M D LVI. à Christo nato annos sub explicatis signis in procinctu appa uit ipso quo obijt An. Lutherus, cui talibus victimis libuit sectatoribus parentare. Saxone & Landgrauio ductoribus; quorum hic ob plurimas ac validissimas federi adiunctas ciuitates, tantum tumorem animo conceperat, vt paucis diebus Imperatorem in triumphum se ducturum, Episcopos omnes exterminaturum, bona Ecclesiasticorum pro suo lubitu distributurum, & hac de alieno liberalitate pleramque Germaniæ Nobilitatem sibi obnoxiam facturum speraret. Secretum hoc aiunt Lutheri fuisse consilium (quemadmodum ante mortem ipsius

ipsius deprehensum fuit) & libri de Fisco ab ipso conscripti scopus, quod una hac ratione partes suas stabiliri & confirmari posse animadverteret. Sed nihil æque animavit Protestantes atque sui Prophetæ Lutheri vaticinium de se editum, quod nempe mors sua esset proximus letale exitium allatura Papæ. Adeoque tum omnes papistæ tum ipsa Italia ac Roma esset Protestantibus cessura in partem dividendam, cum vivo Luthero, iidem Lutherani Romę occupatores duce Borbonio, pestem Romæ intulissent. Nimium tamen hos credulos suus Elias & Evangelista fefellit, æque ac Stifelius ille extremi iudicij denunciator Holtzdorpianos suos agricolas (a)

Quo vero factionis suæ robur ostentarent, ac simul palam facerent, quanta molirentur, & quam parvi Imperatorem facerent, non epistola tantum bellum ei indixerunt, verum etiam Imperatoris titulum ei negarunt. Priusquam vero epistolam illam mitterent, disputatum fuit, qui titulus Carololo esset tribuendus. *Saxo quidem Carolum Gandavensem appellandum eum censebat; quod Imperator seu Cæsar ab ipsis sine rebellionis nota vocari non posset. At Landgravio Imperatoris titulum ei non adimendum esse placebat, ne reliqui principes irritarentur: Nomen hoc inane ei non invidendum dicens, dummodo nullam ei concederent potestatem.* Tandem hæc fuit inventa ratio media, ut illum appellarent velut *eum qui pro Cæsare se gerat.* Landgravius quoque homo natura ferox, sæpe dixisse, adeoque federatis civitatibus promisisse dicitur, intra trimestre se Carolum Imperatorem aut captivum eis sisturum, aut Germania expulsurum. Sic ille novum sibi regnum, cuius melior pars penes se futura esset, opinionis errore finxerat, sua ipsius vanitate deceptus.

Decreto bello Protestantes copias suas, in quibus ultra sexaginta peditum, & decem erant equitum milia, unà cum centum tormentis maioribus, ad Danubium collectas educunt, tantis viribus mirum in modum feroces: deinde ad Imperatorem in castra prope Landishutum in Bavaria, qui vix decem armatorum millia apud se habebat, & etiam ipsius Sleidani confessione, a Protestantibus præventus fuerat, adolescentem nobilem, & tubicinem, uti mos habet Germanorum, mittunt, qui epistolam qua bellum Cæsari indicebatur, perferrent. Factum est id Anno 1546. XI. die Augusti (b) At Imperator conspectum eorum aversatus non modo epistolam non accepit, sed & per Albanum, in cuius tentorium perducti illi fuerant, nunciari eis iussit, *si quis in posterum ab illis ad se veniat, fore ut loco muneris & torquis aurei, laqueum ab se ferat.* Non multo ante Cæsar Saxonem & Landgravium proscripserat, eorum bonis fisco addictis In huius proscriptionis formula eos accusabat, *quod Ecclesiastica bona invoiassent, quod omnes terræ Principes, adeoque Turcam ipsum ad bellum sibi faciendum sollicitassent, ut tanto facilius, rebus undiq; perturbatis, scopū iam diu propositum assequi possent.* Huius ergo proscriptionis formula feciali pro responso ad Protestantes perferenda data fuit; ad quam illi prolixe responderunt, ut apud Sleidanum videre est, qui hæc aliaque eò pertinentia copiose describit, ut suæ religionis fratres post mortē lavet. Tantæ vero huius federis, ut in quo tot tamque validæ civitates cōprehensæ erant, vires esse existimabantur, ut vix quisquam crederet. Imperatorem castra aciemque conferre ausurum. Erat etiam illorum Principum, dulci libertatis nomine abutentium, non minor apud vulgus fides atque auctoritas, quam eiusdem in Hispanos & omnem exterorum dominatum, odium. In castris Protestantium erant Joannes Ernestus Electoris Saxoniæ frater, Joannes Fridericus Electoris filius, Philippus Brunsuicensis, cum quatuor eiusdem familiæ Principibus, Dux Luneburgensis, Anhaldinus, & decē aut duodecim circiter Comites Germani. Quamvis autem, uti diximus, Imperator ad tantam vim sustinendam parū validis copijs instructus esset, eos nihilominus quos circa se habebat, eduxit rectà contra hostem progressus, *cum proposito*, ut sæpius Avila ex ipsomet Cæsare audisse scribit; *aut vincendi aut in Germania moriendi; certa interim fiducia, divinum auxilium in tam pia & iusta caussa sibi nequaquam defuturum.*

QUOMODO IMPERATOR BELLUM duxerit, Protestantium interim copijs dilapsis.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Papa Imperatori auxilia mittit contra hæreticos.*
II. *Magnus Protestantium error, & ruina ipsorum initium.*

No III. Pro-

a Supra lib. 2. cap. 16. num. 7. b Surius in Comment.

III. *Protestantes ab Imperatore profligantur.*
IV. *Ipsi se ipsos conficiunt.*
V. *Mauritius Saxoniam invadit & occupat.*
VI. *Sed ea à Ioanne Friderico recuperatur.*

I. OMNIUM animis in exitum hujus periculosi & ancipitis belli, à quo plerique tam salutem quam exitum Christianæ Reipublicæ dependere existimabant, intentis, varia hominum judicia, vota & sermones circumferebantur, prout quemque amor vel odium huius aut illius partis stimulabat. Ceteri plerique orbis Christiani Principes, ociosi spectatores esse malebant, Jmperatorem interim desertum passi: quasi non Jmperatoris hæc sed Dei causa, & nihil ipsorum interesset. Pudor sane erat spectare tum Lybiæ & Schythiæ populos auxilia Jmperatori, Christianæ capiti Reipublicæ offerentes (nam & tres Tartarorũ duces ad Borísthenem fluvium habitãtes ad Cæsarem profecti quatuor equitum millia; & rex Tunetanus totidem Arabum millia ei auxilio promiserant, quibus tamen ille uti noluit) Pudor, inquam, erat videre tam remotas & à religione & orbe Christiano populos auxilia Jmperatori ad hoc bellum ultro spondentes, & Reges interim Christianos complicatis manibus ociosos sedẽtes, & retia sua, quod dicitur, servantes. Sed mihi crede non impune hoc fuit: ut qui hæreseos flagellum etiam ipsi bene postea senserint, & in eam multa quoque ipsi statuerint exempla.

Summus Pontifex animadvertens in hoc bello, in quo Dei potissimum causa agebatur, temporalibus armis efficiendum, quod spiritualibus perfici nequiverat, auxiliares copias Cæsari summisit, in quibus peditum erant millia decem, & equites levis armaturæ quingenti. His omnibus Octavianum Farnesium nepotem suum præfecit: cui militabant magni nominis duces, è Vitelliorum, Sabellorum, Ursinorum, Palavicinorum, Petilianorum & aliis illustribus familijs Nec profectò contra infideles tantum, sed & contra hæreticos Ecclesiæ vires suas experiri licet. In Apocalypsi dicitur *terra* (id est, temporalis potentia) *adiuvisse mulierem*, id est Ecclesiam Sic Leo Pontifex Leonem Jmperatorem contra Eutychianos, & Gregorius Gennadium Africæ Exarchum contra VVandalos armavit. Sic Adrianus Papa Caroli Magni armis contra Longobardos usus est. Quod si rem exacte perpendere velimus, regentiamus profecto ab hæreticis Christianæ Reipublicæ maiora pericula quam à paganis & Turcis esse pertimescenda. Hi enim foris Ecclesiam apertis oppugnant machinis; at illi tanquam intestini hostes, cuniculis rem agunt, & Ecclesiam suis ipsius armis oppugnant. *Nemo dubitare potest*, inquit Sanctus Chrysostomus, (a) *quin hæretici paganis sint deteriores; quum hi per ignorantiam Deum blasphement, at illi scienter veritatis vim faciãt.* Et Sanctus Augustinus, (b) *multo peiorem esse*, ait, *Fidei desertorem, qui que è desertore postea oppugnator factus sit, quam eum qui numquam deseruit quod numquam habuit.* Sic ergo his caussis motus Pontifex Ecclesiæ contra hostes suos subveniendum, & ingratos illos & rebelles filios, qui arma contra Matrem suam sumpserant, castiganda statuit. Florentiæ quoque Dux Cosmus Medices, & Ferrariæ Dux Hercules una equitum aliquot turmas miserunt His omnibus collectis, Cæsar Ratisbonam, atque inde Jngolstadium petit, supremo legato sibi constituto Ferdinando Toletano, Albæ Duce. Protestantium quoque exercitus, numero confisus, diligenter progrediebatur, eo consilio ut Cæsarianos velut plagis implicarent, aut castra ipsorum tormentis oppugnarent Et quia copijs prævalebant, superiorem quoque locum occuparunt, unde & castra sua Cæsaris castris opposuerunt.

II. Omnes à quibus hoc bellum particulariter ita descriptum est, uno ore fatentur, magnum initio statim a Protestantibus errorem commissum. unde etiam de exitu facilis conjectura fieri potuerit. Quamvis enim & viribus & loco superiores essent, Cæsare tum ab equitatu parum instructo, occasione tamen rei bene gerendæ uti nescivérunt, quæ talis fuit, ut si Landgravij usi consilio castra Cæsaris, simplice tantum fossa tumultuario opere munita, oppugnassent, Cæsarem procul dubio in magnas conjecturi fuerint difficultates: qui quum eius diei fulmen & impetum sustinuisset, nocte sequenti castra ita communivit ut tempestatem omnem multo commodius deinde ferre posset. Multum quoque animi hæc Protestantium cunctatio Cæsari addidit, lenta & timida hostium, ad manus venire non audientium, consilia inde recte æstimanti. Eo die Cæsar fortissimi simul & prudentissimi Jmperatoris functus est officio, dũ inter primos sese periculis objiciens, suo exemplo

a *Hom.1. in Matth. S Th. 2 2 q 10 art. 2. Lib. 11. de conf cap. 25.*

omnes ad quamuis fortunā ſubeundam animabat. Eodem quoque die quis ſingulariter Cæſarem à Deo cuſtoditum fuiſſe neget? circa quem complures quaſi a lateribus ipſius abrepti, frequentibus hoſtium pilis percuſsi occiderunt: quarum vna quum ante pedes equi quo vehebatur, concidiſſet, immota iacuit, non ſine adſpicientium pauore. Auila diuina manu retentam, eam & quaſi ligatam ſcribit, quæ ſi vel paullulum reſilijſſet, certiſſimum vitæ periculum Cæſari fuerit allatura.

Cæſar per noctem illam & ſequens biduum diligenter munitis caſtris, quum Ingolſtadium quoque à tergo haberet, copias quas Comes Burenſis è Belgio adducebat, exſpectare ibi ſtatuit. Eæ erant equitum quatuor, & peditum decem millia. Etſi vero à Proteſtantibus militares manus, nempe ſex peditum ſigna, & mille ac ducenti equites, paſsim ad Rheni ripam erant diſpoſitæ, quæ Comitem tranſitu prohiberent, fruſtra tamen hic fuit conatus. Saxo & Landgravius poſtquā tormentis in caſtra Cæſaris fruſtra fulminaſſent, & præclaram pugnandi occaſionem amiſiſſent (quem errorem Sleidanus & Proteſtantium calamitatis & victoriæ Cæſaris initium atque cauſſam fuiſſe dicit) Burenſi obuiam proficiſci, & ne cum Cæſare ſe coniungeret, prohibere decreuerunt, licet hoc alij diſſuaderent, vt Sleidanus ait, neque hoſtem longius quærendum eſſe diceret, qui ſub ipſorum oculis atque aſpectu verſaretur. Id compertum Cæſari Burenſi nunciari curat, qui ab itinere deflectens, periculum facile euitauit, & ad Ingolſtadium Cæſari ſeſe coniunxit ne vno quidem amiſſo. In his anguſtijs Cæſaris ab hoſtibus vndique, & quidem in regione parum ſibi fauente, cincti parum abfuit quin nonnulli depoſita quam hactenus ſimulauerant perſona, aperte Proteſtantibus ſeſe coniunxiſſent: è quorum numero inprimis fuit Elector Palatinus, qui quadringentos armatos Smalcaldicis auxilio miſit. Veſpere poſt acrem illam caſtrorum Cæſaris oppugnationem, Landgrauius non procul à loco in quo tormenta collocata erant cœnans, apprehenſo poculo, Schertelino peditum ductori, *Age*, inquit, *propinemus omnibus ijs quibus hodie tormentorum noſtrorum ictus mortem attulerunt.* Tum Schertelinus, *Equidem*, ait, *quam multi hodie noſtrorum tormentorum ictibus interfecti ſint neſcio; hoc vero ſcio, ex ijs qui viui manſerunt, ne vnum quidem vel vnum pedem loco ſuo ceſſiſſe.*

III Imperatoris exercitu nouis copijs aucto, Proteſtantes quamuis adhuc numero ſuperiores, caſtris tamen & locis natura munitis atque impeditis ſeſe continebant. Cæſar interim ipſis fere inſpectantibus, pleraque oppida ad Danubij vtramque ripam ſita capiente: quorum multa audito tantum Cæſaris aduentu deditionem fecerunt. Erat vero fluuius hic tantæ commoditatis, vt qui eum in poteſtate ſua haberet, non minimū ad rei ſummam & plenam victoriam momentum obtinere putaretur. Caſtris ita vtrimque non procul à Donauerda poſitis, Dux Albanus per tubicinem Landgrauio nunciari curat: *quid ita montes & colles inſideat? cur non in planitiem deſcendat, & prælio contendat?* Landgrauius econtra, *ſe ſocioſque fuiſſe per quinque dies medijs in campis ante Ingolſtadium, & expetiuiſſe prælium, cur non conflixerit? Se quidem vbi prælio dimicandum videbitur, occaſioni minime defuturum.* Non multo poſt tamen Cæſar & Albanus, cum paucis equitibus ad hoſtes longius, ſpeculandi cauſſa prouecti, in manifeſto fuerunt diſcrimine, è quo tamen diuino beneficio elapſi, ad caſtra incolumes redierunt: Proteſtantibus interim & ſuas miſerias, ob vaſtatas paſſim regiones deplorantibus, & ducum ſuorum cunctationem & ignauiam deteſtantibus. Conflictus omnes, oppidorum occupationes & recuperationes, ceteraque huius belli minutatim perſequi ſuperſedeo, quod hæc ad inſtitutum meum proprie non pertineant; & ab Auila & Sleidano, illo Catholicorum, hoc proteſtantium partibus addicto, articulatim & quaſi diatim deſcripta exſtent.

IV Proteſtantes ſeu Smalcaldici vbi & vrbes in contribuendis auxilijs remiſsius agere, nec eorum vllam ſpem è Gallia, Anglia, & Dania afferri, exercituum interim ſuum valde minui, Cæſarianum vero quotidie augeri, iamque hyemem etiam inſtare viderunt; Electoris Brandeburgici interceſſione pacem tentarunt; ſed quum eius conditiones duræ admodum viderentur, deductis in hyberna præſidijs, bellum ducere decreuerunt. Quare noctu collectis ſarcinis, diſcedunt, & denſæ nebulæ vſi beneficio quæ ſub auroram inciderat, in locum tutum euadunt. Saxoniam verſus inſtituto itinere, vt militem ibi recrearent, ac prope perditis rebus remedium aliquod afferrent. Cæſar vbi de diſceſſu ipſorum comperit, equites continuo emittit, qui de itinere cognoſcant, deinde ipſe quoq. cū equitatu procedit: & quamuis Landgrauium & iuniorē Saxoniæ Ducem eſſet aſſequutus, elabi tamen ſibi paſſus eſt. Etſi enim hic cum paucis

copijs ab exercitu longius abessent, Cæsar tamen qui de copijs ipsorum nesciebat, & multo maiores suspicabatur, nec peditatum apud se habebat, nihil tentandum sibi ratus, dum peditatus adveniret, eo die rei bene, ut putatur, gerendæ occasionem amisit. Et sane quis nescit, multas præclaras victorias sæpe unius rei ignoratione impediri? Gallorum vetus est proverbium. *Que si l' est scauoit ce que faict l'ost, souuent l' ost deferoit l' est.* id est, si unus exercitus sciret quid aliter ageret, sæpenumero non passurum, ut sine prœlio discedatur. Hoc modo elapsi Protestantes, magnis itineribus in Sueviam contendunt, & in via aliquot civitates oppugnant & deditione capiunt: à Francofurtensibus etiam, Moguntino Archiepiscopo, & Abbate Fuldensi pecuniam extorquent. Nec multo post dilabuntur, quum prius in Galliam, & Angliam, legationes decrevissent, & federis socios Principes ac civitates de auxilijs per internuncios appellassent. Landgravius, traditis Saxoni quas habebat copijs, domum revertitur, parum feliciter administrato bello; cuius præcipua caussa fuisse putatur, quod non ex unius arbitrio res gereretur, ut vel sic discerent unitatis necessitatem in Ecclesia qui in paucis millibus regendis sine capitis unitate tam cito consumebantur. Js error iam olim Romanum Jmperium, funesta illa clade ad Cannas accepta, ferme pessumdedit: ut verum sit. Satius esse in bello rei imperij summam uni mediocri prudentia instructo committi, quam duos omnibus requisitis dotibus ornatos duces, æquali potestate præditos exercitui præficere. Sic Livius de Fidenatium agens seditione, ait, *eum facile apparuisse quantum æqualis trium Tribunorum potestas Republicæ nocuerit. dum inter disceptandum opportuna elabuntur occasiones, aut consilia hostibus enunciantur. Atque hanc ob caussam unus tum Dictator creatus fuit, ut quod à tribus peccatum fuerat, solus emendaret.* Landgravius quidem antequam castra Cæsar ad Jngolstadium posuisset, cũ eius equitatu conflixit, (c) nonnullis desideratis quod eius factum Saxo adeo moleste ac graviter tulit, ut si quid eiusmodi posthac ipso faceret inconsulto, discessurum professus fuerit. Saxo vero & ipse pulcherrimam occasionem amisit, qui Cæsare undique fere circumvento & incluso, Landgravium opperiendum sibi statuerat qui in tempore non advenit, nolens fortasse alij concedere quod sibi concessum non fue at. Rursus Landgravius Cæsaris castra ad Jngolstadium male adhuc munita videns, convocatis belli ducibus & consiliarijs, *Quod si penes me solum* inquit, *esset administratio, sicut tunc erat quando VVirtembergi cum restitui, vniuerso cum exercitu castra Cæsaris iam statim sim oppugnaturus.* Sic igitur ingens ille exercitus, in quo aliquando centum peditum, & decem equitum millia vna cum triginta maioribus machinis fuisse dicuntur, sub duobus illis ducibus nulla re perfecta, dilapsus fuit. Itaque Cæsar in castra reuertit, & diem vnum & alterum militi reficiendo dedit. Inde profectus, Bopfingam, Nordlingam, Dingelspulium & alia quædam oppida deditione cepit; nullo quacumque ibat obiecto labore, quam hospicia militibus designandi, & dedititios in gratiam recipiendi.

V. Dum ita ad Danubium castris vtrimque collatis, leuibus prœlijs decertatur, & posthabitis hyemis incommodis & tempestatibus pars vtraque rei bene gerendæ captat occasionem, tandem vero Protestantes discedunt, insequente Cæsare: Ferdinandus Romanorum rex copias suas ex Hungaria, Silesia, Bohemia & Austria euocat (licet non leue a Turca, quem Saxo internuncijs ad tentandum aliquid sollicitabat, ijs regionibus periculum immineere sciret) ad auxilium fratri ferendum, & Saxoniam, proscripto Electore, occupandam. Sed & Mauritius & Augustus Saxoniæ Duces, quamuis vterque Protestantium religionis, & ille quidem Landgrauij genere esset, Cæsari militantes, pleraſque per Saxoniam ciuitates in suam fidem adigebant, sic vt Elector breui tempore omni sua ditione esset spoliatus qui editis libellis Mauritium perfidiæ erga se, patriam & religionem grauissime accusabat; at ille, *supremo se magistratui obedientiam debere aiebat: & initio quidem ad rem pacifice componendam, & reducendo in gratiam cum Cæsare rebelles nihil omisisse; verum illis arma incerta certa paci præferentibus, postquam iam leuioribus aliquot prœlijs dimicatum sit, & exercitus Saxoniæ immineat, pati non posse, vt à Saxonica domo Ioannis Friderici prouincia diuellatur & in alienas deueniat manus: itaque eam in suam fidem recepisse. In hoc bello non de religione, sed de Imperio decertari: cuius libertatem Cæsar non ipsi modo, sed alijs etiam indulserit.* Post etiam Landgrauius ad Mauritium generum profectus, concordiam tractauit, sed Mauritius sine Imperatoris venia nihil agere se posse dicens, in cœpto perſistebat.

Et hac quidem astutia Imperator, vt dixi, ad Principum illorum amicitiam dissoluendam vius est,

c *Sleid. lib. 18.*

est, dum scilicet Religionis negocium, quod alioqui multos alios Principes & ciuitates, quæ conscientiæ permissa libertate domi sese continebant, federi illi additurum fuerat, posthabere se simulauit. etsi enim bonorum Ecclesiasticorum restitutionem imperarat, id tamen vi decretorum Conuentus Augustani & Spirensis factum fuit. Mauritio quidem Cæsar bolum hunc obiecit, vt non ad occupandam modo sed etiam tuendam præcipui aduersarij sui prouinciam eum accenderet. Postquam vero Landgrauij ad Mauritium generum intercessio frustra fuit, Saxoniæ Elector cum decem peditum & quatuor equitum millibus ad fines suos profectus, per Thuringiam & Misniam amissa pleraque recuperauit, Lipsia tantum & Dresda exceptis, quæ præsidio munitæ, oppugnationem sustinuerunt. Mauritius belli sumptibus, quos Ioannes Fridericus è communi federatorum ærario faciebat, de suo ferendis impar, Cæsarem de auxilijs sollicitauit; qui equitum peditumque aliquot cohortes ei misit, ductore Alberto Brandeburgico. At hic non tam prudens & circumspectus dux quam audax miles, Landgrauij sorore deceptus, dum epulis, & choreis tempus terit, ab Electore non modo totam fere suam ditionem, vt diximus, recuperauit, verumetiam Mauritium suis oppidis exuit, & institutis nouis cum Bohemis consilijs, argentifodinas quoque in potestatem suam redegit, Hussitarum præcipue ope, qui per summum proditionis erga regem suum scelus Electoris rebus fauebant, adeo vt manus quoque nonnullas militares auxilio ei mitterent, vt quos eiusdem periculi coniungebat metus.

DE SMALCALDICIS A CAESARE victis ac profligatis, & Germaniæ ciuitatibus in gratiam receptis.

CAPUT XV.

ARGUMENTUM.

I. *Belli istius gloria cui post Deum debeatur.*
II. *Palatinus Elector & Dux VVirtembergicus Cæsari conciliantur.*
III. *Eius potestati multæ magnæ ac validæ vrbes sese permittunt.*
IV. *Imperator in Saxoniam exercitum ducit.*
V. *Albim fluuium magno animo traijcit.*
VI. *Saxoniæ Ducem vincit & capit.*

I. MVLTIS argumentis in hoc bello summa Dei cuius oculi non super Regum tantum & Principum palatiis, verum etiam pastorum casis & tuguriis vigilant, in conseruando Christiano contra ipsorum Christianorum scelestas machinationes Imperio, cura & prouidentia apparuit; sed in eo præsertim, quod magnum & Catholicum illum Principem non singulariter tantum toto hoc tam graui durante bello protexit, sed & salutaribus consilijs instruxit. Nam vt olim Demetrio illi Poliorcetæ fortuna ciuitates captiuas adduxisse & velut in manus tradidisse dicta est; sic præclaræ illæ victoriæ quas Imperator consequutus est, quasi cœlitus delapsæ, omnes ipsius hostes, ne vno quidem excepto, ad pedes ipsius prostrauerunt: sic vt qui antea nihil quam de Imperatore vel in triumphum captiuo ducendo, vel omnibus exuto armis, è Germania instar gregarij militis cum baculo & pera profligando somniarant quum se, sua omnia vitamque gratiæ ipsius permittere & compedibus vincti, quacumque ibat victorem sequi coacti fuerint; ciuitates, quæ portas ei ante occluserant, muros ei lubenter velut cum triumpho ingredienti aperuerint: & qui antea per contemtum, Carolum Gandauensem appellarant, Patrem dicere non dubitarint. Plurimum vero beneuolentiam ei apud omnes auxit, quod victoria permodeste vteretur, & affabilem se humanum omnibus præberet; quippe qui frequenter dicere soleret, longe pluris se facere ciuium benevolentiam & amorem quam ipsam quamcumque ciuitatem: atque illud sibi vnum propositum haberet, vt lenitate & clementia pacem publicam armis à se acquisitam, conseruaret. Omnes sane à quibus bellum hoc vel litterarum monumentis consignatum, vel eius mentio facta est, omnem eius tam tacito confecti laudem Cæsaris prudentiæ simul & patientiæ tribuunt: qui contra vsitatum militiæ morem, dissentientibus plerisque ducibus, totam hyemem exercitum sub signis tenuit; & quamuis grauissimis arthriticis vrgeretur doloribus, ab eo nusquam discessit, sed per niues & glaciem, dexterum crus fascia obligatam circumferens, omnia boni Imperatoris munia diligenter ipse obiuit, ac tum quando iam discessurus parabatur, cum copijs quam proxime ad hostes accessit.

II. Vt vero Dux VVirtembergicus primus arma contra Imperatorem ceperat, exercitumque produxerat, sic idē primus ex rebellibus subiugatus & victus, abiectis armis, belli fortunam non amplius experiri decreuit. Postquam enim exercitum a sua ditione non procul abesse, se vero tædio rerum suarum & morbo confectum, tum fœderatorum res malè procedere, & tam validas copias veluti niuem a solis æstu disparuisse animaduertit: primo quidem in arcem natura inexpugnabilem sese recepit: deinde missis internuncijs, veniā à Cæsare petijt, quæ ei negata, nisi se suasque fortunas omnes, totamque prouinciam sine conditione Cæsari dederet, vt de ijs ipse statueret pro suo arbitratu. His perculsus miser Huldricus suppliciter & demisse admodum Cæsari scribit, *misericordiam eius implorans, & per Christi amorem obsecrans ne in se suosque miseros subditos grauius aliquid statuat.* Tandem Cæsar ei ignouit his conditionibus: *vt supplex factus publice gratiam à Cæsare petat, vt dependat aureorum millia trecenta, vt tormenta sociorum relicta in suis finibus cum omni instrumento tradat, vt ab omnibus fœderibus discedat &c.*

Eodem fere tempore Elector Palatinus Fridericus, Halam ad Cæsarem profectus, *culpam sibi condonari petit, quod Smalcaldicis ad Ingolstadium castra habentibus auxilia misisset non ipsum oppugnandi caussa vt dicebat, sed quod ex fœdere priuato VVirtembergico ad hoc teneretur.* (a) Cæsar acribus eum verbis accipit, ignoscit tamen, & vt errorem hunc atque culpam in posterum accuratiori fide compenset, hortatur. Miserabile plerisque videbatur, tantæ potentiæ & auctoritatis è Bauarica familia Principem, Imperatoris genus affinitate contingentem, videre nudatis canis, multis cum lacrymis veniam à Cæsare quamhumiliter petentem. Mansuetudine hac & clementia Cæsaris, ad ignoscendum quam ad puniendum longe propensioris, plerique Germaniæ Principes & ciuitates Germaniæ allectæ, eius fidei & obsequio totas sese dediderunt.

III. Ex ciuitatibus Vlmenses magnæ potentiæ & auctoritatis, primi Cæsari fuerunt reconciliati: centum aureorum millibus & duodecim tormentis mulctati. Post hos in gratiam Francofurtenses recepti sunt, depensis aureorum viginti millibus. Scribit Alcantaræ Commendator, quum Landgrauius illac domum e bello properaret, & Senatus ab eo quid porro faciendum esset quæreret, illum respondisse; *Cuilibet vulpi caudam suam bene custodiendam. Cattum quoq; suis rebus non defuturum:* sicque insoluto hoc ænigmate, ab ipsis discessisse. Horum exemplum sequuti Memingenses, quinquaginta aureorum millibus mulctati sunt. Post hos diuersis conditionibus in gratiam recepti Biberacenses, Rauenspurgi, Campodunenses, Lindauii, Eslingenses, & Augustani. Ad hos Sebastianus Schertelinus, qui Protestantibus militauerat, primum, deinde quum omnem sibi spem veniæ præcisam animaduerteret, ad Heluetios profugit. Augustanis centum & viginti aureorum millia & duodecim tormenta imperata. Tandem etiam Argentinenses cum Cæsare transegerunt, persolutis triginta aureorum millibus, & traditis duodecim tormentis. Sic igitur pleræque omnes Imperij ciuitates ad Cæsaris obedientiam redierunt. *Saxo vero & Landgrauius, quos plerique antea summos se debus duces agnoscebant, hostes publici sunt denunciati.* In quo admirabilis rerum humanarum inconstantia, & inprimis vulgi, quod secundam fortunam velut heliotropium solem sequitur, & ad quamuis auram circumagitur, mutabilitas apparuit. Quemadmodum autem victoriæ multo sanguine partæ laus magna ex parte militum virtuti; sic incruentæ gloria soli Imperatoris prudentiæ debetur. Carolus certe Cæsar nulla re maiorem laudem assequutus est, quam quod ciuitatum legatos supplices ad se venientes humaniter excepit, & plerisq; ignouit, sic tamen vt imperata facerent. Duo soli restabant, Saxo & Landgrauius. Et hic q idem vt erat magno & feroci animo, quamuis Elector Brādeburgicus sollicite pro ipso intercederet aliquādiu pertinaciter egit, certis propositis conditionibus in quas, non in alias, pacem facere vellet. At Cæsar eodem modo illum quo VVirtembergicum tractare constituerat: eoque Brandeburgicum monuit, vt nisi Landgrauius absque vlla conditione se dederet, ab omni potio desisteret actione.

IV. Interea Saxoniæ Elector fortunæ, quæ in Saxoniam reuerso propitiam se dederat, diligenter instabat: Cæsare interim cunctante, & certam in ipsum vindicandi occasionem circumspiciente. Postquam vero de clade & captiuitate Alberti Marchionis Brandeburgici accepit, Vlma discessit, & Saxoniam versus iter instituit; sed vehementissimis podagræ vexatus doloribus, Norlingæ aliquamdiu substitit, exigua cum spe sanitatis recuperandæ. Vidisses tum hæreticos cristam rursus erigentes,

a Sleid. lib. 18.

erigentes, & eodem Imperatorem & Catholicam Ecclesiam sepulcro propediem contumulatum iri sperantes. Quum vero præter omnem spem conualuisset, Cæsar Norlinga profectus, Norimbergam inde Egram petit proxime ad Bohemorum fines Ferdinandicæ ditionis in montuosis & asperis locis situm oppidum: quo etiam Ferdinandus & Mauritius iam ante venerant. Deinde cum omni exercitu eodem die Egra decedit, & magna celeritate in Saxoniam ducit, vt Electoris, qui nuper Friibergam quoque & Misenum illustre ad Albim oppidum, Mauritio ademerat, progressum cohiberet. Sic decimo tandem die, quum continenter iuisset, ad Misenum vbi Saxo tum erat, peruenit: qui subito Cæsaris aduentu oppressus, relicto oppido, quum sublicium pontem incendisset, ad alteram Albis ripam castra posuit, loco admodum munito, quum & fluuius magna sui parte ad CCC. passus latus interflueret, & ripa vbi castra habebat, in crepidines passim assurgens, vada redderet difficiliora. Cæsariani transportandum quidem exercitum censebant, quomodo vero id fieri posset nō expediebant, loci situ plerisque metum incutiente, & dispositis ad alteram ripam à Saxone militum stationibus, cum tormentis & nauigijs aliquot, vt Cæsarianos quoquo modo impedirent.

V. Reperto tandem vado, licet profundo, Cæsar ea die exercitum omnino transmittere, & cum hoste, si posset, confligere statuit, antequam nouas ille vires colligeret, aut locis omnibus præsidio & commeatu diligenter munitis, Cæsaris vires diuturna obsidione distineret, & sic bello in longum ducto, & Cæsare Saxonico bello occupato, socijs & reliquis Protestantibus res alibi turbandi occasionem daret. Nam & Landgrauius tum exercitum colligere, & propediem in campum producturus dicebatur. Præmissis ergo leuis armaturæ equitibus qui singulos sclopetarios à tergo vehebant, Cæsar asturconi badio insidens, sella holoserica puniceа auro fimbriata instrato, ipse auro radiante lorica tectus, sine paludamento & galeam Germanorum more capite, manuque frameam lato ferro gestans, speciem magni illius Cæsaris referebat, qui transito olim Rubicone, omni pacis conditione abiecta, in solo victoria spem ponebat. Sic ergo quamuis difficili transitu, alijs vi fluminis abreptis, alijs gladios transuersos ore deferentibus, & natando se saluantibus, Cæsar vlteriori ripa sine damno potitus est, hostibus, qui ad prohibendam descensionem relicti fuerant, metu dilapsis. Sleidanus insignis huius victoriæ historiam vno & altero verbo absoluens, ait, Saxonem tum quum ab ijs quos Mulbergæ reliquerat nunciaretur, Cæsarem vtriusque ripæ potentem cum exercitu iam Albim traijcere, concionem sacram audijsse. Illud certum est, non sustinuisse ipsum exercitus illius fascijs punicei coloris decussatis terribilis, & ipsum etiam fluminis, cuius præsidio potissimum confisus fuerat, cursum sistentis, aspectum.

Didici ego è Galliæ quodam magnate qui in Germania diu versatus est, Saxones culpam Ducis sui concioni Lutheranæ tam propinquo hoste indormitantis, in Curiæ Mareschallum, ex Schonbergiorum familia, reijcere, qui, vti aiebant, ab Imperatore corruptus, impedierit quo minus nūcium de Cæsaris traiectione ad Ducem mature fuerit perlatum, ne Luthero-sacræ ipsius cogitationes & diuinus scilicet cultus interpellarentur. Saxo, quamuis sero, Cæsarem iam traiecisse certior factus, exercitum ad iter instruit, & celeriter VVitebergam contendit; ita tamen vt extremum agmen carpenti hostios obuerteret. Cæsar vado reperto, & instructo primo suorum agmine, non exspectatis impedimentis & ceteris in traijciendo adhuc per pontem ex hostium abductis nauigijs factum occupatis, cum quantum potest insequitur. Quum in compito quodam forte fortuna Crucifixi Saluatoris imaginem, Sacramentarij cuiusdam manu glande traiectam conspexisset, eleuatis in cœlum oculis, *Mi Deus*, inquit, *satis ipse tu superque potens es ad tuas hodie vindicandas iniurias.* Saxonem interim cum exercitu, in quo sex erant peditum & tria equitum millia, vnà cum viginti tormentis maioribus, longius progredientem Imperator cum quatuor omnino equitum millibus persequebatur, nullo peditatu, nullis tormentis instructus, quæ paullatim subsequebantur.

VI. Iam vterque exercitus ad tria confecerat milliaria Germanica, vnus quidem viam VVitebergam versus insistens, vt tutum assequeretur locum; alter hostis tergo inhærens, vt eum diuerteret, & ad pugnam prolectaret: quum Saxo primum Cæsaris agmen, quod Albanus ducebat, conspicatus, suos ad syluam quandam consistere, & cū hoste prœlium inire iubet: qui mox terga vertentes, peditatum destituerunt, ab insequentibus.

bus internecione fere deletum. Cæsar fugientes vnum milliare, alij longius, & ad tria etiam insequuti sunt, a media fere die ad Solis vsque occasum pugnatum fuit. Ad Cæsarem è conflictu redeunte n Albanus Saxonem captiuum adducit, vidante per faciem sanguine ex vulnere accepto perfusum: qui vbi in Cæsaris conspectum venit, *Quandoquidem ita fortuna tulit*, inquit, *ecce me tibi, Clementissime & potentissime Cæsar, captiuum sisto, vt me pro loci quo natus sum dignitate tractes, rogans.* Tum Cæsar, *sane hic quem nunc mihi tribuis titulus longe diuersus est ab eo quem ante mihi tribuisti. verum pro meritis ego te accipiam.* Integra hæc & plena fuit Cæsaris victoria, quum omnes fere qui cum Saxone fuerunt, aut occisi aut capti sint, exceptis quadringentis & amplius, qui cum maiore natu Saxonis filio, itidem vulnerato, VVitembergam euaserunt. Est sane diligentia vna ex præcipuis militaris ducis dotibus, quum vna sæpe hora amittatur, quod numquam deinde recuperari potest. Quod si Cæsar eo die Albim non traiecisset, victoriam ipsius cursum Albis procul dubio stitisset; qui sequenti die i ita auctus fuit, vt non modo vado, sed ne nata u quidem, ob summam aquarum violentiam, potuerit transmitti. Quin etiam si Saxo duodecim dierum spacium habuisset (quod captiuus non semel dicere solebat) ad triginta peditum & septem aut octo equitum millia contra Cæsarem fuisset producturus. Fatendum sane est ingens hoc fuisse militare facinus, nimirum profundum, ac nullibi fere vadosum fluuium traiicere, hostem tam longe persequi, solo equitatu tam equestres quam pedestres hostium copias, sylua etiam quo se reciperent munitas, sine omni tormentario apparatu, quo hostis abundabat, aggredi: hacque vna clade Protestantium factio tota fuisset deleta, nisi quidam postea publicam vtilitatem priuatis suis commodis & cupiditatibus post habuissent.

DE PRODIGIIS QVÆ EO DIE quo prœlium commissum est, euenerunt.

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

I. *Diuersa prodigia quæ illo die apparuerunt.*
II. *Miraculum circa Solem.*
III. *Ludouici Auilæ de illo testimonium.*
IV. *Aliud nobilis Itali.*
V. *Sleidanus Auilam mendacii non accusat.*
VI. *Imperatoris victoria potiti dictum & quanti ea momenti fuerit.*

I. IN rebus vsitatum Naturæ cursum superantibus, lente admodum & tarde haberi fides solet; & miracula vt plurimum in falsitatis suspicionem veniunt, nisi locupletum auctorum qui ea ipsa quæ recitant viderint, nec ab alijs tantum acceperint, testimoniis comprobentur. Quod hoc loco scripturus sum, quodque Anno M. D. XLVII. Aprilis die XXIV. eo ipso die quo memorabile illud Cæsaris cum Saxone prœlium commissum est, (a) accidit, tam admirabile est, vt vix vllam afferre ausim probationem ad demonstrandum, cœlum & terram eo die in hæreseos exitium coniurasse, nisi fide dignos haberem auctores, tamquam eorum quæ a me dicentur vades. Et quidem eo ipso tempore quo Catholicus exercitus prœlij copiam; hæreticorum vero elabendi spacium quærebat, aquila visa fuit, quæ Cæsarianum exercitum in gyrum circumuolitans lustrauit, tamquam victoriæ, quam Imperialis aquilæ milites paullo post adepturi erant, prænuncia. Et lupus è sylua progressus, in Hispanorum militum globum incidit, a quibus gladiorum ictibus subito confossus est. Sed ad ipsum miraculum veniamus.

II. Primò, cœlum tamquam igne ardens & Sol sanguineo conspectus fuit. Et vtrique exercitui sol tardius incedere & longius victoriæ spacium dare visus est. Sleidanus totum hoc, quod Protestantium caussæ parum faueret, paucis & obscuris verbis tantum perstringit, aiens, illis diebus solis aspectum valde fuisse tristem, obscurum, pallidum & velut caligine quadam circumdatum, vt plerique à Saxonia longissime remoti & ignari quid ageretur, iudicarent magni aliquid portendi; nec enim in Germania solum, sed per Galliam etiam & Britanniam id fuisse obseruatum, & ita rem habere, multa hominum millia testificari posse. Hæc Sleidanus. Verum Ludouicus Auila qui prœlio interfuit, & Baptista Gribaldus nobilis Italus, ille quidem II. belli Germanici libro, hic vero in quadam suarum Relationum, de prodigioso hoc solis aspectu ita loquuntur.

III. *Quo die prœlium commissum est*, inquit Auila, *ingens*

a *Vlenberg. Vita Melanchthon. cap. 17.*

ingens fuit solis aestus, isque sanguineum veluti colorem referebat: nobis vero intuentibus, multo altior & ab occasu remotior quam pro diei tempore videbatur, quasi cursum ille suum retardasset, ut diem faceret longiorem. Haec quidem omnium est opinio: cui etiam contradicere non ausim. Idem eodem die Nerimbergae & in Gallia quoque observatum fuit, ut ipse Rex postea affirmauit: itemque in Pedemontio, ubi idem color Solis visus est. Quod ego tamquam rem maxime mirabilem notare quoque volui. Haec Auila.

Quo tempore Albae Dux in Galliam venit, regis sui nomine cum Elisabetha regina matrimonium contracturus, ab Henrico II rege, belli eius mentionem faciente, de hoc, Solis vultum mutantis, & quasi cursum sistentis prodigio rogatus, quidnam ipse vidisset, *Totius mundi*, inquit, *Rex sacratissime, & tum & postea de hoc miraculo constans fuit sermo: mihi vero tum ab* iis quae in terra gerebantur, otium non fuit vel oculos ad coelum eleuandi, eiusque faciem contemplandi. Haec ego a Baiquio nobili Gallo, Aixensi praefecto, antiquae hominem virtutis & fidei, ac Regi per quam familiari, accepi: cui postea is quoque honos a Rege obtigit, ut ex omni aulica Nobilitate ad praegustatoris munus fuerit adhibitus, Rege monito ut a veneno sibi caueret. Tempus tamen cum eo quod idem Auila de hoc eodem rege scribit, neutiquam conuenit: quum Auilae Commentarij iam decem annis ante fuerint impressi. Sed alterum auctorem Italum sua lingua loquentem audiamus.

IV. *Quella battaglia è piena di cose stupende, & di miracoli, &c. In hoc praelio multae res stupendae & miracula apparuerunt, caelo ipso fauorem suum omnibus in rebus erga Caesarem monstrante: in eo praesertim quod hostes qui capiendi eius elabi sibi passi sunt occasionem, postea victi in ipsius manus peruenerunt. Quum Caesar suos in hostem duceret, Crucifixi vidit imaginem media in via à scelerato confractam iacentem: tum ex equo prosiliens leuatis ad caelum oculis, Etsi*, inquit, *ô Domine Deus, satis tibi sit virium ad tuas vindicandas iniurias, quaeso tamen des mihi illam gratiam ut de impiis illis sacrilegis hodie poenas sumere possim. Est vero res certissima, quod in illo temporis articulo quo vtrimque in procinctu ad manus conserendum armatae stabant acies, solem paullo ante clarum, subito sanguineum colorem referre & obscurari vidimus (quod à nullo mortalium antevisum est) significantem quasi, se cursum suum sistere, ut nostris integram victoriam consequendi daret spacium. Et vnus è concionatoribus nostris, qui in nostra tum cohorte erat, per totam aciem discurrens Bono animo este, inquit, filij! Ecce Dei ille oculus se inclinat ut singularem illum vobis praestet fauorem, vosque admoneat & inciter, ut officium vestrum in profligandis inimicis suis impigre obeatis.*

VI. Quod si hoc à nobilissimis & grauibus viris, & testibus ocularis scriptum non esset, dubitandi fortasse quis caussam haberet. Nam quem fructum illi ex hoc mendacio sperare poterant? Quis credat, tantam illorum fuisse impudentiam, ut rem falsam per totum Christianum orbem diuulgare ausi fuerint, quum in vtroque exercitu tam multi Principes & grauissimi viri fuerint, qui mendacij eos coarguere possint? Sleidanus certe quem Auilae commentarios legisse certum est, ex eo quod ipsum *impurum & mendacem hominem* appellat, quodque de tota Germania tam frigide, tam contemtim atque aliene loquatur, iustam in eum invehendi caussam habuisset, si in hoc recitando miraculo, & in re tanti momenti, mendacij ipsum potuisset conuincere. Et quid ille amplius non dicturus fuerat, qui eodem loco quo de Auila loquitur, adiungit, Rei ilius tanto maiorem esse indignitatem, quod libellus ille singulari quodam Caesaris priuilegio sit excusus? Auilam reprehendit, quod scripserit Albertum Brandeburgicum à feminis delusum, clauem illam accepisse: at prodigiosam hanc solis stationem tantum abest ut carpat aut rideat, ut etiam ne verbo quidem attingat.

Sed & tertium auctorem addamus Consaluum de Illescas, qui in 2 parte Pontificalis suae historiae Hispanica lingua conscriptae, de eadem re sic loquitur *Et sol per todo aquel dia tuuo un color sanguineo, &c* id est: *Sol totus per eum diem sanguineum ostendit colorem & affirmant multi se in eo stationem quandam obseruasse, qualis fuit tempore Iosue ut nimirum Carolus V verorum Israelitarum dux spacium haberet vincendi, & inimicorum Crucis Christi vires frangendi. Idem color Solis qui in Saxonia, Norimbergae quoque fuit conspectus. Haec ita exhibere ex multorum fide dignorum hominum testimonio is constat, eoque pro vero & ipse hoc loco ponere non dubitaui.* Eadem de re circumferuntur versus aliquot, memoria non indigni: quorum auctorem, si de nomine mihi constaret, sua hic eum gloria non fuissem frustratus.

Phoebe, quid alipedes seruas remorare quadrigas,
Nec rapidum prono tramite tendis iter?
Te sub Atlanticas cupidas vocat aequoris vndas,

Allicit inque auidos Thetis amica sinus.
Tu tamen obtusu perstas ceu fixus in vno,
Sint velut in terris quem teneare mora.
Diceris haud aliter reuocatis lentus habenis
Spectasse inuicti prælia Naucida.
Fallimur an rursum noua te spectacula tardant,
Quum geris ecce nouus prælia Naucides.
Prorsus & hæc volucris sola est tardatio cursus,
Hæreticos CAROLVS QVINTVS *vt ense metat.*
Cernis, vt abiectis dant fusa fugataq; signis
Agmina præcipiti terga notanda fuga!
Cernis vt Austriacus celeri pede miles & hasta
Hæreticas turmas feruidus vrget, agris.
O bene Phœbe faues, inhibesq; à gurgite currum
Ante fit o quam sint fixa trophæa duci.
Namq; hic Naucides, si non diuinior, hostis
Terrior, & superis, laurea grata mage est.

Tu quidem, ô Catholice Monarcha, ad gentilitia tua insignia & Imperialem Aquilam adiungere debebas SOLEM, magni illius ducis & fortissimi filiorum Dei propugnatoris exemplo. Nam si Iosue, quod precibus suis dum contra Gabaonitas dimicat solis cursum stiterit, Sole deinde pro Symbolo vsus est, & sepulcro quoque suo incidi voluit; quis neget tibi quoque ius fuisse Solem pro Symbolo vsurpandi, & in tuo quoque monumento ostentandi? quum is æque in pugna, quam tunc pro Ecclesiæ defensione pugnabas, vltro cursum suum inhibuerit, & quasi in societatem victoriæ & triumphi tui venire cupiens, purpureo amictu conspiciendum se præbuerit, velut Dei hostium sanguine tinctus. Sed honorem hunc filio tuo Philippo II, tot regnorum hæredi, relinquere voluisti, in cuius Symbolo Sol ab horizonte exsurgens lucet, cum hac inscriptione: MOX ILLVS RABIT OMNIA. Tu Aquila tua Imperiali contentus fuisti, quæ illo ipso quoque die exercitum tuum circumuolitans, victoriam tibi ac tuis prænunciauit.

Iulius Cæsar olim profligato incredibili celeritate bello Asiatico, tribus his verbis, VENI, VIDI, VICI, pro suo bello vsus est: at Cæsar noster Christianus, confecto bello Germanico, illa ipsa hora qua victo iam hanc adeptus fuerat, maiori cum modestia & pietate his verbis vsus est: VENI, VIDI, DEVS VICIT.

Vidisse Titus quoque Imperator, à Deo ad Iudæorum excidium electus, Hierosolymam contemplatus, defixus admiratione exclamasse dicitur, *non fuisse viribus Iudæos è tam validis munitionibus expulisse, sed Deum contra ipsos pugnasse.* Quod si prœlium huius diei Lutheranis secundum euenisset, procul dubio ipsi Romæ signa sua inferre fuissent conati. Quid enim aliud restabat, nisi vt victo Imperatore, Principes illi Imperium ciuili & intestino bello sic laceratum, tam quam communem prædam inter se partirentur? vt qui iam ante Imperatoris nomen ferre non poterant. Et Lutherus in libro De bello Turcico, titulos illos qui Imperatori tribui solent, quum *Caput Christianitatis, Tutor Ecclesiæ, Defensor Fidei* appellatur, ait falsos & vanos, & ad Iesu Christi iniuriam & contumeliam pertinere. Luthero ex altera parte, nempe ab Heluetia, concinit Zuinglius, (a) qui ait, *Magnam esse stultitiam Imperatorem in Germania agnoscere, qui Romæ non agnoscatur.* Quod si tamen Imperialem Maiestatem, summum Germaniæ decus, Principes illi coniurati conseruare voluissent, certum est Christianam Rempublicam illo ipso die è Protestantibus aliquem Imperatorem fuisse habituram: qui mox, Transyluaniæ Vaynodæ exemplo, Hungariæ occupato regno, cum Turca fedus pacturus fuerat, vt contra Ferdinandum, quem ceteroqui pro Romanorum Rege quidam habere recusabant, id tueretur. Landgrauij certe ambitio ab eiusmodi conatu non aliena futura fuisse videtur. Saxoniæ vero Duci domestica non deerant tantæ magnitudinis exempla, duo Henrici, tres Otthones, Lotharius & Adolphus. Sæpenumero rebellibus expedit, vt omnia perdantur modo ipsi euadant, aut in ipsis totius patriæ cineribus vel ruderibus sepeliantur. Saxo quoque exercitum habiturus erat noua illa victoria adhuc cruentum & ferocem. Bohemiæ etiam regnum magna ex parte Hussitarum opera Protestantibus adiunctorum se fuerat. Landgrauius quoque validas adhuc sub signis habebat copias. Horum omnium impetum Carolo & Ferdinando profligatis, quis sistere aut cohibere potuisset? quum etiam soluto fœdere, & tantis acceptis cladibus, vnica vrbs Magdeburgensis Imperatoris atque Imperij viribus sese opponere ausa fuerit, & reliquiæ victoribus quinque aut sex annis post victoriam, tantum negocij de nouo facessiuerint. Priusquam tamen hoc de victoria Cæsaris caput concludam, Cæsar capto Saxone ad VVittebergam exercitum admouit, Maij & de-

a *Lib. 4. Epist. Zuing. & Oecolam fol. 186.*

& deditione accepit 23. Maij, & b duo post ingressus inspexit: 5. vero Iunij Septemviralem dignitatem cum ditione annexa a Ioanne Friderico captiuo capite protestantium eiusque posteris ablatam Mauritio Duci Saxoniæ & captiui sobrino contulit (b) captiuus vero ex ijs locis abductus est, & paulo post Landgrauius Hassiæ Philippus alterum factiosorum caput Halæ Saxonum captus est (c) Porro Ex-Elector cum abduceretur in vinculis zelo Academiæ Luthero-VVittebergicæ æstuans filio in mandatis dedit, vt tempestate Belli dissipatas reliquias Academicorum colligeret, & Ienam transferret, quod mox cœptum est, sed pars Lutheranarum Academicorum VVittebergam cum Philippo Melanchthone redire maluit, quæ nempe Molliorum erat, Rigidiores vero Ienam concesserunt. (d).

QVID IMPERATOR POST VICTORIAM egerit: & quomodo Interimistica religionis formula sit procusa.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

I. *Error Imperatoris post victoriam in captiuis detinendis.*
II. *Eiusdem in sedandis religionis controuersiis studium.*
III. *Concilium solutum redintegrari vult.*
IV. *Liber* INTERIM *cuditur.*
V. INTERIM *undiq; impugnatur.*
VI. *Cæsar persequitur nolentes recipere Interimisticam Religionis formam.*

I. CLEMENTIA illa qua Imperator post victoriam Saxoni (quem Schlusselburgius impudenter Iesu Christi Martyrem appellat,) vitæ gratiam fecit, etsi laudem eius per totum Christianum orbem plurimum illustrauit, ad Ecclesiæ tamen quietem & securitatem parum profuit: sic vt nouæ semper victoriæ nouas Imperatori pepererint curas. Nam vt in rebus prosperis & omnibus victorijs perpetua animi moderatione antehac semper vsus fuerat, adeo vt à militibus idem ei quod Hannibali exprobratum fuerit, quod nimirum Vincere sciret, at victoria vti nesciret; sic etiam cum satis habuit duos illos Principes per quinquennium fere aut sexennium captiuos secum circumducere, compedibus quidem fere singulis diebus oneratos, nullo alio cum fructu, quam quod ex eorum ignominia, vt quidam interpretari non verentur, gloriam quæreret. Interea coniugum lamentationibus, liberorum & cognatorum querelis omnium tam Germanorum, quam exterorum Principum aures quotidie pulsabantur, plerisque passim indignantibus tantos istos Principes, & quidem sub exteræ gentis, quod inuidiam augebat, custodia, tam diu traduci: etiam inimicorum contra eosdem odio tandem in misericordiam verso. Inter ceteros ijdem grauiter de hoc apud Galliarum regem conquesti sunt, qui iamdudum Cæsaris fortunæ & magnitudini inuidebat. Inprimis vero Protestantes Principes qui fidelem Cæsari in eo bello operam nauarant, pro captiuorum liberatione assiduo apud Cæsarem intercedebant: quum vero surdis auribus preces suas accipi viderent, graui concepta offensione, tempus & initium hanc, vti interpretabantur, vlciscendi, & pristinam patriæ libertatem restituendi, simulque controuersiam de religione renouandi, opportunum circumspicere cœperunt. Melius sane Cæsarem facturum fuisse credibile est, si quibus vitæ gratiam fecerat, ijs integrum quoque libertatis beneficium concessisset, & sic vniuerso bello clementiâ finem imposuisset. Sed fato quodam fit, vt fortuna sæpe contra nostra instituta, consilia & præcautiones rerum euentus dirigat, eosque in sua manu esse demonstret. Quis vero huius rei euentus fuerit, infra perspicue videbis.

II. Posteaquam Imperator tam graui bello alijsque intricatis negotijs sese explicauit, circa Iuliũ mensem & à Principibus & ciuitatibus quos in gratiã receperat (qui fere vnus victoriæ huius fructus fuit) ad decies sexies centena millia aureorũ, & quingentas aut sexcentas circiter maiores machinas mulctæ loco exegit; tum rebelles quosdam & inprimis Magdeburgenses, qui soli imperium detrectabãt, proscripsit: primam omnium religionis curam suscepit, quæ hactenus velut in suspenso manserat. Quare & Ecclesiasticis bona restitui. & templa polluta passim lustrari atque expiari, diuinum denique cultum ad pristinam formam instaurari iussit. Comitia deinde Augustam Vindelicorum in sequentem mensem Septembrem indixit futura in quibus quum exposuisset, omnium malorum quibus hactenus afflicta

b *Vlenb. Vit. Melanch. cap. 17. num. 2.* c *Mercator in Chronol.* d *Vlenberg. loco cit.*

fit Germania, Lutheranum schisma caussam fuisse, nec eorum finem sperari posse nisi dissidium hoc Religionis componatur, permissa iis quibus hoc munus a Deo demandatum est, controversias, quæ multorum hactenus conscientias perturbarunt, decidendi auctoritate a Principibus & civitatum Legatis [illegible], *ut eis tamquam sapientum virorum qui Tridenti ita [illegible] ob caussam congregati essent, indiciis stare, [illegible] decreta accipere & sequi vellent. Se quidem [illegible] ad liberandam religionis caussam ire vel [illegible] securitate idonee caveturum.* Et postulationi statim Catholici consenserunt. At Mauritius novus Elector & Palatinus tergiversabantur. ergo privatim deinde cum singulis agendo tantum effecit, ut Electores Palatinus & Mauritius Saxo Lutherani, ut & civitatum legati, Concilij decreta pro sacrosanctis habituros promiserint (a). mentem suam 24. Octob. declaravit *Mauricius*, quo die Philippus Melanchthon Wittebergæ consultus de ea re assensit & Academicas Lectiones resumpsit (b). Unde iterum Philippo ut Mosi Lutherano tempestas a Flaccianis Rigidioribusque oborta est, & sub Philippi [illegible] ipsi Mauritio. quæ dum aguntur Annus 1547. ad finem excurrit, Comitijs nondum absolutis.

III. Jam tum vero Concilium interruptum, adeoque dissipatum erat, quod maior pars Patrum Tridento Bononiam se contulisset, ob valetudinis seu sanitatis caussam. At Cæsar Cardinali Tridentino & Legato suo Mendoza Romam missis, Pontificem maximopere rogavit ut Concilij Patres Tridentum revocaret. Quum vero Pontifex, inconsultis, qui Bononiæ erant, Patribus postulanti nihil concedere vellet, illi vero Bononiæ manere decrevissent, Imperator moræ impatiens per eundē Legatū suū de Concilij abruptione, ex qua novæ turbæ facile subnasci possent protestatur. E contra Pontificis Legatus Cardinalis Montanus aperte dixit, se & Patres qui Bononiæ præsentes adessēt mortē potius oppetituros, quā ut Imperatoris arbitrio, qui filius, non dominus aut magister sit, Ecclesiæ Concilium peragetur passuros. Concilij enim ordinandi curam ad Pontificem, tamquam Dei in terris Vicarium, pertinere. Protestationem hanc Cæsarei Legati ipse quoque Papa, tamquam ad præiudicium Pontificiæ authoritatis & potestatis pertinentem ægre tulit: interim vero negocium quatuor Cardinalibus dedit, qui de utriusque loci Bononiæ & Tridenti commoditatibus, ac de Concilij translatione, utrum ea rite facta vel minus esset cognoscerent.

IV. His de rebus a Legatis suis certior factus Imperator, quum longiorem quam vellet moram interponi animadverteret, omnibus modis viam aliquam ineundam sibi statuit, qua *Interim duæ illæ religiones, Catholica & Lutherana, quoquo modo conciliarentur.* Ut vero hæreseos impetum sisteret, quæ velut Ætna novas propediem flammas per totum Christianum orbem eructatura omniaque incendiis mistura videbatur; Protestantium animos tentavit, utrum intermediam aliquam religionis formulam ferre possent. Quem in finem comitia, ut supra dicere cœpimus, Augustam indixerat, ad quæ multi tam Catholicorum quam Protestantium Theologi fuerunt evocati ut cōmuni collata opera, res tanto facilius procederet. Ex his præcipui fuerunt Julius Pflugius Episcopus Naumbergensis, Michael Sidonius, Joannes Jslebius Agricola, Brentius, Bucerus & Melanchthon. Post longam disceptationem tandem ibi famosus ille liber, quem INTERIM vulgo vocant, conscriptus fuit, in disceptationem est adductus, nihil fere iam in doctrina quam ceremoniis Catholicæ Ecclesiæ contrarium complectens, adeo ut Missæ quoque canon integer in eo extet, *nisi quod sacerdotum coniugia non damnat* (siquidem è Protestantibus nonnulli uxores duxerant, quas repudiare cum nollent, eoque hac in re sine magna perturbatione mutari nihil posset, coniugij usum illis esse permittendum videretur, donec certi quid a Concilio decernatur) *Item carnis & sanguinis Christi sub utraq; specie communio permittatur, ita tamen ne quis contrarium docentes aut facientes damnet: quum sub unaquaque specie Christi corpus integrum contineatur.* Hunc librum a magnis oblatū, dedit Pflugio Episcopo Naumburgensi, Sidonio Mogunt. Suffraganeo & Joan. Agricolæ Jslebio, Antinomorum nuper auctori percensendū, quod fecere; & Cæsari retulere, solum 2. dictis capitibus fere à veteri fide discrepare. Jtaq; per Moguntinū ac Brandeburgicum etiam Mauritio oblatus, ut is privatim ei assentiretur. Jnterim dum Concilium cæptum consumaretur, quod & fecit. Jtaque primum privatis suffragiis, ne iterum ut alias [illegible] reclamaretur & Protestationes novæ orirentur.

app o

a *Vlenberg. Vita Melancht. cap. 17 num 3.* b *Vlenberg. ibid.*

approbatus: publice approbatus est ab Ordinibus Imperij Mense Martio Anni 1548. etsi idem Mauritius mox protestatus sit suorum consiliariorum instinctu, quasi sine suorum subditorum consensu, quorum religionem minime mutatam teneretur servare, nequaquam illorum illum consensu posse approbari. (Erat vero liber hic ante Buceri adventum, ut dictum est, compositus, quem ab Electore Brandeburgico eidem datum, & ab alijs, excepto Brentio & Melanchthone subscriptum, quum ille evoluisset, sive quod minus ei placeret, sive quod sine sua opera confectum ægre ferret, probare se non posse respondit, & clanculum abiens, Argentinam se recepit.

V. Ad librum hunc continentem Novam & Academicam religionis formam, antiquis Ecclesiæ constitutionibus contrariam, quamvis Pontifex sanctissime respondit *inauditum & monstrosum esse, ut presbyter ordinatus uxorem ducere & sacrum officiū administrare possit: & consuetudinem illam cœnæ Dominicæ sub utraque specie sumendæ iam pridem in Ecclesia abrogatam esse. & in his indulgendi potestatem nulli preterquam sibi competere.* Nihilominus tamen Imperator, pacis in Germania stabiliendæ studio, librum in consessu Ordinum Imperij legi, ac deinde Latina & vernacula lingua excudi, & ab omnibus recipi iussit. Et è Lutheranis quidem alij receperunt, alij reiecerunt. Recepit Joachimus Elector Brandeburgicus, at frater ipsius Joannes reiecit. Subscripsit Elector Palatinus: sed ex eadem familia Dux Bipontinus subscribere recusavit. Dux VVirtembergicus eo per ditionem suam publicato, Ministros qui subscribere nollent, dimitti iussit. Saxoniæ Dux captivus ut subscriberet, numquam adduci potuit: uti nec eius filij: cui tamē Landgravius se submisit. maxima in Mauritio novo Electore erat difficultas, qui multis Principum & Cæsaris collationibus ut probaret induci non poterat, seductus per suos, donec suis iterum iterumq; consultis Theologis rationi cessit & 15. Maij liber ille est publicatus, refutatis sufficienter ijs quæ opponebantur. Et sic quidem dissensionum & turbarum omnia plena erant. Brentius, Bucerus, & Musculus, Lutherani Theologi librum hunc probare noluerunt, quem tamen alij complures approbarunt, & inprimis Islebius Agricola, non obscuri nominis Lutheranus Theologus, qui etiam præcipuus eius fuit auctor. Beza *Infelicem hunc partum à Lutherano apostata Islebij nomine editum* dicit: *sed postquam ex eius lectione cognitum fuit, nihil eo nisi puræ doctrinæ & Ecclesiasticæ politiæ depravationem continere, à fidelibus Ministris statim impugnatum, adeoque fuisse abolitum.* Sic Beza: quum *Interimistica illa religionis forma* a multis civitatibus recepta fuerit, atque adeo etiamnum apud nonnullos vigeat Palladius *insignem ait fuisse illam proditionem qua nonnulli ex fratribus ipsorum, ut bonam ab Imperatore inirent gratiam, Interimisticam illam religionem sibi obtrudi, & ad Missam perduci se passi sint, ex illa opinione quod hæc & talia sint adiaphora.* At Melanchthon etsi initium huic Concordiæ libro restitisset uti ex actis eius liquet; timore tamen Cæsaris & Mauritij multum de Veteri pervicacia Luthero vivente usurpata remiserat, ut quasi invitus librum tolerare videretur, quapropter idem à Flaccianis acerbe est exagitatus. (d) qui pacificationi studens respondit, *aliquam servitutem ferendam esse, modo cum impietate non sit coniuncta.* Ut paucis dicam, ex Interimistico hoc libro nova religio procusa est, quæ postea tam à verè Catholicis quam Lutheranis fuit oppugnata: quamvis Imperator, ut ab omnibus reciperetur, severe edixerit, quo scilicet Protestantes hac ratione à Lutheranismo abductos, pauliatim ad Catholicam reduceret Ecclesiam.

VI. Prædicantes doctrinam hanc approbare recusantes, solum passim verrere & abire iussi sunt. Ioannes Brentius Hala, ubi XXVI. annos docuerat, discessit. Osiander Norinberga relicta, in Prussiam se contulit, ubi novam hæresin procudit, de qua lib. II. diximus. Blaurerus Constantiam reliquit. Musculus Augustæ valedicens, Bernam Helvetiorum commigravit. Qui Spiræ & Wormatiæ docuerant itidem alij aliò dilapsi sunt. Et Ridicula tunc apparuit & mere humanum inventum Religio Lutherica, cum ex omnibus eius professoribus nemo inventus est, qui Martyrij coronam pro Lutherana religione aut Confessione Augustana moriendo appeteret: sed omnes dissimulando suam ferociam persequutionem velis remisque fugiebant. Quid de his Tertullianum dicturum? quid eis, si de suorum numero essent, exprobraturum putas? Utinam tum vixisset adhuc Lutherus, & nubes illas è levissimis cerebri sui vaporibus formatas, momento dissipari, id est, Eccle-

c *Ulenberg. in Vita Melancht. omnia illa exactissime refert cap. 17. & 18.* d *Idem cap. 18. & in Matth: Flacci.*

Ecclesiam quam ipse ad finem usque Mundi duraturam & sibi & alijs persuaserat, omni forma & decore nudatam, repente concidere vidisset: Vere enim, Vere tunc Lutherana religio ex oculis euanescens inuisibilis euasit, cum professores eius sustinuerunt, passi nouam formam induci. Profecto animam tum agebat vniuersus Lutheranismus: quam non dubium est quin Interimistica Religio penitus elisura fuerit, si Concilio maturè finis impositus, eiusque decreta Imperatore Germaniâ armis adhuc obtinente, promulgata fuissent. Ex ciuitatibus enim pleræque aliæ vltro, aliæ Imperatoris metu ac respectu Nouam illam Religionis Formulam amplexæ fuerant. At mora illa (quippe Anno M D LXIV. demum Concilium illud conclusum fuit) Hæresi respirandi dedit spacium, effecitque vt dum extrema Concilij exspectabantur decreta, Lutherana religio non pristinos modo suos cultores permulserit, sed nouos etiam allexerit. Vt enim arbor quæ iam inueterauit, & radices alte egit, non facile deijcitur; sic religio etiam falsa ex animo quem semel occupauit, ægre admodum euellitur atque exstirpatur. Imperator interim nihilominus Imperij Ordines vt doctrinæ huic subscriberent, vrgere non cessabat; adeo vt etiam ciuitates id facere recusantes proscriptæ, & è concionatoribus nonnulli comprehensi & in vincula coniecti sint, vt Vlmensibus accidit, è quibus tamen duo subscripserunt. Quid multis? E ciuitatibus pleræque, vt Augusta, Constantia, Lindauia, Vlma, &c. dicto Cæsaris audientes fuerunt: Argentinenses vero & Magdeburgenses mira pertinacia tergiversabantur. Et illi quidem diuersis legationibus Cæsarem obsecrarunt, vt in Augustana confessione vsq; ad Concilij determinationem persistere sibi liceret, interim vero nulla se impedimenta Catholicæ Ecclesiæ, aut eius de festis, de ieiunijs, & quæ eiusmodi sunt constitutionibus, nec ipsis etiam Ecclesiasticis obiecturos: rogare tantum vt cuique quam velit religionem, citra scandalum profiteri liceat, donec à Concilio certi quid statuatur. Quod si Cæsar simplicius aliquanto cum ipsis egisset, & propositum acrius vrsisset, dubium non est quin decretum illi recepturi fuerint. Quum enim Argentoratum venturus diceretur, mirū est quantopere etiam contumacissimi consternati fuerint, sic vt multi fortunis suis metuentes, relicta vrbe, aliò migrarint. Vbi vero Cæsarem iter Vlmam habere, & inde in Belgium descendere velle percrebuit, resumtis animis, aliam ad eum legationem miserunt, cuius exitus post multam actionem is fuit, vt de restaurando diuino cultu cum Episcopo & alijs iussi sint transigere. Tandem ergo Imperatore cum duobus captiuis Principibus, Saxone & Landgrauio, in Belgium transgresso, Argentinæ Catholica religio postliminio restituta, & Missa XXI. annos iam intermissa, in tribus templis expiatis prius, rursus fuit celebrata: quod à Sleidano prolixe recitatur. Magdeburgenses restabant, & Bremenses, qui extrema perferre, quam illam religionis mutationem admittere maluerunt; in quos proscriptionis lata fuit, & promulgata quoque in illos sententia. At in proscriptos cuiuis fortunam suam experiri ius est. Magdeburgenses quidem quum diu muris sese continuissent, tandem cum octo armatorum millibus & tormentis aliquot egressi, ab Archiepiscopi & ijs quas Cæsar ei summiserat copijs, aduerso commisso prœlio, cladem acceperunt. Eius deinde belli cura Mauritio demandata fuit; qui vrbem obsessam fusis auxiliaribus copijs, tandem ad pacis conditiones & veniam ab Imperatore petendam adegit; recepto religionis decreto, depensis quinquaginta aureorum millibus, & duodecim tormentis maioribus traditis. Sic quoque ibidem Ecclesia restituta fuit, expiatis quæ hæresis profanauerat, locis. Sleidanus rerum sacrarum rudis, quo loco Missæ restauratæ mentionem facit, sanctum hoc sacrificium scurriliter irridet, omnes ceremonias quæ in eo adhibentur, ita repræsentans, vt ipsa Missa nihil aliud quam Mimus aut Comœdia; & sacerdos histrio videatur. quo facto suam manifeste confitetur imperitiam vt qui quid Missa sit plane non intelligat, perinde agens, ac si Gallicani idiomatis ignarus, Gallicanos loquentes agentesque videns ac audiens, eos vti Gallos & gallinas cucurrire pronunciet. quæ, malum est ista amentia hominum? quos B. Judas iam pridem notauit sua epistola scribens: *Quæcunque quidem ignorant blasphemant &c. Væ illis.* Quare operæ precium mibi visum fuit, Catholico Lectori, vt hæreticorum inueteratam malitiam non videat modo sed & manu tangat, sacrarum illarum quæ in solenni & quotidiano sacrificio vsurpantur, rationes alibi copiosius explicare, vti & pridem eodem a pluribus

bus sunt explicatæ (e) Interim ô miser scurra vosque omnes hæretici, qui sacras Domini ædes polluistis, nobisque eas expurgandi & de novo consecrandi necessitatem imposuistis, hoc scitote: primum per duodecim Cruces quas Episcopus in consecratione Templorum depingit, *duodecim significari Apostolos*; quod ipsi his armis & Sathanã & Mundum vicerint ac profligarint. Oleum quoque in hac consecratione adhibetur, quod liquor hic inter omnes nobilissimus sit & natura sua & significatione. *Oleo*, inquit Cyprianus in Sermone de Chrismate, *altaris lapides inunguntur, ut eiusmodi sacrosanctis mysterijs spiritualis quadampinguedo subesse agnoscatur quæ externæ actioni efficaciam largiatur. Nam ut oleum omnibus reliquis liquoribus supernatat sic sacerdotalis dignitas, omnia in se continens, omnes in terra dignitates antecellit.* Lavantur & fumigantur saxa vel lapides, *ut intelligatur, illam non amplius iam esse negotiationis domum.* Latinas vero & Græcas litteras in pavimento describit Episcopus, *ad significandum, his duabus linguis sancta mysteria Orientis & Occidentalis Ecclesiæ administrari.* Idem templi fores ingressurus pulsat, sanctas reliquias deferens, *eo quod, tum omnipotentis Dei auxilio omnes diabolos inde expellit, ut semper illa posthac sit Dei Domus.* Hæ quidem & similes ceremoniæ à S. Augustino & Sancto Bernardo descriptæ exstant. Vide igitur nostri sæculi putidam perversitatẽ ea irridentis ad quæ visenda prisci illi Christiani tanto studio, fervore & applausu accurrebant. Eusebius, *Frequenter*, inquit, *cum gaudio & lætitia, ob templorum Dedicationes, festos dies à Christianis celebrari, in quibus omnes Presbyteri conveniant, adeo ut nec procul inde distantes venire cunctentur* Sanctus Basilius *excusat se quod populum istiusmodi ceremonia exspectatione diu suspendisset.* Et Sanctus Athanasius *Imperatorem ad similem actum invitat.* Nihil reliquum est, inquiens, ad integrum decus & ornatum, quam ut tu quoque consecrationi à te ædificatæ ecclesiæ intersis. Et Prosper *se præsentem fuisse scribit, quando ecclesia quadam Carthagine ab Aurelio Augustini prædecessore Deo dedicata & consecrata fuit: ubi in fori um frontispicio non sine ingenti miraculo hæc antiquis litteris inscripta, reperta fuerint: Aurelius Pontifex dedicavit.*

Sed quid opus est plura? quum de ceremonia hac Consecrationis, quam Novatores Antichristi notam appellant, omnis antiquitas honorificè loquatur.

QUOMODO SAXONIÆ DUX Electorali dignitate privatus, & Hassiæ Landgravius Cæsaris arbitrio se permittere coactus sit.

CAPUT XVIII.

ARGUMENTUM.

I. *Heretici victoria Cæsaris attoniti & stupefacti.*
II. *Saxoniæ Dux Electorali dignitate exuitur.*
III. *Landgravius capto Saxone, animum despondet.*
IV. *Hala ad Imperatoris pedes se abjicit & per Cancellarium perorat.*
V. *Imperatoris ad eum responsio.*
VI. *Landgravij imprudentia.*

1. MAGNA illa Saxonici belli victoria, pluribus deinde alijs veluti concatenata, quibus & Landgravius non multo post ad Imperatoris prostratus, & præcipuarum urbium portæ Cæsari apertæ, è Germania vero ad quingenta fere tormenta majora abducta sunt, Hæreseos omnia fere hactenus prospere agentis, adeoque Imperiũ ex felici hujus belli, quem spe devoverat, exitu, in omnes affectantis, torrentem & impetum maximopere retardavit. Ex omni enim illa spe, stulti homines nihil aliud reportarunt, quam quod campos cælorum cadaveribus oppletos, præcipuum factionis ducem captivum, alterum socij casu perterritum, & nihil nisi vitæ, & quæ exigua restabat, ditionis suæ conservandæ modos circumspicientem, ipsi quoque non minus attoniti viderunt. Miseri Prædicantes Lutherani, qui durante bello hactenus mussarant, eo confecto huc illuc dispersi, latibula quæsiverunt, & ad Helvetios inprimis nonnulli se receperunt. Nulla de re rum frequentior fuit aut consultatio aut oratio, quam quibus modis effici posset, ne quid in Landgraviũ durius statueretur: at Imperator, spreta omni intercessione, nulla alia conditione in gratiam eum reci-

e *Expositio Missæ Argentinæ, Lipsiæ, Coloniæ, Moguntiæ &c. multiplex & olim & nunc edita est, imprimis accurate universã Vitæ ac mortis Christi œconomiã partibus singulis Missæ correspondere ostendit libellus Coloniæ editus Tit. Mysteria Fidei sacro Missæ officio aptata.*

recipere volebat, quam vt qui rebellionis Saxoni fuerat socius, comes quoque eiusdem fortunæ esset.

Saxonis quidem vita diu in ambiguo hæsit: tandem vero post multam consultationem in eum lata fuit mortis sententia, vt exemplo eius Smalcaldici federis reliquiæ preteritæ, tanto facilius ad officium redirent. Ante omnes vero Ferdinandus Rex, iniuriarum quas ab ipso accepisset memor, vitæ gratiam ei faciendam instanter negabat. Cliuensis tamē Brandeburgici & aliorum intercessione, mortis pœna ei remissa est, sed conditionibus paullo ipsa morte mitioribus.

II. Nam *& Electorali dignitati, præcipuo familiæ suæ decori, tam suo quam filiorum nomine renunciare. & præcipua ditionis suæ propugnacula, VVitebergam imprimis primariam septemuiralis patrimonij vrbem, à qua, post introductum eò Lutheranismum, muniendæ nunquam hactenus cessatum fuit; vt & Gotham, alterum totius ditionis munitissimum propugnaculum, vt perpetuum esset rebellionis monumentum, demoliendum cum omni tormentario apparatu, Cæsari tradere coactus fuit. Iussus præterea est Albertum Brandeburgicum & Duces Brunsuicenses sine mulcta liberos dimittere, nec vllam aduersus eos vt & Magdeburgicos actionem deinceps mouere; tum bona Ecclesiastica ablata restituere; reliquis bonis ipsius confiscatis & Ferdinando ac Mauritio adiudicatis, ea conditione, vt Mauritius Saxoni eiusque liberis quinquaginta aureorum millia annua penderet, & æs alienum ad centum aureorum millia solueret: Decretis denique Cæsaris & Imperij obedire.*

Sic igitur bonis & dignitate exutus Saxo, graues rebellionis suæ pœnas luit. Quia vero supplicium & pœna corporis ei remissum fuit, & additum fuit in conditionibus, vt esset in custodia Cæsaris quamdiu ipsi videbitur. In ijsdem quoque, vt Sleidanus dicit, perscriptum fuerat, vt quæ Concilium aut Cæsar de religione statuerit, ipse approbaret: quum vero nulla ratione adduci posset vt assentiretur, eam particulam fuisse inductam. Sed Aurifaber scribit, in ijs quæ de religione cum ipso acta sint, Saxonem initio aliquantum fuisse contumacem, quum vero postea magis ex sententia respondisset, Cæsari negociū hoc omittendum visum fuisse. Mirabilis sane in tanta aduersitate Principis huius fuit constantia, vt qui etiam mortis in se latam & per delegatum significatam sententiam, non modo nullum indignum Principe verbum emiserit, sed etiam nihil vultu commotus aut turbatus, incredibilem animi constantiam in omnibus semper præ se tulit.

III. Landgrauius quamuis nondum aduerso commisso prœlio, nihilo tamen mitius acceptus fuit. Postquam enim de Saxonis captiuitate cognouit, rebus suis diffisus, omnibus cogitationibus a bello ad pacem conuersis, copias vix instructas dimittere cœpit, quæ breui instar nubis disparuerunt: parum memor illius quod olim a multo præstantiori duce dictum fuit, *Numquam nos vllo quantumuis sinistro casu ad eam desperationem adduci debere, vt nullum ei remedium inueniri existimemus.* Poterat enim Landgrauius quum ex ijs quas secum habebat, tum ex Saxonicarum copiarum reliquijs facile exercitum conficere, seque cum Mansfeldij & Thumserni, qui paullo ante Ericum Brunsuicensem prœlio non admodum memorabili fuderant, vltra duodecim peditum, & quatuor equitum millibus constante exercitu coniungere. Saxonis filius tum Gotham se contulerat, arcem adeo munitam vt totius orbis vires pares non ei formidabiles viderentur: vtpote præter incredibilem omnium rerum necessariarum copiam, centum maioribus machinis & tormentario apparatu quantus ad centum ictuum millia & [illegible] sufficeret, instructam. Non pauciorem Witebergæ fuisse apparatum aiunt, cum tribus præsidiariorum millibus: quibus sane viribus vel ingens poterat admodum diu distineri exercitus. Quid multis? Nisi Landgrauio animus defuisset, poterat sane victoriarum Cæsaris cursum, si non omnino impedire, interrumpere tamen, & cum maiori nominis existimatione vitam suam tueri. Sed malæ religionis, à qua nihil solidi haberet solatij, cultor & nuper insigniter tumens, nunc metu torpens, & dies noctesque nihil aliud quam de venia consequenda cogitans, hoc fortunæ debuit ludibrium, vt cum suo dedecore, alterius augeret gloriam.

IV. Halam ergo, vbi Cæsar tum erat, profectus, acceptis & subscriptis conditionibus, captiuum se stitit. Conditiones fuerunt: *Vt federi Smalcaldico renunciaret: Concilij decretis & Imperij statutis pareret &c.* Sic ergo in aulam ad Imperatorem humano insidentem de lectis, & in genua prouolutus, oculis in terram deiectis (vnde interiores animi motus apparebant) per Cancellarium sic loqutus fertur.

Serenissime, potentissime, & inuictissime Princeps, clementissime Imperator, quod Dominus meus Philippus

Hassia

Hassiæ Landgravius anteacto bello Maiestatem Tuam graviter offendit, & alios quoque in eandem culpam induxit, sic ut iure in eum vindicare possis, hoc ei summopere dolet, eoque sicut ante promisit, tuæ voluntati totum sese permittit, nulla re excepta: ac simul per omnia sacra humiliter obtestatur, ut & pro tua clementia factum ignoscas, & proscriptionis sententiam; iuste in se latam aboleas, & ditionem suam possidendam subditosque regendos ipsi permittas: pro quibus similiter, ut clementer eos in gratiam tuam recipere velis, deprecatur. Vicissim promittit dictus Landgravius, se Maiestatem Tuam semper tamquam supremum & unicè legitimum ab Omnipotente Deo summo omnium Monarcha, sibi præpositum magistratum & dominum, omni honore, fide & obsequio prosequuturum, omniaque quæ fidelis cliens debet, tam ad Tuæ Majestatis quam Imperij servitium, neque contra facturum; hanc denique sibi præstitam gratiam summi beneficij loco habiturum, & cum suis omnia ea quæ conditionibus cum ipso pactis continentur, fideliter impleturum.

V. Ad hæc Cæsar, ubi deliberasset, per unum ex Consiliarijs suis respondit: *Etsi gravissimam pœnam sit meritus, ut & publice constet, & ipse fateatur; se tamen pro sua benignitate & clementia, & quoniam Principes aliqui intercesserint, nō recusare quin & à proscriptione liberetur, & neque supplicio quod sit commeritus, neq; carcere perpetuo, neq; bonis etiam mulctetur amplius quam sit in formula pacis definitum: ipsius etiam clientibus atque populo sese ignoscere, modo pacta servent, & suum hoc tantum beneficium deinceps agnoscant.*

Surgenti qui hactenus genibus insederat, Landgravio Cæsar neque dextram porrexit, neque ullam benevolentiæ significationem dedit. Actionis huius spectatores erant Maximilianus Ferdinandi F. Philibertus Sabaudus, Legatus Pontificis, Episcopi & Principes aliquot Germaniæ, Bohemiæ ac Daniæ regum legati, tum duces ac præfecti militares complures: quibus omnibus insolitum fuit spectaculum, Principem tantæ quondam ferociæ, omnisque alieni imperij antea impatientem, nunc alienis genibus advolutum; adeoque alteram illam Aquilam ad supremum imperij culmen paullò ante subvolantem, iam humi videre deiectam. Eodem vespere Landgravio apud Ducem Albanum custodia ponitur, contra spem à Mauritio & Brandeburgico ipsi factam qui fore dixerant, ut libertati restitueretur. Iidem tamen, omnibus modis brevi sese effecturos uti liberetur, custodiam hanc ægerrime ferenti promiserunt.

IV. At culpam sibi ipsi imputare debebat Landgravius, qui quum formulam transactionis sua ipse manu perscripsisset, non videret, licet cautum esset ne perpetuo carcere detineretur, non tamen id obstare quò minus ad tempus ipsi poneretur custodia; eoque eius arbitrium penes illum fore in cuius manus sese tradebat. Quem errorem ipse postea agnovit, quum die quodam, traditis iam aicibus & tormentis cum omni apparatu, & centum quinquaginta persolutis, ex pacto, aureorum millibus, ex Albano, Cæsareni non nisi de perpetuo carcere ipsi cavisse dicente, quæsivit, (a) *Ecquis tandem futurus esset captivitatis modus, aut quo temporis intervallo illa terminanda esset? Etiamsi*, retulit Albanus, *per quatuordecim aut amplius annos Cæsar te detineat, nihil tamen contra datam fidem fecerit.* Sed & idem responsi Mauritio intercedenti à Cæsare datum est, nempe quum vitæ gratiam Landgravio faceret, perpetuum tantum carcerem fuisse exceptum: ceterum custodiam hanc ad tempus, suo reservatam fuisse arbitrio. Sic alter ille federis Smalcaldici dux & præcipuus belli auctor, sua imprudentia in custodiam incidit: suoque exemplo docuit; per ea quibus sibi homines ad altiora gradum struunt, ad ima sæpe ferri ac præcipitari. Secundū hæc facilia omnia Cæsari fuerunt; qui tormenta Protestantibus adempta, partim Mediolanum & Neapolim, partim in Hispaniam misit, partim per Belgium tamquam partæ victoriæ manubias & trophæa, distribuit. Deinde Mauritium Electorali dignitati ipso Saxone è fenestra ceremonias despiciente, inauguravit: Mauritius vero domum reversus, ejecto, monstrosa illa Lutheri creatura, Amsdorfio, Julium Pflugium in Numburgensem Episcopatum restituit. Atque hoc modo Protestātium, quibus certissimam Lutherus, paullo ante mortem, promiserat victoriam, ut ex Epistola eius ad Saxonem & Landgravium de Brunsuicensis captivitate apparet, tumor resedit. Vanitatis ille S. Brigittæ vaticinationes arguit; quum tamen ipsius prædictiones multo vanissimæ compertæ sint. Unum ejus infelicitati defuit, quod tantarum turbarum auctorem, cruentum eorum, exitum, viventem intueri atque experiri oportebat.

a *Sleid lib.* 19.

PROTESTANTIUM CONATUS in disturbando Interim Cæsario, Item Concilio: Mauritij arma contra Cæsarem, & mors: tum Alberti Brandeburgici facinora recensentur.

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

I. *Acta Protestantium in Saxonia An.* 1548. *& 9. ob Interim Cæsarium*

II. *Concilium Pauli IV. Pontificis morte retardatur Mauritij & aliorum artes ad disturbandum Concilium.*

III. *Legatorum Protestantium tergiversatio.*

IV. *Mauritius Cæsari se opponit.*

V. *Henricus II. Galliæ Rex, Germaniæ protectorē agit.*

VI. *Alberti Brandeburgici crudelitas, clades & mors, ut & Mauritij.*

I. POst *Interim Cæsarium* seu librū, concordiæ in negotio Religionis, Ao 1548 initæ, à cunctis Imperij Electoribus, Principibus & Legatis Civitatum approbatum, receptum & vulgatum mense Majo, præcipua in ipsâ Saxoniâ Protestantium Acta hæc fuêre, quæ summatim recensebo, cum sint ingentes Tractatus, ut ex his perspicue videat [illegible], quis demum post Lutheri mortem præcipuus fuerit malorum in Germania incentor, nēpe Philippus Melanchthon, qui uti vivente Luthero eius individuus fuit assecla, ita post eius obitum, fuit veluti alter Pseudo-Eliæ, Pseudo Elisæus. Res in hunc modum gesta est. In ipsis Comitijs Augustanis quo minus Mauritius Novus Elector Imperij ex animo & solide acquiesceret Libro Concordiæ qui *Interim* Cæsarium dicebatur, Melanchthon effeceratis igitur uti ante *Cæsarij Interim* approbationem Mauritium Electorem absens per literas & emissarios suos prædicantes in quietū reddiderat, ita eodem Libro iam approbato publice & per edictum sancito, non destitit eūdem evertere parum reveritus Cæsaream Maiestatem & Imperij ordinum consessum. Volebat equidem Mauritius Interim Cæsarium recipere, sed Melanchthonis servi sui & ministelli metus inordinatus obstabat Principi, ignoranti se omni iure esse illius &c Dominū. Itaq. sæpius protestatus, q sine suorum subditorum consensu (vide novam & inauditam antea in Imperio servitutem, Principis, quem Lutherani à jugo Papæ exemerunt, suo subjecerunt) nihil absolutè posset circa religionē concludere, demum 24. Maij è Comitijs Augustanis à Cæsare dimissus est, ea conditione ut subditos suos ad Interim Cæsarium acceptandum induceret. Initio Junij domū reversus Melanchthonis statim explorat sententiam, iubetq; firmo aliquo & solido responso sibi explicari. Ille 16. Junij *sub fide silentij* scriptum Theologorum Witebergensiū & Lipsiensium exaravit timidum, mancum, & tenebricosum; *de Iustificatione, de Missa, de Confessione, de invocatione SS quod ea nō viderētur, ex Interim Cæsario recipienda esse*, in alijs eiusdē libri plurimis, retitando, nec certum figendo vestigium, quasi in luto hærebat, interim mordaces aculeos in Catholicos inspergere non omittebat. Hoc scriptum 27. Junij *clam tenebriores* isti Mauritio suggerunt. Effecit tamen rerum gubernator Dominus, ut inimici capitales ipsius Melanchthonis nempe Magdeburgici & Vinariæ Prædicātes Flaccianæ factiōis scriptum Melanchthonis nacti, mēse Jul. typis propalarint. Interea Mauritius accepto Respōso Melanchthonis continuo ordinum delectos Misenam evocavit ad Comitium, ut cum eis deliberaretur de Responso Cæsari mittendo, circa *Interim Cæsarij* approbationem, sed ibi rursus infelix Mauritius solj seminatores Theologos Lutheranos adesse iussit, quibus collectis liber Cæsarij *Interim* approbandus proponitur. Ministelli considerato & examinato rursus *Libro* scriptum Novum adversus *Interim* priori simile conscripsere per manum Melanchthonis ex singulorum lacinijs consarcinatū, sed prolixius quod ipsum hostes Melanchthonis Flacciani rursus nacti etiam Magdeburgi typis ad contumeliam ejus divulgarunt. Ita miser Melāchthon à suis domi, à Cæsare foris in angustijs *& non est reversus ad Deum patrum suorum, sed in via Ieroboæ patris sui Lutheri* iterum perrexit. Cæsar Spiræ librū hunc Melanchtonis, a Flaccianis editū, nactus 31. Augusti acerbas ad Mauritium Electorem dedit literas mandans ut Melanchthonem rebellionis incentorem è finibus suis ejciat. Mauritius acceptis his literis, *si mens non læva fuisset*, felicissimam sibi suisque facturus erat rem, si proximus Melanchthonem, iniquè populo & sibi dominantem, utpote laicum & Grammaticum merum proscripsisset, iussu Cæsaris seditiosum declaratum; sed ille uti Philippus errorem errori adnectens, post multas demum moras Melanchthonem excusare, deprecari pro eo &c. facere, quæ ad Tyrannidē eius cōtinuan-

tinuandam, suam seruitutem protelandam seruirent, datis litteris 31. Octobris ad Cæsarem. Ante has litteras vtrimque exaratas Mauritius Elector à Delectis ordinum Misenæ conuocatis ad 2. Julij responsum Cæsari daudum præstolabatur; sed illi se non expediebant, implicati a Theologis. interpolabant Theologi librum Cæsarium, & corrigebant, & explicabant, at Cæsar non eo fine eum Electori tradiderat, sed vt assensum præberent. Post mutam deliberationem placuit, Nouum stratagema, vt nominum Melanchthon cæterique præsentes Breuem conscriberent confessionem, seu summam doctrinæ quæ in Regionibus, sub Electore Mauritio, traderetur, iuxta seriem capitum, quæ in Libro Cæsario per ordinem explicantur Et hæc non Mauritij, nec ordinum nominibus sed Theologorum qui cudebant nominibus subscripta Cæsari transmitteretur. Hanc subscriptionem auersati sunt *Magni illi Confessores*, metu iræ Cæsaris Dum nihilominus Ordines vrgent animosos viros, & Philippus scribit, alij meditantur, super vnum eorum factus est Spiritus argutus, qui nec disputandum cum Cæsare, nec librum libro opponendum esse prophetat, sed supplicem libellum Cæsari offerendum, ne subditos istarum regionum ad dogmatum rituumque mutationem compellat. Gaudium obortū est Theologis oboriente hac luce, sed ordinum delecti viri paulo prudentiores istis Scholarchis, expendentes propositum, plane hæsitarunt, & merito. poterat enim replicare Cæsar. *Quomodo igitur nuper sponte tam prompte Saxones Fidem auitam, quam à Caroli Magni temporibus vltra DCC. annos, inuiolate seruatam à patribus, mutare potuistis, ad vilis apostatæ monachi tibiam qui modo ad Totius Imperij Romani Cæsarisque authoritatem, xx. annorum perplexam & indies aliter aliterq; cusam & recusam religionem permutandam. tam agre vos sinitis induci Decretu, à vestromet Principe approbatu?* Hac ratione Lux illa instar stellæ oborta, subito in ignem fatuum euasit. Deniq; tertium quiddam in mentem venit, quod vtrique, & Theologi & Ordinum delecti probarunt, *Rogandum scilicet Electorem principem, vt is ceu medius interueniat, & datis ad Cæsarem litteris ordinum nomine petat. quod libello supplice continebatur.* Hoc enim modo & Theologi & Ordines sese ferulæ subducebant Cæsariæ, & Principem eius iræ obiectabant, vt simia, quæ animalis alterius vngue astutè vtebatur ad effodiendas è cinere deloso nucleos dilectarum castanearum, sed Mauritius perlecto hoc consilio ad se dato respondit illis astutis, *nihil ab ijs ne nunc quidem in medium afferri, quod non pridem in Comitijs Augustanis præsens mouerit, idque frequenter, & eum in modum, vt maiore fide industriaque ne nunc quidem ipse aliusue agere possit; & tamen apud Cæsarem obtinuisse nihil, vtpote qui non interpolationes & refutationes & commentarios sed consensum cæteris Imperij ordinibus conformem requirat Deliberandum igitur amplius.* Jta Mauritius illustrissimo sane iudicio, si non addecisset; *Despiciendum esse an non paulo plus sine religionis Lutheranæ detrimento, in gratiam Cæsaris possint largiri.* His enim extremis verbis arcte clausis, vt aut obedientes, aut rebellles se declararent, effugium latum explicuit. Id tamen acuti homines non viderunt; sed 10. Iulij re infecta post octiduo actionem discesserunt. Quod cum publico rumore per Germaniam innotuisset Ferdinandus Rex & Moguntinus Archiepiscopus, alijq; etiam Protestantes Mauritium per literas serio cohortati sunt, ne Cæsaris iram prouocaret, accedebant & Cæsaris literæ, iubentes vt Episcopis Iurisdictionē Ecclesiasticam restitueret. *Idcirco* Mauritius perplexior factus ad 23. Augusti Conuentum indixit Pegauiam, Misniæ oppidum, quo Episcopos duos Catholicos Misenensem & Naumburgium inuitauit, & tres Theologos, ac 4. è Nobilium ordine præcipuos viros ac Iurisconsultum. Consultatum est multum de Libro Cæsario: Politici a Theologis oracula præstolabantur: pro illis Melanchton scedam scripsit, quatuor esse doctrinæ capita, in quibus cedere non possiat, nempe *De Iustificatione ex Bonis operibus; de pœnitentia eiusque partibus; de Missa & Canone; de Sanctorum inuocatione.* adiecit in brevicula charta calumnias in Catholicos animosus domi Confessor, *ethnicam* vocans *idololatriam, si Sacramentum Corporis Dominici deportetur,* nō aduertens quod ipsum Christum Dominum idololatriæ reum faceret, qui illud ipsum in cœna, ad ora Apostolorum deportauit, aut certè Apostolos, si quidem ipsi de manu Domini sumptum ad ora sua detulisse dicantur. Sed cum Melanchthon &c. Lutherani ab Episcopis ad Colloquium pertracti, disceptādo coacti fuissent, vt formā loquendi Catholicā quę *Virtutes & bona opera in fidelibus appellat Iustitiā* concedere & scripto suo inseri paterentur, confestim Melanchthō ceu palinodiā canens resilijt, aliā esse suam & libri Cæsarij sententiā. Jtaqu; per eum hominē colloquium id etiam hac vice ad

 25. Au-

25 Augusti fuit abruptum. qod cum evenisset Mauritius multo amplius quam ante perplexus, inter subditorum metum & iram Cæsaris suspensus hærebat. Ergo omnes ordines convocare instituit Torgam in 18. Octobris, quo etiam Theologos, qui Misenæ adfuerant, evocavit. Ibi Elector, quid Cæsari respondendum sit, rogat Collectos Ordines. Illi caussam hanc, veluti Ecclesiasticam ad Theologos reijciunt. His rogatis ut & Electorem & subditos è periculo eximant, perspicua aliqua & Cæsari non ingrata sententia, data, oblatus est ab Ordinibus liber alius, in quo præscribebatur retinendum esse articulum de Justificatione, prout is Pegaviæ fuisset conciliatus, tum alij Catholici plures. Incredibile est quomodo se tunc Theologi hi novelli torserint. Nam & ausus Politicorũ sibi præscribentium capita doctrinæ indignabantur, & indignari palam non audebant, & capita ipsa eis displicebant & displicentiam aperte profiteri non audebant; Verbo, de solutione, & per ambages vagabantur, & nova impedimenta ut ex longo spatio absolvenda comminiscebantur. Itaque etiam is Conventus, re infecta solvitur culpa Theologorum Evangelicorum, dictus tamen est dies novo Conventui Cellensi ad 16. Novembris & Theologorum numerus est duplicatus. Ubi conventum fuit ab illismet Theologis Ordinatio Ecclesiarum Henrici Ducis (parentis Mauricij Electoris) Lutheri consensu olim facta in medium adducta est, ut ea velut offa objecta sopirentur Mauricius & Politici. hanc enim Theologi illi asserebant *augendam, & sicubi opus mutandam esse & corrigendam* (utpote non super petram à Christo, sed super Lutheri mutabilem arenam fundatam) ordinum delectis, offerebantque. Hi vero omissa ordinatione illa *Torgensia acta resumunt & scriptum Politicorum Theologis oblatum*, ut Cæsar tandem placari possit, sed post velitationes demum eo res adducta est, ut Confessores illi magnanimi, totam religionem Lutheranam sepelientes, solum de sacro Oleo & Canone Missæ consentire recusarent. Quod cum effectum esset, quasi jam Cæsari satisfieri posset celeusma conclamatũ est, & Decretum Ordinibus proponendum, ut fieret, constitutum fuit. Atque ita Theologi amissa fide sua pene tota saltem deforis, VVittebergam & aliò exeunte Nouembri reuersi sunt, nec deinceps vlli consultationi de Cæsario Interim adhibiti palam fuerunt, eo quod Prudentiores inter Politicos viderent, nouas perpetuo subnasci difficultates, quamdiu ex eorum arbitratu res geratur, nullumque fore disputandi finem, si horum iudicii requirantur.

Priusquam tamen Ordines omnes conuocaret Mauritius, Guterboci cum Ioachimo Electore Brandeburgico & Iulio Naumburgensi Episcopo venit in Colloquium. quod odorati Theologi Lutherani, eodem armati scriptis contra Chrisma & Canonem Missæ (nam hæc sola capita in Cellensi Colloquio pervadare nequiuerant) concurrerunt, præcipue Melanchthon qui se arbitrabatur alterum Athlantem, cui cœlum Protestantium incumberet; eius igitur in Canonem Missæ scriptum vtpote Grammatici, & Theologiæ vere ignari ante alia Contumeliosum fuit obtrusum. Sed frustra miser eum laborem sumpsisse visus est, quia princeps neglectis Theologastris hisce inter se, amicè egerunt, & Mauritius indubie pronior in Cæsaris voluntatem est effectus, Ioachimo Brandeburgico suadente, vt *Interim Cæsarium* acceptans inquietos Calcitrones ab sua actione deinceps remoueret. Sane nec Melanchthon nec riuales eius acta Principum penetrare potuerunt. Sub hæc Mauricius 22. Decemb. Lipsiam omnes Ordines, etiam Episcopos Misenensem & Naumburgensem more maiorum inter eos, conscripsit. Die præstituto consultatum est de Cellensi decreto, an ei porro sit insistendum, in quo omnia religionis capita cùm Cæsario Interim conciliata viderentur, ita vt, excepta Confirmatione & canone missæ, Liber Cæsaris posset accepturi. Nebulas hic iterum Theologi clam per eos, qui inter ordines suffragia ferebant, inspserserunt, ita vt loco absoluti Responsi Cæsari dandi de acceptato libro Interim, ipsimet Novum Decretum Episcopis offerrent, & id quidem ordines facerent, sed oblatum sibi Episcopi non acceptarunt, nisi quatenus cum Cæsario conueniret. Hoc illud est Decretum quod Flacciani, hostes Melanchthonis, *Magnum Interim Lipsiense* sannis & probris exceptum appellarunt, vti eiusdem Epitomen mox secutam, ijdem *Paruum Interim* nominandum censuerunt.

Atque hic fuit tam operosarum & diuturnarum consultationum exitus vna cum An. 1548 quo Lutherani in nouas sectas sunt dissecti nempe *Interimistas Lipsienses & huic Interim Repugnantes zelotas*, quorum vnus paulo post dum Merseburgi Ordinatio Ecclesiarum Saxonicarum, ex *Interim Lipsiensi* adornatur ad Martium An. 1549. quasi [illegible]

Nouæ Legis vt id Torgæ ordinibus exhiberetur approbandum, audacissime concinnatores Lipsiaci Interim, & dictis vehementissimis & libro exarato aggressus perculit, ita vt mandatum à Principe exequi non fuerint ausi. Quod factum cum Elector intellexit, indigne quidem tulit, sed is sese suorum mancipiorum ministrum nimium sæpe declarauerat, itaque & illos qui Torgæ adfuerant, & alios ditionum suarum superintendentes & pastores ad 1 Maij Grimmam per literas euocauit, vbi Ordinatio suo iussu conscripta, & promulganda prælegeretur, quod factum est, approbatæque volumini Nouæ Legis, adiectum est mandatum ad satrapas & magistratus de exequendo 2. Augusti, sed hanc ordinationem, vti & Magnum Parvumque Interim Lipsiensium Flacciana factio Zelotarum seu Rigidorum Lutheranorum mordaciter insectando per ludibrium *& Alcoranum & Pontificale Romanum* aliterque appellitare non cessabat, & ad ciuile inter ipsosmet prædicantes Lutheranos ventum est bellum, quod deinde numquam restingui potuit, Iusto Dei iudicio, vt qui primo ab Ecclesia Catholica deinde à Cæsaris pia voluntate deflexerant, male, inter se pessimis discordijs discinderentur, & mundo manifestum facerent Ecclesiam à Luthero fundatam esse regnum in se ipso diuisum & desolandum, post *quinque apocalypticos menses*, (a) *quibus eis esset indultum, vt habentes signum Dei in frontibus suis* Catholicos *cruciarent* (b)

II. Dum hæc in Germania gerūtur Paulus III. Pontifex, senio confectus (duobus enim annis octuagenario maior erat) ex hac vita decedit An. 1549. IV. Id. Nou. (c) Ei suffectus fuit An. sequenti Cardinalis Montanus, qui Legati ad Concilium Pontificij munus gesserat; mutato, vt moris est, nomine, Iulius III. deinde dictus. Pontificis obitus Conciliū, ac præsertim illā de loco eius habendi quæstionem diu suspensam tenuit: quod Cardinales ad electionem noui Pontificis Romam concessissent, Episcopis interea partim Tridenti, partim Bononiæ præstolantibus: quorum tamen plerique domum postea redierunt, futuri Pontificis mandatum exspectaturi. Imperator vero in Germaniam è Belgio reuersus, Augustæ iterum mense Iulio comitia celebrauit, religionis potissimum constituendæ caussa; in quibus præter concilij instaurationem procurandam, *decretum illud Religionis, quod Interim vocatum sæpe diximus, vehementer vrsit*, quamuis illud non æque ab omnibus acciperetur: *Prædicantes vero Lutheranos, qui ei se opponebant, solum vertere iussit.* (d) Grauiter deinde de quorundam ordinum ea re inobedientia conquerenti, responsum fuit, tantam religionis plagam & mutationemq tantam vix quisquam meminerit, tam cito sanari non posse, plerisque ad Concilij vsque definitionem rem differentibus, cum interim detrectantes altius in mare hæresum & sectarum deuolui se viderent. (e) cū igitur Cæsar Concilij Tridentini restaurationem a Iulio III. impetrasset, ea res novam Lutheranis anxietatem iniecit, & Melanchthon iussu Mauritij capita doctrinæ concilio offerenda consarcinat. (f)

His in Comitijs Mauritius Landgrauium socerum suum, quem Cæsar Mechliniæ relictum, arctiꝰ custodiri iusserat, quod fugæ consilium inijsset, tam diu captivū detineri ac circumduci ægerrime ferens, per Legatos suos contestatus est, *non aliter se Concilium restaurandum Tridenti probare posse, nisi quæ præcedentibus sessionibus in eo determinata sunt, ab initio omnia retractentur: nec Papa aut ipsius delegati ibi præsideant; sed Augustanæ confessionis theologi non solum audiantur, sed decidendi quoque habeant potestatem.* Quæ postulatio ne quidem digna visa est vt actis inseratur, cum olim omnes in Concilium consentirent. Instāre itaq; apud Pontificē Cæsare, (g) non multo post Patres Tridenti Iulij III. Pontificis iussu edito 14. Nou. rursus conueniunt. Eò quoque accepta publica fide, & quæ vellent, vel scripto vel ore, vel publice vel priuatim proponendi potestate, Mauritij Legati & theologi postea profecti sunt: vt & Electoris Brandeburgici, & Ducis Wirtembergici, qui singuli suas Confessiones Fidei ad Concilium miserunt. Mauritius quidem Philippo Melanchthoni id negocij dederat vt librum doctrinæ capita continentem conficeret. Christophorus vero VVirtembergicus, qui Patri Vlrico successerat, Brentium consimilē libellum conscribere iussit. Idem à Theologis Alberti Brandeburgici factū. Sed Ciuitas Argentoratensis, itemque aliæ Fidei suæ Symbolum eò miserunt. Pleræque istarum Confessionū, diuersas notas & characteres quasi diuersarum religionum præ se

a *Apocal.* 9. b *Vlenbergius prolixe in Vita Melanchthonis cap 18 19 & 20. à pag 248. ad 30. vsque ista omnia fere ex actis & scriptis Lutheranorū recenset.* c *Onuphrius, Bzouius in Annal &c.* d *Vlenberg. Vit. Melanchthon. cap. 20. pag.* 294. e *Idem in fine cap. 20. ibid.* f *idem cap. 20. ibid.* g *Bzouius in Annal.*

ferunt, vt potius inter se conciliandæ fuerint, quam cum Catholica Ecclesia, siue syncretismum aliquem tentandum censuerint plures, Synodo prius in Saxonia coacta, sed ei cogendæ Melanchton obstitit, probe sciens, quomodo Acephalorum Synodi soleant discordijs maioribus terminari. Quæ composita erat à Melanchthone (cui hactenus non minus quam ipsi Euangelio fides tributa fuerat) Tridenti non fuit exhibita: eo quod simulato Tridentum itinere iussu Mauritij Norimbergæ substitit, donec ad bellum Mauritius Cæsari inferendum esset paratus: Et quamuis vna omnium Lutheranorum erat petitio, vt scilicet liberi isti singulorum Confessionem fidei continentes, publice in Concilio legerentur. Nonnulli tamen Protestantium theologi aliam religionis formulam ab Interimistica haud multum discrepantem, conficiendo (hi qui Dulces seu Molles Confessionistæ postea dicti sunt) his qui Stoici seu Rigidi nominantur contentionis occasionem dederunt, nam vehementer reclamarunt, & tamquam perfidos eos & abominabiles hæreticos publicis scriptis traduxerunt: quibus elogijs Magdeburgicæ Centuriæ refertæ sunt. *Hoc modo quisque collega & socij ridebas stultitiam, quum interim singuli, ex sui cerebri modulo sibi quisque Ecclesiæ formam delinearent.* Flaccius Illyricus, vnus ex quatuor Magdeburgicarum Centuriarum compilatoribus, Melanchthonis discipulus, ne magistro quidem pepercit, quem alibi ait *nimia sua facilitate veram religionem in summum discrimen comisere*; alibi vero, ac præsertim in Præfatione Quintæ Centuriæ, *dolenter admodum deplorat, veram Lutheri, magni illius Germaniæ vatis, doctrinã paullatim obscurari, adeoq; exstingui.*

III. Porro Protestantium ad Concilium Legati, quidam quum Tridentum venissent, & Cæsaris ibi Oratoribus legationis suæ, exhibito diplomate, fidem fecissent, Pontificium adire Legatum iubentur. Tam vero illi erant teneræ conscientiæ, vt hoc facere omnino recusarent, aientes, *si quid cum eo communicassent, id eo pertinere visum iri, quasi cognoscendi ius & auctoritatem præcipuam Pontifici tribuerent, quem Concilij præsidem ac iudicem nequaquam ferre possent.* Quinetiam petebant, *vt is eodem quo reliqui Episcopi loco haberetur, & iuramentum quo reliqui Episcopi ipsi obstricti erant, eu remitteretur.* Mauritius suos quidem theologos ad Concilium se missurum pollicitus fuerat, ita tamen vt hactenus acta & decreta retractentur. Idem VVirtembergici Principis erat postulatum. Et vtriusque quidem Legatis priuatim postea in domo Pontificij Legati auditis, grauissimis verbis demonstratum fuit, *hanc maculã insigni illi præstantissimorum totius Christianitatis Episcoporum & Theologiæ Doctorum cœtui nequaquam esse inurendam, vt quæ ab ipsis decreta sunt, in dubium reuocentur.* Quod si Theologi ipsorum eo venerint, fidem suam se interpouere, fore vt de rebus omnibus audiantur, de securitate recte ijs caueatur, & actio interea omnis vsque ad ipsorum aduentum intermittatur. Id vero eò factum est, ne vlla Protestantibus Concilij detrectandi, & varias excusationes quærẽdi caussa daretur. Statim ergo Salui conductus seu Cautionis formula eis data fuit, qua tamen acquiescere noluerunt & nouis super additis postulatis & protestationibus, id Patribus extorquere conabantur, *vt sui quoque Theologis decidendi religionis controuersias esset facultas; & vt sacra Scriptura sola esset loco Iudicis.* E contra Patres eos rogabant *vt ista omnia ad Theologorum vsque aduentum differrent: fore tum vt abunde audiantur; & ad totius Christianæ Republicæ commodum ac salutem res exitum habeat. Scripturam quidem normam esse ad quã omnia dirigi debeant: sed quum ipsa nec linguam nec vocem habeat, Iudicis sane voce & sententia vt in ceteris legibus, opus esse. Eam vero ab alio quàm à Concilio peti non posse, sic tamen vt omnium qui antiquitus rexerunt Ecclesiam, Patrum sententiæ ea sit conformis.* Qui publicæ fidei formulam seu saluum conductum acceptum, ad Principes suos misissent Legati, iam Mauritiani Theologi, & in his Melanchthon, Norimbergam venerant; sed iussi fuerunt exspectare quoad vlterius de Principis voluntate cognoscerent, longe sanctum alijs consilijs quam enodandis religionis controuersijs intenti, nempe belli aduersus Cæsarem gerendi, & illo Concilium turbandi. Qui vero Tridenti erant Protestantium Legati, quotidie nouos metus sibi fingebant, quasi Ioannis Hussij & Hieronymi Pragensis exemplo, iamiam carnifici tradendi essent. Tanta nimirum conscientiæ vis est.

IV. Tandem quæ hactenus summo studio occultata fuerant Consilia, erupere. Mauritius enim, qui ad Cæsarem se venturum receperat, adeoque Oeniponte iam vbi Imperator tum erat, sibi designari curarat hospitia retracta quã hactenus simulauerat persona, vulnera quæ cicatricem iam duxisse

h *Vlenberg. Vit. Melancht. cap. 21.*

duxisse videbantur, refricuit, inito cum Galliæ rege Henrico II. (qui contra Imperatorem tum bellum gerebat, & Octauium Farnesium de Parmæ possessione a Pontifice inuestitum, sed externis auxilijs abstinere iussum, contra S. Sedis mentem, in fidem & patrocinium susceperat) fœdere, bellum Imperatori prius intulit quam indixit. Ad inter vtramque gentem vetustum fedus renouandū, & nouum conciliandum paullo ante Albertus Brandeburgicus in Galliam venerat, Regis Galliarum contra Caroli V Imperatoris (Imperium familiæ suæ hæreditarium facere conantis, & violatis Imperij legibus, & priuilegijs,) vti dicebat, Electorum ac Principum dignitatem proculcantis ambitionem, opem implorans fœdus hoc initum est inter Albertum Brandeburgium & Mauricium Saxonem Guilh. & Ludou. Hessi captiui filios, cū Mechelburgi & Pomeraniæ Duces & Anseaticas ciuitates. Et Rex Gall. armis quidem contracto cū eis federe, auxilia promisit, statimque trium mensium stipendium 240. aureorum millia submisit fœderatis in cæteros menses 80000 numeraturus (frustra renitente Cardinali Turnonio: cui apud Regem dissentienti quam fedus hoc Christianissimi nomini apud exteros probrosum futurum sit, è Senatoribus quidam respōdit, Res ad regnum seu Imperium pertinentes nequaquam ad Breuiarij præscriptum dirigendas esse. Interea ergo dum Rex cum triginta armatorum millibus ad vindicandam Germaniæ libertatem, S. IMPERII PROTECTORIS titulo insignitus a Protestantibus, Metim in Austrasia, præter Tullii ac Virduni Episcopatus suos effecit, cum Mauritius & Brandeburgicus Augustam Vindelicorum obsident, & tertio die Aprilis deditione capiunt oppidanis muri ac valli parte improuiso collapsa, perterrefactis Huius belli fama Tridentum prolatâ, Patres omnibus viribus nudati, discedunt, commodam occasionem exspectantes, pace inter Principes facta, Concilium continuandi, & pacem Ecclesiæ tandem restituendi. in quo iam cæteris enuclearis, duo tantum articuli restabant, de Cœna Domini & sacerdotum cœlibatu; de quibus, tamquam de ijs quæ inprimis illi vrgebant, Protestantium placuerat audire sententiam.

Hoc vero bellum non Germaniam tantum, sed Hungariam quoque grauissimis calamitatibus inuoluit. Iam Ferdinandus quinque Bohemorum, viginti Hungarorum equitum, quinque Germanorum peditum, & totidem Hispanorum & Italorum millia, sub signis habebat; sed accepto de Mauritij conatibus nuncio, relicto Turca, fratri succurrere coactus fuit. Qui Hungaricam eius temporis conscripsit historiam, aperte fatetur, *potuisse tum Hungariæ res meliorem in statum facile restitui, nisi ob infelices motus à Mauritio in Germania excitatos Ferdinandus fluctuantibus Caroli fratris rebus, occurrere coactus fuisset, sic vt nec pecunia nec milite ad amissa recuperanda vti potuisset: atque etiam ea amissarum quæ isto anno Transyluania contigerunt, caussam fuisse.* Certum quidem est, Turcicum Imperium ex Christianæ Reipublicæ incommodis, quæ pleraque Lutherano schismate accepta ferenda sunt, mirum in modum succreuisse. Ex alia parte, dum Mauritij & Brandeburgici copiæ dies aliquot, nulla re perfecta, terunt, Henricus II. Galliæ Rex de Concilij nullitate apud Patres Tridenti protestatur, quòd in tam grauissimos bellorum motus, ditionis suæ Episcopos eò mittere non sit integrum. Antiquum nempe semper diabolus obtinet; eoque omnem ad impediendos sanctissimos Patrum qui Tridenti erant, conatus, lapidem mouit. Quod enim Legatos ad Concilium Protestantes miserunt, quod publicæ fidei formulam tam sollicite postularunt, quod Theologos quoque eò ablegarunt, singulari eorum fraude factum fuit, vt quibus Concilium quoquo modo disturbare erat propositum. Vti & illud subdole à Mauritio adornatum, quod Oenipontem ad Cæsarem venturum se simulauit: vt hac arte Imperatorem securum, & à nulla re minus quam à talis hominis & officij ratione, & recenti beneficio tantopere sibi obligati perfidia sibi metuentem, tanto facilius opprimeret.

V. Bello huic vel rebellioni potius Mauritij & Brandeburgici prætextus quæsitus fuit, Religio, ad quam euertendam Tridenti Concilium indictum sit; tum Germaniæ ab ijs qui tueri eam debebant, oppressæ, & Landgrauij vltra quintum iam annum captiui, libertas. Galliæ vero Rex publico edito scripto, *Arma se sumere testatus est, vt Saxoniæ Ducem & Landgrauium captiuos in libertatem vindicaret, & immensam Imperatoris, sine dubio totius Christianitatis Monarchiam affectantis ambitionem compesceret.* Ecce tibi validum antagonistam ab inuidis in arenam contra Cæsarem produ-

i *Bzonius in Annal.*

productum, Regem scilicet quum ætatis tum regni viribus florentissimum: qui verbo quidem Germaniæ restituendam libertatem præ se ferebat, sed revera nihil aliud quam honorem & commodum suum, sine vllo religionis respectu, quærebat; adeoque illud vnice spectabat, vt eius cuius vires suspectas habebat, magnitudinem imminueret, vti exitus docuit. Egressus enim regni finibus Gallorum exercitus, per Lotharingiam facto itinere, mox nullo negocio Metim, Tullum & Virdunum, antiqui Franciæ Regum patrimonij particulas, sed ab Imperatoribus Germanis Translato istuc imperio multis retro pactis possessas cepit: Anna Momorantio suadente; *Licere cōtra leoninam vulpina vti.* Argentinenses cautioribus vsi cōsilijs, manus eius euaserunt. Ex alia parte Mauritius, Albertus Brandeburgicus, & Landgrauij filius, ferro & igne quacumque iter habebant, omnia vastantes, multa crudelitatis passim vestigia relinquebant, cum maximis eorum damnis qui fedus ipsorum recusabant; ambitiose admodum ad id sollicitatis ciuitatibus, & concionatoribus qui Cæsaris antea iussu eiecti fuerant, restitutis.

Imperator tum Oeniponte erat, cum Ferdinando fratre de modis improuisi huius belli componendi deliberans. Vbi vero Mauritium & socios occupata per voluntarios ciues Acatholicos Augusta cum exercitu aduentare accepit, quum ad resistendum nullas haberet vires, cum Ferdinando fratre tumultuarie noctu magna celeritate discedit, praeeuntibus facibus, lectica delatus, & Villacum, quod est in Carnis ad Drauum flumen oppidum, se recipit. Interea tota Germania Gallici exercitus metu multa passim damna, qua ibat dantis, metu consternata, pacem desiderabat, ac belli huius auctores diris deuouebat imprecationibus, Confederatis etiam pacem non se abnuere simulantibus, *modo Landgrauius liberaretur, & cetera quæ vellent fierent.* Imperator enim iam ante Saxoniæ Ducem dimiserat, ne liberationem eius ad suam gloriam hostis referret, & Mauritio qui in captiui bona & dignitatem à Cæsare immissus fuerat, scrupulus aliquis inijceretur. Paulo post ad Galliæ regem mittuntur legati, cum his postulatis, vt sistat exercitum (facile enim videbant, Regem ex ipsorum dissidijs sua captare commoda) vt ab agrorum vastatione abstineat, & miseræ multitudini, in territorio Argentinensi præsertim, pene euastato parcat, & sua Consilia à pace non segreget. Tam subita hominum belli studio paullo ante ardentissimorum mutatione Rex præter omnem exspectationem ictus, respondit, *Quandoquidem Principum libertas iam certa, sicque illud cuius caussa cum exercitu in Germaniam venisset, ipse consecutus sit, velle se iam reductis copijs domum redire, cum gloria, quod Germaniæ libertatem restituisset.* Illud interim Rex silencio præteribat, quod in hoc bello tantum operæ precium fuisset, adiecta ad regnum, cuius illa antiquitus fuerat, tam valida vrbe, & munitissimis oppidis. Hoc igitur modo Rex exercitum à Germaniæ finibus abduxit; quum hac de caussa, tum vt Campaniæ, quam Cæsarianæ incendijs vastabant copiæ, succurreret. Imperator improuiso tot ac tantorum hostium aduentu inermis pæne oppressus, pacis mentionem lubenter audiebat, quam tum Ferdinandus cum fratre Mauritio tractabat: Albertus vero Brandeburgicus, Dei hominumque contemtor, crudeliter admodum bellum gerebat, direptionibus, incendijs & cædibus, nulla sexus aut ætatis habita ratione, omnia miscens.

Tandem ergo pace cum Mauritio facta Passauij circa Iulij medium Landgrauius liberatur, ea conditione, vt quæ prima transactione promiserat, omnia seruaret inuiolate: Mauritius vero cum tribus equitum & duodecim peditum millibus Ferdinando in Hungaria se toto anno militaturum recepit. Ad religionem quod attinet, conuenit, vt in proximo Imperij conuentum de ea deliberaretur: pacem interea colerent omnes, & propter religionem nulla cuiquam exhiberetur molestia. Quod tamen de Augustana Confessione solum intelligendum est: ex sententia Decreti Anno MDLV. die XXIV. Septembris facti quod si habet:

Propter Augustanæ Confessionis doctrinam, religionem atque fidem, Cæsar, Ferdinandus Rex, ceterique Principes ac Ordines, neminem totius Imperio subiectum quocumque modo violent, nec ad deserendam religionem suam, ceremonias atque leges, quas in sua ditione vel iam instituerunt, vel posthac instituent Confessionis Augustanæ socij, mandatis aut alia quamuis ratione cogant, neve contemnant etiam; sed hanc religionem illis liberam permittant, simulque bona, vectigalia, facultates, possessiones atque iura: sic vt pacate eo possint vti frui. Dissidium quoque religionis non alijs quam pijs, amicis & tranquillis rationibus componatur. Eodem modo qui sunt Confessionis Augustanæ sese gerent erga Cæsarem, Ferdinandum

nandum Regem, ceterosque Principes ac Ordines antiquæ religioni coniunctos, tam sacros quam ciuiles, erga ceteros omnes Ecclesiastici status, eorumq; collegia, quacumque tandem illi migrarint habitandi caussa, modo ut recte procurentur ministeria, &c. His omnibus & religionem suam & ceremonias, & leges, & possessiones, & vectigalia ceteraque iura libera permittant, nec ulla ratione impediant, quo minus illis pacate utantur fruantur: & quidquid erit offensionis atque litis, more ac legibus Imperij definiatur ubique. Qui non sunt alterutrius religionis, hac in pace non comprehendantur. Hactenus Decretum. Ad historiam redeamus.

Imperator Metis tam subtiliter à Gallorum rege sibi & Imperio ereptæ, recuperandæ cupidus, Alberto Brandeburgico, qui non sine proditionis crimine à Rege ad Cæsarem transierat, in gratiam recepto, urbem obsedit; sed à magno illo Francisco Guisiano Duce fortiter repulsus, tandem obsidionem soluit. Quid vero iuris in Metim, Tullum & Virodunum urbes antiquitus ad Galliæ regnum pertinentes, reges nostri habeant, alio loco exponam.

VI. Albertus domum reuersus, nouis collectis copijs, Episcopos VVircibargensem & Bambergensem, vt & alios, miserum in modum vexauit; omnibusque quacumque ierat, direptis, dignas eo quod introducere volebat Euangelio, crudelitates exercuit, immensa pecunia tam Episcopis quam ciuitatibus multatis. Vnum eius inprimis crudele memoratur facinus, quod nimirum quum duobus oppidulis magnum rusticanorum hominum numerum inclusisset, vnà cum iumentis & pecudibus, subiecto igne omnes concremarit; & audiens boum mugitum & hominum, inter quos non paucæ erant mulieres grauidæ, complures infantes, eiulatum, *miseris tamquam alter Nero non sine risu illuserit.* Eundem aiunt, nouis excogitatis supplicijs, sacerdotes ceruorum pellibus insutos, canibus dilaniandos obiecisse.

Atque hæc Alberti sæuitia nouum in Germania bellum Anno sequenti conflauit. Nam cum Albertus Episcopis ablata oppida, ad quæ sibi resignãda iniquissime eos adegerat, rescisso per Cæsarẽ irrito cõtractu nollet reddere, & Camera Spirẽsis iudicium pro Episcoporum iure pronunriasset, nec vllo modo ab iniuria Imperio & membris inferenda auerti posset, fœdus inter Mauritium, Mogunt. Herbipol. Bauarum, VVirtenbergium, & Henricũ Brunsuic. Palatinum, ac Ferdinandum Regem initum est, quorum exercitus comparati, aduersus refractarium processerunt. Producto vtrimque exercitu, duo illi hæreseos propugnatores, qui arma paullo ante contra Cæsarem & Concilium Tridentinum coniunxerant Dei iusto iudicio anno vertente diuulsi, alter de altero Læsæ Maiestatis diuinæ & humanæ pœnas sumpturi infestis armis concurrunt, atque inter se collisi, suis ipsos se viribus euertunt, aspero admodum & cruento commisso prœlio, in quo Mauritius victor, eodem die 9 Iulij fortunam & matrem & nouercam expertus, lethali accepto vulnere, paullo post decessit. Prœlium hoc multa præcesserunt prodigia. Inter alia sanguineæ guttæ in folijs arborum hærentes visæ dicuntur. Horum duorum Principum concursus Cæsaris rebus non parum profuit, & inprimis mors Mauritij, qui noua cum Galliæ rege tunc agitasse consilia ferebatur. Hoc vero prœlio Alberti vires ita fractæ fuerunt vt vix quidquam deinde memorabile perficere potuerit. Nec diu post ab Henrico quoque Duce Brunsuicensi cladem accepit. Tandem ab Imperatore proscriptus, ad Galliæ regem confugit: cui ille, tamquam Principi afflicto & supplici, ius hoc hospitalitatis non denegauit. Quum vero Albertus, cuius causa Galliæ rebus clades non modica à Carolo in Belgis inferebatur, plerisque in aula parum se gratum esse animaduerteret, in Germaniam reuersus, veneno tamquam publicus hostis, exstinctus fertur Anno 1557. At qui sub ipso militarant duces ac præfecti, iam diu rapinis & flagitiis assueti, Grombachio antesignano, vt Alberti mortem vlciscerentur, VVirceburgum oppidum insidijs interceperunt, & occiso Episcopo sacra & prophana diripuerunt. Sic mors quoque Alberti multas miserias & calamitates inuexit: quamuis scelus hoc auctoribus non diu fuerit impune. Grombachius enim cum quibusdam complicibus, capta Gotha comprehensus & carnifici traditus, funestum habuit exitum: vt cui viuenti adhuc venter apertus, & cor extractum, eoque ita cruento os obuerberatum fuit, corpore deinde in quatuor partes dissecto suspensus. Hoc modo turbis illis Alberto profligato & eiecto, Mauritioque interfecto compositis, Ferdinandus absentis in Belgio & contra Gallos in Artesia occupati Imperatoris vices agens Augustæ comitia celebrauit; in quibus post multam disceptationem quum nullus controuersiarum exitus reperiretur, con-

clusum fuit, *pacem vtrisque tam ijs qui Nouam & Augustanam Confessionem quam veterem & Catholicam sequuntur religionem, concedendam, & proxime Ratisbonae iam Imperij conuentum habendum, ac Pontificem rogandum esse, vt Concilium continuetur.* Erat is tum Paullus IV. Iulio enim III. mortuo, Marcellus successerat: quo intra XXII. diem extincto, Paull. IV ad Pontificatum fuit euectus. Sed quid? num rem ab instituto meo alienam cuiquam facere videbor, si admirabilem Marcelli electionem hoc loco paucis verbis exponam? Non sane faciam, vt tam memorabilis historiae, de qua Sleidani & aliorum altum est silentium, notitia posteritatem defraudem. Quare eam vti in Sanctissimae Virginis Lauretanae miraculis descripta extstat, recensebo, vt haeretici, qui S. sedem allatrare numquam cessant, vigilem inde Dei super Ecclesiae super militantis Vicarijs curam discant & agnoscant. Ea vero sic loquitur historia:

VII *Hac inter Marcellus Ceruinus Cardinalis, vir doctrina pariter & sanctitate clarus, in oppido Lauretanae domui satis vicino (montem Fanum appellant) domicilium statuerat. Suum id natale solum ferebat, reuera locum interuisendae natali B. Virginis Cellae peropportunum elegerat. Inde Lauretum incenso studio ventitabat, in augustissimo orbis sacello sacra operaturus. Itaque sub Iulij III. Pontificis decessum Marcello inibi rem diuinam de more facienti, res euenit visu euentuque mirabilis. Eximio candore ac specie columba, multis inspectantibus, supra eius caput, quum placide volitasset, nunc in ipso Missali libro requiescebat. Ea res obiecta oculis adstantium plerosque animis inmobiles stupore defixit. Sacerdos qui de more Cardinali sacrificanti praesto erat, vulgarem aliquam columbam eò forte delapsam ratus abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parum memor candidae Columbae indicio diuinitus olim designatos nonnumquam esse Pontifices, inhibet abigentem: ipse caelestem columbam quiescere sinit, quoad sacrificio peracto, sua sponte auolaret. Exinde caeleste visum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus, non sustinuit via prius & comitijs committere sese, quam veteri suo instituto Lauretanam virginem salutasset. Et aderat dies annunciatae Virgini sacer, qui ceteroqui pium eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretum. Festo ipso die, exclusa incondita turba, sacrum in augustissima cella facere attentissime coepit. Inter sacrificandum post initium Canonis, Ecclesiam Pontifice orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixius commendabat Effuse precanti B. Maria caelesti specie, caelitum septa comitatu se offert, animoque eius Diuina luce ac dulcedine delibuto, ipsum fore Pontificem indicat: extemplo attonitae mentis oculis subducit se. Marcello tam noua res ac subita admiratio tantum repente animi corporisque totius incussit horrorem, vt ad aram trepidans pedibus egre subsisteret. Sensit sacerdos eius administer, aliquid profecto Cardinali obiectum diuinitus vtique quum eius faciem conspiceret insolito quodam splendore fulgentem; mox etiam notaret totum eius corpus noua circumdatum luce. Ergo quod ipse viderat, deinde quum alijs multis; tum Raphaeli Riera qui rem literis prodidit pro familiaritate narrauit. Quin etiam Cardinalis ipse necessariorum, qui spectaculo adfuerant, precibus fatigatus, enunciauit denique totam rem, vti gesta erat. ac simul adiecit, Tantum vtique Pontificii muneris longe altius esse fastigio suo, ac propterea Deum fortasse alium sibi Vicarium quaesiturum.*

Huius ego apparitionis historia librum hunc vt finiam, non inconueniens puto, vt quae non minus posteritatis memoria quam admiratione digna sit. Quae postea euenerint, libro V. explicata videbis. Nunc cum Sleidano finem Germaniae rebus imponam: sequenti libro quae circa religionem in vicinis ei, vel potius ad eam pertinentibus regionibus euenerunt expositurus.

FINIS LIBRI TERTII.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI

HISTORIÆ

LIBER IV.

ARGUMENTVM QVARTI LIBRI.

In hoc Quarto Libro Hussiticæ sectæ, quæ Lutheranæ in Bohemiam aditum aperuit, origo monstratur. Deinde religionis in Hungaria, Transyluania, & Polonia explicatur mutatio. Nouitiæ sectæ cum Mahumetana comparantur. Ostenditur summa calamitas & miseria istorum populorum, apud quos omnia sectarum & hæreseon genera locum habent. Admirabiles denique mutationes in regnis Daniæ, Noruegiæ, & Sueciæ ob religionis mutationem factæ recensentur.

INDEX CAPITVM LIBRI QVARTI.

 IV. *Quis*

II. Ca-

EXCVSATIO AVCTORIS, QVOD sepositis paulisper sæculi nostri rebus, Hussiticæ hæreseos historiam altius repetitam interponat,

LIBRI QVARTI.

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

I. *Laus Baronij veterum Hæresum origines & dogmata solide detegentis.*
II. *Consilium authoris.*

I. QVEMADMODVM venator feram indagans, vestigia eius diligenter obseruat, ac tamdiu & sua solertia, & odora canum vi ac sagacitate persequitur, donec ad ipsum feræ cubile ac recessum perducatur, sic mihi intendenti penetrare sæculi nostri hæresibus perturbatissimi negotium, & cupienti penetrare, tam quam clara in luce, cuiusnam partis caussa sinceris niteretur fundamentis, & cum illa deprehendissem, eadem claritate alijs etiam proponere, vt & ipsi mecum agnoscerent solidam veritatem, ante omnia visum fuit vtilissime me facturum, vt ipsas hæresum origines primas, vti venator, indagarem Hoc vero agenti immensus apparuit labor, tanquam infinita silua excutienda, nimirum authentica documenta historiarum, in præcedentibus sæculis à Synchronis authoribus, quibus tuto credi posset, conscriptorum, conquirenda & inter sese conferenda. Qui labor quem cordatissimum non deterreret? me sane ita perculit eius magnitudo, vt id molienti videretur Dædalius quidam *Labyrinthus*, intricatissimis & anfractuosis vijs ita implexus, vt euadere desperatem, ob oculos versari, & tamen animo insidebat acris spes origines hæresum solide penetrandi, vt earum fraudes & insidias detegere, & inter eas vnam veritatem regnantem possem agnoscere. O diuina prouidentia! dum hoc ago, dum angor prodit in lucem *Filum*, vt sic loquar, *Ariadna*, quo in penetrando illo Historiarum Labyrintho, vti Theseus ad recessus intimos Minotauri, securus ad Hæresium cunctarum prima cubilia per-

perindetem. Hoc filum sunt *Annales Ecclesiastici à Cæsare Baronio*, illo literatorum Dictatore & acerrimo, veræ Antiquitatis, & Antiquæ Veritatis Vindice, cui admirabilis scientia, & tot exquisitæ lucubrationes, in præsenti sæculo Cardinalitiam purpuram, & in postero æternam gloriam meritissime pepererunt. Visis his Annalibus facile ex earum cum Magdeburgicis illis centonibus collatione clare perspexi, me nullo alio indagatore opus habere, ad fæcundum illum *aprum & singularem ferum* (vti scriptura loquitur) *qui de Silua vineam Domini peruastat*, è cubili suo excitandum, & canibus retibusque obijciendum, sed solum incumbere mihi vt quæ ille ex authenticis & certissimis monumentis demonstrasset inspiciens ad propositum meum applicarem, quod mihi ita cecidit vt inter prosperrima vitæ meæ euenta numerans, idipsum alijs contentissime suadeam, si fundum in Religionis dissidijs respicere, vel siluã hanc immensam penetrare velint. Occurrent hic Hæresiarchæ à temporibus ipsius saluatoris & Apostolorum eius exorsi seductiones populorum, & eorundem per Apostolicam in S. Petro à Christo fundatam Ecclesiam profligatæ, nempe *Simon ille Magus*, protoparens hæresiarcharum, ab ipso Principe Apostolorum Petro è latebris in arenam atque è Syria in Romanæ Vrbis amphitheatrum protractus, & veluti *Nouus Icarus*, vti eum gentiles historici appellant, è cælo prostratus, & membris confractis conquassatus ad Neronis palatium. Detegitur hic *Menander, Basilides, Saturninus, Carpocrates, Marcion, Tatianus, Montanus, Nouatus, Paullus, Manes, Eustasius*, & alij patre illo Simone digni filij. Et porro omnes vsque ad nostrum pene sæculum *Lucifugæ*, & angulis ac recessibus suis, in quibus mirum in modum sese propagarant, extracti & detecti, etsi enim Magnus ille Historiarum author, ætatem nostram scribendo non attigerit proxime, ea tamen fundamenta strauit, quibus insistentes & ductum lineamentorum eius sequentes, certissimam indies in caliginoso loco tanquam lucerna præiata perspicuam attingunt & assequi possunt veritatem, nisi magis diligant tenebras, & vanitatem.

Equidem etiam illud in mentem mihi venit, vtilissimam rem facturum me, si ea quæ illi morte præuentus non absoluerat adiuncta opera mea explerem, & ijsdem cum illo vestigijs reliquos ad nostrum vsque sæculum errorum Magistros indagandos mecum, mundoq; nudos proponerem, vt Adam, vt sic clarius appareret quomodo nostri sæculi tenebriones, olim sepultas hæreses & à Romana Ecclesia obtritas, è fœtidis monumentis suis rursus extraxissent. Verum hoc meditanti, post multos labores apparuit etiam idipsum adhuc esse opus plurima difficultate perpessum nec à me, ea qua à Baronio cæptum est, gloria posse consummari, & occurrebat illud Virgilianum inuersum: *In magno labor; at tenuis mea gloria*.

Quid enim ego post tantos tanti viri, Baronij dico, labores allaturum me posse sperem? nisi interpretis munere, in Gallicam nostram linguam. Annales eius Ecclesiasticos vertendo, (quod tamen hominis potius est ocio abundantis, & alijs curis & scriptionibus vacui) fungi velim Quos quidem Annales nec legendi nec laudandi studio satis expleri queo, quid igitur agam? Meos ego labores minores vobis ego dico, quotquot accuratiores scientias non attigistis: non vt voluptate aliqua vos permulceam, sed vt commodo afficiam. At vobis, qui etiam cum vitæ dispendio grauioribus illis scientijs dies noctesque inuigilatis, & quos

In libris oriens Sol videt atque cadens.

Vobis, inquam, ego suaserim ne meis legendis operam & oleum, inprimis tempus, quo nihil vobis preciosius est, perdatis. Habetis opulentissima illa & laboriosa scripta, Genebrardi, Toleti, Baronij, Bellarmini, Valentiæ, Suaresij, Maldonati, & aliorum, à quibus omnia quæcunque ipsa prodere possit scientia, consignata exstant. Equidem abortus hos meos cum felicibus istorũ fœtibus nequaquam comparandos censeo, in hoc elegantem illum artificem imitatus, *qui quum gallum gallinaceum in tabula delineasset, ne viuum in officinam intromitterent, suis edixit*. Imperitiæ quippe suæ conscius, opus suum cum Natura, à cuius perfectione longe aberat, comparari metuebat

II. Quare omisso illo maiorum virium instituto, historiam tantum earum quæ illhoc & proximo sæculo exstiterunt, vel potius renatæ sunt, hæreseon persequar. Inueniet hic Anglus VViclephum suum, Bohemus Hussium, Germanus Lutherum, Gallus Caluinũ, famosissimos præ proximis retro sæculis hæresiarchas: è quibus etsi duo hi posteriores potissimum totius huius mei operis sunt subiectum, illis tamen duobus in hoc IV. libro locus etiam aliquis certas ob causas dabitur. Quia enim hæresin persequenti omnes Christia-

næ, in quibus illa furoris sui vestigia tristitia reliquit, Regiones ac regna mihi obeunda sunt, ut quis in singulis tam Reipublicæ quam Religionis status fuerit in elapso, & sit in hoc novi sæculi, nimirum Anni MDC. initio, intelligatur: à præscriptis limitibus paullum mihi digrediendum est, & à Luthero ad alios quoque veniendum. Pro uno Martino videbis hoc loco duos Joañes, qui proxime superiorum sæculorum Ecclesiam hæresibus suis contaminarunt: post quos tertius tandem longe illis deterior prodibit, qui magno nisu totam Ecclesiam demoliri aggressus.

Duorum ergo istorum historiam arcessamus. Licet enim ab Ænea Sylvio, Joanne Cochlæo, (a) & alijs descripta exitet, nobis tamen præcipua inde quæ ad institutum nostrum pertinere videbuntur, capita excerpenda & Lectori breviter proponenda visa sunt. Nec inutilis, aut iniucunda erit nostra novis in quibusdam adijciendis diligentia. Postquam enim præcedentibus libris exorti in Germania schismatis, & in eadem admirabiles mutationes quas religionis invexit mutatio, tum longam inde natarum calamitatum seriem demõstravimus reliquum est, ut idem in vicinis ei & earundem miseriarum socijs, regnis & regionibus faciamus, ut quibus singulæ factionibus & dissidijs distractæ sint intelligatur. Erit, spero, lectori hæc non iniucunda varietas, cui alioqui tædiosum sit in hoc theatro solam Germaniam cum Luthero suo spectare. Quia vero prima hæreseos veneno infecta fuit Bohemia, age alterum hunc Joanni Hussio, cui illa calamitates suas debet, in scena locum demus; Lutherum deinde quod hic demoliri cœperat, totum destruentem reproducamus.

QUOMODO VVICLEPHI HÆresis in Bohemiam illata, & à Joanne Hussio propagata sit.

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

I. *De Ioanne VViclepho Anglicano presbytero.*
II. *Haretici libri combusti, & quomodo VViclephi scripta rogum evaserint.*
III. *Similitudo hareseos VViclephistica & Lutherana.*
IV. *Artium quidam Magister turbas excitat.*
V. *Laudabilis Ecclesia consuetudo in prohibendis hareticorum libris.*
VI. *Clementis VIII. littera ad auctorem, quibus ei hareticorum libros legendi facit potestatem.*

I. FUIT in Anglia presbyter, parochiæ cuiusdam Curio, Joannes VViclephus nomine, homo non vulgaris eruditionis, præsertim in Theologiæ quam profitebatur scientia. Hac ille sua quantumvis exigua doctrina inflatus Vigorniensem Episcopatum ambiverat; non minus ignominiose quam ambitiose quem petiverat, repulsus. Hac ille repulsa irritatus, omnes vindicandi se occasiones circumspexit, more hæreticis ab antiquissimis usque temporibus usitato, qui passione aliqua vehementi a via communi abacti deprehenduntur: Sic enim ob similem caussam Ecclesiæ sese subduxit *Valentinus*, ut Tertullianus exprobrat; sic *Marcion*, scribente Epiphanio, sic *Montanus* testante Theodoreto, sic *Novatus*, Sancto Ambrosio teste. *Ætium* quidem, eo quod Episcopatu indignus iudicatus fuerit, hæreticum factum, Epiphanius scribit, (a) ut & Nestorium. (b) Paucos certe ab Ecclesia descivisse constat, qui non hanc cõmentitiæ alicuius, quam illatam sibi videri volebant, iniuriæ ansam arripuerint. Idem VViclephus fecit: qui quum Theologiam in Oxoniensi Academia profiteretur, irritatus, ut dixi, quum Ecclesiæ, a qua repulsus fuerat, auctoritatem, tum quosdam Catholicæ Fidei universali hactenus consensu receptos articulos in dubium revocare cœpit; tanto maiori cum scandalo, quod ab omni hæreseos mõstro tum immunis esset Ecclesia. Quo vero Regi doctrinæ suæ virus in tanto facilius instillaret, persuadere ei conatus est, *ipsum Anglicana Ecclesia esse caput, nec, excepto uno Iesu Christo, aliud ipsi agnoscendum*: qua quidem arte plerique omnes hæretici terræ Reges ac Principes in suam partem pertrahere studuerunt, quos tamen ipsos illi ipsi turpiter exauthorarũt. Sed dogmata hæc vix à VViclepho spargi cœpta, primum Nationali Angliæ Concilio, deinde Parisiensis, quæ parem tum non habebat Universitatis censura, tandem etiam Universalis Romæ congregati Concilij decreto, hæreseos & impietatis fuêre condẽnata. Initio quidẽ cõprehẽsus fuerat; sed quia pœnitẽtiã simulabat iterum

a in *Historia Hussitica*. a *Hares.* 24. b *Theod. lib.* 2. *Epipb. Hares* 13.

rum dimissus Quum vero hæresin suam dissemiare non cessaret, proscriptus, vt Lutherus apud Saxonem, sic Wiclephus apud Lancastriæ Ducem latibulum quæsiuit & inuenit. Tandem quum patriæ haud ita multum incommodasset, plerisque doctrinæ eius constanter se opponentibus, mortuus est Anno MCCCLXXXVII. Eius mortem VValsinghamus qui Angliæ res litteris prodidit, sic describit (c)

Die qui S. Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis memoria sacer est, quum Ioannes VViclephus, diaboli organum, hostis Ecclesiæ, & mendaciorum artifex ad concionem è suggestu habendam & pro more effundendas blasphemias sese prepararet, iusto Deo iudicio in paralysin incidit; sic vt impurum illud os, quod tantas contra Deum & Sanctos blasphemias euomere consueuerat, mirabiliter non sine spectantium horrore distortum appareret; lingua vltra modum incrassescens, ad confitendum peccata ei verba negaret; & tremens caput aperte ostenderet, sententiam quam contra Cain Dominus pronunciauit, contra ipsum latam esse. Mortuus, discipulos aliquot reliquit, qui, vt eius æui scriptores testantur, nefandis criminibus & libidinibus se polluebant. Tandem XLI. post mortem eius anno, publico iudicio condemnatus, ossa eius, vnà cum omnibus, qui reperiri potuere, ab ipso compositis libris, combusta sunt, vt tam detestabilis hominis memoria penitus aboleretur. Ita VValsingamus *(d)*

II. Eodem modo *Arrij scripta*, Constantinii iussu; Nestorij, edicto Theodosij & Valentiniani: *Eutychis & Apollinaris* mandato Imperatoris Martiani excremata sunt, itemque aliorum qui post illos exstiterunt: qui etsi innumeros fere libros scripserint, illorum tamen omnium nulla exstat memoria, quam quod publicis tam Ecclesiasticis quam Ciuilis magistratus edictis hæreseos damnari, & igni adiudicati leguntur (e) Nec tamen VViclephi scripta sic aboleri potuerunt quin eorum nonnulla à quodam ipsius discipulo ab incendio seruata & alio asportata sint. Cochlæus Anglum fuisse dicit, *Petrum Payne* nomine, ex domo quam purridi piscis vocabant. At historia pseudo martyrum Bohemum fuisse ait, genere nobilem, qui Oxoniæ litteris operam dederit. Hic libros VViclephi primus in Academiam Pragensem tum celeberrimam, attulisse fertur. Alij Hieronymum Pragensem, de quo postea nobis sermo erit, Oxonia domum reuersum, VViclephi quædam scripta secum asportasse dicunt, quæ iuuentus Academica, nouitatis plerumque auida, magno studio sibi compararit. *(f)*

Et hac quidem ratione putridum VViclephiticæ hæreseos semen, quod patrium solum respuerat, in alieno solo, à putrida illa manu satum, facile succreuit. Et sicut is qui primus Iesu Christi Euangelium in Saxoniam intulit S Bonifacius, *(g)* ex Anglia prodijt; sic ex eadem natione is qui primus eam hæresi infecit, est exortus. Quamprimum vero Vniuersitas Pragensis, cuius regimen tum penes Germanos erat, de VViclephi scriptis resciuit, eorum lectione tamquam hæreseos damnatorum suis statim interdixit.

III. Inter absurdas vero & impias VViclephi opiniones facile primum illæ de Sacramento Altaris locum obtinent, a Luthero postea resuscitatæ qui Impanationis primum auctorem se fert, turpi hac gloria VViclephum defraudans. Hic enim ita argumentabatur: *quemadmodum Iesus Christus simul sit verus Deus & verus homo; sic hostiam consecratam esse simul corpus Iesu Christi, & verum ac naturalem panem.* At, si comparatio hæc naturæ panis & naturæ Corporis Christi in Sacramento bona est vtrique sic bona erit, *vt sicuti Natura Diuina & Humana in Christo Domino est vna hypostasis, subsistentia, seu persona aut suppositum* (nam varijs nominibus SS. PP. Concilia, & Theologi ista secreta rudibus explicare conantur) *& quidem diuinum, quod fuit ab initio apud Deum, & erat Deus, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero &c. (h) Sic Corpus Iesu Christi & naturalis panis in Eucharistia VViclephistica erunt vna Hostia consecrata, & consequenter tam Verbum æternum, eiusque diuinitas pariter & Humanitas cum pane naturali, subsistent in hostia consecrata, tanquam in supposito Nouo.* quod est grandis blasphemia, & omnino est impossibile. *Vel certè natura panis cum suis accidentibus assumetur ad humanitatem & diuinitatem, vt subsistat in personalitate Dei, vt sicuti olim dictum est, (i) Verbum caro factum est, & Deus homo factus; ita nunc nouo conditore vel Spiritu nouo VViclephi operante, verus fiat sermo: Verbum panis*

c *VValsingham pag.* 338. d *Vid. Tho. Val. Io. Nider.* 10. *de Turc. cere. Verue. Bertel de Luxenb. Blond* 11. *Niceph. lib.* 8. *cap* 53. *Histo. tripar. cap.* 9. *S. Basili. de Spir. sanct. cap.* 6. *& lib* 7. *cap.* 6. f *Vid. Æn. Syl. lib.* 3. *cap.* 35. g *Vide Vitam eius in Moguntia Serrarij Sideribus Brovveri, S. Marcellinum in Vita S. Suiberti. &c.* h *Symbola Nicena, Constantinopolit. &c.* i *Ioan.* 1.

nis triticeum factum est, vel Deus est factus panis, quorum utrumvis elegerit VViclephista toto cœlo impinget, & vapulabit. Nam in priore sensu hæretici sui erroris, unum Christum dicet duplicem esse personam, nempe *divinam* quam semper habuit nec amisit, & creatam nempe *Hostiam*, quam de novo accepit: in posteriore vero sensu fatebitur, Christum Dominum triplicis esse Naturæ nempe Divinæ humanæ, & paniceæ, nisi velit dicere panis substantiam seu naturam Christi Domini corpori tanquam novam vestem inijci, quo tamen dicto æque impinget, cum verbum formæ, qua hoc VViclephisticum indusium ei circumponitur, ipsi indusio contradicat, & ipsum destruat, dicente Domino & omni Ecclesia cum eo veraciter: *Hoc est Corpus meũ. Hic est Calix Sanguinis mei &c.* nequaquã vero: *cum Hoc est Corpus meum*, vel, *in Hoc est Sanguis meus.* omitto alia absurda errorũ olida sẽtĩcera hic latentia. Ex illo vero patet, VViclephi doctrinã de Eucharistia, à Lutheri doctrina nõ multum discrepare, quum in hoc, tam in alijs articulis, ut *de indulgentijs, de ordine & hierarchia Ecclesiastica*, quam non minus quam Lutherus confundere & proculcare nitebatur, dicens inter alia, *omnem Ecclesiastici muneris dignitatem & efficaciam non ab ipso officio, sed à sanctitate & doctrina fungentis pendere.* Quam vero contemptim & de universo ordine Ecclesiastico, & inprimis de Religiosis seu Monachis & sentiat & loquatur, scripta eius multis locis testantur.

Augustinum, ille & *Benedictinum, & Bernardum damnatos esse ait, nisi pœnituerint in hoc quod religionẽ ingressi sunt. Diaboli esse filios qui Monasteria condiderunt. Eos qui religiones eiusmodi instituerunt, peccasse mortaliter. Omnes religiones à diabolo esse introductas. Ecclesiam Romanam esse Synagogam Sathanæ, &c.* Quædam ipsius dogmata ab Anabaptistarum delirijs non longe abeunt, ut quum dicit *verbo Dei repugnare, ut Ecclesiastici bona temporalia possideant, sed certis tantum pensionibus illos contentos esse debere. Populum posse ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere, & de statu deturbare. Decimas esse meras eleemosynas, & propter peccata à Parochianis posse auferri. Oportere unũquemq; labore manuũ suarũ victũ sibi comparare. Imperatores & sæculares alios à diabolo seductos fuisse, ut Ecclesiam bonis dotarint temporalibus. Omnia iuramenta esse illicita, &c.*

Alios eiusdem VViclephi articulos omitto, ut quod asserit, *Episcopum vel sacerdotem qui mortali sit obstrictus peccato, non conficere, nec baptizare, nec consecrare:* quasi in magno hoc mysterio homo non Deus, & creaturæ potius meritum & dignitas quã Dei potentia respicienda & consideranda sit. Ut & illud quod idem affirmat, *Omnia ex necessitate quadã absoluta evenire. Deũ obedire debere diabolo.* Hæc & alia VViclephi dogmata is qui pseudo Martyrum historiam collegit, caute sane, vel astute potius omisit, illud solum inquiens, *à VViclepho aliquot articulos contra Pontificij Cleri abusus fuisse promulgatos:* quæ tamen diligenter persequutus est insignis Theologus Bohemus Prisbram nomine, qui quum initio VViclephisticæ hæreseos esset assecla, ad Catholicam postea Ecclesiam reversus, impia VViclephi dogmata scriptis vehementer oppugnavit.

IV. Interdictum vero illud de legẽdis VViclephi libris, scholarium animos tanto maiori ut fieri sæpe videmus, in illicitis, & vetitis, desiderio accendit explorandi, quænam illa nova esset religio. Idem Fabritij libellis accidisse historici testantur: quos quanto magis Nero vetuit, & eos qui vel penes se habere vel legisse convicti fuerant, acerbioribus pœnis affecit, tanto maiori studio conquisiti & lecti sunt. Idem VViclephi & plerisque hæreticorum libris evenit. Quasi ignis ipsis cremandis suppositus, hominum animos ad ea legenda magis incendat. Germani quidem theologi pestilenti huic doctrinæ quo minus latius proserperet, diligenter obstiterunt, quam tamen artium quidam magister, Bohemus natione, & magnæ inter suos & existimationis & auctoritatis, eorundem odio (cuius caussas sequenti exponam capite) occulte auditoribus suis commẽdabat & instillabat; adeo ut quamvis initio unà cum Prisbramo, eius condemnationi subscripsisset, eam tamen propugnare postea non dubitarit. Hic inter Bohemos, per excellentiam quandam, Magistri Joannis, nomine celebrabatur nullo alio cognomine nisi à patria, quæ Hus pagus erat, insignis: obscurus scilicet, & quasi incerto patre natus homo. Huius præcipue studio & opera factum est, ut exsequutio contra prædictam VViclephi doctrinam lente admodum processerit, unde brevi tempore universa civitas Pragensis, transcriptis sæpe & multiplicatis VViclephi libris, fuit referta. Hinc variæ in scholis contentiones exarserunt, *hinc VViclephistarum & Lollaldorum nomina* exorta sunt. Sic enim novi illi ex Anglia progressi hæretici appellabantur, sumpto ab ijs nomine, quos Anno MCCCXIII. extitisse Trithemius scribit, ut quibus pene erant gemini.

Ut paucis absolvam, primum hæreseos venenum librorum Wiclephi lectio in Bohemia & vicinis regionibus proseminavit.

V. Laudabilis sane, inde ab antiquis usque temporibus, in Ecclesia mos obtinuit, quo hæreticorum librorū lectione suis alumnis interdixit, quibusdam tamen exceptis personis, quibus illa certas ob caussas permissa est lectio. Si namque ex Apostoli præcepto, *k) hæretici familiar tatem post unā & alteram admonitionē fugere debemus*, quanto magis à scriptis eorum quemque cavere sibi oportet quæ sunt ipsum Hominis hæretici semen, seu zizania in agrum Dominicum inspersa.

Quod si odium illud quo eos prosequimur qui Deum oderunt, sanctum & religiosum est, ut Hilarius affirmat; omnia sane extreme odisse debemus, quæ à capitali Dei hoste proficiscuntur. Si denique legibus non modo adulterinam aut falsam monetam, vel sub alio quam legitimi Regis titulo cudere, verum etiam ab alijs cusam habere & erogare sub læsæ Maiestatis criminis pœna vetamur: quanto magis hæreticos libros, non dico scribere, sed penes nos habere & legere prohibemur; quum omni adulterina illi moneta peiores sint, & longe aliā q̄ eius quē supremū nos dominū agnoscimus, habeant imaginē & inscriptionem. Sapienter apud Virgiliū Laocoō inquit, *metuo Græcos & dona ferentes.*

Equidem puto boni Catholici esse eos omnes libros qui ab Ecclesia condemnati sunt, pro condemnatis habere, & sine ulla caussæ investigatione oculos ab ijs legendis, & aures ab audiendis abstinere. Qui contra faciunt & eiusmodi vel hominibus vel scriptis aures præbent, mentis suæ tranquillitatem ipsi turbant, scrupulosiores scilicet plerumque facti. Neque illi excusandi mihi videntur, qui ista se legere vel audire aiunt, ut fidem in se suam tanto magis confirment. Numquid enim non ridiculus, sed stultus ille fuit, qui primus in se aconiti vim, cum certissima sit a morte (postquam omnis ista cognitio inutilis est) experiri voluit? Sanctus Hieronymus reprehendit eos qui ieiunijs operam daturi, sumptuosis tamen & splendidis epulis interesse gaudent, ut & Monachos, qui perruptis Monasterij claustris, in Principum aulis & medijs sæcularium hominum turbis obversantur, ubi vix tuta esse potest ipsa pudicitia & sanctitas. Noverat enim vir sanctus quam periculosum sit velut collato pede cum ijs hostibus pugnare, qui vix ulla ratione alia quam fugiendo vinci possunt. Longe facilius & tutius est intra murū contra arietis ictum sese defendere, hostemque à superiore loco propulsare, quā medijs in campis, ubi assiliri undique possis, acie cum hoste confligere. Quam cito enim vel levi brachio tortum telum in caput nostrum incidere, vitamque nobis auferre queat! Serpens ille sub pulchris illis, ut prima fronte, (nempe blāda & muliebri facie Apocalypticarum locustarum) videtur, hæreticorū scriptorū floribus latens, ubi oculos nostros ad legendū pellexerit, virus suū ...s statim tacite afflat, iuxta earundē locustarū descriptionē, q... potestas dicitur esse (*l* ut potestas scorpionū, nam progressa eorum lectio sensus nostros pervertit, & iudicium corrumpit in ijs qui nullo muniti prophylactico medicamento, rem tam pestiferā tractare non verentur. Et quemadmodum nautæ litus legentes, etiamsi nihil minus cogitent quam in altum enavigare, nisi tamen navim in portu anchora firment, maris tempestate & fluctuum reciprocantium vi sæpe abripiuntur: sic curiosi isti qui hæreticorum libros legendos suscipiunt, nisi firmissimam fidei anchoram in Romanæ Ecclesiæ portu iecerint, levitatis suæ ventis in errorum, vel etiam impietatis & atheismi abyssum, cum sempiterno animæ exitio, plerumque propellentur. Rudis enim malarum artium lector, in huiusmodi libris nihil frequentius quam Jesu Christi, quam Salvatoris quā Domini nomen incu... ... metā ijs sanctitatem continere statim arbitratur, atque inde mirifico lectionis studio magis magisque incenditur; parum interea memor nihil tam divinum esse, quo malignus Spiritus nō abutatur, ut in charatis superstitiosis iudies videmus, in quibus una cum Sanctæ crucis signis alia abominanda nomina & signa permiscentur. Hæc quippe escailla est qua homines minus caute a dæmonio nō aliter quam hamo pisces capiuntur. Sic videmus diabolos sola verba magorum negligere, & imperium detrectare nisi eadem frequenti quum sacratissimi Dei viventis & Iesu Christi nomine, tum Crucis & aliarum sacrarum rerum usu ... ordinent, ut simplices attendentes hæc sola quæ pia sunt, impia non advertant persuadeantque sibi quod sacrorum sola vi... & non pacto maligno adigantur, & sic sibi persuadeant nihil mali in arte illa esse posse, ad quā divinis verbis & signis opus est. Sicut vero bulborum caro ... gratissimi est saporis, postea vero cerebrum ... horribilibus v... doqui hæreticorū ... Iesu Christi & ... ...

l) Apocal. 9.3.

initio quidem voluptatem aliquam capiunt, at postea infinitas molestias & turbationes sentiunt, serò damnantes suam socordiam, vt qui antequam nauim soluerant, futuram tempestatem non animo & cogitatione præcepissent. Sed inprimis iuuentus istiusmodi laqueis facilè capitur, vt in cuius animis experientiæ molis defectu, certa aliqua & firma veri persuasio nondum radices egit. Externā quippe illam & artificiosam orationis structuram admirati, nondum maturo ad iudicandū his de rebus, quæ sub verbis latent, iudicio, facile impelli se patiuntur: quemadmodum videmus aerem pestilentem magis insinuare se vestibus laciniosis & plicarum plenis, quam extensis; & facilius iuuenilibus corporibus quam senilibus, quæ callum quasi obduxerunt, adhærescere. Non sine causa profectò is qui inter paganos sapientissimus celebrabatur Plato, teneris animis poëtarum lectione interdixit, ne deorum illis transformationibus & turpibus amoribus numerosa & auribus gratissima oratione decantatis offenderentur ac corrumperentur. Vetus est verbum, *eum qui bene cœpit, dimidium facti habere*: quod in iuuenibus maxime verum est, quorum animus quoscumque characteres & figuras quæ imprimuntur, recipit. *Cereus in vitium flecti*, vt cum Horatio loquar: eorum præsertim qui magis ad malum (quales fere omnes sunt) quam ad bonum propendent; quū istiusmodi animi maiorem habeant cum vitij imperfectione, quam cum perfectione virtutis analogiam & proportionem. Quod si, vt idem Plato dicebat, *periculosum est iuuentutis animos obscuris illis & stultis fere imaginationibus & fabulis imbui*: quanto maius periculum inde erit ab ijs libris, qui falsam doctrinā, sed fuco veritatis pictam, continent, ac sensim etiam aliud agentibus instillant?

VI. Consuetudo hæc vel decretum potius Ecclesiæ diu me continuit quo minus ne oculos quidem legendis, quos innumeros fere quotidie hæresis protrudit, libris conscelerare ausus fuerim donec Antichristum meum conscribens, vt infamem illam Ioañam a Pontificia Sede, in qua nonnulli eam, mentiendo sibi ipsis, collocarant, deturbarem, hæreticorum arculas quoque excutere sum coactus. Quocirca eius mihi opem implorandam putaui, qui & de futuro mihi veniam, & de præterito absolutionem largiri posset: a quo & post multas dilationes, libros eiusmodi legendi facultatem, etsi non sine difficultate, impetraui; quam hoc loco, vt & Pontificium Breue, inserere mihi visum fuit, vt & pulcher ille atque admirabilis ordo ac disciplina, qua Mater nostra Ecclesia filios suos regit ac constringit, eluceseat, & ab illis qui sine discretione perniciosis legendis libris sese applicant, quanti periculi res sit, regulas ab Ecclesia præscriptas transilire, intelligatur. Sic vero se habet Breue Pontificis.

Clemens PP. VIII. Dilecto filio Florimundo Ræmundo, Senatori regio in Parlamento Burdigalensi.

DILECTE *fili salutem & Apostolicā Benedictionē. Grauis testis, & cui ob spectatā virtutē, & egregia animi ornamenta multum merito tribuimus, Filius noster dilectus Cardinalis de Gioiosa narrauit nobis diligenter de tua pietate, de tuo zelo Catholicæ fidei, & de insigni deuotione, quā geris erga hanc sanctā Apostolicam sedem, in qua is qui diues est in misericordia, quique in altis habitat, & humilia respicit, nos immeritos Ecclesiæ suæ præsidere voluit. Tametsi libri tui de Antichristo, & alij pro veritate* Catholica *& eiusdem sanctæ Sedis defensione aduersus profana nouitatis sectatores luculenter scripti, non solū eruditionē & eloquentiā, sed zelum tuū, & deuotionē, quam diximus, manifestè ostendunt. Tibi igitur fili, gratulamur; quod dona, quæ à Deo accepisti ad eius gloriā potissimū confers, & talentum à summo Patrefamilias tibi creditū fideliter & fructuosè negotiaris: Quare has ad te litteras dare placuit, vt intelligeres te à nobis amari, & pias lucubrationes tuas nobis gratas esse, & vt tanto cum maiori spiritus hilaritate atque ardore pergas,* Dei *adiutrice gratia fidei causā aduersus Sathanæ machinationes pro tua virili propugnare. Nos enim industria & commodis tuis, quantū cum Domino poterimus, libenter vbi vsus venerit, suffragabimur, quēadmodū eidē Cardinali diximus. Interea laboribus tuis & vigilijs bene precamur, & nostrā Apostolicā benedictionē tibi benigne impartimur. Datū Romæ apud sanctū Marcū sub annulo Piscatoris, die septima May, MDXCIX. Pontificatus nostri an. oct.*

Litteræ verò quibus mihi hæreticos libros legēdi ab generali Inquisitione sit facultas sic habēt.

Ludouicus Episcopus Sabinen. Madrutius, Iulius Antonius Sanctorius Episcopus Prænestinus sanctæ Seuerinæ, Petrus Tituli sancti Laurentij in Lucina Deza, Dominicus Tituli sancti Chrysogoni Pinellus, frater Hieronymus Bernerius Tituli sanctæ Mariæ supra Mineruam Asculanus, Lucius tituli sanctorū Cyrici & Iulittæ Saxus, Camillus Tituli sancti Eusebij Burghesius, & Pompeius Tituli sanctæ Balbinæ Arrigonius nuncupati presbyteri, miseratione diuina sanctæ Romanæ Cardinales, in vniuersa Republica Christiana aduersus hæreticā prauitatē

generales Inquisitores à sancta Sede Apostolica specialiter deputati, dilecto nobis in Christo Florimundo Ramundo in Parlamento Burdigalensi consiliario salutem in Domino sempiternam. Cum in generali congregatione sanctæ Romanæ, & universalis inquisitionis coram sanctissimo in Christo Patre & Domino nostro, Domino Clemente divina providentia Papa VIII. ac nobis infra scripta die habita pro parte tua, expositum fuerit per Illustrissimum & Reverendissimum Dominum Franciscum Tituli sancti Petri ad Vincula S. R. E. presbyterum Cardinalem de Giosa nuncupatum, quod tu iam diu prosequeris recentium hæreticorum errores, & hæreses refellere, & confutare & iam in tua opera ad defensionem sanctæ sedis Apostolicæ dederis, ac pro huiusmodi sustinendi tui continuatione, & conscientiæ tuæ securitate supplicatum fuerit, ut pro tam necessario ad Dei gloriam, & animarum profectum præstando officio, tibi quoscumque hæreticorum, aut aliorum prohibitos libros tenendi, & legendi facultatem, & auctoritatem concedere dignaremur.

Nos quibus in primis cordi est, ut omnis hæretica pravitas e mentibus hominum tollatur, ac summopere cupientes, ut S. Catholica & orthodoxa fides ubique floreat, & augeatur, huiusmodi supplicationibus inclinati, ac de tua doctrina prudentia, & erga fidem Catholicam zelo, quibus apud nos fide dignorum virorum, præsertim dicti D. Francisci Cardinalis testimonio commendaris, in Domino confisi & efficacius, & fructuosius in illis partibus munere tuo ad Dei gloriam & animarum profectum, fungi, faciliusque hæreticorum fallacias errorem ac hæreses refellere & confutare possis & valeas, auctoritate Apostolica nobis commissa, tibi, ut absque censurarum, & pœnarum incursu, quoscumque libros prohibitos & hæreticorum authorum etiam in indice librorum prohibitorum contentos per te ipsum tantum libere, & licite, secreto tamen. & sine aliorum scandalo vel periculo, ad effectum illos. & eorum hæreses, ut præfertur redarguendi, confutandi, & impugnandi, legere ac retinere possis, & valeas, licentiam & facultatem ad triennium tantum à data præsentium numerandum tenore earundem, damus, concedimus, impartimur, iniuncto tamen tibi, ut tam præsentium litterarum exemplum, quam hæreticorum librorum prohibitorum, quos huiusmodi nostra facultatis vigore leges, an retinebis, notam quamprimum exhibeas Reverendissimo admodum in Christo Patri, Domino Archiepiscop. Burdigalensi vel eius Officiali seu Vicario in spiritualibus generali vel alteri loci ordinario, ubi residebis, ut dicto triennio elapso libri huiusmodi eis consignentur, vel post obitum tuum (si te interim forte ex hac vita migrare contigerit, provideat diligenter, ne ad aliorum manus valeant pervenire sed mox tradantur ignibus concremandi. Non obstantibus in contrarium facientibus quibuscumque. In quorum omnium, & singulorum fidem, & testimonium præsentes literas per infra scriptum nostrum officiique sanctæ Romanæ & universalis inquisitionis Notarium fieri fecimus, & manibus nostris subscriptas, sigilli eiusdem sancti officii, quo in talibus utimur, iussimus appensione muniri. Datum Romæ in Palatio Apostolico apud S. Petrum in dicta generali congregatione sanctæ Inquisitionis, die XI. mensis martij, MDXCIX. Pontificatus summi in Christo Patris & Domini Clementis Papa VIII. An. .ct.. X. F Catholica. approbo Flā. Not.

Non equidem dubito, quin inuidi homines, qui veratancæ quidquid venatæ fuerint, in venenum vertunt, sic omnia etiam bona & laudabilia malam in partem interpretari solent, vbi has Pontificis ad me literas hoc loco conspexerint, ambitionis & mundanæ vanitatis me sint insimulaturi. Verum sentiant illi & dicant quidquid velint, mihi quidem quam semel institi viam tenere semper decretum est. Satis in se ipsa habet virtus præsidij; satisque est bono viro vt talis sit, licet non omnibus videatur, vt qui existimationē & magnitudinem suam non tā externo splendore & hominum opinione quā interna animi conscientia metiatur. Neque vero hanc ego calumniā anxiè effugiendā mihi existimo, modo quod ago ad diuini nominis honorem & publicam vtilitatem vergat. Agnoscite vos hic ô superbi patris superbiæ filii, eius humilitatem, quē vos dicitis à nobis pro Deo haberi: qui tamen vsque adeo se dimittit, vt mihi, in quo tamē nihil est quam promta quædam & perpetua Dei caussam defendendi voluntas, facultas vero non ita magna, tam insignem fauorem & beneuolentiam præstare non dedignetur. Discite hinc quā grato ille animo agnoscat eorum laborē, qui turpes illas sæculi nostri Harpyias & hæreseos monstra quibus possunt modis fugant, & persequuntur. & conficiunt. Ita nempe Pastor hic Vniuersalis vniuersæ Ecclesiæ curam gerit, vt etiam ad particularia descendat. Quin vos ô Catholicæ religionis alumni, in eius defensionē ad extremum vsque spiritum incumbite, quum meum vobis ostendat exemplum, quam prompta sit Sua sanctitas ad remunerandos vestros labores; & *omnibus viribus ex Summi ore Pontificis, qui à Spiritu Sancto afflatus, errare non potest, infallibile hoc iudicium vobis comparare annitimini,* quidquid in hac caussa operæ & laboris collocaueritis, Deo gratum esse quod etiam ipse non modo in cælis, sed etiam per magnum suum in terris Vicarium tam liberaliter compensaturum sese spopondit.

BOHEMI FIUNT SCHISMATICI. Ioannes Hussius & Hieronymus Pragensis supplicio afficiuntur.

Caput III.

ARGUMENTUM.

I. *Ambitio Concionatorum Bohemici schismatis causa.*
II. *Hussius VViclephi libros vulgarem in linguam transfert.*
III. *VVenceslai Regis impura vita.*
IV. *Quis primus hæreseos eorum qui sub vtraque specie communionem expetiuerunt fuerit auctor.*
V. *Hussius & Hieronymus Pragensis ad Constantiense Concilium profecti cremantur.*
VI. *Turba ex Hussii morte excitata.*
VII. *VViclephus & Hussius primi pseudo-martyres.*
VIII. *Quæ post mortem Hussii in Bohemia euenerint.*

I. QVEMADMODUM indulgentiarum prædicandarum inuidia Lutherum in arenam contra Romanam Ecclesiam produxit, sic Academicæ Pragensis cathedræ æmulatio Ioannem Hussium ad amplectendã Wiclephistarum hæresin accendit: quæ vix nata, mutato nomine, Hussitarũ deinceps dicta est, & etiam nunc magnam Bohemiæ partem occupat. Pragensem quidem Academiam Carolus IV. ex Luxemburgiorum Principum familia Rex Bohemiæ, ad formam Parisiensis Vniuersitatis instituit, & amplissimis Priuilegiis, dignitatibus & redditibus auxit.(a) Erat vero in quatuor Nationes ab initio diuisa, nempe in Bohemicam, Saxonicam, Bauaricam, & Polonicã: quarum tres hæ posteriores æqualiter cum Bohemis ad publica officia & munera admittebantur. Et sub hoc quidem instituto Pragensis Vniuersitas aliquamdiu summe floruit, sic vt inter viginti ac triginta studiosorũ millia in ea numerata fuisse perhibeantur; donec homo quidã turbulentus(b) in nationis suæ contumeliã interpretatus quod pleraq; Vniuersitatis munia & dignitates penes Germanos essent; sursum deorsum omnia miscere allaborauit. Incensis vtrimque, iuuentutis præsertim scholasticæ animis, à iurgiis tandem & verbis ad verbera ventum fuit, non aliter ac si de ipsa Patriæ salute ageretur. Bohemi apud VVenceslaum regẽ conquesti, quod exteri Germani indigenis præferrentur, atque omne fere imperium authoritatem in se deriuarent, petierunt vt ei rei modo in posterum constituto, æquitas seruaretur. Rex a Bohemis persuasus, turbas illas componendi desiderio, edixit vt post hac vna Bohemorum natio ceteris tribus æquipararetur. Nouam hanc Regis constitutionem, præsertim circa Rectoris & Regentium electionẽ, Germani ægerrime tulerunt: quumque priuilegijs suis, vti dicebant, cedere nollent, vi & armis res disceptari cœpit: sed Bohemi & numero & patriæ prærogatiua superiores & à Magistro Ioanne Hussio instigati, Germanis claues & præcipua honorum Vniuersitatis insignia facile extorserunt. Ex quo factum est, vt non multo post Germani duobus agminibus, in quorum vno mille, in altero tria millia studiosorũ fuerant, hi Lipsiam (vbi ex Pragensis ruderibus noua & celeberrima postea Academia effloruit) illi vero Erfordiam commigrarint.

II. Hoc successu elatus, & iam liberior factus Hussius, VViclephi libros in vernaculam linguam transtulit, eorumque exempla ad præcipuos totius regni proceres misit. Nactus deinde ob singularem scientiæ opinionem, concionandi munus, publicis sermonibus VViclephi iactitabat ĩnocentiam, & doctrinam tamquam Euangelicam commendabat: adeo vt non modo vulgus & sæculares, verum etiam ex ordine Ecclesiastico nonnulli magnæ auctoritatis, lubenter & aures animosque præberent: ij inprimis (vt eius temporis testantur historiographi) qui vel ære alieno oppressi, vel Ecclesiæ, in quam ob maleficia inciderant, correctionem metuentes, nouis rebus studebant. Inter Hussij vero sectatores facile præcipue fuerunt Hieronymus Pragensis, & Iacobellus quidam (c) vterque concionator egregius, qui conscenso suggestu, iniuriosas in Ecclesiam cantiunculas laicis confingendi & feminis etiã S. scripturam legendi occasiones suppeditabant, adeo vt Ecclesiasticos etiam ad disputationẽ prouocare non vererentur. Ex harum numero vna præcipue celebratur, nomine Iezabel, Vrsulæ illius, quæ Lutheri tempore vixit, compar. Pragensis Archiepiscopus Subinco à Leporibus Librum VViclephi comburi palam iussit 200. conquisitis exemplaribus, sed quum in VVenceslao Rege, luxu & delicijs perdito, nihil aut purum admodum præsidij esse vide-

Rr 3

a *Vid. Albert Crant lib. 10. de VVandalia.* b *Anno* 1509. c *Æn. Sylui. & Coch. lib. 1.*

videret, Pontificem primo appellauit; deinde ad Sigismundum Imperatorem profectus, calamitosum Bohemiæ statum ei exposuit. Huic in ipso conatu nondum plane desperatis rebus remedii im afferendi, mortuo Pontifici non sine fama veneni propinati ab Hæreticis, circa Annos 1405. Magist. Albicus Meuse. Doctor successit, fauente VVencesiao (a) homo impense auarus & sordidus. qui maiorem cellæ & horrei quam Ecclesiæ curam gerebat, non tam spirituali & salubri cibo pascendis quam vellendis ouibus intentus. Inde factum, vt quæ prædecessor cœperat, numquam ad exitum sint perducta. Euclionem hunc Æneas Syluius graphice admodum depingit, dicens, claues cellæ cingulo alligatas gestare, & carnem ferinam aliunde dono sibi missam per famulos in foro vendere, atque etiam ne edacioribus ministris vteretur, anus edentulæ opera in culina vti solitum. Idem rogatus aliquando, eodem testante Syluio, *quis sonus omnium maxime esset molestus. Eum*, aiebat: *quem maxillæ edentes, ederent*, qui deinde etiam hoc nefas adiecit male actis, quod Episcopatum vendidisse dicatur. Et hoc quidem modo, neglecto commissarum suæ fidei ouium pastu, miserrimus ille viuebat Archiepiscopus, vt nemo iam debeat mirari lupum illum infernalem in grege ad eum modum pastore destituto tantam stragem edidisse?

III. Alexander V qui tum sedem pontificiam tenebat, vbi de miserabili statu Bohemiæ cognouit, pro ea qua pro Christi grege excubabat sollicitudine, Hussium Romam ad dicendam caussam citauit. Idem deinde fecit eius successor: qui insuper ad VVenceslaum Regem vehementer affectuosam scripsit Epistolam, monens vt malo in regno ipsius gliscenti tempestiue occurreret. Hanc vero admonitionem VVenceslaus non maioris fecit quam præficæ næniam: vt qui dies noctesque continuis comessationibus exigeret, nec quidquam aliud curæ haberet, quam vt mensa opiparis ferculis & bono vino esset instructa; iis quorum cerebella & delicatiora membra quotidie comedebat, animantibus persimilis, de præsentibus æque ac de præteritis, & de futuris ac de præsentibus parum sollicitus; adeo vt tamquam alter Vitellius etiam Regem se esse oblinisceretur, nisi subditorum molestiaei memoriam subiiceret. Summum illi bonum venter erat, & acceptissimus qui nouam ad irritandam, vel explendam gulam potius, voluptatem inuenisset. Ferunt quum aliquando prandium non ita vti iusserat offendisset, iussisse ministrum caponis instar veru affixum, ad ignem torreri. Plusquam crudele & belluinum profecto facinus, vt circa tam leuem voluptatem, negligentia iam in humano supplicio puniretur. Eiusdem voluptatis Henricus VI. Angliæ Rex tam appetens quoque fuisse dicitur, vt Apicium quendam, obscurum ceteroqui hominem, ad magnam dignitatem euexerit, eo quod caponem nouem ille cibum pro exquisitissimis habebat deliciis optime sua cura allatum, ipsi apposuisset (e). Quamuis autem vti diximus, per summam socordiam omnia negligeret, magistratus tamen regni fretus legibus tres Hussitas seditiosos comprehendi, & capite plecti iussit. At Hussius cum suis corpora interemtorum infami loco detracta per vrbis Ecclesias circumtulit, cantantibus sectæ suæ sacerdotibus: *Isti sunt sancti, qui pro Testamento Dei corpora sua tradiderunt. Ecce Iesu Christi martyres*: & tandem in sacrarium templi Bethlehemitici, tamquam martyrum reliquias, aromatis condita reposuit (f).

IV. Hussius porro eandem quam omnes hæretici viam tenuit, quibus solenne est aliorum commentis & opinionibus nouas quasdam admiscere. Quare iis quos ex VViclephi libris hauserat erroribus, non contentus, ex suo quoque cerebro nonnullos superaddidit; nihilominus interim se Catholicum esse protestans, vt VValsinghamus scribit. *Quidenim?* aiebat. *Protestor ego me Christianum esse & mansurum. Quod si erraui, Ecclesiæ me iudicio submitto, quod ad sepulcrum vsque sequi paratus sum: ac volo, vt quæcumque à me dicta & scripta sunt, secundum S. scripturæ & Doctorum sensum intelligantur. Quod si contrarium Fidei quid dixi, reuocatum volo.* Quæ quam sincere ab eo sint dicta euentus ostendit, cū conuictus ab Ecclesia noluit subscribere reuocationi. Itaque bono scuto male vsus est donec sua confirmaret, more quo omnes hæretici semper vsi sunt, solis sibi interim de erroribus suis iudicium arrogantes (g). Illam vero de communione sub vtraque specie controuersiam, quam postea ab ipso denominati Hussitæ inprimis vrserunt, non Hussius primus, sed Germanus quidam *Petrus Dresensis* nomine mouit: qui ob hæresis suspicionem Lipsia profugus, Pragam rediit, & puerorum docendo-

d *Catalogus Episcoporum Pragensium.* e *Sanderus lib. de schis. Angl.* f *Æn. Syluius in Hist.* g *Thom. VValsing. in Rich. 2. pag. 200.*

cendorum curam suscepit. Ibi quum in *Iacobellum* celebrem concionatorem incidisset nouam illius de Calice seu vtraque specie *Laicis* non minus, quam sacerdotibus communicanda, opinionem ei suggessit; vehementer mirari se simulans, quod tam grauis Romanæ Ecclesiæ error a tam docto viro nondum fuisset deprehensus. Hanc deinde erroneam doctrinam Iacobellus & suis sermonibus populo instillauit, & scripto, quod hodieque exstat, propugnauit. Hoc illud Eridis fuit pomum, quod tantas postea in Bohemiæ regno contentiones, & cruentas etiam pugnas excitauit; plerisque contra Ecclesiasticos clamantibus, quod per inuidiam & contemptum Laicis alteram partem Sacramenti subtraxerint, & non dederint eis integrum corporis & sanguinis Christi Sacramentum, vti a Domino institutum fuit. Stupidis illis mortalibus non aduertentibus [illegible] Venerabilis sacramenti tractatione esse a Domino N. instituta nempe panem & Vinum consecrando mutare in corpus & sanguinem Domini, quod est sacerdotum, & id quod consecratum est a sacerdote ex parte aliqua sumere, quod est etiam *Laicorum*. Feruente igitur populi motu, Hussius ex altera parte in Ecclesiasticos itidem inuectus, *nihil eis præter decimas dandum clamabat*; tum Ioannis XXIII. PP. factum, qui Christianos ad expeditionem contra Neapolis Regem cruce signari iusserat, factum atrociter calumniabatur, cuius exemplum Lutherus in Leone X. imitatus est. Interea Constantiæ Patres ad Concilium congregabantur non quidem vt Hussij reprimeretur audacia & refutaretur hæresis, ad quam, vtpote iam ante in VViclepho damnatam, nullo nouo opus erat examine a [illegible] Concilio quum legibus prohibitum sit, ne ea quæ publicis Conciliorum decretis iam olim & determinata sunt, noua Concilia cogantur (*h*). Eum vero in [illegible] præcipue illud indictum erat Concilium, vt [illegible] illud schisma, quo ambitione quorundam aliquot [illegible] factiones, vel tria potius capita distracta [illegible] Ecclesia, com[illegible] Tum [illegible] factionibus electi, de Pontificatu [illegible] contendebant. *Ioannes qui Bononiæ, Gregorius qui Arimini, & Benedictus qui in Hispania commorabatur*, omnes [illegible] electorum [illegible] Principum. At paullo post [illegible] schisma persanatum fuit, *Martino V.* vnanimi [illegible] in Concilio Constantia congregatorum consensu & suffragiis ad Pontificatum electo, qui pacem Ecclesiæ restituit eamque magna cum prudentiæ & moderationis laude, quatuordecim annos gubernauit.

V. Dum anxijs Patrum suffragijs Constantiæ de liberanda [illegible] Ecclesia, & vno toti ouili pastore præficiendo deliberatur: Imperator Sigismundus, cuius [illegible] Bohemi, VVenceslao rege per [illegible] omnia negligente, implorauerant, & ad quem etiam Sbinco Archiepiscopus eadem caussa profectus in [illegible], Patres rogauit, datente [illegible] vt Hussitarum hæresi, qua florentissima prouincia vehementer affligebatur, idoneum & [illegible] remedium afferretur, ne longius progressa, multo maiora mala daret. Visum est ergo Ioannem Hussium, præcipuum eius auctorem, ad Concilium euocandum esse: qui citatus, accepta [illegible] Romanorum rege fide publica, eo venit, vna cum procerum quorundam Bohemiæ, ipsi adhærentium comitatu. Discedens Praga Anno 141[illegible] [illegible] dicitur, se vsque ad extremum spiritum doctrinam suam defensurum: quod si recantare cogatur: id quidem fortassis ore, sed numquam corde facturum. Venit etiam eodem Hieronymus Pragensis, & ipse citatus, homo laicus: qui tamen postridie se clanculum subduxit, & vnde venerat, rediit, domi iactitans, se fuisse Constantiæ in Concilio, sed neminem contra se, [illegible] Verum dum ista iactat, comprehensus, Constantiam reducitur. Hic VVicleffi effigiem collo appensam gestabat, capite diadem [illegible]; & in fronte SANCTI nomine inscriptam. Vterque examinatus errorem confessi sunt; sed quum vrgerentur vt Confessionem manu sua signarent, vt in Bohemiam ea mitteretur, pertinaciter vterque recusarunt. Hussius, quamuis non ignoraret iam Excommunicationis contra se latam esse sententiam, domi tamen priuatam Missam celebrabat assistentibus quibusdam suæ sectæ complicibus: [illegible] vero [illegible] vndique circumuentum se videns, fugæ consilium init, [illegible] vndique stramine tectus ex vrbe delatus est: sed e fuga retractus, & in Monasterio Fratrum S. Francisci [illegible] incarceratus, Sigismundi regis fidem sibi datam implorauit, grauiter eam [illegible] [illegible] Sed cogitare debuerat, Sigismundum Patribus ea in re præscribere nihil potuisse, quum & ipse Concilij decretis fuerit subiectus.

h *L. nemo. C. de S. T. & fide Cath. ca. maiores* 24. *q.* 4. i *Richenthalius.*

ictus. Sic ergo Hussius tamquam pertinax hæreticus, non obstante saluo conductu, quem impio homini, ad tutelam sæcularem concesserat, ad iudicium productus fuit. Fecit quidem Sigismundus quantum decuit aut licuit: sed perspecta Hussij, ab ipso sæpe vt Concilij se submitteret iudicio, moniti, obstinatione & malitia, publice protestatus est, *malle se per se & solum sua manu pertinacem hæreticum comburere, quam defendere aut liberare.* Aiunt qui eius historiæ Acta collegerunt, (*k*) Sigismundum postea ad Patres his verbis vsum: *Iudicastis complures articulos ex Ioannis Huss libris excerptos, hæreticos esse & Catholicæ Fidei contrarios, itemque multa alia dogmata quæ in publicis concionibus ille asseruit, è quibus vel vnum satis foret ad condemnandum ipsum. Quapropter si noluerit eos errores reuocare & eiurare, legibus vestris in eum, prout videbitur, & ipse meretur, agere vobis licet.* Debuitne igitur aut potuit Imperator, Sæcularis homo, suis litteris salui conductus, Ioannem Hussium aduersus Ecclesiam Catholicam, aut Deum defendere? debuitne Hussium, si per viam prædo, aut fur extitisset adversus Leges eius terræ tutari? ne daret pœnas. Nescire videntur quid Litteræ salvi sint conductus qui ista infanda in illis concedi volunt. Seruata est Fides Hussio quæ data fuit. Non est punitus quidem ob crimina Maiestatis diuinæ Læsæ quæ in Bohemia ante profectionem suam commiserat, sed ea quæ post salvum conductum acceptum Constantiæ commisit.

Post aliquot dies Hussius è carcere in Ecclesiam producitur, vbi plena erat Sessio Concilij, præsente etiam ipso Rege in habitu Imperiali, circumstantibus Imperij Electoribus & Principibus. Ibi iterum admonitus vt culpam suam fateretur, & quinquaginta quinque erroneos VViclephi articulos, toties & in tam multis locis damnatos eiuraret, post multas ambages & tergiuersationes tandem aperte fassus est, se non posse renitente conscientia, condemnare, præsertim tres istos VViclephi articulos: *Syluester Papa & Constantinus Imperator errauerunt quod opibus dotauerunt Ecclesiam: Si Papa aut sacerdos mortali obstrictus sit peccato, non ordinat, non consecrat, non baptizat: item, Decimæ sunt puræ eleemosynæ.* Tandem ergo hæreseos damnatus, degradatur, & sæculari potestati traditur, à qua igni fuit adiudicatus. Iam palo alligatus, à quibusdam rogatur, vtrum sacerdotem sibi dari velit cui peccata confiteretur. *Quum* annuisset, venienti presbytero, *nihil*, inquit, *confessione mihi opus est. Morior ego, nullo mortali peccato illigatus.* Sic Reichenthalius scribit, qui quum plerisque Actis interfuit, tum supplicium spectauit. Immerito sane tam Imperator quam Concilium sæuitiæ accusantur, ob Hussij condemnationem & supplicium, quum ille potius crudelis censendus sit, qui quum potestatem in malos vindicandi habeat, ea non vtitur; suaque conscientia malis in bonos grassandi aperuit fenestram. S. Hieronymus Theophilum Alexandrinum Episcopum grauiter reprehendit, *quod nimia indulgentia & mansuetudine in eius temporis hæreticos vteretur, vt qua illi audaciores facti, hæreses suas latius indies propagandi inde sumerent occasionem.* Defendere igitur hæreticum illum & incusare Deum & Ecclesiam hæretici vindicem, est velle sub prætextu immunitatis concessæ à præteritis delictis, immunitatem concedi ad perpetranda. Id tamen magno suo dedecore volunt Lutherani & omnes à Luthero afflati.

Non eadem fuit Hieronymi, quem socium Hussio fuisse diximus constantia; vt qui hæresin eiurarit, ac reuocationi sua ipse manu subscripserit, vti apud Cochlæum & alios fuse illa perscripta extant. Quum vero ob hanc reuocationem & abiurationem ab Hussitis male audiret, & à prioribus amicis se desertum, apud Catholicos vero, omnes ipsius actiones obseruātes, contemptum se & suspectum esse animaduerteret, mente confusus & fluctuans, ad vomitum redijt, & eandem quam Hussius martyrij coronam adipisci decreuit, Sic Diabolus nempe hominibus illudit. Quare iterum impetrata audientia, ea quæ antea reuocauerat retractauit, mortem pro Ioannis Hussij doctrina subire paratum se ferens.

Idem tamen in Sacramento Eucharistiæ eandem cum Catholicis Transubstantiationem asseruit, quod nimirum sacro verbo panis in Corpus Christi commutetur. Quum sacerdos quidam dixisset, Accusaris passim, Hieronyme, quod asseueris panem post consecrationem etiam manere panem: *at panis*, inquit ille, *apud pistorem manet.* Omnes quidem tam præclaræ eruditionis & eloquentiæ actisque ingenij virum singulari commiseratione prosequebantur; & optabant (vt Poggius Florentinus testatur) vt in viam reuersus, & rationi acquiescens, vitæ suæ consuleret. At ille in proposito persistens, mortē non modo nō exhorrescere, sed expetere etiam videbatur. Quum igitur nulla ratione

k *Cochlæus lib. 5.*

ratione à sententia dimoueri posset, legibus in eam agi placuit: sicque tamquam relapsus, eodem supplicio quo magister ipsius Hussius (quo ætate & auctoritate minor, sed doctrina ac facundia superior fuit habitus) est affectus. Morti eius certe plurimi adstantium illachrymarunt, in ipso vitæ fine *Litanias & hymnos in Laudem Beatæ Virginis & Sanctorum* decantantis (*l*).

VI. Porro combustis tam Hussij quam Hieronymi corporibus, omnes rogi reliquiæ & cineres collecti & in Rhenum effusi sunt: ne quid inde discipuli asportarent, & tamquam sacras reliquias idololatricè colerent.

Quum ergo aliud nihil superesset, terram loci in quo cremati fuerant, effoderunt, & in patriam secum asportarunt, vt pro æterno asseruaretur monumento duorum horum Apostolorum, quorum illi memoriam & reliquias tam religiose venerantur. At cineres hos cum mortui muli, paullo ante eodem loco sepulti, cineribus permistos fuisse credibile est. Vbi vero in Bohemia de Hussio & Hieronymo Constantiæ exustis fama percrebuit, dici non potest quam multa Hussitæ mœroris signa ediderint, quem etiam atrato vestitu & multis lamentis testabantur. Quinetiam femina quædam librum in eius defensionem scripsit & edidit. In eiusdem laudes Beza quoque minime est parcus, de Hussij (quæ vox lingua Bohemica Anserem significat) supplicio ita exclamans: O *quam amabilis & opportunus vigilantis huius Anseris fuit clangor! qui sonora sua voce, cœlesti magis quam terrestri, Christianos è tam diuturno veterno excitauit. Et tu quidem* (subiungit) *ó Hussi, tamquam è cauea, ex hoc ingrato Mundo ad cœlum euolasti: sed tamen* (*ó rem miram!*) *dicere profecto possumus, tot cygnos qui post mortem tuam tam suauiter cantarunt, è tuis cineribus natos esse, vt Phœnix potius quam Anser dici merearis.* Vides ergo Hussium hic in cœlo collocatum, & quidem ab eo quem ille, si in viuis adhuc esset, tamquam iugis sacrificij, veræ corporis Christi præsentiæ, Transubstantiationis, & aliorum Catholicæ Ecclesiæ, quos pseudomartyr hic ad finem vsque vitæ suæ credidit & asseruit, articulorum euersorem & hostem, ad infernum esset ablegaturus. Ridicula laus, & ridiculus encomiastes, qui ab eo, quem laudat condemnatur. Et quem laudat ipsemet condemnat. Sed hæc sunt acumina ingeniorum quæ à veritate apostatarunt.

VII. Ii quoque qui nouæ Ecclesiæ & eius Martyrum in ea historijs conscribendis operam nauarunt (quamuis pro historiis vt plurimum fabulas nobis & mendacia obtrudant) *VViclephum & Hussium tamquam Patres & progenitores* suos nequaquam aspernantur. Et ex illo quidem nempe ambitioso VViclepho; Stephanum protomartyrem faciunt, & primum ei in martyrum suorum signali locum assignant. Secundum ab hoc locum tribuunt Ioanni Hussio, quem fidelem Iesu Christi ministrum & seruum fuisse aiunt. Atque hæc agentes ipsi aduersus se Testimonium dicunt, quod Ecclesia in qua hi sunt primi martyres, Annis primum post Christum natum 1400 sit exorta, & ante id tempus in suo nihilo existens sine persecutione, & pugna, beata sit usa quiete. Hos duos Danæus (*m*) inquit *duas illas essestius*, quæ post Antichristi ruinam, Deo iubente, efflorucrint. At horum vtrumque negare non possunt *& Missam celebrasse, & Eucharistiam adorasse.* &, Hussium imprimis, *Transubstantiationem credidisse*, vt Prisbramus scribit, qui Hussita fuit. An quisquam maiori zelo ad Beatam Virginem Deipa ram preces fundere possit, quam VViclephus? inquiens (*n*). *Impossibile est vt sine Beatissima Virginis suffragijs vllum premium accipiamus. Et quidem auxiliorum quæ nobis illa præstet, diuersos esse gradus. Nam & eos quoque qui non prædestinati sint ad salutem, ab ipsa iuuari, ne grauius scilicet peccent atque ob id tanto seuerius puniantur.* Alibi, *Nos*, inquit, *in Ecclesijs imagines tamquam signa adoramus, Deum vero ex omnibus viribus.* Et in explicatione Decalogi. *Quamuis*, ait, *in Veteri Testamento licitum non fuerit, Ecclesia tamen Imagines introduxit, vt laicis pro libris essent, & Christianis Sanctos debite adorandos, in memoriam reuocarent.* Vides, opinor, ex Nouatorum nostrorum decretis VViclephum idololatram fuisse, & tamen ab ijsdem primum nominari Apostolum, ad reformandam Ecclesiam missum Ad alterum illum, Hussium inquam, nunc veniamus: quem de Statu Ecclesiæ Commentarij aiunt, *Euangelij fontes Monachatus sordibus & veneno infectos purgasse.* At ille Tomo II. sic scribit (*o*). *Nolle se quidquam de Missæ sacrificio demere: quum alibi docuerit, salutarem illam hostiam ad liberandos omnes eos qui Purgatorij pœnis cruciantur, pretium esse sufficientissimum.* Et alibi

S f magna

l Tom 2. epist. Ioan. Huss fol. 352 m *In Anti. cap. 26.* n *VVicleph. in serm. assum B Virg* … o *Apud Crispinum Anno 1562. Huss tom fol* … *E. 35.*

magna contentione *sacerdotes hortatur, ut Missas devote ac humiliter celebrent.* Mille alia eiusmodi apud eundem reperias: *de precibus pro mortuis, de animarum ex Purgatorio liberatione, &c.* vt Opera ipsius Norimbergæ Anno MDLVIII. a Lutheranis im ressa legenti facile patebit. De Sanctorum vero suffragijs quæ ipsius fuerit sententia, illud testatur, quod compedibus onerätus, ex Sanctorum meritis & precibus libertatem se sperare dixit.

Siccine ergo idololatras & Missarum celebratores, eosque qui alios quam Iesum Christum vestro iudicio (*p*) propitiatores quærunt, martyrii corona dignamini? Siccine pro patriarchis & Ecclesiæ vestræ Doctoribus eos acceptatis quos Lutherus & Melanchthon tamquam hæreticos & Sathanæ discipulos detestantur? Melanchthon certe *VViclephum hominem amentem & furiosum* appellat. sequ-scripta eius legentem, *mille errores* deprehendisse dicit. Lutherus vero inquit, *multas horribiles & diabolicas à VViclepho proditas esse blasphemias.* Ecce tamen eundem Noui Euangelii inter vos præconem & antesignanum! Tanti nimirum apud vos est, Catholicæ Ecclesiæ potestatem proculcare, vt hoc vnum facinus ad cœlum & filiorum Dei nomen promerendum vobis satis esse putetur.

VIII. Exustis Constantiæ, vti diximus, Hussio & Hieronymo pertinacibus hæreticis, Barones quidam & Nobiles Bohemi & Morauı, veteris fidei, quæ ab Anno DCCCXCIII quo primum ijs locis annunciata fuit, integra semper manserat, desertores, de cæde eorum vlciscenda, & doctrina ad extremam sanguinis guttam defendenda coniurarunt. Quos Sigismundus Rex litteris (quæ extant) dehortatus est, ostendens, vtrumque ob pertinaciam iusto supplicio esse affectum, vt qui toto Concilio, in quo clarissima totius Mundi erant lumina (hanc enim laudem Hussius ipse eis tribuit) sapientiores videri, nec perniciosos suos errores reuocare voluerint. Interea Rector Vniuersitatis Pragensis & Magistri decretum suum seu Concilium de communione sub vtraque specie, quæ à [illegible] bello in concionibus præcipue vigebat, & præcipua postea Bohemicí schismatis caussa fuit pro[illegible] ulgant: in quo etsi fatentur sub specie panis etiam sanguinem contineri, nihilominus tamen calicem quoque non minus laicis quam sacerdotibus porrigendum esse, ex sua ipsorum auctoritate, contra leges ab Ecclesia latas & ipsius Concilij decretum pronunciant & concludunt. In medijs his turbis VVenceslaus tamquam alter Sardanapalus delicijs suis indormiebat, & culinæ magis quam Reipublicæ curam gerens, quidquid animo molestiam aliquam afferre posset, procul a se habebat. Vnde crescentibus malis, eò temeritatis hæretici progressi sunt, vt confusis ordinibus in Ecclesia, Laici se administrandis Sacramentis ingererent. Crantzius scribit (*q*). Sutorem sumto sibi presbyteri officio, Cœnam populo sub vtraque specie distribuisse. In tantum vero Hussitarum iam auctus erat numerus, vt ad oppidum quod Thabor nunc appellant, circiter triginta hominum millia conuenerint, atque ibi trecentas mensas patentibus in campis erexerint, in quibus Sacramentum Calicis non guttatim, vt apud Græcos, sed totis congijs & cadis populo fuit ministratum. Congregatio hæc VVenceslaum è veterno aliquo modo excitauit, perterritum, ne multitudo illa sceptrum sibi ereptum iret. Et profecto à periculo non procul aberat, nisi ei presbyter quidam Hussita sua facundia saluti fuisset. Nam is pro concione populum sic tumultuarie congregatum & frementem, de Republica admonens, inter cetera in hunc modum loquutus est: *Viri fratres, quamquam ebriosum & inertem sortiti sumus Regem, si tamen ceteros Principes expendimus, nemo est quem Regi nostro anteferamus: quem rectè omnium Regum specimen dixerim, quantum benignum, nostri amantem. Nam quis eo regnante lacessere nos audet? Licet nobis ex voto nostro viuere. Quod si de religione non idem sentit quod nos, ritum tamen nostrum neque ipse perturbat, neque alios perturbare sinit. Quocirca par esse arbitror, vt precespro eo ad Deum fundamus, eique longam vitam comprecemur, atque optemus: cuius desidia, nostra quies, nostra salus est.* Hæc audiens multitudo statim conquieuit: tumque rex iterum in vtramque aurem dormire cœpit, omni abiecta regni cura, quod interea a seditiosis hæreticis miserum in modum lacerabatur; illis furorem suum præcipue in monasteria & sacra loca effundentibus, & per summum scelus & sacrilegium ea diripientibus quæ à maioribus Deo & Ecclesiæ fuerant consecrata. Quin etiam ab Ecclesiarum direptionibus reuersi Hussitæ presbyteri, sacram Eucharistiam a [illegible] in processione circumtulere, Hymnos & alia cantica

p *Melanch. in Comm. in epist ad Philip. Micron. Apo cap. de hum. tradit. In loc. com. tom. 1. p. 463.*
q *In VVandal l. 10. cap. 27.*

rica modulantes, ad alliciendam multitudinem. Quodam vero die quum iterum sic armati conuenissent, in Regiam tumultuaria prorumpentes, Regem orauerunt vt plures ipsis assignare vellet Ecclesias, Nicolao viro nobili, eius loci vnde Ioannes Hussius traxit originem, domino verba faciente. Rex Nicolaum benigne audiuit, & populum bonam spem habere iussit; sed dimisso populo, sic Nicolaum alloquitur: Tu exorsus es telam qua me regno eiiceres; at ego laqueum inde nectam quo tibi gulam frangam. Tum iste propere se proripiens, populum multo magis ad seditionem inflammauit: sic vt miser Rex, in proximam arcem ex vrbe vix euaserit, missis ad fratrem oratoribus qui eius auxilium implorarent. Hussitæ Regem euasisse ægre ferentes, furorem in Magistratum vrbanum conuerterunt: è quo nonnullos in prætorio deprehensos ex altissimis fenestris in forum præcipitarunt, qui infra stantis, *religiosa scilicet*, multitudinis hastis ac verubus excepti, dirum spectaculum dilaniati præbuerunt, stante in foro interim Hussitico sacerdote, & Calicem populo ostentante, & hymnum illum, *Pange lingua gloriosi* cum populo concinnente &c. Quibus nunciatis, infelix VVenceslaus, multorum malorum imagine animo obuersante, in morbum incidit, & post paucos dies expirauit. De quo illud Sallustij dicere possis: *Ventri atque somno deditus, indoctus atque incultus, vitam sicuti peregrinans transegit: cui sane contra naturam, corpus voluptati, anima oneri fuit, cuius & vitam mortemque iuxta æstimare queas.* Mortuus vero est Anno MCDXIX quum annis LV. Bohemiæ regnum tenuisset; æque in morte atque in vita inglorius & infelix, vt qui sine vlla pompa funebri sit sepultus. Hoc loco facere non possum quin eorum refellam opinionem, qui eos tantum miseros esse aiunt, qui sub imperio viuunt, vbi nihil cuiquam licet. Quin potius ij mihi longe infeliciores videntur, qui sub tali viuunt imperio vbi omnibus omnia licent; & vbi potius quid licitum quam quid honestum sit consideratur.

Hic vbi quisq; suo sibi viuit more, facitq;
Quod placitum fuerit.

Quam sententiam licet Ethnici hominis S. Augustinus (r) valde commendat. Et ô vere miserum illum, cui etiam male facere licet! Verissimum enim est illud Comici: (s)

Deteriores omnes sumus licentia.

Vbi enim libido quid suggesserit, omnes statim cogitationes & curas homo eo conuertit, vt eo quod concupierit, vel licitis vel illicitis modis potiatur.

Id sane experientia in Hussitis monstrauit, qui nullum omnino scelus, per summam quam sibi sumserant, licentiam intentatum relinquerunt. Tunc coniugum pudicitiæ vis illata, tunc virginibus castitas fuit erepta, tum viduæ violatæ, tum loca sacra profanata, tum monasteria diruta, tum Ecclesiæ euersæ, & sacra ac profana omnia direpta sunt. Videre tum erat carceres & ergastula maleficis & flagitiosis destinata, bonorum virorum & qui furenti multitudini consentire nolebant, plena. Ad male agendum omnes velis remisque quum se tum alios incitabant; at qui bene agere vellet vel auderet, vix quisquam reperiebatur. Tanta denique rerum omnium erat perturbatio, vt in antiquum chaos reditura omnia viderentur. Nec mirum. Vt enim Camelus aquam non bibit nisi pede prius proturbatam; sic hæresis non nisi perturbata Republica caput efferre potest.

DE TABORITIS ET OREBITIS nec non de Zisca hæreticorum duce eius victoriis & morte, & reliquis in Bohemia per ea tempora gestis.

CAPVT IV.

ARGVMENTVM.

I. *De ijs quæ VVenceslai regis mortem consequuta sunt, spolia Ecclesiarum, Apostata Archiepiscopus.*
II. *Zisca Taboritarum dux.*
III. *Zisca Victoria & mors diuinitus inflicta.*
IV. *Alexandrum deserret Pont. ab ope Bohemorum.*
V. *Zisca statua ponitur eiq; Procopius succedit.*
VI. *De Concilio Basileensi.*
VII. *Secuta Concilium in Bohemia.*

I. MORTVO vt supra dictũ est, Rege Wẽceslao A. 1519. furẽs Hussitarũ multitudo rebellionis ducem sibi elegit Ioannem Ziscam, homi-

Ss 2

r *Aug lib. 5 c. vlt. de Ciuit. Dei.* s *Cic in Tusculanis.*

hominem & ætate florentem, & bellis exercitatum, quamvis uno carentem oculo, quem strenuè pugnans olim amiserat: qui ex prædæ spe perditissimis hominibus allectis brevi magnum confecit exercitum: cum quo in Ecclesias quæ restabant, (quibus ornatu & opulentia vix in tota Europa pares fuere, Æneas Sylvius scribit) fecit impetum, sepulchra, etiam Bohemiæ regum, effregit ossibus dilectis, & pretiosis rebus ablatis; inaudito antehac, sed usitatissimo postea successoribus scelere. Deinde velut omnia in prædam ipsis data essent, Hussiticæ urbes quoque & oppida diripuerunt, Pragensem imprimis, in qua adversis signis inter regios & Hussitas, non sine multorum cæde ibidem fuit concursum. Interea Sigismundus VVenceslai frater, & hæres legitimus, ad regnum ineundum cum copijs advenerat, quem Zisca omnibus modis impedire conatus est, dictitans eum hostem esse veritatis, eius iussu, vel certe permissu, duos illos veritatis testes occisos; atque ipsum propterea regno indignum esse. At Sigismundus copijs suis tie ut quanquam civitatem, Zisca strenue eam defendente, expugnare non posset, in arcem tamen ingressus coronam ex Conradi Archiepiscopi Pragensis manibus accepit. Intellx hic Archiepiscopus in hæresin lapsus, ad Hussitarum partes non multo post accessit; & tamquam summus Pontifex & Bohemiæ Patriarcha, Concilium indixit & celebravit, in quo nova Fidei formula præscripta fuit, non tamen nisi in quatuor articulis à prisca religione differentibus. Quorum *primus est de Verbo Dei libere ab omnibus docendo. Secundus, de Communione laicis sub utraque specie ministranda. Tertius, de opibus & dominio temporali ab Ecclesia auferendis, & Ecclesiasticis ad pristinam paupertatem redigendis. Quartus, de peccatis publicis prohibendis & puniendis, quæ illi aiunt nullo modo, neque ut maius vitetur malum, ferenda esse.* Postea vero idem Archiepiscopus, conscientiæ stimulis exagitatus,

mentemq; carnificem nocte dieq; ferens,

miserabili morte in castris Hussitarum fuit exstinctus.

II. Porro Zisca ut firmum aliquod novi imperij, quod imaginatione sibi finxerat, fundamentum iaceret, in colle quodam edito, aquis undique circumfuso, [illegible] oppidum exstruxit, triplici munitum vallo, quod Taborappellavit, sumpto nomine à monte illo Judææ, in quo divinitus fuit facta transfiguratio Domini: unde postea Taboritæ hæretici dicti sunt, quorum secta ab Hussitarum hæresi aliquantum differens, ei fere quam VValdenses profitentur, similis fuit, ut non solum ex Æneæ Sylvij & Cochlæi Historijs, sed etiam ex ijs quæ Joannes Leucavitius sacerdos Taborita, scripta reliquit, constat. Sæpe quidem inter hos & Hussitas, ac & qui novi tum exstiterunt, Orebitas, a Conrado Archiepiscopo & Bohemica Nobilitate tentata fuit concordia, sed frustra, quod Taboritæ viribus & armis, quibus ductore magni nominis Zisca, prævalebant, confisi, ne latum quidem unguem Hussitis vellent cedere. Quis hic mirabilem non agnoscat Dei providentiam! Ecce enim vix emergit nova hæresis, quum ea statim in factiones dissilit, quæ inter se infestis signis concurrant; ut in Hussitis & Taboritis videmus, qui tamen ubi contra Catholicos res gerenda esset, omnis obliti simultatis, coniunctis viribus eosdem infestissime oppugnarunt.

III. Sæpe quidem Sigismundus Imperator cum exercitu regnum ingressus, subditos ad officium reducere conatus est, vix tamen ullum operæ pretium fecit, Zisca se statim cum validis copijs obijciente, qui perpetuo victoriarum cursu, & summa fortunæ indulgentia, infinita fere ex hostibus coegessit trophæa. Mira profecto res, ut qui alieno egeret ductu, nam & alterum oculum ijs bellis amiserat) ipse cæcus exercitum duceret ad victorias. Quamvis hunc militaris gloriæ splendorem valde obscuraret crudelitas, ut qui quum promiscue in omnes, tum præcipue in Ecclesias & Monasteria, & omnem Clerum sæviret; & monachos ac sacerdotes aut vivos cremaret, aut alijs exquisitis supplicijs interimeret. Quare impotentem huius dominationem & sævitiam pertæsi Barones, Legatos ad Lithuaniæ Ducem miserunt, ut regnum suscipere vellet, orantes: & hic quidem nepotem suum cum duobus equitũ millibus in Bohemiam misit, à Pragensibus in civitatem receptum. At Zisca & Taboritæ nullum omnino volebant habere regẽ: Hussitæ vero talem qualis ipsis placeret. Hæc nimirum natura est hæreseos, ut regibus sceptra è manibus extorquere semper annitatur. Econtra Pontifex tamquam Ecclesiæ caput, per Legatos suos prædictum Ducem Alexandrum ab hoc instituto dehortatus est, scriptis ad eũ literis quarum exemplum hoc loco apponere volui.

Mag-

Martinus Episcopus, servus servorum Dei, Nobili viro, Alexandro, Lituaniæ Duci, salutem & Apostolicam benedictionem.

IAmpridem fama vulgauerat, te Bohemos hæreticos spe fouere, apertis auxiliis eos iuuaturum. Quod scelus de te viro prudentissimo, & probatæ iam Principe Catholico difficile creditu videbatur. Sed tamen scripsimus Nobilitati tuæ, paterna charitate monentes: vt ab omni societate, coniunctione & federe hæreticorum abstineres, & eosdem excluderes & priuares fiducia subuentionis tuæ. Nunc vero per tuas litteras & nuncium, dispositionē tuam non dubiam nec obscuram, de inuadendo regno, & suscipiendo prædictos in protectionem tuam habemus. Intelligentes sententiam animi tui magno dolore commoti sumus. Videmus enim & manifeste comprehendimus te si hoc feceris, vltra periculū Fidei (quod est ante omnia declinandum) magnam & horribilem nouitatem, Christianitati nocituram moliri. Ex qua multo maior sanguinis Christiani effusio, & grauiora scandala, & crudeliora vulnera subsequerentur, quam ea sunt, quibus asseris hac via velle mederi. Nam nemini dubium est, quin Bohemi hæretici, si fuerint à spe sui præsidij destituti, ad obedientiam Ecclesiæ & recte viuendi normam, & ad cultum Dei facile reduci possent: vel sola necessitate compulsi, fieretq; breui tempore consueta tranquillitas, & deuota religio in regno Bohemiæ, hac funesta labe purgata. Qui si se viderint in protectionem tuam receptos, foueri atq; defendi, reddentur acriores, & contra Ecclesiæ Dei instituta magis rebelles, & pertinaciores in hæresi. Nec nos multum mouet, quod asseris, te velle eos hac conditione recipere, vt errore deposito, ad debitam Romanæ Ecclesiæ obedientiam reuertantur. Omnia enim faciunt & pollicentur tibi, vt te suis laboribus & erroribus immisceant, & incendium magis excitetur. Per hanc viam simulata eorum reductio, non posset non esse suspecta, per quam viam quærunt periculosam discordiam inter Principes Christianos seminare. Vt potentissimus Dominus inter sese decertantibus, Romano imperio perturbato, & tota Christianitate confusa, possent ipsi peccare licentius. Nec existimare debes, aliter euenire posse si Bohemiæ regnum occupabis. Quod nullo modo per Electores Romani Imperij & Principes Almaniæ tolerabitur: etiam tacente charissimo in Christo Filio Sigismundo Romanorum rege illustri. Nec huius regni æstimatio tanta est, necesse debet apud consideratam prouidentiam, vt pro eo iuuare velis hæreticos, aliena per iniuriam occupare, & magnam Christianitatis partem nouis bellis confundere & pernitiei, cum diminutione tui honoris & famæ, & certa animæ tuæ iactura: Quæ etiamsi omnia ad votum succederēt, diligentius cauenda essent. Quid enim proderit, etsi totum Mundum lucreris, anima vero tua detrimentum patiatur? Quod vero te asseris, non amplificandi dominij cupiditate: sed sola hæreticorum reducendorum causa, ipsos sub tuam defensionem recipere: nullo modo probari potest. Nā cum per Dei misericordiā Christianus Princeps existas, in caussa fidei debes: cum dispositione nostra & Ecclesiæ, & nostro & Apostolicæ Sedis Legato transmisso, & reliquis Christianis Principibus consentire, teque cum his iungere contra hæreticos. Non propriis te defensorem exhibendo, specialem viam quærere eorum conuersionis, quæ hoc modo quæsita, syncera credi non potest. Sed qualemcumque ipsi animum habeant, synceritatis tuæ (quæ inter Christianos huc vsque probata est) non conuenit, à communi consilio deuiare, & eos vlla speciali conuentione suscipere. Quod ne facias, tibi paterna dilectione consulimus, te monemus, hortamur, tibique etiam præcipimus, in virtute nominis Iesu Christi, quod est nomen super omne nomē. Et si feceris, scito, te Deo omnipotenti, nobis & Ecclesiæ (quam Deus non deseret) & Christiano nomini iniuriam facere, quam nec Deus ipse feret, sed vertet in periculum Capitis tui, & certam animæ tuæ damnationem. Nos vero (qui Vicarius eius sumus in terris constituti, in apice Apostolatus, ad conseruationem veritatis & fidei Christianæ) dolenter & tamquam contra vitam nostram, sed necessario, contra te & quoscunque defensores hæreticorum, auctore Domino procedemus: quia sic tenemur ex iniuncto nobis officio. Sed cū multa in diebus tuis opera digna feceris, pro amplificatione fidei sanctæ, cogitare te non possumus, postremo tot recte facta velle ambitione corrumpere, & tantis cladibus hominum caussam dare: Quare fili dilecte, ab hac via, ab hoc modo, ab hac opinione te retrahas, nec subsidia mittas hæreticis: nec eorum venenosis pollicitationibus capiaris, quæ tibi certe sunt ad instigationem Sathanæ, ad inquinandam famam & fidelitatem tuam inuoluendo te nouis bellis & periculis, & effundendo sanguinem Christianū. Sed si salutē & reductionem Bohemorū desideras, sic vt debes, eos nullis tuis viribus protectos horteris, vt ad præfatum Apostolicæ Sedis Legatum, ad hoc specialiter destinatum à nobis, habentem plenam & liberam potestatem super omnibus in ista causa disponendi, mittant, & se humiliter submittant correctioni & dispositioni suæ. A quo poterunt etiam ad nos cum securitate transmitti. Sed tu ante omnia caue diligenter, ne ipsos vllā conditione tuearis, quia certi sumus, quod à te destituti, statim humilius se inclinabunt. Retreati autem per te, fient continuo deteriores. Quod si tu aliquo

modo inductus, defensionem eorum suscipere promisisti: scito, te dare fidem non debere iis violatoribus fidei sanctæ, non potuisse. & peccare mortaliter, si servaveris. quod fidem ad infidelem non possis servare [illegible] *communiter. Cæterum postrema litterarum tuarum particula, per quam requiris ut processus contra hæreticos editos tollamus vel suspendamus ad tempus, respondemus, hoc nullo modo fieri posse, de mandato istis hæreticis in sacro Constantiensi Concilio condemnatis, præsertim cum sentiamus, communi consensu Principum Alemaniæ exercitum præparari ad confusionem eorum. Sed ut supra dixi, humiliter & syncere offerant se legato, qui caussa & voluntate sua cognitis, diligentius de propinquo diligenter saluti suæ consulet. Sed nobilitatem tuam iterum atque iterum admonemus, teque obsecramus per misericordiam Jesu Christi, ut tantam stragem & calamitatem per te induci non velis, quantā necessario secuturam timemus in Christianis, si Bohemos hæreticos suscipias defendendos. Datum Romæ apud S. Petrum XII. Calend. Junij. Anno Pontificatus nostri Quinto.*

His Pontificis precibus & mandato victus Alexander, revocato exercitu, Bohemos deseruit; Barones vero & nobiles Hussitæ, spe sua frustrati, & impotentis Ziscæ dominationis pertæsi, arma contra eum sumunt: quorum ille ad tria millia cecidit, & reliquos qui Pragam se receperant, obsedit: sed tandem Rokyzanæ potissimum, Hussitici Prædicantis operâ pax facta est. His liberatus periculis Zisca, exercitum in Austriam eduxit, ferro & incendijs quacumque ibat grassatus, & fœdissima immanis cuiusdam & Barbari furoris vestigia post se tamquam alter Attila relinquens. Post multas tandem & continuas victorias, tam contra Sigismundum Regem quam Germaniæ Principes, qui auxilium Imperatori tulerant, obtentas (quas particulatim hoc loco enumerare nihil necesse est) quum iam de pace in Ziscæ quidē summum emolumentum (ut cui gubernatio totius regni, Ducatus insuper & magnum auri pondus a Sigismundo promissa fuerāt) nō sine Regiæ Maiestatis dedecore ageretur, peste tactus in itinere exspiravit: Mōstrum (Æneas inquit) detestabile, crudele, horridum, importunum, quod postquam manus humana conficere non valuit, digitus Dei exstinxit. Ferunt illum morti vicinū, iussisse cadaveri suo pellē detrahi, & ex ea tympanū fieri; nihil dubitare se in [illegible] quamprimum tympani eius sonitum hostes audirent, statim fugam arrepturos. Magnum sane belli fulmen Ziscam fuisse, nemo res ab ipso gestas contemplatus negabit.

De eo Baptista Fulgosus sic loquitur (a) Quia mihi in eo prorsus unius loci [illegible] incommoda, atque ex alia parte rerum quas cæcus gessit, magnitudinem perspicere volenti, tantum Hannibali Sertorioque altero tantum oculo captis, cum præpositurus est, quantum ipsi propè lumen ei qui prorsus cæcus erat, proponendi viderentur. Hæc enim gloria, quæ ingens ac rara est, decessit, quod dum vixit, maximis prælijs victor, numquam ab hoste superatus fuit. Qui non minus cum Natura certasse videri debet, quam senice Marius aut Scæua. Nam quamquam grandes natu multisque vulneribus debilitari essent, hominis tamen speciem servabant. A quibus tantum Joannes Zisca ob cæcitatem abfuit, quantum à vivente mortuus. Neque enim inter videntes cæcus alius quam mortuus appellari potest. Hæc Fulgosus.

V. Mortui Ziscæ cuius ductu hæreticorum res tam prospere successerant, memoriam Taboritæ tam superstitiose vel idololatrice potius coluerūt, ut eius effigiem in porta oppidi Taboriensis publice spectandam locarint, adstante Angelo, calicem manibus præferente. Quamvis autem tanti Ducis mors hæreticorum rebus multum incommodatura videretur; nihilo tamen segniores tacti plerique *Procopium* quendam ducem elegerunt, qui Taboritarum nomine bellum deinceps gessit. Pars altera, hoc reiecto, Orphanos sese appellavere, quasi Ziscæ tamquam Patris obitu, omni solatio orbati. Procopius ille cognomento Rasus dictus fuit, eo quod sacerdos fuisset: sed & Magni nomen deinde, ob multas res feliciter gestas, emeruit. Orebitæ quoque Bedricū quendam Moravum natione, itidem sacerdotem apostatam, ducem sibi elegerunt, qui Silesiam assiduis bellis afflixit & non sine ipsorum etiam Hussitarum stupore & destinatione, uxorem publice duxit. Tres hi duces dici sane vix potest, quanta vicinis regionibus damna intulerint, non villis tantum & pagis, sed multis etiam opulētis oppidis direptis, per ludibriū bellum se Philistæis & Idumæis facere dictitantes. Sic illi Catholicos appellabant, in quibus vexandis & ad interniciouem, si possent, delendis nullum omnino quod vel sævissimus umquam tyrannus excogitare potuit, crudelitatis genus prætermiserunt, nulla sexus, nulla status, nulla ætatis habita ratione, cædibus in omnes promiscue sævientes.

Quin

a *Lib. 5. de Fortitudine.*

Quin etiam defessi cædibus, magnam Catholicorum vtriusque sexus multitudinem horreis inclusam, subiecto igne cremarunt, eò tandem immanitatis progressi, vt fœtus è matrum vteris extractos in morientium patrum conspectu medios gladijs dissecuerint. Et per Deum immortalem! quis vel recensere possit eorum numerum, qui in Austria, Morauia, Silesia, Lusatia, & Misnia crudelissime laniati, & martyrio sunt affecti? vt vero terrorem latius spargerent, & flagitijs suis formam aliquam iustitiæ prætenderent, sacerdotes & Catholicæ Ecclesiæ Pastores deprehensos, tamquam diuinæ & humanæ Maiestatis læsæ reos, quatuor alligarunt equis, iisque in diuersum actis, crudelissime discerpserunt, Monasteriorum archimandritas & Priores, Ignea cum statuarum è direptis Ecclesijs abreptarum ritui superimpositos, viuos cremarunt, virgines vero & elegantiores feminas, ad libidinem reseruarunt. Hoc modo incarnati illi diaboli, sacerdotum apostatarum ductu, omnes regiones Bohemiæ vicinas depopulati sunt, in Franconiam vsque, Hungariam, Poloniam & Austriam factis excursionibus. Quæ sane admirabilis, immo pæne incredibilis res, Alberti Crantzij iudicio, videri debet, vt vna scilicet natio tantum possit. Principes quidem Germaniæ & à Pontifice & Imperatore tamquā è profundo somno excitati, coniunctis viribus, aliquot prœlijs cum Hussitis conflixerunt, sed tamquam nescio quo stuporis afflati spiritu, inferiores fere semper magna cum ignominia discesserunt, omnibus impedimentis hosti vix conspecto in prædam relictis.

VI. Dum ita passim sæuis cædibus & incendijs sæuiunt, & Hussitæ, Taboritæ & Orebitæ inepta & deliria sua dogmata multorum millium sanguine stabilire contendūnt, Martinus Papa V. Concilium Basileam indixit, quod deinde sub Eugenio IV. qui in Pontificatu ei successit, fuit continuatum. Ad id Hussitæ quoque euocati, è suis aliquod Legatos accepta prius fide publica, eò miserunt: quorum princeps fuit is, quem supra diximus, Procopius Rasus: qui cū trecentis equitibus & vexillo, cuius vna pars Crucifixi, altera Calicis (de quo scilicet potissimū contenderent) præferebat imaginem, Basileam ingressus, omnium oculos in se conuertit, ob res bello post Ziscā feliciter sæpe gestas. Deinde ad Synodū vocatos Julianus S. Sedis Legatus luculenta oratione allocutus est, grauiter reprehendens, quod Christianæ quietem Reipublicæ perturbassent: & amanter simul admonens, vt pacis consilia amplecti & quæ haberent dubia, amicabiliter in medium proponere vellent. Sic igitur illi totis quatuor diebus de quatuor præcipuis capitibus, ob quæ a Romanæ Ecclesiæ discessissent obedientia, disseruerunt: quibus deinde sequentibus aliquot diebus à Catholicis Doctoribus responsum fuit. Quum vero horum quidam inter respondendum crebro hæreseos & hæreticorum vocabulum vsurparet, Procopius ille Rasus cum stomacho surgens, vix retineri potuit, quin statim unà cum Bohemis è Concilio discederet. Controuersa illa capita quū aliquamdiu in synodo agitata essent, quorundam ab vtraque parte deputatorum disceptationi permissa sunt. Festinantibus autem *Bohemis* in patriam redire, Concilium voluit, ut delegatorum congressus in ipsa urbe Pragensi tamquam hæreseos metropoli fieret. Eò quoque Galliæ, & Hispaniæ Regum, Sabaudiæ & multorum Germaniæ Principum *Legati* accepta ab Hussitis fide publica venerunt. Hussitarum præcipuæ & multoties iam iteratæ querelæ erant, quod Joannes Hussius & Hieronymus Pragensis extremo affecti essent supplicio, & sub Cruciatæ nomine expeditio à Pontifice contra ipsos indicta, & à Principibus suscepta: interim pacis studium mire simulantes, modo postulata ipsorum non negligerentur. Diebus aliquot frustra transactis res ad Concilium, & à Concilio rursus ad conventum Pragēsem remissa, & tandem in hæc capita, donec aliter de re tota decerneretur, conventum fuit: *Ut communio utriusque speciei concederetur ijs qui eam requirerent, modo in alijs Ecclesiæ auctoritatem agnoscerent; hoc observato, ut sacerdotes sic communicantibus semper dicant, Corpus Christi sub qualibet specie totum & integrum contineri, &c.* Hoc modo pax quadamtenus composita fuit Anno 1433. Sed Orphani & Taboritæ publicæ quietis hostes, prædæ iam diu assueti, quum alios hostes non haberent, Hussitis penes quos tum præcipua erat regni administratio, arma intulerunt; sed ad internecionem fere in ipso Pragensis ciuitatis conspectu deleti sunt, Procopio Raso, præcipuo tantorum malorum auctore, cum alijs antesignanis occiso, & reliquis qui euaserant, postea igne consumptis. Tantum nefariorum hominum erat odium, ut Bohemiæ Barones omnem eorum memoriam penitus delendam censerent.

VII. Ha-

VII. Harum rerum fama nec opinato accepta, Sigismundus, qui interea Romam profectus, à Pontifice Imperiale diadema susceperat, in Bohemiam reuersus, & a Bohemis, etiam ab Hussitis pro Rege agnitus est. Hussitæ similiter, ab Excommunicatione absoluti, ad Ecclesiæ vnitatem redierunt, cui Rokyzana sacerdos & Doctor præcipuus Hussitarum, vna cum alijs eiusdem sectæ antesignanis, Iuramentum obedientiæ & fidelitatis præstitit, promittens, se pacta inter delegatos inita seruaturum & à Romanæ Ecclesiæ fide non defecturum, permissa interim ijs, qui vti vellent, vtriusque speciei communione, donec à Concilio Basileensi certi quid super ea re statuatur. At eodem die quum in Catholica Ecclesia sacris, quæ Catholico ritu celebrabantur, interesset, conscenso altari, Laico cuidam communionem sub vtraque specie porrexit. Hæc eius audacia (neq; enim in Catholica Ecclesia id facere ei licebat) parum abfuit quin nouas rursus excitarit turbas: sed prævalente publicæ vtilitatis respectu, inquieti hominis insolentia ferenda potius, quam nouis tumultibus occasio danda videbatur. Nec sic tamen ille quiescere potuit, donec tandem regno fuit eiectus. Secundum hæc Sigismundus rex Episcopis quibusdam negotium dedit, Missam ab Hussitis corruptam instaurandi, explosis quas vernacula lingua illi adiecerant, cantiunculis; itemque religiosos vtriusque sexus in monasteria, vel potius ruinas monasteriorum reducendi. Post multas actiones, tandem à Concilio decretum fuit, *communionem sub vtraque specie ex veteris Ecclesiæ statutis non esse necessariam.* Petierant etiã Hussitæ libertatem paruulis sacram Eucharistiam communicandi, necnon Euangelia & Symbolum in Missis populari lingua legendi: sed in vtroque repulsam passi sunt. Mortuo Sigismundo Anno 1437. V. Id. Decemb. Znoymæ in Morauia; nec multo post etiam Alberto Austriaco ipsius per filiam Elisabetham genero & successore ad A. 1439. seditiosus ille Rokyzana in Bohemiam redijt, & cum suæ factionis hominibus effecit, vt Ladislao Alberti filio, vtpote minorenni & sub matris Viduæ potestate degente, ad quem tamquam legitimum hæredem Bohemiæ regnum pertinebat, præterito, alius eligeretur. Hussitis dicentibus (quo prætextu hæretici & olim plurimum vsi sunt, & etiamnum vtuntur) eum qui ab alijs regatur idoneum esse non posse ad alios regendos. Regnum igitur Bohemi Bauariæ Duci obtulerunt, quod ille magno animo accipere recusauit. Tandem Regis loco duos Vicarios regni constituerunt, vnum qui Catholicis aliquantulum fauebat, alterum vero pertinacem Hussiticæ sectæ asseclam: qui capita religionis, de quibus inter delegatos Concilij & Bohemos transactum fuerat, denuo mutarunt. Ad componendum vero hoc schisma Nicolaus Papa V. Legatum ad Bohemos miserat, Pragæ honorificè ab ijsdem acceptum (b) sed non multo post, furore Hussitarum, Rokyzanam Archiepiscopum sibi postulantium, recrudescente, clam discedere coactum. Quin & Gubernatorem alterũ Bohemi ad extrema progressi, carceri incluserunt, (in quo is miserabiliter perijt) tam spiritualia quam temporalia pro lubitu suo disponentes, & tam Pontifices quam Reges sua sibi auctoritate constituentes. Rokyzana enim Archiepiscopi nomine & dignitate non contentus, supremi quoque in Bohemia Pontificis potestatem sibi arrogauit. Tandem furore populi paullum remittente, modestiorum consilio & opera Ladislaus rex acceptus, & Pragæ vsitatis Catholicæ Ecclesiæ cæremonijs coronatus fuit.

Tanto vero Ladislaus Catholicam amplexus erat religionem studio, vt numquam hæreticorum sacris aut conuenticulis interesse, aut eorum templa intrare voluerit, quamuis rogatus. Quin imo quum à Rokyzana quidam sacerdos subornatus esset, vt Rege præsente Missam celebraret, Rex vbi accepit hæreticum esse, quamprimum inde eum abscedere iussit; ni faceret extrema interminatus. Rokyzanam vero cum suis vbique & semper contempsit, quamuis ille potestatem tyrannice admodum exerceret. Quumque ille in festo Corporis Christi sacram Eucharistiam per vrbem deferret, Rex illum è fenestra conspicatus nullum reuerentiæ signum præbuit. Percunctantibus amicis; cur nullum honorem sanctissimo Sacramento exhiberet. *Non me latet*, inquit, *diuinissimum Christi corpus dignius esse quam vt satis vmquam à me honorari possit, nec mea reuerentia gloriam eius auget, neque dehonestatio decus imminuit. Verum mihi cauendum est, ne dum Christum honoro, sacrilegum presbyterum Rokyzanam vulgo approbasse videar, quorum plerumque mores à Principis pendent exemplo. Nec illi me Deum contempsisse putabant, cuius sacratissimum corpus in Catholici presbyteri manu me semper summis honoribus prosequentem viderunt.* Aliud eiusdem nominis notabile factum proditur. Nam ex Hun-

b Anno 1448.

tria reuertenti, Rokyzana cum Clero suo obuiam processit, magnam pompam ducens, & habita oratione de fausto ac felici reditu est congratulatus. Rex autem hæreticum & pestiferum hominem toruis oculis inspiciens, nullas ei gratias egit: vbi vero Catholicæ Ecclesiæ Sacerdotes, sacra ferentes, occurrerunt, *Hos*, inquit, *Dei ministros agnosco.* Et ex equo desiliens, consalutaris omnibus, sacram crucem osculatus est. Licet vero quum Ladislai Regis pietate, & exemplo, tum Franciscani cuiusdam Monachi, a Pontifice missi, sermonibus Catholici ritus in Bohemia & Morauia paulatim reflorescere inciperent, vna tamen nec opinata Ladislai mors Anno 1457. X Calend. Decembr. omnem spem euertit, & susque deque omnia miscuit, Veneno interemtum suspicio fuit: cuius culpæ quidam Rokizanam affinem fuisse dicunt. Defuncto Rege, multis regnum ambientibus tandem Baro quidam Gyrziko de Podiebrat Bohemus, Rokizanæ potissimum & Hussitarum opera Rex electus fuit, frustra Catholicis tam Bohemis quam Morauis & Silesijs sese opponentibus; quos nouus Rex Georgius (hoc enim ei nomen erat) vi & armis imperata facere coegit.

Georgio, Hussitica labe infecto, regnante, Hæresis in Bohemia caput plane extollere ac triumphare cœpit. Tum Praga urbs duos Archiepiscopos, Catholicum unum, Hussitam alterum, non sine tanti monstri detestatione vidit. Rex nihilominus ad Papam Pium II. Legatos misit, qui suo tamquam Christiani Principis nomine obedientiam ei præstarent, ea lege, *ut pacta conventa (quæ Compactata vocant) Bohemiorum, & inprimis de utriusque speciei communione, Pontifex approbaret.* Quod, ubi Papa denegavit, oratores re infecta domum reversi sunt. Rex hoc indigne ferens, indixit generalem totius regni conventum, ad quem & à Papa missus fuit Apostolicus Legatus. Quum vero Rex ad Ecclesiæ obedientiam redire nollet, à Pio primum, deinde à Paullo II. quoque illius successore excommunicatus, & Bullæ *in Cœna Domini* insertus est, publice etiam Christianorum crucesignatorum, contra ipsum pronunciata expeditione & Matthia Hungariæ rege in ipsius locum succedere iusso. Sic duorum istorum, varia fortuna diu inter se belligerantium, contentionibus Bohemiæ regnum misere discissum fuit, & multis calamitatibus vexatum.

Tandem adigente conscientia, Georgius Rex à Saxoniæ Ducibus petijt, ut ipsorum intercessione cum Pontifice reconciliaretur; aut impetrarent saltim, si excommunicationis contra ipsum latam sententiam tollere omnino nollet, suspenderet saltim quoad ipse audiretur. Sed quemadmodum Ecclesia neminem è gremio suo excludit, sic in ijs qui eo semel exciderunt recipiendis, cunctanter & prudenter agit. Pontifex tamen in hac petitione minime difficilem se præbuit, & de caussa ipsius, ut & pœnitentia, cogniturum se promisit. Sed antequam reverterentur ex urbe Legati, rex Georgius morbo consumptus prius obijt: post cuius mortem inter Matthiam Hungariæ Regem, & Uladislaum Casimiri Poloniæ regis filium, magna contentione de regno certatum fuit, facta tandem eius divisione, ut Moravia, Silesia & Lusatia Matthiæ cederent, reliquum penes Uladislaum maneret. Hic exitus fuit Georgij, qui ex hæreticis primus & ultimus Bohemiæ rex fuit: quæ tot tantisque malis fessa, sub Uladislao & Ludouico regibus postea Hussitis religionem suam exercendi libertatem & pacem indulsit.

DE PICARDIS ET CALIXTINIS eorumque errore: deque ijs motibus qui Luthero exorto & religionis mutationem aggresso in Bohemia exstiterunt.

CAPUT V.

ARGUMENTUM.

I. *De Calixtinis, & eorum circa utramque speciem in Eucharistiæ Sacramento errore, ac argumentis.*
II. *De Picardis, & Lutheri de ys iudicium.*
III. *Lutherus mutata sententia, Picardos fraternitate dignatur.*
IV. *Bohemi Lutheri & Lutheranæ doctrinæ defensionem suscipiunt.*
V. *Ferdinandi leges contra Hussitas & Calixtinos.*

I. BOHEMIÆ regno vehementer afflicto, tamquam corpori male affecto, qui sequuti sunt reges quiete aliqua potius quam violento remedio opus esse iudicantes, ac simul Hussitarum in-

 saniam

saniam lenitate quam asperitate facilius sanatum iri sperantes; pacem eis ritusque suos sine ulla interpellatione colendi licentiam concedendam statuerunt. Hi vero tum & postea Calixtini dici cœperunt, quod de Calice in Eucharistia, Laicis quoque porrigendo, tamquam pro aris & focis, pugnarent: quem etiam vel pictum vel sculptum ædium suarum vestibulis præfigere solebant, ut hoc quasi insigni se solos veros Christianos esse ostenderent, qui Cœna Domini ita uti à Christo instituta est, uterentur. Et hic quidem error postea longe lateque fuit disseminatus, & innumeras animas ab Ecclesia separavit. Hoc vero potissimum argumento quum isti, tum qui hodie eandem sequuntur opinionem, uti solent. Numquid, aiunt, Christus in Cœna Apostolis & panem & vinum præbuit? (a) Numquid idem dixit, *Hoc facite in meam commemorationem*? Item *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Et alibi: *Quicunque manducaverit panem & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.*

Sed folium vertite, ô Hussitæ, Lutherani, Anabaptistæ, Zuingliani, Calvinistæ, & quotquot ab Ecclesiæ discessistis unitate, qui omnes etsi in reliquis articulis diversas admodum & inter se repugnantes sequimini sententias, in hoc tamen uno quasi ore conspiratis. Vertite, inquam, folium, & videbitis si totam inspicitis Scripturam, hanc enim solam ducem sequi decrevistis, nullum reperietis fixum vestri munimentum erroris, multa vero præsidia Catholicæ assertionis, quicquid enim de Corporis & Sanguinis Dominici controversia desiderare & disputare potestis, id omne ad capita fere quinque revocatur. *Primum* sunt Prophetiæ & Symbola futuri Sacramenti, in agno occiso ab origine mundi unde vestitus est Adam, in arbore Vitæ, in agno Paschali, in manna deserti, in panibus propositionis, in Sacrificiis & victimis Mosaicis, in ipsis panibus, quos Christus præbuit in deserto multis millibus, quæ omnes figuræ ut cæteræ Eucharistiam sub una [illegible] manducabili, & non potabili specie, [illegible] in hoc dandum manifestant. *Secundum* est Promissio ipsa Christi de hoc Sacramento [illegible] dandi Joannis sexto, quo loco Sacramentum sui Corporis & Sanguinis appellavit cibum & panem manducandum duodecies, & [illegible] nominibus expresso eandem [illegible] vim vivificandi, resuscitandi attribuit, quam utrique speciei manducabili & potabili non nisi quater coniunctim expressæ, adjungit, clarissimo adversum vos Utraquistas præjudicio: nisi forte, ut quidam vestrum fecisse noscuntur qui scripturas, unde percelluntur, negant, aut uti Calvinus, ajunt; *ineptum esse, ut Christus istic apud Ioannem de Cœna sua ultima sit locutus*, utpote quæ tunc nondum fuerat instituta, quasi nemo de re futura loqui, eamq; promittere, & iis quibus promittitur commendare non possit! Ineptus igitur fuit, Calvini iudicio idem Dominus, cum de Baptismo locutus est Nicodemo; de iudicio extremo, de regno cœlorū, deq; sua met passione hæc enim nondū erant cum de eis, qualia futura essent prænuntiabat. Dicerem hic: ô os impurum & maledictum! si quisq;, qui attendit, digniora in se nomina exprimere nō cogeretur. Sed & oppono Calvino collegas sui erroris Bezam, qui contra Heshusium scribens, uti & Petrus ille pseudo-Martyr fatentur, apud S. Joannē de cœna sua ultima Dominū fuisse locutū. Omitto per singula sæcula exscribere SS. Patres & Cōcilia quæ Salvatorē eo loco de Sacramēto sui Corporis censuerunt fuisse locutū, quorū is sane est numerus, ut iustum Ecclesiæ possint constituere Oecumenicū concilium. His accedit Paulus vas electionis & Doctor gentium, qui in omni lingua Græca, Latina, Germanica &c. loquitur hodieque ad ipsos ministros *Quicunq; manducaverit, vel biberit. Tertium* est, præcepto, de eo, quod sic figurarum promissumq; est post institutionem sumendo, imposita adultis necessitas, quam nullibi clarius teneris, quam illo; quem Catholici agnoscunt apud Joannē loco expressam, ibi lego & audio, quā cara nobis sit vita, quam cara resurrectio, tam appetibile oportere esse nobis illud, quod XII. locis sub una specie & quater solum sub duplice inculcatur. Et sane frustra alibi Sacramenti, ab omnibus adultis sumendi, quæreris præceptum, quod alio loco scripturæ non est cunctis impositum, nam illud verbū *Bibite ex hoc omnes*, fatue ad absentes extenditur, cum S. Marcus ab his, ad quos id verbum dictum est, ostendat fuisse impletum, dicens, & *biberunt ex eo omnes*, si igitur mi Utraquista te inter hos ultimæ cœnæ convivas accenses, cense pariter te iam ante 1600 annos de calice testante scriptura bibisse & noli accusare Ecclesiam Catholicam quod tibi præcipiat id, quod iam bibisti. Vide quantum argumenti tui subtilitate profeceris, qui te Metempsychosis asseclam alterius Pythagorici erroris reum sic declarandum dedisti. Et ut te domi tuæ raro argumento conveniam, si omnibus de calice bibendum est, ita ut aeterna e

vis, cur infantibus recens natis calicem illum à Domino præceptum non porrigis? cur multos inualidos in agone constitutos, tuorum Ministrorũ synagoga vna specie defraudat? cur abstemijs? cur Virginibus, vini gustum pro probro alicubi habẽtibus solum panem indulget Ministerium? quod tanta necessitate à Domino asseritis præceptũ, vt opinione præcepti, vni tersæ Ecclesiæ concordiam scindatis! De infantibus si mihi consuetudinem Ecclesiæ opponitis, nihil agitis, quoniam bis olim vna cum baptismo datum fuisse reperitis. Magnũ illum Martyrem Cyprianum Lib. de Lapſ. imo Musculum vestrum in Locis cõmunibus consulite, qui eam consuetudinem multis, *vt piam & Christianam, extollit*, etsi Caluinus & Bullingerus de cæna(e) aduersus Symmistam suum id ipsum condemnent, & de eis, qui ea consuetudine aliquando sunt vsi, *turpis erroris & impietatis pronuntient rea tũ* Quod vero ægros aut abstemios, verecundisve aliqua specie se defraudantes toleratis, in hoc manifestos vos præuaricatores constituitis, qui quod docetis, non curatis, & propter arbitrium vestrum vel quoduis impedimentum permittitis violari a vobis assertũ Domini præceptũ. Sed & frustra ab ijs verbis præsidium petitis, quibus Apostolus iubet, *vt homo semetipsum probet*, quasi illis infantes exclusi, adulti censentur adstricti nequaquam. Probatio enim quam Divus Paullus hoc loco requirit, ad animam spectat, vera Confessione & pœnitentia purgandam, & à peccatis lauandam: quod in infantes non cadit; quos etiam hanc ob caussam à communione non excludere potestis cum se probare nequaquam possint. Denique iam millies responsum est, Saluatorem ad corpus suum sub panis & vini speciebus consecratum, *non alios quam Apostolos in cæna sua aduocasse*. Quamuis enim tunc etiam septuaginta duos haberet discipulos, etiam Mariam Virginem, Magdalenam, Martham & cõplures alias feminas, quæ sequebantur ipsum, *neminem tamen ad hunc actum præter Apostolos, vocauit*. Quin Lutherus asseuerat, (d) S Virginem numquã Eucharistiæ communione vsam Et apud nos in Saxonibus minister quidam à Nobili viro rogatus, vbi tum Beata Virgo fuerit: *Eccubi*, inquit nasum suspendens, *illa fuerit. quam ad colum, fila ducens!* O iocum, non risu sed vltricibus flãmis dignum! & tamen vel sic Catholicis seruientem, instar confessionis ab aduersario concessæ, quod *Omnes* dictum Christi debibendo non astringat. (f) vti S. Cyprianus & alij SS. Patres vniformi consensu cum Paulo Apostolo exponunt eum locum. Quis igitur ex dilectu illo non videt, Saluatorem hic non omnes absolute alloqui fideles? (alioquin enim omnes eos aduocasset). *Quartum* est Sacramenti Institutio, quæ multa in se complectitur, nimirum Materiæ constitutionem, eiusdem vt valide alij eandem ministrare possint cum potestate Extraditionem, Formam consecrationis, & eiusdem ab alijs valide vsurpandæ legitimam, cõmissionem, Denique consectariorum Assumptionẽ, de quibus ordine & breuissime nunc vobiscum confero. Et quidem quod attinet ad Materiæ pro Sacramento Dominici corporis electionem, cum ipsum manducari vellet ad nostræ infirmitatis sustentandæ subsidium, pijssimus Saluator congruentissime Panem omnibus adultis, quibus parabatur, appetibilem, & Vinum plerisque mortalium non inuisum elegit, quã electionem suam in manus suas sanctas eadem assumendo declarauit, ac mox præsentibus omnibus Apostolis suis electis in manus porrigendo potestatiue extradidit & illi tangendo potestatiue receperunt, vinum quidem in calice, panem vero vel immediate, vel, quod decorum est, in patena, vel orbe iacentem (neque enim rusticis morib⁹ mihi fas est imaginari Dominum meum honestatis omnis conditorem) Seruat fidelissime hæc omnia hodiedum Romana seu Catholica Ecclesia, quæ nullum vnquam censuit valide ordinatum, neque ordinat vnquam Dei pro Sacramento hoc ministrum, nisi panem in patena, & vinum in calice extradat ordinandæ personæ: & ea tangendo potestatiue se acceptare testetur, cũ igitur nihil horum, quæ in scriptura tam diserte asseruntur, à vobis in Ministrorum vestrorum ordinatione seruetur, manifeste non solum præuaricatores vos confitemini scripturæ, & Dominici instituti) sed &, vt nihil a vestris ministris Sacramenti efficiatur, impie causatis, quia plebem Sacramenti, quod nullum efficitis, nominibus in eis ludificatis, & tam plebs communicata inanis Sacramenti de vestra mensa recedit, quam inanis potestatis omnis ad id conficiendum Minister vester accessit. Omitto alia vobis oggerere quæ vestri Ministri, in calice peccant, qui & cochlearibus, & salinis, & scutellis & nescio quibus non rebus, ministrando sunt vsi, omitto ipsam materiam non raro peruersam ab ijsdem fuisse, cum suc-

succũ è pomis & piris & alijs expressum pro genimine vitis à Domino assumpti, plet eludificarunt.

Jam vero quod ad consecrationes, seu benedictionis formam cæremoniasque eius attinet, hic plane vos Utraquistas, Romana detriumphat Ecclesia, etiam solius scripturæ indicio manifesto: nam Christus Dominus & Magister noster in luminaribus ardentibus ad mensam suam panem & vinum tractavit. erat enim nox. 1. Cor. 2 *accepto pane gratias egit*. Lucæ 22 & *elevatis in cœlum oculis ad ad Deum Patrem suum Omnipotentem eique gratias agens benedixit*, ut Sanctus Petrus in Missæ suæ Canone perscripsit: Sive ut verbo brevi idem exponit Matthæus *benedixit*. 3 *fregit* ut Luc. Matthæus & Petrus consentiẽter affirmãt, sive ut Marc *benedicens fregit*. 4. *dedit discipulis suis*, uti Matth. Marc. Luc. Paul. & Pet. consone testantur. *dicens: Accipite & commedite seu manducate*. uti Matthæus Paulus & Petrus, sive ut Marcus verbo absolvit *Sumite* 5 formam mutandi panis præscripsit hanc *Hoc est Corpus meum* ut Matthæus Marcus Lucas Paulus & Petrus testantur, nisi quod Sanctus Petrus particulam *enim* amplius à cæteris omissam expressit 6. intentionem quam in dando hoc Sacramento haberet, & vellet agnosci, nempe *Sacrificij æterni*; æterni quidem dum per Sanctũ Paulum ait, *Donec veniat, mortem Domini annuntiandam esse*. Sacrificij vero, in eo dum per Sanctum Paulum ait: *Quod pro vobis traditur* & per Sanctum Lucam, *quod pro vobis datur*, nisi forte tam sitis rudes, ut quid inter *Vobis* & *pro vobis daris* intersit non capiatis, quo casu vobis Grammatica magis opus erit, quã scriptura. 7. Denique ut formæ eiusdem & ceremoniarum, quæ Dominus in Sacramento efficiendo usurpaverat, potestas ad Apostolos intelligeretur valide trãsferri, addidit testante Luca & Paulo: *Hoc facite in meam commemorationem*.

Observat hæc cuncta & exacte Sancta Romana Ecclesia, a temporibus Apostolorum sibi continuè tradita, nam nunquam Sacramentum hoc sine luminaribus in Mensa Dominica conficit, ut nostis, qui hunc ritum, tanquam in cæcutientibus blasphematis Deinde cum multa gratiarum actione idem Sacramentum celebrat, dum & horas Canonicas e psalmis alijsq; scripturis pulcherrime cõpositas, recitat & alios ad præparationẽ Missæ Sacerdotib⁹ præscribit, & ab introitu Missæ, usq; Oblatio[nem], seu Acceptionẽ panis & vini multis modis & cæremonijs benedicit & frangit, & formam panis in Christi corpus mutandi, plane ut Christus pronuntiat; & intentionem Domini, pro vivis & defunctis offerendo, conservat. & in ordinationibus Ministrorum divinorum, potestatem utendi ea formã tradit. adeoque iubet, ut cum Episcopo ordinante tam Canonem Missæ, quam formã consecrandi, recens Ordinati pronuntient, quorũ omnium, nisi forte fractionem mechanicam panis, vos utraquistæ nihil (si paucos Hussitas demamus) tenetis; quanquam sæpius pro fractione panis cõstet apud vos fieri scissionem, non fractionem congruenter sane genio vestro schismatico, ut qui scissuris nati scissuræ, seu schismatis amorẽ hæreditatis. Postremò, a Christo Domino consecratorum absumptio plane eodem modo in Catholica Romanâve Ecclesia geritur, uti ab ipso Domino gesta fuisse perhibetur. Ille consecratam speciem panis fracti suis porrexit, Sacerdos apud Catholicos legitime ordinatus comunicandis sibi creditis porrigit. ille post speciem panis comestam calicẽ non consecratam suis obtulit, ut diserte S. Marcus asserit, dicens: *& accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes*. Nempe illi quibus S. Matthæus narrat dictum esse: *Bibite ex hoc omnes*. Hunc vero calicem, ex quo sic omnes iussi bibere, biberunt, fuisse non consecratum, idem Marcus declarat, dum post verbum *biberunt ex illo omnes*, docet Dominum dixisse: *Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur*. Patet igitur etiam ex vestris adeo iactatis biblijs Apostolos ante consecrationem calicis nudum vinum bibisse, quod de consecrato nunquam æque potenter ostendentis, uti vobis Catholici de non consecrato remonstrant. Neque volo ut mihi opponatis ex Catholicis Doctoribus qui forsassẽ concedant Apostolos consecratum bibisse. Nolo vos ex ore vestro audire, quibus ipsimet credere non vultis, modo ex scriptura sola vobiscum, uti elegistis, contendo, & vos vinco, pro Catholicis. si cum Catholico mihi res erit, scio quomodo cum eo possim dissentiendo in uno capite sententiam dicente convenire. Quod vero Apostolos tunc sacerdotes instituit, tradita eis sacrificandi potestate, usus ad eos his verbis *Hoc facite*, patet, quod nõ solum apud profanos scriptores, sed in Sacris (e) quoq; litteris *sacrificare* significat Quod si verba hæc ad omnes pertinerent fideles, omnes fideles consecrandi haberent potestatem quod nec ipsi Ministri omnibus concedunt volunt. dub[i]a de[ ] hoc

e *Levi* 193 *Reg*. 18 *Ose* 2. *Levi* 9. *Num*. 6.

hoc mi Lector? Attende praxin quæso & vide An ij qui sub vtraque specie laicis Eucharistiam dandam censent, penes omnes consecrandi eam aut administrandi potestatem esse vellent? Contrarium certe ipsa testatur experientia, quum vt apud hæreticos soli Ministri, sic apud nos soli sacerdotes hanc sibi potestatem vindicent: & quidem quum sacrificatores sint, Saluatoris nostri exemplo panem & vinum consecrant, secundum ordinē Melchisedech, qui vetus typus fuit Iesu Christi, *vt qui in sacrificio suo panē & vinū obtulerit (f)* Et hæc illa est figura eiusq. adimpletio, qua magnus ille nominis Iudæorum Doctor, Rabi Samuel motus Christianam religionem amplexus est. (g) Hinc etiam apud nos soli sacerdotes, tamquam sacrificatores, sub vtraque specie Saluatoris nostri exemplo in Ecclesia communionem sumunt, cum nempe Missam celebrant, alias nequaquam ne quidem feria sexta sanctæ hebdomadæ, qua vti nulla fit consecratio, ita quoque nulla percipitur sub vtraque specie communio. Quod quidem obseruatur quam late patet Christiana religio, etiā apud Græcos, per totum Quadragesimæ tempus. In horum enim Ecclesijs sacerdos numquam nisi solo pane communicat, exceptis feria septima & prima seu Dominica ceteris enim diebus non consecrat: Dominicis vero panem cælestem seu hostias, quibus ad sequentis septimanæ dies festos opus est, præparat. Quemadmodum vero Christus Apostolos docuit, quomodo in sacrificio illo corpus ipsius consecrare debeant; sic etiam rel quis discipulis ostendit, quomodo id sub vna specie in communione debeant sumere. Numquid enim nō Emaunte a discipulis in fractione panis agnitus fuit? *Factum est* inquit, S. Lucas, *dum recumberet cum eis accepit panem & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis.* Tum quidem Christum, iam secundo corpus suum consecrasse Catholici Theologi sentiunt. S. Chrysostomus certe (h) & S. Augustinus (i) inquiunt, *Discipulis oculos fuisse clausos, ne Saluatorem possent agnoscere, donec panem ille consecrarit.* Non ergo dubitandum esse quin hoc illud ipsum sit Sacramentum, in quo agnoscendum se nobis Saluatorem exhibeat Sed quid opus est alijs argumentis, quum omnium S. Ecclesiæ Doctorum & Patrum constans hæc sit sententia (k) Neque sane in tot tam publicis quam priuatis conuentibus ... conuiuijs, quibus Saluator noster interfuit, pluries quam semel hanc consecrandi ceremoniam vsus fuisse legitur: ex quo facile intelligi potest, non vulgarem illam aut vsitatam fuisse benedictionem. Et de communione sub panis tantum specie intelligi potest imo debet illud quod Lucas de discipulis dicit (l) *Erant autem perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communione fractionis panis, & orationibus,* quod & postea in eodem capite latius explicat. Et capite vigesimo quando dicit Paulum & fideles circa mediam noctem conuenisse ad frangendum panem, absurdum sane fuerit de cibo vulgari & vsitato hoc intelligere & duo Noui illi Apostoli Luth ius & Caluinus idem de sua cæna explicant. (m)

Quoniam vero huc nostra delapsa est oratio; age controuersiam hanc, ob quam non ignoro complures in hæresi, quo minus ad Catholicam redeant Ecclesiam, detineri, cum alia Minerua paucis explicemus Ac primo, quæro ex vobis, Hussitæ, & quicumque vtriusque speciei communionem laicis necessariam esse dicitis: Primi illi Christiani, qui per Mundum obambulantes, vnà cum viatico panem consecratum secum circumferebant, vt eo vel ad martyrium alacrius subeundum animarentur, vel ad animi solatium vterentur, anne corpus Domini nostri acceperint? Non, opinor, negabitis, quum historia de sancti Ambrosij fratre, sanctam Eucharistiam secum portante, vobis nota sit; vt & illa, quam S. Basilius recitat de duobus eremicolis, qui sacerdotibus destituti, Sacramentum hoc secum ... gestarunt, & ex suis ipsorum acceperunt manibus, vt innumera martyrum Acta idem contestantur de solo pane omittam. An hos vinum quoque consecratum secum gestasse dicetis? At fieri id non potuit; & ad contrariam partē demonstrandam argumenta nobis suppetunt. Quapropter fateamini necesse est, aut communionem sub vtraque specie non esse necessariā aut primos illos Christianos de corpore & sanguine Christi non communicasse, cum eo tempore primis illis Christianis panis Eucharisticus in manus dari soleret quē illi ita consecratū domum secum asportabant, vt ex Cypriani scriptis aliorumq; plurium (t) patet An vos idē de vino illis dato vllibi scriptū aut pictum legistis vel vidistis? Nec sane citra multa incommoda hoc fieri poterat. Panē Eucharisticū ad ægrotorū vsum re-

Tt 3 ser-

f Cyprian. g Cabasil. l. p. Liturg. cap 214. h Chrys. hom. 17. op. imp 1 S. August. l. 3 de cons Euan c. 2. k Theoph. 9? in Luc. ep 59. l Act Apost. cap. 2. m Luth. serm. de Eucha. Calu. 4. Inc. 17. n. n Ep. ad Cas patr. t Tert. ad uxorē de lapf. Epist. 5.

fe natam legimus: de vino nulla est mentio. Non tamen concedere quod in primitiua Ecclesia secundum temporum & aliarum circumstantiarum diuersitatê, tam vnum quam alterum in vsu fuerit S. Thomas, *u* qui non multo post Lateranense vixit Concilium, in quo quæstio hæc ventilata fuit, *sub vtraque, inquit, specie communicare omnibus licitum, sed non necessarium esse*. Ob Manichæorum vero errorem, qui *vinum exsecrabantur, fel esse tenebrarum Principis dictitantes*, Ecclesia communionem sub vtraque specie sustulisse ab aliquibus creditur (*x*) vt illo prætextu nefarij homines Catholicis sese immiscentes detegerentur: quos acerrimus ille hæreticomastix Augustinus nullibi tamen eo nomine reprehendit, quod sub vna tantum specie communicarint, qua tamen reprehensione non caruissent, si tempore S. Augustini Communio sub vtraque specie necessaria vel vsitata, vel præcepta à Domino fuisset. At si eidem Ecclesiæ ordinanti vtramque tunc, modo aliter visum fuerit, aliud quoque statuere ei licebit; quemadmodum nunc communionem vtriusque speciei non necessariam esse declarauit, ob multa incommoda quæ inde possent existere. Ac primum, ne vinum consecratum in tanta communicantium multitudine effundatur. Deinde quod nonnulli ne odorem quidem, nedum gustum vini, præsertim meraci, quali Caluinistæ in suis Cœnis vtuntur, ferre possunt. Vt enim mero - bibis vino nihil dulcius; sic abstemijs nihil magis aduersum est, & noxium. Tum etiam quod periculosum sit post eos bibere qui morbo aliquo contagioso sunt affecti. Nam & ipse noui in nouella quadam Ecclesia accidisse, vt complures ex tali haustu Venereæ luis labem conceperint: sic vt quod Vnionis Sacramentum esse debet, hoc modo diuisionis & inimicitiæ Sacramentum facile fieri valeret. An vero, ô Calixtini & Lutherani & Caluinistæ, numquam idem apud vos accidit? Annon Cœnis vestris (licet præ Catholicorum multitudine, vix integrum pugillum hominum vestra omnium complectatur religio) sæpe homines assident, qui ab omni vini gustu & odore abhorrentes, panem tantum vescuntur? Audiuimus duorum è Germania Nobilium historiam, quorum vnus aqua, alter pura imaginatione, ex Prædicantium suorum Consilio, pro vino in Eucharistia vius est, imo non defuerunt, qui pseudo-vinum ex pitis ... alis expressum adhibuerint ministri, deficiente eos vino, quod pueri illud sub concione nacti epotassent, præreptum communicaturis. Quin si quando in Gallia contingat abstemios venire ad cœnam Caluinisticam, quid facit tum Minister? Nimirum nihil aliud, quam quod communicantem protestari iubet, id non ex Papistica aliqua superstitione, sed natura suæ imbecillitate fieri. Nonnulli vero vitrum seu poculum ori quidem admouentes, bibere se simulant, quum tamen retento spiritu, ne guttulam quidem educant; si ij præcipue, quibus multis in locis vinum bibere probrosum est. Nescio equidem an ob hanc caussam in Palatinatus quadam Synodo definitum fuerit, an ex a communione seu Cœna plane sint arcendæ atque excludendæ (*y*). Sed & aliam longe grauissimam caussam sapiens mater habuit Ecclesia ob quam sub vna specie communionem populo præceperit: quod nempe præsertim in regionibus Septemtrionalibus, & non ita pridem Nouo Orbe repertis, vinum difficillime, aut etiam plane non possit comparari. Acosta in rerum Indicarum historia testatur, vidisse se lagenam vini exiguam trecentis scutaris emtam: &, nos quoque sequentibus libris ostendemus, in quantis difficultatibus Geneuensis Ecclesiæ colonia, in Americam ad disseminandum nouum Euangelium frustra missa, eandem ob caussam versata sit. Tanto vero maius ibi periculum futurum sit, si ad cœnam eiusmodi strenui potatores accurrerint. Certe in loco quodam non procul ab hac vrbe Minister quidam non sine stomacho auditoribus suis pro concione publice exprobauit, esse quosdam qui Cœnæ se ingerant, tantum vt vitro vini pleno fauces & pantices suos proluant: non aliter quam in profano sympoſio. Et alius quidam in Bencarnensi ditione non sine caussa graui iracundia exarsit, videns plenis faucibus communicâtes sese ingurgitare. Idem non sine horrore Antuerpiæ se vidisse Schlusselburgius testatur (*z*) In illis quidem regionibus vinum ob summam eius inopiam ad sacerdotum tantum vsum in Eucharistia diu genrer asseruatur. Quid de magnis prochijs dicemus? qualis est *Luteriæ S. Eustachij*, in qua circiter triginta aut quadraginta sunt millia communicantium: numquid totis cadis vini ad altare aggerere necesse sit? Etsi enim in nostris Ecclesijs vel vinum vel aqua plerisque offeratur, vix tamen quisquam oblatum sumit. Vnde vero in Iaponia & alijs

u 1 *p*. *q*. 8. *ar*. 2. *x* *S*. *Leo ser*. 4. *de Quadrag*. *y* *Roscius in Atheis*. *de Trinis*. *z* *Lib*. 3. *Theol Calu*.

alijs Noui Orbis regionibus, vbi Vitis ignota est tanta vini copia peti possit? Multa sane Græcis hic communicandi mos incommoda multasq; re confusiones peperit, quamuis exiguam tantum guttam, tantam quantam extremus cultri mucro sustinere possit, communicantibus cochlear: præbeant. Eadem fere ac maiora incommoda Hussitæ in Bohemia experti sunt, vt qui non pitissant, sed Germanorum more liberaliores haustus amant. Cum enim ex Iacobelli Consilio, prima cœna vino celebraretur, & quadraginta vel quinquaginta circiter personarum millibus distribueretur; quam tu aliam putas templi illius, quam popinæ cuiusdam madidæ faciem fuisse? Hæc vero incommoda circa panem euenire non possunt: qui & vbique obuius est & parabilis, & sine periculo & distribui & diu asseruari potest. Sed quid tu, dicat aliquis. An Theologi potius quam Historici personam agis? Ad oleas ergo redeo: sperans huic meæ euagationi eos facile veniam daturos, qui norunt quam altas error hic in multorum animis radices egerit, adeo vt hanc vnam ob caussam cum Catholica Ecclesia in gratiam redire cunctentur; quem quidem nos sancto veræ religionis zelo inflammari, & dehortare & refutare pro virili conari sumus.

II. Calixtinis errorem suum pertinaciter defendentibus, post multa & cruenta bella, tandem liberum permissum fuit religionis exercitium, in nullo à Catholico differentis, quam quoad Calicis, & Euangelij vulgari lingua in Missa recitandi vsum. Eos nihilominus Ecclesia hæreseos condēnauit. Vt enim qui è naui in mare excidit, quãuis aqua nō valde profunda sit, nō minus madefit, quam qui in profundum prolabitur gurgitem: sic non minus Hussita, in vno solo articulo, ab Ecclesia dissentiens, interitum sibi accersit, quam Lutheranus in pluribus Ecclesiæ contradicens. Porro Taboritis ad internecionem fere deletis, noua secta antea incognita successit, *Picardorum* dicta, à Picardo quodam Gallo, qui *è dissita Valdensium veterum in Francia hæreticorum tunica centones quosdam in Bohemiam asportauit.* Hi contra Hussitarum morem, præter Biblica scripta nihil recipiunt, sacerdotes & Episcopos, vt olim Apostoli Matthiam, sorte legunt hoc modo (a). Nouem è suis eligunt, quorum nomina in scedulis inscribunt: tres vero, quorum nominibus vox Est adscripta reperitur, ad munus designantur, qui modus etiam hodie ab eis vsurpatur. nulla apud eos cœlibatus lex est, aut professio; quamuis plerique si Theologiæ Moscouiticæ auctori credimus, (b) primum castitatis votum seruent. Mortuis nullas faciunt exsequias: dies festos & ceremonias habent per paucas. Hi à Bohemiæ regibus Morauia eiecti, in VValachiam commigrarunt: in Francia vero nostra alicubi adhuc VValdensium exstant reliquiæ, à quibus illi ortum duxerunt. Quamprimum vero fama de Lutheri conatibus in mutanda religione percrebuit, Hussitæ magnam in spem erecti sunt, hunc diuinitus esse missum: qui res ipsorum tum vehementer afflictas, restauraret. Lutherus econtra, indignabundus quod pro Hussita haberetur, protestatus est, (c) *se cum ipsis nullo modo sentire, neque vmquam sensurum, vt qui sua ipsorum auctoritate schisma fecerint, & ab Ecclesiæ recesserint obedientia.* Idem de Picardis quoque iudicium pronunciauit; de quorum auctore sic loquitur. *An credendum est*, inquit, *hæretico? qui ante quinquaginta annos demum adueniens, tot sæculorum fidem & doctrinam falsam esse dicit: nec vlla affert argumenta & probationes, quam suum illud, Non credo*, Et alibi, *nullum vmquam, infelices illos hæreticos Picardos rebus suis auxilium à se sperare iubet:* quos & nominat *diuini nominis blasphematores, & Christi proditores.* Rursus alio loco intelligere se ait, *tria esse sectariorum in Bohemia genera, inter quos etiam sint Picardi, quorum de Eucharistia sententiam scripta quæ viderit, facile prodant, vt qui veram corporis & sanguinis Iesu Christi in Eucharistia præsentiam minime credant, eoque à se pro hæreticis haberi.*

III. Posteaquam vero Lutherus ab aduersarijs vndique se obsessum & ijs difficultatibus de quibus numquam cogitarat, circumuentum vidit, vt (credo) tutus ipsi in Bohemia (quam proscriptus parum abfuit quin statim petierit) esset receptus, infamem palinodiam canere non dubitauit (d). *Felicem Bohemiam appellans, quæ à Romana Ecclesia secesserit, & de mediа Babylonis egressa, numquam eò sit reuersura. Hussitas quidem à se hæreticos appellatos, sed eo tempore quo Papæ nonnulla concedenda esse adhuc existimarit. Iam vero aliter erga ipsos esse animatum. Nomen ipsorum sibi tum odiosum fuisse, quum Papam Antichristum esse nondum cognouisset. At iam accenso diuinitus in Mundo Euangelij lumine, longe aliter de ipsis iudicare.* In Epistola vero ad Bohemos

a *Sleid. lib. 3.* b *fol. 96.* c *Tom. 1. decla. de præc. pag 22. & Tom. 1. Ien. pag. 21 & in Disput. Lipsiensi.* d

Bohemos scripta, eos hortatur, *vt cœnam Domini retineant integram, vt Hussij Pragensis memoriam seruent inuiolatam: sed licet tota Bohemia deficiat, se tamen Hussio doctrinam esse celebraturum ad omnem posteritatem. Et quamuis non omnia sint apud ipsis recte constituta, non tamen defuturum esse Deum, qui suo tempore fidelem aliquem ministrum & religionis emendatorem sit ipsis excitaturus, modo constanter agant, & Pontificatus Romani turpitudinem ac impietatem longissime abs se repudient.* Vides, opinor, quam astute cum Bohemis Lutherus egerit, quos vt in nassam suam illiceret, libellos suos in Bohemicam linguam versos Pragæ magno numero disseminauit, & Bohemorum pseudoapostoli Constantiæ exusti prophetiam amplexus Ego, inquit, (e) *Doctor Martinus Lutherus indignus Domini nostri Iesu Christi Euangelista, dico, S. Ioannem Hussum de me loquutum esse, quando dixit: Vos tam assabitis anserem, sed post centum annos Cygnus veniet, quem non assabitis.* Quid multis? Tanta fuit Lutheri vix exorti per Bohemiam a Scholaribus ab ipso submissis concitata exspectatio, vt veluti in alterum illum magnum Prophetam, ab ipsorum Ioanne tamquam præcursore præmonstratum, omnium animi essent intenti. Hic status Bohemiæ erat suam ordiente hæresin Luthero.

IV. Rebus in Bohemia pacatis permanentibus tunc quidem graues in Hungaria turbæ excitatæ sunt, rege eius Ludouico, filio Vladislai Regis Anno M.D.XXVI. IV. Cal. Sept. sine prole mortuo & magna parte Nobilitatis a Turcis in prœlio occisa: Bohemi tunc vicinorum cladé sapientiores facti, turbis abstinuerunt. Quum vero Smalcaldicum fœdus cuderetur, de eo amplectendo nonnulli Consilium inierunt, quæ tamen Ferdinandus rex prudentissimus, qui Ludouico successerat, mox dissipauit, adductis ex Hungaria & Silesia in Bohemiam copijs, & in ipso quoque regno conscripto exercitu, quo contra Protestantes vteretur, ægre admodum id ferentibus Bohemis, eo quod cū Saxonica domo sibi intercederet, fœdus violari caussantibus, sed & ceteris religionis tantum caussam spectantibus, cuius caussa obedientiam, quam regi suo debebant, abijcere non verebantur. Nam etsi Hussitarum & Calixtinorum religio a Catholica quam a Lutherana propius abesit; hactenus tamen amicitiam cum Protestantibus colere & Consilia cum illis communicare numquam destiterunt. Et mos est omnibus qui ab vnitate Ecclesiæ semel exciderunt, vt, quamuis in diuersas distracti sint factiones, ijs contra Ecclesiam sese adiungant, quos sciunt eodem ab ea iudicio & decreto esse damnatos. Quia vero de patriæ agi libertate plerique persuaserant, etiam è Catholicis quosdam ad fœdus suum pertraxerunt, constituto eius duce Gaspare Pflugio, qui Mauritio Saxoniam oppugnanti, sese opponeret. Captis dein Saxone & Landgrauio, ac bello Smalcaldico finito (vt præcedenti libro diximus) Ferdinandus Rex proceres aliquot Bohemiæ Pragam ad se euocauit, tamquam læsæ Maiestatis reos: qui multorum precibus & intercessione impetrata venia, his conditionibus in gratiam recepti sunt, vt ab omni fœdere discederent, vt priuilegia & documenta omnia, vt & tormentarium apparatum & arma, itemque quos rex vellet, captiuos traderent. Ex nobilitate quidam citati, quum ad diem non adfuissent, lata sententia famam, fortunas omnes atque vitam commisisse pronunciati sunt: Gaspar vero Pflugius læsæ Maiestatis damnatus, & in eius caput aureorum millia quinque præmium constitutum fuit.

V. Bohemis ad officium reductis, Ferdinandus Rex edicto promulgato mandarat, ne quid in Sacramento Eucharistiæ administrando mutaretur, sed vetus Ecclesiæ forma obseruaretur. Eo perterrefacti Picardi, cum Pastoribus suis in Poloniam abierunt. Horum vero vnus Rohita nomine, in Moscouiam concessit, ibique cum Græcæ Religionis sacerdote, præsente & audiente Magno Duce Basilide, disputatione habita, mox inde tamquam hæreticus fuit expulsus Colloquium hoc siue disputatio adhuc exstat, Spiræ impressa, non dubiam Picardo victoriam assignans. cuius Apologiam postea edidit Lasitius Lutheranus. Sic nempe homines ceteroqui animis & opinionibus valde disiuncti, quamprimum ab alijs aliquem suorum hostiū impugnari animaduertunt, Consilia & vires coniungunt. Sacerdotes quoque maritos Rex Ferdinandus regno excedere iussit: quorum magna pars vt & aliorum, vxores & familiam secum ducentes in Saxoniam & vicinas regiones profugerunt. Eos & Melanchthon scripto consolatus est, & Lutherani passim tamquam fratres receperunt. Quamuis autem optimates & ciuitates Bohemiæ Ferdinandum assiduis precibus sollicitarent, vt Edictum illud de religione mitigare vellet Anno 1554. nihil tamen aliud responsi tulerunt, quam velle se vt Edictis suis obtemperetur,

Sicut

e *Glos. in Edict. Imp.*

Sicut vero recentium vulnerum cura facilis, at eorum quæ iam coijsse & cicatricem quodammodo obduxisse videntur, difficillima est: eo quod plerumque talibus malignum aliquod vlcus adnascatur; sic Ferdinandus quantumuis omnia egerit, prauas tamen illas opiniones à maioribus acceptas, ex Hussitarum & Calixtinorum animis eripere non potuit. Qui vt testatum facerent, se ab Vniuersali Ecclesia defecisse, in ædium vestibulis, vel fenestris, iuxta insignia, itemque in templorum porticibus, Calicem pictum aut sculptum, vt supra diximus, ostentant: quasi ipsi veri essent Christiani, etiam sanguine Christi participantes, quo Catholicos priuatos esse aiunt. In Biblijs ipsorum verba hæc, *Bibite ex hoc omnes*, aureis litteris plerúque scripta cernuntur. Qui post Ferdinandum Bohemiæ & vicinis regionibus imperarunt, inprimis Rudolphus II Edicto prohibuerunt, ne in tota cumprimis Silesia, vlla alia religio quam vel Catholica vel Lutherana admitteretur: sic vt Sacramentarij non minus quam Arriani aut alij hæretici, inde exclusi sint. Lutheranorum quidem magnus est ibi numerus cum Catholicis nihilominus pacifice viuunt. Vratislauiensis certe Episcopus vnus fere Catholicam ibi magno animo religionem tuetur, non solum pro grege suo diligenter excubans, sed etiam lupos vltro aggrediens & fugans: cui Abbates tres cumprimis vtilem & fidelem operam præstant, Glogouiensis, Grisensis, & Autiensis. Vidimus Bohomiæ statum, iam porro miserabilem Hungariam & adiacentes regiones perlustremus.

QVOMODO POST LVDOVICI mortem regno Hungariæ in factiones scisso, religionis status quoque conuulsus, & florentissimum regnum ad interitum pæne redactum sit.

Capvt VI.

ARGVMENTVM.

I. *Hussitarum in Hungariam irrumpendi conatus.*
II. *Infelix Hungarorum dissidium & bellum intestinum.*
II. *De primis in Hungaria Lutheranis.*
IV. *Eorum conatus, & Catholicorum oscitantia.*
V. *Persequutio contra Catholicos.*
VI. *Caluinistæ in Hungariam irrepunt.*
VII. *Diuersa res in Hungaria gestæ.*
VIII. *Quinam ex Hungariæ proceribus Catholici manserint.*
IX. *Hæreticorum studium ad seducendum.*
X. *Miraculum Eucharisticum Anno 1591.*
XI. *Dalmatia, Croatia, Bosnia Catholica seruata est.*

I. SEPTINGENTI & amplius effluxerunt anni, ex quo post susceptam semel Christi religionem, Hungaria ab omni Hæreseos assultu immunis perstitit. At triginta septem ante Lutherum exortum annis Anno 1480 Hussitici quidam Prædicantes, regnante Matthia Huniade, eò immigrarunt; sed vado tantum tentato, quum transitum nimis difficilem reperissent, quiescendum sibi statuerunt. Ex ijs quidam nimis longe progressi, torrentis vi abrepti, in ipso conatu perierunt. Impetrata enim audientia, quum petijssent à rege vt liberum suæ religionis exercitium permittere ipsis vellet, Rex non minus prudentiæ quam fortitudinis laude insignis, interrogauit eos, quænam illa esset religio quam adferrent, & cuius professionem atque exercitium concedi sibi peterent. Dicentibus illam esse, quā Deus sanctissimis hominibus Ioanni Hussio & Hieronymo Pragensi reuelarit, *Ergo*, inquit Rex, *noua est illa religio, quam vos in regno meo disseminare cupitis, & contraria illi quæ in hoc regno semper viguit, ab eo tempore quo Christiana fides Stephano regi primum annunciata fuit; vel etiam illa quam Catholica Ecclesia per totum terrarum orbem amplectitur? At qui ferre ego nec possum nec debeo, vt populum seducatis. Nec mora iubet nouos istos Euangelistas è Buda vrbe statim sine longiori disquisitione educi, & viuos vnà cum libris suis in terram defodi.* Supplicij huius acerbitas fecit, vt id genus hominum facile posthac ab eiusmodi conatibus abstinuerit, vtpote nullo Dei Spiritu sed humano instructum, cum quo non facile tormenta vincuntur. Sane quoad vixit hic Rex, Catholicæ religioni inprimis deditus, non vulgari felicitate floruit Hungariæ regnum: quæ illo ipso tempore quo Lutherus infelici schismati portam aperuit, & Muncerı furor Germaniam peruasit An. 1525 quasi momento euersa fuit. Ludouico rege in prœlio contra Solimanum cum magna Nobilitatis parte occiso, A. 1526. IV. Kal. Sept. Mei quidem instituti non est,

 regni

saniam lenitate quam aspetitate facilius sanatum iri sperantes; pacem eis ritusque suos sine ulla interpellatione colendi licentiam concedendam statuerunt. Hi vero tum & postea Calixtini dici cœperunt, quod de Calice in Eucharistia, Laicis quoque porrigendo, tamquam pro aris & focis, pugnarent: quem etiam vel pictum vel sculptum ædium suarum vestibulis præfigere solebant, ut hoc quasi insigni se solos veros Christianos esse ostentarent, qui Cœna Domini ita uti à Christo instituta est, uterentur. Et hic quidem error postea longe lateque fuit disseminatus, & innumeras animas ab Ecclesia separavit. Hoc vero potissimum argumento quum isti, tum qui hodie eandem sequuntur opinionem, uti solent. Numquid, aiunt, Christus in Cœna Apostolis & panem & vinum præbuit? (a) Numquid idem dixit, *Hoc facite in meã commemorationem?* Item *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Et alibi: *Quicunque manducaverit panem & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.*

Sed folium vertite, ô Hussitæ, Lutherani, Anabaptistæ, Zuingliani, Calvinistæ, & quoquot ab Ecclesiæ discessistis unitate, qui omnes etsi in reliquis articulis diversas admodum & inter se repugnantes sequimini sententias, in hoc tamen uno quasi ore conspiratis. Vertite, inquam, folium, & videbitis si totam inspicitis Scripturam, hanc enim solam in ducem sequi decrevistis nullum reperietis fixum vestri munimentum erroris, multa vero præsidia Catholicæ assertionis, quicquid enim de Corporis & Sanguinis Dominici controversia desiderare & disputare potestis, id omne ad capita fere quinque revocatur. *Primum* sunt Prophetiæ & Symbola futuri Sacramenti, in agno occiso ab origine mundi unde vestitus est Adam, in arbore Vitæ, in agno Paschali, in manna deserti, in panibus propositionis, in Sacrificijs & victimis Mosaicis, in ipsis panibus, quos Christus præbuit in deserto multis millibus, quæ omnes figuræ ut cæteræ Eucharistiam sub una solum manducabili, & non potabili specie, Sacramentum hoc dandum manifestant. *Secundum* est Promissio ipsa Christi de hoc Sacramento postmodum dando Joannis sexto, quo loco Sacramentum sui Corporis & Sanguinis appellavit cibum & panem manducandum duodecies, & [illegible] nominibus expresso eandem [illegible] vim vivificandi, resuscitandi attribuit, quam utrique speciei manducabili & potabili non nisi quater coniunctim expressæ, adjungit, clarissimo adversum vos Utraquistas præiudicio: nisi forte, ut quidam vestrum fecisse noscuntur, qui scripturas, unde percelluntur, negant, aut uti Calvinus, ajunt; *ineptum esse, ut Christus istic apud Ioãnem de Cœna sua ultima sit locutus*, utpote quæ tunc nondum fuerat instituta, quasi nemo de re futura loqui, eamq; promittere, & ijs quibus promittitur commendare non possit! Ineptus igitur fuit, Calvini iudicio idem Dominus, cum de Baptismo locutus est Nicodemo; de iudicio extremo, de regno cœlorũ, deq; sua met passione hæc enim nondũ erant cum de eis, qualia futura essent prænuntiabat. Dicerem hic: ô os impurum & maledictum! si quisq; qui attendit, digniora in se nomina exprimere nõ cogeretur. Sed & oppono Calvino collegas sui erroris Bezam, qui contra Heshusium scribens, uti & Petrus ille pseudo-Martyr fatentur, apud S. Joannẽ de cœna sua ultima Dominũ fuisse locutũ. Omitto per singula sæcula exscribere SS. Patres & Cõcilia quæ Salvatorẽ eo loco de Sacramẽto sui Corporis censuerunt fuisse locutũ, quorũ is sane est numerus, ut iustum Ecclesiæ possint constituere Oecumenicũ conciliũ. His accedit Paulus vas electionis & Doctor gentium, qui in omni lingua Græca, Latina, Germanica &c loquitur hodieque ad ipsos ministros. *Quicunq; manducaverit, vel biberit.* *Tertium* est, præcepto, de eo, quod sic figuratum promissumq; est post institutionem sumendo, imposita adultis necessitas, quam nullibi clarius teneris, quam illo; quem Catholici agnoscunt apud Joannẽ loco expressam, ibi lego & audio, quã cara nobis sit vita, quam cara resurrectio, tam appetibile oportere esse nobis illud, quod xii. locis sub una specie & quater solum sub duplici inculcatur. Et sane si uspiam alibi Sacramenti, ab omnibus adultis sumendi, quæreris præceptum, quod alio loco scripturæ non est cunctis impositum, nam illud verbũ *Bibite ex hoc omnes*, fatue ad absentes extenditur, cum S. Marcus ab his, ad quos id verbum dictum est, ostendat fuisse impletum, dicens, & *biberunt ex eo omnes*, si igitur mi Utraquista te inter hos ultimæ cœnæ convivas accenses, cense pari iure te iam ante 1600 annos de calice testante scriptura bibisse & noli accusare Ecclesiam Catholicam quod tibi præripiat id, quod iam bibisti. Vide quantum argumenti tui subtilitate profeceris, qui te Metempsychosios aut alterius Pythagorici erroris reum sic delirando declarasti. Et ut te domi tuæ nato argumento conveniam, si *omnibus de calice bibendum* est, ita ut autumare

vis.

vis, cur infantibus recens natis calicem illum à Domino præceptum non porrigis? cur multos inualidos in agone constituros, tuorum Ministrorũ synagoga vna specie defraudat? cur abstemijs? cur Virginibus, vini gustum pro probro alicubi habētibus solum panem indulget Ministerium? quod tanta necessitate à Domino asseritis præceptũ, vt opinione præcepti, vniuersæ Ecclesiæ concordiam scindatis! De infantibus si mihi consuetudinem Ecclesiæ opponitis, nihil agitis, quoniam bis olim vna cum baptismo datum fuisse reperitis. Magnũ illum Martyrem Cyprianum *Lib.* de Lapsis imo Musculum vestrum in Locis comunibus consulite, qui eam consuetudinem multis, *vt piam & Christianam, extollit*, etsi Caluinus & Bullingerus de cæna(*e*) aduersus Symmistam suum id ipsum condemnent, & de eis, qui ea consuetudine aliquando sunt vsi, *turpis erroris & impietatis pronunciarint rea sũ* Quod vero ægros aut abstemios, verecundisve aliqua specie se defraudantes toleratis, in hoc manifestos vos præuaricatores constituitis, qui quod docetis, non curatis, & propter arbitrium vestrum vel quoduis impedimentum permittitis violari a vobis assertũ Domini præceptũ. Sed & frustra ab ijs verbis præsidium petitis, quibus Apostolus iubet, *vt homo semetipsum probet*, quasi illis infantes exclusi, adulti censentur adstricti nequaquam. Probatio enim quam Diuus Paullus hoc loco requirit, ad animam spectat, vera Confessione & pœnitentia purgandam, & à peccatis lauandam: quod in infantes non cadit; quos etiam hanc ob caussam à communione non excludere potestis cum se probare nequaquam possint. Denique iam millies responsum est, Saluatorem ad corpus suum sub panis & vini speciebus consecraturum, *non alios quam Apostolos in cœna sua aduocasse*. Quamuis enim tunc etiam septuaginta duos haberet discipulos, etiam Mariam Virginem, Magdalenam, Martham & cōplures alias feminas, quæ sequebantur ipsum; *neminem tamen ad hunc actum præter Apostolos, vocauit.* Quin Lutherus asseuerat, (*d*) S. Virginem numquã Eucharistiæ communione vsam. Et apud nos in Santonibus minister quidam à Nobili viro rogatus, vbi tum Beata Virgo fuerit. *Eccubi*, inquit nasum suspendens, *illa fuerit, quam ad colum, fila ducens?* O iocum, non risu sed vltricibus flammis dignum! & tamen vel sic Catholicis seruientem, instar confessionis ab aduersario concessæ, quod *Omnes* dictum Christi debibendo non astringat. (*f*) vti S. Cyprianus & alij SS. Patres vniformi consensu cum Paulo Apostolo exponunt eum locum. Quis igitur ex delectu illo non videt, Saluatorem hic non omnes absolutè alloqui fideles? (alioquin enim omnes eos aduocasset). *Quartum* est Sacramenti Institutio, quæ multa in se complectitur, nimirum Materiæ constitutionem, eiusdem vt valide alij eandem ministrare possint cum potestate Extraditionem, Formam consecrationis, & eiusdem ab alijs valide vsurpandæ legitimam, comissionem, Denique consecratorum Absumptionē, de quibus ordine & breuissime nunc vobiscum confero. Et quidem quod attinet ad Materiæ pro Sacramento Dominici corporis electionem, cum ipsum manducari vellet ad nostræ infirmitatis sustentandæ subsidium, pijssimus Saluator congruentissime Panem omnibus adultis, quibus parabatur, appetibilem, & Vinum plerisque mortalium non inuisum elegit, quã electionem suam in manus suas sanctas eadem assumendo declarauit, ac mox præsentibus omnibus Apostolis suis electis in manus porrigendo potestatiue extradidit & illi tangendo potestatiue receperunt, vinum quidem in calice, panem vero vel immediate, vel, quod decorum est, in patena, vel orbe iacentem (neque enim rusticis motib⁹ mihi fas est imaginari Dominum meum honestatis omnis conditorem) Seruat fidelissime hæc omnia hodiedum Romana seu Catholica Ecclesia, quæ nullum vnquam censuit valide ordinatum, neque ordinat vnquam Dei pro Sacramento hoc ministrum, nisi panem in patena, & vinum in calice extradat ordinandæ personæ: & ea tangendo potestatiue se acceptare testetur. cũ igitur nihil horum, quæ in scriptura tam diserte asseruntur, à vobis in Ministrorum vestrorum ordinatione seruetur, manifeste non solum præuaricatores vos confitemini scripturæ, & Dominici instituti) sed &, vt nihil a vestris ministris Sacramenti efficiatur, impie caussatis, quia plebem Sacramenti, quod nullum efficitis, nominibus in eis ludificatis, & tam plebs communicata inanis Sacramenti de vestra mensa recedit, quam inanis potestatis, omnis ad id conficiendum Minister vester accessit. Omitto alia vobis oggerere quæ vestri Ministri, in calice peccant, qui & cochlearibus, & salinis, & scutellis & nescio quibus non rebus, ministrando sunt vsi; omitto ipsam materiam non tam peruersam ab ijsdem fuisse, cum suc-

succũ è pomis & piris & alijs expressum pro genimine vitis à Domino assumpti, plebẽ eludificarunt.

Jam vero quod ad consecrationes, seu benedictionis formam cæremoniasque eius attinet, hic plane vos Utraquistas, Romana detriumphat Ecclesia, etiam solius scripturæ iudicio manifesto: nam Christus Dominus & Magister noster in luminaribus ardentibus ad mensam suam panem & vinum tractavit, erat enim nox. 1. Cor. 2 *accepto pane gratias egit* Lucæ 22 & *elevatis in cœlum oculis ad ad Deum Patrem suum Omnipotentem eique gratias agens benedixit*, ut Sanctus Petrus in Missæ suæ Canone perscripsit: Sive ut verbo brevi idem exponit Matthæus *benedixit*. 3 *fregit* ut Luc. Matthæus & Petrus consentiẽter affirmãt, sive ut Marc *benedicens fregit*. 4. *dedit discipulis suis*, uti Matth. Marc. Luc. Paul. & Pet. consone testantur. *dicens: Accipite & commedite seu manducate*. uti Matthæus Paulus & Petrus, sive ut Marcus verbo absolvit *Sumite* 5 formam mutandi panis præscripsit hanc *Hoc est Corpus meum* ut Matthæus Marcus Lucas Paulus & Petrus testantur, nisi quod Sanctus Petrus particulam *enim* amplius a cæteris omissam expressit 6. intentionem quam in dando hoc Sacramento haberet, & vellet agnosci, nempe *Sacrificij æterni*; æterni quidem dum per Sanctũ Paulum ait, *Donec veniat, mortem Domini annuntiandam esse*. Sacrificij vero in eo dum per Sanctum Paulum ait: *Quod pro vobis tradetur* & per Sanctum Lucam, *quod pro vobis datur*, nisi fortetam sitis rudes, ut quid inter *Vobis* & *pro vobis dari* intersit non capiatis, quo casu vobis Grammatica magis opus erit, quã scriptura. 7. Denique ut formæ eiusdem & ceremoniarum, quæ Dominus in Sacramento efficiendo usurpaverat, potestas ad Apostolos intelligeretur valide trãsferri, adhereret testante Luca & Paulo: *Hoc facite in meam commemorationem*.

Observat hæc cuncta & exacte Sancta Romana Ecclesia, à temporibus Apostolorum sibi continuè tradita, nam nunquam Sacramentum hoc sine luminaribus in Mensa Dominica conficit, ut nostis, qui hunc ritum, tanquam in cæcutientibus blasphematis. Deinde cum multa gratiarum actione idem Sacramentum celebrat, dum & horas Canonicas è psalmis alijsq; scripturis pulcherrime cõpositas, recitat & alios ad præparationẽ Missæ Sacerdotibus præscribit, & ab introitu Missæ, usq; Oblationẽ, seu Acceptionẽ panis & vini multis modis & cæremonijs benedicit & frangit, & formam panis in Christi corpus mutandi plane ut Christus pronuntiat, & intentionem Domini, pro viuis & defunctis offerendo, conseruat & in ordinationibus Ministrorum diuinorum, potestatem vtendi ea formâ tradit, adeoque iubet, vt cum Episcopo ordinante tam Canonem Missæ, quam formã consecrandi, recens Ordinati pronunttent, quorũ omnium, nisi forte fractionem mechanicam panis, vos vtraquistæ nihil (si paucos Hussitas demamus) tenetis; quanquam sæpius pro fractione panis cõstet apud vos fieri scissionem, non fractionem congruenter sane genio vestro schismatico, vt qui scissuris nati scissuræ, seu schismatis amorẽ hæreditatis. Postremò, a Christo Domino consecratorum absumptio plane eodem modo in Catholica Romanâue Ecclesia geritur, vti ab ipso domino gesta fuisse perhibetur. Ille consecratam speciem panis fracti suis porrexit, Sacerdos apud Catholicos legitime ordinatus cõmunicandis sibi creditis porrigit. ille post speciem panis consecratam calicẽ non consecratam suis obtulit, vt diserte S. Marcus asserit, dicens: *& accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes*. Nempe illi quibus S. Matthæus narrat dictum esse: *Bibite ex hoc omnes*. Hanc vero calicem, ex quo sic omnes iussi bibere, biberunt, fuisse non consecratum, idem Marcus declarat, dum post verbum *biberunt ex illo omnes*, docet Dominum dixisse: *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur*. Patet igitur etiam ex vestris adeo iactatis biblijs Apostolos ante consecrationem calicis nudum vinum bibisse, quod de consecrato nunquam æque potenter ostendentis, vti vobis Catholici de non consecrato remonstrant. Neque volo vt mihi oggannjatis ex Catholicis Doctoribus qui forsasse concedunt Apostolos consecratum bibisse. Nolo hos ex ore vestro audire, quibus ipsimet credere non vultis, modo ex scriptura sola vobiscum, vti elegistis, contendo, & vos vinco, pro Catholicis si cum Catholico mihi res erit, scio quomodo cum eo possim dissentiendo in vno capite sententiam dicente conuenire. Quod vero Apostolos tunc sacerdotes instituit, tradita eis sacrificandi potestate, vsus ad eos his verbis. *Hoc facite*, patet quod nõ solum apud profanos scriptores (sed in Sacris e) quoq; litteris *sacrificare* significat. Quod si verba hæc ad omnes pertinerent fideles, omnes fideles consecrandi haberent potestatem, quod nec ipsi Ministri omnibus concessum volunt. dubium de

huc

e Leui 9 3. Reg. 18 Ose 2. Leui. 9. Num. 6.

hoc mi Lector? Attende praxin quæso & vide. An ij qui sub vtraque specie laicis Eucharistiam dandam censent, penes omnes consecrandi eam aut administrandi potestatem esse velint? Contrarium certe ipsa testatur experientia: quum vt apud hæreticos soli Ministri, sic apud nos soli sacerdotes hanc sibi potestatem vindicent & quidem quum sacrificatores sint, Saluatoris nostri exemplo panem & vinum consecrant, secundum ordinē Melchisedech, qui verus typus fuit Iesu Christi, *vt qui in sacrificio suo panē & vinū obtulerit* (f) Et hæc illa est figura eiusq; adimpletio, qua magni ille nominis Iudæorum Doctor, Rabi Samuel motus, Christianam religionem amplexus est. (g) Hinc etiam apud nos soli sacerdotes, tamquam sacrificatores, sub vtraque specie Saluatoris nostri exemplo in Ecclesia communionem sumunt, cum nempe Missam celebrant, alias nequaquam ne quidem feria sexta sanctæ hebdomadæ, qua vti nulla fit consecratio, ita quoque nulla percipitur sub vtraque specie communio. Quod quidem obseruatur quam late patet Christiana religio, etiā apud Græcos, per totum Quadragesimæ tempus. In horum enim Ecclesijs sacerdos numquam nisi solo pane communicat, exceptis feria septima & prima seu Dominica: ceteris enim diebus non consecrat: Dominicis vero panem cælestem seu hostias, quibus ad sequentis septimanæ dies festos opus est, præparat. Quemadmodum vero Christus Apostolos docuit, quomodo in sacrificio illo corpus ipsius consecrare debeant; sic etiam rel quis discipulis ostendit, quomodo id sub vna specie in communione debeant sumere. Numquid enim nō Emaunte à discipulis in fractione panis agnitus fuit? *Factum est* inquit, S. Lucas, *dum recumberet cum eis accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis.* Tum quidem Christum, iam secundo corpus suum consecrasse, Catholici Theologi sentiunt. S. Chrysostomus certe (h) & S. Augustinus (i) inquiunt, *Discipulis oculos fuisse clausos, ne Saluatorem possent agnoscere; donec panem ille consecraret.* Non ergo dubitandum esse quin hoc illud ipsum sit Sacramentum in quo agnoscendum se nobis Saluator exhibeat. Sed quid opus est alijs argumentis, quum omnium S. Ecclesiæ Doctorum & Patrum constans hæc sit sententia (k) Neque sane in tot tam publicis quam priuatis conuentibus seu conuiuijs, quibus Saluator noster interfuit, pluries quam ter hanc consecrandi ceremoniam vsus fuisse legitur: ex quo facile intelligi potest, non vulgarem illam aut vsitatam fuisse benedictionem. Et de communione sub panis tantum specie intelligi potest imo debet illud quod Lucas de discipulis dicit (l) *Erant autem perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communione fractionis panis, & orationibus,* quod & postea in eodem capite latius explicat. Et capite vigesimo quando dicit Paulum & fideles circa mediam noctem conuenisse ad frangendum panem, absurdum sane fuerit de cibo vulgari & vsitato hoc intelligere. & duo Noui illi Apostoli Lutherus & Caluinus idem de sua cæna explicant (m)

Quoniam vero huc nostra delapsa est oratio; age controuersiam hanc, ob quam non ignoro complures in hæresi; quo minus ad Catholicam redeant Ecclesiam, detineri, crassa Minerua paucis explicemus. Ac primo, quæro ex vobis, Hussitæ, & quicumque vtriusque speciei communionem Laicis necessariam esse dicitis: Primi illi Christiani, qui per Mundum obambulantes, vnà cum viatico panem consecratum secum circumferebant, vt eo vel ad martyrium alacrius subeundum animarentur, vel ad animi solatium vterentur, anne corpus Domini nostri acceperint? Non, opinor, negabitis, quum historia de sancti Ambrosij fratre, sanctam Eucharistiam secum portante, vobis nota sit, vt & illa, quam S. Basilius recitat de duobus eremitis tribus, qui sacerdotibus destituti, Sacramentum hoc secum assidue gestarunt, & ex suis ipsorum acceperunt manibus, vt innumera martyrum Acta idem ostendant, de solo pane omittam. An hos vinum quoque consecratum secum gestasse dicetis? At fieri id non potuit; & ad contrariam partē demonstrandam argumenta nobis suppetunt. Quapropter fateamini necesse est, aut communionem sub vtraque specie non esse necessariā, aut primos illos Christianos de corpore & sanguine Christi non communicasse, cum eo tempore primis illis Christianis panis Eucharisticus in manus dari soleret quē illi ita consecratū domum secum asportabant, vt ex Cypriani scriptis aliorumq; plurium (n) patet An vos idē de vino illis dato vllum scriptū aut pictum legistis vel vidistis? Nec sane citra multa incommoda hoc fieri poterat. Panē Eucharisticū ad ægrotorū vsum reser-

Tt 3 ser-

f *Cyprian.* g *Cabasil. l. p. Liturg. cap* 24. h *Chrys. hom.* 17. *op. imp.* i *S. August. l.* 3 *de cons. Euan. c.* 25. k *Theoph.* 9. *in Luc. ep* 59 l *Act Apost. cap.* 2. m *Luth. seru. de Eucha. Calu* 4. *Ins.* 17. *n.* n *Ep. ad Casp. patr.* t *Tert. Ad uxorē de lapsu. Epist.* 5.

fe uat im legimus: de vino nulla est mentio. Non tamen eo concedere quod in primitiua Ecclesia, secundum temporum & aliarum circumstantiarum diuersitatê, tam vnum quam alterum in vsu fuerit. S. Thomas, (u) qui non multo post Lateranense vixit Concilium, in quo quæstio hæc ventilata fuit, *sub vtraque, inquit, specie communicare omnibus licitum, sed non necessarium esse.* Ob Manichæorum vero errorem, qui *vinum exsecrabantur, & esse tenebrarum Principis,* diffuantes Ecclesia communionem sub vtraque specie instituisse ab aliquibus creditur (x) vt illo prætextu nefarij homines Catholicis sese immiscentes detegerentur: quos acerrimus ille hæreticomastix Augustinus nullibi tamen eo nomine reprehendit, quod sub vna tantum specie communicarint, qua tamen reprehensione non caruissent, si tempore S. Augustini Communio sub vtraque specie necessaria vel vsitata, vel præcepta à Domino fuisset. At si eidem Ecclesiæ ordinanti vtramque tunc, modo aliter visum fuerit, aliud quoque statuere ei licebit; quemadmodum nunc communionem vtriusque speciei non necessariam esse declarauit, ob multa incommoda quæ inde possent existere. Ac primum, ne vinum consecratum in tanta communicantium multitudine effundatur. Deinde quod nonnulli ne odorem quidem, nedum gustum vini, præsertim meraci, quali Caluinistæ in suis Cœnis vtuntur, ferre possunt. Vt enim mero-bibis vino nihil dulcius; sic abstemijs nihil magis aduersum est, & noxium. Tum etiam quod periculosum sit post eos bibere qui morbo aliquo contagioso sunt affecti. Nam & ipse noui in nouella quadam Ecclesia accidisse, vt complures ex tali haustu Venereæ luis labem conceperint: sic vt quod Vnionis Sacramentum esse debet, hoc modo diuisionis & inimicitiæ Sacramentum facile fieri valeret. An vero, ô Calixtini & Lutherani & Caluinistæ, numquam idem apud vos accidit? Annon Cœnis vestris (licet præ Catholicorum multitudine, vix integrum pugillum hominum vestra omnium complectatur religio) sæpe homines assident, qui ab omni vini gustu & odore abhorrentes, pane tantum vescuntur? Audiuimus duorum è Germania Nobilium historiam, quorum vnus aqua, alter pura imaginatione, ex Prædicantium suorum Consilio, pro vino in Eucharistia vsus est. Illo non defuerunt, qui pseudo-vinum ex pitisactis malis expressum adhibuerint ministri, deficiente eos vino, quod pueri illud sub concione nacti epotassent, præceptum communicaturis. Quin si quando in Gallia contingat abstemios venire ad mensam Caluinisticam, quid facit tum Minister? Nimirum nihil aliud, quam quod communicantem protestari iubet, id non ex Papistica aliqua superstitione, sed naturæ suæ imbecillitate fieri. Nonnulli vero vitrum seu poculum ori quidem admouentes, bibere se simulant, quum tamen retento spiritu, ne guttulam quidem educant; si iæ præcipue, quibus multis in locis vinum bibere probrosum est. Nescio equidem an ob hanc caussam in Palatinatus quadam Synodo deliberatum fuerit, an eæ a communione seu Cœna plane sint arcendæ atque excludendæ (y). Sed & aliam longe grauissimam caussam sapiens mater habuit Ecclesia ob quam sub vna specie communionem populo præceperit: quod nempe præsertim in regionibus Septemtrionalibus, & non ita pridem Nouo Orbe repertis, vinum difficillime, aut etiam plane non possit comparari. Acosta in rerum Indicarum historia testatur, vidisse se lagenam vini exiguam trecentis scutatis emtam: &, nos quoque sequentibus libris ostendemus, in quantis difficultatibus Geneuensis Ecclesiæ colonia, in Americam ad disseminandum nouum Euangelium frustra missa, eandem ob caussam versata sit. Tanto vero maius ibi periculum futurum sit, si ad cœnam eiusmodi strenui potatores accurrerint. Certe in loco quodam non procul ab hac vrbe Minister quidam non sine stomacho auditoribus suis pro concione publice exprobauit, esse quosdam qui Cœnæ se ingerant, tantum vt vitro vini pleno fauces & pantices suos proluant: non aliter quam in profano symposio. Et alius quidam in Bencarnensi ditione non sine caussa graui iracundia exarsit, videns plenis faucibus communicãtes sese ingurgitare. Idem non sine horrore Antuerpiæ se vidisse Schlusselburgius testatur (z). In illis quidem regionibus vinum ob summam eius inopiam, ad sacerdotum tantum vsum in Eucharistia diligenter asseruatur. Quid de magnis parochijs dicemus? qualis est *Lutetiæ* S. Eustachij, in qua circiter triginta aut quadraginta sunt millia communicantium: numquid totis cadis vinum ad altare aggerere necesse sit? Etsi enim in nostris Ecclesijs vel vinum vel aqua plerisque offeratur, vix tamen quisquam colatum sumit. Vnde vero in Iaponia & alijs

u *1 p. q. 8. ar. 2.* x *S. Leo ser. 4. de Quadrag.* y *Rescius in Atheis. de Trinit.* z *Lib. 3. Theol. Calu.*

alijs Noui Orbis regionibus, vbi Vitis ignota est, tanta vini copia peti possit? Multa sane Græcis hic communicandi mos incommoda multasque confusiones peperit, quamuis exiguam tantum guttam, tantam quantam extremus cultri mucro sustinere possit, communicantibus cochlear præbeant. Eadem fere ac maiora incommoda Hussitæ in Bohemia experti sunt, vt qui non pitissant, sed Germanorum more liberaliores haustus amant. Cum enim ex Iacobelli Consilio, prima cœna vino celebraretur, & quadraginta vel quinquaginta circiter personarum millibus distribueretur; quam tu aliam putas templi illius, quam popinæ cuiusdam madidæ faciem fuisse? Hæc vero incommoda circa panem euenire non possunt: qui & vbique obuius est & parabilis, & sine periculo & distribui & diu asseruari potest. Sed quid tu? dicat aliquis An Theologi potius quam Historici personam agis? Ad oleas ergo redeo, sperans huic meæ euagationi eos facile veniam daturos, qui norunt quam altas error hic in multorum animis radices egerit, adeo vt hanc vnam ob caussam cum Catholica Ecclesia in gratiam redire cunctentur: quem quidem nos sancto veræ religionis zelo inflammati, & delineare & refutare pro virili conati fuimus.

II. Calixtinis errorem suum pertinaciter defendentibus, post multa & cruenta bella, tandem horum permissum fuit religionis exercitium, in nullo à Catholico differentis, quam quoad Calicis, & Euangelij vulgari lingua in Missa recitandi vsum. Eos nihilominus Ecclesia hæreseos condēnauit. Vt enim qui è naui in mare excidit, quāuis aqua nō valde profunda sit, nō minus madefit, quam qui in profundum prolabitur gurgitem: sic non minus Hussita, in vno solo articulo, ab Ecclesia dissentiens, interitum sibi accersit, quam Lutheranus in pluribus Ecclesiæ contradicens. Porro Taboritis ad internecionem fere deletis, noua secta antea incognita successit. *Picardorum* dicta, à Picardo quodam Gallo, qui è dissita Valdensium veterum in Francia hæreticorum tunica centones quosdam in Bohemiam asportauit. Hi contra Hussitarum morem, præter Biblica scripta nihil recipiunt, sacerdotes & Episcopos, vt olim Apostoli Matthiam, sorte legunt, hoc modo (*a*) Nouem è suis eligunt, quorum nomina in scedulis inscribunt: tres vero, quorum nominibus vox EST adscripta reperitur, ad munus designantur, qui modus etiam hodie ab eis vsurpatur. nulla apud eos cœlibatus lex est, aut professio; quamuis plerique si Theologiæ Moscouiticæ auctori credimus, (*b*) primum castitatis votum seruent. Mortuis nullas faciunt exsequias: dies festos & ceremonias habent per paucas. Hi à Bohemiæ regibus Morauia eiecti, in VValachiam commigrarunt: in Francia vero nostra alicubi adhuc VValdensium exstant reliquiæ, à quibus illi ortum duxerunt. Quamprimum vero fama de Lutheri conatibus in mutanda religione percrebuit, Hussitæ magnam in spem erecti sunt, hunc diuinitus esse missum qui res ipsorum tum vehementer afflictas, restauraret. Lutherus econtra, indignabundus quod pro Hussita haberetur, protestatus est, (*c*) *se cum ipsis nullo modo sentire, neque vmquam sensurum, vt qui sua ipsorum auctoritate schisma fecerint, & ab Ecclesia recesserint obedientia.* Idem de Picardis quoque iudicium pronunciauit; de quorum auctore sic loquitur. *An credendum est*, inquit, *hæretico? qui ante quinquaginta annos demum adueniens, tot seculorum fidem & doctrinam falsam esse dicit: nec vlla affert argumenta & probationes, quam suum illud, Non credo*, Et alibi, *nullum vmquam infelices illos hæreticos Picardos rebus suis auxilium à se sperare iubet:* quos & nominat *diuini nominis blasphematores, & Christi proditores.* Rursus alio loco intelligere se ait, *tria esse sectariorum in Bohemia genera, inter quos etiam sint Picardi, quorum de Eucharistia sententiam scripta quæ viderit, facile prodant, vt qui veram corporis & sanguinis Iesu Christi in Eucharistia præsentiam minime credant, eoque à se pro hæreticis haberi.*

III. Postea quam vero Lutherus ab aduersarijs vndique se obsessum & ijs difficultatibus de quibus numquam cogitarat, circumuentum vidit, vt (credo) tutus ipsi in Bohemia (quam proscriptus parum abfuit quin statim peteret) esset receptus, infamem palinodiam canere non dubitauit (*d*). *Felicem Bohemiam appellans, quæ à Romana Ecclesia secesserit, & de medio Babylonis egressa, numquam eò sit reuersura. Hussitas quidem à se hæreticos appellatos, sed eo tempore quo Papa nonnulla concedenda esse adhuc existimarit. Iam vero aliter erga ipsos esse animatum. Nomen ipsorum sibi tum odiosum fuisse, quum Papam Antichristum esse nondum cognouisset. At iam accenso diuinitus in Mundo Euangelij lumine, longe aliter de ipsis iudicare.* In Epistola vero ad Bohemos

a *Sleid. lib. 3.* b *fol. 96.* c *Tom. 1. decla. de prae. pag 22. & Tom. 1. Ien. pag. 21 & in Disput. Lipsiensi.* d

Sicut vero recentium vulnerum cura facilis, at eorum quæ iam coiisse & cicatricem quodammodo obduxisse videntur, difficillima est: eo quod plerumque talibus malignum aliquod vlcus adnascatur; sic Ferdinandus quantumuis omnia egerit, prauas tamen illas opiniones à maioribus acceptas, ex Hussitarum & Calixtinorum animis eripere non potuit. Qui vt testatum facerent, se ab Vniuersali Ecclesia defecisse, in ædium vestibulis, vel fenestris, iuxta insignia, itemque in templorum porticibus, Calicem pictum aut sculptum, vt supra diximus, ostentant: quasi ipsi veri essent Christiani, etiam sanguine Christi participantes, quo Catholicos priuatos esse aiunt. In Biblijs ipsorum verba hæc, *Bibite ex hoc omnes,* aureis litteris plerũque scripta cernuntur. Qui post Ferdinandum Bohemiæ & vicinis regionibus imperarunt, inprimis Rudólphus II Edicto prohibuerunt, ne in tota cumprimis Silesia, vlla alia religio quam vel Catholica vel Lutherana admitteretur: sic vt Sacramentarij non minus quam Arriani aut alij hæretici, inde exclusi sint. Lutheranorum quidem magnus est ibi numerus cum Catholicis nihilominus pacifice viuunt. Vratislauiensis certe Episcopus vnus fere Catholicam ibi magno animo religionem tuetur, non solum pro grege suo diligenter excubans, sed etiam lupos vltro aggrediens & fugans: cui Abbates tres cumprimis vtilem & fidelem operam præstant, Glogouiensis, Grisensis, & Auriensis. Vidimus Bohemiæ statum, iam porro miserabilem Hungariam & adiacentes regiones perlustremus.

QVOMODO POST LVDOVICI mortem regno Hungariæ in factiones scisso, religionis status quoque conuulsus, & florentissimum regnum ad interitum pæne redactum sit.

CAPVT VI.

ARGVMENTVM.

I. *Hussitarum in Hungariam irrumpendi conatus.*
II. *Infelix Hungarorum dissidium & bellum intestinum.*
III. *De primis in Hungaria Lutheranis.*
IV. *Eorum conatus, & Catholicorum oscitantia.*
V. *Persequutio contra Catholicos.*
VI. *Caluinismi in Hungariam irrepunt.*
VII. *Diuersæ res in Hungaria gestæ.*
VIII. *Quinam ex Hungariæ proceribus Catholici manserint.*
IX. *Hæreticorum studium ad seducendum.*
X. *Miraculum Eucharisticum Anno 1591.*
XI. *Dalmatia, Croatia, Bosnia Catholica seruata est.*

I. SEPTINGENTI & amplius effluxerunt anni, ex quo post susceptam semel Christi religionem, Hungaria ab omni Hæreseos assultu immunis perstitit. At triginta septem ante Lutherum exortum annis Anno 1480 Hussitici quidam Prædicantes, regnante Matthia Huniade, eò immigrarunt; sed vado tantum tentato, quum transitum nimis difficilem reperissent, quiescendum sibi statuerunt. Ex ijs quidam nimis longe progressi, torrentis vi abrepti, in ipso conatu perierunt. Impetrata enim audientia, quum petijssent à rege vt liberum suæ religionis exercitium permittere ipsis vellet, Rex non minus prudentiæ quam fortitudinis laude insignis, interrogauit eos, quænam illa esset religio quam adferrent, & cuius professionem atque exercitium concedi sibi peterent. Dicentibus illam esse, quã Deus sanctissimis hominibus Ioanni Husio & Hieronymo Pragensi reuelatit, *Ergo,* inquit Rex, *noua est illa religio, quam vos in regno meo disseminare cupitis, & contraria illi quæ in hoc regno semper viguit, ab eo tempore quo Christiana fides Stephano regi primum annunciata fuit; vti etiam illa quam Catholica Ecclesia per totum terrarum orbem amplectitur? At qui ferre ego nec possum nec debeo, vt populum seducatis. Nec mora, iubet nouos istos Euangelistas è Buda vrbe statim sine longiori disquisitione educi, & viuos vnà cum libris suis, in terram defodi.* Supplicij huius acerbitas fecit, vt id genus hominum facile posthac ab eiusmodi conatibus abstinuerit, vtpote nullo Dei Spiritu sed humano instructum, cum quo non facile tormenta vincuntur. Sane quoad vixit hic Rex, Catholicæ religioni inprimis deditus, non vulgari felicitate floruit Hungariæ regnum: quæ illo ipso tempore quo Lutherus infelici schismati portam aperuit, & Munceri furor Germaniam peruasit An. 1525 quasi momento euersa fuit, Ludouico rege in prœlio contra Solimanum cum magna Nobilitatis parte occiso. A. 1526. iv. Kal. Sept. Mei quidem instituti non est,

 regni

regni huius, quod opibus & potentia paucis olim cessit, at funestis Ferdinandi & Ioannis Transyluaniæ VVaiuodæ, eiusque filij Stephani contentionibus ad extremas miserias redactum est, statum pluribus explicare; sed propositi mihi operis lineamenta sequutus, ea tantum modo exponam ex quibus intelligi possit, quomodo Hæresis in regnum hoc subingressa, recepta & aucta sit, & quantas turbas, eisque annexam longam etiamnum durantium malorum Iliadem inuexerit, sub quibus illa mirum est in quantum excreuerit robur. Neque enim Hæresis ea loca amat, vbi pax est & quies; sed vt anguillæ luto, & scarabæi fimo, sic ipsa bellis & seditionibus se inuoluit & regit. Numquam illa iter ingreditur, nisi præmissis discordia & rebellione tamquam hospitij designatoribus. Sed age, totam hanc telam continuo & historico filo pertexamus.

II. Ludouico Hungariæ rege miserabiliter extincto ad Mohacium, Ioannes Sepusius Transyluaniæ Princeps ab optimatibus quibusdam & suæ factionis hominibus Rex fuit electus: sed Ferdinandus regnum hæreditario iure (vtpote ex Anna Sorore Ludouici vltimi Hungariæ è Sclauica gente Regis natus) sibi deberi contendebat. Et ille quidem quum suis viribus defendere se non posset, in Turcarum Imperatoris fidem & tutelam, cum maximo Christianæ Reipublicæ damno, & extrema regni pernicie, sese dedit; hic vero Hussitarum & Lutheranorum opera ad bellum hoc vsus, nihil aliud quam victoriam & regni acquisitionem spectans, nouæ religioni aditum aperuit. Nulla tamen insignis mutatio accidit, vsque ad annum circiter M. D. XL. quo Lazarus Suendius cum Germanis militibus à Ferdinando conductus, Agriam, Solnocum, Toccaium, & complura alia oppida, adeoque omnem fere regionem Tibisco fluuio adiacentem Transyluano eripuit; & expulsis passim Catholicis Pastoribus, Lutheranos substituit. Sic ergo coacti Catholici, sub Turcis perfugium sibi quæsiuerunt, à quibus & recepti sunt, permissa religionis & fidei libertate: quam etiamnum Catholici præ ceteris qui sub Turcarum viuunt imperio, retinent: non quod Turcæ nō confiteátur, nouas illas religiones maiorem cum Mahometismo suo habere similitudinem (quam vno sequentium capitum summatim ostendam) sed quod omnis nouitatis hostes, eam potissimum religionem tolerandam sibi statuant, quæ iam olim in Imperatoris sui ditione fuit admissa. Eam vero potissimum ob caussam Turcæ hæreticos oderunt, quod quum omnes religiones in toto Mundo, etiam Mahumetana, corporis castigationes, vitæ austeritatem & ciborum abstinentiam pro articulis fere religionis & sanctæ animæ testimonijs habeant, illi tamen ieiunio, precibus & pœnitentiæ parum admodum tribuant. Atque hanc ob caussam Turcæ nouos istos Christianos, *Chionpech*, id est, Canes appellare solent.

III. Primus qui Hungariam Lutherana infecit hæresi, Michael Starius fuit, Melanchthonis discipulus. Hic cum suæ farinæ hominibus latibula primum sibi quæsiuerunt in ijs montibus qui Poloniam, Morauiam & Russiam ab Hungaria separāt, vt & in oppido Cassouia & alijs eorum locorum; ijsdem vsi artibus quibus alij, qui in reliquis Christiani orbis prouincijs hæreses disseminarunt. Postquam enim dulcibus suis & magnam pietatis speciem habentibus verbis, vt quibus nihil in ore frequentius quam Christi Domini & Diuini Verbi nomen, plerosque illexerunt, id vnice elaborando, vt vnà cum nouis suis dogmatis non minus acerbum Papæ odium eorum animis imprimerēt, quod contra Turcam illi antea habebant. Ex quo factum est, vt plures, relicta antiqua religione, noua Lutheri & Melanchthonis commenta sequuti scholis suis Magistros è Germania venientes præfecerint, aut liberos suos VVitebergam & Norimbergam miserint. Mox vero & in publicis concionibus, & in scholis & circulis etiam noua doctrina spargi cœpit. Ferdinando nequicquam etiam principijs morbi remedium afferre cupiente: qui inualescens postea, & totum corpus peruadens, tamquam gangræna etiam ad viscera tandem & corpus ipsum penetrauit.

IV. Meo iudicio non errant qui corruptionem hanc Episcoporum ignauiæ imputandam putant, qui scholas diœceseon suarum collapsas & tantum non euersas instaurare nihil pensi habuerūt. Nam & Iauarinum, & Posonium, & Tirnauia vix vmbram aliquam pristinæ celebritatis & frequentiæ retinuerant, econtra hæretici in nouis passim scholis & Academijs constituendis, nullis sumtibus aut laboribus parcebant: qua vna re dici vix potest quantopere res suas promouerint. Adolescentibus, quibus ad studia sumtus deerant, ex publico subministrabantur, quin & victum a locupletioribus contribuebantur. Sic in Cyclopum istorū scholis nigræ & pestiferæ scientiæ iuuentutis animis instillabantur, vt miseri Hungari, quæ ipsis tradebantur.

tur, doctrinam, tanto tenacius retinerent. Caluinistæ certe postquam Varadinum suæ potestatis fecissent, eandem rationem sequuti, nihil quod ad alliciendos hominum animos pertineret, prætermiserunt. Ex omnibus tamen nihil hæresin magis promouit quam tot Episcoporum, Archimandritarum, & Ecclesiasticorum tam diuturno contra Turcas bello absumtorum decessus, & eorum qui superstites adhuc erant, inopia, quum auctoritate viribus destitutâ hæreseos impetum cohibere nullo modo possent. Etsi enim adhuc etiam multi in Hungaria Episcopi esse dicantur, ij tamen nomen tantum & dignitatem tanti muneris sustinent, opibus interea Episcopatuum ad vsus militares distributis: adeo vt ipsi etiam non raro pro pedo lanceam, & pro pacis baculo bellicam clauam sumere cogantur. Est enim ibi moris, vt quoties Rex ipse ad bellum proficiscitur, Episcopi cum suis eum copijs comitentur. Vnde fit vt totus pene ordo Ecclesiasticus militum aliquis potius manipulus, castris quam Ecclesiæ propugnandæ magis idoneus videri possit. Magistratuum olim apud Romanos raritatem pro sinistro nomine seu augurio quidam interpretati sunt; at nos meliori iure dicere possumus omnium miseriarum & calamitatem quæ Hungariæ regnum penitus afflixerunt, caput & fontem ex Prælatorum & Catholicorum Doctorum vel penuria vel secordia, aut etiam imbecillitate erupisse. Nam & pluribus in locis Episcopales Ecclesiæ pleræque m[illegible] annos Pastoribus caruerunt. Quin & Metropolitica & Archiepiscopalis sedes plus quam viginti quinque annis vacauit: quum post mortem Antonij Verantij de Dalmatia Maximilianus nullo successore designato, opes Archiepiscopatus in belli vsus conuertisset. Idem postea de Agriensi Episcopatu factum qui vna cum multis alijs, tandem in Turcarum manus peruenit. Quam multæ Abbatiæ & Prioratus vel militibus diuersarum religionum stipendio, vel Nobilibus prædæ cesserunt, ne tenui quidem, in quorum vsum antiquitus fundati fuerant, Ecclesiasticorum fungendorum munerum relicto vestigio. Non melior Transyluaniæ fuit conditio, vbi Lutherani, Arriani & Caluinistæ Ecclesiastica bona inuolarunt, & in mille partes disciderunt, sic vt in tota regione vix duo integri Episcopatus restent. Quin etiam Episcopos hæresi opponere sese volentes, Nobilitas, prædæ particeps, deseruit, & debito auxilio frustrauit. Sic Nicolaus Telegdius Quinqueecclesiensis Episcopus, quum acerrime Lutheranis & Antitrinitarijs aliquamdiu restitisset, ab ijs à quibus adiuuari debebat desertus, hostibus tandem ludibrio & prædæ fuit. Post multas tandem miseri populi querelas & lachrymas, & sæpe iteratas generalis Ecclesiæ Vicarij admonitiones, vt perditis pæne omnibus fideles Pastores darentur efflagitantis, Imperator Rudolphus Anno MDXCIIX quosdam ad Episcopatus illos designauit, sed ea conditione, vt certas annuas pẽsiones in vsum belli subministrarent. Sic Archiepiscopatus Strigoniensis Ioãni Ruttasio datus fuit, ea lege vt septingẽtos milites in castris, itẽque trecentos in præsidijs aleret. In alijs dẽ factũ.

V. Porro qui primus Catholicis in Hungaria apertum bellum intulit, militum dux fuit, Hungarus natione. Hic quum Agriam fortiter defendisset, & Achmatem Bassam cum ignominia obsidionem soluere coegisset, quasi Deo gratias pro tanto beneficio acturus, Lutheranorum qui tum primum gliscebant, impulsu monachos Franciscanos sua ipsius auctoritate ex vrbe eiecit; illos ipsos, qui durante obsidione dies noctesque pro salute populi assiduis votis Deum fuerant deprecati. Triste sane, adeoque ipsis Turcis horrendum fuit spectaculum, videre miserum monachum cruci, in qua Saluatoris erat imago, alligatum, nec lancea aliqua confossum aut clauis transfixum, sed lẽta tabe, subtracto cibo, miserrime deficientem ac morientem; eò tãtum quod martyrium pati quam exsilium mallet. At dignam tanto scelere postea tam barbari atque immanis supplicij auctor mercedem accepit, variante fortuna à Turcis captus, & Constantinopolim perductus, paloque infixus. Boni vero isti religiosi à nouis Euangelicis quum hic tum alibi male habiti & expulsi, apud ipsos infideles plus fauoris & gratiæ quam apud hosce Christianos repererunt. Eos enim quos Agria eiectos diximus, Achmates Bassa Budam admisit. Solimanus vero inter optimos Principes numerandus, si Euangelij de Iesu Christo luce collustratus fuisset, ijsdẽ, vt & alijs ob eandem caussam pulsis, tria loca assignauit, in quibus Christianam religionem libere exercerent. Nihil eidem gratius fuisse dicunt, quam quod Lutheranos in hostium suorum imperio tanto numero succrescentes videret, à quibus aditum sibi ad res prospere gerendas & quod reliquum erat Christiani orbis occupandum, [illegible] quos tamen in suo [illegible] iam olim omnis rebelliones & [illegible] atque au-

ctores

ctores: præter quam quod omnis in religione novitas Turcis semper suspecta & invisa est, ut qui experti sint quantopere Caselbasiorum & Jeselbasiorum factiones Otthomanico imperio incommodarint. Bassam vero illum seu præctorem Budensem cum Lutheranis sæpe ita egisse ferunt: *S. Catholica religio, ut vos dicitis, idololatria est, & impietatis mater, cur non Musulmanicam potius, Doctorum quorundam à vestris exemplo, relicta Christiana amplectimini, quam novam vobis vestro libitu fabricatis?* Quum deinde ab eodem Bassa religionis suæ sibi liberè exercendæ libertatem & templa aliquot peterent, idem eos rogavit, *an forma ista religionis Matthiæ aut Ludovici Hungariæ Regum temporibus usitata fuerit?* Negantibus, *Noster*, inquit *Imperator & Dominus in suo imperio nihil novi vult introduci.* Vobis ego suadeo ut ad antiquos ritus redeatis. Tanta etiam eiusdem fuit erga Christianam religionem observantia, ut suæ sectæ hominem qui S. Eucharistiam in ... Quinque ecclesiis ... ecclesia ad pedes proiecerat, suo ... non leviter mulctarit.

VI. Postquam ergo eodem tempore quo Turcæ tam religionis quam reipublicæ in *Hungaria* statum convellendo intenti erant, Lutheranorum & Antitrinitariorum hæresis ibidem gliscere cœpisset, tandem etiam, nimirum Anno Millesimo quingentesimo sexagesimo secundo Calvinistæ se se ingesserunt, & quidem maiori furore quam Lutherani: ut qui templa, altaria & SS. imagines abiectas, immo a Turcis quoque integras relictas confregerunt & demoliti sunt. Iidem Anno Millesimo quingentesimo octuagesimo insigni prodito... ne Varadini Catholicos oppresserunt. Quum enim festo Paschatis Catholici, ex veteri consuetudine cum Crucis vexillis & labaris, hymnos decantantes, extra oppidum processissent, Calvinistæ quidam cum trecentis equitibus in eos nihil tale opinantes ex insidijs eruperunt, & inermem hanc multitudinem, ereptis vexillis & labaris, nullo negocio dissiparunt: qui ad oppidum refugientes, quum portas occlusas invenissent, patria extorres, alibi sedes & domicilia sibi quærere coacti sunt. Tantum scelus quum magistratus punire neglexisset, Deus postea, ut infra videbimus, ultus est. Et hoc quidem modo Calvinistæ in Pannonia inferiori & Batoriana præcipua ditione, ut Lutherani in ... superiori, invaluerunt, quos inter utrosque & Catholicos multæ exortæ sunt dimicationes. Illorum temeritati & furori ipso Imperatore frustra frænum injicere conante. Antea quidem Sinane Bassa Iavarinum tenente, Sacramentarijs ibi suæ permissum erat religionis exercitium; sed recuperato oppido, Catholici ferre eos noluerunt: ut & Possonij & Tirnaviæ, unde Rutassius Archiepiscopus cuiuscumque generis hæreticos expulit. Strigonij etiam, postquam ea Anno Millesimo quingentesimo nonagesimo quarto a Christianis recepta fuit, sola Catholica religio instaurata & conservata est, ceteris omnibus sectis proscriptis. At Tieffenbachius quum Fillecum & Novigradum Turcis eripuisset, eiectis quos Turcæ toleraverant, Catholicis, novi Evangelij præcones introduxit.

VII. Hoc eodem anno Matthias Archidux Strigonium infeliciter obsedit, exercitu ex omni hæreticorum genere conflato, qui sine Deo & religione viventes, iustam Dei iram merito in se & alios provocarunt, cuius permissu Sinan Bassa profligatis Matthiæ copijs, multas arces & oppida Christianis rursus extorsit. At Christiani cum auxiliaribus Pontificis copijs Anno Millesimo quingentesimo nonagesimo nono reversi, Strigonium tandem feliciter expugnarunt, postquam quinquaginta quinque annos sub Turcarum fuisset imperio. Illud vero mirum est, quod in expugnata urbe templa, altaria, cerei, libri, & reliquus apparatus Ecclesiasticus, integra adhuc magna ex parte reperta sunt, ut Agriæ, quã Palfius Nobilis Hungarus Catholicus, & Bernstænus Baro Bohemus, perardo (quod genus machinæ à seditiosis nostris inventum, Turcis incognitum est) interceperunt. Eadem ratione Javarinum, occiso eius loci Bassa, cum magno Turcarum damno expugnatum fuit. Eodem etiam anno Maximilianus Archidux Pappam à Sinane Bassa prius occupatam recuperavit, ubi Catholici Lutheranis & Sacramentarijs permisti, eandem quam Varadinenses ab eis fortunam exspectabant. Sed perfidiæ suæ contra Catholicos postea Anno Millesimo quingentesimo nonagesimo octavo gravissimas pœnas Calvinistæ luerunt, oppido, unde iam dudum vera ejecta fuerat religio, à Turcis & Tartaris capto, & Calvinistis vel miserabiliter interfectis, vel in morte tristiorem servitutem abductis, & magna oppidi parte flammis absumpta: Catholicis interea è longinquo incendium spectantibus, tanto minori commiseratione, quod illos ipsos quorum flagitia inulta homines siverant, iam viderent ipsius quasi Dei manu punitos. Ex quibus omnibus iam, opinor, intelligi potest, quomodo infelix religio-

nis

nis dissidium extremam istis regionibus, iam ante ad omnem Turcarum iniuriam expositis, attulerit ruinam.

VIII. Quamvis autem hæreticorum sive sectariorum in Hungaria numerus (magna quippe Antitrinitariorum colluvies è Transylvania in hoc usque regnum profluxit, ut sequenti ostendam capite) in universum Catholicorum numerum excedat; non tamen desunt hic antiquæ & potentes familiæ, quæ maiorum religionem inviolatam adhuc conservarunt. Et quidem celeberrimus ille Hungarici dux exercitus qui Javarinum occupavit, & Sinanem prœlio victum occidit, licet Anno M. D C. vitam hanc cum meliori illa commutarit, quatuor tamen liberos superstites reliquit, in Catholica religione a teneris annis educatos; qui omnes patris & pietatem & fortitudinem pro virili imitari conantur. Sic olim in Babylonica illa confusione sacra lingua in domo & familia Heber divinitus conservata fuit. Catholicus quoque fuit Erdodius, verus Dalmatiæ gubernator, qui Anno M D.XC.III. insignem de Bosniæ præfecto victoriam reportavit; ut & is qui nuper ei suffectus est, itemque Dominus Jstvanfius regni Palatinus: ut unum & alterum tantum primi ordinis recenseam. Sunt quidem inter eosdem Batoritæ & Battiani Calvinistæ; sunt etiam Jlleschascij & Nadasti Lutherani; quorum numerus licet Catholicorum numero maior sit, nihil tamen de publica re sine Episcoporum & Prælatorum assensu constitui potest, sic ut leges a Stephano vere sancto rege primum latæ, paulatim vires resumere incipiant; qui velut præsagiens Hungariæ regnum ab hæreticis & sectarijs fœde aliquando laceratum iri, summam in eo & quasi sacrosanctam Ecclesiastico ordini potestatem atque auctoritatem esse voluit, sicut sine ipsorum assensu nihil de rebus publicis, ut diximus, statui aut ordinari possit: quo suo iure si Episcopi & alij utantur, spes est hæreticorum insolentiam compesci ac retundi posse.

IX. Ad disseminandas vero suas hæreses, Lutherani, Calvinistæ & Arriani suo singuli modulo sacra Biblia in vulgatem linguam certatim transduxerunt, locis passim corruptis ac depravatis, dum quisque ad suum ea sensum accommodare nititur. Jd vero pessimum est, quod quum nullæ aliæ vulgatæ linguæ quam hæreticorum (ut in suis publicandis falsitatibus, quam alij in conservanda veritate magis diligentiū) exstēt versiones, Catholici quoque ijsdem uti coguntur. Cui tamen incommodo nuperis his annis à Patribus Societatis Iesu, suscepto in se novæ adornandæ versionis negotio, est prospectum. Et inde quidem tanta malorum Ilias in miserum hoc regnum redundavit, in quo non ita multis abhinc annis, nimirum anno M. D. LXXXVI. Baptismum publico scripto impugnatum audivimus: quin & eo impietatis nonnulli devenerunt, ut in Dei contumeliā præpinguem porcum multo baptizare non dubitarint, omnibus quæ in Ecclesia cæremonijs observatis. Impium hoc factum non procul à Cassovia designatum, Rescius in Phalarismis suis auctor est. Non dico recensere, sed vel meminisse exhorresco atrocissimas blasphemias, quæ ibidem contra sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum ab impijs hominibus iactæ sunt, quibus simile nihil unquā a Lutheranis aut Calvinistis scriptum exstat. Ut vero Christus salvator noster in diversis locis apud Christianos, nempe in Polonia, in Belgio, in Francia, (ut partim diximus, partim in sequentib' dicemus) veram & realem corporis sui præsentiam in hoc Sacramento à diabolicis hominibus tantopere oppugnatam varijs modis demonstravit; sic eandem Anno M. D. XCI. Hungaris insigni miraculo testatam facere voluit; cuius quidem narratio Viennæ primum Germanica lingua publicata, deinde in Latinam linguam conversa, in omnium fuit manibus. Id nos summatim hic recensebimus; ut pius inde & Catholicus lector Dei creatoris sui, tanta subinde edentis miracula, potentiam, hæretici vero cæcitatem suam agnoscant; ac tandem cum Centurione pectus percutientes, aperte dicant & fateantur: Vere hic filius Dei est: vere in hoc Sacramento & realiter corpus & sanguis Domini Iesu Christi est præsens.

X. Mense Septembri anni M D XCI. Iudæus quidam Leo nomine ad Christianam religionem conversum se simulans, Pragæ, quæ Bohemiæ est metropolis, cum Franciscanis Monachis notitiam contraxit; quumque facilem ad templa & sacra loca haberet aditum, tres hostias consecratas ex iis quæ ad infirmorum usum asservari solent, surripuit & cum hac præda Posonium (Presburgum vulgo) in Hungariam se recepit, ibique duabus Iudæo ad quem diverterat, venditis, Nickelsburgum perrexit. Ab illo moniti Iudæi mox conveniunt, quid hostiis illis faciendum esset deliberantes. Tandem unus eorum cultrum arripit, cumque in panem

cœleſtē, qui menſæ impoſitus iacebat, defigit, inquiens: *Si tu Deus Chriſtianorum es, ſub his panis ſpeciebus velatus, age Deitatem tuam miraculo aliquo oſtende.* Vix ictum ille infixerat, quum ecce ſanguis copioſe in altum ebulliit, miſeris illis metu & ſtupore obrigeſcentibus. Eodem fere momento domus illa vbi erāt, fulmine tangitur, & vnà cum pleriſque omnibus (frequentes enim conuenerant) cæleſti igne abſumitur. Tres tantum ſemiuſtulati euaſerunt, diuino conſilio, vt & ſuæ malitiæ, & diuini quod viderant miraculi eſſent teſtes: quibus captis, remq; omnem faſſis, cutis viuis detracta, & corpus ſtipiti, ſupplicio illis in locis conſueto, fuit infixum. Tanto vero illuſtrius id fuit miraculum, quod & menſa, & duæ hoſtiæ, quarum vna cultri ictum præferebat, poſt incendium integra reperta ſunt, & infinita inſpectante hominum multitudine collecta & aſſervata. Ecce tibi mirabilia Dei opera quæ cæci illi & in peccatis obſtinati Sacramentarij videre & agnoſcere nequeunt, quibus ſimilia non pauca Francia noſtra vidit. Narravit multis nobilis quidam Hugo nota (cui hac in re fidem deberi nemo, credo, negabit) quum pater ipſius cū militibus quibuſdam in templum irrupiſſet, unum ex illis ad ſacerdotē ſacrum facientem accurriſſe, & hoſtiæ ictum gladio inflixiſſe, è qua ſtatim ſanguis emanarit, ſpectantibus mirū in modum attonitis, & poſtea non ſine ſtupore alijs idem narrantibus.

Jn toto vero Hungariæ regno, cuius magna pars Turcarum ſubeſt imperio, ita tamen ut Chriſtianis Catholicam profitendi religionem libertas permiſſa ſit, Societas Jeſu unum ſaltem habet Collegium, à Cardinali Dracouitio Epiſcopo Javarienſi olim fundatum, quod, licet frementibus & omni ex parte inſultantibus hæreticis, Catholicæ religioni magno ijs in locis & præſidio & ornamento iam ab annis aliquot fuit. Jllud vero quod eadem Societas Viennæ in Auſtria habet, longe uberrimos affert fructus, ut ad quod pleraque Hungariæ Nobilitas filios pietate & litteris imbuendos mittit; unde fit ut complures quotidie deſerta hæreſi, ad Catholicam redeant Eccleſiam.

IX. Ad Dalmatiam, Croatiam & Boſniæ regnum quod attinet quæ a Ladiſlai uſque temporibus Hungariæ coronæ fuerunt annexa, totus fere ille terrarum tractus, contra Lutheranorum, Picardorum & Arrianorum tam clandeſtinos quā apertos conatus, Georgij Dracouitij, qui Jmperatori Ferdinando à Confeſſionibus primo fuit deinde Cardinalis factus, his regionibus tamquam Jmperatoris Legatus præfuit, potiſſimum opera cum æterna ipſius laude in Catholicæ Eccleſiæ unitate permanſit. E rebus humanis defuncto, Thomas Erdodius Eques illuſtriſſimus & Catholicæ religionis ſingulari zelo flagrans, ſucceſſit: is qui Boſniæ præfectum Anno M D. X C III. memorabili prœlio fudit. Poſt hunc Joannes Dracovitius rempublicam in his regionibus Legati nomine adminiſtravit, Catholicamque religionem non minori zelo quam prædeceſſores & defendit & promovit. Ex Nobilitate quidem pauci hæreticorum partibus adiuncti ſunt, ij fere tantum qui in Seritinorum, Nadaſtiorum, Battianorum & aliorum Hungariæ procerum partim Lutheranorum partim Calviniſtarum ſunt familia, vel aulas eorum frequentarunt. Promiſcua vero plebs Dalmatiæ, etiam tranſlato in Hungariam domicilio, avitam religionem vel in media hæreticorum colluvie, conſtanter tuetur. Et licet Boſniæ regnū Turcico hodie ſubſit imperio, Catholica nihilominus religio, ſingulari Dei beneficio integra adhuc ibi conſervata eſt. Tranſylvaniam nunc luſtremus, non iam confinijs quam calamitibus & miſerijs Hungariæ proxime coniunctam.

DE MUTATIONE RELIGIONIS & reipublicæ in Tranſylvania, ac miſerabili ejus ſtatu.

Caput VII.

ARGUMENTUM.

I. *Ferdinandus Auſtriacus & Joannes Sepuſius de Tranſylvania inter ſe contendunt.*

II. *De Georgio Monacho poſt Cardinali eiuſq; vita & morte, ſuccincta Narratio.*

III. *Eius mors, Lutheranis in Tranſylvaniam aditum aperit per Petrouitium Medicum, à Blandrato ſeductum.*

IV. *Germani in Tranſylvania Lutheranam doctrinam ſpargunt. Petrouitius Turcarū poteſtat. plantat.*

V. *Solimannus Lutheranam hæreſin è Tranſylvania eliminari iubet eo quod Nova eſſet, & Blandratus à nepote ſuo occiditur.*

VI. *Mortuo Ferdinando I Maximilianus Imperator infelicia auxilia petit pro Hung. & Tranſylvania recuperanda.*

VII. Qui-

VII. *Quinam Principes Maximilianus infelicia auxilia subministrarint.*

VIII. *De Petrovicij Arriani, qui Transyluaniæ Principis moderator fuit, crudelitate.*

IX. *Caluinismo inualescente in Transyluania Litteræ Ioannis Sepusij principis ad Lutheranos in Germania.*

X. *Mors Ioannis Sepusij nouas turbas excitat: Stephanus Batorius à Lutheranis eligitur contra Maximilianum II. Imp.*

XI. *Steph. Batoreus Iesuitas in Transyluania collocat, & fit Rex Poloniæ, succedit ei frater, qui per Iesuitas Transyluaniæ statum emendat.*

XII. *Iesuitæ à coniuratis hæresis proscripti. postea ipse Sigismundus fugatus ab ysdem.*

XIII. *Restitutus Sigismundus Turcas prælio vicit coniuratis punitis, & Iesuitas reducit.*

XIV. *Maleficiatus à Calabro Sigismundus fit infelix.*

XV. *Infelix Transyluaniæ status.*

I. TRANSILVANIA ampla admodum prouincia Dacia olim dicta, Christianam religionem sub Stephano Hungariæ rege, ante sexcētos circiter annos amplexa: post Mortem Ludouici regis. Ferdinando Austriaco & *Ioanne* Sepusio, qui alias de Zepulia Comes Sepusiensis dictus est, de regno inter se contēdentibus, in factiones & sectas miserabiliter admodum distracta fuit Bello hoc varia fortuna vtrimque aliquamdiu gesto An. 1540. tandem *in has conditiones consentum est, vt quæ Ioannes armis acquisiuerat loca retineret, quo ad viueret; ipso vero mortuo, ad Ferdinandum ea redirent.* Ioannes defunctus filium infantē reliquit, vndecim tantum dies natum, Stephanum nomine, quem Turcæ deinde Ioannem appellarunt: vnde nouæ regionibus istis, Christianis non cum Turcis tantum, sed inter se quoque commissis, multoque asperius exercitæ contentiones recruduerunt. Inter alios infanti à patre tutor datus fuit *Georgius quidam Martinusius, monachus*; homo non minus magni animi quam celebris in Hungaricarum rerum historia memoriæ: qui quoad vixit, & pupilli tutelam administrauit, hæreticorum classis conatibus, Catholicam religionem, quantum potuit, saluam præstitit; quam *Petrus Petrouitius*, moderandæ pupilli pueritiæ post ipsum admotus, plane pessumdatam atque exstinctam voluit, è Catholico primum Lutheranus, ac deinde ex Lutherano Arrianus factus. Sed quia in Monachi illi* historia (quam Martinus Fumeus Gallica lingua descriptam exhibuit) multa notatu digna sunt: vitam eius & res gestas paucis describere operæ precium videtur. ex quibus imprimis incredibilis tam animi magnitudo quam prudentia, quæ in hoc homine supra conditionem & fortunam fuerunt, elucebunt: tanto magis, quod funesta ipsius mors tam rempublicam quam religionem in Transyluania eodem exitio inuoluit.

II. Fuit igitur Georgius natione Dalmata, nobili familia, sed in re tenui educatus. vilissima puer apud Ioannis VVaiuodæ matrem ministeria exercuit, calefaciendis hypocaustis & apportandis lignis destinatus. Huius vitæ pertæsus, instigante bono Angelo, relicta Ioannis aula, vitam monasticā in Benedicti cænobio extra Budam professus est, cellariæque & erogandis eleemosynis præfectus. Hic primum litteras didicit, & quamuis iam adultior, etiam Latine aliquid effari: in sacerdotum seu presbyterorum ordinem tandem cooptatus. Ferdinando in regem assumto, exultantem apud Sigismundum Poloniæ regem, VVaiuodam sequutus, retento nihilominus habitu, multis & grauissimis in negotijs fidelem ei operam nauauit, variasque ac periculosas legationes, vestitu dissimulante personam & securitatem præstante intrepidè obiuit; quibus officijs adeo sibi *Ioannis* Sepusiensis æmuli Ferdinandi Regis animum deuinxit, vt ab eo mox in regnum à Solimanno, cui tributarium se fecerat, restituto, in secretius consilium allectus, & quæstura regni, quæ dignitas primaria est, ornatus fit, Varadinensi prius Episcopatu donatus, ac postremo tutor cum *Isabella regina*, filio Stephano testamento relictus.

Non multo post Ferdinandus iuxta pacta, loca quæ Ioannes hactenus præsidio tenuerat, tradi sibi petit, promissam compensationem vicissim reddere paratus Regina pacis admodum cupida, non abnuente, Georgius qui naturæ quodam instinctu ad magna adspirabat, Ferdinandi petitionem eludit, & Budam interea non maiori tantum præsidio, sed sua etiam præsentia firmat: quūque Ferdinandi potentiæ imparem se facile animaduerteret, Solimanni opē pro pupillo implorat. Postea à Ferdinando cū XL. hominū millibus obsessa, & XL. machinis verberata vrbe, Georgius obsidionē tantisper sustinuit, quoad Mahumetes Bassa, fuso Ferdinandi exercitu, eam soluit. His ita-

ita gestis, Solimannus Adrianopoli profectus in Hungariam venit, Budam amicitiæ specie ingressus, vrbem occupat, & matrē Reginam vna cum filio pupillo & Georgio in Transyluaniam mittit, à Mustapha Bassa iam occupatam vt contra Ferdinandum eam defenderet, & Isabellæ reginæ in manus consignaret, Georgio pristina officia: quęstura inprimis confirmata sunt; cuius tanta erat auctoritas vt penes matrem & pupillum titulus tantum & regij nominis vmbra, penes ipsum vero omnis esset potestas, ac totius regionis vires, quibus non exteris tantum, sed ipsi etiam Reginæ formidabilis videbatur. Hisce rebus mota regina, à Solimanno contra Georgium quasi cum Ferdinando in necem filii & ipsius auctoritatem consilia agitantem, auxilia petiit: Georgius vero cum Ferdinando clam agere cepit, admodū tum intricato, quod à Cæsare fratre contra Protestantes tum bellum gerente, vix vllum auxilium sperare posset. Sane si accurate rem excusserimus, reperiemus bellum illud ob Lutheri deliria hinc exstirpanda, illinc defendenda conflatum, tam Hungariæ quam Transyluaniæ, validissimis contra Turcam hactenus Christianæ reipub. propugnaculis, extremam perniciem attulisse: quas nec Solimannus, nec Selimus, nec Amurathes inuadere vnquam ausi fuissent, nisi Germanorum discordijs facilem sibi aditum apertum fore præuidissent. Ceterum motus ab Isabella Solimannus, Legatū ad Bassam Budensem misit cum mandatis, vt Georgium vel viuum vel mortuum in suam redigeret potestatem. Id quum homo astutissimus, ad quem etiam intima Solimanni consilia per exploratores quotidie deferebantur, resciuisset, Sarabellum in locum natura, arte, & apparatu omni munitissimum se recepit, vt inde cum Solimanno de oppidis & tota ditione quam in potestate habebat, armis disceptaret, occupationem eius longe quam ille putabat, difficiliorem redditurus. Interim nequaquam ferians collecto iusto exercitu, multa alia oppida capit. & Rascianos reginæ partibus fauentes, prœlio commisso fundit. Post hæc a Solimanno veniunt Legati, cum mandatis Bassam ad Budensem & Moldauiæ ac VValachiæ præfectos, vt eos omnes qui à Monachi partibus stabant, ferro & igne persequerentur. Quum vero Turcæ ob innatum gentibus illis contra pios odium, non multum proficerent, Regina tandem a Solimanno deserta, & à Georgio Albæ Iuliæ obsessa, certis cum eo conditionibus transigit. Interea tripartitus exercitus à Bassa Budensi, Moldauiæ & Walachiæ regulis in Transyluaniam ducitur: Georgius vero statim cum quinquaginta armatorum millibus Bassæ se obijcit, dum interim ipsius Legatus Walachorum copias sternit & profligat. Eandem fortunam veritus Bassa, quantum antea sex dierum itinere spacij confecerat, tantum vno die relegit, Budam nō multo post, vt in VValachiam, reuersus. Sic breui tempore Georgius Transyluania hostibus liberata imperium sibi non mediocriter stabiliuit, accedente etiam Solimanni consensu, qui tali homine amico quam inimico vti malebat. Sub hæc Georgius Varadinum concessit, vbi quum esset, de turbis a Transyluaniæ proceribus, monachalis imperij tamdiu pertæsis, à Regina contra ipsum, vt Stephano filio potius quam monacho regnum parerent, excitatis cognouit. Ipse vero ad pristinas artes conuersus, cum Ferdinando iterum paciscitur, qui à fratris, deuictis Protestantibus tum victoris opibus adiutus, Ioannem Baptistam Castaldum cum mediocri exercitu in Transyluaniam misit, addito mandato, vt omnia ex Georgij sententia ageret, & ad omnia ei præsto esset. Ex altera parte Isabella Solimanni opibus freta comitia Agnatætiæ indicit, quibus plerique procerum interfuerunt. Eo cognito, homo imperterritus, assumpto velut ad custodiam corporis magno comitatu, statim curru conscenso, eò ire statuit, vt præsentia sua reginæ consilia disturbaret. Dum in itinere esset, currus quo vehebatur, siue casu siue aurigæ imperitia, dum per confragosam viam incedit, euersus est. Id quod pro sinistro omine quū omnes qui circa ipsum erant acciperent, infaustamque ex eo profectionem fore augurarentur, & vt domum rediret rogarent, ille vt erat ad magna natus, ideoque summus periculorum contemtor, ad eos renidenti vultu versus, *Atqui frustra*, inquit *ex fortuito euersi in terra currus casu mihi timetis, quem numquam euertendi in cælo currus astrū benignum protegit.* Igitur non intermisso itinere Agnateriam venit, & sola sua præsentia reginæ consilia dissipauit, coniunctisq; cum Ferdinando armis & consilijs, reginam pupilli matrem ad duras conditiones adegit. Dū hoc modo non Remp. modo sed & bellum administrat hic Monachus, adeoque inter primos ordines contra Turcas aut alios hostes suos strenue pugnat, à Iulio III. Pontifice in Cardinalium cooptatur collegium, & Strigoniensem Archiepiscopatū simul adipiscitur, cuius prouentus annui ad centena & quinquagena qu-

na ducatorum millia esse perhibentur. Quum vero Ferdinandus Monachi huius (sic enim etiam iã Cardinalis vulgo appellabatur) conatus & consilia suspecta haberet quasi cum Turcis colludentis; quum aperta vi vix posset auferre auderet, quocunque modo è medio eum tollere decreuit. Id negotii Castaldo datum, qui exsequutionem viris quibusdam militaribus demandauit. Erat Georgius Bintij in castello quodam ab se ædificato, loci amœnitate paucis cedente. Recepti in arcem absque vlla suspicione percussores, illucescête iam die ostium cubiculi pulsant; è quibus Ferrarius Castaldo ab epistolis, litteras quasi manu Georgij subscribendas præferens, continuo introducitur. Eo intromisso, Cubicularium fores occludere volentem alius genu interserto prohibibuit. Jam surrexerat Georgius, & Breviario suo legendo intentus, ad mensam sedebat: quum Ferrarius ad eum familiariter accedit; tum porrectis litteris, dum Georgius calamum sumit ut nomen apponeret, Ferrarius pugione ei iugulum petit; ille vero exsurgens, & Mariæ Virginis nomen inclamans, pugno eum percussum, viribus robustior in terram deijcit. Tum statim ad strepitum accurrens Sfortia Palauicinus, stricto ense, gravi vulnere medium quasi caput ei diuidit; hæc verba exclamanti: *Jesus, Maria! quid hoc est, fratres?* Cædes hæc & famæ Ferdinandi parum honestam notam inussit (ob quam & à Sacra Sede excommunicatus fuit) & rebus magnum attulit detrimentum: quod præter reliqua mala, hæresis, cui Georgius hactenus omnem aditum obstruxerat, in ea regione libere statim vagari & triumphare cœpit. Perhibent harum rerum scriptores, hoc exitium cœnobij quendã præsulem Georgio præsagijsse. Quũ enim Georgius proximam Ecclesiam ad arcis quã ædificabat, usum everti, & cœnacula aliaque profanis usibus destinata conclavia superstrui iussisset, eius loci Abbas eum accesisse & his verbis monuisse dicitur: *Vide Domine, quid agas: & respice eum qui in te respicit. Anne dignum est, ut tu qui non Catholicus tantum, sed Cardinalis es, & Monachus, Dei domum occupes, & ex ea tuam facias? Id quidem Deus, mihi crede, haud inultum finet: immo pœnam iam iam imminentem video.* Vaticinium hoc minime vanum fuisse, exitus docuit, Georgio illo ipso in loco miserabiliter tum confosso, quum in supremo iam dignitatis culmine stare sibi videretur, & utrumque tam Solimannum quam Ferdinandum & spe & metu duceret, & in sua, quasi potestate haberet. Thesauri quos infinitos fere congesserat, percussoribus partim prædæ cesserunt: quos tamen ad unum omnes miserabilem quoque vitæ finem habuisse, scriptores plerique testantur. Hunc exitum habuit homo omnium superbissimus (sic *Hungarica* loquitur historia) & in occulto omnium qui umquam vixerunt, maximus tyrannus.

III. Hoc modo regio hæc natura & situ munitissima, ut ad quam invito qui eam tenet, vix ullus pateat aditus, belli officina, ut Xenophon de Epheso dixit, & Martius veluti campus Christianorum & Turcarum facta est. Quamdiu Georgius Monachus vixit, una in ea, nempe Catholica viguit religio: at eo mortuo, non in diversas tantum sectas distracta, sed etiam in maximas calamitates est devoluta. Solimannus enim, annuum quod ei promissum fuerat, vicenûm millium scutatorum tributum accipere porro recusans, Mahumetem Bassam cum exercitu ad eam occupandam misit: Ferdinandus vero defendere eam modis omnibus satagebat, sed promissa auxilia præstare nõ poterat, fratris Cæsaris viribus destitutus, contra quem nihil tale metuentem Mauritius Princeps Lutheranus, excitata rebellione, eo ipso tempore arma sumpserat Anno 1547. Interim Jsabella quoque Regina Solimannum de filio suo, cuius Georgius tutor fuerat, in regnum restituendo urgere non desistebat, *Petri Petrouitij* opera potissimum ad eam rem usa, qui occulte quidem initio Lutheranus fuerat, sed Arrianismum postea aperte est amplexus, & quia frequens circa Principem erat, facile hæreseos venenum incauto adolescentis animo instillavit. Utrumque vero Georgius Blandratus perdidit, natione Pedemontanus; qui Ticini ex Jnquisitorum manibus elapsus in Helvetiam primum & Germaniam, deinde in Transylvaniam profugit, ad medicam operam à Petrouitio & à Principe assumptus: sed ultra crepidam interim frequenter de rebus Theologicis disserebat, & quidem de gravissimis in tota Christiana religione articulis, inprimis de Trinitatis mysterio, quod ille intellectus sui & Physicarum regularum decempeda metiens, quum extricare se non posset, tam altum mysterium & ipse contemptim habuit, & cõtemptim de eo loquens, apud alios in contemptũ adduxit. Rex interim sive Princeps Catholicum se simulabat, nec vivente matre vel Lutheranum vel Arrianum se profiteri audebat, quamvis aula ipsius tam Lutheranis & Calvinistis quam Arrianis pa-

tereris, sed matre defuncta, animi sensa nudavit, ut paulo post dicemus.

IV. Ex altera parte Ferdinandus, cogēre necessitate, diversarum sectarum homines è Germania stipendijs conductos, suis auxilio misit; inter ceteros Albæ Iuliæ custodia *Bartholomæo Coruato* commendata, cuius auspicijs Lutheranæ conciones statim in publico haberi cœperunt, quod viuente Georgio Monacho tentare nemo ausus fuerat. Sed & Mauritius Saxoniæ Dux cū duodecim peditum & tribus equitum millibus ad ferendam Ferdinando ex pacto opem in Hungariā profectus, multos Prædicantes Lutheranos secum adduxerat, qui nouum Euangelium nimisquam impigre disseminarunt. Quamuis autē Mauritius nulla re memorabili perfecta immo ne viso quidem hoste, in Germaniam redierit, (*a*) non multo post in prælio contra Albertum Brandeburgicum interfectus, vberem tamē Pestiferæ doctrinæ iis regionibus segetem reliquit, è qua succrescēte, multo peiores ipsa radice, immo omnium deterrimæ sectæ pullularunt, quæ etiam hactenus exstirpari nunquam potuere. *Petrouitius* penes quem summa rerum erat, vbi Paulum Bornemissam quoque, qui solus Episcopus in Transyluania hactenus fuerat, patriæ tadio, quam Turcis & hæreticis prædæ relictum iri cernebat, ad Ferdinandū quoque abijsse accepit; eiectis passim Catholicis sacerdotibus, Monachis & Canonicis, eorum facultates fisco addixit, sic tamen vt bonam partem ipse sibi seruaret. Deinde missa ad Turcam legatione auxilia ad Transyluaniam è Ferdinandi manibus totam extorquendam, sollicitauit. A Sultano Moldauiæ præfectus & Cassumbejus Reginæ Isabellæ & Joannis filij rebus consulere, & ubicumque fer ret necessitas præsto esse iussi sunt. *Andreas* quidem *Batorius Catholicus Princeps, ut & Christophorus eius frater* quem Ferdinandus pro se Transylvaniæ Waivodam seu præfectum constituerat, patriæ res in ruinam & exitium properantes, pro viribus sustentabat, sed morbo & mœrore confectus, impedire non potuit quo minus Jsabella & Joannes Albam Juliam Turcarum ope reducti, totius fere regionis imperio potirentur. Secundum hæc Petrouitius non cum Moldaviæ & VValachiæ tantum Vaivodis, sed & cum Bassa Budensi, & B[illegible] B[illegible] Sang[illegible] de f[illegible]dere tractauit.

V. P[illegible] [illegible] bus istis bellicosis quidem [illegible] libertas illa conscientiarum vel [illegible] potius, à Germanis accepta, falicā monuit, à magistratu petierunt, vt non ex tolerantia quadam, sed sub legum quoque fauore & præsidio, protestantium religionem exercere sibi fas & ius esset. Quod quidem Edicto Tordæ promulgato ipsis concessum fuit, ita tamen vt reliquæ omnes sectæ prohibitæ intelligerentur, vt & Sacramentariorum, & ea quæ An. M.D.XXXVI VVittebergæ a theologis decreta sunt, obseruarentur. Quod vbi Solimannus, cuius armis Isabella & Joannes in ditionem restituti fuerant accepit, non Lutheranorum modo, sed Antitrinitariorum; & alias sectas ibi gliscere, serio eos monuit, ut novitatibus istis quamprimum obviam irent. An. 1551. Sic enim Fumeus in Hungarica sua historia scriptum reliquit. *Circa id tempus Turcarum Jmperator Jsabellam reginam monuit, intellexisse se, quomodo præter eam quam ipsa profiteatur religionem, diversa secta in regnum irrepserint. Mandare vero, si bono ipsius gratia uti velit, ne ullo modo eas ferat, ut qui sciat rebelliones inde nasci, inde periculum, ac tandem exitium ipsius imperio imminere, sibi vero multas molestias exhibitum iri. Jubere igitur ut omnes istarum novitatum auctores è medio tollat.* Jdem historicus Solimannum graves sane mandati huius caussas habuisse adiit. *Jam dudum namque ait, hæretici in hoc regno nidulati fuerant & publicis suis concionibus zizaniam suam longe lateque disseminaverant, adeoque multos ab Ecclesiæ unitate diverterant, immo nisi hoc mandatū eis metum iniecisset, iam totum regnum erant infecturi. qui tamen mox uti Turcicus Jmperator iusserat, undique proscripti fuerunt & expulsi.* Hæc Femeus. Jn commentarijs vero quos penes me habeo, annotatum reperio, *Reginā Catholicæ religionis valde studiosam utpote illustrissima illa & optima Jagellonica Polonorum regum stirpe prognatam, magna cura tandem in hanc rem incubuisse, & diversarum sectarum Prædicantes è regno facessere iussisse, publice etiam proposito Edicto, ne cuiusquam alterius quam Catholicæ religionis exercitium permitteretur.* At illi vna parte egressi, altera rursus subingrediebantur, scelestissimi Petrouitij fauore, & adolescentis Principis conniuentia, cuius aures & animum Blandratus Arrianus iam dudum occupauerat; ut vt qui corporis sanitatem tuendam susceperat, eius animæ exitium procurarit. Quis exitus huius hominis fuerit quæris; Quis alius, quæso, nisi eo dignus, qui & Principem & Principis gubernatorem, adeoque tot animas perdiderat! Quum enim Anno M D LXXXVIII. Albæ Iuliæ in cubiculo horrend[illegible] nescio quid.

a Hist Hung lib. 6.

quid exclamasset, & nepos quidam eius accurisset, *quid sibi vellet* rogans: ille in impetu in eum facto, fauces ei elidere conabatur: iuuenis vero arrepto qui proximus forte adstabat sabulo pleno folliculo, tamdiu se defendit, ictusque ter repetijt, donec capulari seni animam è vieto & imbecilli corpore elisit. Is nuper ex Italia venerat, vt cognati, si quid ei humanitus accidisset, hæreditatem cerneret: cum vero ille hæredem illum aliter scribere nollet, nisi vt eandem quam ipse profiteretur religionem, hic vero conditionem recusaret, res ad eum vsque, quem iam diximus, casum infecta mansit: post quem ille collectis sarcinis, & & conuasatis quæ poterat, clam discessit.

VI. Hic rerum in Transyluania status fuit ad Ferdinandi vsque mortem: quo rebus humanis exemto, Maximilianus Imperator & Hungariæ ac Bohemiæ rex, ius suum armis persequi, non destitit. Vt vero omnibus ingens suum tam erga Catholicam religionem quam Christiani orbis imperium contra Turcas conseruandi desiderium testatum faceret; quamprimum regno & Imperio fuit inauguratus, Germaniæ Principes, etiam qui Protestantium sequuntur religionem, vrgere, sollicitare & obsecrare non cessauit, vt interitum iam iam minantis Reipublicæ rationem habere, deque ea in melius restituenda, in commune se, cum consulere vellent, indicto eum in finem Augustam Vindelicorum Imperij conuentu. At plerique Protestantium per alia negocia sese excusabant, inprimis vero per nuptias, quas tum Landgrauij filius cum Ducis Wirtembergici filia celebrabat. Post longas interpositas moras & tergiversationes plerique omnes de auxilijs conferendis assenserunt; sed lente omnia procedebant. Interim vero Ioannes non Transyluaniæ tantum Principem sed & Hungariæ regem se ferebat, non suas quidem, sed protectoris sui immensas vires omnibus ad terrorem ostentans. Ad Hungaros scribens à potentissimo Turcarum Imperatore & clementissimo suo benefactore per litteras & Zenatium Legatum iniunctum sibi esse aiebat, vt omnes regni status ad obedientiam sibi præstandam adhortaretur: eoque monere, nisi malam gratiam ab illo inire velint, qui ob immensam potentiam facile immorigeros castigare posset, vt dicto sibi audientes sint antequam à maximo illo exercitu, qui iam Constantinopoli egressus in viam se dederit, opprimantur. Non defuerunt qui ad saniora consilia Ioannem hortarentur, vt sci licet deserto Turcico fœdere, cum Christianis Principibus se coniungeret: sed contrarium ei Petrouitius, totus hæreticus, facile persuasit. Solimannus ergo ab ipso sollicitatus, cum centum & quinquaginta hominum millibus expeditionem suscepit, Pertao Bassa paullo ante præmisso. Ei Ioannes rex ad Budam obuiam processit, regio habitu & stipatu ty anni manus deosculatus.

VII. Ex altera parte Maximilianus quoque in Italia, Hispania, Sabaudia, Germania atque etiã in Gallia magnas copias contrahebat: in quo Bello Dux Guisius iunior multis comitatus proceribus, tyrocinium facere vitro voluit. Ecclesiastici interim precibus & supplicationibus cœlestis numinis iram placare studebant: cumque institutum fuit, vt ad campanæ sonitum certis diei horis omnes vbicumque essent, sese prosternerent, & flexis genibus Deum pro felici belli exitu comprecarentur; sic vt in exercitu Principes & magnates ex equis descendere flexis genibus & complicatis manibus precari, ac terram osculari visi sint. Quum vero Imperator quodam die Viennæ è fenestra prospectans. Lutheranos quosdam vidisset, campana sonante nihil se mouentes, hæc verba effatus esse dicitur: *Bone Deus! Vereor equidem ne hominum istorum societas nobis damnosa sit & infelix.* Hæc quidem complures viri nobiles audierunt, & inter ceteros Timoreon Cossæus Brissaci Comes, cuius nomen in Gallijs hodieque celebratur. Sed quia instituti mei non est omnia, nisi ea quæ ad religionem spectant, persequi; cetera quæ consequuta sunt, facile silentio præteribo, quomodo Mahumetes Bassa singulari artificio morte Imperatoris in tot hominum millibus celata, & exercitum & thesaurum omnem Selimo filio Solimanni integrum conseruarit, & mortui hominis auspicijs, post sextum assultum, inexpugnabilem illam arcem centum maioribus machinis munitam, expugnarit; idque in conspectu Maximiliani Imperatoris, qui quum suis opem ferre non posset, Viennam tandem retrocedere est coactus. Selimus quidem ex Mahumetis consilio Constantinopolim profectus, Pertaum Bassam Ioanni tamquam rerum omnium inspectorem adiunxit; qui hinc Turca, illinc Arriano consilia ipsius moderante, tandem abiecta omni diuini honoris cura; vniuersam Transyluaniam hæreticis prostituit, Selimo, præceptorum patris, vel nescio vel oblito.

VIII. Petrouitium vero Michael Balsanius Lippensis in quadam epistola scribit, *Catholicorum hostem fuisse acerrimum, adeo ut ad Turcas plerique & in oppida ab ipsis occupata confugere sint coacti, nisi pessimo lecho à pessimis illis Christianis exstingui mallent. Inde factum, ut Ecclesiastici, metu Petrovitianæ tyrannidis, desertis gregibus alio abierint, alij vero officiys & dignitatibus exuti, in solitudinibus quod reliquum ipsis fuit vitæ, misere exegerint. Quod si quis contradicere aut resistere auderet, eius fronti stigma inurebatur, Crux nimirum, illud pulcherrimum & gloriosissimum Iesu Christi insigne, Tau illud salutis signū, honorabile virtutis & constantiæ, ad Crucifixi honorem, testimonium. Iam novacula non coronam tantum, sed cutem etiam & carnem sacerdotibus abrasa testatur. Qua crudelitate multi perterriti, uxoribus ductis religionē mutare, quam in tam horribili persequutione vota seruare maluerunt;*

Sed præ ceteris insigne est quod ille Claudiopoli in res sacras exercuit sacrilegium, *ubi iussu ipsius altaria diruta, statuæ confracta, omniaque Ecclesiastica ornamenta profanata sunt. Quia vero iuxta antiquas regni leges, sine Ecclesiasticorum & Canonicorum consensu de ijs quæ ad rempublicam pertinent nihil decerni aut fieri potest; quatuor ex Nobilitate ab illis electi sunt, Capitulares appellati, qui cum eadem qua veri Canonici auctoritate ac potestate publicis consilijs interessent. Pauci sane ex omni Nobilitate in Catholica religione constantes permanserunt. Inter hos præcipui fuerunt Stephanus & Albertus Tordij, cum omni sua familia, Christophorus Kerezenius, Michael Telgedius, Dionysius Makaius, Martinus Literatus, & ij fere omnes qui in montanis Transylvaniæ habitant. Visi tum sunt Lutherani Prædicantes cum turbarum clangore & tympanorum strepitu Catholicorum templa ingredientes, profanas & blasphemiarum plenas cantiunculas decantantes, quasi Martio assultu Deiades, sub impij illius Gubernatoris favore occupaturi.* O quam bene dixit Æschines, quanto maior malis concessa sit potestas, tanto maiora inde mala nasci! *Eodem tempore Claudiopoli erat Franciscus David* (de quo libro tertio aliquid dictum est) *sub Augustanæ, cuius professionem simulabat,* Confessionis prætextu sectæ suæ asseclas & vires quærens. *Hic Sacramentarium quendam Prædicantem, Martinum Calmenecium nomine à Petrouitio introductum, hominem argutum & omnium strophaium bene peritum, ad disputandum provocarat. Accipit conditionem Martinus; constituitur locus & tempus, ac disputatio præsentibus utrisque Transiluaniæ proceribus, per aliquot dies continuatur; tandem partis utriusque rationes collectæ ad Philippum Melanchthonem mittuntur, interposito compromisso, ut quicquid ille pronunciaret, ratum* pars *utraque haberet, ac diuersas omnes opiniones repudiaret.* O rem miseram & calamitiosam! Eone rem deuenisse, vt contemta totius Christianitatis & vniuersalium Conciliorum auctoritate, in vnius hominis de schola & quidem meri Grammatici iudicio quis acquiescat! Verum antequam à Melanchthone responsum venisset, Franciscus David, relicta Augustana Confessione, Helueticam sequutus est, quam tamen ipsam quoque mox repudiauit, a Blandrato quicum priuatim colloquutus fuerat, *ad Arrianismum pertractus*, vt & multi alij Principis Consiliarij, Gaspar Becus, Gaspar Cornisius, Christophorus Fagimasius, & Ioannes Gerendius: qui omnes hic postea Sabbathariorum antesignanus, & discipuli ipsius Gerendistæ sunt appellati.

IX. Non multo post Gallus quidam nomine & natione, *Caluinismum* in Transyluaniam apportauit, adiutus a Matthia Denecio & alijs quibusdam excucullatis apostatis, nimirum Petro Meluis, Petro Carolino, Georgio Geontio, Petro Berekzazi, Ambrosio Dareceketo, & alijs. Nouos hos Caluinistas *Antitrinitary* sæpe aggressi sunt, & inprimis Franciscus David, quem ita in Bibliorum lectione versatum fuisse aiunt, vt pleraque dicta memoriter ad vnguem tenuerit. Disputans aliquando cum Caluinistis, Scripturæ ab ipso ad suæ opinionis defensionem allata loca ex SS. Patrum sensu & auctoritate interpretanda esse dicentibus, *Profecto suaves*, inquit, *homines estis, qui vultis ut apud me Patrum valeat auctoritas; quam si Papistæ vobis opponant, statim dicitis, homines illos fuisse, & errare potuisse. Ecquid pudet vos? Quod si Patrum vobis tanti est auctoritas, cur non Pontificiā doctrinam tam istorum quam Conciliorum, quæ contra expressum à me allegatum* Dei *verbum mihi obiicitis, calculo approbatam amplectimini?* Ex quo apparet, neque hæreticos ipsos contra hæreticos vllam obtinere posse victoriam, nisi armis ex Catholicæ Ecclesiæ armario depromptis: quæ sunt, Verbum Dei tam scriptum quam non scriptum, Traditiones scilicet & auctoritas Ecclesiæ, quibus omnes Ecclesiæ hostes cum perpetua sua ignominia hactenus fuere iugulati. Ex ijs quæ dicta sunt facile vides, lector, quænam facies ac quis status fuerit aulæ Transyluanicæ, in qua Lutherani, Arriani,

Cal-

Caluiniſtæ confuſi, quinam eorum plures animas perderent, certamen inter ſe ſuſcepiſſe videbantur. Rex ſiue Princeps etſi poſtquam Catholicæ valedixit Eccleſiæ, occulte cum Arrianis ſentiret, Proteſtantium tamen ſeu Auguſtanæ Confeſſionis religionem ſimulabat. Inualeſcente vero Sacramentariorum Tigurinam & Geneuenſem Confeſſionem iactantium ſecta, ad VVitebergenſes & Lipſienſes Thologos litteras Albæ Iuliæ XX. Septemb. Anno M D LXI. datas ſcripſit, in hanc ſententiam: *Se poſtquam animaduerterit Sacramentariorum ſectam, longe lateque per Christianam orbem iam ſeſe diffundentem, in regno quoque ſuo gliſcere, pro eo quo ſemper à teneris annis puriorem religionem proſequutus ſit affectu, magnum dolorem percepiſſe; vt & fideles ſuos Hungaria & Tranſyluania ſubditos: qui in tanta Fidei Confeſſionum incertitudine & varietate, tam diuerſis opinionibus agitantur, vt vix quidquam certi habeant quod ſequantur. Hanc ob cauſſam ſubditorum rogatu, in ciuitate ſua Megyes conuentum indixiſſe, vt inprimis quid de Cœna Domini credendum ſit, ſtatuatur. Quod ſi certi nihil concludi poſſit, rem omnem ad ipſorum ſententiam relaturos. Interim vero mittere vtriuſque partis opiniones & rationes, vt ſecundum Verbum Dei iudicium de eis ferant; atque ita miſere afflictu in Tranſyluania conſcientijs ſolatium afferant. Qua in re & officium Deo acceptum, veris Chriſtianis dignum, Eccleſijs vtile, & ſibi comprimis gratum praſtituri ſint.* Theologorum ad hanc Principis Epiſtolam reſponſio Hiſtoriæ Confeſsionis Auguſtanæ inſerta legitur. Interea vero dum miſer hic Princeps extraneorum theologorum de religione exquirit ſententiam, vt aliorum ſaluti conſulat, ſuam ipſe domi perdit, & vti euocato Claudiopoli, Blandrati medici commendatione, Dionyſio quodam Alexio, eius perſuaſione Lutheraniſmum amplexus à Catholica defecerat Eccleſia: (Quemadmodum videmus, vt apud Principes ij fere qui voluptates & ſanitatem ipſorum procurant, præcipua gratia florent, & non modo acceſſum liberum, ſed & aures Principum ſibi patentes ſemper habeant) ſic porro eiuſdem Blandrati inſidijs poſtquam Principem è Catholico Lutheranum fecit, familiaritate ipſius fretus ad Arrianiſmum porro eum traducere ſtatuit. Franciſco Dauide eum in finem in aulam accerſito. Hic ergo Segeſuari præſente Ioanne Principe ſeu Rege multa impia contra antiquam de Trinitatis myſterio fidem pro concione effudit, nemine, ob Principis iſtis ſubridentis reuerentiam, opponere ſe aut contradicere auſo. Ex quo factum eſt, vt peſtilens illud virus breui tempore in multos fuerit diffuſum. Synodos ab iſtis conuocatas, aliaque id genus omitto, ne in hac miſerabili & calamitoſa prouincia diutius detineat. Quapropter eorum quæ ſequuta ſunt hiſtoriam paucis perſtringam.

X. Inducijs inter Selimum & Maximilianum factis, Tranſyluani aliquantulum reſpirare incipiebant: quum ecce mors Ioannis tamquam decumanus fluctus ſuperueniens, nouas tempeſtates & turbas excitauit. Licet enim Ioannes Arrianiſmo non occulte fauerit, pœnitentia tamen ductus, Maximilianum Imperatorem ſucceſſorem ſibi nominarat. At Tranſyluaniæ proceres exterorum pertæſi imperium, ſuæ gentis Principem ſibi optabant; Lutherani inprimis & occulti Sacramentarij, qui parum tutos ſe arbitrabantur, ſi Principatus ad Maximilianum Catholicæ religionis ſtudioſiſsimum & ſumma potentia præditum deuolueretur. Ab his ergo Princeps eligitur *Stephanus Batorius*; cui quamuis Catholico illi tanto magis fidebant, quod non dubitarent contentione illa de Principatu ipſius erga Maximilianum, quem ipſi pariter oderant & metuebant, odium valde exaſperatum iri. His ita inter ſe commiſsis, vtrimque bellum paratur. Quia vero Sultanum Battorio non minus quam Ioanni antea fauere certum erat, Maximilianus ad omnes Chriſtianos Reges ac Principes Legatis miſsis, opem eorum implorauit, qua à proteſtantibus fruſtratus fuerat, eo quod petitione ipſorum de religione annuere noluiſſet. Quum ergo Imperium ſummis cum difficultatibus inter frequentes Turcarum inſultus, Hungarorum & Tranſyluanorum proditiones, ac hæreticorum minas adminiſtraſſet, cœleſti illa immarceſsibili corona à Deo per mortem donatus, terreſtrem hanc & Imperialem Rudolpho filio reliquit, cui iam ante mortem patris Hungarica corona ab Epiſcopis Agrienſi & Zagabrienſi Poſonij impoſita fuerat, & ius traditum in annexum ei Tranſyluaniæ Principatum; quum prius iureiurando ſe aſtrinxiſſet, *Catholicam ſe Eccleſiam & contra Turcas & contra hæreticos, conſtanter & fideliter defenſurum*, quorum hi clandeſtinis ſuis machinationibus Chriſtianæ Reipublicæ non minus nocent, quam illi vi aperta.

XI. Ad inuidiam vero minuendam, Battorius repudiato regis nomine, *Princeps* tantum Tranſyluaniæ dici voluit, & quia facile videbat, ſubditos

ditos vi ad Catholicam religionem adducere se non posse, lenioribus remedijs vtendum sibi duxit. Claudiopoli ergo, vbi mira erat Arrianorum multitudo, Societati Iesu Collegium extruxit, hanc, ceterorum Regum ac Principum exemplo, commodissimam rationem existimās pestem quæ sub priori Principe longe lateque grassata fuerat, reprimendi. Tanta vero de Principis huius virtute fuit existimatio, vt Poloni, post Henrici II. Gallorum regis discessum, vel reditum in Franciam, eum præ ceteris regno dignum iudicarint, Anno 1572. Itaque in Poloniam proficiscens Stephanus Transyluaniæ Principatum in manus fratris sui *Christophori*, non minus Catholicæ religionis amantissimi Principis, consignauit, eique præ ceteris omnibus rebus, curam Patrum Societatis Iesu, suis auspicijs in eam prouinciam adductorum, commendauit. Quod mandatum ille diligenter exsequutus est, & prædictos Patres in possessionē Collegij Claudiopolitani misit, eo ipso tempore quo Prouinciæ Ordines comitia Tordæ habebāt: Anno 1579. qui quum Principem à proposito hoc diuertere frustra tentassent, ad eum in hanc sententiam scripserunt: *Intellexisse se quum ex ipsius, tum ex serenissimi Poloniæ regis litteris caussas, ob quas Iesuitarum Societatem in Transyluaniam introduxerit: quorum quum potissima sit iuuentutis institutio, rogare se etiam atque etiam, vt Patres illi intra prædictos limites continere se iubeantur, ne ob religionis diuersitatem nouis turbis occasio detur.* Quum vero Princeps Christophorus eisdem etiam Albæ Iuliæ Collegium assignare vellet, vt ad tam copiosam messem boni operarij vndique suppeterent, & res tantum non ibi conclamatæ in melius restituerentur: ijdem Ordines, (in quibus omne genus erat hæreticorū) Claudiopoli Anno M.D.LXXXI. congregati, Prædicantium impulsu rursus ei supplicarunt, *ne Iesuitas amplius introduci fineret. Quod si qua ciuitas sit quæ Romanæ religionis Ecclesiasten desideret, prius inquiri iuberet an id petentium tantus sit numerus, vt Pastore opus habere videantur, ac tum demum aliquis accersatur. Æquum vero non esse, vt in paucorum hominum gratiam publica quies perturbetur.* Perstabat nihilominus in proposito Princeps; sic vt institutis ad votum Collegijs, plurimi indies ad Ecclesiam, quam temere deseruerant, sint reuersi.

Christophoro vita functo, *Sigismundus Battoriæ* filius successit, magni animi summæque exspectationis iuuenis, cui vix dum nato communis hominum opinio Principatum fuerat auguratа. Erat enim Catholicæ Ecclesiæ eiusque legum obseruantissimus, vt cuius omnis pueritia & adolescentia à Patribus Societatis Iesu tam litteris quàm moribus formata & exculta fuerat. P. quidem Lelesium pueritiæ suæ moderatorem, semper ille tāquam parentem obseruauit & coluit: cuius potissimum instinctu, dissoluto quod prædecessores ipsius cum Turcarum tyranno contraxerant fœdere, & abdicato ipsius patrocinio, se sub Rudolpho Imperatore iniit, quæ que ad statu[s] sui d[e]fensionem pertinerent, diligenter præparauit, dicens, *malle se cum Christiano sociatum mortem oppetere, quam infidelibus imperium & salutem debere.* O felicem & gloriosum Principem, si exitus tam præclaris principijs respondisset! In quæ præcipitia Reges & Principes ab ambitione, inuidia & zelotypia abducuntur! sic vt ad ea sæpe descendant quæ numquam antea præuiderant, immo ne cogitarant quidem: quemadmodum huic Principi accidit, vt in sequentibus videbimus.

XII. Quum hoc modo Catholicis res sub Sigismūdi Principatu, qui Patrū Societatis Iesu Consilijs præcipue vtebatur, prospere aliquamdiu cederent, & eorundem opera multi quotidie ex hæresi ad Catholicam fidem conuerterentur: ecce diabolus proceres aliquot, Lutheranis, Caluinistis vel Arrianis etiam fauentes suscitat, ad fœdus inter se sub libertatis prætextu, in Catholicæ Ecclesiæ, cuius prosperitati inuidebant, perniciem ineundum: *qui decreto facto, Anno 1588. contemta Principis ætate, Patres omnes è Transyluania proscripserunt. His vero iniuste secum agi querentibus, & vt lege secum ageretur, qui secundum leges recepti essent, neque inauditi damnarentur, aut vt si quod vel in moribus vel in doctrina scandalum commisissent, id demonstraretur postulātibus,* responsum fuit, Nullas alias ipsorum partes esse quam obedire, quos facile appareat ad hoc a Papa esse conductos, vt prouinciam sub Romanæ Ecclesiæ iugum redigant: eum vero conatū sibi præuertendum esse. Sic ergo Principe valde inuito & reluctante Patres è prouincia eiecti, domicilium alibi quæsiuerunt: vixque hoc datum fuit Principis precibus, vt P. Alphonsum Carillium sibi retinere liceret. Non multo post Patrum discessum coniuratio contra Principem fuit inita, cuius dux fuit Balthasar Battorius Sigismundo proxima cognatione iunctus, Andreæ Cardinalis frater: qui cum socijs coniurationis, Sigismundo vel ferro vel veneno e medio sublato, Principatum inuadere constituerat. Huius tam scelestæ coniurationis quum indicia

indicia quædam emanassent, Sigismundus P. Alphonso ad Cæsarem ablegato, quid in tanta re faciundum sibi esset, Consilium exquisiuit, in qua nullius alterius fidem periclitari vellet. Alphonso in itinere a coniuratis comprehenso, litterisque ad Imperatorem [illegible], adeoque tota re patefacta, Sigismundus cum fidelioribus aliquot ministris, ne in coniuratorum manus incideret, discedit: illi vero in dicto statim conuentu, coram Ordinibus proponunt: Quandoquidem Sigismundus Princeps sua sponte Principatum deseruerit, priuatam vitam posthac acturus, reliquum esse vt nouus Princeps eligatur, id Balthasaris potissimum Bartorij instinctu factum fuit: qui Ordinum suffragia in se inclinatura sperabat, vt qui ad eam dignitatem adspiraret, parem non haberet. Interim idem P. Carillium dimitti iubet Sigismundus quum locis tutis aliquamdiu se continuisset, vt quam viam Baltasar inititurus esset, interea videret, tandem ad Imperatorem proficisci decreuit: verum P. Carillius in via ei occurrens, persuasit, ne longius discederet, eaque ratione omnium voluntates multo magis à se se abalienaret, ac tandem etiam ab amicis, & qui à partibus ipsius adhuc stabant, desereretur. Tuto enim quum omnibus Catholicis, tum maximæ populi parti fidere posse. Carillii Consilio obsequutus Sigismundus, *Ordines prouinciæ certiores facit, falsum esse rumorem de se sparsum, quod Principatui renunciauerit. Quod vero in tutum locum secesserit, caussas se grauis habere, ac præsertim vt insidias vitæ suæ sine vlla causa struentes euitaret: qui tamen ne minimæ quidem offensionis sibi conscius sit, nec quidquam magis in votis habeat quam Principatum à patre sibi relictum sartum tectum conseruare.* His in conuentu perlectis litteris, non Ordines tantum qui conuentui intererant, sed etiam maior populi pars vna voce exclamarunt, *Volumus Sigismundum, Volumus Sigismundum.* Quare obstupefactus Baltasar, dissimulato suo conatu, & ipse assensit.

XIII. Sic ergo ad Sigismundum Legati mittuntur, qui communi nomine eum vt rediret, rogarent; ille vero vt sibi redeunti Iesuitas reducere liceret, omnino volebat, tãdem vero precibus quorundam vt tempori obsecundaret, & meliorem expectaret occasionem victus, sine illis reuersus est, ab accurrẽte vndique multitudine incredibili plausu & gaudio exceptus Baltasar quoque cum socijs honorifice ei obuiam processit, superiora excusans, & omnem in posterum obedientiam promittens. Quemadmodum vero illi conatus suos quibus poterant coloribus excusabant; ita Sigismundus vindictæ, quam animo voluebat, studium omnibus modis celabat, atque illis inprimis quibus maxime infensus erat, singulari enim beneuolentiam & fauorem ostentabat; in Baltasarem quoque noui Comitatus beneficio collato. Tandem vero siue nouis contra se insidijs compertis, siue [illegible]torum iniuriarum adhuc memor (absolute enim [illegible]perandi cupiditas siue zelotypia omnia etiam arctissimæ cognationis vincula rumpit) captantes capere, & suis ipsorum irretire laqueis decreuit. Re stanto conscIorum silentio & fide acta, vt per armatos aliquot homines viginti circiter proceres, qui officij caussa ad templum eunte[m] comitatum aduenerant, manum inijci iusserit: quorum deinde aliquot ad dicendam causam productos, & perfidiæ conuictos, in carcere necari iussit, Baltasarem inprimis, multa nequicquam cum multis lachrymis obsecrantem. Re deinde ad prouinciæ Ordines, cur scilicet extremis istis remedijs sibi vtendum, & perfidorum conatibus obuiam eundum statuisset, relata, Principatum porro tranquille administrauit. Amurathes interim indignissime ferens, quod Sigismundus Rudolphi Cæsaris amicitiam suæ prætulisset, Sinanem Bassam cum centum armatorum millibus contra ipsum ablegauit, cum mandatis vt viuum aut mortuum in suam redigeret potestatem: cui Sigismundus imberbis fere adhuc, sed forti & magno animo iuuenis, cum quinquaginta millibus se se obiecit, & magnam Turcici exercitus partem concidit. Videre ibi erat religiosos seu monachos nostros per mediam aciem, inter tormentorum fumum & fragorem, crucifixi imaginem in manibus gestantes discurrere, & Christianos ad fortiter pugnandum animare. Victoria hæc, quam postea Lippæ recuperatio valde auxit, inter paucas fuit memorabilis, & Principi huic ingentem magnam existimationem & gloriam, toti vero Christianæ reipublicæ magna commoda, adeoque securitatem peperit: tantis illustrior, quod contra veteranum & multis contra nostros victorijs insolentem ducem, a tam paucorum annorum Principe parta esset. Secundum hæc Sigismundus Patres Societatis Iesu, abolito quod Anno M. D. LXXXVIII. contra eos promulgatum fuerat, decreto, Anno M. D. XCV. in veteres sedes & domicilia reduxit,

duxit, Catholicis passim vehementi gaudio exsultantibus, inimicis vero ipsorum, qui societatem hanc cane peius & angue oderunt, metu perculsis: sicque restitutis Collegijs, etiam publicas habendi conciones populumque docendi facultas ijsdem concessa est.

XIV. Post Iesuitarum discessum superioribus annis in Transyluaniam venerat monachus quidam, Calaber natione, sicque in Principis familiaritatem se insinuarat, vt Confessarius ipsius factus sit. Hunc plerique omnium eorum malorum quæ Principi postea acciderunt, auctorem, fuisse perhibent, vt qui & necromanticus fuerit, & omnibus odiosus. Quum enim Princeps Anno 1595. vxorem duxisset Mariam Christianam, Caroli Austriæ Archiducis filiam, ita frigidum & maleficiatum se sensit, vt lenta tabe in singulas horas consumi videretur: & quamuis absentis amore flagrantissimo æstuaret, præsentis tamen ne aspectum quidem ferre posset. Idque malum tanto erat grauius quod nullum ei remedium afferri posset. Optimum virum P. Magium in Polonia & Austria diu versatum, quum Anno M. DCI. in Franciam venisset, vt cum Rege de restituenda Societate ageret, Burdigalæ narrantem audisse memini, nuptiarum die feminam quandam in templo visam fuisse, insolitos quosdam characteres humi describentem; idque tum non animaduersum, postea fascini causam fuisse creditam. Alij monacho illi Calabro maleficium hoc adscribunt, eumque cum habitu isto ad Principem ideo venisse putant, vt tanto faciliorem haberet accessum, quem scilicet optime erga religiosos affectum esse sciret. Diuina certe eum vltio non multo post sequuta est, phthiriasi miserabiliter consumptum.

Tantis malis afflictus Princeps (nam & acerbissimos sentiebat cruciatus, & animo ita nonnunquam abalienabatur, vt insanire videretur. Anno 1596. Pragam ad Imperatorem profectus, totius prouinciæ imperium in manus eius consignauit, pro compensatione accepto quodam in Silesia Ducatu: valetudine interea sua vi morbi, seu remediorum violentia, tam animi quam corporis in deterius vergente. Viennam deinde profectus, Anno 1599. in festo Corporis Christi vna cum Matthia & Maximiliano Archiducibus, venerabilem Eucharistiam in solenni processione comitans, ob rerum ante gestarum magnitudinem, omnium oculos in se conuertit, nequissimum illum maleficum, qui tam generosi Principis valetudinem corrupisset, vna voce detestantium. Quum deinde in Silesiam venisset, & ditiunculam quam pro amplissimo Principatu acceperat, lustrasset, pœnitere eum conditionis cœpit, quumque Maximilianum Archiducem in itinere iam esse, adeoque Cassouiam, vt prouinciam fratris Imperatoris Rudolphi nomine administraret, venisse accepisset, clam conscenso equo, relictis omnibus quæ apportauerat, celerrime in Transyluaniam contendit, ab Ordinibus, quamuis Rudolpho Imperatori fidem iam & obedientiam præstitissent, summa cum gratulatione receptus. Rudolphus Imperator etsi hac Principis inconstantia non mediocriter esset offensus, tamen non modo familiam eius liberam dimitti, verum etiam bona quæ secum attulerat, restitui ei iussit. Non multo post idem Sigismundus, animaduertens se tanto imperio moderando in hac animi imbecillitate nequaquam parem esse, quum absentis vxoris lectissimæ feminæ amore æstuaret, cuius præsentis, vt diximus, ne conspectum quidem ferre posset, Andream Batorium Cardinalem, cognatum suum, acerrimum antea inimicum, vt qui post Baltasaris fratris necem cœlum & terram contra Sigismundum iritare numquam cessarat, è Polonia accersiuit, eique prouinciæ imperium, assentientibus ordinibus tradidit, ipse vero in Poloniam abijt, vt ibi quod reliquum erat vitæ, priuatus exigeret, redditibus quibusdam sibi reseruatis, præter opulentam admodum supellectilem & magnam pecuniæ vim, quam Sinane Bassa profligato è præda confecerat: quæ tamen breui post tota incendio perijt, omnibus quasi elementis in interitum Principis exitium vna conspirantibus. Eodem tempore vxor Sigismundi tantorum malorum pertæsa, in monasterium quoddam Monialium concessit. Andreas Cardinalis accepta in fidem prouincia, cum Imperatore per legatos de pace statim tractare cœpit, Pontificis potissimum interuentu. Interim Michael Moldauiæ VVaiuoda siue præfectus, cum magno exercitu in Transyluaniam profectus, multa loca, non prius denunciato bello, occupat. Cardinalis tam insperato casu oppressus, nec vllius iniuriæ aut inimicitiæ contra Michaelem sibi conscius, missis ad eum legatis, cur cum exercitu in prouinciam descenderet, exquirit; atque etiam a Legato seu Nuncio Pontificio impetrat, vt tamquam pacis mediator, se interponeret, & ad arma deponenda hominem exhortaretur. Ille vero nihil cunctatus, Legatum arce

quadam

quadam includit, & magnis itineribus cum exercitu progressus, missoque feciali à Turcarum Sultano mandatum sibi esse dicit, vt totam Batoriorum, à quibus superiori tempore non mediocrem cladem acceperat, funditus deleret: idem etiam sibi à Romano Imperatore Rudolpho iniunctum. Hac accepta, Cardinalis quantas potest copias contrahit; & quamuis viribus multo esset inferior, primam VValachi aciem fundit ac sternit: sed redintegrato prœlio, à Gaspare Cornisio Arriano, equitatus duce, vt & Borsçaio Varadini præfecto Lutherano, Ecclesiastici hominis imperium molestè ferentibus, turpiter desertus, noctis vsus beneficio, ægre euasit. Dum vero aliquamdiu hinc inde vagatur, tandem ex equo admodum lasso ipse non minus lassus descendit, & in herba exporrectus à somno opprimitur. Delati ad eundem locum pastores quidam, miserum Principem sic deprehensum, non agnitum suo ipsius gladio iugulant, caputque ei amputant: quod VValachi iussu postea depictum, vnà cum acinace, equo & signo Cardinalis, Viennam ad Matthiam Archiducem Matthiam missum fuit. Hoc modo Michael VValachiæ VVaiuoda Transsyluaniam occupauit, ac deinde Cæsaris Rudolphi nomine aliquamdiu administrauit: homo Græcæ fidei, & acerrimus Antitrinitariorum & Sacramentariorum hostis. Quum vero Imperator animaduerteret, VValachum absolutum affectare imperium, & perniciosa sibi tractare Consilia; Georgio Bastæ viro rei militaris, quam sub Ioanne Austrio & Alexandro Farnesio Parmensi Principe in Belgio didicerat, peritissimo, prouinciæ occupandæ, hominisque in potestatem suam redigendi negocium dedit: quod & ille feliciter confecit & VValachum prœlio victum occidit. Quia vero multi adhuc in Transsyluania erant Battorianarum partium studiosi; Sigismundus eorum fauore fretus è Polonia in prouinciam rediit, & Principatum toties iam desertum, rursus occupauit; interim vero cum Rudolpho Cæsare de pace & amicitia ineunda egit, additis minis, nisi prouinciam ipsius voluntate obtineret Turcarum opem & patrocinium se imploraturum. Sic misera hæc & infelix regio varijs modo prosperæ modo aduersæ fortunæ casibus diu agitata, ac tandem extremis quas bellum adfert calamitatibus afflicta fuit, & tantum non pessumdata.

XIII. Et hic quidem Transsyluaniæ fuit status, in qua multiplex hæresis Arrianorum, Antitrinitariorum, Sabbathariorum, Lutheranorum, Caluinistarum, & Anabaptistarum, cruentas admodum tragœdias excitauit. Quanquam enim Anno M. D. LVIII. Tordæ vt & postea A. M D. LIX. Albæ Iuliæ, & rursus Anno M. D. LX. Claudiopoli in Ordinum comitijs decretum fuerit, ne præter Catholicam & Lutheranam, vllius in tota prouincia religionis exercitium permitteretur; paullatim tamen infinita illa confusanearum sectarum multitudo irrepsit. *Ecce hic Christus est*, aiebat Antitrinitarius; *ecce eum apud nos*, replicabat Arrianus: *non vestra, sed nostra fides vera est*, clamabant Anabaptistæ, Tritheitæ, Samosatiani, Caluinistæ. Et quemadmodum homines desperati totam, quod dicitur, iacere aleam nihil pensi habent; sic multi ex proceribus, in tanta dispar ium & toto cœlo diffidentium sectarum turba, omnem fere religionis, adeoque etiam reipublicæ curã deseruerunt. Hinc decretum illud Anno M. D LXIII. ipsa S. Trinitatis Dominica factum, *vt quisque quam vellet religionem sequeretur, & diuersarum sectarum concionatores alijs, ac rursus hi alijs, eodem in templo docendi & suo modo sacra exercendi & Sacramenta administrandi locum darent:* quod & postea Anno M. D. LXVI. Tordæ, & Anno M. D. LXXI. Vasarhele in Ordinum conuentu confirmatum fuit. Ab Anno quidem M. D. XL. Lutherana religio sola præter Catholicam, in prouincia hac locum habuit (Arriani enim in occulto latentes, nomen suum profiteri non audebant) at postquam Caluinistis aditus patefactus est, omnis illa sectarum turba vnà irrupit, quasi tali publicato decreto: *Accurrite huc Beelzebub, Astharoth & omnes maligni atque infernales Spiritus: incudem vestram tundite, fabricate vobis arma quibus veram religionem oppugnetis, atque etiam si fieri possit, exscindatis: huc huc agite, socios vestros visite, obuijs vlnis ad excipiendum vos paratos; Iesu Christi Deitatem primum, deinde humanitatem oppugnantes, purum & nudum hominem, æqualem Mahumeti Prophetam fuisse dictantes, negantes eius omnipotentiam, & Sacramenta truncantes ac scelerate euertentes.* O pulchrum decretum! Vt scilicet quisque pro suo arbitratu viuat & credat quod velit. Sanctam hanc de Christiana libertate legem à Luthero tantopere deprædicatam, successores eius religiose admodum seruarunt. In Transsyluania certe quotiescunque nouus Princeps electus fuit, ista conditio ei fuit imposita, vt quam quis vellet profitendi religionem omnibus liberam concederet facultatem: ex quo factum

est, vt nihil postea à plerisque crederetur: adeoque de vera religione plane actum fuisset, nisi PP. Societatis Iesu Claudiopoli & Albæ Iuliæ semina eius conseruassent, & bonæ incolarum parti ad salutem duces atque auctores fuissent, cum certa spe etiam reliquos, per Dei gratiam, in viam reducendi, dum modo idem Deus optimus maximus amplissimam hanc prouinciam contra Turcarum machinationes & vim conseruaret; qui hæreticorum fauore adducti, firmissimum hoc Christianæ Reipublicæ vel occupare vel totum destruere multis iam annis numquam destiterunt.

QVIBVS MODIS HAERESES IN Poloniæ regnum irrepserint.

Capvt VIII.

ARGVMENTVM.

I. *Polonia ab hæresi immunis, vsque ad Lutheri circiter obitum.*

II. *Sigismundus I. Lutheranæ hæresi se fortiter opponit: cui Sigismundi II. socordia aditum deinde aperuit.*

III. *Quinam auctores fuerint earum hæreseon quæ etiamnum Poloniam affligunt.*

IV. *Polonia & circumiacentes regiones vnam tunc religionem coluerunt.*

V. *Caluinistæ & Lutherani confusionum istarum causam sibi inuicem imputant.*

VI. *Euangelici Catholicos Turcas appellant.*

I. IN Poloniæ regno Catholica religio sincera & incorrupta mansit ex eo vsque tempore quo Miecislaus deserto paganismo, Christianam fidem amplexus est; nec vllam hactenus senserat mutationem. Quamuis enim Hussitæ, Bohemi, tam lingua quam moribus Polonis fere similes, sectæ suæ virus in Poloniam deriuare ac diffundere modis omnibus conati sint, à generali tamen Ecclesiæ consensu eiusque vnitate auellere eam numquam potuerunt. Ex ijs aliqui ab Abrahamo Sbancio viro nobili in Sbansino arce alebantur, qui virus suum in populum spargerent, (a) sed Poloni Bohemorum mutuis se cladibus atterentium, ac totum regnum extremis periculis inuoluentium exemplo prudentiores facti, in veteri religione perstabant, & supremi in Ecclesia Pastoris dicto erant audientes. Tantus vero Poloniæ regum erga Catholicam religionem ardor fuit & zelus hactenus, vt regna hæresibus infecta vltro oblata, repudiarent. Quum enim Vladislao Bohemiæ regnum ab Hussitis oblatum esset, ille accipere illud magno animo recusauit, legatis respondit *religioni sibi esse hæreticis imperare. Redirent prius ad Ecclesiam, tum conditionem regnandi se accepturum.* Atque hoc modo natio Polonorum tam populosa quam bellicosa ab hæreseos labe immunis fuit conseruata. Quam ob caussam immortale illud Poloniæ decus Cardinalis Hosius ait, *præ ceteris omnibus populis hanc Polonos gratiam Deo debere, quod numquam pugnantibus inter se hæreticorum doctrinis fuerint seducti, nisi post excitatum à Luthero schisma. Antea enim vnam omnium & eandem fuisse vocem & doctrinam, ac summum in tota religione consensum: vt facile ciuitas illa potuerit recognosci, cuius participatio, vt regius Psaltes inquit, in idipsum* (b). Hoc vero diuinum beneficium post Deum singulari Regum ac Principum pietati acceptum ferendum est: quibus solis cum Christianissimo & Nauarræis regibus id iuris concessum est, vt coronas superius clausas gestent, supremi dominij & ab omni alieno imperio libertatis insigne; atque etiam sacro Chrismate vnguntur. Nam Daniæ, Sueciæ, Noruegiæ, Gothiæ, Bohemiæ, Hungariæ, Neapolis, Siciliæ, atque etiam Angliæ reges coronas gestant superiori parte apertas, vt qui plerique superiorem agnoscant. Quanto vero tam Catholicæ defendendæ quam propugnandæ religionis desiderio Poloniæ reges flagrarint, bella quæ contra infideles continua fere gesserunt, tum etiam magnifica templa in honorem eius, qui pro Mundi peccatis crucifixus est, erecta, & amplissimis redditibus dotata, facile demonstrant. Quum enim pleræque aliæ nationes decimas tantum bonorum Ecclesiastico ordini assignassent, hæc vna tertiam regij patrimonij partem tribuisse videtur.

II. Exorto vero Lutherano schismate, & hæresi per totam Germaniam grassante, contagio quoque tanti mali ad Poloniam peruenit, nihil minus metuentem quam fore vt tantæ turbæ ex tam tenuibus principijs nascantur. Rex quidem Sigismun-

a *Cromerus lib.* 21. b *psal.* 121.3.

gismundus I. cuius ob singularem virtutem & prudentiam tanta erat existimatio, vt ab omnibus Principibus etiam ab ipso Solimanno Pater appellaretur, memor rem suam agi, *paries quum proximus ardet.*

Conuocatis regni Ordinibus, assentiente maiori procerum parte, decretum promulgauit, *vt qui à Catholica discederent Ecclesia, pro Dei & Republicæ hostibus, ac læsæ diuinæ & humanæ maiestatis reis, adeo que patriæ proditoribus, haberentur, & tamquam intestabiles ex Nobilium albo eraderentur.* Salutare hoc decretum postea totius Nobilitatis & regni Senatorum assensu confirmatum, eoque omnes Lutheranæ hæreseos conatus diu elusi sunt & repressi. Inprimis vero illud Rex prudentissimus cauerat(c), *ne iuuentus ad Germaniæ scholas hæresi infectas ablegaretur, neque etiam litterarum doctores ac professores è Germania accerserentur.* Nihilominus tamen quidam vulpecularum more clanculum in Poloniam maiorem irrepsere, Picardi inprimis, Iacobi cuiusdam Ostrorogi, ductu, itemque Lutherana secta Cozmirretum primum ac deinde Posnaniam a Stanislao Ostrorogio introducta glisc ere cœpit. Et duo hi quidem fratres libera paternæ labis & hæreticæ contagionis hæredes reliquerunt. Porro Sigismundo Anno MDXLVIII. octuagesimo primo suæ ætatis anno rebus humanis exemto, *Sigismundus II.* filius successit, Nobilitati magis quam regni senatoribus addictus, neque Lutheranis admodum infestus: ex quo magna rerum mutatio sequuta est, non paucis è Nobilitate domum è Germania, quo à parentibus missi fuerant, reuersis, & Augustanæ Confessionis apportata secum doctrina. Sed alij nouitatis auidi liberis suis ex VVitebergensi & Lipsiensi Academijs alijsque locis hæresi infectis præceptores accersiuerunt. inter quos fuerunt Eustachius Tresca & Matthæus Poleius, iuuenibus aliquot ex nobili & opulenta Goranorum familia moderandis atque erudiendis appositi ac pauxillo momento id hominum genus, Melanchthonis, ad quem mortuo Luthero omnes tamquam ad oraculum recurrebant, consilijs vsi, longe lateque virus suum diffuderant, corruptis iuuenturis animis, & dulci illa Euangelica libertate, (qua vota proculcantur, spernuntur ieiunia, exterminantur peccatorum Confessiones & pœnitentia, apud Catholicos religiose hactenus & rigide obseruata) inescatis. Christophorus Hegendorphinus ad moderandam iuuentutem & litteras docendas Posnaniam accitus, primus Lutheri Catechismum discipulis obtrusit; cuius exemplum collegæ aliquot & Gymnasiorum rectores mox sequuti sunt; dum interea Hussitici quidam Prædicantes populum itidem sermonibus suis seducere allaborant. Sed Andreas Boinius Posnaniensis Episcopus iam pridem Abrahamum Sbanscium Hussitis fauentem, viaggressus, dedi sibi quinque sacerdotes Bohemos coegit, & instaurato Posnaniæ iudicio, publice cremauit; sed postea vis contagionis indies latius proserpentis, non paruam Nobilitatis partem infecit, adeoque ad ipsos regni senatores peruasit, a patribus quasi hæreditario iure in liberos translato, spreta, vel exoleta potius, cuius supra meminimus lege, & apud ignobile tantum vulgus vim habere iussa: vt Sigismundi Augusti *leges recte aranearum telis similes* dictæ sint, quæ muscas tantum detineant, sed a vespis & crabronibus facile perrumpuntur. Graues quidem tam Episcoporum quam totius ordinis Ecclesiastici querelæ ad regem vndique deferebantur; sed tam segniter ille & remisse omnia administrabat, vt Hæresis breui tempore ad omnes regni ordines penetrarit. Procerum enim quorundam, qui Augustanam Confessionem aperte profitebantur, offensionem magnopere verebatur, quorum auxilijs ipsi hinc contra Moscouitas, illinc contra Tartaros grauissimis bellis impedito, opus erat. Neque vero in hac tantum re Sigismundus Augustus, sed & in alijs omnibus eiusmodi cunctatione vtebatur, vt inde à quibusdam *Rex Giotron*, id est, *Rex crastinus* fuerit appellatus, quod scilicet omnia differret ac procrastinaret. Sed & in hoc grauiter ab eodem peccatum est, quod & sectarijs conuentus habendi potestatem fecit, & templa ad nouæ religionis exercitium postulantibus aures præbuit; at cœlum ipsum tantas iniurias & blasphemias hæreticorum non ferens, eodem tempore fulmen in ædes vbi illi conuenerant, immisit, vt Hosius restatur regem in hæc verba, commonefaciens: (d) "*Ne cogitaret forte fortuna ædes illas, in quibus de diuisione Ecclesiæ agebatur, fulmine fuisse percussas, Dei hanc fuisse vocem, qua Consilia ista damnaret; adeoque metuendum esse, nisi Rex istorum se conatibus opponat, multo vehementiorem tempestatem in caput ipsius incubituram.*

Yy 2 Ex

c *Anno* 1541. d *Hos tract. de hæres.*

Ex quo effectum est, ut rex in Catholicæ quidem Ecclesiæ obedientia semper permanserit; nullo tamen violento contra hæresin remedio uti ausus fuerit, sed turbarum metu malum dissimularit. Simile quid Manuele Orientis Jmperium tenente evenisse, historiæ testantur. e) *Quum enim Constantinopoli ipso præsente Jmperatore, de Salvatoris sacrificio disputaretur, quomodo scilicet fieri potuerit, ut Dei Verbum carne nostra vestitum, & verus homo factum, & sacrificium fuisset & sacrificator, ingens tonitru repente exauditum fuit, tanta majorum admiratione, quod anni tempus maxime esset alienum; quo plerique qui aderant fuere prostrati. Eodem tempore*, inquit Nicetas, *Elias vir doctus & celebris, librum aperuit, & in iis quæ ad tempus illud pertinebant, verba hæc invenit: Ruina & cujus sapientum.* Et sicut Manuel Jmperator, hactenus contempta Patrum auctoritate, Scripturam suo arbitratu & judicio explicare solitus prodigioso hoc eventu motus fuit ut Ecclesiæ ejusque Doctorum auctoritati plus posthac deferret: ita Sigismundus quoque fulmine illo & alijs rebus monitus, nullum umquam edictum in hæreticorum favorem promulgavit, quam multipliciter urgeretur. Quin etiam à regni Ordinibus ac Senatoribus comitia VVarsoviæ celebrantibus, ut de religionis negocio cognosceret, rogatus, non minus pie quam prudenter respondit: *Rex ego sum non Pastor Ecclesiæ tantumque abest ut meum his de rebus velim interponere judicium, ut etiam præsulum Ecclesiæ judicio me submittere paratus sim.* Quia tamen idem conscientiarum libertatem, ut vocant, omnibus indulgebat, factum est ut regnum novarum doctrinarum mangonibus ac prædicatoribus, brevi tempore sit repletum: alijs è Saxonia, alijs ex Helvetia, Geneva præcipue & Tiguro accurrentibus. Quin etiam Servetum ex media Hispania eò advenisse constat, postquam Genevæ prima impietatis suæ tyrocinia fecisset. Ex Jtalia vero Bernardinum Ochinum, & Valentinum Gentilem Mediolanensem, eodem commigrasse: sic ut brevi tempore tam varijs stirpibus infinita hæreseon & sectarum turba enata sit. Palatini quidam ad mutationem spectantes Melanchthonem consuluerunt, quænam ex tot religionibus, ut omnium optima & maxime sincera, amplectenda esset; misso eum in finem Petro Gomunscio Lithuano: qui quum Anno M.DLVI. VVitebergam venisset, Melanchthonem adijt, expositisque mandatis, Fidei confessionem exhibuit. Nam ut paullo ante quoque diximus, Luthero defuncto Melanchthonis præcipua erat inter Novatores auctoritas, sic ut tamquam supremũ Ecclesiæ illorum caput, tantum non adoraretur. Sed Philippus tot negocijs impeditus, respondendi partes Selnecero dedit, qui statim *Novam illam Polonorum doctrinam Arrianismum sapere pronunciavit*: quod ubi Melanchthon intellexit, hominem sine ullo alio responso ad suos remisit.

Interea in Polonia, ut in ea parte Livoniæ, quæ Polonorum subest imperio, à populo pastores quales ipsi volebant, eligebantur: eaque eligendi ratio diu fuit observata, ut scilicet tale munus petens ad senatum ingrediatur, positisque genibus, a Consulibus & magistratu afflatus, divinum scilicet spiritum accipiat. Jnde manu eum apprehensum Consul in templum deducit, & in suggestum collocato Biblia Lutheri & Augustanam Confessionem in manus tradit, ut quidem Rescius scribit (a) At forma hæc postea mutata fuit, sic ut solus superintendens Ministris futuris manus imponat, & Evangelium prædicandi concedat potestatem. Quis ergo miretur tantam in Polonia sectarum multitudinem quasi repente extitisse? quales sunt Antitrinitarij, Tritheistæ, Arriani, Samosateniani, aliique. O non minus horribilem quam miserabilem confusionem! qua Mahumetismo paullatim subrepenti via sternitur, ut Calvinistæ & Lutherani à veritate coacti ipsi fatentur. Josias certe Simlerus quodam loco scribit, (g) *Poloniæ Ecclesias* (de Lutheranis vero loquitur) *in magno & evidenti esse periculo, eo quod Turcis admodum vicinæ sint & adfines: eoque metuendum, ne novi hæretici, quorum magna ibi sit similitudo, Mahumetanam invehant doctrinam.* Jdem Beza in quadam scribit epistola: & Sturmius Zuinglianus in libro quem contra Concordiæ Formulam ēdidit, *Vereri se*, inquit, *ne dissidium hoc religionis & Ecclesiarum, & Novæ subinde exorientes ibi hæreses Mahumetismo aditum patefaciant.*

III. Sed unde, quæso, novi isti hæretici, qui vobismetum incutiunt, prodierunt? Quis Arrianos, Deistas, Antitrinitarios, & alios tanta copia & varietate succrescentes produxit; Numquid ex Ochini, Gentilis, Blandrati, Statorij, Alciati & similis farinæ hominũ schola illi prodierunt? qui omnes Evangelicos se initio professi tandem ad Mahumetismum aut Arrianismum transierunt ut Jo-

e *Nicetas libro 5.* f *In Atheis. de sac. ord.* g *In libro de ætern. Dei Filio.*

annes Harenius, qui in Belgio noui Euagelii ministerio aliquamdiu functus ad Catholicam postea rediit Ecclesiam, in libello quo conuersionis suæ explicat caussas scriptum reliquit. Beza ipse fatetur(h) Paullum Alciatum Mahumetanam religionem fuisse amplexum. Idem fecit celebris ille iconoclasta Amaunus & Adamus Neuserus, Minister quondam Heidelbergensis ex Caluinista primo Arrianus, deinde ex Arriano Mahumetista factus, & Constātinopolim vna cum Ioanne Siluano profectus, Christianam fidem aperte abnegauit, vt Micheas Musulmannus apud Reginaldum (i) testatur: in Germania etiam plures alii ad Mahumetismum abducere conatus, vt videre est ex eo Colloquio quod Anno M. D. XCI. inter Catholicum quendam & Badium Caluinianæ religionis Ministrum fuit habitum; itemque ex ipsius Neuseri litteris ad Stephanum Gerlachium amicum Anno M. D. LXXIV. die Iunij secundo scriptis. Eadem inconstantia fuit Blandrati, qui ex Lutherano Tritheista, ac tandem Mahumetanus euasit: itidemque Poloni cuiusdam Mustaphæ de Zansi nomine, qui quum initio Caluinista fuisset, tandem ad Mahumetismum defecit, & Turcici Imperatoris nomine apud Poloniæ regē Legationem obtinuit, vt Surius scribit (k) Georgius Paullus vero Pastor Cracouiensis, Gonesius, Gribaldus, Volanus, Dauid & complures alii famosi Noui Euangelii in magnis tam Poloniæ quam Transiluaniæ ciuitatibus præcones, repudiato Caluinismo, Arrianismum aperte professi sunt. Idem fecit Lucas Steinbergerus, Lutheri discipulus & Noui Euangelii in Morauia prædicans: & præ ceteris miserabilis ille Bernadinus Ochinus, qui ad eas regiones profectus, quasi nulla hactenus veræ religionis fuisset noticia, nouos canones Ecclesiæ Christianæ (quorum exemplum Francofurti Anno M.D.LII. impressum vidi) promulgauit.

IV. Ante Babylonicæ quondam turris molitionem vna tantum inter homines lingua & vnus sermo erat: postquam vero Nemrothus inaudita inflatus insolentia, quasi Deo bello indicere, & per superbam illam molem tamquam per scalas in cœlum conscendere tentauit, Deus ad disturbandum impotentissimi tyranni conatum, vnicam illam linguam in septuaginta alias penitus inter se dissonas, diuisit (l) primogeniam vero in Heberis, qui Noæ erat filius, & Deū sincere colebat, familia conseruauit, à quo postea Hebræa siue Hebraica dici cœpit. Eodem modo antequam noui illi Apostoli, Ochinus, Gentilis, Alciatus & alij Babylonis operarij, in Sarmaticas illas regiones venissent, vnica tantum, nempe Catholica religio in Polonia, Transyluania, Hungaria, VValachia, Moldauia vigebat; omnes Catholico ritu sacra eodem modo faciebant, & sub Romanæ Ecclesiæ viuebant obedientia: a qua postquam illi se subduxissent, ea quam videmus variarum hæreseon monstra, & infelicia religionis dissidia extiterunt, sic vt hæretici quidem in varias sectas distracti sint, vera autem religio penes Noæ posteros, id est, fideles ac Dei metuentes, rum maiorum vestigijs insistentes, incorrupta permanserit. Frāciscus Lisinanus monachus apostata (qui postea ad Alcoranum doctrinam suam conformauit) mutationibus illis & nouitatibus non leuem caussam dedit, non tam Noui Euangelij studio quam feminæ cuiusdam amore, cuius consuetudine vtebatur, Apocalypticæ Locustæ figuram exacte in se referens, nempe faciem mulierum. Quid multis? Nullus vmquam in toto terrarum orbe angulus tam fertilis, nullus vterus tam fecundus fuit, quam hæresis in Sarmaticis regionibus, in quibus fere tot sectas & religiones quot oppida & pagos reperias. Hinc Hedio ad Melanchthonem scribens *centum & viginti octo enumerat*: quarum nonnullæ tres esse Deos, aliæ vnum tantum Deum quidem esse docent, qui nihilominus diuersis modis & formis coli velit: aliæ vero (atque vtinam istorum hominum pars non multo esset maxima!) nullum Deum esse statuunt, aut si sit, eum tamen humanarum rerum nullam habere curam, sed in ocio beatam vitam agere, credo instar Sardanapali volunt indicare. More hominum perditorum cogitantes cum Ethnicis, nullam Deo esse humanarum rerum curam. Arqui si ita sit: quî fit quæso, vt qui Deos tales esse credunt, ipsorum altaribus non parcant.

Plessæus in Epistola quam ad Galliæ regem scripsit De Veritate religionis Christianæ contra atheos, conqueritur, *Miserabili hoc tempore impietatem quæ antea in occulto tantum mussarit, iam suggestum conscendere, & horrendas contra Deum Euangelium blasphemias effundere.* Hanc ego hominis con-

h *Vide Bezam epist. 26. i lib. 1. cap. 2. & lib. 3. Simler. in vita Bullingeri & de ater Dei filio. Schlusselb. Theol. Calu. lib. 1. Stanc. de mediat. fol. 38. Caluin. admon. ad Polonos.* k *Anno 1583.* l *Gen. 11.*

confessionem accipio, & ex eo quæro, quando atheï illi & Epicurei prodire cœperint? An non, postquam Lutherus, Calvinus, Beza, & ipse quoque Plessæus primævam fidem convulserunt, anno quando illi puteum abyssi aperuerunt, nempe credendi & vivendi uti placet libertatē? His quereleis nihil frequentius in pseudo evangelicorum libris occurrit, ut apud Galtium in libro I I. de Anabaptistarum erroribus, apud Corvinum in dialogis, & Hedionis ad Melanchtonem epistola videre est; quorum hic aperte queritur, *Novos illos Evangelicos incitato cursu ad atheismum ferri.* Idem ait, *Papatum iam ruit:, sed interim vix quemquam Christianis digna opera facere, adeoque omnem fere Dei memoriam & reuerentiam ex hominum cordibus esse euulsam.* Ad quam impietatē vero deuentum fuerit, ex sequenti patet narratione *Non procul à Cassouia Predicans quidam* (cuius sectæ fuerit, non addo, quum Rescius (*m*) quoque, à quo ista accepi omiserit) *convocatis aliquot suæ farinæ hominibus, & testibus baptismi* (quos Compatres & Commatres vulgo vocamus) *acceitis, omnibus quæ in Romana Ecclesia adhiberi solent, adhibitis verbis & ceremoniis porcum baptizavit. Alius quidam quum Cœnam distribuenti panis deesset, libum communicantibus porrexit*, Romantij in Delphinatu ij qui *Reformati* dicuntur, *vitulum in Quadragesima publice baptizarunt, & pro vitulo Lupum piscem appellarunt.* Sturmius quidem Evangelicæ suæ religionis intortamque diversas sectas dist actionem in libro de ineunda concordia deplorans, vaticinatur, *nisi Evangelici Principes quam interponant auctoritatem & dissidia illa extinxerint, caveri non posse quin mille nova quoti die hæreses inter Euangelicos emergant, eandemque fortunam Europam, quam Asia. Africa & Græcia subituram? aditu iam tam ad Mahumetismum quam atheismum patefacto.* Negari sane non potest, multas Novorum istorum hæreticorum opiniones Alcorano seu Mahumetis deliriis valde esse adfines. *Turcæ enim ex Mahumetis præscripto, unum Deum esse credunt, sed Trinitatem in unitate negant Iidem Iesum Christum pro veraci Prophetа, & homine, à peccatis immuni, è Maria Virgine sine peccati labe nato habent: quam solam vnà cum Iesu filio, ex omni Adami progenie à Sathana intactam fuisse, Mahumetes in Azoare 66. ait.* Idem inquit, (*n*) *Christum ad dexteram Dei in cœlo collocatum sedere, unde olim ad generale iudicium venturus sit.* Ad personam Saluatoris certè quod attinet, complures hæretici è Lutheranis progressi, idem cum Turcis sentiunt. Exstat Hieronymi Zanchij olim in Palatinatu theologi liber, *De tribus Elohim & vno Iehova*, vbi pulchra illa dogmata leguntur. Ite iam, ite maledicti atque abominabiles mortales, *qui vestra libertate nihil credendi licentiam publice omnibus proposuistis, & veram à vobis religionem denuo productam, Papatumque destructum; ac Lutherum & qui post ipsum exstiterunt, singulari diuini Spiritus radio & occultorum hactenus mysteriorum cognitione collustratos fuisse non minus va e quam ridicule iactitate.* In Polonia quidem & vicinis regionibus tabulæ quædam siue picturæ circumlatæ sunt, quibus Papatus ruina depicta effigebatur, templo quodam depicto, cuius tectum Lutherus in culmine sedens demolitur, & rudera deijcit, Zuinglius vero & Caluinus muros a[illegible] Ac Georgius Paullus Blandratus & alij illorum similes ligonibus fundamenta suffodiunt atque funditus euertunt.

V. Tanto um dissidiorum & confusionum culpam Caluinistæ (de quorum doctrina & moribus fuse in hoc Opere tractabitur) Lutheranis, hi contra Caluinistis imputant, qui sub Euangelii prætextu, Arrianas, & Mahumetanas impietates spargant. Qua culpa ipsos non carere inde suspicari quis potest, quod Transyluani quidam & Rasciani litteras ad Mahumetanæ legis interpretem siue Talismannum Constantinopolim miserunt, quibus de ceremonijs Turcicæ circumcisionis erudiri petunt, eandem in Poloniam introducturi. Iacobus Andreæ Lutheranus thologus & Tubingensis Vniuersitatis Cancellarius, *Mirum non esse*, scribit, *quod multi in Polonia, Transyluania & Hungaria Caluinistæ Arriani, quidam etiam Mahumetani & Turcæ facti sint, quibus Caluinus doctrina sua latam iam dudum patefecerit fenestram.* Auctor vero historiæ Augustanæ de Cœna Domini, complures Caluinistas, horribili & detestando exemplo, deserto Christianismo ad Turcas defecisse inquit. Alij quoque à Petro Statorio Geneuæ educato, Arrianismum ex Caluini libris haustum publice prædicatum asserunt.

Andreas Volanus Lutheri sectator in Parænesi ad Nouos Poloniæ Arrianos, *eos doctrinam suam Caluini auctoritate, cuius verba frequenter essent defendere scribit. Quumque initio Caluinistæ*

m *In Atheis. de Sacram. Baptismi.* n *Azoar. 5. & 31.*

nistæ quidam in Poloniam irrepsissent, Caluinum ab ijs quid de Antitrinitariorum & Arrianorum dogmate sentiret, rogatum, ita respondisse, vt multo maiores ipsorum animis scrupulos iniecerit. Quorum aliquem in hanc sententiā ad eum scripsisse Stācarus testatur: *Audisse se ex multis doctissimis illorum locorum viris, dissertationem ad Pinchouianos missam, à Gallo potius aut Blandrato quam a Caluino profectam videri: nec persuaderi sibi potuisse tot propositiones Arrianam & Eutychianam heresin, ab ipso in libro Institutionum multis oppugnatam ac refutatam, sapienter Caluino excidisse: neq; vmquam hoc crediturū fuisse, nisi alteris literis pro suis illas assereret.* Hoc vero non Catholici tantum, verum etiam ij quos illi in Francia Patres suos appellant, & qui in Germania capitales ipsorum inimici sunt, testantur. Audiamus vnum ex istis, (o) ex Lutherano Arrianum & ex Arriano Mahumetistam factum, in epistola Anno M. D. LXXIV. die Iunij II. ad Stephanum Gerlachium scripta, & huius contra Danæum libello inserta, sic loquentem: *Neminem se vidisse suo tempore Arrianum factum, qui non prius Caluinista fuerit: quales sint Blandratus, Alciatus, Franciscus David, Gentilis, Siluanus, alij. Qui ergo ab Arrianismo abhorreat, eum à Caluinismo sibi cauere debere.* Srancarus vero Lutheranos fratres suos hortatur, vt a Caluini libris legendis abstineant, & inprimis quæ ille de Trinitate, de incarnatione, de Eucharistia, de Baptismo, de Præscientia & Prædestinatione scripsit.

VI. Sed si verum dicere velimus, tam hi vere quam illi Turcis viam ante plane obstructam & inaccessibilem strauerunt. Iosias Simlerus in vita Bullingeri Zuingliani, infamia hac Brentiū, Illyricum & Musculum onerat: interim vtrique Catholicos cum Mahumeranis copulant, & Catholicam religionem cum Musulmannica comparant, sic vt Romanum Pontificem dicant multo infestiorem esse Iesu Christi hostem, quam ipsum Turcam. Quum vero in Azoare XXXVII. legissent, bona opera meritoria esse ad salutem; & Mahumetem, sequentem id quod ipsa naturæ lex & ratio dictat, in Azoare XX. asserere, Deū vnicuique secundum bona aut mala operaretributurum, statim glossas has margini alleuerunt: *Ecce Papistarū doctrinam.* Sic nuper Minister quidam de Caluini schola, epistolæ quam ad Nobilem eiusdem religionis virum scripseram, respondens, Romam cū Mecha, & Catholicam Ecclesiam cum Turcica comparare non veretur. Verum vt promisso ipsi facto satisfaciam, sequenti capite quosdam nouæ religionis articulos cum Mahumerana conferam, vt appareat, Cardinalem Polum, quum videret Lutheranam doctrinam tam altas agere radices & longe lateque propagari, non sine caussa exclamasse: *Ecce Alcorani sementem.* Non equidem illud mihi propositum est, vt vllam personam iniuria afficiam; neque illos ego cum Iudæis aut Turcis, vt illi nos, iuxta æstimabo: quamuis præcipuis ipsorum doctoribus Melanchthoni & Bibliandro Alcorani versionem in Germania diligenter admodum impressam, debeamus, *è qua Micheas Musulmannus* apud Reginaldum, cum honorifico sane istorum hominum elogio, *magnam Turcicæ sectæ accessionem factam gloriatur: quam etiam Præfationibus suis exornarunt, & lectoribus commendarunt;* licet si verum dicere velimus: in toto Alcorano nihil sit vel verbis elegans, vel sententijs lectum atque argutum, quod lectoris animum detinere posset; sed tetra quædam infinitorum errorum, deliriorum, mendaciorum & blasphemiarum raphsodia & colluuies; vt merito dici possit, in nullis quæ vmquam vsquam prodierunt scriptis, *Deum veritatem iudiciorum suorum contra eos qui ad cœleste lumen oculos claudunt, clarius manifestasse, quam in Alcorano.* Eundem tamen Lutherus liminari epistola exornare non dubitauit: in qua inter alia dicit, *si quis ex libro isto Papistarum mores & vitam cum Turcarum vita & moribus compares, illos his multo deteriores deprehensurum; seque ita putare, Papistam monachum aut clericum ne triduum quidem inter Turcas viuere posse, quin suam deserturus sit religionem. Tanta sibi videri miracula, tot monstrosa abstinentiæ & disciplinæ exempla, vt Carthusianis & Benedictinis, si cum istis conferantur, pudorem incutiant. Neque veros Christianos* (ô horrendam blasphemiam, ab ipso Sathana eructatam!) *neque ipsum Christum, neque Apostolos, neque Prophetas tanta vmquam fecisse.* Hæc Lutherus: ex quibus puto satis apparet, quæ a me hoc loco dicuntur, non ab vlla perturbati animi affectione promanare, sed ab ipsa Veritate dictari; neque me in protrahendis, sed istos in agnoscendis suis erroribus cæcutire. Sanctes quidem & Feuardentius in Caluini & Bezæ scriptis plus quam centum Arrianismos notarunt. Equidem hanc hæreseon inter se collationem lubenter missam facerem (Mahumetis-

o *Adamus Neusserus.*

metismus enim & ipse hæresis est inter Christianos nata non minus quam Lutheranismus) nisi vererer illos silentium meum pro sua hac in re victoria interpretaturos. Agedum igitur pedem Novorum Euangelicorum & Reformatorum cum pede Mahometano conferamus.

COMPARATIO NOVÆ EVANGELICÆ doctrinæ cum Mahumetana.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *Complures noui Euangelij articuli Alcorano sunt conformes.*

II. *De Turcico quodam, qui Tolosa in Gallia fuit Legato.*

III. *Amurathes Turcarum Imperator à Christianis non alieno est animo.*

IV. *Narratio de Gallico apud Turcarum regem Oratore.*

I. QUEMADMODUM infelix ille *Sergius monachus apostata* præcipuum fuit Mahumetanæ instauratæ superstitionis instrumentum: sic *Lutherus excucullatus monachus* nostro tempore præcipuus fuit auctor schismatis omniumque hæreseon, quæ Christianam Rempublicam tantopere afflixerunt Et quemadmodum *ad Mahumetanæ libertatis explicata signa monachi*, vt Bibliander scribit, sturnatim conuolarunt; sic *ad Lutherum magna apostaticorum turba se* adiunxit. Et vt Turcæ, *Musulmanni*, id est (vt Postellus interpretatur) *veri fideles* dici volunt: sic *Lutherani Euangelicos* sese appellarunt, quasi ipsi soli scilicet Euangelicam doctrinam sequerentur, quamuis etiam Catholici sub fidelium censerentur nomine Lutherani quidem *nihil maiori in precio habere se iactant quam Euangelium*, quod eorum quisque pro suo interpretatur lubitu; Turcæ similiter *Euangelium siue Noui Testamenti libros summo in honore habent*, in quibus suum inueniunt Messiam: ac si quis Noui testamenti libros ipsis exhibeat, eosdem deosculari, capiti imponunt quod inter ipsos maximæ est reuerentiæ genus, (quo etiam magnates in Gallia, si quando litteras à Rege acceperint, vtuntur, & in hoc quidem nostros Euangelicos Turcæ præcedunt. Henrico quidem Albretano Nauarræ regi nullæ vmquā a rege missæ, fuerunt litteræ exhibitæ, quas non ille statim deosculatus, capiti imposuerit, his verbis additis: *Deus Regem Dominum meum conseruet!*

Mahumetes nouam suam legem Arabibus annuncians, *verum se Euangelium afferre iactauit, vt qui à Spiritu S. illustratus, & ad hoc tamquā Elnabi, id est, verus Propheta esset*, Lutherus quoque nouam suam doctrinam in Germania spargere incipiens, *Euangelistam se à Deo ad interpretanda fidei mysteria missum dixit, impudenter iactans: antequam ipse aduenisset, Mundum quid Christus esset nesciuisse.* Mahumetis discipuli missionem suam ex S. scriptura probant. XVIII. Deuteronomij, XI. Matthæi & VII. Lucæ capita allegantes Lutherani similiter ad stabiliendam magistri sui legem, miseris hominibus persuadent, *ipsum stellam illam esse, de qua S. Ioannes Apostolus in Apocal. loquitur:* (a) quemadmodum Adrianus quoque fecit, ab Antinoo suo fascinatus, esse scilicet *illam stellam quam cœlum in Mahumetu produxerit fauorem.* Mahumetes sub Gregorij Magni Pontificatu emergens, aiebat *Ecclesiam ab Antichristo insessam, & Euangelium quod Iesus Christus Dei nuncius, & Virginis filius attulerat esse corruptum.* Lutherus multis sæculis isto posterior, ait, *eodem tempore, nempe Anno DC. & eodem Pontifice, Antichristum, hominem peccati, in Iesu Christi locum sese ingessisse, qui totus tum velut amissus fuerit & in occulto latuerit.* Mahumetes inquit, *Deum initio quidem Mosen, deinde Christum sapientiam Patris ac Messiam in mundum hunc misisse, vt saluificam legem hominibus proponerent; quum vero lex illa à Christianis proculcari inciperet se à Deo allegatum esse, qui Mundum non amplius verbo & præceptis, sed ferro & viribus aggrederetur, & de nefario prioris legis contemtu vltionem exposceret.* Idem Lutherus dicit, *se scilicet in id à Deo missum, vt Christianos, idololatria immersos abysso ac plane perditos puniret.* Ecce quomodo vterq; eadem velut manu & eodem tempore Antichristum in S. Petri sede collocent, ac populo persuadere conentur, Deum Ecclesiam charissimam suam sponsam, velut adulteram ac mille modis prostitutam deseruisse. Mahumetana secta armis introducta ac propagata, solis armis ac vi nititur (hinc etiam Imperatori Turcarum Mosquetam siue

a *Credo 22. cap. v. 16. nam alia singulariter ibid. stella vocata infaustum quid sonant.*

sive templum ingrediendi Talisinannus, id est, Mahumetanæ legis interpres occurrit, & alta voce verba ista inclamat: *Memineris, domine, imperium animis esse acquisitum, & armis conservari atque propagari oportere. Nova religio unde quæso, nisi ex insidijs, seditionibus & bellis initium habuit? Evangelij prima semina*, ait quidam seditionum in Frācia non postremus auctor, *in campis Druydensibus, ubi cruentissima illa prælia commissa sunt, sparsa esse.* Mahumetes *ex sua religione omnia sacrificia sustulit, contra communem Naturæ instinctum, quæ docet, Deo non interiorem modo, sed etiam exteriorem quandam oblationem deberi.* Sic & nova religio non sine blasphemia, *omne sacrificium exterminavit.* Annon admirabilis in eo elucet Dei providentia, tam Mahumetem quam alios Ecclesiæ rebelles ita excæcantis, ut religionis omni sacrificio destitutæ fuerint auctores? Eius enim sacrificij institutione quod Jesus Christus Christianis reliquit & præscripsit, omnibus alijs sacrificijs quæ extra Ecclesiam fiunt, finem imponere voluit. Tres hodie sunt religiones quæ verum Deum adorant, Judaica Mahumetana & Christiana. Prima sacrificare non potest, destructo templo in quo solo Deus, sacrificari sibi iusserat. Secunda sacrificiū nullum habet aut agnoscit. Tertia sola, Catholica nimirum religio sacrificium conservavit, & quotidie frequentat. Hoc quidem argumento Venerabilis Beda contra hæreticum, Missam sacrificium esse negantem, usus est, in hunc modum disputans: *Miser homo, quid facis? Annon vides, si Missa sacrificium non sit, te Deum præcipuo honore & officio, quod ipsi tamquam cœli & terræ Creatori debemus, spoliare? Si enim Christiani Deo non sacrificent, nullum omnino erit sacrificium; quum nec Turca, nec Judæus, sed soli veri Christiani Deo sacrificare possint. illi quippe diabolo sacrificant* Sed ad alios quoque utriusque, Mahumetanæ scilicet & novæ Evangelicæ doctrinæ articulos transeamus.

Turcæ *fato quodam & prædestinata fortuna omnia fieri credunt* Similiter novi Evangelici, *Stoicā quandam prædestinationem invexerunt.* Mahumetana religio *Baptismum detestatur, & parvulis etiam non circumcisis cœlum aperit:* Lutherus quoque *Baptismum despicatui habet, ad salutem non necessarium esse docet, & infantes etiam non Baptizatos vult salvari.* Mahumetani *nullum peccatum originale esse credunt.* Lutherus quoque *labem illam quam e matris utero in hunc Mundum afferimus, contemnit.* Zuinglius *non peccatum, sed morbum quendam, velut famem, sitim & alias infirmitates esse dicit: eoque nihil posse dici ineptius, quam morbum istum per Baptismum tolli; & ob peccatum originale infantes cœlesti gloria privari.* Annon ex Alcorano tibi doctrina hæc videtur hausta? Quid hoc aliud est quam Turcarū & Paganorum colonias in cœlum inducere. Quia enim solum peccatum cœlos occludit, nec quicquam obest baptismi defectus, sequitur sane infantes & Turcas & infideles sine peccato mortuos, dignos esse cœli inquilinos. Sic Micheas Musulmannus contra Saumelem Anglum apud Reginaldum argumentatur, in hoc sibi valde gratulans, *quod nova Evangelicorum religio Turcarum & infidelium infantes regno Dei non excludat, uti vetus religio Papistarum.* Mahumetes, ut videre est in Azoare IV. *in Eucharistia vim quandam occultam & secretam esse concedit:* sic Lutherus quoque *Christo suo impanato latentem quandam tribuit virtutē, moleste ferens, ut ipse fatetur, quod realem Corporis Christi in hoc Sacramento præsentiam cum Carolstadio, non plane tollere aut negare posset.* Mahumetani in omnibus sacris & precationibus *nulla fere alia ceremonia utuntur, quam quod Davidis Psalmos vulgari lingua, ac præsertim in castris sub vesperam omnibus diebus Psalmum sexagesimum decantant. Hæc una item & sola ceremonia apud novæ religionis homines usurpatur.* Mahumetes omnia religionis suæ capita *rythmis vulgaribus descripta proponi iussit*, ut vulgus cantus dulcedine tanto magis alliceretur. *Hac eadem astutia novæ religionis instauratores usi sunt, regij vatis Psalterio versibus & rhythmis, ut tam gustum quam speciem aliquam religioni suæ conciliarent, descripto.* Mahumetes *omnibus quæ occupaverat locis, Christianæ militiæ insignia, Cruces scilicet, sustulit & delevit.* Idem fecerunt, *novi Evangelici, & inprimis posteriores.* prædecessoribus ipsorum Lutheranis multo deteriores. Primus quē Mahumetes ad religionē suā pertraxit, *servus fuit sive mancipium, cui libertatem ille promiserat, si in ipsum vellet credere.* Primi quoque ac præcipui qui superiori & nostro tempore exstiterunt, hæreseon auctores, *vilia fuére ventris mancipia, quæ libertatis desiderio monasteriorum muros transilierunt* Mahumetes noluit, ut cuiquam religionis causa vis adferretur. Qui vero primas Lutheranismo fores aperuit, quā *eiusdem libertatis seu licentiæ amans? quum Lutherus aperte dicat, datam omnibus à Natura esse libertatem credendi quod quisq; velit.* Mahumetes *omnia altaria e Mosqueis seu templis suis proscripsit.* Eadem Novi

qui post Lutherum venerunt Euangelici *vbique demoliti sunt, profanis mensis in horreum, vbi conciones, suas habent, contenti.* Mahumetes *tam supremo Pontifici quem Muphti vocant, quam ceteris eius sua interpretibus vxores ducendi fecit potestatem.* Idem Lutherus *Pfarreris & Helfferis, id est, parochis & diaconis, vt & Superintendentibus suæ religionis non permittit tantum, verum etiam quodammodo præcipit, vt castitatis vota non aliter quam diabolum fugiant & detestentur.* Apud Turcas *ministri Sacrorum à laicis nihil differunt: nam & vxores habent, & communi cum alijs vtuntur vestitu, & mechanicas etiam artes exercent.* Sic *apud nostros Acatholicos Prædicantes nulla re ab alijs hominum ordinibus distinguuntur.* Turcicæ religionis interpretes siue theologi, quos Alfaces appellant, *nulla alia quam vulgari lingua vtuntur. Idem* in noua fit religione. Mahumetes ait, *impossibile esse hominis à feminarum consuetudine abstinere: eoque suos ternas aut quaternas ducere iubet, dummodo non sit metus ne illæ se mutuis plagis concidant.* Quæ nam alia Lutheri fuit theologia, *supra libro III à nobis explicata aperte dicentis, polygamiam in Euangelio non esse prohibitam.* Mahumetes *si vir alicuius ex vxoribus consuetudinem ferre non possit, dimittere eam iubet, eiusque loco aliquã quæ placeat superinducere*(a) sic vt apud Turcas nec minus mira nec minus frequens vxorum fit repudiatio, quam apud nos famularum mutatio. *Quid?* (b) *Qui vel quæ, inquit, cum vxore aut marito viuere aut in gratiam redire non potest, alibi matrimonium sibi quærat neque enim id Deus prohibuit* Et Bucerus, *non minus nobis quam Iudæis permissum esse dicit, diuortium facere, & aliam ducere vxorem aut maritum* (c) Mahumetes *ieiunium Quadragesimale ab Ecclesia non minus pie institutum quam diligenter hactenus obseruatum, aboleuit, pro quo contra suo arbitratu ieiunia instituit Idem pseudo euangelici nostri non tantum proscripserunt, sed etiam omnem ciborum delectum penitus sustulerunt,* interim nescio quam ieiunij vmbram ex suo ipsorum cerebro natam consectantes.

Et quemadmodum omnes Nouæ Ecclesiæ Doctores SS *Patrum antiquæ Ecclesiæ auctoritatem susque deque habent ac defugiunt, non minus ab ipsorum scriptis quam serpentes à vinea odore abhorrentes, vt qui non nisi ex veteris Ecclesiæ ruinis nouam suam ædificari posse certo sciunt* : sic vafer quoque Mahumetes (d) non ignarus quantum priscæ religionis auctoritas & continuata illa successio conatibus suis in noua stabilienda secta obfutura esset, in Elfurcane suo in hanc erumpit querelam. *Si vestri, inquit, maiores, quos Christianos dicitis, stulti fuerunt & obcæcati, quid vos, an eos sequi vultis? Quod si feceritis, profecto iam omnibus surdis ac mutis, immo ipsis brutis bestijs eritis deteriores.* Et in Azoare XLI sic loquitur: *Mihi quidem rectam istis commonstranti viam nihil habent quod obijciant, quam se prædecessorum suorum insistere vestigijs. At quid, si diabolus illos ad inferni ignem abripuit? Quod si nos certiorem ipsis & tutiorem semitam ostendimus, cur eam ingredi recusatis? Prisci enim omnes delirarunt.* Numquid plane his gemina, immo eadem Noui nostri Euangelici, Protestantes & Reformati dicunt & scribunt? Zuinglius certè quæ sequuntur ex ipso transcripsisse Alcorano videtur (e) *Miseri illi, qui Catholicos se dicunt nobis veram legem afferentibus nihil aliud habent quod obijciant, quam Patrum auctoritatem. At si Patres illi homines fuerunt, certe etiam potuerunt errare.* Lutherus vero *Patres veram Euangelij cognitionem habuisse negat. Eam à se demum prolatam* (f) *Se quidem in Sancti Ambrosij, Sancti Hieronymi, Sancti Augustini & aliorum priscæ Ecclesiæ Doctorum scriptis pretiosam aliquam gemmam quærentem, nihil fere aliud quam paleas, & in Conciliorum volumine carbones reperire. Quod si quis Patrum istorum sibi opponat auctoritatem, nihil aliud se ei responsurum, quam si Sanctus Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, immo ipsi Apostoli, Diuus Paullus, Petrus & Ioannes aliud docuerint, ipsos errasse. Se enim certum esse, doctrinam suam ab ipso Deo esse profectam.* Ergo si Luthero credimus, etiam Propheta delirauit, quando nos ita admonet: (g) *State super vias, & videte & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris.* Sed iam alia quoque duarum istarum religionum dogmata inter se comparemus.

Quid noui Euangelici *de Sanctorum inuocatione doceant, notum est, nimirum eam non modo non licitam, sed etiam detestabilem esse, vt qua honor Deo debitus præripiatur* In Præcationum sane quibus

a *Azoar* 8 b *In Gen c.16 Bel. lib 3 cap* 10. *Luth. 5. in 1 Cor cap 1 fol.4.&c.* c *in Matth cap 18.* d *Azoare 13.& 19* e *Zuing. Tom 1. Exp Act. 64* f *Luther. Tom. 5. ad Gal. c.1.* g *Ierem. 6.*

bus vtuntur formulis, nullam inuenias ad Iesum, Christum, multo minus ad Spiritum sanctum, specialiter directam. Iam Mahumetem audiamus eadem de re in Azoare XLIX. sic loquentem: *Tu solum Deum sine vlla intermissione & integro corde inuocato, qui veram tibi praescripsit legem.* Hic quidem *eos qui preces suas ad alios dirigunt, impunitos non dimittet.* Christianis etiam exprobrat, *quod tres initio Deos, deinde mille & mille adorarint* (sic enim Sanctos appellat quorum memoriam celebramus) Idem saeculi nostri Reformatores nobis obijciunt, nimirum *tam Sanctam Virginem, Deiparam quam Sanctos à nobis pro Dijs haberi.* Mahumetes Christianos ait, Virginem Mariam tamquam Deam colere. *O Iesu Mariae fili* (inquit nequissimus impostor) *tu quidem hominibus persuasisti, vt & te & matrem tuam tamquam duos deos venerarentur & adorarent.* Quod tamquam egregiè dictum Theodorus Bibliander Lutheranus in Commentarijs suis in Alcoranum notare non neglexit. Mahumetes *Christianos Catholicos vocat idololatras*, inquiens, *Deum istos imaginum cultores seu adoratores puniturum: quoniam dij isti nec vitam nec vllum sensum habeant.* Sectarij *contra Catholicos nihil quam idem conuicium in ore frequentius habent.* Ille dicit, *imagines à nobis & statuas tamquam deos adorari;* hi *salutem nos ab ijsdem petere calumniantur.* Et hanc quidem lectionem vtrique a spiritu illo mendacij & tenebrarum didicerunt. Postrema Lutheri propago, & veluti nepotes *Iesu Christi & Sanctorum imagines ita detestantur, vt eas non modo passim deiecerint & confregerint, verum etiam contumeliose ad cloacas raptarint & cremarint.* Idem Turcae faciunt. Quum enim Ochialis Bassa rei maritimae apud Turcas praefectus, tres insignes naues, atque inter eas praetoriam quoque, quod hactenus numquam factum (Catharinetta enim quam Dragutes ante ceperat, parui erat momenti) Melitensibus Equitibus ereptas, Algerium abduxisset, Turcae *pretiosam admodum D. Ioannis statuam, quae in puppi steterat, publice suspenderunt, vti etiamnum ibidem videtur.* Mahumetes (testante Postellio in libro de noui Euangelij & Alcorani concordia) *multa S. scripturae loca truncauit ac deleuit.* Lutherus *similiter non vnum & alterum dictum, sed integros libros è S. scripturae numero sustulit,* vt libro III. a nobis est demonstratum. Mahumetes Azoare XIX. *nos accusat quod Papas nostros seu Pontifices maximos adoremus.* Idem Lutherus dicit, simplicioribus persuadens, *Papam à nobis in altari collocatum, tamquam Deum adorari, ac talem potestatem ei tribui quae infernum aperire, & animas inde educere possit:* Et si alia non minus putida ab ipso nobis obijciuntur. Impostor ille in toto suo Elfurcane *nihil inculcat frequentius quam Dei misericordiam, iustitiam vero vix verbo attingit. Deum ait, patrem esse indulgentissimum. Quin quis crederit, saluum fore.* Quid noui nostri Euangelistae, *annon Solam quoque fidem ad salutem sufficere dicunt?* Lutherus certe aperte ait, *ex omnibus vitijs solam incredulitatem damnationem adferre. O felices Christianos, qui modo credunt, damnari non possunt? In nouis istis Synagogis videas plerosque linguis ardentes, & manibus torpentes, id est, verbis quidem bona opera iactantes, sed interim nihil eorum agentes. Libertatem, seu viuendi & quidquid placuerit agendi licentiam* à Mahumete propositam, *tantam populorum multitudinem Mahumetanae sectae adiunxisse Paullus Diaconus testatur* (h) *sic vt integrae nationes exturbatis prioribus dominis, ad ipsum defecerint. Eadem licentia* Lutheranismo *portam quam latissimam aperuit, & subditos contra dominos armauit.* Vtriusque sane sectae constitutio *multo sanguine constitit.* Et sicut Mahumetana secta *in sexaginta octo alias diuisa quidem est,* duas tamen praecipuas & velut radices agnoscit, quarum vna Lesarium hominem Arabem auctorem habet, & totam Africam, Aegyptum, Syriam & Turciam occupauit; altera vero Imenium quendam, à Persarum Sophi recepta, & vi armorum, cum extrema fere Asiae pernicie, longe lateque propagata: sic posterioris huius schismatis praeter innumeras duae praecipuae sectae sunt, *Lutherana & Caluinistica;* è quibus plures quam sexagies centum aliae pullularunt. Quum Arabes missis ad Mahumetem legatis petijssent, *vt regionem ipsorum natura sterilem montibusque asperam planam faceret, & fluminibus ac riuis fecundis irrigaret, atque ita hoc miraculo legem à se propositam confirmaret, aut è priscis illis Prophetis & doctoribus aliquem resuscitaret, qui testimonio suo Mahumetanae doctrinae fidem adstrueret; impostor ille respondit, Deum à se hac de re consultum, sic respondere ipsis iussisse: iam olim se Prophetas & doctores misisse, qui miraculis doctrinam suam confirmarint; verum eandem posthac non miraculis aut verbis, sed*

h Libro 8.

bu, sed armis propagandam esse, è medio sublatis ijs qui adiungere se ei nolunt. Lutherus vrgentibus Catholicis vt doctrinæ suæ veritatem miraculo demonstraret, *nihil aliud respondit, quam quod Mahumetem respondisse diximus; nimirum, Miracula faciendi tempus iam dudum prateriisse. Idem alio loco sectatores suos in Catholicorum sanguine, manus lauare iubet, vt supra ostendimus.* Veruntenimvero quanta similitudo & conuenientia sit Mahumetanæ & Caluinianæ religionis, *ipsius Caluiniani Ministri,* vt à P. Possevino describitur *testimonium audiamus, qui quum præfectum Turcarum vrgeret, vt sectā ipse suam captiuus Christianus sine periculo posset exponere, asserebat suum, id est hæreticorum Euangelium Corano siue Mahumetis legi non adeo esse dissimile. Sanctorum enim aiebat, qui sunt in cœlis i reces, Purgatorium item & alia, vti vos Mahumetani facitis, nos quoque Caluiniani negamus. Antiquas Bibliothecas & Synodorum memoriam vti vos fecistis, ipsi etiam sustulimus. Plures vos Mahumetani uxores & concubinas ducitis: & nos Caluiniani mulierem, superstite licet marito, posse seiungi, & cum alio viro coniungi, alteram licet hic habeat vxorem, non ita ingens facinus arbitramur. Sacraria templaque in Synagogas seu Moscheas mutastis, aut destruxistis: nos quoque sacrarijs direptis eadem vel in nostra Consistoria, vel in equorū stabula, vel armamentaria conuertimus, vel deniq; solo æquauimus. Virginum sacrarum conuentus inter vos nulli sunt, nec qui virginitatem vouent inter vos habetis: nos quoque antiquissima eiusmodi monasteria euertimus. Conscientiæ libertatem vnicuique in vestris ciuitatibus permittitis: hanc nos quoque & à Regibus & à Rebuspublicis vel armata manu extorquemus:* Ad hæc [illegible] Bassa, *Quin, ait, tam vos Caluinianos & nos eosdem breui futuros video, nisi quod relicta nobis aqua potu, vos tamen vinum omnino retinere, eoque inebriari voletis.* Huc vsque Possevinus. Et hactenus quidem, quæ sit Lutheranismo cum Alcorano similitudo & conformitas, aliquo modo ostendimus; quibus si Caluinismus interponatur, facile duæ illæ inter se religiones velut maritari & in vnum conflari poterunt. Hæc tanto prolixius enarrare volui, quod opusculum eius argumenti à magno illo linguarum doctore Genebrardo promissum, post mortem eius imperfectum mansit, certe nondum typis sit diuulgatum.

II Ego quum Anno M.D.LXV. Tolosæ litteris operam darem & e Turcia Legatus ad Carolum IX. Baionam profecturus, eò venisset, curiositate quadam hospitium ipsius adij, & per interpretem cum honoratioribus aliquot ciuibus loquentem offendi. Quum vero inter alia quæri iussisset, verum inter præsentes aliqui essent nouæ religioni addicti, Agesius vero vir nobilis Burdigalensis, vicissim quæsijsset, cur istuc scire expeteret? *Equidem,* aiebat, *homines istos libenter videre vellem, vt etiam alibi feci: quos certe nos plus quam reliquos Christianos amamus non solum eò quod Papam capitalem domini nostri hostem, capitaliter & ipsi oderunt, sed etiam, quia religio* ipsorum ad nostram propius accedit. Quod dictum inter Tolosanos postea omnium sermonibus celebratum fuit, adeo vt Noui isti Euangelici, Turcæ passim à vulgo dicerentur. Quum deinde superioribus annis naues quædam ex magna illa ad Angliam subiugandam armata Hispanorum classe in litore nostro naufragium fecissent, & remiges quidam Turcæ è naufragio eluctati ad nos tamquam ad tutum libertatis & salutis asylum confugissent, ego duorum ex ijs qui supra ceteros sapere videbantur consuetudinem mihi adiunxi, eosque de fide ipsorum diligenter sum percontatus. In omni vero sermone tantam opinionum in Christiana religione varietatem mihi obijciebant, ad nouam tamen quam veterem religionem procliuiores, quod hanc impossibilia credenda præcipere dicerent: in hoc reformatoribus nostris plane gemini, quod nihil nisi quod oculis videri, aut manibus tangi, vel intellectu saltem comprehendi potest, credere volebant. Illud sane intellexi, pro eo quem in triremibus obtinuerant loco, nimio plus ipsos in religione sapuisse; vt qui forte ibidem, frustratis Inquisitoribus, Lutherano aliquo doctore vsi sint.

Franciscum & Ægidium Noallios, quorum vterque apud Turcarum Imperatorem regis nostri nomine Oratoris officio functus fuerat, narrantes audiui, Mehemetem purpuratorum principem, & Mustapham Bassam eum qui Cyprum expugnauit, sæpe apud ipsos de rigore, quo rex noster erga subditos suos in religionis negocio vteretur, conquestos esse, dicentes. *Debere regem in hoc potius sui domini imitari exemplum, omnibus tam Christianis quam Iudæis, modo tributum soluant, tam conscientiæ quam religionis cuique suæ exercitium permittentis. Postea quam vero intellexerint, Nouæ istius religionis socios vt plurimum rebelles esse & seditiosos, regis consilium laudasse potius quam damnasse. Suum quidem dominum aiebant [illegible] his vi[illegible]*

Au-

Aut moriendum, aut obediendum? hancque legem ab omni Principe inuiolabilem esse seruandam. Et sane Mehemetes idem non potuit ignorare, quæ domini sui Solimanni, cuius præcipua negotia tractarat, fuerit sententia. Quodque consilium ille Reginæ Isabellæ contra Nouos Euangelicos, qui in gratiam ipsius se insinuare, & in Hungaria sedem sibi quærere satagebant, redderet, quamque ab omni Nouitate abhorruerit. E sermonibus vero eum Bassis illis non semel habitis facile Legati nostri intellexerunt, illos controuersiarum quæ inter nos sunt de Religione, non plane fuisse ignaros; & ad ea etiam loca peruenisse eorum hominum querelas, qui tanta contentione libertatem religionis a Principibus extorquere conantur quam eandem tamen iis in locis, vbi numero & viribus præualent, ipsi aliis negant. Idem porro omnes testantur, qui regiones istas perlustrarunt. Turcicus vero ad Poloniæ regem Legatus, Sacramentariorum caussam strenue egit & defendit; ingenue fassus, eorum doctrinam magno domino non displicere, tanquam à Mahumetana non valde abhorrentem. Idem Surius, Possevinus in atheismis & Schlusselburgius libro primo Theologiæ Caluinisticæ, immo ipse Petrus Martyr testantur; vt quidem iam dictus Schlusselburgius in epistola quadam scriptum reliquit. Narrant enim, quum Sultano aliquando diuersæ Christianorum de Eucharistiæ Sacramento sententiæ explicarentur, *eum statim Sacramentariorum opinioni tamquam magis probabili, suum adiecisse calculum.* Vt enim hæretici, ita Mahumetani quoque, cœlestia & diuina mysteria humanæ rationi accommodare, & secundum hanc de iis pronuntiare solent. Londini in Anglia Anno M. D. LXXXIX. libellus prodiit, à quodam, quem Angliæ regina ad Marocci regem Mahumetanum legarat, editus. In eo auctor dicit, a rege illo magnifice admodum & summa cum gratulatione se exceptum. primo statim die mandata exponere iussum fuisse, quum Hispaniarum Regis Legatus viginti diebus audientiam vix impetrare potuerit. Et Mahumetanum quidem illum Principem aperte præ se tulisse, *se tam Hispaniarum regem quam religionem ipsius odisse, eo quod in ea Inquisitionum sine Episcoporum & Prælatorum consilio & præscripto vteretur.* Addit idem, *Principem illum Dei esse timentem, in libris Veteris & Noui Testamenti bene versatum: Anglicanæ vero tam nationi quam religioni, vtpote nulla ferenti idola, præ ceteris amantem.* Hoc ille Anglicus seu Caluinianus scriptor elogio infidelem Principem, & Christiano nomini inimicum cohonestat, & quidem non sine graui Catholici Regis contumelia. Quo vero fauore Turcarum Imperator Sacramentarios prosequutus sit, quamque de ipsorum senserit religione, sequens Narratio ostendit.

III. Solimanno filius successit Selimus, homo ebriosus & ignauus, qui vix quidquam in vita laude dignum fecit, nisi illud forte quod eum qui fratrem Mustapham natu maiorem patris iussu strangulatum, ipsi lætabundus nunciarat, necari iussit. Ex hoc natus filius Amurathes, naturæ quodam instinctu Christianos amabat adeo vt secreta quadam vi Christiana fides ei inspirari videretur, quam fortassis à matre hauserat. Hæc enim Cypria natione, in captiuitatem abducta, & Selimo ob raram formæ excellentiam donata, quamuis arcta custodia teneretur, eam tamen religionem cui per baptismum inserta fuerat, animo penitus infixam semper seruauit. A Selimo deinde in matrimonium ducta, hunc, quem diximus, Amurathem ei genuit, cui paruulo occultis sermonibus Christianæ religionis amorem instillare, quantum poterat, conabatur. Ex quo factum est, vt ille hoc modo educatus, & grandior factus, animum a Christianis minime alienum gesserit, nec ab ipsorum libris legendis abhorreret: vitium vero illud deterrimum & abominabile, cui pater tantopere indulserat, vehementer detestaretur. Numquam tamen, vt nec auus ipsius Solimannus induci potuit, vt inter Christianos qui in ipsius viuunt imperio Nouæ illi religioni, quamuis Mahumetanæ non ita dissimili, sed rebellionis infamia laboranti, locum daret; econtra vero seruis seu mancipiis Catholicis non modo liberum religionis suæ permittebat exercitium (in regio enim illo ergastulo, in quo plerumque duo aut tria captiuorum millia detinentur, licet illis sacerdotes eligere, erigere altaria, processiones, aliasque in Catholica Ecclesia vsitatas ceremonias obire, pecuniam denique ad diuini seruitii sumtus colligere) verum etiam eleemosynas sæpe eis mittebat, *petens vt Deum pro se deprecarentur.* Numquam idem Amurathes bellum contra Christianos voluit suscipere, quamuis à scelerato illo apostata Sinane Bassa assidue impelleretur, inquiens: *velle se vt oues vicinarum regionum,* id est Christiani, *& lupi sui siue*

bu, sed armis propagandam esse, è medio sublatis ijs qui adiungere se ei nolunt. Lutherus vrgentibus Catholicis vt doctrinæ suæ veritatem miraculo demonstraret, *nihil aliud respondit, quam quod Mahumetem respondisse diximus, nimirum, Miracula faciendi tempus iam dudum præteriisse. Idem alio loco sectatores suos in Catholicorum sanguine, manus lauare iubet, vt supra ostendimus.* Verumenimvero quanta similitudo & conuenientia sit Mahumetanæ & Caluinianæ religionis, *ipsius Caluiniani Ministri,* vti a P. Posseuino describitur, *testimonium audiamus, qui quum præfectum Turcarum vrgeret, vt sectā ipse suam captiuis Christianis sine periculo posset exponere, asserebat suum, id est hæreticorum Euangelium Coran sine Mahumetis legi non à deo esse dissimile. Sanctorum enim aiebat, qui sunt in cœlis preces, Purgatorium item & alia, vti vos Mahumetani facitis, nos quoque Caluiniani negamus Antiquas Bibliothecas & Synodorum memoriam vti vos sci istis, ipsi etiam sustulimus Plures vos Mahumetani vxores & concubinas diuitis: & nos Caluiniani mulierem, superstite licet marito, posse seiungi, & cum alio viro coniungi, alteram licet hic habeat vxorem, non ita ingens facinus arbitramur. Sacraria templaque in Synagogas seu Moscheas mutastis, aut destruxistis: nos quoque sacrarijs direptis eadem vel in nostra Consistoria, vel in equorū stabula, vel armamentaria conuertimus, vel deniq; solo æquamus. Virginum sacrarum conuentus inter vos nulli sunt, nec qui virginitatem voueant inter vos habetis: nos quoque antiquissima eiusmodi monasteria euertimus. Conscientiæ libertatem vnicuique in vestris ciuitatibus permittitis: hanc nos quoque & à Regibus & à Rebuspublicis vel armata manu extorquemus:* Ad hæc ridens Bassa, *Quin, ait, iam vos Caluinianos & nos eosdem breui futuros video, nisi quod relicto nobis aqua potu, vos tamen vinum omnino retinere, eoque inebriari voletis.* Huc vsque Posseuinus. Et hactenus quidem, quæ sit Lutheranismo cum Alcorano similitudo & conformitas, aliquo modo ostendimus; quibus si Caluinismus interponatur, facile duæ illæ inter se religiones velut maritari & in vnum conflari poterunt Hæc tanto prolixius enarrare volui, quod opusculum eius argumenti à magno illo linguarum doctore Genebrardo promissum, post mortem eius imperfectum mansit, certe nondum typis sit dvulgatum.

II Ego quem Anno M D.LXV. Tolosæ litteris operam dantem & e Turcia Legatus ad Carolum IX. Baionam profecturus, eò venisset, curiositate quadam hospitium ipsius adij, & per interpretem cum honoratioribus aliquot ciuibus loquentem offendi Quum vero inter alia quæri iussisset, vtrum inter præsentes aliqui essent nouæ religioni addicti, Agesius vero vir nobilis Burdigalensis, vicissim quæsiisset. cur istboc scire expeteret? *Equidem, aiebat, homines istos libenter videre velim, vt etiam alibi feci: quos certe nos plus quam reliquos Christianos amamus non solum eò quod Papam capitalem domini nostri hostem, capitaliter & ipsi oderunt, sed etiam, quia religio* ipsorum ad nostram propius accedit. Quod dictum inter Tolosanos postea omnium sermonibus celebratum fuit, adeo vt Noui isti Euangelici, Turcæ passim à vulgo dicerentur. Quum deinde superioribus annis naues quædam ex magna illa ad Angliam subiugandam armata Hispanorum classe in litore nostro naufragium fecissent, & remiges quidam Turcæ è naufragio eluctati ad nos tanquam ad tutum libertatis & salutis asylum confugissent, ego duorum ex ijs qui supra ceteros sapere videbantur consuetudinem mihi adiunxi, eosque de fide ipsorum diligenter sum percontatus. In omni vero sermone tantam opinionum in Christiana religione varietatem mihi obijciebant, ad nouam tamen quam veterem religionem procliuiores, quod hanc impossibilia credenda præcipere dicerent in hoc reformatoribus nostris plane gemini, quod nihil nisi quod oculis videri, aut manibus tangi, vel intellectu saltim comprehendi potest, credere volunt. Illud sane intellexi, pro eo quem in triremibus obtinuerant loco, nimio plus ipsos in religione sapuisse; vt qui forte ibidem, frustratis Inquisitoribus, Lutherano aliquo doctore vsi sint.

Franciscum & Ægidium Noallios, quorum vterque apud Turcarum Imperatorem regis nostri nomine Oratoris officio functus fuerat, narrantes audiui, Mehemetem purpuratorum principem, & Mustapham Bassam eum qui Cyprum expugnauit, sæpe apud ipsos de rigore, quo rex noster erga subditos suos in religionis negocio vteretur, conquestos esse, dicentes: *Debere regem in hoc potius sui domini imitari exemplum, omnibus tam Christianis quam Iudæis, modo tributum soluant, tam conscientiæ quam religionis cuique sua exercitium permittentis. Posteaquam vero intellexerint, Nouæ istius religionis socios vt plurimum rebelles esse & seditiosos, regis consilium laudasse potius quam damnasse. Suum quidem dominum aiebant pro symbolo his verbis vti*

Aut

Aut moriendum, aut obediendum? hancque legem ab omni Principe inuiolabilem esse seruandam. Et sane Mehemetes idem non poterat ignorare, quæ domini sui Solimanni, cuius præcipua negotia tractabat, fuerit sententia. Quodque consilium ille Reginæ Isabellæ contra Nouos Euangelicos, qui in gratiam ipsius se insinuare, & in Hungaria sedem sibi quærere satagebant, redderet, quamque ab omni Nouitate abhorruerit. E sermonibus vero cum Bassis illis non semel habitis facile Legati nostri intellexerunt, illos controuersiarum quæ inter nos sunt de Religione, non plane fuisse ignaros; & ad ea etiam loca peruenisse eorum hominum querelas, qui tanta contentione libertatem religionis a Principibus extorquere conantur quam eandem tamen iis in locis, vbi numero & viribus præualent, ipsi alijs negant. Idem porro omnes testantur, qui regiones istas perlustrarunt. Turcicus vero ad Poloniæ regem Legatus, Sacramentariorum caussam strenue egit & defendit; ingenue fassus, eorum doctrinam magno dominio non displicere, tanquam à Mahumetana non valde abhorrentem. Idem Surius, Possevinus in atheismis & Schlusselburgius libro primo Theologiæ Caluinisticæ, immo ipse Petrus Martyr testantur; vt quidem iam dictus Schlusselburgius in epistola quadam scriptum reliquit. Narrant enim, quum Sultano aliquando diuersæ Christianorum de Eucharistiæ Sacramento sententiæ explicarentur, *eum statim Sacramentariorum opinioni tamquam magis probabili, suum adiecisse calculum.* Vt enim hæretici, ita Mahumetani quoque, cœlestia & diuina mysteria humanæ rationi accommodare, & secundum hanc de ijs pronuntiare solent. Londini in Anglia Anno M. D. LXXXIX. libellus prodijt, à quodam, quem Angliæ regina ab Maroci regem Mahumetanum legarat, editus. In eo auctor dicit, a rege illo magnifice admodum & summa cum gratulatione se exceptum, primo statim die mandata exponere iussum fuisse, quum Hispaniarum Regis Legatus viginti diebus audientiam vix impetrare potuerit. Et Mahumetanum quidem illum Principem aperte præ se tulisse, *se tam Hispaniarum regem quam religionem ipsius odisse, eò quod in ea Inquisitionis suæ Episcoporum & Prælatorum consilio & præscripto vteretur.* Addit idem, *Principem illum Dei esse timentem, in libris Veteris & Noui Testamenti bene versatum, Anglicanam vero tam nationis quam religionis, tempore nulla ferentibus, illam præ ceteris amantem.* Hoc ille Anglicus seu Caluinianus scriptor elogio in fidelem Principem, & Christiano nomini inimicum cohonestat, & quidem non sine graui Catholici Regis contumelia. Quo vero fauore Turcarum Imperator Sacramentarios prosequutus sit, quidque de ipsorum senserit religione, sequens Narratio ostendit.

III. Solimanno filius successit Selimus, homo ebriosus & ignauus, qui vix quidquam in vita laude dignum fecit, nisi illud forte quod eum qui fratrem Mustapham natu maiorem patris iussu strangulatum, ipsi lætabundus nunciarat, necari iussit. Ex hoc natus filius Amurathes, naturæ quodam instinctu Christianos amabat, adeo vt secreta quadam vi Christiana fides ei inspirari videretur; quam fortassis à matre hauserat. Hæc enim Cypria natione, in captiuitatem abducta, & Selimo ob raram formæ excellentiam donata, quamuis arcta custodia teneretur, eam tamen religionem cui per baptismum insertafuerat, animo penitus infixam semper seruauit. A Selimo deinde in matrimonium ducta, hunc, quem diximus, Amurathem ei genuit; cui paruulo occultis sermonibus Christianæ religionis amorem instillare, quantum poterat, conabatur. Ex quo factum est, vt ille hoc modo educatus, & grandior factus, animum à Christianis minime alienum gesserit, nec ab ipsorum libris legendis abhorreret: vitium vero illud deterrimum & abominabile, cui pater tantopere indulserat, vehementer detestaretur. Numquam tamen, vt nec auus ipsius Solimannus induci potuit, vt inter Christianos qui in ipsius viuunt imperio Nouæ illi religioni, quamuis Mahumetanæ non ita dissimili, sed rebellionis infamia laboranti, locum daret; econtra vero seruis seu mancipijs Catholicis non modo liberum religionis suæ permittebat exercitium (in regio enim illo ergastulo, in quo plerumque duo aut tria captiuorum millia detinentur, licet illis sacerdotes eligere, erigere altaria, processiones, aliasque in Catholica Ecclesia vsitatas ceremonias obire, pecuniam denique ad diuini seruitij sumtus colligere, verum etiam eleemosynas sæpe eis mittebat, *petens vt Deum pro se deprecarentur.* Numquam idem Amurathes bellum contra Christianos voluit suscipere, quamuis à scelerato illo apostata Sinane Bassa assiduè impelleretur, inquiens: *velle se vt oues vicinarum regionum,* id est Christiani, *& lupi sui sive*

Turcæ vnà pascantur, & eodem ouili includantur. Sic ergo Sinane ad Persicum bellum ablegato (quod ille, quamuis non sine magna hominum clade, sed citer postea confecit) Christiano orbi à Turcis pax fuit. Nihil vero Amurathi magis obstitit quo minus Christianam amplexus fuerit religionem, quam infelix illud & multiplex schisma, de quo non a matre tantum, sed etiam ab vxore (quæ itidem erat Christiana) audiuerat. Certe a solius Principis conuersione totum illud Imperiũ dependet, quum infinita Christianorum tam Græcæ quam Romanæ religionis multitudo in eo habitet; & præcipui militiæ duces Vezires, Bassæ, Beglerbegi, Sangiachi, Spachi vt vocantur, aliique aulæ officiatij plerique omnes Christiani olim fuerint, ad Mahumetanam religionem spe honorum & diuitiarum allecti, & eorundem vsu & fructu hactenus in ea detenti.

In bellicosa enim hac natione sola virtus, ac præcipue militaris fortitudo nobilitatem parere censetur. Bubulco, caprimulgo, vel infimo sellulario æque patet per fortia militiæ facinora ad summos honores aditus, quam nobilissimo cuique: vt Solimanno & Selimo imperantibus contigisse videmus. *Mahemetes*, qui in Bosnia caprarum pastor fuerat, non modo primus purpuratorum (Vezirem vocant) sed etiam gener Selimi Imperatoris fuit factus. *Ochialus* è Calabria subulcus, Algerij regnum & maris præfecturam adeptus: à Turcis postea *Ochiali Fertas*, id est, *Ochialis scabiosus* appellatus, quod quum a Turcis captus esset, eo vitio laborasset. *Asanaga Bassa* Veneti chirurgi fuit filius. *Aramapates* è mesonauta Alexandrino Cypri præses factus est. *Ibrahimus Algerij Rex* Gallus natione, rustici in Vasconia fuit filius. Plures alios omitto, qui abnegata Christiana religione, postquam rebus bello fortiter gestis magnam sibi virtutis opinionem pepererunt, ad summos honorum gradus à Turcarum Imperatoribus sunt euecti: Quod si quis obiiciat, *Mamaluchos illos siue apostatas ipsis Turcis esse peiores*, non tamen opinor, negabit fieri non posse quin aliqua eius, quam honorum & diuitiarum cupiditate abnegarunt, fidei memoria animis eorum adhuc infixa hæreat, & conscientiam nonnumquam pungat. Quod vero tanto Christianorum odio flagrare videntur, eo fit vt veros Musulmannos sese ostendant, atque ita honores & fortunas suas tanto melius tueantur. Id qui in Turcica aula versati sunt, optime norunt. Plures quidem enarrantes audiui, celebrem illum Bassam & maris præfectum, cuius paullo ante mentionem fecimus, Ochialem. qui Christianam fidem abnegarat, vt alapam à Turca quodam sibi ad remos sedenti inflictam, vlcisceretur Christianis semper fauisse, quam diu ipsi fortuna fauit, & in tam excelso loco & statu ad quem incredibilis eum virtus, fortitudo inprimis & liberalitas prouexerant, conseruauit, tandem inter Græcæ puellæ insigni forma præditæ brachia, expletis voluptatibus, defunctum, & precioso ornatu, Christianorum in morem, quatuor cereis ardentibus, in lectulo collocatum. Et hoc quidem in statu Ochialem inuenit is, quem Sultanus morbi ignarus, ad eum miserat, cum mandatis, vt primariam ipsius vxorem peregrè abituram comitaretur. Amurathi Mahumetes filius in Imperio successit: sub quo Ochialis, vt equites quosdam nostrates Melitenses & alios captiuos narrantes audiui, festis celebrioribus, captiuis Christianis ac præcipue sacerdotibus non alimenta tantum, sed etiam argentum clam mittere solebat, rogans vt Deum pro se deprecarentur. Grassante vero in vrbe Constantinopolitana horribili peste, idem in palatio suo à Christianis solemnem processionem fieri voluit, in qua S. Rochi imago fuit circumlata, cum reliquis apud Christianos vsitatis ceremonijs. Mira tum res accidit. Quum enim vix vllus tota vrbe esset angulus quem non contagiosa lues peruasisset, illa tamen ex quingentis captiuis, qui absoluta processione custodijs in eodem palatio iterum inclusi fuerant, ne vnum quidem attigit. Plura fortassis quam instituti nostri ratio fert, de homine illo dixi: sed abripuerunt me admirabiles eius virtutes, animi inprimis magnitudo, & liberalitas, in rebus secundis moderatio, in aduersis constantia, quibus ille plerosque nostri sæculi duces longe est supergressus. Hic infeliciter à Turcis ad Naupactum commissi prœlij reliquias recollegit, & in tutum deduxit; & quamuis victus, prætorium Melitensis militiæ vexillum, quasi in victoriæ signum, ad Sultanum misit. Deinde incredibili diligentia restaurata classe, Gulettam illam inexpugnabilem creditam arcem expugnauit, & tribus, inter quas & prætoria fuit, captis nauibus, Melitenses equites magna clade affecit. Quotquot familiarius ipsum norunt animo Christianum fuisse dicunt; eoque tres seruos Christianos semper circa se habuisse, vt cum ijs de religione conferret, tum sex aut septem Mamaluchorum, id est, eorum qui à Christiana defecerant religione, millia,

lia, ad omnia quæcumque vellet obeunda paratissimorum. Aiunt in animo eum habuisse, Algeri regnum cuius præfecturam obtinebat, è Turcarum potestate ad Christianos transferre; ex quo ingens sane ad Christianam Rempublicam facta fuisset accessio, quum id regnum ad trecenta fere miliaria pateat; sic vt vnius vrbis & portus occupatione omne illud terrarum spacium in Christianorum potestate futurum fuerit. In secretioribus colloquijs sæpe ex ipso auditum fuit, Amurathem magnum aliquid & nec opinatum conari, & si vita suppetat, effecturum. At morte vterque præuentus, quod instituerant perficere nequiuerunt. Hæc ego tametsi non omnibus obuia, hoc loco breuiter delibare volui, quum vt lectores animum aliquo modo recrearem, tum vt ostenderem, a solius Imperatoris Turcici siue Sultani conuersione, totius illius Imperii dependere conuersionem. Quæ sané mutatio facile accidere potest, in tanta apostatarum Christianorum multitudine qui in eo Imperio degunt, & præcipua tam terra quam mari munia administrant, qui vt ante ad captandam gratiam Imperatoris Christianam religionem eiurarunt; sic ipso volente lubenter ad eandem sint redituri. Hoc quo minus fiat factumve sit, obstitit cum pronissime fieri potuit, sub Amurathe nostra ex Luthero nata perduellio. Atque vtinam ea esset Christianæ Reipublicæ vnitas & concordia, vt vna lingua, vna fide & conspirantibus animis id à Deo omnes peteremus! Equidem spes esset Deum vota nostra & preces aliquando exauditurum, ac Christianos qui miserrimam sub immanibus illis tyrannis seruiunt seruitutem, in libertatem denuo restituturum.

IV. Quandoquidem in rerum Orientalium incidi mentionem, facere non possum, quin Euangelicorum nostratium in Turcia conatus oculis lectorum subijciam, vt qui Turcici Imperatoris fores non semel pulsarunt, ad eumque petierunt, ad eamque rem Mehemetis purpuratorum Principis (qui postea a Spachio quodam, cui Timariam, id est, prædium beneficiarum ademerat, interfectus est) intercessionem exambire studuerunt. Tanto vero dignior fide quem citabo testis erit, quanto magis ab omni vel adulandi suspicione vel spe vtilitatis abest. Quem dico, Aloysius Guecchius est, nobilis Venetus, qui quum esset in serenissimæ eius Reipublicæ apud Selimum Turcicum Imperatorem Oratoris familia, sequentem Epistolam ad Senatorem quendam Venetum Bartholomæum de Rodolphis nomine scripsit, quo status illius statum exponit. Etsi vero rebus Septemtrionalibus Gallicas immiscere, & Hugonotarum nostratium (quorum nomen libro IX. demum enatum videbis) natiuitatem & cunabula anticipare quodammodo videbor: prudens tamen lector, vt spero, non propterea me extrauagari, aut ab instituto meo quidquam omnino alienum facere iudicabit.

Inter alia Venetus ille sic scribit: *Bassa talis est, vt statim agnoscat, an syncere quis & libere negocia cum ipso tractet, & num Legati limites à dominis præscriptos obseruent. Quod si animaduertat, dissimulanter aliud quam Legatus in mandatis habeat, agi, statim eos homines procul à se habet. Eius rei memorabile exemplum vidimus in Gulielmo de Grand Ry, alias de Grand Champ dicto: qui quamdiu Regis sui negocia ea qua par est fide tractauit, à Bassa magno in honore fuit habitus, adeo vt omnia quæ de pace cum Romanorum rege tractata fuerant, cum ipso communicaret, ex quo factum est, vt in gratiam regis, pacis conclusio diu fuerit dilata. Postquam vero intellexit, prædictum Legatum non tam Regis sui quam subditorum ipsi rebellium commoda & vtilitates spectare, eius actiones suspectas habere cœpit, nec ea qua antea erga ipsum familiaritate est vsus. Econtrario, instante Legato vti Hugonotæ quoque ea pace comprehenderentur, Bassa non sine indignatione rogauit, Ecquinam tandem essent illi Hugonotæ? neque enim vllam nationem se audisse. quæ hoc nomine censeretur. Legatus ergo rem omnem scripto comprehensam exhibuit: quod scriptum postea per multorum manus vagatum est, Bassa Gallorum leuitatem irridente. In eo Legatus fatebatur, Hugonotas Gallorum regis esse subditos; sed ob religionem, quæ Mahumetanæ in multis rebus similis sit, arma sumere coactos. Inde rationes quasdam explicabat, ad probandum, si Hugonotæ foederi adscriberentur, & in patrocinium à Turcarum Imperatore susciperentur, magnas eam rem ipsius imperio vtilitates allaturam. Eorum enim opera regem distineri atque auerti posse, ne Hispaniarum regi infestissimo & potentissimo Turcarum hosti, auxilium ferat. Sed & fore vt Romanorum Imperatoris conatus eadem opera per Germaniæ Principes & Respublicas Hugonotarum caussæ fauentes, disturbetur. Iidem nisi tantas in Gallia turbas excitassent Turcas nihil in toto mari Mediterraneo fuisse habituros. Regis enim matrem constitutum habuisse, omnes portus & loca munita·*

munita Gallia ad mare illud sita, Hispaniarum Regi tradere, Belgio compensationis loco accepto: sicque totum mare Mediterraneum in Hispaniarum regis potestate futurum fuisse. Hugonotis & Lutheranis ipsorum confederatis excisis, certum esse, Papam, Imperatorem, aliosque Reges & Principes Christianos coniunctis viribus Turcarum Imperium aggressuros. Vtilem etiam ad id Turcarum Imperatori Hugonotarum fore confederationem, vt quandocumque libuerit, pacem cum Romanorum rege factam sub honesto pretextu possit rumpere: tumque ipsos Germaniæ quietem perturbaturos, ac vires facile distracturos, si in rem Imperatoris id fore videatur.

At Bassa non sine risu & ludibrio adhac excepta, per interpretem respondit: Iam videre se, à Galliæ rege non legatum vel Oratorem qui negocia ipsius tractaret, sed proditorem missum. Hugonotarum multo viliorem esse con[d]itionem, quam vt cum totius orbis terrarum potentissimo Principe communi foederi adscribantur. Tuto illis fidem haberi non posse, qui in suum ipsorum regem perfidi sint & proditores. Othomannorum consuetudinem esse cum Regibus & Principibus, non cum mancipiis & perfidis res rationesque contrahere, nec proditorie & perfide, sed bello aperto rem gerere. Domino suo facile esse, quandocumque velit, Hugonotas illos ad officium reducere, nisi victoriam de proditoribus & rebellibus partam sibi honorificam existimaret. Atque hæc quidem cum omni populo Constantinopolitano in ore tum fuerũt, cum magna Turcarum & Bassæ inprimis laude; Gallorum leuitatem plerisque vituperantibus.

Hæc ille, quibus capiti huic finem imponam. Interea vos qui Christiani Reformati audire vultis, ne posthac quæso, Turcas Papistis copulate, neve Mahumetistas Romanos nos appellate: sic enim efficietis, vt neque nos, qui Catholici sumus & dicimur, vestram religionem cum Mahumetana comparemus. Mahumetana enim hæresis inter Christianos è Monachi cerebro nata, vti & vestra, & armis se hactenus tutata, vti & vestra, Christianæ Reipublicæ tantum non ruinam & exitium attulit, vti & vestra. Quod si omnes Tragœdiæ ab vtroque excitatæ Actus in scenam producere vellem, verendum mihi esset, ne lectoris animum & tam crudelium spectaculorum immanitate defatigarem, & à præscripto longius discederem Quare ad semitam redeamus. Oppilato ore eorum qui ad semitam institutam discedentes Calumnijs suis hoc se esse demonstrant, quod de alijs mentiri non erubescunt.

DE SEDITIOSIS PRÆDICANtium in Polonia contra Regem sermonibus: De Ioanne Lasco nobili Polono: de miraculis quibusdam Eucharistiæ: & de falso Prædicantis cuiusdam miraculo.

Capvt X.

ARGVMENTVM.

I. *Prædicantes in Polonia Regem suum criminantur, qui nihili eorum calumnias faciens, fores ad audendum aperuit.*

II. *De Ioanne Lasco nobili Polono, Caluinistarum antesignano.*

III. *Miraculum circa Eucharistiam in Polonia factum.*

IV. *Falsa Polychronij cuiusdam Prædicantis miracula.*

I. QVot quamque diuersæ in Poloniam sectæ irrepserint, ex ijs quæ superius dicta sunt, patet. Caussam vero nonnulli regis Sigismundi Augusti facilitati & dissimulationi, aut forte etiam hypocrisi adscribunt. Vulgatum est, sed verissimum illud:

Principijs obsta: sero medicina paratur
Quum mala per longas inualuere moras.

Neque enim Regem latebat, noui Euangelij Prædicantes in conuentu Petriconiensi Anno M. D. LXIV, habito, aperte dicere ausos. *Nullum se habere aut agnoscere regem nisi Iesum Christum, illum spinis pro salute hominum coronatum regem.* Stancarus in Præfatione libri cuiusdam aperte præ se fert, *si rex in eam quam desiderent reformationem consentire nolit. Nobilitatem nihilominus penes quam arma sint & regni vires, Sathanæ imperio valedicturam, & Christi regno se adiuncturam. Singulis mandatum à Deo esse, vt licet fremente toto Mundo, ipsi magis obediant quam hominibus, Reges nihil aliud esse quam Dei Vicarios, &c.* Sic Noui illi Christiani Principibus suis superbissime insultabant; adeoque in diuersis locis multa crudeliter & furiose patrabant, vt ex ijs quæ Petrus Scarga & Rescius collegerunt patet: quorum hi

bic testatur. *Nobilem quendam hæreticum ad exsatiandam rabiem suam sacerdotem quendam non procul à VVarsouia cruci affixisse.* Quamuis autem regem non lateret quæ quum hæretici alibi, tum præcipue Georgius Paullus in Polonia, & Volanus in Lithuania ad populum nouarum rerum studio & seditione inflammandum moliretur, nihilo tamen commotior satis habuit pro sua persona in Catholicæ Ecclesiæ permanere obedientia, interim nemini vllum religionis caussa negocium facessens, sed pacem omnibus indulgens. Sic pestilens hæreseos morbus longe lateque prorepsit,

Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora deos sedet omnia poscens.

II. Ioannes Lascus nobilis Polonus, qui ex Anglia, vbi hactenus delituerat, Maria regno admota profugerat, vnus ex præcipuis fuit qui Caluinismum in Polonia proseminarunt, adductis secum Anglis quibusdam itidem fugitiuis. Huius fratrem Hieronymum à Lasco nos Anno M. D. LXXIII vidimus, inter eos, qui vt Henricum Ducem tum Andegauensem ad Poloniæ capessendum regnum accerserent venerant, Legatos. Et de Ioannis quidem ab ineunte ætate bonis litteris imbuti doctrina magna erat existimatio, qua ille fretus, inter tot tamque diuersas doctrinas, quæ tum à varijs auctoribus in Polonia circumferebantur, Zuinglianismum tandem velut cerebri sui commentis optime congruentem, cui adhæresceret, elegit: sed quum leges quæ acerrime in eos qui à Catholica deficientes Ecclesia ad Nouas sectas transibant, vindicabant, mereretur, in Germaniam primum, deinde in Angliam profugit, vbi Eduardo puero rege, Sacramentariorum secta vigebat: quo defuncto, & Maria in regnum surrogata, Lascus vt & reliqui exsules hæretici proscripti sunt, qui inde Valedicto suis in perfidia fratribus, duabus nauibus in Daniam traiecerunt, vbi spe fundandæ suæ Ecclesiæ frustrati, tentato etiam frustra in Saxonia inferiori siue VVandalicis ciuitatibus aditu, tandem Embdam Orientalis Frisiæ vrbem primariam appulerunt. Annæ coniugis commendatione à Comite & Senatu recepti: vbi postea fluctuans hæc & diu errans Ecclesia aliquantulum conquieuit, immo altas egit radices. Lascus inde patriæ visendæ desiderio, in Poloniam rediit, ex itinere VVitenbergæ cum Philippo Melanchthone colloquutus: atque ex eo tempore veram religionem, inquit Beza, id est, Caluinismum Poloniæ annunciauit, vsque ad annum M. D LX. quo è viuis decessit. *Felix*, inquit idem Beza, *quod horribiles illas tempestates Arrianismi, Tritheismi, & aliarum hæreseon quæ ibi postea inualuerunt, euitauit.* Discipulos vero reliquit non paucos, in eadem schola educatos, qui eandem doctrinam magnis conatibus propagarunt, Christophorum Thretium, Paulum Lascum, alios, qui è diuersis locis & diuersas ob caussas ad ea loca tamquam ad asylum confugerant. Nihil vero Polonorum conscientias magis perturbauit quam desiderium Cœnæ Dominicæ sub vtraque specie sumendæ; licet diuinitus ipsis Anno M. D. LVI. tale ipsis ostensum esset miraculum, quod merito etiam obstinatissimorum hominum incredulitati, nisi eorum animi à maligno obsessi fuissent spiritu, remedium afferre debuisset. Id quamuis à pluribus scriptoribus proditum sit, hoc loco tamen citra legentium fastidium repeti posse arbitror. Interim illud Catholicus lector obseruabit, quemadmodum tempore Saluatoris nostri Iesu Christi plures fuerunt dæmoniaci, quam toto fere illo tempore quo durauit Iudæorum Synagoga; sic sæculo illo Sacramentario plura visa fuisse miracula, quæ circa SS. Eucharistiæ Sacramentum contigerunt, quam vllo retro, a nato vsque Saluatore. Miraculum vero illud sic habet.

III. *Pauper quædam & simplex femina, Dorothea nomine, Iudæi cuiusdam in oppido Sachazeth familiaritate diu vsa, ab ipso rogata fuit, vt si quando altare accederet Eucharistiæ sumendæ gratia, panem consecratum ore exemtum clam in sudariolo absconderet, & ad se deferret: tres thaleros & vestem holosericæ fimbriatam mercedis loco ipsi pollicitus. Facit infelix quod iussa erat, & Corpus Christi Domini in vigilia Paschatis in pago Cotzo à se receptum, & deinde clam absconditum, sequenti die Mercurij Iudæo illi apportat, cum quo tres alij erant, Michalech, Sachan & Iosephus: qui mox illud in Synagogam delatum pugionibus confodiunt. Quid fit? Ex ictibus copiosus promanat sanguis, quem illi in vitrum collectum asseruarunt.*

(O rem nefariam & abominandam! Vide, quæso amentissimorum hominum furorem: vide etiam præsentem Dei vltionem, qui quam grauiter contumelias huic SS. Sacramento illatas ferat, innumeris fere exemplis ostendit.) *Simile Anno M. D. XCII. Octobris Sternebachij euenisse*, auctor Registri Mundi scribit; *vbi Eleazar & alij Iudæi hostiam acti, cultro eos confixerunt, cuius mucro cruentus*

etiam linteum quo illum inuoluerant, cruentauit. Quo nefario & impio facinore detecto, Iudæi illi omnes viui cremati sunt. Hoc sane miraculum non multum dissimile est ei quod Sanctus Athanasius de Iudæis quibusdam refert, qui quum Iesum Christum in imagine sua rursus vellent crucifigere, ad ictus quos eidem inflixerant, sanguinem videre copiose profluentem. Sed vt ad primum nostrum redeamus miraculum, *Re patefacta, & coram Rege, qui Vilnæ tum erat in Lithuania, certis testimonijs probata, rex nihilominus diligenter amplius inquiri, & secundum comperta, in reos lege agi iussit. Denuo igitur re coram iudicibus ventilata, atque ita oculis subiecta vt negari non posset, nefaria illa sacrilega vnà cum scelestissimis Iudæis feria sexta ante Festum Ascensionis Domini, vl tricibus flammis absumpta fuit, eodemque supplicio sequenti die omnes Iudæi qui in Synagoga fuerant, sunt affecti Anno 1556.* Quis vero dubitet hoc miraculo Deum Polonis illis Calicem in Cœnæ Dominicæ communione tanta contentione flagitantibus, ostendere voluisse, quum corpus extra sepulchrum ab anima, sanguine & diuina natura nequaquam separatum sit, carnem Iesu Christi, quam in sacra communione sumimus, mortuam & exsanguem non esse, sed sancto sanguine, quem bibere desiderant, plenissimam, à se recipi, vt cum manducant carnem, æque bibant ac manducent. quemadmodum intritum ex alueolo Abacuc Prophetæ Daniel sumens in lacu, & edebat & bibebat.

IV. Miraculum hoc tam illustre quum postea Nouorum illorum Prædicantium oculis a Catholicis opponeretur, quidam inter eos Cracouiæ conciones habere solitus, tantam claritatem non ferens, contrario id obfuscare voluit miraculo; eoque *hominem rusticanum Matthæum nomine, pagi Bisthagiensis colonum, exigua pecuniola conductum subornauit, vt mortuum se simularet. Qua ille conditione accepta, in feretrum impositus, & ad sepulchrum delatus est sequente funus vxore & toto domesticorum grege, cum multo ploratu. Ibi quasi forte fortuna adueniens Polychronius (hoc enim nomen historia tribuit) ad templi fores funus sisti iubet, & sermone ad populum de Euangelij quod ipsis annunciaret veritate habito: O Deus, inquit, omnipotens, sana obsecro manu tua omnipotente incredulitatem huius populi: & ad corroborationem veritatis, quam [illegible] huic annuncio, exsuscita, quæso, mortuum hunc, tu qui Lazarum à mortuis resuscitasti. Deinde mortuum inclamans. Matthia, inquit, prodi, surge Matthia. At [illegible] ro ille, quod dicitur, mortuo nàniam canebat. Aperta enim sandapila, Matthias vere mortuus est repertus. Tunc vxor lamentari, Dei & hominumque opem implorare, & homicidam prædicantem detestari atque exsecrari, totam denique rem omnibus enarrare, dolere vocem veritatis indicem exprimente.* Testis huius retrogradi miraculi fuit Dominicanus quidam Religiosus, qui eodem die in oppidum venerat, in Russiam inde proficiscens, vt Rescius, Lindanus & Alanus Copus in Dialogis suis testantur. Et sicuti miraculum hoc nouos Euangelicos valde infamauit; ita aliud quod Anno M. D. LXXIX. Cracouiæ euenit, Catholicam fidem plurimum confirmauit, *Quum enim in solenni processione Eucharistiæ Sacramentum circumferretur, fœtoris cuiusdam Arriani vxor è fenestra prospiciens exclamauit: Ecce qualem vrsum Papistæ portant & adorant. Vix inde in cubiculum digressam diabolus arripit, tandem post horribiles vlulatus, cruciatus & blasphemias, infelicem animam in mariti complexu exhalantem.* Huius rei tota ciuitas Cracouiensis, primaria regni vrbs, testis est, vt Rescius scribit. En tibi audaciam & furorem hæreticorum! En Dei iustitiam, iniurias suas etiam hic sæpe vlciscentis! Eo vsque vero illorum progressa erat insolentia, *vt sacerdotem quendam alio colore accersitum, cogere voluerint, vt Eucharistiæ Sacramentum porco fasceijs inuoluto, tamquam ægro in obscuro loco decumbenti porrigeret: qui tamen animaduersa fraude, mori potius quam tam nefarium facinus admittere voluit.* Hoc quidam in oppido quodam Prussiæ Nitich nomine, accidisse memorant. Multa alia his similia omitto, ab hæreticis, illis in locis ad Catholicam vexandam & opprimendam religionem, non minus, quam quæ dicta sunt, flagitiose perpetrata.

QVIBVS RATIONIBVS CATHOlica in Poloniæ regno conseruata sit religio.

Capvt XI.

ARGVMENTVM.

I. *Quorundam Poloniæ Episcoporum conatus.*
II. *Ecclesiastici status in Polonia opulentia & dignitas.*
III. *Memorabile Philippi Augusti Franciæ regis responsum.*
IV *Palatini Podoliæ ad Catholicam fidem conuersio.*

I. Fa-

I. FATENDVM omnino est, præter veritatem, quæ indiuidua Catholicæ Ecclesiæ est comes, ac propriam ipsius virtutem, Catholicæ religionis in Poloniæ regno conseruationem doctrinæ & sanctitati Episcoporum quodammodo deberi: quorum multi animaduertentes, Pastorum in Germania socordia & veterno euenisse, vt tot lupi in ouile irruperint, etiam atque etiam super gregibus fidei suæ commissis vigilandum sibi statuerunt. Inter hos præcipui fuerunt, *Andreas Nescionius Episcopus Plocensis in Lituania, & Valerianus Episcopus Vilnensis: super omnes vero optimus ille & doctissimus Cardinalis Hosius per diem ac per noctem quasi pro Ecclesiæ conseruatione excubabat.* Ad subleuandam vero tanti oneris magnitudinem, ministros fideles & industrios sibi accersiuerunt, qui in partem curæ pro Dominico grege venirent. Patres nimirum Societatis Iesu, qui paucis annis, insigni fecunditate, vndecim Collegia & Residentias per Regnum illud periculis maximis inuolutum constituerunt, & magnum diuini verbi præconum, Confessariorum & iuuentutis moderatorum numerum in aciem contra hæresin fugandam vndique & profligandam produxerunt, Catholicamque Ecclesiam sarctamtectam pluribus in locis conseruarunt. Auctoque subinde numero ad 1000. capitum censum, duas Prouincias Collegijs & Residentijs multiplicatis effecerunt.

II. Porro ad conseruationem veræ in Polonia fidei non parum momenti attulere Ecclesiasticorum in eo regno, auctoritas & diuitiæ. Vix enim credi potest, quanta ibi Archiepiscoporum, Episcoporum, & aliorum Prælatorum tam quoad confœderationes, quam quoad externas opes sit potentia. Aiunt Gnesnensem Archiepiscopum quadraginta, Cracouiensem sexaginta, Posnaniensem quadraginta quinque ducatorum millia annua in censu habere, detractis sumptibus domesticis. Qui minimum quindecim ducatorum millia ex redditibus percipiunt Gnesnensis certe, Leopoliensis, Cracouiensis, Plocensis, Vilnensis, Cuiauiensis, singuli vltra quadragena ducatorum millia ex censibus annuis habent. Ex quo apparet, quomodo primitiua Ecclesia per paupertatem locupletata, & per vilitatem & humilitatem suam ad tantam dignitatem eleuata sit. Res omnes sua tempora habent & ætates. Et quemadmodum sub primis velut Ecclesiæ cunabulis Christianorum templa admodum humilia & inornata, paulatim vero amplissimis donarijs, & ad maiorem Dei honorem exquisito ornatu fuere instructa: sic Reges ac Principes terræ, postquam Christianæ religioni nomen dedissent, nihil honorificentius sibi existimarunt, quam ad Ecclesiæ pedes coronas suas deponere & bona atque opes suas eius Præsulibus distribuere, vt tanto melius dignitatem suam tueri possint. Hoc quidem plerique omnes Christiani Imperatores, Reges & Principes, fecerunt; inprimis vero Poloniæ reges, in qua Ecclesiæ præsulum tanta est dignitas, vt etiam ab aduersarijs & inimicis summo honore afficiantur & demisse obseruentur.

Quo tempore Andegauensis ad Poloniæ capessendum regnum fuit accersitus, vidimus in Gallia Palatinos Cracouiensem & Drohiciensem Trinitarios, Comitem item Tenchinensem & Palatinum Lublinensem *Lutheranos*, aliosque diuersarum sectarum Magnates, Archiepiscopos & Episcopos summo venerationis cultu prosequentes, vt nesciam an maior à Catholicis honor ipsis potuerit exhiberi. Absente quidem Rege, aut interregni tempore penes Gnesnensem Archiepiscopum præcipua est potestas, cui Regni proceres non minus obediunt quam ipsi Regi. Singulari vero magnificentia exteriori omnes vtuntur. Qui minimum, centum equitibus, alij ducentis, trecentis, aut etiam quadringentis equitibus comitati incedunt: domi vero præcipuorum regni procerum ministerio vtuntur, immo nobilissimæ familiæ hæreditaria eiusmodi officia honori sibi ducunt. Quod si Protestantium aut Caluinistarum exemplo armis & vi Catholicam doctrinam propagare vellent, quantas, Deum immortalem, copias, vel contra omnes tam Regni quam ipsorum dignitati aduersantes & opibus insidiantes, omnes isti Archiepiscopi, Episcopi & Prælati contrahere & producere possent! Calumniantur quidem hanc potentiam Ecclesiasticis in personis Ministelli verborum, sed ita vt sperent eam in Ora sua deriuandam, aut abrogatam fores lupis ingressuris aperturam. Sed Opes istiusmodi & diuitiæ non minimum Ecclesiæ contra hostium assultus sunt propugnaculum, vti ipsa Germania suo comprobat experimento.

III. De his memorabile inprimis Philippi Gallorum Regis cui Augusti & Conquestoris ex merito fuit cognomen, dictum celebratur. Hunc Imperator Otho IV. tum Rex Angliæ &

Comes Flandriæ coniunctis viribus diu oppugnarant, iamque regnum, quemadmodum pellem ante captum vrsum, vt est in prouerbio, inter se partiti erant. De quibus tamen omnibus plures & insignes victorias consequutus, restituta pace & tranquillitate, vt Deo pro tot beneficijs gratiam aliquã rependeret, toto regno passim Ecclesias, Monasteria & sacra loca multis prouentibus auxit & locupletauit. Id quum ægre admodum ferrent ij qui vitã ærumnose inter tot pericula & militiæ labores acta, omnibus illis bellis bonam & fidelem Regi operam nauarant, & eius hac deuota liberalitate præmium virtuti & meritis suis debitum interuerti æstimabant, eum admonuerunt, *rectius atque vtilius facturum, si opes ac prouentus regni ærario inferret, vt eis deinde quando necesse fuerit, ad status sui defensionem vteretur, quam si eandem in homines inutiles & in diem viuentes profunderet.* Qui vero Regem alloquebatur, è numero Togatorum erat, ne si sagatus fuisset, rex non eos de publicis sed de priuatis vtilitatibus sollicitos esse putaret. Tum Rex è vestigio sic respondisse dicitur: *Equidem n.* ... *mus mira vestra mihi videtur oratio, vtpote eorum qui domi assidue delitescunt, nec pericula nisi auribus & è longinquo sentiunt. Nec quantis periculis conatus nostri & actiones quotidie pulsentur, nec vnde victoria obueniant, scire mihi videmini. Equidem in otio viuens, tam ab externis quam domesticis hostibus tutus sæpenumero miratus sum tantam Caroli Magni & aliorum meorum prædecessorum in Ecclesiam Catholicam liberalitatem: at postquam pericula non solum ad coronam, verum etiam personam meam propius accesserunt, sic vt & de regno & de vita simul mihi dimicandum certandumque fuerit, miratus sum valde non multo maiori liberalitate ipsos erga eandem vsos. Id enim expertus scio, nec milites, nec equos, nec vlla arma ad victoriam quidquam prodesse, nisi Deus exercituum animum nobis & vires inspiret. Ad diuinam vero impetrandam gratiam Ecclesiasticorum, qui velut domestici sunt & Dei familiares, nobis opus est ministerio. Quocirca nolite mirari quod huic hominum generi bene facio. Quidquid enim eius à me præstatur, id omne Deo & honori ipsius ac seruitio præstatur.*

Nec minus memorabilis est Francisci Regis verè Magni vox: quo audiente, quum omnium sæculi illius virorum doctissimi, Budæus & Castellanus de bonis Ecclesiæ, deque modis quibus illa acquisita essent, disputare cœpissent, rex interfatus, *Equidem* inquit, *sic censeo, si tam mea quam aliorum omnium Principum scrinia & archiua excutiatis, vix vllos antiquiores aut meliores titulos quam S. Petri inuenturos. cui ab Imperatoribus, Regibus, Principibus & populis facta donationes vt antiquissimo, ita optimo iure nituntur, quum nostri & illorum tituli plerique vi & armis aut vsurpatione maiorum nostrorum sint acquisiti.* Ecclesiasticorum quidem in Polonia opes magna ad Christianæ fidei conseruationem attulisse subsidia, historiæ testantur, quas, vtpote ad institutum nostrum non ita pertinentes, hoc loco omitto, & ad spiritualia potius me conuerto.

IV. Porro in hoc regno Societas Jesu tam doctrina quam vitæ sanctitate magnam sibi peperit auctoritatem, nec solum apud Regni senatores & proceres, verum etiam apud regem ipsum, qui P. Scarga & concionatore aulico & Confessario vtebatur. Quamuis autem Patrum horum ope multi quotidie ad Catholicam reducti sint Ecclesiam; præter alias tamen inprimis memorabilis est Palatini Miezislauiensis conuersio, quum vti à testibus oculatis accepi, enarrabo. *Palatinus hic quum die quondam sacerdoti Catholico plus pietatis quam doctrinæ habenti, vellet illudere, hominẽ ad prandium inuitarat. Mensæ assidentem, Palatino innuente, Prædicans quidam varijs quæstionibus vrgere cœpit, iam caput aliquod doctrinæ, iam Papæ tyrannidem, iam dissolutam Ecclesiasticorum vitam in medium proponens. Tacet ad omnia bonus ille sacerdos, ac strenue interim appositis vescitur. Tandem ad Palatinum conuersus, Quid hic hominis est, quæso? O! inquit, Equidẽ ad prandium non ad disputationem inuitatus sum. ibi risu solui omnes, & boni sacerdotis simplicitatem, vel potius inscitiam (ita enim videbatur) ludibrio habere. Tum ille, Equidem, inquit, iam hoc agam, & prandebo; vbi pransus fuero, tum forte homini isti respondebo. Sublatis mensis, sacerdos ita infit: Hodie sacrum in altari peragens, hac vsus sum precatione; Discerne caussam meam de gente non sancta. Spero sane hunc ipsum Deum pro sua omnipotentia & misericordia preces has meas exauditurum. Facto deinde Crucis signo, Prædicantem ita alloquitur: In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, per Dei, cuius ego indignus seruus & sacerdos sum, auctoritatem & potestatem mando tibi, maligne spiritus, vt obmutescas, nec per os istius hominis loquaris. Quid fit? Vix ille hæc verba pronunciauerat, quum ecce Prædicans pisce magis mutus sedet. Tum sacerdos iterum, Iam, inquit, vt homo loquere: & tibi respondebo. Hactenus enim cum maligno illo spiritu qui per os tuum locutus est, & tam atroces contra Iesu*

Christi

Christi sponsam iniurias euomuit, verba commutare religioni mihi duxi. At Prædicans frustra loqui conatus, quum ne gry quidem proferre posset, demisso capite totus pudore perfusus inde se proripuit, omnibus hoc miraculo obstupefactis. Illi tamen eidem, muto quidem, nihilo tamen *minus astuto diabolo color non defuit, quo hanc Prædicantis infamiam palliaret, vi magica artis factum esse dictitans: à qua tamen suspicione Gorscium (id enim nomen erat sacerdotis) vita simplicitas atque innocentia facile vindicabat. Palatinus vero miraculo hoc obstupefactus, in se rediens, errore, in quo educatus fuerat, abiurato, vnà cum familia sua ad Catholicam Ecclesiam est reuersus, & in ea constanter perseuerauit: quem Pibracus noster tam ob singularem eruditionem & eloquentiam quam armorum vsum & rei bellicæ peritiam maiorem in modum laudare est solitus.* Idem hæretico cuidam presbytero euenisse Georgius Turonensis testatur, qui cum Catholico in eadem mensa cibum capiens, eumque irridens, mirabiliter itidem fuit conuersus. Ecce tibi veræ Ecclesiæ & legitimæ vocationis sigilla, quæ in notha illa & spuria Ecclesia frustra quæras. At præstigias esse & magicas artes dicitis. Idem Iudæi de Saluatore nostro dæmonia eijciente & mortuos resuscitante dixerunt. Eadem arte S. Petrus maligno spiritui, qui Simonem illum magum in aëre ferebat, vires ademit. Et quondam, quæso, miraculum in S. scriptura similia Iudæorum conuitia, & calumnias effugere potuit? Sed ite vos, si placet, & magicas artes in subsidium accersite. Agite, vestro Marte vnum nobis producite miraculum, quo sacerdotibus nostris vocationem vestrã legitimam esse negantibus, os occludatis. Quid cessatis (quin extrema potius tentatis (qui tot facinora alia tentastis) quam vt hanc calumniam, vt vos dicitis, inultam sinatis. Ite vos Prædicantes, & digitos vestros in os dæmoniacorum inserite, vt sacerdotes nostri faciunt. Periculum facite, an illæsos eos sitis rursus extracturi, Equidem cum Erasmo potius crediderim, si vestras omnes vires conferatis, ne claudicantem quidem equum vos sanare posse. Sed ad institutum redeo, à quo Palatini huius ad Catholicam fidem conuersi historia nos paululum abduxit.

HÆRETICI IN POLONIA OMNIS dignitatis exsortes. Ibidem varia sectarum inueniuntur genera. Iacobus Palæologus Dominicanus hæreseos damnatur & punitur.

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

- I. *In Polonia hæretici, regni Senatores esse non possunt.*
- II. *Cardinalis Hosius Catholicorum cum hæreticis colloquia frustra impedire conatur.*
- III. *Diaboli miraculum, in Antitrinitarij cuiusdam corpus ingressi.*
- IV. *De Andrea Dudithio Episcopo Quinqueecclesiensi.*
- V. *De Iacobo Palæologo, eiusque vita & morte.*
- VI. *De Lutheranis, Anabaptistis, Calixtinis, & alijs hæreticis qui in Polonia stabulantur.*

I. EX omnibus sectis quæ in Polonia & Sarmaticis vigent regionibus, *Trinitariorum* præcipua fere est, quæ vnà cum Græcanica non Poloniam tantum vtramque, sed Lithuaniam etiam, Russiam & Volhiniam occupauit. Horum Metropolitani pluribus locis Patriarcham Constantinopolitanum agnoscunt: interim à Senatoria dignitate exclusi. Econtrario omnes Catholici in Polonia Episcopi, regni sunt Senatores. Trinitarii quidem quantum ad pertinaciam, ceteris omnibus hæreticis sunt similes: quoad articulos vero doctrinæ valde sunt varij & pugnantes. (a) Sanctam tamen Sedem non tanto odio prosequuntur. *Demetrius Huniadinus*, homo non vulgari doctrina præditus (qua vtinam recte vsus esset!) vnus ex præcipuis fuit Trinitariorum antesignanis. Hic Claudiopoli ad populum declamans, multis exsecrabilibus contra SS. Trinitatem effusis blasphemijs, apoplexia correptus, in ipso vestigio animam exhalauit. Sed non cum ipso hæresis, quæ in successores multo nequiores transfusa est. Prodierunt tum tabulæ quædam & picturæ, quibus boni illi homines operis, quod Deus scilicet, per ipsos effecerit, magnitudinem adumbrare voluerunt. Picta in Tabula videtur S. Petri, quæ Romæ est, Ecclesia: quam Lutherus & asseclæ altè eleuatis

brachiis & infestis ictibus demoliri aggrediuntur, sed defectum, tantum confractis & deiectis tegulis perrumpunt: Caluinus vero & Zuinglius parietes perfringunt; at Seruetus ipsa fundamenta, extremã Papatui ruinam moliens, amoto scilicet lapide illo angulari, IESV CHRISTO, quem nec Lutherus nec Caluinus loco mouere ausi sunt. Ecce quomodo Hæresis quibusdam velut gradibus ad summum peruenerit malitiæ & impietatis fastigium, postquam aditus semel ipsi fuit patefactus. Anno vero 1566. (*b*) Lutherani & Caluinistæ existimationis suæ iacturam indigne ferentes, vt è quibus multi quotidie ad Arrianismum transibant, à Trinitariis etiam subinde ad disputationem prouocati, tandem conditionem acceperunt. Sic ergo permittente rege Sigismundo Augusto, Petricouiæ, vbi regni comitia erant habita colloquium de religione institutum fuit, præsente regni Mareschallo. E Caluinianis colloquutores fuerunt Andreas Radonianus, Sanicius Syluius, & Procious; scriba Nicolaus Plusius, Ex aduersariis vero Georgius Paulus dux hæresis Trithearum (vt eum Possevinus appellat) Lucomirus, Paclesius, Homanus; scriba Ioannes Casanouius, is qui Caluinum scriptis editis antea oppugnarat.

II. Cardinalis Hosius, vir non minus vitæ sanctitate quam doctrina conspicuus, accepta huius Colloquii fama, in quo non ignorabat sanctissimum Iesu Christi nomen fœdis modis laceratum & pedibus proculcatum iri; nulla senectutis & affectæ valetudinis habita ratione, è longo etiam nondum recreatus itinere (paullo enim ante Tridento redierat, vbi Legati officio erat functus.) quam celerrime ad regem profectus, modis omnibus institutum iam Colloquium impedire anxius est. Sed quum nec precibus nec ullis demonstrationibus regem, cui Trinitarij iam olim libellos suos exhibuerant, à proposito suo divertere posset, non sine dolore & indignatione ex aula & comitiis discessit, in via multis cum suspirijs sæpe exclamans: *O Deus, in qua me tempora reservasti! An ferendum est, ut impij illi homines impuris suis vocibus aerem patriæ nostræ corrumpant? Exsurge Deus: quia hostes tui elevati sunt contra te.* Porro ad Colloquium magno apparatu institutum venerunt non pauci proceres, è maiore & minore Polonia evocati, sed ij tantum qui vel Calvinistarum vel Tritheitarum sectæ adhærebant. Catholicorum enim nemo adfuit. Initio quæstio erat *de præside, quis & an unus esse deberet.* Placebat alteris vt alternis diebus vnus ex vtraque parte præesset. Tandem vero, quum in illo convenire non possent, duo electi sunt, vnus unius, alter alterius partis. Quum vero ad rem ipsam accederent, Regni Mareschallus, qui Calvinista erat, ad pacem ceteros omnes exhortatus, iussit: *Constituta iam propositione qua de agendum est, agite in Dei unius & sanctæ Trinitatis nomine exordimini.* Ubi protinus quidam adversariorum suorum intuens, respondit: *Nos vero hic non dicimus, Amen. Neque enim novimus Deum istum Trinitatem, neque ullum ab eo auxilium petamus.* Tum alij, *Nulla iam alia,* inquiunt, *propositione nobis opus est, quum se hæc obtulerit.* Sic ergo de SS. Trinitate disputari cœptum est, ac potissimum *utrum Dei filius ab æterno sit Deus, & Patri consubstantialis.* Dici sane vix potest, quot quantæque Trinitariorum blasphemiæ paucis illis diebus quibus disputatũ est, auditæ fuerint, & quidẽ omnes, vti videri volebant, Dei Verbo innixæ, cui ad causæ suæ patrociniũ allegato, mordicus illi inhærebant. Nec vero ex hac arce Caluinistæ eos deijcere poterant nisi Catholicorum armis. Quum enim Trinitarij ad sui defensionem fere tertium quoque verbo dictum aliquod Scripturæ adferrent, interpretatione, quam ipsi commenti fuerant, adiecta, Caluinistæ sane ictus hos declinandi nullam aliam rationem inuenire poterant, quam *opposito traditionum & vniuersalis Ecclesiæ, & SS. Patrum tam Græcorum quam Latinorum consensus scuto, qui consensus velut anima est & vita S. Scripturæ.* Magni vero illius & Oecumenici Concilij Niceni auctoritatem producentibus Caluinistis, noui illi Arriani responderunt, Concilium illud errasse, in eoque fidem illam & doctrinam à Constantino Imperatore tum primum per vim fuisse introductam & constitutam: contra vero Conciliabulum Arrianorum Sirmii habitum comprobarunt, & Constantino laudatissimo Imperatori & primogenito quasi Ecclesiæ filio, maledictum illum & ab vniuersali Ecclesia condemnatum Constantium Arrianorum fautorem opposuerunt. Multis diebus in verborum illorum, *In principio erat Verbum,* interpretatione consumtis, quum finis actioni imponendus esset, Calninistæ, ac si Catholicæ & Romanæ Ecclesiæ essent alumni, alta voce vulgatum illum Sacrosanctum hymnum cecinerunt: *Deo Patri sit gloria, Eiusque soli Filio, cum Spiritu Paracleto in sæ-*

culorum

b *Anatomia Eccl. Cathol pag. 131.*

culorum sæcula. Trinitarij vero quum hæc verba ferre non possent, quasi furibundi sese proripuerunt, negantes se velle dicere: *Amen*: quod tantam iniuriam Deo factam (sic enim aiebant) minime tolerandum esse arbitrarentur.

Hic exitus fuit temere instituti, & infeliciter finiti Colloquii: qualis etiam multorum aliorum fuit: vt illius quod Transyluaniæ Principis iussu An. 1557. Varadini inter nouos Euangelicos & Tritheitas; nec non Sendomiriæ Anno 1568. (d) Albæ Iuliæ A. 1570. (e) Cracouiæ, A. 1513. (f) Lublini & alijs tam Poloniæ quam Transyluaniæ locis, viuente adhuc Ioanne Principe à Blandrata seducto, habitum fuit: cui succedens Stephanus Batorius Princeps Catholicæ religionis obseruantissimus (qui ob insignem virtutis existimationem ad Poloniæ regnum postea vocatus fuit) Arrianorum effrænem audaciam repressit, impio illo & nefario homine *Francisco Dauide* in carcerem incluso, qui non minus Arrianus, quam Blandrata fuerat, *Christum adorandum esse negabat, vt qui Deus non esset*; alias cum Papistis, *etiam reliquos sanctos nobis esse inuocandos.* In carcere quum in insaniam incidisset, turma dæmonum apparente, exclamauit: *Ecce qui me comitem itineris exspectant.* Monitus vt Iesum Christum inuocaret nequissimus homo, quouis Iudæo magis impius, *eum sese inuocaturum negauit, qui se ipsum à cruce non potuerit liberare.* Sic os illud impurum tandem infelicem animam exhalauit. Similis exitus Blandratæ fuit, vt supra ostendimus. Porro quamuis ipsis etiam sectarijs Caluinistis & Lutheranis Nouorum illorum Arrianorum & id genus hominum hæresis detestanda videretur, numquam tamen fere defuerunt magnæ auctoritatis & potentiæ viri, qui patrocinium eorum susciperent, inter quos fuit *Palatinus Vilnensis*, in quam vrbem tamquam ad fœdissimam cloacam, omnis generis hæreses confluxerunt. Quis vero omnia colloquia & disputationes ab anno vsque M. D. LXVIII. (g) ad hæc vsque tempora inter homines illos mille crucibus & supplicijs dignos habitas enumeret? quas Gaspar VVilkonusk Medicus, postquam è Samosateniano Catholicus factus est, in vnum librum collectas, Vilnæ edidit: vt Volanus, Rescius, & alij testantur. Inter alia ait, *P. Scargam Regis Confessarium litteras vidisse à supradicto Palatino ad filium scriptas, in quibus fateatur, postquam à Catholica defecerit Ecclesia, inquieto animo semper se vixisse, nec quod in tanta aduersantium sibi mutuo opinionum & sectarum multitudine credendum sibi statueret, aut in quo acquiesceret, certi quidquam inuenisse.* Patris exemplo sapientior factus filius, ne hæreseon in profundum barathrum abriperetur fluctibus, Catholicæ claue Ecclesiæ gubernandum se permisit. Nihil vero hereseos progressum æque impediuit ac *Lutheranorum & Caluinistarum dissensiones, quarum calamitas*, inquit Historia Cœnæ Augustanæ, *caussa fuit quod plurimi qui Euangelio ante nomen dederant, ad Papismum redierunt à quo discesserant, aut ad Sacramentarios transierunt; aut quod peius est complures ex eis nouas illas & pestilentes hæreses amplexi sunt; pauci vero in vera (Lutherana scilicet, vt ille) religione constantes manserunt.*

III. Circa id tempus Deus, vt miseris illis Trinitarijs oculos aperiret, insigne miraculum Cracouiæ patrauit. Quum enim religiosus quidam è S. Dominici ordine, P. Seuerinus nomine, dæmoniacum exorcisaret, & sutorem quendam Trinitarium turbæ, quæ frequens accurrerat, vidisset immistum, ad eum conuersus, *Qui tibi*, aiebat, *homo pessime & infidelis, inter fideles est negocij?* *Veni*, inquit, *ille, vt mysterium hoc viderem: nec abnuo, vt omnes diaboli quos tu ex illo eieceris, in meum corpus immigrent.* Tum religiosus, *Fiat tibi sicut optasti.* vix domum redierat infelix ille Arrianus, quum ecce à diabolo arripitur, ac per integrum mensem horribilem in modum vexatur & torquetur, mille interim blasphemias contra SS. Trinitatem effundens. Tandem miserrimus in S. Catharinæ vigilia de fenestra se præcipitauit, anima ei qui corpus ipsius insederat, reddita. Tam tristi casu mariti territa vxor, confestim Catholicæ Ecclesiæ se reconciliauit. Hæc vero ita se habere, in Polonia Lippis & tonsoribus notum est.

Quia vero Noui Euangelij in Polonia præcones Nouas quotidie enasci turbas, & in tantas dissensionibus Ecclesiam suam fluctuare videbant, de vno penes quem in ceteros omnes esset inspectio, eligendo consultare cœperunt, quod aliter disciplina Ecclesiastica retineri non posset. Videri ergo sibi necessarium, vt inter eos ministros qui in Polonia sunt, vni alicui, qui prudens, sapiens, pius, doctus & Spiritu sancto plenus esset, super ceteros Apostolica traderetur potestas, vt reliquos in Euange-

c *Anatomia Eccles. Cathol. pag.* 113. d *ibid.* e *ibid pag.* 114. f *ibid. pag.* 114 & 115.

Euangelica continere obedientia, & in delinquentes gladio spirituali tanto facilius animaduertere posset. *Ecce tibi Polonorum etiam hæreticorum Papam optantium vota! Ecce primatum, cuius odio turba illa in religione cœpta fuerant, ab ipsis etiam aduersariis desideratum!* qui tamen, repudiato mox isto Consilio, inter Nomadas illos & velut Hamaxobios locum habere non potuit.

IV. Porro è Trinitariorum secta nostro æuo præcipui fuerunt *Breslaskius* Castellani Sendomiriensis Secretarius, & *Andreas Dudithius*, vterque astutus & in hæresi sua propaganda impiger: quibus postea *Iacobus Palæologus* malam operam nauauit. Ex his duo posteriores, ob eruditionem non mediocrem digni mihi videntur, quorum hic breuiter contexam historiam: vt omnes intelligant, quam superba ac proinde periculosa res sit illa scientia, qua inflatus animus vniuersalis Ecclesiæ iudicio cedere detrectat. Ac licet de his ab alijs quoque multa sint prodita; non tamen ingratam rem lectori facturum me puto, si veluti spicas ab alijs relictas colligam, id est, ab aliis omissa breuiter enarrem.

Fuit igitur *Andreas Dudithius* Hungarus natione, Quinqueecclesiarum, (quod oppidum est Pannoniæ) Episcopus, ob doctrinam ac multarum rerum vsum Imperatori Maximiliano, dum vixit, percharus: pro quo multas de grauissimis rebus legationes magna cum laude obiuit. Tandem quum in Legatione ad Sigismundum Augustum Poloniæ regem nobilem puellam Sophiam Gonisellam nomine vidisset formæ captus pulchritudine, sic repente eius amore exarsit, vt dum ea potiretur, omnia susque deque habere, adeoque religionem potius deserere decreuerit, quum aliter eius potiundæ spes nulla esset. Non agnoscis hic ordinariam ac tritam fere omnium hæreseon portam? Dudithium tamen & verecundia aliquamdiu in officio continuit, & vana spes, breui fore, vt proculcatis Ecclesiæ legibus, matrimonij vsus etiam Ecclesiasticis permitteretur, cœlibatu ad Eremitas, Monachos & alios quibus tam durum perpetuæ castitatis placeret votum, ablegato. Quam ad rem se non exiguum momentum allaturum sperabat, vt qui doctrina non vulgari, tum multarum linguarũ peritia, & admirabili inprimis eloquentia esset instructus. Quia de re quum in Concilio Tridentino nonnullorum Patrum animos tentasset, adeoque etiam publice verba facere ausus esset: a cunctis exsibilatus, & cum magna pudoris iactura domum reuersus, contra leges Ecclesiæ Sophiam prædictam in matrimonium duxit, non minus postea infelix maritus, quam Coloniensis ille Archiepiscopus, cum Canonissa aut Moniali sua Agnete sequenti libro à nobis in scenam producendus. Ex hac Sophia natus ei fuit filius, miseri senis crux & flagellum. Sophia mortua, idem alteram vxorem duxit, è Borrechiorum familia; ac primo in Poloniam, deinde in Silesiam, vbi omnium gentium dij in honore erant, commigrauit, in magna paupertate & miseria vitam traducens, nec vllam certam religionem, in tanta confusione professus, sed pariter omnes, etiam illam cui initio nomen dederat, Caluinisticam scilicet, irridens. In Epistola quadam ad Bezam, qui Poëmata sua ipsi dedicarat, ingenue fatetur, *Romanam Ecclesiam non ita Nouam Euangelicam, in tot factiones ac sectas distractam, & plausibili insuper venerabilis antiquitatis & perpetui consensus fundamento esse subnixam. Quod si Patrum in doctrina consensus sit ipsa Veritas, eam procul dubio stare à Papistarum partibus. Ortis enim inter doctos in Papatu de quacumque re disputationibus, statim vel Conciliorum decretis, vel Pontificum auctoritate controuersias omnes fuisse compositas.* Sic ergo hærebat, sic fluctuabat Dudithius, vt nulla ei placeret religio, adeo vt pro Sacris Biblijs, Platonis libris vteretur: libenter, credo, in hoc Iulianum apostatam imitaturus, qui in templis suis versus Homeri decantari, & Platonis libros prælegi iussit, vt Sozomenus & Nicephorus testantur. *Satis esse*, aiebat Dudithius, *vt Christianus in Deũ credat, bene & honeste viuat, Naturæ legem obseruet, amet virtutem, & fugiat vitia: nec vlla alia opus esse ad salutem suam cuique procurandam religione.* Narrauit mihi Polonus quidam, multos tam in Polonia quam Hungaria proceres hominis huius manu quam diligentissime scriptas Epistolas adhuc penes se habere, ac sedulo asseruare. Tandem quum Vratislauiæ domicilium fixisset, sine vlla morbi suspicione, mortis suæ horam prædixit. Ab Amico enim ad prandium inuitatus, quamuis sanus & valens videretur, excusauit se, inquiens: *Tempus iam esse vt alio proficiscatur, & vltimum Naturæ debitum persoluat.* Deinde in lectulum se componens multa, sed Philosopho quã Theologo vel etiam Christiano magis digna, cum summa adstantium admiratione disserere cœpit. Nobilem Polonum multa de hoc homine narrantem audiui, quæ moriturus ille dixerit, quæ fecerit; sic vt quæ ille delirauit, etiam maximè sanis cuiusuis sermonibus potiora viderentur: donec tan-

eandem animam placidissime reddidit, tanta alacritate & constantia, ac si cœlos apertos sibi videret. Hoc tamen minus mirum, quum non raro infamis vita, qualis Duditij fuit, honesto exitu soleat terminari, vt videre est in Othone Imperatore illo gentili qui Imperium male cœptum, & multo peius gestum, morte fortissime obita, honesto quodamodo fine clausit. Idem tamen Polonus *non negabat, Duditium atheum fuisse, ac nullam religionem habuisse: bis miserum: quod Episcopatu exutus, & honorem atque existimationem in hac vita, & in altera aeternam vitam perdidit, qui quam diu Catholicae adhaesit Ecclesiae, plenam gloriae & honoris vitam duxit.* Sed iam itidem quae & vita & mors fuerit Iacobi Palaeologi videamus, eius qui infinitas ferme istis in regionibus animas ad exitium pertraxit.

V. Hic ex antiqua illa & Imperatoria apud Graecos Palaeologorum stirpe ortus, è patriae naufragio aegrè eluctatus, Romam venit, & eodem quo Pius (V. Papa postea) die ad religiosam Dominicanorum familiam fuit adscriptus: à quo tamen moribus longe discrepabat. Vt enim ille insignem humilitatem ac bonitatem in omnibus prae se ferebat; ita hic nihil nisi arrogans & superbum spirabat sic vt ex sermonibus eius & disputationibus facile colligi posset, eum in praecipuis Christianae religionis fundamentis vacillare. Quare Inquisitioni traditus, non multo post Paulli IV. Papae excessum Romana plebe in mortui memoriam saeuiente, effracto carcere, ex Italia, parum tutum locum haereticis istum esse animaduertens, in Germaniam profugit, & cum Lutheranis consuetudinem contraxit: quorum vt & Zuinglianorum doctrinam & mores quum minus approbaret, in Poloniā concessit, vbi facile suae farinae homines reperit, eos nimirum qui Christum Iesum adoptiuum tantū Dei filium esse dicunt, commodum ergo locum & occasionem nactus, iā dudum conceptum animo virus euomere cœpit, & breui in quamplurimos transfudit. interim ne solitarius viueret, honesto loco natā adse puellam comitem assumsit, in Morauiam paullo post eum eadem profectus, vt tanto liberius sibi viuere liceret, quod ea in regione ad suae quisque conscientiae normam fidem ac vitam suā conformaret. Etsi vero non ignorabat, Pium V. qui Paullo in Pontificatu successerat suis mandasse vt omnes ipsius comprehendendi rationes inirent, tamen summa eius regionis libertate, & populi, a quo pro sancto habebatur, fauore fretus insidias omnes elusit. Tandem defuncto Pio, quum velut defunctus omni periculo, securius iā ageret, in Gregorij XIII. Pontificis manus incidit: qui quum audisset quantas passim noxas hic homo daret, effecit vt Maximiliani II. iussu, dum cum alijs praaderet euocatus, & in currum coniectus, prius Viennam, atque inde Romam perductus fuerit, quā populus ad eum liberandum coire potuit. Id quod Maximilianus I. quoque, Luthero telam rebellionis suae exorso, facere nec frustra hominis ad malum tam obstinati pœnitentiam exspectando tempus consumere debuisset.

Palaeologo Romam perducto, & carceri incluso, postquam dies aliquot in eo solus exegisset, Pontifex duobus doctissimis viris eius examinandi negocium dedit, nimirū P. Magio, (ei qui nō ita pridem Societatis suae restitutionem apud Henricum IV. regem mira sedulitate procurauit,) & P. Bellarmino, ad summae proximam Cardinalatus dignitatem postea euecto. Et hi quidem dies aliquot cum Palaeologo disputando consumpserunt, qui magna animi obstinatione Arrianismum suum defendens, illud unicè urgebat, ut Filij cum Patre consubstantialitas è Sacra scriptura sibi demonstraretur, eandem interim illis ipsis quibus Arrius olim, Sacrae scripturae locis impugnans. Quum ergo nec conciliorum auctoritate, nec Patrum, Scripturae interpretum, consensu pertinacia huius hominis frangi posset, illud assiduè more omnium haereticorum, occinentis, *Nihil sibi cum Patribus esse negocij. Fuisse illos homines: nullo alio iudice quam Sacra scriptura opus esse*: in carcerem missus fuit: unde postea eductus, & pro Turcico vestitu quem è Morauia secum asportauerat, alba tunica pictis flammis rutilantibus conspersa indutus, in aede Mineruae reus peractus, inde grauissimis compedibus, manibus & pedibus & collo inditis, in profundam Nonanae turris fossam est detrusus; paullo post vero ab ijsdem Patribus, & Stephano Tulcio iterum monitus, quum multo pertinaciorem quam umquam antea sese ostēdisset, ad Joannis Lateranensis aedem deductus, & consuetis ceremonijs sacro ordine exemptus, ac brachio saeculari traditus, ab eoq; ignī fuit addictus. Qvum ad locum supplicij venisset, lignorum struem tam sibi quam magis quibusdam & veneficis praeparatam contemplatus, atque hos iam palis alligati cernens, ita exhorruit, ut ex eius vultu facile mortis metus conijceretur. Ibi F. Bartholamaeo P. Magij coadjutore, qui ipsum in Germania viderat,

& in carcere visitarat, etiámque etiam obsecrante, ut in se descenderet, & ne corpus tantum suum, verum etiam animam perditum iret, respondit Palæologus: *Atqui iam non licet revocare gradum*; innuens scilicet, viso iam rogo omnibusque ad supplicium paratis, nimis seram reorum esse pœnitentiam. Quibus celeriter ad Pontificem, mensæ tum assidentem delatis, optimus Pontifex in carcerem eum reduci iussit, in quo fidei suæ professionem manu signavit: deinde in pegma sive theatrum productus, errores suos publice eiuravit, Jesum Christum verum Dei filium esse confessus. Non tamen statim vinculis solutos, sed honestæ custodiæ inclusus fuit Palæologus, quoad sinceri animi fidem faceret; Corycæis appositis qui verba ipsius scripta, & mores quotidie diligenter obseruarent. Quum vero postea in pristinam hæresin esset relapsus, Pontifex ea de re certior factus, P. Tulcio mandauit, vt assistente vno ex Inquisitoribus sine vlla disputatione, Fidei ab eo exprimeret Confessionem. Ingressus ad eum P. Tulcius, *Responde*, inquit, *Palæologe, quid credas de hu qua tibi Pontificis Dei in terris Vicarij iussu propositurus sum, simpliciter nec est vt tuam eloquentiam & tam Græcæ quam Latinæ linguæ peritiam hic ostentes*. Quamuis ergo ille in singulis multa adhiberet verborum diuerticula, tamen simpliciter tandem respondere coactus, hæreseos reus peractus, & eodem, quo Iaponenses reguli in vrbem venerant, die extremo supplicio affectus & combustus est.

VI. Porro ex omnibus sectis quibus scatet Polonia, *post Trinitarios*, præcipuas partes obtinent *Lutherani*, in magna præsertim Polonia, Pomerania, Liuonia ac Prussia, & inprimis Dantisci, Elbingæ, Conigspergæ: quibus tamen omnibus locis non desunt magno numero Catholici, vt & Collegia seu Gymnasia erudiendæ iuuentuti dicata. Cardinalis quidem Battorius ijs in locis degens, subditos suos in Catholica religione, quoad vixit, sedulo retinuit. Interim *Caluinistæ*, infesti Lutheranorum hostes, Dantisci præsertim, Cracouiæ, Posnaniæ, & Vilnæ tanta fecunditate succrescunt, vt mox prævaliturі videantur. *Anabaptistarum* vero magna est circa Dantiscum, vt & in suburbijs, necnon in Silesiæ finibus, itemque in Palatinatu Siradiensi, & circa Cracouiam multitudo. Lublini vero ijdem publico religionis suæ exercitio gaudent. Ex his tamen omnibus multi quotidie a Societatis Iesu Patribus ad Catholicam Ecclesiam reducuntur. Henrici III. regis tempore mira erat in Poloniæ regno Caluinistarum paucitas; nec vllum eis concessum erat religionis exercitium, nisi in ædibus Procerum quorundam priuatis: quibus tamen postea quamplurimi (vt natura hominum nouitatis est avida) sese adiunxerunt. Magnus quoque ibi est *Calixtinorum* numerus, Joannis Hussij progenies: qui in armis suis, vexillis & vestibus Calicem præferunt. Et hi quidem Cardinalem Hosium, tanti viri fama & existimatione moti, è Tridentino Concilio redeuntem interpellarunt, ut in Eucharistiæ communione vsus vtriusque speciei sibi concederetur: id si fieret, in reliquis lubenter sese Catholicæ Ecclesiæ legibus obtemperaturos. Cæterum Cardinalis multis rationibus demonstravit, *has artes esse diaboli, hos modo aditum sibi aperire conantis, ut semel admissus, tanto facilius postea omnia regula quibus hactenus Romana Ecclesia unitas munita mansit, perfringat. Ecclesia ius fasque esse, in ijs quæ iuris divini non sunt, mutare aliquid aut dispensare, non vero nationi alicui particulari licere quidquam his de rebus suo arbitratu statuere: alioqui Dei regnum multiceps fore monstrum*. Juveniuntur etiam ibidem *Adamitæ, Fraticelli*, & aliæ obscuræ & infames sectæ; verum æque omnium odio & contemptu exagitatæ. De impijs vero *Judæis* quid commemorem? quorum & incredibilis in toto regno fuit numerus, & maximæ divitiæ, ab eo tempore quo Casimirus rex Judææ cuiusdam, Hesteris nomine, amore fascinatus, vniversæ illi genti liberum toto regno commorandi domicilium & negociandi facultatem indulsit. Indigna sane res est, illis Dei homicidis & crucifixoribus inter Christianos plus favoris præstari quam inter ipsos Musulmannos sive Turcas, quibus illi iam invisi sunt, ut nullum Judæum in sectam suam admittant priusquam Christianorum more baptizatus, & à peccatis lotus sit & purgatus. Quin etiam si Turca aliquis insigne cui velit facere convicium, sic eum compellat, *Brechifont*, id est, *abi Judæe*. Non colloquio, non salutatione eos dignantur. Et sicut illi apud nos circulis flavi coloris, sic apud Turcas eiusdem coloris pileis discernuntur. Huius vero introductæ consuetudinis sequens occasio memoratur. Bassa quidam Pera Constantinopolim trajiciens, quum forte fortuna Judæum obvium habuisset, vestitu nihil a reliquis differentem, humiliter ab eo salutatus, vicissim inclinato capite, ut Turcarum mos est, hominem resalutavit. Quum vero postea comperisset Iudæum illum fuisse, supra modum indigna-

natus quod tantum eius generis homini honorem exhibuisset, statim è ministris suis aliquot ablegauit, qui miserum illum fustuario depecterent; deinde à Sultano idem Bassa Edictum impetrauit, quo iubetur, vt omnes Iudæi posthac flaui coloris pileum ferrent: id quod hactenus diligenter fuit obseruatum. Sane etiam sub Poloniæ regum imperio quædam *Turcarum & Tartarorum* Hordæ, vt vocare solent, ad Borysthenis ripam habitantes, & Mahumetanam legem obseruantes. Omnibus his alta pax est: & per magistratum licet cuique quamcumque velit viam insistere, siue eam quæ ad paradisum, siue eam quæ ad infernum ducit. Ex his quæ hactenus dicta sunt, Lector amplissimi & potentissimi Poloniæ regni, post Lutheranam exortam hæresin miserabilem in modum distracti ac deformati, statum facile poterit cognoscere. Meo quidem iudicio, id florentissimo quondam regno plurimum detrimenti attulit, quod Nobilitas filios tam litterarum & linguarum discendarum, quam peritiæ in rebus bellicis comparandæ caussa, ad exteras, adeoque hæresi etiam infectas regiones mittere non veretur: immo nulla eis religio est filios suos regijs Oratoribus, qui Constantinopoli agunt, comites adiungere, vnde facile cogitari potest quam boni Christiani domum reuertantur. Mortuo ad A. 1571 Nonis Julij Sigismundo Augusto, ex Iagellonica stirpe Rege vltimo, tam Poloniæ quam Lithuaniæ Palatini & Castellani, quorum alij Lutheri, alij Zuinglij, alij Blandratæ, alij Serueti alij Caluini, alij denique aliorum opiniones sectabantur, *comitia indixerunt, vt in ijs non tantum per modum tolerantiæ, verum etiam publica lege conscientijs libertas & pax cuicumque religioni concederetur.* Ac quamuis reliqui proceres, Ecclesiastici inprimis his conatibus acriter sese opponerent; illi nihilominus peruicerunt, vt publico Edicto frænum conscientijs ac omnis generis religionibus fuerit permissum: quod postea etiam Henricus II. quum regno inauguraretur, iuramento confirmauit, his verbis: *Inter dissidentes de religione pacem manu tenebimus*; vti & sequentes Reges: quod quidem Edictum tot tamque diuersas sectas & hæreses in regnum inuexit, vt eius perpurgandi vix vlla spes sit. Vix in regnum venerat Henricus, quum statim Arriani, Trithæitæ, Samosateniani, & alij eius farinæ homines supplicem illi libellum obtulerunt, quo sibi tam quam veris Christianis, & quorum doctrina primitiuæ Ecclesiæ examussim congrueret, vti iactabant, religionis suæ exercitium permitti flagitabant. Quod quidem rex & promisit, & quam petebant conscientiæ libertatem concessit. Non facile quisquam dixerit quantæ inde turbæ & confusiones enatæ, & quam deformia & portentosa hæreseon monstra sint exorta: quum sibi vel quisque deum fingeret, vel primi qui occurrerat fanatici & ad gustum loquentis doctoris opiniones amplecteretur. O infelicem quiduis credendi licentiam! Econtra ô exoptatissimam illam libertatem, qua homo in ijs quæ ad Fidem pertinent, se suamque voluntatem & intellectum in seruitutem tradit, & eius subijcit legibus, quæ infallibili Dei promisso, errare non potest. Quin etiam ipsi Noui Euangelici Lutherani & Caluinistæ, Anno M.D.LXXXIII. regi supplicarunt, vt *diabolicam illam legem* (sic enim merito eam appellabant, quæ absurdissimis & maxime impijs quas humanum comminisci potest ingenium, opinionibus libertatem & impunitatem præstabat) abolere vellet. Idem vt in Lithuania faceret. Violanus Stephanum Regem Henrici successorem libello quodam obsecrat, vbi rem ait in eo statu iam esse, vt nisi quamprimum remedium afferatur, tot in Lithuania religiones quot oppida & pagi futuri sint. Edictis certe illis de religionis libertate publicatis, statim Biblia, vti à Budnæo, *Ebionitarum in Lithuania* patente, versa fuerant, typis impressa & diuulgata sunt: quo nec Marcion, nec Lutherus, nec vllus fere vmquam hæresiarcha audacior fuit atque impudentior, vt qui Euangeliorum peruerterit ordinem, quamplurima S. Scripturæ loca mutilârit, truncarit, addiderit, demserit quidquid visum fuit: sic vt viginti sex loca ad hæresin suam, nempe Iesum Christum ab æterno Deum non esse, probandam accommodarit. Zeronichius Anabaptistarum doctor in suis Dialogis hominis huius errores, falsitates & blasphemias ad longum enumerat: quos equidem non sine horrore legi. O misera Polonia! (cum Rescio exclamare lubet!) quæ tam feram bestiam alere sustinuisti.

***

POLONI SEMPER CATHOLICUM regem eligere studuerunt. Societatis Iesu in Polonia Collegia: & Ministri cuiusdam hæretici conuersio.

Caput XIII.

ARGUMENTUM.

I. *Henricus Valesius ad Poloniæ regnum accersitur.*
II. *Poloni Catholicum volunt habere regem.*
III. *Stephanus Bator Poloniæ Rex creatur.*
IV. *Eius successor Sigismundus Suecus cum Maximiliano Austriaco de regno contendit.*
V. *Societatis Iesu in Polonia Collegia.*
VI. *Minister Lutheranus Polonus natione, Romam in Iubilæo profectus, ad Catholicam fidem conuertitur.*

I. LVTHERANARUM in Polonia partium imbecillitas post Sigismundi mortem facile apparuit, quando in campis illis patentibus ad Warsouiam habitis comitijs, sub longe maximo illo tentorio disputatum fuit, cuinam potissimum ex tot competitoribus, regia corona esset imponenda. Postquam enim ex omni Christianorum Principum numero Poloni sibi regem eligere statuissent, & Lutheranorum suffragia partim in Ioannem Suecorum regem, defuncti Regis Sigismundi per filiam Catharinam generum, inclinarent, statim initio apparuit, conatum eiusmodi paucorum viribus longe maiorem, & digniorem esse Polonicam coronam, quam vt ea cuiusquam à Catholica fide alieni caput exornetur. Regnum vero id multi Reges ac Principes, missis legatis ambiebant; inprimis Carolus IX. Galliæ rex fratri suo Duci Andino id petebat: negotij huius conficiendi cura demandata Ioanni Monlucio Valentino Episcopo, spectatæ virtutis & solertiæ viro, vt qui quatuordecim legationes pro Galliæ Regibus summa cum laude obijt; ac pleraque ob quæ missus fuerat, ex animi sententia confecit. à rege ei additus fuerat collega Vidus Lusignanus, Lansaci Equitis nobilissimi filius, iuuenis præter natalium splendorem, insigniter liberalis, & multarum linguarum peritus; quibus ille artibus & Nobilitatis animos ad Gallorum partes adiungere, & innata sua lenitate Monlucij hominis acris & iracundi vehementiam poterat lenire. Quæ in his comitijs ac noui regis electione acta sunt omitto (a), quod ea ad institutum nostrum non multum faciant: hoc tamen vnum addo, Lutheranos & Protestantes Catholicis hac in re cedere coactos esse.

II. Quum vero ipso tempore quo Andinus Dux Poloniæ rex renunciatus erat, res ad motum spectare videretur, æterna nominis fama dignissima magna Nobilitatis pars proximæ syluæ adæquitans, decerptos è quercu ramos pileis imposuerunt, consentientis voluntatis insigne. Tum magnus Samogitiæ Capitaneus Cocouitius q̃ potuit alte exclamauit: Regem habere volumus Catholicum & Orthodoxum, qualis est Dux Andinus. Cui statim vno ore assensi sunt Lascus Palatinus Siradiensis, Palatinus Bresliensis, Palatinus Plocensis, Comes Tornauiæ, Ioannes Costka, Castellanus Dantiscanus, Andreas Soborouius, Andreas Opalinskius curiæ tribunus, vnà cum fratre suo magno regni Referendario, item præfectus Warsauiensis, Mareschallus Lithuaniæ, Abrahamus Snorouius, & alij magno numero nobilissimi Equites, inprimis è Massouia, quæ præ ceteris eius regni prouincijs ab hæreseos peste pæne intacta & incorrupta manserat: Visa enim sunt in campis illis ad Warsauiam circiter triginta quinque equitum millia, vno ore & consentientibus animis Andinum Ducem sibi regem poscentium. Et quidem Protestantes magnã conflare inuidiam ob socios religionis Hugonothas &c. in Francia male tractatos, conati sunt; quæ tamen in ipsos auctores redundauit, adeo vt tandem Lutherani, Caluinistæ, atque ipsi etiam Trinitarij in Catholicorum sententiam de rege è Gallorum stirpe eligendo concesserint. Horum præcipui fuere Palatinus Cracouiensis, ex Berlaskiorum, & Vilnensis, ex Raziuiliorum familia, Stanislaus Comes de Korka, Ostrorogij fratres, Palatini Cracouiensis gener Suffranescius, Castellanus Sendomiriensis, Comes Tenchinensis, Palatinus Lublinensis, Castellani Pomesani, & Camenecensis, Palatinus Podoliæ, & alij: qui omnes suis suffragijs Catholicum sibi regem eligere coacti sunt, & eum quidem qui tam insignes hactenus ab hæreticis rebellibus in Gallia, pro fratre suo Carolo IX, victorias reportarat; quique eo ipso tempore quo Rex in Polonia dicebatur in Castris aduersus Rupellas versabatur, in quibus etiam Rex salutatus fuit. XVI. Kalend.

a *Legenda apud Bzouium Tomo XXII. Annalium, & alios.*

Iun. An 1573. Verum vt regem nostrum in Poloniam euntem comitemur, animus non est, nec sinit instituti nostri ratio, quod ille nec in religione nec in statu reipublicæ quidquam memorabile eo in regno perfecerit. in quod quum vix ingressus esset, A 1574 III Kal. Iun. festo Pentecostes, nō sine veneni (vti Lutheranus scriptor tradit) suspicione, mortuo fratre Carolo IX ad auitā capessendam coronam illam, mutatis vestibus, de nocte profectus Viennam atq; inde per Italiam in Franciam non multo post redijt, ac regnum per multa pericula & miserias administrauit, vt infra quando de hanc a nobis sermo erit, dicetur.

III. Poloni quum Henrici reditum aliquamdiu frustra exspectassent, tandem ad noui Regis electionem sunt progressi. Quamuis autem Maximilianus Austriacus Imperator multorum procerum suffragijs rex designatus esset: quia tamen Poloni eam electionem Amurathi Turcarum Sultano, Austriacæ domus potentiam iam ante suspectam & inuisam habenti, minus gratam fore intellexerant, atq; ipse etiam Maximilianus non satis mature in tam instabili hominum voluntate & re nimis quam lubrica regni possessionem adijsset; Poloni denuo exquisitis suffragijs, Stephanum Bathorium Transyluaniæ Principem, multis virtutibus commendatum & qui Annam Sigismundi, Vltimi Iagelloniorum è stirpe Regis Poloniæ filiam in matrimonio habebat, Regem sibi accersiuerunt. Hic vero nulla habita Maximiliani ratione magno animo regni gubernacula suscepit: quumque Amurathis sibi gratia opus esse intelligeret, ad eam captandam, Legatos Maximiliani, vt Persarum Regem de fœdere contra Turcas ineundo sollicitarent, missos, in via deprehensos occidi iussit. Hanc iniuriam vlciscendi, tum regni, quod Maximilianus deberi sibi putabat, vindicandi studium, nec non Turcicæ potentiæ metus Maximilianum induxerunt, vt omnium Christianorum Principum opem contra hostes suos implorarit, animaduertens à Germaniæ Protestantibus sibi ea auxilia quæ tam euidens periculum requirebat; denegata esse, eo quod petitionibus ipsorum in religionis negotio annuere noluisset: vti hac de re Hungarica loquitur historia, Maximilianum interim Moscouitarum Ducis ope expeditionem in Poloniam adornantem, mors interpellauit Stephanus vero, ereptis Mosco Plescouia & Narua vtraque, & regni finibus ad Nouogardiam vsque magnam vrbem, prolatis, victorijs gloriosus, tandem & ipse morti in prædam cessit Anno 1586. Idib. Decemb. cum annos decem & menses septem diesque duodecim regnauisset in Polonia.

IV. Defuncto Stephano, Sigismundus Sueciæ rex Polonicæ Nobilitatis suffragijs ad regnum fuit assumptus, coronatusque A. 1587. xvi. Kal. Ian. Maximiliano, Cæsaris Rudolphi fratre contra eundem à proceribus quibusdam electo, sed mox auspicijs Sigismundi victo & capto. Hanc Christianorum Principum discordiam & intestinum bellum ægre ferens Pontifex, Cardinali Aldobrandino Legato suo (qui & ipse postea ad Pontificatum fuit euectus, Clemens VIII. appellatus) eius componendi negocium dedit: quod quidem ille singulari cum laude non perfecit tantum, verum etiam Sigismundum Regem in Catholica religione, cui innutritus fuerat plurimum confortnauit Sic ergo pace inter Austriacos & Polonos facta, Maximilianus liber fuit dimissus. Porro is qui hodie est in Poloniæ regno rerum status, magnam nobis spem facit, fore vt in Catholica Ecclesia quotidie magis magisque reflorescat. Rex enim vt est Catholicæ religionis obseruantissimus, ita nullius alterius exercitium in sua aula permittit. Episcopi quoque in plantandis tam pietatis quam bonarum litterarum seminarijs, atque inde doctis producendis concionatoribus, nullis nec sumtibus nec laboribus parcunt: vt sunt Archiepiscopus Gnesnensis, regni Primas & Legatus, Archiepiscopus Leopoliensis in Russia, Episcopi Cracouiensis, Vratislauiensis, Chelmensis, Plocensis, Culmensis, Presmiliensis; Samogitiensis, Vilnensis, Kiouiensis, Lucensis, & Ianouecensis, qui quatuor in Lithuania sunt Episcopatus. Ad Catholicæ etiam religionis tam conseruationem quam augmentum, multum conferre censendæ sunt assiduæ innumerabilium fere Religiosorum in tanto regno preces. Sed & vulgi Sacramentis frequenter vtentis, indies magis magisque crescere videtur deuotio. Multum quoque illud iuuare quis existimarit, quod plerique Senatores & proceres ad Fidem Catholicam reducti, & in ea iam corroborati sunt: nec facile ad quamcunque dignitatem quis a Rege admittitur, nisi Catholicus, atque de quo spes eum hac ratione ad Catholicam Ecclesiam reuocari posse. Prussiam tamen excipio, hæresi miserum in modum infectam, & tantum non perditam, cui tamen tam multæ atq; atroces dissensiones futurum propediem interitum

tum minantur, & certam quasi Catholicæ Ecclesiæ victoriam, & triumphum promittunt.

V. Nullum vero fit nimis contra omnium hæreseon insultus propugnaculum excogitari potest, quam Societatis eius frequentia in toto regno Collegia: quæ omnibus tam pietatis quam doctrinæ ornamentis sub Patrum illorum ductu & prudenti directione ad inuidiam hodie florere videmus: Adeò vt sequentibus temporibus in duas Prouincias necesse fuerit Collegia domos & Residentias eorū dispertiri, nempe vnam Poloniæ, alteram Lithuaniæ. In Polonica censa sunt initio huius sæculi hæc loca. Cracouiæ Domus professa, Collegium & Domus Probationis, tum Collegia XIV. Posnaniense, Calisiense, Leopoliense, Sendomiriense, Lublinense, Iaroslauiense, Luccoriense, Torunense, Camenecense, Gedanēse, Rauense, Ostrogiense, Faustouiense, Brestense, præter Residentias IX. Chominensem, Præmisliensem, Mariæburgensem, Crosnensem, Crandentinensem, Vinnicensem, Valcensem, Bydgostiensem Barensem. In Lithuanica autē, Domus professa Varsauiæ; Vilnæ Domus professa, Collegium, Domus probationis & Seminarium, quale & Bransbergæ, tum Collegia XII Bransbergense, Pultouiense, Niesuicense, Lomzēse, Polocense, Rigense, Derpatense, Orszense, Krotzēse, Smolensc[illegible]um, Plocense, Vendense, præter Residentias & Missiones: in quibus maior iuuentutis quæ in toto regno est pars educatur, & tam pietate quam litteris imbuitur, adeo vt etiam homines alterius religionis filios suos ad capiendum ingenij cultum ad eos mittere non vereantur: quum in ceteris fere gymnasijs inscitia & barbaries grassētur. Hi vero nec aures suas obstruere, nec animos ita obfirmare possunt, quin salutares exhortationes a Patribus illis factæ aculeum aliquem relinquāt: ex quo fit, vt Sodalium etiam, spiritualibus exercitijs non minus deuote quam assidue vacātium, exemplo incitati, paullatim sacris Catholicæ Ecclesiæ ceremonijs & mysterijs acquiescant. Vnde non inepte quis ad[illegible] mijs in locis interitum augaretur, quæ iam [illegible] multis vrbibus profligata, in suburbijs hæret, vt Cracouiæ, Posnaniæ, & alijs nobilioribus prouinciarum oppidis, in quibus omnes cuiuscumq; generis hæretici publicas habere conciones vetantur. In maiore Polonia maxima Nobilitatis pars ad Catholicæ Ecclesiæ gremium reuertitur, restauratis passim templis quæ hæretici partim profanarant, partim euerterāt, antiqua inprimis & nobilissima Ostrorogiorum, itemque Comitum de Korka familia, quorum illi antehac Hussitarum, Picardorum, deinde vero Lutheranorum sectas magno studio semper fouerant. Ex omni sane Nobilitate pauci hæreseos cœno immersi manserunt, exceptis quibusdam in Prussia, Lithuania, & Russia, vbi diuersarum sectarum magistratus mutuis odijs & simultatibus paullatim sese conficiunt. Hoc tempore, imo iam dudum populis illis innotuit, *Romanum Antichristum* (quo nomine olim tamquam mormolyceo pueri terreri solebant,) *vniuersalis Ecclesiæ esse Pastorem, Dei in terris Vicarium, nequaquam vero monstrum illum peccati, & filium perditionis, qui in suo ipsius nomine venturus, & Iesum Christum humanam carnem assumpsisse negaturus est, à Iudæis tamquam Messias & Saluator recipiendus, quo tempore æternum illud sacrificium, Missæ scilicet siue Eucharistia, abolebitur, vti Malachiæ illud vaticinium omnes Patres & Doctores Ecclesiæ à Spiritu S. illustrati interpretantur.*

VI. Hoc loco facere non possum, quin veram historiā mirabilis conuersionis sub Gregorij XIII. Pontificatu in Polono quodam factæ, recitās, caput hoc de Polonia concludam. An. M. D. LXXV. qui Iubilæus fuit, senex quidam Lutheranæ religionis Minister Polonus natione, non tam ex deuotione quam curiositate quadam Romanam illā Babylonem, Anno isto Confusionis (sic Iubilæum appellabat) visendi, quum Romam proficisci decreuisset, eodem quo ceteri religionis ergò peregrinantes habitu iter ingressus, & cū ijsdem commune, S. Trinitatis nomine appellatum hospitium ingressus, tridium in eo, vt exacte omnia contemplaretur, permansit. Eius vero Societatis curam tū gerebat Ferdinandus Medices, is qui hodie magnus Hetruriæ Dux est: qui vnà cum multis alijs proceribus, hospitum pedes abluere solebat. Inter quos cum Minister hic forte esset, tantam in tanta dignitate humilitatem, vt & Pontificis in visitādis Ecclesijs deuotionem & pietatem demiratus, ac tandem loca sacra in quibus SS. Apostolorum & aliorum sanctorum reliquiæ asseruantur ipse contemplatus, totius denique velut Mundi vndique ad reddenda Deo vota & fundendas ad SS. Apostolorum & Martyrum tumbas preces eò concurrentis religione obstupefactus: diuino monente spiritu ad pedem altaris genibus innixus oculos aperire cœpit, ijsque ad cœlum eleuatis, quamuis aliud animo volueret, vt qui spectandi caussa tantum eò venerat, vehementer ingemiscens, & Consilium de vita & religione mutanda amplexus, prope e medi-

media turba se proripuit, & ad S. Petri Basilicam accurrens, ad pedes Pontificis qui in sacello eum ibi erat, procidit, eos iterum atque iterũ deosculatus, lachrymis & singultibus interim voce intercisa, ne verbum quidem proloquutus. Pontifex ratus hominem forte esse, qui nefarij facinoris sibi conscius, id alijs audientibus propalare nollet, præsentes aliquantũ secedere iussit, vt solum audiret at ille recuperata voce, exclamans, *Minime*, inquit, *Pater sancte, sed iube hos manere: quippe peccati mei magnitudo pœnitentiam postulat publicam. Viginti tres iã sunt anni, ex quo Sathanæ sui Minister: at iam posthac eius Christi eiusq; Ecclesiæ seruus esse cupio ad quam, Sanctitatem Tuam humillime rogo, vt me admittere & transcribere velit.* Tum Papa hominem de singulis diligenter interrogatum, ipse quoq; illachrimans, impertita benedictione, ad Cardinales quosdam remisit: a quibus ille examinatus & absolutus, & sacræ Eucharistiæ communione munitus, cũ æstu ardentissimo pleraq; loca sacra visitasset, nõ multo post in morbum incidit, & in Xenodochiũ S. Spiritus delatus, post triduum animam Deo reddidit, vnice gaudere se dicens, quod post tot tantaq; pericula ad portũ salutis tandẽ appulisset. Eius audita morte, Pontifex, apud quem tum erant P. Hieronymus de Marca, & P. Bernardinus de la Poste, Capucini, sublatis in cœlum oculis, in hæc verba cum D. Paulo Apostolo erupit: *O altitudo sapientiæ! Quam multi miseri peccatores vel in monasteria vel in deserta se conferunt, vt peccata sua pœnitentia & vitæ austeritate eluant: & hic tantus peccator tribus tantum diebus vera animi contritione peccatorum remissionem & paradisum promeruit!* Complura sane eiusmodi hominum exempla habemus quos Deus vix ad Ecclesiam reuersos, & in statu gratiæ constitutos, ad se euocauit, & ad cœleste regnum extra omne periculum transtulit: inter quæ Poloni huius Ministri non est extremum.

DE RELIGIONIS IN DANIÆ ET Noruegiæ regnis mutatione.

CAPVT XIV.

ARGVMENTVM.

I. *Christiernus ex Dania regno eiicitur.*
II. *Eius successor à Protestantibus ad commune fœdus sollicitatur.*
III. *Lutherus quosdam suæ farinæ theologos in Daniam mittit.*
IV. *Caluinismus in Dania gliscit.*
V. *De Noruegiæ regno.*

I. Evangelium Iesu Christi in Daniæ sensim plantatũ est, primus gradus inferendi in Daniam Euangelij factus est Bremæ, per S. Villehadũ tempore Caroli Magni, constituto Episcopatu, secundus Hamburgi constituto Episcopatu cui à Carolo M. præpositus est Heridagus, vt is Danis Christi notitiam inferret, sed is sæuientibus Danis parum in ea gente profecit, donec sub Ludouico Pio Haraldus Daniæ Rex exul, ab eo in clientelam receptus & Christianus effectus Moguntiæ, in regnum est restitutus, illis cũ eo Apostolicis viris imprimis S. Antchario Bremensi Episcopo, qui gẽtes septentrionales Christi Regno subijcerent, quod etiam heri cœptũ instabili vtcunq; fortuna, donec plenius aspirãte diuina gratia tempore Ottonis II. Imp. sedes Apostolica Romana in qua Dei in terris vicarius, quasi in puppi Ecclesiæ residens pro salute omnium assidue excubabat, manũ Regno Daniæ potentius apposuit vt miseros idololatras à seruitute Sathanæ in beatam filiorum Dei libertatem vindicaret. Ab eo tempore Regnum hoc veræ Fidei, quæ nusquam nisi in Romana seu Catholica reperitur Ecclesia luminе illustratũ, in perpetua diuinæ claritatis professione ac soliditate permansit, donec A. M. D. XVI. Luthero in Germania tumultus aduersus Ecclesiam Catholicam concitante, Regnũ hoc cũ vicinis in veteres tenebras, est relapsum, (a) cuius ruinæ hæc fuit occasio. Imperabat in Daniæ ac Norvvegiæ regnis Aldenburgicũ Stemma, & ex eo præerat Christianus I. qui etiam A. 1474. Romam religionis gratia ipse adijt (b). Huic nati sunt ex Dorothea Brandeburgia, filij 4. nempe Olaus & Canutus in primis annis defuncti, item Ioannes & Fridericus, diutius superstites, Ioannes Patri suo A. 1481. XI. Kal. Iun. defuncto Hafniæ successit in regno Daniæ ac Noruegiæ, item Sueciæ, (quod pater eius Christianus deficientibus ad se a Rege suo Suecis adiunxerat (c). Sed Regnum Sueciæ ei diuturnum non fuit, nam rebellantibus Suecis Christina vxor eius, Filia Ernesti Saxoniæ Electoris, Stockholmiæ capta, vix tandem post biennium minis Imperatoris & Pontificis Roma-

a *Ioan. Adolfus Cypræus Annal. Slesuic. capitibus primus 13.* b *Reusnerus in opere Genealogico. pag. 360.* c *Reusnerus Lutheranus loc. cit. & Henninges part. 4. Genealog. Sueciæ ac Daniæ.*

Romani dimissa, A.1503. à Rege Sueciæ Stenone de Stuere ad fines Danicos est reducta & dimissa. Iniuriam suam Ioannes Rex quidem 50000. armatorũ ulcisci voluit, sed A.1509. à Lubecensibus, nauali prælio victus, nihil efficere valens Alburgæ, in Iutia vel Cumbrica Chersoneso obijt A.1513. x. Cal. Martij, superstes erat eo moriente, & hæredẽ regni relinquente Christianum II. ex Christina Saxonica natum, Fridericus I. frater Ioannis Regis, Dux Slesvvici, Holsatiæ, VVagriæ & Stormariæ, male contentus, quod paucis tertis ipse, Ioannes potioribus vsus fuisset, neque vero clã fuit, inquietus Friderici animus qui malorum cunctorũ imprimis hæresios portã in tria postea regna aperuit, Christianus tamen II. magno animo aggressus paterna regna, de affinitate potente & sibi domi, & aduersus rebellantem Sueciam circũspexit, & Gotscalco Slesvvicensi Episcopo in Belgiũ misso Isabellam Sororem Caroli V. coniugẽ A 1515. impetrauit. Indignabatur Fridericus Christianũ II. patruelem suum tanta fortuna euehi, vtpote qui sibi videbatur tãto fieri impotẽtior, quãto ille amplius affinitate tanta eueheretur. Itaq; cum habuisset coniugem è Brandeburgica domo Annam Ioannis Electoris filiam, A.1514. defunctam, deinde Sophiam Bugislaui X Stetinensium. In Pomerania Ducis filiam quando in Saxoniæ ac Brãdeburgicis ditionibus efferuescebat audacia Lutheri, in suas ditiones Fridericus iste, quoq; nouos doctores irrepere tanto facilius permisit, quãto per hos, Cæsaris hostes, & Saxonis atque Brandeburgici Electorum amicos, se validiorem aduersus Christianum II. affinem Cæsaris fieri posse opinabatur, cõciliatis religionis similitudine animis, *cuius vinculo nullum inter mortales fortius reperiri solet.* Christianus II. per Carolum V. potentior effectus rursum sibi subijcere molitur, Suecos, qui iam in Stenonem, vt Regem, aduersus Christianum I. coniurando consenserant, & conquieuerant; Gustauum etiã Regni Suedici Archiepiscopum, quod Christiano Daniæ Regi se opponere nollet, fugatum in arce Stega obsidebant. Cum igitur is per Christianum Regem esset obsidione liberatus, & in Daniam traductus, Suecci Stockholmij denuo coniurarunt, se nequidẽ Pontificis authoritate interueniente vnquam Gustavum Archiepiscopũ recepturos Sed, Lutheri exemplo Germanico, *quicquid in eius causa statueras ac decerneres etiam Papa, nihil ponderis ac momenti apud se habiturum esse, neq; vllius vita ac fortunarũ periculo sententiam esse mutaturos. Deniq; cuiuscunq; etiã criminis ac facinoris, siue violatæ Ecclesiæ obedientiæ seu Læsæ Maiestatis Regni ac imperij inposterum reus agerentur huiusmodi culpam ac pœnam, qualiscunq; ea fuerit omnibus & singulis ex æquo communem fore.* Hoc Decretũ, haud dubie Schismaticum, cum ad aures Pontificis Romani Gustavus Archiepiscopus incitante Christiano II. detulisset, atq; Concilium Romæ eam ob causam conuocasset, sententiam tulit, adiudicans Schismaticos, eius executionem Christiano Regis per literas demandauit; qui per se ad eam reincusandam exactissime erat inclinatus Itaque Suecos bello aggressus vrbe Stockholmensi dedita, acceptoque fidelitatis iuramento, Rex Sueciæ a Gustavo antedicto Archiepiscopo coram Caroli V. imperatoris legatis, est Coronatus, & cõdonata offẽsa multitudini promiscua, de authoribus iniuriarũ & Schismatis principibus sumpsit supplicium, acceptisque obsidibus in Daniam est reuersus, Pontifex vero legatum Ioannem de Potentia Cardinalem in Sueciam misit ad ea quæ gesta erãt, rata habenda & res eius regni sacras ordinandas, Dum ea geruntur & Christianus Rex Daniæ apud Imperatorem versatur extra Regna sua, in Visceribus Regnorum eius carcinonta malum increscit, tam in Dania quam in Suecia. In Suecia, noua conspiratio duce Gustavo Erici, nuper Stockholmiæ ob Schisma capite plexi, filio, qui obses in Dania refugerat ope Lubecensium; in Dania vero molitione Friderici Ducis, patrui Regis alia factio hæreticorum Ad quos motus compescendos, [illegible] externo milite in Daniam reuolat Christianus I. Rex, Catholicæ fidei studiosissimus, proditione suorũ, vtroque regno prius se exutum sensit, quam suspicaretur. Dani incentore Friderico recusabant externum militem per suas terras in Sueciam duci; Sueci crudelitate eius se læsos querebantur. Ita Christianus Rex impositis rebus suis per naues in Belgium ad Carolũ V. effugere coactus, decenniũ exulauit Et quanquam meru Imperatoris Isabella Regina in regnũ inuitaretur, illa tamẽ ire sine marito ad rebelles recusauit. Interea Fridericus I. patruus Regis exulantis suffectus in locum Regis serendæ hæresi, in suis terris occasionem dedit, suis rebus firmandis vt putabat, non incommodam religionem valde aptam ad demulcẽdos animos hominum in Malum pronos. Ea occasione *Lutheri* Locusta gnauiter, vsi sunt, & impij quidẽ Apostatæ in regno ipso, a fide & castitate desistentes. vsi sunt, donec A.1532. Christianus II. exul Collectis demum nouis copijs naualibus ad recuperandum

regnum

regnum reuersus à Friderico patruo in Norvvegia captus bello, XXVII. annos in carcere Sunderburgi agens, vitam finiuit, VIII. Kal. Febr. A. 1559. vtramq; fortunam luculentissime, sed peiorem diuturnissime expertus, Regni & Religionis veræ Catholicæ Studio in miserias deuolutus. quod Studium in illo crudelitatis titulo Acatholici obvolvendo multos Catholicos fefellerunt, qui rem altius scrutari neglexerunt (*d*).

II. Christiano igitur II. seu Christierno tam exulante quam post reditum captiuo, Fridericus I. illi suffectus Daniæ quidem & Noruegiæ regna adeptus est; Suecia interim ab alio occupata, vt sequēti capite amplius dicetur Quamuis autem Christierni filius Ioannes ex Isabella Austriaca Caroli V. Imperatoris sorore prognatus, ab auunculo instanter perijsset, vt ipsius ope in paternum regnum restitueretur: impetrare tamen nihil potuit, Imperatore tū alijs grauissimis bellis occupato. Per id tempus Protestantes Smalcaldiæ conuentum agentes, vidētes Fridericum Regem Daniæ æque ac ipsi circumspicere auxilia aduersus Cæsarem, si is incumberet, A. 1528. novum illum regem de federe cum ipsis ineūdo, & paulo post de Augustana recipienda Confessione sollicitarunt: quod etsi Fridericus nō grauare facturus videbatur, aperte tamen facere ausus nō est, veritus ne quid ab Episcopis, quorum magna tum erat potentia, in regno nondū bene firmato contra ipsum tentaretur; Euangelij nihilominus amplectendi (sic enim loquebātur) cupidum se esse demonstrans, petebat vt Noui Prædicantes ad se mitterentur, qui antiquam fidem paullatim ex hominum animis euellerent, & velut aliud agentes, nouitatis depulso odio, sensim Ecclesias reformarent. Sic ille alieni regni vsurpator vt se firmaret auxilijs cōtra Cæsarem fortasse Christierno mittendis Lutheranis portam aperuit, qui in regno turbulento mox inualuerunt. Itaque An. 1525. Monachus quidam Fridericus apostata ab ordine suo, rupto carcere, in quem ob maleficia & facinora compactus fuerat, Slesvvicum Nouū Euangelium quasi Novus Apostolus intulit & in summo templo concionari orsus indies Canonicos & Pōtificios calumnijs virulenta & petulantissima lingua pro scindēdo acerrime debacchabatur, & eos plebi exosos reddebat, cui ita placuit, vt ea hunc sibi cum tumultu pastorem dari postularet a Friderico. vti dictum est, Rege, qui importune flagitantibus ciuibus non aliud respondit: *quis Fridericū vobis inuidet ac adimit. Habetote illum.* Simili ratione alij apostatæ, & a nemine authoritatem habentes subintrantes prophetæ religionem veterem septingētis annis radicatam eradicare cœperunt, inter quos fuit Marquardus Sculdorp, qui sororis suæ filiam in vxorem duxit, quod factum cum Catholici merito summopere detestarentur *Lutherus* VVittebergensis Pontifex contra Ecclesiæ sensum edito scripto excusauit, vti & Ambsdorfius, quem præuaricatorem deinde cum homines impunē fecisset, Deus vitæ Dominus sudore Anglico A. 1529. percussum ex incesto coniugio auulsit. Eodem A. 1526. Fridericus Rex Poloniæ regni comitia habēs, inter quos & Episcopi erant, plane pessundedit Religionem Catholicā omnibus edicens, vt secundū Reformationē Euangelij speciose, prætensi cūctæ Ecclesiæ restaurarentur. Episcopis aut carcer perpetuus, aut bonorū suorū possessio, in optionē data est, obtulit tunc Slesuicense capitulū canonicorū 12000. Regi, ne Religio à *Luthero* inuenta introduceretur, sed vt in Veteri Catholica & Apostolica religione & fide firmiter & cōstanter permanerēt. Verumtamen Catholica fides argute subuersa est, quod externis cæremonijs saluis, alius sensus est substitutus, donec & illæ paulatim tollerentur sine sensu. Eo modo Dania Lutherana apparuit & nesciuit, Episcopis quibusdā apostatantibus paucis aut vno resistante, qui in carcere obijt.

Friderico I. Rege ad eum modū ingresso, & demū A. 1533. IV Id Aprilis defuncto, nēmine iā pro Christierno captiuo pugnante, comes Palatinus Rheni & Bauariæ Dux Fridericus II. qui Dorotheā Christierni II Regis etiamnū captiui filiam coniugem tenebat, regnum ad se tanquā legitimum successorem pertinere iactabat. Vnde noui motus per Daniam extiterunt. Sed Dani, iam in hæreticam libertatem præcipitati, memores, quod Friderici I. Regis filius Christiernus, seu Christianus adolescēs ex aula Ioachimi I. Electoris Brandeburgici, ac literarum studio reuersus parenti suo auctior fuisset vt abiectis Maiorum sanctis institutis, tunquā minus conuenientibus scripturæ, à *Luthero* in mundū reductæ, puram scripturam, tornabilem ad omnem sensum, amplecteretur, & Religionem carni & sanguini percommodam tanquam rectæ rationi congruentem teneret, eundem Christiernum III. Regem dixerunt (*e*).

III. Vt autem dilucidius appareat posteris quid *Lutherus* ad Danici Regni peruersionem operæ attulerit inter antea memoratas turbas, silentio præ-

d *Cypræus in Annal. Slesvvic. Rensnerus in opere Geneal. &c.* e *Cypræus, in Annal. Slevv. Rensnerus. &c.*

præteriri non debet, quod Lutherus è Saxonica sua specula omnia rerum momenta obseruans & temporibus insidians quosdā regni proceres, quibus doctrinam suam non displicere intellexerat, litteris exhortatus est, vt sicut Christierni tyrannidem a se depulissent, sic à Papæ quoq; seruitute se ac regnum liberarent: duo maxime valida ad id tela subministrans. *Episcopos enim & ceteros Ecclesiasticos monuit, vt intolerabile illud cœlibatus onus à se abijcerent: seculares, vt bona & opes cœca quadam & indiscreta pietate & deuotione à maioribus Ecclesijs donatas, ab eisdem repeterent: atque hoc modo illos carnali voluptati, hos vero bonis Ecclesiæ inhiantes, facile in sententiam suam adduxit.* Quum vero regem de instauranda Hafniensi Academia cogitare intellexisset, Theologum sua quasi manu formatum ad eum misit, *Ioannem Machabæum nomine, natione Scotum:* qui quod in Scotia Moniali quadam iuuencula abusus esset, mutato habitu in Hollandiam traiecerat, atque inde ad Lutherum tamquam omnium eiusmodi facinorum asylum, VVitebergam confugerat. Hic in Daniam appulsus, quum suo exemplo, tū doctrina multos excitauit, vt abiectis cucullis, vxorijs voluptatibus frui quam cœlibem & austeram vitam agere mallent. Rex inprimis, ætate adhuc iuuenis, faciles Lutheranis aures præbuit; & quia Protestantes magna ipsi contra quoscumque, qui controuersiam ipsi de regno moturi essent, promittebant auxilia, facile induci se passus est, vt eorum foederi nomen daret. Circa id tempus, nimirum Anno M. D. XXXVI. Lutherus decretum illud, quo quid de ijs quæ inter ipsum & Bucerum hactenus controuersa fuerant, sentiendum esset, statuebatur, ad hunc regem in Daniam quoque misit, quod ille amplexus, exclusis Zvvinglianis deinceps Lutheranæ religionis professionem prætetulit.

Inter Episcopos interim boni & sinceri imbecilliores erant, quam vt Regis conatibus possent resistere: mali & mercenarij, Episcopales reditus thoris suis maritalibus associare cūpientes, etiam vltrò regem incitabant. qui Ioannem Bugenhagium Pomeranum VVitebergensem Theologum a Luthero missum non tantum summa cum gratulatione excepit, verum etiam a concionibus sibi, immo quasi totius regni Metropolitanum esse voluit: adeo vt cum antiquo more regibus corona à primario regni Episcopo imponatur, Christianus hic III. a iam dicto Pomerano vili homine de postremis populi coronari voluerit, vsurpatis ceteris omnibus ceremonijs, quæ antiquitus in eiusmodi actu solebant adhiberi. Regis exemplo obsequutus populus, quam voluit doctrinam facile recepit. Tanto vero mitior ac minus periculosa hæc fuit mutatio, quod antiquæ & in Catholica hactenus Ecclesia vsitatæ ceremoniæ in sacris peragendis omnes fere retinerentur, vt & ornamenta & vasa sacra: & omnis vis à templis & locis sacris abstineretur. Nam & altaria eodem situ permanebant, & super ea Crucifixi, in ijs vero duodecim Apostolorum & aliorum Sanctorum imagines, eodem ornatu, iuxta cereis accensis, visebantur: Prædicans eodem quo apud Catholicos ornatu sacrum, instar Missæ, peragebat; Vespertæ & Matutinæ aliaque Officia in Ecclesijs more solito decantabantur; in S. Eucharistiæ communione etiam nihil fere mutatum cernebatur, quam quod sub vtraque specie porrigeretur, ita flagitante populo, quem difficile erat erudire quam prudenter Ecclesia in eo fecerit, quod laicis communionem sub vna tantum specie dari iussit, vt alias diximus. Hæc, inquam, videns populus, mutationem hanc vix sensu perceptam, facile tulit: & talem formam religionis qualem Principi placere animaduertebat, ex manibus eius recepit. Nimirum,

> *Componitur orbis*
> *Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus*
> *Humanos edicta valent, vt vita regentis.*
> *Mobile mutatur semper cum Principe vulgus.*

Idem Rex quum Sacerdotes & monachos ad incestas nuptias certatim conuolantes videret, tanto lubentius id se permittere dixit, quod alienarum vxorum pudicitiæ non facile posthac insidiaturos speraret.

IV. Etsi vero mutata in Daniæ regno religione, è Germania passim Prædicantes magno numero accurrerint, Sacramentarij tamen, Zuingliani & Caluinistæ diu in eo locum non habuerunt. Tandem Mariâ Angliæ regno admota, *Ioannes Lascus Nobilis Polonus*, Zuinglianæ, quæ ibi fuerat, collectas Ecclesiæ reliquias duabus nauibus imposuit, & cursum Daniam versus direxit, sperans Regem è tam miserabili naufragio eluctatos si non alio, eo saltim nomine non grauatē recepturum, quod ipsi quoque acerrimi Romanæ Ecclesiæ essent hostes. Appulsus ergo, Regem adit, eique

eique non sociorum tantum & comitum, verum suas etiam, vt qui ob religionem è patria crudeliter proscripti essent, miserias demonstrat: & hospitium ac sacra suo more faciendi ac docendi libertatem petit. Econtra Lutherani Regem monent, etiam atque etiam caueret sibi ab eiusmodi hominibus, ne ipsorum, qui Papistis multo peiores essent, doctrina regnum suum infici pateretur. Præ ceteris *Paulus Neuiomagus* Regis Concionator exsecrabiles eorum blasphemias de Sacramento altaris & reali corporis ac sanguinis Christi in eo præsentia Deique omnipotentia pluribus demonstrauit. *Lasceus interim & Vtenhouius* Regem vrgere atque obsecrare non cessabant, & regestis in Lutheranos conuicijs, ipsos tamquam hæreticos & seductores, qui doctrina sua semi-Papistica & regem & populum perditum irent, increpabant. Eodem etiam aliunde *Anabaptistæ & Trinitarij* quidam accurrerant: sed tam hos quam illos Rex edicto quamprimum regno excedere iussit. Mirum est quantum vtrique, *Lutherani scilicet & Caluinistæ*, in Prophetæ quisque sui auctoritate præsidij sibi quæsierint; quamuis Lutherus iam esset mortuus, Caluinus vero adhuc viueret. Lutheranus clamabat, *Lutheri & D. Pauli Apostoli doctrinam vnam atque eandem esse.* Caluinista econtra occinebat (*f*). *Lutherum hominem fuisse, & errare potuisse.* Tum ille: *Quid tu ais, Lutherum in doctrina errare potuisse, qui primus Euangely lumen pene exstinctum, seculo nostro rursus accendit?* Etsi vero Caluinistis quod replicarent non deerat, Lutheranis tamen cedere, & collectis sarcinis aliò migrare coacti sunt. Discedens Lasceus ad regem scripsit, ad tantæ iniuriæ Deo & Ecclesiæ illatæ vltionem, cœlum ac terram inuocans. *Ecce* (inquit Auctor Historiæ de Confessione Augustana) *quomodo audaces & temerarij isti homines etiam Reges, Principes ac Magistratus aggrediantur ipsorum conatibus sese opponentes.* Idem ait, *prudenter regem fecisse, tam malos hospites mature eyciendo: atque optandum esse vt omnes Christiani Principes idem faciant, ne Sacramentarium illud virus longius proserpat.* Hæc ille. At postquam Christianus III. qui vsque ad Annọ 1559. regnauit, Hollandis & Anglis non negociandi tantum in regno suo, verum etiam religionem exercendi facultatem concessit, paullatim Caluinismus ibi inualescere cœpit. Toto tamen regno non pauci Catholici etiamnum inueniuntur; quos in occulto sacerdotes sæculari habitu vestiti docent, & consolantur; donec tandem Deus ex hæreseos tyrannide ereptis, veræ & Catholicæ religionis vsum ipsis ac toti regno restituat. Possem equidem hac de re multa ab alijs mihi suggesta speciatim referre; sed quia nouos nostros Euangelicos non tantum rerum suarum satagere, verum etiam ad ea quæ in longinquis prouincijs geruntur aures arrigere atque oculos emittere non ignoro (non illaudabili sane zelo, si caussa bona esset; vt qui decepti in media perditionis abysso salutem suam operari se falso sibi persuadent) vocem & calamum contineo, ne ijs qui veram Iesu Christi Ecclesiam istis in locis restauratam cupiunt, periculum aliquod creem.

V. Eadem tempestas & calamitas quæ Daniam, Noruegiam quoque afflixit ac vehementer concussit. Ingruenti primum hæresi Archiepiscopus quidem Nidrosiensis magno animo sese vnà cum populo fidei suæ commisso opposuit: sed tandem manus dedit, partim Danorum violentia, partim alterius Episcopi ignauia & exemplo victus. qui cum e captiuitate euadendi nullam aliam rationem videret, è Lutheri, vel potius hæreseos, cuius meretrix illa Babylonica in Apocalypsi figura est, calice bibit, vti & plures Canonici & Ecclesiastici, qui libertatem illam vxorem ducendi, & nihilominus interim Ecclesiasticis bonis & dignitatibus fruendi, obuijs vlnis amplexi sunt. Res tamen valde mira est, quod etiamsi regni huius incolæ iam sexaginta & amplius annos Catholicæ religionis priuati sint exercitio, eius tamen etiam rusticani homines, quasi per manus traditam memoriam seruant. Mihi quidem cum multis ex eo regno in nostrum portum appulsis sermo fuit, affirmantibus, numquam isthic maiorum siue Catholicæ religionis sine multis querimonijs & lamentationibus fieri mentionem; omnesque calamitates & miserias eius mutationi vel profligationi vulgò adscribi. In Noruegia certe postquam fama percrebuit, Sacerdotes quosdam sanctæ & Catholicæ Societatis in Sueciam appulisse (vt sequenti capite ostendam) quamplurimi in magnam

f *Vide repetit. Conf. August.*

animi spem erecti sunt fore vt aliquando in sua quoque patria Catholica religio velut postliminio restituatur. Sed dies ille arcano Dei arbitrio ad hac reseruatur.

Interim illud miraculo non caret, quod Deus passim in rudium illorum & agrestium hominum animis integram & perfectam veræ religionis notitiam conseruauit? sic vt ideo reliquis scientijs destituti videantur, quo magis fide & spiritu abundent, & nihil sciendo sint omniscij, qui nihil habeant de quo dubitent, aut quod curiosius indagandum putent vel pro vitijs careant, per quod ingenium suum gloriosum fallerentur, qui percenut Bene & apposite ad hæc rem Tertulliani usus ait *Nihil scire, est omnia scire.* Et Saluator noster ipse diuinam hanc suo ore pronunciauit sententiam. *Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cælorum.* Simplices fuerunt & rudes homines qui Christum Salvatorem gratulatorio illo cantico *Osanna*, exceperunt: quum Scribæ & Pharisæi, *Crucifige*, Pilato occinerent. Apud rudes & simplices homines, tamquam magis fideles & constantes, religionis Christianæ veritas multis in locis tamquā fidei ipsorum commissum depositum mansit. Notat Bellonius, vniuersam Armeniorum nationem etiam post quam Turcarum tyrannide oppressi sunt, in Christiana fide ad nostra vsque tempora inviolabiliter perstitisse: eoque videri singulari Dei beneficio factum, ut quamvis multæ aliæ Christum profitentes nationes Turcarum imperio subsint, soli tamen Armenij Christianorum nomine indigitentur; sic ut Armenianum aliquem nominare, idem sit quod nominare Christianum; & si quis Armenianus Mahumetismum amplectatur, jam non amplius Armenianus dicatur, sic enim servus ejus diceretur, quē abnegasse noscitur. Sed jam tempus est ut è Dania in vicinum Sueciæ regnum trajiciamus.

QVOMODO GVSTAVUS SVECIÆ regno occupato ad faciliorem sui detentionem religionem mutarit.

ARGUMENTUM.

CAPUT XV.

I. Gustavus Sueciæ regnum invadit.
II. Lutheranis locum dat.
III. Infamia Ecclesiasticorum coniugia, & mira constantia Religiosorum.
IV. Gustavus religionem mutat.
V. Miserabilis eius exitus.

I. VT Sueciæ in Hæresis abyssum præcipitatæ status clarius perspiciatur, eum paulo altius repeto, nempe Suecos circa eadem tempora, quibus Dani, ad fidem Christi Catholicam tempore Carolingorum & Ottonum Imp. paulatim adductos, Anno 1150. S. Ericum Regem habuisse, qui Anno 1160 occisus est, & SS. Catalogo adscriptus a Pontifice Romano. Ab eo tempore in Fide Catholica ijdem perstitêre sub Regibus è S. Erici sanguine prognatis usque ad An. 1363. quo Magnus cognomento Smechius, Rex a proceribus ob libidines & tyrannidem pulsus solam Gothiam occidentalem retinuit, in reliqua Suecia succedente Alberto Megapolensium ex Germania Duce, qui Euphemiam Magni prædicti sororem matrimonio iunctam habebat, ex quo porro Reges Sueciæ prognati regnarunt, usque ad Christophorum coronatum Upsaliæ An. 1438 qui An. 1448 obijt sine prole post quem Carolus Canuti Torde ex alia familia electus à Suecis, Anno regni sui octavo rebellione ejectus in exilium, locū dedit Christierno seu Christiano I. Danorum Regi, qui viduam Christophori Suecorum Regis matrimonio sibi copularat. Sed & ipse eiectus à Suecis, post septennium revocato Carolo exulante, qui demum Anno 1470. obiens Rege vacuum regnum sine hærede reliquit, quod Daniæ Reges Joannes Christiani I. filius atque Christianus II filius Joannis sibi successive vendicarunt, non sine damnis & cladibus ultro citroque datis atque acceptis, donec Christianus II. Rex Daniæ, uti capite præcedente narratum est, sententiæ adversus schismaticos Sueciæ proceres Romæ latæ executor, invitus factus Regno penitus est exclusus Anno 1523. quo iam mali genij, per Lutheri apertum puteum Abyssi, in Septentrione, grassandi acceperant potestatem, nam Christiano in Daniā reverso cum obsidibus, dum incaute obsides custodiuntur, Gustavus Erici Trollij Equitis Aurati (qui cum 60 proceribus, duobus Episcopis, VIII. Novemb. An 1520. titulo schismatis Stockholmiæ fuerat occisus) filius, die quodam venatum exire se simulans, assumpto equitis seu stabularij habitu, clanculum aufugit An. 1519 quumque Lubecam pervenisset, quis esset aperiens, ac civibus, si eorum ope in patriam reduceretur, tam in exportandis quam im-

importandis mercibus immunitatem à vectigalibus pollicitus, accepta onetaria, in patriam reuectus, erectis Danis, breui maximo illo & florentissimo totius Septemtrionis regno potitus est A. 1523. 6. Iunij solemniter Rex renuntiatus.

II. Ita Gustauus hic Suedica corona potitus, quamuis ab Episcopis & Prælatis in occupando regno plurimum esset adiutus, Catholicam tamen religionem mox Anno 1527. 18. Maij qui dies S. Erico est Sacer (a) iniquissimè profligauit, & Lutheranam substituit; sic vt suo illi iumento malum sibi arcessiuerint, justo Dei judicio, vt qui Hominis ex schismatico patre nati iniustis conatibus fuerant patrocinati. Huic vero mutationi præcipuam caussam dedit Odium Romani Pontificis ob schisma punitum, & mala informatio rerum credendarum, & commercium apostatarum, quibus postea accessit affinitas, quam nouus rex multis vndique difficultatibus circumseptus cum Saxonica domo contrahere statuit, ducta in matrimonium Catharina F. Magni Ducis Lauenburgici sorore, vt Germanorum armis & opibus se muniret. Deinde totus in ærarij curam incubuit, vt qui pecuniā belli neruū esse sciret His cogitationibus dies noctesque occupatum quidam à secretis monuit, nihil opus esse, ab extraneis pecuniam, exactis acerbius vectigalibus, cum summa inuidia extorquere; superesse in regno rationes, quibus æra ium locupletari poisit, si nimirum bona Ecclesiasticorum ei inferantur, relicto illis quantum ad vitam honeste & frugaliter sustentandam satis esset; & præcipuis procerum parte etiam aliqua inde decisa, vt hoc obiecto bolo, os ipsis occludatur, & publica vtilitas cum priuata coniungatur. Hoc ille consilio vsus, qui insuper primos adolescentiæ annos in Germania exegerat, & Lutheranæ libertatis loton degustarat, Lutheranis liberum aditum concessit, qui hactenus clam tantum irripere soliti fuerant: qui statim incredibili studio Biblia in vulgarem linguam traducta, aliosque de religione tractantes libellos disseminarunt, ac magnum magistellorum ac pædagogorum numerum summiserunt, qui Nobilem iuuentutem erudirent; ac non multo post è scholis ad templa translati, populum nouam docerent religionem.

III. Secretarius ille à quo consilium istud regi suggestum fuisse diximus, vnam ex præcipuis Ecclesiasticis dignitatibus à rege obtinuit, ac Lutheranorum res deinceps valde promouit; ducta etiam publice vxore, vt suo exemplo ceteros ad idem faciendum incitaret, nequaquam irrito conatu; quandoquidem non pauci eodem prurit u instigati, de eiusmodi supellectili domibus suis prospexerunt Certissimum tum inter Ecclesiasticos recte intellecti Euangelij habebatur argumentum, vxorem ducere; adeo vt matrimonium instar Tau illius, quo fideles obsignati leguntur, & rex μυήριον veræ religionis haberetur, quam nemo recte posset intelligere, nisi qui, vt alter Numa Ægeriam haberet. Quamprimū quis cum Ecclesia diuortium fecerat, statim vxorem ducebat: & vt in schedis quas penes me habeo perscriptum est: *In signum relicta Ecclesia cogebantur vxores ducere.* Dici non potest quam multæ tum passim toto regno infames, & incestuosæ, ac Deo atque hominibus inuisæ nuptiæ celebratæ fuerint. A fide dignis proditum inuenio, Stocholmiensem Archiepiscopissam, magnum ranarum numerum primo partu; & aliam pro infante, cercopithecum enixam esse. In tanta tamen confusione ac fœditate, tantisque diaboli, Mundi & carnis tentationibus Virginum Deo dicatarum constantia mirifice eluxit; quæ nec precibus, nec promissis, nec voluptatibus, nec miseriis ac paupertate ad quam redactæ fuerant, à sanctissimo perpetuam castitatem conseruandi proposito dimoueri potuerunt, vt Posseuinus testatur. (b) Gothi etiam plerique maiorum relig:onem modis omnibus tutati sunt, eodemque animi sensu hodie etiam magno cum desiderio Catholicæ Ecclesiæ in toto regno instauratione exspectant, vaticinio S. Brigittæ alias Birgittæ conformatis quæ sanctissima persona fundatrix ordinis S. Saluatoris apud Suecos nata, Et nupta in singulari est veneratione: cuius etiam multa vaticinia circumferuntur, quibus & hæreseos incrementum & ruinam, & Catholicæ Ecclesiæ persequutionem & victoriam prædixit. (c)

VI. Confecto opinione sua facilius negotio, & mutationi illi eo vultu inducto, vt quamuis noua illa religio esset, veteris tamen illius Catholicæ plane gemina videretur. Neque enim externis in rebus & ceremonijs quidquā aut parum certe mutatum fuit. Manserant Archiepiscopis, Episcopis & Sacerdotibus antiqua nomina; Missæ sacrificium ijsdem fere ritibus quibus apud Catholicos peragebatur

a *Henninges Lutheranus in Genealogiarum 4. parte*
b *Possen. in Refut Danidis Chytræi* c *Vitu Aquilonia & Vita S. Birgitta ac B. Catharina filia eius.*

gebatur. nam & hostia consecrata à sacerdotibus elevabatur, & ad elevationem quæ iam non . . . multo post abolita, campanæ pulsus sonabat. Baptismus quoque pristinam formam retinebat: omnes denique Ecclesiasticæ ceremoniæ, . . . exceptis, observabantur: nec in templis quidquam mutatum conspiciebatur) His, inquam, confectis rebus, rex procerumq . . . majorem mutationem moliri sentiens, ut hanc gloriam, si dijs placet, eis præriperet, primum Monasteria & Religiosorum Convẽtus destruere animũ induxit, otiosorũ & inutilium hominum receptacula esse dictans. Et hac quidem arte brevi ille Monasteria ad solitudinem redegit. eorum vero exuvijs fiscum non mediocriter locupletavit. Quin etiam ne ulla spes esset recuperationis, complura solo æquari iussit; exstructa ex eorum ruderibus arce, in qua postea ipsius liberi captivi fuêre detenti. Idem calices, vasa sacra aurea & argentea, ac hierothecas fisco intulit, & proventus Ecclesiasticos inter Nobilitatem distribuit, sibi tamen meliori portione reservata. Et quemadmodum olim Senatus Romanus Tarquinij Superbi è regno ejecti bona populo in prædam dedit, ut hoc modo perpetui contra ipsum belli gerendi necessitas omnibus imponeretur, & pace forte facta, nemo ad id quod omnes rapuissent, restituendum obligari posset: sic Gustavus sacrilegij sui partem inter Nobiles ac proceres distribuit, ne unquam postea, repetundarum metu, cum Ecclesia in gratiam redirent. Et hic quidem murus aheneus contra omnes eorum conatus qui Catholicam ijs in locis Ecclesiam restaurare satagerunt.

V. Nec Monasteriorum sacrilegijs contentus Gustavus (quæ omnia demolitus fuerat, relictis tantum Episcopalibus & Parochialibus Ecclesijs) etiam tumbas & mortuorum sepulchra inaudito fere scelere, depeculatus est, detractis passim saxis & tabulis marmoreis ac porphyreticis, quibus palatia sua exornaret. Tandem à Deo, qui, ut recte quidam dixit, vindicem habet oculum, ferrea virga percussus, multas alienati & parum sui sibi compotis animi significationes dedit; in primis quando Carolum filium tum puerum de ponte in præter fluentem deiecit, in quo sine dubio periturus fuerat, nisi satellitum quispiam & ipse se dejiciens laboranti salutarem opem tulisset. Ex illo sane tempore miser hic Princeps conscientiæ sti . . . exag . . . tus, &

Noctedieq; gerens scelerum sub pectore testem,

miserabilem admodum vitam duxit, donec tandẽ invidia & atra bile contabescens, animam exhalaret. Aiunt eo ipso momento quo anima è corpore evolaverat, malum ipsius genium . . . sub nigri . . . ossi forma cubiculum . . . & dentibus stragula . . . horribilem tempestatem per totum . . . exortam ut extremus ille dies Mundo finem allaturus videretur.

DE REGNO, CAPTIVITATE, ET morte Erici regis Narratio.

Caput XVI.

ARGUMENTUM.

I. *Ericus Gustavo succedit.*
II. *Magicis studet artibus: & fratrem in custodiam dat.*
III. *Post septem annos rursus dimittit.*
IV *De Pontio Lagardio, Galionatione militiæ præfecto.*
V. *Ericus in nuptijs fratribus necem machinatur.*

I. GUSTAVO ad Annum 1560. 29 Septembris defuncto, Ericus filius natu major in regno successit; qui mox pecuniam omnem a patre per fas & nefas collectam partim in bello contra Danos, partim in voluptatibus & luxu consumpsit. De cuius vita & morte (quarum utraque tragica fuit) ex regij Oratoris, qui Anno M D LXVI. cõmissus fuerat, & admirabiles istas mutationes præsens viderat, Commentarijs, itemque aliorum fide dignorum relatu, qui istis in locis diu vixêre pauca hoc loco addere constitui, quod ea ab instituto nostro non sint aliena. Qua in re non unius alicuius incertam & dubiam fidem sequar; sed quæ ex omnibus mihi non sine magno labore compertis maxime verisimilia videntur, breviter indicabo.

II. Gustavo ex primo cum Saxoniæ Ducis filia matrimonio Ericus natus fuit; ex secunda vero cum Nobili Suedici generis puella Margarita, Ioannes Dux Finlandiæ, Magnus Dux Ostrogothiæ, & Carolus Dux Sudermaniæ. Ericus mortuo patre, religionem eodem in statu reliquit quo eam inuenerat, nec quidquam innouauit Ioannes vero Finlandiæ Dux, nõ vulgare Catholicæ Religionis studium semper ostendit, vt ex sequentibus patebit. Erat quidem Ericus multis animi & corporis dotibus ac tanta fortuna dignis virtutibus ornatus; quas tamen Astrologię iudiciariæ ac necromantiæ

tiæ

tiæ studiũ valde deformauit, & ipsi atque aliis exitiosas reddidit. Quum enim malis illis artibus intellexisset, se ab vno ex magnatibus regno expulsum iri; Ioannem Ducem Finlandiæ statim suspectum habere cœpit, ac tanto magis, quod is, ducta in matrimonium Sigismundi Augusti Poloniæ regis sorore femina Catholicæ religionis studiosissima, noua illa affinitate, res suas valde muniuisset. Hæc prima odij inter duos hos fratres fuit semina, quod non nisi cum vita ipsorum fuit exstinctum. Ioannem enim è Polonia cum coniuge vix reuersum Ericus in arce Wiburgensi obsedit, ac tandem ad deditionem coegit, inter alia bis centies millium aureorum iacturam passum Ioanni custodia incluso Orbeiæ in Phynlandia laudatissima vxor, spreta quam Ericus ei offerebat libertate perpetua comes esse voluit, in eaque captiui ate filium & duas filias peperit, ad eas, Georgij Personi potissimum malitia, vtrcque redacti angustias, vt vix necessaria suppeterent quibus vitam sustentarent.

III. Hæc Erici erga fratrem inhumanitas multorum procerum animos ab ipso alienauit, & plurimarum suspicionum ac perpetuæ diffidentiæ caussa fuit. Deferebantur fere quotidie nomina eorum qui contra regem machinari aliquid dicebantur; & falso accusati, aut per formam iustitiæ, aut per sicarios tollebantur. Quosdam etiam rex ipse manu sua occidit, & inter alios pueritiæ suæ formatorem hominem sexagenarium: à quo admonitus vt mansuetius ageret, nec se regnumque suum perditum iret, tyrannus ipso Nerone crudelior, homini optime de se merito pugionem in pectus adegit. Ab eo tempore numquam mentis illum compotem fuisse ferunt, Manibus Præceptoris ab ipso pœnas exigentibus, & velut alterum Orestem in furorem agentibus, qui illi perpetuus ad mortem vsque fuit comes. Aiunt in ipso oculos ita scintillantes sæpe visos, vt eorum aspectum nemo ferre posset, nec propius quisquam accedere auderet. Inter hæc animo varijs curis distracto, præter omnium opinionem Ericus, exacto septennio, quod periculosum sibi fore ex fatidicis cognouerat, velut omni periculo defunctus, fratrem Ioannem in carcere accedit, cumque amicissime non sine lachrimis complexus, rogat vt ignoscere sibi velit: eductumque & libertati restitutum, regni gubernatorem pronunciat. Ioannes actis quam humillime regi gratijs, oblatum munus recusat. Rex nihilominus Stocholmiam reuersus, in conuentu procerum Ioannem regni Gubernatorem iterum designat: cui tamen illi, quibus regis ingenium perspectum erat, aperte contradicunt, ac nullius præterquam ipsius regis imperium ferre se posse aut velle dicunt Rex tamen in sententia persistens, Ioannem Gubernatorem regni iterum pronuntiat, & ad se vocatum, magno honore excipit, omnibus parere ei iussis. Tum Dux, qua erat prudentia, fratri ministrorum circa se in tam diuturna custodia huc illuc dilapsorum solitudinem demonstrat, simulque rogat. vt de suorum numero aliquem vellet adiungere, qui omnium ipsius actionum arbiter esset & testis, & in cuius fide rex ipse posset acquiescere. Rex animaduertens Ducem interea dum hæc loquitur, oculos in Gallum quendam, Pontium Lagardam nomine, oculos habuisse defixos, malo genio (vt exitus postea docuit) instigante, Mi frater, inquit, Pontium hunc tibi, si ita vis, adiungo, cuius forti & fideli opera ego hactenus sæpe vsus sum, & tu porro vti poteris. Sed quia hominis huius etiam Posseuinus in Moscouia sua facit mentionem, isque non minimum ad rerum in Suecia mutationem attulerit momentum, sancto quodam zelo vna cum republica religionem quoque mutare frustra conatus; breuiter historiam eius attingam, & posteritati, cuius memoria vti hic non indignus est, tradam.

IV Pontius Lagarda patriam habuit ignobilem in Languedocia Galliæ prouincia pagum Rieus oppido vicinum Militiam sequutus cum Oisellio in Scotiam profectus est, bellum ibi Francisci Galliarum regis auspicijs gerente: quo confecto, cum viginti commilitonibus in Daniam trajecit, cuius rex tum contra Sueciæ regem magnis viribus bellum gerebat. Quemadmodum enim pyraustes non nisi in igne splendorem emittit, & Camelus non nisi turbidam aquam potat, sic Lagardæ animus ab omni pace abhorrens bellum, quo solo emergere se posse sperabat, vnicè quærebat & sectabatur. Nõ multo post idem in prœlio quodam in Ostrogothia commisso sauciatus, in hostium potestatem venit. Erico Sueciæ Regi inter alios militabat Gallus quidam è Picardia, Philippus Mornaius, Varennæ Dominus, præcipuum apud regem gratiæ locum obtinens, quem, vt & fratres, Gallicam linguam docuerat Is quum accepisset Gallum hominem è prœlio captiuum esse adductum, eum ad se vocat, & monet vt dominum mutet, & ad Suecos transeat, vbi certior hono-

honoris & luculentioris fortunæ apud regem nationi suæ valde amicum, locus ostendatur. Id consilium Lagarda amplexus, à Varennio Erico regi sistitur & commendatur: qui vbi hominem manu ac consilio promtum esse cognouit, domesticorum eum numero, attributo honorifico stipendio, adscripsit. Erat vero Ericus rex mira corporis agilitate præditus, vt etiam vno saltu viginti quatuor pedes superaret; in quibus alijsque corporis exercitijs Lagarda, non minus promto atque agili, colluctatore vtebatur: qui tamen ab alijs monitus, etiam quum vincere posset, regi non inuitus semper cedebat, ac victoriæ gloriam relinquebat. Hac ille familiaritate fretus, paullatim in gratiam regis ita se insinuauit, vt etiam maximi momenti negotijs sit adhibitus, & à Finlandiæ Duce, rege postea, primarijs regni muneribus præfectus, vt paullo post dicemus. Ad Ioannem redeo:

V. Quo post diuturnum carceris squallorem à rege, vt diximus, in gratiam recepto, Lagarda in Angliam ab Erico ablegatus fuit, vt Elisabethæ nuptias ambiret. Cum repulsa inde ad regem reuersus, ab eodem cum exercitu contra Danos missus est. Interea Georgius Personius varijs suspicionibus & criminationibus regis animum per se leuem & inconstantem, exulcerare non desinebat: ex quo factum est vt regem non modo collati in fratrem benefici pœnituerit, verum etiam immani consilio eundem cum fratre Magno & procerum quibusdam, quorum fidem suspectam, habebat, è medio tollere decreuerit. Quem in finē nuptijs suis diem dixit, IV. Iulij. An. M. D. LXVII. cum lictoris filia (concubina sua hactenus, quam ob singularem formæ elegantiam perdite amabat, iamque duos ex ea susceperat liberos) Stocholmiæ celebrandis: à quo instituto quum Comes quidam sanguinis cognatione ipsi iunctus, eum dehortaretur, per omnia sacra obsecrans, ne regium sanguinem cum tam vili & abiecta persona misceret, rex iratus hominem statim interfici iussit. In his, inquam, nuptijs Ericus constituerat, eodem modo quo patres ipsorum antea in illo ipso loco à Christierno rege tractati fuerant (quam lanienam Olaus Magnus oculatus testis in Historia sua describit) tam fratres suos quam reliquos proceres excipere ac tractare.

Hoc consilium quum rex inter mutuos complexus coniugi aperuisset; illa, vt erat non corporis modo, sed etiam omnibus animi virtutibus ornata, illo vno infelix quod tam humili loco nata esset, tantum facinus sub nuptiarum suarum prætextu patrandum detestata, Ioannem Finlandiæ Ducem monuit vt ab insidijs sibi caueret. Ita enim in regij nostri Oratoris commentarijs scriptum inuenio. Eorum vero quæ postea contra Ericum suscepta & gesta sunt, quidam solum Pontium Lagardam auctorem faciunt; qui die quodam cum Ducis vxore hunc habuisse sermonem fertur: *Miror equidem, Domina, qui fiat, quod Dux serenissimus, maritus tuus & herus meus, non animaduertat, vniuersi regni, fratris insolentiam & crudelitatem iamdudum pertæsi, oculos in se defixos esse, & expansis brachiis auxilium & liberationem à tyrannide, ab ipso vno petere atque exspectare, vt qui regia ista corona non minus dignus sit, quam immanis iste tyrannus est indignus. Facile ipsi erit, modo velit, regnum hoc occupare, & ex paupere Duce in potentissimum Principem euadere. Quod si cunctetur, periculum sane est ne in perpetuam captiuitatem, è qua non multo ante liberatus est, rursus incidat. Equidem qui cum omnibus militia ducibus familiariter sum conuersatus, illud scio, sex illa Scotorum regi militantium millia, ob non soluta stipendia iamiam secessionem siue rebellionem moliri. Magnus certe & Carolus Duces ac plerique proceres non minus moleste ferunt, regem thorum suum regium vilissima concubina & lictoris filia nuptijs commaculasse, nec quidquam aliud magis quærunt aut optant, quam occasionem, illam cum omni prole sua exstirpandi. Apprehendenda est occasio; quam fugientem frustra deinde requiras. Iam nimis diu tyrannus ille regnauit.*

In hunc modum peroranti Pontio Ducissa nihil aliud respondit, quam, *Ista quidem dictu, non ita factu esse facilia: simulque hominem monuit, vt in omnibus summa cautione & prudentia vteretur.*

VI. In hoc rerum statu Dux Ioannes vndique de insidiis sibi à rege fratre suo structis, tum etiam de consilijs, quæ cum Mosco agitabat, certior factus, Lagardæ consilio à coniuge accepto vti constituit; ac tentatis procerum, atque etiam Scotorum stipendiariorum animis, quum plerosque conatibus suis fauere animaduerteret, sumta à Stenone Eriksonio mutuò pecunia ducentos equites primum conduxit; deinde Vasteno occupato, & è gaza ibi reperta cusis numis aureis & argenteis, iustum exercitum è Scotis & Germanis conscripsit. Quo cognito, Ericus, qui nuper, vt diximus, cum concubina nuptias Stocholmiæ solenni ritu celebrarat,

brarat, eidem etiam regali corona imposita tumultuarias copias ad duodecim virorum millia contra fratrem & proceres misit, quæ vbi primum in conspectum venere, magna ex parte ad ipsos transfugerunt. His confirmatior Dux cũ exercitu ad vrbem accedit. Ericus crebris transfugiis territus, & à domesticis non minus quam ab externo hoste sibi metuens, vocatis ad se qui aderant regni proceribus, primo cum ipsis sermonem confert, nouũ fidelitatis exigens iuramentum: deinde populum tumultuantem alloquitur, & quidnã sibi vellet, aut de quo conquererentur, rogat. Tũ omnes vna voce Georgium Personium (id est Petri filium ab epistolis, ac præcipuum libidinum ac flagitiorũ administrũ, ad suppliciũ postulare. Sic ergo rege non abnuere auso, Georgius vna cum matre scelerum conscia, & veneficii ac necromantiæ suspecta ad Finlandiæ Ducem in castra deducitur: in via vero mater ex equo se deiiciens, collo fracto, supplicii pœnam & ludibrium euasit: aiunt in via ex ipsa auditum, si filio vel vnum verbum in aurem insusurrandi sibi facultas daretur non dubitare quin statim liber futurus sit. Georgius ad Ioannem (quem captiuum antea tam humaniter habuerat) adductus, & duabus horis per exercitum circumductus, præcisis naso & auriculis ad furcã adfixis, ipse etiam viuus horã in patibulo pendens, & inde magno cum luxatorum membrorum cruciatu demissus, rursusque attractus, gratũ omnibus spectaculum præbuit, & inde depositus cruribus ac brachiis rota contusis, postremo in quatuor partes dissectus, & in compitis ac triuiis epulandus coruis fuit appositus.

Secundum hæc Ioannes Dux vrbem arctius obsedit; & tandem amicorum, quos intus habebat, opera occupauit, Lagarda intra portam Septemtrionibus obuersam cum suis recepto: qui sub signis, sed sine ciuium maleficio ingressus, per plateas, *Viuat Ioannes rex*, ingeminauit. Ericus sub hæc in arcem se recepit, sed mox recollecto animo cũ satellitibus & corporis custodibus rursus egreditur ratus se sola præsentia sua hostes disturbaturum. Et primi quidem vultus maiestate territi, de via ipsi cedentes, & honoris significationem exhibentes, intra ordines eum receperunt. Tum Rex Lagardam & Stenonem Ericsonium auunculum aduenientes cernens, satellitibus imperat, vt ad nurum suum ambos conficerent. Recta ad se euntẽ Lagarda vt se dederet imperat. Tum rex, Tibine, inquit, *pessime proditor, me dedam? Nunquam hoc fecero: sed iube aliquem mei sanguinis ad me venire:* Appropinquãtem Stenonem miles, Erico innuẽte bipenni in caput adacta, inermem prosternit & cõficit; ceteri Lagardam aggrediuntur, qui licet armatus, tribus acceptis vulneribus, sclopeto contra ipsum regem emisso, militum suorum opem inclamans, ægre fuit ereptus. Rex interim satellitio circumdatus ad arcem properabat: sed Lagardæ celeritate præuentus & exclusus, in vicini templi asylum confugit; vbi circumsessus, ingruente iam nocte fratri dedere se coactus est; qui eum mox Vestrantium (quam arcem pater ipsius ex Ecclesiarum ruinis ædificarat) sub custodia misit, vbi post decem annorum captiuitatem miserabiliter est exstinctus A. 1578. (d) Sic Ericus successorem habuit eum quem semper antea suspectum habuerat: eo saltim felix, quod in tam longa captiuitate tot tamque horrẽda flagitia & crudelia facinora, quæ durante regno perpetrarat, deflere potuit & apud Deum deprecari. Eius filiorũ vnus iam grandiusculus in Prussiam primum, deinde in Poloniam transfugit, cui *Sigismundus Ioannis filius, qui tum regnabat* in Polonia, suasit, vt Ecclesiastico ordini nomen daret, Episcopatum pollicitus: quo tamen ille consilio vti noluit, sed in Moscouiam profectus ducta in matrimonium magni Ducis nepte, dotis nomine amplam admodum prouinciam regendam accepit. Et hoc quidem modo Ioannes Sueciæ regnum occupauit; vel, vt melius dicam, magno omnium ordinum consensu & applausu rex fuit renunciatus. Hic mihi vide fortunæ ludibria, quæ tam potentem regem à tam excelso fastigio in carcerem detraxit; econtra Lagardam ex infimo loco ad supremum fere eduxit: quem Ioannes rex non solum amplissimæ prouinciæ Liuoniæ Proregem fecit, verum etiam generum sibi elegit, elocata ipsi filia notha, & Baronatibus quibusdam in dotem assignatis. Non multo post eundem exercitui contra Moscouiæ Ducem summo cum imperio præfecit, quum is Lutheranorum ignauia, Torparum insignem ijs locis vrbem occupasset, & multa passim damna dedisset. Iamdudum enim magna pars Teutonicorum, qui antea summum ijs locis obtinuerant imperium, Equitum, deserta Catholica ad Lutheranam religionem transierant; tum vero non pauci hac itidem deserta,

d *Henninges Orbeiam vocat, in qua etiam Ioanne captiuus fuerat.*

Græcanicæ seu Ruthenicæ nomen dederant, sic vt nec Pontifici nec Imperio Romano quidquam amplius iuris in se esse vellent. Ex omni oppidanorum numero quingenti vtriusque sexus & omnium ordinum homines reperti fuerunt, qui inde profugiendo fortunarum potius, quam inter Schismaticos (quibus Lutherani non grauatim se adiungebant) viuendo, animæ iacturam facere maluerunt. Tum quidem antiqua illa Teutonicorum in Liuonia Equitum, Moscouitis antea tam formidabilis generositas plane emarcuerat, alijs Lutheranismum, alijs Zuinglianismum amplexis, alijs abiecta S. Cruce militiæ illius insigni, vxorem ac liberorum greges secum ducentibus: quæ tam morum dissolutiones quam religionum dissidia Liuoniam miserrimis calamitatibus inuoluerunt. (*e*) Lagarda suscepta contra Moscouitas expeditione non solum impetus eorum repressit, verum etiam Naruam maritimum emporium ab eis antea occupatum, asperrima hyeme obsessum, & sexaginta machinis verberatum, sex hebdomadarum spacio expugnauit, magnam & fortis militis & prudentis ducis laudem adeptus.

Hic iterum aliud ecce tibi fortunæ ludibrium! Varennius enim ille, cuius ope & commendatione Lagardam emersisse supra diximus, accusatus quod Scotos milites corrũpere aggressus esset, vt Ericum è custodia liberarent, capitis supplicio non multo post fuit affectus. Habeo penes me exemplum litterarum, a Ioanne Sueco ad Carolũ IX Octob. XIV. Anno M.D.LXVIII. scripta um, quibus de immani erga se ab Erico concepta proditione conqueritur. Ea vero sic habet. *Basilius Magnus Moscouiæ Dux Poloniæ Regis sororem in matrimonium sibi expetierat: verum illa Ioannem Finlandiæ Ducem ei prætulerat, quum aliis virtutibus, tum formæ commendatione capta. Ioannis enim sedentis summam formæ gratiam ac proportionis elegantiam fuisse aiunt, quam tamen instante aut incedente non parum deformabat illud, quod crura breuiuscula haberet. Præter multas animo dotes in Principe requisitas, multarum habebat linguarum notitiam, sic vt cum variarum nationum Legatis sine interprete loqui posset. Repulsam hanc quum Ericus Moscum ægre ferre sciret ad gratiam eius ineundam per legatos promisit, se fratris interfecti vxorem vnà cum vtriusque e[illegible] virgine pulcerrima, ad eum missurum vt illa ipsius Ducis, hæc filii viginti tum circiter annos nati [illegible] esset. Nec mora mittitur statim à Mosco in Sueciam Legatio, in qua sexcenti Nobiles fuisse dicuntur, qui Sponsam vtramque domum deducerent. Quum vero Ioannis adhuc viui coniugem Ericus tradere non posset, pro ea Gustaui viduam, ætate adhuc & forma florentem (vt quæ trigesimum quintum ætatis annum vix expleuerat) vnà cum duabus sororibus offert. Omnibus iam fere ad profectionem in occulto præparatis, feminæ de iis quæ clam ipsis rex constituerat, monentur. Tam tristi nuncio perculsa misera, cum Magno Duce agunt, eiusque opem implorant: & petito ab Erico commeatu, nauigio quasi animi gratia exspaciatura, vrbe exeunt: quumque aliquot passus processissent, à Magno, qui cum trecentis equitibus eas de compacto exspectarat, excepta, magna celeritate ad Ioannem Finlandiæ Ducem deducuntur.* Rumor tum percrebuit, Ericum spe sua frustratũ ira & indignatione in desperationem versa, vrbẽ Stocholmiam incendere, & collectis rebus preciosioribus in Moscouiam transfugere decreuisse. Verum enimuero multa eiusmodi sæpe contra Reges ac Principes confingi, & ad conciliandum ipsis odium, ac subditos ad rebellionem excitandos in vulgus spargi solent, vti tum Erico accidit; qui, vt diximus, miserabili morte in carcere fuit exstinctus.

QUOMODO JOANNES REX CAtholicam religionem in Suecia restaurare conatus sit, eoque defuncto Sigismundus filius regno priuatus.

Caput XVI.

ARGUMENTUM.

- I. *Ioannes Rex Sueciæ Catholicæ religioni clam addictus.*
- II. *Lagardium ad Pontificem mittit.*
- III. *Quid eius conatibus obstiterit.*
- IV. *Infelix mors Lagardii.*
- V. *Ioannis Regis dissimulatio in* Lutheranis *doctrinis & Catholicis cæremoniis.*
- VI. *Eius filius Sigismundus, Rex Sueciæ, paterno regno spoliatus.*

I. IOANNES III. quam Sueciæ regem factum diximus, quamvis Lutheranã tolerare, animo tamen Catholicam colebat religionem: in cuius

e *Russouius Lutheranus Scriptor in Liuonica Historia fuse describit Calamitates Liuoniæ post Lutheranismum Inuectum.*

ius rei signum multa à Posseuino colliguntur ab eodem pie facta, & Catholicam fidem sapienter: *vt quod sexta cuiusque septimanae ac statorum dierum ieiunium coluerit, quod Quadragesimale, vt Apostolicam traditionem, obseruarit; quod S. Erici & S. Birgittae corpora & ossa thecis argenteis rursus inclusa, per Catholicos sacerdotes in pristina loca reponi iusserit; quod denique multa alia fecerit quibus animum eius Catholica fide imbutum fuisse, facile probari possit.* Ad vxorem eius Catharinam quod attinet, numquam illa apertum Catholicae religionis exercitium intermisit, in qua & Sigismundum filium diligenter educauit. Quinetiam, marito nondum ad regium fastigium euecto, proprium sacellum habuit in quo sacrum Catholico ritu peragebatur: ad quod multi quoque incolae confluere solebant. Missus est eo Annae Poloniae reginae (quae Catharinae soror & Stephani Battorij vxor erat) rogatu a Gregorio XIII. PP. Sacerdos quidam singulari doctrina & vitae integritate praeditus, ad Catholicam Ecclesiam restaurandam, & cum rege clam congressus, etiam atque etiam ab ipso monitus fuit, vt zelo suo moderaretur, nec quam ob caussam venisset, statim omnibus aperiret, atque ita ipse sibi in limine aditum obuallaret. Quo tamen eius opera ad eamdem rem commodius vti posset, eidē in Stocholmiensi nuper ab se instituto Gymnasio Theologiae professionem demandauit: quo quidē munere ita ille perfunctus est, vt breui non exiguam studiosae iuuentutis partem à Lutheranismo abstraxerit. Quum vero diutius latere non posset, Catholicum aperte se professus, in templo quod Lutherani antea tenuerant, & frequentes magna omnis ordinis & aetatis accurrente hominum multitudine, conciones habuit, & sacrum Catholico plane ritu celebrauit. Inde nonnulli in spem erecti, Reginam obsecrarunt, *vt pro Catholica religionis, qua florente, regnum etiam totum omni prosperitate floruerit, instauratione apud Regem intercederet.* Quin etiam ipsum Regem adierunt, idem petentes verum ille simulare, procrastinare multa impedimenta caussari, nec tamen spem omnem praecidere: Regina interim apud maritum vehementer instante, *vt quandoquidem regnum pacate possideret, ac non solum pacem cum vicino Daniae rege, verum etiam eam ad rem à fratre suo Poloniae rege parata auxilia in propinquo haberet, vt tam iusto subditorum desiderio satisfacere, ac tam sanctum opus, quale est Catholicae Ecclesiae restauratio, aggredi vellet. Etsi enim haeresis omnia longe lateque tenere videbatur, nondum tamen Catholicae religionis radices ita exstirpatae erant, quin viridantes quidam rami ac stolones quotidie progerminarent.* In eo sane vehementer tum peccatum fuit, quod accensis tam sancto desiderio hominum animis non statim plures doctrina & integritate praestantes homines eò ablegati sunt, qui bono illi homini in tam ardua auxiliares praeberent manus. Neque enim facilius est haereticum quam infidelem conuertere. Nam vt populi sub imperium redacti facile in officio contineri, subditi vero semel rebellionem moliti difficulter admodum ad obedientiam reduci possunt, vt qui peccati sibi conscij, nec aliorum fidem experiri sibi tutum ducant, nec suae ipsi fidei idoneos obsides dare queant: eodem modo difficile admodum est obedientiae iugum ijs rursus imponere, qui semel id abiecerunt, & ab Ecclesiae gremio sese subduxerunt. Vulgatum est verbum, *non esse peius hominum genus, quam apostatarum siue Mamuluchorum,* quibus Turcarum tyranni vires praecipue innituntur. Sic *nullos infestiores hostes habet Ecclesia quam haereticos,* qui vbi semel Ecclesiae valedixerunt, raro aut numquam ad eam reuertuntur. Deo certe, vt quidam ex Patribus ait, *multo minus laboriosum esset* (si modo in Deum caderet labor) *Mundum fabricari, quam hominem deuium ad Ecclesiam reuocare: quid ibi nihil nisi obedientiam, hic nihil nisi resistentiam & contradictionem sit repert.urus.*

II. Porro Ioannes Rex quamuis, vt Posseuinus contra Chytraeum testatur, Catholicae Ecclesiae restaurandae esset cupidus, lente tamen admodum progrediebatur, conatus suos, quantum poterat, occultans. Lagarda ab eo in consilium adhibitus suasit, vt rem cum Romano Pontifice ac Poloniae rege affine suo communicaret, interim vero caute omnia ac prudenter ageret, ne immature prolatum consilium disturbaretur, & turbis occasionem daret. Idem Romam proficiscendi negocium in se suscepit, Pontifici regis desideriū aperturus, & de modis tantā rem perficiendi consultaturus. Vix vllum aliud impedimentum obstare videbatur, quam bona Ecclesiastica à Nobilitate iamdudum occupata, Episcoporum ac sacerdotum coniugia. Huic quidem posteriori obstaculo illud remedium quaesitum, *vt Rex promiserit, si cum Pontificis venia miseris illis maritis munia sua quoad viueret, obire liceret, curaturū se ne posthac quisquam admitteretur, qui non fidē daret Romanae Ecclesiae legibus se pariturum. Ad prius quod attinet, idem rex polli-*

pollicitus est, se è prouentibus Ecclesiasticis ducenta libellarum millia è fisco, cui olim illata erant, restituturum: dum interim alij proceres ipsius exemplo moti idem facerent; quibus illa ut sine maximo periculo eripi non possent. Additum & hoc fuit, vt Pontifex communionem sub vtraque specie populo id vnice flagitanti concederet velles Cum his mandatis Lagarda, aliam Legationis caussam prætexens, Romam profectus est: sed mox re siue coniecturis & suspicionibus, seu rectis indicijs deprehensa, Magnus & Carolus Duces Regis fratres & regni primores, ac Nobiles, metu ne prouentus ac decimas tum etiam Abbatias, Prioratus, aliaque Ecclesiastica beneficia à Ioanne Rege sibi ac maioribus in nauatæ operæ compensationem assignata amitterent Regem adierunt, ac multis verbis rogarunt, *vt domum reuocato Legato, ab incœpto desisteret, nec nouis turbis regnum inuolueret.* Similiter boni illi, martyres scilicet Episcopi & prælati vxorati sub Gustauo non ignorantes, Apostolicis legibus maritis nequaquam permissum esse res sacras tractare, aut diuinis fungi officijs, nec Pontificem in Ecclesiasticis legibus tot Conciliorum auctoritate confirmatis, dispensare solere, querelis omnia miscebant, omnemque mouebant lapidem, ne feminas dimittere cogerentur, aut ex ijs nati liberi pro spurijs & illegitimis haberentur.

III. Itaque pium hoc ac sanctum opus reginæ feminæ rel giosissimæ mors interrupit: quæ si diutius aliquanto vixisset, procul dubio, qua erat incredibili animi magnitudine & ardore, omnes difficultates & impedimenta facile superaturam fuisse spes erat. Summam eius pietatem & vnicũ votum vltima verba demonstrant, quibus regem sic affata esse dicitur. *Post meum*, inquiens, *excessum iube vt veri, id est, Catholici Christiani qui in tuo regno sunt, pro me Deum orent; & si coronam hanc ad posteros tuos transmittere cupias, ante omnia operam da vt Ecclesia Catholica restauretur.* Cui optimæ coniugis voluntati rex obsequutus, iusta ei Catholico more persolui curauit, ac per vniuersum regnum pro anima ipsius preces fieri iussit. Dum vero frequentissima Nobilitate in magno illo Vpsaliæ absse instaurato templo, demortuæ exsequijs interessent, audita sunt (sapienti, sine dubio regis consilio) inter multa alia elogia, à pseudoarchiepiscopo eius ciuitatis, è suggestu declamante hæc ipsa verba: *Regina inter ceteras præstantissimas dotes auitam Iagellaniorum & aliorum Christianorum regum religionem Catholicam, sine qua nemo saluus esse potest, constantissime semper retinuit.* (a)

Post coniugis excessum rex multis vndique difficultatibus circumseptus Lagardam domum reuocauit, qui rem ob quam missus fuerat, multo quam potuerat impeditiorem Romæ deprehendit. In sacro enim illo Consistorio nihil nisi matura habita deliberatione, omnibusque in quamcumque partem accurate pensiculatis decernitur, nec facile a legum norma deflectitur. Lagarda Roma discedens Catholicos quosdam sacerdotes secum adduxerat, qui miseris Catholicis tam diu religionis suæ exercitio destitutis, solatium aliquod afferrent: sed in Sueciam reuersus, cum rerum statum deprehendit, vt metus esset ne regi Catholicæ religionis instaurationem molienti, ab ijsdem à quibus illi imposita fuerat, regia corona de capite decuteretur. Quum ergo rex ipso facto hac in re quidquam aperte moliri nec posset nec auderet, quod proximum fuit, cum Archiepiscopis, Episcopis & alijs Prælatis Lutheranis agere statuit, vt ab ijs quas haberent coniuges retinerentur, Eucharistia populo sub vtraque specie præberetur, ac Missa vulgari lingua peragere tur in ceteris Catholici ritus obseruarentur. Et cum his quidem non difficillima fuit transactio, facile cetera ferentibus modo nuptiæ ipsorum & coniugia non interpellarentur; Nobilitas nequaquam potuit induci. Et hoc quidem modo res omnis in suspenso mansit, imo spes omnis eius perficiundæ plane decollauit, non sine suspicione etiam ab ipso Lagarda multas remoras fuisse obiectas, ne tot bonis Ecclesiasticis à rege, quem totum sibi habebat obnoxium, muneris loco acceptis, exueretur.

IV. Vidimus hactenus Lagardam in summa collocatum dignitate, ac præcipua Suedici regni negocia nutu quasi administrantem: ac tempus iam est vt idem insigne summæ in humanis rebus inconstantiæ nobis spectaculum præbeat, nec opinato & mirabili casu tum potissimum deiectus quando iam trabali veluti clauo fortunam sibi confixam possidere videbatur. Missus n. à rege ad renouandas cum magno Moscouiæ Duce inducias, confectis mandatis, maritimo itinere domum reuertens, quum iam fere Reualiæ portum teneret, allisa ad scopulum naui proraque ita alleuata, vt puppis in qua sedebat, in aquam subsideret, excussus ac fluctibus haustus perijt, numquam

a *Possevin. in Refut. Resp. Chytræi.*

quam postea visus. Hic Lagardæ fuit exitus, qui è milite gregario dux, ac tandem Liuoniæ Prorex, ac regis gener factus, quod fortunæ debuit ludibrium, ignobili morte persoluit; ex vxore notha regis filia, duobus filijs & vna filia relictis.

Diximus paullo ante, reginam morientē vltimis suis votis regē obsecrasse, vt Catholicā Ecclesiam restauraret: quibus etsi rex satisfacere vehementer cuperet, metu tamen regni amittendi (videbat enim Mundum opponere se ei quod cœlum ab ipso flagitabat) tentare nihil audebat. quamuis interim non obscuras daret significationes, tam sanctæ rei exsequendæ non voluntatem, sed facultatem sibi deesse, adeo vt multa contra animi sententiam permittere cogeretur. Cuius insigne hoc loco ponam exemplum.

V. Erat Stocholmiæ Curio quidam seu sacerdos, homo bene doctus, qui sacra munia ad formam Lutherano-Papisticam, toto regno vsitatam, obibat: qua in Baptismo infantium exorcismi, crucis signationes, cerei, aliæque Catholicæ Ecclesiæ ceremoniæ ac ritus adhibentur, & puerperæ à puerperio in Ecclesiam primum ingressæ, cereum & panem offerunt. Narrarunt mihi duo nostrates Nobiles, qui Pontij Lagardæ supradicti vxoris, naturalis Ioannis regis filiæ, exsequijs, ab ipso rogati, interfuerunt, ijsdem fere quibus apud Catholicos fieri solet, ritibus eam fuisse elatam & sepultam. *Nam & funus præcessisse sacerdotes & clericos ac scholares, crucis signum præferentes, & funebres cantilenas concinentes. Demortuam feretro impositam inuisisse, aperto vultu, quasi viua adhuc esset: sandapilam vero panno serico albo, argento & intertexto, & insigni argentea cruce decussato fuisse contectam. Funere ad sepulchrum delato, à sacerdotibus preces recitatas; deinde duas cruces, vnam ad caput, alteram ad pedes fuisse collocatas, ac tandem eleemosynas inter pauperes fuisse distributas. Nec vero in hac tantum re, sed etiam in omnibus pene alijs Lutheranos illos ijsdem quibus Catholicos vti ceremonijs, vestitu ac precationum formulis, sed in doctrina Lutheri sequi dogmata; iidem oculati testes mihi affirmarunt.* Sed ad rem Curio ille, siue sacerdos, de quo dicere cœpimus, licet in externis rebus ad reliquorum sui ordinis vitam ac mores plane se conformaret, numquam tamen, vt vxorem duceret, induci potuit. In concionibus vero *idem S. Petri & successorum primatum, & clauium Ecclesiasticarum potestatem, itemque Ecclesiæ antiquitatem & vniuersalitatem & sacerdotum cœlibatum tanquam Apostolicam traditionem, strenue propugnabat.* Episcopi & reliqui quorum id intererat, regem adeunt, *sacerdotem illum Papistam esse aiunt, qui proculcatis regni legibus à superioribus regibus tam pridem abolita dogmata assereret, magno cum populi vndique ad eius conciones audiendas accurrentis applausu.* Rex vicissim eis hominis doctrinam & egregiam apud omnes existimationem proponit, *monens vt errores ei suos veris argumentis ac rationibus demonstrent*: verum illi regem ac regium Consilium non prius vrgere cessarunt, quam bono illi homini mandatum fuit, vt à publicis habendis concionibus posthac abstineret. Ac quamuis rex importunas Lutheranorum Prædicantium flagitationes surda aure non semel accepisset, tandem tamen ijsdem victus, eo ipso tempore quo nuptias cum Gonella Bielkia, quam priore mortua, vxorem duxerat, celebrabat, hominem ad se accersit, & septem præsentibus Episcopis, eorum quæ publice docuisse diceretur, rationem reddere iubet. Quod quidem intrepide ille fecit; multis rationibus *demonstrans, nullam aliam esse Ecclesiam quam eam in qua S. Petrus Apostolorum Princeps, eiusque successores Romani Pontifices continua serie præsederint: ceteras vero omnes spurias esse & adulterinas.* Quem eius sermonem Episcoporum quidam interpellans, *Patres ipsius aiebat esse, non docere suos superiores, sed eis obedire. Vocatum esse vt errorem agnosceret ac deprecaretur, non vero vt facundiam suam ostentaret. Reuocaret ergo errorem, ac Papæ dominationem, tamquam tyrannicam, detestaretur, ac regni legibus ac regijs Edictis obediret.* Rex etiam ipse hominem obsecrabat, vt temporibus cederet, ac periculo se liberaret, multa emolumenta & honores pollicitus. At ille in sententia immotus persistens, *paratum se esse aiebat, doctrinam hanc sanguine suo obsignare; neque coram hominibus id confessurum, quod coram Deo negaturus esset.* Tum Pseudoepiscopi multo magis fremere, & hominem quamprimum exterminandum dicere. Regis tamen intercessione factum est, vt mitior in eum pœna lata fuerit, degradationis scilicet, quæ ijsdem quibus apud Catholicos ritibus fuit peracta. Die ad eam rem constituto Catholicus hic sacerdos in Cathedrale templum deductus fuit, vbi tum rex quoque, licet inuitus, erat, vt actui interesset. Tum loci Episcopus, & sex alij Episcopi Pontificalibus induti, & infulsas capitibus, ac peda manibus gestantes, præeunte Crucis signo, eadem pompa & maiestate quæ in Catholica visitur Ecclesia, processerunt. Post lon-

gam habitam ab eorum vno orationem, hæreseos scilicet, damnato capilli abraduntur, raditur etiam locus qui sacro oleo quum sacerdotio inaugurare-tur, vnctus fuerat, vt & digiti, quibus sacram hostiam tractarat. Tandem sacerdotali exutus habitu, & laicali seu vulgari amictus, ex Ecclesia eliminatur. Eum rex in remotam valde ab ijs locis prouinciam secedere iussit, & discedentem non solum viatico iuuit, verum etiam ad reliquum vitæ honeste transigendum, annuos prouentus assignauit. Meræus quidem, qui actum hunc præsens spectauit, in suis ad me literis testatur, non se tantum, sed multos quoque alios insignem huius hominis constantiam valde esse admiratos; quumque illo ipso die in Sigismundi Principis, regis filij, ædibus hominem forte vidisset, dicentem audiuisse: *Parum esse hoc quod illo die pertulerit, præ illo quod pro Christi ac veræ religionis amore pati porro paratus esset.*

VI. Hic rerum in Suecia fuit status, vsque ad regis Ioannis mortem, qui defunctus filium reliquit Sigismundum, è Poloniæ regis sorore natum, & à matre in Catholica religione à teneris vnguiculis diligenter educatum: qui concordibus procerum ac statuum suffragijs rex electus ac coronatus, patris sequutus exemplum, religionem in quo eam acceperat statu reliquit. Idem Stephano Battorio mortuo Anno 1586. Idib. Dec. Poloniæ rex electus Caroli, Austriæ Archiducis, &c. maiorem natu filiam Annam vxorem duxit. E Suecia discedens, quatuor proceribus regni gubernationem demandauit, *Carolo patruo* (qui vnus ex Gustaui progenie supererat, Magno (post occupatum quoddam S. Brigittæ cœnobium, in furorem verso & miserabiliter exstincto) diffidens: qui non multo post quatuor viros illos regnum auare & crudeliter administrantes comprehendit, ac supplicio affecit: nec contentus vicaria regni administratione, & subditi ac patrui officium oblitus, regnum ipsum affectauit. Quo cognito, Sigismundus classe conducta, in Sueciam traiecit, & ad Calmariam tempestate eiectus magis quam expositus, cum tribus hominum millibus recta Stocholmiam contendit: Carolus medio fere itinere cum quatuordecim Dalecarlorum, qui totius regni bellicosissimi habentur, millibus sese obiecit. Cum eo colloquutus Sigismundus, iniuriam quæ sibi & legitimo regi & patrueli fieret demonstrauit. Carolus vicissim (vt numquam deest rebellioni prætextus) regi exprobrauit, *quod ad mutandam religionem & restituendum Papismum in regnum venisset, quod sine summa rerum omnium perturbatione fieri non posset, si præsertim bona Ecclesiastica à proceribus & ijs qui hactenus ea possederunt, repetantur. Eum scilicet in finem ab ipso Iesuitas adductos, idque Pontifici ab ipso promissum, vulgi rumore circumferri.* Sigismundum liberius forte quam temporis ratio postulabat, loquutum, Carolus, commisso leui prœlio superior, capit, ac Stocholmiam abducit: vnde ille paullò post assumto naucleri habitu profugiens, in Poloniam rediјt, nondum etiam dum spe regni recuperandi, & Catholicæ religionis restituendæ abiecta. Hoc successu fretus Carolus, regem postea se tulit. Ad hunc modum florentissimum quondam Sueciæ regnum sub Lutherano schismate varias mutationes sensit, tribus legitimis regibus intra breue tempus è regio throno deturbatis: & quod longe pessimum est, in locum religionis Lutheranο Papisticæ passim, vt etiam in Dania, Caluinismus sese ingessit. Sed spes est, fore vt per acerba illa hæreticorum dissidia & factiones, in Septemtrionalibus illis regnis, crebris mutationibus obnoxijs, sed erga legitimos reges bene affectis, Catholica tandem religio reflorescat, omniaque in melius restituantur.

APPEN-

APPENDIX

DE SVCCESSIONE ET CONTENTIONE REGVM Sueciæ, Daniæ ac Noruegiæ

ILlustrabit hæc appendix ea, quæ de regibus hisce capite 14. ac 15. dicta sunt, æque enim Genealogia Regum, ac Chronologia cum Topographia illustrat historiam. Sic igitur habe ex ipsorum Acatholicorum Scriptorum Geneologicis libris, nempe Eliæ Reusneri & Hieronymi Henninges Familijs epitomen successionis & fortunæ. Septentrionalium Regum, quo facilius vtpote domesticis eorum scriptoribus fides habeatur.

Haquinus Rex Noruegiæ

Ingeburga nupta — Erico Duci Sueciæ, ex familia Regum Sueciæ orto.

Magnus Rex Sueciæ factus est, emortua alia linea cognatorum suorum Obijt Anno 1326.

Magnus Smechus Rex Sueciæ post patrem, ac Noruegiæ post proauum. Regnum Sueciæ amisit ab Alberto. II. nepote ex sorore ereptum,

Euphemia nupta Alberto. I. Megapolensium Duci dedit occasionē Regni filio Alberto, II.

Haquinus Rex Noruegiæ, vxor Margarita Filia VValdemari IIII. Regis Daniæ, & hæres, capto Alberto II. Rege Sueciæ A. 1388. Tria Regna Daniæ, Noruegiæ & Sueciæ Coniunxit. Adoptauit post mortē filij sui Olai, Ericū ex sua sorore Ingelburga nepotem, natū Ducem Pomeraniæ, qui tenuit A. 1411 tria Regna Daniæ, Noruegiæ & Sueciæ Obijt sine prole A. 1438. Successit ei

In Noruegiæ & Daniæ Regno Christophorus natus ex Sophia (sorore Erici Regis sine prole defuncti) & Ioanne Palatino Comite Bauariæ Duce (filio Ruperti imperatoris). obijt A. 1448. sine prole Vxor eius fuit Dorothea Brandeburgica quæ nupsit Christiano I. ex stirpe Comitū Aldenburgicorum, qui per eam Rex Daniæ ac Noruegiæ factus est. Et A. 1457. etiam Sueciæ, sed non vltra septem annos cum Sueci Carolum reuocarunt. Vnde iterum ad arma ventum est, vltro citroque damnosa. Obijt non recuperato regno Sueciæ A. 1482.

In Sueciæ Regno Excluso Christophoro electus fuit Carolus quidam Filius Canuti Torde. intestinis dissensionibus, & bellis à Christiano I. Rege, Daniæ ac Noruegiæ impetitus Anno. Regni octauo in exilium secessit Dantiscum Anno 1457 & Sueci se Christiano I. Daniæ & Noruegiæ Regi submiserunt Sed septennio elapso Carolus reuocatus est An. 1464. obijt A. 1470. relictis solum filiabus duabus.

Exinde Gubernatores Sueciæ fuerunt aliquot.

I. Steno Stur A. 1470 qui obijt sine prole A. 1504.

II. Suanto Stur cognatus eius obijt A. 1512. eius filius

III. Steno Stur Iunior succedit, fuit particeps Schismatis aduersus Pontificem Romanum excitati in Suecia. Obijt. A 1520.

IV. Gustauus Trollius obses Christiani II is è Dania profugiens bello feliciter gesto vindicauit Sueciam, sibi & libertati Lutheranæ & A. 1518. factus est Rex Sueciæ. Hic bona Ecclesiastica per regnum confiscauit, & proceribus ex parte distribuit. arcem ex quodam Monasterio extruxit, in qua filij eius continuo captiui fuerunt, obijt demum A. 1560. 29. Sept.

Ericus Rex Sueciæ factus An. 1560. fratrem septem annis captivum tenuit, in maniam versus amotus est A. 1568.

Ioannes, post fratrem ob maniam captivum factū, Rex constituitur, A. 1568.

Ioannes II. Rex Daniæ & Noruegiæ recuperauit quidem A. 1497. regnum Sueciæ, coronatus 26 Nou. Sed eo breui per Stenonem excidit. & obijt Anno 1513.

Christianus II. Rex Daniæ & Noruegiæ ius in Regnum Sueciæ bello requisiuit, & demum A 1520. recepit. Sed exequendo sententiam papæ aduersus schismaticos ab offensis A. 1521. deiectus est dum abest à Regnis, in Germania agens apud Carolum V. Gustauo Trollio Sueciam: Daniam ac Norvvegiam præripiente Friderico patruo suo,

Fridericus Dux Holsatiæ &c. Lutherizans Daniæ ac Noruegiæ regna Christiano I. excluso est nactus, quē etiā A. 1532. captum ad vitā detinuit. obijt A. 1533.

Christianus III. Rex Daniæ & Noruegiæ, Lutherismum Stabiliuit confiscatis bonis Ecclesiasticis. Obijt A. 1559.

Christianus IV. Rex Daniæ & Noruegiæ,

FINIS LIBRI QVARTII ET PARTIS PRIMÆ.

FIORI-

Florimundi Ræmundi

DE ORTV, PROGRESSV & Ruina Hæreſcon huius Sæculi.

HISTORIÆ PARS ALTERA

LIBER QVINTVS.

ARGUMENTUM.

In hoc libro Autor demonſtrat quomodo & quibus remediis magna Germaniæ pars ab hæreſis contagione fuerit præſervata. Quomodo etiam Italia & HIſpania eandem contagionem effugerint. Tum quomodo Carolus V. imperium abdicarit, præter alia regna, Belgii regiones filio regendas commiſerit: & quam magnæ ac continuæ calamitates gliſcentem ibi hæreſin conſequutæ ſint. Quid Ferdinandus Imperator in religionis negotio egerit ac ſtatuerit. Quam frequentes religionum in Germania mutationes acciderint; ſubditis partim vi, partim vltro ad Principum ac Dominorum nutum ſeſe applicantibus. Multa denique tam ad Reipublicæ quam Religionis ſtatum pertinentia, & inprimis Hæreſeos decrementa exponit.

INDEX CAPITVM LIBRI QVINTI

II. Con-

QVI-

QVINAM PRIMI HÆRESEOS ET HÆRETICORVM conatibus sese opposuerint.

CAPUT I

I. *Lutheri hæresi multi Catholici è somno quasi excitantur.*
II. *Quinam ex ijs fuerint præcipui.*
III. *Admirabilis Dei erga Ecclesiam Providentia.*
IV. *Quomodo Sathanas spe sua frustratus sit*
V. *Multi à Lutheranæ hæreseos contagione præservantur.*

I. OMNES illi divinæ justitiæ adversus Prælatorum quorundam hypocrisin vel socordiam ac populi impietatem exsequutores; omnes, inquam, Lutherani, Zvvingliani, Anabaptistæ, Schvvenckfeldiani & ceteri id genus sectarij, à quibus tot populos seductos, & Christianitatem per septentrionem pene eversam, in superioribus libris vidimus quamvis extrema omnia conati essent, tandē tamen ab Ecclesia, contra quam ne Inferorum quidem portæ prævalebunt, repulsi ac victi discesserunt, & *ruinas* (a) ab se factas, quamtum fieri potuit Novi orbis ad fidem Catholicam accessione uberrima ad Orientem & Occidentem & Austrum, imo in ipso Septentrione *restauratas* viderunt. Ut namque cœlum numquam ita vaporibus ac nubibus tegitur quin splendor ejus aliunde se ostendat: sic tot præclara Ecclesiæ lumina fanaticorum ingeniorum opinionibus & commentis ita obscurari non potuerunt, quin ijs etiam in locis ubi tenebricosa regnabat hæresis, radijs suis alios percellerent, alios a diverticulis ad rectam semitam reducerent, alios denique languentes recrearent. Quumque res eo jam pæne redijsset, ut victrici hæresi Ecclesia, sola humilitate armata, succubitura videretur; plures tanquam classico è profundo somno exciti, ei auxilio accurrerunt, contra Lutherum, Carolstadium, Melanchthonem, Munzerum, Zvvinglium, & alios ad Ecclesiæ perniciem natos homines, acerrima suscepta dimicatione, vocatisque in subsidium Cyprianis, Irenæis, Tertullianis, Hieronymis, Augustinis &c. Quorum copijs novorum Evangelistatum manipulos ita profligarunt, ut magna Germaniæ pars salutem eis suam debeat: Et verum esse agnoscatur, *non esse consilium contra Dominum* (b) frustra diabolus ei se opponit, quod in cœlo est decretum.

II. Inter hos præcipui atque æterna memoria digni sunt Cardinales, Thomas de Vio seu Cajetanus, Hosius, Polus, Gropperus, Georgius Saxoniæ Princeps, Joannes Eccius Canonicus Ingolstadiensis, Hieronymus Emserus, Ambrosius Catharinus, Marinus Carraciolus, Cancellarius Badensis, Joannes Fischerus, Jodocus Clichthoveus, Joannes Dietenbergerus, Joannes Cochlæus, & alij tam virtute quam doctrina præstantissimi viri, quos supra in primis ordinibus velut antesignanos vidisti, & infra quoque videbis. Et quemadmodum Deus hominum conatus quantumvis exiguos adjuvat; sic etiam eorum laboribus, qui antiquæ conservandæ pietati, & profligandis, quæ totam Christianam Rempublicam pessundaturæ videbantur, Novitatibus, incubuerunt, mirum in modum benedixit. Utrum literatissimum Erasmum in illorum numero ponere debeam, dubius animi hæreo; ut qui, si non in Catholica fide aliquo modo vacillavit certe, inter personas hujus vel illius religionis anceps incessit. Nam etsi acrem omnium Sectariorum inimicum fuisse constat; plerique tamen ipsius auctoritate ad errores suos defendendos usi sunt. (c) Sic Antitrinitarij in libro quodam ad Hungariæ Regem, cum Serveto ipsorum Propheta eum sensisse asserunt; & Picardi suarum eum partium faciunt, ut in Lassisij Apologia legere est, eo fortè quod Apocalipsin è Canonicorum librorum numero rejecerit, & testimonium illud quod D. Joanes in prima sua Epistola SS. Trinitati reddit, expunxerit. Illud quidem certum est, in plerisque eum scriptis Ecclesiasticos Satyrice incessere, sic, ut usque ad annum M D X X I X. Lutheri rebellioni favisse videatur. Unde Proverbium illud, cujus primo libro memini, *Aut Erasmus Lutherizat, aut Lutherus Erasmizat.* Ab Ecclesiæ tamen unione numquā se plane separavit: cæteri professi hæresin, ut ac tandem re ipsa ostendit, contra privatorum quorundam vitia, non vero contra Ecclesiam aut ipsius dignitatem à se quamvis scientiæ persuasione, modestiæ limites aliquantum transgresso, calamum fuisse strictum. Scite Scaliger, *Magnus*, inquit, *futurus Erasmus, si minor esse voluisset.* E quo (ut Manlius è Melanchthone auditum scribit) quum post Imperatoris coronationem Saxoniæ Dux Fridericus quæsijsset, *quid miser ille suus monachus* (Lutherum intelligens) *commisisset ut omnium fere odia experiretur, respondisse ajunt; Id unum, quod Papa coronam, & mitras Episcopis detrahere, ac Monachis ceterisque Ecclesiasticis ollam evertere conaretur.* Verum utut sit, Erasmus certè longe aliter postea de Luthero sensit, quem pessimi & infelicis Schismatis auctorem esse sero sapiens aperte profitebatur

(a) *Ps.* 109. (b) *Prov.* 21. 30. (c) *Vid. Natal. Marian. Victor. & Ruar Cenomanum.*

batur. Quia vero non ea qua par erat prudentia & animi moderatione antea usus est, apud multos præstantissimos scriptores nomen ipsius infamiæ quadam nota aspersum videmus. *Sic facium parvus nævus defœdat honestam.*

Illud tamen fatendum est, ipsius exemplo & auctoritate multos fuisse cohibitos quominus Lutheri & Zvvinglij hæreses sequerentur, quum viderent eum hujus præcipuè somniatoris, & Achatis ipsius Oecolampadij odio, Basilea Friburgum, quæ civitas semper in Ecclesiæ obedientia permanserat, commigrasse. Dolendum sane est, morte præventum nec Retractationum libros, nec scripta sua contra Bucerum, quem capitaliter oderat, edere potuisse, quamvis ut id faceret à Thoma Moro sæpius fuerit admonitus. Sed audi ejus protestationem omnium oculis expositam, qua Lutheranæ hæreseos maculam totam abstergit. *Ego, inquit, Jesum Christum cognosco. Lutherum non cognosco, sed Ecclesiam agnosco. Illud pro certo habe, quisquis es, Lector quidquid Romanæ Sedi adversatur, Erasmi non esse.* Ipse quidem in scriptis suis passim quam sæpe Lutherum insectatur! per ludibrium eum rogans utrum Christus esset, & à quo potestatem illam sacros libros ita truncandi acceperit. Magnum hunc virum Lutherani in suorum numero ponunt, Zvvingliani vicissim suum esse contendunt. Utrique falso. Audiamus, quæso, quid ipse in epistola ad Helvetios, contra libellum falso inscriptum, *Doctissimi Erasmi Roterodami, & Martini Lutheri opinio de Cœna Domini*, de se protestatur. *Ego*, inquit, *nescio utrum in libro illo plus fatuitatis aut malitiæ sit. Sed ne ulla sub nominis mei umbra anima seducatur, illud coram toto Mundo protestor, non recusare me quin princeps hæreticorum habear, si in omnibus meis scriptis, quorum plura edidi, unum verbum reperiatur, quo evinci possit, me de Eucharistiæ Sacramento aliter sentire quam Ecclesia Catholica hactenus senserit: simulque coram Deo protestor, me à fide universalis Ecclesiæ numquam deflexisse. Si quid aliis revelatum est, ipsi viderint.* Idem ad Malanchthonem scribens. *Quis hos*, inquit, *possit reprimere, qui neque summo Pontifici, nec Principi, nec magistratui, nec suo ipsorum Luthero dicto sunt audientes? Evangelio ajunt se credere: sed ipsi volunt esse interpretes. Et tolerari fortasse hoc posset, si ut ab antiquitate sese separarunt, sic in novitatibus suis concordes essent.* Hæc de Erasmo eam ob caussam hic repetenda existimavi, quod tanti & Sæculo suo primarij viri memoriam & existimationem à quibusdam traduci animadverterim, quamvis nec Lutheranus ille, multominus è sacramentariorum numero umquam fuerit. Ut vero initio D. Semper Virginis honori non æquus admodum existimatus fuit, (a) ita postea singulari eam devotione coluit, facto Lauretanæ Virgini voto, hymnisque ac canticis in ejus laudem compositis, ut & Liturgia, ab Archiepiscopo Vesontino approbata, & sermone in ejus laudem valde eleganti. Versibus etiam idem Genovevam Parisiensium Divam tutelarem celebravit, cujus intercessione à febri fuerat liberatus. Beza illustrium hominum, eorum præsertim qui de hæresi bene senserant, effigies & elogia scribere aggressus, fatetur quum in Erasmi incidisset effigiem, de tabula manum tollere voluisse, eo quod ille superstitiones ridere contentus, religionem apertè professus non esset, sed malæ caussæ defensionem suscipere maluisset. (b)

III. Magna semper ac præcipue hoc tempore fuit Dei erga Ecclesiam suam providentia; major etiam bonitas. Quum enim illa à præcipitio jam parum abesset, per septentrionem ecce is qui hominum judicia plerumque fallit, misericordia motus auxiliatrices ei manus porrigit, & non multo post pristinum vigorem reddit. Et sicut *Deus malum numquam permittit, nisi ut bonum inde eliciat.* (c) sic hac Lutheri rebellione plures ille in obedientia confirmavit & loco paucorum hominum, locis infinitas & multitudine innumerabiles populos ad Ecclesiam suam aggregavit: fugatis quæ tum in multis Ecclesiæ officiarijs crassæ admodum erant, ignorantiæ tenebris, artium ac scientiarum lumen reduxit, adeo ut ipsi jam cœli ad inspicienda eorum mirabilia aperti videantur, ac verè dicere possimus, *per eos qui mortẽ nobis machinabantur, vitam nobis redditam.* (d) Et sicut olim nisi Arrius & Nestorius extitissent, numquam S. Incarnationis mysteria tam clare fuissent explicata per Symbola, Nicænum, Athanasij, Constantinopolitanum, Ephesinum &c. (e) sic nisi Lutherus prodjisset, plures articuli, ac præcipue qui est de Ecclesia, SS. Communione, Sacramentis, & eximie inter alia de augustissimo altaris Sacramento, tenebris adhuc involuti essent quæ jam ita dispulsæ sunt ut detracto velo ipsa caro nuda, ut sic dicã appareat. Jam Ecclesiæ Catholicæ pulchritudo in summo consistit fastigio, nec ullam in doctrina umbram de se jacit, non plus quam sol in Zenith constitutus, in urbe Siene. Oẽs Catholicæ Fidei articuli ita jam explanati sunt, ut si diabolus vel cristam vel caudã paullulũ umquã movere cœperit, semper in stupendis nostri sæculi scriptis

(a) *Vid Pontan. & Possevin. in Apparatu. Canisi in Marial.* (b) *Vide Bezæ Icones.* (c) *Augustinus* (d) 1. *Cor.* 13. (e) *Vide Tomos Conciliorum, Surij, Mercatoris, Binij &c.*

scipsis *illud semen reperturus sit, quod caput ei sit contriturum* (a)

IV. Sicut ex malis moribus bonæ nascuntur leges; sic hæresibus Catholicæ veritatis dogmata stabiliuntur, & clare apparet esse illa dogmata æterna, & super æterno principio fundata. Antiquus ille hostis religionem Christianam funditus delere cogitabat; sed toto erravit cœlo, tot Novi Mundi populis ad eam tunc primum adjunctis. Et quemadmodum Syracusis aer nunquam ita nebulosus esse fertur quin solis radij semel aut iterum videantur: sic *Ecclesia Catholica* frustra *tenebrarum Principe* (b) ejusque satellite sive stella de cœlis decidua Luthero se se cum fumo suo abyssali interponentibus, *agnata sibi & nativa claritatis radios quam late patet mundus, de se spargere numquam cessavit.* (c) *Et sicut aurum igne* mollitur, non frangitur; purgatur, non consumitur, uti nec usu: *sic Ecclesia omnibus illis persequutionibus & hæreseon incendijs multo pulchrior emersit,* (d) quam temporis ei affricuerat longinquitas, detersa rubigine. Jam diabolus totam Germaniam *reti suo* inclusam habere se putabat; *sed eo rupto,* (e) major pars evasit.

V. Horum aliqui piscem, quem Glanum Latini vocant, imitati sunt. ut enim hic hamo inverso admorso & cibo degustato, salvus abit: sic illi extremis labris percepto Lutheranæ doctrinæ gustu, ubi sub ea nihil nisi meram, quidquid lubet faciendi, licentiam, & earum rerum quæ tot jam sæculis in honore fuerunt, contemtum latere deprehenderunt, (f) ab ea abstinendum sibi rati, quamprimum refugerunt. Alij devoratis esca & hamo, Scolopendræ exemplo, omnia intranea quoque evomuerunt donec hamum egessissent; ij scilicet qui pro salutis via perditionis semitam ingressos se, adeoque jam ad præcipitium pervenisse animadvertentes, uti Wicelij, Staphili &c. tandem errore agnito & abjecto, ad mentem & Catholicæ Ecclesiæ unitatem redierunt. Soli fere illi quorum Deus venter est, quique forte feminam aliquam miseram incestarunt, firmiter apostasiæ adhærescunt, fæx hominum & opprobrium Mundi; sive ut S. Joan. loquitur in Apocalypsi sua (g) *Homines qui non habent signum Dei in frontibus suis.*

VI. Germaniam quidam totam Lutheranam appellant. Quam recte, infra dicetur. Ut enim in præcedentibus 4 libris Hæreseos in ea ortum & mirabiles, velut nobilissima & amplissima provincia in triumphum ducta progressus ostendimus; sic in sequentibus ejusdem decrementa ac ruinam, quæ senim appropinquat, exponemus. Nam veluti torrens momento temporis excrescit, & alveo egressus, impetu suo obvia quæque abripit, paullatim dein pluvia cessante subsidet, & rarescentibus aquis alveum fere siccum relinquit: sic hæresis postquam ad summum pervenit fastigium, paullatim jam descendere & ad interitum vergere incipit; cum prædictum sit loco citato Apocal. istas Locustas non nisi mensibus quinque annorum scilicet cruciaturas Ecclesiam, quod tempus ad Annū 1667. fere pertingit. sic ut non solum sperare, sed certo statuere debeamus, Catholicam Ecclesiam, *veterem illam & gloriosam Bellatricem:* (h) uti alibi à nobis appellatur, plenas de hostibus suis victorias tandem reportaturam, adeoque multo majores vires post assultum hunc recollecturam. Quod si quæ restant adhuc reliquiæ, commiseremur potius quam metuamus. Ipsi Lutherani instantem suæ doctrinæ interitum hariolantur, ac præcipue is qui Lutheranismi Restaurator fuit. Sed videamus jam cœlitus missa ad destruendam hæresim auxilia.

(a) *Gen.* 3. (b) *Ephes.* 6 12. (c) *Matth.* 5.14. (d) 1. *Pet.* 1.7. (e) *Ps.* 115.16 (f) *Ulenberg in Vita Luth. Passim. & Luth. ipse in Captiv. Babylon. & libert. Christiana &c.* (g) *cap.* 9. (h) *Cantic.* 9.

ORIGO SOCIETATIS JESU, firmissimi contra hæreses valli.

Caput Secundum.

ARGUMENTUM.

I. *Deus malo bonum opponit.*
II. *De Ignatio Lojola, Societatis Jesu Auctore.*
III. *Is Romam profectus, multis superatis difficultatibus, Societatis suæ confirmationem impetrat.*
IV. *Socios ad omnes Christi nomen profitentes populos dimittit.*
V. *Origo nominis Jesuitarum.*
VI. *Ex eorum Societate omnis ambitio exclusa.*

I. Quemadmodum Natura communis hominum parens, & cui etiam minima vitæ nostræ momenta curæ sunt, serpentes è cavernis suis, ubi hyemis asperitas mille nodis contortos & implicatos eos continuit, ante prorepere non patitur quam fraxinus eis inimicissima florere incipiat, ut contra venenatos morsus antidotum inde nobis parare queamus; nec prius ejusdem arboris florem decutit quam illi jam in latibula sua se abscondcrint: (a) sic Naturæ auctor, & Pater communis, nihil magis quam hominum salutem desiderans, numquam ab infernali sede

(a) *Gesnerus, Aldrovandus, Plinius &c.*

sede hæresin ad inficiendam terram erumpere permisit, quin eodem tempore salubrem aliquam plantam produxerit, cujus succo contra pestiferum ejus venenum uti ac præservare nos possimus. Sed apertius, & sine metaphora loquamur. In eo admirabilis Dei providentia elucet, quod quanto hæreses magis invaluerunt, tanto fortiores Antagonistas excitavit contra Albigenses, (a) *quorum reliquiæ adhuc extant,* Deus beatum illud par S. Dominicum & S. Franciscum misit, utrumque magnum magnæ religiosæ familiæ conditorem, quorum ope & ægrotæ animæ sanarentur, & ceteræ à contagione præservarentur. Certe omnes auctores unanimi consensu prodiderunt, à duobus his Christianitatem ab interitu vindicatam. *Deus* ajunt, *voluit, ut sub Innocentio innocens nasceretur, qui sponsa suæ innocentiam defenderet:* Et alius qui ab illorum ævo non procul abfuit, ac ipse nihil aut parum religionis habuit, *Nisi Christiana religio*, inquit, *à S. Francisco aut S. Dominico in pristinam integritatem fuisset restituta, jam dudum plane esset exstincta.* Hi enim duo paupertate & vitæ Jesu Christi imitatione, eam cordibus hominum rursus insculpserunt, in quibus omnino fuerat oblitterata *Duo hi pauperes Innocentio Pontifici in visione quadam apparuerunt, D. Joannis Lateranensis Ecclesiam, quam in somnio ille ad ruinam inclinatam viderat, manibus suis sustentantes.*

Sic eo tempore quo Manichæorum & Pelagianorum hæresis Mundum tenebris involvit, à Deo præclara illa Ecclesiæ lumina accensa sunt, S. Ambrosius & S. Augustinus, qui errantibus facem prælucerent, & Ecclesiam perpetuo lumine illustrarent. Sic idem B. Cyrillum Nestorio, B. Hieronymum Joviniano, S. Athanasium, S. Basilium, utrumque Gregorium, in Oriente; in Occidente S. Sylvestrum, S. Martinum, S. Hilarium Arrio ejusque sectatoribus, qui magnam Regum,q; Principum & Episcoporum partem laqueis suis irretierant, opposuit. Hi cœlitus tum missi Aesculapij languenti atque adeo animam agenti Catholicæ Ecclesiæ salutare pharmacum propinarunt, ac salutem restituerunt. Eodem plane modo eo tempore quo Lutherus abjecto cucullo ex optimo genere hominum nempe Religiosorum ordine decidens, ut stella non se tantum, sed alios quoque contra Deum & Ecclesiam armavit; Deus ex altera parte ex deteriore hominum genere nempe militari hominem excitavit, qui deposito sago, religiosum habitum assumeret. Hic ille est quem sub nominis Jesu vexillo Deus obsessæ suæ civitati in subsidium misit, ut eam non solum ab insidijs & stratagematis hostium contraque eorumdem assultus defenderet, verumetiam in hostes ultro irrueret, machinas eorum corrumperet, propugnacula dejiceret, cuniculos everteret, hostibusque depulsis profugos intra muros Ecclesiæ ab eis desertos reduceret, & ex persequutoribus defensores, ex hostibus redderet cives.

Hoc feliciter præstitit Ignatius Loiola, tam nobilis & validi exercitus, qui per totum terrarum orbem in manipulos dispersus, sub Jesu nominis vexillo hæresi continuum bellum facit, & Christianum nomen ad extremos usque terræ limites profert, dux & primus imperator. Anno MDXXI. Lutherus D. Petri Sedi & Vicario Wormatiæ sese tandem resolvit publicè coram Imperij Consessu maximo quod hæresim amplecteretur, dicens se *nulli Concilio acquiescere vel Papa nisi Solu scripturis.* (b) Ibi igitur post minores prolusiones contra Ecclesiam ei nefarium bellum indixit ac paulo post mense junio cum dæmone, ut ipse scribit (c) congressus ei cedens fassus est non esse Sacerdotium nec sacrificium in Ecclesia Christi eodem anno Ignatius mense junio Francorum tormentis Pampilonæ verberatus vulneratusque in lectum doloris dejicitur, & lectis de imitatione Christi: & SS. libellis conversus ad meliorem vitam, S. Petrum tamquam patronum & præcipue venerari cœpit & experiri. Ille D. Petri Vicarium invidiæ suæ atramento fœdum in modum deformabat; hic eximio carmine seu cantico divinas eius laudes exornabat quod quidem Ignatij primum omnium fuit opus: omitto cætera ex vita Lutheri & Ignatij acta actis opponere, velut opus grande illud solum innuo, quod hoc divinæ tam sapientiæ quam omnipotentiæ non vulgare sit opus, quod in hac immensa mundi familia inimicas sibique mutuo infensas creaturas nasci vult, ita tamen, ut si opus, ab una contra alteram remedium petatur ad hominis utilitatem, & divinæ gloriæ manifestationem. Sic videmus *Lutheranorum factionem & Iesu societatem* uno fere eodemque tempore exstitisse, finibus plane contrarijs; illos ad devastandam, hanc ad defendendam & amplicandam Ecclesiam, Et utrique in una quidem, sed contrarijs plane radicibus prognati familia, fructus etiam plane diversos ac contrarios pepererunt. Societatem illam quis non dicet *auxiliarem esse manum è cœlo contra novum Senacharibum submissam*? quam etiam firmiter sperandum

(a) *Vita S. Dominici. Annal. Eccles.* (b) *Vlenberg Via Luth. Cap. 6. num. 3. Bzovius in Annal. Surius &c.* (c) *Lib. de missu Angulari Serarius de Magistro Lutheri &c.*

dum est, non prius defecturam, quam omnes hæreses sint exstinctæ. Divinitus ad hoc missa est hæc Societas, ut Mundo felicitatem, Ecclesiæ salutem, sibi gloriam pareret & adferret. Sed primam ejus originem inspiciamus, initio, ut omnia, exiguam, sed quæ paucis annis per totum ferè terrarum orbem diffusa est, & sua magnitudine (quod absque injuria ceterarum dictum velim, ut quæ & ipsæ suum quoddam fatum & tempus habuerunt, atque etiam honorabilem suum quæque tenent in Ecclesia locum) omnes religiosorum familias sive Ordines, qui umquam in Christianitate fuerunt, superavit.

V. Ignatius Loiola, Societatis huius auctor atque institutor, nobili loco natus est A. 1492. memorabili rebus mirabilibus natura insitam animi generositatem nactus in ea Hispaniæ seu Cantabriæ parte quæ Guipuscoa vulgo vel Provincia dicitur. Puerili ætate transacta, in aulam Ferdinandi Regis à parentibus missus, sic inter delicias Mundi versatus est, ut omnium quæ ætas illa & vitæ consuetudo fert, vitiorum impetum fortiter perferret, neque vel transversum unguem abripi se pateretur ad viles res, sed in omnibus certissimas innatæ virtutis & pietatis notas præ se ferens, iam tum magnum quid & singulare promittere videbatur. Solet enim Deus eos quorum opera ad rem quampiam insignem usurus est, mature divina sua gratia illustrare, & deinde per omnem vitam deducere ac comitari. Et in hac quidem schola non effeminatus aulicus, sed fortis miles evasit; cujus virtutis specimen mox edidit. Vix enim per ætatem armis ferendis idoneus, Pompeiopolim à Gallis obsessam fortissimè propugnavit, suoque exemplo ceteros militiæ præfectos iam deditionem facere cogitantes, ad fortiter sustinendam impressionem animavit, donec ænea pila crus eius dextrum confregit, sinistrum lapis muro excussus læsit.

Ignatio prostrato, reliqui eius casu perterriti tanto facilius ad deditionem faciendam sunt inducti. Galli vero Ignatium humaniter habitum, non multo post ad suos dimiserunt. Interea quum in lecto partem anni iaceret, essetque in profanis libris legendis avidus ad doloris oblivionem iussit sibi aliquem eiusmodi librum dari cuius lectione tempus falleret. Quum alii ad manum non essent, puer boni cuiusdam Angeli instinctu duos ei porrigit, quorum alter Christi Salvatoris alter Sanctorum vitas continebat. His ille legendis, Dei in creaturis admirabilia opera, quæ mira quadam varietate ibi depicta videntur, contemplatus, & eorum qui Mundi vanitatibus dediti, perpetuis curarum fluctibus agitantur, infelicitatem considerans, vitam commutare, & relicto sæculo, cœlo se devovere constituit. Ex quo apparet, brevem calamitatem nonnunquam perpetuæ cuidam felicitati viam sternere aditumque aperire. Simili inspiratione duo Imperatoris Theodosij Nobiles aulici, S. Antonij vitam legendo, è Mundi militibus, Jesu Christi milites facti sunt, & relicta aula, in solitudinem, ut liberius Deo ejusque cultui vacare possent, se contulerunt. Ignatius sancta hac inspiratione quam libri illius lectio pepererat, diu noctuque agitatus, quam primum è vulnere convaluit, Mundi jam pertæsus, quem tamen vixdum XXX. annos tantum natus salutaverat, amicos invisendi prætextu, *de domo (a) & cognatione sua, adeoque de seipso egressus est.* Anno 1522. initio veris & recta Montem Serratum, aptissimum devotioni & miraculis valdè celebrem locum, profectus, dimissis in itinere duobus famulis, ne quem vitæ suæ austeræ præter Deum haberet testem, è via mendicum pannosumque hominem adit, suas vestes sibi detractas illi dono dat, ipse vero optato illo suo vestitu, quem ante sibi paraverat, induitur, gladium vero & pugionem ante aram beatissimæ Virginis appendi jubet; deinde noctem illam ante aram procumbens, insomnem traducit. Sic novus Jesu Christi miles cilicio indutus, cineribus conspersus, jejunijs & vigilijs confectus ad religiosam peregrinationem se præparabat, Dei opem assidue implorans, interea dum furiosus Lutherus longe diversa agit tantum à Deo recedendo quantum ille accedebat. Siquidem eodem plane Anno & mense quo Ignatius de sæculo exijt Manresanum in secessum sanctum, Lutherus à suo Alsterensi seu Wartbergensi Patrono redijt Wittebergam ad operanda mala quæ deinde gessit. Ex Hispania Ignatius in Italiam profectus est. Anno 1523. stipem mendicans, & pane & aqua vitam tolerans, & sub dio ferè humi cubans: sicque Romam tandem pervenit, sacra urbis loca obivit, benedictionemque summi Pontificis reverenter accepit. Inde capto jam ante Hierosolymas navigandi, sanctumque Salvatoris Sepulchrum visitandi consilio, Venetias venit: ubi dum moraretur, navigandi commoditatem exspectans, in platea nudus quidem vestibus & algens, sed preciosissimis virtutibus ornatus, & ardentissimo Dei amore flagrans, noctes agebat: adeo ut ex Senatorio ordine quidam Marcus Antonius Trivisanus nomine, ad Ducalem postea dignitatem evectus, noctu domi suæ quum esset, excitari se repente hujusmodi vocibus senserit: *Tune ferre potes, ut mollibus vestitus domi tuæ sis, & servus meus*

(a) *Gen.* 12.

meus seminudus in porticu jacet?tu in lecto precioso suaviter dormias,ille dura cubet humo? Visione hac stupefactus surgit statim Senator,& per incerta vagatus, tandem Ignatium cubantē offendit, frigore pœne enectū domū perducit, & liberaliter tractat.

Venetiis Ignatius in Palæstinam sive Terram sanctam navigavit, cum proposito totius ibi vitæ suæ cursum exigendi, & peregrinorum qui eo ex omnibus Mundi partibus religionis ergo confluunt,servitiis immoriendi. Sed quemadmodum boni odores etiam è laceris centonibus spirant: sic Franciscanorum præfectus, pulcram & sanctam quandam animam sub tenui illo corpusculo, & vili habitu latentem facilè deprehendit, Animadversa ergo in tam juvenili ætate matura quadam & senili prudentia,tum præcipue insigni quadam pietate & numinis reverentia,Ignatio suasit ut in Hispaniam reverteretur, animumque bonis discendis litteris applicaret, quarum imperitiam ajebat vivi esse hominis sepulturam. Et sicut aliàs divinæ illæ inspirationes consilia & actiones nostras ad ea dirigunt, quæ ad Dei honorem nostramque salutem promovendam pertinent; sic huic consilio locum dans Ignatius,in patriam est reversus,ac litterarum studiis sese dedidit, brevique inde magna sibi ad Philosophiæ cognitionem adjumenta comparavit.Caput vero omnium ipsius exercitationum erat pietas & religio, quam unà cum studiorum sociis numquam intermittebat.Sed ut umbra corpus,ita invidia virtutem comitari solet. Et innocentia suos quoque persequutores habet inter privatos. Vix innotescere cœperat Ignatius: quum ecce diaboli, magnum hunc suis conatibus adversarium fore jam tum subodorantis, instinctu ab inimicis ad Inquisitionem tanquam hæreseos suspectus defertur. Id crimen etiam tanto magis credibile videbatur, quanto atrocius passim per Lutherum tum introducta exsultabat hæresis, ac quanto major hominum numerus ad Ignatium accurrebat. Verum auditus atque examinatus, innocentiam suam Inquisitoribus facilè probavit, ab iisdem statim absolutus. Nolo hic omnia divino huic viro objecta incommoda recensere, quibus ille coactus ex Hispania in Galliam venit,& ad Parisiensem Academiam Anno M.D.XXVIII. se contulit ubi ille æque sua sancta consilia, ac alii quidam è Germania advecti impias meditationes, maturavit, ut & in hoc antagonismus Ignatii ac Lutheri appareat,si ibi paratetur remedium à Deo, ubi dæmon parabat per apostatas submissos exitium. In hac igitur universitate orbis omnia litterarum ac Philosophiæ exercitia feliciter tractavit, & Theologiam in primis, cui totum se dedicarat,absolvit.

Septem illis annis quibus Lutetiæ operam dedit litteris Ignatius,morum amabilitate, vitæque sanctitate ac innocentia magnam apud omnes non solum benevolentiam, verum etiam admirationem conciliavit; ut qui inter homines divinam quandam vitam ageret, Ecclesias, si quando prodiret, xenodochia, carceres visitabat, ægris serviens, afflictos & captivos consolans. Divitiæ ejus omnes & supellex erant cilicium & flagellum; deliciæ, librorum sacrorum lectio; epulæ frequens S.Eucharistiæ communio, qua omnibus diebus festis utebatur; sermones, de virtutum pulcritudine & vitiorum deformitate. Dum hoc modo vitam agit Angelicam, majus aliquid moliri constituit. Ut enim ad militiam nati homines ludicris armorum exercitiis delectantur quidem, at quamprimum ingruit bellum, in serium certamen descendunt, & tam suæ quam suorum saluti invigilant: sic Ignatius,cui hactenus sua tantum salus curæ fuerat, ubi à Lutheri hæresi longe lateque propagata magnum Ecclesiæ vulnus inflictum vidit, tot animarum perditionem miseratus,de remedio aliquo,quo publicæ huic calamitati succurreret,cogitare cœpit.Accedebat Turcarum non auditus modò, sed & à se visus,per iter Jerosolymitanum, Dominatus armis prolatus & serpens ut cancer. Multum quoque eum angebat quod tam frequens esset de Novo Orbe & immensis ejus divitiis sermo, ad quas asportandas totus undique Mundus convolabat, nemine tamen ut miseri illi vera fide imbuti, & ad Christum conversi, æternæ salutis efficerentur participes,curante. His igitur ille curis incensus, sed & ut grassantem Lutheranæ hæreseos vim retunderet, novam Societatem instituere decrevit, quamvis magnæ molis opus id futurum non ignoraret. Electis igitur ex omni amicorum numero novem sociis animo & voluntate sibi concordibus, tam præclarum opus auspicatus est,& ad id perficiendum eosdem socios animavit.O Beatum chorum Novenarium, non novem sororum quas Musas appellant,Mnemosynes filiarum sed novem fratrum, vere divinæ misericordiæ filiorum, sub ductu novi Phœbi,non illo ex Aganippe Poetico furore,sed divino cœlestis Spiritus enthusiasmo afflati! [f]

[f] *Vita Ignatii per Ribadeniram Maffeium, Quaremont, Bidermannum, &c. Orlandinum tom.1. Hist. Soc.Iesu.&c. Bulla Canonizationis S. Ign. per Vrbanum VIII.edita.*

Primi ex his fuerunt Petrus Faber Sabaudus natione, & Franciscus Xaverius Hispanus; hic quidem exquisita scientia vitæque magis admirabili quam imitabili sanctitate conspicuus, & plurimis miraculis postea illustris [a] quæ licet veritatis hostes obscurare conentur, ipsa tamen pro se loquuntur. Et hic quidem initio nimiam Ignatii, uti putabat, devotionem, ridere solitus, tandem tamen, si non superior, par certè evasit. His se adjunxerunt postea *Paschasius Broetus*, *Ioannes Codurius Galli*; *Iacobus Laines, Alphonsus Salmeron & Nicolaus Bobadilla Hispani*; *Claudius Iaius Genevensis, & Rodericus Lusitanus.* Et hi quidem decem è sex diversis Nationibus collecti, decem primi fundamentales fuere lapides, in Franciæ metropoli, quæ post Romam, parem non habet, institutæ hujus Societatis laudem. Decem hi quasi ad Christianæ Reipublicæ salutem pia conjuratione facta, arctissimis sese vinculis mutuo obstrinxerunt, ut propagandæ fidei Catholicæ apud infideles & consequenter Lutheri aliorumque hæreticorum sese opponerent furori. Ut vero Deus *in numero, pondere & mensura omnia disposuit*; sic denarius hic non sine caussa mirabiles res ab hac Societate effectum iri, præsignificasse existimatur. Hic ille est numerus quem Arithmetici primum inter digitos agnoscunt, nempe qui duobus pollice scilicet & indice [b] exprimi necesse habet, cū minores, denario numeri digitis cæteris tribus exprimantur [c] Eundem denarium sine O figuræ jungere cum aliis aut concludere nequeunt; quo monemur, ut numerus hic nullum alium finem habet quam rotundum illum orbiculum, sic res ab hac Societate gerendas iisdem quibus terrarum orbis spaciis terminatum iri; huncque Decumanum illum fore fluctum, qui Lutheri myoparonem obruturus atque in profundum demersurus sit imo ab Angelo illo Apocalyptico [d] denotatum, qui habebat Evangelium æternum, ut evangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem & tribum & populum. Decem hi Anno M.D.XXXIV. die Assumptioni B. Virginis sacro, ad ædem B. Mariæ quæ Mons Martyrum vulgo dicitur, & ab urbe Lutetia non procul abest, unà omnes convenerunt: ibique ritè confessione facta, & sacra Synaxi percepta, voto sese obstrinxerunt. [e] Antequam vero progrediar, lubet Francisci Montani verba hic adscribere, quibus Lojolam & Lutherum inter se comparat. *Martinus Lutherus*, inquit, *ab Ecclesia ut Ecclesiam oppugnaret*; *Ignatius Loiola è Mundo ut Mundum oppugnaret, profugit. Vterque ab Ecclesia initio nati, in iisdem visceribus concepti, & ab eodem ventre, uno eodemque ferè tempore tamquam duo gemini, Esau & Iacob prognati. Lutherus velut Esau postquam adolevit, diabolo instigante Ecclesiam turbare aggressus, & magnus venator animarum ad eas perdendas factus est: Ignatius vero tamquam Iacob à Deo Ecclesiæ defensor & propagator, ac verus animarum salvandarum pastor fuit electus. Ille relicta vitæ cœlestis seu contemplativæ deliciis, & religiosa austeritate, carnalibus voluptatibus totum se tradidit, ab jejunio ad epulas, ab humilitate ad vanitatem, à paupertate ad avaritiam, à regula ad dissolutionem desiliens, atque ut omni proculcata obedientia, tanto securius in omnium turpium voluptatum sordibus sese volutare posset, supremo suo capiti bellum nefarium indixit simul & intulit. Hic vero relictis mundi divitiis, honoribus & deliciis, expresso voto, Ecclesiæ capiti & se adjunxit, & ad defensionem Ecclesiæ novum exercitum conscripsit. Lutherus ex Arrii, Manichæi, Donati, & aliorum veterum hæreticorum reliquiis novas contra Deum copias collegit: Ignatius econtra è SS. Ecclesiæ Doctoribus recentem ad Lutherum ejusque sequaces internecione delendos exercitum confecit. Lutherus Mundum flagitiis replere, & bonas è Religiosarum familiarum hortis plantas radicitus exstirpare studuit: Ignatius vero universale velut omnium virtutum seminarium & pulcerrimum religiosæ vitæ exemplar instituit ac posteris reliquit.*

Porro Ignatius ille, postquam adjuncta ipsi fuit exigua fratrum aliquot chorus,

Parva quidem numero, sed bello vivida virtus,

in Italiam, atque inde in Palæstinam proficiscendi consilium cepit, designato ubi convenirent, sociis loco, nimirum Venetiis, & Fabro ætate & vocatione inter eos priore reliquis per suam absentiam præesse jusso. Vide hic Lector hunc Fabrum, is enim est qui vitæ & doctrinæ suæ malleo hæresin per Germaniam per sibi junctos deinde Lovanii ac Coloniæ fortissimè contrivit; interea dum alius in Gallia Faber ex infernalis Vulcani officina progressus, socios suos Cyclopas contra Ecclesiam armat, ut infra suo loco videbis. Antequam vero Italiam peteret, Ignatius in Hispaniam rediit, ut parentibus ac patriæ extra Europam abiturus valediceret, & sociorum quædam negotia curaret; quacumque iter

[a] *Vita S. Fran. Xaverii per Tursellinum Maffeum &c. Indica Historia, Bulla Canonizationis ejus. Tomus I. Hist. Soc. Iesu. &c.* [b] *Sap.* 11. 21. [c] *Vide Bedam de Indigitatione &c.* [d] *Apoc.* 14. [e] *Hist. Soc. Iesu Tom. I. vita Ignatii. &c.*

iter faceret, aut ubicumque commodos esset auditores nactus, vitiorum fœditatem & virtutum pulchritudinem ostendens, & acerrimos ad pietatem stimulos subjiciens. Ex Hispania inde in Italiam solvens, non sine magnis difficultatibus Venetias pervenit, quo socii ad eum peregrinorum habitu venerunt. Ibi omnes omnia pietatis officia obibãt, pauperibus, & ægrotis inserviendo, & captivos visitando ac consolando. Dum Ignatius itineri in Terram Sanctam necessaria Venetiis præparat, socios Romam mittit, ut sacris locis visitatis, benedictionem à Papa Paullo III. acciperent. Eorum aspectu plurimum exhilaratus Pontifex, ut erat doctorum amans, quos etiam inter prandium aut cœnam disserentes lubenter audiebat, voluit, ut se præsente de quæstione Theologica disputarent. qua in re magnam illi exquisitæ scientiæ & doctrinæ laudem sunt consequuti. Venetias inde reversi, bello inter Christianos & Turcas renovato, res ita impeditas offendunt, ut nulla Hierosolymas proficiscendi votique exsolvendi spes esset. Ne ergo suos otiosos esse sineret Ignatius, per Italiæ urbes eos distribuit; ubi brevi tempore tam vitæ sanctitate, quam singulari juventutem instruendi seu catechizandi dexteritate, magnum sui amorem & admirationem in omnium animis pepererunt, adeo ut magnus quotidie ad eos fieret concursus, insigni cum juventutis emolumento, & incredibili parentum lætitia. Non multo post Ignatius cum Fabro & Laine Romam profectus est, ut à Pontifice Societatis à se institutæ confirmationem impetraret. Hactenus enim ut simplices Sacerdotes vixerãt, sine voto aut regula particulari. In itinere non procul ab urbe templum desertum pro more ingresso Ignatio, ante aram prostrato & ardentius oranti Jesus Christus apparuit, & ad Ignatium conversus, *Ego*, inquit, *Romæ vobis propitius ero.* Hac ille visione mirum in modum recreatus, & in certissimam spem erectus, à JESU Societati nomen dedit. Ad Pontificem Cardinalis Contaren: doctissimi viri opera admissus, vitæ ac Societatis suæ institutum aperuit, nimirum *sub perpetuæ castitatis, paupertatis & obedientiæ voto, Ecclesiæ periculosissimo schismate laboranti, quà possent succurrendi, Evangelium vel extremis terrarum incolis annunciandi, in omnibus denique quæ summus Pontifex jusserit, sine ulla contradictione obediendi.* Verum sicut Romæ nova omnia suspecta sunt, ut quæ solis antiquitatis fundamentis nititur, petitioni eorum Pontifex statim assentiri noluit, sed tribus Cardinalibus eos examinandi ac rem totam discutiendi negocium dedit. Inter hos fuit Bartholomæus Guiditio, magnæ ob eximiam doctrinam & vitæ integritatem apud Pontificem auctoritatis. Hic initio acriter se Ignatii petitioni opposuit dicens, *Religiosarum familiarum multitudinem & diversitatem plus turbæ & confusionis quam utilitatis afferre, easque reformandas potius quæ sint, quam novas formandas esse.* Sed Ignatius Deo confisus, & virtuti omnia facilia esse non ignorans, non propterea animum abiecit, sed tanto majori zelo & studio quod instituerat, perficere laboravit. Qua in re dici vix potest, quot ei labores, partim invidia partim ignorantia aliorum, fuerint objecti. Ipse nihilominus auxilia omnia conquirebat, Deum precibus, Pontificem obsecratione, Cardinales sollicitatione defatigabat, ne tam sanctum institutum, quod ille ad Dei honorem & Ecclesiæ salutem ac gloriam suscepisset, rumpi aut impediri paterentur. Revocatis ergo Patavio, Senis, Ferraria, Bononia & aliunde, quo eos miserat, sociis, tantum effecit, ut communi hominum desiderio satisfaciendum ratus Pontifex, ex Cardinalium consilio Societatem hanc assensu suo approbarit & confirmarit, inspecta tum Exercitiorum libello & Regularum, quas illa sibi præscripserat, Synopsi, quam idem Paulus III. æterna memoria dignus in sua bulla inseruit, in hæc verba erumpens: *Spiritus* DEI *hic est.* Quod judicium omnes deinde sequuti Pontifices, ut & S. Concilium Tridentinum, ratum habuerunt. Confirmatio hæc facta est Anno M. D. XL. die XXVII. Septembris, eo tempore quo nova è Lutherana hæresi enata & matrem supergressa hæresis Genevæ potissimum stabulabatur, ut infra in Franciæ Schismate ostendetur. Initio vero Pontifex sociorum numerum *ad sexaginta restrinxit*, eo consilio ut novum Ordinem probaret prius, quam omnino approbaret, ac deinde pro fructus inde sperati modo, numerum vel minueret vel augeret.

IV. Jacto sub Dei in terris Vicarii auctoritate bono ac solido fundamento, Societati deinde facilius omnia successerunt; adeoque sub tam favorabilibus auspiciis nihil difficile videbatur. Ignatius igitur operi manum admonens, Socios per Italiæ urbes distribuit, ut depravatis moribus medicinam facerent, & ad pietatem omnes erudirent. Et illi quidem per oppida & villas circumeuntes, *vitia reprehendebant, laudabant virtutem, errores confutabant, veritatem stabiliebant, juventutem ac rudes homines, qui non nisi ex consuetudine sacra officia adeunt, instruebant. In foro sæpe, nacti hominum*

minum multitudinem, conscenso scabello aut editori loco, conciones habebant, id unice in oratione sua spectantes ut populum à vitiis absterrerent, & ad virtutes incitarent, magna cum omnium qui zelum & charitatem eorum facile perspiciebant, admiratione. Tum quidem Christianæ pietatis ardor penè refrixerat; quem tamen Ignatius incredibili sermonis ardore rursus accendit, adeo ut impietatis glacies paullatim liquescere, & frigidissimæ multorum animæ divino & cœlesti igne mirum in modum incalescere inciperent: quod omen è nomine ejus quidam singulari dexteritate exsculpserat, invento hoc Angrammate:

IGNATIUS DE LOIOLA,
O IGNIS A DEO ILLATUS.

Novæ hujus Societatis fama pervulgata, Lusitaniæ Rex, qui tum maximè Christianæ doctrinæ sementem in India facere satagebat, à Goveano viro doctissimo, bonarum litterarum olim Lutetiæ Professore, qui istic agentis Ignatii ac Sociorum virtutem penetrarat, monitus, ex ea idoneos sibi aliquot ad eam provinciam homines mitti petiit, dato ut id à Pontifice impetraret, Petro Maskarenæ Oratori suo, negocio: quod quidem diligẽter ille tractavit, plures tamen duobus impetrare non potuit, nimirũ *Franciscum Xaverium Hispanum, & Simonem Rodericum Lusitanum.* Ex his alter, Rodericus scilicet, à Rege in Lusitania retentus fuit, ut ejus opera in instituenda Conimbricensi Academia uteretur: quæ quidem fertilissimum postea fuit seminarium multorum felicissimorum ingeniorum, quibus non vetus tantum, sed Nova quoque Hispania, adeoque utraque India mirificis fructibus repleta atque illustrata; immo ad Persas, Æthiopas, Japonios & Sinenses usque Evangelii lux perlata est. Xaverius summa cum voluntate ad tam amplam messem profectus, infinitas sub altero illo cælo Orientis solis animas Christo lucrifecit: de quo alibi dicendi erit locus. Nos jam novo & Christiano huic Argonautæ, vellus aureum in novam Colchidem, draconibus, tauris ignivomis, & Medæis veneficis refertam, apportanti, ac Crucis trophæum ultra quasi Mundi limites cum immortali nominis sui gloria, statuenti, bene precati, ad propositum redeamus.

V. Mirum est quam magna paucis annis societas hæc sumserit incrementa. Pontifex enim uberrimis qui ex hac Societate in Christianam Rempublicam magis magisq; indies redundabant, fructibus permotus, priori statuto abrogato, omnibus qui vellent huic Societati nomen dandi potestatem fecit, sic, ut brevi magnus eorum fuerit numerus qui ad JESU militiam sunt adscripti. Hoc enim nomine tãquam pro vexillo seu insigni Societas hæc utitur, cujus auctor *non de suo Ignatianos, sed Societatem* JESU *appellari voluit, ut non in hominis alicujus ordinem adscriptos, sed ad Societatem* JESU *vocatos se agnoscerent, sub illo summo imperatore mererent, & ejus signa sequerentur.* Hoc ei nomen tam ab ipsis Pontificibus quam generali Ecclesiæ Concilio fuit confirmatum. Nec vero ab hoc nomine propterea ceteri homines exclusi censendi sunt ut quidam Calumniantur imperitè, quemadmodum nec ceteri Principes minus pro Christianis habentur atque agnoscuntur, eo quod Francorum Rex *Christianissimus* appellatur. Eodẽ jure Ecclesiastici dicũtur ii qui divini cultus servitiis sunt cõsecrati; quamvis ab Ecclesiæ societate idcirco nemo omnium excludatur. Qui Jesu Christi doctrinã susceperunt, initio Christiani vocati sũt, à CHRISTO seu unctione Domini, quod nomen apud Judæos pluris æstimabatur quã nomen JESUS, multis inter ipsos cõmune: sicut Judæos magis inde offensos videmus quod Salvator noster CHRISTUS, quam quod JESUS fuerit appellatus. Et Apostoli quidem eorumq; successores Christianorum nomen, vere Dei filiis debitum, sumpserunt; Ignatius vero JESU nomen Societatis suæ attribuit, ut non ipse, sed Deus auctor ejus esse intelligeretur: quod nomen tam Catholicis est venerabile, quam vile schismaticis, quibus Christus, non Jesus in ore est. Et hæc est Jesuitarum, ut vulgus eos appellat, nominis origo: quod nomen in hac rerum omnium cõfusione & summa hujus sæculi impietati multis odiosũ est, uti & olim paganis Christianorum. Sed cur, quæso, nomen crimini datur? Quæ nova hæc est nomina accusandi formula? Jesuita quidem nihil aliud sonat, quã Jesu Christi servum, non ut Chemnitius & Schlusselburgius è vernaculo Jesuvvider ineptà argutantur, adversarium. Nec hoc nomine indigni videri debent ii, quorum opera tot animæ ab interitu vindicatæ, & supremo illi animarum Pastori Jesu Christo, quasi novum Ovile in novo illo Mundo est constitutum.

Societas hæc ita amplificata, huc atque illuc sese diffudit. Ignatius Romæ, quæ est commune velut terrarum Orbis domicilium vel curia remansit, retentis secum Codurio & Salmerone, ut inde Societatis negociis prospiceret, & novorum militũ supplemẽtum submitteret. Primum ejus opus fuit Lutherani conversio, qui clanculum venenum suum spargere

spargere incipiebat. Hunc ab omnibus Theologis frustra tentatum, Ignatius accepta licētia, brevi ad Ecclesiæ gremiū reduxit, publice abjurato errore. Rogatus quanam re potissimum Ignatius ei tam cito persuasisset, quod alii persuadere non poterant, respondit, *Fieri non posse ut ibi vera fides ac vera religio non sit, ubi tanta concordia, tanta charitas, in voluntate tanta bonitas, in actionibus tanta integritas reperiantur.* Idem alterius cujusdam, Augustiniani monachi habitu concionantis, & Lutheranum virus tectè disseminantis, conatus repressit. Sed è Judæis multos, in Fidei principiis diligenter instructos, ad Christianismum convertit, & ut vetus lex, qua iis qui Christianæ Fidei nomen dederint, bona omnia adimūtur, eum in finē olim lata ne utilitatis aliqua specie conversionem simularent, antiquaretur à Pontifice facile impetravit. Nihilominus Ignatii in vitiis insectandis libertas multorum ei odia atque etiam insidias conflavit; quas tamen omnes Dei omnia hominum cōsilia & actiones dirigentis benignitate evasit. Nec minori curæ Deo fuerunt Ignatii socii huc illud dispersi: adeo ut tamquam veri & generosi Hirpini super incensis passim sibique subjectis invidiæ ac calumniæ rogis ambularent, ac sine noxa evaderent.

VI. Porro Ignatio major cura & ab hoste magis metuendo objecta fuit. Non ignarus enim quā dulcis esset & cæca ambitio, tum etiam quanto plures ex arbore rami decerpuntur, tanto magis eam sterilescere, atq; hoc modo plures Religiosorum familias ad interitum pæne redactas, præstantissimis inde viris ad alia munera translatis: cujus rei illustre exemplum præbet S. Benedicti Ordo, è quo uno XXIV. ad Pontificatum, CC. ad Cardinalatū, DC. ad Archiepiscopatus, MMMM. ad Episcopatum acciti sunt: statuit, ut ne quis hunc Ordinem ingressus ad Officium aut dignitatum quamcunque adspiraret, sed ut Ecclesiæ quacunq; in re jussus esset, in gradu simplici deserviret: quæ lex etiā non tam Principū quam Sociorum voluntate diligenter fuit observata, adeo ut quum Claudius Jaius ad constituendum Viennæ gymnasiū ab Imperatore evocatus, ab eodem ad Tergestinum Episcopatū designatus esset, multos dies in continuo pæne luctu jacuerit, quod eum effugere se posse diffideret. Instabat quidem assidue apud Pontificem Imperator, cujus precibus victus Pontifex tandem annuit, & Jaium Episcopatum accipere jussit, sed eo audito, Ignatius ad Pontificis pedis advolutus, per omnia sacra obtestatus est, ne in ipsis velut incunabulis Societatem fato, ut videtur, ad hæreses reprimēdas destinatam, honorum illecebra exstingui, aut certe enervari pateretur. *Si enim mitris Episcopalibus & Cardinalitiis galeris semel sociorū suorum capita onerari magis quam ornari cœperint, statim fore ut non solum aliorum incurrant invidiam, verū etiam levitatis & ambitionis notentur, qui sæculi gloriam per fugam felicius quæsissent. Qua vero fronte,* ajebat, *alios exhortabuntur ut Mundi gloriam, omnesque ejus vanitates, ac seipsos cōtemnant? quando ipsi promptu amplexibus hæc ipsa cominus attingant? Brevi etiam Societati viros quos habuerit præstantissimos, subtractum, atque eam viduam relictū iri.* Tandem Margaritæ Ferdinandi filiæ, singulari favore societatem prosequētis intercessione Jaius hac sollicitudine fuit liberatus. Similiter quū postea Pius IV. Franciscum Borgiam, & Sixtus V. Toletum in Cardinalium numerum aggregare vellent, ad Generalis præfecti instantiam à proposito destiterunt. Ac quāvis postea idem Toletus a Clemente VIII. Pontifice in Cardinalium collegium sit cooptatus; Claudius tamen Aquaviva, Ducis Atriensis Neapolitani filius Societati universæ eo tempore præpositus, multū reclamavit, rogans atq; obsecrans ne Societatis regulæ infringerētur. Poterat quidē Pontifex absoluta in eo sua potestate uti, illo tamen excusare hoc factū suum maluit, quod Toletùs XXV. annis Pii V. Gregorii XIII. Sixti V. Gregorii XIV. & Innocentii VIII. fuisset domesticus, & Concionatoris & Theologi munere perfunctus, ac tunc etiam extra Societatem vixisset. Toleto mortuo, Sua Sanctitas Bellarminum surrogavit, magnū illum, inquā, Bellarminū, cujus laudibus mea oratio longè impar est, nisi fortè hoc ipsum novū laudandi genus est, eo aliquē laudare nolle quod omni laude superior videtur. Perpetua nihilominus hæc lex Societati tot tamq; illustria pietatis & eruditionis decora conservavit, Borgiam, Mardonatum, Turrianum, Riberam, Canisium, & infinitos alios, qui sanctam illam suam quietem cum omnibus Mundi honoribus & divitiis non permutent. Nempe qui Deo dicati sunt, extra se nihil quærent.

Sed ut ad Ignatium redeamus, is post difficilem admodum parvæ quidem adhuc naviculæ suæ toto tamen orbe protensæ, gubernationem, in qua nō minus prudentem quam fortem nauclerum sese ostendit, tādem è procelloso hoc mari in cœlestem portum fuit invectus, laborum ibi suorum mercedē recepturus: felix quum aliis tum hoc potissimum, quod postquam à Deo vocatus fuit numquā non de successu suo cogitabat, ac omnes peregrinationis suæ dies rimabatur. Sic ergo accepta à Pontifice extrema

trema benedictione, omnibusq; quæ ad societatem pertinent rite dispositis, animam inter suos Deo reddidit Anno M. D. LVI. natus annos sexaginta quinque; non minus placida morte quam omnis ejus & conversatio fuerat dulcis. Et certe nihil homini melius atque optatius contingere potest, quã bonus ex hoc vita exitus. Nos quidem priscæ illius sanctitatis omnium illustrissimum in hoc viro habemus exemplar: cujus mortem non Roma tantũ, sed totus mũdus quam late patebat Societas, deflevit. Sic vixit, sic mortuus est Ignatius, magnæ illius & doctæ Societatis auctor, quæ firmissimum contra omnes hæreses est & fuit monimentum. E primis decem sociis quatuor ante ipsum decesserant, Codurius Romæ Anno M. D. XLI. Faber itidem Romæ Anno M. D. XLVI. Xaverius apud Sinas Anno M. D. LII. Jajus Viennæ eodem anno. Quinque ipsi fuerunt superstites, è quibus Broetus in Franciam missus, Lutetiæ anno M. D. LXI. Laines post Ignatium Præpositus generalis, Romæ Anno M. D. LXV. Rodericus Olysipone Anno M. D. LXXIX. Salmeron Neapoli Anno M. D. LXXXV. & Bobadilla Laureti Anno M. D. XC. obierunt.

Quum vero hæretici tam calamo quam penicillo præcipuas sectarum suarum conditores affabre summaque cum industria delineare studeant; quis mihi vitio vertat quod sanctis his hominibus divinæ doctrinæ nunciis & cœli alumnis, eorumque vita & meritis in Christianam Rempublicam recẽsendis paginas aliquot confeci? O terque quaterq; beatos, quibus procul ab omni cura & invidia, quibus reliquorum hominum vita consumitur, in sũma ac dulcissima animi quiete vitam licet exigere! Antequam vero Caput hoc concludam, facere non possum quin duorum ex hac Societate præstantissimorum quos unquam Francia habuit divini Verbi præconum memoriam repetam. Ii sunt Edmundus Augerius Campanus; & Clemens du Puy sive Puteanus Parisiensis, Philosophi & Theologi doctissimi simul & eloquentissimi, ad hominum animos commovendos & quocumque vellent inflectendos ab ipsa quasi Natura facti. Ex his prior homo fuit cordatus admodum & laboriosus, qui summos Reges ac Principes lubenter alloquebatur, & ab ipsis humaniter accipiebatur; sic ut Henrico III. Franciæ Regi fuerit perfamiliaris. Hujus potissimum opera Collegia, Dolæ, Lugduni & Burdigalæ jacta sunt. Ætate provectus, aula relicta, Lugdunum commigravit, ut mortis meditationi tanto melius vacare posset. Non multo post, allato de Guisii cæde nuncio, quum populus furore correptus arma passim contra regem arriperet, dici non potest, quam graviter ac serio bonus ille Pater publicis in Concionibus rebelles ad obedientiam, ostensa periculi magnitudine, & caussam regis ac Principis sui, cujus conscientiam non semel antea direxerat, quantum poterat defendens, sit cohortatus. Quum vero apud homines ira & dolore percitos ac plane excæcatos parum proficeret, non Lugdunum tantum, verum etiam ipsam Galliam reliquit, ac Comum secessit, ubi Anno M. D. XCI. diem extremum obiit. [a] Alter de quo loqui institui, ab adolescentia usque ingenio fuit simplici, miti ac placido, homo vere religiosus, ut cujus omnes curæ & cogitationes à terra abstractæ, in cœlo versabantur. Tanta in eo Naturæ erat temperantia, tanta in omnibus rebus moderatio, tanta præterea ingenii acrimonia, tam exquisita doctrina, tam prompta tamque mirabilis non solum ad describendum, verum etiam persuadendum quidvis eloquentia, ut in eo Natura & Ars omnes suas vires experiri voluisse videantur. Præcipue in publicis concionibus tanta ille dulcedine in animos auditorum influebat ut facile quos vellet affectus eis imprimeret, atque suos quodammodo instillaret. Sed ad Clementis eloquentiam ostendendam, vix alia quam Clementis eloquentia sufficerit. Horribili illa contra universam Societatem in Galliis excitata tempestate, in Aquitaniam profectus est, ut ab altero illo cœpta absolveret; nec tamen quem speraverat, fructum aut attulit aut cepit, in ipso ætatis flore ex hoc Mundo sublatus. Non sine lachrymis, amoris erga eum mei, testibus, hoc loco rem miram, quæ paullo ante obitum ipsius contigit, narrabo. Pro concione Clemente nostro quatuor hominis novissima explicante, & Mortis dolores, horrorem extremi Judicii, ineffabiles cruciatus Inferni, & incomprehensibilem æternæ vitæ gloriam ac felicitatem admirabili eloquentia repræsentante; Lacurius honestus & doctus vir, in somno eum vidit in sandapila jacentem; sicq; dormiens, in scribendo ei epitaphio erat occupatus. Postquam evigilasset, jubet sibi dari lucernam, & illos ipsos versus quos in somnis fecerat, chartæ inscribit; & sequenti die in templo D. Petri, quo ad audiendam prædicti Patris concionem venerat, nobis ostendit, jam ante mortem denuncians ejus quem nos sanum & valentem in cathedra stantem, & de æterna Paradisi, ad quam paucos post dies abiit, felicitate cum summo nostro omnium stupore

[a] *Bibliotheca Soc. Iesu, in voce Emundus.*

pore & admiratione cœlestia verba fundentem audiebamus. Eos vero versus ita uti auctori eos in somno animus dictavit, nec ulla deinde cura expolitos, hoc loco inserere volui, existimans non minus eos gratos fore posteris, quam tum dolenter ab omnibus augurium illud vehementer extimescentibus, fuere accepti. Sic vero habent.

Prapete dum toties errabat ad astra volatu
Mentis, & hinc animi motu dum cærula Cœli
Templa frequentabat, tandem hūc suscepit Olympus
Æternum, ipse prior cœlestis imagine forma
Captus. Acerba igitur nobis non mortis ademit
Te, Puteane, dies; sed dum te ad sidera tollis,
Isque redisque animo consuetum limen Olympi,
Terrea sublimem te vita reliquit in astris,
Candidus ut degas cum DIs cælestibus ævum,
Luceat & nunc te cœlo non purior ignis.

QVOMODO SOCIETATI IN GERmaniam aditus sit patefactus; eaque deinde per totum terrarum Orbem se diffuderit.

CAPUT TERTIUM.

ARGUMENTUM.

I. *Iesuitæ in Germaniam veniunt.*
II. *Romanorum Pontificum in salute hominum promovenda Providentia.*
III. *Quibus artibus Iesuitæ juventutem imbuant & informent.*
IV. *Magnus Societatis Iesu Collegiorum in Germania numerus.*
V. *Nec non in Polonia & aliis locis.*
VI. *Societas Iesu per universum Mundum dispersa.*

I. AEmulatio quæ inter duos potentissimos Christiani orbis Monarchas, Carolum V. Imperatorem, & Franciscum Galliarum Regem excitata primum, deinde tanta cum populorum ab utraque parte strage, ad Philippum & Henricum eorum successores derivata fuit, Lutheranismo, tot capitibus & antesignanis orbato ac pœne prostrato, spacium respirandi ac se recolligendi dedit. Nec mirum, tanta principibus inter se contentione pugnantibus, ut ad mutuam invasionem, sexaginta octo exercitus conscripti dicantur. Qua in re uterque Protestantium non accipiebat solum, sed quærebat etiam auxilia; qui tum in Imperio Novum sibi alterum Imperium formarant, & fœdere stabiliverant. Sed iis quæ ad politicum statum pertinent omissis, religionis statum explicemus. Quemadmodum vero atrox hoc contra Ecclesiam bellum in Germania primo fuit excitatum, ita ad domandos, aut ultro etiam oppugnandos perduelles in eadem auxilia quamprimum comparari, aut aliunde acciri & novis copiis veteres suppleri necesse fuit. Primus ex Jesuitarum Societate in Germania hæresi bellum intulit Petrus Faber, Anno 1541. ineunte is Germaniam, jussu Pont. cū Petro Hortizio in Hispanias ituro & ab Imperatore comitia tū Wormatiæ celebrante, evocato ingressus est. Natus hic fuit in pago quodam Genevæ vicino, qui puer anno ætatis duodecimo, pastoritiam vitam agens perpetuæ castitatis votum Deo fecit, ex ovium pastore magnus postea animarum in ovili Jesu Christi pastor factus; primus ex illis qui sub Jesu nominis vexillo, spirituali militiæ ab Ignatio adscribi voluerunt.

Fuit hic præter insignem doctrinam, amabili quadam vitæ gravitate ad conciliandum, & singulari prudentia ad retinendum hominum amorem præditus: quibus ille virtutibus quum aliorum Catholicorum Principum animos mirifice sibi obligavit, tum Cardinalibus imprimis tam Moguntino quam Augustano, pergratus fuit. Hic primus Societati in Germaniam aditum aperuit, quæ tantopere postea ibi multiplicata est, ut in ea LXX. Collegia numerentur. Brevi mora in Hispaniis versatus, in Germaniam rediturus jussu Pontificis Faber nactus est viæ Comites & vitæ duos ex aula Regia Sacellanos Joan. Aragoniū & Alvarum Alfonsum quorum prior Coloniam ad SS. Trium Regum, alter ad S. Ursulæ memoriam studiaque amplius excolenda missi in Montano Gymnasio Petro Canisio Neomagensi innotuerunt, quem fama Fabri excitatum & Colonia ipsum videndi desiderio Moguntiam profectum, Christo Faber lucrifecit. Interea dum hi boni successus veluti vadum in Germania tentant primo Coloniæ incepto Collegio; Cardinalis Moronus, Pontificis in Concilio Trident. Legatus, Ignatii suasu Germanicum Collegium Romæ instituit, in quo ejus nationis adolescentes selecti bonis literis, ac præcipue pietate & virtutibus instruerentur, ut pro virili quisque sua bonam deinde patriæ operam navare possent; additis proventibus ad eam rem necessariis, quos Gregorii XIII. Pontificis liberalitas deinde plurimum auxit.

II. Quis hoc tam sanctum Patrum istorum institutum

rurum satis digne laudaverit? qui in tanta hæreseon tempestate, è multis undique ædificatis à se speculis, errantibus non lumen tantum, verum etiam portus & tutas periclitantibus stationes ostenderunt. In hoc illi vera doctrina ac Catholica fide imbuuntur, ut quum studiorum finem facere visum fuerit, in patriam reversi, Domini vineam ab hæresibus evastatam restaurent. Neque vero uno Germanico Collegio cæpto contenti præter illud ibidem in usum Græcorum, Anglorum, Illyricorum, Armeniorum & aliarum nationum videntur Collegia, ut Laureti Illyricorum exorsi, tam adversis cum rebus, quam hominibus luctati, semper in salvum consilia pia eduxerunt. O pulcram & admirabilem Ecclesiæ politiam! O summam ejus cujus auctoritate in ea omnia diriguntur, & ad cujus nutum totus pæne terrarum Orbis movetur, sapientiam! Romani hujus collegii fundationem multum adjuvit Franciscus Borgia Dux Gandiæ, Hispaniarum regi necessitudine conjunctus: qui Mundo abdicato, è Duce opulento pauper Jesuita factus est, tanto majori cum omnium admiratione, quanto certior dignitatis ejus indies amplificandæ in sæculo spes erat: Hujus exemplum sequutus Antonius de Cardona, ex illustrissima Hispaniæ Magnatum familia ortus, eidem Societati nomen dedit; tum Sanctius de Castilia, Petrus de Lodosa, Jacobus de Guzman, & alii illustribus & nobilissimis familiis prognati qui omnes sub Ignatio, Generali militiæ præfecto, spiritualem militiam sequuti sunt, dominationem servitute, imperium obedientia, divitias paupertate, & libertatem subjectione permutantes. Omnibus vero illis cujuscumque nationis Collegiis & Seminariis Jesuitæ præsunt, quorum admirabili prudentia juveniles animi, è terra jam ad cœlum adspirantes, tam humanis quam divinis litteris imbuuntur. In hac officina assiduo ad bellum tenebrarum Principi inferendum necessarii apparatus comparantur, & novi exercitus subinde formantur.

III. Hi magni isti sunt & sapientes tam corporum quam animarum ductores, quibus ex omni vita vix una horula perit, quæ non in expoliendis & ad virtutem & pietatem informandis teneræ juventutis animis collocetur. Ego in ipsorum collegiis non ordinem tantum & dexteritatem docendi, verumetiam miram temporis distribuendi sollertiam vehementer sæpe sum admiratus, quæ tanta est, ut non dies, sed vix ullum momentum sine linea abeat, & nec studia devotioni obstent, nec devotio studia retardet. Omnia vero ea fiunt moderatione, ut nec ingenia exhauriantur, nec corpora assiduis laboribus inutiliter conficiantur. Quemadmodum enim prudens venator nimium odori sequi canis impetum retrahit; aut bonus agricola fertilem terram non sine omni quiete subigit & fatigat, ne scilicet assiduo illo & nimio cultu tandem exhauriatur; sic illi eos, quos nimiopere ad studia inclinatos ac propensos vident, frænis quibusdam retinent, & ad liberales animi remissiones indies hora post cibū ultro deducunt. Eorum uni singulis noctibus per omnia cubicula circumeundi, & post certam horam lumina exstinguendi munus demandatum est, ut omnes nocturna quiete recreati, mane tanto alacrius ad laborem consurgant. Novi ego quosdam, qui lucernæ inopia ad Lunæ lumen quod poterant noctis legendo aut scribendo exegerunt tantus in plerisque impetus ad ea quæ illi instituto sunt propria ornamenta. Præterea, ut medici eis qui visus infirmitate laborant, repente copiosum lumen adspicere vetant, sed è locis primo obscurioribus ad clariora paullatim deducunt, ut lucem tandem sine ulla oculorum læsione ferre queant: sic illi eos præsertim qui ad Ecclesiæ ministeria destinati sunt, non statim ac humaniorum litterarum periti sunt, aut Philosophiam emensi ad S. Scripturæ solem exponunt, sed paullatim per inferiora magisque facilia docendi usu confirmant & sensim per Gradus Scholarum ad difficiliora perducunt. In hac Societate ordine & sub certis regulis omnia fiunt. *Alia hic observatur ratio quam in novellis illis, Reformatis scilicet nostri sæculi Ecclesiis, ubi sine ulla linguarum aut artium ad Theologiam necessariarum cognitione, imperiti adolescentuli è schola prorepentes in suggestum producuntur, nullam, nisi velut pica aut psitaci, sine ratione garriendi artem edocti.* Porro in Jesuitarum illa seminaria nulli suscipiuntur, nisi qui ad Philosophiam discendam apti judicati fuerint: cujus studiis tres impenduntur anni. Hoc decurso spacio, Theologiæ admoventur, cui totum quadriennium est constitutum. Septem his annis exactis, prævio examine quam ad quisque provinciam maximè sit idoneus, de generalis Præfecti voluntate diversas in partes ad Ecclesiastica obeunda ministeria ablegantur. In solo illo Germanorum seminario, è quo præter ceteros, tres magni viri prodierunt, continuo circiter trecenti adduntur qui velut promtum Christianæ Reipublicæ subsidium in omnes partes conferri possunt. Omitto Nobile illud in media Germania Fuldense Seminarium S. Apostolicæ sedis sumptu multis

multis annis plurimo cum fructu provinciarum illarum & bono sustentatum, & à Societate gubernatum.

IV. Societas hæc postquam in Germaniam ad commune restinguendum incendium venit, magna multorum alacritate excepta est, inprimis Ferdinandi Regis & Imperatoris, cujus liberalitate Collegium Viennæ primùm, deinde Pragæ quoq; fuit institutum: unde statim vox veritatis in mendacii regiones spargi cœpit, secundum illud Prophetæ. [a] *Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.* Hujus exēplo alii Principes & Respublicæ Catholicæ religionis observantes eidem Societati scholas passim erexerunt, Collegia instituerunt, ac certos reditus, quo ceteris curis vacui, instituendæ juventuti & communi saluti procurandæ unice invigilare possent, assignarunt, iis præsertim in locis ubi Lutheranorum & Anabaptistarum hæreses invalescebāt: ex quo factum est, ut non pauci, errore suo agnito, ad Catholicam Ecclesiam velut postliminio reversi sint. Sed & multi ex Ecclesiastico ordine, qui olim in puppi sedentes clavum tenere solebant, tum vero vilia tantum mesonautarum munia obibant, Societatis quasi celeumate exciti, ad pristina sua munia accurrerunt, sic ut conjunctâ horum operâ Catholica religio multis in locis unde turpiter profligata fuerat, restituta sit. Germaniæ Civitatum *Colonia Agrippina* una ex primis, sub hunc Ajacis validum cōtra omnes hæreticorum impetus clypeum, admissa Societate, sese recepit, magno cum Reipublicæ fructu: quod plures quotidie à sectis & hæresibus ad Catholicæ Ecclesiæ communionem redirent; sic ut hodie etiam Civitas illa firmissimum sit Catholicæ religionis iis in locis propugnaculum & Catholicæ fidei per Germaniam Seminarium, de qua recte dici possit;

Quod Roma est Italis, hoc sancta Colonia Teucris.

Eadem Societas pari humanitate & alacritate *à Trevirensi Archiepiscopo & Electore* suscepta fuit, in cujus diœcesi brevi magnus tam sectariorum quam Judæorum numerus Catholicæ se Ecclesiæ adjunxit. In metropoli hujus Archiepiscopatus Academia est pervetusta: quæ Societatis industria è ruderibus quasi excitata & pristino splendori restituta est. Sed & *Moguntiæ* Archiepiscopi & Electoris liberalitate duo eis Collegia constituta sunt, in quorum uno Patres degunt, in altero juventus certo precio alitur, & incredibili præfectorum sollertia eruditur. *VVirceburgi* quoque, quam Herbipolim appellant, Episcopus magnificum ei Collegium ac seminarium ædificavit, in quo plures adolescētes Episcopi sumtibus educantur, è quibus decurso Philosophici & Theologici studii spacio, ad varia Ecclesiæ ministeria idonei evocātur. Quamvis autem tota hæc diœcesis (quæ pars est non minima Franconiæ) ab hæreticis undiq; circumsessa sit, Societatis tamen potissimum industria ab hæresis cōtagione fuit præservata: quinetiam proximis quindecim annis multi ad ovile Christi reducti sunt. *Fuldæ* quoq; Abbatis, qui Princeps est Imperii, beneficio, præter Patrum Collegium, Seminarium Nobilitatis fuit institutum, ut Nobilis iuventus in Catholicæ Ecclesiæ gremio educata, & a tam peritis magistris erudita, ad ejusdem defensionem olim tanto promtius accurrat. Sic legimus apud Gallos olim magnatum filios, ubi septimum ætatis annum attigissent, Druydum curæ fuisse commissos, ut ab iis, tam in religione & majorum sacris erudirentur, quam ad patriæ defensionem animarentur. Quod si optimus ille Abbas, singulare doctrinæ & virtutis exemplar, non ab iis qui omne ei debebant auxilium, destitutus atque impeditus fuisset, majores certe à Collegiis illis fructus sperari poterant, quorum tamen ne sic quidem pœnitere bonos cives potest, & uberiores forte per Dei gratiam in posterum inde redundabunt. *Confluentiæ* quoque Iesuitarum est Collegium, ut & *Paderbornæ in VVestphalia.* Sed & Argentoratensis Episcopus eisdem in oppido *Molshemensi* Collegium instituit, ut in medio quasi hæreticorum Catholicæ religioni esset præsidium. *Aquisgranum* iidem à Senatu admissi, Imperatoris vero jussu Lutherani & Calvinistæ inde ejecti sunt, quod nefas videretur, Thronum magni illius Imperatoris, qui primus Christianissimus fuit appellatus, hæreticorum esse asylum & receptaculum. Sed & *Augusta Vindelicorum* sedem eis non negavit, Cardinali Othone Truchsessio potissimum allaborante, qui nobilissimam & amplissimam urbem ab interitu vix aliter conservari posse animadvertebat. Eo missus Claudius Jaius, Anno M. D. LIV. prima Collegii fundamenta jecit, Joannis & Georgii Fuggerorum liberalitate; tali cum fructu ut vicini qui antea magna ex parte hæresi infecti fuerant, jam ad Catholicam religionem plane sint adscripti. Sed injuriam facere videor sapientissimo & Catholicæ religionis servantissimo Principi, Alberto Bavariæ Duci, quod cum inter postremos nominem qui primus Societatem hanc ad se evoca-

C

[a] *Isaiæ 62.6.*

evocavit, & quatuor illi præcipuas sui Ducatus civitates inhabitandas concessit, *Monachium* scilicet *Frisingam* Episcopatu insignem, *Lanspergum*, *&* *Ingolstadium*. Academia celebrem, Sed ecce optimi Principis ad Generalem Societatis præfectum Jacobum Lainem litteras: ut inde intelligas, quosnam fructus iis in locis Societas attulerit, & quid de hæreseon exstirpatione sperari possit.

ALBERTVS, DEI GRATIA, COMES PAlatinus Rheni, utriusque Bavariæ Dux; Reverendo in Deo Patri Iacobo Layni, è Societate Iesu.

EX litteris quas superiori anno ad Paternitatem Vestram misi, rogans ut viri aliquot graves & docti è Societate vestra ad Nos mitterentur, existimationem Nostram de vestro ordine satis potuisti intelligere, & quam magnos inde fructus ad universam Rempublicam Christianam inde redituros speremus. Quæ spes nostra nequaquam nos fefellit: siquidem quos postea ad nos misisti Patres, tam bene ac feliciter auspicati sunt, ut vitæ sanctitate, salubritate doctrinæ & admirabili docendi labore alios suos fratres Collegii Ingolstadiensis, vincere velle videantur: idque laudabili quadam & Ecclesiæ utili æmulatione. Et illi quidem jam in eo sunt, ut super solidis his fundamentis ædificium superstruant & absolvant integra conversatione, sermonibus & exhortationibus altius quotidie educendo, tum etiam sepem vineæ Domini diligenter reparando ac muniendo, ne à bestiis irrumpentibus vastetur, tum spinis exscindendis & zizaniis evellendis, sacra denique illa vinea modis omnibus excolenda. Equidem ex his Societatis vestræ seminariis speramus Ecclesiam aliquando reformatum & pristino splendori suo restitutum iri. Quis enim homo vere Christianus non ex animo gaudeat, videns per excellentem filiorum Paternitatis vestræ doctrinam vitamque laudabilem hæreticorum vires debilitatas, & pertinaciam confusam ac pudefactam? De quo merito tibi tamquam ejusmodi filiorum patri, congratulamur, quorum opera unice speramus hæresis tandem exstinctum, & Catholicam religionem restitutum iri. Huic gaudio nostro & spei unum obstat, quod Patres Societatis vestræ his in locis parvo esse numero videmus, pro ea qui sustinendi ipsis sunt, laborum magnitudine. Augescente enim quotidie Catholicorum numero, multa eis onera simul subeunda sunt, docendi in scholis, prædicandi, audiendi Confessiones, infirmos confirmandi, lapsos sublevandi, multa denique alia ministeria obeundi; quæ omnia, humano more loquendo, sine summo valetudinis incommodo fieri ab ipsis non possunt. Quare Vestram Paternitatem rogamus, ut filiorum, ob onera & labores quas supra vires perferunt, commiserata, alios ad nos mittat, qui in partem laboris veniant, & in magna hac messe quæ in terris nostris est colligenda, hoc denique Collegium ad requisitam perfectionem perducendo, operam suam cum reliquis conjungant. Ex nostra parte Nos quidem eorum necessitatibus ita providebimus, ut omnes insignem nostrum amorem & benevolentiam qua venerabilem vestram Societatem prosequimur, cognoscant; eum in finem consilia nostra omnia dirigentes, ut in Collegio nostro Sancta & Catholica religio semper sarta tecta conservetur. Mandavimus etiam ut sumtus omnes quos Patres ad nos mittendi in itinere facturi sunt, de nostro exsolvantur, ut Pater Canisius vobis ostendet. Monachii XXVII. *Iunii,* M.D LX

Sed jam alia Societatis in Germania Collegia persequamur. Habent iidem Patres Collegium *Oenisponti*, quod præcipuum est opulentissimi Comitatus Tirolensis oppidum. Ibidem Imperator Ferdinandus Anno M.D.LXII. Illustrem Scholam seu Academiam aperuit, exstructis cum in usum magnificis ædibus, & tanto auctore dignis. *Dillingæ* quoque Otho Truchsessius à Walpurg, Cardinalis & Episcopus Augustanus, eorumdem suasu & ductu, nobilem Academiam instituit, è qua tamquam ex cornu copiæ multi docti viri prodierunt. *Fribugi* quoque in Brisgoia, & *Braunsbergi* in Prussia societas sedem fixit, magno cum juventutis fructu: adeo ut Lutherani quoque filios suos erudiendos eis passim tradiderint, hac tamen conditione, ut conscientia ipsis libera permittatur. Sed plerumque fit, ut novellæ hæ plantæ, quæ nullo peccato actuali gratiam baptismi perdiderunt, fidei infusæ virtute inclinentur, in ea dogmata & mores, quæ sunt secundum Deum; & non secundum adinventiones cordis Lutheri, ut omittam illud, quod quocumque per ætatem flecti faciles tam consuetudine pia quam exemplo ad Catholicam religionem efficaciter perducantur, ut multis exemplis est manifestum. Porro qui exacte scire cupit quibus in locis & Civitatibus quum in Germania tum alibi Societas hæc Collegia habeat Geographiam Ecclesiasticam à diversis editam, uti & chartam expansam Provinciarum Soc. Jesu aliquoties typis repetitam.

V. In his omnibus Collegiis infinitus quasi est Jesuitarum numerus, quorum de doctrina tanta est existima-

existimatio, ut scientiæ omnes perditæ eorum operâ restitui posse videantur, ex quo teterrima eorum apparet invidia, quos Societati huic ignorantiam exprobare non puduit. Sed hoc convicium non minus in ipsis locum habet, quam in Hercule, ignaviæ & formidinis crimen. Hi assiduas cum Lutheranis aliisque sectariis contentiones suscipiunt, atque inprimis ne juventus eorum veneno corrumpatur, operam dant. Eorum præsidio *Austria* quoque & *Polonia* contra hæreticos utitur. Nam à Ferdinando *Viennam* evocati, mox per reliquas quoque civitates diffusi sunt, in convertendis Turcis, Anabaptistis, Antitrinitariis & aliis, nulli labori parcentes. Cujus rei exempla nobis suppeditant *Praga, Olomutium, Gracium, Labacum, Lincium*, &c. quibus in locis Hussitarum, Picardorum & Lutheranorum numerus, post societatis adventum fere ad nihilum est redactus. *In Polonia & Lithuania plurima quoque. Collegia numerantur, Cracoviense, Brunsbergense* (quod in Prussia est ad Poloniæ tamen ditionem pertinet) *Pultaviense, Vilnense, Posnaniense, Iaroslaviense, Pultavisciense. Lublinense, Rigense, Calissense. Miesvicense. Leopoliense*: in quibus omnibus mira est tam doctrina omnigena quam virtute præstantissimorum virorum atque adolescentum copia, ut iis locis ab hæresi non valde metuendum sit. Braunspergense Collegium in Episcopatu Varmiensi Stanislaus Hosius Cardinalis & Episcopus, Anno M.D.LXIV. è consilio Tridentino reversus, fundavit, ut Prussiæ inde diversis sectis laboranti succurri posset. *Gallia quoque Belgica* frequentibus ejusdem Societatis Collegiis abundat, quæ sunt *Lovanii, Tornaci, in fano S. Audomari, Duaci, Antuerpiæ, Trajecti, Brugis, Iperis, Cortraci, Valencenis, Gandavi, Insulis, Montibus Hannoniæ, in Atrebatibus, Bruxellæ, Cameraci, Lucemburgi, & Leodii*: quæ tamen primo illo populi regi rebellantis & hæresin defendentis motu ac funesto bello omnia fuerunt eversa, exceptis Lovaniensi, Sant-Audomariensi, & Leodiensi; sed deinde à magno illo Demetrio Poliorcete, Alexandro Farnesio Parmæ Duce, restituta, & è lateritiis marmorea, ut Roma ab Augusto, facta sunt; præsertim Antuerpiense, Brugense, Valencænense, Iperense, Duacense & Tornacense. De novo vero postea ædificata sunt Cameracense, Montense, & Cortracense. Iisdem præsidiis pagi Helveticorum Catholici contra Zvvinglianos sese muniverunt, Lucernates scilicet, & Friburgenses, quorum civitas unius diei itinere à Lausanna abest. Quam ob caussam Bernates Zvvingliani Lausannæ quoque Collegium seu scholam instituerunt, & Friburgensi quasi opposuerunt. Cupide etiam hanc Societatem amplexus est & in sua passim oppida recepit prudentissimus Dux Lotharingiæ, ejusque ope potissimum ditionem suam ab hæreseos contagione liberam conservavit, quamvis mediam inter Galliam & Germaniam interjectam, & Sedano, Jametio, Mezeris, & Mediomatricum urbe, locis hæreticorum plenis, undique cinctam: exstructa *Pontemussi* insigni Academia, cui deinde Collegium quoque *Virdunense* accessit.

IV. Sic Ignatio ex Dei gratia ea contigit felicitas, ut vivens ac videns tam admirabiles laborum suorum fructus ceperit, & incredibilem Dei benignitatem in Societatem à se institutam senserit, qua illa intra paucos annos per totum terrarum orbem sese diffudit. Ipso enim vivente, duodecim constitutæ sunt provinciæ, nimirum Lusitania, Castilia, Andalusia, Arragonia, Italia, Neapolis, Sicilia, Belgium, Germania superior, Francia, Brasilia, & India Orientalis, in quibus centum fere erant Collegia seu domicilia Societatis; è quo Lutherani facile conjiciebant doctrinæ suæ propagationem jam in puncto esse solstitii civilis & retrogradationis; ac præclare secum actum iri, si omisso omni ulterioris acquisitionis conatu, se suaque possent defendere. Hoc illud fuit quod Melanchthonem morti vicinum tam anxium habuit, ut audiens Iesuitas flumina & maria transmittere, & culta omnia atque inculta peragrare, nec quemquam fere jam orbis esse angulum quo non penetrârint, & ubi non semen, sanguine suo non raro tinctum ac rubefactum, reliquerint, ductis ex intimo corde suspiriis exclamârit: *Ah quid hoc esse dicam? Video sane totum Mundum brevi Iesuitis repletum iri.* Quid hic dicturus fuerat, si hodie videret XXIX. Provincias, II. Viceprovincias, inque iis Collegia CCXCIX. (quamvis pauca ex illis nondum restituta sint) XXIII. domus Probationum separatas. XXXI. Noviciatus separatos, & XCVI. Residentias: in quibus Anno M.D.XCIV. recensita sunt octo Iesuitarum millia quingenti & undeviginti. Quid idem Melanchton dicturus fuerit, si iterata editione hujus adversus hæreses historiæ, intelligeret jam ad XL. Provincias numerum excrevisse, & proportione Domos professas ultra XXX. Collegia plura quam 10. Residentias fere totidem & Missiones multo plures, Sociorumque ad XX. Millia numerum excrevisse. Ignoscat mihi Lector tam multis Societatis hu-

tis hujus instituta describēti. Per hotū enim potissimum latera hæretici Ecclesiam petunt, hos tamquam victimas gladiis suis destinant, hos cane pejus & angue oderunt, *extremum eos Sathanæ excrementum, & postremum ventru crepitum* (venia sit mihi ab honestis auribus) appellantes [a] At Vos, O invicti & indefatigabiles Æacidæ, cœlitus vos missos credimus, ut tam longo ac funesto bello finem imponatis. Vobis, ut à Mercurio olim Ulyssi, divina illa herba Moly à Deo data est, ut tantam miserorum hominum à venefica illa Circe, hæresi nimirum excantatorum & in bestias transmutatorum multitudinem pristinæ formæ restituatis, aliosque quos mali illius vis nondum attigit, præservetis. A vobis, duces fortissimi, ultimus ille ictus Lernæo monstro infligendus exspectatur. In fatis nempe est, ut sicut Troia sub Pyrrho, sic sub vobis hæresis pereat atque exscindatur. Quamvis autem merita vestra & labores non ut par est ab omnibus accipiantur & compensentur, ne tamen cessate victorias vestras persequi, donec hostis plane prostratus & devictus, in triumphum à vobis ducatur. Vidisti supra hæreseos ortum & progressum; hic ejusdem vides decrementa. Sed ad hæreseos in Germania historiam supra ad finem libri III. à me abruptam, redeo, ubi prius quomodo Italia ab hæresis contagione immunis conservata sit, indicaro.

[a] *Schlusselburg De Sect. Iesu in Præfat.*

QUOMODO ITALIA HÆRESEOS evaserit contagionem.

Caput Quartum.

ARGUMENTUM.

I. *Hæresis non caput aut jugulum, sed ea tantum membra, ubi minus periculi, invadere potest.*

II. *Italia ab hæresi immunis.*

III. *Quibus contra eam remediis usa.*

IV. *Italia religionis & sanctitatis mater. Hæreticorum in eam calumniæ diluuntur.*

V. *Quanta pietate & devotione, Romæ præsertim vivatur.*

VI. *Clemens VIII. Pontificis sancta vita.*

I. VETUS ille & versipellis Ecclesiæ hostis, cor Ecclesiæ ab ictibus suis esse tutū animadvertens, exteriora ejus & quæ circa eam, omnibus viribus oppugnanda sibi statuit, ratus hac ratione pedetentim ad ipsa viscera se aliquando penetraturum, ac plenam victoriam consequuturum. His artibus ante Lutherum quoque usus fuit in Bohemiæ schismate, quod veluti fermentum fuit nostri temporis hæreseon. Facile enim intelligebat vires suas tantas non esse ut capiti expugnando sufficerent: eoque, & si omnia egerit, numquam tamen totam Catholicam religionem penitus evertere potuit, quæ capite suo tuta, facile omnes ejus impetus excepit & elisit. Altissimi montes numquam ita nivibus & glacie tecti sunt, quin summa eorum fastigia cœlo proxima non vernent ac rideant, tum etiam quando omnia hæc inferiora frigore & gelu rigent. Ac licet sol aliquando deficere nobis atque obscurari videatur, numquam tamen hoc ita fit, quin pars aliqua Mundi lumine ejus collustretur. Idem nos de Ecclesia dicere possumus, de Spirituali illa Sion, de Monte illo sancto; qui etsi frigore ac glacie undique infestatus fuerit, summa tamen sui parte amabilem illam verni temporis viriditatem atque amœnitatem semper conservavit. Et quamvis glaciales illæ crustæ deficientis charitatis, tum horribilia monstra crepidini passim insidentia, teterrimæque hæreses undique assilientes, speciem ejus pulcherrimam quodammodo tegāt & obscurent, fastigium nihilominus, multo altius quam ut quidquam earum rerum eo penetrare possit, pristinum suum & nativum decus ac splendorem semper retinuit, ac porro retinebit. Sed nec sol ille Justitiæ radios suos Ecclesiæ ita umquam subtraxit, ut eam in tenebris destituerit, quæ nunquam in Ecclesia ingruunt, nisi quando lunatici seu fanatici homines, ira, concupiscentia ambitione & superbia inflati, miserabiles nempe hæresiarchæ, pertinaces Antæi & terræ filii, terram suarum opinionum inter nos & splendidissimum illud lumen interponunt, atque ita tenebras non soli, sed oculis nostris objiciunt: detestabiles & maledicti homines, qui serenum Ecclesiæ cælum tam atris nubibus obducunt, immo fœdis tempestatibus inquietant & turbant.

II. At, quæso, quam tu Mundi mihi partem ab hæresi mundam, quam regionem continuis ac numquam deficientibus omnes nubes penetrantis solis radiis collustratam ostendes, nisi sanctum illum Montem, pulchram illam & castam Sion? Italiam dico: Italiam, inquam, felicem religiosarum animarum secessum: Italiam fidei custodem, quæ saluti fuit ei, quæ salutem dat omnibus qui eam sequuntur: Italiam quæ durantibus apud nos turbis & confusionibus, quiete & gloria floruit,

floruit. O Italia, sponsæ Dei asylum, in qua illa rebus ubique perturbatis, magnitudinem & felicitatem suam invenit. Tu, inquam, sine qua omnis magnitudo nihil est, & sine qua ipsi felicitati deest felicitas. Italia, gloriosa provincia, quo Christus secessit postquam plerique omnes ab ipso recesserunt. Italia, felix terræ Paradisus, in qua femina illa cujus semini Deus jam olim vires conterendi caput serpentis promisit (quæ Ecclesia est, inferni, diaboli, & omnium ejus satellitum victrix) tamdiu vixit, dum interea totus Mūdus moritur ad sui damnationem, & in sua condemnatione. *Iam aperta per Lutherum stellam de cælo lapsam, inferni cataractæ pestiferas evomebant aquas, omniaque vastantes, jam novum diluvium, & primo quidem illo fœdius, toti terrarū orbi minabantur; jam venenati magnæ abyssi fontes aquas eructabant quæ sub Firmamento sunt (quas jam quidem cum Origene pro dæmonibus accipio) & Mundum universum desolabant:* quum ecce sacra hæc Arca, ab illa ipsa quæ cœlos formavit manu constructa & super solidâ illâ & inconcussâ promissionis magno illi Cephæ & successoribus ejus factæ petra fūdata, portas suas ingredi ac salvare se cupientibus aperuit; hæresi vero nunquam in ea pedem posuit, omnem ad se aditum præclusit.

O Roma, terrarum miraculum, quæ infinita nobis indies miracula producis! quis non obstupescat, te non sine miraculo in tanta publicarum calamitatum quæ orbem terrarum inundaverant, colluvie, integram & incontaminatam videns? Roma, inquam, ubi Noe, id est, Ecclesiæ quies in medio confusionum diluvio, servata fuit. Roma, in qua velut in altera salutis Arca, tot felices animæ abdicata terra, ad cœlum adspirant; tot castitatis amantissimi homines, Noæ exemplo, à feminarum consortio se separant; in qua etiam ut in sacra illa Navi distinctæ fuerunt mansiunculæ, certi dignitatum & officiorum sunt gradus. Stupidus profecto sit oportet, qui non in summam rapiatur admirationem, animadvertens Italiam ab hæresi undique velut obsessam, nec à Germania audacissimorum hæresiarcharum seminatio procul distantem, tum ceteris fere nationibus omnibus hac peste laborantibus invisam, firmam tamen & constantem, ut sanctæ & immaculatæ caput decet Ecclesiæ, hactenus permansisse, & omnes inferorum impetus fregisse; immo indies in certiorem magis magisque spem erigi, hanc ei felicitatem fore perpetuam, Deo clementissime prohibente, ne visio illa Pii V. Pontificis, quam de Italia defectura aliquando ei objectam Thomas Morus scribit, umquam effectū sortiatur. Ad quam rem utilissime inducta est inquisitio adversus hæreticam pravitatem.

III. Quod si præter Dei benignitatem, qui Ecclesiæ suæ promisit & juravit portas inferorum numquam contra ipsam prævalituras, sed ipsam potius pulcherrimas de diabolis & omnibus hostibus victorias reportaturam. Si, inquam, alias quoque hujus felicitatis caussas investigare lubet, non minimam ejus partem summorum Pontificum vigiliis & curæ adscribendam esse facile deprehendemus: Deo quoque hanc sanctis eorum laboribus mercedem retribuente. Ite homines invidia cæci, qui tantam gloriam non nisi limis ac sinistris oculis intuemini, ite, si placet, & Romam Luxuriæ officinam, infamiam terræ, vitiorum receptaculum, voluptatum matrem, custodem impietatis, idololatriæ speculum appellate, unde nihil nisi homicidia, perduelliones, usuræ, & carnales abominationes procedant; Babylonem appellate in sua confusione perditam, Ægyptum Cimmeriis obrutam tenebris, alteram Sodomam, omnia denique convicia congerite, omnes calumnias quascunque potestis, confingite, malitiam malitia, falsitatem falsitate, injurias injuriis cumulate: maxima nihilominus hæc urbs, quam *Solis civitatem* veteres Prophetæ nominarunt, cujus imperium ab Oriente ad Occidentem usque extenditur, & iisdem quibus solis cursus finibus terminatur, magnum hoc, inquam, Mundi theatrum, terrarum orbis domicilium, mater & matrix omnium Ecclesiarum, splendorem & pulchritudinem suam retinebit. Esto, vituperent eam perversi, quibus rosæ etiam & lilia male olent, damnent ac detestentur improbi; boni tamen omnesque tam veritatis quam virtutis studiosi, integritatem prædicant & prudentiam Gubernatorum, religiosorum austeritatem, devotionem populi, & ditissimorum civium vere Christianis dignam charitatem. Qua fronte vos illam Luxuriæ officinam appellatis, quæ luxuriam non damnat tantum, verum etiam coercet, cui vos tanquam olentes hirci, immersi hæretis? Quid ni enim hærere vos dicam, qui Lutherum illum sequimini, quem magni facitis, ut Prophetam & Evangelistam & Eliam æstimatis, ex cujus unius ore plures sordes, turpitudinesque profluxerunt in vestrosmet typos Wittebergenses ac Jenenses, quam omnium Italiæ, qui à temporibus Apostolorum extiterunt millibus profluxerint. Ipsi typi vestri adversus vos testimonium dicunt. Quo igitur nisi mendacissimo ore, Terræ

 infa-

infamiam illam dicetis, quæ iamdiu nihil gravius fert quam infames & sacrilegos raptus atque incestus Deo dicatarum virginum? An vitiorum receptaculum illam appellabitis, cujus sanctitas & perfectio quum mores vestros perferre non posset, vobis profugiendi caussam dedit? Quomodo mater voluptatum dicetur, quam vos ideo fugitis quod à catnis voluptatibus ad castitatem & continentiam invitet? An illa custos sit impietatis, quæ ipsa est pietas, & qua nihil est religiosius, ut Sancta ab omnib. præterquā vobis, appelletur! Speculumne idololatriæ audiet, quæ tot gentes & nationes ab idolorum cultu ad Christianam religionem adduxit? & nunc pet utramque Indiam adducere indies non desistit. An Babylonem dicetis, in qua vix quidquam admirabilius est quam decentissimus omnium rerum ordo, ac continua Episcoporum successio, qui omnibus omnium temporum sectis fuere formidabiles, & quos etiam illæ non minus universæ oderunt, quam singulæ inter se inimicæ sunt. Quibus Tertullianus etiam hodie, quod olim ipsarum similibus, exprobrat, *non posse eos tam continuam Episcoporum ordinem & successionem ostendere:* quo sane vel authentico & irrefragabili argumenro Ponrificum ostenditur auctoritas. Sed quo jure Ægyptum appellabunr, & quidem tenebricosam, eam quæ gratiæ lumen ad plerosque populos sparsit, quæque instar Phari est, ad quam omnes hæreseon agitati fluctibus navim suam, tamquam ad salutis portum, dirigant necesse est: in qua etiam Pontifex velut alter Moyses à Deo constitutus est, qui potenti virga Christianos regeret: qua ille tot tamque mirabilia fecit, & nos per medium Mare rubrum in terram promissionis deducit; non Pharao aliquis tyrannus, sed, ut S. Bernardus ait, [a] *magnus Sacerdos, summus Pontifex, heres Apostolorum, primus ut Abel, gubernator generalis ut Noe, Patriarcha ut Abraham, ordine Melchisedech, auctoritate Moses, Samuel justitia, Episcopatu Petrus, & unctione Iesus Christus.* An Sodomam dicent, cui Deus perpetuam & nunquam defecturam grariam promisit? eam quæ sita est super ea petra, non quam olim augur quidam in Capitolio monstravit, exclamans, Romam prius non interituram quam saxum illud esset sublatum? sed super *Fide S. Petri, pro qua D. N. & Salvator ipse Patrem oravit, ne umquam deficeret.* [b]

IV. Quin potius oculos illi conjiciunt in populorum non minus perditorum vitia, non considerantes quam sæpe illi puniti sint. Peccatorem qui in peccatum labitur & pœnitentiam agit, justitiamen propterea non perdere Hieronymus inquit. Sic Roma, quamvis ejus incolæ Deum, ut cæteri quoque mortales, offendant, non propterea tamen non Sancta dici debet. Videamus quam multi sancti homines, qui in S. Petri cathedra sederunt, excommunicationibus aliisque remediis ovile suum, non sine maximis curis & laboribus purgare conati sint. Legantur Acta Adriani VI. Pii V. Sixti V. Clementis VIII. Quos illi labores non exhauserunt, ut omne id quod a se damnatum fuerat, exterminaretur! præsertim quum tandem animadvertissent, ipsa medicina morbos seu mala exaspetari; non aliter quam in magnis fit ulceribus, per quæ mali & purulenti humores evacuantur: quibus consolidatis, illis alio defluentibus, totum sæpe corpus corrumpitur, & pro uno ulcere multa in partibus antea sanis enascuntur. Unum est, in quo secundum oculum humanum sibi videntur censores illi, qui se Reformatores vocant, pedem firmum accusando figere posse, nempe permissionem Malorum quorundam, uti sunt Ecclesiasticarum quarundam personarum vitia, & defectus quas illi mirabiles zelotæ, *nescientes cujus sint Spiritus,* confestim volunt de cælis igne devocato, tamquam Samaritas, vel Sodomitas, exuri. Hoc cum non confestim pro suo fatui judicii conceptu fieri conspiciunt, confestim murum Pharisaicum repetitur adversus Pontifices, adversus Episcopos; *Hic peccatores recipit, & manducat cum eis.* Audio Novos Novatianos, Novos Tertullianos, Novos tales, qui *non vident mantica* quod in tergo est. *Tecum habita,* ajebat prudens ille inter gentiles, *ut noris quam sit tibi curta supellex.* Censere facile omnia possumus, emendare non item. Judæi permittuntur habitare in ditione Episcopi Romani vel alterius, & hoc te Lutherane urit. Lupanar alicubi non incenditur, hoc calumniaris, & tu domi tuæ sentinam, & cloacam, & Sterquilinium te habere, & tolerare, imo extruere non damnas? Vide quæso, si æquus es; In bene constitutis civitatibus leprosi à sanis separantur, insani & mente capti includuntur ergastulis, domus etiam sunt peste infectis destinatæ, ne serpat contagio, aliaque nosocomia. Immo ipsa quoque ganea seu lupanaria cum in finem in populosis civitatibus feruntur, ut sentina illa eo defluente, reliqui à morte animæ custodiantur; quod

[a] *Ad PP. Eugenium & quotquot Controversias hujus temporis de Pontifice ediderunt ut Bellarminus, Becanus, Coturius, Forerius &c.* [b] *Luc. 22. 32.*

quod hoc morbi genus maximè omnium sit contagiosum. Quod vero hanc unam ob caussam dissolutæ illæ feminæ tolerentur, non jubeantur esse, manifestum est ex tot præclaris de castitate servanda legibus, ex tot laudabilibus custodiendæ pudicitiæ exemplis, ex severis denique regulis, quibus infelicia illa diaboli mancipia coercentur, adeo ut his præcipue Roma invisa sit, ob rigidam quæ in eorum vitam usurpatur, animadversionem. Non illis cum honestis matronis aut feminis Romanis conversari, non curru vehi, non noctu quemquam admittere, multo minus alios accedere licet: excommunicatæ sunt, privatæ Sacramentis, mortuarum cadavera in loca inhonesta abjiciuntur, & bona confiscantur. An ulla quæso severior à te superciliose Lutherane aut Calviniane excogitari possit ratio à vitii hujus fœditate ad frugem & honestam vitam eas revocandi? Nolo tibi regerere sordes Doctrinæ Luthericæ libro 3. obiter monstratas; nolo regerere Confessionem ejusdem Evangelistæ de suo populo reformato editam.

Cur non potius illi, quæ assiduè ibi fiunt, bona opera considerant? Cur paucissima lupanaria potius, quam monasteria inspiciunt? in his enim infinitum sanctorum hominum videbunt numerum, qui Dei servitio seipsos impendunt, vitæque austeritate cœlum acquirere student. Templa ingrediantur; nec fieri poterit quin exquisitum ornatum, hominum sacra frequentantium tam multitudinem quam devotionem, frequentes, ut vocant, stationes, ac copiosas indulgentias admirentur. Quodnam illud putas esse spectaculum, videre omnes quasi Italiæ civitates ad unam Romam concurrentes, ac Principes viros, cilicio indutos, pedibus incedentes? Quid de processionibus dicam? quæ frequentissimæ sunt, Paschali præcipue tempore.

V. Nocte ea quæ Salvatoris nostri diem emortualem præcedit, Romani omnes sacco induti, cereum singuli manibus gestantes. Cardinalium aliquo singulis cohortibus, eodem vestitu crucem præferente, ad Basilicã D. Petri proficiscuntur, Deo ibi pro peccatorum venia supplicantes, ac pœnitentiam agentes. Quid de Hospitalibus dicemus, quorum proventus annui ad tercentena aureorum millia æstimantur? nec umquam quotidianæ stipes desunt: ubi etiam singulis fere septimanis Cardinalium aliqui pietatis ergo pauperibus pedes lavant tantæ ædificationis piæ vi, ut non raro Acatholici Romam venientes & hæc virtutum exempla spectantes cum lacrymis fateantur sese in patria sua mendaciis per Prædicantes suos fuisse circumventos, credendo eis, cum de fastu, de impietate Romanorum Pontificum & Cardinalium verba darent. Quid de Xenodochiis, in quibus nonnumquam XVIII. aut viginti peregrinorum millibus, ipsis Cardinalibus ministrantibus, victus gratis suppeditatur? Quid de reliquis quotidianis eleemosynis? de tot magnificis ædibus ad varios usus, vel educandæ juventuti, vel alendis orphanis ac pueris expositis, exstructis? ubi illi, ac præsertim filiæ, magna cura ad nubilem usque ætatem aluntur atque educantur. Jam quot ibi sacrarum Deo Virginum sunt monasteria? quot pœnitentium? ad quæ tota vere Roma cum incredibili gaudio concurrere solet quoties peccatrix aliqua relictis Mundi vanitatibus ac lenociniis, se vitamque suam in posterum Deo consecrat & consignat. Cui ignota est Romanarum matronarum ac virginum pudicitia & castitas? quæ tanta est, ut non colloquia solum, sed etiam aspectum virorum fugiant, fratrum & cognatorum non secus atque ab exterorum consuetudine abstineant, multum in his à Gallorum moribus abhorrentes, atque adeo oscula non secus atque ipsum adulterium detestantes: ut singulæ familiæ religiosarum sacraria esse videantur. Videant ergo quam inique faciant, qui ob unius aut alterius dissolutionem omnes impudicitiæ, & ob unum Judam omnes proditionis damnant. Plutarchus ait Romam à prima sua origine incendiis valde fuisse obnoxiam: at profecto meliori jure dicemus, eam hodie maledicentiæ & calumniæ igni esse expositam. O quantam vim gratiæ suæ in illam Deus effudit! ut omnes qui æquis eam adspiciunt oculis, tam ament eam quam admirentur. ROMA, inquam, ad Orbis terrarum nata imperium: quæ à *Robore* nomen accepit, nomen ejusdem si converso ordine literarum legas, merus est AMOR cujus denique nomen in sancta lingua ad significandam Dei benedictionem, *Mammellam* significat. *Hæc sancta illa est Ecclesiarum mater, in cujus sinum omnes tamquam filiæ confugiunt:* hæc nutrix est, è cujus uberibus omnes sanæ doctrinæ lac fluxerunt. Omnes veteris illius Regum victricis, dominatricis populorum, imperiorum moderatricis triumphi nihil sunt, ad ea quæ hodie ibi admiramur trophæa, collati, quorum fastigia ad ipsum cœlum pertingunt: ubique Angeli Sedi illi triumphali lætum carmen atque ovationem accinunt. Hujus potissimum ductu atque auspiciis falsorum deorum colossis & idolis passim dejectis, Deo vivo ac vero templa atque altari.

raria constituta, & polluta illa & cruenta Ethnicorum sacrificia, *in purissimum & incruentum illud sacrificium, quo Iesus Christus quotidie omnibus locis in hostiam vivam Deo patri offertur* (ut est apud Malachiam) & sic diaboli cultus in Dei cultum commutatus fuit. Et quemadmodum Roma pagana nihil majus & potentius; ita Roma Christiana nihil sanctius est & gloriosius, in qua non jam illud Capitolii immobile saxum, sed augustissima D. Petri Basilica est admirationi, à magno Imperatore Constantino primum ædificata, sed ad eum jam splendorem perducta, ut superbissimis quibuscumque veterum substructionibus non modo non cedere, verum etiam longe anteire videatur; tum infinitis thesauris repleta: in qua etiam sacrosancta illa Ecclesiæ Sedes, cujus imperium Angelus nullum finem habiturum prædixit, fundata cernitur.

VI. Sed cur isti calumniatores in religiosum & sanctum Pontificem Clementem VIII. dentem Theoninum figunt? cur vitam ejus & actiones allatrant? ejus, inquam, qui in conservanda inter Principes Christianos pace, & Poloniæ, Transilvaniæ, Germaniæ, Hispaniæ, & Franciæ, quiete procuranda tantos labores exhausit, ac tantos fecit sumtus? Cur non recensent illi exercitus, contra Turcas juratos Christiani nominis hostes ipsius stipendiis conductos, & laborantibus Christianitatis partibus summissos? Sed ut Christi in terris regnum amplificandi singularis huic Pontifici semper fuit cura; sic multo maxime oves dispersas, & diabolo atque inferno mox prædæ futuras, ad spirituale ovile reducendi. Quid ille non facit ut collapsa erigat, infirma sustineat, perdita restauret? Annon ipse Conventus religiosorum obit, ut vitam eorum & mores tanto certius exploret? Annon ipse nudis pedibus in sacris Processionibus incedere visus est: tum maxime quum de Rege nostro ab Excommunicatione absolvendo & in gremium Ecclesiæ recipiendo ageretur, & ad tam arduum negocium Dei auxilium atque inspirationem implorareturj? Hic thesauros Ecclesiæ aperit & Indulgentias proponit; primus vero ipse eas acquirere studet. Quam sæpe non impedientibus gravissimis podagræ doloribus, utroque genu innixus per gradus illos sanctos in quibus Salvator noster omnibus [illegible] cruentatus à Pilato constitutus ac populo his verbis, *Ecce homo*, ostensus fuerat, ascendit! Annon iisdem die Jovis sancto quotannis velut sacerdotum minimus peregrinorum audit Confessiones? Annon quotidie, si per valetudinem ei liceat, sacrum Missæ officium seu Liturgiam ipso Apostolorum tempore indies usurpatam ipse celebrat? & quidem tanto ardore ac zelo, ut cana ejus facies lachrymarum guttis ubertim sæpe irrigetur, præcipue ubi ad consecrationis verba pervenit? Nos quidem ipsum feria sexta sacræ hebdomadæ, quum historia passionis Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi recitaretur, tormentis ac doloribus ejus illachrymantem vidimus; dulci & admirabili animæ perquam devotæ compassione. Quot ille quantasque eleemosynas quotidie in suo cubiculo distribuit? Nonne decem ibi pauperes, mutati indies, singulis diebus aluntur? Hi prodeunte ad prandium aut cœnam Pontifice, ad pedes ejus se abjiciunt: quos ille suis manibus sublevat, deinde aquam eorum lavandis manibus affundit, ac mensam suæ oppositam, & iisdem cibis instructam consecrat, & ubi singulis potum infudit, suæ demum mensæ assidet, à pauperum mensa parvo intervallo distanti: tandem vero ita refectos, cum benedictione & munusculo dimittit. Inter prandendum vero semper liber aliquis sacer legitur. Feria quinta sanctæ hebdomadæ, & sæpe alias idem sanctus Pontifex vigintiquatuor pauperibus pedes lavat & osculatur, deinde in novo S. Petri Palatio prandentibus per duas aut tres horas ministrat. Interea vero diversæ fiunt exhortationes, quibus charitas illa cōmendatur; tandē vero aureo nummo in quo Pontificis expressa est imago, & nova veste donati singuli dimittuntur. Quam multos vero pauperes idem Pontifex visitavit, suaque voce exhortatus & consolatus est in extremo agone constitutos? quam multis sua manu SS. Eucharistiam præbuit? Quam magnum ille captivorum & remis addictorum numerum ab infidelibus redemit? Quot ille tandem coronis, quot laureis Pontificalem suam tiaram seu mitram exornavit? neque jam quidquam aliud restat quam ut caput ipsius æterna coronetur gloria, inter Beatos illos sanctos & Martyres qui Sedem hanc B. Petri tenuerunt receptus, ad quorum pedes quisq; se humiliat, *ut in Iesu Christo exaltari possit, tamquam ad speciosum illum pedem, pacem Evangelizantis.*

(:)

QUO-

QUOMODO CAROLUS V. IMPERII Ferdinando fratri, & suarum ditionum administrationem Philippo filio commiserit.

Caput Quintum.

ARGUMENTUM.

I. *Caroli V. Imperatoris consilia & conatus.*
II. *Oratio qua ad proceres Belgii usus est.*
III. *Philippus II. paternas ditiones regendas capessit.*
IV. *Caroli V. Imperatoris secessus.*
V. *Ejus religio & devotio.*
VI. *Aliæ insignes virtutes.*

I. CUm igitur ad hunc modum Italia ab Hæresi immunis persisteret Dei beneficio, Germania autem veluti Colicis passionibus & torminibus viscerum suorum dilaniaretur, Imperator Carolus V. variis fortunæ casibus exercitus, tandem rerum humanarum pertæsus imperio ac regnis omnibus abdicare se, eaque tantum quæ ad animæ salutem pertinent curare, post Imperium triginta sex annos feliciter administratum, decrevit, quamvis ab hoc consilio multa cum revocarent, cum primis incerta Germaniæ pax, quam ob non adversam jam, sed adflictam valetudinem, quibus opus erat præsidiis stabilire, nondum licuerat, necessaria morbis ejus remedia adhibere hactenus neque potuerat. Nihilominus tamen, & ut afflictæ valetudini consuleret, & florentem filii juventutem potentissimi ac felicissimi hactenus Galliarum Regis fortunæ opponeret: missis ad Electores litteris, & ad Ferdinandum fratrem Imperii insignibus, privatam posthac agere vitam, & quod ejus superesset, in solius Dei servitio exigere constituit. Hunc in finem mense Septembri Anno M. DLV. Philippum filium ex Anglia, cujus Rex per Mariam uxorem erat, Bruxellas evocatum, diligenter de rebus omnibus quæ ad imperium pertinent, erudivit, inter alia monens, ut cum Franciæ Rege, quo potentiorem magisque formidabilem hostem non haberet, pacem faceret, aut temporibus obsecundaret: inprimis vero, ut Ferdinandi patrui sui Romanorum, Ungariæ ac Bohemiæ Regis, ejusque filiorum amicitiam omnibus modis conservaret. Deinde ad XXIII. Octobris omnium Ordinum conventum Bruxellas induxit; in quo quum in amplissima palatii aula, frequenti Senatu, magnaque Nobilium & omnium Ordinum corona consedisset, hanc fere in sententiam loquutus fertur.

II. *Mihi varios ac dubios fortunæ meæ casus, ab eo tempore quo vix undevigesimum ætatis annum ingressus, post mortem Maximiliani, Imperio admotus sum, reputanti, quum multa alia Dei in me beneficia occurrunt, tum illud præcipue, quod è tot hominum millibus unum me ad summum hunc dignitatis gradum velut sua ipse manu perduxerit, & ab hostium insidiis semper huc usque clementer custodierit, ipsis etiam meis inimicis in casses quos mihi struxerant, conjectis. Deo ergo immortali ago gratias quantas animi mei angustia capere potest maximas, quod post tot labores exhaustos, tot pericula tam mari quam terra superata, hanc mihi gratiam fecit, ut tantum ejus beneficium, quo me ad hunc usque diem incolumen conservavit, mihi hoc ipso loco vobis præsentibus, agnoscere & prædicare liceat. Ex altera parte non possum non deplorare eorum infelicitatem, quibus magna imperia commissa sunt, ob infinitos labores & pericula quæ comitari eos solent: illud verissime asseverans, postquam à morte domini ac patris mei, deinde aut materni, tot tantisque regnis ac ditionibus administrandis præfectus sum, non diem, non ullum fere temporis momentum otio aut privatis voluptatibus me dedisse, quod non multis molestiis fuerit permistum. Hujus rei testes sunt corpus hoc laboribus fractum, & caput hoc jam olim ante tempus canescens. Sunt inter vos multi qui horum meorum laborum aut participes fuerunt, aut certe consciι sunt; testes meorum actionum fideles. Norunt illi utrum ego caussa sim earum calamitatum, quæ jam triginta & amplius annis Christianam Rempublicam afflixerunt. Dicant ipsi, quoties pacem ex animo me optasse audierint, adeo ut jure meo non semel cedere voluerim, quo nostra arma contra immanem Christiani nominis hostem conjungerentur. Quin ut viam aliis monstrarem, & exemplo præirem, bis, ut ipsi nostis, non sine magnis periculis ipse barbaro hosti caput hoc meum objeci, exercitumque opposui, ceteris vero temporibus laboranti Hungariæ auxilia contra Solimanum summisi. Quod si omnia ad votum non successerunt, Dei voluntatem agnoscamus, omnia manu sua tenentis, qui ob peccata mea permittere noluit, ut tot tantisque victoriis, quas mihi clementer largiri dignatus est, his adjunctis, insolescerem. Quamvis autem ceteris Principibus ad inferenda infidelibus arma viam aperuerim; tantum tamen abest ut illi me sequuti sint, ut etiam eorundem auxilia contra nos evocarint. Iidem ditiones meas invaserunt ac vastarunt,*

starunt, nescio quid juris in Mediolanensem Ducatum pretendentes. Notum est plerisque vestrum, & Deus mihi testis est, quæ illis obtulerim, quæ tamen accipere illi pertinaciter recusarunt. Nunc illa sola me consolatio sustentat, quod Deus optime novit, quam invitus ad arma venerim, & quidem contra eum hostem, qui ægre ferens quod in æde mea collocatus non fuisset, deturbare inde summis viribus me velle visus est. Sed conatus ejus repressi; quibus modis taceré malo, ne per arrogantiam iterum quasi de hoste triumphare velle videar. Ego per vitam meam magnos & potentissimos habui adversarios, qui plurimum mihi negocii facessiverunt, divina tamen benignitate factum est, ut non illi meum, quod optabant, sed ego illorum finem viderim: quibus illud à Deo precor, ut qui in hac vita quiescere numquam potuerunt, in altera illa placide ac beate quiescant. Ex omnibus vero, Illustres Domini, nihil mihi molestius est atque acerbius, quam quod antequam ex hoc Mundo à vobis discedo, nullam adhuc rationem turbas illas, quæ ob religionis diversitatem passim exortæ sunt, componendi ac sedandi video: quamvis nulla in re plus curæ atque operæ posuerim. Deus ig[illegible] illis qui meis conatibus obstiterunt (& certe bonus hic, & arthritide fractus senex non raro sub onere succumbere quodammodo, atque aliorum potius quam sua consilia sequi fuit coactus) sed quia facta revocari non possunt, tempus est ut junioribus locum dem, idque, quod jam olim constitui, tandem exsequutioni mandem: id est, ut humeros meos tam gravi onere liberem. Illud vero ego vobis affirmo hunc ipsum diem non minus gratum mihi ac lætum fore, quam eum quo Imperialem suscepi coronam. Mihi quidem vires meas expendenti, consilium hoc ita necessarium videtur, ut velim nolim, aliter facere non possim: quumque mortem jam impendentem mihi non procul videam, par est ut vestris rebus prospiciam, ne illæ, me defuncto, aliquid accipiant detrimenti. Unicum mihi filium Deus dedit, quem præsentem videtis, quem ego ut pater unice amo, quem vos etiam tamquam naturalem vestrum Dominum, diligere & colere par est. Hunc ego vobis, illustres Domini, & quotquot adestis, vobis commendo, rogans vosque adjurans ut juvenem hunc Principem pro decrepito hoc sene accipiatis, natum, uti spero, ad vestram omnium utilitatem & salutem. Hoc à vobis impetrare debent non tam preces meæ, non tam mea imbecillitas, quæ quo me redegerit videtis, quam ipsum jus, atque Dei voluntas; qui nascendi conditione hunc vobis Principem dedit: hacque ipsa acceptatio in vestram præcipue cedet utilitatem. Pro omnibus vero quæ in vos à me umquam profecta sunt beneficiis, pro tot laboribus quibus sacra, libertatem, focos, uxores ac liberos vestros defendi, pro omni denique benignitate & mansuetudine, qua erga vos semper usus fui, hoc unum à vobis peto, ut filio huic meo eundem amorem, eandem obedientiam atque observantiam præstetis quam mihi patri ejus hactenus præstitistis. Huic ergo regna, Principatus ac ditiones meas omnes jam trado. Vestrum est in conservando Dei cultu, in tuenda patriæ libertate, in defendenda justitia, auxiliares ei manus præstare. Ad me quod attinet, rebus gerendis jam porro inutilem, de medicorum consilio (etsi spes meas omnes in uno illo & cælesti medico collocatas habeo) in Hispaniam secedere, ibique quod reliquum mihi vitæ restat, exigere constitui: extremum hoc à vobis petens, ut interim mei memoriam qua par est benevolentia, tamquam ejus qui vestris commodis omnia posthabuit, usurpetis. Quod si aliquando tributa vobis imposui, id sane invitus admodum, & non nisi extrema necessitate coactus feci. Filio vero quibus vestris necessitatibus succurrere atque onere vos ex parte sublevare possit, jam ego rationes commonstravi. Hunc ego iterum à vobis peto, ut tamquam legitimum meum successorem recipiatis. Quod si alacriter vos facientes videro, tanto lubentius ex hac vita discedam, relicto subditis meis bono Principe, & filio meo populo fideli. Hunc vos, tamquam caput vestrum, amate: hunc tamquam à Deo vobis præpositum, observate, pacem & concordiam colite, & inprimis Catholicam religionem curæ habete. Extremum hoc est quod à vobis spero & peto: nec [illegible] ita de vobis meritus sum ut hoc mihi negare possitis aut debeatis, &c.

III. Hæc Cæsaris oratio plerisque adstantium lachrymas expressit: quumque nemo esset qui non optimi Cæsaris voluntati morē gerendum censeret, Philippus filius assurgens, capite detecto, in genua coram patre procumbit: *quem ille manu capiti imposita, Belgii & omnium patrimonialium regnorum ac ditionum Principem pronunciat, & ut religionem ac justitiam colat, hortatur. Sic enim divinum ei auxilium numquam defuturum.* Quod ille facturum se recepit, ac Deo simul, patri ac circumstantibus gratias egit, seque commendavit. Post hunc Maria quoque Cæsaris soror Vidua Ludovici Hungarorum Regis, Belgii nuper Gubernatrix surrexit, seque Imperio Belgii abdicavit ruptisque Caroli sigillis, Philippus omnem administrationem in se recepit: Carolus vero, reditibus tantum

tum quibusdam sibi reservatis. mense Augusto Anno M. D. LVI. in Hispaniam navigavit, maximus omnium post Carolum M. Imperator, &c.

IV. Antonium Peresium, cum qui tam Philippum regem quam res Hispaniæ plerasque suis consiliis rexit, quoad a fortuna ex alto deiectus fuit, narrantem me audiisse memini, Imperatorem exscensione facta, ubi primum in terra pedem posuerat, in genua provolutum, corpus suum his verbis terræ primæ suæ matri reddidisse: *Garda te Dios, ô Madre muy que vida y desserida ausine, &c.* id est: Salve charissima multumque mihi desiderata mater! Sicut nudus è ventre matris meæ egressus sum, ita nudus ad te velut secundam meam matrem revertor: & pro multis meritis quæ à te accepi, corpus hoc meum ægrum, hæcque debilia & lassa mea ossa tibi dono, quum aliud jam non habeam. Quæ verba multis adstantium lachrymis fuerunt excepta.

V. Sic igitur optimus Imperator in monasterio quodam Hieronymianorum, ad vitam solitariam valde commodo, dies noctesque in orationibus aliisque pietatis exercitiis transegit, donec tandem Anno M. D. LVIII. die Septembris XIV. animam Deo reddidit, in altera vita laborum suorum mercedem recepturus. Antequam moreretur hæc ei quoque felicitas obtigit, quod res à filio sub primis regni auspiciis prospere gestas accepit, profligato Gallorum exercitu, & fano S. Quintini capto: tandem etiam ad Gravelingam eorundem concisis copiis: qua cladium frequentia Gallorum res admodum fluctuabant, mox tamen Henrici II. Regis virtute fuerunt recreatæ.

Fuit vero Carolus omnibus virtutibus tanto Principe dignis ornatus. Fuisse fertur omnium suorum Consiliariorum prudentissimus, omnium militiæ præfectorum fortissimus, omnium Judicum justissimus; felicior tamen in bellis per Legatos, quam ipsius ductu administratis: in rebus prosperis temperans; in adversis constans: tanta vero erga Deum religione & pietate, ut nullum diem abire pateretur quo non sacrum audiret, à quo non ulla eum negocia seu pacis seu belli revocabant. Certis diei horis consuetas precationes, easque satis longas, recitabat; neque ullam tum ferebat interpellationem: *hæc* inquiens *arma esse quibus terra oppugnetur, ac cœlum expugnetur.* Quam ejus devotionem præfecti militares impatienti animo ferentes, dicere solebant: *Imperatorem sæpius ac longius cum Deo quam cum hominibus loqui.* Quum aliquando precibus intentum quidam è domesticis à Galliæ regis Legatis exoratus, interpellasset, utque eos ad audientiam admitteret, rogasset; exspectare eum iussit dum preces absolvisset. Illo vero dicente, jamdiu eos exspectasse, ac res magnas habere, quas cum ipso communicari quamprimum, regis ipsorum plurimum interesset. *Et mea*, inquit Imperator, *cum rege meo ista communicari qua jam communico, multo magis interest.*

VI. Solebat optimus hic Imperator quotiescumque bellum contra Turcas, Hæreticos, Gallos, Anglos, Italos aut quoscumque susciperet, precationum libellum sibiipsi conficere, quas pro re nata formatas, quotidie recitabat. In secessu illo suo mirum est quam religiosam & asperam vitam duxerit, cilicia lacerna sæpe indutus, ac loris corpus castigans, nihil denique meditans nisi mortem; cui vicinus flagellum illud & cilicium Philippo II. filio, ut perpetuum paternæ pietatis mnemosynen, asservanda dedit. Hic quoque decurso jam vitæ spacio, Mundum jam & omnia, quæ paternis adjunxerat, regna relicturus, vocato ad se Philippo III. filio, qui rerum nunc potitur, hoc idem præstantissimum, & ultimum quod à manu ipsius accepturus esset, donum obtulit, inquiens, *in nodis illis sanguinem hærere, non suum quidem, sed patris sui: monensque, ut avitæ pietatis numquam oblivisceretur; ac simul ostenso corpore male affecto & ulceroso, Vide, inquit, mi fili, quo etiam maximos Reges terræ mors redigat.* Sed frustra ego ingenii mei vires Caroli V. secundi Constantini laudibus defatigare ac perdere nolo, quas plures Iliades non capiant. Illud tantum addo, quemadmodum in Germaniam à Carolo Magno Christiana religio primum introducta fuit, sic ab hoc altero Carolo, nec minus Magno, eam in Germania fuisse conservatam.

Sed quia eum in Hispaniam usque deduximus, non abs re erit ostendere quibus modis ea ab hæresi fuerit præservata.

):(

DE HISPANIA, ET QUIBUS MODIS ea ab hæresi fuerit præservata.

Caput Sextum.

ARGUMENTUM.

I. *Hispania tribus rebus ab hæresi præservata.*
II. *Fraternitates religiosæ.*
III. *Cruciata: ejus institutio, ordo, & proventus.*
IV. *Inquisitio, & ad quid instituta.*
V. *Inquisitio in Galliis ob hæreticorum Crudelitatem, ejusque necessitas.*
VI. *Inquisitio Hispanica quæ crimina puniat. Pontius Leo cur condemnatus. Casallo ante supplicium, ad Catholicam fidem conversus.*

I QUemadmodum experientia docuit nonnullos, fulmen perrupta horrendo cum tonitru nube, in terram dejectum, eorum in quæ reciderit animalium corpora, si viva ipsi occurrerint, non comburere: sic hoc loco similiter nobis ab omniscia illa magistra discendum est, Deum, qui hæreseos fulmen sua manu tenet, si quando illud in terram & magna imperia ejaculetur, non tamen ea perditum ire quamdiu suæ ipsa invigilent saluti, ac vitam aliquam in se habeant. Hoc pulcherrimo symbolo adumbravit S. Joannes in Apocalypsi sua cap. 9. loquens de Lutheri locustis: *preceptum est illis ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem, nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis.* nempe Confirmationis: Itaque hæresis quæ nihil aliud quam animarum quæritexitium, omnia illa regna vastat quæ vitæ ac spiritu vacua fuerint, id est, in qua omnis religionis cura velut intermortua fuerit atque exstincta. Germania quidem, Franciæ, Anglia, Polonia, Bohemia igne hoc fere penitus conflagrarunt: at Hispania ingruenti hæresi viva ac valida occurrens, flammam illam hæreticæ contagionis evasit. Id quidem post divinam gratiam, Catholicorum Regum curæ, diligentiæ & pietati acceptum ferendum est, qui memores vulgaris istius,

Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet,

& ipsi nascenti, aut nondum etiam nascenti malo remedium adhibuerunt, & aliis rationem prohibendæ hæreseos commonstrarunt. Sed quoniam huc nos oratio deduxit, vehementer sane peccare mihi viderer, si remedia hic non indicarem, quibus omnia Hispaniæ tam longè lateque patentia regna contra fulmen hoc, quod in ceteris Orbis partibus tot tantasque strages dedit, fuerint præmunita, & illæsa conservata; & illo quidem tempore quo Turcæ ab Oriente arma minabantur, ad Occidentem tumultuabantur Saraceni seu Mauri, ad Meridiem Arabes, ad Aquilonem vero hæresis pleno gradu grassabatur. Nemo hic sibi fingat quod Hispania ideo tuta constiterit quod ipsa in formam bubulæ pellis extensa à tribus partibus duplici mari, Oceano nempe & mari Mediterraneo, & reliqua parte naturali quodam vallo, montibus nimirum Pirenæis, clausa ac munita sit; in his enim omnibus contra hoc mali genus nihil ei fuit præsidii; sed potius in summa Regum diligentia, qua illi operam semper dederunt, ne quid Catholica religio acciperet detrimenti. Horum singulari prudentia tres præcipue res institutæ sunt, quibus potissimum hæreses profligatæ & Catholica conservata est religio: videlicet *Hermandatus sive sancta Fraternitas, sancta Cruciata* (*Croisade* vulgo) *& sancta Inquisitio.* Hæc ærea illa scuta, vel cœlestia potius sunt ancilia, quorum nitor Lutheri oculos ita perstrinxit, atque excæcavit, ut velut Democritus ille, in tenebris hinc inde palpans, nullum in Hispaniam aditum reperire, aut vel paullo in ea longius progredi potuerit, quamvis animus & conatus numquam deessent. His tam laudabilibus tamque salutaribus circa animarum curam institutis factum est, ut Hispania hæresis jugum evaserit, quod tamen illa toti Mundo imponere, sibique in terra velut monarchiam instituere cogitabat. His in tanta rerum omnium confusione ordo conservatus: his à superbo diaboli, infausti infelicium hæreseon architecti, dominatu vindicata fuit Hispania. Rigor ille contra hæreticos adhibitus optatam Dei sponsæ quietem & tranquillitatem reddidit, & nativum splendorem ac pulchritudinem conservavit. Ringantur infruniti hæretici, fremant & frendant quantum volunt, calumnientur justitiam, inhumanitatis, crudelitatis accusent: nos certe tot tantaque bona ex his nata ac quotidie nascentia videntes, sancta hæc instituta non possumus non laudare, cum regna quæ illis caruerunt, centuplo majoribus malis bellorum civilium fuerunt implicata per hæreticos, quam mala illa sint, quæ in solos sontes per Inquisitionem, &c. illa remedia sunt inflicta. Cujus &c. quanta sit utilitas & bonitas, nullum certius arbitror reperiri argumentum, quam quod ea malis & hæreticis non placeant? Equidem vix quid-

quidquam est quod pluribus turpioribus atque atrocioribus calumniis petitum atque diffamatum sit quam istæ in Hispania usitatæ administrandæ justitiæ ac conservandæ Catholicæ religionis rationes atque instituta. Nos tamen nihilominus justis & idoneis rationibus facile, spero, evincemus, & æquo Lectori persuadebimus, Reformationem hanc, quam Novi isti Reformatores Ecclesiæ (qui omnia deformarunt) cane peius & angue oderunt, reipsa sanctam, justam atque utilem esse. Ordine ergo quid sit Hermandatus, tum Cruciata & Inquisitio, explicabimus.

II *Hermandatus*, quod verbum *Fraternitatem* significat, exacta justitiæ species est, persequendis maleficis; qui se fuga subduxerunt, inserviens. Hac utuntur, ad comprehendendos facinorosos, quum alia media desunt: insequuuturque eos, qui magnum aliquod crimen admiserunt, quocumque etiam sese contulerint, sive ea ditio Regi Catholico pareat, sive non. Quam ad rem exploratores adhibent, qui se in familiaritatem eorum, quos quærunt, insinuant: nec cuiqnam rei parcunt, quæ huc faciat, sed omni industriâ, atque omnibus, quos excogitare possunt, modis conantur reum molliter ad se retrahere, atque in eam regionem, unde elapsus est, revocare. Adeunt hominem sub specie alicujus amicitiæ, ac intimam familiaritatem cum ipso contrahunt, indigentem pecunia; ægrum, aut in alia necessitate constitutum omni ope juvant: atque ita hac amoris simulatione inescatum, in plagas jam antea præparatas conjiciunt, & in manus justitiæ tradunt. Quod si diffidentia hoc consilium remoretur, tentant persuadere homini, ut vel navi vel curru quem ipsi in hoc emerunt, iter aliquod animi gratia faciat: quo perductos abducunt quo volunt. Hac arte non raro Lutetiæ, Constantinopoli, & in Germania abrepti sunt nobiles viri, & in Hispaniam ducti, ingentibus in eam rem impensis sumtibus, magnaque industria captatæ rei absque tumultu gerendæ opportunitate. Qui in sanctam hanc Fraternitatem adscripti sunt, in ipso muneris sui exercitio, viridi vestitu, & pro armis, arcu fere utuntur. Habet hæc societas ad sustinendos tanti oneris sumtus, ingentes reditus, quibus, quum enormis alicujus facinoris reus persequendus est, minimè parcunt. Non admittuntur ad Fraternitatem, nisi delecti, inculpati, vitæ probatæ, honesto loco nati, munerum & corruptionis aspernatores, validi, & ad tale negocium apti. Utque promtior sit negocii ipsis commissi expeditio, cautum est per totam Hispaniam, ut in quovis oppido, castello, aut pago, ubi magnum aliquod facinus commissum est, continuo campanarum sono signum detur omnibus, indagandi quid sit, ac omni studio explorandi, quonam sese recipiat is, qui fugit: statimque Hermandatus socii ad suas partes agendas sese accingunt. Hodie hæc Fraternitas in multis Hispaniæ locis tanta religione observatur, ut homicidia, rapinæ, aut alia crimina ibi raro committantur, aut certè, si qua commissa fuerint, præsentissimam pœnam non effugiant. Præclara sane Fraternitas, cujus tam admirabilis est fructus, ut virtutis augmentum, & tam opulenti Imperii (Justitia enim Regnorum est conservatrix) merito basis appelletur, dixi breviter quid sit Hermandatus, Jam, quid sit *Cruciata*, videamus.

III. Cruciata duas ob caussas constituta est: primum ad colligendam pecuniam, quæ bono orbis Christiani, redimendis apud Infideles factis mancipiis, faciendoque infidelibus & hæreticis bello impendatur: deinde, ut constet, num quis pietatis, & Sacramentorum frequentationem negligat. Observatur hæc Cruciata etiam in Italia, & Romæ quidem, eum in finem instituta, ne quis Mahumetano, aut Judaico, aut hæretico more vivat. Huic ordini omnes & singuli, sine discrimine sexus, anno ætatis septimo nomen dare tenentur: nec quisquam admittitur ad confitendum, nisi bullam Cruciatæ habeat, quam redimunt plebeii quidem binis, ut vocant, Regalibus, magnarum vero familiarum principes, octonis. Res in hunc modum administratur confessus ex Ecclesiæ Catholicæ præscripto circa Paschatis tempus ad mensam Domini participaturus ejus corpus accedit: quo sumto, tesseram accipit, qua scriptum est, *eum hoc anno & hoc die sacra communione usum esse*. Post Octavam festi, parochus, aut alius, cui hoc negocium datum est, per totam parochiam capitatim tesseras istas colligit; teneturque paterfamilias aut hospes sistere omnes illos, qui octiduo ante festum Paschatis domi ipsius, habita inquisitione, inventi fuerant. Quod si quis tesseram, aut justam excusationem non habeat, in vincula conjicitur, & pecunia mulctatur; si vero hæreseos suspectus sit, ad Inquisitionem mittitur. Muneri huic præsunt Archiepiscopi, Episcopi, & alii integræ & irreprehensibilis vitæ homines: qui etiam summam judicandi potestatem habent. Commissarius generalis Anno M.D XCV fuit Cardinalis Franciscus Avila. Reditus Cruciatæ opulenti sunt admodum: Sancta vero ap-

pellatur, ob fructus quos sanctæ Catholicæ religioni affert.

IV. Etsi vero duo illa quæ jam recensuimus Justitiæ tribunalia ad pacis & Catholicæ religionis in Hispania conservationem plurimum attulerunt adjumenti, non minus tamen utile fuit Inquisitionis munus; quod veluti firmissimus agger, fœdissimam hæreseos eluvionem coercuit. Quia vero tam odiose a nonnullis Inquisitio hæc traducitur, formam procedendi quæ in ea observatur, describere operæ pretium mihi videtur. Inquisitionis origo non ad Lutheri, sed ad ea tempora refertur quibus Saracenis à Ferdinando Aragoniæ Rege devictis, in Hispania vivendi certis conditionibus permissa fuit licentia, ut nimirum certum persolverent tributum, atque interim religionis caussa vis eis nulla inferretur. Bello confecto, & barbaris illis subjugatis, dictus Rex imperium suum ita constituendum sibi existimavit, ut Ecclesiæ dignitati ac saluti simul prospiceretur; atque in primis damnabiles superstitiones eradicarentur. Doctis ergo quibusdam viris negocium dedit in ea quæ ad Religionem pertinent inquirendi, & cavendi, ne Judæi vel Mahumetani, quorum adhuc ingens erat in regno numerus, zizania sua disseminarent. Hæc conservandæ Catholicæ religionis diligentia tam ipsi quam successoribus Catholici nomen ac decus peperit; quamvis nonnulli titulum hunc Alphonso Galæciæ regi a Papa Gregorio III. tributum ferunt, eo quod regnum suum Arriana hæresi purgasset. Tanti temporis *Iacobini Monachi* (quorum ordo a Dominico Hispano Caliguritano, Lexoviensis diœceseos institutus fuit) in tanta erant existimatione, ut Rex Catholicus in omnibus quæ ad religionem pertinent; eorum staret judicio: quod illi magna severitate exercebant, In Cataloniæ enim regno, instituta contra Albigenses inquisitione, ossa Arnoldi Castelboni & Ermosynes de Broniceende filiæ, qui avus fuit Rogerii Bernardi Comitis Foxiensis, effodi atque exuri, ac cineres in aerem projici jusserunt, quod hæresis crederentur fuisse participes. Sed res tota Anno M. C. D. XXV. per Cardinalem Petrum Consalvum Mendozam, Sixti IV. Pontificis interveniente auctoritate, fuit composita. Et hi quidem primi fuerunt Inquisitionis auctores; sed quia devictis Saracenis severius aliquando illa contra Judæos & Mahumetanos fuit exercita, origo ad Ferdinandum refertur. Hæc jam olim à Papa Sixto IV. & Rege confirmata fuit, circiter Annum M. C. D. LXXV. ob innumeras nequitias quas Judæi in contumeliam Christianæ religionis committebant: eademque postea Luthero dogmatizare incipiente, antiquæ conservandæ religioni magno fuit adjumento, atque obstitit, quominus tam ipse, quam alii novarum sectarum conditores in Hispaniæ quoque regnis novam Babylonem, ut in Polonia, Germania, Bohemia, Anglia & Belgio exædificarunt. Ejus vero hic est ordo & processus. *Quicumque hæreseos suspectus fuerit, ab officiario quem Familiarem vocant, coram Inquisitoribus comparere jubetur. Nulla hic fuga, nulla dilatio. Nihil fassus, liber dimittitur, constituto tamen Coryceo qui omnia ejus nihil tale cogitantis dicta & facta observet. Si quidquam Romanæ Ecclesiæ contrarium in eo animadvertatur, Inquisitorum jussu comprehenditur, & judicio sistitur. Illud vero notatu dignum est, quod tam contra accusatorem quam reum diligens habetur quæstio, utrum scilicet vir bonus sit; ac præcipue num inter ipsum & delatum inimicitiæ intercedant. Sed & quem Familiarem vocari diximus Officiarius talis eligitur qui in iis quæ ad religionem pertinent inculpatus, & qui à quarto gradu usque tam paternæ quam maternæ cognationis è Christiana prosapia sit ortus. Audito ac dimisso reo, Provisor, seu Vicarius, vel Diœcesanus vocatur, & ad ejus relationem accusatus vel liber pronunciatur, vel in vincula conjicitur. Fugientem Alguazil seu lictor Inquisitionis persequitur; itemque Hermandatus seu Fraternitas, de qua supra: tantoque major hic adhibetur diligentia quanto fugiens majoris est auctoritatis & conditionis. Capti bona omnia consignantur; damnati, confiscantur. In his omnibus administrandis Iudices summam adhibent integritatem: qui omnes opulenti sunt, & ab avaritia aut corruptionibus alieni. Vt vero leves ac temerariæ accusationes impediantur, si quis falso aliquem aut per invidiam accusasse deprehensus fuerit, severe punitur. Captivis omnia præter vestem auferuntur. Vbi triduum circiter in carcere dejederit, à custode carceris monetur ut à Iudicibus audientiam petat: qua impetrata, ab iisdem monetur, suppresso interim accusatoris nomine, ut culpam sua sponte fateatur, promissa, si id fecerit, impunitate; & econtra terrore mortis ob oculos posito. Si nihil fassus fuerit, in carcerem reducitur; ac deinceps iterum atque iterum judicio sistitur, utque suæ conscientiæ rationem habeat, monetur. Si omnibus artibus nihil ab eo exsculpi queat, crux & Missale apportantur, super quibus juramentum facere recusans, statim damna-*

damnatur. Iuratus, non tamen statim absolvitur, sed infinitis quæstionibus de patria, amicis, &c. urgetur. Ubi nihil fateri eum Iudices vident (qui enim bene instructi sunt, numquam captivos accusant, nec prius loquuntur quam eum quorum accusantur intellexerint) tum accusationem ei aperiunt, testium tamen aut delatorum nomina reticent, de quibus divinare magis ex privatis inimicitiis quam e certi aliquid scire licet. Inde Procuratorem seu Advocatum sibi eligit, qui ab eo informatus, ad singula respondeat: quod melius est quam si è vestigio respondere cogatur.

Duo testes fide digni atque irreprehensibiles, ad rei damnationem sufficiunt, non tamen semper, præsertim si de capite agatur; prætor vero, apud quem captivi asservantur, solus sufficit; unus tamen testis ad torturam non sufficit, nisi certas conjecturas aut alias graves habeat rationes. Postquam diebus aliquot reus de testibus seu delatoribus conjecturam fecerit, productus Inquisitores interrogat: num ab hic vel illis inimicis scilicet suis, sit delatus. Quamvis autem testium nomina devinare aut scire non possit, aliis tamen rationibus purgare se potest, nimirum si probaverit se cum Ecclesiasticis habuisse amicitiam, observasse præcepta Ecclesiæ, dies festos, jejunia, Missas audisse, & cetera quæ heretici impugnant, obiisse. Ad hæc producenda novem dies integri reo conceduntur. Exploratis omnibus, Inquisitores, qui sunt Ecclesiastici ordinis & Theologi, de fide responsa examinant: quibus si innocentiam illi suam sufficienter probaverit, absolvitur, non tamen sine dura aliqua pœnitentia, si metus aut suspicionis caussa adhuc subsit, sicque in carcerem ducitur donec de fide eius plene constatur. Quod si ex ore eius nulla probatio extorqueri possit quæ vel ad condemnationem vel absolutionem sufficiat, tortura res agitur, quæ in Hispania fidiculis tantum fit aut aqua, etiam quodcumque ob delictum. Sed & supplicia ibi non tam atrocia sunt, ut in Germania, Gallia, & Italia Haretici igne puniuntur. Cetera suppliciorum genera quæ rota, corporum dissectionibus in quatuor partes, equorum distractionibus, & fiunt, Hispaniæ ignota sunt. *Ad incutiendum vero terrorem reus cum vicario suo in locum subterraneũ, horroris plenum ducitur, ubi iam ante Iudices consederunt. Interim carnifex nigro habitu ac tecta facie, spiritus infernalis specie, ei occurrit, & ad Iudices abripit: qui precibus & minis ab eo contendunt, ut ultronea confessione tormentorum dolores redimat. Nihil fateri volentem, Iudices carnifici torquendum tradunt. Si quæstione hac quoque nihil ab eo exprimatur, infinita alia artes illaqueandi hominem adhibentur. Subornantur qui hæresis caussa se quoque captivos simulant & familiariter cum ipso conversantes, omnia eius dicta & facta observant. Ubi certis argumentis reus hæreseos convictus fuerit, igni adjudicatur: sicque flava tunica, in qua diabolorum horribiles species pictæ sunt,* (id genus vestis *Sambenit* vocant) *indutus, & pileo ad turriculæ instar, in quo homo ardens, & diabolus capiti eius insidens, iti lem pictus cernitur, ad supplicium educitur, epistomio prius ori inserto, ne ad populum loqui possit, si obstinatus maneat; si vero confessus fuerit & ante sententiam de se latam, pœnitentiam egerit, incredibili omnium gaudio, pœna expiandis ipsius delictis imposita excipitur.* An ulla justior aut lenior hæresin, quæ tantopere Mundum afflixit, coercendi ratio excogitari possit? Quod si quis institutum hoc cum iis legibus quas hæretici in locis imperio suo subjectis de religione tulerunt, comparaverit, Inquisitio multo illis tolerabilior videbitur. Id si cui dubium est, videat, quæso, quam multa crudeliter passim ac nefarie hactenus, ac præcipue quam primum emergere cœpit hæresis, patrarint. Quot rapinæ, quot cædes ab ipsis sine ulla inquisitione, sine ulla judicii forma designatæ sunt, ut ipsis Arabibus & Mauris deteriores merito videri debeant. Quid quod solum sacerdotis nomen in multis justa supplicii caussa visa fuit? quod ipso Christo Domino nostro sacerdote in æternum, haud dubie clam supplicio iidem persequuntur.

V. Inquisitio porro ejusmodi ob justitiam Franciæ ita placuit, ut ipso effectu ab ea fuerit recepta. Et quidem *Edictum illud Romorantinum*, a privato Regis Consilio omnibusque Franciæ Parlamentis approbatum, hæretici Hispanicam Inquisitionem nominarunt, ut in quo de hæresi quæstio ad prælatos tantum & Ecclesiasticos remittitur, omni de ea cognoscendi potestate Secularibus Iudicibus adempta & omnes alterius quam Catholicæ religionis exercendæ caussa instituti Conventus, læsæ Majestatis crimine condemnantur. Sic enim Edictum habet:

Ut vero secreta ejusmodi conjurationes in lucem protrahantur, mandamus sub iisdem pœnis ut omnes qui quoquo modo conscii fuerint aut consenserint, statim rem omnem Iudicibus aperiant, & reorum sive complicium nomina deferant: quo in casu bona fide & sub verbo regio impunitatem reis, non reis vero, quingentas libellas Turonenses, è damnatorum bonis confiscatis ante omnia solvendas, promittimus. Omnes etiam Predicantes, qui à Prælatis aut iis qui eius rei potestatem

tem habent, non ordinati fuerint; itemque omnes libellorum famosorum & aliorum scriptorum quæ ad nullum alium finem, quam ad seditionem spectant, auctores, tum impressores, venditores, & quicumque ejusmodi libellos & scripta disseminaverint; declaramus & haberi volumus pro rebellibus, nostris & publicæ quietis inimicis, ac reis criminis læsæ Majestatis, eosque iisdem pœnis quibus seditiosos & clandestinorum conventiculorum auctores, supra dicto modo ab iisdem Iudicibus puniri jubemus. Ne vero Edicto hoc nostro quisquam per malitiam ad calumniam abutatur: volumus & mandamus ut omnes calumniatores, & qui falso aut malitiose aliquem detulerint, iisdem pœnis afficiantur, quibus rei peracti erant afficiendi.

Quod si Edictum hoc quam sancte conceptum & promulgatum, tam strenue exsequutioni demandatum fuisset, tot tantisque malis ac miseriis Francia numquam esset involuta. Rigidum quibusdam visum fuit, at profecto, si tempora ista consideremus, asperioribus etiam remediis erat opus. Nullum umquam sæculum atheismi aut hæreseon, ex Calvinistica novatione exortarum, fuit feracius. Quamvis autem omnia quæ hac de re dici possunt, vel enumerare admodum difficile sit, pauca tamen, velut exempli caussa, indicabo. Promulgato, uti diximus, regio Edicto, ne quis hæreticus in Francia publicas conciones haberet, Rector quidam Collegii Rothomagensis, quatuor linguarum peritia se jactans, in vetitum nitens, & Regiæ Curiarum auctoritati medium quasi ostendens digitum, suggestum cōscendit, ac conciones habuit, magna accurrente Hugonotarum multitudine; quamvis Anabaptista esset, dicens inter alia, *Propinquam Antichristi ruinam divinitus sibi esse revelatam: à Deo se electum ducem, ut ipsius voluntatem exsequeretur: specialiter sibi à Deo mandatum esse, ut omnes malos Principes ac magistratus interficiat, promissumque, non prius moriturum, quam novus sit & ab omni peccato purgatus ac purus Mundus constitutus.* Idem Prophetam se simulabat, & vaticinaturus, tamquam ad tripodem Apollinis se prosternens, horribiles gestus edebat. Certiores hac de re facti curiæ Iudices, hominem comprehendi jusserunt: verum is præfecti, qui Calvinista erat, opera ex urbe evasit; ruri tamen ab agricolis agnitus, & in carcerem traditus, ac tandem unà cum duobus cognatis, ad ignem damnatus fuit. Sed illi spectato miseri hominis vivi combusti supplicio, hæresin ejurarunt, ac pœnitentiam egerunt. Dici vix potest, quam multi libelli a furiosis hominibus scripti undique prodierint, quibus Regia auctoritas turpiter pedibus proculcatur, & optimi quoque Principes ut tyranni Nerone ac Domitiano crudeliores diffamantur. Quam tu mercedem hos meruisse putas? Qui volet, legat Calvini eo tempore scripta edita: nulla pagina occurret quæ non injuriosis contra Principum auctoritatem, contumeliosis ac seditiosis vocibus plena sit. Quid Ambosiana illa contra Franciscum II. Regem conjuratio? quam pœnam meretur? Tum Quid Guiteriana illa contra Carolum IX; Quid Hugonotarum cum Turcis confederatio Basileæ conclusa? ubi Beza, Mallotus, Viretus, Segurius, Clemens, Rentius, Damusius & alii præsentes fuerunt. Quid de cædibus dicam innumeris per omnes totius Franciæ provincias commissis? Rupellæ triginta sacerdotes ferreis hamulis in turri speculatoria cæsi; & mox inde in aquam præcipitati sunt. Quis nescit apud Engolismenses, Petracorios, & alibi sepulchra aperta, & cadavera in quibus parum adhuc carnis restabat, pugionibus confossa? Anne hæreticæ crudelitatis sufficientia sunt testimonia & argumenta, puteus Nemausensis, cædes Fumellana, inhumanum genere quidem nobilissimi, sed flagitiis multo nobilioris factum, qui tanta cum infamia in femina quadam, ad quam apud Petracorios diverterat, hospitalitatis jura violavit. Annon Monbrissonii Hugonotæ Catholicos ut se ipsos de turri præcipitarent, coegerunt? Fleaci iidem sacerdotum capitibus tamquam globis luserunt. In parochia Callenevillana hæretici Ludovicum Faiardum probatæ vitæ & doctrinæ sacerdotem nova forma degradarunt, immissis in lebetem oleo ferventem ipsius manibus ac deinde oleo super caput atque in os infuso. Quid hac crudelitate magis barbarum atque inhumanum dici aut excogitari possit? Quod si tum in hoc regno uti in Hispania Inquisitio in usu fuisset, facile quum hæc aliaque innumera scelera, tum illa mala quæ ob religionis dissidium misera Francia pertulit, præcaveri potuissent, cujus honor tot tamque infamibus flagitiis valde fuit conspurcatus; tum suprema Regum auctoritas ab ipsis subditis pessumdata, ut qui ceu Furiis acti, suorum Principum cineres in ventum projicere non dubitarunt. O igitur jam felix, O beatum sæculum, quo nihil tale videtur vel auditur!

Hanc tibi debemus, Rex Augustissime, pacem,
Cuius monstra manus compescuit omnia: munus
Hocce tuum est, quod iam voces, Hugenota, Papista,
Desierunt. Omnes titulo censentur eodem

Iam Cives. Peragit tutus sua sacra sacerdos:
Pastor tutus oves agit, & mare navita sulcat.
Nimirum hanc nobis peperit tua cura quietem:
Subque tua dextra tuti requiescimus umbra.

VI. Sed in Hispaniam redeamus: in qua ad Inquisitionis tribunal non quæstiones tãtum de hæresi, verum etiam blasphemiæ, & in Deum ac Sanctos contumeliosæ voces deferuntur. Sic Michael de Barro Navarræus & de Rege suo bene meritus, Ordinis S. Jacobi Commendator, quum aliquando *por vida de Dios*, id est, *per Dei vitam jurasset*, triginta & unum dies in compedes fuit conjectus. Qua de re quum apud Regem esset questus, Rex filium suum ipsi socium se additurum respondit qui catenarum pondus dimidiatum cum ipso ferret. Ita enim de se meritum esse, ut lubenter juvare ipsum velit: hac vero in re nullam aliam gratificandi rationem dispicere. Et conclave quidem carceris hic habuit aulæis ornatum, & cetera omnia non minus quam extra carcerem magnifica: compedes tamen ac catenas nonminus duras ac graves quam de vulgo quis ferre cogebatur. Beza ut Imagines suas auctior es faceret, etiam Pontium Leonem admiscuit, tamquam gloriosum martyrem ad cœlum usque laudibus efferens. Sed nihil hoc mirum. Ejusmodi hominibus liber ille plenus est: qui diaboli potius quam Dei sunt martyres. Pontius enim hic præter hæresis crimen, peccati quoque nefandi convictus, & ab Inquisitione damnatus fuit. Sed cur Bezæ non liceat eos laudibus ornare, quibus idem, quod ille cum amasio suo commisit, (ut ipse non dissimulat, & alibi nos indicavimus) peccatum placet? Habeat ergo suum sibi Pontium qui sub tali iisdem vitiis infami præfecto, optimo jure hæreseos signifer esse meretur. Sed idem Beza alium suis adnumerat, qui tamen suus non est. Casallum dico, qui præceptor fuit Joannæ, Caroli V Imperatoris filiæ, Joanni postea Lusitaniæ Regi, Sebastiani patri nuptæ, ejus quæ insigne Xenodochium & monasterium Madriti ædificavit, in quod postea Maximiliani Imperatoris vidua, ejusdem Caroli V. filia, concessit. Sed de Casallo res sic habet. Postquam suo ipsius testimonio hæreseos convictus, & ab Inquisitione ut vivus combureretur, damnatus esset, multi Hispaniæ magnates, ut vitæ ei gratiam faceret, apud Regem intercesserunt, spe facta fore ut hæresin ejuret ac detestetur. Quibus Rex respondit, si filia quoque sua vel micam habere hæreseos, eam se justitiæ ultro traditurum. Casallus damnatum se videns, boni angeli inspiratione monitus, de animæ suæ salute sollicitus esse, erroresque quos amplexus fuerat considerare cœpit. Cum docto ergo homine colloquutus, & tandem, quamvis doctissimus esset, erroris convictus, publice hæresin ejuravit, & remisso Novatorum doctrinæ nuncio, Catholicæ Ecclesiæ fidei se consignavit, & ad Romanæ Ecclesiæ unionem rediit. Hac victoria lætus Rex, supplicium homini leniri jussit: qui ad locum supplicii productus, *longam & doctam de conversione sua orationem ad populum habuit, ac protestatus est, se non ut Protestantem infidelem, sed fidelem ac bonum Catholicum, in fide Ecclesiæ Apostolicæ Romanæ, extra quam salus non sit, moriturum.* Quam confessionem etiam mox sanguine suo obsignavit, glorioso triumpho in cœlestem Beatorum sedem receptus. Hoc modo vitam Casallus clausit, cum æterno hæreticorum opprobrio, qui impudenti sine mendacio suis eum accensere non verentur, mentitis martyribus.

DE IIS QUÆ IMPERATOR FERDINANDUS post Caroli fratris discessum, ad Catholicam stabiliendam Ecclesiam egit.

Caput Septimum.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherani è Colloquio VVormatiensi turpiter discedunt, inter se divisi & se mutuo damnantes.*
II. *Miraculum Augustæ Vindelicorum factum.*
III. *Maximilianus Ferdinando Imperatori succedit.*
IV. *Protestantes de auxiliis contra Turcam sollicitati, qui tergiversantur.*

I. FERDINANDUS quamvis ut Imperii ita & studii fraterni in Ecclesia Catholica tuenda successor esset: tamen quum à Turca, qui Hungariam pœne totam jam pervaserat, externum bellum immineret, coactus est, ut Germaniæ statum talem, qualem à Carolo acceperat, conservaret, ad pacem domi constituendam omnem operam conferre. Itaque conventu imperii Ratisbonam indicto, qui ad finem Anni 1556. cœptus in sequentis anni ver protractus est, Protestantes Principes non semel interpellavit, *ut in fœderis adversus Turcam societatem secum venirent, reliquiasque Hungariæ & Transilvaniæ conjunctis copiis defenderent.* A quibus contra petitum est, *ut Religionis controversia decideretur, quoniam id à Consilio, ob incidentes bellorum motus, factum non esset.* Imperator quem cautiorem jam

 fecerant

fecerant præteritarum rerum documenta, *æquum non esse respondit, ut caussa ad Ecclesiam universalem pertinentis, soli Nationi Germanorum permitteretur diiudicatio:* victus tamen ad extremum tum importunitate Protestantium, tum Catholicorum spem certam victoriæ Imperatori facientium, confidentia; *ut ad colloquium veniretur Wormatiæ ad XIV. Cal. Octob.* concessit.

Quia vero tota Germania spem conceperat, fore ut dissensiones Religionis caussa obortæ in illustri hoc conventu dirimerentur, propositum est mihi formam ejus, ritum & eventum breviter enarrare. Indictum erat Colloquium Anno M.D.LVII. inter duodecim Theologos Catholicorum, & totidem Doctores Confessionistas, præside Spirensi Episcopo. Notarii constituti erant ad Acta Disputationis excipienda, hac conditione, ut ea scrinio inclusa, cujus clavis penes Præsidem una, penes Doctores Catholicos una, & penes Lutheranos item una esset, ad diem Comitiorum Imperialium asservarentur. Et ne res abiret sine fructu, tum Principum tum Theologorum caussa, decretum erat, ut quatuor utrimque Principes negocio interessent: quibus vel morte, vel morbo, vel alia ratione impeditis, alii qui eorum vicem supplerent, nominati fuerant. Numquam uti dicebam, tanta spes pacis, quanta tunc temporis, affulsit. Magna pollicebantur de se utrique. Catholici, scientes caussam suam *fundatam in soliditate petræ, adversus quam portæ inferi non prævalebunt,* & habentes viros illustri experientia, ex versutiis Protestantium 40 annorum decursu inspectis, conscii etiam discordiarum grandium & multiplicium, quæ inter ipsos Lutheranos aperte grassabantur, constitutis, quasi aciebus, Flaccianorum, qui erant *Rigidi,* & Adiaphoristarum, qui erant *Molles,* item Osiandrinorum, & Majoristarum, qui omnes de Justificatione, & bonis operibus &c. credendis aliter quam alii, sentiebant. Itaque ante constitutam diem Wormatiæ adfuerunt Catholici: Item Flacciani cum Brentio: at Melanchton primum cum Sociis ad initium Septembris advenit, quoniam hic Conventus, de Religione etiam suorum Symmystarum Horrebat, conscientia desertæ suæ, quam ipse Augustæ conscripserat, Confessionis. Horrebant igitur Molles venire in congressum Flaccianorũ, & tamen declinare hoc tẽpore impossibile eis videbatur, utpote à principibus suis missos. Tentarunt igitur hi inter se ipsos discordes Reformatores, an aliquo Syncretismo sua Schismata possent componere, tum Francofurti tum Wormatiæ, antequam cum Catholicis congrederentur, sed Spiritus vertiginis, qui erat in his rotis, neutro loco in concordiam viros discordiæ pervenire permisit. Brevissime res ita cecidit. Ante congressum cum Catholicis Theologi Lutherani *Rigidiores,* jussu suorum principum, videlicet Vinariensium Saxoniæ Ducum, sub quibus Lutherus Schisma suum cœperat, urserunt Molles, ut anathematizarent saltem secreto Zvvinglianos, Osiandrinos, Majoristas, & Adiaphoristas, quod coacti demum reveta fecerunt Molles traditis clare subscriptionibus, quæ ad Principes per Legatos referrentur. Atque hac larva concordiæ, Mollibus clam damnatis, cum Catholicis in colloquium venerunt. Cum igitur consedissent, Catholici Doctores opus esse affirmabant, *quum inter Catholicos & Confessionis Augustanæ Theologos instituta sit disputatio, seclusis reliquis sectis omnibus, ut personæ conferentes, religionem aperte suam profiteantur: se quidem omnes esse Catholicos, & unam fidem uno ore confiteri. Idem igitur velint Theologi Protestantes profiteri, ut constet mundo solum inter Confessionis Augustanæ & Catholicæ fidei professores colloquium esse habitum, & de religione concordatum.* Profuit in hoc articulo Protestantibus ad bene tempus quod larvatam saltem concordiam inter se iniissent, ante Disputationem. Itaque eam professi, cum Catholicis egerunt de Judice Controversiarum, & hujusce disputationis, in qua actione, *Catholici Ecclesiæ authoritatem decidendi vindicabant, cujus sententia in Conciliis Generalibus, item perpetuo PP. consensu expressa, sit audienda.* Melanchton contra ad Sacram scripturam & Tria symbola (Apostolicum, Nicenum Constantinopolitanum) atque Confessionem Augustanam, authoritatem hanc revocabat, satis fatuè utpote adversus suæmet Religionis principia, excludens Conciliorum sententiam, & eandem in symbolis illis, præter scripturam assumendis, admittens, quodque multo erat turpius, *Confessionem a semetipso compactam & solum quinque principum Germaniæ & duarum urbium subscriptione initio firmatam,* in locum Generalium Conciliorum surrogando. Disputatum est igitur acriter ab utraque parte. Catholici objiciebant Lutheranis arrogantiam, quod nimirum se ipsos Sanctissimis omnium sæculorum Patribus, & suas opiniones, judicio universæ Ecclesiæ, & consensui totius Antiquitatis anteponerent, hi, qui Novi essent ab heri & nudius tertius coaliti, & tamen ne quidem inter semetipsos consentientes, quod satis convincant plures eorum

factiones

factiones, Accidit hoc per molestũ Protestantibus, præsertim cum a Catholicis urgerentur *ut, si admittere debeant Confessionis Augustanæ dogmata, ipsi se prius redigerent in unum de illa sensum, & subreptitios sub ejus prætextu sectarum authores anathemate notatos rejicerent, atque à Consortio suo authoritate publica excluderent. Datam esse pacem Confessioni Augustanæ decreto publico, id beneficium ad alias sectas non pertinere.* Facile videt Melanchton hic procellam in caput suum parari, itaque demisse rogabat, ut de controversiis ipsis ageretur, sed zelotæ Flacciani intendentes detriumphare Melanchtonem & in eo alteram Saxonum, Vinariensibus infestam, domum, parendum postulationi huic Catholicorum censuerunt, & offerendas Præsidi Disputationis hujus condemnationes domesticarum hæresum, quas antea Legatis principum privatim obtulissent. Frustra deprecabatur hoc Melanchton, Flacciani enim tam propinqui victoriæ, anathema dicendum palam urgebant. Itaque Melanchton, cedens tempori, seipsum anathemate ferit aliquot conscriptis anathematismis, inter quos etiam Adiaphoristarum secta, cujus ipse author erat, condemnabatur. Interim protestabatur etiam de injuriis Flaccianorum. Brentius vero Osiandrũ noluit damnari, qua in re & Melanchtoni & Flaccianis se opponebat. In hac perturbatione voluntatum Flacciani Julium Pflugium præsidem colloquii sponte accedentes ei *protestationem offerunt in qua Zvvinglianos, Osiandrinas, Maioristas sive Synergistas, & Adiaphoristas prompte damnabant, veluti alienos à Confessione Augustana, ideoque quoad religionem attinet, nihil sibi cum iis sectariis fore commune.* Atque in hunc modum Melanchton, qui Confessionem Augustanam ipse compegerat ab eadem post 27. annos, per suos discipulos fuit exclusus, & veluti è Lutherana Rep. proscriptus, & quod amplius est ipse sibi anathema, justo Dei judicio, vivens dixit. Et Flacciani quidem exhibita sua protestatione quasi ad hanc damnationẽ solum venissent, confestim iter ingressi sunt domum revertentes. Cæteri autem quinque Theologi Protestantium, nempe Schaeppius, Strigelius, Stosselius, Morlinus & Sarcerius recedentibus à communione aliis VII. Lutheranorum Theologis persisterunt. Unde colloquium hoc primo suspensum fuit deinde vero etiam plane dissipatum. Siquidem consulto Cæsare, quid in discordia Lutheranorum agendum esset Lutherani, ne quidem eo jubente, & optante [illegible] conciliari deinceps non potuerũt, & Catholici ignorabant cum qua parte eorum qui se & damnabant, & tamen Confessioni adhærere asserebant, agendum esset. Nihil itaque actum est aliud eo colloquio, quam quod *turpitudo Hæresis Lutheranæ indies in scissuras maiores prolabentis, mundo apparuit,* quam Fridericus Staphylus, Jureconsultus, nuper è Lutheranismo ad fidem Catholicam reversus, præsens huic colloquio, utpote Ferdinandi Cæsaris & Ducis Bavariæ Consiliarius, qui cuncta Lutheranorum secreta noverat, edito libello vulgavit, sub titulo *Trimembris epitome Theologiæ Lutheranæ,* in cujus tertia parte de variis Lutheranorum sectis disserit, etsi eædem se Confessionis Augustanæ professores esse affirmẽt (a) Ita Lutherani, priusquam ad manus ventum esset, pugnæ se subduxerunt, Catholicis instructa acie frustra prœlium exspectantibus. Mox ecce tibi scriptorum aculeatorum & mordacium certamina, Nicolao Amsdorffio & Nicolao Gallo, qui erant ex numero Excommunicatiorum, adversus Melanchthonem & Brentium qui alterius erant factionis, insurgentibus, eosque hæreticorum fautores, Zvvinglianos & Osiandrinos appellantibus, qui veluti impii suis opinionibus Augustanæ Confessionis velum prætexant. *Nam in VVormatiensi Colloquio* (scribit Amsdorfius) *Brentius & Philippus Melanchthon, quum ipsi Zvvinglium & Osiandrum damnare recusarent, nos deridiculo habuerunt, & à Colloquio prorsus ignominiose repulerunt, quod ad disputationem progredi, nisi illorum prius damnato errore, nollemus. Quumque ii, qui post nostrum discessum remanserunt, aliam doctrinam ab ea, quæ Augustana Confessione explicatur, se non propugnaturos scriptis suis testati sint, nihil minus tamen faciunt quam quod sunt professi, & non Zvinglianos tantum, sed & Osiandrianos sese ostendunt. Controversia nostra* (dicebat Ratisbonẽsis Minister) *de gravissimis Fidei capitibus fuit, qualia sũt de Lege, de Evangelio, de Iustificatione, de bonis Operibus, de Sacramentis, de Ceremoniis: de quibus non potuit inter nos convenire.* Hic exitus fuit istius Conventus, aut potius Comœdiæ, & sumtu Lutheranorum, & cum eorundem ignominia actæ. Miser Melanchthon, vultu in terram dejecto, & corrugatâ fronte, pudore suffusus perpetuo suspiria ducebat: *Deus bone,* inquiens, *cum qualibus & quam cerebrosis hominibus negotium nobis est? Actum est de Ecclesia Domini.* Dixerit hic non nemo: *O miseros Babylonis ædificatores!* alius *Parturiunt montes nascetur [illegible]*

F 2 *nihil*

[(a)] *Vlenb[illegible] vita Melancht. cap. 2[illegible] [illegible] ex [illegible] Lutheranis [illegible]*

nihil nisi fumus & orbis risus. An non jure omni hanc Babylonem compos mentis vitet?

II. Porro Ferdinandus septemdecim imperavit annis, quibus omnibus nihil in religionis negocio memorabile gestum est, nisi quod scriptis & libellis inter partes acerrime dimicatum fuit, interim ut sequenti Capite ostendam tum inter Protestantes, tum Catholicos, imprimis Staphylum, nam in hunc omnes pariter insurrexerunt, qui in Trimembri epitome Theologiæ Lutheranæ, sese in lucem aliter, quam vellent protractos è suis latibulis, dolebant. Ex Protestantium numero quidem Melanchton Anno 1558. Atro felle scriptum edidit, eo quod ipse esset creatus Dux ternæ Phalangis Evangelicorum & tunc sumtus est Flaccius Illyricus, Andreas Musailus, Jacobus Smidelinus, & Longinus Schvvenckfeldianus, & e quibus omnibus idem Staphylus unam nervosam responsionem opposuit, hoc titulo insignitam; *Contra adificatores turris Babylonicæ Responsio.* quo viso Melanchton se pugnæ subtraxit, nec Staphylum deinceps lacessivit. Cum vero turpitudo illa Lutherani Schismatis in dies magis pervulgaretur, acrius de medicina luxato corpori adhibenda cæptum est cogitari, quam cogitationem Melanchton probavit; sed opere impleri posse desperans dixit demum verissimum hoc inter plurima falsa verbum, *Quod nostri principes tolli controversias cupiunt, voluntas laudanda est, sed conantur hydræ caput præcidere hoc Sycophantico sæculo:* prædixerat hoc Lutherus ipse in captivit. Babylon. libro [a] *Dabo operam ut negocium scribendi habeant copiosum, præcurram enim, ut dum gloriosissimi victores de una aliqua mea hæresi, ut eis videtur, triumphant, ego interim novam moliar.* Synodus opportunissimũ videbatur esse remedium sopiendæ discordiæ, sed Melanchton restitabat, æque à suis, quam à Tridentinis PP. timens fulmen anathematismi. In hac trepidatione & angustiis miser Melanchthon reliquum vitæ exegit, adeo ut ne quidem Wittebergæ sibi videretur esse tutus, uti ipse in Epistolis queritur, & sane fugam aliquoties tentavit, maxime initio Anni 1559. quo Flaccius invalescens Decem sectis è Luthero ortis, anathema procuravit publice dici à Winariensibus Ducibus. contra quod Wittebergensis Academia insurgens, scriptum plane maledicum emisit. Sed dum se Lutherani concidunt Calvinismus sensim in Germaniam, & primo Palatinatum irrepit [b] & Melanchton Anno 1560 moritur. Pacem optimus Imperator unice spectabat; quæ tanto magis Christianæ Reipublicæ erat necessaria, quanto ei majora à potentissimo hoste pericula impendebant. Paullo vero ante mortem ipsius Augustæ Vindelicorum res accidit miraculo plena, quæ multos ad Catholicam fidem convertit. *Filia civis textoris à dæmone insessa, à patre ad Prædicantes Lutheranos liberanda deducitur. Hi exorcismus rem privatim aggrediuntur, sed frustra; diabolo omnes eorum conatus irridente. Itaque excusare se Ministri, & æterni Patris voluntatem ac decretum, qui pœnæ tempus nondum abbreviare vellet, obtendentes, patrem ad patientiam cohortari. Forte aderat è vicinia Chirurgi cujusdam Matthiæ nomine filia, Catholicæ religioni addicta. Hæc dæmoniacæ patrem rogat, ut sacerdotem quendam Catholicum, Patrem Simonem nomine, qui in templo Mauritiano concionabatur accersiri curaret. Patre assentiente venit sacerdos, homo cæteroqui inculpatæ vitæ, & in his rebus non inexercitatus precationibus se dat, & aquam lustralem secum ad obsessam adfert. Quo illa conspecto, mirum in modum angi atque horribiles ululatus edere cœpit. Quum vero ardentissima siti torqueretur, ex aqua lustrali haustum sumere coacta, ingravescentibus tormentis, multo crebrioribus atque atrocioribus injuriis in sacerdotem; exorcismis intentum, debacchabatur, tanta cum vehementia, ut vix à sex robustis viris teneri ac constringi posset. Post longam quasi pugnam & frequentem divini nominis invocationem, diabolus taurina voce omnibus audientibus exclamavit, Nequissime sacerdos, numquam tu me hinc expelles: cedere tamen fortiori tandem & creaturam hanc Dei relinquere compulsus fuit: quæ non pristinæ tantum formæ & corporis valetudini restituta fuit, verum etiam animæ salutem recepit, cum suis ad Catholicam Ecclesiam, in qua sola vera miracula fiunt, reversa*

III. Defuncto Ferdinando VIII. Kal. Sextil. Anno 1564. Maximilianus filius successit natus Anno 1527. cum jam ante Anno 1562. VIII Kal. Dec. in Regem Roman. esset Electus. Ei vix Imperium ingresso Turca omnibus viribus incubuit. Solimanus enim jam ætate provectus, ut victoriis suis colophonem imponeret, cum exercitu Hungariam pervagatus, Sigethum, positis castris, acerrime oppugnabat. Imperator accepta periculi magnitudine, Principes Augustam convocat, ut de auxiliis conferendis ageretur. Ibi Protestantes alia atque alia obtendere; nonnulli bellum quod tum inter Daniæ & Sueciæ reges gerebatur, in quorum regnis

[a] *Anno 2. b.* [b] *Vlenberg. Vit. Melanchton. cap. 23 & 24.*

regnis jam ante quoque religio mutata fuerat, uti supra libro 4. diximus; alii contentionem, quæ inter duos fratres Duces Winmarienses, Electoris Palatini generos, exarserat, quam tam dictus Palatinus quam Saxoniæ Elector plurimum ad res suas pertinere dicebant. At Philippus Hassiæ Landgravius, & alii Principes tredecim ejusdem religionis, Marpurgum ab eo invitati, se per nuptias filii sui cum Ducis Wirtenbergici filia excusabant. Horum vero Principum nomina erant. Philippus Hassiæ Landgravius, Gulielmus & Ludovicus ejus filii, Philippus Dux Holsatiæ, Ernestus Dux Brunsuicensis, Christophorus Dux Wirtenbergicus, duo ipsius filii, duo filii Comitis Palatini Electoris, Wolfgangus Dux Bipontinus cũ filio, & Joannes Georgius filius Marchionis Brãdenburgensis. *Et iis quidem qui inviti aliquid faciunt, excusatio numquam deest.* Non parum tum Imperator indignabatur, quod tam propinquo sævissimi hostis metu, Principes genio & conviviis indulgerent; simulque verebatur ne per hanc occasionem aliquid in religionis negotio de novo tentarent; præsertim quum ex omnibus Principum familiis qui religionem Protestantium sequebantur, illo in conventu quidam præsentes essent. Præcipua ipsius cura fuit, ut Comitem Palatinum tam ad antiquam religionem, quam officium reduceret, qui Augustanæ Confessionis adeo inter se dissidentis pertæsus, Genevensem cujus vulnera tunc veluti recentis mercis latebant, fuerat amplexus, ut alibi ostendam.

IV. Itaque Maximilianus, quod periculum in mora esset, solo Bavariæ Duce comitante, Augustam profectus est. Miserunt quidem eo Protestantes Legatos suos, sed Imperator, quod de magnis & ad totius Christianæ Reipublicæ salutem pertinentibus rebus agendum esset, Principes per omnia sacra obtestatus est, *ut ipsi eo venirent, nec bello inter Danos & Suecos decipi se sinerent, sed Iesu Christi honorem suis nuptiis & epulis, ac publicas utilitates privatis anteponerent.* Interea Solimanus maximis viribus Hungariam pervagatus, pleraque suæ ditionis fecit. Comitiis tandem celebratis, deliberatum fuit, de hæresibus Pace religionis non comprehensis, immo Augustani Conventus Anno M.D.LV. habiti decreto damnatis, ex Imperio profligandis ac penitus exstirpandis: tum etiam de auxiliis contra Turcam conferendis. Facile tum videbat Elector Palatinus, non solum Anabaptistis, Arrianos & alios hæreticos, verum etiam se suosq; Calvinistas, quorum Confessioni sese adjunxerat, isthac propositione designari. Quare omni studio eo elaboravit ut hac de re eo in conventu nihil omnino fuerit decretum: de altero vero facile assensit, ut nimirum contra Turcas auxilia contribuerentur; cujus expeditionis eventum libro IV. explicavimus. Et hic tum quidem rerum erat per Germaniam status: quem crebris offensionibus, ac præsertim religionis dissidiis vehementer labefactatum, mors Solimani non parum recreavit. Deo providente, ne dum suos flagellat & terret ad pœnitentiam, hostis nihilominus sanctam Ecclesiam non plane conculcet.

DE VARIIS AC DIVERSIS FIDEI CONfessionibus, Principum jussu cusis, & per ipsorum ditiones divulgatis: deque altercationibus Theologorum.

CAPUT OCTAVUM.

ARGUMENTUM.

I. *Pace inter Principes facta, calamo inter doctos dimicatur.*
II. *Quid Calvinus de Luthero senserit & dixerit.*
III. *Faceta Narratio de quodam qui nullibi repertis ejusdem religionis ociis, ad Catholicam Ecclesiam redeit.*
IV. *Colloquium Numburgense.*
V. *Bremæ religio mutata, & Calvinismus sensim introductus.*

I. PAce cum Protestantibus in Germania Principibus post Saxonem & Landgravium liberatis, ita tamen accisis viribus ut movere nihil amplius possent; Mauritio etiam in prælio occiso, & crudeli illo Alberto Brandeburgico profligato, a Carolo V. facta, & à Ferdinando Imperatore prudenter continuata: bellum inter Theologos acerrimum fuit exortum; compositoque ferreo bello, papyraceum acrius geri cœpit. Novæ ac multiplices prodeunt undique Fidei Confessiones, tam Principum quam privatorum Theologorum nomine. Unam Saxoniæ Dux edidit aliam Comites Mansfeldienses, rursus aliam Christophorus Dux Wirtembergicus: quibus non solum Zvingliani & Calvinistæ, quorum secta tum in Germania gliscebat, sed Melanchthoniani etiam & Majoristæ,

[illegible]ſtæ, quamvis fideles olim Lutheri amici, hæreſeos condemnantur. Tum quoque odioſa illa & tot diſputationibus vexata, lapis offendiculi hæreticorũ, *de Cœna Domini quæſtio* inter Theologos rurſus ſumma contentione agitata fuit: de qua quid ſentiendum eſſet à Wolfgãgo Comite Palatino rogatus Melanchthon, more ſuo ita ambigue reſpondit, ut miſerũ Principem ex incerto multo fecerit incertiorem. Quia tamen Melanchthon Sacramentariorum ſententiæ ſubſcribere quodammodo videbatur; idem Princeps *formam quandam religionis conſtituit, & in ſua ditione tantiſper obſervari juſſit, donec aliter à ſe fuerit ſtatutum.* Idem in ditiuncula ſua fecit Georgius Princeps Anhaldinus quietiã aſſumto Prædicantis habitu, propria auctoritate è ſuggeſtu ad populum eſt concionatus. Hinc Beza *ſimul & boni Principis & vigilantis Paſtoris munus ab eo impletum ſcribit ac ſubditorum quidem Principem in terra, eorundem vero ducem ac ductorem ad cælum fuiſſe. Ab hoc etiam longinquas nationes conſilia petiiſſe*, idem auctor eſt. Tanta hujus Principis primi & ultimi inter prædicantes erat auctoritas. Sed & alii Principes ſuas quiſque Confeſſiones pro[illegible]ulgarunt, pleraſque a Melanchthone cuſis ac [illegible]ıs. At Nicolaus Gallus Prædicans Ratisbonenſis contra Melanchthonem ſtricto calamo, *am[illegible] [illegible] et exprobrabat, Lutheri de reali Corporis Chriſti præſentia in Sacramento altaris ſententiam [illegible] propugnans.* Similiter Brentius junior, Profeſſor Tubingenſis patris ſui opinionem acerrime defendebat, *qui Zwinglianam & Calviniſticam doctrinam tanquam diabolicam & plenam impietatis [illegible]*; Principemque induxit, ut Zwinglianos & Sacramentarios publico Edicto proſcripſerit. Sed & inter Joachimum Weſtphalum Lutheranum & Joannem Laſcum Polonum Calviniſtam acerrimæ contentiones exſtiterunt, ut ſcripta utrimque edita teſtantur. Nec minus inciviliter magnus ille Superintendens Heshuſius Calviniſtas tractavit. Sed & Calvinus egregie ſe ultus eſt: cujus ſcripta tam mordacia atque aculeata ſunt, ut hac in palæſtra omnibus qui ante eum fuerunt, palmam præripuiſſe videatur.

II. Calvinus vero Lutheranos perſtringens, immemor ejus fuit quod antea ſcripſerat; *Lutherum divino Spiritu afflatu & a Deo miſſum fuiſſe. Hoc ſine ulla aſſentatione* (ait quodam loco) *nos Luthero teſtimonium perhibemus, fuiſſe inſignem Jeſu Chriſti Apoſtolum. Res ipſa teſtatur, non Lutherum, ſed Deum per Lutherum loquutum eſſe, & ex ore ejus fulminaſſe.* Si ergo Lutherus eſt Jeſu Chriſti Apoſtolus, Calvinus diaboli erit Apoſtolus, ut quem Lutherus in perſona Zwinglii & aliorum Sacramentariorum hæreſeos damnavit, ejuſque doctrinam currum eſſe ſcripſit, quo innumeræ animæ ad Infernum deducantur. Sed & Calvinus ejuſque aſſeclæ Lutheranorum doctrinam peſtilentem eſſe ac morte dignam: & viciſſim Lutherani Calviniſtarum errores flammis expiandos eſſe ſcribunt.

Porro Brentius & Martinus Chemnitius Prædicans Brunſuicenſis ex una, & Henricus Bullingerus ab altera parte acerrimas inter ſe dimicationes ſuſceperunt. Et illi quidem ad Georgium Brãdenburgicum ſcripſerunt, *ut ſi ſalus ſua ſibi curæ eſſet, Calviniſtas non ſolum à ſe ſegregaret, verum etiam è tota ſua ditione ejiceret, ac pœnis coerceret, ut qui venenum ſuum longe lateque ſpargere ſatagant.* At Calviniſtæ econtrario hortati ſunt, tam hunc quam alios Principes, *ut Craſſiores Lutheranæ doctrinæ errores emendarent, ut quibus homines ad perditionem perducerentur. Et ſub Lutheraniſmo merum adhuc Papiſmum latere.* Inprimis vero Calvinus Melanchthonem ad ſuas partes pertrahere ſtudebat. *Et tu quidem*, inquit, *te occultas, at quid ſi mors interim te opprimat?* Neque tamen quidquam ab hoc polypo certi exprimi potuit: de quo Lutherani in Apologia de Cœna Domini, *Negare*, ajunt, *non poſſumus Melanchthonem non tam ſerio ac par erat, Sacramentariis ſeſe oppoſuiſſe, qui parum ſincere cum eo agebant. Debebat ille conſiderare, quantopere vulgi, qui fidem ipſi habuerunt, animos & conſcientias incertitudo illa perturbatura eſſet; & Calviniſtarum artes & fraudes melius perſpicere, qui hoc modo parvam ſuam doctrinam propagare conantur.* Tandem vero Imperii Statibus Francofurti, ut novo Romano Imperatori fidem & homagium præſtarent, congregatis, Proteſtantes Principes quum apud alios ſuos Theologos, tum Melanchthonem præcipue inſtiterunt, ut ſententias ſuas aperte proferrent, & quid de ſingulis articulis & controverſiis credendum eſſet, ſtatuerent. Habito ſuper ea re concilio, poſt multam diſceptationem à prædictis Theologis in hanc ſententiam concluſum fuit: *Quantum ad doctrinam de Cœna Domini, nos recipimus Catechiſmum Lutheri, Confeſſionem Auguſtanam, Articulos Smalcaldicos, ſecundum eum [illegible] qui Apologia continetur, & Locos Communes Philippi Melanchthonis: quem admodum et tam recipimus Reconciliationem & concordiam inter Lu-*

Lutherum & Bucerum Anno M. D. XXXVII. *multis piis & doctis hominibus præsentibus, Vitteberga factam.* Hæc vero ambigua responsio è Melanchthonis tripode profecta, per eosdem postea amplius declarata, & realis corporis Christi præsentia approbata fuit, ut è scriptis Apologiæ de Cœna insertis videre licet: ad quæ tamen Sacramentarii nequaquam muti fuerunt. In omnibus his nullum de antiquis Conciliis verbum, nulla SS. Patrum, *qui fideles Christianæ Fidei custodes fuerunt, mentio.*

III. Cadmæa hæc progenies, vix terra è draconis dentibus exorta, statim versis in mutuam perniciem armis, ita invicem sese invaserunt, ut nullus conviciorum quibus alter alterum incessebat, modus, nullus dirarum quibus una secta aliam devovebat, fuerit finis: ut scripta ab his atque illis edita testantur. *Quia in re non veritatis studium, sed sua cuique ambitio dux erat.* Et sane *mos est hæreticis,* ut S. Gregorius inquit, *in disputando suam gloriam cum Veritatis jactura ambire.* Nihil minus illi quam Veritatem quærunt: sed hæresos vino ebrii, quid faciant, aut quam viam ingrediantur, nesciunt, hinc inde tamquam in tenebris oberrantes, & jam ad hanc jam ad aliam partem deflectentes. Talis fuit ille Melanchthonis discipulus, quem Staphylus narrat omnes sectarum portas pulsasse, & apud omnium religionum, quæ in Septemtrionalibus vigent regionibus, socios Ministerii munus quæsiisse, sed post editam Fidei confessionem æque ab omnibus repudiatum. Nam è Saxonia ab Illyrico, è Prussia ab Osiandro ejectum; in Polonia ab Antitrinitariis & Deistis, aliisque novis Evangelicis, quorum sectæ ibi prævalebant, locum ei denegatum; in Bohemia ab Hussitis & Picardis, in Silesia a Schwenckfeldianis, in Moravia ab Anabaptistis suas sibi res habere jussum. Post longam discursationem, miserum hominem qui nullis aliis armis quam S. Scripturæ textibus & Lutheri ac Melanchthonis auctoritate suam religionem defenderet; nec tamen qui pro Christiana & Evangelica agnoscere eam vellent reperiret; tandem Viennam delatum, & tam de aliis suis miseriis quam de tam longa & laboriosa peregrinatione apud viros quosdam eruditos Catholicos conquestum: se nimirum omnes fere regiones objisse, ut gentem aliquam seu nationem inveniret quæ in omnibus Lutheri & Melanchthonis doctrinam sequeretur; sed unum tantum Prædicantem repperisse, qui suggestum conscendendi, & eandem Veritatem secum prædicandi potestatem ipsi facere voluerit. Idem deinde melius instructus, relicta hæresi ad Catholicam Ecclesiam fuit reversus.

IV. Principes Augustanam sequentes Confessionem, frustra tentata inter Superindentes & Pastores suos concordia, Naumburgi in Thuringia Anno 1561. conventum habuerunt, [a] ad quem Papa Pius IV. Nuncium suum misit, exhortans ut Concilii decreta de religione exspectarent, quod Imperator, Galliarum Rex, & alii Principes Christiani magno tum studio iterum flagitabant. Sed non plus hic conventus momenti ad consensum attulit, quam reliqui fere omnes. Quotiescumque enim de religione instituta fuerat disputatio, primo statim congressu quando de Judice agebatur, factaque illis optione, ut doctrinam suam ei quæ primis quinque sæculis viguisset, quamque puram & incorruptam fuisse ipsi fatebantur, conformem esse demonstrarent, Conciliorum proferebatur in Scriptura interpretanda auctoritas. *Nos,* ajebant, *quatuor illa prima Concilia, Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum & Chalcedonium admittimus, quatenus tamen S. Scripturæ sunt consentanea.* Sed hic velim mihi dicant suaviludii isti, ad quid opus sit quatuor illorum Conciliorum ab aliis distinctione, si cautio hæc addatur, ut S. Scripturæ sint conformia? O ineptam ac turpem non tam elusionem quam illusionem! Idem enim de Porphyrii & aliorum scriptis, ac de Alcorano quoque dici possit, quatenus scilicet S. Scripturæ sunt conformia cujus testimoniis tam Mahumetes quam plerique alii utuntur. *Sicut sepia,* inquit Gregorius Nazianzenus in oratione ad CL. Episcopos, *ubi in rete incidisse se animadvertit, effuso atramento, quod pro sanguine ei est, aquam infuscat, sicque evadit: ita & hæretici semper postremum aliquod reperiunt, per quod se subducant;* nullum vero commodius quam quod Conciliorum decreta & SS. Patrum judicia libere, quando & ubi lubet, aspernantur, S. Scripturæ, id est, interpretationi in ipsorum cerebro natæ, dissentanea esse caussantes. Hoc vero modo nullus umquam controversiarum erit finis, ut libro VIII. clarius ostendam.

Dum itaq; Lutherani Molles cum Rigidis & utrique cum Zwinglianis de concordia nequidquam tractant [b] Calvinistæ, vafri & versipelles homines, Geneva

[a] *Anatomia Eccl. Cathol. pag.* 109. [b] *Vlen. in vita Luth. Melancht. Flacii, &c.*

Geneva egressi, omnes undique suam propagandi doctrinam occasiones captant, eumque in finem ... libellos passim spargunt, ii quum Bremam, quæ Archiepiscopalis est inferioris Saxoniæ civitas, irrepsissent, frustra indignantibus ac frementibus Lutheranis paullatim magis magisque invaluerunt. Horum præcipuus fuit Albertus Haldenbergius, qui Lutheranum hactenus se simulaverat, sed paullatim ad Calvinistarum doctrinam defexit. Senatus cui novitas hæc initio non valde placebat, Theologorum Witenbergensium, a quibus, uti ajebant, repurgati Evangelii veritas profecta esset, sententiam exquisivit: qui una cum Melanchthone (is enim adhuc tum, scilic. A. M D. LVI. in vivis erat) Augustanæ Confessioni inhærendum responderunt. Vetatus Hardenbergius, & Witembergensis Ecclesiæ, omnium Ecclesiarum matris sententiæ subscribere jussus, *Augustanam Confessionem*, ait, *plenam esse errorum. tum etiam diversas eius exstare formas quæ Papismum redoleant.* Illud probandum, ejus auctores divino spiritu illustratos fuisse. Quum ergo ut Augustanæ subscriberet Confessioni impetrari ab eo non posset, jubetur saltem Concordiæ inter Lutherum & Bucerum Anno M. D. XXXVI. factæ articulos approbare. Ille vero sæpius ex Melanchthonis ore audivisse se ajebat, articulos illos numquam communi consensu fuisse approbatos ac signatos. Mittitur ergo ad Melanchthonem, qui Wormatiæ tum erat, Joannes Schlungravius, qui rei veritatem exquirat. Is reversus longe aliud quam Hardenbergius dixerat, responsum attulit, nimirum articulos illius Concordiæ a Melanchthone, Pistorio, & aliis Theologis tanquam Christianos & Evangelicos accipi atque approbari. Quo minus ergo tum Hardenbergius institutum perficeret, quum hoc tum bellum exortum obstitit: ut & Danorum regis intercessio, qui ut regnum quod legitimo domino extorserat, stabiliret, Saxonicam Confessionem amplexus fuerat, & Bremenses tum ne quid innovarent, sollicitabat. Nec tamen animum abjecit Hardenbergius, ad Danos nequaquam pertinere dictitans, Germanorum conscientiis ullas leges præscribere. Interim Tilemanus Heshusius in Superintendentem eligitur, qui non Hardenbergium tantum sed omnes quoque Calvinistas acerrimis ... insectatus est: Hardenbergio ad Heidelbergenses, Lipsienses & Witenbergensis Academiarum judicia frustra provocante.

Tandem vero Hardenbergius non Brema tantum, sed tota etiam Saxonia ejectus, Habito Conventu Lunæburgi mense Maio [a] Emdam Frisiæ orientalis metropolim profugit, ibique apoplexia fuit exstinctus, divisionis & seditionis post se relicto inter auditores suos spiritu e quo postea mutuæ exsecrationes, ac præcipuorum civium proscriptiones exstiterunt. Sic ejectis Calvinistis, Bremæ Lutheranismus rursum fuit stabilitus. At biennio post Calvinistæ, ut de ipsorum doctrina plenius cognosceretur petierunt, & ut *Colloquium Mulbrunnæ* institueretur, Anno 1564. mense Aprili [b] impetrarunt, cui Elector Palatinus & Dux Wirtembergicus interfuerunt, Brentio & Smidelino e Lutheranorum, & Bequino cum sociis e Calvinistarum partibus ad disputandum delectis. Sed æque, immo magis incertis animis hinc discessum fuit. Non multo post Brema, charissimi quondam sui patris Lutheri abjecta memoria, Genevensem Confessionem recepit. Anno 1562. Est vero hæc Imperialis civitas, quæ tamen in quibusdam Archiepiscopi, qui Protestantium doctrinam sequitur, & e Ducum Brunsuicensium est familia, imperium agnoscit, eodem modo quo Brandenburgicus superioribus annis Argentoratensis Episcopatus Administratorem se tulit, nullo alio sacro fungens officio, quam quod Ecclesiasticos capit proventus, ut suo loco dicam. At tu, Lector, hic Septentrionalium populorum infelicitatem considera, qui ad Principis libidinem religionem mutare coguntur, ut sequenti capite apertius ostendetur.

[a] *Anatomia Eccl. Cathol.* [b] *Eadem.*

DE FREQUENTI ET MISERABILI Religionis in Palatinatu ad Rhenum mutatione.

Caput Nonum.

ARGUMENTUM.

I. *Usu & Lex in Germania, ut subditus Principis religionem sequatur.*

II. *Beza Calvini iussu ad Comitem Palatinum proficiscitur, & fictam de Cœna Domini confessionem adit*

III. *Comes Palatinus abdicato Lutheranismo Calvinismum amplectitur.*

IV. *Eius filius & successor Ludovicus, Calvinismo profligato, Lutheranismum reducit.*

V. Iohan-

V. *Ioannes Casimirus Administrator & tutor Friderici, patris in Electoratu successoris, Lutheranis ejectis, Calvinisticam religionem restituit.*

VI. *Scholares Lutheranismo addicti, discedunt.*

I. Illud non tantum velut communi more receptum, verum etiam quasi lege sancitum in Germania passim observatur, *ut subditi vel Principum religionem quacumque illa sit, amplectantur, vel tamquam bestiæ sine ulla vivant religione.* Hinc fit, ut quotiescunque Princeps Nova doctrina afflatus, religionem mutat, mutare & ipsi religionem, & tamquam acus nautica, quacumque à magnete ducuntur, sequi cogantur. Necesse est itaque ut subditi cum Principibus ad Infernum aut Paradisum vadant; aut si plus apud ipsos conscientia quam obedientia &c. qui Principi debetur, respectus possit, suis fortunis venditis, collectisque sarcinis alio migrent. Mihi quidem hi priscis illis Galliæ militibus similes videntur; qui dominis suis ita erant obnoxii, ut eandem cum ipsis fortunam, immo mortem quoque subire non vererentur. Nam quemadmodum Luna quæ pene nullum aliud lumen habet quam quod à sole mutuatur, illud ipsum quoque sole pereunte amittit; at rursus nato recuperat, sic miseri isti homines postquam à Catholica Ecclesia discesserunt, nullam aliam agnoscere videntur religionem quam eam, quam à dominis suis mutuantur; eamque cum ipsorum imperio sumunt, & cum morte deponunt. Subditis hic nullæ aliæ quam obediendi partes relictæ sunt. Hoc loco memorabilia aliorum stultitiæ & levitatis, aliorum vero calamitatis & miseriæ exempla nobis occurrunt. O miseram miserorum hominum servitutem! qui conscientias suas aliorum libidini ita prostituunt, & non aliter quam prædia beneficiaria pignori & nexui addicunt. O duram & crudelem legem! quæ subditorum animos omnibus opinionum fluctibus exponit, & alienæ voluntati ac libidini adstringit.

II. Quomodo vero Palatinatus ad Calvinianum dogma amplectendum inductus sit, per principem suum nunc penitius inspiciamus. Ex Ruperto Rom. olim Imp. nobilissimi rami diversarum Familiarum in Germania descendunt, unus per Ludovicum II. alter per Stephanum natu minorem, filios Roberti Imp. An. 1410. defuncti. Horum Ludovicus II. dictus Barbatus item cæcus, An. 1429. moriens reliquit filios Ludovicum III. An. 1451. defunctum & Fridericum Victoriosum qui ante mortem suam quam Anno 1476. obiit, Tutor factus & fidus Philippi Posthumi, è fratre suo Ludovico III. nati hic Philippus Posthumus obiens An. 1508. III. Kal. Martii reliquerat filium minorennem Electorem Ludovicum IV. dictum Pacificũ. Is est qui oriente Lutheranismo & Protestantium secta, ipse plerumque pacis se arbitrum vel procuratorem inter partes interponebat, quanquam ipse Lutheri Novo Evangelio, seductus per suos Doctores, inhæreret. eujus adhæsionis Schismaticæ primum fructum tulit, ut sine benedictione propagandæ stirpis improlis obiret. Atque ita frater ejus Fridericus II. nativitate inter fratres tertius (nam natu secundus Rupertus jam A. 1504. obierat) Elector factus, An. 1546. 4. Ianuarii religionem pristinam [a] palam mutavit, Itaque & hic sine benedictione prolis decedens An. 1556. natus annos LXXIII. Successorem habuit Ottonem-Henricum Filium Ruperti Virtuosi fratris sui, qui An. 1556. factus elector post patruum, Lutherani dogmatis fuit sectator, sed & illius breve imperium fuit & ipse nulla prole relicta decessit An. 1559. Ita Electoratus ad Stephani supra memorati filii Ruperti Imp. lineam alteram, nempe Fridericum III. qui fuit Ioannis II. filius, nepos Joannis I. pronepos Friderici Simmerensium & Spanhemensium progenitoris, abnepos Stephani ex Ruperto nati. Hic Fridericus III. Elector creatus An. 1559. Calviniani dogmatis fautor An. 1576. decessit relicto hærede Ludovico V. Electore, &c. iste vero An. 1583. moriens filios Fridericum IV & Joannem Casimirum reliquit. His [b] prælibatis ob arcendam obscuritatem nominum in re nupera venio ad explicandum modum, quæ Calvinissimus omnium primo in Germania & quidem ab Electore præcipuo inter sæculares nimirum Palatino fit receptus. Accidit autem id hoc modo. cum inter Lutheranorum & Zwinglianorum Colloquia & disceptationes Fridericus III. Genevensis Confessionis a Saxonica valde discrepantis, frequentem mentionem fieri audivisset, eorum librorum qui ad eam pertinerent, mira cupiditate fuit accensus. Ea re animadversa, Calvinus, Argo in ejusmodi rebus oculatior, & in omnes occasiones propagandæ suæ doctrinæ intentus, Theodorum Bezam, è Francia fugitivum, Geneva ad eum ablegavit, ut Helveticam ac Genevensem Confessionem ipsi offerret (Fabritius dicit Farellum ejus legationis

F fuisse

[a] *Reusnerus in opere Geneal.* [b] *Reusnerus in opere Genealogico.*

fuisse socium) Nec illorum adventus ingratus fuit Palatino. Erant enim in Beza tum juvene adhuc multæ tam corporis quam animi dotes, & inprimis grata quædam & amabilis facundia, ut quem tamquam alterum Aristippum omnis color & res decebat; vel qui se tamquam alter Alcibiades, omnium regionum moribus accommodare noverat: quibus artibus jam dudum Candidam illam suam, Parisiensis sartoris conjugem, in Venetis pellexerat rete. Nihil vero æque quam dissimulandi artem callebat, *ut qui uno pectore duo corda gerebat.* Et quemadmodum astutus imperator locum aliquem oppugnaturus, ad primum impetum nequaquam omnes vires educit, sed vineas & aggeres subinde propius muris admolitur, donec tandem fossam & vallum transcendat: sic Beza, quo Principem hunc acerrimum alioqui Lutheranum, ad suas partes traduceret, ad colloquium admissus, *primum de intolerabili Galli tyrannide* (sic enim Henricum II. regem appellabat) *cuius jussu fideles* (Novi scilicet, ex puteo abyssi tanquam vaporario emissi) *vivi cremarentur, graviter conquestus fuit; deinde ad controversiam de cœna Domini tot disputationibus agitatam delapsus, verum Iesu Christi corpus & sanguinem sub speciebus panis & vini dari ac recipi confessus est, nulla facta fidei aut spiritualis, versuta & quæ in omnes sensus torqueri potest, manducationis mentione.* Tum vero Lutherani simplices adhuc gaudere, exsultare ac triumphare, velut jam in suam ditionem redacto præcipuo Sacramentariorum duce ac Legato. Nec mora: res ubique dispalatur, & à Palatino ad Ducem Wirtembergicum non sine gratulatione perscribitur, magni triumphi opera & pretium, qui mihi simillimus videtur ei, quo Phryges equum Duratæum à Græcis constructum in urbem receperunt. Beza conciliato sibi hac ratione Principe, ad Calvinum reversus, Legationis successum exponit: *qui cum falsitatis & perfidiæ à Tigurinæ Ecclesiæ Ministris accusaretur* (nã rumor ediderat jam Bezam in Lutheranorum sententiam concessisse) respondit, *id eo à se factum, quod animadverteret cæcos illos Lutheranos ad Evangelii lucem aliter adduci non posse, ut qui minime intelligerent; quomodo verum Iesu Christi corpus in cœna Domini fide tantum perciperetur. Non leonina semper, sed vulpina aliquando utendum.* Sic enim animarum illi ludificatores loquuntur. Idem tamen homo eodem ore profitetur multis in locis aitq; *Christi corpus in cœna non magis recipi quam in Baptismo.* E contrario vero in libro suo II. De Sacramentis, *Nos,* inquit, *confitemur Christum in cœna præsentem esse, non per imaginationem, sed corpore suo circumdatum,* in quibus omnibus loquendi formulis vafritiem suam desultoriam abscondunt Calviniani Ministri. Reliqua ejusdem hominis tam quæ ad doctrinam quam ad vitam pertinent, ad eum locum remitto, ubi de Colloquio Possiacensi tractabimus, ne res Gallicas cum Germanicis confundamus. Illud tantum verbo dicam, his artibus omni in re Bezam semper fuisse usum, & instar polypi, omnium ingeniis quibuscum ipsi negocium erat, omnique tempori ac loco sese accommodasse. Ejus rei ecce tibi notabile exemplum. *Quum Anno* M.D.LVII. *regnante Henrico II. Sacramentarii, qui falso Lutherani videri volebant, ad supplicia passim traherentur, illi qui Genevam, omnium Sacramentariorum asylum* (ut libro VIII. exponam) *profugerant, Legatos in Germaniam miserunt Gulielmum Farellum, Theodorum Bezam, Gasparem Carmelum, & Ioannem Budæum, magni illius Budæi bonarum litterarum parentis, filium* (quem quidem, ut hoc obiter addam, Beza in suis Iconibus, velimus nolumus, persuadere nobis vult, de religione non idem, quod Catholicos sensisse. In quo eadẽ, qua in ceteris fide, utitur. Budæus enim de patre loquor, receptis ex instituto Ecclesiæ Sacramentis, in suis ædibus quæ sunt in vico S. Martini, decessit, in parochia S. Nicolai in campis, sepultus. Anno 1549.[a] Quod vero sine ulla pompa sepeliri voluit, non hæreseos, sed modestiæ est argumentum: Sed ad rem.) *Legati illi, ad Protestantes Principes eo missi, ut intercessionem pro ipsis ad Galliæ regem impetrarent, quum eo tempore in Germaniam venissent quo conventus VVormatiæ habebatur nimirum mense Augusto, ut cap.* VII. *relatum est hoc ipso libro Augustanæ Confessionis doctoribus Fidei suæ Confessionem eidem plane conformem exhibuerunt, ut Historia Cœnæ Augustanæ testatur.* Atque ea versutia, etiam ipsos Lutheranæ factionis præcipuos Doctores Wormatiæ congregatos ferme decepissent, nisi quidam Zelotæ Melanchtoni infensi, per ejus latus ipsos quoque Sacramentarios confodere in animum induxissent. Siquidem is Sacramentariorum caussæ renitentibus cunctis serio Lutheranis, colludere cum eis videbatur. Sane Wolfius auctor est hanc Cõfessionis simillimæ exhibitionem Melanchthonis factam esse opera, qui hoc modo Bezæ caussam favorabilem reddere voluerit: sed Protestantes id negant, quum ipse Melanchthon in epistola

[a] *Vide Testamentum eiusdem in Antiq. Paris. cap. 43. fol. 414.*

epistola ad Ducem Wirtembergicum conqueratur, *Articulum de Cœna Domini in Confessione illa non satis dilucide esse explicatum, quem tamen ait in Synodo aliqua legitime congregata plenius ac melius explicari posse.* Id nihilominus *tunc ea Confessionis suæ amphibologicæ exhibitione Calvinistæ effecerunt, ut Melanchton Sacramentariis Zvvinglianis, & in eos Bezæ anathema dicere noluerit, & Genevenses Bezæ artibus Augustanæ Confessioni sese insinuaverint, ac sub eius nomine latuerint, quo scilicet tanto facilius à Protestantibus auxilia impetrarent, de quibus alibi opportunior erit dicendi locus.* Nunc paucis mores hujus Protei indicare volui: *qui ad suos reversus, factum hoc suum zelo fratrum è captivitate & miseriis liberandorum excusavit quidem, non tamen omnibus probavit.*

III. Elector Palatinus, lectis Calvini libris ejusque Catechismis in Germanicam linguam translatis, tum frequentibus Calvini, nullam occasionem prætermittentis, epistolis sollicitatus, ac præterea Lutheranæ religionis, cui novitatis gratia jam decesserat, satur, uti Pater ejus Joannes II. avi sui Joannis I. ita & ipse patris sui religionem deserere, & Calvinismum amplecti statuit. Lutherani doctrinam hanc à Clebitio ætate & ingenio feroci homine primò in Palatinatu sparsam ac traditam ferunt. Sed & Melanchthon, à quo Princeps per litteras consilium rogaverat, Sacramentariorum partibus favisse dicitur; eoque nomine hodieque apud Lutheranos exsecrationi habetur. Quum vero neminem in tota Germania reperiret, qui ad hoc reformandi munus satis videretur idoneus; à Calvino hominem aliquem, sanctæ, ut ipse censebat quidem, sed lubricæ ac periculosæ provinciæ parem; mitti sibi petiit. Non enim ignorabat, huic suo instituto omnem fere Germaniam, tum inprimis præcipuos Augustanæ Confessionis doctores adversaturos. Calvinus, habito juventutis in sua schola educatæ delectu, Danielem Tossanum Aurelianensem, satis postea Germaniæ notum, ad hanc provinciam delegit, & præceptis bene oneratum dimisit: cui Rheni Palatinatus Calvinismum debet acceptum. Is postea hinc inde ac præsertim Basilea, laboris sibi socios adscivit, & Principis jussu per oppida & agros passim distribuit, *cum mandato, ut subditi aut novam illam Genevensem Confessionem, Verbo Dei, scilicet, conformem, amplecterentur, aut cum rebus suis alio commigrarent. Hoc modo Calvinismus in Palatinatum Electoralem fuit introductus.* Ceterum hac de mutatione certior factus Joannes Fridericus Dux Saxoniæ Vinarius Princeps Lutheranus, qui filiam Palatini Elisabeth dictam An. 1558. pridie Id. Iun. ductam in matrimonio habebat, ægerrime factum hoc tulit, ipseque Heidelbergam profectus, Theologos aliquot, inter quos erant Maximilianus, Martinus, & Joannes Stosselii, secum adduxit, qui cum novis illis Calvinisticis Prædicantibus de controversis inter eos religionis articulis conferrent. Inter hos quum Thomas Erastus Principis Medicus & in Philosophia exercitatus disputandi in se provinciam suscepisset, Stosselius, *Facile iam*, inquit, *video, vestram caussam male habere, ut quæ Medicis opus habeat.* Sed in hac tota re non Deo gloriam, sed suum quisque honorem ab utraque parte quærebant.

IV. Sed quemadmodum Friderici Principis levitas Calvinismo aditum aperuit; ita successoris Ludovici V. inconstantia nondum adultum ex omni ditione rursus profligavit: Triennio enim post Fridericus II. mortuus tres filios reliquit, Ludovicum, Joannem Casimirum & Christophorum: quorum duo natu minores Calvinismum sequebantur, ille vero, in quem ut natu majorem tam imperium quam dignitas Electoralis derivata fuerat, rerum potitus nihil prius habuit quam ut Calvinismo, quem numquam approbaverat, ejecto, avi religionem sive Lutheranismum velut postliminio restitueret. Sic igitur Calvinistis qui cum Tossano Geneva & aliunde venerant, cedere coactis, & in eorum locum Lutheranis substitutis, in templo Heidelbergæ primario, quod S. Spiritui dedicatum est, Principis mandato organa Musica, baptisteria, altaria, Crucifixi imagines, & alia ornamenta Ecclesiastica, quæ *Calvinistæ, quibus sicca, macra, & omnibus ceremoniis denudata placet religio,* penitus amoverant aut confregerant restituta sunt. Quinetiam ut calices aurei & argentei fierent ad Cœnæ Dominicæ usum, viritim indictum fuit tributum: quos deinde post mortem Ludovici Joannes Casimirus involavit, & in alios usus convertit. Ad Calvinisticam enim cœnam vitrum aliquod vilis precii, uti quibus merum vinum contineri & propinari debet, sufficit, & quorum Deus vasa preciosa ad sui cultum minime desiderat. Nec vero Heidelbergæ tantum, sed & per universum Palatinatum reformatio hæc instituta & exsequutioni mandata fuit, *addito mandato, ut subditi omnes abjecta Calvinistica, quam vix primis labris degustarant, Lutheranam religionem amplecterentur.* Sed paucis post hanc reformationem annis Ludovicus

quoque, homo valetudinarius, è vita discessit, An. 1583. 4. Id. Octob. relicto filio novem aut decem circiter annorum, & ejusdem cum pueri avo nominis, Friderico, & alio Joan. Casimiro.

V. Quo tempore Ludovicus è vivis excessit, Joannes Casimirus in Coloniensi diœcesi pro Gebhardi Truchsesii Electoris & Archiepiscopi Coloniensis (qui deserto voto, Canonissam è Mansfeldensium Comitum familia violarat, cognatis urgentibus uxorem duxerat, ac religionem mutarat) amoribus bellum gerebat: cujus quum tædere ipsum inciperet, cæteris Protestantibus auxilia pro tantæ rei magnitudine parce admodum conferentibus, de morte fratris certior factus, magna celeritate, relicto exercitu domum contendit, & quorundam ipsius rebus faventium opera castellum Heidelbergense, ubi domicilium fere Electores habere solent, suam in potestatem redegit, atque inde pro Principe se gessit. Tam improviso adventu & mandato in legitimi Principis præjudicium promulgato, nec non præsentis periculi (neque enim procul copiæ aberant) metu consternati, subditi, Joanni Casimiro fidelitatis juramentum, tamquam nepotis ex fratre tutori & Administratori Electoralis Palatinatus, in novem annos præstiterunt, eundem humilime precati atque obtestati, ne in religione à Ludovico introducta & stabilita, quidquam mutari pateretur: quod & ille promisit, sed & rerum potitus, contra fidem & promissa non multo post pleraque innovavit, miseris Lutheranis ne fortunam quidem suam omnium ventorum injuriis expositam deplorare audentibus, Calvinistis econtra quamvis paucis, Principis tamen auctoritate subnixis, cristas rursus erigentibus, & à quibus antea acceperant, leges præscribentibus. Quo vero Calvinisticam sectam, à qua non parum in iis quæ hactenus tentarat, adjutus fuerat, firmioribus radicibus stabiliret, non religionem tantum, sed Consilia etiam & magistratus à fratre suo prius ordinatos, per omnem ditionem mutavit, aliis in eorum qui suspecti erant locum subrogatis: Lutheranis vero Prædicantibus jussit ut & a concionibus ad populum habendis, & classibus seu synodis inter se celebrandis abstinerent.

VI. Est vero in civitate Heidelbergensi Collegium quoddam (vulgo *Sapientiam* vocant) in quo viginti sex juvenes Principis sumtibus ad Theologiæ studium educari solent, antiquitus à Catholicis fundatum, ut inde tamquam è seminario homines ad Ecclesias regendas depromantur. His quum Joannis Casimiri nomine propositum fuisset, mallentne novam illam & Calvinisticam, quam invehebat, religionem amplecti, an cum Lutherana exsulatum abire, & fortunam alibi quærere, unus tantum inventus fuit qui conditionem à Principe oblatam acciperet, ceteri vero omnes unà cum præfecto suo Marbachio, Theologi illius Argentinensis filio, alio profecti sunt. Basilea deinde venit Joannes Jacobus Grynæus, magni inter suos nominis Theologus, à Ioanne Casimiro evocatus, qui unà cum Tossano diligenter omnia quæ ad Genevensem stabiliendam religionem pertinebant, procuravit. Marpurgo quoque ab eodem Principe accersitus Sonnius quidam, in Marbachii locum Sapientiæ Collegio præfectus fuit: inter quem & Tossanum acres deinde de Prædestinatione dissensiones exstitere, & ad Auditores quoque seu scholares proserpserunt. Pupillo Principi idem Joannes Casimirus præfectos ac rectores dedit puros Calvinistas; nec quemquam qui aliter sentiret, ullam publicis aut privatis Principis negociis manum admoliri passus est. O deliros, atque ipso etiam communi sensu destitutos homines! Non videtis quanto melius sit legibus summi Ecclesiæ præsulis, cōtinua successione perpetuam in religione uniformitatem & consensum tuentis, sese subdere, quā stultis excerebrati alicujus Principis persuasionibus & à religione alienis affectibus, non optima, sed prima sequentis, ac sæpe è duobus malis deterius eligentis, obtemperare. Verum enimvero non Casimirus tantum, sed etiam pupillus rerum administrationi admotus, religionem in qua educatus fuerat, quoad vixit, in ditione sua retinuit, atque etiam omnibus qui ob eam aliunde ejecti fuerant, receptaculum præbuit: quæ res non parva attulit Palatinatui compendia, ut qui velut portus sit ad quem omnes qui fidei fecere naufragium, appellunt. Ex quo patet, quemodo quarta religio in Imperium nullo suffragio sed sola velut usucapione irrepserit, & adhuc in eo toleretur. Primo Catholica, quæ maximam partem amplectitur: secundo Lutherana, quæ duplex est, eorum qui formulam Interimisticam, & qui Augustanam puram Confessionem sequuntur: ac tandem Calvinistica: quamvis hæc Palatinatu fere & aliis quibusdam exiguis ditiunculis circumscribatur, quamque ceterarum religionum homines capitali odio persequuntur, ut commodius alibi dicam. Quantùm ad Anabaptistas, Tritheistas, Antitri-

Antitrinitarios & id genus sectarios attinet, iis neque in civitatibus Imperialibus, neque in Germanorum Principum ditionibus ullus locus conceditur, sed vel in angulo aliquo Poloniæ, Moraviæ, Silesiæ, aut Belgii latent, in quibus scilicet omnis generis sectæ tolerantur, ut præcedenti libro ostẽdimus. Francofurtum tamen Calvinistis hospitium præbuit, quod eo ob celebrem mercatum, variæ nationes confluere soleant, eoque etiam variæ ibi sectæ reperiuntur: imperium tamen penes Catholicos est & Lutheranos, quibus solis etiam in publicis sacra peragere licet, ceteri vero in privatis domibus & horreis religionis suæ exercitium frequentant.

DE DIVERSIS AC QUAMPLURIMIS hæreticorum Synodis ac conventibus, ac frustraneo eorundem exitu.

CAPUT DECIMUM.

ARGUMENTUM.

I. *Lutherani multorum librorum scriptores.*
II. *Conventus & Colloquia religionis ergò, ubi & quando celebrata.*
III. *Bucerus Zuinglianismo nuntium remittit.*
IV. *Conventus Ratisbonensis.*
V. *Colloquium Maulbrunnense; in quo Ubiquitas à Brentio defensa.*
VI. *Colloquium Mompelicardense.*

I. EX omnibus hæreticis, qui à primis usque cunabulis, a Simone Mago primum inquinatis, Ecclesiam à qua desciverant, multiplici arte ac vi oppugnarunt, nullos umquam acrius *scribendi cacoethes & insanabilis pruritus* tenuit quam Lutheranos. Testatur hoc multitudo scriptorum non contra Catholicos tantum, sed Sacramentarios quoque, sobolem suam, editorum uti liquet ex Catalogis annuis ac semestribus Nundinarum Francofurtensium, in quibus libri in Classes Catolic. Lutheran. & Calvinianorum discerni solent. Sed neque hæresis ulla plures synodos, Colloquia & Conventus habuit quam Lutherana, Catholicis interim miserorum hominum fortunam vera pietate commiserantibus, ut qui semel à regia via Ecclesiæ digressi, aut velut cæci in tenebris palparent, aut vagabundi atque errantes, in se mutuo incursarent, nec pacem inter se facere possent Dictatore omni destituti, vel tanquam milites sine Duce oves sine pastore sensibili. Omniũ vero istorum Conventuum exitus docuit, ut hominum ejusmodi congressibus controversiæ finiantur, tantum abesse, ut etiam magis inde augescant, suam opinionem singulis mordicus tuentibus, & gloriam magis quam veritatem quærentibus. Et quidem operæ pretium non esset, ejusmodi malos infelicesque conventus recensere, quia tamen eorundem Acta peritura sunt, & ut aliorum insipientia sapientior fiat posteritas, præcipuos hæreticorum conventus exponere non gravabor.

II. Initium horum conventuum infelicium factum est An. 1517. Wittebergæ, Joanne Tetzelio Ord. Prædic. celebri viro, 106. Theses opponente Thesibus Lutheri, [a] quas oportuerat Romam ad censuram transmissas fuisse, ne, uti evenit, animi religiosorum inter se exacerbati, collisione grandi fulgura excitarent adeo magno animarum detrimento. *Primus* igitur ex principio infelici conventus celebratus est Augustæ in ipsis sub Maximiliano I. comitiis, ad quæ citatus Lutherus, ut cum Cardinali Cajetano cõtroversia ab ipso mota componeretur, quo tempore ita Lutherus sese gessit ut *ipse Maximilianus in ejus humeris insidentem Cacodæmonem conspexerit* [b] & ille Cardinalis postulata generalibus verbis errorem confitentibus usus, in specie ullum de se agnoscere recusavit [c] *Secundus* conventus fuit Lipsiensis Disputatio, inter Joannem Eckium & Lutherum, in qua etsi Lutherus ita pressus sit, ut cõfessus sit palam; *Motum esse concitatum, nec propter Deum esse ceptum nec propter Deum finiendum esse*, nihil tamen emendationis, sed multum mendaciorum pro Luthero scribentium subsecutum fuit. [d] *Tertius* Wormatiæ An. 1521. Aprili, ubi Lutherus ipse violati salvi sui conductus reus, nisi Sturmius caduceator Cæsaris proditor fuisset capi pertinax potuit, ita tamen pressus est, ut fassus fuerit cordis sui arcanũ, nempe se nec Conciliorum sententia stare, sed solis sacris Scripturis, nempe ex suo cerebro explicatis, quam nænlam hodieque omnes ejus sequaces cantillant [e] uti ipse orsus est. *Quartus* Norimbergæ An. 1522. cæptus & seq. terminatus, ubi inter Im-

[a] *Anatom. Eccl. Cathol. Tract.* 2. [b] *Ulenberg. Vit. Luth. cap.* 3. *& Anatomia cit.* [c] *Ibid. cit.* [d] *Anatomia ibid. Ulenberg. Vit Lutheri cap.* 4 [e] *Anatom ibid. & Ulenberg. Vit. Lutheri cap.* 6.7.

perii senatum absente Cæsare imprudenter in præjudicium proscriptionis Cæsariæ actum est per Lutheri subornatos [a] imprimis Osiandrum. *Quintus* Tiguri An. 1523. ad Novæ hæresis Zvinglianæ, exemplum Lutheri secutæ exortum, ubi Magistratus civilis judicandi potestate in sacris assumpta, colloquium inutile effecit Catholicis. [b] juxta id Tertulliani de Resurr. carnis. *Haretici conscientia infirmitatis nunquam ordinate tractant. Sextus* iterum Norimbergæ An. 1524. ubi distractis consultantium animis absente Cæsare conclusum est ut Concilium generale postularetur indici, & Spiram indictus conventus ad disquirendum quæ forent proponenda. Frustra jam enim olim fuerant definita per Concilia quæ Lutherus loco movebat. [c] *Septimus* Lucernæ in Helvetiis, A. eodem 1524. mense martio, ubi sanissimo Consilio decretum est à pagis Catholicis, *Catholicam fidem, contra Zvinglium & quosvis Novatores esse firmiter retinendam.* quod illis saluti fuit & laudi æternæ accrescet, [d] *Septimus* æque salutaris Ratisbonæ, ubi Card. Campegius, Ferdinandus Rex, & Catholici convenientes, decreverunt standum esse proscriptione Cæsaris in Lutherum promulgata An. 1521. Wormatiæ, ereptæ sunt eo decreto hæresi plures ad Danubium provinciæ. *Octavus.* eod. A. Spiræ ab Imperii civitatibus celebratus circa Julium, ubi magistratui civili cujusque urbis censendi res religionis male concessa fuit [e] *Nonus* Duorum Hæresiarcharũ Lutheri videlicet & Carlo. stadii Jenæ ad 22. Augusti ubi Lutherus aureo dato subarravit alterum ad scribendum adversus se, Sacramentariæ ex hæresis penu [f] *Decimus* An. 1525. Halæ Suevorum, ubi Ministri Lutherani Syngramma ediderunt, quo Oecolampadii & Zvvinglii dogma damnarunt, Bucero & Brentio in medio se tenentibus, juxta id S. Vigilii Martyris l. 2. contra Eut. *Inconsona perfidorum sententia, nostra victoria eorum cassa certamina* [g] *Vndecimus* Badenæ eod. A. ubi Zvvingliani damnati, nisi idem sit hic conventus cum xv. *Duodecimus*, Francofordiæ, qui tamen potius fuit rebellio, cum Lutherani senatum aggressi exauthorant, & è suis 24. præficiunt, eisque 47. articulos credendos, & observandos, & alia iniquissimæ acta [h] Recte Augustinus his inclamat: Tract. 11. in Joan. *Talia facere volunt Catholicos affligendo, & saltem talia pati nolunt. Sempiternas mortes faciunt & temporales se perpeti conqueruntur. Tredecimus* eodem jure inferi potest, Aliquot Centenorum millium Rusticorum per Germaniam incentore Luthero, & ejus sequacibus. nam & hi articulos ediderunt, scripturæ ex suo ingenio aptatos, quibus omnem magistratum pro suo libitu reformare intendebant, ignibus & tormentis ac gladio, quibus grassabantur absumpti [i] *Decimusquartus* Comitia Spiræ An. 1526. ubi V. D. M. I. Æ. symbolum, verbum Domini manet in æternum exortum est, postularuntque Templum in ea urbe, uti Gainas ab Arcadio constantinopoli, sed repulsi, in hospitiis inter musicam culinarum & canum dignum suæ religionis præstiterunt sibi exercitium, juxta id Tertulliani lib. de præscript. construunt sibi synagogas sine Deo, orbas fide, extorres, [k] *Decimusquintus* Badenæ in Helvetiis An. 1526. Disputatio inter Catholicos & Zvvinglianos, ubi Zvvinglio non audente comparere vis tota in Oecolampadium versa, conclusum in Catholica fide majorum tutius persisti, quam transiri in novam religionem, tam ægre defensam [l] *Decimussextus* Bernæ Helvetiorum, An. 1527. indictus, sequente finiendus, inter Sacramentarios & Catholicos, sed quoniam Magistratus Civilis iniquas Catholicis posuerat leges, Catholici comparere recusarunt, & Zvvinglianizantes Victoriam interpretati, quæ voluerunt, decreverunt, [m] *Decimusseptimus* in Saxonia, ubi ad arbitrium Electoris Saxoniæ & quos adhibere voluit facta est Ordinatio seu Visitatio Ecclesiarum Saxonicarum Luthero Germanice, Melanchthone Latine scripturiẽtibus, & sibi mutuo contradicentibus [n] more hæreticis usitato, cõmodo nobis, *nam inconstantia hareticorum fidem nostram confirmat, dum illi instar Chamaleontum mutantur, qui florum colore vestiuntur*, ut ait Theodor. ep. 140. ad Asparem Cos. *Decimusoctavus* Anno 1529. Spiræ Comitia ibi contra sana & temperata Decreta, Saxo & Landgravius appellando & Protestando, *Protestantium* nomini initium fecerunt, [o] secuti in hoc Donatistas, apud Aug. ep. 48. & lib. 3. contra Crescon. cap. 46. &c. *Decimusnonus* Disputatio Flensburgi in Dania præsen-

[a] *Anatom. l.c. Vlenb. vita Luth. cap. 10. num. 4. & 5. & vita Osiandri cap. 1.* [b] *Anatom.* [c] *Vlenb. Vit. Luth. cap. 12. num. 1.* [d] *Anatomia Eccl. Cathol. pag. 91. & Vlenb.* [e] *Vlenberg. Vita Luth. cap. 12. n. 2.* [f] *Vlenberg. fuse Vit. Luth. cap. 13.* [g] *Anatomia & Vlenberg. c. 18.* [h] *Anatomia. l. c.* [i] *Vlenberg. & alii plurimi A. R. ipseque Lutherus.* [k] *Anatomia fol. 92. Vlenberg. Vit. Luth. c. 18.* [l] *Anatomia.* [m] *Anatomia* [n] *Anatomia.* [o] *Vlenberg. cap. 2. & Vita Luth. c. 1. Anatomia p. 94.*

præsente Regis Friderici filio Christiano III. Cum reliquis regni proceribus multis, inter Lutheranos & Hofmannum Zvvinglianum negantem præsentiam Christi in Eucharistia, qui obrutus à multis exulare coactus est; [a] juxta id Tertull. sive Novat. de Trinit. *dum nostra profitentur dogmata, veritas etiam ab inimicis probatur. Vicesimus* Marpurgi in Hassia, inter Lutheranos & Zvvinglianos, & medios utrorumque seu Buccrianos, ubi omni virtute humana tentata est concordia duarum hæresum, eodem principio, Sacra scriptura se defendentium, & sine capite seu judice effectum est concordiæ nihil, simulationis aliquid, nam, ne vulgo irriderentur, aliquid in quo conveniebant jam antea consentienter definierunt; ob quod conveniebant, nempe Sacram cœnam infectam reliquerunt digressi vero quod occulte egerant manifestarunt. Sacramentarii dicendo se treccenta argumenta attulisse, quæ Lutherani non solvissent: Lutherani duce Melanchtone ad Catholicorum armaturam nempe SS. PP. unanimem consensum in interpretandis verbis *Hoc est corpus meum* confugere sunt compulsi [b] quasi SS. PP. valeant contra Sacramentarios vincere, quos nolunt contra se adduci victores æque ac Sacramētariori. *O, miseri, qui omnes contra Ecclesiam veniunt, sed dũ vincunt se invicem, nihil tamen sibi vincunt*, ut ait Hilar. 7. de Trinit. In hoc dissidio Lutherano Zvvingliano Landgravius, oleum pro aqua affudisse se sensit, utpote quod ex eo tempore irreconciliabile evasit. *Vicesimus primus* Conventus Norimbergæ, habitus a Protestantibus, qui tacti cōscientia, quod ineunte anno Spiræ turpiter contra jus omne protestando *Protestantes* facti essent, autumno sarcire voluerunt factum suum, & de modo excusandi apud Cæsarem in Concilium venerunt, concluseruntque per legatos Cæsarem in Italia Placentiæ commorantem esse placandum, & decipiendum, ut deflecteret in partes hæreticorum, quem in finem ei per unum Legatorum Michaelem Cadenum libellum insigniter adornatum, breviter omnia Lutheranæ religionis capita continentem, offerri jusserunt, anthore Landgravio sed gratiæ loco Cadenus carcerem, reportaturus erat, nisi per Venetias effugisset [c] *Vicesimus secundus* Conventus Suabaci inter eosdem habitus circa cœnæ articulum, sed & ibi magis aucta est eorum discordia, [d] apparuitque iterum verum esse dictum S. Hilarii 7 de Trin. *Victoria eorum triumphus est Ecclesiæ ex omnibus, dum in eo hæresis contra alium pugnat, quod in hæresi altera Ecclesia fides damnat. Vicesimus secundus*, iterum Smalcaldiæ An. eodem 1529. sub finem Novemb. non jam inter Lutheranos & Zvvinglianos desperatam ob concordiam, sed inter meros Lutheranos, ubi intellecta ex Cadeno ira Cæsaris sese fœdere conjungere intenderunt & initium fœderis Smalcaldici fecerunt [e] *Vicesimus tertius*, Norimbergæ An. 1530. Januario, eorundem Protestantium de promovendo fœdere Smalcaldico adversus Cæsarem munimenta quærendo [f] *Vicesimus quartus* Augustæ Vindelicorum, in comitiis generalibus Imperii, ubi primum Fides Augustanæ Confessionis nata est, cum jam Ecclesia Christi 1500. annis in orbe à fine ad fines terræ fuisset dominata. sed quæ fides? Discordium inter se Authorum, nam cum Confessionis illius articulus XII. expenderetur in quo satisfactio negatur esse pars pœnitentiæ, & Collatione tertia Cochlæus ex Luthero ipso ostenderet, satisfactionem debere admitti, ibi Sneppius & Brentius signiferi à Luthero apostatarunt recusantes ejus scripta defendere, quibus & ipse Melanchton, faber Confessionis ipsiusmet, accessit, ipsam damnans Confessionem in crastino, quam scripserat in pridiano. Sed & ibi Catholici detriumpharunt Miseros Confessionistas, cum dictio *Sola* à Confessione eorum debuit ipsis fatentibus expungi [g] sed & ibi iterum Sacramentariorum Confessio oblata ab utrisque Catholicis & Protestantibus est damnata [h] circa Augustū. Hoc ulcus jam olim in hæreticis tetigit Athanasius or. 1. cōtra Arianos dicens: *admirabile est omnes quotquot sunt hæreses in fingendo diversa, pugnantia afferre, nec alibi nisi in falsitate sibi invicem consentire, & copulari, nec illud mirum, cum unum habeant authorem qui ipsis ubilibet mendacia spargit. Vicesimus quintus*, Smalcaldiæ Tertius conventus An. 1530. 22. Dec. indictus à Saxone Joanne Electore, ut jam non rationibus vel scripturis, sed armis fidem suam defenderent, quod decretum Lutherus animose suo calculo, veluti pontifex quidam confirmavit, dictabat tunc Catholicis S. Hilar. hoc ex ad Constantinum Aug. contra Arianos scripto verbum: *Si autem*

[a] *Cypræus in Historia Ecclesiastic. Sesvvic. lib. 3. cap. 5. pag. 420.* [b] *Anatomia. Vlenberg Vit. Lut cap. 20. num. 2.* [c] *Vlenberg Vit Luth. cap. 2[illegible] nu. 5* [d] *Anatomia pag. 95* [e] *Vlenberg Vit. Luth. cap. 20. ad finem Anatomia pag. 95.* [f] *Vlenberg ibid* [g] *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 21. & 22 fuse breviter Anatomia Ecclesiæ Cathol. pag. 96.* [h] *Ibid. & Vlenberg. c. 23. n. 1.*

si autem rapacia luporum oves peragunt, lupi esse per opus suum intelligantur. Talia sunt lacerare, mordere, proscindere, &c. *Vicesimus sextus* celebratus A. eodem exeunte Coloniæ, ubi præter Ferdinandi I. in Rom. Regem 5. Jan. Anni 1531. electionem, protestante contra eam Saxone per filium suum Joan. Fridericum [a] *Vicesimus septimus Conventus.* Smalcaldiæ IV. An. 1531. sub finem mensis martii à Protestantibus indictus, ubi existentes multos, etiam extra imperium, ut Daniæ & Angliæ Regem ad suum fædus pellexerunt, [b] *Conventus Vicesimus octavus* eodem Anno mense Junio à Protestātibus est celebratus Francofurti, ad corroborādum fædus suum, ubi Sacramentarios visum est fæderi esse adscribendos; sed id ne fieret Saxo literis [c] datis ad congregatos ex Lutheri voluntate impedivit. *Vicesimus nonus* ibid. Francofurti eod. An. ad 20. Augusti, in quo Albertus Moguntinus & Ludovicus Palatinus Electores inter Protestantes & Catholicos pacem politicam sancire aggressi sunt, quæ actio in seq. Annum 1532. producta fuit, & demum pax ejusmodi 23. Julii conclusa est. [d]

III. *Tricesimus Conventus* Ratisbonæ initio anni 1532. habitus ob Turcas ingruentes, & dissidia Religionis componenda, in quibus Pax cum Protestantibus cæpta, amplius Moguntino & Palatino commendata est. [e] *Tricesimus primus* Spiræ futurus fuit, at quia Saxo istuc invitatus voluit salvum conductum non solum suis concionatoribus aliis, sed & Luthero, pridem proscripto ad docendum ibidem concedi, negato quod tantopere Majestati Cæsaris adversabatur, infectus ille conatus transiit, Interea Schvveinfurti Protestantes convenerunt, ubi de concordia religionis & civili pace tractatum fuit, ibi extorsere demum *Concilium convocandum, & libertatem Conscientiarum,* ut vocant, ab Imp. coacto ob imminētia pericula à Turcis, [f] Volebant autem Concilium fieri non eo quo hactenus more, sed suo ex dictamine, nempe *Liberum*, quod neminem obligaret, ad recipiendum decreta, & in quo nemo præ alio plus haberet potestatis, sed omnes æquarentur, deinde Nationale, in quo omnes è Germania qui vellent comparerent & sederent, exclusis aliis nationibus, ut docuit eventus, & Protestantes ipsi declararunt, An. 1533. cum Smalcaldiæ quintò conventum celebrarunt, qui fuit *Trigesimus primus,* ubi scrutati sunt, quid Legato Pontif. ad Saxonem misso respond. in causa celebrādi Cōcilii [g] impleverunt enim quærelam veterem S. Hilarii ac Tertulliani in lib. de præscript. *Ubi impietatis occasio, novitas admittitur, ubi autem religionis maxima & sola cautela est, (per conciliorum celebrationem) excluditur per iniquas conditiones ad solam scripturam provocando, ut hac via firmos fatigent, infirmos capiant, medios cum scrupulo dimittunt*, ibidem Galliæ Rex prensavit Protestantium amicitiam mense Decembri [h] *Tricesimus secundus* celebratus est in Hassia apud Landgravium intentissime cupientem e Lutherana & Calviniana unam conflare religionem cōcordem, & eam ob causam anno 1534. istuc Melanchton evocatus advenit, qui perscripsit modos concordiæ, qui illico Constantiam missi sunt, ad Helvetios ubi eadem de causa adhuc celebrabatur Conventus *Tricesimus tertius* Bucero tentante concordiam inter eosdem conflare, sed dicit propheta, *non est pax impiis*, itaque laboratum est iterum irrito conatu, aliis recipientibus consilium Buceri, aliis aspernantibus inter quos Tigurini & Bernates, veruntamen ubi ab Hasso literæ venerunt Bucerum evocantes, is eodem accurrit ocyssime, quasi præda jam capta, divisurus spolia pervenitq; in Hassiam Ann 1535. initio, ubi explorata diligenter mente & sensu Buceri ac Zvvinglianorum, quod Melanchtoni Lutherus mandarat, tamē verbis aliud sonantibus, aliud secreto significantibus Melanchton & Lutherus decepti sunt, ita ut opinarentur, Zvvinglianos in articulo de cœna fore Lutheranos, & ideo Novus Pontifex assumpta ex semetipso potestate synodum indixit celebrandam Isenaci in Thuringia A. sequente 1536. ad 14. Maii, ut dicam infra [i] Interea *Tricesimo quarto conventus alius* celebratus fuit 11. Kal. Jul. An. 1534. Cadami in Bohemia pro pace quæ ibidem coaluit, [k] & *Tricesimus quintus*, Francofurti An. 1535. cum Henrici Regis Angliæ legatis, qui Protestantibus nuntiarunt, quomodo Rex ejectis Pontificus præsulibus, impense faveat Protestantibus, quodque Christi doctrinam, uti ipse, promoveant: quibus Protestantes vicissim suam operam obtulerunt, & in seq. Annum ad Aprilem de Legatis in Angliam destinandis, synodum indixerunt [l] Vide *quomodo*

[a] *Vlenberg. cap. 24. Vit. Luth.* [b] *Vlenb. in Luth. c. 24. n. 1. Anatomia pag. 97.* [c] *Vlenb. ibid. & Anatomia. ibid.* [d] *Vlenberg. in Luth. cap. 24. num. 1. Errat Anatomia, alio sine opinata factum.* [e] *Bzovius in Annal.* [f] *Anatomia, & Vlenberg. c. 24.* [g] *Anatomia, Vlenberg. Vit. Melancht. c. 10. n. 2.* [h] *Vlenberg. in Melancht. c. 11. Anatomia pag. 98.* [i] *Bzovii Annales.* [k] *Anatomia, & Vlenberg. in Melancht. c. 11.*

modo haretici etsi multis erroribus sint divisi, tamen communi nomine adversus Dei Ecclesiam conspirent. 24.q.3. *Tricesimus sextus Tiguri* An. 1535. 6. Aug. à Zvvinglianis, adversus Lutherum iratis, quod Lutherus Oecolampadium scripsisset à diabolo præfocatum exspirasse; decreta est itaque Apologia contra Lutherum, cujus executio tamen impedita tunc fuit, eo quod Lutherus datis ad Argentinenses literis, ostentaret concordiæ spem cum Zvvinglianis [a] Itaque *Tricesimus septimus Conventus* Aroviæ in Helvetiis Anno eodem 1535. indictus à Zvvinglianis, ut demum in Fratres à Lutheranis reciperentur; sed nihil effectum, imò etiam interdictum est, ne Isenacum adirent, ubi à Lutheranis erat synodus celebranda, [b] Secuta est synodus Isenacum indicta An. 1536. quò a parte quadam Zvvinglianorum (nam hi in binas aut ternas sectas se diviserant, nempe Bernates nolentes concordiam in Luthero; Buccrianos, qui cõcordiam quærebant, & medios horum Tigurinos, qui attendebant ad eventa fortunæ) nempe Buceristarum, ipse Bucerus, Capito & alii novem missi jverunt, qui Isenacum delati, intelligunt Lutherum Dictatorem ægrotare, & ab eo Grimmam itinere diei ab Witteberga distantem locum translatum esse synodum, designatis Melanchtone Grammatio & Crucigero Medico ad paciscendum cum Zvvinglianis. Itaque Bucerus & Socii prævertentes Witebergam Novam Romam adierunt, ipsum Lutheranorum oraculum conventura & ea ratione Conventus *Tricesimus octavus* Wittebergæ est celebratus in domo Lutheri ad 21. Maii diem [c] Acta extant memorabilia, quorum summa est Zvvingliani cedendo continuò Luthero, eumque & socios sub umbra verborum ambiguorum circumveniendo, ejusmodi pepigerunt concordiam, sub qua discordes manerent, mundo opinante eos amicitiam compegisse, & opinio invaluit Bucerum Zvvinglio valedixisse. Capita concordiæ Melanchton sextus Evangelista Luthero Zvvinglianorum concepit & scripsit, quæ utrique Magistratibus suæ partis proponerent Confirmanda. Lutherani facile approbarunt, cum scriptum hoc in modum Cothurni concepti omni pedi conveniret. Apud Helvetios autem scissuræ apertæ sunt. Buceriani subscripserunt, major pars Zvvinglianorum Magistratuum restiterunt captiosæ concordiæ verbis, & pro ratificatione ejus Luthero civiliter officia sua obtulerunt, justo Dei judicio, ut qui contempserat patres suos, à suis quoque filiis contemneretur, & ludificaretur [d] Interea Protestantes Aprili mense anni ejusdem 1536. Francofurti *Tricesimum nonum Conventum* effecere, in quo ad VIII. Kal. Maii designati ut in Angliam irent Jacobus Sturnius Melanchton, Bucerus, Draco, seu Draconites. Melanchton horrebat id iter ob supplicia anno superiore illata his qui matrimonium Regis cum adultera prætensum improbabant, sed metum detersit mox enunciata mors adulteræ Annæ Bolenæ. Sed & Bernæ apud Helvetios eo tempore synodus celebrata narratur in qua CCC. ferme excucullati Monachi more SS. PP. in Nicæno Concilio consedisse dicuntur, credo magis ut fœminam quisque sibi unam conquererent quam Veritatem, aut faciendæ concordiæ inter Lutherum & Zvvinglianos viam invenerent. [e] erit igitur iste *Quadragesimus Conventus* quo tempore Calvinus primum Institutiones suas impias Kal. Aug. Basiliæ excusas emisit, & IV. Non Junii Paulus III. Concilium Generale Mantuam in seq. annum per Christianum orbem indixit. [f] secuti sunt brevi innumeri conventus per Germaniam consultantium & disputantium quid circa indictum à Papa Concilium foret agendum Melanchton & quidam experti infelices eventus synodorum suarum acephalarum, acquiescendum esse Generalis Concilii decretis asserebant, Alii nequaquam, & *erat scisma in populo* etiam de Concilio, & vertebatur gladius uniuscujusq; ad proximum suum 1. Reg. 14. Celebris enim inter has synodus fuit Smalcaldica. VI. *Quadragesima prima* Anno 1537. celebrata occasione indicti à Papa Concilii, toties flagitati à Protestantibus. Ibi ut Zvvinglianis essent terrori Lutherus, Melanchton, Bucerus & Osiander simularunt, se ad Concilium indictum accessuros, sed larvam hanc ipsi brevi detraxerunt sibi, & Zvvinglianos terrore liberarunt, siquidem Latinam & Germanicam excusationem, cur ad id Concilium nollent venire ediderunt, & professi sunt se velle sentire juxta capita Confessionis suæ Augustanæ, toties mutatæ, quod dum fit etenim in novas sectas fundũtur Lutherani, nempe Magistratũ Civilem in Ecclesiasticis rebus agnoscentes & respuentes. Lutherus pro Respuentibus mox Librum edidit (hi deinde Antinomi dicti sunt) capistra principum misera in ora sua intromitti permiserunt,

[a] *Anatomia p. 99. Breu. in Ann.* [b] *Vlenberg in Melancht. cap. 11. n. 1* [c] *Prolixe Vlenberg. in Luth. cap. 27. & Melanchr. cap 11. Anaton. in pa. 9* [d] *Vlenberg. ibid.* [e] *Relationes Gal[illegible]* [f] *Brou. annal.*

ſerunt quod eos poſtea vehementer male habuit, cum pro uno papa remoto tot pontifices ſe nactos eſſe viderunt], quot Senatores in quavis curia reperiebantur ſimili modo Zvvingliani conventum *Quadrageſimum ſecundum* efficientes Bernæ ultima die Maii, ſeſe in ſectas Laſci & Weſtphali & Oecolampadiſtas diſciſſos videntes expulſo ſpiritu vertiginis, in unum corpus redigere ſunt conati, ſed & ibi magis aucta eſt diſcordiū diſcordia *Confuſi ſunt operarii Babelis, ut non audiret unuſquiſque vocem proximi ſui.* Gen. 11. [a] Tranſilientur deinceps plurimi Conventus, cum lector videat, infinitum eorum numerum fore coacervandum, & paucos ſaltem attingam nempe An. 1537. Nickelsburgi inter Anabaptiſtas, & Smalcaldiæ iterum inter Cadmæos fratres. Anno vero 1538. menſe Aprili Tiguri, ubi Bucerus bilinguis exſufflatus eſt, & menſe Majo Brunſvvici, ubi ſe Rex Daniæ Proteſtantibus conjunxit, & brevi poſt Iſenaci ob ingruentem Turcam, ubi 24. Julii in Cæſarem Cameramque Imperialem Proteſtantes convocati conjurarunt, libere pronuntiantes *ſe potius Turcicam captivitatem pati velle, Chriſtianamque religionem extingui, quam vel unum iota de Lutheri doctrina*, uti Saxo Francofurti An. 1539. ſe malle de S. Pauli Epiſtolarum, quam Luthericorum ſcriptorum veritate dubitare, neque ſe Ferdinandum Cæſarem Rom. agnoſcere. Eodemmet Anno Arnſtadii Proteſtantes convenere de Fœdere ſuo firmando, & Bonis Eccleſiaſticis expilandis, legatione ad Cæſarem & Reges Angl. & Franciæ mittenda, & ad Kal. Martias alia ſynodus indicta eſt Smalcaldiæ anno 1540. in quo de vera Auguſtanæ Confeſſionis intelligentia ſive interpretatione quæſitum fuit; qua in re licet tum Melanchthon, Jonas, Pomeranus, Bucerus & Cruciger vehementer deſudarint, exitum tamen reperire aut certum quid ſtatuere non potuerunt, ſingulis eam ad ſuum ſenſum interpretantibus. Eodem Anno Hagenoæ Comitia cum peraguntur Eckius & Melanchthon de pace Religionis colloquium cœperunt, Wormatiæ continuatum, Ratisbonæ finitum anno 1541. menſe Aprili cui ipſe Imperator interfuit, unà cum Gaſpare Contareno Cardinali & S. ſedis Legato: ubi Bucerus novam Confeſſionem protulit, modumque conciliandarum religionum oſtendit. Spiræ an. 1542. & Normbergæ anno 1543. in quo malus Proteſtantium animus in ferenda afflictis Chriſtianorum rebus ope apparuit. Et Wormatiæ anno 1545. qui conventus animum Proteſtantibus addidit Concilii auctoritati ſeſe opponendi.

IV. Sed inprimis celebris fuit poſt Francofurtenſem Proteſtantium conventum, (ubi de ſuppetiis Hermanno Colon. Archiepiſcopo Apoſtatanti ferendis egerunt) ille Conventus, Ratisbonæ habitus anno M D.XLVI. quo Imperator ipſe venit, inſtituto inter Catholicos & Proteſtantes Colloquio. Et ex illis quidem præcipui fuerunt Gropperus & Eccius, ex his vero Melanchthon & Bucerus quorum hic pro more ſuo rurſus intermediam quandam religionis formulam fuit commentus. Quum in menſem fere protracta fuiſſe diſputatio, undecim Lutherani Prædicantes, uti & Witebergenſes, ea impedimenta objecerunt, ut nullo operæ precio facto diſceſſum ſit; & quidem tanta inter ipſos ſententiarum diſcrepantia, ut relicta illa nova concordiæ formula, ad Auguſtanam rurſus confugerint Confeſſionem, & tandem variis quæſitis cauſſis ſeſe ſubduxerint, ut libro III. dictum eſt. Interea moritur Lutherus vir diſcordiarum an. 1546. 18. Febr. & mox ſecuto bello Smalcaldici fœderis Proteſtantes eidem conati ſunt vivorum hominum hoſtiis, qui unicam Chriſti hoſtiam abrogarant, parentare, niſi is conatus in capita eorum, ut ſagittæ parvulorum recidiſſet, captis anteſignanis ejus fœderis Saxone & Landgravio anno 1547. quo etiam Franciſcus Galliæ & Henricus Angliæ Reges deceſſerunt. Victoriam grandem Caroli V. ſecuta ſunt Comitia Auguſtæ Vindelicorum, ubi annus is Concordiæ in Religione tractatu eſt extractus, & ſequens in majum uſque conſumptus, quo demum *Liber Cæſarii Interim*, mediam inter Lutheranam & Catholicam religionem, Bucero ut creditur authore, complexus eſt publicatus, & imperii proteſtantibus imperatus anno nimirum 1548. Acceptatus à pleriſque eſt, ſolus Saxo Mauritius, novus Elector pro captivo nuper inſtitutus, metu ſuorum ſubditorum reſtitabat. Cujus mora multorum in Saxonia Conventuum, & talium quos mirari oporteat, occaſionem dedit, Deo ſapienter agente, ut ex cordibus Lutheri aſſeclarum cogitationes eorum eruerentur, & revelarentur. Hos Conventus exactè libro 3. cap. 12. num. 1. recenſitos habes, ne actum agi queraris, quibus adde illum conventum qui ante illos Lipſiæ an. 1548. cum Interim Cæſarium parabatur, celebratus eſſe videtur, in quo Lutheri opera ſub

[a] *Vlenb. in Oſiandro c. 2. n. 1. Melanchton c. 12. & in Luthero cap. 28. Anatomia pag.* 100.

ſub incudē revocata ſunt, eo quod diſcipulos ejus ſubpuderet paulatim antilogiarum & obſcænitatum ſui Magiſtri, cujus verba oportebat eſſe purum verbum Dei [a] Item Boruſſicum Colloquium, inter Oſiandrum & Staphylum, tunc adhuc Lutheranum [b] Succeſſit his an. 1549. Conventus Lipſienſium & Wittebergenſum Theologorū, qui Ordinationem Eccleſiarum, juſſu Mauricii cōſcripſerunt, quam ibi Lutherani Zelotæ irriſorie *Volumen Novæ legis* appellarunt. [c] Præterea hoc loco Oxonienſem hujus Anni Diſputationem in qua Petrus Martyr in eas anguſtias eſt redactus, ut à ſuis Zvvinglianis ſibilis & clamoribus è cathedra fuerit deturbatus, [d] ſecuta ſunt Comitia Auguſtana an. 1550. in menſem Julium indicta, in quibus Saxo proteſtatus eſt Tridentinum Concilium ſe non approbaturum, niſi Theologi Auguſtanæ Cōfeſſionis definiendi in eo habeant poteſtatem, [e] viſa eſt ea proteſtatio altiores ſpiritus & arma ſapere nova, quæ ſane ſubſecuta fuerunt, nā an. 1552. bellum ineunte vere Mauricius inopinatum Cæſari intulit, quod Conventu Paſſavienſi eſt terminatum [f] circa medium Julii, ubi nemini circa religionem negotii aliquid faceſſendum eſſe declaratum eſt. Mortuo ſub hæc Mauricio Electore A 1553. menſe Julio, Auguſtus frater hæreditatem & dignitatem adiens Auguſto menſe præcipuos Lutheranæ Opinionis ſectatores convocavit, ut eos ſibi faventes faceret, & per hos plebem adverſus Joannem Fridericum repetentem terras & dignitatem parenti ſuo ob rebellionem ablata [g] ſynodum illam Wirtenbergicam ſecuta eſt alia qua inter Auguſtum Sax. & Joan. Fridericum diſceptatio compoſita eſt Auguſto vincente æmulum, qui an. 1554. obiit Catharro in martio: & Naumburgi celebrata eſt, magna Lutheranorum ſynodus, ut ſuæ Opinionis Schiſmata multa & grandia ſanarent Maio convenere undique, eo, effecerunt nihil, niſi Chartaceo glutino manente & creſcente Judiciorum diſſidio, [h] Eodem anno Bernæ iu Helvetiis Zvvinglianorum ſynodus celebratur, in qua Calvinus in xv articulis, ex Inſtitutionibus ejus collectis, Hæreſios damnatur, & Inſtitutiones eaſdem edi aut vendi vetitum fuit [i] Itaque Sacramentarii ipſi pro Eccleſia Inſtitutiones eas damnarunt prius, quam probarent quibus nunc gratioſe utuntur, ſuaves homines; ſecutum eſt. A. 1555. Norimbergenſe certamen inter Oſiandrinos, & alios Lutheranos, quod Melanchton chartaceo emplaſtro conatus eſt ſanare, verum ille tantum obtinebat ulcus, nā vehementius intumuit zelo Flaccianorum [k] adeo ut Wittebergenſium libros vetuerint legi An. 1556. ſecuta eſt Francofurtenſis Diſputatio in qua Calvinus cum Juſto Velſio publice diſputavit de libero arbitrio, cumque idem cum ejuſdem loci miniſtris de cauſa Sacramentaria vellet diſputare, tanquam Zvvinglianus eſt rejectus, [l] anno ſequente Colloquium illud Wormatienſe ſæculis ſecuturis celebrandum vix cœptum abſolutum fuit, cum Schiſmate inter Auguſtanæ Confeſſionis addictos, erumpente, ſibi mutuo anathema dicentes, profugerunt, Catholicis cedētes. [m] Recte Beda in cap. 5. Marci dicente: *Reprobos plures ſecta, quam lingua diſſecando confundunt.* Amplius id apparuit, cum an. 1559. Duces Vinarienſes cum miniſtellis ſuis Græco & Germanico ſtilo Novem Factiones Lutheranæ opinionis exploſerunt, [n] Comites vero Mansfeldenſes xi. alias ſectas Fratrum ſuorum, tanquam execrabiles hæreſes damnarunt; quibus gratis etiam Catholicos Jeſuitas adjecerunt, uti Calviniani in forma quadam cœnæ ſuæ ipſum Deum Anathematiſmo perculerunt, dum omnibus qui creaturam aliquam benedicunt, anathema dixerunt. Eæ damnationes Saxonicorum, effecerunt, ut Hildelbergenſes de iis triumpharint, nam Clebitius videns diſcordiam tantam, librum vulgavit hoc titulo: *Victoria veritatis, & ruina papatus Saxonici* [o] eodem an. 3. Aprilis Diſputatio Hæreticorum Angliæ contra Catholicos iniquis legibus, & Judice illiterato Barono, imperata eſt ab Eliſabetha Regina, [p] an 1560. Cabilone hæretici Laicam & Eccleſiaſticam poteſtatem ſynodo ſua tollere conati ſunt, affirmando omnes homines paris eſſe gradus, uno Rege excepto, ad tempus, quo anno Melanchton 19. Aprilis invitatis qui aderant ad prandendum ſecum, repente obrutus deliquiis ita ut ne quidem teſtamentum condere potuerit, deceſſit, [q] in medio bellorum inter Lutheranos ipſos æque ac Sacramentarios, à quibus undiq; impetebatur. an. 1561. Luneburgi Lutherani quidam damnarunt Zvvinglianum, Zvvingliani

G 2 in Tran-

[a] *Anatomia p.* 105 [b] *Vlenberg. in Oſiandro c* 2. *n.* 3. [c] *Supra lib.* 3. *c.* 12. *n* 1. [d] *Anatomia pag.* 1[illegible]. [e] *Anatom. pag.* 106. [f] *Anatomia p.* 106. *Vlenb. in Melanch. c.* 21. *Brou.* [g] *Vlenberg in Melanch. cap.* 21. [h] *Vlenberg. in Melancht. c* 22 [i] *Anatomia* [k] *Vlenberg. in Melancht. c.* 22 [l] *Anatomia p.* 107. [m] *Vlenberg. in Melancht. c.* 23. [n] *Vlenberb. c.* [o] *Anatomia pap.* 107 [p] *Anatomia p.* 108. [q] *Vlenberg. in Melancht. ad finem.*

in transylvania Luthericam, Bernenses Lutherum sequentes in exilium egerunt [a] Eodem anno Nurimbergæ tentata à Confessionistis damnatio Zvvinglianorum, sed frustra, multis ad Zvvinglianos propendentibus, Hinc per Germaniam immane chaos libros scribentium adversus adversarios in omni pago pene contradictio & disputatio audiebatur. [b] & Joan. Fridericus Saxoniæ dux Vinarius, cum multa contra Palatinum indignatione discessit. In Transylvania Conventus Megyesicus eod. anno de ultima cœna conventus celebratus est [c] & Disputatio Possiaca in Gallia (de quo postea) an. 1562. Luneburgi mense Majo Principes Inferioris Saxoniæ convenientes Calvinismus Bremæ & alibi nidulari incipientem damnarunt. [d] Halberstati idem factum est mense Septembri anno 1563 Calvinicolæ Lausannæ comitia celebrarunt, in quibus Calvinus rejiciens symbolum Athanasii & Joan. 10. dictum: *Ego & pater unum sumus*, de sola voluntatis unitate interpretatus & Arrianus apparuit. [e]

V. *Maulbrunnæ anno* M. D. LXIV. mense Aprili [f] cui à parte Calvinistarum Elector Palatinus, adductis secum Boquino & Oleviano, qui post Wirtembergici adventum cum Comite Witgestenio in Westphaliam discessit, & à parte Lutheranorũ Ludovicus Dux Wirtembergicus interfuerunt, adductis Jacobo Andreæ Smidelino & Brentio qui Ubiquitatem Christi magnis conatibus propugnarunt. Conventus hujus Acta Germanica lingua postea promulgata sunt, in quibus inter alia Lutherani de Calvinistis sic loquuntur: *Incredibilis est Calvinistarum impudentia publice jactantium se à nobis pro fratribus haberi, quos tamen neque in Ecclesiis nostris ferre, neque pro fratribus, sed potius pro inimicis Iesu Christi, & à maculacu spiritu agitatis agnoscimus.* Petriceviæ etiam an. 1566. habitus fuit conventus, in quo Calvinistæ susceptâ contra novos Arrianos disputatione, rem ad exitum perducere nõ potuerunt. [g] Eodem anno Parisiis habitum est Colloquium 9. Julii inter Catholicos & Calvinianos: & Londini. [h] Varadini in Transylvania anno sequẽti, inter eosdem hæreticos, in quo conviciis & exsecrationibus res acta fuit. [i] Altenburgi an. 1567. in Misnia inter Lutheranos Molles & Rigidos, in quo pars una magistrum suum in cœlum extulerũt, alii ejusdem cum ceteris hominibus conditionis esse voluerunt. Transacto mutuis contentionibus integro fere semestri, tandem Molles Lutherani suis Lutheri, Rigidi vero seu Flacciani, Melanchtonis librorum & Augustanæ Confessionis lectione, earumq; ceremoniarum & Ecclesiasticorum ornamentorum quæ hactenus in Missa apud Witebergenses usitata fuerunt, usu interdixerunt, ne cum illis quidquam commune haberent. [k] an. sequente 1568. in Dominiis Geran. Conventus Protestantium Confessionem Augustanam definivit esse Cothurnum omni pedi aptum, & in conclusione precum Per Dn. N. Jesum Chr. *filium*, jusserunt dici ut Mahumetani, *fidelem servum tuum*. [l] Eodem an. Sendomiriæ Calviniani cum Tritheitis conflixerũt frustra ex scripturis Albæ Juliæ an. 157[illegible]. inter Tritheitas & Calvinianos disceptatũ. Dresdæ a. 1571. in quo Lutherani Lipsienses à Flaccianis hæreseos sunt dãnati. Bernæ anno sequẽti, ubi Sacramentarii in tot sectas hactenus distracti, contra Ecclesiã cõmune fœdus fecerunt. Cracoviæ, an. 1573. ubi omnes diabolorum qui in Polonia passim & Transylvania sunt, cœtus fuere congregati: in quibus Daniel, Georgius, Jurequius Cerdo, detestabilium hæreseon antesignani, dum sibi quisq; suisque dogmatis fidem arrogare & alteris detrahere nititur, operam & oleum perdiderunt, ab adversariis turpiter explosi. Remburgi anno 1574. ubi Principes aliquot Imperii convenerant, adductis Ecclesiarum suarum ministris, sed sine ullo itidem fructu, singulis in sententia sua persistentibus.

VI. Venio nũc omissis multis ad celebre illud Mõpelicardense Colloquiũ, in quo Theodorus Beza, & Jacobus Andreæ Smidelinus, Professor Theologiæ & Cancellarius Universitatis Tubingensis in Ducatu Wirtembergico, inter se congressi sunt. an. 1585. Id Colloquium concordiæ inter Lutheranos & Calvinistas tentandæ caussa magno apparatu, magnaque hominum exspectatione institutum ac celebratum, longe diversum finem habuit, utriusque partis animis multo magis contra se mutuo exacerbatis. Beza enim dicebat corpus Christi tantum esse in cœlo, Smidelinus vero esse ubiq;. Tunc nova verborum monstra nata sunt. [m] *Usus cœna Oralis, naturalis, Sacramentalis, omni modo [illegible] ciũ &c.* Posnaniæ eodem anno inter Calvinistarum 300. ministros conventus est celebratus ad edendum unam conformem per omnia professionem fidei, rogatu Palatini Posnaniensis. Sed effectum nihil dissensione concordium in apostasia. [n] anno 158[illegible]

[a] *Anatomia.* [b] *Anatomia.* [c] *Supra lib. 4. c.* [illegible] *n. 9.* [d] *Anatomia.* [e] *Anatomia p. 3.* [f] *Anatom. a l. cit.* [g] *Anatomia.* [h] *Anatomia.* [i] *Anatomia.* [i] *Anatomia p. 113.* [k] *Anat. p. 113.* [l] *Anatomia p. 117.* [m] *Anatomia p. 118.* [n] *Anatomia ibi.*

1587. Genadense colloquium celebratum est, ut concordia inter Lutheri & Calvini opiniones conficeretur. Magistratus Luthero plebs Calvino inhærebat: exitus fuit, ut quique quod vellet credere pergeret. [a] an.1588. Vilnæ, quasi in portu omniũ qui fidei naufragium fecerunt, synodus est habita, præter alias innumeras, illa in qua definitum est adorandum esse Patrem & Filium & Spiritum S. sed non Trinitatem. [b] Item alia similis Genadensi definitioni. Item alia in qua Nobiles exprobrarunt ministris, *se nescire quid crederent.* quibus ministri responderunt, *quod quamdiu Domini illi essent in curru nullus esset ordo.* His illi reposuerũt: *quamdiu nos isti scholares docebunt, errabimus.* post hæc probra mutua inita est concordia per amnistiam. Alia an. 1589. ibid. coacta est, in qua Decretum fuit, *ut ministri de Trinitate rectè sentirent, in prædicatione tamen à Trinitatis voce abstinerent. Ne illegitimos filios baptizent, &c.* [c] Eodem an. 1589. Badenæ in Marchionatu ad Rhenum habita est Disputatio inter Pistorium & Smidelinum, &c. super Marchionis ad fidem nuper reversi Confessione, ubi Smidelinus noluit Dialectica forma coarctari suam loquacitatem, sed ex suo contra Schvvenckfeldium libro ad eam adactus, asseruit ab Apostolis disputationes esse vetitas [d] Eodẽ anno Lavingæ de bonorũ operũ necessitate disputatũ est, inter Catholicos & malos Evangelicos; Illi probabant bonorum operum necessitatem sic: Omne quod est necessarium Christiano ut perveniat ad terminum, est necessarium ad salutem: Ex Apostolo Paulo Ephes. 2. Opera bona sunt ejusmodi, ipsius factura sumus creati in operibus bonis, ut in illis ambulemus: ergo. Ibi mali Evangelici, dixerũt esse necessaria non ut salutis causas, sed ut merita, vel effectus fidei, ex præcepto requisita. Ad quæ Catholici: *Ergo neque fides est necessaria, quia est præcepta.* mali Evangelici vero *Fides non est opus:* Catholici Joan. 6. *Hoc est opus Dei ut credatis in eum,* ait Dominus. Et confusi sunt adversarii, non tamen emẽdati. [e] anno 1590. Alia mense Maio Vilnæ Colloquium est habitum de ordine Ecclesiæ, quoad Catechistas, & Ministros, & editione librorum, nempe Catechistæ penes ministros habitent, nec Sacramenta ministrent, sed neque matrimonio copulent ullum Minister distribuens cœnam & non sumens suspendatur ab officio. Editiones librorum non fiant absque censura deputatorum. plane uti Tertullianus 4. contra Marcionem docet: *quod quotidie reformant, illud prout à nobis quotidie revincuntur.* Ulmæ habitum fuit Colloquium, ubi inter utriusque partis colloquutores de armis quibus in conflictibus ejusmodi sit utendũ, & unde illa petenda, non potuit convenire. Wittebergæ an. 1591. conveniunt Prædicantes, ut unam fidei regulam communem conderent, controversos articulos definirent, Ordinationem Ecclesiæ generalem conficerent. [f] an. 1592. Visitatio Saxonica damnavit Calvinianos, quod in Eucharistia nuda symbola & signa Corporis Christi obtruderentur de persona Christi, baptismo, prædestinatione & persciencia impie sentirent. [g] Sic Ægyptii adversus Ægyptios concurrerunt. an. 1594. Wittebergæ disputatum inter Hunnium, & Huberũ, & adhærentes singulorum, Hunnius ad solos Electos, Huberus ad omnes homines prædestinationem extendebat: simili modo de aliis plurimis discrepantes inter se conflixerunt, volubiles in omnibus viis suis, sed nunc in hanc nunc in illam partem sese vertentes, modo vituperantes quod paulo ante laudaverunt, ut ait Athanasius de synodo Nicena. Lepidissimum inter confligentes fuit, quod Huberus docebat Lutherum revocasse sententiam de seruo arbitrio: Hunnius vero negabat. Unde Huberina pars Hunnium ut Calvinistam damnavit. [h] Infinita alia colloquia, & conventus diversis temporibus habitos prætereo: in quibus Catholici cum omnium sectarum hominibus congressi, palmam semper obtinuerunt, numquam ulla inter ipsos secessione facta: quum econtra Lutherani, Zvingliani, Arriani, Tritheistæ, Antitrinitarii, Svenckfeldiani, Anabaptistæ & Calviniani in varias sectas & factiones scissi ac misere divisi sint, ut omnium synodorum eventus monstravit. Sicubi vero Catholicos vicere acatholici mero dolo & armis. Siquidem hæreticæ fraudis ista est solennis regula, Jactare Fidem esse donum Dei: esse fundendam non cogendam: nemini oportere religionem persecutionem esse movendam: Libertatem conscientiis esse permittendam: at ubi invaluerint multitudine plebis, tunc conspirare, tunc persequi eliminare, multare, in carceres agere, & in vitam animadvertere. Exẽpla habet quotidiana Germ. Anglia, Dania, Suecia, &c.

Verum hoc loco facere non possum quin ... pui unius ex ejusmodi conventibus, in quem tota Germania oculos, ob spem concordiæ, conjecerat, ceremonias & exitum paucis describam.

[a] *Anatomia ib.* [b] *Anatomia p.* 118. [c] *Anatomia.*119. [d] *Anatomia p.*119. [e] *Anatomia ibid.* [f] *Anatomia p.*120. [g] *Anatomia ib.* [h] *Anat. p.*121.

Anno M. D. XVII. Imperatoris permissu, inter duodecim Catholicos, & duodecim Protestantes Theologos instituta fuit disputatio: præsesque designatus Episcopus Spirensis, & Notarii quidam, qui Acta exciperent, & in arcula quadam, cujus unam clavem Catholici, alteram Protestantes habebant, ad comitia asservarent. Adjuncti etiam quaterni ab utraque parte Principes; tum etiam si qui forte è Colloquutoribus decessuri essent, alii in eorum locum denominati. Quid multis? A Protestantium parte parturiebant montes, sed natus est ridiculus meus, cum æterna hæreticorũ ignominia. Facto enim initio, Catholici sibi cum Augustanæ Confessionis Doctoribus disputandi negocium datum ajebant, ceteris omnibus sectis exclusis. Quare videndum ut utrimque designati tales sint quibus nihil ejusmodi possit objici. Se quidem omnes unam eandemque fidem profiteri, & idem per omnia sentire. Sic res dilata, & per dies aliquot acerrime inter ipsos disceptata fuit. Misera enim Augustana illa Confessio in Confusionem abire cœperat, uno hoc, alio aliud dicente. Porro è duodecim illis Augustanæ Confessionis Doctoribus, quinque secessionem fecerunt à septem protestati numquam se iis subscripturos quæ certi ipsorum collegæ de libro Arbitrio, de Justificatione, de bonis Operibus, de Sacramentis, & de Eucharistia conceperant, ut in quibus ab Augustanæ Cõfessionis textu longe admodum sit discessum, & ideo eosdem septem uti hæreticos privatim, inter se damnarunt, & illos septẽ ad anathemati suo subscribendum compulerunt, quo peracto cum spem haberent se concordes futuros in colloquio contra Catholicos, publice erupit, privatim facta septem virorum a quinque viris damnatio, & quinque illi a septem uti ab Hæreticis cecedendo fugerunt è colloquio. Quamvis enim numero vincerentur, æque tamen pertinaces, post longam altercationẽ septem illis cedere coacti, & a suis ipsorum collegis & fratribus irrisi, maledicti atque excommunicati fuerunt. Sed & septem illi quum ejusdem coloris homines in decessorum locum substituendos non reperirent, & ipsi ante conflictum receptui canentes, facilem Catholicis victoriam reliquerunt. Vix inde digressi [illegible] acibus & virulentis admodum scriptis mutuo sese insectati sunt, ut videre est [illegible] quæ Nicolaus Amsdorfius & Nicolaus Gallus contra Melanchthonem & Brentium, qui è septem illorum numero fuerant, ediderunt, in quibus eos hæreticorum fautores, Zvvinglianos, Osiandrinos, qui Augustanæ Confessionis velum impiis suis & tetris erroribus prætexant, appellant. Habes exitum huius conventus, vel Comœdiæ potius, in quo Lutherani tamquam inepti histriones, omnium risui & ludibrio sese exposuerũt. Dicamus O ærumnosos Babylonis ædificatores! qui dum velut Cadmea illa progenies, inter se digladiantur, Catholici unanimi inter omnes consensu (qui in sola Catholica Ecclesia semper reperitur) meliora exspectant & optant, tam ridiculam quam miserabilem ambitiosorum hominum divisionem considerantes.

DE CONCORDIA RELIGIONUM A JAcobo Andreæ Smidelino tentata: & quæ circa eam in diversis Germaniæ locis evenerint.

Caput Undecimum.

ARGUMENTUM.

I. *Dux VVirtembergicus novam Fidei formulam conscribi jubet.*

II. *Eius auctor Iacobus Andrea, vulgo* Schmidlein

III. *Eam circumfert, ab aliis receptam ab aliis explosam.*

IV. *Augustus Saxoniæ Elector Concordiæ librum approbat: quem Iacobus Andrea Constantinopolim ad Patriarcham mittit.*

V. *Iacobus Andrea Lutheri filio Medico comitatus, VVitembergam proficiscitur, in magnum ibi periculum conjectus.*

VI. *Concordiæ liber ab Augusto Saxoniæ Electore receptus, à Christiano ejus filio Calvinismum amplexo, reprobatur.*

VII. *Mortuo Christiano, Calvinismus è Saxonia proscribitur, & Lutheranismus rursũ stabilitur.*

VIII. *Calvinistæ Saxonia ejiciuntur Aquisgrani religio mutatur.*

I. Ludovicus Dux Wirtembergicus, è Protestantium Principum numero unus, animadvertens Evangelicos, uti se nominant, tot factionibus distractos, non Catholicis tantum, sed Genevensis etiam religionis asseclis nuper in lucẽ progressis risui esse, Doctores suos rationem aliquam faciendæ saltem inter Augustanæ Confessionis socios concordiæ comminisci jussit; Superintendentes suos non semel ita affatus. *Quid? nullusne omnino restat modus certum aliquid de controversis illis articulis*

ticulis statuendi, ac concordiæ reducendæ? ne adversariis nostris & inimicis, non sine caussa inconstantiam nostram, levitatem, & divisionem ridentibus, fabula ultra simus? Omnes enim qui hactenus fuerant habiti conventus & colloquia illum discordiæ ignem auxerunt magis quam exstinxerunt, singulis opiniones suas mordicus tuentibus. *Non facile,* inquit Chrysostomus de hæreticis loquens, *sententiam ejusmodi homines mutant. Quicquid evenerit, numquam illi à suo discedunt proposito etiamsi veritatis lux clarissima ante oculos proponatur. ut quibus durum sit caput, collum ferreum, & frons ærea, ut Esaias dicit: eoque emolliri non possint.* Id certe in Novis nostris Evãgelicis verissimũ compertum fuit, apud quos omnes vix cœptæ actiones abruptæ, omnesq; cõventus sine ullo fructu soluti fuerunt. Quis enim non miserabilem illam confusionẽ dixerit, videns ab una eademque civitate jam hos ejici, illos vocari; mox rursus his expulsis illos revocari? uti Magdeburgi accidit, ubi Heshusius Superintendens Senatus jussu de nocte in currum cũ suis conjectus, & alio evectus fuit, eo quod doctrina ipsius Senatui per omnia non probaretur. Idem Ratisbonæ & alibi evenit. Quocirca his incommodis remedium adferre satagens Dux prædictus cum Jacobo Andreæ, Theologiæ Doctore & Academiæ Tubingensis Cancellario egit, ut manũ operi admoveret, & ex omnium religionum centonibus, unam aliquam bonam, si fieri posset, concinnaret.

II. Erat vero Jacobus Andreæ raræ doctrinæ & magni ingenii homo, ac, si Lutheranis credimus, qui post Lutherum in Theologiæ scientia facile secundas obtineret. Hic idem Mompelicardi cum Beza congressus, nec canitie nec calvitie ejus adduci potuit, ut amicam ipsi manum porrigeret, aut inter fratres locum daret. Sed & idem in conventu Wormatiensi visus fuit pallio aulicum in morem facto maniciisque exornato indutus, cultro venatorio ad latus accincto, ut Reseius testatur. Tandem ambitiosus hic Faber, Snepfii & Brentii Junioris, collegarum suorum opera adjutus, librum procudit, quem *Concordiæ Formulam* inscripsit, quod eo omnes articuli comprehensi essent, in quibus ille consensum inter Lutheranos introducere ac firmare volebat, sperans hac ratione se Catholicos quoque inescaturum. Est vero libro hoc in superiori Germania nihil tritius, Bibliorum fere magnitudine, & vernacula lingua cõscriptus, ut ab omnibus legi, & quid credendum sit, sciri posset. In hac ille tam Calvinistarum errores quam Catholicam fidem in quibusdã articulis damnat, optans inter alia, ut Deus horrendis tam Papistarum quam Calvinistarum blasphemiis finem imponat. In multis vero liber hic à primis Protestantium fidei Confessionibus longissime discedit, ut notat *Harmonia Genevensis.* Speciatim quædam enarrare non possum, quod Latina lingua, quod quidem sciam, numquam liber ille sit editus. Veruntamen alii gnari Germanici idiomatis, interque hos etiam Saxo quidam plures novas hæreses, præter infinita mendacia, notarunt. Quid doctissimus ille Cardinalis Bellarminus hoc de libro sentiat, scripta ejus testantur. eundem Lindanus quoque scripto cui titulus est. *Cocordia discors,* refutavit. Sed & Sturmius novam quandam ad cœlum viam monstrare nobis voluit, publicato anno M. D.LXXVIII. libro, cui titulum fecit, *Media via:* qui tamen nequaquam effecit quo minus Argentoratum eidem libro Concordiæ multis post annis subscripserit

III. Librum hunc à Smidelino cusum, Dux Wirtembergicus ad pleros que omnes Imperii Principes & civitates Augustanæ Confessionis circummisit, nequaquam eodem vultu ubique receptum. Ex omnibus vero Principibus nemo faciliorem se præbuit quam Augustus Dux Saxoniæ Elector, qui operæ precium judicabat, *communi hac doctrinæ Formula* omnes Lutheranos, tot factionibus hactenus distractos, colligari. Eundem librum amplexi sunt Ulma, Biberacum, Norlinga, Dunckelspülium, Heilbrunna, & aliæ Sueviæ civitates, Principis potissimum Wirtembergici ipsis finitimi commendatione, uti & Argentina tandem, nimirum Anno M.D.XCIX. licet Scholæ illius quondam Rector Sturmius, cui Beza tantum tribuit, scriptis suis librum illum jam olim valde infamasset. At aliæ civitates tot mutationum pertæsæ, Confessioni suæ inhærebant, tam librum quam au[illegible] irridentes. In illum circumfertur distichon perquam argutum:

R. habet Ausonium liber hic, R. habetque Pe[l]agium,
R. habet Hebræum, prætereaque nihil.

Hæc quorundam tergiversatio fecit ut auctor ipse rheda hinc inde circumvehi voluerit, *Formulam hanc Concordiæ* tamquam Palladium aliquod aut Arcam Federis circumferens, locis quibusdam magna cum gratulatione exceptus, aliis explosus, prout stultarum opinionum venti hos vel illos afflarant. Ille maximos minimos ubique prensare, rogare ut subscriberent, ne Collegiorum quidem Rectori-

Rectoribus præteritis, ut scilicet multis doctorum honorum nominibus librum suum impleret atque illustraret, quæ ad X millia eo in libro leguntur. Et plures quidem vix inspectum auctoritate magis Principis quam ratione ducti, approbarunt: alii diu tergiversati sunt, non sine mutuis altercationibus, alio quod alius approbaverat improbante, & Superintendente à parocho parocho a diacono (Helffer vulgo) dissidente; omnibus interim ex suo arbitrio conscientias suas moderantibus. Facete quidam librum hunc Germanice **Wapen oder Gesellenbuch** nominarunt, quod mos sit Germanis peregrinantibus libellum circumferre, qui amicorum aut clarorum virorum arma depicta, & nomina consignata ostentat. Alii gravius in hunc librum & subsignatores luserunt, hoc disticho:

In libro vitæ qui non potuere notari,
Nomen in hunc librum composuere suum.

A Daniæ rege quum oblato libro uxor charissima, à Smidelino subornata, ut subscribere petiisset, ille librum in ignem conjecisse fertur.

IV. Postquam ita consarcinator hic multorum nomina emendicatus est, & aliorum sententias exquisivit, primo ad Augustum Saxoniæ Ducem profectus, cui præ ceteris Concordia hæc placuit, liberaliter admodum receptus est, & post longam habitam cum eo ejusque Doctoribus disputationem (quod non omnes idem sentirent, Smidelinus vero non aliter quam à Spirito Sancto dictatus fuisset, a libro suo ne jota quidem discedi vellet) tantum effecit ut liber iste non in Germania tantum circumlatus, verum ad Patriarcham quoque Constantinopolitanum missus fuerit, cujus plurimum intererat cum Catholica redire in gratiam Ecclesia, à qua seipsum jam ante separarat. Et hunc quidem multis precibus obtestatus fuit Smidelinus, ut tum miserabilem illam, quæ ob intolerabilem Romani Pontificis auctoritatem, jam olim acciderat, divisionem, tum eorum qui sancto quodam tacti desiderio, remedium aliquod reformandæ Ecclesiæ adferre satagerent, divortia cordi haberet. Sed Patriarcha consideratis mature omnibus, & ad singulos crassi istius voluminis articulos notis appositis, auctorem rogavit, ut ne posthac ejusmodi ineptiis molestus sibi esse vellet. Quod si integrum Patriarchæ responsum hoc loco apponere voluissem, nimia sane prolixitate fastidium lectori parerem: quod curiosus lector ab aliis scriptoribus petet. Licet autem Smidelinus à Patriarcha ludibrio se habitum animadverteret, non tamen animum propterea abjecit, sed per literas eundem rursus sollicitavit: ut & reliqui Lutherani, missis ad eum Fidei suæ Confessionibus: quas tamen *ille omnes tamquam adulterinam monetam, licet diversæ formæ, ejusdem tamen materiæ, remisit.* Verum ecce tibi nigram & inveteratam hominum istorum malitiam, qui hoc velut præjudicio læsos se existimantes Anno 1581. eundem Patriarcham postea apud Turcarum Imperatorem, Bassæ cujusdam opera, perfidiæ & proditionis accusare non dubitarunt, tamquam cum Papa communi Mahumetanorum & Lutheranorum hoste conspirantem: unde etiam misero illi in exsilium ejecto, alter fuit substitutus. Facta sunt hæc paullo post eam quam Christiani à Turcis apud Echinadas reportarunt victoriam, Pio V. S. federis istius auctore, S. sedem tenente. Sed ad Jacobum Andreæ revertor.

V. Is frequentes diversis in locis passus repulsas, & supradicti Principis consensu ad Witebergensem & Lipsiensem Academias profectus est, ut Theologiæ studium ejusque Doctores reformaret. Quavis autem Lutheri filio, Principis Medico comitatus venisset, ut hominis istius tamquam Saxonum popularis & ob patris sui Saxonii prophetæ memoriam vulgo charissimi præsentia ac societas Smidelino Novo Moysi, in sua Lege nova promulganda invidiam minueret & excusaret ac tanto plus adderet auctoritatis: paucis tamen librum suum probare potuit, imo plerique mirabantur, reprobum sensum in Filio Lutheri, quod is talem operam Smidelino, paternæ gloriæ æmulo, & substractori, præstaret. Quum ergo postridie conscenso suggestu, magna accurrente hominum, scholarium præsertim (qui cives fere numero superant) multitudine, concionem ad populū haberet, & in sermone Philippum Melanchthonem quondā ibi Professorem, perstringere cœpisset: ecce tibi obscurum initio murmur & strepitus, mox ingens clamor præsentis juventutis exoritur, Prædicantem illum primo verbis & conviciis, mox libris, lapidibus, & quidquid ad manum, insectantis, tanto impetu ac furore, ut pacis hic & Concordiæ præco, in ipsa Ecclesia novo belli genere deprehensus, ægre Rectoris & amicorum operâ studiosorum manus evaserit, ac lapideo huic imbri sese subduxerit. Hoc modo evitato periculo, miser hic Theologus Dresdam profectus, graviter de hac injuria apud Electorem coquestus est:

verum

verum quia verendum erat ne tumultuantium & Magistri sui honorem tam strenue vindicantium pœna Vniuersitati (id enim genus scholas Germani Principes magnifaciunt, tam ob emolumenta quæ inde ad subditos redeunt, quam vt maiori in existimatione apud exteros habeantur) non parum adferret detrimenti, verbis amicissimis hominem consolatus, tantæ insolentiæ rationes pro pediem exacturum se promisit, interim acquiesce re iussit. Quum vero Smidelinus, ne eandem quam VVitebergæ fortunam subiret, Lipsiam ipse proficisci non auderet; Augustus Elector tam VVitebergenses quam Lipsienses Theologos per litteras, *vt Formulæ huic Concordiæ subscriberent*, grauiter est cohortatus. Et plures quidem subscripserunt, non tamen sua sponte quam Principis auctoritate permoti. Nonnulli vero dubijs admodum verbis vtebantur, nimirum: *Hanc formulam vt probo ita subscribo.*

IV. Porro Iacobus Andreæ de eorum qui, vt diximus, non tam sponte quam alijs rationibus persuasi subscripserant, fide & constantia dubitans, è Tubingensi Academia (quam ille non modo tunc temporis regebat, verumetiam ipsius Principis conscientiam pro suo lubitu moderabatur) Theologum euocauit, qui omnium per Saxoniam Ecclesiarum inspectionem ac curam haberet, & vt Formula illa ab omnibus Doctoribus & concionatoribus accurate per omnia obseruaretur, inuigilaret. Is vero fuit Polycarpus Leyserus, homo vulgaris, vt in quo nihil singulare erat, adeo vt ceteris VVitebergensis Academiæ Theologis nulla re superior, multis vero esset inferior. Licet vero plerique ægerrime ferrent, hominem nulla eximia eruditione aut rara aliqua dote eximium, sed multis, vt diximus, inferiorem sibi præpositum, ei nihilominus tamquam Superintendent obedire, & Formulæ illi, quoad vixit Augustus, insistere coacti sunt. Defuncto vero Augusto Anno 1586. III. Id. Febr. Christianus vnicus ex octo fratribus superstes patri suo Henrico(a) tantarum opum & Electoralis dignitatis heres, alio impulsus spiritu, eiecto Polycarpo, Formulæ illi nuncium remisit; & ne ad vomitum, id est, ad Lutheranismum redijsse videretur, repudiata tam Lutheri quam Smidelini doctrina, Caluinismum aperte est professus. Quod quidem quum subditi tum confederati illius, inprimis è Saxonica familia Principes permoleste tulerant. Ille nihilominus vlterius progressus, Lutheranis in Academia Professoribus, ijs inprimis qui cum Smidelino sentiebant, Caluinianos substituit, à Ioanne Casimiro adfine suo ex Heidelbergensi Academia sibi missos.

VII. Dum hæc ita fiunt, miseri subditi è Catholicis primo *Lutherani* sub Luthero; deinde sub Melanchthone, *Semilutherani Confessionistæ, vel Interimistæ*, ac nuper *Smidelinians* seu Fabristæ, & ad extremum Caluinistæ facti, sub tanta mutationum vicissitudine suspirantes & ad desperationem pæne redacti, exitum tandem aliquem exspectabant. Quid fit? Biennio post è vita decedit Christianus Anno 1591. Dresdæ VIII. Kal. Octob. (b) relictis heredibus masculis, sed teneræ adhuc ætatis. Christiano; Ioan-Georgio; Augusto. Nouenni, Septenni & bimo. Vnde iterum, Religio Saxonum cæpit fluctuare sub arbitrio Tutorum & Administratorum. Quis hic non dixerit, religionem Acatholicorum hanc illud singulare habere, vt cum domino & ipsa mutetur, quasi mutabilitatis homagium ei præstans? Subditi interim singulis annis nouas ac diuersas Fidei Confessiones aliosque libros eo pertinentes emere coacti, Smidelinum, Selneccerum, Brentium & Caluinum exsecrabantur. Post mortem Christiani, quippe A. 1591. vti dictum est defuncti, rereligionem iterum mutarunt. Dux enim Vinariensis Fridericus VVilhelmus Christiani defuncti cognatus, è Saxonica familia alterius lineæ natu maximus, Electoratum affectabat, eo quod auo suo Ioanni Friderico, magno illi Lutheri Achilli, ereptus, & in Mauritium, porro in Augustum, cuius filius erat Christianus, translatus fuisset. Quocirca vt non dignitatem solum Electoralem, verumetiam regiones ad eam pertinentes, quæ auo ipsius, post prœlium ad Albim, in quo captus fuit, Imperatoris sententia ademtæ fuerant, recuperaret, copias contrahebat. Et magno quidem tum in metu ac periculo versabatur Germania, ne in eas miserias quas olim bello Smalcaldio senserat, rursus incideret; cuius quidem cineres etiam tum adhuc calebant. Nam & Principes diuersa partium studia sequebantur; vt res omnino ad maximas turbas & rerum mutationem spectare videretur.

H

a *Reusnerus in opere Geneal.* b *Idem ibid, in stirpe VVitikindea.*

tur. Tandem vero Imperatoris interuentu Vinariensis, omisso bello, Administrator Electoratus & pupilli tutor electus fuit, tanquam senior & proximus eius adgnatus: qui statim Academias VVitebergensem & Lipsiensem denuo reformauit, & eiectis Caluinianis Doctoribus & Ministris, Lutheranam religionem restituit, vsus ad hoc Ægidij Hunnij, magni nominis inter suos Theologi, è Marpurgensi Academia à Ludouico Hassiæ Landgrauio, eum in finem sibi missi, opera, qui miseram plebem ad Lutheri Catechismum remisit, vna cum Polycarpo Leisero & Georgio Mullero, Augustano quondam concionatore. De tribus his Doctoribus studiosi per ludibrium dictum hoc iactabant. *Polycarpus pulcherrimus* (erat enim egregia corporis statura ac forma) *Mullerus grauissimus* (vt qui tamen verbis & incessu singularem quandam grauitatem præ se ferret) *Hunnius doctissimus*: quod hic quamuis exiguæ staturæ & subfusci corporis homo, quoad externam speciem, ceteris contemptior videretur, ingenij tamen acrimonia & eruditione duos illos longe superaret. Quia vero metus erat, ne trium horum Doctorum æmulatio in Academia turbas excitaret. Mullerus Vinariensis Ducis iussu ad Academiam Ienensem concessit, Professionis ibi suscepto munere; duo vero illi VVitebergensi Academiæ operam suam diu vna nauarunt.

VIII. Eo quidem tempore plerique omnes alicuius notæ homines, qui Caluinisticam aperte profitebantur religionem, in magno erant vitæ discrimine, vt contra quos vulgus per totam fere Saxoniam insurrexerat, inprimis Lipsiæ quæ populosum admodum & præcipuum ijs in locis est emporium; adeo vt domus nonnullæ oppugnatæ, & effractis ianuis direptæ fuerint, earum vero domini, vt & alij Caluinismo infames, ægre tumultuantis plebis manus euaserint, & in Palatinatum se receperint. quod sperent, religionem suam nullibi in tota Germania tanquam in Palatinatu toleratum; quamuis paucis abhinc annis eadem in alias quasdam regiunculas, quæ scilicet Principum Anhaltinorum, Comitum Hanouiæ, Wedæ, Isemburgi, Furstenburgi, & paucorum aliorum subsunt imperio, irrepserit. Et quamuis varia ac multiplex sit Lutherana religio, sola tamen in Germania illam habet prærogatiuam, ob multas retro Imperij pactiones initas cum Catholicis, quæ nunquam fermento Lutheri inquinatæ sunt, aut sese deprehenso veneno medicamentis expurgarunt. Inter quas est etiam Ciuitas Aquisgranensis, Thronus Imperij, vt vbique eo creetur, exceptis Catholicorum quorundam Principum ditionibus ac ciuitatibus Imperialibus, quæ supremum ius imperandi habent, in quam Anno 1524. Albertus Munsterus Terræ filius, Lutheri vt profitebatur discipulus aduenit, docens, Catholicam Ecclesiam procul à veritate defecisse, & errare in multis. 2. B. V. non esse meliorem alijs fæminis. 3. SS. Inuocationem & cultum nullius esse vtilitatis. 4. vanum esse fructum Sacrificij Missæ. 5. Reliquias a Carolo M. illuc inductas, non esse pluris quam centonem mendicabuli. 6. pecunias melius impendi in Lupanaria, quam peregrinationes ad loca sancta. 7. per indulgentias non plus lucrifacere in Ecclesia quam in porcili, imo porcilia abundare remissionibus. Ob has blasphemias breui comprehensus à Magistratu, dum in vinculis tenetur aliunde Traiecto de homicidio sub circumforanei specie, & VVesalia ob aliud homicidium carceremque perfractum accusatus, pœnas suppl[illegible] dedit, ex quo Senatus illius Reip. intellexit quales Apostolos Lutherus in orbem emitteret. [illegible] est nihilominus assidue & [illegible] ea ciuitas ab hæreticibus, qua[illegible] capta, Thronus imperij Romani ac B. V. Mariæ in seruitutem esset adductus, donec Magistratum Catholicum abrogantes rebelles Sectarij sese ingessissent, & Cæsar cognita causa Catholicorum & protestantium hos nullis mandatis parere volentes proscripsit Anno 1598. 30 Iunij & militari manu Archiepiscopi Coloniensis Treuirensisque, nec non Ducis Iuliæ, & Alberti Archiducis, Brabantiæ Ducis proscripti Magistratus personas & bona capienda decreuit. quod sequenti Augusto euenit, restituto in locum suum Catholico Magistratu a[illegible]. Dein Septembris (c) qui vigente Pontifice Romano dominum Patres Societatis Iesu aduocauit ad opem ferendam Catholicæ rei, quod illi Anno 1600. autumno ingressi grauiter præstare cœperunt. Incredibile est quantis Acatholici molitionibus illæso eo loco deturbare sint, famosis libellis, intercessionibus Ordinum fœderatorum Belgij, comminationibus & omnibus

c *Historia Aquisgran. & Acta publica.*

omnibus inferorum artibus. Illi tamen locum suum non deseruerunt, sed pedem pedi opponentes exitium hæresi, quod sibi moliri non desistit, indies machinatur (d). Hæc de ea vrbe dicenda duxi, vt intelligatur Catholicos in Germania tota, non accipere ab Hæreticis Leges, vt quidam exteri opinantur, sed ipsos quoque in certis territorijs sceptrum, imo supremam Maiestatem obtinere. Ex quo summa eiusmodi hominum patet imprudentia, qui dum Ecclesijs suis pacem & libertatem quærunt, bellum sibi, turbas & confusionem pepererunt. Miseri homines! qui continuo velut in armis sunt, iam alios eijciunt, iam ipsi eijciuntur, iam hoc, iam illud credunt, prout scilicet domino ipsorum visum fuerit, aut nouitius aliquis apostolus nouam ipsis fidem annunciarit. Bis, inquam, miseri! qui in eo quod maxime firmum ac stabile esse debet, nullam stabilitatem habent. Interim vero qui veterem Lutheri religionem sequuntur (neque enim ille nouos Lutheranos, neque Confessionistas, neque Interimistas vidit) non doctrina tantum, verum etiam ceremonijs immane quantum discrepant! de quibus sequenti capite dicemus.

DE FORMA RELIGIONIS AC Ceremonijs, quibus Lutherani in Germania passim vtuntur.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

I. *Transitus ad diuersas Lutheranorum ceremonias, à Magistratibus, vt Pontificibus inductas.*
II. *Lutherus complures Catholicæ Ecclesiæ ceremonias retinuit initio.*
III. *Lutheranorum Mollium, siue Interimistarum templa eandem fere speciem & apparatum habent, quem Catholicorum, vnde subtilius falluntur.*
IV. *Apud Lutheranos Episcoporum & sacerdotum nomina mutata.*
V. *Interimistæ quibus ritibus Missam celebrent, quos omittant male.*
VI. *Lutheranorum quidam sacræ hostiæ eleuationem admittere voluerunt.*
VII. *Eodem vere vestitu & ornatu Missam celebrant, Interimistæ, quo Catholici.*
VIII. *Quomodo Cœnam distribuant.*
IX. *Forma Missæ ab Augustanæ Confessioni addictis celebrata.*
X. *Modus Communicandi & Confitendi apud eosdem.*
XI. *Elegans ceremonia in oppido quodam Marchionatus Brandeburgici præsente Galliarum regis Legato, vsurpata.*
XII. *Lutherani quot dies festos, veteres Baptismi & Matrimonij ceremonias obseruant, & à cibus prohibitis abstineant.*
XIII. *De communi templorum vbi Lutherani rerum potiuntur vsu.*
XIV. *Lutherani Ministri, quos* Prædicanten/ & Helffer *appellant, vestitu à laicis diuerso vtuntur, & profanum Caluinistarum habitum damnant.*

I. EGo si hæresin omnibus suis cum lineamentis & coloribus depingere, omnesque furias, quibus illa inter tam varios opinionum fluctus agitata, & in diuersas partes distracta fuit, repræsentare velim, Deus bone, quam inextricabilem Labyrinthum sim ingressurus! Equidem centum mille speluncarum, tamque difformes inter se formas, quam nubium in aëre volitant, exprimendas mihi videam, si hoc labore defungi velim. Vnde enim, quæso, initium faciam, tam diuersarum sectarum, quæ in Morauia, Transyluania, Valachia, Polonia & Belgio imo Germania ipsa, hæresum matrice vermiculantur, & quæ II. libro à nobis partim (omnes enim impossibile est) indicatæ ac descriptæ sunt, synagogas repræsentaturus? Quare satis mihi erit, earum omnium matrem hoc loco velut in tabula depictam exhibere, atque inspiciendam proponere eam, inquam, quæ Lutherana dicitur: qua quidem appellatione tantum abest vt illi hactenus offendantur (vt Caluinistæ in Francia & alibi, Caluinistæ audire nolunt) vt etiam ea glorientur imo dolose passim

d *Annua Soc. Iesu Anno* 1600.

passim sub nomine Euangelicorum, Augustanæ Confessionis &c. latere gaudeant. Sed cui potius sectam hanc similem dicemus quam tricipiti cuidam & centimano monstro? In qua describenda operæ precium facturus mihi videor, quod à nemine, quod quidem ego sciam, ordo, ritus, & ceremoniæ, à Luthero eiusque successoribus in ipsorum Ecclesijs sancitæ, litteris consignatæ exstent, sic vt neque nobis Gallis Lutheranorum in Germania, neque Germanis Caluinistarum viuendi ac sacra celebrandi modus cognitus sit & exploratus. Caluin istæ quidem, multo illis astutiores, omnibus viribus persuadere nobis conantur, *se à Lutheranis pro fratribus haberi, eundem esse cœtum & eandem Ecclesiam* quamuis constet, inter Catholicos & Lutheranos aliquas esse inducias, & aliquem consensum vel tolerantiam: inter Lutheranos vero & Caluinistas bellum esse ἄσπονδον, sic vt frigus cum calore, & tenebræ cum luce facilius conciliari possint, quam Lutherani cum Caluinianis. Ordo vero, vel confusio potius Nouæ huius religionis, quæ nondum vnum integrum vidit sæculum, & sacrorum forma in libris passim editis, vt Statutis ecclesiasticis Marchionis Brandeburgici, anno MDXXXIII. Mauritij Saxoniæ Ducis anno M. D. XLIV. Wolfgangi Comitis Palatini anno MDLVII. & postea anno MDLIX. recusis, Christophori Ducis VVirtembergici anno MDLIX Reformatione religionis per Ioannem Gulielmum Ducem Saxoniæ Ienæ anno MDLXIX. facta, in qua ille quasi nouus Pontifex, ait, *Se ex potestate clauium à Deo sibi traditarum, statuere, &c.* item in Visitationibus Saxonicis, sub titulo, Verordnung / &c. anno M. D. LXXIV. & LXVIII. institutis atque editis; nec non Ludouici Ducis Wirtembergici anno M. D. LXXXVIII. Tubingæ, & alijs aubi excusis, descripta exstat. Vt de liberis Imperij ciuitatibus nihil dicam, quæ singulæ quoque fere propriam religionis formam sibi confinxerunt.

II. Sed videamus quibus sacrorum ritibus ac ceremonijs Lutherus primitiuam suam ecclesiam instruxerit atque exornarit, vt diuersitas illa tanto magis appareat. Is non ignarus, religionem sine cæremonijs diu consistere non posse, multas res ac ceremonias ex antiqua illa Catholica ecclesia in suam transtulit, quæ adhuc in eius, quod etiamnum in Germania superest, ecclesiæ simulachro vsurpantur. Idem ad Franciscum Galliarum regem scribens, ait: *quandoquidem Mundus ceremonijs carere non possit, nequaquam id se velle, vt veteribus abolitis, noua introducantur.* Nouerat quippe bonus hic Macchiavellista, ei qui statum aliquem reipublicæ mutare, & nouum stabilire velit, quandam antiquæ faciem retinendam esse, quo populo persuadeatur, integra adhuc esse omnia, & in mutatione illa parum aut nihil esse momenti. Et templa quidem, quæ in Germania plurima sunt & sumtuosa, initio integra & inuiolata manserunt, etiam monasteria, medijs in syluis ac solitarijs locis posita, sic vt nihil deiectum aut fractum fuerit, præter diuorum statuas, & ijs tantum in locis vbi Carolstadiani grassati sunt, aut Caluinistæ in Palatinatu: quam regionem solam illi autehæc tempora suæ ditionis fecerunt. Hinc si quis Catholicus in Lutheranorum templum ingrediatur, facile fiet, vt existimet se in Catholicorum esse templo, quum maior hominum pars rem ex specie externa potius quam interna atque ex ipsa veritate diiudicet.

III. Videbit ibi, si Molliorum de genere fuerint, vti in Dania & Suecia, & aliquot Germaniæ locis *chorum à reliqua templi structura seu naui separatum.* Occurrent ibi non minus quam apud Catholicos, *summum altare, cum appensa Crucifixi imagine, duodecim Apostolorum statuæ, diuersa sacella seu oratoria, baptisteria, & in plerisque organa Musica, cerei & lampades ardentes, aliaque ornamenta ecclesiastica: quæ omnia expressas maiorum religionis notas præ se ferunt. In compitis etiam Crucifixi imagines adhuc à Lutheranis reuerenter habentur, vt & sacra in campis adicula, quas etiam ingrediuntur, & ante aram genibus innixi preces suas fundunt. Sacella etiam diligenter sartatecta conseruant. Numquam vero templa* (ecclesias enim dicere iam mihi religio est) *ingrediuntur, quin, vt dixi, in genua prouoluantur, conuersa ad summum altare facie, eisdem fere quibus Catholici ritibus & externa deuotione.* Id enim Caroli V. Interemistica Religionis forma induxit, cui Rigidiores sese vehementer opposuerunt, malentes exulare quam tales cæremonias pati.

IV. Quamuis autem Lutherani suos etiam veluti laruatos Episcopos habeant & sacerdotes, qui ijsdem fere quibus Catholici ornamentis vtuntur: tamen quemadmodum Turcæ oppidis & locis à se occupatis alia nomina imponunt, quæ scilicet victorias suas & imperij magnitudinem ad posteros testatam faciant, & pristini status eorum

eorum populorum quos perdomuerunt, suoque subijcerunt imperio, memoriam penitus aboleant; sic Lutherus quoque prisca illa sacrorum officiorum & dignitatum nomina nequaquam ferre potuit, sed noua, tamquam facinorum suorum contra Ecclesiam monumenta, induxit. *Episcopi enim loco, Superintendentem* (Græca voce in barbaram Latinam translata) *instituit.* Talium vero Superintendentium vnus plures sub se habet parochias, quælibet vero parochia suum parochum siue Curionem, quos Pfarherrn; & quilibet parochus suos diaconos, quos Helffer, id est, adiutores appellant Superintendens vero qui Episcopi est loco, aut reditus quosdam è bonis Ecclesiasticis, vel stipendium è publico ærario accipit, eiusque auctoritatem velut superioris & Episcopi agnoscunt ipso minores Exempli gratia Argentorati, quæ ciuitas Lutheranam religionem sequitur, & maxime Franciæ nostræ vicina est, septem sunt Parochiæ, quibus singulis præsunt vnus Pfarrerus siue Pastor, & terni Helferi seu Diaconi. Ioannes vero Pappus Laicus sub nomine Superintendentis, Episcopi personam gerit. Episcopales vero reditus quidam è Brandeburgicorum familia, Administratoris titulo, sibi vsurpauit: quod munus ille postea Ducis Wirtembergici filio eandem religionem profitenti consignauit. Eius vero Administrationis nemini quam sibiipsi rationes reddebant Quare eam ob caussam bellum inter Lotharingiæ Ducem & Electorem Brandeburgicum, Administratoris patrem, exortum. tandem vero his conditionibus composit[um] fuit, vt reditus non solum inter Episcopos, Catholicum vnum alterum Lutheranum, verumetiam inter Capitulum & Ecclesiæ ministros diuisi sint. sic tamen vt duæ tertiæ ad verum & legitimum Episcopum redeant.

V. Quod vero antea dicebam Molliores Lutheranos & Interimistas habere cæremonias & templa valde affinia Catholicis ritibus, eo ipso alios Rigidiores alijs cæremonijs vti indicabam & idcirco esse non leuem diuersitatem, quæ vt tanto melius intelligatur, notandum est Lutheranorum duas esse sectas præcipuas, vti alias dixi. Vnam eorum qui Augustanam amplectuntur Cófessionem à Melanchthone Anno M D X X X. compositam, & Imperatori exhibitam: alteram eorum qui Interimistæ dicuntur, à libro quodam *Interim* vulgò dicto, in quo præscripta fuit formula quædam religionis, quæ interim ab Anno M D X L V I I I. dum decisis religionis controuersijs, certi quid à Concilio determinaretur, in magna Germaniæ parte, nempe in tota fere Saxonia, ac multis Imperij ciuitatibus in plaga Septemtrionali positis, vt Hamburgi, Lubecæ, Lunæburgi, Magdeburgi, Halæ, Norimbergæ; nec non in Marchionatu Brandeburgensi & alijs in locis recepta fuit. Liber, hic in Germania passim videtur, sub vernaculo titulo Kirchenordnung, id est, *Statuta rerum Ecclesiasticarum*, quod in eo quum alia, tum cæremoniæ in Ecclesijs ac præsertim in Missa ipsorum vsitatæ præscriptæ sint quæ quidem Missa etsi nouam habeat faciem, multa tamen ex antiqua illa retinet. Nam & in illa frequenter audias repeti *Kyrieeleison. Alleluia, Dominus vobiscum:* & sacrum faciens Pfarrerus (sic enim Pastores suos appellant) postquam ad altare accessit, *Confiteor* suum: aliasque preces recitat, consecrat etiam & communicat Catholicorum more, tum lingua vernacula conceptas multas precatiunculas intermiscet, Euangelium etiam eadem lingua decantat. Lutherus quidem ipse in libro De captiuitate Babylonica ait. *Missam ab Euangelio non esse separandam, quum Missa Euangelij pars sit, vel summarium potius & compendium.* Et alibi fatetur, *maximam partem tam Sacramentorum quam Missæ verba esse & promissiones ipsius Dei* Quin etiam grauiter conqueruntur Lutherani, *iniuste sese accusari & calumniose, quod totam Missam aboleuerint, quum ea* (sic enim Augustana loquitur Confessio) *reuerenter apud se celebretur, omnibus fere consuetis ceremonijs obseruatis.* Apud Lutheranos tamen nulla fit hostiæ eleuatio, vt qui credant corpus Christi nó alio modo aut fine ibi esse, quã vt manducetur, non vero adoretur, nisi ab eo qui illud accipit. Quasi vero non verbũ Iesu Christi, sed sola acceptio seu manducatio præsens eius corpus statuat. Ergo Saluator non dicere debuit, *Hoc est corpus meum*, sed: Hoc corpus meum erit si vos illud acceperitis. Deliriũ hoc primus Lutherus delirauit, dicens, *Qui Sacramentum illud extra acceptionem seu manducationem adorauerit, idololatriam committere; quum illud ex rebus creatis seu elementis compositum sit; eoque manentibus speciebus, panem adorari: Christum autem vere & realiter in hoc Sacramento esse, vt animarum tantum nostrarum sit pastus ac cibus.* Sed facile hoc refutari potest. Quemadmodum enim humanitas, quam Christus ad nostri redemptionem

ptionem assumsit, ea adoratione quæ ipsi debetur, priuari non potest nec debet, sic quoque Sacramentum hoc, in quo ille sese animabus nostris voluit communicare. Nemo ergo carnem hanc manducabit, nisi prius eam adorauerit. *Non solum vero non peccamus ipsam adorando, verum etiam peccamus non adorando*, vt Sanctus Augustinus dicit. (*f*) Aurea sunt B Chrysostomi verba, quibus Christianorum animos ad Sacramentum hoc adorandum accendit, inquiens (*g*) *Magi infideles & barbari è longinquis locis venerunt ad Christi corpus in præsepi adorandū. Eorū nos qui fideles sumus, imitemur exemplū. Nihil illi viderunt præter pauperē casā stramine contectam, & præsepe: tu vero altare vides, sacerdotem, & Spiritum S. abundanter in hoc sacrificio effusum. Contremisce ergo, sollicitus ne parum reuerenter accedas tuamque pietatem ostende, maiorem etiam quam reges illi barbari & infideles.* Sed obijcit Lutherus. *Christū corpus suum in hoc Sacramento non iussisse adorari.* Bella profecto argumentatio. quid ergo? Angeli non dicunt pastoribus vt Christum in præsepi adorent: ergo pastores eum adorantes, fuerunt idolatræ? Angelus Virginem adorare non iubet, ipsa nihilominus eum adorat. Ergo idololatriam commisit? Si Christi corpus in hoc Sacramento præsens est, certa inde & necessaria consequentia euincitur ibi adorandum quoque esse? atque uti id fieri possit, eleuandum & populo commonstrandum. *Quamuis enim eius rei nullum præceptum exstet, tamen nihil quoque exstat quod id prohibeatur.* Sacrificium est, quo in altari offertur; eoque eleuandum ibi & adorandum, in eoque vetus mos & ceremonia à Deo ipso præscripta sequenda est. Hinc quidem morem omnes tam Græci quam Latini Christiani ab antiquis vsque temporibus diligentissime obseruarunt. *Apud Græcos sacerdos post consecrationem, calicem & panem manibus eleuatum tenens in medium vsque templi procedit; populus vero in terram prostratus, inclinato capite, adorat, diaconis inclamantibus vt reuerentiam quam par est exhibeant.* Græci enim in liturgijs suis numquam in genua procumbunt, nisi in festo S. Trinitatis, eoque die solum Missam genibus subnixi audiunt. (*h*) Alibi dum fit eleuatio, diaconus ita populum affatur. *Ecce eum in quem creditis.* In hac ego vrbe Lucis in ea ..., ab Episcopo Armenio & sacerdote quodam Abassino celebratis, qui eleuationem quoque & quidem non statim post consecrationem, sed ante ipsam communionem, vsurpabant. Breuiario ille vtebatur Arabicis characteribus conscripto, at è famulo ipsius, qui Italicam linguam callebat, intellexi, quando maius sacrum apud ipsos celebratur, tum quando fit eleuatio; sacerdotem populo dicere: *Vos estis pœnitentes? Humiliate vestra capita & adorate corpus Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi, quod hic est, corpus, inquam, & sanguinem Dei nostri Emmanuelis.* Tum populum vniuersum exclamare: *Credo, credo, ex hoc nunc & semper.* De eadem eleuatione loquitur S. Dionysius, (*i*) S. Basilius, (*k*) S. Ioannes Damascenus, (*l*) & omnes vetusti scriptores, quorum omnium testimonia allegare superfluum videtur. Vnius tantum, nempe posterioris, dictum hoc loco addam, sic aientis: *Quando panis Eucharistiæ in altum eleuatur, non tres dicimus, Sancti, aut tres, Domini, sed vnus Sanctus.* Et hæc illa ipsa est eleuatio, quam, Hippolyto martyre teste, Antichristus totam abolebit.

VI Ex Lutheranis quidam, vtramque religionem conciliare inter se volentes, hostiæ eleuationem atque adorationem inter adiaphora numerarunt. Exstant acta vetustæ cuiusdam synodi (vetustum appello quod cum noua hac religione simul fere cœpit) in Noruegia celebratæ Anno M D XXXVII. in quibus *sacerdos qui altari seruit, post consecrationem, si bonum ipsi videatur, hostiam decenter eleuare iubetur.* Et in alia Synodo, in qua Georgius Maior præsidem egit, Anno M D XLIX. *eleuatio hæc libero cuiusque permissa fuit arbitrio* quam etiamnum quidam vsurpant. Hæc sententia fuit Pomerani & Camerarij, à Mauritio Saxoniæ Duce super hac re exquisita, nimirum *vt parochus vel diaconus sacrum celebrans post Introitum flexis genibus Confiteor recitet; tum Kyrie eleison; inde Præfationem Latina lingua, tum Sanctus, Pater Noster, & Euangelium vernacula lingua subiungat, ac tandem hostiam eleuet.* Eam tamen Lutherus prohibuit: Anno 1543. Cum eam vltra XX annos retinuisset (*m*) abrogauit autem in Mauritij Landgrauij gratiam, qui Lutheranos & Sacramentarios in vnum corpus coagmentare studebat. Hinc quosdam, apud Lutheranos quando Missa celebratur, nulla fit eleuatio, & sine ministro seu populo communicante, alij operto capite assident

f *in psal. 69.* g *Hom. 61. ad pop. & super 3 ad Eph. & 17. ad Rom* h *Vid. Lesiard in Epist. hist. vni lib. 3. c. 55.* i *De eccles. hierar. cap. 3.* k *De Spir. S. ca. 35.* l *In epist. de Trisagio,* m *Vlenberg in Luther. cap 31. num. 4.*

dent vel assistunt: quasi nulla huic Sacramento, nisi ad manducationem, reuerentia debeatur. Fuit illa eleuandæ hostiæ abolitio gradus insignis ad Zvvinglianismum, per quem Lutherus ipse viuens descendit, & suis exemplo præiuit. Vnde ingens irreuerentia subsecuta est, exemplo sit illud In Aquitania nostra quidam fuit nobili ortus familia, qui quum Missæ interesse religioni non duceret, quemadmodum interfuit in exequijs Ribe[racensis] Vicecomitis, reliquorum more genibus innixus singulos actus frequentauit: sacerdote vero hostiam eleuante, sine vllo reuerentiæ signo consedit, non sine magna assistentium admiratione, qui factam eiusmodi hypocrisin numquam antea fieri assueti spectarant. Sic Angliæ regina Elisabetha, quum initio multos Catholicorum ritus … fecta … assideret, adeoque Catholicam se simulasset, mox hac sanctæ hostiæ eleuatione prohibita, animum hæresi infectum prodidit, vt VI libro dicemus. Iam Missam Lutheranam absoluamus.

VII. Qui eam celebrat, *epomide linea & palla sacerdotali Catholicorum more amictus est. Adstant ei duo diaconi quorum vnus Euangelium, alter Epistolam, alibi Latina, alibi vernacula lingua recitat. Ad consecrationem & alias ceremonias quod attinet, vulgari lingua eadem verba profert quæ Catholici, hostiamque & calicem simili tenet modo; eodem fere ornatu conspicuum altare visitur, cereis vel lampadibus ardentibus vtrinque ad cornua constitutis* Hoc quoque addendum existimo, vt Gallis nostris rubo em incutiam quod in omni Germania tam in Lutheranorum quam Catholicorum templis calices sæpe ex solido auro facti sunt, vel saltem argento eoque affatim deaurato intus & foris: nostri vero etiam maiores … putarunt ex argento non inaurato constantes habere. Omnes vero ad eiusmodi vasorum … vitium contribuunt: à quibus Lutherani quidem sacrilegas hactenus abstinuere manus; nequaquam vero Caluinistæ in Gallia, vel etiam Palatinatu, Friderico Electore rerum potiente: quæ tamen sub Ludouico, populi liberalitate denuo magnis impensis comparata, & in templa, etiam apud rusticanos illata sunt. Et certe illud preciosissimo Sanguini Iesu Christi, apud nos tum passim contemptum aliquo modo afferre, quod is stanneis calicibus, & quidem talibus quales quisque domi suæ ad vsum vix teneret, infusus videtur. *Absoluta precibus celebrans ad populum conuersus, salutari Crucis edito signo, adstantibus benedictionem impertitur, quam omnes flexis genibus & inclinatis capitibus accipiunt.* Talis vero Missa non nisi vna de die in quocumque templo celebratur, candem vero reiterare, piaculum habetur, quod, vt ipsi dicunt, Deus toties à nobis fatigari nolit ijs liturgijs, quos Augustinus suo tempore breues ait liturgias amasse (n).

VIII. *Eucharistiam sumturi, ante altare ingenium Catholicorum more prouoluuntur: tum concionator siue minister qui p[ro]pria … ornamentis indutus, & ad præsentes … post factam benedictionem seu consecrationem hostiam eis … vt in Saxonia, Prussia & alijs in locis … videmus* (neque enim hostiam consecratam in manus dant communicantibus, vt Caluinistæ buccellam panis) *postea vero diaconus … calicem vnà cum vino consecrato porrigit. Nam … Lutheranos Missa celebratur quæ populus non communicet.* Id enim … Lutherus … asserit, Missas priuatas singulari libello de Missa angulari edito exsecratus. Sic enim eas appellat, licet male: quum omnis Missa, etsi publico & cunctis conspicuo loco non fiat, publicum sit ministerium pro cunctis oblata hostia, vt in qua omnes Christiani si non sacramentaliter tamen communicantur participes facti meritorum Christi. In primitiua quidem Ecclesia mos fuit vt omnes fideles in Missa communicarent, qui vero communicare nolebant, egrediebantur, vt S. Chrysostomus in III. homelia super Epistola ad Ephesios, & in Expositione ordinis Romani notat: eademque Apostolica traditio etiamnum apud Armenios obseruari narratur, etsi Armenium illum Episcopum, cuius supra feci mentionem, quotidie Missam dixisse seu celebrasse, neminem tamen Eucharistiam dedisse notarim. Postquam vero ardor ille vehemens Christianæ deuotionis restigescere cœpit, Ecclesia filios suos ad eam celebrem tanti mysterij vsurpationem obligare noluit, ne forte … aliquando illud sumerent. Nihilo tamen minus qui Missæ assistunt, huius fructus fiunt participes. Hoc enim Sacramentum, vt D. Thomas testatur (o) *prodest eis qui recipiunt tamquam Sacramentum, & eis qui assistunt tamquam sacrificium, in quantum scilicet pro ipsorum salute offertur.* Et nostri Theologi dicunt, *duplicem in sacrificio Missæ esse Communionem, vnam Sacramentalem*

n *Serm 15. de Temp.* o *3. part. q. 79. art. 7.*

mentalem, alteram Spiritualem: sicut & ipsa & Sacramentum est & Sacrificium. Lutherus ait male facere eos qui sine populo communicante Missam celebrant. Ergo, mi Luthere, & S. Ambrosius & S. Chrysostomus male fecerunt. Uterque enim sæpius Missam celebravit, nemine communicandi gratia ad altare accedente: de qua populi tepiditate graviter illi conqueruntur. Ipse Salvator noster S. Jacobo soli Eucharistiam dedisse narratur. Serapion solus communicavit, uti etiam sacerdos ille S. Augustini, Missam in domo ab immundis spiritibus infessa celebrans. (p) Sic etiam apud Gregorium Nazianzenum solus quidam communicasse legitur. (q) Quocirca ad sacerdotem sacrificantem accipere illud pertinet, qui neminem ibi se sistentem excludit. Sed ad Interimistarum ceremonias redeo, qui *vespertinas preces alterno cantu, uti ex Gregorij Magni præscripto in Catholica Ecclesia fieri solet, celebrant ac decantant.* Et hi quidem ritus sunt ceremoniæ, apud Interimistas, quorum magnus est in Germania numerus, usitatæ. Videamus iam eorum sacra qui Augustani seu Confessionistæ dicuntur, ab Augustana Confessione, quæ meliori iure à nonnullis ***Augustana*** *Confusio* appellatur.

IX. Hi vero per plerasque Imperij urbes sparsi sunt, quales sunt Augusta Vindelicorum, Ulma, Dinckelspula, Notlinga, Biberacum, Hailbrunna, & aliæ, in Suevia sitæ; ad Rhenum vero Colmaria, Argentoratum, Haganoa, VVissenburgum, Lindavia, Spira, VVormatia, Oppenhæmum, Francofurtum. Inter Principes vero etiam complures sunt qui Augustanam religionem ita amplectuntur, ut nullam aliam religionem in ditione sua permissuros iuramento sese adstrinxerint; ut Dux VVirtembergicus, Landgravius Hassiæ, Marchio Brandeburgicus, multique alij Comites & Barones quamquam, ut verum fatear, eadem libertate qua hanc assumpserunt religionē indies dimittere, possunt, & forte dimissuri. Apud hos vero Missa illa Lutherana nunquam iisdem quibus apud Interimistas ritibus & ceremonijs celebratur. *Templa tamen habent e[illegible] nasu ac similibus veteris Christiani, minotis insignia [illegible] pta Catholicis. Certis horis parochus aut [illegible] nus, [illegible] amiculo indutus, suggestum conscendit, & [illegible] ad populum habet, qua finita, ante altare [illegible] primum tacitus, deinde ad populum conversus [illegible] precatur. Missam celebrantium mori [illegible] ceremoniæ quæ apud Interimistas, non adhibentur. Sed nec eadem hic ornamenta seu vestes Sacerdotales in usu sunt: nec diaconus, sed ipse celebrans tam epistolam quam Evangelium legere solet.*

X. *Finitis hisce precibus, idem minister Cœnæ institutionem lingua vernacula recitat, deinde hostias consecrat. Postea communicaturi ad altare accedunt: cui adstans Superintendens vel parochus, patenæ auratæ hostias quasdam exiguas imponit factoque Crucis signo, unam singulis communicātib⁹ in os immittit, hisce verbis* Accipe & manduca, hoc est verum Corpus Jesu Christi quod pro te oblatū est. *Ex altera parte Diaconus communicantibus calicem porrigit dicens* Accipe & bibe: hic est verus Sanguis Jesu Christi, qui pro te effusus est. *Porro tam ante quam post communionem singuli Catholicorum more pro se quisque precantur, contra quam faciunt Calvinistæ qui nonnisi per os ministrorum Deum precari audent*, ut libro VI. I explicabo. *Actione hac absoluta, & accepta benedictione. unusquisque in locum suum recedit. Ante dies festos & [illegible] concionator populum ut peccata confiteantur, & ad sacrā corporis Christi communionem diligenter se præparent, exhortatur: ex præscripto* Lutheri in libro, d. Visitatione, & Melanchthonis in tractatu De Pœnitētia, & in Locis communibus, ubi antiquam hanc & salutarem Ecclesiæ consuetudinem accurate observandam esse monet. Calvinianorum quidem, temere nulla prævia peccatorum confessione, ad Cœnam accedentium, consuetudinem summopere ipsi detestantur. Sed quid hoc mirum in Calvinistis? qui dicere non dubitant Christi corpus tam longe à Cœna, quam cœlum à terra abesse, & tamē se illud manducare, quod est omnium miraculorū maximum. Ad Lutheranos redeamus: apud quos *pridie eius diei quo Cœna celebranda est, aperti templi ostijs communicaturi ministros ibi præstolantes accedunt, & peccata confitentur. Laicus Laico ita in rebus sacris diabolus tamquam Dei simia ludit. Si qui in fide instrui debeant, terni aut quaterni se sistunt. At si quis secretum quid habet, unde conscientia morsum sentiat seorsim illud ministro aperit, & veniam à Deo precatur. Minister vero illum consolatur ex verbo Dei, seu annunciat Evangelium, & sic virtute verbi annunciati, vel si placet alijs verbis adiectis, absolvitur, quilibet enim prædicans est sibi regula agendi. Multis locis pœnitentes seu confitentes in genua procumbunt: nonnullis vero novi coniuges prius non copulantur quam peccata confessi, sacram acceperint communionem. Ad ægrotos etiam, sacramentum hoc desiderantes, parochus seu minister accersitur, hostiam*

con

p De civ. Dei. q Homel. 61. ad pop. Antio. & sup. 3 ad Eph.

non consecratam apportans. Cubiculum ingressus, ceteris omnibus secedere iussis, solus ægrum exhortatur, ut conscientiam suam exoneret, & si quid eam mordeat, confiteatur. Quo facto, absolvitur ille, signo Crucis capiti ipsius impresso. Qua de re Lutherus in Sermone de Præparatione sic loquitur. *Volo, ut homo in extremo agone constitutus, dicat: Si sacerdos vel minister me absolvat, equidem verbo ipsius non aliter quam Dei Verbo me submitto. Tam enim firmam sacerdotis absolutioni fidem habere debes, ac si Deus ipse iudicem aut Apostolum eius rei caussa ad te misisset, immo ac si Deus ipse peccata tibi remitteret. Data absolutione, mensa sternitur, eique calix & patena imponuntur. Tum parochus verbis institutionis non aliter quam in templo recitatis, panem & vinum consecrat. Interim assistentes rursus ingressi, in genua provolvuntur. Tandem parochus ad ægroti lectū accedit eique hostiam & vinum porrigit, verba illa solennia pronuncians, Crucisq; signum edens.* At non omnium locorū idē mos est, Lutheri assectis, sed quot pagi & quot Ministrorū capita, tot ritus. Verum enimvero summa illa credendi quod quisque vult licentia, in caussa est vt apud Lutheranos nonnullos panis hic consecratus minus reuerenter habeatur. F. Nasus Centuria II. facetam historiam recitat, Prædicantem nempe quendam prope Argentoratum, è Buceri secta ac disciplina, quum ad ægrotorum accersitus esset, negotijs impeditum, filium suum misisse, qui facta consecratione, his verbis Sacramentum ægro porrexerit. Trinck vnd iß/Gottes nicht vergiß/ id est, *Bibe homo & manduca, mente à Deo non caduca.* imo vero repertus est, qui cum hominem peste laborantem propius accedere horreret, venabulo affixum panem per fenestrā ægroto porrexit. Alij vero Prædicantium, vt Albertus scribit, consecrationem his verbis faciunt: *Accipite & manducate, & memoriam Domini vsurpate.* Alij nihil aliud, quam Dominicam recitant orationem. Alius quidam Prædicans, vt Aurifaber folio XLVI. testatur, calicem oblitus, nec vitrum quo vteretur reperiens, cochleari culinario vinum infusum ægroto dedit, his verbis: *Accipe & bibe cochlear noui Testamenti, in remissionem peccatorum.* Lutherus id quosdam narrantes audiens, cum risu dixisse fertur. *Ego si consul Norimbergensis essem* (in horum enim territorio id factum fuerat) *hominem istum in carcerem statim iubeam recondi, quod tali cochleari eiusmodi theca quam optime conueniat.* Hostias vero consecratas non asseruant, quod Lutherus, quamuis tota repugnante antiquitate, extra communionem corpus Christi ibi esse neget. Audiamus vnum Cyrillum qui Ephesino interfuit Concilio, dicentem; *Esse quosdam qui existiment mysticam illam benedictionem* (de Eucharistia loquitur) *inutilem esse, si quid mane supersit. Grauiter vero eosdem errare, Iesum Christū enim non esse alium, nec corpus ipsius mutari, sed virtutem benedictionis & gratiam viuificantem semper in eo manere. Virtutem enim viuificantem Dei Patris esse Verbum vnigenitum, quod caro factum sit, nec tamen vnquam Verbum esse desierit, sed carnem suam viuificam reddiderit.* Ad Lutheranos iterum iterumq; reuertamur: qui in locis quibusdam Vespertinas preces decantant, sicut Interimistæ, etiam in Ducatu VVirtembergico, ac præsertim diebus Sabbathi. In vniuersum Musicis organis vtuntur, alternatis cum cantu vicibus. Pueros quoque habent sacris eiusmodi, ac potissimum cantui seruientes, quos Chorales vocant. Diuersis vicibus de die, mane scilicet, meridie & vesperi, eodem quo ante schisma modo campana signum editur, olim ab Ecclesia ad honorem Deiparæ Virginis institutum. Sed magna passim tam in hac quam alijs rebus est diuersitas, vti apud Rescium ista enarrantem videre est. Ait enim, *Missam quibusdam locis apud Lutheranos totam, aliis dimidiatam Latina lingua celebrari. Alibi cantores certos esse ad hoc in choro ecclesiæ constitutos, alibi omnes promiscue cantare. Quibusdam locis pueros, & quandoque etiam fæminas scripturam sacram de pulpito prælegere. Alios habitu ecclesiastico, alios populari vti. Alij hostiam eleuant* (vt Clebitius contra Heshusium scribens testatur) *alij consuetudinem hanc repudiarunt. Alia forma sacrorum est VViteberga, alia Norimberga: alia in Marchionatu Brandeburgico, alia in Ducatu VVirtembergico: alia Cracouiæ, alia Vildnæ, Lublini, Posnaniæ, &c.* quare? quoniam omnia hæc sunt humani capitis inuenta, substituta in locum eorum quæ Apostoli, & eorum successores Ecclesiam docuerunt. Hoc loco facere non possum, quin elegantem valde ceremoniam, quam à nobili Gallo qui præsens ista vidit atque audiuit, accepi in Lutheranorum sacris vsurpatam, describam.

XI. Anno M.D.LXV. quum Carolus IX. rex Franciæ Baionæ esset vt sororem suam Hispaniæ reginam inuiseret, venit eodem Turcicus Legatus, ducenta scutatorum millia, quæ pecuniosus ille Iudæus Mignes regiis oratoribus & ministris Constantinopoli agentibus mutuo dederat, repetiturus. Hac arrepta occasione, Nouatores nostri Reformantes & Reformati Regem nostrum

calumniati sunt, quasi is Turcis in portum Tolonensem classem subducendi, ad bellum inde Christianis inferendum, potestatem fecisset. Hoc passim rumore divulgato, Rex ut suspicionem hanc a se amoliretur, Lansacum iuniorem in Germaniam ablegavit, cum mandatis, ut Principes omnes, Episcopos & dominos cuiuscumque religionis conveniret, & hanc ab inimicis in se confictam calumniam, ad conflandum ipsi odium, esse doceret. Post varias obitas ejus Nationis regiones, Lansacus tandem Berlinum venit, ubi Brandeburgici Electores (Joachimus tunc erat) domicilium ut plurimum habent. Ibi quum esset, cum suaipsius curiositate incensus, tum à Joachimo Marchione rogatus, templum intravit, vt ceremonias ac formam sacrorum ibi usitatam videret. *Preces vespertinas decantabant eius templi Canonici, superpelliceo & candidatuni cula nostrorum more amicti* (est enim diabolus Dei simia) *vernacula tamen lingua pleraque peragebantur, nisi quod Hymni quidam Latina lingua intermiscerentur*. Sed nihil mirabilius Legato nostro accidit, quam quod *sub finem cuiusque Psalmi loco clausula illius apud Catholicos vsitata, Gloria Patri & Filio, horribilis sclopororum, quos aulici ac satellites Principis tam manibus quam cingulis appensos gestabant, ac contra templi fornicem exonerabant, strepitus audiretur, sic vt tota ædes ardere videretur.* Quem quidem illi ludum aliquot vicibus repetebant. Quid tibi, Lector, de eiusmodi factis & Dei cultu videtur? Numquid Scythas illos tonanti Ioui obstrepentes audire tibi videris? *Interim tympana quoque & taratantara non aliter quam olim in sacris Berecynthiæ matris ita resonabant, vt in castris potius aut media armatorum turma quam in Christiana Ecclesia esse quis sibi videretur.* In quo paganorum illi superstitionem imitari mihi videntur, solis lunæque labores siue defectiones lituorum ac turbarum clangore tympanorumque strepitu iuuare conantium, vt Liuius & Tacitus scribunt. Equidem puto ceremoniam hanc magis Legati nostri honorandi caussa tum adhibitam, quam quod ipsorum consuetudo in sacris celebrandis ita ferat. neque enim credibile est vsque adeo illos insanire, vt religionis ergo Martios eiusmodi & profanos actus vsurpent & templum nitri & sulphuris fœtore pro thure impleant. Quidquid sit, inferni potius quam paradisi illam repræsentationem fuisse; quilibet facile cogitare potest.

XII. Omnes Lutherani in Germania, tam Confessionistæ quam Interimistæ, dies festos aliquos obseruant. Sic enim docet ipsorum Apostolus Lutherus, *quamuis à Deo nobis mandatum non sit, vt die Sabbathi nullum omnino opus, sicut Iudæi, faciamus; certos tamen dies festos & solennes obseruandos esse, quibus populus ad audiendum Verbum Dei ac preces conueniat.* Idem Proteo mutabilior, in libro quem scripsit ad Nobilitatem Germaniæ, *suadet vt omnes dies festi abregentur.* Nihilominus tamen etiamnum apud Lutheranos complures dies festi celebrantur, sed magna inconstantia, *alij eos, quos ipsi è sacr. literis eruunt, alij hos, qui à Luthero tamquam summo Pontifice sunt designati. Iidem ferias quartam & quintam sacræ hebdomadæ ieiunio, confessione & communione celebrant.* Dies festos S. Virginis, Apostolorum & Martyrum quorundam, Catholicorum more obseruant: alij aliquos eorum expungunt. Sed in his ipsis vetus vt vocant, Calendarium sequuntur. Ex quo sæpe fit, vt Lutheranis apertis tabernis opus facientibus, Catholici ferientur; & vicissim illi præsertim Augustæ, Spiræ, VVormatiæ, Francofurti, Ratisbonæ &c. Contumaciam quidem in hoc suam ipsi fatentur, adeo vt ex ijs quidam scripserit, *Quum tam Astrologorum quam Chemnitij iudicio Calendarium necessario corrigendum sit, idque cælum clare edoceat, non immerito pro contumacibus haberi, qui quod verum esse agnoscunt non tamen sequuntur, sicque hac re ab omnibus Mundi nationibus separari se quodammodo patiuntur.* Sed cur obsecro ita? quia inquiunt, Papa Romanus Novum vetusto Calendario substituit, à quo ne quidem bonam rem recipere sibi fas esse arbitrantur: adeo religiosæ sunt mentis. Miror quod non ipsum Cœlum, quo Papa regitur amoveant, utpote nihil cum eo commune volentes.

Ad baptismi ceremonias quod attinet, *apud eosdem baptisteria quæ ab antiquissimis usque temporibus, etiamnum in usu sunt, ad quæ infantes baptizandi apportantur. Tum Minister Baptismi recitata institutione, baptisandū à peccato originali absolvit, adhibito exorcismo, & S. Crucis charactere ter impresso; sic ut eorū in hac sacra actione ritus à Catholica Ecclesia ceremoniis parū absint, sed hac ipsa miris modis indies mutantur. In matrimonijs etiā easdē fere ceremonias observat. Iidē fe-*

ria

ria quinta & sexta ab esu carnium abstinent, vt & isto tempore Quadragesimali. Cœmiteria in quibus defunctorum corpora quiescunt, non minus quam Catholici sacra & inuiolata habent. Funera cum cantu efferuntur: quem in finem pueri quidam aluntur, qui funus præcedentes, vernacula lingua Psalmos aut alias cantilenas tam per plateas quam in templo decantant. Multi inter ipsos Purgatorium esse credere videntur quoniam pro defunctis orant. Nam & ipse Lutherus quodam loco dicit, *tutius esse & ad salutem certius pro animabus quæ in Purgatorio sunt, preces ad Deum fundere; & misericordiæ opera erga proximum exercere, quam Indulgentijs fidere.* Quin idem Lipsiæ cum Eccio disputans, *quod Purgatorium sit, pro certo credere se affirmauit.* Eandem ille sententiam pluribus alijs locis repetiuit, ac præcipue in *Fidei Confessione, biennio ante mortem ipsius edita, in qua vult, vt pro defunctorum quiete preces fiant.* Alter Lutheranorum Apostolus Melanchthon idem sentit ac docet. Inspiciatur Apologia Augustanæ Confessionis, vbi ait, *Non ignorare se apud priscos Ecclesiæ doctores exstare passim orationis pro defunctis mentionem, neque illam à se prohiberi.*

III. Ecclesiastici quidam qui in ciuitatibus degunt Imperialibus alicubi reditus suos etiamnum percipiunt, vt & religiosi quidam Conuentus. In ijs vero Monasterijs quæ in Lutheranorum Principum, Comitum ac Dominorum sunt ditione, eiectis religiosis, loco Monachorum, pueri iam educantur, & literas docentur. In quibusdam ciuitatibus, vbi Lutherani præualent, ijdem partem aliquam templi occupant, mediam nempe, in eaque conciones & alia religionis suæ exercitia frequentant; chorum vero religiosis permittunt. Argentorati Lutherani primatum templi m sibi vindicarunt, & religiosos omnes Ordines expulerunt, excepto eo qui Ioannitarum dicitur, & quatuor aut quinque religiosorum Conuentibus. Quum tamen nuper eo bello quod inter Ducem Lotharingiæ & Marchionem Brandeburgicum ac Senatum Argentinensem, de Episcopatu inter se contendentes, gestum fuit, Argentinenses Carthusiensium ædes quæ extra ciuitatis mœnia fuerant, flammis aboleuissent, facta pace, a Camera Imperiali contra ciuitatem latum decretum est, vt ædes illas suis expensis reædificarent, ita vt antea fuerant. Vlmenses itidem primarium vrbis suæ templum tenent, religiosos tamen adhuc ferunt. In ciuitatibus Lutherani in monasterijs & alijs locis passim fornicem aliquem ad religionis suæ exercitium sibi quærunt.

XIV. Sed & antiquam illam Ecclesiæ consuetudinem Lutherani in Germania retinere voluerunt, vt omnium personæ Ecclesiasticæ a laicis habitu seu vestitu discernantur, veruntamen alio fere, quam Catholici, nempe Senatoria toga aut Tobardo quemadmodum passim videre est. Ecce quomodo speciem aliquam Ecclesiæ Lutherani quodammodo habeant: at si de vera Ecclesia quæstio sit, nec illi profecto nec quisquam alius eam extra Catholicam Apostolicam Romanam reperiet. Hinc non sine caussa Lutherani si quando in Galliam veniant, satis mirari non possunt nouam illam quæ inani Reformatæ titulo gloriatur, religionem sic omnibus ceremonijs & externis pietatis ac deuotionis signis nudatam esse ac plane quasi informem. Iidem habitum Caluinisticorum ministrorum nihil à plebeio differentem rident. Quod vero in horreis passim & profanis locis & conciones habentur, & Cœna Domini sine vlla reuerentia & respectu ab ijsdem celebratur, id permitum ipsis videtur. Ante omnia tamen Caluinistarum de præsentia & participatione corporis Iesu Christi in sacrosancta Synaxi incredulitatem tum eorumdem impia de Christi natiuitate, morte descensu ad inferos; de Spiritu Sancto, de Trinitate, de Prædestinatione, Prouidentia, & Omnipotentia Dei, de Sacramentis, de libris Biblicis, de fide iustificante, de libero Arbitrio, de baptismo, alijsque articulis, in quibus salutis nostræ cardo vertitur, doctrinæ quæ apud illos viget, plane contraria dogmata detestantur. Hinc magni nominis inter Lutheranos Theologus(r) quodam loco exclamare non dubitat: *Et, ô Deum immortalem! quæ concordia inter nos & Caluinistas esse possit? qui Deum accusant mendacij, qui omnipotentiam, quantum in se est, ipsi detrahunt, qui Euangelium corrumpunt. Dicamus cum Luthero: Maledicta sit illa concordia quæ Verbo Dei periculum adfert.* Et Schlusselburgius aperte testatur, non fore vt contentio illa inter Lutheranos & Caluinistas vmquam finiatur, priusquam supremus Mundo dies illucescat. Idem in Præfatione scripti sui Apologetici pro libro Concordiæ, *protestatur se intra viginti tres annos ducentos à Caluinistarum*

 ossi-

r *Vid. Stur de concordia ratione ineunda.*

officina progressos libros euoluisse, sed vere & sancte affirmare posse, nihil in ijs firmi ac solidi, & in quo Christi amans anima acquiescere possit; sed econtra mille blasphemias, conuicia, mendacia, falso & scurriliter dicta, colluuiem denique errorum & contradictionum reperisse. Ex quibus facile intelligi posit, Caluinistas non eodem duci spiritu. Sed de hac discordia eiusque effectibus latius infra. Constitutum enim mihi est, in quadam huius operis parte duas has religiones inter se componere ac comparare, quo intelligatur Caluinisticam ab illa ipsa damnatam ad quam originem suam refert.

IN HOC CAPITE AUCTOR INcipientem hæreseos ruinam demonstrat, Deinde de statu Imperij in Germania aliqua dicit.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

I. *Perperam Germaniam totam Lutheranam censeri.*
II. *Ex ea reliqua hæreses & secta proscripta, excepta Augustana Confessione.*
III. *Impostura Caluinistarum Germaniam à suis partibus stare affirmantium.*
IV *Respublica & Statuum in Germania diu[illegible]*
V. *Mos seu lex, de subditis in religione con[illegible]*

I. ET hactenus quidem originem hæreseos, eiusdemque apud septemtrionales populos progressum enarrauimus: sequitur vt exponamus quemadmodum eadem decrementum accipere cœperit. Ex cuius rei particulari descriptione, diuersarumque Prouinciarum, apud quas diuersarum Religionum Professio viget, enumeratione manifestum fiet, adhuc eam partem, quæ Catholicam fidem retinuit, fortiorem esse, reliquasque quando libuerit, posse sub iugum denuo mittere. Nam quidquid ab Ecclesia Romana secessionem fecit, eo ipso ab vnitate corporis sub vno capite Christi in terris Vicario, recedens, necessario in varias partes dissectum, quasi humi repit, nihil aliud quotidie expectans, nisi talem fatalem tristemque suam ruinam & extremum interitum dicente Domino: *Omne regnum in se diuisum desolabitur.* Nec minus iniuste Galli Germaniam Lutheranam appellant, quam Galliam Caluinisticam Germani. Sed omissa hoc loco Gallia, propositum est mihi ab iniuria vindicare Germaniam bellicosissimam profecto nationem, quæ pro Ecclesiæ incolumitate tot cruenta prœlia iniuit, tot gloriosas victorias reportauit: quæque non modo armorum, sed & litterarum laude ceteras omnes Nationes prouocare non erubescat. Apparebit, quo pacto initio decimi septimi sæculi, ad quod post tot naufragia appulimus, in ijs locis, vbi eradicata fuerat Religio Catholica, eadem regerminet atque reflorescat, non secus ac nouella arbor, quamuis ferro subinde accidatur, nouos tamen ramos producit. Videbimus, ea, quæ iam perijsse arbitrabamur, adhuc magna ex parte agnoscere summum Pontificem, Dei in terris Vicarium, adhuc patrum suorum Religionem sequi, adhuc Ecclesiæ Romanæ antiquis legibus regi, & non solum Hussij & Munceri veteres reliquias paulatim profligare, sed cum ijs etiam, qui Lutheri, Zuinglij & Caluini ductum sequuntur, certamen impigre suscipere.

II. Nam quod attinet ad cœteros hæreticos, qui ductâ à Lutheranis origine, non aliter ac viperæ quædam matres suas, à quibus conceptæ, in lucem editæ, quarumque adeo lacte enutritæ fuerant, tentauerunt suffocare; illis nullus iam in Germania, neque in Ciuitatibus Imperij, neque in ijs ditionibus quæ Principum aliorum & particularium Dominorum imperio subsunt, locus per Imperij Constitutiones datur, vnde nec patere deberet. Loquor autem de Anabaptistis, Antitrinitarijs & alijs id genus sectis. Hi enim in latissimis hisce prouincijs nusquam habent iure vbi tuto consistant, sed omnis generis persequutionibus sunt obnoxij. Quo fit, vt hæ sectæ cogantur, sese aliquò recipere in Poloniam aut Morauiam, aut Silesiam, item in Zelandiam & Batauiam, vbi eos Caluinistæ receperunt, & omni fauore complexi sunt. Quod si etiam ab Austriæ Principibus alicubi tolerantur, non aliter id fit, quam quomodo etiam Iudæos patiuntur in ditionibus suis habitare, grauissima enim tributa coguntur pendere, & de cetero viuunt tanquam mancipia: quinetiam politicis constitutionibus pœnæ ipsis per Magistratum inferendæ à Principibus decernuntur.

III. Restant ergo ibi Lutherani tantum, qui diuisi

diuisi sunt in Augustano-Confessionistas siue Lutheranos Stoicos seu Rigidos(sic enim eos qui Lutheri dogmatis mordicus adhærent; alios vero aliquanto magis remissos, Molles appellant)& Interimistas, qui ab alijs se iuncti sunt, & quamuis sub Lutheranorum nomine comprehendantur, acper omnem fere Germaniam, inprimis vero per vrbes septemtrionales sparsi sint, nequaquam tamen iam Catholicos virtute æquant, quamuis eosdem antea longe superarint. Hic vos, ô Galli Caluinistæ, qui nouæ vestræ Ecclesiæ limites tam longe lateque protensos dicitis, è chartis ac tabulis quibus vestræ Mundum religionis depictum ostentatis, Germaniam, quæso, expungite. Quos enim vos *fratres* vestros esse vultis, ij vos Sacramentarios appellare omnibusque conuitijs insectari non dubitant quoties in vos anathema dixerunt? quoties æternum irreconciliabiles vos esse declararunt? Nescitis quid hæc elogia sibi velint? Teuffelen / Durchteuffelte / Vberteuffelte / Verteuffelte Ketzer? Equidem interpres esse nolo, ne crabrones in me irritem. Mihi quidem vos idem facere videmini quod ære obruti mercatores; qui ad mendacitatem redacti, vt fidem quà possunt tueantur, aliena pro suis ostentant. Quod si recte rationem inieritis, vix angustum aliquem angulum vbi latibula vestra habeatis, solo quippe Palatinatu, & paucorum Comitum ditiunculis inclusi. Omnes enim qui Augustanam Confessionem sequuntur, omnes Interimistæ, omnes Lutherani, molles, rigidi, & quicumque alij vobis contradicunt atque etiam anathema hodiedum annunciant. Numquid Lutherus nihil cum Sacramentarijs rei sibi esse voluit? numquid societatem eorum maledictam pronunciauit, idque verbum sæpius postea repetiuit? Numquid eorum quos vos fratres vestros esse iactatis, contra vos strictos gladios? numquid fumum è sclopis contra vos displosis in media Gallia vidistis atque etiam corpore excepistis? Noti sunt vobis Comites Valdecij, Reingrauij, Comites, Barbienses, Landgrauij Dietzæ, Comites, Marchiones Badenses, Ernestus Mandeslous, Otto Potlitius, Carlouitius, & alij equitum peditumque præfecti, qui maiorem vestrorũ in Druydum campis, ad Moncõturium, Iarnacum, & alijs locis prœlio victorum cruentas strages ediderunt, ac cæsorum corporibus terram fecundarunt. Sed vt & vanitas vestra & ipsa rei veritas tanto melius appparear, calculum accuratius aliquanto subducamus, ac rem ipsam veluti ob oculos proponamus.

IV. Germania omnis in tres ordines siue Status diuisa est. Primus ordo est Ecclesiasticorum, qui potentes admodum sunt, vt inter quos complures pro Imperij Principibus censentur. Ex horum numero sunt primo Archiepiscopi Moguntinus, Coloniensis, Treuirensis, qui etiam Electorali gaudent dignitate; tum Salisburgensis, Magdeburgensis, Bremensis, &c. Post hos sunt Episcopi Bambergensis, VVirciburgensis, Leodiensis, Vormatiensis, Spirensis. Argentinensis, Curiensis, Augustanus, Tridentinus, Brixiensis, Vesontionensis, Constantiensis, Hildesheimensis, Ratzenburgensis, Frisingensis, Osnaburgenses, Monasteriensis, Ratisbonensis, Passauiensis, Basileensis, Cameracensis, &c. Tum Abbates, Fuldensis, Hirsfeldensis, & alij; qui omnes, vti diximus, inter Imperij Principes numerantur. Secundus ordo est Principum sæcularium, in quo sunt multi Duces, Comites, & Barones magnæ potentiæ. Ad tertium ordinem pertinent ciuitates, quæ liberæ & Imperiales nominantur, vt quæ præter Imperatorem dominum non agnoscunt, eique leue tributum pendunt: quamuis nonnullæ sub particularium quorundam Principum sint patrocinio. Earum ciues summa fruuntur libertate, & vtiam volunt, vel Catholicam vel Lutheranam religionem sequuntur. Ad ceteras enim sectas quod attinet, nulla hic fertur, nec quisquam vllam profiteri publice audet. Ex his vero vrbibus nonnullæ tanta sunt potentia, vt etiam cum potentissimis Principibus bellum suscipere ausint, vt post bellum Smalcaldicum Magdeburgensis ciuitas non Imperatori tantum, verum etiam toti fere Imperio sese opposuit & nostro tempore Brema, Norimberga, Lubeca potentissimis Principibus restiterunt. Porro tres hi ordines omnes & singuli ad comitia ab Imperatore indicta veniunt, aut Legatos suos mittunt: in quibus controuersiæ religionis magnis contentionibus & varijs studijs sæpe hactenus disceptatæ sunt, dum vtrique tamquam pro aris & focis pugnant, & maiori fere quam religionis quisque suæ progagandæ desiderio tenentur.

V. In Germania vero instar sanctæ & inuiolabilis legis hoc obseruatur, vt dominus subditis quam vult religionem præscribat: sic vt Prin-

cipes Ecclesiastici qui merum habent imperium, nonnisi eos qui Catholicam profitentur religionem, in ditione sua ferre necesse habeant. Idem ius est Principibus sæcularibus. Quod vero in nonnullis diuersas tolerant religiones, fit metu rebellionis ac tumultuum. In libro Concordiæ exstat decretum, quo cauetur, ne vel Princeps vel quicumque Status Imperij alterum in statum aut Principem, suam recipere cogat religionem, multo minus vero alterius subiectos in contumeliam legitimi magistratus, in patrocinium suscipiat. Quamuis autem lex illa rigida videri possit, facit tamen pacis desiderium vt non iniquissimo animo feratur. Quod si apud aliquem plus possit conscientiæ vis quam domini metus, ei alio commigrandi datur facultas; recipiendi tamen eundem contra legitimum magistratum defendere licet. Si vero Princeps aliquis Ecclesiasticus deserta religione, vxorem velit ducere (vix enim alia eiusmodi metamorphoseos caussa occurrit) e dignitate statim aufertur, atque omne quod habuit imperium, vt quod ab Ecclesia dependet, abrogatur. Hanc quidem legem Protestantes non semel infringere atque abolere conati sunt. Vidimus in campum productas acies, & muros passim ariete percussos, in diœcesi maxime Coloniensi, vbi duo Episcopi a Catholica defecerunt religione, Principatum nihilominus ac ditionem retinere summis viribus annixi. Veruntamen efficere nihil, fugati sunt & misere vitam terminarunt. Hermanni Episcopi historiam supra explicauimus; alteram Gebhardi etiam breuiter recenseamus: quorum vterque in summa Electorali dignitate antea constituti, postquam Lutheranismo nomen dederunt, ad summas miserias atque inopiam fuerunt redacti.

DE ARCHIEPISCOPI COLOniensis sanctimonialem vxorem ducentis apostasia & ruina.

CAPVT XIV.

ARGVMENTVM.

I. *Archiepiscopi Coloniensis in Germania auctoritas & opes.*
II. *Truchsessius Agnetem Mansfeldensem deperit.*
III. *Eorum amores diuulgantur.*
IV. *Eius caussa religionem deserit.*
V. *A Gregorio XIII. PP. excommunicatus & depositus, Archiepiscopatum armis recuperare tentat.*
VI. *In eius locum nouus Archiepiscopus è Bauarorum Principum familia Ernestus surrogatur.*

I. QVandoquidem de hæreseos decremento dicere cœpimus, ab instituto non alienum erit infelicem Coloniensis Archiepiscopi fortunam hoc loco commemorare, Lutherano illo Quinqueecclesiarum Episcopo, de quo præcedenti libro diximus, multo infelicioris. Ex qua narratione liquido constabit, Lutheranismum in ea regione vbi regnum obtinere videtur, ibidem iacere, ac pæne animam agere. Est vero Coloniensis Archiepiscopus inter Germaniæ proceres magnæ admodum potentiæ, & inter Ecclesiasticos maximas possidere diuitias existimatur. Hinc vt Constantiensis Episcopatus in Germania amplissimus (vt cuius iurisdictio longe lateque pateat) Argentoratensis nobilissimus, Spirensis religiosissimus, sic Coloniensis opulentissimus prouerbio apud Germanos, ac post Romanam vrbem, Coloniensis ciuitas in fide Constantissima, & ipsi B. M. V. coæua æstimatur. Huius Ecclesiæ prima fundamenta a Materno S. Petri discipulo iacta sunt; cuius etiam singularis in fide Christiana constantia, & perpetua erga S. Apostolicam Sedem ad hoc vsque tempus fuit reuerentia, adeo vt publico hoc elogio gaudeat: COLONIA FIDELIS ROMANÆ ECCLESIÆ FILIA (a). Archiepiscopi huius loci fere ex Principum numero aut illustri aliqua familia leguntur; ijdemque Septemuirali seu Electorali dignitate sunt conspicui. Ditionem habent quum amplam tum opulentam; qua plurima ac pulchra oppida comprehenduntur, in qua summum Archiepiscopus habet imperium. Ad Archiepiscopatum hunc pertinet Principatus Agrippinensis tempore Ottonis Magni valde auctus, per Rheni ripam à Confluente Mosella & Rheno ad Rheni diuertigium iuxta Insulam Batauorum protensus,

a *Videatur Colonia Gelenij. Sacrarium Agrippinæ Vinhemij Broelmanni Epidigma &c.*

ſenſus. Cui deinde acceſſit Angariæ & VVeſtphaliæ duplex Ducatus, à Friderico Imperatore Henrico Leoni proſcripto ereptus, & Eccleſiæ huic donatus, Comitatus item Arnsbergenſis & alia.

II. Luthero in Germania Chriſtianam concordiam ac pacem turbantur, Hermannus Comes de VVeda, qui tum Epiſcopatum regebat, à Bucero incantatus, de mutanda religione & Lutheraniſmo introducendo cogitare cœpit: cui tamen Capitulum ſeu Canonicorum Collegium, in quo plerique magnis ac potentibus familijs erant oriundi, ſeſe oppoſuit: ac tandem eò res deuenit, vt Pontificis atque Imperatoris decreto, omnis tam politica quam Eccleſiaſtica adminiſtratio Hermanno ablata, eique alius à Capitulo, fruſtra renitentibus Lutheranis confederatis, fuerit ſurrogatus qua in cauſa etiam & Caniſius operam ſuam perorundo poſuit Coloniæ tunc P. Petrus Faber, primorum vnus ex Societate Ieſu, Ignatij contubernalis, Catholicam religionem non parum promouit, quamuis Latine tantum concionaretur (quod eius loci ciuibus Latina lingua ita commu nis ſit, vt vernacula vel domeſtica ipſis videri poſſit) inter alios à Carthuſienſi ordine benigne admodum ac munifice ſuſceptus & adiutus, vti ex litteris eius Conuentus Anno M D XLIV. à Ribadeneira hiſtoriæ ſuæ de Ignatio inſertis, videre eſt. Quemadmodum vero Bucerus miſerum hunc Principem ad ruinam impulit, ſic Faber Buceri conatibus in primis obſtitit, adeo vt is Argentoratum vnde venerat, Hermannus vero abdicato Epiſcopatu & Electorali dignitate, ad priuatam atque inopem fere vitam redire ſint coacti (*b*).

Nihilo Hermanni exemplo & ruina ſapientior factus Gebhardus Epiſcopus, ex illuſtri Truchſeſſiorum VValdburgenſium familia (quæ præclariſſimos bello & pace viros aduerſus hæreſin propugnatores etiam optimos Germaniæ dedit) ortus, & ipſe ſimilem inſaniam inſaniuit. Hic quum in Comitijs quibuſdam Coloniæ celebratis, conſpexiſſet forte fortuna, alij in magico Scorti illius celebris præſtigiatoris ſpeculo formoſiſſimam quandam Canoniſſam, è Mansfeldenſium Comitum genere prognatam, contemplatus eſſet, vehementiſſime ſtatim eam deperire, adeoque nihil aliud quam quomodo ea potiretur, cogitare cœpit: nec prius conquieuit quam eam ſeductam, Brulæ clam apud ſe domi haberet. Quamuis autem facinus hoc ſuum magno ſtudio celare cuperet (ſiquidem etiam ipſum vitium ſuæ turpitudinis quodammodo pudet) tamen vt ignis ſub cineribus aliquamdiu latens, mox fumo ſeſe prodit; ita turpis hic amor vel inceſtus potius diu latere non potuit.

III. Vt ergo etiam occultiſſima quæque tempus aperit & in lucem protrahit; ſic inceſtuoſus hic amor tandem ad omnium fere notitiam peruenit. Mirati omnes, queri ac deteſtari iniuriam Deo, Eccleſiæ, religioni, Archiepiſcopali dignitati, adeoque publicæ honeſtati factam, atque ad eam vlciſcendam Catholicos Principes cohortari. Agnetis (id enim nomen feminæ huic fuit) cognati, familiæ ſuæ honorem hoc facinore periclitari ægre ferentes, precibus, minis, conuicijs apud ægrum amore animum inſtabant: vt inceſtum nuptijs cohoneſtaret, ſic vt miſer ille extremo huic malo extremum quærere remedium decreuerit.

Audiens ergo quotidie miſer Eccleſiam ſibi inceſtuoſos amores ac raptum Deo dicatæ virginis exprobrantem, animo fluctuans, tandem omnia miſcere conſtituit, ac non cœlibatui tantum & caſtitati, verumetiam ipſi Deo nuncium remittere.

Nam quod non facinus deſignet, qui ſemel omnem
Expulit ex anima ſpreta virtute pudorem?

IV. Vt ergo amoribus ſuis honeſtatis aliquod velum prætexeret, maiorum deſerta religione, ad hæreſim depoſita qua hactenus vſus fuerat ſimulatione, tranſiuit, noua religionis forma partim è Lutheraniſmo, partim è Caluiniſmo conflata. Sacrorum igitur hunc ritum inducere tentauit, *vt ante Miſſam cantaretur Pſalmus, inde caput aliquod è Nouo Teſtamento legeretur; adiuncta Collecta Tum aliud caput è veteri Teſtamento legeretur, ac rurſus alius cantaretur Pſalmus. Tum Fidei recitato Symbolo concionator ſermonem haberet: quo finito, generaliu explicanda Fidei Confeſſio, & Cantillaretur rurſus, tum S. Cœna inſtitutio recitaretur, vnà cum verbis Conſecrationis. Iterumque breuis cantaretur hymnus, & Euchariſtia ſumere volentibus adminiſtraretur. tandem vero tota actio Collecta & benedictione clauderetur Et in his quidem omnibus vernacula tantum lingua liceret vti.*

b *Vide Meshouium de Hermanno Colonienſi Archiepiſcopo exauthorato excuſo Coloniæ &c.*

vti. A quibusdam proditum inuenio, quum aliquando Monachus ex ea quæ Obseruantium dicitur, Franciscanorum familia, ad portam aulæ Episcopalis Bonnensis venisset, eleemosynæ petendæ caussa, Gebhardi iussu in cœnaculum vbi cum sua nupta erat, introductum, ac deposito cucullo, cum gynæcei puellis saltare iussum: sic aliquamdiu ludibrio habitum atque irrisum, sine eleemosyna abactum, addita interminatione ne vmquam vel ipse vel quisquam alius eius ordinis rediret, nisi probe depecti vellet. Sic reformatus ille Episcopus cum femina sua præsenti voluptati velificabatur, futuri securus.

V. Interea Gregorius XIII. Pontifex Maximus, è suprema illa specula in quam diuina prouidentia collocatus erat, tam perniciosos Episcopi huius conatus animaduertens, pro ea qua totam Christianam rempublicam complectebatur vigilantia ac sollicitudine, litteris hominem admonere, & modis omnibus in viam reuocare, tentabat. Sed frustra id fuit: quod apud hominem amore irretitum plus Agnetis blanditiæ quam Pontificalia iussa possent. Hic vos, ô Mundi reformatores (si dijs placet) omnem reformationis vestræ historiam enoluite, vitamque primorum vestræ religionis auctorum ob oculos ponite. Disperеam, nisi prima fundamenta à feminarum fere amoribus iacta constabit, iuxta Apocalypsicarum Locustarum figuram, quarum facies erant vti facies fæminarum, & ora, veluti leonum, in maledicendo & proscindendo papam & probos. Illorum exēplo ergo Gebhardus Agnetem quoque vxorem duxit, Ducis Bipontini concionatore incestas nuptias copulante: ad quas ac simul ad Catholicæ religionis funus & exsequias, non cognati tantum Agnetis, verum etiam alij Principes ac proceres Lutherani fuerunt inuitati. Existimabat quippe Gebhardus, lectum suum nuptialem sepulcrum fore Ecclesiæ, & Musica instrumenta ac nuptialia organa atque epithalamia, mortuæ religionis velut næniam fore funebrem. Quinetiam tanta spe facinus hoc aggressus erat, vt iurare non dubitaret, aut moriturum se, aut Agnetem suam Archiepiscopissam Coloniensem facturum. Quod vt melius perficeret, Bonnam præcipuum Archiepiscopatus ad Rheni ripam situm oppidum, quatuor Colonia distans milliaribus, vna cum alijs nonnullis munitis locis, in potestatem suam redegit, & direpto per nefarium sacrilegium Ecclesiæ thesauro, militem conduxit, qui non per diœcesin tantum Coloniensem, verum etiam vicinas regiones grauissima damna dedit.

Noui huius mariti caussæ fauebant Comes Palatinus, Dux Saxoniæ, Marchio Brandenburgicus, Electores, itemque Dux Bipontinus & alij Lutheranæ religioni addicti, eius contra Imperij leges & decretum Augustanum suscepta defensione. Sic enim habent verba decreti: *Si quis Archiepiscopus, Episcopus, Prælatus, aut quisquam alius Ecclesiastici ordinis, veterem religionem destruerit, is Episcopatui, Præpositura, aut quibuscumque alijs beneficijs Ecclesiasticis & prouentibus quos hactenus percepit, renunciet: ac tum Capitulo, vel ijs ad quos id pertinet, alium eligendi & in eius locum substituendi ius sit.* Cui vt satisfieret, Capitulum Coloniense, Ducibus fere, Comitibus, Baronibus & magna auctoritate præditis viris constans, quum Pontificem tum Imperatorem aliosque Catholicos Principes de Archiepiscopi sui conatibus certiores fecit, rogans vti sua interposita auctoritate, tam perniciosis conatibus obuiam iretur, & tantis designatis flagitijs debita pœna infligeretur. Et quidem tam Capitulo quam Senatui Coloniensi Ferdinandus Dux Bauariæ, Dux item Cliuiæ & alij Catholici in Germania proceres auxilia promiserunt: Comes vero Arembergius à Parmensi Principe, supremo tum Hispanici in Belgio exercitus duce missus, copias suas cum Capituli copijs coniunxit, dum interim spiritualia arma à Pontifice expediuntur, quibus incestuoso huic non Episcopatus tantum ablatus, verum etiam sacris atque omni Christianorum communione fuit interdictum, Capituloque mādatum, vt alium in eius locum eligeret.

VI. Huic Pontificis mandato obtemperantes Capitulares, Ernestum Bauariæ Ducis fratrem Gebhardo surrogarunt: qui interea dum ille cum noua sua nupta se oblectat, per omnes Ecclesias passim preces & publicas processiones fieri iubet; deinde diuinæ benignitati & iustæ suæ caussæ cōfisus, quantum potest armorum apparatum conquirit. Contra Truchsessius quoque Protestantium opem implorat, & magnam ditionis partem Ioanni Casimiro Comiti Palatino oppignorat. Nec mora. Contracto vtrimque exercitu, miserum in modum tota vastatur regio, committuntur prœlia & conflictus; quibus plerisque victus Ioannes Casimirus, domum tandem magno cum damno redijt. Caluinistæ quidem in Gallia quum Truchsessianis opem ferre molirentur, à Lotharingiæ Duce cæsi ac dissipati sunt. Sic ergo Erne-

stus

ftus Epiſcopus oppidis fere omnibus ac locis munitis intra breue tempus potitus eſt, bonam ei ac Capitulo operam nauante Friderico Duce Saxoniæ Lauenburgico diæceſin in priſtinum ſtatum reſtituit. Ad hunc Hulſam arcem obſidentem, præſidiarij loci equum claudicantem Sanctorum ſtatuis oneratum miſerant, ad quos ille eundem lignis patibuli in formam conſtructis onuſtum, remiſit. Bonnam adhuc tenebant Truchſeſſiani, Carolo apoſtatæ fratre præſidij præfecto; ſed & ipſa tandem, notho Brunſuicenſi, & Adolpho Nuenatio, qui cum ſex hominum millibus alimoniam inferre conati fuerant, profligatis, obſeſſa & ad deditionem coacta fuit, prædicto Carolo in Bauariæ Ducis poteſtatem à præſidiarijs tradito. Bonna reddita, ceteræ quoque arces & oppida partim vltro ſeſe dediderunt, partim vi expugnata ſunt: ſic vt miſer hic maritus, non fortunæ tantum verumetiam Proteſtantibus, à quibus in tam ſancta (ſic enim aiebat) cauſſa tam turpiter deſertus eſſet, conuicium faciens, in Hollandiam ſe recipere, & apud Arauſienſem Principem perfugium quærere coactus fuerit, non multo poſt Argentoratum inde translato domicilio, viginti quatuor eius loci Capitularium collegio quorundam opera adſcriptus, vbi reliquum vitæ cum Agnete ſua in ſumma paupertate exegit. Quum poſtea Lutheranis quidam exprobrarent, quod Truchſeſſium in tam bona & ſancta cauſſa deſeruiſſent, cuius acceſſione ac defenſione communis Proteſtantium cauſſa, præſertim in ſuffragijs de Imperatore eligendo, multum adiuuari potuiſſet, reſponſum fuit à Lutheranis, certis indicijs ſibi compertum, Truchſeſſium ad Caluiniſmum magis quam ad Lutheraniſmum propendiſſe; eoque Ioanni Caſimiro Palatini Electoris fratri, qui ſolus tum in Germania Caluiniſmum fouebat, & ad bellum hoc ſuis ſumtibus vltra viginti armatorum millia coegerat, patrocinium relictum. Habes hic, Lector, paucis verbis totam belli Colonienſis comprehenſam hiſtoriam, ab alijs (c) prolixe deſcriptam: ë qua inprimis illud patet quam infirma ſit ac caduca hæreſis, adeo vt Catholicis, modo ſuis vti viribus velint, Babel hanc funditus deſtruere atque exſtirpare facile ſit futurum.

c *Michaele Iſſelt de bello Colonienſi libris 4.*

Ad Lectorem admonitio.

Dolendum ſane eſt, Auctorem neque extremam huic operi manum imponere, nec felicioris initium ſeculi videre potuiſſe: quamuis eius filius, eiuſdem ſtudij ac voluntatis heres, capita quædam V. huius libri quæ deerant, ac ſextum integrum ſuppleuerit. Vt mirum non ſit ſtili ac iudicij acrimonia quadam à prioribus diſcrepare. Eoque illud vbi Auctor de ſanctiſſimo Patre Clemente VIII. Pontifice loquens ait ſe eundem vidiſſe lectioni Paſſionis D.N. Ieſu Chriſti illacbrymantem, non de patre huius operis auctore, ſed de filio intelligendum eſt, qui anno M D C. patris librum de Antichriſto eidem Pontifice Romæ exhibuit. Interim vero dum quod deeſt ab eodem aut alio quodam ſuppletur, hoc quod iam damus, vtere, fruere, ac vale.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HÆRESEON NOSTRI SÆCVLI,
HISTORIÆ

LIBER VI.

ARGUMENTVM LIBRI SEXTI.

Sexto hoc libro ſchiſma Eccleſiæ Anglicanæ explicatur, è diuortio Henrici VIII. & Catharinæ Hiſpaniarum regis filiæ, Caroli V. ſororis natum: tum quæ ab eodem & Eduardo eius filio & ſucceſſore crudeliter ac nefariè perpetrata. Additur deinde, quomodo Catholica religio à Maria regina Henrici VIII. & Catharinæ filia, Philippo Hiſpaniarum regi nupta, velut poſtlimino reſtituta; poſt eius vero obitum ab Eliſabetha eiuſdem Henrici VIII. & Annæ Boleniæ filia rurſus exterminata, & varijs atque inauditis modis contra Catholicos ſæuitum fuerit. Tandem exponuntur res in Scotia turbatæ, & miſerabilis mors reginæ Mariæ in Anglia crudeliter occiſæ, &c.

Caput IX.

Caput X.

Caput XI.

Caput XII.

Caput XIII.

Caput XIV.

CAPUT XV.

CAPUT XVI.

CAPUT XVII.

CAPUT XVIII.

CAPUT XIX.

CAPUT XX.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON NOSTRI SÆCVLI,
HISTORIÆ

LIBER SEXTVS.

ORTVS SCHISMATIS ANGLICANI, EX DISSOLUTIONE MATRIMONII INTER HENRICUM REGEM VIII. ET CATHARINAM HISPANAM.

Caput I.

ARGUMENTUM.

I. *De mixtura boni & mali, vitij & virtutis.*
II. *Matrimonium regis Arturi cum Catharina Ferdinandi Aragonia & Catharina Castilia regina filia, eiusque dissolutio.*
III. *Henricus viduam Arturi fratris defuncti, Pontificu interueniente auctoritate, uxorem ducit.*
IV. *Henricus regnum praclare ac feliciter auspicatur; sed infami postea amori succumbens se ac regnum perdit.*
V. *Volsaus Cardinalis diuortij inter Henricum & Catharinam auctor.*
VI. *Itemque Franciscus Episcopus Darbiensis.*

I. *Fieri haud potest, contagionem quin mali, Ipsum bonum etiam sentiat:* Ait Euripides, loquens de mixtura boni & mali, quæ in rebus mundanis inuenitur, vbi omnia continuo atque instabili motu ita agitantur, nihil vt certius sit, quam, nihil esse certum.

Rebus in humanis nulla est constantia certa.
Vna dies versat sursum infima, summa deorsum.

Diem Poeta ponit: at Demetrius Phaleræus, vt melius exprimeret conuersionis istius celeritatem, punctum maluit ponere, aut momentum, siue minutum. Porro ex hac confusione boni & mali (quæ quum maximè inter se aduersa fronte dissideant, mirum est tamen quam arcto fœdere in his sublunaribus coniungantur) mali quoque cum virtute, similiterque boni cum vitio coniunctionem, progredientes deducemus; nec dubitabimus ea in re Stoicis contradicere, qui illud pertinaciter contendebant, nec mali quidquam virtuti, nec vitio aliquid boni admixtum esse posse, eò quod virtus incursantium malorum speciem immutet, vitium vero, si qua ipsum sequantur bona, continuo corrumpat. Et quanquam malum ex

se producere non possit, Deo tamen non est infrequens, de malis facere bona; ut genij mali assiduum est studium ex bonis elicere mala. Docebit autem progressus tristis hujus historiæ (cujus infelicis eventus hodieque exstant vestigia) extremam vitij turpitudinem ad unctam nabuisse speciem boni, quæ acerbitatem suam atque aculeos fuco oblinens, decepit judicia eorum, qui non alio oculos suos conjiciunt, quam in id quod amant, nec quidquam facile amant, quam quod admirabilitatis humanæ quandam speciem habet. Notabo præterea, quo modo castissimæ atque ornatissimæ principis [illegible] singularem virtutem comitata sit immani [illegible] calamitas, & tanta fortunæ adversitas, quantam vix assequi cogitatione licet, magno cum orbis Christiani incommodo. Cujus variationis pelagus ingressus, vela faciam Londinum versus, spectaturus initium tot Tragœdiarum, quarum illic exhibita sunt spectacula: ordiarque a Rege Henrico VIII. ejusque uxore Catharina, hoc solum infortunio infami, quod tot calamitatum ipsa fuerit veluti fermentum.

Hic, de quo loquor, Princeps Henricus VIII. A. 1509 coronatus in Regem Angl. VIII. Cal. Julij. inde ab exortu Lutheranismi masculè sese objecit consilijs excucullati illius Germani, scabiem suam Ecclesiæ Anglicanæ affricare conantis: ejusque scriptis maxime de Capt. Babylonica librum opposuit, quo ejus hæreses doctè refutavit An. 1521. In eo enim tanta elucebat eruditio, ut proditum sit, ad primam ejus consultationem & congressum Franc. scum I. Galliarum regem, mirifico literarum amore fuisse incensum. Itaque Ecclesiæ bono hunc librum composuit, plane dignum illa purpura Religiosi Regis, tantoque illustriorem, quanto auctor in sublimiore fastigio constitutus erat, quam is, quem in ea scriptione Adversarium sibi delegerat. Hoc suo illo labore à Pontifice Anno 1521 obtinuit titulum plenum dignitatis, ut appellaretur DEFENSOR FIDEI: honorificum sane titulum, & dignum illo, qui eum sibi posteritatique suæ acquisivit, si quidem tueri eum voluisset, ac non fœdissima infamia eum maculasset, optimamque nominis sui existimationem obduxisset turpissimis, quæ ab impotentissimo tyranno proficisci possunt, actionibus. At ipse, velut alter Nero, post primum quinquennium tanti Tituli assumpti funestissima tempora inauxit, cœptumque summa cum lenitate imperium insigni crudelitate clausit. Ut enim monstruin illud Naturæ Neronem imitaretur, Henricus VIII. primis regni sui annis tam bonam de se spem ac rem præbuit, ut ex ærarijs suæ principibus parem haberet nullum, at postea, Deus bone! quantum insequutum est vitiorum incendium, quanta peccatorum criminumque colluvies, quæ dissolutio, quot cædes, quanta crudelitas, quam detestabilis luxus! quanta denique vitæ religionisque mutatio, quam post leos flamma, quanta incendia latuerunt sub prioris illius tranquillitatis felicitatisque favilla! Mallem equidem cohibere calamum, nec pascere sequentis ætatis curiositatem tot spurcarum actionum memorias, quarum tragica spectacula in hoc quoque exiguum theatrum producentur. Sed quid faciam? Equidem eorum, qui priores hunc callem triverunt, vestigijs insistendum, & ut integram hæreseos historiam conficiam, in Angliam trajiciendum mihi esse video, ut illic velut catastrophen extremos spiritus ductoris Ecclesiæ videam, & ex caussa pudenda abominandum schisma natum, explicem.

Itaque ut infelicis hujus regni tristis ruinæ caussa intelligatur, res ab origine arcessenda est: quam quum *Sanderus Ribadeneira*, & alij nonnulli prolixe descriptam reliquerint; optimum fuerit ut & ipsorum ego vestigia sequar, ne videlicet alicubi impingam in itinere adeo salebroso, atque, si forte aliquando rerum, quas narrabo, enormitas impediat lectorem amantem veritatis, quò minus fidem narrationi adhibeat, habeam ejus auctores fide dignos. Fit enim non raro, ut difficulter admodum fidem inveniant nimis enormia flagitia. Quamobrem eos auctores sequar, qui quum sint ipsi probati & fide digni, auctoritatem ijs quæ scripturus sum, facile conciliabunt.

Dum S. Romanum Imperium felicibus auspicijs Maximiliani (qui Anno 1518 in Januario obijt) administraretur, Franciæ regnum, nulli secundum, magna cum gloria sua pareret Ludovico XII. (qui Anno 1515 Kalend Januarij decessit) utenti consilio optimi Legati sui Georgij Cardinalis Ambosiani (de quo vulgo jactatum est proverbij loco illud, *Laisse faire à Georges*, hoc est, *Georgio manda si quid re-*

cura-

curatum velo) Ferdinandus vero in Hispania qui An. 1516. x. Kal. Jan. obiit, & Henricus VII. in Anglia An. 1509. decessabat, (*a*) feliciter rebus præessent: mira prosperitate gaudebat res Christiana, planeque optata & fere vniuersali tranquillitate fruebatur. Adeo enim Illustrissimis hisce Principibus in Europa dominantibus, res ex voto fluebant, nihil vt videre esset maius Maximiliano; Ludouico Christianissimo nihil fortunatius, Italicis triumphis glorioso; nihil Rege Catholico, seu bello seu pace, felicius, nihil denique Henrico VII. Anglorum Principe, cuius etiam nomen erat formidabile, vel animi magnitudine, vel dignitate regali illustrius. Et vt certius agnoscas numinis fauorem, quemadmodum Christianus orbis communi pace erat inter se colligatus; ita ex aduerso communes Religionis nostræ hostes in factiones scindebantur. Iam enim Mahometanæ legis variæ sectæ Alcorani sui doctrinam quasi in partes & frustra discerpserant: cui re occasionem dedit noua superstitio (adeo nouitate Religiones etiam firmissime constitutæ concutiuntur! & ausim dicere, ex his ipsis cauernis prodijsse ventos, qui nostram in Europa labefactarunt) *noua*, inquam, *superstitio Ismaelis Sophi, ex magni Assum cassani filia nati*, cuius errores ac nouas interpretationes occupati ab ipso Persici Regni maiestas (vt fere honores magnis conatibus lucem præferunt) commendatiores populo reddidit. Iam Saraceni, post Bæticam octingentis fere annis possessam, magno cum eorum gaudio, quibus cordi est fidei Catholicæ gloria, tota Hispania exterminati erant. Quumque superesset adhuc nouus quidam orbis, sub spissis tenebris paganismi, inferos pro dijs colentis sepultus: vt nihil isti sæculo deesset ad summam rei Christianæ promotionem, visus est Iustitiæ sol radijs suis, Europæ subtractis, collustrare hanc gentem in abysso abominationis perditam, gratiæque suæ, sub occasum nostræ felicitatis, participes facere nouos hosce populos, qui recepto Euangelio, militum Iesu CHRISTI ordinibus adscripti sunt. Quarum rerum initio facto à Lusitanis versus Meridiem, & Hispanis versus Occidentem, adeò felix sequutus est progressus, vt infinita amplissima regna (nobile profectò tropæum) Ecclesiæ postea adiuncta fuerint, deuotissima illa Societate JESU, plurimorum Martyrum gloria insigni, neque sanguini, neque vitæ suæ parcente, in apertam per Lusitanos & Castellanos apertam ianuam in arcam messis ingressa.

II. Hic erat rerum, tum Politicarum, tum Ecclesiasticarum status, hæc cœli terræque facies; quum Anno M. D. Ferdinandus & Elisabetha Reges Catholici nulla mascula prole, sed Ioanna, quæ Philippo I. Austriæ & Maria, quæ Emmanueli Lusitani Regi & ea, de qua dicam Catharina felices, cum Rege Angliæ affinitatem iungunt, data in vxorem filia sua Catharina, virgine summis dotibus instructa, optimeque educata, Principi Arturo, Henrici VII. Anglorum Regis filio natu maiori. Constituta dote digna tali matrimonio, nuptiæ anno sequente An 1500 Londini, in Ecclesia S Pauli celebratæ sunt, decimo octauo Calendas Decembris, qui dies apud Anglos D. Erchenualdo sacer esse consueuit. Principes, pro more, ad thalamum nuptialem regia pompa deducti sunt. Ceterum Henricus VII. qui excubaret pro salute filij sui, de Medicorum consilio cauerat, vt grauis quædam matrona, in eodem cum illis thalamo cubans, videret, ne Princeps, iuuenili ardore abreptus, cum præsenti valetudinis periculo, eatne cum sponsa sua coniungeretur: eò quod Arturus decimumquintum ætatis annum vix dum attingens, tener adhuc atque inualidus, ex lento præterea morbo laboraret, cuius tabe post quintum mensem confectus, ex hac vita migrauit: quæ tamen valetudinis labes probe nota coniugium istud non impediuerat, propterea quod spes esset, fore vt tempus omnia in integrum restitueret: præterquam quod fere Reges non sui caussa matrimonia contrahunt, sed ob bonum quietemque subditorum suorum, & ad proferendos Regnorum suorum terminos. Atque ita in ipso ætatis flore exstinctu est regius adolescens, sine fructu eius boni, quod ipsi acquisitum fuerat: id quod ob progressum historiæ notari meretur. Iam mihi vide, quid simus! *manipulus dierum præterfluentium, & vno momento euanescentium*. Et liberi maximum plerumque spei nostræ fulcrum quid sunt aliud, quam *granula arenarum, quæ turbo aliquis nullo negocio humo sublata, in gyrum torquet & dissipat!*

III. Nondum absterlis luctus huius lachrymis, Catholici Principes filiam suam repetunt. Nihil accidere poterat tristius Henrico VII. patri Arturi, dissolutione tam præclaræ affinitatis,

a *Henninges in Genealogiis parte 4. Reusnerus.*

tis, cujus non minus fuerat miser eventus, quam infaustum initium. Gloriæ sibi ducebat, tam benignam, amabilem, liberalissimeque à natura dotatam Principem feminam circum se habere: vehementerque animum ipsius permovebant regiæ, quæ in Catharina elucebant, virtutes. Itaque quum nihil antiquius haberet, quam eam in Anglia retinere; petiit à Ferdinando, ut Henrico filio suo, Arturi principis fratri, duodecimum ætatis annum tum agenti, Catharina desponderetur. Nec abnuit Ferdinandus, hac lege tamen si à summo Pontifice legitima dispensatio impetrari posset. Caussa primum in Anglia examinata fuit, sed non decisa. magis enim magisque eventilata, summam tandem calamitatem in florentissimum hoc regnum invexit. Adhibita sunt ad decisionem negocii doctissima quæque ingenia: sed rem, quæ explicanda ipsis erat, magis implicuerunt. Inquirentes enim, an contrahi salvâ honestate tale matrimonium posset, quum omnem lapidem moverent, inventus est tandem, ad quem offenderent. Nihilominus ad extremum (non tamen extremum hoc fuit, extremæ calliditatis hominum nequissimorum commentum, qui postmodum eadem vulnera, sane cruenta, refricuerunt) responsum est uno ore à doctis, idque ex auctoritate Legum Imperialium, & Canonum Ecclesiasticorum, novam istam affinitatem honori defuncti fraudi esse non posse. Reges tamen Ferdinandus & Henricus, ut major esset tutiorque rei auctoritas antequam quidquam statuerent ulterius, rem retulerunt ad Pontificem, tamquam supremum judicem, tum jure, tum ipsorum consensu, Alexandrum VI. tum Romanæ Sedi præsidentem: qui non ita multo post moriens, Pio III. successori suo hoc oneris reliquit. Sed & ipse Pius prius vita, quam hoc negocio defunctus est. Ita magna istis Pontificibus, inito primum Pontificatu, negociorum moles incumbebat. Re diu protracta, tandem Iulius II. majore cura post illos in caussæ hujus cognitionem incumbens, quum hominum totius orbis doctissimorum, qui fere, tamquam ad universale orbis theatrum, Romam confluunt, sententias collegisset, pronunciavit, ob Regum publicum bonum, ob pacis inter duo orbis Catholici tam præclara Regna confirmationem, denique ob federis inter hosce populos constitutionem, juris humani, quod solum obstabat, vinculum, in hac quidem caussa locum non habere, eoque dictos Principes eo solutos fore, Atque ita nuptias illas contrahendi veniam potestatemque fecit.

Initis sponsalibus, non aliud quam nuptiarum tempus atque festivitas exspectabatur. Sed ut perpetuo versatur instabilis rerum humanarum rota, deprimens quæ fuerant sublimia, eandemque horam uni natalem, alteri fatalem faciens; dum præparatur pompa nuptialis, evenit, ut cogitandum esset de pompis funebribus. Elisabetha enim, Infantis Catharinæ mater, in Hispania, Anno vi. Kal. Dec. itemque post Henricus VII. in Anglia Anno 1509. diem suum obierunt: cumque his etiam Angliæ felicitas finem habuit, extrema impietate postea contaminatæ, quæ ex istis cineribus subitò emicuit.

Attamen in Henrico Octavo, ad quem, post obitum patris, devoluta est corona, renasci videbatur Anglici Regni magnitudo Erat enim eximia corporis forma, benigna indole, & Majestate regia præditus: elucebatque in tot dotibus, quibus erat à natura affatim ornatus, nescio quid magnum, quod eum & gratiosum & formidabilem omnibus reddebat: judicio vero atque ingenio ætatem adhuc teneram longè superabat. Is igitur sui juris factus, & in ea auctoritate constitutus cui nihil non videtur licere, quum etiam nequissimis consiliis nomen regium obtendatur, non nupturam sibi Infantem Catharinam, seque huic affinitati renunciaturum professus est. Ad quod eum incitabant adulatores nonnulli, quorum vox multorum malorum plerumque est caussa. Vt enim non statim noceat, semina tamen quædam relinquit in animo, quæ suo tempore germinantia, pestilentes fructus producunt. Non tamen effecit horum impulsio ad malum, quin Rex ad bonum pronior, consideratis omnibus argumentis matrimonium illud oppugnantium, & ex altera parte trutinatis rationibus idem suadentium, interveniente dispensatione Pontificis, quæ publice recitabatur; præsentibus, negotiumq; urgentibus omnibus Regni Optimatibus, nulloque eorum, penes quos esset aliqua auctoritas, vel tantillum scrupulum opponente, toto etiam Senatu regni atque universo populo, publico consensu rem approbante, contrahere sibi & matrimonio copulare statuerit Infantem Catharinam: cujus quo die debebat initium sumere felicitas, is ei aditus fuit ad vitam longe miserrimam, & finis prosperitatis, quæ extincta fuit intra quamvis legitimos illos complexus, ubi accrescere atq; augeri potius judicio om-

nium debuisset. Atque in eo lecto, in quo omne Angliæ bonum concipi oportuerat, ruina atque exitium totius regni natum fuit.

Rex igitur, decimo octavo ætatis anno, tertio Nonas Iunii Anno 1510. Catharinam uxorem palam duxit: ac die Ioannis Baptistæ proxime subsequuto, non minus uxori, quam sibi, regium diadema, cum ingenti omnium lætitia, quam excitati per totam Angliam ignes passim testabantur, imponendum curavit. At ignibus istis alterius generis flammæ postea supervenerunt, quæ initium hoc felix atque fortunatum, in tristem ac crudelem eventum commutarunt. Ad hanc felicitatis speciem accessit cælitus demissum bonum, quod & ipsum tamen non nisi effigiem atque umbram quandam prosperitatis habuit. Nam quum Catharina filios tres, & duas filias enixa esset: maximus natu filius (cui etiam Henrico nomen fuit) nono post nativitatem mense, è vita sublatus est. Nec reliqui meliorem constellationem sive fortunam sortiti sunt, qui non diu, postquam nati sunt, vixerunt. *Magnis casibus obnoxia sunt Principum palatia, & quanto major eorum est magnificentia, tanto horribilior est casus ac ruina.* Sola restabat, tantæ jacturæ solatium, Princeps Maria, anno septimo Henrici VIII. apud Grenuicum Anno 1515. duodecimo Calendas Martias in lucem edita.

Tantum curæ atque studii adhibitum fuerat ad formandam Henrici Principis juventutem (ut naturalem indolis ejus bonitatē taceam) nihil ut de ipso quam præclara ac laudabilia quæq; sperandū videretur, nec nisi quod benignissimis regibus virtus vel juberet, vel permitteret, ipse de se promittebat. At nomen illud regiæ auctoritatis, & potestas illa absoluta, quâ pro arbitrio omnia imperabat, ita insuetum animum vicerunt, ut fervore quodam ætatis abreptus, mitissimam illam indolem cum naturâ omnium vitiosissimâ & perversissimâ commutarit. Solet is esse eventus nimiæ felicitatis, rei admodum turbulentæ, ut volutans sese, infinitisque modis agitans, evertat ipsa quidquid contulit commodi, & in medio bonorum quæ possidet, excitet mille mala. Itaque otio nimio mores ejus corrumpente, virtutesque in vitia transformante, per omne genus fœdissimæ & maxime pudendæ nequitiæ volutabatur: eoque flagitia ejus progrediebantur ut vix etiam maxime creduli rebus quamvis verissimis fidem sint habituri. Prima hujus metamorphoseos præludia castissimæ quæque matronæ experiebantur: quumque animam suam turpitudine quotidie repleret, concupiscentiam tamen tot adulteriis, immo tot nefandis incestibus explere non poterat. Itaque si qua erat forma spectabilis, quamvis cum summa castitate atque constantiâ conjuncta, huic vim inferebat: prorsus quasi ad omnem honestatem hujus mundi oculos occlusisset, & gloriæ cœlestis memoriam simul & curam omnem deposuisset. Et, ut hujusmodi animi pestis perpetuo longius proserpit, paullatim ille eo usque progressus est, ut omnis spes, fore ut umquam ad bonam ille frugem redeat, brevi decollarit.

Contra Regina, omni virtute, prudentiâ, & Religionis studio, ornatissima, ab ejusmodi vita, quam mortem rectius dixeris, quam alienissima erat, solis dedita cœlestibus curis, mundi, cujus amor omnes rapit, contemtrix. Terrestrium palatiorum magnificentiam atque pompas ita aversabatur, ut contemtui esset iis qui vitam cœlestem neglectui habent. Sæpenumero sacrarum virginum collegio ultro inclusa, tanto cum zelo & consolatione inter ipsas versata est, ut extremum vale videretur dixisse vanitatibus mundi: cui quidem mortua esse voluisset, aut certe mundum sibi mortuum fuisse optasset, ut ne in ipso moreretur. Media nocte surgebat, ut nocturnis Religiosorum precibus interesset. Mane horâ quintâ ornabat se, ornatu non regio, sed quam poterat simplicissimo, dictitans, animam, quum melior nostri portio sit, majore quoque studio exornandam esse, quam corpus, magisque annitendum, ut hæc Deo grata atque accepta efficiatur. Sub regio vestitu, D. Francisci habitu, ad cujus tertium ordinem (nam in hunc etiam nuptæ cooptantur) se adscripserat, utebatur. Omnibus sextis feriis & sabbathis jejunabat: omnibus B. Mariæ vigiliis solo pane & aqua vivebat: quarta & sexta feriis peccata sacerdoti confitebatur: Dominicis etiam sumebat Eucharistiam. Officium B. Virginis quotidie recitabat, sex horis continuis mane in templo sacris officiis vacabat hinc Sanctorum vitas, ancillis etiam adstantibus, ad duas fere horas legebat: inde templum repetens, ibi fere manebat, donec tenebræ discedere eam cogerent. Tantis igitur gratiis collustrata, adeo agebat puram vitam atque angelicam, ut, tanquam cœlestem vitā in terra meditans, immo exercens, omnibus exemplo esset. Hoc unum quod commendaret eam superis.

peris.

peris, restabat, ut vehementi aliquo tribulationis igne probaretur. is enim instar Lydii lapidis est illis, qui divino amore tacti, servitio Dei totos sese devoverunt.

Rex tam ardens Religionis studium, & tam indefessam sanctissimorum exercitiorum continuationem probabat quidem admirabaturque, sed ipse interim voluptatibus suis atque luxui indulgebat. Nec sine fructu: nam ex Elisabetha Blunta al. Blontia genuit filium Henricum Fitzrei Comitem Noringhamiæ, quem Somersetti al. Richmundæ Ducem creavit. [a] Mariam verò filiam, regio splendore educatam, & in disciplinam nobilissimæ sanctissimæque feminæ Margaritæ Sarisberiensis Eduardi regis quarti ex fratre neptis, Reginaldi Poli matri, traditam, jam grandiusculam, declaravit Britannorum, quos olim VVallos vocabant, Principem (qui populus & insulam primum occupavit, & ei nomen Britanniæ quo hodieq; utitur, imposuit. Nā Anglosaxones, in auxilium Britannorum adversus VVallos, hoc est, exteros, evocati, quum his devictis, animadverterent, nullo negocio se posse, pulsis iis in quorum auxilium venerant, rerum dominos seipsos constituere, arma in socios suos converterunt, subjugatosque, ut á veris Anglis distinguerentur, VVallos vocarunt.) In hanc ergo Provinciam, quæ ad occidentalem Insulæ oram, sub quatuor Episcoporum diœcesibus, longe lateque distenditur, Maria ablegatur Nam quod apud Germanos est Rex Romanorum & Delphinus apud Gallos; hoc idem est apud Anglos VValliæ Princeps. Mariæ nuptias multi Principes magnis studiis ambiebant: inter quos erant, & Scotiæ Rex, Carolus V. Imperator, & Franciscus I. Galliarum Rex, qui eam alteri ex filiis suis in uxorem petebat: habebat enim duos, Delphinum, & Aurelianensem Ducem. Quorum quum nimis tenera judicaretur ætas, Rex Franciscus seipsum obtulit Mariæ maritum. Nec Henricus abnuit, si tamen Carolus Clementem Papam, quem eo tempore militum ipsius insolentia captivum tenebat, non dimitteret: nam bellum illi indicere cogitabat. Tandem Gallia abstulit præclarum hoc cimelium, in quod tot principes oculos animumq; conjecerant, non forma ejus illecti tantum, sed capti desiderio amplissimi hujus Regni, cujus ad illam hæreditas pertinebat. Despōsa est ergo filio primogenito Regis Galliarum, peractisq; apud Grenuicū ceremoniis, jussus est Eliensis Episcopus in Gallias trajicere, & de tam optata affinitate Regi congratulari. Hinc facile apparet, quam constans apud omnes Principes Christianos fides ac sententia fuerit, de Catharinæ legitimis cum Henrico nuptiis; quum earum nuptiarum prolem, quæ non alia conditione, quam si legitima sit, regnandi jus in Anglia cōsequi potest, tāto studio in conjugē expeterint.

V. Henricus interea, suis moribus utens, nō minus perdite, quā Catharina sancte vivebat. Eo tēpore Thomas Volsæus cœpit se in Regis gratiā insinuare. cōformās actiones suas Regis actionibus, & à flagitiis ipsius minime alienus. Est hic modus Principibus placendi expeditissimus, favere illorū consiliis, & ad exsequutionē cupiditatū ipsorum maxime lubricarum, strenuam audacemq; operā navare. Sic olim Mithridatis aulici, ad imitationē domini sui, caput in alterum humerum deflexum gestabant: quod idem hujus quoq; Regis aulici factitabant. Volsæus igitur, vafer & catus homo, animum induxit, omnia assentari, nihilq; vel hiscere, nisi ad nutum sui Principis *Humili loco natus, ad magna non pervenit nisi per animi abjectionem*; quippe quem captivū & maxime infamibus Principis sui libidinibus obnoxium fecerat. Quum primū in aulam irrepsisset; Regis Sacellanus fuit: nec multo post, Richardi Vintoniensis Episcopi opera, regiis eleemosynis præfectus Sed quod ad magnitudinē ejus magis adhuc aditum patefecit, hoc fuit, quod Tornaco apud Morinos in potestatem Henrici redacto, Tornacensis Episcopatus vectigalia ex Regis donatione cepit. Et hoc quidē initium illi fuit firmandæ nascentis suæ fortunæ, quæ deinde solidū robur acquisivit, hac ratione. Post fructū Episcopalium redituum, etiam ipsi Episcopatus ad manus ipsius devoluti sunt, nimirum Lincolniensis, Dunelmensis, & Vintoniensis; tum autem Archiepiscopatus Eboracensis: atq; ita duobus maxime opimis Angliæ beneficiis fruebatur, Vintoniensi & Eboracensi: ut omittam locupletissimas Abbatias, in quas ubiq; terrarum involabat. Qui enim cupiditatū suarum servitio sese semel obstrinxit, numquam postea se extricare potest: *nec ulla est tam magna liberalitas, quæ hominū concupiscentias exsatiare queat: crescunt enim dum implentur.* Tantus erat blandientis fortunæ erga Volsæum favor, ut intra paucorū annorum spacium fieret & Cancellarius totius regni, & Cardinalis, & ad universum Angliæ regnum de latere Legatus Eratq; exterorum Regum is erga hominē amor, ut Volsæum pensionibus suis ditare, donisq; & muneribus amicitiā ipsius exābire, pro accepto beneficio interpretarētur

[a] *Henninges Geneal. parte 4.*

Ipse

Ipse Rex Henricus totus erat in ejus potestate, omnia pro illius arbitratu distribuens atq; administrans. Tanta magnitudo homini contigit ab illo, qui facit omnia, ut eadem postmodū redigat in nihilum. Is hunc exaltavit, ut deprimeret alios, utq, ille instrumentum esset alienæ gloriæ, & suo exemplo nos instrueret, quo pede incedendum sit in hoc mundo; quumque is, qui ad tantum fastigium ascenderat, ad extremum lapsus sit, intelligamus quam parum sperandum sit illis, qui vix à limine bonam fortunam salutarunt, & tenuia dumtaxat quædam initia optatorum successuum assequuti sunt. Volsæus igitur, arrogantia atque ambitione turgens, non aliò jam aspirabat, nisi ut tiara caput suum redimiret, & sanctam sedem conscenderet. Quum animadverteret Carolus V. singularis prudentiæ Princeps, posse hominem suis rebus magno esse usui, cœpit eum suum facere, & comitate, tamquam ad inescandam ejus ambitionem commodissima, in suas partes pertrahere. Scribebat ipse manu sua ad Volsæum literas: subscribebatque in hæc verba: *Filius vester & cognatus Carolus.* Miseros, qui fumos, ventosque in aere pendentes venantur, quum sint ipsi magis etiam suspensi minusque stabiles, quam bona, quibus inhiant! quin & miseros Principes, qui, ut augeant triumphos suos, tot utuntur simulationibus dissimulationibusque, ad attrahendos nequissimos sceleratissimosque homines, qui suas factiones omni ratione juvent. Imperator spem fecit Volsæo (quæ tamen eum spes fefellit) si efficeret, ut Henricus Angliæ Rex perpetuum fedus cum Cæsare coleret, Regemque Franciæ bello simul peteret, se ex altera parte effecturum, ut Volsæus, mortuo Leone decimo, fieret summus Pontifex. Implet Volsæus conditionem: sed exspectatione sua excidit, idque magna cum Cæsaris laude. Is enim, Leone vita functo, de Volsæo ne per somnium cogitans quidem, Adrianum sextum, sanctissimæ vitæ hominem, Papam creandum curavit. Quod quum Volsæus ægerrime ferret, tempori tamen cedendum ratus, etiam Adriani mortem exspectare decrevit. Sed & hic frustra fuit. Nam quum Carolus Franciscum I. in prœlio Papiensi cepisset, atque ita eum in potestate haberet, quem regno exuere, ut suas ditiones augeret, constitutum habuerat, Volsæi non magnam deinde rationem habuit: quumque ad ipsum scriberet, non aliud, quam nudum Caroli nomen subscriptionis loco apponebat. Quæ res ita animum Volsæi exacerbavit, ut ex eo tempore ruinam Imperatori meditaretur, ruptoque, quod cum ipso coluerat, federe, ad hostes ejus transiret, & Christianissimi Regis partibus totus accederet.

Initium vindictæ suæ inde sumsit, quod maxime erat ad manum. Nam quum intelligeret, Henricum Regē alieniore animo esse à Catharina (Nusquam est enim, ut proverbio dicitur, qui ubiq; est: quique amorem in multas dispescit, tandem nullam amat) ad inurendam familiæ Imperatoris maculam, materteræ ejus à regio thalamo cum ignominia penitus disjungendæ consilium cepit. Quod animo agitans, Ioannem Longlandum Lincolniensem Episcopum, qui Henrico erat à confessionibus compellat, prætexensque veneno suo bonum publicum, & salutem Regis, rationes exponit, ob quas illegitimum esset Regis matrimonium: tandē addit, ipsius esse, de remedio cogitare. Longlandus Volsæo contradicere non ausus, par esse respondet, ut prior Volsæus Regem hujus rei admoneat, ipsique ostendat, quam sit grave peccatum, Regem tam pernicioso matrimonio implicitum teneri, & germani fratris sui thalamum polluere. Volsæus cum Rege sermonem ea de re confert, cui Henricus aurem accommodasset, nisi eum retinuisset alicujus infamiæ metus. Longlandus qui Regi & cōscientiæ ejus familiaris esset, id saltem petit, ut doctorum sentētias exquirat. Annuit Rex haud difficulter, jādudū pertæsus Catharinæ, non ut duceret Margaritam Christianissimi Regis sororē, Ducissam Alenzoniā, id quod Volsæus mēte agitabat: aliò enim consilia ejus spectabant. In examinanda hac caussa quum annum integrū cum Consilio suo insumsisset, nihil tamen reperire potuit, super quod fundaret desiderium uxoris suæ dimittendæ, tam misere interim deperiens Annam Bolenam, ut non nisi per ipsam vivere videretur, nec quidquam desiderare præter ejus amplexus. *Ea est rerum perniciosarum natura, ut nec normam patiantur nec mensuram*: morbique leves initio tempore ingravescunt. Sic accidit huic Principi, qui quum sentiret morbum suum paulatim augeri, nova hac accessione penitus oppressus est. Vehementer instabat Volsæus, ut missis in Franciam Legatis Magaritam sibi in uxorem peteret, & repudiaret Catharinam. Posterius Rex habebat in votis, sed de priori agere differebat, dū cognosceretur, possetne fieri divortium. Videbatur enim res non parum difficultatis habere, quippe quæ tantis Theologis, quos Rex consuluerat, minime plana.

plæna visa fuisset, quin & Iulius Pontifex à prædecessore suo impetratam dispensationem novâ Bullâ confirmaverat.

VI. Accidit eo tempore, ut ex Francia legati adessent, qui Mariam Walliæ Principem, Delphino antea promissam, Aurelianensi nunc Duci nuptû dari peterent. Henricus, postquam Legatos magnifice accepisset, auctor fuit Volsæo, ut ipse Episcopo Tarbiensi, qui fuit Legatorum unus, negocium aperiret, non quidem Regis sed suoipsius nomine, ut qui Francicam Anglicamque familias arctiore adhuc vinculo, per matrimonium Henrici cum sorore Regis Francisci, conglutinari summopere exoptaret. Volsæus cû Tarbiensi congressus, rem ita illi exponit privatim, tanquam si nulli eam, nisi ipsi soli, aperuisset. Episcopus à Volsæo circumventus, facileque persuasus, rem esse non ita magni negocii, in senatu Regis (ut fere Legati in iis, quæ ad Principum suorum utilitatem spectant, minime muti sunt) bellam orationem habet, & non quidem jam VValliæ Principissam petit, sed matrimonii inter Henricum & Margaritam Francicam mentionem proponit: utque matrimonium illud, quo jam rex tenebatur, illegitimum esse probaret, mille mendacia verbis suis admiscet. Rex, tanquam si ea res sibi nova, atque antehac inaudita ad aures accideret, attonito similis, ægre ferre se simulat, quod controversia super ea re moveretur: tamen, ut conscientiam suam, majoribus, quam hoc erat, oneratam criminibus, exoneraret, deliberandum amplius censet, certus nihilominus apud seipsum, progredi ulterius, si quos id consilium prius adhibuerat, idem adhuc sentiretur.

Dum hæc in Anglia geruntur, non longè absuit Romæ excidium. Decreverat Carolus Burbonius crudelius eam tractare, quam olim fecerunt veteres Galli: & nisi Deus ejus conatibus obstitisset eum, quum sacra mœnia tormentis quateret, flamma & sanguine totam replevisset. Nunciatur in Angliam, Papam Clementem VII. captivum teneri. Quâ arrepta occasione Cardinalis Volsæus Regem monet, ut triumphos suos augeat, quumque scripto adversus Lutherum libro de septem Sacramentis, titulum Defensoris fidei sibi jam acquisiverit, gloriam istam nova gloria accumulet, Pontifice, quem Imperator captivum teneret, ex tam præsenti discrimine erepto. Rex, consilium istud sibi emolumento futurum ratus, sperabat, ita se posse suo sumptu Romanum Pontificem sibi demereri, ut novû matrimonium contrahendi, uxoremque suam Cœnobio alicui includendi, facile veniam potestatemque sit obtenturus. Itaque sine mora Volsæum in Gallias cum trecentis aureorum millibus, & collegis duobus mittit. Volsæo mandata quædam occulta seorsim dat ad Regem Franciscum I perferenda, de divortio Catharinæ, de matrimonio cum Regis sorore, & de filiis ejusdem duobus ex Cæsaris manu eripiendis. Lætus legatione Volsæus, mare trajicit. Sed dum Caleti agit, novas ab Henrico literas accipit, ut ne ullum de novo matrimonio cum Regis Galliarum sorore ineundo verbum faceret, sed tantum de reliquis articulis. Vehementer indignabatur Volsæus, videns prohibitum sibi esse, quod omnium maxime in votis habebat. Erat enim illa propositum, per novas illas nuptias Regem Christianissimum totum sibi obstringere atque obligare, ut eo deinde contra Imperatorem uteretur. Legationem nihilominus confecit: cujus is fuit successus, quem Rex volebat, quemadmodum infrà à nobis dicetur.

HENRICVS VIII. PETIT A PONTIFICE judices qui de divortio cognoscant, qui dati mox revocantur. Volsæus gratia regis excidit.

CAPUT SECUNDUM.

ARGVMENTVM.

I. *Annæ Bolenæ natales & mores.*
II. *E Francia revertens, singularem castitatem simulat.*
III. *Quibus artibus Volsæus Cardinalis divortium inter Henricum & Catharinam apud Pontificem procurare conatus sit.*
IV. *Novi a Pontifice judices qui de divortio Henrici regis cognoscant, constituuntur. Laurentius Campegius & Thomas Volsæus Cardinales.*
V. *Campegius Cardinalis in Angliam profecti, cum Rege congressus & colloquutum.*
VI. *Volsæus sententiam pronunciat, non accepta prius à S. Sede Apostolica potestate.*

I. DVm Volsæus consiliis suis in Franciam abripitur, Henricus in Anglia defixus, aliud nihil animo versat, nisi tædium Reginæ, & Annæ Bolenæ amorê. *In igne non tantum spectatur,* quam

quam sit magnus, sed & quid urat atque depascat. Eodē modo & in hac animi passione, & in his flammis, quæ postea totam Angliam incendio compleverunt, non modo considerandū est, quam violentæ sint, sed etiam quod sit earum pabulū, & cujus gratiâ ardeant. Henricus nil nisi Bolenam deperit, & ex confusione inde in animo regis natā, ortæ sunt omnes in hoc Regno turbæ. Matrem habuit hæc femina Thomæ Boleni uxorem, sed patrē incertū. Hic Thomas Bolenus, eques, biēnii legatione fūgebatur in Galliis. intra id tempus uxor ejus istam filiam enixa est. Ajunt, Regem Henricum VIII. quū feminam hanc adamaret, ut eā liberius frueretur virum sub specie honoris, in Franciam ablegâsse, ipsumque ex ea hanc filiam genuisse, quam postmodum uxorem duxit. Thomas Bolenus in Angliam reversus, quum familiam auctam deprehenderet, uxorem in jus vocatam, apud Archiepiscopi Cantuariensis delegatos judices adulterii convincere, & deinde repudiare constitutum habebat. Illa Regi, quanto in periculo, nisi ille opem ferat, constituta sit, significat. Is Marchionem Dorcestriæ ad Thomam Bolenum propere mittit, cū iis mandatis, ut abstineret à lite, condonaret uxori, eamque iterum in gratiam reciperet. Bolenus tamen mandatis regis non prius paruit, quam ab uxore audisset, se à Rege ipso corruptam, viroque absente pæne vi expugnatam, filiam istam non nisi ex Regis congressu habere. Ita tum uxoris deprecatione, tum Regis mandato, tum etiam Marchionis intercessione motus, eum uxore in gratiā rediit, Annamq; deinceps filiæ loco educavit. Iam prius Thomas Bolenus aliam filiā ex conjuge sua genuerat, cui nomen Mariæ impositum fuit. In hāc Rex, dum ad matrem commeat, oculos conjicit, eandemque deinde in aulam suam, immo & in adulterinum thalamum traducit. *Citius augentur vitia, quam minuuntur: & amor, ubi semel animum hominis occupavit in eoque imperio potitur, rationem foribus exclusam & audire & agnoscere recusat.* Fertur, Regem aliquando ab equite quodam ex gente Bolenorum, cui Briano nomen esset, quæsivisse, quale peccatum videretur, matrem primum, deinde filiam cognoscere? Cui Brianus, Omnino, inquit, tale, ô Rex, quale gallinam primum, deinde pullū ejus gallinaceū comedere. Constabat Henrici aula ex genere hominum perditissimo, qui quasi palmā propositā, ita inter se decertare videbantur, quisnā esset flagitiosissimus. Inter hos, si nequitiam spectes, facile princeps extitit hic, quem dixi, Brianus, obque id vocabatur. *Inferni vicarius*. Henricus igitur, postquam filiam cum matre adulterando commiscuisset, ut nihil deesset ad cumulū omnis impietatis, & flagitii, quod excogitari potest, incestuosissimi, ad alteram quoq; filiā Annā Bolenā, animum adjecit: quæ credebatur ipsius Henrici filia esse, quemadmodum Thomæ Boleni uxor viro suo affirmaverat, Marchione Dorcestriæ, & aliis summæ dignitatis viris præsentibus.

Nescitur, quæ dementia Regē Angliæ ceperit ut ab ipsa deformitate fascinari se pateretur. Anna enim parum formosa fuit, corporis statura proceriore, oblonga facie, capillo nigro, colore subflavo: nullus erat in vultu decor: os deturpabat dens unus in superiore gingiva prominens: in dextra manu sextus adnascebatur digitus sub mento etiā succrescebat turgidū nescio quid cujus deformitatis tegendæ caussa colli & pectoris superiora, quæ ex more nuda gestabātur, ipsa operiebat. Nec deerat tamen, quod eam cōmendaret, quiddā majestatem præferens, & simul amabile: facetus sermo, saltandi, omnisque generis musicis instrumētis ludendi peritia. Ceterū imperiosa, morosa, gloriosa. Vix decimumquintum ætatis annum attigerat, quum ab eo, qui Thomæ Boleno à poculis fuit, deflorari se passa, deinceps cum eo, qui eidem à sacellis fuit, libidinem exercere perrexit. Inde in Franciam mittitur, ubi regio sumptu, non longe à Briero, apud nobilem quendam virum educata, paulo post ad palatium regis Galliarum se contulit. Ibi tam impudice vixit, ut vulgo à Gallis appellaretur Haénea, seu *Equa Anglicana*, nihil Gallicarum matronarum gravitati simile habens. Quumque etiam ad regem salutandum progressa, ab eo aliquoties domi suæ familiariter inviseretur, cœpta est vocari ab Aulicis *Mula Regia*. Lutheranæ sectæ addicta quum esset, non tamen à solennibus Missarum Catholico ritu peractis abstinebat.

II. In Angliam reversa, Regis, qui unius amore non diu detinebatur, sed concubinas subinde mutabat, vagum inconstantemque animum facile cognovit. Fere enim turpes amores tædium rei amatæ post se trahunt. Igitur quum sui amore Regem captum animadverteret, ipsa sese duram atque inexorabilem adversus ejus blanditias ac pollicitationes exhibuit, castitatē simulans, à qua erat alienissima. Non enim ignorabat, ea, quæ parvi constant, etiam parvipendi, magisque juvare victorias diffici-

difficiliores: nec magni æstimari formas, quibus facile est potiri: adeoque difficilem se se præbens tum, vt omnium, quæ in aula erant, feminarum castissima & religiosissima haberetur, tum Regem prorsus suum effecit, qui se felicem iudicabat, si repudiata Catharina, hanc virginem matrimonio sibi copularet. Iā in Gallijs volabat rumor, Annam Henrico nupturam. Agebat tunc in Gallijs Thomas Bolenus, Annæ, vt credebatur, pater, Legatione fungēs vnà cum nobilissimo equite Antonio Bruno. Is ergo, re intellecta, statuit reuerti in Angliam, detecturus Regi de Anna, quod magna eius interesset, quodque ab alio forte postmodum detectum, ipsi Boleno periculum creare posset. Reuersus, impetrata à Rege secreta audientia, rem totam, ob quam venerat, exponit, dum ipse in Francia olim degeret, natam vxori suæ Annam Bolenam: ac se quidem voluisse vxorem ea de caussa repudiare, nisi & Rex intercessisset, & vxor aperte fassa esset, Annam Bolenam esse filiam Regis: non debere ne per somnium quidem in mentem Regi venire tale matrimonium quod non posset illi esse non probrosum, immo exitiale, quippe si propriam filiam duceret. *Tace, ò stolide* (inquit Rex) *centum alij ex æquo tuam vxorem compresserunt: cujuscunque illorum sit filia, certe quidem erit vxor mea.* Tu ad legationem tuam reuertere, & si vis esse consultum vitæ tuæ, rem silentio preme.

Nemo erat in toto Angliæ Regno ex viris cordatis, qui non ab his nuptijs maiorem in modum abhorreret. Præter ceteros, ij, qui ex Regio Senatu erant, memores, sui officij esse Regem tanti erroris admonere, turpem Annæ vitam ipsi ob oculos ponere constituerunt. Prius autem in rem totam inquirere ipsis est visum. Eminebat inter Palatinos insignis quidam aulicus Thomas Viatus, qui quum intelligeret, Senatum Regis hoc ipsum agere, ad eum vltro venit, ac se confessus est cum Anna Bolena rem habuisse, nihil minus cogitantem, quam Regem velle ipsam thori consortem facere. Senatus ita instructus, quantis infamiæ maculis, atque adeo apertis criminibus Anna Bolena implicata teneatur, quibusque id documentis compertum sit, Regi exponit, addito etiam eo, quod Viatus vltro confessus fuerat. Rex amore (cuius ea est cæcitas, vt ne ea quidem cernat, quæ maxime omnium sunt oculis exposita) flagrans, respondet, nihil se dubitare, quin magna sui obseruantia & amore, publiciq; commodi studio adducti essent, vt & ista nunciarent, & tanta cura in rem ipsam inquisiuissent, se tamen certo credere, omnia illa esse à nebulonibus suorum consiliorum & pacis publicæ turbatoribus, conficta, atque adeo persuasissimum sibi esse, Annam Bolenam esse honestissimam castissimamq; virginem: nec vllam se ex omnibus, quarum tentasset pudorem, constantiorem Anna expertum esse.

Thomas Viat' ægre ferens, suo verbo fidem nō esse habitam, quibusdam ex Senatu dixit; si hoc Regi videretur, se curaturum, vt Rex ipse, vera esse quæ dixisset, oculis suis videret, quantumque Annæ fidelitati fidendum sit, aperte cognosceret: valde enim amabat Anna Thomam Viatum. Quā rem quum Suffolciæ Dux Regi exposuisset, Rex indignatus, Viatum ex aula sua eijcit & Annæ totam rem narrat, quæ tanta astutia & calliditate crimen suum palliauit & quasi incrustauit, vt eius ream esse, minus etiam quam antea, Rex sibi persuaderet.

Cardinalis Volsæus, confectis ex sententia negocijs, præterquā eo, quod maxime omnium concupierat, matrimonio scilicet Catharinæ cum Hērico, in Angliam reuertitur: reuersum Rex monet, vt caussam repudij, quantum potest, apud Pontificem promoueat. Iam antea Volsæus Protonotarium suum Gamberum Romam miserat, qui Pontificem doceret, quantum ipsius in libertatem restituendi caussa fecisset, eique persuaderet, vt in grati animi testificationem Volsæum, constitueret generalem Vicarium suum per Galliam & Angliam, quoad ipse Pontifex libertatem reciperet, quod factum est septimo captiuitatis suæ mense. At Pontifex, cui ea res parum grata esset, rem distulit, quousque libertas sibi restitueretur. Vehementer abhorrebat Volsæus ab Annæ nuptijs: sed quum tanto studio diuortium Catharinæ sollicitasset, quamuis consilia sua cancrino more incedere animaduerteret, obloqui non est ausus. *Solent peccata secum trahere sua præmia*, ita hujus quoque, quod Volsæus procurauerat, mali compensatio fuit, quod spe boni sibi proposita prorsus excidit. Iam caussa diuortij in tota Anglia per omnium ora ferebatur, alijs aliter de ea sentientibus. Hi, qui nouis rebus studebant, quique camelorum instar non nisi ex aqua turbida bibendum sibi iudicabant, quum ex tanta rerum commutatione crescere se posse animaduerterent, nouum istud matrimonium approbabant, alterum omni ratione im-

pro-

probantes, tanquam illegitimum. Contrarium tuebantur prudentiores, & qui pacem amabant. Quodam die, Rege apud Cardinalem Volsæum agente, lectus est liber diffamatorius, quo Catharinæ matrimonium impugnabatur: certatim enim libri ab utraque parte conscribebantur. Episcopi qui aderant, non aliud dicere ausi sunt, quam ex iis quæ illic in medium proferebantur, juste posse Regem scrupulum aliquem animo concipere. Est hic mos eorum, qui aulas Principum sectantur, ut malint omnia sursum deorsum ferri, quam ut ipsi veritatem libere profitendo, detrimentum aliquod accipiant. Linguis assentatorum nulla est pestis regibus perniciosior: nec magis metuendi sunt proditores, quam adulatores. *Socrates dicebat, rem eandem esse veritatem cum virtute: & certe qui alteram odit, utramque odit.* Non erat tam hebes Rex, quin placendi caussa hæc ab illis proferri intelligeret, detestabaturque in animo suo id quod tum quidem approbare videbatur. Ut verò machinationibus suis colorem aliquem faceret, suaque auctoritate etiam prudentiores in sententiam suam pertraheret, vocat ad se Thomam Morum, qui tunc quidem erat ex regio Senatu, sed postea totius regni Cancellarius factus est, satagens eum, quod in magna æstimatione esset, suarum partium facere. Huic præcipit, ut cum Doctore Foxio Regii Collegii apud Cantabrigiam moderatore, de divortio Catharinæ conferat. Negante Moro, fieri posse divortium, & Foxio contra affirmante, Rex, Morum, quem in sententia perstantem animadverteret, largitione corrumpere aggreditur: sed & hic inexpugnabilis gravissimi viri integritas deprehensa est. Quapropter quum in Anglia parum rem succedere intelligeret, alia eam via tentare statuit. Stephanum Gardinerum jurisconsultissimum virum, qui nuper cœperat à secretis Regi esse, ad Papam unà cum Francisco Briano mittit, jubetque de libertate reddita Pontifici gratulari, eundemque hortari, ut ad fedus cum Rege Galliarum adversus Imperatorem sese adjungat, sic tamen, ut matrimonium Henrici cum Catharina, præter legem naturæ contractum, & temerè à Iulio II. Pontifice confirmatum, irritum declaret: fore enim rem gratissimam ipsi Catharinæ, cujus ea sit sanctitas, & tale Religionis studiũ, nihil ut magis in votis habeat, quam se in monasterium aliquod abdere, utpote quæ omnem mundi pompam, omnem regium fastum contemnat, & pro nihilo æstimet. Placeat igitur suæ Sanctitati judices hujus negocii dare Cardinales Campegium & Volsæum: quod beneficium tã grato animo Rex Henricus sit accepturus, ut stipendia sit persoluturus quatuor millibus peditum ad perpetuam custodiã suæ Sanctitatis, quam tot Principes destructum eant. Non moverunt Pontificem tam ampla promissa, nec tam strictæ obligationes, ut annueret Legatorum petitioni. Sed quum apud Urbem Veterem (hodie Orvietum) quo primum ex Adriani mole liberatus se contulerat, Legatorum propositiones audivisset, gratias eis egit, & cur in Gallicum fedus intrandum sibi hoc tempore non putaret, rationem reddidit: addiditque, quod ad caussam divortii attineret, se, an legitime fieri posset, dispecturum: & si posse constaret, omnia Henrici caussa facturum, eosque, qui eo nomine molestiã ipsi exhiberent, adversarios habiturum: interim ipsi ea de re cum certis Cardinalibus & Theologis agerent, qui de negocio pronunciaturi essent. Non poterat aliud responsum Legatis dari: magnusque error foret, imprudentiæ Pontificem accusare, quum singulari sapientia in hoc negocio sit usus. Cardinales & Theologi, rationibus atque argumentis Legatorum perspectis, examinatisque omnibus, quæ in utramque partem disputari poterant, uno consensu responderunt, *rationes à Legatis adductas non sufficere ad divortium concludendum, minimeque esse matrimonium inter Regem Henricum VIII. & Serenissimam Catharinam illegitimum: ideoque opus non esse, ut aliis hujus rei judices dentur, multoque minus, ut permittatur negocium Anglis, qui in gratiam Principis sui justitiam pedibus sint conculcaturi.*

Legati vehementer hac sententia offensi, benignius responsum se à sua Sanctitate exspectasse, apud Pontificẽ questi sunt, affirmantes, aliis Theologis Romanæ curiæ aliud videri: & si matrimonium Henrici jure divino interdictum non fuisset, tamen Regem ostensurum, ipsius Iulii dispensationem minime fuisse canonicam aut legitimam. Pontifex, cupiens & Regi gratificari, & conscientiam suam illæsam custodire, *Faciam*, inquit, *Regis caussa, quidquid jure facere mihi licebit. Ceterum agitur jam de Sacramento Ecclesiæ, quod quum sit juris divini, nihil in eo nobis innovare licet: & agitur de matrimonio fidelium, auctoritate decessorũ meorum contracto, viginti annorum cohabitatione firmato, & denique prolis fructu corroborato.* Addit, *prævidere se magnum bellũ inter*

inter Regem ipsorum & Imperatorem, qui tantam injuriam non sit inultam passurus: sui autem officii esse ut qui sit communis Christianorum pater, providere, ne quid turbarũ in Christiano orbe exoriatur. Nihilominus tamen, ut illius benevolentia, qua Regem ipsorum complecteretur, fidem ipsi faceret, efficeretque ne temere decisum fuisse hoc negotium merito alicui videatur, iterum se Regis caussam aliis Cardinalibus & Theologis cognoscendam commissurum.

IV. Novi hi judices, quamvis judicarent, Romæ hanc litem decidendam esse, tamen ob Regis, qui & libro edito fidem Catholicam defendisset, & armis summum Pontificem in libertatem asseruisset, in Ecclesiam merita, cupientes ipsi gratificari, statuerunt judices in Anglia dandos, qui litem dirimerent. Existimabant enim, utut caderet, non futuram rem adeo difficilem, quin remedium è vestigio adhiberi posset, Pontifice judicum acta rescindente, & caussam ad se revocante.

Hæc autem posterior sententia valuit apud Clementem, partim gratiæ Henrici nimirum ut quidam suspicantur, dantem, partim nihil suspicatum, quod falsa essent illa omnia, quæ de Catharinæ vel assensu, vel monastica vita passim spargeretur. Dati sunt ergo judices. Laurentius Campegius, & Thomas Volsæus. Regina, cui undequaque insidiæ struebantur (Nam velut umbra, sole nubibus obducto, evanescit: ita qui nihil aliud, quam felicitatis eorum, quibus suam operam addixerunt, splendorem sequuntur, adversitatum nebulis prioris prosperitatis lumen offuscantibus, nusquam comparent) de his, qui ad urbem mittebantur, Legatis certior facta nõ fuerat. Attamen simul ac tale quid suspectum habere cœpit, *petiit à Pontifice per literas, nisi & se destructam, & caussæ suæ justitiam oppressam vellet, ne quam legationem in Angliam de hoc divortio cognituram mitteret.* Simulque à Carolo V. Imperatore summis precibus contendit, ne se afflictam desereret, cui vita mille mortibus sit molestior, cuique omnes istæ inimicitiæ ob ipsius Cæsaris odium sustinendæ sint. Carolus, qui Pontificem dimittendo universum Cardinalium Collegium sibi demeruisset, Legatum summa diligentia Romam mittit, perque eum apud Pontificem queritur, *tam de nunciis à Rege Angliæ in Urbem contra Reginam (de cujus tamen honore præcipue agebatur) clanculum missis, quam de judicibus in ipsa Anglia, ubi omnia ad [illegible] Regis [illegible], datis [illegible] futurum se materiæ suæ, sed, nisi justitia caussæ suæ obtineat, Angliam armis invadere paratum esse: solam fornicationem harum turbarum originem esse, nec aliam ob caussam Regem uxorem suam repudiare velle, quam ut perditissimæ feminæ, quam perdite depereat, fœdis amplexibus fruatur.*

Pontifex quum intellexisset, suggestionem Regis Angliæ Legatorum falsam fuisse, quatuor nuncios celerrimo cursu, diversis itineribus ad Campegium misit, per literas ei mandans, *primum ut in itinere quam tardissime progrediatur: deinde quum in Angliam venerit, omnem operam ad Regem cum Regina conciliandum interponat, in quo si non profecerit, Serenissimæ Reginæ Religionis ingressum persuadere conetur; denique ne ullam in caussa divortii sententiam absque novo & expresso ipsius Pontificis mandato ferat.* Hoc (inquit) summum maximum sit tibi mandatum. Aliis vero literis Viterbii datis, plane significat, *si de sua tantum persona ageretur, se omnia pericula in Regis Henrici gratiam subiturum*: sed nunc illius voluntati absque injustitia & publico totius Ecclesiæ scandalo satisfieri non posse.

V. Campegius nonis Octobris Anno 1528. Londinum ingressus, statim à Volsæo ad Regis palatium deductus est: ubi Rex & duo Cardinales de suis rebus multum diuque colloquuti sunt. Diebus aliquot interpositis, *Campegius Reginam hortatur, ut pacis caussa tempori cedat, seque tot ærumnis, quibus quotidie angatur, eximat: longe & honestiorem & jucundiorem illi futuram vitam monasticam ea quam nunc agat, moriens, quamvis sit viva, quotidie.* Respondet illa, se quidem ultro dudum huc propendere, sed quum videat id agi, ut vi ad Religionis ingressum compellatur, constitutum sibi esse, eo magis resistere, matrimoniumque suum, ad quod divinitus vocata sit, constantissime, quoad vivat, tueri; *nec se Iudices istos recipere, utpote sibi suspectos, & per mendacia à Pontifice extortos: Volsæum totius hujus mali primum auctorem fuisse, propterea quod spe Pontificiæ dignitatis obtinendæ excidisset, nec Carolum Imperatorem conatibus suis faventem esset expertus.* vehementer offendit Volsæum (ut veritas plerumque odium parit) hoc responsum Reginæ, caussæque ejus adhuc iniquiorem fecit. Verum est, quod dicitur, *linguam in corde esse, non autem debere cor vicissim esse in lingua*: & sæpenumero evenit, ut iis, qui ad optatos consiliorum suorum successos pervenire cupiunt, aliud sit expromendum linguâ, aliud pectore clausum gerendum. Ariston dicebat, *plurimum nocere eos ventos, quorum flatu denudamur.* Regina, cui plurimum ea res incommodabat, tot incurren-

tuum malorum impetu concussa quidem, sed nondum fracta, sola in Deum fiducia suffulciebatur, adversusque tot arietes honorem, ejus quatientes perstabat: & quamvis inimici ejus multas de ipsa victorias reportarent, virtus tamen ipsius & regia animi magnitudo adversus omnes fortunæ injurias invicta permanebat. Campegius intellecta & Reginæ sententia, & Regis pertinacia, & Volsæi ad obsecundandum Principis sui voluntati pronitate, Pontificem de omnibus edocet, rogatque, *ut primo quoque tempore, quid ei faciendum censeat, præscribat.* Pontifex quum humanis consiliis parum promoveri animadverteret, sperans Deum aliquando manum admoturum, rem procrastinabat, si forte tempus (quod non raro ad mundanorum negociorum eventus multum momenti affert) remedium aliquot ostenderet. Itaque ad sex integros menses, hoc est, a nonis Octobris, usque ad quintum Calendas Junii An. 1529. à caussæ cognitione cessatum est.

Interea Rex, cujus moribus jam nihil erat corruptius, quum videret indignari populum tum ob adventum Campegii, tum quod unius meretriculæ caussa ingens malorum & bellorum pelagus sese per totum Regnum effusum iret, convocatis aulæ suæ primoribus, tanquam si nec conscientiam nec animam haberet, in publico conventu protestatur, *se non alicuius feminæ amore captum, sed solo conscientiæ scrupulo adductum tantopere urgere, ut an legitimum sit suum cum Catharina, fratris olim sui uxore conjugium, dijudicetur.* Sed falsa esse quæ diceret, nemo ignorabat. Paullo ante Theologi responderant, dummodo Julii Pontificis, qui leges Ecclesiasticas relaxarat, infirmaretur dispensatio, nullo negocio matrimonium dissolvi posse. Stephano igitur Gardinero, & Francisco Briano, qui Romæ agebant, mandatum est a Rege, peterent a Pontifice, primum, ut Julii Papæ, dispensationem pronunciaret legibus divinis & humanis contrariam, ipsoque jure nullam: deinde ut potestatem faceret, Mariæ Valliæ Principissæ Henrici & Catharinæ filiæ cum Henrico Richmundiæ Duce, ejusdem Henrici Regis filio notho, successionis Regiæ stabiliendæ caussa, matrimonio conjungendi. Tanti faciebat Pontificis dispensationem, ut ea accedente, fratris cum sororere conjugium procurare non vereretur. Hoc autem Regem petiisse, ex ipsius Pontificis ad Campegium litteris constat. Addidit Henricus, suarum rerum satagens, literas ad Pontificem, sua manu scriptas consignatasque, quibus petebat, ne Pontifex ejus feminæ in uxorem accipiendæ, cujus sororem carnaliter cognovisset, gratiam sibi auctoritate Apostolica faceret. Erat Annæ Bolenæ soror Maria: hanc Henricus corruperat, quemadmodum ipsa Maria, sorori suæ tantum honoris fastigium invidens, palam dictitabat. Hoc igitur Henricus volebat, ut post Mariæ, quin & matris Mariæ & ipsius Annæ, stupra, Annam Bolenam in uxorem ducere sibi per Pontificem liceret. Quod ita esse, Polus Cardinalis affirmat eo opere, *quod de unione Ecclesiastica* scriptum reliquit: additque, Henricum ita demum hoc ultimum impetrasse, si ante constitisset, Julium Pontificem non habuisse jus, priore illa in caussa (hoc est in nuptiis cum fratris uxore) dispensandi. Legatis vero Regis Angliæ Pontifex respondit, se acturum cum Imperatore, ut authenticum illud Julii decretum, quod apud Cæsarem exstabat, aut in Urbem Romam, aut certe in Angliam transmitteretur. Instabant Legati, ut nisi intra duos menses proxime sequuturos decretum Julii exhiberetur, sua Sanctitas illud irritum ac nullum pronunciaret. De qua petitione quum Cardinales de Monte, & Quatuor Coronatorum, Episcopus Simoneta, & Theologi quidam ex mandato Pontificis cognovissent, visa est omnibus iniquissima, tam ob temporis præscripti brevitatem, quam ob inusitatum edicti modum.

Pontifex, cui molestæ res essent, per literas cum Legato suo Campegio expostulat, *quod eum modo mandata Romam perferri passus sit, quæ in Anglia præcidi oportuisset.* In earum literarum extremo questus est, qui Papæ fuerat a Secretis, Joannes Baptista Sanga, Legatos Regis magnum malum Sedi Apostolicæ minitos, nisi Rex voti sui compos fieret. Ex quo constat Regem eo animo fuisse ut prius Ecclesiæ, quæ Dei sponsa est, libellum repudii mittere vellet, quam [illegible] suæ valedicere. In tempestate murmur [illegible] est fulgure, in tonitru flamma emicat [illegible] [illegible] & ædificiorum ruinas [illegible] quidam prænunciat. Ita hæ quoque calamitates [illegible] ruinæ non sine antecedente minarum [illegible] venerunt. Legati Brianus & Gardinerus [illegible] Henrico significant, quibus [illegible] conditionibus Pontifex ea, quæ petierant [illegible] ant præterea, inter Papam & Cæsarem [illegible] pacem factam esse, qua omnia, quæ Borbonii [illegible] tes ceperant, Ecclesiæ restituerentur. [illegible]

ergo Rex Angliæ, ne per hanc concordiam & Papa illi minus deberet, & Galliarum Rex filiis à Cæsare receptis, sua ope minus indigeret, atque ita undique desertus, effectum dare, quod animo agitabat, non nisi difficulter posset: litis in Anglia decisionem omni ratione accelerare constituit, quamvis Campegio in judicio assistere recusante, eo quod nec Julii decretum coram exhibitum esset, & ipse à Pontifice absque novis mandatis de caussa illa ulterius cognoscere prohibitus fuisset. Hunc tamen minis, blanditiis, muneribus, importunitate eo adegit, ut tandem una cum Volsæo, Londini, quinto Calendas Junias, anno 1529. in cœnaculo fratrum ordinis D. Dominici, tribunal conscenderit. Mandatis igitur Clementis Papæ (sed non ejusdem revocatione) ante omnia recitatis, nominatim evocant, primum Regem Henricum, cujus vice procuratores aderant; deinde Reginam, quæ ipsa in medium prodiit. (O miseram! quæ propterea repudiata est, quod vir ejus turpissimos amores suos non nisi morte uxoris suæ stabilire, nec nisi ejus honore profanato, libidinibus suis pro voto obsequi posset.) Ingressa igitur in locum tam inauspicatum, judices illos protestata suspectos esse, recipere aperte recusavit. Responsum est à Legatis, non profuturam Reginæ appellationem, nisi doceret, mandata ipsorum esse revocata. Et hoc quidem die nihil decisum est. Proximo, quo in judicio consessum est, Regina iterum affuit, ac tum quidem, proposita solenni exceptione, ad Papam, omissa ulteriore litigatione, se provocare testata est, rationesque, cur id faceret, has expressit. *Primum, quod locus judicii parum æquus videretur. Nam se in Hispaniis natam, ibi esse peregrinam: ideoque litem suam in Anglia, ubi Rex omnia possit, decidi non debere.* Deinde, *personas judicum non solum Regi devinctas, verum & subjectas esse, Volsæum ob Vintoniensem & Eboracensem Episcopatus, Campegium, ob Sarisburiensem.* Rex animadvertens, caussæ suæ remoram injectam, nec sententiam repudii à judicibus ferri, quamvis hi appellationem Reginæ non reciperent, ipse in judicio seipsum sistens, summa cum con[illegible] funitus affirmavit, *non odio Reginæ, sed scrupulo conscientiæ se impulsum, ut, an matrimonium suum ratum esset, judicio decidendum permisisset. Non [illegible] odio aliquo, vel alicujus feminæ amore [illegible], ut quidem vulgo crederetur, [illegible] petiturum, sed in ipsa Anglia soli Eboracensi Cardinali de latere litem hanc decidendam permissurum fuisse. Nunc quum Cardinalibus hisce ea potestas à Pontifice delegata sit, se illorum sententiæ penitus acquieturum.* Regina quæ actioni intererat, quum animum Regis nec commiseratione emolliri, nec ratione flecti videret, de loco suo surgens, Regem ad dextram sub conopæo considentem adivit, genibusque ejus advoluta ab illo supplex precata est, *ut quoniam ipsa peregrina esset, litem istam, de qua ejus honor dependeret, non pateretur in Anglia disceptari. ibi enim quod non justum æquumque esset, sed quod Rex vellet, actum iri. Se quidem coronam, quam tam diu gestasset, ad pedes Regis deponere, omnibusque quæ sunt in his terris sublimia, renunciare paratam: ipsi tamen renunciare, aut vinculum, quo tam sancte colligati essent, rumpere non posse. Aliud supplicium quæreret, quo summum tum erga ipsum amorem, tum obsequendi ipsi studium nunquam à se depositum, compensaret.* Quæ quum dixisset, oculos suos erga regem sustulit plenos lachrymis, quæ etiam durissima corda mitigare debuissent, sed Henrici animum flectere non potuerunt, in quem omnes Tiberiorum, Neronum, Domitianorum perditos mores confluxisse diceres. Assurgens tamen, & sublatam benignissimis oculis intuitus, potestatem se illi facere dixit apud communem Christianorum patrem litem persequendi: populo interim, qui vultum ipsius, animi indicem, spectans, facile quid mente clausum gereret divinabat, minime sibi à lachrymis temperante, quod Reginam in eo angustiæ redactam videret.

VI. Regina accepto hoc responso, statim actis gratiis, ex loco judicii discedit. Sed vix egressæ nunciatur, ipsam a Rege & judicibus revocari. Minimè obscurum videbatur, quin Regem promissi pœniteret: id quod acerbissimi mœroris & summæ indignationis Reginæ caussa fuit. Quæ, *Parebo* (inquit) *marito meo, non item iis, quos judices non agnosco.* Jamque in judicii locum reversura erat, quum id caussæ suæ magnum præjudicium allaturum esse, à procuratoribus suis admonetur. Itaque hac proposita Regis nuncio excusatione, *Hodie*, inquit, *primum domino meo Regi non parui, sed quum proxime eum videro, hanc culpam deprecabor.* Henricus vero, promissi immemor, Legatos ad sententiam ferendā omnibus modis [illegible] at. Disputatur ergo, respondetur, replicatur, hinc Regis, illinc Reginæ procuratoribus caussā suā propugnātibus. *Nulla est tam injusta caussa, cui nō [illegible] patronus, & cujus deformitati non aliquis color detur.*

Et ſæpe evenit cauſſidicorum induſtria, ut bona cauſſa iniqua prævaleat. Erant Sereniſſimæ Reginæ advocati, primum Gulielmus Varamus Cantuarienſis Archiepiſcopus. Deinde quinque Reverendiſſimi Epiſcopi, Guthbertus Tonſtallus tunc Londinenſis, poſtea vero Dunelmenſis, Nicolaus Veſtus Elienſis, Joannes Clercus Bathonienſis, Joannes Fisherus Roffenſis, Henricus Standicius Aſaphenſis, optimi viri & doctiſſimi. Quibus adjungebantur alii Theologi quatuor, Abelus, Fetherſtonus, Povellus & Ridlæus. Adverſus hos quum Regis advocati, literas Adriani Cardinalis, qui Pontificis quæſtor in Anglia quondam fuerat, recitaſſent, in quibus dixerat, ſe ex Papa Julio audiſſe, quum diceret, ſibi non videri quod in matrimonio Henrici & Catharinæ diſpenſationem poſſet interponere, ex altera parte procuratores Reginæ in medium protulerunt ipſius Julii literas ad Henricum ſeptimum conſcriptas, in quibus hæc verba erant: *De diſpenſatione matrimoniali nunquam negavimus, nec ſuſpicionem præbuimus, quo minus eam facere vellemus, ut aliqui minus vere dixerunt; ſed reſpondimus, nos expectare in illa concedenda tempus magis accommodatum, ut conſultius & maturius fieret, cum hujus ſanctæ Sedis & utriuſque partis honore.* Hæc Julius. Quibus lectis, Joannes Fisherus Roffenſis Epiſcopus, vir dignitate, doctrina & ſanctitate excellens, librum pro defenſione matrimonii Regis & Catharinæ doctiſſime ſcriptum Legatis exhibuit, ſimulque graviſſimam de eodem argumento orationem habuit, ad quam audiendam omnium aures attentæ erant. Quum dixiſſet, quatuor Legum Doctores librum etiam a ſe ſuper eadem re compoſitum obtulerunt. Mox idem tres alii libri in medio iſtarum tenebrarum lucem adſpexerunt, Joanne Clerco Bathonienſi Epiſcopo, Guthberto Tonſtallo Londinenſi, & Veſto Elienſi auctoribus. Ridlæus autem vir ab omni aſſentatione alieniſſimus, palam queſtus eſt de Legatorum iniquitate, quod [illegible] calumniæ [illegible] lis Reginæ procuratoribus [illegible], nihil eos aut dicturos aut ſcripturos Eccleſiaſticis Conſtitutionibus contrarium: quum interea [illegible], qui erant ex parte Regis, libera facultas eſſet, quæcunque vellet pro ſe dicendi. Hæc quidem Ridlæus, quamvis non uſquequaque [illegible] vel ipſis juramentis confidere, quoniam [illegible] homines [illegible] perinde ut [illegible].

[illegible] ſibi contraria animadvertens, eo magis urgebat, ut ad ſententiam ferendam Legati feſtinarent. Cui Campegius, excuſatione uſus, Non eſſe in re tanti ponderis, in quam omnium Chriſtianorum Principum converſi eſſent oculi, præpropero & præcipiti gradu progrediendum. Campegius enim, quemadmodum juſſus erat a Pontifice, dilationes quaſcunque poterat, interponebat: quinque ad finem uſque menſis Julii judicium extraxiſſet, licere ſibi negabat proximis duobus Auguſto & Septembri totis menſibus huic negocio vacare, eo quod moris eſſet Romanæ Curiæ, ut à fine menſis Julii uſque ad quartum nonas Octobris nullum exerceretur judicium. Rex vero comperendinatus iſtos moleſte ferens, ut timorem Legatis incuteret, tertio Calendas Auguſti Brandonum Suffolciæ, & Thomam Havardum Norfolciæ Duces, ad eos miſit, qui ſententiæ ferendæ accelerationem urgerent. Volſæo Regis voluntati ſuam accommodante, Campegius conſtantior, ſi quid poſt biduum, quod adhuc ſupereſſet, decideretur, id nullius roboris omnino futurum, reſpondit. Suffolciæ Dux quum nec impetraſſet, ut intra id tempus, quod adhuc reſtabat, res tota definiretur, per ſacram deierans Miſſam, neminem unquam Cardinalium quidquam boni in Angliam apportaſſe conteſtatus eſt. Quam ſevere autem Deus horum Ducum impudentem ſuperbiam ac adulationem per eundem Regem, cujus cauſſam tam ſtudioſe egerant, ultus ſit, infra videbimus. *Sat cito punitur qui graviter punitur: moraque ipſa ſupplicium auget.* Nec manum Deus retrahit niſi ut ictum fortiorem infligat: atque plus dolet ſi Deus per eos puniat de quibus præclare meriti nobis videmur.

Duces ad Regem reverſi, nil niſi oleum camino addiderunt. Ut enim ſcintilla, levi aura agitante mox ingentem flammam excitat, ita iſti iracundia inflammati ita Regis animum furoris & inſaniæ facibus incenderunt, parum ut abeſſet, quin magnum aliquod ſcandalum publice daret, & ſurſum deorſum omnia miſceret. Pontifex interim Reginæ petitioni acquieſcens, Campegio & Volſæo Legatis ad ſe revocans interdixit, ne amplius huic negocio ſe immiſcerent: cauſſam vero totam Paulo Capizuccio ſacri Palatii Apoſtolici [illegible] Auditori & Decano, cognoſcendam [illegible] Pontificii [illegible] referendam & explicandam [illegible] miſit, quam [illegible] Regi quam Reginæ diem certum præſtituens [illegible] cauſſam

caussam apud ipsum per procuratores suos dicerent. Quæ Pontificis constitutio Brugis & Tornaci promulgata, & deinde in Angliam ad Serenissimam Reginam transmissa est, ut per ejus operam Legatis innotesceret. Regina, quæ aliquantum ex istis ærumnis emergere tum videbatur, illustrem Senatorem, decus illud Angliæ, Thomam Morum, ad Regem legavit, sciscitatum ex ipso, utrum hanc revocationem sibi per Viatorem aut ejusmodi publicum præconem nunciari vellet, nec ne. Rex dolorem, quem ex ea re capiebat, dissimulans, Moro respondit, Nolle se ut suæ personæ fiat denunciatio, non recusare tamen, quo minus Legatis de more denuncietur: ut autem Romæ caussa decidatur, vehementer sibi placere. Hæc quidem Rex dicebat, sperabat tamen se apud Papam, ut aliter eveniret, brevi effecturum. Interea Campegius per literas Pontificis ad urbem omni cum festinatione revocatur. Cujus discessu Rex offensus, jamque omni spe rei ex animi sententia conficiendæ excidens, odio Pontificis flagrare, atque ex eo tempore id, quod postea indignissime effectum dedit, animo concipere ac meditari cœpit. Jam regii furoris universum onus unus Volsæus sustinebat, Rege omnem horum malorum culpam in ipsum conferente. Quod quum multi ex Principibus viris (qui Volsæo Cardinali omnia ex suo arbitratu administranti jamdiu invidebant) intellexissent, ita fortunæ ejus rotam impulerunt, ut tandem eam plane everterent. Collatis enim consiliis, multa criminum capita in illum collegerunt, eaque suis chirographis obsignata Regi tradiderunt: atque ita jam tunc plagas contexuerunt, quibus deinde miser ille implicitus fuit, cujus maximam ambitionem maxima dedecora, & fortunam nimis blandientem summæ miseriæ exceperunt. Rex, cui ea res non ingrata erat, tantisper tamen dissimulavit, donec Campegius e Regno discessit: cujus etiam discedenti sarcinas excuti jussit, explorandi gratia, si quid forte litterarum Volsæi deprehendere potuisset, nullas autem deprehendit. Post Campegii discessum, Volsæus ad Regium comitatum reversus, quum nec in consilium amplius adhiberetur, & negligi se ab omnibus videret, tunc demum sensit infensum sibi esse Regem. Nec ita multo post, jussu Regis a Duce Norfolciæ apprehensus, cogitur se abdicare primum Cancellariæ magistratu, quem Rex Tomæ Moro contulit, sperans fore ut hoc honore & beneficio ad suas partes pertrahi posset, deinde Vindoniensi Episcopatu, quem postea Stephanus Gardinerus, qui Regi erat à secretis, & Romæ divortii caussam paulo ante egerat, ex dono Regis accepit, tum autem magnificentissimo a se Londini exædificato palatio, quod Rex ipse invasit: denique pæne omnibus bonis exutus, primum relegatur in villam Atheriensem, mox in Eboracensem Archiepiscopatum dimittitur. *En quomodo fortuna in rebus humanis tumultuetur.* Et quid aliud est humana felicitas, nisi bestia, quæ quum ipsa sit fame enecta, rictui tamen alterius exposita est, ejusque tandem fit præda & cibus. Volsæus male habitus ab eo ipso, a quo ad tantum fastigium evectus antea fuerat, Aulam deserit, parum satagens rerum suarum, ut nos spectatores faciat suæ calamitatis.

HENRICUS REX CUM ANNA BOLENA matrimonium contrahit: ab Romanæ Ecclesiæ communione secedit: crudeliter multa perpetrat: excommunicatur. Regina Catharina diem suum obit.

CAPUT TERTIUM.

ARGUMENTUM.

I. *Henricus rex Academias aliquot suarum facit partium Volsæum munere submovet, non multo post defunctum.*

II. *Cranmerus impius Cantuariensis Episcopus fit, ut Henrici flagitia subscribat.*

III. *Henricus Annam Bolenam, divortii lite adhuc pendente, uxorem ducit.*

IV. *Cur tam Pontifex quam Imperator justam de Henrico ultionem non sumserint, à Pontifice tamen non multo post excommunicato.*

V. *Prophetissa quædam matrimonium Henrici & Annæ scelestum pronunciat, sed occisa cum aliis.*

VI. *Fischerus Cardinalis & Thomas Morus per summam injustitiam supplicio afficiuntur. Catharina regina diem suum obit.*

I. HEnricus, toties re infeliciter tentata, eo magis tamen animum obstinabat cœptam non omittere, donec effectam dedisset. Itaque (ut ipsa desperatio spem aliquam adhuc fovet) tum Crannierum Cantuariensi Archiepiscopatu Romam, qui caussam suam ibi ageret, mittit, tum Ar-

glicos Theologos eodem secum crimine involuturus, ut matrimonium ipsius cum Catharina illegitimum esse editis in publicum scriptis affirment, sollicitat: ut si forte summus Pontifex sententiam contra Regem ferret, fucata quædam species ad malitiam eius velandam non deesset. Quin & Reginaldo Polo Anglo qui tunc Parisiis degebat, viro & genere & virtute illustri, & cujus doctrina omnibus admirationi fuit, commissa est cura eos, qui in ista Academia doctissimi essent, in partes regias pertrahendi. Sed quum ille tam turpe munus aliqua excusatione usus a se removisset, delatum est negocium Legato Billugio Comiti Anglico, Romam misso una cum Doctore Leo, & Stocislæo Londinensi Episcopo, quibus additi sunt tres Iurisconsulti, & Vrigonelus, Carmus & Benedictus. Hi cum Langæo Gallo egerunt, qui ... Anglico Theologastros quosdam parvi nominis, quibus charior erat pecunia regia quam animarum suarum salus, in suas partes adduxit. Testis est hujus rei Ferdinandus Brasiliensis Episcopus, cujus hæc sunt in epistola quadam verba: *Nonnulli ex Theologis* (inquit) *adulterantes verbum Dei, & ambientes favorem hominum, corrupti muneribus & largitione Anglorum (quæ modo est Anglis familiaris) inciderunt in laqueum Diaboli, & faverunt partibus Regis contra sui animi sententiam: neque vereor tam aperte hæc proferre, quando testis hujus rei sum oculatus.* Idem in Academia Coloniensi tentatum fuisse Petrus Leidensis commemorat: sed frustra, recusante illa famam precio vænalem facere. De aliis item Germaniæ Universitatibus idem affirmat Ioannes Cochlæus, in iis verbis, quæ ad Richardum Morisonum Anglum partes Regis defendentem scripsit. *Offerabatur*, inquit, *mihi his annis superioribus ampla remunerationis & auri spes, si contra matrimonium Regis cum Catharina, vel ipse scribere, vel Universitatū aliquot Germaniæ sententias, quales aliquot Galliæ & Italiæ Academiæ dedissent, procurare voluissem. Sed quum esset in spe contra conscientiam meam, dixi sicut dixerat in prima sui tentatione Balaam.* Idem etiam auctor memoriæ prodidit, Huttonum quendam Regis Consiliarium Hamburgenses & Lubecenses sollicitasse ad divortii probationem, eundemque paulo post ... morti ... Bruxellis periisse. Quidam etiā Crocus ... apud alios pene ... largitione Regis ... usus dicitur. Denique nullus non lapis motus est ad satisfaciendum libidinis suæ Regis ... qui tanta pecuniæ vi non modo aliorum infamiam & proprium dedecus, sed & eam, quæ sequuta est postea, pœnitētiam emit. Omnium in veritatis defensione constantissimi fuerunt Anglici Theologi, qui nunquam eo usque Regi suo gratificari voluerunt, ut matrimonium ipsius cum Catharina improbarent. Testis est Polus, ad ipsum Henricum in hæc verba scribens: *Non erat dubium, quin hæc tua caussa in disputantium scholas illata fautores habitura esset, quum Regem omni sua auctoritate ac opibus propugnantem haberet. Invenisti illa quidem aliquos, sed ex iis, quos fames magis, quam fama moveret, nec tamen vel istos tam promtos, quam tu speraveratis, ut quæ initio cum iis, quæ ipsius patrocinium susceperant, in ipso tuo Regno, ex omnibus scholis exploratā sit, ipsis etiam defensoribus vario genere contumeliæ affectis. Nec certe ullo publico ullius Gymnasii Anglicani consensu, ubi consisteres, invenisses, nisi ea, quæ plusquam preces valere solent apud multorū animos, minarum referta Regiæ literæ, aciem jam inclinatam sustinuissent. Quod si his copiis tibi domi pugnare necesse erat: nihil attinet me nunc dicere quibusnam foris uterere.* En quid Polus ad Regem suum scribat, & quēadmodum ipsi ob oculos ponat propriā malitiam, qua corruptus unà secum omnes corrumpere conabatur. Cantabrigiensis Academia Regi favebat: Oxoniæ vero publicum sigillum, doctissimorum hominum, penes quos ibi erat auctoritas communi suffragio sæpius negatum homines pessimi octo clam convenientes, effractis sacri loci foribus, literis in quibus Regis divortium propugnabatur, affixerunt.

Dum hæc aguntur, redit Lutetia in Angliam Reginaldus Polus, summæ eruditionis opinione florens. Hunc Rex aggreditur, eique, si suam sententiam probet, optionem dat ut utram malit ex duabus Ecclesiis deligat, Eboracensi & Vintoniensi, ex quarum fructibus plus quam sexaginta millia aureorum, eo tempore colligebantur. Quibus promissis quum nihil movetur clarissimus juvenis, nondum trigesimum ætatis annum agens: fratribus eius tamen vehementer contendentibus atque urgentibus, tandem coactus est de ratione aliqua apud se dispicere, qua Regi satisfaciens, eius iram averteret. Eam à necessitate suggestam exsequuturus Regem adit, à quo perhumaniter acceptus, quum ea pararet dicere, quæ cogitarat, Deo, qui & corda & linguas hominum dirigit, voluntate, repente hæsit lingua, ut verbis exprimere quod animo conceperat, nulla ratione posset. Quumque loquendi

quendi facultas rediisset, nihil eorum effari potuit, quæ meditatus venerat, sed è contrario ea omnia proloquutus est quæ tacere constituerat, Regi impietatem suam & caussæ iniquitatem ante oculos ponens. Qua re tam inopinata Rex mirabiliter commotus, quum sæpius Polum inter loquendum occidere cogitaret (ut uterque postea narrare solebat) orationis eius simplicitate ac submissione prohibitus fuit. Porro quidquid in hac matrimoniali caussa afferri potuit argumentorum ac rationum; id omne comprehensum conspicitur in iis libris, quos Ioannes Roffensis, Ioannes Holimanus Bristoliensis, Episcopi, Abelus presbyter, & ij septem Iurisconsulti, quorum antea mentio facta est, partim Latino, partim Anglico sermone conscriptos super ea re reliquerunt. Apud Hispanos vero idem argumentum tractârunt Franciscus Royas, Alphonsus Vervesius, Alphonsus de Castro, & Sepulveda: Apud Lusitanos, Alvarus Gomesius: apud Germanos, Ioannes Cochlæus. Erasmus, ne Regis gratiam amitteret, in nullam partem quidquam affirmare ausus est, donec Regem ab Ecclesia desciviße cerneret. Apud Belgas scripserunt Ludovicus de Schora; apud Italos Cardinales Cajetanus, & Ludovicus Nugarola Comes Veronensis: apud Celtas pauci quidem, sed tamen judicium suum interposuerunt de ea causa, Eguinarius Baro, Franciscus Duarenus, & Connanus Regius libellorum magister. Deniq; ut gerebatur hoc negociũ in totius orbis theatro, ita omnium judicia subibat, aliis huic, aliis illi parti faventibus. Major tamen fortiorque pars ad Reginæ caussam probandam perpetuo inclinabat: quin ausim dicere & veritatem ab eadem stetisse, si modo communi & universali hominum opinioni [illegible] plurimum à Philosophis tribuitur, & vulgo receptum est sine errore, ut quod omnium consensu comprobatum esse ostenditur, id tanquam Dei [illegible] testimonio con[illegible]um admittatur. Henricus omnia infeliciter [illegible] cedere videns, [illegible] suæ melius consuleret, terrorem aliquem Pontifici Romano injiciendum putavit. Itaque Anno millesimo quingentesimo trigesimo palam edixit, ne quis suorum subditorum in Romana Curia citra Regis voluntatem quidquam deinceps peteret aut procuraret. Dum tanto malorum [illegible] Rex infelicissimus, Volsæus in [illegible] author fuerat, in Eboracensi arce [illegible] & [illegible] splendide agit, quum & mitram suam, quam Rex illi abstulerat, repetere audet. Id Rex Volsæi superbiæ imputans, nec ferendum judicans, jubet hominem, in ipso die inaugurationi destinato, præsente nobilium ingenti multitudine, ab Henrico Northumbriæ apprehendi, & Londinum captiuum duci Atis in itinere ad Lancastriæ oppidum IV. Calendas Decembris è vita migravit. En scelerum eventum! en sortem hominum! quorum in vita si qua fuit ad tempus malacia & tranquillitas, mox ecce tibi rursus tempestates ac procellas, & post mundanæ felicitatis diem, atram noctem adversitatum. Erat ista vicissitudo quædam adversæ fortunæ, quæ non simul & semel omnem suum impetum in Volsæum effudit, sed primum eum concussit, tum quum ex aula ejiceretur, deinde prorsus prostravit, quum è vivis sublatus est. *Parum fida res est, fortuna blandiens: nam in ipso illo fastigio, ad quod nos evexit, calamitatum nostrarum semina exsurgunt, ipsa felicitate, si sit nimia, ex se gignente & sibi accersente ruinæ suæ caussas.*

II. Illis ipsis diebus Gulielmus Varamus Archiepiscopus Cantuariensis qui summo studio Reginæ partes defenderat, ex hac vita ad alteram illam evocatus fuit. Rex quum decrevisset tanti honoris locum & tam opimum beneficium nemini præterquam tali viro dare, qui suæ libidini in omnibus obsequeretur, à Thoma Boleno rogatur, ut id conferat Presbytero cuidam, qui ipsi fuerat à sacello, quem dicebat divortium vehementer approbare atque exoptare, & in omnibus Regis voluntati suam accommodaturum. In quam sententiam quum & Anna Bolena Regi supplicasset, hujus maxime precibus motus dictum presbyterum, Cranmerum nomine, designat Archiepiscopum, sub hac fœdissima conditione (verum nihil est tam turpe, quod non ambitioni, nihil nisi proprium commodum spectanti pulcrum gloriosumque videatur) ut etiamsi Romanus Pontifex secundum Regis & Catharinæ matrimonium sententiam ferret, ipse tamen ex adverso necessario Catharinam esse repudiandam in Anglia pronunciaret. Quum autem Rex communioni Sedis Apostolicæ nondum plane renunciasset, necesse erat, ut Cranmerus à Romana Curia suæ dignitatis confirmationem peteret. Dolenda res & pudenda, ad Episcopalem dignitatem per favorem vel importunitatem evehi extremæ ignorantiæ homines. Itaque quum ille Regis quã Ecclesiæ majore teneretur studio, & Regis eam esse mentem perspiceret, potius ut Eccle[illegible]

vale dicturus, quam Anna Bolena cariturus esset; ubi ventum est ad jusjurandum sanctæ Sedi Apostolicæ præstandum, Tabellionem accersit, & coram eo contestatur, *se invitum obedientiam Pontifici Romano promittere, nec quidquam minus in animo sibi esse, quam ut in Regis detrimentum illi fidem servet.* Hoc facto, omnibus cæremoniis ab iis qui Archiepiscopalem honorem primum capessunt, observari solitis defungitur. Erat homo sceleribus oppletus, ingenio lubrico & vafro, magna moliens & audax, denique inquinatus hæresi: quam etiam ob caussam Maria deinde regnante, flammis traditum vidimus. e Germania adductam feminam, quum Episcopus esset, secum habuit, eandemque deinde mortuo Henrico palam in uxorem sub Eduardo Rege duxit. Henricus rex iis quæ hactenus in caussa sua gesta fuerunt, offensus atque irritatus, quotidie multo pejora moliri cœpit. Et quemadmodum in flumine, re etiam minima fundo affixa, quidquid defluentis aquæ lapsus in eam impingit, sistitur, atque rei illi sese applicat, ita ut ea initio parva & infirma, paulatim magna & robusta evadat; ita in torrente isto malorum qui Angliam inundabat, res nihili, Amor videlicet mulierculæ, universo Regno ruinam adduxit: & ut dicam apertius, Regi adversus Pontificem aliquid molienti res nihili fundamentum fuit schismatis, quod deinde omnes infelicissimi Regni Ecclesiasticas leges pessum dedit. Est Lex in Anglia, quam DE PRAEMUNIRE appellant. Rex, ut aliqua juris specie in Clerum grassari posset, re cum quibusdam Consiliariis, quos voluntati suæ assensuros sciebat, prævaricatæ hujus Legis litem Clero intendit *quod Pontificis & Legatorum ejus externam potestatem agnovisset*, eoque omnia ejus bona in commissum cecidissent, fiscoque Regis inferenda essent. Clerus ab Archiepiscopis suis & Metropolitanis, Cranmero, & Leio Eboracensi præsule, qui actores hujus erant Tragœdiæ, desertus, facile hujus accusationis onere oppressus fuit. Et hoc initium fuit eorum, quæ mox subsequuta sunt, malorum. Itaque Clerici, ut pro necessitate præsentis temporis, Regis voluntati concedendo sese ex istis calamitatibus eriperent, una voce Regi supplicarunt, ut aureorum quadringenta millia, quæ ad criminis commissi expiationem suæ Majestati offerebāt, benigne accipere, reliquamq; ejus pœnā remittere, & condonare dignaretur: adq; pro summa illa potestate, quā in Regno suo eum, tam in Clerum quam in reliquum populum habere fatebantur. Ex qua dicendi formula prima occasio deinde sumpta est (frivola sanè & levis) ut Rex superbum illum & gloriosum titulum assumeret, *supremumque Ecclesiæ Anglicanæ Caput* diceretur.

Quæ quum viri nonnulli graves viderent, & tanquam periti nauclери impendentem tempestatem jam animo prospicerent; subtrahere se injuriis temporis, & in tutum recipere nitebantur. In primis Thomas Morus, vir doctrina, dignitate & virtute præcellens, rogavit, ut cum bona Regis venia abdicare se magistratu liceret, reddito Regi Cancellariatus sigillo. Huic Rex sufficit hominem valde tenuis fortunæ, Thomam Audlæum, simulque facultates ejus, pinguis in Londinensi civitate Abbatiæ accessione locupletavit. Quum autem hæc & alia ad aures Pontificis Clementis perlata essent, simulque didicisset, quam impotenter in Annam Bolenam affectus esset Henricus, quodque ejus caussa matrimonii sui dissolutionem tantopere expeteret: Pontifex, qui jam antea non semel literis precibusque suis Henricum frustra tentaverat, nunc aliis literis, in forma Brevis conceptis, Regi præcipere pro sua auctoritate sub anathematis pœna statuit, ne ad novas nuptias progredi indecisa lite, tentaret. At Henricus, cui molestum erat quidquid consiliis & libidini ipsius obstabat (Amor enim, quo magis cohibetur, eò magis exardescit, Euripide teste) omnem istam Pontificis actionem susque deque habuit, & Annam recusantem, nisi nuptiis intervenientibus, corporis sui copiam Regi facere, vehementius etiam deperire cœpit. Hanc Pembruchi Marchionissam primum abs se constitutam, ad decimum Calendas Decembris, Anno 1531. in uxorem clam ducere constituit, eo quod de divortio Catharinæ nondum esset neque Romæ neque in ipso Angliæ Regno pronunciata sententia.

III. Rolandus ergo quidam tunc Presbyter (quē postea Rex propter hoc obsequium in Episcopum Lichfeldiensem cooptavit) accersitur. Ei Rex narrat, *sententiam Romæ jam tandem secundum se pronunciatam esse, factamque sibi esse potestatem novam uxorem ducendi: ad eam rem perficiendam ipsius potissimum, quem honore cumulaturus esset, operam uti velle.* Rolandus Reges (qui potestatem jubendi & cogendi habent) non mentiri arbitratus, adest gratus, ad rem divinam faciendam se se præparat. *Mox, credo* (inquit) *Majestatem tuam habere diploma Ponti-*

Pontificis : id ut exhibeatur & palam legatur promulgeturque, ſacri canones poſtulant, ut ne ignorantiæ cauſſam quiſquam obtendat. Tum Rex habere quidem ſe literas affirmat, ſed recluſas eſſe in ſecretiore loco; parum autem decere, ut eo tempore allatum illas prodiret. Acquieſcit Rolandus imprudens, completiſque ceremoniis, Henrico ſecundam vxorem tradit, prima nondum per ullam omnino auctoritatem in ullo judicio interpoſitam repudiata: immo illam tradit, ſine ulla diſpenſatione cujus ſorori jam antea Henricus ſtuprum attulerat: qui quidem eam diſpenſationem per literas à Pontifice, ut ſupra vidimus, petierat. Atque ita idem Henricus & matre, & ſorore, & ea ipſa abuſus eſt, quam poterat ſuſpicio eſſe ab ipſo genitam fuiſſe. Quis unquam fuit tot inceſtibus pollutus? & quos inceſtus tantum malorum conſequutum fuit, quantum hos ipſos? Accepto de novis iſtis nuptiis nuncio, ſereniſſima Catharina, relicto Regis palatio, in villam quandam, cui nomen erat Cimbalton, in provincia Bedfordienſi, parva familia comitata ſeceſſit, ibique orationibus, jejuniis aliiſque ſanctis exercitiis vacavit. Nemo erat ex ijs, quibus Religio & fides Catholica cordi fuit, qui non abeuntem lachrymis proſequeretur : ita omnes miſeriarum ipſius ſenſu, & abſentis deſiderio tangebantur, & pro negociorum ipſius, tum nimis deploratorum, felici ſucceſſu vota nuncupabant: Aula interim in hilaritatem atque lætitiam ſoluta erat, videbaturque omnis dolor & triſtitia unà cum Regina abſceſſiſſe. Omnes ſolem iſtum recens exortum adorant omnes novæ Reginæ obſequia ſua deferunt, & placere ei omni opere ſtudent. Inter hos non poſtremi hæretici, *Pontifici Romano detrahentes, & tot annorum moram, quam in negocio divortii interpoſuiſſet, incuſantes, eius damnant & deteſtantur dominationem.* Hi apud Annam & Henricum valebant gratia, qui novæ uxoris ſtudio, acceſſum illis ad aulam liberiorem indulgebat. Inter ceteros, quos Anna his initiis Regi commendavit, fuit Thomas Cromuelus, qui Cardinalis Volſæi fortunam immitatus, ad tantam auctoritatem pervenit, ut omnia Regni negocia ipſius conſilio & opera gererentur Henricus eum Cranmero Archiepiſcopo, & Audlæo Cancellario ſociare ſtatuit : *quorum quaſi trimviratu nihil peius aut ſeditioſius fuit*, aut Eccleſiæ infeſtius. Primo igitur illum ſcriniis regiis præfecit, deinde ſibi à ſecretis conſtituit; poſtea Equitem auratum & Baronem, deinceps Eſſexiæ Comitem creavit, magnum etiam Regni Camerarium, & ſigilli ſecreti cuſtodem. Hanc opportunitatem nacti hæretici, ſub Annæ favore omnes plagas tendunt Catholicis, Clero inprimis adverſus quem libellum famoſum in vulgus edunt, cujus erat inſcriptio, *Libellus ſupplex mendicorum.* In quo exaggerant ex una parte pauperum extremam indigentiam, ex altera vero opulentiam & ditiſſimos proventus hominum Eccleſiaſticorum : *Clerum Anglicanum ſuo numero vis milleſimam partem aliarum perſonarum non æquare, mediam autem partem divitiarum omnium poſſidere : Rogant itaque ut Rex centeſimam tantum partem qua habeant, Clericis permittat, reliquas in fiſcum ſuum redigat, in pauperes diſtribuendas.* Huic libello, quum eſſet in manibus omnium aulicorum, Thomas Morus alium audacter opponit, eumque inſcribit, *Libellum ſupplicem animarum in Purgatorio.* In hoc demonſtrat, *Cleri opes vere eſſe theſaurum pauperum, qui maxime omnium ex iis ſuſtententur.* Annæ tamen & Cromueli & Cancellarii infeſtos Clero animos ea res non mutavit, qui Regi Ordinibuſque auctores fuerunt, exigendi ab Eccleſiaſticis, ut idem juramentum obedientiæ, quod Pontifici ſolerent, præſtarent Regi. Placuit Henrico vehementer conſilium, ſed quia res nova atque inaudita erat, vir aliquis magnæ apud Clerum auctoritatis, qui eam primo proponeret, deligendus videbatur. Propoſitus eſt Ioannes Fisherus Roffenſis Epiſcopus, quem Anna Bolena capitali odio proſequebatur, & veneno tollere conata fuerat. Is acceſſitus à Rege primum excuſatione & dilatione uſus eſt poſt, quum veniendum tamen eſſet, cognita Regis voluntate, omni ratione eximere ſe iſta provincia tentat. Rex contra iuratus affirmat, *ſe experiundi tantum cauſſa hoc poſtulare, ut quis eſſet Cleri in ipſum affectus & fides, cerneret, nec velle illud juramentum ab Eccleſiaſticis praſtari, niſi hac expreſſa cautione, Quantum ipſis per Dei verbum permiſſum eſſet ac licitum.* Hic lapſus eſt Fisherus, & Clerum unà ſecum in errorem induxit. Nam quum plerique jam Cantuarienſi & Eboracenſi Archiepiſcopis adhæſiſſent, ipſe reliquos, qui adhuc renitebantur, in ſuam ſententiam pertraxit. Hac igitur arte circumventus Clerus, cum exceptione prædicta obedientiam Regi in cauſſis Eccleſiaſticis ac moralibus jurat. Quum hac ratione Eccleſiaſtici volentes Eccleſiæ communioni valedixiſſent, jam nihil reſtabat, niſi ut ferreretur ſententia divortii. Crannerus igitur Cantuarienſis Antiſtes ex Henrici arbitrio cer-

tos Episcopos, Procuratores, Advocatos, Tabelliones unà secum ducẽs, ad pagnum Dunstallensem se contulit, qui proximè abest à Regia villa Amptilensi, in qua eo tempore degebat Serenissima Catharina; quam sæpius in jus vocatam, ubi per quindecim dies frustra exspectasset, sententiam contra ipsam nondum auditam (Rege eam rem sibi ingratam esse simulante) pronunciat, dicitque *necessitatem jure divino impositam Regi esse, ut Catharinam repudiet, & libertatem concessam, ut alteram ducat.* Sic iudicato divortio per eos, penes quos eius rei potestas non erat, nuptiarum jam diu ante contractarum solennis pompa pridie idus Aprilis celebrata est Anno 1532. & Anna postridie Calendas Iunii Regio diademate coronata.

IV. Quum matrimonii huius fama, fines Angliæ egressa, ad Christianorum Principum aures pervenisset, dici non potest quantum admirationis, doloris, & indignationis in omnium animis ea, impietas excitaverit. Inprimis vero Carolus V. Cæsar, Catharinæ ex sorore nepos, adeo indigne rem tulit, ut injuriam generi suo factam graviter ulcisci statuerit. Erat eo tempore in Italia Carolus: itaque Pontificem obnixe rogavit, ut in hoc negocio se adjuvaret, armatumque Ecclesiasticis censuris bello Angliam petere pateretur, præsertim quum sit etiam ipse Pontifex gravissime ab Henrico læsus. Clemens, quanquam & Caroli precibus, & tot querelis Anglicani Cleri vehementer ad auctoritatem suam interponendam moveretur, tamen quum Regis animum ab Annæ complexu nunc saltem post expletam libidinem speraret posse revocari, distulit rigidiora remedia, idque pro ea qua erat semper in Henricum indulgentia, quem non ut rebellem, neque ut læsæ Majestatis divinæ reum, neque ut fidei desertorem, sed ut dilectum filium tractabat, & salutem & existimationem eius omnibus modis promovens. Itaque interim, quod meditatus fuerat in Galliam perficit, conventus Massiliæ Franciscum primum Regem Christianissimum. Fuit hoc Anno 1533. Eo conventu transactum est de nuptiis inter Laurentii Medicis junioris filiam, neptem Clementis ex fratre, & Aureliaнensem Ducem secundũ Francisci filium. Massiliæ igitur Pontifice commorante, advenientes ex Anglia Legati, omnem deemendatione Hẽrici spem penitus sustulerunt: quorum eo usque progressa est quodam die impudentia, ut Apostolicæ Sedis potestatẽ per summam arrogantiam imminuentes, inque præsentem Pontificem contumeliose dicentes, ab ipsius auctoritate ad concilium futurum provocare non erubescerent. Quæ res & Pontificem & Regẽ ita exacerbavit, ut prioris suæ erga Henricum lenitatis atque indulgentiæ pœnitentia ducti, deinceps pro hostibus eius sese gerere statuerint. Et Franciscus quidem apud Legatos Henrici professus est, se federi, quod ipsi cum Henrico intercederet, renunciare: simulque auxilia, quæ ab ipso petebant, Legatis negavit, respondens: *Aliis in rebus omnibus se fratris animum Henrico præstiturum, sed in iis quæ contra Religionem fierent, nec velle cuiquam associari.* Pontifex vero in Italiam reversus, caussa in sacro Cardinalium collegio cognita & examinata, sententiam tulit non longe ante mortem Anno Domini 1533. Pontificatus sui XI. in hæc ipsa verba quæ sequuntur.

Quum, pendente lite coram nobis, dilecto filio Capizuccho cappellano nostro, ac sacri Palatij Apostolici caussarũ auditori & Decano, à nobis in Consistorio Reverendissimorũ commissa, inter charissimos in Christo filios nostros Catharinam & Henricum octavum Angliæ Reges, de & super validitate matrimonii inter eos contracti, præfatus Henricus dictam Catharinam rejecerit, & de facto cũ quadam Anna matrimonium contraxerit, contra mandata & decreta tam admonitionis quam inhibitionis in literis in forma Brevis, etiam de consilio fratrum nostrorum S.R.E. Cardinalium emanatis, contenta, temere & de facto attentando: Idcirco nos de illius potestatis quam Christus Rex regum nobis, licet immeritis in persona B. Petri concessit, plenitudine, in throno justitiæ pro tribunali sedentes, & solũ Deũ præ oculis habentes, per hanc nostram sententiam, quam ex nostro mero officio, ac de venerabilium fratrũ nostrorum S. R. E. Cardinalium consistorialiter coram nobis congregatorũ consilio, ferimus, ejectionem & spoliationem dictæ Catharinæ Reginæ à quasi possessione juris conjugalis, & Reginalis dignitatis, in qua tempore huiusmodi motæ litis erat matrimonium inter prædictũ Henricum Regem & Annam prædictam contractũ, quum prædicta omnia notoria & manifesta sint, prout ita esse declaramus, Nulla, Injusta, & Attemptata fuisse & esse, ac nullitatis, injustitiæ attemptatorumque vitio subjacuisse, & subjacere, prolemq; susceptam seu suscipiendam illegitimam fuisse & esse præfatamque Catharinam Reginam, ad suum pristinum statum & quasi possessionem juris conjugalis & Reginalis dignitatis restitui & reponi debere, dictumque Regem dictam Annam à cohabitatione sua & quasi possessione juris Conjugalis & Reginalis ejicere & amovere debere, in his scriptis pronunciamus, decernimus & declaramus restituimus & reponimus, ejicimus & amovemus Eademque

demqua nostra sententia, & ex consilio & mero officio nostro prædicto, præfatum Henricum Regem majoris Excommunicationis & alias censuras & pœnas in dictis literis contentas, ob earum non paritionem & contemptũ damnabiliter incurrisse & incidisse, ac ab omnibus Christi fidelibus evitandum fuisse & esse, declaramus, mandamus. Et nihilominus volentes cũ eodem Henrico Rege nomine pii patris benigne & clementer agere, censurarũ prædictarũ declarationem, usque, & per totũ mensem Septembris proxime futurum, ad hoc, ut sententia & mandatis nostris prædictis commodius parere possit, suspendimus. Et si infra dictum tempus parere distulerit, ac dictam Catharinam in pristinum statum, quo tempore litis mota erat, non restituerit, præfatamque Annam à sua cohabitatione & quasi possessione juris Conjugalis & Regionalis non abjecerit, & dicta attemptata cum effectu non purgaverit, extunc præsenti declarationi locum esse volumus & decernimus. Ita pronunciamus.

Henricus hac accepta sententia, tantum abfuit ut eidem pareret, aut pœnitentiam cogitaret, ut perditorum potius hominum more, qui correctionem nullam admittunt, pervicacius multo progrederetur, & nihil aliud, quam vindictam, animo versaret: cujus primi impetus in Catharinam incurrerunt, feminam cujus inæstimabilis virtus, & regia animi magnitudo inter ea, quæ sunt in hoc mundo grandia, miraculo esse poterat. Itaque cæci affectus impetum per horribilia præcipitia sequens, & tanquam furore actus, palam edixit, ne quis in posterum Catharinam Reginæ nomine dignaretur; sed ut tantum Arturi principis defuncti vidua ab omnibus vocaretur. Deinde admonitus ab Anna, quod uterum ferret (unde postea fœtus prodiit Angliæ infaustissimus) Mariam ex Catharina filiam Walliæ principem, tanquam spuriam & ex incestuosis nuptiis procreatam, dignitate & regia successione dejecit. Simul etiam custodes & exploratores in ipsa Catharinæ domo constituit, nihil ut ibi gereretur, quod non resciseeret, Quia diffidentia factum est, ut crudeliter multa statueret in eos, qui bene cupiebant matroniæ omni calamitatum genere afflictissimæ. Tunc & Ioannem Forestam, divi Francisci de observantia religiosum, qui Catharinæ à confessionibus fuerat, in carcerem conjecit, & paucis post diebus Thomam Abelum, Edoverdum Povellum & Richardum Fetherstonum qui Reginæ caussam coram Legatis defenderant, recludi in custodias jussit. Vix effluxerunt menses quinque ex quo Henricus Annam publice duxerat, quum illa septimo idus Septembris in ipso profesto natalis beatissimæ Mariæ virginis, Anno MDIII. filiam enixa est: quam certe non in legitimo matrimonio, sed ante nuptias ab Hẽrico, aut certe alio aliquo procreatã fuisse necesse est. Hẽricus quidẽ hujus feminæ quasi incantationibus fascinatus, suam esse persuaderi sibi passus est: & baptizandam curavit summo splendore ac celebritate, apud Grenuicum in Ecclesia fratrum Francisci de Observantia. Nomen ei impositum est Elizabethæ. Vix edita erat in lucem, quum jam velut in ipsis cunis nil nisi cædem & sanguinem spirans, mortis caussa plurimis extitit.

V. Erat illis temporibus virgo quædam insignis sanctitatis, Deo consecrata, in monialium collegio austeram vitam agens, quæ vulgo *Virgo sancta Cantiana* appellabatur. Hæc vaticinans prædicensque ea quæ postea evenerut, clare & palam asserebat, Henricum non amplius jam esse Regem, eo quod ex Deo non regnaret: Elizabetham vero Annæ filiam non prius regnaturam, quam Catharinæ filia *Maria* ad regni, quod jure hæreditario ipsi deberetur, sedisset gubernacula. Ob quæ verba in jus vocata, & in publicis Regni comitiis unà cum duobus D. Benedicti Monachis, Eduardo Bochingo & Ioanne Deringo, duobus etiam sacerdotibus secularibus, Richardo Massero & Henrico Goldo (qui omnes eam spiritu Dei afflatam credebant) capitis condemnata fuit. Quam feminam quum Roffensis Episcopus & Thomas Morus jussu Regis diligenter examinassent, retulerunt Regi, se nullo indicio deprehendere potuisse, eam fanatico spiritu (quod tunc spargebatur) agitatam fuisse. Quo nomine Roffensis accusatus fuit, quasi cum illa sentiret, & Ioannes Adesonus, qui ei fuit à sacello, unà cum tabellione Cantuariensi; duo etiam nobiles laici, Thomas Goldus & Edovardus Ebuatus, in vincula eam ipsam ob causam conjecti fuerunt. Quum autem varia essent hominum de Henrici actionibus judicia, Rex id ægre ferens, occurrendumque ratus, Londini optimates omnes jussit coram Consiliariis suis jurato profiteri: secundas eius nuptias legitimas esse, prolemque inde natam, Elisabetham nomine, verum esse Regni heredem. Quam jurisjurandi formulam qui suscipere nolebant, conscientia prohibiti, in custodiam dati sunt: & in his Episcopus Roffensis & Thomas Morus. Fratres autem minores,

qui de observantia vulgo dicuntur quum hac iniquitate permoti, liberius loquerentur tam in publicis disputationibus, quam concionibus sacris, & in Annæ matrimonium gravissime inveherentur, ex Monasteriis suis pulsi, & plerique in carceres conjecti sunt. Rex quasi sitiens subditorum suorum sanguinem, quum recens illud à se invasum in Anglicanam Ecclesiam spirituale imperium fulcire, & ne post obitum suum in controversiam veniret successio, nuptiis suis auctoritatem aliquam atque robur conciliare studeret, Comitia publica Regni indixit, ad tertium nonas Novembris futura. In his primas obtinebant Cranmerus & ij Episcopi, qui toti erant ipsius voluntati addicti: Roffensis in carcere tenebatur: Tonstallus vero Dunelmensis Episcopus Regis literis admonitus erat, ut Comitiis non interesset. Inter Principes auctoritate antecellebant, Carolus Brandonus Suffolciæ Dux, qui sororem Henrici matrimonio habebat, cujus tota postea familia miserrime periit: & Thomas Havardus Norfolciæ Dux, qui Regis voluntati aperte contradicere non fuit ausus, cuius iniqui obsequii mercedem postea retulit, perpetuis carceribus ab ipso Henrico damnatus, filio eius etiam securi percusso. Tanti nimirum est Regibus illorum vita, qui animas suas pro ipsis exponunt: & sæpe Deus peccatorum punit per illum ipsum, in cujus gratiam peccatum commissum est. Sed quid actum fuit istis Comitiis? Non aliud certè, quam *ut Ecclesiastica disciplina everteretur, haresis in locum eius succederet, & ab obedientia sancta sedis D. Petri homines eximerentur. Decretum est enim, ut Maria, quam antea Vallia principem populus professus fuerat, omni dignitate privaretur: honores autem omnes & successionis jura in Elisabetham, tunc adhuc in cunis vagientem, transferrentur. Deinde ut omnis potestas ac jurisdictio in Anglos Pontifici Romano adimeretur: Anglicana vero Ecclesia summum in terris caput, ut solus Rex haberetur, cujus solius esset errores, hæreses, abusus omnes auctoritate sua emendare. Atque illi propterea omnium sacerdotum integri proventus primi cuiusque anni, quo quis beneficium aliquod sortitus esset, solverentur: illi omnium Ecclesiasticarum dignitatum decima redderentur.*

O vos miseros defunctos, qui proprios amicos & cognatos exspectata hereditate defraudantes, tam amplos redditus Ecclesiarum præsulibus, Religionis causa constituistis! ut à pia vestra intentione excidistis! Nonne satius fuisset pecunias vestras in mare abijcere quam in hunc usum, qui nullam vobis utilitatem affert, frustra eas impendere? Quinimò ipsum Papæ vocabulum persequutus, *edici curavit, ut de cetero nullus Pontificum Romanorum vocaretur Papa*: quàm legem tanta sævitia: exsequutioni mandavit, ut capiti damnaretur, si cujus in libro vel solum nomen Papæ non deletum exstaret. *In antiquorum Patrum operibus, ubi de S. Petri & successorum eius primatu præclarè multa disseruntur, singuli in fronte scribere cogebantur (& fiebat diligentissima inquisitio, si quis id facere neglexisset) si quid in eis operibus inesset, quod Pontificis Romani primatum tueretur aut confirmaret, se illud jam nunc reijcere, nec ullis patribus aut doctoribus in ea re assentiri velle.* In precibus seu Litaniis quæ pro Principibus Christianis, & pro Papa à Christi fidelibus publice fiunt, Henricus hæc verba apponi præcepit: *Ab Episcopi Romani tyrannide & detestandis enormitatibus, libera nos Domine.* Nec contentus his quæ domi pro libidine constituerat ac fecerat, tentare etiam foris voluit, an exterum aliquem principem ad furoris sui participationem, hoc est, ad fœdus secum adversus Carolum Imperatorem ineundum, & ad obedientiam Romani Pontificis abijciendam pertrahere posset. Legatos igitur mittit ad Franciscum Galliarum Regem: à quo præter exspectationem suam malè accepti, ad certos Germaniæ Principes, qui jam dudum hæresi Lutheranæ se addixerant, profecti sunt. Illi quamvis lætarentur Henrici ab Ecclesia Catholica defectione, caussam tamen eiusdem detestantes, ne ipsi quidem Legatis satisfecerunt: quibus re infecta in Angliam redeundum fuit. Ea res ita Henrici animum offendit, ut propterea Lutheri schisma amplecti, & nasce item eius religionem approbare nollet. Calvinum etiam Henrici primatum Ecclesiasticum improbasse, Commentarii ipsius in Amos Prophetam testantur.

Sed quum totus orbis abhorreret ab iis, quæ faciebat Henricus, mitram tiaramque coronæ suæ adjungere moliens: soli Angli errorem hunc tum voce tum scriptis propugnabant, inter quos erant Sampsonius, Foxus, Morisonus Gardinerus Vintoniensis, & Tonstallus Dunelmensis Episcopi. Sed & impugnabant eundem nonnulli, inprimis Polus: ad quem Rex Comitiorum acta per Cursorem suum Patavium usque transmiserat, literis humanissimè scriptis petens, ut quum Regi tam esset conjunctus sanguine, in eius gratiam Ordinum decretis subscribe-

scriberet, & ipse ad comprobandam novam Primatûs auctoritatem opus aliquod edendo, suum erga Regem affectum testatum faceret. Hæsit aliquamdiu Polus dubius quid ageret. tandem statuit non modo non tueri primatum illum, sed & pro virili eversum destructumque ire. Laudabile profecto consilium, & dignum principe tam generosæ indolis & tam excellentis doctrinæ: quæ dotes ut raræ sunt in principibus viris; ita magnitudinem eorum insigniter illustrant. Nam quorum destituta scientiâ est magnitudo, magni sunt tantum inter parvos, ut qui stemmatis nobilitate à multis æquentur: at qui cum magnitudine sua doctrinam conjunxerunt, etiam inter magnos magni eluent. Ubi igitur excitavit se Polus, quatuor mensium studio, quatuor illos elegantissimos de Unione Ecclesiastica libros absolvit, quos Regi inscripsit. Quibus quum impium Regis primatum, quem is in Ecclesiam & in ipsum jus divinum sibi arrogabat, plurimis validissimisque argumentis doctissimè confutaret: tantum sibi odium apud Regem concitavit, ut Rex obliterata omni consanguinitatis (qua Polum contingebat) memoria, vitam ejus multis deinceps insidiis peteret, eumdemque læsæ Majestatis reum declararet: quin & interjecto deinde aliquo tempore, matrem fratremque & avunculum ejus, eandem (ut fertur) ob caussam neci traderet. Et quamvis tot cædes crudelitatem Henrici exsatiare debuissent, tamen ferarum ritu, quæ etiam sedata fame nihilominus mordent, nihil de ea remittens, religiosissimos quosque ad primatum illum suum agnoscendum cogere sibi proposuit. Tres igitur ordinis Carthusiani Priores, Joannem Hogthonum Londinensem, Robertum Laurentium Bevalensem, & Augustinum Vebsterum Exhamensem, comparere jussit coram consessu Ordinum, cui præsidebat Cromuelus. His proponebantur nova Comitiorum decreta, & jubebantur jurejurando affirmare, Regem tam in Ecclesiasticis, quam civilibus rebus supremum in Anglia esse caput. Quum illi nonnulla exciperent, & legis divinæ mentionem facerent, Cromvelus nullam se exceptionem admittere respondit; categorice illis, quæ proponerentur, affirmanda esse, sive lex divina permitteret, sive non, & quamvis aliter Romana sentiret Ecclesia. Quibus jurare recusantibus, res duodecim viris commissa est, secundum Regni consuetudinem, ut judicium ferrent. Illi vero quum nihil quidquam morte dignum invenirent, sententiam differebant, donec Cromuelus, se rem ad Regem delaturum, minitaretur. Quo nutu, qui etiam constantissimos nonnunquam labefactat, perculsi, sententiam tandem pronunciarunt, qua damnati Priores, eodem habitu, quo in monasteriis utebantur, in patibulum majoris ignominiæ causa acti sunt. nec enim Henricus tantum Religioni tribuendum existimavit, ut ex legum Ecclesiasticarum præscripto, vel gradu, vel habitu ante supplicium privandos curaret. Ad eandem judicii formam damnatus est Reginaldus Doctor, Brigittensis Monachus, Theologus insignis, & linguarum peritissimus; itemque alius quidam presbyter Joannes Hailus. Passi sunt omnes eodem die, *quarto nonas Maii*.

V. His editis suppliciis, Henricus ut terrorem ceteris Monachis injiceret, & Priores Londinensis occisi membra in ipsa Monasterii janua affigi jussit; & viros duos sæculares cœnobio præfecit, qui juniores monachos depravarent. Sed quum isti nihil proficerent, velut alter Nero incredibili furore actus, tres alios Carthusianos comprehendi jussit: qui quum prius per dies quindecim continuos, injectis ad collum, ad brachia, ad crura, circulis ferreis, erecti stare coacti essent, postea vimineis cratibus injecti, & per plateas urbis tracti, postquam laqueo ad breve tempus suspensi fuissent, mox vivi sectis funibus demissi sunt: tum autem carnifex pudendis præcisis, pectus ferro aperuit, & cor evulsum in ignem conjecit, demum capite abscisso, reliquum corpus in quatuor partes dissecuit, illasque partes elixas in locis publicis suspendit. Præter hos Joannes Rocestrius & Jacobus Valverus, & ipsi Carthusiani, *quinto idus Maii* in civitate Eboracensi, laqueo strangulati vitam finierunt. Decem alii ejusdem ordinis, quorum nomina Anglici scriptores commemorant, in carcere exstincti sunt. Adhuc Thomas Morus & Joannes Fisherus Roffensis Episcopus in custodia tenebantur. Roffensis post diuturnum carcerem, in quo agens à Paulo Papa tertio in Cardinalium Collegium adscriptus fuerat, ad judicium productus, & Regi, tanquam Anglicanæ Ecclesiæ capiti, jusjurandum præstare jussus, renuit. Interrogatus an ip[s]e, ut Cardinalis denunciaretur, procurasset, negavit se umquam illum honorem appetiisse, multoque minus in ipsis vinculis eam dignitatem ambivisse. Quumque non [illegible]

de sua salute, quam Ecclesiæ defensione sollicitus esset vir doctrina & sanctitate insignis, verumque pietatis Christianæ exemplar, cœpit de impietate nascentis schismatis gravissimè disserere, detestans Regis primatum, & legibus divinis contrarium, adeoque *viam mortis esse* affirmans: sed quum hæc dixisset, mortis sententia de ipso pronunciata est. Damnatus igitur & ad mortem productus vir dignitate & scientia longè excellentissimus, tam forti animo supplicium sustinuit, ut de occisorum suorum superbia triumphasse dicendus sit. Caput hastili affixum, & in ponte Londinensi omnium oculis expositum, quo diutius ibi suspensum manebat, eo magis floruisse, ac venerabilius factum esse dicitur, ob quam causam loco amotum traditur. Eadem quæ Roffensis, Mori fortuna fuit: qui Londini honestissimo loco natus, ob excellentem doctrinam & rerum experientiam in Republica per annos pœnè quadraginta versatus fuerat. Hic Roffensem ad mortem duci certior factus, quum eandem Martyrii coronam vehementissime desideraret; animo ad cœlum converso, *Confiteor* (inquit) *tibi Domine, quod tantam gloriam non sum meritus, non sum ego iustus & sanctus, sicut Roffensis tuus, quem elegisti.* Quæ verba quum pusillanimitatem quandam & mortis metum indicare nonnullis viderentur, Regi significata ros est: qui ea de caussa ad Morum, primum principes aulæ suæ, deinde uxorem & liberos ejus misit, qui viro suaderent, ut vitæ suæ servandæ rationem amplecteretur. Sed quum à sententia dimoueri non posset, ablati sunt ei omnes libri, socii dulcissimi, & in his duo, quos ipse in carcere composuerat, unum *De solatio in tribulatione*, alterum *De passione Christi*, quem non licuit ipsi ad finem pertexere. Quum jam quatuordecim fere menses in carcere fuisset, è turri Londinensi extractus, adductusque ante Cranmerum, Audlæum Cancellarium, Norfolciæ Ducem & reliquos judices, interrogatus fuit, quid ei de publica lege videretur, super Ecclesiæ primatu comitiorum suffragiis sancita. Morus ignorantiam simulans, experiri statuit, an ambigue respondendo simul & animam suam & vitam posset conservare: malens tamen vitam amittere, quam cum animæ suæ jactura, precio nimis caro, redimere, de cetero sese illi commendarat, qui omnes vitæ nostræ dies numeratos in manu sua habet. Itaque quid illa lege contineretur se nescire, nec omnino quidquam de ea inaudivisse, respondit. Audlæo vero Cancellario subinferente; At nos tibi denunciamus, quid illa lege cautum sit, nimirū, *Nullam cuiusquam deinceps in hoc Regno, tam in Ecclesiasticis quam in civilibus rebus, præter solius Regiæ Maiestatis Henrici VIII. supremam potestatem auctoritatemque agnoscendam esse, tu igitur visne cū concivibus tuis dictæ legi subscribere? Si me,* inquit Morus, *pro cive habuissetis, ego de vestro interrogato sententiam apud vos meam professus fuissem. Nunc autem me pro inimico vestro habuistis, eiectumque ex aula tam indignis modis tractavistis, minime ut decere existimem, me, quem à vestris constitutionibus removistis, nunc de iis iudicium meum interponere.* Iratus Cancellarius, *Iam,* inquit, *dissentire à lege te video, quum taceas.* Qui tacet, inquit Morus, consentire videtur. *Ergone,* inquit ille, *assentiris legi? Quomodo,* inquit Morus, *id facerem, quum nemo assentiatur ei quod ignorat?* Quum aliud responsum exprimi non posset, judices accusandum curarunt, *quod legi contradixisset, quodque Roffensem ad cōstantiam contra hoc Comitiorum decretum per literas animasset.* Quibus objectis, delata res est ad duodecim viros. Coram his aperte Morus sibi decretum esse professus est, nunquam ab Ecclesiæ Romanæ communione discedere, totum septennium in hunc curam se impendisse, ut investigaret, num Romani Pontificis Primatus legitimus esset? Eum divino iure niti, ex infinitis auctoritatibus deprehendisse: hanc suam esse sententiam, hanc fidem, in hac ut mori liceat, vehementer optare. Vix hæc dixerat, quum omnes magna voce conclamarunt, ob læsæ Majestatis crimen mortis reum esse Morū. Præter ceteros Norfolciæ Dux subintulit: *Num sic propositum est tibi, More, tuam erga Principem tuum ingratitudinem atque impietatem ostendere?* Cui Morus; *Tale de affectu meo testimonium nunquam perhibebit ea fides & obsequendi voluntas, qua erga Maiestatem suam sum maxima & constantissima. Ergone* (inquit Cancellarius) *tu vir melior aut sapientior haberi vis, quam tot doctissimi viri, Episcopi, Abbates, Senatores, Nobiles, qui omnes subscriptione sua hoc decretum comprobarunt?* Ad quæ Morus: *Absit, ut unquam timidissimorum hominum particularem sententiam, quibus quæ vos cupiebatis metus expressit, præferam tot antiquis Patribus, tot Martyribus, tot Conciliis, qui contrarium docuerūt, nobisque, quid in hac quæstione sentire oporteat, præscripserunt.* Plura dicturum vetuerunt progredi ulterius, simulque mortis sententiam dederunt: quam

quam subiit *pridie nonas Iulias*. Corpus filia ejus Margarita inhumavit, adhibita etiam aliqua ceremonia. Sic occisis sanctis hominibus, non tamen sedatus fuit tyranni furor, sanguinem subditorum suorum sitientis: sed indies labebatur in pejora consilia. Itaque ratione excogitata, qua Monasteriorum bona sub aliquo prætextu ad se raperet, *dixit se velle, tanquam summum caput Ecclesiæ, sacra monasteria visitare*. Leum igitur quendam juris civilis professorem, ad inquirendum in monachorum & sacrarum virginum vitam ac mores misit. Quæ visitatio ita instituebatur, ut è monachis qui minor viginti quatuor annis fuisset, è monasterio exire cogeretur; qui vero major esset, non cogeretur quidem, sed tamen exire si vellet, impune posset: exeuntibus togam & aureos octo Abbas daret: de sacris etiam virginibus idem fieret: ut hoc modo brevi evacuatis monasteriis, Rex eorum bona invaderet, facta constitutione, *ut opimiores quique ipsorum thesauri, regiis quæstoribus traderentur*. Leus ergo iste commissum sibi officium tam dextre obivit, ut in publicis Regni comitiis minora quæque monasteria, quorum annui census non nisi ad septingentos ferè aureos æstimabantur, Regis libidini dederentur. Ita quum se caput Ecclesiæ Henricus jactaret, opus fuit tamen, ut beneficia Ecclesiastica Ordinum decreto ipsi assignarentur. Initio facto à minoribus, deinde & ad majora transivit, è quorum rapina divitiarum ingentem vim corrasit. Sed quamvis hic tamquam Tantalus tot tantisque velut immersus esset divitiis, momento tamen temporis justo Dei judicio pauper evasit.

Tanta rapacitas toti mundo errori fuit: omnesque, quibus tyranni immanitas innotuerat, Angliæ calamitatem deplorabant. Inprimis vero Paulus Papa tertius, ex nobilissima Farnesiorum, Parmæ Principum familia, ad Pontificatum, mortuo Clemente Septimo assumtus, tanquam communis Christianorum pater, vehementer indoluit. Is accepto tot malorum nuncio, quum quid futurum esset, animo prospiceret, tentatis omnibus remediis, ad extremum statuit potestate sua absoluta in Henricum uti, sperans eum censuris suis territum posse ab errore revocari. Unde ad tertium Calendas Septembris M. D. XXXV. Pontificatus sui Anno primo, Henrici vero Regni vigesimo septimo, Bullam edidit contra Henricum, cujus hæc erat inscriptio. *Bulla Pauli divina providentia Papæ Tertii, citatoria Regis Angliæ Henrici & sequacium, sub pœna excommunicationis, & privationis Regni, ac omnium aliorum bonorum, & sub nonnullis aliis gravioribus censuris.* In hac commemorata prius, qua ad ipsum excommunicandum impellitur, gravissima caussa, ob tot scelera ab Henrico patrata, tot cædes, adulteria, incestus, sacrilegia, proditiones, hæreses, quodque se pro capite gerat Ecclesiæ Anglicanæ, rogat, & per omnia sacra obtestatur, ut revertatur ad gremium illius matris, quæ resipiscentes ultro recipit. Nolentem, citat cum complicibus. Parere recusantem, Regno exuit; vetat ullum Religionis Catholicæ publicum exercitium in locis quæ ejus ditioni subsunt, fieri. Omnem Annæ Bolenæ sobolem illegitimam facit & infamem. Henrico ne pareant, subditis prohibet. Ecclesiasticos homines Angliæ finibus excedere jubet. Nobilibus præcipit, ut contra Regem insurgant. Mandat, ut Henrici sequaces & complices, ubicunque apprehendi possint, in servos capientibus cedant. Prælatis omnibus jubet, ut hanc Bullam in suis Ecclesiis evulgent, & Henricum excommunicatum denuncient. Eandem bullã Tornaci, Brugis, Dunkirkii, & per totam Angliam publice affigi decernit. Difficillimum factu est, ut corpori, quod totum corruptum est, sanitas restituatur: attamen extremum hoc remedium morbo quamvis itidem extremo remedium forte aliquod attulisset, si quidem fuisset adhibitum. Sed Pontifex exsequutionem in aliud tempus rejecit, quod speraret summum illum mundanorum rectorem aliquam medicinam facturum, cogitans ab ipsius manu omnia, quæ fiunt in mundo, derivari, & ad increatæ illius potentiæ perstringentem fulgorem non minus cæcutire etiam lynceos oculos, quam noctuas ad radios meridiani solis. Eo tempore serenissima Regina Catharina, cujus contra tot adversitates immotam constantiam nullius fortunæ impetus labefactare poterat, sanctissimis pietatis exercitiis assidue vacans, quum inaudivisset Joanni Foresto Franciscano, qui ei fuerat à confessionibus, gravissimos cruciatus præparari, ingentem animo concipiens dolorem, literas ad eum consolationis plenissimas exaravit. Sanctissima hæc matrona, tantis calamitatibus undiq; pressa, vitam ægre trahebat: si tamẽ vita dicenda est ejusmodi cũ tot miseriis conflictatio, in quibus eodẽ tempore & moriens & vivẽs, nõ tamen vel moriendi finem, vel initium poterat facere vivendi. Affligebat eã omnibus horis lupa illa, quæ

quæ lectum ejus polluerat. Persequebatur eam maritus suus, & qui eum sequebantur. Tot ergo modis divexata, in morbum incidit, quo decumbens quum mortem adventantem præsentiret, Henrico Regi scripsit in hanc sententiam.

Domine mi Rex ac conjux dilectissime. Adventante jam mortis meæ hora, amor quo te persequor facit, ut admoneam te paucis æternæ salutis animæ tuæ, quam universis hujus mundi bonis ac rebus mortalibus anteferre debes, neglecta etiam tui corporis cura; propter quam & me in calamitates multas, & teipsum in plures sollicitudines conjecisti. Sed ego tibi ex animo omnia condono, precorque ut eadem condonet tibi Deus. Quod reliquum est, commendo tibi Mariam, communem nostram filiam, ut patris officium in illam præstes: Tres item ancillas, & ministros meos omnes, ut illæ nuptui commode tradantur, his autem præter id, quod jam eis debetur, etiam unius anni stipendium integrum, velut cumulus accedat, ne plane inopes deserantur. Postremo hoc unum testor, quod oculi mei te solum præ rebus omnibus mortalibus desiderant. Vale.

En testimonium sinceri animi, & generosæ indolis, quæ tot modis offensa jamque in mortis faucibus constituta, adhuc studebat sese illi probare, qui ipsa reprobata atque neglecta, terrenis voluptatibus sese mancipaverat. Harum literarum exemplum misit Cæsaris apud Regem oratori, ut si Henricus, quod petebatur pro famulis non faceret, Legatus curaret, ut Imperator curam protectionemque eorum susciperet. Obiit Catharina, omni laudis genere dignissima, in villa quæ Cimbaltona dicitur, in Comitatu Bedfordensi VIII. Id. Jan. Anno Christi 1536. ætatis vero suæ quinquagesimo, non sine veneni suspicione, [a] Henricus autem acceptis Catharinæ literis, temperare sibi à lachrimis non potuit, Eustathiumque Capucium (is literas attulerat) rogavit, ut statim ad eam proficisceretur, multamque salutem suo nomine diceret. Hoc ultimum officium Catharinæ præstitit Henricus. Sed prius mortua est Regina, quam Eustathius Cimbaltonam perveniret. Corpus ejus mediocri honore, in vicina civitate, quæ Petri-Burgum dicitur, sepultum fuit. Nunciata ejus morte, Henricus præcepit, ut omnes sui domestici lugubri vestitu uterentur; cui tamen præcepto Anna Bolena parere noluit, sed in signum potius lætitiæ, flavi coloris ornamentis se suasque ancillas vestiri curavit: quamvis dolere se diceret, quod tam placido mortis genere Catharina obiisset, quodque non plus molestiarum ei fuisset à se exhibitum. Hoc videlicet male habebat Annam, quod Catharina in mediis afflictionibus suis solatium aliquod in virtute sua habuisset, mortemque ipsam ita prævertisset mortis meditatione, ut quod restabat dierum, summa cum animi tranquillitate exigeret, horam, qua ex his miseriis liberanda esset, placidissime exspectans.

[a] *Henninges in Geneos. parte 4. p. 104. & alii.*

HENRICUS REX ANNA BOLENA ob adulterium punita, Joannam Seimeram, deinde Annam Clivensem, hac rursus repudiata, Catharinam Havardam ducit; hancque etiam post Cromuelum supplicio affici jubet.

CAPUT QUARTUM.

ARGUMENTUM.

I. *Rex Henricus, Anna Bolena repudiata, Ioannam Seimeram ducit, illam vero adulterii damnatam supplicio affici jubet cum adulteris.*

II. *Ritus sacrorum ab Henrico rege instituti. Contra eundem ob religionis mutationem arma sumta. Mors Ioannæ Seimeræ. Reginaldus Polus ad Cardinalatum evectus.*

III. *Henrici regis impietas in Sanctorum Reliquias.*

IV. *Eiusdem novum cum Anna Clivensi matrimonium.*

V. *Qua itidem repudiata, Catharinam Havardam sibi copulat, Cromuelo prius sublato.*

VI. *Henricus flagitia flagitiis cumulat. Interim nihilominus de reconciliatione sua cum Ecclesia cogitationem suscipit. Catharina itidem Havarda supplicio affecta Catharinam Parram ducit.*

I. QUod vulgo dici solet, *Dimidium facti, qui bene cœpit, habet:* id in iis, quæ mente atque ingenio perficiuntur, non ita se habere deprehenditur. In his enim ut initio etiam progressus respondeat, requiritur. Anna cœperat secundum sensum & Mundum bene: sed finiit male. Quum enim fortunæ suæ præclarum fundamentum jecisset, quod restabat ædificii non ea, qua opus fuerat, soliditate superstruxit. Ascenderat illa ad Regium culmen sed inde descendendum ipsi fuit iisdem ignominiæ & infamiæ gradibus, quos ad lasciviæ atque impudicitiæ suæ opprobrium velandum adhibuerat: Henricus, cui jam, qua erat vaga libidine atque instabili

stabili, tædium amplexuum Annæ obrepserat, aversari & fastidire eam cœpit (hic fructus consequi solet, quū re aliqua, cujus vehementi desiderio diu flagravimus, tandem potimur) & in aliam puellā, quæ Annæ inserviebat, Joannam Seimeram, simplici ingenio virginem oculos conjicere. Cujus pulchritudine captus, nec aliud præter eam cogitabat, & ne Annæ quidem blanditiis amplius delectabatur. Quod quum Anna intellexisset, continuo ita zelotypiæ stimulis agitata fuit, ut quietem nunquam capiens, & diversis cogitationibus distracta, quid consilii caperet nesciret. Unū hoc Regi quasi frænum indebat, quod uterum Anna ferret. Sed quum proles exspectaretur, illa nihil nisi informem quandam carnis molem peperit, qui abortus fortunam quoque ejus, quæ post eam diem prorsus pedem retro tulit, abortire fecit. Quum autem sciret Anna, Regem nihil magis in votis habere, quā ut & Regni & cupiditatum suarum hæredem filium haberet, nec quam Joanna Seimera à Rege adamaretur ignoraret: spem concepit fore, si filium ipsa gigneret, ut ea res Regis animum ab aliis omnibus ad se revocaret. Itaque constituit experiri, an alia quapiam via, quæ Regis uxor jam esset, etiam Regis mater effici posset. Putabat autem adulterii sui crimen eo magis occultandum, si potius cum fratre suo Georgio Boleno, quam cum alio quopiam rem haberet. Quin etiam volebat (ut nihil est tam sublime, ad quod non etiam vitium aspirare audeat) de genere & sanguine Bolenorum ex utraque parte esse, qui Regnum in Anglia occuparet. Sed quum neque ex illo scelerato incestu, quod maxime cupiebat, assequuta esset, cœpit animum suum ad vagam libidinem eousque applicare, ut præter Noresium, Vestonum & Bruertonum, homines non ignobiles, etiam Marcum quendam Musicum suum, in regium thronum pelliceret. Nullum diu latet scelus: inprimis vero ea, quæ à libidine proficiscuntur, flagitia, quo majore studio occultantur, eo citius innotescunt. Rex malitiam mulieris ubi rescivisset, attonitus admirabatur: indignatusque, quod ab ea, cujus gratia tam multa crudeliter designaverat, se deceptum videret (ut inopinati ictus magis feriunt, quam tela prævisa) furore dirumpebatur: quamvis se nihil scire ad tempus simularet. Quum vero Grenuici ludicris quibusdam spectaculis interesset, atque Annam Bolenam vidisset sudarium cuidam ex Nobilibus projicere, quo faciem abstergeret: ita ira & furore excanduit, ut statim è theatro prorumpens conscenso equo digrederetur, nemine salutato. Obstupuit tota Aula hoc discessu: Anna metu torpens, statim Regem consequuta est, hanc tempestatem blanditiis suis sedatura. Sed quum per Tamesim fluvium Londinum veheretur, & medio fere itinere esset, à ministris Regiis, qui eam operiebantur, comprehensa, & Arci, quæ ripæ fluminis imminet, inclusa est. Ibi Bolena primo mirari, atque adeo indignari, deinde queri, ac cœlum clamoribus complere; postremo supplicare ac instantissime petere, *ut si culpa affinem existimarent, Regem alloqui, & culpam à se amoliri permitteretur.* Sed quum surdas aures pulsasset, ad extremum ad tribunal publicum educta, & ab ipso Thoma Boleno inter alios judices considente, adulterii & incestus condemnata, capite plectitur. Atque ita coronam eadem qua eam aliis eripuerat, crudelitate amisit: & Regiam dignitatem, quam per cædes inchoaverat, morte sua finiit: supplicio affecta ab illo, quem ipsa impulerat ad profundendum tot innoxiorum hominum sanguinem, quo se illa tanquam balneo quodam lavabat. Georgius vero Bolenus Annæ frater, Henricus etiam Noresius, Gulielmus Bruertonus, Franciscus Vestonus, & Marcus Smetonus Musicus, adulterii convicti, triduo post Annæ supplicium, eodem mortis genere affecti sunt. Vix per Annæ mortem Regia sedes vacabat, quum Joanna Seimera eandem occupavit, super Annæ ruinam, suam fortunam superstruens: quemadmodum illa suam, magnitudinis Serenissimæ Catharinæ parietinis super ædificaverat. Postridie igitur, quam Annæ cervices amputatæ sunt, Henricus Seimeram duxit. Qua de re Cochlæus sic loquitur ad Morisonū scribens: *Misera* (inquit) *Anna, Regina pellex funesto exitu satis declaravit; & iniquū fuisse Regis cum Regina divortium, & inauspicatum suum pellicatum potius quam matrimonium exstitisse.*

II. Henricus vero, qui nunquam fatigaretur turbis excitandis, quum vix ab Anna se expedivisse, & Seimeram in uxorem accepisset, ad tollendam omnium rerum licentiam, quæ Anna pro arbitrio omnia administrāte in Ecclesiam subingressa, universa miscuerat, Comitia publica indixit; *Primatum tamen suum, ut illæsum cōservaret, ne quisquam de eo in hoc conventu verba faceret, præcepit: quem ut magis etiam nunc exerceret, tum Thomam Cromuelum generalem Ecclesiæ Anglicanæ Vicarium constituit, qui exinde ad Episcopatus, Abbatias & parochias, quos volebat, promovit: tum præter Comitia etiam Synodum Episcopalem coëgit.* In hac post disceptationem de

fidei capitibus habitam, sequentes constitutiones factæ, & in articulos sex tributæ sunt. *Horū primus in Eucharistiæ Sacramento, transubstantiationem credendam esse jubebat. Secundus, unam speciem Sacramenti Eucharistiæ ad salutem sufficere. Tertius, cælibatum sacerdotum omnino retinendum. Quartus, votorum castitatis & viduitatis non temere factorū, necessariam esse persolutionem: Quintus, non modo Missarum celebrationem juri Divino consentaneam esse, verum & Missas privatas fieri bonum & necessariū esse: Sextus denique auricularem confessionem in Ecclesia necessario observandam asserebat.* Qui secus doceret, aut crederet, in eum tanquam hæreticum animadverteretur. Has constitutiones quamvis à se contra Lutheranos factas, primus tamen ipse Henricus violavit. Nam quum septem Sacramenta stabilivisset, *tria tantum à Christo instituta fuisse credidit.* In Missæ Canone, *ubicunque Pontificis nomen legeretur, suum supposuit: Precationes, quæ pro Papa fiebant, abrogavit. In Sacramento Pœnitentiæ satisfactionis nomen abolevit. Purgatorium denique esse negavit.* Et quum sanctus haberi vellet, res tamen sanctas ac Deo consecratas expilavit, & in profanos usus cōvertit. Quis diceret eum, quum in hunc modum secum ipse dissideret, sub Ecclesiæ, quæ tota uniformis & sui similis est, vexillo militasse? Ab his confusionibus quum populus abhorreret, Henricumque cum suo primatu detestaretur, tandem cogere illum statuit, ut ad Ecclesiam reversus, honorem ei debitū, quem injuste sibi vindicasset, redderet. Itaque Lincolniensis primum provincia, deinde Northumbria, Cumbria, Dunelmensis & Eboracensis agri arma sumsere, adeo ut quinquaginta virorum millia & amplius in aciem prodirent, quibus vitam suam pro Religione devovere decretum erat. Insignia horum erant, quinque vulnera Servatoris. Calix cum hostia, & nomen Jesu in medio expressum. Rex tāta multitudine territus. Norfolciæ & Suffolciæ Ducibus negocium dedit, ut quibus possent conditionibus tumultuantes compescerent: nam si semel ab armis discessissent, non facile postea coituri denuo videbantur. Itaque impetrato colloquio, *Henricus sanctissime promisit, se omnia illa, quæ fidei Catholicæ essent contraria, emendaturum.* Data fide quum omnibus satisfactum esset, reversi sunt ad sua. At Rex violata fide, per speciem novi tumultus eisdem de causis postea excitati, plurimos ex nobilitate ultimum capitis supplicium subire coegit. In his fuerunt Barones duo, Darsius & Hussius: Equites vero aurati, aliique nobiles multi, Robertus Constablius, Thomas Percius, Franciscus Bigotus, Stephanus Hamelthones, Thomas Gilbius, Nicolaus Musgravius, Gulielmus Lumleus, Nicolaus Tempestius, & Joannes Bulmarius: Abbates sex, Fontanensis, Gerniensis, Riverius, Barlinghensis, Saultiensis, Whaliensis, & Prior Berlingtonus, quique omnium caput exstiterat, Robertus Aschius. Quinque etiam sacerdotes Lincolnienses, & septem laici: Monachorum denique ingens numerus. Quorum omnium mors non sine aliqua præsenti Dei ultione ab Henrico perpetrata est, filio ejus notho, quem ex Elizabetha Blunta susceperat, Richmundiæ Duce, quo nihil erat Henrico charius, eo ipso tempore è vivis sublato. Quum nihil Henricus de sævitia sua remittens, Anglorum sanguinem ubique locorum effunderet: in Somersetana provincia plurimos ob novorum vectigalium impositionem nonnihil tumultuantes occidit. Londini etiam uno eodemque die, illustrissimum virum Thomam Fizgaretum Comitem Childeriæ Hibernum, simul cum quinque ejus avunculis, lugubri plane spectaculo, interfecit. Per id tempus Jana Seimera gravida, & jam partui erat vicina: quum exactis mensibus tantus ejus exstitit dolor, & pariendi difficultas, ut Rege affirmante, facile se aliam uxorem repertorum, aperiendus fuerit matris uterus, ut ex eo Cæsar prodiret. Qua ratione servatus opera Medicorum partus, quum masculus esset, Eduardus appellatus est. Joanna Ann. 1537. Idib. Octob. mortua, & Vindesoriæ sepulta, statim Henricus de quarta uxore ducenda cogitavit. Jam magna spes erat de rerum Anglicarum meliore successu, Religionis præsertim, in cujus gratiam tam multa fuerant in eo, de quo supra egimus, Episcoporum conventu præclare constituta. Quumque jam Henricus Annam Bolenam è medio sustulisset, & Serenissimam Catharinam, ac Janam quoque Seimeram amisisset, intelligeret præterea, universum populum suum ab hoc schismate vehementer abhorrere: quis non existimaret fore, ut novo nuptiarum federe omnia in integrum restituerentur? Eodem Anno 1537. Paulus III. Pont. Reginaldo Polo qui Henricum sanguine proxime contingebat (quem ante Patavio evocatum, Cardinalem renūciaverat) legationem in Gallias decrevit, ut a Rege Galliarum adjutus cum Henrico ageret ut saniora tandem sequeretur consilia. Lutetiam ergo quum venisset Polus, quam honorificentissime ab

ab om

ab omnibus exceptus est. Quod quum Henricus audivisset, misit in Galliam citato cursu Nobilem quendam, qui omnibus modis à Rege contenderet, ut in suam potestatem Polum traderet; ni faceret, actum esse de amicitia. Rex nihil minus facere cogitans, quam quod Henricus petebat, Anglum autem infensum habere nolens cujus opera eo tēpore erat ei utilis, recrudescente inter ipsum & Cæsarem bello (ut semper privato commodo omnia posthabentur) Polo clam denunciandum curavit, ut quam posset velocissime, fuga salutem quæreret, fide data, incolumem in suo Regno futurum. Itaque Polus postero die Cameracum quam potuit brevissimo itinere contendit; quo tamen non sine summo vitæ discrimine pervenit, eo quod universum illud iter non solum Germanorum Gallorumque militum, verum etiam Anglorum perpetuis excursionibus infestaretur: quo periculo territis Poli comitibus ac famulis, quum crucē, quæ Legatis Apostolicis anteferri solet, gestare amplius nemo auderet, Polus ipse invicto animo, insigne illud Salvatoris in manus assumsit, magnaque constantia, tanquam in hoc signo victurus hostes Dei, erectum gestavit.

Henricus spe frustratus, novas insidias Polo struit: præmium aureorum quinquaginta millium constituit ei, qui necem illi inferret. Sed ecce summis in periculis constituto Deus affuit. Everardus enim à Marchia, Cardinalis Episcopusque Leodiensis, qui Senatui Belgico eo tempore præfuit, Polo significat, tutissimum fore, ut Leodium, interposita fide publica, ad se veniat. Venit Polus. Quo audito, Henricus statim cum Senatu Belgico egit, ut Polum traderet, reum læsæ Majestatis. Se Galli partes relicturum, & quatuor peditum millia ad auxilium Cæsaris, suis sumtibus missurum, & sex mensium stipendia e vestigio in Senatorum manibus depositurum, si id fiat. Ingens sane precium pro vita hominis tam arcto cognationis vinculo juncti. Sed novo huic Neroni exiguum videbatur. Cardinalis Leodiensis eam rem Polo exponit, qui miratur Regis amentiam, sibique cavendum ratus, Romam accepto Pontificis mandato se recepit. Cui reverso publica militum custodia, adversus Henrici furorem, à Pontifice assignata est.

Henricus quum Polum ex insidiis elapsum videret, in matrem ejus furorem convertit, Comitissam Sarisburiæ, Georgio Duce Clarentiæ natam, qui frater germanus Eduardo Regi quarto fuerat. Ea damnata capite, quod literas à filio accepisse diceretur, & quinque Christi vulnerum in pectore imaginem gestasse, ad V. cal. Junias, anni 1541. securi percussa fuit. Cum ea eodem in judicio sententia mortis lata fuit in Gertrudim Marchionissam Exoniensem, Reginaldum Polum Cardinalem, Adrianum Fortescutum equitem auratum, & Thomam Dinglæum equitem ordinis S. Joannis Hierosolymitani; quorum posteriores duo, VI. deinde id. Julii capite sunt plexi. Quin & Margarıtæ filius minor natu, Henricus Polus (adeo erat Henrico exosum nomen Poli) in custodiam traditus est Marchio etiam Exoniæ, Eduardi Regis Quarti ex filio nepos, & Eduardus Nevellus eques auratus, ex illustrissimorum Comitum Varvicensium ac Sarisburiensium familia progenitus, eo quod Henrici decretis adversari crederentur, extremo supplicio affecti fuerunt. Eodem injustitiæ gladio multi quoque alii perierunt, quorum ut expeditius possimus contexere catalogum, omittimus hoc loco mentionem matrimonii cum Anna (Filia Joannis III. Cliviæ Ducis & Guliélmi Cliviæ Ducis, qui mortuo Geldriæ Duci successerat, sorore) An. 1540. contracti, quod Cromvelo summe expetendum fuerat visum, eo quod Dux ille hæreticis faveret, Catholicis autem adversaretur. Tenebantur in custodiis Religiosi multi ordinis S. Francisci de observantia pro quibus intercedente Urisleo, Rex in ejus gratiam plurimis servatis quosdam solum ad varia supplicia delegit. Ex quibus Antonium Brorbeum linguarum peritia clarum, ad XVI. Cal. Augusti Anni 1538. strangulandum curavit. Thomam vero Belchiamum, fame enecavit in carcere, III. Nonas Augusti, & præter eum alios XXXII. Joannes autem Forestus ejusdem instituti monachus, ad X. Cal. Junias, Londini in campo Fabro, duabus furcis alligatus, & lento igne tostus fuit. Cum eo imago quædam ex Wallia allata, quod nimio populi concursu celebrari diceretur, combusta est. Quin & Nicolaum Careum, quem non solum sibi à consiliis, sed equorum etiam præfectum, & ordinis S. Georgii & Aureæ Periscelidis Equitem (quæ magna est apud Anglos dignitas) Henricus creaverat, securi percutiendum curavit: quod & Leonardo Graio Hiberniæ proregi fieri præcepit. Joannes vero Lambertus Zvinglianus, à Cranmero condemnatus, ad Henricum Regem, tanquam Ecclesiæ supremum caput, appellavit, isque recognita caussa, iterū condemnatum, remisit ad Cromuelem, qui mortis senten-

sententiam in Lambertum tulit, juxta quam ad x. Cal. Decembris publice crematus est.

III. Nec vero in viventes tantum & superstites Henricus desæviit, sed cum defunctis etiam & horum cineribus bellum gessit. Nam & S. Albani Anglorum protomartyris, & Edmundi Regis, ob martyrium Anno D. CCCLXXI. subitum, in Canonem relati, & Divi Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis tumulos expilavit. De quibus sacrilegiis Richardus Hilliardus in hæc verba scribit: *Si unà mecum lector, adfuisses, & vidisses templorum profanationes, altarium eversiones, Donationum seu oblationum direptiones, venerabilium reliquiarum & imaginum indignissimos cum blasphemiis contemtus ac violationes; non tibi (credo) temperasses à lachrymis à luctu, à singultibus; quũ ea vidisses à Christianis viris fieri quæ à barbaris tyrannis, ac Christi juratis hostibus nulla in historia perpetrata leguntur.* Ceterum quam innumerabiles thesauros ex his expilationibus Henricus corraserit, ex eo conjicere licet, quod ex uno divi Thomæ monumento tantam divitiarum vim ablatam esse, is qui Regius quæstor tunc erat, confessus est, ut ex iis sex plaustra boum ingentia onerata fuerint. Verum ut incredibilis & à multis retro sæculis inauditæ impietatis cumulum expleret Henricus, hunc gloriosissimum Thomam, ab annis plusquam quadringentis, Anno videlicet MLXXI. pro fidei Catholicæ defensione occisum, sanctorum catalogo adscriptum, atque infinitis miraculis toto Angliæ Regno illustratum, caussam iterum dicere per appositos Advocatos, post tot sæcula coegit ipsumque perduellionis cõdẽnatum, inter Divos amplius censeri vetuit: imo capitalẽ esse jussit, si quis eum vel invocaret, vel diem commemorationis ejus sacrum celebraret. Plurimaque alia hujusmodi statuit ac perpetravit sævissimus tyrannus, mille Neronibus crudelior, Sardanapalis libidinosior, magis impetus Mahometanis, & Atheistis ipsis magis atheus: quæ ex sequentibus Pontificis maximi literis intelligi possunt. Pontifex enim Paulus Tertius, qui auditis Catholicorum in Anglia, tam horribilibus quasi lanienis expositorum, afflictionibus, justissima cõmiseratione commotus, ut publicis hisce calamitatibus finem imponeret, sententiam a se latam exsequutioni mandare constituit. Itaque priores suas literas continuans, hæc subjungit. *Dum autem postea ad dictarum literarum exsequutionem deveniendum esse statuissemus quum nobis per nonnullos Principes & alias insignes personas persuaderetur, ut ab exsequutione hujusmodi per aliquantum temporis supersederemus, spe nobis data, quod interim ipse Henricus, ad cor rediret & resipisceret: Nos, qui (ut hominũ natura fert) facile credebamus quod tantopere desiderabamus, dictam executionem huc usque suspendimus sperantes (ut spes nobis data erat) ex ipsa suspensione correctionem aliquam & resipiscentiam, nõ autem pertinaciam & obstinationem ac maiorem delirationem (ut rei effectus tum docuit) proventuram. Nũc autem resipiscentia & correctio huiusmodi quam tribus fere annis expectavimus, nõ solũ postea sequuta nõ est, sed ipse Henricus quotidie magis se in sua feritate ac temeritate cõfirmans, in nova etiam scelera prorupit. Quippe qui nõ contentus vivorũ Prælatorum & Sacerdotũ crudelissima trucidatione, etiam mortuos, & eos quidem quos in Sanctorum numerum relatos, universalis Ecclesia pluribus sæculis venerata est, feritatem exercere nõ expavit. Divi enim Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi & martyris ossa quæ in dicto Regno Angliæ, ob innumera ab omnipotente Deo illic perpetrata miracula, sũma cũ veneratione in area aurea in civitate Cantuariensi servabantur, postquam ipsũ D. Thomam, ad maiorem Religionis cõtemptum, in iudiciũ vocari, & tanquam contumacem damnari, ac proditorem declarari fecerat, exhumari & comburi, & cineres in ventũ spargi iussit: omnẽ plane cunctarũ gentiũ crudelitatem superans, quum ne in bello quidem hostes victores sævire in mortuorũ cadavera soleant. Idem etiam Henricus omnia ex diversorum Regum Anglorum & aliorũ Principum liberalitate donaria ipsi areæ appensa quæ multa & maximi precii erant, sibi usurpavit: nec putans ex hoc satis se iniuria Religioni intulisse Monasterium ipsum Divo illi Augustino à quo Christianam fidem Angli acceperunt, in dicta civitate Cantuariensi dicatũ, omnibus thesauris (qui etiam multi & magni erant) spoliavit: & sicut seipsũ in belluam transmutavit, ita etiam belluas quasi socias suas honorare voluit, feras videlicet in dictũ Monasteriũ expulsis Monachis intromittendo: genus quidem sceleris, non modo Christi fidelibus sed etiam Turcis inauditum [illegible] quo mor-bus iste à nullo quantumvis per[illegible] Medico, alia cura sanari possit, quam putridi membri abscissione, nec valeat cura huius modi, absque eo quod nos apud Deũ causam hanc nostram efficiamus Ulterius retardari nolentes ad dictarum literarum exsecutionem, quas ad hoc ut Henricus Rex eiusque complices fautores, adhærentes consultores, & sequaces etiam super excessibus per eũ novissime, ut præfertur, perpetratis intra terminũ eis per alias nostras literas prædictas, respective præfixum ut se excusent, vel alias pœnas in ipsis literis contentas incurrant, extendimus & ampliamus publica-

publicationem, &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum calendis Ianuarii, anno incarnationis dominicæ, millesimo quingentesimo trigesimo octavo, Pontificatus nostri quinto.

Visa I. Sauli Blosius. Bap. Motta.

Et Pontifex quidem nihil aliud cogitabat, quam ut medicinam afferret morbo incurabili. Henricus vero hoc unum agebat, ut miserias suas, quibus addi nihil posse videbatur, augeret. Cui Cormuelus consilium sugessit, quo omnium Angliæ monasteriorum bona (qua erat inexplebili cupiditate) ad se transferret. Ita Henricus expulsis quatuor Fratrum Mendicantium, quos vocant, ordinibus, Augustinianorum ædes Cromvelo assignavit, donoque dedit quo ille loco, cœptum splendidissimum ædificium, fortuna eius mox pedem retro ferente, finire non potuit. IV deinde Cal. Majas coactis Regni ordinibus, decretum est, ut omnia Religiosorum utriusque sexus monasteria voluntati Regiæ permitterentur, bonaque universa fisco cederent. Quo Senatus consulto promulgato, vidisses illico vastata templa, sacras domus dirutas, & eos, qui relicto mundo se Deo consecraverant, ejectos, direpta denique & expilata cuncta. Cui injustissimæ usurpationi, ut colorem aliquem faceret, non minus non quam detestando strategemate usus est. Instrumentum quoddam in formam libelli supplicis, Monachorum nomine conscribi jussit: in quo de amissa libertate, deque vitæ monasticæ servitute conquesti, monasterii omnibus bonis sese cessuros, omniaque eorum jura in manus suæ Majestatis resignaturos testarentur, si hanc gratiam obtinerent, ut ex hac captivitate libere exire permitterentur. Hoc scriptum transmisit Henricus ad omnia monasteria per nequissimos quosdam homines, qui variis artibus, ut ei subscriberent Religiosis persuaderent, mentirenturque apud singulos conventus, id ab aliis iam esse factum, immo primam hujus rei cogitationem ac mentionem non nisi à Monachis optimis ac religiosissimis ortam esse. Qua fraude circumventis nonnullis, quum major pars talem agendi modum rideret, tandem ventum est ad apertam vim, ad rapinas, ad cædes: Richardo Vitingo Glasconiæ, & Hugone Feringdono Redingi Abbatibus ordinis S. Benedicti, una cum duobus Presbyteris, VIII. Cal. Decembris martyrio coronatis. Is quem nominavimus, Glasconiensis Abbas, vir propter ætatem fere decrepitam venerandus, & magnæ in tota Anglia auctoritatis, accersitus à Rege Londinum, rogatusque ut publicæ isti donationi subscriberet, quum recusasset, facta abeundi potestate dimissus est à Rege, ut qui videri vellet vi minime hoc exigere. Sub abitum, perscrutatis illius scriniis, libellus quidam contra divortium Regis scriptus repertus est, quem satis esse ad mortis prætextum Henricus existimavit. Itaque nonnulla parte comitatus sui exutus Londino dimittitur, voluntatem Regis domi expectaturus. Quum autem non longe abesset à Glasconia, intellexit in civitate Wellensi Nobilium conventum haberi, seq; vocari ut adesset. Accessit statim, & curiam ingressus, locum suum qui illi debebatur inter primos, accepturus ascendebat: quum ecce eorum, quos Rex eo destinaverat, jussu vetatur locū ibi capere, quod perduellionis crimine teneretur, statimq; disceptata caussa damnatur. Ad Monasterii autem mœnia quum appropinquaret, oblato sacerdote, qui in ipsa lectica confessionem audiret, ne unum aut alterum diem quidem ad mortis præparationem impetravit. Lectica enim deturbatus; ac crati vimineæ impositus, ad montis editi cacumen, qui Monasterio imminet, terra pertrahebatur: ubi Monachali in habitu suspensus est. Idem pluribus aliis Abbatibus factum fuit: quibus mortuis, facile reliquum Monachorum vulgus dispersum est, quorum omnium possessiones Henricus invasit. Quum hac ratione Satanas destruendis hominum Religiosorum florentissimis ordinibus per Angliæ infelix Regnum fureret debacchareturque: ecce ex altera parte benignissimi Dei erga Ecclesiam suam, bonitatem & misericordiam, qui ut tam insigne damnum resarciret, alium longe illustrissimum Ordinem his ipsis temporibus excitavit. Is fuit maxima illa & celeberrima, inferorum potestatem sub Iesu vexillo & nomine impugnantium Societas quæ in omnes Orbis terrarum partes tanta celeritate & industria sese penetravit, nullus ut hodie angulus exstare dici possit, in quo illorum fructuum, quos venerabilis illa Societas mundo peperit, illustre aliquod testimonium conspiciatur. Eadem plures populos Ecclesiæ lucrifecit, quam vel Lutheranismus, vel Calvinianismus, vel denique ille, de quo jamdudum agimus, Henrici primatus, ab eiusdem communione animas abscidit. Hujus ego & ortum & magnitudinem, & factorum gloriam ex libro 4. cap. 2. & his qui de hoc argumento exstat, intelligēdam Lectori permitto ipse in totam atrocissimarum crudelitatum, quarum mihi vel memoria luctuosa & horribilis est, funesta historia pertexneda progressurus.

non laturum, si Cæsar bello Germanico detineretur, illo inscio, statuit ipsius nomine subscribere. Non desunt auctores, qui affirment, Cromvelum hæc Regis jussu fecisse, idque ut satisfieret Principibus Germanis, nec Henricus jusjurandum Imperatori datum nimis apertè violaret. Certe Cromvelus, quem Henricus propter Annam Clivensem, odio habebat, hoc facto imprudens incidit in laqueos, quos aliis tendebat. Imperator enim re intellecta, de non servata fide, & federe cum hostibus suis percusso, cum Henrico expostulavit. Henrico, sive quod conscius non esset, sive quod hoc per Comvelum fecisset, nihil sibi ea de re constare, interposito jurejurando, protestante: Cæsar federis exemplum ad Regem misit. Quod ubi Cromveli manu subsignatum didicit, culpam à se amolitus, in illius malitiam conjecit, affirmans id à Cromvelo & inconsulto se, & invito esse factum. Quam ob caussam quum Cæsar aliis literis Cromveli perfidiam apud Regem gravissimè accusasset, & ut pœnas scelere dignas daret postulasset: Rex occasione à Cromvelo primum, deinde minore negocio ab Anna Clivensi eadem opera sese expediendi lætus, Cromvelum, quem blandissimo vultu exceperat, interea interitum ei machinans, jussit postera luce in Eboracensi palatio adesse, habere enim se non parvi momenti negocia consultanda. Venit Cromvelus magna pompa lætus, & insigni clientum stipatus multitudine. Ingressus Senatum ubi consedisset, & sermonem nonnullis de rebus exorsus fuisset: Thomas Hauardus Dux Norfolciæ magnus Regni Mariscalcus, & Catharinæ Hauardæ, quam Rex erat ducturus, avunculus (ut appareret, hæc omnia Annæ odio, & ut Rex Hauarda sua potiretur, gesta fuisse) Cromveli sermonem interrumpens, *De his (inquit) Cromvele, videbitur alias: nunc autem de aliis rebus agendum est, respondendumque tibi coram Rege de criminibus quorum incusaris, ut qui iniquitate tua & proditione hanc fere Rempublicam perdidisti. Eaque ego de caussa te Regis nomine comprehendo, jubeoque ut me sequaris. Simulque pro more, virgula quam manu tenebat, Cromvelum Dux tetigit.* Ille adeo hoc casu obstupuit, ut vix auribus oculisq; suis, rē ita se habere, crederet. Quo stupore ligata lingua, tanquā inopinato ictu perculsus, nec quid diceret, nec quid faceret, in promptu habebat, sed necessitate compellente, Ducem egredientem subsequutus est. Dux autem inspectante universa multitudine, quam talis eventus non minor admiratio quam gaudium capiebat, cum militum præfecto captivum tradidit, ut in arcem duceret. Atq; hunc summus ille rerum omnium rector ac moderator Deus felicitatis Comveli voluit esse finem: qui, ut pœnarum suppliciorumque tempus cuique assignat, hac quidem vice in miserum Comvelum ustum iram suam effudit, post mensem tertium nondum elapsum, ex quo ad summam dignitatem Henricus eum evexerat, hoc est, eo tempore, quo humanum judicium, cui ad providentiæ divinæ arcana non datur penetrare, nihil minus, quam hunc fore eius exitum cogitasset.

Actor, qui fuit Rex ipse Henricus, volebat ut secundum legem, qua paulo ante ipse rogaverat, absens atque indicta caussa condemnaretur, atque ita eodem, quem in alios acuerat, ipse gladio periret Convictus igitur criminum, hæreseos, perduellionis, feloniæ, quam vocant (cujus generis sunt furta, homicidia & similia) ac demum peculatus seu repetundarum, pronunciata sententia, publicè supplicio afficitur, & unà cum ipso crematur Gualterus Baro Hungerfordius, de scelere quo jam infando condemnatus. Bona vero omnia, quæ ad Cromvelum pertinebant, statim publice sub hasta venierunt. Occiso Cromvelo Rex misit evestigio qui nunciarent uxori *Annæ, non expedire multis de causis, ut diutius matrimonio coniungerentur. Et quanquam Majestati sua non deessent legitimæ rationes, ob quas severius suo jure cū illa agere posset, maxime quod hæresi depravata esset: tamen in eorum gratiam, à quorum familia oriunda esset, quam posset, benignissime se eam dimissurum, & cupere ut à matrimonio ipsa discedat.* Anna cognito Regis morbo, quum amisso, quod habuerat præsidio, non jam disceptandi caussam suam ad esse tempus probè sciret, morem gerere constituit. Sed ut prætextum ignominiæ suæ haberet, & sinisterius suspicandi causas præcideret, in Senatu ultro fassa est, se ante nuptias Henrici cum alio quodam clanculum contraxisse: quod falsissimum tamen fuisse proditur. Audita Annæ confessione, Comitiorum auctoritate divortium interpositum est inter Henricum & Annam post sex menses quā ducta fuerat; duxitque octavo deinde die Henricus quintam uxorem Catharinam Hauardam: ex quinque quibus uxoribus duæ Catharinæ fuerunt, & totidem Annæ, omnes fere pares calamitate, & una præterea Jana Seimera.

VI Hoc

VI. Hoc modo quum Henricus tum ab eo, qui Protestantium caussæ favebat, tum ab Anna Clivensi sese expedivisset; non tamen destitit quidquid invisum ipsi esset, cædi destinare, ita crudelitatibus assuetus, ut vix vivere sibi videretur, nisi sanguinem quotidie effunderet. Unde ad III. Cal. Augusti, tres viri Catholici Theologiæque Doctores, Thomas Abelus, Edovardus Povelus, & Richardus Feterstbonus, extremo supplicio affecti fuerunt: quo etiam ipso die tres hæretici Zvingliani, Barnus Gerardus & Hieronymus mortem subire coacti sunt: ita quidem, ut singuli Catholici cum singulis hæreticis (detestabili prorsus copula) in eadem [illegible]rate conjungerentur, hoc est, mors vitæ, tenebris lumen, & infernus Paradiso sociarentur. Cujus rei novitate quum omnes obstupescerent, Palatinus quidam ex Henrici aula petiit, quænam cuique caussa mortis esset? quumque accepisset, alios ob Religionem Catholicam defensam, alios ob eandem impugnatam morti esse adjudicatos: *na* (inquit) *in posterum ergo Regia Religionis ero, hoc est, nullius.* De aliis pluribus præterea, quod nollent Ecclesiasticum suum Primatum agnoscere, supplicium Henricus sumsit.

Desperata jam in Angliæ Regno caussa Religionis, quum aliud remedium superesse non videretur, nisi ut Religio omnis abjiceretur, spes tamen exorta est nova, omnia in integrum restituendi: sed eam eventus fefellit. Anno 1541. habita sunt Ratisbonæ Imperii Comitia, præsente Carolo Imperatore, de aliqua concordia in negocio Religionis, si fieri possent, ineunda, cujus etiam rei caussa Paulus III. Pont. Cardinalem Contarenum cum Legati auctoritate eo destinaverat. Rex etiam Henricus eò misit Henricum Cnevetum, equitem auratum, & Stephanum Gardinerum Vintoniensem Episcopum, partim ut eam, quam in fidei negocio ipse rationem sequebatur, qui Lutheranismum amplexus non fuisset, sed aliud à Catholicis & Protestantibus diversum schisma introduxisset, Germaniæ Principibus probarent: partim ut rationem quandam cum Cæsare inirent, qua ad Universalis Ecclesiæ communionem Henricus rediret. Iam enim tot [illegible]utationum distractionumque quibus innocens [E]cclesiæ tunica discindebatur, pigere ipsum incipiebat.

[Ver]um non fuit ita firmus & constans hic Regis animus, quin d[ete]ret[u]m eius mundanæ rationes impedirent. Nam ut salvo suæ Majestatis honore de hac reconciliatione ageretur, negocium suis dederat, honor autē iste Deo & Ecclesiæ ipsius in ignominiam cedebat. *Redire enim, unde abierat, volebat: at reddere Ecclesiæ quod rapuerat, nolebat nec ullam admittebat mentionem pœnitentiæ, aut publicæ enormium suorum criminum confessionis, quam tamen in recipiendo peccatore pœnitenti intervenire debere, Ecclesiasticis Canonibus sancitum est.* Itaq; negatus illi est ad Christi ovile aditus, propterea quod intrare, non [illegible] ab errore revocata, sed ut lupus cogitabat. Quamquam nescio an satius futurum fuisset, si ex [illegible] scripto harum legum, quamvis nefas sit eas violare, in hoc quidem casu, qui poterat emendationem in aliud tempus promittere, admissus non fuisset. Eodem tempore Henricus, quo de salute animæ suæ disceptabat in conventu Ratisbonensi, vxori suæ interitum in Anglia meditabatur: quæ adulterii apud Regni Ordines, ipso accusante, convicta, cum mœchis suis Thoma Colpepero ab Culpepero, & Francisco Dirhamo ab Durantio neci data fuit. Henricus, quamvis post repudiatam Cæsaris materterā Catharinā infelicissime ipsi matrimonia cederent, non tamen à sextis nuptiis contrahendis absterritus, Catharinam Parram viduam, Baroni Latimero prius nuptam, quæ Comitis E[sse]xiæ soror fuit, vxorem duxit Anno 1543. hoc solo beatam, quod Rex prius e vita sublatus est, quam ex vita ipsam (id quod in animo habuisse dicitur) ob hæresis crimen, cui se infensissimum profitebatur, sustulisset.

DE MORTE REGIS HENRICI, ET quamvis sera eius resipiscentia, ac testamento eiusdem.

Caput Quintum.

ARGUMENTUM

I. *Henricus ædes sacras, hospitalia, Seminaria, Collegia, diripit ac destruit, & Thomam Ha[...]rdum supplicio addicit.*

II. *Morbo affectus, magna animi consternatione ab Episcopis ad se accersitis consilium ac modum reconciliationis cum Ecclesia exquirit.*

III. *Franciscanorum templum restaurat, ac solenne Missæ sacrificium restituit: [...] condit, sub una tantum specie Eucharistiam sumit, summa cum reverentia & honore ac [...] demum obit.*

IV. Li-

IV. Leonis X. Bulla seu decretum quo Henrico Defensoris Fidei titulus tribuitur.
V. Mores & ingenium Henrici VIII. *regis.*
VI. Monumentum eius memoriæ à Cardinali Polo exstructum.

I. QVum huius quoque nouæ Catharinæ tædium Henrico obrepsisset, rediit ad mores suos, nec content⁹ sacrilegiis, cædib⁹, deuastatio nib⁹, incæstibus, nec satis habens, Ecclesiæ bona expilasse, omnia quæcunq; potuerat, iniustissime deprædasse, Monasteriorum etiam plumbum, & lapides, & ligna vendidisse, thesauros Reliquiarumque arcas diripuisse, & Martyrum cineres vento commisisse quinimmo parum existimans, ex insatiabili opum cupiditate populum suum nouorum vectigalium impositione exhausisse, æstimatis subditorum suorum bonis, eorum bonam partem ad se rapuisse, ad subueniendum luxui & stultissimis erogationibus suis monetam, per summam iniquitatem adulterasse: his, inquam, rebus omnibus nondum exsatiatus non modo Anno 1545. VIII. Cal. Decembris, ex omnibus censibus annuis totius Angliæ tam Decimam quam Quintamdecimam sibi soluendam instituit, verum etiam potestatem summam accepit in Prochotrophia & Xenodochia, in omnia etiam Nosocomia, Seminaria & studiosorum Collegia, & in omnes denique Missarum fundationes, adeo vt nihil iam superesset ab eius rutum libidine. Et hic quidē Henrici aduersus Ecclesiam furoris vltimus impetus fuit. Crudelitatis vero suæ postremum exemplum edidit in Thomam Hauardum Norfolciæ Ducem, equitem auratum iam senio confectum, perpetuis carceribus adjudicatum: tum Henricum Surriæ Comitem, securi percussit, quorum vtriusque opera in omnibus bellis, patris vero etiam in peruersis suis consiliis promouendis, vsus fuerat. In quo parem euentum sortitus est cum reliquis, quos vidimus, vt Henrico se probarent, patratis maxime omnium detestabilibus sceleribus in maximas calamitates & ignominiosam mortem incidisse, vt Volsæum Cardinalem, Annam Bolenam, Grajum, Careum, Huttonum, Thomam Georgiumque Bolenos, Cromuelum: & infra videbimus Cranmerum Cantuariensem Archiepiscopū, qui contra Serenissimam Catharinam sententiam pronunciauerat, à Maria Catharinæ filia, iustissimo iudicio flammis tradi: vt intelligatur, poenam cœlitus decretam, a nullo euitari posse, sed serius ocyus quibusque digna factis præmia reponi, Quin etiam postea, rerum potiente Elisabetha, illius quem diximus Surriæ Comitis maior natu filius Thomas Hauardus postquam in euertendo bono publico Regni Anglici, & exstirpanda Religionis Catholicæ memoria quantum potuerat allaborasset, tandem ipse quoque existimationem vnâ cum vita, publico affectus supplicio, amisit, Sed quum omnes fere, qui Henrici libidinibus manus administras præbuerant, per ipsius Henrici manus Deus puniuisset, ad extremum etiam ab ipso poenas repetere eidem est visum, vt intelligeret, quam sit forte brachium Domini: & vt pateret nunquam quemquam per aliena mala ad sincerum bonum peruenire, & quamuis per diuersa interualla eundem tamen omnibus finem instare.

II. Henricus igitur in morbum incidit, quo etiam exstinctus est. Hæc illi turpissimarum voluptatum, quibus animam suam inquinauerat, pendenda vsura fuit. Iam qui toti modo ruinam minitabatur, qui ipsi etiam cœlo machinabatur interitum, qui indomitus, inuictus atque adeo omnibus formidabilis fuerat; eum ecce momento temporis superatum, prostratum, & duobus aut tribus paroxysmis pæne oppressum! Morti vicinus, in magnam conijcitur trepidationem & metum, sola eius cogitatione finem ipsi accelerante. Iam omnium, quæcunque vnquam nequiter designauerat, animum subiens memoria territabat: Iam quantum cruciatum ipse subditis suis à se morte affectis, inflixerat tantum sibi in vnica morte paratum cernebat *Hæc illum hora docuit, vitam nostram nihil nisi Comœdiam quandam esse* (quamuis quæ ipse gesserat, potius cruentæ cuiusdam Tragœdiæ nomen mererentur) *nec quam diu, sed quam bene acta sit, referre: hoc didicit, quamuis magnum annorum numerum, postquam effluxit, instar vnius momenti, aut vnius diei nobis esse, ideoque bene viuendi huc esse contendendum, vt vnicus dies sit nobis instar æui integri.* In his augustiis constitutus, singulis horis in memoriam sibi reuocabat, exiguo illo, quod exegerat, vitæ spacio, quantis malis populum suum affecisset. Ita tacta diuinitus conscientia, quum penitus intimos eius recessus exussisset, iam incipiens meditari salutem suam Princeps miserrimus, statuit reuerti ad Ecclesiam, per

quam datur acceſſus ad cœlum, & in hanc ſacram Arcam ſe recipere, vt à tam vaſto hæreſium diluuio, quod orbem terrarum inundabat, immunis eſſet. Conuocatis igitur Epiſcopis nonnullis, de hac re conſultationem inſtituit. *Fit enim, vt malis calamitatibusque preſſi, plus conſilij, ſapientiæ & ſanctitatis habeamus, quam fortunam proſperam experientes, cuius fauore velut inebriati, amiſſa iudicandi facultate omnia nobis amica, nihil infeſtum opinamur: prorſus quaſi irreconciliabile bellum eſſet proſperitati cum recto iudicio, & blandienti fortunæ cum bona mente.* Deficientibus iam viribus, Henricus in ipſo agone receptui canens, conſuluit Epiſcopos, qua ratione ad Eccleſiæ vnionem, quam adeo crudeliter ruperat, redire poſſet. Illi quamuis quid factu opus eſſet, probe intelligerent, tamen quid Henrico reſponderent hæſitabant. nam eum, qui nihil non ſcelerum libere audebat, libere alloqui nemo audebat. Verſabantur ante oculos complura exempla eorum, qui quum ſententiam iuſſi à Rege dixiſſent, tamen neci eiuſdem mandato dati fuerant. Hic eos metus reprimebat, ne pectoris ſui ſenſa patefacerent aut veritatem Adeoque vnus ex Epiſcopis reſpõdit, *Regem omnibus viris ſapientiorem eſſe, & diuino conſilio Eccleſiæ Romanæ Primatum abdicaſſe.*

Ecce tibi in horum tergiverſatione & adulatione tormenta & gehennam eorum qui Principibus placere vnice ſtudent: qui ſane eo nomine infelices cenſendi ſunt, quod veritatem raro audiant, vt quæ odium plerumque parere ſolet Nihil eſt aulicis hominibus fucatius ſimulatiusve Principis ſui fauorem vel Cœli ipſius iactura emerent. Quanquam Vintonienſis Epiſcopus ſeorſim Regi ſuaſiſſe dicitur, *vt conuocatis Regni Ordinibus, rem tanti ponderis, vnde Anglicani Regni vel felicitas vel exitium dependeret, cum illis communicaret, id ipſi, tum ad nominis gloriam, tum ad tranquillitatem conſcientiæ plurimum profuturum. Quod ſi ad eam rem, vi morbi inualeſcente, ſpacium temporis non daretur, ſaltem voluntatem ipſam & conatum minime inutilem futurum. Deo enim vel ſolum [illegible] votum non minus gratum futurum, quam ſi [illegible] ſuſcepti per omnia reſpondiſſet.* Sed non ita [illegible] egit in Henrici animo hæc mo[illegible] paraſitorum ſupercilientium voces, [illegible] bonam volunta[illegible] Verebantur enim, ne [illegible] conuocatis [illegible] & ne ad reddendum,

quæ iniuſto titulo poſſidebant, adigerentur. Ad nihil igitur aliud valuit hæc Henrici cum Epiſcopis de reſtituenda vnitate Eccleſiæ oratio, quam vt vermem quendam in peruerſo & cauteriato eius animo relinqueret, qui tum quidem grauiter eum læſit, poſtmodum vero vſque adeo excarnificauit, vt poſt tam multa patrata ſcelera, voluntatem conciperet vnum opus bonum faciendi: quod quidem opus pauperibus in magnas anguſtias iam redactis, inſiguem commoditatem attulit.

III. Vigeſimo enim & primo die ante mortem, iuſſit aperiri & purgari Eccleſiam Fratrum Sancti Franciſci, quæ ad eum vſque diem, pulſis Monachis, clauſa remanſerat. voluitque Miſſam in ea celebrari, eamque parochialem fieri tertio Nonas Ianuarij Ad quam ſolennitatem congregato vniuerſo populo, frendentibus ac pudore ſuffuſis Lutheranis & Zuinglianis Hæreticis, Epiſcopus de Rocheſter, Regis Eleemoſynarius, ad continuanda Religionis Catholicæ pia exercitia populum exhortatus, Regis pietatem ac munificentiam collaudauit, qui in medio tantarum confuſionum in Regno ſuo, in quo Eccleſiæ honos nimium iam emarcuerat, eiuſdem renaſcentis noua germina videre cuperet. Quæ res tantum excitauit in multitudine gaudium, vt vix à lachrymis ſibi plerique temperare poſſent. Pergens Epiſcopus literas protulit, quibus ſua Maieſtas in vſus pauperum perpetuos, prædictam Eccleſiam Franciſcanorum, iam Regia auctoritate parochialem factam, vnà cum Sancti Bartholomæi hoſpitali eidem annexo, annuiſque cenſibus aureorum fere mille, duabusque alijs parochialibus Eccleſijs, Sancti Nicolai & Sancti Eduini, ciuitati Londinenſi dono dabat, ea conditione, vt omnes iſtæ tres Eccleſiæ, in vnam illam, quæ Monachorum erat, coaleſcerent, eaque perpetuis deinde temporibus hac inſcriptione notaretur: *Eccleſia Chriſti ab Henrico octauo Angliæ Rege fundata.* Et hæc quidem quamuis nimis vilis & exigua admodum ſit ſatisfactio eſſet pro tot prius factis direptionibus, ſpem tamen atque ea ſpectationem hominum ſuperabat. Semper enim ita crudeliter & barbare Regnum ad miniſtrauerat, vt ne optari quidem ad extremum exiguus ille reſtitutio, nec tam placidus vitæ exitus poſſe videretur, quamuis ne tunc quidem a perpetrandis [illegible], quæ minime ipſi licebant, abſtineret. Quibus ita conſtitutis, augeſcente ægritudine,

gritudine, de successore cœpit cogitare. Præuidebat enim tumultus & bella, quæ exsistere possent propter implicatissimas tot vxorum rationes. Nam quum sex habuisset, tres Catharinas, duas Annas, & vnam Ianam: ex Catharinis primam repudiauit, secundam adulterio conuictam supplicio affecit, tertiam superstitem reliquit: ex Annis, Bolena quidem, plurimorum malorum radix, ob coniugij fidem violatam capite plexa est, altera vero dimissa: Iana denique aperto ad fœtum seruandum vtero perijt. Augebant hanc sollicitudinem varia sororum eius in Scotia, Gallia, & Anglia matrimonia. Itaque rogatus ab Ordinibus Regni, vt ipse statueret, quid cuique in Regni successione iuris ac rationis esse vellet, Testamentum condidit, & in eo statuit, *vt Eduardus filius ex Iana Semera, nouem annos natus primas omnium regnandi vices acciperet: cui sine legitimis hæredibus defuncto, Maria ex Catharina filia succederet: Maria similiter sine liberis mortua, ad Elisabetham Annæ Bolenæ filiam corona deuolueretur: postea his deficientibus, ad illos transiret successio, ad quos iure communi pertineret. Deinde impuberi filio sedecim constituit Tutores & Curatores, qui in fide Catholica eum educarent, quos adiurauit, vt in hæresibus tanquam peste hominum, ex Angliæ Regno exterminandis omnem operam collocarent.* Ad hunc modum in media illa perturbatione, compositis rebus, quum ægritudo maiores indies vires acquireret, Missam celebrari iussit: quumque sub vnica specie (quod semper obseruauit) communicaturus, de cathedra, in qua sedebat, assurgeret, vt genibus in terram defixis, Saluatoris nostri Corpus adoraret; Zuinglianus autem quidam, qui adstabat, diceret, *posse Maiestatem suam in hac imbecilli valetudine sedentem in cathedra Eucharistiam percipere:* diuino afflatus zelo respondit, *Si me non modo vsque ad terram deijcerem, sed & sub ipsam terram demitterē, ne sic quidem satis honoris huic Deo, a quo quicquid possideo profectum est, mihi viderer delaturus.* Instante mortis articulo, pateram vini albi poposcisse dicitur, & hæc verba dixisse: *omnia perdidimus;* deinde intermortuis vocibus, *Monachorum nomina aliquoties ingeminasse;* non alia relicta sui memoria, quam quod diu, quidem, sed male vixisset. An. 1509. VIII, Kal. Iul. ortus regnare. Regnauit annis triginta septem mensibus decem, diebus sex, quorum fere viginti vnum in pace Catholica transegit, sed reliquo tempore supra fidem cruentas exhibuit tragœdias, desijt autem An. 1547. ætatis 66. Indole fuit generosa quidem, sed nimis mulierosus & voluptarius. Nam libidinis causa ab Ecclesia secessionem fecit, propterea quod Summus Pontifex non permitteret ipsi optimam Reginam Catharinam repudiare, vt in matrimonium assumeret lasciuam illam Bolenam, quæ postmodum effrenatæ libidinis condignas subijt pœnas. Literas amauit: & edito aduersus Lutherum libro, magnificum sibi titulum acquisiuit: quam rem quia supra quoque attigi, visum est operæ precium hoc loco apponere Leonis Decimi Pontificis Constitutionem, qua insignem titulum *Defensoris fidei* Henrico non diu inhæsurum assignauit.

Cum nuper dilectus filius Ioannes Clercus Maiestatis tuæ apud nos Orator in Consistorio nostro coram venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, librum quem Maiestas tua fidei Catholicæ zelo accensa, ac deuotionis erga nos, & hanc sanctam sedem feruore inflammata, contra errores diuersorum hæreticorum sæpius ab hac sancta sede damnatos, nuperque per Martinum Lutherum suscitatos composuit nobis examinandum, & autoritate nostra approbandum obtulisset; ac luculenta oratione exposuisset, Maiestatem tuam paratam esse, vt quemadmodum veris rationibus, & irrefragabilibus Sanctæ Scripturæ ac Sanctorum Patrum autoritatibus notorios errores eiusdem Martini confutauerat; ita etiam omnes eos sequi ac defendere præsumentes, totius Regni sui viribus & armis persequi, &c. Nos qui Petri, cui Dominus gregis sui curam supremam commisit successores sumus, & in hac sancta sede a qua omnes dignitates ac tituli emanant, sedemus habita super his cum ijsdem fratribus nostris matura deliberatione, de eorum vnanimi consilio & assensu, Maiestati tuæ titulum hunc videlicet, Fidei Defensorem, donare decreuimus; prout te tali titulo per præsentes insignimus, mandantes omnibus Christi fidelibus, vt Maiestatem tuam hoc titulo nominent; & cum ad eam scribent, post dictionem, Regi, adiungant, FIDEI DEFENSORI.

Et profecto, huius tituli excellentia & dignitate nullum neque dignius; neque Maiestati tuæ conuenientius, nomen, consideratis meritis, excogitare potuissemus: quod quoties audies aut leges, toties propriæ virtutis, optimique meriti tui recordaberis, nec huiusmodi titulo intumescas vel in superbiam eleuaberis, sed humilior & in fide Christi & deuotione huius sanctæ sedis a qua exaltatus fueris, fortior & constantior euades: ac in Domino benefaciens

nium largitore, letaberis perpetuum hoc & immortale gloriæ tuæ monumentum posteris tuis relinquere, illisque viam ostendere, vt si tali titulo ipsi quoque insigniri optent, talia etiam opera efficere studeant. &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo vigesimo primo quinto Idus Octobris Pontificatus nostri anno nono.

Ecce ad cœlum vsque euectum laudibus nomē Henrici hac Pontificis Constitutione. Libro autē eius non parum territus Lutherus) indignabatur enim illum ex Anglico in Germanicum sermonem ab Hieronymo Emsero conuersum passim esse in Germanorum manibus) statim conatus est respondere. In cuius responsionis Præfatione in hanc sententiam scribit: *Ad me quod attinet, ego istis sive Patrum, sive hominum, sive Angelorum, sive dæmonum testimonijs, non inueteratam consuetudinem opponam, non hominum multitudinem, sed æternæ Maiestatis sermonem, sed Evangelium, quod ipsi cogentur approbare Hic sum, hic consisto hic maneo, hic me iacto, hic triumpho, hic Papistas, hic Thomistas, hic Henricistas, & omnes inferorū portas subsannabo. Diuinæ Maiestatis suffragio nitens, non mille Augustinos non mille Cyprianos non mille Henricos Ecclesiæ adversum me insurgentes reformido.* Hoc libro innumeris iniurijs onerat Henricum Lutherus, & cuius fuerat ab Henrico accusatus conuictusque, negat se vnquā in scriptis suis falsa testimonia allegasse Pro Rege deinde complures viri docti replicarunt, Eccius & Murnerus in Germania, ex Anglis vero Rochestriæ Episcopus & Thomas Morus, Lutherus in Responsione sua protestatus fuerat, maledictis & mendacijs se nunquam, Regem vero in libro suo sæpius vsum fuisse: quæ quidem indignissima contumelia fuit, iniuste in hunc Principem iacta. Cuius contrarium Murnerus ostendit Quinquaginta enim mendacia, cum pudore impudentissimi hæretici, in libro eius notauit, collaudato præclaro illo *Defensoris Fidei* titulo, dato huic Regi. & Successoribus eius ijs, qui rebus laudabiliter & pro Ecclesiæ bono gestis sese eo dignos præberēt. Quam duplicem gloriæ suæ coronam merito & virtute sua, Regiæ dignitati coniunxerunt: nec ea priuati fuissent, nisi per contraria merita, hæretici facti fuissent. Nam similesententiæ de Fide, non item sunt eius legitimi Defensores, sed sua culpa hoc se tituli honore spoliarunt. Nā cum insigniri eo nituntur, nisi quamdiu sub vexillo Ecclesiæ, a qua eum acceperunt, pergūt militare. Itaq; Elisabetha Regina nullo sane iure intercet-eros dignitatis suæ insigniores titulos, etiā hunc à patre suo relictum retinuit: quum potius odij illius, quo erga sanctam Romanam sedem Henricus flagrauerat, & barbaræ eiusdem immanitatis sit hæres, quā eius boni, cuius commendatione omnes seculi sui Principes anteiuerat, vt qui tam gloriose armis Fidei, à Spiritu subministratis Ecclesiam propugnasset. Vsurpat illa quidem *Protectricis Fides* magnificum titulum, sed simili prorsus vanitate qua alterum illum, Reginæ Franciæ, sibi vendicat. O inanes titulos, exstructos in aere, & vanissimæ vanitati superstructos! Quidam Minister Gallicus Serresius, Reginæ Franciæ appellatione eam ornat: & obseruatum est, ipsam in Edictis suis, quum nostrorum Regum meminit, Reges illos indigitare, non Franciæ, sed Francorum. Cupit illa audire *Protectrix*, sed *Infidelitatis & Irreligionis* (si ita licet loqui) verius quam eius fidei, quæ à Saluatore Mundi originem suam habet. Et tamen inanissima hæc vanitas in Anglia omnium assentantium applausu comprobatur. Nulla re magis fascinantur, magisve delectantur Principes, quam huiusmodi assentatione: neque vllus est harum vanitatum terminus aut modus Facultime enim quorum pectora sapientiæ & veræ gloriæ inania sunt falsæ laudis vento inflantur, & turgescunt, blandientisque linguæ veneno corrumpuntur. Simillima est gloria vmbræ; vtraque enim nihil est vanius. Sed eorum titulorum, qui nullo iure nobis conueniunt, honorem affectare, quid aliud est, quam ipsius vmbra, & nihili nihilum? Quod tamen facit Elisabetha, cuius omnia facta titulis eiusdem contraria sunt.

V. Sed redeamus ad Henrici capulum, in quo aliter eum considerare non possumus, quam considerando eius putredinem, corruptionem, spurcitiem, nequitiam, flagitia, & immanitatem. Tribus maxime vitijs inquinatus fuit, fornicatione, auaritia, & crudelitate. *Fornicatio* manifesta est in tot illegitimis nuptijs, exsecrandisque libidinibus, quibus indulgens cum luxuria coniunxerat hæresin, quæ est animæ cum diabolo adulterium *Auaritia*, in tot incendijs, expilationibus, sacrilegijs, per summā impietate ab ipso commissis, in omnibus Regni sui Monasterijs, Ecclesijs & Hospitalibus, *Crudelitas* in eo, quod post dimissam Catharinam, e sex, quas habuit, vxoribus duas morte affecit, & præterea duas Heroines, & tres Cardinales, quorum postremus ob sublimē sanctitatem

conde-

condemnatus fuit: Magnates, hoc est, Duces, Marchiones, Comites & filios Comitum, duodecim: Barones Equitesque Auratos novem supra viginti tres. Archiepiscopos: Episcopos octodecim. Monasteriorum Abbates sive Priores, tredecim numerantur: Monachi, aut presbyteri, quingenti: Diaconi, triginta: Archidiaconi, quatuordecim: Canonici, ad sexaginta: Doctores Theologiæ undequinquaginta. Ex laicis necavit Nobiles trecētos quinquaginta sex: plebeios, centū viginti quatuor: & feminas centum & decem. Ex omni numero Martyres Solius Fidei Catholicæ causa occisi censentur centum quadraginta septem: quū ante interpositum divortium, animumq; ad libidinem applicatum, non nisi Suffolciæ Comitem, & Eduardum Buchinghamiæ ducem, è medio sustulisset.

Viros literatos semper in precio habuit, curavitque ut ad publicas professiones homines docti promoverentur, quibus etiam auxit stipendia. Episcopos (præter unum Cranmerum Cantuariensem, qui ad hoc factus est, ut divortii negocio illius libidini subserviret) & doctos nominavit & minime malos; adeo ut plerique eorum postea, tam Eduardo quam Elisabetha regnante, ob Catholicę fidei confessionem carceres & vincula subierint, nec pauci martyrii coronam acceperint. Sacramētum Eucharistiæ, quamvis id impedire conātibus hæreticis, summo semper in honore habuit. Iudicio exacto & gravi fuit, sed quod vini potu facile corrumperetur: quæ res non raro subditis ipsius perniciem attulit, lenonibus, adulatoribus atque hæreticis (quibus Aulam ejus Anna Bolena repleverat) quidquid vellent ab ipso impetrantibus.

Levitas in quibusdam ejus actionibus fuit. Nam levissimis atque adeo ineptissimis de caussis quosdam ab ipso magnis dignitatibus ornatos fuisse, historiis proditum est; ut intelligatur, posse etiam magnum Regem in stultitiam incidere, & se deridendum aliis propinare. Alius enim ob porcellum egregie assatum (quo genere cibi libentissime vescebatur) alius ob Exedram regiam commodiori ab igne distantia dextre locatam, alius denique quod in lusu aleæ elegantius se ac facetius gereret, nō beneficio solum, sed etiam honore auctus dicitur. Quod genus compensationis tam male atq; inepte collocatū Regiæ liberalitatis nomen nō meretur.

Sed omnia, quæ perverse ab Henrico patrata fuerunt, in compendium conferre, eorumq; summam quandam ad posteritatis memoriam monumenti loco transmittere, impossibile foret: & præstaret, æternis oblivionis tenebris eadē sepulta jacere. Et sane hæc via est, qua (ut Plutarchus ait) improbi ad mortem contendunt, quæ in abyssum quandam tenebrarum eos præcipitat

Quà Mortis tenebrosa palus Acheronte refuso
Evomit obscuras atro de gurgite noctes:

defodiens eosdem atque absorbens in oblivionem Plutoni & Manibus sacram.

VI. Polus Cardinalis quandam sepulchri inscriptionem commentus est, quæ Henrici res gestas, tanquam in brevissima tabella tribus verbis descriptas conspiciendas exhibet. Verba ipsius hæc sunt: *Si quis vellet* (inquit) *unica inscriptione probrosissima, omnium ejus scelerum ac iniquitatum quasi summam quandam simul complecti; nihil esset tam efficax ac idoneum* (considerata Henrici vita) *quam si sepulchro ejus insculperetur titulus ille, quo ipse in vita tantopere delactus est*, SUPREMUM ECCLESIÆ IN TERRIS CAPUT. Hæc Polus. Ubi considera mihi, Lector, quid mors possit. Iacent jam tituli illi superbi, jacent coronæ, jacet fastus, jacent inimicitiæ adversus Ecclesiam susceptæ: nec jam Henricus majorem vel in hoc seculo gloriam habet, vel in altero cruciatum, quam, *Fuisse*. Nam quæ communes omnibus sunt miseriæ, ab iis ne quidem Regalis dignitas est immunis. Monumentum Henrico magnificum positum est, quod etiam nunc Londini conspicitur, totum ex ære, vermiculato ad effigiem florum aliarumque figurarum opere circumdatū. Quod diutius fortasse durabit, quam duravit ipse. De nostris Regibus canit Ronsardus quæ cuilibet aptes.

Sacra Dionysio cælato fornice templa
Lustrans, spectabam Regum monumenta potentum,
Imperio quorum quondam concussa tremebat
Francia, quos magnos animos spes pectore magnas
Gestabant, fastu elati, quorumque voluntas
Lex erat, & fortis fera milite bella ciebant.
Hos ego quum in cineres & humum jam morte redactos
Nec plus quam truncum aut saxum jam posse videre,
Dicebam tacitus. Tantum sunt nomina Reges
Nam quotus ex tanto numero post funera vivit?

At Henricus non vivet, nisi cum hac nominis sui perpetua infamia, quod infelicissimis auspiciis regnaverit, & hæresi viam patefecerit quę per ipsius libidines ingressa pedem in Angliæ Regno fixit. Manebuntque in hominum memoria depravati

ipsius mores, tanta varietate, & vitiorum
virtutumque tam admirabili pugna
inter se collisi.

DE EDVARDI VI. REGNO: CVIVS AVVNculus hæreses & Regni protector, Lutheranismum promulgat. De Cranmero primo Anglorum Apostolo : & quomodo Maria sola inter Principes Catholicam religionem professa sit.

CAPUT SEXTUM.

ARGVMENTVM.

I. *Henrico post mortem falsum testamentum supponitur.*

II. *Eduardus Seimerus regis avunculus, nepotis ac hæresis tutelam ultro suscipit, ac proregem se constituit.*

III. *Lutheranismus in Anglia publice concionibus habitis primum divulgatur. Cranmerus Archiepiscopus Cantuariensis ex sacerdotum numero primus in Anglia uxorem ducit. Hugonis Latimeri primi Anglorum (scilicet) Apostoli historia.*

IV. *Martinus Bucerus, Petrus Martyr & Bernardus Ochinus in Angliam proficiscuntur.*

V. *Nova religionis forma ab Anglicana Curia præscripta.*

VI *Sola Maria Eduardi regis soror, Catholicam religionem in aula Anglicana profitetur.*

I IN sono, qui aures nostras ferit, ita se res habet, ut interruptus repertusque, quam continuus, sit molestior. At malorum, quæ animum lædunt, alia est ratio. Ea enim leviora & tolerabiliora videntur, quum eorum per intervalla sunt quædam remissiones, quam si nunquam patiantur nos respirare. Illa quidem, sub cujus pondere etiam nunc Anglia gemit, calamitas, tantum abest ut cessaverit per mortem Henrici, cum quo unà & schisma, &, unde illud prognatum fuerat, odium eodem tumulo condendum putabatur, ut majus etiam incrementum acceperit, deincepsque indies in pejus progressa fuerit. Hæresis enim Henrici primum auspiciis concepta, edita in lucem fuit [illegible] Regno pueri, cujus jam vitam describemus: [illegible] Elisabetha deinde regnante ad justam magnitudinem excrevit. Neque enim ullius magis [illegible] potuissent ad spuriæ illius [illegible] augmentationem, quam illius, quæ [illegible] Anglia decreto spuria declarata fuerat. [illegible] Henricus VIII quem [illegible] proximi erant, aliud testamentum, diver-

sum ab eo quod ipse condiderat, supposuerunt, & Henrici nomine obsignarunt. Quo scelere omnem Regiæ successionis legitimum ordinem intervertrunt. *Margaritam enim Henrici Septimi* filiam majorem natu, quæ Iacobo Scotorum Regi Anno 1500. nupta fuerat, & ad quam post Henrici Octavi liberos legibus Angliæ jus Regni pertinebat, prætermiserunt, reliquis, quæ Henrici testamento continebantur, nihil immutatis. Interim in hoc ut imbecilli stirpe sublata ipsi in Regnum sese insinuarent, uti docuit eventus, quamvis id fortuna adversa conciderit. Et tamen ne sit quidem Testamento obtemperatum est prorsus quasi Deus ipse (punire volens in hoc mundo eum, qui ex hoc mundo sublatus jam fuerat) curasset, ut cujus tam formidabilis auctoritas fuerat, eum omnes jam contemnerent, & extremam ejus voluntatem infringerent. Mors ejus per aliquot dies occultata nam, 3 Non. Ianuar. obiit, 7 Calen. Februar evulgata est. & interea, quo facto opus esset, consultatum fuit. Tandem *Eduardus* Henrici ex Iana Seimera filius nonum ætatis annum agēs, *non tantum Rex, sed & summum Ecclesiæ Anglicanæ caput* pronunciatur. Quo facto ii, qui detestabiliū harum legum prima fundamenta jecerunt, quam parum cerebri haberent, testatum fecerunt, dum animas captivarunt sub illius spiritualem auctoritatem, cujus ob ætatem teneram & servili similem conditionem nulla erat auctoritas. Nam quū omnium confessione nec infantium, nec puerorum, nec adolescentium ætas ad negociorum mundanorum procurationem sit idonea : multo minus ad cœlestia expedienda inesse illis aliquam aptitudinem existimandum est. *Sed ea est hæreseos cæcitas, ut maximos quosque defectus minime omnium agnoscat.* Equidem præviderat Henricus, quid ex filii sui imbecilli ætate eventurum esset mali: sed non satis providerat. Constituerat ille impuberi filio suo sexdecim gubernatores æquali potestate: ex quibus non pauci erant Catholici, nec quidquam antiquius habebant, quam exsequi quod Henrico divinitus inspiratum fuerat, hoc est, ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem & Sacræ Romanæ Sedis obedientiam totius Regni statum revocare. Sed qui potentia prævalebant, quum longe aliud animo agitarent, haberentque [illegible] positum hæresin promovere, & nollent [illegible] latas restituere [illegible] impedire, ne Princeps in horum sexdecim Tutorum potestatem veniret: qui si ad rerum gubernacula ad-

moti essent, haud dubie negociorum illas turbas confusionesque ad felicem aliquam tranquillitatem perduxissent.

II. Erat Ianæ Seimeræ frater, *Eduardus Seimerus*: hic quum esset Eduardi Regis avunculus, tunc Hertfordiæ Comes, sed paulo post Somerseti Dux, Zuinglianæ hæreseos contagione infectus, statuit propria auctoritate seipsum creare Regis tutorem Regnique Protectorem. Quod & fecit, nullo contradicente, præter Thomam Vrislæum, virum Catholicum; quem Henricus summum Regis Cancellarium moriens reliquerat. Statim vero atque summam dignitatem adeptus fuerat, ut eam conservaret, non neglexit quamplurimos beneficiis sibi obstringere, eorumque benevolentiam comparare, quibus Reipublicæ salute privata utilitas est antiquior. Itaque (quod facile erat) Regi puero auctor fuit, ut novorum honorum accessio Regis nomine iis fieret, qui eos mererentur. Factus est ergo *Protector ipse Somerseti Dux*; *Parrus vero Essexiæ Comes*, qui Catharinæ ab Henrico relictæ frater erat, Marchio Northamtoniæ declaratur; *Joannes Dudleius Lislensis* Baro, Varnici Comes constituitur; *Thomas Seimerus Protectoris frater*, Sudliæ fit Baro & supremus Classis præfectus; *Richardus Ricius* & *Edmundus Sheffeldus* equites aurati renunciantur Barones; *omnes hæretici.* Et his fundamentis Seimerus auctoritatem suam firmavit. *Thomam vero Vrislæum Cancellarium virum Catholicæ fidei addictissimum.* Suthamtoniæ Comitem declararunt quidem, sed eundem postea & Magistratu se abdicare coegerunt, & ex Senatu Regio tam illum quam Arundeliæ Comitem, quod essent Catholici, ejecerunt. Hoc modo quum omnium sibi animos conciliasset, simulque Regiam potestatem consequutus esset, pro libitu eam administrabat: adeoque absolutum imperium exercebat, ut omnia tam Ecclesiastica quam civilia non nisi ex ipsius mandato expedirentur: ipse & Gubernator, & Protector, & Prorex, & Propapa, & quid non? ita sui ex sorore nepotis puerilem ætatem gubernabat, ut quasi per ipsius os cuncta Rex loqueretur. Quare quum adhuc, licet in schismate, ritu & ceremoniis antiquis Clerici ordinarentur Zuinglianus ille voluit Ecclesiasticos homines, nulla potestatis aut jurisdictionis exercendæ aliter accedere, quam ex specialibus ipsius Regis mandatis, adimens illis Sacramentum Ordinis potestatem. Cranmerus ergo ipse Archiepiscopus Cantuariensis, & ex antiquis unus, non aliter quam novis Eduardi mandatis iisque non semper & absolute, sed pro beneplacito pueri, datis ac duraturis, potestatem suam exercere cogitur. Sed ut appareat hæreseos, serpentis Ecclesiæ hostis pestifero veneno inflatæ vanitas, ecce ipsas literas Regis, quibus ad istum Angliæ Primatem ita scribit

Eduardus Dei gratia, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Rex, supremum in terris Ecclesiæ Anglicanæ & Hiberniæ, tam in causis spiritualibus, quam temporalibus, Caput; Reverendo Thomæ Cantuariensi Archiepiscopo salutem: &c. Quandoquidem omnis juris dicendi auctoritas atque etiam jurisdictio omnimoda, tam illa quæ Ecclesiastica dicitur, quam secularis, à Regia potestate velut à suprema capite manat, &c. Ad ordinandum igitur quoscunque intra diœcesin tuam Cantuariensem, & ad omnes etiam sacros & presbyteratus ordines promovendum, per præsentes ad nostrum beneplacitum duraturas, tibi damus potestatem.

Has atque hujusmodi alias deteriores etiã Constitutiones Protector Eduardus Seimerus fecit, & Tẽpla, quæ Henrici rabies reliqua fecerat, perrexit destruere. Henrico enim propositum fuerat, tantũ auctoritatem Pontificiam impugnare, & immotã illam rupem, cujus fundamenta is jecit, qui *oravit, ne deficeret fides illius visibilis capitis*, quod ipse ex hoc mundo migrans nobis reliquit. Sed ut melius res succederet, Novus hic Eduardi Protector publico edicto prohibuit, ne quisquam Catholicorum de cathedra ad populum verba faceret, aut Ecclesiæ Catholicæ doctrinam annunciaret, solis Lutheranis & Zuinglianis docendi permissa potestate, quibus facile erat, quum nemo publice contradicere auderet, dolis populum ductare. Hi, ut Foxius scribit, nihil urgebant majore vehementia quam *Regem, quum esset & Ecclesiæ & Regni caput, in utroque non minorem habere tum Ecclesiasticam tum civilem potestatem in hac tenera sua ætate, quam habiturus esset jam grandior effectus.* Cranmerus quoque ubique inculcabat. *Regem adolescentulum plus habere in capite scientiæ Theologicæ, quam cunctos Angliæ Episcopos.*

III. Factum est hoc edicto, ut quasi clausis cœli portis, obstrato que divini numinis favore, *infernus abyssus apertis faucibus* eructaverit ingentem numerum hæreticarum pestium sive locustarum, quæ certatim tum eloquentiam suam ostentabant, tum hæresim proseminabant. *Cranmerus Cantuariensis Archiepiscopus* inter primos prodiit in medium,

dium, jam palam scorto suo pro uxore utens is Catechismum erroribus, impietatibus & Atheismis plenum, Eduardo Regi inscriptum in lucem edidit, primum hæreseos secum puero consecrans. Henricus non ita diu ante obitum, quendam Hugonem Latimerum propter suspicionem hæreseos, & comestam carnem in feria sexta septimanæ Sanctæ, de Vigorniensi Episcopatu deturbarat, (id quod argumento est, Henricum non nisi Ecclesiæ Romanæ primatum impugnasse.) Hic Hugo Latimerus ubi eam concessam potestatem accepit, cœpit passim ex publicis pulpitis detonare & conciones habere: quare comparato aliquo per Angliam nomine, vocatus est deinde *primus Anglorum Apostolus*, nimirum ex infernali illo Apostatarum cætu delectus, nō autem is quē olim beatus Gregorius Papa in hanc insulam ad fidem Christi annunciandam misit, Augustinus doctissimus Monachus, aut, talis qui Augustino illi præripere eā Apostolatus post tot sæcula laudem possit. Advolarunt quoque ex Germania & Helvetia nō pauci, relictis latebris suis, in quas eodem tempore ob victorias Caroli V. contra protestantes Smalcaldici fœderis cōsortes, abdiderant, apostatæ. In his erāt præcipui *Ioannes Hopperus, & Milo Coverdallus*. Quibus omnibus, Lutherano & Zuingliano more cōcionandi, ab iis qui nihil nisi profanas hasce Religiones spirabant, continuo data copia fuit. Hi, de quibus loquor, quorum caput Protector erat, alia etiam ratione ad opprimendam Catholicam Religionem usi sunt. Regis enim Eduardi adolescentiam non nisi corrupto hæreseos lacte enutriendā curarunt, ut jam inde à teneris quasi unguiculis, pravis istis opinionibus imbutus, non facile postea ab eis recederet.

Dantur ergo Regi pædagogi duo hæresi inprimis insignes, qui Zuingliana doctrina illū imbuerent *Richardi Coxus* uxoratus Sacerdos, & *Ioannes Checus* Laicus, uterque Latinæ & Græcæ linguæ cognitione clarus, qui facile unà cum prima Grāmatices institutione hæreseos venenum puerili Regis animo instillarunt. Quin & feminarum ad hanc rem accessit opera. Neque enim una ad... ita ipsi fuit vitæ morumque formatrix, velut Cornelia Gracchis, aut Aurelia Cæsari, aut Augusto Actia... verum plures huic Principi adjunxerunt principes feminas, easque hæresi deditissimas, inprimis ... Henrici ... adhuc superstites uxores, *Annam Clivensem & Catharinam Parram*, quarū opera effecere... ut doctrinam propositam eo facilius Eduar-

...ius imbiberet. *Aulici quoque* ejus atque asseclæ omnes ... mulitonesque ex Principum familiis adsc... omnes erant hæresi infecti. Iam, ut dictum est, prævenientibus fidei Catholicæ cathedras Protector ademerat: post vero etiam Academiarum pulpita Doctoribus interdixit; quā quidē ad rem magno molimine & artificio ipsi opus fuit. Nam quia Collegiorū fere Rectores, homines sunt in illa natione magni loci & auctoritatis, referre solent in negotio Religionis plurimum, quomodo Universitates sint affectæ. Itaque quum fidem Catholicam maxima pars hactenus retinuisset, Protector submotis Catholicis omnibus, in eorum locum juvenes, quos Lutheri aut Zuinglii manus formaverat, substituit. Nec contentus Doctores profligasse, adversus libros etiam bellum suscepit, qui quidem (ut magni cujusdam Regis voce proditum est) Doctorum consiliariorumque ... cum sint præstantissimi. Nam eos auctores, qui Ecclesiasticam doctrinam tradiderunt, *D. Thomam, Lombardum, Scotum, lege prohibuit*. Quinetiam quasi horum clarissimorum Ecclesiæ luminum prorsus sepulturi memoriam, quorum tamen etiam in futuris sæculis laus reflorescet, quorumque nobis in tanta veneratione adhuc sunt nomina, petulantes juvenes horum Scriptorum ingentem conquisitam struem, per urbem in feretro circumtulerunt; & demum in ignem conjectos cremarunt. Qui quidem ignis aliquando ad æternum ignem illos condem... naturus est. Sed non fuit eum exstinctus ille ignis, verum vehementius etiam quam unquam dei... nceps exarsit, illiusque ardentis rogi fumo h... orum hominum animarum lumen suffocatum, mentisque oculi caligine obducti sunt. Sane per ludibrium, hoc appellabant *funus seu exsequias Scoti*: sed gloriæ potius ipsorum & fidei appellanda fuit funeratio, qua cum exstincta, nihil illis præter infidelitatem remansit. Nihil in his Academiis vel componebatur vel exhibebatur, n... versus, cantiones, orationes, comœdiæ, picturæ, ad extinguendam Religionem Catholicam concinnatæ: hæc sola erant tum styli cum penicilli exercitia.

IV. Ad firmius hanc rerum novationem stabiliendam evocant ex Germania tres insignes hæreticos *Martinum Bucerum, Petrum Martyrem, & Bernardinum Ochinum Italos*, tum Argentorati ... sulat... ceterisque quibus ampliora præ aliis stipendia constituta ... sunt. Bucerum Cantabrigiensi Academiæ, Martyrem Oxoniensi præfecerunt ... antiquam

antiquis Professorum honorariis, præbendis Canonicalibus, aliisque commoditatibus permagnis. Docebant autem ex suo quisque sensu. Protector Zumglianismum tuebatur, Lutheranismum Cranmerus. Bucerus autem in Iudaismum putabatur proclivis, idque ob responsum quoddam illius datum Dudlæo Duci Northumbriæ, præsente Barone Pagetto, Hispaniarum Regis piæ memoriæ Consiliario. Quippe rogatus à Dudlæo Bucerus, quid ipsi de reali Corporis Christi in Sacramento Altaris præsentia videretur, respondisse fertur, *de vera corporis præsentia nullum merito dubitare posse, qui non dubitet de fide Evangelistarum: non tamen is ego sim* (subjecit) *qui certo ex omnia credenda existimem, quæ in Novo Testamento de Christo & eius actis scribuntur, quanquam nec hactenus aperte negare libuerit.* Hæc est illa Religio, seu Religionis contemtus verius, cui superstructa est hæresis: huc tendunt tot dubia, quæ ab iis moventur, quorum pedes etiam in evidentissimis Scripturarum testimoniis, ad quemvis passum titubant. Hoc sapiunt illa Lutheri verba, ubi Monachis austeritates suas exprobrat: *Turcæ* (inquit) *pudore suffundunt nostros Monachos, qui vix umbra sunt, si cum illis componantur; vulgus autem, cum illis collatum, profanum prorsus: adeo ut nec Christiani, nec Apostoli, nec Prophetæ, nec ipse Christus unquam tantum zelum demonstrarint.*

Quæ etiam caussa est, cur ad Mahometanismum non pauci hodie transeant. Calvinus etiam peius quiddam dixit. Sed horret animus, eiusmodi blasphemias hic recitare. Petrus Martyr, monachus excucullatus, qui Monialē apostatricem sibi copulaverat, quum primum veniret in Angliam, Lutheri imbutus opinionibus, sub illius signo militabat: post vero factus est transfuga. Ea erat hominis inconstantia, ut primum avita Religione, quam [illegible] reliсta, ut Monachæ thalamo frui posset, Lutheranam amplecteretur [illegible] quum in Anglia versaretur, ad Protectoris & Cranmeri arbitrium professionem fidei suæ conformaret. Sanderus optimæ fidei historicus, qui [illegible] inter eos qui res Anglicanas memoriæ [illegible] derunt, palmam obtinet, se ipsum [illegible], Martyrem docentem, & ita [illegible] de Sacramento Cœnæ Dominicæ tra[illegible], *ut [illegible] ac pendulus prorsus hæreret, Lutheranorumne an Calvinistarum partibus accederet* [illegible] spectabat enim indies, *ut quid sequendum esset,* *Parlamentum constitueret.* Itaque ut majore cum applausu exciperetur à populo, qui eum videret magna eloquentia (nam hac laude pollebat) publicis Ordinum suffragiis, & Magnatum, qui conciones ipsius præsentia sua frequenter cohonestabant, astipulatione receptam comprobatamque sententiam proponere: ratus est, suam tantisper suspendendam esse. Tandem significat illi Cantuariensis, *decretum esse à Parlamento, Calvinismum sequendum esse, non Lutheranismū:* nec tamen omnia immutanda esse, sed mansurum nonnihil inter ipsos & Galliæ Calvinistas discriminis. Quo accepto nuncio, Martyr Sacramentariorum Calvinianorum hæresim libere amplectitur. Iisdem comitiis, quæ habita sunt Londini Anno 1547. pridie Non. Novemb. & quibus Martyri perditionis Leges præscriptæ sunt, formata fuit *Religionis formula adeo multiformis, ut vere eam centonem quendam dixeris ex variis diversarū sectarum partibus consarcinatum:* quemadmodum etiam de Calvini hæresi negari nequit, eam à singulis antiquorum hæreticorum, quos vetus Ecclesia damnavit, articulum aliquē hæreseos mutuatam esse. Id quod propositum mihi fuit aliquando exercitii caussa accurate perpendere: jamque ad triginta hæreses collegeram, Latinaque lingua descripserā. Sed facile animadverti, majoris eam rem ingenii esse, quam ut à me feliciter absolvi possit: quamvis illi minime difficilem existimem, qui in antiquorum Patrum lectione vel mediocriter sit versatus. (a)

V. Hoc Parlamento factæ sunt *Novæ constitutiones, novaque & prioribus seculis ignota Ecclesiæ jacta fundamenta. Hoc Concilio statutæ sunt normæ & latæ leges, sub quarum jugo Angli & viverent & morerentur.* In natura admirabilis apparet Creatoris sapientia in hoc, quod quum tam multæ sint res creatæ nō tamē sunt aliæ aliis similes, & quæ est inter illas similitudo, non est sine aliqua etiā dissimilitudine. Eadem est ratio spuriarum istarum Religionum, quas ex cerebro suo homines produxerunt: quas si separatim omnes consideres, dispari vultu sunt, multumq; aliæ ab aliis discrepant, & si quo in dogmate congruant, nihilominus notabili

(a) *Præstitit id jam Anno 1653. dum hæc editio postrema adornatur, copiose & judiciose Author Anatomiæ Eccl. Catholicæ, Tractatu tertio, in una facie ostendens doctrinas Veterum Hæreticorum, à Simone Mago exordiens, in altera Syneretismum nostrorum sectariorum apponens, quem suadeo, ut videat, qui hoc argumentum desiderat.*

aliqua differentia discriminantur. Apparet hoc evidentissime in Anglica Religione, quæ quum videatur esse eadem cum Calvinistica, peculiaria tamen non pauca habet. Quod ut intelligatur, animadvertendum est, quid in seculari illo, de quo diximus, Concilio constitutum fuerit, ubi homines militares de Theologia disputabant, quasique Regnum cœlorum partiebantur. I. *Lex fuit, ut sine ulla exceptione, quidquid vel temporalium rerum vel Ecclesiasticarum adhuc supererat, Sacella, fundationes, redditus, oblationes annuæ, Regis Eduardi esse deinceps censerentur.* II. *ut Episcopi, Archiepiscopi, presbyteri, aliique, quorum & dignitates & tituli manerent, alio omnino ritu, quam Catholico ordinarentur.* Hinc aliam etiam formam Sacramenta administrandi adjunxerunt. III. *ut Imagines & Cruces, quæ adhuc quibusdam in locis miraculorum gratia colebantur, tollerentur. In locum verò insignium præpotentis Dei, Imperatoris cœli & terræ hoc est, sacræ Crucis, quæ Misericordiam ipsius repræsentat, surrogarunt insignia Regis sui, vel Reguli potius,* qui præter exiguum Orbis angulum, ambientis Oceani quasi sepulchro inclusum, nihil possidebat. Cruces dejecerunt, & in earum locum substituerunt gentilitias Anglicorum Regum imagines, nempe tres leopardos, & tria lilia, hinc serpentis (ut Sanderus ait) nempe Draconis inde canis seu Molossi Anglici pedibus expansis sustentata. Quin tantum potuerunt in his Comitiis Zvingliani, *ut Missæ sacrificium abrogarent, sancirentque, ut Eucharistiæ utraque species cuilibet de mysteriis participanti necessario traderetur. Consuetudinem sacra officii Latina lingua recitandi antiquarunt, eademque in vulgarem transtulerunt:* quo factum est, ut Hiberni & Cornubienses, qui forte assistebant, quoniam his peculiare idioma est, cum hi sacris quasi [illegible] his Anglicæ religionis [illegible]sisterent, æque ac ante nihil eorum, quæ dicebantur intelligerent. *Administrandæ autem Eucharistiæ ritum nihil aut parum immutarunt: Canonem enim Missæ integrum reliquerunt, conversum in linguam Anglicam.* Quamquam Calvinistæ postea, quibus hoc videbatur nimis Catholicum, Canonem totum removerunt. Nemo erat ex Catholicis, qui Ecclesiæ caussam defendendam ex animo susciperet, nemo qui mortem in tanta caussæ æquitate [illegible]. Nonnulli quidem [illegible] pro fide Catholica [illegible] Comitiis, Stephanus Vintoniensis, Edmundus Londinensis, Cuthbertus Dunelmensis, Nicolaus Vigorniensis, & Dajus Cicestrensis Episcopi potuissentque pro doctrinæ suæ excellentia non parum Dei caussam adjuvare: nisi & ipsi victas manus tetendissent, jugoque hæreticos sponte collum submisissent. Ne enim proventibus suis & Episcopatibus, quos ab Eduardo Rege, non autem per Pontificis nominationem aut consensum obtinuerant, privarentur, huc prolapsi sunt, ut perversis illis constitutionibus subscriberent. *Recte olim quidam felix pronunciavit illud saculum, quod Episcopi aurei, Calices autem lignei essent.* Nihil enim miserius est, quam calices videre ex auro confectos, Episcopos vero ex ligno putri ac vermiculoso. Reditibus hi tales inhiant, non dignitati Episcopali. Et illi quidem tandē pœnas hujus sui criminis dederunt, partim sub Elisabetha, partim sub ipso Eduardo mulctati: nonnulli etiam in ipso supplicio pœnitentiam facti sui egerunt. His ergo approbatoribus multum adjuta est caussa hæreticorum, qui Edicta ab illis subsignata statim per universum Regnum promulgaverunt, & immutata est Ecclesiæ forma, *splendorque Solis in Anglia est obscuratus à fumo putei Abyssi,* per Lutherum *aperti,* vel certe eclipsin quandam passa est Ecclesia, quæ cum non secus ac Sol quidam nos illuminat, & extra quam æterna tenebrarum caligine involuti degeremus, quamprimum illi ab humano cerebro profusi, & Lunæ lumine mutabiliora opinionū monstra, inter ipsam & eorum, qui sub eius regimine vivunt, mentis oculos sese interposuerunt, Eclipsin passa est, & splendorem suum offuscari [illegible] experta est quando ibi omnes illi, [illegible] protectum est, quidquid habemus, valedixerunt: omnes dilectissimæ hujus matris gremium reliquerunt, omnes relictis eius amplexibus in mortem & infernum sese præcipitaverunt. Et ut olim in primis illis persequutionibus, quum sub Ethnicorum Imperatorum crudeli tyrannide miseri Catholici gemerent, ita nunc quoque nonnulli clam divinum cultum exercebant, & Missæ officium in locis secretioribus, & ab accessu vulgi remotioribus celebrabant. Speluncæ tum, & rupes in plures cellulas excavatæ [illegible] illis loco sacrarum ædium, ubi omnium religiosissime Deus colebatur. O Nero, tu vidisti tuam barbaricam crudelitatem tuam inter eos, qui Christi gaudent nomine, reviviscere? Tu quidem in eos sævisti, a quibus alius, quam abs te (cui mille erant numina) Deus colebatur: nos vero vidimus eos, qui eundem Deum profitebantur, eandem salutem sperabant, immani prorsus errore [illegible] ruinam atque exitium & immaniore [illegible]

cum trahere in abyssum. Et quorsum hoc, ô Deus permisisti? *Iudicia tua abyssus multa.* Hæreo, & inter innumera video, quod hujusmodi permissionibus soles etiam mi Deus tuorum constantiam in calamitatibus & persequutionibus probare, ut electi manifesti fiant.

VI. Vnica fuit inter illustriores in toto Angliæ Regno femina, quæ constanter fidem retinuit. Maria O præclarum sui sexus decus & encomium! siquidem hanc virtutem familiarem sibi atque ordinariam haberet. Maria illa, Henrici VIII. filia natu major Eduardi autem Regis soror, cujus etiam postea caput Regio Angliæ diademate redimitum fuit, non exiguam hoc nomine laudem meretur, propterea quod invicta adversus omnem inimicorum Dei rabiem, magno animo antiquam fidem servavit, nec ab Ecclesia se divelli est passa, neque unquam defatigata est in Dei caussa propugnanda. Principes eam adjurant, urgent, premunt: at illa inexpugnabilis perstat. Rogata, *ut saltem publice missa celebrari, contra Regis edicta, non permittat,* respondet, *nunquam se antiquiorem melioremque colendi Dei ritum, à patribus acceptum, cum nova & nuper ad illorum arbitrium procusa secta commutaturum. Non esse paucorum quorundam, eorumque imperitorum homuncionum, & Episcoporum ad alienam libidinem metu compulsorum intricatas quæstionum spinas enodare; nec hominum præjudiciis præoccupatorum, ambigua distinguere, obscura atque abstrusa scrutari & in lucem proferre, nedum Leges salutis suæ conscientiæ præscribere.* Adjungens præterea, *futurum aliquando, ut hujus suæ administrationis tam insolentis eos pœniteat; caveant igitur, ne fratris sui pueritia ad suum modum abuterentur; fore tandem eius rei rationem reddendam.* Indignabatur Protector cum ceteris Aulicis, nihil nisi hæreseos promotionem procurantibus, auctoritatem suam contemni à femina: quam propter amorem, quo illam frater jam grandiusculus complectebatur, reformidabat. Et tamen, licet sub hac umbra Regali tuta videretur adversarii eius, ex cæco animi impetu eo temeritatis progressi sunt, ut Sacellanos eius, quum coram ipsa sacra officia pro more facerent, semel atque iterum conjicerent in carcerem. Sed re significata Carolo Cæsari consobrino suo, is per oratores suos apud Regem Eduardum obtinuit, ne super ea re amplius molestia Mariæ exhiberetur; ipso etiam Eduardo ægre admodum ferente, quod tam inhumaniter cum ipsa ageretur. Itaque hæretici, quum hac non succedere animadverterent, alia via experiundum rati, ea, quæ Parlamenti auctoritate, uti diximus, sancita fuerant, exsequutioni mandare tentaverunt. Quam ob caussam à Protectore Regis nomine jubentur duo Primates, Cantuariensis & Eboracensis (quos solos Anglia Archiepiscopos habet) per utriusque suffraganeos Episcopos, diligenter curare, ut Parlamenti decreta recipiantur, & eisdem promulgatis obtemperetur. Visitatores præterea instituuntur, qui operam dent, ut factæ constitutiones observentur. Iam Biblia in Anglicum sermonem traducta fuerant, & cum his Erasmi in Novum Testamentum Paraphrases. Quæ vertenda, & cum approbatione sua edenda curaverat Henricus VIII. damnatis omnibus aliorum versionibus (quomodo etiam Lutherus non nisi suam admittebat: & Zuinglius eas omnes reiiciebat, quæ discreparent ab ea, quam ipse adornarat: ut & ceteris fere omnibus qui operam hac in re aliquam navarunt, nihil nisi quod ab seipsis profectum est, placet) & tamen, mira sane res! his reformatoribus ne illa quidem Henrici VIII. versio amplius placebat. Siquidem Protector eam quæ ab Henrico VIII. Rege approbata fuerat, versionem pro authentica publicare noluit, sed eas substituit quæ ab eodem damnatæ fuerant & igni adjudicatæ. *Hæ à Visitatoribus passim circumlatæ, adeoque in publico templorum valuis affixæ, & multi emere hos atque eiusmodi libros coacti fuerunt. Tum etiam salutare illud Christianorum signum, & multa alia Catholicæ fidei insignia ex omnium manibus excussa sunt. Conciones nihil nisi Libertatem sonabant: Monasteriorum claustra, quæ Henricus VIII. refringere cœperat, quam læta erant ad exitum monachis & religiosis patebant; carnis voluptates quibus etiam optima ingenia corrumpi solent, non permittebantur modo, sed & laudabantur ac quasi imperabantur.* Quod si temporum eorum statum consideremus, videbimus sane omnium animos mira tum novandarum rerum cupiditate incensos fuisse, sic ut pudicitiæ illa olim claustra, facile à luxuria fuerint expugnata, atq; etiam homines ceteroqui non mali, ad mūdana inde negocia extracti. Sed tanta animarū clade non contentus diabolus, simul ac semel omnē jacere aleā voluit. Supererant in Anglia pauci aliquot Episcopi, qui in tanta morum ac doctrinæ corruptione, quamvis ab Henrico Rege ad eum gradum fuissent provecti, aliquid de Catholicæ integritate Ecclesiæ in suis animis retinuerant, & secreto Catholicorū more vivebant & sacris operabantur.

Hos quum frigidiuscule quam ceteros in traducendis ad errores aliis agere animadvertisset regni Protector, omnibus, etiam qui per ætatem minus erant idonei, vxoris ducendæ imposuit necessitatem. In his fuerunt Episcopus Eboracensis, Cestriensis, Monæ insulæ, & Sodorensis Idem sequuti sunt Ecclesiarum Decani, & Canonici non pauci. Alii quidam Episcopi mascule sese huic impietati opponentes, ut Vintoniensis, & Guthbertus Dunelmensis de gradu dejecti, & in custodias dati sunt. Quos sequuti sunt postea Londinensis, Cicestrensis, & Vigorniensis Episcopi, Deo illorum ignaviam præcedentem puniente. Res tamen vel sic erat miseratione digna, videre magnos illos viros Episcopatibus suis dejectos, & cathedras illorum hæreticos occupantes. Qua de re Ronsardus in hunc modum, Reginam Matrem alloquens, conqueritur:

Vah quam sæpe bilis mihi fervet cruda, videnti
Mangones, mimos, balatrones, arte carentes
Et virtute omni, sacris è censibus udum
Ventrem implere mero assiduo: & meliore palato
Dignis deliciis! Tantos tu cernis abusus.
O Deus, & meritos disperdere fulmine cessas?

Meo judicio, non quidem prorsus toto cælo errant, qui hæreseos ortum & progressum Ecclesiasticorum hominum ignorantiæ imputandum censent: qui dum, veterno quodam detenti, non nisi ventris curam gerunt, circumventi sunt ab illis, qui vividiore quodã ingenio, & majora sapere volente instructi, in Religionis negocio tantas turbas movendo, ad respondendum sibi imparatos aggressi. Ad quam rem haud inepte accommodari potest illud Stoici cujusdam Philosopheama, *tum defecisse Progeniem bonorum, quum Doctorum orta est familia*; propterea quod virtus sua natura simplex & omnibus exposita, murata sit in spinosam quandam & subtilem scientiam, in qua didicerunt mortales magis disputare, quam ad primitivæ fidei præscriptum vitam instituere. Veruntamẽ non soli ignorantiæ tantum nefas est attribuendum quantum in Anglia est commissum. In Anglia enim omnia erant plena hominum doctorum & [illegible] Rex ad exstirpandum monstrum [illegible] omnia vallabat, omnem operam in [illegible] [illegible] erant bene constitutæ. Cardinalis [illegible] [illegible] Morus Cancellarius [illegible] Regionis [illegible] [illegible] Episcopi quorum [illegible] mentionem feci, omnis doctrinæ laude excellebant quid igitur causæ dicemus? Culpa etiam tribuenda est cuidam mollitiei animorum, cedentium libidinosi Principis voluntati, primò deinde & Protectoris Zuingliani tyrannidi. Sed verbo absolvamus. Iustissime punit eos Deus pariter, ob causas sibi non ignotas etsi nos lateant.

EDVARDVS SEIMERVS PROTEctor, a Dudlæo circumventus, supplicio afficitur Eduardus Rex è vita decedit, condito testamento, quo Ioanna Regina declaratur, cui ex hoc fastigio dejectæ, Maria succedit.

Caput Septimum

ARGUMENTUM

I. *Eduardus Seimerus prorex Thomam fratrem, feminarum ambitione impulsus, supplicio affici curat.*

II. *Dudlæus Comes Varvicensis Catholicis contra proregem suam rem agens, [illegible] eius obitum ipsos deserit. Mirabilis & absurdissima temporum illorum [illegible]*

III. *Eduardus Seimerus prorex, [illegible] [illegible] regni [illegible]*

IV. *Mors Regis Eduardi, & testamentum.*

V. *Ioanna filia Ducis Suffolciæ, regina [illegible]matur.*

VI. *Ex altera parte Maria Catharinæ filia [illegible] eligitur, & Londinensem urbem [illegible]*

I. ECce ad quem gradum perducta [illegible] hæresis, Edoardo rerum potiente! Vide nunc eorum quo evaserint consilia eorum, qui R[illegible] Anglico primum, deinde sibi ipsis ruinam [illegible] Polypus piscis, qui hamum non fugit, sed quærit, [illegible] proprius dentibus carnem suam absumit, & [illegible] rodit. Hunc imitati ii, de quibus loquimur, Angliæ proceres, qui mort[illegible] [illegible] vetant nec tam facile, ac [illegible] [illegible] poterãt, quum [illegible] [illegible] nec haberent quo [illegible] [illegible] in seipsos furore, cœperũt inter se bello [illegible].

Visa

Vidimus hactenus partem Tragœdiarum, Catholicorum expensis exhibitarum: videamus nunc quoque, quomodo mutatis personis suas hæretici egerint. Horret animus, tantum cædium describere: attamen inchoata semel Anglicani Schismatis historia, sanguine imbuendus fuit calamus, innoxius ad describendum crudelitates istas extremas, & pœne fidem omnem excedentes, nisi Anglicano stylo descriptæ exstarent. Et leviora quidem leviter duntaxat perstringam, nec quidquam dicam nisi quod ad rem facit. Erat Edoardo Seimero Somersetensi Duci, & Regis Protectori, germanus frater Thomas Seimerus, mari & Classi regiæ præfectus. Is Catharinam Parram Henrici Regis ultimam uxorem, post Henrici mortem duxerat. Hæc Catharina, quæ se meminisset primam fuisse in tota Anglia, indignata est dignitatem suam minui, præcedendi honore in Protectoris uxorem translato. Ex adverso Protectoris uxor, mariti locum tenere, nec ulli volebat concedere. Hæc contentio non quievit in feminis, verum & ad viros transivit, qui una cum uxoribus etiam earum passiones domum duxerant. *Ambitio enim, quæ, eorum quæ sunt à tergo negligens, tantum ea quæ à fronte sunt spectat,* inter hosce fratres, velut furore percitos, indignissimas proditiones Deo ulciscente excitavit. Protector, licet Regem regeret, tamen ab uxore sua ita regebatur, ejusque libidini obsecundabat, ut fratrem suum è medio tollendum una cum eo statueret. Partes illas hinc inde pro virili animabat Comes Varvicensis, sperans utroque Seimero everso se posse eminere. Edovardus Seimerus, ut vindictam aliquo colore tegeret, decrevit perduellionis crimen fratri intentare. Itaque Hugonem Latimerum Ministrum Anglicanum subornavit, qui Thomam Seimerum pro concione traduceret accusaretque, ut qui in Majestatem [illegible] nescio quid molitus esset. Quo facto, [illegible] simulans se caussam Regis agere, revera [illegible] vindictam suam sub prætextu fidelitatis [illegible] conceptam animo proditionem exsequens [illegible] Thomam fratrem supplicio affici jubet. [illegible] hæc an. 1549. 3[illegible]. Martii Dũ hæ turbæ moven[illegible] arma pro fide sumunt, Cornubien[illegible] ac Devonienses: & paulò post alii in [illegible] Suffolciensi, Eboracensi & Somerse[illegible] quibus in locis plebs adversus [illegible] [illegible]orum suorum injustos possessores in[illegible] ipsorum domos & palatia impetum fe[illegible] & obvia diripuit.

II. Et hactenus quidem Protectori satis ad votum res successerant. Sed ut mutabiles sunt res humanæ, nec usquam stabilis felicitas, facilè eversa est ejus magnitudo. Nam quum Galli, tumultibus hisce ad suum commodum utentes, circa Bononiense oppidum, quod adhuc Angli tenebant, eos vicissent: Varvicensis Comes, Protectoris inimicus, perfidiæ eum accusat. Edovardus unà cum Rege ad arcam Vindesoriam præsidii caussa confugit. Sed quum videret, se ab omnibus destitui, & illos etiam, quorum ipse promotor fuerat, pedem retroferre, se dedidit, & deposita Protectoris dignitate, traditus est in custodiam per Joannem Dudlæum Varvicensem Comitem XV. Octob. M.D.XLIX. ex qua post quatuor menses eductus fuit. Hic Dudlæus, ut viros principes in suas partes contra Protectorem protraheret, spem fecit Catholicis quibusdam in auctoritate constitutis, si fidelem ei operam in deturbando Seimero navarent se curaturum, ut fidei Catholicæ splendor in integrum restitueretur. Sed consequutus quod volebat, fidem datam postea fefellit. Interea hæresin, quotidie nova parientem monstra, non Catholicorũ modo, sed ipsorum quoq; hæreticorum arma impugnabant quippe Zvinglianam novi suppullulantes errores infestabant. Inter ceteras sectas, Ariana cœpit vires resumere, Georgio quodam Paresio eam tuente: quem Zvingliani contra suum dogma, quo alias asserere solent, non esse cujusquam conscientiæ vim adhibendam publice combusserunt. Valentinianæ etiam hæreses novus frutex exstitit in Cantiana provincia: quidam Lutherana muliere, Joanna Buchera, negante, Christum ex Maria virgine carnem sumpsisse, quem dicebat per illam non nisi velut per canalem transiisse. Hæc combusta est Londini, quarto Idus Maias. His dissensionibus, aliisque inter hæreticos oborientibus, circa conjugia presbyterorum, quorum etiam liberi tandem habiti sunt legitimi, excitati Catholici, animos sumpserunt, & Zvinglianis disputationes de fide palam cœperunt deferre. Inprimis Richardus Smithæus, vir doctissimus & Theologiæ Doctor, qui in Oxoniensi Academia cathedram tenuerat illum Pseudo Martyrem Petrum, de quo sæpe alias dictum est, jam ibidem prælegentem, qui maxima florebat per omnem Angliam doctrinæ opinione, provocavit. Martyr viribus diffisus, noluit cum eo in [illegible] descendere. Postea quum disputationis moderato-

rem commodum, hoc est, Zvinglianum postulasset, nactusque esset Richardum Coxum, hominem Zvinglianæ factionis, qui postea factus est Eliensis Episcopus: disputatum est de Eucharistia per triduum continuum. Sed quum videret Coxus, ex parte Martyris non bene rem succedere, disputationem abrupit, prætendens, se a Rege revocari. Nimirum hæretici non nisi in fuga victoriam collocant, nec fuga quidquam est illis in malitia sua inhonorificentius: quam deinde palliant coloribus quibusdam, quamvis nihilo, quam res ipsa est, honestioribus. Nunquam defuerunt hominibus malæ fidei prætextus. Jam passim disputabatur in Anglia. Feccnamus Westmonasterii Abbas, Hoperum Superintendentem Glocestrensem hæreticum, adversarium habebat. Henricus Joliffas Catholicus cum Harlæo Episcopo Herefordensi commissus erat. Contra hos & Petri Martyris quendam libellum, quo is Eucharistiam impugnaverat, Vintoniensis Episcopus in carcere librum composuit: & ejusdem argumenti alterum Langdaldus contra Ridleum emisit. Nec deerant illis temporibus eximii quidam concionatores, inter quos Crispinus, Normannus & Henricus Colus erant formidabiles. Supererant etiam non pauci Episcopi Episcopatibus suis ob Catholicæ Religionis defensionem dejecti Edmundus Londinensis, Cardineius Vintoniensis, Guthbertus Tonstallus Dunelmensis, Nicolaus Hethus Vigorniensis. Multi quoque ex Catholicis Lovanii exulabant, apud Antonium Bonvisum Lucensem Alii Romæ, inter quos fuit Reginaldus Polus Cardinalis, qui Paulo III. mortuo Pontifex renunciatus fuisset, nisi sacrum Cardinalium Collegium censuisset, fore, ut ad illam dignitatem evectus, non posset ipse patriæ suæ salutem ore ac manibus procurare. Electus est ergo Joannes Maria Cardinalis Montanus, & Julius Tertius appellatus, anno M D.XLIX. Præter Polum exulabant Romæ Thomas Golduellus Assaphensis Episcopus, Mauritius Clenocus Bangorensis, & Patelus Vigorniensis, digni viri sub quorum præsidio Anglia colligeretur uti sub gallinæ alis, sed fuit illud seculum vehementer infelix. Vix angulus erat in orbe terrarum, in quo nō monstrum aliquod infernale exsisteret. Tholosæ (quæ Galliæ est Universitas) exstitit, qui Joannis Baptistæ ... se ... jactaret, alter Lutetiæ, qui ... Genium ... affirmaret; tertius Basileæ ... Mosis Angelum possidere contenderet. Lutheri coquus cum ... fumo corius Justum se Jo-nam prædicabat. Patavii Rodulphus M... Lutheranismi & Papatus mediatorem se a Deo missum asserebat. In Hollandia denique David Georgius Sartor (ut historiæ testantur) palam profitebatur se verum esse Messiam, Regem Regum, ac Dei nepotem ita puteus abyssi fumabat. Heu! Unquamne proditum est, tam stultis persuasionibus fascinatos fuisse hominum animos? Quid enim in infimis inferni penetralibus potest esse reconditum, quod non illo tempore in lucem protractum fuerit! De novo in Anglia Ariano, & Joanna Bochera supra diximus, horum socius fuit Milo Covardalus, diu in Germania versatus. Is quum in Oxoniensi Academia, quæ arx erat Catholicorum, concionaretur, primum rejecit veram & eam Catholicam deinde in Lutheri, Zvinglii, & Calvini Religiones, tanquam erroneas, invectus, dixit, se inter has omnes veram viam per totos jam quatuordecim annos indagasse, & cognitam tandem in lucem prolaturum esse. Nescio quid aptius in hasce res dicam, quam iterum fumum abyssi apertæ per Lutherum cui adjunctus fuit tunc quoque Novus cruciatus, nominatus *Sudor Anglicus,* de quo Sanderus Anglicus scriptor, inquit, *illis temporibus, præter frequentissimos tam animalium quam mulierum partus prodigiosos, contagiosam quandam luem, universam Angliam pervasisse, & paucorum dierum spatio infinitam fere hominum multitudinem prostravisse: Tamesin etiam fluvium, quo Londinum alluitur, ad decimum sextum Calendas Januarias, intra novem horas ter fluxisse & refluxisse,* quod ... singularum sextenarum horarum periodo semel contingere solet. sed pergamus Angliam contemplari.

Jam quinquennium Eduardus Regnum tenuerat, imaginaria potestate, plurimaque sub ipsius nomine indigne designabantur nam Anno M D.LI. miserandum in modum plebs oppressa est, adeo ut illi pecuniæ quarta parte & quadragesimo post die alia quarta parte omnes & singuli per universam Angliam spoliati erant. Cui exactioni in privatorum bonis factæ, aliam adjunxerunt, in bonis Ecclesiasticis. Emissi enim per universum regnum quæstores, Ecclesias omnibus ornamentis suis spoliarunt, Regi eis opus esse prætexentes, relictisque in quaque Ecclesia, unico calice, unica veste sacra ... & una campana, reliqua omnia abstulerunt. ... non hæ vere Locustæ erant Apocalypticæ?

III. Diximus superius de Eduardi Seimero Protectore (qui fratrem suum supplicio affecerat,) ipse

ipse eodem mox afficiendus) cum Joanne Dudlæo Comite Varvicensi simultatibus. Ad eas jam est redeundum, ut videatur, quantum earum caussa sit effusum in Anglia sanguinis: quo tantum abest ut turbæ illæ exstinctæ sint, ut etiam multo magis fuerint incensæ. Dudlæus, quum Protectorem, Anglis omnibus formidabilem, in carcerem conjecisset, ex ea re magni animi existimationem acquisivit, quamvis durius haberetur ipsius quam Protectoris imperium. Præter magnifica promissa, quibus Catholicos suos faciebat (quamvis postea eos destituerit) Russellum, dum Protector in carcere tenebatur, primò Comitem Viltoniensem, postea Marchionem Vincestriensem creari curavit; & Pauletum Comitem Bedfordiensem; Harbertum vero, Comitem Pembruchiæ; Marchionem Dorcestriensem, Ducem Suffolciæ: ipse autem pro se Ducatum Northumbriæ obtinuit. Atque ita iisdem artibus, quibus Eduardus Semerus ad summam dignitatem pervenerat, quamque diu nimis usurpaverat, Dudlæus eundē dejecit: cui universa hæc molimina & promotiones nulli quidem damno at insigni emolumento fuerunt. Nam & auctoritatem per eas est adeptus, & potentiam non parum Protectoris periculo & damno firmavit: haud immemor Philosophiæ, quæ docet unius generationē alterius esse corruptionem. Accusatur Semerus, quarto a captivitate sua mense, quod Dudlæi cubiculum occulto thorace munitus intrasset, eo animo ut ipsum occideret; quo [illegible] intentato, unà cum uxore & amicorum f[illegible]issimis, in custodiam traditur, atque è carcere eductus XXII Januarii securi publice percutitur an. 1552. Paullo post Rudolphus Vanus, Milo Partrigius, Michael Stanhopius, & Thomas Arundelius, Equites omnes aurati, ut consiliorum Semeri participes, eadem pœna plectuntur. His ita [illegible] opinione sua fortunatius, Dudlæus majora [illegible] cœpit, non ignarus, *Fortunam audacibus [illegible] præsto esse, ignavos vero repellere.* Sed [illegible] in medio cursu à fortuna destitutus, quod alteri paullo ante eripuerat, ipse quoque amisit. Erant in eo vero omnes ipsius cogitationes occupatæ quomodo regnum in suam familiam transferre posset: quod quidem per matrimonia [illegible] facile consequuturum se [illegible] R[illegible] modum adornata est. Fi[illegible] ex [illegible] Henrici VII. filia Maria Juniore, C[illegible] Brandono Duci Suffolciæ nupta, nata F[illegible] quæ nupta Henrico Graio Marchioni Dorcestriæ produxerat filias binas aptas matrimonio, pro-

neptes Henrici VIII ex sua, ut [illegible] est sorore Juniore Maria. Et quoniam Ed[illegible] Semerus proregis titulo ad se rapto, corrup[illegible] testamento Henrici VIII exclusérat Margaretam Seniorem Henrici VIII sororem nuptam pridem Jacobo IV Scotorum Regi, ab Hæreditate Regni Anglicani; idcirco si Henrici VIII. Stirps extingueretur, indubie videbantur proximæ fore istæ proneptes ex sorore Maria descendentes, quon[illegible] etiam Joannes Dudlæus jam Eduardum Semerum supplantaverat, acatholicus acatholicum, Hæc proxima spes transferendi regale Anglorum sceptrum in suam familiam Dudlæo affulsit. Quid fit? Incunt Consilium Suffolcius Henricus Graius & Northumbrius Dudlæus de maritandis proneptibus antedictis & per eas aperiendæ Januæ ad regnum. Dictum, factum Gutfridus seu Guilfordus Filius Joannis Dudlæi Northumbriæ D[illegible] Joannem Graiam proneptem Henrici VIII [illegible] maio. Anni 1552. alii alteras. Atque ita D[illegible] ad regnum aperta fuit. Hac apertâ, init[illegible] consilium perfidum de tollendis Henrici VIII [illegible] beris, patri in regno successuris, ac tandem [illegible] gno inter se dividendo. Celebratæ sunt nuptiæ trium proneptium Henrici VIII. uno die Londini in Palatio Duramenti, ubi tunc Dudlæus Northumbriæ Dux morabatur, nempe Joannæ [illegible]æ cum Guilfordo Dudlæo primogenito Northumbrii, Catharinæ Graiæ cum Pembruchiæ Comite, & Mariæ cum Huntingtoniæ comite, & [illegible] idem Northumbrius Dudlæus Eduardum Regem, quō citius consilium regni occupandi consilium exequeretur, Eduardum VI veneno [illegible] & Londino recedit. [a] Hæc dum ita geruntur ineunte Maio Noallius a Christianissimo rege in Angliam missus, Londinum appulit, ut Oratoris ibi munere fungeretur, Boisdauphino à rege domū revocato. Post octiduum uterque regem morbo correptum, salutandi & officii gratia adeunt. Ibi Noallius expositis adventus sui caussis & dolorem suum de regis morbo testatus, in mandatis habere se dixit, ut apud regem commoraretur, daterque operam ut amicitia inter utrumque sartatecta conservaretur. Quamvis autem Eduardus vehementer admodum ægrotaret, exhibitum tamen legationis diploma ipse legit, Boisdauphinum vero abaco argenteis vasis instructo donatū, honorifice dimisit; sinceram erga regem benevolentiam

[a] *Henninges acatholicus parte 4. Geneal. in Angliæ stemmatibus.*

l..tiam omniaque inviolabilis amicitiæ officia Noallio pollicitus, & Dudlæus Eduar...

Initio Quintilis Dudlæus Northumbriæ Dux, Gallicarum partium suimet commodi gratia perstudiosus, magno comitante Nobilium globo Grenuico Londinum venit ad Noallium, tum in suburbio Australi diversantem. Cum eo aliquamdiu colloquutus, postquam intellexit Noallium eam ob caussam, uti sparsum fuit, præcipue missum, ut impediret, ne, si quid Eduardo humani accideret, Maria in reginam eligeretur, quod Imperatori Carolo addictam factionem omnibus modis moliri palam erat, omnem in eo operam promisit, ac de pleraque aulica Nobilitate idem sperare jussit, iis quidem verbis, ut ingens hominis ambitio facile appareret. Quumque minus salubri loco Legatum diversari animadvertisset, diversorii longe commodioris usum ei obtulit. Non multo post ejusdem Ducis instinctu Senatus habetur, ad quem introductus Noallius, sive sua sponte, sive a Dudlæo inductus, inter cetera à rege Christianissimo mandatum sibi esse dixit, *ut exponeret, compertum ipsi esse, quomodo Imperator Legationem, cujus principes essent, domini de Courrieres, de Tholose, & Vicarius Aumontius, in Angliam decreverit, sub prætextu quidem regem è morbo decumbentem, officii gratia visitandi, revera autem regnum pro Maria ambiendi.* Ad hæc, prius habita deliberatione, quum idem ex aliis quoque locis jamdiu esset nunciatum, aut nunciatum diceretur, regii Consilii nomine à Northumbrio responsum fuit: *qui primum pro tam insigni benevolentia & fraterno amore erga regem ac regnum gratiis actis, de ipso ac regno universo eundem regem Christianissimum sperare jussit. Ad Legatos vero qui ab Imperatore venturi dicebantur, quod attinet, excludi eos nequaquam posse; at si quid aliud sub ejus Legationis prætextu machinari conentur, jam provisum sibi esse ne quid effectum dare possint.*

IV. Tandem mortuus est Grenovici Eduardus 6. Julii Anno 1553. ætatis suæ anno decimo septimo, regni vero septimo, eodem mensis die quo pater ejus Thomam Morum capite feriendum ante aliquot annos curaverat: Deo justitiam suam testatam faciente, peccata patrum in filiis puniri. Eodem pertinet, & ad eandem justitiam referri debet, quod nullus plane ex Henrici liberis (quos ille ut multiplicaret ac posteritati perpetuaret, toties matrimonia mutare se fingebat) sobolem ullam ex se reliquerit (licet omnes juventa florerent) sed steriles transierint, sine prole aut germine, ne patris tam impii propago ullas radices ageret, aut bonis Ecclesiæ per summum scelus ablatis frueretur. Eduardus moriens testamentum fecit, in quo inter alia coronæ hæredem instituit Janam Graiam, Suffolciensis Ducis filiam, Dudlæi Northumbriæ Comitis filio nuper nuptam; exclusis Maria & Elisabetha sororibus, ut quæ Henrico adhuc regnante, publico Curiæ decreto illegitimæ ac regni incapaces essent pronunciatæ. Quis vero dubitasset, quin Northumbrius tantis opibus instructus, ac Principis favore subnixus, & ad imperium evectus, factiosus insuper, vigilans, audax, mulierculis illis, in rebus Mundi parum versatis, nullo negotio regnum fuerit erepturus? Sed enim Deus Optimus Maximus, ut omnes intelligerent a se uno regna dari ac transferri, contra omnium mortalium judicia, Northumbrii ambitionem ita repressit, ut pro regio throno, in supplicii locum productus, caput suum publicæ quieti consecrarit.

V. Altero die post regis Eduardi mortem, circa vesperam, Dudlæus Northumbriæ Dux Clintonum rei maritimæ præfectum, & Jacobum Scroppium, una cũ Nobilium globo ac novo præsidio in arcem Londinensem mittit, ac præcipuam fere Nobilitatem in verba Joannæ, Suffolciensis Ducis filiæ, jurare cogit. Paucos post dies eadem Joanna publico edicto, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ regina proclamatur: quod item populus insolito silentio indigne se ferre demonstravit, quorum unus, cui Gilberto Porto nomen, nescio quid obloqui ausus, ignominiosa pœna, desectis auriculis, castigatus fuit; alii in carceres conjecti sunt inter quos fuit Franciscus Inglefildus, Eques auratus. Sequenti Dominica nova regina per Tamesin fluvium regali pompa in arcem invecta fuit, multo tormentorum fragore excepta: eundem locum non multo post & vitæ & felicitatis sepulchrum nacta. Postridie ejus nomine Edictum publicatur: quod hic inserendum putavi, ut sciatur, quæ Angliæ reginis de illegitimis natalibus ab ipsis etiam Anglis objecta sunt, quibus fundamentis nitantur.

Ioanna, Dei gratia, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ regina, Fidei in terris defensatrix, supremum Anglicanæ & Hibernicæ Ecclesiæ sub Christo caput, omnibus & singulis nostris bene amatis & fidelibus subditis, salutem.

Quando-

Quandoquidem Eduardus VI cognatus noster charissimus (cujus animæ Deus sit propitius) patentibus litteris, anno regni ipsius VII. die XXI. Quinctilis, in præsentia & cum consensu præcipuorum Consiliariorum, Iudicum, & aliorũ gravium & prudentissimorum virorum, (quod id ad regni emolumentum & securitatem facere videretur) scriptis, regis ipsius manu subsignatis, & magno sigillo cõfirmatis declaravit, ut Actus cujusdam & diplomatis ab Henrico VIII progenitore nostro & magno patruo, felicis memoriæ ita cõstitutũ atque ordinatum esse, ut Eduardo filio sine hæredibus defuncto, Regni hujus corona & imperium ad Mariam natu majorem filiam; hac vero itidẽ sine liberis decedente, ad secundam filiã Elisabethã ejusque legitimos hæredes, iis conditionibus quæ a dicto rege Henrico ad limitandam successionem tum fuerunt appositæ, devolveretur: at vero postea prædictæ Maria & Elisabetha illegitimæ declaratæ sint, utpote illa quidem è Catharina Austriaca, hæc ex Anna Bolena progenitæ, quarum utriusque cum Henrico rege matrimonium, & secundum divinum Verbum & Ecclesiasticas leges, interposito divortio, invalidum & nullum declaratũ, & utrũque illud divortium Parlamenti auctoritate, specialiter vero XXII. anno regni ejusdem Henrici, approbatũ & cõfirmatum fuit, ac postea ratum & firmum mansit: Eamque ob caussam prædictæ Maria & Elisabetha manifeste jure ad talem hæreditatem adeundam, & hujus regni coronam, imperium, honores, dominia, &c. accipienda inhabiles sint & incapaces, &c.

Cætera quæ sequuntur nimis prolixa omitto; illa pòsuisse contentus, ex quibus quum appareat, Mariam Catharinæ filiam nullam aliam ob caussam quam ob divortium regni hæreditate fuisse exclusam; divortium vero illud omnium recte sentientium calculo & Martyrum Sanguine illegitimum sit, & ipso jure nullum: luce sane clarius constat, Henrici cum Anna Bolena nuptias omnibus divinis & humanis legibus contrarias fuisse. Quumque Maria, ut postea videbimus, tamquam legitimo matrimonio prognata in reginam electa fuerit, facile intelligi potest quo jure post illam Elisabetha regnum usurparit. Dudlæus certe, ut eas excluderet sic uti dictum est, omnem movit lapidem ut in suam familiam regiam potestatem transportaret, usus inter alia Prædicantium sive Ministrorum opera, *qui è suggestu ad populum tam Mariæ quam Elisabethæ caussam palam impugnabant, Joannæ vero defendebant, ejusque virtutes, ac præcipue summum religionis studium mirifice commendabãt. Quin etiam à regni optimatibus fidem jurejurando sancitam, & syngraphas Joannam reginam agnoscentium & obedientiam respondentium Dudlæus idem exegit.* Cui quæso tunc non visa fuisset deplorata Mariæ caussa? utpote adversarium eum habentis, in cujus manu titulus, dignitas, atque adeo totius regni opes erant, cujus partes proceres potentissimi sequebantur, cui etiam Galliarum Rex Henricus, quem Dudlæus tradita Bolonia sibi demeruerat, impense favebat & cui prædicantium greges prophetando ad plebem subserviebant! In Carolo Imperatore parum spei erat, multorum armis circumsesso, & immensa negociorum mole oppresso, ut licet maxime vellet, auxilium tamen mittere non posset. Iam enim Henricus Galliarum rex Protectorem se Germanicæ libertatis, & Protestantium Principum captivorum vindicem scripserat, ictoque cum Mauritio Saxone & Marchione Brandeburgico fœdere Carolo Imperatori bellum moverat molestissimum ac periculosissimum, quo tres amplissimæ civitates & Episcopatus, Tullensis, Virdunensis & Metensis ab Imperio avulsæ sunt. Quin enim Oenipontano oppido, in quo Carolus eodem adhuc die fuerat, à Mauritio subito occupato, parum abfuit quin ipse Cæsar in Confederatorum potestatem fuerit redactus. Quibus difficultatibus circumventus Cæsar, eorum quæ in Anglia gererentur curam habere non potuit. Maria nihilominus per Secretarium quendam & amicos de morte Regis simul & de Northumbrii qui nonnullos jam ad eam in potestatem suam redigendam miserat, consilio certior facta, noctu conscenso equo summa celeritate ad Norfolciæ Ducem Thomam III. Havvardum se recepit. Erant vero tum Londini adhuc Cæsarei oratores, quorum persuasionibus & multorum procerum ultro accurrentium, nimirum Darbiensis, Hastingiæ, Sussexiæ Comitum, & aliorum studio effectum est, *ut Maria regina fuerit proclamata Anno 1553. 19 Julii.* Mox ex omnibus undique partibus tantus ad illam factus est concursus, ut paucorum dierum spacio ad quindecim hominum millia circa se haberet. Ex optimatibus etiam plerique ad eam confluebant, ejusque sequebantur auspicia, his tamen conditionibus, ne Principi extero sive alienigenæ nuberet, nec quidquam in religione tum usitata mutaret quas illa accepit, ut quæ fortunam suam efflorescentem modis omnibus adjuvandam existimaret.

VI. Cum hoc comitatu, vel exercitu potius Maria recta Londinum petit. Quam vero de tu-

multu per oppida & agros passim crescente, & multitudine ad Mariam deficiente, allatum esset, *Joannes Dudlæus* Northumbriæ Dux conscripto exercitu, & Henrico Grajo Duce Suffolciensi Londini ad res administrandas relicto, turbis obviam ire statuit: sed à militibus desertus, & in triumphum veluti à Maria ductus grato spectaculo eorum quos flagitiis suis multipliciter antea offenderat, oculos & animos pavit, *tamquam proditor & læsæ majestatis reus condemnatus & capitis supplicio demum* XI *Cal. Septemb. affectus.* Etsi vero Gallicus Orator Ioannæ reginæ caussam quantum poterat, agebat, habita ad XIX. Augusti diem coram regni Senatu eam in rem oratione: parum tamen admodum promovebat, præter spem & promissa nihil reportans, Nobilitate ac populo indies tanto numero ad Mariam confluente, ut minus quam decem dierum spacio triginta armatorum millia secum habuerit nihilominus vero tanta esset rerum ad victum necessariarum abundantia, ut cerevisiæ cadus uno Regali Hispanico, quatuor vero magni panes sexta Regalis parte vænierint.

Consiliarii & Optimates qui Londini manserant, animadvertentes magnam Nobilitatis partem Mariæ partibus se adjunxisse, tam Ioannam Grajam quam paullo ante Reginam proclamaverant, quam Henricum Grajum qui ducta Francisca nepte Henrici VIII. Regis Suffolciæ Dux erat creatus, & Ioannam procrearat, [a] custodia includunt, Mariam vero honori & regno restituunt, & reginam conclamant. Ioannes vero Dudlæus Northumbrius his acceptis, se ab omnibus desertum videns, & ipse solita acclamatione publicam lætitiam testatus est, Mariamque reginam Cantabrigiæ salutari jussit, decimo postquam Ioannam reginam Londini proclamaverat die sed uti dictum est in triumphum ductus XI. Cal Septemb. Londini supplicio affectus, de quo iterum cap. sequenti accuratius dicetur. Quis hic insperatam hanc mutationem, & victoriam filius Dei auxilio tam paucis diebus sine prœlio partam, non summopere admiretur.

MARIA REGNVM INIT DVDLÆVM VNA cum filio & Ioanna regina capitis supplicio affici. [illegible] Catholicam religionem restituit Matrimonium cum Philippo Hispaniarum Principe tractat. Thomas Cramerus igni cræmatur.

CAPUT OCTAVUM.

ARGVMENTVM

I. *Maria regina, arcem Londinensem ingressa, [illegible] bum illam a prædecessoribus usurpatum titulum Supremi Anglicanæ Ecclesiæ capitis [illegible]*
II. *Dudlæus una cum quatuor liberis [illegible] damnatus, ad Catholicam religionem [illegible]*
III. *Catholica religio in Anglia restituitur. De [illegible] seu Parlamento Anglicano*
IV. *Conditiones matrimonii inter Mariam Angliæ reginam & Philippum Hispaniarum Principem.*
V. *Maria regina contra [illegible] exercitum mittit & captos supplicio afficit Joannis Suffolciæ ejusque mariti [illegible] mors.*
VI. *Cramerus præcipuus schismatis & divortii inter Henricum & Catharinam auctor, una cum [illegible] leo & Latimero Episcopis vivus comburitur [illegible] que supra centum hæretici supplicio afficiuntur.*

I. VT olim eis, qui durante adhuc Mosaica lege, ad sanctam illam Hierosolymorum civitatem, quam Deus sibi præ omnibus [illegible] sedem elegerat, sese conferebant, & ut verum Deum adorarent, magnificum illud a Salomone extructum, & ab ipso Deo consecratum templum ingrediebantur, initio quocumque oculos verterent, nihil aliud occurrebat quam victimarum sanguis, cultri, ignis, holocausta, & victimarum, longius vero ad Sancta sanctorum usque progressus suavissimus balsami & incensi [illegible] bat atque oblectabat: sic cum [illegible] sanctæ Veritatis ædem ingressus, ut [illegible] Historiæ filum inde deducerem, initio nihil [illegible] deprehendi quam proditiones, cædes lanienas & multiplices miserias; ac ulterius nunc [illegible] proferentibus, longe pulcrior rerum species sese offerret, ac regni multo tranquillior [illegible] quod cum Henrici VIII. & Eduardi VI. [illegible] hactenus à nobis descripto [illegible], [illegible] Sancta sanctorum Anglicani [illegible] templi [illegible] merito potest. Hic enim templorum [illegible] tempore eversorum instauratas [illegible] rursum erecta, Crucis tropæa [illegible] reposita, sacra templis, templa sacris [illegible] Ecclesiæ pristinum nitorem re[illegible]

Illa qui lem[illegible] scissum [illegible]
Hæresibus variis qui [illegible]
D[illegible] regni fronte [illegible]
Omnia, & exemplo [illegible]

Maria

[a] *Henningii Geneal parte 4 pag. 121.*

Mitris retraxit fugitivos, captaque rursus
Majorum ritu celebrari sacra fecit.

Sed pedetentim mihi placet progredi, tot animarum in præceps euntium, sed Dei beneficio ad salutis viam reductarum, & ad cœlum enitentium millia videre percupienti. Italus quidā vir magnæ experientiæ, qui legationem in Anglia obiit, in Commentariis, qui magno mihi fuerunt usui, testatur, *ex omnibus nationibus nullam esse Principi suorum religioni magis obnoxiam quam Anglicanam. Hoc certum est,* inquit, *Principis exemplum & auctoritatem apud Anglos non modo vim magnam habere, sed etiam omnia posse. Religioni quidem tantum tribuunt, ut in ea non unis vicibus mutanda, ad Principis nutum circumagantur: hoc affectioni & officio quo Regi tamquam subditi obstricti sunt, deberi existimantes. Vivunt illi ut Rex vivit; credunt quod Rex credit; & quæcumque imperat faciunt: atque non religionis interna veneratione, sed externo quodam obsequendi studio & cultu. Quid multis? Gratiam Regis pluris faciunt quam Dei. Qui si regem Mahumetanæ aut Judaicæ religioni addictum nacti fuerint, proculdubio eandem sequentur religionem. Unde tanto certior spes est, tandem ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem, à qua temere discesserunt, Principis qui ipsis contigerit exemplo facile redituros, quemadmodum defuncto Eduardo illam post Henrici VIII tempora à se desertam religionem, rursus obviis ulnis ac cupide amplexi sunt.* Verum ut ad propositum redeamus, hoc loco diligenter illud considerandum est, quam prope ante à naufragio abfuerit Angliæ regnum, tam cito, Maria rerum potita iis malis, quæ ex hæresi nasci solent, liberatum fuisse. Diversabatur adhuc Maria in ædibus unius ex Secretariis, sex P. M. ab urbe Londinensi distantibus: quò Gallicus Orator ad eam salutandi, & de regno gratulandi caussa contendit. Non multo post ab ipso quoque Galliarum Rege allatæ sunt litteræ, quibus post gratulationem pacem & amicitiam secum regina colere par[illegible] [illegible]. Tandem regina III. Sextilis, Anna Clivensi Henrici VIII. vidua, Elisabetha sorore, & magno Nobilium globo comitātibus, cum quatuor circiter equitum millibus Lōdinensem [illegible] ingressa est, regali quidem corporis [illegible] conspicua, sed interioris animi tāto [illegible] [illegible] ut longe fulgentior. In hac arce [illegible] circiter commorata, res regni [illegible] ordinavit, omniumque salutem [illegible] prospexit. Quemadmodum [illegible] Reges ac Principes ad testandam liberalitatem suam; aurum & argentum in vulgus spargere solent: sic hæc quoque generosa regina hujus officii minime oblivisci voluit: in quo tamen ut diversam ab aliis, ita longe præstantiorē atque ampliorem liberalitatis suæ exercendæ rationē iniit, non humi monetam projiciens sed ad cœlum præcipue munificentiam suam dirigens, atque in eo omnē superiorum Regum liberalitatem supergressa. Facto ergo ab Ecclesia initio, *Sanctæ Sedis Primatus Ecclesiastici titulum redhibuit, atque eum ubicumque a prædecessoribus aut sculptus aut scriptus fuerat, eradi ac tolli jussit. Deinde Episcopos aut ob religionem dejectos, aut in carcerem trusos, honori & dignitati restituit, pulsis hæreticis, qui malo titulo dignitatem eam hactenus usurparant. Iniquissimam etiam superiori tempore contra Polum Cardinalem sententiam rescidit, eumque Roma, quo ille confugerat, revocavit. Gravissimum vectigal ab Eduardo impositum, populo remisit & ne adulteratæ pecuniæ permutatione tam misere expilarentur subditis curavit. Denique ut perpetua illa regno esset felicitas, Catholicæ religioni in omnibus pristinum splendorem restituit, & Ecclesiæ columnas, quibus Mundi salus innititur, ab hæreticis dejectas, rursus erexit.*

Quibus omnibus rebus factum est, ut universum Angliæ regnum brevi mirū in modum refloruerit: & Ecclesia inprimis fidelium bene cœptis precantium, votis adjuta, pristinum splendorē recuperarit: non aliter quam post longam & tristem hyemem verni temporis amabili jucunditate aer, terra, atq; adeo æther ipse permulcentur. Hymni & cantica ubique personabant, omniaq; plausu & publicæ lætitiæ indiciis ac festivitatibus perstrepebant: soli hæretici, tristis, quas contra Deū hactenus erexerant, demissis, probro & ignominia pleni, ac piscibus magis muti, triste inter se intuebantur, nec quid sperarent habebant. Ad Ecclesias & sacra Catholicorum, rejecta novitiorum doctrina, magni fiebant procerum & plebis concursus, omnibus reginæ exemplum sequentibus, & eandem amplectentibus religionem. Nimirum ut alias dixi:

. . . totus componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis,
Mobilis mutatur semper cum Principe vulgus.

Primum vero religionis actum regina esse voluit exsequias, Eduardo regi magna pompa & Catholico ritu celebratas in quibus sandapila holoserico

 nigro

nigro contecta, candida cruce nitebat, duodenis è Nobilitate ad sepulcralem lectum continuo vigilantibus. Regina decẽ dies intra arcem Londinẽsem, pro more Regũ ejus gentis (nemo quippe legitimus rex habetur, qui non dies aliquot ibi pacifice ac tranquille se continuerit) cõmorata, rebus regni, quantum tã brevi temporis spacio fieri poterat, ordinatis, & proceribus quibus diffidebat, in potestatem redactis, Richemundam (quę arx nõ procul Londino abest) profecta est, ut de captivorum caussis cognosceret, è quibus Dux Norfolciæ, Somersetani Ducis vidua, Vintoniensis & Dunelmensis Episcopi statim custodia fuerũt liberati.

II. Ad XVIII. Iulii Ioannes Dudlæus Northumbriæ Dux, unà cum filiis, uno Northamtoniæ Marchione, altero Varuici Comite, diversi Vestmonasterium deducti sunt, ut coram à judicibus interrogarentur. Visebatur ibi haud procul ab eo loco ubi de reis supplicium sumi solet, tabulatum viri staturam altitudine æquans, exstructum: in cujus angulo septum erat, à reliquo corpore separatum, in quo Iudices, quorũ præcipua est in regno potestas, consederant, numero viginti quatuor, præside Duce Norfolciæ. Aderant etiam Mariæ reginæ procuratores. Postquam suo quisq; loco consedissent, fecialis custodem arcis Londinensis, quem Conestabilem appellant, evocavit. & Northumbriũ adduci jussit. Qui ubi Norfolcium inimicum suum judicis throno insidentem conspexit, vehementer animo fuit consternatus. Et sane res videbatur à justitia quidem & æquitate nihil abhorrens, ludibrii tamen aliquo modo plena, ad puniendum maleficium, inimici manum gladio & judicis potestate instruere atque armare.

Northumbrius ubi in conspectum Iudicum venit, venerabilem illum cœtum demisse salutavit. Ibi statim Norfolcius literas fiduciarias quibus à Maria regina de Northumbrii caussa cognoscendi potestas ipsi concessa erat, perlegi jubet. Quibus perlectis, Northumbrium interrogat, *Annon Joannam Londinum deduxerit, & reginam proclamari curarit exercitum insuper quo Mariam urbis atque regni aditu prohiberet, contraxerit atque eduxerit* Respondit ille, *grave sibi ac permolestum esse, non quod ad eum statum, quem omnes videant, redactus sit, sed quod [illegible] inimico, Judicum [illegible] [illegible] omnia coram illis ipsis ex quorum [illegible] omnia egerit, ut qui paullo ante non minus quam ipse quoque censuerint, Mariam non solum regni aditu prohibendam, sed ex Anglia quoque omnino ejiciendam. Atqui contra jus fasque esse, ut si in aliquem judices sedeant, qui tamquam inimici merito sint suspecti. Hos vero quos inter ipse videat, Marchionem Vincestriæ, Arondelis, Penbrokiæ & Sarisburiæ Comites, aliosque Barones non modo judices esse non posse, sed etiam ad caussam una secum dicendam trahendos esse, ut ex quorum sententia & decreto res omnes ipse administrarit* Verba hæc in nonnullorum animos tam alte descenderunt, ut silentio criminis confessionem testari viderentur. At Norfolcius, *Jam*, ajebat, *non alios accusandi sed teipsum purgandi tempus est.* [illegible] Northumbrius omnia quæ fecisset, libere fassus, illud tantum repetebat, *se nihil nisi ex Senatus decreto egisse.* Qua excusatione non admissa, tamquam perduellis ad mortẽ damnatur, lata in eum sententia, *ut crati impositus, extra urbem ad locum maleficorum supplicii destinatum pertraheretur, ibique laqueo strangulati corpus in quatuor partes dissecaretur.* Pronunciata sententia, Northumbrius supplex in genua procidens, *reginæ gratiam implorabat, velut saltem misericordia afficeretur rogabat. item ut filiis parceretur, & eorum ætatis & innocentiæ ratio haberetur* Tum Northamtoniæ marchio interrogatus & similiter damnatus fuit, frustra lachrymis & singultibus Iudicum gratiam implorans: ac post eum Varvicensis Comes Northumbrii major natu filius qui magna animi constantia sententiam mortis accepit. Postridie producti & ad mortem pariter damnati sunt, Andreas Dudlæus Northumbrii frater, ejusque filius Gilfordus, Ioannes Gatetus prætorianorum sub Eduardo præfectus, Henricus Gatti frater, ac postremo Thomas Palmerius equestris ordinis vir. Regina interim de damnatorum salute sollicita Episcopum Vintoniensẽ aliosque Theologos ad Northumbrium & ceteros captivos in carcerem ablegavit, qui ex hoc mundo mox emigraturis viam in cælum communirent. Et ecce tibi rem admirabilem! V[illegible] loqui Vintoniensis, quum Deus Northumbrii & aliorum animis sanctissimum inspiravit *Catholicam*, Lutheri & Zuinglii rejecta [illegible] doctrina, *fidem amplectendi, & in vera Catholica Ecclesia moriendi desiderium.* Insignis hæc [illegible] & memoratu dignissima est conversio, [illegible] mirabilior, quanto majori studio hæresim [illegible] & schisma foverant. Sed misericors est Deus [illegible] jus auxilium omnibus cum invocantibus nunquam deest, *Dominica ante supplicii diem proxima*

tima idem Episcopus sacro sanctum Missæ officium in carcere, præsentibus captiuis iam damnatis, deuote admodum celebrauit: quo peracto, Northumbrius coram vniuerso cœtu protestatus est, se ac socios in Catholicæ Romanæ Ecclesiæ communione morituros; vtque præsentes eius rei sibi testes esse vellent rogauit. Post hanc contestationem, quæ multis, audientium lachrymas elicuit, ijdē, quorum probrum iam in gloriam, tristitia in gaudiū, & momentanea miseria in æternam felicitatem mutata fuerat, prostratis corporibus, sacro sanctæ cœnæ viaticum acceperunt. Biduo post XXII. Augusti Northumbrius læto quasi vultu ad suppliciū producitur, cui magnæ consolationi fuit, quod liberis suis gratiam à regina factam accepisset. Vbi in pegma ascendisset, ad populum orationem habuit, qua inter alia dicebat, *existimare se, eiusmodi mortis genus à Deo ideo sibi impositum: vt ad veram Catholicæ fidei, à qua antea desciuerat, agnitionem perueniret, & Veritati quam viuus negarat, moriens testimonium perhiberet. Quocirca omnes adstantes etiam atq; etiam rogates velle vt conuersionis suæ & reconciliationis cum Ecclesia, à qua ambitio eum antea abstraxerat fideles testes esse velint. Monuit etiam, vt nouæ religionis quæ malorum omnium quæ hactenus passi essent caussa fuerit, concionatores, vt seditionum buccinas regno eijcerent, si innocentes se coram Deo, & saluam Rempublicam vellent. Germaniæ ob oculos sibi ponerent exemplum, quam Lutheri schisma inextricabili errorum ex se mutuo pullulantium labyrintho inuoluerit. Liberarent ergo animas à damnatis illis sectis & hæresibus, quibus paullatim Atheismo via sterneretur. Nouationis illius auctores episcopatuum & Ecclesiasticorum beneficiorum facultatibus inhiantes, non tam boni publici quam priuati emolumenti studio ductos. Id se ipse fateri, quod scienter damnabilem Caluini sectam sequutus sit, eam tantum ob caussam, quod eius ope supremam in regno auctoritatem sibi facile acquisiturum se speraret. Sed iam certo experimento edoctum, omnia ista terrena nugas esse & somnia mera. Eius & aliorum delictorum veniam se à Deo & regina petere.* Hæc aliaque quum dixisset Northumbrius, non sine circumstantium lachrymis, populo iterum monito, *vt in maiorum religione persisteret, & conuersa ad Nobiles præsentes oratione Vos,* inquit, *iterum atque iterum rogo, vt testes mihi esse velitis, me in Catholica religione extremum vitæ diem clausisse. Recitato deinde 51. Psalmo, signo crucis super locum in quo procubiturus erat facto, collum trunco imposuit, & à carnificis manu lethalem* ictum excepit. Eadem pœna secundum eam Ioannes Gattus & Palmerius affecti sunt, quum & ipsi prius hæresin eierassent. Illud notatu dignum est, quod Northumbrius eodem die capitis pœnam subijt, nimirum XXII. Augusti, quo pater ipsius & auus ante aliquot annos idem supplicium luerunt. Sed & Gatti patrem eodem quo filius die capite multatum à curiosis obseruatum. Hunc vitæ finem habuit Northumbri⁹, qui laqueis quos alijs tetenderat captus, seditionum ac conspirationum contra Mariam reginam postea quoque incitarum fomites morte sua non tamen plane exstinxit.

III. Circa initium Septembris sacra officia Catholico ritu Londini & in suburbijs celebrari cœpta sunt. Obstinatiores nonnulli conquerebantur nequaquam hoc Reginæ promissis conuenire nimirum nullius conscientiæ se vim inferre velle. Edicto enim quo regina subditos vt ad Catholicæ Ecclesiæ communionem redirent, inuitabat, verba hæc adscripta erant, *Pro innata sibi bonitate & clementia neminem se ad amplectendos Catholicæ Ecclesiæ ritus coacturam, vsque dum communi statuum consensu certius quid ac melius ea de re statutum fuerit: modo interea à conspirationibus & prohibitis conuenticulis abstineant.* Riche mundæ quum esset regina, Cortinæum Deuoniæ Comitem creauit qui eius deinde matrimonio, cuius spes ipsi facta fuerat, frustratus, non parum momenti ad seditionem contra reginam postea exortam attulisse creditus est.

Pridie Calendas Octobris regina à Turri Vestmonasterium rediit, vt insequenti die more maiorum vrbem ingrederetur, & insignia reginæ sumeret. Id magna pompa actum, deducentib⁹ eam plus 10. ex proceribus, atque inter eos duobus primarijs, qui Normaniæ & Aquitaniæ ducum vice erant, in quibus amplissimis Franciæ prouincijs reges Angliæ jus sibi vindicant pone ipsam Elizabetha sorore & Cliuensi Henrici patris olim coniuge, sed mox repudiata magnaque illustrium matronarum turba, & exterorum principum oratoribus stipata procedit, & per arces triumphales in via erectos, continuis acclamationibus excepta transiuit, in quibus conspiciendi operis fuere quos Florentini & Genuenses adornauerant, cum inscriptionibus, quibus pietatem & iustitiam in Anglia restitutam Mariæ gratulabantur, ipsa pallio purpureo holoserico amicta, cuius longum ac sinuosum syrma à cubicula-

siorum principe, & Norfolcij ducis vxore fulti- [illegible] tur, templum ingressa est, dextra innitens Dunelmēsi episcopo, & sinistra Salopiensi Comiti. sequebantur Elisabetha & Cliuensis, cum [illegible] circiter præcipuæ regni matronæ holosericis pallijs ac vestibus sebellinis pellibus fotis indutæ, coronas in capite gestantes. dein ordine duces, comites, marchiones, & alij regni proceres incedebāt, tandem regina in locum editum in templo exstructum perducitur à Vintoniensi & alijs x. episcopis, inde postquam eam diu Vintoniensis populo ostentauit, & veram reginam esse dixit, a circumstantibus quæsiuit, *an non illam pro legitima regni hærede agnoscerent?* assentientibus confuso vocum sono omnibus, regina ad altare descendit, ibique præstito sollemni regum sacramento ad audiendum sacram concionem se composuit, quæ ab episcopo de obsequio, quod regibus à subditis debetur, habita est. quo facto, exuto pallio ac veste, ante altare prostrata sacro oleo vncta est, & postea tribus coronis alia post aliam impositis, vltimam retinuit, tum decantato per symphoniacos BB. Ambrosij & Augustini cantico suggestum rursus ascendit. diploma mox à Vintoniensi recitatum, quo præteritorum venia omnibus concedebatur, & primo ipse ad obsequiū sollemni more (id impresso in sinistram malam osculo fit) deferendum ad reginam accessit: quem secuti sunt ordine Norfolcius ducum regni nomine, Vintoniensis marchio pro marchionibus, & Arondelius pro comitibus, cum reliqui Angliæ reguli. postea sacro celebrato regina eodem ordine & pompa qua venerat, in palatium reuersa est, vbi conuiuium magna lautitia apparatum erat mensæ assidere infra eam Elizabetha soror & Cliuensis, & paullo inferius Vintoniensis episcopus, qui rem sacrā peregerat. dum pranderetur, vir primarius Demockus nomine, qui hereditario iure honorarius est regum Angliæ miles & pugil, in equo armat' aulam, in qua conuiuiū celebrabatur, ingress' est, & per fecialem Mariam in se pro vera & legitima regni hærede agnoscere pronunciari iussit, *& siquis [illegible] temerarius esset, qui contra dicere auderet, cum eo se belli [illegible] paratum [illegible]. proiectaq. in prouocationis signum [illegible] chirotheca simul atq. iterum men[illegible] spectas [illegible], dein ante reginam [illegible] eam [illegible], quæ accepto aureo poculo sum[illegible] profusit, meaque [illegible] dedit; quod ille abiecta [illegible] cepit, & abiens [illegible].*

mensis remotis, postquam regina cum Principum oratoribus (ij erant Cæsaris ac Ferdinandi Romanorum, & Maximiliani Boemiæ regum legati, Io. Michaelius pro Venetorum rep. pro Cosmo Florentinorum duce Ioan. Bapt. Riscolius Cortonensis episcopus) familiaris sermones aliquanto tempore contulerit, in cubiculum se recepit.

Peractis coronationis ceremonijs, proxima cura de marito reginæ deligendo fuit. in quem finem regina ad V. Octobris totius regni comitia (Parlamentum vocant) Londinum indixit, vt ea de re quæ omnium intererat, omnium consilijs quod maxime expediens visum esset, decerneretur. Quo vero nonnullorum etiam exterarum res scire cupientium satisfaciam curiositati, breuiter quid Parlamentum in Anglia sit explicabo. *Parlamenti nomine plerique Conuentus designantur, vt quod etiam in Concilia exstat.* In Gallia vero Parlamenta appellantur & Curiæ quæ supremam habent iuris dicundi potestatem, & comitia quibus regio orti sanguine Principes ac primi ac secundi ordinis proceres, ob res arduas & grauissimas deliberandas, ad regem conuocantur. In Anglia Parlamentum dicitur is Conuentus, qui ex tribus regni statibus constat: qui prout necessitas requisiuerit, bis aut ter quotannis celebrari solet. Vocantur eò toti' regni primores tam Ecclesiastici quam sæcularis ordinis, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Equites, ciuitatum & communitatum Syndici ac delegati. Diuisum est vero Parlamentum in duas partes, quarum vna Superior, altera Inferior Dom' siue Curia dicitur. In illa sunt Regi cognati, Principes, Episcopi, Duces, Comites, Marchiones, & ij qui Milordi dicuntur, antiquioris stemmatis prærogatiuam habentes, In hac sunt Barones, Equites, Nobiles præfecti iuri dicundo, ciuitatum & communitatum Syndici, delegati ac procuratores. Absque huius quidem Parlamenti consilio aut assensu Rex in ijs quæ ad statum regni, ad leges scilicet, pacem aut bellum spectant, nihil potest decernere. Quū vero animaduertissent Reges, sæpe inde fieri vt quod volunt minime assequantur, operā dederunt vt quos vellent ipsi ad hunc conuentum mitterent. Primo die Rex ipse comitijs interest, & ea de quibus consultandum sit proponit. Inde Superior Curia Inferioris sententiam exquirit, ac deinde communi' votis quod maiori parti visum fuerit decernitur, quod tamen decretum à rege demum approbatur, eoque præsente promulgatur. Sed ad rem Parlamenta

mento regni Maria regina, vt de nuptijs suis deliberaretur proposuit; & plerisq; assentientib⁹, decretum, vt Philippus Hispaniarum Princeps Caroli V. Imperatoris filius, reginæ maritus adsciscere-tur. Pactis dotalibus hæ conditiones sunt appositæ: *vt Philippus omnium vxoris regnorum ac prouinciarum titulos sibi sumat, sociusque in negotiorum administratione sit, saluis tamen atque integris regni priuilegijs ac consuetudinibus. Vt omnium munerum & officiorum distributio penes Reginam sit, eaque nonnisi Anglis committantur. Ne Angliæ regnum bello quod inter Carolum V. Imperatorem & Regem Gallorum tum gerebatur, implicetur. Ne vlli exteri ad Reginæ consilium aut regni Senatum admittantur. Vt ex Hispanijs in Angliam quotannis xxx. scutatorum millia inferantur. Vt primus ex hoc matrimonio natus filius Angliæ regnum, alter, si natus fuerit, Flandriæ Comitatum obtineat: iuri vero omni in Hispaniarum regna renunciet, ob Belgij donationem, ut & illius iuris quod Angliæ reges in Aquitaniam Galliæ prouinciam sibi vindicant. Vt Angli Carolo V. Imperatori in acquirendo Aquitaniæ Principatu suppetias ferant, isque deinceps in Anglorum sit potestate, &c. His ijsdem comitijs multa etiam decreta ad religionem spectantia facta sunt, & breui post exsequutioni mandata.*

IV. Carolus V. Imperator accepto de rerum Anglicarum nuncio, amplissimam eò misit legationem, cuius princeps erat Lamorallus Ecmondanus Comes, adiunctis ei Carolo Lalanio, & Ioanne Momorantio Currerio, & Nigro, aurei velleris Equitibus: qui sequentis anni die XVIII. Ianuarij in Angliam appulerunt. Hi quum Londinum venissent, post aliquot dies rem conficiunt, & matrimonium inter reges publicari curant. Ad huius rei famam proceres aliquot fremere cœperunt, indignati reginam in exteri siue alieni generis Principis manus conuenisse, ac præcipue Cortinæus Deuoniæ Comes, cui regiarum nuptiarum spes facta fuerat, ea frustratum se ægerrime [illegible]. Seditionis vero præcipui duces fuerunt Petrus Carreus, & Thomas Viatus: qui re etiam cum Henrico Suffolkio adhuc in Turri captiuo, sed qui [illegible] vxoris precibus regina, prætextu morbi [illegible] se dari diuerterat, communicata, [illegible] conspirant in Philippi [illegible] contra [illegible], se [illegible] Principi [illegible] armis [illegible] videretur. [illegible] periculum esse existimaret, per Cornubiam [illegible] militem cogit, reque citius quam sperauerat detecta, oppressus, quum perfugium aliud non haberet, in Galliam transijt. Viatus qui videret iam [illegible] sua consilia, diuersa parte in Cantio, regione Galliæ proxima, populum, ad seditionem vocat, quum diceret, *prauis consultoribus vsam reginam, exteris nuptijs grauissimum Angliæ seruitium parare, & religioni periculum creare: ad quod propulsandum Londinensis ciuitas vniuersa secum arma sumtura sit.* Missis etiam ad alias prouincias H[illegible]pero, Coulpello & alijs è Nobilitate, similiter seditiosas voces spargi, ac populum contra reginam armari curat. Tam vero gratum erat plerisque libertatis nomen, tamque odiosa exterarum nuptiarum mentio, vt breui Viatus ad mille & ducentos armatos ad se pellexerit, cum quibus Roffensem ciuitatem, à conscijs quibusdam admissus, occupauit. Ibi à circummissis socijs certior fit, iam ad VIII. virorum millia ad campanæ pulsum arma sumere parata esse. Eodem tempore [illegible] nauium, quas regina ad vehendos in Hispaniam legatos armari curauerat, præfecti ad Viatum transierunt; è quibus tormenta aliusque desumtus apparatus magno futura vsui Viato videbantur.

De his motibus vbi accepit regina, Suffolcium cum subitarijs copijs aduersus Viatum mittere destinauerat: verum ille conscientia territus, periculo præuerterat, & cum ducentis circiter equitibus in Varuicensem Comitatum se contulerat, frustra ibi homines ad arma vocare, & Ioannæ filiæ regnum rursus asserere conatus: cuius honori quanto magis studebat, tanto ei magis exitium maturabat. Missus à regina cum equitatu Huntingtoniæ Comes homo admodum ipsi infestus, qui vt perduellem aurea iudicatum persequeretur. Dudlæus circumuentus vndique & ab omnibus desertus, distributa inter suos [illegible] pecunia, in via dum hac illac salutis suæ incertus errat, rusticum nactus, rogat vt latebras quib⁹ hostes suos fallere posset, sibi ostendat, id nomine liberaliter se remuneraturum pollicitus. Sic qui paullo ante totius regni possessionem sibi ac suis vindicandam somniauerat, iam vix latibulum vbi caput absconderet inueniebat. Annuit rusticus & hominē noctu ad arborem annosam admodū atq; cauam duxit, atque in ea se occultare iussit, [illegible] vt vilis cortex tanto Principi pro tecto, atq; [illegible] integro esset domicilio. Eò noctu commeans [illegible] pultem aliaque villatica esculenta afferebat.

quum

quibus miser vitam inter summas corporis atque animi angustias sustentabat, dum interea toto regno fugitiuus peruestigatur, ac non pauci quibus ea cura demandata erat, eundem locum equis ac pedibus præteruehuntur. Mox promulgatur Edictum, quo ei qui Suffolcium captiuum reginæ stitisset, magna merces promissa, econtra in eos qui ipsum celassent, atrox pœna constituta erat. Hinc rusticus ille siue metu seu præmij spe corruptus, ad Huntingtonium proficiscitur, & scire se indicat vbi Suffolcius lateret: qui biduum à rustico desertus, fame cogente interea ad rustici casam se contulerat. Adiuncti rustico armati aliquot, quum arborem illam indagine quasi cinxissent, vacuam eam reperiunt: sed alij interim ad rustici casam profecti, miserum ibi captiuum faciunt, & Londinum perducunt. Sed ad Viatum redeamus: ad quem opprimendum regina Norfolcium & Hauardum rei maritimæ præfectum, cum valida armatorum manu miserat. Ij de nocte profecti, Grauesindæ, quod est ad Tamesis ripam oppidum, sex milliaribus Rochestria, & triginta circiter Londino distans, aliquamdiu hæserant, dum aliæ copiæ quoque à regina aduenirent. Die XXIX. Ianuarij Norfolcius Grauesinda egressus cum nongentis circiter equitib⁹, ad pontem Toffensem Viatum obuiam habuit: vbi à quatuor ducibus, qui vnà cum militibus suis ad Viatum transfugerant desertus, ægre Grauesindam euasit. Hoc nuncio consternata regina & qui cum ipsa erant, maiorem alibi tumultum veriti, quum à viribus quibus rebellium conatibus obuiã irent, imparati essent, Hastinguæ Comitem vna cum feciali ad Viatum & socios miserunt, qui belli ab ipsis suscitati caussas sciscitarentur. *Quod si id factum dicant ob matrimonium cum Hispaniarum Principe, præcipitanter eos agere, quum nondum illud consummatum sit. Ponerent igitur arma; tuncq; reginæ gratiam eis non defuturam.* Summissionem hanc reginæ victoriam suam interpretatus Viatus respondit. *Non passurum se vt verba sibi dentur. Habere se exemplum vnius e cognatis suis, qui dum blandis Henrici VIII. regis verbis auscultat, capitis fecerit iacturam. Hæc arma non contra ipsam, sed contra externorum machinationes pro patriæ libertate & gloria sumta esse. Se quidem reginæ potestati libenter se permissurum, si [illegible] Londinensis Arcis custodiam suæ & suorum potestati permittat, vsque dum ipsa Principi cuius indignæ nupserit.* Postulauit insuper: *vt quatuor viros reginæ consilio suo eximeret, & prætorianorum siue satellitum præfecturam sibi credat.* Horum postulatorum impudentia offensa regina, in vrbem venit, & conuocatis tumultuarie populi comitijs, in Viatum vehementius inuecta, *quid illius consilij, quod contra voluntatem suæ sit ostendit: de matrimonio nihil se statuisse nisi de procerum consilio. mediorem ætatis partem in virginitate exegisse, neq; nunc adeo nuptias cupere quin si modo regni ordines ita expedire iudicent in eo vitæ genere libenter sit permansura. nam vt sui connubij caussa Anglia perscutetur & ferro flammaque omnia misceantur, id sibi futurum longe acerbissimum. Permaneant igitur in fide, & in perfidia sceleratorum hominum vlciscenda sibi præsto sint. Hoc enim ipsorum officij esse qui se tamquam legitimam patris ac fratris hæredem communi consensu reginam salutauerint.* Proposita etiam sunt postulata Viati ad reginam missa, ac publice recitata, quorum illud, vti diximus, primum fuit, vt in custodiam se regina traderet, & de nuptijs illius, ac consiliarijs vel retinendis vel mutandis ipsi statuere liceret.

Confirmatis hoc modo ciuium animis, regina quæ ob comitatem & affabilitatem populo, & Nobilitati imprimis erat charissima, paullo securius agere cœpit. Interea Cæsaris legati seditionis minuendæ caussa, tum etiam vt proprio periculo præuerterent nauibus conscensis discedunt. Viato vero paullulum cunctante, mirum est quantopere eorum qui caussæ ipsius fauebant animi interea refrixerint sic vt qui antea de redigenda in potestatem regina deliberarant, iam pro eius salute dies noctesque excubandum sibi existimarent. Quare nihil territus Viatus, quum citra sanguinem rem se confecturum speraret, cum copijs suis ad vrbis muros accedit, & in suburbio Austrino, in citeriori Tamesis ripa castra ponit. Sed vbi pontis portam nequaquam aperiri, neque se, vti sperauerat, admitti videt, ablatis a Norfolcio, qui custodiæ vrbis inuigilabat, clauibus, & mutatis præsidiariorum stationibus, ne tum quidem desperato successu, quamuis de Suffolcij captiuitate iam cognouisset, x. supra Londinum milliaribus, quingentis equitibus qui intercludendo itineri appositi erant, in fugam coniectis, flumen transmittit, & ad Witthallæ (in qua arce tum regina & Consiliarij diuersabantur) portas accedit. Interea reginæ copiæ appropinquabant, Viatus nihilominus progreditur, & ad eam partem quæ S. Iacobi dicitur expugnato muro, regium

Palatium

Palatium prætereuectus, ad vrbis portas accedit, easque gladij capulo pulsatas, quum minime, vti sperauerat, aperiri vidisset, ad suos frustra recipere se conatus, feciali impunitatem pollicito sese dedit, à regina in carcerem abduci iussus. Interea Pembrocius Comes alia porta egressus cum delectis, à tergo Viati milites per pratum iacentes nec opinato aggreditur, & absente duce confusos nullo negocio fundit: pugnam regina è palatio per fenestram inspectante, & suorum animos tam præsentia quam voce & signis confirmante. Paucos post dies Viatus læsæ maiestatis, in quatuor partes dissectus pœnas dedit, alijque ex Nobilitate non pauci. Ex alijs captiuis ducenti circiter strangulati sunt, vt eorum exemplo aliorum audacia reprimeretur. Non multo post Suffolcius quoque capite plectitur, quum ante diem quartum fuisset damnatus, quod contra reginam arma sumsisset, & Ioannæ filiæ regnum vindicare conatus esset: & paullo ante, nimirum Anno 1553. prid. Idus Februarij, Ioanna & Gilfodius eius maritus, Ducis Northumbrij filius securi essent percussi: quod spectaculum quum admodum fuerit miserabile, rem ipsam oculis subijciam.

Ioannæ quamuis Maria lubenter pepercisset, quod tamen res periculi plena videretur æmulam non paucorum fauore subnixam relinquere, reginæ Consilio supplicium de ea, vt criminis læsæ maiestatis rea, sumi placuit. Postremam certe coniurationem qua regina ipsa iterum proclamata fuit, perniciem ei attulisse constat: cui ceteroqui ignosci potuisset, vtpote ætate adhuc infirmiori quam quæ vitrici & matris, imperiosæ atque ambitiosæ feminæ imperio reluctari posset. Missus ad Ioannam, quæ paullo ante mortis sententiam ad se allatam nihil turbato vultu acceperat, Theologus, quum eam ad Catholicam doctrinam reducere tentaret, illa sibi non tantum temporis esse dixit, vt controuersijs de religione discutiendis vacaret: proinde quod superesset, pijs precibus & supplicibus ad Deum votis melius impendi posse. Erat vero Ioanna Græcæ & Latinæ linguæ supra sexus conditionem admodum perita. Quare Theologus reginam adit, & vt supplicium eius triduum differretur rogat, quo de religione melius instrui posset. Quod & facile obtinuit. Interea Gilfordus Dudlæus Ioannæ maritus securi percutitur: cuius corpus capite truncatum quum illa è superiori arcis loco in proximum sacellum ad sepulturam ferri vidisset, animi passa deliquium, quasi mortua concidit. Quum deinde paullulum ad se rediisset, in miseras querelas & lamenta erupit, quibus adstantium pectora effodiebat, sic inter lachrymas & singultus loquuta. *Ah charissimum mihi & exoptatissimum corpus! Siccine muta tua vmbra extremum illud & triste Vale dicere mihi negatur? Atqui iam iam spiritus hic meus anima tua mille atque mille Vale dicet. Tu quidem aliò abiens me praeuertisti at nihil ego hic cunctata, quantum potero felicitatem meam promouebo, & summa contentione ad te properabo. Equidem inibi iam sum vt omnes nostras miserias iam iam sim finitura: tu vero aeternae felicitatis gustum iam praecepisti. Morare paullisper, morare ô dulcis mea anima. Ne sic sine me ad cœlum euola. Exspecta dum qui eodem infortunio persuncti sumus, ad eamdem felicitatem vnà proficiscamur. Cor meum tuo tam tenaciter conglutinatum est, vt discessus tuus ipsam meam animam à corpore auulsisse secumque abripuisse videatur. Quid ergo restat, nisi vt quum iam abieris, desiderium videndi tui, quo flagro, vnà tecum auferas. Eamus, eamus ad mortem, mille vitis mihi exoptatiorem, vt quae viam mihi apertura est ad immortalem vitam. Quid exspectatis, ô crudeles homines! Cur supplicium meum differtis? Quid de me speratis, iam iam charissimi mihi quod in terris habui pignoris iactura ac morte sepulta? Quid restat porro, quam vt vitam inter suspiria & lachrymas mille mortibus cruciabiliorem exigam? Sed bene est. Expande brachia. Venio, venio ad te, anime mi, aeternum tecum victura, &c.*

Ingens hic mœror omnem à Ioanna in melius mutandæ religionis cogitationem exclusit: sic vt in ea conuertenda Theologus frustra laborarit. A Turris præfecto, qui sæpius ipsam visitauerat, rogata, vt sibi monumentum aliquod sui relinqueret, libellum poposcit, in eoque tres sententias breues Græce & Latine (nam vtramque linguam apprime callebat) & denique vernacule conceptas descripsit, quibus innocentiam suam testabatur, & quamuis culpam morte dignam nō diffiteretur, tamen ignorantiam suam apud homines saluis legibus errorem eum excusare debuisse contendebat. Mane ex carcere producta pegma supplicio destinatum nihil turbato vultu ascendit, Theologum manu trahens; quem comiter complexa, *Deus tibi*, inquit, *omnia abunde tribuat, pro humanitate qua me prosequutus es: quamuis ex mora hac & supplicij dilatione plus fastidij quam ex proxima morte terroris habentur*

flenus senserim. Quum deinde à regina veniam petijsset, & vicissim carnifici, qui lege in ipsam acturus erat, tribuisset, in genua procidens *Dei misericordiam implorauit.* Finitis precibus, rursus in querelas & lamenta erupit; mox seipsam solata, quod iam iam maritum suum potiore loco & vitæ conditione visura esset. Tandem puellis pedissequis adiuuantibus, comam ipsa sibi soluit, reiectisque in oculos crinibus, funesto velo obductos, ceruicem gladio feriendam carnifici præbuit. Rogauerat quidem illa, *vt eadem securi qua maritus percuteretur:* sed hoc illi negatum. Iniuriam quoque sibi fieri dicebat, quæ quintum iam mensem vterum ferens, ad supplicium raperetur: quod verum fuisse, post mortem eius est deprehensum. Morti eius circumstantes plerique, etiam qui Mariæ caussæ ab initio fauebant, illachrymarunt.

VI. Maria regina quum regnum aliquo modo sedatis tumultibus, stabiliuisset, ceterorum captiuorum quoque caussam, qui aut læsæ maiestatis aut hæreseos rei erant, cognosci iussit. Id negocij datum Stephano Gardinero Vintoniensi Episcopo, qui collegas sibi adsciuerat. Tonstallum, Bonerum, Hetum, Dainum, & Vestonum: a quibus citati & intra triduum sistere se iussi Nicolaus Ridlæus, qui Eduardo VI. rege Londinensis fuerat Episcopus, Hugo Latimerus Episcopus Vorcestriensis, & Thomas Crammerus Archiepiscopus Cantuariensis, omnesque in Turrim Londinensem inclusi; postea vero Oxonium abducti, vt disputationem de religione cœptam absoluerent. Ridlæi in Theologia non mediocriter versati, magna fuit pertinacia, in qua ad extremum perseuerauit. Latimerus paullo erat flexibilior. Tandem in multos dies sine vllo fructu extracta disputatione, Iudices à regina dati in sacra æde Virginis Deiparæ conuenerunt, vbi à Vestono, qui tum Præsidis fungebatur officio, frustra, vt latis à Maria legibus subscriberent sollicitati, tandem excommunicati & degradati sunt. Sequenti de supplicatio siue Processio in eadem Ecclesia celebrata est, pro impetrando diuino auxilio & Ecclesiæ solatio. Vltimo Septembris Ridlæus à Lincolniensi Episcopo frustra iterum tentatus, quum manus dare atque errorem agnoscere nollet, vnà cum Latimero æque pertinaci, capitis damnatus & flammis vstulatus est; ambo multarum blasphemiarum quas contra Deum & religionem effuderant, conuicti. & non minus quam antiqui illi hæretici, à quibus errores suos mutuati sunt, mortis rei. De Crammero operæprecium videtur vt rem paullo altius repetamus.

Thomas Cramerus patrem habuit cognominem, matrem vero Annam Hatfildam, è Comitatu Notinghamensi oriundos, in Cantuariensi Archiepiscopatu Gulielmi Varami successor. Hic ille est qui sententiam diuortij contra Catharinam Henrici VIII. coniugem & Mariæ matrem, iniquissimam tulit, & Anglicano schismati primus aperuit fenestram. Flagitiosum hunc apostatam hæretici in Martyrum suorum ponunt numero; quem tamen Angli fide digni scriptores testantur, *Mariæ Catholicam religionem restituenti promisisse, in Eduardi VI. regis exsequijs sacrum Missæ officium Catholico ritu lubenter se celebraturum.* Quam promissionem quum parum ad reginæ impetrandam gratiam valere, apud hæreticos vero odiosam sibi esse intelligeret; publice protestatus est nihil vmquam tale sibi in mentem venisse, sparsis passim eam in rem per hæreticorum conuenticula libellis. Quibus ad reginam eiusque Consilium perlatis, Crammerus in carcerem Londini coniectus, & læsæ maiestatis reus peractus, a regina nihilominus in gratiam recipitur. At non multo post hæreseos conuictus, ad ignem damnatur: prius vero Oxonium ducitur, vt Theologorum opera ad Catholicæ Ecclesiæ gremium reduceretur. Ibi à Vestono argumentorum pondere eo adactus, vt quod responderet non haberet, nouos illos Euangelicos, qui in tanto & inuincibili, vt putabant, viro plurimum spei habebant, omnium ludibrio exposuit, hæresin iam tum eierare paratus, nisi quod nescio quæ Mundi impedimenta obstare sibi diceret. *O quam multi hæretici vltro ad Catholicam reuersuri sint Ecclesiam, nisi mundani respectus laqueis ita tenerentur impliciti, vt non facile expedire se possint?* Ad obiectas ab ipso difficultates responsum est à Catholicis, nequaquam tam leuibus caussis moueri eum debere quo minus obuiam gratiam amplectatur. Quum enim iam Ecclesia aditum ipsi aperiat, ne dubitaret quin simul omnium Catholicorum corda aperta ipsi futura sint, & ingentem ex eius conuersione (modo vera illa sit) lætitiam perceptura. In ijs quæ ad cœlestia spectant, oculos in terram non esse defigendos. Mundi huius dignitates mera esse offendicula, quibus impingentes, in æternum ruant exitium. His alijsque argumentis labefactatus Cranmerus, quum

quum diu secum ipse pugnasset, tandem hæresin eierare decreuit, solius veritatis, vt quidem aperte protestabatur, vi & studio adductus, veniam modo eorum quæ contra reginam & Consilium commisisset, stipulatus. Qua promissa, sequenti formula hæresin eierauit

Ego Thomas Cramerus tam Lutheri quam Zuinglij, adeoque omnem quæ puræ & sanctæ contraria sit, doctrinam reijcio & damno. Confiteor etiam vnam sanctam Catholicam Ecclesiam, extra quam salus nulla est: cuius supremum caput Romanum agnosco Pontificem, tamquam summum sacerdotem & Iesu Christi in terris Vicarium. Credo etiam sub panis & vini speciebus in Eucharistiæ sacramento verum Christi corpus contineri, & diuina virtute panem in corpus, & vinum in sanguinem Christi mutari ac transsubstantiari. Ad sex reliqua Sacramenta quod attinet, idem de illis credo & sentio quod Romana credit & docet Ecclesia. Purgatorium credo locum esse, in quo defunctorum animæ ad tempus expurgantur atque expiantur: eoque recte Ecclesiam pro ijs orare, & Sanctorum quoque intercessionem implorare. In summa, profiteor me credere omnia quæ Catholica Romana credit & docet Ecclesia. & quod vmquam aliter crediderim ac senserim, ex animo doleo: simulque Deum precor, vt ea quæ contra ipsum & Ecclesiam feci aut docui, clementer mihi condonet. Eos etiam qui meo exemplo aut doctrina seducti sunt, rogo atque oro per sanguinem Iesu Christi, vt ad vnitatem Ecclesiæ quamprimum reuertantur; atque ita omne schisma tollatur. Denique quemadmodum Ecclesiæ Iesu Christi eiusque supremo capiti sic etiam Philippo & Mariæ Angliæ regibus, eorumque legibus & statutis obedientiam spondeo: Deumque testem appello, hanc confessionem nec placendi hominibus spe, nec displicendi metu, sed proprio motu, ac tam meæ ipsius quam aliorum salutis respectu à me factam.

Reuocatio hæc & Confessio Cranmeri typis impressa & diuulgata multorum animos magna affecit lætitia reginæ inprimis, quæ tamen, licet vehementer deprecantibus Theologis, adduci non potuit, vt sententiam in eum latam reuocaret, vtpote præcipuum schismatis ac hæreseos, quę dubiam regni coronam ipsi fecerat, auctorem. Scribunt hæretici, miseri Crammeri res pessime tum habuisse, vt cui neque ad conscientiam, quam vehementer læserat, neque ad gratiam aduersariorum, quibus in omnibus satisfecerat, receptus pateret; apud bonos (hæreticos intelligunt) inconstantiæ infamia, apud ceteros periurij probro laboraturo. Instante reginæ Consilio vt sententia exsequutioni demandaretur, Colus ad Cranmerum in carcerem mittitur, qui cum in Catholica fide confirmaret; in omni sermone illud præ se ferentem, postquam Catholicorum cœtui se adiunxerit, indies plus solatij animo se persentiscere atque haurire. Quum postridie idem reuertisset, iterumq; Cranmerum hortaretur, vt in maiorum religione ad extremum vsque spiritum perseuararet, ac quum omnis nostra spes in cœlis reposita sit, mundana omnia nihili duceret: ille quamuis id quod erat aliquo modo suspicaretur, inter spem tamen ac metum dubius, rursus in Catholica religione viuere se & mori velle protestatus est. Quia vero mortis in ipsum lata sententia diutius celari non poterat, ab eodem monetur, vt patienter eam accipere & ad mortem se præparare velit. Insperato hoc nuncio perculsus Crāmerus, vbi moriendum sibi vidit, dici vix potest quos tumultus, quas turbas animo exortas senserit, sic secum ipse loquutus.

O me miserum! Quid agam? an ab ijs qui dum saluti meæ studere se simulant, ruinam meam quærunt, bis in triumphum ducar? An scopus ero illorum rabiei, qui nihil aliud spectaui, quam vt erroribus quibus detentus fui, me extricarem? Vna illi manu vitam mihi offerunt, altera porrigunt mortem. Quomodo ergo vnum & alterum simul amplecti potero? Non faciam: quin potius me perdam, dummodo illi nullum lucrum ex me habeant. Licet illis promissa fallere? fallam & ego, neque patiar vt simul & seruatum me & perditum ab ipsis, gloriari possint. Moriendum est. Atqui morte mea tropæa illa quæ in Ecclesia ob mei conuersionem erecturi fuerant, deijciam & prosternam. Hoc modo rursus ijs animum addidero, qui meo exemplo impulsi, collum Ecclesiæ iugo subdituri erant, quos morte mea ad vindicandam meam iniuriam armabo.

Quum ergo miser ad vomitum redire statuisset, non infelicitatem modo suam, sed & cœlum ac terram detestari cœpit. Quia enim vitæ huius, quam vnice diligebat, spem omnem sibi præcisam videbat, nihil aliud spectabat quam vt anima simul cum corpore perderetur: adeoque magnæ sibi gloriæ futurum arbitrabatur, si Catholicos conuersionis suæ gloria defraudaret. Vt vero tanto esset paratior, preces ad Deum, & orationem quam ad populum habiturus esset, charta consignauit, & in sinu secum ad supplicium tulit.

Circa nonam pronunciata à Iudicibus sententia, Cranmerus è carcere ad ædem S. Virginis deducitur, latera eius claudentibus duobus religiosis. Ad fores quum peruenisset, intus hymnus Simeonis. *Nunc dimittis*, &c. decantabatur. Ademto sacerdotali charactere, obsoleta ad ludibrium, sed eiusmodi Angliæ Primate qualis ille erat, vel potius tanto hæreseos patrono digna veste indutus, pegma ascendit. Ibi quum eo ornatu assedisset, & Colus causas cur à regina damnatus esset, exposuisset, Cranmerus turbato vultu, animi desperabundi indice, plorabat & lamentabatur. Ad quem Colus accedens, monuit, vt errores suos coram vniuerso cœtu reuocaret. Ibi Cranmerus depromtas ex sinu preces, quæ Catholicam aliquo modo sapiebant religionem, coram populo recitauit; deinde ad populum orationem habuit, in cuius fine, plurima dixit, omnino digna quæ æterna obliuione sepeliantur; protestatus ad extremum, *palinodiam illam suam contra conscientiam, solo vitæ amore factam: atque in eo detestabile à se crimen commissum.* Doctores Catholici videntes miserum ex eo quod vitæ spes ademta ipsi fuerat ad desperationem redactum, in viam eum modis omnibus reducere conabantur: at ille à diabolo iam possessus, omnibus contemtis monitis, horrendas ex impuro suo ore blasphemias contra Deum & Ecclesiam euomere non cessabat. Tandem ad supplicij locum raptus, & postquam vestes ipse exuisset, ligatis manibus, protensa dextra, *Hæc,* inquit, *nefariè peccauit, quæ recantationi meæ & propositæ ab aduersarijs doctrinæ subscripsit. Prima ergo omnium pœnas luet.* Sic ergo rogo impositus, eandem dextram in flammas quam potuit longissime protendit; breui ignis violentia toto corpore in cineres redacto. Qui proxime astiterunt, aiunt, inter flammæ cruciatus, horribiles illum vlulatus edidisse, ac contra Deum ac Sanctos mille blasphemias euomuisse. Hunc vitæ exitum Cranmerus habuit: qui vt flagitiose vixerat, ita non minus impie, velut homo desperatus, extremum vitæ diem clausit.

HÆRETICI A MARIA ANGLIÆ regno eijciuntur. Philippus Hispaniarum Princeps in Angliam appellit, nuptiasque cum Maria celebrat. Ecclesiæ reformandæ curam suscipit. Angli ab excommunicatione absoluuntur: totumque regnum Pontifici obedientiam præstat.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *De Prophetissa quadam Zuingliana. Hæretici ex Anglia proscripti.*

II. *Sacerdotes debito modo non consecrati, sub Henrico VIII. Missæ sacrificium celebrant. Cardinalis Polus in Angliam ad restaurandam Catholicam religionem mittitur.*

III. *Eodem Philippus Hispaniarum Princeps appellit, nuptiasque cum Maria regina celebrat.*

IV. *Ab ijsdem Ordinum regni conuentus habetur, in quo de Ecclesiæ restauratione actum fuit: & quomodo Legatus Pontificius populum ab Excommunicatione absoluerit.*

V. *Quanta prudentia in negotio restaurandæ Anglicanæ Ecclesiæ Cardinalis Polus vsus sit.*

VI. *In Anglia passim obedientia S. Sedi publicè præstatur, tum Coniuratio quadam detegitur.*

I. Quemadmodum Pepusiani olim, Montanus, Marcion, alijque hæretici vaticinatrices suas singuli habuerunt; (a) sic & Zuingliana hæresis in Anglia similis mulierculæ opera ad astruendam sibi fidem vti voluit. Induxerant enim Noui Euangelij Ministri puellam quandam octodecim annos natam, hæresi simul & precio corruptam, in eam improbam simulationem, vt se permitteret in abdito inter duos muros cuiusdam domus angulo ad tempus includi, & per fistulam ad id aptatam eas voces ederet quas istius strophæ artificis suggererent. Nomen puellæ Elisabetha Crofta erat, Londini in suburbio quodam habitans. Ita ergo illa instructa, & in loco ad fraudem accommodato collocata, mirabilem emit-

a S. *Aug. de hær. cap.* 27. *S. Hier. Epist. ad Ctesiph.*

emittit continuo ex antro suo voces, easque tam sonoras, vt per totam viciniam audirentur. Accurrunt vndique ciues, quid sit inquirunt, mirantur, *voces non mortalis hominis, sed Angeli esse aiunt.* Vbi vero ac toti regno spiritus iste miseriam, ærumnas & mala omnia comminabatur, *si nuptias cum Hispano, aut communionem cum Romano Pontifice admitterent. Multa item contra sanctum sacrificium & reliquam fidem Catholicam quasi oracula fundebat.* Erant ex conscijs, qui data opera se turbæ adstanti ingerebant, & huius spiritus propheticas & obscuriores sententias, ad religionis euersionem, & seditionem mouendam interpretabantur. Tandem Magistratus ad compescendam multitudinem, & lustrandum quid sit, accedit. Initio quidem fraus difficillime apparuit: sed tandem inito consilio de muro diffodiendo & vicinis parietibus, vnde voces reddi coniiciebant, disturbandis, misera puella prodijt: & examinata quorum suasu & consilio hoc fecerit, confessa est statim, *se à quibusdam seditiosis sectarijs ad istam nequitiam inductam esse.* Sanderus ait *puellæ huic vitæ gratiam factam: at scheda quas habeo, capitis eam supplicio affectam testantur.*

Stabilito quodammodo regno, regina ad Catholicam quoque religionem in integrum omnino restituendam animum adiecit. Quare promulgato Edicto omnes hæreticos, peregrinos inprimis, regni finibus quam primum excedere iussit. Aiunt ad xxx. hominum millia, qui sub Henrico Eduardo irrepserant, tum solum vertisse. De Petro Vermilio Martyre disceptatum fuerat in Senatu, seditum est in eā sententiam, vt quia publica fide in Angliam venerat, cum suis incolumis dimitteretur. Buceri & Fagij cadauera exhumata & combusta sunt: Catharinæ item Martyre vxoris cadauer effossum fuit, & in sterquilinio conditum. Mirum in modum tum Anglicana florebat Ecclesia. Magna vbique erat eruditorum virorum copia, qui tam è suggestu populo Verbum Dei pure annunciabant, quam in scholis è pulpitu doctissime explicabant, frementibus interim hæreticis, & quorundam vitæ, licet irrito conatu, insidiantibus.

II. In his vero primis restituendæ Ecclesiæ initijs non leuiter à Clero passim in eo peccatum est, quod regina, vti dictum est facultatem exercendæ Catholicæ religionis concedente, multi ex superiori Henrici & Eduardi temporibus schismate, canonum & regulæ Ecclesiasticæ obliti, ad sancta altaria & sacrificia conuolabant: ex qua irreligiosa negligentia factum est forte, vt Deo vindice Anglia tam cito cum pientissima Principe etiam hoc summum religionis bonum amiserit.

XVIII. Martij Elisabetha Mariæ soror, à Viato inter conscios nominata, in Turrim Londinensem inclusa est. xxvii. Aprilis Ioannes Graius Suffolcij frater, capitis pœnam luit. Ceterum vt tanto melius Ecclesiæ rebus prospiceretur, Regina Papam Iulium III. vt Polus Cardinalis ad se mitteretur rogauit: quia vero Pontifex tantum virum, nondum exploratis regni rebus, periculo obijcere nollet, Franciscum Commendonum Cubicularium suum, postea Cardinalem præmisit: qui de regni statu omnia certiora referret. nec multo post Commendono Romam reuerso Polus Legatus decernitur, cum amplissima potestate *Anglos ab excommunicatione absoluendi, & in Pontificis gratiam recipiendi; simul etiam de pace inter Cæsarem & Galliæ regem agendi.* At Carolus Cæsar, antequam nuptiæ Mariæ cum Philippo filio omnino transactæ essent, vt Polus in Angliam ingrederetur, numquam consentire voluit: quæ tandem V. Maij Parlamenti assensu certis conditionibus conclusæ & approbatæ fuerunt. Maria regina quæ venienti marito obuiam procedere constituerat, verita ne Londinenses in Elisabethæ gratiam quidquam molirentur, Londino Richemundam, atque inde Nolstochium abduci eam curauit, vbi diu illa, aula interim nuptialibus & alijs postea festiuitatibus perstrepente, captiua mansit. Inde Maria Vintonium profecta est, vt Philippum maritum ibi exciperet: qua Londino digressa, Consiliarij apud Noallium Christianissimi Regis Oratorem sese excusarunt, *quod ipsum ad regales eiusmodi ceremonias non inuitarent, vt qui vererentur, ne ob honorationis loci prærogatiuam inter ipsum & Romanorum Regis Legatum contentio oriretur.* Noallius ad hæc respondit, *numquam sibi auditum aut lectum, quod Romanorum reges vnquam Christianissimis Regibus, quantum ad loci prærogatiuam, prælati sint: se nihilominus reginæ & Consiliariorum voluntati hac in re velle acquiescere.*

Turbatum no[...]atum metus vndique tum ingruebat, frementibus plerisque, quod regina contra promissum extero Principi nupsisset, & qui-

quidem, qui omnes suas cogitationes & conatus eo conuersurus esset, vt Angliam Hispaniæ adiungeret. Nonnulli vt Philippi caussam plausibiliorem facerent, Genealogiam quandam edi curarunt, in qua Philippi genus à Ioanne Duce Lancastriæ, qui Eduardi III regis fuit filius repetebatur, & Leopardi atque lilia Anglorum Austriacæ domus insignibus coniuncta cernebantur. Quæ tamen res suspicionem magis accendit quam minuit. Anno M. D LIV. XVIII. Cal. Sextilis Philippus cum CXXVI. nauium classe, Iuli obriga Caletorum portu soluit, triduo, post Hamtonam appulsus, frustra mari insidiantibus Gallis Postridie naui ad id superbe ornata exceptus, cum præcipuis Consiliarijs & proceribus, in Belgium remissa classe, ad portus molem in terram descendit: & equo regio apparatu strato, qui ad id paratus erat, inscenso, in oppidum venit. Die sequenti post missitata vtrimque munera, Princeps magna suorum & regulorũ Anglorum, qui partim reginæ iussu, partim vltro salutat ipsum venerant, caterua stipatus, Vintonium ad reginam venit, in Episcopi, à quo Latina oratione ante exceptus fuerat, ædibus diuersatus: ac salutata modo regina, sequenti die longum cum ea colloquium habuit: tuncque Cæsaris legati ipsius nomine regno Neapolitano cesserunt, & ius omne quod ipsi in eo competebat, in Philippum filium transtulerunt. XXV. Iulij ipso D. Jacobi festo Anno 1554 nuptiæ celebratæ sunt, rebusque omnibus rite confectis, proclamationes titulorum vtriusque publice factæ sunt, Latina, Francica & Anglica lingua. Peracto sacro, inter choreas ac conuiuia ac cetera regalis lætitiæ (quæ modica tamen fuerunt) oblectamenta, dies extracta est. Inde deducente regina, Philippus Londinum honorifico ac splendido paratu ingressus est, & in primario templo D. Paulli à Londinensi Episcopo habita Latina oratione de Ecclesiæ & regni conseruandis priuilegijs, VVithallam inde in regium palatium concessit. Non multo post Galliæ rex per Noallium regi ac reginæ gratulatus, omnem eis amicitiam & beneuolentiam pollicetur. Cardinalis quoque Polus, etsi Romæ, apud Papam & apud Cæsarem & Reginam Angliæ diffamatus esset per æmulos, mense Septembri Caleto in Angliam traiecturus soluit, & tam Caleti, quam Angli tenebant, quam Grauisindæ magnifice est exceptus, oblatam ei diplomate restitutionis suæ, contra id quod dum ab Henrico VIII. decretum fuerat. Inde IX. Cal. Dec. Londinum ad Comitia istuc inducta & cæpta contendit, prælata cruce Argentea, insigni Legationis Apostolicæ. (a)

IV. Philippus vt initio statim conceptæ de se spei aliquo modo satisfaceret, ad XXI. Nouembris eodem Anno Status regni conuocarat. Ad ea comitia Polus Cardinalis venit; & expositis legationis suæ caussis, omnes monet vt Deo gratias agant, qui talem ipsis Regem dederit atque Reginam. Postridie quum orationem & postulata Poli approbassent Ordines, concepta fuit petitionis formula, qua Regi ac Reginæ supplicant, vt apud illum intercedant. Eius hæc erat sententia. *Pænitere se vehementer schismatis, quod obedientiam Apostolicæ Sedi denegarint, & quod decretis aduersus illam factis assenserint: in posterum vero se futuros in ipsius atque Reginæ potestate, & facturos quidquid omnino possint, vt eiusmodi leges omnes atque decreta his comitijs abrogentur. Maiorem igitur in modum orare vt interueniant, & efficiant vt censuris absoluti, in quas iuxta leges Ecclesiasticas per schisma inciderant, in Ecclesiæ gremium tamquam filij pænitentes recipiantur, & deinceps in Romanæ Sedi & Pontifici cum obedientia seruire Deo possint, ad ipsius nominis gloriam; & suam ipsorum salutem.*

Altera die quum iterum adesset Rex, Regina & Legatus, consurgit Cancellarius, & quid super Legati postulatis decreuerint Ordines, clare pronunciat: deinde supplicem petitionem Ordinum scripto comprehensam & obsignatam Regi tradit atque Reginæ. Quam illi apertam Cancellario dant vt pronunciet. Tum ille *rogat ab vniuerso cœtu (qui totam regnum repræsentat) num ratam habeant?* Illis affirmantibus, Rex atque Regina consurgunt, eamque Legato tradunt. Is quum legisset, diploma legationis suæ vicissim exhibet, mox illud recitatur, *vt ipsos absoluendi potestatem ei factam à Pontifice, omnes intelligerent.* Post orationem habet lingua vernacula, & quam grata sit Deo pænitentia, multis exemplis ostendit. & beneficij quo ab orco ad cælum reuocarentur, magnitudinem exaggerat. Mox consurgit. Idem rex ac regina faciunt, & in genua vnà cum toto cœtu subsidunt. *Ibi tum ille Dei numen atque misericordiam implorans*

a *Bzouius Tomo 20. Annal. Anno 1555. num. 16.*

plorans obtestatur, ut populum benigne respiciat, eique culpam ignoscat: seque Legatum à Pontifice Christi Vicario dicens, ut illos absolvat, de more benedicit toti multitudini, eamque absolvit. Ad sacellum deinde itum est, ibique Deo sunt actæ gratiæ symphonia cantorum, & festæ lætitiæ edita signa sunt: quæ tamen Angliæ non multo post in hæresin relapsæ, diuturna non fuit, ut sequenti capite ostendam. Reconciliatio hæc incidit in profestum Sancti Andreæ Anno 1554 decretumque fuit à Polo, *ut quotannis die festo S. Andreæ eius beneficij memoria singulari cultu celebraretur. & ut totus Clerus ac populus per universum regnum in sua quisque Parochiali Ecclesia, ingenua provoluti, reconciliationis gratiam humiliter postularent.* (b)

In urbem mox missi Legati Eliensis Episcopus, Monti acuti Vicecomes, & Eduardus Carneus J.C. qui regni nomine obedientiam Pontifici præstarent. Dici sane vix potest quanto gaudio ij a Cardinalium Collegio & ipso Pontifice, adeoque universo populo accepti fuerint: statimque *supplicationes publicæ factæ Deoque gratia ob tantum beneficium persoluta sunt: indulgentia insuper ad modum Jubilæi per Christianum orbem publicata est.* Ad publicam hanc lætitiam alia quoque caussa accessit, quod nempe reginæ fetum iam concepisse crederetur. Quam ob rem per totum regnum *supplicationes decretæ, & ab Ordinibus reginæ viginti librarum Sterlingensium millia dono missa sunt.* Anno sequenti 1555. Septimo Januarij Noallius à Galliæ rege missus in Angliam rediit, litterasque secum attulit, quibus reginæ adeoque toti regno de reconciliatione cum S. Sede gratulabatur. Idem quoque rex ad Polum Cardinalem scripserat, eius industriam in promovenda hac sibi tantopere grata reconciliatione, mirifice commendans

V. In hac tamen restitutione religionis graues quædam intervenerunt difficultates, è quibus si Polus se ipsum aliosque nonnulla Indulgentia non expedivisset, Angli non ita prompte in hanc reconciliationem & Pontificiæ auctoritatis agnitionem consensuri nec in officio permansuri fuerant. Certum est, res omnes non eodem modo tractandas esse. Placidam alia, asperam alia vulnera manum requirunt. Et in his quidem casibus *faciendum est quod possumus, non vero tentandum quod volumus, si spes perficiendi absit.* Quum ergo Polus Cardinalis, qui liberam pro re nata ex suo arbitrio agendi potestatem à Pontifice acceperat, animadverteret, difficile, atque adeo impossibile fore Ecclesiastica bona ijs qui sub Henrico VIII. & Eduardo VI. regibus ea ad se rapuerant, extorquere (*facilius enim reperias qui Deum pro Mundo quam qui Mundum pro Deo deserant*) summa prudentia, quam D. Bernardus omnium virtutum abyssum appellauit, in toto hoc negocio versandum sibi existimauit. Et bonorum quidem Ecclesiasticorum vsurpatores regibus ac Legato supplicabant, vt pacifice ea vti ante possidere sibi liceret. Quamuis autem petitio eiusmodi eis qui cum Deo & Ecclesia reconciliari optabant, nequaquam digna videretur: tamen ordinibus postulantibus eò ventum est, *vt publico instrumento Pontificis nomine & auctoritate edito omnes de huiusmodi bonis ac possessionibus in schismate acquisitis, quoad pœnas & censuras Canonicas, in perpetuum securos & absolutos Legatus declararit. In quo tamen omnes grauissime admonebat, vt quantopere iniusta hac occupatio & Dei voluntati & ipsorum conscientia aduersaretur, mature secum perpenderent: quin potius reginæ, omnia ab Henrico patre Ecclesiæ ablata restituentis, ac monasteria & templa passim restaurare pollicitæ, exemplum sequerentur. In eodem scripto Legatus cum omnibus infra gradus ab Ecclesia prohibitos coniugatis dispensat, eorumque matrimonia & prolem iubet esse legitima: Episcopos etiam prioris schismate factos confirmat.* Hoc velim attendant ij, qui in rebus arduis nimio zelo ac pertinacia vtuntur, ac de concepta semel sententia aut eo quod iustum ipsis videtur, ne latum quidem vnguem volunt discedere: atque ita sæpe rem ad extremam redigunt perniciem & desperationem. Zelus enim prudentia destitutus, boni nihil, sed potius mala omnia operatur. Imperent sibi ergo homines in magnarum rerum administratione versantes, & affectus suos ita refrænent, vt ne quod malum est pertinacia sua multo deterius reddant. Quod si tum Polus Cardinalis temporibus non obsecundasset, non modo nihil profecisset, verumetiam omnem rem & spem euertisset. Omnia vero à Polo tum acta, deinde Paulli IV. Pontificis assensu & litteris stabilita fuerunt & confirmata. Episcopi vero hac communi

b *Fusius hac Bzouius & alij referunt.*

muni dispensatione ac confirmatione non contẽti, singuli veniam prioris culpæ & confirmationẽ in suo quisque Episcopatu à Pontifice petierunt, uno Landaffensi excepto, qui solus postea sub Elisabetha in schisma relapsus est.

Circa id tempus Guilielmus Thomasonus, qui Eduardo VI. à secretis fuerat, ad furcas Tiburnas Londini laqueo strangulatus est, eò quod regis ac reginæ occidendorum, cum quibusdam alijs consilium cepisset. Hac coniuratione eo ipso die qui exsequutioni destinatus erat, detecta, rex à regina ac publico aliquamdiu abstinuerunt. Interea passim multi hæreseos damnati & combusti sunt, inter quos fuerunt Hopperus Episcopus Glocestrensis, Bradfordus, Sanderus, alij, nobili plerique loco nati.

VI. Ad VI. Februarij ampla & honorifica legatio ad Pontificem decreta per Episcopum Eliensem Montis acuti regulum & Eduardum Carneum I.C. Reginæ & Philippi nomine obedientiam supra memoratam Sedi Romanæ & Pontifici præstitere. Ad Academias autem, vehementer, vt ex Rescij & Andreæ Philopatri scriptis facile colligi potest, corruptas, in antiquum splendorem & disciplinam restituendas, Polus præter ceteros misit Nicolaum Ormanetum, Patavinum postea Episcopum, qui Oxonij & Cantabrigiæ Collegia omnia ad normam priscæ gubernationis reduxit. Nulla vero re & reges & Cardinalis de Academijs melius sunt meriti, quam quod Petrum à Soto, Dominicani Ordinis, Carolo V. olim à Confessionibus, Professorem Theologiæ constituerunt, ut à Petro Martyre omnia paullo ante diruta reædificaret: quod & ille brevissimo tempore perfecit. Ita ergo Academijs & Republica ab hæreseos fæcibus, quantum fieri potuit, purgatis, restituuntur ac ornantur passim templa, eriguntur & consecrantur altaria, collegia nova amplissimis cum dotibus fundantur, cœnobia reædificantur, tota denique Ecclesia mirum in modum reflorescit. Ad sanctum sacrificium & alia sacramenta plebs alacri studio concurrit: inprimis vero ad sacramentum Confirmationis, quod in illa gente supra quam in ulla alia natione frequentatur & colitur, tam frequens turba confluebat, ut Episcopi pæne opprimerentur. Certe constat Cestrensem Episcopum, quum nec irruentium vim ferre, nec omnibus satisfacere posset, vix & nonnisi magna Magistratus civilis supervenientis diligentia, à plebis concussione liberatum fuisse. Mense Martio iterum coniuratio in regis, reginæ & omnium Hispanorum caput, in lucem protracta & punita est. Regina vero Hiberni cuiusdam Medici curæ valetudinem suam commisit, & pharmaco usa, nullum deinde amplius fetus, quem putabat, motum sensit. Multæ etiam Cruces & Sanctorum imagines, ignotis auctoribus, Londini deiectæ & confractæ sunt, adeo inquieta sunt regna quæ semel locustas illas apocalypticas de puteo abyssi emissas admiserunt, coronas in capitibus suis gestantes, magistratus deturbantes.

PHILIPPVS EX ANGLIA DISCEDIT. Maria regina moritur. Catholica religio proscribitur. Elisabetha regina proclamatur: & pro Capite Ecclesiæ se ferr.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

I. *Infans in cunis loquitur; quod sequentium malorum fuit præsagium.*

II. *Philippus ex Anglia in Hispaniam navigat, numquam eo postea reversurus.*

III. *Maria regina moritur: cui Elisabetha, si regno potiretur, multa præclare promittit.*

IV. *Sed Londini recepta ac regina proclamata, religionem mutat. & cur. Qualia eius regni fuerint initia.*

V. *Episcopi publico in conventu Reginæ primatui contradicunt: sed illa varijs prætextibus utitur.*

VI. *Schisma Anglicanæ Ecclesiæ ab ipsis regibus profectum.*

I. CApiti huic tam Mariæ reginæ excessus, quam totius Anglicani felicitatis exitus initium dabit, Elisabetha ad regnum admota, quæ hæresin statim invexit. Præter cruces vero & imagines sanctorum deiectas, quæ non levia futurorum erant auguria, Londini & alibi multi tam in Deum & religionem quam regem & reginam contumeliosi libelli in vulgus sparsi sunt, quorum tamen auctores nullo modo pervestigari potuerunt. Et hæc quidem ab hominibus tum dicta & facta sunt: at Deus ipse

quo-

quoque loqui tandem voluit. Mense enim Aprili Londini infans natus fuit, qui morbo correptus, XV. dies nativitatis non minus articulate & distincte cum præsentibus loquutus est, quam puer aliquis septennis, illud subinde repetens, *Orate, Orate*: donec tandem die XXV. fato fuit perfunctus. Interim adolescens XVIII. annorum prodijt, ab Anglis quibusdam inductus, ut pro Eduardo VI. Rege, cuius vultum & lineamenta egregie referebat, sese ferret. Nonnulli hoc facinus eorum adscribebant malitiæ, qui misero illi hoc ita vere se habere persuaserant, & ei tamquam Regi hactenus servierant: alij vero rei quamvis fictæ lubenter fidem habebant. Fraudi eiusmodi color est inductus hac fabella in vulgus sparsa: nimirum, alium pro Eduardo VI quasi mortuo suppositum fuisse, ipsum vero & Mariæ & Northumbrij, (Joannam reginam facere omnibus modis conantis insidias verirum fuga & occultatione saluti suæ consuluisse. Jamque fidem multis rei habentibus, parum a seditione aberat, nisi impostor comprehensus, & triduo virgis publice cæsus, ad perpetuam carcerem fuisset damnatus: è quo quum postea esset liberatus, nec tamen cessaret desipere, tandem ad furcas Tiburnas fuit suspensus. Nec sane novum hoc aut inusitatum imposturæ est genus, quo etiam mortuos adhuc vivere sæpe etiam prudentioribus fuit persuasum. Artemonem aiunt Antiocho regi totius corporis confirmatione ita similem fuisse, ut Laodice ipsius uxor, eius opera in regno cui vellet resignando, usa sit. Vibius artifex & Publicius servus Pompeio, Serapion Scipioni, Salustius peraurista alteri Scipioni & vultu & omnibus corporis lineamentis persimiles fuerunt. Romæ quidem in arena duo gladiatores duos Consules, & Myrmillo bubulcus Seuerum Imperatorem vultu & corporis modo retulisse perhibentur. Etsi vero similium imposturarum exempla etiam alibi multa occurrunt; facile tamen prudentiores quum ex hoc rum ex alijs grande malum regno imminere augurabantur: quamuis tum omnia summam in Ecclesiæ tranquillitatem vulgo spondere videbantur. Quod quidem augurium minime vanum fuisse exitus, cum magno totius Christianæ reipublicæ damno docuit.

II. Accessit ad publicæ hæc miseriæ indicia domestica reginæ calamitas, è duorum ipsi proxima cognatione iunctarum feminarum leuitate vel probro potius orta. Quorum vna filia sororis Henrici VIII. Suffolcio Duci ante nupta, post mortem mariti, refragantibus amicis, Nobili quidem, sed priuato homini nupsit, tanto maiori cum probro, quod ante nuptias consuetudinem cum eo habuisse diceretur. Altera vero Varnicensis Comitissa, Ducis Somersetani filia, mortem marito (quidam etiam viuo eo id factum affirmant) eodem tempore duobus ex infima Nobilitate, nec vlla opulentia, aut alia virtute commendatis, matrimonium promisit, & ad promissi confirmationem, corporis potestatem fecit, neutro quod alteri res cum illa esset, sciente, ac re tum demum quum ab illa promissum vterque matrimonium exigerent, intellecta. Id regina grauiter admodum tulit, & alteri quidem initio custodiam apposuit, postea vero ei qui primus consuetudinem cum ea habuit, nuptum eam dedit.

XVII. Junij An. 1555. Londini Ioannæ Aragoniæ, Caroli V. matris exsequiæ celebratæ sunt. *XXVIII.* Augusti rumor de reginæ morte incerto auctore percrebuit: quem vt refutarent, rex & regina, comitante Pontificis Legato, Grenuicum aspectante populo, secesserunt. Triduo post Philippus in Belgium ad Carolum patrem traiecit ob bellum graue inter Gallos ac Cæsarem. Magna tum erat per totum Angliæ regnum annonæ caritas. In agro Norfolciensi planities est, tota saxis & scrupis referta, vbi non frumentum, sed ne herba quidem vmquam antea prouenit: quæ sine vllo hominum labore tum magnam pisorum & radicum prædulcium vim produxit; singulari Dei miraculo, suos etiam in deserto pascentis Nobilem regij Legati Noallij familiarem narrantem audiui, è radicibus domum perlatis nouas protuberasse: eosque fructus, se præsente, prædicto Legato, vt & Portugalliæ regis & Veneto Oratori in conniuio repræsentatos fuisse atque exhibitos.

Eodem tempore Oxonij & alijs locis hæretici aliquot supplicio affecti sunt & A. 1555. XXII. Martij Polus Cardinalis Archiepiscopus Cantuariensis renunciatus est & quoniam finitis inter Philippum *II.* & Pontificem Paulum IV. inducijs *VI.* Id. Januarij in Italia bellum recruduerat An. *1556.* & Galliæ Rex Henricus in Pontificis partes accesserat aduersus Albanum misso Guisio, Maria Angliæ quoque Regina in mariti gratiam bellum Galliarum Regi denuntiauit. Quod & ipsi & An-

gliæ regno perniciem non leuem attulit. nam Caletum & alia quædam cis mare loca perdidit, & occasionem calumniarum male affectis imprimis hæreticis præbuit. qui suæ causæ quantumuis malæ stabiliendæ intenti calumnijs Mariam Reginam Catholicam proscindebant, & vulgus irritabant, & coniurationi nouæ flabellum adieccerunt. Itaque non multo post coniurato de regibus, Legato Pontificio, ac toto regni Senatu è medio tollendis inita, in lucem venit: eamque ob caussam Thomas Hauardus, Graius, Tregmorronus, Careus, & alij partim in custodiam dati, partim etiam supplicio sunt affecti. Tum hæc tum aliæ atque etiam ab ipsius sacellano, qui post sacrum peractum occidendæ eius negocium suscepisse dicebatur, factæ conspirationes, reginam ita perterruerunt, vt in publicum vix prodire auderet; adeoque in continuo mortis metu versaretur. Neque solum in Anglia sermones varij sparsi sunt, sed etiam per Imperium, & Romæ aduersus Cardinalem Reginaldum Polum, Legatum Apostolicæ Sedis, quem Paulus IV. PP. intellecta denuntiatione belli ab Angliæ Regina facta Henrico Galliarum Regi à Legatione Anglica amouit, siue quod in dissuadenda ea denuntiatione officio pacificatoris apud Reginam defuisset, siue quod suspicaretur eum in partem consiliorum venisse, siue quod opinaretur non decere b rationes pacis præsente Legato pacis penitus turbari, aut denique ideo quod Galli ita apud Pontificem vt fieret institissent. Accitus est igitur Romam Cardinalis Polus, magna omniũ admiratione, & quasi de religione esset suspectus, in eius locum substitutus est Guilielmus Pætus è Franciscano ordine Episcop⁹ Sarisburiensis, quem in Cardinalium numerum cooptauerat Paulus. Sed quominus ea adsequeretur Pontifex intercesserunt diu, nempe nuntij deferentes eam dignitatem Pæto, detenti peruiam, atque mors Pæti superueniens, deinde Philippi Regi & Mariç Reginæ intercessio apud sedem Apostolicam, vt sententia de Polo mutaretur, alioquin reuocato illo fore, vt omnia in Anglia in peius ruerent, & Catholicæ religionis initia restaurata subneruarentur. Polus præclare tunc se sanctæ sedis vocem audire ostendit, siquidem a Roma adeunda retentos, insignia Legati crucem argenteam præferri solitam, aliaque seposuit, missiq; e Romam Ormaneto, Pauli IV. animum ita placatum inuenit, vt Polum exemplo Christi ipsius, cui multa præter ius fasque obiecta sint, fuerit consolatus.

III Hæc ad initia An. 1557. fere gesta sunt, interea Maria Angliæ Regina, varijs curis domi pressa, & foris nullo solatio releuata quum esset etiam natura melancholica, viro etiam, cuius desiderium impatienter ferebat, absente, omni fere auxilio & solatio se destitutam cerneret, facile morbum contraxit: quo indies inualescente, Elisabetham, quam licet spuriam, ab Henrico VIII successioni destinatam, eamque constitutionem à regni Ordinibus approbatam esse non ignorabat, è custodia ad se euocauit, eamque in hæc promissa adegit: vt Maria è viuis sublata, Elisabetha æs alienum omne è regio patrimonio dissolueret: vtque in religione vti ea nunc est, nihil mutaret, nec hæresibus vllum locum concederet. Quæ licet Elisabetha (quæ Catholicam se hactenus simulauerat, adeoque coram regio Senatu sanctissimum iusiurandum interposuerat, velle vt prius terra sibi dehiscat, quam Catholicæ religioni vllum detrimentum inferri pateretur) quæ, inquam, licet Elisabetha promptissime facturam se recepisset; postea tamen insigni erga Deum & homines perfidia susque deque habuit. Tandem vero Maria, accedente etiam aqua intercute, quum sacrum præsente se celebrari iussisset, febre paullatim consumta decessit: virilis animi femina, & tanto fastigio dignis virtutibus, ad inuidiam, dum vixit, ornata, dies mortis eius in annis incertus eo quod fuerit occultata mortis fama, vt interea hæretica factionem suam ageret, telamque in posterum texeret. Hinc alij xv Cal. Nou. alijs Nou. alij 17 Nouemb. Anni 1558 mortuam scribunt (e). Eodem die sub tertiam noctis horam quum illa mane obijsset, è vita quoque demigrauit Reginaldus Polus Cardinalis, vt non amplius quam xvi. horarum spacium inter vtriusque mortem interfuerit; nec desunt qui venenis actum asserunt, sicque Anglia ab irato flagitijs quæ multa sibi quotidie committebantur, Deo grauissime castigata, hæreticis iterum in prædam cessit. Nata fuit Maria quum moreretur, annos XLIII. & IX. menses, vno die minus: regnum vero tenuit annos V. & menses IV. in eo

qui-

e *Reusnerus parte 5. operis Geneal. Henningez parte 4. operis Genealogici in Hispan. & Angliæ Regibus.*

quidem felix quod summo restituendæ Catholicæ desiderio flagraret Ecclesiæ; sed in hoc valde infelix, quod Elisabethæ longe dispari feminæ regnum reliquit. Initio quidem Mariæ incredibilem magnitudinem omnia spondebant, utpote in familiam totius orbis potentissimam nuptum collocatæ: quæ tamen omnia mox instar fumi evanuerunt, magno rerum humanarum instabilitatis documento. Illud vere dicere possumus, cum Maria in Anglia eodem veluti tumulo Catholicam fuisse inclusam religionem; & Cardinalis Poli mortem, hæreseos vitæ dedisse initium. Neque enim contra Antæum ullus iam restabat Hercules, qui etiam deiectus, ex ipsa terra vires resumpsit.

IV. Defuncta Maria, Elisabetha Londinum ingressa, & magno, hæreticorum inprimis quibus dies tum primum exoriri videbatur applausu & lætitia excepta, pro regina se gessit: quæ licet sorore regnante Catholicæ religionis cultum simulaverit; verita tamen, ne ex quo nata fuerat matrimonio, iam ante summi Pontificis Ecclesiæque sententia etiam Augustanæ confessionis professorum è iudicio, damnato, de natalibus etiam suis & iure regnandi aliqua oriretur dubitatio, sacris canonibus subesse recusavit & de religionis Ecclesiasticique regiminis forma primo quoque tempore mutanda cogitavit. *Indicto ergo passim Catholicis concionatoribus silentio, & hæreticis ex varijs ubi exsulaverant hactenus, locis permisso reditu, quadam die Episcopo coram se sacrum facturo præcepit, ne hostiam populo adorandam ostenderet.* Quia enim Sacramentum hoc Catholicæ religionis præcipuam partem ac veluti fundamentum esse norat, in ceteris faciliora sibi omnia spondens, hoc primum abolere constituerat. Unde factum est, ut in reginam consecrare eam aut inungere plerique omnes Episcopi recusarint, præter unum eumque ultimum. Ne tamen forte de regno tamquã minus rite id adeptæ postea moveretur controversia, *Catholico ritu inaugurari se permisit, & iusiurandum etiam Christianis Regibus de fidei Catholicæ defensione ac libertatum Ecclesiasticarum conservatione more maiorum præscriptum præstitit, & oleo quoque inungi voluit,* sed non sine risu & fastidio namsub papilionem parumper pro more ad regales induendas vestes divertẽs, nobilioribus feminis circumstantibus dixisse fertur: *Abite, ne fetor huius olei vos offendat:* quum tamen oleum illud omnibus gratijs refertum, & omnibus Arabicis ungentis sit fragrantius. Habebat vero in familia & comitatu suo *homines nihili*: inter quos præcipua auctoritate apud ipsam erant Gulielmus Cæcilius Eduardo VI. quondam a secretis, & Nicolaus Baconus J. C. qui pro lubitu suo omnia administrabant. Ex proceribus vero familiariter præ ceteris utebatur Roberto Dudlæo (Northumbrij supplicio suo Maria affecti) filio; cui etiam matrimonij spem fecit & illusit.

Nec contenta temporali regno, etiam in Ecclesiasticis rebus supremam auctoritatem ad se transferre statuit: ac communi Parlamenti, ut vocant, decreto, *suprema Ecclesiæ regnorum suorum, etiam in causis spiritualibus, Gubernatrix esse & vocari voluit: omnibus solemni iuramento id profiteri adactis.* Forma Sacramenti hæc est: *Ego N. prorsus testificor & declaro in conscientia mea, Reginam esse solam supremam Gubernatricem, & istius regni Angliæ, & aliorum omnium sua Maiestatis dominiorum & regionum, non minus in omnibus spiritualibus atque Ecclesiasticis rebus vel caussis, quam temporalibus: & quod nemo externus Princeps, persona, Prælatus, status vel potentatus, aut facto aut iure, habet aliquam iurisdictionem, potestatem, superioritatem, præeminentiam vel auctoritatem Ecclesiasticam aut spiritualem in hoc regno. Ideoque plane renuncio & repudio omnes externorum iurisdictiones, potestates, superioritates atq; auctoritates.*

Quum vero iuramentum hoc à Catholicis damnari, nec Calvinistis etiam placere animadverteret, ut qui dicerent, eo reginæ longe ampliorem auctoritatem quam Henricus aut Eduardus sibi vindicarint, tribui, eius expositionem seu correctionem quandam publicari iussit, nimirum se non aliud hic velle aut vindicare, quam quod prius patri fratrique ab Ordinibus regni tributum esset. Sed ut quibus in rebus hæc spiritualis seu Ecclesiastica potestas maxime consistat, intelligatur, breviter leges & decreta Parlamenti eam in rem facta commemorabimus.

In primis ista habet lex, *Omnia privilegia, præeminentia, prærogativa, superioritates spirituales, quæ ab illa potestate, vel humano, vel ecclesiastico iure, haberi aut exerceri possunt, quoad visitationem, correctionem: seu reformationem cleri totius, seu quarumcunq; personarum ecclesiasticarum; ad cognitionem etiã ac punitionem omnium errorum, ac hæresum, schismatũ, abusuum, &c. Volumus in posterum quod Regio sceptro in perpetuum sint annexa.*

Decernimusque Reginam suosque hæredes ac in regali dignitate successores, habere habiturosque esse deinceps, omnimodam potestatem nominandi & substituendi quoscunque voluerint, qui eorumdem vice ac autoritate, eandem iurisdictionem ecclesiasticam exerceant pro beneplacito suo, personas visitent, hæreses, schismata, errores & abusus castigent, aliudve quidvis iuris vel potestatis exerceant, quod ab vllo vnquam ecclesiastico magistratu exerceri potuit aut oportuit.

Decernitur item, ne clerus ad synodum vllam, aliorum quam regiis literis & mandatis conueniat; neve vllam canonem, legem, constitutionem synodalem, seu prouincialem, vel faciat vel exequatur, sine expresso maiestatis suæ consensu & licentia huiusmodi canones faciendi, promulgandi vel exequendi sub pœna carceris & mulctæ pro Reginæ arbitrio imponenda.

Decernitur ne quis exeat regnum ditionesque suæ maiestatis, ad vllam visitationem, concilium, conuentum aut congregationem, vllæ religionis causa vsquam fiet; sed vt talia omnia, regia autoritate intra regnum fiant.

Item, ne Episcopi, vel vllius nominatione, vel electione, vel vlla autoritate alia quàm regia creentur; neue iurisdictionem potestatemque Episcopalem teneant aut exerceant, nisi ad beneplacitum Reginæ; nec aliter nisi per ipsam, & à regali maiestate deriuatam autoritatem.

V. Et hæ quidem spurij huius & Noui Pontificatus leges sunt & Constitutiones. Quo vero *proceres* tanto magis sibi ac facilius deuinciret, Ecclesiasticas possessiones à Maria Clero restitutas, rursus inuolauit, illis in partem prædæ vocatis: *Commissarios* etiam qui rerum Ecclesiasticarum curam haberent constituit, & in eis expediendis certo sigillo vti iussit: tum omnia contra hæreticos promulgata decreta aboleuit, nec quemquam pro hæretico haberi voluit, nec aliquam opinionem pro hæresi damnari, nisi omnium Ordinum consensu. Atque ita exules hæretici sub Maria Regina depulsi in Angliam annuatim è Gallia Germaniaque &c. locis remearunt. quorum ope prima sui Primatus assumpti fundamenta iecit. nam Episcopatibus aliqua ratione vacantibus Hæreticos ex exilijs reduces imposuit. *Sarisburiensis* quidem Episcopatui, per mortem tam Petri Peitoui Cardinalis, quam Cardinalis Poli, vacanti Ioannem Ievvellum, qui deinde Apologiam Ecclesiæ Anglicanæ pro Elisabetha scripsit. *Herefordiensi* autem contra nominatum à Maria Regina Thomam Raynoldum Exoriensem Decanum imposuit Ioannem Soreium, Roffensi Edmundus Guest. *Glocestriæ* defuncto recens seu naturæ fato seu malis artibus hæreticorum (quorum non paucos exuri curauerat) Iacobo Broco Catholico An. 1559. Initio Februarij impositus est Richardus Cheynæus Lutheranus, vt Germanos protestantes sibi demereretur. *Bristoliæ* vacanti Richardum Cheyney, Menenensi An. 1559. 21. Ian. Thomas Yong. *Asaphensi* Richardum Dauyes 21. Ian. 1550. & Dunelmensi Iacobus Pilkinson. denique Ioannes Parchurst, qui *Norvvico* præpositus est. Omnes fere ex exilio reuersos, tamquam Fidei confessores, reuera subuersores. (d)

Quum vero ne sic quidem satis omnia quæ vellet stabiliuisse sibi videretur, Ordinum consensum, sine quo nihil, & cum quo omnia poterat, procurandum sibi putauit. De Parlamenti Angliæ forma supra diximus. Postquam ergo regina operam adhibuisset, vt ex singulis prouincijs & ciuitatibus in alteram Curiam, quæ Inferior domus dicitur, ij cooptarentur quos ipsa suis maxime rebus commodos existimabat; facile obtinuit, vt quidquid proposuisset, ab hac comprobaretur. In prima autem Curia seu Domo superiore plerique illam deprimatu Ecclesiastico propositionē detestabantur, Episcopi in primis, qui non ita multo ante regni reconciliandi causa legationem obierant. Solus Cardinalis aliquis Polus desiderabatur, qui reliquorum sententijs sua auctoritate pondus adderet. At regina ad astum conuersa, quum Arundelio Comiti nuptiarum spem fecisset, ita tamen vt de generis dispensatione (erant enim cognatione iuncti) à Pontifice impetranda spem nullam esse diceret; facile eum ad suas partes adiunxit. Et profecto nihil est quod homines facilius decipiat, aut in nassam illectet, quam summæ dignitatis spes Quotusquisque Princeps est, qui vt regnum assequatur, non omnia posthabeat? *Violentissima res est ambitio; numquam ea quæ retro sunt, sed quæ oculis tantum obuersantur, aspiciens.* Culicis aculeum prius vix sentias, quam tumore prodatur. Sic Arundelij Comitis animus promissis & blanditijs reginæ delenitus, venenum sub eis latens initio non animaduertit, at vim eius tandem magno cum suo malo sensit. Inescatus ergo fallaci spei hamo, caussam reginæ strenue agebat,

Et

d *Godvvinus in præsulibus Angliæ.*

Et quamquam initio pauci assentirentur, tandem tamen schismata pars peruicit ea, quæ à Deo stabat, succumbente, & Ecclesia pessum eunte. Elisabetha voti compos, procum hunc postea neglexit. Interea *homines prophani controuersias religionis decidunt, & diuini cultus formulam præscribunt; inter mendaciorum strepitum Veritate prorsus silente.* Communi & vniuersali hominum opinioni multum tribuendum esse etiam Ethnici dixerunt. Apud Christianos quidem vniuersalis ille in fide consensus certissimum Veritatis testimonium esse debet. At hic contra vniuersalem consensum Ecclesiæ, contra communem totius Antiquitatis vocem, contra priscorum Patrum decreta confusum opinionum chaos miscebatur, quarum nec pes nec caput apparebat. Ægyptij olim Græcis exprobrasse dicuntur, *quod plerique inter ipsos pueri essent, id est, in antiquitatis cognitione parum versati.* (d) Quanto magis id de hæreticis vsurpari potest? vt qui in religionis negotio sui tantum cerebri commenta sequuntur; omni interim Antiquitatis & Ecclesiæ auctoritate contemta. Sed ad Arundelium redeo, cui post hanc ludificationem multum auctoritatis decessit. Alter vero, Norfolcius scilicet Thomas Hauuardus quem itidem ad suas partes blanditijs allexerat, non auctoritatem tantum, postea verum etiam vitam, capite ex Elisabethæ iussu multatus A. 1572. amisit, veluti Natalis habet suspensus & in partes dissectus, veluti læsæ maiestatis reus. Episcopi qui Parlamenti decretis assentiri nollent, dignitatibus deiecti fuerunt, vno solo excepto. Accidit id A. primo Elisabethæ Christi 1559. quo Eliensis Episcopus Thomas Thirlbæus reformationi Elisabethæ resistens in Turrim Londinensem est coniectus, & Lincolniensis Episcopus Thomas Wathonus custodiæ datus, vti & Conuentrensis atque Lichfeldensis Radulphus Baynus, ac Gilbertus Bournus Bathoniæ ac Wellensis Episcopus tum Exoniæ Iacobus Turberuilius Norvvici Ioannes Hoptonus. VVigorniæ Richardus Patus. Cistestrensis Ioannes Christophersonus, Petroburgensi David Poole. Eboracensis Nicolaus Heath. Dunelmensis Gutbertus Tonstallus. Carleolensis Ovvinus Ogelthorp. omnes exauthorati à Noua Primate & Parlamento, substitutis ijs quorum nomina describi censeo indignum. Vnus, inter omnes Episcopos sub Maria Regina receptos, Landauensis Antonius Kitchin Dunstan ex Monacho Westmonasteriensi Episcopus ad æternam nominis sui ignominiam Iuramento de primatu Elisabethæ subscribere non erubuit. Itaque sæculares principes clerum deserendo patriam suam infinitis calamitatibus subiecerunt, quibus ipsi postea miserabiliter inuoluti fuerunt. (e) Alias certè Clerus summa constantia vtebatur. Feriæ Dux, qui tamquam Legatus Cæsaris hactenus consilijs interfuerat, vbi misceri omnia vidit, impetrata à regina facultate è regno discessit, cumque eo Catholici non pauci, qui hæreseos iugum ferre recusabant: quibus deinde Hispaniæ Rex laudabili inprimis liberalitate ad subleuandas vitæ necessitates subuenit.

VI. Quum in ceteris Christianæ Reipublicæ regnis hæreses fere ab inquietis & turbulentis hominibus inuectæ & stabilitæ sint, in Angliæ schisma ab ipsis Regibus ortum habuit, vt Regale merito dici possit. Primam ei fenestram aperuit Henricus VIII. quod ab Eduardo fotum & auctũ, tandem sub Elisabetha totum regnum occupauit. Ecce vero: vix regno inaugurata fuerat Elisabetha, quum ad eam fama perfertur, Mariam Scotiæ reginam, Galliarum regis filio primogenito Francisco Valesio, quem Delphinũ vocabant, nuptam Anno 1558 Aprili mense pro Angliæ regina se gerere, eumque titulum & insignia publice vsurpare. Credibile sane est, ob hanc iniuriam (vti videri volebat) Elisabetham postea in miseram illam reginam, defuncto marito, tanta perfidia sæuijsse: vt infra ostendam. Elisabetha grauissimi belli metu implicita, à pecunia etiam & opibus pro necessitate parum instructa, regno insuper in factiones scisso ac distracto, quum omnia dispexisset, non modo tantis se difficultatibus expediuit, verum etiam rete contexuit, quo miserabilem illam reginam inuoluit. Regnum sæuitiā & crudelitate, vitam diffidentia tuebatur. Tantum vero aberat vt regni consortem sibi asciuerit, vt etiam potentissimos orbis Principes inani spe ludificarit, seque dixerit Virginem permansurum, ac velle vt in marmore sub quo sepulta iaceret, hæc verba inscriberentur: *Hic sita est Elisabetha, quæ (tot) annis Regina, & tota ætate sua Virgo fuit.* Pulcrum sane elogium, si re tam verum quam verbis splendidum fuisset.

Porro optimatibus iusiurandum illud salua conscientia se præstare non posse dicentibus, curauit vt sæculares Principes exciperentur, modo,

e *Herodotus.*

do suis suffragijs Episcopos clericosque ad hoc iu-[illegible] lege compelli permitterent. Ita multi ex magnatibus hac ca[illegible]tione pulcre sibi prospe-[illegible], de Episcopis ac Pastoribus suis non multum curarunt, eosque irreligiosis istis legibus [illegible] quererunt. Quod strategema illa in patriis schola diabolica videbatur. Hic enim quum ad monasteriorum Religiosorumque bona occupanda animum adiecisset, facile in comitijs quod voluit effecit, non solum per Principes laicos, sed etiam Prælatos Ecclesiasticos sæculares, qui parum sua interesse putabant quid de Religiosis personis rebusve monasticis statueretur: sed tandem & ipsi postea in prædam cesserunt. In hac tanta rerum perturbatione Nobilitas fere omnis quæ ab aula aberat, vt & populus magna ex parte Catholicam sequebatur religionem. Sola Londinensis vrbs & aula regia maxime erant corruptæ. Principes plerique Caluinismi studium palam simulabant, clam tamen Catholicorum more viuebant. Ne vero aut reginæ gratia aut muneribus & dignitatibus exciderent, Caluinistarum conciones quidem publice audiebant, domi vero sacrum Catholico ritu sibi peragi curabant; sic Deo & diabolo simul seruientes. Sed Principes illi Prælatos Ecclesiasticos desertos passi, & ipsi tandem a Deo deserti, miserabiliter perierunt.

ANGLORVM RELIGIO AB ALIIS sectis in quibus differat. Elisabetha religionem mutat, retentis tamen quibusdam ex Catholica Ecclesia, &c.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *De religione Anglorum: & quomodo ea, tam ab alijs hæresibus, quam Catholica fide, differat.*

II. *Disputatio inter Catholicos & Caluinistas habita: post quam Missa abrogata, & Episcopi atque alij Catholici varijs modis fuerunt afflicti.*

III. *Pius V. Papa Angliam anathematis fulmine percutit.*

IV. *Elisabetha regina in rebus spiritualibus & ab Ecclesia dependentibus magnam sibi auctoritatem arripit summe.*

V. *De Anglicanis in Belgio, Gallia, & Roma Seminarijs. Item de Martyrologio hæreticorum.*

VI. *Elisabetha S. Crucis signum in honore habet & Caluinistas reformationem à se præscriptam amplecti cogit.*

I. NVmquam Africa, *monstrorum parens*, ob monstrosos diuersorum animalium inter se congredientium partus a veteribus dicta, vllam tigridem tam maculosâ, aut quamcumque aliam bestiam tam variegatâ pelle produxit, quantam Anglia in Leopardis suis, quibus pro insignibus vtitur, non quidem coloribus, sed religionum sectis, earumque legibus ac ceremonijs plurimum inter se discrepantibus, varietatem ac difformitatem ostendit: cuius nos hic aliqua lineamenta leui penicillo adumbrata, toti orbi spectanda proponemus, vt lectores hæreseos multiplices formas non cognoscere tantum & admirari, verum etiam detestari discant. Elisabetha quidem (cui Leopardos pro insignibus nemo inuidere debet) cæco conatu tam variam, versipellem, ac confusam ex omnibus sectis Ecclesiam ædificauit, vt quamuis nihil fere Catholicum habeat, tamen nec Hussitica, nec Lutherana, nec Zuingliana, nec Caluiniana, nec Catabaptista dici possit, & tamen ex omnibus aliquid in ea agnosci possit: à Catholic[is] sterilem exteriorum cortices & ceremonias, a sectarijs cultus interiora & doctrinam mutuata. Primum ergo Visitatores constituit, qui religionem ad eam formam qua sub Eduardo VI. fuerat, reformarent. Dignitates Ecclesiasticas quibus vellet, distribuit. Episcopos consecrat, vestitum Ecclesiasticis præscribit, ceremonias aliaque quorum mysteria non caperet, proscribit, pro lubitu denique omnia fert & agit. Cum Gallis Caluinistis non leuis ei erat contentio, quos nimis multa reijcere, & religionem omni religione nudatam sequi dicebat: vt & Hugonota quidam Vasco, *Catholicorum religionem nimis pinguem, Caluinianorum nimis macram esse dixit.* Ecclesiasticos etiam a laicis vestitu discerni omnino volebat: quæ etsi tamquam superstitiosa & Papistica explodere[n]t Caluinistæ, illa nihilominus in sententia perstabat, inquiens, *Deum semper externis ceremonijs coli voluisse, altaria, cereos, suffumigationes Veteris legis vsu esse approbata.*

quum

quumque tam operose Principibus seruiatur, quanto magis Deo, regum regi, &c. Hanc vero externam religionis speciem conseruari volebat, vt populus tali mutatione minus offenderetur. Vnde Ecclesiastici non modo diuersum a laicis vestitum, vt enim etiam prisca Archiepiscoporum, Episcoporum, presbyterorum, Archidiaconorum, Canonicorum, nomina retinuerunt. *Relictæ etiam in templis & compitis S. Crucis aliaque sanctorum imagines; & orationes pro defunctis haberi iussa.* Cum Abbate etiam Vestmonasteriensis egit Elisabetha, *vt vna cum monachis in monasterio permaneret, & secundum leges præscriptas sacra administrarent:* quod facere illi recusarunt. *Organa etiam, cantus, cerei, cappæ, in vsu manserunt; nec insolitum erat baptismum sine concione administrare, aut frontem cruce signare. Cœnam Domini celebrantibus ministrorum vnus panem, alter vinum porrigit,* idque Muscatellum nonnunquam. *In funebribus cantum adhibent, Adulterij conuicti publice alba amicti veste producuntur. Reginæ in oppidum aliquod venienti clerus ol usam præcedit. Elisabethæ natalis in Calendario rubris, Deiparæ vero atris & minusculis litteris notabatur: & prolixioribus laudibus, illius Londini vesperi decantabantur. Ieiunia hodieque non religionis sed publici commodi caussa obseruantur. Caluinistæ Galli, Belgæ, suas Lond. non habent Ecclesias:* è quibus illi immodestis studijs Cruces, imagines, altaria, festa, ieiunia profliganda esse assiduo clamant.

II Hanc Ecclesiæ deformationem vel euersionem potius quum plures Catholici ægerrime ferrent ac hæresi, quamuis irrito tandem conatu fortissime sese opponerent; regina, vt imperitis aliquo modo satisfieret, publicam inter Catholicos & Protestantes disputationem instituí voluit. Dicebant Catholici *æquum non esse vt quæ iam à multis sæculis tot Pontificum, Conciliorum ac Patrum iudicijs definita, & ab Apostolis quasi per manus accepta sint, in quæstionem vocentur: quia tamen regina id vellet, paratos se indubitatam suam fidem omni loco ac tempore defendere.* Propositis ergo in quæstionem aliquot articulis, dies & locus disputationis designati sunt. Iudex delectus Nicolaus Baconus, homo laicus, & pertinax hæreticus, assistente in speciem Archiepiscopo Eboracensi. Vix cœpta disputatio irruentis multitudinis impetu & clamoribus ita perturbata fuit, vt peragi nihil potuerit. Insignem animi magnitudinem ostendebant Episcopi, quorum plerique omnium periculorum securi, Excommunicationis censuram contra Reginam aliosque adhibendam censebant: sed prudentioribus placuit, rem eam Romano Pontifici committendam potius. Nec multo post Pius IV. de tota hac re certior factus, Legatum in Angliam misit, qui tamen Insulæ ingressu fuit prohibitus. Et quamuis Pontifex reginam postea quoque sollicitarit, vt legatos suos ad Tridentinum Concilium mitteret, Episcopi tamen nouitij, ignorantiæ suæ sibi conscij, Reginæ id dissuaserunt.

Eodem anno Elisabetha publico Edicto, *ne post festum S. Ioannis Baptistæ sacrum Catholico ritu fieret, prohibuit, ijs qui quodcumque officium Ecclesiasticum Romano more administrarent, aut administrari sibi curarent, graui indicta mulcta; nimirum vt qui in hanc legem prima vice commisisset, vel ducentos aureos penderet, vel sex mensibus in vinculis esset; secunda vice quadringentos aureos exsolueret, aut vnius anni vincula pateretur: tertia demum vice perpetuis carceribus addiceretur omnibusque bonis mulctaretur.* Et hic ille dies fuit, quo hora Sathanæ & potestas tenebrarum in Angliam incubuit, sublato quotidiano illo & solemni siue *Iugi sacrificio* de quo prophetauit Daniel in diebus antiquis (a), Episcopi qui impietatibus his nullo modo consentire volebant, præter vnum omnes de gradu & dignitate depositi, & in carceres ac custodias coniecti sunt, & longo tandem miseriarum plerique tædio exstincti. Catholici magno numero ex Insula in varias orbis partes discedebant. Academiæ omni ornatu, pulsis Professoribus, spoliatas se lugebant.

Pius V qui tum Catholicam Christi regebat Ecclesiam, vt gangrænam hanc sanaret, vel sisteret saltim, quum lenibus remedijs hactenus nihil profectum videret, asperis vti statuit; *lata in Elisabetham Excommunicationis ac depositionis sententia:* quæ quum passim exstet, repetere hic eam nolo. Ob hanc ad Episcopale palatium Londini affixam nobilis quidam capitis supplicio fuit affectus. Quare offensa Elisabetha, leges valde cruentas contra veteris fidei cultores promulgauit, quibus cauetur, *Primo, Ne quis Elisabetham hæreticam, schismaticam, infidelem aut vsurpatricem vocet, sub pœna capitis. Ne quis aliam quamcumque certam personam nominet, cui regnum, vel viuente vel mortua Elisabetha, iure deberi dicatur, excepta Elisabethæ legitima prole. Ne quis asserat, acceptae*

aues

(a) *Daniel. cap. 8 & 11. & 12.*

do suis suffragijs Episcopos clericosque ad hoc iuramentum lege compelli permitterent. Ita multi ex magnatibus hac ca[...]tione pulc[...]e sibi prospe[...] [...]uantes, de Episcopis ac Pastoribus suis non multum curarunt, eosque irreligiosis istis legibus connexos reliquerunt. Quod strategema illa in patris schola didicisse videbatur. Hic enim quum ad monasteriorum Religiosorumque bona occupanda animum adiecisset, facile in comitijs quod voluit effecit, non solum per Principes laicos, sed etiam Prælatos Ecclesiasticos sæculares, qui parum sua interesse putabant quid de Religiosis personis rebusve monasticis statueretur: sed tandem & ipsi postea in prædam cesserunt. In hac tanta rerum perturbatione Nobilitas fere omnis quæ ab aula aberat, vt & populus magna ex parte Catholicam sequebatur religionem. Sola Londinensis vrbs & aula regia maxime erant corruptæ. Principes plerique Caluinismi studium palam simulabant, clam tamen Catholicorum more viuebant. Ne vero aut reginæ gratia aut muneribus & dignitatibus exciderent, Caluinistarum conciones quidem publice audiebant, domi vero sacrum Catholico ritu sibi peragi curabant; sic Deo & diabolo simul seruientes. Sed Principes illi Prælatos Ecclesiasticos desertos passi, & ipsi tandem a Deo deserti, miserabiliter perierunt.

ANGLORVM RELIGIO AB ALIIS sectis in quibus differat. Elisabetha religionem mutat, retentis tamen quibusdam ex Catholica Ecclesia, &c.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *De religione Anglorum: & quomodo ea, tam ab alijs hæresibus, quam Catholica fide, differat.*

II. *Disputatio inter Catholicos & Caluinistas habita: post quam Missa abrogata, & Episcopi atque alij Catholici varijs modis fuerunt afflicti.*

III. *Pius V. Papa Angliam anathematis fulmine percutit.*

IV. *Elisabetha regina in rebus spiritualibus & ab Ecclesia dependentibus magnam sibi auctoritatem vsurpat.*

V. *De Anglicanis in Belgio, Gallia, & Roma Seminarijs. Item de Martyrologio hæreticorum.*

VI. *Elisabetha S. Crucis signum in honore habet & Caluinistas reformationem à se præscriptam amplecti cogit.*

I. NVmquam Africa, *monstrorum parens*, ob monstrosos diuersorum animalium inter se congredientium partus a veteribus dicta, vllam tigridem tam maculosâ, aut quamcumque aliam bestiam tam variegatâ pelle produxit, quantam Anglia in Leopardis suis, quibus pro insignibus vtitur, non quidem colorious, sed religionum sectis, earumque legibus ac ceremonijs plurimum inter se discrepantibus, varietatem ac difformitatem ostendit: cuius nos hic aliqua lineamenta leni penicillo adumbrata, toti orbi spectanda proponemus, vt lectores hæreseos multiplices formas non cognoscere tantum & admirari, verum etiam detestari discant. Elisabetha quidem (cui Leopardos pro insignibus nemo inuidere debet) ea eo conatu tam variam, versipellem, ac confusam ex omnibus sectis Ecclesiam ædificauit, vt quamuis nihil fere Catholicum habeat, tamen nec Hussitica, nec Lutherana, nec Zuingliana, nec Caluiniana, nec Catabaptista dici possit, & tamen ex omnibus aliquid in ea agnosci possit: à Catholicis rerum exteriorum cortices & ceremonias, à sectarijs cultus interiora & doctrinam mutuata. Primum ergo Visitatores constituit, qui religionem ad eam formam qua sub Eduardo VI. fuerat, reformarent. Dignitates Ecclesiasticas quibus vellet, distribuit. Episcopos consecrat, vestitum Ecclesiasticis præscribit, ceremonias aliaque quorum mysteria non caperet, proscribit, pro lubitu denique omnia facit & agit. Cum Gallis Caluinistis non leuis ei erat contentio, quos nimis multa reijcere, & religionem omni religione nudatam sequi dicebat: vt & Hugonota quidam Vasco, *Catholicorum religionem nimis pinguem, Caluinianorum nimis macram esse dixit.* Ecclesiasticos etiam a laicis vestitu discerni omnino volebat: quæ etsi tamquam superstitiosa & Papistica explodere nt Caluinistæ, illa nihilominus in sententia perstabat, inquiens: *Deum semper externis ceremonijs coli voluisse, altaria, cereos, suffumigationes Veteris legis vsu esse approbata.* quum

quumque tam operose Principibus seruiatur, quanto magis Deo, regum regi, &c. Hanc vero externam religionis speciem conseruari volebat, vt populus tali mutatione minus offenderetur. Vnde Ecclesiastici non modo diuersum a laicis vestitum, verum etiam prisca Archiepiscoporum, Episcoporum, presbyterorum, Archidiaconorum, Canonicorum, nomina retinuerunt. *Relictæ etiam in templis & compitis S. Crucis aliaque sanctorum imagines, & orationes pro defunctis haberi iussa.* Cum Abbate etiam Vestmonasteriensis egit Elisabetha, *vt vnà cum monachis in monasterio permaneret, & secundum leges præscriptas sacra administrarent:* quod facere illi recusarunt. *Organa etiam, cantus, cerei, cappæ, in vsu manserunt; nec inusitatum erat baptismum sine concione administrare, aut frontem cruce signare. Cœnam Domini celebrantibus ministrorum vnus panem, alter vinum porrigit.* idque Muscatellum nonnunquam. *In funebribus cantum adhibens, Adulterij conuicti publice alba amicti veste producuntur. Reginæ in oppidum aliquod venienti clerus obuiam procedit. Elisabethæ natalis in Calendario ruber, Deiparæ vero atris & minusculis litteris notabatur: & pro huiusce laudibus, illius Londini vesperi decantabantur. Ieiunia hodieque non religionis, sed publicæ commodi caussa obseruantur. Caluinistæ Galli, Belgæ, suas Lond. ecclesias habent Ecclesias:* è quibus illi immodestis studijs Cruces, imagines, altaria, festa, ieiunia profliganda esse assiduo clamant.

II Hanc Ecclesiæ deformationem vel euersionem potius quum plures Catholici ægerrime ferrent ac hæresi, quamuis irrito tandem conatu fortissime sese opponerent; regina, vt imperitis aliquo modo satisfieret, publicam inter Catholicos & Protestantes disputationem instituit, cui voluit. Dicebant Catholici *æquum non esse vt quæ iam à multis sæculis tot Pontificum, Conciliorum ac Patrum iudicijs definita, & ab Apostolis quasi per manus accepta sint, in quæstionem vocentur: quia tamen regina id vellet, paratos se in dubitatam suam fidem omni loco ac tempore defendere.* Propositis ergo in quæstionem aliquot articulis, dies & locus disputationis designati sunt. Iudex delectus Nicolaus Bacenus, homo laicus, & pertinax hæreticus, assistente in speciem Archiepiscopo Eboracensi. Vix cœpta disputatio irruentis multitudinis impetu & clamoribus ita perturbata fuit, vt peragi nihil potuerit. Insignem animi magnitudinem ostendebant Episcopi, quorum plerique omnium periculorum securi, Excommunicationis censuram contra Reginam aliosque adhibendam censebant: sed prudentioribus placuit, rem eam Romano Pontifici committendam potius. Nec multo post Pius IV. de tota hac re certior factus, Legatum in Angliam misit, qui tamen Insulæ ingressu fuit prohibitus. Et quamuis Pontifex reginam postea quoque sollicitarit, vt legatos suos ad Tridentinum Concilium mitteret, Episcopi tamen nouitij, ignorantiæ suæ sibi conscij, Reginæ id dissuaserunt.

Eodem anno Elisabetha publico Edicto, *ne post festum S. Ioannis Baptistæ sacrum Catholico ritu fieret, prohibuit, ijs qui quodcumque officium Ecclesiasticum Romano more administrarent, aut administrari sibi curarent, graui indicta mulcta; nimirum vt qui in hanc legem prima vice commisisset, vel ducentos aureos penderet, vel sex mensibus in vinculis esset; secunda vice quadringentos aureos exsolueret, aut vnius anni vincula pateretur: tertia demum vice perpetuis carceribus addiceretur omnibusque bonis mulctaretur.* Et hic ille dies fuit, quo hora Sathanæ & potestas tenebrarum in Angliam incubuit, sublato quotidiano illo & solemni siue *Iugi sacrificio* de quo prophetauit Daniel in diebus antiquis (a), Episcopi qui impietatibus his nullo modo consentire volebant, præter vnum omnes de gradu & dignitate depositi, & in carceres ac custodias coniecti sunt, & longo tandem miseriarum plerique tædio exstincti. Catholici magno numero ex Insula in varias orbis partes discedebant. Academiæ omni ornatu, pulsis Professoribus, spoliatas se lugebant.

Pius V qui tum Catholicam Christi regebat Ecclesiam, vt gangrænam hanc sanaret, vel sisteret saltim, quum lenibus remedijs hactenus nihil profectum videret, asperis vti statuit; *lata in Elisabetham Excommunicationis ac depositionis sententia:* quæ quum passim exstet, repetere hic eam nolo. Ob hanc ad Episcopale palatium Londini affixam nobilis quidam capitis supplicio fuit affectus. Qua re offensa Elisabetha, leges valde cruentas contra veteris fidei cultores promulgauit, quibus cauetur, *Primo, Ne quis Elisabetham hæreticam, schismaticam, infidelem aut vsurpatricem vocet, sub pœna capitis. Ne quis aliam quamcumque certam personam nominet, cui regnum, vel viuente vel mortua Elisabetha, iure deberi dicatur, excepta Elisabethæ legitima prole. Ne quis afferat, acceptet* aut

(a) *Daniel. cap. 8 & 11. & 12.*

aut gestet vlla sacra munuscula, qualia sunt Agnus Dei, cruces, imagines, calculi benedicti, &c. Bullas autem, Breuia Apostolica, instrumenta, &c. Roma deferre capitale statuitur, vti etiam Ecclesia Romanæ reconciliari, Crimen læsæ maiestatis pronunciatur. Eorum qui propter religionem in exteras regiones traiecerant, bona regio fisco addicuntur. Non tamen interea magni quidam viri Catholicam religionem scriptis propugnare cessabant: inter quos *Nicolaus Harpesfeldus* in carcere egregium opus contra Centuriatores Magdeburgenses, Copi nomine editum, conscripsit; item *Thomas Hardingus, Nicolaus Sanderus, Gulielmus Alanus, & Thomas Stapletonius*, offensi præcipue Ievvelli cuiusdam Superintendentis Sarisburiensis impudentia, qui in concionibus suis, vt erat disertulus & animosus, vehementer asserebat, *Protestantes nihil præter S. Scriptura, & antiquissimorum Conciliorum & Patrum auctoritatem tueri*, &c. Retundebatur hoc palpabile mendacium stupidi hominis ab Hardingo Catholico & alijs multis; verumtamen ille quasi nihil audiret aut intelligeret, eadem mentiendo progrediens in concione ad crucem Paulinam habita enuntiauit fidenter, nescio ex ignorantia, an malitia, certè falso: *Multa esse dogmatum Pontificiorum capita, quæ nullo vel sacra scripturæ Testimonio possent comprobari, vel Patrum aut Conciliorum, dummodo sexcentis post Christum annis non essent recentiores, approbatione fulciri, speciemue veri accipere. Impudens dictum, hominis parum versati, præsertim pollicentis se continuo partibus aduersis accessurum simul atque vnicum huiusmodi Testimonium produxissent. Capita erant XXVII. quorum præcipua erant: De Missa priuata; de sacra synaxi sub vna specie: de lingua non intellecta vsu in precibus de primatu Romani Pontificis; de transsubstantiatione, de imaginum cultu, de scripturarum Lectione &c.* (b) His ille miser apud plebem rudem Historiarum & Conciliorū & patrum domi suæ detriumphabat Catholicam Ecclesiam, perinde ac Thraso ille qui de lupo in silua sibi oblato vane iactabat, sese in victum eius immissæ brachio ad caudam vsque pertingendo, animal totum inuertisse, veluti quādam rebus vacuam peram. Sed facile triumphabat, vbi omnium ora Edicto Reginæ, adeo erant obstructa, vt nec hiscere sine Maiestatis læsione liceret. Vt tamen vani hominis vel nunc, qui ista protrita scruta magni faciunt, intelligant fatuitatem, videant obsecro Catholicos, qui ista tractarunt, quique maxillas illas leoninas fregerunt. Quid enim ais Ievvelli? An Missa priuata non habet apud te in scriptura sacra testimonium? obsecro te cum Christus Dominus in cæna vltima panem accipiens & gratias agens &c. *Obtulit corpus & sanguinem suum in remissionem peccatorum, & dixit eadem mysteria ita ab ipsis tractanda & offerenda esse pro multis?* An tunc in Templo Ierosolymitano erat, an in cænaculo? An quando Apostoli per domos frangebant panem, in templo coram populo vniuerso fregerunt? & cum S. Lucas Act. 13. scribebat λειτουργούντων δὲ καὶ νηστευόντων αὐτῶν, *illis autem Sacrificantibus & ieiunantibus*, (vti Vester Erasmus & ante & post Lutherum vertit) siue vt vulgata habet *Illis autem Ministrantibus Domino & ieiunantibus*, & vt habet Anglica versio. *As they ministred to te Lord, and fasted.* Hic tu Ievvelli strenue finge nullam esse missæ priuatæ mentionem in scriptura, & dic ministrare Domino & sacrificare, & Liturgiam Græce. Latine Missam celebrare, non esse in scriptura, & similiter cætera capita tuæ impudentis assertionis pari modo dic non esse in scriptura fundata, tunc sane rem tua fronte dignam præstitisti. Sed larua illa. quum sæpe, tum non ita pridem in Gallia Caluinistis detracta est, publice multipliciter commissæ falsitatis conuictis, per Tabulam Chronologicam Gualterij &c. sed ad rem.

IV. *Omnibus etiam Catholicis, qui religionem saluam cupiebant Elisabetha publicorum munerum & ærarij administratione interdixit.* Vnde factum est, vt non pauci dissimulatione sibi vtendum putarent, quo fortunis suis consulerent: quamuis maior Nobilitatis, vt & plebis pars adhuc esset Catholica, nec vere vllæ prouinciæ aut ciuitates, præter Londinum & quasdam maritimas hæresin amplexarentur. Multi tamen, vt dixi, dum reginæ gratiam venantur, longe grauissimum Dei odium incurrere non dubitarunt. Infelices, quicumque Deo imponere se posse existimant: qui vt non fallit, ita nec fallitur. Certe quoquot tum temporibus obsecundandum putabant, paullo post vel in hæresin inciderunt, vel alijs modis perierunt. Elisabetha interim *in eos qui ritus Parlamentarios non sequerentur, diligenter inquiri, & eos qui duobus Dominicis conciones non frequentassent, duodenis solidis multari iussit:* quæ mulcta postea valde aucta fuit. Meliori certe sorte perfida illa Iudæorum natio Romæ est, qui non omnes, sed tertius quisque in sacram ædem

Mineruæ

b *Goduuinus de Præsulibus Angliæ in 38. Episcopo Sarisburiensi.*

Mineruæ singulis diebus Sabbathi venire coguntur, vt vbi de erroribus suis admoneantur, & contra se condemnationem ex ipsis Rabinorum scriptis audiant. In omnibus porro Elisabetha summam tam de religione quam cæremonijs statuendi potestatem sibi arrogans, *ordinauit etiam vt diebus Mercurij, Veneris & Saturni ieiunium obseruaretur, cum admonitione tamen, ne quis existimet in eo religionis, sed reipublicæ potius habitam fuisse rationem.* Mercurianum vero illud, Cæcilianum à quibusdam dictum fuit, quod Cæcilius reginæ Secretarius auctor eius vulgo haberetur. Nec tantum vero regina in fide, cultu & doctrina normam clero præscribebat, facultatem concionandi dabat & auferebat pro arbitrio, sed etiam concionem habentes aliquando è regio solio alloquebatur: quemadmodum aliquando Ecclesiasten suum coram ipsa perorantem interrupit his verbis: *Domine Doctor vagaris, & effutis multa impertinentia. Recipe te ad textum quem exponendum suscepisti.* Galliarum regis Orator Lamotta Fennelonius duo tum in Angliam attulerat, insignia Ordinis S. Spiritus, & nouum Calendarium a Pontifice reformatum. Et illa quidem statim placuerunt: *Calendarium vero quia à Pontifice venerat, initio quidem suspectum, postea tamen quum iussu Reginæ examinatum ratione viri videretur, receptum fuit.* Et hic quidem religionis tum erat in Anglia status, Reipublicæ vero in speciem aliquam videbatur esse tranquillior; vtpote pace apparente per totum regnum constituta. Interim nuptias Elisabethæ multi magni Principes ambiebant, etiam Catholici, ea spe, fore, vt tam eam quã regnum ad Ecclesiæ vnitatem hac ratione aliquando reducerent. Et omnibus quidem illa tam exteris quam indigenis spem faciebat, ne bellum aut seditionem in se concitaret; tandem vero omnibus illusit, *Virginem se morituram dicens.* Quamquam autem Tridentinum Concilium Elisabetham Catholicæ religioni tot damna inferentem excommunicare statuisset; quo minus tamen id factum fuerit, Ferdinandus Imperator effecit, qui eam filio suo coniugem optabat & sperabat. Quæ spes quum deinde etiam euanuisset, excommunicationis in ipsam lata fuit sententia; sed absque vllo fere fructu, rebus iam valde mutatis.

V. Serpente per Angliam indies hæreseos latius contagione, aliquot docti viri in Belgium abierunt, & Duaci sub regimine D. Gulielmi Alani Copi, qui postea à Sixto V. ad Cardinalitiam dignitatem fuit euectus, in disciplinam collegialem coierunt, & paullatim in numerosum creuerunt Collegium, quod primò bonorum maxime eleemosynis, postea incredibili sedis Apostolicæ beneficio sustentatum, multos peperit optime institutos sacerdotes. Quum autem per id tempus Geusij in Belgio tumultuarentur, Collegium hoc, quod hæreticis maxime odiosum erat, Deo ita disponente, & Rege Christianissimo permittente, Rhemos migrauit, vbi postea feliciter floruit, multosque viros pietate ac doctrina præstantes produxit Anno MDLXXIX. Gregorius XIII. Pontifex aliud insigne Collegium Romæ, amplissimis dotatum reditibus, instituit. In quo illud stupendum fuit, quod quum alibi etiam apud Catholicos multi ad Ecclesiasticum ordinem emolumenti & honoris caussa festinent, Angli tamen, & in his Nobilium filij non pauci, sine vlla spe præmij, immo cum dispendio paternæ hæreditatis, & cum certa exspectatione periculi & ignominiæ, sacros ordines susceperunt. Et ex his quidem Collegijs quamplurimi prodierunt, qui Catholicam rem non parum iuuerunt & recrearunt. Econtra hæretici vt suæ quoque Ecclesiæ splendorem aliquem conciliarent, noua Martyrologia & Calendaria ediderunt, in quibus Eduardum VI. Erasmum, Petrum Martyrem, Hussium, VViclefum, Latimerum & Crammerum notatos erat cernere. Buceri etiam quem Cantabrigiæ exhumatum & combustum fuisse diximus, cineribus vel vmbris potius honorem restitui volebant, publicis illi ac celeberrimis denuo peractis iustis. Oxonij vero Petri Martyris concubinæ ossa è sterquilino in quod coniecta erant, summo studio collecta, non pristinæ sepulturæ, sed S. Fridisuidæ antiquissimo monumento illata, & venerabilibus reliquijs ita permista sunt, vt discerni non queant, hoc addito impio Epitaphio: *Hic requiescit religio cum superstitione.* Sed scribi profecto oportebat: *Hic iacet pietas cum impietate, sanitas cum corruptione, bonum cum malo.* Quis neget hanc illam Senecæ vrnam fuisse, in qua aurum & vipera simul inclusa fuisse dicuntur? Quæ communio Christi cum Belial? Non ita ambitiosi sunt Caluinistæ, qui in vepretis æque ac in locis consecratis humari, iuxta æstimant & recte illi de se sic statuunt, vtpote hæretici, legibus ciuilibus obnoxij. Alia conditio sanctorum quorum Deus ossa custodit, & de quorum honore, qui olim Martyrum sepulcris fuit habitus, totam Anti-

quitatem testem habemus. Sed non in hoc tantum, verum etiam alijs, ac potissimum in gradibus & dignitatibus Ecclesiasticis Angli à Caluinistis plurimum discedunt. Elisabetha quidem Henrici VIII *legem de Episcoporum ordinatione restituit, qua cauebatur vt electus Episcopus nullas quidem Bullas Pontificias, sed regium tantum diploma adferret secundū quod à tribus Episcopis cum consensu Metropolitani ordinatus*, iubebatur esse verus Episcopus, atque ita dici: etiam solemni vnctione adhibita: quam tamen Eduardus VI sustulerat. Accidit tum, vt quum noui quidam Episcopi creandi essent, Catholicus qui rite ordinandi potestatem haberet, quærere tur. Quum vero Catholicorum nemo id facere vellet, instabant vehementer apud Archiepiscopū quendam Hibernum, quem in vinculis Londini habebant, vt hac in re operam ipsis præstaret, libertate & magnis præmijs propositis: qui tamen nullo modo adduci potuit, vt hæreticis sacras manus imponeret. *Et cur, quæso, illi in re cæteroquin etiam nihil valitura, tanta cura & sollicitudine elaborassent, nisi conscij sibi fuissent, nequaquam satis esse vt extraordinariam quis missionem prætendat, nisi etiam certa ac specialia eius signa proferantur? Quæ, obsecro confusio futura sit, si quisque annunciando Dei verbo se velit ingerere nisi vocetur à Deo vt Aaron.* Ridiculum est videre qualia sibi effugia quærant Ministri hi cum de Vocationis suæ certitudine examen subire coguntur Alij Doctoralem ex Academia titulum, alij Baptismum, alij Magistratus iussionem, mox Bibliā mox alia obtendunt. Quandoque etiam, sed frustra Hebræorum Prophetarum exempla obtendunt. Neque enim illi *altaria contra altaria erexerunt*, nullius schismatis auctores fuerunt, nullos sacerdotes aut Leuitas, quantiscumque etiam vitijs notabiles, ab officio deturbarunt, ut Nostri Novi Euangelici attentant. Quemadmodum vero Lutherus, etiam deserta Ecclesia, legitime se ab Ecclesia vocatum & ordinatum iactabat: ita Anglicani pseudoepiscopi eodem fuco vtebantur. & tamē hi ipsi in omni sermone Ecclesiam totis viribus impugnarent. *At scitote, suaues homines quamprimum contra Ecclesiam cristas erigere & vociferari incipitis, tamquam desertores vos è militum manipulo expungi atque exauctorari. Inepte Ecclesiæ prætendit auctoritatem, qui eam ipse non agnoscit.* Legatus aliquis contra dominum a quo missus erat conspirans, cumque hostibus ipsis colludens, iam non legatus, sed proditor dicendus est, eoque ab ipso acta dominum non obligant. Eodem modo hæretici postquam secessionem ab Ecclesia fecerunt, merito omni quam ab ea acceperant dignitate & officio excidisse censendi, adeoque pro hostibus eius habendi sunt. Tanto vero in maioribus angustijs Anglicanæ erant Ecclesiæ, quod nec à Caluinianis nec à Lutheranis Episcopos petere possent, quorum opera vterentur, quum iam apud hos quam illos nulli sint qui vllam iurisdictionem a Deo datam in animas habere noscantur. Ex quo apparet quam vere iactet Caluinus se primitiuæ Ecclesiæ, quæ scilicet primis quingentis annis fuerit integritatem sequi, quum munera hæc & titulos *Primatum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Archidiaconorum, Diaconorum, &c.* omni antiquitati notissimos reijciat atque explodat Eadem fide ait *Episcopi, Sacerdotis, Pastoris & Ministri nomen promiscue in S Scriptura vsurpari*, quod eius mendacium tota facile refutat. Antiquitas, quæ munera hæc diligenter distinxit, & vt Sacerdotes ac presbyteri ab Episcopo ordinarentur sanciuit, vt ex præceptis Timotheo datis (c) liquet, sui imperat *ne manus cito imponat* & ipsimet Timotheo etiam manus impositas fuisse demonstrat (d) & fortissime Titi Cretensis Episcopi exemplo liquet. quibus accedit Clemens qui huius modi munerum distinctionis ipsum S Petrum Apostolum fuisse actorem, vti & S. Anacletus adstipulatur

Sed vt ad Anglos redeamus, quum Noui Episcopi omni legitima ordinatione destituti essent, atque ipsis legibus Anglicanis vere probarentur non esse Episcopi; brachium sæculare inuocare coacti sunt, vt laici magistratus confirmationem in futuris comitijs acciperent: atque hinc nomen illis impositum, vt vulgi dicterio *Parlamentarij Episcopi* dicerentur. Atque hæc quidem prima fuit forma schismaticæ in Anglia Ecclesiæ. At obsecro vos, vbi legistis, vel Antiochiæ, vel Ephesi, vel Alexandriæ Episcopum a popello sine laicis fuisse electum? vel manus impositas? Nos ab Apostolis id factum scimus. Videte oro lepidam constitutionem: *Caluinus Episcopum à populo vult eligi: nec tamen ipse aut quisquam assectarum à populo electus fuit.* Hanc eligendi potestatem non Papæ & Episcopis, sed populo tribuendam esse clamitant hæretici: interim ipsimet populo omnino vel de facie etiam ignotos in cathedram homines producunt: quos deinde ex votis horulæ diu ante concepta, & ad verbum recitata concione de ipsorum

c 1. *Tim.* 5. d 2 *Timoth* 1.6.

ipsorum dotibus, collectis privatorum aliquot suffragijs, æstimatione facta, populo obtrudunt. Sed quid? An Electionem hanc, an vero Electionis iam ante minus rite factæ male consultam approbationem potius dicemus? coniuratio. Coniuratio dicebat quædam in simili persona.

VI. Porro Elisabetha regina, vt Catholicorum, & inprimis exterorum Principum offensionum quodammodo mitigaret, multa ex Catholicis cæremonijs retinuit: inter alia vero publice in mensa; quam ad instar altaris in sacello collocari iussierat, cereos duos publice proponi voluit, sed eos numquam accensos ac crucem etiam in medio argenteam: sæpe etiam dictitans, vt tam regni sui quam exteris Catholicis facilius imponeret, *si non tam voluntate sua quam subditorum importunitate, vt religionem mutaret fuisse coactam; ea tamen in re magna vsam moderatione. Interim modesta femina dignitates ac functiones Ecclesiasticas distribuebat: quas sine vllo scrupulo illi ipsi qui Geneua & aliunde ad plantandam Caluini eiusmodi superbos, & vt ipse loquitur, Antichristianos in Prælatis Principatus ac dominatus detestantis doctrinam venerant, auidissime captabant, omissa fidei, precum ac regiminis formula, quam præceptoribus suis in Ecclesias Anglicanas traducturos se receperant, Reginali Prælaturæ & præscriptioni seruiliter se submittent,* verbis a factis suismet, & ab vtrisque sensu discrepantes, vt vel ex sua secum pugna sese hæreticos esse probarent. Vt tamen prælationis aucupes, & fœminei Pontificatus in Ecclesia Anglicana approbatores illi, extra Angliam existentes, & inuidia honorum offensos socios beneficio aliquo placarent, Caluinistis Gallis, Belgis, VValonibus certas Londini procurarunt Ecclesias; inter quas & Nouas has Anglorum synagogas acerrimæ postea digladiationes exstiterunt, adeo quidem vt ex ministris Gallicanis nonnulli sint postea coacti discedere dum in Puritanos & Caluino papistas scinduntur. Et ex illis contubernijs quidam etiam igni sunt traditi nam ad eas Ecclesias mox sub prætextu Caluinismi, ex varijs gentibus omnium sectarum impurissimi quique homines commigrarunt.

Alia etiam inter Caluinistas & Anglos dissensio nata fuit, de apparatu scilicet & vestitu clericorum. Regina enim mandarat, *vt tam in publico quam in templo Episcopi, Canonici, aut beneficium aliquod habentes, eodem fere vestitu, qui apud Catholicos vsitatus est vterentur.* Cui decreto Caluinistæ numquam acquiescere voluerunt, sed nuncios & litteras ad confratres in Gallia, Germania & Heluetia, maxime ad Theodorum Bezam & Petrum Martyrum miserunt, eorum sententiam & consilium expetentes. Sed his omnibus posthabitis, *Regina decretum suum obseruari voluit, certo, quæ in omnibus hæresibus est, confusionis testimonio, quæ vt contra Ecclesiam vnanimiter omnes conspirant, ita singulæ mutuam sibi perniciem moliuntur.* Tandem vero, vt alibi dixi, Elisabetha omnis generis hæresibus tutum receptum dare coacta fuit, ad sui regni totale exitium.

Nam in Angliæ regno quatuor potissimum sectæ sub ea sunt natæ, quæ ad Caluinianam proxime accedunt, cæremonijs tamen multum inter se discrepant. *Prima* eorum est qui Regiuam pro Ecclesiæ capite agnoscunt, *Regia inde, vulgo vero Anglicana dicta*: cuius fundamenta Henricus VIII. iecit, Eduardus eduxit & Elisabetha stabiliuit de qua hactenus satis est actum. *Secunda est Catharorum seu Puritanorum, vel Consistoralium*: quod ex Consistorij præscripto omnia agenda esse censeant. De ijs sequenti capite dicemus. Tertia est *Baronitarum* a Barone quodam auctore nomen habens: de qua Beza Epistola LXVIII. Quarta *Domus seu Familia Amoris dicitur*, quæ cæteras omnes capitali odio persequitur. Huius auctor Batauus quidam Henricus Nicolai fertur. Omnes vero virulentissimis scriptis mutuo sese exagitarunt; quæ passim exstant. Inter alios VVittegiftus magnum contra Puritanos volumen edidit, quo Anglicanæ Ecclesiæ reformationem rite factam, nec à Geneuensibus formulam eius petendam esse contendit. Eosdem Baronitæ noua Angliæ Prodigia appellant. Stapletonus Puritanos ait reginæ primatum detestari, eamque ob caussam duobus Reginæ iussu, laqueo gulam fractam; sexdecim vero circiter Geneuam ad Bezam aufugisse, sed non hic finis malorum.

DE ILLEGITIMIS HÆRETICORUM Ministrorum connubijs. De Puritanis. De Catholicorum quorundam martyrio: & inuincibili feminarum aliquot constantia.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

I. *Sacerdotum in Anglia vxores & spurij in summo sunt contemptu.*

II. *De Puritanis hæreticis.*
III. *Rigidum contra Catholicos Edictum.*
IV. *Catholici quidam Angli martyrium passi.*
V. *P. Paisſonii martyrium, & incredibilis quarundam feminarum constantia.*
VI. *Sex Religiosorum conuentus ex Anglia emigrant: moniales vero quod Anglos aliquot ad Catholicam fidem conuertissent, puniuntur.*

I. POssumusne dicere, Thebanos iure merito in templo quodam super quadrata columna tabulam collocasse, in qua diræ & horribiles exsecrationes contra Minyam, eo quod Ægyptios à tranquilla & frugali vita ad voluptariam traduxisset insculptæ erant vtique dices. & non hæresiarchas illos detestabimur, a quibus tot homines *abiecto castitatis voto,* in immundam omnis immunditiæ abyssum præcipitati sunt, & tamquam Herculis olim sacerdotes, qui feminco habitu sacrificarunt, tandem à carnis voluptatibus victi, feminæ contubernium Deo prætulerunt? Apud Romanos Flamini Diali fermentum degustare nefas erat, eo quod corruptionis sit symbolum, & si nimium in farinam mittatur, panem acidum & ingratum reddat. At quam multi sacerdotes Christiani fermentum illud corruptionis & immunditiæ degustarunt, quod postea panem illum Ecclesiæ sanctificatum, quo anima & corpus nostrum nutriuntur, corrupit? Fermentum hoc leues illæ & lasciuæ fuerunt feminæ, quorum impudico amore Noui illi Episcopi, excucullati monachi, perfidi sacerdotes, Canonici & quicumque alij Clerici, pudicitiæ & continentiæ non minus atroce bellum indixerunt, quam prædecessores illorum & prisci sacerdotes contra carnis libidines gesserunt. Gulielmus Rossæus (a) *infamibus hæreticorum matrimonijs nihil frequentius esse dicit, quam adulteria & repudia*: vt litium inde natarum frequentiam testatur. *Inter Anglicanos Ministros* Sebastianus Hasius inquit, *frequens esse velut mercimonij genus, vxorum permutationem. Poynetus* Vintoniensis Episcopus, sua non contentus, alienam etiam vxorem rapuit ac Maria regnum exorsa male conscius in Germaniam Argentoratum vsque profugit (b) *Cranmerus* ille Mulierosus, & bigamus Archiepiscopus, ducta in Germania Osiandri Hæresiarchæ nepte, (c) quacumque iter faceret, concubinam arcæ inclusam, inter supellectilia secum vexit, illam necessitatis vas appellans. *Castellus* concionator quidam, Crescens vulgi ioco dictus fuit, eo quod omni fere sermone illud, *Crescite & multiplicamini,* inculcaret. Quia vero vxorati hi Episcopi à regni ordinibus impetrare non potuerunt, vt proles ipsorum haberentur legitima, & plerique tam infelices erant vt scorta fere pro vxoribus duxerint: præscriptum est à regina, vt nec presbyteri nec Episcopi vllam deinceps feminam in coniugium acciperent, nisi prius certorum hominum iudicijs approbatam. Nihilominus tamen pauci inueniebantur, qui id genus hominibus etiam Archiepiscopis, filias suas vxores dare vellent; connubia hæc infamia esse existimantes. Collegiorum quidem Rectoribus permissus erat coniugij vsus interdicta tamen vxorum in collegijs cohabitatio, ne iuuentus scilicet corrumperetur. Nihil certe fere vnquam hæreticis tam probrosum fuit, quam ista tam coniugiorum quam prolis publica & omnium iudicijs approbata infamia. In lege Mosaica agnum paschalem manducaturis præceptum erat, vt à feminarum vsu abstinerent (d) at lasciui illi hirci nisi concubinam habeant, vix dignos se putant qui sacra tractent. Atqui dogma hoc nequaquam ex Conciliorũ canonibus hauserunt, qui cœlibatum sacerdotibus iniungunt. Concilium Nicenum I. (e) *sacerdotibus prohibet, ne vllam feminam, exceptis matre, auia & sorore domi secum habeant.* Quis vxorum mentionem non ibi facturum fuisse Concilium putet, si eas sacerdotes habuissent? Calixtus Papa expressis verbis cœlibatum presbyteris præcipit (f) Clemens I (g) Leo I. (h) Gregorius. (i) Origenes (k) aiunt, *ei tantum qui castitatis votum fecerit, licere sacrificium offerre.* Chrysostomus in Homilia II. super Iob inquit, *Episcopum monogamũ esse oportere, non quod hoc iam in Ecclesia obseruandum sit, vt vxorem habeat vel habuerit. Sed quod sacerdotem omnino castitate ornatum esse deceat.* S. Augustinus in libro de adulterinis matrimonijs, *Solemus,* inquit, *clericorum continentiam eis proponere.* S. Hieronymus contra Vigilantium in hæreticos nostri temporis *sententiam damnationis pronuntiat, qui adulterium castitati praferunt, & ma-*

a *Lib de iusta Reip. in Hær. animad.* b *Goduvinus in Episcopis VVintomiensibus* c *Idem in Archiepiscopis Cantuariensibus.* d Exod 9. e *Conc Nic I can. 3* (f) *Caux. apud Grat. dist. 27. can presbyt* g *Clem. 1 in can. Apost can. 17.* h *Leo I. epist. 82.* i *Greg epist. 42.* k *Orig. hom. 23. in Num.*

matrimonium apud Deum in maiori precio esse dicunt quam ipsam virginitatem. Et quidem huic potissimũ Virtuti hæretici iugulum inuaserunt, vt per eius latus ceteras omnes peterent atque exstirparent. Negari certe non potest, plures libidinis flammis quam religionis studio accensos, in Anglia, Germania, Belgio & alibi passim ad hæreticorum castra transfugisse, & etiamnum transire.

II. Verumenimvero vt impurus hic Ministrorum concubinatus spurios quamplurimos exclusit, sic ipsa quoque hæresis notham quandam sectam exclusit, quæ olim tempore ita adoleuit vt matrem pæne ipsam suffocarit. Ex *Reformata* enim siue ea quam Elisabetha inuexerat, & Caluinistica secta inter se collisis alia quædam exstitit, quæ Puritanorum dicitur, eo quod ceteris puriorem religionem habere se iactent. Anno M. D.LXXXVIII. in Anglia libellus prodijt, in Gallicam linguam deinde ab Hugonota quodam traductus, cuius auctor id vnice persuadere conatur, inter Puritanos & Reformatos Christianos nihil interesse: idque nomen illis tributum, qui Ecclesiam ad eam normam quæ Geneuæ, in Gallijs & Scotia obseruatur, reformatam cupiebant. Idem tamen fatetur, Puritanos à ceteris Reformatis tamquam pestem aliquam odio atque exsecrationi haberi. Inter alia facinora *Puritani hi, vt Caluinistæ in Gallia, clausulam illam, Gloria Patri & Filio, &c. antiquitus ab Ecclesia ad refutandam Arrij & aliorum hæresin filium cum Patre adorandum esse negantium, Psalmis decantari solitis annexam, sustulerunt.* Quod si quis scire cupiat quid Puritani de Parlamentaria illa reformatione & vulgaribus Protestantibus sentiant; Rescij Atheismos legat. Quis vero non diuina quadam prouidentia factum dicat, vt dum in Anglia, Londini præsertim, persequutio Catholicorum summe feruet, *Puritani* ibidem contra *Protestantes* insurrexerint, eosque scriptis & concionibus mirum in modum exagitarint? Eorum tres tum erant antesignani; & quamuis omnes inter se dissentirent, singuli tamen Propheticum sibi spiritum arrogabant. Primus erat *Corpingerus* quidam, qui *Pater misericordiæ* dici voluit. Secundus, *Ardentonus* nomine, *Iustitiæ & vltionis præco:* Tertius, *Harquelotus,* fœdiori blasphemia *Christi imago* dici exoptans. Hi omnes Regiam seu Parlamentariam ecclesiæ formam vt superstitiosam & impiam redarguebant, vtpote coronas suis capitibus asserere volentes, iuxta Apocalypticarum locustarum naturam: Itaque in reginam etiam acerrime inuehebantur, quod à Cantuariensis Archiepiscopi & Hattoni Cancellarij nutu & arbitrio tota penderet: eò tandem progressi, vt dicerent, *dignam esse reginam quæ à Deo puniatur & regno etiam priuetur, nisi Prophetis ad salutem ipsius excitatis dicto esset audiens.* Nihil vero in omni Anglorum religione (si modo religio dicenda sit) tam religiosum erat, quod illi non vellicarent ac suggillarent. *Quin etiam futurorum prædictiones iactabant,* vti olim Pharisæi tempore Herodis fungentes à Deo constitutum esse vt ablato regno ab Herode in alium transferatur, cuius ipsi essent futuri nutritij qui Pharisæos fouerent, quibus alijsque artibus *non reginam tantum, sed & vniuersam aulam, adeoque totum regnum miris modis perturbabant:* sic vt quemadmodum hæresis Catholicam Ecclesiam persequebatur paulo ante, ita nunc non minus seipsam conficeret, ac secum ipsa digladiaretur. Illud non sine caussa miretur aliquis, repertos fuisse homines qui tam absurdis ac nefandis dogmatis assentirentur. Sed nihil mirum: quum natura hominis tam nouitatis sit auidissima quam corruptionis. Nefario cuidam nebuloni, qui Iesum Christum, vel imaginem eius se esse ferebat, Londini Anno M. D. XCI. die VII. Augusti publice in foro gula laqueo fracta est. Alius pseudopropheta, qui & ipse tamquam alterum Messiam, se ad dexteram Dei collocarat, morti iam vicinus, horribiles effudit blasphemias, Eliam inclamans, vt ignem cœlitus ad perdendos homines demitteret, eoque non cadente, pessimam rem facturus circumstantibus imprecatus est vt à Papa & peste pessimis modis perderentur. O homines, immo monstra plusquam furiosa. Atque vtinam cum huius vita inaudita hæc pessimorum hominum rabies fuisset exstincta! quæ multorum animis diu postea inhæsit. Eo tandem Puritanorum erupit audacia, vt *Nortonus* quidam librum, quo Regionales seu Parlamentarios Episcopos, eorum vitam & mores virulente traducebat atque oppugnabat, in lucem emittere conatus sit. At quod iste facere ab alijs impeditus non poterat in Anglia, Scoti quidam Puritani abunde præstiterunt in sua regione pro fratribus suis zelum assumentes, multis tam contra Reginam quam Anglorum Protestantium religionem libris vulgatis, ex quo factum est, vt regina Puritanos tandem ferre coacta sit, vt & ipsa toleraretur ab ipsis,

& uno hostiũ cuneo liberata, tanto melius Catholicos optimatum opibus oppugnantes, exstirpare posset. Mense Octobri Hattonus regni Cancellarius, extremum vitæ diem clausit, corde quidem Catholicus, sed qui totum Reginæ se dederat, cui dũ placere studet, in hæresias malis actis animam diabolo sacrificavit. Puritanos ille cane peius & angue oderat: sed ambitione excæcatus, cæteris Protestantibus facile sese accommodabat. Puritanorum vero præcipuus fautor & patronus erat Huntingtoniæ Comes, optimi Cardinalis Poli pessimus pronepos, ad regnum hæreticorum opem acquirendum aspirans.

Mortuo Hattono Cancellario (quod fuit XVII. Octobris) postridie regina Edictum cæteris quæ hactenus extiterant multo rigidius contra Catholicos publicari iussit: quod nonnulli multo ante conceptum, sed quo minus promulgaretur, à dicto Cancellario impeditum fuisse dicunt, eam præcipue ob caussam, quod eius auctor Cæcilius regni thesaurarius putaretur, à quo Puritanos quos oderat foveri non ignorabat. Harum vero legum duo sunt genera. Aliæ enim sunt pecuniariæ: aliæ capitales.

Leges Pecuniariæ.

1. *Quicumque sedecim annos natus Protestantium concionibus & divino servitio interesse recusaverit, singulis mensibus vicenarum librarum Anglicanæ monetæ* (id est, septuaginta scutatos Gallicos) *mulctam persoluto. Qui in ære tantum non habuerit, tamdiu in carcere detineatur quoad persolvere queat.*

2. *Missæ, etiam secreto, interfuisse convictus, totum annum in carcere detineatur, nec prius etiam post id tempus emittatur, quam centum & undecim scutatos persolverit. Sacerdos vero qui Missam celebrarit, tamdiu & ipse detineatur, nec prius dimittatur quam quadringentos & viginti duos fisco regio penderit scutatos: idque tot vicibus quot Missam celebrasse fuerit convictus.*

3. *Nulli Ecclesiastico qui religionem Romanam & Papæ auctoritatem non publicè eierarit, ullum beneficium possidere fas sit.*

4. *Qui eandem abiurationem non prius fecerit, ad nullum publicum munus administrandum admittitur.*

5. *Nullus scholarium aut litteratorum in Collegijs locum habere poterit, nisi prius in ingressu, vel graduum susceptione Papæ in caussis Ecclesiasticis auctoritatem eierarit.*

6. *Pupilli hæreditatem adire, aut fructus bonorum percipere non poterunt, nisi publice, eius iuramentum hoc præstiterint.*

7. *Qui supra Baronatus sunt dignitatem, & ad comitia vocari solent, nullum suffragij ius habeant, nisi Papæ auctoritatem prius eierarint.*

8. *Si quis horum iuramentum hoc præstare: secundum recusarit, omnibus bonis mulctatus ad perpetuos carceres condemnator.*

9. *Qui Reginam supremum Anglicanæ Ecclesiæ caput esse negauerit, eadem pœna afficitur.*

10. *Qui munuscula alia consecrata, Agnus Dei rosaria Crucifixi imagines & alia similia in Angliam intulisse deprehensus fuerit, omnibus bonis mulctator, & perpetuo carcere detinetor.*

11. *Qui pædagogum domi suæ habuerit Protestantium conciones & sacra non frequentantem, aut à Caluiniano Episcopo non approbatum, singulis mensibus tricenos ternos scutatos persoluito, quam diu eum secum habuerit.*

12. *Qui nouerit aliquem cuius opera alius cum Catholica Ecclesia reconciliatus sit, aut reconciliatorem illum iuuerit aut celarit, nec nomen eius ad magistratum detulerit, omnibus bonis mulctator, & in reginæ potestatem persona ipsius traditor.*

13. *Qui alteri suaserit vt ad Romanæ Ecclesiæ unitatem redeat, etsi id non procurarit aut effecerit, eidem pœnæ obnoxius esto.*

14. *Qui auctor alteri fuerit, vt in caussis Ecclesiasticis Papæ obediat, aut talem adiuuerit, eandem pœnam luito.*

15. *Qui nouerit aliquem qui persuaderi sibi passus sit vt Papæ velit obedire, aut in futurum obedientiam promiserit siue hac in re vllum auxilium præstiterit, nec nomen eius intra vicesimum diem ad magistratum detulerit, eadem pœna afficitor.*

16. *Qui sacerdotem nouerit, qui alteri absolutionem dederit, aut illum iuuerit vel celarit, eandem pœnam subito.*

17. *Sacerdos qui absoluendi à Papa habet potestatem licet eam non exerceat, eadem tamen pœna punitor.*

18. *Qui talem potestatem habere se iactaverit, etiamsi non habeat, nisi rem ipse aperiat eandem pœnam patitor.*

19. *Itemque, qui absolutus fuerit, etiamsi id non petierit.*

20. *Qui religionem in Anglia iam usitatam contemserit.*

serit, eo fine vt alios ad Romani obedientiam Pontificis adducat, vel hoc ipsum effecerit, aut alij persuaserit vt quemcumque alterum ad Romanam religionem adducere conetur, eius bona fisco regio cedunt.

Sequuntur leges Capitales,

1. *Quicumque dixerit, scripserit, aut quocumque modo etiam rogatus confessus fuerit, Pontificem Romanum Anglicanae ecclesiae caput esse, aut quamcumque in id regnum potestatem habere in rebus Ecclesiasticis, reus sit Criminis laesae Maiestatis, & tamquam proditor puniatur.*

2. *Eiusdem criminis reus esto, qui ad Pontificem Romanum prouocarit, & Pontificias Bullas in Angliam Roma attulerit.*

3. *Item qui sacra illa munuscula, qualia sunt Agnus Dei, rosaria, calculi benedicti, aut alias res eiusmodi consecratas in regnum apportarit.*

4. *Qui tertium requisitus, Pontificiam authoritatem eierare & supremam in caussis Ecclesiasticis reginae potestatem agnoscere recusarit, eiusdem criminis reus esto*

5. *Nec non qui Reginam schismaticam aut haereticam esse dixerit scripserit, aut alio quocumque modo asseuerarit.*

6. *Qui quamcumque personam ad Romanae Ecclesiae vnionem reduxerit.*

7. *Qui eidem reconciliari se passus fuerit.*

8. *Qui cuicumque personae cum Romana Ecclesia reconciliationem procurarit.*

9. *Qui cuicumque vt se reconciliet, author fuerit, etiamsi eam reconciliationem ipse non procurarit.*

10. *Qui alteri persuaserit, in rebus Ecclesiasticis Papae obedientium esse.*

11. *Itemque ille qui persuaderi id sibi passus fuerit.*

12. *Et qui vt alij id persuadeatur procurarit aut consilium dederit.*

13. *Qui posthac in Pontificis futurum se obedientia promiserit.*

14. *Quicumque sacerdos Reginae subiectum absoluerit.*

15. *Qui absoluendi in Anglia potestatem habuerit, etiamsi ea non vtatur.*

16. *Qui eam potestatem habere se iactarit, etiamsi non habeat.*

17. *Qui à sacerdote vel praeuia vel non praeuia petitione absolutus fuerit.*

18. *Qui alium absolui procurarit*

19. *Qui consilium dederit, etiamsi absolutionem non procurarit.*

20. *Qui vt alium quis absoluat, consuluerit aut procurarit*

21. *Qui à religione in Anglia iam vigente alium dehortatus fuerit, eo fine vt Pontifici praestetur obedientia.*

Ecce tibi omnium quae vnquam fuerunt, iniquissime in Anglia de religione & rebus Ecclesiasticis latas leges: quae etsi ruinoso admodum, vel nullo potius nitentur fundamento, seuere tamen in transgressores facta inquisitione, multo seuerius ac crudelius exsequutioni demandatae fuerunt. Supplicij vero forma sic habet. *Damnatus crati supinus impositus, ad supplicij locum productus, & collo in laqueum inserto aliquamdiu ad patibulum suspensus, inciso fune semiuiuus demittitur: mox sentientis adhuc virilia abscinduntur, inde aperto ventre intestina extrahuntur, & in ignem proijciuntur. Tandem amputato capite, corpus in quatuor partes dissecatur, eaque celebrioribus vrbis locis horribili spectaculo suspenduntur: bonis interim omnibus fisco addictis, & si nobilis sint familia, Nobilitatis insignibus detractis.* Vides, quod nihil profecto crudelius est haeretico in alios potestatem habente, vtpote in quibus nihil omnino est Christianae humanitatis: qua feritate ita sunt imbuti, vt si Catholici deficiant tunc eadem in seipsos quoque grassentur. Noui isti Nerones & Christiani nominis persequutores in Anglia Catholicorum sanguinem ita sitiebant, vt eo tinctus Tamesis amne colorem mutarit. Interim tamen ijdem cum Catholicis quos funditus exstinctos cupiebant, multo quam erat mitius agi clamabant. Quod si mille nouorum tormentorum suppliciorum formas, tum infinitam hominum ob Catholicam religionem varijs cruciatibus sublatorum multitudinem enumerare hic velim; quauis Iliade maius, & cui nihilominus quotannis accessio aliqua fieri posset opus mihi moliendum foret. Neque inter barbaras Indorum nationes, neque apud Margaiates & Toupinanbautios, neque inter Turcas & Arabes vnquam tot tamque crudelia facinora designata leguntur, qualia in Anglia inter Christianos, si modo Christiani dicendi sunt quorum crudelitas & tyrannis nullo modo satiari potest.

IV. Verum vt ex quamplurimis paucos aliquot recenseam, Anno MDLXXVII. Cuthbertus Mayneus presbyter, primus ex seminarijs Anglicanis martyrium obiuit. Anno sequenti Ioannes Nelsonus

ſonus idem martyrium ſuſtinuit, eo quod etiam ex Calvini doctrina, Reginam hæreticam eſſe dixiſſet. Anno MDLXXX. Gulielmus Tirvitus, Clariſſimi viri Roberti Tiruti equitis aurati filius primogenitus, religionis Catholicæ cauſa cõprehenſus, quod in ſororis nuptiis miſſam audiviſſe diceretur, in turrim coniectus eſt. Robertus Tirvitius Gulielmi frater, eadem de cauſa captus; & licet vehementer ægrotaret, nulla tamen interceſſione aut fidei ſponſione obtinere potuit, ut in turrim non conijceretur, unde paullo poſt mortuus eſt. Erant hoc ipſo tempore in hoc eodem carcere Hiberni proceres Catholici, Archiepiſcopus Armacanus, Comites Kildereuſis, & Clanricandenſis, Baro Delvinus, Nugentus item, Meuuſque nobiles, Rudolphus Cervinus, Thomas Cotamus, Robertus Jonſonus, Lucas Kirbæus presbyteri, Nicolaus etiam Roſcarocus, & Henricus Ottonus laici nobiles, ex alijs carceribus in Turrim perducti. Thomas Cotamus & Lucas Kirbæus presbyteri, Scavingeri filiam ad unam horam & amplius paſſi; ex quo prior copioſum ſanguinem è naribus emiſit. Rudolphus Cervinus, & Robertus Jonſonus presbyter, equulei tormento graviſſimè vexati. Rodulphus Ceruinus iterum equuleo ſubijcitur. Joannes Boſgravius Societatis Jeſu, & Joannes Hartus presbyteri, Joanes etiam Paſchaſis nobilis laicus, ex alijs carceribus in hunc commutantur. Jdem Joannes Hartus poſtquam dies quinque in terra decubuiſſet, ad equulei cruciatum deductus eſt; idem factum Henrico Ottono.

Anno Domini 158 . Chriſtophorus Tomſonus presbyter gravis, in Turrim deductus, eodem ipſo die equuleo ſubiectus eſt: Nicolaus Roſcarocus nobilis laicus equuleo tortus. Joann. Paſchalis & Hetramus Stevenus laicus, tormentorum metu adducti, ut in publico conventu, nonnulla contra fidem profiterentur, nominatim ſe hæreticorum ſacra adire velle, inſequente die ad aliorum allectionem, liberi dimittuntur. Eodem die, eodemque conventu, Odoenus Hoptonus, Turris præfectus, cum eos militum vi ad eccleſiam pertraxiſſet, publicè proteſtatus eſt, ſe neminem in ſuo caſtro habere qui libenter eccleſiam proteſtantium non adiret. Joannes Nicolaus Miniſter antea Calvinianus, poſtea fictè Catholicus ut quaſi Roma rediens, & à fide excidens alios ad ruinam induceret exemplo, ultro ſe offerens ab hæreticis capitur & in Turrim conijcitur; ad quem Miniſtri ſtatim tamquam cum eo argumentum acturi, accedunt; ille autem ad diem ſtatutum fidem Romanam abiurat, & concionatoris munus contra Catholicos aſſumit, liberque ſtatim dimittitur. Jdem Nicolaus ſuggeſtum conſcendit, in Romanum Pontificem, (cuius expenſis ſe aliquot annis Romæ vixiſſe iactitabat) invecturus, omnes captivi ad eum audiendum vi pertrahebantur, quem tamen debacchantem aliquoties interruperunt, & finita concione communibus vocibus exagitatum, exploſerunt. Atque ab hoc tempore ad feſtum uſque Pentecoſtes ſequentis, ſingulis Dominicis ac feſtis diebus cuſtodum ſive militum manibus, abrepti ſunt ad conciones hæreticas, quæ à miniſtris ad hoc deſignatis fiebant, audiendas; quos ſemper è ſuggeſtu diſcedentes præſente populo, mendaciorum conuincebant, & ad diſputationem prouocabant, exclamante interim & tormenta minitante Hoptono præfecto, ni tacerent. Id ſane eſt Libertatem conſcientiarum dare & urgere, pudeat tam ſplendide mentiri. Thomas Brucous laicus collegii Romani paulo ante alumnus, in porta captus & ad Turrim adductus, in lacu ad menſes 5. detinetur. Georg. Duttonus laicus ex alio carcere in Turrim perlatus cruciatuum metu poſt 64 dies hæreticorum poſtulatis ex parte conſenſit; vt adiret eorum ſacra: licet apertè proſiteretur, ſe ipſorum communionem nunquam accepturum, ea tamen conditione libertate donatur. Ioan. Nicolaus iterum parata pro concione inuectura, pulpitum conſcendit, cuius honeſtandi cauſa nonnulli proceres, alijq; nobiles aulici, affuerunt; ſed ille tam ineptè ſe geſſit, ut eos puduerit, & Cotamus presbyter mira ſpiritus libertate, graviſſimè eos officij ſui admonuit, quæ res mortis ſuæ deinde accelerandæ cauſſa fuiſſe putatur, Nicolaum tamen omnes ex eo die contempſerunt. Poſt Nicolaum diverſi miniſtri varijs temporibus inducti fuerunt, qui viciſſitudine quadam coram conviciarentur, ſingulis enim concionibus dum perſuadere volebant, ſeditioſos, rebelles, idololatras, ac perduelles appellabant. Alexander Briantus presbyter ex alio carcere, ubi ſiti ferè enectus fuerat, in turrim conijcitur, compedibusque graviſſimis per duos dies oneratur. Tunc aciculi acutiſſimi ſub ungues ei immiſſi fuerunt, ut confiteretur quo in loco P. Perſonium vidiſſet,

diſſet, quod fateri tamen conſtantiſſime recuſavit. Idem Briantus in lacum conjicitur, indeque poſt octo dies retractus eſt ad equuleum, quem paſſus eſt omnium graviſſimum hoc ipſo die ſemel & die poſtero bis. ex ipſius tamen ore poſt auditum ſe nihil quicquam doloris ſenſiſſe in ultima hac corporis ſui diſtenſione, cum maximè ſævirent tortores, ut ingentes ei afflictiones inferrēt. Joannes Paynus presbyter, proditione cuiuſdam Eliori, quem ille plurimis beneficiijs affecerat, capitur, eodem etiam die Joannes Schirtus, & Georgius Godſalvus presbyteri comprehenſi, omnes in turrim conijciuntur.

Ceteros vero omnes quis enumeret? Quæcumque horribiliora tormenta, quoſcumque cruciatus exquiſitiſſimos, quoſcumque carceres ſpurcitiæ & horroris plenos cogitatione quis ſibi fingat, vix tamen eorum quæ Catholici in Anglia paſſi ſunt, vel minimam partem aſſequetur. Infiniti certe Prælati, Doctores & Confeſſores in carceribus paſſim mortui ſunt: qui etſi olim ad nullum alium uſum deſtinati fuerint, quam ut proditorum & ſceleſtorum hominum eſſent cuſtodiæ, tum tamen omnis generis, ſexus & ætatis hominibus, eo tantum quod Catholicam profiterentur religionem, pleni erant. In Briduelum carcerem olim meretricum cuſtodiæ aſſignatum, honeſtiſſimæ matronæ & virgines conijciebantur, inter quas iuvencula quædam Tonſonia nomine, miram conſtantiam præſtitit. In Cornubia provincia carcer eſt, in quo captivis præter panem beneranc͡idum & aquam ſitu corruptam nihil præbitum fuit. Ijdem dum Londinum (quæ urbs centum leucis inde diſtat) deducuntur, equis macilentis per caudas invicem connexis ſine fræno, ſine ſella impoſiti, cruribus infra equi ventrem, & manibus ad tergum colligatis abripiebantur: qua iter facerent, à vulgo paſſim irriſi, & iniurijs affecti. O præclaros conſcientiarum Libertarum patronos!

V. Interalios P. Pateſonus, in Collegio Rhemenſi educatus, in eundem carcerem cum ſeptem furibus detruſus fuerat: quos ille oratione ſua & admonitione ita convertit, ut ad ſupplicium producti, Fidem Catholicam omnes conſtanter ad extremum uſque ſpiritum profeſſi ſint. Qua de re accuſatus ille & crudeliſſime tortus, inter ſummos cruciatus animam DEO placide reddidit. Tres præterea ex eodem Collegio ſacerdotes, & duo Nobiles laici, quod cum ijs communicaſſent, extremo ſupplicio Londini affecti ſunt. Nobilis etiam femina Coplæi filia, cum alio Nobili capitis pœnam luerunt, quod Catholicum ſacerdotem hoſpitio ſuſcepiſſent: & quamvis vitæ gratia ipſis facta eſſet, ſi Calviniſticam Synagogam frequentare vellent, ut tamen ea gratia uterentur, adduci non potuerunt. Tres filias Helenam, Catharinam, & Mariam, quarum maior natu vix XVI. ætatis annum attigerat, matrona quædam nobilis, Alano Cardinali cognatione iuncta, habebat: quæ quum accepiſſet Edmundum Traſordum Reginæ emiſſarium, pervicacem Calviniſtam brevi affore, & grave periculum quum ob generis ſplendorem, tum opes (quas emiſſarij iſti unice venantur) ſibi imminere intelligeret, ſpiritualibus armis, & inprimis ſacro illo viatico munita in tutum locum ſeſe recepit, relictis domi filiabus, quibus innoxiam ætatem præſidio fore ſperabat. Nec mora. Domus omnis ab hæreticis perquiritur: filiæ ubi mater ſit rogantur. Quam ut proderent, quum nullis precibus aut minis adduci poſſent, metuerent vero ne cruciatibus ſubiectæ fateri cogerentur; clanculum noctu & ipſæ diſcedunt, & quatuordecim dierum confecto itinere, tandem ad matrem perveniunt: cum qua in Galliam traijcientes, Rhemos ad cognatum ſuum Alanum confugerunt. Unius ex proceribus, Morganti nomine, uxori, ob Catholicam fidem accuſatæ, Regina impunitatem promiſerat, ſi modo templum, dum concionem haberent Proteſtantes, raptim vellet tranſcurrere: quæ quum reſpondiſſe, malle ſe mille vitas perdere quam quidquam in Catholicæ religionis præiudicium facere, multorum annorum carcere graviſſimiſque moleſtijs exercita fuit & defatigata. (a) In feſto Paſchatis tres itidem feminæ, cum ſacerdote qui Miſſam celebrarat, captæ, & ludibrij cauſſa per frequētiſſimas plateas, & ille quidem ſacris indutus veſtibus, traductæ & in carcerem detruſæ, ex legis præſcripto mulctam perſolverunt: ex quibus una Clithera, quod mira conſtantia reſpond[er]it, crudeli mortis genere exſtincta fuit, inter duas tabulas ſaxorum pondere exanimata.

VI. Imprimis vero Religioſorum conuentus in Angliæ regno magnas ſuſtinebant calamitates, adeo vt ex quatuor, omnes inde in Belgium transfugerint, Franciſcani nempe & Carthuſienſes: tum

X duæ

a *Vid. hiſt Holings. Anno* 1574.

dux Monachorum familiæ. Quum autem ea quæ S Brigittæ consecrata erat, crescente quotidie monialium numero, sed reditibus decrescentibus, diu tueri se non posset, decretum inter Catholicos fuit, vt grandiores natu Rothomagum migrarent; iuniores ad parentes & cognatos se reciperent. Id quum regina comperisset, vnice his persuadere conata est vt Caluinisticam doctrinam amplecterentur; eumque in finem per procerum hæreticorum familias (erant enim pleræque nobili ortæ prosapia) eas distribuit. At tantum abest vt hæreticorum eis conuersatio nocuerit vt etiam multas ipsæ suis persuasionibus, vita & exemplo ad Catholicam adduxerint religionem. Id quum magistratui innotuisset, in carceres inde & nonnullæ quidem perpetuos, detrusæ fuerunt Anno M.D.CII. quo auctor Gallicè hæc conscripsit, Burdigalam feminæ quædam religiosæ ex Anglia appulsæ sunt: quæ opibus non mediocriter, cognatorum opera instructæ, in Hispaniam inde profectæ sunt, monasteria ibi suæ professionis ingressuræ. Quis tantam constantiam, tamque admirabilem zelum non omnibus modis prædicandum dicat: quo imbecilles mulierculæ acceptæ, nulla viarum incommoda nulla maris aut terræ pericula, solo diuino fultæ amore, reformidarunt.

MIRA QUATUOR PUERORUM constantia. Jesuitarum in Angliam ingressus, P. Edmundi Campiani, & aliorum sacerdotum martyrium; cum miraculis aliquot.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

I. *Etiam infantes & pueri ab hæreticis Anglis martyrio affecti.*

II. *Catholici in Anglia nullam ob aliam quam religionis caussam puniti.*

III. *Iesuitæ in Angliam ingrediuntur.*

VI. *Edictum contra eos qui publicis hæreticorum concionibus interesse recusant. P. Campianus capitur & martyrio afficitur.*

V. *Itemque septem alij.*

VI. *Ioannis Nelsoni martyrium, constantia, & miracula in ipso & alijs diuinitus facta.*

I. AGe, Lector, iam in arenam Pythiorum ludorum descendamus, non quidem vt Pancratiastas bene armatos, fortitudinis & roboris sui egregia specimina edentes, nec vt pueros cum pueris, vt olim solebat, commissos sed potius, vt pueros, eosque paucos, cum magna hæreticorum manu ad eius confusionem congredientes spectemus. Supra quidem hæresin velut arenæ inclusam ab vtriusque sexus hominibus in Anglia victam ac prostratam vidimus: at iam videbimus, ingens hoc, informe & horrendum monstrum ne contra pueros quidem se tueri posse. Leones à mulieribus & pueris vim abstinent: quibus tamen sæuissimi hi Leopardi & Anglicanæ Tigrides nequaquam pepercerunt Sed ad rem ipsam veniamus.

Anglus quidam Nobilis quatuor habebat filios, Thomam, Robertum, Richardum & Ioannem: quorum natu maximus iam decimumsextum ætatis annum agebat. Hi dum in Lancastrensi agro sacerdotem qui diuinum celebraret officium, quærunt, à magistratu omnes comprehensi fuerunt. Ad iudicium tribunalia producti, & vt Catholicam desererent religionem & sacerdotem proderent, tam minis quam promissis frustra tentati, tandem longa fame & siti cruciatu, quum iam iterum producendi essent, largiori vini potu inuitantur, vt ebrij vel tanto facilius flecterentur, vel in responsionibus hallucinarentur. At malitiose secum agi grauiter conquesti, eo die nihil respondere voluerunt. Inter alia multa illis magnifice à Comite Darbiensi promissa fuere: quæ tamen omnia magnis animis illi contempserunt Pædagogis deinde hæreticis in disciplinam dati sunt; vt ab eis corruptæ doctrinæ lac imbiberent. Sed ne hic quidem astus processit. Tandem res natu maiores fuga se ex hæreticorum manibus eripuerunt, & relictis ob Christi amorem omnibus fortunis, in Collegium Rhemense adscribi voluerunt.

II. Verumenimuero operæ precium est ipsorum hæreticorum de ijs qui Elisabethæ eiusque Consilij iussu ad supplicium rapti sunt, loquentium testimonia proferre. Aiunt, illos non ob religionem, sed proditionem supplicijs fuisse affectos. At contrarium euincunt tum Consiliarijs ab Elisabetha datæ commissiones, tum leges supra positæ. Audiamus ipsorum verba. *Mense Iulio (* inquiunt Holingshedo & Stouius in Annalibus An. 1559.*) Nicolaus Heithus alias Heath Archiepiscopus*

Ebo-

Eboracensis, Episcopi item Eliensis & Londinensis, & alij tredecim vel quatuordecim simul comparere iussi coram Reginæ Consiliarijs, eo quod recusarent accipere iusiurandum de Maiestatis suæ primatu Ecclesiastico, & de alijs religionis articulis, Episcopatibus suis priuati fuerũt: quod multis etiam Rectoribus, vicarijs, alijsque Ecclesiasticis factum est, qui beneficijs suis exuti, diuersis carceribus traditi fuerunt (a). Non ergo de crimine læsæ Maiestatis, sed de religione illi postulati fuerũt & damnati. Eandem ob caussam, quod scilicet Reginæ primatum fateri nollent, Cuthbertus Maynus, Ioannes Nelsonus, alij, extremum supplicium subierunt. Sed vt euidentissime intelligatur quam ob caussam Catholici in Anglia varijs pœnis affecti sint, satis erit Parlamenti Edictum Anno M. D. LXXXI. publicatum proferre; in quo *omnibus omnia crimina condonantur, exceptis ijs qui in Catholica fide constantes permanerent: quos tamquam criminis læsæ diuinæ Maiestatis reos puniri Edictum iubet.* Et tamen Elisabetha toti Mundo persuadere voluit, Catholicis ob conatus contra ipsius personam & regnum susceptos, supplicia illa irrogata fuisse: quasi pueri etiam, feminæ, & pauperes religiosi de euertendis regnis cogitarent. Constat profecto, iudices sub ipsa schismatis initia hoc artificio vsos non esse, sed reos simpliciter de Fide interrogasse. Sed mirum non est quod hæretici tantam martyrij gloriam sanctis illis animabus inuideant: quæ tamen etiam in densissimis Mundi tenebris tamquam sol claritatis suæ radios vndiquaque sparget. Sed iam aliorum quoque ibidem martyrium passorum florentissimas palmas videamus.

III. Quamuis ex Seminarijs, quæ supra passim erecta diximus, non pauci Catholicam religionem in Anglia lapsantem non modo sustinerent, sed indies magis magisque cõfirmarent; inprimis tamen luculentam hac in re operã Patres Societatis Iesu præstiterunt: inter quos primi ac præcipui fere fuerunt Robertus Personius, & Edmundus Campianus. Quam vero capitali odio Elisabetha Societatem hanc semper prosequuta sit, inde quoque patet, quod & Turcarum Imperatorem sollicitauit, *ne Patribus huius societatis in imperium suum aditum permitteret, aut concionandi Christianis permitteret facultatem:* quod tamen Galliarum regis Orator impediuit. Quum deinde Angli piratæ nauim versus Brasiliam vela facientem intercepissent, Iesuitas omnes in ea repertos (erant vero triginta octo, ad annunciandum Brasilianis Euangelium destinati) in mare biduo diversis tormentis mactatos abiecerunt. Sed in Angliam redeamus, vbi duo illi tam doctrinæ quam vitæ integritate præstantissimi viri breui tempore in promouenda Catholica religione incredibile operæpretium fecerunt, antequam quidquam reginæ innotesceret: vt ipse Campianus in Epistola ad Generalem Societatis Præpositum testatur; Campianus, inquam, fortissimus Christi athleta, qui vt olim Anaxarchus, liber animo ab omni hæreseos plaga, corpus suum lubenter hæreticis tamquam vtrem contundendum obiecit. Ait vero, *se boni Angeli ductu, primo ingressu in eam domum venisse quæ antea Personium acceperat; statimque magnam nobilissimorum iuuenum multitudinem ad se accurrisse, à quibus vestitus fuerit, & equo alijsque necessarijs rebus instructus; vt periculum tanto facilius euitaret. Quum vero diu latere non posset, dimittuntur passim per omnes prouincias qui captiuum sisterent: quos tamen ille, mutato sæpius tam nomine quam habitu & domicilio, aliquam diu fefellit. Multi pro Campiano comprehensi. Quod ille intelligens, omnes hæreticorum conatus ipsamque mortem ex alto despiciebat, & nunquam securius agebat, quam quum illi in quærendo ipso maxime essent inquieti. Latebat quidem, verum non vt martyrium effugeret, sed vt tanto diutius in vinea Domini operaretur.* Quum toto regno fama de Iesuitarum adventu percrebuisset, multæ statim vanissimæ de eorum conatibus & moribus fabulæ vulgari cœptæ. Atque vtinam in Anglia tantum, non etiam in Gallijs & alibi falsa eiusmodi crimina Societati huic impingerentur. Quis enim nescit in Gallijs pridem Catechismum extitisse, à quinque & Catholicæ religionis & omniũ Religiosorum iuratis hostibus, suppressis tamẽ nominibus compositũ? quo Gallorum animi in Societatis huius perniciem, multis per summam impudẽtiam confictis criminibus, accẽduntur. Sed ô tenebriones! Anne bonos viros, quales esse vultis, ita agere oportet? Nõ frustra est quod quinque esse voluistis: ad numerum scilicet illorum deastrorum quos Rhea, vt Ægyptij fabulantur, peperit. Idem numerus Baccho sacer est, nec profecto fieri potest vt libellum hunc alij quam Bacchi thyrso percussi, vel hæresi potius ebrij elaborarint. Ait Plato, *Deum in Mundi huius fabrica quinarij numeri vsum esse compositione;* at ego dico diabolum vt Mundum disperderet,

a *Eadem Goduuinus Caluinista fatetur in Præsulibus Angliæ.*

deret, quinque hominum operam sibi adscivisse. Novit Plutarchus, quinarium divisionis esse numerum, ac pleraque à Natura per eum divisa. Certe quinque hos illud unice spectasse certum est, ut Ecclesiæ unitate in dividerent, & quam plurimos a [illegible] hoc avulsos, contra ipsam Ecclesiam [illegible]arent. Equidem quinque hos homines quinque velut naturales hæreticos sensus sive potentias repræsentare existimo. Primum, Sensitivam: ut qui à Societate hoc scripto prius lacessitus atque oppugnatus, illud tantum spectarit ut hujus injuriæ, uti putabat, sensum ulcisceretur. Secundum Cōcupiscibilem: qui scilicet suis laborantibus opem quocumque modo ferre cupiebat. Tertium, Naturalem: ut qui in Calvinismo educatus, nihil aliud sapere poterat. Quartum, Irascibilem: quippe qui nihil pensi habebat, dummodo veluti canis, obvios hos aut quoscumque allatraret, quum mordere non posset. Quintum, Rationalem: ut qui iustam se tueri caussam sibi persuadens, interim eas ineptias effutit, quæ minus sapere eum quam occisam suem facile convincant. Sed de Catechismo hoc & Gallia nostra satis. In Angliam redeundum nobis est, ubi *Patres Societatis incredibili studio messem Domino colligebant, concionando, sacramenta administrando, exhortando, magna lætitia à Catholicis ubique excepti, domicilia inter m[illegible] ad vitanda pericula, [illegible] mutantes.* [illegible] cæteros vero apud ipsos assiduus erat Georgius Gilbertus qui Personio certum periculum imminere [illegible] intelligens, ut Romam rediret tantum non cum coegit. Eis quoque se adiunxerat Carolus B[illegible], Thomæ Mori pronepos, & alij: quorum [illegible] effectum fuit, ut libri Catholici in speluncis terræque cavernis clam impressi, per regnum spargerentur. Chiarcus & Hanmerus Calvinistici Ministri in Campianum scripserant & Ignatij Lojolæ, & totius Societatis vitam & instituta miris modis exagitantes: quibus intra decē dies ita responsum fuit, ut ad insaniam fere redacti fuerint. Prodijt etiam tum Alani contra Reginæ Edictum Apologia, de quo ut aliquid dicamus iam tempus est.

IV. Huic vero Edicto non modo Jesuitarum in Anglia conatus, sed etiam Recusantes occasionem dederunt: quorum numerus ita quotidie augebatur, ut ad quinquaginta millia numerata fuerint. Horum [illegible] in carceres detrusi sunt. [illegible] dus Hauuus pro fide Catholica in patibulo vitam finijt. Rudolphus Ceruinus & Cliftonus sacerdotes comprehensi. Vt vero Jesuitis omnis conatus suos promouendi tolleretur facultas *Regina omnes patresfamilias apud suum quemque Episcopum profiteri iussit, quot liberos haberent, & utrum illi in regno vel extra regnum essent. Ad hæc, ne quis suis extra regnum apud Iesuitas diuersantibus, quidquam ad sumtus mitteret, itemque ne quis Iesuitis Seminariorum alumnis aut Catholicis sacerdotibus hospitium præberet. Multa alia quoque præter hoc contra Jesuitas Edicta tum promulgata sunt: quorum præcipuus erat P. Edmundus Campianus.* Hic Londini natus, primo in schismatica apud Anglos ecclesia Diaconi munus obiit. Inde in Flandriam traijciens, sermone cum Patribus quibusdam Seminarij habito, hæresin repudiauit, mox in Hiberniam profectus, eius insulæ historiam conscripsit. Post aliquot inde annos Romam adijt, ac Societati nomen dedit: à qua primum in Bohemiam, inde in Angliam, ad plantandam Domini vineam missus fuit: tandem à Georgio quodam Elioto, hoc modo parricidij à se commissi gratiam venante, proditus, & cum multis alijs Londinum deductus, cum hac inscriptione *Hic est Campianus, seditiosus Iesuita*, Dum Crucem prætereuehitur, quam humiliter se inclinamit, simulque, vt potuit, Crucis signo se muniuit: miram vultu constantiam præferens. Dici vix potest, quot & quam varijs cruciatibus viri huius patientiam hæretici tentarint, quibus quum nihil proficerent, disputationibus eum aggressi, nihil aliud inde quam ludibrium reportarunt. Quare exacerbati, eo quod supra descripsimus, supplicij genere tollendum curarunt, XX Nouemb. Anno MDLXXXI. Post hunc Rudolphus Ceruinus magnæ item doctrinæ & sanctitatis sacerdos (cuius testimonium etiam custodiæ Præfectus, *Dei Baronem* ob singularem abstinentiam appellans, ei perhibuit) & Alexander Briantus, eodem glorioso martyrio vitam finierunt; quum summa animi & vultus hilaritate tormenta omnia elusissent. Hunc aiunt quum in equuleo torqueretur, Nortono carnificem instiganti dixisse. *Tu vero plus quam ipse Deus fecisti, vt qui ad corporis mei staturam integri fere pedis mensuram addidisti.*

V. Similiter XX. Maij Anno MDLXXXII aliquot alij sacerdotes martyrio Londini affecti sunt. Ex his Thomas Fordus ob Catholicam religionem mori se protestatus, replicante prætore, *non*

sio

ob religionem, sed proditionem regno & reginæ intentatam ad mortem damnatum, respondit. *Ab eiusmodi consilijs alienum se semper fuisse: conspirationis vero initæ tempore se ab Anglia longissime abfuisse.* Idem accusatus, quod dixisset, *Papam habere potestatem Reges deponendi, id nouum dogma non esse,* respondit, *sed etiam olim in Oxoniensi Academia, præsente Regina ventilatum, ipsosque Caluinistas fassos, esse caussas quasdam ob quas Rex iuste regno exui possit.* Vltima eius è patibulo deiecti verba fuerunt, *Iesus, Iesus, Iesus, esto mihi Iesus.* Eiusdem martyrij Fordo socius fuit, Ioannes Shirtus qui quum itidem vrgeretur, *vt criminis læsæ Maiestatis reum se fateretur, id vero, vt & illud Reginam* (pro qua tamen preces fundebat) *Anglicanæ Ecclesiæ caput esse constantissime negaret, plebe, vt in eum tamquam proditorem ageret, carnificem inclamante,* eandem martyrij gloriam est consequutus. Tertius his comes fuit Robertus Ionsonus: qui Catholicum se professus, ceterorum quæ ipsi obijciebantur immunem esse, palam testabatur. *Elisabetham quidem se pro vera Regina, sed non pro capite Catholicæ Ecclesiæ agnoscere.* Rogatus quid per Catholicam Ecclesiam intelligeret, *Eum* inquit, *cœtum cui Pontifex Romanus tamquam vniuersalis Pastor præsidet,* Latina lingua orans, ministro acclamante, vt ea lingua qua à Deo iussus esset, vteretur, *Facio hoc,* inquit, *nisi tu forte putas, Christum vulgari Anglica lingua precatum esse.* Post hos Gulielmus Filbæus Lucas Chirbæus, Laurentius Richardsonus & Thomas Cottamus variorum criminum accusantur, ac tandem morti adjudicantur. Filbæus orare iussus, *vt Deus reginam contra Papam vellet defendere,* facere illud noluit, *Papam reginæ hostem non esse inquiens.*

VI. Paullo ante nempe Anno MDLXXVIII. Ioannes Nelsonus presbyter supplicio affectus fuerat: quem aiunt, dum semianimi è patibulo demisso venter aperiretur, eleuata voce *vt Deus reginæ & ministris ipsius scelus condonaret, precatum esse.* Illud etiam pro certo affirmatur, ægrotos quosdam deinde reliquiarum eius contactu sanatos fuisse. Hansius vero ille, cuius supra quoque mentionem obiter fecimus, nihil maiori sibi gloriæ ducebat, quam *quod ex Ministro Caluiniano Catholicus Sacerdos factus, pro eadem fide moreretur.* Cuthbertus Maynus, de quo etiam supra, accepta mortis sententia (quod fuit Anno MDLVII. die XXVII. Nouembris) quum orationi totum se dedisset, conclaue totum flammis illustratum vidit: ac sic biduo post magno animo mortem obijt. Ioannes Paynus à Caluinistis accusatus, dicentes *quosdam audisse, à quinquaginta hominibus consilium de Elisabetha necanda, & Maria Scota regina proclamanda consilium esse initum, & vt læsæ Maiestatis reum fateretur in extremo mortis articulo à Richio Barone admonitus, innocentiam suam constantissime tutatus est.* & Baronem illum compellans, *Nuncia,* inquit, *Reginæ, me lubenter omnia ipsi condonare; simulque mone, vt porro à fundendo innocenti sanguine abstineat.* Eboraci Anno MDLXXXII. supplicio item affecti sunt, Gulielmus Lateus, Richardus Kirkmannus, Ioannes Tonsonus, Gulielmus Hartus, & Richardus Therkellus, eo tantum quod Catholici essent sacerdotes. Vintoniæ etiam duo laici, Ioannes Slaidus, & Ioannes Bodæus, morti adiudicati sunt, non aliam ob caussam quam quod Reginam Anglicanæ Ecclesiæ caput esse negassent. Eodem anno & Gulielmus Catterus supplicium luit, ob id solum, quod librum impressisset à Gregorio Martino conscriptum, in quo is virgines quasdam ad ieiunium hortabatur, per quod Holoferni caput amputari posset, peccatum intelligens, quod illi malitiose in Reginam dictum calumniabantur.

DE NOBILIUM QUORUMDAM martyrijs, atque exsilijs. De Joannis Nicolai Apostasia: qui Roma Londinum reuersus, Catholicam religionem oppugnauit, tandem vero Rothomagi comprehensus malitiam suam fassus est.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Nobiles aliquot martyrio affecti.*

II. *P. Casparis Haiuodi & aliorum Catholicorum martyrium.*

III. *Nicolaus quidam Apostata, multorum in Anglia malorum caussa, Rothomagi ad causam dicendam pertractus, quid confessus fuerit.*

IV. *Catholici in Anglia denuo proscripti.*

V. *Curiæ seu Parlamenti ea de re sententia.*
VI. *Insignis hæreticorum pertinacia.*

I. VT in mari fluctus fluctum trudit & impellit; sic in Anglia sæuitia indies augescente, vnius martyrium, mox infinita alia excepetunt: eoque hæreticorum sæuitia progressa est, vt etiam proceres non paucos & nobilissimis ortos familijs inuolueret. Inter quos fuerunt Iacobus Labournus, Ioannes Feltonus, Storeus I. C. & Thomas VVodolus presbyter: hic quidem damnatus, *quod Elisabetham ex illegitimo connubio prognatam, & merito à Papa Pio V. regno priuatam asseruisset.* Morte etiam, quod Reginæ primatum negarent, affecti, Franciscus Trogmortonus, Eduardus Ardenus, alijque. Nec hæreticorum casses effugere potuit illustrissimus Dux Northumbriæ: quem postea Anno M D LXXXV mense Iulio ex suspicione quod pro Catholicis contra reginam aliquid moliretur, occiderunt. Pagettus Baro fuga sibi consuluit: Arundeliæ vero Comes Ducis Norfolciæ filius primogenitus & hæres, à fuga propter solam conscientiam suscepta retractus, tandem in carcere occisus fuit; & ipsius fratres, sorores, cognati, affines indignis modis vexati. De alijs quamplurimis quid dicemus? Constat ob solam religionem ab hæreticis octo Comites, Barones decem, sex & viginti proceres, Nobiles vero plusquam trecentos quinquaginta, varijs modis è medio sublatos esse tum feminas plusquam centum & decem, inter quas multæ fuerunt nobilissimæ; & inprimis Northumbriæ Comitissa. Quis non miserrimum Anglicani regni statum tum fuisse dicat, in quo tanta grassabatur sæuitia, vt parum Anglus videretur, qui non Catholicum aliquem supplicio tradidisset? Merito dixeris, Anglos tum faciem quidem hominum, sed cor omnibus bestijs crudelius habuisse. Harum enim omnis ira primo fere impetu consumitur; at Anglorum in Catholicos odium nullo sanguine potuit expleri. & vti S. Ioannes in Apocalypsi describit, locustas illas Caluinianas: *dentes earum sicut dentes leonum.*

II. Incidit quoque circa id tempus in persequutorum manus Gaspar Haiuodus, qui in Galliam ad suorum colloquium euocatus, quum a littore Normanico non procul abesset, subito aduerso vento in portum Anglicanum delatus, à magistratu sistitur, Londinum reducitur, & in carcerem compingitur; mitius ante mare quam nunc terram expertus. Inde non multo post cum alijs vinctis sacerdotibus ad tribunal producitur, sed improuiso ceteris subtractus, per aliam secretiorem portam ad carcerem reducitur. Mox sparsa ab hæreticis fama, Haiuodum in religione nutare: vnde ceteris captiuis non paruus mœror fuit iniectus. Sed impiam fraudem & summam Confessori huic factam iniuriam tempus postea patefecit: vt qui tam minis quam promissis hæreticorum, Episcopatum si ad se transire vellet, offerentium, contemtis, in summa constantia permansit. qua socij captiuitatis, Georgius Haddocus, Ioannes Mundinus, Ioannes Nutterus, Iacobus Feonius, & Thomas Emerfordus animosiores facti, confessionem suam gloriosa morte lætissime compleuerunt. Eodem Anno M D LXXXII. die XV Martij Antonius Fugarius Lusitanus nobilis, insignis pro fide Catholica zelator, post duorum annorum incarcerationem, & grauissimos equulei toleratos cruciatus, quum morti esset propinquus (senex enim erat, & tormentis fractus) lectica clam emissus, paucis post diebus animam Christo reddidit. Sequenti vero anno Ioannes Someruilus, Eduardus Ardenus, cum Maria Someruili filia, Eduardi vxore, vt & Georgius Trogmortonus & incarcerati & damnati fuerunt.

III. Maximam vero sanguinolentæ tragœdiæ occasionem dedit Ioannes quidem Nicolaus, qui Roma reuersus, multa de Catholicorum machinationibus apud Cardinales quosdam fabricatis disseruit, vel potius finxit. Quum autem vidisset tot innocentes homines hac fraude sublatos esse, conscientiæ stimulis impulsus Cæcilium summum Regni Quæstorem adit, ac fatetur, falsa esse ea quorum Catholicos insimulauerat: à quo vix auditus, idem Reginæ secretario Valsingamo significari curauit. Quumque à neutro eorum, vt voluerat, acceptus esset, arcis Præfecto, nec non presbytero cuidam captiuo rem quoque aperuit. Quo facto, statim ex Anglia discessit, ad Turcas profecturus, vt experiretur an non illorum religio melior esset, vel ad rem faciendam accommodatior quam Protestantium, tam barbare Naturæ iustitiam violantium? Sed in itinere quum multis difficultatibus impediretur, in Galliam concessit: quumque Rothomagum venisset, Catholicorum monitu a magistratu comprehensus & interrogatus vniuer-

sam

sam mendaciorum suorum seriem retexuit, hæc præcipue fassus. *Papam, Cardinales, & vniuersum Clerum Catholicum ab se iniustitia, rapina, & omnis generis flagitiorum falso & malitiose accusatum. Falso & emolumenti spe à se confictum, Romæ in Anglorum consultari Seminario, quomodo regina è medio tollenda sit.* Quum deinde, *quamuis incerto auctore, acce pisses, Excommunicationis sententiam contra Elisabetham à Pio V. latam, à Gregorio XIII. reuocatam esse, famam iam ab se in Anglia diuulgatam. Non sine perfidia Catholica quoque religionis studium à se simulatum, quum Protestantium factioni ex animo esset addictus.* Vidistine certius vllum vmquam testimonium hæreticæ astutiæ ac perfidiæ, qua contra Catholicos quotidie vtuntur, multisque exitium creant? Huius enim potissimum inducti persuasionibus Angli, omnes Catholicos falso machinationis alicuius contra reginam insimulatos perdere statuerunt. quin etiam Parlamenti lege capitalis in omnes etiam proxime cognatos, sententia lata est, qui vel minimum quid contra reginam tentassent: cuius vim Essexius Comes nullius quidem proditionis conuictus, sed quod inuita regina aliquid molitus esset accusatus, non ita pridem est expertus.

II. Quia vero Anglicani regni Senatus animaduertebat, hac sanguinaria crudelitate multorum animos offendi, seque male passim tam apud exteros quam indigenas audire: clementia quadam, licet ipsa morte acerbiori, erga Catholicos vti statuit. Quare ex omnibus carceribus captiuos non paucos in exsilium mittere decreuerunt, rati hoc pacto fucatam suam clementiam diuulgari posse. Atqui vix horum quisquam erat qui non in patria pro Catholica fide mori, quam precariam vitam inter exteros trahere maluerit. Tum enim ijs opus erat qui demi hæresi se quam fortissime opponerent, non vero ijs qui muliebriter foris in exsilio calamitates suas deplorarent. Neque vero ideo angebantur quod patriæ & fortunarum iactura esset facienda, sed quod reliquos Catholicos mortis suæ exemplo ad constantiam animare non possent.

Hac de re is qui Historiam à Sandero cœptam persequutus est, & ipse ex eorum fuit numero, sic scribit: *Quum dies à Magistratu esset illis deportandis designatus, datur cuique sub et carceris præfecto eorum nomina qui in exilium erant destinati, & vt vinctis diem præscriptum denunciet, mandatur, vt ita mature de rebus ad viam ac victum necessarijs sibi prouiderent; nam publicis sumptibus (quod à multis expectabatur) non nisi in naue erant alendi: sed ipsi carceribus interea conclusi, nec ad vllius colloquium nisi custodibus præsentibus admissi non multum adiumenti ad iter ac futurum exilium obtinere potuerunt; vt vel hoc nomine istud exilium desolatis hominibus calamitosissimum videri debuerit. De voluntate tamen Reginæ certiores facti, quisque quod potuit fecit, vt, ad viaticum nonnihil vestium aut numerum à suis procuraret.*

Dies tandem venit, licet sæpe nescio quo Consilio dilatus, & mutatus, ibantque ij quibus nos transportandi data sunt mandata, repetentes à variorum carcerum præfectis: eos qui designati erant ad exilium. Ducti sumus omnes ad nauem in Thamesi fluuio prope ... itaque conscendere iubemur. vbi ex nostris quidam, præsertim R. Pater Gaspar Haywodus omnium nomine palam conqueri cœpit, nos sine causa sine crimine, ac sine iudicio planeque indemnatos non debere patria pelli, ac profiteri nos vltra non inuros, nec patriam, ac populum Catholicum qui in ea est, nostro vnquam consensu relicturos, sed ipsorum in conspectu ad testificationem communis fidei nostræ & ipsorum, lubentissime morituros. Patriam nostram ac salutem istorum nobis vita nostra longe chariorem esse.

Sed cum hac ratione nihil proficeretur. literas saltem ac mandata Principis. quibus ad perpetuum exilium damnamur (inquit) esse edite Sed concessum non est, at sub... velis cum multa multorum consalutatione ac commiseratione in altum delati sumus. Post biduum vero, cum iam in oceanum multū processissemus, R. P. Gasparus & alij, iterum obnixè rogarunt regios ministros, vt vel tunc tandem sententiam ac literas exilij videre ac legere liceret. Victi illi, mandatum exhibuerunt, in quo cum illud legissent, *Has tales personas suis & aliorum confessionibus multarum in suam Maiestatem & Rempublicam seditionum ac machinationum reas inuentas omnesque vel in iudicio de ijsdem criminibus conuictas, vel propter similia in carcere detentas, licet mereantur extremum supplicium, tamen regiam clementiam mitius hac vice agere volentem, extra patriæ fines tantum deportandas, hoc præsenti scripto decerneret.* Hæc, inquam, cum in hanc sententiam legissent, flebiliter clamarunt vna voce omnes, *se falsissimis calumnijs ac grauissima iniuria affici, cum nec*

ipsi, nec sociorum Catholicorum quisquam, vllum vnquam rebellionis aut in Reginam aut patriam conspirationis crimen, vel leuissimo verbo confessi sint; & ex iis ipsis quos tum deportabant, vnus falsissima accusatione, in iudicio publico fuisset absolutus. Proinde P. Gasparus in eam sententiam multa locutus, iterum atque iterum obsecrat ductores suos, vt ad causam dicendam in Angliam reducantur, ac publico iudicio sistantur; vel saltem vt ibi pro Christo potius & innocentia sua defensione iugulentur, quam vt hac luculenta infamia in alterna terra compareant. At responsum est, id in ipsorum potestate non esse, se mandatum regium implere debere. Processimus igitur, vt potuimus nos inuicem consolantes, ac gaudentes quod hanc contumeliam pro nomine Iesu, vtcumque patienter tulerimus, ac tandem Deo iuuante Boloniam appulimus, vnde postquam ductoribus nostris valediximus, ad varias Galliæ vrbes, vt quisque habebat commoditatem profecti, demum omnes ferè Rhemos ad communem patrem Alanum perreximus.

In quemcumque autem locum ad confratres aut superiores nostros venimus, eos de nobis valde anxios reperimus, audierant enim hæreticorum aut maleuolorum falsis rumoribus, nos hoc exilium ob metum periculorum in Anglia vltro procurasse, stationem nostram reliquisse, aut etiam, quod grauius esset, aliquid hæreticis in religione cessisse. Sed quum rem omnem ex nobis abunde intellexissent, multique nostrum se porrò paratos esse dicerent, quandocumque superioribus placeret, sine omni periculorum exceptione redire, incredibiliter lætati sunt in domino. Atque de istis non domi trucidatis, sed ita patria pulsis, in exemplum ac argumentum clementiæ Regiæ, aduersarij passim loquuntur libenter; & in eo persistunt atque instant tam impudenter, vt quo plures fuerint in exilium detrusi, eo magis elucere putent magisque commendari apud exteras nationes, præclaram istam Reginæ clementiam. Nuper igitur eadem fraude & crudelitate qua superiores, in Galliam eiecerunt viginti duos ex Eboracensi & Hullensi carceribus, qui omnes sacerdotes sunt, vno excepto, qui tamen est Diaconus. Hi omnes maxima ex parte, non solum vinculis & carceribus, sed senio etiam sunt confecti. Nam alij sexaginta, alij septuaginta, alij plures annos habent, & inter eos vnus est octogenarius. Multi horum licet sint valde senes, magnam tamen ætatis partem in vinculis peregerunt; ita vt reperiantur, inter illos qui viginti & sex annos, patientissime & constantissime tulerint omnia illa incommoda quæ tot annorum, & talium hæreticorum iniquitas incarceratis solet afferre. Hæc quidem ille.

VI. Liber deinde in Anglia procusus fuit, *Iustitia Britannica* nominatus, eoque insigni illi sæuitiæ in Catholicos exercitæ, color quæsitus. Nec mirum hoc in hæreticis: qui etiam fœdissimas suas actiones quocumque prætextu palliare norunt. Ei libro alius deinde à Catholicis fuit oppositus, & quamplurima eius mendacia ostensa. Legens hunc quidam Reginæ Consiliarius, ad amicum dixisse fertur; *Miror cur Pontificij etiam prudentiores tam aperte, presse ac libere suæ Maiestatis ac magistratuum actiones & edicta refutent atque insectentur. nam licet* (aiebat) *fortassis nos in religione & regimine errorum conuincant, illud tamen cogitare debent, nos huc vsque progressos, saluo honore & securitate nostra non posse resilire; nec tantam reginam ob humilium istorum & pauperum hominum demonstrationes ac clamores posse aut velle pedem referre.* Sic ille. Ex quo hæreticorum elucet pertinacia: quibus idem accidit quod ijs qui in vepreta incidunt; qui tanto magis manus & corpus vulnerant, quanto tenacius vepres & spinas apprehendunt. Et quotusquisque hæreticorum, etiam erroris conuictus, errorem fateri voluit? Succumbere malunt, præsertim qui iam existimationis aliquid collegerunt, quam cedere. diabolo mundanæ vanitatis puluerem oculis ipsorum inijciente, vt excæcati in exitium præcipites labantur, & alios secum trahant.

MARTYRIA QVORVMDAM & circa ea miracula. Cardinalis Castilioni mors. Oratoris Gallici in Anglia priuilegium.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

I. *Miracula quorundam martyrum De Fischero Roffensi Episcopo, & Thoma Moro.*

II. *Alia quædam miracula.*

III. *Iudices quidam Angli ob iniuste latam sententiam subitanea morte à Deo Catholicorum caussam agente, puniti.*

IV. *Elisabetha cum exteris Principibus confederationes. Mors VValsingami, Catholicorum, dum vixit flagelli.*

V La

V. *Lametta Fenelonius ætate venerabilis Eques Galliarum regis in Angliam Legatus, Cardinalis Castillionius Hugonotarum defensor, eiusque mors.*

VI. *Soli Gallorum regis Legato in Anglia permissum domi suæ sacrum Catholico ritu celebrare.*

I. SVnt colores quidam adeo scintillantes & fulgidi, vt nisi vmbra quadam obfuscentur, oculorum aciem perstringant & hebetent, nec recte adspici possint. Atqui certus ego sum, Catholicorum animos non modo non hebetatum, sed etiam magis illustratum iri, si persequutionum illis Catholicæ religionis in Anglia tenebris, licet copioso martyrum sanguine illustratis, nouum & insolitum diuinorum miraculorum splendorem addidero: quibus Deus Catholicæ religionis veritatem stabilire, & gratiam suam veræ Ecclesiæ testatam facere semper voluit. Hæc instar linguæ sunt, qua Deus homines nonnunquam compellat, simul & ad Catholicam Ecclesiam compellit. Horum ecce tibi pauca quædam, Lector, quæ Deus in gloriosis illis martyribus operatus est. Videbis hic non viuentes modo, sed & mortuos, non loquela tantum res præditas, sed & mutas, Catholicæ fidei testimonium perhibere.

Ioannes Fischerus fuit Roffensis Episcopus, cuius martyrio affecti caput hastili affixum, & in ponte Londinensi omnium oculis expositum, quo diutius ibi suspensum mansit, velut altera virga Aaronis eo magis floruit: ob quam etiam causam inde detractum fuit.

Eo die quo Thomas Morus magnus ille vir, Henrici VIII. iussu securi percussus fuerat, filia Mori Margarita peragrabat sanctas Ecclesias & eleemosynas pauperibus plena manu distribuebat; iamque omnibus elargitis cum in templo quodam orationi vacaret, *Heu mihi* (ait ad ancillam) *oblita sum syndonis qua patris corpus inuoluatur.* Audierat Roffensis Episcopi cadauer, sine presbyteris, sine cruce, sine lumine, sine linteis proiectum fuisse in humum, nec affuisse qui sanctum martyrem sepeliret. Neque vero quisquam ei hoc officium præstare audebat. Quod, ne patri quoque suo accideret, Margarita cauebat. Consuluit ei ancilla, vt de proximo acciperet linteum. *Quomodo* (inquit) *id faciam, cum nihil pecuniæ reliqui habeam? Credent tibi,* ait ancilla. *Quanquam* (inquit Margarita) *longè à domo absim, nec his hominibus nota sim, tamen periculum faciam,* Accessit itaque ad vicinam tabernam, postulauit quantum sufficere credidit; cumque de precio conuenisset, manum veluti quærendæ pecuniæ caussa, in perulam misit, eo animo, vt diceret, *præter spem sibi euenisse, quo minus adessent pecuniæ: sed si crederetur sibi, se quamprimum id quod conuenerat reddituram.* Ecce autem, cum certo ei constaret nihil omnino paullo ante reliquum fuisse, tamen iam in pera iustum syndonis precium reperit, nec vno teruncio plus minusve, quam eo tempore ex pacto persolui oportebat. Miraculo confirmata, linteum accepit, patris cadauer inuoluit; & quia feminam ac præsertim filiam, nemo ac officio pio repulerat, Christi Martyrem honeste sepeliuit. Et de Moro quidem hæc tam Sanderus quam Ribadeneira scribunt.

De Carthusiensibus monachis sub eodem Henrico martyrio affectis, hoc etiam miraculum circumfertur, quum corporum in quatuor partes dissectorum partes celebrioribus vrbis locis suspensæ essent, toto trimestri nulla in eis putredinis indicia apparuisse, quasi non morticinæ, sed adhuc viuæ carnes essent. Aiunt, *quum forte religiosus quidam eiusdem monasterij ex desperatione in præfluentem abijcere se vellet, à sanctis his martyribus impeditum, donec re comperta, illi ad tantum scelus via obstructa fuit.* Alius Religiosus Augustiniani Ordinis, Ioannes Estonus nomine, in carcerem coniectus, quo Henricum pro Anglicanæ Ecclesiæ capite agnoscere nollet, instantis supplicij metu vehementer consternatus, quum Deum quam potuit ardentissime deprecaretur, vt constantiam largiri sibi vellet, vocem cœlestem audijt, *vt cursum fortiter consummaret exhortantem, nec pro veritate mori pertimesceret, cui cœleste paratum esset auxilium.*

In Hibernia Theologus quidam Ioannes Trauersius nomine, captiuus detinebatur, eo *quod librum scripsisset quo S. Petri & successorum primatus defendebatur.* A iudicibus interrogatus, *an libri istius auctor esset, non solum id intrepide affirmauit, sed etiam ostensis tribus digitis, Hi,* inquit, *scripserunt.* Damnatur ergo, & rogo imponitur. Verum ecce, diuino proculdubio miraculo accidit, vt toto flammis consumpto corpore, tres illi digiti integri

tegri

tegi remanſerint, nec potuerint comburi. Inſigne & hoc eſt miraculum, ibidem factum, quod ex Hiberni cuiuſdam fide digni hominis ore excepi. *Sacerdos, inquit, peracto ſacro, calicem cui conſecrata inerat hoſtia, in altari ſtantem obliƭus erat. Non multo poſt eodem venit Epiſcopus ſchiſmaticus, Richardus Brado.u, aliquot proceribus comitatus: & accepto calice, quum hoſtiam profanis manibus vellet excipere, illa omnibus attonitis, è calice exſilit, & quacumque manus vertebat Epiſcopus, ſe ſubducit. Quum ergo eam apprehendere non poſſet, ſacerdotem illum accerſi curat, ad cuius tactum illa ſubſiſtens, nullo negotio in calicem fuit repoſita.* Miraculum hoc Villæ catri factum eſt, in Comitatu Dublinenſi, diœceſi vero Midenenſi. Nobilem hominem noui è Comitatu Venaſcenenſi, & Hugonotam quidem (cuius teſtimonium hac in re ſuſpectum eſſe non poteſt) qui me & alijs præſentibus non ſemel narrauit: quum pater ipſius bellis illis ciuilibus ſacerdoti in templo ſacrum facienti cum militibus ſuperueniſſet, vnum ex his, exſecratione adhibita, conſecratæ hoſtiæ pugione duos ictus intuliſſe, atque inde ſtatim copioſum promanaſſe ſanguinem. Hoc ille oculis ſuis ſe vidiſſe teſtabatur. nec minus tamen pertinaciter in hæreſi perſeuerabat, miraculum hoc exſecrationi, qua miles vſus fuerat, imputans. Quaſi vero quoties impius aliquis miles diuino nomine ad exſecrationes & blaſphemias abutitur, Deus ſtatim miraculo id diſplicere ſibi oſtenderet.

Scriptum a quibuſdam inuenio, *Ioannis Foreſti, itidem martyrio ſub Henrico affecti, corpus numquam flammis totum conſumi potuiſſe: & in ipſius ad palum alligati capite candidam columbam ab infinita hominum multitudine fuiſſe conſpectam.* Alexander Briantus in Epiſtola quadam ad Patres Societatis ſuæ teſtatur, *ſe ſecundum ac tertium* (quod ſine præſenti diuino auxilio fieri non poterat) *crudeliſſima tormenta in equuleo ſine omni doloris ſenſu ſuſtinuiſſe.* Tantum ſcilicet potuit feruens precatio, qua is Deum inſtantiſſime rogabat, vt ſibi nõ minus quam adoleſcentibus illis in fornacem ardentem, aut Danieli in leonum foueam coniectis, præſto eſſet vellet.

III. Inter omnia vero quæ tum dum Catholici paſſim in Anglia ad ſupplicium rapiuntur, miraculoſe acciderunt, quod Oxonij contigit maxime eſt memorabile: vbi ſubitus & peſtilens morbus iudices & aſſeſſores omnes, ipſumque etiam Prouinciæ Præfectum necnon duodecim alios qui Rolandum Grinſæum pro Catholica religione cauſſam dicentem condemnauerant, ita inuaſit, vt iſti ſtatim, illi vero poſt paucos dies ad vnum omnes interierint: nõ multo poſt etiam quingenti circiter varijs locis extincti fuerint. Quæ vero ſatis digna pœna ijs reperiri poſſet, qui ſacroſanctam hoſtiam pedibus conculcare, vel etiam, quod horribile dictu eſt, fœdiſſimæ corporis parti immittere non dubitarunt? Anglus quidam Rendatus nomine, quum aſſeruiſſet *Deum tam perfidiæ in Iuda quam conuerſionis in Paulo fuiſſe auctorem,* paulo poſt in cubiculo ſe ipſum ſuſpendit. Addam hac loco inſignem impietatem Galli cuiuſdam Caluiniſtæ, Memeiaci nomine, Miniſtri Chalnienſis: ad quem quum dæmoniacus quidam eſſet adductus, nec ille hominem curare poſſet, metueret vero ne Caluiniſtica religio propterea in deſpectum veniret, hominem culeo inſutum, clam in fluuium abiecit, atque ita tam animam quam corpus eius perdidit, ſimulans interim, alio eum à ſe miſſum, qui ex eiuſmodi curatione glorіolam captare nollet. Sed in Angliam redeo, vbi nullum iam dirum ſupplicij genus eſt quod non Catholicis fuerit adhibitum. Quidam pedibus ſuſpenſi eouſque donec excrementa per os egererentur. Quidam ferarum pellibus inſuti, & canibus laniandi obiecti: Deo interim varijs indicijs iram ſuam oſtendente, tum præſertim quum in templo primario Londinenſi menſa, in qua Caluiniſtæ cœnam ſuam celebrare ſolebant, de cœlo tacta conflagrauit; nec minus miſericordiam erga Catholicos diuerſis modis demonſtrante. Gulielmi Lacij captiuitatem & martyrium Deus cuidam presbytero in carcere reuelauit. Gulielmo Filbæo in ſomnis venter aperiri atque inteſtina extrahi viſa ſunt: quod & poſtea ipſi accidit. Quum Eberardo Vauxio venter iam eſſet apertus, & detracta inteſtina atque in ignem coniecta, clara voce exclamauit, *O felix dies:* Cor vero euulſum poſtquam ter ſubſilijſſet, acuto ferro transfixum & flammis fuit traditum. Anno M D XCIX. duobus ſacerdotibus Georgio Nicolao & Iaxleio, in Seminario Rhemenſi educatis Oxonij manus à magiſtratu iniectæ ſunt. Interrogati à Franciſco VValſingamo, Caluiniſta acerrimo, *an ſacerdotes eſſent,* illis fatentibus VValſingamus intulit. *Ergo proditores eſtis.* Tum Georgius, *conſequentia,* inquit, *hæc bona non eſt.* Tormentis per XV. horas interrogatos & in carcerem

ſedu-

reductos hæreticus quidam adijt, Catholicum se esse fingens, sed nondum adhuc bene instructum: eoque petijt vt hominem sibi commonstrarent à quo melius erudiretur. Sed astutiam hanc Georgij prudentia facile elusit. Tandem ergo damnati, euiscerati, & in quatuor partes dissecti sunt, & corporum partes ex veteri arcis muro suspensæ. Quas quum Ministri quidam veluti recentes, & vultus ipsorum quasi spirantes adhuc vidissent, pugionum ictibus deformare conati sunt. Hoc comperto facinore, magistratus inde eas detractas, demissis brachijs ad ciuitatis portas suspendi iussit. Ibi a multis etiam hæreticis, notatum, Georgij brachium quasi ciuitati minantis speciem prætulisse. Idem nondum captiuus quum furem ad mortem damnatum accepisset, qui à captiuis in Catholica fide instructus, Confessarium tantum desideraret, Nobilis assumpto habitu carcerem ingressus, hominem non modo post factam peccatorum exomologesin absoluit, verum etiam ita animauit vt in Catholica fide magna cum omnium admiratione, constantissime mortuus sit. Quis vero omnes enumeret, ob Catholicam religionem varijs suppliciorum generibus affectos? quorum nomina & alia quæ huc pertinent integris libris descripta curiosus Lector apud alios facile inuestigabit. Nec vero domesticis Catholicorum contenta persequutionibus Elisabetha, etiam apud vicinos Gallos, Belgas & Scotos hæresin omnibus modis fouit, rebellium suscepto patrocinio (qua in re frustra Christianissimum regem sollicitans, & Hispaniarum regi bello indicto, structisque auro ex Indijs venienti per piratas insidijs, Hispanicæ potentiæ non leui intentato periculo. Anno M. D. XCI. Franciscus VValsingamus, vitam finijt, qui præter alia multa mala quibus Catholicos exagitauit, fontes seminarij Rhemensis per emissarios veneno inficere conatus, & Alano eius Rectori necem machinatus fuerat. Eiusdem opera effectum est, vt rex Christianissimus Catholicos ex Anglia ob religionem profugos regno suo excedere iusserit: eoque ipsius mors Catholicos multis calamitatibus subleuatura videbatur. Interim Elisabetha, vt Catholicos & in primis eos qui Philippo regi sub Parisiensi Duce militabant, domum pelliceret, emissarios suos in omnes prouincias amandat, vt vbique istud spargant, Angliæ reginam non esse in suos tam iniquam vti a multis existimetur, neque adeo quid quisque de religionis articulis sentiat sollicitam esse, modo de Catholicis certa & secura esse possit, nihil eos contra patriam cum exteris lacta conspiratione molituros, nec ipsam in vllo, ne pro religione quidem illato bello, deserturos. Eodem tamen tempore multi vndique sacerdotes vbique in carceres rapti, quod in Insula mansissent, aut eo venissent.

Quod si quis omnia quæ Londini tantum in Catholicos crudeliter perpetrata sunt recensere velit, vix finem, (tanta est multitudo) vix fidem (tanta est atrocitas) sit reperturus. Ibi præter alios carceres alijs vsibus destinatos vndecim erant & publici & capaces: PortaVVestmonasteriensis, Fletum, Neugatum, Briduelum, Cõtoria duo, Bancus regius, Mariscalcaium, VVitlionum, Clincum, & Turris seu Castrum: qui omnes Catholicorum pleni erant. In vno Turris vero carcere septem tormentorum genera modo huic modo illi adhibebantur *Primum* erat lacus siue spelunca quædam subterranea, viginti pedum altitudine profunda, omni lumine destituta. *Secundum*, cubiculum quoddam seu antrum artissimum, vix hominem erectum capiens, quod ab exigua requie, Angli *Litilesium* appellant. *Tertium*, equuleus, quo machinis totisque ligneis hominis membra in diuersa distrahuntur. *Quartum* vocabant Schauingeri filiam, ab inuentore forsan: constans ex circulo ferreo, qui manus, pedes & caput in vnum compingit. *Quintum*, ferrearum chirothecarum, quibus manus grauissimo cruciatu affliguntur. *Sextum*, vinculorum quæ brachijs gestantur. *Septimum* denique Compedum ferreorum qui pedibus aptantur. O qui gemitus in omnibus his sunt auditi eorum, qui Pontificem Romanum pro capite Ecclesiæ agnoscunt! *Obstupeo, mihi stantque coma, & vox faucibus hæret*, quoties inauditam illam hæreticorum feritatem, qua in sacerdotes præcipue, & alios Catholicos grassati sunt, lego aut mecum considero. Vah! Siccine reliquos interim Catholicos Reges ac Principes otiosos sedisse spectatores, nec quemquam damno Iosephi fuisse affectum?

V. Anno M D LXIX. Rex Christianissimus in Angliam miserat Lamottam, Fenelonium, vt Legati ibi munere fungeretur. Eodem mox venit Cardinalis Castillonius, cum putatitia sua vxore, vt Hugonotarum ibi caussam ageret. Et hic quidem non minus quam regius Legatus magnificis

fice exceptus fuit & habitus: nec vmquam ad reginā venit, quin osculo exciperetur. Eidem magnificum non procul à regia, assignatum erat palatium Vnde vulgi dicterium, Condæi Principis Legatum regio dignatione multa esse superiorem. Vterque nihil cum altero commune habere voluit: ob diuersas quippe caussas missi. Hic vt Hugonotis à regina impetraret auxilia; ille vt impediret. Etsi vero regina Hugonotas pecunia aut alijs rebus aperte numquam iuuit. Episcopi tamen & alij Protestantes non exiguam pecuniæ summam subsidio eis miserunt. Sed ne hoc quidem factum Regina probauit. Sub finem anni LXIX. regius Legatus, accepto, licet ob contrarios ventos, tardiuscule, de prœlio Iarnacensi & Condæi cæde nuncio; Gallo mercatori in Anglia habitanti, ad se accersito rem aperuit: qui mox etiam noctu per Catholicorum circumcursitans domicilia, famam per totam vrbem divulgauit. Territi hoc nuncio Caluinistæ, Reginam adeunt, & de rumore illo per Galliarum regis Oratorem divulgato conqueruntur. At ille factum hoc negabat (neque enim iusserat) addens, de rumoris veritate nihil dum sibi certo constare. Paucos post dies quidem aulicus à Rege missus certum de tam præclara victoria & Hugonotarum regis morte nuncium in Angliam pertulit; quod reginæ dolorem non mediocrem, Castillonio vero Cardinali dedesperationem pene attulit. Sequenti anno missis in Angliam Equitum tribuno Momorantio, & Foxio, de matrimonio inter reginam & regis fratrem Ducem Andegavensem iam à regina in Equestrem Periscelidis ordinem allectum, tractari cœptum est. In Gallia quoque pacis iniecta mentione Castillonius Cardinalis reditum in patriam parabat, multos exsules secum reuehens: sed aduerso vento Doueram reiectus, Cantuariam concessit; vbi morbo correptus, vndique accurrentibus Medicis, eorum vni somnium suum narrauit, quo vir quidam sibi apparuisse videbatur, & ostensa pyxide dicere: *Accipe & manduca, tumque morieris; quod si non manducaueris, tamen morieris.* Cui somnio fides constitit, postquam compertum est, venenum ei in puluere, quem post cibum ex capsula argentea sumere solebat, à cubiculario fuisse propinatum.

VI. In vniuerso Angliæ regno omnis Sacramentorum Catholico ritu administrandorum, præsertim vero sacri Missæ officij celebrandi interdictus erat vsus; id tamen priuilegij Galliarum regis Oratori regina concesserat, vt domi sacra Catholico more peragere ipsi liceret: eoque domus ipsius velut terrestris quædam erat Paradisus, quo multi Catholici quotidie, vt sacris interessent, confluebant. Videre erat ibi (vt oculatus testis Oratoris illius nepos mihi dixit) sacerdotes populari habitu incedentes, & gladijs etiam accinctos, mox quum eò venissent positis profanis, & sumptis sacris vestibus, solenne illud sacrificium magna cum deuotione, ac non sine spectatorum lachrymis Deo offerre. Circa id tempus ad eundem Oratorem venit mulier quædam vetula & paupercula, & cum rubore *se cognatione ipsi iunctam, vtpote nobili Bidonnetorum genere prognatam olim veræ religionis zelo è Monasterio vbi Abbatissa fuerat, profugam, præsenti viro (is sutor fuerat, sed tum in Grinsea insula Ministri seu Prædicantis obibat munus) nupsisse fatetur.* Tum ille: *Equidem & me tibi, & te mihi ignotam esse facile patior, quæ ex Nobili virgine vilem te ancillam, & ex Abbatissa Caluinistici Prædicantis concubinam ipsa feceris: & sic vtrumque, data eleemosyna, dimisit.*

Rumore in Angliam de Hugonotarum Lutetiæ perpetrata cæde perlato, regina regium Oratorem diu auersata, tandem quum ad eam cœlo admodum pluuio venisset, ita compellauit: *Non tu vides ipsum cœlum Franciæ vestræ calamitates deflere? Equidem Principem tuum aut crudelem esse oportet, aut sanguinarios ministros & proditores circa se habere. Quis non dicat, Gallos vestros è decalogo præceptum de non occidendo expungere voluisse?* Ad hæc Legatus modeste admodum rationes exposuit, quibus Rex tam vitæ quam regni sui securitati in tempore consulere coactus fuerit. Eodem tempore in Angliam venerunt Gabriel Mongomerius, Vidamus Carnutensis, Segurius, alij, qui, Lutetiæ euaserant; itemque ex litteratorum ordine duo, quorum vnus Grassus nomine Rothomagensis caussidicus, Commentarios postea in Apocalypsin, alter Brocardus Venetus, librum de Papatus ruina, Portalius vero aliumde somnijs, omnes meris ineptijs ac delirijs refertos, conscripserunt. Quamuis autem Elisabetha Parisiensi illa cæde magnopere esset offensa, & Hugonotarum res valde inde afflictas non nesciret: Legato tamen se rebellibus subditis nulla contra regem auxilia præstituram promisit; nec minus tamen Mongomerio vt classam quinquaginta nauium, ad opem Rupellanis obsessis ferendam, conduceret, permisit. Ad eandem

dem deinde cædem excusandam missus Retsius Equitum Tribunus seu Marescallus, simul de matrimonio inter Reginam & Ducem Alenconium tractauit. sed regina pustularum morbo tum laborante, res in aliud tempus dilata fuit. Mongomerius vero in Gallia postea captus, & Lutetiam ductus, capitis supplicium luit.

DE INFORTUNATO MARIÆ Stuartæ viduæ post mortem Francisci II. Galliarum regis matrimonio: deque eius captiuitate, & Morauiæ Comitis proditione,

CAPUT XVI.

ARGUMENTUM.

I. *Odium inter Angliæ & Scotiæ reginas.*
II. *Scotiæ regina in Scotiam reuertitur, & cum Angliæ regina in gratiam redit.*
III. *Darlaus de regina tollenda, ac regno in se transferendo deliberat. Riccium Pedemontanum interfici curat.*
IV. *Darlaus à Morauio Reginæ fratre spurio, alijsque, quorum princeps fuit Comes Bothuelius, tollitur. Regina Bothuelio nubere coacta.*
V. *Eadem captiua in lacum Lauinum ablegatur.*
VI. *Religionis in Scotia status, forma, & summa.*

I. VEtus est illud Tyrannorum; *Fidem si violanda sit, regni caussa violandam esse, in ceteris pietatem colendam* (a). Eius rei illustre ac flebile exemplum Anglia dedit in Maria Stuarta Scotiæ regina, in cuius supplicio omnium regum maiestati turpiter fuit illusum. Eam in theatrum hic producere mihi visum est, vt gloria eius ob caussam Dei & Catholicam religionem martyrio affectæ tanto magis in conspicuo ponatur. Ducto ergo altius exordio à primis velut cunabulis ad sepulchrum vsque eam comitabimur: quod quidem etsi triste adspectu, non minus tamen quam ipse regius thronus gloria habet & felicitatis.

Defuncta Maria Angliæ ex Henrico VIII. legitima regina, Henricus II. Franciæ rex, qui filio Francisco II. Mariam Scotorum Regis filiam in matrimonium Anno 1558. mense Aprili collocari curarat, omnem legitimam Henrici VIII. prolem exstinctam videns, præter vnam Elisabetham, quæ tamen & Parlamenti decreto, & Pontificum Bullis illegitima declarata fuerat; Mariam velut proximam hæredem, vtpote ex Margarita Henrici VIII. sorore, & Iacobo IV. Scotorum rege natam, (b) Angliæ reginam proclamari & Franciæ ac Scotiæ insignibus Anglicana adiungi iussit, quo facto & quædam Mariæ felicitas ex dignitate & spe noui regni obtinendi, aliquando visa est oboriri, & Angliæ status in securo de successione certa collocari.

At non diuturna hæc fuit felicitas. O spem fragilem & caducam! Ecce, dum Maria ad Angliæ adspirat coronam, non modo de suaipsius corona, sed vita etiam periclitatur! Sic quod summo ipsi honori & emolumento futurum videbatur, in extremam, si externa hæc spectemus, perniciem cessit. *Nescio quo fato factum dicam, vt nulla vmquam cum Anglis confederatio vel affinitas Gallis felix fuerit.* Omnis certe hæc titulorum, omnis imperij accessio paullo post in fumum abijt. Maria in Gallia Angliæ se reginam ferebat; at illa altera, hac in re legitima multo felicior, Londini regnabat, Elisabetha nempe, illa infamis Annæ Boleniæ proles, à regni Ordinibus ad regnum euecta, deiecto Huntingtoniæ Comite, qui vnius diei rex fuerat. Ex illo vero dici vix potest, quantam iræ molem Elisabetha aduersus Mariam conceperit, præsertim quum metueret, ne Galli armis regnum illud vindicare sibi conaturi essent: quorum impetum nondum stabilito regno ægræ sustinere se posse intelligebat. Quocirca omnia prius tentanda sibi rata, quæ Catholicam hactenus se simulauerat religionis cultum mutauit, vt hæreticorum armis & opibus sese muniret, missisque ad Gasparem Colinium Caluinianæ sectæ amicum, maritimæ rei in Gallia præfectum legatis, cum eo egit, vt regnum turbis vndique inuolueret, atque ita regem ab oppugnandæ Angliæ cura & cogitatione auocaret. Et hocquidem primum fuit fundamentum inter Gallos Hugonotas & Anglos Protestantes initæ confederationis. Habebat tum in Gallia domicilium ex Scotica Nobilitate primarius iuuenis, Iacobus Hamiltonius no-

a *Cicero de officijs.* b *Henninges 4. parte Geneal. in Scotia Regum Familia. Item Reusnerus.*

V. *Curiæ seu Parlamenti ea de re sententia.*
VI. *Insignis hæreticorum pertinacia.*

I. VT in mari fluctus fluctum trudit & impellit; sic in Anglia sæuitia indies augescente: vnius martyrium, mox infinita alia exceperunt: eoque hæreticorum sæuitia progressa est, vt etiam proceres non paucos & nobilissimis ortos familijs inuoluerit. Inter quos fuerunt Iacobus Liontous, Ioannes Feltonus, Storeus I. C. & Thomas VVodolus presbyter: hic quidem damnatus, *quod Elisabetham ex illegitimo connubio prognatam, & merito à Papa Pio V. regno priuatam asseruisset.* Morte etiam, quod Reginæ primatum negarent, affecti, Franciscus Trogmortonus, Eduardus Ardenus, aliique. Nec hæreticorum casses effugere potuit illustrissimus Dux Northumbriæ; quem postea Anno M D LXXXV. mense Iulio ex suspicione quod pro Catholicis contra reginam aliquid moliretur, occiderunt. Pageitus Baro fuga sibi consuluit: Arundeliæ vero Comes Ducis Norfolciæ filius primogenitus & hæres, à fuga propter solam conscientiam suscepta retractus, tandem in carcere occisus fuit; & ipsius fratres, sorores, cognati, affines indignis modis vexati. De alijs quamplurimis quid dicemus? Constat ob solam religionem ab hæreticis octo Comites, Barones decem, sex & viginti proceres, Nobiles vero plusquam trecentos quinquaginta, varijs modis è medio sublatos esse tum feminas plusquam centum & decem, inter quas multæ fuerunt nobilissimæ; & inprimis Northumbriæ Comitissa. Quis non miserrimum Anglicani regni statum tum fuisse dicat, in quo tanta grassabatur sæuitia, vt parum Anglus videretur, qui non Catholicum aliquem supplicio tradidisset? Merito dixeris, Anglos tum faciem quidem hominum, sed cor omnibus bestijs crudelius habuisse. Harum enim omnis ira primo fere impetu consumitur; at Anglorum in Catholicos odium nullo sanguine potuit expleri, & vti S. Ioannes in Apocalypsi describit, locustas illas Caluinianas: *dentes earum sicut dentes leonum.*

II. Incidit quoque circa id tempus in persequutorum manus Gaspar Haiuodus, qui in Galliam ad suorum colloquium euocatus, quum à litore Normanico non procul abesset, subito aduerso vento in portum Anglicanum delatus, à magistratu sistitur, Londinum reducitur, & in carcerem compingitur; mirius ante mare quam nunc terram expertus. Inde non multo post cum alijs vinctis sacerdotibus ad tribunal producitur, sed improuiso ceteris subtractus, per aliam secretiorem portam ad carcerem reducitur. Mox sparsa ab hæreticis fama, Haiuodum in religione nutare: vnde ceteris captiuis non paruus mœror fuit iniectus. Sed impiam fraudem & summam Confessori huic factam iniuriam tempus postea patefecit: ita vt qui tam minis quam promissis hæreticorum, Episcopatum si ad se transire vellet, offerentium, contemtis, in summa constantia permansit. qua socij captiuitatis, Georgius Haddocus, Ioannes Mundinus, Ioannes Nutterus, Iacobus Fennius, & Thomas Emerfordus animosiores facti, confessionem suam gloriosa morte lætissime compleuerunt. Eodem Anno M D LXXXII. die XV Martij Antonius Fugatius Lusitanus nobilis, insignis pro fide Catholica zelator, post duorum annorum incarcerationem, & grauissimos equulei toleratos cruciatus, quum morti esset propinquus (senex enim erat, & tormentis fractus) lectica clam emissus, paucis post diebus animam Christo reddidit. Sequenti vero anno Ioannes Someruilus, Eduardus Ardenus, cum Maria Someruili filia, Eduardi vxore, vt & Georgius Trogmortonus & incarcerati & damnati fuerunt.

III. Maximam vero sanguinolentæ tragœdiæ occasionem dedit Ioannes quidem Nicolaus, qui Roma reuersus, multa de Catholicorum machinationibus apud Cardinales quosdam fabricatis disseruit, vel potius finxit. Quum autem vidisset tot innocentes homines hac fraude sublatos esse, conscientiæ stimulis impulsus Cæcilium summum Regni Quæstorem adit, ac fatetur, falsa esse ea quorum Catholicos insimulauerat: à quo vix auditus, idem Reginæ secretario Valsingamo significari curauit. Quumque à neutro eorum, vt voluerat, acceptus esset, arcis Præfecto, nec non presbytero cuidam captiuo rem quoque aperuit. Quo facto, statim ex Anglia discessit, ad Turcas profecturus, vt experiretur an non illorum religio melior esset, vel ad rem faciendam accommodatior quam Protestantium, tam barbare Naturæ iustitiam violantium? Sed in itinere quum multis difficultatibus impediretur, in Galliam concessit. quumque Rothomagum venisset, Catholicorum monitu a magistratu comprehensus & interrogatus vniuer-

sam

sam mendaciorum suorum seriem retexuit, hæc præcipue fallus. *Papam, Cardinales, & vniuersum Clerum Catholicum ab se iniustitia, rapina, & omnis generis flagitiorum falso & malitiose accusatum. Falso & emolumenti spe à se confictum, Romæ in Anglorum consultari Seminario, quomodo regina è medio tollenda sit.* Quum deinde, *quamuis incerto auctore, accepisset, Excommunicationis sententiam contra Elisabetham à Pio V. latam, à Gregorio XIII. reuocatam esse, famam iam ab se in Angliа diuulgatam. Non sine perfidia Catholicæ quoque religionis studium à se simulatum, quum Protestantium factioni ex animo esset addictus.* Vidistine certius vllum vmquam testimonium hæreticæ asturiæ ac perfidiæ, qua contra Catholicos quotidie vtuntur, multisque exitium creant? Huius enim potissimum inducti persuasionibus Angli, omnes Catholicos falso machinationis alicuius contra reginam insimulatos perdere statuerunt. quin etiam Parlamenti lege capitalis in omnes etiam proxime cognatos, sententia lata est, qui vel minimum quid contra reginam tentassent: cuius vim Essexius Comes nullius quidem proditionis conuictus, sed quod inuita regina aliquid molitus esset accusatus, non ita pridem est expertus.

II. Quia vero Anglicani regni Senatus animaduertebat, hac sanguinaria crudelitate multorum animos offendi, seque male passim tam apud exteros quam indigenas audire: clementia quadam, licet ipsa morte acerbiori, erga Catholicos vti statuit. Quare ex omnibus carceribus captiuos non paucos in exilium mittere decreuerunt, rati hoc pacto fucatam suam clementiam diuulgari posse. Atqui vix horum quisquam erat qui non in patria pro Catholica fide mori, quam precariam vitam inter exteros trahere maluerit. Tum enim ijs opus erat qui domi hæreticis se quam fortissime opponerent, non vero ijs qui muliebriter foris in exsilio calamitates suas deplorarent. Neque vero ideo angebantur quod patriæ & fortunarum iactura esset facienda, sed quod reliquos Catholicos mortis suæ exemplo ad constantiam animare non possent.

Hæc de reis qui Historiam à Sandero cœptam persequutus est, & ipse ex eorum fuit numero, sic scribit: *Quum dies à Magistratu esset illis deportandis designatus, datur cuiusuis carceris præfecto eorum nomina qui in exilium erant destinati, & vt vinctis diem præscriptum denunciet, mandatur. vt ita mature de rebus ad viam ac victum necessarijs sibi prouiderent; nam publicis sumptibus (quod à multis expectabatur) non nisi in naue erant alendi: sed ipsi carceribus interea conclusi, nec ad vllius colloquium nisi custodibus præsentibus admissi non multum adiumenti ad iter ac futurum exilium obtinere potuerunt; vt vel hoc nomine istud exilium desolatis hominibus calamitosissimum videri debuerit. De voluntate tamen Reginæ certiores facti, quisque quod potuit fecit, vt, ad viaticum nonnihil vestium aut nummorum à suis procuraret.*

Dies tandem venit, licet sæpe nescio quo Consilio dilatus, & mutatus, ibantque ij quibus nos transportandi data sunt mandata, repetentes à variorum carcerum præfectis: eos qui designati erant ad exilium. Ducti sumus omnes ad nauem in Thamesi flumine prope tanum arcis situm, iamque conscendere iubemur. vbi ex nostris quidam, præsertim R. Pater Gaspar Haywodus omnium nomine palam conqueri cœpit, nos sine causa sine crimine, ac sine iudicio planeque indemnatos non debere patria pelli, ac profiteri nos vltra non iuros, nec patriam, ac populum Catholicum qui in ea est, nostro vnquam consensu relicturos, sed ipsorum in conspectu ad testificationem communis fidei nostræ & ipsorum, lubentissime morituros. Patriam nostram ac salutem istorum nobis vita nostra longe chariorem esse.

Sed cum hac ratione nihil proficeretur, literas saltem ac mandata Principis. quibus ad perpetuum exilium damnamur (inquit) *ostendite. Sed concessum non est, at sublatis velis cum multa mulierum consalutatione ac commiseratione in altum delati sumus. Post biduum vero, cum iam in oceanum multũ processissemus, R. P. Gasparus & alij, iterum obnixè rogarunt regios ministros, vt vel tunc tandem sententiam ac literas exilij videre ac legere liceret.* Victi illi, mandatum exhibuerunt, in quo cum illud legissent, *Has tales personas suis & aliorum confessionibus multarum in suam Maiestatem & Rempublicam seditionum ac machinationum reas inuentas omnesque vel in iudicio de ijsdem criminibus conuictas, vel propter similia in carcere detentas, licet mereantur extremum supplicium, tamen regiam clementiam mitius hac vice agere volentem, extra patriæ fines tantum deportandas, hoc præsenti se ipso decreuerat.* Hæc, inquam, cum in hanc sententiam legissent, flebiliter clamarunt vna voce omnes, *se falsissimis calumnijs ac grauissima iniuria affici, cum nec*

ijsdem

ipsi, nec sociorum Catholicorum quisquam, ullum unquam rebellionis aut in Reginam aut patriam conspirationis crimen, vel levissimo verbo confessi sint; & ex ijs ipsis quos tum deportabant, unus falsissima accusatione, in iudicio publico fuisset absolutus. Proinde P. Gasparus in eam sententiam multa locutus, iterum atque iterum obsecrat ductores suos, ut ad causam dicendam in Angliam reducantur, ac publico iudicio sistantur; vel saltem ut ibi pro Christo potius & innocentia sua defensione iugulentur, quam ut hac luculenta infamia in alienaterra comparerent. At responsum est, id in ipsorum potestate non esse, se mandatum regium implere debere. Processimus igitur, ut potuimus nos inuicem consolantes, ac gaudentes quod hanc contumeliam pro nomine Iesu, utcumque patienter tulerimus, ac tandem Deo iuuante Boloniam appulimus, unde postquam ductoribus nostris valediximus, ad varias Galliæ urbes, ut quisque habebat commoditatem profecti, demum omnes fere Rhemos ad communem patrem Alanum perreximus.

In quemcumque autem locum ad confratres aut superiores nostros venimus, eos de nobis valde anxios reperimus, audierant enim hæreticorum aut maleuolorum falsis rumoribus, nos hoc exilium ob metum periculorum in Anglia ultro procurasse, stationem nostram reliquisse, aut etiam, quod grauius esset, aliquid hæreticis in religione cessisse. Sed quum rem omnem ex nobis abunde intellexissent, multique nostrum se porrò paratos esse dicerent, quandocumque superioribus placeret, sine omni periculorum exceptione redire, incredibiliter lætati sunt in domino. Atque de istis non domi trucidatis, sed ita patria pulsis, in exemplum ac argumentum clementiæ Regiæ, adversarij passim loquuntur libenter; & in eo persistunt atque instant tam impudenter, ut quo plures fuerint in exilium detrusi, eo magis elucere putent magisque commendari apud exteras nationes, præclaram istam Reginæ clementiam. Nuper igitur eadem fraude & crudelitate qua superiores, in Galliam eiecerunt viginti duos ex Eboracensi & Hullensi carceribus, qui omnes sacerdotes sunt, uno excepto, qui tamen est Diaconus. Hi omnes maxima ex parte, non solum vinculis & carceribus, sed senio etiam sunt confecti. Nam alij sexaginta, alij septuaginta, alij plures annos habent, & inter eos unus est octogenarius. Multi horum licet sint valde senes, magnam tamen ætatis partem in vinculis peregerunt; ita ut reperiantur, inter illos qui viginti & sex annos, patientissime & constantissime tulerint omnia illa incommoda quæ tot annorum, & talium hæreticorum iniquitas incarceratis solet afferre. Hæc quidem ille.

VI. Liber deinde in Anglia procusus fuit, *Iustitia Britannica* nominatus, eoque insignis illius sæuitiæ in Catholicos exercitæ, color quæsitus. Nec mirum hoc in hæreticis: qui etiam fœdissimas suas actiones quocumque prætextu palliare norunt. Ei libro alius deinde à Catholicis fuit oppositus, & quamplurima eius mendacia ostensa. Legens hunc quidam Reginæ Consiliarius, ad amicum dixisse fertur; *Miror cur Pontificij etiam prudentiores tam aperte, presse ac libere suæ Maiestatis ac magistratuum actiones & edicta refutent atque insectentur. nam licet* (aiebat) *fortassis nos in religione & regimine errorum conuincant, illud tamen cogitare debent, nos huc usque progressos, saluo honore & securitate nostra non posse resilire; nec tantam reginam ob humilium istorum & pauperum hominum demonstrationes ac clamores posse aut velle pedem referre.* Sic ille. Ex quo hæreticorum elucet pertinacia: quibus idem accidit quod ijs qui in vepreta incidunt; qui tanto magis manus & corpus vulnerant, quanto tenacius vepres & spinas apprehendunt. Et quotusquisque hæreticorum, etiam erroris conuictus, errorem fateri voluit? Succumbere malunt, præsertim qui iam existimationis aliquid collegerunt, quam cedere. diabolo mundanæ vanitatis puluerem oculis ipsorum inijciente, ut excæcati in exitium præcipites labantur, & alios secum trahant.

MARTYRIA QVORVMDAM & circa ea miracula. Cardinalis Castilioni mors. Oratoris Gallici in Anglia priuilegium.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

I. *Miracula quorundam martyrum De Fischero Roffensi Episcopo, & Thoma Moro.*

II. *Alia quædam miracula.*

III. *Iudices quidam Angli ob iniuste latam sententiam subitanea morte à Deo Catholicorum caussam agente, puniti.*

IV. *Elisabethæ cum exteris Principibus confederationes. Mors VValsingami, Catholicorum, dum vixit flagelli.*

V. *Lamotta Fenelonius ætate venerabilis Eques Galliarum regis in Angliam Legatus, Cardinalis Castillionius Hugonotarum defensor, eiusque mors.*

VI. *Soli Gallorum regis Legato in Anglia permissum domi suæ sacrum Catholico ritu celebrare.*

I. Svnt colores quidam adeo scintillantes & fulgidi, vt nisi vmbra quadam obfuscentur, oculorum aciem perstringant & hebetent, nec recte adspici possint. Atqui certus ego sum, Catholicorum animos non modo non hebetatum, sed etiam magis illustratum iri, si persequutionum illis Catholicæ religionis in Anglia tenebris, licet copioso martyrum sanguine illustratis, nouum & insolitum diuinorum miraculorum splendorem addidero: quibus Deus Catholicæ religionis veritatem stabilire, & gratiam suam veræ Ecclesiæ testatam facere semper voluit. Hæc instar linguæ sunt, qua Deus homines nonnunquam compellat, simul & ad Catholicam Ecclesiam compellit. Horum ecce tibi pauca quædam, Lector, quæ Deus in gloriosis illis martyribus operatus est. Videbis hic non viuentes modo, sed & mortuos, non loquela tantum res præditas, sed & mutas, Catholicæ fidei testimonium perhibere.

Ioannes Fischerus fuit Roffensis Episcopus, cuius martyrio affecti caput hastili affixum, & in ponte Londinensi omnium oculis expositum, quo diutius ibi suspensum mansit, velut altera virga Aaronis eo magis floruit: ob quam etiam causam inde detractum fuit.

Eo die quo Thomas Morus magnus ille vir, Henrici VIII. iussu securi percussus fuerat, filia Mori Margarita peragrabat sanctas Ecclesias & eleemosynas pauperibus plena manu distribuebat; iamque omnibus elargitis cum in templo quodam orationi vacaret, *Heu mihi* (ait ad ancillam) *oblita sum syndonis qua patris corpus inuoluatur.* Audierat Roffensis Episcopi cadauer, sine presbyteris, sine cruce, sine lumine, sine linteis proiectum fuisse in humum, nec affuisse qui sanctum martyrem sepeliret. Neque vero quisquam ei hoc officium præstare audebat. Quod, ne patri quoque suo accideret, Margarita cauebat. Consuluit ei ancilla, vt de proximo acciperet linteum. *Quomodo* (inquit) *id faciam, cum nihil pecuniæ reliqui habeam? Credent tibi,* ait ancilla. *Quanquam* (inquit Margarita) *longè à domo absim, nec his hominibus nota sim, tamen periculum faciam,* Accessit itaque ad vicinam tabernam, postulauit quantum sufficere credidit; cumque de precio conuenisset, manum veluti quærendæ pecuniæ caussa, in perulam misit, eo animo, vt diceret, *præter spem sibi euenisse, quo minus adessent pecuniæ: sed si crederetur sibi, se quamprimum id quod conuenerat reddituram.* Ecce autem, cum certo ei constaret nihil omnino paullo ante reliquum fuisse, tamen iam in pera iustum syndonis precium reperit, nec vno teruncio plus minusve, quam eo tempore ex pacto persolui oportebat. Miraculo confirmata, linteum accepit, patris cadauer inuoluit; & quia feminam ac præsertim filiam, nemo ac officio pio repulerat, Christi Martyrem honeste sepeliuit. Et de Moro quidem hæc tam Sanderus quam Ribadeneira scribunt.

De Carthusiensibus monachis sub eodem Henrico martyrio affectis, hoc etiam miraculum circumfertur, quum corporum in quatuor partes dissectorum partes celebrioribus vrbis locis suspensæ essent, toto trimestri nulla in eis putredinis indicia apparuisse, quasi non morticinæ, sed adhuc viuæ carnes essent. Aiunt, *quum forte religiosus quidam eiusdem monasterij ex desperatione in profluentem abÿcere se vellet, à sanctis his martyribus impeditum, donec re comperta, illi ad tantum scelus via obstructa fuit.* Alius Religiosus Augustiniani Ordinis, Ioannes Estonus nomine, in carcerem coniectus, quo Henricum pro Anglicanæ Ecclesiæ capite agnoscere nollet, instantis supplicij metu vehementer consternatus, quum Deum quam potuit ardentissime deprecaretur, vt constantiam largiri sibi vellet, vocem cœlestem audijt, *vt cursum fortiter consummaret exhortantem, nec pro veritate mori pertimesceret, cui cœleste paratum esset auxilium.*

In Hibernia Theologus quidam Ioannes Trauersius nomine, captiuus detinebatur, eo *quod librum scripsisset quo S. Petri & successorum primatus defendebatur.* A iudicibus interrogatus, *an libri istius auctor esset, non solum id intrepide affirmauit, sed etiam ostensis tribus digitis, Hi,* inquit, *scripserunt.* Damnatur ergo, & rogo imponitur. Verum ecce, diuino proculdubio miraculo accidit, vt toto flammis consumpto corpore, tres illi digiti integri

tegri remanserint, nec potuerint comburi. Insigne & hoc est miraculum, ibidem factum, quod ex Hiberni cuiusdam fide digni hominis ore excepi. *Sacerdos, inquit, peracto sacro, calicem cui consecrata inerat hostia, in altari stantem oblitus erat. Non multo post eodem venit Episcopus schismaticus, Richardus Bradeius, aliquot proceribus comitatus: & retecto calice, quum hostiam profanis manibus vellet excipere, illa omnibus attonitis, è calice exsilit, & quacumque manus vertebat Episcopus, se subducit. Quum ergo eam apprehendere non posset, sacerdotem illum accersi curat, ad cuius tactum illa subsistens, nullo negocio in calicem fuit reposita.* Miraculum hoc Villæ catri factum est, in Comitatu Dublinensi, diœcesi vero Medenensi. Nobilem hominem noui è Comitatu Venasc.nensi, & Hugonotam quidem (cuius testimonium hac in re suspectum esse non potest) qui me & alijs præsentibus non semel narrauit: quum pater ipsius bellis illis ciuilibus sacerdoti in templo sacrum facienti cum militibus superuenisset, vnum ex his, exsecratione adhibita, consecratæ hostiæ pugione duos ictus intulisse, atque inde statim copiosum promanasse sanguinem. Hoc ille oculis suis se vidisse testabatur: nec minus tamen pertinaciter in hæresi perseuerabat, miraculum hoc exsecrationi, qua miles vsus fuerat, imputans. Quasi vero quoties impius aliquis miles diuino nomine ad exsecrationes & blasphemias abutitur, Deus statim miraculo id displicere sibi ostenderet.

Scriptum a quibusdam inuenio, *Ioannis Foresti, itidem martyrio sub Henrico affecti, corpus numquam flammis totum consumi potuisse: & in ipsius ad palum alligati capite candidam columbam ab infinita hominum multitudine fuisse conspectam.* Alexander Briantus in Epistola quadam ad Patres Societatis suæ testatur, *se secundum ac tertium* (quod sine præsenti diuino auxilio fieri non poterat) *crudelissima tormenta in equuleo sine omni doloris sensu sustinuisse.* Tantum scilicet potuit feruens precatio, qua is Deum instantissime rogabat, vt sibi nō minus quam adolescentibus illis in fornacem ardentem, aut Danieli in leonum foueam coniectis, præsto esset vellet.

III. Inter omnia vero quæ tum dum Catholici passim in Anglia ad supplicium rapiuntur, miraculose acciderunt, quod Oxonij contigit maxime est memorabile: vbi subitus & pestilens morbus iudices & assessores omnes, ipsumque etiam Prouinciæ Præfectum necnon duodecim alios qui Rolandum Grinsæum pro Catholica religione caussam dicentem condemnauerant, ita inuasit, vt isti statim, illi vero post paucos dies ad vnum omnes interierint: nō multo post etiam quingenti circiter varijs locis extincti fuerint. Quæ vero satis digna pœna ijs reperiri posset, qui sacrosanctam hostiam pedibus conculcare, vel etiam, quod horribile dictu est, fœdissimæ corporis parti immittere non dubitarunt? Anglus quidam Rendatus nomine, quum asseruisset *Deum tam perfidiæ in Iuda quam conuersionis in Paulo fuisse auctorem,* paulo post in cubiculo se ipsum suspendit. Addam hac loco insignem impietatem Galli cuiusdam Caluinistæ, Meruciaci nomine, Ministri Chalniensis: ad quem quum dæmoniacus quidam esset adductus, nec ille hominem curare posset, metueret vero ne Caluinistica religio propterea in despectum veniret, hominem culeo insutum, clam in fluuium abiecit, atque ita tam animam quam corpus eius perdidit, simulans interim, alio eum à se missum, qui ex eiusmodi curatione gloriolam captare nollet. Sed in Angliam redeo, vbi nullum am dirum supplicij genus est quod non Catholicis fuerit adhibitum. Quidam pedibus suspensi eo vsque donec excrementa per os egererentur. Quidam ferarum pellibus insuti, & canibus laniandi obiecti: Deo interim varijs indicijs iram suam ostendente, tum præsertim quum in templo primario Londinensi mensa, in qua Caluinistæ cœnam suam celebrare solebant, de cœlo tacta conflagrauit; nec minus misericordiam erga Catholicos diuersis modis demonstrante. Gulielmi Lacij captiuitatem & martyrium Deus cuidam presbytero in carcere reuelauit. Gulielmo Filbæo in somnis venter aperiri atque intestina extrahi visa sunt: quod & postea ipsi accidit. Quum Eberardo Vauxio venter iam esset apertus, & detracta intestina atque in ignem coniecta, clara voce exclamauit: *O felix dies!* Cor vero euulsum postquam ter subsilijsset, acuto ferro transfixum & flammis fuit traditum. Anno M D XCIX. duobus sacerdotibus Georgio Nicolao & Iaxleio, in Seminario Rhemensi educatis Oxonij manus à magistratu iniectæ sunt. Interrogati à Francisco VValsingamo, Caluinista acerrimo, *an sacerdotes essent,* illis fatentibus VValsingamus intulit. *Ergo proditores estis.* Tum Georgius, *consequentia,* inquit, *hæc bona non est.* Tormentis per XV. horas interrogatos & in carcerem

sedu-

reductos hæreticus quidam adijt, Catholicum se esse fingens, sed nondum adhuc bene instructum: eoque petijt vt hominem sibi commonstraret a quo melius erudiretur. Sed astutiam hanc Georgij prudentia facile elusit. Tandem ergo damnati, euiscerati, & in quatuor partes dissecti sunt, & corporum partes ex veteri arcis muro suspensæ. Quas quum Ministri quidam veluti recentes, & vultus ipsorum quasi spirantes adhuc vidissent, pugionum ictibus deformare conati sunt. Hoc comperto facinore, magistratus inde easdem detractas, demissis brachijs ad ciuitatis portas suspendi iussit. Ibi a multis etiam hæreticis, notatum, Georgij brachium quasi ciuitati minantis speciem prætulisse. Idem nondum captiuus quum furem ad mortem damnatum accepisset, qui a captiuis in Catholica fide instructus, Confessarium tantum desideraret, Nobilis assumpto habitu carcerem ingressus, hominem non modo post factam peccatorum exomologesin absoluit, verum etiam ita animauit vt in Catholica fide magna cum omnium admiratione, constantissime mortuus sit. Quis vero omnes enumeret, ob Catholicam religionem varijs suppliciorum generibus affectos? quorum nomina & alia quæ huc pertinent integris libris descripta curiosus Lector apud alios facile inuestigabit. Nec vero domesticis Catholicorum contenta persequutionibus Elisabetha, etiam apud vicinos Gallos, Belgas & Scotos hæresin omnibus modis fouit, rebellium suscepto patrocinio (qua in re frustra Christianissimum regem sollicitans, & Hispaniarum regi bello indicto, structisque auro ex Indijs venienti per piratas insidijs, Hispanicæ potentiæ non leui intentato periculo. Anno M. D. XCI. Franciscus VValsingamus, vitam finijt, qui præter alia multa mala quibus Catholicos exagitauit, fontes seminarij Rhemensis per emissarios veneno inficere conatus, & Alano eius Rectori necem machinatus fuerat. Eiusdem opera effectum est, vt rex Christianissimus Catholicos ex Anglia ob religionem profugos regno suo excedere iusserit: eoque ipsius mors Catholicos multis calamitatibus subleuatura videbatur. Interim Elisabetha, vt Catholicos & in primis eos qui Philippo regi sub Parisiensi Duce militabant, domum pelliceret, emissarios suos in omnes prouincias amandat, vt vbique istud spargant, Angliæ reginam non esse in suos tam iniquam vti a multis existimetur, neque adeo quid quisque de religionis articulis sentiat sollicitam esse, modo de Catholicis certa & secura esse possit, nihil eos contra patriam cum exteris facta conspiratione molituros, nec ipsam in vllo, ne pro religione quidem illato bello, defecturos. Eodem tamen tempore multi vndique sacerdotes vbique in carceres rapti, quod in Insula mansissent, aut eo venissent.

Quod si quis omnia quæ Londini tantum in Catholicos crudeliter perpetrata sunt recensere velit, vix finem, (tanta est multitudo) vix fidem (tanta est atrocitas) sit reperturus. Ibi præter alios carceres alijs vsibus destinatos vndecim erant & publici & capaces: Porta VVestmonasteriensis, Flitum, Neugatum, Briduelum, Cōtoria duo, Bancus regius, Mariscalcaium, VVitlionum, Clincum, & Turris seu Castrum: qui omnes Catholicorum pleni erant. In vno Turris vero carcere septem tormentorum genera modo huic modo illi adhibebantur. *Primum* erat lacus siue spelunca quædam subterranea, viginti pedum altitudine profunda, omni lumine destituta. *Secundum*, cubiculum quoddam seu antrum arctissimum, vix hominem erectum capiens, quod ab exigua requie, Angli *Litilesium* appellant. *Tertium*, equuleus, quo machinis totisque ligneis hominis membra in diuersa distrahuntur. *Quartum* vocabant Schauingeri filiam, ab inuentore forsan: constans ex circulo ferreo, qui manus, pedes & caput in vnum compingit. *Quintum*, ferrearum chirothecarum, quibus manus grauissimo cruciatu affliguntur. *Sextum*, vinculorum quæ brachijs gestantur. *Septimum* denique Compedum ferreorum qui pedibus aptantur. O qui gemitus in omnibus his sunt auditi eorum, qui Pontificem Romanum pro capite Ecclesiæ agnoscunt! *Obstupeo, mihi stantque coma, & vox faucibus hæret*, quoties inauditam illam hæreticorum feritatem, qua in sacerdotes præcipue, & alios Catholicos grassati sunt, lego aut mecum considero. Vah! Siccine reliquos interim Catholicos Reges ac Principes otiosos sedisse spectatores, nec quemquam damno Iosephi fuisse affectum?

V. Anno M D LXIX. Rex Christianissimus in Angliam miserat Lamottam, Fenelonium, vt Legati ibi munere fungeretur. Eodem mox venit Cardinalis Castillonius, cum putatitia sua vxore, vt Hugonotarum ibi caussam ageret. Et hic quidem non minus quam regius Legatus magnificio

dem deinde cædem excusandam missus Retsius Equitum Tribunus seu Marescallus, simul de matrimonio inter Reginam & Ducem Alenconium tractauit. sed regina pustularum morbo tum laborante, res in aliud tempus dilata fuit. Mongomerius vero in Gallia postea captus, & Lutetiam ductus, capitis supplicium luit.

DE INFORTUNATO MARIÆ Stuartæ viduæ post mortem Francisci II. Galliarum regis matrimonio: deque eius captiuitate, & Morauiæ Comitis proditione,

CAPUT XVI.

ARGUMENTUM.

I. *Odium inter Angliæ & Scotiæ reginas.*
II. *Scotiæ regina in Scotiam reuertitur, & cum Angliæ regina in gratiam redit.*
III. *Darlæus de regina tollenda, ac regno in se transferendo deliberat. Riccium Pedemontanum interfici curat.*
IV. *Darlæus à Morauio Reginæ fratre spurio, alijsque, quorum princeps fuit Comes Bothuelius, tollitur. Regina Bothuelio nubere coacta.*
V. *Eadem captiua in lacum Lauinum ablegatur.*
VI. *Religionis in Scotia status, forma, & summa.*

I. VEtus est illud Tyrannorum; *Fidem si violanda sit, regni caussa violandam esse, in cæteru pietatem colendam* (a). Eius rei illustre ac flebile exemplum Anglia dedit in Maria Stuarta Scotiæ regina, in cuius supplicio omnium regum maiestati turpiter fuit illusum. Eam in theatrum hic producere mihi visum est, vt gloria eius ob caussam Dei & Catholicam religionem martyrio affectæ tanto magis in conspicuo ponatur. Ducto ergo altius exordio à primis velut cunabulis ad sepulchrum vsque eam comitabimur: quod quidem etsi triste adspectu, non minus tamen quam ipse regius thronus gloriæ habet & felicitatis.

Defuncta Maria Angliæ ex Henrico VIII. legitima regina, Henricus II. Franciæ rex, qui filio Francisco II. Mariam Scotorum Regis filiam in matrimonium Anno 1558. mense Aprili collocari curarat, omnem legitimam Henrici VIII. prolem exstinctam videns, præter vnam Elisabetham, quæ tamen & Parlamenti decreto, & Pontificum Bullis illegitima declarata fuerat: Mariam velut proximam hæredem, vtpote ex Margarita Henrici VIII. sorore, & Iacobo IV. Scotorum rege natam, (b) Angliæ reginam proclamari & Franciæ ac Scotiæ insignibus Anglicana adiungi iussit, quo facto & quædam Mariæ felicitas ex dignitate & spe noui regni obtinendi, aliquando visa est oboriri, & Angliæ status in securo de successione certa collocari.

At non diuturna hæc fuit felicitas. O spem fragilem & caducam! Ecce, dum Maria ad Angliæ adspirat coronam, non modo de suaipsius corona, sed vita etiam periclitatur! Sic quod summo ipsi honori & emolumento futurum videbatur, in extremam, si externa hæc spectemus, perniciem cessit. *Nescio quo fato factum dicam, vt nulla vmquam cum Anglis confœderatio vel affinitas Gallis felix fuerit.* Omnis certe hæc titulorum, omnis imperij accessio paullo post in fumum abijt. Maria in Gallia Angliæ se reginam ferebat; at illa altera, hac in re legitima multo felicior, Londini regnabat, Elisabetha nempe, illa infamis Annæ Boleniæ proles, à regni Ordinibus ad regnum euecta, deiecto Huntingtoniæ Comite, qui vnius diei rex fuerat. Ex illo vero dici vix potest, quantam iræ molem Elisabetha aduersus Mariam conceperit, præsertim quum metueret, ne Galli armis regnum illud vindicare sibi conaturi essent: quorum impetum nondum stabilito regno ægræ sustinere se posse intelligebat. Quocirca omnia prius tentanda sibi rata, quæ Catholicam hactenus se simulauerat religionis cultum mutauit, vt hæreticorum armis & opibus sese muniret, misisque ad Gasparem Colinium Caluinianæ sectæ amicum, maritimæ rei in Gallia præfectum legatis, cum eo egit, vt regnum turbis vndique inuolueret, atque ita regem ab oppugnandæ Angliæ cura & cogitatione auocaret. Et hocquidem primum fuit fundamentum inter Gallos Hugonotas & Anglos Protestantes initæ confœderationis. Habebat tum in Gallia domicilium ex Scotica Nobilitate primarius iuuenis, Iacobus Hamilronius no-

a *Cicero de officijs.* b *Henninges 4. parte Geneal. in Scotia Regum Familia. Item Reusnerus.*

nomine, cuius pater Castelli Eraldi Ducatu à rege donatus fuerat. Is tag. ope promissis & coniugij spe seductus, quum Hugonotarum partibus se adiunxisset, detecta Amoosiana coniuratione, in Angliam fugit, ubi in magna inopia & ignominia miseram vitam traduxit. In Scotia Maria regina fratrem habebat nothum, Jacobum Stuartu nomine Annæ, postea etiam Moraviæ Comitem, quem Jacobus rex Ecclesiasticis aliquot beneficijs donati curarat. Hunc Elisabetha per Cnoxium apostatam aggressa, facile primo ad hæresin, deinde ad suam factionem adiunxit. Hic ille est qui innumera mala Catholicis, plera que publica officia hæreticis distribuit, ut Maria aliquãdo in regnum reversa, Catholicæ religioni ubique obicem positum inveniret. Tanta vafricie Calvini spiritus Regnis insidiatur.

II. Interea mortuo Hnerico II patri An. 1559. Jaib. Junij, Franciscus II. Mariæ maritus non diu supervixit. Quo Anno 1560. Nonis Decemb. sine prole (c) defuncto, Maria in Scotiam redijt, frequẽti procerum concursu & lætis populi acclamationibus excepta, solis hæreticis reditum eius ægre ferentibus, tam religionis quam Guisiani nominis odio. Elisabetha officio in speciem deerat, *missis legatis, scriptisque ad eam honorifice litteris, quibus & adventum ei gratulabatur, & si Principi alicui ex Anglis, vel Roberto Dudlæo, quem ipsa Ganymedu loco habebat, vel Thomæ Havarto Norfolciæ Duci nubere vellet, Angliæ coronam se illi impositurampollicebatur. Additum munus, adamas in duas æquales partes divisus, cum promisso, quamprimum quacumque circumventa semissem ad se missura esset, statim se ea visa, auxilio ipsi advolaturam.* Econtra Maria adamantem cordis effigie sculptum annuloque insertum, Elisabethæ dono misit, cum his Latinis Georgij Buchanani versibus:

Non me materies facit superbum,
Quod ferro insuperabilis, quod ignis,
Non candor macula carens, nitoris
Non lux perspicui, nec ars magistri
Qui formam dedit hanc, datam loquaci
Circumvestijt eleganter auro:
Sed quod cor Dominæ meæ figura
Tam certa exprimo, pectore ut recluso
Cor si luminibus queat videri,
Cor non lumina certius viderent.
Sic constantia firma cordi utriq;
Sic candor macula carens nitoris
Sic lux perspicui nihil doli intus
Celans omnia de usq; aqua præter
Unam duritiem licin secundus
Hic gradus mihi sortis est faventis,
Talem Heroida quod videre sperem,
Qualem spes mihi nulla erat videndi,
Antiqua Domina semel revicta.
O si sors mihi faxit, utriusq;
Nectam ut corda adamantina catena,
Quam nec suspicio annuatiove
Livorve, aut odium, aut senecta solvat!
Tam beatior omnibus lapillis
Tam sim clarior omnibus lapillis,
Quam sum durior omnibus lapillis.

Et hæc quidem optimæ reginæ sinceritas caussa ipsius fuit ruinæ. *Mater periculorum*, ait proverbium, *est securitas* & *Mater securitatis est diffidentia*, quá una Elisabetha imperium sibi diuturnum conservavit: quum econtra non imperium modo sed vitam quoque Maria perdiderit, eo quod proditoribus nimiam habuerit fidem, fratri notho imprimis, quem ex Priore Santandreani cœnobij Moraviæ Comitem creavit. Quæ reginæ liberalitas prudentioribus etiam tum summe displicebat, ut quam tam ipsi, quam reipublicæ in exitium cessuram facile augurabantur Hoc enim honore ille non contentus, etiam regnum tandem ambire cœpit, usus potissimum ad id Cnoxij cuiusdam, acerrimi ac seditiosi concionatoris opera. Qua de re monita regina, tantum abest ut conatibus eius præverterit, ut etiam cum nobilissima femina matrimonium ei conciliarit, nempe Maria Keta Martialis Comitis filia. (d)

Mariæ reginæ nuptias complures exteri Principes ambiebant, & inprimis Hispaniæ ac Sueciæ reges. Sed obstabat Moravius, & quæcumque poterat impedimenta subijciebat: ut qui regnum sibi ipse affectaret: ad quod facile perventurum se existimabat, regina sine prole exstincta. Quia vero ad Hamiltoniorum familiam regnũ proxime spectare non ignorabat, & ipse acerrimas cum ea simultates suscepit atque exercuit & Lævinia

c *Reusnerus & Henninges.* d *Henninges loco citato.*

uiniæ Comitem cum ea commisit. Is cum in Anglia abetat, ibique ducta vxore, duos filios genuerat: quorum natu maior Darlæi dominus dicebatur, genere & forma præstans circiter vndeviginti annorum iuuenis. Huius in maritum asciscendi reginæ auctor fuit Morauius, etsi non serio id ageret, vt qui minime tam paucorum annorum, & quidem priuatæ conditionis iuueni nupturam putaret; sed eo consilio, vt si nuptiarum & odiorum semina inter Hamiltoniorum & Læuiniæ Comitum familias iaceret. Ab his nuptijs quum præter spem regina non abhorreret, Matthæus Stuartus, Læuiniæ Comes, qui, vt diximus, in Anglia hactenus exsularat, bonis ac dignitati restitutus fuit. Cum eo in Scotiam rediit Henricus filius, à regina comiter acceptus: quem quotidiana illecta consuetudine non mediocriter amare cœpit, ac tandem virum sibi adsciuit, clam indignante Morauio. & tam patri quam filio necem, reginæ vero captiuitatem machinante. Hoc conatu frustratus Morauius, cum Angliæ regina fedus renouauit, accepta ab ea quater mille librarum annua pensione; ac per totum regnum rumorem per seditiosos concionatores spargi curauit, nuptias illas eò spectare vt Papanæ factionis assumpto rege, reformata, si dijs placet, religio exstirparetur, & nobilitas ad restituenda Ecclesiæ bona cogeretur. Quibus dici non potest quantopere hæreticorum animi fuerint commoti. Equidem Catholico regi vix quidquam probro suis contingere posse existimo, quam si hæresi liberam grassandi permittat facultatem, ac sibi ipsi subditis suis morem gerendi necessitatem imponat, vti tum Mariæ reginæ accidit cui vnus tantum Sacerdos permissus erat, qui Missam Catholico ritu celebraret qui tamen in conspectu reginæ à Morauij ministris iniuriose fuit pulsatus. Ipse Buchananus, qui ex meris mendacijs earum rerum historiam contexuit, in Caluinisticis Consistorijs decretum ait, vt de eo tamquam idololatra, secundum Mosaicam legem, pœna sumeretur. Tandem Morauius, adiuncta sibi magna tam procerum quam plebis factione, regi ac reginæ apertum bellum indixit, nihil dissimulans, id se velle vt Darlæus regno deijceretur. Regina vero quamuis bello parum assueta, singularem tamen animi magnitudinem in omnibus præ se ferens, mox & ipsa quantas potuit copias contraxit, ijsque rebelles fudit ac fugauit: qui plerique in Angliam sese receperunt. Harum rerum accepto nuntio, Elisabetha cum suis habita deliberatione, non apertum cum Scotis bellum gerendum, sed Mariam reginam insidijs circumueniendam esse decreuit: quæ & facile fint processuræ, Mortonij potissimum opera, qui in Scotica aula pleraque pro suo lubitu administrabat. Huius consilij præcipui auctores fuerant Cæcilius & Thomas Randolfus: qui vna cum Bacono ab Elisabetha in Scotiam missi, cum Mortonio, Rutheno, Lindesio & Macgilio conspirationis socijs, consilia communicarunt. Hi deinde Darlæum solum nocti, ei suaserunt vt muliebri imperio sese eximeret, ac regnum, quod consortis impatiens sit, ipse administraret. Ad eam rem sua auxilia nunquam ipsi defutura. Etsi vero in omni hac re parum sit difficultatis, tamen etiamsi vel maxime impedita esset, rem tantam, in qua & de honore ipsius & publica regni salute ageretur, omittendum non esse, sed matute aggrediendam. Nihil vero iuuenis animum magis pupugit ac commouit, quam Dauidis Riccij mentio, quo ministro regina in rebus suis plerisque vtebatur, quum ob summam industriam & dexteritatem, tum singularem fidem percharo. Huius illi auctoritatem & potentiam inuidiose exaggerabant omniaque non modo ipsius nutu circumagi, sed etiam proceres, atque adeo ipsum regem contemni calumniabantur. Huius ergo audaciam reprimendam & superbiam insigni exemplo retundendam ac fine dubio eo sublato, reginam quæ nutu eius circumageretur alia consilia sequuturam, & tam regem quam proceres maiori in precio habituram. Sic ergo Dauidis cædes decernitur, ipso rege certis capitibus subscribente.

III. Nec vero difficile erat iuuenilem Principis animum ambitione cæcum expugnare. Cnoxio interim publico scripto Gynæcocratiam insectante Mortonius vt ex vna regem, ita reginam ex altera parte incitabat, & quascumque poterat inter maritum & vxorem odij caussas serebat, Darlæum id agere insusurrans, vt regni arbitrium omnemque potestatem à regina in se solum transferret. Inter hæc regina omnium istorum ignara, absente Morauio, regni comitia indicit ad res tam religionis quam Iustitiæ melius constituendas, Darlæo clam indignante, vt qui sciret de pœnis eorum qui in Angliam profugerant

cam-

tamquam perduellium, actum iri. Sed ex postea res inciderunt quæ totum regnum miseris modis conturbarunt. Primo Cardinalis Sanctandreanis; deinde Dauidis Riccij cædes. Et huius quidem ordo sic habet. Quum rex à maleuolis instigatus, Riccium, cui regina multum fidebat, tollere decreuisset, vnà cum Iacobo Duglassio Mortonij Comite, Patricio Lindesio, & Patricio Ruueno, in cellam reginæ vbi cœnabatur, per scalas angustas & secretas ascendit. Tum regina Ruueni potissimum habitum contemplata (arma enim longæ tunicæ superinduerat, galeam capiti impositam gerens) Quid hic, ait, Ruuene, ridiculus quidem, sed nullius boni index, sibi vult apparatus. Tum ille, Nebulonem, inquit, quærimus, quem tu ô regina, nimis magno in precio habes: digito in Riccium intento. Ibi regina perterrita, vim ab homine deprecari cœpit: sed intentato pectori pugione silere iussa est, nisi cum eo interfici mallet. Sic miser ille ante reginæ pedes, iustitiam implorans confoditur & trucidatur. Anglorum qui primi huius cædis suasores fuerant, Consilium erat, hoc facinore in conspectu reginæ perpetrato fetum quem iam fere adultum regina vtero gestabat, perdere, inimicitiasque irreconciliabiles inter regem & reginam seminare. Si enim istius tantum hominis cædem quæsijssent, facile eius alibi occidendi potestatem habuissent.

Patrata hac cæde, à coniuratis reginæ custodes sunt appositi. Postridie Morauius ex Anglia reuersus est, à regni Ordinibus ad comitia euocatus. Habita deliberatione, reginam tollendam esse, à quibusdam decretum aiunt. Cædis in Riccio perpetratæ caussa adulterium prætexitur: cui tamen pauci fidem habebant, quum Dauidem iam senectum ac deformem, nullam etiam ob caussam quam ob summam fidem & industriam reginæ percharum fuisse non ignorarent. Quin etiam de Catholicis omnibus in toto regno interficiendis, & Darlæo solo Rege proclamando Consilia inita. Morauius interim, homo astutus & versipellis reginam clam adit, & superioris cædis ac proditionis ignarum se simulans, rogat vt regina facinus istud auctoribus ignoscat. Tum regina, ne minimum quidem de pristina Maiestate remittens, Nihil certi hac de re statuere se posse inquit, quamdiu velut in custodia asseruaretur: libertati vero restitutam, plus illis præstituram quam petere aut exspectare ausint. Morauius inde Regem de bona Reginæ voluntate edocet: qui mox & ipse eam adit, & vt præteritarum iniuriarum memoriam deponere vellet obsecrat. Et regina quidem maritum acriter initio obiurgat, & quam imprudenter egerit demonstrat. Anglos quippe & coniuratos id vnum spectare & agere, vt se cum fetu exstincta, ipsum quoque deinde è medio tollant. Mox ille errore cognito, multis cum lachrymis iterum veniam precatus, omnem conspirationis ordinem detegit: decretum nempe à coniuratis, Flaminium, Leuinstonum & Iacobum Balfurium in iudicio reos peragendos, & publice supplicio afficiendos alios proceres alijs modis tollendos; tum feminas aliquot primarias suffocandas esse: ac simul promittit ac protestatur, se contra Reginæ libertatem nihil posthac moliturum. Inde proceribus, & maxime coniurationis socijs, præclaram reginæ voluntatem prolixe exponit, & pro ipsius libertate intercedit. Re diu multumque disceptata, alijs reginæ cædem vrgentibus, alijs nouam eius gratiam hoc beneficio captantibus, tandem Darlæo reginæ, ex morbo etiam affectæ, custodia permittitur: qui ea nocte vnà cum illa ex Edimburgensi arce Dumbarum profectus, tumultuarias copias, in quibus nouem millia armatorum erant, collegit. Hoc inopinato euentu perterriti coniurati plerique in Angliam aufugerunt: Morauius vero non multo post, deprecantibus pro eo nonnullis proceribus, ex Anglia reuocatus, & à regina in gratiam receptus fuit: quæ quidem gratia deinde in ipsius reginæ ac regis exitium vertit.

Darlæus, Morauium & socios in tanta apud reginam auctoritate esse, vt ipsorum arbitrio omnia administrarentur, indignatus, reginæ consilium de tollendo Morauio detexit: quod illa auersata, regem ad alia Consilia flexit. Quia vero Darlæus hoc suum propositum iuuenili quadam temeritate ita celare non poterat, quin eius indicia ad Morauium peruenirent: Morauius insidijs regem sibi præuertendum decreuit. Circa idem tempus Mortonius, *Lindesius* & alij Scoti transfugæ, Elisabethæ commendatione in gratiam à Maria regina recepti sunt: qui mox, vix dum reuersi scelerata in patriam & reginam Consilia agitare cœperunt, atque illud præcipue, vt inter regem & reginam discordiarum semina sererent. Quum vero animaduerterent, ad reginam contra maritum incitandum nullas valere artes,

Mo-

Morauium ad regem tollendum allegarant, communicatis cum Bothuelio Comite ambitioso & crudeli homine Consilijs, vt cædi manum præstaret, & reginæ, velut ad compensationem facinoris, matrimonio promisso, confectisque etiam publici Notarij, Alexandri Haij, manu eam in rem tabulis. O rem inaudita barbariæ plenam: Siccine & regiam Maiestatem contemni, & summam illam formæ elegantiam à subditis tamquam pessimi facinoris & parricidij auctoramentum venalem haberi: Vnica illa restabat cura, quomodo scilicet omnis facti inuidia & ignominia in ipsam reginam deriuari posset. Morauius vt ſuſpicione se eximeret, reginam monuit, Glascuæ à Darlæo marito, eius patre Læuiniæ, & Glencarniæ Comite de regno ipsi auferendo Consilia haberi: quæ præsentia sua facile esset euersura. Interim in morbum rex incidit: quem regina multoties inuisit, omnibusque humanitatis officijs prosequuta est. Conualescentem Morauius induxit, vt habitationem paullo salubriorem quæreret. Sic ergo is ad Kirkofeldij cuiusdam ædes diuertit: à Morauio ex Araniæ Comitis, Hamiltoniorum familiæ principis, palatio quò regina cum comitata fuerat, deductus. Apperente iam designandi facinoris die, Morauius, vxoris morbum prætexens, ex aula discessit, prius tamen Heresio indicans, illi nocti Regem non fore superstitem, quod & accidit: siquidem inter tertiam & quartam noctis horam, ædes in quibus rex diuersabatur, supposito & incenso puluere conuulsæ, & miser Princeps eius violentia occisus est. Facinus hoc regina, vti par erat, indignissime tulit, & in eius auctores inquirendi negotium Argatheliæ Comiti dedit. in quo tamen ille segniter admodum versatus est, vt qui coniurationis esset particeps. Tandem Bothuelius publica omnium voce, & affixis etiam scriptis designatus, comprehenditur, & parricidij accusatur: quod tamen ille iudicium, vtpote in quo plerique Morauij factioni addicti sedebant, facile elusit. Videbant enim, Bothuelium damnatum procul dubio ipsos quoque tamquam conscios proditurum, atque ita reginæ innocentiam, in quam omnem facti inuidiam deriuare cupiebant, patefactum iri: quæ mariti corpus è ruderibus erutum, non sine lachrymis regijs maiorum tumulis inferri iussit, sine vlla fere pompa, vt quæ in toto suo comitatu vnum tantum sacerdotum haberet.

Nō multo post Bothuelius coniurationis socios de promissis appellat. Illi reginam adeunt, & vt maritum sibi ex Scotica Nobilitate (neque enim exteri Principis imperium Scotos facile laturos) eligere vellet, rogant, proposito Bothuelio. Sed id matrimonium reginæ minus placebat, caussanti cum iam cum Hantilææ Comitis sorore nuptias contraxisse. At illi diuortium inter eos factum aiunt. nec multo post de Bothuelij vxoris morte nuncius affertur. Quare Bothuelius occasione vtendum ratus, quum procerum in suas cum regina nuptias consensum scripto consignari, & sigillis ipsorum confirmari curasset, reginam Sterlino, vbi filium inuiserat, redeuntem intercipit, & Dumbarum abductæ, procerum illud scriptum de nuptijs exhibet, rogans vt & ipsa assentiretur, nec sua tergiuersatione nouis turbis occasionem daret. His circumuenta difficultatibus regina, & ab omnibus deserta, quamuis ægre, tandem tamen assensit, præsertim quum ita in Bothuelij se esse potestate intelligeret, vt euadere inde nullo modo posset. Morauius ac socij quamprimum de Bothuelij cum regina matrimonio nuncium acceperunt, arma statim arripiunt, Bothuelium diuulgatis scriptis regiæ cædis insimulatum persequi, ac reginam liberare se velle prætexentes. Duncalmo inde Bortuicum profecti, & reginam & Bothuelium in potestatem redigere tentant; qui tamen Dumbarum inde, mutatis vestibus, euaserunt. Eo varijs ex locis multis confluentibus, regina breui iustum fere exercitum confecit, & inde Carberillum duxit. Ibi à rebellibus quidam missus reginæ exposuit, arma ea non contra reginam, sed Bothuelium sumta: à quo si caussam suam segregare vellet, facile ei cum Nobilitate conuenturum. Sic ergo regina vt pacis se cupidam ostenderet, Bothuelium à se discedere iussit, ac totam se rebellium potestati permisit: quod omnium illorum quæ experta illa postea est, malorum caussa fuit & origo. Edimburgum enim regni metropolin ac regum sedem velut in triumphum ducta, dici vix potest quantas contumelias perpessa sit. Erat in vexillo quodam militari depictus Henricus rex mortuus, & iuxta filius infans, vindictam parridicij à Deo exposcens: cuius quidem quum alij scriptores hæretici, tum Buchananus inprimis in rerum Scoticarum Historia, reginam insimulare non verentur. In Anglia

glia etiam libellus prodijt, à Joanne Ouintedo Londini Anno M.DLXXXVII. excusus, titulò Apologiæ pro iusta sententia contra Mariam Scotiæ reginam lata, eadem calumnia plenus, quum nulla pagina sit, quin mariti cædem à regina designatam inculcet. Omnes vero quibus auctor illius utitur probationes ex Buchanani Historia desumptæ sunt: quo ego vel insaniorem hæreticum, vel mendaciorem historicum, vel vaniorem atque impudentiorem hominem in toto orbe vix reperiri puto. Verum quia atrox admodum hæc est calumnia age paucis eam refutabimus, & idoneos testes producemus.

Ac primum quidem, Alexandrum Haium, Notarium, qui hunc de cæde regis contractum scripto consignavit. Tum ipsius Moravij confessionem Heresio factam, quum ea de re Eboraci ab Anglis interrogaretur. Sed & idem alibi dum fluvium quendam inter Edinburgum & Fermelinodunum traijceret, eum fassum esse constat. Proxima post parricidium die Robertus Durius ab Archiepiscopo Glascuensi, reginæ apud Galliæ regem Oratore missus, reginam monuit, Hugonotis in Gallia intellectum, atrocem contra regni primates agitari proditionem. Edicta etiam contra Bothuelium à coniuratis publicata, & summa in eo capiendo negligentia, reginam numquam cogitati facinoris ab invidis & malevolis insimulari facile evincunt. Omnes tum Bothuelium ad iudicium poscere, nec tamen quisquam, regina iam in potestatem redacta, de eo comprehendendo laborare, quin etiam ultro in regno commorandi facultatem, connivendo dare. Atqui si solus is regiæ cædis reus fuisset, facile comprehendi poterat. Sed metuebant illi, ne Bothuelius captus socios proderet. Ut ergo fugiendi necessitatem quasi ei imponerent, Nobiles quosdam & Bothuelij ministros quæstioni subjectos, eò potissimum adigere conati sunt, ut reginam cædis consciam esse faterentur. At tantum abest ut quidquam illi de regina fassi sint, ut etiam ultro Moravium, Mortonium & Lindeusium, qui matrimonij inter reginam & Bothuelium tabulis subscripserant, nominarint, inprimis vero Arcibaldum Duglassium, Mortonio proxima cognatione iunctum: quod & litteræ ab eodem ad reginam scriptæ (quarum autographon penes eos proceres est qui in Galliam postea profugerunt) aperte testantur. Bothuelius interim territus, in Daniam se recepit; ubi à Scotis mercatoribus agnitus, & eorum suggestione in custodiam datus, omnia humanitatis officia à rege expertus est, quibus tamen uti noluit, ac tandem exacto decennio, vitam clausit, excusata prius diligenter de Darlæi cæde cuius ipse auctorem se fatebatur, regina, omnibusque conscijs præsente Episcopo quodam & alijs nominatis: idque postea ipse Rex Daniæ quum ad alios Principes, tum inprimis ad Elisabetham Angliæ reginam diligenter perscripsit.

Sed ut eò undè digressi sumus redeamus, postquam Maria regina ultro, in subditorum manus sese tradidit, non quidem in regiam arcem Edimburgi (quæ statim ablata inde aliò regni corona, direpta fuerat) sed in custodiam, ac post idie equo imposita, & vili admodum vestitu induta, & per ora vulgi traducta, ad lacum Lævinum inde deducta fuit. Ibi varijs deliberationibus habitis, nonnulli censebant in lecto strangulandam esse, ac tumorem spargendum quod mortem sibi ipsa conscivisset. Sed hoc consilium alijs nimis crudele videatur. Moravius tum in Gallia erat, & in sermone cum Guisijs de ijs quæ in Scotia accidissent habito, magnum quem inde caperet dolorem præ se ferebat, interim vero Scotiæ proceres ad cædem reginæ hortabatur, qua viva in patriam redire nollet. Quo minus vero capitalis tum in Mariam sententia lata fuerit, Angliæ regina præcipue obstitit, quæ iure potius agendum, ac Mariam regia dignitate privandam censebat, ne de Regina sumptum à subditis supplicium dici posset: misso ad eam Nicolao Trogmortono, cum litteris quibus dolorem suum quem ex adversa ipsius caperet fortuna, testabatur; & quia inimicè medio eam tollere decreuissent, nisi regno cederet, idque in filium puerum transferret, monebat, vt eorum voluntati sese accommodaret, quum præsertim quidquid hac in re faceret, nullam vim esset habiturum, vtpote ab inuita per vim extortum. Sic regina à Lindesio potissimum mortem ipsi minitante, coacta, regno se abdicat, tabulisque ea de re confectis, nondum tamen ab ipsa lectis, subscribit; prius tamen vi se coactam protestata: cum quibus Lindesius Sterlinum profectus, reliquos suæ factionis proceres ad Iacobum VI regno inaugurandum euocat. Eodem tempore Ioannes Hamiltonius Episcopus Santandreanus, regni Primas, & ipse indictis comitijs, cum reginæ amicis de ea liberanda deliberat. Dum hæc ita geruntur,

tur, Morauius è Gallia redit, vt & comitijs & regis coronationi interesset. Iis comitijs ex ordine Ecclesiastico interfuerunt Adamus Orcadensium Episcopus, à rerum Scoticarum Scriptoribus necromantiæ & veneficij infamia aspersus, & Abbates nonnulli Morauio cognatione iuncti. His acriter se opposuerunt à ctus Sanctandreanus Episcopus, Argathelia & H ..ntilææ Comites, itemque Heresius. Sed nihilominus illi cœpta consilia persequuti sunt. Morauius tamen, qui regnum ipse affectabat, conatu suo frustratus est.

VI. Hic quidem tum erat Reipublicæ in Scotia status: nec melior, immo multo deterior erat religionis status. Leslius Rossiensis Episcopus, in Commentarijs suis rer m Scoticarum ait, Anno M D L I X. antequam regina e Gallia appulisset, synodum in Scotia fuisse habitam, vt tot exortis in religione turbis remedium quæreretur. Vix dum in regnum venerat Maria quum proceres quidam supplicem libellum multis erroribus & calumnijs referrum (Primos vocant Reformationis articulos) ei obtulerunt, quo petebant, vt diuinus cultus vulgari lingua peragerentur, vtque populo Episcopos & Pastores eligendi fieret potestas: multaque al a ex orquere conabantur, quæ tamen regina non modo facere recusauit, verum etiam Cnoxium & alios duos seditiosos concionatores, qui ad Lindesij & aliorum patrocinia confugerant ad dicendam caussam adesse iussit, qui omnes fere se subduxerunt. Ac licet proceres nonnulli hæreticæ factionis pro eis intercederent; regina tamen aperte protestata est. effecturam se vt istorum exemplo territi alij saniora consilia sequantur, & a regno perturbando desistant. Nec mora. Vastantur cœnobia, templa spoliantur, diripiuntur bona Ecclesiastica: inprimis Carthusianorum, Carmelitarum & Franciscanorum monasteria solo æquantur. Religiosi, qui barbarorum hominum manus ægre euaserant, ad reginæ pedes prouoluti, i stitiam implorant. Sed frustra. Morauio rebellibus se adiungente, & cum exercitu Edimburgum versus contendente. Etsi vero regina primarios ciues & vrbanum magistratum summopere rogarat, ne rebelles admitterent, statim tamen à tumultuante plebe Morauius admissus & in vrbem receptus fuit. Quare regina inde celerit r Dumbarum se recepit: quo non multo post de vastatis ab hæreticis templis & direptis regijs thesauris rumor fuit perlatus. Alanus scribit, Episcopos ab hæreticis ædibus suis eiectos, omnibusque bonis exutos: ab ijsdem deiectas & confractas sacras imagines, & hostiam Eucharisticam furcæ affixam, ac tormentorum ictibus petitam fuisse. Nec minus cum priuatis Catholicis actum, quorum bona militi in stipendium fuerunt assignata. Multa tum crudelissime patrata: sed illud inprimis, quod impij homines seni cuidam sacerdoti multis ictibus confixo, etiamnum spiranti ac videnti carnis particulas è corpore exscideerunt, easque hamis affixas piscibus pro esca obiecerunt: & hominem ita horrendis modis excarnificarunt, donec tandem spiritum Deo reddidit.

Horum tumultuum & turbarum præcipui actores erant Paullus Methem pistor quidam, & supradictus ille Cnoxius: quorum hic quidem Maria in Anglia regnante, Geneuæ Caluino operam dederat, eiusque dogmata imbiberat. Ab eodem tum liber scriptus fuit & editus, quo Anglos ad Mariæ cædem exstimulabat. Hæreticus hic apostata, abiecto cuc llo, vna vxore non contentus etiam paternum thorum commaculauit, incestu cum nou rca commisso: quam ob caussam etiam in Angliam profugere coactus fuit. Vnde postea reuersus, tres puellas secum circumduxit, quibus & mox quartam addidit, nobili genere prognatam, & philtro seu veneficio ab ipso incantatam. Erasmus quodam loco ait, Monachum sibi notum esse, qui pro vna tres vxores duxerit; itemque sacerdotem quendam, ceteroqui hominem non malum, qui feminam adulterio ante ab ipso corruptam matrimonio sibi iunxerit. Ex horum apostatarum numero Buchananus quoque fuit & ipse è monasterio profugus, qui complures seduxit & perdidit.

Porro Scotorum religio à Caluinismo Anglorum multis in rebus discrepat. Nullos dies festos Scoti celebrant: eoque ab Anglis ridentur, dicentibus, Scotos continue laborare, Anglis tamen multo esse pauperiores. Quum Lamotta Fenelonius Christianissimi regis Legatus in Scotia ageret, non solum pro tanti regis dignitate parum honorifice fuit habitus, quod regina captiua, rex vero in rebellium esset potestate, periculum etiam adijt, seditiosis quibusdam clamantibus, non ferendum esse eum qui Antichristi insignia Crucem scilicet, Equestris Ordinis S. Spiritus in Gallia insigne, publice ferret: adeo vt prætor Edimburgensis ad arcendam iniuriam ædes

in quibus Legatus versabatur, nocturno præsidio firmare coactus fuerit. Hac legatione effectum est, vt Iacobus VI. confirmato cum Galliarum rege fœdere, in libertatem se vindicarit, & præcipuos turbarum auctores, Angusiæ & Goteæ Comites, capitis supplicio affici iusserit. Totum tum regnum ab Elisabethæ Anglorum reginæ nutu dependebat: quæ in omni vita id semper egit, vt vicinis dominaretur, & manum ad consilia sua exsequenda, promptam semper atque armatam haberet. Et vero semper tyrannicum est & crudele feminarum imperium. Quum Caleto ab Hispanis capto Angliæ regina Legatis missis, Henrico IV regi Christianissimo auxilia offerret, ac nonnulli de eius crudelitate, in primis ea quam in Scotiæ reginam exercuisset, conquererentur, Rex, Frustra, vos, inquit, caussas inuestigatis cur Elisabetha Mariam reginam e medio sustulerit, siquidem nulla vmquam femina regnauit, cuius non insignis notetur crudelitas. Idem quum Elisabetha pro sumptibus quos in auxilia regi mittenda factura esset, Caletum tradi sibi pro pignore cuperet, præter morem suum iurans, Legato his verbis respondit: *Allez, dites à vostre Maistresse, que i'aimerois mieux auoir receu vn grand souflet du Roy d'Espagne, que d'elle vn chiquenaude.* Id est: Ite & dicite Dominæ vestræ, malle me ingentem alapam ab Hispaniarum rege accipere quam ab ipsa talitrum. Quamuis autem in temporalibus rebus rerum Scoticorum arbitrium penes Elisabetham esset, in spiritualibus tamen supremam, vti in Anglia auctoritatem sibi numquam potuit comparare. Ac licet multos Principum ac procerum, vt & Ministrorum sibi haberet obsequentes, adeo vt ad eius præscriptum tam rempublicam quam sermones ad populum moderarentur: numquam tamen eandem quam in Anglia religionis formam introducere potuit; vt ex sequentibus facile patebit.

In Scotia vix integrum templum multo minus imaginem aut alia ornamenta in ijs reperias; forma religionis iam olim a Cnoxio ad Caluini & Bezæ præscriptum redacta: Episcopi tamen & nomen & prouentus aliquamdiu retinuerunt, donec abhinc duodecim circiter annis reliquis Ministris petentibus tam dignitatis quam redituum æqualitas introducta fuit, frustra renitente Iacobo VI rege, pristini splendoris vmbram aliquam in Ecclesia retineret. Episcopi quidam hanc imminutionem indigne ferentes, in Angliam se receperunt. Nobilitas vero quod Ministrorum prædæ superfuit, inuolauit; vtque possidere ea tuto sibi liceret Ordinum (e quibus multi quoque prædæ erant participes) consensum & confirmationem impetrauit. Psalmos Scoti decantant, in vernaculam linguam à Quilparto quodam Curione, miro Calendariorum conficiendorum artifice, translatos. Quo vero melius intelligatur, quantum Caluinistica Scotorum irreligiosa religio ab ea quæ apud Gallos vsitatur discrepet, singularia quædam illius ex Nobilis Scoti, qui ad nos ob religionem confugit ore excepta breuiter hic indicabo. Baptismum itidem vt apud nos Galli Caluinistæ administrant; nisi quod infantes in suggestum ad Ministrum deferuntur. Matrimonia nullo ritu peraguntur; ac ne annulis quidem subarrhantur. Ieiunia celebrant ijs quæ apud Catholicos sunt plane contraria; quum plerique diebus Dominicis vsque ad vesperam à cibis abstineant, & quando alij Dominicæ Resurrectionis memoriam cum gaudio recolunt, austeritatem victus sibi indicunt. Immo illum ipsum diem quo Cœnam suam celebrant, ieiunantes transigunt, quasi ob peccatum, quod scilicet buccellam pani illius sui Eucharistici deuorarint, pœnam sibi infligentes. Cœnam quando celebrant, primus panis buccellam vicino, inde alij alijs ordine porrigunt. Deinde poculum ad summum plenum circumfertur, atque ex eo magnis haustibus potatur. Mortui sine vlla pompa, cantu aut exsequijs sepeliuntur nisi quod in quibusdam locis campanula funeri præfertur, eaque signum datur. Baronum tamen ac Nobilium funeribus gentilia insignia præferuntur. In adulterijs puniendis miram ac plane ab ea quæ in Gallijs vsurpatur discrepantem rationem ac disciplinam sequuntur: quæ pœna etiam ijs qui Missæ interfuerunt constituta est. Siue vir siue vxor adulterij conuicti, in publica concione loco omnium oculis exposito non procul à suggestu vnde Minister concionē habet, tribus diebus Dominicis collocantur. Ibi nomine & cognomine à Ministro rogantur, quā ob caussam in eum locū sint producti. Tum illi culpam suam fatentur, & delictum narrant; veniamq; ab auditoribus circumstantibus petunt: quæ etiam non grauate ipsis conceditur. Circa hoc aliquando ridiculum quid accidit. In oppido quodam regi ad concionem venturo pegma fuerat apparatum.

tum. Dum regis exspectatur aduentus, iuuencula adulterij accusata à Ministris iubetur in locum ad id destinatum ascendere. Illa pudoris & confusionis plena, dum huc illuc circumspicit, in locum regi præparatum ascendit, atque inde populo se ostentat, non sine multorum risu. Vbi hac pœna adulterium à Consistorio est vindicatum, ciuilis quoque magistratus à reis pœnas sumit. Qui Missæ interfuisse conuictus fuerit, vili lacerna indutus (adulteris alba interula injicitur) ad fores templi consistere iubetur interea dum Minister preces recitat, quibus finitis, ad concionem audiendam intromittitur, & certo loco consistens, omnium oculis exponitur. Inde vbi finita concione rursus ad preces venitur, ille templo vt ante exigitur, & ad fores stare iubetur. Et hæc quidem pœna pro Ministri arbitrio sex mensibus fere continuatur. Ecce tibi pulcram illam ridiculæ Deformationis ideam. Quis non tam mirabilis ac miserabilis Reformationis auctores rideat? qui nihil rectum putant nisi quod ipsi faciunt, nihil probant nisi quod ex ipsorum officina fuerit profectum. O Babylonicæ turris ædificatores, qui tam misere Dei Ecclesiam deformastis, quid aliud exspectatis quam vt propediem funditus opus vestrum destruatur?

Me miserum! post tot cædes, tot funera, totum
Vsque adeo varijs sectarum erroribus orbem
Distrahier, passimque seri fera semina belli!
Sed quando in fatis fuit hoc, age mente feramus
Æqua, & speremus tandem meliora futura.

DE MARIA SCOTIÆ REGINA,

Quæ in Angliam fugit, ibique ab Elisabetha in custodiam datur. Dux Norfolciæ Morauij artibus euersus, supplicio afficitur: tandem & ipse Morauius trucidatur.

CAPVT XVII.

ARGUMENTUM.

I. *Iacobus VI Scotiæ rex coronatur.*
II. *Regina à custodia euadit.*
III. *Elisabethæ promissis confisa, in Angliam se recipit.*
IV. *Inter eam & Ducem Norfolciæ de matrimonio tractatur, cum huius exitio.*
V. *Mors Comitis Morauiæ, nothi, Reginæ fratris.*
VI. *Reginæ sibi mutuo reconciliantur.*

I. TEmpus iam est vt in theatrum hoc nostrum res diuersissimas, felicitatem & infortunium, clementiam & crudelitatem, vitam & mortem bonum & malum producam. Et quemadmodum vna eademque catena & captiuum & custodem alligat: sic res plane inter se contrariæ, hoc loco à nobis sub vnum aspectum repræsentabuntur; & clarissimæ reginæ libertas & captiuitas vnis ijsdemque vinculis adstricta cernetur. Videbis hic eandem è custodia elapsam, & ex inimicorum manibus liberatam, mox in crudeliores hostes incidere, & ab ijs à quibus salutem quærebat, misere perdi atque occidi, ô insignem proditionem! Siccine, ô Elisabetha, brachium periclitanti cognatæ porrigis, vt mox in præsentissimum exitium eam detrudas? siccine omnia amicitiæ & beneuolentiæ signa das, vt proditionem celes? siccine oppida & regnum tuum subditorum crudelitatem fugienti pro asylo offers, vt in mortis nassam tanto facilius pertrahas? Recte Sophocles:

Humana si consideret, dubio procul.
Plura mala semper quam bona occurrent tibi.

O crudelem illam securim qua regius sanguis fusus, & candida illa ceruix abscissa est: cuius aciem Elisabetha dulci promissorum melle tam fraudulenter texit. Hinc Gallicus ille Poeta non sine caussa exclamat:

Hei mihi! quæ pauidam subit admiratio mentem
Narrantem quoties Gallum de cæde Scotorum
Audio reginæ. Tunc inquam: ô si Angla Maria
Æmula virtutes imitari Isabella studeret,
Vna duos soles nunc illa quidem insula haberet,
Quæ nunc sæuitiæ insolitæ vestigia pandit.

At vterque hic sol ingentem passus est eclipsin, ille quidem proditionis infamia, hic indigna cæde obscuratus. Verumenimvero quemadmodum sol & reliqua astra cœlestia medias inter nubes multo maiora & lucidiora videntur: sic pulcherrima

rima hæc est illa in infinitis pæne calamitatibus & miserijs multo præclarius illuxit. Erat vero regina hæc cœlitus tantis ornata virtutibus & tam corporis quam animi dotibus, vt credibile sit, Elisabetham ideo eam conspicere noluisse (neque enim vmquam in conspectum ipsius venit) ne pietate & misericordia erga eam commoueretur: quum antea nemo vnquam tantæ inhumanitatis inuentus fuerit, qui visam non adamarit atque admiratus sit. Sed ad puerum eius filium redeamus, qui IV. Calendas Augusti Anno M.D. LXVII. quum vix tertium ætatis annum expleuisset, solitis cæremonijs regno inauguratus fuit. Iurarunt pro eo in leges Iacobus Duglassius Mortonij Comes, & Alexander Humius. Morauio vero, licet dissentientibus non paucis proceribus, Proregis munus fuit demandatum: & sic omnis imperio commissum. Hamiltonij inprimis ægre ferebant, paucos eosque non potentissimos, sine suo, quod nunquam exspectauerant, assensu, rerum arbitrium ad se reuocare, & rem tantam priuatis Consilijs peragere ac præcipitare. Quum ergo nobilitatem circuissent, raros præter eos qui primi conuenerant, in suam sententiam pertraxerunt: quod plerique spectatores potius quam actores rerum haberi vellent. Ita ergo publica causa priuatis rationibus posthabita, regia potestas in Morauium translata est: qui mox eos sibi homines in Consilium & publicæ rei administrationem adsciuit, quos rebus suis commodos existimabat. Quis vero deinceps in Scotia quum reipublicæ tum Catholicæ inprimis religionis status fuerit, facile est cuique cogitare. Neque enim quidquam aliud Morauius, penes quem summa rerum omnium erat potestas, spectabat quam vt tam Catholicam religionem quam omnes ipsi addictos, promiscue exscinderet atque exstirparet. Circa regis coronationem quum aliæ difficultates, tum, illa inciderat, cuius regis inaugurandi munus esset. Coronandi regis partes Cnoxius apostata, tamquam primarius Ecclesiæ Minister, sibi vindicabat, inprimis vero illud vrgebat, Regem nequaquam oleo sacro, quo Catholici antea reges, inungendum esse: quum id meram & detestabilem superstitionem saperet. At reliqui hæretici contendebant, antiquis illis ceremonijs nihil derogandum esse: ne alij occasionem inde arriperent regis non agnoscendi. Ea difficultas restabat, quum consecrandi regis munus ad minimum Episcopo debebatur, vnde ille quæreretur. Inuentum tandem est Orcadensium Episcopus, qui omnes ceremonias, excepto Missæ sacrificio, celebrauit. Et hæc quidem Anno MDLXVII. die XXIX. Iulij facta sunt quadragesimo quinto post reginæ captiuitatem die. Rege coronato, Morauius rogatu, vt pupilli tutelam susciperet, quod iam ille vnice ambiret, recusare tamen se simulabat: & ad reginam quæ in lacu Læuino asseruabatur, profectus, diligenter sese excusabat omnem ei fidem & obsequium pollicitus. Reginæ instanti vt ab ipsius & patriæ proditoribus Consilia segregaret, ac de ipsa liberanda potius cogitaret, illud in sua potestate non esse respondit. Prouecto deinde vlterius sermone, multa virulenta contra reginam effudit, adeoque protestatus est, se in ipsa euertenda nihil diligentiæ omissurum. Sic inde Edimburgum profectus, XXIV. Augusti Anno MDLXVII. Morauius prorex & pupilli tutor fuit electus. Vix munus illud ingressus statim Catholicam religionem profligauit, & è Senatu eos qui reginæ fauebant eiecit; & Ecclesiam quasi fundi tus in toto regno euertit. Quemadmodum Mæander per obliquos flexus decurrens, vbi vicina litora arrosit, tandem in suum alueum redit: sic hæresis castissimum Ecclesiæ thorum varijs sectis commaculans, tandem, Deo sic disponente, vbi iam omnia occupasse videtur, in nihilum reditura est: idque etiam in Scotia aliquando fore, minime est desperandum. Quatuor rege puero potissimum decreta facta sunt: quorum primo Catholica religio omnino fuit profligata: secundo Caluinismus receptus & stabilitus, & in eos qui suscipere nouam religionem recusarent crudelia supplicia statuta sunt: tertio, omnia ea quæ facta fuerant tamquam iuste & legitime facta, rata esse iussa sunt: quarto vt Dumbarum, arx Scotiæ limitanea, vt Morauius Angliæ reginæ promiserat, solo æquaretur. Interea vero dum hæc fiunt, regina in lacu Læuino stricte asseruabatur, omni papyri, ne ad alios scribere posset, immo ipsius quoque luminis vsu priuata.

II. In hac tamen indignissima fortuna singularem illa animi magnitudinem præ se ferebat. Tandem Georgius Duglassius, frater eius in cuius potestate arx erat, adolescentem quendam ex arcis ministerio sibi deuinxit, cumque eo reginæ

liberandæ

liberandæ consilium suscepit. Quum ergo die quodam Comes nescio quis in arce magnificum epulum celebraret, vtque regina ei quoque interesse vellet, rogasset, illa morbum simulans se excusat. interim omnibus vino in hilaritatem solutis, Gulielmus (id adolescenti nomen) claues arcis præfecto furtim aufert, & reginam vt ad fugam se pararet monet; quæ assumto virili habitu, per medium cœnaculum vbi potabatur, ac deinde per quatuor arcis portas ac stationes transgressa, euasit. Transeuntem quidam è satellitio diligenter notarat: & quia verum regina esset dubitabat, Gulielmum statim quæsiuit; sed is statim ac cum regina per vnam portam transierat, eam clausit, sic vt persequendi eos nulla esset facultas. Reginæ fuga comperta, quædam è gynæceo Ioanna Queneda nomine, per fenestram desiliens, eam sequuta est. Vix triginta passus progressi, tota arce tumultuari audiunt, custodibus reginam fugisse clamantibus: quumque ablatis clauibus sequi non possent, per fenestram reginæ fugam prospectabant. ad quam excipiendam Georgius Duglassius cum equitibus aliquot ad lacus ripam exspectabat. Hac de re certior factus Morauius, quantas potuit copias repente contraxit. Eius factioni fauebant Glamesij, Kircadij, Ogilreij, Semplij, Ruueni, Lindesij, Mortonij, Martiæ & Glencarniæ Comites, & vniuersa Duglassiorum familia. A reginæ partibus stabant præter totam Hamiltoniorum familiam, Rothusiæ Comites, Cambelli, Leuinstoni, Setonij, Flaminij, Braussij, Heresij, Balfurij, aliique Huntilææ Comes & Ogiluius etsi & ipsi ad auxiliandum reginæ copias contraxerant, ad eam tamen venire non potuerunt. Et hic quidem postea ob Catholicam religionem in Galliam se recepit, ac Burdigalæ domicilium fixit, vbi multa quæ ad harum rerum notitiam pertinent, ab eo sum expiscatus. Catholicorum Consilium erat regina Britannoduni, quæ inexpugnabilis arx est, relicta, fortunam belli tentare: sed Morauius per exploratorem edoctus, cum exercitu quem habebat, Landsidum petijt, atque ita reginæ iter impediuit. Ibi vtrimque infestis armis concursum est; sed victoria tandem ad Morauium inclinauit. Scribunt nonnulli, eius qui primam in reginæ exercitu aciem ducebat, morbum in ipso pugnæ initio simulantis proditione id factum: alij caduco morbo siue epilepsia correptum eum dicunt. Quidquid fuerit, tanta certe pertinacia & contentione pugnatum est, vt quibus hastæ prælongæ fractæ erant, pugiunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quidquid ad manum erat, in ora hostium aduersa iacerent. Ex sola Hamiltoniorum familia septem & quinquaginta desiderati, & viginti ac septem capti sunt: vnde reliquorum numerus facile conijci potest. Regina, quæ ipsa aduersum pugnæ exitum spectauerat, cum equitibus suæ partis, qui integri ex acie recedebant, versus Angliam iter intendit. Quum extra periculum iam esset, cum suis consultauit quonam potissimum sibi confugiendum esset. Suadebant nonnulli vt in Belgium ad Ducem Albanum, alij vt in Galliam, amicam regionem traijceret: sed neutrum horum facile erat in tanta omnium ad id necessariarum rerum inopia. Includere se Catholici alicuius Principis arci periculosum itidem videbatur; ne obsessa, vi inde extraheretur. Quare in Angliam secedere ipsi visum est, ad quam multa alia inuitabant, sed imprimis quod tesseram amicitiæ & hospitij, quam Angli *Token* appellant, ab Elisabetha missam secum haberet; adeoque in omnibus quas ad eam in custodia dederat litteris, promisisset, si venire in Angliam Maria vellet, se ad regni vsque limites ei obuiam profecturam, ac secum deducturam. Quod si ab Elisabetha nulla impetraret auxilia quibus in regnum restitueretur, putabat tamen abitum in Galliam nequaquam sibi ab ea negatum iri. Sed & coram de cæde Darlæi mariti, Elisabethæ cognati, purgare se cupiebat, nec dubitabat quin Elisabetham, comperta sua innocentia æquiorem esse habitura. Cui tamen Consilio Ioannes Hamiltonius Santandreanus Archiepiscopus, homo magnæ prudentiæ, vehementer reclamauit, certam & ineuitabilem ruinam reginæ prædicens.

> *Sic ait illachrymans: verum hæc dum mente volutant,*
> *Extimuere senes, gemitusque dedere profundos.*

Et hoc quidem Maria ipsa Lamottæ Fenelonio Christianissimi regis, ad eam Legato, quum Elisabethæ permissu, in Anglia, domum reuertens, cum ea colloqueretur, non sine lachrymis narrauit. Anglicani Hollingledi cuiusdam Annales, ad

tamquam perduellium, actum iri. Sed ex postea res inciderunt quæ totum regnum miseris modis conturbarunt. Primo Cardinalis Sanctandreanis deinde Dauidis Riccij cædes. Et huius quidem ordo sic habet. Quum rex à maleuolis instigatus, Riccium, cui regina multum fidebat, tollere decreuisset, vnà cum Iacobo Duglassio Mortonij Comite, Patricio Lindesio, & Patricio Ruueno, in cellam reginæ vbi cœnabatur, per scalas angustas & secretas ascendit. Tum regina Ruueni potissimum habitum contemplata (arma enim longæ tunicæ superinduerat, galeam capiti impositam gerens) Quid hic, ait, Ruuene, ridiculus quidem, sed nullius boni index, sibi vult apparatus. Tum ille, Nebulonem, inquit, quærimus, quem tu ô regina, nimis magno in precio habes: digito in Riccium intento. Ibi regina perterrita, vim ab homine deprecari cœpit: sed intentato pectori pugione silere iussa est, nisi cum eo interfici mallet. Sic miser ille ante reginæ pedes, iustitiam implorans confoditur & trucidatur. Anglorum qui primi huius cædis suasores fuerant, Consilium erat, hoc facinore in conspectu reginæ perpetrato fetum quem iam fere adultum regina vtero gestabat, perdere, inimicitiasque irreconciliabiles inter regem & reginam seminare. Si enim istius tantum hominis cædem quæsijssent, facile eius alibi occidendi potestatem habuissent.

Patrata hac cæde, à coniuratis reginæ custodes sunt appositi. Postridie Morauius ex Anglia reuersus est, à regni Ordinibus ad comitia euocatus. Habita deliberatione, reginam tollendam esse, à quibusdam decretum aiunt. Cædis in Riccio perpetratæ caussa adulterium prætexitur: cui tamen pauci fidem habebant, quum Dauidem iam senem effetum ac deformem, nullam etiam ob caussam quam ob summam fidem & industriam reginæ percharum fuisse non ignorarent. Quin etiam de Catholicis omnibus in toto regno interficiendis, & Darlæo solo Rege proclamando Consilia inita. Morauius interim, homo astutus & versipellis reginam clam adit, & superioris cædis ac proditionis ignarum se simulans, rogat vt regina facinus istud auctoribus ignoscat. Tum regina, ne minimum quidem de pristina Maiestate remittens, Nihil certi hac de re statuere se posse inquit, quamdiu velut in custodia asseruaretur: libertati vero restitutam, plus illis præstituram quam petere aut exspectare ausint. Morauius inde Regem de bona Reginæ voluntate edocet: qui mox & ipse eam adit, & vt præteritarum iniuriarum memoriam deponere vellet obsecrat. Et regina quidem maritum acriter initio obiurgat, & quam imprudenter egerit demonstrat. Anglos quippe & coniuratos id vnum spectare & agere, vt se cum fetu exstincta, ipsum quoque deinde è medio tollant. Mox ille errore cognito, multis cum lachrymis iterum veniam precatus, omnem conspirationis ordinem detegit: decretum nempe à coniuratis, Flaminium, Leuinstonum & Iacobum Balfurium in iudicio reos peragendos, & publice supplicio afficiendos alios proceres alijs modis tollendos; tum feminas aliquot primarias suffocandas esse: ac simul promittit ac protestatur, se contra Reginæ libertatem nihil posthac moliturum. Inde proceribus, & maxime coniurationis socijs, præclaram reginæ voluntatem prolixe exponit, & pro ipsius libertate intercedit. Re diu multumque disceptata, alijs reginæ cædem vrgentibus, alijs nouam eius gratiam hoc beneficio captantibus, tandem Darlæo reginæ, ex morbo etiam affectæ, custodia permittitur: qui ea nocte vnà cum illa ex Edimburgensi arce Dumbarum profectus, tumultuarias copias, in quibus nouem millia armatorum erant, collegit. Hoc inopinato euentu perterriti coniurati plerique in Angliam aufugerunt: Morauius vero non multo post, deprecantibus pro eo nonnullis proceribus, ex Anglia reuocatus, & à regina in gratiam receptus fuit: quæ quidem gratia deinde in ipsius reginæ ac regis exitium vertit.

Darlæus, Morauium & socios in tanta apud reginam auctoritate esse, vt ipsorum arbitrio omnia administrarentur, indignatus, reginæ consilium de tollendo Morauio detexit: quod illa auersata, regem ad alia Consilia flexit. Quia vero Darlæus hoc suum propositum iuuenili quadam temeritate ita celare non poterat, quin eius indicia ad Morauium peruenirent: Morauius insidijs regem sibi præuertendum decreuit. Circa idem tempus Mortonius, Lindesius & alij Scoti transfugæ, Elisabethæ commendatione in gratiam à Maria regina recepti sunt: qui mox, vix dum reuersi scelerata in patriam & reginam Consilia agitare cœperunt, atque illud præcipue, vt inter regem & reginam discordiarum semina sererent. Quum vero animaduerterent, ad reginam contra maritum incitandum nullas valere artes,

Mo-

Morauium ad regem tollendum allegatant, communicatis cum Bothuelio Comite ambitioso & crudeli homine Consilijs, vt cædi manum præstaret, & reginæ, velut ad compensationem facinoris, matrimonio promisso, confectisque etiam publici Notarij, Alexandri Haij, manu eam in rem tabulis. O rem inaudita barbariæ plenam: Siccine & regiam Maiestatem contemni, & summam illam formæ elegantiam à subditis tamquam pessimi facinoris & parricidij auctoramentum venalem haberi:. Vnica illa restabat cura, quomodo scilicet omnis facti inuidia & ignominia in ipsam reginam detruari posset. Morauius vt suspicione se eximeret, reginam monuit, Glascuæ à Darlæo marito, eius patre Læuiniæ, & Glencarniæ Comite de regno ipsi auferendo Consilia haberi: quæ præsentia sua facile esset euersura. Interim in morbum rex incidit: quem regina multoties inuisit, omnibusque humanitatis officijs prosequuta est. Conualescentem Morauius induxit, vt habitationem paullo salubriorem quæreret. Sic ergo is ad Kirkofeldij cuiusdam ædes diuertit: à Morauio ex Araniæ Comitis, Hamiltoniorum familiæ principis, palatio quò regina eum comitata fuerat, deductus. Appetente iam designandi facinoris die, Morauius, vxoris morbum prætexens, ex aula discessit, prius támen Heresio indicans, illi nocti Regem non fore superstitem, quod & accidit: siquidem inter tertiam & quartam noctis horam, ædes in quibus rex diuersabatur, supposito & incenso puluere conuulsæ, & miser Princeps eius violentia occisus est. Facinus hoc regina, vti par erat, indignissime tulit, & in eius auctores inquirendi negotium Argatheliæ Comiti dedit. in quo tamen ille segniter admodum versatus est, vt qui coniurationis esset particeps. Tandem Bothuelius publica omnium voce, & affixis etiam scriptis designatus, comprehenditur, & patricidij accusatur: quod tamen ille iudicium, vtpote in quo plerique Morauij factioni addicti sedebant, facile elusit. Videbant enim, Bothuelium damnatum procul dubio ipsos quoque tamquam conscios proditurum, atque ita reginæ innocentiam, in quam omnem facti inuidiam deriuare cupiebant, patefactum iri: quæ mariti corpus è ruderibus erutum, non sine lachrymis regijs maiorum tumulis inferri iussit, sine vlla fere pompa, vt quæ in toto suo comitatu vnum tantum sacerdotum haberet.

Nõ multo post Bothuelius coniurationis socios de promissis appellat. Illi reginam adeunt, & vt maritum sibi ex Scotica Nobilitate (neque enim exteri Principis imperium Scotos facile laturos) eligere vellet, rogant, proposito Bothuelio. Sed id matrimonium reginæ minus placebat, caussanti eum iam cum Hantlææ Comitis sorore nuptias contraxisse. At illi diuortium inter eos factum aiunt. nec multo post de Bothuelij vxoris morte nuncius affertur. Quare Bothuelius occasione vtendum ratus, quum procerum in suas cum regina nuptias consensum scripto consignari, & sigillis ipsorum confirmari curasset, reginam Sterlino, vbi filium inuiserat, redeuntem intercipit, & Dumbarum abductæ, procerum illud scriptum de nuptijs exhibet, rogans vt & ipsa assentiretur, nec sua tergiuersatione nouis turbis occasionem daret. His circumuenta difficultatibus regina, & ab omnibus deserta, quamuis ægre, tandem tamen assensit, præsertim quum ita in Bothuelij se esse potestate intelligeret, vt euadere inde nullo modo posset. Morauius ac socij quamprimum de Bothuelij cum regina matrimonio nuncium acceperunt, arma statim arripiunt, Bothuelium diuulgatis scriptis regiæ cædis insimulatum persequi, ac reginam liberare se velle prætexentes. Duncalmo inde Bortuicum profecti, & reginam & Bothuelium in potestatem redigere tentant; qui tamen Dumbarum inde, mutatis vestibus, euaserunt Eo variis ex locis multis confluentibus, regina breui iustum fere exercitum confecit, & inde Carberillum duxit. Ibi à rebellibus quidam missus reginæ exposuit, arma ea non contra reginam, sed Bothuelium sumta: à quo si caussam suam segregare vellet, facile ei cum Nobilitate conuenturum. Sic ergo regina vt pacis se cupidam ostenderet, Bothuelium à se discedere iussit, ac totam se rebellium potestati permisit: quod omnium illorum quæ experta illa postea est, malorum caussa fuit & origo. Edimburgum enim regni metropolin ac regum sedem velut in triumphum ducta, dici vix potest quantas contumelias perpessa sit. Erat in vexillo quodam militari depictus Henricus rex mortuus, & iuxta filius infans, vindictam parridicij à Deo exposcens: cuius quidem quum alij scriptores hæretici, tum Buchananus inprimis in rerum Scoticarum Historia, reginam insimulare non verentur. In Anglia

tur, Morauius è Gallia redit, vt & comitijs & regis coronationi interesset. Iis comitijs ex ordine Ecclesiastico interfuerunt Adamus Orcadensium Episcopus, à cęterum Scoticarum Scriptoribus necromantiæ & veneficij infamia aspersus, & Abbates nonnulli Morauio cognatione iuncti. His acriter se opposuerunt dictus Santandreanus Episcopus, Atgathelia & Huntlææ Comites, itemque Heresius. Sed nihilominus illi cœpta consilia persequuti sunt. Morauius tamen, qui regnum ipse affectabat, conatu suo frustratus est.

VI. Hic quidem tum erat Reipublicæ in Scotia status: nec melior, immo multo deterior erat religionis status. Leslius Rossiensis Episcopus, in Commentarijs suis rerum Scoticarum ait, Anno M D L I X. antequam regina e Gallia appulisset, synodum in Scotia fuisse habitam, vt tot exortis in religione turbis remedium quæreretur. Vix dum in regnum venerat Maria, quum proceres quidam supplicem libellum multis erroribus & calumnijs refertum (Primos vocant Reformationis articulos) ei obtulerunt, quo petebant, vt diuinus cultus vulgari lingua peragere tur, vtque populo Episcopos & Pastores eligendi fieret potestas: multaque alia extorquere conabantur, quæ tamen regina non modo facere recusauit, verum etiam Cnoxium & alios duos seditiosos concionatores, qui ad Lindesij & aliorum patrocinia confugerant ad dicendam caussam adesse iussit, qui omnes fere se subduxerunt. Ac licet proceres nonnulli hæreticæ factionis pro eis intercederent; regina tamen aperte protestata est, effecturam se vt istorum exemplo territi alij saniora consilia sequantur, & a regno perturbando desistant. Nec mora. Vastantur cœnobia, templa spoliantur, diripiuntur bona Ecclesiastica: inprimis Carthusianorum, Carmelitarum & Franciscanorum monasteria solo æquantur. Religiosi, qui barbarorum hominum manus ægre euaserant, ad reginæ pedes prouoluti, iustitiam implorant. Sed frustra. Morauio rebellibus se adiungente, & cum exercitu Edimburgum versus contendente. Etsi vero regina primarios ciues & vrbanum magistratum summopere rogarat, ne rebelles admitterent, statim tamen à tumultuante plebe Morauius admissus & in vrbem receptus fuit. Quare regina inde celeriter Dumbarum se recepit: quo non multo post de vastatis ab hæreticis templis & direptis regijs thesauris rumor fuit perlatus. Alanus scribit, Episcopos ab hæreticis ædibus suis eiectos, omnibusque bonis exutos: ab ijsdem deiectas & confractas sacras imagines, & hostiam Eucharisticam furcæ affixam, ac tormentorum ictibus petitam fuisse. Nec minus cum priuatis Catholicis actum, quorum bona militi in stipendium fuerunt assignata. Multa tum crudelissime patrata: sed illud inprimis, quod impij homines seni cuidam sacerdoti multis ictibus confixo, etiamnum spiranti ac videnti carnis particulas è corpore exsciderunt, easque hamis affixas piscibus pro esca obiecerunt: & hominem ita horrendis modis excarnificarunt, donec tandem spiritum Deo reddidit.

Horum tumultuum & turbarum præcipui actores erant Paullus Methem pistor quidam, & supradictus ille Cnoxius: quorum hic quidem Maria in Anglia regnante, Geneuæ Caluino operam dederat, eiusque dogmata imbiberat. Ab eodem tum liber scriptus fuit & editus, quo Anglos ad Mariæ cædem exstimulabat. Hæreticus hic apostata, abiecto cucullo, vna vxore non contentus etiam paternum thorum commaculauit, incestu cum nouerca commisso: quam ob caussam etiam in Angliam profugere coactus fuit. Vnde postea reuersus, tres puellas secum circumduxit, quibus & mox quartam addidit, nobili genere prognatam, & philtro seu veneficio ab ipso incantatam. Erasmus quodam loco ait, Monachum sibi notum esse, qui pro vna tres vxores duxerit; itemque sacerdotem quendam, ceteroqui hominem non malum, qui feminam adulterio ante ab ipso corruptam matrimonio sibi iunxerit. Ex horum apostatarum numero Buchananus quoque fuit & ipse è monasterio profugus, qui complures seduxit & perdidit.

Porro Scotorum religio à Caluinismo Anglorum multis in rebus discrepat. Nullos dies festos Scoti celebrant: eoque ab Anglis tidentur, dicentibus, Scotos continue laborare, Anglis tamen multo esse pauperiores. Quum Lamotta Fenelonius Christianissimi regis Legatus in Scotia ageret, non solum pro tanti regis dignitate parum honorifice fuit habitus, quod regina captiua, rex vero in rebellium esset potestate, periculum etiam adijt, seditiosis quibusdam clamantibus, non ferendum esse eum qui Antichristi insignia Crucem scilicet, Equestris Ordinis S. Spiritus in Gallia insigne, publice ferret: adeo vt prætor Edimburgensis ad arcendá iniuriam ædes

in quibus Legatus versabatur, nocturno præsidio firmare coactus fuerit. Hac legatione effectum est, vt Iacobus VI. confirmato cum Galliarum rege fœdere, in libertatem se vindicarit, & præcipuos turbarum auctores, Angusiæ & Goreæ Comites, capitis supplicio affici iusserit. Totum tum regnum ab Elisabethæ Anglorum reginæ nutu dependebat: quæ in omni vita id semper egit, vt vicinis dominaretur, & manum ad consilia sua exsequenda, promptam semper atque armatam haberet. Et vero semper tyrannicum est & crudele feminarum imperium. Quum Caleto ab Hispanis capto Angliæ regina Legatis missis, Henrico IV regi Christianissimo auxilia offerret, ac nonnulli de eius crudelitate, in primis ea quam in Scotiæ reginam exercuisset, conquererentur, Rex, Frustra, vos, inquit, caussas inuestigatis cur Elisabetha Mariam reginam e medio sustulerit: siquidem nulla vmquam femina regnauit, cuius non insignis notetur crudelitas. Idem quum Elisabetha pro sumptibus quos in auxilia regi mittenda factura esset, Caletum tradi sibi pro pignore cuperet, præter morem suum iurans, Legato his verbis respondit: *Allez, dites à vostre Maistresse, que i'aimerois mieux auoir receu vn grand souf flet du Roy d'Espagne, que d'elle vn chiquenaude.* Id est: Ite & dicite Dominæ vestræ, malle me ingentem alapam ab Hispaniarum rege accipere quam ab ipsa talitrum. Quamuis autem in temporalibus rebus rerum Scoticorum arbitrium penes Elisabetham esset, in spiritualibus tamen supremam, vti in Anglia auctoritatem sibi numquam potuit comparare. Ac licet multos Principum ac procerum, vt & Ministrorum sibi haberet obsequentes, adeo vt ad eius præscriptum tam rempublicam quam sermones ad populum moderarentur: numquam tamen eandem quam in Anglia religionis formam introducere potuit; vt ex sequentibus facile patebit.

In Scotia vix integrum templum multo minus imaginem aut alia ornamenta in ijs reperias; forma religionis iam olim à Cnoxio ad Caluini & Bezæ præscriptum redacta. Episcopi tamen & nomen & prouentus aliquamdiu retinuerant, donec abhinc duodecim circiter annis reliquis Ministris petentibus tam dignitatis quam redituum æqualitas introducta fuit, frustra renitente Iacobo VI rege, vt pristini splendoris vmbram aliquam in Ecclesia retineret. Episcopi quidam hanc imminutionem indigne ferentes, in Angliam se receperunt. Nobilitas vero quod Ministrorum prædæ superfuit, inuolauit; vtque possidere ea tuto sibi liceret Ordinum (è quibus multi quoque prædæ erant participes) consensum & confirmationem impetrauit. Psalmos Scoti decantant, in vernaculam linguam à Quilpatto quodam Curione, miro Calendariorum conficiendorum artifice, translatos. Quo vero melius intelligatur, quantum Caluinistica Scotorum irreligiosa religio ab ea quæ apud Gallos vsitatur discrepet, singularia quædam illius ex Nobilis Scoti, qui ad nos ob religionem confugit ore excepta breuiter hic indicabo. Baptismum iidem vt apud nos Galli Caluinistæ administrant; nisi quod infantes in suggestum ad Ministrum deferuntur. Matrimonia nullo ritu peraguntur; ac ne annulis quidem subarrhantur. Ieiunia celebrant ijs quæ apud Catholicos sunt plane contraria; quum plerique diebus Dominicis vsque ad vesperam à cibis abstineant, & quando alij Dominicæ Resurrectionis memoriam cum gaudio recolunt, austeritatem victus sibi indicunt. Immo illum ipsum diem quo Cœnam suam celebrant, ieiunantes transigunt, quasi ob peccatum, quod scilicet buccellam pani illius sui Eucharistici deuorarint, pœnam sibi infligentes. Cœnam quando celebrant, primus panis buccellam vicino, inde alij alijs ordine porrigunt. Deinde poculum ad summum plenum circumfertur, atque ex eo magnis haustibus potatur. Mortui sine vlla pompa, cantu aut exsequijs sepeliuntur nisi quod in quibusdam locis campanula funeri præfertur, eaque signum datur. Baronum tamen ac Nobilium funeribus gentilia insignia præferuntur. In adulterijs puniendis miram ac plane ab ea quæ in Gallijs vsurpatur discrepantem rationem ac disciplinam sequuntur: quæ pœna etiam ijs qui Missæ interfuerunt constituta est. Siue vir siue vxor adulterij conuicti, in publica concione loco omnium oculis exposito non procul à suggestu vnde Minister concionẽ habet, tribus diebus Dominicis collocantur. Ibi nomine & cognomine à Ministro rogantur, quã ob caussam in eum locũ sint producti. Tum illi culpam suam fatentur, & delictum narrant; veniamq; ab auditoribus circumstantibus petunt: quæ etiam non grauate ipsis conceditur. Circa hoc aliquando ridiculum quid accidit. In oppido quodam regi ad concionem venturo pegma fuerat apparatum.

tum. Dum regis exspectatur aduentus, iuuencula adulterij accusata à Ministris iubetur in locum ad id destinatum ascendere. Illa pudoris & confusionis plena, dum huc illuc circumspicit, in locum regi præparatum ascendit, atque inde populo se ostentat, non sine multorum risu. Vbi hac pœna adulterium à Consistorio est vindicatum, ciuilis quoque magistratus à reis pœnas sumit. Qui Missæ interfuisse conuictus fuerit, vili lacerna indutus (adulteris alba interula injicitur) ad fores templi consistere iubetur interea dum Minister preces recitat, quibus finitis, ad concionem audiendam intromittitur, & certo loco consistens, omnium oculis exponitur. Inde vbi finita concione rursus ad preces venitur, ille templo vranre exigitur, & ad fores stare iubetur. Et hæc quidem pœna pro Ministri arbitrio sex mensibus fere continuatur. Ecce tibi pulcram illam ridiculæ Deformationis ideam. Quis non tam mirabilis ac miserabilis Reformationis auctores rideat? qui nihil rectum putant nisi quod ipsi faciunt, nihil probant nisi quod ex ipsorum officina fuerit profectum. O Babylonicæ turris ædificatores, qui tam misere Dei Ecclesiam deformastis, quid aliud exspectatis quum vt propediem funditus opus vestrum destruatur?

Me miserum! post tot cædes, tot funera, totum
Vsque adeo varijs sectarum erroribus orbem
Distrahier, passimque seri fera semina belli!
Sed quando in fatis fuit hoc, age mente feramus
Æqua, & speremus tandem meliora futura.

DE MARIA SCOTIÆ REGINA,

Quæ in Angliam fugit, ibique ab Elisabetha in custodiam datur. Dux Norfolciæ Morauij artibus euersus, supplicio afficitur: tandem & ipse Morauius trucidatur.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

I. *Iacobus VI Scotiæ rex coronatur.*
II. *Regina è custodia euadit.*
III. *Elisabetha promissis confisa, in Angliam se recipit.*
IV. *Inter eam & Ducem Norfolciæ de matrimonio tractatur, cum huius exitio.*
V. *Mors Comitis Morauiæ, nothi, Reginæ fratris.*
VI. *Reginæ sibi mutuo reconciliantur.*

I. Tempus iam est vt in theatrum hoc nostrum res diuersissimas, felicitatem & infortunium, clementiam & crudelitatem, vitam & mortem bonum & malum producam. Et quemadmodum vna eademque catena & captiuum & custodem alligat: sic res plane inter se contrariæ, hoc loco à nobis sub vnum aspectum repræsentabuntur; & clarissimæ reginæ libertas & captiuitas vnis ijsdemque vinculis adstricta cernetur. Videbis hic eandem è custodia elapsam, & ex inimicorum manibus liberatam, mox in crudeliores hostes incidere, & ab ijs à quibus salutem quærebat, misere perdi atque occidi, ô insignem proditionem! Siccine, ô Elisabetha, brachium periclitanti cognatæ porrigis, vt mox in præsentissimum exitium eam detrudas? siccine omnia amicitiæ & beneuolentiæ signa das, vt proditionem celes? siccine oppida & regnum tuum subditorum crudelitatem fugienti pro asylo offers, vt in mortis nassam tanto facilius pertrahas? Recte Sophocles:

Humana si consideret, dubio procul.
Plura mala semper quam bona occurrent sibi.

O crudelem illam securim qua regius sanguis fusus, & candida illa ceruix abscissa est: cuius aciem Elisabetha dulci promissorum melle tam fraudulenter texit. Hinc Gallicus ille Poeta non sine caussa exclamat:

Hei mihi! quæ pauidam subit admiratio mentem
Narrantem quoties Gallum de cæde Scotorum
Audio reginæ. Tunc inquam: ô si Angla Maria
Æmula virtutes imitari Isabella studeret,
Vna duos soles nunc illa quidem insula haberet,
Qua nunc sæuitiæ insolitæ vestigia pandit.

At vterque hic sol ingentem passus est eclipsin, ille quidem proditionis infamia, hic indigna cæde obscuratus. Verum enimuero quemadmodum sol & reliqua astra cœlestia medias inter nubes multo maiora & lucidiora videntur: sic pulcherrima

tima hæc st illa in infinitis pæne calamitatibus & miserijs multo præclarius illuxit. Erat vero regina hæc cœlitus tantis ornata virtutibus & tam corporis quam animi dotibus, vt credibile sit, Elisabetham ideo eam conspicere noluisse (neque enim vmquam in conspectum ipsius venit) ne pietate & misericordia erga eam commoueretur: quum antea nemo vnquam tantæ inhumanitatis inuentus fuerit, qui visam non adamarit atque admiratus sit. Sed ad puerum eius filium redeamus, qui IV. Calendas Augusti Anno M.D. LXVII. quum vix tertium ætatis annum expleuisset, solitis cæremonijs regno inauguratus fuit. Iurarunt pro eo in leges Iacobus Duglassius Mortonij Comes, & Alexander Humius. Morauio vero, licet dissentientibus non paucis proceribus, Proregis munus fuit demandatum; & sic omne [illegible] commissum. Hamiltonij inprimis ægre ferebant, paucos eosque non potentissimos, sine suo, quod nunquam exspectauerant, assensu, rerum arbitrium ad se reuocare, & rem tantam priuatis Consilijs peragere ac præcipitare. Quum ergo nobilitatem circuissent, ratos præter eos qui primi conuenerant, in suam sententiam pertraxerunt: quod plerique spectatores potius quam actores rerum haberi vellent. Ita ergo publica causa priuatis rationibus posthabita, regia potestas in Morauium translata est: qui mox eos sibi homines in Consilium & publicæ rei administrationem adsciuit, quos rebus suis commodos existimabat. Quis vero deinceps in Scotia quum reipublicæ rum Catholicæ inprimis religionis status fuerit, facile est cuique cogitare. Neque enim quidquam aliud Morauius, penes quem summa rerum omnium erat potestas, spectabat quam vt eam Catholicam religionem quam omnes ipsi addictos, promiscue exscinderet atque exstirparet. Circa regis coronationem quum aliæ difficultates, tum, illa inciderat, cuius regis inaugurandi munus esset. Coronandi regis partes Cnoxius apostata, tamquam primarius Ecclesiæ Minister, sibi vindicabat, inprimis vero illud vrgebat, Regem nequaquam oleo sacro, quo Catholici antea reges, inungendum esse: quum id meram & detestabilem superstitionem saperet. At reliqui hæretici contendebant, antiquissimis ceremonijs nihil detogandum esse: ne alij occasionem inde arriperent regis non agnoscendi. Ea difficultas restabat, quem consecrandi regis munus ad minimum Episcopo debebatur, vnde ille quæreretur. Inuentus tandem est Orcadensium Episcopus, qui omnes ceremonias, excepto Missæ sacrificio, celebrauit. Et hæc quidem Anno MDLXVII. die XXIX. Iulij facta sunt quadragesimo quinto post reginæ captiuitatem die. Rege coronato, Morauius rogatu vt pupilli tutelam susciperet, quod iccirco vnice ambiret, recusare tamen se simulabat: & ad reginam quæ in lacu Læuino asseruabatur, profectus, diligenter sese excusabat omnem ei fidem & obsequium pollicitus. Reginæ instanti vt ab ipsius & patriæ proditoribus Consilia segregaret, ac de ipsa liberanda potius cogitaret, illud in sua potestate non esse respondit. Prouecto deinde vlterius sermone, multa virulenta contra reginam effudit, adeoque protestatus est, se in ipsa euertenda nihil diligentiæ omissurum. Sic inde Edimburgum profectus, XXIV. Augusti Anno MDLXVII. Morauius prorex & pupilli tutor fuit electus. Vix munus illud ingressus statim Catholicam religionem profligauit, & è Senatu eos qui reginæ fauebant eiecit; & Ecclesiam quasi funditus in toto regno euertit. Quemadmodum Mæander per obliquos flexus decurrens, vbi vicina litora arrosit, tandem in suum alueum redit: sic hæresis castissimum Ecclesiæ thorum varijs sectis commaculans, tandem, Deo sic disponente, vbi iam omnia occupasse videtur, in nihilum reditura est: idque etiam in Scotia aliquando fore, minime est desperandum. Quatuor rege puero potissimum decreta facta sunt: quorum primo Catholica religio omnino fuit profligata: secundo Caluinismus receptus & stabilitus, & in eos qui suscipere nouam religionem recusarent crudelia supplicia statuta sunt: tertio, omnia ea quæ facta fuerant tamquam iuste & legitime facta, rata esse iussa sunt: quarto vt Dumbarum, arx Scotiæ limitanea, vti Morauius Angliæ reginæ promiserat, solo æquaretur. Interea vero dum hæc fiunt, regina in lacu Læuino stricte asseruabatur, omni papyri, ne ad alios scribere posset, immo ipsius quoque luminis vsu priuata.

II. In hac tamen indignissima fortuna singularem illa animi magnitudinem præ se ferebat. Tandem Georgius Duglassius, frater eius in cuius potestate arx erat, adolescentem quendam ex arcis ministerio sibi deuinxit, cumque eo reginæ liberandæ

liberandæ consilium suscepit. Quum ergo die quodam Comes nescio quis in arce magnificum epulum celebraret, vtque regina ei quoque interesse vellet, rogasset, illa morbum simulans se excusat. interim omnibus vino in hilaritatem solutis, Gulielmus (id adolescenti nomen) claues arcis præfecto furtim aufert, & reginam vt ad fugam se pararet monet; quæ assumto virili habitu, per medium cœnaculum vbi potabatur, ac deinde per quatuor arcis portas ac stationes transgressa, euasit. Transeuntem quidam è satellitio diligenter notarat: & quia verum regina esset dubitabat, Gulielmum statim quæsiuit; sed is statim ac cum regina per vnam portam transierat, eam clausit, sic vt persequendi eos nulla esset facultas. Reginæ fuga comperta, quædam è gynæceo Ioanna Queneda nomine, per fenestram desiliens, eam sequuta est. Vix triginta passus progressi, tota arce tumultuari audiunt, custodibus reginam fugisse clamantibus: quumque ablatis clauibus sequi non possent, per fenestram reginæ fugam prospectabant. ad quam excipiendam Georgius Duglassius cum equitibus aliquot ad lacus ripam exspectabat. Hac de re certior factus Morauius, quantas potuit copias repente contraxit. Eius factioni fauebant Glamesij, Kircadij, Ogilruij, Semplij, Ruueni, Lindesij, Morronij, Martiæ & Glencairniæ Comites, & vniuersa Duglassiorum familia. A reginæ partibus stabant præter totam Hamiltoniorum familiam, Rothusiæ Comites, Cambelli, Leuinstoni, Setonij, Flaminij, Brussij, Heresij, Balfurij, alijque. Heutilææ Comes & Ogiluius etsi & ipsi ad auxiliandum reginæ copias contraxerant, ad eam tamen venire non potuerunt. Et hic quidem postea ob Catholicam religionem in Galliam se recepit, ac Burdigalæ domicilium fixit, vbi multa quæ ad harum rerum notitiam pertinent, ab eo sum expiscatus. Catholicorum Consilium erat regina Britannoduni, quæ inexpugnabilis arx est, relicta, fortunam belli tentare: sed Morauius per exploratorem edoctus, cum exercitu quem habebat, Landsidum petijt, atque ita reginæ iter impediuit. Ibi vtrimque infestis armis concursum est; sed victoria tandem ad Morauium inclinauit. Scribunt nonnulli, eius qui primam in reginæ exercitu aciem ducebat, morbum in ipso pugnæ initio simulantis proditione id factum: alij caduco morbo siue epilepsia correptum eum dicunt. Quidquid fuerit, tanta certe pertinacia & contentione pugnatum est. vt quibus hastæ prælongæ fractæ erant, pugiunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quidquid ad manum erat, in ora hostium aduersa iacerent. Ex sola Hamiltoniorum familia septem & quinquaginta desiderati, & viginti ac septem capti sunt: vnde reliquorum numerus facile conijci potest. Regina, quæ ipsa aduersum pugnæ exitum spectauerat, cum equitibus suæ partis, qui integri ex acie recedebant, versus Angliam iter intendit. Quum extra periculum iam esset, cum suis consuluit, quonam potissimum sibi confugiendum esset. Suadebant nonnulli vt in Belgium ad Ducem Albanum, alij vt in Galliam, amicam regionem traijceret: sed neutrum horum facile erat in tanta omnium ad id necessariarum rerum inopia. Includere se Catholici alicuius Principis arci periculosum itidem videbatur, ne obsessa, vi inde extraheretur. Quare in Angliam secedere ipsi visum est, ad quam multa alia inuitabant, sed inprimis quod tesseram amicitiæ & hospitij, quam Angli *Token* appellant, ab Elisabetha missam secum haberet; adeoque in omnibus quas ad eam in custodia dederat literis, promisisset, si venire in Angliam Maria vellet, se ad regni vsque limites ei obuiam profecturam, ac secum deducturam. Quod si ab Elisabetha nulla impetraret auxilia quibus in regnum restitueretur, putabat tamen abitum in Galliam nequaquam sibi ab ea negatum iri. Sed & totam de cæde Darlæi mariti, Elisabethæ cognati, purgare se cupiebat, nec dubitabat quin Elisabetham, comperta sua innocentia æquiorem esse habituram. Cui tamen Consilio Ioannes Hamiltonius Santandreanus Archiepiscopus, homo magnæ prudentiæ, vehementer reclamauit, certam & ineuitabilem ruinam reginæ prædicens.

> *Sic ait illachrymans: verum hæc dum mente volutant,*
> *Extimuere senes, gemitusque dedere profundos.*

Et hoc quidem Maria ipsa Lamottæ Fenelonio Christianissimi regis, ad eam Legato, quum Elisabethæ permissu, in Anglia, domum reuertens, cum ea colloqueretur, non sine lachrymis narrauit. Anglicani Hollingledi cuiusdam Annales, ad

ad excusandam Elisabethæ crudelitatem compositi, dicunt, Mariam non vltro & sponte, sed vi & necessitate coactam in Angliam venisse, vt quæ subditorum armis premeretur, adeoque ad supplicium quæreretur: nec post aduersum prœlium vllum tutum locum haberet, donec Ouerkingtonam, qui Angliæ in parte Occidentali portus est, appulisset. At falsum id esse multis conuinci potest: quum vel in Belgium vel in Galliam traijciendi Maria adhuc potestatem haberet. Omitto alia quæ ibidem habentur. Sed nihil putidius est, quam quod miseram exulem Angliæ coronam affectasse scribunt. Scilicet quæ suam tueri non poterat, & quæ vnius spurij conatibus inter suos obsistere non poterat, in alieno regno, adeoque in ipso carcere cœlum terræ miscebit? In eadem Apologia multa, sed valde sinistre adducuntur eorum Regum ac Principum exempla, qui ab alijs morte sunt affecti. Nemo enim horum proditione hac in re vsus est. Et huius quidem perfidiæ exempla Hamiltonius à maioribus repetebar. Iacobum I. Scotiæ regem dum per Angliam in Galliam contendit, Flamburgi ab Anglis duodeviginti annis detentum, nec prius nisi graui persoluto lytro, dimissum. Macolmum IV. ab Henrico II. ad præstandum de Northumbriæ Ducatu homagium euocatum, vnà cum fratre Gulielmo Anglorum castra in Galliam sequi coactum. Ducem Albinum Iacobi III. fratrem ab Anglis piratis captum, ægre deceptis custodibus euasisse. Quibus omnibus exemplis hoc vnum tamquam multo illustrissimum addi potest.

III. Quum nihilominus Maria in Angliam ire constituisset, Archiepiscopus frustra se obniti videns, Consilij sui, quod regina aspernaretur, publicum testimonium sibi dari voluit. Sic ergo præmissis ad Elisabetham Flaminio & Heresio, Londinum versus iter ingreditur. Verum ab Elisabetha, obuiam ei misso Francisco Cnollio satellitij præfecto, Carleoli subsistere iubetur: statimque custodes apponuntur. Color quæsitus, eo fine id factum, ne Maria in rebellium subditorum manus incideret. Atqui ô boni, quænam illa est securitatis aut præsidij ratio, qua quis eò traditur quò ab inimicis vnice fuerat expetitus? Atqui si hoc timebatur, cur non Elisabetha statim exercitum misit, & subditorum repressa rebellione, Mariam in regnum restituit? Sed aliud Mariæ intendebatur: quæ à Scrupo limitaneo Præfecto Carleolo Bortonum Elisabethæ iussu deducta fuit.

Morauius interea pro rege se ferens, omniumque rerum arbitrium sibi vindicans, indictis comitijs proceres qui reginæ caussæ fauebant, citari iubet, & læsæ Maiestatis damnatorum bona fisco addicit: nonnullorum etiam arces cepit & præsidijs occupauit, alias quoque diruit. Eius conatibus Huntilææ, Crafordiæ, Argatheliæ, Cassilisæ & Eglintoniæ Comites, vnà cum Hamiltonijs & alijs proceribus se opposuerunt, iusto fere confecto exercitu. Quo territus Morauius ab Elisabetha auxilia petijt: quæ ad Mariam reginam statim scripsit, vt suos ab armis, quibus salus ipsius procul dubio extreme esset periclitatura, reuocaret: quod si faceret, omne se in recuperando regno auxilium ipsi præstituram. Sic ergo Mariæ reginæ iussu Catholici ab armis discedunt, postquam Morauius promisit se nihil nisi ex comitiorum præscripto acturum: quod tamen ille minime seruauit. Mense Septembri conuentus celebratus est, cui reginæ nomine interfuerunt Ioannes Lesslius Rossiensis Episcopus, Gilbertus Brunus, Bodius, Heresius, Galuinus Hamiltonius. Ioannes Gordonius, Iacobus Cocburnus: ab hæreticis adfuerunt Orcadum Episcopus, Robertus Petcarnius, Morronius, Lindesius, Iacobus Macgillius, Robertus Duglassius, Henricus Balnauius, & Georgius Buchananus. Ab Angliæ regina missi sunt Thomas Hauartus Norfolciæ Dux, Comes Sussexiæ, Rudolphus Sadlerius, & alij nonnulli. In hoc conuentu quum post longam de mandatis disputationem, nihil omnino esset decretum, Elisabetha omnium rerum ad se reuocato arbitrio, iudicis partes sibi vindicauit. Maria ad dicendam coram deputatis illis caussam euocata suos misit quidem, prius tamen protestata se neque illorum neque Elisabethæ iurisdictioni subesse: ideoque id nec sibi nec posteris aut regno fraudi esse debere. Ibi de cæde mariti obiecta per legatos suos ita se purgauit, vt aduersariorum calumnia non sine ipsorum ignominia facile appareret. Quare Elisabethæ Commissarij non solum omnia diligenter in acta retulerunt, verum etiam Elisabethæ fideliter narrarunt, certo persuasi, Mariam extra culpam, aduersarios vero parricidij reos esse. Elisabetha vero vt captiua sibi elaberetur minime concessura, Morauiū, Morronium, Lindesium & reliquos grauiter increpat, quod segniter in caussa, hacte-

inus versuti essent quam si persequi non cessarent ad optatum finem ipsa perductura esset. Primum ergo Buchananus rebellium rogatu famosum contra reginam libellum conscribit. Reginam quippe oderat, quod ab ejus patre Jacobo V. ob Lutheranismum (unde postea ad Calvinismum, & tandem ad atheismum devenit) regno fuerat ejectus. Idem deinde rerum Scoticarum Historiam ita corrupit, ac tot calumniis & mendaciis refersit, ut hodieque liber iste toto regno sit interdictus. Cupide nihilominus illum Angli acceperunt, ac statim per Galliam, Germaniam, & alias regiones magno numero distribuerunt. Ad objecta quidem Mariæ Legatis facile erat respondere, sed moniti, Elisabetham id unice agere ut Maria vel innocens rea perageretur, rogarunt ut præsenti adversariis respondendi fieret potestas. At rebelles nihil minus fieri cupiebant, quam ut præsens regina audiretur interim Elisabethæ animum odiis ac suspicionibus accendere non cessabant. Quum ergo judicium protelaretur, nec Maria ad respondendum admitteretur, præcipui Angliæ procerum adversarios ea quam reginæ inferrabant pœna afficiendos esse non obscure murmurabant.

IV. Moravius ne faba in se cuderetur, veritus, ad novas inde proditionis artes se convertit. Quare Norfolciæ Ducem adit, & Mariæ reginæ matrimonium ostentat, à quo non dubitaret quin nec ipsa, nec universus Scotorum populus abhorreret. Et hæc quidem inter vicinos populos pacis conficiendæ ratio commodissima videbatur: sed mox in Norfolcii exitium vertit. Moravius accepta non mediocri à Norfolcio pecuniæ summa, ac libro commeatu, tum reginæ etiam litteris, quibus illa suos ab actionibus contra Moravium in Scotia institutis desistere jusserat, antequam discederet, rem omnem Elisabethæ exponit, & quanto id cum ipsius periculo futurum sit ostendit, neque enim dubium esse, quin Norfolcius homo potens & ambitiosus, tam Angliæ quam Scotiæ regem facere se conaturus sit. Illa Moravium quieto animo esse jubet. Norfolcii ambitionem propediem se repressuram. Quo minus vero etiam reginam Mariam evertat, Galliæ regem sibi obstare, cujus inimicitiam merito reformidet. Inter Elisabetham & Moravium convenerat, ut Scotiæ regnum inter ipsos divideretur: utque Moravius regem puerum in Angliam mitteret, ipse vicissim Mariam in suam acciperet potestatem. Exinde Maria multo arctiori custodia fuit inclusa. In Scotiam reversus Moravius reginæ liberandæ inprimis cupidum se simulat, & convocatæ Nobilitati, matrimonium quod inter Norfolcium & Mariam tractaretur proponit: misso, interim Roberto Melvino, qui de reginæ voluntate certum aliquod testimonium afferret, quo deinde contra ipsam uteretur. Et Norfolcius quidem promissis Moravii deceptus, per litteras eum monuit, ut promissum sibi cum Maria regina matrimonium maturaret: cui ille novis iterum promissis onerato, amice respondit, litteras interim Norfolcii ad Elisabetham misit: quæ hominis jam ante sibi suspecti, ut qui Catholicis non obscure favebat, & capitalem contra Mariam sententiam pronunciare recusaverat, tollendi occasionem amplexa, in turri Londinensi securi percuti jussit, edita ad populum caussa, quod se invita matrimonio cum captiva Scotiæ regina tractasset quum tamen constaret, ejus rei Elisabetham quoque non ignaram fuisse, nec ab eo consilio initio abhorruisse. Sed credibile est diffidentia abreptam, longe alium animum postea induisse.

V. Interea dum Norfolcius in Anglia ad supplicium producitur, in Scotia de Moravii cæde consilia ineuntur. Tardus quidem ad pœnas Deus est, sed tarditatem illam supplicii gravitate compensat. Sic Moravius nihil minus quam se mortalem esse cogitans, & nominis similitudine inflatus (nam & ipsi Jacobo Stuarto nomen erat) pro ipsissimo Scotiæ rege se ferens, immo Angliæ quoque regnum somnians, repente & uno ictu fuit eversus. Is paullo ante in Angliam ad Elisabetham miserat Robertum Petcarnium, Fermelinoduni Abbatem, qui ea quæ Moravius in regni administratione gesserat, à regina approbari ac rata haberi impetraret. Mox ab Elisabetha missus Thomas Randolfus Moravio exposuit, ab Angliæ Parlamento Mariam ob crimen læsæ Majestatis jam capitis damnatam esse: ideo præcipue, quod in Gallia Lotharingorum Principum, capitalium Calvinisticæ religionis inimicorum instinctu, Angliæ insignia usurpasset. Quod quidem nuncium ut Moravio gratum erat, ita sententiæ exsequutionem tamdiu differri, vehementer displicebat. Interea Elisabetha Moravium urgebat, ut ad regni fines sibi præsto esset, & uti convenerat, regem puerum traderet, Mariam vero in suam acciperet potestatem. In eo dum est Moravius, dumque Letha Edimburgum proficiscitur ut puerum inde deduceret, Calvinista quidam Nobilis, Jacobus Hamiltonius nomine, vindicandæ a Moravio acceptæ injuriæ cupidus, cum

in via ex insidiis, globulo plumbeo paullò infra umbilicum adacto ac prope renes transmisso, eodemque ictu Georgii Duglassi equum, qui ultra eum erat, exanimavit, ac celeriter sese subduxit. Moravius percussus paucis quibus supervixit horis, nullo pœnitentiæ signo edito, non invocato divino nomine, sed multis profusis blasphemiis tandem exspiravit, illa verba paullo ante obitum frequenter repetens: *Ego ex eis mingentem ad parietem non superesse permittam.* Imminente jam extremo agone, totus in furorem versus, & horribilibus phantasmatis, ut qui cum diabolo rem habuisse creditur, agitatus, sæpe exclamavit, *Ice, ice, ice:* qua voce Scoti in summa animi perturbatione uti solent. Sic vixit, sic mortuus est an. 1571. 27. Jan. miser ille Moravius; præcipuus quæ toto regno commissa sunt, sacrilegiorum auctor, & Catholicæ religionis extirpator. Mors ejus omnibus Protestantibus luctuosa fuit, & inprimis Anglorum reginæ. Nomen eius hæretici statim Martyrum Catalogo adscripserunt, & magnificum ei tumulum sive Mausoleum exstruxerunt, qui sepulcra & monumenta majorum tota vita sua destruere satagebat. In quo quidem divinum merito agnoscimus justitiam, quæ eum qui reginæ suæ necem machinabatur, prius ad exitium pertraxit.

Sic æquum fuerat, qui aliis intendere mortis
Casses parabat, prius iisdem prendier.

VI. Accepto de Moravii morte nuncio, Elisabetha Sussexiæ Comitem cum decem circiter armatorum millibus ad limitem misit, cum Mariæ regina transigere se velle simulans, his tamen conditionibus, ut illa Angliæ reginam superiorem agnosceret, & Scotiæ arces ac loca munitiora Anglorum potestati permitteret, filium etiam regem & proceres aliquot obsidum loco traderet, tum omnium [illegible] abjecta memoria, exteris federibus renunciaret, & a Catholica religione discederet. Quibus quum Maria assentiri nec vellet, nec posset, [illegible] Elisabethæ animum multo in[illegible]bus suspicionibus impleverunt, Mariam non [illegible] [illegible], sed reginæ etiam vitæ insidiari [illegible] quibus illa impulsa (neque enim figulus figulo tantum, ut est in proverbio, sed & reges regibus invident) æmulam, uti videbatur, tollere decrevit, ut quæ tantarum virtutum etiam in captiva [illegible] oculos perstringentem [illegible] ferre non posset. Ad Mariæ calamitatem [illegible] quoque accessit, quod filius ejus Jacobus VI. anno M.D.LXXII. procerum quorundam & subditorum proditione, in custodiam datus fuerat, è qua tamen ille non multo post evasit.

[ ] *Elisabetha cum Maria in gratiam redire se velle simulat*

DE PROCESSU AB ANGLIS CONTRA Mariam Scotiæ reginam instituto, variisque artibus, quibus Angliæ legibus eam subjicere conati sunt, tum quomodo eadem ad caussam dicendam producta, ac tandem damnata sit.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM

ARGUMENTUM.

I. *Lex ab Elisabetha lata, unde postea supplicii de Scotiæ regina sumendi occasio sumta est. Babingthonis epistola.*
II. *Scotiæ regina arctiori custodiæ mandatur.*
III. *A quadraginta octo viris caussa ejus ventilatur*
IV. *Quibus de rebus interrogata fuerit, & quid ad singula responderit.*
V. *Ejusdem de Balardi facto responsio seu confessio.*
VI. *Capitis damnatur. Aliquot ejus ad Galliæ regem & Elisabetham Angliæ reginam epistolæ.*

I. EA est rerum humanarũ conditio, [a] ut nihil stabile, nihil diuturnum sub sole reperiatur, sed miranda perpetua vicissitudine omnia [illegible] circũvolvãtur. Cujus nõ minus illustre quam luctuosum exemplũ Mariæ Scotorũ reginæ fortuna nobis exhibet: quam primo in regia dignitate [illegible], mox in acie ac prœlio contra suos [illegible], postea in lacu Lævino captivam, ac tandem in Angliam fugientem vidimus. Sed ô miram rerum mutationem! Ecce enim dum jam illa omnes tempestates effugisse videtur, in ipso portu misera naufragium facit. Quid profuit è lacus Lævini custodia elapsæ gratulari, si postea eandem in carcerem multo tetriorem compingi videamus? Nunc illa nobis tantum consolatio restat, quod omnia adversa æquo animo ferentem & ex alto quasi despicientem, sic denique humanas res superiorem prædicare nobis licet, ut nullus ad eam ictus pervenire possit.

Elisabetha quamprimum Mariam in sua habuit potestate, omnia sua consilia & cogitationes eo convertit, ut vivam eam sibi elabi numquam pateretur.

[a] *Decretum Curiæ Anglicanæ.*

teretur. Eum in finem in regni comitiis XXVII. anno regni Elisabethæ à XXIII. Novembris usque ad XXIX. Martii sequentis anni celebratis decretum factum est in hanc sententiam: Quum salus hujus regni, secundum Deum, in reginæ incolumitate potissimum consistat; & vero manifestum sit, quæ consilia & conatus nuper tam extra quam intra hoc regnum, non solum contra reginæ personam & vitam, sed etiam in certissimam reipublicæ perniciem suscepti fuerint: propterea ut tantis periculis obviam eatur, rogantibus trium Ordinum ad hæc comitia legatis, communi Parlamenti auctoritate decretum est, Ut si posthac in regnis reginæ nostræ imperio subjectis quæcumque rebellio excitata, aut aliæ ejusmodi conspirationes initæ fuerint, quæ vel ad reginæ personam ac Majestatem lædendam, in favorem cujuscumque qui jus aliquod post mortem reginæ in hoc regnum sibi vindicet, vel ad regni statum perturbandum pertineant, XXIV. Judices è Consilio privato ac procerum ordine, ut & Curiali Senatu, quem Recordationis appellant, à regina nominandi, potestatem habeant, vi hujus decreti, de istis ac similibus cognoscendi, & post diligentem examinationem sententiam pronunciandi, ac reos damnandi. Qui damnati hoc modo fuerint, eos omni suo jure quod alias prætendere poterant, privatos, ac regni hujus incapaces pronunciamus, &c.

Quis non videt, decretum hoc unice eo spectasse, ut Scotiæ regina ab omni successionis jure, immo ipsa vita excluderetur? Qui ignominiosum Mariæ supplicium justitiæ prætextu palliare conantur, litteras allegant ad Babingthonum nescio quem scriptas, quibus illa libertatem suam ei commendabat. Sed ut proditorie hæc conficta esse appareat; totius rei seriem paullo altius exponam. Gilbertus quidam Giffordus postquam aliquot annos tam in Rhemensi quam Romano Seminario litteris operam dedisset, in Angliam reversus ut Dei & Catholicæ Ecclesiæ caussam promoveret, diaboli caussam summa diligentia egit, ab hæreticis persuasus, ut operam suam in pervestigandis ac protrahendis Catholicis commodaret, Walsingamo viam commonstrante qua commodissime id facere posset. Eodem suggerente Giffordus in Rhemense Seminarium reversus, sacerdotio inaugurari voluit: deinde Lutetiam profectus, in Thomæ Morgani nobilis viri, & qui de Maria regina in libertatem vindicanda vehementer laborabat, familiaritatem sese insinuavit. Qua in re Giffordus quoque suam ei operam promisit. Sic ergo à Morgano in Angliam remittitur, datis litteris quas ad Babingtonum perferret. Ille literas Thomæ Philippo Walsingami Secretario describendas dat, deinde Catholicis quibus inscriptæ erant, tradit, & responsum petit. Giffordus postea Lutetiæ comprehensus, multis apud eum deprehensis litteris & instructionibus, totum hujus proditionis ordinem detexit. Hæretici subodorati Catholicos in Maria regina liberanda satagere, atrocem ei hinc invidiam & odium conflarunt, regni affectati crimen improperantes. Capitur Babingtonus, & quæstionum doloribus ac tormentis victus, plus fatetur, quam sciebat. Elisabetham anxiam Walsingamus magis impulit, & ad cognatæ cædem animavit. Quin vix quisquam in aula erat, qui non miram de reginæ salute sollicitudinem præ se ferret. Eodem tempore Hugonota quidam Gallus Cavagnius nomine, capitis supplicio postea Lutetiæ ob proditionem & alia flagitia affectus, à Calvinistis subornatus, Mariam perdere omnibus modis studebat. Unde tandem factum est, ut Elisabetha Mariæ cognatæ necem apud se decreverit, misso certo homine ad Sarisburiensem Comitem, summum rerum capitalium quæsitorem, cum mandatis, ut quamprimum litteras accepisset, Mariam quam in custodia habebat, supplicio affici curaret. Ejus rei quum indicia quædam ad Lamottam Fenelonium regis Christianissimi Oratorem emanassent, statim ad Elisabetham profectus, tam multa eam in rem disseruit, ut illa quietem noctu capere non posset. Dormiebat cum Elisabetha in eodem cubiculo Staffordiæ domina: cui illa è somno excitæ insomnium suum narravit, nimirum visam sibi Mariam primum, deinde se quoque decollari. Tum Staffordia, Caussa, inquit, hujus somnii procul dubio est decretum contra Mariam supplicium. Quia vero res adhuc in integro est, suaserim ego ut Consiliariis aliquot accersitis, quid illa in re faciundum sit amplius deliberes. Vocantur ergo Comes Lancastriæ & Betfordiæ, necnon magnus regni quæstor seu Thesaurarius: qui ut ante acerbæ in Mariam sententiæ auctores fuerant, ita nunc ut ne reginam offenderent, differendam eam esse suadebant. Mittitur ergo ad Sarisburiensē Comitem Georgius Lancastrii domesticus, tanta usus celeritate, ut illum alterum pæne prævertetit.

[a] *Historia de Antonio Babingtono.*

Hoc nuncio Mariæ reginæ familia recreata, melius sperare cœpit: sed ea spes non multo post in summum mœrorem fuit conversa.

II. Elisabethæ enim jussu Maria ab Amia Pauleto Anno M. D. LXXXVI. die XI. Augusti, arctiori custodiæ fuit inclusa. Unde quum paullo post ad venationem, qua plurimum delectabatur, profecta, & aliquanto celerius progressa esset, apud Pauletum tardiusculè subsequentem, quod eum præstolata non esset, sese excusavit. Ille comiter accepta excusatione, Nuncium ab Elisabetha regina, cum mandatis ad ipsam, adesse respondit: qui ex equo descendens Mariam sic affatus est: Elisabetham reginam satis mirari non posse, quod clandestina contra ipsam & regni statum consilia tractare non cesset: quod suis ipsa oculis viderit ac legerit. Quum ergo è ministris & domesticis quosdam in culpa esse non ignoret, non ægre ferre debere eorum seperationem. Reliqua ex Pauleto intellecturam. Ad hæc regina, Non primam, ajebat hanc esse calumniam, qua apud reginam traducta esset. Ab ejusmodi suspicione à præsenti in qua esset fortuna satis superque se purgari, etiamsi singularis illa animi affectio atque observantia, qua semper ipsam prosequuta sit, ejusmodi conatus non inhibuisset. Sed facile videre se quid agatur. Petenti cum Navio secretario suo colloquium, non solum illud denegatum fuit, sed ministri plerique aut vi ab ea distracti, & in diversas custodias abducti, aut alius alio hinc inde dilapsi sunt. Pauletum deinde aliam viam ingressum, regina quonam ipsam abduceret rogat. Quum ille in multo commodiorem locum dixisset, regina, Ego, inquit, moriar potius, aut ad eum unde egressa sum locum redibo. Statimque ex equo desiliens, quum pedibus ægre incederet, pedissequa sustentante gressum adjuvabat. Tum ad Pauletum conversa, inter lachrymas & singultus, Turpe ajebat & indignum esse, liberam & exteram Principem feminam hoc modo tractari. Comitatum sibi adjunctum latrone potius quam regina dignum. Reginam se quoque esse, nec minus illustri familia prognatam quam Elisabetham: quam in se multo æquiorem esse fciret, sed à Consiliariis utrique male volentibus seduci. Viderent ergo quid agerent, & ad quorum injuriam ista pertinerent: quam sine dubio aliquis exterorum Principum esset vindicaturus. Tandem quum frustra hæc a se dici videret, Pauletum rogat, cujus jussu ita secum ageretur. Ille Elisabethæ jussu respondit, prolatis literis, quibus ei mandabatur ut Mariam in arctiorem deduceret locum, addita quanta opus esset custodia, donec aliud ipsa fieri juberet. Tum Maria exclamans,

Hæc, inquit, dextra fidesque est?
Sic nos in sceptra reponis?

Quum hoc modo fortunam suam aliquamdiu deplorasset, tandem apperente jam nocte, equum rursus conscendit, Tiqueshallam, in Walteri Aschami ædes deducta: Pauletus vero missis aliquot è suis, omnes Mariæ ministros & domesticos in custodiam dari, omniaque conclavia, arcas & chartophylacia obsignari jubet: quæ postea à duobus reginæ consiliariis aperta ac provoluta sunt, atque inde tres corbes chartarum pleni asportati. Hæc XVIII. Augusti facta sunt. Decem diebus post Maria Chartelaium deducitur, magno cum comitatu. Ibi quum esset, Pauletus die quodam Mariæ nunciari jubet, habere se pauca quæ cum ipsa loqui vellet. Morbum excusantem nihilominus adit, & argentum atque aurum quod penes se haberet, consignari sibi petit. quippe famam spargi multos pecunia ab ipsa ad proditionem subornari, & ad rebellionem excitari. Illa calumniæ hujus atrocitate vehementer offensa, licet diligenter admodum se purgaret, impetrare tamen non potuit, quominus omnis ipsi thesaurus fuerit ablatus, etiam ea quæ ad sumtus funebres illa destinarat. Detractum ei tum quoque omne fere fuit ministerium, ac pauci iique necessarii tantum relicti. Non multo post idem Pauletus iterum reginam adit, & quantorum criminum à diversis insimuletur ostendit; inprimis Babingtonium quendam confessum esse, sex viros à se subornatos qui Elisabethæ occidendæ partes suscepetint; qua cæde patrata, conjurati injecto in proxima horrea igne, omnibus ad incendium restinguendum accurrentibus, Pauletum cum uxore & familia occidere, & Mariam è custodia educere ac reginam proclamare constituissent: & ad eam tuto deducendam equites aliquot in propinquo collocandos. Maria insignem hanc adversariorum mentiendi libidinem demirata, iterum diligenter se purgat, de Babingtonio inprimis, quem sibi ne notum quidem esse jurabat: addens nihil hactenus insidiose aut proditorie à se contra reginam tentatum, sed varias etiam machinationes contra eandem detectas. Aliquanto post Pauletus aerem insalubrem caussatus, reginam monet, sibi ejus alio

aliò deducendæ negotium datum esse. Inde ergo xx. Septembris digressa, quum Bortonium pervenisset, rursus a Nobili quodam ab Elisabetha misso, qui secretum cum ea petierat colloquium, de eo ipso quo antea à Pauleto monetur, quod nimirum contra reginam secreta consilia injisset. Sed illa multis adductis argumentis innocentiam suam non minus quam adversariorum malitiam manifeste demonstravit.

III. [a] Octobris Calendis Pauletus Mariam reginam certiorem facit, Elisabetham de iis quæ ipsa ad objecta respondisset edoctam, vehementer admirari quod nihil eorum, de quorum tamen veritate satis superque constaret, fateretur. Quare è Consiliariis suis mittere aliquot decrevisse, qui ipsam interrogent. Tum Maria non modo nullum timorem, sed lætitiā potius vultu testata, quidquid futurum sit, æqui bonique facturam se respondit. Post XI. Octobris Judices ab Elisabetha delegati Fodrinhganium (id arci nomen est, ubi captiva asservabatur) venerunt: quorum nomina statim Mariæ reginæ sunt edita. Erant vero Thomas Bromleius regni Cancellarius, Gulielmus Buchorstus regni thesaurarius, Eduardus Comes Oxoniensis magnus Cubicularius, Georgius Comes Sarisburiensis regni Marescallus & supremus Justitiarius, Henricus Comes Derbiensis, Gulielmus Comes Vigorniensis, Eduardus Comes Rutlandiæ, Georgius Cumbriæ Comes, Ambrosius Comes Varvicensis, Henricus Comes Lincolniensis, Antonius Montis acuti Vice-comes, Eduardus Savagius, Eduardus Morlæus, Eduardus Staffordius, Arturus Greius Viltoniensis, & alii, numero triginta quatuor. Hi quum in sacello arcis ad audiendam concionem convenissent, interea ad Mariam litteras ab Elisabetha sine ulla honoris aut amicitiæ præfatione scriptas mittunt, quibus significabat: Quandoquidem ea quæ certo sibi comperta essent, negare persisteret, tum etiam ullius judicio submittere se recusaret, Proceres quosdam, Consiliarios & Jurisconsultos ab se delegatos qui in omnia diligenter inquirerent, & secundum leges pronunciarent. Quum ergo in regno ipsius jam sit, legibus quoque ejusdem subjectam esse. Ad hæc Maria pro solita animi magnitudine respondit, Nullam agnoscere se Elisabethæ aut cujusquam alterius imperium: scriptas illas litteras esse tamquam ad subditam: se vero non minus quam Elisabetham reginā esse, & regis filiam & Elisabethæ proxima cognatione junctam. In Angliam venisse Elisabethæ promissis illectam, ac præter jus omne custodia inclusam. Multa in se crimina ab adversariis conficta esse, illud inprimis quod contra vitam reginæ aliquid machinata fuerit; quod falsum esse liquido sit demonstratura.

IV. [b] Hæc agebantur in spacioso quodam cœnaculo, quod nō procul à reginæ conclavi distabat. Ad parietem Judices delegati sedebant; in medio vero mensæ quædam collocatæ erant; sic denique locus inclusus, ut præter Cōmissarios nemo intrare posset. Quum delegati ingressi essent regina quoque intravit, velum capite ferens, & talarem tunicam induta, cujus oblongum syrma pedissequa ferebat. In sella holoserico strata collocatam pro regali Satellitio, puellæ quædam è gynæceo, aulæ præfectus, medicus, & alia ministeria circumstabant. Ibi Cancellarius longam exorsus orationem caussam ejus conventus exposuit, ut nimirum eorum quorū Maria rea diceretur, & inprimis quod contra Elisabethæ reginæ vitam & statum aliquid molita esset, veritas inquireretur: Id dum fieret, reginæ quæcunq; posset ad sui defensionem conquirendi ac proferendi facultatem concedi. Deinde ad reginam conversus, rogat eam ut commissionis & mandatorum sibi datorum tenorem cognoscere velit. Tum illa multis itidem exposuit, quomodo in Angliam olim venerit, ut promissis sibi à regina auxiliis in recuperando regno uteretur: Sed non modo spe & promissis esse frustratam, verum etiam contra omne jus jam totos septemdecim annos in custodia asservari. Liberam se nihilominus & supremi juris esse Principem; nec delegatos illos aut quemcumque alium pro judicibus agnoscere. Et licet coram illis comparuerit, nō tamen hoc vel ad suum vel ad filii aut regni sui præjudicium pertinere debere: quum id eo tantum fecerit, ut toti Mundo innocentiam suam testatam faceret. Ibi Cancellarius ullum Mariæ ab Elisabetha promissū esse auxilium negavit: addens, protestationem illam frustra interponi, nec quidquam supremo Elisabethæ juri & Majestati derogare. Quum enim talis in Anglia criminis se ream fecerit, merito etiam legibus ejusdem esse subjectam. Inde jubente Cancellario Mandati formula lecta est. quam quum Maria pro legitima se non agnoscere dixisset, Procurator Fiscalis illius æquitatem & jus reginæ Elisabethæ multis demonstrare conatus est. Inde ad ipsum crimen ventum: cujus probationes

[a] *Maria à delegatis interrogatur.* [b] *Quibus de rebus Maria accusata fuerit, & quid responderit.*

quum ex Babingtoni, Georgii, & sex aliorum confessionibus peterentur, regina verò Babingtonum ignotum sibi esse, nec umquã cum eo, ut ne cum sex illis aliis, quidquam vel ore vel scripto communicasse, respondisset, alter Fiscalis Procurator (duo hi seorsim mensæ assidebant) litteras à Babingtono paullo ante mortem scriptas protulit. Hæc ante meridiem acta. A meridie rursus complures epistolæ, tum Navii & Curlei reginæ domesticorum depositiones perlectæ: ad quæ singula regina sufficienter respondit, quamvis tumultarie ac sine certo ordine & interrogandi ac respondendi modo omnia agerentur. Quum inter cetera Thesaurarius ei objecisset, quod in Gallia jam olim Anglicani regni insignia & titulum usurpasset, illa, Non sum nescia, inquit, hunc maxime esse aculeum qui Elisabethæ sororis meæ animum pungat. Atqui ne ipsa quidem ignorat, id non meo, sed Henrici II. Galliæ regis, soceri mei consilio factum esse. Replicanti Thesaurario, cur non post factam pacem ipsa insignibus illis abstinuerit, respondit: Nulla conditione obligatam fuisse, ut jure suo tam facile cederet aut renunciaret. Elisabethæ tamquam natu majori, lubenter se cessisse & adhuc cedere; modo illud quoque ipsi faterentur, se proximam esse hæredem, Iacobi V. quippe filiam, & Henrici VII. neptim. Notos sibi esse inimicorum conatus, qui non hoc jus tantum sed & vitam ipsi eripere unice studerent. Sperare se nihilominus, Deum à quo hactenus clementer servata sit, patientiam ad perferendum quidquid tandem futurum sit, sibi concessurum: atque eundem rogare, ut de ipsa quod visum fuerit statuat, ad nominis sui gloriam & Catholicæ fidei, pro qua libenter sanguinem profusura esset, propagationem. Minas omnes & terrores facile se contemnere, omniaque pati decrevisse; utpote certam, quæcumque Dei ac religionis caussa relinquerentur, cum fenore rursus adjici, aut multo melioribus bonis compensari; eos vero qui Deum hic negarent, in altera illa vita rursus à Deo negari, atque adeo æternis suppliciis addici.

(*a*) V. Tam Babingtoni inde quam aliorum litteræ ac scripta sæpe lecta ac relecta sunt; ac tandem Balardi cujusdam confessio, unius ex iis qui Elisabethæ mortem machinati dicebantur. Rogata an Balardum nosset, ab amicis ex Gallia monitam se respondit, venturum in Angliam propediem ... hominem, Catholicæ religionis ... studiosum, qui quæcumque posset ei officia præstare cuperet. Interea vero aliunde ad se delatum, eundem Valsingamo esse valde familiarem: Valsingamium vero infestum sibi admodum esse, ac tam ipsam quam filium sublatos cupere. Hæc de Balardo scire, quem numquam viderit vel audiverit, nec quidquam cum eo communicarit. Ibi Valsingamus consurgens, nihil tale sibi umquam in mentem venisse protestatus est, nec quidquam à se factum aut dictum quam quod à bono & fideli erga reginam subdito requireretur. Amplius deinde rogata, ecquid de quatuor illis equitibus sciret, qui ut Elisabethæ occisæ nuncium ad ipsam perferrent, destinati essent: Nihil omnino sibi notum esse respondit. Prolatæ inde literæ characteribus consignatæ: quarum nonnullas ipsa agnovit, nihil tamen quod nocere ipsi possent, continentes. Morganum quidem iis fortasse ad alia usum: eorum tamen quæ vel ipse vel Parrus contra reginæ vitam machinati dicantur ne in minimo quidem consciam esse. Navium Galliarum regis esse subditum: nec se iis Principum Christianorum ad reddendam de eorum qui libertatem ipsius quærant aut optent actionibus rationem teneri. Ad pensionarios quod attinet, habere Angliæ reginam tales in ipsa quoque urbe Roma, & quidem diversæ religionis. Sed longum esset omnia, quæ illa non sine Iudicum admiratione ad sui defensionem disputabat, recensere. Tandem ad Thesaurarium & utrumque Fiscalem conversa, Profecto, subridens inquit, satis duriter à vobis hac quidem vice tractata sum, quæ tamen vestras versutias minime intelligo. Sed id Deus vobis condonet. H[illegible]c finis fuit hujus actionis: è qua, ut & totius processus forma Mariæ reginæ facile conjicere licebat, caput suum peti, seque jam ante ab iisdem judicibus Londini prædamnatam: hanc vero actionem eo fine tantum institutam, ut injustæ sententiæ exsequutioni color aliquis justitiæ quæreretur. In sermonibus quoque cum Pauleto habitis [illegible] ostendebat, nullam aliam ob caussam quam ob Catholicæ religionis professionem tantis odiis se exagitari, idque agi ab adversariis, ut quamvis omni crimine libera, in perduellionis damnatorum numerum referretur. Quare multo ardentius precibus ad Deum fundendis incumbebat: interim vero in omnibus sexu majorem animi constantiam præ se ferebat.

VI. Quum-

(*a*) *Maria ad Balardi depositionem responsio.*

(a) VI. Quamvis autem delegati illi Iudices nulla confessione aut sufficienti probatione intentati criminis Mariam reginam convincere potuerint: Elisabetha tamen sententiam contra ipsam a Iudicibus latam ex sequutioni mandare decrevit. Quare missis die Novembris xix. ad Mariam Buchorsto & Besleo, quid a Iudicibus decretum esset nunciari jubet. Ii unà cum Pauleto & Drurio reginam accedentes, monent ut quandoquidem insidiarum Elisabethæ vitæ structarum rea peracta sit, culpam fateatur ac detestetur, & ad mortem sese præparet. Ibi illa nihil territa, nihil gratius jamdudum nunciari sibi posse respondit, ut cui mors multo minus quam tam diuturna captivitas acerba futura sit. Agnoscere se Angliæ consuetudinem, ubi omnes qui jus aliquod in regnum sibi vindicant, morti tradi soleant. Gaudium suum omne non jam in terris, sed in cœlo esse. In tam justa caussa non lubenter tantum, sed & cupide mori se velle. Illud unice sibi dolere, quod Catholicos tam dura ac dira hactenus perpessos, nondum in libertatem & majorum religionem restitutos, & vexationibus illis liberos videre posset. Monita deinde, quod paullo ante Arondeliæ, Pembrochiæ, Northumbriæ & Vestmerlandiæ Comites mille & quingētorum equitum ac decem millium peditum exercitum ad ipsum liberandam confecissent, sed jam in turri Londinensi & ipsi captivi asservarentur; id omne se inscia factum esse dixit: nec dubitare tamen quin a Galliæ rege & Guisiis avunculis suis fuerint instigati, ut pro ipsa in libertatem vindicanda aliquid tentarent. Besleo replicante, ipsam Angliæ reginæ æqualem esse voluisse, quum tamen non ignara esset, uno in regno non plus quam unam supremam esse potestatem: indignabunda, Ego, inquit, regina semel consecrata sum, & si vel sordidissimo carceri aut ergastulo includar, regina esse non desino. Addens, vi in Anglia se detineri, nec ob ea quæ pateretur, quidquam regiæ suæ dignitati vel juri derogari posse. Ius sibi esse in Anglicani regni successione multo quam ipsi melius, ut quæ sola ex Henrici VII posteris superesset. Quomodo vero æqualitatem affectare posset, quæ captiva detineretur? Verum quid, inquit, opus est verbis, quum jam damnata sim? Tum Buchorstus, à Parlamento quidem jam latam esse sententiam, ait; verum à regina adhuc suspensam, ut tanto melius ad mortē præparandi se tempus haberet. Ego, illa inquit, pecuniam meam jam olim funeris sumtibus à me destinatam, sed nuper ablatam; ut & chartas meas ac condendum testamentum, reddi mihi velim. Quod & ex parte factum. Postridie eosdem rursus ad [illegible] & post longum cum eis habitum sermonē, Gallica lingua epistolam ad Elisabetham scripsit, hoc argumento.

(b) *DOMINA. Ad mortem, ex iis quæ renunciari mihi jussisti, jam dudum præparata, apud Deum & te protestor, tam lubenter me ex fallaci hoc mundo discessuram, ut postea nihil aliud mundanum quod quoquo modo oblectationem aliquā afferre possit, speraverim aut desiderarim, præter id quod ad sublevandam meam conscientiam per Buchorstū & Besleum, & per postremas litteras manum meâ scriptas à te petii: quod totum tuæ est benevolentiæ, nec ad cujusquam pertinet offensionem. Quantum ad superiores meas petitiones attinet, partim earum mihi concessa sunt, & inprimis eleemosynario meo pars pecuniæ meæ est reddita: sed ex libris & cartis, pauca tantum ad me relata sunt. Quia vero existimo non te velle ut ea quæ mea sunt, & inprimis quæ ad dotem meam propter nuptias attinent, in alienas deveniant manus, quum ex eisdem nulla tibi [illegible] sperari possit utilitas, ego vero sine illis supremam meam voluntatem vix, ut volo ordinare possim: rogo ut omnes libri rationum, chartæ, codicilli, ad rem meam privatam spectantes, mihi reddantur, ut & quod pecuniæ reliquum est, quò de omnibus ut volo disponere, tum debitorum meorum rationes inire, quæ excidere in memoriam revocare, & hæc omnia testamenti mei exsequutoribus, quibus magno usui post mortem meam futura sunt, tradere possim: præsertim quum [illegible] Navii secretarii mei, qui captivus jam detinetur, commentarii, plane mihi sint inutiles, nisi vel coram, vel saltem per litteras cum eo communicandi, & omnia accuratius ex eo intelligendi mihi sit facultas. De quibusdam etiam cum Pauleto & Drurio loquuta sum, de quibus illi ad te scripturos se receperunt, à quibus jam responsum exspecto, ut & chartas aliquas & pauca à Navio Secretario meo: nec convenire arbitror, ut litteris meis amplius tibi molesta sim. Vereor enim ne prior mea epistola tibi sit reddita, aut quod eam legere nolueris, persuasa fortasse magnum quid aut singularem aliquam gratiam in ea me petere; aut verita, ne meis commota demonstrationibus ingenii tui humanitas ad perdendum tam miserè proprium tuum sanguinem te faceret cunctantiorem. Atqui, Domina, frustra illi quicunque [illegible], tantam sibi pusillanimitatem ab utraque parte imaginantur. Omnem his scrupulum quem illis innata tibi humanitas & comitas [illegible], facile*

[a] *Maria Scotiæ regina capitis damnatur* [b] *Mariæ Epistola ad Elisabetham.*

facile eximere poteris, si petitionis meæ ac simul voluntatis tuæ summam eis indices; quarum illa hoc tantum spectat, ut pauca mihi in morte mea gratificeris: quæ quum constituta semel & certa jam sit, facile concedent, spero, ut mortua corpus sepultura, vel ob cognationem, vel certe ob charitatem Christianam debita afficiatur. Quapropter per passionem Domini nostri Iesu Christi iterum te rogo & obsecro, ut ne diutius in miserrima hac mortis exspectatione, omnibus pœnis acerbiore, me relinquas, sed decretum & voluntatem tuam plane significes; promittens, si petitioni meæ annueris, me in ipsa morte Deum pro salute tua & omni tam temporali quam æterna felicitate deprecaturam. Quod si repulsam passa fuero, omnia tamen patienter feram, adeoque eo nomine multum me tibi debere existimabo, quod acerbissima hac exspectatione diutius me torquere nolueris, sed ex misero hoc statu liberaris: in quo utinam ministrorum meorum miseria, tam valetudinis quam temporis jacturam sine ullo operæ pretio facientium, cognita tibi essent! Scire denique expeto, si ante mortem meam secreti aliquid quod vel ad te vel ad alios attinet, communicare tibi velim, cui tuto id possim committere: quum plures sint, qui variis ob caussas etiã quæ indicata fuerint, minime ad te sint perlaturi. Interim DEVM veneror precorque, ut tantum felicitatis tibi in hoc Mundo largiatur quantum ego inde discedens, in illo altero, misericordia ipsius confisa exspecto; quam non mihi tantum opto atque imploro, sed etiam omnibus iis, qui per mortem meam innocentem me ex vita hac misera protrudere atque exterminare satagunt. Idem Deus Optimus Maximus clementer omnibus condonare velit, qui me calumniati fuerint; uti & meis, si qui fortè fuerint apud quos temporalis utilitatis aut spei respectus plus valuit quam conscientia, officium & fides. Sapientia tibi ipsi abunde est, qua & rebus tuis post mortem meam consulere, & particulariter ad tuas utilitates accõmodare omnia possis: quod fiet inprimis si virtutem ipsam à falso eius colore, & officium ac fidem à cupiditatibus ac passionibus animi, atq; inde profectis consiliis bene discernas. Equidem spero mortẽ meam, quam tot votis expeti jam video, multas tibi ac aliis magnasque res commonstraturam, quibus spes sit Dei gloriam illustratum iri: optoque ut omnia ad divini nominis honorem, tui ædificationem ac conservationem, ut & totius hujus Insulæ prosperitatem ac salutem eveniant; pro qua etiam in meliori fortuna, sanguinem ac vitam meam profundere nunquam dubitem. Sed, ut dixi, equidem lubenter ex hac vita discedo, in qua me video tam patriæ quam tibi, (cuius tamen omnia bona, utpote tam propinqua cognatione devincta, semper optavi) parum utilem esse posse; econtra vero plures meo nomine ad malitiæ suæ colorem ac prætextum abuti: quarum omnium rerum, uti & meorum consiliorum ac cogitationum judicium Deo justissimo Iudici committo. Ex carcere meo Fotinghamensi, Anno MDLXVIII. die XII. Ianuarii.

Aliam huic subjungam, quam paullo ante mortem eadem clarissima regina ad Galliæ regem itidem propria manu scripsit hoc argumento.

(a) DOMINE affinis. *Postquam Dei peccata mea puniturí permissu, Reginæ hujus meæ cognatæ potestati me tradidi, ac plus quam viginti annos in summis molestiis & ærumnis hic exegi, tandem tam ipsius quam Senatus sententia ad mortem me damnatam esse intelligo. Rogavi quidem ut chartæ meæ ablatæ ad commodius disponendam supremam meam voluntatem, mihi restituerentur; sed nihil eorum quæ mihi usui esse possent, uti nec alterius condendi testamenti facultatem hactenus impetravi. Petii quoque ut post mortem corporis mei in regnum vestrum, cujus regina olim fui, transportandi mei fieret facultas, sed & hoc negatum. Hodie à prandio mortis mihi denunciata est sententia, quæ in me tamquã criminis ream peracta, cras hora septima ante meridiana, sine ulla longiori mora, exsequutioni mandabitur. Quia ergo omnia & singula quæ hic acciderunt, prolixe narrare jam non vocat; ea tam ex Medico meo quam aliis meis ministris intelligere poteris. Illud mihi credas velim, me per Dei gratiam mortem nequaquam reformidare, sed contemnere, quam etiam innocentem me ab omni crimine subire protestor. Duæ sunt omnino damnationis meæ & mortis caussæ, Catholicæ religionis professio, & juris quod Deus mihi in hoc regno dedit, defensio: nec tamen dicere mihi licet, mihi ob Catholicam religionem moriendum esse: sed id unice agitur ut meam cum illorum religione permutem. Quem in finem Eleemosynarium meum à me abstraxerunt; & quamvis in iisdem adhuc sit ædibus, eum tamen ad audiendam confessionem meam & Dominici corporis communione me reficiendam admittere recusant; sed urgent ut ab ipsorum, quos ideo adduxerunt, Ministris & concionatoribus tam doctrinam quam extrema solatia accipiam. Quomodo vero in hac vita meæ catastrophe me gesserim, hi qui litteras has ad te perferent, plerique in tuo regno nati, testabuntur. Restat ut rogem te atque orem, quando quidem in omni sermone te singulari me amore prosequi testatus es, ut jam virtutem illam tuam omnibus in rebus, quibus potes, erga me ostendas atque exerceas, inprimis vero*

in

(a) *Mariæ ad regem Galliæ epistola.*

in remunerandis ministris meis conscientiæ meæ succurras, & quod ipsa facere non possum, in te recipias. deinde vt preces fieri iubeas pro ea quæ olim Christianissimæ Reginæ titulo fuit insignita, & iam Catholica moritur, omnibus fortunis spoliata. Ad filium meum quod attinet, velim ita eum vti merebitur, commendatum habeas (neque enim pro eo respondere possum) vti & meos omnes famulos & domesticos: pro quibus sanctis apud te manibus intercedo. Mitto ad te duos lapides, raræ ad tuendam sanitatem virtutis, quam ego tibi perpetuam, vitamque diuturnam ac felicem opto. Eos rogo tanquam vltimum animi pignus ab amantissima tua gloriæ iam iam moriente accipias Famulos meos iterū tibi commendo Ex ijs quæ mihi apud vos debentur, rogo vt tua liberalitate (pro quo ego quā primum his corporis vinculis excessero, Deum deprecabor) religiosorum Conuentus ad Dei honorem fundetur, tum eleemosynæ requisitæ distribuantur Die Mercurij, secunda post mediam noctem hora.

Post Buchorsti & Beslei discessum Pauletus, ex reginæ cubiculo regia insignia asportari iusserat: tum illa sacram tabulam in eorum locum ad pietatem animi excitandam eo ipso loco affixam Pauleto alio die redeunti, commonstrauit, his verbis: En tibi multo regalius ornamentum quam id quod mihi auferri iussisti. Porro quoniam aliam quoque epistolam ad magnatem quendam in Gallia ipsius quoque manu scriptam nactus sum, eam huc apponere visum est, vt ea quæ paullo ante mortē ipsius facta sunt intelligantur.

Consilium de fuga toties mihi propositum, sed insidiatorum metu diu omissum tandem amplexus sum. Quæ acciderint, ex Medico & alijs meis ministris intelliges. vtrum & quatenus condendi testamenti facultas mihi futura sit nescio, ac si maxime permittantur, rationem tamen qua id facere possim, vix video, tam nummis quā libris meis & chartis omnibus ablatis. Accedit quod & ad hanc rem idoneum hominem non habeo qui operam suam mihi præstet quamuis vt saltem Eleemosynarij mei potestas mihi fieret, rogarim sed nullum adhuc acceps responsum. Quocirca si horum nihil constet, rogabis Sanctissimum D. N. Pontificem, Regem Christianissimum, Regem Hispaniarum, Ducem Lotharingiæ & alios Christianos Principes, amicos & cognatos meos, vt eorum ope tam nummi quam libri mei itemque suppellectilis quæ nondum inter ministros meos & creditores distributa sunt, restituantur. Scio hanc orationem non parum admirationis animo tuo allaturam. sed scire debes, à Buchorsto, Pauleto (quem æquum mihi & beneuolum experta sum) Druriō, & Besleo significatum mihi esse me Parlamenti siue Ordinum huius regni sententia ad mortem esse damnatam: idque reginæ iussu se mihi renunciare, simulque hortari, vt culpam meam & delictum in ipsam agnoscam. Vt vero tanto æquiori animo mori, & conscientiam meam exonerare possem, Episcopum & Decanum à regina ad me mitti aiebant. Illud quoque addebant, caussam meæ mortis esse instantissimas subditorum preces, qui reginam, viuente me ipsius competitrice (vt quæ iam olim titulum & insignia huius coronæ vsurparim, neque ijs abdicare me nisi sub proximæ hæredis conditione voluerim) nullam vitæ aut Status securitatem promittere possint: quum etiam nunc Catholici me supremam suam dominam agnoscant & appellent, ipsius vero reginæ vita tot insidijs appetita sit Deinde, (cuius quidem res præcipuam habeat rationem) quam diu ego vixero, statum religionis quam eadem regina profiteatur, tutum atque incolumem in hoc regno consistere non posse. Ad quæ sic respondi, Deo me gratias agere tanto honore dignantis, vt ad Catholicæ religionis in hac insula restitutionem commodum, immo necessarium instrumentum esse dicar: cuius quamuis indigna, & perpetua sectatrix & tutrix esse velim, adeoque sanguinem meum, vti non semel protestata sum, pro Catholicæ Ecclesiæ caussa profundere parata sim. Quod si populus ad pacem ac publicam vtilitatem huius insulæ mortem meam conducere existimet, me equidem non recusare, quin viginti annorum quibus hic detenta fui, captiuitatem vita mea compensem. Gratias etiam Deo me agere, quod sine horum Episcoporum ac Doctorum opera peccata mea tam in Deum quam in Ecclesiam agnoscam, nec vnquam istorum errores & doctrinam approbauerim. At si Catholici sacerdotis mihi fiat potestas, me lubenter eo tam ad exonerandam conscientiam quam Sacramentorum vsum percipiendum vsuram. vtque talis mihi permittatur, per omnia sacra rogare atque obtestari. Dicentibus, futurum fortasse, vt in Sanctorum aut Martyrum referar catalogum, quum tamen meritas reginæ, cuius sceptrum excutere conata sim, intentati parricidij pœnas luam, respondi: nequaquam me tam arrogantem esse vt ad diuinos illos honores adspirem: ac quamuis illi diuino permissu, non vero vllo prætextu iustitiæ, (quum regina sim quæ superiorem non agnoscat) in corpus meū potestatem habeant, nullam tamen habere in animam meam, nec spem istam mihi auferre posse, Deum per misericordiam suam qua pro me mori voluit, sanguinem ac vitam meam, quam pro defensione Ecclesiæ

 extra

(a) *Maria ad Galliæ quendam magnatem Epistola.*

extra quam nullam omnino quantumuis regnum mihi optem) lubenter impensura sim, clementissime in manus suas suscepturum; daturumque vt dolores aliaque quas sustinui ærumnæ, ad peccatorum meorum ex parte faciant expiationem. At me opera, hortatu, consilio aut quouis alio modo reginæ mortem procurare voluisse, id vero me pernegare: quam priuati mei emolumenti caussa ne talitro quidem lædi velim. Atqui (aiebant illi) non solum permisisti, sed consuluisti etiam, vt Angli supremam suam dominam te nominarent, vt ex Alani & aliorum apparet litteris quibus non contradixisti. Respondi, me quidem in meis litteris nihil tale mihi vindicasse: modum tamen Doctoribus & Ecclesiasticis personis, quomodo me nominare debeant, præscribere non potuisse; quum meum sit quod Ecclesia decreuerit approbare, non vero corrigere. Nec vero illud mihi obesse debere (quod itidem obiecerant) quod Pontificis iussu sub eiusmodi titulo, nempe Anglorum reginæ ac supremæ dominæ, preces passim apud Catholicos pro me concipiantur: quum hæc omnia ignorante me fiant. Me denique dum Ecclesiæ obedientiam mori malle, quam ad ius meum vindicandum etiam de quocunque e medio tollendo consilia inire. Interim videre me Saulis contra Dauidem persequutionem, in hoc tamen differentem, quod mihi non perinde ac Dauidi, per fenestram euadendi facultas detur. Posse tamen fieri vt ex sanguine meo vltor aliquis exoriatur.

Sed ne longior sim, pridie ad me venerunt Pauletus & Druriis, nunciantes, quando quidem nec culpam agnoscere, nec vllam pœnitentiæ signum edere velim, a regina sibi mandatum vt omnia regalia ornamenta a me auferant, vt quæ iam instar mortuæ sim feminæ omni regia dignitate & honorum insignibus destitutæ. Quibus respondi, Me diuinitus ad hanc dignitatem vocatam, & reginam legitime vnctam esse & consecratam: eamque soli Deo me eam dignitatem vna cum anima mea reddituram: neque reginam ipsorum pro superiore vti nec ipsius Consilium, aut illum hæreticorum consessum pro Iudicibus meis agnoscere, sed velit nolit illa, reginam me morituram. Non plus illis in me potestatis esse, quam latroni in Principem aut Iudicem quemcumque iustissimum, in sylua deprehensum, ac sperare me, Deum post mortem meam iustitia sua iudicia in hoc regno ostensurum. Non noua esse exempla etiam Regum qui ab huius regni subditis crudeliter [illegible] sint. Non insuetus cum Richardo actum, & quidem ob eandem caussam, vt scilicet iure suo priuaretur. His vtrimque dictis, quum nemo meorum deijciendis [illegible] ornamentis manum admouere vellet, sed omnes vna voce rem indignam clamerent, illi satellitibus aliquot vocatis, totum conclaue ornamentis denudarunt: deinde Pauletus considens, caputque operiens, quia, inquit, post hac audiendi tempus non erit, abacum illum lusorium remouere volo. Ego, Mea, inquam, parum interest, vt quæ nunquam ex quo huc illatus est, vsa fuerim: vt cui longe alia negotia per vos fuere exhibita. Heri pauxillum meorum gregem congregaui, ac coram omnibus protestationem tam religionis quam innocentiæ meæ nomine repetij, simulque mandaui vt quæcumque facta hic sunt fideliter vobis exponerent. Lotharingiæ & Guisiæ Ducibus, alijsque meis cognatis omnia commendo quæ ad animæ meæ salutem conscientiæ meæ subleuationem, & honoris mei reparationem pertinent; nec mei tantum, verum ipsorum quoque respectu, quum non ego modo sed & ipsi ab eadem Reginæ sicarios precio conduxisse dicantur quorum tamen nihil ego nec scio nec credo. Tibi famulos meos, qui me perdita, omnia perdiderunt, iterum atque iterum commendo. Eis quo potes, tu meo nomine benefac & succurre. Rubio meis verbis valedic: & quia ego quod ipsi receperam, me scilicet pro Catholica fide morituram, præstiti, mone vt & ipse vniuersi Ordinis sui precibus & memoriæ me commendet. Equidem & ante hac semper optaui, & nunc quoque opto, vitam meam animarum quæ in insula hac sunt saluti sacrificare. His extremum te valere iubeo, rogans vt eius quæ & regno tuo & beneuolens fuit, honorificam memoriam semper retineas, & quod potes, eius salutis & honoris caussa facias. Quod si quid vel in te vel quemcumque meorum inclementer a me dictum aut factum est, ignosce mihi rogo ac simul testor, nulla in re me vnquam fidem tuam aut diligentiam desiderasse: quem ita tibi obligatum me fateor, vt officijs ac meritis erga me tuis lubenter, si diutius mihi viuere detur, satis factura sim. Nunc vero quoniam vita me prius quam voluntas deficit, Deum in vltimo vitæ meæ fine precabor, vt mea vice tibi abunde omnia compenset. Vale vna cum omnibus meis: quos tanquam mea [illegible] hic relinquo. Featinghami die XXIV. Nouembris.

Subscriptioni subiuncta erant quædam verba quibus rogabatur vt ad confutandum Anglorum mendacium, qui inuitam ipsam, quum aliò euadere non posset, in Angliam venisse dicebant, à Lochimuaro, Herciiio, Flaminio, & Archiepiscopi Santandreani hæredibus certissima testimonia peteret, qui bus illi ingressum in Angliam dissuadebant, & vt aliò vel in Galliam vel in Belgium se reciperet hortabantur.

Sed

Sed ad Tragœdiæ huius Cataſtrophen veniamus, in qua regalis illus magnanimitas & conſtantia multo clarius elucebit.

Illa quidem tanquam celſis radicibus arbor
Nixa gerens mulier pectuſque animumq; virilem,
Omnes excepit conſtanti mente labores:
Quæque viri exhorrent, alacris, nil territa vultu,
Nil animo, ſubijt, ſimilis lætæ, atque renidens.
At vos Francigenæ, Mariæ diademate ſacro
Qui caput ornatum, ſceptro duplicique decoram
Vidiſtis dextram hæc oculis tam triſtia ſiccis
Aſpicitis, toto numquam ſpectacula Mundo
Viſa? Quin, vt par eſt, generoſas concipite iras,
Et tantum prohibete nefas.

DE SENTENTIÆ CONTRA MARIAM Reginam latæ exſequutione; Bellieurij legatione acprotestatione; incredibili Mariæ conſtantia, morte & ſepultura.

CAPUT DECIMUMNONUM.

ARGVMENTVM.

I. *Capitalis ſententia contra Scotiæ reginam publicatur, & exſequutioni demandatur.*
II. *Bellieurius Gallorum regis in Angliam Legatus vt exſequutionem latæ ſententiæ impediret, quæ tres menſes ipſius reſpectu dilata fuit.*
III. *Quid Scotiæ regina mortis ſententiam indicantibus reſponderit.*
IV. *Tentatur vt à Catholica deficiat religione. Ante mortem Pij V. Papæ permiſſu, Eucharistiam ex ſuis ipſa manibus ſumit,*
V. *Quanta conſtantia ſupplicium adierit: eiusque extrema verba.*
VI. *Magna gloria martyrium pro Catholica religione conſummat, animamque Deo reddit.*

I. QVemadmodum venti inconſtantes, & modo remiſſi modo vehementes, nautis ac nauigantibus multo plus negotij ac periculi faceſſunt quam magna aliqua tempeſtas, quæ continuo flatu atq; impulſu nauim breui ad portum optatum propellit: ſic longa illa viginti annorum captiuitas Mariæ reginæ multo plus moleſtiarum attulit, quam violenta mors, cuius beneficio portum ſalutis breui momento aſſequuta eſt O mirã rerum mutationem! Id ipſum quod omnium malorum caput exiſtimatur, in ſummam optimæ reginæ felicitatẽ vertit! Videte peruerſi homines, quid veſtri effecerint conatus. En illam ipſam quam vos ad abyſſum vſque deprimere cogitaſtis, in ſummo gloriæ ac felicitatis faſtigio collocatam. Vt merito dies hic quem ex omnibus vos acerbiſſimum ei fuiſſe putatis, lætiſſimus ac fauſtiſſimus ei fuiſſe cenſendus ſit. Tum enim demum viuere illa, tum immortalis eſſe cœpit, quum per mortem hanc temporalem non vita ſolum ipſius, ſed honor etiam atque dignitas omnino exſtincta credebatur Quare triumphali hoc curru inuectam contemplemur ac ſequamur, & incredibilem eius virtutem ac conſtantium admiremur, qua quanto magis deprimebatur, tanto magis exſurgebat.

nam quid formoſius vmquam
Gallia vidiſti, quam quum tenera illa puella,
Bina manu geſtans regali ſceptra decore,
Permulſit blando liquidum aera & athera vultu
Me miſerum! quonam tantus decor ille receſſit?
Aſpice pullato luctum teſtantia amictu
Omnia, poſt gladio quam pulcra & candida ceruix
Illa abſciſſa fuit, iacet & ſine nomine corpus.

Sed vt ad inſtitutum reuertamur, Vix Commiſſarij, de quibus ſupra, Londinum reuerſi, Eliſabethæ quæ à Maria regina vel ipſi audiuerant, vel in cauſſa eius compererant, expoſuerunt, quum ſtatim in aula fama percrebuit, Mariam reginam capitis eſſe damnatam: quod factum fuerat etiam antequam illi Fodringhamum fuiſſent ablegati. Quæ quidem ſententia IV. Decembris Anno MDLXXXVI. Richemundæ promulgata fuit: in qua Eliſabetha, fatetur, Mariam ſe in fidem & patrocinium ſuccepiſſe: & ſic perfidiam ipſa ſuam teſtatur & damnat. Non multo poſt Eliſabetha nonnullis Angliæ proceribus mandauit, vt ſententiam illam exſequerentur: quod mandatum huc apponendum eſſe duxi, vt liqueret (quod hactenus præfracte negant hæretici) ad Mariæ damnationem nihil magis valuiſſe quam religionis reſpectum. Sic ergo habet.

Eliſabetha, per Dei gratiam, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ regina, Fidei Defenſatrix, Fidelibus noſtris dilectis & cognatis; Georgio Comiti Sarisburienſi, magno Angliæ Mareſcallo, Henrico Comiti Cantij, Henrico Comiti Derbienſi, Georgio Cumbriæ Comiti, Henrico Comiti Pembrochæ, Salutem. Viſa ſententia à Nobis & Conſiliarijs noſtris, Nobilibus & Iudicibus contra

Mariam quondam Scotiæ reginam Iacobi V. Scotiæ quondam regis filiam ac hæredem, quæ communiter Scotiæ Regina appellatur, Francorum regis viduam, lata & ab omnibus nostri regni Statibus in nuper habito Parlamento non conclusa solum, sed post maturam etiam deliberationem tamquam iusta & legitima, confirmata: vilis etiam assiduis subditorum nostrorum precibus, rogantium Nos ac sollicitantium, vt non modo ad publicationem, sed etiam exsequutionem eiusdem sententiæ contra personã prædictæ Mariæ procedamus, quum in longiori eius detentione certo & euidenter non vita solum nostra, sed & ipsi subditi, eorumque posteri, atque adeo publicus regni status, tam quoad Euangelium & veram Christianam religionem, quam quoad pacem ac tranquillitatem, periclitrentur: post multas dilationes tandem dictam illam sententiam promulgari iussimus, hactenus vero ab eius exsequendæ mandandis mandatis abstinuimus, licet interea à Parlamenti nostri Statibus quotidie moneremur, omnes nostros subditos tam ex Nobilitate quam alijs Ordinibus, pro ea qua vitam nostram, & qui ex ea dependet, felicem huius regni statum complectuntur cura, nihil magis petere atque desiderare, quam vt prædicta sententia exsequutioni mandetur. Quamuis autem assiduæ illæ flagitationes, preces & consilia cum naturali nostra inclinatione & benignitate vehementer pugnarent: tamen victi tandem tam ipsorum precibus, ad vitæ nostræ securitatem solummodo spectantibus, quam publici ac priuati in regno nostro status respectu, consensimus vt Iustitiæ cursus vltra non inhiberetur. Eoque vobis, tamquam nobilissimis & præcipuis regni nostri membris mandamus, vt visis his quam primum Fodringhamum vos conferatis, & præsentibus Amia Pauleto arcis præfecto alijsque regni nostri Officiarijs sæpedictam illam sententiam quo vobis videbitur loco tempore ac modo, in persona dictæ Mariæ exsequutioni mandetis: non obstantibus quibuscumque legibus aut contrarijs iussionibus &c. Grenouici I. Februarij, regni nostri anno XXIX.

II. Mandatum hoc tertio mense post sententiæ publicationem editum fuit. (c) Interea vero Henricus III Galliæ rex vt rebus pæne desperatis remedium aliquod afferret, Pomponium Bellieurium, ad Cancellariatus dignitatem merito postea euectum, ad Elisabetham misit qui vixit Londinum appulsus, summam statim hæreticorum iniquitatem & acerbissimam in Mariam odium expertus est. Vt enim ab Elisabethæ aditu & colloquio eum excluderent, famam spargi curarunt, Lutetiæ vnde Legatus venerat, contagiosam luem vehementer grassari, atque ea Legati ministros esse infectos. Quam difficultatem quum patientia ille vicisset, Elisabethæ quæ in mandatis à rege habebat, non singulari modo facundia, sed mira etiam libertate exposuit: Regem suum Mariæ, tum propinqua cognatione sibi deuinctæ, vtpote quæ fratrem regis natu maiorem in matrimonio habuerit, & Franciæ regina consecrata ac coronata fuerit, caussa ad præsentis fortunæ vehementer affici; nec quidquam ei molestius posse contingere, quam si sacri illi Gallicorum liliorum flores, quibus Mariæ caput paullo ante splenduerat, in aliena terra marcescere ac conculcari videantur. Quod si antiqui inter Galliam & Angliam federis respectus ab hoc tristi & cum omni ratione pugnante proposito auocare eam non possit: illud saltem consideraret, rem fore non noui modo & inter Reges ac Principes hactenus inusitati, verum etiam ad omnem posteritatem detestabilis exempli. Principis manum non decere fulmen (vti quidam pernicioso errore quo metuerentur, pingi voluerint) sed clementiam potius & benignitatem qua sacro sanctæ leges non modo non violentur, verum etiam conseruentur. Rem esse ferè inauditam, à quocumque rege aut reginam supremam aliquam Principem, in quem nullum illi ius sit, capitis supplicio condemnari atque affici. Si qui vero id fecerint, eos æterna apud omnem posteritatem infamia laborare. Regi aut Principi in neminem quam subditos ius esse. Supremos Principes non nisi à supremo iudice posse iudicari. Hanc sententiam non modo in Mariæ, sed ipsius etiam Elisabethæ caput latam, vt pote quæ dictet, Reginam iustitiæ manibus tradi posse. Plagam hanc non facile coalituram. Cogitaret secum quanta mala Conradini supplicium inuexerit, & in primis Siculas illas vesperas. Inter Mariæ tamen & Conradini caussam multum interesse. Hunc enim armata manu Neapolitanum regnum fuisse ingressum, vt tam vitam quam regnum Carolo Andegauensi eriperet: Mariam inermem & [illegible]

(c) Bellieurius Galliæ regis legatus exsequutionem impedire nititur.

fere, in Angliam tamquam ad asylum confugisse, ut contra rebelles subditos cognatæ reginæ opem imploraret. At pro auxilio, viginti annorum captivitatem sustinuisse, ac tandem capitis damnatam. Non hanc idoneam esse avertendi periculi, quod tam ipsi Elisabethæ, quam religioni ac universo regno impendere dicant, rationem, quæ cum inaudita in tantam reginam crudelitate conjuncta sit. Quin potius multo majora inde pericula ac magis cruenta damna oritura. Quod si rebus suis bene consultum velit, non tam perdere quàm conservare reginam Scotiæ anniteretur: cujus vita cert ssimum futurum sit tam publicæ quã privatæ tranquillitatis ac salutis pignus. Hanc unam esse, quæ tam Gallorum quam Scotorum arma divertere ab Angliæ regno possit Notum esse quorum instinctu regina ad extrema hæc & præcipitia consilia descenderit, eorum nempe qui nihil magis metuant, quam ne Elisabetha mortua, Maria regnum hæreditario jure sibi debitum assequatur, Prætextum sumi religionem, quam nuper audiente te disputarunt, conservari non posse, vivente ea quæ à teneris annis Papismi erroribus infecta, omnibus modis exstinctam eam cupiat. Atque hanc unam caussam esse, cur illam è medio, & quidem crudeli supplicio sublatam velint: in quo non reginæ commodum & regni salutem, sed suas ipsorum utilitates & affectiones sequantur Regem vero suum reginæ omnia fausta cupere, ac rogare, ne subditis illa suis regias coronas tam contumeliose habendi faciat potestatem: non ignarum in rebus ad imperii dignitatem & incolumitatem spectantibus optimum esse tam anticipitia ac periculosa remedia procul habere, ac nihil quod necesse non sit, mutare. Vteretur suo ipsa consilio, quod Gallorum regibus per bella ista civilia non semel dedisset: quum certum sit, tam acerbas pœnas de summis Principibus in quos nulla nobis potestas est, sumtas, non modo non prodesse, verum etiam summa pericula & gravissima damna afferre. Quod si posthabitis bonis consiliis afflictam reginam, non, prout clementiæ & hospitalitatis lex postulat, consolari, sed ex mera invidia atque odio pessumdare ipsa voluerit, regem suum eam injuriam quam gravissime laturum, ejusque ulciscendæ rationes initurum: ut in re quæ ad communem omnium Regum & supremorum Principum, & inprimis ad Galliæ Regum injuriam ac contumeliam pertineat.

Differentem ita, ac multa alia dicentem Bellieurium, Elisabetha contra quam aliàs solita erat, impatienter audivit, tandem vero ita respondit: Quandoquidem res hæc tam gravis sit atque ardua, se cum suis Consiliariis super ea amplius deliberaturam. Ad id vero tantum Bellieurii oratio miseræ reginæ profuit, quod exsequutio sententiæ tres menses fuerit dilata. Hæretici interim tam Angli quam Galli Elisabetham urgere non desistebant, hi monendo ac varia consilia ac pericula comminiscendo; illi supplicando. Prædicantes inprimis nulla re suam illam religionem incolumem conservari ac stabiliri posse clamitabant, quam Mariæ reginæ morte: quæ Angliæ sceptro olim potita, sine dubio alterius illius Mariæ exemplum imitatura, & exstincta vera religione, Papismum reductura, & totam insulam tyrannico Pontificum jugo rursus subjectura sit. Sed & universum Elisabethæ consilium Lotharingicæ & Guisianæ domus odium incitabat. Ad pericula quod attinet, Galliæ regem suis rebus ita impeditum esse ajebant, ut nihil minus quam de Anglia oppugnanda cogitare possit: idque facile ipsos Hugenotas prohibituros. Scotiæ regem, in cujus regno tantam ipsa habeat factionem partibus suis addictam, non valde metuendum esse: ac facile animum ejus successionis in regno spe placari posse. Guisianorum non eas esse opes, ut tanto regno metuendæ sint. Hispaniæ regem jam ante capitali odio Elisabetham persequi: hacque ipsa ratione non minimam nocendi ipsi occasionem sublatum iri. Et ut horum nihil esset, incertum tamen quodcumque bellum tantum periculi non habere, quãtum longior Mariæ vita non modo ipsius Elisabethæ vitæ, sed & religionis & totius regni statui atque incolumitati allatura sit, ut quæ factionis suæ viribus Angliæ sceptrum comparare sibi nunquam sit cessatura Quin jam illam à plerisque Catholicis pro regina ac suprema domina agnosci, atque ita nominari. Apud regni ordines reginam non semel c onquestam esse, adeoque ægerrime tulisse, quum ut proximi sibi hæredis & successoris nomen ederet, rogaretur. At Papistas non modo Mariæ hoc jus post mortem Elisabethæ, sed ipsa adhuc vivente, tribuere ac vindicare. Quibus aliisque rationibus homines invidi & Catholicæ religionis hostes infestissimi Elisabetham perpulerunt, ut de Maria supplicium sumi jusserit.

III. Maria interim mortis nuncium exspectãs, in carcere cœlestem quasi vitam auspicata erat, assiduæ divinarum rerum contemplationi, preca-

tioni,[a] jejunio, aliiſque ſpiritualibus exercitiis dedita, jam viam ſibi ad cœleſte illud gaudium parans. Quum paullo ante mortem in morbum incidiſſet, Medicus ægre à cuſtodibus veniam prodeundi impetrare potuit ut herbas quaſdam ad remedium neceſſarias quæreret. Decreta Mariæ morte Eliſabetha Besleū ad Comites circa Fodringhanum habitantes miſit: qui unà cum rerum capitalium quæſitore XXV Februarii Fodringhamum venerunt; ſtatimque à prandio Mariæ reginæ ſignificarunt, habere ſe quod cum ipſa loqui vellent. Illa quamvis in lectulo ægra decumberet, nihilominus nunciari eis jubet, ſi res magna ſit de qua ſecum agere vellent, brevi paratam fore. Sic ergo è lecto ſurgens, ad pedes ejuſdem conſedit, frontem quantum in illa fortuna poterat, explicans, & gaudio aliquo modo renidens, quum in quotidianis precationibus aſſiduas lachrymas profunderet. Ingreſſus ergo ad eum Sarisburienſis unà cum Cantii Comite, Amia Pauleto, Drurio & Besleo, nudato capite, adventus ſui cauſſam expoſuit: nimirum, Reginæ ac Conſilio ipſius, uti & univerſis regni ſtatibus, bonum & ad quietis ac publicæ ſalutis conſervationem neceſſarium viſum eſſe ut ſententia contra ipſam lata executioni demandaretur. Lectis inde à Besleo eam ſententia quam Eliſabethæ mandato; Maria intrepido animo ſic loqui cœpit: Miſericordiæ quædam ſpecies eſt, eos quos perdere ſemel decreveris, longiori mora non torquere. Quamvis autem captivitas mea, in qua jam viginti annos per ſummas miſerias & ærumnas vixi (ſi vita dicenda eſt, & non potius crudele ſupplicium, in qua viva ſimul & mortua omnibus viſa ſum, quum nec vivendi initium nec moriendi finem reperire poſſem) cita morte me fruſtrata ſit; tamen vel jam quoque quod affertis mihi nuncium gratum mihi eſt, quum brevi omnibus me miſeriis defuncturam intelligam: eoque nomine magnas vobis habeo & ago gratias. Mortis quidem hujus ignominiam innocentia mea facile delebit; at ægritudinem, quas in carcere hactenus perpeſſa ſum moleſtiæ abſtergent. Equidem poſtquam Mundi vanitatem, hominum perfidiam, ac rerum omnium inconſtantiam experta ſum, dici non poteſt quantopere omnia hujus Mundi regna & opes contemptam & mortem, quam in propinquo tamquam omnium mearum ærumnarum finem ac ſalutis portum video, obviis ulnis excipere cupiam. Optatiſſimum hoc nuncium tribus jam integris menſibus ſummo deſiderio exſpectavi: quāvis, ut verum fatear, illud animo meo quodammodo moleſtum eſt, quod ex fide illa quam juramento ſancitis Reginæ ſororis meæ promiſſis habui, nullum aliud fructum cepi quam juſtum dolorem, jam, licet ſero, tam turpiter deceptam me videns. Sed utut ſit, me quidem vita citius quam ipſi ſerviendi voluntas deficiet, hancque benevolentiam & deſiderium mecum in ſepulcrum feram. Nunc illa una conſolatio me ſuſtentat, quod pro Dei ac Catholicæ religionis cauſſa mortem obeo: cui & pauxillum hoc quod reliquum mihi eſt vitæ; & quidquid in venis ac corpore meo reſtat ſanguinis, lubens conſecro, ſummo ad alteram illam vitam quamprimum tranſeundi deſiderio accenſa. Sed & illud mihi non levi eſt ſolatio, quod intelligo regni hujus ſtatum, & coronam optimæ meæ ſororis, cujus magnitudini, Deum teſtem laudo, numquam invidi, per mortem meam omni periculo liberatum iri: etſi vereor ne commoda illa quæ mortem meam nonnulli allaturam putant, in graviſſima damna & pericula propediem commutentur. Equidem numquam ſperaſſem, ſororem meam tanta ſeveritate, vel potius crudelitate in me uſuram, quum nulla re à me læſa aut offenſa ſit: niſi quis pro læſione illud interpretari velit, quod miſera & captiva femina ex carcere evadendi rationes non negligat. Qua in re ſi quid culpæ eſt, certe non atroci pœna vindicari non debet. Regina ſum libera, neque ullius hominis imperio ſubjecta, & vel invitis omnibus, talis moriar. Caput meum funeſtum Anglis erit ſpectaculum; & veſtrum quod ex morte mea capitis, gaudium, gloriæ mihi erit & triumpho. Multi ſplendorem magis gladii quā ipſum ictum formidant: at ego illius in caput meum paratæ funeſtæ ſecuris tam ſplendorem quam ictum magno animo contemno. Nullum vobis nec in corpus nec in animam meam eſt imperium: quorum alterum quum à veſtra injuria defendere non poſſim, Deus ſaltim alterum conſervabit: in cujus manus me totam tradidi, omnēque propriam à me voluntatem abdicavi, ut ipſius voluntati in æternum obediam. Inter omnes fortunæ adverſitates nihil aliud ſecundum aut fauſtum exopto quam Dei gratiam; quam conſequuta, non potero non beate mori. Cur non renidenti vultu cœlos aſpiciam, quum illi renidenti vultu me ad ſe vocare videantur? Cur non bono meo gaudeam,

gaudeam, quæ omnibus malis jamjam liberam me fore video? Cur non felicitatem hanc mille vitis potiorem, cupido animo amplectar?

IV. Hæc quum illa renidenti ac serena fronte, [a] ex qua facile summã animi tranquillitatẽ cõjicere licebat, dixisset, imposita SS. Bibliis Anglica lingua, sed à Catholico viro, conscriptis dextera, interposito juramento protestata est, numquam se quidquam contra Elisabethæ sororis suæ vitam machinatam esse, nec de ea evertenda umquam cogitasse; sed potius optima & faustissima quæque optasse. Ibi unus circumstantium, Iuramento huic fidem se habere posse negavit, utpote quod libro Papistico adhibito fieret. Adeo eis quibus mors destinata est, omnia in exitium vertunt. Secundum hæc regina à Commissariis petiit, ut quod restaret vitæ quiete transigere, atque interim de rebus suis disponere sibi liceret; utque eum in finem chartæ aliaque jam dudum ablata, quæ nemini tamen utilia esse possent, sibi restituerentur. Besleum consolari volentem illa interpellavit, ipsius consolatione nihil opus se habere dicens. Quum ille ut saltim Decanum Petroburgensem, hominem eruditissimum, audiret, periisset; Regina, Si Catholicus est, inquit, lubenter sane audiam; sin minus, rogo ut Eleemosynario meo ad me aditus permittatur. Quod quum Besleus illæsa conscientia ac sine gravissima reginæ suæ offensione facere se posse negasset, simulque hæreticorum more quædam dixisset illa ita respondit, ut postea Besleus numquam os nisi in laudes ipsius aperuerit, omnesque reginæ tam ingenium quam constantiam admirati sint. Antequam digrederentur Comites reginæ significarunt, postridie moriendum ipsi esse: quo nuncio nihil illa turbata statim sequentem epistolam ad Eleemosynarium suum scripsit.

Hodie ab hæreticis tam ut religionem meam desererem, quam ipsorum uterer solatiis, impugnata sum. Ex Burgonio vero & aliis intelliges, me de fide mea, in qua mori certum mihi est, fideliter protestatam esse. Petii ut mei conveniendi tibi potestas fieret, quo peccata confiteri & sacramentum è manibus tuis recipere mihi liceret. At id crudeliter mihi negatum; ut & transportandi in Galliam corporis mei, & condendi testamenti, aut quidquam aliud nisi per ipsorum manus scribendi potestas. Quandoquidem ergo te aut alium Catholicum sacerdotem habere non possum, peccata mea universim, quæ speciatim enarratura eram, confiteor; teque in nomine Dei precor & obtestor, ut ad peccatorum meorum expiationem hac nocte mecum vigilare, Deumque pro me obsecrari, tum absolutionem ab omnibus peccatis mittere mihi velis. Conabor equidem ut præsentibus illis convenire me tibi liceat (quod de aulæ meæ Præfecto jam mihi permissum): umque genibus tuis advoluta, benedictionem à te petam. Interim velim ad me certas preces mittas, quibus tam hac nocte quam sequenti mane commodissime uti possim. Tempus enim breve est; nec scribere mihi amplius vacat. reliqua tibi commendo &c.

Viribus inde exigua buccella paullum refocillatis, omne ad se domesticum ministerium convocavit, & ubertim flentes ac plorantes suavissimis verbis, ipsa, jam animo nihil quam mortis imagine obversante, consolata, quod reliquum habebat auri & argenti, vestium & aliarum rerum distribuit, singulos rogans, ut Deum pro se deprecarentur. Oratorium mox ingressa, litteras quasdam scripsit: deinde nudis innixa genibus totam noctem in oratione, & Passionis Domini Nostri Iesu Christi contemplatione transegit, bis tantum interim surgens, pauxilli vini sumendi gratia quo vires adversa valetudine, præter alia incommoda, valde prostratas, reficeret. Paulo ante diem, quæ longam illam mortis noctem allatura ipsi erat, duas gynæcei virgines, quæ in oratorio remanserant, & ipsas egredi jussit: cumque solitaria multo ardentius in preces effusa, sacratissimum corpus Christi ex suis ipsa manibus accepit (ut quidam affirmant) facta ad id in casu necessitatis, à Pontifice singulari potestate, ne tam salutari viatico privaretur. Circa horam nonam prætor seu capitalium rerum quæsitor advenit, album baculum manu ferens: illam vero nihilominus orationi ferventissime insistentem, duo nobiles, quos Pauletus cubiculo apposuerat, ut surgeret monuerunt, qui deinde fassi sunt, se tantam ac tantis tam animi quam corporis dotibus ornatam reginam sine summo dolore ac commiseratione aspicere non potuisse.

V. Antequam cubiculo egrederetur, [a] tam ministros quam virgines lachrymis, singultibus ac dolori nimium indulgentes, sic affata est: An vos quietem meam mihi, ac bonum vestrum vobis ipsi invidebitis? Me quidem si amaretis, gratularemini mihi, jam mox tot ærumnis & calamitatibus

[a] *Quanta constantia supplicium adierit,* &

mitatibus quibus jam diu oppressa fui, liberandæ. An nulla alia arma nobis sunt quibus afflictionem hanc vincamus, [a] quam impotentes lachrymæ? Quid? non vos laborum meorum finem, & gloriæ initium videtis? O quam amœna & jucunda via est quæ ad cœlum ducit! O beatas animas, quibus ex miseriarum hac valle quamprimum emigrare, & ad sui originem revolare datur! Ut totus hic terrarum orbis, & omnia quæ in eo sunt, ad cœlestes illos orbes & ingentem machinam nullam habent comparationem; sic tota etiam longissimæ hominum vitæ periodus ad sempiternum illud ævum minus nihilo est. Mequidem nihil in hac mea morte sollicitam habet, quam quod fidelia vestra officia & diuturna servitia non uti volo remunerari aut compensare possum. Hoc tamen quidquid est, à me accipite, tam animi mei erga vos pignus quam adversi mei casus monumentum. Mei vos, quæso, tamquam dilectæ vestræ reginæ memoriam, quoad vixeritis, illibatam in futurum conservate; jam vero in dulci cœlestis gloriæ, quam à Deo mihi paratam spero, memoria ut moriar permittite.

Hæc quum illa magno animo dixisset, nec quisquam esset qui lachrymas & singultus teneret; Comes Sarisburiensis cubiculum reginæ ingressus, monet ut eò discenderet ubi jam ad funestum illud spectaculum omnia erant præparata. Tum illa exigua panis buccella & vini haustu sumto, velum capiti injicit, quumque iterum toti gynæceo osculo genis impresso valedixisset, ministris vero dextram osculandam præbuisset, ad supplicii locum alacri gressu perrexit.

Hei mihi! quæ video spectacula? Siccine tantam
Reginam, longa serie tot Regibus ortam;
Illam quam nuper venerata est Gallia regis
Uxorem; Scotiæ patribus quæ jura vocatis
Non pridem dederat, duplici diademate fulgens,
Illamque majus nil tota Britannia habebat,
Infami cæsam, (scelus ah!) periisse securi!

Eadem majestate qua semper ante solita fuerat grandientem, ex ministris nonnulli, quibus id permissum fuerat, ad feralem supplicii locum sequebantur, qui totus pullata veste indutus, non tam luctum omnium piorum testabatur, quam supplicii & atrocitatem & injustitiam detestabatur. In medio pulpitum ligneum erat erectum, quadratum duodecim pedes longum & latum, duos altum. Ad id quum venisset regina, Amiam Pauletum rogavit ut enitentem adjuvaret, dicens: Ultimum hunc fore laborem quem ipsi impositura, ac primum gratum officium quod ab illo postulatura esset. Mediæ inter Sarisburiensem & Cantii Comites stanti Besleus sententiam & exsequutionis mandatum prælegit: interea vero spectatores plerique attoniti, vix sibi ipsis credebant, se videre tantam tamque omnibus animi ac corporis dotibus ad unguem perfectam Principem, in tam tristis mortis confinio versantem. Et quemadmodum, ut est in vulgato versiculo,

Gratior est pulcro veniens è corpore virtus:

Sic omnibus illud numeris absolutum formæ decus & corporis pulcritudo, animi perfectionem quæ præcipue in constantia ac mortis contemptu elucebat, plurimum commendabat.

VI. Postquam ergo in vere regio hoc throno [b] (è quo plus ipsi gloriæ quam omnibus regibus ex omni regia pompa accessit) constitisset, oculisque intrepidis totum conclave, in quo trecenti circiter homines congregati erant, percurrisset, in genua procidens, paucis verbis iterum de innocentia sua protestata est, sanctissimeque juravit, Dei nomen in testimonium advocans, nihil se contra sororis suæ (sic enim in omni sermone eam appellabat) vel vitam vel regni statum machinatam esse, aut cum quoquam conspirasse. Tum circumstantes his verbis alloquuta est: Vix dubium mihi esse potest, quin inter tam multos, qui tristem hūc meum, Francorum & Scotorum reginæ, & Anglicani regni hæredis, finem spectatum huc convenistis, non omnino nulli sint, qui fortunam hanc meam & tristem vitæ exitum commiserabuntur, atque adeo lachrymis prosequuturi sint: quos tamen rogatos velim, ut innocentiam potius meam laudent, quam mortem (quæ nihil nisi gaudium & solatium mihi afferre potest) deplorent. Equidem morior expers omnium quorum arguor criminū, & animam meam pro Catholica religione, in qua semper vixi, sacrifico. Quod si post diligentem in omnes meas actiones & consilia inquisitionem, quidquam deprehensum foret quo sororem meam non dico læsissem, sed vel minima injuria aut molestia affecissem; equidem vita indignam me ipsa putarem. At licet nullius omnino mihi erga ipsam delicti conscia sim Deus tamen ad aliorum meorum peccatorum expiationem ad extremam hanc me necessitatem deduxit, infirmis quidem periculosam,

[a] *quibus verb. suos consolata sit.* [b] *Ejus extrema verba, & gloriosus exitus.*

losam, sed gloriosam iis qui per crucem Salvatoris omnia superant & vincunt. Quare mortem hanc tamquam à Deo missam accipio: quem humillime veneror precorque, ut iis qui tristem hunc mihi exitum præpararunt, clementer ignoscat; gratum mihi illum quidem, nisi falsus qui obtenditur prætextus, ingratum mihi eum quodammodo & amarum redderet. Mihi tamen illud solatio est, quod Deus ipse, qui solus occulta hominum, atque adeo ipsa cordis penetralia videt, tandem aliquando innocentiam meam dissipatis injustitiæ nebulis, in lucem producet. Et ratio contra me instituti processus, & cetera omnia coram Deo & æquis hominibus satis superque non modo à mortis reatu, verum etiam omnis criminis suspicione me excusabũt. Meo exemplo mundani homines sceptra, coronas, & quidquid in hoc Mundo est, discent contemnere postquam me quoque tam luctuosum fortunæ ludibrium debuisse videbunt. O quam periculosa, quam exitiosa est hæresis iis in locis ubi imperium nacta est! Quod si in hoc cœtu quisquã est Catholicus, eum ego rogo atque oro ut Deum pro salute mea deprecari, mihique innocentiæ & mortis in Catholica Apostolica Romana religione obitæ, testimonium perhibere velit: iterumque protestor; libertatem hanc unam ob caussam à me quæsitam atque optatam, ut Catholicam religionem in hac insula promovere possem. Atque ita clementissimæ Dei voluntati unice acquiescens, morior, qui brevem hunc dolorem & ignominiam æterna gloria mihi compensabit.

His dictis [a] ad aulæ suæ præfectum conversa, rogavit ut tam triste nuncium ad regem filium, atque unà extremam hanc matris benedictionem quam crucis signo expresserat, perferret. Hujus, ajebat, injuriæ ultionem Deo commendo: simulque omnibus ita ignosco, uti peccata mea à Deo mihi condonari volo. Deinde ad Anniam Pauletum, Quæso, inquit, mi Paulete Elisabetham sororem meis verbis exora, ut quæ miseris meis famulis testamento legavi, rata habeat, neque severius eos tractet, quod eorum nonnulli meam tamquam reginæ & dominæ suæ libertatem procurare satagerunt: in quo quum fidelium ministrorum officiũ fecerint, sane non tam pœnam quam laudem merentur. Illud vero quod reginam sororem rogavi, ut corporis mei in Galliam transportandi meis fieret potestas, nec quidquam ipsi obesse potest, & regali meæ dignitati est debitum. Nec mirum videri debet quod in terra amica & sancta, & quæ Catholicam colat religionem, requiescere cupio, ut nimirum precationum aliorumque meritorum fiam particeps: etsi non ignoro, etiam ei qui in sterquilinium abjicitur, à Natura paratum esse sepulcrũ. Ecce tibi admirabilem charitatem, constantiam, & Christiana Principe dignum studium. Ethnicorum est & hæreticorum omnem sepulturæ curam susque deque habere, & cum illo Philosopho nihil interresse putare, humine an in sublimi corpus putrescat: aut cum Wiclephio dicere, Mundũ universum Dei esse templum, nec referre in qua ejus parte quis sepeliatur. Sed ad luctuosæ mortis revocor narrationẽ. Extremis erga homines precibus & mandatis defuncta regina, ad Deum preces Latina lingua fundere cœpit: quas quum Minister quidam interrupisset, illa vero quæ cum hæreticis nihil commune sibi esse vellet, ægerrime hoc ferret, Sarisburiensis Ministrum tacere jussit. Tum illa alias deprecationes, *Libera me Domine*, & *Miserere mei Deus*, recitans, quum gynæcei virgines singultientes audivisset, ad eas conversa, per Deum obtestata est, ut casum hunc patienter ferrent. Post longam precationem à Cantii Comite iterum tentata fuit, sumta occasione ex Crucis quam manibus illa gestabat, effigie, quam nihili ajebat esse; ac satius fore si crucem Christi pectori haberet impressam. Cui illa gravissimis verbis respondit, signum hoc sive objectum valde esse necessarium, ut quo animæ ad cœlum, quod illo reseratum sit, eleventur. Vix quisquam sane aderat, qui in tam tristi spectaculo lachrymas teneret. Finitis precibus, ac ter Crucis expresso signo, surrexit, & pedissequarum opera velum ac superiores vestes posuit. Accedentem carnificem holoserico amictum, & torque aureo superbientem, & operam in detrahendis vestibus præbere volentem, illa manum abstinere jussit; ægre tamen impetravit. Quum Crucem quam collo gestarat, pedissequarum uni donare vellet, atque pro ea duplum precium carnifici offerret, repulsam passa est. Ferali ergo linteo pedissequarum opera velatis oculis, & venia carnifici data, in genua rursus provolvitur, & Pario marmore candidiori protensa cervice, gladii ictum exspectabat. Sed carnifex caput trunco impositum, ter repetito ictu abscidit. Sanguis argentea pelui fuit exceptus. His pleraq; omnia similia apud Puckeringium Scoticarum rerum scriptorem, descripta exstant,

[a] *Extrema ejus mandata.*

Ecce Caledonii commissa piacula regni,
Infandumque nefas; quum regia colla securis
Et geminum diadema ferit: quo nulla vetustas
Funere majus habet seris nec proferet annis
Posteritas magnique necem mirabitur instar
Prodigii. Regina, tuam Sed gloria major,
Quo tibi culpa minor, tantoque celebrius orbe
Nomen erit, quanto fidei constantia major,
Dum jugulum petiit intrepidum scelerata securis.
Quæ tibi mens tum lictor, erat, quum verbere crudo
Colla secas, manibus quæ non contingere fas est?
Si Marium post Teutonicos mors ipsa triumphos
Fugit, & attonito percussor constitit ore:
Tu Mariam vita privas, nec torpuit ictus
Majestate sacri capitis, ferrumve repressit
Dextra nec augustos acies defecit in artus?
Heu quantus Regina jacet ter maxima truncus!
Quæ matres Regumque nurus supereminet omnes.

Capur abscissum carnifex aliquamdiu spectatoribus ostentavit, cum his verbis: Deus incolumē servet reginam Elisabetham. Deinde: Sic pereant omnes Evangelii hostes. Quam lugubre, Deus bone, spectaculum! Videre tantæ Reginæ caput à corpore resectum, cruore adhuc madens, in carnificis manibus! illud caput inquam, cui nec continuæ ærumnæ & res adversæ, nec viginti annorum captivitas, nec mortis terror (qui multis sæpe una nocte canos attulit, totumque corporis habitum immutavit) nec denique ipse cruor nativum decus & incomparabilem olim pulcritudinem ita auferre poterant, quin ejus aperta lineamenta etiam in funesto illo actu apparerent. Petierat à Pauleto Mariæ gynæceum, ut mortuæ corpus sibi exuere, & in loculum componere liceret, utque ab eo carnifex manus abstinere juberetur: sed id impetrare non potuerunt. Asportatum inde in cubiculum, tum primum quum jam corrumpi inciperet, balsamo fuit inunctum, & plumbeo loculo inclusum: ac tandem sine ullo honore aut pompa funebri, Petroburgi in templo sepultum, ubi jam olim quoque Catharinæ Hispanæ, ejus quæ Caroli V. soror, & Henrici VIII. Angliæ regis uxor fuit, corpus fuerat humatum. Inter alia Angli scriptores qui historiam hanc mille mendaciis & falsitatibus, quoad crimina Mariæ imposita caussamque supplicii, refeṡferunt, ajunt, asseres è quibus pegma constructū fuerat, pannos, pavimētum & quidquid cruore respersum fuerat, aut aqua ablutum fuisse aut flammis traditum, quod scilicet metus esset, ne olim ista inter reliquias asservarētur & honorarentur. Sūto de Maria supplicio, statim Comitis cujusdam filius ad Elisabetham fuit ablegatus, qui de tota re certiorem eā faceret. Cujus rei fama ubi Londini percrebuit, per totam urbem statim campanarum sonitu & accensis ignibus, publicæ lætitiæ signa data sunt; ac parum Anglus habebatur, qui non magno gaudio exsultare videretur. Elisabetha vero accepto nuncio eo die in cubiculum se abdidit, verita scilicet ne probro sibi haberetur, si de cognato sanguine ipsa triumphum velut ageret, ac tam ignominiosa morte propinquæ suæ lętaretur. Nec tamen vultū ita fingere aut ad tristitiā componere poterat, quin occultæ lætitiæ indicia se proderent. Quamvis autem nobilissimæ reginæ morti quamplurimi illachrymarint, tum multi etiam summi Reges ac Principes enormiter ea se læsos senserint; nemo tamen justa ultione maculam hanc delere conatus est. Gallia religionum dissidiis & civili bello ita erat implicita, ut exterarum rerum curæ superesse aut vacare nō posset. Reliqui vero Christiani Principes ociosi tam cruentæ tragœdiæ spectatores, quā injustæ cædis ultores esse maluerunt. Sed quis non miretur, filium quoque tantis dotibus ornatū sic matris oblitum, ut de ejus morte ulciscenda nūquam cogitasse videatur? Atqui erit fortassis, quando tanta, ut mollissime dicam, patientia apud posteritatem probro ipsi erit: quum Naturæ, divinis & humanis legibus tam matris quam suum ipsius honorem reparare teneatur.

Sed Deus, ipse Deus tanti se criminis olim
Se dabit ultorem, novus aut nascetur in orbe
Alcides, qui reginæ miseratus iniquum
Hospitis exitium, vindex secet æquora classe,
Pollutumque manu cognato sanguine regnum
Expiet armata, ac doceat mansuescere sævos.
At te tantarum moveant spectacula rerum,
Hæresis, incutiantque tibi tua monstra pudorem,
Si quis adhuc superest: tua nunc fraus omnis, & error,
Et tacitis patuere dolis, positisque bidentum
Exuviis, patefacta lupi præcordia crudi.
Sed tollantur humo suspiria, nubila fumum
Sanguinis excipiunt innocui, & ipse piorum
Exaudit lachrymas genitor, nec deseret unquam
Militiam dux ille suam, nec parva rependet
Præmia, sed rutilis victores inferet astris,
Perpetuoque gregem electam tutabitur ævo.
Non eadem tibi conditio, non fata parantur.

Impietas.

Impietas, dabis æternas, dabis improba pœnas
Tempore, cumque tuis auctoribus ipsa peribis.

Atque hic fuit exitus Mariæ Iacobi V. Scotorum regis filiæ, Francisci Galliarum regis conjugis, Anglicani regni hæredis: cujus tam animi quam corporis dotes, antequam finem capiti huic impono, paucis describere operæ precium videtur.

Nata fuit Maria Anno M. DXLII. mense Decẽbri, ex regali Stuardorum, Scotiæ regum familia, patre Iacobo V & matre Maria Guisia, Longovillani quondam Ducis vidua, mortua anno M. DLXXXVII. mense Februario. In Galliam abducta fuit Anno M DXLVIII. mense Augusto, quum vix sextum ætatis annum attigisset: ut Angli, qui sui regis filio eam conjugem expetebant, ea spe frustrarentur: quod ut inter Gallos & Scotos summæ necessitudinis, ita inter Anglos & Scotos acerbissimi odii & inimicitiæ, quæ magnis cladibus utrimque fuit exercita, caussa fuit. Mortuo Francisco II, marito, eodem mense, nempe Augusto, Anno M. D. LXI. in Scotiam rediit: ubi Henrico Stuarto Darlæo Læviniæ Comitis filio, eoque suorum fraude ac proditione occiso, Bothuelio Comiti coacta nupsit. Tandem à suis ipsa quoque prodita, & prœlio cum rebellibus commisso victa, in Angliam confugit, ut cognatæ reginæ armis & ope, liberaliter ab Elisabetha ultro promissa, ad recuperandum patrium regnum uteretur. Veram & legitimam Anglicani regni fuisse hæredem ne ipsi quidem Angli vel quicumq; hæretici negare possunt: utpote nata ex Margarita, quæ Henrici VII. Anglorum regis fuit filia, & Iacobi IV. Scotiæ regis conjugio; quum jam ex Henrici VIII. posteris præter Elisabetham nemo esset superstes. Catholicæ Romanæ religioni à teneris annis innutrita, eandem non solum semper professa & constantissime, quantum in regno hæresibus penitus corrupto fieri poterat, tutata est, verum etiam pro ea vitam profundere non dubitavit. Certum enim est; ob duas has potissimum caussas Mariam morte affectam. Primo, odio religionis: quod heretici, ea viva, Catholicis numquam patrocinium & resurgendi spem defuturam intelligerent. Deinde, metu successionis: quod iidem facile ruinam suã prævidebant, si Maria aliquando (quod jus utpote proximæ & legitimæ hæredi, vivæ numquam eripi poterat) rerum in Anglia poriretur. Quum ergo male actum secum iri viderent, si Elisabetha ante Mariam moreretur, id operam dederunt, ut ante Elisabetham mori cogeretur. Ad animi & ingenii dotes quod attinet, non solum tanta femina sed Principe etiam dignis virtutibus ornata fuit: sed constantia ejus præcipue in morte enituit, ob quã vel solam felicium & beatorum numero adscribere eam non veremur. Ingenio fuit vivo & supra sexum capaci. Sex linguarum gnara, quas omnes non utcumque sed eleganter callebat Latinæ scilicet, Gallicæ, Italicæ, Hispanicæ, Angliæ & Scoticæ: adeo ut eruditio quam in filio ipsius rege miramur, quasi hæreditario à matre accepta videatur. Formæ venustate ac totius corporis ad elegantiam compositi decore, paucas illius ævi æquales, superiorem certe neminem habebat. Tantam vero in omni vitæ fortunæ inconstantiam experta est, ut inter illustria exempla merito possit numerari. Ac quamvis vita ejus exitum habuerit valde durum & cruentum, nihilo tamen ceteris qui mollissime decedunt infeliciorem, sed fortunatiorem etiam fuisse merito censemus. Et si rationes recte putamus, diversæ quidem sunt semitæ quibus ab hac vita eximus, unus tamen idemque locus est quo omnibus tandem est veniendum: veluti diversis carceribus emissæ quadrigæ per stadium ad unum eundemque calcem decurrunt. Recte Philosophus ille mortem unam alia majorem esse negabat, sed æquali mensura mortem in mortales omnes exercere imperium & vim suam, illam nimirum qua finem vitæ imponit. Mortem vero unam beatiorem esse altera ut non nego, ita inter maxime beatas hujus reginæ mortem numerandam affirmo: ut qua Catholica religio & Dei gloria plurimum fuerit illustrata. Nos quidẽ omnibus votis optamus, ut tantæ reginæ filius aliquando ad Catholicæ Ecclesiæ gremium revertatur, atque ita ceteris virtutibus hoc uno, sine quo illæ nihil, colophonem addat: Ad extremum gloriosissimæ reginæ martyrium hoc epigrammate, quod in Theatro Crudelitatis hæreticorum legitur, concludimus.

Post varias clades miserorum: & cædis acervos:
Infandum, comes exornat spectacula mater
Supplicio, & regum soror & fidissima conjunx.
Illa Caledoniis diademate claruit oris,
Sed micat in cælis fulgentior: inde corona
Sanguinis, infandæque manet vindicta securis.

(a) *Mariæ reginæ natales, ingenium & mores.*

DE HIBERNIÆ REGNO, AC BELLIS IN eo ob religionem gestis: deque statu Ecclesiæ, & persequutionibus contra Catholicos excitatis.

CAPUT VICESIMUM.

ARGUMENTUM.

I. *Elisabetha reginæ quomodo Hiberniæ imperio potita sit.*
II. *Vulgus apud Hibernos ad conciones hæreticorum vi cogitur, nobilitati interim Catholicæ religionis exercitium domi conceditur, ad confusionem hæreticorum.*
III. *De Vltonia provincia, & præcipuis ejus magnatibus.*
IV *De Momonia, & seditionibus in ea excitatis.*
V. *De Connacia, & miraculis quorumdam martyrum in Hibernia.*
VI. *Patricii Ochelis Episcopi sanctitate conspicui martyrium, &c.*

I. EQuidem nihil magis cuperem, quā lectoris animum tam frequenti atque injucunda incredibilium crudelitatum mentione hactenus defatigatum & attonitū, in fine hujus Historiæ aliquo modo recreare, ac veluti novo aliquo sole præteritam tempestatem rursus serenare. Quis enim tanta tamque impia facinora & flagitia in miseris Catholicis designata legens, non dico frontē non caperet, sed demisso vultu, quantum potest, fugiat, & horum frontem hæresim detestetur? Sed me miserum! Quocumque me verto, nihil nisi tristissima quæq; & nescio an illis supra recitatis pejora occurrunt: adeo ut quo calamum meum intingam, nihil videam nisi sanguinem piorum martyrum; nec ulla verba quibus narrationem hanc absolvā, reperiam, quam equuleos, fidiculas, ferrum flammas repræsentantia. Ac quamvis non invitus infelici illa terra pedē extulerim, oramq; Angliæ solverim ut merito jam inimicas atque infestas Catholicæ religioni terras exhorrere debeam: facere tamen non possum, quin in proximam insulā Hiberniam veli faciam cursumque dirigam, ut & quæ ibi hæresis patravit, vel saltim centesimam eorum partem lectori ostendam Hic vero ego nequaquam cum Homero sentire me profiteor, qui in principio suæ Iliados ita canit:

> *Non curant humana dii, nec quisquis in alto*
> *Est positus quæ sunt infra se respicit, expers*
> *Sed curæ, placidus tranquillum transigit ævum.*

Non ita, inquam, Domine: sed tuam agnoscimus manum, peccata nostra hoc modo punientis. & regna Mundi pro liberrima tua voluntate disponentis. Tu enim infelix illud Anglicanum regnum velut pro derelicto hactenus habuisti, quod quidem tamdiu sub gravissimo omnium malorum onere gemet, donec tua expiata indignatione, bellum Ecclesiæ facere cessabit, & à sanctorum cædibus & persequutione abstinebit. Diligenter quidem scriptorem aliquem investigavi, qui omnem regni hujus historiam (quantū quidem ad nostrū institutum attinet) accurate persequutus esset, aut coram ipse singula vidisset atque annotasset: quia vero talem nancisci non potui, pauca modo perstringemus; ac velut olim Magellanus terræ Australis antarcticæ, sic nos regni hujus oras tantum legemus, ac de longinquo inspiciemus. Equidem ea tantum hic narrabo quæ ex sacerdotibus nonnullis ob Catholicam religionem ex Hibernia profugis, audivi.

Hibernia dividitur in quatuor partes seu provincias principales, Vltoniam, Connaciam, Momoniam, Lageniam: quibus aliqui quintam addūt, Mediā; quod in medio Insulæ sit posita. Et hæ quidem etsi omnes tam natura quam arcibus & præsidiis satis munitæ sunt: sola tamen Vltonia Anglorum armis invicta hactenus restitit, immò & ab iisdem præclaras victorias reportavit Elisabetha sane in populis his subjugādis omnia extrema remedia adhibuit, sæpius tamen fraude quā viribus usa Sed frustra alia arma ab hæreticis, quibus pugnent, requiras. Illa enim quamprimum prœlio victam se, suasque res profligatas animadvertit, pacem Catholicis quibus vellent conditionibus indulsit: deinde promissis duces duxit atq; illexit, ac tandem Londinum perductos, capite truncari jussit. Illud tamen non sine divino miraculo factum videtur, quod quascumque etiam vires in universo hoc regno expugnando & sub jugum mittendo adhibuerit, sæpius tamen exercitus bene ordinati, & quidem ab hominibus sine ullo ordine fere pugnantibus victi sint.

Sed illud lōge mirabilius est, [b] quod etiā armis Anglo-

[a] *Quomodo Elisabetha Hiberniæ imperium acquisiverit.* [b] *Hiberni Catholicæ religionis tenacissimi, ejusque exercitium Nobilibus permissum.*

Anglorum victi populi, ab hæresi tamen hactenus vinci non potuerunt, sed hodieque in Catholica à majoribus accepta religione constantissime perstant. Quis non miretur è tot populis vix unum repertum qui non dico operam suam novo Evangelio annunciando impendat (quod illi in gentilibus suis detestantur) sed qui Protestantiū conciones frequentet, nisi coactus? Nobiles certe Hiberni, qui in procerum Anglorum aliquod regni munus administrantium sunt comitatu; dominos ad templi usque portam comitantur, minime tamen ingrediuntur, sed inde ad suam quisque domum se confert, sacris ibi patrio & Catholico ritu operaturus. Nec mirum tam altas in Hibernorum animis Catholicam religionem egisse radices, quum regnum hoc inter pauca unum sit quæ Christianam fidem prima susceperunt, nimirum Anno CCCXXXV regnante apud Scotos Finchomarcho rege. Et hoc quidem mulieris Pictæ cujusdam opera, quæ reginæ insinuata Anno CCCXXII. Christi nomen illi mirifice prædicavit reverendumque effecit: Regina Regem docuit, Rex autem universum populum ad sacrosanctum baptisma suscipiendum disposuit circiter dictum annum CCCXXXV. Ex eo tempore gens hæc quantumvis fera, castissime tamen Catholicam religionem semper coluit, & magna ex parte adhuc colit, Nobilitas præsertim, quæ non in oppidis, sed ruri passim in arcibus & castellis habitat. Sed hæretici non templis tantum Catholicos, verum etiam ipsis Sanctis, sub quorum nomine & patrocinio Deo consecrata sunt, spoliarunt. Narrat Reginaldus, quum Henricus VIII Angliæ rex instituto contra S. Thomæ Cantuariensis manes processu, nomen ejus è Sanctorum catalogo eradere conaretur, & Edicto illo in Hiberniam perlato, loci cujusdam Episcopus regi morem gesturus, Ecclesiæ quæ in honorem dicti S. Thomæ consecrata fuerat, nomen mutare, eique aliud indere vellet: populum vehementer indignatum, ut apud quem ille ob multiplicia accepta beneficia, in magna esset veneratione, Episcopum accessisse, & quemnam Sanctorum S. Thomæ surrogare vellet quæsisse. Quum ille Petrum & Paulum respondisset; tum universos clamasse: Quid ergo futurum, si hos quoque è Sanctorum delere catalogo regi libebit? Tum Episcopum respondisse: Ergo SS. Trinitatis patrocinio eam commendabimus, quod nomen sacrosanctum & venerabile est & semper erit. Sed quid dicturus fuerat hic Episcopus, si quis eas blasphemias quas Calvinistarum hæresiarcha & antesignanus passim in libris suis, sed inprimis in eo qui inter ipsos, tamquam Christianæ doctrinæ Summa, immo norma habetur, Institutiones dico, contra illam ipsam sacrosanctam Trinitatem effundit; ubi etiam usitatam illam in Catholica Ecclesia precationem, *Sancta Trinitas, unus Deus miserere nostri* impie irridet, ipsi objecisset? Ut taceam infinitos alios, quantum ad Trinitatis articulum, atheismos, quos Sanctius & Fevardentius multis probant & declarant. Ecce tibi stultitiam vel insaniam potius eorum qui à diabolo seducti sunt! Ecce impietatem eorum qui dum Ecclesiam reformare volunt, omnia deformant, & novam multiplicium errorum & blasphemiarum Babylonem condunt! Porro in hoc regno, postquam ab Elisabetha sub jugum veluti missum fuit, etiamnum pauci admodum Ministri sive Prædicantes novi Evangelii reperiuntur, qui in ipsa insula nati sint Illa enim ad propagandam, cujus Defensatricem se ferr, doctrinam, non Curiones tantum in pagis, sed Episcopos etiam per diœceses (quæ toto regno quinquaginta sunt) constituit, & infula ac pedo donatos, ovilibus præficit. O pulcram & regalem missionem! O superbam & authenticam Prælaturam! quæ ad Apostolicam illam (si diis placet) conformata, sæcularem Principem habet auctorem; & eum quidem, qui ut cum legitima uxore facere posset divortium, cum Christi sponsa Ecclesia divortium facere non dubitavit. Illud vero Anglicanis illis Ministris incommodissimum accidit, quod etiamsi longissimos ad Hiberniæ populum habeant sermones à paucis tamen quæ dicunt intelliguntur: quum Hibernica dialectus ab Anglicana non minus differat quam Vasconum à Francorum lingua Sed ab acutis hominibus excogitata est ratio qua huic incommodo mederentur. Habito enim à Ministro sermone, interpres quidam surgit, & quæ ille dixit, pleraque auditoribus Hibernica lingua repetit atque exponit. Sed quam fideliter putas? quam apte? quam vere! Quod vel unum testimonio est, in quantis angustiis nova illa versetur religio, & quam exiguis finibus circumscribatur. Quamvis autem Hiberniæ vulgus ad conciones ejusmodi non gravate accedat; nemo tamen ex omnibus est qui de Beata Virgine Maria, vel de alio quocumque Sanctorum, & inprimis de S. Patricio, quem tamquam patronum venerantur, contemtim

loquentem audire sustineat, sed statim obturatis auribus cum multa detestatione aufugiunt:

Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi incautus, trepidusque repente refugit.

Quin etiam nonnullis in locis pueri Ministrum forte occurrentem tamquam monstrum aut prodigium sturnatim persequuntur, exsibilant atque irrident, Antichristum appellantes. Scribit auctor Gallicæ hujus historiæ, suo tempore duos hæreticorum in Hibernia fuisse antesignanos, unum Lutheranum, Milerum nomine, Archiepiscopum Casseliensem; alterum Fernatum, Calvinistam, Archiepiscopum Tovanum. Quinam hodie sint, nobis ignotum est. Tanta vero idem ait Ministros abominationi esse Hibernis, ut huic hominum generi omnia mala & calamitates quæ ipsis accidunt, acceptas ferant. Quinetiam familiam illam è qua Minister aliquis prodiit, infaustam & Deo invisam existimant, ac cum ea tamquam ignominiosa, nihil rei sibi esse volunt, usque dum longo tempore infamia hæc (sic enim putant) deleatur. Illi qui sub crudeli Anglorum tyrannide velut captivi detinentur, etsi conciones hæreticorum coacti frequentant, tamen non vultu modo, sed verbis quoque summum hæreseos odium præ se ferunt, ac pro Catholicæ Ecclesiæ restitutione assidua vota faciunt. Ecclesiastica beneficia Nobiles obtinent, quorum plerique à Romano Pontifice dispensationem super ea re impetrarunt, tanto facilius, quod metus esset ne illa universa ab hæreticis involarentur: cũ conditione tamen, ut quandoquidem toto regno publicũ Catholicæ religionis exercitium erat prohibitũ, illi partem eorum quum in alia pia opera, tum inprimis in sacerdotum & religiosorum passim delitescentium alimenta impenderent.

Ex omnibus vero Hiberniæ provinciis, ut supra quoque dixi, sola Vltonia ab hæreseos contagione hactenus fuit libera: regio ampla, paludibus referta, & immanibus sylvis umbrosa, in quas Catholici ingruente aliqua persequutione, tamquã in asylum se receperunt. Scotiam freto non admodum magno proxime habet disiunctam. In hac Hugo Oneal Tironi Comes, Anglorum copias magna cum sua gloria non semel fudit, eosque impedivit quo minus quæ vellent perficere potuerint. Et tam hic quidem quam Odoxneal aliique regni proceres contra Elisabetham & ab ipsa missos vicarios arma continuo gesserunt, Catholicamque Ecclesiam non incolumem modo, sed florentem etiam conservarunt, frustra frementibus hæreticis, ac suum ipsorum cor edentibus. In hac provincia nullius quam Catholicæ religionis viget exercitium; omniaque Ecclesiastica beneficia Pontificis auctoritate distribuuntur.

Porro durante hoc bello, quod à supra dictis ducibus pro Catholicæ Ecclesiæ defensione, non sine magna utrimque sed majori Anglorum clade diu gestum est, in Vltonia tres fuerunt Episcopi singulari pietate ac doctrina præcellentes. Primus, Raimundus Archiepiscopus Armacanus, Vltoniæ Primas qui anno M.D.XCV in prœlio in Connaciẽsi commisso provincia, occubuit. Secundus Redmondus, Episcopus Eriensis, totius regni Vice-Primas: qui dum suorum conventum in templo quodam celebrat, unà cum aliquot aliis Episcopis Anno M.D.C I. pridie festi S. Matthæi, ab irruentibus sicariis trucidatus est. Tertius Richardus, Episcopus Celmoriensis, Frãciscani ordinis Religiosus: qui sexaginta annis sacrum illum habitũ gestavit, & non ita pridem tam senio quam honore plenus vixit, postquam è carcere, in quo Londini aliquamdiu detentus fuerat, est liberatus. Et hi unà cum reliquis clericis, omnes tam hæreseos quã diaboli assultus fortissime semper repulerunt, tãta constantia & felicitate, ut gloriari possint, ex ovibus suæ curæ commissis ne unam quidẽ sua incuria hæreticis ac lupo illi infernali, prædæ factam esse. Quæ laus cum strenuis illis ducibus cõmunis ipsis est: ut quorum temporalia arma spiritualibus horum armis præclaram operam præstiterunt. Quin eo tandem res deducta fuit, ut Elisabetha toti huic provinciæ immunitatem à tributis & liberum religionis exercitium obtulerit, ea conditione, ut ne quid in aliis regni partibus Tironus & socii molirentur, neque aliis idem tentantibus auxilia præberent: quas tamen conditiones accipere illi recusarunt. Quare exacerbati Angli, vires suas omnes periclitari voluerunt: atque ita in Vltoniam cum exercitu profecti, Anno M.D. XCV. locum quendam natura & opere egregie munitum obsederunt. Vltonienses accepto sociorum periculo, mox castra hostium magnis viribus oppugnant, ac tandem expugnata diripiunt; cæsis duobus [illegible] hæreticorum millibus, reliquis per fugam [illegible], amissis omnibus impedimentis [illegible] apparatu. Tanta tum [illegible] panis copia reperta fuit,

ut

ut loco inde nomen *Animbrischi*, id est, *Vallis parum* manserit.

Anno MDXCVII in eadem provincia Vltonia atrox itidem inter Anglos hæreticos & Hibernos Catholicos prœlium commissum fuit, in quo præter magnam gregariorum militum numerum, octodecim magni nominis Equites, una cum Henrico VValop Angliæ Marescallo desiderati sunt. Summus militiæ dux Ioannes Noritius globi ictu saucius, & in Momoniam transportatus, paullo post ibidem decessit. & insuper duorum & viginti Capitaneorum morte prœlium illud inter pauca insigne fuit. Anglicani exercitus reliquiæ ad templa tamquam ad asyla confugerunt: ubi plerisque à victoribus vitæ gratia facta est, ea conditione ut in Angliam renavigarent, neque contra Hiberniam amplius arma ferrent.

Tantam suorum cladem ægerrime ferens Elisabetha, & illæsa existimatione à cœpto bello se desistere non posse videns, multo validiores copias contraxit: interim vero Proregi seu Vicario mandavit, ut hostem quibuscumque posset modis distineret, tum ipsam regionem vastaret, messemq; jam maturescentem corrumperet, ut penuria illi & fame victi, ad obedientiā redirēt. Hoc accepto mādato, Brochus (id enim Proregi nomen erat) quantum potuit militū suorum numerū collegit, & incolas etiam non paucos, furcis & sudibus armatos secum duxit. Cum his Vltoniam ingressus, ad Abdonhubd, id est, nigrum fluvium castra posuit, ac per agros ejus loci fertiles, omne frumentum tanta celeritate asportavit, ut Oneal vix se suosq; armandi spacium haberet. Is exploratis hostium viribus, eductis quas collegerat copiis, cum Anglis conflixit, eosque fudit ac fugavit; cæso inter alios Kildariensi Comite, Hiberniæ regulo; & ipso Prorege vulnerato, qui ægre in oppidum Droheratense perfugit, ubi paucos post dies ex vulnere decessit. Eadem felicitate Catholici etiam in aliis insulæ partibus usi sunt, ipsa fortuna, vel Deo potius, justæ caussæ suffragante.

In Momonia provincia Comes Gerardus Gerardini, Mauricii filius, vir magnæ inter suos auctoritatis, nec minoris ob adjunctam sibi pleramque Nobilitatem potentiæ, strenue itidem Anno M. C LXXIII. contra hæreticos multa gessit, [a] Catholicamque religionem omnibus viribus propugnavit. Quod bellum totum sexennium continuo, sine ullis induciis duravit, Comes hic tres habuit fratres, Thomam, natu majorem, Ioannem & Iacobum; filium vero unicum. Thomas à paterna hæreditate exclusus fuit, quod minus legitimo conjugio natus haberetur: sed quamdiu Gerardinus vixit, nihil contra fratrem tentavit. Iacobus Gerardini cognatus Romam eo tempore profectus est, ut Pontificis auxilia sollicitaret: qui Philippum Hispaniæ regem per litteras monuit, ut Hiberniam armata manu invaderet, & suæ faceret ditionis. Et à Philippo quidem missus tum fuit Italus quidam, militum tribunus: qui quum aliquamdiu bellum in Hibernia gessisset, tandem fraudulentis Anglorum promissis deceptus fuit; & secretò cum eis pactus, noctu clam intra castra eos recepit, qui mox obvios quosque trucidarunt, & quidquid in iis repertum, diripuerunt. In perfidiæ hujus mercedem Angli Italum hunc Comitem crearunt; sed non multo post in Dingelano oppido, unà cum superioris cædis reliquiis jugularunt. Post hanc cladem Gerardinus Iacobum cognatum suum in Connaciam misit, ut auxilia inde accerseret. Is cum in itinere in exiguum hostium, sed pugnacem manipulum incidisset, magna alacritate prœlium commisit, hostesque disiecit ac fugavit: verum dum victoriam persequitur, ab hæretico milite missili globo trajectus, occubuit, ac victoriam quamvis cruentam hosti reliquit. Gerardini non melior, immo pejor aliquanto fortuna fuit: qui ab Anglis captus, quum in Angliam transportari recusaret, capite in patria fuit multatus. Simili pæne fato fratres ejus functi sunt, in bello omnes cæsi. Filius vero in Angliam abductus fuit, & custodia inclusus. Thomas, qui Gerardino, Ioāni & Iacobo superstes fuit, moriens duos reliquit filios: quorum primus nomine Iacobus, patri ut virtute, ita simili vitæ exitu fuit similis. Gerardino è vivis sublato, Hibernia quatuor annos sub impotenti Anglorum dominatu mansit, dum interim Iacobus Thomæ filius nihil intentatum relinqueret, ut Momoniam provinciam sub imperium suum redigeret. Caussæ ejus pleraque omnis Nobilitas favebat, & legitimis nuptiis patrem ipsius natum asserebat. Inprimis Oneal, qui Anglorum in Vltonia velut flagellum erat, Iacobum animabat, & quibuscumque rebus poterat, juvabat. Sed & fortuna conatibus ejus subscribebat, victricia arma undique per totam provinciam circumferentis: Anglis interim tanta clade affectis, & eo redactis, ut præ metu se abderent, nec extra speluæa sua apparere aude-

[a] *De Momonia provincia, & bellis ibidg. ficis.*

auderent. In hoc bello summus militiæ dux Noritius vna cum fratre Henrico, mortem oppetijt, postquam omnes suas copias & vires vidit dissipatas. Quum ergo in viribus Anglis spes nulla esset, ad solitas artes & fraudes confugerunt: & quia facile videbant Iacobum armis superari non posse, alterum illum Iacobum Gerardini filium qui Londini captiuus detinebatur, libertate donatum in Hiberniam remiserunt, attributo Momoniæ principatu, vt ita duos hos inter se committerent, deinde ex occasione vtrumque non Principatu tantum, sed vita etiam priuarent.

Iacobus Gerardini filius in Hiberniam apulsus, magnam omnium de se concitarat exspectationem, obuersantibus adhuc patris in rempublicam meritis: eoque statim cupide ab omnibus exceptus, Iacobus vero Thomæ filius etiam ab intimis desertus est: Quod Populi studium quum animaduertisset Thomæ filius, protestatus est, si quidem de solo Momoniæ Principatu esset controuersia, se lubenter omni iuri quod sibi competeret, in gratiam cognati sui, renunciaturum: quia vero manifestum sit Catholicæ religionis potissimum in hoc caussam agi, cui per cognatum suum Angli exitium moliantur, se quidem in hac caussa lubenter fortunas omnes & sanguinem velle profundere. Nec mora. Gerardini filius copias quantas potest contrahit: ijsdem contra cognatum eductis, iubet vt ad pedes ipsius se abijciat, & Principatum quem ipsi captivo eripuerat atque vsurpabat, reddat. Idem non suadebat modo, sed flagitabat quoque vniuersa Hibernorum Nobilitas; qui magno numero Anglicanis copiis se coniunxerant, & arma contra eum verterant, cujus auspiciis multas præclaras hactenus victorias contra eosdem quos jam sequebantur, obtinuissent. Iacobus religionem nullo modo sic salvam fore dictitans, fratrem ad Onealem ablegavit, ut hæc omnia ei renunciaret, & auxilia posceret: verum antequam frater rediisset, Iacobus à cognato ita circumventus atque obsessus fuit, ut sine pugna evadere non posset. Quare cum copiolis suis cum hoste congressus, nullo negocio victus ac captus fuit, una cum Comite Clancarniæ Florentino, & uterque Londinum missus Nec vero ea victoria Iacobo diu felix fuit. Dum enim provinciam totam obit, ac Nobilitatem suam facit, [illegible]que pulcre sibi in Principatu confirmatus videtur; Angli voluntati ejus diffisi, non multo post veneno dato, hominem è medio sustulerũt. Hiberni tam turpiter se proditos indignati, contra Anglos rebellarunt, & cum Iacobi, qui Londini captivus servabatur, fratre conjunctis viribus, Anglos multis magnisque cladibus denuo affecerunt. Vtebatur vero Iacobi frater Onealis potissimum auxiliis: ad quos etiam prætcrea se adjunxerant Ifsuluanus Beiri, Baro Mauritius, Ochonchourius, Chierri, Redri, & Deglean, Equestris ordinis viri, cum præcipua Nobilitatis parte, qui tantis tamque infamibus injuriis, quas longo tempore sub Anglis pertulerant, atrociter læsi atque irritati, multo quam umquam antea acrius, velut pro aris ac focis dimicarunt. Et hoc quidem bellum etiamnum durat, ac durabit quamdiu Gerardini posteri sub Ecclesiæ legibus vivent.

Eo tempore quo hæretici in Anglia plenas furori suo contra Catholicos habenas laxaverant, (a) Hibernus quidam Theologus, Ioannes Traversius nomine, accusatus fuerat, quod de primatu Petri ejusque successorum librum scripsisset. A judicibus interrogatus an ipse ejus libri auctor esset rem fassus est, tres simul monstrans digitos, quibus in illo scribendo esset usus. Quare ad ignem damnatus, supplicium magna constantia pertulit. Mirum vero est, immo certũ divinæ Majestatis miraculum, quod tres illi digiti ab omni flammæ injuria immunes, nec tum nec postea cõburi potuerunt, ut fide dignus auctor Sanderus testatur.

In Momonia provincia, dum hæresis undique grassatur & more suo omnia devastat, vir nobilis, magnæ auctoritatis, imaginem quandam Deiparæ Virginis, & nonnullas Sanctorum Reliquias iconoclastarum furori subduxerat, & in speluncam non procul à maris litore asportarat: cumque locum deinde orandi caussa sæpius frequentavit? Re tandem patefacta, bonus ille comprehenditur, & ad judices adductus, imaginem tradere jubetur in contumacẽ, bonis omnibus confiscatis, capitis pœna statuta. Sic ergo coactus, imaginem reddit: quam arreptam mox unus ex hæreticis pedibus conculcat & comminuit, fragmentis igni destinatis. Sed divinum numen, ut hanc injuriam ipsi Deiparæ Virgini, cujus imaginem repræsentabat, factam, vindicaret, statim sequenti nocte unum ex ministris suis ad miserum hunc ablegavit, qui eum flagellis atrociter cæderet Nec supplicium hoc effugere poterat quidcumq; faceret, aut ubicumque se absconderet hæreticus.

Aliud

(a) *Miracula in Hibernia facta.*

Aliud quiddam multo magis admirabile sacerdos quidam fide dignus mihi narravit, asserens multorum etiam hæreticorum testimoniis id fuisse confirmatum. Id sic habet. Quum die quodam presbyter Catholicus in Mediæ provinciæ quadam ecclesia sacrosanctum Missæ officium celebrasset, & calicem, in quo consecrata erat hostia, oblitus, in altari reliquisset, post horam circiter ingreditur idem templum hæreticus Episcopus, Richardus Bradeus nomine, comitante Barone Delvino & aliis: quumque rectà ad altare accessisset & calicem aperuisset, immissa manu hostiam excipere conatur: quam miraculose è Calice exsilientem quum idem frustra apprehendere niteretur, illa hinc inde saltans, manus eius elusit. Accedunt mox alii, sed nemo ex omnibus eam comprehendere poterat. Quare lassus jam episcopus sacerdotem accersiri jussit: cui mox illa tractandam se præbuit. Hoc Villæcastri, quod supranominati Baronis Delvini est municipium, accidisse idem presbyter memorabat.

Ad Connaciam vero quod attinet, tam altas in hac provincia radices egit hæresis, ut exstirpari nequeat. Non desunt tamen hic quoque Nobiles, qui majorum religionem adhuc sequuntur. Inter hos quidam fuit venationi valde deditus: qui quum mane quodam prodiisset, quadraginta aut quinquaginta circiter canes, (qui Molossis illis & Locrensibus tam magnitudine quam generositate nihil concedunt) secum ducens, ac feram à canibus cubili excitam persequeretur, strepitum audit quasi adventantium equitum, quumque animadvertisset, hostium esse turmam, qui ad capiendum ipsum venerant, revocatis suis, sylvæ beneficio, sese subduxit Henrici detectis insidiis, acriter ipsum persequuntur, ac sylvā undique perlustrantes, tam se quam equos defatigant. Ille postquam è sylva evasit suos in ordinem cogit, canes dispersos colligit & contra hostes sylva itidē jā egressos immittit ac voce incitat. Quorum impetum illi non sustinentes, statim se in fugam dant, in qua molossi illi incredibilem stragem edunt, tam equos quam homines morsu impetentes, & in terram dejectos laniant, sic ut ducenti circiter hoc modo periisse dicantur, præter eos quos Catholici Baronis Comites ac ministri manibus suis, sine ullo suo damno interfecerunt.

Hæreticorum crudelitatem Catholici Episcopi non magis in Hibernia quam in Anglia effugerunt. Inter hos præcipue memorandus est Domitius Hurleus, qui à Pontifice Gregorio XIV. Cassiliensis Archiepiscopus creatus, & ut gregem dispersum colligeret in patriam reversus, obvium habuit modicum admodum fidelium Christianorum numerum, ex omni naufragio servatum; ac tandem quod Episcopalia munia obiisset, comprehensus est. Et primo conditiones opimæ oblatæ sunt apostatare si vellet, & fidei Catholicæ renunciare, At ille quo promissis hujusmodi flecti nō poterat persuadere eis nitebatur ut placide secum conferrent: illi vero ira & furore perciti, quæstionibus eum subjiciunt. Ocreas enim oleo plenas pedibus induunt, & Episcopali mitra & habitu ornatum, ante luculentum focum collocant, ut vi flammæ adustis ocreis, tibiæ simul arserint, adeo ut detrahentes ocreas, ad genua usque carnem avulserint, nudis relictis ossibus, nec quidquam tanta eius in tormentis moti constantia, quodam mane eundem vimineo constrictum laqueo suspenderunt, quò langueret diutius.

(a) VI. Sed insignis admodum est crudelitas, qua iidem hæretici in Patricium Ohelium usi sunt: cujus historiam à Rescio in Phalarismis prolixè dedescriptam, paucis hic recensebimus. Hic a teneris annis sancto Franciscanorum Ordini, qui de observantia dicuntur, innutritus fuerat: ob singularem vitæ sanctimoniam ac Religioso dignas virtutes, Majonensis Episcopus à Gregorio XIII. designatus. Suscepto Episcopatus munere, nihil prius habuit quam ut irreligiosos Religiosorum mores reformaret. In quo conatu strenue desudantem, Prorex investigari jussit. Habebat hic comitem, Conatium Ornarium, Principis Arbachade i filium, eiusdem Ordinis monachum: qui unà cum eo captus, & ad proregem adductus, non minori constantia fidem suam professus est. Sic ergo uterque obscuro carceri includuntur, ubi totos quindecim dies numquam jucundissimæ hujus lucis aspiciendæ eis fuit potestas. Repente deinde productos Prorex minis ac terrore aggreditur, repræsentans quā grave suppliciū meriti essent qui reginæ legibus non obtemperarent. Affirmarent ergo ac juramento sententiam sancirent, credere se, Reginam esse caput Ecclesiæ. Ohelio idem tres Episcopatus pro uno pollicebatur, si novæ religioni subscribere vellet. Quæ verba ille nullo responso dignatus, risu excepit. Quare iratus Prorex, ocreas oleo sale, butyro, & pulvere impleri, ac pedibus induci, atque ita aquæ bullienti imponi jussit; quibus detractis,

(a) *Martyria Episcoporum quorundam.*

nuda ossa relicta sunt. Inter hos cruciatus Prorex iterum instat, ut errorem suum agnoscat: tumque se cruciatibus his facile remedium inventurum. At gloriosus hic martyr, quamvis ad mortem usque esset languidus, hanc tamen Proregis vanitatem iterum risu prosequutus est. Tunc ille multo iratior, inspectante utroque exercitu (duplicem enim tum habebat, Protestantium unum, Catholicorum alterum) per carnificem crura ossibus nudata, tum brachia & digitos intra duo saxa confringi, atque ita ad patibulum duci jussit. Quum ad supplicii locum venisset, laqueum collo gestans, Commissarios rogavit, ut unam horam sibi concederent, qua populum alloqueretur. Sed quum ægre dimidiatæ horæ spacium impetrasset, multa de se ac fide sua disseruit, circumstantes Catholicos salutaribus præceptis instruxit: sic denique omnium animos commovit, ut nec hæretici ipsi a lachrymis sibi temperarent. Tandem ad Proregem conversus, sic infit: Tu quidem, ò Prorex corpus hoc injuste torsisti, multasque mihi fecisti injurias: quarum ultionem in hoc Mundo a nemine posco, sed te ad divinæ Majestatis tribunal cito, ut ibi tuarum iniquitatum rationes reddas. His verbis supra modū exasperatur Prorex, ac tacitū animo vulnus sentiens, nō minus amaris verbis respondit: I, quantum est hominum perversissime, i quam citissimo gradu ad infernum. Citationem ego tuam nihili facio, ac verba tua tipula leviora duco. Sic ergo sanctus ille homo, unà cum socio strangulatus, ad æternam gloriam evolavit. Tanta vero infinitarum virtutum hujus hominis in omnium animis insederat memoria, tanta de sanctitate eius erat opinio, ut plerique Catholici non aliter quam sanctum venerarentur: quod quidem etiam non pauca miracula ad reliquias eius facta testantur. Prorex cum exercitu ad civitatem Limiricensem profectus, (ubi quinque dierum stativa habuit) die quodam cum Catholico Barone obambulans, quum ad locum ubi duo illi beati martyres pendebant advenisset, Baronem inquit: Ecce perfidum illum hominem qui me ad tribunal Dei citare non dubitavit, quum tamen jam anima eius in inferno infelix degit, corpus vero e funesta hac arbore pendens, avibus devorandum ac cœli injuria corrumpendum. Tum Baro, Mihi, inquit, non placet, prorex, nec æquum mihi videtur, ut nobili orti prosapia inter fures & latrones patibulis alligati conspiciantur. Prorex iterum, Non ignoro, ait, te Catholicum esse, sed mihi crede, propediem fore ut contumaciæ tuæ pœnas luas. Non multos post Prorex in morbum incidit, qui in dies augescens, mox vitā ipsi abstulit, decimoquarto post sanctos illos supplicio affectos die. In quo facile omnes non modo divinam justitiam, sed misericordiam etiam agnoscunt, ut qui Catholicæ religionis veritatem tot tamque miraculosis testimoniis ab omni ævo semper corroboravit.

Ad finem libri hujus apponere visum est Catholici Scriptoris Sanderi verba, sic librum suum de Schismate Anglicano claudentis.

Sed de his dulcissimæ patriæ meæ calamitatibus non libet plura hoc tempore dicere, gentis potius olim religiosissimæ, miseram convenit deplorare fortunam, adeoque homines ex hac barbara & bruta hæresi immutatos, ut cum omni religione etiam humanitatis sensum exuisse videantur, quodque cum priscis temporibus patrumque etiam nostrorum memoria sacris episcoporum, presbyterorum ac religiosorum personis tam insignem venerationem semper exhibuerint, ut *ubicunque* (inquit venerabilis Beda) *clericus aut monachus adveniret, gaudenter ab omnibus tamquam Dei famulus exciperetur; & si in itinere pergens inveniretur, accurrebant omnes & flexa cervice, vel manu signari, vel verbis illius se benedici gaudebant*; eo (inquam) nunc res nostræ sint prolapsæ, ut iis in perdita gente nostra, non solum nullus tribuatur honor, sed quod nec illis vivere aut esse liceat; quodque eorum conditio sit furum, latronum, homicidarum, perduellium ac quorumvis sceleratissimorum hominum sorte longe intolerabilior; eo miseros Britannos meos perduxit impia hæresis & ecclesiasticæ communionis disrupta societas.

PROLOGUS AD LECTOREM.

Spectatum satis est, nihil inclementius ætas
Protulit ulla patrū, mentem furor impius omnem
Exuit humanam: nulli sua profuit ætas,
Non sexus, non innocui lactentibus anni,
Non senibus sua canicies, venerandaque multis
Majestas vitæ meritis: non forma pudorque.
Femineus teneri subduxit corporis artus
Supplicio: non insontis reverentia caussæ,
Vindictæque metus. nec copia tanta nefandæ
Cædis inexpletas satiavit sanguine fauces.
Diversumque genus lethi speciesque cruentæ

Funeris

Funeris insoliti, nullisque exercita seclis
Vidimus in nostro pœnarum inventa theatro.
Vidimus exanimis sævire in viscera trunci,
Et rabiem cineri non indulgere sepulto,
Sanguineisque trucem manibus fœdare cruorem.
Sancta profanatis mysteria vidimus aris.
Quid superest? coramne tuos attollere vultus
Hæresis audebis? caussamque animumque nocendi
Aut aliquo poteris prætexere nomine culpam?

Sed hæc satis sunto. Nos jam in Gallias trajiciemus, quosnam ibi fructus hæresis pepererit, visuri.

Finis libri Sexti.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ
LIBER VII.

ARGVMENTVM SEPTIMI LIBRI.

Sequenti libro Septimo demonstratur, quomodo Lutherana hæresis in Gallias irrepserit, quibusque artibus à Lutheranis sit propagata; sed pietate Francisci I. regis, ne pedem in regno figeret aut latius proserperet prohibita: Margarita interim Navarræ regina schismati favente; & quibus modis. Ioannis Calvini novæ hæreseos auctoris thema genethliacum explicatur: quibus ille artibus prima sectæ suæ fundamenta jecerit ac Genevam tandem profugerit: ubi multa à nemine antea scripta recensentur, ac simul caussæ quæ Galliæ populos ad novarum rerum studium impulerunt.

INDEX ET SVMMARIA CAPITVM sequentis Libri Septimi.

CAPUT XI.

I. CALVINUS apud Pictavos merces suas exponere incipit.
II. Prima ejus dogmata sive propositiones.
III. Primum Calvinisticum Concilium Pictavii in in horto quodam celebratum.
IV. Calvini Primi Apostoli.
V. Iuventus scholastica à Calvinistis seducta.
VI. Mos omnium hæreticorum in sacerdotum vitia invehendi.

CAPUT XII.

I. IMAGINUM seu statuarum usus in Ecclesia Calvinistis præcipuus rebellionis prætextus.
II. Vox Imago male pro Idolo sumitur.
III. Dei præceptum de Idolis quomodo intelligendum.
IV. In Deum nulla cadit contrarietas aut repugnantia.
V. Imagines apud Christianos in honorem Dei erecta.
VI. Ad quid conducant.
VII. Calvinistæ Dei confracta imagine, diaboli integram relinquunt.
VIII. Quomodo Catholici Sanctorum imaginibus utantur.

CAPUT XIII.

I. GALLI in eo Troianis similes, quod nimis facile crediderunt.
II. Libertas hæreseos janua.
III. Cur dies festi à Calvinistis explosi.
IV. Ecclesiasticorum quorundam mala vita & ignorantia pleraque mala nobis pepererunt.
V. Qua hæretici suis conatibus artificiose prætexere norunt.
VI. Religio sua ipsius stat inconcussa viribus.

CAPUT XIV.

I. MISSAE sacrificium à diabolo semper oppugnatum.
II. Ejus institutio quoad substantiam.
III. Forma Ecclesiæ, arbitrio & dispositioni à Iesu Christo permissa exceptis paucissimis ab ipso Christo ordinatis.
IV. Missæ nomen unde.
V. Ceremoniæ substantiam non mutant.
VI. Non de vocabulo, sed de re ipsa disputandum est.

CAPUT XV.

I. CALVINISTICA Ecclesia diu nullam certam formam Ecclesiæ habuit, sed neque adhuc habet.
II. De clandestinis Calvinistarum cœtibus.
III. Forma cœnæ Calvinisticæ, quæ Manducatio tum appellabatur.
IV. Narratio casus cujusdam, qui dum ea celebratur evenit.
V. Complures Calvinistæ Catholicos se simulant.
VI. De rebus aliquot dubiis Protestantium in Germania & Genevatium theologorum sententias exquirunt.

CAPUT XVI.

I. CALVINI Evangelio percrebescente multi utriusque sexus Religiosi monasticum habitum abiiciunt.
II. De quodam Monacho Dominicano, à Calvinistis ut religionem desereret tentato,
III. De quibusdam qui Catholica religione ad seducendos alios abusi sunt.
IV. Inprimis ut populum ad idololatriam perducerent.
V. An illa vera fuerit idololatria.
VI. Quæ Idololatria sit materialis, quæ formalis.

CAPUT XVII.

I. CALVINUS relicto Pictavio, in Aquitaniam ad Rufum & Ferrium proficiscitur.
II. Gulielmus Farellus primus apud Genevates rebellionis auctor.
III. Calvinus diu hinc inde vagatus, Genevam concedit.
IV. Tres itidem Apostoli eodem ad Calvinum proficiscuntur.
V. Calvinus rebus novis studens, Geneva eiectus.
VI. Ratisbonam abit ad comitia Imperii.

CAPUT XVIII.

I. CALVINUS & Farellus Geneva ejecti, sociorum quibus cum absentes etiam colludebant, opera revocantur.
II. Petrum Viretum Sabaudum unà adducunt.
III. Calvinus propria auctoritate Genevensis Ecclesiæ munus usurpat.
IV. Calviniani Ministri missionem seu vocationem suam probare non possunt.
V. Claudius Espencæus cum Calvino Genevæ colloquitur.
VI. Calviniani Ministri suam ipsi vocationem in dubium vocant.

CAPUT XIX.

I. CALVINUS Genevæ pro Episcopo se gerit, & Ministros à se ordinatos huc illuc ablegat.
II. Primus novi Evangelii Ministris nomina sua mutare usitatum.
III. Calvini auctoritas Genevæ formidabilis.
IV. Multi ad videndum & audiendum Calvinum Genevam se conferunt.
V. Scholares quidam studiis relictis, ad Calvinum proficiscuntur.
VI. Qui è quovis ligno Ministros, tamquam Mercurios, format.

CAPUT XX.

I. GENEVA prima & præcipua hæreseos sedes, vel sentina.
II. Ad quam tamquam asylum omnis generis homines confluxerunt.
III. Geneva per intestina Gallorum bella crevit.
IV. Eadem Galliæ viribus ad sui defensionem usa.
V. Gallia post Turcas in auxilium vocatos multum pristini splendoris & virium amisit.
VI. Plerique Principes magis de statu suo conservando quam Dei propugnando honore sunt solliciti.

QUOMODO LUTHERANISMO PRIMUS in Galliam aditus sit patefactus.

CAPUT PRIMUM.

ARGUMENTUM.

I. Lutheranæ hæreseos contagio in Gallia gliscit.
II. Ecclesiæ hostium in concinnanda Ecclesiæ suæ historia vafrities & impostura.
III. Scommata eorum & calumniæ à Catholicis contemnuntur & ridentur.
IV. Quantæ turbæ & confusiones è Nova religione natæ sint.
V. Status religionis & reipublicæ eodem tam in bonis quam in malis vinculo est colligatus.
VI. Gallia post introductam hæresin, nullum non malorum genus experta est.

I. QUEMADMODUM morbi contagiosi, qui sunt velut divinæ iræ flagella, primo de domo in domum, deinde ex uno oppido in aliud proserpunt, ac tandem totas pervadunt ac depopulantur regiones, sic ut quacumque oculos quis flectat, nihil aliud occurrat quam

Luctus ubique, pavor, & plurima mortis imago:

sic pestilens quoque Hæreseos virus, quo non minus, quam illis, Deus populi sui peccata punire solet, postquam in Saxonia gliscere semel cœpit, mox paullatim non totam tantum fere Germaniam infecit, verum etiam ultra Rhenum in mediam nostram Galliam sese effudit, secumque infinitas miserias & calamitates invexit. O Rhene, vetus Galliæ limitum arbiter, idemque fidelis Romani Imperii contra barbaras a septemtrionibus nationes quondam propugnator! [a] siccine munus tibi creditum deseruisti, ut septemtrionali illi hosti aditum præbueris, qui non Galliam solum devastavit, verum etiam sacrum Romanæ Ecclesiæ imperium convellere est aggressus? Tu, qui quondam legitimi thori quasi arbiter, spurios undis hauriebas, legitime vero natos sanos & incolumes ad ripam transmittebas; qui, quæso, factum est, ut tantum ab illa naturæ tuæ rara & mirabili dote mutatus, tam multos spurios perferre potueris, qui ad vexandos, adeoque internecione delendos veros Jesu Christi & Ecclesiæ filios, egressi, & ultra citraque grassati sunt? Cur non Nili Ægyptum fecundantis naturam potius imitatus es, quem nullum umquam pestilentem vaporem exhalare ajunt? Siccine par fuit, illas delicias, illam Europæ paradisum à te infici & contaminari? Argentina illa tua, Argentina fuit, illa heu nimium vicina Franciæ, ubi multiceps illud Hæreseos monstrum primum stabulatum fuit, viresque suas ad Galliam affligendam collegit. Hoc asylum fuit Lutheranorum & Zvinglianorum, sub Martini Buceri infestissimi Catholicæ Ecclesiæ adversarii, ductu. Hoc receptaculum fuit eorum qui è Galliis proscripti fuerant; & hospitium eorum qui Calvinismo favebant. In hac urbe *novellæ hæreseos Thalmud*, præcipuum ruinæ nostrum instrumentum, procusus fuit & absolutus, illæ scilicet *famosæ Calvini institutiones*. In hac denique urbe prima novorum Evangelicorum Gallicana Ecclesia instituta, ad quam tamquam ad prototypum, ceteræ deinde per Franciam passim sunt conformatæ. Sed operæ pretium est rem à primis velut principiis arcessere; sic tamen ut operis nostri ordo à scopo nihil discedat.

II. Principio satis non est ut in genere sciamus quomodo hæresis è Septemtrionali angulo Austrum versus

[a] *Scriptores Romani & Cluverius in Antiqua Germania.*

versus progressa, omnium quæ Sol aspicit regnorum florentissimum pervaserit; neque mala quæ inde exstiterunt, quæque ad eum statum miseram Galliam redegerunt, ut de pristino splendore nihil ferme præter nomen retinuerit, sub uno tantum aspectu proponenda nobis & indicanda sunt: sed expedit omnino, ut omnia minutatim ac particulariter enarrētur, quo posteritas nostro exemplo sapientior facta, tanto melius hoc omne hominum genus pernoscere & ab iis cavere sibi discat. Quo loco consideranda veniunt, primo ipsa hæreseos cunabula, è quorū complexibus nata à quibus suscepta & educata, paullatim adolevit, atq; id roboris assequuta sit, ut ex eo, quem occupavit loco non facile deturbari possit, antiquam illam fidem ab Apostolis eorumq; successoribus per manus nobis traditam, qua tot jam seculis regnum hoc stetit, omni bonorum genere affluens, & fama usque ad sidera notū, sub non minus falso quam superbo Reformationis prætextu, non mutare tantum, sed etiā plane evertere molita. Hoc specioso Reformationis velo fatalis illa Helena deformitatem & turpitudinem suam tegere conata est. Et sicut Sleidanus novam hanc meretriciam sponsam centunculis quibusdā non inconcinne consutis exornare studuit, dū toto suo libro id agit, ut Lutherus magnus & mirificus vir videatur: sic auctor libri cui titulus est, *Historia Ecclesiastica Reformatarū in Gallia Ecclesiarū, &c.* [a] multus est in Calvini laudibus, ut hoc veluti fuco & ipse suæ Helenæ procos quærat & inveniat. Ut enim qui a Catholica defecerunt Ecclesia, pessima quæq; de iis quos reliquerunt, præsumunt, & explendo odio, aliis etiam persuadere nituntur: ita libri quoq; istius auctor, qui ex aliorū suggestis historiam suā consarcinavit, quiq; in Præfatione ij se Novæ religionis sociū se profitetur, id potissimum agit, ut eorū nomina & honorem qui hæreticis sese opposuerunt, laceret & infamet: quos homo impudentissimus passim, ut capitales Iesu Christi hostes vixisse, ac tandē ut furiosos & desperatos Antichristi satellites mortuos esse, fingit. Nihil ibi frequentius occurrit, quam modò: *hunc divinitus percussū;* modo, *illum cœlestis ira numinis conflagrasse,* atque adeo *omnia elementa in nova sua Ecclesia hostes, divino jussu & ultione, conspirasse. Non Regibus non sūmis Principibus, quorū tamen inter homines auctoritas semper sacrosancta fuit, non ceteris in summa dignitate constitutis, parcitur:* interim vero abjectissimi &, ut ille ait, omniū hominum postremissimi, tamquam Euangelii & regni Jesu Christi restauratores, laudantur, & Orci mancipia ad cœlum efferuntur. Vide hic effrontem hominum istorū audaciam, sua ipsorum elogia scribentium! Notum enim est, Cōmentarios ab illis ipsis scriptos, quorū laudes omnibus fere pagellis ad nauseam decantantur: nō aliter quā si pictor aliquis suum ipsius vultum non qualis est, sed qualē esse velit, falsis coloribus depingat, & tā sibi quam aliis spectandum atque admirandū proponat. Iidem suæ quoq; farinæ homines & pseudomartyres, quantis laudibus ornant! ac veluti muli mutuū scabunt! Ex his certe, quāvis falsissimis & ab omni ratione alienis, ingens illud Martyrologii hæreticorum volumen confectum est & consarcinatum. Et quemadmodum *hæresis in plerisque veri simia est Ecclesiæ,* sic in eo quoq; eam imitatur, quod novi Evangelici suas quoq; Synodos provinciales & nationales celebrant, ad quos Ministri (sic enim appellantur) certis mandatis à sua quisque communitate instructi, undique accurrunt, & variis de rebus tam ad omnes quam ad singulos & privatos spectantibus, consultant, sententiasq; de iis quæ ad suam promovendam Ecclesiam pertinent, dicunt. Istis in libris capitalibus litteris scripta videas eorum nomina qui Geneva egressi, primā Calvinianæ Evangelii sementem fecerunt. Videas ibi frontispicio præfixum nomen ejus, qui velut pedaneus senator emendicatas ab aliis historias tamquam sententias, unum in fasciculum constrinxit; aut tamquam cæmentarius è variis ruderibus hinc inde collectis, magnificam hanc, si diis placet, Ecclesiasticæ historiæ arcem exstruxit. Videas ibidem nomina eorū qui istis hæreticorū conatibus sese opposuerunt, atro notata calculo, ut qui *tyranni, carnifices, & hostes filiorum Dei* (ita enim hæretici se impudenter vocant) traducuntur. Ex his porro omnibus unus aliquis postea electus est, qui ab aliis particulatim congesta, ac plerumque conficta, vel aliter quam se habent recensita, in ordinem digereret, atque ita Scriptoris Historiæ Ecclesiasticæ nomē & dignitatem deinceps obtineret. Hic addit demit quæ vult, *destruit, ædificat, mutat quadrata rotundis:* non suos tantū, verum etiā aliorum affectus & fidem sequutus. Hinc tot tamque ridiculæ ineptiæ, hinc tam atroces calumniæ & injuriæ: probrosi invidiæ & odii, quo obcæcati miseri illi sunt, partus. Hinc tot gloriola multorū, qui igneis curribus triumphantes cœlum (*scil.*) ingressi sunt, martyria libris illis descripta leguntur; quæ cum non sint aliud quam reorum & rebellium supplicia, apprehenduntur ut martyria sacra, & sine lachrymis à simplice

[a] *Historia Præsidis de la Place.*

à simplice & credulo vulgo legi non possunt. *innocentes illos agnos rabiosorum luporum dentibus* (ita enim singulari numerosæ orationis artificio repræsentantur) *tam misere modu discerptos lugente ac fremente,* qua ratione ego diaboli ipsius pœnas describere possim, dummodo Angeli boni nomen, pro cacodæmone substituero,

III. Porro scriptorum ejusmodi fraudes & mendacia facile me impulerunt, ut ab injuria & odio vindicandos mihi statuerim eos, qui hæresi undiquaque grassanti fortiter sese opposuerunt: digni profecto ob idipsum æterna laude & memoria, qua sanè ego, quantum in me erit, & quantum præsentis instituti ratio patietur, nequaquam eos defraudabo. Nec tamen malum illis pro malo reddam, aut injuriam injuria rependam. Quid enim facias? Nempe hominibus istis innatum est, ut assidue nobis in faciem exspuant, & conviciorum ac maledictionem nimbos in nos effundant. Utantur ergo suis, si volunt, moribus, & tertio quoque verbo mendax aliquod convicium aspergant, per me licet: Ecclesia interim omnia ista ex alto despicit, adeoque hominum istorum probra & convicia honori sibi ducit; & instar cumini, per maledicta & exsecrationes olim sexti, tanto felicius provenit ac crescit. Medicos hac in re imitemur; & sicut illi vitulino felle cordis doloribus medentur; sic nos venenato istorum hominum felle & maledictorum bile, errores ipsorum atque animi vitia emendare, & quantum in nobis erit, ab interitu eos vindicare studeamus.

IV. Interim vos, O Reformati (hoc enim nomen & calamis & gladiis & hastis vobis hactenus acquirere voluistis) oculos aperite, & miseræ vestræ patriæ statum in hac veluti tabula depictum, diligenter perlustrate. Quamvis enim, ut Euripides monet, antiquæ ac jam præteritæ calamitates novis lachrymis deplorandæ non sint; scio tamen, nisi cor vobis ferreum & Marpesia caute durius sit, ubi tam luctuosa furoris vestri passim videritis vestigia, à veris lachrymis vobis non temperaturos. *O quanto facilius est destruere omnia & vastare, quam ædificare ac restaurare! Hoc opus hic labor est*, ubi nulli estis: alterum vero illud ô boni Reformatores, nimis quam bene didicistis; ad erigendam fidem inter gentiles & Mahometanos plane estis rudes, plane ac plusquam pueri estis (quod itidem sui temporis hæreticis Christianorum Jurisconsultus Tertullianus exprobravit) at in demoliendis, quæ SS. PP. erexerunt, pene estis architecti. Sed plane Mirabiles architecti qui paucis annis omnia ferè sexcentorum & mille retro annorum opera dejecistis; ac plura bella, quam Romani olim pro acquirendo universi terrarum orbis dominio, gesserunt, accendistis pro vestri cerebri phantasiis vanis homini inculcandis. Ut enim de sola Gallia nostra dicam, in ea novies omnibus copiis & viribus pugnatum, nempe ad Veram, Druydas, S. Dionysii fanum, Jarnacum, Moncontorium, Coutracum, Sanlisium, & Jurium: plusquam ducenta prœlia commissa sunt, quæ (ut de minutis quotidianis conflictibus nihil dicam) infinita hominum strage etiam cruentissimis quæ umquam commissa scribuntur, præliis æquiparari possunt. Quid de urbibus, oppidis & arcibus dicam? An ullus toto fere regno locus fuit, qui non captus, mox receptus, inde iterum receptus, & omni belli clade vexatus fuerit? Quid? Annon ultra decies centena civium vestrorum & popularium millia, partim gladio partim incendiis misere absumsistis? Quas vero urbes, arces & oppida non diripuistis? Tanta longa scilicet civilis hujus belli calamitatum fuit series, tam prolixa malorum nostrorum Ilias, ut facilius fuerit in hoc regno locum aliquem aere vacuum (quamquam id per Naturam fieri non potest) quàm a belli miseriis immunem reperire. Illud tam gloriosum & superbum ædificium, quod majorum nostrorum pietas & religio tam feliciter exædificavit, vos momento fere temporis ita destruxistis atque exinanivistis, ut extremum casum jam jam minaretur, nisi Deus interim fulcrum aliquod supposuisset, & in præceps euntem publicæ felicitatis currum velut sufflaminasset.

V. Non sine magno quidem nostro damno tum experti sumus, Religionem & Rempublicam ita inter se colligatas esse, ut vere de illis dici possit, quod Jurisconsultus de navi dixit: *Si dividas, perdis*, & de Christi Domini veste S. Bernardus *Destruitur si scindas*. Ut enim altera alterius tam in bonis quam in malis fortunam & statum sequitur, & religio præcipuum omnis imperii sive reipublicæ est fundamentum (siquidem ut vere Poeta noster Gallicis versibus canit,

Prosperitas omnis regionis vincla tenetur
Relligione, parique gradu plerumque feruntur
Relligio & regio, seu pax sit rebus optima,
Seu bellum cum cive aut quocunque hoste geratur.
Relligione status, nam sola innititur omnis.
Hac animos hominum connectit sola catena.

sic nihil est quo cujuscunque imperii status magis pericu-

ac periculosius labefactetur, quam religionis dissidiis. Et quemadmodum in Musicis si quis vel levissimo etiam vocis flexu ab artis præceptis discedat, statim omnis illa concentus suavitas perit, neque jam delectantur aures, sed offenduntur; ita in Republica quamprimum vinculum hoc dissolvitur, & in varias partes distrahitur, quid aliud quam confusionem & turbas exspectabis, quæ ipsum tandem imperium, nisi mature componantur, sint eversuræ? *Religionis incolumitate patriæ salutem contineri* Isocrates ethnicus dixit: cujus etymon quidam inde derivatum volunt, quod animos & corda hominum religet, & sacro quodam nodo constringat [a] Hic cardo est, in quo præcipua publicæ felicitatis pars vertitur. Hac una Romanos omnes gentes ac nationes superasse, M. Tullius gloriatur. At Tertullianus in Apologetico, *Romani Imperii magnitudinem & diuturnitatem, Religionis potissimum curæ, & omnis in ea novationis odio tribuendum esse, non invitus fatetur.* Recte enim ab Sapientibus semper judicatum fuit, quæ tot sæculorum usu & duratione confirmata sint, sine scelere atque impietate, novitatis tantum studio, mutari atque aboleri non posse: quum res humanæ, ut Hippodamus Pythagoræus dixit, nullam in divinis mutationem admittant, quæ non cum ipsarum ruina sit conjuncta. Recte Ennius:

Moribus antiquis res stat Romana virisque.

Et quemadmodum partes vitales in homine sine summo vitæ periculo lædi nō possunt: *sic in religione etiam, ut quæ velut anima est Reipublicæ, & firmissimum omnium legum fundamentum, ne minimum quidem mutari potest, quin multa statim inde mala & pericula ad Rempublicam redundent.* Hanc unam tamquam primam & firmissimam basin, quotquot in optimè conformanda hominum societate elaborarunt, Reipublicæ à se descriptæ subjecerūt. Huic divinus ille Plato primum in sua, cogitatione magis quam opere effingenda, Republica locum tribuit: qui etiam ejus rectoribus primum hoc tradit præceptum, ne quidquam in religione mutari aut novari patiantur, quam certissimum sit, ex religionis mutatione, imperii quoque sequi mutationem.

VI. Id si ulla alia sub sole regio, Gallia certe nostra experta est: quæ quamprimum novæ religioni & hæresi aditum præbuit, pristinæ suæ felicitati longum, atque utinam non æternum, Vale dixit.

Ex illo retro ruere, ac sublapsa referri
Omnia.

Misera Gallia! quæ veluti cōmunis omnibus Christianis ara hactenus fuisti, & post Henricum illum Aurelianensem apostatam, nullum hæreticum produxisti [b] eadem posthac instar theatri eris, in quo non varia tantum hæreseon monstra, verum etiam gravissimæ ex eis natæ calamitates repræsententur. O te miseram Galliam.

Quam quum non posset vis illa aliena domare:
Viribus ipsa suis sese confecit, & ægram
Ducit nunc animam, letho exitioque propinqua.

O inconstantem Gallorum nationem! quantum à pristina majorum constantia degenerasti, qua illi in recepta semel, integre atque inviolabiliter conservanda semper religione usi sunt! Sed quid queror? Nimirum ad præcipitium hoc consueta temeritas te deduxit. Tu quidem omnibus qui posthac futuri sunt, exemplo eris & documento, quam perniciosum sit a Fide Catholica deficere atque apostatare. Contemplare, sodes, in hoc libro tantarum tragœdiarum auctores; aspice furiosos illos Orestes in scenam sanguine undantem hic a nobis productos: aspice, inquam, eos, qui divinitus ut pœnas à te sumerent, conducti videntur; qui ea incendia excitarunt, quibus universum pæne regnum conflagravit, quæ etiam non nisi ruina videntur exstingui posse. O iterum miseram Galliam! quæ ex calamitatibus tuis & miseriis tamquam novus mūdus denuo creata quodammodo prodiisti! Heu infelicem ac fatalem ruinam, qua boni ac mali pariter sæpe sunt oppressi! O felix quondam regnū! O melior Orbis terrarum pars! quas ego faces à divina ira accensas; quas in religionis negocio dissensiones, quam funestas tibi contentiones præparatas video, a quibus tandem in præsentissimum exitium præcipiteris? Sed quonam abripior? Quin hoc potius ago, & primam nostrorum malorum telam explicare aggredior.

[a] *Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 6. Lact. l. 4 August. de ver. relig. in fin. D. Tho. 2. 2. q. 81. art. 1. Platus lib. 1 de bono Religiosi &c.* [b] *Vixit an.* 1230.

DE FRANCISCO I. GALLIARUM REGE ejusque in litteras & litteratos, quos undique ad se accersivit, amore.

Caput Secundum.

ARGUMENTUM

I *Franciscus I. Galliarum rex bonarum litterarum restaura-*

restaurator, & summus fautor ac patronus. Ut & Margareta Navarræ Regina, Soror ejus.

II. *Homines scientia undique accersuntur.*

III. *Enim Lutherus ad partes suas traducere conatur, & per eum Galliam totam.*

IV. *Quibus artibus ad id sit usus.*

I. Quo tempore novi Evāgelii præcones in varias sectas distracti, Germaniā & ipsam non minus in varias factiones divisam tumultu & turbis implebant (ut superioribus libris vidimus) ac Lutherus inprimis, licet excucullatus tantum Monachus, universum mundum territabat, hominum conscientiis tranquillis hactenus, irreligiosam religionem objiciendo, vel potius impietates suas instillando: Galliæ res is Rex moderabatur, quo jamdiu vix quisquā tanto honore, ut etiā Christianissimi, & Primogeniti Ecclesiæ filii titulo dignior fuit habitus. Is Franciscus Primus fuit, non nomine tantum, sed multis quoque aliis maximo rege dignis virtutibus Primus, in quo tamen vix quidquā magis commendatur, quam quod incredibili amore, studio & benevolentia tam litteras quam litteratos omnes prosequutus fuit. Quod quidem in eo tanto rarius fuit ac mirabilius, quod numquam maior in Galliis litterarum ac bonarum artium ignorantia ac barbaries fuerit, adeo ut litteras scire, probri pene loco haberetur. Neque enim tum universa Galliæ Nobilitas quidquam aliud in oculis atque animo habebat, quam armorum tractationem. Hoc Julianus ille apud Balthasarem Castellionem in Aulico, Gallis exprobrat, *Francisco scilicet nondum regni habenis admoto, simulque sub expectans imperio meliorem & Gallis mentem & litteris fortunam [illegible] ac præsagit.* Sic enim ibidem loquitur. *Vitium hoc,* inquit, *Gallis omnibus jam familiare est, ut litteras negligant aut etiam contemnant. Quod si tamen aliquando futurum est ut Princeps Engolismensis (sic tum Franci eius vocabatur) regnum adipiscatur, magna me spes tenet, quemadmodū armis mirum in modum jam floret Gallia, sic non minus pristina litterarum ornamenta facile recuperaturam. Memini enim, cum nuper in aula essem, audivisse me eundem [illegible] hac in re negligentiam ac sinisteritatem vehementer detestantem: ipsas vero litteras, [illegible] natura [illegible] contra totius gentis mores summis laudibus efferentem.* Vaticinium hoc non vanum fuisse, [illegible]. Illud vero singulari quoque Dei providentia factum videtur, quod illo tempore vir eminentissimus quos umquam Gallia produxit, eruditissimus exstitit, *Gulielmus Budæus*, is cujus opera potissimum Franciscus deinde in restaurandis litteris est usus. Facile enim intelligebat rex prudentissimus, *non minus ad conservandum imperii decus litterarum quam armorum præsidia esse necessaria*: quorum utrumque ita curabat, ut integra, armorum laude manente, litterarum studia velut e sepulcro excitaret: ut merito inde *Parens & Restaurator litterarum* dictus sit, frequenter illud in ore habens quod Comes quidam Andegavensis ad Ludovicum Caroli Simplicis filium scripsisse fertur, *Regem litterarum similem esse asino coronato.*

II. Porro Franciscus rex, incredibili, ut dicere cœpimus, restaurandarum litterarum desiderio ardens, viros doctos ex Italia & Germania nō paucos evocavit, inter quos etiā fuit ille sui sæculi miraculum, Erasmus, qui humaniorum litterarum facem pæne exstinctam antea & in barbariei cineribus sepultam, in Francia rursus accendit. Quin etiam ultro magna doctorum hominū multitudo tanti regis fama excitata, in Franciam undique confluxit: inter quos etiam *Lutherani* quidam fuerunt; Luthero & Melanchthone eos quos maxime ad [illegible]minandam novam in tam fertili solo religionē idoneos judicabant, summittentibus. Ex omnibus vero Galliæ pestibus nemo magis idoneus visus est quam Bucerus, Argentinæ degens: ubi prima de Gallia novis dogmatibus inficienda cōsilia [illegible]sa sunt & collata, mirifice id propositum [illegible] adjuvit, quod Eodem quo frater affecta Margarita Navarræ regina ardens, multos & [illegible] præstantes viros ad se allexit, ac [illegible] tavit: in quorum numero vix fuit [illegible] quin unus & alter Lutheranus sese in[illegible]bus deinde reliqui etiam depravati & eadē [illegible] in fecti sunt. Ex his unus fuit is, qui, ut VII. [illegible] capite, primus ei qui funesto deinde [illegible] dio involuit, titionem subministravit. [illegible] exemplo, ut fieri solet, moti proceres [illegible] ctorum hominum amicitias & familiaritates [illegible] adjungebant: ex quo factum est, ut [illegible] & rude sæculum, momento temporis [illegible] omni scientiarum & artium genere, [illegible] barie, fuerit expolitum. Sed ut olim [illegible] sic apud nos quoq: *bonarum & [illegible] genus tum defecit quum Philosophi & [illegible] prodierunt*, postquam scilicet [illegible] majorum virtus in loquacem [illegible] & [illegible] sam scientiam degeneravit, [illegible] bene vivendi artem sustulisse videatur. [illegible]

quidem

quidem primaria non Galliæ tantum, sed universi etiam orbis sacrarum litterarũ schola, pluribus regi ac senatui regio demonstravit, quam perniciose in eo erretur, quod ad litterarum professionem sine delectu passim quicumq; admitterentur. Neque enim periculo carere, quod Grammatici etiam falcẽ in alienam messem mitterent, & Theologicarum rerum susciperent tractationem. Sic enim fore, ut quisque hic Græcam, ille Latinam, alius aliam versionem exagitandam sibi sumerent, aut propriam comminiscerentur, sicque hæresos virus doctrinæ suæ inspergent. O bonum & salutare consilium, si modo ei fuisset obtemperatum! Beda quidem & Quercæus, uterque magni nominis Theologus (quos Genuensis Ecclesiæ Historia duas magnas bestias appellat) hac de re ipsi regem monuerunt: quem tamen immoderatus erga litteratos amor sic transversum rapuit, ut neminem doctrinæ commendatione insignem repudiari vellet: quin etiam aliunde venientibus plerisque luculenta stipendia assignavit, disputationibus eorum ipse interfuit (Latinæ enim linguæ usum aliquem habebat, quamvis Historia Genevensis Ecclesiastica maternam tantum calluisse prodat) & eorum sermonibus quum alias, tum inter prandendum & cœnandum mirifice delectabatur, adeoque quosvis Scholares filios suos appellabat. Quid tu, ajebat aliquando ad magnatem quendam, qui Scholari alapam inflixerat, An tu filiis meis manum afferre audes? Sane eum in animo habuisse constat, antequam moreretur, Professorum à se institutorum numerum augere, gymnasiumque amplissimum regia magnificentia ædificare, in quo omne genus bonarum artium & linguarum doceretur, & ipsi Professores cum sexcentis scholaribus publico sumtu alerentur: quam in rem quinquaginta aureorum millia annuo erogaturus esset.

III. Ut vero olim Syracusinus ille Archimedes admirabilium machinarum inventor, ad earum usum nihil aliud poscebat quam pedem unum & alterum solidæ terræ, in quo eas statueret, facile deinde earum ope & artificio ad quæcunque pertingere eæ possent, omnia ad se & quocumque vellet attracturus: sic Lutherus primarius schismatis & hæreseos architectus, non sine causa sibi persuaserat, si magnum hunc Principem suum fecisset, deinceps plana & expedita sibi fore omnia ad universam Franciam suis partibus adjungendam. In hoc une omnem victoriæ sibi spem positam, facile intelligebat. Quare nihil æque cupiebat, quam liberũ sibi ad hunc regem sive per litteras, sive per subornatorum a se hominum sermones & colloquia, aditum parare solitus, Magnos ante omnia captandos esse, reliquam turbam facile sequuturam. Sperabat enim quemadmodum Constantio Imperatore in Arrianismum lapso, & Christiana religione à Juliano deserta, pestis eadem totum fere Imperium pervasit; sic rege hoc suæ factioni adjuncto, universam Galliam Lutheranizaturam. Et sane ita est. Quemadmodum inferiores orbes cœlestes primi mobilis ductum sequuntur; & tota horologii machina admirabiliter inter se connexa, unius rotæ pondere circumagitur: sic Principes moribus & actionibus reliquos facile quamcumque in partem flectunt, adeo ut virtutes modo, sed etiam vitia eorum exprimere conentur, nec tam quid ab illis fieri debeat quam quid fiat, pensi habeant. Non ignorabat Lutherus, si apud ullam nationem illud verum sit quod Poëta dixit,

Mobile mutatur semper cum Principe vulgus;

illud apud Gallos longe esse verissimum, ut qui reges suos paullo minus quam ipsum Deum colant, omnesque eorum actiones, tamquam simiæ, imitentur. Neque enim Gallorum rex subditorum personas tantum, verum etiam ipsos animos & corda sibi habet obnoxia. Hinc etiam non *Franciæ* modo, sed & *Francorum Rex* idem nominatur: quod non facile de alio quocumque inter Christianos rege dixeris. Sed, pro dolor! hunc devoti animi Gallorum erga reges suos affectum hæresis in multis novarum rerum studio captis non labefactavit modo, verum etiam pæne exstinxit, ut historiæ nostræ series docebit.

Porro Lutherus, qui S. illam Apostolicam Sedem evertere penitus constituerat, ut firmissimam hanc ejus columnam & fulcrum convelleret, nihil omnino diligentiæ prætermisit: commoda ad eam rem occasione usus, quod plerique qui doctrinam suam vænalẽ exposituri, in Franciam concesserant, Lutheranæ essent factionis, & ab ipso quid agendum esset bene instructi. Quin etiam ipse ad Regẽ scribere, & una cum commendatitiis Saxoniæ Ducis litteris, libros suos ad eum mittere ausus est, quod intellexisset Principem illum librorum lectione vehementer delectari: protestans interim, ut tanto facilius fidem sibi faceret, nihil se aliud spectare quam ut mundum semen a zizaniis mundetur, & Ecclesia tamquam

Augiæ stabulum, ab se tamquam Novo Hercule repurgetur, ac simul rogans, ut se inaudito, nihil statueret. Eundem regem Zvinglius etiam ad suas partes traducere conatus est, dedicato ipsi libro *De vera & falsa religione:* ut etiam Antichristianæ suæ (Christianæ voluit dicere) doctrinæ *Institutiones* ad eundem misit is, qui duobus illis Hæresiarchis exclusis, præcipuum postea inter sectarios in regno locum sibi vindicavit. Quid multa? Nemo fere erat ex omnibus illis Novitiis Evangelistis, qui non fores has pulsandas, aditumque tentandum sibi existimaret; interim inter spem ac desperationem boni successus fluctuantes. At tandem frustra omnis eorum fuit conatus. Rex enim ab omni Novitatis quod eo tempore singulare Dei donum fuit, studio alienissimus, nullis precibus, nullis obsecrationibus adduci potuit, ut cum Ecclesia faceret divortium. Et ut erat admodum curiosus, controversiarum quidem fontes ac schismatis caussas cognoscere non abnuebat, emendandis erroribus, si qui deprehenderentur, omnem opem pollicitus; sed quum malitiam eorum qui ruinam Ecclesiæ sub hoc prætextu moliebantur, quo erat acerrimo judicio ac profunda prudentia, subolfecisset, quamplurimas statim alienæ ab omni hoc hominum genere, qui jam suum esse sibi persuaserant, voluntatis significationes dedit, ut in sequentibus ostendam. Jam enim tempus est, ut primum Lutheranæ in Galliis Ecclesiæ fundamentum inspiciamus.

QUOMODO MARGARITA FRANCISCI I. soror, Navarræ regina, Lutheranis apud se receptum dederit.

Caput Tertium

ARGUMENTUM.

I. *Lutheranismi prima semina in oppido Meldensi publice sparsa.*

II. *Et à quibus.*

III. *Lutherani ad promovendos conatus suos mulierbres operas ambiunt.*

IV. *Margarita Navarra regina doctorum quorundam [illegible] patrocinium suscipit, nondum [illegible] explorata integritate.*

V. *[illegible] qui Bri[illegible] Principatum [illegible] & qua [illegible] Navarrææ fuerit [illegible]*

VI. *Rufus Abbas Cleriacensis, Temporisator vulgo appellatus, Catholicum se simulat.*

PAVONEM ajunt, volucrum superbissimam, ubi diversicolore illo plurimarum ornatu, (quod singulis annis et non minus quam arboribus accidit) quem antea ad solis radios tanto cum fastu explicare solebat, orbatus fuerit, intra cortē suam præ pudore se continere, nec prodire inde, donec cauda ipsius variis coloribus picta, pristinum illud lumen ac splendorem recuperarit. Eodem modo Hæresis, ferum & horrendum monstrum, deformitatis suæ (quam tamen sanctitatis prætextu quantum fieri poterat, velabat) sibi conscia, in publico apparere ac conspiciendam se prius dare ausa non est, quam plumarum aliquot pulcrarum in speciem adscititium ornatum sibi acquisivisset, quibus & turpitudinē suam tegeret, & hominibus novitatis ceteroqui avidis, tanto facilius sese venditaret. Vidimus certe initio in diversis Galliæ locis eandem passim jam nascentem, mox rursus denascentem, jam deficientem, instar Lunæ, jam augescentem, sic ut momento tēporis tamquam pestilens anguis modo e cubili suo proserperet, mox rursus eodem se abderet atq; occultaret; aut velut nocturnum fulgur subito erumperet, nec minus subito evanesceret. Tandem vero paullatim in Meldorum civitate, a Lutetia non ita procul distante, an. MDXXIII. e latebris suis prodiit, & in aperto quasi ambulare cœpit. Hæc illa fuit civitas, quæ primum Lutheranæ hæresi hospitiū aperte præbuit, cū perpetua nominis sui infamia: unde postea LUTHERANI M[illegible] in proverbiū abierunt. Ajunt novellæ ecclesiæ histo-rici, in hac urbe Evangelium (Lutheranismū [illegible] intellige) fideliter fuisse annunciatum, [illegible] receptū, auctūm brevi tēpore admirabiliter, & constanter propugnatum. Erat tu ejus loci [illegible] Gulielmus Brissonetus, qui licet circa gregis sibi [illegible] cōmissi custodiā non esset indiligens, [illegible] Lutheranis ibi portā aperuit [illegible] tate quadā ductus, ceteroqui lau[illegible] prudentia fuisset conjuncta. Is enim [illegible] literarum professoribus, qui Lutetiam [illegible] convolarant, & multorum aures atq; animos Græcissationibus & Hebraizationibus [illegible] notitia & familiaritate, aliquot ex iis [b] Lutheranos, Zvinglianos ad se vocavit; inter quos [illegible] fuere præcipui, Gulielmus Farellus [illegible] Jacobus.

[a] *Lutherani Meldenses.* [b] *Quatuor [illegible] Gallici nostri temporis hæretici.*

cobus Faber, Arnoldus & Gerardus Rufi, Picardi, homines facundi admodum, & in bonarũ litterarũ ac linguarum studiis, quæ Lutetiæ professi fuerant, bene versati. Et horum quidem manibus prima hæreseos semina in Galliis jacta, paullatim adoleverunt, nimiæ facilitatis Episcopo ad conatus eorum connivente. Neque enim quis solus sibi errat, ut ait Sapiens; sed alios quoque in devia mittit: ac fere fit, ut stulti stultitiam suam & deliria aliis, quibus cum sunt, tamquam scabiem affricent.

(*a*) II. Hi ergo Meldas profecti, sub Catholico habitu semi Lutheranorum (sic enim erant) personam occultantes, mox in civium familiaritatem sese insinuarunt, priscæ interim majorum pietati, a qua plane discessisse videri non volebant, novum aliquod dogma aspergentes, ac præcipue D. Virgini Deiparæ & sanctis cœlitibus exhibitum hactenus honorem, quasi is Deo soli deberetur, calumniantes: qua arte olim quoque Arriani usi sunt, Deitatem filio, quod illa soli Patri competeret, detrahentes; interim vero modo hunc modo illum Fidei articulum partim cuniculis partim aperto Marte, per S. scripturam male detortam, impugnantes & convellentes. Et facile quidem illis fuit, ut est gens hominum novitatis avida, eorum animos qui aures ipsis præbebant, novis dogmatis imbuere, quum plerique indocti essent & simplices, manuariis artibus vitam sustentantes, sartores, sutores, textores, & id genus. Ubi vero diutius se latere non posse animadverterunt (jam enim ubique fama de hæresi Meldis gliscente percrebuerat) mature collectis velis antequam tempestas ingrueret, naviculam in tutum aliquem portum subducendam sibi statuerunt, Episcopo non minus benigne tutum illis exitum quam ingressum antea procurante, & illis vel solo Martyrii nomine alas ad fugam addente. Episcopus præventus & hæreseos accusatus, ad primam statim correptionem, ignorantiam suam fassus est, ac tandem ad saniorem mentem rediens, errorem agnovit, ac resipuit, & ad extremum usque spiritum deinceps in Catholica Ecclesia perseveravit; ut & unus ex quatuor illis, Arnoldus Rufus. (*b*) Hinc Bezæ illud dicentis in suis Iconibus, Brissonetum præ aliis hanc laudem assequutum, quod primus Evangelium in Galliis plantaverit, qui tamen seipsum deinde privarit, ab iis quibus nimium tribuebat, ita fascinatus, ut veritatem abnegarit & condemnarit. (*c*) Farellus, relicta Gallia, in Helvetiam abiit, Zvinglium de dubiis quibusdam, quæ animo conceperat, consulturus. Inde Genevam profectus, eius quæ non multo post ibi facta est, mutationis auctor fuit, ut suo loco dicetur. (*d*) Faber in Aquitaniam profugiens Neraci latibulum sibi quæsivit, sub Henrici Albretani, Navarræ regis, qui Francisci sororem Margaritam in matrimonio habebat, favore & patrocinio delitescens, & nescio quam novæ religionis formam commentus, quam ita amplectebatur, ut tamen a veteris Ecclesiæ corpore segregatus videri nollet: tanto faciliorem aditum apud reges jam dictos reperiens, quod uterque, & rex & regina, jam ante gustu aliquo Protestantium religionis essent imbuti. (*e*) Gerardus Rufus, quem Roussellium Galli appellant, in Germaniam abiit ut magnum hominem, qui fama sui & stupore totum orbem impleverat, oculis videret. Ut vero tres isti diversas semitas ingressi sunt, ita eidem diversas quoque religionum formas, suo sibi quisque modulo, exstruxerunt. Faber cognomento Stapulensis (vicus est ignobilis, unde homo iste obscuro loco natus, prodiit) sub Navarræ regis patrocinio diu vixit; & quamvis Catholicũ se ferret, eorũ tamen animis quibuscum conversabatur, multos de fide scrupulos injiciebat, & novas opiniones instillabat. Memini me in templo Neracensi Epitaphium ipsius legisse, his verbis conceptum:

(*f*) *Corpus humo, mentemq; Deo bona cũcta relinquo*
Pauperibus: Faber hæc dum moreretur, ait.

Quamvis autem Rex & regina e Meldensium illorum fugitivorum sermonibus, in Catholica religione multo facti essent tepidiores, nihil tamen tum in divino cultu eiusque ritibus mutatum fuit.

(*g*) IV. Inter hæc dum Franciscus rex in regno suo contra pestilentem illam Rheni inundationem muniendo satagit, Margarita eius soror, Navarræ regina, diverso studio in aggeribus perrumpendis & hæreseos rivis in regnum deducendis elaborabat; fucata quadam pietatis & publicæ salutis specie decepta. quem suum errorem ipsa tandem quoque agnovit. Et ut olim Arriani Imperatorem captantes, ut fidem sibi facerent, in sororis ipsius gratiam sese insinuarunt; sic Lutherani tam clanculariu quam notorii, quum Francisci regis aures sibi obstructas animadverterent, ad sororem eius Navarræ reginam, recursum habuerunt, miseris sibi inimicorũ fraude oppressis, auxiliũ tam voce quã

(a) *Primi hære[illegible]nes.* (b) *Beza in Iconib[illegible]*
(c) *Gulielmus Farellus.* (d) *Iacobus Faber Stapulensis* (e) *Gerardus Rufus.* (f) *[illegible]*
(g) *Lutherani seminarium op[illegible]*

libellis petentes; velut proxenetis aut productricibus ad hoc usi feminis quibusdam e gynæceo, jam ante a se irretitis. Inter hac præcipuæ fuerunt Stamparum Ducissa, regis gratia florens, nec non dominæ de Cani, & Peisseleu, quarum hæc Ducissæ erat soror: a quibus deinde aliæ atque aliæ in eandem nassam fuere pertractæ. Nec sane multo sanguine hæc victoria constitit: plerisque Ecclesiasticarum legum, earum præsertim quæ de peccatorum exomologesi facienda latæ sunt, pertæsis, ac minus ultro tendentibus. Meminerat serpens ille astutissimus, quam feliciter hoc telo in terrestri illo paradiso contra primum nostrum omnium patrem usus esset, eoque miserum una cum toto humano genere, uno ictu prostravisset: itemque quantum numerum filiorum Dei, muliebribus technis per Balaamum pseudoprophetam subvertisset. Nec ignorabat, hac una machina plusquam ceteris omnibus viros quondam expugnari ac vinci posse: atque ideo tam prioribus quam posterioribus his sæculis ea plerumque usus est. Proprium enim feminarum esse S. Hieronymus dicit, ut decipiantur, & deceptæ alios decipiant. Quod si prima femina diaboli partibus se non adjunxisset, nulla illi spes de patre nostro Adamo expugnando fuisset. Tertullianus de prima nostra matre Eva loquens, eam ait, portam fuisse diaboli, utquæ prima ad fructum interdictum manus extenderit, & prima à Deo defecerit, & Dei in homine imaginem quam diabolus aggredi ausus non fuerat, momento temporis oblitterarit. Apud Origenem Lucifer ille gloriatur, ad viros expugnandos nullis se armis quam pristinis illis, nempe muliebribus technis uti. S. Chrysostomus vero ait, diabolum, extincta omni Iobi familia, solam uxorem voluisse manere superstitem, ut per eam invictæ illum pietatis & patientiæ militem, qui in sterquilinio sedens, & testa ulcerum saniem detergens, multo majorem quam in aureæ [illegible] statuæ, claritatem ac splendorem de se fundit, expugnaret. Et sane Evam tum ille alteram repetebat, sed non veterem illum Adamum. Easdem machinas deinceps magistri illius discipuli ut plurimum adhibuerunt. Simon Magus, primogenitus Sathanæ (ut a S. Ignatio appellatur) ad propagandam suam hæresin, Helenæ cujusdam opera usus est, Apelles Philumenæ, Tertullianus testatur. Marcion vero per feminam aditum sibi [illegible] Montanus Priscillam & Maximillam quasi [illegible] habuit. Paulus Samosatenus [illegible]. Arriani [illegible] adjunctis ad suas partes Imperatorum uxoribus, acerrime sæpe Catholicos oppugnarunt. Eorum dux Arrius per Constantiam magni illius Imperatoris Constantini conjugem effecit ut ab exilio revocaretur. Priscillianus feminis ad se mirum verborum lenocinio alliciendis ante omnia studebat. Nicolaus eadem arte integros feminarum greges sibi adjunxit: quibus mox juvenes nō minori numero sese adjunxerunt. Cur vero hæretici feminas præcipue captent, S. Chrysostomus hanc rationem reddit, quod illis sexus vitio & teneris & nimis credulis, facile error etiam quicumq; persuaderi possit. Sed ad viduas idē potissimū sese applicare solent, quod maritatæ non tam facile circumvenire possint, ut quæ viros suos in consilium adhibere solent, [illegible] de bonis, quæ in maritorum sunt potestate, quidquam fere cōmunicare possunt. Ergo unde certior victoriæ ac lucri spes se ostēdit, aut juvētuti, aut feminino sexui insidiantur. Hunc hæreticorum morē esse idē Tertullianus ait, ut quibus nullæ alias vires sint quam quas ex aliorū infirmitate sumunt: eoq; non facile alios aggredi quam ætatem illam improvidā, & sexum imbecillem. Nec mulieribus tantum, sed & aliis per mulieres diabolus retia sua tendit. Illas ubi ceperit, eis deinde tamquam decipulis ad alios capiendos utitur. Habet omnino sexus ille molle quid, sed occulta magis vi quam aperta violentum, quo virorum animi ita domantur ac subjugantur, ut etiam quum possunt, jugum hoc excutere nolint. Non sine caussa nescio quis, feminas vel margaritis preciosiores, vel aspidibus magis venenatas esse dixit. In bellis quidem ob religionem gestis mulierum fusi & colus plus mali neverunt [illegible] texuerunt, quam præpilatæ virorum hastæ & gladii acutissimi damni dederunt.

III. Navarræ regina, bona, sed nimiæ facilitatis Principissa, postquā semel hæreticis aures præbere cœpit, libros eorumdē per gynæceum sibi oblatos, non modo non repudiavit, sed cupide etiam recepit, ac legit, dato etiā Sylvanectensi Episcopo, qui ei à sacris erat Confessionibus, negocio, ut communes Precationū Ecclesiæ formulas è Latino in vulgarē sermonem cōverteret, multisq; cum eo habitis sermonibus, quibus ut de nova religione melius sentiret, hominibus persuaderi posse [illegible]. Domus ipsius omnibus ob religionē proscriptis & profugis instar asyli erat. Illud sane utriusq; [illegible] historiographi testātur, huic uni feminæ [illegible] mali cogitāti. Lutheranos in Gallia [illegible] & per hanc unam stetisse quominus Reformata [illegible] postea

dia

dici voluit, ecclesiæ seges in ipsa herba & primis quasi incunabulis fuerit exstincta. Præterquam enim quod precibus eorum & verbis speciosis initio & ad misericordiam compositis, nequaquam vero tantæ quantam postea vidimus, confidentiæ plenis aures lubenter accōmodabat; etiam suis ipsa sumtibus quum in Gallia tum in Germania complures in scholis & Academiis alebat, adeoq; omnibus qui religionis causa periclitabantur, benignissimā patronam se præstabat, iis præsertim qui Argentorati & Genevæ delitescebant. Constat certe eodem una vice quatuor aureorum millia inter doctos distribuenda ab ipsa missa esse. Quod quidem omne regiæ ipsius magnificentiæ ac liberalitati adscribendum est, uti vitæ exitu testatum fecit. In secretioribus Curiæ nostræ tabulis scriptum invenio, eam absente marito, qui provinciam pro rege administrabat, Senatum ingressam, magno studio pro Andrea quodam Melāchthone captivo & hæreseos accusato intercessisse, id Philippum Melanchthonem Saxoniæ Ducis Consiliarium, per litteras à se flagitasse dicēs. Andreas hic ad litteratū in scholis professionem è Germania evocatus, in oppido Tonnino Aginnatium novam cognati sui doctrinam, Augustanæ Confessioni conformē, disseminarat, quæ quidem brevi tempore ita succrevit & adolevit, ut hactenus nullo modo potuerit exstirpari. Vt paucis dicā, bona hæc regina toto illo decennio nihil magis curæ habuit, quam ut eos quos rex ob perversa dogmata Iustitiæ tradere constituerat, liberaret, & ceteros quacunque posset ratione juvaret. Quam ob caussam sæpius regem adiit, multosq; cum ipso sermones habuit, id præcipue agens, ut commiseratione quadam erga Lutheranos animum leniter ac mitigaret, velut succidanea ad idem Stamparum Ducissæ opera abutens.

Gerardum Rufum è Germania reversum eadem regina non modo benigne excepit verum etiam familiarium suorum numero adscripsit, eius de religione sermonibus vehementer delectata. Ex hujus consilio Bibliorum, quæ tum nuper in Gallicā linguam conversa, & crassis characteribus impressa erant, lectioni totam se dedit, & quidem ita, ut plerasq; Novi Testamenti historias scenicis rhythmis illigatas, evocatis ex Italia præstantissimis Comœdis & histrionibus, coram marito repræsentari curaret. Vt vero hominū illud genus id sibi præcipue negocii datum existimant, ut quæ dicunt quæque faciunt dominis unice placeant: sic histriones illi, perspectis reginæ sensibus, in omni fere loco Ecclesiasticum ordinem falso aliquo dicto aut convicio incessabant. Nulla Comœdia peragebatur, in qua non Monachus aliquis aut Ecclesiastici ordinis homo introduceretur, qui pro mimo esset: adeo ut nulla oblectatio capi posse videretur, quin Deus ejusque ministri offenderentur. At risus hic postea in fletum fuit conversus. Rex non minus facilis quā Regina, has Tragicocomœdias non lubenter tantum spectavit, verūm etiam Conciones hæreticorum, quas Exhortationes vocant, in conclavi suo haberi passus est, verba faciente eo quem diximus Rufo, aut interdum excucullato Tarbensi monacho, cui Soloni nomen, & acrior quam illi dicendi vis erat. In his pleno ore tam cōtra Papam quam universum sacerdotum ordinem convicia profundebantur, tanta cum licentia, ut plerumq; ipsos etiam auditores suppuderet. O strenuum & quantivis pretii monachum! qui antequam moreretur, quintam duxerat uxorem. In ritibus quos usurpabant, speciem aliquam licet exiguam pietatis & devotionis præ se ferebant; interim vero nulla re magis quam vero & genuino S. scripturæ intellectu gloriabantur. Foxius vero & Grammontanus Cardinales ægre ferentes regem à majorum instituto deflectere, ac Catholicis ritibus ac sacris tantum velut dicis caussa perfunctorie interesse, ex aula discesserunt. Vt vero ante à ludis & Comœdiis ad Exhortationes, sic postea ab his ad Manducationē (sic enim tum Cœnam suam appellabant) est descensum, quæ in loco quodam secreto officinæ monetariæ, quæ Podii est erat apparata. Franciscus Rex quæ Podii fierent edoctus, simulq; a Sorbona, quæ libellum nuper sub reginæ nomine, & titulo *Speculi animæ* peccatricis, æditum damnaverat, monitus, vehementi concepta indignatione, sororem ad se accersivit. Venit illa, unà cum Burio Aquitanæ Præside, Rufum illum secum ducens; & obstructis veritati aures animumq; pervicacem afferens. Venientem rex, licet tenerrime eam amaret, ac delicias suas appellare soleret, acriter corripuit; sed illa ita respondit ut Catholicam se esse simularet. In omni vero sermone nescio quam novam Missæ formam, septem punctis constantem, inculcavit: quin etiam eidem persuasit, ut Rufi & duorum aliorum apostatarum Conradi & Bertholdi sermones audire non sit dedignatus. Sed vix illi os aperuerant, quum statim ex ipso halitu pestilens quod in animis ipsorum latebat, ulcus fuit deprehēsū. Ex his ob hæresin in vincula conjectus Bertholdus, revocato errore, ad Ecclesiæ gremiū se recepit, & in eo ad finē usq; vitæ cōstanter

ter permansit, sicque animæ & corporis libertati simul consuluit. Conradus vero, abjecto religioso habitu, & assumta juvencula comite, in Helvetiam profugit, ac tandem Genevam profectus, & ut animæ ita corporis quoque oculis orbatus, in magnis miseriis vitã exegit. *(a)* Rufus itidẽ comprehensus sed reginæ intercessione mox liberatus, Netacum se abdidit; eiusdem favore Abbas Cleriacensis, mox etiam Oloronensis factus Episcopus. Sic quidem miseræ oves lupi custodiæ erant commissæ, tam habitu quam ceteris rebus Catholicæ Romanæ Ecclesiæ filium se simulantis. Etsi vero Calvinus Rufum hunc tamquam unum ex Antecessoribus suis, à quibus doctrinam suam hauserit, laudet; ipse tamen tam voce quam scriptis sæpe sæpius protestatus est, se nec Zuinglianum nec Lutheristam esse, sed Rufistam. Hoc certe elogium in Ecclesiastica illa historia ei tribuitur, quod aliquantum quidem profuerit, numquam tamen roformatis ecclesiis plane se consociarit. Vidi apud hominem quendam doctissimum, Aquitaniæ nostræ civem, scripta quædam Rufi de S. Eucharistia, in quibus nescio quod corpus Christi spirituale & glorificatum, & carnis & ossium expers, sibi imaginatur: quem errorem is de quo dixi homo ita imbiberat, ut nulla ratione ex animo eius evelli posset. Et in hanc quidem sententiam differentem ipsum non semel audivi: quam eandem libellus quidam ipsius super eadem materia scriptus, sed nondum impressus, præferebat. In moribus sane ac vita nihil erat quod magnopere reprehenderes, nisi falsa doctrina cetera omnia corrupisset ac dehonestasset. Nam & in numero suo obeundo ita erat assiduus, ut sæpe uno die ter concionaretur: multum eius virtutes illustrante Lascarniensis Episcopi ignavia, qui nobilissima Albretanorum ortus familia, voluptates unice sectabatur, ac reginæ gratiam in omnibus aucupari studebat. Quid boni putas miser hic populus talibus pastoribus commendatus sperare poterat? Quid aliud, inquam, quam ut hæreticis ac lupo infernali præda tandem fieret?

(b) Contra Rufum hunc inprimis Calvinus librum *Adversus Nicodemitas* scripsit: Beza vero quod Navarræ regina tandem ab ipsis defecerit, huic præcipue imputandum censet, ut quia Catholicæ Ecclesiæ dogmatis & ceremoniis non ita longe abiret. Missam celebrans, communionem cum aliqua populi parte sumebat: prius vero, altari tergum obvertens, sermonem ad populum de Sacramenti illius mysterio habebat. Hic primus contra Ecclesiæ omniumq; tot sæculorum consensu confirmatorum Conciliorum auctoritatem Catholico indutus habitu, communicantibus Eucharistiam sub utraque specie publice porrexit. Ut vero simplicem populum ad se attraheret, vulgari sermone in orationibus plerumque utebatur. Vicarium habebat Benedictini ordinis Monachum Annetium nomine, sibi plane geminum, qui etsi religiosum habitum gestaret, nihil minus tamen quam Catholicam religionem prædicabat. Idem Rufo mortuo abjecto cucullo, ductaque uxore apud Cleriacenses novi Evangelii Minister factus, infortunatam vitam duxit, quod, ut ipse dicere solebat morosam vetulam arripuisset.

(c) Porro quia Rufus ille singularis alicujus sanctitatis speciem in moribus & vita externa præ se ferebat; ut qui loco canum & vertagorum pauperum catervam, & pro equis ac satellitio, multos pueros & destinatos litterarum studiis aleret; facile fiebat ut multorum animis unà cum novæ religionis desiderio, (in qua tamen ipse adhuc animi dubius fluctuabat) antiquæ odium paullatim instillaret. O miseros, qui à regia via umquam ad incognitas semitas deflexerunt! Quod si cuique religionem suo pede & modolo fabricari liceat, Deum immortalem, quæ inde confusio nascetur! Id si Rufo licet, cur non & Calvino? Si Calvino, quo minus Serveto? Sic fiet, ut quot capita, tot novatum religionum architecti ac diversarum sectarum auctores futuri sint. Ecquis vero tandem in tanta humanarum opinionum varietate & inconstantia errandi finis est futurus? Quæ enim umquam tam perversa ac tam monstrosa fuit opinio, quæ non colore aliquo pingi potuerit [illegible] non suos invenerit astipulatores? eos præsertim qui vel levitate vel ambitione quadã ab Ecclesia [illegible] sserunt. Nullum certe dogma tam absurdum est, quod non aliqua S. Scripturæ auctoritate probari quodammodo & palliari possit, si cuique [illegible] sibi sensu interpretari, & ad quod vult accommodare liceat. Rufus certe noster ex eorum [illegible] numero, qui novam constituere ecclesiam [illegible], sed pendentes animi, quam viam insistere, aut quibus modis id efficere debeant, ignorant. Memini senem quendam Cleriacensem mihi narrasse, idque in honorem, uti putabat, prædicti Abbatis, quod in lectulo morti proximus jaceret, ex longo animi

dele-

(a) Rufus Abbas Cleriacensis, deinde Oloronensis Episcopus. (b) Rufus à Calvino impugnatur. (c) [illegible] speciosam agit vitam.

deliquio, ad se reversum circumstantibus, è quorum numero & iste senex erat, dixisse, à diabolo sibi exprobratum, quod tam longo tempore missificando, multiplicem idololatriam commisisset. Cui ego, Atrox sane, inquam, hoc est peccatum, contra diaboli scilicet decalogũ, & digna tali auctore exprobratio sive objectio: qua Lutherum idem etiam exagitavit, ut libro primo ostendimus. Porro in oppido hoc Cleriacensi generali quadam conjuratione primũ omnia altaria eversa, statuæ confractæ, ac tota religionis facies mutata fuit, neque ad hoc usque tempus ibi Catholica Ecclesia potuit restaurari. Vah! quam difficile est religionis quam semel cum nutricis lacte quis imbibit, oblivisci! Quod si quis tẽporalis alicujus commodi respectu religionẽ mutet, idem tamen ad vomitum facile redibit, & in pristinos errores relabetur. Et quemadmodum natura difficillime vinci potest, ut quæ etiã furcis, ut Poeta inquit, expulsa, tamẽ usq; recurrit: sic tã veræ quã falsæ religionis, in qua quis educatus est, opiniones vix ac ne vix quidem, nisi singulari interveniente Dei gratia, ex hominũ animis evelli queunt. Tãti est à teneris assuescere. Hinc D. Augustinus, Valde difficile esse ait, id cuiquis assuevit, relinquere, ac voluntatem tanto acrius obniti quanto magis longa consuetudine sit indurata. Et hactenus quidem fontem tibi monstravi earum miseriarum quæ primo Aquitaniam, ac deinde universam Galliam inundarunt. Et ut illa prima Novitates istas ac religionis mutationem accepit; sic, quantum ex humano judicari potest ingenio, postrema ad Catholicæ Ecclesiæ gremium videtur reversura.

QVOMODO HÆRETICI FRANCISCVM Regem seducere conati sint; & quomodo Navarræ Regina Catholicæ Ecclesiæ fuerit reconciliata.

CAPUT TERTIUM.

ARGUMENTUM.

I. *Regis Francisci animus ab hæreticis & eorum fautoribus multipliciter tentatur.*

II. *Gulielmus Bellaijus Langæus ab eodem in Germaniam mittitur: & Missæ quadam forma septem punctis sive articulis comprehensa proponitur.*

III. *Rex Philippum Melanchthonem sub fide publica in Galliam evocare statuit.*

IV. *Sed sapienti Turnonii Cardinalis consilio sententiam mutat.*

V. *Navarra regina ad Catholicam Ecclesiam redit.*

VI. *Regis ad Melanchthonem Epistola, cum hujus ad illum responsio.*

I. DUm importunis feminarum illarum precibus, dum variis de religione sermonibus ac disputationibus, atq; etiam quorundam imprimis Melanchthonis (qui eodem tempore libellum emiserat de uti usque religionis concordia) & aliorum litteris animus Regis fatigatur; Lutherani id præcipue operam dabant, ut quosdam Ecclesiastici ordinis tam Monachos quam Parochiarum Pastores, ad suas partes traducerent, & non tantum ad exagitanda Ecclesiasticorum vitia, verum etiam ad carpendos, ut videri volebant, in Ecclesia grassantes abusus inflammarent. Nec mora prodeunt mox venales homines, è suggestu tam in personas Ecclesiasticorum quam universum Ecclesiæ statum varia deblaterantes. Quorum sermonibus ad Regẽ delatis, rex ipse audire eos decrevit. Ut vero olim Gallus D. Petrum Apostolum, cantu suo erroris admonitũ ab interitu retraxit; sic alius quidã Gallus optimum nostrum Regem pæne in extremam perniciem traxisset. Erat vero Gallus hic ad D. Eustachii Lutetiæ Pastor, qui parũ abfuit, ut diximus, quin gallicinio suo non è somno homines excitarit sed in exitiabilem atq; æternum somnum dederit. Quamquã enim Lutheri schisma nequaquã probaret, ut quo Ecclesiæ rupta erat unitas, in sermonibus tamẽ, quos præsentẽ Rege, ac præsertim de Sacramento altaris, habebat, multa valde imprudẽter inculcabat, adeo ut aliquãdo diceret, speciebus illis nequaquam adhærescendum; sed fidei alis ad cœlos evolandũ esse, illud subinde repetẽs: *Sursum corda, sursum corda:* & ad eũ sensũ D. Pauli Apostoli verba allegans, quibus ea quæ supra sunt in cœlis, non ea quæ infra sunt in terra, quærere nos jubet, postquã Iesus Christus à mortuis resuscitatus, ad dexteram Dei patris cõsedit. Hæc ille verba ad nauseam usq; inculcabat: quasi tanti sacramẽti nulla habẽda esset ratio vel consideratio, sed cor tantum elevandum, nec Christus alibi quã ad dexterã Dei patris quærẽdus esset. Quid multis? Bellai Cardinalis opera effectum fuit, ut Gallus hic in secretiorẽ locũ vocatus, explicata sua de Sacramento Altaris sententia regi scrupulos non leves injecerit. Idem de aliis quoque Fidei articulis regi quum varie respondisset, ad Inquisitorem missus est; à quo examinatus & damnatus, mox tamen jussu Regis liberatus fuit, ea conditione, si assertiones suas S. scripturæ testimoniis probare posset. Interea vero Lotharingus & Turnonius Cardinales Galli hujus cantu excitati, veriti ne

rex in devia abduceretur, Theologos quosdam cū eo cōmittunt: quibus ille victus, errorē agnovit, ac publice recantavit. Ex antiquis certe illis Patribus, qui ex Apostolica traditione illud, SURSUM CORDA, in S. Eucharistiæ sacrificio usurpandum nobis præscripserunt, nemo verba hæc ita interpretanda esse docuit, quasi in altari nihil sit quam panis, aut quasi panis etiā prolatis verbis illis sacramētalibus panis remaneat. At vos quicumq; superbiæ & arrogātiæ spiritu inflati, vestris tantū, velut supremorū de iis quæ decrevit ac præcepit Ecclesia, judicū nō minus stultis quam ambitiosis opinionibus velificamini; paulisper, rogo, antēnas demittite, ac vela colligite, ne ad errorum scopulos illisa navi æternæ salutis naufragiū faciatis. Legite sultis, quæ apud S. Dionysiū, S. Clementē, & in aliis tam Græcis quam Latinis Liturgiis scripta exstant: invenietis sic ab antiquissimis usq; tēporibus in Ecclesia observatū fuisse, ut dū sacerdos ad consecrationē se præparat, illud *Sursum Corda* populo acclamaretur. S. Cyprianus qui vixit anno ducētesimo post Christū natū, inquit, Verbis illis, SURSUM CORDA, sacerdotem assistentiū animos præparare, ac monere, ut omnes suas cogitationes in Deo defixas habeant. Quasi diceret: Agite, fratres! Videtis me jam in eo esse ut grande hoc mysteriū & sacrificium à Deo ordinatū perficiam. Corda ergo vestra in cœlum sublevate, ut ille, juxta promissum suū, inde ad altare hoc descēdat, & virtute verborū quæ proloquutus est, panē & vinum in corpus & sanguinē suum transmutet. Tū vero universus populus una cū sacerdotibus & diaconis respondere solet: HABEMUS AD DOMINUM. Quasi dicerent: Iam nos corda nostra ad Deum elevavimus, jam preces nostras cum tuis conjungimus, ut sanctum hoc & tremendum sacrificium perficiatur. Ex quo [illegible] ignorantia Ministri cujusdā in A[illegible] nostra apparet, qui cum Franciscano Religioso de [illegible] [illegible] ajebat, magis cōvenire ut nos in Missæ sacrificio SURSUM CORDA catenus [illegible], Corpus Christi in altari esse. Atqui [illegible] ille debuerat, verba illa, *Sursū corda*, [illegible] verborum Sacramentaliū prolationē, [illegible] in corpus Christi trāsmutatur, per Iesu Christi [illegible] potentiam, qui hoc ita voluit & ordinavit. An Christianam hanc & Catholicā doctrinā [illegible] Chrysostomi, S. Augustini, & aliorum Patrum [illegible] loca afferam? [illegible] [illegible] nostrum nō pertinet, [illegible]. Id [illegible] Ecclesia [illegible] in Sacramento hoc, [illegible], adhærā-

cendū; sed rē cœlestē spectandā: vel ut clarius dicā, non tam ad id quod visibile est, quā quod invisibile animum & cor dirigendū: siquidē duabus his rebus visibili, & invisibili Sacramētū hoc cōstat, ut S. Irenæus docet. Præter Gallum illū alius quidā ejusdē ordinis homo exstitit, Landrius nomine, qui de Purgatorio quæstionē apud Regem movit: homo, ut Reformatorum nostrorum historia loquitur, audacia magis, id est, stultitia, quā scientia instructus. Sed & hic nihilo constantior fuit quam Gallus ille: siquidem ad Regem adductus, eoq; audiente examinatus, & ipse palinodiam cecinit, & in omnibus Ecclesiæ censuræ sententiam suam submisit.

II. Dū ita in Galliis vermiculatur hæresis, ac variis occasionibus ac prætextibus longe lateq; proserpit adeoq; ipsius Regis animum ac conscientia quibus potest modis perturbat, res incidit, quæ Novatorū conatus non parum promotura videbatur. Quum enim is rerum Gallicarum esset status, ut Rex bellū in Italia sibi gerendum statueret; ad eam vero rem Germanorū auxiliis opus haberet: Gulielmū Bellajum Langæum in Germaniam ad Protestātes Principes qui Smalcaldiæ tum conventū agebant [illegible] Bellajus, quū expositis mandatis, infelicis in Ecclesia schismatis incidisset mentio, Regis nomine Protestantibus indicavit, non displiciturum ipsi si [illegible] Galliæ Catholicos & Germaniæ Lutheranos Theologos disputatio sive Colloquiū institueretur: [illegible], si Germani in Galliam venire abnuant, suos in Germaniam missurū. Sed in hac omni re Legatus operā & oleum perdidit: siquidē cōsilia hæc bella, quæ mox sequuta sunt, plane disturbarunt. Fallitur [illegible] fallit, qui nuper in libello, cui titulus est, *Discours des justes procedures* scripsit, Legationis [illegible] fuisse, ut controversa religionis capita [illegible] Melanchthone, Bucero & Oecolāpadio disceptarentur. Verū quidē est Regē tam feminarum, quā [illegible] assidue aures ipsius pulsantium, adeoque [illegible] Regentis importunitate; tum [illegible] [illegible] qui naturæ quodā instinctu doctis [illegible] favebat, victum, ad Melanchthonē scripsisse, Sylvanectēsis Episcopi Cōtelam [illegible] quidā putāt, id id usus. Inprimis [illegible] septipanctali, tamquā [illegible] quotidie oppugnabantur, quā [illegible] [illegible], ita tamen ut eadem [illegible] Catholica Ecclesia [illegible] [illegible] quali [illegible] panis [illegible] [illegible] sacerdotes iisdem quibus in Catholica Ecclesia titibus ac ceremoniis Missam celebrare

bratet: sic tamen ut populus quoque S. Eucharistiæ communicaret. Secundò, ut nulla hostiæ fieret elevatio. Tertiò, eadem quoque non adoraretur. Quartò, ut Eucharistia tam a populo quam à sacerdote sub utraque specie sumeretur. Quintò, ne in hoc sacrificio D. Virginis Deiparæ aut aliorum Sanctorũ fieret commemoratio. Sextò, ut ad communionem panis vulgaris massa, uti apud Græcos, adhiberetur, quam sacerdos in altari frangeret, ac post sumtam sibi particulam, reliquam populo sive communicantibus distribueret. Septimò, ne sacerdotes cœlibatus legi adstrigerentur. Ecce tibi formam Missæ septipunctalis, de qua tum multi varie disserebant, unoquoque ad sui pedis, vel ut melius dicam, sui cerebri & judicii modulum eam aptante. Duabus vero rebus Missa hæc à Lutherana differebat: quod hæc vulgari lingua peragatur, & hostiæ, ut apud Catholicos adhibeantur.

III. Navarræ regina interim, pietatis opinione decepta, Regem urgere non cessabat ut sub fide publica Lutheranos in Galliam evocaret. Inter alia quum die quodam privatim cum Rege tam de vitæ quam doctrinæ Protestantium simplicitate colloqueretur, tandem ad Philippi Melanchthonis mentionem sermonem deflexit, in quo præter vitæ integritatem ac doctrinæ præstantiam, animi lenitatem ac pacis studium inprimis commendabat, à furioso illo tam Lutheri quam Zuinglii impetu valde alienum. Addens, non vanam spem esse, si cum Sorbonæ Theologis committeretur, ignem qui universale Christiano orbi incendium jam minatur, dissidium religionis exstinctum iri; ac brevi futurum, ut sopitis omnibus contentionibus, omnium animi & judicia in eandem doctrinam conspirent. Rex sororis & aliorum præcibus victus, quum ultro quoque Melanchthonis videndi atq; alloquendi desiderio teneretur, misso salvi conductus diplomate, hominem ad se venire jussit. Ejus rei fama divulgata, Lutherani jam ante victoriam epinicion canebant. Bellus ille nostrâs Poeta, qui in quodam suo poemate festivo saltu a gallo ad asinum transilit, quique tum aulam histrionicis suis nugis oblectabat, postea vero Davidis Psalterium in rythmos redegit, ut suam quoque symbolam conferret, ita cecinit:

> *Ie ne dy pas que Melanchthon*
> *Ne declare au Roy son advis:*
> *Mais de l'ajuster vis a vis,*
> *Nos maistres n'y veulent entendre.*

Id est:

> *Non equidem id jubeam, Regi ne forte Melanchthon*
> *Suam explicet sententiam:*
> *At conferre pedem pede, verbaque reddere verbis,*
> *Nostri magistri ecce abnuunt.*

IV. Sed periculũ hoc bonus ille Franciæ tutelaris Angelus, & Cardinalis Turnonii, Lugdunensis Archiepiscopi, qui muliebres illas technas subolfecerat; prudentia mature avertit ac discussit, è quo ille præ ceteris immortalẽ laudẽ ac gloriã est cõsequutus. Quum enim captata occasione, die quodam ad Regẽ venisset, librũ eleganter ornatũ manu ferens; ac Rex, ut erat rerum istarũ curiosius, Ecquis lepidus ille liber esset rogasset: Cardinalis, Non lepidus tantũ, inquit, ô Rex, sed & salutaris hic liber est, ab uno ex primis vestræ Franciæ Episcopis, Irenæo scilicet in Lugdunensi Ecclesia conscriptus. Eum quũ paullo ante evoluerem, forte incidi in locum quendam libri Tertii, ubi indicat, quãto studio Apostoli eos fugerint ac detestati sint, qui Christianæ doctrinæ sanitatẽ ac veritatẽ corrumpere nitebantur, adeo ut non modo colloquio eorum, sed & ædibus ac locis ubi illi essent, abstinuerint. Narrat hic vir sanctus, audivisse se è Polycarpo quum S. Ioannes Apostolus balneum aliquando esset ingressus, & ibidẽ Cerinthũ hæreticum vidisset statim retrolato pede, exclamasse: Fugiamus hinc quamtum possumus, ne loc⁹ in quo veritatis hic hostis versatur, nos deglutiat, aut ruina opprimat. Hoc tantus Apostolus fecisse legitur: tu vero ô rex, qui licet potentissimus sis terræ Monarcha, homo tamẽ es erroris periculo expositus (errare enim, labi ac decipi propriũ quodammodo est hominis) Tu, inquam, Lutheranorum antesignanum evocasse diceris, ut cum eo colloquaris? Nescis, ô rex, quam perniciosa sint ejusmodi colloquia. Inde ad alia digressus, multa in eandem sententiam non minus prudenter quam libere disserebat, ut qui Regi perquam familiaris ac charus esset: quibus scilicet periculis regnum esset objecturus, quã justas diffidentiæ caussas S. Sedi esset præbiturus; quãtopere hostiũ suorũ quũ Imperatoris, tũ Italiæ Principum res esset promoturus: quibus omnibus tantum effecit, ut Rex solenni juramento interposito promiserit, se in Ecclesiæ obedientia permansurum, quod certi quid, à Concilio generali decerneretur. Verendum sane erat si Melanchthon, homo non minus in disputãdo acutus quam in dicendo facundus, moribus etiam sedatũ quidẽ, ac tum vita simplicitatem quandam atque integritatem præ se ferens, cũ Rege fuisset colloqutus, malũ non leve daturũ fuisse: ut cujus animus jã ante variis de religionis controversiis, inprimis

vero

Augiæ stabulum, ab se tamquam Novo Hercule repurgetur, ac simul rogans, ut se inaudito, nihil statueret. Eundem regem Zvinglius etiam ad suas partes traducere conatus est, dedicato ipsi libro *De vera & falsa religione*: ut etiam Antichristianæ suæ (Christianæ voluit dicere) doctrinæ *Institutiones* ad eundem misit is, qui duobus illis Hæresiarchis exclusis, præcipuum postea inter sectarios in regno locum sibi vindicavit. Quid multa? Nemo fere erat ex omnibus illis Novitiis Evangelistis, qui non fores has pulsandas, aditumque tentandum sibi existimaret: interim inter spem ac desperationem boni successus fluctuantes. At tandem frustra omnis eorum fuit conatus. Rex enim ab omni Novitatis quod eo tempore singulare Dei donum fuit, studio alienissimus, nullis precibus, nullis obsecrationibus adduci potuit, ut cum Ecclesia faceret divortium. Et ut erat admodum curiosus, controversiarum quidem fontes ac schismatis caussas cognoscere non abnuebat, emendandis erroribus, si qui deprehenderentur, omnem opem pollicitus: sed quum malitiam eorum qui ruinam Ecclesiæ sub hoc prætextu moliebantur, quo erat acerrimo judicio ac profunda prudentia, subolfecisset, quamplurimas statim alienæ ab omni hoc hominum genere, qui jam suum esse sibi persuaserant, voluntatis significationes dedit, ut in sequentibus ostendam. Jam enim tempus est, ut primum Lutheranæ in Galliis Ecclesiæ fundamentum inspiciamus.

QUOMODO MARGARITA FRANCISCI I. soror, Navarræ regina, Lutheranis apud se receptum dederit.

CAPUT TERTIUM

ARGUMENTUM

I. *Lutheranismi prima semina in oppido Meldensi publice sparsa.*
II. *Et a quibus.*
III. *Lutherani ad promovendos conatus suos muliebre patrocinium ambiunt.*
IV. *Margarita Navarræ regina doctorum quorundam virorum patrocinium suscipit, nondum religionis expleratæ integritate.*
V. *Gerardus Rufus Abbas, qui primum in Principatum hæresi... & qua ratione Navarrena fuerit aula facta.*
VI. *Rufus Abbas Cleriacensis, Temporisator vulgo appellatus, Catholicum se simulat.*

PAVONEM ajunt, volucrum superbissimam, ubi diversicolore illo plurimatum ornatu, (quod singulis annis ei non minus quam arboribus accidit) quem antea ad solis radios tanto cum fastu explicare solebat, orbatus fuerit, intra cortē suam præ pudore se continere, nec prodire inde, donec cauda ipsius variis coloribus picta, pristinum illud lumen ac splendorem recuperarit. Eodem modo Hæresis, ferum & horrendum monstrum, deformitatis suæ (quam tamen sanctitatis prætextu quantum fieri poterat, velabat) sibi conscia, in publico apparere ac conspiciendam se prius dare ausa non est, quam plumarum aliquot pulcrarum in speciem adscititium ornatum sibi acquisivisset, quibus & turpitudinē suam tegeret, & hominibus novitatis ceteroqui avidis, tanto facilius sese venditaret. Vidimus certe initio in diversis Galliæ locis eandem passim jam nascentem, mox rursus denascentem, jam deficientem, instar Lunæ, jam augescentem, sic ut momento tēporis tamquam pestilens anguis modo ē cubili suo proserperet, mox rursus eodem se abderet atq; occultaret; aut velut nocturnum fulgur subito erumperet, nec minus subito evanesceret. Tādem vero paullatim in Meldorum civitate, a Lutetia non ita procul distante, an. MDXXIII. e latibulis suis prodiit, & in aperto quasi ambulare cœpit. Hæc illa fuit civitas, quæ primum Lutheranæ hæresi hospitiū aperte præbuit, cū perpetua nominis sui infamia: unde postea LUTHERANI MELDENSES [a] in proverbiū abierunt. Ajunt novellæ ecclesiæ historici, in hac urbe Evangelium (Lutheranismum intellige) fideliter fuisse annunciatum, alacriter receptū, auctum brevi tēpore admirabiliter, & cōstanter propugnatum. Erat tū ejus loci Episcopus Gulielmus Brissonetus, qui licet circa gregis sibi fidei suæ cōmissi custodiā non esset indiligens, primus tamē Lutheranis ibi portā aperuisse existimatur, curiositate quadā ductus, ceteroqui laudabili, si cum prudentia fuisset conjuncta. Is enim cōtracta cū novis literarum professoribus, qui Lutetiam tunc undiq convolarant, & multorum aures atq animos Græcissationibus & Hebraizationibus suis titillabant, notitia & familiaritate, aliquot ex iis [b] Lutheranos Zvinglianos ad se evocavit: inter quos quatuor fuere præcipui, Gulielmus Farellus Delphinas, Jacobus

[a] *Lutherani Meldenses.* [b] *Quatuor primi apud Gallos nostri tempore hæretici.*

cobus Faber, Arnoldus & Gerardus Rufi, Picardi homines facundi admodum, & in bonarũ litterarũ ac linguarum studiis, quæ Lutetiæ professi fuerant, bene versati. Et horum quidem manibus prima hæreseos semina in Galliis jacta, paullatim adoleverunt, nimiæ facilitatis Episcopo ad conatus eorum connivente. Neque enim quis solus sibi errat, ut ait Sapiens, sed alios quoque in devia mittit: ac fere fit, ut stulti stultitiam suam & deliria aliis, quibus cum sunt, tamquam scabiem affricent.

(*a*) II. Hi ergo Meldas profecti, sub Catholico habitu semi Lutheranorum (sic enim erant) personam occultantes, mox in civium familiaritatem sese insinuarunt, priscæ interim majorum pietati, a qua plane discessisse videri non volebant, novum aliquod dogma aspergentes, ac præcipue D. Virgini Deiparæ & sanctis cœlitibus exhibitum hactenus honorem, quasi is Deo soli deberetur, calumniantes: qua arte olim quoque Arriani usi sunt, Deitatem filio, quod illa soli Patri competeret, detrahentes; interim vero modo hunc modo illum Fidei articulum partim cuniculis partim aperto Marte, per S. scripturam male detortam, impugnantes & convellentes. Et facile quidem illis fuit, ut est gens hominum novitatis avida, eorum animos qui aures ipsis præbebant, novis dogmatis imbuere, quum plerique indocti essent & simplices, manuariis artibus vitam sustentantes, sartores, sutores, textores, & id genus. Ubi vero diutius se latere non posse animadverterunt (jam enim ubique fama de hæresi Meldis glisceente percrebuerat) mature collectis velis antequam tempestas ingrueret, naviculam in tutum aliquem portum subducendam sibi statuerunt; Episcopo non minus benigne tutum illis exitum quam ingressum antea procurante, & illis vel solo Martyrii nomine alas ad fugam addente. Episcopus præventus & hæreseos accusatus, ad primam statim correptionem ignorantiam suam fassus est, ac tandem ad saniorem mentem rediens, errorem agnovit, ac resipuit, & ad extremum usque spiritum deinceps in Catholica Ecclesia perseveravit; ut & unus ex qua[illegible], Arnoldus Rufus. (*b*) Hinc Bezæ illud[illegible] in suis Iconibus, Brissonetum præ aliis hanc laudem assequutum, quod primus Evangelium in Galliis plantaverit, qua tamen seipsum deinde privarit, a[illegible] quibus nimium tribuerat, ita fascinatum, ut veritatem abnegarit & condemnarit [illegible] Farellus, relicta Gallia, in Helvetiam abiit, Evangelium de [illegible] quibusdam, quæ animo conceperat, consultum. Inde Genevam profectus, eius quæ non multo post ibi facta est, mutationis auctor fuit, ut suo loco dicetur: (*d*) Faber in Aquitaniam profugiens Neraci latibulum sibi quæsivit, sub Henrici Albretani, Navarræ regis, qui Francisci sororem Margaritam in matrimonio habebat, favore & patrocinio delitescens, & nescio quam novæ religionis formam commentus, quam ita amplectebatur, ut tamen a veteris Ecclesiæ corpore segregatus videri nollet: tanto faciliorem aditum apud reges jam dictos reperiens, quod uterque, & rex & regina, jam ante gustu aliquo Protestantium religionis essent imbuti. (*e*) Gerardus Rufus, quem Roussellium Galli appellant, in Germaniam abiit, ut magnum hominem, qui fama sui & stupore totum orbem impleverat, oculis videret. Ut vero tres isti diversas semitas ingressi sunt, ita iidem diversas quoque religionum formas, suo sibi quisque modulo, exstruxerunt. Faber cognomento Stapulensis (vicus est ignobilis, unde homo iste obscuro loco natus, prodiit) sub Navarræ regis patrocinio diu vixit; & quamvis Catholicũ se ferret, eorũ tamen animis quibuscum conversabatur, multos de fide scrupulos injiciebat, & novas opiniones instillabat. Memini me in templo Neracensi Epitaphium ipsius legisse, his verbis conceptum.

(*f*) *Corpus humo, mentemq; Deo bona cũcta relinquo*
Pauperibus: Faber hæc dum moreretur, ait.

Quamvis autem Rex & regina e Meldensium illorum fugitivorum sermonibus, in Catholica religione multo facti essent tepidiores, nihil tamen tunc in divino cultu eiusque ritibus mutatum fuit.

(*g*) IV. Inter hæc dum Franciscus rex in regno suo contra pestilentem illam Rheni inundationem muniendo satagit, Margarita eius soror, Navarræ regina, diverso studio in aggeribus perrumpendis & hæreseos rivis in regnum deducendis elaborabat; fucata quadam pietatis & publicæ salutis specie decepta, quem suum errorem ipsa tandem quoque agnovit. Et ut olim Arriani Imperatorem captantes, ut fidem sibi facerent, in sororis ipsius gratiam sese insinuarunt: sic Lutherani tam clanculariis quam notoriis, quum Francisci regis aures sibi obstructas animadverterent, ad sororem eius Navarræ reginam, recursum habuerunt, miseris sibi inimicorũ fraude oppressis, auxiliũ tam voce quã

Ec[illegible] libell[illegible]

(*a*) *Primi hæreseos præcones.* (*b*) *Beza in Iconibus.* (*c*) *Gulielmus Farellus.* (*d*) *Iacobus Faber Stapulensis.* (*e*) *Gerardus Rufus.* (*f*) *Meldam* [illegible] (*g*) *Lutherani seminarum* [illegible]

liis petentes; velut proxenetis aut introductricibus ad hoc usi feminis quibusdam è gynæceo, jam ante a se irretitis. Inter hac præcipuæ fuerunt Stamparum Ducissa, regis gratia florens, nec non dominæ de Cani, & Peisselen, quarum hæc Ducissæ erat soror: a quibus deinde aliæ atque aliæ in eandem nassam fuere pertractæ. Nec sane multo sanguine hæc victoria constitit: plerisque Ecclesiasticarum legum, earum præsertim quæ de peccatorum exomologesi facienda latæ sunt, pertæsis, ac minus ultro tendentibus. Meminerat serpens ille astutissimus, quam feliciter hoc telo in terrestri illo paradiso contra primum nostrum omnium patrem usus esset, eoque miserum una cum toto humano genere, uno ictu prostravisset: itemque quantum numerum filiorum Dei, muliebribus technis per Balaamum pseudoprophetam subvertisset. Nec ignorabat, hac una machina plusquam ceteris omnibus viros quondam, expugnari ac vinci posse: atque idem temporibus quam posterioribus his sæculis ea plerumque usus est. Proprium enim feminarum esse S. Hieronymus dicit, ut decipiantur, & deceptæ, alios decipiant. Quod si prima femina diaboli partibus se non adjunxisset, nulla illi spes de patre nostro Adamo expugnando fuisset. Tertullianus de prima nostra matre Eva loquens, eam ait, portam fuisse diaboli, utquæ prima ad fructum interdictum manus extenderit, & prima à Deo defecerit, & Dei in homine imaginem quam diabolus aggredi ausus non fuerat, momento temporis oblitteraverit. Apud Origenem Lucifer ille gloriatur, ad viros expugnandos nullis se armis quam pristinis illis, nempe muliebribus technis uti. S. Chrysostomus vero ait, diabolum, extincta omni Iobi familia, solam uxorem voluisse manere superstitem, ut per eam invictæ illum pietatis & patientiæ militem, qui in sterquilinio sedens, & & testa ulcerum saniem detergens, multo majorem quam ... florum statuæ, claritatem ac splendorem ... de se fundit, oppugnaret. Et sane Evam tum ille alteram repererat, sed non veterem illum Adamum. Easdem machinas deinceps magistri illius discipuli ut plurimum adhibuerunt. Simon Magus, primogenitus Sathanæ (ut a S. Ignatio appellatur) ad propugandam suam hæresim, Helenæ cujusdam opera usus est. Apelles, Philumenæ, Tertullianus testatur. Marcion vero per feminam aditum sibi Romæ patefecit, Montanus Priscillam & Maximillam quasi cooperarias habuit. Paulus Samosatenus Zenobiæ adhæsit. Arriani septimus adjunctis ad suas partes Imperatorum uxoribus, acerrime sæpe Catholicos oppugnarunt. Eorum dux Arrius per Constantiam magni illius Imperatoris Constantini conjugem effecit ut ab exsilio revocaretur. Priscillianus feminis ad sen novo verborum lenocinio alliciendis ante omnia studebat. Nec ... us eadem arte integros feminarum greges sibi adjunxit: quibus mox juvenes nō minori numero sese adjunxerunt. Cur vero hæretici feminas præcipue captent, S. Chrysostomus hanc rationem reddit, quod illis sexus vitio & temeris & nimis credulis, facile error etiam quicumq; persuaderi possit. Sed ad viduas ideō potissimū sese applicare solent, quod maritatæ non tam facile circumvenire possunt, ut quæ viros suos in consilium adhibere solent, nec de bonis, quæ in maritorum sunt potestate, quidquam fere cōmunicare possunt. Ergo vnde certior victoriæ ac lucri spes se ostēdit, aut juvētuti, aut feminino sexui insidiantur. Hunc hæreticorum morē esse idē Tertullianus ait, ut quibus nullæ alias vires sint quam quas ex aliorū infirmitate sumunt: eoq; non facile alios aggredi quam ætatem illam improvidā, & sexum imbecillem. Nec mulieribus tantum, sed & aliis per mulieres diabolus retia sua tendit. Illas ubi ceperit, eis deinde tamquam decipulis ad alios capiendos utitur. Habet omnino sexus ille molle quid, sed occulta magis vi quam aperta violentum, quo virorum animi ita domantur ac subjugantur, ut etiam quum possunt, jugum hoc excutere nolint. Non sine caussa nescio quis, feminas vel margaritis preciosiores, vel aspidibus magis venenatas esse dixit. In bellis quidem ob religionem gestis mulierum fusa & colus plus mali neverunt ac texuerunt, quam præpilatæ virorum hastæ & gladii acutissimi damni dederunt.

III. Navarræ regina, bona, sed nimiæ facilitatis Principissa, postquā semel hæreticis aures præbere cœpit, libros eorumdē per gynæceum sibi oblatos, non modo non repudiavit, sed cupide etiā recepit, ac legit dato etiā Sylvanectensi Episcopo, qui tum à sacris erat Confessionibus, negocio, ut consuetas Precationū Ecclesiæ formulas è Latino in vulgarē sermonem cōverteret, multisq; cum ea habitis sermonibus, quibus ut de nova religione melius sentiret, hominem persuaderi posse sperabat. Domus ipsius omnibus ob religionē proscriptis ac profugis instar asyli erat. Illud sane utriusque partis historiographi testātur, huic uni feminæ nihil mali cogitātis Lutheranos in Gallia salutem suā debere, & per hanc unam stetisse quominus Reformatæ, ut postea dica-

dici voluit, ecclesiæ seges in ipsa herba & primis quasi incunabulis fuerit exstincta. Præterquam enim quod precibus eorum & verbis speciosis initio & ad misericordiam compositis, nequaquam vero tantæ quantam postea vidimus, confidentiæ plenis aures lubenter accōmodabat; etiam suis ipsa sumtibus quum in Gallia tum in Germania complures in scholis & Academiis alebat, adeoq; omnibus qui religionis causa periclitabantur, benignissimā patronam se præstabat, iis præsertim qui Argentorati & Genevæ delitescebant. Constat certe eodem una vice quatuor aureorum millia inter doctos distribuenda ab ipsa missa esse. Quod quidem omne regiæ ipsius magnificentiæ ac liberalitati adscribendum est, uti vitæ exitu testatam fecit. In secretioribus Curiæ nostræ tabulis scriptum invenio, eam absente marito, qui provinciam pro rege administrabat, Senatum ingressam, magno studio pro Andrea quodam Melāchthone captivo & hæreseos accusato intercessisse, id Philippum Melanchthonem Saxoniæ Ducis Consiliarium, per litteras à se flagitasse dicēs. Andreas hic ad litterarū in scholis professionem è Germania evocatus, in oppido Tonnino Aginnatium novam cognati sui doctrinam, Augustanæ Confessioni conformē, disseminaverat, quæ quidem brevi tempore ita succrevit & adolevit, ut hactenus nullo modo potuerit exstirpari. Vt paucis dicā, bona hæc regina toto illo decennio nihil magis curæ habuit, quam ut eos quos rex ob perversa dogmata Iustitiæ tradere constituerat, liberaret, & ceteros quicumque posset ratione juvaret. Quam ob caussam sæpius regem adiit, multosq; cum ipso sermones habuit, id præcipue agens, ut commiseratione quadam erga Lutheranos animum leniret ac mitigaret, velut succidanea ad idem Stamparum Ducissæ opera abutens.

Gerardum Rufum è Germania reversum eadem regina non modo benigne excepit verum etiam familiarium suorum numero adscripsit, eius de religione sermonibus vehementer delectata. Ex hujus consilio Bibliorum, quæ tum nuper in Gallicā linguam conversa, & crassis characteribus impressa erant, lectioni totam se dedit, & quidem ita, ut plerasq; Novi Tastamenti historias sceni[illegible] rhythmis illigatas, evocatis ex Italia præstantissimis Comœdis & histrionibus, coram marito repræsentari curaret. Vt vero hominū illud genus id sibi præcipue negocii datum existimant, ut quæ dicunt quæque faciunt dominis unice placeant: sic histriones illi, perspectis reginæ sensibus, in omni fere loco Ecclesiasticum ordinem falso aliquo dicto aut convicio incessabant. Nulla Comœdia peragebatur, in qua non Monachus aliquis aut Ecclesiastici ordinis homo introduceretur, qui pro mimo esset: adeo ut nulla oblectatio capi posse videretur, quin Deus ejusque ministri offenderentur. At risus hic postea in fletum fuit conversus. Rex non minus facile quā Regina, has Tragicocomœdias non lubenter tantum spectavit, verum etiam Conciones hæreticorum, quas Exhortationes vocant, in conclavi suo haberi passus est, verba faciente eo quem diximus Rufo, aut interdum ex cucullato Tarbensi monacho, cui Soloni nomen, & acrior quam illi dicendi vis erat. In his pleno ore tam cōtra Papam quam universum sacerdotum ordinem convicia profundebantur, tanta cum licentia, ut plerumq; ipsos etiam auditores suppuderet. O strennum & quanti vis pretii monachum! qui antequam moreretur, quintam duxerat uxorem. In ritibus quos usurpabant, speciem aliquam licet exiguam pietatis & devotionis præ se ferebant; interim vero nulla re magis quam vero & genuino S. scripturæ intellectu gloriabantur. Foxius vero & Grammontanus Cardinales, ægre ferentes regem à majorum instituto deflectere, ac Catholicis ritibus ac sacris tantum velut dicis caussa ac perfunctorie interesse, ex aula discesserunt. Vt vero ante à ludis & Comœdiis ad Exhortationes, sic postea ab his ad Manducationē (sic enim tum Cœnam suam appellabant) est descensum, quæ in loco quodam secreto officinæ monetariæ, quæ Podii est erat apparata. Franciscus Rex quæ Podii fierent edoctus, simulq; a Sorbona, quæ libellum nuper sub reginæ nomine, & titulo *Speculi animæ peccatricis*, æditum damnaverat, monitus, vehementi concepta indignatione, sororem ad se accersivit. Venit illa, unà cum Burio Aquitanæ Præside, Rufum illum secum ducens: & obstructas veritati aures animumq; pervicacem afferens. Venientem rex, licet tenerrime eam amaret, ac delicias suas appellare soleret, acriter corripuit; sed illa ita respondit ut Catholicam se esse simularet. In omni vero sermone nescio quam novam Missæ formam, septem punctis constantem, inculcavit: quin etiam eidem persuasit, ut Rufi & duorum aliorum apostatarum Conradi & Bertholdi sermones audire non sit dedignatus. Sed vix illi os aperuerant, quum statim ex ipso halitu pestilens quod in animis ipsorum latebat, ulcus fuit deprehēsū: Ex his ob hæresin in vincula conjectus Bertholdus, revocato errore, ad Ecclesiæ gremiū se recepit, & in eo ad finē usq; vitæ cōstanter

ter permansit, sicque animæ & corporis libertati simul consuluit. Conradus vero, abjecto religioso habitu, & assumta juvencula comite, in Helvetiam profugit; ac tandem Genevam profectus, & ut animæ ita corporis quoque oculis orbatus, in magnis miseriis vitã exegit. (a) Rufus itidẽ comprehensus sed reginæ intercessione mox liberatus, Neracum se abdidit; eiusdem favore Abbas Cleriacensis, mox etiam Oloronensis factus Episcopus. Sic quidem miseræ oves lupi custodiæ erant commissæ, tam habitu quam ceteris rebus Catholicæ Romanæ Ecclesiæ filium se simulantis. Etsi vero Calvinus Rufum hunc tamquam unum ex Antecessoribus suis, à quibus doctrinam suam hauserit, laudet; ipse tamen tam voce quam scriptis sæpe sæpius protestatus est, se nec Zuinglianum nec Lutheristam esse, sed Rufistam. Hoc certe elogium in Ecclesiastica illa historia ei tribuitur, quod aliquantum quidem profuerit, numquam tamen reformatis ecclesiis plane se consociatit. Vidi apud hominem quendam doctissimum, Aquitaniæ nostræ civem, scripta quædam Rufi de S. Eucharistia, in quibus nescio quod corpus Christi spirituale & glorificatum, & carnis & ossium expers, sibi imaginatur: quem errorem is de quo dixi homo ita imbiberat, ut nulla ratione ex animo eius evelli posset. Et in hanc quidem sententiam differentem ipsum non semel audivi: quam eandem libellus quidam ipsius super eadem materia scriptus, sed nondum impressus, præferebat. In moribus sane ac vita nihil erat quod magnopere reprehenderes, nisi falsa doctrina cetera omnia corrupisset ac dehonestasset. Nam & in numero suo obeundo ita erat assiduus, ut sæpe uno die ter concionaretur: multum eius virtutes illustrante Lascarniensis Episcopi ignavia, qui nobilissima Albretanorum ortus familia, voluptates unice sectabatur, ac reginæ gratiam in omnibus aucupari studebat. Quid boni putas miser hic populus talibus pastoribus commendatus sperare poterat? Quid aliud, inquam, quam ut hæreticis ac lupo infernali præda tandem fieret.

(b) Contra Rufum hunc inprimis Calvinus librum *Adversus Nicodemitas* scripsit: Beza vero quod Navarræ regina tandem ab ipsis defecerit, huic præcipuæ imputandum censet, ut quià Catholicæ Ecclesiæ dogmatis & ceremoniis non ita longe abiret. Missam celebrans, communionem cum aliqua populi parte sumebat: prius vero, altari tergum obvertens, sermonem ad populum de Sacramenti illius mysterio habebat. Hic primus contra Ecclesiæ omniumq; tot sæculorum consensu confirmatorum Conciliorum auctoritatem in Catholico indutus habitu, communicantibus Eucharistiam sub utraque specie publice porrexit. Vt vero simplicem populum ad se attraheret, vulgari sermone in orationibus plerumque utebatur. Vicarium habebat Benedictini ordinis Monachum Aimericum nomine, sibi plane geminum, qui etsi religiosum habitum gestaret, nihil minus tamen quam Catholicam religionem prædicabat. Idem Ruso mortuo, abjecto cucullo, ductaque uxore apud Cleriacenses novi Evangelii Minister factus, infortunatam vitam duxit, quod, ut ipse dicere solebat morosam vetulam arripuisset.

(c) Porro quia Rufus ille singularis alicujus sanctitatis speciem in moribus & vita externa præ se ferebat, ut qui loco canum & vertagorum pauperum catervam, & pro equis ac satellitio, multos pueros & destinatos litterarum studiis aleret, facile fiebat ut multorum animis unà cum novæ religionis desiderio, (in qua tamen ipse adhuc animi dubius fluctuabat) antiquæ odium paullatim instillaret. O miseros, qui a regia via umquam ad incognitas semitas deflexerunt! Quod si cuique religionem suo pede & modolo fabricari liceat, Deum immortalem, quæ inde confusio nascetur? Id si Rufo licet, cur non & Calvino? Si Calvino, quo minus Serveto? Sic fiet, ut quot capita, tot novarum religionum architecti ac diversarum sectarum auctores futuri sint. Ecquis vero tandem in tanta humanarum opinionum varietate & inconstantia errandi finis est futurus? Quæ enim umquam tam perversa ac tam monstrosa fuit opinio, quæ non colore aliquo pingi potuerit quæque non suos invenerit assertores, eos præsertim qui vel levitate vel ambitione quadã ab Ecclesia jã discesserunt. Nullum certe dogma tam absurdum est, quod non aliqua S. Scripturæ auctoritate probari quodammodo & palliari possit, si cuique eam suo sibi sensu interpretari, & ad quod vult accommodare liceat. Rufus certe noster ex eorum fuit numero, qui novam constituere ecclesiam satagunt, sed pendentes animi, quam viam insistere, aut quibus modis id efficere debeant, ignorant. Memini senem quendam Cleriacensem mihi narrasse, idque in honorem, uti putabat, prædicti Abbatis, quum in lectulo morti proximus jaceret, ex longo animi deli-

(a) *Rufus Abbas Cleriacensis, deinde Olorona Episcopus.* (b) *Rufus à Calvino impugnatur.* (c) *Rufus speciosam agit vitam.*

deliquio, ad se reversum circumstantibus, è quorum numero & iste senex erat, dixisse, à diabolo sibi exprobratum, quod tam longo tempore missificando, multiplicem idololatriam commisisset. Cui ego, Atrox sane, inquam, hoc est peccatum, contra diaboli scilicet decalogũ, & digna tali auctore exprobratio sive objectio: qua Lutherum idem etiam exagitavit, ut libro primo ostendimus. Porro in oppido hoc Cleriacensi generali quadam conjuratione primũ omnia altaria eversa, statuæ confractæ, ac tota religionis facies mutata fuit, neque ad hoc usque tempus ibi Catholica Ecclesia potuit restaurari. Vah! quam difficile est religionis quam semel cum nutricis lacte quis imbibit, oblivisci! Quod si quis tẽporalis alicujus commodi respectu religionẽ mutet, idem tamen ad vomitum facile redibit, & in pristinos errores relabetur. Et quemadmodum natura difficillime vinci potest, ut quæ etiã furcis, ut Poeta inquit, expulsa, tamẽ usq; recurrit: sic tã veræ quã falsæ religionis, in qua quis educatus est, opiniones vix ac ne vix quidem, nisi singulari interveniente Dei gratia, ex hominũ animis evelli queunt. Tãti est à teneris assuescere. Hinc D. Augustinus, Valde difficile esse ait, id cuiquis assuevit, relinquere, ac voluntatem tanto acrius obniti quanto magis longa consuetudine sit indurata. Et hactenus quidem fontem tibi monstravi earum miseriarum quæ primo Aquitaniam, ac deinde universam Galliam inundarunt. Et ut illa prima Novitates istas ac religionis mutationem accepit; sic, quantum ex humano judicari potest ingenio, postrema ad Catholicæ Ecclesiæ gremium videtur reversura.

QVOMODO HÆRETICI FRANCISCVM Regem seducere conati sint: & quomodo Navarræ Regina Catholicæ Ecclesiæ fuerit reconciliata.

Caput Tertium.

ARGUMENTUM.

I. *Regis Francisci animus ab hæreticis & eorum fautoribus multipliciter tentatur.*

II. *Gulielmus Bellajus Langæus ab eodem in Germaniam mittitur: & Missæ quædam forma septem punctis sive articulis comprehensa proponitur.*

III. *Rex Philippum Melanchthonem sub fide publica in Galliam evocare statuit.*

IV. *Sed sapienti Turnonii Cardinalis consilio sententiam mutat.*

V. *Navarræ regina ad Catholicam Ecclesiam redit.*

VI. *Regis ad Melanchthonem Epistola, cum hujus ad illum responsio.*

I. DVm importunis feminarum illarum precibus, dum variis de religione sermonibus ac disputationibus, atq; etiam quorundam imprimis Melanchthonis (qui eodem tempore libellum emiserat de utriusque religionis concordia) & aliorum litteris animus Regis fatigatur; Lutherani id præcipue operam dabant, ut quosdam Ecclesiastici ordinis tam Monachos quam Parochiarum Pastores, ad suas partes traducerent, & non tantum ad exagitanda Ecclesiasticorum vitia, verum etiam ad carpendos, ut videri volebant, in Ecclesia grassantes abusus inflammarent. Nec mora prodeunt mox vænales homines, è suggestu tam in personas Ecclesiasticorum quam universum Ecclesiæ statum varia deblaterantes. Quorum sermonibus ad Regẽ delatis, rex ipse audire eos decrevit. Vt vero olim Gallus D. Petrum Apostolum, cantu suo erroris admonitũ ab interitu retraxit: sic alius quidã Gallus optimum nostrum Regem pæne in extremam perniciem traxisset. Erat vero Gallus hic ad D. Eustachii Lutetiæ Pastor, qui parũ abfuit, ut diximus, quin gallicinio suo non è somno homines excitarit sed in exitiabilem atq; æternum somnum dederit. Quamquã enim Lutheri schisma nequaquã probaret, ut quo Ecclesiæ rupta erat unitas, in sermonibus tamẽ, quos præsente Rege, ac præsertim de Sacramento altaris, habebat multa valde imprudẽter inculcabat, adeo ut aliquãdo diceret, speciebus illis nequaquam adhærescendum, sed fidei alis ad cœlos evolandũ esse, illud subinde repetẽs: *Sursum corda, sursum corda*: & ad eũ sensũ D. Pauli Apostoli verba allegans, quibus ea quæ supra sunt in cœlis, non ea quæ infra sunt in terra, quærere nos jubet, postquã Iesus Christus a mortuis resuscitatus, ad dexteram Dei patris cõsedit. Hæc ille verba ad nauseam usq; inculcabat: quasi tanti sacramẽti nulla habẽda esset ratio vel consideratio, sed cor tantum elevandum, nec Christus alibi quã ad dexterã Dei patris quærẽdus esset. Quid multis? Bellai Cardinalis opera effectum fuit, ut Gallus hic in secretiorẽ locũ vocatus, explicata sua de Sacramento Altaris sententia regi scrupulos non leves injecerit. Idem de aliis quoque Fidei articulis regi quum varie respondisset, ad Inquisitorem missus est; à quo examinatus & damnatus, mox tamen jussu Regis liberatus fuit, ea conditione, si assertiones suas S. scripturæ testimoniis probare posset. Interea vero Lotharingus & Turnonius Cardinales Galli hujus cantu excitati, veriti ne

braret : sic tamen ut populus quoque S. Eucharistiæ communicaret. Secundò, ut nulla hostiæ fieret elevatio. Tertiò, eadem quoque non adoraretur. Quartò, ut Eucharistia tam a populo quam à sacerdote sub utraque specie sumeretur. Quintò, ne in hoc sacrificio D. Virginis Deiparæ aut aliorum Sanctorũ fieret commemoratio. Sextò, ut ad communionem panis vulgaris massa, uti apud Græcos, adhiberetur, quam sacerdos in altari frangeret, ac post sumtam sibi particulam, reliquam populo sive communicantibus distribueret. Septimò, ne sacerdotes cœlibatus legi adstrigerentur. Ecce tibi formam Missæ septipunctalis, de qua tum multi varie disserebant, unoquoque ad sui pedis, vel ut melius dicam, sui cerebri & judicii modulum eam aptante. Duabus vero rebus Missa hæc a Lutherana differebat: quod hæc vulgari lingua peragatur, & hostiæ, ut apud Catholicos adhibeantur.

III. Navarræ regina interim, pietatis opinione decepta, Regem urgere non cessabat ut sub fide publica Lutheranos in Galliam evocaret. Inter alia quum die quodam privatim cum Rege tam de vitæ quam doctrinæ Protestantium simplicitate colloqueretur, tandem ad Philippi Melanchthonis mentionem sermonem deflexit, in quo præter vitæ integritatem ac doctrinæ præstantiam, animi lenitatem ac pacis studium inprimis commendabat, à furioso illo tam Lutheri quam Zuinglii impetu valde alienum. Addens, non vanam spem esse, si cum Sorbonæ Theologis committeretur, ignem qui universale Christiano orbi incendium jam minetur, dissidium religionis exstinctum iri; ac brevi futurum, ut sopitis omnibus contentionibus, omnium animi & judicia in eandem doctrinam conspirent. Rex sororis & aliorum præcibus victus, quum ultro quoque Melanchthonis videndi atq; alloquendi desiderio teneretur, misso salvi conductus diplomate, hominem ad se venire jussit. Ejus rei fama divulgata, Lutherani jam ante victoriam epinicion canebant. Bellus ille nostrâs Poeta, qui in quodam suo poemate festivo saltu a gallo ad asinum transiit, quique tum aulam histrionicis suis nugis oblectabat, postea vero Davidis Psalterium in rythmos redegit, ut suam quoque symbolam conferret, ita cecinit:

Je ne dis pas que Melanchthon
Ne declare au Roy ses advis:
Mais de conferer vis à vis,
Nos maistres n'y veulent entendre.

Id est:

Non equidem id jubeam, Regi ne forte Melanchthon
Suam explicet sententiam:
At conferre pedem pede, verbaque reddere verbis,
Nostri magistri ecce abnuunt.

IV. Sed periculũ hoc bonus ille Franciæ tutelaris Angelus, & Cardinalis Turnonii, Lugdunensis Archiepiscopi, qui muliebres illas technas subolfecerat, prudentia mature avertit ac discussit; è quo ille præ ceteris immortalẽ laudẽ ac gloriã est cõsequutus. Quum enim captata occasione, die quodam ad Regẽ venisset, librũ eleganter ornatũ manu ferens; ac Rex, ut erat rerum istarũ curiosus, Ecquis lepidus ille liber esset rogasset Cardinalis, Non lepidus tantũ, inquit, ô Rex, sed & salutaris hic liber est, ab uno ex primis vestræ Franciæ Episcopis, Irenæo scilicet in Lugdunensi Ecclesia conscriptus. Eum quũ paullo ante evoluerem, forte incidi in locum quendam libri Tertii, ubi indicat, quãto studio Apostoli eos fugerint ac detestati sint, qui Christianæ doctrinæ sanitatẽ ac veritatẽ corrumpere nitebantur, adeo ut non modo colloquio eorum, sed & ædibus ac locis ubi illi essent, abstinuerint. Narrat hic vir sanctus, audivisse se è Polycarpo quum S. Ioannes Apostolus balneum aliquando esset ingressus, & ibidẽ Cerinthũ hæreticum vidisset statim retrolato pede, exclamasse: Fugiamus hinc quamtum possumus, ne loc⁹ in quo veritatis hic hostis versatur, nos degluciat, aut ruina opprimat. Hoc tantus Apostolus fecisse legitur: tu vero ô rex, qui licet potentissimus sis terræ Monarcha, homo tamẽ es erroris periculo expositus (errare enim, labi ac decipi propriũ quodammodo est hominis) Tu, inquam, Lutheranorum antesignanum evocasse diceris, ut cum eo colloquaris? Nescis, ô rex, quam perniciosa sint ejusmodi colloquia. Inde ad alia digressus, multa in eandem sententiam non minus prudenter quam libere disserebat, ut qui Regi perquam familiaris ac charus esset: quibus scilicet periculis regnum esset objecturus, quã justas diffidentiæ caussas S. Sedi esset præbiturus; quãtopere hostiũ suorũ quũ Imperatoris, tũ Italiæ Principum res esset promoturus: quibus omnibus tantum effecit, ut Rex solemni juramento interposito promiserit, se in Ecclesiæ obedientia permansurum, quoad certi quid, à Concilio generali decerneretur. Verendum sane erat, si Melãchthon, homo non minus in disputãdo acutus quam in dicendo facundus, moribus etiam lenẽ tũ quid, ac tota vita simplicitatem quandam atque integritatem præ se ferens, cũ Rege fuisset collocutus, malũ non leve daturũ fuisse: ut cujus animus jã ante variis de religionis controversiis, in primis

vero de communione sub utraque specie, disputationibus ita erat implicatus, ut de ca populo concedendá in congressu Nicensi præsens cum Clemente Pontifice egerit. Sed quidquid sit, Lutheranis quidem tum aditus fuit obstructus. In ejusmodi quidem hæreticorum colloquiis tamquam sub cineribus ignis latet. Ac velut animalia vel bestiolæ quædam sunt, quarum morsus prius non sentitur, quã tumor appareat. vel quemadmodũ fungi quidam sunt, quorum venenum ita lentum est, ut pedetentim hominẽ absumat: sic hæreseos virus paulatim in animis eorum quos semel afflaverit, magis magisq; glisit. Quæ res tanto periculosior in Rege est, quanto plures ipsius exemplo ad idem faciendũ invitantur: quum verissimum sit quod Pöeta dicit:

Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.

Illo vero privilegio Reges & Magnates gaudent; quod omnes ipsorum actiones, quantumcumque etiam malæ & perniciosæ, probandæ sint. Tanto vero majus in colloquio illo erat periculum, quod initio nec ad defensionem nec ad assultum sufficientibus armis multi ex Catholicis nostris athletis instructi essent.

Verumenimvero ne tam præclaræ feminæ ac tanto rege dignæ sororis gloriam obscurare videar; reliqua mihi pertexenda sunt. Certum quidẽ est aliquot ante obitum annis eam errore suo agnito, præcipitium in quo stare videbatur, declinasse, & ad Catholicæ Ecclesiæ gremium reversam esse, protestatam prius, non malitia quadam animi, aut sinistra opinione de majorum religione, sed sola afflictorum hominum commiseratione adductam, quæ hactenus à se acta essent fecisse. Beza certe ei exprobrat, quod gloriam suam multum obscurarit, decipiẽdam se præbens iis qui facilitate ipsius abutebantur. At illa Reformatæ Ecclesiæ Historia longe ulterius progreditur, dicens. Eam a Deo derelictam, ad primam suam idololatriam redisse, sibiq; exitium attraxisse. At ô felix exitium quod salutis fuit initium! O laudabilem & sanctam idololatriã: qua illa jam morti vicina corpus Creatoris sui recepit animamq; Deo reddidit inter Crucis, quam in [illegible] habebat, amplexus. Sic enim eam [illegible] Franciscanus quidam Religiosus, Ægidius C[illegible] nomine, mihi narravit, qui ex[illegible] & animam exhalan[illegible]. Ex Domina de [illegible]berac, quæ illustri [illegible] familia orta, in sæpedictæ reginæ familia educata fuerat, audisse memini, à Calvino eam tam litteris quam internunciis crebro fuisse monitam, ut veritatem omni studio propugnaret: illum vero vicissim ab ipsa rogatum, ut ad se venire non gravaretur, quo melius edocta, errorem agnosceret atque emendaret. Sed ut Mutianus olim de nescio quo dixit. Consilium lubenter eum dare, sed periculum omne aversari, ut tubicen ille in Æsopi fabulis, qui classicum quidem canit aliosque ad prœlium excitat, ipse vero statim de tuto loco [illegible] prospicit: sic Calvinus suos ad martyrii gloriam vehementer accendebat, eamdem vero ipse [illegible] velisque fugiebat. Eodem tempore quo Navarræ regina Novatoribus favebat, Ferrariæ quoq; Ducissa, regio & ipsa Franciæ Regum sanguine orta, majori eosdem studio prosequebatur. Matambellus certe Ferrariæ novam illam religionem hausit, quam deinde non Santonibus nostris tantum intulit, sed & posteris suis quasi hæreditariam tradidit. Ibidẽ Antonius Pontius, unus ex præcipuis Aquitanicæ Nobilitatis, Catholicæ Ecclesiæ repudium misit, cum qua tamen nõ multo post in gratiam rediit; ac deinceps in mediis illis bellorum civilium incendiis majorum religionem ita propugnavit, ut in patriæ cineribus pæne fuerit sepultus. Cum hoc ego de Hæreseos ortu & aliis rebus sæpe colloqutus sum, ut qui naturæ quodam instinctu litteras valde amaret, & consiliorum ac factorum etiam secretiõ Francisco & Henrico regnantibus succentorum, gnarus erat. sed quia tum de Historia hac conscribenda ne cogitabam quidem, multa ex ipso audita memoriam meam effugerunt, quædam tamen retinui, inter quæ & hoc est quod paullo ante de Cardinali Turnonio recitavi.

Doctus quidam & ætate provectus Monachus Dominicanæ familiæ, Benearnensis patria, Aradsu nomine, exemplum mihi [illegible] Epistolæ cujusdam, quam Melanchthon ad R[illegible] illum, cujus non uno loco mentionem [illegible] fecimus, scripserat, utq; Margaritæ Navarræ reginæ eam legeret, rogarat: quã hoc loco lubens inseruissem, nisi eã nescio quo casu mihi periisset; unanimam lectori ob[illegible] derem, quibus artibus nostri temporis hæretici, [illegible] [illegible] reliquorum qui umquam exstiterunt [illegible] animos Principum [illegible] sed aliquo [illegible] co[illegible] verbis ac rationibus in [illegible] attrahere conati sint. Ut vero [illegible] hoc quodam [illegible] & lectoris animo [illegible] satisfaciam, tam regi ad Melanchthonem Episto-

lam

lam; quam hujus ad illam responsionem velut succenturiabo. Regis nomine scripta Epistola sic habet.

Jampridem ex Gulielmo Bellaio Langæo, Cubiculario nostro, & privati nostri Consilii Cõsiliario, singulare tuum concordiæ faciendæ, & turbarum ac dissidiorum in Ecclesia componendorum desideriũ intellexerã; postea vero tam ex litteris ad ipsum scriptis, quam ex Barnabæ Vocæi sermonibus etiam cognovi, lubenter te ad nos venturum, ut cum Doctoribus & Theologis nostris de reducenda ad unionem Ecclesia, & antiquã Ecclesiastica disciplinã ac politia restauranda conferres. quã rem ego omni studio ac sollicitudine complecti ac promovere cupio. Sive igitur venias ut privatus, sive publico nomine legatus, mihi longe eris gratissimus, ac re ipsa me & pacis, & Germaniæ dignitatis perquàm studiosum experieris, &c.

Ad hanc Epistolam Melanchthon respondit:

Quamvis pulcerrimum Franciæ regnum, Rex Christianissime ac potentissime, multis aliis rebus quibus undique ornatum cernitur, omnia alia regna excellat: inter præcipuas tamen laudes principem locum id obtinet, quòd bonarum literarum studiis præ ceteris floruit, & pro Christianæ religionis defensione assidue excubavit. Unde etiam Christianissimorum nomen Reges ipsius merito adepti sunt: quæ quidem laus maxima & augustissima est omnium quæcumque in hac terra homini tribui possunt. Quare Regiæ vestræ Majestati nihil laudabilius est ac honorificentius, quàm quod etiam hoc tempore de Ecclesia, non violentis remediis, sed Rege optimo ac Christianissimo dignis rationibus, conservanda laborat: dum in tantis dissensionibus tam unius quam alterius partis vehementiam ita reprimere ac moderari studet, ut explicata & repurgata Christiana doctrina, & Jesu Christi gloriæ, & Ordinis Ecclesiastici dignitati, & paci publicæ consulatur. Nihil certe tantam gloriam ac laudem meretur, quam ejusmodi desiderium, ejusque auctores ac suasores: nihil Rege dignius cogitari potest. Quapropter Majestatem V. stram rogo atque oro, ut in hanc curam ac cogitationem omnibus viribus incumbere non cesset. Quamvis enim publica illa dissensio dissolutis quibusdam ac pravis Doctoribus aditum in locis quibusdam patefecerit, multa tamen à bonis viris in apertum producta sunt, quæ communiter atque in Ecclesia conservari permagni interest. Ac licet petulantia malorum reprimenda sit: [illegible] tamen Vestram Majestatem obsecro, ne quorũdam scriptorum acerbitate eò abduci se patiatur, ut etiã ea quæ bona sunt & Ecclesiæ utilia, eliminentur. Ad me quod attinet, numquam immoderatæ eorum opiniones mihi placuerunt, qui pulcerrimum illum & sanctissimum Ecclesiæ ordinem corruperunt ac dissolverunt, ut quo omnes nihil charius & antiquius habere debent. Et quia scio, impense te favere omnibus iis qui in eo quo ego litterarum genere versati sunt: Deum testor, me quamprimum Regiæ vestræ Majestatis aspexi epistolam, omne studium ac diligentiam adhibuisse, ut quantocyus mihi ad Majestatem Vestram proficiscendi esset facultas, ut qui nihil magis in votis habeam quàm Ecclesiam pro virium mearum tenuitate juvare. In bonam vero spem erectus sum, postquam intellexi, Regiam Vestram Majestatem, pro singulari sua prudentia & pietate nihil magis desiderare, quàm ut publicæ utilitati & divinæ gloriæ in omnibus prospiciatur. Quantis vero difficultatibus impeditus jam tenear, ex Vocæo M[a]jestas Vestra cognoscet: quæ etsi profectionem m[e]ã retardarunt, animũ tamen à pristino dissidia Christianæ religionis componendi proposito, ac desiderio nequaquam dejecerunt. uti Vocæus Regiæ Vestræ Majestati latius declarabit. Quod superest, Regiæ Vestræ Majestati humillime me commendo, ac promitto, me ad bonorũ ac doctorum hominũ qui in Ecclesia sunt, judicia, meum studium semper accommodaturum. Christus Regiam Vestram Majestatem florentem & incolumem conservet ac gubernet, ad communem totius orbis salutem, & divinæ gloriæ illustrationem. Ex Saxonia, V. Calendas Septembris, M D.XXXV.

Non multo post idem Melanchthon ad eundem Regem libellum quendam misit, hoc titulo inscriptum: *Consilium de moderandis Religionis controversiis, ad Gallos*: in cujus initio Papæ auctoritatem ac potestatem in Ecclesia Monarchicam concedit, [illegible] quum ob alia, tum hoc potissimum respectu, ut universalis doctrinæ consensus inter omnes quæ sub Ecclesiæ sunt obedientia, retineatur. Ibidem dicit, magnam illam auctoritatem ac potestatem, quam Papa in regna & imperia obtinet, nec ad Ecclesiam, nec ad Evangelium quidquam attinere. Hanc propositionem indignissime tulit Lutherus, cujus omnia studia eò directa erant, ut Papalem illam majestatem, quæ vel solo nomine erat terribilis, deleret ac proculcaret. Econtra Melanchthon tam doctrinæ moderationem atq; intellectum quam ceremoniarum atq; abusuum correctionẽ ad Papam

remittebat: iniquum esse ducens, ut quod ab unius dependet arbitrio, ad plurium judicia referatur. Quia vero sciebat Lutherus, quanti Melanchthon passim ab omnibus in Germania fieret, consilium ejus sive opinionem de moderandis religionis cōtroversiis vellicare aperte non audebat, quamvis privatim ea de re sæpe conquereretur. Reliquos concordiæ à Melanchthone propositæ articulos omitto, tanto periculosiores quanto propius a Catholica religione aberant. Nunc ad institutum revertor.

QUOMODO FRANCISCUS I. REX GALLIÆ regnum a periculo & interitu vindicarit.

CAPUT QUINTUM.

ARGUMENTUM.

I. *Lutheranorum machinationes.*
II. *Eorum audacia rex offenditur.*
III. *Regis oratio.*
IV. *Sex Lutherani combusti.*
V. *Catholica Ecclesia Francisco I. Galliarum regi, & Carolo V. Imperatori salutem suam & incolumitatem debet.*
VI. *Franciscus I. Rex insigni à Theodoro Beza injuria affectus.*

QUAMQUAM vero Lutherani, ob tot undique objecta impedimenta & obstructos ferme omni ex parte aditus, inter spem ac metum diu ambigui hærerent, animum tamen nequaquā desponderent, quanto acrius premebantur, tanto obnitebantur & ipsi pertinacius, neque ullam plane artem omittebant, qua conatus suos promoveri posse sperabant. Verum ecce, dum jam in portu navigare sibi ac voti compotes videntur, contrario vento abrepti, pene naufragium fecerunt. Neque enim eo contenti quod [illegible] per totum regnū libellos suos Latina & Gallica lingua scriptos disseminassent, etiam in secretius regis conclave, pueri cujusdam, qui [illegible] regio, Ferreto nomine, inserviebat, ad id opera abusi, complusculas scedulas & chartas intulerunt, immo in ipso cœnaculo sparserunt. Quin cò progressa est ipsorum insolentia, perpetua hæreseos [illegible], ut cubiculi regii januæ nescio quæ Edicta affixerint, quibus Regi, nisi novo Evāgelio locum daret, divina [illegible] denunciabatur. Quin [illegible] cetnere erat [illegible] vel Lupariæ portis, itemque in [illegible] passim & triviis urbis Parisiensis libellos ejusmodi, tam scriptos quam typis expressos, magno numero affixos, adeo ut annus quidam ejus tēporis nomen inde acceperit, vulgo *L'annee des placarts*, id est, Annus libellorum sive Pasquillorum dictus. In his tota Ecclesia omnisque ejus ordo & politia lacerabatur, in SS. Missæ sacrificium præcipue horrendæ effundebantur blasphemiæ, hoc tandem addito Epilogo: Omnes Episcopos & sacerdotes esse pseudoprophetas, damnabiles, seductores, apostatas, lupos, mercenarios, idololatras, impostores, mendaces, proditores, fures, blasphematores, exsecrabiles, [illegible] homicidas, Jesu Christi abnegatores, divini honoris prædones, ipsis diabolis deteriores. Hæc elogia sunt, quæ in famoso libello, Novi-castri apud Helvetios impresso, & a Farello, ut creditur, cōposito, sacro ordini tribuuntur: quæ itidem secundo libro hæreticorum Martyrologii inserta leguntur: dignum scil. tali opere frontispicium. Hoc imprudenti zelo, ait auctor ejusdem Historiæ Ecclesiasticæ, rē & spem omnem fuisse eversam, Rege penitus alienato, qui jam, ut ipsi dicunt, gustum aliquem veritatis perceperat, adeo ut & à sorore Navarræ regina & duobus Langæis fratribus, quorum alter Episcopus erat Parisiensis, persuasus, magnum illum Philippum Melanchthonem, ad cognoscendam plenius caussam ad se evocarit.

Porro optimus hic & sapientissimus Princeps, tanto in religione sua constantior quanto magis impugnabatur, impudentissimorum hominum sub Reformationis prætextu Ecclesiæ exitium molientium, nec a minis interim abstinentium, audacia atque insolentia offensus, in ejusmodi libellorū auctores diligenter inquiri jussit. Neque enim quidquam sibi antiquius ac prius habendum existimabat, quam ut laudem illam & honorem quem Pius II ad Ludovicum XI. scribens, Regibus nostris tribuit, illibatum ad posteros transmitteret: Nimirum Franciæ Regum proprium esse, Catholicam religionem & Ecclesiastici ordinis dignitatē tueri. Quemadmodum vero incendia sæpe non aqua tātum, sed ædificiorum demolitione restinguuntur, ut scilicet materia & alimentum igni subtrahatur; sic Rex mandavit, quo hæresi gliscenti statim obviā iretur, ut sine ulla tergiversatione vel exceptione ii qui Ecclesiæ rebellarent, & de fide Catholica male sentirent, severe coercerentur, atque [illegible] e medio tollerentur. Hinc rogi exstructi atque incensi, hinc patibula & furcæ, futura Lutheranorū diversoria, erecta sunt: quod quidem unicum contagiosi

hujus

hujus mali auerruncandi ac profligandi remedium videtur: Erat tum supremi senatus Cancellarius Antonius Pratensis, quo suadente, ac rege auctore, varia Edicta contra Novatores illos publicata sunt. Quia vero rex non ignorabat quam avido novitatis ingenio essent Galli, adeo ut malo illi nonnisi divino auxilio occurri posse videretur; ipse vero nihil magis cuperet quam titulum illum à Carolo magno sibi ac prædecessoribus quasi per manus traditum, ad posteros illibatum transmittere: edixit, ut sollennis supplicatio Lutetiæ haberetur, cui ipse interfuit, pedibus incedens capite nudo, manibus ardentem cereum gestans, comitantibus regiis liberis, cognatis ac reliquis Principibus, universo Curiæ Parisiensis Senatu, & exterorum Regum ac Principum Oratoribus, innumera denique promiscuæ plebis multitudine. Inde in Curiam Episcopalem reversus rex, è loco æditiore primores ad se vocatos sic alloquutus est.

Si in verbis quæ ad vos facturus sum, nullum artificiosæ orationis vestigium apparebit, minus mirum vobis videri debet: quandoquidem ejus rei de qua vobis dicere constitui, nimirum divini honoris studium ac zelus, ita animum meum inflammat, ut quid prius aut posterius dicam fere nesciã; animadvertens quam graviter Rex ille regum, per quem nos regnamus, & cujus ego in regno sum vicarius, ad id constitutus ut sanctam ejus voluntatem fieri faciam: videns, inquam, quam graviter Deus passim offendatur; & malitiam atque acerbam pestem eorum considerans, qui florentissimã, ac tot sæculis a supremo Rege defensam ac conservatam Francorum Monarchiam nõ debilitare modo, verum etiam plane evertere conantur. Fateor sane, etiam antehac sæpe gravissima mala in regnum hoc incubuisse: constat tamen superiores Reges prædecessores meos in Christiana & Catholica religione constanter semper perseverasse, & CHRISTIANISSIMORUM regum titulum illibatum ad posteros transmisisse, quem nos etiam hodieque portamus, & Deo auxiliante, ad finem usque vitæ portabimus. Ac licet bona hæc nostra Parisiensis civitas semper antehac præ ceteris velut caput atq; exemplare speculũ omnium vere Christianorum fuerit, nuper tamen Novatores quidam exstiterunt, qui salutari doctrina destituti, atque errorum tenebris obfuscati, tam Sanctorum precibus suis apud Deum pro nobis intercedẽtium, quã ipsius Jesu Christi, sine quo nihil bene aut feliciter agere possumus, honorem vellicare aggressi sunt. Turpe ergo sane nobis fuerit, si quantum in nobis est, deterrimos istos homines non confundamus, atq; etiam exstirpemus. Atq; hanc ob caussam ego vos huc evocatos monere ac rogare volui, ut omnes sinistras de religione opiniones, quibus periculũ est ne inter vos cõmittamini, ex animo ejiciatis, tũ liberos vestros, familiares & domesticos in Catholicæ fidei obedientia contineatis; adeoq; etiam si quem contagiosa hac peste infectũ noveritis, sive is etiam frater, cognatus aut affinis vester fuerit, eũ indicare non dubitetis, ne silentio vestro vos ipsos quoq; tanti maleficii reos ostendatis. Ad me quod attinet, qui Rex vester sũ, si quod membrorũ meorum detestabili illa cõtagione infectum scirem, lubenter id abscindendum vobis præbiturus, imò si quem liberorum meorũ ista secta irretitum deprehenderem, ultro eam ipse sim sacrificaturus. Quia vero studium vestrum & zelum erga Catholicam religionem & Jesu Christi honorem liquido perspexi, etiam atque etiam vos moneo ac rogo, ut in eo persistatis. Quod si feceritis, vobiscum ego vivam atque agam, ut bonum regem decet, operamque dabo, ut in bona pace ac tranquillitate, tamquam fideles subditi ac veri & Catholici Christiani honeste vitam traducatis.

Hæc fatus illachrymari cœpit: quæ res etiam adstantibus lachrymas expressit, omnibus una voce acclamantibus ac protestãtibus, se in Catholica religione vivere velle ac mori. Deinde iterum preces ac supplicationes in D. Genovefæ templo habitæ sunt. Et quia rex Justitiarius mandaverat, ut in Edicta sua de religione spernentes, sine ulla conniventia severe animadverterent, eodem die sex Lutherani à Curia rei peracti ac damnati, & ut eorum exemplo reliqui terrerẽtur, igne cremati sunt: quo facto Lutheranorum animi mirum in modum consternati sunt & attoniti, adeo ut multi qui jam iter è Germania in Galliam adornarant, veluti viso ac calcato serpente refugerint, multi econtra è Galliis in Germaniam & Helvetiam se receperint, ne Vulcano consecrarentur. Ab his instigati Protestãtes Principes apud regem per litteras intercesserũt, ut cum religionis suæ sociis mitius ageret. Ista vero supplicia sequenti capite repræsentabo, & bonos illos martyres, scil. in theatrum hoc nostrum producam, ut omnibus constet quam vere ac juste hæretici de istorum constantia glorientur: cujus specie tamen diabolus multos decepit. Quia vero cum Gallia undiquaque oppugnabatur, rex Langæum iterum in Germaniam ablegavit, ut Protestantium animos

animos severitate illa quamvis justa suppliciorum exulceratos, demulceret ac reconciliaret, quum interim nihilominus Edicta contra Lutheranos exsequutioni mandarentur. Hac Legatione Langæus id a Protestantibus meruit, ut (sicut Historia sæpius à nobis citata loquitur) non tam Dei quam regis voluntati in eo obsequutus esse dictus sit.

V. Ex quo factum est, ut quamdiu Franciscus I. rex vixit, hæresis tamquam compedibus illigata, nusquam potuerit progredi, aut stabiliri. Tanto enim studio pro Dei honore & tranquillitate Ecclesiæ rex excubabat, ut omnes hæreticorum fraudes facile deprehenderet, eluderet atque elideret. Vix Sisyphi illi saxum illud suum contra montem provolvere cœperant, quum statim regia manus adfuit, rursumque illud ad imum usque dejecit. Nec tamen cessabant hæretici, sed labore velut in orbem redeunte, ut alter ille Sisyphus, qui protrudens.

Saxum, sudans, nitendo, non proficit hilum,

spe omni tandem frustratos se viderant. Fateamur libere quod fatendum est, nisi Christianissimi hujus regis tanta cura & sollicitudo in conservanda Catholica religione intervenisset, ardentissimum illum Gallorum erga eandem ardorem ac zelum in glaciem abiturum fuisse. Et quamvis regis animus, ut supra diximus, undique omnibus machinis oppugnaretur, divina tamen providentia firmus atque immotus perstitit, ejusque exemplo ceteri etiam, quantumvis novitatis avidi, in officio permanserunt. Hinc illud quod in supra citata Historia scriptum exstat: *Magnates tum cœpisse voluntates suas & affectus ad regii voluntatem accommodare, & paullatim in Sacra Scriptura* (id est, Novi Evangelii) *lectione tepidiores, tandem etiam omnibus aliis deteriores factos esse.* Quod si alter horū Monarcharum, Franciscus aut Carolus, sectariorum caussam suscepisset, sine dubio hæresis dimidium veluti Christianitatis orbem inundatura fuerat. At illi velut ob imperii æmulationem simultates exercebant; sic in Catholicæ Ecclesiæ defensione mutuis studiis conspirabant; uterque S. Sedis, observandissimi, & acerrimi Lutheranorum hostes.

Hinc ille qui virorum doctrina & pietate illustrium, id est, omnis generis hæreticorum (neque enim aliud nomen reperio, quo miscellaneam illā diversarum sectarum hominum, quorum in libro illo elogia pulcra scilicet descripta exstant, colluviem comprehendam) ille, inquam, qui suæ farinæ hominum Icones divulgavit, excusat se, quod inter eos regi quoque huic nostro locum esse voluerit, quasi tali honore, credo, minus digno. Sic enim loquitur: *Ne tu ægre fer, rex potentissime (neque enim Christianissimi eum nomine dignatur) quod huic quoque libro, quamvis iis tantum quibus tu vivos acerrime adversatus es, dedicato, tuum nomen insertum est.* Et tu, Christiane lector, ne indignare, quod hic quoq, ejus vides imaginem, qui puræ doctrinæ summus fuit adversarius. Quæ quidem ille ideo dicit, quod ejus imaginem post quinquaginta duorū Ministrorum, diversarum & inter se pugnātium sectarum, collocasset, atq; ita cum sanctis illis Pædagogis, Monachis incestuosis, scholasticis & sacerdotibus luxuriosis ac dissolutis, qui inferni thronū stabilire, & divina ac cœlestia religionis mysteria proculcare conati sunt, conjunxisset: in quo sane tā gloriosi Principis memoriam ac famam non parum læsit. O picturas illas incompatibiles, hominū mutorum quidem, nihilo tamen minus inter se digladiantiū! Omnia hic muta sunt fateor: at in ipso tamen silentio dissonum quoddam murmur variarū & pugnantium doctrinarum auditur. An vero non dico tam magnus ac potens, sed tā pius ac religiosus Princeps inter illos turbarum ac seditionū fomites, inter Claustrorum monasticorum excremēta, inter scholasticas ac pædagogicas sordes, inter omnis impietatis inquinamenta collocari debuit? Conjunctio sane hæc vel mistura nullam omnino habet proportionem. Consociatio hæc transfugarum ab Ecclesia cum Rege Christianissimo & primogenito Ecclesiæ filio valde dispar est & mōstrosa. An tu mi homo, tanti regis nomen ac gloriā, etiam præstantissimorum Scriptorum stilo majorem ac digniorem, tam exiguo contemti libelli a g lo comprehendi posse putas? illius forte exemplū imitatus, qui integrā Homeri Iliada minutissimis litteris descriptā, nuci inclusit. Nūquid potius, ô magne & invicte Monarcha, locū Xerxis aut Alexādri magni dignitati, pompæ & magnificentiæ æqualē merebaris; quorum hic Athon montem pro statua sibi efformari jussit? Itane hominē sub imperio tuo natum, hæreditario illo Galliæ regibus titulo te defraudare, & tamquam Jesu Christi Adversarium infamare. Neque tamen rex optimus omnia illa sua vigilantia & cura impedire potuit, quo minus divina contra peccata nostra exardente indignatione, gravissimis malis ac miseriis in regnum hoc aditus fuerit patefactus. Spes quidē fuerat, fore ut hæreticorū cineribus hæresis sepeliatur; quæ tamē subinde repullulavit, divinæ iræ & prænūcia & administra-

nistra. Sejuncta sunt longe divina ab humanis cõsilia. Quæ hominibus uno modo deliberata sunt, Deus alio exsequi solet: ac justitiæ suæ malleo hominũ corda quovis ferro & adamãte duriora prius ferire non cessat, quam emollita fuerint, & divinę se subiecerint voluntati. Vidimus hactenus Hæreseos in Francia ortum & progressum; non multo post ejusdem decrementum, ac tandem quibus ad futurum sæculum vivere contigerit, præcipitem visuri ruinam. Interea vero miserorũ illorum atq; obcæcatorum hominum supplicia lectori repræsentemus, eorumq; inter ferrum ac medios ignes, quibus tamquam Sathanæ martyres ustulandi objecti sunt, pertinaciam expendamus.

QVOMODO DIABOLVS TAMQVAM DEI Simia, suos quoque habeat martyres.

Caput Sextum.

ARGVMENTVM.

I. *Quanto inculpatius in speciem vivunt hæretici, tanto magis nocent.*
II. *Hæresis ex pseudomartyrum suorum pervicacia magna cepit incrementa.*
III. *Hæreticorum supplicia Catholicæ Ecclesiæ magis nocuerunt, quam profuerunt.*
IV. *Potest hæreticus pro Iesu Christo mortem obire, nec tamen propterea Martyris nomen meretur.*
V. *De vera & ficta constantia.*
VI. *Etiam diabolus suos habet martyres.*

I. PAntheram ajunt rerum Naturalium scriptores tam suavem spirare odorem, ac pellẽ habere tam pulcra versicolorum macularũ varietate distinctam, ut reliquas feras ad sese alliciat, & illectas devoret: utpote omniũ maxime ferum & sævum animal, quod & nominis ipsa testatur ratio, à πᾶν & θήρ, id est, omnimoda feritate derivari. Ejusdem naturæ & ingenii est diabolus, dũ nimirũ hæreticorum feritatem & sordes suaveolenti quadam & grata virtutum specie tegit, eaq; simpliciũ animos ad se allicit, quos deinde illa infernalis pãthera ferino suo rictu deglutit ac devorat. Hinc est quod plerunque hæreticos videmus initio miram quandam vitæ ac morum integritatem præ se ferre, ut non sanctificati tantum, verum etiã deificati quodammodo videantur; sicut ex Adamitarum & Anabaptistarum exẽplis hodie quoq; patet. Atqui tanto ab hoc hominum genere majus est periculũ, quod sub persona hac simulata inveteratam suam malitiam celant, & sub vultu nive ac marmore cãdidiore animum ebeno nigriorem ac duriorẽ gerunt. Hinc magnus ille Origenes recte dixit, ab Hæreticis bonæ vitæ majus esse periculum, ut qui facilius doctrinam suam aliis obtrudant quam ii qui moribus sunt dissolutis. Qui enim male vivit, ut inde inquit, nõ facile aliis erroneam suam doctrinã persuadebit: at qui bonis est moribus, facile eorũ qui aurem ipsi præbent, simplicitati imponet, honæ atque integræ vitæ velo perniciosam suam & hæreticam doctrinam celans. Eoque idem monet Origenes, ut hæreticos probam in speciem vitam agentes inprimis fugiamus, ut quorum mores non tam à Deo quam à diabolo dirigantur: & quorum bona opera velut esca sunt, quã diabolus hamo erroris inducit. Idem ante Origenẽ S. dixit Ignatius, monens, Vt eos qui novam adferunt doctrinã, etiamsi homines sint fide digni, etiamsi frequenter jejunent, etiamsi castitatem sollicite custodiãt, etiamsi miracula faciant, adeoque Prophetico spiritu sint præditi, tanquam lupos ovilis pellibus tectos, fugiamus, atque etiamsi bona sua pauperibus erogent, etiamsi miracula faciant, montes transferant, & per medios ignes, ad conciliandam opinionibus suis, fidem, transeant, horrori nihilominus atque abominationi habeamus.

Hac vitæ ac morũ, Christianis digna, si exteriora spectes, simplicitate ac modestia, primo Lutherani, ac deinde Calvinistæ multos in Gallia deceperunt: qui quũ credere nõ possent, falsam doctrinam vitæ tam sanctæ atq; innocentis comitẽ esse posse, nec sub tam exquisito Antichristi ducis vestitu tam fœdã eluviẽ latere, majorũ deserta religione, ad homines ejusmodi nihil nisi meram sanctitatẽ spirantes, defecerunt. Nihil illis frequentius in ore erat quam Iesu Christi nomen. nullũ aliud jusjurandum quam unum illud *Certe* vel *Ita*, inter eos audiebatur. Iidem omnis luxus, superbiæ, & ceterorum in Mundo, ac præsertim apud Catholicos, ut illi jactabant, frequentiũ vitiorũ hostes se profitebantur. In festis solenníoribus & epulis loco tibiarũ & chorearum, sublatis mensis, ex Bibliis aliquid legebatur, aut spiritualis quædã cãtio, inprimis Psalmus aliquis, postquã is liber in rhythmos redactus fuit, cantillabatur. Feminæ inprimis singularẽ in vestitu & habitu modestiam præ se ferebant, sic ut in publico Evę quædã dolentes, aut Mariæ Magdalenæ pœnitentes viderentur, ut Tertul. de sui ævi mulierib⁹ loquitur. Viri tori mortificati,

Spiritus S. œstro sive enthusiasmo quodã percussi videbantur. Quid multis? Ioannis illius Baptistæ, in deserto pœnitentiam prædicantis personã præ se ferebãt. Quibus super ceteris vigilandi cura demandata erat, si quando eis occurrerent, nutu aut oculi nictu quid vellent indicabant. Quin ex solis gestibus suos agnoscebant, ut olim gladiator ille, qui ex sola elegantia retrocedendi eos qui è schola sua prodiissẽt, à ceteris facile distinguebat. In hac externa modestia iidem nihil quam humilitatẽ & obedientiã ostentabant, non crudelitate, sed patiẽtia, non occidendo, sed moriendo doctrinam suã se cõfirmare velle professi: sic ut veteres illi Christianorum mores, & primitivæ Ecclesiæ innocentia in eis revixisse, adeoque cum Reformatione illa aureum sæculum rediturum videretur.

III. Rogi interea passim accensi visebantur. Sed quemadmodum ex una parte justitiæ ac legũ severitas in officio populum continebat; sic eorum qui ad supplicia ducebantur, & qui vitam citius quam opiniones suas eripi sibi patiebantur, incredibilis pertinacia multos in stuporẽ dabat. Quis enim nõ miretur, simplices mulierculas ultro tormẽta subire, ut fidei suæ dent experimentũ, & ad mortẽ ductas, Iesũ Christũ Salvatorẽ inclamare, ac Psalmos cantillare? Virgines ad acerbissimos suppliciorũ cruciatus alacrius quã ad lectũ nuptialẽ properare? Viros terribili conspectu suppliciorũ apparatu, gaudio exsultare, & semiustulatos ex ardente rogo ipsis suppliciorum auctoribus illudere, candentiũ forcipum laniatus indomito animi robore atque alacri vultu sustinere, omnes deniq; acerbissimorũ dolorum fluctus inter carnificum manus, tamquã rupem immotam excipere atque elidere, atque ita velut ii qui Sardoam herbam comederunt, ridentes mori? Tristia sane illa incredibilis constantiæ spectacula non simpliciorum modo, verum etiam gravium virorum animis non exiguum scrupulũ injecerunt, quum credere non possent, malam eã causam esse pro qua illi tam alacriter mortẽ subibant. Alii miseris condolentes, indignatione cõtra persequutores exardescebant: & si quando nigricãtes illos palos, catenis innexos, suppliciorum testes, adspicerent, a lachrymis temperare sibi non poterant, ipso corde cũ oculis cõplorante. Inde multos desiderium cepit eorũ libros legendi, & Fidei fundamenta cognoscẽdi, à qua ne exquisitissimis quidem cruciatibus avelli eos posse videbant: quũque ea in re nullo alio quã proprii sensus & judicii ductu uterentur, facile nõnulli in errorẽ abrepti sunt eas opiniones quæ primæ occurrissent, mordicus amplexi, ita animo impressas ut nullo tormentorũ aut suppliciorum metu obliterari possent. Quid multis? quanto plures igni addicebantur, tanto plures ex eorundem cineribus renasci videbantur.

Bonum virum, Dei amantẽ & Catholicæ religionis observantissimũ sæpe narrantem audivi, quum puer adhuc nescio quẽ hominẽ de schola, Vindocinũ nomine, Aginni ad fluminis ripã cremari vidisset, se & multos alios tam tristi atque inusitato antehac spectaculo magnopere fuisse attonitos ac confusos: ut qui persuadere sibi nõ possent, quin is qui moriens solũ Iesum Christũ in ore habebat, solũ Iesum Christũ invocabat, injuste ad mortẽ esset damnatus. Memini quũ Annas Burgus Parisiensis Senator Lutetiæ ignis supplicio esset exstinctus, totã civitatẽ ejus cõstantia obstupuisse. Nos quidẽ à supplicio reversi, in Collegiis nostris tanti hominis morti illachrymati sumus, ejusq; jã mortui causam disceptavimus, nõ sine exsecrationibus in Iudices illos injustos (sic enim nobis persuaseramus) à quibus ille juste erat condẽnatus. Hujus sane quã ex ipso rogo habuit, una oratio, plus Catholicę Ecclesiæ detrimẽti attulit quã centũ Ministri afferre potuissent. Equidẽ sic existimo, quã primũ oborta sit hæresis, expedire forte Auctorẽ publice supplicio affici & è medio tolli, ut alii unius aut paucorũ exẽplo sapientiores facti, ab ejusmodi contagione sibi caveant. Sicut enim viperarũ morsus non nisi earundẽ cineribus sanari potest; sic quæ Hæresiarchę, genimina viperarũ, dant vulnera, nulla re melius quã eorundẽ cineribus curantur. Quãvis enim Ioannis Hussi publice cõbusti suppliciũ discipulorũ animos multo magis accenderit atq; efferarit, quorũ tanta fuit erga magistrũ reverentia, ut etiã terram ubi crematus ille fuerat, secũ asportarint, quum cineribus in profluentẽ abjectis potiri non possent, fatendum tamen est, Bohemiæ regis ignaviã hæresi illi præcipuã crescendi ac multa in regno crudeliter ac nefarie patrandi occasionẽ dedisse. Alia ratione optimus noster rex Philippus Augustus quondã usus est, qui Cottereanorũ in Gallis & Flandria Anno M CXXVII. ut Annales nostri testantur, natam hæresin, simul & semel radicitus exstirpavit. Idẽ Albigenses tam legibus quã armis persequens, omnes fere ad internecionẽ delevit. Quando malum aliquod invaluit atq; inveteravit, publica illa & tristia justitiæ exẽpla periculosa admodũ, ejus tollendi sunt remedia, ut quibus incendia sæpius excitentur quã restinguãtur.

Varia

Varia illa in diversis locis Christianæ Reipublicæ ædita spectacula materiam suppeditarunt duobus illis spissis voluminibus, Gallica lingua sub *Martyrologii* nomine Genevæ apud Crispinū impressis; itemq; aliis quibusdā, uni Latina à Foxo, alteri à Pantaleone Germanica, itemq; alteri ab Adriano quodā Anglica lingua conscriptis: qui libri omnes mille falsitatibus & imposturis referti sunt. Hac materia Historia istorū hominū Ecclesiastica tumet, in qua nihil frequentius occurrit quā mors sive suppliciū unius ex obcęcatis illis, qui miserabili desperatione in falsā salutis spē abrepti, vitę suę nimis quā prodigi fuerūt, sic lamētabiliter descripta, ut fieri vix possit quin legentiū animi cōmiseratione quadā moveantur. Apud Fevardentiū in Dial de Par. Minister quidā sic loquitur: Equidem negare non possum, me in libris istis legentē quā constanter illi pro Evangelii veritate & divini nominis honore mortē oppetierint, nō posse nō eorū virtutē admirari. & ad religionē sequendā provocari. In his libris cōfusos cernas omniū feræ sectarū homines, Wiclephistas, Hussitas, Lutheranos, Zuinglianos, Calvinistas, Buceranos, & quos non? qui tamen publicis scriptis se invicē infamant, & mille injuriis ac conviciis proscindunt, dū alii alios, hæreticos, Antichristi præcursores appellāt, ut superius notavi, Ii tamen omnes si in sua hæresi mortui fuerint, martyrū IesuChristi albo sine ulla differentia adscribūtur. Atqui aliā fuisse martyrū in primitiva Ecclesia mentē, Eusebius testatur, dicens, si quando Marcionista aut aliquis alius hæreticus cū eis ad suppliciū duceretur, rogatos ab eis lictores, ne sanguinem suum cum illorū sanguine confundi, aut nomina cum illorum nominibus in idem album referri paterētur. Lutherani certe indigne admodum ferre hodieq; videmus, suos eidē Categoriæ seu Prædicamento cum ceteris sectis esse adscriptos. Et Westphalus contra Lascū scribens, Galliæ nostræ martyres, abominabiles diaboli Martyres appellare nō dubitat. Apud Calvinistas vero nihil interest unde martyres isti, sive ab Oriente sive ab Occidēte veniant. Omnes promiscue Dei vocantur filii, & veri martyres, modo Ecclesiæ Catholicæ repudiū miserint. Parum refert quid quisq; credat, modo Romanū detestetur Pontificē. Ejusmodi hominū de persequutione gloriātiū infelicitatē S. Aug. deplorat, ut qui nō propter veritatem patiantur, sed à diabolo mendacii patre possideantur; & qui quū vivant ut mali, ac moriātur ut scelerati, ut martyres tamē honorentur. Cyprianus vero inquit, Etiamsi propter Iesu Christi nomē ejusmodi homines occisi fuerint, crimē tamen eorū ac rebellionem purgari non posse. Neq; enim qui in Ecclesia non sit, martyrē appellādum. Et idem Augustinus eum qui extra Catholicā est Ecclesiam, etiamsi baptisatus sit, & propter Iesu Christi nomen occidi se patiatur, negat salvari posse. Quid vero Calvinistæ nostri? Ex Wiclepho S. Stephanum protomartyrem faciunt: quem tamē Lutherus cōplures & diabolicas blasphemias docuisse testatur. Et Melanchthon VViclephi libros se legisse inquit, sed in uno de Cœna Domini articulo multos crassissimos errores deprehendisse, ex quibus quo spiritu afflatus fuerit, facile appareat. Addit: Eundem quid fides sit nesciisse; & S. Scripturæ dicta inepte confundere atque allegare.

Verum quidem est, hæreticos, etiā omniū deterrimos, pro veritatis defensione cruciatus ac mortē ipsam sustinere posse: ut si Anabaptista quis à Turcis captus, & ut Iesum Christum natum & crucifixum abneget sollicitatus, etiam acerbissima tormenta & cruciatus subire maluerit, pœnā quidem, non tamen martyrium passus dicetur. Quia enim cum veritate illa quam confitetur, & pro qua sanguinem suum effundit, falsitates quædā & errores cōmisti sunt; pœna illa martyrium dici non potest, nec ad salutem quidquā prodest: siquidem ut nulla communicatio est lumini cum tenebris, sic veritas cum mendacio nihil commune habet. Nā & ipsum bonum ex mali admistione contagionē trahit: & fœdus odor suavē corrumpit. & mendacium quod veri admistum habet, destruit ac perdit. Quod si martyrium quod exsortes Ecclesiæ ob articuli alicujus veritatem subeunt, non modo nullā utilitatē habet, sed etiā velut prælibatio quædā est futurorum in æternum sustinendorum cruciatuum: quid de iis dicemus, qui ut propria cerebri sui cōmenta defendāt, mortē patiuntur? Nec sane mirum adeo videri debet, quod pro iis non minus alacriter quā alii pro veritate mortē oppetunt, quum sua quisq; commenta, ut Epictetus ait, non minus quā liberos ex se natos amet, & sua cuique nō cupido tantum, sed & opinio, Deus fiat. Quin etiam ingenii nostri fetus tanto ardentius quam liberos amamus, quanto anima corpore est præstantior. Idemq; docet Epictetus, facta mortalium quæ vulgo mirari solemus, ex alta firmaque persuasione mentis, quā prolepsin Stoici vocant, proficisci: nec aliquid posse fingi tam arduum, tam durum aut dirum, quod non intrepide & constanter det effectui, sive vir,

sive femina, sive puer, cui fuerit mens firmiter persuasa, sic esse opus facto.

V. Natura satis viriũ habet ad tormenta omnia perferenda. Id quod puerorũ apud Lacedæmonios docent exempla, cruentos flagellorum ictus vultu renidenti aspernantium. Natura, vel potius firmo animi proposito inductus Scævola manũ ustulandã dedit, & oculo quidẽ indignabundo, nullã tamẽ doloris significationẽ dante adipem in flammã destillantẽ aspexit, ut hoc facto æternum sibi nomen conciliaret. Feminam quandam Italicam legimus, cõjurationis accusatam, in mediis equulei cruciatibus sibiipsi linguam demorsam in tyranni faciẽ exspuisse, ne doloribus victa conscios proderet. Quid Horatius Cocles, pro patria fecit? Annon M. Curtius ultro in terribilem illam voraginẽ se præcipitavit? Lucretia illa quam ob causam sibi ipsa gladio pectus transfixit, quam ut castitatem suam æternæ famæ cõmendaret? Hinc Tertul. Quosdã, ait, solius mundanæ gloriæ studio, ignẽ sustinuisse, & in vestibus ardentibus spacium aliquod viæ emẽsos esse: alios flagellantibus corpus ac mẽbra immota præbuisse; & in arena venatoribus ultro objecisse. At ambitiosa hæc est & affectata cõstantia. Quod si natura ex se tantam vim nõ habeat, ut ejus solius ductu atq; impulsu hæretici simulato vultu & ficta quadam magnanimitate ultro in ignẽ tamquam in lectum rosis constratum se injiciant, aut collum laqueo non secus ac torqui alicui pretioso induendum præbeant: adest mox diabolus, quod naturæ deest de suo supplens, obcæcans miseros, eorumq; sensus ita stupefaciens, ut velut extra se positi videantur. Quum enim nôrit in acerbo illo animæ & corporis divortio illam, si partem aliquam cum impœnitẽtia (quæ verum est peccatũ contra Spiritum Sanctum) habeat, sibi in prædam cedere; omnibus viribus id agit ut miseros istos in peccatis obstinatos, in incredulitate nimis credulos, & in ipso exitio securos reddat, dũ eis persuadet, hãc ipsam mortẽ, vitam ipsis futuram, quæ tamen æternæ mortis est initium. Quãmultos enormium criminũ convictos, vidimus in ipso supplicii loco innocentiam suam deprædicantes, & dũ per plateas ducuntur, se ad martyriũ proficisci jactantes? Quammulti etiam pro falsa religione morti se objeciũ? Quod ipse vidi atq; audivi, narrabo. Quũ Anno MDLXXXVIII. ingens illa ab Hispaniarũ rege ad occupandam Angliam armata classis naufragium fecisset, magnus Turcarum qui ad remos sederant numerus ad Galliæ oras erat ejectus, vel potius, ut ipsis videbatur, in salutis portum appulsus. Nec Gallorum eis defuit humanitas. Statim enim magistratus jussu & hospitium & cetera ad victum necessaria eis præbita sunt; doctis insuper viris negocium datum fuit, ut an suscipiendum baptismũ & amplectendam Christianam religionem persuasionibus suis eos inducerent: quorum exhortationibus ipse interfui. Sed illi omnes una voce, admirabili fiducia, responderunt, prius vitam sibi eripi passuros quã à Mahumetis Prophetæ sui lege discederent. Quod si Fidẽ suam abnegare voluissent, jamdudum ab Hispaniarum rege sibi & libertatẽ & necessaria vitæ subsidia eo nomine fuisse oblata. Postquam vero divino beneficio in Franciæ regno pedem posuerint, multo justiorem habere causam in sua religione perseverandi, pro qua vitam profundere jam ante parati fuissent. Quid multa? Nec rationes à Theologis nostris allatæ, nec nostræ omnium preces ac promissiones ipsis factæ, à Mahumetana superstitione dimovere eos valuerunt.

VI. Diabolus enim, qui semper fuit & erit Dei simia, etiam suos martyres habere voluit, eoquorũ animos quos ab Ecclesiæ unitate seduxit, specie quadam magnanimitatis armat, quæ veræ cõstantiæ ponderibus appensa atq; examinata, nihil minus quam veras notas & qualitates illius habet: ut quæ ex infernalib' hausta fontibus, brutalitas potius, aut furor vel insania, quam magnanimitas aut constantia dicenda sit. Paganos illos priscos videamus. Annon in dæmonum quos colebant, honorẽ, artus suos incidebant, lacerabant, adeoq; seipsos pæne totos deglubebant? Id ipsum quidem etiãnum Novi Orbis incolæ faciunt, & nec à dæmonũ cultu hactenus omnino avocari potuerunt. Quæ doctrina umquam rudior fuit aut absurdior quã Mõtani? At quammulti & quam magni viri eam amplexi sunt: ac tantum abest ut pro illius dogmatis licet absurdissimis, mortem subterfugerint, ut etiã ultrò eam ambierint. Quod si Donatistarum & aliorum Hæreticorum scripta adhuc exstarent, quę, putas, elogia legeremus eorum, qui pro errorum suorum defensione mortem oppetierunt? Nulli umquam tanto studio vitam suam conservare, quanto illi perdere studuerunt.

Tormentis ultro se objiciebant; & flagris cæsi, sine ulla lachryma, ajebant, ut frumentum quanto melius excutitur & ventilatur, tanto purius est, sic animã, quanto vehementioribus cruciatib' corp' urgetur, tanto melius purgari. S. Aug. fidelis & ocular' ejusmodi spectaculorum testis, Tantũ, inquit,

in Donatistis martyrii pro fide obeundi fuisse desiderium, ut catervatim paganorum solennitatibus sese ingesserint, eisq; jugulum & pectus nudum ultro præbuerint, ut occiderentur rogantes. Quinetiam quum pagani cædiū ejusmodi administri esse nollent, multos sibitpsis manus intulisse, mille potius mortes obire quā vel unum suorum dogmatū retractare paratos. Iidem judicibus, ex commiseratione supplicia differentibus, minabantur S. Bern. de quibusdam sæculi sui hæreticis loquens, Multos, inquit, obstupuisse, videntes illos non mira tātum patientia, verum etiam læto vultu ad supplicia & ignem properantes. Nesciebant scilicet miseri, quanta diaboli esset tam in corpora quam animas eorum, in quos semel imperium sibi vendicaverat potentia. Sed quid ego exempla diaboli martyrum quorum multa millia semper habuit, ex præteritorum sæculorū memoria revoco? Quod si numerū vel infamium Adamitarum, vel stultorū Anabaptistarum, qui mortē oppetere quā ab opinionibus suis discedere maluerunt, inire possemus, deprehēderemus profecto, & majorem illorum multitudinem & admirabiliorem constantiā, vel potius pertinaciam fuisse, quam omnium eorum qui umquā vel è Lutheranis vel Calvinistis martyrii coronâ honorati sunt. Nullam sectam jam à duodecim sæculis veritatem suæ religionis majori patientia & constantia probare voluisse, quam Anabaptistarū & Adamitarum, Cardinalis Hosius testatur. Narrat Æneas Sylvius, feminas quasdam Adamiticæ sectę mediis in flammis tamquā in lecto rosis constrato jacentes, Deū, ut ipsæ putabant, canticis celebrasse. De Anabaptistis nostri sæculi idē testātur Iustus Menius, Hosius, Surius & Gastius, qui tanquā novi Anaxarchi, mediis in tormentis carnifici, atq; ipsi dolori illudebant; & atrocissima supplicia pro Dei honore (sic enim miseri sibi persuaserant) suæq; fidei defensione libenter sustinebant. Anno MDXXIX teste Gastio, quum de primario quodā Anabaptistarum Doctore quæstio per carnifices haberetur, ut indicaret, curnam rebaptisatus esset, ubi suæ religionis asseclæ cōventus suos haberent, & quinā illi essent; ille ne gemens quidē ad Officiarios cōversus, mirabili constantia, O vos nihili homines, inquit, cur non potius vitā mihi jamdudū ademistis, priusquam me in obscuro hoc loco tamdiu inclusū tenuistis: in quo sol meas quotidie miserias vidit, mihi vero solem ne semel quidē videre licuit. Quid, pessimi homines, miserabile hoc corpus torquetis atq; excarnificatis? An ut constantiæ & patientiæ meæ periculum faciatis? Atqui lingua mea prius palato adhærescet quā fratres meos sit proditura. Tempus nondum adest. Corpus quidē meū in vestra est potestate. Id vos cōburite, laniate, uti vultis. Ad me quidem illud nihil attinet. Novi ego, nihil illud esse nisi saccum stercore plenum. Iesus Christus os mihi obseravit, ut nullum verbum inde egrediatur quod fratribus meis noxam aut præjudiciū afferre possit. Erratis, si doloribus me subigere conamini. Nihil horū anima mea sentit. Nō illa in his tormentis est, sed ob interiorem Dei cōsolationem, gaudio & lætitia exsultat. Rebaptisari volui, fateor; neq; ejus me pœnitet. Feci enim quod Spiritus S. & S. Scriptura fieri jubent. Sic enim turpem illam & abominabilem vitam reliqui, & regeneratus sum. Deinde ad eum qui proxime adstabat conversus, valide instanti, ut indicaretis sociis, tātis se tormentis exsolveret, in faciem exspuit, inquiens; Vade post me Sathana. Nō intelligis quis S. sit ille Dei Spiritus qui in me loquitur. Depositus ab equuleo, laxatis ac pæne confractis omnibus mēbris, Deus, inquit vobis tantorum dolorum quos pro veræ fidei defensione mihi inflixistis, gratiam ac veniā largiatur. Hæc ille de hæretici hujus pertinacia: quorum multa similia exempla apud eos exstant qui sectariæ illius colluviei res literis prodiderunt. Antonius Coruinus qui Anabaptistarum Regis, Leydensis illius sartoris, suppliciū præsens adspexit, ait, quum tam ipse quam socii ignitis forcipibus lacerarentur, admirabilē præ se ferentes constantiam nihil aliud dixisse, nihil ingeminasse quam illud: Pater, in manus tuas commēdo spiritū meum. Esto mihi auxilio, ô Deus. In ceteris omnibus doloribus, qui multi & diuturni fuerunt, nihil aliud fere ex ipsis auditum. Ille ipse qui Anabaptistarum errores in librum collegit, narrat, vidisse se quamplurimos in aquam & ignem conjectos, ne unum quidem gemitum, doloris indicē, edidisse. Nihil illis frequentius in ore fuisse, quam Salvatoris illam sententiam: Beati qui persequutionē patiuntur, quoniā ipsorum est regnum cœlorum. Dixisses profecto, ait idem, agnos illos esse, qui ad lanienā ducti, ne os quidem aperiunt. Et hac quidem constantia nōnullorū è spectatorib⁹ animi ita percussi sunt & attoniti, ut firmissime sibi persuaserint, plenum crudelitatis & Christianis parum dignū esse facinus, talia ejusmodi hominib⁹ supplicia irrogare. Nec mirum sane: quum vitæ simplicitas & in reb⁹ externis innocētia, perseverātia in agone mortis, crebra divini Verbi usurpatio, ac Dei invocatio

popelli animos admiratione, atq; adeo variis dubitationibus oppleuit. Lambertus Hortensius in libro quem De tumultibus Anabaptistarũ fecit, auctor est, Anno MDXXXV. ejus sectæ quinq; feminas & septem viros ad supplicium productos, sua in supplicio constantia universæ spectantis multitudinis animos in stuporẽ dedisse. Quum Melchior Hofmannus propriæ inter Anabaptistas sectæ cõditor, Argentorati, quo Lindavio se cõtulerat, in vincula esset conjectus, gratias primũ Deo egit (ut quidem Obbo Philippus discipulus ipsius scribit) quod hora illa tantopere à se desiderata tandẽ venisset, qua pro Dei nomine aliquid pateretur: deinde elevatis ad cœlum manibus, per Deum vivum ac sempiternum juravit, nullo alio cibo quã pane, nec alio potu quam aqua usurum, usq; ad eum diẽ quo illum à quo missus esset, digito sit commonstraturus. Neminem certe ajunt fœtorem illum & squallorem carceris, in quo tandem exstinctus est, majori constantia pertulisse De hoc quidem & ejusmodi farinæ hominibus recte illud Arcesilæ usurpari potest, dicentis: Ecce tibi hominẽ flagitiosissimum, patientia & cõstantia ad infelicia ac detestabilia scelera abutentem! Idem fecerunt Servetus Genevæ, & Valentinus Gentilis Bernæ Helvetiorum supplicio affecti. Vterq; felicitatem suam jactabat, ut qui pro veritatis atq; Evangelii defensione morerentur. Hæ nimirum diaboli artes sunt, ut quos ab Ecclesia semel abduxit, eos quã pertinacissimos reddat; & mulierculis etiã Catonis illius animos inspiret. Nec simplices tantum & rudes, verum etiam doctissimos viros nonnumquã irretit. Cujus rei unum hoc loco exemplum proferã. Testantur rerum Indicarum scriptores, ante aliquot annos hominem quendam exquisitæ eruditionis, nullius morbi aut alienati animi prodente se indicio, inter novitios illos Christianos jactare cœpisse, se Christum esse ac Salvatorem, à Deo Patre ut verum ipsis Evangeliũ prædicaret missum. Quę hominis insania contrariis Patrum Societatis Iesu demonstrationibus abunde refutata, quum carceris diuturnitate ac tædio sanari non posset, vivus ille combustus est Rogo jã impositus, cantica personabat, Deoque Patri gratias agebat, sublatis in cœlum oculis ejus aperturã, & auxilio accurrentiũ Angelorum (sic enim sibi persuaserat) præsentiam exspectans. Quo & aliis similibus conatibus diabolus teneram illam & adhuc adolescentẽ Ecclesiam turbare voluit, ut in Antichristo meo ostendi.

Martyrem igitur non pœna sed caussa facit, ut Augustinus inquit. Illa æqualis esse potest, hæc diversa est. Vnius caussa zelus alterius desperatio est Ille occiditur: hic coronatur. Quis vero nõ ridet eorũ impudentiam, qui è variis lanienis spissum illud Martyrologii volumen confecerunt; in quorũ numero multi sunt ob alia crimina occisi? Pantaleon suo Martyrologio Poltrotum illum, qui ob Guisii Ducis cædem supplicio affectus est, adscribere non veretur. Atqui Mundi à Christo redemti tempore, sol lugubri vultu dolorem suum quasi testatus, & Salvatorem, & utrumq; latronem, tã bonum quam malum, pariter vidit cruci affixos. Pœna ęqualis erat, sed caussa dissimilis. S. Augustinus ait, multos atrocissima tormenta perpessos esse, sed ob peccata; non constantia, sed pertinacia; non ut ii quos persequutus sit, sed quos possederit diabolus. Idem Donatistas suppliciis ultro occurrentes, gravissimis verbis objurgat ac revocat, inquiens, quæ patiantur, contra Iesum Christum esse, ut quæ non ad ipsius gloriam, sed ob ipsorum peccata & flagitia patiantur. Magnam esse dementiã, martyrii gloriam eos jactare, qui quum vixerint ut latrones, etiam ut latrones moriantur. Et S. Cyprianus, Quamvis, inquit, ejusmodi homines ob Iesu Christi nomen interficiantur, tamen nec ipsorum sanguine maculam illam elui, nec malitiã supplicio purgari. Quamobrem vero? Quia, inquit, martyr esse non potest, qui sit extra Ecclesiam. Quin etiamsi iidem flammis ustulentur, aut à bestiis devorentur, non tamen id Fidei coronam, sed potius infidelitatis ipsorum pœnam; nec vitæ religiosæ finem, sed desperationis fore clausulam Occidi tales posse; coronari non posse. Quod si lectio Platonici libri de Animæ immortalitate tantum potuit, ut Philosophus quidam de rupe in mare se præcipitarit, & Cato sibi ipse mortem consciverit: quid mirum hodie etiã nonnullos reperiri, qui opinionis errore decepti, & à diabolo excæcati, nulla supplicia aut tormenta reformident, male facientes, quum benefacere sibi persuadeant? S. Bern. monet, ne mirum hoc nobis videatur: quũ diabolus magnã habeat potestatẽ; ut quos sæpe inducit ut suspẽdant se, præcipitẽt, aut propriis manibus occidãt; eodẽ modo homines tentans quo Salvatorem, cui persuadere voluit, ut de pinnaculo tẽpli se dejiceret. Quantopere vero primus hic Lutheranorum & Calvinistarum fervor ac zelus postea refrixerit, ex sequẽtibus patebit. Calvinus quidẽ in scriptis suis passim cineres eorum qui pro Evangelio mortẽ oppetierint, magnificè jactat; quem VVestphalus Luthera-

theranus irridens, si Catabaptistæ, inquit, eorum qui in Belgio occisi sunt, inire velint numerum, multo majorem fore. Esto: è Calvini schola prodeuntes quidam maleconsulti discipuli ignis supplicio seipsos objecerunt. Idē certe & olim Anabaptistæ fecerunt, & hodie non minus alacriter faciunt, divinis laudibus martyres suos ad cœlum usq; efferentes. Calvino Genevæ septis se continēti, facile fuit miseros illos ac stultos, qui in diversis Christiani Orbis partibus etiam cum vitæ dispendio magistri deliria propugnabāt, his ac similibus verbis animare: Bono animo estote, fratres. Alacriter ad ignē pergite: nullum supplicium aut dolorē formidate. Hæc via regia ad cœlum est. Ecce Christum expansis brachiis vos exspectantem, & ad æterna gaudia vobis præparata introducere gestiētem. Interim vero bonus ille vir cuti suæ metuens, loco sibi canit, Genevæ mœnibus se includens, neque umquam inde egressus, ne vitæ periculum adiret quod alios fortiter contempere jubebat. De quo facete Ronsardus Poeta Gallicus sic ludit:

Calvinus annis obsitus dudum, quid est
Quod se Genevæ continet, nec Franciam
Adit, ut honorem martyris quærat sibi?
Illos Tragœdos nempe homo ignavissimus
Imitatur, alios qui subornant, scenicas
Partes peracturos; popello fabula
Ut si minus probetur, ipsi non tamen
Exsibilentur, aut fiant ludibrio.

QVALES ET è QVO HOMINVM GENERE fuerint primi novi Evangelii in Galliis Ministri.

Caput Septimum.

ARGVMENTVM.

I. *Primi in Galliis Lutherani homines ex vulgi fæce plerique omnes fuere.*
II. *Primus novi Evangelii in Galliis Minister lanæ carminator.*
III. *S. Scripturæ libri ab hæreticis vulgo ad legēdū dati.*
IV. *Vulgus à sacrarum literarum tractatione abstinere debet.*
V. *Apud hæreticos etiam feminæ Ministeriis Ecclesiasticis fungendis se ingerunt.*
VI. *Quam indignum sit, libros sacros in vulgi officinis & passim profanari.*

QVi novæ Ecclesiæ è variis centonibus novā pro suo lubitu consarcinarunt Ecclesiasticā Historiā, ajunt, quemadmodum Deus per ses Mundi contemtas & abiectissimas ejusdem superbiā & arrogantiam proculcare voluerit, dum scilicet nō Reges aut Principes, sed pauperculos ac rudes piscatores elegit, qui Evangelium Mundo annunciarent, sic eundem veram sapientiam ac divini Verbi cognitionē, sapientibus ac doctis hujus sæculi abscondită, simplicibus & indoctis revelasse. Primos enim qui Evangelicæ veritatis cognitionem acceperint, homines de plebe, & mechanicis artibus vitā sustentantes fuisse: adeoq; multos qui nullā artē antea quam mechanicam tractarint, aut terrā aratro proscinderint, repēte eximios factos esse Theologos. His tamquam gēmis quum illa Pseudomartyrologia, tum Ecclesiasticæ Historiæ libri, passim distincti atq; exornati sunt. Alios videas docentes, alios catechizantes, alios prædicantes, alios evangelizantes, omnes propriam sibi quisq; Fidem suo marte cudentes, S. Scripturam ad suum sensum detorquentes, sacro ministerio sine ulla legitima vocatione se ingerentes, & illotis manibus sacra tractātes; alios ab aliis ad prædicandum Evangelium deputatos ac missos, omnes vero pari ignorantia irretitos, omni solida SS. litterarum cognitione destitutos, & in incerto stultarum, erronearū ac falsarum opinionum, ac sui cerebri cōmentorum salo fluctuantes. Quod si forte in aliqua re aliqua eis rationis lux illuceat, profecto idē illis accidit quod iis qui tenuissimum Lunæ nubibus obtectæ lumē adspiciunt. Et certe similis est ignorantia illis speculis, quę omnium objectorum imagines falsas, ac vero multo majores repræsētāt. Et sicut olim apud Iudæos Scribæ ac Pharisæi Mosaicā legē prædicabant, viā tamen suæ ipsorū salutis ignorabant; sic nostri hi nihil frequentius in ore habent quā Iesu Christi nomē, nihil tamen minus quā Iesum Christū agnoscunt. Similis fuit olim Waldensiū hæreticorum ignorantia, quam nostro sæculo renatam videmus. Vt enim in arboribus quibusdā & flores ac fructus uno atq; eodē die enascuntur ac cadūt; sic ex rusticanis atq; imperitissimis hominibus repente scholares, Baccalaurei atq; Doctores, si diis placet, facti sunt. VValdus homo bonarum artium atq; litterarum ignarus, postquam S. Biblia in vulgarē linguam Gallicam traduci curavit, certatim omnes dies noctesq; eorum lectioni incubuerunt, adeo ut quidam integros libros memoriter tenerent. Idem de repentinis ejusmodi, & à mane ad vesperam natis Doctoribus reformatorū nostrorū Ecclesiastica prodit Historia. Vix illi à primo limine lit-

ne litteras salutarunt: & ecce tibi statim peritissimos Grāmaticos! Ini ē ne rudimenta quidē Grammaticæ sciunt: & ecce tibi Rhetores argutissimos! Quumq; nec Logices præcepta, nec rei naturalis scientiā vel primoribus labris degustarint, magni tamen Philosophi videri volūt: Philosophi quidē sine ulla Philosophiæ, & Theologi sine ulla primorum Theologiæ fundamentorū cognitioni. Inter alios ibidē exemplum ponitur rustici cujusdā, qui quum neq; ipsas literarum figuras agnoscere posset ac discernere, Novum Testamentum ab aliis prælegi sibi curavit; deinde literarum characteres imitatus, textum Latinum cum Gallico verbatim contulit, atque assiduo labore perfecit, ut testimonia quæ vellet, è SS. literis proferre sciret, familiamque suam erudiret, ac Papisticos Sacerdotes facile refutaret, ut prædicta Ecclesiastica loquitur Historia. Sed ecce tibi alterum, cujus Beza facit mentionem, hominem ejusdem farinæ.

II. Ioānes Clericus, inquit, lanæ carminator fuit in oppido Meldensi, qui singulari zelo inflamatus, & Dei cognitione, quā ex Bibliis tunc utcumq; in Gallicā linguā translatis hausit, instructus, primus in dicto oppido, An. MDXXV. Antichristo sese opposuit, & Ecclesiæ florentissimæ, quæ postea ibi fuit, inter suæ cōditionis homines fundamēta jecit; ubi etiā tandē fuit combustus. Ecce tibi lanæ carminatorē, primum novæ Ecclesiæ architectum & fundatorem. Ecce tibi primum ejusdē in Gallia martyrē. Sic enim appellant illos, qui ob erroris pertinaciam supplicio sunt affecti: de quibus singulari capite libro VIII. dicam. Idem aliquot ante annos in eodē oppido flagris cæsus fuerat: ut inde exclamare reformati nostri Historici non dubitēt, Meldensem urbem hoc nomine gloriari posse, quod martyrum primitias Deo obtulerit. Nescio equidē an ex impuri hujus cineribus vel cadavere longo post tēpore alius quidā Petrus Clericus, nō magis hoc nomine dignus quā ille enatus sit, ut nomine, ita arte eundē hunc referens: quippe qui & ipse lanæ fuerit carminator. Ille quidē, Ioannes nempe, primus fuit, cui Historici primi in Gallia Ministri titulū tribuunt. Is enim Lector Ministerii apud Pictonas fuit: cui titulus iste ab eo collatus fuit, qui revera summū Pontificatū supra Lutheranos Galliæ nostræ tū sibi usurpabat, & eorū non fidē tātum verum etiam nomina mutabat, ut non multo post dicetur, ubi novi hujus nominis etymologia & ratio à nobis explicabitur. Novum vero dico, in hac significatione qua pro Ecclesiæ Pastore accipitur, Atqui in nova Ecclesia nihil non novū esse oportebat. Petrus hic Clericus primus è suggestu novū Evangeliū docuit, & difformē quandam reformatæ Ecclesiæ formam a se collectæ contexuit. *Eo tempore, ut loquitur eadem Historia, forma quædā Ecclesiæ in oppido Meldensi constituta est, quū cives quidam & inquilini, post jejunia & preces, Ministrum sibi elegissent quendam Petrum Clericum nomine, arte quidem seu opificio lanæ carminatorem, sed qui præter vitæ integritatē in SS. litteris valde erat exercitatus, quāvis nullius quā Gallicæ linguæ haberet notitiam: cujus sedulò in fidelium cœtu prædicantis & Sacramenta administrantis Ministerio Deus ita benedixit, ut multis undiq; è pagis accurrentibus, brevi circiter quadringenti utriusq; sexus homines numerati fuerint, eoq; ob multitudinem diu latere non possint.* Vides hic, si istis credimus, primū Evangelii in Gallia Ministrum, Petrum Clericū: insignē certe Clericum, & non nomine hoc tantum, sed & statua dignum, ut qui nullius quam vernaculæ sibi linguæ cognitionem habuerit, & interim dum lanā carminat & fila ducit, grandis Theologus affectus, & à suæ artis & farinæ feminibus, fullonibus textoribus, sartoribus ad Ministeriū vocatus fuit. Numquid homines isti tam sibi quam aliis illudere, aut à Deo sensu communi privati videntur, qui centones suos tam male consutos, atque adeo turpitudinem suam ultro ostendunt? Quasi vero in domo Dei in plebis vel etiam singulorum sit potestate, Ecclesiasticum sibi constituere magistratum, Episcopos & Pastores eligere: quum Apostoli, immò ipse Salvator noster in nullo alio quam ejus à quo missi essent nomine, audiri voluerint, suamque missionem infallibilibus argumentis demonstrarint. Multos alios ejusdē farinæ homines, cæmentarios, carpentarios, sutores, sartores, scrutarios, & id genus omitto, qui Argētorato, Tiguro aut Geneva reversi, & Spiritus S. scilicet, illustrati, novū Evangeliū prædicarunt, novellas ecclesiolas passim plantarunt, Pastores cōstituerūt, & Māducationē (sic enim Cœnā Domini primitus appellabant) administrarūt: cujus ritus ac ceremonias postea describā. Verū ne sine ratione insanire videantur, ajunt suaves isti homines, permissum esse cuilibet docere, & in convertēdis infidelib' laborare. Fatemur hoc sane: sed unde, quæso, probabitis, post conversionē infidelium licere privatis hominibus suo arbitratu sibi Ecclesiā cōstituere, ejusq; architecturā, ut ita dicam, & imperium sibi arrogare? E contrario sane legimus ab Ecclesia Hierosolymitana, postquā auditum esset de iis qui ad Dominū conversi

conuersi fuerant, Barnabam missum, qui eos Antiochiam conduceret, vbi primum illa fidelium multitudo Ecclesia appellata fuit: nec quisquam, nisi hæreticus, sine legitima missione, titulum aut ministerij in domo Dei munus vsurpauit.

Porro Meldensis illa Ecclesia, à Farello, Fabro, & Rufo, vt supra diximus, primitus collecta, non multo post dissipata est, Lutheranis dum cœtus ibi suos carminatore duce habent, comprehensis, & Lutetiam obductis, plerisque etiam mortis supplicio affectis, ac reliquis per meliorem instructionē ab errore reuocatis. Sed horum omnium supplicia & ardentes illos rogos, sempiterni illius ignis hæreticis præparati, præcursores, hoc loco tepra sentare consilium mihi non est, exposituro tantum, quanta cū pertinacia illi ad mortē vsque perseuerarint, vt scilicet hoc colore malam suam vitam celarent. Atqui, si Cypriano credimus, id genus homines non martyrij accipiūt coronam, sed diuisionis suæ pœnam luunt: nec eorum supplicia religionis zelo, sed desperationi potius adscribenda sunt.

III. Vti Lutherus indicto Ecclesiæ bello S. scripturam promiscuæ multitudini legendam obiecit, vnde momento temporis tot hæreses natas ac denatas vidimus: sic eodem artificio vsi sunt primi in Gallia nostra Schismatis auctores, vt qui incredibili diligentia, nullis parcentes sumptibus, SS. Biblia ad ipsorum gustum in Gallicam linguam traducta diuersis locis magno numero excudi curarint. Inter hos Robertus quidā Oliuetanus, An. M. D XXXV ab hæreticis VValdensibus, hinc inde in vallibus quibusdā Prouinciæ latētibus, inductus, primus traductioni manus admouisse dicitur: cuius versio eorundem sumptibus Noui castri apud Heluetios excusa est. Testatur Beza, mercatorē quendā nostri temporis, Petrum Bufflerū nomine, fortunas suas omnes vendidisse, & in SS. librorū editionem impendisse. Illecti mox lucri cupiditate complures tam in Gallia quā Germania Typographi, certatim ad eā rem operas suas obtulerūt: quibus tot Bibliorū editiones, tot Catechismos, Clypeos fidei, Anatomias, & id genus scripta debemus: & inprimis Psalmorū illum in rhythmos redactorū libellū, qui passim apud hæreticos arida pumice expolitus, inauratus, & varia forma atq; cultu ornatus assiduis manibus circumfertur: cuius vel sola elegantia, feminas præsertim, ad emendū ac legendum inuitat. Et quemadmodū auari mercatores parui lucelli spe non longinqua tantum itinera suscipiunt, verū etiam maris tempestatibus ac mille periculis sese obijciunt: sic famelici quidā typographi, degustata primi quod perceperāt lucri dulcedine, vt tanto faciliorē sibi tam in oppidis quam rure ad Nobilium ædes haberent accessum, tanquā institores inter friuola & crepundia quæ circūferebant, libellos eiusmodi abscōdebant: quos deinde mulierculis aut alijs curiosis hominibus clā donabāt, & vt in occulto haberent rogabant, quo tāto illi magis ad lectionem eorū accenderentur. Ex his Circumcellionibus & malarū merciū institoribus permulti deprehensi & in ignē coniecti sunt, eò quod leges a Rege & magistratibus latas violassent. Suaues sunt Ecclesiasticæ toties à nobis citatæ Historiæ consarcinatores, quādo friuolarios eiusmodi velut Cicerones quosdā & Demosthenes, in Curijs magna omniū admiratione & stupore perorātes faciunt. Inter alios aiunt, Ioannem Chabotiū quendā, librorū quos Geneua apportaue rat venditorem, graui & erudita ad Consiliarios Curiæ habita oratione, audientium animos vehemēter cōmouisse: cui etiā cum tribus Sorbonæ Doctoribus disputandi permissa fuerit facultas, quā tamen illi defugerint. O insignem vanitatem! Sed eiusmodi nō minus falsis quā vanis narrationibus libri istorū referti sunt: in quibus etiā imperitis librarijs & idiotis Ministrorum & Ecclesiæ Fundatorum tituli tribuuntur. Illorum vero hominū opera breui ingens librorū Noui Testamenti in vulgarē linguam miserabiliter translati copia Galliam inundauit, sancto Dei verbo, omnis generis & conditionis hominibus, feminis, pueris, ac ceteris, diuina ista mysteria quæ sub litterarum cortice latent, nequaquā capientibus, turpiter prostituto. Quid vero hoc aliud est, quam gladium furioso in manus dare, quo is non alios tantum, sed seipsum quoque occidat? Sicut enim gladius offendit ac defendit, prout scilicet tractatur: sic S. Scriptura & vitā dat & adimit, prout ea quis vtitur. Sapiens mater Ecclesia periculosū esse semper indicauit, promiscue omnibus SS. litteras tractandi facere potestatē: ea in re priscorum hominum, qui sartam tectam religionem suam conseruare studuerunt, prudentiam imitata. Hebræi quidem ante trigesimum ætatis annum ad Geneseos & Cantici Canticorum lectionem neminem admittunt, veriti ne quis verbis aut exemplis inde petitis abutatur: vt S. Hieronymus auctor est. Et Deus ipse Esdræ mandat, vt partem doctrinæ suæ promulget, partem alteram in occulto habeat. Trismegistus ille Mercurius ait, Nullam eos habere religionē qui diuina mysteria vulgo prostituūt.

Idem frequēter in cœlesti sua Hierarchia inculcat S. Dionysius Hebræorū exemplū imitati sunt plerique omnes, qui salutaribus regulis & legibus Respublicas suas munire ac conformare satagerunt: quamuis obscura tantum, & velut per transennam aut nubem transparēte naturalis cognitionis luce essent illustrati Diuinus ille Plato in epistola quadā ad Dionysiū tyrannū de sacris quibusdam mysterijs disputans, rogat vt eam statim comburat, ne forte in vulgi manus incidat. Idē VII. legū suarum cauit, ne quisquam scriptum aut librum quemcunque, inconsulto magistratu cōponeret, recitaret, aut promulgaret, ne quid inde religio caperet detrimenti Idem Pythagoras, Socrates, Aristoxenes, inuiolabiliter obseruarūt. Plotinus quidē iuramēto se obstrinxit, se numquam quæ ab Ammonio didicisset propalaturū: quod quum violasset, phthiriasi miserabiliter perijt, vt Porphyrius testatur. Sed quid multis opus est? Saluatoris nostri intueamur exemplū qui de regno cœlorum mysteria Apostolis reuelauit, ad cæteros vero parabolas loquutus est Et idem monet, ne margaritas ante porcos proiiciamus. Ad quid vero opus fuisset Apostolis, sacerdotibus, & Ecclesiæ Doctoribus, quos Deus, vt Scriptura testatur ad regendū ordinauit, si SS litterarum tractatio atque interpretatio non minus ad alios, etiam feminas & opifices quam ad hos pertineret? dedit Deus iam olim Ecclesiæ suæ, & adhuc dat Legatos, quorum vocem tantum non vero illorum pseudoapostolorum, qui Legationis suæ fidem facere non possunt, quiq; seditionis potius incentores sunt, ad omni scelere, impietate & sacrilegio vexandam Ecclesiā ab ipso inferno sum missi, exaudire nos oportet. In hanc sententiā pulcre atq apposite inquit S Cyprianus, Rudi ac simplici plebi nequaquam permittendum esse, vt suo marte S. scripturam legat, sed eos audiendos esse qui interpretandi habent auctoritatem. Qui CIII. S. Hieronymi Epistolam legerit, facile quo nouos hos & repentinos theologos, illotis manibus tam sacrā scientiam tractantes, referet habebit vbi sic loquitur: *Agricolæ, cæmētarij fabri metallorū, lignorūve cæsores lanarij quoq; & fullones, & ceteri, qui variā supellectilem & vilia opuscula fabricantur, absq; doctore non possunt esse quod cupiunt Quod medicorum est, promittunt medici: tractant fabrilia fabri Sola scripturarū ars est quam sibi omnes passim vindicant. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc Sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent antequam discant. Alij adducto supercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de S. litteris philosophantur. Alij discunt, pro pudor! à feminis quod viros doceant: & ne parum hoc sit, quadā facilitate verborum, immo audacia edisserunt alijs quod ipsi non intelligunt.* Et, quæso te, vnde plerasque omnes hæreses & dogmata iniquitatis nata putas, quam ex deprauato S. Scripturæ sensu, ac nimis audaci, immo peruersa ac plane contraria verborum interpretatione.

V. Quod si S. hic pater adhuc in viuis esset, & sacra profana omnia susque deque habita atq; inter se confusa cerneret, multo magis sane exclamaturus ac sæculi nostri peruersitatē detestaturus sit: vt in quo feminæ passim nō tātū Theologiæ scientiā affectare, verū etiā palā S. Ministerij officia exercere visæ sunt. Annō Vrsula quædā in Germania, Lutheri tempore, suggestum conscendit, atq; inde de rebus sacris ac religionis controuersijs ad populū declamauit? Idem in Scotia altera quæpiam fecit, vt Lāgæus in Lutheri vita testatur: & alia quædam in Bohemia. Hussitarum secta grassante, vt libro IV a nobis iudicatum est. Quid sub primis hæreseos in Gallia initijs Iustia & sceleta frequentarūt, quorū nonnulli adhuc sunt superstites norūt quid ibi actum sit: quum scilicet inter feminas quæ plus sapere sibi videbantur, dum Ministri expectarentur aduentus, ex SS Biblijs textū aliquē prælegit, suamq; deinde sententiā subiunxit Illæ certe quæ pœnarū metu hinc à nobis Geneuā profugerūt, Theodoro Bezæ in disciplinā sese tradiderūt, qui singulis diebus horā vnā earū institutioni impēdit, vernacula lingua textum aliquem S. Scripturæ interpretatus: quod idē antea quoq; Lausannæ fecerat. Gallieni Imperatoris tēpore feminæ quædā Plotini Philos. scholā frequētasse dicūtur: quod quidē ego aliquo modo tolerandū esse arbitror, ob liberaliū artium curiositatē. Neq; sane eas ego vehemēter reprehēdēdas ac dānandas existimo, quæ S. Scripturæ lectioni sūt deditæ, atq; in eius allegādis testimonijs bene exercitatæ: vt vero publica obeāt in Ecclesia ministeria, ferri nullo modo potest, quum in eo nō tantū modestiæ sexui huic cōgruētis limites transiliant, verū etiā leges ab Ecclesia præscriptas violent, quibus expresse in Ecclesia loqui prohibētur. Silentiū feminarū est lectio, cuius tutum, vt veteri verbo dicitur, est præmiū. Harpocrates certe, ille iuratus loquacitatis hostis, inquit, si ruptură silētij mulcta luere feminæ cogerentur, breui omnibus bonis eas cessuras, vt quibus silentium crudelis gehennæ est loco. Apostoli mulieres, vti diximus, in Ecclesia loqui prohibuerunt: at longe alia ratione

sæculi

sæculi nostri Reformatores, vtuntur. Non longe abibo nec quorum memoria iamdudū sepulta est & obruta, exempla in lucem producam. Meminerūt multi etiamnū superstites, in mōte Marsano (quod Aquitaniæ est oppidum non incelebre) An. M.D. LXXII. feminam quandam Gutteriam Bordenauiā nomine, Blasij de Brabenne vxorem, è suggestu auditoribus interea dum Minister exspectatur, è Biblijs aliquid prælegere solitam. Aliam vero Claudiam Alisantiam nomine, causidico cuidam eiusdē oppidi ciui nuptam, Theologiæ professionem ita sibi vindicantem, vt Ministrū sæpe reprehenderet atque erroris insimularet. Quin eadem nō Diaconi tantum munus vsurpauit, verum etiam de Prædestinatione librū scripsit, Regis sorori, quæ Duci Barensi postea nupsit, dedicatū, vt quū A. M D XCII. in Galliam illa iter faceret, imprimeretur. Et quia in huius rei mentionem incidi, vt scilicet miserabilem nouitiæ Ecclesiæ confusionem explicē, inde ortam quod laicis atq; idiotis SS. librorum lectionem promiscue permiserunt, vnum aut alterū exēplum adhuc addam, ridicula quidem, talia tamen quæ suam etiam habeant vtilitatem. Muliercula quædam quum XXV. caput Ecclesiastici, in quo feminarum malitia viuis depingitur coloribus, legi audisset Quid, inquit, an hoc Dei sit verbū? Ego certe diaboli opinor. Memini in Curia nostra Burdigalensi olim militem quendam reformatæ, scilicet, religionis, accusatum, quod historiam de Balaamo legi audiens, in hæc verba erupisset: Eū asino multo stolidiorem, qui credat bestiam loquutā esse. Fabulas esse & nugas meras. Quid vero homo eiusmodi, vix ea quæ ante pedes sunt videns, de multis alijs S. scripturæ locis dicturus sit? An Occolampadium hac in re imitabimur, dicere non verētem in S. scriptura contradictiones reperiri? Super quo Lutherus exclamat: *Ecce in quam horribiles errores diabolus etiam homines eruditos abripiat?* Atqui ô Martine tuam ipsius inspice mauticā, & quam nefarie libro S. Iobi, & D. Iacobi epistolæ illuseris, reuolue. Ille quidē, de quo paullo ante diximus, miles credere nō potuit, asinā loquutā esse: quid si alius credat iumēta saluari? quum Deus expresse per prophetam dicat, velle se vt homines ac iumēta saluentur. Quid enim mirū, si quomodo hæc verba intelligēda sint, simplex aliquis & litterarū ignarus nesciat, quum ea a me allegata etiam Minister quidā recte ac genuine interpretari nō potuerit. alius vero per iumēta feminas intelligendas asseuerauit? Noui feminā grauiter inde offensam, quod in Canticis Salomon legisset: *Nigra sū, sed formosa, filiæ Hierusalē, &c.* ac propterea amauit me, & *Introduxit rex in cellaria sua.* Super quibus illa verbis pulcre admodū & singulari ingenij acumine philosophabatur.

Porro vernaculæ hæc linguæ, in quam S. scriptura passim traducta circumfertur, multis tamē difficultatibus ac nubibus inuolutæ facilitas (vt patet ex tāta hæreticorū multitudine, qui omnes, S. Augustino teste, in hæresin ideo delapsi sunt, quod S. Scripturæ verum sensū se habere inaniter præsumpserint) illa, inquā, vernaculæ linguæ facilitas multorū animis scrupulos sane nō exiguos iniecit, atq; Ecclesiā magnopere perturbauit. Numquid enim vidimus mercatorem ad abacū suum sedentem ad sui iudicij lancem, fabrū ad suam normam, pædagogū ad Grammaticæ, Medicum ad Philosophiæ leges S. Scripturæ dicta expendentes? Quin etiam, vt supra diximus, etiam mulierculæ, quasi de colo ac lana res esset, iudicium sibi ac censuram de S. Scripturæ interpretatione sumserūt. O rem indignam ac pudendam! Videre passim etiam in cauponis SS. Biblia abaco exposita: & sacra vasa ab illotis & immundis manibus tractari. Operæ pretium est, quid nuper Theologus, vir tamen nostri sæculi doctissimus, hac de re senserit, explicare. *Ab omni, inquit ratione abhorret, quod libros sacros, religionis nostræ sacratissima mysteria continentes, illotis passim manibus versari videmus. Tam serium ac venerabile studiū non ita perfunctorie ac leui velut brachio tractari debet. Totum illud hominem & actionem destinatā ac quietam desiderat: in cuius auspicatione illa ex diuino Missæ officio verba,* Sursum corda *quotidie vsurpanda ac repetenda, atque corpus etiam ita componendum moresq; ac gestus ad eum modum temperandi sunt, vt omnia singularem quandam attentionem ac reuerentiam testentur. Credo equidem,* adiungit idem, *libertatem illam siue licentiam tam religiosam atq; arduam Scripturam in varias linguas transferendi atque interpretandi, plus periculi quam vtilitatis habere.* Sed caput hoc pulcerrima Tertulliani sententia concludamus, monentis, vt si S. Scripturam recte intelligere ac veritatem cognoscere cupiamus, regulam ab Ecclesia nobis præscriptam accurate obseruemus: quam eadem ab Apostolis, Apostoli à Iesu Christo, Iesus Christus ab ipso Patre accepit. Quò enim, inquit S. Augustinus, ad rem tam altam ac profundam intelligendam, melius ac tutius confugere possumus quam ad Ecclesiam, quæ falli ac decipi non potest? Sed ne lectorem diutius detineam, tempus sane est vt quis ac qualis

Joannes Calvinus, ille miserandi in Gallia Schismatis præcipua fax atq; auctor, fuerit, ostendã qui dum alij passim veram Jesu Christi Ecclesiam quærunt, illam a se inventam, & è ruderibus quasi erutam, & super monte illo, omnibus conspicuo loco, expositam ac restauratam esse iactat. Et quemadmodum Bohemi Hussium, Germani Lutherum, Helvetij Zuingliũ, Angli Buceruũ, Scoti Cnoxiũ, Dani Bugenhagium, Livoni Peltronem, Transylvani Blandratam, restaurati apud se Evangelij auctores faciunt; sic Galli Calvino eundem se honorem ac gloriam debere profitentur.

JOANNIS CALVINI NATALIS & judicium ex themate ejus Genethliaco sumptum.

CAPUT VIII.

ARGUMENTUM.

I. *Homines de schola primi Lutherani, mum in Gallia seminarunt.*

II. *In varias sectas & factiones misere distrahuntur.*

III. *Joannes Calvinus Galliæ Lutherus.*

IV *Ejus nativitas & horoscopus.*

V *Genethliacorum conjectura seu prædictiones.*

VI. *Calvino supremi Pontificatus dignitas in Nativitate promissa.*

I. Tertullianus, postquam hæreticos veris coloribus depinxit & in veterum illorum pictura novitiorum mores ad vivum expressit, recte ac bene inquit, Philosophos, eorum qui Ecclesiæ pacem ac concordiam primi turbarunt, Patriarchas veluti atque antesignanos fuisse. Idem nos de sæculo nostro perverso dicere possumus: nempe primos hæreseos parentes atque auctores fuisse homines d schola, Gramatices magis Philosophiæ aut Mathematicarũ scientiarũ quam Theologiæ peritos. Libros illi legebant, linguas intelligebant; sed non sapientiam Aristotelis callebant subtilitates; at à Divo paulo, tradita mysteria non capiebant. Recte quidem Philosophiam, Humanam, Theologiã divinam Sapientiam appellavit. Hanc hinc ite ligendã ut fidem ei habeas. Quot dum alios perdunt, seipsos quoque perdiderunt? Videre id est in multis Philosophis, qui velut Pelion Ossæ, & utrumque Olympo imponentes, cœlum conscendere, in sacrarium Dei irrumpere, & incomprehensibilia Dei mysteria, ac divinorũ operum caussas ac rationes perscrutari ausi sunt. Miseri qui instar Dædali cereis pennis ad solem evolare non dubitant, quibus liquefactis in mare decidentes, misere submergantur & pereant. Sic Thales astra eorumque motus è terra fixis in cœlum oculis contemplatus, in foveam pedibus subiectam, nec tamen a se visam, præcipitavit. Sic Empedocles, dum Ætnæi incendij caussas propius explorat, eiusdem flammis absumptus est. Et Aristoteles quod Euripi sive marini fluxus ac refluxus caussas indagare non posset, perijsse in eo fertur. Quid de Tertulliano, Origine, & alijs dicam? qui quum iam in ipso fere salutis portu extra omne tempestatis periculum versari viderentur, quia tamen opinionibus suis nimium velificati sunt, atque errorum fluctibus sese exposuerunt, triste sane naufragium eos fecisse, & ad perpetuam suã infamiã, sectis nomina dedisse videmus. Hinc olim Origenistæ, Valentiniani, Montanistæ, Marcionistæ, Hermogeniani: & nostro tempore Melanchthoniani, & alij eiusdẽ farinæ. Supra indicavimus qui & quã multi, Gramatculi ac magistelli sive Philosophastri, sub primis Lutheranismi incunabulis in Galliam irrepserint, ac modo in propatulo se ostenderint, modo hinc inde rursum in latebras sese abdiderint, qui tamen omnes omni conatu nullũ certum ac firmum invisibilis suæ Ecclesiæ fundamentum ponere diu potuerunt; instabili tantum & fluctuanti arenæ inædificantes ac velut contis & incerta opinionum vada explorantes, & velut in tenebris palpantes.

II. Suas quisque opiniones, seu cerebri commẽta sequebatur, aliorum vero dogmata fastidiebat. Unus Lutheri, alius Zuinglij partibus adstipulatur, hic Melanchthonis, ille Oecolampadij, alius Buceri probabat opiniones. Ut paucis dicam, novitia illa fides vagabunda, sine capite, sine pedibus, sine ullo certo fundamento fluctuabat atque errabat. Erratici huius agminis in Aquitania nostra antecursores veluti fuerunt Faber & Rufus, qui primi Ecclesiam assilierunt; sequente eos longo Grammaticorũ ac magistellorum agmine, ut paulo ante dixi. Ex omnibus tamen nemo tãtæ erat audaciæ, qui, ut Lutherus in Germania, ipsa Ecclesiæ fundamẽ a auderet cõvellere, quũ separationẽ illam ab Ecclesia, & novæ Fidei fabricationem, plenam evidentissimi periculi esse omnes iudicarent: Satius putantes, intra vetustate ca iosam Ecclesiæ domum, vel parietinas potius se continere, quam-

quam ea tota solo æquata, nouam moliri. Et hæc quidem multorum fuit, schismaticorum auersantium, sententia. donec tandem homo quidam confidentissimus prodijt, qui velut ille Ephesini templi incensor, Ecclesiam a fundamentis subruere aggressus est, vulgatis passim opinionibus suis ac commentis, & ad partes suas quamplurimis religiosæ vitæ desertoribus alijsque libidinosis hominibus, summa proposita vitæ licentia, traductis. In summa, cœlum terræ permiscere, & ex diuersis atque inter se pugnantibus opinionibus conflatam ac miscellaneam religionem homo hic fabricari voluit.

Qui quoniam non minus quam Germaniæ Lutherus funesta Galliæ nostræ fax fuit, non abs re facturus mihi videor, si vitam eius, mores, doctrinam, & quibus in ea propaganda modis vsus sit, fusius aliquanto descripsero atque indicaro. Ex huius enim capite tamquam è Pandoræ pyxide, omnia mala, calamitates & miseriæ, quibus pulcerrima Europæ pars penitissime iam diu afflicta fuit, prodierunt atque exundarunt. (a) Nomen eius omnibus quidem notum est ac ingressus eius & cetera quæ ad hanc rem pertinent, plerosque latent. Multa tamen interim, ab alijs prodita omittere mihi visum: præsertim quum verear ne apud quosdam plus odium valuerit quam veritas: monente etiam ipso prouerbio, cum laruis luctandum non esse, exemplo Agamemnonis apud Homerum inquientis, minime committendum esse, vt eorum qui in sepulcris quiescunt, manes vellicemus, aut conuicijs ac contumelijs oneremus. Mihi quidem nihil de hoc homine scribere constitutum est (quamuis multa hic lector à nemine alio prodita deprehensurus sit) quam quæ vel ipsius subiecti argumentum mihi suggeret, vel fide dignissimorum hominum testimonia, vel etiam historiæ & libelli a noua illa reformatione hic ibi passim exclusi atque exclusi, suppeditabunt.

IV. Ioannes Caluinus, funesta Galliæ, immo totius Christianæ Reipubl. fax, ac tantorum malorum auctor, natus est Nouioduni in Picardia X. Iulij Anno MDIX. O diem Nefastum, qui non hominis, sed longæ miseriarum nostrarum catenæ natalis fuit! Nomen ei primū fuit. Ioannes Chauuinus; pater Gerardus Chauuinus; mater, Anna Franca. Sed quemadmodum Lutherus primum suum nomen mutauit; sic noster hic non Chauuinus, sed Caluinus appellari voluit. Sed quum ne hoc quidem nomen satis ipsi placeret, eo forrasse quod transpositis litteris, impius ille atque atheus *Lucianus* inde resultet, Alcuini nomen sibi aliquādiu sumsit, eius qui Caroli magni præceptor fuit, magnam laudem ob institutam Parisiensem Academiam consequutus: vti apparet ex prima Institutionum Caluini editione, Argentorati Anno M.DXXXIX. primitus vulgata, quæ nomen hoc aperte præ se fert. Quia vero supra famosorum hæresiarcharum Lutheri & Melanchthonis Natiuitates seu themata genethliaca posui: par sane videtur vt tertij huius horoscopum itidem subiungam, cuius typus sic habet:

a *Surius in Comment. Prateolus in Catal. Haret. Bolseius in Vita, Romaus in Idea Caluini. Demochares. Vasquerius. Sainctes, Zindanus. Abraham Bzouius in Annalibus. Caierus. Heshusius Westphalus. Schlusselburgius. Vide Reginald. fol. 259. Serarium in Caluino stigmatico.*

V. Aſtrorum in hoc natali ſchemate poſitus ſatis indicat, hominem hunc multis præclaris dotibus ornatũ fore, quas tamẽ multa econtrario vitia comitatura ſint. Saturnus quidẽ in domicilio Virginis excellentẽ eruditionẽ hominis oſtendit, ſed talẽ quæ male collocata ſit, vt Iunctinus ad XIV. cap. lib. III. Ptolomæi De Aſtrologia Iudiciaria docet. Mercurius in domo Solis, firmam ei memoriam ac ſingularẽ ſcriptis animi concepta exprimendi gratiã atq; elegantiã promittit, vt ex II. libro Schoneri eiuſdem argumenti intelligi poteſt. Et quamuis Mercurius combuſtus ſit, id tamẽ ſupradictæ doti nihil obſtat, præſertim quum cor Leonis in angulo Meridionali collocatũ, idem ei polliceatur: quod vt Cardanus teſtatur, ſapientiæ ac prudentiæ ſedes eſt. Luna vero ſextili ſuo aſpectu, & Saturnus in domo Mercurij ſingularem ingenij acrimoniam denotant; ſed quæ ſtultitiam quoque ac nimiam ea quæ ſupra ſe ſunt indagandi curioſitatẽ habeat adiunctam. Heu (cum Chilone exclamare libet) quã difficile eſt ſeipſum noſſe! Luna quidem vna cum Tauri oculo, virilũ hoc naturæ turbulentum ingenij impetum, nihil niſi ſeditiones ac bella ſpirantis ſatis demonſtrat. Hoc quidem Cardani in Aphoriſmis de hominis huius Natiuitate eſt indiciũ. Similiter Mars in IX. loco extra domiciliũ ſuũ conſtitutus, Aſcendentis tamẽ dominus, monſtrat, ſacrilegum illum & hæreticum fore hominem, omnis diuini timoris expertem, eo tamen ad externam ſpeciem & hominum opinio-

opinionem sibi conciliandam, utentem. Eadem hypocrisis per Scorpionem in horoscopo constitutum, & in IX. domo Mercurio coniunctum præsignificatur: ut idem docet Junctinus. Inflexibilem vero hominis pertinaciam Mercurius & Luna, uterque in signis fixis versantes, indicant. Mars vero in Cancro constitutus, amarissimam bilem & iracundiam implacabilem hominis ostendit. Signa enim terrestria, si Cardano credimus, iracundiam ita imprimunt ut nunquam evelli possit, non minus quam canicula diebus canicularibus rabie correpta, ab ea sanari non potest.

VI. Sed nihil obstantibus his omnibus Nativitatis vitijs, quæ postea in ipsam Calvini vitam influxerunt, Juppiter in domo sua una cum corde Leonis magnam ei existimationem, & honorem quem inter suos consequutus est, præsignificavit: ut qui Elias alter S. Paulus, sol Mundi, Os Dei, homo inculpatus, non sine ludibrio simul & impietate a suis appellari meruerit: quāvis Scorpio Ascendens ab omni illum dignitate in vera Ecclesia excludat, tum quod Juppiter Marti, qui Ascendentis est dominus, adversus sit: tum etiam quod Cancri signum, quod Jovis est exaltatio, naturaliter clericalem ordinem significans, in nona vertetur domo quæ religioni & Ecclesiæ est attributa: ut curioso Lectori ex prædictis Junctini ac Schoneri libris facile patebit. Equidem non is sum qui velim nescio quod fatum comminisci, & res has inferiores Astrorum influentiæ necessario adstringere: quum sciam doctrinam hanc iam olim ab Ecclesia damnatam esse. Nihilominus tamen quum mihi pessimorum hæreticorum & in ijs Lutheri, Melanchthonis & Calvini antesignanorum explicāda esset historia: ut aliquo modo lectoris satisfacerem curiositati, etiam Nativitates eorum prodere volui, ut ne minuta hæc etiam posteritati ignota essent: interim intra Catholicæ Ecclesiæ septa, in qua extremū spiritū mihi emittere certū est, me cōtinens, nec ab eius legibus vel latum unguem deflectens.

QVOMODO CALVINUS AD Theologiæ studium animum applicuerit, & Lutetia Engolismam profugerit.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *Calvinus apud Bituricenses literis operam dans, de Melioris Volmari consilio ad Theologiæ studium animum applicat.*
II. *Volmarus primus Calvini animum hæresi corrupit.*
III. *Calvinus Lutetiam profectus, mox inde Engolismam se confert.*
IV. *Calvinus Græcus* Claixensis *agnominatus, & cur.*

I. CAluinus postquā ex ephebis excessit, positis jam literarum fundamentis, de parentum consilio ad Iurisprudentiæ studium animum appulit, non minus ac Lutherus, missusque Aurelianum sub Petro de Stella, insigni nominis Jurisconsulto, qui postea Parisiensis Curiæ præses fuit, prima fecit tyrocinia: inde Avaricum Biturigum profectus, magnum illum Alciatum leges explicantē audiuit. Hæc de seipse scribit in Præfatione quā Commētarijs suis super Psalmos præfixit: vbi inter alia superbe admodū se cū Davide comparat, inquiens, *Se vocationis suæ initia sæpe numero in Davidis exemplo, tamquam in speculo, contemplatum esse: & quoties in Propheta huius vitæ cursum intuebatur, viam sibi ab illo commonstrari visum fuisse.* Apud Bituriges quum esset, in Meliorem Volmarum, quē Navarræ regina fovebat, incidit, magno tam suo quam totius Christianitatis damno. Erat autem Volmarus Germanus natione, Græcarum literarum professor, homo multæ eruditionis, & in linguarum studio bene versatus. quo eodem Calvini successor quoq; præceptore usus est. Volmarus quum in iuvene hoc singularem ingenij alacritatem, firmitatem memoriæ, & magnam lectiones & alia quæcumq; ex præceptoribus audisset, quæ deinde ipse mira sermonis tam elegantia quam facilitate, scriptis consignabat, colligendi atque explicandi dexteritatem animadvertisset, præ ceteris discipulis diligere ac magnifacere eum cœpit. Die quodam cum discipulo magister animi gratia deambulans, auctor ei fuit, ut posito Justiniani Codice, ad Theologiæ omnium scientiarum magistræ ac reginæ studium animum applicaret. O infelix Christianorum rebus consilium. Quæ quū à Luthero iam valde essent afflictæ, quid reliquum erat nisi ut à tali ingenio omnino pessumdarentur? Suffoderat iam ille cuniculos, ad quos hic incenso velut pulvere uno Spiritu difflandos, & ad ruinam faciendam, incubuit.

II. Volmarus quamvis Catholicum se simularet, Lutheranum tamen virus Calvino instillabat, tantamq; hac velut promulside hæreseos salivam in eo excitavit, ut tam fœtidam non minus quam vetitam escam non prius ingurgitare cessarit, quā eo non ad saturitatem modo repletus, verū etiā morti

datus

datus fuerit: is, inquam, qui viuens, multa animarum millia ad æternum exitium deduxit. De quo illud vere, quod olim de alio quodam, dici potest, Malum ipsum & didicisse & docuisse, & alios malos reddendo, seipso peiorem esse factum. Quod si omnia ista mala & venena, quæ ab hominibus istis profecta sunt, vnam in massam colligantur, quis neget illum iniquitatis cumulum iam sese ostendisse? An ergo delirasse Sorbona censenda est, quæ regem supplici libello monuit vt Magistellis illis ex Germania surrepentibus aditum in regnum suum præcluderet, & iam receptos eliminaret? quum vnus Volmarus tantorum caussa malorum fuerit, corrupto Caluino, qui postea tot hominum millia hæreseos labe infecit. Sed ad rem. Caluinus Volmari aliquamdiu vsus consuetudine acquisita aliqua Græcæ linguæ cognitione, eiusdem consilio obtemperare statuit, relicta Parisiensi Academia Nouiodunum in patriam reuersus, vbi patris opera Canonicarum, vt vocant, nactus, Crucifixi sine Ecclesiæ sumtibus vixit. Volmarus interim frequenter ad eum scribebat, librosque quos e Germania acceperat, mittebat, acriter exhortans vt de reformanda atque illustranda Dei Ecclesia cogitationem ac curam serio susciperet, multis aspersis laudibus, quibus hominis alias ambitiosi animum vehementer incendebat. Et quidem ab vno Volmaro ad tantos conatus se impulsum, Caluinus ipse multis in locis fatetur. Quin etiam idem Volmarus, licet ab Vlrico Duce Wirtembergico domum reuocatus, litteris tamen animare Caluinum non cessabat. Illud tamen mirum cui merito videatur, quod idem Caluinus vbi de vocatione sua agit, Volmari ne verbo quidem meminit, sed illud tantum inquit, occculta Dei prouidentia se pertractum fuisse.

III. Nouioduni aliquamdiu commoratus Caluinus, Lutetiam rediit, inque Collegio Forteretiano domicilium habuit. Auctor Ecclesiasticæ Historiæ, vt profusus vbique est in huius hominis, quem Deum pæne fecerunt, laudes; ita hoc loco quoque ait, Ecclesiam Domini valde ab eo, postquam Legum studio valedixisset, fuisse amplificatam, Veritatem docente. O musteum ac recentem Theologum! qui diuinam scientiam vix primo limine à se salutatam, iam alios docere præsumebat. Domini illa Ecclesia, quæ Lutetiæ colligebatur, inuisibilis erat, & nouus hic propheta eo tempore de quo hic loquitur historia, nondum vicesimum & tertium annum ætatis explerat, ac vix ac ne vix quidē D. Pauli Epistolas perlegerat: quamuis interea eos quos de Fide non optime sentire non ignorabat, modis omnibus corrumpere satageret. Constat sane inter chartas eius ab inquisitoribus multas deprehensas esse, quæ non suspicionem hæreseos, sed apertum crimen præ se ferent. Quum ergo parum tutum se fore arbitraretur, Engolismam (qui vltimus & remotissimus tractus est Parisiensis Curiæ iurisdictioni subiectus) se contulit, vbi triennium Ludouici Tilij Canonici Engolismensis & Curionis Calixensis (qui Ioannis Tilij, Parisiensis Curiæ Protonotarij, & alterius fratri cognominis Meldorum Episcopi frater fuit) sumptibus sese sustentauit, patronum interim nutritiorum vice Græcam linguam, cuius, licet tenuem, habebat notitiam, docens. Aiunt quidam, & a multis scriptum inuenio, Caluinum magni & detestabilis flagitij à primario Boncurtensis Collegij sodali fuisse accusatum, & ad puerorum querelas contumaciæ damnatum. In hac officina Vulcanus ille pestilentes suas atque hæreticas opiniones primum cudit, quas deinde vndiquaq; disseminauit. Hic enim primam Institutionum suarum telam exorsus est; quam deinde alibi pertextam, ad capiendos simplicium animos tetendit; passim atque explicauit: quem ego librum Hæreticorum Alcoranum vel Thalmud non iniuria appellandum censeo, vt in quo omnes superiorum temporum & quæ etiam vnquam forte exorientur, hæreses atque errores congesti leguntur, è Locis communibus Melanchthonis, Hyperij, Sarcerii, & id genus libellis magnam partem consarcinato. At Westphalus Lutheranus meram Oecolampadii sapientiam ac doctrinam, sed immutatam paullulum atque amplificatam in eo contineri ait.

IV. Porro Græci Calixensis cognomine tum Caluinus celebrabatur, eo quod in Curionis illius esset familia, quodque Græcæ linguæ quamuis non exactam haberet cognitionem, eam tamen plurimum ostentaret; tanto maiori cum admiratione quanto tum temporis vsus eius erat rarior, qui Gal.s non multo post redditus fuit familiarissimus, postquam è patria profugi quidam Græci exsules a Cosino Hetruriæ Principe in Italiam accersiti sunt, a quibus inde suauissimæ linguæ riuuli in Galliam quoque nostram profluxerunt. Hic ergo Græculus noster, collecta aliqua hominum existimatione & fama, vt erat omnibus qui litteras amabant, charus, in omnibus sermonibus

quos

quos cum eis habebat, religionis inijciebat mentionem, & quasi aliud agens, mordacibus verbis auctoritatem ac traditiones Ecclesiæ vellicabat. His ille artibus non difficillime complures magnæ auctoritatis viros in suam sententiam pertraxit: inter quos præcipuè fuerũt Antonius de Chailou, Conventus Burevillani Prior, Lutheranorum Papa, postea cognominatus; nec non Abbas Bassacensis, uterque literatus, & in bonis conquirendis libris perquam studiosus; ut & Torsacus, Præsidis de la Place frater, Historici postea munere apud Calvinistas functus. Ad hos Calvinus frequenter ventitabat, interveniente etiam non raro ipso Tilio, in arce quadam non procul ab oppido Engolismensi sita, & Girac appellata, in qua Prior ille Burevillanus ordinarium domicilium habebat. Ibi Institutiones suas Calvinus depromebat, & Theologiæ suæ mysteria revelabat atque explicabat, quantum quoque die scripsisset, ipsis recitans. Quo in labore tã erat assiduus, ut noctes sæpe diebus continuaret, tam somni quam cibi ac potius interim omnino oblitus. Verum enimvero eo quo cœpi pede tramitem hunc decurrere, atque integram hominis huius, in malum Galliæ nostræ nati, historiam pertexere, ac minima etiam persequi libet. Equidem ut in conquirendis varijs quæ eo pertinent documentis nulli labori peperci; sic spero lectorem in cognoscendis impostoris huius, post homines in Gallia natos maxime versipellis, dolis atque asturijs operæ aliquid non gravate collocaturum.

LUTHERI ET CALVINI COMPARATIO.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

I. Calvinus melius aliquanto moratus quam Lutherus.
II. Sed in concionando parum facundus.
III. Lutherana hæresis crassa, Calviniana subtilis.
IV. Calvinum ambitio perdidit.
V. Eius mordax & superba natura à Volmaro notata.
VI. Tilletus Calvinum in Germaniam abducit.

I. MULTUM sane duo illi novi Evangelij doctores Lutherus & Calvinus, qui ineptijs suis toti Mundo imposuerunt, tam moribus quam opinionibus & doctrina inter se discreparunt. Calvinus quidem strictiorem vivendi disciplinam sequutus est, & secus quam Lutherus, à carnis & ventris voluptatibus etiam primo adolescentiæ ingressu alieniorem se ostendit. Lutherus enim abdomini serviebat, nec linguæ modrabatur; adeoq; in crasso corpore crassiusculum aliquãto spiritum alebat, Calvinus e contra tenui & macilento corpore animum viridem & non minus consilio quam cum audacia cautum gestabat; homo etiam iuvenili ætate cibi ac potus abstinentissimus, sive ut valetudini consuleret, ut qui continuis fere capitis dolorib' vexaretur; sive ut ad literarũ studia, in quibus dies ac noctes erat assiduus, tanto esset alacrior atque expeditior. Beza ait alibi, vidisse se illum toto biduo ab omni cibo ac potu abstinentem. Ne vero quis existimet id superstitione quadam ab ipso factum, addit: Caussas ieiunij huius fuisse, vẽtriculi debilitatem, & hemicraniam, quibus præsentius remedium non esse quam inediam, vel certe temperantiam, experientia se edoctum affirmabat. Lutherus quæcumque splendida bilis suggereret evomebat; at Calvinus odium, invidiã, & quæcumque alia intimis recessibus condita habebat. Lutherus animum, quod dicitur, in fronte gestabat, nihil fere celans: at Calvinus summus dissimulandi artifex, subtristi vultu affectus à cogitationibus & verbis plane dissentientes mentiebatur. Lutherus genio indulgens, per summam hilaritatem tempus trãsigebat: Calvinus econtra summam in moribus affectabat gravitatem, nam & pauca & non nisi serijs atque arduis de rebus loquebatur, nec sensus suos facile expromebat; & quia natura erat melancholicus, paucorum hominum consuetudine utebatur, & eorum tantum quos morum similitudo ipsi conciliabat, solitudini ita deditus, ut diceret, nunquam se minus solum esse quam quum solus esset. Ipse fatetur alibi, sibi naturam verecundam & agrestem aliquantum cõtigisse, quietem & tranquillitatem super omnia diligenti; eoque secessum se & latebras omnibus modis quærere atque optare. verum tantum abesse ut voto suo hactenus potiri potuerit (vide iactantiam huius lucifugæ) ut etiam secessus sui loco publicæ scholæ habeantur. Ecquid hic homo vanæ gloriæ prurit se ipsum titillare tibi videtur? Illud scilicet dicere vult, totum Mũdum ad se tamquam ad alterum Ioannem Baptistam accurrisse, ut Christum ipsis monstraret. Similis scilicet Calvinus erat vespertilionibus, qui prius nidum non

relinquunt quam sol occiderit; cumque è latebris suis in templis evolant, ut oleum lucernis affusum exhauriant, atque ipsas lampades exstinguant. Engolismæ dum moratur Calvinus, conclavi quodam in Tilij ædibus, plus quatuor librorum tam impressorum quam manuscriptorum millibus instructo, fere se continuit, tam abstractus ab omni hominum consuetudine, ut etiam amicorum intimi (quod ex viris fide dignis & ocularis testibus didici) ægre ab ipso admitterentur. Tanti ocium suum faciebat.

II. Lutherus patria lingua fuit eloquentissimus, ut cuius oratio plurimum ex ipso quoque solo nativæ elegantiæ hausit. Quum enim in ceteris Germaniæ partibus, Franconia scilicet, Bavaria, in Rheni tractu, Suevia & alibi Germanica lingua crassum quid & insuave sonet, sola Misnia eleganter dicendi palam omnibus præripit. Et quemadmodum Florentia in Italia, Lutetia in Gallia, Madritum in Hispania suæ quæque linguæ perfectæ elegantia commendantur; sic Lipsia primarium Misniæ oppidum eadem inter ceteras omnes Germaniæ civitates laude floret: à qua, patria Lutheri Islebium non longe distat. Fuit ergo Lutherus orator quum disertus tum vehemens: in Calvino econtra quotiescunque è suggestu ad populum verba faceret, nihil erat quod auditoris animum allicere aut detinere posset, multa econtra quæ fastidium & nauseam afferebant, ut qui nulla actionis elegantia instructus esset, & illud suum, *Quid moror?* fere semper in ore haberet. At si quando in Catholicos, ac præsertim Ecclesiasticum ordinem linguæ frænа laxaret (quod fere se. per fiebat) Deus bone, quomodo pusilli illius corpusculi iugulū sive guttur inflammabat, quomodo vocem efferebat, & quam maximum poterat exclamabat! Sæpe in has voces erumpens: *Vobis ego dixi, & vos scitis, Prophetam me esse.* De hac eius in dicendo vehementia Beza loquens, Eos, inquit, qui viderint ac noverint quibuscum hominibus Calvino res fuerit, optime iudicare posse, ad quid vehementia illa vere Prophetica & tum profuerit, & ad omnem posteritatem profutura sit. Sed quemadmodum Lutherus, quantū ad vernaculam utriusque linguam attinet, dicendi laude superior, scribendi Calvino æqualis fuit, ut cuius libri hodieque ab ijs qui nativam Germanicæ linguæ elegantiam discere cupiunt, legi solent: sic Caluinus latine scribendi laude excelluit, vel quia puero in litteris elegantioribus multo maiorem quam ille operam posuerat, adeoq; omnia eius linguæ myrothecia diligenter excusserat, ac stilum inde melius formarat. Uterque laboris fuit patientissimus, ut librorum ab eis scriptorum multitudo testatur. Calvinus certe ea in re vix parem habuit. nam viginti tribus illis annis quibus Genevensem Episcopatū usurpavit, quotidie concionabatur, & diebus Dominicis plerumque bis: Theologiam vero ter singula quaque hebdomada in schola prælegebat, ac feria sexta quaque disputationem, quam Collationem vocabant, habebat. Quod reliquum erat temporis libros conscribendo & ad epistolas, quæ undique ad eum tanquam ad summum hæreticorum Pontificem magno numero mittebantur, respondendo consumebat.

III. Lutherus religionem crassam & pinguem, ut ita dicam, commentus est, Calvinus subtilem & bene alembicatam. Illud a curiosis observatum est, hæreses ab Austro progressas multo subtiliores esse ijs quæ ab Aquilone prodierunt. Harum enim auctores plerique ieiunia, abstinentias, vota, cœlibatum & alia carni minus suavia evertenda sibi sumpserunt: illi vero, & divinam & humanam Christi naturam, processionem Spiritus Sancti, Dei omnipotentiam, corporis Christi in S. Eucharistia præsentiam, aliaque fide magis quam sensibus cōprehendenda impugnarunt. Et quemadmodum ij qui regiones inhabitant ventis ac turbinibus infestas feroces sunt ac turbulenti qui montana incolunt, duri atque agrestes quod ipse locorum situs & qualitas hominum animis diversos imprimat mores, ut Plato, Tertullianus, Hippocrates Xenophon in Cyropædia, Vitruvius & alij testantur: sic constat eos qui in frigidis locis habitāt multo hebetiores esse ac stupidiores ijs qui in locis præfervidis morātur. Illi Baccho & Veneri (hi enim plerūq; individui sunt comites,) plurimū dediti sunt, corpore crasso, ingenio simplici ferè ac fraudis experte: hi vero corpus gracile habēt & siccū, sed ingeniū cautū, subtile, ac malitiosū. Illi in actionibus lēti sunt & tardi: hi summa celeritate in omnib⁹ utūtur. Illi religionis nō ita tenaces sunt, aut certe minus religiosi esse videntur, ut quibus animus non minus quā aër ipse quē hauriunt, frigeat, eoq; omnes religiones sibi ferendas iudicent: hi vero ut ingenia habeāt ad contēplationē magis disposita, sic deorū metu vel superstitiōe facilius ducūtur, & religiōes semel susceptas magna cōstātia tuētur. Calvinus ergo ingenij acumine Luthero præstantior, altissima Christianæ religionis mysteria convelle-

lere-

lere aggressus est, nimirum Dei benignitatē, iustitiamatque omnipotentiā, Lutherum eo nomine irridens, q corporis Christi in Eucharistia præsentiam, stulte (sic enim loquitur) fassus esset. Hinc in Præfatione Commentarii super Psalmos præfixa queritur, q Germanos plerosque sibi infestos habeat, eo quod stultæ ipsorū opinioni siue phantasiæ de manducatione corporali in Cœna Domini subscribere nolit. Idē sæpe dicere solebat, nihili fere esse quæ Lutherus fecerit, nec Christianā Rempublicā plus ei debere q̄ viator aliquis digito viam monstranti debeat. Ipsius exemplum nequaquam imitandum esse, vt qui semipapista fuerit. multo satius fore nouæ Ecclesiæ fundamenta iacere, q̄ ab ipso positis superædificare. Et sicut præstanti sculptori facilius sit in rudi marmorea tabula perfectū aliquod opus elaborare, artisque suæ excellentiam ostendere, quam ab alio cœptū ad vmbilicum deducere: sic multo melius fore Ecclesiæ lineamenta de nouo describere, quā Lutheri exemplo, antiquæ illius fugientia sequentē vestigia, rugas explicare, maculas eluere, & pristino nitori restituere velle. Illud etiam consideratione, dignū est, quod duo hi Antichristi, dum quisq; sectā sibi propriam condit, infestis animis inter se concurrunt, nec alter alterum ferre potest. quamuis vtriusque nomen Apocalypticæ illius bestiæ numerū includat. Vt enim Luther. (sicut I. libro notauimus) sic Caluini quoq; nomen in Hebræa lingua numerū illū sexcenta sexaginta sex, 666, præfert.

י	10.
ו	6.
ח	8.
נ	50.
נ	50.
ק	100.
ל	30.
ו	6.
נ	50.
נ	50.
ו	6.
ש	300.

Summa 666.

Quamuis autem Caluinus alicubi in Lutheri laudibus minime parcus videatur, vt quem Christianæ religionis restauratorem appellat; illud tamen ferre minimè potuit, pro altero Elia eum haberi atque honorari. Hinc eiusdem discipuli post magistri mortem hac protestatione vsi sunt, Eos qui Lutherum Prophetarum numero adtribunt, & scripta ipsius pro fidei norma obtrudunt, male de Iesu Christi Ecclesia mereri, & tam se quam ecclesias suas aduersariorum risui exponere.

Fatendum omnino est, Caluinum mirè prompto, alacri ac subtili fuisse ingenio, multasque in eo dotes laude dignas emicuisse, nisi propinquo vitiorum infectæ fuissent contagio. Lutherum quidem ad euertendam Ecclesiam constat noxium admodum fuisse instrumentum; at Caluinum multò magis. Iniuriæ opinio & vindictæ appetentia Lutherum pessimæ hæreseos auctorem fecit; ambitio & arrogantia, indiuiduæ & hæresiarcharum & hæreticorum comites, Caluinum multo peiorem. Neque enim Caluinum quidquam aliud in arenam protraxit, quàm gloriæ cupiditas, vt qui pulcrum duceret, digito monstrari & dicier: hic est. Quod quidem commune fere est magnorum ingeniorum & malum & naufragium. Certe Tertullianus ait, quicumque vitæ huius salum sine rationis clauo velit traijcere, cauere non posse quin sæculi fluctibus in profundum tandem abripiatur. Lutherum supra audiuimus, statim initio rebellionis suæ glorianter. *Omnes,* inquit, *de me loquebantur, omnes me laudabant: nec quamuis exigua hæc gloriola displicebat.* Quid Caluinus? Ipse recitat, quamprimum SS litterarum gustum aliquem perceperit, & alijs dederit, omnes qui purioris doctrinæ desiderio tenebantur, ad ipsum tamquam ad Apollinis oraculum accurisse; & quamuis ipse vix dum discere cœpisset, ab ipso doceri voluisse. Iactat Lutherus, se primum Euangelij hactenus non intellecti lumen Mundo accendisse. Caluinus sine iactantia illud se affirmare posse ait, ad S. scripturam intelligendam plus se adiumenti attulisse, quam omnes Doctores qui post Papatus initium fuerunt. In Reformationis vero formula Galliarum regi exhibita, non minus vane quam imprudenter iactat, diuini nominis honorem a se in integrū velut postliminio restitutū. Victor Caierus, qui vnus fuit ex præcipuorū olim Ministrorū numero, & pleraque secreta eius religionis perspecta habuit, in Formulario suo Reformatæ, quæ prætēditur, religionis, post ipsius cōuersionē edito, sic loquitur: *Cōstat Calu. publice pro cōcione & in juggestu*

Prophetæ nomen sibiipsi tribuisse, atque eo dementia prouectum, vt non Principibus tantum, verumetiam magno Regi maledixerit, eo quod iure in subditorum mortem contra illos vlcisci noluisset, at quæ excanduisse, vt non sine grauis scandalo & tumultu pe eum è suggestu proiecerit, & nulla solito more facta precibus, è concione digressus sit, illud tantum repetens, Experiemini vos me Prophetam. Præ ... qui in hoc genere al... Caluinus bene & eleganter ... quam tamen frequentia scriptis eius ... in alios maledicta & scom... minuant. Numquam enim ille ad scribendum accessit nisi animo maleuolentia & inuidia suffusus, vt quemadmodum Draconis olim leges non attamento sed bile, atque adeo veneno scripti videantur. (a) Neque enim bene tantù, sed etiam maledicendi palmam omnibus eum præripere voluisse recte dixeris. Quod tamen ille ipse ad Bucerum scribens ita excusat, vt dicat, *Hoc non tam ingenij quàm genij esse vitium* (b) Inter elogia quæ Romanæ Ecclesiæ tribuit, illa mitiora quodammodo sunt quibus eam Babylonē appellat effrontem, derelictam, idolis seruientem, prostitutam, necromanticam: quid non deniq.? Etsi vero Calvinus primus fere & solus libris Gallica lingua conscriptis antiquam religionem conuellere conatus est, breui tamen magnum sectatorum numerum sibi adsciuit hominum, vt plurimum bonarum, & sacrarum inprimis litterarum rudes, qui lepore & elegantia styli apti & quasi incantati, faciles nouitijs istis dogmatis aures nō grauatè præbuerunt.

Mordax certe, virulentū, atque adeo ferum Caluini ingenium non tam thema eius genethliacum (de quo supra) quam scripta ipsius produnt. Nullibi ille Reges ac Principes mitius tractat quam præcursor ipsius Lutherus, bruitas bestias, asinos, stultos passim appellans: quibus si contra Deum (id est contra Geneuensis Ministerij statuta) fedus ineant, aut moliantur aliquid, non modo non obediendum, sed facies etiam conspuenda sit. Quam vero eorundem titulum ridet, quo se *Dei gratia* Reges aut Principes scribunt? An vllum vnquā mordacius aut virulentius scriptum lucem aspexit quā Caluini Institutiones? Quas ille toties a se inter ... tantū ... & iniurijs ... vt non ... quidquid splendida bilis, seu etiam quidquid ... febris, quæ medullas ipsi exc... quidquid ... quidquid ... maniæ, quidquid ... dolores suggerebāt, in scri... vbique effluxisse videri possit, quibus ille efferat*,

& velut œstro percussus, in obuium quemque incurrere atque arietare nihil pensi habebat. at remittentibus paululum doloribus, vltra modum inflatus, suæ ambitioni ... & sic velut serpens venenatum ictum lingua, & tanquam Basiliscus lethiferum aspectum oculis gestabat. Sed de Caluini ingenio cui potius ... quam Volmaro? ei scilicet qui primus Caluini ingenium penitus explorauit, & animum hæc si corrupit, Sic vero ad Farellum scribit: *Non tam metuo ingenij (Caluini scilicet) τὴν δεξιότητα, quam bene spero. Id enim vitij aptum est rebus nostris, vt in magnum assertorem nostrorum dogmatum euadat. Non enim facile capi poterit, quin maioribus tricis aduersarios inuoluat.* Epistola hæc penes Ministrum quendam fuit Pictauiensem, Christianum nomine, quam ille compluribus monstrauit, odio atque æmulatione, frequentissimo inter istos homines vitio, adductus. Quin etiam Caluino Epistola illa vt sibi traderetur petenti non modo non annuit, sed plura eius exempla inde descripta alijs communicauit: vnde capitales inter ipsum & Caluinum inimicitiæ extiterunt. Christianum Caluinus Papam Pictauiensem; Caluinum Christianus Episcopum Vniuersalem & summum Geneuensem Pontificem huius nominis primum per ludibrium appellabat. Ad Caluinum placandum & Christiano reconciliandum Consistorium Pictauiense Alexandrum Gaudionem, Christiani collegam, Geneuam miserat, sed frustra. Neque enim ... gerebat Caluinus. Et quamuis corpore non ita magnus, animo tamē vastus ac ferus, non ... parvus ille deus Te minus illud, *Cede Nulli*, præ se ferebat. Lanuaius certe qui & ipse ex eorum fuit numero, scribit, insitum veluti esse huic hominū generi siue sectæ, vt nemini iniuriam condonent: adeoque fieri non posse vt qui tali ingenio non sit, diu Minister esse posit. Christianus ergo, quo pacem à Caluino redimeret, in Normaniam secedere fuit coactus: parumq. abfuit, quin Ministerio plane se abdicauerit: sed mortuo Caluino, Pictauium ad pristinum munus fuit reuersus.

VI. Caluinus quamdiu Engolismæ commoratus est, Catholicum se simulauit sacris etiam, se ... quā ... potuit rarissime interfuit, quin etiam a C... ... ad recitandas preces Latinas lectis ... quod munus semel atque iterum in æde D. Petri

a VVestph. in Apol. Cons. Cal pag. 438. b Cal. ... Ioel Zach 11 Ioan 11. Ad Cal 4 & 13. Amos 7 ... 4. c. 5 3 & c. 13 § 20.

obiuit. Ab omni certè, quàmdiu Engolismæ fuit, quæ Catholicæ contraria esset, religionis exercitio, precibus ac concionibus abstinuit: illud solum in omni sermone quem cum tribus illis (de quibus supra) Ecclesiasticis habebat, professus, se veritatem indagare velle. Tilius haustis animo Caluini opinionibus, miro desiderio eos videndi incensus qui Catholicæ Ecclesiæ bellum indixerant, Geneuam primum, inde in Germaniam profectus, assumto Comite Caluino. Id ægerrimè ferens Tilij frater Curiæ Parisiensis Protonotarius, fratrem sequutus, breui in Galliam reduxit, relicto in Germania Caluino, qui postmodum Rufo, de quo supra, in familiam se dedit: in cuius comitatu plerosque Catholicæ fidei aduersariorum antesignanos visitauit atque alloquutus est. Memorabile est quod quum Caluinus a Bucero ad Erasmum, tergiuersantem adhuc, nec hæreticorum libidini obsequentem, adductus esset, isque de intricatis aliquot religionis capitibus sermonem cum ipso contulisset, ad Bucerum conuersa oratione Caluinum demonstrans dixisse fertur: *Video magnam pestem oriri in Ecclesia contra Ecclesiam.* Simile quid de Berengario primo Sacramentariorum auctore historiæ restantur, nimirum quum is in Fulberti Carnutensis Episcopi in lecto decumbentis cubiculum ingressus esset, sanctum virum à circumstantibus quæsijsse, Quid is esset hominis, cui diabolum auribus nescio quid insufflantem videret. Tilius porro tam in patriam quā ad meliorem mentem reuersus, Caluini doctrinam repudiauit, & ab ea semper postea abhorruit. Caluinus econtra ægrè ferens primo hoc veluti trophæo se defraudatum, Tilium quibus poterat modis suggillabat, turpiter eum defecisse, & ad Papistas se recepisse, in Præfatione Commentariorum super Psalmos scribens, nec vmquam deinde eius memoriam nisi per conuicium & probrum vsurpans. Tilius interim, contemtis his latratibus, publice facta, vt diximus, Lutheranismi (neque enim tum Caluinismus adhuc notus erat) abiuratione, Archidiaconus electus est: (de qua dignitate cum Renaudio, in Gallicis historijs ob proditionem ac rebellionem, cuius signum ijs temporibus primus popularibus suis extulit, nefario, longa ei lis fuit) & quantum antea in promouenda, tantum deinceps in impedienda ac retundenda noua religione diligentiæ adhibuit.

QUIBUS MODIS CALVINUS DOctrinam suam propagare cœperit: & quibus Apostolis (scilicet) ad hoc vsus sit.

CAPVT X.

ARGUMENTUM.

I. *Caluinus apud Pictauos merces suas exponere incipit.*
II. *Prima eius dogmata siue propositiones.*
III. *Primum Caluinisticum Pictauij in horto quodam celebratum Consilium.*
IV. *Primi Caluini Apostoli.*
V. *Iuuentus scholastica à Caluinistis seducta.*
VI. *Mos omnium hæreticorum in sacerdotum vitia inuehendi.*

I. CALVINUS in Galliam reuersus, Pictauium concessit, & in doctorum hominum, quibus antea ex aliorum sermonibus notus erat, familiaritatem facile se insinuauit. Tam scientia enim siue doctrina quam virtus facile amatores inuenit: & excellentia, siue ad bonū siue ad malum, ingenia, vt Philo ait, diu latere non possunt. Nec vllum commercij genus est, quo homines etiam maxime inter se peregrini, atque adeo absētes facilius colligantur, quam doctrinæ ac literarum. Harum comendatione Caluinus breui multorum sibi amicitiam adiunxit; & inter alios Frācisci Fonqueri, Prioris Monasterij Mousteriensis, qui & hospitium ipsi præbuit: nec non Caroli Lesagi, Scholæ apud Pictauienses Rectoris, in eodem quo Caluinus oppido nati, magnæ existimationis viri, præsertim apud regis matrē, regni tum gubernatricem: quæ & ipsa parum abfuit, quin fuerit seducta. Caluinus interim contracta cum doctis illorum locorum viris familiaritate ita vtebatur, vt frequentem quidem faceret religionis mentionē, sed obscuram admodum & magis ad tentandum quam ad docendum. Tandem vero nonnullis secreta suæ religionis, & quid ipse de Lutheri, Melanchthonis, & Zuinglij, quasi triumvirûm opinionibus sentiret, aperuit & in loca quam maxime potuit secreta abductis, scripta sua & precandi formulas a se conceptas ostendit, & in genua pro-

volutus ad communes secū preces inuitauit: quas magna vehementia & deuotione, vt videbatur, recitabat. Quia vero facile intelligebat ad institutum suum perficiendum non tantum hominum de schola operā, sed etiam magnorū & in Reipublicæ administratione constitutorum auctoritatem requiri: primam machinam Renerio Episcopalis sedis Vicario generali admouendam ita duxit.

II. Quum ergo apud hunc die quodam vnà cùm alijs literatis hominibus in horto diuersaretur, & religionis, ac Lutheri & Zuinglij opinionū iniecta esset mentio (neque enim tum doctis tantum, sed etiam indoctis, & sæpius quidem inter pocula de religione disputare solenne erat) Caluinus bene ad hanc rem præparatus, præcipua religionis capita explicare aggressus, tandem sermonē suū omnem in disputatione de Missæ sacrificio cōsumsit. Inter alia querebatur, Lutherum plagam hanc, quam incrustare potius quam sanare conatus sit, è mala fere peiorem fecisse. Et non aliter quam ijs qui per noctis vmbras iter faciunt, velut scintillam tantum exiguam apparuisse, ac viam leuiter tantum & per functorie commonstrasse. Inde factum, vt multos Papatus errores ferendo fouerit. Atqui remedijs multo asperioribus & cauterijs opus esse: & Romanæ Ecclesiæ idololatriam (sic diuina appellabat officia) vno impetu esse prosternendam atque euertendam, & pristinæ integritati (suas imaginationes intelligens) omnia restituenda. Ante omnia vero tā Pontificia quam Lutherana profligata Missa, Cœnam Domini eiusque ritus ad pristinæ formæ amussim exigendos esse. Barbarum quippe esse & impium, Christum è cœlo detrahere, & ligatum quasi & compeditum per Sacramentum hoc tradúcere, ac tandem manducare. Talem quippe manducationem spiritualem non esse, nec per Fidem fieri. Quod eò dicebat, vt inter Lutherum & Zuinglium mediam quandam viam ingrederetur, nec corporis realitatem omnino tollere videretur. Atqui si corporalitas a corpore tollatur, vbi, quæso, realitas illa permanebit? Et quomodo realitas illa subsistere poterit, quum Caluinus dicat, Christum secundum humanam suam naturam in cœlo manere: panem vero & vinum nihil aliud esse quam arrham & sigillum, quo omnia a Christo nobis promissa confirmentur? Quamuis autem Caluinus primum se huius doctrinæ de vero Cœnæ Dominicæ intellectu, & vera Christi præsentia, auctorem asserat: certum tamen est hæresin hāc e VViclephi schola & libris eum hausisse; de quo supra satis multa diximus: vti etiam ex ijs colligi potest quæ in Actis Concilij Constantiensis & apud Prisbramum, qui VViclephianam eierauit hæresin, leguntur. Discipuli deinde aliquot Caluini alium carnis Christi per fidem manducandæ modū commenti sunt, contra magistri auctoritatem negantes materialis carnis communionem per S. Spiritus irradiationem animæ impertiri posse, & similitudinem a Sole, qua Caluinus vtitur, irridentes. In vniuersum docent, realem Iesu Christi substantiam, non vero corporalem, animæ infundi & communicari. Quis autem non videt inutilem hanc substantiam Platonicarum idearum similem esse? Alij nouam nescio quam transsubstantiationē confingunt, sic vt substantiæ panis, substantia corporis Iesu Christi adiungatur: quæ tamen iam non Transsubstantiatio, sed Vltra aut Cōsubstantiatio dicenda erit. Et hi a Lutheranorum opinione non multum absunt. Alij explosa Transsubstantiatione, nescio quam nouam, & non minus re quam nomine agrestem & absurdam Transconditionationem admittunt. Ipse certe Caluinus, de Sacramento hoc loquens, vocibus his, irradiatione, traiectione, defluxu, destillatione, inspiratione, &c. frequenter vtitur: cuiusmodi multæ aliæ phrases apud eundem & alios occurrunt. Alij concedunt animam & corpus nostrum corpore Iesu Christi nutriri: non quod corpus ipsum verè manducetur, sed per fidem & imputationē. Alij manducationem non necessariam esse aiunt; & manducare nihil aliud esse quam credere. Sunt etiam qui dicant, etiamsi spiritu & virtute carnis Iesu Christi participemus, non tamen ipsa participare carne. Omnibus fere idem accidit, quod ijs qui nouos fontes fodere cupiunt. Vt enim hi effossa altius aliquanto terra, iam hic, mox alibi ebullientis aquæ scaturiginem deprehendunt, quæ arenam modo in hanc modo in illam partem expellat; sic quanto altiùs Sacramentarij cloacam hanc suam fodere conati sunt, tanto plures ac fœdiores opiniones erupisse vidimus.

In horto primi nostri parentes decepti fuerunt. In horto etiam pauci hi, quos prius diximus, à Caluino sunt seducti. Etsi enim Caluinus nequaquam ea dicendi qua scribendi gratia ac vi polluerit, tāta tamen in dicendo vehementia vtebatur, vt auditoribus non morosissimis facile quæ vellet persuaderet. In horto illo, inquam, primum Caluinisticum celebratum fuit Concilium, quod Galliæ postea tanto constitit. Et interfuerunt Antonius

Duguius

Dugnius Professor Academicus, Philippus Veronius Episcopalis sedis procurator, Albertus Babinotus, & Ioannes Vernonius, Pictauienses. Praecipua vero tum Caluino, vt diximus, disputatio fuit de reali praesentia corporis Christi in Sacramento. Hic enim lapis ille est offendiculi, ab ipso tam ad Catholicos quam Lutheranos supplantandos obiectus. Tantopere vero disputatio eius praesentibus placuit, vt ea quae dixisset, scripto consignata sibi tradi petierint. Quod ille non grauate fecit. Posthaec pauci illi in locis secretis & speluncis, & per pagos etiam & villas frequenter conuenerunt: quibus mox accessit Ioannes de Boisseau Borderius, caussarum patronus, & alius quidam Vortumianus appellatus. Tandem etiam Carolus Lesagus sectae huic nomen dedit. Ex his tamen Borderius, homo valde doctus, XL annis post Caluinismo repudiato, in Catholica religione vitam clausit, quum LXXX aetatis annum paene attigisset. In locis illis secretis prima Caluinistica Coena celebrata fuit, quam Manducationem postea appellarunt, vt sequenti libro ostendã. Exhortatione prius à Caluino facta (sic enim conciones suas initio nominabant) & implorato diuini Spiritus auxilio, vt gratiam suam super paruum illum gregem in nomine ipsius congregatum effunderet. Deinde lecto è S. Scriptura capite aliquo, non ipse solum ambigua explicabat, vel potius magis inuoluebat, sed aliorum etiam sententias, tamquam in priuata disputatione exquirebat. Et haec quidem sacra ista celebrandi forma aliquamdiu postea in vsu fuit.

IV. Caluinus interim ferrum sibi in igne esse intelligens, conatus suos omni arte promouere satagebat. Quid multis? Tribus tandem è secretiori hoc conuenticulo persuasit, vt doctrinam hãc nouam per Frãciam, apud eos praesertim qui aliquem Lutheranismi gustum haberent, disseminandi, & vti iactabant, miserè deceptis Papistis oculos aperiendi prouinciam susceperint. Hoc enim nomine eos vocabant qui antiquam, & per manus ab Apostolis eorumque successoribus traditam Fidem sequuntur. Consilio ergo habito decretum fuit, vt Vernouius Pictauij & in vicino agro animas lucrifaceret, vel perderet potius: dum reliqui in longinquioribus locis venantur. Ad sumtus vero eam in rem modicum pecuniae collectum fuit. Duo illi vt securitati suae consulerent, noua sibi nomina (vt mos ferè est sectarijs) sumserunt. Eorum vnus *Le bon homme*, id est, Bonus vir; alter *Ramasseur*, id est, dispersi gregis recollector dici voluit. Et ille quidem passim oberrans, in cõuenticulis tam preces, quam Manducationem ad nouam illam formam, quae à viro illo Dei, vti iactabat, tradita erat, celebrabat. Et quia hic antea in Pictauiensi Academia Institutiones in Ministraria (sic tum Iuris illud Auditorium vocabatur) praelegerat, Caluinus & alij vix eum alio quam Ministri nomine appellabant: ex quo factum puto, vt Caluinianae sectae disseminatores & nouae doctrinae Praedicatores, Ministri dici coeperint, & adhuc dicantur. Sed hac de re alibi latiùs. Recollector ille viginti fere annos in colligendis, vel vt verius dicam, dispergendis Christi ouibus consumsit: & quamuis homo esset paene illiteratus, atque ineptus, quoties tamen in Ecclesiasticos inuehebatur, tamquam Pericles aliquis tonare & fulgurare videbatur. Caluinum in omni sermone iactabat, & scripta quaedam eius nõ secus ac Sibyllinos libros ostentabat. Hi tres, vt Victor Caietus inquit, Caluini mandatorum fuere exsequutores, Galliae perturbatores, & primi schismatis auctores. Ecce tibi eorum maiores, qui Mũdi Reformatores audire volunt. Quid agitis miseri Thersitae atque Iri? An Aiacis & Achillis similes esse vultis? Quid vos, qui heri atque hodie tamquã fungi nati estis, genealogiam vestram ex alto repetitis, & ad ipsos Apostolos refertis? Sed recte habet. Infamis vestrae originis testem victorem Caietũ habemus, eum qui celebris olim inter vos concionator fuit, quem vestrũ olim tantis ornastis laudibus, nunc nostrũ omnibus modis infamare conamini, illum, inquam, qui nouit quinam vos sitis, & vnde sitis, cui denique vestra omnia satis superque nota sunt atque explorata. Scio equidem quid vobis doleat: nempe hunc exquisitae eruditionis hominem totum in eo esse, vt quae tam exemplo quã doctrina olim destruxit, nunc restauret. Hic de Recollectore hoc vestro loquens, ait, eum pagos & villas per Pictonas Santonas & Engolismensem agrum obijsse, nec quidquam intentatum reliquisse. At Bonus ille vir, de Caluini Consilio, in Tolosana vrbe latibulum sibi quaesiuit, non ignarus eò ad capiendum ingenij cultum à Nobilitate liberorum magno numero mitti. In hac certe Vniuersitate ab ijs qui emergere cupiunt, prima fere dignitatum fundamenta iaciuntur.

V. Vernouius, quia notior erat quam vt diu latere posset, Pictauij mansit, vt inter Academicam iuuentutem, ad credendum natura facilem, & nouarum

uatum rerum cupidam, doctrinæ suæ zizania disseminaret. Tam hic vero quam reliqui illud inprimis agebant, vt Professores & Rectores iuuentutis ad suas partes adiungerent, nō ignari, quemadmodum prostrato imperatore facilis plerumq; est victoria; sic his veluti iuuentutis deuictis ducibus, facile gregarios illos milites ductū illorum & auspicia sequi solitos, manus quoque præbituros. Et quidem ille quem Boni viri nomē assumsisse diximus, Aginni, quod oppidum prima mihi cunabula præbuit, Rectorem quendā scholasticæ iuuentutis Sarrasinum nomine, suarum partium obtrusit, qui primus Caluinismum ibi, licet tecte, docuit. Ei mox succenturiatus fuit eiusdem conditionis homo, Vindocinus nomine; qui primus in prædicto oppido ob hæresin vltricibus flammis vstulatus fuit. Mox huc illuc alij circummissi sunt, in Aquitania præsertim, Andreas Melanchthon Germanus Toninium; Andreas Caruinus Atrebatensis Villam nouam, sub scholastici magistri habitu theologi seu Ministri munus exercens: Andreas de la Voye Picardus ad fanum S. Fidei, alij alio. Possem equidem plurium eiusmodi hominum nomina hoc loco citare; sed duos illos commemorasse mihi sufficit, vt tam Caluini quam ab ipso missorū Apostolorum fraus & astutia, tanto melius appareat, vt qui hac potissimum ratione, corruptis nimirum præceptoribus, perniciosæ suæ doctrinæ virus scholasticæ iuuentuti instillare sategerunt. Memini Burdigalæ ex horum numero, sed inferioris subsellii Pædagogum aliquem, Valesium nomine, consuetudinem illam qua initio lectionis cruce se quisq; signare solebat, tamquam ineptam & simiis potius conuenientem irrisisse; deinde priuatim capita quædam nouæ religionis, veluti per ludum & iocum inculcasse. Qua arte quid mirum si animos nostros adhuc tenellos facile subegerit? nam

> *Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem*
> *Testa diu.*

Quemadmodum videmus, ea quæ prima animis pueritiæ impressa sunt, difficilime vbi vel paullulum radices egerint, euelli. Vt enim oculi maligni vel aspectus quoque ad ipsum infantium cor facile penetrat, eique virus quodammodo affundit; sic teneri iuuentutis animi hæreseos aconito facile intoxicantur, nisi bonis remedijs præseruatiuis, vt vocant, & inprimis impenetrabili illo quem Polybius Cordis custodem appellat, lapide muniti sint. Et hoc quidem modo, vt ad propositum redeam, à Caluino missi Mercurij in duabus illis Academijs, Tolosana scilicet & Pictauiensi, plurimum damni dederunt. Quid vero hoc mirum in iuuenibus, quibus sanguis calet, & animus futuri improuidus & periculi securus, cæca tam nouarum rerum quam falsæ libertatis cupiditate flagrat? Quid gratius his prædicari poterat, quam à carnium esu etiam diebus vetitis non abstinendū, non ieiunandum, non peccatorum exomologesin apud sacerdotem esse faciendam? Et alioqui ita cōparatum est, vt noua etiam quæcumq; magis placeant quam vsitata. Quocirca minus miror, non paucos noua hæc dogmata ita mordicus fuisse amplexos, vt etiam imberbes fere adhuc tam corporis quam animæ iacturam facere maluerint quam hæresi renunciare. Adeo scilicet peruersus ille spiritus animos illos teneros fascinauerat. Et hi quidem, vt est ætas illa, vbi semel frænos ruperit, ad quidvis audendū proiecta, primi famosos contra Ecclesiam libellos templorum valuis affixerunt, fores effregerunt, statuas deiecerunt, baptisteria fœdissime conspurcarunt, mille denique insolentias, noctu præsertim, vel sacrilegia potius, commiserunt. Crescente indies furiosorum hominum numero conuentus haberi publice cœpit, & Ministri quidam electi sunt, qui verbum Dei, quod nūquam didicerant, docerent. Decretum etiam, ne cui scholarium, qui Veritatis cognitionem haberet (huius enim prætextu tamquam clypeo vtebātur) sine Ministrorum licentia domum discedere liceret, vt ipsorum testantur Historiæ. Discedentes vero ab ijsdem copiose instruebantur, quomodo domi & alibi passim se gerere, & quas diuini verbi amplificandi rationes inire deberent.

Ne vero necessaria ad hanc rem deessent subsidia, multis libellis partim contra Ecclesiasticos diffamatorijs, partim formulas quasdam precandi & nouæ fidei capita continentibus, emissarij illi instructi fuerunt. Francisci I. enim & Henrici II. temporibus libelli illi Catechistici, qui postea regnante Francisco II. tanto numero in publicum euolarunt, clanculum tantum circumferebantur. Dici vero vix potest, quam late pestis hæc inter Gallicam iuuentutem per totum ferè regnum breui tempore proserpserit, alijs alios inficientibus, dum quisque nouæ illius religionis secreta expiscari conatur. Videre erat passim textores, sutores, sartores, fullones, institores, vel clam vel palam etiam

etiam ad populum è verbo Dei, vti iactabant, declamantes, & nouas fundantes Ecclesias. Constat certe, Anno M. D. XL. in omni horum numero vix quemquam litteratum fuisse. Satis illis erat, si nouum Testamentum vulgari lingua legere, & ineptis quibusdam ratiunculis Catholicorum dogmata impugnare & in dubium reuocare, omnia deniq; suo more explicare possent. Ecce ex quam tenuibus initijs ad tantam magnitudinem progressa sit hæresis! Et quamvis istorum hominum quibus contra Catholicam fidem vtebantur, leuia admodum essent & futilia argumenta, eadem tamen ad multorum implicandas conscientias nimis magnam vim habuerunt, eorum præsertim, quibus melior deinde instructio non obtigisset.

DE IMAGINVM VSV, OB QVEM multi Catholicam religionem repudiarunt.

Capvt XII.

ARGVMENTVM.

I. *Imaginum seu statuarum vsus in Ecclesia, Caluinistis præcipuus rebellionis prætextus.*
II. *Vox Imago male pro Idolo sumitur.*
III. *Dei præceptum de Idolis quomodo intelligendum.*
IV. *In Deum nulla cadit contrarietas aut repugnantia.*
V. *Imagines apud Christianos in honorem Dei erectæ.*
VI. *Ad quid conducant.*
VII. *Caluinistæ Dei confracta imagine, diaboli integram relinquunt.*
VIII. *Quomodo Catholici Sanctorum imaginibus vtantur.*

I. VNA ex præcipuis caussis, ob quas multi ex clarissima Ecclesiæ luce in spissas hæreseos & errorum tenebras præcipitarunt, illa erat, quod dicerent, honorem vni Deo debitum, à Catholicis imaginibus tribui. Quum enim in Biblijs legissent illud, *Ne facias tibi imaginem*, &c. (quod tam inepte versum quam male intellectum est) statim Catholicos veluti idololatras condemnabant, Ecclesiam idololatriæ synagogam appellantes, vt in qua dij lignei & lapidei adorarentur: quam rem infamiæ plenam & Deus ipse summe oderit, & omnes veri Christiani semper vehementer sint detestati. Quare illo præcepto, *Ne facias tibi imaginem*, &c. auditorum aures in omni fere sermone obuerberabant, atque eo vno Catholicos nihilo paganis & idololatris meliores esse, conuinci posse asserebant: quos tamen non Catholicos, sed Papistas appellabant, nouo quidem nomine, sed cuius pudere neminem debeat; quum nihil aliud eo significetur, quam Catholicos spirituales esse infantes Sanctissimi Domini nostri Papæ, Dei in terris Vicarij.

II. Noui illi Bibliorum traductores atque interpretes, vel corruptores potius, vt in plerisque alijs locis libidini suæ contra conscientiam nimis indulserunt: ita tam in capite IV. Deuteronomij quã alibi voci *Idolũ. imaginis* nomen substituerunt; quasi nescientes scilicet, Imaginem genus esse, vt Dialectici vocant, Idolum speciem; speciem vero sub genere, non autem genus sub specie comprehendi. Quid, quod in Gallica etiam lingua vox Idolum semper in malam partem sumitur, non ita Imago? Nam & Iesus Christus Dei Imago; & homo quantumuis vilis & abiecta creatura ad Dei Imaginem conditus dicitur. Imaginum vsus est, vt & templis ornamento sint, & ijs quorum res gestas & victorias repræsentant. Idola vero ideo eriguntur, vt animos hominum ad sacrilegum falsorum deorum cultum abducant. Quin etiam Idolum, vt D. Paulus testatur, nihil est, quia rem scilicet quæ non est repræsentat. Etiam pueris in schola notum est, Imaginem semper ad aliquid referri; idolum vero ad nihil aliud quam ad seipsum. Eustathius in XI. Odysseæ, Idolum esse ait velut vmbram quandam, aut mente conceptum phantasma, quod veri nihil in se habet. Et hinc illorum quos pagani adorarunt deastrorum statuæ, Idola appellatæ sunt: quæ licet materia & certa forma constent, nihil tamen quod in rerum sit natura, sed vanum tantum, & id quod nunquam Deus fuit, immo ne id quidem quod illis adumbratur, repræsentant.

III. Præceptum vero de Idolis non faciendis aut colendis, quod à Deo populo recens ex Ægypto educto datum fuit, de illis tantum quæ Ægyptii adorabant, idolis intelligendum est. Quia enim verendum erat, ne populus diuinitus electus, ex longa Ægyptiorum consuetudine & cohabitatione contagionis aliquid traxisset, eoque facile ad falsos Deos colendos abduci posset: impietati huic non sine grauissima caussa per præceptum hoc occurrere voluit. Sed age. Aut Deus hoc mandato omnes imagines prohibuit, aut aliquas tantum, eas

nimium quæ diuinæ gloriæ derogant. Alterutrum horum aduersarij concedant oportet. Atqui primum verum esse non potest, quum Deus sibi ipse non repugnet, nec contraria præcipiat. Quomodo vero Deum repugnantiæ & iniustitiæ nota liberabimus, si eos tamquam idololatras ab ipso puniendos fore dicamus, qui exemplum ipsius sequuntur & imitantur? Numquid enim Deus, etiam post latum decalogum, Cherubinos humana facie in templo suo collocari, æreum serpentem in ligno ad crucis formam erigi, aliaque opera quorum vsus in templo & ad sacra futurus erat, boum, leonum, &c. specie fieri voluit? Circumfer oculos per totum illud stupendi operis Salomonis templum Vbique imagines sculptæ occurrent: vt caput VI. lib. III. Regum legenti facile apparebit.

IV. Lubenter vero fatemur & credimus, Deum nequaquam sibi posse repugnare, vt qui semper idem fit sibique similis. Hinc Plato non immerito Poëtas & fabularum auctores è Republica sua exterminauit, quod in theatris deos sibi ipsis repugnantes, & modo in hanc modo illam formam mutatos producerent. Iouem illum mihi quis videat; modo in aureum imbrem, modo in cycnum, modo in aquilam mutatum Tum Protea illum Virgilianum, de quo ille:

Tum variæ illudent species, atq; ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraq; tigris
Squamosusq; draco, & fulua ceruice Leæna.

Ex quibus sane patet, Deum omnem imaginum vsum nequaquam prohibere voluisse: vt quibus ipse in templo suo locum esse voluerit, tum vt ornamentum etaliquod afferrent, tum vt mysticæ significationi atque instructioni inseruirent. Quid? quod magnus ille Propheta Daniel Deum patrem, antiquum illum dierum, omnibus fere lineamentis & coloribus nobis depingat? quamuis idem non ignorauerit, Deum incorporalem esse, immaterialem, inuisibilem, neque vlla figura posse exprimi. Et profectò frustra omnis humana industria penicillo aut quocumque alio modo Dei nobis effigiem elaboratura erat, nisi vir ille diuinis sic depictam nobis exhibuisset. Quare credendum est, illas tantum Imagines diuino mandato prohiberi, quibus alius quam verus deus adorandus repræsentatur, aut alius falsorum Deorum cultus introducitur; quales illa idola fuerunt, quæ Ægyptii adorarunt, itemque vitulus ille aureus à populo Israelitico conflatus, Draco ille Babylonius, & infinita alia apud alias gentes. Et hoc quidem modo ipsi Iudæorum Rabini, vt apud Aben Esram in Decalogum videre est, præceptum hoc interpretantur.

Nihil horum simile imagines Christianorum habent: quæ non modo non contra Deum, sed in eum solum finem erectæ sunt, vt hominum mentes ad Deum erigantur. Ipse Saluator noster Iesus Christus faciei suæ effigiem nobis reliquit, vt eius humanitatis contemplatione tamquam per scalam Iacob, & præcipuum nostræ salutis organum, ad cœlos euecti, plenam Dei notitiam assequeremur. O verè diuinam effigiem, longe alia quam Zeuxis aut Apellis manu efformatam! O cœlestem tabulam: in qua diuinæ illius faciei radij nullo alio quam ipsius Dei penicillo expressi sunt

Quis magnum illum Leonem, tantæ sanctitatis virum mentiri voluisse dicat, quando ait, vidisse se illam imaginem, & omnino talem visam, quæ humana manu fieri non potuerit? Quid? annon liceat nobis habere siue scriptas, siue pictas, siue sculptas hominum, vel etiam cœlestium naturarum effigies: quum intellectus noster tam imbecillis sit, vt nihil nisi phantasia mediante apprehendere possit; hæc vero per ideas & obiectas imagines moueri necesse habeat? Et quis ille est tam diuinæ mentis, qui sine his velut imaginum alis ad cœlestium rerũ contemplationem euolare possit? quò etiam si peruenerit, facile tamen inde abstrahetur, nisi ab externis istis rebus subsidium petat: vt D. Paulus docet. Quin rationem nullam video, quin ijs imaginibus quæ tam Maiestatem quam amorem diuini numinis eiusque ministrorum nobis repræsentant, eundem ad minimum honorem eandemque reuerentiam tribuere debeamus, quæ Regum ac Principum picturis, immo chirothecis & sudarijs tribui solet: quibus à plerisque flexo genu oscula imprimi videmus.

IV. Nec vero obiectis eiusmodi solum homines vulgares, sed docti etiam opus habent: vt quorum animi non minus terrestrium rerum frequenti meditatione & occursu à cœlestium contemplatione abducuntur. Ex obiectæ vero imaginis consideratione animus altius sese ad earum rerum, quæ per illam repræsentantur, contemplatione erigit. Nonne Pythagoras fuit qui dixit, numquam se templa ingressum, deorum contemplari effigies, quin

quin magnam in intellectu & cogitationibus sentiat mutationem? Quod si miser paganus falso hoc obiecto cœlestem quandam eleuationem sentit; quid verum aliquod obiectum apud Christianum non poterit? Ea est naturæ nostræ velut in centro inferiorum creaturarum consistentis imbecillitas, vt tantum spacium quantum est inter res terrestres & cœlestes, inter visibiles & inuisibiles traiicere aut emetiri nō queat, nisi aliis quibusdam eleuetur. Quis vero Moyse illo maior erit, qui faciem Dei, magnum illum & immensum tam potentiæ quam gratiæ & misericordiæ solem, recto obtutu aspicere possit? Sed bene habet. Non pauci etiam ex ipsis Ecclesiæ hostibus ab ipsa veritate coacti, fatentur hoc præcepto Imaginum vsum non plane prohiberi; sed ita intelligendum esse (vti etiam in Leuitico explicatur) non adorandas esse, id est, ex imagine non esse idolum aut falsum deum faciendum. Bucerus certè post longam de imaginibus disputationem, ea a se scribi inquit, non eum in finem quod putet Christianis omnem imaginum vsum interdictum esse; sed ideo tantum, quod earū vsum cupiat ita temperari, vt nihil diuinæ gloriæ & Ecclesiæ ædificationi derogetur. Idem Spangenbergius in Margarita sua Theologica dicit, idem Vrbanus Regius, idem Petrus Martyr: nec plus vel minus Catholici eadem de re docent. Non ergo illa iam inter nos etiam & schismaticos quæstio est, vtrum imaginum vsus permissus sit, sed tantum quibus modis & ad quid illis vtendum sit. Eoque Lutherani etiam post schisma, imagines in templis retinuerunt, Crucifixi præsertim, vti etiam Angliæ regina, sicut alibi diximus.

VII. In has tamen aliasque Caluinistæ furorem suum passim effuderunt. Scribunt nonnulli, in oppido quodam Occitaniæ Sangillio appellato, Caluinistas, confractis tam Iesu Christi quam aliorum Apostolorum imaginibus, Iudæ Iscariotæ tantum imaginem integram reliquisse. Antuerpiæ Crucifixi confracta imagine, Geusij angeli bono cruciario adstantis imaginem itidem confregerunt, at diaboli, impij cruciarij animam excipientis, integram reliquerunt. Idem diuersis locis factum, fide digni historici tradunt; semperque diaboli, vel Saluatorem vel Sanctos tentantis, imaginibus parcitum, illorum vastatis atq; abolitis. Londini Hispanus templum ingressus, quum S. Michaelis Archangeli statuam confractam, Sathanæ autem sub pedibus ipsius iacentis adhuc integram vidisset, educto gladio eam punctim ac cæsim impetens, exclamasse fertur: Apage, apage scelestissime, nō plus quam ceteris tibi hic loci erit. Lindanus Episcopus Ruræmundensis testatur, quum reformationis caussa diœcesin suam obiret, vidisse se inter alia Geusiaci furoris monumenta, inter plures sanctorum confractas imagines, solius Sathanæ, tamquam virginem tentantis sibi repræsentati, adhuc integram, quam apprehensam in terram proiecerit, inquiens: Et tu hinc eiicieris, infelix Sathan, neque enim fas est vt ibi maneas, vbi satellites tui venerabiles Iesu Christi & sanctorum imagines tanto furore confregerunt.

VIII. Sed, quæso, ô hæretici, ne illud dicite, nos lapides & ligna adorare. Neque enim nos in Crucifixi imagine quidquam aliud adoramus, quam quod per illam nobis repræsentatur. Sed quid? An non ipse S. Augustinus ægrotantibus consulit, vt Crucifixi imaginem prope lectum habeāt? Ne vos in cordis nostri secreta amplius quam fas est inquirite, quasi nostras ante altaria imaginibus ornata genibus insidentium cogitationes, & oculorum ac manuum voces, vt ita dicam, intelligeretis. Nec vero vetularum quarundam aut rusticæ plebis simplicitate amplius abutimini, vt quos ex responsionibus vobis non semel datis optime nostis non nescire differentiam illam quæ est inter lapidem vel lignum, vel ipsam figuram, & inter id quod per ipsum repræsentatur. Quod si quis tamen sit tam stupidus ac crassus qui hac in re errorem committat; is quidem error non Ecclesiæ, sed isti homini imputari debet. Docet enim Ecclesia, vnum solum Deum adorandum esse, imaginibus vero honorem habendum esse ob id quod repræsentant. Sed mittamus ista, de quibus pius ille & doctus vir Ludouicus Richeomus abunde scripsit. Sed quid ô suaues homines? Numquid vos ipsi idololatræ estis, qui Lutheri, Caluini & aliorum imagines in tanta habetis veneratione? Huius quidem imaginem in intimis feminarum etiam, in Gallia cubiculis diligenter videas & honorifice asseruari; illius vero in Germania non pictura modo expressam, sed tapetibus etiam intextam in fenestris, parietibus & atrijs passim, & etiam ipsis librorum operimentis, Crucifixi loco impressam. At inquiunt, se imagines eiusmodi animi tantum caussa habere. Sed ô Deum immortalem: An Bezæ curæ fuit, excucullatorum monachorum ac sacrilegorum hominum, etiam collegarum suorum icones in æs incidi, & cum vanissimorum

elogiorum lenocinio populo venditari: & ex primis illis Christianis nemini curæ fuisse putatis, vt diuina illa & cœlestis tam Iesu Christi quam matris ipsius, vti & Apostolorum effigies posteris traderentur? An feminam illam, à sanguinis fluxu per Christum sanatam, idololatriæ insimulabitis, quod ipsius effigiem in ære exprimi curauerit, quam à se visam Eusebius testatur? An rex ille Edessenus superstitiosus fuit, qui Iesu Christi effigiem tanto studio desiderauit? Sed quid de supina illius vel asinina potius dicam ignorantia, qui scribere ausus est, primis quinque sæculis imaginum vsum Ecclesiæ fuisse ignotum? cuius vanitatem & mendacium historiæ eorum temporum satis superque ostendunt. Fateantur ergo, quod omnino fatendum est, imaginum vsu intelligentiam, memoriam, & voluntatem, quæ tres sunt rationalis animæ potentiæ, mirifice adiuuari. Per repræsentationem namque illam res ab Saluatore nostro & Sanctis gloriose gestæ, Intellectui velut ob oculos ponuntur; ex quo deinde summa Dei in nos beneficia Memoriæ occurrunt ac tenacius infiguntur; quorum denique recordatione, & sanctorum quorum effigies aspicimus, exemplo Voluntas nostra ad Dei amorem acrius incenditur atque inflammatur.

DE LIBERTATE VEL LICENTIA omnium hæreseon fenestra,

CAPVT XIII.

ARGUMENTUM.

I. *Galli in eo Troianis similes, quod nimis facilè crediderunt.*
II. *Libertas hæreseos ianua.*
III. *Cur dies festi à Caluinistis explosi.*
IV. *Ecclesiasticorum vita & ignorantia pleraque mala nobis pepererunt.*
V. *Quæ hæretici suis conatibus artificiosè prætexere norunt.*
VI. *Religio suis ipsius stat inconcussa viribus.*

I. QUOTIESCUNQUE miserum Galliæ nostræ quæ tam facile hæresibus aditum præbuit, statum considero (considero autem ferè quotidie) toties miserabiles illos Troianos mihi videre videor, ligneum illum equum suis infortunatis manibus incredibili studio in vrbe attrahentes; è cuius deinde vtero homines armati noctu prodeuntes, plerisque ciuibus oppressis & occisis, vrbē nullo negocio ceperunt. Et quemadmodum Troiani quum portæ angustiores essent, quā vt magna illa moles per eas introduci posset, suis ipsorum manibus partem muri diruerunt, & per ruinas equum illum fatalem induxerunt: eodem modo complures Catholici, postquam aliquamdiu nouæ illi & monstrosæ sectæ restitissent, tandē eam totis pectoribus acceperunt. Mirabile hæreseos venenum est, non per oculos modo, os, & nares, sed velut apertis omnibus poris, per totum corpus in animum se insinuat. Ah miseri Troiani! Ah Catholici! Quid vos Sinoni fiditis? quid vos Caluini vocem auditis? Merito vobis, ô Troiani, Græcorū; merito vobis, ô Catholici, hæreticorum munera suspecta esse debent. An opus illud Duratæum ad Mineruæ honorem factum putatis? An a Caluino Dei honoremq; æ:i putatis? An æquum est fictis potius Caluini, velut alterius Sinonis lachrymis, quam fidelissimis Laocoontis, id est, legitimorum Pastorum monitis moueri? Cur non, vt ille Durateo fæto armis equo, sic vos illis hæreticorū fraude plenis machinis rationis lanceam intorsistis? Numquid non iam olim astutissimas veteris illius Vlysis artes experti estis? Vos quidem ô Troiani, merito puniti estis, qui regis vestri filiam Cassandrā vaticinandi munere ab Apolline donatam, audire noluistis. Sed & vestra pœna ista est, ô Christiani, qui à vera illa virgine, regis regum filia, illibata Christi sponsa, cui soli ille verum à falso, lumen à tenebris, & bonum à malo distinguendi gratiam contulit, aures animosque auertistis, & hæreticorū sermonibus auscultastis. Quam multi namq; inter vos, quum vt Vlysses, aures cera obturare, aut velut Xenocrates suasit, ferreis inautibus inducere oportebat, ne harū Sirenum non cantus, sed incantationes audiretis, easdē non modo apertas ipsis præbuistis, verum etiā vltro easdem tamquā amabilissimas nymphas amplexati estis, nihil loca tot animatū naufragijs infamia merentes.

II. Ex omnibus vero nouæ religionis illecebris, quibus homines tanquam pisces hamo capere hæretici solent, nihil gratius aut iucundius animis est quam libertas illa siue licentia, quam iuuentuti præsertim illi ostendunt. Apud hos gulosus egregios caussæ suæ inuenit patronos. Cur quæso, inquiunt, patiamur certis diebus à Romana-

mana Ecclesia carnis vsum nobis interdicit? Annon hoc verbo Dei, præsertim ei loco qui est apud D. Matthæum cap. XV aperte repugnat? Numquid hoc illud est quod Apostolus prædixit, venturos extremis temporibus seductores, qui præcepturi sint abstinentiam a cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione, simulque nubere prohibituri? Et hunc quidem locum homo simplex ac rudis mihi obiecit; falsus inter alias hanc non postremam fuisse causam, cur à Romana Ecclesia discedendum sibi existimarit. Sed ô miserè decepti homines! quorum oculi tam viui luminis radios ferre non possunt, nec erroris sui fundum perspicere. Atqui generosæ aquilæ, quarum obtutus solis huius claritate nihil hebetatur, facile vident, ista contra hæreticos quosdam dicta esse, qui cibos omnino, tamquam natura sua malos atque immundos damnarunt: quales olim fuerunt Manichæi & Priscilianistæ, qui carnium vsum omni tempore suis prohibuerunt. At Catholicæ Ecclesiæ hæc non est sententia, quæ peccatum carnibus nequaquam alligat (alias enim earum vsus omnino & semper malus esset) sed certis tantum diebus, ob mysteriorū quæ in ijs acciderunt reuerentiam, à carnium esu abstinere præcipit: vbi peccatum non in ipso cibo est, sed in præceptorū Ecclesiæ contemptu: quemadmodū in paradiso quoq; olim mors non a fructu ligni vitæ, sed a primorum parentū inobedientia profecta est. Imitatur nimirū sapientissima mater Ecclesia bonos medicos, qui ægris nonnunquam & certis cibis & vini vsu interdicunt, ad recuperandā facilius sanitatem. Quis tamen medico exprobret, cibos & vinū ab ipso reprobari? Id scilicet vnum spectat Ecclesia, vt spiritum nostrum præparet ac viuificet, carnis vero stimulos retundat, vtque contemtis rebus terrestribus, ad cœlestia sine vllo impedimento adspiremus. S. Bernardus ex regulæ suæ præscripto à carnium esu semper abstinuit, non, vt ipse inquit, ex superstitione quadam, sed vt carnem suam mortificaret. Carnem enim nutrire, est carnis vitia simul nutrire.

II. Quemadmodum vero noui isti Apostoli illud, *Ne facias tibi sculptile, &c.* semper in ore habent; sic etiam non minus frequenter auditoribus suis illud, *Sex diebus operaberis, &c.* inculcant, atque sumpta inde occasione, dies festos, ab Ecclesia institutos damnant, non sine vulgi applausu, quod plus in labore suo & industria quam in Dei prouidentia fiduciæ habeat, ij præsertim qui quotidianis laboribus victum quærunt, & de die in diem viuunt. Dies festos etiam aiunt Paganismum redolere. Non esse à Deo ordinatos, sed meram esse superstitionem, qua Deus vehementer offendatur. Spectandam potius esse Creatoris legem, qui septimam diem sanctitati ac quieti consecrarit. Idem olim Catholicis à Manichæis obiectum fuisse, apud Sanctum Augustinum videre est. Fatemur sane, Deum nobis permisisse ut sex diebus Septimanæ opus nostrum faciamus, septimum vero cultui ipsius & gratiarum actioni impendamus. Sed quid? An ideo nobis prohibuit, ne alijs quoque diebus feriemur, quo tanto melius diuino cultui, ad præscriptum S. matris Ecclesiæ, vocare possimus? Deus unam ac breuissimam orationem, immo ut Calvinistæ dicunt, vel suspirium non aspernatur. Una sola cogitatio, qua nihil est in Mundo levius, precium illud nobis acquirit, quod omnes res Mundi huius longissime superat: an ergo ideo non multum ac frequenter orandum esse dicet? Præcipit Ecclesia, ut quotannis die Paschatis, qui velut rex est omniū dierum, SS. Eucharistiæ Sacramentum percipiamus: ergo ad sacram illam mensam nemo frequentius accedet? Quod si institutione dierum festorum in noua lege præceptum DEI violatum dicas, necesse est ut fatearis in antiqua etiam lege idem violatum fuisse, institutis Esdræ, Dedicationis, & alijs diebus festis, præter eos quos Deus ipse instituerat. Ergo Apostolos Spiritus S. ductu destitutos dices, quum Epiphaniæ, Resurrectionis & Ascensionis festa instituerunt, ut apud S. Clementem, Tertullianum & Cyprianum legimus? Horum exemplum sequuti Ecclesiæ Præsules nonnullos alios dies sacros esse iusserunt, ut ijs tam Redemptionis mysteriorum, quam martyrum & sanctorum virorum memoria celebraretur. Est tamen spes quædam, Hugonotas nostros hac in re tandem aliquando ad mentem redituros. Paucis enim abhinc annis in Clerіacensi oppido, quod velut metropolis est & sedes Caluinismi in Aquitania, anniuersaria illa festa, vti & dies festi SS. Apostolorum religiose celebrari cœperunt. At D. Mariæ festa iamdudum apud eosdem è Calendario erasa sunt, quæ quidem nos nullam aliam ob caussam tam solemniter colimus, quam vt augustissimi mysterij de incarnatione Filij Dei memoriam conseruemus, proque tanto beneficio immortales Deo gratias agamus, vt qui hinc præcipuè instrumento redemptionem & salutem nostram est operatus.

III. Ante omnia vitia & ignorantia multorum sacerdotum ac clericorum (fatemur enim ingenue quod negare non possumus, malorum nostri sæculi hunc præcipuum fuisse fontem) multos a Catholica Ecclesia diverterunt. Ah miseros, quos aliena pericula & mala cautos facere non potuerunt! Non minus scite quam vere Pius II. Pontifex dicere solebat, quemadmodum imperiti medici corpora, ita indoctos sacerdotes animas occidere. Sed ecce! dum illi vitijs suis & ignorantiæ indormiunt, ac profundum stertunt, Deus post longi temporis patientiam lento gradu accedens, eos opprimit, & ferrea virga percussos excitat: idem, inquam, ille Deus, quem S. Hieronymus in eadem ferè & caussa inclamat: *Domine, quò te abscondis? dormisne an vigilas?* Certè solutis in luxum Clericorum animis, & ignavia corporibus, isti pseudo apostoli doctrinæ suæ zizania passim disseminarunt. Et quemadmodum hanc velut præcipuam apostasiæ suæ causam prætendunt; sic idem quo minus ad Catholicam revertantur Ecclesiam, maximum est impedimentum: atque ita quod paucorum est, criminis reos faciunt, immo suam ipsorum malitiam, ut Susannæ pudicitiam tentantes duo illi nequam, alijs imputant.

IV. Vetus illa hæreticorum consuetudo semper fuit, & est, Religionis latus per Religiosorum vitā petere. Et sicut muscæ, inquit Sanctus Gregorius Nazianzenus, ulcerosæ libentius quam mundæ & nitidæ cuti insident, & vultures non ad sana corpora, sed cadavera advolant: sic homines isti apostatici, relictis quæ in tot Ecclesiasticorum hominum millibus nitidissime conspiciuntur, eximijs virtutibus, paucorum vitia suggillari voluptati habent. Hæc illis uberrimam præbent etiam bonos calumniandi materiam: adeo ut nihil nisi atram bilem evomant, ac velut agitatum fluctibus mare, tam suas quam alienas sordes eijciant. Id sanè tum apertissime in Galliæ nostræ Calvinistis vidimus: qui non ea solum quæ sciebant, sed etiam quæ nesciebant, ficta ac falsa in Catholicos, præsertim sacri ordinis, deblaterabant, pasquillos & famosos libellos passim affigebant, rythmos decantabant, nihil denique intermittebant, quod ad minuendam, immo tollendam omnem Ecclesiastici ordinis existimationem atque auctoritatem quoquo modo pertinere videretur; eo nimirum, ut suave illud Christianæ servitutis iugum, quo piæ animæ in officio continentur, excuterent atque abijcerent.

V. Sed iniquum profectò est, munus quodcunq; ob gerentis vitia traducere ac vituperare. Quasi vero divina veritas ac religio è bonis aut malis pastorum dependeat! Quorum opera si cum verbis non conveniant, religio nihilominus sua ipsius veritate nitens, firma semper & immota consistit. S. Augustinus ad solius Dei potentiam nobis respiciendum hic monet, nec posse nobis a ministro quidquā mali obtingere, ubi magister iam bonus sit. Et Tertullianus, Non ex personis fidem, sed ex fide personas probandas ait. Peccatum quidem ex homine est; sed unctiona Deo, quam peccatum obliterare sive evacuare non potest. Ecclesiastici hominis vitium mutare nequit id quod illi ex divina cōsecratione cœlitus datum est. An tu magnū illum Mundi oculum, etiamsi radios suos infimum & cloacas immittat, propterea pollui dices? Sanctum Ludouicum Galliæ regem dicere solitum ajunt: quamvis boni ac probati mores firma admodum Ecclesiæ sint munimenta, & ad persuadēdum maiorem vim habeant quam verba; divina tamen mysteria ac sacramenta administrantium vitijs nequaquam evadere minus sacra vel efficacia. Sanctus Thomas disertè ait, sacramenta vitiosi sacerdotis manibus tractata, eandem nihilominus habere efficaciam, quam si ab inculpatæ vitæ homine administrata essent: quamvis huius quam illius oratio melior sit. Et Augustinus Deum inquit gratiæ suæ sacramenta per malorum manus nobis porrigere, gratiam vero per seipsum aut sanctos nobis largiri. Sed hæreticis os sapientissimis probati cuiusdam auctoris verbis occludamus, inquiētis, Iesum Christum noluisse ut quod suum esset, vel per officiariorum seu ministrorum bonitatem melius vel eorundem pravitatē deterius redderetur. Cur quæso? Ne, inquit boni sibi persuaderent, quidquā ex sua bonitate divinis operibus addi; aut mali, ex sua malitia divinæ bonitati aliquid detrahi posse: & ita utrique Deo potentiores, aut id quod solius Dei est sibi attribuendo, ipsi dij videātur. Sed hæc omnia susque deque habent hæretici: qui non ceremonijs modo & sacerdotalibus vestibus, verum etiam ipsis sacris personis illudunt, per contumeliam eos cum Rabinis Tonsos aut Rasos, quos Sanctus Hieronymus honorifico elogio Coronatos vocat, appellantes. Eosdem illi asininis, lupinis, vulpinis capitibus, & qua non tandem forma pictos, ad ludibrium proponunt & ostentant, nullo denique iniuriarum calumniarum ac conviciorum genere non proscindunt. Sed mirum nō est, ut cum S. Bernardo loquamur, eos qui Ecclesiam non agnos-

noscunt, Ecclesiæ eiusque ordinibus obtrectare. Videmus enim etiam rabiosos canes cœlo oblatrare. Sed frustra. Facile enim à lupo, ne detrahatur, Luna sibi cauebit.

DE MISSÆ SACRIFICIO, ET hæreticorum in eo abolendo conatibus.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Missa sacrificium à diabolo semper oppugnatum.*
II. *Eius institutio.*
III. *Forma, Ecclesia arbitrio & dispositioni à Iesu Christo permissa.*
IV. *Missæ nomen vnde.*
V. *Ceremoniæ substantiam non mutant.*
VI. *Non de vocabulo, sed de re ipsa disputandum est.*

I. VERSUTUS ille Panurgus nulla in re quā in iugi illo & quotidiano sacrificio abolendo, maiori conatu semper elaborauit: vt qui bene nouit omnia salutis nostræ mysteria, eorum qui in persona Saluatoris nostri miraculosè contigerunt, memoriam contineri: qualia sunt, Incarnatio, S. Eucharistiæ institutio, Passio & Mors, Resurrectio & Ascensio Saluatoris. Idem propitiatio est inter Deum & homines, solidum Christianæ religionis fundamentum, æternæ salutis pignus, mortuorum ac viuorum solatium. Quid ergo mirum, quod versipellis ille Sathanas eorum quoque saluti per Caluinum eiusque doctrinam insidiatur, animos tanto odio & rabie erga salutare illud sacrificium accendit. Hoc illi in Noui Testamenti libro, quem assidue secum circumferunt, sollicitè indagant & venantur; vbi vero ipso vulgari, *Missæ* scilicet, nomine expressum non inueniunt, statim sublatis in cœlum manibus, multis cum suspirijs exclamant: O cœlum, ô terram! siccine à tot retro sæculis decepti, & per humanas adinuentiones ad idololatriam adducti sumus! Ex hoc hominum genere veteramentarius quidam Burdigalensis ad Caussidicum eiusdem vrbis, à quo vt ad Catholicam rediret Ecclesiam admonitus fuerat, venit, proiecto in mensam quem sub pallio gestabat, Bibliorum codice, inquiens: Equidem Missam frequentare non abnuo si eam mihi in nouo Testamento ostendas, Mihi sane folia omnia & singula peruolutanti, ne vox ipsa quidem occurrit. Tum alter ille: Quid narras, inquit, homo suauissime? Ergo ne illud tuum *Credo in Deum* posthac vsurpes moneo; neque in nouo Testamento verba hæc reperies Tum nec vlla Sacramenta, nec Trinitatem esse credas: quum ne hæc quidem in libro illo exstent. Non possum hic quin cum S. Augustino exclamem. O miseri homines! qui sine duce libris diuinorum mysteriorum plenis vos immiscetis, ac sine magistro de ijs quæ non intelligitis, iudicatis. Borderius vnus ex primis Caluini discipulis, narrare solebat, Caluinum cum Carolo Sagio de Missæ sacrificio in Pictonibus habito sermone, monstrato Bibliorum codice dixisse. Hæc mea Missa est. Deinde proiecto in mensam pileo, sublatis in cœlum oculis, exclamasse: Equidem, Domine, si in extremo iudicio punire me velis eò quod Missam non frequentarim, iniuriam mihi fieri dicam, quum mihi vt id facerem, non præceperis. Ecce enim hic legem tuam, ecce Scripturam, vt religionis norma esset à te traditam; in qua nullum ego aliud sacrificium reperio, quam quod in altari Crucis fuit immolatum. Sic ille. Atque hoc quidem omnium hæreticorum semper fuit pseudothyron.

II. Sed audi, Caluine. An nescis, Saluatorem nostrum eo die quò mysteriorum hoc mysterium instituit, ac preciosum suum corpus manducandum dedit, Apostolis vt idem facerent præcepisse? id est, vt itidem sacrificarent. Ipsa quidem Missa nihil aliud est, quam Euangelicum sacrificium, à Prophetis prædictum, multisque figuris significatum; ac publica ac celebris magni illius mysterij quo Mundus sanctificatus est, repræsentatio, vt D. Thomas loquitur. Dicere Missam, nihil aliud est; quam accipere panem, gratias agere, consecrare, & panis ac vini substantiam in carnem ac sanguinem Iesu Christi, virtute Sacramentalium Verborum conuertere Eadem sacrificium est, & sacra actio, in qua caussa populi, precibus & oblatione corporis ac mortis Saluatoris nostri interuenientibus, coram Deo agitur, vt Augustinus testatur.

III. Sacrificij huius offerendi mandatum Christus Apostolis dedit, eorumq; successoribus; formā vero ac ceremonias Ecclesiæ arbitrio reliquit

vt apud Justinum Martyrem, Tertullianum, Origenem, S. Augustinum, & alios videre est. Et hic quidem, Extremum actum quem Salvator ad Crucem proficiscens, in hoc Mundo obierit, ait, illum esse quo corpus suum manducandum dederit, ad memoriam sui recentem semper conservandam. Formam vero & ordinem certum non præscripsisse, sed Apostolorum, quibus Ecclesiæ destinarat gubernationem, arbitrio reliquisse. Quid vero de Circumcisione in Veteri, & Baptismo in Novo Testamento hæretici dicent, quorum forma utrobique a Pastoribus & Sacerdotibus præscripta est? Idem S. Augustinus alibi dicit, Ceremonias quæ in Sacramento usurpantur, nos ab eadem habere traditione, à quo Symbolum fidei habemus. Et S. Basilius, *Quis*, inquit, *ille inter sanctos est, qui verba invocationis, quãdo Eucharistia elevatur, usurpata, scripta nobis tradidit?*

IV. Esto, inquiunt hæretici. Nullibi tamen legimus sacrificium hoc a Salvatore Missam nominatum. At idem nec cœna, nec Sacramentum in scriptura appellatur. Quemadmodum Deus creato universo Adamo non uxori modo, & animantibus, sed etiam ipsis stellis nomina imponendi potestatem dedit: sic Salvator noster divinum hoc mysterium certo nomine appellandi, Ecclesiæ suæ Pastoribus facultatem concessit: quod quidem illi ab Hebræa lingua mutuati sunt, ut Alcuinus, Isidorus, ac Rabanus censent. Ipse certè Melanchthon, Reuchlinus, Munsterus & Bibliander fatentur, mysterium hoc à primis Christianis velut occultum semper, ac præcipuè erga infideles, fuisse habitum. Et sanè tanta est eius dignitas, ut admiratione potius & silentio, quam voce exprimenda sit. Solis fidelibus notum erat hoc mysterium, quod & à SS. Patribus tremendum appellatur. Postquam vero infideles calumniari Christianos cœperunt, quasi in cœtibus suis pueros sacrificarent ac comederent, tum demum mysterij huius adyta reserarunt, & quale illud sacrificium esset, toti Mundo ostenderunt, ut ex Tertulliani & Justini Martyris scriptis videre est. Mihi quidem in sacræ huius actionis institutione Salvator noster excellentem aliquem pictorem imitatus videtur, qui prima lineamenta sua ipse manu, qua par est ubiq; arte describit & adumbrat, pueris deinde ac discipulis ipsam tabulam coloribus exornandam ac perficiendam tradit, qui interim illud unicè operam dant, ne a magistri manu ac penicillo exorbitent atque aberrent. Eodem modo pulcherrima hæc tabula, qua per corporis crucifixi exhibitionem, passionis ac mortis Servatoris nostri mysteria repræsentãtur, à primo quidem illo incomparabili magistro delineata, sed à duodecim illis discipulis eorumque successoribus (discipulis quidem ipsius magistri, sed perfectissimis aliorum magistris) exquisito variatum ceremoniarum velut colorum ornatu instructa atque expolita, ac contra omnem temporis iniuriam, situm ac squallorem eo ornatu integra hactenus conservata est. Quis nisi amens dicat vel existimet, non esse hoc vere idem sacrificium à Salvatore nostro institutum, eo quod orationes quædam ac ceremoniæ, tam ad explicationem quam ornatum ac reverentiam cuius mysterij pertinentes adiunctæ sunt? An tu Apellis picturam esse negabis, eo quod ab alio extersa, renovata, aut vivaciori aliquo colore inducta sit? Imperitissimus sit oportet, qui nesciat accidentia à substantia distinguenda esse, temque tam diu eandem manere, quam diu substantia manet illæsa. Sic homo octogenarius idem ac non minus homo est quam illo die fuit quo natus est; Quamvis tam animi quam corporis habitus longe sit diversus.

V. Omnes istæ divinæ ceremoniæ, cantiones, orationes, manuum elevationes, pectoris percussiones, genuum flexiones, Crucis formationes, benedictiones seu consecrationes, ei Missæ, quam Dominus quo die sacrosanctum hoc Sacramentum instituit, celebravit, nullam omnino afferunt mutationem. Atqui (aiunt novi istius Euangelij satores) hæc omnia hominum sunt adinventiones. Fateamur. Sed quorum hominum? Eorum nempe in quibus nihil pænè humani, sed divina omnia fuerunt. Homines fuerunt, sed discipuli ab ipso filio Dei edocti; & Apostoli, à Spiritu sancto illustrati: quorum instituta, ut Sanctus Cyprianus inquit, non minorem habent auctoritatem quam quæ ab ipso Jesu Christo ordinata sunt. Quod non de Apostolis modo, sed eorum etiam legitimis successoribus intelligendum est. Neque enim quidquam Deus Apostolis promisit, quod non etiam ad futuros Ecclesiæ rectores pertineret, eos, inquam, qui eadem auctoritate legitime essent cõstituti. H[illegible]ndẽ Spiritũ S. non illustratorẽ modo, sed & custodẽ habuerunt. Hesychius ce te Hierosolymitanus Episcopus testatur, sanctum Spiritum tum quum hoc ipsum mysterium celebrarent, in Apostolos descendisse. Hinc magnum illud Lateranense Concilium, cui

plures

plures quam vlli alteri Episcopi, Prælati, Reges ac principes ex omnibus terræ partibus interfuerunt, hanc protestationem edit: Ecclesiam semper integra fide custodiuisse id quod ab Apostolis accepit, qui ei regulam officiorum Ecclesiasticorum tradiderint. A beatissimis S. Petro & Paulo, qui Romæ mortui quiescunt, ipsum modum sacrificii celebrandi accepisse, qui huc vsque inuiolabiliter sit conseruatus.

An ex tam infinita assistentium multitudine neminem putamus inuentioni huic, si humana & diabolica, vt impii isti loquuntur, ac non multo potius cœlestis ac diuina semper esse habita, contradictutum fuisse? At cæca hæresis nihilominus etiam nunc sacro sancto huic sacrificio, à prima ac posteriori Christiana antiquitate recepto atque approbato, obmurmurat. Atqui non de nomine, sed de re ipsa disceptandum est: Arrianis olim responsum fuit, ὁμοούσιον, seu consubstantialis nomen, tamquam nouum & in sacris litteris inusitatum calumniantibus Hoc illud sacrificium est, cuius mentio fit in Actis Apostolorum, quod nimirum Apostoli sacrificio ac precationi intenti fuerint. Hoc illud est à Malachia prædictum sacrificium. Quod quidem S. Augustinus[a] in sermonibus suis Missam appellat. Sermones vero hos non suppositicios, sed ipsius Augustini genuinos esse, ipse Petrus Martyr fatetur. Siue ergo hoc sacrificium cum Græcis *Liturgian*, siue cum Armenianis *Corben*, id est, oblationem, siue *Canonem vniuersalem* cum Æthiopibus, *Curbono*, id est oblationem, cum Ægyptiis, siue *Alcorban*, id est, Sacrificium, cum Arabibus, siue *Missah* cum Chaldæis appelles; idem nihilominus erit sacrificium, quod in Ecclesia Dei semper celebratum fuit, & ad finem vsque Mundi celebrabitur Hæc illa sancta Missa est, cuius antiquissimus Gallicarum rerum scriptor Gregorius Turonensis tam sæpe meminit; cuius ab Apostolis celebratæ in Vaticana & Regum nostrorum bibliothecis formulæ exstant: qualis illa est S. Iacobi Apostoli, à Constantinopolitano Concilio ante mille annos pro authentica recepta, quam & nostris temporibus Ieremias Patriarcha pro tali agnouit, vt Crusius Lutheranus ipse in Turcogræcia sua fatetur. Formulā hui' Græce conscriptam doctissimus vir R. P. Fronto Ducæus in Catharinæ Mediceæ bibliotheca vidit. Similis etiam à S. Marco Euangelista conscripta in quodam Calabriæ monasterio, Ordinis S. Basilii, reperta est. Quod si priscorum Papistarum, vt vobiscum loquar, testimonia vobis non satis faciunt; agite, primos vestros Caluinistas audite. Bullingerum inspicite, apud quem Missæ formula, vti ea post Apostolorum tempora vsitata fuit, nostræ plane per omnia similis, exstat. Vt Centuriatores taceam, qui diuersis locis eandem similem omnino prodiderunt. Plura hac de re disserere hoc loco nihil attinet, quum totum hoc argumentum à præstantissimis viris, Mutterio, Richeomo, Bordesio, & aliis non minus docte quam copiose pertractatum, atque eius qui sacrificium hoc abolere conatus est, non error modo, sed & impietas clarissime ostensa sit.

DE PRIMA CALVINISTICÆ ECCLESIÆ forma, deque Manducatione Caluinistarum quæ postea Cœna dici cœpit.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

ARGVMENTVM.

I. *Caluinistica Ecclesia diu nullam certam formam Ecclesiæ habuit.*
II. *De clandestinis Caluinistarum cœtibus.*
III. *Forma cœnæ Caluinisticæ, quæ Manducatio tum appellabatur.* (uenit.
IV. *Narratio casus cuiusdā qui dum ea celebratur e-*
V. *Complures Caluinistæ Catholicos se simulant.*
VI. *De rebus aliquot dubijs Protestantium in Germania & Geneuatium theologorum sententias exquirunt.*

TAM fanatico spiritu animique incertitudine agebantur omnes illi, qui à Caluino seducti à vera Ecclesiæ semita exorbitarant, & in Francia circumcursitabant, vt nec quid facere, nec quam formam Ecclesiæ suæ dare vellent, satis constitutum haberent. Quisque cubiculum suum pro templo atque oratorio habebat, ibique quibus vellet modis Deo sacrum faciebat, & si diis placet seruiebat: non aliter quam si nulla vnquam Christiana religio, nulli certi colendi ac precandi Deum Sacramentaque administrandi ritus exstitissent Fideles illi Dei filios, vti & omnes veteres hæretici, S. Augustino notante, se iactabant. Quod si forte pauculos aliquot collegissent suosque fecissent, in speluncis locisque secretis conueniebant, non tantum vt suo modo sacra facerent,

vt apud Justinum Martyrem, Tertullianum, Origenem, S. Augustinum, & alios videre est. Et hic quidem, Extremum actum quem Salvator ad Crucem proficiscens, in hoc Mundo obierit, ait, illum esse quo corpus suum manducandum dederit, ad memoriam sui recentem semper conservandam. Formam vero & ordinem certum non præscripsisse, sed Apostolorum, quibus Ecclesiæ destinarat gubernationem, arbitrio reliquisse. Quid vero de Circumcisione in Veteri, & Baptismo in Novo Testamento hæretici dicent, quorum forma utrobique a Pastoribus & Sacerdotibus præscripta est? Idem S. Augustinus alibi dicit, Ceremonias quæ in Sacramento usurpantur, nos ab eadem habere traditione, à quo Symbolum fidei habemus Et S. Basilius, *Quis, inquit, ille inter sanctos est, qui verba invocationis, quādo Eucharistia elevatur, usurpata, scripta nobis tradidit?*

IV. Esto, inquiunt hæretici. Nullibi tamen legimus sacrificium hoc à Salvatore Missam nominatum. At idem nec cœna, nec Sacramentum in scriptura appellatur. Quemadmodum Deus creato universo Adamo non uxori modo, & animantibus, sed etiam ipsis stellis nomina imponendi potestatem dedit: sic Salvator noster divinum hoc mysterium certo nomine appellandi, Ecclesiæ suæ Pastoribus facultatem concessit: quod quidem illi ab Hebræa lingua mutuati sunt, ut Alcuinus, Isidorus, ac Rabanus censent. Ipse certè Melanchthon, Reuchlinus, Munsterus & Bibliander fatentur, mysterium hoc à primis Christianis velut occultum semper, ac præcipuè erga infideles, fuisse habitum. Et sanè tanta est eius dignitas, ut admiratione potius & silentio, quam voce exprimenda sit. Solis fidelibus notum erat hoc mysterium, quod & à SS. Patribus tremendum appellatur. Postquam vero infideles calumniari Christianos cœperunt, quasi in cœtibus suis pueros sacrificarent ac comederent, tum demum mysterij huius adyta reserarunt, & quale illud sacrificium esset, toti Mundo ostenderunt, ut ex Tertulliani & Justini Martyris scriptis videre est. Mihi quidem in sacræ huius actionis institutione Salvator noster excellentem aliquem pictorem imitatus videtur, qui prima lineamenta sua ipse manu, qua par est ubiq; arte describit & adumbrat, pueris deinde ac discipulis ipsam tabulam coloribus exornandam ac perficiendam tradit, qui interim illud unicè operam dant, ne a magistri manu ac penicillo exorbitent atque aberrent. Eodem modo pulcherrima hæc tabula, qua per corporis crucifixi exhibitionem, passionis ac mortis Servatoris nostri mysteria repræsentātur, à primo quidem illo incomparabili magistro delineata, sed à duodecim illis discipulis eorumque successoribus (discipulis quidem ipsius magistri, sed perfectissimis aliorum magistris) exquisito variarum ceremoniarum velut colorum ornatu instructa atque expolita, ac contra omnem temporis iniuriam, situm ac squallorem eo ornatu integra hactenus conservata est. Quis nisi amens dicat vel existimet, non esse hoc vere idem sacrificium à Salvatore nostro institutum, eo quod orationes quædam ac ceremoniæ, tam ad explicationem quam ornatum ac reverentiam cuius mysterij pertinentes adiunctæ sunt? An tu Apellis picturam esse negabis, eo quod ab alio extersa, renovata, aut vivaciori aliquo colore inducta sit? Imperitissimus sit oportet, qui nesciat accidentia à substantia distinguenda esse, remque tam diu eandem manere, quam diu substantia manet illæsa. Sic homo octogenarius idem ac non minus homo est quam illo die fuit quo natus est; Quamvis tam animi quam corporis habitus longe sit diversus.

V. Omnes istæ divinæ ceremoniæ, cantiones, orationes, manuum elevationes, pectoris percussiones, genuum flexiones, Crucis formationes, benedictiones seu consecrationes, ei Missæ, quam Dominus quo die sacrosanctum hoc Sacramentum instituit, celebravit, nullam omnino afferunt mutationem. Atqui (aiunt novi istius Euangelij satores) hæc omnia hominum sunt adinventiones. Fateamur. Sed quorum hominum? Eorum nempe in quibus nihil pænè humani, sed divina omnia fuerunt. Homines fuerunt, sed discipuli ab ipso filio Dei edocti; & Apostoli, à Spiritu sancto illustrati: quorum instituta, ut Sanctus Cyprianus inquit, non minorem habent auctoritatem quam quæ ab ipso Jesu Christo ordinata sunt. Quod non de Apostolis modo, sed eorum etiam legitimis successoribus intelligendum est. Neque enim quidquam Deus Apostolis promisit, quod non etiam ad futuros Ecclesiæ rectores pertineret, eos, inquam, qui eadem auctoritate legitime essent cōstituti Hi iidē Spiritū S. non illustratorē modo, sed & custodē habuerunt. Hesychius ce te Hierosolymitanus Episcopus testatur, sanctum Spiritum tum quum hoc ipsum mysterium celebrarent, in Apostolos descendisse. Hinc magnum illud Lateranense Concilium, cui

plures

plures quam vlli alteri Episcopi, Prælati, Reges ac principes ex omnibus terræ partibus interfuerunt, hanc protestationem edit: Ecclesiam semper integra fide custodiuisse id quod ab Apostolis accepit, qui ei regulam officiorum Ecclesiasticorum tradiderint. A beatissimis S. Petro & Paulo, qui Romæ mortui quiescunt, ipsum modum sacrificii celebrandi accepisse, qui huc vsque inuiolabiliter sit conseruatus.

An ex tam infinita assistentium multitudine neminem putamus inuentioni huic, si humana & diabolica, vt impii isti loquuntur, ac non multo potius cœlestis ac diuina semper esse habita, contradicturum fuisse? At cæca hæresis nihil ominus etiam nunc sacro sancto huic sacrificio, à prima ac posteriori Christiana antiquitate recepto atque approbato, obmurmurat. Atqui non de nomine, sed de re ipsa disceptandum est: Arrianis olim responsum fuit, ὁμοούσιος, seu consubstantialis nomen, tamquam nouum & in sacris litteris insusitatum calumniantibus Hoc illud sacrificium est, cuius mentio fit in Actis Apostolorum, quod nimirum Apostoli sacrificio ac precationi intenti fuerint. Hoc illud est à Malachia prædictum sacrificium. Quod quidem S. Augustinus[a] in sermonibus suis Missam appellat. Sermones vero hos non suppositicios, sed ipsius Augustini genuinos esse, ipse Petrus Martyr fatetur. Siue ergo hoc sacrificium cum Græcis *Liturgiam*, siue cum Armenianis *Corban*, id est, oblationem, siue *Canonem vniuersalem* cum Æthiopibus, *Curbono*, id est oblationem, cum Ægyptiis, siue *Alcorban*, id est, Sacrificium, cum Arabibus, siue *Missah* cum Chaldæis appelles; idem nihilominus erit sacrificium, quod in Ecclesia Dei semper celebratum fuit, & ad finem vsque Mundi celebrabitur Hæc illa sancta Missa est, cuius antiquissimus Gallicarum rerum scriptor Gregorius Turonensis tam sæpe meminit; cuius ab Apostolis celebratæ in Vaticana & Regum nostrorum bibliothecis formulæ exstant: qualis illa est S. Iacobi Apostoli, à Constantinopolitano Concilio ante mille annos pro authentica recepta, quam & nostris temporibus Ieremias Patriarcha pro tali agnouit, vt Crusius Lutheranus ipse in Turcogræcia sua fatetur. Formulã hui' Græce conscriptam doctissimus vir R. P. Fronto Ducæus in Catharinæ Mediceæ bibliotheca vidit. Similis etiam à S. Marco Euangelista conscripta in quodam Calabriæ monasterio, Ordinis S. Basilii, reperta est.

Quod si priscorum Papistarum, vt vobiscum loquar, testimonia vobis non satis faciunt; agite, primos vestros Caluinistas audite. Bullingerum inspicite, apud quem Missæ formula, vti ea post Apostolorum tempora vsitata fuit, nostræ plane per omnia similis, exstat. Vt Centuriatores taceam, qui diuersis locis eandem similem omnino prodiderunt. Plura hac de re differere hoc loco nihil attinet, quum totum hoc argumentum à præstantissimis viris, Mureria, Richeomo, Bordesio, & aliis non minus docte quam copiose pertractatum, atque eius qui sacrificium hoc abolere conatus est, non error modo, sed & impietas clarissime ostensa sit.

DE PRIMA CALVINISTICÆ ECCLESIÆ forma, deque Manducatione Caluinistarum quæ postea Cœna dici cœpit.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

ARGVMENTVM.

I. *Caluinistica Ecclesia diu nullam certam formam Ecclesiæ habuit.*
II. *De clandestinis Caluinistarum cœtibus.*
III. *Formæ cœnæ Caluinisticæ, quæ Manducatio tum appellabatur.*
IV. *Narratio casus cuiusdã qui dum ea celebratur euenit.*
V. *Complures Caluinistæ Catholicos se simulant.*
VI. *De rebus aliquot dubijs Protestantium in Germania & Geneuatium theologorum sententias exquirunt.*

TAM fanatico spiritu animique incertitudine agebantur omnes illi, qui à Caluino seducti à vera Ecclesiæ semita exorbitarant, & in Francia circumcursitabant, vt nec quid facere, nec quam formam Ecclesiæ suæ dare vellent, satis constitutum haberent. Quisque cubiculum suum pro templo atque oratorio habebat, ibique quibus vellet modis Deo sacrum faciebat, & si diis placet seruiebat: non aliter quam si nulla vnquam Christiana religio, nulli certi colendi ac precandi Deum Sacramentaque administrandi ritus exstitissent Fideles illi Dei filios, vti & omnes veteres hæretici, S. Augustino notante, se iactabant. Quod si forte pauculos aliquot collegissent suosque fecissent, in speluncis locisque secretis conueniebant, non tantum vt suo modo sacra facerent,

rent, verum etiam de religionis ejusque propagandæ modis inter se conferrent. Ibi alii Saxonicam, alii Tigurinam, complures Genevensem Fidei Confessiones in medium producebant: sed sensim Calvinismus Lutheranismum multis parasangis superavit. Calvinus enim etsi Argentorati desideret, oculos tamen undiquaque circumferebat, ac scripta sua tam Latina quam Gallica, Fidei compendium continentia, circummissitabat. In quibus spargendis multi tanto ardebant fervore, ut nec rei familiari, nec vitæ etiam parcerent. Vix lucem aspexerat Calvini Catechismus, quum statim in omnes ferè linguas, Hebraicam, Græcam, Latinam, Italicam, Germanicam, Polonicam, Anglicam, Scoticam, Belgicam, & Hispanicam translatus fuit: ut scilicet omnibus nationibus novum hoc innotesceret Evangelium. Quæ res dici vix potest quantam animarum stragem dederit, eorum nempe qui glandes ambrosiæ, putres lacunas nectari, stercus margaritis præferebant, & terram in Novatorum istorum, quam cœlum in SS. illorum Patrum speculo aspicere malebant.

II. Dum ita in occulto, metu legum, novæ religionis cultores delitescunt, erant inter eos qui Monitores (*Advertisseurs* Gallice) appellabantur, qui fratribus symbolum & locum in quo conventiculum habendum, & simiarum more aliqua religionis imitatio exprimenda esset, indicabant. At velut infaustæ illæ & à reliquarum consortio exclusæ aves non nisi noctu circumvolitant, vixque ullum somnum ac quietem capiunt: sic quoque novitii isti Christiani tum maxime

Quum tacet omnis ager sylvæ pictæque volucres,
Atque homines pecudesque simul sopor altus habebat,

cœtus suos obibant. Quæ quidem res multis impudicis factis, ut quidam perhibent, occasionem dedit, spirituali charitate in carnalem amorem conversa. Fama certè ferebatur, precibus factis, lumina non secus atque olim apud Adamitas in Bohemia, exstingui, tumque à singulis quam quisque vellet, comprimi. Hic quidem cœtum obeundorum mos, præsertim in vasta illa Parisiorum urbe, diu fuit usurpatus; atque inde, Monitorum illorum, tamquam amoris inter feminas & viros proxenetarum opera, multorũ pudori vel fraus facta, vel vis illata. Audi quid Cayerus, testis in hac re fide dignus dicat *Seniores*, inquit, *præsertim in occultis ecclesiis, sub se Monitores quosdam habebant: quorum tamen munus, ob multa quæ inde provenerunt scandala, postea sublatum fuit.* Vide quomodo illi Ecclesiæ exemplo, ad tempus aliasque occasiones sese accommodent, formamque mutent, ut & in multis aliis rebus. Quæ vero illa scandala sint, addit Cayerus, Feminis scilicet nonnunquam unum locum pro alio fuisse indicatum, unde illæ in maxima pericula & angustias inciderint. Quod quidem exemplum, inquit idem Cayerus, bene considerandum est iis, qui sub precum prætextu noctu ita oberrare amant: quum interim à vera Ecclesia separati sint. Nec vero nocturnæ à D. Paulo habitæ prædicationes lucifugas hos excusare valent: quum Spiritus Sancti Ecclesiam semper gubernarit, & à pollutionibus ejusmodi integras servarit. Hæc Cayerus, qui sane plura sibi comperta, addere potuisset. Porro ne cœtus ejusmodi facile deprehendantur, eis habendis domus quam commodissime sitæ, multisque pseudothyris instructæ eliguntur, ut nec ingredientes facilè notari, & superveniente periculo tanto facilius elabi possint. Minister vero qui concionem habet, fritillum & chartas lusorias in promptu habet, periculum lusus prætextu discussurus, ut Luperaltus cum Lutheranis aliquot Lutetiæ deprehensus fecit. Melius illi atque honestius, qui calculis computatoriis ac rationum libris ad eam rem abutuntur.

III In his cavernis locisque occultis novelli isti Christiani initio formam aliquam Cœnæ cõmenti sunt, quam manducationem appellarunt, à Calvino primum iis traditam, quos in Crotellæ speluncis docebat, antequam scilicet ordinem illum & modum Cœnæ celebrandæ, qui in Calvinisticis cœtibus jam observatur, præscripsisset, quod demum factũ est Anno MDLVII quo Catechismũ suum absoluit & foras dedit. Sed formam hujus Manducationis videamus, ab iis mihi narratã qui ipsi interfuerunt. Primo è cœtu aliquis ad id deputatus loca quædam ex S. Scriptura, in quibus de Eucharistia agitur, è libro legit. Inde Missam tanquam diaboli inventum, multis conviciis & horrendis blasphemiis proscindit ac detestatur. Tandem, Mei fratres, inquit, panem Domini, in memoriam passionis & mortis ejus, manducemus. Tum ubi mensæ fratres assederunt, idem panem frangit, ac singulis buccellam porrigit, quam illi alto silentio & profunda in speciem devotione manducant. Eodem modo calix per fratrum manus circumfertur. Post hæc idem Deo gratias agit pro eo quod Papismi abusus & errores ipsis cõmonstrarit;

ac veritatem revelarit. Hac absoluta gratiarum actione tam minister quam singuli Orationem Dominicam & Symbolum Apostolicum recitant: sicq; cœtus dimittitur. Antequã vero discedant, omnes jusjurandum dant, se religionis hoc suæ secretum nemini aperturos; veterum hæreticorum exemplo apud quos illud usitatum erat: *Jura, perjura, saltem secretum ne prode.* Hæc quidem Mãducatio, uti paullò ante dixi, inter novos illos Christianos diu usitata fuit, donec Calvinus Ecclesiam suam aliquanto melius efformavit, & Ministros à se creatos, huc illuc misit. Vidi hominem, qui apud Turonenses Manducationi ejusmodi nocturnę interfuit, administrante monacho quodam Augustiniano, habitũ adhuc Regularem ferente, qui postea strangulatus est. In Podiensi oppido Benearnensis ditionis, Carmelita quidã Tarbensis, Solon nomine, noctu cõciones suas in molendino habere, ac Manducationes administrare solebat, quibus Henricus Albretanus, domesticis fere omnibus insciis, ob metum ne res ad Franciscum Regem, quem ægre istud laturum non ignorabat, non raro intererat. Sunt penes me cõmentarii ab uno ministrorum ipsius conscripti; quos ad faciendam, ubi necesse fuerit, huic historiæ fidem, diligenter asservo. At bonus ille Princeps ut nimia facilitate hæreticis se adjunxerat, ita non multo post ad Catholicæ Ecclesiæ gremium rediit.

IV. Hic ego rem notatu dignam, quæ in Manduconum istorum quodam cœtu contigit, narrare operæ precium puto. Nonnulli cives Lutetiæ, metu ne in urbe proderentur, diversis viis ad eundem locum ab urbe aliquanto remotum, profecti fuerant, ut Manducationem ejusmodi celebrarent. Pane jam distributo, minister forte lagenam, in qua vinum sacramentali potationi destinatum erat, evertit. Effuso vino, miseris quid porro facerent hæsitantibus quidam consilium dedit, ut aqua substitueretur: quod tamen ab aliis statim fuit repudiatum, ut qui forte legerant quæ Sanctus Augustinus de Hydroparastis, & Sanctus Cyprianus de Aquariis scripserunt: quorum hæresin quum tota antiquitas damnavit, tum Divus Thomas pluribus scriptis refutavit. Vt enim nostri temporis hæretici puro & mero vino in Cœnæ suæ administratione utuntur, contra primitivæ Ecclesiæ morẽ, quæ vinum calici infusum aqua semper miscuit, ut S. Cyprianus notat: sic prisci illi meram aquam consecrabãt atq; offerebant. Valde ergo anxii miseri isti fideles, tandem à Diacono quodam moneatur, posse ab uvis (autumnus enim tum erat) succum exprimi, & vini loco adhiberi. Non displicuit hoc consilium cœtus præsidi: ad quod probandum, XIII Caput Numer. legere suis cœpit, in quo mentio fit uvæ grandissimæ, à duobus in pertica è terra promissionis ad populum Israeliticum deportatæ, quam Redemptoris in Cruce pendentis figuram esse ajebat. Hic ego scire velim, annon Manducantes isti similes fuerint veteribus illis hæreticis, qui antequam altare accederent, uvas consecrabant. Verum ecce tibi non minorem scrupulum eorum, qui è Galliis in Americam deducta Colonia, novum Calvini ibi Evangelium propagare conati sunt, opera præcipuè Petri cujusdam Richerii Carmelitæ apostatæ, qui primus ejusdem Evangelii apud Rupellenses præco fuit. Quæ vero hujus & aliorum vita fuerit scire cupiens, Launæi scripta legat; me enim tam infamia & horribilia facinora hoc loco commemorare, tædet ac pudet. Res sic habet. Postquam sanctificati isti in nova illa Colonia aliquamdiu commorati fuerunt jamq; nullum omnino vinum, præter exiguum quid restaret; orta est quæstio, utrum alio quã vino potus genere vel liquore Cœnam Domini celebrare fas esset. Quidam ajebant, quum Dominus vino usus sit, atque ipse discipulis dixerit, se post hac de fructu vitis non amplius cum ipsis bibiturum, vino omnino celebrandum, nihilq; ex prima institutione mutandum esse. Alii contra disserebant, quum Christus tum in Iudæa fuerit, quum Cœnã institueret, usitato ibi potu usum esse. qui si in terris illis incultis & vini sterilibus fuisset, non solum usitato ibi potu, sed & eadem ex contusis radicibus farina fuerit usurus. Quid multis? Cõclusum tandem est, quẽadmodum species panis & vini ubicumq; earum copia haberi potest, nequaquam permutandæ, aut aliæ earum loco sumendæ sint: sic nihil prohibere quominus illis deficientibus, aliæ res, quibus istis in locis homines ad alimẽtum utuntur, adhibeantur: allegata ad hoc etiam Lutheri auctoritate, qui ubi aqua desit, cerevisiam, lac, aut alium liquorem ad baptismum adhiberi posse dicat. Et hanc opinionem postea Theodorus Beza amplexus est: quæ etiam, ut Lerius testatur, à pluribus tum probata fuit; quæstio tamen indecisa mansit, quod ad istam extremitatem non sit deventum. Hac de re Calvinus consultus (teste Beza) respondit: Servatoris nostri Sacramentum

hoc instituentis consilium fuisse, spiritualis cibi communionem ac participationem nobis repræsentare, id est, sui ipsius, sub communis panis ac potus symbolis. Quod si cum in Iudæa alius potus fuisset vsitatus, Christum certe eo potius quam vino vsurum fuisse: id quod ipse scopus quem Christus in Cœna spectauit, satis declaret. Existimat ergo Caluinus, eos qui non contemtu aut temeritate, sed necessitate coacti alio potus genere ijs in regionibus vsitato vtuntur, Christi consilio nihil omnino discedere. Hanc vero Caluini sententiam Consistorio atque integro cœtui ita placuisse dicit, vt eos qui ita à vini symbolo dependēt, vt alterā Cœnæ partē omittere, quam vrgente necessitate aliud proportionatum symbolum substituere malunt, superstiose facere iudicarint. Quin etiam cereuisia aut alio liquore Cœnam administrari posse. Ecce tibi Caluinisticā Theologiā. Audiam vicissim quid hac in re Catholica sentiat Ecclesia, ne Lectoris animus in dubio relinquatur. Materia ad consecrationem sanguinis Saluatoris nostri, necessaria, vinū est, sine quo nec sanguis Iesu Christi nobis dari, nec Calix benedictionis benedici vllo modo potest. Nā vt Sacramenta, quantū ad essentiā, à diuina sunt institutione; sic, quantum ad eorum essentiā & naturā, nihil in ijs mutare fas est. Porro institutionem hanc aut ex S. Scriptura discimus, quæ nobis modū à Christo in Sacramentorū institutione obseruatum tradit, ac similiter obseruare iubet: aut eorū instructione qui modum hunc vel ab ipso Iesu Christo, vel eius Apostolis, eorumq; discipulis & successorib. acceperunt, sequendo id quod D. N. aut ipse aut per Spiritum S. declarauit ac facere iussit. Quantum ad Dei Verbum attinet, colligi certe inde non potest, vel Dom: nostrum vel Apostolos alia materia quam vino vsos: id q; ipsi aduersarij fatentur. Quia ergo expresse iubemur facere q; Seruator fecit, hocq; mandatum ad ea certe pertinet quæ ad essentiam actionis D N Iesu Christi pertinent, ex quo generetiam materia est siue obiectum; omnino etiam sub eo panis & vinum comprehenderetur, vt ex ijs sacrificium & sacramentum fiat. Materia ergo in hoc Sacramento à S. Scriptura ad panem & vinum restricta est. Etsi vero D. N. vinum aqua miscuit, non tamen id eo fecit vt aqua Sacramenti huius esset materia, vt quæ ad id non pertineat, nisi quatenus traditione accepimus vinum aqua in sacra hac actione misceri solitum, vti etiamnum communiter sobrietatis amantes homines raro meracum bibunt. Et quemadmodū aqua Calici infunditur non tamquam potus, sed consideratione vini, tanquam eius temperamentum: sic eadem nequaquam principalis est materia in Calice, sed vini tantum adiunctum, vnde & parum tantum admiscetur. Sed quamobrem? inquis. Ad repræsentandam Iesu Cristi cum Ecclesia sua vnionem: quæ quidem vnio sanguine & aqua, quæ simul è Christi latere profluxerunt, præfigurata est. Ad traditionē vero quod attinet, credidit semper Catholica Ecclesia, atque ita omnes Doctores ac SS. Patres senserunt & docuerūt, Calicem Domini sine vino, tamquam materia necessaria, consecrari aut benedici non posse: eoque ijdem hæreseos eos damnarunt qui sola aqua vtebantur, nō minus quā eos qui panis loco ad consecrationem corporis Dominici aliam materiam substituere voluerunt. Ex quo apparet Volaterrani error, scribentis, Papam sacerdotibus in Noruegia sine vino, quod in illis locis nullum ferè est, Missas celebrandi ac consecrandi potestatem fecisse. Atqui nec Papa, nec Concilium Iesu Christi institutionem mutare possunt. Quoniam ergo homines isti, diuinorum consiliorum, scilicet, interpretes, sub necessitatis vel dignitatis prætextu, Iesu Christi institutionem, contra vnanimen Catholicæ Ecclesiæ doctrinam omniumque SS. Patrum consensum, in eo quod præcipium in hoc Sacramento est, violare ausi sunt; quis non effrænem & Pharisaicam quandam arrogantiam in eis agnoscat? Cessent igitur canes isti allatrare Ecclesiam, eo quod Sacramentum hoc cæremonijs quibusdam, tanto mysterio dignis, ornauit: quæ quum ad ipsius Sacramenti essentiā non pertineant, non immerito in Ecclesiæ potestate earum ordinatio censenda est. Sciant vero hoc, vbi materia deficiente Sacramentum hoc administrari nequit, bonam ac promptam voluntatem ac desiderium tam ad satis faciendum Dei mandato, quam ipsum corp⁹ Domini recipiendum sufficere. Considerent qua conscientia infantes sine Baptismo (Sacramento omnino necessario) mori permittant potius quam vt eos extra concionem siue priuatim baptisent, quum huius rei nullum omnino à Deo habeant mandatum. Vide, quæso, hominum peruersitatem. Idem sub necessitatis prætextu, Eucharistiæ institutionem potius omnino euertere malunt, dum scilicet alium liquorem quam à Christo ordinatum substituunt, quam Sacramenti huius vsu carere. Sed profecto fieri non potest, quin error ac mendacium quasi sorex, suis se ipsa

iudi-

indiciis prodant. Quibus vos armis, ô Calvinistæ, veteres illos hæreticos impugnabitis, ut Pepusianos, qui cum pane frumento; aut Aquarios, (quos Clemens Alexandrinus 1. libro Stromatum aperte hæreticos appellat) qui loco vini aqua in hoc sacramento utebantur? Vt de aliis nihil dicam, qui pro vino lac, aut deniq; aliquid aliud substituerũt: quorum omnium error in idem coincidit. Quin etiam ob hoc ipsum Calvinistæ à Lutheranis reprehenduntur, uti ex libro II. Theologiæ Calvinisticæ, & sequenti de duobus abstemiis historia videre est: quæ sic habet Cardinali Hosio, apud Imperatorem Ferdinandum Legati Apostolici munus obeunte, duo nobiles cum Iesuitis disputationem de cõmunione Calicis susceperant A quibus rogati (neuter enim vinum bibebat) quomodo Cœnã suam celebrarent: unus respondit, se ex superintendentium consilio, aquam adhibere. Alter vero, Hoc, ajebat, ego nequaquam à meis Pastoribus impetrare potui. Equidem Magdeburgenses in cõsilium adhibui, qui responderunt, si velim sanguinis Domini fieri particeps, nullo modo me Calice abstinere posse. Horum offensus pertinacia, Augustam profectus sum, ubi mihi idem fuit responsum. Periculum deinde in meo cubiculo facere volui, utrũ vino uti possem: sed infusum omne reluctans stomachus rursus egessit. Re diu multumq; in Consistorio ventilata, tandem conclusum fuit, debere me quando Cœna celebraretur, Calicem quidem accipere, atque ori vinum admovere, tumque etiamsi nihil degluriam, fide tamen me Christi sanguinis futurum participem. O lepidum commentum! quod nescio equidẽ quomodo cum reali manducatione quam Augustanæ Confessionis homines fatentur, conciliari possit. Historiam hanc Rescius in Atheismis suis de Trinitate recitat. Sed ad miseros nostros errones redeo.

Non multo post novæ isti religionis sectatores cum Manducatione sua è cavernis ac hortis longe ab hominum cõmercio remotis, in publicum eruperunt, quamvis spiritum domi, uti ajebant, in cubiculis suis relinquerent. Inde vero magnæ cõtroversiæ inter Calvinistas ortæ sunt, quibusdam dicentibus ad vitandam persequutionem, licere Missam accedere, modo animus integer & in veritatis cognitione firmus persistat; eoq; externam illam actionem neminẽ debere offendere. Calvinus qui Genevam tanquam ad asylum confugerat, ibique tutus se continebat, acerbum scriptum contra personatos hos fideles, quos Nicodemitas appellat, Anno MDXLV. edidit. Multi nihilominus in sentẽtia sua persistebant, ajentes, Domini solius esse cõscientias judicare, ut cui soli interiora animi cognita sint ac contra rationem esse, Ecclesiam vix dum natam, quamque nihil magis quam silentium & secretum tutam præstet, præsentissimo periculo objicere, ac hostibus penitus exstinguendam ac proculcandam dare.

VI. Dubia porro hæc in omnibus fere eorum cœtibus ventilata sunt, nec leves inde contentiones ac simultates exstiterunt, ferventioribus eos qui ad Catholicas itarent Ecclesias increpantibus. Quocirca legatos in Germaniam, Helvetiam, ac Genevam miserunt, ut Theologos quid hac in re faciundum esset, consulerent. Quorũ diversæ fuerunt sententiæ Saxones enim, Licere, ajebant, declinandi periculi caussa Papisticis interesse ceremoniis, verum id quã potest rarissime faciendum. Calvinus è contra, cui aliena pellis vilis erat, Deo pure serviendum, & tam corpus quam animum ab omni idololatriæ labe purum servãdum, recte, etsi minus vere, monebat. Sic ergo incertiores quam antea redditi, ex miseris illis nonnulli hypocrisis velo utebantur, & corpus quidem ad Missæ sacrificium afferebãt, cor vero domi in cubiculo relinquebant. Alii vero Calvini sequuti consilium, & animi sui sententiam libere professi, novum illud Pseudomartyrologium nominibus suis & Actis longius fecerunt, ut infra videbis.

QVIBVS ARTIBVS RELIGIOSI VTRIVSque sexus ad Calvinisticam religionem vel libertatem potius fuerint pertracti.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

ARGVMENTVM.

I. *Calvini Evangelio percrebescente, multi utriusq; sexus Religiosi monasticum habitum abjiciunt.*

II. *De quodam Monacho Dominicano, à Calvinistis ut religionem dejereret tentato.*

III. *De quibusdam qui Catholica religione ad seducendos alios abusi sunt.*

IV. *In primis ut populum ad idololatriam perducerent.*

V. *An illa vera fuerit idololatria.*

VI *Quæ idololatria est materialis, non formalis.*

QVemadmodum morbus omnes pravos corporis male affecti humores excitat; sic Lutheri stultitia ac Calvini rabies omnes eorum qui

extra Mundum quidem erant, nihil tamen minus quam Mundum reliquerant, affectus atq; animorum velut viscera commoverunt. Vix fama novæ hujus carnalis, ac tribus illis diis, Baccho, Cereri ac Veneri consecratæ religionis percrebuerat, quum male feriati quidam Monachi gaudio statim exiliebant, jam pro obedientia licentiam, pro continentia impudicos amplexus, pro paupertate divitias, pro carnis maceratione omne voluptatum genus sibi imaginabantur uniceq; desiderabant: eoq; tam gratæ rei nuncios obviis ulnis excipientes, abjectis cucullis, quà cuiq; commodum erat è Monasteriis dilabebantur. *Vota hæc castitatis ac cœlibatum Calvinus animarum laqueos appellat, & totam antiquitatem desipuisse in eo dicit. Nec perfidiæ accusari posse qui jugum hoc abjecerint: quum quod hominibus placet, id Deus ipse irritum esse jubet. Quod si quis antea quum adhuc in errore & ignorantia versaretur, obligatus fuerit; eundem jam veritatis cognitione illuminatum, istis superstitionis laqueis per Dei gratiam liberum esse* Hoc modo Calvinus in Francia, ut antea Lutherus in Germania Religiosos ad pileum vocabat: quorum etiam plurimi donec secundùm citarentur non exspectabant, sed ad primam vocē cucullos, lacernas, interulas laneas. cinctus cānabeos, & unà cum veste, ut Herodotus de feminis inquit, omnem pudorem ac honestatem abjiciebāt, obliti illius quod S. August. ex D. Pauli verbis demonstrat, eos qui post castitatis votum conjugia contrahunt, latam illam viam quæ ad infernum ducit, ingredi. S Bern. de Henrico apostata loquēs, *eos qui relicto religioso habitu ad carnis & sæculi sordes revertuntur, canibus ad vomitum redeuntibus comparat. Addit, eosdem quum ob criminis enormitatem cum amicis & notis conversari non audeant, collectis velut sarcinis tamquam fugitivos hinc inde oberrare, & Verbum Dei*, scilicet, *prædicando, victum sibi acquirere.* Ex hoc hominum genere mirum in modum nova succrevit Ecclesia, obstetricante præcipue libidine, cujus explendæ spes ut ante Monasteria pæne solitaria reddiderat, sic præsens ac paratus usus novæ religioni velut trabali clavo affigebat. Quid quæris? Ex Apostatis repente evaserunt Apostoli. Nam ut persequutio martyres, sic hæresis apostatas facit Ex hac materia Calvinus novam sibi suā Ecclesiam ædificavit: cujus præcipuum veluti fundamentum carnalis erat voluptas. Raro enim castum aut pudicum reperias hæreticum, S. Hieronymo teste. Inusitata ista hactenus ad cœlum per carnis intra formosæ amplexum mulieris mortificationem ascendendi via, mox infinitis trita fuit vestigiis. Iidem religiosi homines è Monasteriis, noctu fere egressi (tenebras enim hoc hominum genus amat) Cruces ac Calices non raro secum asportabant, non quidem ut Crucem suam portantes, Christum sequerentur, sed ut feminæ alicujus aut puellæ conjugium hoc precio sibi conciliarent, ut à quorum nuptiis initio honestiores fere abhorrebant: unde fiebat ut non indotatæ modo, sed & infames ac prostitutæ à novi Evangelii Ministris passim ducerentur. Hæc illa esca est, omnium malorum caussa: qua capti homines, in perditionis abyssum præcipitantur. Vt enim vix ullibi sanctiores homines reperias quam eos qui in Monasteriis constanter perseverarunt; sic nulli pejores sunt quam qui religionem deseruerunt. Hi instar lampadum sunt, claro fulgore coruscantiū; quibus extinctis nihil fœtidius est magisq; putidum. Nullum quidem in retrahendis fugitivis laborem intermittebant religiosorum præfecti; sed quemadmodum pulli ubi semel è cavea evolaverunt, revocantis vocem nō exaudiunt, sic desertores isti omnes superiorū admonitiones spernebāt, ac conatus eludebant. Horum exemplo mox alii atq; alii utriusq; sexus instigati, catervatim abjectis cucullis novo Evangelio nomen dederunt. Vxorem sibi Monachus; Monialis maritum quæsivit; aut vagæ libidini totos se dediderunt. Erāt qui in Monasteria ac Conventus libellos passim ac schedas injicerent, quibus solitaria vita traducebatur In ipsa etiam Monasteria utriusq; sexus homines nonnulli irrepserant, qui libidinū flammas sub cœnobiticarum regularum cineribus hacten⁹ occultas ac suppressas, fletu suo excitabāt: adeo ut mirum sit, quomodo simplices illæ columbæ à laqueis ubique positis & dulcissima voluptatis esca cavere sibi potuerint. Vnde factum est, ut Monachi ac Moniales sicut antea sub eodem religionis fuerant jugo, sic jam eandem quocumq; vellent modo vivendi licentiam amplecterentur; ac tam inter se quam cum aliis matrimonia contraherent. Ac velut Æsopica illa vulpecula, amissa cauda, omnibus persuadere conata est, ut & ipsæ grave & inutile, uti dicebat, pōdus abjicerent; sic etiam excucullati Monachi reliquos religiosos vehemēter exhortabantur, ut & ipsi ad sepem, quod dicitur, suspensis cucullis, relictaq, solitaria vita, hominum cœtibus rursus se jungerent, ac quæ cæteri, Mundi negotia obirent, Dici certe vix potest quam variæ artes excogitatæ sint quum ad horum qui Monasteria deserue-

ſeruerant, excuſandam, tum ad illorum qui remā-ſerant, accendendam libidinem. Sed, ô Deus bone! quæ quātæq; curæ, ſollicitudines ac miſeriæ inde natæ ſunt? ſub quibus novi illi conjuges, indiſſolubili monſtroſæ copulæ catena illigati, miſerabiliter gemebant. Non pauci eorum paupertate oppreſſi, vile opificium aliquod exercere, aut ruri opus facere, magnoq; labore victum ſibi acquirere coacti ſunt. Hinc bibliopolæ, circumforanei, frivolarii, pædotribæ, & qui non homines exſtiterunt? Ad Miniſterium vero tantum diſertuli aſſumebātur. In Monialium vero ædibus multi Miniſtri nidulabantur, Deo dicatarum Virginum contubernio utentes. Teſtatur Cajetus, duos ſe Pictavii vidiſſe, ob raptum ejuſmodi non parum periclitantes. Notum eſt, Barro apud Luſignanos Miniſtro ex Monaſterii cujuſdam ſpoliis Monialem nō illepidam prædæ ceſſiſſe, quam in Vaſconiā ad bellū profectus, Maupererii depoſuit. Similis præda Chriſtiano Miniſtro Pictavienſi obvenit. At Belloloco, itidē uni ex Galliæ Miniſtris, bolus ex ipſis faucibus fuit ereptus. Hos tres Curia Pictavienſis tamquam raptores & ſacrilegos condēnavit. Hæc illa turunda eſt, hæc ambroſia, tantopere à Rabelæſii diſcipulis & Calvini ſectatoribus deſiderata. Monialium carnem ante omnia illi expetebāt, ac veluti canes, unice veſtigabant ac venabātur, facile ubi præda parata ſibi eſſet, odorati. Quem vero odorem putrida hæc ac putida vaſa ſpirarent, non difficile judicatu eſt. S. Greg. develatam Religioſam alloquens inquit, Quod ſi Ananias ob pauxillum argenti violato voto mortem meritus ſit, quā pœnam illa mereatur, quæ Deum non argento, ſed ſeipſa, jam ſervitio ejus devota, defraudet. Hos ergo laqueos tam Lutherani quam Calviniſtæ Religioſis, junioribus præſertim tendebant, ac velut Catholicæ Eccleſiæ exſuviis novellam ſuam exornabant, ſcilicet. Sed ô pulcram Eccleſiā, cujus fundamenta inceſtibus atque adulteriis innituntur! An vero ex Agare iſta ulla alia quam ſpuria & Iſmaelitica proles naſci poteſt? Certe illecebræ iſtę O Calviniana Synagoga, columnæ tuæ ſunt: hi angulares tui ſunt lapides, hæc ornamenta templorum tuorum, hæ lampades tuæ quarum lumen qui ſequitur, in æternas abyſſi tenebras deſcendit: hi doctrinæ tuæ ſunt præcones, hæ novi veſtri tubæ ſunt Evangelii, ac vox nō clamantiū in deſerto, ſed civitates inflāmantium, in provinciis ſerentiū diſcordias, regna & imperia evertentiū, omnē deniq; pacem atq; obedientiam ex Chriſtiana Republica profligantium. O dignum æterno igne hominum genus! ut qui diſcordiæ omniumq; malorum ſcintillas per totum orbem ſparſiſtis, & tam noxia incendia conflaſtis, & adhuc fovetis.

Vir bonus ac literatus mihi narravit, ſe quum ætatis anno xx. Lutetiæ Dominicanorum familiæ adſcriptus degeret, à Porciano Principe, novam religionē ſub primis civilis belli initiis amplexo, ſæpenumero rogatum, quam ob cauſſam tot tantiſq; donis à Deo ornatus (erat enim nobili prognatus familia) Monachalem habitum induiſſet: quē ſi vellet abjicere, honorificum ipſi in aula ſua locum fore Sciebat enim huic à fratre majore natu nihil ex patrimonio quam gladium ac pallium relictum; quæ ille cum cucullo & Breviario cōmutarat Quum fruſtra aliquoties ſurdum ad ejuſmodi impugnaſſet, forte fortuna die quodā puellam idem cubiculum ingreſſam eſſe, quā Princeps manu arreptam ad ſe deduxerit, his verbis eam cōpellans: Quæſo te amica mea, ut in hac anima Deo lucranda operam tuam mihi præſtes. Nec diu moratum cubiculoque egreſſum, ſine ullo arbitrio utrumq; reliquiſſe. Ibi ſe à puella delicias ejuſmodi mirifice edocta, quum verbis tum geſtibus, manuū cōpreſſionibus aliiſq; modis tā vehementer fuiſſe impugnatum, ut nunquam in vita majorem tentationis impetum ſuſtinuerit, diabolo & carne faces ſuggerentibus. Tandem reverſum Principem, denuo rogaſſe, ut conditionē oblatam accipere vellet: ſe quidem omnia ipſius cauſſa facturum. Tum redeunte quaſi animo, ſe reſpondiſſe, Cum Deo ſuper hac re ſe conſultaturum. Re apud animum contrariis inter ſe affectibus diſtractum, omnes in partes verſata, tandem ſe S. Pauli Apoſtoli cōſilium ſequutum, quamprimum inde in Lotharingiam ſeceſſiſſe, & à Barenſi Duce fuiſſe ſuſceptum. Idem poſtea Theologiæ apud Santonas profeſſor fuit, ac vitam Religioſo dignam ad extremum uſque ſpiritum egit. Hāc narrationem prolixius aliquāto recitare volui, ut intelligatur quibus artib⁹ hæretici eos quos cauſſæ ſuæ utiles fore arbitrantur, captēt. Quia enim doctis & ad gravia negocia idoneis hominibus deſtituuntur, neceſſe eſt ut eos à nobis velut ſuffurentur. Suffurari vero aut ad ſe pertrahere vix poſſunt, niſi ejuſmodi voluptatum delinimentis, quibus nihil blandius eſt atq; acceptius, inneſcatos Alium novi vicinū mihi Nobilē, qui ut juvenē quendā Franciſcanæ familiæ monachū à religioſa vita diverteret, pro cucullo, quē clā auferri juſſerat, thoracem ac chlamydem ſupponi juſſit,

juſſit, atque ita excucullato venuſtam juvenculam comitē addidit quæ poſtea Crux ipſius fuit. Alium quendā ex Obſervantium, qui dicuntur, apud Burdigalenſes Ordine mulieres nonnullæ reformatæ ita ſequebantur ac preſſabant, ut nuda manicis ipſius brachia immitterēt, multis cum ſuſpiriis ac querelis quod tam venuſtum, ut erat revera, ac valentem juvenem tam aſpero habitu indutum viderent. Quin tanta erga miſerum charitate afficiebantur, ut pro ſtramine cui aliàs incubare ſolebat, molliſſimi ſui lecti partem offerrent. Et his quidē artibus uterque ab Eccleſia fuit abſtractus. Nam ejuſmodi Religioſi tenui admodum filo adſtricti, ægre intra clauſtrorum ſepta continentur. Illud quidē mirum eſt ex quatuor centenis Religioſorū millibus, à Luthero ac ceteris tam hereſiarchis quā hæreticis paucos tantum ad apoſtaſiam fuiſſe pertractos. Sed & hoc admiratione nō caret, quod noſtro ſeculo tam multi, qui quum in vera ſint Eccleſia, etiam in ſæculo ſalutem ſuam operari, atq; interim Mundi commodis uti poſſent, ultro voluntariæ, & perpetuæ ſervituti ſeſe mancipant. Initio quidem Religioſi pleriq; à Calvino ſeducti, Monaſteria non deſerebant, ſed eodem quo antea uſi habitu, proventibus ſuis fruebantur. Abbas Valentię in religioſo habitu hæreſeos rudimēta populo pro concione in Gallia tradebat, ut & frater ipſius Abbas Bonnevallenſis. Quoſdam metus, alios proventus Eccleſiaſticos amittendi metus, quo minus Lutheraniſmum apertè profiterentur, continebat.

Sacerdotes quamvis hæreſin ſinu foverent, Miſſam nihilominus celebrabāt Sed vide hic exſecrabilem quorundam impietatem, ſine ulla conſecratione, aut verborum Sacramentalium prolatione ſacra facientium. Cujus impietatis Abbas Clenacenſis idēq. Oleronenſis Epiſcopus accuſatus, ſeſe purgavit, ac deinde quoties ſuo modo miſſificaret, verba conſecrationis alta voce pronuntiavit, non ſecus atq, olim factum eſt, ut in S. Iacobi Liturgia notari, & ex iis quæ Iuſtinus Martyr in II. ſua Apologia ſcribit, colligi poteſt. Idem apud Æthiopes Christianos adhuc obſervari ajunt. Eccleſia vero morem hunc abolevit, & verba illa conſecrationis à ſacerdote ſummiſſa voce proferri voluit, ut magnum hoc myſterium nō ita diſpaleſceret, aut hac occaſione prophanaretur. Huic vero ſtatuto ſimplicitas quorundam occaſionem dedit. Quum enim paſtores quidam verba quibus ſacerdos corpus Domini noſtri conſecrabat, memoria retinuiſſent, & unus ſuper prolato è pera pane eadē pronunciaſſet, ſtatim ad verba illa, *Hoc eſt corpus meum*, pro pane caro apparuit, ſed is ſtatim ab igne cœlitus delapſo fuit conſumptus, illis ſermonis uſu per tēpus aliquod privatis. Hujus miraculi veritate cōperta, Eccleſię decreto ſtatutum eſt, ut verba illa conſecrationis à ſacerdote ſummiſſe pronunciarētur, ne vulgo eis abutendi detur occaſio. Iſti vero perſonati Catholici multo pejus faciebant, panem non conſecratū elevantes, & populo cōmunicantes. In Calviniſtica Synagoga etiam hodie moris eſt, ut panis ſine ulla benedictione, conſecratione aut verborum prolatione communicantibus porrigatur. Quid, quod Calvinus verba conſecrationis magica carmina & incantationes appellat? Quæ ejus aſſecla Viretus non minus venenato, ſed novo convicio Magodiā vocat. Malo Miniſter, quē Lutetiæ poſt conditum illud à Ianuario menſe Edictum, quod Calviniſmo latiſſimam in Gallia feneſtram aperuit, concionātem non ſemel audivi, jactitare ſolebat, ſe decem aut duodecim annis Miſſam ſine ulla panis conſecratione celebraſſe. Equidē minus rectè facturus mihi videor, ſi quod jam movi dubium ſive quæſtionem indeciſam relinquam: utrum ſcilicet populus hoſtiam non conſecratam adorans, & ex falſorum ſacerdotum manibus recipiens, idololatriā committat, aut defectus hic à Deo ſuppleatur.

In quo illud primo conſiderandum eſt, poſtquā ſacerdos ab ordinario Paſtore receptus aut miſſus eſt, communi omnium voce ac judicio pro legitimo ac rite ordinato ſacerdote habendum, cui Eccleſiaſticum miniſterium ſecundum formam, geſtus ac ceremonias ad unumquodq; requiſitas ac præſcriptas, exercendi munus incumbat. Vnde populus quantum ad legitimā ſacerdotis vocationē ſeu miſſionē, nihil amplius indagare, ſed eum qui à Superiori datur aut permittitur recipere tenetur præſertim ſi nullæ ad id munus neceſſariæ dotes in eo deſiderentur, ipſeq; in externis idem fecerit, quod in officio iſto quam optimè exercitati. At ſi idē ſuo arbitratu Paſtores ac ſacerdotes ſibi eligat, ungues canis à lupi unguibus nihil diſcernēs, culpæ expers non erit. Sic enim omnis generis homines, apoſtatas & alios, immo etiam qui ſacerdotes nondum ſunt, ad tam ſacrum munus admittens, ut in Germania olim factum eſt, ubi à reliquo populo ſublata ſcilicet cœlibatus lege, ſacerdotes diſcerni vix poſſunt, ipſe ſui mali cauſſa erit, ut qui legem atque ordinem à Deo proſcriptum violarint. Hanc ergo culpam ſuaipſorum levitate vel credulitate potius contractam, ſibi ipſis imputabunt.

Præterea si adoratio hæc facta sit cū omnibus cōditionibus ac circumstantiis quæ actionem moraliter bonam, laudabilē ac meritoriam faciunt, quales sunt, locus, tempus, modus, ignorantia illa coram Deo & hominibus excusari potest, ut quæ facta sit secundum Ecclesiæ intentionem, quæ est, Christi corpus non aliter quam consecratum adorare. Hinc Theologi ad probandam omnium humanarum actionum tam bonitatē quā validitatē, hanc regulam tamquam certum axioma tradunt: Omnes scilicet humanas actiones in materiā debitam, aptam & convenientē, tempore ac loco opportunis incidentes, eaque forma ac modo quo par est exercitas, moraliter bonas esse ac vitio carere. Ut exempli gratia, recte dicimus, suam nō alienā, ac licitis, nō prohibitis diebus, messem demetere; & eleemosynam de suo, non de alieno, & ex charitate, non ex hypocrisi dare; in uno gradu nuptias contrahere, in alio abstinere; & si qua alia sunt ejusmodi, actiones bonas esse & laudabiles. Sic actio illa populi voluntaria, hostiam non consecratam quam tamen consecratam esse simpliciter credit, adorantis ac recipientis, bona est, in debitam ac requisitam materiam incidens, si non ex se, saltim ex eo quod humana potest apprehendere sapientia: quum hostia illa ceteris consecratis similis sit, & à sacerdote legitimè ordinato in Catholica Ecclesia hora ordinario servitio seu sacrificio deputata, super altari consecrato, cum ornamentis gestibus, aliisque externis quibus Ecclesia in ea re uti solet ceremoniis, tractetur atque administretur. Quare actio hæc ex bona fide profecta, vitio atque errore caret, neque pro idololatria haberi potest.

VI. Idololatria verò, si qua hic est, materialis, est ut Theologi nostri loquūtur, nō formalis id est, in se quidem idololatria est, quum purus panis & vinum pro Christi corpore ac sanguine adoretur, sed non in decepti populi intentione, qui pro suæ adorationis objecto corpus & sanguinem Christi habet, & neq; hostiam quam sacerdos manibus tenet sine tacita illa & implicita conditione adorat, scilicet totum illud tam grande mysterium ex Iesu Christi præscripto Ecclesiæq; usurpata consuetudine peragendum esse. Neq; est ut quis existimet, defectum hunc consecrationis a Deo occulta quadam & divina virtute suppleri: quum ut ut credamus, nulla Dei promissio, neq; alia illa consecrandi formula quam quæ sacris illis ab ipso Christo prolatis verbis cōtinetur, extet: quæ quidē verba in Sacramentis id efficiunt atq; operantur quod significant, ex ore legitimorum ac rite ordinatorū sacerdotum prolata. Ex quibus sequitur, nullā hic esse consecrationē, neq; ejus defectum à Deo suppleri, qui tamen fidelium actionem natura sua vitiosam supplet, & intentionem probat, sacrificii ac Sacramenti effectus ad mensuram devotionis cuique applicans. Sed jam trium illorum, Galliæ nostræ Reformatorum vestigia prosequamur, quibus apostatæ illi ac desultorii Clerici aliquantulum nos abduxerunt.

QVOMODO CALVINVS GENEVAM SE contulerit, quæque ibidem fecerit ac gesserit.

Caput Decimumseptimum.

ARGVMENTVM.

I. *Calvinus relicto Pictavio, in Aquitaniam ad Rufum & Fabrum proficiscitur.*
II. *Gulielmus Farellus primus apud Genevates rebellionis auctor.*
III. *Calvinus diu hinc inde vagatus, Genevam concedit.*
IV. *Tres iidem Apostoli eodem ad Calvinum proficiscuntur.*
V. *Calvinus rebus novis studens, Geneva ejectus.*
VI. *Ratisbonam abit ad comitia imperii.*

I. DVm duo illi præcursores, Bonushomo & Ramassator sive Consarcinator, hæresi viā sternunt, & velut signo S. scripturæ ex arce eo dato, classicum contra Ecclesiam canunt, ac homines passim in Gallia, Religiosos præsertim utriusque sexus ad pileum vocant, suoque cōspiratu utriq; plurimos ab antiqua Catholica simplicitate ac pietate abstractos, inficiunt: Calvinus nec Pictavii, re jam quam agitabat in apertum erumpente, comprehendi eorum veritus, in fetris [illegible] & Neracum ad Rufum & Fabrum, ut supra, proficiscitur, ut unà cum eis sub Margarita Navarræ reginæ pra[illegible] lateret. At Beza, hoc illum senem, de Fabro loquens, Calvinum gratè ac læto animo excepisse, qui [illegible] se [illegible] Ecclesiam in Galliis restaurandam [illegible] dicit, Rufum a Calvino visitatum [illegible] à servo, quamvis [illegible] Germaniā oberrat, Calvini ministerio usum fuisse, quod cum narrantem plures à Rufo [illegible]

educari, non semel audiverunt. Ibi Calvinus Ruso scripta sua cōmunicavit, præsertim Institutiones Christianæ religionis, Engolismi cœptas atq; inchoatas; simulq; Ecclesiæ in pristinam puritatē restituendæ propositum ei aperuit, inquiens, nihil omnino sani in Catholica superesse Ecclesia, sed vetus illud ædificium planissime esse dejiciendū, ac novum instruendum. Rufus vehementer admiratus, ut ipse postea sæpe dixit, tantam tamque senilem malitiam in animum juvenilem cadere posse, hominem ad rationem reducere conabatur, inquiens, Necessarium quidē esse ut domus Dei purgetur, verum eam non destruendam, sed fulciendam esse potius: quod nisi fiat, tā ipsum quā quoscunque alios qui hac in re aliquid tentârint, ejusdem ruinis oppressum ac sepultum iri. Vidi ego schedas Rufi manu scriptas, quibus suam de Cœna sententiam exponit, longe à Calvini opinione discrepantem: quas quidem schedas Medicus nostræ Aquitaniæ non incelebris, Cleriacēsis patria, Rufi sumptibus puer in scholis educatus Francisco Cādali Episcopo quondam Atrensi communicavit. Hac inter dominum & famulum contentione effectum est, ut Calvinus Ruffum Temporisatoris, id est hominis inconstantis, & consilia sua temporibus accommodantis nomine traduxerit, ac librum etiam *Des Temporiseurs*, Gallica lingua conscripserit, in quo dominum precipue venenato dente impetiit. Faber quamvis in Calvini sententiam magis quam Rufus inclinaret, hominem tamen quantū poterat retinebat, metuens ne præfervidum hoc ingenium omnia misceret atq; everteret, eoq; discedenti consulebat, ut Melanchthonis tā opiniones quam exemplum in omnibus sequeretur. His instructus consiliis Calvinus Lutetiam profectus est, sed parū tutum ibi se videns, & a [illegible] sibi metuens, jam tum patriæ exitium meditans, Gallia excessit, quæ ingrata scilicet, uti conqueri postea solebat, tanto homini domicilium denegare [illegible] [illegible]. Argentoratum ergo proficiscitur [illegible] [illegible] operam dedit, [illegible] Ecclesiam [illegible] [illegible] libros [illegible] Lutheto [illegible] [illegible] Hunc cupide legit Calvinus [illegible] [illegible] [illegible] dubium [illegible]

Quemadmodum [illegible] Luthero [illegible] gloriæ sibi ducebat, quod Evangelium ab [illegible] multarum turbarum ac seditionum causa esse diceretur, adeoque lætitia exsultabat si populos ad mutuam lanienam videret inter se commissos, sic Calvinus ut & ipse quo Spiritu regeretur, testatū faceret, pro symbolo primæ Institutionum editioni præscripserat gladium undiq; flammis [illegible] datū, cum his verbis: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* In quo nescias utrum horum uterq; magis in vaticiniis suis verus, quam in suis ipsorum opinionibus vanus fuerit. Dum Argentorati degebat Calvinus in primum operam dabat, ut eos qui [illegible] metu e Galliis profugerant, consilio & auxilio juvaret: deinde ubi in honore aliquo & hominū existimatione se esse vidit, omnibus quæ in tota Germania gerebantur negociis immiscere se studebat. Vbi vero accepit, Ferrariæ Ducissam, e regio Gallorum sanguine ortam, veræ religionis (ita enim loquebantur) aliquem habere gustum, ad eam se contulit, omnibusq; modis suasit, ut Romanæ Ecclesiæ valediceret, non tamen à Luthero præmonstratam quidem, sed nondum perpurgatam semitam, sed quam ipse à Deo singulariter ad id vocatus, totam jam complanaturus esset, ingrederetur. Hac de re etiā in secretiori Ducissæ cubiculo sermones aliquot habuit, Pontis toparcha inter alios præsente: nec exiguam pecuniæ summam corrasit, plerisque ad priscæ illius scilicet Ecclesiæ exemplum bonorum suorum partem ad novi hujus Apostoli pedes deponentibus, quæ ille deinde inter exsules ac profugos Gallos dividebat: [illegible] multus tamen [illegible] quod in [illegible] quatuor librarum [illegible] quas Margarita Navarræ regina Genevensi Ecclesiæ eleemosynæ nomine miserat, mala fide versatus esset.

[illegible] pertæsus Calvinus Genevam se contulit, ubi jam antea dum cum Tilio oberrat, in quorundam notitiam se insinuarat. Ea civitas tum Sabaudiæ Duci rebellare incipiebat, Gulielmo [illegible] [illegible] forum conatus accendente ac fovente. Hic ille est cujus supra libro III. mentionem feci, e Meldorum civitate profugus. Iulius [illegible] Ferreau nativum non est homine [illegible] atq; [illegible] vis [illegible] vehementi eliciunt, ut [illegible] [illegible] [illegible] præcipuus auctor fuit mutationis quæ tum & [illegible] Genevæ facta est, quum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] Anno [illegible] [illegible] [illegible] Augusti.

pulsi, celeberrimam civitatem Genevensem, juxta veritatis Evangelicæ præscriptum, reformari cœpisse: quod tamen in secunda editione omissum est, ne Calvinus qui sequenti anno demũ eò venerat, hoc honore defraudaretur. Sub primum adventũ Calvinus omnibus se dabat, adeo ut cauponas etiam præsertim ubi frequentes convenisse videbat, ingrederetur, ac pueros etiam, ad se colligeret, eosq; cantilenam aliquam vel rhytmos, in Ecclesiæ & Ecclesiasticorum contemptũ factos doceret. Personam vero suam tam scitè egit, ut in Dominicæ S. Trinitatis vigilia quosdam sectæ suæ homines in templum S. Petri immiserit, à quibus mox statuæ & imagines confractæ fuerunt. Hic tamen tumultus cum sedatus est; sed quia sacrilegi illi primatias totius familias cognatione attingebant, rei facile judicio se subduxerunt, Farelli factione prævalescente. Tandem ergo hac pervagante licentia, & non Farelli tantum sectatoribus, sed & Bernatibus aliisq; vicinis fomitem suggerentibus, & quod Anno M.D.XXVIII. cœptum fuerat urgentibus, tota civitas rebellavit. Factum est hoc Anno M.D.XXXV. uti ex sequenti patet inscriptione, quæ æneæ tabulæ ad Curiam Genevensem affixæ, insculpta visitur.

Quũ Anno Domini M.D.XXXV. profligata Romani Antichristi tyrannide, abrogatisq. ejus superstitionibus, sacrosancta Christi religio hic in suam puritatem, Ecclesia in meliorem ordinem singulari Dei beneficio reposita, & simul pulsis fugatisque hostibus urbs ipsa in suam libertatem non sine insigni miraculo restituta fuerit: senatus populusque Genevensis monumentum hoc perpetuæ memoriæ caussa fieri atq; hoc loco erigi curavit quo suam erga Deum gratitudinem testatam faceret.

Vix ortis his turbis, Petrus de Baume Genevensis Episcopus, unà cum Clero urbe excessit, qui quũ initio hominibus illis rerum novarum studiosis aditum non ut debuit, obstruxisset, eorundem conatibus oppressus errorem, licet sero, agnovit, tum scilicet quum malo remedium afferre non posset. Vt enim prævisa jacula minus feriunt, sic incauti facile dejiciuntur ac superantur. O quã multa mala ejusmodi negligentia ac segnities invexit! Ignavi homines, qui si miserias in vestra ac nostra capita non convertitis? Quod si publicæ salutis curam plane ex animo ejecistis, annon privatæ respectus excitare vos debuit? Verissime enim a Solone dictum est, nullam esse seram, nullum repagulum vel obicem, quo publicum malum à privatarum ædium ingressu cohiberi possit. Sed ad Farellum redeo, qui opera præcipue Perrini cujusdam utebatur, hominis facinorosi, sed funestum exitum sortiti. Vt enim Augustus ad aram Iulii Cæsaris memoriæ consecratam, omnes conspirationis participes quos nancisci poterat, interfici jussit: sic Perrinus ille, annitente Calvino, in ipso saxo quod olim altaris usui inservierat, Calvini vero jussu ad locum reorum suppliciis destinatum, deportatum fuerat, capite fuit truncatus. Ex aliis audivi, & in schedis quibusdam ipse legi, Perrinum ipsum lapidem hunc sacrum, in quo ante corpus Iesu Christi consecrari atque offerri consueverat, in locum illum infamem transportari curasse, ut maleficorũ sanguine posthac tingeretur; nequaquam tum ratus, se primam fore victimam ad altare hoc immolandam. Perrino à Calvino crimini datum, quod ad instar Sicularum vesperarum, Gallos omnes exsules cum suæ factionis hominibus trucidare constituisset. Hoc ergo modo Genevensis civitas perdita fuit, in qua jam lõgo tempore hæresis sub Calvini vexillo triumphat: quæ olim etiam Felici V. Antipapæ, Cardinali Genevensi, pro Ecclesiæ capite se gerenti, perfugium præbuit. Eodem tempore Tiguri, quæ civitas a Geneva non longissime abest, infans natus fuit triceps, cum tribus manibus, & tribus pedibus quod monstrum procul dubio illius ipsius de quo jam multa diximus, monstri præsagium fuit ac figura.

III. Farellus suis diffisus viribus, ad perficienda incœpta Calvinum Ferraria revertentem, in auxiliũ vocavit. Is invitũ se simulans, quanto magis rogabatur ut Ecclesiæ Domini instaurãdæ manum admoveret, tanto magis tergiversabatur, alio se vocatum causatus. Quemadmodum vero rei magnopere expetitæ simulata repulsa animũ multo majori accendit desiderio, sic Genevenses novam Ecclesiam ac rempublicam jamdudum moliti, quanto magis Calvinus detrectabat, tanto vehementius retinere eum studebant: ut ipse dicat se invitum manere illic coactum. Quare munus S. Scripturam interpretãdi, & conciones sive exhortationes Gallica lingua faciendi sibi sumsit, à Gallis præcipue conductus, qui partim è Lugdunensi aliisque provinciis profugerant, ut ignes quos sibi accensos sciebant, vitarent; partim ut creditorum defraudationes S. Spiritus pallio velarent. *Ipse Calvinus fatetur, se Gulielmi Farelli tam consilio & exhortatione quam terribili adjuratione — immo ab ipso Deo quasi extensa manu, Genevæ fuisse retentum. Quum enim precibus nihil proficeret*

[illegible] impressione usum, hac scilicet, ut in tanta [illegible] auxilium ferre recusantis studiis ac vitæ [illegible], quoniam [illegible] quærebat, Deus maledicere [illegible]. Quibus verbis territus, cœpti itineris consilium omiserit. Hic ille Farellus est, quem Calvinus collegam suum passim appellat, qui postea de carnis resurrectione dubitare cœpit, ut ex Calvini [illegible] scripta epistola videre est. Non multo post Calvinus Catechismi sui etiam exorsus, brevi eam pertexuit, sumpta à Carolstadio forma: quod opus Calvini sectatoribus ita placuit, ut Excellens vulgo κατ' ἐξοχήν appellaretur.

IV. Calvinus Genevæ latibulum sortitus, trium illorum propolarum quib⁹ merces suas per Galliã distrahendas commiserat, memoriam nondum deposuerat. Quare per epistolã venire eos ad se jussit. Sic diversis viis iter ingressi ac Genevã appulsi eorum quæ à se gesta essent, Calvino rationes reddiderunt, & quæ porro spes esset, ostẽderunt. Huic consilio Sanxerrunianus Pictaviẽsis Senator quoque interfuit. Illos auditos ac de rebus omnibus diligenter instructos, Calvinus in Galliam remisit. Præcipuus eorum conatus circa scholasticam juventutem corrumpendam versabatur. Norãt quippe nullibi facilius veneni hujus contagionem adhærescere, nec ullibi brevi temporis spatio latius proserpere. Ad universitates quippe omnes fere confluunt qui præcipua olim in Republica munera sunt obituri. Et illi quidem quamvis ex æquo manibus strenue exsequerentur, nõ tamen omnes eodem utebantur successu. Bonushomo inprimis juventutis in Pictaviensi Academia literis operam dantis teneros animos facile corrumpebat ac quocumque vellet flectebat: quinetiam in Nobilium ruri habitantium domos irrepens, plerosque Calvini dogmatis [illegible]. Primi ex his erant Fajus in agro Angolismensi, Veracus in Pictonibus. Miramsellus in Santonibus. Nõ [illegible] successus eis Tolosæ fuit, [illegible] actiones & studia diligenter à [illegible] observabantur. [illegible] sane æterna laude dignissima hæc urbs est, quæ licet post Lutheranam maxime civium atque advenarum frequentia [illegible] & regionibus hæreti infectis undique cincta [illegible] Catholicæ [illegible] constanter perseveravit, [illegible] intra muros suos [illegible] Catholicæ Ecclesiæ legib⁹ vi[illegible] Evangelii prætendit [illegible] depreh[illegible] [illegible]

cuus est. Bono homine vero quid factũ sit, non [illegible]

V. Porro Calvinus formam à Farello [illegible] quæ apud Bernates est conformem, [illegible] omnia pro lubitu suo mutare [illegible] homo erat imperiosus & intolerabilis arrogantiæ, sic in omnibus supremã sibi auctoritatẽ vindicabat. At conatibus ejus magistratus [illegible] Syndici sese opposuerunt nihil prius [illegible] ut cum vicinis suis & confœderatis [illegible] religionis, ac præsertim in Cœna administranda formã retinerent. At Calvinus natura ferox ac [illegible] nemini omnino voluit cedere, eoque Cœnã ex forma quam ipse invenerat administravit, hoc ad suã augendam existimationem pertinere existimans, si à nemine quidquam præscribi sibi pateretur. Quæ res turbas non leves in civitate excitavit, eoque tandem res rediit, ut Curtaltus quidam Augustinianus quondam eremita, apostata, à Calvino [illegible] accersitus, in carcerem conjectus sit. Quoniam vero tum Paschatis festum instabat, Senatus Mario cuidam concionandi Cœnamque administrãdi provinciam dedit. Sed hic Calvini minis territus, clanculum se subduxit. Tum Farellus & Calvinus ad cõcionandum progrediuntur, populo tamen persuadere non potuerunt, ut novo illo ritu Cœnæ Domini participarent. Sic ergo non sine gravissima populi offensione Paschatis festum sine Paschali illa celebritate ac cõmunione abiit. Calvinus ipse dicit, quamvis natura timidus esset, coactum se nihilominus, ad sedandas istas controversias, vitam suam præsenti periculo objecisse. Mirum vero est, quam in omnibus homo hic timiditatẽ suam præ se ferat, ac pæne ostentet, adeo ut jam morti vicin⁹ circumstantibus Ministris non semel dixerit: *Equidem illud vobis affirmo, fratres, me natura timidum esse & meticulosum.* At tam scripta ejus quam ab ipso excitati motus longe aliud testãtur. Sed ad magistratum Genevensem redeo: qui metuens ne Calvinus & [illegible] monstri quid alerent, & mutationẽ in Republica molirentur, Farellum, Calvinum, eorũque asseclas proscripserunt. In hoc exsilio Calvinus à Zacharia quodam vehemẽter fuit oppugnatus ac prostratus. Zacharias is Belga fuit natione, Theologiæ Doctor, qui Anno MDXXXVIII Bernæ Helvetiorum cum Calvino disputationem suscepit. Quum vero Calvinus cum Zuinglio sentire se simularet, Zacharias præsente magistratu epistolam Calvini manu scriptam [illegible] deprompsit, rogans num eam suam agnosceret. Quum negare non posset, Zacharias epistolam illam coram

omnibus

omnibus recitari jussit, in qua Zuinglium, quem jam uti virum Dei laudabat atque extollebat, miser conviciis lacerabatur. Qua ex re quum magnum sibi conflatum odium sciret, relicta Berna Argentoratum concessit, à Bucero verum amice humaniter exceptus, ubi suas uterque opiniones cũ Lutheri deliriis miscendo, ambos novam religionis formulam commenti sunt. Ibidem rogatus à Bucero Calvinus, Gallis quibusdam exsulibus concionandi munus suscepit. Hic ille cœtus est, quem primam Gallicanam vocant Ecclesiam; eo in primis notabilis, quod ex proscriptis ac fugitivis cõstabat. Ait Calvinus, eadem protestatione se à Bucero, quẽ præstantissimum Christi servum appellat, eademque obsecratione qua à Farello quasi coactum, munus id suscepisse, proposito inter alia Ionæ Prophetæ exemplo, quo vehementer fuerit commotus. Sic ergo Calvinus Argentorati Dei Verbum aliquamdiu interpretatus est, eo fere modo quo Professores sive Doctores in scholis è cathedra solent; nullo rum adhuc constituto ordine (si modo in tanta confusione ullus ordini locus esse potest) nulla certa politia, quæ paullatim postea fuit introducta. Simile enim quid quale Genevæ antea, Calvinus moliri hic non audebat. Quamvis autem Bucerus non in omnibus cum ipso sentiret, liberam tamen ei quæ vellet dicendi ac docendi potestatem permittebat. Erat vero Bucerus, cujus libro II. frequens fit mentio, ex Dominicano Monacho, apostata, qui Lutheri contra Ecclesiam scriptis ac concionibus excitus, abjecto cucullo statim juvenculam laborum sociam sibi adscivit, eaque mortua, duas deinde unam post aliam superinduxit. Videmus vero plerosque istos Reformatores ad nullam aliam rem tanta cupiditate atque ardore convolasse, quam ad incestas ejusmodi nuptias: quæ sane Reformatio longe discrepat ab ea quam S Ioannes virginitate sua instituit, & consilio suo approbavit. Calvinus Idelettam Burensem, Ioannis Stordeurii Leodiensis quondam civis, anabaptistæ, viduam, à se conversam, uxorem duxit, illam quidem adhuc integra ætate & forma florentem, sterilem tamen. Antonio vero Calvino fratri uxorem dedit Antverpiensis civis, Nicolai de Per nomine, qui foro fraudulenter cesserat, & Genevam, ubi Spiritus S. portam quam latissime omnibus aperiebat, tam quam ad asylum confugerat, filiam simulq; officinam ei librariam instruxit, ut tanto facilius libros suos per fratrem posset distrahere. Sed misero huic infelix hoc evenit conjugium, filia ipsius in adulterio deprehensa, & Genevæ publice à carnifice virgis cæsa: quæ infamia Calvinum ad insaniam fere redegit. Id Beza in Præfatione super Iosue quasi leviter intento digito innuere videtur. Quũ enim dixisset, Calvini domum omni sceleratorum infamia caruisse, addit, Deum tamen ejusdem patientiam per eos qui proxima cognatione ipsum attingebant exercuisse. Idem tamen, atque adeo multo pejora in acerbo ac Davidi accidisse. Eodem infortunio Theodori Bezæ neptis Dionysia nomine, Cornelii cujusdam Hebraicæ linguæ apud Genevenses Professoris uxor, involuta fuit, tanto tamen felicior, quod sive Bezæ respectu & auctoritate, magistratu connivente, sive paullatim jam collapsa disciplina, à virgarum supplicio immunis fuit. Falluntur enim, qui apud Genevenses adulterii reos capitali supplicio affici putant. Ipsum Bezã audiamus, qui ut Magistri sui Calvini mansuetudinem in majus extolleret, quãvis, inquit, in omni bene constituta civitate adulteri morte digni judicentur, Genevæ tamen Calvino vivente, nullum simplex adulterium morte fuisse punitum.

VI. In hoc suo exsilio Calvinus ad Ratisbonensia comitia Anno MDXLI. Argentorato una cũ Bucero profectus, quantum poterat, sententiam suam de Cœna Domini vel occultabat, vel ambiguis verbis ita pingebat, ut quamvis cum Zuinglio idem quodãmodo sentire videretur, nihilominus tamẽ peculiare quid saperet, & ab omnibus fere dissentiret. Quod animadvertentes Lutherani velut agmine facto classicum cecinerunt, ac cœlũ ac terrã contra ipsum inclamarunt. Hic ille fons est & scaturigo acerbissimorum dissidiorum quæ inter Lutheri & Calvini discipulos postea exstiterunt: hæc illa Pandoræ pyxis est, ex qua tot probra, convicia, ac bella etiam proruperunt, quæ contentiones ut hactenus sedari non potuerunt, ita numquam sedari poterunt, quum Lutherani Calvinistas multo majori odio prosequantur quam ipsos Catholicos, ut suo loco ostendemus. Hæc illa comitia sunt, quæ ad dissidia religionis tollenda, Wormatiæ inchoata, ac Ratisbonæ continuata, nullum alium exitũ habuerunt, quam quod eadem vehementius deinde gliscere cœperunt, quibus magni nominis ab utraque parte Theologi interfuerunt. Calvino interim opiniones suas sedulo occultante, ut quibus apud Lutheristas & Melanchthonianos, cum Catholicis concordiam tentantes, locũ minime fore facile intelligebat: quãvis animi sui sensa in responso ad

ea quæ Cardinalis Farnesius Pauli III. Pontificis nepos & Legatus à latere, [illegible] Imperatori Carolo & Ferdinando Romanorum Regi contra Protestantes proposuit, animi sui sensa facile denudavit. Lutherani certè dicunt, Calvinū se cum ipsis sentire præ se tulisse. At Zuingliani suarum partium eum fuisse ajunt. Quidquid sit, Calvinus postquam Lutherum mortuum ac Protestantes prostratos vidit, persuasit sibi, neminem esse qui impugnare ipsum auderet. Quocirca propriæ factionis ducem se constituit. Idem postea sæpe dicere solebat, magnum se ex tot tamque præstantium virorum aspectu ac conversatione fructum cepisse, Melanchthonis inprimis, quem mirifice laudabat, seq; inde multo animo meliorem ad cœpta perficienda factum. Soluto, vel abrupto potius à Protestantibus colloquio (ut supra dixi) Calvinus Argētoratum rediit, hanc laudem nactus, si Bezæ soli id affirmanti credimus, ut per excellentiam Theologus appellaretur, quique in Dominicæ Cœnæ negocio plusquā ceteri [illegible] quam vidisset. Ipse tamen in Institutionibus suis sic loquitur: *Porro de modo si quis me interroget, fateri non pudebit sublimius esse arcanum, quam ut vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat. Atq; ut apertius dicam, experior magis quam intelligam. Itaq; veritatem Dei, in qua acquiescere tuto licet, hic sine controversia amplector.* Hactenus sub Christianæ humilitatis alis delitescēs Calvinus. Sed jam porro audi ejusdem verba. *Nobis sufficit,* inquit, *Christum e carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare, immo propriam in nos vitam diffundere, quamvis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro.* In Harmonia sua dicit, Verba illa, *Hoc est corpus meum.* Metonymice esse accipienda. In Commentariis vero super primam ad Corinthios planissime ait, Se in hac quæstione nullam similitudinem admittere: quamvis ipse sui oblitus, plusquam centum locis similitudine columbæ, canalis S. Spiritus, fontis, &c. utatur, & ad corporis Christi negandam præsentiam cœli ac terræ intervallum alleget. Idem tamen in iisdē Commentariis dicit secretam S. Spiritus virtutem [illegible] posse congregare, sed conjungere etiam atque unire quæ locis inter se disjuncta sunt. Quæ [illegible] est? quæ inconstantia? sed inter se pugnantes hominis hujus opiniones persequi [illegible], nec mei instituti. Nunc [illegible] à Calvino actæ partes persequamur.

QVOMODO CALVINVS PROPRIA AVctoritate Genevensem Ecclesiam invaserit, & Ministros inde huc illuc miserit

Caput Decimumoctavum.

I. *Calvinus & Farellus Geneva ejecti, [illegible] absentes etiam colludebant, operam [illegible]tur.*

II. *Petrum Viretum Sabaudum una addecunt.*

III. *Calvinus propria auctoritate Genevensis Ecclesiæ munus usurpat.*

IV. *Calviniani Ministri missionem seu vocationem suam probare non possunt.*

V. *Claudius Espencæus cum Calvino Genevæ colloquitur.*

VI. *Calviniani Ministri suam ipsi vocationem in dubium vocant.*

I. QVamvis Farellus, is qui primas seditionis faces apud Genevēses accendit, & cives atque advenas contra Episcopum ac legitimū magistratum concitavit, ejusq; optio Calvinus ex urbe proscripti atque ejecti essent, suam nihilominus in eadem civitate habebant atque alebant factionem. Quamdiu enim uterq; vixit in exsilio, nullā omnino occasionem intermittebant quin & per literas & libellos assidue suos exhortarentur; illudque inprimis operam dabant, ut discordiarum semina inter cives sererent, non ignari in turbida aqua facilem esse ac copiosum plerumq; piscatum, ac per civiles dissensiones latissimam quam privatis ulciscendis injuriis totique innovandæ Reipublicæ, tum hæresi propagandæ aperiri fenestram. Quibus conatus tāto facilius successit, quod civiū alii Catholicæ religioni, alii Zuinglianæ sectæ sive Bernensi Confessioni essent addicti, alii vero novā fidem meditarentur: atq; adeo plerique omnes novis rebus studerent. At paucis absolvam, eò rem adduxit Farellus, ut senatus ac civium decreto ab exilio revocatus sit. Qui deinde Calvinū ad se vocavit, relicto Argentorato Genevam itidem profectum, quamvis quum alii tum Bucerus inprimis in retinendo eo valde laborassent. Quo vero animo atq; affectu eò redierit, ipse testatur, inquiens, Se multo cum mœrore, sollicitudine ac lachrymis (quarum optimum testem Deum habeat) ad gregē a quo ante abstractus fuerat, redisse. Beza vero [illegible] invitum revocantibus [illegible] scribit, ut [illegible] judi-

ju[illegible] metu ac minis adducere cum necesse fuerit Calvini hic reditus incidit in XIII. diem Septêbris Anni millesimi quingentesimi quadragesimi primi: quem diem Genevenses tamquam primum Calviniani Pontificatus notant, quem Pontificatum ille totis viginti tribus annis gessit,

II. Porro duo isti, Farellus & Calvinus, tertium quendam sibi adsciverunt, constituto velut triumviratu, quo omnia suo arbitratu circumagerent. Is erat Petrus Viretus Orbensis, Sabaudus natione, qui Monachus olim fuerat, Ordinis Carmelitarū, homo non tam disertus quam loquax: unde à Calvino, qui neminem quam seipsum magni faciebat, *Maistre de Caquet*, id est, loquacitatis magister appellatus, quem ego Lutetiæ tum quū Calvinismus magno impetu in Gallia erupisset, concionantem audivi. Communi tum sermone Calvini scientia, vehementia Farelli, & eloquentia Vireti jactabātur. Et sane negari non potest, Viretū hunc omnibus artibus quibus ad decipiēdos simplices animos opus est, fuisse instructum Triumviratus ille deinde à reformatis auctoribus electus tripus, ipsi vero κατ' ἐξοχὴν Evangelii Ministri dicti sunt. Hoc certe titulo à Beza insigniuntur: qui ad æquandū, credo, Evangelistarum numerum, quartus deinde adscriptus fuit. Viretus Lausannam primum; quod oppidum est Genevæ vicinum, deinde Nemausum & Montem pessulanum missus, ac tandē in Benearniā à Ioanna Navarræ regina evocatus fuit, ubi e vita decessit. Anno M.D.LXXI. Calvinus Genevā reversus, ita omnia versavit, ut brevi nō Episcopatum modo, verum etiā dominatum sibi arrogarit, res omnes tam ad religionem quam civilem administrationem spectantes, suo arbitratu disponens. Farellus Novum castellum in Bernatum ditionem profectus, Ministerq; factus, Calvino faciliorē crescendi co[illegible] dedit, ubi decrepita plane ætate, quippe septuagenarius, cum calculi & arthritidis doloribus perpetuis feré senectę comitibus, vexatus ac tamen non fractus, puellulam uxorem duxit, ancillæ suæ filiam, superioris ætatis vigorem frustra sæpe inter frigidos amplexus exquirans, atque illud usurpans,

O mihi præteritos referat si Iuppiter annos!

III. Sic ergo Calvinus propria auctoritate Pastorem se ac Ministrum Genevensis Ecclesiæ constituit, [illegible] alium legitime ordinatum præesse, quam [illegible] ad Christianam religionem [illegible] est, Catholicus Episcopus eadē hic & auctoritate re[illegible]. Neque enim hæretici aut sectarii umquam infidelē aliquā nationē convertisse leguntur. Calvinus nihilominus sine ullo diplomate, sine missione, antiquū illū Episcopatū invasit, atque ita veteri Ecclesiæ novā superstruxit. Sed nos cum Cypriano quærimus, Quomodo ille pro Pastore agnosci potest, qui vivēte legitimo Pastore, ordinariā habere successionē, à seipso cœpit, ac nemini successit. Nō ignorabat Calvinus quid de ipso Lutherus senserit ac dixerit, inquiens, Etiamsi homines isti qui sine ulla vocatione Ministerio se ingerunt, sanctissimi essent, ex eo tamen quod non vocati se ingerunt, manifestū esse, quod ad docendum à diabolo missi sint. Eum qui hoc hominum genus audiat, diabolū audire, qui per os ipsorum non minus quā per dæmoniacos loquatur. Audi quæso, quomodo amplius eosdem exagitet Lutherus. Esto, inquit, nullam illi habent vocationem, ac Spiritum Sanctum habere se dicunt, talentum vero à Domino acceptū, non esse abscondendum. Sed mi frater, bonam ego tibi mentem exopto. Etiamsi enim Salomone aut Daniele sis sapientior, si tamen vocationem nullā habeas, non minus quam ab ipso inferno tibi cavebis, ut vel unum verbum proloquaris. Quod si Dominus opera tua opus habeat, omnino ille te vocabit. Sed Calvinum ipsum idem dicentem audire operæpretium est *Ne homines, inquit, inquieti ac turbulenti (quod aliàs futurū erat) temere se ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum est, ne quis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat.* Ipse nihilominus non modo se ipsum ne[illegible], verum etiam Episcopum, adeoque caput novæ Ecclesiæ constituit. Quis enim Episcopus Calvinum ordinavit? quis consecravit? qui licet ab ipsa Catholica Ecclesia sacerdotalem characterem accepisset, tamen ab ipsa deficiens, eundem perdidisset. Hoc idem judicium Calvinus de [illegible] Galliæ Episcopis gregis sui desertoribus [illegible] qui [illegible]li post Lutheranismum è Germania in Galliam propagatum, ex sacro illo & supremæ dignitatis proximo ordine defecerunt, [illegible] m[illegible] omnibus abominationi fuerunt. [illegible] Oucel[illegible] recensi, & Spifamio Nivernensi quondam Episcopis loquor, qui postquam Genevam profugerunt, novam [illegible] ordinationem [illegible] [illegible] illi à Catholica facta Ecclesia [illegible] ri. Sed [illegible] Episcopi [illegible] facti, de novo ordinati [illegible] Nim [illegible] ac laicos, qui propria auctoritate in Calvini Consistorio locum aliquem occuparant.

Idem

IV. Idem omnes alii minorum, ut ita dicam, gentium Ministri passim fecerunt, qui [illegible] sua ipsorum auctoritate Genevâ prorepentes, vel a solo quam Calvino aut aliis, qui ipsi nullam missionem habebant, missi, docendi in Ecclesia munus sibi sumpserunt, sub illo prætextu, quod domum Dei, totam, si istis credere volumus, conspurcatam ac corruptam expurgare ac restaurare vellent. Calvino nempe in mentem non venit, Prophetas omnes maxime vigente in populo Dei idololatria, in synagogis tamen fuisse versatos (tantum abest ut eas destruere conati fuerint, ut Calvinistæ jam faciunt) ut ne id quod ipse scripserat, scilicet ab Ecclesiæ unitate discedendum non esse, etiamsi aliqua vitia & errores in eam irrepserint, modo fundamentū, quod Iesus Christus est, integrum maneat. Quamdiu enim Ecclesia est, divortium cum ea facere minime licet, quamvis sive hominum malitia, sive negligentia Pastorum sive Principum conniventia, sive denique temporis longinquitate complures in eam irrepserint abusus. At Calvinus, Donatistarum aliorumque suorum majorum ac prædecessorum exemplo, Ecclesiæ repudium aperte mi[illegible] illis ipsis dictitans, sponsam illam Christi non amplius eandem esse quam olim, sed multis nævis ac rugis deformem, ac sordibus contaminatam. Hoc est quod Beza in omnibus suis scriptis ad nauseam usque inculcat. Recte tu, mi Theodore. Eodem enim jure uxorem tuam dimittere ac utres suas [illegible] haberet jubere poteras, postquam scilicet ex Candida illa versibus tuis tam honorifice decantata, anus edentula ac rugosa facta est; postquā nativus ille genarum rubor in pallorem abiit, postquam scilicet candidæ illæ fauces nigredinē contraxerunt, postquam denique omnis ille formæ decor emarcuit. At Ecclesia nequaquam desiit eadem esse Ecclesia, quæ olim durante primo illo [illegible] pulchritudine fuit, non minus quam spōsa, etiam [illegible] quam nuptiarum tempore [illegible] venustate, sponsa tamen atque [illegible] manet. Sed inquis, Esto: nil tamen [illegible] novum ei ornatum addaturus [illegible]? Credo, ut ornatior esset [illegible] jugulum ferire [illegible] ejus exemplum [illegible] domum [illegible] legitimū [illegible], sed [illegible] & [illegible] incendium, appareret. [illegible]

Ecclesiarum Pastores in faciendo officio negligentes fuisse. At cur non eosdem bonis [illegible] exemplo excitastis? [illegible] arbor est, non [illegible]. Everrenda domus est, non evertenda. Corrigendus homo est, non occidendus. Quis vobis [illegible] propria vestra auctoritate Ecclesiastica [illegible] concessit? Quod si decem aut duodecim Iurisconsulti [illegible] schola adhuc recentes, Præsidem alicujus Curiæ & Senatores comprehenderent, eisque ejectis, & assumpto Iudicum habitu, tribunal occuparent, causasque Iustitiam hactenus eos non uti oportebat exercuisse, vel leges non intelligere, an recte hos fecisse diceretis? Si temerarius ille fatuus, qui purpuratis illis Parisiensis Curiæ, quæ semper ipsius Iustitiæ templum fuit asylum, Patribus impias & sacrilegas manus injicere ausus est, eorumque quos velut in triumphum duxerat, & Bastilianæ arci incluserat, munus usurpare voluisset, an vos Acta ejus & asseclarum tamquam regii & legitimi in regno nostro magistratu approbassetis? Quis vero unquam Propheta vel Apostolus sine vocatione Verbū Dei annunciare, ac Pastoris munus vindicare sibi atq; exercere ausus est? Recordamini, Domini Ministri, quæ Deus ejusmodi hominibus apud Prophetam Hieremiā minitetur, nec dubito quin, si non plane collū obduxerit vestra conscientia, divini judicii metus animas vestras vehementer sit perculsurus.

V. Theologus quidam Gallus, Catholicus, Bononia Anno MDXLIIX. in patriam revertens, quū per Genevam iter faceret, atq; intellexisset Calvinum Episcopi ibi munus usurpare, hominem adiit & de ipsius vocatione privatim sermonem contulit, sed aliud responsum excudere non potuit quā id quod olim Donatistæ S. Augustino dedisse ferunt: scilicet moris quidē in Ecclesia fuisse ut Ministri ordinaria quadam via ad munus id vocarētur, sed tum quum Ecclesia esset visibilis, & ad divinæ legis normam instituta; se vero quum nequaquam talem, sed penitus corruptam ac depravatā, immò sine ulla Ecclesiæ formæ invenerint, ministerium suscipere atque id alios vocare necessario coactos esse. Hæc eadē veterum hæreticorum vox fuit, dicentium, Totum Mundum corruptum, atq; omnē sinceræ Christianæ religionis formam esse abolitam; quæ sola apud ipsos sana & integra reperiatur. Ergo nullus amplius (inquit Augustinus) [illegible] cujus singularis doctrina [illegible] tam sermonibus quam [illegible] in orbe amplius fuit Christianus. Ergo Ecclesia [illegible] Ergo domū [illegible]

ante quindecim annos Veritas urbi illuxit? Fateor, inquit Calvinus, semper fuisse fideles, sed variis locis hinc inde dispersos, non tamen sub veræ & legitimæ quæque notas illas retinuerit, Ecclesiæ forma congregatos. Hoc quidem Calvini est effugium, ut & omnium hæreticorum, qui in Ecclesiæ invisibilitate semper sese absconderunt, neque missionem suam ullis miraculis, Mosis, Prophetarum, adeoque ipsius Salvatoris nostri & Apostolorum exemplo probarunt & confirmarunt.

VI. Scio ego in Pictaviensi synodo secunda, Anno M.D.LIX. clanculum apud Beaussæum toparchã celebrata, quosdam qui cum Ecclesia jam divortiũ fecerant, vehementer schisma detestatos, de redeundo in gratiam cum Ecclesia serio cogitasse, inter quos non postremus fuit Abbas Valentiæ in Pictonibus, nobili Veracorum ortus familia; qui etsi religioso adhuc sive monastico habitu uteretur, Ministri tamen personam sustinebat & agebat. Et hic quidem ut primus ex Archimandritarum seu Abbatum ordine, a Calvino seductus, Ecclesiæ repudiũ misit, sic primus etiam schismatis atrocitatẽ & sensit & publica voce detestatus est. In synodo famosus quidã Advocatus Borderius nomine, unus ex Pictaviensibus Calvini primitiis (de quibus alibi dixi) multis ac vivis rationibus toti cœtui demonstravit, nõ ita temere divortium cum Ecclesia faciendum, sed constanter in ea manendum esse. Inter alia sic disserebat: Nos quidem, inquit, turpissimi sacrilegii rei sumus semperque erimus, eo quod sine legitima commissione aut vocatione Ministerii auctoritatem usurpavimus: etiamsi religio quã profitemur ac defendimus, omni errore careat. Metuendum sane est ne Deus nos ut olim Core, Dathan & Abiron, qui sacrificandi muneri se ingesserant, horribiliter puniat. Huic etiam Abbates Roanensis & Bonnevalensis, jam dudum a Calvino in nassam pertracti assentiebantur: sed totum negocium ad Calvinum remissum fuit, qui silentium eis imposuit. Quamvis autem Ministri illi variis argumentis vocationem suam probare & colore aliquo pingere semper conati sint; eis tamen Catholici os rationibus longè efficacissimis occluserunt, ut Rogerio, & Tossano Aurelianensi Ministro. Ministros quosdam dicentes audivi, disputationis hujus Camarinam in ipsorum cœtibus sæpe fuisse motam; atque ibi plerosque confessos esse, quæcunque ad probandam hanc vocationem afferrentur, sycophantias esse ac nugas meras.

At vos, ô Ministri, secretiora synodorum vestrarum Acta inspicite, earum præcipue quæ an. M.D.LXIII. Mondiderii in Picardia, præside Matthæo Vireto; Ferti ad Jovarrum, idemque Blanchii anno M.D.LXIV. Alisii ad Oursam anno M.D.LXV. Lumigii in agro Briensi anno M.D.XVI. celebratæ sunt. Quum synodus has audis, prima hæreticorum Consilia audire te puta. Sed ô cariosam antiquitatem, quæ vix quadraginta habet annos! Reliquos conventus in Aquitania & Occitania passim habitos omitto. Synodorum, iterum dico, vestrarum Acta inspicite; & in iis vel scholasticos, & quidem imorum subselliorum homines; vel causidicos, qui linguæ suæ volubilitatem in foro juridico vendere populo non poterant; vel etiam sellularios opifices, relictis officinis ac stationibus suis, assumtoq; Ministri nomine, cætui præsidentes, se se non sine pudore intuentes invicem videbitis, conscios quippe sine legitima vocatione animarum curam se suscepisse. Equidem certò mihi constat, complures alterum alteri confessos esse, Romanam Ecclesiam Jesu Christi esse Ecclesiam, ab Apostolis & iis quos illi ad opus hoc vocarunt, institutam, & legitima vocatione ac perpetua successione cõtinuatam, cujus radix & origo sit ipse Jesus Christus: eoque Ecclesiæ hujus Pastores legitimos, esse Apostolorum successores: nec ob vitia & abusus, qui fortè irrepserint, veræ Ecclesiæ jus perdere potuisse, adeo ut eam deserere planè nefas sit. Constat sane quantopere Antonius Chandæus Sadeel alias dictus, & Capetus, primarii in Gallia Ministri, in quæstionibus quas collegæ nonnulli, quibus conscientiæ aliquid reliquum erat, de legitima sua vocatione proposuerant, exsolvendis desudaverint. Neque enim Ecclesia ullam unquam aliam missionem seu vocationem agnovit, quam eam quæ continua Pastorũ successione ab ipsius Jesu Christi vocatione, auctoritate ac potestate descendit, ab ipso ut homine, in Apostolos tamquam Episcopos collata, ac deinceps de manu in manũ successive sine ulla interruptione per eorundem successores continuata. Ut paucis absolvam, nulla alia in Ecclesia est legitima vocatio, quã ea quæ facta est ab homine Pastore, qui eã ab alio acceperit ejusdem gradus & qualitatis, cum potestate eam alteri conferendi, ac cõtinuandi. Salvator enim noster potestatem hanc nõ nisi semel originaliter fundavit, & quidem quum adhuc in terris viveret, in persona S. Petri & Apostolorum, qui eam ob caussam Fundamenta Ecclesiæ appellati sunt; unà cum facultate eam aliis ipsorum successoribus conferendi, qui porro potesta-

tem haberent alios eadem cum potestate ordinandi, continuata ita usque ad supremum Mundi diem successione, quoad, ut S. Paulus loquitur, omnes Christo obviabimus. Sic Salvator noster Petrum successorem instituit, Petro Linus successit, huic Clemens, & sic deinceps. Et S. Paulus Timotheum habuit successorem, hic Epaphroditum, &c. Sic alii aliis, donec ad nostra usque tempora est perventum.

Hæc quidem de legitima Ministrorum Ecclesiæ vocatione breviter ac velut in transcursu dicta sunto, ut potestatis illius quam nos Pastoralem appellamus, fundamentum aliquanto melius intelligatur. Ex quibus manifestum est Prædicantes Lutheranos, Calvinistas, Zvinglianos, Anabaptistas, & omne id genus, nihilo plus esse quam personas privatas, & miseros eunuchos omni generandi aut alios creandi vi destitutos. Quamvis enim nonnulli inter ipsos sacerdotes fuerint in Catholica Ecclesia ordinati, auctoritatem tamen manus imponendi aliosque mittendi nullam extra Ecclesiam habuerunt: quæ quidem potestas superiori tantum, nempe Episcoporum ordini data est: adeo ut etiamsi veritatem prædicarent, id unum tamen ad os eis occludendum satis esse possit ac debeat, quod scilicet legitime vocati aut nulli non sunt; eoque à nemine qui salutem suam amet audiendi.

DE PRIMIS CALVINIANÆ SYNAGOGÆ Ministris: & quomodo ii nomina sua mutarint, & magno numero Genevam accurrerint.

Caput Decimumnonum.

ARGUMENTUM.

I. *Calvinus Genevæ pro Episcopo se gerit, & Ministros a se ordinatos huc illuc ablegat.*

II. *Primis novi Evangelii Ministris nomina sua mutare usitatum.*

III. *Calvini authoritas Genevæ formidabilis.*

IV. *Multi ad videndum & audiendum Calvinum Genevam confluxerunt.*

V. *Scholares quidam studiis relictis, ad Calvinum proficiscuntur.*

VI. *Quo genere ligno Ministros tamquam Mercurios formarat.*

I. CALVINUS voti sui compos factus & Genevæ, unde Farellum tamquam rivalē ac competitorem exturbarat, solus Episcopi munus usurpans, oculos animumque in primis ad miseram Galliam, matrem suam & altricem, deprædandam adiecit, miseram, inquam, Galliam, sed longe felicissimam futuram nisi monstrum hoc umquam concepisset, aut conceptum in ipso partu tamquam abortum statim exstinxisset; aut si quod ipse optabat, evenisset. Complures enim Calvini cognati & amici affirmarunt, eum puerum sæpenumero Naturam accusare solitum quod muliebrem sexum sibi non tribuisset: quod votum nescio an umquam in alterius viri animum ceciderit; à Platonis quidem sententia omnino discrepat, cui inter alia ob quæ gratias diis suis agebat, & hoc fuit, quod non feminā, sed masculum ipse nasci voluissent. Dum ita Genevæ desidet Calvinus, omnia quæ in Gallia passim fiebant (tela enim hæc publicarum calamitatum iamdudum cœpta erat) ad eum tamquam summū Pontificem referebantur. Hæc Delphi illi erant, unde Calvinus velut Apollinis tripodi insidens, toti Christianitati oracula reddebat. Hæc Roma illa erat, unde ille Nuncios suos & Legatos in omnes terrarum partes mittebat, ad cōsolandos præcipue ac confirmandos eos, qui opiniones ipsius etiam cū periculo defendendos suscepissent: uti ex illorum patet pseudomartyrologio, in quo multa passim Calvinianæ istius consolationis atque exhortationis vestigia exstant. Et quemadmodum sedulus & ad rem attentus Paterfamilias singulis domesticorum ad quæ maxime idoneum quemq; existimat, negocia imponit, ipse laborum adstans arbiter atque ἐργοδιώκτης: sic Calvinus exploratis singulorū suæ factionis hominum indole & viribus, hoc uni alii aliud munus demandabat, ac Ministros in omnes partes emittebat, qui velut erucæ ac locustæ brevi omnia corruperunt ac vastarunt. Novis his & adhuc docendis hominibus satis erat, si paullo disertioribus labiis instructi essent. De quibus Hieremias sic inquit: *Falso Prophetæ vaticinantur in nomine meo. Non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos.* Aiunt, conquerentibus quibusdam quod juventus Ministerio destinata genio & ocio indulgeret, nec fere ulla alia in re quam in canina aliqua comparanda facundia elaboraret, Calvinum respōdisse: Sinerent bonos istos animo suo obsequi pro quibus ipse dies noctesq; vigilet. Apud se istos præmāsum cibum bona copia reperturos. Ea vero erat Calvini ambitio ut ferre nō posset eos, qui nō optimas studiorum horas in libris ipsius legendis collocarent. Hinc quodam loco inquit esse nonnullos qui suo confisi ingenio, neminē scripturas explicā-

cē audire, neq; ullius Commentarios legere dignētur. Id vero Deo summopere displicere, qui noluit, ut subsidia ista negligamus, huncq; despectum atque arrogantiam in nonnullis acerbe aliquādo vindicet. Horum vero Ministrorum quorum opera Calvinus ad institutum suum promovendum ac perturbandam Galliam usus est, præcipui fuerunt. Antonius Rupi-Chandeus, & Massonius, quē ille Lutetiam ablegavit, ut novi Evāgelii Ministerio fungeretur, dum ipse interea Genevæ tamquam in specula sedens novæ suæ Christianitatis universam Remp. versaret ac moderaretur.

II. Quemadmodum vero Æneas & socii abjectis Trojanis insignibus & armis Græcorū assumserunt, ut sub falso eorum prætextu tanto tutius latere, tātoq; facilius Græcos fallere possent: sic novi isti Evangelistæ, ne nihil haberent quod novum non esset, nova suscepta a Calvino novo Apostolo missione, nova etiam nomina sibi indiderunt, ac nova insignia præ se tulerunt. Angelus Vermilius, Petrus Martyr, Jacobus Cocus, Justus Jonas, Joannes Massonius primus Parisiensis Ecclesiæ Minister, la Riviere; Joannes de Pleurs, Espoir; Claromontius primus apud Rupellanos minister, Fontanus appellari voluerunt. Fuit qui repudiato Geberti nomine de Bergeri; alius de Trēblert, pro de Roches dici voluit. Ipse ille Rupi-Chandeus Sadael deinceps. Colonius, Barellus; le Gai, de la Pierre, idemque etiā Boisnormandus dicti sunt. Carolus de Albiac suscepto ministerio de Plessis; Andreas Masurius, la Place, alii aliis nominibus noti fuerūt. Quin etiā magnus ille Theodorus Beza, quum primum Genevam cum Candida sua venisset, eleganti & convenientis ominis nomine, Tibaldum Maium se appellavit.

Persuaserant sibi forte isti homines, quemadmodum Deus, ut inquit S. Hieronymus, servorū suorū nomina numquam mutavit quin magnum aliquod mysterium simul indicare voluerit; sic quoq; hanc suorum nominū permutationem mysticū aliquid habere simplices existimaturos. Aut quemadmodū Romani Pontifices suscepto Pontificatus munere, pristino deposito nomine novum sibi sumunt, nequaquam propterea Baptismo, ut hæretici calūniantur, renunciātes, sed id indicantes, cum nova hac & suprema in terris dignitate novā se quasi naturā & virtutē accipere: sic ministri illi innuere voluerunt, se ad ministerium vocatos velut depositis veteribus exuviis, quasi novos homines repente prodire. Sed quemadmodum serpens etiamsi veterem pellem deponat, non tamen serpentis naturam deponit; sic isti, etiamsi pristina nomina mutarint, nō tamē indolem ac mores mutarunt, ne hilo quidem meliores, immo multo deteriores facti. Idem fateor institutum ab iis observari, qui religiosum Cappucinorum ordinem ingrediuntur: sed longe diversissima ratione. Cui enim non admirationi sit, homines reperiri tāto religionis ardore inflammatos, ut abjecta purpura, abjecto torque aureo, abjectis ceteris equestrium ordinum insignibus, lacernam ac cilicium sibi sumāt, Mundumq; cum omnibus suis rebus æternum valere jubeant? Sed facile iam illam cogitationem omitto, quam ob caussam nominum hæc mutatio, quæ in secreto plerumque non vero tum quando ad ministerium recipiebantur, fieri solebat, a Prædicantibus introducta atq; usurpata sit. Neq; enim alios quoq;, quos tamen multo plures possem, eandem ob caussam sub censuram hoc loco vocare volo. Illud tantum addo. Quemadmodum inter animantia quædam sunt quæ pedum suorum vestigia, præsertim circa cubilia & latibula sua cōfundunt, ne à venatoribus pervestigentur ac deprehendantur: sic multos ex illo hominum genere hac nominum mutatione, vel prioris suæ vitæ turpitudinem, vel generis sui infamiam, tegere, vel denique periculis se subducere voluisse. Jam ad Calvinum revertamur.

Calvinus Genevæ tantam obtinebat auctoritatem, ut non modo ab omnibus, etiā ipsis Reipublicæ primoribus observaretur ac coleretur, verū etiā quasi adoraretur. Cujus rei Beza lepidum adfert exemplū ejus, qui quum morti jam vicinus esset, persuadere sibi non poterat à Deo sibi peccata remissa esse, nisi à fideli illo Dei servo, quem toties ante ac tam graviter offenderat, itidē veniam impetrasset. Idq; in illius laudem Beza dicit, Calvini vita describens. Id vero etiam intelligi potest ex illa contentione, quæ inter Italū quēdam & Sabaudum exstitisse fertur, Sabaudio Calvinū non modo ad cœlos usq; sed etiam supra S. Paulum efferente. Quid? Bezam ipsum audiamus, quodā loco aperte profitentem, Se quæ à Calvino profecta sint, non minus recipere, & merito quidem, quam ea quæ ex Domini ore sint prolata. Hanc vero suam auctoritatē Calvinus non minus imperiose exercuit quam humiliter alii deferebant. Quæcumq; vellet, fiebant; nec quidquam quod non vellet, fieri poterat. Quod si quis contra ipsum vel formam Ecclesiæ aut Reipublicæ ab ipso introductā, disciplinam præcipue Ecclesiasticam hiscere auderet, statim illud audiebat:

Cornu ferit ille, caveto.

In quo sane si quisquam alius, Calvinus fœnum gerebat. Ad disciplinam illam quod attinet sæpe ejus tentata est reformatio, sæpe alia forma proposita, Calvino semper obnitente. Unde multæ ac magnæ turbæ ac seditiones exortæ sunt, præsertim anno M.D.XLVIII. M.D LIV. M.D.LV. Beza ait, Calvinum non semel nudis se gladiis medium objecisse, ac sua tantum præsentia furibundos ac desperatos homines revocasse. Quotiescumque ille sive in Consilio sive in Consistorio a se formato, (de quo sequente libro dicam) sententiam dicebat, nemo erat ex omnibus qui vel solo verbo contra mutire auderet. Adeo omnes non modo in sententiam ejus pedibus ibant, sed ultro etiam antequam dixisset, applaudebant. Quid multis? Voci ejus omnes obediebant. Satis erat huc illud Pythagoræorum Αὐτὸς ἔφα. Nullum ex ejus ore verbum evolabat, quod nō pro ipsius Veritatis filia haberetur. Tantopere illū omnes verebantur. Interim sub illo sanctitatis velo, invidum ille & nihil nisi vindictam spirantem animū occultabat, cujus quidem aculeos & vim multi senserunt, tū præsertim postquam ille absoluti imperii ac nullis limitibus circumscriptæ potestatis dulcedinem degustavit, & degustatā, imperiosè usurpavit. Quod si quis opponere se ausus esset, Deū immortalem quomodo ille excandescebat! quomodo tumultuabatur! Is ipse qui tam liberali penicillo laudes ejus depinxit, ait, quum sua natura ipse esset cholericus, & ingenio miro prompto, hominum quorundam immodestia, infinita negociorum varietate ac multitudine quæ pro Ecclesia Dei quotidie sustinebat, ac tandem sub vitæ finem familiaribus sibi morbis, difficiliorem aliquanto ac morosiorē fuisse redditum. Heshusius in Defensione sua affirmat, visum esse Calvinum judicio in quo de capite alicujus agebatur, assistentem, & mortis sententiam in reum ferentem. Cajetus ait, in politicis negotiis Calvino semper inter magistratus ac primores Reipublicæ locum fuisse, etiam in criminalibus judiciis: eaq; re ipsum [illegible] esse. At hoc in Catholica Ecclesia nequaquam permissum est, in qua Ecclesiastici judices non modo nullā habent de capite cujusquam statuendi potestatem; sed etiā scribis si qui sint ex Ecclesiastico ordine, decreto quo quis mortis damnatur scribendo interesse non licet; qui vero cōtra faciunt, in irregularitatē incidunt, & beneficiis Ecclesiasticis privantur. Alius vir erat Calvinus, qui inter magistratus suum obtinebat locum, & una cum civitatis Syndico tribunali insidebat, cum eisdem ibat, & inter præcipuos magistratus medius, uni prætori primum locum cedebat. Sic omnes narrant qui vel Genevæ educati sunt, vel Genevensium res experientia nôrunt. Margarita Navarræ regina, Princeps benigna admodum & liberalis, quatuor Francorum, ut vocāt, millia ad Calvinum Genevam miserat, in pauperes exsules ac profugos Gallos distribuenda. Quæ quidem ille accepit; in distributione tamen mala fide versatus est. Hac de re certior facta regina, de Calvino conquesta est. Calvinus in Consilio factū suū excusavit, & quibus potuit prætextibus palliavit. Ut vero satis superq; sibi ejusmodi excipiendos impetus esse, nec vel omnes reginas sibi se facere ostēderet, insolenter admodum reginæ, ad refutandā, uti dicebat, calumniam, scripto respondit. quod & coram senatu civitatis legit, eoque præsente obsignavit. Idem tamen postea aliud submissè admodum & humiliter scriptum pro illo supposuit, ac nuncio ad reginam perferendum dedit. Hac fraude postea in apertum erumpente, Calvinus toti civitati fabula fuit, ut Bolsecus ait, qui tum Genevæ vixit.

Qui Geneva ultro citroque comeabant, dici non potest quam effusi in Calvini laudes fuerint, quas non pleno tantum ore, verum etiam buccinis decantabant, tantaque narrabant miracula, ut nullus esset juvenis, qui quidem emancipatus ac sui juris esset, qui non hujus tanquam alterius & novi sancti Pauli Apostoli videndi desiderio afficeretur. Tantos vero ille laudum suarum habebat præcones, ut prædicandis illis satiari non possent. Ex quo fiebat ut plures undique Genevam, tanquam alteram Corinthum, ad novam hanc Laida confluerent. Quinetiam multi relicta patria, in illum Sabaudiæ angulum commigrarunt, quam nonnulli Hierapolim, id est, Sanctam Civitatem appellarunt: ut Stephanus le Roy in suo de Martyribus libello. Ex omni vero hominum genere nulli faciliùs inescati sunt, quam pictores, horologiorum artifices, aurifabri, librarii typographi, & quicumque in aliquo artificii genere excellebant. Ut enim tabula quanto candidior est, tanto faciliùs infuscatur; sic fraude hæreticorum acutioris ingenii homines faciliùs capti sunt quam Minervæ, ut dicitur, pinguioris. Omnes hi artifices, quorum vita non minùs erat dissoluta quam opera licentiosa, dum colores suos terunt, dum horologiorum rotulas ordinant, dum Chimæras suas æri insculpunt, dum varia ducunt emblemata, intellectus sui acumine ipsos cœlos perforare ac penetrare satagebant, ac tum animo phanta-

phanta-

pātasias cōcipiebāt quot hexacontalithos colores de se reddit. Omnes elegāriores Poëtæ huic se factioni admiscebant. Non minus vere quam scite sapiēs ille Imperator M. Aurelius ait, lupanaria omniū formosissimis feminis, ac viris robustissimis repleri fortissimos quosque, latrones, subtilissimos, fures & impostores evadere. Eodem modo nascētem aut jā vix nata hæresin homines acutissimi amplexi sunt, eo quod Fidei clypeo non essent armati; ac dum Ecclesiam voluerūt perdere, seipsos perdiderūt, Dei donis nō aliter quam furiosus gladio, ad se & alios lædendos atq; interimendos usi. Inter litteratos primi fuerunt Medicinæ Doctores, ut qui non nisi certissimis argumentis credere vellent. Qui postquam omnem rerum Naturalium scientiam diligēter evolvissent, nec Christianæ religionis mysteriorum caussis reperire atq; enucleare possent; pleraq; nullius momēti, alia vero impossibilia esse credere cœperunt, ut quæ intellectus sui angustiis cōprehendere nequirent. Ex quo factum est, ut non minus incertam ac fluctuantem religionē amplexi sint, quam scientia ipsorum incerta est; ac potius malesanis hæreticis, quam sanis Catholicis sese adjunxerint. Et sicut scarabæus neglecta rosa stercus quærit, ipsique Medici ex variis speciebus inter se cōmissis pharmaca sua cōponunt: sic homines isti ex variarum religionum colluvie novā aliquam sibi religionem conflarunt, tam ab aliis quā a seipsa discrepantem. Videre adhuc est senes quosdam, quod reliquū ipsis ætatis est sine ullo religionis exercitio transigentes, quibus illa una est religio quod nullā religionem habēt. Ne tamen honestiorum aliquot ex hoc hominum genere famam hic ac memoriam lædā, quosdā qui ex lapsu resurrexerunt, & ad Catholicam reversi sunt Ecclesiam, hoc loco recēseo: inter quos est Raoullius le Maistre, Henrici IV. Christianissimi regis Medicus ordinarius. Faient apud Lemovices non ignobilis Medici, mentionem omittere hic non possum: cujus mors non minus felix quā infortunata vita obtigit. Hic a puero Calvinismo innutritus, quum a vitæ meta nō procul abesset, factus est, in fine paroxysmi cujusdam febrilis, visum sibi esse angelū, æternæ damnationis reum ipsum pronunciantem, nisi hæresin abjuret. Quia ergo bene territus erat, nec vanum hoc spectrum esse facile intelligebat, rogavit, ut docti aliquot viri, & inprimis de Societate Iesu, accerserentur: cum quibus collato sermone, spacium pœnitendi nactus, hæresi renunciavit, librosq; a se contra Catholicam Ecclesiam scriptos, ad ignēm ipse damnavit. Hic ego vos rogo Calvinistæ, ut vel unum Catholicum proferatis, qui in mortis articulo religionē suā mutarit. Nullum reperietis. At è contrario plurimi ex vestris extrema sua suspiria in Catholicę gremio Ecclesiæ reddiderunt, qui toto vitæ suæ tempore antea eandē impugnarant. Sic dominus de Morlas, vir nobilitate ac doctina præstans, postquā in Calvinistica religione consenuisset, in ipso mortis articulo protestatus est, se ut Catholicum mori velle; veniaq; petita, Religiosi hominis copiam sibi fieri petiit cui peccata confiteretur. Eodem modo Fajus extremum vitæ diem clausit, quum pridie adhuc Calvinistā se professus esset. Sic centeni aliquot alii qui idē fecerunt, proferri possent. Vnum adhuc exemplum non possum quin citem hoc loco, quod Anno MDCI. eodē tempore dum Caput hoc conscribo accidit, quodque ex Actis Curiæ nostræ probari potest. Homo quidam honesto loco natus, accepta mortis sententia, Ministrum qui in ultimo hoc actu sibi assisteret, accersiri jusserat. Interea dū hic quæritur, Religiosus quidam ad eum venit, & consolari eum incipit. Adductus tandem Minister, Religiosum rogat ut secedat paulisper, neq; ovem suam sibi surripiat. Morem gerit ille, & in angulum cubiculi secedit. Post multa verba reus Ministrum sic alloquitur: Domine Minister, jam viginti annos vestram ego religionem sequutus sum, sed jam eam desero. Aliqua enim animum meum spes tenet, Deū mei misert urum, & S. Spiritus quem unumquemq; nostrum habere jactatis mihi dictat, religionē simplicis hujus monachi veram, vestram vero falsam esse. Quare permitte, quæso, ut cum pace in Catholica Ecclesia moriar. Sic ergo Religiosus munus hominis consolandi, à Ministro ante sibi ereptum, rursus sumpsit. Minister vero discedens, ceu vi veritatis coactus dixit, Deum in extremo vitæ unicuique gratiam suam inspirare prout velit. Sed è diverticulo redeo, porro ostensurus, quomodo etiam acutissimi homines a Calvino decepti, sordes eius pro auro amplexi sint.

V. Vir quidam ex Aquitania nobilissimus mihi narravit, se quum Tolosæ in Academiæ xysto cum sociis aliquot deambularet repentinā quandā Spiritus S. vim sensisse: non quidem illius qui in forma columbæ super Christum descendit, nec eius qui in Apostolis sub forma dispertitæ linguæ apparuit; sed novi cujusdam & invisibilis Spiritus, qui Calvini & Genevæ nomen assidue auribus ipsorū inculcabat, & animo insinuabat: similis illius, quem Zuinglius nescire se ait, utrum albus an ater fuerit. Hoc velut

 œstro

œstro perciti quinque vel sex scholares, eodem accensi desiderio, collectis sarcinis, dies noctesque continuato itinere Genevam profecti sunt, desiderio tam sancti videndi, atque audiendi hominis, pedibus alas addente. Equidem ex illis quæ ille mihi dixit, magnum illum heroem Godefridum Bullionium non tantam ex murorum Hierosolymitanorum, quantam hos ex Genevensis civitatis aspectu cepisse voluptatem credo. Quam ingressi quum audiissent illa ipsa hora concionem, quam Exhortationem vocabant, haberi, curriculo ad templum properarunt, ut Calvinum è cathedra verba facientem viderent atque audirent: cujus invenustos gestus, habitum atque sermonem admirati facilè intellexerunt, multa vero majora prædicari, & absentes admirari ea, quæ præsentes contemnerent. E templo egredientem adeunt illi, salutant, & rem omnem exponunt: ac beatus sibi videbatur, qui propius eum contigisset. Tum Calvinus ad eos, Hæc, inquit, Dei sunt miracula, ô fratres, ad vineæ suæ culturam vos vocantis. Ex hoc ut & aliis fide dignissimis viris didici, in Calvino nullas singulares fuisse vel ingenii vel eloquentiæ dotes, nisi quod quotiescunque in Catholicos debacchaetur seipso disertior videbatur. Animi certe virulentiam ipsius scripta satis testantur.

VI. Is quem mihi hæc & aliis narrasse dixi, postquam tres aut quatuor circiter menses Genevæ esset commoratus, ac vix primis labiis Theologiam degustasset, à Calvino Minister fuit designatus. Etsi verò felici admodum ingenio, & in bonis litteris mediocriter esset versatus; oneris tamen gravitatem diligenter perpendens, sese excusavit, Calvino nihilominus uti munus susciperet, urgente, & Apostolorum allegante exemplum, quos Deus ideò elegerit, ut Mundi sapientiam confunderet. Post eum Beza quoque juvenenem urgere cœpit allato Titi & Amos Prophetæ exemplo, quorum uterq; quum juniores essent, docendi tamen in Ecclesia munus suscepissent. Difficilem Scripturæ intellectum caussanti, idem Vergilianos hos versus, tamquam formalem, credo, Scripturæ textum, reposuit:

Carpe manu namq; ipse volens facilisque sequetur,
Si te fata vocant.

Sic illi victo Calvinus manus societatis præbuit, ac collata Ministri potestate in Lotharingiam ad novam condendam ecclesiam misit: qui tamen non multo post magno ecclesiæ Domini scandalo fuit, hospitis sui viri nobilis filiam ad parum honestam consuetudinem pelliciens, vel potius, ut ipse aiebat, ab illa pellectus. Antequam verò Geneva discederet, Calvini jussu nomen mutarat, Villerochum se appellans: quod postea una cum Calvinismo deposuit, in Catholica religione mortuus. Ab hoc ego multa quæ ad infelix hoc schisma pertinent, secreta accepi. Erat enim homo multæ experientiæ ut cujus opera Calvinistæ tum quum novum Huguenotarum existeret nomen, in multis ac magnis rebus usi fuerant.

QVOMODO GENEVA CIVILIBVS GALlorum bellis creverit.

CAPUT VIGESIMUM.

ARGUMENTUM.

I. *Geneva prima & præcipua hæreseos sedes, vel sentina.*
II. *Ad quam tamquam asylum omnis generis homines confluxerunt.*
III. *Geneva per intestina Gallorum bella crevit.*
IV. *Eadem Galliæ viribus ad sui defensionem usa.*
V. *Gallia post Turcas in auxilium vocatos multum pristini splendoris & virium amisit.*
VI. *Plerique Principes magis de statu suo conservando quam Dei propugnando honore sunt solliciti.*

I. GEnevensis civitatis, quæ prima parvæ suæ magnitudinis fundamenta ex variarum nationum posuit colluvie, exemplo patuit, nihil infirmũ esse quod necessitatis vinculis colligetur. Ecce enim, ipso Sabaudiæ Duce ægre ferente, indignante Episcopo frementibus Catholicis, qui tum magno erant numero, in parva hac civitate præcipua Calvinisticæ hæreseos sedes constituta, atque inde longè lateq; propagata fuit; nec Catholica ibi Ecclesia unquam potuit restaurari. Tanto studio sectarii in hac parva sua Roma conservanda elaborabant, sibi inter se connexi ac constricti, ut nemo eos posset disjungere, ut qui plerіq; omnes eadem tempestate essent jactati, & adhuc in eadem navi versarentur. Hoc asylũ erat omniũ qui è Gallia, Anglia & Belgio vel ob Lutheranismum proscripti erant aut profugerant, vel ob flagitia ac suppliciorum metum sese subduxerant.

II. Falsi monetarii, falsi testes, falsi notarii, & id genus hominum, perpluentibus flagitiis, sub hujus à Farello cœptæ Reformationis tectum se recipiebãt. Hic impunitas colligebat flagitiosos, hic libertas servos ad pileũ vocabat. Hoc fugitivis erat refugiũ asylum

asylum proditorum, incestorum receptaculum, absolutio damnatorum. Hic impudicitia castitatem, virginitatem matrimonium sub jugum miserat: hic superbia humilitati insultabat, simplicitati fraus, novitas antiquitati, hæresis denique religioni, hic in unam, cloacam avaritia, rapinæ, perfidia perjurium confluxerant. De quorundam qui eò venerant aut venturi dicebantur flagitiis conquerentibus, ac ne scelerati homines reciperentur monentibus, Calvinus respondit: Sinite eos venire, nos meliores eos reddemus. Nulli sinum suum claudit Ecclesia. Multi quidem simplices ac boni ceteroqui homines, ad quos alliciendos blanditiis, ad capiendos variis fraudibus utebantur, creditorum metu, ad præclaram hanc Rempublicam confugiebant; verumtamen magna peregrinorum pars vel è Iustitiæ manibus evaserant, vel fidem abnegarant. Hic omnes in ædificanda illa nova ecclesia operas suas & opes conferebant, illi præcipuè qui foro cesserant, ut hoc modo bonorum suorum semissem creditoribus præreptum, sibi servarent. Ac quamvis, ut variarum nationum homines, linguis, moribus, consiliis, ac religionibus inter se dissiderent: omnes tamen in nova hac condenda Babylone unanimiter conspirabant.

III. Sic nova facta Respublica Genevensis civitas, in nostris dissensionibus concordiam tutata est, & nostris miseriis crevit; ut cui nunquam etiam eorum defuerunt auxilia, qui nisi suæ ipsi quieti invidissent, meritò in eius exitium conjurare debebant; usitata jam Principibus arte, qui omnia ad suum trahentes commodum, ac temporibus insidiantes, majorem conservandi sui, vel ex vicinorum damnis augendi imperii, quam divinæ amplificandæ gloriæ habent rationem. Vnde factum est ut uno contra jam dictam civitatem aliquid moliente, statim alter patrocinium eius susceperit. Galliæ regibus Sabaudiæ Ducis conatus semper impedientibus, ne ex Helvetia militum in Galliam commeatus intercluderetur; ac simul ut is qui hostis aliquando esse posset, propiorem hostem oppositum semper haberet; nec tutum modo regnum ab invasione præstaretur, sed etiam ad vicinos ubi nondum plane spes omnis decollavit, aditus pateret. Magnū quidem Francisci I. erga Catholicam religionem fuit studium, magnus zelus: nihilominus tamen quum Sabaudiæ Dux Genevenses rebelles suos domare, & civitatem, quæ non religionem modo, sed & statum reipublicæ mutasset, ad obedientiam reducere statuisset; rex eius conatibus obstitit, misso Rentio Cenio magni nominis duce; qui validis copiis eò profectus, Ducem re infecta obsidionem solvere coëgit.

IV. Post hæc Geneva, quam rectè Galliæ incēdiū dixeris, Galliæ viribus subnixa, omnes hostiū minas contēpsit, & conatus elusit. Vnde novi illi cives inflati, Legatos miserunt de federe cū nostris regibus, ut cum quibusdā Helvetiorū pagis jā fecerant, ineundo: quos Annas Momorantius Galliæ Conestabilis, cujus consilio & prudentia Henrico II. rege, præcipuè res administrabatur, nequaquam id è regum dignitate fore ratus, acerrime increpitos facessere jussit, sic eos alloquutus: Abite quantocyus, dicite egregiis illis dominis vestris Genevensibus, uti veniant interula tantum induti, cum laqueo è collo pendente, & ad regis pedes prostrati, suppliciter veniam implorent. Nimis certe viles illi sunt, quam ut cum tanto rege federe & amicitia jungantur. Hæc tum Conestabilis, Catholicæ religionis zelo impulsus. Sed res postea valde mutarūt: quum sæculo nostro plusquam ferreo Christiani, & Catholici quidem non hæreticorum modo, sed & infidelium amicitiam experiantur, & opera sint usi. Quare mirū non est, nos contēni, ut quoque ad portas Principis sui auxilia mendicantes viderint. Gallia sanè accepto ad Niceam incomparabili detrimento, magno cum suo malo tum didicit, quā periculosum ac damnosum sit, ejusmodi sociis & amicis uti.

V. Monlucius Galliæ Marescallus & alii in Commentariis suis non vere minus quā prudenter notarunt, quod ex illo tempore res Gallorum cœperit

In peius ruere, & retro sublapsa referri:

quum paullò antea nō respirare modo, sed & planè convalescere cœpissent. Quod quidem Venetiarum Dux Henrico III. regi è Polonia revertenti, non tam exprobavit, quam ut ne ipse tale quid faceret, fidele consilium dedit, in hunc modū loquutus. Vnde tu putas, ô Rex, tot tantaque mala tam in regnum quam in prædecessores tuos profluxisse, quam ex hoc amicitiæ & federis cum infidelibus contracti fonte? Non tu putas, tot Christianorum millia, à pirata Babarossa in auxilium ab avo tuo vocata, & religione ejurata, Mahumetismo nomen dare coacta, iā in inferno contra miseriæ suæ auctores, Dei vindictam implorare? Infidelium quidem opera se imperiumq; tueri licet; sed cum infidelibus fedus offensivū ac defensivum percutere, id nihil aliud est quam Deo bellum indicere, qui suo tépore de temerariis illis hominibus ultionem sumere novit, tanto graviorem quanto magis seram.

Hæc

Hæc senex ille optimus: quæ rex nihil aliud quam Status quasdam, ut vocant, regulas, de regni sui defensione ac securitate allegans, bonam in partem accepit. Hujus pater Henricus II. Princeps valde Catholicus cum Protestantibus fedus init, eorumque patrocinium præ se tulit: quod pater ipsius Franciscus I. numquam ut faceret adduci potuit: quibus ut antiquam amicitiam, quæ inter Galliam & Germaniam, velut germanas sorores, ab antiquis usque temporibus semper fuit, ipse quoque porro conservare vellet, petentibus, respondit: Quando Dei caussa agatur nullam esse amicitiam quæ non dissolvatur. Meliori sanè consilio quam Henricus filius: qui postquam Protestantibus auxilium tulisset, ii deinde Henrici prolem oppugnarunt, ac regno privare conati sunt. Sic & sequentes Galliæ reges Geusiis in Belgio quà clam qua palam favorem & auxilium præstiterunt, contra naturalem ipsorum Principem: qui plena manu aurum Peruvianũ in bellum hoc dispensans, oleum incendio addidit non ægre laturus si Ecclesiæ hostes etiam Galliæ hostes fuissent. Scit enim bellum nostrum suam esse pacem, & lucrum suum nostrum damnum. At nec Alphonsus Hispaniæ, nec S. Ludovicus Galliæ rex hoc animo fuerunt.

VI. Est hoc omnibus Principibus & eis quorum consiliis imperia administrantur usitatum ut maximam publicæ salutis & imperii conservandi habeant rationem. Huc omnes ipsorum actiones spectãt ac diriguntur, memores fortè illius antiquæ legis: *Salus populi suprema lex esto.* At in eo valde errãt, immò peccant, quod publicæ utilitati etiam divinas leges cedere volunt. Vnde fit ut sæpè Dei caussam desertam patiantur, tantum, ut suam defendant. Quam justas Christiani caussas habent conquerendi de eo Principe, qui odio Catholici Regis vicini sui Fessanum regi de Laracha occupanda consilium suggessit; qui etiam caussa fuit, ut eius civitatis, idemque Zaphiri prætores, crudeli martyrio sint affecti, Gallus uterq; natione, uterque apostata, sed qui in eo jam erant, ut ciro[?]epi suum insigni in Rempublicam Christianam beneficio eluerent atque emendarent. Multa alia huc adferre possem exempla, sed quia legisse me meminі, ad eum locum in quo Augustus natus fuit nemini nisi religioso quodam cum respectu, ingredi ausum, manum de tabula tollo. Immortali certe corona dignus est Vladislaus Poloniæ rex, qui Bohemici regni coronam ideo accipere recusavit, quod populo hæretico imperare nollet. Ab hoc quam longè absunt hujus sæculi mores! Carolus V. Imperator de republica Christiana ceteroqui optime meritus, cum Henrico VIII. Angliæ rege schismatico fedus init, ut contra Galliam se muniret. Eius filius Philippus etiam Principis alicujus tum ab Ecclesia disiuncti, amicitiam expetiit. Quid multis? plerique Principum non tam religionem quam regionem spectant; adeoque multi rebellium res cum damno religionis promovent, & florentes videre expetunt.

Dabis hic mihi veniam, optime Rex, magne Gallorum Monarcha: & humillimi ac fidelis tui subditi fidelem libertatem bonam in partem interpretaberis. Homines plerumque vel metu quodam id quod verum ac rectum est dicere Principibus non audent; vel ut eis adulentur, falsa dicunt. Tam hi quam illi minime digni sunt quorum Principes consiliis utantur, ut qui magis per adulatoriæ picturæ licentiam dispensare secum studeant, quam severæ historiæ legibus se adstringere. Et quemadmodum pictores eorum quos depingunt nævos quam maxime possunt umbra quadam occultant, ut etiam acutissimorum oculos fallant, econtra vero ea quæ pulcritudinem aliquam habent ita in propatulo collocant, usque coloribus depingunt, ut in omnium oculos incurrant: sic nostri sæculi plerique omnes scriptores in eorum quos laudandos susceperunt, virtutibus ac recte factis prædicandis non solum nimii sunt, (quod aliquo modo ferri poterat) verum etiam quæ peccata sunt non silentio modo premunt, sed & commendant sæpe & ornant. At veri Historici munus est, operam dare non tam ut quos describit, excellentes ac magni, quam, ipse verus videatur, nec minus vitia quam virtutes, quæ laude, quæ reprehensione digna observare ac notare: & ut verbo absolvam talem quemque describere, qualis est non qualis esse vult aut debet. Hanc virtutem in Livio libenter omnes agnoscunt, cujus tanta fuit existimatio, ut ab ultimis usque Galliæ & Hispaniæ finibus quam plurimi gravissimi viri eius tantum videndi caussa Romam venerint, quos infinita illa spectacula, vel miracula potius tantæ urbis quorum vestigia adhuc miramur, attrahere non potuissent. Tales fuerunt etiam Thucydides, Tacitus,

Suetonius, & plerique omnes qui nomen aliquod habent inter Historicos, quorum imitatione & exemplo ego eorum Principum de quorum vita mihi aliqua mentio facienda est, bona ac mala, virtutes ac vitia describam. Hoc illud est quod Demetrius Phalereus Ptolemæo respondisse dicitur, solos scilicet libros sine ullo rubore aut fuco verum libere dicere. Sed quid ego vereor, ut mihi per talem regem liceat bonos ac religionis amantes reges merito ornare præconio, & malorum facta ac vitia perstringere? Equidem perinde peccat qui malorum mores ac facta carpere non audet, quam qui virtutes ac recte facta debito elogio defraudat. Domitiano imperante, nemo Titum Imperatorem Humani generis delicias, nemo Caligulam populi Romani natricem, nemo eundem Mundi Phaethontem appellare audebat. At optimo Imperatore Adriano rerum potito, velut postliminii jure restituta libertate, tam vitia quam virtutes singulorum in aperto proponere, ac prout quisque meritus erat vel laudare vel vituperare licebat. Sic tua, Rex Christianissime, clementia ac bonitas calamo meo eam dabit libertatem, veraci scriptore dignam, ut ne in Historia hujus contextu ullam vim veritati facere cogar. Vive feliciter, Rex, vive, vale, ac perennia, cum tuo & regni tui bono.

Deus de nostris annis tibi addat, tibi, inquam, cui minor cura esse debet regni quam eius qui regna & imperia dispensat ac servat.

IN SEQVENTEM LIBRVM AVCTORIS PRÆFATIO ad Nicolaum Villarium.

OFFERO tibi non Coronam Tertulliani, Gallice à me versam; non pompam Antichristi, justo volumine à me depictam? sed tale munus, quod ego ex omnibus Christianæ Reipublicæ regionibus collegi, & tale opus, in quo concinnando jam diu me desudasse, ipse nôsti. Ex ceteris regionibus tandem multo labore defatigatus in Franciam nostram veni cui qua possum, opitulari conor, & à vicinorum exemplis præcepta aliquot saluberrima præscribere, quæ in tanta grassantis hæreseos licentia sequi debeat. Quo labore defunctus, ad novum Orbem navigare constitui, ostensurus quanta ibi Catholica Ecclesia sumserit incrementa, adeo ut Deus velut relicto hoc orbe, in illum alterum commigrare, ac perpetuam sibi sedem ac domicilium ibi eligere velle videatur. Antequam vero oram solvam, Galliæ nostræ, Deo annuente, duos alios adhuc libros dabo. Equidem sic sentio, meum hunc librum, in quem quæcumque selectissima habui, congessi, merito damnatum iri, nisi aliquem in eo etiam patria mea dem locum: quæ inter omnia regna Christianæ pietatis præcipuam laudem ac primum locum semper habuit; jam (prô dolor) aliqua ex parte amisit. Videbis hic diversas mutationes, & eorum conatus qui omnia susque deque miscuerunt, ordinem sine ordine, & deformem hæreticorum omniaque deformantem reformationem. Mihi quidem ista scribenti tædium sæpe obortum est: regulas tamen omnium quæ umquam natæ sunt hæreseon maxime irregularis religionis describere visum est. Victi longis verborum ambagibus, victores brevi utuntur oratione. Sic ego in hoc libro, pro illa Mundi victrice Ecclesia loquens. Hunc vero librum sub felicibus tui nominis auspiciis exire volo: simulque omnia mea studia voluntati tuæ atque imperio offero, &c.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ
LIBER VIII.

ARGVMENTVM.

In hoc libro tamquam in tabula, novæ à Calvino constitutæ Synagogæ forma depingitur: fundamenta doctrinæ, institutio & officia ministrorum, Superintendentium, Diaconorum, Consistoria, Conciones, Baptismum & Cœnam administrandi ratio, Psalmorum cantillatio, Sepulturæ ritus, aliaq; ad Calvinisticam religionem pertinentia explicantur: simul obiter controversis aliquot articuli Fidei explicantur, ut hæreseos error & impostura, Catholicæ vero Ecclesiæ veritas tanto facilius ab omnibus cognosci queat.

SVMMARIA SINGVLORVM CAPITUM huius Libri.

CAPUT I.

I. *Intentio & scopus Auctoris: cur hic de controversiis quibusdam religionis addita disputatio.*

CAPUT II.

I. *Omnes [illegible] hæretici [illegible] se perdiderunt, quod S. Scripturam ad suum sensum interpretari conati sunt.*

II. *Quodnam posuerit Calvinus doctrinæ suæ fundamentum.*

III. *Hæretici [illegible] volunt in Scripturis venantur.*

IV. *[illegible] Ecclesia in ipso statim ortu extincta ac [illegible] fuisset, si Calvinus regulam [illegible] sequi.*

V. *[illegible] Scriptura litterat non facit Christianum.*

VI. *Antiquitatis [illegible] firmissimum semper fuit Ecclesiæ [illegible].*

VII. *Quomodo humanæ traditiones ab Ecclesiæ traditionibus distinguendæ sint.*

CAPUT III.

I. *Lutherus quasdam Ecclesiæ ceremonias retinuit. Calvinus omnes penitus abolevit.*

II. *Calvini de ceremoniis iudicium.*

III. *Christiani cum Paganis multa habuere communia.*

IV. *Ceremoniæ divinum cultum [illegible] reddunt.*

V. *Diabolus ceremonias [illegible].*

VI. *Paganorum [illegible] fuit [illegible].*

CAPUT IV.

I. *Cur novi reformati res quæ apud Catholicos in magna habentur [illegible], inprimis Cruces, oderint ac detestentur.*

II. *Cur altaria iidem sustulerint.*

III. *Nomini Iesu nullum habe[illegible] [illegible]rem.*

IV. *Cur dies festos aboleverint & [illegible].*

V. *Cur ieiunia ab Ecclesia indicta observare nolint.*

VI. Iidem,

VI. Iidem in Cœna Domini non Calicibus sed poculis & vitris utuntur

Caput V.

I. Calvinistica Ecclesia sordes & deformitas.
II. Ecclesia Calvinistica nullum habet caput.
III. Domus Dei in terris eius quæ in cœlis est, similitudinem referre debet.
IV. Unitas sine certo capite conservari nequit.
V. Calvinus Episcoporum & presbyterorum nomina inducit.
VI. Archiepiscoporum Burdigalensium series & successio.

Caput VI.

I. Calvinus misso Episcopi nomine, Ministri nomen retinuit.
II. Nominis eius origo.
III. Verba Bezæ ad Lansaci toparcham.
IV. Calvinistica Ecclesia nullos agnoscit Doctores.
V. De Ministris: quorum officium in veteri Ecclesia fuit famulari, in nova, regere ac gubernare.
VI. Quomodo Ministri recipiantur.
VII. Quo loco monachi excucullati apud Calvinistas habeantur.
VIII. De manuum impositione.

Caput VII.

I. Abusus circa Ministrorum missionem seu distributionem.
II. Ministeria non facile permutanda.
III. Minister quandoque à plebe deligitur atque accitur.
IV. De Senioribus, & Superintendentibus.
V. De Diaconis & Corycæis.
VI. De Colloquiis, & synodis, & ratione quam in historia Ecclesiarum suarum conficienda observant.

Caput VIII.

I. De Consistoriis, eorumque mirabili confusione.
II. De numero Consistorialium, & potestate.
III. Quamdiu officia ista durent.
IV. Seniores crimina ad Consistorium deferunt.
V. Consistoriorum rationes seu computationes.

Caput IX.

I. Seniores (quos vocant) vicinorum mores & facta observant.
II. Describit & libris Consistoriorum.
III. Quam multis nugis ij referti.
IV. Intemperies Consistorialium in reprehendendo vestium luxu.
V. Quam inutiles sæpe sint Consistoriales illæ admonitiones & correctiones.
VI. Scandala inde orta.
VII. Consistorialis confessionis notabilis historia.

Caput X.

I. Christiana Ecclesia à Calvinistis dejecta & vastata.
II. Qualia sint Calvinistarum templa.
III. Calvinismus etiam quum maxime viguit, in horreis exercitus.
IV. Concionum ordo, & irreverentia erga Deum.
V. De Concionum ante ambulis.
VI. De Ministrorum habitu: & quali in primitiva Ecclesia sacrorum ministri usi sint.
VII. Similitudo Christianæ Ecclesiæ cum Navi.
VIII. In Catholicis Ecclesiis omnia vocalia; in Calvinisticis omnia muta sunt.
IX. Precandi apud Calvinistas modus.
X. Confusio in Cantu.
XI. Quid in Concionibus frequentissime inculcent ministri.
XII. Quam irreligiose sacra apud Calvinistas obeantur.

Caput XI.

I. De Baptismo Calvinistarum, quem ad salutem necessarium non esse aiunt.
II. Calvinistæ Pelagianorum & Manichæorum errores renovant.
III. Errant in eo, quod laicos in casu necessitatis baptismum administrare posse negant.
IV. Nullis in eo utuntur ceremoniis.
V. De ceremoniis antiquitus in baptismi administratione adhiberi solitis.
VI. De patrinis & Matrinis, ut vocant, & nominum impositione.

Caput XII.

I. Idololatræ & Hæretici figuram aliquam Cœnæ Dominicæ servant.
II. Ad sacra nec altaribus nec ullo alio ornatu utuntur.

AUCTORIS SCOPUS IN HOC LIBRO; ejusque excusatio quod de controversis quibusdam religionis articulis disputationes passim immisceat.

CAPUT PRIMUM.

SI qui magnorum illorum mundi subactorum res gestas memoriæ tradiderunt Titus Livius, inquam, Tacitus & alii accurate nobis sigillatimque descriptos reliquissent populorum mores, ordinem Religionis, Magistratuum leges & politiam, magno nos labore sublevassent in inquirendis, & tanquam in media nocte tot retro sæculorum palpando indagandis muniis Pontificum, ritibus Senatorum, Magistratuum ineundorum horis, formis judiciorum, aliisque rebus permultis, quæ in illorum historiis desiderantur. Nam quod doctissimi nostro sæculo viri quatuor, Turnebus, Lipsius, Manutius & Sigonius, multis gravibusque in locis adeo inter se dissentiunt, ut conciliari vix queant, id veterum illorum præteriti temporis scriptorum, non nostro fit vitio, qui ex tanta caligine lucem eruere non possumus. Plutarchus eadem molestia in re levi offensus, de iis conqueritur, qui clarissimorum virorum, Niciæ, Demosthenis, Phocionis, Thrasybuli, & Theramenis, qui Socratis ætate vixerant, matres nominibus suis indigitare, superioribus temporibus neglexissent. Idem ex altera parte non parum se debere profitetur Platoni & Antistheni, quod ille pædagogi Alcibiadis, hic vero ejusdem nutricis nomen exprimere non supersedisset. Quin eadem scriptorum supina negligentia factum est, quod

Septem urbes magni certant de patria Homeri,
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Chios, Argos, Athenæ.

Sæpe inter illas ad arma ventum est hanc solam ob caussam, quod unaquæque hunc sibi honorem attribueret, quod antiquissimi Poëtarum nutrix fuisset. Quæ caussa est, cur semper existimaverim, magnum esse eorum vitium, qui rerum gestarum historias populorumque mores literis consignare aggrediuntur, si temporum suorum particularitates (ut vocant) id est, etiam minuta quæque attingere prætermittant, quæ ut jam sine communia pervulgataque, sequentibus tamen sæculis non possunt non existimari rara.

Si visum fuisset sanctis Patribus, aut Ecclesiasticæ historiæ scriptoribus, qui primis quinque sæculis scripserunt, omnium suæ ætatis hæreticorum ritus, mores, ingenia & opiniones, & quid de quoque fidei articulo senserint, specialius & quasi minutatim persequi, quod illi crassius generaliusque fecerunt, non nisi prima illorum lineamenta exprimentes; puduisset, opinor, posteros originis suæ, erubuissentque tam pudendorum patrum se hæredes profiteri. Sed factum est hoc fortasse ad supprimenda illorum nomina (quemadmodum olim illius, qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, damnata memoria est) & ad fœtidas illorum sordes ignorantiæ tenebris obruendas.

Ego vero, quem infelix hoc sæculum in abyssum hujus de ortu, progressu, & decremento novæ hæreseos Historiæ invitum præcipitavit, evitandam mihi censui hanc culpam, in quam lapsi sunt veterum historici, ac monstrum hoc totum repræsentandum, cum ornatu suo, insignibus, armis, totoque novo suo apparatu atque instrumento; nec tantum ea exponenda, quæ in vultu, figura & habitu ejus exteriore conspiciuntur, sed omnium interiorum ejus partium anatomiam faciendam, quo futurum sæculum in ea cognoscenda non hallucinetur, & ut in lucem producatur hodiernæ hæresi imminens condemnatio, faciatque præjudicium illi, quæ deinceps exstitura est. Exstinctio enim Lutherano Calvinismo, aut in vallibus quibusdam, reliquiarum instar Valdensium Angrunicorum, occultato, certe indies eum decrescere, manifestum est, sine dubio alia quædam hæresis exorietur: quemadmodum ex Wiclephistis Hussitæ, ex Hussitis Lutherani, & ex his Calvinistæ originem traxerunt.

Qui meus labor gratus erit aliquando piæ posteritati, dum non unguem tantum ut ex eo Leonem cognoscant, sed ferventes oculos horrentes pilos, ungulas dentesque cruentos & caudam, incitamentum adhuc furoris ipsius, denique leonem totum describo. Nec vero depingam hoc libro hæresin informem adhuc, qualis erat quum nondum sublatis oculis lucem fugeret, & præ pudore in locis subterraneis delitesceret, aut ex uno Regni angulo in alterum, non secus ac sciurus de ramo in ramum, transiliret, nec auderet in medium fori prodire: sed talem, qualis postmodum facta est, exaltatam videlicet, in solium gloriæ suæ, cum omni sua majestate & magnitudine, quum inebriata piorum sanguine, Ecclesiarum Christianarum ruinis

fundamenta sua inædificavit, & ex earum ruderibus muros suos fabricavit; Triste protecto [illegible] furoris & rabiei monumentum. Itaque hic liber ante oculos ponet ordinem, architecturam & politiam Ecclesiæ Calvinisticæ jam ad summum gradum perductæ, Templa ejus, Conciones, Sacramenta, Consistoria, officia Ministrorum, Seniorum, Diaconorum & Superintendentium. Quo fiet, ut veteris Ecclesiæ pulchritudo, majestas & magnitudo tanto evadat conspectior, collata ad novæ hujus deformitatem, humilitatem, & utilitatem. Quod si, dum in hoc argumento verior, falcem, quod aiunt, immitto in alienam segetem, ad demetenda stirpitus zizania, quæ Hæresis in pulcherrimos Ecclesiæ campos copiose conjecit, quis id carpet? Si dubia quædam moveo ab eadem hæresi ad turbandam domus Dei unitatem excitata, quæ [illegible] eo nomine reprehendar? Consilio certo id [illegible]: Nam quemadmodum Synagogæ Hæreticorum scriptores historiis suis fabulosis capita quædam in Religione controversa passim inspergunt, ut Lector una cum narrationibus ipsorum doctrinæ, quam illi propinant, facilius percipiat gustum: ita mihi quoque hoc propositum fuit, ut Lector, dum historiam legit Hæreseos, simul agnoscat fallacem doctrinam erraticorum illorum, spirituum, inquam, malitiosorum & fraudulentorum, quos hæresis produxit: eademq; opera intelligat imprudentiam, ne dicam stuporem & insaniam [illegible] illorum, qui capi se & in casses induci sunt passi dulci eorum cantu, qui primi eos aggressi sunt, eo ipso ostendentes, quemadmodum ii, qui minimo quoque auræ afflatu frigescunt, parum firmæ sunt valetudinis, ita infirmam quoque admodum fuisse fidem ipsorum, & conscientiam maligno aliquo spiritu exagitatam, propterea quod relicta magna illa & regia via Ecclesiæ, in deserta atque [illegible] loca se contulerunt. Nec tamen tanta utar in hac tractatione subtilitate, quin ii, quibus præcipue mea elaborata sunt scripta, ad novæ istius Theologiæ fundum & interiora ejusdem adyta queant penetrare, semperque veritatis aliquo radio collustrari.

(*.*)

SCRIPTURAM SOLAM, ID EST, NOVAS hominum privatorum interpretationes, omnium hæreseon esse fundamentum.

CAPUT SECUNDUM

ARGUMENTUM

I. *Omnes heretici inde se perdiderunt, quod S. Scripturam ad suũ sensum interpretari [illegible].*
II. *Quodnam posuerit Calvinus doctrinæ suæ fundamentum.*
III. *Heretici quod volunt in Scripturis [illegible].*
IV. *Primitiva Ecclesia in ipso statim ortu extincta ac perdita fuisset, si Calvini regulam voluisset sequi.*
V. *Sola S. Scriptura littera non facit Christianum.*
VI. *Antiquitatis respectus firmissimum semper fuit Ecclesiæ munimentum.*
VII. *Quomodo humanæ traditiones ab Ecclesiæ traditionibus distinguendæ sint.*

I. EX præcedentibus libris didicistis, omnibus istis hæreticis, qui Germaniam, Galliam & Belgium infestarunt (astutiores illos dico) nihil in ore esse, nisi Scripturam, nihil eos velle credere, nisi Scriptura contineatur, ex Scriptura formare omnes suas chimæras & nugas, ex Scriptura suam sibi quemque Religionem suo arbitratu fingere, Scripturam in omnes sensus, [illegible] ceram in omnes figuras, [illegible] omnes illorũ antecessores [illegible] illorũ Simone, qui [illegible] auctoritatem in Scripturam sibi arrogarunt. Nam quemadmodum ex iisdem floribus aranea venenum, apis vero mel exsugit: eadem plane ratione ex Scripturæ iisdem locis, unde tot sanctas [illegible] que meditationes sancti Patres exsculpserunt, isti mille errores, mille opinionum monstra hauserunt. Sic ex eadem Scriptura & salus proficiscitur, & [illegible]: quemadmodum Poëtæ non sine mysterio fabulantur, sanguinem Gorgonis, qui ex dextri lateris venis profluebat, omnis generis morbos sanasse, sinistri vero lateris sanguinem perniciosum fuisse & letalem. Quapropter non [illegible] [illegible] Scripturam esse librum Hæreticorum, & [illegible] maxime [illegible]

lippientibus aspectabilem : & quemadmodum nullum sit vitium, cujus non aliquis reperiatur patronus, ita nullum esse hæreticum, qui non locum aliquem Scripturæ ad suum particularem sensum detorquere possit. Nam ut in hydropico siti enecto, quidquid alimenti ingeritur, in aquosam substantiam convertitur, atque ita aqua, quæ rerum omnium, Pindaro teste, est præstantissima, illi nihilominus est mortifera, & morbum ejus nutrit; ita quidquid in Scriptura hæreticus legit, eo venæ illius inflantur atque intumescunt, vincula veræ ipsius & continentiæ dissolvuntur, harmonia qua corpori Ecclesiæ unitus fuerat, dissipatur atque evanescit, tandemque ipse à gremio Matris suæ avulsus, eo magis marcescit flaccescitque, quo plus peregrini hujus cibi assumit, qui in æternam mortem tandem illum dat præcipitem. Munceius, quamvis Anabaptista, Prophetam se esse ex Scriptura probabat. David Georgius homo prorsus diabolicus, ex Scriptura, se Messiam esse asserebat. Carolstadius ex Scriptura revelationes suas confirmabat, ut & Zvinglius somnia sua & visiones nocturnas ex eadem Scriptura demonstrabat. Sathanas ipse cum Deo contendens, Scriptura usus est. Quid igitur metuis inquit Chrysostomus hæretico scripturam allegante? Sæpenumero, inquit Athanasius in vita S. Antonii, maligni spiritus exaudiuntur concentu harmonico psallentes, & sacras Scripturas impuro oro concinentes: nec raro, dum nos legimus, referre audiuntur extremas voces, tamquam Echo. Diabolus quoties cum Luthero conferret, Scripturam allegabat, ut scriptum est a me post ipsum, libro primo. Denique semper Scriptura fuit area, in qua omnes hæretici hæresεos suæ fundamenta jecerunt: & pulvinar, quo caput suum reclinarunt: & vetera atque lacera centenos, quibus nu[illegible] semper conati sunt. Hæc illis ludus velut est gladiatorius, hæc campus prælii, hæc circus, ubi sese exercent; hæc theatrum est, ubi dramata, vel potius tragœdias suas exhibent: quamvis nec magisterium sint assequuti gladiaturæ, nec jus habeant armorum, nec ab Athletarum collegio agnoscantur, nec personam, quam sustineat, digne sciant repræsentare, nec denique in ulla harum functionum eam, qua opus est, auctoritatem a legitimo Magistratu obtinuerint. Scriptura nihilominus fidem illis facit, & tutos-præstat inter homines, sine cujus auctoritate ejecti [illegible], tamquam missi a diabolo. Et ut nullum est periculosius venenum eo quod saccaro obtectum est, eo quod avidius deglutiatur, & postea difficilius ejiciatur: sic nullus æque est error noxius ac is, cui verbum Dei prætexitur, quo multi per simplicitatem [illegible]piuntur, non secus ac aves, quæ dum cibum quærunt, mortem inveniunt inter arbusta & lumina arte aucupis concinnata, plena laqueis & visco.

II. Calvinus qui Lutheri doctrinam [illegible] maxime, quamvis varie confirmavit, [illegible] erat animo elato, profiteri noluerit, se quidquam illi debere, hanc Maximam sive Regulam [illegible] lumine putatitiæ suæ Ecclesiæ collocavit. *Scripturam solam esse judicem controversiarum Religionis, nec alio opus esse.* Hac regula [illegible] credere debeat Symbolo Sancti Athanasii, [illegible] est in Synodo Lausannensi, teste P. [illegible], qui [illegible]. Eandem esse suiipsius interpretem; [illegible] Deo injuriam, si dicamus, Scripturam, quam ipse nobis reliquit, obscuram esse. Et hoc [illegible] quod movit discipulum ipsius dilectum, [illegible] tamquam alterum Joannem, [illegible] Bernardinum Ochinum, postea, [illegible] quarto, Arrianismum amplexum, [illegible] pronunciaret sententiam: Sacræ literæ, inquit, in se sunt prorsus perspicuæ, in iis [illegible], quæ sunt ad salutem necessaria. Quod si [illegible] illis diserte dogma Trinitatis, ad [illegible] illud nemo obligatur. Non enim [illegible] mur credere, quod clare est in Scriptura [illegible] catum. Nimirum oblitus erat hic Gallus [illegible] Pseudoapostolus, se alio loco [illegible] pellasse eos, qui se putant intelligere [illegible]. Ecce qui dicat in secundam ad Timotheum: Per hoc, inquit, retunditur arrogantia quorundam insensatorum, qui se gloriantur non indigere Doctore, eo quod sufficiat solius Scripturæ lectio. Nam qui muta Scriptura contentus, auxilium vivæ vocis aspernatur, experietur quam sit malum, constitutum a Deo & Christo discendi medium contemnere. En quomodo in omnes sensus eam torqueat, modo facilem faciens tractabilemque & mox rursus obscuram & tractatu difficilem. Si non posset, inquit Tertullianus, perperam intelligi Scriptura, nulla foret hæresis. Facilis est, inquiunt. Simplex igitur fuit atque rudis Augustinus, dicens, Deum eam obscurasse

fundamenta sua inædificavit, & ex earum ruderibus muros suos fabricavit; Triste profectò [illegible] furoris & rabiei monumentum. Itaque hic liber ante oculos ponet ordinem, architecturam & politiam Ecclesiæ Calvinisticæ jam ad summum gradum perductæ, Templa ejus, Conciones, Sacramenta, Consistoria, officia Ministrorum, Seniorum, Diaconorum & Superintendentium. Quo fiet, ut veteris Ecclesiæ pulchritudo, majestas & magnitudo tanto evadat conspectior, collata ad novæ hujus deformitatem, humilitatem, & utilitatem. Quod si, dum in hoc argumento versor, falcem, quod aiunt, immitto in alienam segetem, ad demetenda stirpitus zizania, quæ Hæresis in pulcherrimos Ecclesiæ campos copiose conjecit, quis id carpet? Si dubia quædam moveo ab eadem hæresi ad turbandam domus Dei unitatem excitata, quæ est cur eo nomine reprehendar? Consilio certo id facio. Nam quemadmodum Synagogæ Hæreticorum scriptores historiis suis fabulosis capita quædam in Religione controversa passim inspergunt, ut Lector una cum narrationibus ipsorum, doctrinæ, quam illi propinant, facilius percipiat gustum: ita mihi quoque hoc propositum fuit, ut Lector, dum historiam legit Hæreseos, simul agnoscat fallacem doctrinam erraticorum illorum, spirituum, inquam, malitiosorum & fraudulentorum, quos hæresis produxit: eademq; opera intelligat impudentiam, ne dicam stuporem & insaniam miserorum illorum, qui capi se & in casses induci sunt passi dulci eorum cantu, qui primi eos aggressi sunt, eo ipso ostendentes, quemadmodum ii, qui minimo quoque auræ afflatu frigescunt, parum firmæ sunt valetudinis, ita infirmam quoque admodum fuisse fidem ipsorum, & conscientiam maligno aliquo spiritu exagitatam, propterea quod relicta magna illa & regia via Ecclesiæ, in deserta atque avia loca sese contulerunt. Nec tamen tanta utar in hac tractatione subtilitate, quin ii, quibus præcipue mea elaborata sunt scripta, ad novæ istius Theologiæ fundum & interiora ejusdem adyta queant penetrare, semperque veritatis aliquo radio collustrari.

(*.*)

SCRIPTURAM SOLAM, ID EST, NOVAS hominum privatorum interpretationes, omnium hæreseon esse fundamentum.

CAPUT SECUNDUM

ARGUMENTUM.

I. *Omnes hæretici inde se perdiderunt, quod S. Scripturam ad suũ sensum interpretari conati sunt.*

II. *Quodnam posuerit Calvinus doctrinæ suæ fundamentum.*

III. *Hæretici quod volunt in Scripturis [illegible]nantur.*

IV. *Primitiva Ecclesia in ipso statim ortu extincta ac perdita fuisset, si Calvini regulam voluisset sequi.*

V. *Sola S. Scriptura littera non facit Christianum.*

VI. *Antiquitatis respectus firmissimum semper fuit Ecclesiæ munimentum.*

VII. *Quomodo humanæ traditiones ab Ecclesiæ traditionibus distinguendæ sint.*

I. EX præcedentibus libris didicistis, omnibus istis hæreticis, qui Germaniam, Galliam & Belgium infestarunt (astutiores illos dico) nihil in ore esse, nisi Scripturam, nihil eos velle credere, nisi Scriptura contineatur, ex Scriptura formare omnes suas chimæras & nugas, ex Scriptura suam sibi quemque Religionem suo [illegible] fingere, Scripturam in omnes sensus, non aliter ac [illegible] ceram in omnes figuras, [illegible] omnes illorũ antecessores, [illegible] illorũ Simone, qui semper [illegible] auctoritatem in [illegible] sibi arrogarunt. Nam quemadmodum ex iisdem floribus aranea venenum, apis vero mel exsugit: eadem planè ratione ex Scripturæ sacris locis, unde tot sanctas [illegible] meditationes sancti Patres exsculpserunt, illi mille errores, mille opinionum monstra hauserunt. Sic ex eadem Scriptura & salus proficiscitur, & [illegible]tio: quemadmodum Poëtæ non sine mysterio fabulantur, sanguinem Gorgonis, qui ex dextri lateris venis profluebat, omnis generis morbos sanasse, sinistri vero lateris sanguinem perniciosum fuisse & lethalem. [illegible] causa [illegible] Lutherus, Scripturam esse librum Hæreticorum, & [illegible] hypocri-

lippientibus aspectabilem : & quemadmodum nullum sit vitium, cujus non aliquis reperiatur patronus, ita nullum esse hæreticum, qui non locum aliquem Scripturæ ad suum particularem sensum detorquere possit. Nam ut in hydropico siti enecto, quidquid alimenti ingeritur, in aquosam substantiam convertitur, atque ita aqua, quæ rerum omnium, Pindaro teste, est præstantissima, illi nihilominus est mortifera, & morbum ejus nutrit: ita quidquid in Scriptura hæreticus legit, eo venæ illius inflantur atque intumescunt, vincula vitæ ipsius & continentiæ dissolvuntur, harmonia qua corpori Ecclesiæ unitus fuerat, dissipatur atque evanescit, tandemque ipse à gremio Matris suæ avulsus, eo magis marcescit flaccescitque, quo plus peregrini hujus cibi assumit, qui in æternam mortem tandem illum dat præcipitem. Muncerus, quamvis Anabaptista, Prophetam se esse ex Scriptura probabat. David Georgius homo prorsus diabolicus, ex Scriptura, se Messiam esse asserebat. Carolstadius ex Scriptura revelationes suas confirmabat, ut & Zvinglius somnia sua & visiones nocturnas ex eadem Scriptura demonstrabat. Sathanas ipse cum Deo contendens, Scriptura usus est. Quid igitur metuis inquit Chrysostomus hæretico scripturam allegante? Sæpenumero, inquit Athanasius in vita S. Antonii, maligni spiritus exaudiuntur concentu harmonico psallentes, & sacras Scripturas impuro oro concinentes: nec raro, dum nos legimus, referre audiuntur extremas voces, tamquam Echo. Diabolus quoties cum Luthero conferret, Scripturam allegabat, ut scriptum est à me post ipsum, libro primo. Denique semper Scriptura fuit area, in qua omnes hæretici hæreseos suæ fundamenta jecerunt: & pulvinar, quo caput suum reclinarunt: & veteres ac laceri centenos, quibus nuditates suas tegere semper conati sunt. Hæc illis ludus velut est gladiatorius, hæc campus prælii, hæc circus, ubi sese exercent, hæc theatrum est, ubi dramata, vel potius tragœdias suas exhibent: quamvis nec magisterium sint assequuti gladiaturæ, nec jus habeant armorum, nec ab Athletarum collegio agnoscantur, nec personam, quam sustinent, digne sciant repræsentare, nec denique in ulla harum functionum eam, qua opus est, auctoritatem à legitimo Magistratu obtinuerint. Scriptura nihilominus fidem illis facit, & tutos præstat inter homines, sine cujus auctoritate ejecti fuissent, tamquam missi à diabolo. Et ut nullum est periculosius venenum eo quod saccharo obtectum est, eo quod avidius deglutiatur, & postea difficilius ejiciatur: ita nullus æque est error noxius, ac is, cui verbum Dei prætexitur, quo multi per simplicitatem suam capiuntur, non secus ac aves, quæ dum cibum quærunt, mortem inveniunt inter arbusta & dumeta arte ancipitis concinnata, plena laqueis & visco.

II. Calvinus qui Lutheri doctrinæ suæ, quam maxime, quamvis varie confirmavit, licet quæ erat animo elato profiteri noluerit, se quidquam illi debere, hanc Maximam sive Regulam quasi in lumine putatitiæ suæ Ecclesiæ collocavit. *Scripturam solam esse judicem controversiarum Religionis nec alio opus esse.* Hac regula se statutum, an credere debeat Symbolo Sancti Athanasii, professus est in Synodo Lausannensi, teste P. Carolo, qui interfuit. Eandem esse suipsius interpretem; insignem fieri Deo injuriam, si dicamus, Scripturam, quam ipse nobis reliquit, obscuram esse. Et hoc est quod movit discipulum ipsius dilectum, quem tamquam alterum Joannem [illegible], Bernardinum Ochinum, postea [illegible] quarto, Arrianismum amplexum, ut hanc pronunciaret sententiam: Sacræ literæ, inquit, in se sunt prorsus perspicuæ, in iis maxime, quæ sunt ad salutem necessaria. Quod si non extat in illis diserte dogma Trinitatis, ad credendum illud nemo obligatur. Non enim [illegible] nemini credere, quod clare est in Scriptura explicatum. Nimirum oblitus erat hic Galloeus Pseudoapostolus, se alio loco [illegible] appellasse eos, qui se putant intelligere Scripturas. Ecce qui dicat in secundam ad Timotheum: Per hoc, inquit, retunditur arrogantia quorundam insensatorum, qui se gloriantur non indigere Doctore, eo quod sufficiat solius Scripturæ lectio. Nam qui muta Scriptura contentus, auxilium vivæ vocis aspernatur, experietur quam sit malum, constitutum à Deo & Christo discendi medium contemnere. En quomodo in omnes sensus eam torqueat, modo faciliem faciens tractabilemque & mox rursus obscuram & tractatu difficilem. Si non posset, inquit Tertullianus, perperam intelligi Scriptura, nulla foret hæresis. Facilis est, inquiunt. Simplex igitur fuit atque rudis Augustinus, dicens, Deum eam obscurasse

obscurasse multorum variorumque mysteriorum velo obducto, ut per laborem difficultatemque arrogantia nostra compesceretur, liberareturque animus noster fastidio illo, quo plerunque laborant res obviæ & faciles. Obscura, inquit alio loco Calvinus, nos exercent, at facilia satiant. Sed oculatis istis Argis omnia sunt facilia & exposita, quæ aciem oculorum habent non minus penetrantem, quam Linceus ille, de quo est apud Plutarchum, cui nec rupes, nec lignum, nec mons, nec ullum aliud corpus quantumvis solidum objiciebatur, quod non visu penetraret. Omnia illis sunt facilia: at misero illi & cæco D. Augustino nihil non est difficile. Quod intelligo, inquit, in lectione Sacræ Scripturæ, nihil est, respectu illius, quod ignoro. E[illegible]chiel Scripturam appellat librum involutum. Eadem est magnus ille liber septem sigillis munitus, quem aperire nemo potest, præter Agnum, aut Sanctos, per specialem illius assistentiam. Qua de re elegans exstat magni illius viri, quem per excellentiam Theologum appellamus, comparatio. Quemadmodum picturæ quædam ita sunt in omnes partes obversæ, ut quacunque eas, se sequi intuitu videantur, quod tamen omne in uno aliquo puncto aut lineamento positum est, quod pictores tantum intelligunt: ita qui in sacras literas oculos intendit, pluribus eas sensibus aptas deprehendit, qui omnes judicio ejus satis quadrant, quum unus sit tantum genuinus & certus. Si persequutus [illegible]isset similitudinem, addidisset etiam hoc: Quemadmodum tabula istam proprietatem [illegible]on habitura sit, ut quaquaversus adspectum obvertat, si [illegible]lius picturæ, aliò quam in ipsum pictorem, obtutus defigatur. (Hæc enim ratio est, ob quam imagines vultum oculosque [illegible]ctatoribus obvertunt: quod non accideret, si aliò quam in artificem, visus dirigeretur.) Sic qui Scripturam contemplatur, si animum ad verum Ecclesiæ sensum, insuper habita ipsa littera & ut ita dicam, Scriptoris calamo, (ut etiam in picturis nulla pene illi habetur ratio) intendit, in S. Scriptura intelligenda numquam aberrabit. [illegible] erroneo visu mendacium arripiet [illegible] veritate, & umbram pro corpore, & quod [illegible] proditum est, nubem pro [illegible] amplexabitur. Scriptura, inquit quidam [illegible] Episcopus, similis est [illegible]ibus con[illegible]o, quarum [illegible] sunt angustæ, [illegible] hybernis [illegible] Quædam natura sunt bonæ, quamvis crudæ, aliæ, cocti tantum: quidam [illegible]cum [illegible]ceem, aliæ acidum, quæ tamen du[illegible] [illegible], & [illegible]ctione redduntur mitiores. Ita in [illegible] D[illegible] quædam sunt in ipsa literæ simplicitate [illegible], alia periculosa admodum atque in[illegible], nisi [illegible] coti[illegible]ne, hoc est recta explicatione [illegible]. Sed non permissum est cuivis, in hac re aliquid [illegible], inquit S. Dionysius, licet nemo non po[illegible] han[illegible] sibi sumat.

III. Hæreticus quidquid invenit in [illegible] Dei & in divinis ceremoniis, scrutatur ac perquir[illegible], atque ex eo totum id, quod habet, compilat, id solum usurpans, quod suæ opinioni favere arbitratur: omnia deinde suæ imaginationis tonti [illegible]nit, quas vult formas inde eliciens, ex quibus sibi sectam fingit speciosis prætextibus insign[illegible] & sub verbi Dei nomine e suis phantasiis idola sibi exsculpit, easque fuco obducit, ne agnoscantur, quemadmodum mangones veteres pannos interpolant, ut pro novis eos vendant. Patres quum viderent sua ætate hæreticos Scripturam perpetuo in ore habere, eodem modo exclamarunt, quo nos hodie: Quid hoc sibi vult suo quisque modo Scripturam lacerat. Aliter eam exponunt Novatus, Photinus, Sabellius; aliter Donatus & Macedonius; aliter Apollinaris, Nestorius & Eutyches. Nos loco illorum veterum ponamus Lutheranos, Zvinglianos, Anabaptistas, Calvinistas. Omnes isti, ut Vincentius Lerinensis ait, Scripturam ubique in scriptis suis inculcant, adeo ut ne paginam quidem in libris eorum reperias, quam non passim occupent ex Veteri & Novo Testamento de[illegible] testimonia [illegible] quemadmodum Monetæ adulte[illegible] [illegible] pauxillo auro & argento admiscent, deinde Regum ac Principum im[illegible]ines & nomina imprimunt, sine quibus [illegible] moneta illa non posset: sic hæret[illegible] falsa interpretatione depravatis S. Scripturæ locis, divini verbi nomen obtendunt, iisque ad opinionum suarum portenta velanda, ac populo commendanda abutuntur. Et quemadmodum homines graveolentes alarum hircos pastillis aliisque adscititiis odoribus [illegible], sic hæretici doctrinæ suæ fetorem divini verbi fuco velare ac tegere student. Sed velut etiam si æthiopem quis cerussa inducat, simus tamen nasus, labia pendula & crassa, & malæ turgidæ qualis sit facile produnt; sic frustra Sectarii nefarios suos conatus religiosis prætextibus velant, quum aliunde illi ab omni parte appareant.

Jam dudum patuere doli, & sub veste latentis
Ulceris albidula fœdum pus atque venenum.

Esse inter Scripturæ libros nonnullos (ait ille, (a) quem merito pictorem hæreticorum appellavi) quos hæresis vel non recipiat, vel si recipiat, addendo aut demendo corrumpat, ut suo proposito inserviant. Et illos ipsos, quos admittit, non retinere integros, sed adulterare, truncare, deformare, & varijs interpretationibus distorquere, atque ad arbitrium suum fingere. Hoc est quod faciunt & fecerunt, quotquot umquam ab Ecclesia desciverunt, qui summam auctoritatem sibi assumunt in Scripturam, eique volunt præsidere, in hoc ut non admittant pro Scriptura, nisi quod placet, nec pro vero Scripturæ sensu & interpretatione, nisi quod proprium cerebrum ipsis dictat. Quod si firmum est hoc Calvinisticum fundamentum, non posse ullo modo sine Scriptura conservari Religionem, consequens est, duobus annorum millibus nullam fuisse in mundo Religionem, propterea quod toto illo temporis spatio non fuit Scriptur . Ubi enim fuit Scriptura, ante Mosen? Sed & hoc consequitur in Evangelica Apostolica, & Christiana Ecclesia, ad quinquaginta circiter annos à Salvatore mundi Religionem nullam fuisse: tamdiu enim ad minimum Scriptura Evangelica & Apostolica caruit. Gallia quoque nostra trecentis integris annis, quibus destituta fuit Scriptura, ut Hilarius testatur, Cardinali Baronio interprete, quid esset fides Christiana ignoravit. Et negligentiæ accusandus est ipse Servator noster, qui nunquam suos remiserit (suos dico, ad differentiam Iudæorum) ad Scripturam vel Veteris, vel Noui Testamenti. Quid quod Sacri Scriptores partem aliquam historiæ de CHRISTI tum vita, tum doctrina, nobis enarrasse contenti, quod reliquum erat, tanquam depositum quoddam, illis commiserunt, quos post se reliquerunt, ad administrandam Ecclesiam, & Scripturæ tam veteris, quam Evangelicæ, scabros, salebrosos & difficiles locos explanandos, nihil minus curantes, quam scribere: saltem septem illi Apostoli, qui nihil prorsus scripserunt, sed doctrinam suam viva voce exposuerunt, & ad posteros per traditionem transmiserunt.

IV. Quanquam autem prolixius hac de re quam forte opus sit, quibusdam agere videri possim; cohibere tamen me non possum, quin huic argumento aliquantum adhuc immorer, quum hoc sit fundamentum hæreseos, desumptum per imperitiam ex his verbis capitis quarti Deuteronomij *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* Non enim animadverterunt, (ait ibidem Glossa) Deum tradere hic Regulam æquitatis, & hæresin omnem repellere. Vetat enim sanæ doctrinæ addi aliquid mali, aut detrahi aliquid de veritate. Præclare Nicolaus de Lyra, Considerandum ait, eam additionem prohibitam esse, quæ sensum depravat, non verò eam, quæ eundem declarat atque illuminat, ut scriptum est in Ecclesiastico, capite vigesimo quarto: *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.* Si primi illi Patres, Ecclesiæ defensores, cortici literæ mortuæ institissent, ut vult Calvinus, sæpe nudi atque inermes à veteribus hæreticis deprehensi fuissent. Nam ut prædones in densis atque asperis sylvis delitescunt, non audentes in camporum planitiem prodire: ita in diversis plerumque Scripturarum velut anfractibus Arrianus, Manichæus, Donatista, castrametatus est. Ibi illi opinionum suarum & errorum propugnacula exstruxerunt: nec exturbari inde à veteribus illis Ecclesiæ Catholicæ archistrategis potuerunt, nisi admotis traditionum Apostolicarum & verbi non scripti machinis. Arrius (vt inquit non vno in loco Augustinus) innumeris Scripturæ locis sese armabat, quæ illi non nisi per Ecclesiasticas traditiones excuti poterant. Damnatus à Concilio per traditiones, iniuria se damnatum clamabat, Scripturam pro se facere: testimonia S. Scripturæ ad priorum interpretationem opposita, in alium sensum detorquebat. Dicentibus Patribus congregatis in Concilio Nicæno ad Arrium, Nonne Christus ipse inquit, *Ego & Pater vnum sumus?* Verum est, regerebat Arrius, sed vnitate non substantiæ, sed voluntatis. Et nihilominus tamen per Apostolicæ traditionis auctoritatem hæreticus declaratus est in pleno Concilio. At perperam damnatum se esse ipse conqueritur, & Scripturam pro se allegat. Iisdem armis Beza, quum per solam Scripturam non posset, Arrianos Transylvaniæ oppugnavit. At Stator, Ochinus & allj contra protestantur. In hoc mysterio Trinitatis, ne tantillum quidem velle se à Scriptura recedere. Qua de re audire operæ precium est exclamationem Bezæ in libro, de punitione Hæreticorum, vbi, Catholicum certè in modum, sic loquitur. Quid de vobis dicemus, sancti Pa-

a *Tertullian, de præscript.*

tres, qui tot annorum spatio, non voce, sed scriptis, quæ nulla abolebit dies, contra auctoritatem tot Regum, Principum & Hæreticorum, tanto cum labore, non sine effusione sanguinis vestri, magnum illud mysterium Trinitatis asseruistis, num impudentes atque ignorantes vos fuisse confitebimur? O Athanasi, qui hanc ob caussam universum pæne terrarum orbem peragrasti, quorsum admirabile illud Symbolum tuum tanta cum brevitate concinnasti? Eadem ratione Calvinus, qui non nisi ex sola Scriptura Religionem suam se formasse profitetur, Servetum, quem comburendum curavit, non potuit nisi per traditionem convincere: per quam etiam Baptismum infantium ipsi probavit, inquiens, Infantibus salutarem aquam præberi quomodo feminis etiam Cœna Domini ministretur, licet id Scriptura non percipiat. At ille, ut & alij, iniuste se condemnatum clamans, ad magnum illud atque ultimum iudicium Calvinum citat. Vicinus Apostolis Tertullianus, Hæreticis, inquit, traditionem potius quam Scripturam opponendam esse: tantum enim abesse, ut per solam Scripturam lis dirimatur, ut magis etiam foveatur. Quum Episcopi Africani iam iam in partes discessuri essent super Baptismo Hæreticorum, quem Cyprianus ipse, unius partis caput, inefficacem esse asserebat, receptum est universaliter cum obedientia (teste Augustino) hoc memorabile responsum, ex tripode Romano, tanquam oraculo Christiani orbis, profectum: Retinendam esse antiquam traditionem, nec quidquam in ea invocandam. Fuit hæc sententia Papæ Stephani, qui tunc Romæ præsidebat, à qua nullus unquam, nisi Hæreticus, appellavit. Approbandum esse inquit Augustinus Baptismum Hæreticorum, quamvis in scriptura non inveniatur, quemadmodum multa etiam alia, quæ nobis sunt ab Apostolis relicta. Sanctus Chrysostomus scribit, non omnia Apostolos scriptis tradidisse, sed multa sine scripto, per traditionem reliquisse.

Hoc illud esse, quod sine scripto de anima in animam transijt, inquit Sanctus Dionysius, Hisce invictis armis, à traditione, germana Scripturæ sorore, suppeditatis, magni illi Ecclesiæ Catholicæ antesignani vicerunt; his omnes veteres hæreticos, innumeris conflictibus fusos fugatosque, prostraverunt: his adversus eos, qui arma sumere contra Ecclesiam sunt ausi, ducentis prœlijs & amplius, victores evaserunt; his memoriam omnium etiam validissimarum hæresium aboleverunt. Per traditionem demonstrarunt, solum Deum Patrem esse ingenitum, solum Filium genitum, Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere, eundem adorandum esse quum id nusquam percipiat Scriptura: & alia præterea innumera capita, quæ ipsa Christianismi fundamenta concernunt, vel proxime illa contingunt. Sed ecce versipellem Genevensis Evangelistæ calliditatem! In Christianorum caussa defendenda non vult ad traditiones Apostolicas, quæ Scripturæ interpretandæ inserviunt, recurrere; & tamen in Judæorum caussa Traditiones admittit: Christianæ Ecclesiæ Traditionem capitali odio prosequitur; at eam, quæ est Synagogæ Judaicæ, amplectitur (b) *Judæis* inquit, *multa fuisse relicta, & quasi per manus tradita, quorum nulla extet mentio in Scriptura.* Et alibi, de Enocho loquens *Opinari*, se ait, *hanc Prophetiam custoditam fuisse apud Judæos, & per manus traditam, non scriptam; & reliquisse maiores posteris suis in perpetuam memoriam, notabilem hanc sententiam.* Quid autem? Prophetæ multa Judæis tradiderunt sine scriptura, & idem facere non potuerint Apostoli? Num, quum partiti inter se magnum hoc Universum proficiscerentur ad capturam animarum, & ad prædicandum Evangelium, Bibliorum codicem in mantica quisque sua hunc in finem circumferebant, eumque auditoribus suis communicabant? Quot opus fuisset librorum eiusmodi millibus, quot versionibus? Equidem vix sufficeisset omnium istius temporis librariorum opera, nam Typographorum multis demum post sæculis exstitit industria Hoc enim, ut vos dicitis, unicum erat fundamentum Religionis Christianæ, & oraculorū Dei secretus cōmentarius, & veritatis eius nuncius Maxime vero post ultimum testamentum conditum, necesse erat Scripturam istam in Neophytorum esse manibus. Quod si non nisi ex Scriptura emanabat fides, certe eam Sanctus Sixtus, aut Dionysius in Gallicam linguam convertissent, ut ab hisce populis, qui ipsis sortito obtigerant, intelligeretur, & in aliqua Historiæ eius rei mentio exstaret. Hinc est, quod Zuinglius, vi veritatis coactus ait: Apostolorum tempore, nihil exstitisse literis consignatum, sed eos viva voce populum erudijsse.

Episto-

b *Calv. in Psal.* 104.

Epistolas autem suas, non tam ad docendos populos quam ad confirmandos in eo, quod ex ore ipsorum acceperant, scripsisse. Nonne etiam Eusebius negat quidquam minus in mentem venisse Apostolis, quam vt scriberent? O Caluinistæ, qui tantopere solam literam vrgetis, certo eo nomine digni estis qui vapuletis. Nam quid hoc aliud est, quam mendacij eam arguere? quum dicat Apostolus: *Fratres state & tenete traditiones quas didicistis siue per epistolam nostram.* (c) Et vbi habemus Traditionem Ecclesiæ, aliam probationem non esse quærendam Chrysostomus ait. Scripturam vero ipsam vnde habetis, nisi per traditionem? Nam quis dixit vobis, in hoc libro contineri doctrinam salutis vestræ, magis quam in Ethnicis Aristotelis, aut Officijs Ciceronis? Probare hoc non aliter potestis, quam per traditionem, relictam ab Apostolis, conseruatam testificatamque per Ecclesiam, a qua ita edocti estis. Præterea, si omnia contineantur in Scriptura, mendax fuit S. Paulus, pollicitus Corinthijs, se de reliquis, quæ eos scire volebat, coram dispositurum, eaque ordinaturum. Hoc enim non alio modo ab ipso præstitum invenimus, quam per traditionem, quæ sola Religionem Christianam in orbe conseruauit. *Promissionem, quam hic Apostolus fecit,* inquit divus Augustinus, (d) *ad ceremonias pertinere, in percipienda sacra Eucharistia obseruandas, quas nos ex traditione Ecclesiæ didicerimus absque Scriptura.* Scite Irenæus inquit, *Homines vt credant in Christum, nec atramento indigere nec charta: nam fidem in corde portare quam custodiant per traditionem* quomodo Spartiatæ, qui quum scriptas Leges nullas haberent, obseruabant tamen eas, quæ inde a patrum ipsorum ætate erant ad ipsos per manus transmissæ. Tertullianus, (e) *Harum inquit & aliarum eiusmodi disciplinarum* (putes eum alloqui Calvinistam) *si legem expostules, nullam inuenies traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.* Scilicet est Lex quædam non scripta, cui teneris obedire: quæ non potest in dubium vocari, quamuis origo eius non appareat; nam progressus apparet & obseruatio. Nam quemadmodum de Apellis picturis legimus, ijs inquam, quibus hominis alicuius imaginem effigiemque naturæ similem representauerat, fuisse eas ita ad vivum expressas, vt facile esset Physionomis, post aliquot etiam sæcula, facto ex tabula iudicio, de illius, qui depictus in ea olim fuerat, natura atque indole pronunciare: ita ex traditionis Apostolicæ antiquitate, non obstante sæculorum lapsu, quæ fuerit primitiva Apostolorum constitutio, sine errore licet diiudicare. Hæc est illa traditio quæ præteritas res, præsentes facit; & præsentes, futuras. Vera Traditio, & veritatis vera Imago, quæ in senectute sua perpetuo iuvencula, & in hyeme sua perpetuo virens, nec corruptioni vlli, nec rubigini obnoxia est, similis statuis Demetrij, quæ post multos annos pristinam pulchritudinem & nitorem retinuerunt. Quid tandem fiet de nobis, inquit Divus Basilius, si quidquid non invenitur in Euangelio, reijciemus? Quis docuit nos scripto id, quod quotidie facimus & omnibus horis, signo Crucis nos munientes? Quis docuit nos, ad Orientem conversos precari? Quis docuit nos verba, quæ ostendentes Sacramentum populo pronunciamus, benedictionem olei super eo, quem baptizamus, eiusdem applicationem, & ceteros ritus Baptismi? Ex muta traditione omnia ista habemus; quæ sola conseruauit Religionem, fecitque, vt de ætate in ætatem, de sæculo in sæculum propagaretur derivareturque. Idquod inter ipsos Ethnicos etiam, sapientes agnoverunt. Sic enim Euripides:

> *In rebus ad cultum deorum & cælitum*
> *Spectantibus, noli sophisticarier,*
> *Sed crede prisca quod docuit Antiquitas*
> *Sine ampliori mentis vlla indagine.*

V. Et quæso, considerate hoc mecum paulisper vos mundi Reformatores, qui tam facile ad mutandam Religionem accingimini. Si Turca aliquis, aut Iudæus Geneuam veniat ad amplectendum Christianismum, detisque ei in manus Nouum Testamentum, hac addita regula, nihil esse recipiendum, nisi quod in sacris eius libris diserte expressum sit, quomodo poterit iste ad Christianismi normam sese conformare, & Credo suum, siue Symbolum Apostolorum recitare, quod in Scriptura non reperitur, & si Hieronymo credimus, non nisi in tabulis cordium scriptum fuit, manu traditionum, non autem atramento & charta consignatum? Quomodo adorabit Sanctam Trinitatem, quum hoc verbum nullibi exstet? Quomodo credet, esse aliquam Scripturam Veteris Testamenti? Esse Sa-

c 2. *Epist. ad Thessal.* d *Epist.* 18. e *De corona milit.*

cramenta, quum eorum ne nomen quidem exstet? Quemadmodum ne illud quidem scriptum est, Deiparam virginem, semper Virginem mansisse; Sacramenta duo esse, Baptismum & Eucharistiam, non plura; Infantes baptizandos esse, quod Christum aut Apostolos unquam fecisse, ostendi nequit; Adhibendos esse in Baptismo parentes lustricos, Admittendas ad Cœnam feminas, quod in Scriptura non legitur. Adeo ut ausus fit Lutherus affirmare, numquam Virginem Mariam de Eucharistia participasse (Unde Relctus testatur, delibe ratum fuisse in Palatinatu, de feminis a Cœna ex cludendis.) Non esse Baptismum iterandum; Primum septimanæ diem esse diem quietis Domini, non vero ultimum, a Deo præscriptum Sabbathi puta; Ex triplici Legum genere, in Veteri Testamento divinitus sancitarum, Ceremonialium, Judicialium & Moralium, duo priora genera esse antiquata ac prohibita; Non amplius observatu necessariam esse illam Legem Apostolorum, de non comedendo sanguine bestiarum suffocatarum. Quomodo certior fiet, credenda illi esse multa alia, quæ una cum Catholicis tu credis, extra Scripturam? Quomodo, inquam, novitius iste Christianus ad omnia ista tenenda sese componet, si eum solius Scripturæ, & privati sui iudicij cancellis includas? Quem habebis idoneum auctorem maioris partis illarum rerum, quas illi credendas propones, nisi recurras ad illud, quod per manus traditum est Ecclesiæ Catholicæ: Nam velis nolis, agnoscas oportet, illius beneficio te possidere, tanquam iure clientelari, omnia ista, quæ ipsa diligenter custodivit in arca sua, in corde hominum, & maxime Pastorum. Ab hac acceperunt ista avi vestri, abavis parentes, à parentibus vos, relicturi eadem posteris vestris. E contrario autem Catholicus ipse dicet, Corpus Sacræ Scripturæ, tam Veteris, quam Novi Testamenti, revera esse fundamentum salutis nostræ, verum Dei verbum, seque de eo ita persuasum esse, propterea quod sic Ecclesia pronunciet testaturque ita se edoctam esse ab Apostolis. Hæc definivit, Athanasio teste, non esse nisi quatuor Euangelia. Addetque, intelligendam esse Scripturam non secundum nostram conceptionem priuatam, quod proprium est omnium Hæreticorum; sed secundum Apostolorum oralem expositionem. Nec minus certum esse, ex minoribus testimoniis comprobatum hoc esse istam interpretationem ab Apostolis, quam illud, esse istam Scripturam ab Apostolis. Apertisque omnium illorum scriptis, qui sua fidelitate & testificatione Traditionem illam conseruarunt, & longa successionis serie ad nos vsque transmiserunt, ostendet illi omnia, quæ credimus & facimus circa Baptismum, qui ianitor est Paradisi, apud Divum Cyrillum, Tertullianum, Augustinum, Gregorium; Ritus Confirmationis, quæ nos militem efficit Jesu Christi, & ordini equestri adscribit, apud S. Clementem, discipulum Diui Petri, Ignatium, discipulum S. Johannis, Tertullianum, Cyprianum. Quin Calvinum ipsum confiteri hanc antiquitatem commonstrabit. Extremam unctionem, post Epistolam Diui Jacobi, in omnibus veteribus illi monstrabit. simulque audaciam, ne dicam impudentiam Lutheri, qui in eo libro, quem de Captivitate Babylonica composuit, negat licitum fuisse ulli Apostolorum, Sacramentum propria auctoritate instituere. Sacri Chrismatis usum ex Hierarchia S. Dionisij docebit, & præterea ex Tertulliano, Cypriano, Augustino, Crucis, quæ omnium actionum nostrarum clauis est, & quasi prodromus: Benedictionem Episcoporum nostrorum, & manuum, dum populo benedicunt, elevationem cum eorundem consecrationem, ex Dyonisio, Anacleto, S. Clemente: Aquam benedictam ex eodem, & ex Justino Martyre, S. Basilio, S. Ambrosio; Concilium illi recitabit, celebratum ante annos mille ducentos, quo jubetur aqua salutari aspergi populus: Panem benedictum, quem in Missa adhibemus, in Augustino monstrabit. Panis, inquit, quamuis non sit Corpus Christi, sanctior tamen est alio pane, quo nutrimur. Altarium consecrationes, Corporalia, Calices, Patenas, Cereos, Faces, panis & vini in Ecclesia Oblationes apud S. Dionysium, S. Fabianum, S. Chrysostomum, S. Augustinum, S. Leonem. Denique in omnium istorum veterum scriptis, tanquam in tabella quadam spectandam illi exhibebit integram Catholicæ Ecclesiæ fidem, quam inde ab Apostolorum ætate tot iam continuis sæculis sine ulla interpretatione, inviolatam conseruauit. Loca ipsa non adscribo, digito ea indicasse contentus.

VI. Stultum esse, inquit iste novæ Ecclesiæ, quem in hoc libro depingo, fundator, *ad hominum interpretationes recurrere, ad intelligendā Scripturam Humanae*

manas istas esse traditiones, quas Ecclesia Romana nobis obtrudat. Distinguendum erat Calvine, inter traditiones hominum, & traditiones Ecclesiæ. Contra illas clamat Dominus, traditiones tertæ, aut potius traditiones Satanæ; non autem contra has, quæ non immerito appellãtur traditiones Cœli, quibus solis verus Scripturæ sensus innitur, traditiones divinitus humanæ, natæ ante Scripturam. Hæc erat illa præclara admonitio S. Ignatij iam iam martyrio coronandi, dicentis ad Christianos, non quidem, *Custodite, quæ scripta sunt*, sed, *Custodite traditiones Apostolicas*: Recordamini ea, quæ audiuistis prædicari, Cum qua consonat illud Pauli, MANETE IN FIDE TRADITA. Quærit successor Calvini (*f*) quum ad Patres, & traditiones Ecclesiasticas remittimur, num inter Deum & homines opus sit Mediatoribus & arbitris? Qua quidem ratione, si omnes omnino iudices reijciamus: nonne immortales fient lites nostræ? Illud quidem lepidum est, quum ad controuersias nostras dirimendas talem aliquem eligendum dicit Calvinista, qui nec sit Papista, nec Evangelicus. Iam enim oportebit vel Rabbinum aliquem Iudæorum, vel Mophthi Turcarum, vel Brachmanum Indorum, controversiarum iudicem constituere. Sic Arrius dispu tationis suæ arbitrium Ethnico deferebat. Equidem perinde facitis, ut obstinati causidici, originem ducentes à decrepita illa litigatrice Ptolemaide, quos litigandi libido in mutuum exitium armat. Controversia illorum posita est in interpretanda caussa Testamenti, hunc titulum pro sua quisque caussa allegat; hinc illi patrocinium quærit. Cuius litis si nulla pars alium iudicem velit admittere, quam illud ipsum instrumentum, ex quo orta est controversia pendebit caussa usque ad diem iudicij. Si duo Aduocati, cupientes suæ quisque clientis caussam defendere, vnam eandemque legem tanquam decisiuam controversiæ, in suum quisque sensum trahat, & suo negocio accommodet, alia tamen atque alia ratione neutri fides adhibetur, sed adeuntur veteres Doctores, qui nullo istarum partium studio, vt quarum caussa nondum agitata fuerat, super ijs incommodis, quæ præviderunt instituta, formales decisiones prodiderunt, quarum ratione futuræ controuersiæ terminarentur, ut ille solus caussam obtineat, pro quo faciunt Doctorum responsa. Magnus agitatur & diuturnus iudicialis processus inter Catholicum, & Lutheranum ac Calvinistam; immo omnes qui unquam erunt, Hæreticos. Status controversiæ vertitur in interpretatione Scripturæ, hi sunt tituli utriusque partis communes. Affirmat unus locum istum hoc modo modo esse intelligendum, idque probat per alios locos. Idem negat alter, & per collationem aliorum testimoniorum in aliũ sensum eũ detorquet: uterq; interpretationem suam mordicus tenet, nec vult à sententia discedere. Quo pacto finis imponetur huic contentioni, nisi recurramus ad iudices ac testes Christianæ antiquitatis, non suspectos partibus, propterea quod cum nostris litibus nihil illis fuit olim nec nunc est negotij? Num fieri potest, vt omnes sint recusabiles, & inter tam multos non reperiantur tot, qui sufficiant huic caussæ vltimo iudicio decidendæ, possintque testari, quid Ecclesia primitiva semper crediderit? Agite, intrate in prima illa sæcula quibus affirmatis Ecclesiam fuisse in candore suo & pura puritate (Calvinus vester quingentos annos integritati eius adscribit) eligite vobis hominem aliquem Dei, illius tempor s, quem pro supremo iudice, vel teste admittatis: secus, criminis vobis intentati vos reos declarabitis. Fuit hæc conditio non ita pridem à me oblata, Ministro prope hanc ciuitatem Burdigalensem concionanti. *Habeamus*, inquam, *præter Biblia sacra, solum D. Augustinum pro iudice, aut pro teste sententiæ, quam Ecclesia sui temporis tenuit, vt qui eam accepit ab Apostolis, ministerio præcedentis Ecclesiæ: acquiescamus in auctoritate ac sanctitate magni huius viri, qui lumen fuit Ecclesiæ, vel potius in illius temporis Ecclesiæ integritate, testificata per ipsum.* At ille, *Placet*, inquit, *si quidem iudicium ipsius sit Scripturæ consentaneum*, Hoc est pseudothyrum illorum, quo semper solent elabi. Et cogitandum mihi fuerat, nunquam eos vnius Patris iudicio stare, nec plurium etiam, ac ne omnium quidem: & scite eum, inueniri in S. Augustino (*g*) *successionem Ecclesiæ Catholicæ in pastoribus & doctrinam continuatam, inde ab Apostolorum Principe diuo Petro, usque ad Pontificem Anastasium, qui illius tempore præsidebat. Missam quam in Ecclesia nostra canimus. Orationem pro defunctis, sexcentis in locis. Sacrificium à matre eius expetitum, ad consolationem*

Pp 3

f *Beza de not. Ecclesi. Lassis. in def Volani* g *Aug. lib 1. de vtil cre. cap. 17. Serm. de temp. lib. 9. cap 14. lib. de gen cont. Mani. lib. 1. cap. 20 super Psal. 33. Lib. 17. de ciuit. cap. 3.*

nem animæ ipsius iam mortua. Omnes eos, quorum infectæ sunt peccato animæ, aut ad æternum ignem condemnari, aut igne purgatorio expiari. Sacrificium Corporis & Sanguinis Iesu Christi secundum ordinem Melchisedech, vbique terrarum in vsu fuisse: Missam, inquam, nostram, quæ omnibus Veteris Testamenti Sacrificijs successit. Redemtorem mundi, illam ipsam carnem, quam à Virgine Maria assumsit, manducandam nobis dedisse, ad salutem nostram, & illud ipsum corpus suum manibus tenuisse, quum panem consecratum porrigeret. Festorum in honorem Martyrum obseruationem, Ceremonias Baptismi, Sanationem per inuocationem Sanctorum: Imagines nostras, Obseruationem Quadragesimalis ieiunij, qua fidelem, inquit, ab Hæretico discerni: Peregrinationes nostras, Processiones, quibus femina quædam cæca, visum recuperauit, quum reliquias S. Stephani attigisset. Denique verum Dei cultum esse illum, qui in Ecclesijs Catholicis viget, non autem in horreo aliquo. Has conditiones si detrectaueritis, Domini Ministri, idem de vobis statuetur, quod olim de reis Romanis, qui propter recusatum arbitrium Catonis condemnati fuerunt, propterea quod iudicio tam boni viri se submittere renuentes, diffidere innocentiæ suæ viderentur. Quod si suspectus est vobis Augustinus, hanc vobis prærogatiuam concedimus vt optionem habeatis inter omnes; nos ne vnum quidem recusamus: Nam nec vllum inuenietis, qui vestram Confessionem tenuerit: sed omnes, vt dixi, nostram tenuerunt. Admonet me vestra ratio (veniam mihi date, si placet, scio enim omnes comparationes odiosas esse) reorum qui in tholis quæstorijs nostris compedibus vincti sedentes, vt imminentem ceruicibus gladium auertant, non testes tantum, sed etiam iudices detrectant, & per varia diuerticula caussidicorum, mille rimas quærunt, mille comminiscuntur effugia, prouocant ab vno Parlamento ad alterum: membra suas extendunt, vt vitam extendant: & tandem tamen necesse est vt dedant se, factumque confiteantur vel in pegmate. Fugite, quantum potestis. Omnes tergiuersationes vestræ, omnia diuerticula vestra nihil sunt aliud quam dilationes, & mortis exigua mora. Euadere non potestis, quin ad extremum super

s[...]nno sanctæ Antiquitatis extendamini, ibique contortis funibus manus pedesque vobis constringantur: hæ erunt rotæ, hæ fidiculæ, quæ veram confessionem à vobis extorquebunt, sacientque, velitis nolitis, vt non loqui tantum veritatem, sed clamare etiam compellamini. Et vos, qui extra Ecclesiam Catholicam degentes, sentitis ab Angelo vestro bono animam vestram tangi, impulsuque arteriarum conscientiæ vestræ in paroxysmum & continuam Melancholiam vos conijci: si vllum vos, tangit sanitatis vestræ desiderium, relicto aëre palustri, in quo à Doctoribus vestris detinemini, migrate in cœlum mitius, deambulantesque in veterum illorum hortulis, syluulis & florentibus pratis, ex alueolis illorum diuersis nunc hanc, nunc illam plantam decerpite, atque ex ijs salutarem potionem miscete, non tantum leuamen aliquod morbi vestri, sed plenam sanitatis restitutionem experturi. Omittite omnes istos nouos scriptores vtriusque partis, eosque si non vt contentiosos litigiosque, at saltem vt suspectos repudiate: Eos legite, qui sub factiosis istis omnibus Papistarum aut Caluinistarum non comprehenduntur; & ausim affirmare, non peruenturos vos vel ad tertium Sæculum, quin manus daturi sitis, si quidem in ipsis fontibus eos conspiciatis, non autem truncos mutilosque in libris Doctorum vestrorum, qui fucum vobis faciunt, & contra propriam conscientiam loquentes. S. Hieronymum, S. Augustinum & ceteros Patres introducunt. Gestietis ad Ecclesiam Catholicam, tanquam ad portum & asylum vos recipere. Sed quid? plerique vestrum contrariam rationem amplectuntur, & quemadmodum animal illud, quod natura perpetuis tenebris addixit, in lucem protractum, sponte sua interram remigrat, noctem requirens suam: ita isti, si quis apud Sanctos Dionysium, Cyprianum, Hieronymum, Basilium, & Augustinum, ostendere illis velit solem Ecclesiæ Catholicæ, ad Lutheri, Caluini, Bezæ, Mornæi, aut etiam priuati sui iudicij tenebras continuo recurrunt, & quotidie magis magisque istis diuerticulorum laqueis sese implicant, nec redeunt ex labyrintho erroris, donec incidant in fauces Minotauri. Vno tantum homine opus fuisse Scriptura affirmat, qui Paralyticum deportaret in piscinam, vt à morbo tam diuturno liberaretur. Et ad vos tam multi operam suam obtulerunt: vos saltem deportari vos patimini, & à malo, quod tamdiu animas vestras exercet, liberabimini. Verum perinde sopiti estis, ac glires, quæ ne quidem admotis ad nares a dentibus

ribus sulphuratis expergiscuntur. Illud habete pro verissimo axiomate, fieri nullo modo posse, vt quis Patres legat sine praeiudicio, & maneat Caluinista: omnem q; hac de re controuersiam huc tandem recidere, vtrum standum sit potius iudicio vnius Caluini, aut alterius cuiusdam talis Doctoris, quam omnium, qui inde ab Apostolorum temporibus ante ipsum fuerunt, Christianorum & Ecclesiarum, siue in definiendo, quaenam sit Scriptura Canonica, siue in ipsa Scriptura interpretanda. Deprehendemus autem, semper in negotio Christianae Religionis nouitates damnatas fuisse per antiquitatem Ecclesiae Christianae, & particularitatem per vniuersalitatem communemque sedecim integrorum seculorum consensum.

VII. Quod si vnius, duorum aut trium saeculorum antiquitas antiquis illis Patribus Ecclesiae defensoribus clypei loco fuit aduersos tot genera haeresium illam oppugnantium; quantum roboris inesse censebitis tam multorum saeculorum, quam nos possumus iactare, praescriptioni? prae qua certe modernae istius Religionis risu digna est vetustas, quae vix triginta aut quadraginta miseras hiemes vidit, easq; mille tempestatibus ac procellis terribiles? Quae est ista, inquit Launaeus in conuersione sua, praeclara antiquitas? Ego ipse tam fui origini vicinus, vt à primis negotium mihi fuerit exhibitum, qui praedecessores non habuerunt, nec vlli alteri successerunt. Adeo recens est ista antiquitas, vt adhuc sit in ipso ortu suo. Id quod vel solum satis est ad euertendum, quidquid sese Ecclesiae Catholicae audet opponere. Tu qui in precio habes vetustum aliquod numisma aerugine obductum, aut columnam semidirutam, aut inscriptionem paene excesam, quique eiusmodi monumenta in altiore theca arcae tuae, tanquam cimelia quaedam, asseruas, & magna delectatione perfunderis, dum in istis figuris defiguratis notatisque preciosae illius adeoque incuruae vetustatis rugas obseruas, quique, vt Poeta quidam canit,

> *Miraris veteru fragmenta exesa Colossi,*
> *Et numos tumbasque notu fugientibus olim*
> *Inscriptas, & quidquid habet veneranda vetustas.*

Quid est cur in negotio Religionis tam parum tribuis antiquitati? Illud nimirum (fatere quod conscientia dictat) quoniam in omnibus Ecclesiae Catholicae angulis illa radiat atque effulget. Praeferte speciem quã vultis, Ministri Caluiniani, & quantũ vultis, mendaci Plessaei praefatione negotium vestrum fucate, dissimulate, incrustate; facile est vobis praetextum aliquem inuenire, & ictũ declinare. Sed quidquid etiam praetexatis, nihil est tamen, quod magis conscientiam vestram fodiat, quam memorabilis & vniformis ille Christianae antiquitatis consensus, qui olim inter mille haereses S. Augustinum & omnes Patres in Ecclesia retinuit: magnus est iste & venerabilis testis. Nefas est loco mouere sacros limites ab antiquitate constitutos, ad Religionis sancta & inuiolabilia iura distiguenda. §Semper optimum est quod est antiquissimum, & antiquissimum quod optimũ. Credere oportet veteribus, ait vnus ex Patribus nostris, tamquam melioribus, & Deo propinquioribus: ad quos ipse non raro nos remittit. Haec sunt arma veteris illius bellatricis Ecclesiae, nunquam deponenda é manibus. Non loquor autem de humana illa antiquitate, quam Sapientes receperunt, quam nonnemo appellat sociam sapientiae & vicinam diuinitatis: sed de Christiana antiquitate tantum, aut, vt dicã clarius, de illa fide, illa doctrina, quam amplexi sequutique sunt vnanimiter omnibus seculis, omnes Christiani, inde ab origine sua, à temporibus nimirum Iesu Christi, hoc est, ij, quos audire, & quibus tanquam ipsi Deo obedire coelesti voce iubemur, quosque eadem negat errare posse simul omnes in idem consentientes. Et hic quidem tam mirabilis consensus Spiritui nostro testatur, non posse eundem aliunde quam à Dei spiritu proficisci. Et qui alibi deprehenduntur per longum annorum spacium soli Christianorum nomine appellati, siue Christianismum professi fuisse, imino qui sunt Commissarij Legatiq; Dei, & bonorũ ipsius dispẽsatores, & Coeli ianitores, vt loquitur Scriptura.

DE CALVINO, QVI OMNES ceremonias aboleuit: deque modis quibus primi Christiani Paganos ad Christianismum adduxerunt.

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherus quasdam Ecclesiae ceremonias retinuit, Caluinus omnes penitus aboleuit.*
II. *Caluini de ceremoniis iudicium.*
III. *Christiani cum Paganis multa habuere communia.*
IV. *Cere-*

IV. *Ceremoniæ diuinum cultum augustiorem reddunt.*
V. *Diabolus ceremonias ex Ecclesia profligauit.*
VI. *Paganorum religio velut simia fuit Christianæ.*

I. Caluino modestior Hæresiarcha Lutherus, quum Ecclesiam suam erigeret, tum in ritibus, tum in doctrina, multa retinuit ex more Ecclesiæ Catholicæ, vt dictum est à me superioribus libris: quin & in Epistola quadam ad Galliarum Regem in hanc sententiam scripsit. Quum mundus non possit carere Ceremonijs, nescio ad quid conducat, veteribus relictis nouas introducere. Multa apparent veteris Ecclesiæ vestigia, in noua illa, quam ipse constituit. Templorum structuræ, Altaria, Ornamenta, Calices, Imagines. At Caluinus, contraria prorsus ratione, in nouam omnino formam Reformationem suam instituit, optima quæque, quæ veterum sapientia & sanctitas nobis reliquerat, funditus euertens. Sane doctrinæ ipsius capita hic referre, non est mihi propositum: longius enim à primario meo scopo recederem, & præterea quantum opus est, obiter ea attigi superioribus Capitibus, & deinceps quoque subinde attingam. Illud tamen ad Historiam eius pertinere visum est, ordinem Ecclesiasticum ab ipso institutum ob oculos ponere, quum ab eo suum quoque mutuata sit Gallicana Ecclesia ea, quæ se Reformatam appellat. Roma illorum, & Imperij sedes, Geneua est: hinc profecta sunt omnia Consilia tum ad Religionem pertinentia, tum ad Rempublicam, quorum nos experti sumus tragicos & deplorabiles effectus. Itaque facta conspiratione aduersus Ecclesiam Catholicam, generale promulgatur Edictum, quo iubentur abrogari omnes ceremoniæ, solitæ in Ecclesia obseruari, ornatus, decori, & solennitatis gratia, tam sancte & diuine rebus præsentibus, & mysteriorum magnitudini accommodatæ, vt ab essentia illorum inseparabiles videantur. Animaduertebat enim, fieri non posse, vt Ecclesiam suam aliqua condecoraret Ceremonia, quæ nonnihil haberet Maiestatis, nisi eam à nostra, tanto pulchriore atque illustriore, desumeret: ideoque omnem omnino earum memoriam statuit abolere, spoliataque veteri Ecclesia, nouam suam prorsus pauperem, nudam atque inornatam relinquere. nec sane absurde; nam quũ sit ipsa inuisibilis, & tota spiritualis, Ceremonijs, quæ in contemplationem diuinitatis eam rapiant, haud indiget. Quin etiam non desunt auctores, qui dicant, voluisse eum in locum diei Dominicæ diem Iouis substituere, quum Sabbathi non posset, ne videretur Iudaizare; nec Veneris, quem Mahumetes obseruari iussit. Sed visa est ea nouitas nimium periculi habere. Itaque tot augustarum cœlestiumque Ceremoniarum vsum tollens, perinde fecit, vt Origentini, qui Regis sui odio, quum aduersus ipsum conspirassent, & vitæ ipsius insidias struxissent, publica lege interdixerunt vt nemo deinceps cœruleo vteretur amictu, idque hanc solum ob caussam, quod satellites ipsius, huius coloris vestitu vterentur.

II. *Ceremoniæ istæ*, inquit Caluinus, *reliquiæ quædam sunt, veteris Paganismi aut Iudaismi. Quid attinet, tantum auri, tantum argenti, tot vasa preciosa, & alia eiusmodi ornamenta comparare ad seruiendum Deo? Vana sunt ista omnia, & male collocata. Ad prædam, fratres, ad prædam.* Idem dicebat Pseudopropheta ille Iudas de vnguento & balsamo precioso, quo pedes Seruatoris vngebat sancta Pœnitentia. *Suffimenta illa & thura* (ait Caluinus) *inuenta sunt Ethnicorum, consuetudines prauæ, plenæ idololatriæ.* Sane Ethnici ijs sunt vsi. Orpheus id ostendit in Hymnis, quos falsis suis dijs cecinit, cum fumigationibus thuris aliorumque odorum suauium. Sic Neptuno Myrrham, Ioui storacem, & Æsculapio Mannam adolebant. Iudæi quoque vsi fuerunt incenso, quod compositum ex duodecim speciebus aromatum, gratum fragrantemque odorem spirans, & admirabili quadam ratione, prunis altaris iniectum, rectà cœlum versus magno impetu fumum iaculabatur, minime hac illac, vt alij fumi solent, aberrantem. Sed hoc non obstitit, quo minus etiam Christiani eo vterentur, vindicantes Paganismum, in quo moralis hæc ceremonia à Iudæis desumta fuerat. Quam tamen Traditionem ab Apostolis deriuatam fuisse, ex quarto Canone apparet, vt manifestus sit error eorum, qui Leoni Tertio eam tribuerunt. Eiusdem meminit in Liturgia sua Iacobus Apostolus, vt videre est etiam in Missis antiquis S. Basilij & S. Chrysostomi, quas Christiani Orientales canebant. Vide S. Dionysium in Hierarchia sua, D. Ambrosium in Lucam, & veteres omnes. Constantinus magnus thuribulum aureum misit D. Nicolao. D. Ambrosius Angelos precatur, vt incenso Altarium & Sacrificio assistant. Contra Caluinus incensum reijcit: & thure non aliter abigitur, ac Asinodæus apud Tobiam odoramentis Angeli Raphaelis. Vt similitudo sit hac in re inter Caluinum & Dæmo-

nem

nem. Itaque clamat, Ceremonias nostras olere Paganismum aut Iudaismum, nosque eas ab Idololatris aut Iudæis didicisse: Nostras non secus ac illorũ sacras ædes, resplendere auro, fumigatas esse thure, & lampadibus atque candelis collucere, vt olim Iouis, Martis & Veneris Templa. Pleni sunt istis querelis plurimi libelli, sparsi per orbem Christianum, qui adhuc hodie manibus vulgi teruntur. Is quoque qui nuper in describendis prætensis abusibus Missæ tantum operæ perdidit, Ceremonias nostras ad Numam Pompilium auctorem refert. Quum potius dicendum illi fuisset cum Tertulliano, Numam omnia à Iudæis mutuatum esse. Profecto tempus monet, vt ab hoc morbo iam conualescamus. Olim excusari poterat aliquo modo ista ignorantia, quum vos Mundum è somno suscitastis: nunc vero etiam muliercułæ argumenta vestra rident, & imposturas vestras eminus etiam vident. Dabitne autem veniam mihi æquus Lector, vt agam nonnihil de hisce Ecclesiæ Ceremonijs, quas Caluinus Ethnicas atque idololatricas malitiose appellat? Equidem nec iniucunda nec inutilis erit ista digressio ijs, quibus præcipue hunc meum laborem destinaui, quibus scrupulus aliquis inijcitur, quum vident eos, qui verum Deum adorant, ceremonias nonnullas obseruare ijs quoque vsitatas, qui diabolum adorant.

III. Multæ fuerunt res bonæ & sanctæ (audite, qui Reformatos vos dicitis) Ethnicis nobiscum communes. Nam quum fuerint inter Paganos præclara quædam & sublimia ingenia, naturali rationis lumine insigniter præ ceteris collustrata: fieri non potest, vt non excellentes quosdam conceptus habuerint. quales nos multos agnoscimus, tum in constitutione Religionis ipsorum, tum in Reipublicæ administratione. Animam, inquit Tertullianus, multas res bonas ex seipsa producere, quamuis non sit Christiana. Quas eam solam ob caussam repudiare ac contemnere, quod ab istis auctoribus sint inuentæ, inhumanum est. Primi Patres nostri, qui Ecclesiam Dei fundauerunt, ædificauerunt ac illustrauerunt, quum intelligerent, consuetudinem siue bonam, siue malam, difficillime, quidquid tandem facias, abrogari (nam vbi semel inualuit, vim obtinet legis) optimum rati sunt atque vtilissimum, antiquas nonnullas ceremonias, quas Pagani ab Ecclesia Dei veteri rapuerant, retinere, destruentes interim Idololatriam, & vanam istam Religionem, qua addicti erant superstitiosæ adorationi peregrinæ illius & insociabilis Deorum pluralitatis, quæ annis ter mille sexcentis & amplius mundum infatuauerat. Itaque quum vellent Crucem Christi erigere, non sunt demoliti semper magnifica palatia atque ædificia, dijs illorum dedicata, sed vnius viuentis Dei honori eadem consecrauerunt. Sanctus Martialis, qui Apostolorum tempore vixit, transiens per ciuitatem nostram Burdegalensem, Altare quoddam, quod Deo cuidam ignoto dedicatum ibi reperiebat, vero Deo consecrauit, quem sub titulo & memoria Sancti Stephani Protomartyris cognoscendum ipsis proponebat. Idem fecerunt Apostoli & eorum successores, peragrantes orbem terrarum, ad conuertendos populos: quos tamen noui isti Euangelistæ eo nomine criminantur. Balæus certe testatur in vita Bonifacij IV. Romani Pontificis, hunc ab Imperatore Phoca Phantheon templum, plenum falsorum deorum & idololatriæ sordibus impetrasse, vt loco Cybeles falsorum deorum Matris, Maria Mater Iesu Christi Seruatoris nostri, vnà cum SS Martyribus, ibi coleretur atque adoraretur? Horribilis mutatio, & doctrinæ D. Pauli repugnans! efficere, vt quod consecratum fuerat Idolis, in sacrasanctum vsum à Christianis conuertatur. Sic isti accommodant loca Scripturæ. Sic calumniantur maiorum nostrorum sanctas actiones, qui ductu Spiritus sancti, ad gloriam Dei, & honorem Ecclesiæ ipsius omnes gressus suos, omnia consilia sua instituerunt. Interim non potest eos latere. Deum ipsum in Lege Mosaica præcepisse, vt ex spolijs Ægyptiacis Templum sibi exstrueretur. Nec vero, vt istis placet, Paganismum ab inferis reuocarunt, eo quod ceremonias quasdam ex eodem retinuerunt: id rursus vindicantes, quod illi furati fuerant ex Lege Mosis, & ex Synagoga, quā prisci nostri Patres voluerunt honorifice sepelire, multas res bonas, quæ illorum fuerant, ad suos vsus transferentes. Quo pacto paulatim progredientes, pulcherrimum illum ordinem, qui in Ecclesia cõspicitur, stabiliuerunt. Id quod breui aliquo temporis spatio, & velut vno momento fieri ita publice non potest. Nam quemadmodum in veteri Leges exornationes & solẽnitates cultus diuini quadringentis circiter annis demum post obitum Mosis fuerunt introductæ ita tribus illis primis seculis.

ijs, quæ Constantini tempora præcesserunt, durante persequutione, coacti sunt Christiani simplici Dei cultu contenti esse, impediti quo minus possent solennem eius ordinem constituere, vt postea factum est, quum per conuersionem Imperatorum pax contigit Ecclesiæ, ita vt iam possent cum Gentilibus pari Marte congredi. Quapropter frustra se cruciat Plessæus, dum conatur ostendere, eum Dei cultum, qui hodie viget in Ecclesia Christiana, ab initio talem non fuisse. Neque enim ignoramus, tenuitatem illam, qua tunc laborabat Ecclesia, exiguum Christianorum numerum, & ignem denique persequutionum obstitisse, quo minus Templa ista magnifica ædificarent, eaque tantis opibus & tam pulchro ornatu instruerent, & tanto cum apparatu Deum colerent: & nihilominus tamen cultus idem fuit, condecoratus postea multis ceremonijs & diuitijs, impleto scilicet eius rei tempore, ab Esaia prædicto.

IV. Sane quæ pulchra sunt, semper pulchra sunt: verum vt adamas aut pyropus bracteolæ impositus, fulgorem acquirit multo maiorem natiuo: ita cultum diuinum multo augustiorem efficit pulchrarum sanctarumq; illarum ceremoniarum accessio, quamuis apud Ethnicos etiam bona parte vsitatarum, sub quibus sublimissima & præstantissima mysteria, non secus ac vuæ sub vinearum pampinis, abscondita latent. Sed quantumuis insit illis pulchritudinis, erraticis tamen istis ingenijs non sapiunt. Squalorem, inquiunt, & situm redolent. Qua in re non absimiles mihi videntur illis, qui adeo delicatos oculos habent, vt non dignentur aspicere tabulam aliquam, Michaelis Angeli, aut Raphaelis, aut Titiani diuina manu pictam, propterea quod omnia arrodens tempus næuum aliquem aut pallorem colori induxit. Neque enim idonei sunt oculi illorum ad faciendum iudicium de admirabilibus lineamentis, quæ apparent in antiquitate, sub carie tabularum istarum pulcerrimarum, vetustate & fumo pæne corruptarum. Et quemadmodum nihil interest, siue febricitantem imponas aureo preciosoque lecto, siue culcitræ stramentitiæ: quietem enim nec hic nec illic inueniet, sed modo in hoc, modo in illud latus lecti sese volutans non poterit in vno aliquo loco quiescere, propterea quod quocumque tandem recumbat, vbique cum comitatur morbus suus, nec vsquam ab eo recedit anxia & molesta febris: Ita vobis quoque ô noui Christiani, quemcunque tandem cibum apponamus, nihil palato vestro sapit, & quidquid infunditur ex vna parte, ex altera, velut dolia Danaidum, reijcitis.

V. Non desunt ex nouæ istius Religionis sectatoribus, qui scrupulo aliquo conscientiæ percussi, alij hoc, alij illud confitentur ac concedunt dicentes plerique, vlterius, quam oportuerit, falcem immissam fuisse in eas res, quæ plurimum habent sanctitatis pietatisque, non decuisse omnes illas ceremonias relegare, quæ in Ecclesiæ Romana longa iam annorum serie viguerunt, quæ oculos nostros erudiunt, quemadmodum verbi prædicatio, aures: considerandam fuisse ipsam ceremoniarum substantiam, quum sint mysticæ, & rerum diuinarum significationem contineant. Verum, inquiunt, Ethnici & Idololatræ earum sunt auctores, easque, ad cultum falsorum deorum suorum procuderunt. Et honor illis defertur is, quem non merentur. Dicendum erat vobis, non auctores earum fuisse Ethnicos, sed imitatores quosdam ac mimos Diabolus enim, simiæ indolem referens, quæ gestu conatur exprimere quidquid videt, volens æmulari Creatorem suum, ad decipiendos homines, multas sanctissimas ceremonias à filijs Dei mutuatus est, easque metamorphosi quadam ne agnoscerentur, transformauit. Econtrario autem ad decipiendos Christianos, easdem illas ceremonias, quum sint illi extortæ è manibus, prorsus è medio tollere aggreditur. Diabolum inquit Iustinus sub finem primæ suæ Apologiæ, inter Paganos baptismó quoque vti, & militum suarum frontem eodem signo signaculo signare (signum Crucis intelligens) panis oblationem & resurrectionis memoriam itidem vt inter Christianos celebrari. Et Tertullianus, Diaboli fraudem & malitiam inde ait cognosci, quod à vero Dei cultu quædam mutuetur, vt ad fidem pertinere Christianam videantur Religionem nostram talem vos repræsentatis, Caluinistæ, ac si desumta esset ex Paganismo, eaque est quotidiana vestra exprobratio. Primis Christianis idem euenit: nam impius ille Apostata, & Philosophus Celsus, discipulus magistri voluptatis Epicuri, ducti zelotypia quadam, quod præclarum illum Christianorum ordinem viderent, affirmabant circiter annum Seruatoris centesimum sexagesimum, pulcherrimum quodque quod in Christianorum Religione vigeret, id eos ab Ethnicis tamquam clientelari iure possidere. Hoc indicium esse furti in ipsorum bona admissi. Omnes illas

vocum

vocum elegantias raptas esse ex Homero, Hesiodo, Platone, Pythagora & alijs. Ortam esse Religionem Christianam ex interpolato Gentilismo. Idem vos nobis objicitis, Caluinistæ, vt si vobis credendum sit, nos simus simiæ quædam Ethnicorum.

Quod si Orthodoxorum Patrum diuina scripta euoluamus, liquido constabit, Ethnicæ infidelitatis dogmata, fabularumque gentilium falsam veritatem, fuisse ab illis, admirabili quadam dexteritate atque prudentia, ad fidei & Religionis Christianæ puram veritatem reducta, dum ad oculum illis demonstrarunt, nihil esse aliud Gentilismum, quam veræ Religionis imitatoriam quandam expressionem. Omnia idololatrica illorum mysteria compilata esse ex Lege Dei, & desumpta a Iudæis, qui soli habuerunt perfectam Dei cognitionem: eaque Poetas illorum temporum & ceteros viros præstantes, non ausos fuisse in lucem proferre, deterritos exemplo Socratis, sed fabulis ea inuoluisse, & tam sublunaris istius, quam cœlestis illius naturæ excellentissima quæque mysteria, sub Poeticarum fictionum inuolucris occultauisse. Id quod clare ostendit Iustinus, in admonitione ad Gentiles, de Homero loquens, qui optimos quosque tractatus diuinæ Iliados suæ, & Odysseæ, ex libro Geneseos hausit. Ibi creationem mundi, ibi lapsum malorum Angelorum, ibi Paradisi terrestris, ibi Inferni videmus descriptionem. Clemens Alexandrinus in Menandro notat decem Dei Præcepta ex ordine pronunciata. Prisci Christiani talibus Ethnicos dictis aggrediebantur. Facere enim non possum, quin hanc molestiam, vel potius hanc delectationem præbeam Lectori, vt vestigia mea sequatur per diuersa ambulacra huius septi, ad agnoscendam veterum Patrum recentis adhuc Christianismi prudentiam. Sic enim in hortum tandem deueniet, pulcherrimis flosculis ornatum, areolis distinctum, & viridantibus arboribus in quincuncem velut dispositis consitum, summas denique verni temporis amœnitates spirantem: simulque illa cognoscet quæ frustra alibi forsan quærat, Caluini inprimis malitiam, qui nouellam suam Ecclesiam multis pulcerrimis & sanctis rebus nudauit, eo tantum, ne antiquitatem imitari videretur. Sed audiamus veteres Christianos cum Paganis loquentes. *Vos* aiebant, *creditis Mineruam vestram natam esse è cerebro Iouis, quæ fabula omnium fere Poetarum vestrorum ingenia exercuit. Iesus Christus vera est Minerua & Sapientia, progenita ex Patris cælestis fecunda memoria. Mercurius vester de cœlo demittitur in terras, & è terris redit in cœlum, ad perferenda dijs hominibusque magni Iouis patris sui mandata. Iuppiter iste, quem augusto ritu vos adoratis. Deus est Cœli.* eius internuncij & Legati, sunt Angeli, vt Mercurius Iouis vestri. Vester ille Danaen adamauit: & noster, Virginem immaculatam. Illum patrem dicitis Dei illius bis nati. Quod figura est veri Dei Filij, qui bis est generatus, primum vt Deus, ab omni æternitate; deinde vt homo, in tempore. Bifrons est Ianus vester: & noster Iesus Christus duas habet Naturas, ita inter se distinctas, vt per vnam ambulet inter mortales, per alteram autem in Paradiso imperium exerceat in Angelos. Herculem vos creditis portas inferorum effregisse: & à Iesu hoc potuisse fieri quid est cur non credatis? Herculis viam affirmatis totam fuisse laboriosam, domuisse eum inmanissima terræ monstra: Noster Hercules Christianus cœlitus descendit ad venenum mortis sanguine suo diluendum dissoluendumque, & ad peccatum è mundo exturbandum. Vester Hercules nostri tantum figura quædam fuit. Vester Apollo, est Medicus: noster, Saluator & Sanator. Vester Apollo propter restitutam Hippolyto vitam diuinitate ad tempus priuatus fuit, & terreni Regis bubulcus factus. & noster, vt humano generi, ruina peccatorum suorum obruto, vitam repararet, relicto Cœlo, inter nos habitauit, ex Domino factus subditus & tributarius Augusti ac Herodis. Deucalion vester, ex historia Diluuij desumptus. Phaethontis fabula, ex retrogradatione solis, facta tempore Ezechiæ: Figmentum de filijs terræ, qui Ossã Olympo, & Pelion Ossæ volebant superimponere, tractũ est ab ædificio Turris Nimrothi, qui Cœlos aggrediebatur conscendere. Quidquid denique Homerus vester, Hesiodus & alij cecinerunt, ex libris Mosis est haustum. Vos in triuijs vestris Hermas collocatis, seu ligneas statuas Mercurium referentes, quem deum viarum indigitatis: & nos ibidem Crucem defigimus, signum nostræ Redemptionis, ad indicandum, esse eam regionem Christianam. Mille alia exempla ex fabulosis Ethnicorum narrationibus petiuerunt, quibus ad salutis suæ cognitionem non raro eos reuocarunt. Ita vt dici non immerito possit, Ethnicorum superstitionem, admirabili quadam Dei prouidentia, fuisse figuram, imaginem, ideam

& introductionem quandam ad amplectendam veram Religionem, sine totali omnium immutatione & innovatione (quæ res est plenissima periculi) explicando solum dextre, & trahendo in mysticum & sanctum sensum id, quod illi intelligebant philosophice & fabulose, ad evertendam illorum idololatriam. Quin nullum a Servatore & redemtore mundi, dum inter homines habitavit, editum est miraculum, quod non Idoli alicujus nomen deleverit. Et quamvis generatim divinitatem suam asserere miraculis voluerit, speciatim tamen eadem adhibuit ad destruendum Imperium Diaboli, quod positum erat in cultu, qui in Idolis suis ipsi deferebatur, & in persona falsorum illorum deorum. Ita per nuncium, quod Angelus attulit divæ Virgini, Mercurium relegavit ad inferos, unde prodierat: Apage deorum Legatum, internuncium, & cursorem alipedem. Per miraculum, quod fecit volens nasci ex Virgine, ecce deturbatum Parnassum cum omnibus Musis. Ventis & tempestati imperavit: Abite Boreæ, Æoli, & quidquid cœlum aut mare turbat. Siccis pedibus in aquarum superficie ambulavit: Discedite Neptuni, Thetides, Tritones, & dij Marini. Aquam convertit in vinum: Perijsti Bacche. Multiplicavit panes en occultantem sese Cererem. Cæcis visum restituit, & mulieres peccatrices convertit: Ecce Cupidinem Veneremque extorres Regno suo. Soli Eclipsin induxit in morte sua: En Phœbum & Dianam è catalogo deorum expunctos. Descendit ad inferos, visitavit liberavitque Patres: Perijt nomen Plutonis & Proserpinæ. Si non licet Christianis, ut vos dicitis, mutuari aliquid ab Infidelibus, aut Ethnicis, si non licet mores consuetudinesque illorum usurpare, illico vivemus sine Legibus. Pleræque enim leges nostræ ab illis profectæ sunt, nec sine illorum ope leges sancire potuimus. Iam etiam virtus sepulta erit: Fortissimæ enim & generosissimæ actiones, quas unquam potuisset virtus producere, apud Ethnicos inveniuntur. Quid multa; Deo ipso carebimus: nefas erit vel precari illum, vel adorare, quoniam id Gentiles fecerunt. O delicatam conscientiam Reformatorum, quæ id, quod per se est bonum, iubet repudiare, propterea quod gentes luce Evangelica non illuminatæ id receperint & usurpaverint. Inculcandum est istud denuo vobis, qui a recta Ecclesiæ semita aberrastis: Non enim animadvertitis, minime ab Ethnicis nos ceremonias nostras desumere, sed Ethnicos eas à nobis desumpsisse, nosque easdem ab illis recipere: iustissimo titulo repetentes, quod nostrum est, quodque destinatum fuerat alijs usibus, quam ipsorum impietati. Si Ethnicus & Turca convincat Atheum, Deum unum esse, & Catholicus ijsdem illis Argumentis utatur ad idem probandum, num propterea minus erit Catholicus, aut minus Orthodoxus? Deus sæpenumero inimicos suos castigat per inimicos suos: hunc imitemur, quantum humana permittit imbecillitas, pugnemus armis horum, ijsque oppugnemus arma illorum, ut utrosque viribus Ecclesiæ expugnemus.

HÆRETICOS MULTAS RES SANctas ac bonas ex suis Ecclesijs profligare, eo tantum quod eædem à Catholicis cum veneratione usurpentur.

CAPUT IV.

ARGUMENTUM.

I. *Cur novi reformatores quæ apud Catholicos in magna habentur veneratione, inprimis Cruces, oderint ac detestentur.*
II. *Cur altaria ijdem sustulerint.*
III. *Nomine Iesu nullum habent honorem.*
IV. *Cur dies festos aboleverint: & quo habitu utantur.*
V. *Cur ieiunia ab Ecclesia indicta observare nolint.*
VI. *Itidem in Cœna Domini non Callicibus sed poculis & vitris utuntur.*

I. Sed quod tantopere non fastiditis modo discipuli Calvini, multas actiones Catholicas pias & sanctas, sed & detestamini, eius rei non hæc est vera ratio, quia haustæ sunt ex Paganismo. Non enim odio eas prosequimini, ut Ethnicas; sed ideo tantum, quia in usu sunt apud Catholicos, & quia notæ sunt veteris Christianismi. Quæso enim; cur pedibus proculcatis cur confringitis venerabilem Crucem, salutem mundi & fidelium animarum sanctissimam tutelam? Propterea, quia Catholici eam honorant & venerantur, & in Altaribus suis collocant, quod Apostolorum tem-

tempore fiebat, Tertulliano auctore, sequentes doctrinam D. Augustini, consentaneam veteri Traditioni Ecclesiæ, nihil recte fieri secundum ceremonias Religionis, nisi signum Crucis applicetur, sive fronti fidelium, sive aquæ qua regenerantur, sive Chrismati, quo unguntur & confirmantur, sive sacrificio quo nutriuntur. Et in confessionibus suis edoctum se affirmat à matre sua, Crucis signo sese munire. Audite orationem Iuliani adversus Christianos, & per ipsius os vos loqui intelligetis. *Vos, inquit, ancylia illa à Ioue cœlitus ad Numam missa adorare recusatis: interim vero Crucem ligneam adoratis, eamque in frontibus vestris & ædibus passim depingitis.* Appellamur a vobis, Domini Reformatores, idololatræ Crucis; eodem modo Ethnici nos appellabant cultores Crucis. Vos frangitis Cruces; idem & illi fecerunt. Et Iudæis pariter nihil magis in votis fuit quam vt omnem Crucis memoriam abolerent. Eamque ob caussam iure appellasse eos videtur Salvator progeniem viperarum. Nam inter omnes serpentes sola Vipera figuram crucis sub maxilla gerit tanquam occultatura eam, quum reliqui serpentes, vt ipse observavi, superiori maxillæ impressam habeant. Ob quam rationem dixi: mea sententia (nemo enim alius id vnquam scripsit) *inimicos Crucis appellari à Christo progeniem viperarum*, vt qui conentur salutare signum Crucis occultare. Cur appellatis eam flagellum muscarium? propterea quod prisci Patres eam appellabant diaboli flagellum. Equidem non potuistis occultare duorum iuvenum, Geneua Lausannam vnà tendentium historiam, proditam ab idoneis auctoribus. *Illis iter facientibus, oritur tonitru, & crebris micat ignibus æther. Ibi vnus eorum precibus ad Deum confugiens, signum Crucis fronti imprimit. Cui alter, Cur quæso inquit, muscas à naso abigis? Vix eloquutus erat verbum, quum subito ictus fulmine ambustusque in terram prosternitur, altero manente incolumi, qui postea eam rem alijs exposuit.* Possem addere similes alias aliquot historias, si propositi mei ratio pateretur.

II. Cur in horreis vestris Ministerialibus nulla habetis altaria? propterea quod is est nostrarum Ecclesiarum ornatus, & vt D. Augustinus & Optatus loquuntur sedes Corporis & sanguinis Jesu Christi. Altare ædificavit Noachus, quum ex Arca egrederetur: Altaria hinc inde in Terra Sancta Abrahamus statuit: quos imitati sunt Patriarchæ, Moses, & postea Apostoli. At vos ea destruitis: quod idem Donatistæ fecerunt, quibus Optatus exprobrat, quod destruxerint Altaria, in quibus S. Cyprianus, S. Lucianus, & alij Martyres Deo sacrificarint & ubi plures (nota, Calvinista Epitheta Sacramenti Altaris) stipendium æternæ salutis, Fidei protectionem, & æternæ Resurrectionis spem acceperint. Audi D. Joannem Chrysostomum. Altare, inquit, si substantiam spectes, saxum est, sed sanctificatur per hoc, quod sustinet Corpus Jesu Christi.

III. Quare nomen Jesu non veneramini, idque auditis sine ulla honoris significatione? Idololatricum id esse, cum Ochino vestro, & Magicũ quiddam sapere, cum Calvino affirmatis. Propterea quod Catholici, Pauli doctrinam sequentes, sanctum hoc nomen venerantur, ad quod inclinatur Cœlum, assurgit Terra, & infernus contremiscit, ad cujus pronuntiationem omne genu flectitur, tum terrestrium, tum infernalium. *Scilicet* (objecit aliquando mihi Minister quidam) *etiam sunt genua spiritibus.* Cui ego respondens, *Stulte igitur*, inquam, loquitur Scriptura *Saltem vobis sunt, & animæ olim sua recipient.* Hoc est illud sanctissimum nomen, quod honorant Angeli, adorant homines, & Diaboli verentur. Hoc Ecclesiæ Romanæ victricibus signis, hoc muris hoc ædibus, denique hoc monilibus nostris insculpitur, ut perpetuo oculis nostris obversetur: Prorsus contraria ratione, quam vos facitis, qui ubique illud expungitis atque aboletis. Nemo Calvinianæ sectæ annulum auderet gestare, cui insculptum esset nomen Jesu. Et si quis id limini ædium suarum inscriberet, illico ululatum exaudires clamantium, Apage ad Papistas. In Concionibus suis quando audiunt pronunciari nomen Jesus, non magis moventur ad honorem exhibendum, quam si Cainum nomines, aut Judam. Et erat tamen, Domini Calvinistæ, hæc sancta & laudabilis priscorum Christianorum consuetudo, ut per hoc discernerentur à Judæis in conventibus, quod illi ad nomen Jesu capita nudarent & genua flecterent, hi vero contra, ut auctor est Hieronymus, starent immoti perinde ut & vos facitis, qui tamen illo scrupulo non tangimini, nec tam delicatam conscientiam habetis, quum Principem vestrum terrenum nominari auditis. A Lutheranis non est abrogatus religiosus iste mos Certe Apostolus illorum Lutherus, libro de Concilijs, eum approbat. Et Schlusselburgius Lutheranus, tanquam insignem impietatem perstringit consuetudinem Calvinistarum qui nullam reverentiam nomi-

nomini huic deferunt. Item narrat, Adamum Neuserum, qui ex Ministro Calviniano factus est Mahumetanus, nunquam in concionibus suis nominasse nomen Jesu; ne populus, audiens nomen Regis compositum, caput (id enim est moris in Germania) detegeret. Id quod a Magistro suo Calvino didicerat, ex Commentario in epistolam ad Philippenses.

IV. Quare abolevistis dies Festos, tanta cum religione a primis Christianis institutos, qui etiam rerum ad vitam humanam necessariarum comparatione violare ea religioni ducebant? Propterea quod Ecclesia Catholica fi ijs suis ea commendat, ut perpetuo velut in tabula quadam ante oculos habeant rerum a Christo & Sanctis gestarum memoriam. Quare Ministri vestri Religionis suæ exercitum pallio alicuius opificis aut pragmatici induti peragunt, & pileo aut caputio cooperti: quo ornatu instructos nō raro vidi Ministros: Propterea scilicet, quod Catholici gestant Cucullos, Albas, & alios id genus amictus, aliquam reverentiam conciliantes, ut semper in Ecclesia Dei obtinuit. Etsi enim verus honos positus est in virtute, qua veluti vestita est anima; nescio tamen quomodo quandam Majestatem illi addat exterior ille corporis habitus, & in admirationem magnitudinis Dei nos rapiat. In Lege Naturali Noachus sacrificans veste sacerdotali amiciebatur: & in scripta Lege sacrorum amictuum exemplar Mosi Deus exhibuit. Quin & Romani & Græci habuerunt vestes suas Pontificales, Religionis notas & insignia. Et de Ægyptijs scribit Jamblichus, nunquam eos ad cultum divinum accessisse, nisi amiculo linteo indutos: unde Linigeri dicti sunt. Et Poeta Latinus ait: *puraque in veste sacerdos*. Ipse Christus, quum in Cœna sacrificaret, Taleth suum habuit: quod sacræ vestis genus fuit. Apostoli, teste Clemente, in candida veste sacrificabant. Et successores eorum preciosis indumentis dignitatē suam nunquam non insignivetunt. Sæpè Ministri vestri in cathedra conspiciuntur tibialibus cæruleis aut albis induti, & in hyeme nonnunquam cum calopodijs. Et quamvis presbyteros nostros paganos passim ad magnam inopiam redegeritis: nihilominus tamen dum rem divinam faciunt, egestatem illorum vestes sacerdotales tegunt. Neque enim tam indecenti cultu Altari assistunt, ut vos cathedras vestras ascenditis. Quorum tamen laceras vestes, necessitas illa & paupertas, in quam sunt ab harpyijs vestris conjecti, posset excusare. At vestræ, quamvis adhuc novæ, quam parum Ecclesiæ veteris, & divinis mysterijs, honoris deferatis, testantur.

V. Porro explicate mihi, si placet, quænam sit caussa, cur in vestro grege gulosum illud & auribus carens monstrum, venter, tot repetiat caussæ suæ patronos. Equidem eius rei aliam rationem adferre non potestis præter hanc unam, quia Ecclesia Catholica ieiunium inculcat, præcipiens ut stātis temporibus ad preces meditationesque, abstinendo ab illis ciborum generibus, quæ carnem insolentem reddunt, homo præparetur disponaturque. Quæ caussa est, cur die Parasceves nihil vobis genio detrahatur? Quæ caussa est, cur dum verus Catholicus nulla re vescitur, quæ mortem passa sit, vos cupedinariorum officinas defatigetis? Illa nimirum, quia illo die Catholicus sese affligit, corpus suum castigat, nihilque præter passionem Domini, & Crucem ante oculos habet: omnia tum feriantur, sola devotione excepta, idque iuxta veterem primitivæ Ecclesiæ morem, ut Epiphanius refert. Vos in ieiunijs vestris carnis esum permittitis; propterea quod nos piscibus vescimur: quumque in Ecclesia Catholica, ex praxi primitivæ Ecclesiæ, nunquam ieiunetur die Dominica, vos, contraria prorsus ratione non raro diem Solis, ieiunio destinatis: & in Scotia Ministri Calviniani semper in hunc diem ferias suas esuriales indicunt. Idem fecisse Arrium, & Manichæos, D. Augustinus & Hieronymus affirmant, qui spiritu quodam contradictionis afflati, ut insultarent Catholicis, ieiunia diebus Dominicis servari constituebant, ferijs vero sexta & septima genio indulgebant. Quin illa ipsa ieiunia, quæ apud vos vigent, servatu sunt per facilia. Comeditis enim, quod libet. Et mensura ieiunij, cuiusque stomachus aut appetitus vester est. Satis est vobis habere illum diem nomen ieiunij Spiritualis, prout omnia vestra sunt Spiritualia. Quæ caussa est, cur festo aliquo solenni magis fervеat opus vestrium, quam alijs diebus? Hæc scilicet, quia Ecclesia, postquam mirum in modum multiplicata est, & vivaciores plantas suas Martyrum cruore irrigavit, dies istos constituit, ut essent rerum, quæ in illis contigerunt memoria notabiles. In ditione Benearnensi die Iunij a Ministris constituto nulli licet opus facere, & ne exteris quidem merces suas per agros vehere: debetque omnis populus, qui illic maxima ex parte est

Catholicos, ab opere faciendo abstinere. Saltem ante postremam illam Ecclesiæ Catholicæ restitutionem, de qua infra acturus sum, mos iste obtinebat. Quo fit, vt non in eo honore habeatur, dies Dominicus a Deo institutus, in quo habetur dies à Synodo indictus? Quæ caussa est, cur non precemini iunctis & eleuatis manibus? Quare ridetis nostras illas brachiorum decussationes, pectorum percussiones? Propterea, inquitis, quia id Paganismum & Papismum sapit. Quæ caussa est, cur in cœtibus vestris ante adventum Ministri non audeatis precari? Nam si quis procideret in genua, illico eijceretur cœtu. Quia apud nos omnes in genua prostrati, orant aut orare debent, externisque illis gestibus tanto magis sese humiliant, ad testificandum honorem, quem Creatori suo reddunt. Ita fecerunt primi Christiani, qui quoties intrabant Ecclesias, Saluiano teste, in terram prosternebantur.

VI. Quamobrem in Cœna vestra vitro vtimini, non Calice? Propterea quia nos eo vtimur ex traditione Apostolorum, tanquam vase idoneo & conveniente cultui divino remotoque à communi & profano more, cuius formam cœlitus demissam fuisse, ni fallor à Iosepho scriptum est. Nota, Calviniane, quod libro De pudicitia Tertullianus scribit: *Calices Christianorum Saluatoris nostri sculpturis & imaginibus veris insignitos fuisse.* Pastoris formam repræsentantibus, Cassander in Liturgicis suis fatetur, omnes Christianos Orientis Calicibus vti. Quot, quæso, Calices & vasa sacra sunt à vobis liquefacta? Idem olim fecit Iulianus, qui quum in Ecclesia iam adulta tantum preciosorum vasorum conspiceret indignabundus exclamauit: *Proh, qualibus vasis isti colunt Mariæ filium!* Nec mora: omne illud aurum atque argentum conflatum, & in alios vsus conversum fuit. Quod eius scelus non impune Deus dimisit. Quare *Cœnam* appellatis actionem illam vestram, qua Corpus Christi per Fidem recipere vos creditis? Propterea quod à Catholicis & omni Christiana antiquitate eadem appellatur Eucharistia, hoc est, gratiarum actio, quod Ecclesiæ à Christo relicta sit, vt mortis & passionis suæ trophæum & memoriale quoddam esset. Hunc cibum inquit Iustinus Martyr Eucharistiam appellari. Idem tradunt Irenæus, Origines, alij. D. Bernardus Sacramentum hoc Eucharistiam appellari tradit, eo quod non tantum omnis in eo gratia accipiatur, sed etiã ille ipse à quo omnis gratia promanat. Agite autem vos, quibus semper in ore est Scriptura, locum nobis ostendite in Scriptura, aut apud veteres, vbi Sacramentum istud appelletur Cœna. Nã locus ille S. Pauli in priore ad Corinthios, tantum de conuiuio illo loquitur, quod ad imitationem Cœnæ illius, quæ Eucharistiæ institutionem præcessit, Christiani celebrabant quod illi vocabant Agapas. Et Paulinus noster scribit suo tempore mensam fuisse in Ecclesia, quam appellabant Mensam Domini, qua à ditioribus tenuiores excipiebantur. Obseruandum fuerat vobis, quod à S. Luca, Paulo & Ioanne scribitur, Dominum nostrum post celebratam cœnam Discipulorum pedes lauisse, antequam Sacramentum institueret, & corpus suum daret. Estque hæc omnium Doctorum sententia Cænam illam fuisse Agni Paschalis, & Cœnam communem. Et cur non potius Saluatorem imitamini, qui ipse eam vocat Pascha? Omnes Euangelistæ Græca voce vtuntur, vnde nos Eucharistiæ appellationẽ desumsimus. Quid si apud S. Cyprianum & Bernardum inveniuntur Sermones De Cœna Domini, animaduertendum est, Sanctos istos Patres de illis Cœnationibus loqui, quæ post Communem & Eucharistiæ præceptionem in Ecclesia fiebant. At quum de magno hoc Mysterio agunt, nemo illorum id appellat Cœnam, nisi raro admodum, & per Metaphoram Ambrosius, in dictum locum ad Corinthios. *Apostolos,* inquit *satis ostendere, mysterium Eucharistiæ non esse Cœnam, quamuis celebratum sit inter cœnandum.* Equidem ientaculi nomen aptius huic Sacramento, quam Cœnæ imposuissetis. S. Paulus etiam pro nobis facit, Corinthios reprehendens, quod parum essent sobrij, quodque sese inebriarent, simulque illis exprobrans, quam tenuiter in Cœna illorum pauperes viuerent. Nam quemadmodum Dominus discipulos suos, sic isti pauperes inuitabant. Itaque quum dicit Paulus, *Alius famelicus est, alius ebrius,* non de Corporis Domini perceptione loquitur; sed per illum, diuitem & conuiuatorem; per hunc, pauperem intelligit. Postea vero abrogata sunt ista conviuia à Concilijs, quorum est ordinem politiamque Ecclesiæ præscribere. Græci nihilominus vestigia istius antiquitatis hodieque retinent. die enim Paschæ, post sumtam sacram Eucharistiam, solenne convivium in Ecclesia celebrant. Et illo tempore, quod inter Pascha & Pentecosten interijcitur, loco salutationis obuios compellant his verbis *Dominus resuscitatus est à mortuis.* Sed quid est cur Cœnã vestrã sumatis

stan-

ſtantes,quemadmodum Judæi Agnum Paſchalem? Quia in noſtræ Euchariſtiæ perceptione,quum aperiendæ ſunt fores animarum noſtrarum ad recipiendum antidotum mortis & peccati, Catholici in genua procumbunt, ut & Lutherani. Cur ad menſam iſtam nonnunquam acceditis, iam paſti? Quia magnum peccatum eſt Catholicis,Communionem recipere non ieiunos. Vidi aliquando Reformatæ Eccleſiæ homines ad S. Macarij fanum concionis audiendæ gratia proficiſcentes qui medio itinere,in cauponam deflecterent,ubi ſumpto cibo, alacrius deinde pergebant ad celebrandam cœnam,ad manducandum corpus Domini, quod in ipſos per canalem velut deſcendit & diſtillat,ut Calvinus loquitur Verum eſſe quod dico, plures præter me teſtantur Non me latet eſſe temperantiores quoſdam,qui damnent iſtam ingluviem:ſed peccatum eſſe,paullum panis & vini ſumere,nemo dicit. Idque propterea, quod hoc Scriptura non prohibeat. Quemadmodum ne hoc quidem, à prandio Cœnam celebrare, ut infra à me dicetur, quum ordinem quem in Cœna obſervant, deſcribemus. Videte quid dicat Auguſtinus: *Placuiſſe nimirum Spiritui ſancto,ut propter honorem & reverentiam tanti Sacramenti ante omnem quemcumq; cibum corpus Domini noſtri Chriſtianorum ora ingrediatur.* Sãctus hic Epiſcop⁹ a maioribus ſui id acceperat, illi a Tertulliano; *(a)*& hic ab Apoſtolis.En Traditionem Apoſtolicam. Quod ſi omnino imitari quod Dominus fecit,velletis, accumbentes deberetis panem ſumere,quod Belgæ & Scoti faciunt. Alij aliorum deberetis pedes lavare, quod diſerte Dominus præcepit, dicens: *Si ego lavi pedes veſtros, Dominus & magiſter, & vos debetis alter alterius lavare pedes.* Sancta Eccleſia Catholica & Epiſcopi & Monachi morem hunc obſervant. Epiſcopus, immo & ſummus Pontifex, pauperum lavat pedes, & Monachorum is, quem Gardianum ſeu Abbatem appellant,die Jovis in ſeptimana ſancta.quem ritum vos ridetis:at primi Chriſtiani omnes eum ſervarunt. Obſervanda eſt autem prudentia Eccleſiæ Dei in hoc,quod quum lotionem illam multi pro baptiſmo interpretarentur,populo ea interdixit, ut videre eſt apud D.Auguſtinum. Ex quo ſatis iam apparet cæcitas veſtra, qui ab eo, quod bonum & ſanctum eſt, non aliam ob cauſſam abhorretis, quam quia id in Eccleſia Catholica receptum eſt,aut quia Pagani,doctrinæ traditionisque Judæorum plagiarij, eo ſint uſi. Quæ cauſſa eſt,ob quam Calvinus,veſtræ doctrinæ auctor, tã nudam eam vobis exhibuerit, ut nulla appareant in ea religionis veſtigia. Neque enim inſtruere eam neceſſarijs ſuis ornamentis poterat, niſi a nobis ea mutuaretur,quod facere non voluit.Docete orbem Chriſtianum novum aliquem morem, maiore cum ardore,affectu & reverentia precandi adorandique Deum; & lubenter nos eum amplexuros experiemini.Sed de novo eſſet vobis nova Eccleſia ædificanda. Nam veſtra illa,quam iam aggrediar deſcribere,nihil tale in ſe habet.

QVOMODO CALVINVS ECCLEſiam inſtituerit, capite deſtitutam: & tam nomina quam munera Epiſcoporum & presbyterorum ex ea profligarit.

CAPUT V.

ARGUMENTUM.

I. *Caluiniſtica Eccleſiæ ſordes & deformitas.*
II. *Eccleſia Caluiniſtica nullum habet caput.*
III. *Domus Dei in terris eius quæ in cœlis eſt, ſimilitudinem referre debet.*
IV. *Vnitas ſine certo capite conſeruari nequit.*
V. *Caluinus Epiſcoporum & presbyterorum nomina inducit.*
VI. *Archiepiſcoporum Burdigalenſium ſeries & ſucceſſio demonſtratiua originis ſuæ ex Apoſtolis.*
VII. *Beza ſuismet verbis Ioannis Drueto reditum ad Catholicos aperit.*

I. QVemadmodum in ſcriptis veterum nõ poſſumus ſine admiratione legere pulcherrimum illum Eccleſiaſticæ Hierarchiæ ordinem, vbi apta quadam omnium regiminum poteſtatumque connexione inferiores gradus reſpondent ſuperioribus, ad ſummum vſque, ſupra quem nulla eſt in hiſce ſublunaribus alia poteſtas: Ita ex adverſo fieri non poteſt, vt quis adſpiciat Eccleſiæ Reformatæ quæ dicitur, miſerabilem Anarchiam, (quæ, miſera, iactat æqualitatem ſuam, ſtaterã ſæpe inæqualem & periculoſam, damnatamque ante annos mille ducentos in perſona Aerij) quin ſimul moueatur commiſeratione illius confuſionis,

a *Tertull. ad uxor. li.2. & decoro. Cypr. l.2. epi.3. Greg. Nazian. orat. in Sanct. Bapt.*

nis, quam parens ipsius Caluinus inuexit, qui nixus Ethnici illius sententia, affirmantis, primam æquitatem esse æqualitatem, non modo Arrianos resuscitauit, sed etiam Viclefistas. Viclefus enim, vt Guilhelmus VVidefortius scribit, quum spe obtinendi in Anglia Episcopatus Vigorniensis excidisset, indignatus voluit introducere in Ecclesiam ordinum confusionem exemplo Arrij, quem Augustinus testatur ob similem repulsam, quum non posset ad Episcpatum pervenire, presbyteros æquare Episcopis conatum fuisse. Sed ô miseri! nonne videtis, nullam esse maiorem inæqualitatem, quam servare æqualitatem inter personas inæquales? Quamvis autem passim in Antichristo meo satis ad vivum expresserim omnes partes, & omnia lineamenta novæ istius Ecclesiæ, & musteæ eius antiquitatis, idemque argumentum lepide admodum tractaverit vir præclarissimus Rebullius, in Salmoneis suis, & libro de schismate: necesse est tamen ut hic quoque, ubi Anatomia facienda est Hæreseos, omnia eius membra recolligam, ostendamque ordinem eius & politiam, formamque & Ceremonias eligendorum Ministrorum, Seniorum & Diaconorum, Consistoriorum ac Synodorum Maiestatem. Congregationum sanctitatem & devotionem, & reliquos Religionis illorum actus.

II. Calvinus, quum novam istam Ecclesiam formaret, voluit eam esse corpus cum centum capitibus, aut potius sine ullo omnino capite. Nam nullum est caput, ubi plura sunt. Adeo hunc hominem ceperat libertatis & inæqualitatis illius stulta persuasio, ut sola appellatio Capitis visibilis Ecclesiæ, qua appellatur Pontifex, invisibilis illius Vicarius, stomachum ipsi moveret. Atque ut fucum faceret hominibus, negabat alio capite opus esse, præter solum Christum in cœlo regnantem: huic Vicarium in terra adiungere, nihil esse aliud, quam potestate atque auctoritate sua eum spoliare. Parum abest quin imprudentiæ eum accuset, ob datas D. Petro Claves, ob communicatam eidem potestatem aperiendi & claudendi cœlos. & ob iniunctum illi munus pascendi regendique oves ipsius. Nam quale est illud monstrum novum & difforme? An Ecclesia militans quæque non potest esse non visibilis, sine Capite visibili esse poterit. Non magis certe quam navis sine gubernatore.

III. Quod si, ut Astrologorum fert opinio, res terrestres ad regulam circumvolutionemque cælestium metiendæ sunt, sique, secundum Cabalistarum rationem, inferioris Sanctuarij domus ad exemplum superioris Sanctuarij conformata est, & secundum smaragdinam illam Hermetis tabulam superiora respondēt inferioribus, ut quæ contiguo quodam vinculo à Deo coniuncta sunt: Nonne nostrum est ordinem & dignitatem rei exactæ in hisce in terris observare, quum idem fiat à creaturis cœlestibus, Angelis scilicet, quorū in novem choros distributa est Hierarchia? Et inter sphæras quoque cœlestes ea quæ infinita est movetur, & nihil movet infra sese mediæ moventur a superiore primo mobili, & ipsæ movent inferiores: at supremum Cœlum omnia movet, nec à quoquam alio movetur. Eodem modo, si ad inferiores sphæras descendamus, inter Elementa supremum locum Jgnis tenet, medium Aer & Aqua, & Terra extremum infimumque. Homo igitur,

> *Cui Deus os sublime dedit, cœlumq; tueri*
> *Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus,*

ad sumendum exemplar regiminis actionum humanarum ex hoc divino prototypo, in Cœlo admirabilem quandam harmoniam in tanta motuum varietate, dum corpora illa æthetea, planetæ inprimis modo sibi appropinquant, modo digrediuntur, modo hoc modo illo aspectu invicem opponuntur agnoscet; in terra vero æqualitatem introducendo, omnia confundet?

IV. O miserabilem, & indignam novella ecclesia confusionem! An tu in una aliqua pura & integra ecclesia unitatem conformem repertutum te putas, ubi nullum certum sit caput, à quo illa ducatur ac gubernetur? Quomodo, quæso, populus Christianus & deserta huius Mundi, & tantis tempestatibus infestum mare transire posset, nisi Moysen aliquem haberet cuius ductum sequeretur? Quomodo tanta domus sine apice, sine columnis sustentabitur? Quomodo tantum corpus sine capite subsistet? Non magis certè quam Respublica sine Rege aut ullo alio magistratu Varro & Columella aiunt rem rusticā nequaquam feliciter ꝓcessurā, nisi assidua patris familias tāquā capitis, omnium opera disponentis observantis & regētis, omnesque sua auctoritate in officio continentis, interveniat cura & solicitudo: & tu Calvine, audebis dicere, tantam tamque late per totum orbem terrarum diffusam Christianorum familiam, in fraterna & perpetua concordia retineri posse, etiamsi

capite ac rectore destituatur, qui ad instar centri sit, ad quod omnes totius peripheriæ lineæ ducuntur? Memineris potius illius quod Cyprianus eo tempore quo schisma Africanas ecclesias inuasit, vnitatis perturbatoribus obiecit, Esse scilicet in Ecclesia Pontificem qui Iesu Christi obtineat locum cui si omnes uti diuino iubentur mandato obediant, nullas in ecclesia turbas, nullas factiones aut scissura fore.

V. Nec vero caput tantum ac supremam potestatem Calvinus, sed ipsa etiam Episcoporum & Presbyterorum nomina ab ecclesia exterminare voluit: quasi de industria omnem ordinem ab Apostolis institutum,(a) & ab eorum successoribus continuo observatum, eversurus. Horum enim utrumque & nomen & munus in S.Scriptura reperitur; ijsque præcipui Christianæ reipublicæ fundatores ac propugnatores tam in Græca quam Latina Ecclesia, fuêre cōdecorati. Sed capitale quoddam antiquitatis odium Calvinum impulit, ut veteribus his nominibus in multea illa sua & adhuc spumanti ecclesia locum esse noluerit. Qui prima Christianæ rei incunabula descripserūt, inter præcipuos Ecclesiæ antistites Episcopos ponunt, qui Latine Inspectores dici possunt; ut quibus non auditorum modo, sed ipsorum etiam Presbyterorum ac Clericorum cura commendata sit. Sic S. Scriptura (b) Episcopo, a Spiritu S. positos esse dicit, ut regerent Ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine suo. In Ecclesia etiam Presbyteri sunt, qui apud divinam clementiam, ut S. Hieronymus (c) loquitur, Legatorum munere funguntur, & humani generis caussam agunt. (Quod quidem nomen multo maius quid ac dignius sonat quam illa SENIORUM à Calvinistis et succenturiata vox. Quamvis autem nomen hoc cum Episcoporum, uti & Apostolorum nomine promiscue aliquando usurpatum fuerit, munera nihilominus & dignitates semper distinctæ manserunt, Episcopis super Presbyteros, non minus quam Aarone super Levitas dignitatis prærogativam obtinentibus.(d) Et sicut Episcopi Apostolis, sic Presbyteri septuaginta illis discipulis successerunt. *Quomodo fieri potest*, inquit Epiphanius, *ut Episcopi & Presbyteri æquales sint? quum Episcoporum ordo, Patrum Ecclesiæ sit parens. Presbyterorum quidem ordo Patres non generat, sed filios Ecclesiæ per aquam regenerationis* Nemo nisi omnis antiquitatis imperitissimus negabit, secundum Apostolos semper ab Episcopis Ecclesiam fuisse gubernatam, eosdemque duces gregis Christiani, & ovilis Pastores fuisse. Sanctus Dionysius Areopagita inquit, Episcopis præcipuum gubernandæ Ecclesiæ munus divina lege fuisse commendatum. Isti vero confusæ æqualitatis & inæqualis confusionis auctores, qui contrarium affirmant, Sancti Ignatij,(g) S. Cypriani,(h) S. Hieronymi,(i) S. Augustini,(k) S. Epiphanij, omniumque aliorum Ecclesiæ Doctorum auctoritate mendacij facile convinci possunt. Sanctos merito dixi, qui tales omnibus sæculis sunt habiti: quum novorum istorum pseudoapostolorum, qui sine ulla legitima vocatione, annunciando non Evangelio, sed mendacijs suis se ingerunt, nemo hactenus admirabili Dei providentia, titulo isto fuerit decoratus. Quin & pleræque omnes Christiani orbis ecclesiæ Episcoporū suorū seriē ex Archiuis ostendere possunt: quæ non minima est veræ Ecclesiæ nota.

VI. Quod si Burdigalensium Archiepiscoporum catalogum & successionem scire desideras, eam tibi illa reperit à Francisco Decoubleau de Sourdis, Illustrissimo Cardinali, & religioso Prælato cuius prædecessor fuit Antonius Sansac .s. ævi sui decus: inde porro retro ad Ioannem Bellaium Franciscum Mauritium, Carolum Gramontium, Ioannem Foxium, Andream Espinæum Arturum Montalban, Blasium Greslæum Petrum Berlandum, Dauide Monferrandum, Franciscum Vrbanum, Eliam Henricum, Bernardum Amanium, Petrum Arnoldum, Bertrandum de Gout, qui postea ad Pontificiam euectus fuit dignitatem. Clemens V. dictus Henricum, Robertum, Simonem, Petrum, Geraldum, Gulielmum, Eliam Bertrandum, Ardumum, Godefridum, Bertrandum, Gosfredum, Arnoldum, Amatum, Andronium, Gombaldum, Gosfredum, Frotarium, Goudegisilum, Bertrandum, Leontium, Cyprianum, Leontium, Gallicerium, Amanum Delphinum, Orientalem, ac tandem ad S. Gilbertum, qui primus post S. Martialem fuit Episcopus, septuagesimo circiter anno post mortem Christi Saluatoris. Eodem modo Parisienses ad S. Dionysium, Lugdunenses ad S. Photinum, Tolosani ad S. Saturninum, Lemouicesad S. Martialem, Biturices ad S. Visinum, Viennenses ad S. Crescentem, Narbonenses ad S. quendā Paullū, Arueini ad S. Austremonē, Petrocorij

a ad Heb. 13. 11 Act. 20. 28. b Act. 20. c Homil. de Adam & Eua. d Hier. Epist. 85. Matt. 10 Mar. 3. Act. 6 13. f Act. 2 e. f Epiph. lib. 3. cont. hæres. g ad Phil. h lt 4 ep. 9. & li. 3 ep. 9. i ep. 59 k in Psalm. 44. S. Ambros. de dign. sacerd. ca. 5.

corij ad S. Frontonem, Sanctones ad S. Eutropium, Turones ad S. Iulianum, Cemonanenses ad S. Iulianum, Bellouacenses ad S. Lucianum, Senones ad SS. Potentianum & Sabinianum, Augustodunenses ad S. Andochium, Aginnenses ad S. Firmianum (qui & Ambianensis postea fuit Episcopus) per continuam successionem te deducet. (l) Sic Tertullianus hæreticos sui temporis alloquitur. Edant, inquit, *origines ecclesiarum suarum: euoluant ordinem episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem vt primus ille episcopus aliquem ex Apostolis vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseuerauerit, habuerit auctorem & antecessorem*. Quę vnica probatio ad tuendam veterem nostram possessionem sufficiens est; vt & defectus illæ continuæ successionis, quē nouella Ecclesia apud se reperiri negare non potest, satis demonstrat, nouam illā esse doctrinam, ac proinde falsam. Beza antecessorem Caluinum, hic socium nobis Farellum monstrabit. En tibi totam seriem. Sed ô miseram successionem, quæ ad tertium gradum non pertingit! At quemadmodū Deus ipsis diabolis quandoque ad ea quæ vult ministris vtitur, sic etiam non raro ab ipsorum hæreticorum ore exprimit veritatem. Cuius rei notabilem en tibi historiam, qua & caput hoc concludam.

VII. Homo quidam honesta familia apud Mediomatrices ortus, hæreseos abrupus torrente, ad Ministerium fuerat adscriptus, & in Germaniam missus: quod ille officium aliquamdiu exercuit, ac quidem in Heluetia eo tempore quo Henricus IV. Galliarum rex, repetito Salassiorum Marchionatu & non reddito, bellum Sabaudio intulit. Hominis huius operam quum Sillerius, vir tam litteris quam multarum rerum experientia ac prudentia instructissimus, commodam sibi atque vtilem fore existimaret, Geneuam eum misit: quo ille profectus, Bezam, apud quem diuerterat, pro more suo ad populum phaleras iacientem, diligenter audiebat. Quodam die quum Beza textum ex cap. Act. Apostolorum de S. Stephano explicaret, & Catholicæ Ecclesiæ latifundia cum parui sui gregis, vt eum in Præfatione Psalmodiæ Beza-Maroticæ appellat, angusta corte compararet, tandem ad Apostolorum successionem delapsus, inquit: *Quod si aduersarii rogent, vbi sit apud nos illa successio & S. Petri sedes? Mittamus omnino hanc quæstionem, quum negare non possimus, personalem hanc successionē velut, de manu in manum traditam penes Papistas esse.* Paulo post ad Bezam reuertitur Minister ille, vt & alij pensionarij. Ecquid noui haberet rogatus, *Mirabile quid*, inquit ille. Tum Beza. *Quidnam? aut à quo?* Tum ille. *Certè à te ipso domine. Dixisti enim Apostolicam successionem penes Papistas esse, inde à S. Petro ad hæc vsque tempora continuato ordine. Quod si ita est ergo nos sumus schismatici.* Ibi Beza. *Habent illi*, inquit, *successionem personalem, nos vero doctrinæ. Quomodo vero*, aiebat Minister, *personalis successio à doctrina separari possit? vbi ergo illa capita sunt in quibus hæc doctrina residet? quinam illi erunt Pastores ad ouile legitime vocati?* Tandem abrupto sermone, ne circumstantes offenderentur, bonus ille vir probe omnibus trutinatis ad Sillerium reuersus, animi sui scrupulum ei exposuit, Lutetiamque primum ad Pontificis Legatum Cardinalem Florentinum, ac demum Anno M.DC. Romam profectus, à S. D. N. Clemente VIII. Pontifice, cum septuaginta sex alijs, ad Catholicæ Ecclesiæ communionem receptus fuit, tandem vero in Vasconiam venit, quod patrium solum ei interdictum esset: qui mihi ipse conuersionis suæ, cuius prima fundamenta ipse Beza iecerat, historiam narrauit.

DE MINISTRIS, EORUM NOminis origine, receptione, & officio.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

I. *Caluinus misso Episcopi nomine, Ministri nomen retinuit.*
II. *Nominis eius origo.*
III. *Verba Bezæ ad Lansaci toparcham.*
IV. *Caluinistica Ecclesia nullos agnoscit Doctores.*
V. *De Ministris: quorum officium in veteri Ecclesia fuit famulari, in noua, regere ac gubernare.*
VI. *Quomodo Ministri recipiantur, nefas est eu Latinum textum allegare, eorumque ars præcipua, Institutio, Salarium.*
VII. *Quo loco monachi excucullati apud Caluinistas habeantur.*
VIII. *De manuum impositione.*

I. EQuidem quando mecum considero, quod nouæ illę Ecclesiæ architectus, repudiato Episcopi

l *Vide Galliam Christianam.*

Episcopi nomine, tantis fordibus illo quidem indigno, vili & abiecto Ministri titulo insigniri voluerit, non possum quin cum Genebrardo exclamem, id certo Spiritus S. cōsilio factum esse. quum nomen illud in religionis materia infame sit, vel certe contemtibile & abiectum. In sacrificiis enim Ministri dicebantur, qui victimam immolandam ad aram ducebant, mactabant ac dissecabant. Hinc Virgilius,

——*ceciditq; inter moribunda Ministros,*

de boue loquens quæ antequam mactaretur, peste exstincta conciderat. Quamuis etiam nomen hoc generale sit. Dicimus enim etiam Ministros qui circa Reges ac Principes sunt, ad accipienda mandata. Ministri vero Ecclesiæ apud Catholicos dicuntur, qui vel sacris ædibus, vel diuinis officiis inseruiunt, vt æditui, & alij. In Sacra Scriptura Iudas à Pontificibus & sacerdotibus Ministros accepisse dicitur (a) quorum opera in comprehendendo D. N. Iesu Christo vteretur. Quid multis? Nouum sane est, & Ecclesiæ Maiestate indignum, nomen hoc ijs attribui qui Verbum Dei annunciant, & sacrosancta Sacramenta administrant. Neque enim apud Ethnicos solum, vt iam dixi, verū etiā in SS. literis (b) nomen hoc in deteriorē fere partē accipitur, vt apud SS. Euangelistas & alios videre est.

II. Quemadmodum verò alias sæpe in hominum vita mul a fortuito accidere videntur ita hoc quoque Ministrorum nomen casu potius quam certo consilio à Caluino noui sui Euangelij præconibus tributum fuit, supra diximus, Caluinum quum apud Pictonas esset, tres præcipue selegisse quos tamquam Apostolos ad nouum Evangelium disseminandum huc illuc mitteret, nempe Verronium, Bonum hominem, & Ramassatium siue Consarcinatorem. Ex his Bonus homo Minister vulgo dicebatur, eo quod in Ministraria (nomen est certi loci vel Collegij in Academia) Iurisprudentiæ tyronibus Institutiones Iuris præiegisset atque explicasset. Id nomen non solum ei deinceps quoque per Galliam discursanti, & Calvini Evangelium prædicanti mansit, sed alijs etiam similis farinæ hominibus, idem munus obeuntibus tributum fuit: ut vulgo dicerentur, Messieurs les Ministres, id est, Domini Ministri: quæ nomina ut neutiquam inter se congruunt, ita vox illa Minister nec Græcis nec Latinis umquam in ea significatione [illegible] it. Hinc ijdem postea Pastores dici voluerant (quod tamen Calvinus numquam fecit) Protestantium siue Lutheranorum exemplo, qui itidem repudiato Episcoporum nomine, Superintendentium nomen sibi sumpserunt. Quamuis autem palliati hi Ministri vili nomine gaudeant, nihilominus tamen Episcopale munus & honorem sibi arrogant, vt Balæi, Vadiani, Hofmeisteri, & aliorum patet exemplo. Illud vero ridiculum ac minime ferendum est, quod a ferula plerumque & imis inter Grammaticos subsellijs eiusmodi homines ad tantum munus euehuntur, vel ipsi potius enituntur.

III. Lansaci dominus piæ memoriæ, Eques honoratissimus, narrauit aliquando mihi, se quum ex Legatione quadam reverteretur, per Geneuam curiositate quadam iter habuisse. Ibi Bezam Caluini successorem ad se venisse, hac præfatione vsum, *Adesse pauperem Geneuensem Episcopum, salutandi ipsius, & obsequia sua deferendi causa.* Tum Lansacus, *Equidem promtiori,* inquit, *animo hoc tuum officium acceptures & in complexum vltro ruiturus sim, si similis esses eius qui sedem hanc antehac obtinuit, nimirum ab eo qui vniuersæ Ecclesiæ præsidet missus: nisi prædecessores illi tui hac tibi sede vltro cesserint: quod mihi non sit verisimile.* Tum Beza, *Illi,* inquit, *à Papa, ego à Deo ordinatus sum.* Post multa vtrimque super hac re commutata verba, Lansacus rogauit, cur seruile illud Ministrorum nomen sibi sumsissent. Ad quod Beza nihil aliud respondit, quam, non se primum Reformationis fuisse auctorem, sed descriptam ab alijs formam sequutum esse. Non esse ambitiosos illos titulos affectandos, modo res ipsa adsit. Honestum esse Ministrorum nomen, & muneri quo funguntur conveniens. Idem tamen in Commentarijs suis super Matthæum, (c) fatetur Ministri nomen esse ambiguum. Et vbi Diaconorum Ecclesiæ fit mentio, ait, Maluisse se Diaconos Græca voce, quam Ministros appellare. Idem tamen ambiguum nomen (ò cæcitatem!) etiam Pastoribus suis tribuere non dubitarunt, Episcoporum interim titulum tanta ambitione affectantibus. Beza certè ipse ita appellari gaudebat, (d) vt manifestum est ex illa epistola quam Petrus Patrocælius in Posiaceno Colloquio ad Bezam scripsit, in qua Archiepiscopi titulum ei tribuere non veretur. Vidisti hactenus, lector, aliqua ex parte Aristocraticam Caluinianæ ecclesiæ formam Quia vero eam priscæ illi Apostolicæ conformem esse iactant, age porro an vlla

a *Ioan.* 18 b *Matt.* 5. & 25. *Luc.* 12. *Mar.* 14. c *cap.* 5. d *Essencem Apol l.* 3. c. 21.

vlla eius in omni Antiquitate vestigia appareant videamus.

IV. Officia Ecclesiastica apud Caluinianos tripartita fere sunt, Ministrorum, Seniorum, & Diaconorum. (e) Quibus apud Geneuenses quartus ordo fuit additus, nempe Doctorum: qui tamen vnà cum doctrina iam pæne euanuit; nisi forte inuisibiles illos facere velis Ordinario certe loco olim ipsis designato, iam mori sunt. Atqui ô Caluinistæ, si vestræ ecclesiæ exemplum à primitiua illa sumere voluistis, Doctorū sane nomen & munus tollere non debuistis, qui omni tempore in Ecclesia fuerunt, vt Innocentius Papa testatur. Quin etiam ipse D. Paullus Apostolus inter diuersas functiones à Deo in Ecclesia institutas Pastores & Doctores nominat. Non ego tamen Doctorum munus non omnibus in locis, sed in quibusdā tantum Ecclesijs notum atque vsitatum fuisse, illis nimirum, vbi antea vel Iudæi synagogas, vel pagani scholas suas & litterarum gymnasia habuerant. Ecclesiastica Historia Alexandrinæ Scholæ mentionem facit, post S. Marci Euangelistæ tempora institutæ; vt & Doctorum in ea, Clementis, Origenis, & aliorum: necnon Cæsareanæ, cuius S. Basilius & Gregorius Nazianzenus alumni fuerunt: itemque Antiochenæ & Ephesinæ. Curopalates Græcus Auctor, vbi de Constantinopolinæ Ecclesiæ Officiarijs scribit, SS. litterarū Doctores eis adcēset. Est vero hæc inter Pastores & Doctores differētia. Illi Ecclesiis, hi Scholis præsunt. Illi Theologiam practicam, hi theoricam & Scholasticam profitentur. Pastorum munus est Theologiam in politia Ecclesiarum suarum in opus deducere; Doctorum, explicare & docere. Illi Sacramenta administrant & animarum curam gerunt; hi Theologiæ arcana rimantur. En vobis antiquæ ac primitiuæ illius Ecclesiæ politiam atque ordinem, vestræ omnino dissimilem: quæ nihil ex illis priscæ Ecclesiæ exercitijs retinere voluit, eo, vt Lunnaius loquitur, quod Ministri vestri diabolo nequaquam aduersantur.

V. Sed porro videamus, quam misere Caluiniani omnia confundant. Ministri concionibus ad populum habendis vacant, administrant Sacramēta, & summam in Ecclesia habent auctoritatem ac potestatem. Sed vt nulla vnquam inter hæreticos ac schismaticos in doctrina fuit concordia; sic ijdem quantum ad Ministrorum nomē ac munus, immane quantum inter se dissideant. Germani enim eos qui Ministerij funguntur munere, Pfarrherrn appellant, id est, Pastores: alios, Superintendentes, qui vmbram quandam Episcopalis dignitatis retinent: qui tamen apud Gallos & Heluetios nullo alio, quam Ministrorum, nomine censentur. Ijdem a Valdensibus olim, quorum nonnullæ adhuc exstant reliquiæ, *Barbi* appellati sunt (f). Angli vero etiamnum suos Archiepiscopos, Episcopos & Pastores habent. Sed nobis de nostris tantum in Gallia Caluinistis sermo erit: qui Ministri Euangelij dici volunt. At ô boni, in primitiua Ecclesia Ministri fuerunt, qui vilia tantū (etsi in Ecclesia nihil vile censeri debet) vel simplicia ministeria obibant; apud vos vero illi vestri Ministri aliorum sunt Domini, & sub seruitutis nomine imperant alijs, missoque titulo, pedum nihilominus retinent, & imperium in alios exercent. Sed qui Ministros nobis melius describat quā Cayetus, inuenio neminem, vt qui tamdiu apud Caluinistas Ministri munus obierit, magnoq; in precio ob eximias animi dotes fuerit. *Tria, inquit, Ministrorum genera vniuersim reperio. Primum est eorum, qui omnibus animi viribus in litterarum studia incumbunt; eoque nihil fere aliud curant aut expetunt quam librorū copiam. Secundum genus est eorum qui in litterarum studijs non tam anxie versantur, sed magis rei faciunda ac familia aliquanto lautius alenda inuigilant. Tertio sunt illi acerrimi disciplina exactores, qui cælum terra miscent, neque vmquam quiescunt, quibus etiam Gallia nostra omnes calamitates ac miserias quas hactenus passa est, & adhuc patitur, & porro patietur, nisi fibula illis ponatur, ne se omnibus rebus immisceant, acceptas debet. Hi magnarum domuum sunt exploratores, impudenter se ingerentes, secreta omnia rimantes ac detegentes, ac dissidia inter familias accendentes atque alentes, homines magna ex parte aut omnino indocti, aut semidocti. Hæc Cayetus.*

VI. Vbi quis inter Caluinianos Ministerij ambit munus (cuius spe plerumque iuuenes disertulos aut alia aliqua dote insignes inescant) siue vltro, siue ab alijs persuasus, in Consistorio, præsentibus Ministris & Senioribus (qui vt plurimum ex opificum sunt numero, litteraturæ expertes) Proponere aliquoties iubetur; tandem vero ad Colloquium admittitur. Sed inquis, quidnam rei est illud *Proponere*? Dicam. Datur ei caput aut vers iculus aliquis ex Biblijs, ac plerumque argumenti facilis ac vulgati. Ibi ille super ea re sermonem vulgari sermone habet, ac tantum quantum potest, expli-

e *Ord. Geneu pag. 4. & 8.* f *Vid. Sot. contr prolo. Brrarij Cochl. in ses. Luth. cap. 48.*

explicat, ceteris silentio defixis, nec quidquam contradicentibus. Illud vero studiose cauendum omnibus est, ne pro concione textum Latinum allegent: quum econtra apud Catholicos concionatorem memoriam suam S. Scripturæ auctoritatibus Latina lingua prius citandis, deinde demum vernacula explicandis fatigare oporteat. At in noua illa Ecclesia satis est nescio quid dissertare, tum S. Scripturæ dicta infideliter reddita ac translata, cumulatim citare, non editis sæpe vel librorum vel Auctorum nominibus. Satis est illis si dicant: Sic Patrum vnus scripsit, sic sensit. Vix vllus inter eos est Latinæ linguæ, quam necessariam non esse autumant, vsus. Certe P. Viretus in Dialogis suis vix natam hanc Ecclesiam ignorantiæ arguit. Sed bene habet, quod in tantis eius angustijs interprete parum opus habent. At Catholica Ecclesia quum nullis alijs quam Orientis & Occidentis, quam late Mundus patet, limitibus concludatur, ad conseruandam vnitatem Latina lingua, vtpote omnibus fere Mundi nationibus nota, tamquam communi vinculo vtitur. Sed ad nostros Ministerij candidatos redeamus: quorum qui sacrosanctum Missæ sacrificium quam maxime traducere ac blasphemare nouit, ad id munus aptissimus iudicatur. Sed & contra Papam ac totum ordinem Ecclesiasticum linguam acuere, & in omni sermone Romanum Antichristum intonare debet. Hoc qui facere, tum cum externo aliquo lepore Christi ac Domini nomen vsurpare nôrit, satis superque ad id munus obeundum instructus existimatur. Memini me ex hoc genere, quendam in Burdigalensi suburbio ad Carthusianos concionantem audiuisse, qui sermonem suum ita erat exorsus: Magnus ille ferarius (Papam intelligebat) in diaboli culina nutritus ac saginatus. &c. Hic fratres omnes applaudere, suspirare, hominisque mirabilem eloquentiam ad cœlum laudibus efferre, ab ore eius denique velut alterius Periclis tonantis ac fulgurantis pendere. Vbi hoc modo candidatus ille, siue accuratiori examine, ingenij ac doctrinæ suæ dedit specimen; is qui tum cœtui præest, collectis suffragijs, eum intro ducit, & vel errorem demonstrat, vel si placuit, laudat. Inde dextram societatis ei porrigit, vt & reliqui, non minus misero quam ridiculo errore, vt qui ex signo amicitiæ & ciuilitatis, de quo S. Paullus loquitur (g), religionis signum faciant. Et hæc quidem egregia illa est manuum impositio, inter Caluinistas vsitata. Antequam vero ad Ministerium recipiatur, necesse est vt Ecclesiæ alicuius petitio interueniat; ad quam ille mox proficiscitur; quod si populo placuerit, tres aut quatuor Ministri conueniunt, eumque vt fratrem & socium accipiunt, & ad Ministerium admittunt, non tamen prius quam Formulæ fidei subscripterit. Hæc enim verum est fundamentum Caluinisticæ doctrinæ, hæc S. Scriptura est Caluinistarum. His peractis, ille ad Ecclesiam a qua expetitus fuerat, vel quam Ministro destitutum nouerint, se confert. Nonnunquam etiam a Ministrorum aliquo ad destinatum locum perducitur: qui concione habita, populo noui illius Ministri electionem significat: qui vt plurimum ad menses aliquot quibus de eo periculum faciat, eum accipit, vt apud nos pueri & equisones à dominis recipi solent. Quod si populus acquiescat huius vel illius Ecclesiæ Minister esse, secus (ô miseram conditionem!) facessere iubetur. Qui tamen in prouinciali Synodo recepti sunt, à populo excludi non possunt, vt illi qui in Colloquio, vt vocant, fuerunt admissi. Sed hi plerumque ad alios qui minus teretes ac delicatas aures habent mittuntur.

Ad mercedem Ministrorum quod attinet, ea viritim colligitur, ac tenuis fere est, pro cuiusque regionis vel Ecclesiæ qualitate. Anno M D LIX. quo ingens eiusmodi hominum examen Geneua in Galliam irrupit, Copus quidam, qui Canonicus Cleriacensis fuerat, eius pater qui Rupellæ habitauit, flagris cæsus, quod commentaria in Rabelesij libros scripsisset, publice dicere ausus est, Ministrorum esse, gratis seruire ac populo Verbum Dei annunciare. (id quod Anabaptistæ faciunt) At Caluini, vt Cayerus scribit, longe alia mens ac sententia erat, eoque hominem in carcerem compingi curauit, donec sententiam retractaret. Ac quamuis Geneuense Consistorium omnibus modis, etiam vi quodammodo hominem adigere conaretur vt salarium seu mercedem acciperet, ille tamen præfracte facere id detrectauit. Idem Cayerus hoc lippis & tonsoribus Geneuæ notum esse dicit. Facile scilicet intelligebat Caluinus si Ministris non alia merces quam Iesuitis & Capucinis daretur, breui de toto suo Ministerio actum fore.

Quod si is qui Ministerium ambit, Monachus olim fuerit, plures aliquanto & accuratiores ceremoniæ adhibentur. Aiunt enim exspectandum esse

g *Ad Galat. 2.*

esse dum Monachismū ille suum bene concoquat & digerat. Suspecta illis semper est Religiosorum conversio. Et quemadmodum in Catholica Ecclesia sacerdotali charactere insigniti homines non nisi multis cum ceremonijs, habitu & ordinis ad-emtis charact. ribus, degradantur, & Judici sæculari traduntur; sic monachi ac Religiosi a Ministris operose admodum excucullantur, & difficulter ad Ministerij societatem cooptantur. Fit hoc aliquando publice pro concione, aliquando in Consistorio privatim: ubi habitus religiosus ei detrahitur, non sine execratione eius a quo primum eo indutus fuerat: pedibusque conculcatur, aut laceratur. Frugaliores tamen nonnulli sunt, qui (ut est in Apostatarum flagello) vestem illam gratior aliquo colore tinctam asservant, ut ex ea vel uxori cycladem, vel infantibus tunicas faciant. Ad ministerium recepto, vel etiam ante, statim uxor quæritur, ut hoc velut trabali clavo affixus, omnem ad Catholicam Ecclesiam redeundi amittat voluntatem. Sic quidam ad nos reversus, roganti mihi num uxorem haberet, *Non*, inquit, *in quo summam Dei benignitatem in me agnosco. Si enim uxorem habuissem, actum de me fuisset*. Nec vero mirum hoc videri debet, quum libidinis flamma in nullis vehementius fere ardeat quam in ijs qui è claustrorum septis exsilierunt. Sic ut non spiritus, sed caro illius separationis seu apostasiæ caussa sit. Idque inde etiam manifestum est quod vix sepulta una uxore statim aliam ambiunt & sic à tumulo unius in nuptialem alterius thorum uno velut saltu se immittunt. Quod si quis cuculli sui & votæ olim pudicitiæ memor non ita facilem se ad nuptias præbeat omnium vocullis incessitur ac vexatur quotidie, producta memorabili hac sententia quam aiunt è divino Luthero esse prolatam: Eum scilicet qui uxorem nō habeat, pie vivere non posse. Quasi vero non multa Christianorum fuissent millia, qui castitatem suam inviolabilem conservarunt quales etiam in Judaismo, minus sane quam Christianismus perfecto, Heliæ, Helisei, Esaiæ, & alij fuerunt, qui continentissime semper castissimeque vixerunt. Quæritur ergo, inquam Ministerij candidato uxor, atque etiam invito pæne obtruditur, ut tanto tenacius schismati adhæreseat. Quin etiam uxorem non habere, peccatū putatur. Et ut Solon olim Miletum ut Thaletem videret profectus, illud vehementer admiratus est quod nunquam uxorē duxisset sic Beza idē Jacobo Sturmio, homini Lutheri partib⁹ unice addicto probro quasi dat. Postquam enim multa in eo honorifice commendasset, tandem addit, Nihil ei exprobrari potuisse, quam quod a nuptijs semper abhorruerit. O ingens probrum, etiam hominum immustum turbæ virginitatem illæsam servare! Atque hoc illud est, in quo omnes fere schismatici ac hæretici conveniunt. Quis enim unquam vidit horum è Lutheranorum, Calvinistarum, Zwinglianorum aut Anabaptistarum officina progressum, in quo continentia, castitas, viduitas, aut Virginitas laudetur ac suadeatur; quales multi à Tertulliano, S. Augustino, S. Chrysostomo & alijs scripti sunt, & etiamnum manibus nostris teruntur? Est ergo coniugium instar tenacissimi glutinis, quo miseri illi claustrorum desertores retinentur ne ubi iam ætatis ille calor defervbuit, etiam agnitum errorem emendare, & ad Ecclesiæ gremium recipere se possint. Memini nuper me aliquem ex hoc hominē genere sic loquentē audiuisse: *Quid ego misera hæc* (uxorem in horto brassicas decapitantem) *quid misellus iste* (tres infantes digito demonstrans) *faciam? Quid his fiet si ad Catholicam Ecclesiam ego rediero? Deum rogo ut mihi sit propitius. Equidem non ignoro extra Ecclesiam me esse. Sed nullum iam restat remedium. Necesse omnino est, ut capra quo alligata est loco pascatur*. Hæc quidem ille ita loquutus est. Quam multi sunt qui nihil magis quam Catholicam Ecclesiam redire desiderant, si modo ad pœnitentiam recipi possent? Anno MDC qui Iubilæus fuit, Minister quidam Romam profectus, suo & quinque aliorum nomine veniam a Pontifice petijt, utque repudiatis uxoribus, in sæculo sibi viuere liceret. Sed Pontifex id nequaquam permittere voluit. Calvinistis quidem excucullati isti monachi adeo suspecti sunt, ut nemo qui Religiosus aliquando fuerit, Nationali Synodo præsidere possit. Vidisti hactenus quā nullis aut paucis cum ceremonijs Ministri illi constituantur. Sed quid? quod sæpe sine ulla missione, vocatione, propositione, receptione, nonnulli propria auctoritate suggestum conscendunt, ac docendi ac concionandi munus usurpant? Certe id quidem non semel factum. Qui loci dominus est, si aptus ad id munus fuerit vel etiam aptum se esse existimauit, statim Doctoris officium sibi sumit, ac subditos in fide instruit: ut multi in Gallia fecerunt.

VIII. Quid iam, quæso, veteris illius & primitiuæ Ecclesiæ ordinandi & consecrandi Episcopos ac sacerdotes consuetudo ac ceremoniæ cum his

ineptijs

ineptijs commune habuerunt? Videamus saltem quid de Episcoporum consecratione priscus ille Gallorum Apostolus S. Dionysius tradat (*b*). *Episcopum consecrandum ait in genua ante altare prosterni, SS. libros capiti eius primum, ac deinde à consecrante precibus rite peractis, manum imponi. Sacerdotibus consecrandis itidem manus quoque ab Episcopo imponi: Diaconos vero vno tantum genu terræ innixos consecrationem accipere. tum singulis crucis characterem inprimi, & ad omnes istas ceremonias Chrisma adhiberi.* Et hic quidem tam Episcopos quam sacerdotes consecrandi vetus mos est, qui etiamnum in Catholica Ecclesia diligenter obseruatur. Hic ille Episcopus est, qui gregem suum tanquam Imperator exercitum præcedens, à S. Hieronymo (*a*) repræsentatur. Vbi vero in Caluini est Ecclesia manuum illa impositio ab Apostolis eorumque successoribus vsurpata? Cuius formam Optatus describit, vnà cum benedictione Episcopali, *Adiutorium nostrum in nomine Domini.* Mirum vero, ceremoniam hanc a Caluinistis sic plane explosam esse, (*d*) quum Melanchthon in Locis suis Communibus Ordinem Sacramentis adnumeret. Victorem Cayerum audiamus. *Nulla alia,* inquit, *manuum impositio apud ipsos vsitata est, quamuis scriptis suis aliter profiteantur. Equidem illud vere affirmare possum, meo solius Consilio factum esse, vt ceremonia hac aliquo modo obseruata sit, dum ipsis demonstrani, sine hac plerisque visum iri, nullum esse inter ipsos verum Ministrum: quæ tamen in Geneuensis Ecclesia Ordinatione à Caluino* (c) *plane est abolita*; eo quod, vt homines isti dicunt, superiorum temporum ceremoniæ in superstitiones transierunt. Idem tamen Caluinus alibi concedit, *Manuum impositionem in veris & legitimis Ordinationibus esse Sacramentum.* Eam certe Donatistæ olim quamuis schismatici, diligenter retinuerunt, vt apud S. Augustinum videre est (*d*): vt & Lutherani hodie, qui etiamnum ea vtuntur, adeoque eam à Catholicis Episcopis expetere voluerunt, suorum scilicet vitium ac defectum agnoscentes, vt manifestum sit Acta & Colloquia inter ipsos habita legenti.

DE MINISTRORVM, SENIORUM, & Diaconorum officijs, de Synodis & Colloquijs, eorumque omnium multiplici abusu.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

I. *Abusus circa Ministrorum missionem seu distributionem.*
II. *Ministeria facile permutanda.*
III. *Minister quandoque à plebe eligitur atque accipitur.*
IV. *De Senioribus, & Superintendentibus.*
V. *De Diaconis & Corycæis.*
VI. *De Colloquijs, & Synodis, & ratione quam in historia Ecclesiarum suarum conficienda obseruant.*

I. QVamuis Pastor & Grex ita inter se Relata sint, vt alterum sine altero esse non possit; apud nouos tamen istos Euangelicos Pastores sine grege reperiuntur; ijdemque ex vno loco profligati, totas prouincias peruagantur, perfugium sibi & quæ ad vitam necessaria sunt magis quam animarum salutem quærentes. Quum è Germania tum Geneua præcipue Ministros in Galliam nostram sturnatim aduolitantes vidimus, quamuis ad certam non essent destinati Ecclesiam, nihilominus tamen ijdem, si modo simplicem à quocumque attestationem, vel etiam nullam omnino attulissent, ab ea quæ prima vacabat Ecclesia recipiebantur, sic vt nonnumquam duo vel tres, pudēdo sane abusu, vni præsiderent. Atqui in Catholica Ecclesia id nequaquam permittitur, in qua semper vnius gregis vnus pastor fuit. Quam vero confusionem æqualis illa Ministrorum pluralitas, & pluralis æqualitas pariat, inde patet, quod ijdem munus illud suum inter se dispertiri coacti sunt, dum hic illa, alter altera septimana præsidet, conciones ad populum habet, & alia ad Consistorium perti-

h *Dion. cap. 9. Cœl Hier. Concil. Nice. can. 4. dist. 94.* a *Ad Euagr. ep. 85.* b *Lauat. de rit. Eccles. Tigur.* c *Fol 7.* d *Cont, Cresc. lib. 3. cap. 21 Vid. lib. de commyst. Euang.*

pertinentia, velut sacrorum rex administrat. Personatam hanc dignitatem ac functionem alius deinde, ac rursus alius, munere velut in orbem redeunte, accipit: sicque ex Episcopis rursus simplices fiunt sacerdotes, & vicissim: vt Luna non sæpius vultum, quam talis Ecclesiæ corpus caput suum mutet.

II. At quam pulcre vos, ô Reformatores ac Reformati, ac vestiæ Ecclesiæ formam expressit is qui de Gothis loquens, non minus in Clericorum electione inconstantibus, *Eos*, inquit, *modo apostatas, modo alios ex infima fece hôminum ad Episcopatus munus assumere, vt quum veritate ad doctrinam suam pertrahere eos nequeant, hac dignitatis specie inescent. Hodie ergo hunc, cras alium habere Episcopum; hodie Presbyterum, cras Laicum. Huic enim hominum generi non minus quam Clericis ad Ecclesiastica munera apud ipsos aditum patere.* Atqui, ô boni, tam arcto inter se vinculo Pastor & Grex colligati esse debent, vt olim indissolubili illi Matrimonij vinculo comparari sint (*a*). Eamque ob caussam Episcopi apud nos dum consecrãtur, annulum tamquam desponsationis suæ cum grege arrham accipiunt. Vt ergo marito cum vxore diuortium facere non licet, sic neque Pastori gregem suum deserere, quamcumque ob caussam, nisi singularem personæ suæ persequutionem. Vbi namque periculum commune est tum præcipue tamquam vigilans canis lupis se se opponat, ac virtutem suam in defendendis ouibus ostendat necesse est. Aurum igne purgatur: & boni gubernatoris virtus ac peritia (quod Nicolaus Papa gregem deserere volenti respondisse dicitur) in tempestate magis quam in tranquillo elucet. S. Athanasius ad tempus quidem à sua discessit Ecclesia; sed eo quod soli ipsi periculum intentaretur. In Catholica certe Ecclesia diuortium hoc non nisi supremi Pastoris consensu fieri potest. At in noua illa & spuria, si forte Minister nimis tenue habeat stipendium, statim veluti milites nostri, opimius quærit; immò abdicato priori munere, aliud lucrosius vitæ genus amplectitur. Horum sane ego multos noui, *At in Dei Ecclesia*, ex D. Apostoli præcepto, *quisque in vocatione sua manet, ad quam vocatus est.*

III. Eandem confusionem maiores nostri in priscis notarunt hæreticis. In Gallia vero nostra quia ij qui primi ciuilis belli ignem accenderunt, nihil magis quam ignem formidant, in munitissimas vrbes plerique confugere solent. Neque enim illud eis persuasetis, *Cineres corporum suorum fomentem Ecclesiæ futurum* (*b*). Quod si Minister parum tutus sibi videatur; incommoda simulata valetudine, aut alio quæsito prætextu, relicto grege, aliò abit. Sed & ipsi Pastores à grege nonnũquam, quod vel eius sermones vel mores minus placeant, abdicantur; aut negato stipendio, abire coguntur. Aut si quis aduena conscenso suggestu melius declamasse visus sit, ordinarius ille aut discedere, aut collegam hunc, velit nolit, recipere iubetur.

IV. Præter hos Ministros, Seniores habent, qui super grege suo vigilant, omniaque ad Consistorium commissa scandala deferunt, præcipue si quis Missæ aut Iesuitæ alicuius concioni interfuisse deprehensus sit. Horũ munus est conuocare populum, vnde etiam apud Gallos *Surueillans*, id est, Superintendentes, appellantur. Differunt tamen hæc inter se nomina. Seniores enim à Græco πρεσβύτερος; Superintendentes vero à voce Ἐπίσκοπος dicti videntur. Præpostero sane ordine: quum apud nouos istos Euangelicos Episcopi Ministrorum sint ministri, aut Consiliarij, atque ita summo quem in primitiua Ecclesia semper obtinuerunt, gradu exciderint. Quia vero pro regionum diuersitate tam nomina quam munera ista variant, & aliter apud Germanos aliter apud Gallos vsurpantur: nobis illud indicasse satis erit, in Caluinianæ Ecclesiæ anarchia ordinem ab eo quẽ D. Paullus tradidit, toto cælo, quod aiunt, differe. Hic enim primo loco ponit Episcopum (qui Gallis est *le surueillant*) secundo Presbyterum, tertio Diaconum. at apud Caluinistas Presbyteri seu Seniores multo pluribus ceremonijs eliguntur quam ipsi Ministri, qui tamen Episcopi videri volunt. Tribus enim continuis septimanis eorum qui ad hoc munus electi sunt, pro concione nomina proclamantur, vt omnes in eorum vitam diligenter inquirant. Iidem Ministros, si quid forte quod enorme ipsis videatur dixerint, aut aliud quod minus placeat fecerint, deponendi aut saltim silentium eis imponendi, donec proximo Colloquio aut Synodo certum quid decretum fuerit, habent potestatem. O dignos Theologicis decidendis controuersijs iudices! Ministro tamen ita deposito recurrere licet ad tres proximos Ministros; quorum triumuirum consensu ille donec de re tota statuatur, restitui potest: precario interim munere fungens neq; vllum super gregem habens

S s

a *Inno. 3. lib. 1. Myst. Miss. c. 61.*

b *Tertull. ad Scapulam.*

bens iurisdictionem, adeo vt de caussis matrimonialibus, vti antea, tum amplius cognoscere aut sententiam ferre non possit.

V. Diaconi sunt Ecclesiastici ærarij custodes, qui argentum ad stipendia Ministris exsoluenda colligunt, & ægrotos visitant, rebusque necessarijs iuuant (quod munus vtpote & laboriosum & tædiosum Ministros nimis delicatos in hos deriuasse Launaius scribit) & venientibus, aut alijs quibuscumque peregrinis ex Ministrorum iussu & Consilio, stipem largiuntur. Illis qui fixum habent domicilium, nihil nisi de totius Consistorij consensu datur; ac ne obolus quidem, nisi eis qui eandem cum ipsis profitentur religionem. Qua quidem in re tanto rigore vtuntur, vt Ludimagistris prohibitum sit neminem docendum suscipere, qui sit Catholicus. Paupertatem vero alleganti, parum quid ex eleemosynis datur, quo tanto facilius se suosque sustentet. Hoc vero officium Caluinus Diaconis tribuit, eo quod a Margarita Nauarræ regina eleemosynæ, cuius nomine, quatuor quos Francos vocant millia, ad ipsum miserat, male administratæ insimularetur. Sed quæstorculi hi Ecclesiastici eleemosynis non contenti, vlterius etiam progrediuntur, & vt quidam scribit qui libros ipsorum & rationes inspexit tributa ad communes sumtus viritim indicta colligunt, quinam apti sint armis tractandis explorant, omniaque diligenter ad Consistorium referunt. Immo velut Delphici sunt gladij Sunt enim Ostiarij, Lectores, ministri Consistorij. Iidem Ministris Cœnam administrantibus assistunt, & ne miseri nimio labore rumpantur, vitrum communicantibus porrigunt In quibusdam locis, vt apud Pictauienses, ijdem à Cõsistorio pro lubitu ordinantur ac rursus deordinantur, conciones habere & baptisare iubentur: ac velut lampadem mutuo sibi tradunt. Miser ille Babinotus, quem Caluinus primum munere isto & nomine ornauit, falsamentarius postea fuit. Alibi vero etiam præter hos nescio qui alij sunt officiarij, quos Cantores, Lectores, & Monitores (*Aduertisseurs* Gallice) vocant *Cantoris* est Psalmos intonare, cathedram suam habet infra suggestum, aliquanto altius eleuatam, vt ab omnibus conspici & audiri queat, estque homo laicus tam vitæ genere quam vestitu. *Lectores* populo Ministri aduentum exspectanti, caput aliquod è Biblijs è suggestu prælegunt: qui alibi etiam Diaconi appellantur. *Monitores* plerumque sunt ex infimo hominum genere, & ostiatim circumeuntes, delatos ad Consistorium euocant, interim vero dum illi caussam dicunt, ostio adstantes, omnia ea quæ dicuntur aut fiunt, sollicite explorant, ac deinde coram illo conscientiarum Tribunali, Consistorio inquam, exponunt. In ditione Benearnensi Reformati isti sex *Superintendentes* constitutos habent, qui Ministrorum munere non funguntur, sed eorum tantum quæ ad Synodos congregandas vel anticipandas pertinent, curam gerunt; suntque homines idiotæ, omnisque litteraturæ, vt plurimum imperiti. Quinetiam albo Ecclesiasticorum Officiorum quæstores seu Ecclesiasticarum pecuniarum Receptores adscripti sunt quorum munus est, vt supra quoque dixi, non Ministris modo, sed & ducibus ac militibus stipendia exsoluere. Sic ergo Diaconi hi veluti Iani bifrontes sunt; vt qui facie vna cælum, altera terram spectant Atque hæc quidem officiorum Ecclesiasticorum apud Caluinistas est ratio, longe dissimillima ei quæ à S. Ignatio traditur, vbi inquit, Episcopum super omnes habere potestatem, & in hoc filium Dei quodammodo repræsentare. Ordinem Presbyterorum nihil aliud esse quam sacrum Collegium eorum qui Episcopo assistunt. Diaconos vult Angelorum esse imitatores, qui ministerium exhibeant purum & immaculatum.

VI. Porro & Ministrorum, Seniorum, ac Superintendentium arbitrio Colloquia instituuntur, & auctoritate diriguntur Hæc vero quater vt plurimum toto anno celebrantur ad quæ vicini Ministri cum suo quisque Seniore conueniunt, & de doctrina disceptant aut controuersias, si quæ inter pastores aut greges extiterint, componunt, omnia denique de quibus proxima synodo deliberandum videtur, colligunt. Neque enim quidquam pro rato habetur nisi quod synodus ratum esse iusserit. *Synodi vero duplices sunt, Prouinciales ac Nationales.* Generales enim seu Vniuersales nullas habent: quum Angli Caluinistæ Gallorum nec Fidem nec Religionem, multo minus ceremonias probent. Germania quoque nihil fere cum vtrisque commune habet. Sed quid dico Germaniam? immo exiguus ille pagus Benearnensis suam habet peculiarem sibi formam *Prouincialis synodus quotannis* celebratur, cui quidem Ministri omnes cuiusque prouinciæ, vna cum vno ex Senioribus intersunt: quorum deinde omnium suffragio

fragio

fragijs ex Ministris vnus eligitur qui tamquam præses actionem totam dirigat. *Moderatorem appellant.* In his præcipue consideratur, an forte vel in doctrinam vel disciplinam vitium aliquod irrepserit. Quibus vero oculis, quo animo ac candore id fiat, Deus nouit. Ante omnia vero ea quam à reformatis quis merito exspectet, veritate ac fide quæ ad Ecclesiæ suæ pertinent historiam, congerunt, atque ex ijs deinde Annales quales videmus, consarcinant. Populinerius non ignobilis æui nostri scriptor mihi dixit, se non semel a Consistorialibus reprehensum, quod Ecclesiasticam historiam scribens, multis in rebus maiorem veritatis quam partium, quas sequebatur, rationem habuisset: vt qui mendacijs res suas promouere licitum sibi, immo pulcrum putent. *Synodus Nationalis altero aut tertio quoque anno conuocatur,* ad quam è singulis prouincijs vnus Minister mittitur, quarum in Gallijs quindecim fere sunt aut sedecim, vna cum totidem Deputatis, quos vocant, hominibus magna ex parte illiteratis. Ad hanc vero grauissimæ quæque caussæ deferuntur, ac diffinitiua sententia deciduntur. Et quidem plenariam Synodorum eiusmodi autoritatem tantopere illi iactant, vt quum Minister quidam Nationali Synodo quæ Figeaci habebatur præsidens, reprehensus esset quod aureos digitis annulos gestaret, respondèrit, id sibi tamquam Episcopo & supremo Iudici, licere. Atqui non multo post in hoc Caluiniani cum Ministris s[..]is dispensarunt, in quorum iam digitis, sine vlla dignitatis prærogatiua, passim aurum micare cernas. Deputatis vero illis omnium Ecclesiasticarum caussarum arbitrium permissum est, vt & disciplinæ vel restringendæ, vel in aliam formam transfundendæ. Cayerus admirabiles, sibique plane contrarias Reformationes in Synodis his cudi ait: quarum absurditatem etiam multi inter ipsos intellexerint ac demonstrarint. In Occitania & Vasconia idem testatur ab Anno M D LXXI. vsque ad annum M D LXXXIII. disciplinæ in decidendis negotijs maiorem quam ipsius Sacræ Scripturæ auctoritatem ac pondus fuisse: ac plerosque ab hac inscitia non potuisse deduci, in qua tamen omnis fere istorum hominum eruditio consistit. Sed Consistoria iam, & quomodo in eis viuatur, videamus.

DE CALVINIANÆ ECCLESIÆ Consistorijs.

CAPVT VIII.

ARGVMENTVM.

I. *De Consistorijs eorumque mirabili confusione.*
II. *De numero Consistorialium, & potestate.*
III. *Quamdiu officia ista durent.*
IV. *Seniores crimina ad Consistorium deferunt.*
V. *Consistoriorum nugæ seu historia.*

I. Caluinisticæ Ecclesiæ Consistorium ac Senatus, cuius est, vt Caluinus voluit, conscientias regere ac iudicare, ad magni illius Romani Senatus exemplum, ex omni hominum genere constat, militibus, caussidicis, opificibus, rusticanis. Quid multis? In sacrum hoc collegium omnes, modo hominis formam habeant, cooptantur. Frustra hic cum illo exclames, *procul ô procul este profani.* Sed ô pudendam rei tam arduæ prophanationem ac confusionem: An quisquam melioris monetæ, vt ita dicam, tam viles & abiectos homines in tanto munere socios sibi adiungi patiatur? Patiendum tamen est, quia Caluinus ita voluit: qui contra Alchymiæ regulas, ferrum ac crassiora metalla cum sublimi illo mineralis Mercurij spiritu colligere: id est, ex dissimillimis inter se litteratorum atq; illitteratorũ ingenijs nescio quem sympathicum cœtum cõflare voluit. Hic mihi Antisthenes occurrit, qui quum Atheniensibus suasisset, vt asinos non minus quam equos aratris iũgerent, illi vero asinos ad laborem hunc nequaquam aptos esse dicerent, *Parum refert,* inquit, *apti sint nec ne, Vos modo quod dixi facite.* Eodem modo vos modo Caluinistæ, sartorem illum sutorem, cerdonem, aut quemcumque alium, in Consistorium cooptate; nec dubitate statim cum ipso *Senioris* nomine dotes omnes ad munus id necessarias eius animo infusum iri. In his vero Cõsistorijs mercatores plerumq; ceteris præferuntur, nec solũ referendi, sed etiam vnà cum patribus Consistorialibus iudicandi munus exercent. In summa, dimisso Consistorio, caussidicus ad curiam, mercator ad forum, sutor ad sutrinam, rusticus ad

aratrum redit, ijdem omnes qui ante. At si quis umquam vidit, audivit aut legit, in Ecclesia Dei eum qui ante meridiem animas iudicarit, post meridiem incudem tetudisse? Multis illud disputatur, utrum malis sit, Judicem malum esse aut ignorantem. Plerique ita non consentiunt, ignorantiam in hoc munere periculosiorem esse quam malitiam. Jlla enim velut continua quædam febris est, hæc vero morbus sua habet intervalla. Potest etiam malus bene facere ac iudicare: sed ignorans atque imperitus semper cæcus, semper iniustus, semper malus est. Quid ergo boni a Consistorialium ignorantia expectare quis posset? nisi forte eo ipso momento quo Consistorium ingrediuntur, quadam ex cælo sapientia afflantur, eodem modo quo Lemnius freneticantes quosdam se vidisse scribit, qui durante paroxysmo disertı admodum & eloquentes fuerint, pristinæ vero sanitati restituti, ad pristinam redierint stultitiam.

II. Jn Calvinianis istis Consistorijs ad minimum septem iudices sedent, ad tribunalium nostrorum exemplum. Existimabant enim ut de vita, ita de anima quoque hominis non minus quam a septem iudicibus sententiam esse ferendam. Fortasse etiam antiquam illam legem cuius apud Quintilianum fit mentio, imitari voluerunt, his verbis conceptam: *de vi septem iudices sunto. Quod maior pars statuerit reus patiatur.* Cuius etiam Agellius meminit, inquiens: *De reo septem iudices cognoscant: eaque sententia sit rata quam plures ex eo numero dixerint.* Sic ergo unus candelarius, unus mercator, unus proxeneta, unus sartor, unus sutor, unus hortulanus, unus faber ferrarius, simulque septem numero, de rebus Ecclesiasticis decernendi animasque ad Orcum demittendi habebunt potestatem. Hi enim excommunicantur fratres, & cœtibus ac Sacramentis arcentur, Ministro sententiam excommunicationis è suggestu pronunciante. Quod si leges civiles non permittunt, ut de stillicidio, de via, de sepe, aut quacumque alia re controversa sententiã quisquam pronunciet, quam qui in eo studio bene versatus, & ad hoc munus aptus iudicatus fuerit: quanto minus ad animarum hoc seu conscientiarum iudicium homines imperiti assumendi sunt, qui tanto sunt imperitiores quanto minus suam ipsi imperitiam atque ignorantiam agnoscunt.

III. Sed & hoc primitivæ Ecclesiæ consuetudini plane repugnat, quod officia ista apud Calvinistas non sunt perpetua, sed personæ vel singulis annis, vel altero quoque anno mutentur. Eadem nihilominus magna ambitione expetuntur: adeo ut nobilis quidam præsente Bullionio Duce, Franciæ Marescallo, qui eam religionem amplectitur ac magno studio propugnat, dicere non dubitarit. *Si Officia ista Consistorialia venũ proponantur, non minorem inde in hoc regno quam ex Casualibus, ut vocant, pecuniam confici posse.* Qui his funguntur passim, ac præsertim Montalbani, & Bergeraci, sedes suas iuxta ipsam Ministri habent cathedram, tamquam conscientiarum iudices ac magistratus: ex quo non minus quam Consules olim ac Dictatores apud Romanos omnib⁹ sunt formidabiles. Jactãt enim, sui quoque muneris esse Ministrorum auctoritatem in æquilibrio continere, ac potestatem moderari. Apud Genevenses certe in ijs quæ ad ecclesiæ pertinent inspectionem, communem habent cum Ministris curam. Sic quos veritate retinere non poterant, dignitatibus istis suis partibus obnoxios reddunt. Tam insperata vero dignitas, quæ ex lutrina ad conscientiarum tribunal nullo suo merito, nulla probitatis aut doctrinæ commendatione extolluntur homines triobolares ita inflat atque insolentes reddit, ut ne gravissimis quidem viris cedere sustineant.

IV. Consistorio, quod vel in templo, vel in Ministri ædibus celebratur, Minister præsidet. Quod si plures eiusdem ecclesiæ sint Ministri, Præsidis munere fungitur is cuius partes sunt ea septimana concionari, idemque suffragia colligit, & decreta pronunciat: sic ut in munere hoc nec ætatis, nec ad hoc necessariarum virtutum & qualitatum ulla habeatur ratio. Semel vero aut bis singulis septimanis Consistorium habetur, in quo Seniorum querelæ & accusationes contra quoscumque in medium proferuntur. Etiamsi enim sæpe ingentes trabes in suis ipsorum gestent oculis, tamen eis aliorum ingredi ædes & minutissima quæque rimari, permissum est. Hi expiscantur quomodo parentes liberos suos, mariti uxores, domini familiam universam tractent, qualem vitam singuli agant, quomodo rem familiarem administrent; adeo ut etiam thori coniugalis secreta eos latere non possint. Jidem hinc inde per civitatem obambulantes, aures semper arrectas habent; ac vel fritilli iactum, vel musicorum instrumentorum sonum, vel cantum, vel cachinnum in Reformatorum ædibus perceptum, statim in iudicium vocant. Cayetus quosdam novisse se inquit, qui ob hanc solum impor-

por-

portunitatem ab ipsis defecerint, dicentes, *Malle se ultro peccata sua sacerdoti confiteri, quam exploratores eiusmodi ferre, à quibus ob verbum aliquod asperius quod vix uxori dixit, aut risum solutiorem, omnibus audientibus tam ignominiose traducantur. Neque enim vel minimum esse quod Consistorij effugiat censuram: qua ipsa Hispanica Inquisitione multo sit durior.*

V. Unus ex senioribus Burdigalensis nostræ Curiæ caussidicis narravit mihi, se, quum iuvenis adhuc militiæ illius reformatæ vexillis nomen dedisset, ad Consistorium aliquando fuisse delatum quod in virginis cuiusdam sinu manum immisisset; & quidem a Ministro, qui eandem virginem uxorem sibi ambiebat. Ille intellecta accusatione, Præsidi, & Senioribus alijsque Consistorialibus, inter quos & delator ille erat, adsidentibus, respondit, *Fateri se manum in virginis sinum à se fuisse immissam, sed non aliam ob caussam, quam ut sertum sive corollam quam iuvenis ille Minister* (expresso nomine) *ei dederat, auferret.* Addens, *nequaquam sibi vel Ministerij gravitate, vel Consistorij dignitate, ipsiusdemque Ecclesiæ integritate dignum videri, ut talibus rebus Consistorium sese immisceat. Esse hoc hominum otiosorum & munere abutentium.* Tum Consistoriales omnes magno impetu consurrexisse, non aliter quam si blasphemia velut tonitru fuissent exciti: se vero per ostium celeriter erupisse, ac relicto sacrato illo Senatu, postremum Vale religioni illi dixisse. Aiebat idem, inter Consistoriales illos fuisse sutorem, qui pedibus ipsius paulo ante calceos induxerat. Tot tantisque ineptijs ignoscas Lector rogo: quæ non possunt non auctorum suorum esse similes.

DE ABUSIBUS ET SCANDALIS quæ circa Consistoria illa frequenter contingunt.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. *Seniores (quos vocant) vicinorum mores & facta observant.*
II. *De Scribis & libris Consistoriorum.*
III *Quam multis nugis ij referti.*
IV. *Intemperies Consistorialium in reprehendendo vestium luxu.*
V. *Quam inutiles sæpe sint Consistoriales illæ admonitiones & correctiones.*
VI. *Scandala inde orta.*
VII. *Consistorialis confessionis notabilis historia.*

I. Quid ergo est, quod Seniores illos ad explorandos vicinorum actus, etiam data ædes pro lubitu ingrediendi omniaque rimandi potestate, a Ministris in specula veluti constitutos latere possit? Quid tu putas non dicturam mulierem cerebrosam, iracundam, zelotypam, stultam; quæ sibi sua & domum suam & totam viciniam possit percellere? Exploratores quidem isti idem speculum sæpe circumferunt, quod ille qui nihil præter nomen Romani habuit, non tam vt suam ipsi videant turpitudinem, sed vt aliorum errata vero maiora faciant atque ostentent. Postquam Lamiæ istæ diligenter omnia excusserunt, & in commentarios relata, Consistorio legenda exhibuerunt: ad reum mittitur tabellio siue Monitor: qui si non se sistat, nomen eius a Ministro publice in concione citatur: quod si tertium vocatus, etiam emaneat, à Cœnæ communione excluditur. At si morigerum idem se præbeat filium, Consistorio sistitur, & capite nudo in angulo aliquo stans, veniam non minus sollicite petit quam expectat: quæ tamen aliquando non datur, nisi crimen publice, ac sæpe coram inimicis suis fasso: sicque etiam occulta crimina in lucem producuntur. Quæ sane acerbissima est, præsertim apud cordatos ac verecundos homines, animorum tortura.

II. Dum ita caussa in Consistoriali illo iudicio ventilatur, scriba penes quem Iniquitatem Ecclesiæ sunt commentarij, & accusationem & confessionem, & sententiam diligenter perscribit. Hic vero plerumque vxorem habet & familiam, quam etiam libri huius vitæ ac Consistorialis thesauri beneficio facile potest alere. Quod vero secretum, quod silentium hic seruetur, Deus nouit. Certe non qui testis, sed qui iudex etiam fuerat, si postea ei cum reo res sit, caussæ suæ præsidium hinc petere sine vlla religione videmus. Librorum istiusmodi custodes sunt Ministri, qui eos non secus ac Parlamentorum Registra inferciunt: quibus legendis eorum vxores non tempus modo fallunt, sed commatrum seu compotricum suarum vitam egregie depictam intuentur. Rebullius lepide ait,

 Li-

Libros istos se credere, ad extremi Judicij usum asservari, in quo scilicet, uti scriptum est, libri aperientur, in quibus hominum peccata descripta exstant. Quin etiam de nondum probatis criminibus, Cayro teste, publice quidam cognoscere ac pronunciare voluerunt. Pendente interim processu, nonnulli illud disputabant, iurisdictionem super conscientias penes Ecclesiam esse. Quin etiam, modo conniveat magistratus, contra maleficos sententias ferunt, secundum Verbum Dei scilicet; & ut magistratus idem facit hortantur. Quibusdam tamen in Consistorijs ea quæ cum pudore revelantur, arcto teguntur silentio: siquidem mimi isti ut verecundiam miseris reis incutiunt, ita magno cum auditorum risu excipiuntur. Ridiculum est, imo scurrilitatem sapit quod apud Castrēses accidisse memorant, ubi puella quædam accusata quod nimis stulte & inepte se gereret, Gallici sermonis ambiguitate decepta, existimans se insimulari quod Gallico laboraret morbo, iam in eo erat ut sublata interula partes pudendas ostenderet, atque ita oculari inspectione accusatores suos falsitatis convinceret. Alibi vero ijdem libri non tanta religione custodiuntur, sed litigantibus etiam, ut caussam suam inde meliorem faciant, traduntur. O insignem fraternam charitatem! Equidem ipse in caussa Brussij cuiusdam, ad mortem postea damnati, Ministrum Moncaretensem de ijs quæ in Cōsistorio agitata fuissent, testem audivi. Veritati scilicet homines religiosi testimonium, quando requirimur, perhibendum aiunt. In quo notabis Lector, admirabilem illam Consistoriorum in re tam magni momenti dissensionem; tum assistentium perfidiam Dei nomen vane usurpantium, dum accusatos iureiurando obstringunt, ita syncere coram ipsis tamquam corā divino tribunali, se quod verum est dicturos ac fassuros: interim vero ipsum peccatum, quod omnino occultandum erat, revelantium: siquidem Confessio non ad condemnationem, sed ad pœnitentiam atque absolutionem in Ecclesiam introducta est.

III. In Curia nostra aliquando caussa agitabatur, in cuius informatione ne librum eiusmodi Consistorialem productum inspexi, qui inter alia multiplices Ministrorum de stipendijs non solutis querelas, tam incredibilem Ecclesiasticorum bonorum sitim calidasque eorundem preces, uti macrum ipsorum ofculum Clericalium proventuum adipe, qui tanta alias nauseam ipsis movet, unctius redderent, continebat atque ob oculos ponebat. Quid de mille alijs ineptijs & nugis dicam? Comœdiam aliquam, aut Boccatij centum Novellas legere te iuratis. Feminarum alia caussam dicere iussa erat, quod cerussa faciē induxisset: alia quod longioribus usa esset collarijs: alia quod saltasset. Saltatio enim initio pro magno peccato, adeoque graviori quam ipsa blasphemia habebatur: quum blasphemus verbis tantum corriperetur, quæ vero saltasset, Cœnæ communione excluderetur.

IV. Hoc vero unum dici vix potest quantum laboris & molestiæ Ministris exhibuerit, qui ovibus suis volentibus nolentibus has, ut vocabant, Christianæ modestiæ leges imponere perfracte contēdebant. Est penes me Ministri cuiusdam scriptum, in quo is inter alia narrat, feminis ob ornatum capitis paullo exquisitiorem Cœnæ usu ex Synodi decreto fuisse interdictum; quamvis Montalbanenses eodem rigore non uterentur. Tandem feminis edictum alio quam qui prohibitus erat adscito ornatu, eludentibus res in risum abijt; Minister vero, qui ut velatis, sicut Susanna illa apud Tertullianum, non vero reticulato ac cristato opere fastigiatis capitibus Cœnam accederent, pertinaciter contēdebat, civitate exire iussus fuit. Montalbani durante magno conventu Anno M. D L X X X I V. celebrato, virgo quædam crines ac caput exornandi sex modis, & quidem singulis, sed diverso tempore, in ipsa Cœnæ celebratione usa dicitur: quumque Ministrorum unus hunc, alter illum ornatum magis probaret, non levis inde simultas exstitit. Hodie certe leges illæ exoleverunt, postquam quindecim circiter aut viginti annos utcumque viguerunt. Quid quæris? Edentula iam & decrepita est istorum hominum ecclesia iamque alterum pedem in cymba Charontis habet. Jam vero vix ullibi maior luxus conspicitur. Videas ipsorum Ministrorum uxores vittis turritis, collarijs dentatis amplissimis & cycladibus vanni in modum distentis, non secus ac satrapaum uxores incedere, & in templo proxime cathedram ex qua maritus concionatur, magnifice sedere ac populo se ostentare. Novi regium in Aquitania Procuratorem, cui apud Ministrum uxoris luxum deploranti, & ut sub Ecclesiasticę disciplinæ leges redigeretur, petenti, nihil aliud responsū fuit, quam, Abusus si in consuetudinem transierint, ferendos esse At Delagnius Blessiensis Minister Pineau alias dictus, nō ita laxe ac molliter suos habuit. Quū enim A. M. DXCIX oviculas suas admonuisset, ut

ad

ad salutare illud pabulū Cœnę Dominicę diligenter se præpararent, & qua par est modestia v[illegible] rent omni vestiū, ac præcipue cycladū instar vaūi parentium luxu deposito, in ipsa vero Cœnæ administratione ciuis vxorem vidisset insolentius vestitam, accedentem accepta in sin[illegible]stram panis quam ei porrectu[illegible] erat buccella, ad alteram mensæ partem abscessit dextraque leviter impulsam facessere iussit. Id conspicatus maritus, vehementer excandescens, Ministrum in cathedram ascensurum calce impetijt. Ibi mox Seniores ac reliqui consurrexerunt, & pugnis misere contusum, cœtu eiecerunt. Femina vero illa deinde mœrore contacu[illegible]. Ecce tibi Consistorialis huius disciplinæ fructus! Nihil hic etiam frequentius, quā Ministrorum de non solutis stipendijs querelæ quam ob caussam non pauci Sacramentis [illegible]nantur, quæ ad Ministerij sustentationem conferre ouere aliquid recusantibus negare, in Ministrorum est potestate. Ad hanc ergo Cœnam qui accedere vult, necesse est vt symbolam prius c[illegible]nferat.

V. Admonitiones vero atque obiurgationes quæ in hisce Consistorijs erga criminis alicuius delatos adhibentur, leues admodum sunt & superficiariæ; quum econtra quibus in Catholica Ecclesia vtuntur sacerdotes in intima pectoris descendant, ac vera inde suspiria, nec non sæpe ex oculis lachrymas eliciant. Quid mirum ergo apud illos e peccatorum cœno plerosque [illegible] emergere non posse? Si enim cæcum sit Consistorium aut conniueat, quis viam erranti monstrabit? Maxima quæ hic a[illegible]guuntur peccata sunt, si quis Catholicorum templum ingressus vel concionem audierit, vel Missæ interfuerit: Hæc enim delicta præcipue publica pœnitentia ex[illegible]andantur. Quum aliquando in Burdigalensem hanc vrbem diuertisset regis nostri soror, Minister quidam ex eius comitatu ædem S. Andreæ sacram curiositate quadam ingressus, notum sibi hominē heteroclytum, nec Catholicum nec Calvinianū, Cassandri tamē opinioni magis addictū, in angulo cuiusdam sacelli genibus innixū conspexit. Digressus inde ad Consistorium, hominem statim citari iubet, ac coram increpat. Ecquid te pudet, inquiens? Numquid ego te heri in Papistico vidi templo? Tum alter: Si me vidisti, inquit, ergo & tu ibidem fuisti. Ille, Fateor ait; sed nullas ibi preces ego fudi. Equidē, respondit alter, nesciebam, peccare eos qui precantur. Hæ nugæ sunt, præ illis quæ sequuntur.

VI. Memini vidisse me viduam, violatæ pudicitiæ in Consistorio accusatam. Factum illa negare non poterat, vitium temere ventris prodente. Fassa ergo rem in Consistorio, inde ad frequentem cœtum educitur, & infra cathedram stans publice peccatum suum ipsa detestari & veniam petere iubetur. E templo inde egressa talis illa Magdalena innumeros fere spectatores [illegible] habuit. huncque tandem ex hac pœnitentia fructum cepit, quod deinde reformata hac sua viduitate tres adhuc partus enixa est. O dignos tali pœnitentia fructus! Equidem non sanare, sed perdere hoc fuit. Quid peccatum occultum in lucem protrahere illam quæ miseram prostituere quasi attinebat? Sed mitius aliquanto cum magnatibus agitur, quorum pœnitentia, nomine tantum, non crimine expresso, populo à Ministro indicatur, eiusque nomine [illegible] implorature. Tædiosum sit plura huius generis hic cōgerere. Vnum tamen adhuc addam, tanto magis notatu dignum, quod grauissima inde lis exorta, & in ea Curiæ nostræ audientia quam Tornellam vocant, coram me eiusdem Præside, agitata est.

VII. Præfectus oppidi Castillonij in Petrocorijs vt vxoris zelotypiam & vindictæ cupiditatem aliquo modo expleret (sic enim mihi ipse fassus est) ex Senioris cuiusdam consilio in Consistorio Paschatis iam instante festo, aperte professus est, bona conscientia ad Cœnam accedere se non posse, quod cum femina maritata, quæ & ipsa cœtui adscripta erat, adulterium commisisset. Ex Consistorialium Patrum decreto vocatur Mulier, Marito qui rem omnem hactenus ad eam horam ignorabat, miserabiliter quiritante. Citata illa ad Consistorium, auxilium a Curia petijt, & iustitiam contra iniuriam implorat, vna cum marito. Ad Curiam vocatus Præfectus caussatur, caussam hanc ad conscientiam ac religionem pertinere, de qua nemini nisi Deo & Pastori suo rationem reddere teneatur. Quod si peccarit, peccasse se contra religionis suæ leges, quæ peccata eiusmodi non iudici, sed Consistorio reuelare iubeant. Idque se a Ministris Senioribus facere iussum, maluisse conscientiæ suæ quam mulieris istius honori consulere. Quod nisi fecerit, non posse se integra conscientia Cœnam Domini percipere. Rogare ergo vt caussa ista ad ecclesiam & Consistorium tamquam competentem iudicem remittatur. Econtra misera illa, meram hanc & à suis ac mariti inimicis confictam calumniam esse demonstrat. Quod si hactenus caussæ eiusmodi in Consisto-

sistorio disceptatæ sint, vitio id factum: neque abusum hunc fraudi sibi esse debere. Re diu multumque magnis vtrimque causidicorum studijs non sine Reformationis summo dedecore, agitata, à Curia decretum fuit, non obstante quacumque exceptione, Præfectum iudicio se sistere, simulque Ministrum cum duobus senioribus ad interrogata respondere debere. Tum vero omnis deformata, multum tum pollens, Galliæ pars Præfecti patrocinium suscipere, de iniuria coram rege expostulare, quod scilicet Curia regulas ipsorum religioni præscribere auderet. Quid multis? Res ad priuatum Consilium à rege reuocata tandem omnino Consistorialium fratrum studio suppressa est. Huic facto plane germanum est illud quod in Sanctonibus accidit. vbi Augeaci toparcha, vt rabiem vxoris contra pellicem expleret, pro concione venustam iuuenculam nominauit, cum qua rē habuisset; quæ ex hac occasione libidinosæ iuuentuti, sollicite eiusmodi feras venanti, prædæ deinde fuit. Quod si omnia eiusmodi exempla quæ in Gallia nostra contigerunt, congerere huc velim, equidem non Caput, sed ingens volumen conscripturus sim. Ex paucis his tamen Lectori facile erit de ceteris iudicium ferre. Iam ad ea quæ restant pergamus.

VIII. Geneuæ ciuilis magistratus quoque Consistorio interest, vnde sæpe criminales actiones reis deinde intentantur. Quis tale Consistorium Hispanica Inquisitione nocentius esse neget? In Gallijs, post Edictū quod à Ianuario vocant, promulgatum, regijs Officiatijs aditus permissus fuit, tam ad actiones melius elucidandas, quam impediendum ne quid contra regis auctoritatem regnique vtilitatem fieret. At seruitute hac liberata postea Consistoria, non amplius rerum ad religionem, sed ab bellum potius eiusque gerendi rationes pertinentium disceptationi inseruierunt. In his enim pacis ac belli consilia procusa, in his conspirationes factæ sunt; ex his schismata, rebelliones ac seditiones, tamquam ex equo Troiano prodierunt quę omnia suaues isti homines Reipublicę negocia appellant. In his colliguntur numi, decernuntur delectus, distribuuntur prouinciæ, constituuntur duces, vt paucis dicam, nihil aliud sunt hæc Consistoria quam seditionis fomites, tubæ belli, omniumque malorum incudes, vt in quibus etiam de Regibus ac Principibus in ordinem redigendis consilia suscipiuntur. Anno M. D. LXXVII. literæ à Beza ad Aquitaniæ Ministros scriptæ, interceptæ sunt, quibus eos monebat, *darent operam, ne in ciuitates suas, velut liberas, ad instar Rupellensis illius conformatas Respublicas, vlli duces aut Præfecti nisi à Consistorio & Synodo approbati reciperentur.* Sed Consistorijs istis multum de pristino splendore decessit. Vt enim olim in cooptandis collegis nimis morosi erant, ita iam vltro quoscumque prensant, & si è Nobilitate quis interesse velit, honori id sibi ducunt. In his etiam plaustra querelarum plerumque congeruntur. Est enim istorum hominum mos, vt quum male alios tractent, male tamen ab alijs tractati se conquerantur, ac veteres iniurias non modo non emendent, sed nouis etiam cumulent. O pulcram Caluini Reformationem! qui vnà cum puluisculo auricularem Confessionem omnino expurgauit: quæ tamen mors diaboli, & peccati est exterminatio. Cur tibi odiosum ac suspectum est, quod ab omni antiquitate semper fuit vsurpatum? (a) Ridicule enim, immo impie ineptus est centonum ille consarcinator, qui proximis trecentis annis Confessionem hanc in Ecclesia primum vsitari cœpisse ait. S Augustinus inquit, *Non satis esse Deo confiteri, sed rogandum esse sacerdotem, conscientiamque penitus esse denudandam atque exonerandam.* S Basilius *Ea peccata confiteri necessarium esse dicis, quibus diuinorum dispensatio mysteriorum commissa est.* Qui enim perfectam agere volebant pœnitentiam, peccata sua sanctis confitebantur. Et in Euangelio scriptum legimus, *populum S. Ioannis Baptistæ, in Actu vero baptizatos Apostolis peccata sua confessos esse.* Quod si Caluine, auricularis hæc Confessio tibi non placet, cur non illam saltim, q̄ in prisca Ecclesia vsitatā fuisse non ignoras testituis, vt animi sui interiora omnibus quisque sordibus expurget? Confessioni sane publicæ auricularem olim tempore Nestorij Constantinopolitani Episcopi iunctam fuisse, negari non potest. (b) Equidem & hoc te non latet quanta incommoda ac scandala ex publica illa Confessione nasci soleant, eo potissimum quod homines maxime verecundi suam ipsi turpitudinem reuelare non sustineat, sicque à pœnitentia absterreantur, & plena peccatorum expiatione defraudentur. Recte ergo ac sapienter in priuata hac Confessione Ecclesia acquiescit, quā tuus

a *S. Dion. epist. ad Demoph. S. Cyrill. lib. 3. in Leuit. S. Cypr. Ser. de Lapsis. S. Aug. com.* 10. *serm.* 30. *S. Chrysost in Matt. hom.* 3. *Orig. in Ps.* 33. b *Hist. trip. lib.* 9. *cap.* 25.

suus quoque assecla Oecolampadius probauit, inquiens(c) *Confessionem illam quam auricularem vocant, neminem pietatis amantem reijcere atque improbare debere.* Et successor tuus Beza ipse fatetur, *Oralem Confessionem & publicam absolutionem semper in bene ordinatis Ecclesiis fuisse vsitatas.* Eadem nihilominus ad gustum tuum non fuit, eo quod nimiæ isti reformationis licentiæ aduersaretur. Sed iam credo alia de nouo reformata religio exspectanda nobis est, quæ tuam illam tantopere deformatam reformet. Interim vero iure dicere possumus, Miserabilem esse illum statum, in quo conscientiæ à nemine alio quam à seipsis gubernantur.

DE TEMPLIS, PRECIBUS, cantu, alijsque ceremonijs Calvinistarum.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

I. *Christiana Ecclesia à Caluinistis deiecta & vastata.*
II. *Qualia sint Caluinistarum templa.*
III. *Caluinismus etiam quum maximè viguit, in horreis exercitus.*
IV *Concionum ordo, & irreuerentia erga Deum.*
V. *De Concionum anteambulis.*
VI. *De Ministrorum habitu: & quali in primitiua Ecclesia sacrorum ministri vsi sint.*
VII. *Similitudo Christianæ Ecclesiæ cum Naui.*
VIII. *In Catholicis Ecclesiis omnia vocalia; in Caluinisticis omnia muta sunt.*
IX. *Precandi apud Caluinistas modus.*
X. *Confusio in Cantu.*
XI. *Quid in Concionibus frequentissime inculcent ministri.*
XII *Quam irreligiose sacra apud Caluinistas obeantur.*

I. Iam primis illis è Paganismo in Ecclesiam ingressis Christianis, quam eorum posteris, ingens semper desiderium fuit ac studium templa atque Oratoria, quæ domus Dei vocantur, exstruendi, vti omnes primitiuæ Ecclesiæ Historiographi testantur. Nihilominus tamen Magdeburgenses Centuriatores impudenter asseuerant, (a) primis trecentis annis ne vnius templi fundamenta à Christianis iaci potuisse. Quid? Ergo fabulosa sunt, quæ de magnifico illo templo, Gordiano imperante, Neocæsareæ condito, quod ad S. Basilij vsque tempora (b) integrum mansit, à priscis Historicis scripta sunt? Cyprianus numquid, *Templa*, ait, (c) *fastuosis & superbis clausa humilibus aperta esse?* Origenes certe magnum templorum stragem sub Imperatore Maximino editam describit. (d) Taceo Basilicas, Oratoria, Monasteria, quorum frequens apud veteres scriptores est mentio. Quemadmodū ergo primis istis quasi Dei filijs nihil magis curæ fuit, quam vt diuinis istis exstruendi ædibus pietatem suam ac zelum ostenderent; postremi hi ac degeneres Christiani vnum id negocium sibi datum existimant, vt muros templorum diruant, tecta deijciant, fundamenta effodiant, omnia deniq; solo æquent: sequuti in hoc Calvini magistri sui consilium, qui abolitis omnibus ceremonijs, velut alter Diocletianus, etiam ipsas ædes sacras diuinæ læsæ Maiestatis reas esse pronuntiauit, ac plane euerti iussit. Quam tamen hominis sententiam neque Geneuensis magistratus approbauit; sed primarium templum D. Petro sacrum conseruauit in quo passim adhuc veteris Catholicæ ecclesiæ vestigia apparent. Illud tamen indignum valde est, quod Iesu Christi imaginem sustulerint, quum vnius ex Episcopis imago adhuc exstet. Pone cath dram Calvini, columnæ affixam, duo sunt sedilia, quibus sex Apostolorum, vnà cum inscriptione nominum, effigies superstant, quæ oculos ad cathedram convertentibus vndiquaque occurrunt. Visuntur ibi adhuc Catholicorum tumuli & sepulcra cum vsitata inscriptione: REQUIESCANT IN PACE. At in Gallia nostra templa multo crudelius tractata sunt, vbi Beza à Caluino ad disseminandum in patria pseudoeuangelium missus, etiam omnia idololatriæ vestigia & memoriam, vti iactabat, funditus abolere instituit. Atqui nec Ezechias, nec Iosias, nec quisquam alius piorum regum templa veri Dei cultui antea dicata deiecisse, sed ab idololatria & superstitionibus quibus polluta erant, repurgasse leguntur. (e) Longe aliter fecerunt Reformatores nostri, qui primum suum furorem in pulcherrimum illud Aurelianense templum S. Crucis nuncupatum effuderunt. Id agre ferens

Te Ludo-

c *Oecolamp. 1. Epist. Ioan. Schluss. lib. 1. Theol. Calu. fol. 69.* a *Cent. 2.* b *Greg. Nic. in vit. Greg.* c *Cypr. Epist. 55.* d *Orig. in Ioan.* e *4. Reg. 16. 18. 22.*

sistorio discepta̧tæ sint, vitio id factum: neque abusum hunc fraudi sibi esse debere. Re diu multumque magnis vtrimque caussidicorum studijs non sine Reformationis summo dedecore, agitata, à Curia decretum fuit, non obstante quacumque exceptione, Præfectum iudicio se sistere, simulque Ministrum cum duobus senioribus ad interrogata respondere debere. Tum vero omnis deformata, multum tum pollens, Galliæ pars Præfecti patrocinium suscipere, de iniuria coram rege expostulare, quod scilicet Curia regulas ipsorum religioni præscribere auderet. Quid multis? Res ad priuatum Consilium à rege reuocata tandem omnino Consistorialium fratrum studio suppressa est. Huic facto plane germanum est illud quod in Sanctionibus accidit. vbi Augeaci toparcha, vt rabiem vxoris contra pellicem expleret, pro concione venustam iuuenculam nominauit, cum qua rē habuisset; quæ ex hac occasione libidinosæ iuuentuti, sollicite eiusmodi feras venanti, prædæ deinde fuit. Quod si omnia eiusmodi exempla quæ in Gallia nostra contigerunt, congerere huc velim, equidem non Caput, sed ingens volumen conscripturus sim. Ex paucis his tamen Lectori facile erit de ceteris iudicium ferre. Iam ad ea quæ restant pergamus.

VIII. Geneuæ ciuilis magistratus quoque Consistorio interest, vnde sæpe criminales actiones reis deinde intentantur. Quis tale Consistorium Hispanica Inquisitione nocentius esse neget? In Gallijs, post Edictū quod à Ianuario vocant, promulgatum, regijs Officiarijs aditus permissus fuit, tam ad actiones melius elucidandas, quam impediendum ne quid contra regis auctoritatem regnique vtilitatem fieret. At seruitute hac liberata postea Consistoria, non amplius rerum ad religionem, sed ab bellum potius eiusque gerendi rationes pertinentium disceptationi inseruierunt. In his enim pacis ac belli consilia procusa, in his conspirationes factæ sunt; ex his schismata, rebelliones ac seditiones, tamquam ex equo Troiano prodierunt quę omnia suaues isti homines Reipublicę negocia appellant. In his colliguntur nummi, decernuntur delectus, distribuuntur prouinciæ, constituuntur duces, vt paucis dicam, nihil aliud sunt hæc Consistoria quam seditionis fomites, tubæ belli, omniumque malorum incudes, vt in quibus etiam de Regibus ac Principibus in ordinem redigendis consilia suscipiuntur. Anno M. D. LXXVII. literæ à Beza ad Aquitaniæ Ministros scriptæ, interceptæ sunt, quibus eos monebat, *darent operam, ne in ciuitates suas, velut liberas, ad instar Rupellensis illius conformatas Respublicas, vlli duces aut Præfecti nisi à Consistorio & Synodo approbati reciperentur.* Sed Consistorijs istis multum de pristino splendore decessit. Vt enim olim in cooptandis collegis nimis morosi erant; ita iam vltro quoscumque prensant, & si è Nobilitate quis interesse velit, honori id sibi ducunt. In his etiam plaustra querelarum plerumque congeruntur. Est enim istorum hominum mos, vt quum male alios tractent, male tamen ab alijs tractati se conquerantur, ac veteres iniurias non modo non emendent, sed nouis etiam cumulent. O pulcram Caluini Reformationem! qui vnà cum puluisculo auricularem Confessionem omnino expurgauit: quæ tamen mors diaboli, & peccati est exterminatio. Cur tibi odiosum ac suspectum est, quod ab omni antiquitate semper fuit vsurpatum? (a) Ridicule enim, immo impie ineptus est centonum ille consarcinator, qui proximis trecentis annis Confessionem hanc in Ecclesia primum vsitari cæpisse ait. S. Augustinus inquit, *Non satis esse Deo confiteri, sed rogandum esse sacerdotem, conscientiamque penitus esse denudandam atque exonerandam.* S. Basilius *Eis peccata confiteri necessarium esse dicit, quibus diuinorum dispensatio mysteriorum commissa est.* Qui enim perfectam agere volebant pœnitentiam, peccata sua sanctis confitebantur. Et in Euangelio scriptum legimus, *populum S. Ioannis Baptistæ, in Actu vero baptizatos Apostolis peccata sua confessos esse.* Quod si Caluine, auricularis hæc Confessio tibi non placet, cur non illam saltim, q̄ in prisca Ecclesia vsitatā fuisse non ignoras restituis, vt animi sui interiora omnibus quisque sordibus expurget? Confessioni sane publicæ auricularem olim tempore Nestorij Constantinopolitani Episcopi iunctam fuisse, negari non potest. (b) Equidem & hoc te non latet quanta incommoda ac scandala ex publica illa Confessione nasci soleant, eo potissimum quod homines maxime verecundi suam ipsi turpitudinem reuelare non sustineat, sicque à pœnitentia absterreantur, & plena peccatorum expiatione defraudentur. Recte ergo ac sapienter in priuata hac Confessione Ecclesia acquiescit, quā

tuus

a *S. Dion. epist. ad Demoph. S. Cyrill. lib. 3. in Leuit. S. Cypr. Ser. de Lapsis. S. Aug. com. 10. serm. 50. S. Chrysost. in Matt. hom. 3. Orig. in Ps. 33.* b *Hist. trip. lib. 9. cap. 25.*

euus quoque aſſecla Oecolampadius probauit, inquiens (c) *Confeſſionem illam quam auricularem vocant, neminem pietatis amantem reijcere atque improbare debere.* Et ſucceſſor tuus Beza ipſe fatetur, *Oralem Confeſſionem & publicam abſolutionem ſemper in bene ordinatis Eccleſijs fuiſſe vſitatas.* Eadem nihilominus ad guſtum tuum non fuit, eo quod nimiæ iſti reformationis licentiæ aduerſaretur. Sed iam credo alia de nouo reformata religio exſpectanda nobis eſt, quæ tuam illam tantopere deformatam reformet. Interim vero iure dicere poſſumus, Miſerabilem eſſe illum ſtatum, in quo conſcientiæ à nemine alio quam à ſeipſis gubernantur.

DE TEMPLIS, PRECIBUS, cantu, alijſque ceremonijs Calviniſtarum.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

I. *Chriſtiana Eccleſia à Caluiniſtis deiecta & vaſtata.*
II. *Qualia ſint Caluiniſtarum templa.*
III. *Caluiniſmus etiam quum maximè viguit, in horreis exercitus.*
IV *Concionum ordo, & irreuerentia erga Deum.*
V. *De Concionum anteambulis.*
VI. *De Miniſtrorum habitu: & quali in primitiua Eccleſia ſacrorum miniſtri vſi ſint.*
VII. *Similitudo Chriſtianæ Eccleſiæ cum Naui.*
VIII. *In Catholicis Eccleſijs omnia vocalia; in Caluiniſticis omnia muta ſunt.*
IX. *Precandi apud Caluiniſtas modus.*
X. *Confuſio in Cantu.*
XI. *Quid in Concionibus frequentiſſime inculcent miniſtri.*
XII. *Quam irreligioſe ſacra apud Caluiniſtas obeantur.*

I. TAm primis illis è Paganiſmo in Eccleſiam ingreſsis Chriſtianis, quam eorum poſteris, ingens ſemper deſiderium fuit ac ſtudium templa atque Oratoria, quæ domus Dei vocantur, exſtruendi, vti omnes primitiuæ Eccleſiæ Hiſtoriographi teſtantur. Nihilominus tamen Magdeburgenſes Centuriatores impudenter aſſeuerant, (a) primis trecentis annis ne vnius templi fundamenta à Chriſtianis iaci potuiſſe. Quid? Ergo ſabuloſa ſunt, quæ de magnifico illo templo, Gordiano imperante, Neocæſareæ condito, quod ad S. Baſilij vſque tempora (b) integrum manſit, à priſcis Hiſtoricis ſcripta ſunt? Cyprianus numquid, *Templa*, ait, (c) *faſtuoſis & ſuperbis clauſa humilibus aperta eſſe?* Origenes certe magnum templorum ſtragem ſub Imperatore Maximino editam deſcribit. (d) Taceo Baſilicas, Oratoria, Monaſteria, quorum frequens apud veteres ſcriptores eſt mentio. Quemadmodũ ergo primis iſtis quaſi Dei filijs nihil magis curæ fuit, quam vt diuinis iſtis exſtruendi ædibus pietatem ſuam ac zelum oſtenderent; poſtremi hi ac degeneres Chriſtiani vnum id negocium ſibi datum exiſtimant, vt muros templorum dituant, recta deijciant, fundamenta effodiant, omnia deniq; ſolo æquent: ſequuti in hoc Calvini magiſtri ſui conſilium, qui abolitis omnibus ceremonijs, velut alter Diocletianus, etiam ipſas ædes ſacras diuinæ læſæ Maieſtatis reas eſſe pronuntiauit, ac plane euerti iuſsit. Quam tamen hominis ſententiam neque Geneuenſis magiſtratus approbauit; ſed primarium templum D. Petro ſacrum conſeruauit in quo paſsim adhuc veteris Catholicæ eccleſiæ veſtigia apparent. Illud tamen indignum valde eſt, quod Ieſu Chriſti imaginem ſuſtulerint, quum vnius ex Epiſcopis imago adhuc exſtet Pone cathedram Calvini, columnæ affixam, duo ſunt ſedilia, quibus ſex Apoſtolorum, vnà cum inſcriptione nominum, effigies ſuperſtant, quæ oculos ad cathedram convertentibus vndiquaque occurrunt. Viſuntur ibi adhuc Catholicorum tumuli & ſepulcra cum vſitata inſcriptione: REQUIESCANT IN PACE. At in Gallia noſtra templa multo crudelius tractata ſunt, vbi Beza à Caluino ad diſſeminandum in patria pſeudoeuangelium miſſus, etiam omnia idololatriæ veſtigia & memoriam, vti iactabat, funditus abolere inſtituit. Atqui nec Ezechias, nec Ioſias, nec quiſquam alius piorum regum templa veri Dei cultui antea dicata deiecisse, ſed ab idololatria & ſuperſtitionibus quibus polluta erant, repurgaſſe leguntur. (e) Longe aliter fecerunt Reformatores noſtri, qui primum ſuum furorem in pulcherrimum illud Aurelianenſe templum S. Crucis nuncupatum effuderunt. Id agre ferens

Te Ludo-

c *Oecolamp.* 1. *Epiſt. Ioan. Schluſſ lib.* 1. *Theol. Calu. fol.* 69. a *Cent.* 2. b *Greg. Nic. in vit. Greg.* c *Cypr. Epiſt.* 55. d *Orig. in Ioan.* c 4. *Reg.* 16. 18. 22.

Ludouicus Borbonius Princeps Condæus, sacrilegorum impetum quantum potuit inhibuit: quũque teterrimum nebulonem in ipso tecto plumbeas laminas auro obductas effringentem, & Stentorea voce illud, *Sic destruetur Babylon*, intonantem, vidisset, colubrinam contra eum dirigi iussit, atque ita cœptum omittere coegit. Quum vero plebis furor, secretis B. zæ exhortationibus accensus, ne sic quidem restingui posset, portæ templi muro ducto obstructæ fuerunt. Noctu nihilominus homines scelerati per fenestras irrepentes columnarum quibus templum innitebatur fundamenta emoliti sunt, sicque grande illud & admirabile ædificiũ vna nocte corruit quod post quadraginta circiter annos sub Magno illo Henrico IV. quem Miraculorum Regem merito quis appellet, multo magnificentius restaurari cœpit. Nolo hic quæ plurima passim occurrunt, funesta Caluinianæ impietatis vestigia, templorum ac monasteriorum ruinas, sed eorum in quibus ipsi religionis suæ cultum exercent, templorum atque ædium formam Lectori ob oculos ponere.

II. Exteriorem quidem Caluinisticorum templorum structuram, eorumque ornamenta multis describere haud attinet: siquidem loco magnificorum ædificiorum quæ antiquitus diuino cultui consecrata sunt, homines isti macellis, pecorum lanienæ destinatis vtuntur, quasi augurantes horrendas illas cædes ac lanienas quibus conciones eiusmodi occasionem dederunt. Quod si horrei sit copia præclare secum actum putant, neque vlla adhibent ornamenta vel aulæa, nisi illa ex aranearum filis contexta. Concione finita, ibidem rursus omnis generis bestiæ stabulantur. Hæc ipsorum templa, hæc oratoria fuerunt sine aris, sine vllo sacrificio. Aiebant vero Deo non minus placere orationem in stramentitia casula aut quocumque alio gurgustio quam sub aurato laqueari effusam. Ministro vix e suggestu digresso, hic lagenam, ille pernam, alius aliud depromit, atque ita ex domo orationis repente caupona fit. Sed ô cæcos ac dementatos homines! qui nec sordes istorum Ministrorum, qui Catholicæ Ecclesiæ pulchritudine tam turpiter vos spoliarunt, videtis, nec tam spurcæ religionis sentinam sentitis.

III. In eo tamen, quod tam vilibus locis Ministerium vestrum exerceretis, excusari hactenus poteratis, quamdiu metu ignis, quem hæreticis paratum esse scitis, delitescendum vobis fuit. Nam & primi Christiani olim secreta loca, vt vos iam horrea & stabula, cœtibus suis obeundis quærebant. Quod vero etiam nunc postquam lucem ferre didicit hæresis, sordida nihilominus ac profana loca quasi de industria sacris suis (demus hoc nomen profano cultui) eligit, atheismi certe atque impietatis ream manifeste se facit, ipsamque religionem summo contemtui exponit. In Sanctonibus quum aliquando essem (quam prouinciam homines isti magna ex parte tum occuparant) memini totam fere Nobilitatem ad audiendum *Verbum Dei* (sic dicebant) ad magnatis cuiusdam arcem confluxisse: qui rogatus, vbi concionem haberi vellet? an in atrio vel cœnaculo? (quod amplissimum ibi erat) Nequaquam inquit; sed in horreo. Mox ergo sella ponitur, mensa sternitur, cui assidens Minister, ad auditores verba faciebat. Vix finierat, quum præclarum illud templum mulis & equis repletur. Roganti mihi, cur non honestiorem aliquem locum Deo eiusque cultui eligerent respondebant, Deum non ædificiorum elegantiam, sed cordis in puritatem in se colendo à nobis requirere. Hos ergo si audias, stulte fecisse primos Christianos dices, qui in honorem Dei tam sumtuosa templa auro collucentia ædificarunt, vt Lucianus, non Christianæ modo, sed & omnium religionum subsannator, testatur. Stulte ergo fecit Constantinus Magnus, qui Constantinopolitani, Antiochiæ, Nicomædiæ atque etiam Hierosolymis tam pulchra ac magnifica templa exstruxit, & aulæis acu pictis auroque rigentibus exornauit: vt & Constans Imperator. Optatus contra Donatistas scribit Chrysostomi libros legenti occurrent altaria auro radiantibus peristromatis instratã, pauimenta marmorea, parietes aulæis fulgentes, aurata laquearia, ipsæ ædes aureis & argenteis lychnis collucentes; vt merito illud sæculum Ecclesiæ Aureum dici possit. Et tamen deformati nostri dicere audent, hæc omnia superstitionem sapere atque omnino esse superflua, magisque suam laudandam esse simplicitatem.

IV. In magnificis hisce Deformatorum auditorijs scamna cernuntur, ad eum modũ quo in scholasticorum collegiorum classibus, in quibus auditores sine vllo ordine consident. Ingredientes feminis quas forte conspexerint honorem exhibent: Deo nullum. Eadem reuerentia nomen IESV & Iesuitæ excipitur. Nusquam videas vllum genu flecti. Quod si quis forte fecerit, statim Ad Papistas facessere iubetur. Horum vtpote non tam acutorũ

homi-

hominum, aiunt esse, aqua benedicta se aspergere crucis signo se signare, in genua se demittere? & ut paucis dicam, externo aliquo actu tam fidem quã reuerentiam erga Deum testatam facere. omnia ista idololatriam sapere. Sed quid diciris, imp[...] homines? Ergo qui in primitiua vixerunt Ecclesia hosque sanctos ac religiosos ritus ac ceremonias nobis tradiderunt, idololatræ fuerunt? Accusate ergo Deum, qui per prophetam conqueritur, se non tanto externo honore coli quanto terreni Principes: quibus plerique quod optimum habent offerunt. Accusate Psalmistam, qui vult vt caro sua omniaque externa in se non minus in Deo exsultent, quam ipsum cor atque interni affectus. Accusate denique S. Paullum Apostolum, qui Confessionem, quæ certe externo actu fit salutem attri[bui]t.

V. Interea dum Minister vel exspectatur, vel ad concionem se præparat, sutor aliquis vel sartor, modo legendi peritus, suggestum ascendit, & caput aliquod ex Biblijs, aut si Minister nullus veniat, integram homiliam ex Calvini scriptis recitat. Sed hic abusus Synodi ad Castellum Eraldi Anno M.DXCVII celebratæ decreto sublatus est, ne Calvini scripta Verbo Dei substituta viderentur, cum præcipue ne Ministerium, ut ita dicam, evacuaretur, populo lectoribus ac sermonibus iam dudum magno numero procusis contento & sumtus in Ministerium, superfluos iudicante: quum nullus fer[e] sit qui melius quid afferre possit quam ibi scriptum est. Qua vero anagnostæ illi ut plurimum illiterati sunt, facile cogitari potest quam scita eiusmodi, quibus affectibus picta, quaque vocis articulatione distincta sit lectio. Unde sæpe fit, ut etiam a pueris adhuc balbutientibus corrigantur. Hominem novi Jarnacensis toparchæ accipitrarium, qui absente aut ægrotante Fluraco Ministro, seposito paulisper venatico suo apparatu, suggestum conscendere, & ad populum (Diaconi enim munere fungebatur) verba facere solebat. Neque est vt quotundam è nostris inscitiam nobis hic objiciant. quam sane in plerisque ipsorum, etiam ijs locis ubi maxime doctis hominibus opus erat, maiorem demonstrare possumus. Ac profecto non inuitia aliquid magis exquisitum ac perfectum a Nova ista ac recenti adhuc Religione requiri possit quum experientia constet, temporis longinquitate rerum omnium vigorem minui ac paullatim consumi: quum recentia & speciem habeant multo gratiorem, & vires maiores. At contra in nova hac religione fieri videmus: quæ ubi vix lucem aspexit, nocte rursus involvitur; vix è terra prorupit, atque iterum in cavernas eiusdem se abscondit, vix caput extulit, ac rursus demittit, vix denique nata statim denascitur.

VI. Adveniens Minister, Diaconi vel Lectoris locum occupat: quo descendente, ille in suggestum ascendit, laicali habitu aut quicumque maxime ipsi placet, indutus. Faius, qui Margaritæ Henrici IV sorori a concionibus fuit, etiam dum concionaretur, gladium è latere pendentem semper habuit, pallio nonnunquam cærulei vel violacei, thorace flavi coloris vestitus. Fuit inter hos Ministros, qui defixi in terram gladij capulo tamquam suggestui innitens, in horto conc[i]onatus est. Non raro accidit ut ocreis ac calcaribus induti suggestum conscendant: quod forte tum excusari poterat, quum velut expeditione facta, huc illuc animas prædatum circumvolitabant? postquam vero glad[i]j libertate conscientiarum libertas parta est, animi dissoluti indicium videtur. Contondderius Minister in Turonibus veste militari indutus, gladiumque ac pugionem utroque latere accinctus, concionari visus est eoque nomine a paullo modestioribus in Castelleradensi synodo accusatus. Sed dicite nobis, Domini Ministri. An sacerdotes altari servientes in primitiva Ecclesia sic fuerunt vestiti? Habitum eorum videte, si placet, apud Sanctum Dionysium; tunicam scilicet p[ic]tam Dominicæ passionis insignibus, & cruce inprimis undiq; ornatam; stolã è c[o]llo, manipulũ è manibus pendentem, cum albam tunicam ac reliqua, quæ ibi descripta sunt. De venturi Messiæ Ministris eorumque ornatu Propheta Ezechiel vaticinatur, inquiens, Deũ sanctis eos vestibus vestiturum, ut officium, coram ipso faciant. Et Sanctus Clemens Apostolos nitida veste indutos, sacrifi[ca]sse testatur, ut & ipsorum successores, ut supra ostendi. Sanctus vero Stephanus Papa ac martyr apertis verbis indicat, vestimenta quibus sacerdotes utuntur, sacra esse, nec ad alium usum adhiberi debere. Quumque Judæi, ut Ivo Carnutensis inquit, tanta reverentia ac maiestate divinum suum cultum peragant; quid nos facere in nostris decet ecclesijs, in quibus non umbra, sed ipsa veritas est (f) Sola certe ornamenta illa nescio quem respectum ac devotionẽ afferũt: eoq; omnes Christiani per totum Mundum dispersi, Græci, Æthiopes, (g) Syri, Armenij,

f Opt. l. 3. in fin. Orig. hom. 11. in c. 20. Leu. g Vide Alvar. hist. Æthiop. cap. 12.

monij, omnesque Orientales atque Occidentales, numquam in sacrificijs suis aut ceteris diuini cultus partibus profano vestitu vti voluerunt. Soli Calvinistæ eodem quo in foro & vbique alias vtuntur habitu, sacra (si modo quidquam apud eos sacrum) tractare nō verentur. At profano ac communi habitu hic vtendum non esse, quum alij tum S Hieronymus vo docet. Vidi ego è Principibus nostris aliquem, nouæ religioni addictum, qui templum quod iam ingressus, eiusque munditiem ac ornamenta, vt & Episcopi ac totius Cleri splendorem conspicatus, cum Ministro suo deinde expostulauit, sub vlmeto, vbi pila ludere pueri solebant, sine vllo ornatu aut ceremonijs sermones suos deblaterante.

VII. Vidimus horrea vestra, domini Reformati, quæ ex vobis nonnulli cum paganis & Iudæis Tēpla appellant: videte vos nostras vicissim ecclesias. Sic enim à primis Christianis post S. Paullum nominatas fuisse, (h) ex Tertulliano S. Augustino, (i) Eusebio & Nicephoro discimus, qui eadem etiam Columbæ ædes appellant. Videbitis ædificia præcelsa, quorum frontispicium semper Orienti est obuersum. Et quia eadem Naui quam simillima sunt S Clemente teste: (k) structuram eorum accuratius aliquanto vobis ostendam, vt tanto magis eius structuræ, cuius illa Noæ Arca figuram repræsentauit, cuiusque illa piscatoria S Petri nauicula adhuc figuram gerit, fundamenta, firmitatem ac pulcritudinem admiremini. Vt enim Mundus mari; sic Ecclesia, fluctibus huius Mundi innatans, Naui comparatur. Magnum illud ac sinuosum atrium puppim repræsentat; Chorus, proram. Malus turrim; antenna, Crucem. Et quemadmodum in Naui (de maioribus loquimur) vt & in Arca illa Noetica tres plerumque sunt contignationes; sic Ecclesia tribus constat ordinibus quorum primus idemque infimus est Coniugatorum, secundus Viduarum ac cœlibum, tertius Virginū, reliquis excelsior. Nauis in tres partes præcipuas secundum longitudinem diuiditur, proram, foros, & puppim: sic Ecclesia ex tribus his partibus, secundum Mundi ætatem distributis, composita est, Lege scilicet Naturæ, Synagoga Mosaica, & Euangelio. In Naui tenuarium est, in quo varia res ad alimentum pertinentes asseruantur: Ecclesia itidem diuersis alimentis instructa est, ac præcipuè Sacramentis: inter quæ *Baptismus*, Aqua dulcis. *Corpus Domini*, Panis biscoctus est quibus in hoc Mundi Oceani circumnauigantes animæ nostræ aluntur ac sustentantur. Arma vero ac tela Ecclesiæ sunt, *orationes*, *benedictiones*, *exorcismi*, *excōmunicationes*, *aqua & panis benedictus*, *sacræ reliquiæ*, *aliaque id genus*, quibus non solum contra hostes nos defendimus, sed etiam vltro eosdem oppugnamus. Penu Ecclesiæ est *Sacristia*. Merces quibus hæc nauis onerata est, sunt *merita*, *& satisfactiones Jesu Christi*, *Deiparæ Virginis*, *& Sanctorum*, *quibus*, *vbi per sacrificia*, *sacramenta & Indulgentias nostra facta fuerint*, *debita nostra peccatis nostris contracta*, *exsoluimus*, *meritisque per sacrificia & sacramenta applicatis*, *gratiam Dei in hac*, *& gloriam in altera vita redimimus ac mereamur*. Nauis rectores sūt diuersi *Ecclesiæ Officiarij ac Prælati* Gubernator, *Papa est seu Pontifex Romanus*, *qui in puppi*, *id est*, *Apostolica Sede ad clauum sedet* Clauus vero vel gubernaculum est *pedum siue baculus pastoralis*. Et baculus quidem siue virga semper Iurisdictionis insigne fuit, etiam apud profanos. Inde non pastores solum pedis, sed & Reges sceptris, & magnates scipionibus, & augures lituis vsi sunt. Hoc baculo tamquā sceptro Papa nauim gubernat tumultuantes coercet, errantes reducit, ignauos excitat. Reliqui Officiarij sunt *Episcopi & alij Prælati*: *inter quos Confessarij velut sentinam peccatorum exhauriunt*. *Prophetæ* velut in specula constituti, non imminentes modo tempestates, sed & breuia, syrtes ac scopulos naufragijs infames, vt & piratas obseruant, vtque ab eis cauere nobis possimus, ostendunt. *Concionatores* vero mores hominum ac vitam ad diuini Verbi præscriptum, tamquam ad magneticam acum dirigunt, diurnam iram contra peccata nostra, minas pœnarum, ac iudicia Dei certissima annunciant, tum piratas eorumque conatus detegunt, & vt contra eosdē fortiter pugnemus exhortātur. Anchora huius Nauis Spes est, quæ in Deo fundata, contra omnium hostiū impetus tutos nos præstat. Ecce tibi Nauim Catholicæ nostræ Ecclesiæ, ecce mysticam eiusdem structurā. Tu sodes, hæretice, eodē modo horrea macella, boū & equorū stabula, in quibus Verbū Dei, si dijs placet, prædicatis, nobis depinge.

VIII. Hæ vero Ecclesiæ merito Dei habitacula, sedes pietatis ac deuotionis domicilia dicuntur, in quarum medio apud primos Christianos, vt apud Lactantium legere est, loco ceteris eminentiore Crucis ac Crucifixi signū statutū fuit, ad quod flexo genua prostrati fideles, orātiōes suas ad Saluatorem Christum [illegible]

h *i.Cor 11* i *Adu.Val.* 1 2 k *lib.* 2 *Const.* [illegible] *c.* 62 [illegible]

Crucifixum fundebant. (l) Hic ille locus est, ubi Christianus singulis horis vitæ suæ rationes Deo reddere, reatus fateri veniam ac gratiam implorare sacrosanctam Eucharistiam adorare, altare in quo iuge ac perpetuum illud sacrificium quotidie Deo offertur, deosculari, Sanctorum reliquias venerari, omnia denique religiosæ deuotionis exercitia obire potest ac debet. In nostris ecclesijs omnia deuotionem, adeoque diuinam quandam maiestatem spirant ac loquuntur; in illorum templis etiam quæ maxime ornata videntur, omnia tristia sunt & horrida. Adeo vt loca ipsa facile tepidos auditorũ erga diuinum cultum affectus arguant Finita concione, hæreticorum templa clauduntur, neque cuiquam precandi caussa ingredi licet: alibi vero deambulationibus alijsque profanis actionibus seruiunt. Atqui Verbum Dei docere vos poterat, quibus vsibus templa destinata esse debeant, vt scilicet Deum ibi adoremus, eique vota nostra ac preces offeramus Numquid enim Saluator ipse dicit, *Domus mea Domus orationis est* Non inquit, Concionis. Neque vero legimus in templis olim concionari aut Verbũ Dei interpretari moris fuisse: sed hoc in synagogis, quas nos Scholas & Collegia vocamus, fiebat Vnde S. Chrysostomus dicentibus: *Quid nos templa adeamus, quum nemo ibi sit qui concionetur?* respondet: *Hoc illud ipsum est quod omnia perdit ac corrupit.* Sed ad Reformatorum ceremonias redeamus.

IX. *Minister conscenso suggestu, caput aperit, atque omnium nomine preces auspicatur: diebus quidem festis* (reliquis enim certa formula non vtitur, sed quam vult sibi fingit) *his fere verb. s conceptas: Domine Deus æterne pater omnipotens: Confitemur atque sine vlla dissimulatione coram diuina tua Maiestate agnoscimus, nos esse miseros peccatores in iniquitate & corruptione conceptos, inclinatos ad malum, & inutiles* ad omne bonum, &c. Sic precante Ministro qui vult ingenua se dimittit, ac præeuntis verba tacitus subsequitur; qui vult itidem, tamquam lapis stat immotus. In Belgio Reformati isti dum hæc faciunt, aut stant aut sedent. Et sicut Catholici in ecclesijs suis vultum versus altare conuertit, sic Caluinistæ nostri in Gallia Ministro precanti tergum plerumque obuertunt: vt bonus ille pastor è suggestu posticam ouium suarum partem aspiciat. Peracta precatione, quæ momento fere absoluitur, vtpote breuis admodum (qua quidem libenter illi vtuntur, vt quum cœlorũ rimas facile penetrare boni isti sperẽt, dicũt: quũ tamen D. Paul lus in Ecclesia sine intermissione orationes fieri velit (m) & rex ac Propheta Dauid dies ac noctes permutatis in senas horas cantorum viribus diuinas laudes decantari instituerit) breui inquam, peracta precatione, præcentor sectionem Psalmi alicuius vernacula lingua intonat, cui statim omnes, viri, feminæ, senes, pueri, adeoq; etiam cantandi plane imperiti adgrunniunt magis quam accinunt. Sed pro pudor! Maiori certe reuerentia Iudæi sacra sua tractant, apud quos nemini nisi Leuitis Daudicos Psalmos in templis decantare licet Hic vero quisque vocem intendunt aut remittunt prout in buccam venerit. vnde dici non potest quam in amœna & omni harmonia carẽs, harmonia exsistat, quæ tantum abest vt animum ad deuotionem accẽdat, vt etiã aut risum aut indignationẽ moueat.

X. Vidi ego Lutetiæ tum quum Galli nostri velut lymphati nouam doctrinam ac doctores cateruatim sequebantur, tantam sæpe in cantu exsistere confusionem, vt ille quid in in hoc angulo vnum, hic vero in altero alium versum decantaret; neq; Minister quamuis manus pedesque comploderet, in harmoniam confusum illud tam variarum vocum chaos redigere posset. Quod si pauci tantum conueniant, mirum est quomodo puellæ inprimis tenuem illam & suauem suam vocem explicent, & virorum aures demulceant. Facile hic cogitari potest, vtrum illæ cor magis in Deo quam iuuenes in puellis & cor & oculos defixos habeant. Atqui à Cantatrice vt tibi caueas Ecclesiasticus monet, ne in laqueos ipsius incidas. Nihil in hoc sancta illa ac prisca Ecclesia stulto Caluinismo simile habuit. *Tacere feminam in Ecclesia D. Paullus*, cantare Caluinus iubet. Aiũt apud Deum nulla maris ac feminæ esse distinctionem eodem D. Paullo teste. Hoc eodẽ testimonio veteres hæretici probare voluerunt, tam feminis quã viris permissum esse prædicare Verbũ Dei. Atqui hoc loco S. Apostolus non de munerum aut sexus distinctione, sed de æqualitate vocationis ad salutem æternam loquitur. Hinc Cyrillus inquit. *Virginum & vxorum labra quidem loqui & canere; sed absistentibus nõ audiendas esse. Quia* inquit, *feminam in Ecclesia loqui prohibeo.* Idem Tertullianus docet. S. Hieronymus nõ Pelagiũ mihi, sed Caluinũ alloquĩ videtur, quãdo eũ increpat quod mulieribus non solum Scripturas in manus dederit, sed easdem cantantes quoque audire velit. Addens it al nos

l *Car. de p. ff. lom. [illegible]* [illegible]

quidem ipsis canere licere, sed domi in cubiculis, non vero vta lentibos vi[illegible]s.

XI. Absoluto cantus versiculis, & paucis implorato quandiuin spiritus auxilio Minister ex aliquo capite Bibliorum, quæ semper ad manum habet, aliquid prælegit, & ad suum sensum exponit. Quæ[illegible] ... Ministris solum ... in dijs nihil reprehensione dignum inuenerit, eorum officiarios & ministros calumniatus est; sic Prædicantes isti quando nihil habent quod vel in doctrina vel politia Ecclesiæ merito culpare possint, omne apolitia Ecclesiasticum Ordinem ... dunt, ac præcipue contra ipsum supremum Pastorem debacchantur. *Ignorantia enim ratione plerumque destituta, conuicijs & iniurijs tamquam telo vtisoleti* quæ tanto sunt atrociores, quanto auctor est disertior. Ac velut piscator non nudo hamo, sed dulci esca induto piscibus insidiatur; ac venenum raro in fictilibus vasis, sed aureis poculis miscetur; & acutum illud tertium Mænadum thyrsis hedera & pampinis occultatur: sic Prædicantes doctrinæ suæ pus atque venenum bello verborum catapla[s]matis tegunt: quorum omnis eloquentia, o spectat non vt sanent, sed vt vulnerent, non vt doceant, sed vt decipiant: vt de Ario eiusque sectatoribus Epiphanius testatur, S. Paullus vero Apostolus de omnibus istis seductoribus primus prædixit.

XII. Quando perorauit Minister, rursus breuiores preces recitantur, & cantus Psalmi antea incœpti continuatur aut absoluitur. Tum omnes promiscue proruunt, domumque abeunt. Qua vero deuotione, quo zelo hæc omnia peragi existimas, Lector? Quum nemo sit ex omnibus qui vel manus ad cœlum eleuare, vel suspirium ex corde ducere audeat. Pectus enim percutere merum apud istos sapit Papismum. Vix quisquam est qui in genua se prosternat. In summa, non tepor hic, sed frigus & gelu est. Quod idem in primis Lutheranis Erasmus grauiter reprehendit (n) Ego quum captiuus in bello apud Caluinistas nostros essem, redeuntibus in memoriam quæ in prima mea videram pueritia, vix vllam Christianæ religionis vmbram, vix vllum deuotæ pietatis signum deprehendi. Quid quæris? Sanctuli videbantur qui in septimana bis, & quidem bene sæpe saburrato stomacho, concioni interfuissent. Feria quarta in multo lætius transigebant quam Dominicam diem; qua non ... ab esu carnium abstineat. Nullus erat iustitiæ locus. Faciebat quisque quod vellet. Imperabant omnes, nemo parebat. Vesperi quando per hospitia miles distribuebatur, diaconus stans stantibus precationem præibat: quæ quidem non precatio, sed prænuntium aut proclamatio aliqua videbatur. Hanc remissionem reprehendenti mihi responderunt, *Deum non externos gestus, sed animi humilitatem respicere: Perinde esse siue quis taceat, stet aut sedeat.* Verum hoc est, aiebam ego humilitas tamen nonnisi ex oratione videri potest.

Hæ quidem sunt cerimoniæ, hi ritus, hæc exercitia, hæ forma nouæ istius religiosæ Religionis. Quid, quod etiam vltro Catholicorum exercitia irrident? Quorsum, inquiunt, istæ Matutinæ, Primæ, Tertiæ, Sextæ, Nonæ, Vesperæ, Completoria? Quorsum tot orationes ac precationes, quibus miseræ animæ, in Papistica Ecclesia grauantur ac cruciantur? At satis est, cum publicano illo oculos ad cœlum leuare, Deique implorare misericordiam: qui non vult mortem peccatoris, sed vt viuat. Quin etiam S. Ioannis, vt & Patriarcharum, tantopere Apostolo laudatam pietatem subsannant. Quod si publicani vobis exemplum placet; cur non planè [illegible]tus quoque? Cur manus precantium eleuata aut decussatas, cur pectoris percussiones, cur suspiria, lachrymas ride is? Longe aliter certe Tertullianus, apud quem, vt & Iustinum Martyrem, omnia ista antiquis etiam religiose vsurpata videre licet. Sed de his satis. Iam ad Sacramenta veniamus. Licet enim Ecclesia Catholica septem semper receperit, vt ex omnibus scriptoribus constat Caluinus tamen duo tantum agnoscit. Qua, quæso, scripturæ auctoritate? Nulla sane. Sed Baptismum Caluinistarum iam videamus.

DE BAPTISMO CALVInistarum.

CAPVT X.

ARGVMENTVM.

I. *De Baptismo Caluinistarum, quem ad salutem necessarium non esse aiunt.*

II. Cal-

n *In Spong. ad Hutt.*

II. *Caluinistæ Pelagianorum & Manichæorum errores renouant.*

III. *Errant in eo, quod laicos in casu necessitatis baptismum administrare posse negant.*

IV. *Nullis in eo vtuntur ceremonijs.*

V. *De ceremonijs antiquitus in baptismi administratione adhiberi solitis.*

VI. *De Patrinis & Matrinis, vt vocant, & nominum impositione.*

I. INuiolabilis apud illos lex fuit longo tempore obseruata, ne quis nisi in concione baptizaretur, quamuis æger & in mortis discrimine esset infans constitutus. *Quum enim*, inquiunt, *Baptismus sit solennis in Ecclesiam receptio, vt in facie totius congregationis fiat, necesse est.* Estque hic primus articulus Constitutionum Geneuensium, titulo de Sacramentis, quas illi leges tanto in honore habent, quanto vel Augustanam Confessionem Protestantes, vel Catholici Euangelium. Moris autem istius, de quo ago, hæc est caussa, quod opinantur, salutem non pendere à gratia Baptismi. Quum enim hæc sit diuinitus pronunciata sententia, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluabitur, & qui non fuerit regeneratus per aquam & spiritum sanctum, non poterit videre regnum Dei: isti nihilominus, posse eos sine Baptismo saluari, perfricta fronte asseuerant, non plus tribuentes Baptismo, quam vel Iudæi Purificationibus suis, vel lotionibus suis Turcæ adscribunt. Qua quidem in re multis modis sibi ipsis contradicunt, dum modo affirmant, *naturam nostram totam corruptam esse, ortam ex infecta progenie Adam:* & mox tamen asserunt, infantes inde ab vtero matris sanctificatos esse, & consequenter Baptismum non esse ad salutem necessarium. Beza docet, *inesse infantibus fidelium semen & germen fidei antequam baptizentur, quippe sanctificatis à Domino ab vtero matris.* Estque illi Baptismus nota, qua Christianorum infantes à Turcarum prole discernantur, quemadmodum toga, & penula Romanos à Græcis distinguebat. Ab hoc initio profectæ sunt hæreses Balthazaris Pacimontani, Memnonis Frisij, Budnæi discipuli Serueti, aliarumque pestium Poloniæ, Transyluaniæ, Frisiæ. Quorsum Baptismus? scribit in 3. Cap. Matthæi Bucerus, quum & sine eo infantes prædestinati saluentur, & qui prædestinati non sunt, ad infernum etiam Baptizati descendant. *Latro ille*, inquiunt, *nonne fuit ciuis Cœli, sine Baptismo?* Discant autem ex Magistris scholæ Christianæ, tria esse genera Baptismi, primum in aqua, secundum in sanguine per Martyrium, & tertium in lachrymis per pœnitentiam, adeo vt in caussa necessitatis, vbi non est copia Baptismi aquæ, martyrium, aut vera pœnitentia, coniuncta cum ardenti desiderio Baptismi, sufficiant ad salutem: at vbi nec necessitas est, nec martyrium, nec pœnitentia, nec ardens aquæ desiderium, peccati originalis non datur remissio. Itaque hoc fuit a Caluino sancitum, necessarium esse, vt infans in concione baptizetur. Vnde efficitur per easdem Leges Geneuensium, quibus tenentur per Galliam Caluinistæ, vt parentibus oblaturis infantes suos Baptismo, quem sine concione recipere non possunt, exspectandum sit, dum vacet Dominis Ministris: qua quidem ratione, si vel à meridie, vel noctu in lucem edatur infans, nec possit in diem sequentem vsque vitam producere, vt in concione baptizetur, carendum est illi Baptismo. Quam legem magis etiam adstrinxit Musculus Bernensis Superintendens, vetans, ne quis Ministrorum baptizaret, nisi solo die Dominico. Vnde quum Minister quidam Samuel Huberus infantem iam iam moriturum rogatu parentum noctu baptizasset, Musculus rem detulit ad Senatum, quod non esset dies Dominicus. Huberus constituto sibi die, accusatus hæreseos & rebellionis, purgat sese allegans, fuisse puerulum constitutum in periculo mortis, nec mortis corporis solum, sed animæ etiam. Replicatur, Baptismi priuatione non priuari hominem visione Dei. Huberus autem pleno Senatu testatur, hæreticam esse hanc Musculi Propositionem, affirmantis posse saluari infantes nondum baptizatos. Super ea lite adeunt Bezam iam senem (fuit enim hoc Anno M D XCV.) vnà cum Ministris Basiliensibus & Tigurinis. Re disceptata, damnatur factum Huberi, ipse à ministerio remouetur. Auctor est Reiceius in Anticrisi Sacramenti Pœnitentiæ.

II. Sed vt in Galliam nostram reuertamur, quamuis Ministri quidam paulò religiosoris legem illam de non nisi in concione baptizando voluerint infringere, ad euitandum incommodum, ne misera & innocens creatura è vita excedat priuata hoc Sacramento: nostro tamē tempore decretū est.

est in Synodo Figeacensi, vt Caietus testatur, non esse baptizandum nisi in ordinarijs cœtibus. Quod si mori infantes contingeret, consolandos esse parentes hoc argumento, quod non consistat salus in Sacramentis, sed in fide, & in virtute promissionis Dei vniuersalis. Quod quid est aliud, quam Manichæorum & Pelagianorum errorem, & hæresin ab Augustino tantopere & tanta cum constantia impugnatam sequi? Is enim *Catholicum esse negat, credere, infantes originalis peccati veniam consequi posse, etiam non baptisatos.* Et alibi, *Non dubitandum esse ait, quin infantes, accepto baptismo, ob peccatum originale non puniantur.* At Caluini doctrina negat ea de caussa festinandum esse parentibus, sed exspectandum dicit, dum habeatur concio: quum sint sine Baptismo sanctificati. Quin etiam quum aliquando descendenti de cathedra oblatus esset infans baptizandus caussatus se iam defatigatum esse, rem remisit in diem posterum sed antequam is illucesceret, iam exstinctus erat infantulus, quemadmodum recitat Heshusius libro de Eucharistia. *Non est*, inquit, *Caluinus periculum in mora.* At sanctus ille Hipponensis Episcopus affirmat eum, qui eiusmodi doctrinam prædicet, damnare Apostolicam traditionem, & Ecclesiam, apud quam receptum est consuetudine vt propere curratur ad offerendos Baptismo infantes. Vtri credendum est? Videte S. Ambrosium, S. Chrysostomum, & reliquos Patres omnes: nam prolixior forem, si vbique locorum, ad illorum doctrinam respiciens, auctoritatibus onerarem præsentem tractatum. Pictauienses Ministri post Synodum Castelleraldensem, Anno M D XCIX. celebratam, ad matrum, infantes suos amittentium euitandas querelas, permittunt, vt in priuatis ædibus, si velint, baptizent Ministri. Alibi quomodo viuatur, me latet.

III. Illum tamen Caluinistarum errorem silentio præterire non possum, quando negant Laicos ne quidem in caussa necessitatis, posse baptizare: cuius rei hæc affertur à Caluino in Epistolis suis ratio, quod magis expediat puerum nondum recepto Baptismo extingui, quam hoc modo baptizari, idque contra omnem cuiusuis temporis Ecclesiæ determinationem. Videatur Tertullianus Tractatu de Baptismo. D. Augustinus contra Donatistas, Nicephorus, alij. Valde trepidatum est super hoc negotio a Caluinistis in Colloquio Possiacensi, quod memorabilia fecerunt mala, quibus originem præbuit. Erat à Ministris Metensibus scripto hæc proposita quæstio, *Vtrum infans ab obstetrice, necessitate premente baptizatus, denuo rebaptizari debeat à Ministris, rogatu parentum.* Beza vnanimum nomine respondit, hunc Baptismum ab obstetrice adhibitum, plurium suffragijs nullum iudicari, cui sententiæ & ipse deinde calculum suum adiecit. *Attamen*, inquit, *quoniam contraria opinio ne ipsa quidem destituta est ratione, præstat Ecclesiarum Geneuensis ac Tigurinæ decisionibus hanc controuersiam terminari.* Et poterat tamen certe vidisse id, quod Zuinglius scripserat libro de vera ac falsa Religione. Hæ litteræ interceptæ non parum iuuerunt caussam Catholicorum, qui merito insultabant pseudoapostolis istis, qui nouum Euangelium in Galliam attulerant, quum essent ipsi adhuc in initio Christianismi, ostenderentque manifeste, in decisione præcipuorum Religionis capitum, quale hoc est, de quo agimus, non se ad Scripturam, nedum ad hanc solam recurrere, quam uis eam claram & omnibus expositam fingant, saltem in necessarijs, sed ad solam Ministrorum suorum opinionem & phantasiam, & Caluini inprimis, quem vt Apostolum venerantur, auctoritatem: qui ad VVestphalum scribens, detestatur Baptismum Laicorum affirmans *satius esse, vt infans moriatur sine Baptismo, quam vt feminis detur potestas administrandi Baptismum necessitate vrgente.* Sed perpetuo eos ambulare in lata illa via erroris, Anno M D LXXIX. Amstelrodami, testatum fecit Deus miraculo. Mulier Catholica, quæ Caluinistæ nupserat, filium quem enixa erat, quum sciret à marito oblatum iri Ministro, clam baptizandum dedit personæ Laicæ. Quo facto, infans ad concionem portatur. Quem baptizaturus eodem die coram populo Minister, deficiente voce, verbum non potuit proloqui. Attonitus pater, [illegible] imposuit brachio, percunctatusque vxorem, illa quod res erat, confitente, quum cognouisset baptizatum esse ritu Ecclesiæ Catholicæ, ad eam ipse vnà cum reliqua familia per hoc factum conuersus est: quæ quidem sola miraculis claret. Beza quum colloquium instituisset cum Smidelino Brentij discipulo (a), quæ siuisse ex illo dicitur, *Quid facturus esset, si Ethnicus in agone constitutus Baptismum postularet, nec præsto esset Minister: Suaderem*, inquit, *Smidelinus, vt in fide sua acquiescens, non expeteret baptizari. At si nollet?* Beza inquit. Cui Smidelinus. *Iuberem*, inquit, *facessere ad omnes diabolos & mare.*

a Colloq. Mompel.

mori. Et Beza, *Profecto*, inquit, *Domine Doctor, miser futurus esses huius miseri consolator*. Nec tamen idcirco meliorem sententiam illi aperuit, ne sibi ipse forte contradiceret.

III. Quod ad Ceremonias attinet, aut formulas potius, quas in Baptismo obseruant, ea vbique diuersæ sunt: nam apud quosdam, qui testes adhibentur Baptismi, vlnis tenent infantem, apud alios cum cunis humi deponitur, velut Neraci, Cleriaci, Castelgelusij, & alibi. Hoc modo imbecilles istæ creaturæ *Diabolo*, vt Scriptura loquitur, *oppignoratæ*, Ministro offeruntur, qui habito Sermone quodam, & admonitione verius quam precatione, nulla præterea addita Ceremonia, paullum aquæ faciei illarum aspergit, simulque hæc verba pronunciat. *Baptizo te*, &c. Quin Zuinglius *negabat adstrictos nos esse debere ad aliquam formam verborum: hoc enim nihil aliud fore, quam vocibus vim aliquam virtutemque, Magorum instar, adscribere*. In Anglia Signum Crucis fronti infantis imprimitur, non minus ac in Germania. Angli enim nonnihil adhuc retinuerunt ex prima antiquitate Christiana quale est in fronte Infantis signum Crucis, cuius meminit S. Dionysius Areopagita, S. Augustinus & S. Basilius. In Gallia nonnunquam accidit, vt magno numero infantium ad concionem allato, non defuerint, qui nō recepta aqua domum referrentur. Et Beza in Epistolis suis obiectum sibi à Schlusselburgio scribit, posse sine aqua Baptismum administrari.

V. *Vbi est, Caluinista, antiquorum Christianorum Exorcismus super Infante, ad eyciendum Diabolum? vbi Cruces fronti impressa, vbi Chrisma & oleum, quo ceu nouus Athleta vngebatur, adscriptus ordinibus Iesu Christi, ad oppugnandum potestates mundi?* S. *Augustinus, Vnctos nos esse dicit, vt tanto fortius contra diabolum luctemur. & quidem vnctionem illam oleo Catechumenorum in humeris, Chrismate vero in capite fieri.* De quo loquuntur S. Dionysius, Tertullianus, & omnes post ipsos. *Vbi impositio manuum Sacerdotis, ad obstruendam viam Diabolo, & in tuto collocandum Baptizatum? Vbi renunciatur Satanæ? Vbi consecratio aquæ Baptismalis, quam S. Basilius Apostolicam traditionem vocat? Sal ori impositum? Et Candela manui? Cuius mentionem facit Epiphanius, & D. Augustinus in Psalmum 65. ad significandum transitum à tenebris mortis ad vitæ lucem. Amiculum album, quo Infans induitur?* Quæ omnia inueniuntur apud S. Dionysium discipulum. D. Pauli: qui ait, *Infantis baptizandi fronti ter Crucis signum imprimi, deinde vnctionem applicari.* Et S. Augustinus inquit, *Infantes afflari atque exorcisari, vt ab eis Sathanæ potestas expellatur.* Idem scribit D. Chrysostomus Homilia de Adamo & Eua. *Et aquam consecrari affirmant* S. Basilius, & S. Ambrosius, & ante hos S. Dionysius, & S. Cyprianus.

Omnes isti veteres tanquam Apostolicam traditionem hoc nobis reliquerunt. at Caluinus ait, quamuis fateatur antiquissimas esse hasce Ceremonias, *easdem tamen esse stultam superstitionem & Simicam imitationem Diaboli*. Sic loquebatur Iulianus Apostata, Gregorio Nazanzeno teste, deridens Christianos aquam Baptismi consecrantes benedicentesque, quomodo hodie Catholicos deridene Caluinistæ. *Quum videret*, inquit Caluinus, (b) *Satan, stulta mundi credulitate absque negocio fere inter Euangelij exordia receptas esse suas imposturas, ad crassiora ludibria prorupit, ad addendum, videlicet, salem & sputum*. Itaque in initio statim Ecclesiam suam Deus Diabolo regendam permisit, si Caluino credimus, immemor illius, quod alio loco dixerat, eam primis quinque Sæculis à maculis & impuritate immunem perstitisse. Equidem Salis ori infantis impositi significatio est, per Baptismum nos esse sufficienter munitos aduersus corruptionem naturalem, quemadmodum sal omnes res à putrefactione incolumes præstat, cuius rei meminerunt Origenes & D. Augustinus. *Saliua autem extremum digitum Sacerdos madefacit, eoque infantis labia, nasum & aures contingit, vtens voce, Epheta, quæ significat, Aperitor, qua vsus est Seruator, quum surdum & cæcum sanaret, vtrumque saliua sua contingens.* Vide S. Ambrosium libro primo de Sacramentis. Omnes hæ Ceremoniæ introductæ sunt ad imitationem eorum, quæ fecit ipse Seruator. Meminisse debebant, quum, D. Paulo teste (c), per hominis peccatum creatura sit vanitati subiecta, quemadmodum vaticinatus fuerat olim ante diluuium Enochus, Diabolos omnia elementa, occulta sua operatione corrupta & infecta in ministerium suum traxisse: eoque opus esse vt benedictione creatura mundetur ac sanctificetur, quemadmodum loquitur D. Paulus (d). Itaque iuxta antiquorum Doctorum testimonia, inprimis Tertulliani

V v

b *Cal. l. 4. c. 15. Inst.* c *Rom. 8.* d *De Idol. & cultu fœm.*

tulliani & S. Cypriani. *aquam Baptismi & reliquorum Sacramentorum materialem benedicimus, sanctificamus, consecramus, ad abigendam potestatem inimici, per aduentum Columbæ* Spiritvs Sancti, *quam implorauerunt*, expansis alis protegit defenditque aquas ab incursione contraria, & prætereà per Ministerium Angeli, quem Tertullianus arbitrum appellat Baptismi, qui non minus sacro huic fonti, ac olim piscinæ Bethsaidæ assistit.

VI. Susceptores nulla lege, pro arbitrio eligunt, adeo inordinatum ordinem habent, & ipsos parentes adhibent, vt olim Iudæi ipsi filiolos suos circumcidendos offerebant. Opinantur enim, hanc esse simplicem recepti Baptismi testificationem, nec prætereà quidquam ea in re vel fuisse vel esse efficaciæ, neque per infantis præsentationem, neque per affinitatem spiritualem, quæ ibi contrahitur, cuius meminit Concilium Nicenum, & Origenes, explicans locum illum D. Paulli, Iason Et Lvcivs Cognati Mei. Reperitur vetus hæc Ecclesiæ Ceremonia extra Ecclesiam, per traditionem Apostolicam, quam hac in parte sequi Caluino visum fuit. Notauit eam S. Dionysius, & Tertullianus vnà cum Augustino eiusdem mentionem facit. Caterus refert, per summam negligentiam non nunquam contigisse, vt masculi pro femellis baptizarentur, permutatis etiam per errorem nominibus. Cuius rei ipse se profiteturoculatem testem, quippe multis simul oblatis infantibus, adeo illos nec regulam vllam in actionibus suis propositam habere, nec quid agant attendere. Affirmatque sibi notos esse, quorum animis iste baptizandi modus scrupulum iniecisset, vt qui parum digne institutus ipsis videretur. Nec circa nominum impositionem maior est illorum consensus: quibusdam indifferentem eam censentibus, aliis vero nefas existimantibus eorum imponere nomina, qui habentur pro Idololatris: Qualia sunt, Arnoldi, Georgij, Francisci, Ludouici, Claudij, Catharinæ. Vnde fit, vt ipse Minister nomen imponat, si susceptoris non placet. Et fere Iudæorum nomina frequentius adhibentur quam Christianorum. *Magnas*, inquit Cayetanus, *controuersias mouent super nominibus sanctorum sanctarumque, quorum vsum omnem respuunt, & ex Biblijs ferocissima quæque velut industria seligunt, nequaquam, vt ipsi loquuntur, commune habeant cum Papatu*: Capellus tamen Minister Sedanensis, quum Ludouici nomen, repudiandum Ministro tanquam Papisticum, filio suo imponi cuperet, distulit Baptismum, quoad nomen, quod ipsi placeret, daretur, prout Minister Lannæus, postea factus Catholicus, in declaratione sua scribit. Iam quibus contrarietatibus in hac Baptismi materia Ecclesiæ hostes ipsi sese implicuerint, quæso, Lector Catholice, mecum considera. Aiunt ipsi, *baptismum nec extra Ecclesiam Dei, nec per eos, qui non sunt ad id munus legitime vocati, vel posse vel debere administrari, propterea quod secundum intentionem Ecclesiæ quidquam facere nemo possit, nisi qui sit de Ecclesia. nec Ecclesiæ intentionem exsequi sine legitima commissione.* Iam si Baptismus in Ecclesia Romana administratus, verus Baptismus est, quemadmodum ipsi fatentur, quid aliud consequitur, nisi vt Ecclesia Romana sit vera Ecclesia, & huius Pastores legitimam vocationem habeant? Quod si, eam veram esse Ecclesiam, negauerint, non carent absurditate, qui Baptismum eius pro legitimo habeant, quem ipsi docent extra Ecclesiam Dei administrari non posse, eo ipso confitentes, Catholicam, Apostolicam & Romanam, veram esse Ecclesiam, & quod hinc efficitur, suam Ecclesiam erroris esse Synagogam. Sed de hoc quidem satis. Nunc Cœnam eorum videamus.

DE COENA CALVINISTARVM, ejusque multiplice abusu.

Capvt XII.

ARGVMENTVM.

I. *Idololatræ & Heretici figuram aliquam Cœnæ Dominicæ seruant.*
II. *Ad sacra nec altaribus nec vllo alio ornatu vtuntur.*
III. *De altaribus Catholicæ Ecclesiæ.*
IV. *Quibus ritibus Cœnam administrent.*
V. *Mos & ritus primitiuæ Ecclesiæ.*
VI. *Ingens abusus Caluinistarum in porrigendo Calice.*
VII. *Caluinistæ ad Cœnam suam pane fermentato & vulgari, Catholici in Eucharistia, exemplo Saluatoris, azymo vtuntur.*

VIII. Cal-

VIII. *Calvinistarum in hoc Actu irreligiositas, & Catholicorum in eodem deuotio.*

IX. *Cœna Caluinistarum Peripatetica, & de nouorum Euangelicorum diuersitate.*

X. *De benedictione quæ in Eucharistia adhibetur.*

I. QVemadmodum diuini huius Mysterij similam vel Minicam quandam imitationem vetus ille cercopithecus, diabolus, inter ipsos Idololatras introduxit, sicut non sine admiratione Lectoris recenset Iesuita Acosta, qui cum Indiæ populis diu est conuersatus: ita idem fecit inter hæreticos, cuiuscunque sint sectæ, qui insignis illius actionis saluatoris nostri, qua Corporis sui manducationem instituit, commemorationem celebrant nouissima, nouo modo, perinde vt tota illorum fides est Noua. Quanquam nouam forte eam non sine iniuria dixeris, vt quæ antiquis hæresibus sit superinstructa. Sed eam videamus duntaxat, quæ Caluinistarum est in Gallia. *Horum mos est, quater celebrare Cœnam in anno, quamuis Caluinus dixerit, nunquam debere congregari Ecclesiam sine precibus & communicatione Cœnæ:* & Beza, secundus eorum Pontifex scripserit: *hoc fine institutam esse Cœnam Domini, vt continue ea reficiamur. Quæ igitur caussa est,* ait ad illum Schlusselburgius Lutheranus, *miserrime Cyclops cum Ecclesia tua, cur contra Dei præceptum, quater in anno celebrandam eam instituas?* In Ecclesia Lutherana quotidie habetur Communio, in Ecclesia Catholica singulis diebus & singulis horis matutinis, per omnem terram habitabilem, qua cognitum est Iesu Christi nomen. At isti non nisi quater in anno Cœnam suam celebrare possunt, idque non raro sine aliquo præcedente ieiunio, sine mortificatione, & a mundanis negocijs cessatione: quin &, vt supra monui, ientaculo sumto nonnunquam ad eam accedunt. Sed iam de modo, quo eam sumunt, videamus.

II. Initio ad concionem pro more acceduut, locus ornatu instructus est ordinario, nec quidquam præter naturalem simplicitatem habet. Sciendum erat Ministris Saluatorem nostrum, quũ Cœnam institueret, voluisse vt stratus esset locus, id est tapetibus exornatus, quemadmodum apud Lucã vox Græca ἐστρωμένον ostendit, quam ipsorũ interpretes loco, *tapetibus instructum*, vulgata *stratũ* reddiderunt. Hoc est illud cœnaculum instructum paratumque, quod *primam Christianorum Ecclesiam* vocat Proclus. Immo ipse Dominus, vt Rabbinorum nonnulli afferunt, veste sacra quam ipsi appellant Talech, indutus fuit. Finita concione, Minister de cathedra descendit & ante mensam mappa instratam consistit. Et hic omnis est ornatus quem adhibent hæc eorum altaria *Mensam habens vbi comedant, & non Altaria vbi consecrent*, ait eoac de eorum similibus D. Augustinus. Philadelphenses hortatur S. Ignatius, *vt Altaria caueant, quæ venerabilia, diuina & sancta* S. Dionysius appellat. *Hoc altare tremendum & admiratione dignum*, inquit D. Chrysostomus, *ob sacrificium quod illi imponitur, petra est, sed petra sancta, propterea quod recipit Corpus Domini.* Et Optatus, *Altaria sedes appellat Iesu Christi.* Vsus horum Altarium non erat tantum, vt Sectarij affirmant, deuotiones Christianorum & oblationes recipere, sed etiam sacrificia Deo offerre, vt videre est apud S. Dionysium S. Cyprianum. Sacerdotes sanctæ Ecclesiæ, ait D. Clemens. *Hostiam incruentam super altaribus Domini offerunt. Quum vela videris retrahi* (agnosce consuetudinem, quam hodie nos obseruamus in locis, vbi altaria sunt velo circumdata) *tunc superne* (inquit D. Chrysostomus) *cœlum aperiri cogita, & angelos descendere. Indigni sunt oculi peccatoris qui videant hæc mysteria, & aures quæ audiant.*

III. Quum adhuc esset Ecclesia huc illuc errans, portatilia erant altaria, impositum habentia lapidem consecratum: sed postquam victoriæ eam fixam & immobilem constituerunt, è lapidibus extructa fuere Altaria. Itaq; illis in locis, vbi tuto sedẽ figere potuerunt prisci Christiani Altaria fundauerũt, quæ in hunc vsq; diem in veteribus templis nostris extãt. Et Christiani, qui Indias frequẽtarunt, quas olim D. Thomæ prædicatio peragrauit, Altaria Christiana cum reliquijs quibusdam Imaginis Virginis in speluncis inuenerunt. Annon videtis S. Martialem ad Burdegalẽses nostros scripsisse, *se Aram Deo Israelis & Martyri ipsius S. Stephano dedicasse?* Ea ara in ciuitate Lemouicum, vbi Apostolus ille Aquitaniæ quiescit, conspicitur, ædificata à Principe Stephano, quem ad Christianismũ ipse conuerterat; ante eam noctes dieśq; ardent septem candelæ, iuxta antiquã istã fundationẽ in Parlamento nostro & disceptatã & confirmatam. Itaque primorum illorum Christianorum prima cura erat, Altaria Deo ædificare, quæ nuper isti Christiani destruxerunt: aut si quando ingruerent persequutiones, ligneas aras habebant, quas honore & veneratione afficiebant. Probationem huius rei

 apud

apud ipsos vestros Auctores Centuriatores Magdeburgenses, quærite, istic videbitis, ipsos veritatis, quæ in omni antiquitate reperitur, vi inviolabili, quam abolere non potuerunt, adactos, Altarium structuram consecrationemque ad illa ipsa sæcula referre, quibus Discipulorum Apostolorum poterat adhuc vox exaudiri. Quod si hi Lutherani Historiographi suspecti sunt vobis, Ministrum Burgonium Calvinianum adite, in historia Ecclesiastica edita Anno MDLXIII. *Primogenitus ille Ecclesiæ Constantinus Magnus, etiam nondum penitus sub iugū missi paganismo Ecclesiam habuit, & portatiles quidem, quoties iter faceret, aut castra alicubi metaretur. Me lius adhuc Talebotus, celebris ille Angliæ Dux militū Franciæ olim & Vasconiæ terror, qui nunquam in aliquo loco, vbi diutius commoraturus esset, statiua habuit, quin sacellum è lapidibus exstruendum continuo curaret, vt in ipsis castris sacrum fieret.* Et illius quidem adhuc hodieque ruinæ conspiciuntur, quod in campo illo ædificauit, vbi vna cum vita victoriam amisit, nimirum nobili illo prœlio ad Castillonum, quo recuperata est Aquitania & in perpetuum Franciæ vnita. Nunc ad Reformatos nostros reuertamur.

IV. Huic mensæ, cuius forte in popina aut alio loco profano vsus fuit, eritque postea ad res quaslibet, patina imposita est plena pane vulgari, frustulatim in eum modum conciso, quo ad comedendum oua aptari solet; vel etiam mantili inuolutus est is panis: ab altero latere lagenæ adsunt vna cum vitris. In cuius rei locum *omnis semper antiquitas vsa est, vt nos hodieque facimus, Calicibus*, vt videre est apud Tertullianum, S. Augustinum, & Optatum Meleuitanum, qui impij sacrilegij quendam arguit, quod calices Sanguinis Iesu Christi confregisset & conflasset. Ministro assistunt Diaconi, homines fere aulici, aut ciues, si qui sunt in Ecclesia, aut opifices, dum sint membra Consistorij. Atque his ita, vt dixi, præparatis, Minister, sine vlla præuia manuum lotione, quam tamen, vt ex antiquis auctoribus constat, adhibere fuerant soliti primitiuæ Ecclesiæ Presbyteri, qui mos adhuc viget in Ecclesia Catholica, frustum panis istius pro se sumit, idque frangens his verbis plerumque ex doctrina Caluini vtitur: *Panis quem frangimus, Communicatio est Corporis Christi.* Quo facto, ei, qui ex Consistorio primus adstat, tantundem porrigit inquiens. *Recordare, quod Christus mortem pro te & passionem subijt.* Alij inquiunt, *Hoc est Corpus, quod pro te passum est.* Alij nihil dicunt penitus, contenti oculos, dum panem porrigunt, cœlum versus sustulisse, vt omnia procedant ex fide, verbis autem & vocibus nullus locus detur. Quasi dixisset Iesus Christus, *Credite Corpus meum, & comedetis illud; non vero, Accipite & comedite corpus, quod traditur pro vobis.* Quo loco notate mihi pulchram nouitiæ huius Ecclesiæ politiam. In veteri Ecclesia Presbyter, signo Crucis facto, his verbis ad omnes & singulos vtebatur: *Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam tuam in vitam æternam. Amen.* nec vnquam verba mutabat; Contra Minister ad ostendendam Spiritus sui abundantiam, diuersam verborum formulam in distribuendo pane non raro vsurpat: vnde fit, vt fratres communicantes in locum suum reuersi, interrogent alij alios, quemadmodum est a pluribus obseruatum, Tibi quidnam dixit? Rursus Catholici dicunt, *Domine non Sum Dignus, &c.* quæ precatio ad imitationē Centurionis illius in Ecclesia primitiua vsitata fuit, Origene eius in hac actione mentionem faciente. At Calvinista ne verbum quidem loquens, accepto pane & vino suo, quotam suam abiens mandit. Ij, quibus panem Minister porrigit, manum honoris gratia osculantur: aut si honoratior sit, qui panem accepturus est, ipse Minister panem osculatur, aut saltem ori propius admouet, eo ritu, quo in ciuilitatibus mundanis dantes aliquid alteri vti solemus. At in Ecclesia Dei qui maximus est, parem locum cum ceteris obtinet. Ipse Papa e manibus pauperis alicuius Cappucini Communionem accipiens, reuerentia ab ipso non afficitur, sed in genua procumbens, Presbyterum se maiorem tunc agnoscit: quum contra in Noua Ecclesia hominibus honorem exhibeant, nō Deo. Diaconus vicissim Ministro potum præbet, & post eum ipse bibit. Deinde ei, qui proximus se offert, tantundem Minister porrigit: & is porro locum facit sequenti, atque ita deinceps ordine quodam & serie alij in aliorum loca subeunt, perinde vt histriones solent Comœdiam acturi. Idem faciunt Iudæi, quum erecti & festinantes vescuntur Agno Paschali cum azymis & lactucis amaris. Profanæ & omni deuotione carentis animæ certissimum iudicium est, in Caluinistæ, extrema irreverentia *Maledictus* inquit Ieremias, *qui opus Dei negligenter facit.* Ab Altera mensæ parte Diaconus vitrum communicantibus porrigit, inquiens iuxta Caluini doctrinam: *Poculum Benedictionis, quod benedicimus, est Commu-*

nio Sanguinis Christi. Quæ verba ex Epistola ad Corinthios desumta sunt. Nonnunquam ait, *Recordare, quod Sanguis Christi pro te effusus est.* Quibusdam in locis Magistratus temporales priores accedunt, & hos sequuntur Spirituales, hoc est, ij qui sunt de Consistorio. Tanta scilicet horum est ignauia, vt instar Esaui, pro edulio lentium primogenituram suam, id est, prærogatiuam vendiderint. Stantes panem sumunt, aut potius euntes, & suam quisque portionem mandentes. Genebrardus euenisse aliquando scribit, vt anus edentula, cui crusta forte obtigerat, per negligentiam relicta (solent enim alioqui demere crustam) portionem suam, quam mandere non posset, in sinum recondere fuerit coacta, alia vero exclamans dixerit: O quam durus est iste, Calvinistarum Deus: tractabilis Catholicorum. Apud Geneuenses Oblatis, vt vocant, à pistore petitis Cœnam celebrari solitam, auctor est Caietus. Residuum si quid est de hoc pane, id pauperibus datur, nec quidquam reseruatur, propterea quod in Noua hac Ecclesia Cœna celebrari nequeat nisi in eo loco vbi sit Cœtus congregatio & eo tempore, quo vniuersus populus eam sumit: Vnde efficitur, vt misero alicui Paralytico, lecto affixo, totum vitæ tempus reliquum ad mortem vsque degendum sit sine participatione Cœnæ Dominicæ, non minus quam captiuo, vt & ijs qui diē, huic panis distributioni destinatum obire aliqua alia ratione impediuntur. Aliter facere, Papisticam superstitionem censent: quo nomine Lutheranos reprehendit Caluinus, & cum eo Musculus, Bullingerus, alij. Quos Chemnitius Lutheranus interrogat, *quo pacto ab omni humanitate simulque à doctrina D. Cypriani tam alienam Religionem habeant, vt efficacissimum Corporis Christi medicamentum negent ægrotis?* Augustini aliam mentem fuisse, *qui exhortetur ægrotos, vt salutare hoc viaticum mature petant.* Et deinde ad Calvinum conuerso sermone quærit, *videatne à D. Dionysio iam olim indicatum fuisse, maximo bono per eum ægrotos frustrari qui communione eos priuet Eucharistiæ.* Quamquam ipse Caluinus in Epistolis suis censere se profiteatur, non esse denegandam Cœnam ægrotis, & cur ita sentiat, multis grauibusque rationibus induci se affirmet. Et nihilo tamen magis id fit. In quibus autem mœrorum angustijs necesse est versari eos quibus aliquid reliquum est conscientiæ, si nihil sit aliud quod eos soletur, præter Ministri hanc affirmationem, *quod ipsa fides sit currus, quo cen Noui quidam Heliæ in cœlum sint rapiendi!* Patum profecto idonea cautio, quæ tam parum idoneos det fideiussores! Sed ad Ministrum, panem, vt dixi, pro concione distribuentem reuertamur. Is non raro bis eodem die Cœnam administrat: & tunc matutinum tempus famulis & ancillis tribuit, ipse non minus quam ceteri portionem suam sumens: deinde octauam horam, aut nonam, patribusfamilias & matronis impertitur. Quinetiam si duarum Ecclesiarum ministerio sit adstrictus, mane in vna Cœnam populo distribuet, deinde curata cute, ad reliquas oues suas proficiscetur, qui ipsi quoque prius bene pasti ad mensam Domini accedunt, hilariter Cœnam suam sumturi, non negligente Ministro etiam de hac participare, quū sit ipsius, semper prius delibare, & primum omnium communicare. Quem abusum quum aliquando palliandum proponerē cuidam fratri Consistoriali, ostendens illi pietatē magnæ multitudinis hominum Catholicorum in Stiand:asiensi oppido: qui quum non potuissent Antistiti suo, optimo & religiosissimo Cardinali de Sourdis, visitanti & confirmanti populum suū, confiteri tempore matutino, ab eoque Eucharistiam accipere, iciuni ad Vesperas vsque perseuerabant, percepturi Corpus Creatoris sui quumq; oculis ipsius subijceren bonos istos homines, qui è longinquis locis illuc confluxerant, flexisque genibus tantisper in templo exspectabant: *Quorsū,* inquit, *omnia ista? Quæ si Deus voluisset, nonne præcepisset?* Cui ego, *Ecclesia,* inquam *sua, suprema filiorum suorum Magistra & ductrici, statuendi super his rebus potestatem permisit, quemadmodum Augustinus docet, affirmans placuisse Spiritui sancto vt in honorem tanti Sacramenti Corpus Domini nostri in os hominis Christiani prius quam alius cibus intraret.*

V Sed quoniam primæuam Ecclesiæ puritatem non minus falso quam frequenter nobis opponunt: quid est cur nō discant ex S. Clemente, hanc fuisse primitiuæ Ecclesiæ consuetudinem, vt reliquias consecrati panis collectas, cum reuerentia Corpori Iesu Christi debita conseruarent, in vsum ægrotorum, peregrinorum, & eorum, qui frequentius communicare erant soliti? Concilium præcipit, *vt paratam Eucharistiam habeat Presbyter, vt si quis sit æger, confestim eam percipiat, nec moriatur absque communione.* Conseruabant autem eam, quemadmodum hodie quoque facimus, in vase, quod Græci appellabant κιβώριον, vnde nostrum Ciborium nomen sumsit, vt videre est centum in locis. Pulchra profecto & plena [illegible]

Antiquitas, ex Sancto Irenæo, Tertulliano, Cypriano & Divo Ambrosio petita, ad quam vobis, miserrimi Reformatores, non vero ad novitatē Lacus Genevensis, recurrendum esset. Quæsivit aliquando ex me Reformatus quidam, *ubi manerei Corpus Christi si species in Ecclesia istis tractu temporis corrumperentur* Bergagai [illegible] quærenti prius quidam Pater in hunc modum respondit. *Panis* inquit, *divinus hominibus corruptis videtur corruptibilis, at Catholicis numquam corrumpitur cœlestis ille panis, Eucharistia ista, Manna istud. Non enim putrescit: quia hoc pane vivimus & à corruptione vindicamur, carnem immaculati istius agni immunem à passione manducantes. Vigilat Ecclesia, ne ejusmodi eveniat incommodum, ne, inquam, Hostia putrescat: potest enim sacerdos sacrificans in Altari, una vice omnes consecratas Hostias sumere, & in earum locum novas substituere. Quod si tamen tale aliquid contingeret, ut prorsus essent corruptæ species, desinit esse in iis Christi Corpus, non secus ac anima, corpore dissoluto, immo si bestia sacram devoraret Hostiam, esset in ea Corpus Christi, quomodo est in Athei alicujus & inimici Dei ventriculo.* Solas *species lædit bestiola, id est, minimam Sacramenti partem, at Corpus Salvatoris neutiquam, ut quod pollui corrumpive non possit: est enim gloriosum, incorruptibile & passionis expers, nec magis dentibus arrodi potest, quam gladio, quo corpus perfoditur, anima lædi. Injuria nihilominus, qua species afficiuntur, ad Deum spectat, quoniam Corpus Jesu Christi, cum speciebus unicum constituit Mysterium, & unicum Sacramentum* Præclara hæc Antiquitatis consuetudo, qua reponebatur Eucharistia in usum absentium & ægrotorum utque in Processionibus circumgestaretur, compluribus in locis legitur apud Tertullianum, Sanctum Cyprianum, Sanctum Basilium, Sanctum Augustinum, & apud primorum Regum Franciæ historicum Gregorium Turonensem. Hinc est quod Concilium Nicænū Primum præcepit, ut in quaque Ecclesia sit ædituus, qui loci illius in quo Eucharistia conservatur, curam gerat: nam quum persecutionis tempore non raro eveniret, ut ab Ethnicorum satellitibus subito jugularentur Christiani, sacram hostiam linteo involutam una secum domum asportabant, ut si opus esset, sumerent eam in puncto martyrii.

VI Jam etsi ipsi fateantur neminem posse administrare [illegible], nisi cui publice docendi munus [illegible] tamen contra hanc doctrinam [illegible] apud ipsos, ut Poculum [illegible] aliquis, quemadmodum [illegible] dixi, distribuat, quia ipse oculatus testis sum: Ministrum illi, qui poculum [illegible] tenebat, postquam bibisset, dixisse, da hoc fratri tuo, & eum porro proximo porrexisse, & sic deinceps ad ultimum usque, quemadmodum fit in Germania: aut quomodo Judæi agnum suum Paschalem comedunt Judæis [illegible] & [illegible] Genevenses Constitutiones statuunt ne quis Calicem porrigat præter eos, qui sunt ad hoc [illegible] sive Diaconos & Ministros. Et tamen in Catechismo ipsorum scriptum est solos eos, qui docendi munus gerunt, posse administrare Sacramentum. Ut necesse sit illis fateri hic esse contradictionem, aut certe, se non celebrare, vel non velle celebrare Cœnam nisi sub specie solius panis. Sunt apud me scripta cujusdam, qui Ministerio renunciavit, quamvis misera muliercula adhuc eum retineat, quo minus plenariam Apostasiæ suæ veniam obtinere possit. Is hunc abusum a se animadversum ait, & Ministris sæpe, quum adhuc ipse Ministerio fungeretur, indicatum, eamque ipsam quæstionem vehementer disceptatam fuisse Anno M. DXXXV in Synodo Bergeracensi, sed majorem Ministrorum partem censuisse, non esse movendum hunc lapidem, ne occasio daretur populo cogitandi quod in ea re erratum esset, itaque conclusum fuisse, ut in sua quisque Ecclesia id quod optimum videretur, in hac re, tamquam indifferenti faceret. Ob brutalem conscientiæ libertatem, sine lege, sine norma, sine freno, sine politia, positā in arbitrio cujusque, ut suo more & pro libitu & credat & vivat. Sane in primitiva Ecclesia, quidquid etiam dicatis, nunquam invenietis receptum fuisse, ut præsente Presbytero Diaconus hoc munus in se susciperet.

VII Panem adhibent vulgarem, ut & Græci, quamvis isti hanc rem adiaphoram existiment, ut ex Concilio Florentino liquet, ubi Papam Eugenium sic Græci alloquuntur. Nihil interest, inquiunt, utrum azymus sit panis, an fermentatus, dummodo sit ex frumento confectus. At Calvinistæ communi pane haud aliam ob caussam uti videntur, quam quia in Ecclesia receptum est ut Corpus Domini nostri quod veteri fermento peccati nunquam infectum fuit, conficeretur in pane azymo & cui fermentū non est admixtum: fermento enim hypocrisis, malitia & arrogantia in Scriptura significatur. Et quidē ad imitationē Salvatoris id facimus, qui Sacramentum hoc prima Azymorū die instituit, hoc est, eo tempore, quo non [illegible]

Jo-

Iudæis ex verbi diuini præscripto, fermentatum panem domi suæ habere. Neque enim cogitandum est, Dominum hanc legem infringere, & Agnum Paschalem cum pane fermentato comedere voluisse. Neque solum communis est panis, quem Caluinistæ vsurpant sed nec mysterij illius, ad quod repræsentandum institutus est, vllam similitudinem habet. Catholicorum vero panis, ex antiqua Ecclesiæ traditione, cuius, præter Epiphanium, etiam Gregorius meminit, minutis Hostijs constat, iisque rotundis, propterea quod ea figura sit perfecta & in orb suo totum mundum repræsentet. Præterea ad Caluinisticum panem nulla adhibentur verba Sacramentalia, sed precatio dûtaxat aut mysterij Cœnæ declaratio: at apud Catholicos, sicut loquitur D. Ambrosius, panis fit corpus Christi vi verborum Iesu Christi, dicentis, *Hoc est Corpus meum, Hic est sanguis meus.* Nam quemadmodum non est satis, de Baptismi institutione concionem habere, sed adhibenda sunt verba Sacramenta, in quibus Baptismus perficitur: ita nec de Cœna concionari sufficit, sed pronunciare oportet verba Eucharistiam efficientia, quibus vsus est Dominus Panem istum inquit D. Cyprianus, quem Dominus discipulis porrigebat, omnipotentia verbi carnem fieri, edi, ac non consumi; eo quod Christus ersi occisus fuerit, fit resuscitatus. Eundem edi per particulas, nihilominus integrum manere & perfectum: integrum in cœlo, & integrum in te.

VIII Sumto in hunc modum inter eundum pane & vino ad suum quisque locum, si vult, reuertitur, & argenti nonnihil in peluim conijcit, aut, vt post. a est introductum in ima parte mensæ deponit, ad distribuendum pauperibus Quod si Minister numerosam prolem habet (vt est id genus hominum in propagando genere humano plerumque felix) tunc & ipse partem ex Eleemosyna illa capit: neque enim potest melius charitas locari. In genua procumbere in hac actione nemo audet, & ne quidem deuoti animi aut religionis gestum speciemve aliq. am præ se ferre. Vnde quum aliquando Dominus de la Force, ex familia Caumontiorum, pater eius qui nunc in Benearnia gubernationi præest, sumta Cœna, in angulo horrei in genua procidisset, orans, tamquam crasso ad misso errore, iussus est surgere. Versabatur illi in memoria vetus illa pietas, quam in Ecclesia, paulo ante à se relicta, videtat: sed non effugit reprehensionem. Minister enim, postquam reuersum cum in locum suum, pronolutum in genua ex senioribus cognouit, alta voce inclamans, Surge, Domine; surge, inquit, scandalum præbes cœtui. Et ille mitet paruit, miratus tamen, prohiberi se Deum inuocare Nunc vero ô errones miserrimi, Catholicorum in percipienda sacra Eucharistia talis est pietas, qui ieiunant, perseuerant in oratione, in genua procidunt? Sperunt namque Deum irreuerenter quisquis adorat. Lachrymis vultum rigant, pectus tundunt, & nullo pietatis exercitijs rebellem carnem domant. Sic primi Christiani, vt Cyprianus in expositione Orationis Dominicæ affirmat, pectus percutiebant, peccata in eo latentia detestantes. Pectus enim cor & affectum significat; & quum is sit fons peccati, par est, vt ad eleuationem Dei sui, honoratiam hanc pœnam luat. Quod si quis apud vos id faceret is aut stultus, aut vt loquar cum Caluinistis, hypocrita habeteretur. Caluinus fatetur, (a) de externis istis exercitijs, quæ in domanda carne occupantur, multa in veterum scriptis passim occurrere: Sed veniam præfatus, id, quod sentiat, dicendi, nimium eos ait minutis hisce rebus inhæsisse: Omnes, inquit, video aut hac in parte lapsos esse, aut nimis aspere ac dure loquutos Catholici non manum extendunt, sed ore recipiunt, non panem, sed sub accidentibus panis, sanctum Corpus Creatoris, O miraculum, ô bonitatem Dei, inquit D. Chrysostomus, qui in supernis assidet cum Patre, in momento manibus hominum contrectatur & datur volentibus eum recipere! Ad solum magni & supernaturalis huius mysterij nomen diaboli fremunt, Angeli tremunt, sapientes intellectus, & vox destituit eloquentes. Os illud aureum, decus Græciæ, ipsos Angelos in ipso momento consecrationis Altari assistere & ad adorandum Deum facies suas inclinare, multis admirandis visionibus confirmat. Solus Caluinista elato capite sine reuerentia incedit, nec corpus prosternit, nec se humiliat, nulla cernitur in ipso corporis inclinatio, nulla submissio coram Domino suo, in cuius tamen fidem & obsequium non solum anima deuouere se debet, sed etiam corpus, lingua, os, oculi, manus, genua, & omnia denique membra vnanimiter consensum suum testari in agnoscendo Creatore, Redemptore & Seruatore suo, tanquam eo, qui mirabiliter in ipsis operatur omnia illa dona & benedictiones, quibus in hoc mundo perfruuntur, & in altero, & quidem perfectius multo, per-

a *lib. 3. Inst. cap. 4. sect. 38.*

fruus

frui desiderant. In ingenti ista & vasta mole totius huius Vniuersi, nulla pars est, nec maxima nec minima, quæ Maiestatem diuinam non aliqua ratione adoret, quæ bonitatis illius testimonium aliquod illustre nō reddat, & quæ laudibus eius Hymnum aliquem suo quodam modo non decantet. Omnia excelsæ huius manus opera eam agnoscūt nec quisquam fuit tam infidelis Paganus qui non per ea potuisset ad opificis cognitionem adduci. Hæc sunt diplomata, hi veteres tituli, hæc documenta, quæ nulla fraus, nulla vis, nulla tyrannis abolere aut infirmare valet: quæ nos conuincunt, quantum illi debeamus. hæc clamant, omnia ab ipso esse, quæ possidemus, ipsius bonorum nos esse vsufructuarios, ipsi eius manere proprietatem quamuis vtilitas ad tempus nostra videatur. Et tamen tu solus ô prauæ fidei Caluinista (nec enim alio te possum appellare nomine, quoniam verbis Christi cui fidem adhibere non vis,) immotus permanebis, nec vllo signo Deum tuum adorabis, in illo præsertim actu Religionis tuæ maxime solenni, vbi salutem Fide illum recipis. Sed esto forte. Nam cui honorem exhibeat in sacris suis Caluinista? Num Deum? at is præsens non adest: Cœlo affixus est, ibi fruitur, illuc scalis fidei ascendunt. Nihil est apud illos sanctum, omnia profana: Panis, panis est, prætereaque nihil. Ille certe panis non est, quem D. Cyprianus non effigie, sed natura mutatum, & omnipotentia Dei factum carnem dicit. Et nihilo tamen minus in Orthodoxo suo (quamquam dicis causa [illegible]) Ecclesiam suam semper docuisse, quod oporteat Sacramenta, hoc est, Corpus & Sanguinis Christi sacra symbola, venerari, honorare & adorare, non tamen eiusmodi honore, reuerentia & adoratione, quæ soli Deo debeantur, sed tali cultu qualis conuenit rebus religiosis & sacris, & qualis Regibus, Principibus & Magistratibus exhiberi solet. Hoc igitur quum dicat Orthodoxus [illegible], quid est, cur nostras salutationes, [illegible] & corporis prostrationes, idololatriam appellet? Cur inquit Beza? Ex Augustino apparet suis temporis fideles adorasse Christū in mysterio Cœnæ, at nos satius esse censemus ab huiusmodi externa adoratione abstinere.

18. Hoc [illegible] [illegible] quæ vnquam [illegible], [illegible], et [illegible] inter se diuisæ, & frequenter [illegible] [illegible], quemadmodum de [illegible] scribit D. Ambrosius, & de Pelagianis S. Augustinus, idem videre est in nostri temporis [illegible] & Caluinistis, [illegible], Catholicos iudicari,

flexis genibus Sacramentum recipiunt, imme etiam confitentur Sacerdotibus suis & Ministris. Realem quoque Corporis præsentiam non minus agnoscunt Pastores, ait in visitatione [illegible] Lutherus, docent populum quantum sit præstanti sanctissimum hoc Sacramentum, quo sacrum Christi Corpus sacerdos distribuit, non [illegible]: Cum omni honore adorandum est venerabile hoc Mysterium. Idem discipuli eius scripserunt, Westphalus, Heshusius, Chemnitius, qui Caluinistas, tamquam Arrianos & Nestorianos, detestantur & Cœnam eorum Deambulatoriam per [illegible] appellant. Nam erecto corpore, & velut deambulatores ad eam accedunt, ideoque Paripateticam libenter eam nuncupauerim. Verum [illegible] quum non modo animarum, sed corporum quoque creator sit Deus, idcirco obstricti sumus, vt Patrum nonnemo loquutus est, humiliare & spiritus & corpora, quotiescumque ad implorandum auxilium, aut ad participanda mysteria eius, [illegible] ipso comparemus. Nam vt ad Deum ascendamus, descensu opus est; & vt tangimus Cœlum, terram pulsare oportet. Et certe vt attollaris ad Deum, primus gradus est, teipsum humiliare. Et quamuis in ijs actionibus, quæ sunt in domo Dei peragendæ, præcipuæ partes sint animæ, est tamen et iam corporis compositio in ijsdem non parum necessaria. Nam huius externa reuerentia excitat illius internam. Nimium certe coram Deo sese humiliasse nemo gloriari potest, præsertim in magno hoc mysteriorum mysterio, vbi id agitur, vt vnum cum ipso fiamus. Et ea est alioquin naturæ nostræ infirmitas, vt hac in re semper aliquis in nobis inueniatur defectus, dum nos cupimus acceptos [illegible] re illi, qui veræ humilitatis viam nobis præiuit, quum omnis nostra etiam maxime submissa humiliatio, nonnihil tamen habeat alicuius mundanæ gloriolæ. Qua de re elegantissimam similitudinem nobis reliquit Episcopus Arelatensis (b) qui [illegible] ante annos mille. *Quemadmodum, inquit, [illegible] frentus alicuius limpidissimi, in medio herbarum [illegible] que scaturientis, crystallina aqua cupit bibere, eum oportet inclinare se, & ad hauriendam aquam [illegible] ita qui ad te venit, o [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nisi [illegible] se & cum [illegible] [illegible] impossibile est os vel labia [illegible] [illegible]* [illegible] igitur deridentur a Lutheranis Caluinistæ, neque enim par est hoc modo coram Deo [illegible] [illegible].

b Cæsarius homilia 10.

rere. Quin potius adeunt scholam S. Dionysij, Augustini, Chrysostomi, Ambrosij, aliorumque sapientissimorum Ecclesiæ Christianæ antesignanorum? Sed Caluinistæ vicissim illos appellant Luthero-Papistas, habentque risui Belgicos, Hollandicos & Scoticos Caluinistas, qui discumbentes, velut pransuri, Cœnam sumunt: vnde etiam commessationem eam appellant. Et hi quidem docent, oportere ad exemplum Domini eodem modo, quo ipse, [illegible] Vetum ad conformandum sese ad hoc exemplar per omnia, *oporteret & numerum ternum denum obseruare*, quum ipsi promiscue tot discumbant, quot mensa capit; quin & oporteret eos ad imitationem Saluatoris *super lectu accumbere & cubitu inniti*: nam ad hunc modum ipse cum Apostolis suis in solenni hoc conuiuio discubuit, extatque eius consuetudinis mentio in Scriptura tam veteris quam Noui Testamenti, eademque in sacris Tabulis optimi Patris Richeomi eleganter depicta conspicitur. Schlusselburgius Lutheranus, *de Belgarum Cœna* loquens, horrore affici se dicit quoties videat eos, non secus ac ebriosos & rusticos in caupona sedentes, tantum bibere. Ministrum, in medio considentem, [illegible] poculo primum bibere bonum haustum, & plus quam in Ecclesia deceat, deinde porrigentem vicinum, dicere, *Accipite, & bibite, recordantes sanguinem Christi pro vobis effusum esse.* Eundem distribuentem panem, his verbis vti, *Accipite & comedite, recordamini & credite Corpus Christi crucifixum esse pro vobis.* Sed ad Gallos nostros redeamus. Hi postquam sumpserunt suam portionem panis, & poculum suum biberunt, locum faciunt ceteris. *Apud Anglos* autem ij, qui communicaturi sunt, non ad mensam accedunt, sed in ordinem redacti, suo quisque loco se continent, flexis genibus, ad quos deinde Parochus siue Episcopus, veste sua sacra, post habitam admonitionem, indutus, panem circumfert. Eum duo Diaconi sequuntur, patenam, in qua est panis, gestantes, & præterea duo similiter, vna manu cantharum vino repletum, altera ciathum quisque tenentes. Et hoc modo instructi, ordine alius post alium Cœnam Domini administrant. *Scoti* [illegible] vicini, mensæ assident, vt Belgæ & Bataui. In medio Rex, si adsit, sedet, cui vtrimque assident Aulæ suæ proceres. Minister, non vt in Anglia, sacra veste indutus est. Qua de re specialius aliquid attingam in [illegible] de Schismate Anglicano, Scotico, aliarumque regionum [illegible]. Et hi sunt hæreticorum hac in re varij ritus, quum contra omnes Catholici flexis genibus Sacramentum sumant. Quorum vniformitas quasi Lydius quidam lapis est, infallibile testimonium perhibens veritati & assistentiæ diuinæ, & eo ipso, adorandum esse hoc Sacramentum, ostendens. Corpus enim, vt inquit Athanasius, propterea adorari debet, quia per vnionem personalem factum est Corpus Filij Dei increati. Corpus annunciatum per Angelos, formatum a Spiritu sancto, vestimentum factum Theanthropi. Accede, inquit vetus ille Hierosolymitanus Patriarcha inclinatus & prostratus, venerabundus & adorabundus.

X. Et hæc quidem est Cœna Caluinistica, ab ipsis pro libitu prorsus ad nullum antiquitatis exemplar composita ad nullius quæ sub Cœlo sit, Christianæ Ecclesiæ similitudinem conformata, a nullo Concilio approbata, nulla tanti mysterij dignatione conspicua, nulla sanctitatis nota insignis, nec quidquam habens, quod sapiat Religionem, quodve animi deuotionem vel tantillum excitet, omni denique sanctificatione & benedictione, tanquam re, vt ipsi loquuntur, ludrica, destituta. Et hæc caussa est, ob quam in Biblijs Geneuæ excusis, infidi isti interpretes, ad tollendam benedictionem Eucharistiæ, Græcam vocem, εὐλογήσας, ita reddiderunt, vt pro benedictione gratiarum actionem substituerint, quem [illegible] etiã Apostolus τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας nominat, ipsi ex Calice benedictionis Calicem gratiarum actionis [illegible] fabricauerunt. Lutherani autem [illegible] plus habuerunt vt qui [illegible] benedictione Sacramentorum flagellent. Dominus noster, [illegible] vtrumque fecit, & benedixit panem & Calicem, & gratias agens quæ duæ actiones [illegible] in hoc mysterio inseparabiles [illegible] Sacramentales, differunt tamen inter se. Neque [illegible] gratiarum actio, sed [illegible] & inuocatio omnipotentiæ Dei, ad [illegible] hoc miraculum, & benedictio ad [illegible] qualitatum vim & [illegible] panis, videlicet, & vino [illegible] benedictio [illegible] D. Pauli verba [illegible] *Calix benedictionis*, inquit, *cui benedicimus, nonne Communio Sanguinis Christi est?* Quomodo [illegible] Patres hunc locum [illegible] eoque [illegible] quod videor [illegible] Caluinistæ [illegible] videre [illegible]. [illegible] in ciuitate Agenensi, quum Nobilis quidam [illegible] panem [illegible]

messandum, eoque in duas partes secto, dimidium dare virgini cuidam, inquiens, Celebremus vna Cœnam. En reuerentiam, quam in max [illegible] Religionis suæ actu adhibent: nunc reliquias Ceremonias, & quidem proxime matrimonia illorũ videamus.

DE CONFUSIONE MATRIMOniorum apud Caluinistas,

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

I. *De matrimoniis Caluinistarum, & eorum confusione.*
II. *Iidem ob commissum adulterium alteri nubendi suis faciunt potestatem.*
III. *Quibus ex causis maritus uxores repudiare liceat.*
IV. *Quibus ex causis uxori etiam viuente marito alii licat nubere.*
V. *Compluscula eiusmodi repudiorum historia.*
VI. *Vera historia quæ Geneuæ contigit.*

I. ETiamsi in Sacramentariorum numero non habeat Caluinistica hæresis Matrimonium, idcirque eo nomine Tertullianum & S. Augustinum, qui vna cum reliquis veteribus Christianis, hoc nomine frequenter illud insigniunt; nobis tamen de eo dicendum est aliquid. In Francia [illegible] in concione [illegible] [illegible] Ministri, nulla intercedente ceremonia, precatione aut benedictione matrimonii copulat. Mos [illegible], vt matrimonium non nisi in exordio concionis, & ante preces, celebraretur: ne, scilicet, Sacramentale aliquid illi inesse, per errorem existimaretur. [illegible] quoniam id non nisi in conspectu populi fieri poterat, ex quo fiebat, vt multi interea [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Id quod vnum est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] consanguinitatis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Caietanus [illegible]

[illegible] ait Synodus [illegible] quas appellauerint, decretum [illegible] [illegible] nem promouerint [illegible] [illegible] [illegible] alio crassi admodum [illegible] [illegible] [illegible], dum, videlicet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] marito [illegible] [illegible] [illegible] duobus viris [illegible] [illegible] [illegible] nihil aliud requiri præter [illegible] [illegible] [illegible] ligationem [illegible], quod nimirum [illegible] Religionem sequi, & Geneuam aut alio [illegible] migrare [illegible], si, videlicet, vel vir vel mulier [illegible] professionem [illegible]: nam inter maritum [illegible] hac in re nullum discrimen ab [illegible] [illegible] utrumque censeri Hæc Caietanus. Masculus [illegible] cesimo, & filiabus decimo [illegible] [illegible] parentum consensu nuptias contrahere [illegible] sex hebdomadas a celebratis [illegible] [illegible] cant coniugium, [illegible] hoc a [illegible] sunt, iuxta Geneuenses constitutiones.

II. Fornicationis caussa ita dissoluitur apud ipsos coniugium, vt vtrique parti liceat ad secundas nuptias transire, contra expressum Dei verbum, & veteres Ecclesiæ constitutiones, quæ plurimis iustissimis rationibus subnixæ, [illegible] mulier, quamuis ab altera, nihilominus [illegible] maneat viro. Dicitur enim scriptum est, *quicunque duxerit dimissam, committit adulterium.* Inde requitur, matrimonium adhuc durare. [illegible] terea hæc vox, dimissa separationem [illegible] significat, non vinculi coniugalis. Nam *quod Deus coniunxit, homo separare non potest.* Itaque si mulier adulterii virum conuicerit, potest, iuxta Leges Geneuensium, diuortium petere, & alteri nubere, & [illegible] item aliam vxorem ducere [illegible] matrimonium, *habeturque pro contracto [illegible] [illegible] iterum dissoluere.* Et interim [illegible] [illegible] loco vxoratus Minister, nos illos esse quos [illegible] [illegible] voluisse indignitate quam [illegible] [illegible] & alios matrimonium [illegible] Verum non damnant Ecclesia matrimonium [illegible] quam rem illicitam, sed cum Apostolo [illegible] cet, *virginitatem castitatem [illegible] [illegible] [illegible]* Nam [illegible] [illegible] [illegible] confusio. Monachorum [illegible] [illegible] illo in Religione relicta, [illegible] dissolui posse existimans [illegible] [illegible] contra expressum Dei verbum, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

esse, vt Caietus obseruauit. Vnde [illegible] Monialis, si quis eorum [illegible] ducat [illegible] secundas nuptias amplecti.

III. Si mulier nupta veterum [illegible] ex alio quam cui nupta est, potest [illegible] relicta aliam ducere. Anno M D LXXXI in Synodo Nemacensi, quidam indignatus ob ignominiam Ministerio illatam, Conatus [illegible] Castelmorauensem cogere voluit, vt [illegible] quam [illegible] post nuptias [illegible], qua ipsa ex Notario quodam Gleriacensi, [illegible] o- [illegible] fecerat [illegible] Ecclesiæ [illegible] fuerat, dimitteret; qui [illegible] nollet ea vti seueritate, conscientia prohibitus, dixit, *peccatum hoc ante admissum fuisse, quam illi uxor ullatenus deuincta esset, seque culpam [illegible] si qua inesse resideret, condonare.* Sed non ita [illegible] fraus: falso enim Notario isti mortuo impactam fuerat culpa, quæ reuera erat ipsius Ministri, vt qui cum puella illa clam stupri consuetudinem aut [illegible] habuisset.

IV. Inter Constitutiones Caluini etiam hic articulus inuenitur, diuortijs ianuam aperiens, & matrimonium in [illegible] confirmans. *Si maritus,* inquiunt, *[illegible] ab uxore discedat, annum integrum mulier [illegible] expectato. [illegible] opus esse, vt denuo [illegible] licebit eis, prauijs proclamationibus satisfacere. [illegible] occupatus [illegible] fuerit, [illegible] prout videbitur æquitati consentaneum.* Sed formam inquisitionis, qua de calore aut frigore istius fœminæ relictæ cognoscitur, operæ pretium est videre. *Iussam comparere coram Consistorio, Minister [illegible] prius admonitione, et quid de utro suo [illegible] interrogat: qua iureiurando affirmante, se annum totum, [illegible] ignorare, vtrum donum continentiæ habeat: Minister quærit. Si respondeat, carnem infirmam esse, id [illegible] est, nec mora, in potestatem alterius viri veniendi libertatem habet. Præstat nubere quam uri.* Annon dissolutus aliquis homo [illegible] habet, suppeditatam per leges Geneuensium, è vinculis coniugij [illegible] vagæ libidini indulgendi, & delecto [illegible]? Nonne hoc est [illegible] libidinosæ, qua sub prætextu procurati huius diuortij ad secunda vota transeat, aut etiam [illegible] se dedat? [illegible] suo aut tres [illegible], & [illegible] viro duæ aut tres vxores, omnes [illegible] vt Geneuæ [illegible] intra sex [illegible] tertiam vxorem [illegible], quum duas priores, Caluino inter alios iudice, vt Lindanus affirmat, adulterij [illegible] fecisset.

V. Dici vix potest, quam [illegible] nes ex his [illegible] Geneuensium legibus [illegible]. Notæ sunt historiæ & exempla plurium [illegible] sex [illegible] nouit, & [illegible] quæ relictis coniugibus suis Geneuam [illegible] asylum se receperunt, & sub Libertatis [illegible] carnis libertatem [illegible] sunt. Nam [illegible] huiusmodi mulier [illegible] vrbis Geneuensis [illegible], illico libera est. Maritum oportet vel [illegible] Religionem amplecti, vel alibi vxorem quærere. Sebastianus Flaschius Mansfeldiensis Minister, in libro de conuersione sua narrat, *Collegam quendam suum [illegible] apud se instituisse, vt permutationem inuicem facerent uxorum. Pudet me,* inquit, *alias enormes actiones literis diuulgare.* V[illegible] a hæc historia sufficiet.

Quum Sabaudiæ Duci Pedemontana Regio restitueretur, Nobilem quendam ex Occitania dominum de Clarie ex eo bello libido incessit visendæ Geneuæ. Itaque assumtis socijs Nobili quodam Santonico, & alio quodam Aquitanico, *Lauallo* Domino, adhuc viuente, quos eadem curiositas mouebat, Geneuam contendit. Quo vbi ventum est, Caluinum audiunt concionantem, quamuis essent omnes Catholici. Ibi Dominus de Clarie ad gregem fœminarum oculos circumferens, vxorem suam inter illas conspicit. Attonitus, cum oculis & animo deliberat, num forte delirarer aut visus ipsum falleret. Sed quo magis aspicit, eo certius vxorem, & cum ea etiam filiam suam, agnoscit. Impatiens moræ, finem tamen concionis exspectat: tum surgente concione ad vxorem accedit. Quæ virum suum aduenientem conspicata, protinus exclamat, & ad Caluinum exeuntem accurrens, *Domine,* inquit, *serua me.* Ille subsistens & Nobilem istum videns, iam manu tenentem filiam, quid negotij sit interrogat. & illa, *vir,* inquit, *est meus qui me abductum venit. Saluam me, obsecro.* Caluinus [illegible] turbam [illegible] vt exitum videret fabulæ, domi se cogniturum hanc de re pronunciat. Illa interim, cum filia, cum vxore sua [illegible], colloquii. Vocatus eo ipso die ad Caluinum, & postridie ad Consistorium, vxorem & filiam repetit. At illi vrgent, vt exemplo [illegible] Euangelium amplectatur: Omnia [illegible] esse præ amore Christi. Itaque quum nihil obtinere posset, metuens pelota de Cuculli aliorum [illegible] se subduxit vxore & filia in potestate Caluini relictis. Plura id genus exempla mihi prubes [illegible],

 non

non recenseo. Nam si priuatorum hominum actiones persequi & omnium istorum abusuum catalogum contexere vellem, tempus me prius quam materia deficeret. His igitur omissis, de cantionibus præcipuo Religionis illorum exercitio, nunc nihil dicemus.

DE PSALMORUM CANTU, QUO Caluinistæ multos initio seduxerunt.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

I. *Psalmi Dauidici apud omnes populos, qui aliquam Dei habent cognitionem, in pretio habentur.*
II. *Psalmorum decantatio à Pontificibus certis sui huiusmodi regulis constituta.*
III. *Etiam Turcæ Psalmos decantant.*
IV. *Vsus vernaculus hæreticis exceptis Anabaptistis.*
V. *Populus Psalmorum cantillatione ab hæreticis inescatus.*
VI. *Primorum Lutheranorum & Caluinistarum confusio.*
VII. *Mos decantandi Psalmos in Catholica Ecclesia.*
VIII. *Psalmi à nouis Euangelicis profanati.*

I. OMnes populi ac nationes, quæ vllis ceremoniis aut religionis forma Deum coluerunt, [illegible] Psalmi a Spiritu S. [illegible] Prophetæ Dauidis [illegible] semper vsæ fuere. Hodie [illegible] adhuc decantant, eodem modo quo [illegible] templo Salomonis. In Christiana Ecclesia [illegible] quæ Clericis in vsu, Psalmorum [illegible] Horas illas Canonicas ab initio Ecclesiæ ab ipsis Apostolis vsurpatas [illegible] in Actibus in ordinem exactiorem Damasus restituit per S. Hieronymum & S. Ambrosium [illegible] in Chronologia sua Genebrardus [illegible] Latina lingua conscripto. Catholicæ Ecclesiæ templa, concinna & suaui harmonia [illegible] Quin etiam ceteræ [illegible] per Christianum [illegible] nulla [illegible] Psalmos Dauidis [illegible] Christianos [illegible] ad [illegible]

populi à Græca dependentes [illegible] lingua eosdem decantant; nec autem vulgari [illegible] Meridionales Christiani, Æthiopes, & Abyssini, magno illi Negus, quem nos Presbyterum Ioannem appellamus, subiecti.

II. Hos [illegible] secundo in epistola [illegible] ad Traianum de Christianis perhibet [illegible] Deo, quam Christum vocat. [illegible] *laudes decantare* Sanctus Chrysostomus, *Nihil aeque [illegible] frequenter [illegible]* [illegible] *Psalmis [illegible] omnibus Ecclesiæ precibus. Dauidem primum, medium & finem* Vnde facile est [illegible] qui ritus huius Psalmos decantandi Constantinum Papam auctorem faciunt, qui [illegible] CCCC. Sedem tenuit. Gregorius quidem Papa statuit, *ut Clerus [illegible] Psalmos in [illegible] [illegible] ad euitandam confusionem, quæ sæpe accidit, populo [illegible] cum sacerdotibus canente.* Hic Pontifex [illegible] cognomento vere Magnus, etiam Lutheri & Calvini confessione; quem Deus [illegible] ad [illegible] manda officia, & pulchrum illum ordinem quem adhuc in Ecclesia videmus, constituendum, qui antea ob continuas Gothorum, Visigothorum, Wandalorum & aliorum hæreticorum, qui venenum suum in Christianam Rempublicam [illegible] tant, inuasiones ac turbas totus erat [illegible] sus.

III. Musulmanni etiam siue Turcæ, quorum religio multa habet à Christianis & Iudæis accepta, in cœtibus suis Psalmos hos [illegible] apostatæ Mahumetis collegæ opera traductos, Arabica [illegible] decantant: ut & Persæ, Æthiopes, & Arabes. [illegible] tur enim pseudo propheta ille & impostor maximus XII. [illegible] Psalterium Dauidis cœlitus missum esse. Vocant vero [illegible] Meridionales, [illegible] quotidianum Mahumetes omnibus [illegible] Musulmannis mandauit. Alij Septentrionales populi qui sub magni Cham [illegible] viuunt, eosdem Psalmos in [illegible] Vt paucis complectar, [illegible] divinæ laudes Dauidicas [illegible] Quemadmodum vere [illegible] vtuntur, non tamen [illegible] multi quidem Dauidicorum Psalmorum dulcedinem degustarunt, [illegible] intellectum, & quæ inde [illegible] salutem perceperunt.

IV. Ad [illegible] [illegible] [illegible]

qui tamen magnæ sanctitatis opinionem affectant. In horum enim cœtibus nihil audias nisi vocem Prædicantis sive Exhortantis. Illi vero Lutherani, post prostitutam misere vulgo sacram Scripturam, eidem Psalmos decantandos exhibuerunt; sed Deus bone, quantis erroribus ac depravationibus refertos! Ex his quidam Matthias nomine eo dementiæ vel impietatis, eorum progressus est, ut dixerit non Davidem sed Æsopum eorum esse auctorem, sumto argumento ex nomine Asaph, Psalmis quibusdam præscripto. A Saxonibus hoc velut exercitium religionis ac partem aliquam cultus divini Galli mutuati sunt, adeo ut omnis eorum devotio hic inclusa sit, nec ubi apud eos cœtus [illegible] cantur, aut preces publicæ aut privatæ concipiuntur, nisi mollis & effeminatus [illegible], et plurimum non intellectorum cantus adhibeatur. Et hoc illud est, quod dici vix potest, quam multas simplices animas inescarint, ut quod solum in omni ipsorum cultu, devotionis alicuius videtur habere speciem, quum tam aerem quam aures auditorum divino nomine repleat.

V. Fatendum sane est, novas istas religiones ex nulla alia re non initium modo, sed & tanta incrementa sumsisse, quam ex suavi hoc Psalmorum cantu. Hæc catena illa fuit, qua Lutherus & Calvinus ut olim Amphion ille Thebanus, saxa ad novam suam condendam Babylonem attraxerunt. Hac tamquam fistula ijdem deceptas animas retibus suis involverunt. Ubi enim quis sonum alicuius Psalmi audiret & verba vel parum intellexerat, statim [illegible] in cœlum raptus sibi videbatur ibique cum Deo quasi colloqui. Hoc cantu miles ex[illegible] & [illegible] fallebat & frigus media hyeme depellebat, hoc opifex in officina, hoc rusticus aratrum [illegible], labores suos solabantur; hoc in [illegible] copiæ [illegible] adstantes, selecto ad id convenienti argumento Psalmo, ad pugnam fortiter capessendam [illegible] cantitabant atque exhortabantur. Mundus fatuus ille sapiens, ex specie externa [illegible], hanc Dei colendi formam [illegible] valde [illegible] anguem in herba latentem non animadverterunt. His enim velut magicis carminibus incantati [illegible] studio incendebantur, ac velut [illegible] quodam in abyssum hæreseos [illegible]. Hac eadem fraude veteres olim hæretici [illegible] Samosatenus enim [illegible] modo Psalmos in vulgarem linguam [illegible], eosdem [illegible] quæ vellet [illegible] traductos, [illegible] suis [illegible] cantibus per plateas decantandas exhibuit: et Psalmorum cantu, teste S. Hieronymo, nihil aliud fuerit quam [illegible] vulgus [illegible], & animorum [illegible]. Idem [illegible] hæresiarcha Arrius Confessionis suæ Fidei articulos [illegible] & modulis comprehensos, populo [illegible] discendos ac decantandos proposuit, ut hæreticæ suæ venenum tanto altius in eorum animos [illegible], ut notat S. Athanasius. Quin etiam [illegible] quo religionis suæ mysteria versibus comprehenderet, Thaleiam inscripsit, id est, Convivium, Sotadis ridiculi apud Ægyptios Poetæ [illegible], unde etiam à S. Athanasio Sotadicus appellatus, qui cibo unoque [illegible] blasphemias suas per cantica illa evomebat. Eodem modo duo Apollinares, utque hæreticus, usitatas Ecclesiæ preces, ut Sozomenus scribit (a), in cantus redegerunt, quos [illegible] [illegible], opifices in officinis [illegible] ad colum decantabant.

VI. Primi Lutherani ac Calvinistæ sub epularum finem Biblia ac Psalterium tamquam mensas secundas seu bellaria inferre solebant. Tum una omnes canere, pueri, senes, Virgines, iuvenes, feminæ in primis illam suam exilem ac gratam vocem ita explicare, ut iuvenum animos tanquam telo aliquo [illegible]. De [illegible] illud dici poterat, quod Lacon ille de luscinia dixit: *Nil nisi vox es.* Nonnumquam [illegible] dum erat [illegible] videre decem aut duodecim naves vectoribus utriusque sexus plenas, qui cantantes ac psallentes ad [illegible] ciones suas commeabant & ripam [illegible] replebant, non tam ut à Deo quam ab hominibus audirentur, atque ita devotionis aliquam speciem præberent.

VII. Abusum hunc, quotamen multæ animæ quotidie ab hæreticis capiebantur, animadvertentes viri magnæ doctrinæ atque auctoritatis, [illegible] Psalmos, summi Pontificis permissu ab erroribus doctorum [illegible] opera repurgatos, & in novam formam [illegible] & [illegible] concinnare [illegible] potestas fieret. Sed [illegible] [illegible] damnarum [illegible] non tantum Sacram Scripturam [illegible] & [illegible] Ecclesiæ [illegible] tantum [illegible]. Hanc vero hæreticorum in decantandis Psalmis [illegible].

VIII. [illegible] bonis illis Evangelistis factum est, qui divinos hos

a *Lib. 6. cap. 5[illegible].*

[illegible] turpiter profanatur, ex ecclesijs in priuato- rum ædes, ex ædibus in fabricam [illegible] pistri- num atque [illegible] est, vt [illegible] Prophetæ ac regis quem SS. Trinitatis præconem ex antiquis [illegible] appellant, enthusiasmos [illegible] & cœlestes contemplationes, [illegible] locis adeoq; ipsi [illegible] ris profitentur. Quis enim non in- dignetur, a [illegible] illud Miserere &c. aut a [illegible] il- lud, De profundis, &c. sine vlla animi attentione aut deuotione [illegible] magis quam [illegible] audiens: Quid quod nonnulli [illegible] turpiter [illegible] ad amores, vel [illegible] ludibria [illegible] & [illegible] ab [illegible] vt vidua illa, quæ Principi alicui placere cupiens, & [illegible] Psalmum cxxxi Domine [illegible] & cantillabat. Audi [illegible] non quidem Theologi, doctissimi tamen [illegible] ratione est, inquit, quod Catholica [illegible] temerarium & in [illegible] Canticorum [illegible] S. [illegible] vsum prob[illegible]. [illegible] nisi cu plena [illegible] attentione ac reuerentia. Vox hac [illegible] quam vt aures nostras solum demul- ceat. Ex corde, non ex lingua producenda est: nec per- mittere [illegible] vt [illegible] in officina hoc [illegible] in me- dio [illegible] cogitationum sese oble- [illegible] Montane, [illegible] cantus tales [illegible] qui in [illegible] Psalmum aliquem Maroti- cum [illegible] Lepida compri- [illegible] quæ de [illegible] Vicedomino, [illegible] circumfertur. Is [illegible] Rege venerat [illegible] de Psalmorum cantu [illegible] Ecclesiæ [illegible] placere ostenderet, [illegible]

[illegible] nomine nec iniuria reprehendatur, quod in nouella sua Ecclesia [illegible] eiusmodi [illegible] & tamquam Dei Verbum a [illegible]. Illa e- nim Psalmorum versio non [illegible] apud Caluini- stas habet authoritatem quam apud nos vulgata e- sta Bibliorum [illegible] ipsi Septuaginta In- terpretes sua Versione a Spiritu S. [illegible] magis [illegible] quam interpretationem [illegible] Dauid [illegible] demonstrat.

DE ERRORIBVS ET FALSITA- tibus a Maroto in Gallica Psalmorum versione commissis.

Capvt XV.

Lectori S.

Siquidem ea quæ toto hoc capite, ab Auctore disputantur, mere ad Gallicam, & quidem rhythmicam illam Maroti & Bezæ ver- sionem spectant, atq; extra eam linguam nullum [illegible] habeant, totum hoc caput omittere, vt tamen Auctoris sui in hoc libro constet capitum numerus, titulum ni- hilominus hoc loco ponere visum est. Interim eius lin- guæ periti (his enim solis caput hoc scriptum est) si quid in vtriusque, Maroti, inquam, & Bezæ versione au- ctor desideret scire cupiat, ex ipso fonte [illegible]: Ad parem diligentiam conferendi vulgato psalterio cum sacro texto [illegible] in suis linguis [illegible] nes, vt habeant parata verba ad exprobationem [illegible] bolicorum.

DE CLEMENTE MAROTO QVI primus Psalmos Gallicis rhythmis il- ligauit, deque eius vita & morte.

Capvt XVI.

Argvmentvm.

1 [illegible] Psalmos [illegible]. [illegible]
2 [illegible]

II. *[illegible] Marotus [illegible] Poeta.*
III. *In Italiam fugit, [illegible] ex Consilio Francisci Vatabli Psalmos Dauidis in rythmos redigit.*
IV. *Ob literarum imperitiam, multos errores in regio [illegible] opere vertendo committit.*
V. *Theologica Academiæ Parisiensis Facultas Psalmorum à Maroto versorum publicationem impedire conatur.*
VI. *Marotus Geneuam se confert, flagris ibi ob flagitium cæsus.*

INfelices Lutherani, quorum supra quum Gallicani schismatis exordia [illegible] mentionem feci, deserta Ecclesia hinc inde errantes, ac velut [illegible] in mari inter brevia & scopulos, Scyllam & Charybdin, amissa [illegible] anchora, cum præsenti [illegible] naufragij [illegible], fluctuantes, Lutherani inquam, etsi cœtus ac conciones, quas Exhortationes vocabant, inter se [illegible], nullo tamē initio Psalmorum cantu vtebantur. Vnus Diaconorum vel Superintendentium aliquis vnum & alterum, prout visum erat, [illegible] prælegebat: donec tādem A. M D XL. aulicus quidam [illegible] in quo [illegible] perditus repente prosilijt, & [illegible] opera admista, sanctum hunc librum profanis versibus illigauit. Quis vero ille ac qualis fuerit, operæ pretiū videtur, ad posteritatis memoriam atque vtilitatem hoc loco paucis narrare.

II. Regnante in Gallia Francisco I. quum omnium [illegible] rerum, quarum ille munificentissimus erat [illegible], tum vulgaris etiam Poëtices studia, hactenus valde languida, mirifice reflorescere cœperunt. Et hæc quidem opera potissimum Clementis [illegible] Maroti, [illegible] Cadurcorum metropoli, quam [illegible] quidam vocant oriundi qui admirabili venæ [illegible], & singulari [illegible] Poëtarum [illegible], quod Epigrammata eius testantur, [illegible] Poëtas [illegible] superabat. Erat [illegible] Regi [illegible], summa [illegible] eius gratia, vt qui [illegible] erat [illegible] etiam in [illegible] dicebatur [illegible] [illegible] pictoribus [illegible], [illegible] spias [illegible] vehiculis [illegible] quum hæreseos suspectum [illegible] [illegible] reginam profugit.

III. Animaduertens [illegible] Ferrariam, in Italiam profectus est, à Ducissa humaniter exceptus, [illegible] quam metus Gallia [illegible] [illegible] à rege venia, Lutetiam [illegible], [illegible] Francisco Vatablo Hebraicæ linguæ Professore [illegible] familiaritatem contraxit, hortante [illegible] & ridiculis argumentis, [illegible] potius rebus impenderet, ad Dauidis Psalmos [illegible] vertendum susciperet. Erat autem Vatablus Catholicæ religionis studiosissimus, nec quidquam minus cogitabat, quam hoc suum Consilium aliquando Catholicæ religioni obfuturum. Adeò considerate oportet facta aggredi, nec eis [illegible] admonere inconsultis Ecclesiæ præsulibus, maxime Romano Pontifice Christi Vicario quem Spiritus Sanctus peculiariter regit.

IV. Sic ergo Marotus Vatablo vsus [illegible] (erat enim [illegible] literarum, vt & [illegible] scientiarum imperitus) illotis manibus [illegible] mysteria tractanda suscepit, ac Dauidicum Psalterium ita lancinauit, truncauit ac mutauit, vt de regio illo vate non minus quam de Deiphobo dici possit:

Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas:

Et vix vlla regiæ illius ac diuinæ [illegible] quæ in Dauidico opere (quod S. Augustinus S. *Scripturæ & omnium scientiarum Compendium* appellauit) elucet, vestigia superfint: siue Vatablo non tantam quantam par erat diligentiam adhibente, siue Marotto numerorum angustiis incluso, nimium magnam licentiam permittente.

V. Theologica Facultas Parisiensis, [illegible] Nauarra & Sorbona præcipuæ sunt [illegible] hæresi tenebras [illegible] animaduerteret, grauiter ea de re apud regem conquesta [illegible] censuram [illegible] Psalmorum, quos Marotus [illegible] imprimi [illegible], exhibuit, [illegible] *Scripturam [illegible]* *[illegible] Ecclesiæ [illegible]* *[illegible] poterunt.* Quam [illegible] Marotus quum [illegible] eoque [illegible] nequid [illegible] genere amplius [illegible] Marotto [illegible] publicaretur, ed [illegible] quod vulgo dici solet,

[illegible]

Nam & tunc [illegible] Maroti [illegible]

dijs experiri cœpit, vt typographi exemplaribus imprimendis vix sufficerent. Nec in Musicos tantum numeros (qui hodieque etiam vsurpantur) verum etiam quam quisque vellet modulationem redacti Psalmi alij passim cantillabantur. Adeoque in aula etiam rex, regina, alij velut proprium aliquem sibi quisque eligebat & ad profanas res, studia sua ac vota [illegible]dabat.

VI. Marotus interim furtis a carcere sibi metuens, quod linguæ parum moderari posset, Geneuam profugit, vbi ad triginta Psalmos iam editos, adhuc viginti alios addidit. Et quamuis in lacem hoc studio melius versaretur, mores tamen mutare non poterat. *Quum ergo in praua schola educatus, Ecclesiastica censura ac disciplina vitam suam subijcere non posset*, sic loquitur Ecclesiastica Caluinistarum Historia, volens, credo, dicere, Marotum hospitam suam corrupisse, *in Pedemontium concessit, quam regionem tum Galli tenebant, atque ibi [illegible] regiorum Præfectorum patrocinio tutus aliquamdiu vixit. Augustæ Taurinorum anno ætatis suæ LX. mortuus.* Beza ait: *Marotum admirabilis ingenij felicitate, sine vlla litterarum aut scientiarum cognitione, omnes ante se Poetas superasse, quumque bis religionis causa regno excessisset, de Ecclesia optime fuisse meritum cuius beneficij memoria ad posteros semper duratura sit, tertia Psalmorum Dauidis parte vulgaribus rythmis reddita. Morum vero ac vitæ, quam in aula vnde se nunquam honeste fere exuleret, totam pene exegerit, reformandæ ac melius instituendæ, exiguam curam habuisse.* Silentio interim prætereit Beza, bonum hunc Poetam, ob præclara illa, credo, in Ecclesiam merita, Geneuæ flagris cæsum fuisse. Eidem [illegible] Beza Gallico carmine parentauit, quod Psalmorum versioni præfixum legitur. Addiditque [illegible] reliquis (non eadem [illegible] & elegantia qua Marotus, etsi doctrina [illegible] multo instructior) Psalmis [illegible] opus absoluit. Quia vero dubium nobis non est, quin lector scire cupiat quisnam ille Beza [illegible] in hanc hæretici Theatri scenam productus: age vitam eius ac mores sequenti capite breuiter tamquam in tabella depingam.

DE THEODORO BEZA MAROti imitatore, ac Psalmodiæ Caluinistis introducta.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

I. *Theodori Bezæ natiuitas & eruditio.*
II. *Idem [illegible] vexatus ad desperationem pene redigitur.*
III. *Beza Ecclesiasticum Prioratum [illegible] adipiscitur.*
IV. *Ecclesiæ re[illegible] mittit, & quare.*
V. *Geneuam se confert.*
VI. *Maroti & Bezæ Psalmi rhythmici Musicis numeris includuntur.*
VII. *Melodia Psalmorum Caluinisticorum [illegible].*
VIII. *Quando Psalmi in concionibus decantari cœperint.*

I. THeodorus Beza natus fuit apud Vezeliacum Anno MDXIX. ipso die S. Ioannis [illegible] discipulorum quidam *alterum [illegible]* dicunt. Natiuitatem suam & quomodo [illegible] liter a Deo ex parentum Papistico[illegible] liberatus fuerit, ipse in epistola quadam ad Melchiorem Volmarium scripta exponit, inter [illegible], vt parentes sui vera Dei [illegible] ti quam nobiles fuissent. O [illegible] non corpus solum, sed etiam animam [illegible] bus vitam accepisti, quantum in te est, [illegible] dum eos Orco tradis. Sed [illegible] Deus [illegible].

Fuit vero Beza multis ingenij atque animi dotibus ornatus, facundus, industrius, [illegible], in Græcis ac Latinis litteris bene versatus, [illegible] primis vero ad Poeticen, siue Latina siue Gallica lingua scriberet, velut ab ipsa Natura [illegible]. Quid in hoc genere possit, [illegible] Anno MD XLVIII ab [illegible] quibus [illegible] eius [illegible].

[illegible]
[illegible]

In his multa sunt Amatoria, quibus [illegible] vel [illegible] *[illegible]* & quia nota est eius Candida, [illegible] dale [illegible].

II. Ante-

II. [illegible]

[illegible] Posthæc Lutetia Aurelianum profectus Beza ad Iurisprudentiæ studia animum applicuit: inde a malo suo genio aliò abductus.

III. Nonmulto post enim Prioratum non procul a Lutetia [illegible]

[illegible]

IV. [illegible]

[illegible] Genevam non multo post [illegible]

Postquam Beza omnibus Parisiis [illegible]

Hæc Lanæus.

Illud tamen eius facti [illegible] Nicolao Bezæ patruo suo [illegible] Epitaphium [illegible]

[illegible]

Academiis [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible] per [illegible] Sangallensis [illegible]. De [illegible] Bezæ [illegible] *Præfationem [illegible] Pelletarii [illegible], in [illegible] Orthographia Gallica [illegible]*, [illegible], [illegible] Dialogi illis præcipuas partes loquendi attribuat.

Idem Beza [illegible] Gratia [illegible], est tamen [illegible] Abrahami [illegible] [illegible] illud suum.

Ampliabor quoque [illegible]

[illegible] plena [illegible] ac [illegible] Candidæ [illegible].

V. Bezam Genevam appellatum Calvinus non [illegible] sed & [illegible], [illegible] hunc [illegible] tribus [illegible], ac deinde in [illegible] locum fore [illegible]. Itaque [illegible] atque [illegible] Græcæ linguæ in Lausannensi Academia professio ipsi demandaretur, ac postea Theologiæ, quam [illegible] quibusdam [illegible] explicabat. [illegible] varella [illegible]. Ac licet Ministri nonnulli, Copus, Raymundus, & [illegible] omnes, [illegible] & adhuc [illegible] quam [illegible] esse negarent, Calvinus tamen [illegible], perfecit, [illegible] Ministerii functionem admitteretur: quem deinceps Beza [illegible] *patrem suum* appellavit. [illegible] Heshusius Lutheranus [illegible] quem ait *non adolescentem [illegible]* [illegible]. Hæc de Beza Heshusius [illegible] [illegible].

[illegible]

Nobilis quidam Aquitanus Anno MDC. [illegible] [illegible] Genevæ [illegible] Bezam [illegible] & [illegible] [illegible] in [illegible] Mediolani [illegible] [illegible] Tum Nobilis [illegible] Henri [illegible] [illegible] Lutheri [illegible] [illegible] Henrici V. [illegible] [illegible] Luthero teste, [illegible] quem novus Apostolus, [illegible] in [illegible] [illegible] *Hisce [illegible]* ad Angliæ reginam [illegible] *[illegible] sunt.*

VII. Beza Marotti [illegible] [illegible] Psalmi [illegible] plausu etiam a Catholicis [illegible] & modulis [illegible], quam vocant. [illegible] ab ipso Beza [illegible] Musici, & inter alios Goudimel[illegible] [illegible] Catholica Ecclesia [illegible] [illegible] *[illegible]*

VIII. [illegible]

[illegible] à Caluinistis [illegible] [illegible] multa [illegible]. Post [illegible] Caluinistarum [illegible] Catechismi [illegible] Catholicis [illegible] Conciliorum [illegible] nihil [illegible] esse [illegible] & con- cinnatum est.

[illegible] Moses, Aaron [illegible] [illegible] Paralipomenon [illegible] Iobi & Tobiæ [illegible] Machabæorum [illegible] quod [illegible] scriptis est [illegible].

III. [illegible] [illegible] ex [illegible] ipse [illegible] scripturam [illegible].

IV. At soli Caluinistæ sine vllis ritibus mortuos suos terræ mandant [illegible] & [illegible] quam cœlum [illegible]. [illegible] esse [illegible] propitius sit [illegible] animæ. Constat [illegible] ritibus sepulturæ [illegible] in [illegible] agere [illegible] Bezam [illegible] Papistis [illegible] [illegible] Gabriel [illegible] que Venus, Harpyæ [illegible] & Chimera [illegible] Bezæ [illegible] tes, [illegible].

V. Vile quidem [illegible] [illegible] formatum, [illegible] Phi- [illegible] Cor- pus [illegible] quod [illegible] extremum [illegible].

VI. Sepultura honesta [illegible] ipsam habet au- ctorem, qui [illegible] & Heliam in paradisum transportauit [illegible] [illegible].

VII. [illegible] Caluinistæ [illegible] [illegible].

VIII. At Caluinistæ [illegible] Catholicis [illegible] sepulti [illegible] ad suâ [illegible] [illegible]

DE CALVINISTARVM SEpultura.

CAPVT XVIII.

ARGVMENTVM.

I. *Omnium religionum homines pro animabus Deum deprecati sunt, & corpora honesta sepultura affecerunt.*
II. *Iudæorum consuetudo pro defunctis deprecandi.*
III. *[illegible]*
IV. *[illegible]*
V. *Defunctorum corpora [illegible] habenda.*
VI. *Sepultura honestas ab ipsa Natura commendatur.*
VII. *[illegible] Caluinistarum [illegible] sepulturas.*
VIII. *Cur hæretici nunc in Ecclesiis sepeliri cupiant, [illegible].*
IX. *Sepulturæ cura ad Episcopos pertinet.*
X. *Caluinistarum querelæ.*

I. OMnes religiones, veræ, falsæ, pro mortuis [illegible] consuetudinem semper [illegible] [illegible] æternam [illegible] [illegible] religione [illegible] Deum esse [illegible] [illegible] religio [illegible].

II. [illegible] S. [illegible] Machabæi [illegible] Abraham [illegible] Iacobus Rachelem [illegible]

quia [illegible] Atha- [illegible]

[illegible] Catholicorum [illegible]

[illegible] ad Episcopos pertine- [illegible] exemplis demon- [illegible] Novella etiam XLIII. [illegible] Quod [illegible] Episcopi huius [illegible]

[illegible] loca [illegible]

[illegible]

[illegible] Ecclesiae [illegible] cedi non modo [illegible] dem non extinguetur.

Dum spiritus hos reget artus.

LAUS DEO.

PARS III.

HISTORIAE DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA

Hæreſeon Sæculi

POST

FLORIMVNDI RAEMVNDI

Ætatem ſecuti, ex ipſis Sectariorum ſcriptis & Actis Collecta,

APPENDIX.

LIBER NONUS

ARGUMENTUM.

IN hoc libro continuator explicat Schiſma Caluinianum Ortum in Hollandia, inter Prædicantes & Doctores Reformatos quorum ex vna parte fuit Jacobus Arminius Doctor Leydenſis, ex altera vero parte Franciſcus Gomarus ibidem Doctor, quorum Controverſia principaliter quidem erat circa Prædeſtinationem Dei, conſequenter tamen etiam circa alios articulos, à prædeſtinatione illa dependentes, aut cum ea connexionem habentes, nimirum 2. de Univerſitate Redemptionis Chriſti, an nimirum omnes homines redemerit, eiſque meruerit, an aliquibus ſolum? 3. de Gratiæ divinæ auxilijs & concurſu cum Homine. 4. de Converſione vel Juſtificatione Hominis. 5. De Perſeverantia Fidelium in Fide. De his enim prædicti Doctores & eorum adhærentes Sectarij contradictoria aſſeruerunt, ſciſſi in *Remonſtrantes* qui Arminium ſequebantur, & *Contra-Remonſtrantes* qui Gomarum ſecuti ſunt. Quid hi ſenſerint, & quomodo ſe invicem oppreſſerint doctrina & vi ſæculari etiam, exponetur illo libro.

INDEX CAPITUM

LIBRI NONI

LIBER IX.

I. [illegible]

[illegible]

[illegible] bi [illegible].

[illegible] Decreta ante omnia [illegible] harum [illegible] ad vitam & reprobationem [illegible], quae appellant Decretum [illegible] Deus [illegible] vitae aeternae [illegible] destinare atque ad [illegible] & gloriam tum misericordiae [illegible] liberrimae. Deinde [illegible] Electionis & Reprobationis [illegible] quendam [illegible] electi [illegible] ad aeternum exitium & ineluctabilem atque ineffabilem [illegible] ad finem ipsis destinatum, perducantur, quod appellant Decretum de mediis.

II. Non [illegible] quidem esse, qui utrumque hoc decretum confundere & in vnum compingere [illegible] sed quia nullo iudicio [illegible] ratione [illegible] magnopere curandi non sunt [illegible], & effugium potius quaerunt [illegible] veritatis nudam atque apertam declarationem.

[illegible] fundamento [illegible] in hunc modum [illegible].

Primo statuunt, Deum Opt. Max. quod sapientissimum [illegible] & [illegible] & definitum apud se [illegible].

[illegible] gloriam Dei, [illegible].

[illegible]

[illegible] Theologorum [illegible] pronunciata.

Praedestinationem vocamus aeternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit, quid de unoquoque homine [illegible] pari conditione [illegible] omnes: [illegible] aliis damnatio aeterna [illegible]. Itaque prout in alterutrum finem [illegible] conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem praedestinatum dicimus. Calu. lib. 3. Inst. cap. 21. [illegible]

Ecce [illegible] rerum omnium dispositio in manu Dei [illegible] cum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium [illegible] ordinat, ut inter homines [illegible] nascantur ab utero certae morti devoti qui suo exitio [illegible] glorificent. Calv. lib. 3. Inst. c. 23. [illegible] 6.

Deus fecit aeternum [illegible] decretum, quo certos aliquos homines mera gratia ad [illegible] quosdam [illegible] iusto iudicio ad aeternam damnationem [illegible] misericordiam [illegible] declaret. Hunc finem cum Deus in Creatione [illegible] propositum sibi habuisset, necesse [illegible] de viis & ratione, quam ad illum finem [illegible], ut eius misericordia pariter [illegible] manifestaretur. Beza in Coll. Mompel. pag. [illegible]

Si non possumus rationem assignare [illegible] misericordia [illegible] quia [illegible] alius reprobando alius [illegible] Calu. lib. 3. Inst. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Misericordia vero & Iustitia declarari non potuerunt, nisi creatæ fuissent aliquæ [illegible] ordinem [illegible] haberent, & punitionis divinæ objectum essent.

Hinc eodem [illegible] effata.

[illegible]

Misericordia [illegible] Pis. [illegible] *ad Apol. Bertii, pag. 140.*

Miseri autem homines fieri non poterant, nisi per peccatum [illegible] rationem habet, quæ [illegible] habet.

Peccare non potest [illegible], nisi intellectu & libera voluntate [illegible] ad peccatum [illegible] necessario [illegible].

Itaque [illegible] decreta fuerit necessarium fuit [illegible] homines [illegible] peccatum [illegible].

[illegible]

Item. Deus ipse homini mandatum dedit, ut illud [illegible]

[illegible]

[illegible] *Item. Si Deus operatur id* [illegible]

Atque [illegible] frustraretur Deus eo quod libertate hominis [illegible] peccare [illegible] vel non peccare si vellet [illegible] peccati [illegible] decretum fuisse [illegible] prædeterminationem [illegible] & motum [illegible] peccatum [illegible] ipse [illegible] ex sua natura [illegible] quæ [illegible] & nomen [illegible]. Hoc enim pacto [illegible]. Hoc [illegible] peccare hominem necesse erat & divinæ misericordiæ atque justitiæ objectum fieri.

Hinc illa pronunciata.

Deus malitiosos creavit in Adamo: homines quidem & integros, quippe ad imaginem ipsius factos, [illegible] *Piscat. in Resp. ad Apol. Bertii, pag.* [illegible]

Ad peccandum tamen, ut peccatum [illegible] *Dei illustrandæ* [illegible] *Zanch. de* [illegible] *pag. 712.* [illegible]

Deus [illegible] *Contra Sibrand.* [illegible] *20*

Falsum est, [illegible]

[illegible]

[illegible] *pag. 144.*

Sed nec satis erat ut hoc decretum fieret alterū accedere debebat, ut homo ille primus non pro se tantum peccaret, sed in illo totum genus humanum: neque id tantum, sed ut ita peccaret, ut ex eo peccatum aliud flueret, quo ipso sursum ad pœnam obligarentur æternam omnes & singuli, qui unquam fuerunt, sunt, aut erunt homines, Iesu Christo excepto, & deinde inepti ad omne bonū atque ad omne malum necessario proclives & propensi redderentur. Hinc enim sunt illa: *Iterum quæro, Unde factum est, ut tot gentes una cum liberis eorum infantibus æternæ morti involveret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia ita Deo visum fuit?*

Decretum quidem horribile fateor, inficiari tamen nemo poterit, quin præsciverit Deus quem exitum habiturus esset homo antequam ipsum conderet, & ideo præsciverit quia decreto suo sic ordinaverat.

Item: *Fatemur factum fuisse Dei cōsilio ac voluntate ut Adamus lapsus sit, & ut nos omnes in hanc conditionis miseriam, qua nunc sumus irretiti decideremus. Calv. inst lib. 3. cap 21. n. 7.*

Ex huiusmodi misero & in peccatum lapso homine voluit Deus profeminari rū eos quos elegerat tum eos quos reprobaverat. Ac de Electis quidem decretum fieri oportuit, ut ex statu illo misero eriperentur: Itaq; quia iustitia divina læsa erat per peccatū, decretū factū est, ut illis solis mediator & Redemptor cōcederetur, qui pro ipsis satisfaceret, & pœnas peccato debitas persolveret. 2. Per & propter quem illi soli remissionem peccatorum, vitam æternam & Spiritum sanctificationis consequerentur contra peccati tum damnationem tum dominium. 3 Qui fide vera illos virtute & efficacia interna donaret, qua peccata iā ante remissa esse sibi firmiter persuaderent. 4. Qui illos in fide illa per omne vitæ tempus ita conservaret, ut licet in mediis peccatorum, scelerum ac flagitiorū atrocissimorum sordibus viverent contra conscientiam suam, nihilominus tamen in favore & gratia sua retineret, & vel in ipso extremæ vitæ articulo ad pœnitentiam reduceret, sibique secundum Electionis suæ Decretum ad misericordiæ suæ gloriam salvandos sisteret.

Hinc illa notanda sunt:

Æterna Electionis arbitrium ... quibusdam Evangelii vita prædicatur & apud illos locum reperit apud alios vero non prædicatur aut prædicatum non admittitur. Polanus de Præd. pag 59

Ex hac Electione principaliter fluit quis crediturus sit, quis non sit, quis absolvendus, quis non. Zepper de Præd. pag. 6.

Electi fideles certo statuunt a Deo Patre sibi imputatā esse satisfactionem Christi in remissionem peccatorum, hoc est Deum Patrem iis omnia peccata remisisse, etiam antequam crederent. Textor in volumine misero.

Cur non dat gloriam Deo & ingenue affirmat principem fidei causam esse ipsam Electionem, itemq; principem incredulitatis causam esse Reprobationem? Piscator contra Schafm. pag 86.

Hinc sequitur, ideirco studere Electos omnibus viribus bonis, quia sciunt non minus ad media, quam ad finem prædestinati. Piscator contra Schaf. pag 80.

Deus non reiicit eos ob quicquam eorum quæ faciunt. Sturmius de Prædest pag. 25.

Item, Deus ex æterno amore, misericordia & gratia sua omnia Electorum præterita, præsentia & futura peccata in Christo tegit, condonat, teget ac condonabit. Smout in suo Scripturali va. &c. fol. 77.

Fideles sæpenumero & horribiliter se peccatis contra Deum & legem ipsius polluunt, quin imo in idololatriam, superstitionem, falsam doctrinam, hæresin, altercationes, Christi abnegationem, securitatem, diffidentiam, licentiam vivendi, superbiam, rebellionem, homicidium, adulterium, proditionem, aliaq; similia prolabuntur &c. Smout. in Pater noster fol. 56

Nihilominus tamen credimus & hisce non obstantibus persuasum habemus nos nec totaliter nec finaliter excidere, nec excidere posse ex paterno amore & gratia Dei erga nos. Smout in suo Pater Noster quod Synodo inscripsit. fol. 53. 54. 55.

Reprobatos vero, qui multo maximam mundi partem constituunt, quod attinet, ex eodem Adamo nasci illos voluit Deus, ut iustitiam suam, id est, severitatem ... manifestaret. Unde necessum fuit, 1. ut in lapsu illo ... relinquerentur, ac proinde 2. ut Christus Mediator illis non daretur, qui pro ipsis mortem subiret, aut apud Deum intercederet, eaque propter vel in infantia sua morerentur sine ulla veniæ spe, tam qui ex fidelibus, quam qui ex infidelibus parentibus nati erāt, vel si adolescerent, ut gratia ad salutem necessaria & sufficiens illis non concederetur, sed si qua daretur aliquando, sola inefficax tantum & parum sufficiens gratia offerretur, cuius auxilio neque vellent neque possent obedire Deo vocanti. 4. Utque tamen reiectione incredulitatis & maioris pœnæ rei fierent. 5. ut pars ... gratiæ & occasione ... datorum, quibus non possent non abducti ... fuerint in omne genus peccatorum, blasphemiarum, hæresium &c. aut si quando gratiæ aliquando ... beneficio ... paululum ad cognitionem veritatis, ad gaudium aliquod &

 gustum

Academia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] De [illegible] [illegible] [illegible] *Grammatica*, [illegible] *Orthographia* *Gallica lingua*, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Idem Beza [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] quoque [illegible] & hunc & hanc & illam.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Candidatus [illegible]

V. Bezam Genevam [illegible] Calvinus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ministri nonnulli, Copus, Raymondus, & Bnorl, [illegible] omnes [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] quem [illegible] [illegible] [illegible] quem [illegible] *patrem suum* appellavit. [illegible] [illegible] Heshusius Luthe- [illegible] [illegible] *non ad-* [illegible]

Nobilis quidam [illegible] Anno M.D.L. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Henrico IV. regi [illegible] venit, ut [illegible] quid secreti [illegible] [illegible] difficile est, ipso Luthero teste, ut [illegible] principia [illegible] opinionem mutet. [illegible] censeri, quomodo in Colloquio Possiaceno tamquam novus Apostolus; quemadmodum in [illegible] tanquam alter Zvinglius [illegible] [illegible] tamen proelio [illegible] magis quam gladio usus est. [illegible] ut ad Angliæ reginam [illegible] *prima Evangelii [illegible] nata facta sunt.*

VII. Beza Maroto [illegible] [illegible] [illegible] ut Psalmi ab ipso versi [illegible] [illegible] magno plausu, etiam a Catholicis excepti [illegible] ut qui faciles essent & modulis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Musica [illegible] ab ipso Beza [illegible] [illegible] & inter alios Goudimelo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

VIII. [illegible]

[illegible]

DE CALVINISTARVM SEpultura.

CAPVT XVIII.

ARGVMENTVM.

I. *Omnium religionum homines pro animabus Deum deprecati sunt, & corpora honesta sepultura affecerunt.*
II. *Iudaeorum consuetudo pro defunctis deprecandi.*
III. *Quam Pagani à Iudaeis mutuati sunt.*
IV. *Calvinistae hic his* [illegible]
V. *Defunctorum corpora honeste habenda.*
VI. *Sepulturae honestas ab ipsa Natura commendatur.*
VII. *Impietas Calvinistarum quoad sepulturas.*
VIII. *Cur haeretici nunc in Ecclesiis sepeliri cupiant, primitus aspernati.*
IX. *Sepulturae cura ad Episcopos pertinet.*
X. *Calvinistarum querela.*

I. OMnes religiones verae, falsae, pro mortuis precandi consuetudinem semper [illegible]

[illegible]

II. [illegible]

[illegible]

III. [illegible]

IV. [illegible]

V. [illegible]

VI. [illegible]

VII. [illegible]

VIII. [illegible]

[illegible]

[illegible]

X. [illegible]

Sed hoc [illegible]

Dum spiritus hos reget artus.

LAUS DEO.

PARS III.

HISTORIAE DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA

Hæreſeon Sæculi

POST

FLORIMVNDI RAEMVNDI

Ætatem ſecuti, ex ipſis Sectariorum ſcriptis & Actis Collecta,

APPENDIX.

LIBER NONUS

ARGUMENTUM.

IN hoc libro continuator explicat Schiſma Caluinianorum Ortum in Hollandia, inter Prædicantes & Doctores Reformatos quorum ex vna parte fuit Jacobus Arminius Doctor Leydenſis, ex altera vero parte Franciſcus Gomarus ibidem Doctor, quorum Controverſia principaliter quidem erat circa Prædeſtinationem Dei, conſequenter tamen etiam circa alios articulos, à prædeſtinatione illa dependentes, aut cum ea connexionem habentes, nimirum 2. de Univerſitate Redemptionis Christi, an nimirum omnes homines redemerit, eiſque meruerit, an aliquibus ſolum? 3. de Gratiæ divinæ auxilijs & concurſu cum Homine. 4. de Converſione vel Juſtificatione Hominis. 5. De Perſeverantia Fidelium in Fide. De his enim prædicti Doctores & eorum adhærentes Sectarii contradictiones [illegible], diviſi in *Remonſtrantes* qui Arminium ſequebantur, & *Contra-Remonſtrantes* qui Gomarum ſecuti ſunt. Quid hi ſenſerint, & quomodo ſe invicem oppreſſerint doctrina & [illegible] etiam, exponuntur illo libro.

INDEX CAPITUM

LIBRI NONI

LIBER IX.

[illegible] Calvinianorum [illegible]

[illegible] Mole [illegible] [illegible] Decreto [illegible] [illegible]

[illegible] atque [illegible] in quo [illegible] & gloriam [illegible] De [illegible] Decretum Electionis & Reprobationis [illegible] id est [illegible] exitium & ineluctabilem atque ineffabilem miseriam, utpote ad finem ipsis destinatum, perducantur [illegible] appellant Decretum de medijs.

[illegible] quidem esse, qui utrumque hoc [illegible] confundere & in unum compingere [illegible] ratione [illegible] non [illegible] [illegible] & [illegible] quærunt eius [illegible] quam veritatis nudam atque a [illegible]

[illegible] itaque fundam [illegible] in hunc modum [illegible]

Primo statuunt, Deum Opt. Max. quod sapientissimum [illegible] decet [illegible] ultimo & architecto [illegible] & delineat [illegible]

Finem [illegible] gloriam Dei, [illegible]

[illegible]

[illegible] alios [illegible] [illegible] & perditio [illegible] [illegible] id est, alij [illegible] alij qui [illegible] essent.

II. [illegible] Theologorum [illegible]

[illegible] *Calvinus 3. Inst. cap.* [illegible]

[illegible] *rerum omnium* [illegible] *ab utero* [illegible] *Calvin.* [illegible]

Deus fecit [illegible] *certo aliquos homines mera gratia* [illegible] *quosdam vero iusto iudicio ad æternam damnationem destinavit, ut in illis misericordiam, in his vero iustitiam suam declaret. Hunc finem cum Deus in Creatione hominis propositum sibi habuisset* [illegible] *de via & ratione, quam ad illum finem* [illegible] *ut eius misericordia pariter & iustitia* [illegible] *Beza in Colloq. Mompel.* [illegible]

Si non possumus rationem assignare [illegible] *cordia* [illegible] *alios reprobat* [illegible] *Calvin.* [illegible]

[illegible] *nulla* [illegible] *Beza* [illegible]

[illegible]

[illegible] *in hominis, qui Dei et [illegible] justitiam, quam hominibus [illegible]* [illegible] *pag.* [illegible]

Misericordia verò & iustitia declarari non potuerant, nisi creaturam aliquam [illegible] in quo [illegible] haberent, & [illegible] obiectum fierent.

Hinc enim sunt illa effata.

[illegible]

Cum Deum [illegible] *Calvin.* [illegible]

Falsum est, Deum [illegible]

[illegible] *reprobationis. Pis-cator* [illegible] *pag. 160.*

Misereri autem homines Deus non poterant, nisi per peccatum [illegible] rationem habet, quæ culpam sibi semper præcedentem habet.

Peccare non poterant, nisi intellectu & libera voluntate [illegible] ad peccatum [illegible] necessario instruerentur, certamque legem acciperent, [illegible] transgressio solum peccatum est.

Itaque de his omnibus [illegible] decreta fieri necessum fuit [illegible] hominem condemnet [illegible] ad peccatum non perpetrandum [illegible] & de lege eidem ferenda, [illegible]

Hinc [illegible]

[illegible]

[illegible] *pag. 23.*

[illegible]

peccatum [illegible] *ad peccandum* [illegible] *Piscat.* [illegible] *de Gratia Dei pag.* [illegible]

Idem. [illegible] *Deum* [illegible]

Atque hic quoque [illegible] Deum [illegible] libertate hominis necessarius fieri potest, sive peccaret vel non peccaret si vellet, [illegible] decretum [illegible] quo posito non [illegible] determinatos voluntatem ad [illegible] & [illegible] ad peccatum [illegible] & suæ naturæ [illegible] Hoc [illegible] peccare hominem necesse erat, & divinæ misericordiæ atque iustitiæ obiectum fieri.

Hinc sunt illa pronunciata.

Deus malitiam creavit in Adamo [illegible] *quidem & integros, quippe ad imaginem* [illegible] *ut* [illegible] *& hoc* [illegible] *Piscat. in Resp. ad Apol. Bertij pag. 65.*

Ad peccatum [illegible] *Zanch. de Nat. Dei pag. 712.* [illegible]

Deus [illegible] *Contra Schafm. Thes.* [illegible] *pag. 20.*

Falsum est, Deum [illegible]

Impossibile [illegible] *Piscat. in Resp. ad Apol.* [illegible] *pag. 94.*

[illegible] *Adam* [illegible] *Dei* [illegible] *Adam* [illegible] *Calvin.* [illegible] *pag.* [illegible]

Deus [illegible] *pag. 195.*

Sed nec satis erat ut hoc decretum fieret alterū accedere debebat, ut homo ille primus non pro se tantum peccaret, sed in illo totum genus humanum: neque id tantum, sed ut ita peccaret, ut ex eo peccatum aliud flueret, quo ipso rursum ad pœnam obligarentur æternam omnes & singuli, qui vnquam fuerunt, sunt, aut erunt homines, Iesu Christo excepto, & deinde inepti ad omne bonū atque ad omne malum necessario procliues & propensi redderentur. Hinc enim scribit [illegible]: *Iterum quæro, Vnde factum est, ut tot gentes una cum liberis eorum infantibus æternæ morti [illegible] lapsus Adæ absque remedio, nisi quia ita Deo visum est?*

Decretum quidem horribile fateor; inficiari tamen nemo poterit, quin præsciuerit Deus quem exitum habiturus esset homo antequam ipsum conderet; & ideo præsciuerit quia decreto suo sic ordinauerat.

Item: *Fatemur factum fuisse Dei consilio ac voluntate ut Adamus lapsus sit, & ut nos omnes in hanc conditionis miseriam, qua nunc sumus irretiti decideremus. Calv. Inst lib.3.cap 21.n 7.*

Ex huiusmodi misero & in peccatum lapso homine voluit Deus prosemınari tū eos quos elegerat, tum eos quos reprobauerat. Ac de Electis quidem decretum fieri oportuit, ut ex statu illo misero eriperentur: itaq; quia iustitia divina læsa erat per peccatū, decretū factū est, ut illis solis mediator & Redemptor cōcederetur, qui pro ipsis satisfaceret & pœnas peccato debitas persolveret. 2. Per & propter quem illi soli remissionem peccatorum, vitam æternam & Spiritum sanctificationis consequerentur contra peccati [illegible] damnationem eum dominium. 3 Qui fide vera illos virtute & efficacia interna donaret, qua peccata iā ante remissa esse sibi firmiter persuaderent. 4. Qui illos in fide illa per omne vitæ tempus ita conservaret, ut licet in medijs peccatorum, scelerum ac flagitiorū atrocissimorum sordibus viverent contra conscientiam suam, nihilominus tamen in favore & gratia sua retineret, & vel in ipso extremæ vitæ articulo ad pœnitentiam reduceret, ubique secundum Electionis suæ [illegible] misericordiæ suæ gloriam salvandos sisteret.

Hinc illa pronunciata:

Æterna Electionis arbitrio [illegible] quibusdam Evangelij [illegible] [illegible] aliis vero non prædicat [illegible] adimitur. Polanus de Præd. pag. 59.

Ex hac Electione [illegible] Zepper de Præd. pag. 6.

Electi fide certo statuunt a Deo Patre sibi imputatā esse justitiam Christi [illegible] remissionem peccatorum, [illegible] Deum Patrem ijs omnia peccata remisisse scil. antequam crederent. Textor in volumine altero.

Cur non dat gloriam Deo & ingenue affirmet principem fidei causam esse ipsam Electionem, [illegible] incredulitatis causam esse Reprobationem? Piscator contra Schafm. pag. 86.

Hinc sequitur, ideirco studere Electos omnibus operibus bonis, quia [illegible] non minus ad media, quam ad finem prædestinati. Piscator contra Schaf. pag. 86.

Deus non reijcit suos ob quicquam eorum quæ faciunt. Sturmius de Prædest. pag. 25.

Item, Deus ex æterno amore, misericordia & gratia sua omnia Electorum præterita, præsentia & futura peccata in Christo tegit, condonat, teget ac condonabit. Smout in suo Scripturali [illegible] &c. fol. 77.

Fideles sæpenumero & horribiliter se peccatis contra Deum & legem ipsius polluunt, quin imo in idololatriam, superstitionem, falsam doctrinam, hæresin, altercationes, Christi abnegationem, securitatem, diffidentiam, licentiam vivendi, superbiam, rebellionem, homicidium, adulterium, proditionem, aliaq; similia prolabuntur &c. Smout. in Pater noster fol. 56.

Nihilominus tamen credimus & his[il]le non obstantibus persuasum habemus nos nec totaliter nec finaliter excidere, nec excidere posse ex paterno amore & gratia Dei erga nos. Smout in suo Pater Noster quod Synodo inscripsit. fol. 53.54. 55.

Reprobatos vero, qui multo maximam mundi partem constituunt, quod attinet, ex eodem Adamo natos illos voluit Deus, ut iustitiam suam, id est, severitatem liberrimam in illis manifestaret. Vnde necessum fuit, ut in lapsu illo relinquerentur, ac proinde 2. ut Christus Mediator illis non daretur, qui pro ipsis [illegible] apud Deum intercederet, eaque propter vel in infantia sua morerentur sine vlla veniæ spe, tam qui ex fidelibus, quam qui ex infidelibus parentibus nati [illegible] vel si adolescerent, ut gratia ad [illegible] & sufficiens illis non concederetur, sed si quando daretur aliquando, sola inefficax tantum & [illegible] sufficiens gratia [illegible] vel [illegible] neque possent obedire Deo vocanti, 4 cuius tamen rejectione incredulitatis & [illegible] rei fierent, 5 ut porro defectu huius gratiæ & occasione mandatorum, quibus [illegible] possent non obligati, ruerent in omne genus peccatorum [illegible] [illegible] & [illegible] quando gratiæ [illegible] beneficio [illegible] paulolum ad cognitionem veritatis, ad gaudium aliquod & gustum

[illegible] Catholicis [illegible] videtem [illegible] [illegible] fuerint. Post [illegible] Caluini [illegible] & cum [illegible] Ca[illegible] [illegible] vt [illegible] [illegible] & con[illegible] [illegible].

[illegible] Moses [illegible] septuaginta [illegible] [illegible] apud Hieronymum Pro[illegible] [illegible] Tobiæ [illegible]. Quod [illegible] ex Machabæorum [illegible] [illegible] testimonium [illegible] esse [illegible] quod [illegible] scriptum est [illegible].

DE CALVINISTARVM SEpultura.

CAPVT XVIII.

ARGVMENTVM.

I. *Omnium religionum homines pro animabus Deum deprecati sunt, & corpora honesta sepultura affecerunt.*
II. *[illegible] deprecandi.*
III. *[illegible].*
IV. *[illegible].*
V. *[illegible] corpora honeste habenda.*
VI. *Sepulturæ honestas ab ipsa Natura commendatur.*
VII. *Impietas Caluinistarum quoad sepulturas.*
VIII. *Cur hæretici nunc in Ecclesijs sepeliri cupiant, [illegible].*
IX. *Sepulturæ cura ad Episcopos pertinet.*
X. *Caluinistarum querela.*

I. OMnes religiones, veræ, falsæ, pro mortuis [illegible] semper tenuerunt. [illegible] Naturæ lu[illegible] [illegible] adeo vt qui ex[illegible] [illegible] religio [illegible] Deo [illegible] quia religio, nec [illegible] quæ Deum [illegible].

II. In [illegible] [illegible] [illegible] Abraha[illegible] [illegible] Isaacum, Iacobum, [illegible]

III. Hanc [illegible] Scholis quoque [illegible] [illegible] vt ex multis ipsorum [illegible] [illegible].

IV. At [illegible] Caluinistæ [illegible] suos terræ mandant, aut [illegible] ant [illegible] & [illegible] quam cœlum [illegible]. Satis esse [illegible] [illegible] propitius sit [illegible] Genevæ [illegible] ritibus sepulturæ [illegible] in Ministrorum [illegible] ageretur, Bezam respondisse, Papistis [illegible] [illegible] Gabriel [illegible] in quo Venus, Harpyæ, [illegible] & [illegible], præcipuæ Bezæ virtutes, conspiciuntur.

V. Vile quidem [illegible] Dei tamen [illegible] [illegible] honeste habendum est. [illegible] dixit opus [illegible] Corpus [illegible] a Deo [illegible] Templum Dei est, quod etiam si [illegible] in [illegible] iudicio [illegible].

VI. Sepulturæ honestæ [illegible] habet au[illegible] ctorem, qui [illegible] & [illegible] in [illegible] transportauit. [illegible] filios [illegible] Et honestæ sepulturæ & [illegible] [illegible] complura [illegible] [illegible] exemplum [illegible].

VII. [illegible] Caluinistæ, [illegible] qui [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] Ecclesias [illegible] [illegible].

VIII. At Caluinistæ [illegible] Catholicis [illegible] [illegible] ad [illegible] Deo, [illegible]

[illegible] Ecclesiæ [illegible] sepeliri [illegible]

[illegible] Purgatorij [illegible] hæreticorum [illegible] sepultura [illegible]

[illegible] Sepulcra [illegible] Episcopos [illegible] argumentis [illegible] exemplis demonstrari potest. Id quod ex Nouellis [illegible] apparet. [illegible] Episcopi [illegible]

[illegible]

X. [illegible] Catholicorum [illegible] Ecclesia [illegible] superstitiosum esse [illegible] Ecclesijs sepeliantur [illegible]

Sed huic [illegible] operi impono, postquam [illegible] ad sepulcra [illegible] Tu [illegible] interim [illegible] Ecclesiæ [illegible] non modo [illegible], sed & pro virili [illegible] qui [illegible] quidem non extinguetur.

Dum spiritus hos reget artus.

LAUS DEO.

PARS III.
HISTORIAE
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
Hæreſeon Sæculi
POST
FLORIMVNDI RAEMVNDI
Ætatem ſecuti, ex ipſis Sectariorum ſcriptis & Actis Collecta,

APPENDIX.

LIBER NONUS
ARGUMENTUM.

IN hoc libro continuator explicat Schiſma Caluinianum Ortum in Hollandia, inter Prædicantes & Doctores Reformatos quorum ex una parte fuit Jacobus Arminius Doctor Leydenſis, ex altera vero parte Franciſcus Gomarus ibidem Doctor, quorum Controverſia principaliter quidem erat circa Prædeſtinationem Dei, conſequenter tamen etiam circa alios articulos, à prædeſtinatione illa dependentes, aut cum ea connexionem habentes, nimirum 2. de Univerſitate Redemptionis Christi, an nimirum omnes homines redemerit, eiſque meruerit, an aliquibus ſolum? 3. de Gratia divina auxilio & cooperatione cum Homine. 4. de Converſione vel Juſtificatione Hominis. 5. De Perſeverantia Fidelium in Fide. De his cum prædicti Doctores & eorum adhærentes Sectarii contradictoria aſſeruerint, dicti ſunt *Remonſtrantes* qui Arminium ſequebantur, & *Contra-Remonſtrantes* qui Gomarum ſecuti ſunt. Quid hi ſenſerint, & quomodo ſe invicem oppreſſerint doctrina & vi ſeculari etiam, exponetur illo libro.

INDEX CAPITUM

LIBRI NONI.

LIBER IX.

peccatū [illegible] consideraßet, voluiße eorum quorundam [illegible] & vitæ æternæ destinare, [illegible] libertate [illegible] Morte [illegible] & [illegible] se [illegible] potentem [illegible] prima [illegible] diligenter [illegible] hanc sententiam [illegible] Decreto [illegible] de [illegible] Decretor.

[illegible] omnia [illegible] Electionis ad [illegible] Deus [illegible] voluntate vitæ æternæ, contra verò [illegible] exitio destinare atque addicere, [illegible] & [illegible] misericordiæ [illegible] Deinde Deus [illegible] Electionem & Reprobationis [illegible] est [illegible] ad æternum exitium & [illegible] atque ineffabilē miseriam, vt [illegible] per [illegible] quod appellant Decretum de medijs.

II. Non [illegible] qui demisisse, qui vtrumque hoc decretum confundere & in vnum compingere [illegible] quia nullo iudicio aut ratione [illegible] non sunt [illegible] potius quærunt [illegible] quam veritatis nudam atque [illegible] declarationem.

[illegible] in hunc modum [illegible]

Primum [illegible] Deum Opt. Max. quod sapientissimus [illegible] & architecton [illegible] & definetur [illegible]

[illegible] gloriam Dei [illegible]

[illegible] propter [illegible] Dei [illegible]

[illegible] Inter præcipuas [illegible] excellentissima & [illegible] Misericordia & Iustitia [illegible] termi- [illegible] fuisse [illegible] vt duabus illis proprietatibus [illegible] opera [illegible] salutis, & perditio, hæc Reiectionibusque [illegible] vt ne [illegible] ne [illegible] Græcum & [illegible] qui æternis [illegible] infernalibus [illegible] qui beati essent.

II. Hinc sunt illa Theologorū talia [illegible]

Prædestinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de unoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes, sed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus. Calu. lib. 3. Inst. cap. 21.

Ecce [illegible] rerum omnium dispositio in manu Dei [illegible] penes [illegible] salutis ac mortis arbitrium [illegible] vt inter homines [illegible] ab [illegible] morti [illegible] Calu. [illegible]

Deus fecit [illegible] certos [illegible] aliquos [illegible] æternā damnationem [illegible] vt in illis [illegible] iustitiam suam declaret [illegible] Beza in Colloq. Mompel. [illegible]

[illegible] Calu. lib. 3. Instit. [illegible]

[illegible]

[illegible] Beza de [illegible]

[illegible]

Sed nec satis erat ut hoc decretum fieret alterú accedere debebat, ut homo ille primus non pro se tantum peccaret, sed in illo totum genus humanum: neque id tantum, sed ut ita peccaret, ut ex eo peccatum aliud flueret, quo ipso rursum ad pœnam obligarentur æternam omnes & singuli, qui vmquam fuerunt, sunt, aut erunt homines, Iesu Christo excepto, & deinde inepti ad omne bonū atque ad omne malum necessario proclives & propensi redderentur. Hinc enim sunt illa: *Iterum quaero, Unde factum est, ut tot gentes una cum liberis eorum infantibus aeterna morti [illegible] lapsus Adae absque remedio, nisi quia ita Deo visum fuit?*

Decretum quidem horribile fateor, infitiari tamen nemo poterit, quin praesciverit Deus quem exitum habiturus esset homo antequam ipsum conderet, & ideo praesciverit quia decreto suo sic ordinaverat.

Item: *Fatemur factum fuisse Dei cōsilio ac volūtate ut Adamus lapsus sit, & ut nos omnes in hanc conditionis miseriam, qua nunc sumus irretiti decideremus. Calv. Inst. lib. 3 cap 21. n 7.*

Ex huiusmodi misero & in peccatum lapso homine voluit Deus prosemínari tū eos quos elegerat, tum eos quos reprobaverat. Ac de Electis quidem decretum fieri oportuit, ut ex statu illo misero eriperentur: itaq; quia iustitia divina læsa erat per peccatū, decretū factū est, ut illis solis mediator & Redemptor cōcederetur, qui pro ipsis satisfaceret, & pœnas peccato debitas persolveret. 2. Per & propter quem illi soli remissionem peccatorum, vitam æternam & Spiritum sanctificationis consequerentur contra peccati tum damnationem tum dominium. 3. Qui fide vera illos virtute & efficacia interna donaret, qua peccata iā ante remissa esse sibi firmiter persuaderent. 4. Qui illos in fide illa per omne vitæ tempus ita conservaret, ut licet in medijs peccatorum, scelerum ac flagitiorū atrocissimorum sordibus viverent contra conscientiam suam, nihilominus tamen in favore & gratia sua retineret, & vel in ipso extremæ vitæ articulo ad pœnitentiam reduceret, ibique secundum Electionis suæ Decretum ad misericordiæ suæ gloriam salvandos sisteret.

Hinc illa pronunciata:

Æterna Electionis arbitrio fit, quod quibusdam Evangelii vita praedicatur, [illegible] locum reperit: apud alios vero non praedicatur aut praedicatum non admittitur. Polanus de Praed. pag 59

Ex hac Electione praecipue alter fidit quis credituri sint, qui non sint, qui absolvendi, qui [illegible]. Cooper de Praed. pag 6.

Electi fideles certi fiunt a Deo Patre sibi imputatā esse satisfactionē Christi in remissionē peccatorum, hoc est Deum Patrem ijs omnia peccata remisisse, scil. antequam crederent. Textor in volumine altero.

Cur non dat gloriam Deo & ingenue affirmat principem fidei causam esse ipsam Electionem. Item principem incredulitatis causam esse Reprobationem. Piscator contra Schafm pag 86.

Hinc sequitur, idcirco studere Electos omnibus operibus bonis, quia sunt non minus ad media, quam ad finem praedestinati. Piscator contra Schaf. pag 86.

Deus non reijcit nos ob quicquam eorum quae facimus. Sturmius de Praed. pag. 25.

Item, Deus ex aeterno amore, misericordia & gratia sua omnia Electorum praeterita, praesentia & futura peccata in Christo tegit, condonat, teget ac condonabit. Smout in suo Scripturali va i &c. fol 77.

Fideles saepenumero & horribiliter se peccatis contra Deum & legem ipsius polluunt, quin imo in idololatriam, superstitionem, falsam doctrinam, haeresin, altercationes, Christi abnegationem, securitatem, diffidentiam, licentiam vivendi, superbiam, rebellionem, homicidium, adulterium, proditionem, aliaq; similia prolabuntur &c. Smout. in Pater noster fol. 56

Nihilominus tamen credimus & his non obstantibus persuasum habemus nos neque totaliter nec finaliter excidere, nec excidere posse ex paterno amore & gratia Dei erga nos. Smout in suo Pater Noster quod Synodo inscripsit. fol. 53 54. 55.

Reprobatos vero, qui multo maximam mundi partem constituunt, quos damnare ex eodem Adamo nasci illos voluit Deus, vt iustitiam suam, id est, severitatem liberrimam in illis manifestaret. Vnde necessum fuit, vt in lapsu illo relinquerentur, ac proinde 1. vt Christus Mediator illis non daretur, qui pro ipsis mortem subiret, aut apud Deum intercederet, eaque propter vel in infantia læva morerentur sine vlla veniæ spe, tam qui ex fidelibus, quam qui ex infidelibus parentibus nascerentur, vel si adolescerent, vt gratia ad salutem necessaria & sufficiens illis non concederetur, sed si quando detur aliquando, sit non efficax tantum & per se insufficiens gratia [illegible] auxilium atq; [illegible] neque possent obedire Deo vocanti. 4. [illegible] tamen reiectione incredulitatis & [illegible] [illegible] herent. 5. vt porro defectu huius gratiæ & [illegible] mandatorum, quibus non possent non obsequi, ruerent in omne genus peccatorum, blasphemiam, [illegible] & [illegible] aliquando gratiæ [illegible] licui [illegible] beneficio vlterius paululum ad cognitionem veritatis, ad gaudium aliquod &

gustū [illegible] gratiæ pro[illegible] [illegible] non pendere [illegible], sed ad majorē [illegible] condemnationē [illegible] fatali & inevitabili peccato [illegible], Deo occasionem præbeant discretā [illegible] justitiam [illegible] veritatē in illos exercendi, atq; ita in æterna ipsorum & ineluctabili damnatione gloriam suam illustrandi.

Hinc sunt illa Doctorum placita.

Ut prava [illegible] fides ac [illegible] bona causa non fuerunt electionis, [illegible] impœnitentia, infidelitas, aut alia peccata minime fuerunt causa cur à Deo fuerint reprobati, sed sicut illos elegit in Christo secundum propositum voluntatis suæ, sic hos reprobavit secundum idem propositū voluntatis sua. Zanchius de Nat. Dei. pag. 711.

Errant qui putant Prædestinationem pendere à prævisis operibus, vel à prævisa fide aut incredulitate. Imo hæc omnia Prædestinationis effecta sunt. Piscat. in Analysi Epist. ad Rom. ad vers. 11. 12. [illegible] c. 9.

Pro Reprobis nullo modo mortuus est Christus, sive sufficienter dicas, sive efficaciter. Piscator contra Schafm. pag. 121.

Hinc sequitur ideirco studere electos omnibus operibus bonis, quia [illegible] minus ad media quam ad finem prædestinati [illegible]. Reprobos vero omnem conatum bone agendi [illegible], quia sunt rejecti ab hac gratia mediorum non minus quam à fine ipso. Sturmius de Præd. pag. 23.

Quos Deus in vita contumeliam & mortis exitium creavit, ut iræ suæ organa forent & severitatis exempla, [illegible] perveniant, nunc audiendi verbi sui [illegible], nunc ejus prædicatione magis obstupefacit [illegible]. Calvin. Inst. lib. 3. cap. 24. n. 12.

[illegible] dicere, Reprobis ideo non [illegible] credere [illegible] Dei servanda [illegible], quia ad [illegible] prædestinati fuerunt. Piscat. 3. [illegible] pag. [illegible]

[illegible] 1. [illegible] privatio mediorum [illegible] ordinatorum [illegible] 2. Excæcatio & induratio, [illegible] 3. [illegible] Zanch. [illegible]

[illegible] pag. 122.

[illegible]

[illegible]

Quibus enim [illegible] gratiam [illegible] prætenduntur, ut etiam [illegible] Ecclesia [illegible] Sed [illegible] tionis qui [illegible] nunquam cum illis communicari, &c. [illegible] dia sua pag. [illegible]

Hic proprius est ordo decretorum divinorum, quem auctores primæ sententiæ statuunt.

Proponitur sententia eorum Calvinianorum, qui Sublapsarij dicti sunt, quod Dei prædestinationem absolutam circa homines post lapsum Adami prævisum ordinarint.

Cap. II.

I. *Quid Sublapsarij Calvinistæ statuant de æterna Dei prædestinatione.*

II. *Quomodo quidam Calvinistæ sese impediunt, dū [illegible] media se [illegible] constituere irrita [illegible].*

I. **A**ltera sententia est eorum, qui Electionis & Reprobationis divinæ objectum [illegible] genus humanū in mente divina consideratū [illegible] Adamo lapsū, id est, peccato, ac propterea æternæ condemnationi ob peccatū illud [illegible] ex quo certas quasdā singulares personas [illegible] ad salutē à Deo puro [illegible] voluntatis suæ beneplacito, nulla ratione habita resipiscentiæ, fidei aut obedientiæ, selectas esse [illegible] tas, paulatimq; per [illegible], sive per prædicationem, sive per [illegible] ad finē destinatum certò & inevitabiliter per[illegible] plane modo atq; ordine, quē sententia prior [illegible].

Reprobatos quod attinet, circa illos hunc decretorū ordinē instituūt, qui tamen [illegible]

1. Ut [illegible] idest, [illegible] & veritatem [illegible] Deus [illegible] peccati relinqueret [illegible] ne nec a dominio peccati [illegible]

2. Quod Deus [illegible] Christum [illegible] tioni [illegible] quos [illegible] profuturum, sed [illegible]

3. Quod [illegible]

4. Quod [illegible] vocationem [illegible]

[illegible]

f Quandòque sæpe fieri velle vt tanto magis excæcentur, induratur, & gravioribus, ac pluribus proinde criminibus implicentur.

g Quosdam illuminare aliquando quidē eos aliquâ cognitione velit, imò gaudio & lætitia aliqua, adeòque persuasione tali imbui sinat, qua non minus persuadeant sibi se electos esse, quàm electi ipsi [illegible] hoc vt exsultatio ipsis adimatur, quòd nesciuerint quid fieri a se oporteat, vel vt de impotentia sua [illegible] fructu [illegible]antur, & tandem in sublime erecti, lapsu grauiore in æternorum cruciatuum Barathrum præcipitentur & ruant. Breviter, tam insufficienti gratia donare, vt necessarium planè sit illos in peccatis manere, incredulos fieri, eaque facere, per quæ gravissimos illos & inenarrabiles æterni ignis cruciatus, ad hoc, vt ne imperfectum, relinquatur vniversum, miseri in caput suum arcessant.

Hic est secundus decretorum divinorum ordo, quem secundæ sententiæ auctores, qui sublapsarij dici solent, passim aut ipsi statuunt in scriptis suis, aut secundum hypotheses & fundamenta sua statuere necesse habent.

Il sunt qui alium quendam ordinem decretorum divinorum ex hypothetica & conditionata Dei præscientia desumere solent, ne in absurda illa manifesta incidant: sed quia necessum est vt ij vel in Arminianam seu Remonstrantium sententiam inviti recidant, vel in alteram duarum supradictarum relabantur, operæ pretium non iudicavimus pluribus eorum sententiā examinare & exponere.

Instructiones ipsorum Calvinianorum pro antememoratis duabus sententijs Fratrum suorum intelligendis & refutandis.

Cap. III.

I. *Quem-de vocem efficaciter vsurpent.*

II. *Quomodo permissionem Dei definiant.*

III. *Frivolam eorum esse distinctionem, inter necessitatem infallibilitatis, & Coactionis.*

IV. *Quomodo intelligant hominem mutabilem esse [illegible].*

V. *[illegible] esse eorundem alias distinctiones, inter Electionem, & salvationem, ac inter Reprobationem & Damnationem.*

VI. *Quod [illegible] Remonstrantes sub [illegible] [illegible] etiam [illegible] ad [illegible].*

VII. *[illegible] doctorū & verborū ex iis excerptarū quibus Calvinianorū pars de prædestinatione sententiā à Remonstrantibus damnatam profitetur.*

I. Ad supradictas duas sententias [illegible] intelligendas nonnulla annotanda sunt, quæ maiorē lucē desiderant, propter tenebras, quibus a nonnullis eæ non ita nuper involutæ sunt & obscuratæ.

II. Ac primùm quidē cum Att. [illegible] indictū, quæ per tum Electi tum reprobi [illegible] atq; inevitabiliter perducantur, notandū est, vocē *Efficaciter* generaliter accipi solere ab auctoribus sententiæ illius, prout non tantummodo decretum effectivū, sed etiā permissivū sub se complectitur. Tam enim permissivum decretū efficax illis dicitur, quàm effectivum: nō quòd permissio propriè efficientiā aliquam aut importet, aut significet in ordine ad effectū vel euentum, sed quod ea posita non minus necesse sit euentū existere, quàm si per veram & realē aliquam efficientiā produceretur.

II. Permissio enim illis nō est impedimentorū, quæ efficaciter euentum inhibitura essent, suspensio: hac enim posita manet adhuc voluntas indeterminata & indifferens ad alterum oppositorum, neq; vlla peccati futuritio necessariò sequitur, sed permissio illis est vel subst[r]actio, vel nō datio, vel nō continuatio illius si[v]e gratiæ sive influxus sive potentiæ, qua positâ nō potest non fieri, vt homo peccet. Eodē prorsus modo quo permissione posita, vt lapis natura sua gravis, manu alicuius antea sustentatus in sublimi deorsum cadat, fieri nō potest, qui lapis ex alto decidat, non quòd permissio illa propriè efficiat, aut vim aliquā lapidi imprimat, vt cadere eū necesse sit, sed quòd lapis natura sua gravis, sublato impedimento, pondere suo naturali deorsum vergat. Eadem ratione homini lapsus necesse fuit posita hac permissione, non quòd permittendo efficeretur lapsus, sed quòd permissione posita homo sibi & suæ naturæ relictus non possit nō peccare. Quæ causa etiā est, cur decretū hoc divinū de permittendo lapsu efficax dicatur ab ijs, etsi nō effectivū [illegible] nō minus inevitabile sit quā si effectivum esset. Id quod [illegible] etiā necesse habent dicere, quia aliqui [illegible] possit, qua ratione absoluto decreto Electionis & Reprobationis subordinetur Decretum de permittendo lapsu: [illegible] medium [illegible] Decretum illud [illegible] præterea quòd posita permissione libertas hominis [illegible] ita vt posset non peccare, [illegible] causa [illegible] in necessariam ad casum efficientem [illegible], hinc est, quòd alij

non vereantur asserere, Deum post [illegible] subtraxisse homini gratiam, sicut, cum quis fulcra & columnas domui sustentandæ positas subducit, unde domus casum & ruinam sequi necesse est: alij vero disserte affirment, Deum voluisse ut homo laberetur: alij ex decreto Dei arcano lapsum: alij necessario peccasse, alij ordinatione Dei factum ut [illegible] asserant. Quæ omnia etsi phrasibus aliquo modo discriminari videantur, reipsa tamen in idem recidunt.

III. Ex quo fundamento facile apparet [illegible] Distinctionem illam necessitatis in necessitatem coactionis & necessitatem infallibilitatis, eo quo ab auctoribus his usurpatur sensu, aut nullam prorsus, aut admodum frivolam esse [illegible] quam [illegible] infallibilitas menti propriè, non rei aut [illegible] competat, utraq. necessitas tam infallibilitatis, quam coactionis antecedens ut [illegible] proinde cum libertate [illegible] consistere nullo modo possit. Et si vero infallibiliter dici possit evenire vel eventurum aliquid ex aliquo, quod ex eo tamen tanquam causa per vim aut pondus aliquod impressum agente, non [illegible] efficitur, sed tantum quod ad positionem eius non potest non existere, tamen id ipsum [illegible] sufficit ad hoc, ut non minus necessario tale quid evenire dicendum sit, quam quod per coactionem aut vim efficitur. Non enim tantum vis aut impulsus violentus tollit libertatem, sed quidlibet ad cuius positionem, effectum, vel eventum existere necesse est, etiamsi nulla accedat ad eventum producendum [illegible] efficientia: quæ res si bene attendatur, magnam in hoc negotio [illegible] lucem adferre potest, & non obscurè demonstrare multos eorum, qui [illegible] in lapsu tantum admittere velle videntur, [illegible] non audent, nullo [illegible] [illegible] idem facere, & in eodem cum alijs Supralapsarijs luto hærere.

IV. Ex hoc sequitur nullo prorsus fundamento niti, quod auctores huiusce sententiæ hominem li[illegible] peccasse ex parte sua asserant, cum posita illa permissione [illegible] posset non peccare, [illegible] impo[illegible] homini non esset a peccando abstinere. Et [illegible] si quis penitus [illegible] sententiam perspicere [illegible] dicunt hominem [illegible] posita permissione [illegible] homo [illegible] & [illegible] ex statu illo [illegible] & sic mutari [illegible] non iam pos[illegible] [illegible] Quod quidem [illegible] [illegible] [illegible]

debeat, iam summè necessaria [illegible] [illegible]

V. Ineptam esse distinctionem illam, qua inter Electionem & salvationem, inter reprobationem absolutam ad exitium æternum, & damnationem ad æternum exitium et pœnam, tanquam inter [illegible] & iudicij distinguitur: cum posito absoluto Electionis ad vitam æternam, sive salvandi decreto, salvatio tanquam actus iudiciarius, sive actus, qui talis, tanquam præmium aliquod [illegible] succedere nullo modo possit, quia hac ratione [illegible] suum primò intentum plenariè non consequeretur Deus, puta laudem absolutæ misericordiæ & gratiæ [illegible] præmium non conferatur nisi sub conditione officij liberè præstandi, sine quo frustrari posset Deus: aut si frustrari non posset, eo [illegible] efficere [illegible] in homine quod ab eo postulat, tum conferre [illegible] vitam sub ratione præmij promissi nequit. Denique quia posito absoluto reprobationis decreto damnationem tanquam reprobationis fructum, vel [illegible] necessarium consequens existere necesse est, idq. interveniente tali permissione peccati, qualis supra annotata est. Ubi autem necessaria est ex [illegible] decreti primi peccati, & proinde damnationis futuritio, ibi damnatio tanquam actus iudicia[illegible] habere nequit. Quod enim necessariò nulla præcedente culpa fit, id culpæ rationem habere nequit, ac proinde quæ sequitur punitio iusti iudicij nomen non meretur.

VI. Ex decretorum coordinatione apparet, qua ratione rectè dicatur, [illegible] Deum [illegible] maximam generis humani partem non tantum ad exitium, sed etiam ad damnationem. Etsi enim primus non sit damnare per modum iudicij, tamen damnatio est effectum vel [illegible] aliquod ex intentione primi finis & decreti [illegible] quentis necessariò fluens. Certissimum autem [illegible] quæ ex hypothesi decreti primi [illegible] necesse est, ne sc. decretum frustra [illegible] [illegible] ad damnationem creatum esse [illegible] ad exitium non tanquam ad finem, [illegible] tanquam ad necessarium [illegible] sequens. Quare obscuratam multi [illegible] DD. à [illegible] hac se non [illegible] [illegible] facere non erubuerunt.

VII. [illegible] horum numero complecti soleat Contra Rem. [illegible] [illegible] incredulos & [illegible] [illegible]

huc [illegible] tenellas illas animas vix dū in lucem editas, tanquā ideò nascerētur vt æternū [illegible] rent & in [illegible] animo & corpore [illegible] ad gloriā Dei. Quæ res [illegible] tamen [illegible] proinde etiā a quibusdā Contra R[illegible] fub inde negari aut incrustari [illegible] [illegible] tamen non ita plana ac certa est, vt qui hac in re hæsitant, non tā iudicio ac ratione certa ad [illegible] quā [illegible] metu, ne videlicet vna palpa bilis crudelitas fiat illis omnē atq; exilium a lone adimat apud M[illegible] similias, aliosq; quibus libe ruiā suorum salus tene [illegible] curæ ac cordi est.

Vt [illegible] verum esse quod dicimus, videatur tantummodo locus D. Paræi de Amissione Gratiæ & statu peccati contra Bellarm. lib. 6. pag. 891.

Nec Zuinglius, nec Calvinus, nec quisquam nostrū indifferenter omnes infantes sine Baptismo vel in vtero matris, vel in partu vel dū ad Baptismū gestantur, decedentes in cœlo cū beatis collocat, sed de solis infantibus Ecclesiæ in fœdere natis, si morte præveniantur, canone charitatis ita pronunciant ex singulari privilegio promissionis, parentibus & liberis factæ in fœdere; Ero Deus tuus & seminis tui: Salvā tamē Electione Dei, quæ vt olim in Abrahami & Isaaci semine, ita de nepos in fidelium liberis [illegible] discrimen fecit ac facit [illegible] nec scrutandum nec sugillandū, sed adorandū. Rom. 9. 1[illegible]. Hæc est nostra & nostrorū DD. constans de hac quæstione sententia.

Verū quidē est, aliud quid de infantibus fideliū, quā infideliū dicere velle videtur Paræus, sed si verba propius introspicias, idē planè dicere iudicandus [illegible]. *Canonis* enim *charitatis* mentionem cum facit, indicat nō [illegible] certā fide tenendum non esse, quod de fideliū liberis ait, sed ex charitate tantū statuendū, quæ [illegible] fallitur; & sub hoc velo multi latere hactenus studuerunt, sed frustrà. Dū enim iudicij huius ex charitate profecti fundamentum allegare, promissionē divinā adferre solent, vti & hoc loco D. Paræus: at promissio non est indicij charitatis, sed fidei certissimæ & indubiæ fundamentū. Deinde [illegible] salvā manere vult Electionē, certū [illegible] qua ratione verba sua intelligi velit. Et sane si fundamentum eorum videatur, nulla causa est, cur de infantibus fideliū in infantia morientibus aliter statuant, quàm de cæteris reprobis, cum reprobatio [illegible] ex genere quidem humano [illegible] vti quidā volunt. [illegible] absq; vllo respectu in peccatū [illegible] in causam [illegible] aut impœnitentiā Reprobati [illegible] Id si [illegible] majore [illegible] ex fidelibus natorū consideratione quam aliorū reproborū & ex infidelibus natorum, duci velle [illegible] Deum esse asserunt. Si quis dicat [illegible] peccata [illegible] intervenire in adultis, per quæ reos se [illegible] Respondetur [illegible] in infantia morientibus locum non habere. Eadem peccata esse vel effecta vel consequentia saltem Reprobationis necessaria & evitabilia, ac proinde per ea condemnationis reos fieri non posse.

Si dicant promissionem extare divinam: *Ero Deus tuus & seminis tui*: Regeri poterit, promissū illud ad infantes in infantia morientes non restringi, sed ad omnes quatenus ex Abrahamo nascituri erant extendi, ac proinde si id generatim accipere velint, ad omnes omninò fœderatos infantes referendum esse. Quod si admittant, Sequetur, alterutrū necessariò: Aut omnes infantes fideliū, sive moriantur, sive non moriantur, salvandos esse. Aut fieri posse, vt ij, qui semel electi fuerunt ex gratia Electionis excidant. Verum tetigerint, vlcus erit.

Accedit, quod infantes fideliū qua tales baptizentur, i. signo fœderis obsignentur, nullā habitā ratione eius an supervicturi sint necne, idq; ex hoc maximè fundamento, quod res signata ipsis verè competat. Vnde [illegible] concluditur, statuendū necessariò esse aut infantes omnes fideliū baptizatos salvatum iri, aut si non salvandi sint omnes, fieri posse vt ij, quibus [illegible] semel obtigit, eadē deinde rursus in totū & finaliter priventur. Aut si neutrū dicatur, [illegible] erit infantibus fideliū omnibus ac singulis rē signatā non competere, sed esse inter eos, qui electi sint, & qui reprobi, ac proinde omnes [illegible] baptizantur hac conditione baptizandos esse, [illegible] per consequens electionē & reprobationem in illis qua talibus locū habere debere. Id quod [illegible] esse cùm intelligerent Argentinenses Ecclesiæ Ministri, monitu [illegible] suos voluerunt in Confessione Argentinensis Ecclesiæ Anno 1539. cui [illegible] subscripserunt Bucerus, Capito, Hedio & reliqui [illegible] baptizarent nisi hac particulā vel expressa vel subintellecta. *Ego te Deus hunc baptizo secundum Electionem & propositum divinæ voluntatis tuæ* Vide Artic. 14. Quod deinde secutus sententiæ huius ingenuus professor Zanchius, sub eadē hac conditione, *si electi sint, vel expressa, vel subintellecta baptizari infantes fideliū asseruit.*

Hæc Remonstrantes pag. 23. usq; ad 40. Actorū suorū parte secunda, Hardervvici A. 1620. in 4. editarū quibus visum est apponere & subnectere syllabū omniū eorū testimoniorū, ex quibus singula

gula

INDEX CAPITUM

LIBRI NONI

LIBER IX

De duplici sententia Calvinianorum seu Reformatorum circa prædestinationem, & primo quidem eorum, qui Antelapsarij dicti sunt, quod ante lapsum Adami præscitum prædestinationem à Deo factam assererent.

CAP. I.

I Vam II [illegible] Calvinianorum quæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Multi [illegible] hominum [illegible] aut [illegible] Decreto [illegible]

[illegible] omnia constituta [illegible] haec [illegible] ad [illegible] faciendae, quod appellant Decretum [illegible] quod [illegible] Deus [illegible] vitae [illegible] exitio destinatur [illegible] laudem & gloriam [illegible] liberrimae. Deinde Decretum Electionis & Reprobationis [illegible] est [illegible] id est [illegible] maxima [illegible] ad aeternum exitium & ineluctabilem atque ineffabilem miseriam, [illegible] ad finem [illegible] destinatum, [illegible] quod appellant Decretum de mediis.

II. Non diffitemur quidem esse, qui vtrumque hoc [illegible] confundere & in vnum compingere studeant [illegible] Laborant [illegible] & effugium potius quaerunt eius [illegible] quam veritatis nudam atque [illegible]

[illegible] in hunc modum [illegible]

[illegible] Deum [illegible] Max. quod sapien[illegible] vltimo & archi[illegible] & defin[illegible]

[illegible] Dei, [illegible]

[illegible] Dei [illegible] exaltandam [illegible]

[illegible] Misericordia & Iustitia [illegible] Saluationis & perditionis [illegible] alij qui aeternis [illegible] plecterentur, alij qui beati essent.

II. Hinc [illegible] Theologorum [illegible]

Praedestinationem vocamus aeternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit, quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari [illegible] *aeterna, alijs damnatio aeterna* [illegible] *ita vel ad vitam vel ad mortem praedestinatum dicimus.* Caluin. lib. 3. Inst. cap. 21. [illegible]

Ecce rerum omnium dispositio in manu Dei [illegible] *vt inter homines ita* [illegible] *exitio* [illegible] Calu. lib. 3. Inst. c. 23. n. 6.

Deus fecit aeternum & [illegible] *certos aliquos homines* [illegible] *gratia ad vitam* [illegible] *quosdam vero iusto iudicio ad aeternam* [illegible] *rit, et in illis misericordiam* [illegible] *declaret. Hunc finem cum Deus in* [illegible] *propositum sibi habuisset* [illegible] *de via & ratione, quam ad illum* [illegible] *rit, vt eius misericordia pariter & iustitia manifestaretur.* Beza in Colloq. Mompel. pag. [illegible]

Si non possumus rationem assignare, cur [illegible] *cordia dignetur* [illegible] *alios reprobaret* [illegible] *tem.* Calu. lib. [illegible]

[illegible] Beza [illegible]

[illegible]

Sed nec satis erat ut hoc decretum fieret alterũ accedere debebat, ut homo ille primus non pro se tantum peccaret, sed in illo totum genus humanum: neque id tantum, sed ut ita peccaret, ut ex eo peccatum aliud flueret, quo ipso rursum ad pœnam obligarentur æternam omnes & singuli, qui vmquam fuerunt, sunt, aut erunt homines, Iesu Christo excepto, & deinde inepti ad omne bonũ atque ad omne malum necessario proclives & propensi redderentur. Hinc enim sunt illa:

Iterum quæro. Unde factum est, ut tot gentes una cum liberis eorum infantibus æternæ morti involveret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia ita Deo visum fuit?

Decretum quidem horribile fateor: inficiari tamen nemo poterit, quin præsciverit Deus quem exitum habiturus esset homo antequam ipsum conderet; & ideo præsciverit quia decreto suo sic ordinaverat.

Item: *Fatemur factum fuisse Dei consilio ac voluntate ut Adamus lapsus sit, & ut nos omnes in hanc conditionis miseriam, qua nunc sumus irretiti decideremus.* Calv. *inst. lib. 3. cap. 21. n. 7.*

Ex huiusmodi misero & in peccatum lapso homine voluit Deus proseminari tũ eos quos elegerat, tum eos quos reprobaverat. Ac de Electis quidem decretum fieri oportuit, ut ex statu illo misero eriperentur: itaq; quia iustitia divina læsa erat per peccatũ, decretũ factũ est, ut illis solis mediator & Redemptor cõcederetur, qui pro ipsis satisfaceret, & pœnas peccato debitas persolveret. 2. Per & propter quem illi soli remissionem peccatorum, vitam æternam & Spiritum sanctificationis consequerentur contra peccati tum damnationem tum dominium. 3 Qui fide vera illos virtute & efficacia interna [illegible], qua peccata iã ante remissa esse sibi firmiter persuaderent. 4. Qui illos in fide illa per omne vitæ tempus ita conservaret, ut licet in medijs peccatorum, scelerum ac flagitiorũ atrocissimorum sordibus viverent contra conscientiam suam, nihilominus tamen in favore & gratia sua retineret, & vel in ipso extremæ vitæ articulo ad resipiscentiam reduceret sibique secundum Electionis suæ Decretum ad misericordiæ suæ gloriam salvandos sisteret.

Hinc illa pronunciata:

Æternæ Electionis arbitrio fit, quod quibusdam Evangelium [illegible] prædicetur & apud illos [illegible] reperit: aliis [illegible] vero non prædicatur aut prædicatum non admittitur. Pelanus de Præd. pag. 59.

Ex hac Electione principaliter fluit quis credulus fit, quis non, quis [illegible] videat, quis non. Zepper de Præd. pag. 6.

Electi fide certo statuunt a Deo Patre sibi imputatã esse satisfactionem Christi in remissionem peccatorum, hoc est Deum Patrem ijs omnia peccata remisisse scil. antequam crederent. Textor in volumine altero.

Cur non dat gloriam Deo & ingenue affirmat principem fidei causam esse ipsam Electionem, [illegible] incredulitatis causam esse Reprobationem. Piscator contra Schafm. pag. 86.

Hinc sequitur, idcirco studere Electos omnibus operibus bonis, quia Deus non minus ad media, quam ad finem prædestinat. Piscator contra Schaf. pag. 80.

Deus non reijcit suos ob quicquam eorum quæ faciunt. Sturmius de Prædest. pag. 25.

Item, Deus ex æterno amore, misericordia & gratia sua omnia Electorum præterita, præsentia & futura peccata in Christo tegit, condonat, teget ac condonabit. Smout in suo Scripturali [illegible] &c. fol. 77.

Fideles sæpenumero & horribiliter se peccatis contra Deum & legem ipsius polluunt, quin imo in idololatriam, superstitionem, falsam doctrinam, hæresin, altercationes, Christi abnegationem, securitatem, diffidentiam, licentiam, vivendi, superbiam, rebellionem, homicidium, adulterium, proditionem, aliaq; similia prolabuntur &c. Smout. in Pater noster fol. 56.

Nihilominus tamen credimus & his non obstantibus persuasum habemus nos nec totaliter nec finaliter excidere, nec excidere posse ex paterno amore & gratia Dei erga nos. Smout in suo Pater Noster [illegible] fol. 53. 54. 55.

Reprobatos vero, qui multo maximam mundi partem constituunt, quod attinet, ex eodem Adamo natos illos voluit Deus, ut iustitiam suam, id est, severitatem [illegible] in illis manifestaret. Vnde necessum fuit, ut in lapsu illo relinquerentur, ac proinde 1. ut Christus Mediator illis non daretur, qui pro ipsis mortem subiret aut apud Deum intercederet, eaque propter vel in infantia sua morerentur sine vlla veniæ spe, tam qui ex fidelibus, quam qui ex infidelibus parentibus nascuntur [illegible], vel si adolescerent, ut [illegible] necessaria & sufficiens illis non concederetur, sed si qua daretur aliquando, sola inefficax tamen & [illegible] sufficiens gratia offerretur, [illegible] neq; vellent neque possent obedire [illegible] vocanti; 4. [illegible] tamen rejectione incredulitatis & [illegible] rei fierent 5 ut porro [illegible] gratiæ & [illegible] mandatorum, [illegible] pœnitentiam non possent [illegible] lectari, ruerent in omne genus peccatorum, [illegible] blasphemiam, hæresium &c. aut si quando gratiæ [illegible] communionis beneficio [illegible] paulatim ad cognitionem veritatis, ad gaudium aliquod &

justè divinę gratię prævcheretur, ad ipsū consentū non prodeuntes [illegible] salutis [illegible] [illegible] condemnationē faceret, donec [illegible], fatali & inevitabili peccatorū mole obruti, [illegible] occasionem præbeant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in illos exercendi, [illegible] in æternā ipsorum & ineluctabili damnatione gloriam suam illustrandi.

Hinc sunt illa [illegible] placita.

Ut prævisa [illegible] fides ac opera bona causa non fuerunt electionis eorum, sic nec prævisa impiorū infidelitas, aut alia peccata minime fuerunt causa cur a Deo fuerint reprobati; sed [illegible] elegit in Christo secundum propositum voluntatis suæ, sic [illegible] reprobavit secundum idem propositū voluntatis suæ. Zanchius de Nat. Dei. pag. 71[illegible].

Errant [illegible] Prædestinationem pendere à prævisis operibus, [illegible] prævisa fide aut incredulitate. Imo hæc [illegible] Prædestinationis effecta sunt. Piscat. in Analysi Epist. ad Rom. ad vers. 11 12. [illegible] 9.

Pro Reprobis nullo modo mortuus est Christus, sive sufficienter dicas, sive efficaciter. Piscator contra Schafm. pag. [illegible].

Hinc sequitur idcirco studere electos omnibus operibus [illegible] sunt non minus ad media quam ad finem prædestinati. Reprobos [illegible] omnem conatum bene agendi [illegible] [illegible] sunt rejecti ab hac gratia mediorum non minus quam à fine ipso. Sturmius de Præd. pag. 23.

Quos Deus in vita contumeliam & mortis exitium creavit, ut iræ suæ organa [illegible] & severitatis exempla, [illegible] [illegible] [illegible] perveniant, nunc audiendi verbi sui facultate privat, nunc ejus prædicatione magis obstupefacit & indurat. Calvin. Inst. lib. 3. cap. 24. n. [illegible].

[illegible] dicere Reprobos ideo non [illegible] [illegible], nec legi Dei servandæ studere, quia ad nihil [illegible] prædestinati fuerunt. Piscat. 3. T[illegible] volum. pag. [illegible].

Reprobationis effecta sunt 1. defectio seu privatio mediorum [illegible] sequendum ordinatorum [illegible] [illegible] 2. [illegible] excæcatio & induratio [illegible] 3. Suscitatio ad [illegible]. Zanch. [illegible] pag. 1[illegible].

[illegible]

Quæ [illegible] Sed hoc [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible] ut gratiam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] videantur in [illegible] a Dei [illegible] [illegible] ad salutem [illegible] [illegible]dant. Sed hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qui propriè esse docemus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut [illegible] arcano [illegible] Dei [illegible] [illegible] numquam cum illis communicari, &c. Beza in Cyprian. [illegible] pag. 1[illegible]2.

Hic propterea est ordo decretorum [illegible] quem auctores primæ sententiæ statuunt.

Proponitur sententia eorum Calvinianorum, qui Sublapsarij dicti sunt, quod Deus prædestinationem absolutam [illegible] homines post lapsum Adami prævisum ordinarit.

CAP. II.

I. *Quid Sublapsarij Calvinistæ statuant de æterna Dei prædestinatione.*

II. *Quomodo quidam Calvinistæ sese impediant [illegible] [illegible] lunt media [illegible] constituere [illegible] tamen [illegible].*

I. ALtera sententia est eorum qui Electionis & Reprobationis divinæ objectum statuunt [illegible] genus humanū in mente divinā considerata ut [illegible] Adamo lapsū, id est, peccatum [illegible] [illegible] [illegible] condemnationi ob peccatū illud [illegible] obnoxiū, ex quo certas quasdā singulares personas [illegible] [illegible] ad salutē a Deo puræ misericordiæ, voluntatis [illegible] beneplacito, nulla ratione habita [illegible] [illegible] fidei aut obediētiæ, electas esse [illegible] [illegible] [illegible] tas, paulatimq; per [illegible] sive per [illegible] sive per sapientia [illegible] ad finē [illegible] certò & inevitabiliter perducendas [illegible] [illegible] plane modo atq; ordine, quo sententia prior [illegible].

Reprobationem quod attinet, circa illos [illegible] [illegible] cū ordine [illegible] [illegible], qui tamen [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible], id est, [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] manifestaret Deus [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] peccato relinquere [illegible], & [illegible] a [illegible] ne nec a [illegible] [illegible] [illegible].

2. Quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] expressè [illegible].

3. Quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

4. Quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

5 Quod id sæpe fieri velit vt tanto magis excæcentur, indurentur, & gravioribus, ac pluribus proinde criminibus implicentur.

6 Quod illuminare aliquando quidē eos aliquā cognitione velit, imò gaudio & lætitia aliqua, adeoque persuasione tali imbui sinat, qua non minus persuadent sibi se electos esse, quàm electi ipsi [illegible] sed non tantum hoc, vt excusatio ipsis adimatur, quod nesciuerint quid facere sibi oporteat, vel vt de impotente a sua nullo fructu consitecantur, & tandem in sublime erecti, lapsu grauiore in æternorum cruciatuum Barathrum præcipitentur & ruant. Breviter, tam insufficienti gratia donare, vt necessarium planè sit illos in peccatis manere, incredulos fieri, eaque facere, per quæ gravissimos illos, & inenarrabiles æterni ignis cruciatus, ad hoc, vt ne imperfectum, relinquatur vniversum, miseri in caput suum accersant.

Hic est secundus decretorum divinorum ordo, quem secundæ sententiæ auctores, qui sublapsarij dici solent, passim aut ipsi statuunt in scriptis suis, aut [illegible] hypotheses & fundamenta sua statuere necesse habent.

II. Sunt qui alium quendam ordinem decretorum divinorum ex hypothetica & conditionata Dei præscientia desumere solent, ne in absurda illa manifesta incidant: sed quia necessum est vt ij vel in Arminianorum seu Remonstrantium sententiam [illegible] recidant, vel in alteram duarum supradictarum relabantur, operæ pretium non iudicavimus pluribus eorum sententiā examinare & exponere.

Instructiones [illegible] Calvinianorum pro antememoratis duabus sententijs Fratrum suorum intelligendis & refutandis.

Cap. III.

I. *Quomodo vocem efficaciter vsurpent.*

II. *Quomodo permissionem Dei definiant.*

III. *Friuolam eorum esse distinctionem inter necessitatem infallibilitatis, & Coactionis.*

IV. *Quomodo intelligant hominem mutabilem esse [illegible].*

V. *Inanes esse eorundem [illegible] distinctiones, inter Electionem, & [illegible] ac inter Reprobationem & Damnationem.*

VI. *[illegible] Remonstrantes [illegible] Reprobationis [illegible] Fidelium [illegible] [illegible].*

VII. *[illegible] Authorū & verborū ex iis excerptorū, qui-bus Calvinianorū pars de prædestinatione sententiā à Remonstrantibus damnatam profitetur.*

I. Ad supradictas duas sententias rectius intelligendas nonnulla annotanda sunt, quæ [illegible] lucē desiderant, propter tenebras, quibus a nōnullis ex non ita nuper inuolutæ sunt & obfuscatæ.

II. Ac primùm quidē cum Art. 2 mentio fit medii, quæ per tum Electi tum reprobi efficaciter atq. inevitabiliter perducantur, notandū est, vocē *Efficaciter* generaliter accipi solere ab auctoribus sententiæ illius, prout non tantummodo decretum effectivū, sed etiā permissivū sub se complectitur. Tam enim permissivum decretū efficax illis dicitur quàm effectivum: nō quòd permissio propriè efficientiā aliquam aut importet, aut significet in ordine ad effectū vel euentum, sed quod ea posita non minus necesse sit euentū existere, quàm si per veram & realē aliquam efficientiā perduceretur.

II. Permissio enim illis nō est impedimentorū, quæ efficaciter euentum inhibitura essent, suspensio: hac enim posita manet adhuc voluntas indeterminata & indifferens ad alterum oppositorum, neq; vlla peccati futuritio necessariò sequitur, sed permissio illis est vel subst actio, vel nō datio, vel nō continuatio istius siue gratiæ siue influxus siue potentiæ, qua posita nō potest non fieri, vt homo peccet. Eodē prorsus modo quo permissione posita, vt lapis natura sua grauis, [illegible] antea sustentatus in sublimi deorsum cadat, fieri nō potest, qui lapis ex alto decidat, non quòd permissio illa propriè efficiat, aut vim aliquā lapidi imprimat, vt cadere eū necesse sit, sed quòd lapis natura sua grauis, sublato impedimento pondere suo naturali deorsum vergat. Eadem ratione [illegible] labi necesse fuit posita hac permissione, non quòd permittendo efficeretur lapsus, sed quòd permissione positā homo sibi & suæ naturæ relictus non possit nō peccare. Quæ causa etiā est, cur decretū hoc divinū de permittendo lapsu efficax dicatur ab ijs, etsi nō effectivū [illegible] nō minus inevitabile sit quā si effectivum esset. [illegible] quod [illegible] etiā necesse habent dicere, quia aliqui [illegible] posset, quæ [illegible] de [illegible] Electionis & Reprobationis subordinetur. Decretum de permittendo lapsu [illegible] infallibile medium [illegible] Decretum [illegible] [illegible] propterea, quòd posita permissione libertas homini [illegible] relinquatur, ita vt possit non peccare. Quod verò [illegible] in necessariis ad causam efficientem reducuntur, hinc est, quòd alij

hu[illegible] calentes, tenellas illas animas vix dũ in lucem [illegible] caritas, [illegible] nascerẽtur vt æternũ miseri forent & in enarrabilibus [illegible] [illegible] & corpore [illegible] ad gloriam Dei. Quæ res etiam [illegible] [illegible] videatur, ac proinde etiã quosdã Contra R[illegible] negari aut [illegible] in modũ [illegible] plana ac certa est, vt qui hac in re hæsitant, non tã iudicio ac ratione certa adducantur, quam [illegible], ne videatur hæc vna palpabilis crudelitas [illegible] [illegible] [illegible] adimat apud [illegible] aliosq; quibus liberorũ suorum salus tenerrimæ curæ ac cordi est.

Vt appareat verum esse quod dicimus, videatur tantummodo locus D. Paræi de Amissione Gratiæ & statu peccati contra Bellarm. lib. 6. pag. 291.

Nec Zuinglius, nec Calvinus, nec quisquam nostrũ indistincte omnes infantes sine Baptismo vel in vtero matris, vel in partu vel dũ ad Baptismũ gestantur, decedentes in cœlo cũ beatis collocãt, sed de solis infantibus Ecclesiæ in fœdere natis si morte præveniantur, canone charitatis ita pronunciant ex singulari privilegio promissionis, parentibus & liberis facta in fœdere; Ero Deus tuus & seminis tui. Salvãtamẽ Electione Dei, quæ vt olim in Abrahami & Isaaci familia, ita de ncops in [illegible] liberis [illegible] discrimen facit ac facit [illegible] nec scrutandum nec sugillandũ, sed adorandũ Rom. 9. 11. Hæc est nostra & nostrorũ DD. constans de hac quæstione sententia.

Verũ quidẽ est, aliud quid de infantibus fideliũ, quã infideliũ dicere velle videtur Paræus, sed si verba propius introspicias, idẽ planè dicere iudicandus est. Canonis enim caritatis mentionem cum facit, [illegible] [illegible] certã fide tenendum non esse, [illegible] fideliũ liberis aut, sed ex charitate tantũ statuendũ, quæ non rarò fallitur: & sub hoc velo multi [illegible] hactenus [illegible], sed frustrà. Dũ enim [illegible] ex caritate profecti fundamentum allegant, promissionẽ divinã adferre solent, vti & hoc loco D. Paræus [illegible] promissio non est iudicij charitatis, sed fidei certissimæ & indubiæ fundamentũ [illegible] salvã manere vult Electionẽ, [illegible] qua ratione verba sua intelligi velit. [illegible] eorum videatur, nulla causa est, cur de infantibus fideliũ in infantia morientibus aliter statuant, quam de cæteris reprobis cum reprobatione [illegible] ex genere quidem humano [illegible] quidã volunt [illegible] aliisq; visu respectu in peccatũ tanquã in causam meritoriã aut impulsivã Reprobationis. Id si verũ [illegible] majore infantibus [illegible] commiseratione quam aliorũ reproborũ & ex infidelibus natorum, duci velle, aut dictũ Deum esse [illegible]. Si quis dicat actualia peccata [illegible] in adultis, per quæ [illegible] damnationis [illegible]. Respondeatur ex ipsorũ principiis [illegible] in infantibus locum non habere. Eadem peccata esse vel effecta vel consequentia [illegible] Reprobationis necessaria & evitabilia, ac proinde per ea [illegible] reos fieri non posse.

Si dicant promissũ extare divinũ, *Ero Deus tuus & seminis tui.* Regeri poterit, promissũ illud ad infantes in infantia morientes non restringi, sed ad omnes quatenus ex Abrahamo nascuntur [illegible] extendi, ac proinde si id generaliter accipere velint, ad omnes omninò fœderatos infantes [illegible] esse. Quod si admittant, Sequetur alterutrũ necessariò: Aut omnes infantes fideliũ, siue moriantur, siue non moriantur, saluandos esse. Aut fieri posse, vt ij, qui semel electi fuerunt ex gratia Electionis excidant. Vtrum elegerint, vlcus erit.

Accedit, quod infantes fideliũ qua tales baptizentur, [illegible] signo fœderis obsignentur, nulla habitã ratione eius an supervicturi sint necne, atq; ex hoc maxime fundamento, quod res signata ipsis verè competat. Vnde [illegible] concluditur, statuendũ necessario esse aut infantes omnes fideliũ baptizatos saluatum iri, aut si non salvandi sint omnes, fieri posse vt ij, quibus remissio peccatorum semel obtigit, eadẽ deinde rursus [illegible] & finaliter priventur. Aut si neutrũ dicatur, [illegible] erit infantibus fideliũ omnibus ac singulis rẽ signatã non competere, sed esse inter eos, qui electi sunt, & qui reprobi, ac proinde omnes quotquot baptizantur hac conditione baptizandos esse, si electi sint, per consequens electionẽ & reprobationẽ in illis quæ talibus locũ habere debere. Id quod [illegible] esse cũ [illegible] Argentinensis Ecclesiæ Ministri, monitos concionatores [illegible] suos voluerunt in Confessione Argentinensis Ecclesiæ Anni 1539. cui subscripserunt Bucerus, Capito, Hedio & reliqui ministri, vt neminem baptizarent nisi hac particula vel expressa vel subintellecta. *Ego, ô Deus hunc baptizo secundum Electionem & propositum divinæ voluntatis tuæ.* Vide Artic. [illegible] Quod deinde secutus est [illegible] huius ingenuus professor Zanchius, sub eadẽ hac conditione, *si electi sint, vel expressa vel subintellecta baptizari infantes fideliũ asserit.*

Hæc [illegible] pag. 23. usq; ad 45. [illegible] [illegible] Harderwici An. 16[illegible]. in 4. editum, quibus visum est apponere & subnectere syllabũ omniũ eorũ testimoniorũ, ex quibus singu-

[illegible] articulis de prædestinatione [illegible] ta quæ ipsi damnarunt, ad oculum exhibentur prout a defensoribus ante dictarum sententiarum, scriptis publicis editis asserta fuerunt, & hodie dum reperiuntur, ad quæ hic omissa [illegible] indulgere volentem lubens remitto, ne pluribus blasphemijs referendis Catholicas chartas maculem.

VII. Rationes, ob quas impulsi Remonstrantes eiusmodi syllabum edi [illegible], sunt autem hæ.

1. Quia nulli rectius & planius sententiam istam de Electione & Reprobatione ante lapsum & circa lapsum exposuerunt, quam ij qui in ea Syllabo citantur, cum maxima parte præcipui sint & celeberrimi illius sententiæ assertores ac patroni.

2. Quia ipsi Contra Remonstrantes in hoc nostro Belgio passim in scriptis suis, ubi de his quæstionibus disceptatur, [illegible] Doctorum [illegible] gloriantur, & ob hoc novitatis nos insimulant, quod ab illis dissentiamus. Patet hoc ex nupera [illegible] Declaratione Contra Remonstrantium illustr. Ordd. Hollandiæ & VVestfrisiæ [illegible] 1617. In qua sententiæ suæ antiquitatem ex horum auctorum suffragio circa hæc ipsa capita [illegible], directè affirmantes illos ipsos sententiæ suæ fuisse addictos, eandemque magna cum [illegible], & unanimi [illegible] assensu Ecclesiarum reformatarum, & concionibus & scriptis tradidisse, ac propagasse. Probat hoc Adriani Smout liber [illegible] Concordiam indigetat, in quo [illegible] eorundem auctorum Syllabum recitat, & eorum ὁμοδοξίαν (licet infeliciter) probare conatur. Probat hoc Iacobi Triglandij ministri Amstelodamensis prolixum opus [illegible] Defensio doctrinæ & existimationis reformatarum Ecclesiarum, [illegible] pro istorum Doctorum dictis quam maximè horridis, tanquam pro Ecclesiæ doctrina decertat, ac si Ecclesiæ [illegible] & existimatio constare [illegible] nisi [illegible] D.D. de prædestinatione [illegible].

3. Quia [illegible] libri horum Auctorum [illegible] Belgico idiomate [illegible] Latino in Belgicum [illegible] & [illegible] oculis [illegible] [illegible]

4. Quia partim scriptis, partim [illegible] quod sententiam [illegible] D.D. [illegible] propugnamus. Vide Collat. Hagiensem pag. 6. & [illegible] Belg. & pag. [illegible] Quæ causa est, cur ipsissima eorum verba [illegible] ducere operæpretium duxerimus.

5. Quia Contra Remonstrantes [illegible] cum Supralapsarijs & cum Sublapsarijs [illegible] doctrina [illegible] Vide Collat. Hag. [illegible] Belg. pag. [illegible] moderatæ Christiano pag. [illegible] utriusque sententiæ Doctrines [illegible] pedit.

6. Quia vulgò Contra Remonstrantium [illegible] sententia nobis impingitur, [illegible] Quas postulantes, ut [illegible] Christiano [illegible] quid ipsi [illegible] verbis de his doctrinæ capitibus [illegible] Contra Remonstrantes, adeoque [illegible] scholis & libris [illegible] nostrates.

7. Quamobrem aperte & ingenuè testamur nos horum Doctorum [illegible] & dicta [illegible] legare [illegible] debitæ ipsorum existimationi detrahamus, [illegible] rationes iam dictas. Arbitramur enim viros fuisse clarissimos, & optimè de Ecclesia in multis meritos, quorum etiam nevos & lapsus tegere voluissemus [illegible] ad [illegible] tum propositionem & refutationem [illegible] necessitate causæ nostræ defensio, quin & ipsi Contra-Remonstr. [illegible] iniuriam [illibi] Doctoribus fieri, ne [illegible] dogissent. Non ergo [illegible] sepulchra horum Doctorum [illegible] recludere [illegible] vt obijcitur, sed vt Dei [illegible] Patris nostri [illegible] gloriam in horum errorum refutatione [illegible] & vindicemus. [illegible] ipsis Doctoribus [illegible] reprehendere in omnium fermè Veterum Patrum, & [illegible] Ecclesiæ [illegible] Cypriani, Chrysostomi, Hieronymi, Augustini, & aliorum scriptis, cur & nobis [illegible] Neotericorum D.D. [illegible] nostri Theologi [illegible] & [illegible] [illegible] ipsi [illegible] sententiam [illegible] Christianæ [illegible]

[illegible] tamen apud [illegible] dices nihil propterea [illegible]tractetur, [illegible] & [illegible] naturae vitia [illegible], & [illegible] eorum etiam virorum in haec sors esse [illegible]. Certè non vetetur Robertus Episcopus Salisburiensis in [illegible] Thomsonem edit. VVilhelmi Perkinsi celeberrimi apud Anglos Theologi sententiam super Praedestinationis dogmate [illegible] notare, pag. 8. *Perkinsius vir alioqui eruditus & pius in descriptione divinae Praedestinationis, quam ille construxit, contra veterum Ecclesiae [illegible] citra lapsum Adami absolutè decretam constituit, erravit errorem non levem, cuius à doctis quibusdam viris initio iamdudum & suscepta defensio turbas Ecclesiae non necessarias dedit quas etiamnum non sine scandalo & periculo haerere videmus, &c.* Ita Remonstrantes.

De Caluinianis alijs contra praedictas sententias, tanquam impias pugnantibus, siue de Remonstrantibus eorumque doctrina prioribus opposita.

CAP. IV.

I. *Sententia Remonstrantium de praedestinatione X Thesibus exposita.*

II. *Declaratio harum Thesium facta per ipsosmet Remonstrantes A. 1619. 14. Ian. exhibita in Synodo Dordracena Caluinianorum.*

III. *Quomodo conueniant Caluiniani in Voce Electionis intelligenda.*

IV. *Quomodo ydem inter se discrepent.*

V. *Explicatur finaliter sententia Remonstrantium, quantum ad praedestinationem attinet, consistens in quatuor punctis, nempe causis, obiecto, conditionibus, discrimine inter Electionem ad gratiam & ad gloriam.*

VI. *Remonstrantes occurrunt quibusdam dubijs & obiectionibus de Fide & Christo, contra aduersarios.*

VII. *Ordinem decretorum diuinorum in Electione secundum suam sententiam proponunt Remonstrantes.*

I. Sententia Remonstrantium quam in conscientia sua Verbo Dei consentaneam esse arbitrati sunt hactenus, & etiamnum arbitrantur circa praecipuum de Praedestinationis decreto Articulum, haec est.

1. Deus non decreuit quenquam ad vitam aeternam eligere, aut ab eadem reprobare ordine prius quam eundem creare decreuerit, citra vllius obedientiae seu inobedientiae antecedentis intuitum, pro beneplacito suo, ad demonstrandam gloriam misericordiae & Iustitiae suae, vel potestatis & dominij absoluti.

2. Cum decretum Dei de cuiusque hominis tum salute tum exitio non sit decretum finis absolutè intenti, sequitur neque eidem decreto subordinata esse media talia, per quae ad finem destinatum tum Electi, tum Reprobi efficaciter atque inevitabiliter perducantur.

3. Quare nec Deus hoc Consilio creauit in vno Adamo omnes homines in recto statu, non ordinauit lapsum, eiusve permissionem, non subtraxit Adamo gratiam necessariam & sufficientem, non procurat Euangelium praedicari, homines externè vocari, non confert illis vlla dona Spiritus S. vt ista media essent per quae eorum aliquos ad vitam perduceret, alios vitae beneficio destitueret. Christus mediator non est solum executor Electionis, sed ipsius decreti electionis fundamentum: Quod alij efficaciter vocantur, iustificantur, in fide perseuerant, glorificantur, causa non est, quod absolutè ad vitam aeternam sint electi: Neque quod alij in lapsu deserantur, Christus ijs non detur, prorsus non aut inefficaciter vocentur, indurentur, damnentur, causa non est, quod à salute aeterna absolutè sint reprobati.

4. Deus non decreuit sine interuenientibus peccatis actualibus multo maximam partem hominum, ab omni salutis spe seclusam in lapsu relinquere.

5. Deus ordinauit vt Christus sit propitiatio pro totius mundi peccatis, & vi illius decreti, statuit credentes in ipsum Iustificare & saluare, hominibusque media ad fidem necessaria & sufficientia administrare, ea ratione quam nouit illius Sapientiam & Iustitiam decere. Nequaquam autem destinauit ex vi decreti absoluti solis electis Christum Mediatorem dare, eosdemque solos fide per vocationem efficacem donare, iustificare, in fide conseruare ac glorificare.

6. Nec à vita aeterna, nec à medijs ad eam sufficientibus vllus reiectus est absoluto aliquo antecedente decreto, vt meritum Christi, vocatio, & omnia dona Spiritus prodesse ad salutem omnibus possint, & reuera prosint, nisi ea ipsi in exitium sibi eorundem abusu vertant: ad incredulitatem autem impietatem, peccata, tanquam media & causas damnationis, nemo destinatus est.

7. Electio

7. Electio singularium personarum peremptoria est ex consideratione fidei in Iesum Christum & perseuerantiæ, non autem citra consideratione fidei & perseuerantiæ in vera fide, tanquam conditionis in eligendo præ requisitæ.

8. Reprobatio à vita æterna facta est secundum considerationem antecedaneæ infidelitatis & perseuerantiæ in infidelitate, non autem citra considerationem antecedaneæ infidelitatis aut perseuerantiæ in infidelitate.

9. Omnes fidelium liberi sunt in Christo sanctificati, ita vt nullus eorum ante vsum rationis ex hac vita decedens, pereat: Nequaquam autem in reprobatorum numero censentur etiam nonnulli fidelium liberi in infantia sua ante vllum peccatum, in propria persona commissum, ex hac vita decedentes adeo vt [illegible] baptismi sacrum lauacrum, [illegible] Ecclesiæ ipsis vllo modo ad salutem prodesse possit.

10. Nulli fidelium liberi baptizati in nomine Patris, & Filij & Sp. Sancti in infantiæ suæ statu viuentes absoluto decreto reprobatis adscribuntur.

II. Declaratio sententiæ Remonstrantium de Prædestinationis Decreto, in hunc modum ab eis est concepta. Vt de Prædestinationis Decreto Articulus, decem propositionibus à Remonstrantibus expressus solidè ac planè intelligatur, operæ pretium est, vt nonnulla, quæ in thesibus (vti ferè fieri solet) breuibus & succinctis quibusdam terminis enunciata sunt, clarius & dilucidius ob oculos proponantur, & vtriusque partis sententia, tum Remonstrantium, quæ plana licet atque perspicua sit, tamen odiose sæpe proponi solet, tum inprimis Contra-Remonstrantium, quæ in [illegible] modum occultari, abscondi & coram populo [illegible] studio & cura [illegible] solet, declaratione quâdam propiore in lucem [illegible] & ad viuum resecta oculis omnium subijciatur.

Hoc vt fiat, ad tria quædam capita sedulo attendendum & [illegible] esse arbitramur. Primum est, vt perspicue declaretur, quid per Electionem ad vitam æternam, & Reprobationem à vita æterna [illegible] intelligatur. Secundum est, Quo [illegible] ordine in Decreto tum Electionis, tum Reprobationis ab vtraque parte [illegible] Tertium [illegible] Quartum [illegible] [illegible] Remonst. [illegible] expressi, intelligendi sint, ne alicui amplius seruiant pro latibulis & κρηφυγέτοις ad sententiam propriam & genuinam, quam in sinu fouent, occultandum & abscondendum.

III. Primum caput quod attinet, Electionis vocem triplici ferè significatu accipi solere in sacro codice fatentur Remonstrantes.

Primo significet Electionem ad gratiam Euangelicam, id est, vel decretum ipsum æternum de eligendo i. gratiosè vocando, & [illegible] quasi eximendo, segregando & sequestrando homines ad participationem & communionem beneficiorum singularium illorum, quæ Euangelio comprehensa sunt, quo sensu accipi nobis videtur ad Ephes. 1. cum dicitur, *Sicut elegit nos in ipso ante iacta mundi fundamenta*, pro eligere, seu per Euangelium ad communionem gratiæ supercælestis [illegible] decreuit; tanquam scilicet primus auctor & fons gratiæ omnis atque misericordiæ, vel ipsam actualem, quæ in tempore fit, segregationem, seu gratiosam euocationem per Euangelij gratiosam prædicationem; quo sensu accipitur vox Electionis Ioan. 15. 19. *Quia ex mundo non estis sed ego elegi vos e mundo, propterea odit vos mundus.* Electio enim hæc euocationem & segregationem ex mundo mundanisque studijs significet necesse est 2 Pet. 1. 10 *Quapropter fratres potius studete vocationem & electionem vestram firmam facere.* Item 1. ad Thess. 1. 4. *Vt qui scimus fratres dilecti, à Deo electionem vestram*, id est, vocationem vestram à Deo auctore profectam esse. De Electione enim æterna omnium Thessalonicensium, ad quos scribitur, Apostolum hæc dixisse nullo modo verisimile est. Segregatio autem vel euocatio hæc, electio siue selectio appellatur duplici fere de causa: vel, quia è communi hominum cætu populi sæpe nonnulli [illegible] quibusdam certo Consilio diuino præteritis & relictis, vti in Electione propriè dicta fieri solet, [illegible] & quasi eximuntur ad audiendum, & sic ad participandum Euangelij gratiam singularem, siue euocationi illi diuinæ morem gerant, quo sensu 1. ad Cor. 1. vers. 26. 27. *stulta, infirma, [illegible] mundi, elegisse*, dicitur Deus, id est, [illegible] obediuerint Deo vocanti, vel saltem obedire se professi sint, & hoc sensu vox [illegible] in scripturis [illegible] accipitur, siue ad obediendum Euangelio à Deo factum inuitantur: quo [illegible] Israelitarum dicitur populus, quod [illegible] Iudæi [illegible]

electi à Deo, id est, vocati sint ad obediendum Euangelio, & sic ad beneficia Euangelio promissa consequendum eâ ratione ac via, quæ Euangelio continetur ac præscribitur: siue denique vocationi jam factæ refragentur, quo sensu *dilecti* adhuc Iudæi increduli dicuntur *secundū Electionem* Rom. 11. & passim populus Israeliticus non obstante eo, quod rebellione & contumacia sua Deum subinde fatigaret, *electus tamen Dei populus* passim in V. T. vocatur. Vel, quia totus aliquis populus, qui antea expers fuerat gratiæ & vocationis Euangelicæ, quasi ex communi & vulgari illo statu (citra vllam ad alios populos prætéritos relationem) euocatur & eximitur ad participandum excellentem & priore longè digniorem statum: quo sensu Gentiles Apostolus Petrus 1. Epist. 2. 9. γένος ἐκλεκτὸν appellat, qui cum antea populus non essent, populus facti erant, vti versu sequenti exponitur.

Secundo, Electionis vox significare aliquando solet specialem aliquam dignationem & separationem personarum, vel ad speciale aliquod munus & officium gerendum, quo sensu Luc. 6. 13 *elegisse duodecim Apostolos* dicitur Christus, vel ad prærogatiuam aliquam & dignitatem siue eminentiam supra alium, citra omnem tamen exclusionem à salute æternâ alterius ita non electi; quo sensu tribuitur Deo cum de Iacob & Esau agitur Rom. 9. vers. 11. *Propositum secundum electionem*, quia scilicet dixerat, vel, vt textus habet, vocauerat, id est pro suo arbitrio pronunciauerat, *Maior seruiet minori*. & alibi, *Iacob dilexi, Esau odio habui*.

Tertio, Electionis vox significare solet destinationem peremptoriam ad æternam vitam & beatam immortalitatem, & hoc sensu ferè semper à Theologis in hac materia accipi solet, cum dicunt: Electi simpliciter.

Iuxta hanc triplicem vocis electionis significationem, triplex etiam statuatur necesse est vocis Reprobationis significatio. I. a gratiosa vocatione quæ per Euangelium fit. II. a gratia specialis alicuius prærogatiuæ & dignitatis supra alios, III. à gloria hac felicitate æterna.

Et in his quidem, quoad summam rei conueniunt vnanimiter ferè Theologi Calviniani.

IV. Dissentiunt autem vero inter se duobus ferè modis, I. obiecti ratione formalis circa quod tum Electio tum Reprobatio versatur, et offide [illegible] 2. ratione ordinis, quem Deus in actibus tum eligendi tum reprobandi, quibus circa obiectum versatur, obseruat & vsurpat.

De obiecto tot ferè sunt inter eos, qui Contra-Remonstrantes dicuntur sententiæ, quot capita, eæque tam diuersæ, tam longè à se inuicem dissitæ, vt auctores ipsi inter se contendant. Ex vna sequi Deum insipienter agere, ex altera Deum iniuste, inique, & Tyranni in morem agere. Alia tantæ sit subtilitatis, vt propria sua vanitate euanescat. Alij enim obiectum Electionis & Reprobationis statuunt homines communiter & indefinite consideratos, alij vt condendos, alij vt conditos, alij vt lapsos. alij vt condendos, conditos lapsos simul, alij vt saluabiles, damnabiles, creabiles, labiles, reparabiles; tam multiplici profecto discrimine, vt in perplexissimis labyrinthis hærere sese experiatur, quisquis in istas variantes Theologorum Contra-Remonst. etiam eorum qui in hoc Consessu comparent, opiniones atque placita incidit.

Remonstrantium vero sententiam quod attinet, vniformiter & simpliciter statuunt, juxta Euangelij ipsius formulam, obiectum diuinæ & quidem peremtoriæ Electionis ad æternam gloriam primum & adæquatum esse, Omnes & solos auxilio diuinæ gratiæ credentes in Iesum Christum & in fide illa vera perseuerantes vel morientes/ Catholici addunt, & Mandata Dei ac Ecclesiæ obseruantes.

Contra vero Reprobationis peremptoriæ ad æternum & lamentabile exitium obiectum primum & adæquatum esse, omnes & solos infideles, id est, vel ab incredulitate sua desistere nolentes, vel in fide vera non perseuerantes. (Catholici iterum addunt: aut si fidem retinent, & secundum illius dictamen non viuant)

V. Vt hæc sententia Remonstrantium plenissimè intelligatur, nonnulla propius elucidant Remonstrantes

Ac primum quidem cum de Prædestinatione, quæ vtramque partem, id est tum Electionem tum Reprobationem, complectitur, agunt Remonstrantes, dupliciter ferè eam accipere solent. Primum vt significet Decretum illud diuinum generale, quo constituit pro liberrimo suo arbitratu credentes saluare, incredulos reprobare, id est, ex multis possibilibus vnam certam quandam rationem in mente sua designare & statuere, secundum quam saluare velit & damnare. Secundo vt significet decretum diuinum speciale, quo constituit iuxta præcedens illud decretum hos saluare, illos perdere, id est, hos consideratos vt

fideles æternæ vitæ destinare, illos consideratos vt infideles, siue qui credere nolunt, æternæ morti atque exitio addicere. Prior actus simpliciter & in genere Prædestinatio ad vitam & ad mortem; posterior prædestinatio huius vel illius ad vitam aut ad mortem rectissime dicitur.

Primum illud Decretum Dei liberrimum est, nullamque aliam causam habet, quam puram Dei voluntatem & arbitrium, neque vllius etiam rei præuisionem, tanquam occasionem aut causam sui habere dici potest. Itaque fidei dignitas, aut meritum, aut prærogatiua quædam intrinseca hic in considerationem neutiquam venit, cur videlicet Deus eam seligere ex aliarum rerum omnium ordine voluerit, siue cur citra eam non saluare, & per eam solam homines saluare decreuerit: solum diuinæ voluntatis placitum hic locum habet.

Secundum Decretum, quia priori innixum est, in diuina quidem voluntate fundatur, sed fidei tamen ipsius aut infidelitatis intuitum & respectum præsupponit, vnde ex vna parte fides quidem & perseuerantia in fide, veluti conditio præstita ab homine, ac proinde tanquam causa sine qua non in hoc decreto consideranda venit. Conditio enim præscripta & præstita necessario causæ alicuius rationem induit: sed nullo tamen modo tanquam causa quæ aut impellat aut efficiat virtute, merito, vel intrinseca dignitate ac perfectione sua vt Deus hunc credentem saluare velit. Ex altera vero parte Infidelitas & contumacia consideranda venit, non tantum veluti causa sine qua non, iuxta prioris decreti formulam; sed etiam tanquam meritoria causa propter quam Deus velit hominem hunc reprobare & condemnare, id est, quia intrinseca fæditas, turpitudo & malitia, quæ in infidelitate est, illud meretur. Alia enim est ratio in Electione, quam in reprobatione: quia Electio ex gratia est, reprobatio ex ira & seueritate. Ibi meritum locum habere nullo modo potest, hic & potest & debet; id quod in negotio iustificationis & oppositæ condemnationis manifestè liquet.

Deinde cum fideles & in fide perseuerantes aut [illegible] dicimus Electionis, & infideles [illegible] Reprobationis, eos tantum intelligi [illegible] quibus gratia diuina [illegible] vt credere possent, & [illegible] in fide perseuerare ad finem vsque; [illegible] quibus Deus [illegible] gratiam illam, quæ ad fidem concipiendam & conseruandam necessaria est, facere: ne videlicet quis nobis infantium, surdorum, amentium, rabiosorum, Indorum, aliorumque exempla hic alleget. Lex enim non lata, aut non intellecta, cum intelligi non possit, non obligat. *quomodo enim crederent ei de quo nunquam audiuerunt* Rom. 10. 14. 10. 15. 22. *Si non venissem & locutus essem eis, peccatum non haberent, nunc autem non habent quod prætexant peccato suo.*

Tertio, quia fideles alij sunt, qui in vera quidem in Iesum Christum credunt, sed a fide illa vera vel secundis rebus deliniti, vel aduersis fracti, vel spe vel metu abducti deficiunt, & in defectione illa moriuntur: Alij qui in fide illa ad finem vsque vitæ perseuerant, aut saltem si ab ea deficiant, singulari quodam gratiæ diuinæ beneficio reuocati in fide restaurantur, & ad frugem redeunt, & tandem in eadem moriuntur, ac vitam hanc finiunt, hos solos intelligi volumus. Sicut ex aduerso, quia infideles quidam sunt, qui aliquamdiu quidem infideles manent, tandem tamen resipiscunt; quidam vero, qui etsi diu multumque vocentur, resipiscere tamen & credere aut nolunt, aut non admodum curant, nec ope ac pretium ducunt: quidam qui ad meliorem mentem reuocari quidem se patiuntur: sed mutata rursum mente ad ingenium redeunt, & antiquum obtinent: non primi generis infideles, sed posterioris intellig. volumus. Quæ causa etiam est, cur peremptoriæ electionis mentionem fecerimus. Fatemur enim non illubentes, eos, qui ad tempus vera fide credunt, pro isto tempore in gratia esse, & pro eo tempore non minori iure electos dici posse, quam iustificatos, ablutos, beatos, & vitæ æternæ participes; quia videlicet in statu illo sunt, in quo si perseuerarent, re vera æternam gloriam & felicitatem consecuturi essent. Ob quam causam Apost. 2. Tim. 2. 10. *Se se omnia sustinere* asserit *propter electos* (id est, fideles) *vt & ipsi salutem consequantur*, id est, ne per ipsum vllo modo stet, quo minus illi officij sui accuratam rationem habere pergant, & sic a salute æterna, cuius iam per fidem aliquatenus participes facti erant, excidant. Quod ipsum etiam ex eo satis clare confirmatur, quod ij qui vocationi diuinæ paruerunt, electi [illegible], tamen a fide sua deficere possint, & ne [illegible] seriis monitionibus & [illegible] [illegible] [illegible]: Vo[illegible] Apostolo Petro *electi* [illegible]

les moneantur. Similiter ex altera parte eos, qui infideles aliquamdiu manent, & nullis monitionibus atque adhortationibus ad frugem adduci possunt, quamdiu tales manent, non minus reprobatos, quam inimicos, hostes Dei, iræ filios, miseros, perditos, à vita alienos in mortepositos dici posse; quia in statu illo sunt, in quo si perseuerent, æternum à facie Dei reijciendi & condemnandi sunt; etiamsi fiat, vt postea deinde per fidem, vitam in melius commutent, & in ea fide ad finem usque vitæ constanter permaneant

Quarto, quia electio illa, quæ ad gratiam dicitur, non omnino nec prorsus excludit omnem affectum ac voluntatem communicandi gloriam ac vitam, sed eum necessariò præsupponit tenendum diligenter etiam est, qua ratione electio hæc ad gloriam intelligenda, & ab electione ea, quam nos definiuimus, distinguenda sit. Dupliciter considerari potest gloria: vel sub ratione finis, vel sub ratione præmij. Sub ratione finis consideratur, cum ex affectu & amore gloriæ ac salutis æternæ, quam Deus creaturis suis communicatam cuperet, efficaciter quasi mouetur ad conferendum & suggerendum ea media, quæ obtinendo isti fini necessaria sunt. Is enim efficaciter censetur velle finem, aut aliquid sub ratione finis, qui amore finis mouetur ad ea media quærenda, aut subministranda, quæ isti fini obtinendo per se conducunt ac vtilia sunt; siue finis ipse obtineatur, siue non obtineatur: sicut e. g. medicus censetur velle atque amare ægrotantium sanitatem sub ratione finis, quia amore sanitatis, siue eo ipso quod ægros omnes curatos velit, omnia media adhibet atque vsurpat, quæ sanitati procurandæ conducere possunt: Similiter Patresfamilias liberorum suorum obsequium, & Ministri Iesu Christi gregis sibi concrediti sanctimoniam & innocentiam amare dicendi sunt, etiamsi fieri possit, vt id quod volunt & cupiunt, non obtineant, nec consequantur. Sub ratione præmij eligit aliquos ad gloriam Deus, cum illis actu & reipsa conferre vult gloriam, tanquam fidei & obedientiæ ab ipsis præstitæ mercedem ac præmium. Primam Electionem ad gloriam hoc loco intelligi nolumus, quia ex illa oritur decretum communicandi ea media, per quæ ad gloriam perueniri potest. Quæ quia respui & reijci possunt, hinc est, quod posita huiusmodi electione ad gloriam, non ponatur necessario gloriæ & salutis æternæ collatio. Quæ causa etiam est, quod illa communiter & sine discrimine vllo se extendat ad omnes eos, qui diuinæ vocationis gratiæ participes fiunt. Neque enim fieri potest, quin eos, quos Deus ex affectu beneuolo ad gratiæ Euangelicæ communionem vocat, etiam ad gloriam, quantum in se est, peruenire velit. Qui enim id vult quod ad gloriam ipsam per se dirigitur, etiam velle dicendus est gloriam ipsam: sicut, qui alicui cibum ad conseruandum eum in vita suppeditat, efficaciter etiam vitam velle, quantum in se est, dicendus omnino est. Sed quia sæpe fit, vt is, cui Deus gratiam facit, eam reijciat, & is per consequens etiam *vitam & gloriam nolle* dicitur in sacris; imo, quod amplius est, *mori velle*, &c. hinc est, quod electionem eam ad gloriam hic intelligi velimus, quæ peremptoria est, & æternæ salutis communicationem actualem & realem sibi coniunctam habet.

Distinctionem hanc necessariam esse Scripturæ loca passim arguunt. Ad primam pertinent hæc sequentia, Ioan. 3. 16. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum dederit, vt quisquis credit in eum non pereat*, &c. vers. *Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt damnet mundum, sed vt mundus seruetur per eum* Ioan 5 34 *Hæc dico vobis vt vos seruemini.* vers. 40. *Sed vos non vultis venire ad me vt vitam habeatis.* 2. Corint. 5. 19. *Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians, non imputando eis lapsus ipsorum, posuitque in nobis sermonem illum reconciliationis. Itaque nomine Christi legatione fungimur, veluti Deo precante per nos, oramus Christi nomine: reconciliamini Deo.* 1. Timot. 2. 4. *Deus vult omnes homines seruari & ad agnitionem veritatis peruenire* 2. Pet 3. 9. *Deus patiens est erga nos, nolens vllos perire, sed omnes ad resipiscentiam tendere.* Et similia multa alia. Ad secundam omnia ea pertinent, in quibus gloriæ, coronæ iustitiæ, mercedis præparatæ ab æterno mentio passim fit.

Huius itaque Electionis peremptoriæ fructus non potest esse, vel datio Seruatoris, vel fides in Seruatorem: Vtrumque enim hoc electioni isti præsupponitur. Nec reprobationis huius fructus aut consequens est, nec esse potest negatio Seruatoris & infidelitas: vtraque enim hæc Reprobationem præcedit.

VI. Etsi vero fides Electionis primæ illius, qua Deus constituit fideles seruare, fructus aliquatenus dici possit, quia ex decreto illo fluit necessitas

tas alterius decreti illius de conferendo media talia, sine quibus fides concipi & haberi nequit, imo per quæ ingenerari etiam fides & potest & solet; tamen revera fructus non nisi κατα χρηστικως dici potest. cum ea posita fieri nihilominus possit (etsi Deus per sapientiam suam noverit aliter futurum) ut nemo credat, & omnes omnino infideles maneant. & alioquin etiam Reprobationis illius generalis fructus aut consequens infidelitas etiam dicenda foret quod absurdum est.

Electionis vero quæ ad gratiam est, fructus dici potest hactenus, quod beneficio illorum mediorũ, quæ per gratiam suppeditantur, homo non tantum potens redditur ad credendum, sed actu etiam credit & fidem concipit, adeo ut gratiæ, tanquam ei se primæ ac principali, & solum supernaturaliter operanti, tribuendum sit, quod quis credat & in fide perseveret. Neque tamen hoc sensu fructum Electionis huius dici credendum est, quasi ex illa Electione, sive potius gratiæ huius collatione, necessario existat & oriatur fides, non aliter quam fructus ex arbore: sic enim fides ei cui gratia ista confertur, præscribi non posset & mandari sub comminatione æternæ pœnæ, & quidem ab eo, qui eam gratiæ illi vim atque efficacitatem inesse non tantum novit, sed eandem etiam ipse adhibet atque usurpat ad fidem ingenerandum. Sed hac tantum ratione, quod sine hac gratia fides ingenerari nequeat, & beneficio illius solius in omnibus qui credunt ea ingeneretur & efficiatur.

Per fidem intelligimus deliberatum illum & firmum animi assensum ac fiduciam, quo non tantum Jesu Christi veluti veræ ac divinæ inhæremus, sed in ipsum etiam Jesum Christum Sacerdotem ac Regem unicum, Dominum nostrum a Deo nobis datum toti recumbimus, ita ut ab eo uno salutem omnem ac felicitatem expectemus. Fiducia autem hæc necessario secum involvit atque importat vitæ sanctimoniam, atque integritatem, sive charitatem, & ut sic consideranda semper est: non quod sanctimonia illa vel fidei forma sit, vel propriè ac per se partem aliquam objecti constituat, quod in electione considerandum veniat; sed quod fides, quæ eligenti Deo objicitur, sine illa esse nequeat, eamque de se sua fœcunditate gignat atque emanare faciat; fides enim nulla alia hic attendenda est quam *viva & quæ per charitatem efficax est*, Gal. 5.

Christum cum dicimus esse Electionis Decreti fundamentum, non id tantum volumus, quod Christus sit caput Electorum & fons bonorum omnium quæ ipsis destinatur in Electione; quomodo enim hac ratione Electionis fundamentum esset Christus? sed quod meritum & satisfactionem Jesu Christi filij sui Deus præire ac præsterni voluerit antequam ullum hominem ad vitam eligeret, aut de ullo homine nominatim salvando quippiam statuere vellet; non quod agere aliter nullo modo posset, sed quod justitiæ suæ læsæ rationem habere vellet, antequam misericordiæ fores peccatoribus aperiret ac patefaceret. Verum quidem esse fatemur, quod affectus sive voluntas salvandi peccatores dationem aut Decretum de dando Mediatore præcesserit; dilexisse enim mundum dicitur Deus, & ex dilectione filium dedisse, Joannis 3. sed affectus ille & voluntas peremptorium salvandi decretum non erat; alioquin tota satisfactio, propitiatio & meritum Jesu Christi subsecutum inutile futurum fuisset atque frustraneum, quia neque potest, neque necesse habet reconciliari aut propitius reddi is, qui jam ante peremptoriè & summo amore aliquem diligit ad vitam æternam. Itaque Christus ex sententia nostra decreti ipsius electionis fundamentum est dupliciter. Primò, quia nisi Decretum de dando Mediatore præcessisset, non potuisset decretum de salvandis ijs, qui in Mediatorem credunt, locum habere. Deinde, quia Justitiæ divinæ, quæ obstabat quo minus Deus in gratiam simpliciter cum peccatoribus redire vellet, per Mediatorem satisfactum est, adeò ut ea satisfactione primum interveniente deinde æternam vitam his & illis assignare, & per eum ipsum Mediatorem totum salutis negotium administrare constituerit.

VII. Ex quibus omnibus manifestè liquet, quis ordo Decretorum divinorum a nobis statuatur in Electione & Reprobatione: hic videlicet.

1. Deus ad gloriam & laudem redundantis bonitatis suæ decrevit creare hominem ad imaginem suam.

2 Hac ratione creato homini legem posuit, quã præstari ab eo non tantum possibile, sed & æquissimum erat, addita proinde comminatione mortis si eam transgrederetur

3 Cum Adam liberrimè transgressus esset legem hanc, ac proinde malo mortis ac condemnationis non se ipsum modo, sed Deo ita ordinante, per naturalem generationem posteros omnes involvisset, mansit quidem affectus misericordiæ in Deo ad liberandum hominem miserum, sed quia obstabat

bat Justitia, quæ læsa erat, & veritas comminationis divinæ, quo minus transgressori tali benefieret, in actum exire non voluit Deus misericordiam suam, nisi prius Justitiæ satisfactum esset, & ante omnia manifestum fieret, Deum peccatum serio odisse & justitiam amare.

4. Huic autem ut satis fieret, Mediatorem constituere voluit, qui pro peccatoribus omnibus piacularis victima fieret, & pro ijs mortem subiret, qui per sanguinem suum ad eorundem reconciliationem effusum jus acquireret salutem & vitam æternam certa lege ijsdem conferendi.

5. Sanguine hoc effuso, vel ut effuso considerato, decrevit Deus ut omnes ij qui in Redemptorem illum verè crederent & in fide ad finem usque vitæ perseverarent, ex misericordia & gratia salutis & vitæ æternæ per eum participes fierent. ij vero qui credere in illum nollent, & in incredulitate atque inobedientia illa sua perseveraturi essent, ea propter æternæ mortis & condemnationis pœna plecterentur.

6 At vero quia fieri non poterat, ut peccatores ex seipsis aut viribus suis naturalibus crederent in hunc Redemptorem suum, & in fide tali perseverarent, ac proinde ut nō credentes rei incredulitatis peragerentur, hinc est, quod Deus decreverit ijs media ad fidem & resipiscentiam necessaria & sufficientia suppeditare per quæ aut actu & reipsa ad fidem concipiendum idonei redderentur, aut ad fidem tandem aliquando concipiendum magis magisque disponerentur, præpararentur, & quasi gradibus quibusdam proveherentur.

Ex quo ultimum deinde Decretum fluit de salvandis nominatim illis, qui beneficio mediorum illorum credituri, & in fide persevera uri erant, damnandis vero vel reprobandis a salute illis, qui ad finem usque vitæ impœnitentes & increduli mansuri erant, aut saltem in incredulitate morituri.

Hæc est Remonstrantium ipsissima sententia, ex Catholicis Doctoribus collecta, postquam agnoverunt & senserunt, quod reliqui Calviniani Doctores. Factionis Gomaristicæ, sive Ante sive Postlapsarij illi sint, Christianum populum in blasphemias & exitum æternum sua Confessione Belgica, & Catechismo Heidelbergensi præcipitarint, De quibus, nempe tam Confessione quam Catechismo nunc amplius agendum est, ut eorum medullam Catholici penetrent & Calvinianorum in Germania oranorint obturare.

VIII Quemadmodum iam in Articulo de Prædestinatione Calvinistæ in Hollandia dissecti fuerunt in duas aut tres factiones, odio ita[illegible] sese prosequentes, quanto alia[illegible] quæ[illegible] a se dissentiri[illegible] sectam ita quoque ijdem inter se discordes facti sunt in alijs articulis, qui a prædestinatione pendent aut cum ea connexi sunt, quorum potissima quatuor capita erant. nempe quæstio, *An Christus D.N. solum pro his passus sit & mortuus, quos vti Antelapsarii dicunt, ante omne praevisum in Adamo lapsum, Deus elegit absolutè ad salutem, vel vt Sublapsarij fingunt, solum pro his quos Deus ex massa perditionis, absoluta electione prædestin. sset; An pro cunctis omnino hominibus, qui ex Adam nati sunt vel porro nascentur,* vti defendunt Arminiani, *concedentes quod non omnes, nempe aliunde accedente impedimento, passionis eius fructu fruantur.* Accedebat ad hanc controversiam alia consequenter disceptatio: *De Gratiæ diuinæ auxilijs, & cooperatione cum eâ liberi arbitrij.* Circa quam materiam absurdas fouebant sententias Gomaristæ, quos idcirco Arminiani vehementer oppugnabant. Denique 5. *Controuersia eorundem erat de Perseuerantia finali Fidelium.* circa quam Gomaristæ rursus mire absurda dogmata fovebant, Arminiani vero eadem æque reprobantes meliora substituere conniteba[illegible], ipso lumine naturæ adversus blasphemias aduersariorum excitati, & libris Catholicorum adiuti. Quid porro de his quatuor Controversijs materijs senserint adversariæ partes inter Caluinistas digladiantes, facillime ex Remonstrantium Thesibus intelligetur, vtpote è diametro opposit[illegible] adversus Assertiones Gomaristarum, Theses has expresserunt Remonstrantes ipsimet in Actorum suorum parte 2. pag. 280. quoad secundæ Controversiæ caput his verbis.

IV. *Theses de Vniversalitate meriti mortis Christi exhibiti synodo Dordracena A. 1618. 16 De[illegible]*

I. Pretium redemptionis quod Christus Patri suo obtulit, non tantum in se, & per se toti generi humano redimendo sufficiens est; sed etiam pro omnibus & singulis hominibus ex decreto, voluntate, & gratia Dei patris persolutum est: eoque à participatione fructuum mortis Christi, nemo absolute & antecedente Dei decreto præcise exclusus est.

2. Christus merito mortis sua Deum patrem [illegible] generi humano hactenus reconciliauit, vt Pater propter ipsius meritum, salua Iustitia & veritate sua, nouam

gratia fœdus cum peccatoribus & damnationi obnoxijs hominibus inire & sancire potuerit ac voluerit.

3. *Etsi Christus pro omnibus & singulis hominibus reconciliationem cum Deo & remissionem peccatorum promeruerit, nemo tamen secundum Novi & gratiosi fœderis pactum, aliter, quam per fidem beneficiorum morte Christi partorum re ipsa fit particeps: nec peccata hominibus peccatoribus remittuntur, antequam actu & vere in Christum credant.*

4. *Credere,* Christum pro se mortuū esse, *ij soli tenentur, pro quibus Christus mortuus est. Reprobi vero, quos vocant,* (reliqui Calvinistæ, nēpe Gomaristæ) *pro quibus Christus mortuus non sit,* (vt ijdem volunt *nec ad istam fidem obligari, nec propter incredulitatem contrariam iuste possent damnari: quin si qui tales Reprobi essent ij credere tenerentur Christum pro se mortuum non esse.*

Hæc Remonstrantium Calvinianorum contra Fratres suos erat sententia prolixè in actis eorundem a pag 281 ad 370 probata, in qua non procul absentes a veritate nisi in 3. Thesi nimium soli Fidei Historicæ vim, neglecta caritate dedissent & [illegible] omisissent in parvulis, vti viam salutis Puero de Dei Gratia eiusq; operatione in Homine ijdem Remonstrantes A. 1619. 16. Dec. xii. exhibuerunt Theses parte 3, Actorum suorum pag. 1. expressas, quas etiam usque ad pag. 183 comprobare adversus cæteros Calvinistas allaborarunt. Sed eas ob materiæ illius subtilitatem omittendas iudicavi. Denique de Fidelium Perseverantia octonas Theses cum posuissent easdem ad pag. 349 comprobarunt. Hæc obiter attingere necessarium fuit, vt ea, quæ ex Tridentino afferentur adversus sectarios Concilio, elucescant, nec contra vmbras definita putentur.

Quidnam in his Calvinianorum tam Remonstrantium, quam Contra-Remonstrantium sententiis, de prædestinatione improbent Catholici.

CAP V.

I. *Iudicium de duabus sententijs Calvinianorum in Communi*

II. *Iudicium de ijsdem magis in specie.*

I. VNiversim Ecclesia Romana, vti sapientissima [illegible] monente Apostolo [illegible] quælis est prædestinatione [illegible], extra Theologicas Scholas & Concilia rite indicta, abstinerent & vt etiam hi ipsi, quibus ea de re agendi est potestas, magna sobrietate eam materiam tractarent, quin & prohibuit de aliquibus hanc materiam concernentibus quæstionibus, typis quicquam vulgari. Cui etiam prohibitioni sanctissime Magni in Ecclesia Doctores paruisse noscuntur. Damnat igitur in vtraque Calvinianorum factione ausus temerarios, quibus illi inducti illotis, vt dicitur, manibus sanctum attingere sunt ausi, doletque tantam blasphemiarum copiam miseræ plebi esse in manus datam, dum in foro & muro, in transitis & foculis de tam grandibus mysterijs *aperto puteo abyssi* disputatur vt plebes garriendo & errando & blasphemando *aërem, id est Ecclesiam, ac solem Apocalypticum* (a) nempe divinitatem, tanquam errorum eclipsibus innumeris obscurant. Atque ideo eadem Ecclesia Romana spiritu Dei docta suos & omnes pariter alloquitur (b), *Fili cave disputare de altis materiis, & de occultis iudiciis, cur iste sic relinquitur, & ille ad tantā gratiam assumitur: cur etiam ille tam eximie exaltatur. Ista omnem humanam facultatem excedunt; nec ad inuestigandum iudicium diuinum, vlla ratio praualet vel disputatio. Quando ergo hæc tibi suggerit inimicus, vel etiam quidam curiosi inquirunt homines, responde illud Prophetæ: Iustus es Domine & rectum iudicium tuum; & Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa.* Et: *Cum quidam anxius inter metum & spem frequenter fluctuaret, & quadam vice mœrore confectus in Ecclesia ante quoddam altare se in oratione prostrauisset, hæc intra se reuoluit dicens; ô Si scirem, quod adhuc perseueraturus essem! statimque audiuit diuinum responsum: Quod si hoc scires, quid facere velles? Fac nunc, quod tunc facere velles, & bene securus eris. Moxque consolatus & confortatus diuinæ se commisit voluntati, & cessauit anxia fluctuatio.* Hæc in commune cunctis suadet spiritus Dei, maxime plebi.

2. Quid vero eruditioribus eadem Romana tenendum tradat Ecclesia, sobrie prorsus in Tridentino Concilio exarat Sess 6 cap 12. tanta certè sobrietate, vt temerarium vulgus omnino in ruborem det. Audiamus *Nemo, quamdiu in hac mortalitate viuitur, de arcano diuinæ prædestinationis mysterio, usque adeo præsumere debet, vt certo statuat se omnino esse in numero prædestinatorum: quasi verum esset, quod iustificatus aut amplius peccare non possit, aut si peccauerit, certam sibi resipiscentiam promittere*

a *Apoc cap* 9 b *Thom Kemp. lib. 3 Imit. Christi c. 58* c *apud eund. lib. 1. c. 25.*

mittere debent nam, nisi ex speciali revelatione sciri non potest, quos Deus elegerit. His adiungo ex eadem sessione Canones, ex quibus optime sese armabit, qui in hac praxi ita cum Calvinianis confliget, ut a nebula eorum satisfactione perdatur.

DE IVSTIFICAtione.

CANON I.

Si quis dixerit, e hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ, vel per legis doctrinam fiant absque divina per Iesum Christum gratia posse iustificari coram Deo; anathema sit. e sup. c. 1. & 3. Rom. 3. 1. Cor. 15.

CANON II.

Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Iesum dari, ut facilius homo iuste vivere, ac vitam æternam promereri possit quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed ægrè tamen & difficulter possit, anathema sit. f ... c. Mileuit c. 5. Côc. Afri. cap. 80. & c. ult. de conse d. st 4.

CANON III.

Si quis dixerit sine prævenientè g Spiritus sancti inspiratione atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere aut pœnitere posse sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit. g Conc. Arausi. 2. c. 6. supra cap 5 Rom 5

CANON IV.

Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium à Deo motum, & excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, atque vocanti quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat, ac præparet, neq. posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passivè se habere, anathema sit.

CANON V.

Si quis liberum hominis h arbitrium post Adæ peccatum amissum, & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo immo titulum sine re, figmentum denique à satana invectum in Ecclesiam: anathema sit h Vide Aug lib. 1. cont. 2 epist. Pelag c. 2.

CANON VI.

Si quis dixerit, i non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera ita, ut bona, Deum operari, non permissive solum, sed etiam propriè & per se adeo, ut sit proprium eius opus non minus proditio Iudæ, quam vocatio Pauli: anathema sit i Vide Aug lib 1 cont 2. epist Pelag c. 3 & Prosp Sent ... 4 ad cap Gallorum, & respon ad o obiec. Vincent Ioan. 1. Conc. Arausica num. 2 circa fi

CANON VII.

Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante iustificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata vel odium Dei mereri, aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare: anathema sit.

CANON VIII.

Si quis dixerit k gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel à peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores peiores facere: anathema sit k Psal 17. Luc 12 & Marc. 9 in fin.

CANON IX.

Si quis dixerit, l sola fide impium iustificari, ita ut intelligat nihil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiā consequendā cooperetur, & nulla ex parte necesse esse eum suæ voluntatis motu præparari atq. disponi, anathema sit. l supra c 1 & 2.

CANON X.

Si quis dixerit, homines, m sine Christi iustitia, per quā nobis meruit, iustificari, aut per eam ipsam formaliter iustos esse: anathema sit m sup. c. 7. Gal. 2. & 5. Ephe. 1. & 4.

CANON XI.

Si quis dixerit, homines iustificari vel sola imputatione iustitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia & caritate quæ in cordibus n eorum per Spiritum sanctum diffundatur, atque illis inhæreat: aut etiam gratiam, qua iustificamur, esse tantum favorem Dei: anathema sit. n Rom. 5

CANON XII.

Si quis dixerit o fidem iustificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ, peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua iustificamur: anathema sit o supra cap 9.

CANON XIII.

Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo & absque ulla hæsitatione propriæ infirmitatis & indispositionis peccata sibi remissa: anathema sit.

CANON. XIV

Si quis dixerit, p hominem à peccatis absolvi, ac iustificari ex eo, quod se absolvi, ac iustificari certo credat; aut neminem vere esse iustificatum, nisi qui credat se esse iustificatum, & hac sola fide absolutionem & iustificationem perfici, anathema sit p supr c 9.

CA

CANON XV.

Si quis dixerit, d *hominem renatum, & iustificatum teneri ex fide ad credendum, se certo esse in numero prædestinatorum: anathema sit.* d Aug. c. 13. lib. de corrept. & gratia, supr. c. 12.

CANON. XVI.

Si a *quis magnum illud usque in finem perseuerantiæ donum se certo habiturum, absoluta, & infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali reuelatione didicerit: anathema sit.* a Aug. li. de bono perseu. c. 13. supra c. 12. & 13. Gal. 5. Ezech. 18.

CANON XVII.

Si quis iustificationis gratiam non nisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit: reliquos verò omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, vt pote b *diuina potestate prædestinatos ad malum: anathema sit.* b Conc. Araus. 2. c. 25.

CANON XVIII.

Si quis dixerit, c *Dei præcepta homini etiam iustificato, & sub gratia constituto, esse ad obseruandum impossibilia, anathema sit.* c supra c. 11. 1 Ioan. 5.

CANON XIX.

Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Euangelio præter fidem, cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera: aut decem præcepta nihil pertinere ad Christianos: anathema sit.

CANON XX.

Si quis hominem iustificatum, & d *quantumlibet perfectum dixerit non teneri ad obseruantiam mandatorum Dei, & Ecclesiæ, sed tantùm ad credendum: quasi verò Euangelium sit nuda, & absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione obseruationis mandatorum. anathema sit.* d Similis error erat Beguardorum à Concil. Viennensi damnatorum [illegible] cap. 11.

CANON XXI.

Si quis dixerit, Christum Iesum à Deo hominibus datum fuisse vt redemptorem, cui fidant, non etiam vt legislatorem, cui obediant: anathema sit.

CANON XXII.

Si quis dixerit, iustificatum, vel sine speciali auxilio Dei, in accepta iustitia perseuerare posse, vel cum eo non posse: anathema sit. [illegible]

CANON XXIII.

[illegible]

quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia: anathema sit. [illegible] sup. 3. 14.

CANON XXIV.

Si quis dixerit, d *iustitiam acceptam non conseruari, atque etiam augeri coram Deo per bona opera, sed opera ipsa fructus solummodo, & signa esse iustificationis adeptæ, non autem ipsius augendæ causam: anathema sit.* o sup. c. 10.

CANON XXV.

Si quis in quolibet bono opere iustum e *saltem venialiter peccare dixerit, aut, quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri, tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem: anathema sit.*

CANON XXVI.

Si quis dixerit, a *iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare, & sperare æternam retributionem à Deo per eius misericordiam & Iesu Christi meritum, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo usque* b *in finem perseuerarint: anathema sit.* a supra c. 16. b Mat. 24.

CANON XXVII.

Si quis dixerit, c *nullum esse mortale peccatum, nisi infidelitatis, aut nullo alio, quantumuis graui & enormi præterquam infidelitatis, peccato semel acceptam gratiam amitti: anathema sit.* c. 1 Cor. 6. supr. c. 15.

CANON XXVIII.

Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem, quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viua, aut eum, qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum: anathema sit.

CANON XXIX.

Si quis dixerit, eum, qui post Baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere: aut posse quidem, sed sola fide amissam iustitiam recuperare sine sacramento Pœnitentiæ, prout sancta Romana, & vniuersalis Ecclesia à Christo Domino, & eius Apostolis edocta, hucusque professa est, seruauit, & docuit: anathema sit.

CANON XXX.

[illegible]

CANON XXXI.

Si quis dixerit, iustificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis bene operatur: anathema sit, & supra c. 12. in fin.

CANON XXXII.

Si quis dixerit, hominis iustificati bona opera ita esse bona Dei, ut non sint etiam bona ipsius iustificati merita aut ipsum iustificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam, & Iesu Christi *meritum, cuius vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, & ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratia decesserit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum: anathema sit.*

CANON XXXIII.

Si quis dixerit per hanc doctrinam Catholicam de iustificatione, à sancta Synodo hoc præsenti decreto expressam aliqua ex parte gloriæ Dei, vel meritis Iesu Christi Domini nostri derogari, & non potius veritatem fidei nostræ, Dei denique ac Christi Iesu gloriam illustrari: anathema sit.

Atque est sobria Romanæ Ecclesiæ doctrina, quæ reliquis subtilitatibus in hac materia ex Sp. S. dictamine definiendis manum hactenus prudenter admovere supersedit, nisi in eo quod S. D. N. Innocentius X. P. M. quædam huc pertinentia definire necessitas Belgij & Galliæ coegit, quæ non incongruè præmissis adnecto.

INNOCENTIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI

Universis Christi fidelibus Salutem, & Apostolicam Benedictionem.

CUm occasione Jmpressionis libri, cui Titulus, Augustinus Cornelij Jansenij Episcopi Jprensis, inter alias eius opiniones orta fuerit, præsertim in Galliis, controversia super quinque ex illis, Complures Galliarum Episcopi apud Nos institerunt, ut easdem Propositiones Nobis oblatas expenderemus, ac de unaquaque earum certam, & perspicuam ferremus sententiam.

Tenor vero præfatarum Propositionum est prout sequitur.

Prima: *Aliqua Dei præcepta Hominibus iustis volentibus, & conantibus secundum præsentes, quas habent vires, sunt impossibilia, deest quoque illis Gratia, qua possibilia fiant.*

Secunda: *Interiori Gratiæ, in statu Naturæ lapsæ nunquam resistitur.*

Tertia: *Ad merendum, & demerendum in statu Naturæ lapsæ non requiritur in Homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à Coactione.*

Quarta: *Semipelagiani admittebant prævenientis Gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei, & in hoc erant Hæretici, quod vellent eam Gratiam talem esse, cui posset Humana voluntas resistere, vel obtemperare.*

Quinta: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino Hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse.*

NOS quibus inter multiplices curas, quæ animum nostrum assiduè pulsant, illa in primis cordi est, ut Ecclesia Dei Nobis ex Alto commissa, purgatis pravarum Opinionum erroribus, tutè militare, & tanquam Navis in tranquillo Mari, sedatis omnium tempestatum fluctibus, ac procellis, securè navigare, & ad optatum salutis Portum pervenire possit.

Pro rei gravitate, coram aliquibus S.R.E. Cardinalibus ad id specialiter sæpius congregatis, a pluribus in Sacra Theologia Magistris, easdem Quinque Propositiones, uti supra Nobis oblatas, fecimus singillatim diligenter examinari, eorumque suffragia tum voce, tum scripto relata maturè consideravimus, eosdemque Magistros varijs coram Nobis actis Congregationibus, prolixè super eisdem, ac super earum qualibet disserentes audivimus.

Cum autem ab initio huiusmodi discussionis ad divinum implorandum Auxilium multorum Christi fidelium preces, tum privatim, tum publicè indixissemus, postmodum iteratis eisdem ferventius, ac per Nos sollicitè implorata Sancti Spiritus Assistentia, tandem Divino Numine favente, ad infrascriptam devenimus Declarationem, & Definitionem.

Primam prædictarum Propositionum: *Aliqua Dei præcepta Hominibus iustis volentibus, & conantibus secundum præsentes, quas habent vires, sunt impossibilia, deest quoque illis Gratia, qua possibilia fiant:* Temerariam, Impiam, Blasphemam, Anathemate damnatam, & Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Secundam: *Interiori Gratiæ in statu Naturæ lapsæ nunquam resistitur:* Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Tertiam: *Ad merendum & demerendum in statu Naturæ lapsæ non requiritur in Homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à Coactione:* Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Quartam: *Semipelagiani admittebant prævenientis Gratiæ Interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium Fidei, & in hoc erant Hæretici, quod vellent eam*

Gratiam talem esse, cui humana voluntas posset resistere, vel obtemperare: Falsam & Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Quintam: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omninò hominibus mortuum esse, aut Sanguinem fudisse*: Falsam, Temerariam, Scandalosam, & intellectam eo sensu, ut Christus pro salute duntaxat Prædestinatorum mortuus sit: Impiam, Blasphemam, Contumeliosam, Divinæ Pietati Derogantem, & Hæreticam declaramus, & uti talem damnamus.

Anno à Nat. D. N. Jesu Christi M DC LIII Indictione VI. & nona die Mensis Junij affixa & publicata Romæ, ac deinceps per alias Christiani Orbis Provincias, ad quas pertinebat.

Hac damnatione perstricta est Gomaristarum doctrina, de quorum promptuarijs & sententiis cusæ fuerunt eæ Propositiones. Etenim I. Propositio ab Innocentio X. damnata est Gomaristarum, quā Remonstrantes damnarunt Actorum suorū parte 3. Thesi 6. & ostendunt pag. 13. a Gomaristis doctam esse, adductis verbis ipsorum met Authorum ex collatione Hagiensi pag. 57. & 209. Triglandio, Geselio, Calvino, Beza, Ziegedino, Piscatore, Damanno, Donteclockio, Thysio, Martyre, Zanchio, Zeppero & aliis Calvinianis.

II. Propositio damnata ab Innocentio X etiam est Gomaristarum, uti ostendunt Remonstrantes Actorum suorum parte 3. a pag. 19. ex collationis Hagiensis pag. 107. 108 Thisij, Triglandij, Dungani, Damanni, Simonis, Geselij, Zanchij, Dōteclockij, Gomari, Calvinique &c. Gomaristarum ipsissimis verbis. & amplius a pag. 56 ibidem probant a Gomaristis doceri: damnantque Thesi sua.

III. Propositio ab Innocentio X. damnata est eorundem Gomaristarum, qui inter Antelapsarios, & Sublapsarios mediam sententiam inducere volucrunt, [illegible] Hominem eo quod à Deo ad malum [illegible] non cogantur sed solum alliciendo [illegible] voluntate necessitentur, libere [illegible] & esse inexcusabiles a damnatione [illegible] id & damnant Remonstrantes in [illegible] Calvinianis cum aliis, ut Actorum suorum parte 3 a pag. [illegible] parte 4 pag. [illegible] [illegible] efficere, [illegible] Deus ad peccata [illegible] solum arcano [illegible] & voluntate [illegible]

IV. Propositio ab Innocentio X. damnata etiam [illegible] Gomaristarum, ut [illegible] [illegible]

quod docerent Gratiam Dei talem esse, cui humana voluntas possit resistere, damnarunt, & Semipelagianos idcirco vocarunt.

V. Propositio ab Innocentio X. damnata etiam est Gomaristarum, uti patet ex parte 2. Actorum Remonstrantibus editorum a pag. 8. 9. ad pag. 110. maximè a pag. 107. ubi Remonstrantes suorum Contra-Remonstrantium verba incipiunt adnumerare, quibus impiè docent Christum D. N. non pro omnibus hominibus, sed solum pro Electis seu prædestinatis fuisse passum.

Habet igitur Romana Ecclesia hanc gloriam, quod uti a suo Episcopo Innocentio I. vidit damnatos Abnegatores Gratiæ hæreticos Pelagianos, ita sub suo Jnocentio X. viderit oppressos, alios hæreticos qui Gratiæ affinxerunt irresistibilē & necessitantē. & habet Ecclesia Cathol. tam etiam di, quā [illegible] scindendi periculis paterne liberata, unde patri suo amantissimo semper gratias agat memoriamque eius in benedictione conservet sempiternam.

De Confessione Belgicarum Ecclesiarum & quænam circa eam acciderint.

CAPUT VI.

I. *Confessionis illius Argumentum, origo, & robur.*
II. *Summarie contenta in ea Confessione dogmata.*
III. *Errores graves in ea Confessione admissi.*
IV. *Quod hos errores Arminiani, seu Remonstrantes agnoverunt.*
V. *Dei Providentia & in Ecclesiam Catholicam beneficentia in eo quod permisit Remonstrantes opprimi à Gomaristis.*

I. CONfessio Ecclesiarum Belgicarum, pluribus Gallica Anno [illegible] Belgica sæpius, Latina, Germanica imo Græca etiam linguis edita, constat XXXVII articulis cōplectibus ut Titulus ait, primam doctrina de Deo, & æterna animarum salute. Non est autem arbitrandum, quasi olim Belgarum Ministri, aliquando in unum locum congregati, dogmata huiusce Confessionis inter se collata, maturis deliberationibus & Doctorum hominum oppositionibus examine multo præmisso, demum consentiendo [illegible] & populo credenda [illegible] proposuerint, uti in Sacrosanctis Eccles. Cathol. Conciliis [illegible] & [illegible] in Trid. [illegible] [illegible] illius dogmata & [illegible] [illegible] quam privati doctoris [illegible] [illegible] conceptum [illegible]

stea mutatum correctumque vti diversi exemplaria convincunt, & quidem furtive, ex Gallica Calvinistarū confessione (a) quæ A. 1561. dicitur Carolo ix. Regi oblata esse, sublecta, quo ad sensus plures, etsi Belgica verbosior sit, & magis garrula. (a) In publicum tamen protrusum opus hoc, primo vnius alicuius Ministri, minus sapientis admiratione laudatum postea plurium, æque parum sapientium accessione approbatum in vulgare sensim vsum reductum est, & speciosum nomine *Ecclesiarum Belgicarum* fuit investitum. Sed & si omnium Ministrorū confessione ea confessio fuisset integris aliquibus atuis expolita ac decetera, nullam tamen maiorem vim certitudinemque obtineret quam cuiusdā Conspirationis, sine legitima authoritate conflatæ, cum in rebus Diuinis, *nemo habeat potestatem ordinandi, nisi ei sit desuper legitima traditione concessa*, de qua legitima traditione potestatis in diuinis, aut humanarū regimine sibi concessæ, nemo Reformatorū Ministrorū hactenus vllum hominē valuit edocere, aut quenquā reddere securū, vti ipsi agnoscunt & fassi sunt tot iam annis exagitati Aquisgranensi provocatione ad speculū veritatis. (b)

II. Porro Confessio illa Belgicarum Ecclesiarū, continet multa dogmata, de quibus ipsi Reformati nesciunt, *an sint ad salutem necessaria scitu*: multo minus, *an sola hæc sint explicite scienda*; & multo adhuc minus, *an sint Norma fidei saltem secundaria* (nā prima Norma omnino apud eos esse debet scriptura sacra, sed & alia quam plurima sunt in ea confessione de quibus ipsi respondere nesciunt. Præcipua vero dogmata perditionem animarum concernentia in dicta confessione sunt quæ declarant quodnam sit *Verbum Dei seu scriptura diuina* art. 3. 4. 5. 6. 7. ad quam, veluti ad Regulam confessio ista Fidem in dubiam iubet exigi enumeratque tum libros Canonicos, tum sua privata opinione Apocryphos. Deinde ex hac ita determinata scriptura art. 8. 9. 10. 11. eadem confessio narrat quid *de Deo Patre, Filio, Spirituq. S. sentiendum*, secretant Reformati, &c. quid de eodem, *vt creatore & gubernatore omnium*. art. 12. 13. 14. deinde quid *de Adami peccato & reparatione eius facta & impleta per incarnationem D. N. I. Christi tenendum sit* art. 15. 16. 17. 18. 19. 20. Etiam quid *Redemptor nobis præstiterit* sunt art. 21. & 22. & quomodo *nobis applicetur quod bonum fuit ipse Christus Dominus, nempe per Fidem solam*. art. 24. et quantumque *per eum Salutem habeant Reformati in Christo* art. 26. Dicit etiam aliquid eadem confessio *de Ecclesia Catholica, quid sit agat que, quamque sit necessaria, & vnde nosci queat & quas habeat Rectores* nempe Ministros Seniores, & Diaconos instar Senatus, Ciuiles autem Dominos instar Magistratus ius dicentis, dummodo ex Ministrorum arbitrio decernant & agant ab art. 27. ad 33. item 36. & 37. denique *de Sacramentis duobus, scilicet Baptismo & Cœna articulis* 34. 35.

Atque ita Finis Confessioni imponitur, omissis plurimis, *quæ necessario creduntur*, vti carnis Resurrectio, *quæque agi oportet*, vt Oratio, & quæ observanda sunt vti *Præcepta Dei*, vt iure meritissimo pars ipsorummet Reformatorum, inspectā tanta imperfectione huius confessionis, tantaque lubricitate & falsitate dogmatum in ea contentorū, etiam secundum domestica principia Reformatorum, eam *tamquam stupidam & iniustam damnarit*, & per scripturam sacram emendare seu eius errata demonstrare ausa fuerit, vnde *Remonstrantes* ab aduersaria parte, qui Confessionem etiam nunc mordicus defendendā susceperunt, ijdē appellati.

III Nolo hoc loco Confessionis antedictæ errores ex Catholicæ Ecclesiæ principijs propalare, ac conuincere, sed solum ex ipsis Remonstrantiū nempe fratrum suorum Scriptis, inter Acta sua editis, idque quam breuissime. Igitur primario illi ingenij, quam cæteri, ... & ... Reformati, Doctores Remonstrantes ...

1. Confessionem illam Belgicam, ac se ipsa in diuersis exemplaribus, quæ tamen pro authenticis omnia habeantur, discrepare, inde euidens esse, non illam spiritus sancti, qui in suis scriptisque dictaris perpetuo constās est, fuisse dictamen. sed ingenij humani paulatim proficientis, & errores suos deprehendentis & mutātis partim. Ve... ... ...ndem in ... Synodo Reformatarū Ecclesiarū, vt determinet, quodnā sit genuinū exemplar, ex quo ... debeāt cōfiteri, rā vulgus q. ... ... eius.

2. Confessionem eandem multum ... ... Confessionibus aliarum Ecclesiarum Reformatarum in Helvetia, Gallia, Palatinatu, Anglia ... rum. Exempli loco Belgica Confessio art. 29. confitetur, tertiam notā veræ Ecclesiæ esse, *si disciplina Ecclesiastica, vt vitia corrigantur, exerceatur* & huius disciplinæ

Bbb 2

a *Videnda Geneua A. 1612. vel etiā alibi editū Corpus vel Syntagma Confessionū Fidei, quæ in diuersis Regnis nomine Ecclesiarū fuerunt editæ. b Authore P. ... Ked... in ... Saptus in Germ. edito, ad quod speculū ... ... vel si liceat, delirare conuicti sunt tā Caluini ani quam Lutherani Respondentes.*

plinæ robur, art. 32. fatetur imprimis consistere in *Excommunicatione*. Jam vero notissimum est multas Reformatorum Ecclesias nominatim Helveticas carere disciplina eiusmodi [illegible] Helveticam Reformatorum Ecclesiam, secundum Belgicam Confessionem, non esse veram Ecclesiam; & tamen pag. 11 Actorum Synodi Dordracenæ quatuor Reformatorum ex Helvetia Rerumpub. Ministri, ut veræ Ecclesiæ Doctores, admissi fuerunt: & in Synodo sententiam dixerunt cum [illegible] Confessionis illis.

3. Ministri Hollandiæ compelluntur iurare in verba Confessionis, & [illegible], cum tamen *solum Verbum Dei sit norma Fidei*, & ipsa Confessio art. 7 dicat *sacram Scripturam perfecte continere & quæcunque credi necesse est, in illa sufficienter doceri*. Aut igitur Confessio ista est ipsa Scriptura S. quod est evidenter falsum; aut est epitome Scripturæ, quod etiam esse evidenter falsum, cum maior pars sententiarum & verborum in ea positorum non sit in Scriptura, imo contrarium impugnet. Itaque Reformati Belgæ admiserunt novam credendi Regulam præter Scripturam [illegible] velut *Normam secundariam*. Hoc si concedunt, qui [illegible] iure Pontificii pro Norma secundaria tenere [illegible] semper tenuerunt, Conciliorum definitiones & SS. PP. consentientem doctrinam a tempore Apostolorum propagatam, quæ [illegible] non pugnant [illegible] Confessionem [illegible]. Audiant igitur Belgæ Calvinianum [illegible] *Ne addito* [illegible] *Apocal.* [illegible]

4. Multa sunt in Confessione illa [illegible] pugnantia [illegible] compellatur [illegible] *Libros* [illegible] *contra* [illegible] Scriptura sit Dei [illegible] Rom. [illegible] *mendacium* [illegible] Concilia, Decreta [illegible] Petri [illegible]

Falsa vero ista, cum art. 12 & sequentibus eadem Confessio [illegible] *Deo, Dixit Opt. Max. sacit Anteloqvemum* [illegible] statuerit [illegible] etiam in Adamum lapsum [illegible] homines [illegible] ad vitam æternam [illegible] instrumenta ad [illegible] suam gloriam [illegible] partem hominum [illegible] æterno exitio [illegible] addixisse, ut ostenderet in [illegible] in vasis [illegible] eundem Deum [illegible] *sublapsarium*, id est ex genere humano [illegible] in Adam, [illegible] quasdam [illegible] personas nominatim elegisse ad salutem [illegible] placito [illegible] fidei, [illegible] obedientia per [illegible] & [illegible] ad [illegible] producque [illegible] Reliquos [illegible] generis humani, [illegible] veritatem [illegible] In statu lapso relinquere, nec a damnatione nec a peccato unquam [illegible] rare & pro his Christum Dominum non esse passum, nec Deum voluisse ut eis eius passio [illegible] sed nec gratiam ullam salutarem [illegible] largiri.

Eosdemque tamen velit vocari ad gratiam per [illegible] non eluctari, eo fine ut tanto magis [illegible] indurentur & gravioribus [illegible] gravioribus pœnis implicentur, [illegible] Authorem Confessionis [illegible] variis verbis [illegible] talia, quæ [illegible] Hinc art. 12 de creaturis dicendo, *ea* [illegible] *creatori suo inservirent*, talem servitutem intelligere. Item dicendo, *creavit angelos* [illegible] *alios in perditionem* [illegible] *lapsos*, [illegible] bonitati [illegible] Antelapsarium [illegible] Aliaque [illegible] generis [illegible]

Ecclesia & membra eius insidiatur veluti prædones & [illegible] & ideo invisi magis magisque horrendo tormenta eis infligi. Eadem ob causam articulo 13 Confessionis, [illegible] nomen *Ordinationis* dicendo quod *in hoc mundo nihil [illegible] ordinatione Dei [illegible]*, nempe [illegible] in [illegible] in sensu [illegible] bū, quod scilicet *omnia ex ea Dei ordinatione [illegible], quæ ut necessario fierent decrevit, quā intensē [illegible] ordinationu, quæ quædam [illegible] decrevit, & quæ [illegible] ut necessario [illegible] procedant.* Hanc vafræ [illegible] in tentionem prodidit author [illegible] cum antedictis subiungit [illegible] gratia (*quamuis Deus peccatorum, quæ [illegible] neque author neque [illegible] sit*) confestim [illegible], quæ aliter proxime dictis apte subiungi non queunt, nisi ordinatio [illegible] in pessimo significatu expenas. Subiungit enim [illegible] de peccatis illa: *Tanta enim tamque incomprehensibilis est [illegible]* (Dei scilicet) *potentia & bonitas, vt opus suum optime iustissime ordinet & exequatur etiam cum & diaboli & impij iniuste agunt. Quæ vero ita agit, vt humanum excedant sensum, in ea nolumus curiose vltra quam fert captus noster inquirere. Quin imo [illegible] & reuerentia occulta nobis iudicia Dei adoramus &c.*

Hic est ille sermo iniquitatis, qui cum Deum fecisset & transformasset in Ante & Sublapsarium prædestinatorem pro Schola Calvini, eundem ne tyrannus appareat, vel dæmon, fascijs reuerentiæ, & [illegible] inuoluit, vt Christianus populus [illegible] æquiuocis pro Deo vero dæmonem adoraret. Perviderunt hanc vafritiē Gomaristicā, Doctores [illegible] Schola Calvini, dicti Remonstrantes, [illegible] non ferentes ductu naturalis luminis [illegible] doctrinæ de prædestinatione a Fratribus [illegible] collegis resilierunt, & Catholicorum dogma [illegible] de prædestinatione [illegible] plexi, [illegible] Confessioni huic, quæ est *Subuersio*, quam [illegible] aliquanto animo [illegible] ad [illegible] ipsius Confessionis [illegible] *Notis & Animaduersionibus* [illegible] proponendis.

Has [illegible] considerationem [illegible] Remonstrantes in [illegible] prima parte [illegible] produxerunt, [illegible] à pag. 36 [illegible] prudenter [illegible] Confessio [illegible] *Tamen enim tamque in-comprehensibilis [illegible] prudenter [illegible] Deum [illegible] per [illegible] nec [illegible]*

impulsa aut gratia subtractione creaturis necessitatem imponere tale opus [illegible] quod sine peccato præstari nequit & creaturæ in talibus [illegible] mira Dei, sed operis præcipuē esse. [illegible] illa: *Hæc doctrina de ordinatione diuina [illegible] nobis affert consolationem, dum ea erudimur nihil [illegible] fortuito nec [illegible] optimi patris nostri & cælestis voluntate euenire posse.* Remonstrantes [illegible] addendum [illegible] quæ excludatur peccatum [illegible] ac voluntate patris illustrissimo [illegible] contingens Ecclesias aduersitatesve eius Dei *permissiua* vero, *concessione* (ita enim diuerse exprimunt in [illegible] exemplaribus) & *voluntate [illegible] Diaboli omnesque [illegible] nocere nequeant [illegible] consolationem* addunt prudenter Remonstrantes [illegible] *non est valde magnum solatium quod diaboli nobis sine voluntate Dei nocere non possint, nisi addas & illud, Deum vero nunquam permittere vt noceant, aut si permittat, id cum nostro permittere [illegible]*. Ipsum [illegible] errorem notant ad 14 articulum, vbi Confessio profitetur quod *Deus ex terra pulvere hominem creavit*, quo loco si Confessio velit animam humanā de potentia materiæ eductam, patet quātum [illegible] ideoque oportuerat, vt corporis [illegible] confiterentur [illegible] autem Remonstrantes [illegible] art. 12 de creatione & 13 de providentia Dei in regenitis [illegible] art. 14 [illegible] creatione Hominis [illegible] in 12 & 13 articulis de decreto [illegible] diuina [illegible] 14 [illegible] executionem [illegible] re [illegible] phemiam [illegible] hominis [illegible] Remonstrantes perspi [illegible] art. 14 [illegible] pe [illegible] iustitiæ [illegible] voluntatē Dei per [illegible] *per* [illegible] exempla [illegible] & Mox [illegible] *quidquid in orbe [illegible] est in [illegible]* [illegible] *Scripturam [illegible] [illegible] vbi S. [illegible]*

sunt hæc, quoniam & pugnantia sunt & pessime e scriptura probantur. Quomodo enim si homines meræ tenebræ sunt, nihilominus scintillæ sunt, aut exigua vestigia donorum Dei? aut si sunt meræ tenebræ, quomodo non excusabiles sunt de non lucere? Fatua sunt igitur ista argumenta. Omitto quod ibidem peccatum Hominis multo magis risu digna definitione depinxit, dicens non esse aliud quam *quod cum homo in honore esset non intellexit &c.* quod ipsum Remonstrantes vt plurima alia exprobrant, quæ prætereo, cum ex paucis adductis in medium cuius futilitas Confessionis Belgicæ iam cuivis innotescere possit, cuius occasione in Hollandia Schisma fuit inter Calvinistas merito sime [illegible].

V. Elucet ex hinc singularis Dei in Ecclesiam suam Catholicam providentia, qui ex ipsa Schola Calvini Reformatarum Cathedris Ecclesiarum Catholico populo [illegible] excitavit eis adversarios & eversores impiæ Confessionis, uncos eos, vt hinc & inde [illegible] bellu tanta, vt toto [illegible] fuerit exercitata, de cuius belli [illegible] cap. 8. agetur. Interea votum esto, vt diu [illegible] continuetur, à qua etiam illud est gloriosum Ecclesiæ Catholicæ gestum, quod cum se Remonstrantes Calvinianis Antagonistis suis opponere cœperunt, ipsimet non de suo paupere penu sed de Romanæ Ecclesiæ armamentario arma aduersus hostem valitura sumere debuerunt. Testantur hoc ipsi Remonstrantium antagonistæ qui idem quesiti sunt de [illegible], quod e Iesuitarum libris Suarezio, aliisque Papistis argumenta [illegible], ad sese Confessionemque suam [illegible] oppugnandam, quæ tamen argumenta non [illegible] momenti [illegible] & civile & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

De Catechismo Reformatarum Ecclesiarum, & quæ circa illum evenerunt.

CAP. VIII.

I. *Author Catechismi Reformatarum ad Rhenum Ecclesiarum fuit Heidelbergensis.*
II. *Eiusdem Catechismi [illegible].*
III. *Eiusdem absurda quinquaginta in quæstionibus & responsis deprehensa.*
IV. *Similia plurima ex aliis quæstionibus eius & responsis detecta.*
V. *Quomodo idem Catechismus à Catholico scriptore fuerit festive explosus.*

I. AVthor Catechismi Palatini seu Heidelbergensis fuit Zacharias Vrsinus Vratislaviensis in Silesia natus. Siquidem pater eius Casparus Beer (Latine Vrsus) quondam pædagogus in Austria, ex [illegible] inde Vratislaviæ [illegible] Ludimagistrum agendo [illegible] duxit, ex qua Zachariam istum suscepit An. 1534. 18. Iulij. Velle honestissime eius vitam commemorare, ex Fratre eius in fide Festo Hommio, ne queri possint Reformati affectibus cum eo actum esse. Anno igitur 1550. VVittebergam ad Studia literarum missus, mercatorum quorundam eleemosynis [illegible] vixit, audivitque Philippum Melanchthonem, cum quo Ann. 1553. pestis metu expulsus VVittebergä Torgam secessit. Cum autem Melanchthon paulo post alio inde esset evocatus Vrsinus ad Rheni partes concedens per Helvetios & Lausannam & Genevam pervenit, vbi Calvini auditor factus ex Lutherano, vel Melanchthoniano factus est Calvinianus. Discedenti que à Calvino libris [illegible], quibus se [illegible] [illegible], est donatus; ipse vero Hæresiarcham à Melanchthone [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

tonem, apud quem in dies conversabatur, tanquam Calvinismi non iniquum sodalem vti dein Lutherani conquerunctur & Caluinus Epistolis ad eum datis non obscure significauit. Apud hunc cum agit An. 15[illegible] a Senatu Breslauiensi ad Regimen Scholæ S. Elisabethæ, vbi que Philosophiæ ac Theologiæ initia tradenda curabatur, in qua ita versatus est, vt [illegible] recto lupus aliquandiu tempore latuerit, & gratiosus fuerit. Sed cum ad cœnæ Lutheranæ & Calvinianæ [illegible] tertiam explicandam Methodo per [illegible] nam esset, plane est detectus, vani [illegible] pturis torquendo, & Veteres Doctores mutilando & Melanchthonem ipsum [illegible], ad sententiam pro Caluiniano [illegible] dicendam omnes cogebat. Vnde confestim a Lutheranis est veluti Sacramentarius ex loco [illegible], sensitque sero Senatus, & reliqui [illegible] & Vrsum, tum dumi cum in exteris regionibus aluisse, qui tunc quidem rapere, nunc autem mactare occiperet. Voluit nihilominus tam patenter deprehensus Leo, se Asini exuuijs velare, edendo Theses declarantes me [illegible], de Baptismo & Cœna, quas ad Melanchtonem transmisit sed Melanchton, intellectis ijs quæ acciderant, vtrique parti velificari volens, ei suasit, *vt caute perseueraret in Orthodoxa doctrina, & si iste locorum non posset subsistere, discederet, vt VVittebergam rediret.* Videns igitur Vrsinus nimium arcana pectoris sui detecta Ann. 15[illegible]0 [illegible] 4 Iunij Vratislauia discessit, & VVittebergam rediit, vbi eodem anno paulo ante reditum hunc obierat Melanchton 16 Febr quidam [illegible] & anathematizatam ab se doctrinam Sacramentariam [illegible] Augusti A. 1[illegible]30. extremo vitæ tempore [illegible] & amplius visus erat profiteri [illegible] Palatinus Elector Otto Henricus paulo ante mortem eius, Melanchtonem consulens, de controuersia Cœnæ Heidelbergæ, inter Doctores suæ Academiæ Petrum Boquinum & Gulhelmum Clebitium Caluinistas ex vna, & Heshusium ac Lutheranum ex altera parte, [illegible], literas accepit magis [illegible] Sacramentariæ opinioni quam Lutheranæ. (a) Vnde etiam Palatinatus mox in Caluinismum fuit præcipitatus. Nam Otto Henrico [illegible] Melanchthoni secutus Heshusium & Clebitium [illegible] factionis [illegible] quidem [illegible] Caluinistas [illegible] introduxit & fouit. Vrsinus [illegible] Melanchthone [illegible] animum suum [illegible], is enim [illegible] erat, quod genus hominum inter Lutheranos Philippo [illegible], tes passionem [illegible] apud Nostros illos Euangelicos, susque deque [illegible] omnia. Cum igitur VVitteberga redux Vrsinus videret ibi [illegible] Lutheranis oppleta, professionem eo loco [illegible] & [illegible] res aduersaturas [illegible] metuens, [illegible] mentariorum nidum Tigurum in Helvetiis [illegible]. Octobr rediit, vbi a Petro Martyre vel pseudo Martyre potius & Bullingero, Simlero, Lauatero, Gualtero, Gesnero, Frisio & similis [illegible] hominibus est exceptus, tanquam ex castris [illegible] rum Transfuga, & in Synodo quadam Specimen suæ hæreseos dare iussus, dedit. At cum per literas Heidelbergæ datas a Thoma Erasto Medicinæ Doctore professor Sacramentariæ factionis eo euocaretur V[r]sinus eo & sua & aliorum voluntate est profectus, qui An. 1561. 19 Sept. eodem perueniens in sapientiæ Collegio cœpit docere. Concionandi vero munus ad quod non adeo aptus erat, delatum refugit. Docuit istic *Locos Communes* annis quinque, donec ei Hieronymus Zanchius successit, qui An. 1568. 12. Febr doctionem suam est auspicatus. In hoc contubernio [illegible] est Heidelbergensis Catechismus nempe Petri Boquini, Emmanuelis Tremellij [illegible] Sacram Scripturam ille Nouum, hic vetus interpretabantur & Hieronymi Zanchij qui Locos Communes [illegible] Scholasticam Theologiam docebat. Editus fuit primo Catechismus ille [illegible], sine exegesi, quæ postea adiecta est, cum Flaccius Illyricus, Heshusius & alij eum refutare incepissent. Sed & idem Vrsinus cum Boquino An. 1564. mense Aprili, cum Brentio & [illegible] collocutus est in Colloquio Maulbrunnensi, [illegible] ad componendas controuersias inter VVirtembergicos & Palatinos Theologos *de Vbiquitate* tunc enatas errore. Idem Vrsinus a Friderico III. Electore Palatino in Ambergensi ac Neustadiana Gymnasia [illegible] est [illegible] aiunt eum quidem [illegible] ad Cathedram [illegible], sed eam [illegible] Electoris [illegible] Verbo [illegible]. Doctor erat [illegible] celebri [illegible] [illegible] nauseas [illegible] graues laborans [illegible] docendo, donec Belgam quendam Iacobum Kimedoncium [illegible] est, [illegible] plagiaria loquentem, in quem [illegible]

a Peucerus [illegible] vita Melancht. cap 14. n 2.
peucerus Narrat. de Melancht.

[illegible] parte relicta vxoriæ [illegible] dare [illegible] pit Anno 1573. tanquam [illegible] doctrinæ Arethalicæ. Stetit in hoc [illegible] Vrsinus vsque ad Annum 1577 cum defuncto Friderico III. Electore Palatino Caluiniano, Ludouicus IV. filius eius [illegible] Lutheranis addictus, Caluinianos Doctores profligauit, & in his etiam Vrsinū ac [illegible] qui 10. Octob. Heidelbergam relinquere coacti sunt. Vrsinum tamen in Neustadianam Scholam vna cum Hieronymo Zanchio euocauit Ioannes Casimirus Caluinianus secundo genitus Friderici III & frater Ludouici IV. A 1577. vbi [illegible] A [illegible] professione [illegible] tempore & [illegible] interpretatus [illegible] Lutheranorum Librum Concordiæ, [illegible] Admonitionem Neostadianam. [illegible] A 1583. 5 Martij [illegible] ætatis suæ An. 49. [illegible] Neustadij [illegible] in choro principalis templi. Atque hæc de Authore Catechismi Heidelbergensis [illegible] ex quibus patet Hominem fuisse [illegible] seruum, & qui patriam [illegible] religione perdere sit aggressus [illegible].

II. [illegible] fuit igitur Catechismus, Latino, Gallico, Germanico, Belgico [illegible] Græco Lingua [illegible] pluribus, quæ mihi videre [illegible] continet autem huiusmodi ordinem [illegible] quæstiones duas habet PROOEMIALES, *de Maximo Solatio Reformatorum, & de [illegible] necessariis, vt illo Solatio Reformati [illegible]*. Deinde TRACTATVM seu corpus (in Latino-Græca editione A 1657. Lugduni Batauorum) in tres partes seu articulos dissectum, primus *de Miseria hominis* a quæst. 3. Alter est *de [illegible]* a quæst. 12. Tertius *de gratitudine*, a quæst. [illegible]. [illegible] posteriores partes [illegible] Hominis [illegible], *de Satisfactione, & Mediatore, & [illegible] Symboli* [illegible] Sacramentis [illegible]. Alterum quæ est de gratitudine, [illegible] *Hominis* [illegible] Veteris Hominis [illegible] q. [illegible] *de bonis operibus* q. 91. *& [illegible] Decalogi* q. 92. *& [illegible]* [illegible]. Hæc est [illegible] Reformatis [illegible]

in Remonstrantium Actis videre licebit lectori, cui ea legendi est potestas. Aiunt enim in hunc modum. *Et est Catechesis illa prædicatio [illegible]* q. 1. *Maximum in vita & morte Solatium, [illegible] oblitus fuit [illegible] miseriam, [illegible] emergere [illegible] & [illegible] Deinde parte secunda agit de pulcherrima per Christum Dominum Liberatione gratuita [illegible] nostra [illegible] opera [illegible] oblitus sui author, partes [illegible] requirit ab homine [illegible] conuersionem, & mortificationem Veteris hominis, & viuificationem noui, & bona opera, & precationem [illegible] quod [illegible] Christianæ [illegible] Valere [illegible] per prædicationem [illegible] nomine aperiri regnum Dei [illegible] Christo [illegible] nuntiatis [illegible]*. Ex quibus paucis [illegible] quam misere [illegible] iudicio, qui aduersus Ecclesiam Christi columnam veritatis [illegible] sunt lapide, & quomodo dicentes se esse sapientes stulti facti sint.

III. Porro idem Catechismus, vti ipsimet Reformati annotarunt & typis ediderunt, [illegible] Concilio Nationali exhibuerunt, continet plurima *Imprudenter dicta, periculosa, [illegible] falsa & pugnantia tum inter se tum etiam cum sacra [illegible]*. Quod vt perspicuum fiat ostendam [illegible] q. & Resp. eius ista omnia accusationis capita [illegible] tineri

Primo Imprudenter dictum est quod statim primo quæstione docetur Catechumenus Solatium quærere, cum non sit hoc finis hominis, aut medium salutis æternæ, sed [illegible] *& Executio boni, & baiulatio Crucis* iuxta illud psalmi 118. *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me*, & 2. Tim 3. *erunt homines [illegible] cupidi* &c. quæ [illegible] dicuntur, [illegible] aduersus quæstionem hanc primam Catechismi & Responsionem eius directè [illegible] *Longè [illegible]* Christus & Apostoli [illegible] dicentes *pœnitentiam agite* &c. Sed & [illegible] Catechismo imprudens [illegible] quæstionem [illegible] Solatio [illegible] & [illegible] quod solum [illegible] habere [illegible].

Secundo [illegible] Periculosa [illegible] Resp. [illegible] Reformatos [illegible] Deo [illegible] Domini [illegible] Christo [illegible]

[illegible]

tribus suis (a): *An non verba illa, occasionem cuiquam præbere possint cogitandi & statuendi, nec peccata quidem salutis ipsius Officere posse præsertim cum non desint commentatores, qui in huncipsum locum ista scribere non vereantur. Eoque præstet illa verba aliquo modo restringi, ne securitati fenestram aperiant.*

Tertio continet eadem 1. quæstio Fatua, pro exemplo sit quod docet respondere Catechumenum *hoc esse Vnicum summum vita & morte solatium. quod omnibus hominibus etiam Turcis & Iudæis est commune,* nempe. *quod animo & corpore sit Dei,* hoc siquidem etiam de Turcis & Iudæis est verum 2. *quod ipsum redemerit Christus,* quod etiam de illis verum est, etsi redemptionem non usurpent, 3. *quod pilus de capite Caluinista non cadat sine Patre cælesti,* id etenim nec fit de capite Turcæ vel Iudæi, 4. *quod oporteat vt omnia saluti Caluinista seruiant,* enim vero id oportet quoque fieri Turcæ & Iudæo, ita enim Deus intendit ab initio, etsi non semper ita fiat, vt neque Caluinistæ, quanta enim sunt Caluinistæ, quæ saluti eius non seruiunt! etsi seruire deberent, siquidem ipse sibi destruit seruitutem, ad salutem, quam multa sibi seruitura fuissent, quemadmodum igitur ex his præmissis Catechismus ille Caluinianus docet in ferre, quod ob hæc præmissa fiat *certus Spiritu Dei de Vita æterna,* ita quoque Turca & Iudæi securi sunt, sine dubio de Paradiso æterno, ex iisdem præmissis, & æque imò plus quam Caluinistæ fiunt *promptæ & parati, vt Deo viuant,* nam vterque bona opera præter promptitudinem illam à se exigunt, & præstant, quæ id in Caluinista se omnino præstare posse negat, in Respons. ad q. 5. & 60, imo omnia sua opera confitetur esse peccata & quod horribiliter se natura propendere ad odium proximi & Dei semper, & vti habet textus scripturæ adiunctus, facilius æthiopem albari quam in se hoc odium emendari.

Quarto continet Falsa, tale est q. 1. assertum, *quod Spiritus Dei reddat unumquemque Caluinistam certum de vita æterna; & reddat ipsum promptum ac paratum vt Deo deinceps viuat.* Cum idem Caluinista teneat, quod nihil sit credendum, nisi quod proponit sacra scriptura, quo dicto hic Dictator se ipsum & Spiritum suum refert. Accedit quod q. & 6. quæstio asserat, se ita esse [illegible] vt Deum [illegible] nullo modo seruare possit. Vnde sequitur Caluinistam *promptum fieri atque paratum adid,* quod minime ab eo seruari potest, nec vnquam seruatur. Quam non sunt ista doctrinæ nouæ portenta! Sed:

Quinto, pugnant etiam asserta quæst. primæ tam inter se quam cum sacra scriptura, nam quærens, quod sit maximum solatium Caluinistæ in vita & morte? non docet respondere secundum Christi Domini doctrinam, Beatitudine, *Vitam æternam, sive spem illius & possessionem aut Dei fruitionem,* quæ vtique est summum bonum, (secundum scripturam) sed tale, quid quod æternam tenere potest aliquis æternæ vitæ possessione, & de facto damnati homines in inferno fere totum tenent & tenebunt. Nam, *hi animo & corpore sunt Dei, & pretioso sanguine Christi iure redempti plenissima solutione pro iis præstita in cruce, & liberatione à potestate diaboli quantum attinet ad Christi opus; nec sine voluntate patris à damnatis potest cadere capillus, & oporteret omnia saluti eorum seruire,* etsi id nunc non fiat, verum tamen adhuc est, oportere ita fieri, siquidem solum oportere exigit Caluinianus ille Catechismus; & certi sunt damnati de existentia vitæ æternæ, olim fide nunc euidentia, & experimento suo docti, & vt Deo viverent olim, nunc ne annihilentur, prompti & parati sunt, imo vt Deo placitè viuant, etiam prompti ac parati fuerunt, & indubie sunt per velleitates siue inefficacem voluntatem, quo sensu S. Bernardus ait: *Infernum esse plenum bonis voluntatibus,* nempe inefficacibus, & sine fructu & bonis operibus. Itaque hæc Catecheseos, ut talia abundantia, Meliores sapientes Caluinistas adegit, vt inter Animaduersiones [illegible] ponerent notam talem: *Considerandum est, fuissetne dixisse, vt fidem [illegible] promptum ac paratum reddit. an vero præstet non [illegible] addere quod insuper ipsam actualem obedientiam exprimeret sine qua conscientia non potest non accusare Christianum* ita ipsi Caluinistæ contra se, [illegible] velleitates & promptitudines, inefficaces longe abesse a præstatione operis, à qua præstatione volebat Consolator ille suauis & Caluinianus eximere Christianos, & [illegible] suam [illegible] trahere omnes grauatos & pigros vt venirent secum ad illud cœlum à S. Bernardo depictum, quod est plenum bonis voluntatibus inefficaci-

a pag. 103. *Actorum Remonstrantium.*

cantoas, hominum bonis operibus destitutorum.

IV Quod si tanta est peruersitas in ipso limine Catechismi Belgicæ, e Palatinatu adductæ, vt ipsi Reformati eam [illegible] refutare debuerint cum tamen initio Sermonis [illegible] maxime simulare probitatem, eius qui volunt [illegible] & admittere prudentiam, qui non [illegible] quid in sequentibus, ad 119. [illegible] exci[illegible] quæstionibus atque Responsis [illegible] sperare licebit? Excerpam tamen & fere ex ipsis met Caluinianorum contra suum Catechismum propositum [illegible] proponam ne Thrasonicum de se triumphum duci conquerantur, Magni & Solidi [illegible] sapientiæ totius deuoratores.

Aec queruntur Caluinistæ tum alibi tum in [illegible] ad quæst. 69. *Nulla fere [illegible] (vbi de Iustificatione sua coram Deo [illegible] ex Christo agunt) vsurpa[illegible] sacra [illegible] pleraque vitiata*, cum tamen [illegible] Biblia & puram Dei verbum [illegible]. Et quidem multa testimonia, scripturæ [illegible] Catechismi [illegible] videmus, sed [illegible] conqueruntur, parum vel nihil [illegible], ad quod citantur, idonea, *Do[illegible] verum est*. Et in specie queruntur [illegible] Catechismi sui dogma [illegible] videlicet quæst. 9 [illegible] Adæ [illegible] & quæst. [illegible] Catechismus docet [illegible] [illegible] eo [illegible] esse fal[illegible] Lutero [illegible] excepit [illegible] Catholicum [illegible] dicens vere sola si [illegible] Caluinistarum, quia reipsa non [illegible] non posse. [illegible] vbi Catechismus docet, quod [illegible]

[illegible]

contra Deum [illegible] scriptura, contrarium addiscendo: *Cur Deus velit legem suam [illegible] prædicari, cum nemo [illegible] hac vita, qui eam [illegible]* Respondet: [illegible] *agnoscamus*, [illegible] *natura nostra* [illegible] *ad peccandum &c.* Ad quæ verba Remonstrantes iure quærunt: *Anne [illegible] quod Deus Legem suam ea intentione tam [illegible] prædicari, & non [illegible] vt [illegible]* Deinde quærunt, ex quo scripturæ loco possit Catechismus probare, *quod*, vt ait ibid. Catechismus, *postquam ex hac vita decesserimus, propositum in Lege adeo [illegible] explicata, perfectionem [illegible] vbi*, aiunt, *quæso id vel secundum verba vel sensum reperitur?* Videte igitur, ô Reformati, vnde vestri Ministri reformentur? è verbo Dei, an suismet cerebri sui figmentis. vt ipsi Doctores vestri perspicue adeo conuincuntur, vos vero in Catholica-Romana Ecclesia persistentes, gaudete & exultate, quod à sectis omnibus huiusmodi Apocalypticis non estis infecti.

2. Conqueruntur etiam Remonstrantes Caluiniani, contra socios suos Caluinianos, quod etiam multa Catechismus eorum Reformatæ doceat contra scripturam. Atque in specie Thomas Gosvvinius ad quæst. 9 imo communione Remonstrantium parte 2. Act. pag. 05 queritur, quod Catechismus Reformatus dicat: *impulsu diabolo Adamum & se & omnem posteritatem [illegible]*, cum sacra scriptura non [illegible] eius, factum affirmet. impulsus vero vox proprie longe potentiorem vim signet, & [illegible] abiis cauit, qui Deum faciunt Impulsorem ad [illegible] ad peccandum, vt impia capita [illegible] Antelapsarijs, & alibi sæpe est declaratum. [illegible] etiam [illegible] Catholicus nuper [illegible] Diabolum esse Caluinistarum Deum, [illegible] cum Catechismus eorum asserat Diabolo impulsore Adamum & se & posteritatem suam spoliasse [illegible] diuinis, eademque spoliatum [illegible] Caluinistæ, Gomarum sequentes [illegible] atque impulsu Dei esse [illegible] Caluinistarum Deus Diabolus erit, [illegible] [illegible] prædicari [illegible] ad eandem quæst [illegible] *quod Adam [illegible]* [illegible] Remonstrantes [illegible] quæst. [illegible] *Quod [illegible]*

tate peccata, in quibus concepti sunt Calvinistæ, [illegible] Quærit enim Alluerus Mathisius: *An ullo scripturæ testimonio probari possit, quod* [illegible]? [illegible] Catechismi [illegible] [illegible] q. 17. 71. & alibi *[illegible] passione sanguinis* [illegible] *sacrificio* [illegible] *reuenit* [illegible] scil. querela [illegible] ad q. 60 Catechismi Reformati [illegible] Gosvvinius, exprobrans Catechismo, quod dicat Hominem [illegible] regenitum [illegible] ad omne malū esse propensum, cum [illegible] 1. ep. cap. 3. & alibi [illegible] longe aliter loquatur, non solum enim iustum promptum & paratum ad bonum & viam mandatorū Dei, pronunciat scriptura, [illegible] & currere viam mandatorum, & in omnibus iustificationibus coram Deo & hominibus incedere & incessisse quosdam pronunciat. Impingit in eandem scādali petram Catechismus Reformatus q. 61 in qua scripturis ignota dogmata proponi queruntur Remonstrantes, & q. 62. cum accusatore Gosvvinio & Mathisio &c. Catechismus ille ait: *præstantissima nostra opera esse peccatis inquinata* ex Isaiæ 64. cum constet ex textu illic de particulari [illegible] perversitate agi, non de genere humano & ipse Calvinus & Musculus neget ex particula illa posse [illegible] inferri. præterquam quod mendacium evidens sit, Abrahamum iuxta mandatum Dei euntem ad immolandum filium, obedientiam suam, tantopere a Deo laudatam, inquinasse peccatis, & scriptura sacra passim insignibus elogiis opera regenitorum ornet nunc *vestes mundas, immaculatam religionem*, nunc *purpuram & byssum* vocando dicendoque *quod vestimenta sua in hoc seculo non inquinarint*.

Et ideo Calvinistæ contra Calvinistas concludunt, inepte illum locum 54 repertum de panno menstruato, ad omnis humani generis iniquitatem [illegible]. Perinde ac si argumentari liceret, *Mulieres immundæ sunt Menstruis; ergo omnes homines*. [illegible] ad quæst. 114 Catechismi, dicentis, *quod qui ad Deum conversi sunt præcepta Dei minime possint servare, sed etiam sanctissimi quique quam diu in hac vita sunt, habeant tantum exigua initia obedientiæ perfectæ*. Gosvvinius quærit non male, *an conveniant cum S. scriptura hæc dicta cum S. scr. non tantum initiis* [illegible] *sed progressus Gal. 6.* [illegible] *in* [illegible] *2 Pet. 3. v. 18. complementi 2 Cor. 7. 1.* & Mathisius Calvinista similiter ad [illegible] quæst. quærit: *An non scriptura non solum initium, sed & progressum in curriculo & stadio obedientiæ illis tribuat?* & [illegible] *de obedientia Abrahami, Pauli* [illegible] *invenire possit* [illegible] *Catechismi* [illegible] Longum esset [illegible] Catechismi Reformati [illegible] Ergo [illegible] & [illegible] quæstiones eius [illegible] Remonstrantes [illegible] q. 34. 44. [illegible] 2. 60. 72. [illegible] 75. 1[illegible]4. [illegible] plenius [illegible] [illegible] quam [illegible] prædicantes Reformati, qui [illegible] legis [illegible] manifeste [illegible]. Sed pergo ad aliud accusationis adversus Calvinistas à Calvinistis motæ caput videlicet.

3. Manca est doctrina Catechismi Reformati, eo quod aliquam partem doctrinæ proponendo, aliam partem quæ æque & sæpe magis necessaria est, omittat, vel [illegible] pote, vel callidi-tate. Notorium [illegible] loca, quæ talia esse demonstrarunt Remonstrantes, quæst. 1 & Resp. eius quæst. 3. 7. 8. 9. 10. 11. 17. 21. 22. 27. 28. 34. 3[illegible]. 45. 54. 64. 66. 69. 71. 75. 86. 87. 96. 99. 10[illegible]. 110. 113. 1[illegible]8. 122. 125. imo adeo fatuum ostendunt fuisse Catechismi authorem, ut ne quidem Titulos convenientes noverit præponere materiæ tractandæ, quod vitium in Titulo *de Miseria Hominis* ante quæst. 3. & in Tit. *de Liberatione Hominis*, ante quæst. 12. & in Titulo *de gratitudine*, ante q. 86. perspicue Remonstrantes ostendunt. Ex omni turba doctrinarum [illegible], unum duntaxat proponam exemplum huc. Quæstione 3 interrogat Catechismi author Calvinistam sic: *Unde tuā miseriam cognoscis?* & docet respondere sic: *Ex Lege Dei*. Hic Remonstrantes [illegible] considerant *Num satis plene respondetur ad q. 3. [illegible] verbis an non addendum: Ex* [illegible] *conscientia mea & potentia ad Legem implendam examinatione, neque ex illa Legis divinæ recitatione, quæ solum Dei postulatum continet, absque annexione pœnæ miseriam nostram cognoscere posse videmur. Imo etsi quis post transgressionem Legis perfecte præstaret Legem, miser tamen esse non desineret*. Ita Remonstrantes. Addo quod Homines ita cæci sint, ut audientes Legem ne quidem intelligant, & si quid etiam intelligant, affectu erga se bono, Legem violasse vix agnoscant, omisso externa [illegible] & [illegible] examinare. Et procedo ad aliud accusationis caput.

4. Methodus Catechismi Reformati graves habet defectus, ut Remonstrantes Calviniani, Calvi-

[illegible] objecerunt, nempe ad q. 1. & [illegible] & q. 2. & in Tit. de miseria, & q. 10. 12. 88. 94 [illegible]. Etiam vitiosæ methodi unum adjicio exemplum veteris Calvinistæ conceptum. Quæstione 86 & sequentibus usque ad finem Catechismi agitur de *Gratitudine præstanda erga Deum propter liberationem Reformatorum à miseria.* [illegible] vero inter Gratitudinis opera post dictam liberationem [illegible] ponit Catechismi author *Conversionem* q. [illegible] & *mortificationem veteris hominis* q. 8[illegible] & *vivificationem novi hominis* q. 90 [illegible] manifestum evadit, quod secundum Catechismum Palatinum Reformatus sit quidem liberatus à miseria peccati & pœnarum, & adhuc tamen [illegible] peccati & pœnarum, quoniam liberat [illegible] gratitudinis ergo debet adhuc converti ex Resp. q. 81 & mortificare veterem hominem, ex R. ad q. 98. vivificare novum hominem ex R. ad quæstio 90. Hæc autem sunt [illegible], & [illegible] [illegible] homines *Contradictoria*, sed apud Reformatos [illegible] *Sabbata*. Merito igitur in suis ad Catechesin Heidelbergensem considerationibus, ista considerando Carolus Niëllius Reformatorum [illegible] ita scribebat: *An non hoc loco, ubi de Gratitudine agitur, quæ liberationem à miseria [illegible] juxta ordinem agitur de Hominis Conversione, cum Conversio in Scripturis Sacris, videatur ubique, ipsam Remissionem peccatorum antecedere. Ezech. 18. Mat. 3. Luc. 24. Act. 3 &c.* Ita Reformatus, contra Reformatorum Catechismum.

5. Abusus vocum [illegible] in alio sensu quam [illegible]. Hujusmodi [illegible] Catechismus Reformatus Dei Justitiam & [illegible] sæpissime usurpat pro *Tyrannide*, velut honeste cum Reformatis loquar [illegible] *severitate [illegible] misericordi natura Dei, [illegible]*, de [illegible] Remonstrantes Catechismi [illegible] q. 1[illegible] num. 1. q. 19. & 20 & [illegible] exemplo [illegible] veritatem [illegible] [illegible] q. 11. Catechismus *vocat Deum justum, [illegible], ut quod adversus summam Dei [illegible] pœnis, hoc est [illegible]* Esto. [illegible] in Resp. ad 10. q. ait esse [illegible] *nobis peccata, [illegible]*. Vide quomodo [illegible] Tyrannidem, in qua [illegible] Et qui [illegible]

attamen impulsu ad committendi [illegible] Antelapsariorum [illegible] declaratum, & hoc est *omnis illa dira Dei*, quam Christus [illegible] q. 17 Catechismi [illegible] quando [illegible] hominibus solam ut [illegible] passus est, quasi absque hac passione [illegible] [illegible] pœnas [illegible] [illegible] tis [illegible] pietatis [illegible]

6. De evidenter falsis a [illegible] Catechismus Reformatus a Remonstrantibus Reformatis [illegible] considerationibus ad q. 1. 6. 10. 13. 21. 27. [illegible] 45 62. 110. 114. Exemplum duplex [illegible] notatum à Matthisio, ad q. 114. [illegible] Catechismus: *Sanctissimi quique, quamdiu in hac vita sunt [illegible] tantum exigua initia obedientiæ, [illegible] præcepta Decalogi*, quam id falsum sit, [illegible] Evangelium Matthæi 19. 2[illegible] *Omnia hæc custodivi a juventute mea, quid adhuc mihi deest?* atque nihil [illegible] Consiliorum Evangelicorum perfectio, nam Dominus ea sola subjungit, dicens: *si vis perfectus esse Vade, vende quæ habes & da pauperibus, & sequere me.* [illegible] hominem, consilia Evangelica aspernantem, ideoque nondum sanctissimum ut Apostoli, & tamen talem, qui a juventute præcepta Decalogi custodivit &c. Addo ego ex eodem Catechismo aliud evidenter falsum ex Resp. ad q. 75 dicente: *Christus me atque omnes fideles [illegible] HOC FRACTO [illegible]* (nempe quem Hic Heidelbergæ [illegible] suo prædicante, alius alibi, in singulari [illegible] *[illegible] poculo distributo bibere jussit in sui memoriam, [illegible] his promissis. PRIMUM, Corpus suum non minus [illegible] pro me in cruce, [illegible] ac fractum, [illegible] pro me fusum esse quam oculis certo [illegible] frangi, & populum mihi communicari.* [illegible] antea numero 9. recensebo, inter [illegible] nam quid quæso falsius dici potest, quam [illegible] Christum Dominum dixisse? produc Calvinista testem, si potes: imo si probus es & non mendax, vel [illegible] posset. Nam si non certius est Christum pro [illegible] Cruce oblatum esse, quam quod [illegible] frangi, certe parva est certitudo [illegible] fuisse passum, cum oculi sæpe mentiantur [illegible] Calvinistæ ne quidem corporaliter frangi [illegible] videre possint vorum Christi passim.

7. De imprudenter quoque dictis [illegible] dem Catechismus à domesticis suis Calvino Reformatis in Considerationibus ad quæst. [illegible] [illegible] *60* [illegible] Titulo illo, qui est de Gratitudine [illegible] Exemplum [illegible]

nio ex Considerationibus Remonstrantium illud, quod in Resp. ad quæst. 5. ait Calvinista *se propensum esse ad odium Dei & proximi.* & hoc testimonium est verum, utpote ingenue liberéque confitentis de se, absque tormentis, cui est fidendum. Jam vero statim subjiciunt in Resp ad quæst 6. ait se *conditū à Deo vera justitia & sanctitate præditum, ut Deum suum recte cognosceret, ex animo diligeret, cum eo beatus æternum viveret.* O Homo, hæc non consistunt, cū tam perversa natura Unde Remonstrantes merito dicunt considerandum esse num Deus hominem ad hunc finem absolute creaverit, an sub conditione. Si absolute, quomodo Deus fine suo frustratus est? & maxima pars hominum excidit, irritumque fit Dei decretum? sin conditionate? quomodo vera erit sententia Gomaristarum prædestinantium?

8. Insaniam quoque, (quod in Calvinista supra omnem Antiquitatem & Concilia SS. PP. & omnes Doctores Sapientes, est perquam horribile crimen) in authore Catechismi Reformati demonstrant Remonstrantes domestici testes apud Animadversiones suas in q. 8. 60 104. 114. 116 quibus addenda sunt 7 de imprudenter dicta citata, cum imprudentia magna, parum abest ab insania Videamus insignem aliquam insaniam Zachariæ Ursini, & omnium qui Catechismum ejus pro oraculo mirabili habent quæstione 8 quærit, *An omnes adeo simus corrupti, ut ad bene agendum prorsus non simus idonei! & ad omne vitium proclives. &* Resp. *Certè, nisi per Spiritū S. regeneremur* Ibi est duplex insania. 1 quod dicat Homines omnes esse proclives ad omne vitium, nempe ad prodigalitatem & Avaritiam; ad nimiam abstinentiam & ingluviem, ad meticulositatem & nimiam audaciam, ac opposita inter se vitia, de quibus Aristoteles gentilis congruit in Ethicis quod magis inter se confligant, quam virtus, Media, sive cum hoc sive cum illo extremo. Vidisti Lector insaniam unam, vide nunc & alteram, *Quæritur an non frustra, imo insane addatur hoc loco conditio, nisi per Spiritum S regeneremur.* I dico plane nam in Resp ad q. 60 dicit Calvinista seu *Reformatus per spiritum jam regenitum, h*: Ex animo male malum propensus sum, *& conscientia mea accusat quod adversus omnia mandata Dei graviter peccaverim.* Ecce insanienter additam autem conditionē nisi per Spir. S regeneremur Nam quid illi profuit illa regeneratio! Mansit ho o talis omnino ut ante cā fuit, nempe propensus ad omne malum, & peccans contra omnia Dei mādata, & vt dicit ad q. 1. promptus & paratus vt vivat Deo. Et ideo non est mirum quod postquam est renatus ex Spiritu S. & liberatus a peccatis, adhuc debet converti q. 7. & tunc, cum conversus est, adhuc nihil valet Reformatus, vt ipse testatur, ad q. 8. si potest æthiops mutare pellem suam &c.

9 Imo de Contradictorijs & pugna cum semetipso accusant Reformati Catechismum suum Reformatum, in Animadversionibus suis ad q. 8. 9. 21. 36. 37 42. 43 44. 45. 56. 60. 67 70 71. 74. 7. 7. 84. 85. 87 92 103. 114 116. 125 imo in hoc genere Contradictoria asserendi ita Reformati excellunt, vt nulla a Christiana Lege introducta, vel potius ab orbe creato, nulla secta hominum æque in hac arte excelluerit Atque hoc est Tota Calvinistarum quam multi prædicant vel mirantur *Subtilitas.* Siquidem quicquid in Calvinismo reperitur subtile, id semper in duas maximas has, seu axiomata resolui deprehendet, qui mecum inspicere volet, nimirum *Duo Contradictoria possunt simul esse vera.* Et, *Duo Contradictoria simul esse possunt falsa,* sive quod plebs capit, Idem esse nigrum, & albū, esse calidum & simul esse frigidum. Deo gratias, pro tanta potestate hominibus concessa, quam nec ipse Deus habet & ante Calvinismum nemo sciuit, ut ille datam. Visne Lector exemplo rem declarari? non credo. modo enim præcedente numero inter insanias vnum adnumeravi. Narrabo igitur quod Coloniæ euenit. P. Fridericus Spe Soc. Jesu Sacerdos, ipse è nobili familia, nouerem cognatum suum Calvinistam inuisurus ad S Gereonis ducebat secum Philosophiæ suæ auditorem vix [illegible], aiebat atque. *Duas Contradictoria posse simul esse veras aut certe simul falsas hodie dicet Tua Caritas.* Mirarer inquit ille. Subiungit P. *Tace solum & dissimulata Latina Lingua scientia sede, quasi oratio & intende disputanti mihi & cognato meo.* Dictum factum, salutatione data & acceptata consedere cognati, & sermone amico protractus est Calvinista eo, vt diceret *Prohibitum esse inter S. cultum Sanctorum imaginum, quæ sunt Dei & sanctorum eius repræsentatiuæ.* notabatur dictum creta super mensæ tabulam, discursum è inde super ictu te declarandum quid quales sint Dei imagines & Sanctorum eius, subito, ventum est ad id vt Pater ex cognato quæreret, vbinam quæso scriptum? Omnino nostra imago est prohibita, respondit ille, ait, *non est earum in scriptura mentio.* Tunc subridens P. adnotabat istud id juxta alteram cognati sententiam, aiebatque *Domine cognate, intellexi Responsionem*

[illegible] vestram, sed [illegible] mihi [illegible] quod quæ dixit, [illegible] N. [illegible] contrarium [illegible] Scripturæ [illegible] D. [illegible] & quod [illegible] homines [illegible] [illegible] ille [illegible] consistere [illegible] & [illegible] socio suo dixit: *Nunquid contradictoria [illegible] vera [illegible]* & [illegible] Reformatus. Sed [illegible] specimen ingenii Reformati aliud. Catechismus Reformatus ad q. 75. *quâ ratione in cœna Domini admoneatur & confirmetur Calvinista, quod unici sacrificij Christi in cruce oblati [illegible] bonorum eius sit particeps?* docet Calvinistam respondere: *Quod Christus iusserit se & omnes [illegible]* Heidelbergæ, Geneuæ, aut Amstelodami à [illegible] N. N. *[illegible] pane edere & ad [illegible] Primum & [illegible]* q. [illegible] numero [illegible], antea [illegible] *Deinde animam suam non minus certo ipsius corpore quod pro nobis crucifixum est, & sanguine, qui pro nobis [illegible] vitam æterna ab ipso pasci quam panem & vinum symbola corporis & sanguinis Domini è manu Ministri [illegible] corporis percipit Calvinista* & in [illegible] q. 79. *Quemadmodum panis & vinum corporis vitam sustentant sic Crucifixum corpus Christi & effusum eius sanguinem vere esse animæ nostræ cibum & potum quo ad vitam æternam nutriatur* Imo plus adhuc dicit q. [illegible] dicens Calvinistas esse carnê de carne Christi, & os de ossibus eius. Ex quibus assertis vtique intelligi [illegible], quod sicuti reali [illegible] substantiali, & sensibili præsentia panis & vinum [illegible] in Corpus Calvinistæ, ita Crucifixum Corpus Domini & Sanguis eius reali, substantiali, & [illegible] saltem animæ præsentia [illegible] in animam Calvinistæ [illegible] non imaginatio & creditive [illegible] est, sed vere & realiter caro & sanguis [illegible], ita in Calvinistæ corpore etiã [illegible] caro & ossa [illegible] [illegible] Veruntamen hic idem Calvinista examinatus negat & [illegible] q. [illegible] & [illegible] *[illegible] in terra [illegible] humanam naturam [illegible] naturam [illegible] spiritum*

Itaque Calvinistæ [illegible] sumit [illegible] tamen [illegible] Christo [illegible] Terra [illegible]

[illegible] etiam has in parte [illegible] Catechismi [illegible] a Remonstrantibus [illegible] Animadversiones suas, ad q. 9. 21 [illegible] præter alia [illegible] assignatæ quæstiones [illegible] quidam [illegible] & [illegible] affirmat aut negat. Non [illegible] impactam esse [illegible] Remonstranda est [illegible] ergo [illegible] ipso [illegible] Videre Calvinistæ specimen, quod vester Catechismus [illegible] q. [illegible] *[illegible] sanctitate [illegible] utque cum Deo beatus in æternum viueret.* quæ [illegible] Remonstrantes fratres vestri, in suis Animadversionibus: *An non Calvinista [illegible] homine*, vt cum Deo beatus in æternum viueret à Deo [illegible] esse [illegible] *quam [illegible] Reformata Ecclesia Doctoribus.* Vtique [illegible] & [illegible] Catechismus q. 44 in explicatione symboli, *quod* postquam Christus mortuus & sepultus est, *descendit ad Inferna, nihil aliud sit, quam quod Christus D. inenarrabilibus animi sui angustiis, cruciatibus & terroribus, in quos tum antea, tum maxime in cruce [illegible] fuerit demersus & Calvinistas ab angustiis & cruciatibus liberauit.* Vbi [illegible] Fridericus Remonstrantibus [illegible] *Cum articulus de descensu Christi ad inferos in Responsione ad q. 44 [illegible] à Reformatis DD. explicetur, [illegible] descensum Christi ad inferos nihil aliud quam [illegible] vel mansionê in sepulcro [illegible] existimant [illegible] hæc explicatio in Ec. non Reformatis [illegible] tolerande.* [illegible] Catholicorum explicatio sit toleranda. Ex quo eruunt Doctores Catholici, quod Christum inferni tormenta [illegible] Calvinistæ [illegible] ad eum modum [illegible] impassibiles facti, nam [illegible] Calvinista ibi profitetur *se ab angustiis & cruciatibus inferni liberatum [illegible]*

11 Hæreses [illegible] Reformatus Catechismus [illegible] q. 11

Et [illegible] q. 1. [illegible]

De [illegible] Catechismum Reformatum [illegible] in [illegible] q. [illegible] Catholicismus, *[illegible] summam D[illegible] cum [illegible] corpore [illegible]* Remonstrantes, quæ[illegible] *[illegible]*

cam

tium mereatur, eo quod adversus summam Maiestatem Dei commissum sit, & [illegible] hanc caussam ul[illegible] lege? Item quo modo ex [illegible] non sequatur, peccata omnia esse paria, iuxta Stoicorum axioma? Quod video [illegible] Christianis maxime [illegible] videtur, quod scriptura sacra aperte [illegible] poenarum gradus constituat, graviores quibusdam poenas denuntiet, & mensuram peccatorum non impletam quibusdam peccatis, [illegible] quorundam impletam testetur. Et [illegible] eadem Catechismi verba quaerit: *quo pacto illa conveniant cum verbis Christi Matth. 11. 22. dicentis, quod tolerabilius erit Tyro & Sydoni in die Judicii, quam generatio illi cui loquebatur.* Chiliastarum vero haeresim videtur resuscitare Catechismus in Resp. ad q. 32. dicens [illegible] Christo persona *[illegible] ideo Christianus [illegible] quod per fidem sit membrum [illegible] & postea aeternum cum Christo reg[illegible] in omnes creaturas [illegible].* [illegible] habent Remonstrantes has creaturas omnes, [illegible] quaenam illae sint.

12 Catechismus Reformatus sancit Gomarismum, sive Antelapsariorum haeresin, nam id Remonstrantes pluribus locis con[illegible] Catechismi loquendi form[illegible] [illegible] [illegible] authore Catechismi errorem Antelapsariorum dogmatis, ait enim de Deo, *me Spiritu [illegible] de vita aeterna [illegible] facit ut [illegible] vivam [illegible]*. Vides hic ordinem [illegible] gratitudinis [illegible] *vivere Deo paratum*. At Apostolus Rom. 8. 13. 14. 15. aliud ordinem servat & 1. Joan. [illegible] Catechismo contrarium, cui insistendum [illegible] Catechismum, tanquam Regulae [illegible] Catechismi. Idem Gomarismus [illegible] q. [illegible] 64. 65. 81. 88. 89. 90. & 114.

13 [illegible] Catechismus Reformatus Deum in operationibus [illegible] subjicit necessitati [illegible] Remonstrantes in suis [illegible] ad q. [illegible] & ad q. 12. n. 2. dicit enim Catechismus *Deum [illegible] postulare, ut divinae Maiestati [illegible] sententiis [illegible] & q. [illegible] necesse esse, quia Deo non sit libertas [illegible] peccatum [illegible]* supplicio [illegible].

14 Denique [illegible] Remonstrantes [illegible] Deum [illegible]

V. Eundem [illegible] quo [illegible] Catholicus [illegible] libellis [illegible] Praedicantes [illegible] [illegible] quem *Reformatum Impostorem* Latine, Belgice, *Den gereformeerden* [illegible] dux personas *Civilem* & [illegible] Catholicae, hanc Reformatae religionis [illegible] tes. Quos cum forte in colloquium [illegible] negotiis fortuna adegisset, & *Civilis* de [illegible] fragilitate ex infelici lini proventu eius [illegible] multa conquestus fuisset, *Classicus* [illegible] arte & mirifica dexteritate in confusum [illegible] restauranda adeo ut ipse nexus vix a [illegible] notari posset, *Civilis* festive subiunxit [illegible] habeat experimentum capturum ex connectendis [illegible] quae in Reformato Catechismo male cohaerere vidisset, cum prima credendorum Regula, Scriptura Sex eiusmodi esse praecipua quae se [illegible] quae si Classicus [illegible] noverit, connectere sive dolo, sive logis, Magnum sibi non solum Apollinem fore [illegible] & [illegible] in posterum [illegible] mandatorum Dei liberum futurum, in quibus [illegible] sit [illegible] carus animo, aliud dictante illo & carne aliud concupiscente Classicus [illegible] excipere tunc potuisset. [illegible] ad Theologiam evocari, quia tamen notat omnes Reformatos a Deo doctos & illuminatos [illegible] nequaquam deesse voluit caussae Reformatae & [illegible], etiam facere proselytum [illegible] Civilis sese auda[illegible] [illegible] Civilem [illegible] [illegible] non imple[illegible] dicta factis [illegible] in Judicem ac testem vocato [illegible] & colloquia, & [illegible] Belg[illegible] Civilis [illegible] Catechismo Reformato [illegible] *qui ad Deum [illegible]*. D[illegible] *[illegible] etiam Sanctissimi [illegible] habent [illegible]* Civilis, [illegible] Sacrae Scripturae [illegible] *Classicus* [illegible] *[illegible] Deum [illegible]* [illegible] Lucae [illegible] Zacharia & [illegible] *ambo ante Deum incedentes in [illegible] Domini [illegible]* [illegible] & [illegible] Civilis [illegible]

[illegible]cietatis pactis conventis. *Sine dolo, sine legu.* Classicus irasci & manu mensam pulsare. *Ciuilis* ad pacta conventa cogere itaque classicum inaniter strepere videns Civilis, addebat; Si illic classice equa hæc es quid erit si tibi ingressero 11. Matth. cap. vers. 30 *iugum meum suaue est & onus meum leue* & 1. Ioan 5. versum 3. *mandata eius grauia non sint* etiam ex Iosue cap. 11. ℣. 25 & 2. Paralip. cap. 15 ℣ 15. exempla legis impletæ? & exegero vt cum his Cathechismi Reformati [illegible] connectas? Classicus querites iniquum esse vt tot capitibus scripturæ semel & simul [illegible], iam ante [illegible] causis caput prægrauatum, Nicotianæ folij puluerem hausit, & cum sternutanti Bene-dictum esset a Ciuili Classicus ægre ferre visus est, eo quod creaturæ non debeant Bene-dici. quandoquidem in Formula Cœnæ Reformatæ Amstelodami & alibi excusa sæpe *omnes benedicentes creaturas seuere excommunicantur*, cui excommunicationi Reformatæ multi [illegible] etiam Deum subiacere, eo quod benedixerit [illegible], pisces & c. creaturas non paucas. [illegible] Ciuilis Classicum ad S. Lucæ [illegible] quantocius reuocabat, qui purgato [illegible] clarior [illegible] respondit. *S. Lucam pictorem fuisse, quod genus hominum subinde pingat res [illegible] aliter quam res ipsæ ferant.* (credo iuxta illud Horatij *pictoribus atque Poetis, quidlibet audendi &c.*) *non esse dubium quin & Zacharias & Elisabeth fuerint homines peccatores*, & sic constare recte cum Scriptura Cathechismum Reformatum. *Ciuilis* animaduertens [illegible] tantâ, & tam inopinata Classici, cauponem iudicem ac testem contractus [illegible] appellabat. Caupo Judex se non diffiteri respondit quin in eo casu delusus vel a S. Luca vel a Classico [illegible] se tamen potius a Classico [illegible] eo quod iam mille [illegible] annis S. Lucas habitus sit vir verax & bonus [illegible] Classicus [illegible] in sententia, & [illegible] [illegible] vt ne [illegible] Textu [illegible] compendi posse [illegible] res [illegible] vasque au[illegible] [illegible] credit[illegible] Symbolo Classicus [illegible] scriptum esse, *Non furtum [illegible] falsum testimonium* [illegible] Classicus [illegible] *Pr[illegible]* [illegible] *sicut seruemus, sed vt miseriam nostram agnoscamus.* Et nunc à me imbecilla creatura exigis, quod a vobis viri magnanimi non impetratis? quis iste agendi modus est? *Alligare onera grauia aliis & digito nolle ea leuare?* quin & ipsa memini a magno illo Calvino doctum esse *Dei esse ordinatione dispositum, vt mandata eius non seruentur.* (a) *implentem ergo Dei ordinationem noli turbare*, nec tibi ipsi obesse, cum iuxta Catechismi tui [illegible] *oraculum, quo omnia, [illegible] meum contra Legem [illegible] pertere certum est* plura etiam [illegible] interpellat Classicus dicens *Mulier in Ecclesia taceat.* Illa, quid tu mihi ista? in hospitio? nescis quod *quæ infirma sunt mundi elegit Deus vt confundet fortia?* & ne tibi vllo pacto possis arrogare à me irrogatam iniuriam, vide quam ex vestri Cathechismi dictamine iuste egerim ego, tu vero me inique accuses dicis me furtum facere, me mentiri, dum decas solum noto amphoras in tabella crediti vti reris adire non allatas in hanc mensam. Sed profecto grauiter erras Audi me. Quidni enim erres? certe *Tu dictante Cathechismo tuo credis te Christi corpore & sanguine qua in terris non sint, sed [illegible] modo in cælo ad dextram Patris considenti pasci te tam verè, quam symbola panis & vini à Prædicante re ipsa.* Ego verò tibi apposui omnium quæ in cella mea sunt amphorarum symbola, multo magis cum illis symbolizantia, quam panis & vinum cum Christi corpore. Atqui illa consumpsisti, credibilius igitur est, quod quæ in cellario meo sunt bibisti, cum hæc tanto sunt viciniora tibi, quanto mea cella tibi est vicinior quam cœlum. Risit caupo subtilitate ingenij vxoris, risit & ipse Ciuilis, maluitque [illegible] num sentire, Classico commune [illegible] cretæ notas expungi Imo aiebat se solū sufficere ad soluendum pretium tantillum [illegible] rerū, quarum Symbola Classicus ebibisset Campo vero lætatus de nouo quæstus & [illegible] pecuniæ arte [illegible] vxori propinabat, symbola cæteraum [illegible] Hæc Actus primi in [illegible] Fabula Syonpsis, cæteros quinque non minus festiuos omitto, ab alio forte transferendos.

Sic qui Catholicorum Sacra sine ratione sæpe irrisserunt [illegible] tione & ipsi nouissime irridentur.

C A-

a *Lib. 2. Instit.* [illegible] *lib. 3.* [illegible] *Admonitiones pijs Auctor part. 3.*

QUOMODO SCHISMA CALVINO-Hollandicum cæptum, & propalatum sit, & concurrentibus utrimque partibus xx. annis sustentatum usque ad Synodum eorum Nationalem & prædatoriam Dordraci celebratam.

CAPUT VIII.

I. *Initium Schismatis Calvino-Hollandici inter Remonstrantes & Contra Remonstrantes.*
II. *Progressus eius ab An. 1605. ad 1609.*
III. *Secuta ab An 1609. ad An. 1618. quo Synodus Dordracena indicta fuit.*
IV. *Acta in Synodo Dordracena.*
V. *Secuta post Synodum eandem.*
VI. *Epilogus libri noni.*

I. ANno 1597. in Confœderatis seu Hollandicis Provinciis Statuum inter Ministros verbi Reformatos, gliscens dissensio de aliquot doctrinæ Christianæ capitibus, ex animis per linguas & calamos in publicum erupit; quæ eâdem operâ Ecclesiæ Romanæ sub SS PP. & Côciliorum Sanctorum unanimi consensu ac traditione cohærentis felicitatem, & eorum qui ab ea descivérunt, & sub Reformatorum nomine, se in unum corpus redigere laborant, infelicitatem indicavit. Ea dissensio in hunc modum orta est ex ipsorummet doctrina.

Erant Anno dicto in Hollandia Ministri verborum excellentiores Caspar Coolhasius Lugduni Batavorum; Hermannus Herbertus Dordraci ac Goudæ ac Cornelius Wiggerus Hornæ & alij alibi qui confideratis sententijs Calvinianorum Ministrorum fratrum suorum, quos habebant. *De prædestinatione Dei circa Homines, & quæ inde pendent tum Redemptionis vel universalitate, vel ad certos homines astrictione, tum gratia Divinæ auxilij, conversioneque aut Iustificatione Hominum, ac denique perseverantia Fidelium in fide* animadverterunt, tam lumine naturæ quam sacrarum literarum doctrina, multa in ijs sententijs impia & blasphema & asystata continere, quibus docendis & suam & aliorum conscientiam iudicabant inquinari, & ideò apud se censi statuerunt eiusmodi profanis doctrinis opponendam esse saniorem doctrinam. Porro impia doctrina Fratrum suorum, (quorum antesignanus fuit Gomarus tunc Professor Leydensis, atque Gronigensis Minister, a quo Gomaristæ dicti sunt) in 1.2.3.6.7. Capitibus huius libri satis perspicuè explicata est.

Ad Rerum gestarum seriem enarrandam in hoc Schismate pergo: nempe, quod cum Melior illa, & melius sentiens suo iudicio, Calvinianorum pars Remonstrantes ferre non posset iniquam Fratrum suorum doctrinam, & inter docendum scribendum que aliter tam Divinæ prædestinationis ordinem, quam quæ illi connexa sunt explicaret, etiam argumenta tum adversus Authores impios, & Confessionem Belgicam ac Catechismum formaret non invalida, bilis cæterorum Ministrorum & zelus eorum, uti fieri solet *Inter superbos & sine Iudice dissentientes*, adversum eos concitatus est. Itaque ab adversarijs Contra-Remostrantibus in concionibus agitari, & Synodis provincialibus affligi cæperunt. (a) Coolhasius in Synodo Middelburgensi Reformatorum, Herbertus in synodis Hollandiæ Australis, Wiggerus in synodis quibusdam Borealis Hollandiæ est oppressus civili magis potestate & multitudine adversariorum, quam uti oportebat, scripturarum vel argumentorum pondere Veruntamen cum authoribus oppressis caussa eorundem minimè est oppressa, siquidem Jacobus Arminius vir sedatiore, æquiore & acri præ fratribus iudicio Minister Amstelodamensis ad eandē sustētandā accessit, ususque libris Catholicorū Doctorū, qui eā materiā solidissime pertractarunt argumenta & ratiões ex eis mutuat⁹ cætera Reformatorū dogmata intacta relinquens, Prædestinationis & cōnexorum dogmatum sphæram ingressus, Calvini, Zanchij, Bezæ, Martyris & similium Rigidorum absolute Prædestinatorium sententias explosit Invenit etiam hic mox adversarios suos Synergistas, Amstelodami, sed & invenit Synergistas optimis Joannem Uitenbogardum, Adrianum Borrium aliosque Theologiæ Reformatæ Lugduni Bat. Sectatores, quorum ope suffultus Arminius ad Collationem subinde & inter alios etiam Franciscum Iunium Doctorem Calvinianum Lugduni Batavorum provocavit, Adeoque excelluit ut cum Anno

a *Acta Synodi Dordracenæ in præfat.*

1602.28. Aug. idem Iunius esset defunctus Utenbogardi opera & Commendatione Arminius ei in professione Theologiæ fit a Curatoribus Academiæ illius surrogatus. Invidebant quidam Ministelli cæteri Arminio eam prælationem, & quantum in ipsis fuit obnixi sunt sed nihil efficientes hominem sibi præferri solum doluerunt. Ipse coactus a sy nimvstis vt instituta prius cum D Francisco Gomaro de præcipuis doctrinæ capitibus collatione pro Doctoratus gradu obtinendo, ut Gommaristæ narrant, promitteret se singulares opiniones suas non disseminaturum An.1603.6 & 7 Maij damnatis etiam Pelagianorum erroribus & SS PP Augustini &c. qui contra Pelagium scripsere, laudatis sententijs Cathedram Doctoralē Lugduni conscendit, promotus ab ipsomet Francisco Gomaro, quemadmodum Lutherus olim a Carolstadio, a quo, uti Lutherus longe abijt, ita & Arminius a Gomaro, tam doctrina quam instituto Porro Arminius in Cathedra collocatus ita se sub initia gessit, uti Calvinistæ so ent, nempe tegere mentem, dissimulare, tempus exspectare, idcirco sententijs tam his quam alijs, uti fors ferebat, cum præsidebat. defendendis operam impendit etiam contrarijs, sed explicatione, vel usu ambiguo vocum suis, & ad suam mentem detortis, uti Gomaristæ queruntur. At hos vicissim Arminiani inculcant, quod mentem suam, continuo, ne populo [illegible] occultent, certi se manibus matrum, qui [illegible] dilectissimas proles, ex cunis etiam baptizatas, ad damnationem relegant, tanquam quosdam Novos Pentheos esse discerpendos. Quicquid vero horum sit, Calvinistis se mutuo fallere, ex principijs Reformationis suæ est usitatum. Verumtamen Arminius [illegible] veritatem ob oculos ponere auditoribus & [illegible] entorum è Catholicis haustam vim [illegible] & ostendere uti [illegible] dogma aggressus, adversarios, exultante auditorum suorum numero, [illegible] Ita enim [illegible] hæreticos Nostri Temporis [illegible] est, ut cum soli fidei, neglecta [illegible] tribuant sanctimoniam, egregiè [illegible] depeciant, & fratrem de fratre manubias [illegible] lato celeusmate excipere aveant. [illegible] addebat Arminius consilium [illegible] a Calvino valde usurpatum est) [illegible] Catholicorum sup[illegible] vel titulo de Controversijs sug[illegible] ad legendos suadere, inter quos Gomaristæ etiam Societatis Jesu Doctores fuisse queruntur, nempe Suaresium, qui eum tunc de Gratiæ auxilijs Apostolicæ Sedis mandato vetas erat excudere. Hunc alios suis Auditoribus suggessisse queruntur adversarij Arminij, de quo etiam addunt quod de Zacharia Ursino, Catechismi Heidelbergensis authore, Calvinoque ipso, ac eiusdem sententiæ hominibus contemptim (& sane merebantur) sit sæpe locutus, atque eorum argumenta de prædestinatione Catholicorum more eluserit, ut ferunt, asserendo se multa habere consideratione dignissima annotata in Reformatæ doctrinæ Catechesin æque ac Confessionem Hollandicam, quæ aliquando Synodo essent exhibenda. Cum igitur hisce modis multos Auditorum suæ sententiæ amantes effecisset, & ij vel ad ministerium verbi, vel professionem in scholis accessissent gnaviter doctrinæ ejus sodalitati insistebant, & adversam partem Gomaristicā exagitabant. Jd Hollādiæ Ministri adversarij eorū, qui magis brutā sequebatur doctrinā de prædestinatione intelligētes inito consilio deputarunt ad Arminium legatos, qui ei rumores de ipso eiusque doctrina sparsos exponerent, & sollicitudinem suam sub nomine pulchro Ecclesiarum ostenderent & rogarent, ut si quid in receptæ nuper Hollandorum Religionis desideraret doctrina id sincerè suis Fratribus exponeret, quo aut ipsi per collationem, aut per synodum super ijs quæ vel et, satisfieret, quibus ille quæ videbantur responderet, & collatione, tanquam cum deputatis habenda, supersedit. Jam dudum enim nihil Sanctum aut Christianæ Caritati congruum, adversus se sua que sententiæ assertores, moliri eos senserat, sed vel dolis, vel vi circumvenire sibi resistentes, ipsis esse destinatum, quorum ab hominum Colloquijs quanto quis magis secreverit se, tanto securiorem se certo effecerit.

II. Serpebant interim & in scholis & in foro, & in transitis & pistrinis vulgò disceptationes, *de prædestinatione, de Gratia, de libero arbitrio, de perseverantia*, & Christi Domini satisfaciendi modo, ita ut Anno 1605.28. Julij a Consule Urbis Leydensis Phædone & Paulo Merula Historiarum professore, uti Gomaristæ narrant, moneretur, animum induceret cum collegis suis coram presbyteris Ecclesiæ Leydensis conferre, quod ille tempore maior doctiorque [illegible] esse [illegible] misitq; ob quem contemptum superbi [illegible]

do inflammati literis & dictis Arminium & ei addictos traducere passim ceperunt, effeceruntque vt in Arminium imbres querelarum vndique depluerent. Itaque ad querelas aliarum synodorum eodē anno imprimis Dordrechtianæ classis, in Roterdamensi synodo 30 Augusti collectæ, accessit querela, quæ ad cavendum in doctrina Calvinianorum Rigidorum turbas, vti præst. t. rebat, revera vt vinceret. 8 Nouemb. decreuit vt omnes pastores tum *Confessioni Belgicarum Ecclesiarum tum Catheche.i Palatina* subscriberent, quod multi recusarunt. Ipsi etiam Academiæ Leydensis curatores accusatoribus Arminij & ix. articulos, de quibus querebantur disceptari, offerentibus, synodum Nationalem breui indicendam responderunt. Valde increuit hinc sollicitudo Gomaristarum, qui apud Generales statuum supplicarunt 26. Novemb. vt Nationalis tandem synodus, diu expectata indiceretur. Generales vero Statuum declararunt ordines omnes iam pridem in eiusmodi synodum consensisse magno consensu atque vt secundum quarundam Provinciarum postularum, in eâ fieret *Reuisio Confessionis Belgicæ & Cathechismi Palatini*, esse in consensus sui litteris postulatum, tanquam consentiendi conditionem. Hoc nuntio accepto quantum Gomaristæ lætati sunt audito omnium consensu in synodum, tantum cruciari fuerunt mentione eiusmodi *Reuisionis*, in qua scirent sua recens subintroducta & blasphemæ doctrinæ principia, quæ iam stabilitarebantur, ad cunas & ad incudem esse revocanda. verbo *tremor gelidusque cucurrit cuncta per ossa pauor.* Tricatum est itaque multis inter Generales statuum & deputatos à Gomaristis Anno 1606. usque in Augustum ne eiusmodi *Reuisionis* mentio litteris de convocanda Synodo insereretur. At cum mense illo Australium Hollandorum Synodus instaret Goringhemij celebranda. in ea postulatum fuit a congregatis ibi Ministris, vt qui *animaduersiones in Catechesin, & Confessionem* annotatas, vti ferebatur, haberent, eas *Classibus*, Si pastores essent, & si professores *Deputatis* Ecclesiarum exhiberent, vt ea ratione ipsis ante synodum Nationalem satisfieret per classes, vel demum synodo Nationali proponerentur. Spectabant in hoc decreto Gomaristæ, vt fundum Arminianorum exhaurirent & ad eorum argumenta dissoluenda, oppugnandique sententiam se possent præparare, sed Arminiani cautiores, aiebant, se suas Animaduersiones tam in Confessionem quam Cathechesin in tempore prolaturos. Interim Anno 1607. 23. Maij evocantur a Generalibus statuum ex singulis provincijs Theologi, vt de Tempore, Loco & materia modoque synod habendæ cum eis deliberaretur. Estque deliberatum, ac vnanimiter ab evocatis, inter quos & Arminius erat & Gomarus tunc conclusum est, placere vt initio futuræ æstatis synodus præscriberetur & quidem Vltraiecti in eaque ageretur *de Grauaminibus Ecclesiarum. Quatuor autem Ministri cum 2. senioribus vel Doctoribus à singulis synodis particularibus ad eam mitterentur atque vt Deputatis eiusmodi seu missis definiendi potestas concederetur. Normam iudicando Scripturam Sacram esse debere, conuocandos esse etiam Belgas extra Belgium degentes & à Generalibus statuum esse rogandos qui ordini praessent*, Et in his quidem conueniebant evocati, at in alijs quibusdam conuenire non potuit, nempe *quid pro definitiua sententia foret habendum, Deputatorumne ad synodum, an & Deputantium consensus.* 2. *De Deputatorum potestate, si dissentirent, differrentne consensum.* 3. *De Reuisione Confessionis & Cathechismi Heidelbergensis, in litteris conuocatoriis exprimenda omittendaue.* nam Gomaristæ horrebant non solum *remissionem* suæ subintroductæ in Belgium doctrinæ Fatalis, sed etiam ipsum nomen Reuisionis, quo arbitrabantur sese veluti fulmine afflatos cremari. Vnde iam tum apparebat, quâ concordia synodus ea esset celebranda, de qua tali dissensione in præliminaribus disceptaretur. Itaque hæc ipsa discordia synodum, priusquam esset, infecit, & moras nouas, ne cito fieret obiecit, maxime ea quam dixi mentio Reuisiones, ad quam exhorrescebant plerique ministri tanquam ad causam dicendam in Iudiciō. Ex eo tempore Gomaristæ Arminium & socios eius persequi, & ei insidias tendere cæperunt; maxime cum ille dictaret secutus Paulum ciuem Romanum se non istis, sed ordinibus Generalibus obnoxium esse in reddenda ratione Caussisque ob quas *Reuisio* necessaria videretur. Exprimere tamen rationes illas tentarunt aduersarij eius magnis moliminibus. At 1. orarunt Ordines Hollandiæ & Frisiæ occiduæ, vt ex synodis Australis & Borealis vnam conflare liceret, ad difficultates tollendas, sed id quo minus

consestim fieret, impediebant Consilia Reipublicæ quæ tunc de Inducijs cum Rege Hispaniarum sanciendis tractabantur, urgentia. Acta sunt hæc circa 14 Septembris & Arminius Anno 1608. 30 Aprilis libello supplice impetravit ab Ordinibus, ut causæ suæ & Gomari cognoscerentur corā Supremæ Curiæ Cōsiliarijs, & non Ministris vel eorū sibi ad mortē infensis. Pessimè habuit id rursum miseros Ministros, qui sibi in Ecclesiastica re iudicium deberi censebant, & eo pacto straverunt viam novo, deinde in Hollandia, nato, schismati, de potestate Magistratus Civilis in Ecclesia, de quo postea sermo erit. Itaque supplicarunt & illi Ordinibus Hollādiæ & Frisiæ 14 Maij, ut in Synodo Provinciali causa Ecclesiastica cognosceretur. Ordines vero media via incedentes, utrique parti satisfacere rati sunt, si cognosceretur coram Curia Suprema causa Arminij & Gomari, iudicium vero deferretur Synodo. Itaque ad collationem inter Gomarum & Arminium randem deventum est apud supremam Curiam Hagæ, ubi iterum lis oborta est Actoris partes subterfugiente Gomaro, Arminio ad partes reise offerente, qui recusante Gomaro partes Actoris exclamabat, *mirari, se quod quidem de Heterodoxia sua varij rumores sparsi sint, & iā omnes Ecclesias pervasissent, incendium que à se excitatum ipsa Ecclesia tecta superare crimina rentur neminem reperiri, qui accusationem instituere auderet.* Hac gloriatione demum extractus est ad partes Actoris agendas Gomarus, qui ex autographo Arminij de Justificatione hominis asserta prodixit, *Iustitiam Christi non imputari hominibus in iustitiam, verum ipsam fidem seu Tò credere per gratiosam Dei acceptilationē, esse iustitiam nostram; qua corā Deo iustificemur qua* assertio plane repugnat Catechismo Palatino, & illorum Calvinianorum sententiæ qui nihil in homine ullo boni, esse affirmant, sed omnia ipsum esse peccatum, adeo ut neque credere in Deum bonum sit opus, sed solus Deus sit bonus & illius bonitate imputata homini, fiat homo bonus, si quis bonus censeri debet. Stultissime sane & contra se ipsos docendo Si enim imputari debet homini Justitia Dei, ut quid fidem exigitis ab homine [illegible] Deum imputare, & nolite exigere ab homine aliquid, quod sit causa imputandi iustitiam. [illegible] ad obiecta Gomari tam fatuè non [illegible] Arminius, sed & ille adversarium [illegible] Consiliarij supremæ Curiæ qui collationi aderant, Ordinibus retulerint, *Controversias*

qua inter duos illos Doctores exortæ sint, versari potissimū in Subtilioribus quibusdam de prædestinatione disputationibus, qua aut omitti, aut mutua tolerantia dissimulari possint. At Gomarus avidus honoris & victoriæ studio æstuans protestabatur dicens: *eas tanti esse momenti ut ipse cum Arminij sententia se diceret coram Deo comparere non audere*, quod ab Arminio multo melius & efficacius dicebatur, cum Gomari sententiæ de prædestinatione essent multis blasphemijs coopertæ & ab Ecclesia Catholica damnatæ & porro damnandæ. Mirabatur igitur Gomarus ut solent passionibus subjecti, & malæ causæ patroni, ostentans tumultus Civitatum & Provinciarum, nisi ex sua sententia statueretur; sed tunc nihil evicit. Unum illud statuerunt Ordines, *ut utriusq; scripta consignata in Suprema Curia conservarentur, nemini communicanda, quoad Synodus Nationalis celebraretur.* Quæ res Gomaristarum factionem multo magis turbavit, cum tot machinis adhibitis nondum ex Arminianis extorquere potuissent, quid in Calviniana doctrina improbarent, metuerentque ne tota subverteretur, *Catechismo eorum & Confessione profligatis.* Itaque Gomaristarum deputati incessanter flagitabant synodum, vel Provincialem vel Nationalem, Ordines autem videntes passionibus æstuare Ministros, eosdem detinebant, ut ne quidem suas cōsuetas synodos celebrarent, cum tumultuum potius, quam sanæ doctrinæ seminaria futura prævidèrent.

Erat iam æstas Anno 1608. cum identidem flagitantibus Gomaristis, ut synodi fierent, Ordines 28 Iunij responderunt quod proximo Octobri Synodum essent convocaturi Provincialem, Eo comperto Ministri Arminianis infensi, quasi iam tum Iudicum subsellia occuparent, Arminianis iterum iterumque edixerunt, ut Considerationes suas singuli in singulis Classibus suis patefacerent, defendas ad instantem Synodum, qua in re iniuriam manifestam irrogabant modestis Fratribus suis, quorum se Dictatores constituebant illi ipsi qui nuper ab Ecclesia Catholica Tota, nec ab Apostolica Sede, nec Concilijs Universis iudicari de se sinebant, prætextu libertatis Conscientiarum. Itaque Arminiani minime ad tam indigna attentata cæci aut fatui in Fratribus suis Gomaristis desiderabant æquum iudicium, ut *quod sibi nollent fieri alijs ne facerent*, & rogabant filios Matris suæ ne pugnarent contra se: & meritissime quidam

se eorum iudicijs subtrahebant, & nihil eorum quæ atroces illi Dictatores mandabant iure suo prætenso expediebant. Vbi October adfuit Maior synodus in 2. menses dilata est, & permissum est, vt suas particulares annuas synodos Ministri in vtraque Hollandia celebrarent, ea cautione ne Arminij causa, reseruata Prouinciali, in ijs tractaretur. Celebrata est Dordraci Synodus Hollandiæ Australis, & contra Ordinum iussum Arminij causa tractata est à furiosis Gomaristis & denuo decretum, *vt considerationes suas Arminiani deferrent aduersarijs suis, sub pœna Censuræ Ecclesiasticæ, in contumaces stringenda. Idē à Petro Bertio tunc Regente Theologici studij Leydæ esse postulandum.* Sed aduersus illud euanidum & prædatorium decretum Arminiani ab Ordinibus litteras obtinuerunt 13. Octob. *vt Considerationes suas, quas haberent; non ad Gomari factionem, sed ad ordines obsignatas transmitterent, vt ad Synodum asseruarentur.* Academia vero deputatis à synodo flagitatoribus respondit: *Gomarum nihil habere considerationum circa confessionem Belgicam aut Catechismum* (quippe ex sua mente consarcinata) *Arminium vero suo tempore scripto responsurum*, Ipse vero Ordinibus exposuit *Quid de Prædestinatione diuina, de gratia, de libero arbitrio Hominis de perseuerantia Sanctorum, de certitudine salutis, de perfectione Hominis in hac vita, de Deitate filij Dei, de Iustificatione Hominis coram Deo, aliisq; capitibus doctrinæ, Belgarum Reformatorum sentiret:* asserens *ab aduersa sua parte tradi de Prædestinatione doctrinā quæ cum Dei natura, eius sapientia, iustitia & bonitate, cum natura hominis eiusque libero arbitrio cum opere creationis, cum natura vitæ mortisque æternæ, pecati denique essentia pugnaret, quæque gratiam diuinam tolleret, Dei gloriæ minuens, hominumque saluti esset noxia, quæ Deum faceret peccati autherem, dolorem de peccatis impediret, pœnitentiam tolleret, omnem piam sollicitudinem exterminaret studium bene agendi minueret, ardorem precandi profligaret, desperationem pareret, Euangelium euerteret, Verbi Ministerio obesset, postremo fundamentum omnis religionis euerteret.* Neque sanè vanè ista dicebantur, Gomarus tamen tanquam letali ictu percitus 12. Dec. accusationem orsus, doctrinam Arminij aliter interpretari, & cum id frustra fieret, inde maximè impetere, *quod Ministris alijs, nempe aduersarijs suis, toties rogatus & coactus doctrinæ suæ copiam non faceret & cum Catholicis seu Papistis maxime Iesuitis in prædestinationis negatio & annexis ei sentiret. Idcirco ne quid Resp. Reformata detrimenti caperet, synodum Nationalem quoties per Vtenbogardi &c. impeditam, omnino esse maturandam, vt remedium adhibeatur scissuræ & apostasiæ multorum ad Arminium desciscentium*, Sub hæc

III. Anno 1609 crebro à Gomaristis vexatus est interim, & monitus Arminius, vt suas in Belgicam doctrinam Considerationes pro ... illas scripto comprehensas mitteret, qui 4 Aprilis per epistolam Respondit; *se id distulisse quod intellexisset Illust. Ordines Ministris mandasse, vt considerationes suas obsignatas ad ipsos mitterent, idcirco se consilium mutasse, expectaturumque dum idem sibi quoque Academiæ professori mandetur.* Regens quoque Collegij Theologici P. Bertius ab ijsdem monitus vt suas exprometet, sine tergiuersatione respondit; *se in articulis de Iustificatione Hominis coram Deo, de prædestinatione, de gratia, Dei & libero arbitrio, de perseuerantia, denique vera fidelium, diuersum ab Gomaristis sentire.* Vnde multo vehementius perculsi sunt Gomaristæ. Itaque animosiores paulo Arminiani, inter quos dicitur etiam Alcmariæ se exeruisse præ cæteris Minister Adolfus Venator qui publice Arminianam in Ecclesia doctrinam tradebat. Ideo hunc Confestim eius aduersarij vti Pelagianum & Socinianum falso traducere cæperunt, & eum cum quibusdam à docendi munere suspenderunt. Ille vero suspensionem illam floccipendens cum socijs apud Illust. Ordines conquestus mandatum impetrauit, quo eorum restitutio imperabatur mandabaturque inimicis eorum, vt non obstarent, restitutioni, qui ad conscientiæ suæ asylum recurrentes, *id facere non posse responderunt & deprecati sunt humillime quasi atq; iterū synodum Nationalem urgere cæperunt*, cuius cum nondum esset opportunitas, Noua collatio inter Gomarum & Arminium instituta est, assumptis à quauis parte quatuor Ministris, habenda coram ipso Ordinum Illustrium conuentu. Eam collationem è scribis excipi volebant, Ordines vero voce sola fieri, postea tamen scriptis comprehendendam esse ad iudicium synodi, conuenit. Erant inter Collatores ex parte Arminij assumptos Vtenbogardum Hagæ, Borrium Leydæ, Greuinckhouium Roterdami Ministros, quatuor s antedictus Venator Alcmarianus, quem vt suspensum renuebant Gomaristæ. Ex parte Gomari verò fuerunt assumpti Acronius Schedamæ, Rolandus Amstelodami, Bogardus Harlemi, & Hommius Leydæ

Miristelli. verum nihil illi aduersus Venatorem efficere potuerunt, sua suspensione praetexta, qui olim ipsius Ecclesiae Catholicae veram censuram flocci-pendendam docebant.

Initium collationis fuit factum de Iustificatione, *An scilicet Fides quâ à Ius est secundum gratiosum Dei aestimationem sit ipsa Iustitia, qua coram Deo iustificamur? Deinde de Praedestinatione diuina, Tertio de gratia Dei & cooperatione liberi Arbitrij, ultimo de Perseuerantia vere fidelium.* De quibus solis cum actum sit ea collatione, accidit vt deinde famoso nomine ex res, *Quinque controversi* articuli sint nominati. Quam solide porro Arminius & eius socij in hisce se gesserint aduersus Gomaristas docent Remonstrantium Acta parte. 2. in qua Arminiani proposuerunt, explicarunt & defenderunt exactissime sententiam suam super quinque de praedestinatione eique annexis capitibus, tot scripturae locis confirmata, & contrariae sectae clara confutatione stabilita, vt mirum sit, quomodo rationi suae Gomaristae satisfaciant, nisi voluntate sola pugnarent, ostendentes facto se gratiae Dei seu veritati posse resistere, quod fieri posse verbo negabant, cum contra Gomari sententia, de ijsdem capitibus nullo robore eiusmodi, nisi Sophismatis & bruto multitudinis & potestatis saecularis imperio fulciatur. Haec eo recensentur, vt tanto tetrior Gomaristarum appareat victoria, quo Arminianos vi demum oppresserunt. Cum autem quinque discussis articulis Ordinibus collationem abrumpi placuisset 22 Augusti, collatoribus imperarunt vt scripta sua de controversijs oblata intra certum dierum numerum custodiae suae submitterent, donec ea in Synodo discuterentur. At hac collatione magis Reformati Gomari partium turbati sunt & 16 Septemb. iterum postularunt ab Ordinibus Synodum, in qua scirent se facile aduersarios oppressuros numero nondum auctos quibus Responsum est, convocatam iri Synodum cum Alcmarianae [illegible] Ministri ex Illust. Ordinum mandato de Adolpho Venatore & adhaerentibus, in [illegible] paruissent. Ne igitur ea res moram faceret vlteriorem à Gomaristis Deputati Alcmariam profecti, cũ eius loci classe egerunt de abdicatorum restitutione, Haec in parte paruit, & Venatore excluso, ob graues vti dicebat causas [illegible]. Sed ea ratione nec Ordinibus [illegible] Arminianis [illegible] fecissent 5. Octobris denuo ad recipiendum Venatorem compulsi sunt, cum sensim infirmatus Arminius ex hac vita 19. Octob. decessit.

Arminio è vita sublato Gomaristae, vti magno adversario liberati, spem certam sibi de reliquis opprimendis faciebant, & Synodum rursum sollicitabant, quam eis Ordines addixerunt, cum Alcmariana Classis eorum mandatis paruisse videretur, vti decebat: quod cum pertinaces Gomaristae recusarent, occasionem dederunt Arminianae partiacrius ipsos, vti rebelles premendi & argumentis, quibus Spiritu resistere non possent, fortius vrgendi, qua in re multi scriptis & dictis operam non ignauam collocarunt, pro vindicanda Statuum & ordinum authoritate. Itaque Ann. 1610. eiusmodi turbis inchoatus ad 25. Maij decurrit, cum Gomaristarum patientia pene fracta fuit & pessundata, itaque potenter iterum Synodum efflagitarunt. At dum id Ordines meditantur, inter ipsos de modo conuocationis, & conuocandis coeptum est disceptari & ambigi, & non solum Provincialis Synodus, sed & Minores annuae intermittendae fuerunt, studio partium diuulsa consensione, in Hierarchia, carente capite seu Papa, Hac occasione Arminiani cum viderent se excommunicatione & alijs indignis modis à suis Fratribus in Fide tractari, ipse inter se corpus quoddam conflandam esse non inepte iudicarunt, cum Gomaristas à Fide vera & religione & caritate excidisse sentirent. Nec multo post, nimirum mense Iunio Hollandiae & VVest-Frisiae ordinibus libellum supplicem, cui titulus erat *Remonstrantia* obtulerunt, à quo eos quidam *Remonstrantes* dictos fuisse contendunt. In hac illi causam suam egerunt strenuè & perspicuè aduersus tenebras Gomaristarum, qui nec opinionibus conuenirent, nec candide illas ipsas, quas fouebant in animis, producere in lucem auderent, de praedestinatione, de Gratia, Fidei. &c. adiunctis. Ne vero maior inter Ministros ex hoc scripto concitaretur seditio, diligentissime Remonstrantia illa est occultata, & dum in locum defuncti Arminij successor quaeritur, ecce tibi aduersus Gomaristarum factionem, supplicesque libellos & omnia vota, in Cathedram vacantem Steinfurto, VVestphaliae oppido Caluini academia celebrato, euocatur Conradus Vorstius, homo audax, & suis senius & Gomaristis suspectus, certe Socinianismi ab ijsdem accusatur,

Legationem obijt Vtenbogardus, quod cum Gomaristis fuisset comperuisset, inquieti homines iterum Ordines monere, & orare ne is, velut anguis in viscus immitteretur, praesertim cum Academia Heidelbergensis (Gomari partium ea erat) aduersus Vorstium dixerit 20. August. luculentum testimonium Heterodoxiae in doctrina de Deo eiusque attributis, nempe & *quantum esse Deum & compositum & mutabilem*, ab eo sciendi &c. Hinc iterum disceptatio multa & commotio oborta est de Vorstij persona ad 18. Octob. circa quod tempus Vorstius aduenit & ab ordinibus auditus Steinfurtum redijt. Alia disceptatio eadem tempore oborta est ob personas examinandorum in Classibus pro cura animarum, cum iuxta Ordinum nemo a cura illa depelli debuit, qui se cum Arminianis sentire affirmaret, quae res a 22. August. ad Nouemb. 21. cum importunitate Gomaristarum dum tractatur ab Ordinibus demum Collatio Hagae Comitis decernitur instituenda super *quinque controuersis articulis*, inter Denos & Denos Ministros aut Doctores ex vtraque parte legendos. Hi Ann. 1611 ad [illegible] Martij conuenerunt, vbi iterum dissensio oborta est ex personis, qui de parte Gomari se ingerebant titulo Deputatorum ad futuram collationem. His igitur explosis multo maior de forma Collationis est oborta discordia, ita vt Ordines discerperentur animis. Arminiani latentes blasphemias Gomaristarum in apertum produci volebant, at illi occultabant obnixe, & vt expedirent se specie quadam, profitebantur *a se credi & doceri quod Deus neminem condemnaret, nec statuisset damnare quenquam, nisi iuste propter propria ipsius peccata*. Sed in his simplicibus, vti videbatur Sermonibus, virus occultum tenebant, nempe futura ex vi Reprobationis cuique obuentura peccata, quod cum ordines non aduerterent, utcunque eis acquierunt tanquam rite de blasphemia purgatis. Denique Festus Hommius fuit in ea collatione os Gomaristarum, Adrianus Borrius alijque per vices Arminianorum. Interea e VVestphalia redibat Conradus Vorstius quem ad 27. Aprilis audiendum in collatione decreuerunt ordines, ex eius auditione iterum dissensio alia oboritur dum Remonstrantes eum recipiendum ad Cathedram censent, Gomaristae reijciunt, & vtrique pertinaciter proposito insistunt vsque ad eundem [illegible] iudicio dimissum, & paulo post Collationis finis impositus, nim. suspensa sententia, nim. vt articuli in eo statu manerent, quo ante collationem fuissent, Ministri in pace agerent, docerentque suos sententias, scriptaque exhiberent per collationem proposita. Reliquam partem tamen turbae circa Vorstij personam in Prouincijs absumpserunt. Cumque exeunte Ann. 1611. statuissent Ordines vt Collatores Hagienses, scripto statum controuersiae circa 5. articulos controuersos exhiberent, vnaque sua adderent Consilia pacis Remonstrantes mutuam tolerantiam suggesserunt. Gomaristae vero iterum synodum praedatoriam) postularunt.

Speciosum quidem erat Gomaristarum Consilium, de Synodo, veruntamen praedatorium, vtpote in quo, sub nomine honesto Synodi, conspiratio vnius factionis latura esset in aduersarios sententiam praeiudicatam. Itaque varie fuerunt Ordines affecti, audito vtriusque partis Consilio, adeo vt nihil statui posset. At pertinaces Ministri e factione Gomari non quiescebant, clamantes *non solum 5. articulos in controuersiam vocari a parte Arminij, sed plures magni momenti*, quo clamore obstrepero 3. Dec. commoti ordines statuerunt, *vt purissime doceretur in Scholis & Ecclesijs Euangelium nimirum 1. perfecta Christi satisfactio pro peccatis nostris 2. Iustificatio hominis coram Deo 3. Fides iustifica 4. peccatum originale. 5. certitudo salutis. 6. Perfectio Hominis in hac vita, omnia iuxta morem & traditionem in Reformatis passim Ecclesijs vsitatam hactenus*. Sed id decretum emplastrum erat suppurantium vulnerum, partibus hinc & inde rem suam agentibus. & nihilominus decreto satisfacientibus, maxime tamen Gomaristae tumultuabantur, & in populo schisma erat & secessio, capitibus singulis quam elegissent partem sequentibus. Quin etiam Alcmariae ad arma deuentum est, cum Gomaristae id egissent, vt Magistratui annuo, qui aequus fuerat vtrique parti, succederet amplius fauens Gomaristis, quam molitionem, plebs Venatori Ministro Arminiano fauens, vindicavit, abdicato eiusmodi Magistratu a Gomaristis subintroducto. atque ita Gomaristae causam suam commendare dum conantur, deteriorem effecerunt, exilio consecuto. Alcmariae exemplum secutum est Roterodamum &c. At Amstelodami alijsque locis plurimi Gomaristae Arminianos pepulerunt. Magistratus vero Gomaristas cernens truculentius agere, non paucis locis seueris edictis eos, vt turbatores compescuit, quod illi Arminianorum Machinatione fieri interpretari,

multo

multo magis furebant. Inter hos tumultus demum alter princeps factionis Gomarus obit Ann. 1612. ex hac vita, in cuius locum euectus est ad Leidensem Cathedram Doctoralem Simon Episcopius Remonstrans, nuper Amstelodamo pulsus ab aduersa factione; Hinc iterum commotio inter Gomaristas consecuta est, peruenerat iam Schisma hoc in Vltraiectinam prouinciam, & occuparat, Geldriam item ac Transisulaniam, & quidem in Vltraiectina Prou. ab Arminianorũ parte circa Augustum mensem præualente *Formula Regiminis Ecclesiastici* ex mente Vtenbogardi Hagiensis Ministri concepta est, cuius 4. & 5. Articulis cap. 2. videbant *Tolerantiam sententiarum de 5. controversis articulis*, vti in Hollandia tolerarentur. Et similia Neomagi, Bomeliæ, Tielæ, Dauentriæ, Campis, alijsque locis gerebantur, rationabilem Arminij doctrinam vt quæ Homines Fatis ineuitabilibus liberaret, populo ac Ministris lubenter acceptantibus, idcirco Gomaristarum factio rursum communicatis Consilijs ex singulis Prouincijs duos ablegat ad Generales ordines Deputatos, sola fere Vltraiectina cessante Prouincia, qui ordines informarunt, & rogarunt, vt Synodi conuocationem diutius iam differre cessarent. Sed cum Vltraiectinæ Prouinciæ deputati abessent, & Hollandiæ ac VVest-Frisiæ deputati dicerent, se non satis liquidis mandatis à suis Delegantibus esse instructos quo ad Synodum, postulatum irritum euasit. Legebantur tunc passim libelli ab vtraque parte dissidentium editi, *Campana incendiaria*; *pressior Declaratio*; *Via director*, & *Mercurius*, alijque, quibus partes aduersas eleuabant & deprimebant ex animi sui sensu & arbitrio, ita vt compita, vici & domus perstreperent disputantium turbis, tanquam tubis & tympanis in bello. Cumque nullum malo huic [illegible] reperirent Gomaristæ, timẽtes ne plausibilitate doctrinæ aduersariæ opprimerentur, post ordines toties tentatos, Consilio inito G[illegible] Ludouicum Nassouium Frisiæ gubernatorem induxerunt seu prece seu pretio seu vtrisque machinis, vt is Vtenbogardum Arminianum & Hommium Gomaristam, tanquam Principes factionum suarum accersitos induceret, vt [illegible] amare ac fraternè inter se despicerent, an non via aliqua honesta componendi dissidij [illegible]?

A[d hæ]c Hommius fertur respondisse, *si Remonstrantes in suis 5. articulis hactenus controversis vellent sistere, nec ad aliud dogma Ecclesiarum Belgicarum conuellendum se extenderent, facile dissidium Tolerantia mutua posse componi*; Vtenbogardus rogatus quid de hoc ipso Consilio sentiret, respondit, *se arbitrari alios articulos nullos à Remonstrantibus impeti*. Itaque hi Duum-viri assumptis tribus pro singulis factionibus personis moderatis, qui de hac pacis via transigerent amplius consultarunt; quod consilium Ann. 1613. 21. Ian. Ordines Collaudarunt. Ergo 27. Febr. Delphis Octo-viri adsũt, vbi *Mutua Tolerantia* sententiarum, quo ad 5. articulos tentata est: & Arminiani quidem confestim in eam consensere, Gomaristæ vero, *primo de solis 5. articulis tolerandis cautionem poscebant, deinde ipsam Tolerantiam mutuam circumscribi certis terminis iubebant, ita demum se consensuros in eandem*. Conditiones autem erant hæ, *vt sex capita Doctrinæ ab ordinibus Ann. 1611. 3. Dec. paulo ante memorata, purissime iuxta Euangelium per omnes Ecclesias Belgij iussa prædicari, Remonstrantes iuxta Confessionem Belgicam, & Catechismum Palatinam suamque Thesibus expressam exegerim, reciperent se docturos, & contrariam eis sententiam, quæ ex quibusdam Anti-thesibus Arminij Vorstij Bertij & Venatoris &c. proposita esset, æque reijcerent ac damnarent*. Has conditiones, cum non aliud agerent, quam vt Arminiani suos quinque articulos tacite damnarent, & Mutuæ Tolerantiæ nomine à Gomaristis in seruitutem conscientiæ concederent, Arminiani admittere sane non debuerunt, nec illos, vt admitterent postulare decebat. Cesserunt tamen pacis gratia Arminiani in tantillo, ne præfracte responderent, sed se cum reliquis Remonstrantibus agere velle ea de re asseruerunt. Ita Hommius & Vtenbogardus euocati ad Ordines, eisdem Delphis acta retulerunt, Hommio dicente: *quod spes pacis affulgeret, si Remonstrantes suam circa 5. articulos sententiam declararent*, quasi Gomaristæ tot Thesibus, tot libris, tot collationibus expressam, mentem Arminianorum nondum perspexissent. Idcirco facile ordines insidias Gomaristarum odorati Vtenbogardum, seorsim audiendum censuerunt, qui *Gomaristas iniquè agere, & Inquisitionem Nouam sibi assumere est conquestus. vti ipsi ordines coram audissent ex Festo Homio* Quæ propter Ordines Gomaristis edixerunt; *vt à postulanda huiusmodi declaratione sententiæ Arminianæ, quæ adeo iam esset [illegible] desisterent, & [illegible] pacem ad[illegible] ne impedirent*. Gomaristis autem adhuc perti-

cacites

taciter apud ordines exhibentibus Theses illas, in quas Arminianos consentire, & Antitheses quas ab Arminianis vellent damnari, Ordines seuere interdixerunt, *ne aut typis aut manu expressorum, scriptum ulcho cuiquam mortalium communicaretur.* Et quia apud ordines quidam ab Ecclesijs aut Synodo Deputatorum titulo ac officio fungebantur, iijque remoram paci injicere censebantur, certe Arminianis essent suspecti, *& titulo & officio illo abstinere iussi sunt.* Tantum valuit Arminianorum æquitas & causa, quamdiu per Indices incorruptos & nullarum partium fuit tractata. visa est tunc ad apicem pervenisse Arminiana res cum hæc gerabantur. nam ex hoc tempore obstinatione Gomaristarum, prætextu Declarationis istius vafre expetitæ & non impetratæ res Arminianorum retro ferri specioso titulo cæperunt, & continuè, etiam in synodo ipsa, tergiversationis quo ad Declarationem suæ sententiæ criminationem passi sunt, imo quasi Romanam Catholicam religionem sub 5. articulis reducere conarentur, invidiose apud Perfectos Calvinistas, traducebantur. Quæ suspicio & criminatio multum Gomaristas, imo pene sola adiuuit, & præsentissimo exitij periculo exemit, Arminianos vero involuit vt sequens historia pandet.

Erat eo tempore in authoritate apud Angliæ Regem Iacobum I. Hugo Grotius vir eruditus, is cognita causa controversiarum, sive sponte suâ siue ab alijs persuasus, ad Regem illum tanquam suorum Regnorum (vti volebat) supremum caput Ecclesiasticum & vicinarum Ecclesiarum oraculum seu proepiscopum, vna cum Informatione de sentẽtia Arminianorũ & Gomaristarũ scripsit literas suasitque Regi, vt is se pacis arbitrium aut sua forẽ in *Tolerantia mutua* indicenda exhiberet apud Hollandos, præsertim cum aliter componi dissidiũ non posset, Rex negotium commendatum auide suscepit, suasit, & Ordinibus scripsit.

Illi vero inter se discrepabant æque ac ipsi Ministri. de quibus componendis agebatur. Prævaluerunt tamen rationes eorum qui *Tolerantiam sanciendam esse* censuerunt, atque ita demum in Hollandiæ ac West Frisiæ vrbibus A. 1614. 25. Iulij sancitum *Decretum Tolerantiæ mutuæ* est promulgatum, additis in rem quibusdam Scripturæ Patrumq; sentẽtijs, quas Gomaristæ confestim arrodere cæperunt, atque per easdem ipsum Decretũ, aiebant enim *Faustũ Regiensem Episcopũ inter alios citatum semipelagianũ fuisse,* quo crimine etiam Arminianos onerabant. Ea igitur ratione Decretum paci conciliandæ vel stabiliendæ destinatum nouam belli materiam suppeditauit, Triglandio Amstelodamensi, ex Gomari factione, Ministro, vt Decretum typis oppugnaret, Vtenbogardo contra vt adversus Triglandium defenderet, quem rursus Triglandius egregius Calvini, Bezæ, Zanchijque & similium Gomaristarum hyperaspistes, refutauit. Cum igitur Decreti vis infirmari videretur A. 1615. Septembri & Octobri mense laboratum est, vt quamplurimi sua ei nomina subscriberent, quod pars præstitit, pars autem alia zelosior refugit, vt igitur etiam hi aliqua authoritate ad subscribendum inducerentur, 21. Dec. ad singulas classes *Decretum de Tolerantia mutua* transmissum est, & vt subscriberent Ministri fuit mandatum, adiecto alio Decreto quo permittebatur, *vt in Ministrorum vocatione, item seniorum electione eo liceret vti ordine, qui A. 1591. constitutus fuerat, sed quibusdam recusantibus parum acceptatus* quod Ministri imperium Ecclesiasticum ciuili Magistratui extortum inique, nollent ad eundem vel in parte reuolui, vtpote *Scorpionum Apocalypticorum è numero habentium coronas aureas super capita sua.* Erat quippe illo Decreto sancitum vt electio prædictorum fieret per 4. è Magistratu ciuili, & 4 de presbyterio personas.

Hæc decreta iterum perplexos reddiderunt Gomaristicam manum, quæ tot a Deo sollicitata ad sanam mentem medijs ijsq; vrgentibus, satis ostendit ipso facto quod ore negabant *se Dei gratiæ posse & resistere & acquiescere; etiam sibi, in tot blasphemiis sententiis contra Deum, gratiam abunde ministrari &c.* sed libertate arbitrij, odio in partem aduersam, *inflammari à gehennæ rota,* Deputatos ex singulis fere, in quibus adhuc dominabantur, classibus, ad Ordines ablegarunt, vt grauamina Deputatorum, circa huiusmodi Decreta, scripto comprehensa publicè in Haga Comitis exponerent, atque eorundem Introductionem deprecando omnino recusarent. Invenerunt hi ante propositionem, cuius causa venerant, effugium quo Classes vti possent ad declinandum onus transmissorum Decretorum; nempe *quod diceretur, illa nondum plena solennique omnium Ordinum approbatione esse approbata, & ideo vim Legis minime obtinere.* Lætum inventum. Interea tamen contra Decreta aliquot locis tumultuatum est a Ministris Gomari, imprimis Harlemi, quibus locis ad communionis separationem peruenerunt Factiosi. nolebant

Eee enim

cui in Ministri in consortium vocandorum Ministrorum ac Presbyterorum admittere Magistratum ciuilem, & qui ipsimet non aliunde in Hollandia à nullo alio nisi ciuili Magistratu, & quidem per Rebellionem excitato, erant admissi, nunc ingrati suosmet creatores & patros ea potestate excludebant. Ita vt iam tum Apollonianum schisma, de quo seq. libro agetur, natum serperet. Ego igitur modo Hollandia in exactum ac patens schisma abijt, conventibus contra conventus celebrandis diffissa. Exemplo sit Haga Comitis. Cum istic Gomarista Henricus Rosæus, quod Decretis illis, prætextu conscientiæ, obtemperare recusaret, suspensus esset à munere, Ministerij, & adhærentes deinceps in pago Risvvicensi vicino, mox iterum in separato templo Hagæ religionis suæ exercitium percommodato acceptis Ministros vsurparunt, authoritate quorundam inter Ordines, in quibus erat etiam Mauritius Princeps Arausicanus & Comes Guilhelmus Ludovicus Nassouius, qui incertum quibus caussis moti, sanè arbitrij libertate vsi, & vti Mauritius fallus est vtilitatis intuitu à Remonstrantibus declinarunt, & pondus animumque Gomaristis addiderunt. At à Remonstrantium parte stabant alij, inprimis Aduocatus Hollandiæ, qui partem eam sæpe fideliter adiuuit, effecitque, vt punitis ob Decreta non recepta, cum appellarent supremam curiam, curiæ protectio negaretur.

Annus inter hæc agebatur 1616, cum ad Amstelodamense præpotens emporium Hollandiæ, Decretis illis obnixum, mense Aprili missus est Hugo Grotius cum quibusdam qui sua eloquentia senatum induceret ad Decretorum dictorum receptionem. Is audito Grotio, quod ad Decreta illa suum non accessisset suffragium offensus, respondit se in hac quinquagenaria (grandis scilicet ætatis, et quam multi in Senatu præsentes antecellebant) religione velle persistere, nec Actis ab Ann. 1611. vsque ad huius anni 18. Martij assentiri, donec legitimæ Synodi conuocatione controuersiæ Religionis componerentur. Fuit hoc alterum grande pondus, quo Gomaristarum factio inualuit. Succedente deinde Anno 1617. Arminiani Secundam Remonstrantiam Ordinibus obtulerunt, in qua suam causam è criminationibus Gomaristarum eximebant, aduersarios Fatalismi & aliorum criminum reos agebant, mense Martio. Gomaristæ autem quæsitis extra Belgium prope & procul suffragijs & auxilijs, per suos in Fatalismo sodales Ministros effecerunt etiam hoc vt Iacobus Britaniarum Rex, 20. Martij datis literis Ordines hortaretur, vt demum positis inter se discordibus affectibus partium turbationi Ecclesiarum remedium afferre mutuarent, præsertim instante magno illo syncretismo, & mysterio quod in Germanico Imperio tunc moliebatur Caluinismus, qui & Imperium illud penitus diripere & sibi vendicare iam constituerat & eiecta primum a Corona & Regno Bohemiæ & Hungariæ Austriaca Domo ulteriora erat attenturus, si fortuna faueret. Horum pars magna erant & ipse Britanni & inter Status Hollandiæ non pauci, qui Consilijs, directione, & ope Magnum illud miraculum erant patraturi, *quo Papismus ex toto orbe terrarum erat profligandus, omnesque Monachi & Ecclesiastici maximè autem Iesuitæ à Bohemorum rusticorum Hussiticis, tribulis (ita enim sculptura area & typo ipsi expresserunt Caluinistæ) in infernalem orcum & latebras æternas, erant compellendi, Imperator vero Romanus penitus, sub aquilæ specie explumandus atque ad hospitium eremitarum, sub panno & pera signo ablegandus in exilium.* Eo rerum statu Regis Iacobi authoritati accessit Mauritij principis, (qui etiam ipse Consiliorum in Germania erat director) voluntas, quæ vtpote potentis Gubernatoris exercituum, erat grauis. Vtrisque Zelandorum accessit Oratio & Legati ad idem Connitentes, vt nimirum Nationalis Synodus cogeretur, *qua vti Ordinario medio per Spiritum Sanctum proposito*, (ita enim narrant Gomaristæ ipsimet, quod notare poterit Catholicus) *via tandem ad pacem Religionis sternatur*, non solum Ecclesijs, sed multo magis ciuili statui profuturam, ob eas quas memoraui causas. Dum tractatur, disceptatur de talis Synodi, vel componendæ litis per aliam viam negotio, rumor increbuit, *Synodum eiusmodi (vtpote Dictaturam Pontificiam vel Conciliorum iam pridem damnatorum authoritatem restituendo) à Libertate Provinciarum multum detracturam, & Ministris verbi sceptra daturam. cum unaquaque provincia habeat ius supremum de Religione statuendi, prout ipsi visum esset. Indignum esse hanc libertatem alijs provincijs subiugari, imo armis, si præcipiatur eam esse defendendam.* Hinc factum est ut nonnullarum Ciuitatum Rectores, decreverint circa 4. Augusti conspirando milites conscribere qui nec Ordinibus, nec Mauritio, sed sibi solum, essent obstricti iuramento, & his libertatem suam esse tuendam. Factum id Ultraj., Leidæ, Harle-

mi, & alijs locis compluribus, ita ut Ordines & Mauritium eas res sollicitos, teneret. qui omni ope adnisi sunt, ne quid Resp detrimenti caperet, in tam propinquis Imperij Germanici turbis dirigendis occupanda. Adiuvit Ordines Dudleius Carletonus Legatus Britanniarum Regis, cuius orationem 6. Octobris habitam nacti Arminiani, quod Gomarum redivivum spiraret, Libello edito refutasse narrantur. Generales vero Ordines ut famosum damnasse, etiam Joannes Casimirus Junius filius Francisci Junij refutandum assumpsisse traditur mense Decembri, & uti sibi persuadebat, examimavit. Itaque tandem ad seq. Anni 1618 Cal. Maias Ordines Synodum Nationalem instituendam decernunt, simulque Leges constituunt, secundũ, quas, & convocatio fieret, & ipsa synodus dirigeretur. Et quoniam Gomaristæ sibi solis diffidebant in Arminianorum congressu, ut eos multitudine capitum in Synodo superarent, nec quenquam Remonstrantium in Consessum admitterent, vincerentque certissimo, ex vicinis Regnis ac Provincijs Theologos, suæ farinæ & mentis elicuerunt ad Nationalem Synodum, nempe Anglia, Scotia, Gallia, Germania; cumque quidam ridicule rogarent, ut eadem opera Oecumenicam Synodum seu Generalem indicerent, Responderunt id quod, inter omnia huius Synodi causa dicta, sapientissimum fuit, nimirum: INCERTISSIMUM ESSE AN ET QUANDO SYNODUS OECUMENICA CONVOCARI POSSIT (nempe a Calvinistis) HANC NATIONALEM QUASI OECUMENICAM ET GENERALEM FORE: (addo forte & ultimam uti prima fuit, ea siquidem evenerunt, ut ipsomet & piguerit & puduerit esse vel hanc primam celebratam) CUM EX OMNIBUS FERE REFORMATIS ECCLESIIS DEPUTATI SINT EIDEM INTERFUTURI. quæ verba ab ipsis Gomaristis typo edita, tanquam Monumentum æternum adversus se ipsos conscriptum, singulariter noto. Cum illis pateretur & ingenuè negent se esse Catholicam Ecclesiam toto orbe terrarum diffusam secundum Scripturarum elogia de Christi Regno nimirum, ut patet ex Actis ipsiusmet Synodi. Universa Calvinianorum Ecclesia congregata in Spiritu Ursini & Gomari, complexa Belgium cõfœderatum, Angliam, Palatinatum, Hassiam, Helvetiam, Nassoviam, Genevam, Bremam & Embdam, dixitque sententiam, quam nec Helveti, nec Angli, nec Hassi, nec Palatini, nec Genevates per omnia amplectuntur.

V. Acta in Synodo Dordracena à die 13. Novẽb. sessione 1. An. 1618. usque ad sessionem 145. die 9. Maij An. 1620. edita sunt Dordraci An. 1620 in folio magno 276. paginis, quibus altera pars Dogmatica subjicitur, complectẽs Iudicia Theologorum Provincialium super Quinque Controversis Remonstrantium Articulis & hæc paginis 319. absolvitur. Horum epitomen brevem do ex ipsis Remonstrantium & Gomaristarum Actis concinnatam, ab ipsis Remonstrantibus initio Actorum suorum in Præfatione præfixam. Hisce verbis:

IV. Synodus convocata est, in qua ij ipsi qui non tantum nobis nostrisque studijs in patria nostra directè atque ex professo semper adversati fuerant, sed tantum non inimici ac capitales hostes nostri utramque paginam fecerunt. Horum iudicijs vellemus, nollemus, stare aut cadere oportuit caussam nostram. Ab his citati sumus, coram his iudicibus caussam dicere iussi sumus: Et hi sunt illi qui nos pronunciarunt, non reos tantum, sed etiam *convictos corrupta Religionis, scissæ Ecclesiæ unitatis, gravissimorum scandalorum, & intolerandæ pervicaciæ adversus supremi Magistratus publicata in Synodo decreta & adversus ipsam* (en iecur Theologorum) *Venerandam Synodum*: Hi sunt illi qui à Rectoribus novis auxilia implorant ut *turbulentos & inquietos spiritus* (quos videlicet ipsi designaturi sunt) *compescant, & Synodica decreta authoritatis suæ calculo adiecto stabiliant; & immota ac perpetua reddant*. Et ecce successum. Non multo post, Remonstrantes citati aut silere iubentur veluti muti canes, aut exire patria cum uxoribus liberisque. Cæteri ferme ducenti ad eorum exemplum æterno exilio mulctantur, aut prodigioso silentio in libera patria adstringuntur, & ne quid odio desit publicantur edicta ne quis eis vel teruncium suppeditet, quo vitam miseram in exilio tolerent, inediæque molestiam & mendicitatis infamiam euadant; quingenti floreni in singulorum Remonstrantium Ministrorum capita statuuntur, sub æterni carceris pœna, redire in patriam vetantur, aliaque Albanæ sævitiæ damnata, exempla in usum revocantur.

Hac ratione actum nobiscum est, Christiane Lector, & caussa nostra inaudita, indefensa, damnata est ab adversarijs nostris, quodque dignum admiratione est, eorum criminum, quorum ipsi sibi non possunt non esse conscij, non tantum *rei* sed & *convicti* pronunciamur: Quis credat? utique si reos tantum nos dixisset Synodus, speciem aliquam habuisset

confestim fieret, impediebant Consilia Reipublicæ quæ tunc de Inducijs cum Rege Hispaniarum sanciend s tractabantur, u gentia. Acta sunt hæc circa 14 Septembris & Arminius Anno 1608.30 Aprilis libello supplice impetravit ab Ordinibus, ut causæ suæ & Gomari cognoscerentur corā Supremæ Curiæ Cōsiliarijs, & non Ministris verborū sibi ad mortē infensis. Pessimè habuit id rursum miseros Ministros, qui sibi in Ecclesiastica re iudicium deberi censebant, & eo pacto sta rueruntviam novo, deinde in Hollandia, nato, schismati, de potestate Magistratus Civilis in Ecclesia, de quo postea sermo erit. Itaque supplicarunt & illi Ordinibus Hollādiæ & Frisiæ 14 Maij, ut in Synodo Provinciali causa Ecclesiastica cognosceretur. Ordines vero media via incedentes, utrique parti satisfacere rati sunt, si cognosceretur coram Curia Suprema causa Arminij & Gomari, iudicium vero deferretur Synodo. Itaque ad collationem inter Gomarum & Arminium tandem deventum est apud supremam Curiam Hagæ, ubi iterum lis oborta est Actoris partes subterfugiente Gomaro, Arminio ad partes se se offerente, qui recusante Gomaro partes Actoris exclamabat, *mirari se quando quidem de Heterodoxia sua varij rumores sparsi sint, & iā omnes Ecclesias pervasissent, incendium que à se excitatum ipsa Ecclesia tota superare crimina rentur neminem reperiri, qui accusationem instituere auderet.* Hac gloriatione demum extractus est ad partes Actoris agend s Gomarus, qui ex autographo Arminij de Justificatione hominis allerta prodixit, *Iustitiam Christi non imputari hominibus in iustitiam verum ipsam fidē seu Tò credere per gratiosam Dei acceptilationē, esse iustitiam nostram; qua corā Deo iustificemur* qua assertio plane repugnat Catechismo Palatino, & illorum Calvinianorum sententiæ qui nihil in homine ullo boni, esse affirmant, sed omnia merum esse peccatum, adeo ut neque credere in Deum bonum sit opus, sed solus Deus sit bonus & illius bonitate imputata homini, fiat homo bonus, si quis bonus censeri debet. Stultissime sane & contra se ipsos docendo Si enim imputari debet homini Justitia Dei, ut quid fidem exigitis ab homine [illegible] o Deum imputare, & nolite exigere ab homine aliquid, quod sit causa imputandi justitiam. [illegible] ad objecta Gomari tam fatua [illegible] Arminius sed & illi adversarium [illegible] Consiliarij Supremæ Curiæ qui collationi [illegible], Ordinibus retulerint, *Controversiam qua inter duos illos Doctores exorta sint, versari potissimū in Subtilioribus quibusdam de prædestinatione disputationibus, qua aut omitti, aut mutua tolerantia dissimulari possint.* At Gomarus avidus honoris & victoriæ studio æstuans protestabatur dicens: *eas tanti esse momenti ut ipse cum Arminij sententia se diceret coram Deo comparere non audere,* quod ab Arminio multo melius & efficacius dicebatur, cum Gomari sententiæ de prædestinatione essent multis blasphemijs coopertæ, & ab Ecclesia Catholica damnatæ & porro damnandæ. Minabatur igitur Gomarus ut solent passionibus subjecti, & malæ causæ patroni, ostentans tumultus Civitatum & Provinciarum, nisi ex sua sententia statueretur; sed tunc nihil evicit. Unum illud statuerunt Ordines, *ut utriusque scripta consignata in Suprema Curia conservarentur, nemini communicanda, quoad Synodus Nationalis celebraretur.* Quæ res Gomaristarum factionem multo magis turbavit, cum tot machinis adhibitis nondum ex Arminianis extorquere potuissent, quid in Calviniana doctrina improbarent, metuerentque ne tota subverteretur, *Catechismo eorum & Confessione profligatis.* Itaque Gomaristarum deputati incessanter flagitabant synodum, vel Provincialem vel Nationalem, Ordines autem videntes passionibus æstuare Ministros, eosdem detinebant, ut ne quidem suas cōsuetas synodos celebrarent, cum tumultuum potius, quam sanæ doctrinæ seminaria futura præviderent.

Erat iam æstas Anno 1608. cum identidem flagitantibus Gomaristis, ut synodi fierent, Ordines 28 Iunij responderunt quod proximo Octobri Synodum essent convocaturi Provincialem, Eo comperto Ministri Arminianis infensi, quasi jam tum Iudicum subsellia occuparent, Arminianis iterum iterumque edixerunt, ut Considerationes suas singuli in singulis Classibus suis patefacerent, deferendas ad instantem Synodum, qua in re iniuriam manifestam irrogabant modestis Fratribus suis, quorum se Dictatores constituebant illi ipsi qui nuper ab Ecclesia Catholica Tota, nec ab Apostolica Sede, nec Concilijs Universis iudicari de se sinebant, prætextu libertatis Conscientiarum. Itaque Arminiani minime ad tam indigna attentata cæci aut fatui in Fratribus suis Gomaristis desiderabant æquum iudicium, ut *quod sibi nollent fieri alijs ne facerent,* & rogabant filios Matris [illegible] pugnarent contra se & meritissime [illegible]

Se-

se eorum iudicijs subtrahebant, & nihil eorum quæ atroces illi Dictatores mandabant iure suo prætenso expediebant. Vbi Octobez adfuit Maior synodus in 2. menses dilata est, & permissum est, vt suas particulares annuas synodos Ministri in vtraque Hollandia celebrarent, ea cautione ne Arminij causa, reseruata Provinciali, in ijs tractaretur. Celebrata est Dordraci Synodus Hollandiæ Australis, & contra Ordinum iussum Arminij causa tractata est a furiosis Gomaristis & denuo decretum, *vt considerationes suas Arminiani deferrent aduersariis suis, sub pœna Censuræ Ecclesiasticæ, in contumaces stringendæ. Idē à Petro Bertio tunc Regente Theologici studij Leydæ esse postulandum.* Sed aduersus illud evandum & prædatorium decretum Arminiani ab Ordinibus literas obtinuerunt 13. Octob *vt Considerationes suas, quas haberent, non ad Gomari factionem, sed ad ordines obsignatas transmitterent, vt ad Synodum asseruarentur.* Academia vero deputatis à synodo flagitatoribus respondit: *Gomarum nihil habere considerationum circa confessionem Belgicam aut Cathechismum* (quippe ex sua mente consarcinata) *Arminium vero suo tempore scripto responsurum,* Ipse vero Ordinibus exposuit *Quid de Prædestinatione diuina, de gratia, de libero arbitrio Hominis de perseuerantia Sanctorum, de certitudine salutis, de perfectione Hominis in hac vita, de Deitate filij Dei, de Iustificatione Hominis coram Deo, aliisq; capitibus doctrinæ, Belgarum Reformatorum sentiret.* asserens *ab aduersa sua parte tradi de Prædestinatione doctrinā quæ cum Dei natura, eius sapientia, iustitia & bonitate, cum natura hominis eiusque libero arbitrio cum opere creationis, cum natura vitæ mortisque æterna, pecati denique essentia pugnaret, quæque gratiam diuinam tolleret, Dei gloriam minuens, hominumque saluti esset noxia, quæ Deum faceret peccati authorem, dolorem de peccatis impediret, pœnitentiam tolleret, omnem piam sollicitudinem exterminaret studium bene agendi minueret, ardorem precandi profligaret, desperationem pareret, Euangelium euerteret, Verbi Ministerio obesset, postremo fundamentum omnis religionis euerteret.* Neque sanè vanè ista dicebantur, Gomarus tamen tanquam letali ictu petitus 12 Dec. accusationem orsus, doctrinam Arminij aliter interpretari, & cum id frustra fieret, inde maximè impetere, *quod Ministris alijs, nempe aduersarijs suis, toties rogatus & coactus, doctrinæ suæ copiam non faceret & cum Catholicis seu Papistis maximo Iesuitis in prædestinationis negotio & annexis ei sentiret. Idcirco ne quid Resp. Reformata detrimenti caperet, synodum Nationalem quoties opera Vtenbogardi &c. impeditam, omnino esse maturandam, vt remedium adhibeatur scissura & apostasia multorum ad Arminium deficientium,* Sub hæc

III. Anno 1609 crebro à Gomaristis vexatus est interim, & monitus Arminius, vt suas in Belgicam doctrinam Considerationes promissas scripto comprehensas mitteret, qui 4 Aprilis per epistolam Respondit; *se id distulisse quod intellexisset Illust. Ordines Ministris mandasse, vt considerationes suas obsignatas ad ipsos mitterent, idcirco se consilium mutasse, expectaturumque dum idem sibi quoque Academiæ professori mandetur.* Regens quoque Collegij Theologici P. Bertius ab ijsdem monitus vt suas expromeret, sine tergiversatione respondit, *se in articulis de Iustificatione Hominis coram Deo, de prædestinatione, de gratia Dei & libero arbitrio, de perseuerantia, denique vera fidelium, diuersum ab Gomaristis sentire.* Vnde multo vehementius perculsi sunt Gomaristæ. Itaque animosiores paulo Arminiani, inter quos dicitur etiam Alcmariæ se exeruisse præ cæteris Minister Adolfus Venator qui publice Arminianam in Ecclesia doctrinam tradebat. Ideo hunc Confestim eius adversarij vti Pelagianum & Socinianum falso traducere cæperunt, & eum cum quibusdam a docendi munere suspenderunt. Ille vero suspensionem illam floccipendens cum socijs apud Illust. Ordines conquestus mandatum impetrauit, quo eorum restitutio imperabatur mandabaturque inimicis eorum, vt non obstarent, restitutioni, qui ad conscientiæ suæ asylum recurrentes, *id facere non posse responderunt & deprecati sunt humillime quasi atqз iterū synodum Nationalem urgere cœperunt,* cuius cum nondum esset oppottunitas, Nova collatio inter Gomarum & Arminium instituta est, assumptis à quauis parte quatuor Ministris, habenda coram ipso Ordinum Illustrium conventu. Eam collationem è scribis excipi volebant; Ordines vero voce sola fieri, postea tamen scriptis comprehendendam esse ad iudicium synodi, convenit. Erant inter Collatores ex parte Arminij assumptos Vtenbogardum Hagæ, Borrium Leydæ, Grevinckhouium Roterdami Ministros, quartus antedictus Venator Alcmariānus, quem vt suspensum tenuebant Gomaristæ. Ex parte Gomari verò fuerunt assumpti Acronius Schedamæ, Rolandus Amstelodami, Bogardus Harlemi, & Hommius Leydæ

Ministelli. verum nihil illi aduersus Venatorem efficere potuerunt, sua suspensione præterea, quia olim ipsius Ecclesiæ Catholicæ veram censuram floccipendendam docebant.

Initium collationis fuit factum de Iustificatione, *An scilicet Fides quâ actus est, secundum gratuitum Dei æstimationem sit ipsa Iustitia, qua coram Deo iustificamur? Deinde de Prædestinatione diuina, Tertio de gratia Dei & cooperatione liberi arbitrij, vltimo de Perseuerantia vere fidelium.* De quibus solis cum actum sit ea collatione, accidit vt deinde famoso nomine eæ res, *Quinque controversi* articuli sint nominati. Quam solide porro Arminius & eius socij in hisce suo iterum aduersus Gomaristas docent Remonstrantium Acta parte. 2. in qua Arminiani proposuerunt, explicarunt & defenderunt exactissime sententiam suam super quinque de prædestinatione eique annexis capitibus, tot scripturæ locis confirmata, & contrariæ sectæ clara confutatione stabilita, vt mirum sit, quomodo rationi suæ Gomaristæ satisfaciant, nisi voluntate sola pugnarent, ostendentes facto se gratiæ Dei seu veritati posse resistere, quod fieri posse verbo negabant; cum contra Gomari sententia, de iisdem capitibus nullo robore eiusmodi, nisi Sophismatis & bruto multitudinis & potestatis sæcularis impetu fulciatur. Hæc eo recensentur, vt tanto tetrior Gomaristarum appareat victoria, quo Arminianos vi demum oppresserunt. Cum autem quinque discussis articulis Ordinibus collationem abrumpi placuisset 22. Augusti, collatoribus imperarunt vt scripta sua de controuersijs oblata intra certum dierum numerum custodiæ suæ submitterent, donec ea in Synodo discuterentur. At hac collatione magis Reformati Gomari partium turbati sunt & 16 Septemb. iterum postularunt ab Ordinibus Synodum, in qua scirent se facile aduersarios oppressuros numero nondum auctos quibus Responsum est, conuocatam iri Synodum cum Alcmarianæ classis Ministri ex Illust. Ordinum mandato de Adolpho Venatore & adhærentibus, in cætum suum admittendis, paruissent. Ne igitur ea res moram faceret vlteriorem à Gomaristis Deputati Alcmariam profecti, cū eius loci classe egerunt de abdicatorum restitutione, Hæc in parte paruit, & Venatore excluso, ob graues vti dicebat causas, cæteros admisit. Sed ea ratione nec Ordinibus nec Arminianis cum satisfecissent 5. Octobris denuo ad recipiendum Venatorem compulsi sunt, cum sensim infirmatus Arminius ex hac vita 19. Octob. decessit.

Arminio è vita sublato Gomaristæ, vti magno aduersario liberati, spem certam sibi de reliquis opprimendis faciebant, & Synodum rursum sollicitabant, quam eis Ordines addixerunt, cum Alcmariana Classis eorum mandatis paruisse videretur, vti decebat: quod cum pertinaces Gomaristæ recusarent, occasionem dederunt Arminianæ partis acrius ipsos, vti rebelles premendi & argumentis, quibus Spiritu resistere non possent, fortius vrgendi, quam in re multi scriptis & dictis operam non ignauam collocarunt, pro vindicanda Statuum & ordinum authoritate. Itaque Ann. 1610. eiusmodi turbis inchoatus ad 25. Maij decurrit, cum Gomaristarum patientia pene fracta fuit & pessundata, itaque potenter iterum Synodum efflagitarunt. At dum id Ordines meditantur, inter ipsos de modo conuocationis, & conuocandis cœptum est disceptari & ambigi, & non solum Prouincialis Synodus, sed & Minores annuæ intermittendæ fuerunt, studio partium diuulsa consensione, in Hierarchia, carente capite seu Papa, Hac occasione Arminiani cum viderent se excommunicatione & alijs indignis modis à suis Fratribus in Fide tractari, ipse inter se corpus quoddam conflandam esse non inepte iudicarunt, cum Gomaristas à Fide vera & religione & caritate excidisse sentirent. Nec multo post, nimirum mense Iunio Hollandiæ & VVestFrisiæ ordinibus libellum supplicem, cui titulus erat *Remonstrantia* obtulerunt, à quo eos quidam *Remonstrantes* dictos fuisse contendunt. In hac illi causam suam egerunt strenuè & perspicue, aduersus tenebras Gomaristarum, qui nec opinionibus conuenirent, nec candide illas ipsas, quas fouebant in animis, producere in lucem auderent, de prædestinatione, de Gratia, Dei, &c. adiunctis. Ne vero maior inter Ministros ex hoc scripto concitaretur seditio, diligentissime Remonstrantia illa est occultata, & dum in locum defuncti Arminij successor quæritur, ecce tibi aduersus Gomaristarum factionem, supplicesque libellos & omnia vota, in Cathedram vacantem Steinfurto, VVestphaliæ oppido Caluini academia celebrato, euocatur Conradus Vorstius, homo audax, & sui sensus & Gomaristis suspectus, certe Socinianismi ab iisdem accusatus,

Legationem obijt Vtenbogardus, quod cum Gomaristis suisset comperrum, inquieti homines iterum Ordines monere, & orare ne is, velut vnguis in vlcus immitteretur, præsertim cum Academia Heidelbergensis (Gomari partium ea erat) aduersus Vorstium dixerit 20. August. luculentum esse indicium Heterodoxiæ in doctrina de Deo eiusque attributis nempe & *quantum esse Deum & compositum & mutabilem*, ab eo defendi &c. Hinc iterum disceptatio multa & commotio oborta est de Vorstij persona ad 18. Octob. circa quod tempus Vorstius aduenit & ab ordinibus auditus Steinfurtum rediit. Alia disceptatio eodem tempore oborta est ob personas examinandorum in Classibus pro curaante... cum ... nemo a cura illa depelli debuit, qui se cum Arminianis sentire affirmaret, quæ res a 22. August. ad Nouemb. 21. cum importunitate Gomaristarum dum tractatur ab Ordinibus demum Collatio Hagæ Comitis decernitur instituenda super *quinque controuersis articulis* inter Denos & Denos Ministros aut Doctores ex vtraque parte legendos. Hi Ann. 1611. ad ... Martij conuenerunt, vbi iterum dissensio oborta est ex oratione, qui de parte Gomari se ingereba... titulo De... ad futurā collationem. His ... explosis multo maior de forma Collationis est oborta discordia, ita vt Ordines discederent... animis. Arminiani latentes blasphemias Gomaristarum in apertum produci volebant, at illi occultabant obnixe, & vt expedirent se specie quadam, profitebantur *à se credi & doceri quod Deus neminem condemnaret, nec statuisset damnare quemquam, nisi iuste propter propria ipsius peccata*, Sed in his simplicibus, vti videbatur Sermonibus, virus occultum tenebant, nempe futura ex vi Reprobationis cuique obuentura peccata, quod cum ordines non aduerterent, utcunque eis acquieturi tanquam rite de blasphemia purgatis. Denique Festus Hommius fuit in ea collatione os Gomaristarum, Adrianus Borrius alijque per vices Arminianorum. Interea e VVestphalia redibat Conradus Vorstius quem ad 27. Aprilis audiendum in collatione decreuerunt ordines, ex cuius auditione iterum dissensio alia oboritur dum Remonstrantes eum recipiendum ad Cathedram censent, Gomaristæ reijciunt, & vtrique pertinaciter proposito insistunt vsque ad eundem ... iudicio dimissum, & paulo post Collationi finis impositus, nimirum suspensa sententia, nim. vt articuli in eo statu manerent, quo ante collationem fuissent, Ministri in pace agerent docerentque suos sententias, scriptoque exhiberent per collationē proposita. Reliquam partē tamen turbæ circa Vorstij personam in Provincijs absumpserunt. Cumque exeunte Ann 1611. statuissent Ordines vt Collatores Hagienses, scripto statum controuersiæ circa 5. articulos controuersos exhiberent, vnaque sua adderent Consilia pacis Remonstrantes mutuam tolerantiam suggesserunt. Gomaristæ vero iterum synodum (prædatoriam) postularunt.

Speciosum quidem erat Gomaristarum Consilium, de Synodo, veruntamen prædatorium, vtpote in quo, sub nomine honesto Synodi, conspiratio vnius factionis latura esset in aduersariorum sententiam præiudicatam. Itaque varie fuerunt Ordines affecti, audito vtriusque partis Consilio, adeo vt nihil statui posset. At pertinaces Ministri e factione Gomari non quiescebant, clamantes *non solum 5. articulos in controuersiam vocari à parte Arminij, sed plures magni momenti*, quo clamore obstrepero 3. Dec. commoti ordines statuerunt, *vt purissime doceretur in Scholis & Ecclesijs Euangelium nimirum 1. perfecta Christi satisfactio pro peccatis nostris 2. Iustificatio hominis coram Deo. 3. Fides salutifica 4. peccatum originale. 5. certitudo salutis. 6. Perfectio Hominis in hac vita, omnia iuxta morem & traditionem in Reformatis passim Ecclesijs vsitatem hactenus*. Sed id decretum emplastrum erat suppurantium vulnerum, partibus hinc & inde rem suam agentibus. & nihilominus decreto satisfacientibus, maxime tamen Gomaristæ tumultuabantur, & in populo schisma erat & secessio, capitibus singulis, quam elegissent partem sequentibus. Quin etiam Alcmariæ ad arma deuentum est, cum Gomaristæ id egissent, vt Magistratui annuo, qui æquus fuerat vtrique parti, succederet amplius fauens Gomaristis, quam molitionem, plebs Venatori Ministro Arminiano fauens, vindicavit, abdicato eiusmodi Magistratu a Gomaristis sub ... troducto. atque ita Gomaristæ causam suam commendare dum conantur, deteriorem effecerunt, exilio consecuto. Alcmariæ exemplum secutum est Roterodamum &c. At Amstelodami alijsque locis plurimi Gomaristæ Arminianos pepulerunt. Magistratus vero Gomaristas cernens truculentius agere, non paucis locis seueris edictis eos, vt turbatores compescuit, quod illi Arminianorum Machinatione fieri interpretati,

multo

multo magis furebant. Inter hos tumultus demum alter princeps factionis Gomarus obit Ann. 1612. ex hac vita, in cuius locum euectus est ad Leidensem Cathedram Doctoralem Simon Episcopius Remonstrans, nuper Amstelodamo pulsus ab aduersa factione; Hinc iterum commotio inter Gomaristas consecuta est, peruenerat iam Schisma hoc in Vltraiectinam prouinciam, & occuparat, Geldriam item ac Transisulaniam, & quidem in Vltraiectina Prou. ab Arminianorũ parte circa Augustum mensem præualente *Formula Regiminis Ecclesiastici* ex mente Vtenbogardi Hagiensis Ministri concepta est, cuius 4. & 5. Articulis cap. 2. videbant *Tolerantiam sententiarum de 5. controversis articulis*, vti in Hollandia tolerarentur. Et similia Neomagi, Bomeliæ, Tielæ, Dauentriæ, Campis, alijsque locis gerebantur, rationabilem Arminij doctrinam vt quæ Homines Fatis ineuitabilibus liberaret, populo ac Ministris lubenter acceptantibus, idcirco Gomaristarum factio rursum communicatis Consilijs ex singulis Prouincijs duos ablegat ad Generales ordines Deputatos, sola fere Vltraiectina cessante Prouincia, qui ordines informarunt, & rogarunt, vt Synodi conuocationem diutius iam differre cessarent. Sed cum Vltraiectinæ Prouinciæ deputati abessent, & Hollandiæ ac VVest-Frisiæ deputati dicerent, se non satis liquidis mandatis à suis Delegantibus esse instructos quoad Synodum, postulatum irritum euasit. Legebantur tunc passim libelli ab vtraque parte dissidentium editi, *Campana incendiaria; pressior Declaratio, Via directior, & Mercurius*, alijque, quibus partes aduersas eleuabant & deprimebant ex animi sui sensu & arbitrio, ita vt compita, vici & domus perstreperent disputantium turbis, tanquam tubis & tympanis in bello. Cumque nullum malo huic finem reperirent Gomaristæ, timẽtes ne plausibilitate doctrinæ aduersariæ opprimerentur, post [illegible] tories tentatos, Consilio inito G[illegible] Ludouicum Nassouium Frisiæ gubernatorem induxerunt seu prece seu precio seu vtrique [illegible], vt is Vtenbogardum Arminianum & H[illegible] Gomaristam, tanquam Principes [illegible] accersitos induceret, vt ipsi inter se [illegible] fraterne inter se despicerent, an non via aliqua honesta componendi dissidij [illegible]!

Ad [illegible] respondisse, *si Remonstrantes in [illegible] articulis [illegible] controversis vellent sistere, nec ad aliud dogma Ecclesiarum Belgicarum conuellendum se extenderent, facile dissidium Tolerantia mutua posse componi*; Vtenbogardus rogatus quid de hoc ipso Consilio sentiret, respondit, *se arbitrari alios articulos nullos à Remonstrantibus impeti*. Itaque hi Duum-viri assumptis tribus pro singulis factionibus personis moderatis, qui de hac pacis via transigerent amplius consultarunt; quod consilium Ann. 1613. 21. Ian. Ordines Collaudarunt. Ergo 27. Febr. Delphis Octo-viri adsũt, vbi *Mutua Tolerantia* sententiarum, quoad 5. articulos tentata est: & Arminiani quidem confestim in eam consensere, Gomaristæ vero, *primo de solis 5. articulis tolerandis cautionem poscebant, deinde ipsam Tolerantiam mutuam circumscribi certis terminis iubebant, ita demum se consensuros in eandem.* Conditiones autem erant hæ, *vt sex capita Doctrinæ ab ordinibus Ann. 1611. 5. Dec. paulo ante memorata, purissime iuxta Euangelium per omnes Ecclesias Belgij iussa prædicari, Remonstrantes iuxta Confessionem Belgicam, & Catechismum Palatinum suamque Thesibus expressam exegerim, reciperent se docturos, & contrariam eius sententiam, quæ ex quibusdam Anti-thesibus Arminij Vorstij Bertij & Venatoris &c. proposita esset, æque reijcerent ac damnarent.* Has conditiones, cum non aliud agerent, quam vt Arminiani suos quinque articulos tacite damnarent, & Mutuæ Tolerantiæ nomine à Gomaristis in seruitutem conscientiæ concederent, Arminiani admittere sane non debuerunt, nec illos, vt admitterent postulare decebat. Cesserunt tamen pacis gratia Arminiani in tantillo, ne præfracte responderent, sed se cum reliquis Remonstrantibus agere velle ea de re asseruerunt. Ita Hommius & Vtenbogardus euocati ad Ordines, eisdem Delphis acta retulerunt, Hommio dicente: *quod spes pacis affulgeret, si Remonstrantes suam circa 5. articulos sententiam declararent*, quasi Gomaristæ tot Thesibus, tot libris, tot collationibus expressam, mentem Arminianorum nondum perspexissent. Idcirco facile [illegible]nes insidias Gomaristarum odorati Vtenbogardum, seorsim audiendum censuerunt, qui *Gomaristas iniquè secum agere, & Inquisitionem Nouam sibi assumere est conquestus, vti ipsi ordines coram audiissent ex Festo Homio.* Quæ propter Ordines Gomaristis edixerunt; *vt à postulanda huiusmodi declaratione sententiæ Arminianæ, quæ adeo iam esset vulgo protrita, desisterent, & tergiuersatione [illegible] pacem [illegible], ne impedirent.* Gomaristis autem ad hunc pertinaciter

tacitè apud ordines exhibentibus Theses illas, in quas Arminianos consentire, & Antitheses quas ab Arminianis vellent damnari, Ordines severe interdixerunt, *ne aut typis aut manu expressorum, scriptum ue hoc cuiquam mortalium communicaretur.* Et quia apud ordines quidam ab Ecclesijs aut synodo Deputatorum titulo ac officio fungebantur, ijque remoram paci injicere censebantur, certe Arminianis essent suspecti, *& titulo & officio illo abstinere iussi sunt.* Tantum valuit Arminianorum æquitas & causa, quamdiu per Iudices incorruptos & nullarum partium fuit tractata. visa est tunc ad apicem pervenisse Arminiana res cum hæc gerabantur. nam ex hoc tempore obstinatione Gomaristarum, prætextu Declarationis istius vafre expetitæ & non impetratæ res Arminianorum tetro ferri specioso titulo cæperunt, & continuè, etiam in synodo ipsa, tergiversationis quo ad Declarationem suæ sententiæ criminationem passi sunt, imo quasi Romanam Catholicam religionem sub 5. articulis reducere conarentur, invidiose apud Perfectos Calvinistas, traducebantur. Quæ suspicio & criminatio multum Gomaristas, imo pene sola adiuuit, & præsentissimo exitij periculo exemit, Arminianos vero involuit vt sequens historia pandet.

Erat eo tempore in authoritate apud Angliæ Regem Iacobum I. Hugo Grotius vir eruditus, is cognita causa controversiarum, sive sponte suâ siue ab alijs, persuasus, ad Regem illum tanquam suorum Regnorum (vti volebat) supremum caput Ecclesiasticum & vicinarum Ecclesiarum oraculum seu proepiscopum, vna cum Informatione de sentētia Arminianorū & Gomaristarū scripsit literas suasitque Regi, vt is se pacis arbitrium aut sua sorte in *Tolerantia mutua* indicenda exhiberet apud Hollandos, præsertim cum aliter componi dissidiū non posset, Rex negotium commendatum auide suscepit, suasit, & Ordinibus scripsit.

Illi vero inter se discrepabant æque ac ipsi Ministri de quibus componendis agebatur. Prævaluerunt tamen rationes eorum qui *Tolerantiam sanciendam esse* censuerunt, atque ita demum in Hollandiæ ac West Frisiæ vrbibus A. 1614. 25. Iulij sancitum *Decretum Tolerantia mutua* est promulgatum, additis in rem quibusdam Scripturæ Patrumq; sentētijs, quas Gomaristæ confestim arrodere cæperunt, atque per easdem ipsum Decretū, aiebant enim *Faustū Regiensem Episcopū inter alios citatum semipelagianū fuisse*, quo crimine etiam Arminianos onerabant. Ea igitur ratione Decretum paci conciliandæ vel stabiliendæ destinatum nouam belli materiam suppeditauit, Triglandio Amstelodamensi, ex Gomari factione, Ministro, vt Decretum typis oppugnaret, Vtenbogardo contra vt adversus Triglandium defenderet, quem rursus Triglandius egregius Calvini, Bezæ, Zanchijque & similium Gomaristarum hyperaspistes, refutauit. Cum igitur Decreti vis infirmari videretur A. 1615. Septembri & Octobri mense laboratum est, vt quamplurimi sua ei nomina subscriberent, quod pars præstitit, pars autem alia zelosior refugit, vt igitur etiam hi aliqua authoritate ad subscribendum inducerentur, 21. Dec. ad singulas classes *Decretum de Tolerantia mutua* transmissum est, & vt subscriberent Ministri fuit mandatum, adiecto alio Decreto quo permittebatur, *vt in Ministrorum vocatione, item seniorum electione eo liceret vti ordine, qui A. 1591. constitutus fuerat, sed quibusdam recusantibus parum acceptatus* quod Ministri imperium Ecclesiasticum ciuili Magistratui extortum inique, nollent ad eundem vel in parte reuolui, vtpote *Scorpionum Apocalypticorum è numero habentium coronas aureas super capita sua.* Erat quippe illo Decreto sancitum vt electio prædictorum fieret per 4. è Magistratu ciuili, & 4 de presbyterio personas.

Hæc decreta iterum perplexos reddiderunt Gomaristicam manum, quæ tot a Deo sollicitata ad sanam mentem medijs ijsq; vrgentibus, satis ostendit ipso facto quod ore negabant *se Dei gratia posse & resistere & acquiescere, etiam sibi, in tot blasphemis sententiis contra Deum, gratiam abunde ministrari &c.* sed libertate arbitrij, odio in partem aduersam, *inflammati à gehenna rota*, Deputatos ex singulis fere, in quibus adhuc dominabantur classibus, ad Ordines ablegarunt, vt gravamina Deputatorum, circa huiusmodi Decreta, scripto comprehensa publicè in Haga Comitis exponerent, atque eorundem Introductionem deprecando omnino recusarent. Invenerunt hi ante propositionem, cuius causa venerant, effugium quo Classes vti possent ad declinandum onus transmissorum Decretorum; nempe *quod diceretur, illa nondum plena solennique omnium Ordinum approbatione esse approbata, & ideo vim Legis minime obtinere.* Lætum inventum. Interea tamen contra Decreta aliquot locis tumultuatum est a Ministris Gomari, imprimis Harlemi, quibus locis ad communionis separationem peruenerunt Factiosi. nolebant

Eec enim

mi, & alijs locis compluribus, ita ut Ordines & Mauritium eares sollicitos, teneret. qui omni ope adnisi sunt, ne quid Resp. detrimenti caperet, in tam propinquis Imperij Germanici turbis dirigendis occupanda. Adiuvit Ordines Dudleius Carletonus Legatus Britanniarum Regis, cuius orationem 6. Octobris habitam nacti Arminiani, quod Gomarum redivivum spiraret, Libello edito refutasse narrantur. Generales vero Ordines ut famosum damnasse, etiam Joannes Casimirus Junius filius Francisci Junij refutandum assumpsisse traditur mense Decembri, & uti sibi persuadebat, exanimavit. Jtaque tandem ad seq. Anni 1618. Cal. Maias Ordines Synodum Nationalem instituendam decernunt, simulque Leges constituunt, secundū, quas, & convocatio fieret, & ipsa synodus dirigeretur. Et quoniam Gomaristæ sibi solis diffidebant in Arminianorum congressu. ut eos multitudine capitum in Synodo superarent, nec quenquam Remonstrantium in Consessum admitterent, vincerentque certissimo, ex vicinis Regnis ac Provincijs Theologos, suæ farinæ & mentis elicuerunt ad Nationalem Synodum, nempe Anglia, Scotia, Gallia, Germania; cumque quidam ridicule rogarent, ut eadem opera Oecumenicam Synodum seu Generalem indicerent, Responderunt id quod, inter omnia huius Synodi causa dicta, sapientissimum fuit, nimirum: JNCERTISSIMUM ESSE AN ET QUANDO SYNODUS OECUMENICA CONVOCARI POSSIT (nempe a Calvinistis) HANC NATIONALEM QUASI OECUMENICAM ET GENERALEM FORE; (addo forte & ultimam uti prima fuit, ea siquidem evenerunt, ut ipsomet & piguerit & puduerit esse vel hanc primam celebratam) CUM EX OMNIBUS FERE REFORMATIS ECCLESIIS DEPUTATI SINT EIDEM JNTERFUTURI. quæ verba ab ipsis Gomaristis typo edita, tanquam Monumentum æternum adversus se ipsos conscriptum, singulariter noto. Cum illis patenter & ingenuè negent se esse Catholicam Ecclesiam toto orbe terrarum diffusam secundum Scripturarum elogia de Christi Regno nimirum, ut patet ex Actis ipsiusmet Synodi. Universa Calvinianorum Ecclesia congregata in Spiritu Ursini & Gomari, complexa Belgium cōfœderatum, Angliam, Palatinatum, Hassiam, Helvetiam, Nassoviam, Genevam, Bremam & Embdam, dixitque sententiam, quam nec Helvetii, nec Angli, nec Hassi, nec Palatini, nec Genevates per omnia amplectuntur.

V. Acta in Synodo Dordracena à die 13. Novēb. sessione 1. An. 1618. usque ad sessionem 145. die 9. Maij An. 1619. edita sunt Dordraci An. 1620 in folio magno 276. paginis, quibus altera pars Dogmatica subijcitur, complectēs Iudicia Theologorum Provincialium super Quinque Controversis Remonstrantium Articulis & hæc paginis 319. absolvitur. Horum epitomen brevem do ex ipsis Remonstrantium & Gomaristarum Actis concinnatam, ab ipsis Remonstrantibus initio Actorum suorum in Præfatione præfixam. Hisce verbis:

IV. Synodus convocata est, in qua ij ipsi qui non tantum nobis nostrisque studijs in patria nostra directè atque ex professo semper adversati fuerant, sed tantum non inimici ac capitales hostes nostri vtramque paginam fecerunt. Horum iudicijs vellemus, nollemus, stare aut cadere oportuit caussam nostram. Ab his citati sumus, coram his iudicibus caussam dicere iussi sumus: Et hi sunt illi qui nos pronuntiarunt, non reos tantum, sed etiam *conuictos corrupta Religionis, scissa Ecclesia vnitatis, grauissimorum scandalorum, & intoleranda peruicacia adversus supremi Magistratus publicata in Synodo decreta & adversus ipsam* (en iecur Theologorum) *Venerandam Synodum:* Hi sunt illi qui à Rectoribus nouis auxilia implorant vt *turbulentos & inquietos spiritus* (quos videlicet ipsi designaturi sunt) *compescant. & Synodica decreta authoritatis sua calculo adiecto stabiliant; & immota ac perpetua reddant.* Et ecce successum Non multo post, Remonstrantes citati aut silere iubentur veluti muti canes, aut exire patria cum vxoribus liberisque. Cæteri ferme ducenti ad eorum exemplum æterno exilio mulctantur, aut prodigioso silentio in libera patria adstringuntur, & ne quid odio desit publicantur edicta, ne quis eis vel teruncium suppeditet, quo vitam miseram in exilio tolerent, inediæque molestiam & mendicitatis infamiam euadant; quingenti floreni in singulorum Remonstrantium Ministrorum capita statuuntur, sub æterni carceris pœna, redire in patriam vetantur, aliaque Albanæ sæuitiæ damnata, exempla in vsum reuocantur.

Hac ratione actum nobiscum est, Christiane Lector, & caussa nostra inaudita, indefensa, damnata est ab aduersarijs nostris, quodque dignum admiratione est, eorum criminum, quorum ipsi sibi non possunt non esse conscij, non tantum rei sed & conuicti pronunciamur: Quis crederet vtique si reos tantum nos dixisset Synodus, speciem aliquam habuisse-

set oratio: Iudicium.n.suum dixisse Synodus videri potuisset. At conuictos nos fuisse quo colore, qua specie, qua verisimilitudine dicitur? certe non aliâ quam quâ olim Nero Imperator Christianos *generis humani hostes convictos* pronuntiauit; etenim ne pugnatum quidem aut in arenam descensum, aut ad manus vnquam ventum fuit. Quippe a collatione vsque adeo abhorruit semper Synodus, vt ne vocem quidem ipsam in primo nostro aditu [illegible] sit, sed eius spem omnē protinus praeciderit. Quoties optauimus, rogauimus, orauimus, obsecrauimus vt iusta aliqua Collatio spectante & audiente Foederato Belgio toto institueretur? quam enixè saepenumero petivimus vtrumne in tanta doctorum hominum co[illegible] quisquam esset qui errorem nobis nostrum ostenderet & erroris nos si posset conuinceret? At semper repulsam passi sumus, ad iudicandum quippe non ad disputandum se conuenisse [illegible] Synodus. Et haec cum palam publicéque gererentur, conuictos tamen nos pronunciare Synodus ausa fuit: Itane ergo sine Sole, sine puluere, sine conflictu victoria reportata est, & nos, quorum animis nunquam vllae argumentorum machinae, vlli rationum arietes [illegible] sunt. sed qui solo tantum Authoritatis [illegible] fulmine percussi fuimus, etiam cum multò ante conscientias rationibus optimis munitas obtenderemus, & vt illis satisfieri posset humiliter peteremus, nihilominus conuicti sumus? Profectò si aduersarium audire nolle, est eum vincere, fasces vltro submittimus & victi sumus, si conscientiam aduersarii reluctantem sola authoritate premere atque vrgere est eundem conuincere, manus damus, & quia ita placet Synodo, conuicti sumus.

Quid? quod habet etiam quo suam siue supinam socordiam, siue stupidam credulitatem tegat Petrus Molinaeus cum in praefatione libri sui, quem Anatomen Arminianismi inscribit, nos non rationibus non argumentis [illegible] colorem habuisset [illegible] sed *[illegible] Synodi (qua nullam aliam à [illegible] celebriorem nec sanctiorem nec [illegible]* nimium turpi & mercenaria [illegible] *[illegible] perturbatos fuisse* scribere non dubitat, [illegible] *ante [illegible] dum gesteremus in pugnam & [illegible] conuersi [illegible] moras nectere, [illegible] metu sua conscientia* [illegible] [illegible] hanc & hyperbolicam calli[illegible] aliquam nobis obtegat? Alioquin certe indignum nomine atque famâ sua fecit, vir alioquin non ineruditus nec incelebris quod limen libri sui praetexuerit tam a vero aliena praefatione, tanquam si in Ep[illegible] aliquo intermundio aut ignota regione per somnium sibi narrari audiuisset ea, quae in Belgio & in Synodo gesta sunt. Equidem nisi leuitei fidem abhibere maluisset, quam molesta veritatis disquisitione se fatigare, fieri vix potuisset, vt vir prudens in vicina Gallia tam turpem & foedum errorem erraret. Quamquam si omnino certam detrectassemus moras nexuissemus, quid in eo reprehensione dignum fuisset? An aduersam partem iudicem non agnoscere, ab aduersa parte leges loquendi & silendi accipere nolle cum manifesto detrimento bonae caussae & veritatis diuinae tergiuersari est & φυγομαχεῖν? Ergone Athanasium qui nunquam non gestiebat in pugnam contra Arianos, & certamen auide semper poscebat, cum Tyri in concilio Arianos aduersarios suos rerum potiri videret & subito inde aufugeret, solo aspectu venerandae Synodi perturbatum fuisse diceret Molinaeus & φυγομαχεῖν coepisse? Et Paulinum Episcopum Treuirensem tergiuersatum cum Auxentium Episcopum, & socios eius sinistra quaedam contra se moliri intelligens subito Mediolano ex Concilio discederet? Et Cyrillum, Hilarium, Chrysostomum, Nazianzenum aliosque moras nectere voluisse eò quod ad Concilium vocati venire recusarent? Quis credat Molinaeum, cui calamus, & lingua in concionibus in libris & nusquam non pruriunt ac gestiunt ad pugnam contra Pontificios, tam erecti tam constantis animi futurum, vt certamen declinaturus non sit, si Pontificios iudices agnoscere & ex ipsorum arbitrio caussam suam agere iuberetur, etiamsi sale & felle [illegible], quibus conspuere aduersarios qualibet occasione ipsi non foret difficile.

1. Sed misso Molinaeo, quorum, amabo, criminum rei & conuicti dicimur? Primum *Corrupta Religionis*, ait Synodus: Itane mi lector? An Religionem corrumpunt ii, qui ferreas & fatales Parcarum tabulas expunctas cupiunt ex Ecclesia, in qua libera Religio locum habebet? qui affirmant Deum fideles solos in vera fide perseuerantes aut morientes ad salutem elegisse, infideles verò solos reprobasse, pro omnibus Christum mortuum, omnibus vocatis sufficientem gratiam dari ad credendum, fidelibus verò etiam singulare Spiritus S. robur subministrari vt ad finem vsque contra omnes tentationes in fide perseuerare possint: sed tamen fieri nihilominus

minus posse concedunt, vt vocati diuinæ vocationi morem gerere præfractè noliot, & fideles à gratia & salute æterna propria sua & vincibili culpa excidant? Ergone corculum, medulla, vita & anima Religionis est Fatum, tam dirum tam horrendum tam ab omni recta ratione alienum, quo statuunt absque propriæ & vincibilis contumaciæ intuitu maximam generis humani partem a Deo reprobatam esse ad æternum & lamentabile exitium, cæteros vero sine fidei aut obedientiæ propriæ respectu electos esse ad gloriam immortalem? Hos perire non posse vllis peccatis: Illos saluari non posse? Neutros plus boni facere aut mali omittere posse quam faciunt aut omittunt? Illos non posse credere cum vocantur. Hos non posse non credere? Bone Deus! quo non accidunt mortales cum vitam & animam religionis in eo collocant, quod religionis omnis præsentissimum venenum est? Rectius multo iudicat Suetonius, eum Tiberium Religionum negligentiorem fuisse ait, eo quod persuasionis plenus esset omnia fato agi. Etenim quis locus virtuti & vitio, obedientiæ & inobedientiæ, præmio & pœnæ? quæ vis monitionum, hortationum, promissionum, comminationum, obtestationum, querelarum, precum, votorum, desideriorum, gemituum? quæ necessitas, quæ vtilitas laboris, curæ, studij, spei, metus, zeli aliorumque piorum conatuum, vbi fatalis & ineuitabilis actionum & euentuum omnium necessitas æterna lege sancita dominatur atque obtinet? Sed quid mirum corruptæ Religionis nos accersi ab istis Fatalitatis Manichaicæ adsertoribus, cum eiusdem criminis Nero olim strenuissimus Fati adsertor, Christianos homines sanctissimos insimulauerit? cui *ob prouinciam à latronibus & his qui nouam humano generi superstitionem inculcabant*, (quo nomine Christiani designabantur) *purgatam* monumentum in Hispania erectum fuit? ad cuius forte exemplum Synodus hæc Dordracena, quæ prima horrendam illam Fatalitatem solemniter adserere ausa fuit, aureo suo nummo inscribi iussit, *Religione adserta.*

Eiusdem commatis est, cum *scissæ vnitatis Ecclesiæ* rei ac conuicti dicimur; Quomodo enim qui nec ipsi secessimus, nec secessionem fieri suasimus, nec factam probauimus, sed contra, vnitatem, pacem, concordiam & tolerantiam mutuam, quamdiu caussa cognita nondum erat, & spes correctionis apparebat, maioraque incommoda vitari poterant, vehementius inculcauimus, suasimus, coluimus, laudauimus, schismatis rei adeoque conuicti esse possumus? Equidem quod olim Elias Achabo dixisse legitur, idem & nobis hic dicere liceret. Non nos sumus qui Israelem turbauimus, sed tu O Synodus & qui tecum conspirarunt contra seruos Iehouæ: Vos enim ij fuistis, qui doctrinam nostram multo ante damnastis & intolerabilem iudicastis, qui reclamantibus nobis secessionem hic illic [illegible] ipsi, aut silentio vestro approbastis, Actisque manu vestra signatis secessionem faciendam & vnitatem Ecclesiæ scindendam esse iudicastis, aliaque eius generis plura coram Sole ipso fecistis. Quî igitur potuit, vt sine scrupulo ac morsu esset conscientia vestra, cum huius criminis, reos ac conuictos nos pronunciaretis & manu vestra signaretis?

Sed & quo iure ac merito rei agimur *grauissimorum scandalorum*? Etenim a scandalis vsque adeo abhorremus, vt si vel imprudentes cuiquam vllum ante hac dederimus, scandalum non dubitemus etiam num rogare atque obsecrare, vt illud nobis propter D. Iesum condonetur, quippe qui nouimus quam seueram sententiam in eos ferat humani generis Seruator qui minimo alicui fideli offendiculum dederint. At si qui scandalum ex bene factis nostris acceperint vitio suo, eam culpam præstare nec cupimus nec debemus. Etenim efficere vt, cum rectè agamus, nemo malus offendatur, nec potestatis nec officij nostri est. Quod si vero a nobis scandala grauissima data sint, necessum est vt aut vita, aut doctrina, aut docendi modo ea data dicantur: vitam quod attinet, eam laus tibi sit D. Iesu, inculpatam viximus: Doctrinam proposuimus quam in conscientia verbo Dei consentaneam & rationibus optimis nixam, & ad pietatem serio colendam summe vtilem ac tantum non necessariam duximus. Modum vero in docendo eum seruauimus, vt neminem læserimus, nemini eo quod dissentiret à nobis, molestiam facessiuerimus, nulli ægre fecimus, abstinentes à personis rem ipsam tantum cum mutuæ tolerantiæ oblatione semper tractauimus nisi postquam necessitas nobis ab importunis aduersarijs imposita est authores ipsos authoritatesque nomina & scripta in lucem proferendi; quantum in re tantum abest, vt peccatum a nobis sit contra authores illos & scandalum alicui iure datum, vt contra potius ex mente scopo & voto authorum ipsorum, notum fecerimus id, quod illi notum esse & perspectissimum omnibus librorū suorum publicatione, voluerunt. Et quotcuiquisq; tandem os-

sensus fuit, qui modo veritati claræ paratus fuit cedere & nec serviliter mancipatus fuit sententiæ suæ nec arctioris aut castigatioris vitæ legem sibi dari ægre tulit? Quot hominum millia imo myriades reperiuntur, quæ scandalum illud divinissimæ Religionis Iesu Christi, Stoicum inquam illud aut Manichaicum Fatum Religioni omni inimicum, animose impugnatum & tantum non invictis argumentis labefactatum & convulsum gaudent, qui veritatem & vim pietatis orbi nostro restitutam sibi gratulantur, & Deo perpetim pro tam singulari beneficio gratias agunt?

4. Ultimum crimen & omnium teterrimum est, *Intoleranda pervicacia*, sed quod facilius intentatur, quam probatur, & is qui Christiano genio ducitur, Deo potius soli καρδιογνώστῃ eius iudicium relinquit, quam sibi confidenter arrogat, imprimis in negotio Religionis, cum conscientiæ, cuius retinendo maxima est forum agitur: charitatis est, non posse pervicaciæ culpam dare ei, qui conscientiam rationibus suis mutam nudæ authoritati obtendit. Prudentiæ est, non velle crimen intendere quod probari non potest, quodque eodem iure contra intendenti regerere licet. Sed contra quos crimen pervicaciæ commissum esse dicit Synodus? Contra Delegatosne? Atqui decretis eorum lubentes volentesque semper paruimus, nisi cum superior iudex aut conscientia vetarent: Conscientiam tamen nunquam nisi rationibus optimis instructam ac suffultam reverenter obtendimus: Authoritati soli conscientiam cedere nec posse nec debere constanter asseruimus: Lex e.n. non sibi soli conscientiam suæ æquitatis debet, sed ijs etiam a quibus obsequium exspectat, uti Tertullianus inquit. Contra Synodum vero ecquæ pervicacia, nedum intoleranda locum habere potuit? Synodus enim uti potestatem & authoritatem in adversam partẽ inepte & non nisi superbe sibi arrogat, ita parum Christiane, atque immerito, pervicaciæ crimen impingit ijs, qui conscientiam, licet forte erroneam prætexunt & scrupulum quem sentire se affirmant, eximi sibi petunt priusquam obediant. Erudiri oportet eos, qui erudiri cupiunt & quos conscientiæ suæ rationem habere nulla verisimili ratione negari potest, priusquam authoritatis contemptæ rei agi possint. At conscientiam obtendentes rationibus nullis in ... erudire nolle, & nihilominus pervicaciæ arguere, ... est qui dominatum in conscientias affectant & spiritu Antichristi ducuntur.

Ex hisce luculenter apparet, eadem prorsus ratione nobiscum egisse Synodum Dordracenam, qua præcedentibus sæculis agere solebant, qui adversarios suos oppressos cupiebant. & qualia fere soleant esse iudicia quæ pars adversa format, ubi tribunal nacta est, ex quo sententiam de adversario dicat. Suspecta merito videri debent omnia ista, sive testimonia, sive acta sive iudicia, quæ adversarij ferũt aut cõmemorant. Fieri e.n. vix potest, ut nõ ex affectu illo ex quo proficiscuntur vitium trahant. Quare non est quod nos etiam ex Synodi huius iudicio æstimes, Christiane, Lector: Sed si nos propius nosse vis nosmet ipsos audi.

Vidisti sinceram relationem Synodi Dordracenæ, quam si utriusque partis Actorũ cõtuleris & Tomos fere xxx. alios inter dissidentes editos contuleris, sinceram deprehendes, nunc obiter quæ secuta sint Synodum facile perspicies. nempe oppressos esse Arminianos non vi doctrinæ sed conspiratione potentiæ, fecitque Synodus illa Arminianis, quod fallo de Synodis Catholicis hæretici solent queri. Videant Acta Tridentini Concilij, quanta securitate, quanta humanitate, citavit protestantes, expectavit morantes?

V. Quæ Synodum Dordracenam secuta sint in ipsa Hollandia ex parte Gomaristarum facile perspiciet Lector. nam, ut Philistæi Sampsone capto & in molam retruso, biberunt super Arminianis vinum in iucunditate animæ suæ, & quæ victores captis hostium castris facere consueverunt, a Gomaristis minime defuerunt. At ex altera parte Arminianorum inique oppressorum, quis fuerit sensus æque Lector perviderit, si æstimare noverit, quis soleat esse sensus eorum, qui à Iudicibus non competentibus, neglecta iuris forma oppressi sunt. Cœlum quidem miseri illi & terram inclamabant, sed cœlum eis desuper erat aheneum & terra ferrea, quoniam, etsi non tam prodigiosè uti Iudices & oppressores eorum offenderunt cæli & terræ Dominum, offenderant tamen in alijs multis abominationibus Calvini & Lutheri, & fecerant sibi ex illorum instituto vitulos aureos, derelicta via patrum suorum. Ex hac ipsa tamen oppressione, Calvinianorum à Calvinianis, Remonstrantium à Contraremonstrantibus Arminianorũ à Gomaristis permissa, Dei iusto iudicio magnum bonum Ecclesiæ Catholicæ est enatum, siquidem ... oppressorum Bernardus Dvinglo ... quitate Gomaristarum, collegit barbara, crudelia, fla-

roniana & Iuliana facta & consilia Gomaristarum, quæ vel in Belgio, vel vllibi patrata comperierat, eaque typis mandauit, ex quibus multa de Genio Caluinismi innotuerunt, quæ etiamnum Catholicis sunt adiumento, tum ad canendum, tum refellendum versutias ac calumnias Caluinisequarum. Inter quæ etiam est, cruentissimum Consilium Prædicantis Gogiensis in Cliuia & facinus, qui & ipse erat de secta Gomaristarum, & Sanatum Catholicum vna cum consule & multis per Cliuiam Catholicis, falsis à se confictis literis & manu Textoris Gochiensis descriptis, conatus est præcipitare in supplicium infame, nisi Deus abominandam Traditionem, in oculis Caluinistarum, prodocto ipsius Prædicantis autographo è stramentis lecti, (vbi id Textor absconderat) conuictam dedisset, perpetua iam infamia Ministerij, quam Magistratuum Caluinianorum, qui tam patenter deprehensam Proditionem, nunquam puniuerunt, sed, verbi Ministrum ad aliam Cathedram promouerunt, miserum textorem qui instrumentum duntaxat fuerat nequam ministri, perpetuo carceri addixerunt. Videri potest ea Historia prolixe descripta in Schola Iesuitica P. Iacobi Kedd aduersus Hulsium Gomaristam VVestfaliensem, Coloniæ typis impressa.

EPILOGVS LIBRI IX.

HAbes Lector Caluinianæ doctrinæ de prædestinatione & annexis hoc libro medullam extractam, & schisma Arminiano Gomaristicum depictum, ex ipsismet eorum Actis, vbi vera loquuntur. Superest aliud Vedelium inter & Apollonium schisma de Ciuilium in Reformatos Ministros & eorum Ecclesias Magistratuum Iurisdictione exortum, quod Liber X. tum schismata Angliæ recentia quæ XI. Liber denique Germanica Calixti, Hulsemannique Lutheranorum, quæ XII. Liber poterit complecti, si continuatore vita superstes operam scribendi permittat. Claudite iam pueri riuos sat prata biberunt.

FINIS.